

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III ANN. 1216. PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA ANN. 1439; PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER
CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS
POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS. AUCTA; INDI-
CIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS,
DONATA, CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM
MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS
CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM
POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO,
STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSE, SED
NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIORIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA;
SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEP-
TIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SICUTIORUM LOCIS SINGULORUM SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ
QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA
VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TODO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS,
PRÆSENTIQUÆ ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCU-
LORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD
OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM,
AMBÆ PARTES JAM INTEGRÆ EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT; GRÆCA
DUPLEX EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TITULUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR,
ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET,
IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIE GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM
HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPHOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECIS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS
AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRÆ, SED
FRAGMENSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EADEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL
PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI, PATRES AB INNOCENTIO III
AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS
UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, EI
IN TEMPORIS SUO ANNUNTIABUNTUR SI TEMPUS HAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLIX.

LAONICUS CHALCOCONDYLA. JOSEPHUS METHONENSIS. ALII.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
DENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUË, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA

P4
v.159

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNI 1439-1461.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ
ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΚΑ.

LAONICI
CHALCOCONDYLÆ
HISTORIARUM LIBRI DECEM

ACCEDUNT

JOSEPHI METHONENSIS EPISCOPI

SEU

JOANNIS PLUSIADENI

SCRIPTA QUÆ EXSTANT.

PRÆMITTUNTUR

LEONARDI CHIENSIS MITYLENÆI ARCHIEPISCOPI; ISIDORI,
S. R. E. CARDINALIS, RUTHENORUM ARCHIEPISCOPI,

EPISTOLÆ HISTORICÆ;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

STANFORD LIBRARY
VENIT. 20 FRANCIS CALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNI 1439-1462.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLIX CONTINENTUR.

LAONICUS CHALCOCONDYLA, ATHENIENSIS.

- Historiarum de origine ac rebus gestis Turcarum libri decem, ex editione Luparea
anni 1650. col. 9
- Marquardi Freheri in Laonici Chalcocondylæ descriptionem Germaniæ commen-
tarius.* 555
- Annales sultanorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti et ab Joanne
Leunclavio Latine redditi.* 572
- Supplementum Annalium, quo res Turcicæ continuantur ad annum Mahumetanum
996, qui Christianus est 1588, ex Joannis Leunclavii adversariis.* 649
- Ejusdem Joannis Leunclavii Pandecte historiæ Turcicæ ad illustrandos Annales.* 717

LEONARDUS CHIENSIS, MITYLENÆUS ARCHIEPISCOPUS.

- Epistola de Cpolitana urbe a Mahumete II capta, ad Nicolaum V Rom. Pont. die
15 Augusti anni 1453 directa. 923

ISIDORUS S. R. E. CARDINALIS, RUTHENORUM EPISCOPUS.

- Ad universos Christifideles de expugnatione Cpolis. 953

JOSEPHUS, METHONENSIS EPISCOPUS.

(JOANNES PLUSIADENUS.)

- De differentiis inter Græcos et Latinos. 959
- Responsio ad libellum Marci Eugenici, Ephesi metropolitæ. 1023
- Canon per acrostichidem in synodum Florentinum, ex Pasini Cod. Taurin. 1095
- ~~Synodum~~ Synodum synodi Florentinæ, sive brevis narratio eorum quæ in ea gesta sunt. 1101
- Editorum Patrologiæ Monitum in quo Defensio quinque capitum concilii Florentini,
quæ sub nomine Gennadii Scholarii prodierat, Josepho Methonensi asseritur.* 1107
- Expositio pro sancta et œcumenica synodo Florentina; quod legitime congregata
est; et Defensio quinque capitum quæ in Decreto ejus continentur, nempe:
1. de processione Spiritus sancti; 2. de azymis et fermentato; 3. de purgatorio;
4. de fruitione sanctorum; 9. de primatu Papæ. 1109

256465

VIA DELI CANTONATI

ΛΑΟΝΙΚΟΥ
ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙΟΥ

ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΚΑ.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ

ATHENIENSIS

HISTORIARUM LIBRI DECEM

INTERPRETE CONRADO CLAUSERO TIGURINO.

ACCEDUNT

ANNALES SULTANORUM OTHMANIDARUM AB A. C. 1289 AD 1550,
EX EDITIONE J. LEUNCLAVII, QUI ET SUPPLEMENTUM AB AN. 1550 AD 1588
OSMANIDARUMQUE GENEALOGIAM ET PANDECTEN HISTORIÆ TURCICÆ
AD ILLUSTRANDOS ANNALES ADJECIT.

(Parisii e Typographia Regia. MDCL.)

LECTORI.

Editioni novæ Laonici Chalcocondylæ multum accessit, candide Lector: non enim clam te est, eos qui priorem curarunt, vel inemendatis codicibus usos, vel operarum negligentia bene

* De Laonico hæc leguntur in Bibliotheca Græca Fabricii: « Laonicus, sive, ut Simlero et aliis Nicolæus (idem enim nomen est, ut Theophilus et Philotheus, Demonicus et Nicodemus) Chalcocondyles, Χαλκοκονδύλης; (decurtato nomine, Chalcocondyles a plerisque dictus) Atheniensis, clarus circa A. C. 1470. Nam ad annum 1490 vel ultra perduxisse ætatem, nescio quo auctore Vossius scribit. Existat traditâ ab eo *Historia de origine atque rebus Turcorum et imperii Græcorum interius libris x.* ab a. C. 1298, usque Ottomanii I initii ad 1462, sive imperium ad ultimum Mohamedi secundi. Appendix brevis usque ad a. 1565 recentiorum auctorem agnoscit, et in editionibus quibusdam desideratur. Unde nec illius rationem habuit D. David Chytræus, qui argumenta librorum decem Chalcocondylæ exhibet in sua Chronologia. Laonicus ipse scriptor minime contemnendus, unde in Vignolii *Marvilli Miscellanæ Historico-literariæ*, t. III, p. 55, legas hæc de eo judicium: *Comme on a joint Chalcocondyle, qui a traité l'histoire des Turcs, aux*

auteurs de la Byzantine, on peut assurer qu'il ne les déshonore pas de se trouver à leur suite. Il a le don de réveiller notre attention, en nous donnant de la curiosité, et de ne nous pas laisser dormir sur son livre.

Laonici Chalcocondylæ editiones.

« Latine ex versione Conradi Clauseri Tigurini Basil. 1556 fol. apud Oporin. Atque collata cum Philippi Cundelii (haud edita) versione, castigataque a Clausero ipso et alio viro docto, ibid. 1562 fol., ad Nicephori Gregoræ Græco-Lat. calcem, et Francof. 1563 fol. ad calcem editorum Latine Zonaræ, Nicetæ ac Nicephori Gregoræ. Mentio apud Vossium etiam versionis quam molitus Dionysius Coroneus, professor regius Parisiensis, sed illa nunquam lucem vidit.

« Græce et Latine cum ejusdem Clauseri versione in tribus *Hist. Byz.* scriptoribus junctus Nicephoro Greg. et Georgio Acrop. Genev. 1616, fol.; atque iterum separatim, ex typograph. Re-

multa menda in eam irrepsisse. Hinc læcunia plures, quas ex Regiis codicibus supplevimus : hinc pleraque corrupte edita, quæ hæc meliorum codicum secuti, quantum potuit emendavimus. Varias etiam lectiones, quæ in duobus manu scriptis codicibus excerptas in ora exhibemus, quibus interdum quæ in prioris editione ascriptæ erant, confirmantur. Et utique tamen laudanda eorum opera, qui primi Græca ex veteribus codicibus palatinis in lucem protulerunt, quæ interpret. non ediderat. Joannes Balthasar Baumbachius Græcæ et Hebrææ linguæ professor. Heidelbergensis studium et operam suam impenderit, ut emendate Laonicus ederet. Sp. id. librorum fatum esse videtur, ut in vitiosos codices fere incidant, qui primi Græcum viderent. Latinum auctorem publicant. Et qui postea meliores nacti sunt codices, feliciores quidem sunt, minime autem ad rem litterariam juvandam proniores. De nomine vero auctoris non convenit : nam alii Chalcondylem alii Chalcocondylem appellant. Regia exemplaria Χαλκοκωνδύλην habent tam in libri epigraphe, quam pag. CLXXXI; dum quo nomine censeri debeat certo definiti non possit propter codicum varietatem. Utro autem nomine eum indigitemus, multum laborandum non est.

Præterea nova quædam Græco-barbara occurrunt apud Laonicum et Ducam, quem e tenebris eruit eruditissimus vir Ismael Bullialdus. Ea nos Glossario adhibito explicuimus, non hinc inde auctorum locis emendatis, sed fere ex libris hactenus ineditis prolatis : semper enim curæ nobis fuit, ut e penu mere nostra depromeremus quod auctori, quem illustrandum suscepimus, inserviret : et certum est, si quando prodierit Lexicon Byzantinum, in quo vocabula, difficiliora ac Græco-Barbara, quæ in omnibus Historiæ Byzantinæ Scriptoribus occurrunt explicabuntur, posse nos accessione nova congeriem illam locupletare. Ea de re tamen penes eos, quorum opera Lexicon illud in lucem exhibit, per me arbitrium esto. Verum quidem est, ex quo Historiæ Byzantinæ editioni præesse cæpi, de Lexico Byzantino edendo cogitasse : sed nolo viris doctissimis occasionem hanc de republica litteraria benemerendi præripere. Glossarium hoc nostrum mox sequetur alterum in Constantini Manassis Annales, in quo conscribendo eadem diligentia usus sum, qua in cæteris componendis. Interim hoc utere si tanti est, et vale.

gia Paris. 1650, fol., in qua editione præter varias lectiones e duobus codicibus Regiis, e quibus Græca passim emendata, et glossarium Caroli Anthonii Fabrotti Jcti in Chalcocondylam et Ducam, adjuncti sunt Annales sultanorum Ottomanidarum, ab a. C. 1289 ad 1550, quos e Turcica lingua Germanice verterat edideratque Joannes Gaudier dictus Spiegel, Latine vero transtulit et Francof. 1596 fol.; vulgavit J. Leunclavius nobilis Angrivarius, qui et supplementum ab a. 1550 ad 1588, Ottomanidarumque genealogiam et pandectem Historiæ Turcicæ sive explicationem et descriptionem variarum rerum nominumque ad illustrandos Annales adjecit. Laonici Historiam tribus in codicibus Bavaricæ bibliothecæ manu exaratam exstare Græce, testatur Gretærus. Locum quo Germanicæ descriptio continetur ex libro secundo, p. 36, Græce et Latine cum notis exhibet Freherus inter scriptores rerum Germanicarum.

« Gallicè hic scriptor cum commentario prodit Blasio Vigenerio interprete Paris. 1577, 1584, 4; et cum Thomæ Arti continuatione ad a. C. 1612, ibid. 1612, 1620, 1630; et Mezenci, usque ad a. C.

1661, ibid. 1663, fol. Recherche sur l'Histoire de Chalcondile, et illustrations de la même Histoire.

« Ipse Laonicus, » inquit Bellarminus, De scriptoribus Eccles. « non caret narrationibus falsis, quas temere credidit rerum nostrarum ignarus. »

« Nonnulla Laonici Chalcocondylæ loca reprehendit Jacobus Gadius in Elogio historico et t. I. De scriptoribus non ecclesiasticis, p. 119, sq. atque Casp. Barthius ad Claudian. p. 338. Cæterum salutaris Henricus Warthonus V. C. qui in appendice ad Hist. litterariam doctissimi Cavei scribit Chalcocondylam prodisse Latine ex Clauseri versione Paris. 1550. Præter rem quoque in catalogo librorum a Joanne Oporino excusorum, qui Vitæ ejus subijcitur, memorari videas Laonici libros Græce et Latine in fol. editos; nam Latine tantum illos Oporinus vulgavit, conquestus etiam in præf. ad edit. posteriorem anni 1562, Græcum codicem sibi defuisse. Hunc Laonicum propinquitate attigit Deuætrius Chalcocondylas circa a. C. 1510, octogenario major defunctus Mediolani, de quo in Grammaticis dicere me memini. » FABRIC.

(1) Hæc unicuique libro præmissimus.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΠΡΩΤΗ.*
 —
LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER PRIMUS.

Auctoris intentio et fides. Turcarum origo, familiae ac duces praecipui septem, qui post Tartaros languescerent, Asiam Minorem inter se partiti sunt. Ottomanni, et filii Orchanis, qui Nicamam Bithyniae cepit, et Amurathis I, qui Thraciae partem occupavit, res. gestae.

Λαονικῶν Ἀθηναίων τῶν κατὰ τὸν βίον οἱ ἐς ἐπὶ ἄθαν τε καὶ ἀκοὴν ἀφιγμένων ἐς ἱστορίαν συγγράμματα τάδε ὥστε δὴ τοῦτο χρέως ἐκτείνουσι ἢ τῆ φύσει ἄμα οὐόμενος, καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀκλεῶς ἔχειν ἐς τοὺς ἐπιγίγνωσκένους, ξυνερχθέντων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδαμῆ ἱλασθέντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ποτὲ γενομένων μνήμης ἀξίων ἢ τῆς τε Ἑλλήνων φημι τελευταίας τὰ ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπισυμβεβηκότα, καὶ Τούρκων ἐπὶ μέγα δυνάμει, καὶ ἐπὶ μέγιστον τῶν πώποτε ἦδη ἀφικόμενων. Ἀφ' ὧν δὴ τὴν τοῦδε τοῦ βίου εὐδαιμονίαν ἐπὶ τάναντία φερομένην ἐπιλεγόμενος, ἴσχειν αὐτῇ καὶ ἄλλοτε ἄλλως θέμις ἡγοῦμαι εἶναι, περὶ ἀμφοῖν τούτων μνήμην ποιῆσθαι οὐκ ἀεικῆ, συγγραφήν δὲ τήνδε ἀποδεικνύμενοι, ἐπιμνησόμεθα καὶ περὶ ἄλλων, τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην γενομένων, οὐκ ἀμφὶ τόνδε τὸν ἐπ' ἐμοῦ χρόνον, οἷς τε αὐτὸς παρεγενόμενος θεασάμενος, καὶ τἄλλα ἀπὸ τοῦ εἰκότος, μάλιστα δὲ συμβαλλόμενος, καὶ ὡς ἐτι παρὰ τῶν τὰ ἀμείνω φρονούντων ἰδέσκον κινδύνασθαι περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἢ ἂν εἰς μάλιστα ἔγωγε ὡς ἀσφαλίστατα ἐπὶ τὸ ἀμείνω ἀληθείας εἰρηθεῖν, μηδὲ ἐκείνῳ γε πάνυ ἐκφραδῶς ἔχειν ἢ ἡμῖν, ὡς Ἑλληνικῆ φωνῇ ταῦτα διέξιμεν. Ἐπεὶ ἦ γε τῶν Ἑλλήνων φωνῇ πολλαχῆ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διασκαρταί, καὶ συχναὶ ἔγκαταμεικταί· καὶ κλέος

Laonicus Atheniensis, quae visu quaeque audito perceperit, cum adhuc in vivis foret, litterarum monumentis mandare statuit: partim quidem ut naturae gratiam debitam referret, partim vero quod putaret nihil non illorum memorabile visum iri posteris. Complectitur enim hoc opus (ut mea fert opinio) res gestas fama nequaquam minores illis, quae unquam in universo isto terrarum orbe contigisse memorantur. Duo autem continet: Graecorum regni interitum, et quae mala in ipsum redundarunt; nec non Turcos, qui brevi in tantas creverunt opes, ut opibus et potentia mortales omnes qui unquam fuere, longo intervallo infra se relinquunt. Qui, quamvis nunc rerum potiantur, et praesentis vitae felicitatem conturbent, et in diversum abripiant: tamen conseo fore (ut et meum calculum adjiciam) tempus quo res ipsorum in contrarium vergant. De utrisque tamen, Graecis pariter et Turcis, historiam contexere, non arbitror injucundum fore. Historiam autem istam conscribentes, faciemus mentionem et aliorum quae in orbe acciderunt; nec tamen meo tempore, ut quibus interfuerim oculatus testis. Caetera vero non secutus verisimiles conjecturas, nec ut acciperim ab his qui magis sapere videbantur tra-

Notulae marginales.

* ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΤΩΝ ΛΓΑΡΗΝΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, ΗΓΟΥΝ ΤΩΝ ΟΤΟΥΜΑΝΩΝ. Sic in uno.

ἢ ἐκτείνουσι R. ut in cont. ἢ ἀν μάλιστα. ἢ ἔχον.

dam : verum, ut historię series tuto feratur, ea adilucam, quæ quam proxime ad veritatem accesserint. Nec nobis vitio vertatur, quod Græca lingua operi isti adhibetur. Si quidem ea hodie per totum quasi orbem est dispersa, et nationibus omnibus fere immista conspicitur : cujus gloria cum sit excellens, excellentior tamen accedet, quando regno alicubi haud contempnendo præfuerit rex Græcus, et qui ex eo nascentur, reges, aut quando Græcorum filii in unum collecti, patrio more respublicas sibi quam jucundissime administraverint, reliquis vero quam potentissime imperaverint.

Græci quidem, præclaris facinoribus editis, quo pacto ingentem sibi pepererint gloriam, et quemadmodum inter cætera etiam in Europam Libyamque venerint, Gangem Oceanumque adierint, cum ad ista loca processerint alii plurimi, quos inter Hercules, et ante hunc Bacchus Semeles filius, præterea Lacedæmonii et Athenienses, postea Macedonum rex, ejusque successores, et quo ordine singula hæc gesta sunt, plurimi annalibus condiderunt. Græci autem præcipue hunc laborem sibi delegerunt, quia præ cæteris tempore longiore durarunt, fortunamque virtute vacuum, nunquam tamen moderatam plurimis generationibus obtinuerunt. His præterea per totum orbem prospero rerum successu utentibus, comperio Assyrios, gentem antiquissimam, memoriam sui facientes longissimam, Asiæ imperium occupasse. Dein Medos ad Asiæ imperium subvectos, duce Sarbare (quem Justinus Arbactum et Arbacen vocat) Sardapalium Assyriorum tandem regno deturbantes. Sed Asiæ monarchiam tandem amiserunt, victi a Cyro Persarum rege. At hinc Persarum reges adeo in immensum aucti sunt, ut etiam in Europam trajecerint. Deinde, haud multis sæculis post, Alexander Macedonum rex, erepta Persis Asiæ monarchia, Indis devictis, Europæ Asiæque parte haud remittenda debellata, suis reliquit imperium. Exinde Romani cum essent uacti imperium in orbe longe lateque maximum, tenentes fortunam virtuti æquilibrem, commiserunt Romam Pontifici maximo. Ipsi vero ductu Cæsaris transierunt in Thraciam (†) ; et in ea regione ubi Asiæ proxima est, Byzantium urbem Græcam (quæ nunc Constantinopolis est), Thraciæ metropolim constituentes, cum Persis, a quibus gravissime affligebantur, plurima prælia fecerunt. Græci autem ex eo tempore Romanis commisi, cum his aliquanto plures numero essent, linguam suam patriamque mores ad finem usque constantiter retinuerunt ; nec tamen patrium nomen ipsis remansit, verum mutatum est. Nam Byzantii reges non amplius istud nomen gestaverunt, sed magna cum veneratione seipsos Romanos imperatores, et Cæsares, nec Græcorum reges, nuncupaverunt. Ro-

Α μὲν αὐτῇ μέγα τὸ παραυτίκα, μείζον δὲ καὶ ἐς αὐθις, ὅποτε δὴ ἀνὰ βασιλείαν οὐ φαύλην Ἑλλην τε αὐτὸς βασιλεὺς, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐσόμενοι βασιλεῖς, ἢ δὴ καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες ξυλληγόμενοι, κατὰ σφῶν αὐτῶν ἔθιμα ὡς ἥδιστα μὲν σφίσιν αὐτοῖς, τοῖς δὲ ἄλλοις ὡς κράτιστα πολιτεύοιντο.

quando regno alicubi haud contempnendo præfuerit

Ἑλληνες μὲν οὖν ὄσα ἀποδεικνύμενοι ἔργα μεγάλα τε καὶ περιφανῆ, ἐπὶ μέγα ἀφίκοντο κλέος κατὰ τε ἄλλα καὶ Εὐρώπην, καὶ δὴ καὶ Λιβύην, ἐπὶ Γάγγην τε καὶ Ὀκεανὸν, καὶ ἐπὶ Καύκασον ἐτι ἐλαύνοντες· ἐπὶ ταῦτα δὲ προσηλυθῶτων ἄλλων τε πολλῶν καὶ δὴ καὶ Ἡρακλέους, καὶ ἐτι πρότερον τοῦ Διονύσου τοῦ Σαμέλης υἱός, καὶ πρὸς γε ἐτι Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων, μετὰ δὲ ταῦτα Μακεδόνων τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν τούτου ὑστερον ἡγεμονίαν ἐχόντων, πολλοὶ πολλαχῆ ἕκαστα ὡς ἐγένοντο, ἄλλοι ἐπιμνησάμενοι καὶ συνεγράψαντο. Ἑλληνες μὲν οὖν ταῦτα διεπράττοντο, ἐπὶ πολὺ ὡς μάλιστα τοῦ χρόνου διαγεγόμενοι καὶ ἐπὶ συχνὰ· γενεὰς τύχην ἀρετῆς ἔνδεα σχόντες ἀπονταχοῦ, ζύμμετρον δὲ οὐδαμοῦ. Ἐπὶ τούτων τε γὰρ πολλαχῆ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην εὐδαιμονοῦντων, Ἀσουρίους μὲν τὸ παλαιότατον ἐπιθόμειθα ἀκοῆς ἐπὶ τὸ μνήμης μακρότατον ἀφικομένους, ἐπὶ τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν προσηλυθέναι· μετὰ δὲ ταῦτα Μήδους ἐς τοῦτο καθισταμένους ἡγησαμένου Σαρδάρου τοῦ Σαρδαναπάδου, Ἀσουρίων βασιλέως, τὴν ἡγεμονίαν ἀφελόμενοι, ὑστερον ὑπὸ Περσῶν τὴν βασιλείαν ἀπὸ δαλεῖν, ἡγουμένου Κύρου τοῦ Καμβύσεω, καὶ Πέρσας τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ μέγα χωρῆσαι δυνάμει, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐς Εὐρώπην διαβάνας. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑστερον οὐ πολλαῖς γενεαῖς Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου Μακεδόνων βασιλέα, Πέρσας ἀφελόμενον τὴν ἡγεμονίαν, καὶ Ἰνδοὺς καταστρεφόμενον, καὶ Λιβύης μοῖραν οὐκ ὀλίγην, πρὸς δὲ καὶ Εὐρώπης, τοῖς μεθ' ἑαυτὴν βασιλείαν καταλείπειν. Ἐς δὲ δὴ Ῥωμαίους ἐπὶ τὴν τῆς οἰκουμένης μεγίστην ἀρχὴν ἀφικομένους, ἰσοτάλαντον ἔχοντας τύχην τῇ ἀρετῇ, ἐπιτρέψαντας Ῥώμην τῷ μεγίστῳ αὐτῶν ἀρχιερεῖ, καὶ διαβάνας ἐς Θράκην ὑφ' ἡγουμένου ἐπὶ τὰς τοῦ βασιλέως, καὶ Θράκης ἐπὶ χώραν, ἥτις ἐς τὴν Ἀσίαν ἐγγυτάτω οἰκεῖται, Βυζάντιον Ἑλληνίδι πόλιν, μητρόπολιν σφῶν ἀποδεικνύσας πρὸς Πέρσας, ὑφ' ὧν ἀνῆκαστα ἐπιπόθεισαν, τὸν ἀγῶνα ποιεῖσθαι, Ἑλληνας τε τὸ ἀπὸ τοῦδε Ῥωμαίους αὐτοῦ ἐπιμιγνύστας, γλῶτταν μὲν καὶ ἔθνη τὰ ἑαυτῶν, τῷ πολλῷ πλέονας Ῥωμαίων Ἑλληνας αὐτοῦ ἐπικρατεῖν, διὰ τέλους φυλάξαι τὸ ἄνθημα μέντοι μηκέτι κατὰ τὸ πάτριον καλουμένους ἀλλάξασθαι· καὶ τοῦ γε βασιλεῖς Βυζαντίου ἐπὶ τὸ σφῶς αὐτῶν Ῥω-

Notulæ marginales.

(†) Constantinus imperium ad Græcos transfert ann. 335.

ἢ βασιλ.

μαίων βασιλείς· τε καὶ αὐτοκράτορας σεμνύνεσθαι ἀποκαλεῖν· Ἑλλήνων δὲ βασιλεῖς οὐκέτι οὐδεμὴ ἀξιοῦν. Τοῦς μέντοι Ῥωμαίου· ἐπιθόμεθα καὶ αὐτῶν ἀρχιερεῖα τὸν μέγιστον, οὐκ ὀλίγα ἄττα κατὰ τὴν θρησκείαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν διενεχθέντας, διακαρπίσθαι τὰ τε ἄλλα ἀφ' Ἑλλήνων, καὶ δὴ καὶ βασιλεία ἐκπύφουζομένους, ἐπὶ μὲν ἐπὶ Γαλατῶν, ἐπὶ δὲ ἀπὸ Γερμανῶν, ἐς τὸνδε ἄελ τὸν χρόνον ἀποδεικνύναι. Διαπρεσβεύεσθαι δὲ ἄελ πρὸς τοῦς Ἑλληνας· οὐκ ἔστιν ἕτε διαλεπόντας, ὥστε τὰ ἐς θρησκείαν σφίσι ξύμφωνά τε καὶ ξυμφῶνὰ καταστήσασαι ἄλλήλοισι, κατὰ ταυτὸ ξυνιόντας. Καὶ μέντοι Ἑλληνας μὴ θέλησαι Ῥωμαίοις διὰ χρόνου συμφερομένοις τὰ πάτρια σφίσι καθεστῶτα συγχῆαι. Καὶ ἀπὸ ταύτης δὴ τῆς διαφορᾶς συχνούς· τε τῶν Ἑσπερίων, καὶ δὴ καὶ Ἑνετοῦς, ἐνάγοντος· ἐπὶ τὰδε τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως σφόδρα στρατεύεσθαι μεγάλῳ ἐπὶ τοῦς Ἑλληνας, καὶ ἐπιόντας ἐς τὸ Βυζάντιον ἀφικέσθαι, καὶ Βυζαντίου τὴν πόλιν κατὰ κράτος εἰεῖν· βασιλεία τε Βυζαντίου καὶ Ἑλλήνων τοῦς ἐρίστους οἰχεσθαι διαδάντας· ἐς τὴν Ἀσίαν. Ἀφικόμενους· δὲ ἀποδεικνύναι σφίσι Νίκαιαν τὴν Ἑλληνίδα πόλιν, τὰ βασιλεία ἐν αὐτῇ ποιουμένους. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλοῖς ἔτεσιν ὑστερον, ἀπολαβεῖν τε αὐθις Βυζάντιον, κρύφα εἰσεληλυθότας ἐς τὴν πόλιν. Καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην αὐ διαδάντας διαγενέσθαι ἐν αὐτῇ βασιλεύοντας. Βασιλεία δὲ Ἑλλήνων μετὰ ταῦτα Ἰωάννην ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἤδη αἰσθόμενον τὰ Ἑλλήνων πράγματα, λαθόντα τε τοῦς Βυζαντίου ἀρχιερεῖς, καὶ Ἑλλήνων τοῦς ἔλλογιμους, διαπλευσάσαι ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐς Ἰταλίαν, ἐς γε τὴν ἀπὸ Τούρκων ἐπιρτημένον οἰ κίνδυνον ἐπικουρίαν οἰόμενος εἰσεσθαι, ἣν ἐκεῖνοι· τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν ξυμφῶν. Γενόμενον δὲ ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ κοινωνησάμενον τῷ Ῥωμαίων ἀρχιερεὶ τὴν περὶ τὴν θρησκείαν διαφορὰν, εἰς διάλεξιν μέντοι καταστήναι πολυπραγμονούντας, τελευταῖοντα δὲ ξυμφῶναι αὐτῷ ἅμα τοῖς Ἑλλησι τὰ κατὰ τὴν διαφορὰν σφίσι ξυμφῶνὰ ἀποδεικνυμένους, καὶ τὴν διαφορὰν σφίσι διαλυμένους. Ἐπικουρίας δὲ τυχόντα ἐν μέρει, ἀποκομίζεσθαι αὐθις ἐπὶ Βυζαντίου. Τοῦς μέντοι Ἑλληνας ἐπ' οἴκου γενομένου μὴ ἐμμεῖναι τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν συνδοίς πεπραγμένοις, ἀξιοῦντας σφίσι μηδαμῇ εὐαγῆς εἶναι· Ῥωμαίοις, ὡς δὴ μὴ αἰεὶ δισχυριζόμενοις, συντίθεσθαι τὸ παράπαν. Καὶ οὕτω διαφορὰ διὰ τῆς ἐλλογίας γενέσθαι Ἑλλησι τὰ πρὸς Ῥωμαίους. Ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτόν μοι ἀπογράψωντας ἔχοντα ἐπιθελεῖσθαι περὶ τε τῆς Ἑλλήνων βασιλείας, καὶ τῆς ἐς Ῥωμαίους ἐχούσης διαφορᾶς. Ὡς δὴ οὐκ ὀρθῶς τί γε ἐς βασιλείαν, καὶ ἐς τοῦνομα αὐτῷ προσηγορεῖτο τοῦτοισι. Παραγενόμενος μὲν οὖν αὐτοῖς ἔγωγε ἐπὶ τὸνδε τὸν βίον, κατέλαθον Ἑλληνας τε καὶ Ἑλλήνων βασιλεία, ὑπὸ τε τῶν ἐν Θράκῃ γενῶν πρώτα, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐπ' αὐτῶν γε τῶν Βαρ-

Notulæ marginales.

(2) Schisma Latinorum et Græcorum, 870.

(3) Latini occupant imperium Constantinopoli-

· καὶ οὕτω ἐξ διαφ. διὰ τὸ τ.

A manos quidem accepimus, et ipsorum pontificem maximum, cum longo tempore concertassent cum Græcis, in Christianæ religionis quibusdam articulis, tandem a Græcis defecisse. Romanum autem Cæsarem nunc e Gallis, nunc e Germanis ellegentes, legatos, nullam prorsus occasionem omittentibus, miserunt ad Græcos, ut convenientes in unum, conciliumque concelebrantes, concordiam, quantum ad Christianam religionem attinet, inter sese conglutinent. At Græci noluerunt (2), cum plurimis annis adversus Romanos contentiones movissent, patrium religionis suæ cultum perturbari. Hac dissidii causa permoti Occidentalium plurimi, adjunctis etiam Venetis, pontifice maximo sic instigante, decreverunt classe maxime magna proficisci adversus Græcos. Appellentes igitur Byzantium urbem, eam vi ceperunt. Rex autem Byzantius cum Græcorum optimatibus fugam in Asiam, contulit se in Asiam. Quo cum venissent, elegere Nicæam urbem Græcam, eamque regni sedem declararunt. Cum anni intercessissent pauci, Byzantium recuperarunt, cum quam maxime occulte in eam se recepissent (3). Reversi igitur Byzantium, relicta Asia, regni gubernacula diu tenuerunt. Tandem Græcorum rex Joannes, intelligens Græcorum res in summo periculo, quasi inter malleum et incudem, versari, assumptis Byzantii episcopis, necnon Græcorum doctis, conscendit navem, et in Italiam profectus est (4); existimans, si convenissent cum Romanis in negotio religionis, se hos auxiliares habiturum ad bellum jam haud dubie a Turcis imminens. Cum autem ad colloquium venisset cum pontifice Romano Eugenio tum quarto, super religionis controversia, disputatio cum magna altercatione utrinque exorta est. Postremo eo res deducta est, ut Græci pariter et Romani in religionis & negotio consentirent, discordiaque omnis quam longissime submoveretur. Rex igitur Græcorum auxilii a Romanis aliquantulum nactus, domum rediit. Græci reversi Byzantium, acta edocent eos, qui domi manserant; qui quidem noluerunt stare his quæ acta erant in Italix synodis, putantes, sibi neutiquam fas esse, consensum præstare Romanis nefaria asserentibus. Hinc perpetuo discordiam fovisse Græcos in negotio religionis adversus Romanos constat. Hæc quidem hactenus, quantum præsentis historix conducere videtur, de Græcorum regno, et continua horum dissensione adversus Romanos, dixisse sufficiat. Itaque tum ipsorum regnum, tum nomen non recte appellatum est. Ego igitur cum attigissem hæc tempora, animadverti Græcos, horumque regnum primo sub Thracibus existitisse; postea reliquo regno a Bar-

tanum 1200; Græci recuperant 1285.

(4) Anno 1438.

hæris exutos, parvum quoddam regnum gubernasse, videlicet Byzantinum: Byzantique maritimam regionem inferiorem, Heracleam urbem usque, et juxta Euxinum Pontum maritimam regionem superiorem, usque ad urbem Mesembriam; præterea Peloponnesum omnem, extra tres aut quatuor Venetorum urbes, adhuc Lemnum et Imbrem, insulasque ibi in mari Ægeο sitas. Ut autem singula hæc contigerint, ut Græcorum res paulatim interierint a Turcis accisæ, ut Turcorum res usque incrementum sumpserint, ut iidem ad maximam pervenerint felicitatem usque ad præsens tempus, singula hæc explicabimus, quam exactissime et verissime audivimus.

Turcos ego nescio quædam antiquitus nomen tenuisse dicam, ne a vero aberrare videar. Quidam putant eos a Scythiis, quos Tartaros nominant, originem trahere: non malam secuti conjecturam, videlicet quod moribus haud multum inter se differant, linguaque utantur etiamnum nec multum dissimili. Aiunt enim, Scythas septenis vicibus a Tanai progressos. Asiam superiorem devastasse, Parthis ea tempestate rerum summa potentibus: necnon Persarum, Medorum, Assyriorumque regiones tenentibus. Hinc peragrata quoque inferiore Asia, Phrygiam, Lydiam, et Cappadociam suo imperio adjecisse. Etiam nunc videre est, ut ferunt, plurimos istius generis homines ubique per Asiam dispersos, moribus et victus ratione referentes Scythas Nomades (quos pastores sive armentarios non absurde dicas) nullibi in Asia certas et fixas habentes sedes. Illi et alia conjectura ducuntur, qua confirmare nituntur, Turcos Scytharum esse progeniem, quod inferioris Asiæ regionem gentes Turcorum barbaræ incolant, Lydiam, Cariam, Phrygiam et Cappadociam, qui lingua et reliquo quotidianæ vitæ usu nihil discriminis habere cognoscuntur a Scythiis agentibus in ea regione, quæ inter Tansim et Sarmatiam excurrit. Sunt qui existimant, Turcos e Partorum progenie descendere. Hos enim, cum persecutionem hostilem a Scythiis vagis, qui Nomades dicuntur a permutandis pabulis, paterentur, in inferioris Asiæ regionem contendisse constat. Cumque et ipsi vagi incertis sedibus mapalia sua plaustris circumferentes, eo loci versarentur, per eas urbes esse disseminatos tandem, apparet. Exinde istud hominum genus contigit Turcos, quasi Nomades, vocitari. Alii ex Terca, Persarum urbe magna et opulenta, hoc hominum genus progressum esse, tradunt: et hinc profectos, Asiæ inferioris regionem tandem in suam ditionem redegisæ totam perhibent. Sunt quibus magis placeat, Turcos ex Cæsaryia et Arabia, vel ex Scythiis, in istam regionem, habentes secum legislatorem Homarem sive Omarem, delatos esse, Asiæ-

δάρων τῆς ἄλλης ἀρχῆς ἀπεληλαμένους, ἀρχὴν τῆνδε βραχεῖαν τινα περιέπειν, Βυζάντιον, καὶ Βυζαντίου τὴν κάτω παραλίαν ἄχρις Ἡρακλείας πόλεως, κατὰ δὲ Εὐξεινον πόντον τὴν ἄνω παραλίαν ἄχρι Μεσημβρίας πόλεως· Πελοπόννησόν τε αὐτὴν ἔξυμπασαν, πλὴν ἢ τριῶν ἢ τεττάρων πόλεων τῶν Ἑνετῶν· ὡσαύτως Ἀἴμνον, Ἴμβρον καὶ νήσους τὰς αὐτοῦ ταύτη ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑψημένας. Ἦς οὖν ἕκαστα ταῦτα ξυμβῆθαι γενέσθαι, ὡς τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα κατὰ βραχὺ ἀπώλετο, φθειρόμενα ὑπὸ Τούρκων, καὶ ὡς τὰ ἐκείνων μεγάλα ἐγένετο, ἐς μέγα αἰεὶ ἐς τόνδε τὸν χρόνον ἰόντα εὐδαιμονίας, ἐπιμνησόμεθα ἐπεξιόντες, ἐφ' ὅσον δὴ ἐς τὸ ἀκριβέστερον ἐπιθόμεθα.

Τούρκους δὲ οὖν ἔγωγε οὐκ οἶδ' ὅ τι ἂν καλέταιμι κατὰ τὸ παλαιόν, ὥστε τὰ ληθούσους μὴ διαμαρτεῖν· οἱ μὲν γὰρ Σκυθῶν ἀπογόνους τοὺς Τούρκους εἶοντα εἶναι, ὀρθότερον δὲ συμβαλλόμενοι περὶ αὐτῶν, διὰ τὸ ἐς ἦθη οὐ πολὺ διεστηκότα καθισταμένους, γλώττη συνεγγυς μάλα διαχρηῆσαι ἔτι καὶ νῦν τῇ αὐτῇ. Σκύθας τε γὰρ φασὶ τὸ ἔθδομον ἦδη ἀπὸ Τανάδος ὠρμημένους, καταστρέφεισθαι τὴν ἄνω Ἀσίαν, Πάρθων τὴν ἡγεμονίαν ἔχόντων, τὴν τε Περσῶν χώραν καὶ Μήδων, καὶ Ἀσσυρίων. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπικαταβάνας ἐς τὴν κάτω Ἀσίαν, ἐπὶ Φρυγίαν, Λυδίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, τὰ ἐς τήνδε τὴν χώραν ὑποχείρια εἶσι ποιήσασθαι. Καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν ἢ λέγουσι πολλὰ τοῦ γένους τούτου κολλαχῆ τῆς Ἀσίας ἐπινημόμενα, πρὸς Σκυθῶν τῶν Νομάδων ἦθη τε καὶ διαίταν τετραμμένην, ὁμοίαν τῆς Ἀσίας ἔχον καταφανῆ τὴν διατριβὴν. * Κάκεινη δὲ ἔτι συμβάλλονται ὡς Ἀσίας τὴν κάτω χώραν ἐνοικοῦντα βάρβαρα ἔθνη Τούρκων, Λυδίων, Καρίων, Φρυγίων τε καὶ Καππαδοκίων, Σκύθαις τὴν ἀπὸ Τανάδος ἐπὶ Σαρματίας χώραν ἐπινημομένους ὁμόγλωττά τε ἔστι καὶ ὁμοσκευα. Ἐνιοὶ δὲ Πάρθων ἀπογόνους Τούρκους φασὶ εἶναι. Τούτους γὰρ ὑπὸ Σκυθῶν τῶν Νομάδων διωκομένους, ἐς τὴν κάτω Ἀσίαν ἐπικαταβῆναι, καὶ ἐς τὸ Νομαδικώτερον ἀποκλίνοντας σκεδασθῆναι ταύτη ἀνὰ τὰς πόλεις· καὶ ἀπὸ τούτου ὡς δὴ Νομάδας Τούρκους τὸ γένος τοῦτο καλεῖσθαι. Ἄλλοι δὲ φασὶν ἀπὸ Τούρκων τῶν Περσῶν πόλιν μεγάλην τε καὶ εὐδαίμονος προελθεῖν τε τὸ γένος δισχυρίζονται, καὶ εἰς τὴν κάτω χώραν τῆς Ἀσίας ἀπαλλαττομένους σκεδασθῆναι ταύτη ἀνὰ τὴν Ἀσίαν ἐπικατασχόντας τὴν χώραν. Εἰσὶ δὲ οἱ βούλοντας Τούρκους ἀπὸ Συρίας μᾶλλον τῆς Κοίλης καὶ Ἀραβίας ἢ ἀπὸ Σκυθῶν, ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν ἀφικόμενους μετὰ Ὀμάρου τοῦ τὴν νομοθεσίαν διαδεξαμένου, ἐπὶ τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν προελθούσους· καὶ ταύτη αὐτοῦ καταλειφθέντας, ἐς τὸ Νομαδικώτερον ἀποκλίνειν. Ὡς μὲν οὖν τούτων ἕκαστα ἔχει ἀληθείας, καὶ ἐφ' ἃ δέη τούτων χωροῦντας πυθέσθαι ἀμεινον, οὐκ ἔχω συμβάλλεσθαι ὡς ἀσφαλίστατα· τοσόνδε μέντοι εἰρησεται, ὡς τοῖς ἀπὸ Σκυθῶν γενέσθαι τὴν ἀρχὴν τούτοις δισχυριζόμενοις ἔχει ἂν

Notulae marginales.

* κάκεινοι: δὲ ἔτι συμβάλλοντες. R. ut in cont.

τις συμφέρεσθαι ἔμεινον, διὰ τὸ Σκυθίας τοὺς ἐν Ἀ
 τῇ Εὐρώπῃ πρὸς ἑὸν ἔτι καὶ νῦν διαγενομένους
 κατὰ τὴν ἀγορὰν κλιουμένῃ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ
 Τούρκων ἑπαιεῖν οὐ χαλεπῶς· διαίτη τε καὶ σκευῆ
 ἔτι καὶ νῦν τῇ αὐτῇ ἀμφὸς τῶ γενέε διαχρωμένους,
 διὰ τὸ Σκυθίας ἐπικρατῆσαι ἀπανταχῇ τῆς Ἀσίας.
 Ἄγριοι δὲ καὶ τοῦνομα αὐτῶ, τὴν Νομαδικὴν δίκαιαν
 προσηρημένον, καὶ τὸν ταύτη τοῦ βίου πλέον αὐτῶ
 κλιούμενον. Τὸ δὲ γένος τοῦτο τοὺς Τούρκους μέγα
 τε ἦν καὶ ἐπὶ πολὺ διήκον, ἐς μοῖρας ἐπίσταται
 διακεκρίσθαι τινὰς, ἄλλα; τε δὲ καὶ Ὀγουζίων τὴν
 μοῖραν, γένος οὐ φεῦλον οὐδὲ ἀγεννές. Ἀπὸ τούτων
 δὲ τῶν Ὀγουζίων γένεσθαι Τουδούζαλπα ἄνδρα
 ἐπικρατῆ τε, καὶ τῆς τῶν Ὀγουζίων μοῖρας ἡγήσα-
 μένον. Τοῦτον δὲ ἐπ' ἀρετῇ εὐφημούμενον ἀπομνη-
 μονεύουσι, δικαιοτάτον τε ἅμα γεγονέναι, καὶ τοῖς
 Ὀγουζίοις διαίτητὴν καταστάντα, ἐλομένοις δικάζαι
 σφίσι αὐτοῖς δίκην ἡτιούον, ὅποτε ἐπιδικάσαιτο
 τοῖς· προσιούσιν αὐτῶ ἀπαλλάττεσθαι ἀγαπῶντας
 ἐκατέρους, οἷς ἂν ἐπιδικάσαιτο. Καὶ τοῦτό φασιν
 ἐνιδόντας αὐτῶ τοὺς Ὀγουζίους διαπραξαμένους
 πρὸς τὸν τῆς χώρας βασιλεύοντα, ἐπιστῆσαι σφίσι
 αὐτοῖς τὸν Τουδουσόλπην δικαστῆν. Μετὰ δὲ ταῦτα
 ἐπιτρέψαι σφῶς αὐτῶ διαθεῖναι, ἢ ἂν αὐτῶ δοκοῖ
 ἐπὶ τὸ ἔμεινον. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν τοῦτου παῖδα
 Ὀγουζάλπην διαβεξάμενον τὴν ἀρχὴν τῆς Ὀγουζίων
 μοῖρας, ἐπὶ τὸ τυραννικώτερον ἐξηγήσασθαι, πρὸς
 τε τοὺς Ἕλληνας· πολεμοῦντα κατὰ τὴν Ἀσίαν μέγα
 εὐδοκίμησαι. Ὀρθογρούλην δὲ Ὀγουζάλπω παῖδα
 δραστήριόν τε ἐς τὰ πάντα γενόμενον, καὶ ἐπὶ πολέ-
 μους ἡγήσάμενον, ἄλλῃ τε πολλαχῇ εὐδοκίμησαι,
 καὶ δὲ καὶ πλοῖα ναυπηγησάμενον ἐπιληξσεύειν νή-
 σους, ἐπιπλέοντας ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τῇ τε Ἀσίᾳ καὶ
 Εὐρώπῃ ἐπικειμένους, καὶ τὴν τε Εὐρώπην πορ-
 θούντα, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐς Ταίναρον ἐμβάντα ποτα-
 μὸν τὸν κατὰ τὴν Αἴον, ἐπὶ πολὺ τοῦ ποταμοῦ σὺν
 ταῖς ναυσὶ προσελθεῖν. Ἀέγεται δὲ αὐτὸν καὶ ἄλλῃ
 τε πολλαχῇ τῆς Εὐρώπης ἀποβάσεις ποιήσασθαι·
 καὶ ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφικόμενον, καὶ ἐπὶ Ἐββοίαν
 καὶ Ἀττικὴν, τὴν τε χώραν δηῶσαι, καὶ ἀνδράποδα
 ὡς πλείστα ἀπνεγκάμενον, μεγάλα κερδᾶναι. Ὀρ-
 θογρούλην δὲ τοῦτον μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀσίᾳ τραπό-
 μένον φασὶν ἐπὶ διαρπαγῇ τῆς περιουκίδος χώρας,
 ἐπαξίειναι τε καὶ ἀπὸ τούτου ὀρμώμενον, ζυμγεῖραι
 τε στράτευμα, καὶ ἐπιόντα, καταστρέφεισθαι τοὺς
 τε ὀμόρους Ἕλληνας, καὶ τοὺς ταύτης σφίσι αὐτῶν
 περιεκόους, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε ληϊζόμενον· τοὺς δὲ
 ἐπισπομένους αὐτῶ ἐν βραχεῖ δὲ ὀλίβους ἀποει-
 κύναι, καὶ ὅττω δὲ συκνοὺς τῶν Νομάδων ἐπιγενο-
 μένους αὐτῶ, συμπολεμήσαι τε αὐτῶ ἅμα, καὶ συν-
 διενόγκαι τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς ὀμόρους, καὶ ταχῶ
 δὲ οὕτως ἐπὶ ἀρχὴν παρεληλυθέναι οὐ φαύλην· διὰ
 δὲ ταῦτα καὶ παρὰ Ἀλαδίνῃ μέγα εὐδοκίμησαι.
 Ἔνεκε δὲ φασιν, Ὀγουζίων τὴν μοῖραν ἡγουμένους
 Ὀρθογρούλεω, χωρὶς ἱρυμνὰ περὶ τὸν Ταῦρον κατα-

que imperium tandem obtinuisse, viventes instar
 Nomadum. An autem commemoratæ sententiæ
 singulæ veritatem complectantur, aut cui earum
 quis accedere tuto ausit, nequeo quam tutissime et
 verissime pronuntiare. Mihi tamen probabilius vi-
 detur, assensum præstare illis qui Turcorum ori-
 ginem in Scythas referunt, cum manifestum sit,
 Scythia qui adhuc hodie in Europa Orientem versus
 ætatem agunt, optime convenire cum Turcis in
 foro, emporiis, et commerciis. Victus et reliquus
 vitæ usus etiamnum utrisque par est, quia Scy-
 thæ universæ imperitaverunt Asiæ. Idem etiam ia-
 sinuat nomen Turcorum; significat enim hominem
 qui agrestiore victus rationem sequitur instar
 Nomadum, et maximam vitæ partem in eo con-
 sumit. Genus hoc Turcorum cum esset magnum,
 et in immensum auctum, compertum habeo in
 partes sive tribus quasdam esse divisum: inter
 quas fuisse tribum Oguziorum, (5) hominum ge-
 nus nec malum, nec imbelles. Ex his natus est
 Duzalpes, (6) vir æqui justique studiosissimus,
 Oguziorum dux. Hunc accipio ob fortitudinem
 suam plurimum esse laudatum, tantæque fuisse
 justitiæ (Oguziis namque jus dicebat) ut litigantes
 ipsum eligerent arbitrum in re qualibet, sen-
 tentiamque quam ferebat utraque pars læta
 accipiebat. Hanc viri æquitatem deprehendentes
 Oguzii, impetrarunt, precibus fatigantes regionis
 istius regem (qui tum erat Aladines nomine), ut
 eum acciperent sibi iudicem. Quod ubi contigit,
 semetipsos tradiderunt Duzalpi, ut secum age-
 ret, secundum quod existimaret res Oguziorum
 optime habituras. Deinde cum filius hujus nomine
 Oguzalpes (qui et Aguzalpes), imperium Oguzio-
 rum tribus sibi vindicasset, ad tyrannidem aspira-
 vit: armaque infesta Græcis inferendo, brevi in
 Asia ad maximam claritatem accessit. Præterea
 Orthogules (7) Oguzalpis filius, cum manu esset
 promptissimus, armis multos populos lacesseis,
 gloriam magnam ubique adeptus est: classem quo-
 que paravit, qua fretus hostili animo navigavit ad
 insulas in Ægæo et regione Asiæ Europæque sitas.
 Etiam Europam populatus est. Hinc navibus in
 flumen Tienarum juxta Ænum urbem deductis (8),
 ad multam fluminis partem processit. Ferunt hunc
 et in illis locis irrupisse in Europam. Tandem in-
 gressus Peloponnesum, Eubœam, et Atticam, fecit
 cladem maximam, regionibus devastatis, rever-
 susque domum, præda, mancipiisque oneratus,
 maximas hinc sibi confluxit opes. Ajunt, Orthogu-
 lem hunc in Asia morantem, prædas ex finitimis
 gentibus egisse: rebusque pulchre succedentibus,
 exercitum conscripsisse. Exercitu igitur satis va-
 lido munitus, saltimicos Græcos domuit: reliquos
 deprædatus est; et cum alii metu perculsi impe-

Notulæ marginales.

(5) *Al. Agutiorum.*
 (6) *Al. Judizalpes.*

(7) *Al. Orthogrules, qui apud Jovium Zick vocatur.*
 (8) 1298.

rium acciperent, brevi suis maximarum opum auctor fuit. Deinde cum quotidie Nomades plurimi ad ipsum confluere, et in belli societatem adversus finitimos admitterentur, tandem mirum in modum imperii sui pomœria promoverunt. Propter res fortiter gestas etiam Aladinæ charus acceptusque erat. Sunt qui litterarum monumentis scriptum reliquere, Oguziorum tribum auspiciis ductuque Orthogulis loca juxta Taurum munita occupasse, et hinc armis instructos procurrentes,

finitimam regionem subjugasse: Græcos ejus regionis accolæ devicisse, suoque imperio maxima adjecisse incrementa. Quæ autem horum ab initio fuerit conditio, adhæc, verane sint an falsa quæ de ipsis modo exposuimus, non facile affirmare ausim: quamvis plurimi scriptores ea commemorarint; proinde cum ea hactenus ab origiue repeterim, nunc amplius de his verba facere supersedeo. Quantum vero attinet ad Otomanidas, ex familia Oguziorum ortos, ut ad clarissimum hoc imperium evaserint, nunc explanare instiuo.

Vicus est juxta Mysiam, quem Sogutam incolæ B vocant, ubi est et fluvius ejusdem nominis. Vicus ille rerum omnium affluentia pollet, remotus a mari Euxino ducentis quinquaginta stadiis. Potest idem locus Itæ vicus nominari. In hanc regionem cum Oguzii penetrassent, ibi aliquanto tempore habitarunt. 7 Ottomanus autem (9), Orthogulis filius, initio non admodum secundis agebatur fortunæ statibus. Proinde cum esset animo liberali et forti præditus, animos eorum qui in vico agebant, opibus sibi conciliat, brevique sibi devotissimos habuit. Hinc cum odiis certarent continuis adversus Græcos, omnium assensu Imperator declaratus est. Bello itaque adortus Græcos, qui in ea regione habitabant, non prius prælio excessit, quam cum omnes aut cecidisset, aut fugasset. Hinc prospere succedentibus rebus, victorias plurimas Græcis extorsit.

Cum autem fama nominis sui regiones plurimas implevisset, etiam apud Aladinam maxima gloria viguit, creatus ab ipso dux, cum undique præclaris editis facinoribus res fortiter gessisset. Defuncto rege Aladina, discordia inter regni optimates exorta est. Orthogulus adhibitus in colloquium, cum multum temporis deliberando esset assumptam, tandem icte fœdere promissit, se ipsis et socium auxiliarem fore, quocumque in militiam proficiscantur: hac tamen conditione, ut quas-cunque regiones, conjunctis copiis, suo imperio adjunxerint, eas inter sese partiri veliat. Cum igitur, ut fœdere tenebatur, communi consensu viribusque communibus bella aggredierentur, tanta ipsius inter omnes virtus emicuit, ut brevi plurimas opes acquireret, regnumque sibi pararet haud aspernandum. Hi autem cum forent duces numero septem, initio regionem, quam tum armis subjecerant, inter sese diviserunt: postea partitionem sortiti committentes, Caramano obtigisse mediterraneam Phrygiæ, Ciliciam usque, et Philadelphiam. Sarchani sortis addidit maritimam Ionie regionem, qua Smyrniam usque patet. Lydia usque ad Mysiam obvenit Calami, et alio suo Carasi. Bithyniam au-

A λαδόντα, ἐπὶ τῆς ταύτης ἐμέρου χώρας καταστροφῆ ἐντεῦθεν ὠρμηθῆσαι, καὶ τοὺς γε Ἑλλήνων περιοίκους ἔγειν, καὶ ἐπὶ μέγα χωρῆσαι δυνάμεως. Ὡς μὲν οὖν ἀρχὴν ἔσχε τοῦτοις τὰ πράγματα, καὶ ὡς ταύτη ἦ ἀλλῆ ἐγένετο, οὐκ ἂν οὕτω ῥαδίως εἰπεῖν ἔχοιμι, ὑπὸ πολλῶν μὲντοι λεγόμενα. Ταῦτα δὲ ἐς τοσοῦτον ἐπιμνησάμενος παρήμι. Ὡς δὲ Ὀτουμανίδας τῆς Ὀγουζίων μοίρας ἐπὶ τῆνδε ἀφίκοντο τὴν ἀρχὴν, ὧδε γενέσθαι ἐπιθόμητι.

finitimam regionem subjugasse: Græcos ejus regionis accolæ devicisse, suoque imperio maxima adjecisse incrementa. Quæ autem horum ab initio fuerit conditio, adhæc, verane sint an falsa quæ de ipsis modo exposuimus, non facile affirmare ausim: quamvis plurimi scriptores ea commemorarint; proinde cum ea hactenus ab origiue repeterim, nunc amplius de his verba facere supersedeo. Quantum vero attinet ad Otomanidas, ex familia Oguziorum ortos, ut ad clarissimum hoc imperium evaserint, nunc explanare instiuo.

B "Ἐστὶ Σογούτη παρὰ Μυσίαν κώμη οὕτω καλουμένη εὐδαίμων, καὶ ποταμὸς παρ' αὐτῇ οὕτω καλούμενος. Διέχει δὲ ἀπὸ θαλάττης τῆς τοῦ Εὐξείνου πόντου σταδίους ὡσεὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίους· καλοῖτο δ' ἂν αὕτη Ἰταλίας κώμη. Ἐς ταύτην δὲ τὴν χώραν ἀφικομένους τοὺς Ὀγουζίους ἐνοικῆσαι ἐπὶ τινα χρόνον. Ὀτουμάνου δὲ τὸν Ὀρθογούλεω παῖδα, οὐ πάνυ τοι εὐπράττοντα τὴν ἀρχὴν γενέσθαι τὴν τε ψυχὴν ἐλευθεριώτατον, καὶ τοὺς ἐν τῇ κώμῃ φιλοφρονούμενον ἐκ τῶν προσόντων ὡς οἶδόν τ' ἦν μάλιστα αὐτῷ τοὺς τε ἐν τῇ κώμῃ ἀνακτῆσασθαι. Ὡστε διαφορὰς σφίσι πρὸς τοὺς Ἑλλήνων αὐτῶν περιοίκους γενομένης, ἠγείσθαι κελεύειν τοὺς ἐν τῇ πόλει Ὀτουμάνου τὸν Ὀρθογούλεω καὶ μαχεσάμενον, τρέψασθαι τε τοὺς ταύτη Ἑλληνας.

C Καὶ ἀπὸ τούτου ὀρμησόμενος ἐπιπολὺ, ἐπεξελεῖν τε τοὺς Ἑλληνας, καὶ παρὰ Ἀλαδίην εὐ μάλα εὐφημούμενον μέγα εὐδοκίμησαι, ἐπὶ στρατηγίας τε καθιστάμενον, καὶ ἔργα ἀποδεικνύμενον ἄξια λόγου. Τελευτήσαντος δὲ Ἀλαδίην βασιλέως, καὶ τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἐς διαφορὰν σφίσι ἀφικνουμένων, λέγεται ἀφικέσθαι ἐς λόγους αὐτοῖς, καὶ ἐκείνοις ἀλλήλοις, ξυμμαχίαν τε καὶ ὁμαιχιλίαν ἐκείνοις συνθέμενον, ξυμβῆναι αὐτοῖς ὄρκια ποιησάμενον, ἐφ' ᾧ ὁμοῦ πάντας κοινῇ συνδιαφέρειν τὸν πόλεμον, καὶ καταστρέφεσθαι τὴν χώραν, ὅσην δ' ἂν δύνωνται, ὅσην δ' ἂν θπάγωνται, ἐπιελέσθαι, σφίσι κατὰ τὰ κοινῇ σφίσι αὐτοῖς δεδογμένα· καὶ οὕτω δὴ ἅμα ἐκείνοις ἐλαύνοντα καταστρέψασθαι χώραν οὐκ ὀλίγην, καὶ ἔργα ἀποδεικνύμενον μεγάλα, καὶ χρήματα συγνὰ ἐπικτώμενον· ὥστε ἐν βραχεὶ ἐπὶ ἀρχὴν παρεληλυθῆναι οὐ φαύλην. Τούτους δὲ ἠγεμόνας ἐπὶ γενομένους, ὅσην ὑπεργάγοντο ἀρχὴν διανεμεῖσθαι μετὰ ταῦτα σφίσι αὐτοῖς· λαχεῖν δὲ Καραμάνου τὴν μεσόγαίαν τῆς Φρυγίας ἄχρι Κιλικίας καὶ Φιλαδέλφειας· Σαρχάνην δὲ ἐντεῦθεν τὴν παράλιον τῆς Ἰωνίας χώραν, ἔσπε ἐπὶ Σμύρνην ἰλθεῖν· τὰ δὲ Λυδία; ἔσπε ἐπὶ Μυσίαν Καλάμην σὺν τῷ παιδί αὐτοῦ Καρασῆ. Τὰ πρὸς Ὀλυμπόν τε καὶ Βιθυνίαν

Notulæ marginales.

Ἄουμανὸν λαχεῖν μετὰ Τεκίω· τὰ δὲ πρὸς τὴν Ἀ
 Εὐξείνου πόντον καὶ Παφλαγονίαν λαχεῖν τοὺς
 Ἀμούρω· καὶ τῆς. Τὴν δὲ Κερμαίων οὐ τῶν ἑπτὰ
 τούτων γεγονέναι φαίνει· ἀλλὰ βασιλεῖα πρόσθεν
 γενόμενον Κωνίου τῆς Καρίας πέλειος, ἐν ᾗ τὰ
 βασιλεία ἐπὶ συχνὸν τινα χρόνον διεγένετο. Τού-
 τοις ἀπεληλαμένον ἐντεῦθεν ἐπὶ Ἰωνίαν ἀπά-
 ρας, κικεῖ ἰδιωτεύοντα ἡσυχίαν εἶχειν. Εἰ μέντοι
 ἑπτὰ ἐτύγχανον ὄντες οἱ σύμπασαν τήνδε κοινῇ
 ὑπαγόμενοι σφίσι τὴν χώραν, ἢ χωρὶς ὡς ἕκαστος,
 καὶ ἢ ἄλλη ἄλλη ξυνέβαιεν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν
 παρεγένετο ἕκαστος, οὐκ ἂν δὴ οὕτω ἐν δέοντι πο-
 λυπραγμονοίην. Σογούτην μέντοι ἐπίσταται κώμη,
 ὡς οἱ ἀπ' ἐκείνης γενόμενοι Ὀτουμανίδων βασιλεῖς
 ἐτίμων τε ἐπὶ πλείστον ἐπιφοιτῶντες ταύτῃ τῇ
 κώμῃ, καὶ τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτὴν ἀποδιόλασι γέρα τὰ
 νομιζόμενα. Ἀπὸ ταύτης δὲ ἐπίσταται ἀκοῆ
 σφίσι Ὀτουμάνων τὸν Ὀρθογρούλεω καίθα πρῶτον δὴ
 τοῦ γένους τούτου, ἄλλας τε οἱ πόλεις ὑπαγόμενον
 ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐν δὲ δὴ καὶ Προῦσαν τὴν ἐν Μυσίᾳ
 πόλιν, καὶ τότε εὐδαίμονα παραστησάμενον, ὑπὸ
 λαμοῦ ἐκπολιορκήσας ἔλδοντα τὴν πόλιν, καὶ ἐν αὐτῇ
 τὰ βασιλεία ποιησάμενον, καὶ ἀπὸ ταύτης ὀρμώμε-
 νον ἔργα μεγάλα τε καὶ περιφανῆ ἀποδείξάμενον,
 παιδᾶς τε καὶ ἀρχὴν οὐ φαύλην καταλιπόντα, τε-
 λευτήσας ἐν Προῦσῃ. Τοῦτον δὲ ἴσμεν ἡμεῖς τοῦ
 γένους τοῦδε τὰ τε ἄλλα ὡς οἶόν τε ἀρίστα καθι-
 στάστας, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐς τὸ ἐπιτηδεύτατον αὐτῶ
 καταστησάμενον. τὰξιν τε ἀρίστην ἀποδείξασθαι
 ἀμφ' αὐτὸν, ἢν θύρας βασιλείας καλοῦσι, καὶ ταύτη
 γε τῇ δυνάμει τὸ ἀπὸ τοῦδε δεικνόμενον δίνει τῶ
 ἀμφ' αὐτὸν, κατέχειν τοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ
 ζυμπαυτας ἐν τάξει παραγενομένους, ὅπη ἂν αὐτῶ
 δουκὸν, καὶ ἐπιτελοῦντας ἅτ' ἂν ἐπιτάττοι ὁ βασι-
 λεύς, καὶ ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα ὑπὸ τῶν βασιλέως
 θυρῶν κατὰ τάχος ἴδοντας. Τοῦτον δὴ οὖν ἐπιθυ-
 μαθὰ γενναύτατον τε ἐς τὰ πάντα γενόμενον, ταύτη
 τε ὡς ἐπὶ πλείστον νομισθῆναι δαιμόνιον καταλι-
 πὴν τε ἀπὸ τούτου τὴν ἐκωνυμίαν τοῖς ἀπ' ἐκείνου
 γενομένοις, Ὀτουμάνου καίθας ἐτι καὶ νῦν καλεῖ-
 σθαι. Ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος ὀκτακισχίλιοι Τούρ-
 κων ἐς τὴν Εὐρώπην διαβάνας περὶ Ἑλλησποντον,
 καὶ ἐν Χερρόνησῳ κατασχόντες φρούριον Ἑλληνη-
 κῶν, καὶ ἀπὸ τούτου ὀρμώμενοι, τὴν τε Θράκην ἐς
 Ἰστρὸν ἐλαύνοντες, ἐληίζοντο τὴν χώραν ἐπιδρα-
 μόντες, τὰ τε πολλὰ διήρασαν, καὶ ἀνδράποδα ὡς
 πλείστα ἔλδοντες, ἐς τὴν Ἀσίαν διεδίβαζον, τοὺς
 τε Ἑλληνας καὶ Τριβαλλοὺς ἦγον καὶ ἔφερον. Ἐν
 τούτῳ δὴ Σκυθῶν μοῖρα οὐκ ὀλίγη, ἀπὸ Σαρματίας
 ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν ἐλάσαντες, καὶ τὸν γε Ἰστρὸν δια-
 σάσαντες, τοὺς τε Τούρκους ἐν τῇ Θράκῃ κατέλαβον,
 καὶ μαχεσάμενοι ἐτρέφαντο, καὶ πλὴν ὀλίγων τι-
 νῶν, διεκρήσαντο σύμπαντας ἀφαιδέστατα. Ὅσοι δὲ
 οὐκ ἐφθάρησαν, διασωθέντες ἐς τὴν Χερρόνησον, ἐς τὴν Ἀσίαν αὖθις διαβάνας, οὐκέτι πάλιν ἀγί-
 κωντο.

Τότε οὖν τὰ Ἑλλήνων πράγματα ἐταλαντεύετο
 ἐπ' ἀμφοτέρω, διαφορομένων σφίσι κατὰ τὴν Βυ-

Notulæ marginales.

(10) *Iconium olim, nunc Consium.*

tem cum his regionibus quæ Olympum respiciunt,
 uactus est Otomanus cum Tecie. Paphlagoniam
 cum his regionibus quæ vergunt ad Euxinum pon-
 tum, acceperunt Amurie filii, sic sorte partitionem
 regente. Carmanum dicunt non fuisse de numero
 septem illorum ducum, verum imperasse Conio (10)
 Carizæ urbi, in qua regia erat: tandem suo detur-
 batum regno, abiisse in Ioniam, sectatusque ibi
 vitam privatam, quietem amplexus est. An septem
 illi duces adjunctis copiis, aut singuli per se, regio-
 nes istas subjecerint: præterea ut alius in alterius
 successerit opes et regnum, non referre arbitror
 curiosius describere. Illud autem certum est, reges
 Otomanidarum Sogutham vicum multum honorasse,
 cum eo frequenter accederent, reddentes vici inco-
 lis solemnia munera. Accepi **S** præterea, Otoma-
 num Orthogulum filium primum generis hujus ex
 isto vico oriundum extitisse: qui inde profectus,
 urbes Asiae cepit: et Prusam Mysiæ urbem opibus
 florentem, fame expugnatam, regni sedem consti-
 tuit. Postremo operibus multis fortiter et splendide
 peractis, relinquens liberos et regnum illustre,
 naturæ debitum exsolvit Prusæ. Ille primus istius
 generis optime quæ ad regni salutem attinent,
 disposuit. Et ut regnum sibi faceret quam maxime
 firmum et opportunum, satellites aliiguit, quos
 regis (11) Januas sive portas nuncupavit. Et cum
 jam omnibus propter istam potentiam formidini
 esset, subditos facile in imperio combinuit, cum
 omnes ad nutum, quando vocarentur, præsto es-
 sent: et impigre ea quæ Januæ regis imperarent,
 obirent. Commemorant, Orthogulem istum virum
 per omnia extitisse generosissimum: et cum
 propter res suas præclare administratas augustior
 homine, et quasi divinus reputaretur, posteris
 reliquit insigne cognomentum, ut Otomanidæ sive
 Otomani filii vocentur. Hoc regnante Turcorum
 octo millia trajecerunt in Europam per Hellespon-
 tum, captique Græcorum præsidio Chersoneso
 impositi, perrexerunt in Thraciam, et ad Istrum:
 incursionibusque plurimis factis, regionem istam
 vastarunt, et maximam hinc reportarunt prædam.
 Mancipia, quæ erant plurima, jure belli capta,
 transiserunt in Asiam. Græcorum Triballorumque
 (qui nunc Bulgari dicuntur) res agebantur foreban-
 turque. Ea tempestate Scythæ parva manu a Sar-
 matia prodeuntes, festinabant ad Istrum. Quo
 transmissis, Turcos, quos eo loci deprehenderant,
 atroci prælio inuito fuderunt: et propemodum om-
 nes, demptis paucis, necaverunt. Qui autem integri
 ex eo prælio abierant fuga, in Chersoneso delati,
 et hinc in Asiam transvecti, tandem ab Europa abs-
 tinuerunt.

Eodem tempore Græcorum res ancipiti fructan-
 tur fortuna, cum intestinis discordii agitantur

(11) Regis Januæ, custodes corporis, Janizari.

propter Byzantii regnum, reges ambo, avus et nepos Andronici, ex familia Palæologorum orti. Cum autem seditionibus jactarentur, quidam hunc, pars illum sequelantur. Ex quo effectum est, ut planissime res ipsorum interierint. Priori enim Andronico natus est filius, cui nomen inditum Michael, qui fato functus est, antequam ad regnum promoveri posset. Post hujus mortem Andronicus filius, cum avus senio confectus foret, ad regie dignitatis culmen conscendere gestiens, inimicitias ex aperto cum avo suscepit. Cum autem esset impudentior et praefractor, quam ut meliora consistenti pareret, Græcos in 9 gravissima discrimina adduxit. Accersit enim Triballos, Græcorumque optimates in regni curam adhibitos sibi concilians, efficit ut nemo amplius Græcorum Europæ accessu Turcos prohiberet. Tunc temporis capta est Prusa (12), quam fame domitam in ditionem redegit Othomanus. In potestatem venerunt et alia Asiæ oppida (13), unde maxima Turcis per universam Asiam accessit potentia: transgressique in Europam, Thraciam gravissime afflixerunt. Chalites (14) autem, qui a Græcis in præsidium, quod Chersoneson utabatur, erat compulsus, vocavit Turcos ex Asia, et Græcos accedentes fortiter sustinuit; nec non ad multam Thraciæ regionem progressus, prædas agebat. Adductis vero duce Triballorum, et iis qui modo ab Italia advenerant, præsidium Chersonesi terra marique oppugnari cœptum est. At Turci cum viribus nequaquam pugnarent paribus, nocte intempesta profugerunt in Asiam insidiis hostibus. Veruntamen Græci parum benigne tractarunt transfugas Turcorum duces et Azatinam, quo sibi majore benevolentia devincerent eos quos ab Italia et Taracone asciverant, ut suppetias ferrent contra Turcorum regem Orchanem, qui exercitum Philadelphiam admovebat. Præterea ad occupandum Calliopolis (quæ et Callipolis) præsidium in Chersoneso, Taraconenses et Itali, additis Azatina et cæteris Turcorum transfugis, urbem aggredi nitentur (15). Ut autem inceptum eorum patefactum est oppidanis (nam a quodam Græcis, qui in ea urbe erant, significatum est) per Thraciam, ab urbe digressi, ibant. Profecti præter Rhodopen, venerunt Cassandriam, antiquitus Pydnam dictam. Turci, qui cumitabantur Azatinam, venerunt ad Triballorum regem. At hi qui confugerant in Asiam, bellum redintegrare volentes, et itinere pedestri in Chersoneson reversi, cogitabant quoquo modo possent redire in Asiam. Etiam quibusdam in locis sædera cum Græcis conglutinarunt. Cum autem Græci iis insidias tenderent, volentes eos capere, fuga evaserunt in præsidium Chersonesi, et denuo Græcis plurima inferebant damna.

Α ζαντίου βασιλείαν, ἀμφοῖν βασιλείων τοῖν Ἀνδρονίκων, τοῦ τε πάππου καὶ υἱοῦ τῶν Παλαιολόγων. Ἐφ' ὧν δὲ ἐς διαφορὰν σφίσιν ἀφικομένων, οἱ τε Ἕλληνας πρὸς ἑκατέρους διέστησαν, καὶ αὐτοῖς τὰ πράγματα ἤδη πᾶμπαν ἐφθείρετο. Τῷ γὰρ πρώτῳ Ἀνδρονίκῳ ἐγεγόνει παῖς Μιχαῆλος, ὃς ἐτελεύτησε πρὶν ἢ ἐς τὴν βασιλείαν ἔλθειν. Μετὰ δὲ τὴν ἱκεῖνου τελευτὴν Ἀνδρόνικος ὁ παῖς αὐτοῦ, γεγηρακότε ἤδη τῷ πάππῳ ἀξίῳν αὐτὸς ἔχειν τὴν βασιλείαν καθέστατο ἐς διαφορὰν, αὐθαδέστερος ὧν, ἢ ὥστε κείθεισθαι, καὶ πράγματα παρείχεν ἀνήνυτα. Τοῦς τε Τριβαλλοῦς ἐπαγόμενος, καὶ Ἑλλήνων τοῦς ἀριστοῦς οἱ προσεταιριζόμενος ἐς τὴν βασιλείαν, ὡς διὰ ταῦτα μὴδὲ ἐξείναι αὐτοῖς τοπαράπαν τοῦς Τούρκους ἐς τὴν Εὐρώπην διαθάντας ἀμύνεσθαι. Β Καθ' ὃν δὴ χρόνον ἦ τε Προῦσα ἐξεπολιόρκηθη λιμῶ ἀλοῦσα ὑπὸ Ὀτουμάνου, καὶ ἄλλαι κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεις οὐκ ὀλίγαι ἐάλωσαν. Ὅθεν οἱ τε Τούρκοι ἐπὶ μέγα ἐχώρουν δυνάμειος κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαθάντες, κακῶς ἐποιοῦν τὴν Θράκην· ἄλλοι τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ δὴ καὶ Χαλῖτης ὃς δὴ, ἐς τὸ κατὰ τὴν Κερρὸνήσον φρούριον ὑπὸ Ἑλλήνων συνελθεῖς μετεπέμπετο Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἀσίας, καὶ τὸν τε βασιλεῖα ἐπίοντα ἡμύνατο, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐξελαύνων τῆς Θράκης ἐληίζετο. Ὅποτε δὴ ἐπαγόμενος τὸν τε Τριβαλλῶν ἡγεμόνα, καὶ τοῦς ἀπὸ Ἰταλίας, τὸ τε φρούριον ἐξεπολιόρκησε κατ' ἡπειρον καὶ κατὰ θάλατταν. Οἱ μὲν οὖν Τούρκοι ἔλαθον δρασμῶ ἐπιχειρήσαντες ἐς τὴν Ἀσίαν νυκτὸς διαθάντες, ἀνωμάλως μὲν ἐς τε τὰ ἄλλα σφίσιν ἔχοντες οὔτοι οἱ βασιλεῖς, καὶ αὐτομόλοις Τούρκων ἡγεμόσι, τῷ τε Ἀζατίνῳ καὶ ἄλλοις, οὐ καλῶς ἐχρήσαντο. Ὅστε ἐπιτηδεύειος ἔχειν σφίσιν τοῦς τε ἀπὸ Ταρακῶνος καὶ Ἰταλίας, οὓς δὲ μετεπέμπετο ἐπὶ τῶν Τούρκων βασιλεῖα Ὀρχάνην, ὃς Φιλαδέλφειαν ἐπολιόρχει, καὶ ἐς τὴν ἐπὶ τῇ Κερρὸνήσῳ φυλακὴν τῆς Καλλιουπόλειος. Οὔτοι μὲν οὖν οἱ Ταρακῶνες, καὶ οἱ ἀπὸ Ἰταλίας ἐς τὴν Καλλιουπόλειος φυλακὴν τεταγμένοι τοῖς μετὰ Ἀζατίνῳ αὐτομόλοις χρησάμενοι Τούρκοις, συνεστήσαντο ἀλλήλοις, ὡς τῇ πόλει ἐπιθησόμενοι, καὶ ἐπειδὴ ἔγνωσαν κατάδηλοι ὄντες, ἐμηνύθη γὰρ ὑπ' αὐτῶν τινος τοῖς Ἕλλησι, διὰ τῆς Θράκης ἔεντο· καὶ τὴν Ῥοδόπην διαθάντες, ἀφίκοντο ἐς Κασσάνδρειαν, Πύδναν¹ τὸ πάλαι καλουμένην. Ἐντεῦθεν δὲ τῶν μὲν Ἀζατίνῳ Τούρκων ὄσοι παρήταν, ἀφίκοντο ἐς τῶν Τριβαλλῶν βασιλεῖα, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὸ ἐμπαλιν γενόμενοι ἔεντο περὶ ἐπὶ τὴν Κερρὸνήσον, αὐθις ἐν νῶ ἔχοντες ὅτι ἂν δύναιτο τρέπω ἐς τὴν Ἀσίαν διαθῆναι. Καί περ καὶ σπονδὰς τοῖς Ἕλλησι ποιησάμενοι, ὡς ἐκελευσεν αὐτοῦς οἱ Ἕλληνας ἔλειν βουλόμενοι, ἐς τε φρούριον τὸ κατὰ τὴν Κερρὸνήσον διεσώζοντο. Καὶ οὔτοι αὐθις κακῶς ἐποιοῦν τοῦς Ἕλληνας.

Notulæ marginales.

(12) Prusa capta 1503.

(13) 1317.

(14) *Al. Chalites*: *Chalela* habet Gregoras; a no-

stris *Hali* dicitur.

(15) Vide Gregoram, lib. vii.

¹ Ὀῖμα Ἰσοῖδισσαν. Et sic legendum prope Theophil. *Frid Tafel* in « *Thessalonica*, » p. 57 (Berol. 1839).

ΟΙ μὲντοι ἀπὸ Ἑσπέριας τε καὶ Ἰταλίας ἄνδρες, ἀπὸ Μακεδονίας τε καὶ Θεσσαλίας, ἐς Βοιωτίαν ἀφικόμενοι, κατέσχον αὐτήν, καὶ τὰς Θήβας ἠνδραποδίσαντο ἀφροσύνη τοῦ ἡγεμόνος, ὃς δεδιώς τε αὐτοῖς, καὶ ὑπολογιζόμενος, ἐπῆει ὡς ἀναρπασόμενος. Οὗτοι μὲν οὖν τραπεύσαντες τὸ χωρίον, καὶ ὕδωρ ἐς αὐτὸ ἐμβάλλοντες, ἐπὶ πολὺν ὄρατον τοῖς ἰππεῦσιν ἐποιήσαντο τὸ χωρίον. Οἱ μὲν οὖν ἰππεῖς οἱ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος, ἔθεον ἑρῆμῳ ἐπὶ τοὺς Ἑσπερίους ὡς ἀναρπασόμενοι· ἐμβάντες δὲ ἐς τὸ χωρίον, χαλεπῶς ἐχρήσαντο σφίσιν αὐτοῖς· οἱ δὲ Ταρακῶνες καταπίλταις τε καὶ τόξοις βάλλοντες καὶ ἀκονεῖσι, τοὺς πολλοὺς τῶν Βοιωτῶν αὐτοῦ ταύτη διεχρήσαντο. Ὑστερον δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν ἰθύντες αὐτοῖς τε τὴν πόλιν εἶλον, καὶ ἠνδραποδίσαντο. Οὗτοι μὲν οὖν ὕστερον ἐς Ἰταλίαν περαιοῦμενοι, ἐπ' οἴκου ἐτρέποντο ἕκαστος· Ἕλληνας δὲ μετὰ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως, καὶ τοῖς ἀπὸ Τούρκων αὐτομόλοις, καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰταλίας κακῶς χρησάμενοι, οὐχ ὅπως οὐδὲν εὗραντο ἐπιτήθειον, ἀλλὰ καὶ πολεμίους σφίσιν ἔχοντας· τοῦτους, ἐπὶ τὸ τοὺς σφῶν εὐγενεῖς θεωρακεῦσιν μόνον τραπέμενοι, τῆς τε ἀρχῆς εἰσόδους κατανηλίσκον, καὶ οὕτε στρατεύματα συνέλεγον, οὕτε ξένους μισθωσάμενοι, καὶ τοὺς πολεμίους ἐπιόντας σφίσι τιμωρεῖν ἠθοῦλοντο. Ἐπᾶναιμι δὲ ἐπ' ἐκείνο τοῦ λόγου, ἴθην μοι ἐξέλιπε.

militibus conductis, cum etiam negligenter hostes revertior.

Ὁτουμάνος μὲν οὖν Ὀρθογρούλεω, τὰ κλέω τῆς τῆν Ἀσίαν Ἑλλήνων χώρας καταστρεψάμενος, ἐς Νίκαιάν τε ἰσέβαλε, καὶ ἐς Φιλαδέλφειαν. Οὐ μὲντοι γε εἶδε τὸ ἄστυ. Καὶ πρὸς Τούρκους τοὺς μετὰ Ὀρθογρούλεω διενεχθεὶς ἐπολέμησεν. Ἀρξας δὲ ἐν Προύσῃ, ἐν ἣ τὴ βρασιλεία ἐπεποιήτο οἱ, ἐτελεύτησε, καταλιπὼν παῖδας καὶ χώραν οὐ φαύλην, καὶ στρατὸν οὐκ ἀγενῆ.

Τελευτήσαντος δὲ Ὁτουμάνου ὁ νεώτερος τῶν παίδων αὐτοῦ γενόμενος, τοὺς ὅτι ἐγγύτατα παρὰ τῷ πατρὶ διαιωμένους, ὡς οἶδεν τ' ἦν αὐτῷ ἀνακτώμενος, ἐπιτηθείους τε αὐτῷ εἶχε, καὶ ἐς τὰ μέγιστα συνέθεις. Ἀπὸ τούτων δὲ, ἐπεὶ τε τάχιστα ἐπόθετο τελευτῆσαι Ὁτουμάνον ὄντα ἤδη ἢ φασιν ἐπὶ γῆρας οἶδεν, ἀποφυγεῖν μὲν αὐτίκα τοὺς ἀδελφοὺς ἐκποδῶν γενόμενον ἐπὶ Ὀλυμπον τῆς Μυσίας ἕρος· διαπορευόμενον δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν, περιτυχεῖν ἰππῶν φορβῆ ταύτην ποῦ τῆς χώρας ἐπινεμομένη, καὶ βιασθῆναι ταύτην ἀνδράσι τοῖς ἀπὸ τοῦ ἕρους ἐπ' αὐτὸν συλλεγομένοις, καὶ ἐπικαταβαλόντα ἐς τὸ πεδίον, ἐπιτρέπειν αὐτοῖς διαρπάξαι ὅσα γ' ἀντούτοις προσχωροῖ· ἑρμώμενον δὲ ταύτη ἀπὸ τοῦ ἕρους, ἄγειν καὶ φέρειν τὴν πόλιν. Τῶν δὲ ἀδελφῶν αὐτοῦ σφίσιν ἀλλήλοισ διαπολεμούντων τε, καὶ ἀμφὶ τοὺς οἰκίους ἔχόντων πολέμους, ἐς δὲ καὶ οὐκ ὀλίγων πῶν ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἀμφοῖν τῶ ἀδελφῶν ἐπιγενομένων αὐτῷ, ἐπικαταβῆναι τε ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐς πόλεμον καθιστάμενον, τοῖς ἀδελφοῖς οὕσι δι-

Itali et Hispani (16), Instrata Macedonia et Thessalia, cum ingressi essent fines Bœotiæ, eam regionem occuparunt. Thebas quoque diripuerunt, cujus direptionis causa exstitit ducis imprudentia, qui cum timidos et imbelles crederet hos, quasi omnes in suam potestatem redacturus, ferrox eos adoriebatur. At Itali et Hesperii, locum illum fodientes, et aquam multam in fossas admittentes, effecerunt ut locus ille equestri pugnae minus **Q**uod esset opportunus. Dux igitur, magno equitatu in illos irrumpens, quasi primo impetu hostes devicturus, in maximum periculum cum suis præcipitatus est, cum equi solo cohererent instabili. Taraconenses sive Hispani ingerentes tragulas et sagittas, torquentesque missilia, plurimos Bœotorum eo loci neci dederunt : hinc adversus urbem profecti, captam deprædati sunt : qui tandem redeuntes in Italiam, domos remearunt. Græci cum rege suo Andronico, cum parum dextere Turcos transfugas, nec non eos qui ab Italia ferendi auxilii gratia advenerant, fovissent, præter opinionem etiam hos sibi inimicos ex amicis et auxiliariis fecere. Græcorum autem nobiles cum profusioribus largitionibus in se converterent regni, regni reditus universos exhaurerunt, nullo interim exercitu comparato, nec peregrinis suis finibus arcere. Nunc unde digressus sum,

Ottomanus, Orthogulis filius, subacta Græcorum Asiæ incolentium regione pene universa, irruit in Nicæam et Philadelphiam, quam haud tamen sine ditioni admovit. Turcos quoque qui Homuren sequebantur, inimicitias permotus bello petiit. Regnans autem Prusæ, quæ regni sedes erat, exspiravit, relictis liberis, et regione amplissima et exercitu forti.

Defuncto Ottomano (17), filius ejus natu minimus ex tribus, Orchanes nomine, præoccupatis animis eorum qui in arctissimam patris admittebantur amicitiam, eos sibi familiares et quam maxime opportunos tenuit. Ex quibus quamprimum accepit, Ottomanum jam (ut ferunt) in senectutis limine constitutum, obiisse mortem, fratres illico fugiens, proripuit se ad Olympum Mysiæ montem. Cum iter faceret, incidit in multa equorum armenta, quæ partitur in viros, qui ad se in montem concurrerant. Descendentes autem de monte in loca subjecta, potestatem ipsis rapiendi dedit quæcunque nacti fuissent. Etiam urbem, cum adhuc versaretur in Olympo, expugnatam diripuit. Fratribus autem suis intestino bello ardentibus, et utrumque maxima parte hominum frequentante, cum accepisset eos longo intervallo a se divisos castra posuisse, cum suis de monte discedens, singulos seorsim aggreditur, interemptisque victisque ambobus fratribus suis, ipse ad

Notulæ marginales.

(16) Itali Catalani, 1502.

(17) Anno 1550.

regiam dignitatem emerit. Ego autem experi- A
mentis cognovi, Turcos non in hunc modum sen-
tire de fratribus istis: verum ita evenisse ferunt
sub Oguziorum ducibus. Orchanes ubi regni ad-
ministrationem suscepit, universam Lydiam im-
perio suo addidit, ¶ Græcisque in Asia moran-
tibus bellum indixit, plurimæque Græcorum oppi-
da in ditionem accepit eo tempore. quo Byzantii
reges et Triballi in Thracia, et Mysii maximo fla-
grabant inter sese bello. Posthæc in Cappadociam
bellum transtulit: subactisque oppidulis quibus-
dam, exercitus ad Nicæam Bithyniæ urbem movit,
eamque oppugnare cepit. Ut vero nuntiatum est
Græcorum regi, Nicæam obsideri, et oppidanos,
nisi propere auxilium mittatur, ad barbarum defe-
cturos: conscribit exercitum, et regni curæ se
immiscens, videbatur non neglecturus Nicæam,
verum fortiter defensurus, non tam barbari odio
stimulatus, quam sollicitus ne tantam urbem a-
mitteret. Hic igitur, quemadmodum et alii multi
fecerunt, regiam dignitatem aspernatus est, quam-
vis Nicæam de manu hostium sese vindicatorum
affirmaret: verum Græcos adversus avum inci-
tans, rerum novarum avidus, Michaëlem Mysio-
rum ducem in belli societatem recipiens, cum ipso
affinitatem junxit, in matrimonium ei collocans
suam sororem, cum jam ante duxisset sororem
Triballorum regis.

οὐ προσχώρησεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν, τοὺς τε Ἕλληνας
αὐτῶν πράγματα, Μιχαῆλον τὸν Μυσῶν ἡγεμόνα ἐπηγάγετό οἱ ἐς
συμμαχίαν, ἐπιγαμίαν ποιησάμενος, τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐς γάμον ἐκδοῦς, γήμαντι πρόσθεν τὴν
τοῦ βασιλέως, Τριβαλλῶν ἀδελφὴν.

hinc ira percitus Triballus, arma arripit, habens C
arcum Michaëlis consobrinum Alexandrum. Victo igitur
Michaële, ne sineret contumeliam sibi a Michaële
factam abire inultam, Alexandrum Michaëlis conso-
brinum regno prælit. Cum autem et in Græcos
ejus contumeliæ culpam transferret, etiam hos bello
vexavit: oppidulisque aliquot captis, exerci-
tum domum abduxit. Tandem sædæra pepigerunt,
quibus tenebatur, ut inter se et amici et hospites
in posterum essent. Post hæc ad regem Græco-
rum fama perlatus est satis constanti, Orchanem
incursionem fecisse in Bithyniæ regionem: captis-
que mancipiis plurimis, obsidione Nicæam cin-
xisse, murumque ejus hostili animo quatere. Rex
itaque Græcorum comparato exercitu in Asiam
transvectus, obsidione circumventis auxiliares por-
rigere nitēbatur manus. Quod ut primum rumore
ad Orchanem perlatus est, instructo agmine Græ-
cis obviam procedit. Cum autem venisset Philo-
crinam, offendit regem Græcorum ibi castris fixis
morantem. Nec mora, prælium committitur: in
quo, rex accepto in pedem vulnere, reliquique
Græci non pauci vulneribus confecti, statuerunt
intrare Philocrinam, ut vulnerati lassique paululum
rescicerentur. Nec tamen citra pugnam eo venire

ρημένοις, καὶ ἀπὸ μέρους ἑκατέρῳ στρατηπεδευόμε-
νῳ μαχέσασθαι καὶ περιγεγόμενον ἀνελεῖν ἄμφω τῷ
ἀδελφῷ, καὶ οὕτω τὴν βασιλείαν παραλαβεῖν. Τοῦτο
ὅτε ἔγωγε ἀναπυθιανόμενος, εὐρον, οὐ γνώμη ταύτη
περὶ τῶν ἀδελφῶν χρῆσθαι, σφίσι αὐτοὺς ὡς πολε-
μίου ἀποφηνάμενον, νομίζεσθαι παρ' αὐτοῖς ἐπὶ
καὶ ἐς τὸνδε τὸν χρόνον· ἄλλ' ὑπὸ τῶν τοῖς Ὀγου-
ζίοις ἡγεμόνων καθισταμένων καὶ πρόσθεν γενόμε-
νον διεπυθόμενον. Ὀρχάνης μὲν οὖν ἐπεὶ τε εἰς τὴν
βασιλείαν παρῆι, σύμπασάν τε τὴν Λυδίαν κατε-
στρέφετο, καὶ τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλλησι καθίστατο
ἐς πόλεμον, καὶ συχνὰ τῶν ταύτη Ἑλληνίζων πό-
λεων πολιορκία παραστησάμενος, ὑπηγάγετό οἱ, τῶν
γε Βυζαντίου βασιλέων πρὸς τοὺς ἐν τῇ Θράκῃ Τρι-
βαλλοὺς τε Ξμα καὶ Μυσσοὺς κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου
ἐπικειμένων σφίσι ἐς τὰ μάλιστα τὸν πόλεμον δια-
φρίντων. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ Καππαδοκίαν ἐλαθ-
ων, ἔστιν ἃ τῶν πολισμάτων ὑπ' αὐτῷ ποιησάμε-
νος, ἐπὶ Νικαίαν τὴν ἐν Βιθυνίᾳ πόλιν ἐστρατεύετο·
ἐπολιόρκει μὲν οὖν τὴν πόλιν. Ἐνταῦθα ὡς ἡ ἀγγε-
λία ἦλθεν ἐς τὸν Ἕλληνων βασιλέα, τὴν τε Νικαίαν
πολιορκεῖσθαι, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, εἰ μὴ τις ἐπα-
μύνοι σφίσι, προσχωρῆσαι τῷ βαρβάρῳ, στρατεύμα-
τα συνέλεγετο ἐς τὴν βασιλείαν ἤδη παριῶν, οὐ πα-
ρισφύμενος τὴν Νικαίαν, ὡς τιμωρήσειν παρεσκευά-
ζετο διαμαχομένους· οὐδὲν ἤτετον πρὸς Ὀρχάνην τὸν
Ὀτουμάνεω ἢ ἀνασησόμενος· ἀπὸ τῆς Νικαίας.
Οὗτος μὲν δὴ ὡς τῶν ἄλλων πολλαχῆ ἐπιχειροσάντων.

Οὐδὲν ὁ Τριβαλλῶν ἡγεμὸν ἐπ' αὐτὸν τε ὤρητο
στρατεύεσθαι, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Μιχαήλου
ἀδελφεοῦν Ἀλέξανδρον· τὸν τε Μιχαήλον μάχῃ
ἐκράτησε, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν ἀδελφεοῦν αὐτοῦ ἐς
τὴν βασιλείαν καταστησάμενος, τῆς ἐς αὐτὸν ὕβρεως.
Αἰτισσάμενος οὖν τοὺς Ἕλληνας, ἐστρατεύετο ἐπ'
αὐτοὺς, καὶ πολιόμενα ἄλλα ἐξελών, ἀπεχώρησεν
ἐπ' οἴκου. Ὑστερον μὲντοι σπονδὰς ἐποίησαντο,
ἐφ' ᾧ ξίνοι καὶ φίλοι εἶναι ἀλλήλοις. Ἐνταῦθα ἐπυ-
θάνετο Ὀρχάνην ἐπιδρόμοντα τὰ κατὰ τὴν Βιθυνίαν
χωρία, καὶ ἀνδραποδισάμενον, πολιορκεῖν τε τὴν
Νικαίαν, καὶ οὐκ ἀνιέναι προσβάλλοντα τῷ τείχει,
στράτευμά τε ξυνοχεῖραι, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν διαβά-
ειλαυεν ἐπὶ Νικαίαν, ἀμύνειν βουλόμενος τοὺς ἐν
τῇ πόλει. Ὀρχάνης μὲν ἐπειδὴ ἠγγέλθη ἐπιέναι ἐπ'
αὐτὸν στρατεύμα Ἑλληνικόν, συνταξάμενος ἀντε-
πῆι, τὸ τε στρατεύμα ἔχων ἐν τάξει, ὡς μαχομέ-
νος τὸν στρατὸν ἀντεπήγαγε, καὶ ἐν Φιλοκρίνῃ γενέ-
μενος· εὗρε στρατοπεδευόμενον τὸν Βυζαντίου βασι-
λέα. Οὐ πολὺ δὲ ὕστερον μάχης ἰσορρόπου γενομέ-
νης, αὐτὸς τε ὁ βασιλεὺς ἐτρώθη εἰς τὸν πῖδα, καὶ
Ἕλληνων οὐκ ὀλίγοι τραυματῆται γενόμενοι, ἔγνω-
σαν δεῖν ἐς Φιλοκρίνην εἰσελθεῖν, ὥστε ἀναλαβεῖν
σφᾶς αὐτοὺς καὶ ἀναμαχέεσθαι ἐνταῦθα. Ἔς ἐπὶ
τὴν πόλιν ἐτρέποντο, κατὰ νότου γενόμενοι οἱ Βίρ-

Notulæ marginales.

¹ Hæc vox videtur esse corrupta, sed omnino exemplaria manusæ sic habent. Ἀναστῆς. in uno. ² ἐλῶν.

βαροί, καὶ ἐπιχειρήσαντες, συχνούς τε τῶν Ἑλλήνων ἀπέφθειρον, καὶ τοὺς γε λοιπούς εἰς τὴν πόλιν συναλείσαντες ἐπολιόρκουν. Ἐπει δὲ παράλιος ἦν αὕτη ἡ κίσις, ὡς οὐδὲν προεχώρει τῷ Ὀρχάνῃ, αὐθις ἐπὶ Νίκαιαν ἔλθων, ἐπολιόρκει τε ἐπὶ τινα χρόνον. Καὶ εἰς τὴν οὐ πολλῷ ὕστερον ὁμολογίᾳ παρασησάμενος. Οὕτω Νίκαια ἐπὶ Ὀρχάνῃ ἰγένετο. Κισαίβαλε δὲ καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν· ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθη παραστήσασθαι πολιορκῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιχοῦρων. Μετὰ δὲ ταῦτα διανεχθεὶς, ὡς φασι, πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρων ἡγεμόνας, τούτων ἐνίους συμμάχους εἰ προσλαβόμενος, τοῖς ἄλλοις πολεμῶν οὐκ ἀνίει· ὕστερον μὲντοι χρόνου συχνῷ διελθόντος, Καντακουζηνῷ τοῦ βασιλέως Ἑλλήνων ἀρτι γενομένου ἔγημε θυγατέρα· καὶ ἐπιγαμίαν ποιησάμενος ταύτην, εἰρήνην τε τοῖς Ἑλλήσιν ἐποίησατο, καὶ τοῦ λοιποῦ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Φρυγίᾳ βαρβάρων ἡγεμόνας διανεχθεὶς ἐπολέμει. Ὡς τελευτήσαντος γὰρ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως, κατελείφθη τε αὐτῷ παῖς ἀμφὶ τὰ δυσκαίδεκα ἔτη γεγονώς, καὶ τὸν γε Καντακουζηνὸν κατέλειπεν, ἀνδρα εὐδαίμονα καὶ μέγα δυνάμενον, τὸν τε παῖδα ἐπιτροπεύειν, ἄχρι δ' ἂν ἐπὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἀφίκηται ἐντελής, καὶ τὴν βασιλείαν περιέπειν, μέγα τε ἐλθίων, καὶ ἀρεσκόμενος τούτῳ ἐπέτρεψε τὰ ἀμφὶ τὴν βασιλείαν τε καὶ τὸν παῖδα, ἐμπαύσας ὄρκους ἢ μὴν ἀδόλως ἐπιτροπεύσειν τῆς τε βασιλείας ἕμα καὶ τοῦ παιδὸς (καὶ ἀδελφῆ^ο τὸν παῖδα εἰς τὴν βασιλείαν καταστήσειν). Ὡς δὲ ἐτελεύτησε βασιλεὺς, χρόνου οὐ πολλοῦ διελθόντος Ἑλλήνων τὲ τινῶν ἐναγόντων εἰς τοῦτο καὶ συναπιλαδομένων, τὴν τε βασιλείαν κατέσχε καὶ τὸν παῖδα κακῶν μὲν οὐδὲν τι εἰργάσατο, κηδεσθὴν τὲ εἰ ποιησάμενος, ὀλιγώρως τὰ τοῦ παιδὸς εἶχε, καὶ ταυτῷ ᾤετο τοὺς Ἑλληνας μᾶλλον τι ἀνακτήσασθαι. Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνὸς τὴν βασιλείαν ἀφαλόμενος τὴν παῖδα, πρὸς Ὀρχάνῃν τὴν ἐπιγαμίον ποιησάμενος, ταυτῷ ζῆνον τε καὶ φίλον ἐκτήσατο εἰς τὰ μέγιστα.

Ὀρχάνης μὲν δὴ βασιλεύσας (9) ἔτη ἐτελεύτησε παῖδας καταλιπὼν Σουλαιμάνῃν τε καὶ Ἀμουράτῃν. Σουλαιμάνης μὲν οὖν ὁ Ὀρχάνῃ τὴν βασιλείαν παραλαβὼν τοῖς τε Ἑλλήσιν ἐπιόν, ἐπολέμει αὐτίκα, καὶ ἀνδράποδα ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων χώρας ὡς κλειστά ἀγόμενος, καὶ εἰς Εὐρώπῃν διαβλῆς τῶν μετὰ Καλλίαν πρότερον κατὰ τὴν Χερρόνησον πρὸς Ἑλληνας διανεχθέντων, ἐναγόντων τε καὶ ἐξηγουμένων αὐτῶν τὴν διάβασιν, ὡς ἡ Εὐρώπῃ εἴη τε χώρα περικαλλῆς, καὶ εὐχερῆς χειρώσασθαι ὑπὸ Σουλαιμάνῃ βασιλέως. Ἐντεῦθεν διαβιάσας στρατὸν οὐ καλὸν, τὴν τε Χερρόνησον λίξασθαι, καὶ τὸ πρότερον εἰς φρούριον καὶ Μάδουρον κατασφόντες καὶ ἄλλ' ἄττα κολίσματα κατὰ τὴν Χερρόνησον, ἐπέδραμον τε τὴν Θράκην, εἰς τε ἐπὶ Ταίναρον τὸν ποταμὸν, καὶ τὰ τε ἀνδράποδα εἰς τὴν Ἀσίαν διεδίδασον. Καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τούρκων, ὅσοι ἐπυθάνοντο

quiverunt. Barbari enim eos circumventos a tergo adorti, acerrime instantes magna clade affecerunt: reliquos in urbem fugatos, obsidione premebant. Urbs ergo illa cum foret maritima, et obsidione non posset in **12** potestatem hostium redigi, Orchanes ab ea discedens, copias suas Nicæam reduxit. Quam cum obsidione aliquandiu affixisset, tandem pactionibus in deditionem accipit. In hunc modum Orchanes Nicæa potitus est. Bellum deinde Philadelphiam vertit, quam acerrime ab auxiliaribus defensam sui juris facere nequivit. Sub idem tempus cum iratus esset quibusdam in Asia degentibus satrapis, quosdam eorum sibi associans, reliquos debellavit. Tempore deinde multo interjecto, Cantacuzeni Græcorum regis filiam uxorem ducit. Quæ affinitas ubi intercessit, pax inter Græcos et Turcos facta est: belloque Phrygiæ satrapas, cum discordia intervenisset, persequabantur. Andronicus Græcorum rex cum moretetur, reliquit filium natum annos duodecim, tutoremque ei assignavit Cantacuzenum, virum opulentum, magnaque potentia subnixum, ut puerum tutaretur, et curaret ad eam usque ætatem, quæ regno gubernando habilis foret. Hujus in fidem puerum regnumque tradidit, jurejurandoque eum obstrinxit, ut sine dolo in administratione regni, educationeque pueri versaretur, quo ipsum nihil injuriarum a se expertum, tandem regno Græcorum præberet. Ut autem rex excessit e vivis, non multo post urgentibus et opitulantis Græcis, tutor ad regni curam allectus est, puerum tamen nulla injuria affecit. Verum cum cum affinem sibi fecisset, ut imbellem contemptui habuit, spem omnem in Græcis, quantum ad regnum retinendum attinebat, ponendo. At Cantacuzenus cum pupillum regno privasset, Orchanemque data in uxorem filia affinem ascivisset, eum et amicissimum et familiarissimum in posterum expertus est.

Orchanes cum regnasset annos circiter viginti duo, mortem obiit, relictis filiis Sulaimane et Amurata. Sulaimanes, inito regno, arma contra Græcos cepit. Captis igitur mancipiis quamplurimis ex ea Græcorum regione quam in Asia possidebant, etiam in Europam trajecit, hortantibus et instigantibus iis Turcis qui ante cum Chærite in Europam transierant. Hi edocebant profectiorem, qua commo-
dissime in Europam veniretur. Præterea narrabant Europæ regionem esse amœnissimam, captique facilem. Transmisso itaque exercitu haud magno, Chersonesou populati sunt: devictisque oppidulis quibusdam, præsidioque Chersonesi Madytoquæ domitis, irruerunt in Thraciam, progressi usque ad Buzzen Tanarum, mancipiis plurimis in Asiam trajectis, quæ belli jure obvenerant. Turci, qui in Asia remanserant, cum hæc audissent, illico in

Notulæ marginales.

^ο Hæc verba in duobus manuscriptis non exstant, sed in tertio qui Ludovici electoris. nomen in fonte habet: sunt in R. ¹⁰ Numerus annorum in tribus manuscriptis Palatinis desideratur, interpretatio Latina habet xii annos; non est in R.

13 Europam contenderunt ad Sulaimanem, et maxima brevi hominum multitudo in Chersoneson ad ipsum confluebat undique ex Asia : et eo loci agriculturæ operam dabant, agris suis in Asia parcentes.

Deinde rex Græcorum, legatis missis, cum Sulaimane Orchauis filio pacem fecit, amicosque et hospites in futurum se in mutuo fore testati sunt : et conjunctis copiis bellum in Triballos (qui et Bulgari) transtulerunt. Quidam perhibent, adhuc superstite Orchane, Sulaimanem alium transisse in Europam, accessitum adversus Triballos ab Græcorum rege. Triballi autem eo quem trademus modo, ad Europæ imperium devenerunt. Stephanus (quem Stephanum alii) Triballorum rex profectus ab ea regione quæ versus Ionium patet, igne incendiisque plurimis Epidamni regionem devastans, etiam Epidamnium (quod et Dyrrhachium) subegit : et hinc in Macedoniam exercitus duxit, Scopiorumque urbem regni sedem declaravit. Fuerunt autem isti, quantum conjicere licet ex profectione eorum qua delati sunt ad Europæ imperium, genus Illyriorum, qui progressi ab Occidentali versus Ionium regione, venerunt ad Scopiorum urbem, lingua etiamnum non dissimili utentes. Istud Illyricorum genus, cum longe lateque teneret mare Ionium, etiam Venetos attigit. Reliqui ab iis segregati, per Europam dispersi sunt, etiam hodie non multum lingua moribusque et victus ratione abhorrentes. Constat itaque eorum sententiam haud veritate, nisi, qui prouuntiant Illyrios esse eos quos Albanos nominamus. Nec vero principium ejus sermonis admitto, qui astruere conatur, Albanos esse Illyrici generis. Quod autem et Albani ab Epidamno prodeuntes, in Europæ regionem maritimam, quæ orientem respicit, venerint : Ætoliæque Acarnania, nec non magna Macedonum regione parte subacta, ibi habitarent, etiam ipse novit, multis conjecturis eo deductus, multisque super ea re auditis. An vero ab Iapygia iter facientes (ut quidam censent) in Epidamnium transierint, et hinc in eam regionem, quam tandem subjecere, pervenerint, sive cum essent finitimi Illyricis Epidamnium colentibus, accedentes paulatim regionem Epidamni, qua in orientem patet, occupaverint, nescio qua ratione quam verissime assequar. At nos explanavimus ut utraque hæc hominum genera, Triballi et Albani, egressi ab ea regione quæ spectat Ionium, transierint per regionem Europæ quæ in orientem vergit, ibique habitaverint, nec modicas regiones suo imperio adjecerint, versus occidentem iter instituentes : cum etiam propemodum ad Euxinum mare accesserint, Istram et Thessaliam adierint. Quæ omnia in hunc modum evenerunt.

Rex horum digrediens ab urbe Scopiorum, minutus viris rei militaris peritissimis, et validissimo

Notulæ marginales.

πὶ τὴν τῆς ¹³ ul. man. γένος, et R.

ταῦτα, αὐτίκα ἐς τὴν Εὐρώπην παρὰ Σουλαϊμάνην διέβαινον, καὶ συνελέγοντο εἰς τὴν Χερσόνησον οὐκ ὀλίγοι.

Ἐνθα δὲ καὶ ἐπὶ γεωργίαν τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας φειδοὶ τῆς ἑαυτῶν χώρας ἐτρέποντο. Ὑστερον μὲν τοι ὁ Ἑλλήνων βασιλεὺς διαπραθευσάμενος, σπονδὰς τε ἐποίησατο πρὸς Σουλαϊμάνην τῶν Ὀρχάνων, καὶ ἐνήγεον ἐπὶ τοὺς Τριβαλλοὺς, ἐφ' ᾧ τε αὐτοὺς ξένους τε καὶ φίλους εἶναι ἀλλήλοισι, καὶ τὸν πρὸς τοὺς Τριβαλλοὺς πόλεμον συνδιαφέρειν ἅμα ἀμφοτέρουσι. Ἐνιοὶ μὲν οὖν φασὶν ὡς ἐτι περιόντος Ὀρχάνων ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὸν πατέρα αὐτοῦ Σουλαϊμάνην τὴν Εὐρώπην διαβῆναι μεταπεμπομένου ἐπὶ τοὺς Τριβαλλοὺς τοῦ τῶν Ἑλλήνων βασιλέως. Τοὺς μὲν τοι Τριβαλλῶν ἡγεμόνας ὡς ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ τῆς Εὐρώπης πράγματα ἐπιθόμαθα. Στέφανος ἐγένετο βασιλεὺς Τριβαλλῶν, ὃς ὁρμώμενος ἦν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Ἴόνιον χώρας, τὸ πῦρ ἐπὶ τὸν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην καταστρεφάμενος, καὶ ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐλάσατο, καὶ ἐς τὴν τῶν Σκοπίων τὰ βασιλεία ἐποίησατο. Ἐλεν δ' ἂν οὐκοι ὅσα γε ἔξεστι τεκμαίρεσθαι ὅθεν προαγαγεῖν ¹⁴ Εὐρώπης ἡγεμονίαν ἀφίκοντο Ἰλλυριῶν γένους ¹⁵, ἀπὸ τῆς πρὸς ἐσπέραν τῆς ἐς τὸν Ἴόνιον χώρας, προελθόντες ἐπὶ τὴν τῶν Σκοπίων πόλιν, τῇ τε φωνῇ παραπλησίᾳ χρωμένων ἐκείνοις, καὶ γένος δὲ ἐκείνου τῶν Ἰλλυριῶν, μέγα τε καὶ ἐπὶ κλείστον διήκον τοῦ Ἴονίου πελάγους, ἔστε ἐπὶ Ἐνετοὺς ὡς ἂν ἔχειν, οὐ χαλεπῶς τεκμαίρεσθαι. Ἀπ' ἐκείνων δὲ ἔστε ἀνὰ τὴν Εὐρώπην σχεδασθέντας ἐχθῆναι. Φωνῇ τε γὰρ ἀμφοτέροι τῇ αὐτῇ χρῶνται ἔτι καὶ νῦν, καὶ ἤθεσι τοῖς αὐτοῖς καὶ διαίτῃ, ὥστε οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοιεν οἱ γνώμην ἀποδεικνύμενοι περὶ Ἰλλυριῶν, ὡς εἶησαν οἱ νῦν Ἄλβανοί. Ἀρχὴν δὲ ἐγὼ οὐδὲ προσέμει τὸν λόγον, ὡς εἶησαν Ἰλλυριῶν γένος οἱ Ἄλβανοί. Ὡς μὲν οὖν ἀπ' Ἐπιδάμου καὶ οὗτοι ὄρμηγον, ἐς τὴν πρὸς ἑω χώραν τῆς Εὐρώπης, ἐπὶ Θεσσαλίαν τε ἀφικόμενοι, καὶ ἐπὶ Αἰτωλίαν, καὶ Ἀκαρνανίαν, οὐκ ὀλίγα ἄλλα τῆς Μακεδονίας χώρας ὑφ' αὐτοῖς πεποιημένοι, ἔφικον, οἰδὰ τε αὐτὸς ἐπιστάμενος ἀπὸ πολλῶν τεκμαίρομενος, καὶ πολλῶν δὲ ἀκήκοα. Ἐστε μὲν οὖν ἀπὸ Ἰαπυγίας, ὡς ἐνιοὶ φασιν, ἐς Ἐπιδάμον διαβάντες, ἐπὶ τὴν χώραν ἦν ὑπηγάγοντο σφίσι ἄλλος ἄλλῃ ἀφίκοντο, ἔστε αὐτοῦ περὶ Ἐπιδάμου τὴν ἀρχὴν Ἰλλυριῶν ὁμοροὶ προϊόντες καταδραχὺ κατέσχον τὴν πρὸς ἑω τῆς Ἐπιδάμου χώραν, οὐκ ἔχω ὅπη συμβάλωμαι ἀσφαλῶς. Ὡ μὲν ἔμφο τῶ γένει τούτῳ, Τριβαλλοὶ τε καὶ Ἄλβανοί, ἀπὸ τῆς ἐς τὸ Ἴόνιον χώρας ὄρμημένω, τὸ μὲν πρὸς ἑω τῆς Εὐρώπης ἰόντες, τὴν αὐτῇ χώραν ἔφικον, καὶ οὐκ ὀλίγα σφίσι ἐς τὴν ἀρχὴν ὑπηγάγοντο· τὸ δὲ πρὸς ἐσπέραν ὄρμημένον σχεδὸν ἐς τε Εὐξεινον πόντον ἀφίκοντο, καὶ ἐπὶ Ἰστρον, ἄχρι Θεσσαλίας ἐλάσαντες, ὡδὲ μοι εἰρήσεται.

Ὁ βασιλεὺς, ἀπὸ τῆς τῶν Σκοπίων πόλεως ὄρμημένος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἀνδρας τε τὰ ἐς πόλεμον

ἀγαθός, καὶ στρατιῶν οὐ φαύλην, πρῶτα μὲν τὰ περὶ Καστοριαν κατεστρέψατο χωρία, καὶ ἐπὶ Μακεδονίαν ἐλάσας πλὴν Θέρμης, τὰ ἄλλα ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος, ἐπὶ Σάβαν τε προσλαύων, καὶ ἐπὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰστρον χωρία, μεγάλα ἀπεδείκνυτο ἔργα, καὶ τὴν τε χώραν ταύτην σύμπασαν καταστρεψάμενος εἶχε. Τάξας δὲ ἀνά τὴν Εὐρώπην τῶν ὑποχειρίων ἄλλου; ἄλλη, ἐπὶ μέγα τε ἐχώρει δυνάμειος, καὶ ἐπὶ Ἑλληνας ἤλαυε τὴν ἀρχὴν ἀφαιρησάμενος, καὶ πολλαχῆ ἐπὶ τὰ τὸ Βυζάντιον ¹³ χωρία στρατὸν ἐπαφει, ἐπέδραμέ τε καὶ ἀνεχώρει, καὶ ἦν ἐπὶ τούτῳ τὰ Ἑλλήνων πράγματα προσδόκιμα ἐπὶ τὸν ἔσχατον ἀφίξεισθαι κίνδυνον, ὑπὸ σφῶν τε αὐτῶν περιτρεψίμενα κατὰ τὴν τῆ; βασιλείας βρασιώνη, ἐπὶ τὸ ἀπόλαστον καὶ ἀνεμείνον τῆς διαίτης Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως, φημι, τετραμμένον ταύτη. Ἐς μάχην μὲν οὖν τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐπέθεϊν, καὶ διακερᾶσθαι, γυνώμην οὐκ ἔποιετο· σῶζειν μέντοι τὰ τεῖχη τρέπον ὅτω ἂν δύναιτο ἀσφαλίστάφ. Ἦλασε μὲν οὖν καὶ ἐπὶ Αἰτωλίαν, καὶ Ἰωνίων τὴν πόλιν εἶλε. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Μακεδονίαν περὶ Ἀξιὸν ποταμὸν Ζάρκην ἐπέτριψεν, ἀνδρὶ ἐς τὰ πρῶτα τιμῆς ἀνίκοντι παρ' αὐτῷ· τὰ δὲ ἀπὸ Φεβρών εἶσε ἐπὶ Ἀξιὸν Πογδάνη ¹⁴ ἀνδρὶ ἀγαθῷ, καὶ τὰ ἐς πόλεμον οὐκ ἔδοκίμω· τὰ δὲ ἀπὸ Φεβρών εἶσε ἐπὶ Ἰστρον, Κράλην τε καὶ Οὐγγλέτην τοῖν ἀελλοῦν, ὃν θάτερος μὲν οἰνοχόος ἦν τοῦ βασιλέως, ὁ δὲ ἕτερος ἱπποκόμος. Τὰ μέντοι περὶ τὸν Ἰστρον Βούλαρον τῷ Ἐλαζάρῳ τοῦ Πράγκου ἐπέτριψε, καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν Τρίκην καὶ Καστοριαν Νικολάρον τῷ Ζουκάνῳ, καὶ τὰ περὶ Αἰτωλίαν Προαλοῦπι. Τὰ δὲ περὶ Ὀχρίδα τε καὶ Πριλιακαίων χώραν οὕτω καλουμένην ἐπέτριψε Πλακίθην ¹⁵ εὐθύναϊν ἀνδρὶ οὐκ ἄγενοϊ. Τούτοις μὲν δὴ ἐπιθόμμεθα ἐπιτετράφθαι τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην ὑπὸ Στεπάνου τοῦ βασιλέως· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε βασιλεύς, ἕκαστος ἦν κατεῖχε χώραν ἐπιτετραμμένον, ἤρχον τε καὶ ἀλλήλοισι εἰρήνην εἶχον ¹⁶ συνθέμενοι, σφῶν μὲν αὐτῶν τοὶ ἀπείγοντο· τοῖς δὲ Ἑλλήσιν, ὡς ἐκάστῳ προσχώρει, ἐπετίθεντό τε καὶ ἐπολέμουν. Μιχαήλον μέντοι τὸν Μυσιῶν ἡγεμόνα, ἀπὸ τὰ κάτω τοῦ Ἰστροῦ ἐπιγεμμένον ἐπὶ Εὐξείνιον πόντον, καὶ τὰ βασιλείαν ἐν Τριβάδῳ ποιησάμενον, παλαιότερον γενόμενον Στεπάνου, ἀνακυνθανόμενος εὐρίσκει. Ὡς ταύτη Οὐγγάρους μὲν τούτους, οὓς γε Μυσοὺς ὀνομάζομεν, Σέρβους δὲ ἐπίκινους καὶ Τριβαλλοὺς διακεκρίσθαι ἀπ' ἀλλήλων ἐς τούνομα ξυνηνέχθη ἀπὸ τούτου. Τούτῳ δὲ ἔμφω τὸ γένος ὡς παντάπασιν ἑτέρω ἔντε ἀλλήλων, καὶ διεστηχότε νομίζεσθαι. Ὡς μὲν ἕκαστος τούτων τὴν τε ἀρχὴν ἀφήρητο ὑπὸ Βαρβάρων, καὶ αὐτοὶ τε ἀπώλοντο, ἐς τὸ πρῶτον τοῦ λόγου ἰόντι εἰρήσεται μοι.

Σουλαιμάνης μὲν οὖν ἐπεὶ τε τὰ κατὰ τὴν Χερρόνησον πολιέματα, πλὴν Καλλιουπόλεως, κατέσχε τε καὶ ἐντυλίξτε, ὥστε ἔχειν ὀρμώμενος ἀπὸ τούτων τὰ ἐπὶ τῆς Θράκης χωρία ἐλαύνων καταστρέφεισθαι, ὡς τοῖς Ἑλλήσιν εἰρήνην ἐποιήσατο, ἰστράτευεν ἐπὶ Κράλην τε καὶ Οὐγγέσιον τοὺς Τριβαλλῶν ἡγε-

A exercitu, loca Castoriae finitima in ditionem redegit. Motis deinde castris, in Macedoniam, praeter Thermam omnia subjugans, bellum ad Savum usque promovit, et in Istria res praeflare generis universa ea poteratur regione. Dispositis dein per Europam viris, ubi necesse erat, fidissimis, in magnam adolevit potentiam. Etiam Graecos bello aggressus, ut ipsorum regnum destrueret. Emisso itaque equitatu in loca Byzantio propinqua, cum ea graviter afflisset, abibat. Graeci ab hoc sibi extrema timebant, cum regnum per incuriam periret, Andronicusque senior rex dissolutioni victui se mancipasset: Graeci nullum contra illum pugnandi inibant consilium, verum omnis salutis spes in moribus defeusandis sita erat. Iter dehinc intendens in Aetoliam, Joanniam, sive Joanniniam, olim Cassiopen dictam, urbem suo imperio adjunxit. Macedoniam, qua finitima est Axio flumini, commisit Zarco, viro apud ipsam dignitate primario. Eam regionis partem quae a Pherrhis tendit usque ad Axium flumen, Pogdano tribuit, viro bono, et rei militaris peritissimo. Regione, quae a Pherrhis excurrit ad Istrum, Crali et Unglesi fratribus concessit, quorum alter regis pocillator, alter equorum regionum curator erat. Regionem Istro adjacentem nactus est, contribuente rege, Bulcus Eleazarus, Pranci filius. Trica et Castoria obvenere Nicolao Zupano. Aetolia decreta est Prialupi. Ochridem et regionem Priliapram dictam Pladice viro haud ignobili regendam dedit. Commemoratos modo viros accepimus Europae regionibus praefectos esse a rege Stephano: qui ubi exhalavit animam, singuli suas regiones, quas a vivo gubernandas acceperant, retinere, laederibusque inter sese ictis, a se mutuo bello abstinerunt. Graecis vero, ut cuique opportunum erat, admodum bellicis armis molesti erant. Michaelen Mysiorum ducem, qui imperavit locis Istro subjectis, et regni sui sedem Trinabi constituit, Stephano antiquiorem existisse audiui: praeterea Bulgaros, quos Mysios vocamus, ibi sedes tenuisse accepi: Servios autem sive Sorabios et Triballos a se discretos, tandem ad istud nomen emerisisse. Utraque ista genera hominum cum diversa sint, non ad unum referenda sunt. Ut autem singuli isti populi regno suo a Barbaris sint exacti, ipsique prorsus interciderint, in sequentibus exponetur.

Sulaimanes cum Chersonesi urbes, praeter Callipolim, subegisset omnes, profectus est cum exercitu adversus Thraciam, ut et hanc suam faceret. Cum autem pacem fecisset cum Graecis expeditionem suscepit contra Cralem et Unglesium Tribalorum duces, qui Graecis admodum intolerandi erant,

Notulae marginales.

¹³ των Βυζαντιών. B. κατὰ τὸ Βυζάντιον. ¹⁴ al. man. Μπογδάνη H. ut in cont. ¹⁵ Ηλαδίκη. ¹⁶ dec-

feroces et bellicosi. Qui ubi resciverunt Sulaimanem processisse in Europam, regionem ipsorum in Græcia sitam vastare, prædasque nemini parcentem confertim agere, copias et ipsi suas adversus Turcos duxerunt: consertisque manibus, victores prælio abierunt, plurimis prima coitione interfectis. Deinde certiores redditi, Turcorum res usque augeri, sibique tandem intolerabiles fore, cum plurimi Turci usque ex Asia ad Sulaimanem concurrant, Europæasque urbes obsidione urgeant, his exciti, uterque in mediterranea Thraciæ pergit, et copias parat. Ungleses a Pherrhis, ubi regia erat, in Turcos progreditur. Crates autem, prædicti frater, copiis plurimis contractis, ad fratrem per mediterranea Thraciæ comitat, communi consilio iunctisque viribus bellum Turcis illaturi. Sub idem tempus Sulaimanes oppidum oppugnabat ad Tænarum fluvium situm, distans a Callipoli (18) stadiis circiter septuaginta, plurimis tentoriis, quæ eo advenerat, per circuitum fixis, in quibus Scythæ Turcique, quotquot pastorem vitam sequuntur, quam suavissime degunt: assidensque urbi, intentus oppugnationi insistebat: et studio expugnandæ urbis æstrictus, accipit hostium adventum. Deligit igitur ex suis octingentos, nocturnisque itineribus prima aurora ad hostium castra pervenit. Eos deprehendit nec solitas vigilias obcuentes, laxatisque custodiis affusus Tænaro fluvio præbenti aquam potu quidem optimam eandem et saluberrimam. Æstatis tempus erat, quo nec arma nec equos perinde curabant, putantes se planissime ab hostium incursionibus securos et tutos. Hos nec opinantes, et in Cermianis regione in luxuriam effusus, altaque quiete sopitos, Sulaimanes stipatus octingentis militibus delectis adoritur: eademque maximam, impigre obvios mactando, hostium fecit. Multi in flumen fuga præpropera delati, dubii quoniam se verterent, ibi inter cunctandi moras occubuerunt. In hoc prælio desideratus est Ungleses: etiam Crates occisus est. Ut autem hic interierit, ignoratur. **16** Hunc ejus propinqui qui eum sanguine contingebant, aliquandiu post prælium istud vixisse credidere. Sulaimanes, victoria illa insigni et illustri clarus, facile tandem etiam oppidulum, quod obsederat, suo imperio adjicit. Exercitus quoque Orestiadum, quam Hadrianopolim appellant, admovit. Circumsedit et Peridmetum infestis exercitiis, aggressusque murum, cæptis non succedebat. Cum autem ibi hæret intentus obsidioni urbis Sulaimanes, ferunt adolescentem quendam clam solitum egredi urbe per rimam quamdam muri, ad demetendum frumentum, deinde frumento onustus, per eundem locum in urbem remeabat. Cumque hoc frequenter faceret, tandem visus est a milite quodam Turco, ibi stipendia faciente. Turcus autem animadvertens,

Α μόνος, οὐ δὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐπετίθεντο, καὶ χαλεπὸν ἦσαν, διὰ τὸ μηδέποτε ἡσυχίαν εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ κακῶς ποιεῖν πολεμοῦντας τοῖς Ἕλλησιν. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἐπέθοντο Σουλαιμάνη διαβάνταν ἐς τὴν Εὐρώπην, θηρῶν τε ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ τὴν σφετέραν αὐτῶν χώραν, καὶ διαρπάξαι μηδεὶς φειδόμενον, ἐστρατεύοντο ἐπὶ τοὺς Τούρκους, καὶ συμβαλόντες μάχῃ τε ἐκράτησαν, καὶ διεφθίρον οὐκ ὀλίγους ἐν τῇ ἐπιδρομῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἤσθοντο ἤδη τὰ Τούρκων πράγματα ταχὺ ἐπὶ μέγα προχωροῦντα δυνάμειος, καὶ τοὺς ἀπὸ Ἀσίας Τούρκους ἀεὶ διαβαίνοντας προσγίνεσθαι αὐτῷ, ὥστε καὶ ἐς κολλορκίαν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην πόλεων καθίστασθαι, καὶ προΐοντας ἐπὶ τὴν μεσόγειον τῆς Θράκης. **Β** συνελθόντό τε στρατεύματα ἀμφοτέρω. Οὐγγλισσῆς μὲν οὖν ὤρμητο ἀπὸ Φερρών ἐπὶ τοὺς Τούρκους, ἐν αἷς τὰ βασίλεια ἦν αὐτῷ· Κράλης τε ἅμα αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς στρατεύματα ἔχων ἀπὸ τῆς μεσογαίου τῆς Θράκης συνήει τῷ ἀδελφῷ ὡς στρατευόμενοι ἅμα τοὺς Τούρκους. Ὁ μὲν οὖν Σουλαιμάνης ἔτυχε πολιορκίων κλίσμα τὸ παρὰ Ταίναρον ποταμῶν, διέχον ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως σταδίων ὡσεὶ ἑξομῆκοντα· καὶ σκηνὰς μὲν αὐτοῦ οὐκ ὀλίγας ἀπὸ πύλων ἔγων ¹⁷, ἐπήξατο, ἐν αἷς δὴ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Σκύθαι τε οἱ Νομάδες καὶ Τούρκων οἱ πρὸς τὸνδε τὸν βίον τετραμμένοι δηρῶν εὐθῶσαι· καὶ ἐπολιόρκει τὸ χωρίον ἐντεταμένως· διατρέποντα δὲ αὐτὸν λέγεται, ὡς τάχιστα ἐπέθοντο ἐπὶόντας οἱ τοὺς πολεμίους, λαθεῖν τε ἐπιλεξάμενον ἄνδρας ἐς ὀκτακοσίους τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀρίστων, καὶ νυκτὸς ἐπιέσαντα ἐς τὸ πολεμίων στρατόπεδον καταδροῦμενον, ὡς ἤδη ἢ ἤως ὑπέβαινε, καὶ οὐτε φυλακὰς ἔχοντας τοὺς πολεμίους εἴρω αὐτοῦς τε τὰ πολλὰ παρὰ Ταίναρον ποταμῶν, δὲ ὕδωρ κάλλιστόν τε παρέχεται πιεῖν, καὶ ὕγιεινότερον. θέρους δὲ ἦν ὕψω, ὀλιγώρωις τε τῶν ὀπλων σφίσειν αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππῶν ἔχοντας, οἷα τοὺς πολεμίους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιούμενους, ἐπὶ ῥηστώνην τετραμμένους, κατὰ Κερμιανῶν χώρων ἐπιεσιπτεῖν τε ἀφῶ σὺν τοῖς ὀκτακοσίοις, καὶ διαφθεῖραι σύμπαντα τὸν στρατὸν κτείνοντας ἀφειδέστατα· ὥστε τοὺς κτείνοντας αὐτῶν πεσῖν ἐς τὸν ποταμὸν, καὶ ἐν ἀπορίᾳ εἶχον δοκοῦν τρέπονται γενόμενοι, καὶ ταύτη διαφθερῆναι· ἐνθα δὲ τε Οὐγγλισσῆς ἀπέλωτο, καὶ ὁ Κράλης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ. Ὅτι δ' ἂν τρόπῳ διεφθάρη, οὐκ ἤδει οὐδεὶς, ὥστε οἰεσθαι τοὺς προσήκοντας αὐτῷ περιεῖναι εἶτι αὐτὸν ἐπὶ πολὺν τινα χρόνον. Ὡς οὖν ταύτην τὴν νίκην εὐκλεῆ καὶ περιφανῆ ἀνείλετο Σουλαιμάνης, τό τε κλίσμα δὲ ἐπολιόρκει πρότερον παρεστήσατο, καὶ Ὀρεσιθῆδα τὴν Ἀδριανούπολιν καλουμένην ἐλαύνων ἐπολιόρκει. Ἐτυχε δὲ τὴν τε τὴν πόλιν Περιδημητῶν πολιορκίων, καὶ προβάλλων τῷ τείχει θαμὰ οὐκ ἀνίει. Ἐν τοῦτω δὲ ἔντος Σουλαιμάνειω, τυχεῖν νεανίαν λέγουσι τῶν ἐν τῇ πόλει, κατὰ ὁπῆν τινα ἀπὸ τῆς πόλεως φέρουσιν ἐξω, λάθρα τε ἐξίοντα νυκτὸς ἀμῶντα πυρρῶς

Notulæ marginales.

(18) Al. *Hadrianopoli*.

¹⁷ πύλων. Ἀπὸ πύλων αἰγῶν R.

κατὰ τὴν ὁτὴν ταύτην διαφορεῖν ἐς τὴν πόλιν, καὶ τοῦτο συνεχῶς ποιῶντα ὀρθῆναι ὑπὸ τινος τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἰδόντι δὲ τὸν Τούρκον, ἢ εἰσῆται ὁ νεανίας, ἐπιπέμμενον κατόπισιν γενέσθαι, κατὰ τὴν ὁπὴν πειραθῆναι τε αὐτῆς, καὶ εἰσιόντα ἐς τὴν πόλιν, αὐθις ἔ; τὸ στρατόπεδον γενέσθαι· καὶ ἀφικόμενον παρὰ Σουλαιμάνη, ἐξείπειν τε τὴν εἰσοδον, καὶ αὐτὸν αὐτίκα ἐξηγεῖσθαι. Πειραθέντα δὲ τῆς εἰσόδου τὸν ἡγεμόνα, καταλαθεῖν τε τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ὅρ' αὐτῷ κοίτησασθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς Φλιγκόπολιν ἐλεύοντα, ἐλεῖν τε καὶ ταύτην τὴν πόλιν, καὶ παραστήσασθαι ὁμολογίαν. Λέγεται δὲ γενέσθαι τοῦτω τῷ βασιλεῖ ἄνδρα ἐπὶ στρατηγίας· ἐπισημώτατόν τε καὶ ἐξηγεῖσθαι δεινότερον ἐπὶ πόλεμόν τε καὶ ἐπιδρομὰς. Καὶ οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὸν τὰ πλείω ἀποδεικνύμενον κάμπυλον ταχῶς τε καὶ παραχρῆμα ἐπιδεικνύμενον. Νοσήσαντος δὲ Σουλαιμάνεω, καὶ ἐπὶ Ἀσίαν ἐπιγεγομένου, τὴν νόσον οἱ χαλεπωτέραν γενομένην, ἀπεπέμμεναι ἐκ τοῦ βίου αὐτόν. Τελευτώντα δὲ ἐπιταλαίαι τοῖς ἀμφ' αὐτόν, θάψαι τε τὸ σῶμα αὐτοῦ ταύτη. κατὰ τὸν τῆς Χαβρόνῆσου ἰσθμόν. Ἥ δὲ καὶ συνέθη πρότερον τελευτήσαντα τὸν παῖδα αὐτοῦ, θάψαι τε μεγαλοκρεπῆς, καὶ ἐξήνεγκε· καὶ τῷ σήματι τοῖς αὐτῶν ἐπὶ τῷ μνήματι, αὐτὸν τε ἐκείλευσεν αὐτοῦ

Ἐπειτα δὲ αὐτοῦ ἐτελεύτησεν Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνεω παῖς, Σουλαιμάνεω δὲ ἀδελφός, ὡς ἐπίθετό οἱ αὐτὸν τελευτήσαντα, τοὺς τε ἰσθμὸν νεήλυδας, καὶ ἄλλους τοὺς τῶν θυρῶν ὄντας λαβῶν, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαβὰς, παρέλαθε τὸ στρατεύμα αὐτοῦ ἅπαν, καὶ ἐπὶ Ἀδριανούπολιν ἐλάσας, τὰ βασιλείᾳ οἱ αὐτοῦ ἐπέθετο. Καὶ ἐνταῦθεν ὀρμώμενος, ἐληξίτεο τὴν τῆς Μακεδονίας μεσόγειον χώραν, καὶ ἀνδράποδα συχνὰ ἀγόμενος, ἐκλούτιζε τοὺς μεθ' αὐτοῦ στρατιώτας, καὶ Τούρκων ὅσοι ἐπ' ἐπέβη τοῦ κερθῆναι ἰσοῦν εἰποντο αὐτῷ, ἰδωρεῖτο ἀνδραπόδοις τε καὶ ὑποζυγίοις, ἃ ἤλπιστο ἀπὸ Μουσῶν τε καὶ Ἑλλήνων. Λέγεται μάλιστα καὶ τόδε, ὡς Σουλαιμάνη· ἐπὶ ἡσοθεο τῆς Τριβαλλῶν καὶ Μουσῶν συνάμει· ἐπ' αὐτὸν ἀθροισμένης, καὶ ἐκρατεῖν ὥστε δοθῆναι οἱ ἐξάκις μυρίας δραχμὰς, ὥστε ἀποδοῦναι αὐτοῖς ὅσα τῶν πολιωμένων προσήγγετο οἱ, καὶ αὐτὸν οἰχεσθαι ἀκαλλυόμενον ἐς τὴν Ἀσίαν ἀποχωρήσειν, τηλικαῦτα πολιορκούντα τὰ ἐν τῇ ὀρβῆτι πόλεις Ἑλλήνων. Ὡς οὖν κυβόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεδέχοντο τε, καὶ ἰταίμοι ἦσαν ἐπὶ τοῖς σπένδεσθαι, ξυνηνεχθῆναι εἰσιμένον τε μέγαν, καὶ τὰ τεῖχη τῶν πόλεων διαρρηγῆναι, ὥστε αὐτοῖς ἐλεῖν ἀπὸ τούτου τὰ πλείω οἷς ἐπέλευον πολιορκούντες. Καὶ ἐλόντα· παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὰ πόλεις, ἔχασθαι τοῦ λοιποῦ τῆς Εὐρώπης, μηδὲν τι τοιοῦτον ἔτι προσεμένους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλαυνεν ἐπὶ Μουσούς καὶ ἐπὶ Τριβαλλούς. Τὸ δὲ γένος τοῦτο παλαιότατόν τε καὶ μέγιστον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἰθῶν· εἴτε ἀπὸ Ἰλλυριῶν μοίρα· ἀπεσχιμένον ταύτην ὄρησιν τὴν χώραν, εἴτε, ὡς ἔνιοι, ἀπὸ τῆς κέραν τοῦ Ἰστρου

A qua muri parte intrare solitus erat, a tergo enim secutus est, tentaturus si per eam rimam in urbem sibi pateret aditus. Urbem itaque ingressus est. Quo facto, rediit in castra ad Sulaimanem, actaque edocet. Sulaimanes igitur eductis in aciem copiis, ad urbem accessit. In quam cum irrepsisset, duce Turco, qui rimam invenerat muri, illico ejus dominium nactus est. Postea promotis castris Philippopolim obsidet: quæ tandem pactionibus in ejus fidem traditur. Ferunt, hunc regem habuisse virum rei militaris perquam gnarum, quo nullus fuerit superior incursionibus faciendis bellisque gerendis. Præterea aiunt ad tantam potentiam eum hac ex causa venisse, quod summa celeritate in rebus gerendis uteretur. Sulaimanes morbo implicatus est. Hinc festinabat in Asiam. Morbo tandem ingravescente, moritur. Moriens præcepit suis ut corpus sepelirent in Chersonesi isthmo, ubi antea contigerat filium suum fato fungi: et magnificæ sepulturæ tradi ordinavit, et reditus sacerdotibus qui eo loci erant, ut celebrarent nocturnos ludos ad sepulcrum, seque filii sepulturæ jungi voluit.

ταξάμενος φόρου, ὥστε παννυχίαν χρῆσθαι τοὺς ἱερεῖς θάψαι ἅμα τῷ παιδί αὐτοῦ.

Cum jam animam efflasset, Orchanis filius Amurata (19), Sulaimanis frater, re cognita, peregrinos et reliquos Januarum milites assumens in Europam trajecit: exercitusque omnes qui ibi erant, accepit. Hinc contendens Adrianopolim, eam sibi regni sedem designavit. Rebus ita compositis, incursionem in Macedoniæ mediterraneam regionem fecit: brevique captis mancipiis plurimis et alia præda, milites suos admodum opulentos reddidit. Turcos, qui eum lucrandi animo comitabantur, mancipiis et jumentis Græcorum et Mysiorum, quæ belli jure obvenerant, liberalissime donat. Ferunt Sulaimanem, postquam nuntiatum erat Triballorum et Mysiorum copias adversum se pergere, collocutam cum Græcis, si numerarentur sibi sexaginta millia drachmarum, velle se restituere Græcis quæcumque in Thracia ipsorum cepisset oppida et relicta Europa discessurum in Asiam. Hunc cum Græci audissent suas in Thracia obsidere urbes, promptissimis quidem animis prædictam conditionem accepissent: at cum maximus terræmotus accidisset, oppidorumque muri procidissent, Turci accedentes armati, urbes plurimas, etiam Græcorum, in dittonem suam redegere: nec amplius tales obtulere conditiones Græcis, verum Europam obtinuerunt. Post hæc bellum avertit in Mysios et Triballos. Triballos autem gentem esse totius orbis antiquissimam et maximam, conpertum habeo. Appulerunt in hanc regionem, sive (variant enim auctores) divisi ab Illyriis, sive, ut quorundam sententia est, ab ea regione quam ultra

Notulæ marginales.

(19) Amurates I, quartus rex, anno 1550.

¹⁹ In τῆς Ἰωννιζήσου.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CI.IX.

Istrum in extrema Europa est, et a Croatia Prussisque septentrionale mare accolentibus: necnon a Sarmatia, quam hodie Russiam vocant, propter suæ regionis frigus invictum profecti, Istrumque transgressi, in regionem Ionio adlusam penetraverunt, ubi quoque habitaverunt, cum armis eam regionem quæ Venetos spectat subegissent. Si autem quis contrariam sequatur sententiam, quasi e regione versus Ionium vergente digressi, Istromque superato, in illam accesserint, unde eos antea prodixisse diximus regionem, haud quidem contendero: nec tamen eam tuto arripere audeo. Attamen scio, quamvis populi isti nominibus sint discreti, non tamen moribus quidquam inter se differunt: idem linguæ usus iisdem etiam hodie est. Dispersi hinc inde, domicilia per totam habuere Europam, incolentibus quibusdam de illo grege Peloponnesi regionem Laonicam, qua patet ad montem Taugetum, et ad Tanarum. Ubi etiam habitavit a Dacia ad Pindum usque montem, in Thessaliam se projicientem, alius quidam populus: utrisque nomen fuit Bacchi (20). Nec tamen scio, utrum in Epiros commigrasse asseverem. Haud me fugit, Triballos, Mysios, (21) Illyrios, Polonos, et Sarmatas eadem inter sese lingua uti. Si igitur hinc conjecturam facere licet, existimo omnes istos unum hominum esse genus, nec diversum. Ut autem tandem in diversos abierint mores, et in alias concesserint regiones, a nullo accepi, ut certum quid de iis presentis historici inserere ausim. Ultra citraque Istrum colunt, longe lateque regnantes. **I**taque, mea quidem sententia, magis verisimile videtur hoc hominum genus variis fortunæ procellis jactatum, Ionii regionem insediase, tractoque Istro, ibi sedes fixisse: ibidemque potius habitasse, quam inde discedentes, adierint ad eum orbis terrarum tractum, qui propemodum inhabitabilis sit hominibus. Illi itaque sive necessitate, sive voluntate tracti, ad sui defensionem seorsim a reliquis segregati habitare instituerunt, ut videre est magis conjectanti, quam veritatem rei pronuntianti. At hic sitam esse superiorem et inferiorem Mysiam, non eam regionem recte dici, quæ supra Istrum, verum quæ ultra Istrum colitur: nec etiam inferiorem Mysiam nuncupatur regio, quæ Istro subjecta est. Ad istam regionem Istri, quæ ad Italiam usque se porrigit, Bulgaros, quos inferioris Mysiæ incolae perhibent, et Græcam linguam callere aiunt, scio pervenisse a Bydena urbe usque ad Euxinum Pontum, Trinabum urbem regni sui sedem decernentes. Hos quidem Alexander, quem Servius Tribalorumque dux Crates regno præfecit, imperio rexit, donec moreretur, superstiti filio Susmano, qui in paternum successit regnum.

A ἐπ' ἐσχάτων τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς Κροατίας καὶ Προυσίων τῶν ἐς τὸν ἀρκτέρον ὠκεανόν, καὶ Σαρματίας, τῆς νῦν οὕτω Ῥωσίας καλουμένης, ἔστε ἐπὶ χώραν τὴν διὰ τὸ ψῦχος ἀόικητον¹⁹ καὶ ἐκεῖθεν ὠρμημένοι, καὶ τὸν τε Ἴστρον διαβάσαντες, ἐπὶ τὴν ἐς τὸν Ἴόνιον χώραν ἀφίκοντο. Καὶ ταύτη ἐπὶ πολὺ ἐπὶ Ἐννετοῦς διήκουσαν, καταστραφάμενοι, ἔφκησαν· εἴτε δὴ τὸναντίον μᾶλλον εἰπεῖν ἄμεινον, ὡς ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Ἴόνιον χώρας ὠρμημένοι, καὶ Ἴστρον διαβάσαντες, ἐπέκεινα ἐγένοντο τῆς οἰκουμένης, οὐκ ἂν δὴ λεγόμενον, ἀσφαλῶς λέγοιτο ὑφ' ἡμῶν. Τσοῦνδε μέντοι ἐπίσταμαι ὡς τοῖς ὄνομασι ταῦτα δὴ τὰ γένη διεσσηκῶτα ἀλλήλων ἦθες: μὲν οὐκίτι, γλώττη δὲ καὶ φωνῇ τῇ αὐτῇ χρώμενοι. κατέδηλοι εἶσιν ἔτι καὶ νῦν. **Ω**ς μέντοι διέσπορται **B** ἀνά τὴν Εὐρώπην, πολλαχῇ ἔφκησαν, ἄλλη τε δὴ, καὶ ἐν τινὶ τῆς Πελοποννήσου χώρας τῆς Λακωνικῆς ἐς τὸ Ταυγετον ὄρος, καὶ ἐς τὸ Ταίναρον φηκόμενον. Οὐδὲ καὶ ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδον τὸ ἐς Θεσσαλίαν καθήκον ἐνοικῆσαν ἔθνος. Βράχοι²⁰ δὲ ἀμφοτέρωθεν ὀνομάζονται· καὶ οὐκ ἂν δὴ ἔχω διεξιέναι, ἐπιτέρους ἂν τούτων λέγοιμι, ἐπὶ τοῖς ἑτέροις ἀφικέσθαι. Οὕτω δὴ κἀνταῦθα τοὺς τε Τριβαλλοὺς καὶ Μυσοῦς, καὶ Ἰλλυριοὺς, καὶ Κροατίους, καὶ Πολανίους, καὶ Σαρμάτας, τὴν αὐτὴν ἐπίσταμαι ἰέντας φωνῇ. **Ἐ**ἰδοὶ ταύτην τεκμαιρόμενον λέγειν, εἴη ἂν τοῦτο τὸ γένος ταυτὸ τε καὶ ἐν καὶ ὁμόφυλον αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ τοῦ καιροῦ ἐς ἔθνη τε διενηνεγμένα ἀλλήλων, καὶ ἐπὶ χώραν ἄλλην ἀφικόμενοι²¹ ἔφκησαν. Οὐκοῦν δὴ λέγεται πρὸς οὐδένα ὥστε σαφές τι περὶ αὐτῶν **C** ἔχειν ἡμᾶς ἐς ἱστορίαν ἀποδεικνυσθαι. Πασίλια μὲν ἔστιν αὐτοῖς κἀνταῦθα τοῦ Ἴστρον, καὶ πέραν τῆς τότε γένος τοῦτο πολὺ μείζον, καὶ ἐπὶ πολὺ μᾶλλον διήκον. Ἄστ' ἂν μᾶλλον ἐκεῖθεν φάναι κάλλιον παρέχον, ἐπὶ τῷδε ἀφικέσθαι τὸ γένος τοῦτο, καὶ οἰκῆσαι πρὸς τῇ κατὰ τὸ Ἴόνιον χώρα, καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον διαθῆναι, καὶ αὐτοῦ μᾶλλον οἰκῆσαι, ἢ ἐντεῦθεν ὠρμημένοι, ἐπὶ τὰ ἐκεῖ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν τοὶ ἀόικητα ἀφικέσθαι. Ἐἴτε μὲν οὖν ἀνάγκη τινὶ προηγημένον, εἴτε καὶ ἐκούσιον ἀπέμειναν²² σταλλόμενον χωρὶς οὕτω ἀπ' ἀλλήλων ἀποκισμένον ἔτυχεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν τεκμαιρέσθαι μᾶλλον τι, ἢ διεσχυρίζεσθαι δέο: ἂν. Ἐντεῦθεν μὲν οὖν καὶ τὴν τε ἄνω Μυσίαν καὶ κάτω Μυσίαν φάναι κελῶς ἔχειν οἰσταναι ἔνιοι, ὡς τὴν ἄνω Μυσίαν οὐ τὴν ἐς τὰ ἄνω τοῦ Ἴστρον, ἀλλὰ τὴν ἐς τὸ πέραν τοῦ Ἴστρον φηκμένην χώραν, τὴν δὲ κάτω Μυσίαν οὐ τὴν ἐς τὰ κάτω τοῦ Ἴστρον, τὴν ἐπὶ τοῦτο τοῦ Ἴστρον χώραν, ἔστε ἐπὶ Ἰταλίαν καθήκουσαν. Τοὺς μέντοι Ἰουργάρους²³, οὓς κάτω Μυσίαν καλοῦσιν οἱ ἄμεινον Ἑλληνικῆς ἐπαλοντες φωνῆς, ἐπίσταμαι καθήκειν ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἀπὸ τῆς Βυδίνης πόλεως ἔστε ἐπὶ Εὐξείνου πόντον, ἐν Τρινάδω πόλει τὰ βασιλεία σφίσιν ἀποδεικνυμένους. Τούτους²⁴ μὲν οὖν, ὅποτε Ἀλέξανδρον ὁ τῆς Σερβίας Κράλης ὁ τῶν Τριβαλλο-

Notulæ marginales.

(20) Valachi.

(21) Alii addunt Croatios.

¹⁹ ἀνίκητον. *In ora, ἀόικητον.* ²⁰ *In ora, Βράχοι.* ²¹ ἀφικόμενοι *R. ut in cont.* ²² ἐπὶν. *In uno et in aliis; in al. in ora, ἀποκίεσαν οἱμα.* ²³ Ἰουργάρους. *R. Ἰουργάρους.* ²⁴ τούτοις. *Sic ms.*

λῶν ἡγεμῶν, ἐς τὴν βασιλείαν κατέστησεν, ἐδασί-
λευε τε οὕτως, ἐς δὲ τὴν τελευταίαν κατέλιπε βασιλείαν
τοῦ γένους τὴν παῖδα αὐτοῦ Σούσμανον, ἐφ' ἧν δὲ ἡ
ἰστρατεύετο Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνειος. Ἐπὶ ἐς Τρι-
βαλλοὺς ἐπέβηκε, καὶ μάχῃ κρατήρας αὐτῶν Φερράς·
τε ὑπηγάγετο πόλιν εὐδαίμονα, καὶ τὰ ἐς τὴν Ῥο-
δῶπην χωρία καταστρεφόμενος, μεγάλα ἀπεδείκνυτο
ἔργα. Σάλην τε τὴν Φερρών ἐπιτρέψας πόλιν ἀνδρῶν
ἀγαθῶν, ἰστρατεύετο ἐπὶ Σούσμανον, τὸν Μυσίας βα-
σιλεῖα, καὶ συμβαλλὼν αὐτοῦ ταύτῃ ἐτρέψατο τε τοὺς
Μουσούς, καὶ διεφθαιρεν οὐ πολλούς, διασωθέντας·
ἐπὶ τὰ ἐς τὸν Τετρον χωρία. Διαπρεσβευσάμενος δὲ
πρὸς Ἀμουράτην Σούσμανος ὁ Ἀλεξάνδρου, σπονδὰς
τε ἐποιήσατο καὶ συμμαχίαν, ὥστε τὸν αὐτὸν ἐχθρόν
τε καὶ φίλον νομίζειν, καὶ ἐπιγαμίαν ποιησάμενος,
θυγατέρα αὐτοῦ, κάλλιπε τε ἀπερφέρουσαν, καὶ ἀπὸ
Ἑβραῖος, ἣν ἠγάγετο τρωθεῖς, γεννηθείσαν, τῷ
Ἀμουράτῃ· ἐξίδου μόνου καὶ ἑτέραν τῷ Ἑλλήνων
βασιλεῖ. Ὅς τῆν καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸν Καντακου-
ληνὸν ἀφελόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐδασίλευε γένους τοῦ
Ἑλληνικοῦ. Ὁ μόνου Καντακουζηνός, ἐπὶ τε ἐδα-
σίλευε παῖδα· δύο ἔχων, τὸν μὲν νεώτερον Μανουή-
λειον, ἐπιμύειν ἐς Πελοπόννησον ἡγεμόνα, τοῦ Μιζι-
θρα²⁵, τὸν δὲ πρεσβύτερον καθίστασι βασιλεῖα τοῖς
Ἑλλησιν. Ἰωάννης δὲ ὁ τοῦ Ἀνδρονίκου παῖς, ὡς
ἐπὶ τὸ ἰκανὸν τῆς ἡλικίας ἀφίκετο, συνίστατό τε
τοῖς Ἑλλησιν, καὶ συντίθετο οὕτως, ὡς ἐπὶ τὴν βα-
σιλείαν ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐτυχὲ δὲ διατίας ἔχων ἐν τῇ
Μακεδονίᾳ. Οἱ δὲ Ἑλληνας ἀχθόμενοι τῇ διατείῃ καὶ
βέβαιᾳ τοῦ βασιλέως, ὡς ἕκαστος εἶχεν αἰτίαν· αὐτῶν,
ἐπιγόμενοι ἀπὸ Μακεδονίας· τὸν νεανίαν, ἐς τὴν βα-
σιλείαν κατεστήσαντο. Ὅς δὲ ἐς τὴν βασιλείαν κατέ-
στη, τὸν μόνου Καντακουζηνὸν Ναζηραῖον ἐποιή-
σατο, Ματθαῖον τοῦνομα. Ὁ τοῦτο δὲ πρεσβύτερος
παῖς, ὃν ἐπίδειξε βασιλεῖα τοῖς Ἑλλησιν, ἀφί-
κετο μὲν τὰ πρῶτα ἐς Ῥόδον, πρὸς τὸν ταύτῃ αὐ-
τοῦ ἀρχιερέα, δέομενος· ἐπικουρίδας τυχεῖν, καὶ δεῖ-
τε κατέγειν αὐτὸν ἐς τὴν βασιλείαν, καὶ πολλὰ
προσέχόμενος, ὥστε οἱ γενέσθαι τιμωρίαν τινά· ὡς
οὐδὲν εὐρατο ἐπιτήδειον παρῆν²⁶ αὐτίκα, μετὰ
ταῦτα, ἐς Πελοπόννησον παρὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, τὸν ἡγεμόνα τῆς Σπάρτης, καὶ παρ'
αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐποιεῖτο. Ἰωάννης μὲν οὖν τῷ τε
Ἀμουράτῃ νεωστὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαβάσει συμ-
μαχίαν ἐποίησατο, καὶ τὴν τοῦ Μουσῶν²⁷ θυγατέρα
ἠγάγετο ἐπὶ τῷ παιδὶ αὐτοῦ Ἀνδρονίκῳ, ἀφ' ἧς
ἐγένοντο αὐτῷ παῖδας, πρεσβύτερος μὲν Ἀνδρόνι-
κος, Δημήτριος δὲ καὶ Ἐμμανουήλ οἱ νεώτεροι, καὶ
Θεόδωρος. Καὶ Θεόδωρος εἶπετο τῷ Ἀμουράτῃ,
ὅπως ἀν στρατεύεται, καὶ φέρου τε ὑποταλαῖς ἅμα
ἑκείνῳ τῷ Ἀμουράτῃ, ἐπισπόμενοι ὅπως ἀν στρατεύ-
οιτο. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ Δράγασον τὸν Ζήρκου ἡγε-
μόνα, τὴν ἐν τῷ Ἀζιῶ ποταμῷ χώραν στρατεύσα-
μενος κατεστρέψατο, ἐς φέρου τε ἅμα ἐκαγαγῆν,
καὶ αὐτὸν οἱ στρατεύομενοι ἐπισπῶν ἐπὶ τοὺς πολε-
στικῶς, ἐς τοσοῦτον· τὸν ἀριθμὸν ἔχοντες ἑκατάς.

Hunc bello aggressus est Amurates, Orchanis so-
boles. Postquam autem castra in Triballos movit,
eos praelio vicit, Pherasque urbem opulentam in
potestatem redegit, et loca Rhodopen spectantia in
ditionem accepit, maximaque virtutis militaris pa-
trabat opera. Saini viro optimo cum commisisset
Pheras urbem, adversus Susmanum Mysiae regem
arma cepit. Tandem cum Mysiis manus conseruit,
quorum interfecit paucos, cum fuga evasisset in-
violati ad loca Istro proxima. Susmanus inde le-
gatis missis ad Amuratem, qui pacem orarent,
foedereicto in societatem acceptus est, ut deinceps
hospes et amicus Amurati foret. Hinc et affinis
Amurati factus est, data in uxorem filia sua forma
excellente, ex Braide, quam uxorem vulneratus
duxerat, prognatam : alteram connubio junxerat
Græcorum regi, Andronico Joannis filio. Joannes
enim regno jam expulerat Cantacuzenum, qui
puerum ipsum gubernarat : cum arrepto Græco-
rum regno, filiorum quos habebat, alterum Emma-
nuelem natu minorem misit in Peloponnesum, ut
esset dux Mizithræ, quæ olim Sparta : natu vero
majorem, Græcorum regem esse jubet. Joannes
autem, Andronici filius, cum jam eam attingeret
ætatem, quæ rebus gerendis idonea erat, conspi-
ratione facta cum Græcis, rogavit ut regno
19 præficeretur. Eodem autem tempore rex in Mac-
cedonia agebat, luxuriosiore victu et intemperan-
tiorè dissolutus. Græci indignantes propter victus
rationem dissolutiorem, et convicia regi facien-
tes, ut quisque habebat quod crimini verteret,
Joannem Andronici filium in Macedoniam abdu-
ctum communi assensu applausuque regem desi-
gnant. Iusto regno, Cantacuzenum in Nazæo-
rum sive monachorum ordinem transtulit, quem
mutato nomine Matthæum appellavit. Hujus ac-
nior filius, quem pater Græcis regem destinarat,
in Rhodum navigat, petiturus a sacerdote summo,
quem Magnum magistrum vocant, qui insulam
regebat, auxilium, quo adjutus recuperaret amis-
sum regnum. Multis autem nequidquam perteu-
tatis, quibus in suas partes sacerdotem pelliceret,
ut spem auxilii affligere vidit nullam, ad fratrem
suum juniorem Emmanuelem in Peloponnesum
Spartæ ducem iter dedit : apud quem vitæ con-
suetudinem et necessaria habuit. Joannes autem
cum Amurate in Europam transgresso societatem
contraxit, filioque suo Andronico Mysiorum regis
filiam uxorem dat : ex qua sustulit filios : Andro-
nicus quidem natu maximus, Demetrius vero et
Emmanuel et Theodorus natu minores erant.
Theodorus autem sequebatur Amuratem, quocun-
que bellum avertisset. Reliqui, quos modo dixi-
mus, vectigales et stipendiarum erant Amuratis,
ipsumque comitari cogebantur, contra quoscunque
expeditionem suscepisset. His ita compositis, eger-

Notulæ marginales.

²⁵ ἡγεμόνα τῆς Σπάρτης. In ora, ἦτοι Μιζιθρα. ²⁶ παρῆναι R. παρῆν. ²⁷ βασιλέως. Sic R.

bitum contra Dragasem Zarci ducem movit, regionemque juxta flumen Axium domuit, silique tributariam bellique sociam effecit. Ducem quoque in potestatem accepit, quem sub se stipendia facere jussit, equitum impetrata manu non modica. Illis præclare gratis, etiam Pogdanum eo loci regnantem debellavit: quem sub se merere cum exercitu, quem habuerat, voluit. Amurates autem per omnia imitatus æquitatem Cyri Cambysis filii, maxima modestia et liberalitate tractabat duces Triballorum, et Mysiorum Græcorumque, qui in suam potestatem concesserant. Cum moratus esset longo tempore in Europa bello astictus, nuntiat, suos in Asia præfectos conjuratione facta Asianos sollicitare ad defectionem, plurimamque regionem jam ab Amurata avortisse, conscriptisque exercitibus, Asiæ statum quam maxime conturbare, oppida quædam capientes, quædam vero oppugnantes non cessare. Quamprimum hæc certo accepit, transitum in Asiam parat, suosque ita instruit, ut hostes quam potentissime contunderet et profligare posset. Cum hos deprehendisset in Mysia castra collocasse, copias in aciem eductis, tale excogitavit, ut qui esset summa rei militaris scientia præditus, stratagema. Dicitur enim, cum æstatis esset tempus fervidissimum, etestas ventos ab occidente spirare. Ibi autem suorum ordines ita disposuit, ut ventum a tergo haberent præliantes. Hinc princeps prælium inibat, ubi hostium acies erat confertissima, irruens, et quam fortissime pugnans. Cum autem prælium utriusque æquo Marte serveret, ipse in edliorem tumulum conscendens, voce quam potuit maxima suos in hunc modum allocutus est: O commilitones mei, filii dilectissimi, non subit animos, quanta pericula in Europa multorum annorum durissima militia perpessi sitis? Quid ceditis? an nescitis omnia in vestra fore potestate, illis superatis? Agite igitur, promptis animis me sequimini. Quod si concitati fueritis, hostes nos vincunt. Hæc locutus, admisit equum in hostium, et in confertissimos hostium cuneos se conjecit, acerrime prælians: confestimque, ut prædixerat, ventus exortus est, et in hostium faciem se fudit. Hinc cum mutua hortatione adversum hostes procederent, maximoque impetu eos adorirentur, primum ens in fugam conjecerunt, et insequentes plurimas trucidarunt. Fertur, maximam exercitus sui partem ibi intercuisse. Hostes autem fuga sibi consulentes, singuli ad sua dispersi sunt. Hinc cum legatos misissent ad Amuratem, petitum pacem, haud passi sunt repulsam. Hæc tamen conditione pax data est, ut se,

Ut autem pax cum Turcis in Asia facta est, etiam res in Europa interturbatæ sunt. Sauczes, natus maximus filiorum Amuratis, in Europa relictus est, ut eam defenderet: et si qua seclitio coorta esset, aut periculi quid ingrueret, curaret ut Europæ res in tuto collocarentur. Hic

Μετὰ ταῦτα Πόγδανον τὸν ταύτη ἡγεμόνα ὑπαγόμενον, ὥστε οἱ ἔπισθαι σὺν τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ, μεγάλα ἀκαθίστατο ἔργα, ἐπισείκειαν μὲν κατὰ τὴν Κύρου τοῦ Καμβύσεω ἐπιδεικνύμενος, καὶ ὡς μετρούστατά τε καὶ ἐλευθεριώτατα προσφερόμενος τοῖς ὅπ' αὐτὸν γενομένοις, ἡγεμόσι Τριβαλλῶν, καὶ Μυσῶν, καὶ δὴ Ἑλλήνων. Κατὰ μὲν οὖν τὴν Εὐρώρην διατρίβοντα συχρὸν τινα χρόνον, καὶ πρὸς τούτους ἔτι διαπολεμῶντα, ἀφίκατο ἀγγελία, τοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ βεβρόδωρων ἡγεμόνας ἀλλήλοις συνθεμένου, ἀποστῆσαι τε ἀπὸ Ἀμουράτων χώραν οὐκ ὀλίγην αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς στρατιῶν συλλέξαντας ὅσην ἠδύναντο μέλιστα, ταράξαι τε τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράγματα αὐτοῦ, καὶ χώρας τῆς αὐτοῦ τὰ μὲν καταστραφομένους, τὰ δὲ καὶ πολιορκούοντας οὐκ ἀνίνασι. Ἐπί τε δὴ τάχιστα ἐπίσθετο, διαβάς ἔστο ἐπὶ τοῖς ἡγεμόνας: παρασκευασάμενος²⁰, καὶ ἐς τὰ ἔσχατα παρασάμενος, ἧ ἰδίονατο κράτιστα ὡς διαμαχοῦμενος. Εὐρῶν δὲ τούτους ἐν Μυσίᾳ στρατοπεδευομένους, παρατάξαι ἐς μάχην. Οἱα δὲ μάχης ἐμπείρω πολλοῦ γενομένου ἐμπειχάνητο τοῖσδε. Λίγεται γὰρ ὡς ἐπὶ θέρους ἦν ὄρα, καὶ ἡπίστατο μσημβρίας ἐπιγιγνομένης, ἐπιπνεύσαιν ἰτησίαν ἀνεμον ἀπὸ ἰσηρίας. Ταύτη δὲ παρεγγυῶν τῇ στρατιᾷ, τὸ μέρος ἐκείνο κατὰ νότου λαβεῖν, ἐς μάχην τε καθίστατο περὶ κληθούσαν ἀγορῶν, καὶ συμμίξας τοῖς πολεμοῖς, ἐμάχετο ἰσχυρῶς. Μάχης δὲ ἀμφὶν ἰσορρόπου γενομένης, ἐπὶ λόγον τινα αὐτοῦ που λέγεται ἀναθῆναι, καὶ φωνῆσαι μέγα τοῖς αὐτοῦ τάδε· Παιῖδες ἐμοὶ στρατιώται, μέμησθε ἡμῶν αὐτῶν ὅσα ἐπεκόνθητε ἐν τῇ Εὐρώπῃ τοσαῦτα ἔτη²¹ διαπολεμούντες; Τί δὴ ὑποχορεῖτε; Οὐκ ἔστε ὡς τὰ πάντα ἐπ' ἡμῖν ἔσται, τούτων περιγενομένοις; Ἄγετε δὴ ἐμοὶ ἔπισθε, ὡς ἦν μὴ ἀρτίως ἔπησθε²², ταχὺ περισσόμενων τῶν πολεμίων ἡμᾶς. Ταῦτα εἰπόντα τὸν βασιλεῖα, ἐλαύνειν ὄμωσε τῷ ἴππῳ ἐπὶ τοῖς πολεμοῖς, ἐς τὸ μέσον στίφος ἐμβάλλοντα· καὶ αὐτίκα ἐπιπνέοντα τὸν ἀνεμον ἀπὸ νότου τῇ στρατιᾷ, ἐνοχλεῖν ἐπὶ πρόσωπον τοῖς ἐναντίους. Καὶ οὕτως ἄμα ἀλλήλοις διακλευσσόμενος, καὶ ἐς τὸ πρόσθεν ἰόντας, καὶ βιαζομένους, τέλος δὴ τρέψασθαι τε καὶ ἐπιδιώκειν ἀνακράτος ἀπολύοντας τοῖς πολεμοῖς, οἴχεσθαι ἀπαλαττόμενον ἑασθὲν ἐπὶ τὰ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα διακρεδευσαμένους, σπονδὰς τε αἰτεῖσθαι, καὶ συμβῆναι αὐτῷ ἐπ' ὧ ἔπισθαι τούτους ἧ ἀνέξηγείτο τὸ λοιπὸν στρατευόμενον.

Ἐν ᾧ δὴ κατὰ τὴν Ἀσίαν διέτρεθε, περιήκει, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καθίστη πράγματα, καὶ τοῖς Τούρκων ἡγεμόσι σπονδὰς ἔποιετο. Σαουζῆς δὲ προσθέτορος τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καταλειφθείς ὥστε ἐφορᾶν τε τὴν ἀρχὴν, καὶ ἦν τι ἐπῆκει δεῖνόν ἢ χαλεπὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ τὸ δοῦναι αὐτῷ ἀσφα-

Notulæ marginales.

²⁰ Παρασκευασμένος R. ²¹ 50νη πολ. ²² ἐπῆσθε R. ut in C. ἔπησθε R. ut in conl.

λῶς ἔχειν, καταστησάμενος. Οὗτος δὲ συνίστη τε **A** καὶ τοῦ· κατὰ τὴν Εὐρώπην ἀριστέας ὡς ἤδυνάτο, μάλιστα εἰς ποιῶν τε καὶ ἀνακτώμενος, καὶ τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως τῷ πρεσβυτέρῳ παιδί Ἀνδρονίκῳ, ὡς οἰχομένου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμουράτῃ τῷ Ὀρχάνῳ, ἰς τὴν ²¹ κατὰ τὴν Ἀσίαν, πρὸς τε ἡγεμόνας αὐτοῦ πολεμῶν, ἐγκαταλείφθη ἐν τῷ Βυζαντίῳ, καὶ ἐπετέτραπτο τὴν βασιλείαν τοῦτω, ἀφικόμενος ἰς λόγους, ἐπειδὴ τε ἀφίστασθαι ἀπὸ τῶν πατρῶν, καὶ ἀμφοῦ κατασελεῖν τὴν πατρῶν ἀρχὴν, τὸν αὐτὸν σφίσι ἐχθρὸν τε καὶ φίλον ἡγουμένους, καὶ ἦν τις ἐπιγὰ πόλεμος ἀμύνοντας παραγίνεσθαι ἄλλήλοις κατὰ τὸ δυνατόν πάσῃ δυνάμει. Ταῦτα ὡς αὐτοῖς ἰδέσθαι ποιητέα, ἔσπανθε τό τε ²² καὶ ὄρκια ἐποιεῦντο, ἐμπαιδῶντες ὡς μάλιστα τὰ τοιαῦτα σφίσι αὐτοῖς, ἢ ἀσφαλτοῦτα ἰδέσθαι ἀμφοῖν ἔσσεσθαι. **B** Ὡς δὲ ταῦτα ποιησάμενοι δῆλα ἐποιεῦντο, καὶ ἠσφαλιζόντο σφῶν παρασκευαζόμενοι, ἦν ἐπιγὰ ἰς τὴν Εὐρώπην Ἀμουράτῃς, ὡς ἀμύνεσθαι.

Ταῦτα ὡς ἐπίθοντο τάχιστα γενόμενα κατὰ τὴν Εὐρώπην, καλίστας Ἰωάννην βασιλέα Βυζαντίου, ἔλεγε τοιαῦτα· Βασιλεῦ Ἑλλήνων, ἔμοι τε νεωστὶ παρὰ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πιστοτάτων ἀγγελία ἀφίκετο, ὡς Σαουζῆς ὁ ἐμὸς παῖς, ὑπὸ τοῦ σοῦ παιδὸς ἀναγκασθεὶς, ἀνήκεσά μοι βουλευόμεναι πράγματα. Πῶς οὖν ἔχει μηδὲν τοι ἐπισταμένου σοῦ τούτων πέρι ἰς τοσοῦτον ἀφικέσθαι ἀφροσύνης, ὥστε μὴ μόνον ἐπιχειρῆσαι τὸν ἐμὸν παῖδα, ἀλλὰ καὶ οὖν παῖδα συνέκαινον γενέσθαι ἰς ταῦτα; Πῶς δ' ἄνευ σῆς γνώμης τὰ τοιαῦτα γενέσθαι ἐξεῖη λογίζεσθαι; Ἄλλ' εἰ μὲν δίκην ἐπιθήσων τῷ σῷ παιδί ἦντινα ἀν ἐπιτάττοιμεν μηροσύνῃ ὑπολογίῃ, εἴσπρασι τότε σαφῶς, ὡς ἀκοντες σοῦ ταῦτα ἐγένετο· ἦν δὲ ἄλλη λογισόμενος ἄλλοιόν ἢ ἐμοὶ περὶ τοῦ ἐμοῦ παιδὸς μὴ τιμωρόμενος μὴ βουλοῖο τιθεσθαι, ἴσθη δὲ σαυτὸν ἐν αἰτίᾳ ἔξω ἐξέσσειν. Βασιλεῦς δὲ Ἑλλήνων ἀμείβετο τοιαῦτα· Ὁ βασιλεῦ, οὐκ ἂν δὴ ποτε τοῦ λοιποῦ ταύτην ἐμοίγε τὴν αἰτίαν αἰτιώμενος ἐπιθείης οὖν δίκην· ἢ γὰρ κάμω γενήσεται ὁ παῖς οὗτος θν οὐ ἐφησθα ἐπὶ ταῦτα ὠρμηθεῖς, οὐδὲν τοι ἤττον ἐμοῦ συναιδέας, ἢ ἢ δὴ τότε σαφέστατα, ὡς ἔχει μὲν εὐνοίας τε καὶ φιλοφροσύνης περὶ σέ τε καὶ τῆς σῆς δυναστείας. Ἦν δ' ἂν ἐπιτάττοις δίκην ἐπιθῆναι ἐπιθεῖναι με, μὴ ἂν οὕτως μεμηνέναι δόξαιμα, ὥστε τῷ ἐμοὶ τε καὶ σοὶ ἐχθίστῳ τε καὶ πολεμωτάτῳ διατιθεόμενον χαρίζεσθαι, ὅτι οὖν ἐνδιδόντα τῆς δίκης. Ταῦτα εἰπόντι τῷ βασιλεῖ, ἰδέδοκτο **D** Ἀμουράτῃ τὴν αὐτὴν ἀμφοῖν ἐπιθεῖναι τὴν δίκην. Κατὰ ταῦτα ἀμφοῦ τῷ πατέρῃ ἐπαιτιωμένῳ τοῖς παισίν, ἐξαρῆσαι τὸ ὄφθαλμῶ ἐκατέρῳ ἐκείνοισι. Ὡς δὲ ταῦτα ἰδέδοκτο, ἤλαυνεν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, στρατεύματα ἀγόμενος ἢ ἰδύνάτο κλισίον. Καὶ διαβίς ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, ἴστο ὁμοίως ἐπὶ τὸν παῖδα, ὅτι δὲ ἐπυθάνετο αὐτὸν ἀνατραποκευόμενον σὺν τῷ Ἑλλήνων βασιλέως παιδί. Οἱ δὲ τὸ Εὐρώπης στρατεύματα συλλέξαντες ἰστραποκευόμενον ἐν χώρῳ τῷ Βυζαντίου Ἀπικριδίῳ καλοῦμίνῳ. Οἱ δὲ τοῦς

seditionem excitavit, concilians Græcorum nobilium in Europa animos. Cum venisset colloquendi gratia ad Græcorum regis filium seniore[m] Andronicum, cui Byzantium regniq[ue] curam mandarat pater, cum proficisceretur eum Amurate in Asiam adversus duces isthic seditiosos, tandem eo ducti sunt, ut uterq[ue] a patre desiceret suo, paternumq[ue] regnum teneret, eundemq[ue] et hostem et amicum ducerent, quem alter jussisset: præterea si quid ingrneret, alter alteri auxilio esse non cunctaretur. **¶** Hæc cum ipsis visa essent, quo majoribus anis observarentur, majoreq[ue] fide colerentur, jurisjurandi religio utrinque interposita est: quibus expeditis, quam commodissime ex aperto præparabantur obsistere Amurati, si in Europam transire conaretur.

Ubi de istis certior factus est Amurates, advocato Joanne rege Byzantii, hujuscemodi exoisus est orationem: Rex Græcorum, mihi nuper a fide dignissimis in Europa nuntiatum est, Sauzem filium meum a filio tuo coactum, instituere ad extremam me devolvere miseriam: qua ratione igitur fieri posset, ut inconscii vobis ad tantam devenerint dementia[m], ut non solum meus filius tam impia aggrediatur, verum tuus accedat auxiliator et adjutor? Absque tuo concilio hæc parari, quo pacto cogitare possum? Verum si pœnas exegeris de filio tuo, quas ego dictavero, certo sciam, te inscio et invito ista contigisse. Sin autem alia tibi quam mihi placuerit puniendi filii sententia, scito harum turbarum culpam omnem me in te translaturum. Cui Græcorum rex respondet: Nequaquam, o rex, hanc culpam vere in me rejicies. Nam si nunc mihi daretur filius ille meus, quem ais adeo impia in te patrare: sane cogniturus esses liquido, quam ardentissimis studiis te tuumq[ue] regnum complecterer. Sin autem mihi animadvortendi in filium negotium injunxeris, ne me adeo dementia[m] fore existimes, ut quidquam gratia repressus, de pœnæ severitate remittam: præsertim cum is puniendus sit, qui tibiq[ue] mibiq[ue] inimicissimus et infestissimus est. Rex dicendi cum finem fecisset, placuit ut uterq[ue] parens suum filium simili pœna, cum crimea utriusq[ue] simile foret, feriret. Pœna autem erat constituta, videlicet ut utriusq[ue] oculi eruerentur. Hæc ubi sunt decreta, copiis quam potuit maximis succinctus, festinavit in Europam. Quibus transactis in Europam, summo studio contendit adversus filium in eum locum ubi cum cum Græcorum regis filio castra communivisse acceptat. Qui quidem coacto in Europa exercitu, castrametati sunt in Byzantii quodam loco, Apicridium dicto: quo sane congregatos esse constabat Græcos, et optimos quosq[ue] ex Europa. Ibidem juxta

Notulæ marginales.

²¹ τῆς εἰ Β. ²² ἐπαιθόντό τε.

torrentem quemdam, quo quasi vallo munitur, castra locavit Sauzes Amuratis filius, patris adventum expectaturus. Amurates cum exploratum haberet, filium suum, additis Græcis, in prædicto loco castra posuisse, composito agmine accedit, præliaturus eum hoste. Cum autem prælium prohiberet torrens, etiam **22** ipse torrenti castra imposuit. Fama est, Græcorum quosdam congressos cum Amuratis militibus, eos fudisse. Deinde cum cognovisset locum istum ad prælium committendum minus esse opportunum, noctu profectus e regione castrorum hostilium, ad oram torrentis quam proxime ad hostium castra accedit. Hinc cum facile exaudiri posset, sublata voce singulos nominatim inelamavit : quorum egregia facta locis temporibusque notata, oratione secunda extollebat. Deinde cum singulos satis collaudasset, equo transiit torrentem, et talem orationem habuisse fertur : Viri heroes, quo fugitis, relicto me, patre vestro? Quare præceptoris vestri disciplinam abjicientes, ad filium meum convertimini desertorem? Qui ubi primum captus in meas venerit manus, tergo suo pœnas pendet. Nam flagellis cædetur, si modo id per vos mihi licuerit : nec quidquam mali aliud adolescentis perpetietur corpus. Sin autem spreta hac sententia mecum volueritis decernere ferro, pro certo habetote vos ad summam abituros miseriam, nec meam bonitatem unquam experturos. Agite ergo, ad nos transite, nihil mali suspicantes. Nec ob nostre virtutis reverentiam, nec etiam propter filii flagellationem, ad me confluere erubueritis. Juro per eum, cujus opæ ad istud insigne imperium conscendi, me nihil mali cuiquam vestrum illaturum. Fama est, Sauzis milites his auditis nonnihil confusus voce regis, quæ erat clarissima, sibi que timuisse male, virtutem ejus et fortunam optime callentes. Attamen persuasi auctoritate dicentis, cum inter se multum essent collocti, nocte ea quæ insequebatur, castra deserunt : et quo cuique opportunum videbatur, eo dirigebat gressum. Plurimi cum Amuratis castra intrassent, deprecati sunt culpam, factum excusantes, se non sponte, verum necessitate circumdatos, castra Sauzis esse secutos. Sauzes ubi intellexit milites suos e castris aufugisse, nec non illos quos alibi fidissimos et deditissimos judicabat, abisse, concessit Didymotychum. Secuti sunt eum Græcorum filii : quorum auxilio subnixus, res quam animosissime gerebat. Amurates comperto filii discessu, e vestigio insecutus est, urbemque obsidione circumdedit. Illi qui erant cum Sauze, fame oppugnati, cum antea nullum frumentum in arcem congressissent, semet sibi Amuratis sive pactionibus tradidere. Amurates itaque cum urbem fame enectam accepisset, etiam Sauzem filium cepit : quem oculis privari jussit. Græcos autem reliquos

τε Ἑλληνας ἀμρ καὶ τοὺς ἀρίστους ἀπ' Εὐρώπῃ συλλέγεσθαι οἷς ὡς μάλιστα ἐλογίζοντο. Ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ χαρῖδρα τιλ ὡς ἐπὶ χάρακι ἐστρατοπεδεύετο Σαουζῆς Ἀμουράτης παῖς, τὸν πατέρα ἐπιόντι οἱ ἐπιθεχόμενος. Ἀμουράτης δὲ ὡς ἐνταῦθα κατέλαβε τὸν παῖδα αὐτοῦ, καὶ τοὺς Ἑλληνας στρατιπεδευομένους, συνταξάμενος ἐπέειπε ὡς συμμίξει σὺν ταῖς τοῖς ἐναντίοις. Ὡς δὲ ὑπὸ τῆς χαράδρα διεκωλύετο, ἐστρατοπεδεύεσθε καὶ αὐτός. Συνέβαλλον ἢ ἐνεχώρει, Ἑλλήνων τινὲς τοῖς τοῦ Ἀμουράτη στρατιώταις, καὶ ἐτρέψαντο τοὺς ὡς λέγεται. Ὡς δὲ ἐφαίνετο χαλεπῶς εἶναι τὸν χώρον ἐκείνον μάχῃ συνάψαι τοῖς πολεμίοις, νυκτὸς ἔλασα ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου, ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς χαράδρα, ὡς ἐγγυτάτω γενόμενος τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ὡς ῥᾶστα ἐπακούοιτο, φωνῇ τε μεγάλῃ ἐπικαλούμενος ὀνομαστὶ ἄνδρα ἕκαστον, ὡς εὐκλείζων ἅμα τῶν πεπραγμένων ἕκαστον, εἰ τῷ φιλότιμον πώποτε ἢ ἀγαθὸν ζυηνέχθη γενέσθαι. Μετὰ δὲ εὐφημιζόμενα ἕκαστον παρὰ τὸ χεῖλος διεπικύουσα, λέγεται : ἐπεικὴν τοιάδε · Ἄνδρες ἤρωες, ποῦ εὐχεσθε, ἀπολιπόντες ἐμὲ τὸν πατέρα ὁμῶν; Ποῦ τὸ διδασκάλου τῆς διδασκαλίας ὁμῶν ἀφήμενον ἐπὶ ταῖς ἐτραπέσθε ἐτι ἀπαλλάττοντα, ἐν ἐπειδὴ ἐς χεῖρα ἐμὴν ἀφίχεται, συλλαβῶν μαστιγῶσω, οἱ δὲν τοὶ ἄλλοι λυμηνόμενος τὸν νεανίαν, ἂν μὲν μόνον ὁμῖν βουλομένοις ἐξῆ ἕκείνου ²² τοιαῦτα ποιῆσαι · ἢν δὲ ἄλλοι περιώμενοι τῆς γνώμης ἐμοὶ ἐθέλητε διὰ μάχης ἵναί, ἴστε δὲ ὡς ὁμῶν οὐδὲ ὕγι· ἐσεῖτο ²³ τοῦ λοιποῦ. Δεῦρο δὲ οὐν ἴοντες, περὶ ἡμᾶς μηδουσιὸν ὑπολογίζεσθε αἰδοὶ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς, καὶ ὑπὸ παιδὸς μαστιγία αἰσχύνεσθε τοιαῦτα ἐπιτηδεύοντες, καὶ ἐπόμνυμι τὸν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμοὶ ἐπιτρέψαντα, μηδὲνα μηδὲν ἐτι ἀνήκεστον ἐργάσασθαι. Ταῦτα ἀκούσαντας τοῦ Σαουζῆ στρατιώτας αἰδουσθῆναι τε λέγεται τὴν βασιλείως φωνῆν φωνεῖν τε γὰρ διάφορον μάλιστα δὲ ἀνθρώπων, καὶ περὶ σφῶν αὐτῶν δεδιέναι τὴν τύχην αὐτοῦ καὶ ἀρετὴν ἐξεπισταμένους, καὶ οὕτω πεισθέντας, ὡς εἰδοσαν σφίσι αὐτοῖς λόγον ἐπὶ τῷ γεγονότι, νυκτὶ ἐκείνης ἀπηλλάσσοντο ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἀπιόντι ἢ ἕκαστον προχωρεῖ · τοὺς δὲ πλείους ἀφικομένους παρὰ ²⁴ τοῦ Ἀμουράτη στρατοπέδου, παραιτεσθῆναι ὡς ἀνάγκη προσηνεγμένοι, συνείλησαν ἐς τὸ Σαουζῆ στρατοπέδου. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Σαουζῆς ἀποδράσκοντας τοῦ στρατοπέδου τοὺς στρατιώτας αὐτῶν σὺν τοῖς ἀρίστοις, οἷς ἑώρα εὐνουστάτοις αὐτῶν ἔχετο ἐπὶ τὸ διδομύτιχον, συνεπισπωμένων καὶ τῶν παιδῶν. Ὅσοι ἐς τόνδε οἱ συνεπιλαθόμενων τὴν πλεμον, ὡς προθυμώτατα καὶ συμπροθυμούμενος ἐπὶ καὶ τούτων ἀντιλαθῆσθαι ἢ ἐδόκει ἐρῶμενέστατα Πυθόμενος δὲ Ἀμουράτης ἤλαυνε κατὰ πόδας, καὶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Οἱ δὲ σὺν τῷ Σαουζῆ λιπυρισόμενοι, ἄτε σίτου οὐκ εἰσνεχθέντος ἐς τὴν ἀκρόπολιν πρότερον, καὶ ἐν βραχεὶ ἐπιλωδοπίστε παρεδίδοσαν σφᾶς αὐτοῦς χρῆσθαι, ὡς ἂν μάλιστα

Notulæ marginales.

²² ἐκείνου R. al. ut in cont. ²³ ἐσεῖται R. ut in cont. ²⁴ ἡμετέρας; ἀρ. Al. ut in c. ²⁵ ἐπὶ. Sic R.

αὐτῷ δοκοῖη. Ἀμουράτης δὲ τὴν πόλιν λιμῶ παρα-
στητάμενος, εἶλε τὸν παῖδα αὐτοῦ Σαούζην, καὶ λα-
θῶν ἐξέκοψε τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ. Τοὺς δὲ ἄλλους κε-
λευσαι αὐτὸν δεδεμένους, ἐπὶ κεφαλὴν κατὰ κρημνὸν
κατενιχθῆναι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἕς τὸν ποταμὸν. Τὸν
δὲ ἐσκηνωμένον παρὰ τὸν ποταμὸν καὶ θεώμενον
ἐπιφερομένους τοὺς τε ἀρίστους ἐπὶ κρημνῶν, σὺν
δύο τε ἅμα καὶ σὺν τρεῖς ἀνακαγγάζειν, οἷς ἐπι-
σπεύδοντα κυρὶ λαγῶ ἐπιδιώκουσι, παῖδας τῶν παρ'
ἐκείνῳ ἀρίστων, σὺν τῷ Σαούζῃ ἀπιόντας, ἐκέλευσε
τοὺς πατέρας αὐτῶν αὐτοχειρὶ διαχρήσασθαι. Δύο δὲ
τούτων λέγεται μὴ ἐθελήσαντας τοὺς παῖδας αὐτῶν
ἀποκτείνειν, αὐτοὺς τε ἅμα ἀνελεῖν, καὶ τοὺς παῖδας
αὐτῶν κελευσαι ἀνελεῖν. Γνώμῃ δὲ ἴφρακι τῶν πα-
τέρων ἀφικέσθαι τοὺς παῖδας, ἐπὶ τὸν Σαούζην, καὶ
ὀφικέσθαι ταλαντευομένων αὐτῶν ἐπ' ἀμφοτέρω.
Ταῦτα δὲ κοιητάμενον, ἐπιτεῖλαι πύμψαντα ἀγγελὸν
τῷ Ἑλλήνων βασιλεῖ, τὸν παῖδα τὰ αὐτὰ τούτῳ ποιῆ-
σαι, ἣ συνθέτο αὐτῷ τὴν ἀρχήν. Κάκεινον δὲ φασὶ
λαθόντα τὸν παῖδα αὐτοῦ δεξι ζέοντι ὡς κατενίχαι

Τότε μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτα ἅμφι τόνδε τὸν
πόλεμον. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς Ἐμμανουήλος, ὁ τοῦ
Ἑλλήνων βασιλέως παῖς, Θέρμην, τὴν ἐν Μακεδο-
νίᾳ Θεσσαλονίκην ἐπικαλουμένην, ἐπιτροπεύων διέ-
θνε. Καὶ τινος λαθόμενος, ἐπιστάτου ἅμφι τήνδε
τὴν χώραν τῇ Φεβρών πολεῖ ἐπιβουλεύων ἐάλω,
πρὸς δὲ καὶ νεώτερα πράττων πρὸς Ἀμουράτην,
ἐπιπέψας ἄνδρα [Χαρατίνην] μὲν μέγα δυνάμε-
νον, διὰ σύνεσιν δὲ τὰ ἐς πόλεμον, οὐδενὸς τῶν παρ'
ἐκείνῳ λειπόμενον, ἐπέτελλε τὴν Θέρμην αὐτῷ πα-
ρστητάμενον ἔχειν, ἀγοντα τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάν-
νου παῖδα. Χαρατίνης μὲν δὲ ἐν τούτοις ἦν ὁ Ἐμ-
μανουήλος, δὲ εἰρησεσθαι τὴν πόλιν οἰόμενος ταχὺ
ὕπὸ Χαρατίνω, ὅτε τῶν πραγμάτων τῶν ἐν τῇ πό-
λει κρημνῶν ἐγένοντο, καὶ ἐπ' οὐδενὶ ἀγαθῷ οἱ ἀπο-
θεβηκότων, αὐθαδέστερόν τε γὰρ αὐτῷ, ἀχθόμενοι,
ἐχρῶντο οἱ τῆς πόλεως, ἣ ὡς ἐχρῆν, ὡς εἶχε, τάχι-
στα ἀπηλλάττετο διὰ θαλάσσης ἐπὶ τὸν πατέρα αὐ-
τοῦ, ἐν τῷ ἔχων ἀπίεσαι. Ὡς δὲ ἐπιπέμπων αὐτῷ ὁ
πότηρ προηγόρευεν ἄλλη κη ἀπιόντα ἀπαλλάττεσθαι,
ὡς ὅς ἐτι αὐτῷ ἐνὸν δέχεσθαι διὰ δόξος τοῦ Ἀμου-
ράτου, ἔγνω θεῖν ἐς αὐτὸν ἰσθαι δὲ τὸν Ἀμουρά-
την παρστητόμενον, εἴ τι μὴ ἐν δέοντι διαπραξαίμε-
νος αὐθις αὐτῷ μεμελέτηκεν. Ἀμουράτης δὲ, πυ-
θανόμενος τὸν βασιλέως παῖδα ἐπ' αὐτὸν ἀφικνεῖ-
σθαι, ἠγάσθη τε αὐτὸν τῆς γενναίουτος ὡς, καὶ
ἀπαντήσας ἢ πρότερον εἰσθεῖ ποιεῖν αὐτῷ ἐπιλαύ-
νοντι, ἔπειτα προσεῖπε, καὶ ἐπισχόντι βραχὺ οὕτω
διηλέγχθη. Μετὰ δὲ ταῦτα προσγελάσας αὐτῷ, ἔλεγε
τοιαῦτα· Ὁ παῖ βασιλέως, ὡς μὲν σὺν δέκη τῇ ἐμῇ
χώραν νῦν, πρότερον δὲ ἡμετέρῃ ὅσῃ ἐπιβουλεύων
ἐάλω, καὶ ταῦτα ὅσα διεπράξω, σὺν δέκῃ διαπρα-
γμάνω, εἶης, ἐπισταμένω μοι ταῦτά ἐστι, καὶ ἤδη
συγγνώμην σοι παρεχόμενος ἐν τῷ πύρροντι, ὅρα μὴ
εἰσαυθίς ἀλφῶς, τοιαῦτον ἐς ἐμὲ καὶ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν
διαπραξόμενος, εἶης. Ἐμὲ τε γὰρ καὶ θεῖν ἅμα τὸν

ex urbe vincios, 23 præcipites in flumen sulje-
cium dejecti imperavit. Castris autem juxta flumen
fixis, spectabat optimates Græcorum ut præcipi-
tarentur ex urbe, nunc bini, deinde et terni. Stu-
dio deinde spectandi addictus, cum intervenisset
ex improvise lepus a canibus agitato, fertur ca-
chinum sustulisse. Posthæc parentibus eorum qui
se junxerant Sauzi seditionem concitanti, præcep-
it ut filios necarent suis manibus. Patres duo
fuere, qui nolere tam crudele exsequi imperium.
Hinc et ipsi trucidati sunt simul cum filiis. Nam
dicere solebat, nequaquam istos citra consilia pa-
rentum defecisse ad Sauzem. Nunc autem cum for-
tuna utantur dubia, eos nutare in utramque partem.
His ita expeditis, nuntium mittit ad Græcorum
regem, ut filium suum plecteret, sicuti initio con-
venerat : qui infundens oculis ejus acetum fervi-
dum, visum ei ademittit.

Ταίην σινεμ ἰστί βίλλο ἱμποςυτ. Ποστὲα κὺμ
Εμμανὺλ, ρεγίς Γραεκορὺμ σίλιος, Μακεδονίᾳς
Thermam, quam Thessalonicam uominant, regens
et auxilium nactus, deprehensus esset Pheris urbi
insidias struere, resque novas contra Amuratem
moliri : misso Charatine potentissimo viro, et mil-
itari scientia nulli postponendo, ei præcepit ut
Thermam occuparet : nec reverteretur, nisi ad-
ducens filium Joannis regis virtutum. His quidem
Charatines efficiendis præcipue intentus erat. Em-
manuel cum præsentiret urbem non posse susti-
nere Charatinis vires, cum alioqui orbis res essent
comminutæ, nec quidquam boni præ se ferrent
(nam contumeliosius illum tractabant, quam fieri
par erat, viro maxime infensi), quapropter animo
agitabat quam ociosissime mari contendere ad patrem.
Pater autem misso nuntio cum edixisset ut alio
quam ad se diverteret, quasi eum non amplius ex-
cipere auderet Amuratis metu : statuit ire ad
Amuratem, huncque supplicii fatigare, ut sibi
admissorum impunitatem concedat. Amurates
cognito filium regis ad se venire, ejus admodum
gavisus est generosa indole. Cui cum processis-
set, ut antea consueverat, obviam, primo eum
allocutus est. Deinde paulisper silentium tenentem
cum eum reprehendisset, reidentem ore sic locutum
esse accepimus : O fili regis, jure quidem convin-
ceris, quod regioni nostræ, antea vestræ, insidia-
tus sis : et quæcumque feceris, juste te fecisse
comperit habeo. Nunc autem cum tibi præteri-
torum veniam impertiar, cave deinceps talia ad-
versus 24 me meumque regnum coneris. Mibi
enim et hujus rei curatorum Deo satis declarasti, te
pessimum esse factum. Itaque ubi melior nunc
factus fueris, etiam res Europæ sub vobis melius
sunt habituræ. At ego, inquit ille, sciens Deum

Notulæ marginales.

²³ ζέον R. ut in cont. ²⁴ νεότερο, R. ut in cont.

omnia quam optime agere, ad te veni tot criminibus irretitus, rogaturus veniam eorum quæ in te regnumque impie commisi. His dictis, veniam dedit Amurates : et ad patrem suum eum remittens, jussit ut filium cum bona gratia susciperet. Qui imperata faciens, filium illico admittebat Byzantium. οἷς πεπλημμύληται μοι ἐπὶ καὶ τὴν βασιλείαν. Οὕτω δὲ καὶ Ἄμουράτῃ συνέγνω τε αὐτῷ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπιπέμπων, ἐκείνου τὸν παῖδα αὐτοῦ δέχεσθαι· ὃ δὲ ἰποῖται τε οἷα ἐντελεστο, καὶ τὸν παῖδα αὐτίκα προσέειπε εἰς Βυζάντιον.

Charatines occupata Therma, et defectoribus in servitutem redactis, plurimum gloriæ invenit apud Amuratem, cum antea multum, nunc plurimum apud eum polleret. Exstant enim hujus Charatinis plurima memoratu digna, ut qui Amurati optima suggesserit consilia ; et pleraque egregia opera in Asia Europaque facta hujus ex industria provenere. Exstant viri hujus sermones quidam memoratu dignissimi, quos cum rege habuisse fertur, contendens cum eo super illis quæ ad prudentiam rei que militaris scientiam attinent. Nam eum interrogationem instituentem, dixisse memorant : Rex Amurates, quo pacto res bellicæ administrandæ sunt, ut eo, quod desideras tuis copiis effici potiare? Regem aiunt respondisse : Si singulis occasionibus, ne defugiant, diligenter fuero intentus : præterea, si plurimis beneficiis militum animos mihi devinxero. Charatinem subjecisse audio : At qua ratione occasiones non omiseris, præterea scopum tuæ militiæ attigeris? Regem intulisse : Si animo diligenter verisimilia quæ ad scopum spectant, pensitaverim : et in istis quæ ad scopum faciunt, non aberravero. Hinc tradunt, Charatinem in maximum effusum cachinnum, dixisse : Rex Amurates, plurima sapientia te instructum esse cerno. At quo pacto verisimilia diligenter animo expendas, nisi præsens utraque experimentis cognoveris, quæ fieri, quæque non fieri oporteat? hæc in consultatione ut respuas, illa ut maxima cura diligas. Ista ubi præcesserint, significat etiam requiri celeritatem, quæ plurimum momenti ad res præclare gerendas habet, ut nihil magis ducem quam celeritatem et indefessam curam in agendo et consultando sectari oporteat. Præsens esse ne negligat, ubicunque sua præsentia opus fuerit. Talia cum inter se conferrent sermocinantes, pronuntiarunt sententias, quantum pertinere videtur ad res gerendas, nequaquam inutiles. Amurates quocunque movisset exercitus, 25 statim metus adversariis oboriebatur. Hincque accurate loca sua muiebant. Usus est opera Charatinis viri optimi, qui in omnibus quæcunque rex facere aggrediebatur, operam suam locavit indefessam, regique maxima necessitudine devinctus fuit. Adjutus ab isto viro, non modica fecit, quæ tendebant ad subjugandum sibi Europæ imperium. Tot

αὐτὰς κηδόμενον, ἀποδειχθῶς ἦδη φαυλότατά σε δὴ διαγεγόμενον· ὡς ταύτῃ ἄμεινον ἔχει γενόμενος, ἐφ' ὑμῖν τὰ τῆς Εὐρώπης πράγματα. Ἄλλ' ἐγὼ, ἐπὶ ἐκείνος, καὶ θεὸν αὐτὸν παρὰ σοῦ ἢ ἔχει ὡς ἀρίστα διανύοντα αἰσθόμενος ἦτα, ἐπειτα τοσαύτῃ αἰτίᾳ γενόμενος, ὡς ἂν μοι ἐπιτηδείως σχολῆς, ἐξ' οὗτω δὲ καὶ Ἄμουράτῃ συνέγνω τε αὐτῷ τὸν παῖδα αὐτοῦ δέχεσθαι· ὃ δὲ ἰποῖται τε οἷα ἐντελεστο, καὶ τὸν παῖδα αὐτίκα προσέειπε εἰς Βυζάντιον.

Χαρατίνης δὲ, τήνδε θέρημν παραλαβὼν, καὶ τοῖς ξυναφειστώτατος δουλωσάμενος, μέγα εὐδοκίμει παρ' Ἄμουράτῃ, καὶ πρόσθεν μέγας ὢν παρ' αὐτῷ καὶ μέγιστον δυνάμενος, λέγεται μὲν περὶ Χαρατίνης πολλὰ ἄξια λόγου, ὡς ὑποπιθεμένου Ἄμουράτῃ τὰ δέοντα, καὶ τὰ πλείω ὑπηρετοῦντος διαπράττεσθαι μεγάλα ἔργα κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Καὶ λόγοι δὲ αὐτοῦ πρὸς Ἄμουράτῃν ἀπομνημονεύονται, ἐπιζήτων αὐτῷ περὶ συνέσεως καὶ στρατηγίας. Ἐρομένου γὰρ αὐτοῦ λέγεται· Ἄμουράτῃ, ὦ βασιλεῦ, πῶς ἂν δὴ μάλιστα στρατηγῆ, εἰς ἂν βούλοιστο οἱ γενέσθαι τούτων βράδιος ἐπιτυχάνοι; Τὸν δὲ φάναι λέγεται, Εὐ τε στοχαζόμενος, καὶ τοῖς στρατιώταις ὡς οἶόν τε μάλιστα εὐεργετῶν. Τὸν δὲ ἐπινέρεσθαι, Καὶ πῶς ἂν δὴ εἰπόντα στοχάζοιτο ὁρθῶς; Τὸν δὲ φάναι, Εἰ μετρῶν τὰ εἰκότα, μὴ σφάλῃ-αι περὶ τὰ μέτρα. Ἐνταῦθα καγγάζει 26 λέγεται Χαρατίνην πᾶν μέγα, καὶ ἐπειπεῖν Ἄμουράτῃ, ὦ βασιλεῦ, σωφρονεῖν ἀρίστ' ἂν δοκοῖς· πῶς δ' ἂν μετροῖη ἂν μὴ παρῶν ἐκάτερα θεωρῆ τὰ τε δέοντα, καὶ τὰναντία τούτων, τῶν μὲν ἀπέχοιτο, τὰ δὲ αὐτῷ μεταβιῶκοι ἐλόμενος, φθάνων τε τὸν τούτων καιρὸν τὰ δέοντα; Διὰ ταῦτα δὲ, ταχύτητα αἰνιτιτόμενος προφέρειν μέγα τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἐς τὸ μέγα καταεργάζεσθαι, ὡς οὐδὲν ἄλλο πρὸ ταχυτήτος τε καὶ σπουδῆς τὸν γε στρατηγὸν χρῆναι ἐπιτηδεύειν, καὶ πανταχοῦ παραγενόμενον ὅποι ἂν δόμοι πη παρῖναι. Ταῦτα μὲν οὖν διελεγμένους ἀλλήλοις ἀποδείκνυσθαι γνώμας οὐ τοῦ δέοντος ἐλλειπέεις. Ἄμουράτης μὲν οὖν διὼν ἀπανταχῇ ὡς τάχιστα, δέους τε ἐκλήρου ἕπαντα καὶ φυλακῆς, Χαρατίνῃ χρώμενος; ὑπηρετῆ τῷ πάντα ἀρίστῳ, καὶ ἐς τὸ συλλαμβάνειν αὐτῷ καὶ ὀτιοῦν 27 ξυνεπιλαβέσθαι, καὶ ἐπιτηδεύει; ἔχοντι ἐς τὰ μάλιστα, καὶ οὐκ ὀλίγα ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ποιησαμένων κατὰ τὴν Εὐρώπην. Ὑπηγάγετο μὲν οὖν τοσαύτε ἔθνη καὶ ἡγεμόνας τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ· καὶ συνοπιόμενος αὐτῷ ὅποι ἂν στρατεύοιεντο Ἑλλήνων βασιλεῖ; εἶχε οἱ στρατευομένους. Ἐμμανουῆλι δὲ ἠρέσκετο, μάλιστα δὲ ξυμπάντων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ καὶ τῶν Μυσῶν βασιλέα, πρὸς δὲ καὶ Δράγασην τὸν Ζάρκου παῖδα καὶ Μπόγδαον τὸν τὴν Ῥοδόκην κατέχοντα, καὶ ἄλλους τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἡγεμόνας, καὶ Τριθαλλῶν, καὶ Ἑλλήνων, καὶ Ἀλβανῶν. Τούτων δὲ ἀπάντων κατεστραμμένων, καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡγεμόνων αὐτῷ συνεπομένων ἐς τοὺς πολέμους ἤλαυνε δὲ τελευτῶν. Ὡς μὲν οὖν Ἑλλήνων

Notulæ marginales.

25 καγγάζει R. ut in cont.

κατεστραμμένοι ἰδιούλωντο Ἀμουράτη τῷ Ὀρχά-
νω, καὶ πρότερόν μιν δεδήλωται, καὶ νῦν δὲ τοσού-
δ' ἀνέλιγοιτο ἐς ὑπόμνησιν ἱκανῶς.

Emmanuele præ omnibus Græcis plurimum delectabatur. In Amuratis
potestatem devenit rex Mysiorum Dragescs, Zarci filius : nec non Pogdanus, qui Rhodopen imperio
tenebat. Accessere etiam in ditionem et alii Europæi duces, Triballorum videlicet, Græcorum
et Albanorum. His omnibus imperio suo admois etiam Asiaticis ducibus stipatus, deinceps quoslibet
bello lacessere statuit. Græci quo pacto ex regno in servitutem ceciderint, jam ante explanavimus.
Prædicta nunc breviter in memotiam revocare juvat.

Ἰωάννης γὰρ ἐπὶ τε καίσαρε τὴν βασιλείαν,
συνελάσας ⁴⁰ Καντακουζηνὸν τὸν πρόθεον βασι-
λεύοντα Ἑλλήνων, ἐς τὴν Ναζηραίων διαίταν, ἐν-
εώρα γε τὰ Τούρκων πρόγματα ἐπὶ μέγα χωρῶντα
δυνάμει, ἀπέπλευσεν ἐς Ἰταλίαν. Καὶ πρῶτα μὲν **B**
ἐπὶ Ἐνετούς τραπόμενος, ἐπικουρίας μὲν οὐδὲν τοι-
ἀξίας λόγου τυχῶν, ἰδανείσατο χρήματα, ἐν ᾧ ⁴¹
ἔχων ἐπὶ τὸν Γαλατίας ⁴² βασιλεὺς ἀπέμει. Ἀφί-
κετο μὲν οὖν καὶ ἐπὶ ⁴³ τοὺς λοιποὺς τῶν πρὸς ἐστέ-
ραν ἡγεμόνας, δεόμενός τε ἐπικουρίας, καὶ ἀποπει-
ρώμενος ὡς οἶδ' ἐν τῷ μάλιστα αὐτῷ. Παριόν ⁴⁴ τε
ἐπὶ τῶν Κεϊτῶν βασιλεὺς, κατέλαβε μὲν τὰ οἴκoi
αὐτῷ ἀεφθορότα, καὶ πάνυ δὲ ἔχοντα μοχθηρῶς,
τυχεῖν οὐδὲνδ', ὡν ἕνεκα ἀφίκετο ἐπὶ Ἰταλίας. Ἐπα-
νιῶν δὲ ἐπ' οἴκου, ὡς ἔγινετο, κατὰ τοὺς Ἐνετούς,
καὶ τὸ δάνειον οὐκ εἶχεν ἀπαιτούμενος ἀποδιδόναι,
ὃ ἰδανείσατο, ἀπὶ τῶν ἐπὶ Γαλατίαν ⁴⁵ κατεσχέθη τε
αὐτοῦ ὑπὸ Ἐνετῶν οὐ μετρίων αὐτὸν ἀποπλεῖν
οὐκ ἔδει, ἄχρις ἂν μὴ ἐκτίσῃ τὸ χρέος τοῖς δανει-
σταῖς. Ὁ δὲ ἐν ἀπορίᾳ γενόμενος, ἐπιπέμπων ἐς
Βυζάντιον παρὰ Ἀνδρόνικον τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπι-
τετραμμένον τὴν βασιλείαν, ἤξίου χρήματα ἐξευ-
ρόντα ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν καιμηλίων, καὶ ἄλλων τῶν
κατὰ τὴν ἀρχὴν, πέμψαι οἱ ἱκανά, ἀπολύσαι αὐτὸν,
καὶ μὴ περιθεῖν αὐτὸν ἐν φυλακῇ θύρα, πάνυ πολὺν
διατρέθειν χρόνον. Ὁ μὲν οὖν Ἀνδρόνικος ἐν δι-
γγορίᾳ ἐποιεῖτο τὰ ἐπισταλμένα αὐτῷ, οἷα περὶ τὴν
βασιλείαν μαλακίζόμενος, καὶ τῷ πατρὶ οὐ πάνυ
τοι ἀρεσκόμενος, ἐπιστέλλων ἱσασκε, μήτε τοὺς
Ἑλληνας ἐπιτρέπειν αὐτῷ χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς,
μήτε αὐτὸν ἄλλωθεν ποθεν οἶδ' εἶναι χρήματα
ἐξυρεῖν, ἐκέλευε τε ἄλλη τραπόμενον, μὴ διαμέλ-
λειν κίχασθαι ἑαυτοῦ, ἕως ἂν ἀπολύοιτο τοῦ χρέους.
Ἐμμανουὴλος δὲ ὁ νεώτερος βασιλεὺς πατὴρ, συν-
θανόμενος οἷας ἀνάγκης ἀφίκετο ὁ πατὴρ αὐτοῦ
βασιλεὺς ὑπὸ Ἐνετῶν, εὐρῶν χρήματα, καὶ πορισά-
μενος ὅσα ἠδύνατο, ὅτι τέχιστα ἐπέθη νηός, καὶ
διαπέμψων, ἐς τὴν Ἐνετῶν πόλιν ἀφίκετο, τὰ τε χρή-
ματα φέρων, ἐπέθηκε τῷ πατρὶ ὅσα ἐπορίσατο κατὰ
τὴν θέρμην, ἥτινα ἐπατέτραπτο, καὶ καταλείπειτο
ἐπιτροπασθεῖν, καὶ ἑαυτὸν δὲ ἄγων παρείχετο χρῆ-
σθαι τῷ πατρὶ, ὃ τι ἂν βούλοιο, καὶ τὴ ἀπὸ τοῦδε
ἔπιπέμψαι Ἐμμανουὴλον τῷ πατρὶ ἐς τὰ μάλιστα

Joannes ad regni gubernacula evectus, Cantacuzeno
num, antecessorem suum, Nazareum sive monachum
fieri compulsi. Deinde cum animadverteret res Tur-
corum incredibili augeri successu, navigavit in Ita-
liam. Primo adiit Venetos, oraturus auxilium. Ubi
cum parum auxilii esset consecutus, accepta a fene-
ratoribus magna pecuniæ vi, decrevit ad Galliæ abire
regem. Nec omisit reliquos Occidentis principes, quos
omnes quam maxime sollicitabat ad auxilium fe-
rendum. Cum venisset ad Gallorum regem (22),
etiam hujus res bello et seditione agitari cernit, et
admodum adversa uti fortuna. Nec interim quid-
quam auxilii in Italia tulit. Reditum maturans,
cum venisset Venetias, non potuit usuras ejus
sortis exsolvere, quam a feneratoribus mutuo
acceperat. Profecturus inde in Galatiam, retentus
est a Venetis, non sinentibus eum pedem usquam
ferre, donec satisfacisset creditoribus. His rebus
anxius, misit Byzantium ad Andronicum filium,
cui regnum commiserat, rogans ut pecuniam com-
pararet, tam ex ecclesiasticis quam ex reliquis
regni thesauris : quam deinde ad se mitteret, ut
se a creditoribus redimere possit : nec se negligere,
jam longo tempore in carcere agentem. An-
dronicus his cognitis parum animam intendebat,
cum nimis regno gauderet patremque despiceret.
Attamen ei nuntiari jubet Græcos nolle concede-
re, ut sacros thesauros diripiat : nec se aliunde
tantam pecuniæ vim 26 corradere posse. Proinde
se ipsum negligere noluit, alio se vertat ad pecu-
niam parandam, quo se liberare nexu possit. Em-
manuel filius regis junior, cum audivisset in quan-
tam necessitatem pater suus rex a Venetis esset
adactus, collecta et exacta quam maxima pecuniæ
vi, navem conscendit : summaque celeritate usus,
venit Venetias. Pecuniam omnem, quam exegerat
Thermæ, cui urbi regendæ præfectus erat, patri
obtulit. Præterea seipsum quoque patri tradidit,
ut se pro arbitrio uteretur. Hoc factum Emmanu-
lem patri et charissimum et familiarissimum red-
didit : at alterum filium, nempe Andronicum,
incitatissimo exinde odio persequeretur ; quod cum
hinc originem sumpsisset, pertinacius inhaesit

Notulæ marginales.

(22) Is erat Carolus VI, anno Christi 1341.

⁴⁰ ἐξελίσσας in ed. ut in c. ⁴¹ νῶ. R. ut cont. ⁴² Γαλλίας. ⁴³ μέντοι καὶ ἔ. ⁴⁴ παρῶν τε καὶ R. Al. ut
an cont. ⁴⁵ Γαλλίαν. Al. ut in cont.

utrisque, dum inter se dissiderent, inter cætera A etiam propter regnum. Rex Græcorum ea pecunia quam Emmanuel advexerat, creditoribus Venetis satisfecit. Reversusque Byzantium misit legationem ad regem Amuratem; præterea filium suum in Januis regis stipendia facere jussit. Amurates imperavit Joanni, ut se quam maxima fide coleret, nec suam militiam, quocumque bellum verteret, detræctaret. Joannes diligenter animum intendit, ne deinceps quid delinqueret, quo incurreret in offensam regis. Postea filium suum Theodorum misit in Peloponnesum, defunctis Cantacuzeni filiis; qui mansit apud Emmanuelem fratrem suum, Thermae præfectum. Cui cum in colloquium venisset Macedoniae et Thessalæ dux, defectionem consiliis habitis moliebantur ab rege Amurate. Alter filius rediit Byzantium, accersitus a patre ad regnum. Ipse autem ingressus Peloponnesum ejus loca defendit quam optime: quæ omnia ita munivit, ut sibi videbantur quam maxime tuta futura. Hæc quæ modo recensuimus, evenere, priusquam Andronicus una cum Sauzo deficerent ab Amurate, amboque contra patres suos arma caperent. Postmodum comperit Amurates, etiam Emmanuelem novarum rerum cupidum defectionem animo agitare; quem tandem Therma oppido suæque dignitate spoliavit Charatiues. Deinde cum pater edixisset, ne Emmanuel suam intraret regionem, maturata fuga venit in Lesbum. Cujus adventus cum terrorem maximum injecisset duci insulam gubernanti, sua regione Emmanuelem excedere jussit. Qui cum incidisset in triremem solventem Trojam, transvectus est in Asiam. Ibi conductis mercede equis, profectus est Prusam ad regem Amuratem. Tandem Amurates bellum intulit Tribalibus; ipsorumque duci 27 Eleazaro, qui ad Pannonios se contulerat, eosque incitabat, ut contra Amuratem arma arriperent. Eleazarus, ut rescivit Amuratem adversum sese cum exercitu pergere, contraxit copias quam potuit maximas ut resisteret hosti adeunti quam acerrime. Eleazarus cum haberet filias, una Susmanno Odrysiarum sive Moldavorum regi in matrimonium collocata, eum sibi generum paravit, alteram conubio junxit Bulco Branci, qui fuit Pladicæ filius, regenti Castoriam et Ochridem Macedoniae regionem, quam antea Nicolaus Zopani filius tenuerat. Mortuis autem ducibus Unglæ et Cralæ, Pristinum et Nisteam, sic dictam regionem, subigens, usque ad flumen quod Savum nominant, progressus est. Adversus hunc, cum exercitum ductaret Amurates, missis exploratoribus, cognovit eum incedisse cum exercitu campum, cui Cosobo (23) nomen erat. Ibidem Amuratis

συνεβη οὕτως· Ἀνδρόνικον δὲ ἀπεχθάνεσθαι τὸ ἐπι-
τιθεῖν μέγιστος· καὶ τὸ μέγα δὲ εἶλο· ὀρξάμενον
ἀπὸ τοῦτου ξυμβῆναι ἀλλήλοις, τὰ τε ἄλλα σφίσι
καὶ ἐς τὴν βασιλείαν διαφερομένους. Ὁ μὲν οὖν βα-
σιλεὺς Ἑλλήνων οἷς ἦκε φέρων χρήμασιν Ἐμ-
μανουήλος, τὰ χρέα τε ἀπελύετο πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς,
καὶ ἐπὶ Βυζάντιον ἱκνιῶν, διεκπερασθεύετο πρὸς
βασίλειαν Ἀμουράτην, πέμπων τότε τὸν παῖδα αὐ-
τὸν νεώτερον ἐπὶ τὰς θύρας αὐτοῦ. ἤξιου τε αὐτὸν
ὡς οὐδὲν τε μάλιστα θεραπεύειν καὶ συστρατεύεσθαι
ὅποι ἂν κλεῦσι, καὶ προσεῖχόν ὡς τε αὐτῷ τὴν γῆ-
μην, ὥστε φυλάττεσθαι ἐπιεικῶς, μηδοτιοῦν τὸν βα-
σιλέα τοῦ λοιποῦ ἐξαμαρτεῖν. Ὑστερον μέντοι Θεό-
δωρον τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπιπέμπων ἐς Πελοπόννησον
τελευτησάντων τῶν τοῦ Καντακουζηνῶ παίδων ἐν
τῇ Σπάρτῃ, ἐγένετο ἐν τῇ Θέρμῃ σὺν τῷ ἀδελφῷ
Ἐμμανουήλῳ. Καὶ αὐτὸν τε τῆς Μακεδονίας καὶ
Θεσσαλίας ἡγεμόνα, ἀφικόμενοι ἐς λόγους, ἀπόστα-
σιν ἐβουλεύοντο ἀπὸ Ἀμουράτεω βασιλέως. Τὸν μὲν
ὀχεσθαι ἐπιόντα ἐπὶ Βυζαντίου μεταπαμπομένῳ
αὐτὸν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὴν βασιλείαν· τὸν δὲ εἰσελ-
θεῖν ἐς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπιτροπεύειν τὰ κατ'
αὐτὴν, ἢ ἐδύνατο κράτιστα, καὶ ἢ ἐδόκει αὐτῷ
εἶναι ὡς ἀσφαλίστατα. Ταῦτα μὲν οὖν ξυνηνέχθη
πρὶν ἂν Ἀνδρόνικον τὸν παῖδα βασιλέως ἀφιστάμενον
σὺν τῷ Ἀμουράτεω παίδι τῷ Σαούζῃ ἐξενέγκαι πό-
λεμον ἀμφὺ τῷ Ἀμουράτῃ κατὰ ταῦτα. Ὑστερον
μέντοι καὶ τὰ ὑπὸ Ἐμμανουήλου ἐς νεωτερισμὸν
προσεσόμενα ἀνάπυστα ἐγένετο βασιλεῖ, καὶ τὴν
Θέρμην καὶ τὰ ταύτης χωρία Χαρατίνης ἀφαιέτο
αὐτόν. Καὶ ὕστερον ἀπαγορεύοντος τοῦ πατρὸς μὴ
ἐπιβῆναι τῇ χώρᾳ αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ Λέσθου
ἀφικόμενον, περιεῖη γενόμενον τὸν Λέσθου ἡγε-
μόνα, προσαγορεύειν ἀπαλλάττεσθαι ἐκ τῆς χώρας
αὐτοῦ, κατασχεῖν τριττῆρῃ ἐς Τροίαν θαλάσσια ἐς τὴν
Ἀσίαν, καὶ μισθωσάμενον ἵππους, ἀφικέσθαι ἐς
Προύσαν παρὰ βασιλείαν Ἀμουράτην. Μετὰ δὲ ταῦτα
ἐστρατεύετο ἐπὶ Τριβαλλοῦς, καὶ ἐπὶ Ἐλεάζαρον,
τὸν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα, πρὸς τε τοὺς Παίονας τε-
τραμμένον, καὶ ἐξοτρύνοντα ἐκείνου· στρατεύεσθαι
ἐπ' αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἐλεάζαρος, ὡς ἐπύθετο Ἀμου-
ράτην ἐπιδίνα ἐπ' αὐτόν, παρεσκευάζετο στρατιὴν
συγγεγύρων ἢ ἐδύνατο μεγίστην, καὶ ἢ ἐδύνατο
κράτιστα ἀμυνόμενος· Ἐλεάζαρος δὲ θυγατέρας
ἔχων, ἐπὶ μὲν τῇ μιᾷ τούτων Σούτμανον τῶν
Ἰδρυσῶν βασιλείᾳ κτεθεσθὴν ἐποίησατο· ἐπὶ δὲ τῇ
ἐτέρᾳ Βυῦλκον τὸν τοῦ Βράγγου τοῦ Πραδίκεω υἱόν,
Καστορίας τε καὶ Ὀχρίδος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἡγε-
μόνος. Ἐπικτησάμενος δὲ μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Μα-
κεδονίᾳ χώραν Νικώλεω τοῦ Ζουπάνου, ἐπὶ τῇ τε-
λευτῇ Οὐγγλεσῆ τε καὶ Κράλεω τῶν ἡγεμόνων, τό τε
Πρίστινον καὶ Νήστειαν οὕτω καλουμένην χώραν
ὑπαγόμενον ἀχρὶ ποταμοῦ Ἰλλυριῶν, Σάδα ἕτε τὰ

Notulæ marginales.

(23) Campus merulæ, *Amselfeld*.

⁶⁶ προσεῖχεν R. ut in cont.

νὺν καλουμένου, προσηλυθῆναι. Ἐπὶ τούτων ὡς ἰστρατεύετο Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνω, κατέλαβε στρατοπεδεύμενον ἐν πεδίῳ Κοσόβω οὕτω καλουμένῳ τῆς Πριστινῆς χώρας. Καὶ ὡς ἐνταῦθα παρῆν, ἐς πόλεμον παρετάσσεται, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν παῖδα ἀμφοτέρω Παιαζήτῃν τε καὶ Ἰαγούπῃν. Τὸ δὲ ἐνταῦθεν Τούρκοι μὲν οὖν φασιν Ἀμουράτην μαχεσάμενον γε καὶ τριψάμενον, τοὺς περὶ Ἐλεζάρου διώκειν ἀνὰ κράτος· διώκοντα δὲ καταλαβὼν ἄνδρα Τριβαλλόν, καὶ ἐπικατοβάντα· τὸν δὲ πιστοπέφαντα περὶ ἄκοντιται κατὰ τοῦ σφίθους, καὶ οὕτω ἀνελεῖν βασιλέα Ἀμουράτην. Ἕλληνας δὲ οὐ φασιν μαχεσάμενον καὶ ἐπελθόντα, ὡς ἐπέφαστο τοὺς ἐναντίους ἀποθνεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ παρατάξει ἔτι μένοντος αὐτοῦ, λέγουσιν ἄνδρα γενναϊότατον ἐβλήσθαι ἐκόντα ὀπισθῆναι ἀγῶνα κίλλιστον δὴ τῶν πρόποτε γενομένων. Τούτομα δὲ εἶναι τάνδρῃ τῷδε Μήλοην. Τοῦτον δὲ τὸν Μήλοην φασιν αἰτησόμενον ὅσα ἐβούλετό οἱ γενέσθαι ὑπὸ Ἐλεζάρου τοῦ ἡγεμόνος ὀπισθισμένον ἰλασθῆναι οὖν τῷ Ἰππῶ ἐπὶ τῷ Ἀμουράτῳ στρατοπέδῳ, ὡς ἂν αὐτεμολούντα ἀπὸ τῶν ἐναντίων. Ἀμουράτην δὲ λέγουσιν ἐπιζῶντα αὐτομολεῖν παρ' ἑαυτὸν τὸν ἄνδρα, κελεύειν ὑποχωρεῖν αὐτῷ ἐπιτρέπειν, ὥστε ἐλθόντα ἐπειπεῖν ὅτι ἂν βούλοιο. Γενομένου δὲ ἀγχοῦ τῶν θυρῶν βασιλέως ἦ ἔμενε, παραταξάμενος ἄρασθαι τὸ δόρυ, καὶ ἐτόντα ὀρμησάσθαι ἰρμήν πασῶν δὴ καλλίστην ὧν ἤμεῖς ἴσμεν, καὶ ἀνελόντα βασιλέα Ἀμουράτην, αὐτὸν τε ἅμα αὐτοῦ ἀποθνεῖν γενναϊότατα. Ἕλληνας μὲν οὖν οὕτω λέγουσι γενέσθαι· Τούρκοι δὲ, ἐπεξερχόμενον μετὰ τὴν νίκην, ἀποθνεῖν ὑπ' ἀνδρὸς Τριβαλλοῦ.

Ἐτελεύτησε δὲ Ἀμουράτης ἐνταῦθα ἐν Κοσόβῳ. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἀπήγαγον ἐς Προύσην, ἐν ἧ οἱ τὰ πρόωγα φοιτῶν Ὀτουμανιδῶν, πλὴν Σουλαιμάνω, ἀποκεκλήρωται. Τὰ δὲ ἐντόσθια Ἀμουράτῳ ἐν πεδίῳ τῷ Κοσόβῳ κείμενα ἐν τάρῳ αὐτοῦ βασιλικῷ. Ἐτελεύτησε δὲ βασιλεύσας ἔτη ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα ὑπ' ἀνδρὸς Τριβαλλοῦ, τλαί: τὴν οὐ κατὰ βασιλέα. Τοσαῦτα δὲ ἔτη διαπολεμοῦντα καὶ ἔργα μεγάλα ἀποδείξάμενον, ὃς τοὺς μεγάλους ἐν τῇ Ἀσίᾳ πολέμους καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ διαπολεμήσας, εἰς καὶ τριάκοντα, ἐς τοσοῦτον αὐτῷ μετῆν τύχης· τε ἅμα καὶ ἀρετῆς, ὥστε μηδέποτε ἴσθηθῆναι ἐν μάχῃ. Δύναμιν δὲ καὶ χάριαν ἀξίως ὑπαγόμενος, κατ' ἔμφω δὲ τῷ ἡπαίρω, ἐς γῆρας ἤδη βιβθὸν ἀφικόμενος, μὴ μεθίσθαι τῶν πολεμίων μάχης, ἀλλ' ἀεὶ λυτῶνται ἐοικέναι ἐπὶ τὴν μάχην, ἀπληστον δὲ αἰμάτων γενομένου ἀπανταχῇ. Ἦν δὲ αὐτῷ παῦλα τῶν πολεμίων ἢ τῶν κυνηγεσιῶν ἄγρα, μελέτη τε ἅμα καὶ τριβή. Καθῆστο δὲ οὐδαμῇ οὐδέποτε· ἀλλ' ὅπως μὴ μάχοτο, κυνηγῶν διετέλει. Πλείστα δὲ ἐς τοῦτο τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων δόξαντος αὐτοῦ ἐνευδοκίμειν, σπουδῆν τε ἅμα καὶ ταχυτέτα ἐνδεικνύμενος οὐδαμῇ ἐλάσσονα ἐπὶ γῆραι· ἢ ἐπὶ νεότητος. Ἦν δὲ πρὸ πολλῶν ἐπιπραίων ἡγεμόνων τε καὶ β-

A contubernio militabant filii duo, Pajazites et Jagupes. Turci ferunt, Amuratem ibi praeliantem Eleazarum fugam facere coegisse, quem cum insequeretur quam velocissime, inclit in virum Triballum, in quem arma vertit. Hic, cum foret pedes conversus, jaculo transfixit Amuratis praeordia: quo vulnere mortuus est. At Graeci a Turcis, quantum ad Amuratis mortem attinet, dissentiant. Aiunt enim eum non praeliantem, nec hostes fugatos persequentem, intercidiisse: verum cum adhuc staret in acie, virum quemdam generosissimum, nomine Miloen (24), voluisse certamen omnium quae unquam fuere pulcherrimum subire. Hic, si sibi Eleazarus potestatem faceret eorum quae preliisset, pollicebatur se armatum profecturum ad Amuratem, ut transfugam (25). Amurates, cum illum ut transfugam ad se adventare crederet, jussit viro confestim cederent, quo, quid vellet, tuto eloqueretur. Cum penetrasset quam proxime ad regis Januas, offendit regem stantem in acie, ad praelium accinctum. Hastam igitur accipiens, aggreditur longe pulcherrimum, quod scimus, facinus. Amuratem enim regem interficit; nec non ipse ibidem fortiter inter hostes praelians, occubuit. Haec est Graecorum de obitu Amuratis sententia. At Turci aliter sentiunt, videlicet, eum persequentem hostes, parva jam victoria, a viro Triballo esse peremptum.

οὖν οὕτω λέγουσι γενέσθαι· Τούρκοι δὲ, ἐπεξερχόμενον μετὰ τὴν νίκην, ἀποθνεῖν ὑπ' ἀνδρὸς Τριβαλλοῦ.

C Amurates quidem mortem obit, ut explanavimus, in Cosobo campo. Hujus corpus abduxerunt Prusam, qui sepultura erat omnium regum Otomanidarum, praeterquam Sulaimanis. Intestina autem regio more sopeliverunt 28 in Cosobo campo. Mortuus est, cum regno praefuisset annis quinquaginta septem, vitaeque exitum habuit, interfectus a Triballo, non qui regem decebat talem, qui tot annis bella gessisset, multaue et praecleara opera fecisset; praeterea qui magna bella in Europa Asiaque numero triginta septem confecisset, tali usus et virtute fortunaque, ut in nullo victus succubuisse. Adhaec maguam potentiam regionemque plurimam in utraque continente sibi paravit, cum ad multam jam processisset aetatem. D Nunquam cupidine rerum, sed rabie traheretur ad praelium, nec unquam cruore saturari potuit. Quando otium ab hoste erat, venationi indulgebat. Studiis et tranquillitati se nunquam dabat; verum cum nullus foret hostis, venationi incumbere, cujus peritiam antecessores suos longe excellebat. Diligentiam et celeritatem in rebus gerendis non minorem senex, quam juvenis, ostendebat. Promptitudine et alacritate in-

Notulae marginales.

(24) Vel Meloen, vel Michaellem, quem Barletius Miloesum Coblichium appellat, alii Milosch Khabipouli.

(25) Ann. 1451. Benedict. Curipeschitz in suo Inceratio

defessa plurimos illustres duces et reges in rebus gerendis antebat. Omnia sic aggroulehat, ut nihil eorum quæ necessaria forent, negligentibus omitteret. Majorem hominum cædem fecit, quam omnes sui antecessores. Subditis maxima regebat sermonum æquitate et comitate. Durum filiis conversabatur quam moderatissime. Expeditissimus fuit ad honorandum et compellendum virum quemlibet. Maxima vi præditus fuit ad cohortandos militum animos, si prælium iacundum fuerat; maxima erat ejus in rebus gerendis vehementia, adeo ut semper, quando manus consererentur, ubique prætoesset. Aspectu non torvus, verum mitis erat, sermoneque blandissimus. Paccanti nullam delictorum concedebat impunitatem; verum eum meritis subjecibat penis. Sermonis erat parcissimus. Confirmasse fertur præ reliquis generis sui regibus jusjurandum. Hinc cum plurimi contra ipsum audacissime insurgerent, existimasse nihil periculi accepturos; quod tamen cognita ejus potentia secus accidit. Eum qui se magnifice efferebat et ob id contumacius resisteret, præterea eum qui aliquid in ipsam deliquisset, nequaquam læticia ebrium dimisit. Cum foret suis vel maxime metuendus, attamen certum est eam plus favoris quam reliquos duces omnes apud suos obtinuisse. Ne quis igitur persuadeat, quod hic vir, si armis appetitus fuisset a Temire (26), pessime istud bellum administraasset. Pugnasset etenim fortiter, et si non victor, nec tamen victus isto ex prælio excessisset. Pugna enim 20 locum elegisset opportunum, in quo non facile vinci potuisset. Temiris autem exercitum hostiliter accedentem, ut ferro, ubicunque occasio se dedisset, decerneret, gravissima clade affecisset. Defuncto Amurate, Orchanis filio, regii satrapæ, qui Januis præerant, Pajaziten, Amuratis filium juniorem, in imperio magno consensu collocant.

αἰλιῶν, καὶ πάντῃ ἀοκνότητις τε καὶ σπουδαιότατος ἐς πάντα. Πάντων δὲ ἱφαιτόμενος οὐδοσιῶν περίαι ὑπόλοιπον τῶν πράττεσθαι δεομένων· καὶ ἐπὶ φόνον ἰλάσει μίγιστον δὴ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἀνοή παρελήφαμεν, λόγου μέντοι ἐπικεικίτῃ χρώμενον ἐς τὰ μάλιστα προσφίσεσθαι τοῖς τε ὄφθ χειρᾶ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἡγεμόνων παισὶν ὡς μετρώτατα. Καὶ τιμήσαι δὲ ἄνδρα ἕκατον, καὶ προσεπιπὶν ἐτοιμότητος, καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἐξοτρῶναι εἰς μάχην δεινότητος· χρῆσθαι τοῖς τε πράγμασι δεινὸν ἀπανταχῆ γενόμενος ἦν ἢ φασίν, ὅποτε τοῖτο ἐπὶ μάχην· γαρίας τε ἰδεῖν καὶ ἐπικεικίστατος εἰς τὸ διαλέγεσθαι. Καὶ τὸν μὲν ὄτιον ἐξαμαρτόντα ἐτιμωρίτω ἀφειδίστατα, καὶ προσδιαλέγεσθαι μετρώτατος. Ἐμπεδοῦν λέγεται τὸν ὄρον αὐτοῦ, μάλιστα δὲ τῶν τοῦ γένους τούτου βασιλέων. Καὶ πολλοὺς διὰ ταῦτα αὐτίκα ἰεσθαι ἐς αὐτὸν θαβρόντας, μηθοτιῶν ολομένων πείσεσθαι χαλεπὸν, πρηνὴ ἐς χεῖρας αὐτοῦ ἐλθόντας, διαπυρρᾶσθαι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ τὸν γε μαγαρρονῶντα καὶ αὐθαδέστερον αὐτῷ προσφρόμενον, τὸν γε ἐς αὐτὸν ὄτιον πεκλημημελήτα, μηκέτι χαίροντα ἀκαλλάττεσθαι. Φοδερῶτατον δὲ γενόμενον τοῖς ὄφ' αὐτῷ φιλεῖσθαι, μάλιστα δὲ ἡγεμόνων ἐπυθόμεθα αὐτόν. Ὡστε μὴδὲ κακῶς ολεσθαι ὡς ἦν ἐπὶ τόνδε τὸν ἄνδρα ἰστρατεύετο Τεμήρης ὁ βασιλεύς, μὴ ἂν οὕτω φαυλότατα θείσθαι τὸν πόλεμον· ἀλλ' ἢ μαχισόμενον περιφανῶς μὴ περιγενόμενον τοῦ Τεμήρηω, μὴ μέντοι μὴδὲ ἠττηθῆναι ἐλομένῃ χώρῃ ἐς τὸ διαμαχέσασθαι, καθ' ἣν ἂν μὴ ἠττῶντο βεβίως, ἢ μὴ μαχισόμενον μεγάλην ἂν βλάψαι τὸν Τεμήρηω βασιλέως στρατὸν ἐπιέμενον αὐτῷ, καὶ ἐπιτιθέμενον, ἢ αὐτῷ προχωροῖ. Ὡς μὲν οὖν ἐταλεύτησεν Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνιω, αὐτίκα οἱ ἐν ταῖς θύραις ὄντες τοῦ Ἀμουράτιω ἀρροσταὶ Παιαζήτην τὸν νεώτερον αὐτοῦ παῖδα κατεστήσαντο βασιλέα.

Notulae marginales.

(26) *Aj. Tamerlane.*

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

—
LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER SECUNDUS.
—

Historia Bajazetis, qui anno Christi 1373 Turcis imperare cepit, postea Sigismundum imp. ad Nicopolim vicis, Byzantium octo annos obsedit. Emmanuel in Italiam et Galliam auxilii petendi causa proficiscitur.

Ἐπειδὴ δὲ τελευτήσων Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνου **A** ἕκ' ἀνδρῶν Τριβαλλοῦ, αὐτίκα ἐν ταῖς Θύραις ἑν-
τες τοῦ Ἀμουράτου ἀρμόσται Παιαζήτην τὸν νεώ-
τερον αὐτοῦ παῖδα ἐστῆσαντο βασιλεῖα. Ὁ δὲ αὐτίκα,
ὡς ἔχε τὴν βασιλείαν μεταπεμπτον ⁴⁷ Ἰαγούτην
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκοιήσατο, ὡς ὑπὸ τοῦ πατρὸς
καλούμενον τοῦ Ἀμουράτου, ἐκὶ τὰς βασιλείους
Θύρας φοιτῶντα καὶ πρόσθεν ὅποτε καλοῖτο. Ὡδο-
τιῶν δὲ πῶν πρᾶχθάντων ἐπιστάμενος, ἀφίκετο κα-
λούμενος ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ὡς ἐγένετο παρ' αὐτῶν,
συλλήθη καὶ τελευτήσῃ. Καὶ ἐχρήσατο ἢ νομίζε-
ται τοῖς τοῦ γένους τοῦδε βασιλεῦσιν ἐς τοὺς ἀδελ-
φοὺς ποιεῖν, ὡς ἀγγόνῃ δέει τελευτῆν τὸν βίον ὑπ'
αὐτοῦ, καὶ οὐ σιδήρῳ νεύομιστα. Ὡς μὲν οὖν τῷ
βασιλεῖ τῷδε ἐξείργαστο τὰ ἐς τὸν ἀδελφόν, καὶ ἰθα-
σίαν, παρετάξατο τε αὐτίκα ἐς μάχην, καὶ συμ-
βαίων, ἐτρέφατό τε τοὺς Τριβαλλοῦς. Καὶ ἐν τῇδε
τῇ μάχῃ πολλὰ τε ἀπείγνετο τοῦ στρατεύματος. Ὡς
γὰρ οἱ Τούρκοι ἀτρέφαντο, ἐπεβῆθον διώκοντες
ἀπὸ κράτος, καὶ διεφθέρων τοὺς Τριβαλλοῦς, ἐπ-
κίονεν τε ἔντα· ἐκίονον ἀμείνους, καὶ ἱπποὺς πολλοὺς
βελτίους ἔχοντες, ὥστε καταλαμβάνειν τοὺς φεύ-
γοντας. Ἡ μὲν οὖν ὑπ' Ἑλλήνων λέγεται ταύτη
ἐγένετο· ὡς δὲ αὐτοὶ Τούρκοι φασιν, οὐ Παιαζήτην
γενέσθαι τὴν νεκρὴν τῆδε, ἀλλ' ἀπὸ Ἀμουράτου τὴν

30 Postquam mortem obiit Amurates, Orchan's
filius, peremptus a viro Triballo, statim satrapæ
qui regebant Januas regis, Pajaziten Amuratis fi-
lium juniorem pronuntiant regem (27). Hic uli
primum in regno est positus, accersivit Jagupen
(nostri Soleimannum vocant) fratrem, quasi voca-
retur a patre Amurato : ad quem, quocumque tem-
pore vocabatur, promptissime ad Januas (sic aulam
Turci vocant) accedere consueverat. Rerum itaque
omnium quæ parabantur ignarus in Januas voca-
tus venire haud supersedit. Venienti Pajazites
manus violentas injici atque necari jubet fratrem.
At interfectus est secundum eum morem, quam
Turcorum **31** reges in trucidandis fratribus ob-
servare solent. Haud enim ferro obruncatus, ve-
rum laqueo præfocatus est, quemadmodum tenet
regum illorum consuetude. Rex cum in hunc mo-
dum fratrem perdidisset, regnumque sibi stabili-
visset, illico copias in aciem eduxit, commissæ-
que prælio, Triballos in fugam conjecit. Isto in
prælio quam longissime ab exercitu in hostes
ejectus est. Turci enim fugatis hostibus insecuti
sunt fortissime, Triballosque, quos equitandi pe-
ritia antecodebant, neci dederunt. Nam equi Tur-
corum multo præstantiores erant equis Triballo-

Notulæ marginales.

(27) Pajaz tes prior, quintus rex, ann 1373.

⁴⁷ μεταπεμπτον B. ut in c.

rum; proinde fugientes facile indispiciebantur. Si Græcis fides habenda est, dicemus ea quæ modo tradidimus, isto pacto contigisse. Turcorum autem alia super his est sententia. Nam perhibent, istam victoriam non ascribendam esse Pajaziti, verum Amurati, cujus ductu prælium istud sit factum; eademque victoria evenerit (28), cum ipse Elazarum Triballorum ducem in ea pugna trucidaverit. Turci in hunc modum, quantum ad istud prælium attinet, sentiunt. At ego conjecturam facere nequeo, quomodo in acie, brevi admodum tempore interjecto, fratrem necaverit, et deinde in prælium illico redierit. Præterea dubito, quomodo Triballus arripuerit hastam, regemque nisus sit perdere, nullo prohibente. Verum cuilibet suum sit hac de re liberum iudicium. Postquam Pajazites regni gubernacula suscepit, victoriamque illustrem devictis hostibus est adeptus, nec paucis interim suorum amissis insuper Triballorum ducem in acie peremit, non recordiæ se corrupendum dedit, verum prædabundus universam peragravit Triballorum regionem. Captisque mancipiis plurimis, regno suo eam formam induxit, quæ sibi optima et commodissima videbatur. Græcos sibi sædere iunxit. Pace cum Macedonia ducibus iuncta, in Scopiorum urbem coloniam duxit, deductis eo plurimis ab Europa Asiaque Turcis, cum uxoribus et liberis. Hoc autem ideo facere aggressus est, ut hinc profectus, res Illyricorum agere et ferre tuto posset. IncurSIONEM fecit in Illyriorum regionem, captaque oppidula penitus diripuit. Exercitum misit in Albanorum regionem maritimam, versus Ionium, et Epidamnio finitimam,

prædasque ex ea egit. Græci sequebantur armati, quocunque exercitum ipse movisset; excepto Emanuele, Joannis Græcorum regis filio, necnon Joanne senioris Andronici filio. His enim cum ferventi aceto eorum oculis eruisset, domi victum præbuit Byzantius rex.

32 Qui cum cognovissent tandem oculos melius habere, colloquentes inter sese, et cum uxore adjuvantibus et aliis gnaviter, aufugerunt in Galatiæ urbem, quæ Pera dicitur, e regione Byzantii sitam. Hinc perrexerunt ad regem Pajazitem, orantes auxilium, quo in civitatem in suam posset redire urbem, avitumque recuperare regnum. At cum in conspectum regis venisset, serunt eum talem exorsum esse orationem: Me quidem, o rex, tam gravi calamitate percussus cum meliori fortunæ Deoque, qui omnia videt, commendarim, melius Deus gratiam mihi retulit laud injucundam. Nam cum visum mihi totum pene ademertit, reliquit tamen ut parum cernam; pollicereturque regnum, fasque est ut regnum quod jure ad me pertinet, mihi restitatur. Hoc autem regnum nostrum, si me audieris, in posterum experire ad omnia tibi obse-

τε μάχην γενέσθαι, καὶ νίκην ἐκείνου, καὶ Ἐλεάζαρον τὸν ἡγεμόνα ἐκείνου ὑπ' ἐλαίῳ στρατηγούοντα ἀποθανεῖν ἐν τῇ μάχῃ. Τοῦρκοι μὲν δὲ οὕτω λέγουσι γενέσθαι· οὐκ ἔγω δὲ συμβαλέσθαι, ὡς ἐν τῇ παρατάξει ἐν βραχεί τινι χρόνῳ, τὸν τε ἀδείφην ἀνέλε, καὶ ἐς μάχην καθίστατο αὐτίκα. Ἄλλ' οὐδὲ ὡς ἀράμενος τὸ δόρυ, εἶλοι τε ἐπὶ τὴν βασιλεία, καὶ ἐξήει διαχρήσσομαι μηδεὸς αὐτῷ ἐμποδῶν γενομένῳ. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἦτω, ὅπη ἐκάστω προσφιλὲς ἡγεῖσθαι περὶ αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ Παταζήτης παρέλαθε τὴν βασιλείαν, καὶ τῇ ἐς τοὺς ἐναντίους νίκη ἐχρήσατο περιφανεί, πολλῶν τε καὶ αὐτοῦ ἀποθανόντων ἐν τῇ μάχῃ, καὶ τελευτήσαντο; τοῦ ἡγεμόνο; ἐπέδραμέ τε σύμπασαν τὴν Τριβαλλῶν χώραν, καὶ ἀνδράποδα ὡς κλειστά ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος, καθίστησι τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῷ, ἣ φετο ξυνοίεσθαι⁴⁰ ἐπὶ τὸ ἄμεινον. Καὶ Ἕλλησι σπονδὰς ἐποίησατο· καὶ τοῖς περὶ Μακεδονίαν ἡγεμόσιν εἰρήνην ποιησάμενος, τῶν Σκεπίων ὤκισσε πόλιν, παμπόλλους τῶν Τοῦρκων ἀπὸ τε τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀγαγὼν σὺν γυναίξί τε ἅμα καὶ παισὶ. Ταῦτα δὲ ἐποίησε, ὡς ἔχει ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενος, ἀγειν καὶ φέρειν τὰ Ἰλλυριῶν πράγματα. Ἀπέδρασε μὲν οὖν καὶ τὴν Ἰλλυριῶν χώραν, καὶ πολιέματα ἅτα ἐλὼν ἡδραποδίσατο, καὶ τὴν τε Ἀλβανῶν χώραν, ἐπιπέμψας στρατεύμα, ἐληύετο ἔσται ἐπὶ τὴν ἐς τὸ Ἴόνιον παράλιον χώραν, καὶ τὴν περὶ Ἐπίδαμον. Καὶ Ἕλληνας μὲν αὐτῷ ἐρείποντο στρατευόμενοι ἅμα ὅπη ἂν ἐλαύνοι, ὃ τε Ἰωάννου τοῦ βασιλέως Ἕλληνων παῖ; Ἐμμανουήλ; καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου παῖ; Ἰωάννης. Τούτους γὰρ ὡς τῷ ὀφθαλμῷ ὄξει ζέοντι περιέχει, παρείχετο αὐτοῖς τὴν διαίταν ἄμφοιν.

Οὗτοι δ' ὡς ἔγνωσαν, ἐρῶντες ἐπὶ σφίσι αὐτοῖς, καὶ ὅτι τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τὸ ἄμεινον διακείτο, χρόνου ἐπίγενομένου σφίσι, τῇ τε γυναίξί καὶ ἀλλήλοισ ἐς λόγους ἀφικόμενοι, καὶ τινων ἄλλων ἐ; τὴν ἐσθήγησιν ταύτην ἐξή;ουμένων καὶ συνέπιλαθομένων, ἀπέδρασαν ἐς τὴν καταντικρὺ Βυζαντίου πόλιν Γαλατῶ τῶν Ἰανουῶν. Ἐνταῦθεν δὲ ἀφίκοντο παρὰ βασιλεία Παταζήτην, καὶ ἀφικόμενοι ἤξιον σφίσι ἐπικουρίαν δεσθῆναι, ὡς ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν πόλιν ἐλαύνειν, καὶ εἶδοντο κατάγειν σφῶς. Ἔλεγε δ' ἐς ἐψὶν τῷ βασιλεὶ ἀφικόμενος τοιάδε· Ἐμοὶ μὲν οὖν, βασιλεῦ, συμφορῆ πεπληγμένῳ τοῖσδε, τύχη τῇ ἄμεινονι ἐπιτρέψα; ἐμαυτὸν, καὶ θεῶ τῷ πάντα ἐφορῶντι, βίλτων ἔγω ἐμαυτοῦ, καὶ μοι χάριν ο δαίμων κατέθετο οὐκ ἀγδῆ· ἔρῶν γὰρ ἤδη ἐμοὶ κατέλιπε βραχὺ, κάμπαν τῆς ὕψους ἀφελόμενος, τὴν τε βασιλείαν ὑπισχνεῖται, καὶ τὴν βασιλείαν ἀνήκουσαν ἐμοὶ θέμις ἀποδίδναι. Ταύτην δὲ τὴν βα-

Notulæ marginales.

(28) Ann. 1376.

⁴⁰ ξυνοίεσθαι. R. et in c.

σισίαν ἡμῶν, ἣν ἐμοὶ πείθη, ἔξει; τοῦ λοιποῦ χρῆ-
σθαι ὅπως ἂν σοι δοκοίη, ἣν ἐμοὶ ταύτην ἀποδεδω-
κίως ἔση· ἣν ἱππέας τετρακισχιλίου; μάλιστα
πιραχόμενος, ἔπρσθαι μοι ἐπὶ μῆνας δύο κλειύης.
Εἰσὶ δὲ παρ' ἡμῖν σχεδὸν οἱ τοῦ ἄστεος, γέναι τε καὶ
πλοῦτιν προφέροντας. Καὶ τούτων οὐκ ὀλίγοι εἰποντο
ἂν μοι ἐνθίνδε, εἰ μὴ εἰδείην ἐν τῷ ἄστει ἐμοὶ τυ-
χάνειν ὄντας· καὶ ἐμοὶ τιμωροῦντας ἐφ' ὅ τι ἂν
γνοίην ἡμῖν ἐπιτήθειον ἔσθαι. Φέρον δὲ τῷ σῶ-
στικῷ πολλακλάσιον ὑπισχνούμαι ἀπάγειν ἔτου; ἐκά-
στου, καὶ ἀρμοστήν ἔχειν ἐν τῇ πόλει. Βασιλεὺς δὲ
ἀμείβετο τοιοῦτος· Ἐμοὶ τε οὖν ἐπεὶ τε ἐπυθόμην,
ὡς ἔρῃν ἤδη σοι καταλείπεται, ἡδομένῳ τέ μοι ὁ
λόγος ἐγένετο, καὶ χόριν οἶδα τῷ θνητῶν τε καὶ
ἀθανάτων δημιουργῶ, τήνδε σοι τὴν χάριν καταθε-
μένῳ. Ἦκεις δὲ ἐπὶ ἄνδρας σοὶ προσφιλεῖς, καὶ
ἀμυνούντας σοὶ εἰς ὅσον ἂν ἐξῆ διαπράξασθαι, ἐφ'
ὅ τι περ ἦσθα ἀγωνιζόμενος. Τίσομαι δὲ βασιλεῖα τὸν
σὺν πατέρα οὕτως, ὥστε μηδέποτε ἐσαυθὶς βουλευ-
εσθαι; παρὶ ἐμὲ νιώταρα πράγματα. Ἰθὶ δὲ τούτους
λαβὼν οὐδ' εὖ ἐφησθα· χώρει δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν πρῶ-
σων ὄπω; ὡς βέλτιστα ἔσται σοὶ καταγομένῳ ἐπὶ
τὴν πατρίδα. Ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν ἐτοίμους παρί-
χετο τοῖς ἱππέας· Ἀνδρόνικος δὲ τούτους λαβὼν,
ἤλαυνεν ἐπὶ Βυζάντιον. Ἰωάννης δὲ καὶ Ἐμμανουή-
λης ὁ ποῖς αὐτοῦ, ὡς ἐπύθοντο τάχιστα Ἀνδρόνικον
σὺν τῷ παιδί αὐτοῦ ἔλαυνοντα ἐπὶ σῶδα, ἐσῆλθόν τε
εἰς τὴν τῆς Χρυσείας οὕτω καλουμένην ἀκρόπολιν,
καὶ παρεσκευάζοντο ὡς πολιορκησόμενοι. Ἀνδρό-
νικος μὲν οὖν ἔλασα; ἐπιλιόρκει· μετὰ δὲ ταῦτα,
ἡρολογίῳ χρησάμενος, εἶλε τὴν ἀκρόπολιν, εἰ; τι
κλειῶν ἐμβαλλόμενον μετώρου⁶⁹, καὶ καθείρ-
ξεν ἀμφοῖς εἰς πύργον τε καὶ εἰρκτὴν βραχίλιαν
συνέλασας ἐυλίτην πεπηκημένην ἐντὸς τοῦ πύρ-
γου, καὶ τὴν τε βασιλείαν κατέσχε, τὸν τε πατέρα
καὶ ἀδελφὸν ἔχων ἐν φυλακῇ. Βασιλεύσας δὲ ἀπίδειξε
καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰωάννην βασιλεῖα τοῖς Ἑλλησι.
Κατεῖχε μὲν οὖν ἐπὶ ἔτη τρία εἰς τὴν εἰρκτὴν τήν-
δε, καὶ ἀνελεῖν οὐκ ἤθελε παροινούτος; εἰς τοῦτο αὐ-
τῷ συνεχῶς Παιαζήτω. Τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει ἀνα-
παύσαντας; ὑπηρέτην, ὃς αὐτοῖς; τι προσήει, καὶ τὰ
ἀμφὶ τὴν τροφήν ἐκόμιξεν εἰς τὴν εἰρκτὴν, ἐπιδοῦ-
ναι σφίσι σῆτρον· καὶ καταθραχὺ καταλύσαι τε αὐ-
τοὺς λέγεται τὴν εἰρκτὴν, καὶ ἀποδράντας; ἀφικέσθαι
παρὰ βασιλεῖα Παιαζήτην. Ὑπισχνουμένους δὲ φό-
ρον ἀπάγειν, καὶ στρατιᾶν ὄσην ἂν ἐπιτάττοιο αὐ-
τοῖς, ἐπιπέμφας; ἀγγεῖον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπήρετο
τοὺς Βυζαντίους, καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν εἶνα βού-
λοιντο σπῆσαι βασιλεῖα γενέσθαι. Ἐμμανουήλιον, ἡ
βασιλεῖα Παιαζήτην. Διεπειράτο γὰρ ταύτη καὶ περὶ
αὐτοῦ τῆς γνώμης τῶν Βυζαντίων. Οἱ δὲ Βυζάν-
τικ αἰροῦντο⁷⁰ Ἐμμανουήλιον, ἕτε ὀχθόμενοι ἤδη
τῇ Ἀνδρόνικου ἀρχῇ. Ἐνταῦθα ἐρχόντες ἀμφοῖς; ὦν
Ἑλλήνων βασιλεῖα περὶ τῆς Βυζαντίου βασιλείας,

A quentissimum, si tua ope adutus id recepero. Ii
eveniet, si mihi dederis equites quater mille, eos-
que me sequi jusseris mensibus duobus. Stant autem
a partibus nostris ii qui in urbe genere et divitiis
præstant. Horum non pauci me comitentur, nisi
scirem eos in urbe mea negotia procurare, meque
tandem aduturos, in quacunque re ipsorum au-
xilio opus habuero. Promitto etiam me tibi quo-
tannis daturum tributum maximum; habeo præ-
terea in urbe judicem sive præfectum Turcum.
Rex, his auditis, respondit: Mihi quidem, ut ac-
cepi tibi adhuc vim visivam superesse, sermo
tuus fuit multo gratissimus. Gratiisque ago mor-
taliū et immortalium conditori, qui istud tibi
beneficium præstitit. Venisti autem ad viros tibi
B amicos et auxiliares, qui se tibi dabunt promptis-
sime, quodcumque occeperis bellum. Ulciscar ta-
men regem patrem tuum ut deinceps nunquam
contra me res novas moliat. Tu igitur his quos
pellisti, assumptis, flecte iter ad urbem; eaque
agito, quæ judicaveris tibi vel in primis utilis fore,
ut in patriam reducaris. Rex, his dictis confestim,
quos flagitaverat, equites instructos dedit; quibus
acceptis, Andronicus se contulit Byzantium. Joan-
nes et filius Emmanuel, cum esset nuntiatum, An-
dronicum cum filio suo magna manu adventare,
ingressi sunt Auream (sic appellatam) arcem, ibi-
que obsidionem tolerare parabant. Andronicus ad-
veniens, urbem obsidione circumdat. Postea ar-
cem pactionibus in deditionem accepit; amboque
C inclusit in carcere ligneo et angusto, quem intra
turrim ædificarat; regnumque occupavit, habens
patrem⁷¹ et fratrem in carcere. Cum autem ad-
ministraret regnum, filium suum Joannem Græcis
regem destinavit. Illos vero annis tribus in car-
cere tenuit, nec tamen obtruncare voluit, quanvis
ad id incitaretur a Pajazite. Anno autem quarto
persuaserunt carceris præfecto, qui alimenta ipsis
ministrabat, ut subjiceret ferrum. Quo facto, dis-
solverunt carcerem, et aufugientes festinarunt ad
regem Pajazitem, promittentes se tributum ma-
ximum pensuros, daturusque milites quotquot im-
perasset. Miso nuntio Byzantium explorabat
Byzantium animos, quemnam sibi regem dari,
D Emmanuelem au Pajazitem, vellent. Hac ratione pul-
chre expiscabatur, ut Byzantii etiam erga se animati
forent. At Byzantii elegerunt Emmanuelem (72), jam
fastidientes Andronici imperium. Exorta est igitur
contentio inter ambos reges super Byzantii regno.
Emmanuel promittebat se tributum quod contineret
tres myriades aureorum, numeraturum quotannis;
addebatque, se profecturum cum illo in militiam
quocumque exercitus duxisset. His conditionibus,
quas modo commemoravimus, Byzantii regnum a

Notulæ marginales.

(72) Emmanuel imper., ann. 1389.

⁶⁹ ἐμβαλλόμενου μετώρου. ⁷⁰ ἡροῦντο, R. ut in c.

Pajazite accepit, videlicet ut in Januas profectus, A tributum, quod imperasset solveret; militesque semper quot jussisset, vere appetente adduceret Andronicus, et filius ejus Joannes morantes in Januis, victum apud regem habuere. Emmanuel regno præfuit.

Ἀνδρόνικος μὲν οὖν, καὶ Ἰωάννης ὁ παῖς αὐτοῦ, ἐν ταῖς θύραις διατρίβοντες, διαίταν εἶχον παρὰ βασιλέως. Ἐμμανουήλος δὲ ἐδρασίλευε.

Pajazites Amuratis filius habens secum Græcorum reges, qui ad id eum usque incitabant, arma contra Philadelphiam urbem Græcam vibravit. Contendentibus namque inter se Byzantii regibus, petebat rex Pajazites sibi dari Philadelphiam. Qui se id facturos promiserunt. Cum autem Emmanuel misisset præconem, qui nuntiaret Philadelphiz civibus, ut se urbemque dederent Pajaziti, acciperentque eum judicem, tum præfectum Turcum: B responderunt, se nequiquam paratos esse, ut semetipsos proderent barbaro. Quo responso irritatus Pajazites, urbem exercitibus circumsedidit, ducens secum ad id bellum Græcorum reges, qui ibidem virtutis præmia sunt consecuti. Primi etenim descendentes murum urbem cepere. Et in hunc modum capta est Philadelpia, urbs Lydiæ Græca, legibus optimis quæ fuit fundata. Postea bellum intulit Pajazites Scenderi (30) Armeniorum regi. Præterea Ertzicam Armeniorum regni sedem, et Lanisacham, sic appellatum oppidulum, bello petiit. Scenderem hunc tradunt Barbarorum Asiam incolentium fuisse multo fortissimum, nec ullo mortalium exstitisse rei militaris 34 scientia corporisque robore et audacia Inferiorem. Ita C que cum quondam ab Assyriis bello lacesseretur, plerumque præclara militaris virtutis facinora perpetravit, hostesque semper parca manu fudit. Hunc Scenderem cum filio uxor, quam odio prosequeretur, comprehendens, interemit, ipsaque ad regni gubernacula evasit. Contra Scenderem igitur Pajazites arma movens, Ertzicam expugnavit, illumque Scenderis victum in custodiam dedit. Postea cum Tzapnidas domuisset, qui Colchidis loca usque ad Amastrum urbem tenent, bellum contra Caraulucem et Leucamnam, Samachizæ ducem, vertit; quem obviam procedentem cum exercitu, prælio vicit, Samachiamque urbem oppugnare cœpit. Urbis autem istius oppugnatio D cum parum succederet, abductis copiis, domum reversus est. Hinc bellum Indiis reliquis qui in Asia erant ducibus, Ædiani, Sarchani, Mandeziz, Tecoi et Melini: imperioque eos expulit, expulsoꝝque regnum occupavit. Illi cum forent suis sedibus pulsī, iter instituerunt Susam ad regem Temirem. Ut autem, præter Carauannum, cognomine Alosurium, et Turgetum Phrygiæ ducem,

ἐτάξατο φόρον ἀπάγειν ὁ Ἐμμανουήλος ἐς τρισμυρίους χρυσίους, καὶ ἑαυτὸν ἄγοντα ἐπὶ στρατιᾷν ἐπεσθαι συστρατευόμενον. Καὶ οὕτω δὲ παραλαβὴν ὑπὲρ Παιαζήτου τὴν Βυζαντίου βασιλείαν, καὶ ἐς θύρας φοιτῶντα, τὸν τε φόρον οἱ ἐτάξατο, καὶ τὴν στρατὸν ἀπάγειν ἐκάστου ἑτοῦς, ὡς ἔαρ ὑπέφαινε.

Παιαζήτης δὲ ὁ Ἀμουράτω, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς Ἑλλήνων βασιλεῖς, ἐνάγοντας ἐς τοῦτο, ἐστρατεύετο ἐπὶ Φιλαδέλφειαν πόλιν Ἑλληνίδα. Ἐπιζόντων γὰρ τῶν βασιλέων Βυζαντίου ἤτετο αὐτοῦ καὶ Φιλαδέλφειαν. Οἱ δὲ ἔρασαν ἀποδοῦναι. Ὡς δὲ ἀγγελοῦ ἐπιπέμποντος τοῦ βασιλέως Ἐμμανουήλου, ὅπως τοῦ λοιποῦ παραδόντες σφῶς τῷ Παιαζήτῃ εἴχοντο ἄρχοντα καὶ ἄριστον Τούρκον, οὐκ ἔρασαν εἰκόντας εἶναι καταπροδοῦναι σφῶς τῷ βαρβάρῳ. Καὶ τὸ ἐνταῦθεν ἐπολιόρκει Φιλαδέλφειαν Παιαζήτης, ἔχων καὶ τοὺς Ἑλλήνων βασιλεῖς. Οἱ δὲ ἀριστεῦσαι τε αὐτοῦ λέγονται, καὶ ἀναθάντες οὗτοι πρῶτον εἶλον τὴν πόλιν. Οὕτω μὲν οὖν ἐάλω Φιλαδέλφεια ἡ τῆς Αὑδίας πόλις εὐνομούμενη Ἑλληνίς. Μετὰ δὲ ταῦτα Παιαζήτης ἤλαυεν ἐπὶ Σκενδέρεια τὸν τῶν Ἀρμενίων βασιλέα, καὶ ἐπὶ Ἐρτζικὴν πόλιν, ἐὰ τῶν Ἀρμενίων βασιλεία, καὶ ἐπὶ Λάμαχαν τοῖς χινοῖς λεγομένην. Λέγεται δὲ οὗτος ὁ Σκενδέρης τῶν βαρβάρων πολλῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀνδρείοτατος, καὶ τὴν ἐς πόλεμον τέλμη τε καὶ ῥώμην σώματος, γενέσθαι οὐδεὶς δεύτερον. Ὡς ἐπιόντων ποτὲ αὐτῷ τῶν Ἀἰσυρίων, πολλάκις ἔργα ἀποδείξασθαι ἄξια λόγου, τρεψάμενος τοὺς ἐναντίους, σὺν ὀλίγοις τοῖς ἀρπῶν αὐτόν. Τοῦτον δὲ τὸν Σκενδέρεια, ὡς ἀπῆχθετο τῇ ἑαυτοῦ γυναικί, συλλαβοῦσα αὐτὸν σὺν τῷ παιδί διαχρήσασθαι, καὶ τὴν βασιλείαν κατέχειν. Ἐπὶ τοῦτον δὲ Παιαζήτης ἐλάσας, τὴν τε Ἐρτζικὴν πόλιν πολιούρκων παρεστήσατο, καὶ τὴν παιδα Σκενδέρειω εἶχεν ἐν φυλακῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς τε Τζαπνίδας καταστρεψάμενος, οἱ κατέχουσι τὰ τῆς Κολχίδος, ἐπὶ Ἀμαστριν πόλιν καθήκοντα, ἤλαυεν ἐπὶ Καραιλούκην τὸν Λεύκαμα⁸¹ Σαμαχιῆλ ἡγεμόνα, καὶ ἐπεξελθόντα σὺν τῇ ἑαυτοῦ στρατῷ, μάχην ἐκράτησε καὶ ἐπολιόρκει Σαμαχίην πόλιν. Καὶ ὡς οὐδὲν προσχώρει ἡ τῆς πόλεως αἵρεσις, ἀπεχώρησεν ἀπαγαγὼν τὸν στρατὸν, καὶ ἐπανέστησεν ἐκ' οἴκου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλαυεν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ λοιποὺς ἡγεμόνας, τὸν τε Αἰδὴνην, Σαρχόνην, Μανδελίαν, Τεκόνην καὶ Μετίνην, τὴν τε ἀρχὴν αὐτῶν ἀπέλειπε, καὶ ἐκδιῶν αὐτοῦς, τὴν χώραν ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος, εἶπεν. Οὗτοι δὲ ὡς ὀπαλήλαντο τῆς σφῶν χώρας, ἀνέβησαν παρὰ βασιλέα Τεμήρην, ἐς Σούσαν. Ὡς μὲν οὖν ἀναθάντες; οὗτοι ἐς ἔβην ἤλθον τῷ βασιλεῖ, ὑστερόν μοι διεδήλωται. Πλὴν γὰρ Καραμάνου τοῦ Ἄλοσουρίου ἐπίκλην, καὶ Τουργούτω τοῦ τῆς Φρυγίας ἄρχοντος; οἱ καὶ ἐπιγαμία;

Notulæ marginales.

(30) Qui et Alexander.

⁸¹ Λεύκαμα R. ut c.

αὐτῶ ποιησάμενος, εἰρήνην ἔγον· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν Ἀ
 ἡγεμόνων ἑσπερηόμοιοι τῆς ἀρχῆς, ἀνέβησαν εἰς Σα-
 μαρχάνην τὰ βασίλεια Τεμῆρεω. Σαρχάνην μὲν τὴν
 πάραλον τῆς Ἰωνίας ἐπιτροπιεύοντα, καὶ Μενδεσίαν
 τοῦ Καλάμω ἀπόγονον, καὶ Τεζόην τὴν Μαδίαν κατ-
 ἔχοντα, τῶν ἐκτὸς ἡγεμόνων ἀπογόνους γεγονέναι
 φεμὲν, τῶν τοῦ Ὀτουμάνω, τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν
 κοινῇ συγκατεργασάμενον· οἱ καὶ Ἀλαδίνω τοῦ
 βασιλέως γενέσθαι θεράποντες· λέγονται. Μετὶν δὲ
 καὶ Αἰδὴνην, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐπέλασαν, οὐκ ἔχω
 διασημῆναι. Τὸν δὲ Αἰδίνην λέγεται μόνον, τῆς ἀπὸ
 Κολοφῶνος ἔστι ἐπὶ Καρίαν ἤρχε χώρας. Τούρκων
 μέντοι γένος· τοὺς τε ὑπὸ Τουργαταρίων τελούν-
 τιν, καὶ ὑπὸ Καραμάνω, καὶ Μετίνῃ, καὶ Αἰδίνῃ,
 ἐπίσταμαι σαφῶς εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι. Καὶ ἐν
 Καππαδοκίᾳ ὑπαγόμενος, τοῦτο μὲν τὴν ὑπὸ Κα-
 ραϊσοῦρη χώραν, τοῦτο δὲ τὴν ὑπὸ τοῖς Ὀμοῦρεω
 κωσι, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Φρυγίας καταστραφάμενος,
 ἤλαυνεν ἐπὶ Ἐρτζικάν, τὰ τῶν Ἀρμενίων βασίλεια,
 καὶ ἐπὶ τὸν Σκενδέρεω καῖδα, ὅς ταύτης ἠγεῖτο τῆς
 χώρας, ἔστι ἐπὶ Εὐφράτην, καὶ τῆς τε Κολχίδος
 μοῖραν οὐκ ὀλίγην ὅφ' αὐτῶ ποιησάμενος, ἤρχε.
 Ταῦτα μὲν οὖν γενόμενος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ μεγάλα
 ἀπέδεικνυτο ἔργα· μετὰ δὲ ὡς ⁵¹ τὴν Εὐρώπην δια-
 βῆς, στρατεύματα ἐπιπέμπων, ἔστι Μακεδονίαν,
 τὴν Ἰουδαίαν ⁵² τοὺς ταύτης· Ἀλθανούς· καὶ τὴν χώραν
 ἰδῆου, καὶ πολιόμενα ἄλλα εὐρώων τῆς Ἀλθανῶν
 χώρας, ἐπὶ Ἰλλυρίους ἤλαυνε τε καὶ ἰδῆου τὴν χῶ-
 ραν, λείαν τὰ ἐκείνων ποιούμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα
 ἑστρατεύετο ἐπὶ Πελοπόννησον, τῶ μὲν λόγῳ, ὡς
 ἐπὶ Φωκαίαν καὶ ἐπὶ Θεσσαλίαν ἠλαύνων, καταστη-
 σόμενος· τὰ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ὥστε ἐπιτηδείως ἔχων
 αὐτῶ· τοῦ δὲ Φωκαίων ἀρχιερέως ἐπαγομένου σφί-
 σιν ἐπὶ χώραν κυνηγήσασθαι τε κρατίστην, καὶ λειμῶ-
 νας, γερᾶνους παρεχομένους πλῆθος ἀπλετον, καὶ
 κείνα ἐνικνεύσασθαι τὰ κάλλιστα· τῶ δὲ ἔργῳ ἐπὶ
 Θεσσαλίαν τε καὶ τοὺς ταύτης ἡγεμόνας Ἐπιπερναίους
 τοῦνομα, καὶ ἐπὶ γυναῖκα τοῦ Δελουῆ ἡγεμόνος
 Τουντεδουλᾶ. Μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ ὡς Πελοπόννησον
 ἐμβάλων, ἔχων δὴ καὶ τὸν βασιλέω· Ἰωάννου καῖδα,
 Θεωδῶρον, ἡγεμόνα ἑστρατεύετο. Ἀφικόμενος, δὲ εἰς
 Θεσσαλίαν, τὴν τε δομακίην περιέλαβεν, ἐκλιπόντος
 τοῦ ἐν αὐτῇ ἡγεμόνο· Ἐπιπερναῶ, καὶ δὴ καὶ Φαρ-
 σάλων κείνῳ, καὶ ταύτην ὑπὸ Ἐπιπερναίων ἐπιπερ-
 ναίαν, ὅφ' αὐτῶ ἐποιήσατο. Προέλαυνε δὲ εἰς τὸ
 πρῶτον, τὸ τε Ζητούνην τὸ ἐν Θερμοπύλαις, καὶ Πά-
 τρας, τὰς ἐν τῶ κεδίῳ πρὸς τῇ ὑπερείᾳ τοῦ Λο-
 κρῶν ἔρους, κατεστρέψατο, καὶ αὐτῶ προσεχώρησε·
 καὶ ἄλλα δὲ τῶν ταύτης πολισμάτων οὐκ ὀλίγα προσ-
 εχώρησεν αὐτῶ καθομολογῆσαι. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ
 Δελουῆ τοῦ ἡγεμόνος γυνὴ, ἔχουσα θυγατέρα γάμου
 τε ὤρασαν καὶ ἔγγυημένην ἀνδρὶ, ὡς ἐπίθετο βασι-
 λεία ἐκόντα, ἠγεῖσθαι δὲ αὐτῶ ἐπὶ τὰς τῶν Σαλο-

venerint in conspectum regis, infra dicitur. Ili
 namque affinitatem jungentes cum Pajazite, pa-
 cem consecuti sunt. Reliqui, exceptis istis duo-
 bus, duces regnis suis exacti ascenderunt Samar-
 chandam, quæ Temiris regia existit. Sarchanem
 qui tutabatur maritimam Joniæ regionem et Men-
 desiam, Calamis nepotes, Tecoenque, qui rege-
 bat Madian, affirmamus fuisse nepotes et po-
 steros septem illorum ducum Ottomanii, qui con-
 junctis viribus communibusque consiliis Asiæ im-
 perium acquisiverunt : quos Aladinæ regis mi-
 nistros quoque fuisse constat. Metines autem et
 Ædines unde regnum nacti sint, explorare ne-
 queo. Ædinem attamen solum memorant a Colo-
 phone usque ad Cariam regioni se extendenti
 imperitasse. Turcos quidem genere et esse et dici,
 certo scio, quotquot sub Turgaturiiis, sub Cara-
 mano, sub Matine et Ædine degunt. Subacta ea
 Cappadociæ regione, quæ est sub Caraisuphe, nec
 non illa quam Homaris filii regelant, præterea
 in ditionem accepta maxima Phrygiæ parte, bel-
 lum promovit contra Ertzicam, Armeniorum re-
 giam et contra Scenderem, qui ea loca longe la-
 teque usque ad Euphratem tenebat : addita non
 modica Colchidis parte, quam bello in ditionem
 redegerat. Hæc quidem effecit, cum foret in Asia,
 magnaque virtutis in conspectum daret ⁵³ ope-
 ra. Postea transiens in Europam, exercitiis im-
 missis in Macedoniam et quæ spectat Ioniam, Al-
 banorum accolarum regionem populabatur. Capiis
 quibusdam Albanorum oppidulis, contra Illyrios
 arma tulit : vastataque Illyriorum regione, opes
 eorum diripuit, et in suum emolumentum convec-
 tit. His peractis expeditionem suscepit contra Pelo-
 ponnesum, rumore prius sparsa, quasi bello esset
 petiturus Phocidem, et Thessaliam subacturus,
 ut sibi ad res gerendas foret idonea. Episcopus
 autem Phocensium invitabat eum, ostentans re-
 gionem venationibus commodissimam, habentem
 prata quæ præberent infinitam gruum multitu-
 dinem, præterea campos ad equitatum natura
 quam pulcherrime instructos. Ista quidem expedi-
 ditio verbis in hunc modum parabatur, reversa ta-
 men bellum indicēbatur Thessaliæ ducibusque,
 qui ibi agebant, nomine Cernæis (51), et uxori
 Delvis, Delphorum ducis (52), Trudeludæ (53). Post
 hæc quasi in Peloponnesum irrupturus, cum ele-
 gisset belli ducem Theodorum, Joannis filium,
 bellum strenue gerebat. Profectus in Thessaliam,
 sui juris fecit Domaciam, cum eam deseruisset,
 qui in ea erat, dux Cernæus (54). Hinc Pharsa-
 licorum urbem in ditionem accepit, quæ et ipsa
 a Cernæis regebatur. Deinde, cum longius proces-

Notulæ marginales.

51) *Al. Epicernæis.*52) *Turditanii.*53) *Al. Cernæiis, et uxori Domi Alous de Dau-*54) *εἰς. 54 τὴν πρὸς Ἰουδαίαν, in ora, γρ. Ἰόνιον.*los, Delphorum ducis, Trudeludæ.
54) *Cervellus et mox Cerretio.*

Pajazite accepit, videlicet ut in tributum, quod imperasset semper quot jussisset, vere daretur. Andronicus, et filius ejus Joannes Januis, victum apud regem hanc urbem regno praefuit.

Ἀνδρόνικος μὲν οὖν, καὶ Ἰωάννης ἔπειτα. Ἐμμανουήλο; δὲ ἐθραϊκεύει.

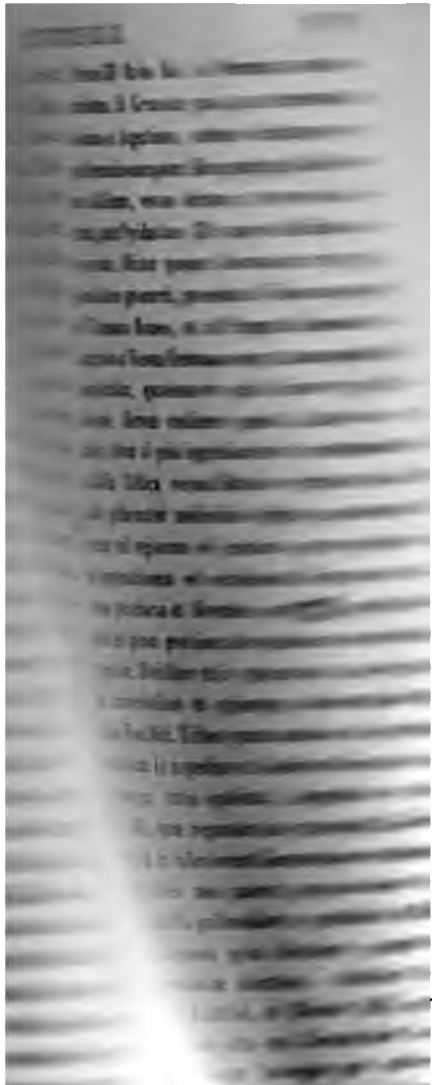
Pajazites Amuratis filius habet, qui contra reges, qui ad id eum usque impulerunt, ma contra Philadelphiam urbem Graeciae contendit. Contententibus namque inter se Hyrcanis, petebat rex Pajazites sibi dari Philadelphiam, se id facturos promiserunt. Cum autem emississet praecoem, qui nuntiares civibus, ut se urbemque dederent, responderentque eum judicem, tum praecoem responderunt, se nequiquam pariter se metipsos proderent barbaro. Quo tunc factus Pajazites, urbem exercitibus ducens secum ad id bellum Graeciae ibidem virtutis praemia sunt contententem, etenim conscendentes murum urbem hunc modum capta est Philadelphis, Graecia, legibus optimis quae sunt fuit, bellum intulit Pajazites Scenderi (30) regi. Praeterea Ertzicam Armeniorum, et Lamacham, sic appellatum bello petiit. Scenderem hunc tradunt B. Asiam incoherentium fuisse multo fortissimum, ullo mortalium exstitisse rei militaris 34 corporisque robore et audacia inferiore, que cum quondam ab Assyriis bello lacessit, plerumque praecelara militaris virtutis facta perpetravit, hostesque semper pauca manu. Hunc Scenderem cum filio uxore, quam odio persequabatur, comprehendens, interemit, ipsaque ad regni gubernacula evasit. Contra Scenderem igitur Pajazites arma movens, Ertzicam expugnavit, illumque Scenderis victum in custodiam dedit. Postea cum Tzapnidas domisset, qui Colchidis loca usque ad Amastrum urbem tenent, bellum contra Carailueem et Leucannam, Samachiae ducem, vertit; quem obviam procedentem cum exercitu, praelio vicit, Samachiamque urbem oppugnare cepit. Urbis autem istius oppugnatio cum parum succederet, abductis copiis, domum reversus est. Hinc bellum indixit reliquis qui in Asia erant ducibus, Adini, Sarchani, Mendesiaz, Tecoi et Metini: imperioque eos expulit, expulsoque regnum occupavit. Hi cum forent suis sedibus pulsati, iter instituerunt Susam ad regem Temirem. Ut autem, praeter Caravannum, cognomine Alosurium, et Turgetum Phrygiae ducem,

Notulae marginales.

(30) Qui et Alexander.

34 Δεύκωνα R. ut c.

cæ A Galliarum regibus, propter hostes ex Libya in
 Iberiam transectos fortiter cæsos, et ob Iberiam a
 barbaricis incursionibus liberatam. Postmodum
 eligendi Romanum imperatorem potestas trans-
 lata est a pontifice ad Germanos. Sigismundus,
 cum eam dignitatem se daturum respondisset
 pontifex, accersitus et vocatus est a pontifice, ut
 imperatoriam dignitatem acciperet. Sigismundus
 Romam profiscens, iter faciebat per Venetorum
 regionem. Hi, ut primum nuntiatum est Sigis-
 mundum per ipsorum regionem transitum fa-
 cere, miserunt nuntium, qui moneret ut ipsorum
 regione excederet. Hic nuntio Venetorum parere
 neglexit, nisi cerneret eos re ipsa transitum prohi-
 buros. Veneti igitur, congregato exercitu, vim fa-
 ciunt parant Sigismundo, nisi confestim sua dis-
 cesseret regione. Ut cognovit Venetos id moliri,
 Sigismundus in aciem eduxit, et cum Venetorum exer-
 citum commisit. Amisit autem in eo prælio
 præcipuam exercitus partem, ipseque in fugam
 actus, sæpe, quominus caperetur, fuga eva-
 suam planissime desperaret se posse per
 regionem adire Romam, iter dedit in
 Germaniam, pervenitque ad Liguriæ
 principem. Hinc iter Romam insti-
 gavit, ubi venisset, imperator a Pontifice ma-
 gnatus est. Postea rogavit pontificem
 milium, quo adjunctus expeditionem
 susceptam conducere posset. Fla-
 minianam virosque. Pontifex le-
 Gallorum regem Burgundiæque
 sibi darentur octo milia militum;
 accepit Burgundiæ ducis fra-
 tres ex Germanis, quoscumque
 assumptisque Pannonibus et
 circa Pajazitem copias duxit,
 omnesque principes, petens ad
 et pecuniam suppeditavit.
 cum didicit Sigismundum
 magnis copiis stipatum,
 septem Europæ Asæque
 obviam profectus est
 equis communiuit ab
 Italia. Galli autem, ut
 imprudentes, cum
 arma capiunt,
 eo primo impetu
 triaque maxima
 incitatissimo
 insequentibus
 suis, atrox præ-
 darentur Turci,
 in se so-
 re, ma-

sisset, Zetunim urbem Thermopylarum, et Patras A
sias in plautis quæ est in radicibus montis Le-
crensium, in potestatem redegit. Præterea alia op-
pidula non pauca istius regionis, pactionibus in
idem recepit. Delvis, Dulphorum ducis πικρ, habens
filiam jam nubilem, viroque desponsatam, ut in-
tellexit adversum sese cum exercitu pergere regem,
cum filia numeribusque quam potuit acceptis maxi-
mis regi obviam processit: qui filiam lubens as-
sumpsit, eamque simul cum matre suis moribus
ritibusque vivere permisit: regioni autem, quæ
in ditionem concesserat, ducem præfecit. Famâ
est, istam mulierem amavisse sacerdotem quem-
dam nomine Stratem: et ad majorem impudeti-
tam progressam, imperium sacerdoti commis-
se, plurimosque Delphorum incolas obtruncasse. B
Hinc delata est episcopo Delphorum apud regem,
quasi ipsa sola regat tantam regionem, intoleran-
disque injuriis afficiat cives, interim adulterio
a sacerdote polluta. His excitatus rex, bellum eis
intulit. Feruntur et alia quædam de isto sacerdo-
te, qui stupri consuetudinem cum illa muliere ha-
buit, videlicet quod etiam cum aliis deliquerit
non paucis mulieribus, dum eas ad concubitum
deponens quibusdam incantationibus pelliceret.

36 Delves autem mulieris maritus antea morbo
implicitus exspiraverat. Hic ortus erat de ge-
nere Taroconensium regum. Qui cum venisset ex
Italia in Peloponnesum, obtinuit Atticam et Boe-
tiam simul cum Peloponneso. Naetus est et Phri-
cidem Patrasque urbem extra Thermopylas sitam. C
Reges isti, interjecto tandem tempore non parvo,
principatum amiserunt. Quidam eorum reversi sunt
in Italiam: nonnullique ibi manserunt, donec mor-
tui sunt. Ex horum genere natus est Delves ille
Delphorum princeps, cui uxorem et filiam au-
ferens Pajazites, Amerratis filius, domum rever-
sus est. Tandem et in Peloponnesum irrui. Verum
Spartanorum regionis dux, ut in Thessaliam ir-
rupit, urbesque communivit, qua silâ videbatur
tutissimæ fore, noctu fugiens profectus est in
Peloponnesum, fortiter propulsaturus hostem, si
accederet. Proinde non parum ei curæ fuit, exer-
citus Peloponneso admovere. Interim autem nun-
tiatum est Pajaziti, Pannonæ, duce Sigismundo
Romanorum Cæsare et imperatore, et Gallus Ger-
manosque non paucos, in unum collectos, bellum
ipsi inferre decrevisse, jamque Istrum transire
parare, allectis et Dacis, hominum genere non igno-
bili, qui vis sint duces, exercitumque ducant in
hostilem regionem. Sigismundus ille qui copias adversus Pajazitem ducit, primo Germanorum fuit im-
perator, et plerumque moratus est Viennæ (35-36), imperitans ibi Germanorum regiōni laudiquaquam
late. Postea allectis Pannonibus, horum rex Germanorumque regionis dux creatus est.

Germania incipit a monte Pyrenæo (37), inde

vân αρχιερία, λαβούσα τε την θυγατέρα και δώρι-
σα ἡδύνατο, ὀπήντα τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ τὴν τε θυ-
γατέρα ἔδιδετο, καὶ αὐτὴν ἄμα τῇ θυγατρὶ ἐς τὰ
ἐαυτοῦ ἦθη ἀπέπεμπε· τὴν δὲ χώραν παραλαβὼν,
ταύτη ἐπέστησεν ἄρχοντα. Λέγεται δὲ περὶ ταύτης
τῆς γυναίκος, ὅς ἱερίας εἶδος Στρατίω ἐπικαλου-
μένου ἐραστῆσα· καὶ ἐς τὸ πρόσω ἀναιδέιας ἐλαύ-
νων τὴν τε ἀρχὴν ἐπέτρειψε τῷ ἱερεῖ, καὶ ἀναιρεῖ
πολλοὺς τοὺς τὴν Δελφῶν πόλιν ἐνοικούντας ἐργα-
σαμένη. Διὰ ταῦτα ὑπὸ ἀρχιερέως ἐς βασιλέα διε-
βλήθησαν, ὡς οὐκ ἀνήκον γυναῖκα χώρας τοσαύ-
της ἡγουμένην, ὑπὸ ἱερέως μοιχευομένην, ἀνή-
κεστα κακὰ ποιεῖν τοὺς πολίτας, καὶ διὰ ταῦτα
ἐπάραι βασιλέα ἐπιόντα στρατεύεσθαι ἐπ' αὐτούς.
Λέγεται μέντοι περὶ τοῦ ἱερέως τούτου τοῦ τὴν γυ-
ναῖκα ταύτην συγγενομένου, καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα ἐς
τε γυναῖκας πλημμελεῖσαι, κατεργαζόμενον δαιμο-
νίῳ τρόπῳ, ὥστε ταύτας ἐφέλκεσθαι ἀπαχθόμενον
ἐπὶ συνουσίας. Διλουῆς δὲ ὁ τῆς γυναίκος ἀνὴρ
πρόσθεν ἐτετελευτήκει νόσῳ. Ἦν δὲ οὗτος γένος τῶν
Ταρακωνησιῶν βασιλέων. Καὶ ὅποτε οὗτος ἀπὸ Ἰτα-
λίας ἀφικόμενος ἐπὶ Πελοπόννησον, κατέσχε τὴν
Ἀττικὴν ἄμα καὶ Βοιωτίαν πρὸς τῇ Πελοποννήσῳ·
καὶ δὴ καὶ Φωκίαν καὶ Πάτρας τὰς ἐκτὸς Θερμο-
πυλῶν. Οὗτοι μὲν οὖν ὑστερον χρόνῳ οὐ πολλῷ
διελθόντι τὴν τε ἡγεμονίαν ἀπέβαλον. Καὶ οἱ μὲν
ἀπενόστησαν ἐπὶ Ἰταλίαν, οἱ δὲ αὐτοῦ ἐνέμειναν,
ἐς ὃ ἐτελεύτησαν. Τούτων δ' ἦν καὶ οὗτος ὁ Διλουῆς,
ὃ τὴν γυναῖκα ἀφελόμενος Παιαζήτης ὁ Ἀμουρά-
τω, καὶ τὴν θυγατέρα ἔχων, ἀπεχώρει, καὶ ἐς Πε-
λοπόννησον ἐπέβαλεν. Ὁ μὲν οὖν τῆς Σπάρτης ἡγε-
μὼν ὡς τὴν Θετταλίαν ἐπέβαλε, τὰς τε πόλεις ἐπὶ
τὸ ἀσφαλὲς καταστήσάμενος, ἀποδράς νυκτὸς ὄρετο
ἐς Πελοπόννησον, ὡς, ἦν ἐκτὴν, ἀμυνόμενος. Ἠδύνατο
τὰ κράτιστα, καὶ ἐμύλησε μὲν οὐκ ἥμισυ διὰ τοῦτο
εἰσελαεῖν ἐς τὴν Πελοπόννησον. Ἀγγαλίᾳ δὲ ἀφί-
κετο αὐτῷ, ὡς οἱ Παίονες ἡγουμένου Σιγισμοῦνδου
Ῥωμαίων βασιλέως τε καὶ αυτοκράτορος, καὶ Καλ-
τοὶ καὶ Γερμανῶν οὐκ ὀλίγοι συναλέγησαν, ὡς ἐπ'
αὐτὸν ἐπιόντες, καὶ τὸν τε ἴστρον παρασκευάζοντο
διαβῆναι, καὶ Δάκας δὲ γένος οὐκ ἀγεννὲς ἔχοντες
μετ' αὐτῶν, τῆς τε ὁδοῦ ἡγουμένους, τὴν ἐσθήτην
τοῦ στρατοῦ κοινωμένους. Σιγισμοῦνδος δὲ οὗτος ὁ
ἐπὶ Παιαζήτην στρατεύόμενος, ἡγεμὼν τε Γερμα-
νῶν τὴν ἀρχὴν ἐτύγγανεν ὦν, περὶ Βιδυνην τὴν
πόλιν τὰ πολλὰ διατρέβων, καὶ χώρας τῶν ταύτη
Γερμανῶν ἄρχων οὐ φαύλης. Παιόνων μετὰ ταῦτα
προσαγομένων σφίσι, αὐτὸς τε βασιλεὺς ἄμα κα-
θίστηται Παιόνων, καὶ τῆς Γερμανῶν χώρας ἡγε-
μὼν.

D

Notulæ marginales.

(35-36) Forte *Εὐτα, Ζηνομα*.

(37) Forsitan *ab Αθιδίς*.

^α οὗτος. R. ut in *cons*.

(2) Hunc locum notis illustravit Freherus in *Scriptoribus rerum Germanicarum*; eas infra recedimus. *Korr*

ναίου θρους, ὅθεν καὶ ὁ Τερτησός ῥίωv ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀ
 ἰσπεραν ὠκεανόν. Καὶ ἔστι μὲν ἡ ἄνω Γερμανία,
 ἐφ' ἧσιν δὲ προϊόντα, καθήκει ἐς τὰ Κολωνίαν καὶ
 Ἀργεντόνην, πόλεις οὕτω καλουμένας. Τὸ δὲ ἵναυ-
 θεν καθήκει ἐπὶ ὠκεανὸν τὸν περὶ Κελτικῆν τε ἐπὶ
 δεξιᾷ, καὶ Πυριδαστείαν ⁵⁸ ἐπ' ἀριστερᾷ, ὡς ἐπὶ τῆς
 Βρεταννικῆς νήσου. Ἔστι δὲ καὶ ἀπὸ Ἰστροῦ Γερ-
 μανία, ἀπὸ Βιέννης· πόλιος, ἐπ' αὐτὸν δὲ ἐς Τερ-
 τησὸν προϊούσα χώρα, καὶ ἐπὶ Βράγαν τοῦς πολε-
 μίου· εἴη δ' ἀνὰ πρὸ Βιέννης ἐς ὠκεανὸν ἀνδρὶ εὐ-
 ζώνῃ, πάντα κατεχοσιν ἡμερῶν ἀνῦσαι κατὰ μήκος.
 Κατὰ δὲ πλάτος εἴη ἂν καὶ πλείων τούτων βραχὺ
 ἀπὸ τῆς Κελτικῆς ἰόντι ἐπὶ τὴν Δανίαν ⁵⁹ χώραν.
 Εὐνομεῖται δὲ ἡ χώρα αὕτη μάλιστα δὴ τῶν πρὸς τὰ
 ἄρκτον τε καὶ ἰσπεραν, πασῶν τῶν ταύτη χωρῶν ἅμα
 καὶ ἰθῶν, ἐς τὰ πόλεις περιφανεῖς, καὶ εὐδαίμονας,
 καὶ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν, ἐς τὸ ἰσθμιακὸν εὐθυνομένας,
 διηρημένους ⁶⁰ καὶ ἐς τυραννίδας, καὶ ὑπὸ ἀρχι-
 ρεῦσι ταττομένας, τοῖς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων μεγάλου
 ἀρχιερέως καθισταμένους. Καὶ πόλεις μὲν ἐς τὸ
 ἰσθμιακὸν εὐνομούμεναι εἴησαν αὐταί· ἐν τῇ
 ἄνω καὶ τῇ κάτω Γερμανίᾳ, Νορδέβεργον πόλις
 εὐδαίμων, καὶ Ἀργεντόνη, καὶ Ἀμπεργον. Καὶ αἱ
 αἱ ἀρχιερεῖς ταττομέναι Κολωνία, Βιέννη ἡ ἐς τὴν
 κάτω Γερμανίαν, ἰούσα, καὶ ἄλλαι μὲν οὐκ ὀλί-
 γαι πόλεις, ἀποδέουσαι τούτων ὀλίγη τι, ἀμφὶ
 τὰς διαποσίας. Ἐς δὲ τυραννίδας τρεῖς μάλιστα πη
 εἴηαι τις τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας· τῆς τε Ἀκίλης
 πόλιος, καὶ Ἀουστρίας, καὶ Βιέννης, τῆς ἄνω Γερ-
 μανίας γενομένης. Ἔστι δὲ γένος τοῦτο μέγα καὶ
 ἐπὶ πολὺ δεῖκον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, μετὰ γε
 Ἰκθυῶν τῶν Νομάδων δεύτερον, ὡς εἰ ταυτὸ φρο-
 νόη, καὶ ὑφ' ἐνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι, ἀμάχητόν τε ἂν
 εἴη καὶ πολλῶν κράτιστον. Ὑγιεινότερον δὲ ἂν, ἅτε
 ὑπὸ τὴν ἀρκτέραν μοῖραν τεταγμένον, καὶ περὶ τὴν
 ταύτη μάλιστα πη μεσόγειον, θαλάττη οὐ πάνυ τοι
 προσχωμένους, εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἰθῶν, ὧν
 ἡμεῖς ἴσμεν, οὕτε λοιμοῦ, οὐδὲ δὴ ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος
 σήφου· ἐπιγενομένης, μάλιστα ἐπιφοιτῶν τοῖς ἐφ' οὖς
 ἀπώλλουσι πολὺ τι μέρος τῶν ταύτη ὠκίμων, οὕτε
 ἄλλων δὴ νέσων τῶν ἐς ἡμᾶς πάνυ τοι εὐωθῶτων,
 θέρους δὲ καὶ φθινοπώρου ἐπιφοιτῶν τῶν χωριζ-
 ζόντων αὐτοῖς θαμὰ, ὥστε καὶ ἱκανόν τι ἀπογίνεσθαι
 τοῦ γένους τούτου, οὕτε σελαι δ' εἰ καὶ ἀξίον λόγου.
 Ἦτοι δὲ θέρους μάλιστα δὴ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. Πα-
 λιτεύεται δὲ κατὰ ταυτὰ Ῥωμαίοις, ἐς τὰ δίαταν
 καὶ ἡδὴ τετραμμένον, συμφορομένον τὰ ἄλλα Ῥω-
 μαίοις, καὶ ἐς τὴν θρησκίαν Ῥωμαίων. Μάλιστα
 δὲ τῶν πρὸς ἰσπεραν δεισιδαιμονεῖν. Νομίζεται δὲ
 κατὰ τούτοις καὶ μονομαχία, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων
 ἰθῶν, ὥστε γῆθεν, οὐδ' ἐφ' ἰσπων ἀλλήλοισι μονο-
 μαχεῖν. Τὸ δὲ γένος τοῦτο δεξιώτατον ἐς τὰ μηχαν-
 νὰς ἂν, καὶ ἐς τὰ πολεμικὰ ἔργα, καὶ ἐς πάσας τὰς

Tertesus (58) fluvius fluit in Oceanum, versus
 occidentem. Et Germaniæ pars, qua itur versus
 Coloniam et Argentinam, urbes sic dictas, supe-
 rior Germania nuncupatur. Hinc pertingit ad Ocea-
 num Gallicum, versus dextram; at versus sini-
 stram, patet Pyridastiam (59) usque ad Britanni-
 cas insulas. Dicitur quoque Germania ea regio,
 quæ ab Istro procurrit, procedens a Vienna usque
 ad Tartesium flumen, et ad Pragam Boemorum.
 Longitudo a Vienna Oceanum usque, tantum spatii
 complectitur, quantum vir agilis itinere viginti
 quinque dierum conficere potest. Latitudo est
 major, etiam si quis ingrediatur iter brevissimum
 a Gallia Celtica versus Dastiam regionem. Ista
 natio gubernatur melioribus legibus, quam nulla
 earum vel regionum vel gentium quæ respiciunt
 vel septentrionem vel occidentem. Discreta est in
 urbes præclaras et florentes, quæ **37** propriis le-
 gibus et quam proxime ad æquitatem accedentibus
 reguntur. Dividitur et in principatus, subjectaque
 est sacerdotibus et episcopis adhærentibus Ro-
 mano Pontifici. Urbes quam maxime ad æquitatem
 constitutæ in superiore et inferiore Germania, sunt
 Noreberga, urbs opulenta, Argentina et Amper-
 gum (40), quæ reguntur ab episcopis, Coloniaque,
 a Vienna in inferiorem Germaniam recedens. Sunt
 et aliæ urbes non paucæ, propemodum ducentæ,
 quæ in paucis quibusdam a prædictis differunt. In
 tres principatus quis dividere posset universos
 totius Germaniæ ducatus, videlicet Atziliiæ ur-
 bes (41), et Austriæ, et Blenæ (42), quæ in supe-
 riore Germania sita est. Genus hoc hominum ma-
 gnum est, longe lateque per universum orbem
 Imperat, magnitudineque secundum post Scythas
 Nomades habetur. Itaque si concordie studiosi
 essent, et sub uno degerent principe, plane essent
 invicti, mortaliumque fortissimi. Sunt, quantum
 ad corpora attinet, perquam sani, ut qui sub sep-
 tentrionali ætate agant plaga, et circa mediter-
 raneum isthic mare, nullius rei indigentes. Nec
 est gens, quod sciam, quæ melioribus regatur le-
 gibus. Nec ibi sævit pestis, quæ ex corrupto na-
 scitur aere, maximeque infestat Orientales, pluri-
 mosque ibi habitantes perdit. Neque alii morbi,
 qui æstivo autumnalique tempore reliquis mortali-
 bus graves sunt, Germaniæ incolæ lædunt. Ter-
 restrius rari memoratu digni eam regionem qua-
 tiunt. Pluvia præ cæteris regionibus æstivo tem-
 pore in ista regione uberrima conspicitur. Victu
 moribusque Romanos imitantur, nec cætera quid-
 quam ab his differunt. Nec est ulla gens, quæ su-
 perstitiosius Romanorum religionem colat, maxime
 qua Occidenti propinqua est. Monomachia apud

Notulæ marginales.

(38) Forte Rhenus.

(39) Phrysiam.

(40) Forte Hamburgum, vel Bamberga.

(41) Augusta Aclium, id est Straubingæ, pro Au-

gusta Vindelica: quam tamen auctor videtur pro
 Suevia posuisse. Alii Aquileiam ponunt: sed quo-
 modo non video.

(42) Al. Bavarie.

⁵⁸ Πυριδαστείαν. In R. ut in cont. ⁵⁹ Al. Δανίαν, sic R. et Δαρία. ⁶⁰ διηρημένους, R. ut in cont.

eos vel maxime celestis est. Congredientur autem non equis insidentes, verum terræ insistentes. Nec facile invenias gentem ad machinas reliquisque opera bellica magis idoneam. In artibus omnibus prerogativa maxima gudent. Quidam credunt, tormenta bellica et bombardarios ab ista gente initio demonstratos, et hinc totum pervasisse orbem, ut paucae gentes bombardis nunc careant. Reliquorum fructuum, præterquam olei et fleuum, regio ista feracissima perhibetur. Pannonia (quæ et Ungaria) incipit a Vienna Germanorum oppido, et versus orientem, secundum Istrum procedens, attingit Dacos et Triballos. Versus septentrionem excurrit ad Boemos, quos Cephios (43) nuncupant. Habet Pannonia et principes: 38 verum singuli patrias regunt regiones, subjecti tamen regi suo certis quibusdam legibus et conditionibus. Regem de suo corpore admodum raro constituunt; verum plerumque accersitur ex Boemorum regia familia, aut petitur a Germanis, aut Polois, aut ab aliis gentibus finitimis. Romanos moribus armorumque cultu referunt: cæterum sequuntur victus rationem in temperantiolem, quemadmodum Germani et Galli. Religionem sectantur Romanorum. Hoc hominum genus eximie fortitudinis est, mirumque dictu quanta audacia et animositate bella gerant. Creant de sua gente quemdam de numero principum, qui reliquorum primus in regiam ascenderit, cuiusque gubernatorem sive procuratorem, aut administratorem, nec principem, nominant. Lingua utuntur quasi peculiari, quæ nihil commereii cum lingua Germanorum et Boemorum Pomanorumque (44) habere deprehenditur. Quidam tradunt, eos antiquitus Getas existisse sedesque habuisse, quas insederint, sub monte Hæmo. Tandemque pulsos a Scythiis, concessisse in eam regionem quam nunc tenent. Quidam putant eos quondam Dacos fuisse. Ego autem, quænam ipsorum origo sit, dicere non possum. Præterea cum sibi dederint istud nomen, ut Pannonos vocatur, sicque appellerentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud iis imponerem nomen. Regia eorum est Buda, urbs florentissima, Istro adjacens. Sigismundum autem Germano:um imperatorem (45) agentem Viennæ vocantes Pannonos, declaraverunt regem, eique tradiderunt regnum universon, et quæ ad regni curam pertinent, ut omnia sic ordinaret, quemadmodum putaret ea fore commodissima. Hic, ut primum regium honorem iussit, legatos misit ad Romanum Pontificem, jam ante sibi familiarem, et necessitudine devinctum, rogans ut suum consensum præstaret, quo Romanorum declararetur imperator. Imperatoriam dignitatem Romani Pontifices primo contribuere

Α τήνας πολύ τι εὐδοκίμει. Φέρει δὲ ἡ χώρα αὐτῆ, πλὴν ἐλαίου καὶ ἰσχυδίων, τὰλλα πάντα οὐκ ἐλάττω τῶν ἐς τὴν ἄλλην χώραν φερομένων. Οἴονται δὲ τινες καὶ τηλεβόλους καὶ τηλεβολίσκους ὑπὸ Γερμανῶν ὄρχην ἀποδειγμένους ἐς ἄλλους, προελθεῖν καὶ ἐς τὴν ἄλλην οἰκουμένην. Παιονία δὲ ἀρχεται ἀπὸ Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως· καὶ ἐπὶ μὲν ἔω τῷ Ἰστρῷ συμπροιοῦσα, καθήκει ἐπὶ Δακούς τε καὶ Τριβαλλούς· ἐπὶ δὲ ἀρκετον ἐπὶ Βοέμου, τοὺς Κεχίου, καλουμένους, καθήκει. Ἔναισι δὲ ἀρχοντες ταύτῃ τῇ χώρᾳ· ἀρχῶν δὲ ἕκαστος τῆς πατρῴας χώρας, καὶ ὑποτασσόμενος τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἐς ὅσον νομίζεται σφίσι. νομίζεται ἐπὶ δητοῖς. Καὶ ἐπιχωρῶ μὲν βασιλεῖ οὐ πάνυ τοι χρώνται, ἐπύγονται δὲ ἢ ἀπὸ Βοέμων τοῦ βασιλείου οἴκου, ἢ ἀπὸ Γερμανῶν, ἢ Πολονίων, ἢ καὶ ἄλλων τῶν ταύτῃ ἐθνῶν· συμφέρονται δὲ Ἰερμανοῖς τὰ τε ὄπια, καὶ τῆν ἐς τὰ ἥθη αὐτῶν διαίταν, ἐς τὸ ἀερόβαιοι ἀποκλίνοντες, ἢ φασὶ Κελτοῦς τε καὶ Γερμανοῦς, νομίζει κατὰ ταυτὸ ὅτι Ῥωμαίοις τὰ ἐς θρησκείαν. Γένος δὲ τοῦτο ἀκίμων, καὶ ἐς μάχας τόλμη προσχρόμενον ἐπιεκαί. Ποιοῦνται δὲ καὶ ἐπιχιρῶν τινὰ τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα, ἐς τὴν βασιλείαν ἀνίκοντα· καὶ οἰκονόμον δὲ ὄντα, καὶ μὴδὲ ἀρχοντα ὀνομάζουσι· φωνῇ δὲ χρώνται οὐδαμῇ παραπλησίᾳ ἑτέρῳ τινὶ τῶν γενῶν, ἀλλὰ ἄλλη τῷ παράπαν εἰνεγκούτῃ τε τῆς Γερμανῶν τε καὶ Βοέμων, καὶ Πολάνων. Οἴονται δὲ τινες τοῦτους, οἱ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιόν, καὶ ὑπὸ ὅτι Ἀίμον οἰκοῦντας, ὑπὸ Σκυθῶν κακοῦμένους, ἀναγρῶνται ἐς τῆδε τὴν χώραν, ἣν καὶ νῦν οἰκοῦσιν· εἰ δὲ φασὶ Ἀδάας γενέσθαι. Ἐγὼ δὲ ὅποιον ἂν τε εἴη τὸ γένος τοῦτο ἦν ἀρχῆν οὐκ ἂν βεβαίως εἰπεῖν ἔχοιμι. Τεθνομα μέντοι τοῦτο ἀπὸ τε σφῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ Ἰταλῶν καλουμένους, οὐ πάνυ τοι καλῶς ἔχοιμι ἑτέρῳ τινὶ ὀνόματι καλεῖν τοῦτου. Ἔστι δὲ αὐτοῖς βασιλεῖς ἐν Πούδῃ πόλει εὐδαίμονι παρὰ τὴν Ἰστρῶν. Σιγισμουῦνδον δὲ τὴν Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως ἡγεμόνα ἐπαγόμενον, οὗτο: δὲ οἱ Παιόνες βασιλεῖα τε σφίσι αὐτοῖς καθίστασαν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπέτρεψαν αὐτῷ διαθεῖναι, ὡς ἔχει ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον. Οὗτος μὲν ὄν ἐπὶ τε τὴν Παιόνων παρὰ λαβε βασιλείαν, διεπρεσβεύετο πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἀρχιερία, συνήθη τε ὄντα αὐτῷ, καὶ ἐπιτήθειον ἐς τὰ μάλιστα, ὥστε ἐπιψηφισθῆναι αὐτῷ αὐτοκράτορι Ῥωμαίων γενέσθαι. Τοῦτο μὲν οἱ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς τοῖς Κελτῶν βασιλεῦσι τὸ πρῶτον ἐπέδιδον διὰ τοὺς πολεμίους, οὓς θαμὰ τε καὶ ἀνδρείετατα πρὸς τοὺς ἀπὸ Λιβύης διαβάντας ἐπὶ Ἰθρῶν Βαρβάρους, καὶ τὰ πολλὰ τῆς Ἰθρῶν καταστρεφόμενους αὐτούς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Γερμανῶν ἡγεμόνας μετενήνεκται ἡ ψῆφος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερεως. Σιγισμουῦνδον ὡς ὑπεσχετο ὁ ἀρχιερεὺς, τὴν τε ἀξίαν ταύτην ἐπιτιθέσθαι, καὶ δὴ μετε-

Notulæ marginales.

(43) Tzechios.

(44) Forte Polonorum.

(45) De Sigismundo imper. non satis recte.

³⁸ ταυτά. R. ut in c. ³⁹ ἐπὶ. R. ut in c. ⁴⁰ τοῦτου τὴν ἀρχὴν. R. ut c. ⁴¹ καταστρεφόμενοις αὐτοῖς.

πέμπειν ἐπὶ τοῦτω, ὄρηται μὲν ἐπὶ Ἰταλίαν διὰ τῆς Ἑνετιῶν χώρας. Οὕτω μὲν οὖν ὡς ἐπύθοντο Σιγισμουῦνδον διὰ τῆς χώρας αὐτῶν τὴν πορείαν ποιοῦμενον, ἐπεμψάν ἄγγελον, προαγορεύοντες αὐτῷ, μὴ διεῖναι διὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Ὅ δὲ οὐκ ἐφη τείσασθαι, ἀν μὴ γῶν αὐτοῦ; περρωμένους ἔργῳ ἐπακωλῦσαι διαπορευόμενον. Παρ'σχευάζοντο μὲν οὖν οἱ Ἑνετοὶ στρατὸν, καὶ διεκώλυον. Ὡς δὲ ἤσθετο κωλύμενος, παρετάξατο ἐς μάχην, καὶ συνέβαλε τῷ Ἑνετιῷ στρατῷ, καὶ ἀπεγένετο αὐτῷ οὐκ ὀλίγα τοῦ στρατεύματος, τραπομένη τε ἐς φυγὴν, καὶ μάλιστα διαφυγόντι τοὺς ἐναντίους. Οὕτως μὲν δὴ ἐπέτε ἀπέγνω τὴν δι' Ἑνετιῶν πορείαν, ἀπῆει δὲ τῆς ἄνω Γερμανίας, ἐς τὸν Αἰγυρίας τύραννον ἀφικόμενος. Ἑνετιῶν δὲ ἐς Ῥώμην παρεγένετο. Καὶ βασιλεύς τε καθιστήκει ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐς τοῦτο ἀπολαύσει. Μετὰ δὲ ταῦτα ἰδετέε τε τοῦ ἀρχιερέως; συμβαλέσθαι ἐς τὴν ἐπὶ τὸν βάρβαρον αὐτῷ ἐνοστρατεῖαν γινόμενην. ἤτατο δὲ αὐτὸν χρήματα τε καὶ ἄνδρας. Ὅ δὲ πρὸς τε τὸν Κελτῶν βασιλέα διαπραβευσάμενος, καὶ πρὸς τὸν Βουργουνδίας τύραννον, διεπράξατο δοθῆναι ἐς ὀκτακισχιλίους, καὶ στρατηγὸν τὸν Βουργουνδίας ἡγεμόνος ἀδελφόν. Παρσκευάσατο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς συλλέξας στρατεύματα ἀπὸ Γερμανῶν, ὅσον ἠδύνατο μεθωσάμενος. Ὡς ἤδη αὐτῷ τε τὰ εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευάσατο, ἔξβλαυσε λαθῶν τοὺς τε Παίονας καὶ Δάκας τῆς ὁδοῦ ἔγχεμόνας εὐθὺ τοῦ Ἰστρου ἐπὶ Παιαζήτην. Διεπριεβύσατο δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλῶν καὶ Ἰβήρων ἡγεμόνας, γοηματίζοντας; δὲ τοῦτο αὐτῷ τοῦ ἀρχιερέως, αἰτούμενος χρήματα καὶ ἄνδρας. Καὶ χρήματα μὲν ἐπεπόμψαι αὐτῷ ἱκανὰ ὁ ἀρχιερεὺς ἄνδρας τε.

trcm. Sigismundus quoque se ad bellum parabat, prout mercede conducens. Cum jam ad bellum Dacis (qui et Valachi) qui itinera monstrarent, recta per Istrum contra Pajazitem copias duxit. Legatos quoque misit, consulente id Pontifice maximo, ad Hispanorum Italorumque principes, petens ad istam expeditionem milites et pecuniam. Pontifex Ὅ μὲν οὖν Παιαζήτης, ὡς ἐπύθετο ἐπίοντα οἱ Σιγισμουῦνδον τὸν Ῥωμαίων αυτοκράτορα, σὺν πολλῷ στρατεύματι ἐλάχοντο; παραλαβὼν τὸν τῆς Εὐρώπης; τε καὶ Ἀσίας; στρατὸν ἅπαντα ἀντεπήει ἐπὶ Ἰστρου ἢ ἰδύνατο τάχιστα πορευόμενος. Στρατοπεδωσάμενος δὲ αὐτοῦ ἔπει τοῦ Ἰστρου ἐπὶ σταδίους τεσσεράκοντα, οἱ Κελτοὶ αὐθάδεις τε ἕντες, καὶ ἀγνώμονες; ὡς τὰ πολλά, ὀφιοῦντες; σφῶν αὐτῶν μόνων τὴν νίκην γενέσθαι, ἐπιστάμενοι ἐπήεσαν πρότεροι; ὡς ἀναρπασόμενοι τοὺς Βουργουνδίας. Μάχης δὲ καρτερᾶ; γινόμενης, τρέπονται οἱ Κελτοί, καὶ φεύγοντες; ἀνὰ κράτος; καὶ οὐδὲν ἄσκημα, ἐπιπίπτουσι τῷ σφαιτέρῳ στρατεύματι, ἐπισπομένων τῶν Τούρκων ἐνταῦθα ἀναμῆξ; γινόμενων αὐτῶν. Ὡς ἐπέκειντο οἱ βάρβαροι, τρέπονται ἅμα τοῦτοις οἱ τε Παίονας καὶ οἱ Γερμανοί. Ἐπιγομένων δὲ εἰς

Galliarum regibus, propter hostes ex Libya in Iberiam transvectos fortiter cæsos, et ob Iberiam a barbaricis incursionibus liberatam. Postmodum eligendi Romanum imperatorem potestas translata est a pontifice ad Germanos. Sigismundus, cum eam dignitatem se daturum respondisset pontifex, accersitus et vocatus est a pontifice, ut imperatoriam dignitatem acciperet. Sigismundus Romam proficiscens, iter faciebat per Venetorum regionem. Ibi, ut primum nuntiatum est Sigismundum per 39 ipsorum regionem transitu facere, miserunt nuntium, qui moneret ut ipsorum regione excederet. Hic nuntio Venetorum parere neglexit, nisi cerneret eos re ipsa transitum prohibitueros. Veneti igitur, congregato exercitu, vim facere parabant Sigismundo, nisi confestim sua discessisset regio. Ut cognovit Venetos id moliri, copias in aciem eduxit, et cum Venetorum exercitu prælium commisit. Amisit autem in eo prælio non modicam exercitus partem, ipseque in fugam compulsus, ægre, quominus caperetur, fuga evasit. Cum jam planissime desperaret se posse per Venetorum regionem adire Romam, iter flectit in superiorem Germaniam, pervenitque ad Liguriæ sive Mediolani principem. Hinc iter Romam instituit; quo cum venisset, imperator a Pontifice maximo consalutatus est. Postea rogavit pontificem maximum auxilium, quo adjunctus expeditionem contra Barbaros susceptam conficere posset. Flagitabat autem pecuniam virosque. Pontifex legatione missa ad Gallorum regem Burgundicæque ducem, effecit ut sibi darentur octo milia militum; belli autem ducem accepit Burgundiæ ducis fra-

scribens exercitum ex Germanis, quoscumque satis foret instructus, assumptisque Pannonibus et

Pajazites, quamprimum dedit Sigismundum Romanorum imperatorem, magnis copiis stipatum, adversum se pergere, accepto Europæ Asæque exercitu, summa celeritate obviam profectus est hosti usque ad Istrum, castraque communivit ab Istro, stadiis quasi quadraginta. Galli autem, ut sunt audaces, plerumque vero imprudentes, cum cuperent victoriam suam facere, arma capiunt, Barbarosque aggrediuntur quasi eo primo impetu domituri. Tandem cum prælium utriusque maxima virtute ferret, Galli fugam inveniunt: incitatissimoque cursu cum agerentur ad suos, insequentibus Turcis, et Sigismundi militibus admistis, atrox prælium coortum est (46). Cum acriter instarent Turci, etiam Pannonæ et Germani fugæ Gallorum se sociant. Festinantibus autem iis Istrum transire, ma-

Notulæ marginales.

(46) Christianorum clad. s 159.

• τοῦτω. A. ut in cont.

xima 40 pars exercitus flumine absumpta est. Facta est cædes magna Gallorum et Pannonum percutantium. Dux Burgundionum, qui totius belli imperator electus erat, ab hostibus captus est: capti sunt et alii Pannonnes Gallique plurimi. At Sigismundus in maximam vitæ discrimen adductus, vixque hostis manus, quominus caperetur, effugiens, triremem, quæ in flumine erat, conscendit, Byzantiumque ad Græcorum regem navigavit. Cum plurima cum isto rege disseruisset, et quæ volebat expedivisset, domum reversus est. Pajazites, Amuratis filius. Gallis Pannonibusque fuis atque fugatis, regionem eorum jam majore securitate populabatur. Quin etiam contra hos exercitus ductabat, mancipiaque plurima capiebat. Prosciscens autem hostili animo contra Budam, Pannonum regni sedem, podagra laboravit: nec tamen admodum eo morbo afflictus est. Haud tamen assequi queo, quid ei impedimento fore potuisset, cum festinaret adversus Budam, quominus eam urbem suæ ditionis faceret, regionemque universam subjiceret. Verum peropportune podagra tum laborans, reversus est domum: etiam copias in suam regionem abduxit. Postea missis exercitibus, Pannoniam vastabat. Tempore autem aliquantulo interposito, bellum Myrxæ (nostri Marcum vocant) Daciæ duci intulit, crimini ei dans, quod prior adjuvens se Pannonibus, contra se bellum gesserit. Dacorum (sive Valachorum, in quibus et Moldavi) gens bello præstantissima est, nec tamen admodum bonè gubernatur legibus. Vicis plerumque incolunt, sequentes pascua. Extenditur horum regio (47) ab Pannonum Ardelio, a Pannonum Dacia (quæ et Transsylvania) initium sumens, usque ad pontum Euxinum. A dextra, qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur: a sinistra regionem Bagdaniam appellatam habet. Distinguit eorum regionem mons longe se porrigens cui Prasobo (qui olim Hæmus) nomen incolæ dixerunt. Huic regioni adjacent quidam, de Scytharum genere non pauci, qui opibus plurimum possunt, subjecti Cazemiro Polonorum regi. Istam regem comitantur Scythæ Nomades, quocumque bellum verterit. Virtus autem ejus in omni bello præclara habita est. Iis finitimi sunt, qua se in septentrionem pandunt, Poloni: qua vero respicit orientem, Sarmatæ. Dacorum lingua similis est Halorum linguæ: adeo tamen corrupta et differens ut difficulter Itali queant intelligere, quæ istorum verbis pronuntiantur. Unde autem 41 lingua moribusque Romanis usi, in istam regionem accesserint, ibique sedes fixerint, a nullo mortalium accepti, nec aliquem audivi, qui ista liquido commemoraret. Dicuntur tamen homines undique confluentes in istam regionem penetrasse: haud interim ex-

τῆν τοῦ Ἰστρου διάβασιν ἀπόλωτο πολλά τοῦ στρατεύματος κατὰ τὴν ποταμὸν. Ἐγένετο δὲ φόβος πολλός, ὀλλυμένων τῶν Κελτῶν καὶ Παϊόνων, ὑπὸ τῶν ἑναντιῶν, καὶ ὁ Βουργουντίων στρατηγὸς ἐάλω, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι Παϊόνων τε καὶ Κελτῶν. Ὁ μὲν δὲ Σιγισμουῦνδος διακινδυνεύσας τὰ ἴσχυατα, καὶ παραβραχὺ ἀλώνας διαφυγῶν⁴³, ἐμβὰς ἐς τριήρη, κατὰ τὸν ποταμὸν ἐπλεῖ ἐς Βυζάντιον παρὰ βασιλεῖα Ἐλληνῶν. Ἐς λόγους δὲ ἀφικόμενος τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, καὶ χρηματίσας αὐτῷ ὅσα ἠθούλετο, ἔρχετο ἀποπλέων ἐπ' οἴκου. Παιαζήτης δὲ ὁ Ἀμουράτιου, ὡς τοὺς τε Παίονας ἐτρέφετο καὶ Κελτοὺς, ἐληξέτο τὴν χώραν αὐτῶν, ἀδείστερον ἤδη χωρῶν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἀνδράποδα πάμπολλα ἀγόμενος, καὶ ἐπὶ ἐπιλαύων ἐπὶ Πούδην⁴⁴ τὰ Παϊόνων βασιλεία, ἔκρινεν ὑπὸ τῆς νόσου, ποδαγρίαν γὰρ ἐνόσει. Μῆ⁴⁵ μέντοι ἠνωχλείτο ὑπὸ τῆς νόσου, οὐκ ἔχω λογίζεσθαι, ὅ τί περ ἂν γένοιτο αὐτῷ ἐμποδῶν, ἐπὶ Πούδην τε ἰλάσσει, καὶ παραστήσασθαι Πούδην, τὰ Παϊόνων βασιλεία, καὶ καταστρέφασθαι τὴν χώραν αὐτῶν· νῦν δὲ κάμων ὑπὸ τῆς νόσου, ἐκικαικῶς πάνυ ἀπενόστησέ τε αὐτὸς, καὶ τὸν στρατὸν ἀπήγαγεν ὡς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ὑστερον μέντοι ἐπιπέμπων στρατεύματα ἐπὶ Παιονίαν, καὶ Παννονακίαν⁴⁶, ἐδῆου τὴν χώραν. Χρόνου δὲ ἐπιγενομένου, ἐπὶ Ἀδάκκας, καὶ ἐπὶ Μύρξαν, τὸν Δακίας ἡγεμόνα ἐστρατεύετο, αἰτιασάμενος αὐτὸν, ὡς ὑπάρξαντά τε πόλεμον καὶ σὺν τοῖς Παίοισιν ἐπ' αὐτὸν στρατευόμενον. Ἔστι δὲ γένος τοῦτο (Ἀδάκκας) ἄλκιμον τε τὰ ἐς τὸν πόλεμον, καὶ εὐ πάνυ τοι εὐνομούμενον, κατὰ κώμας οἰκοῦν. πρὸς τὸ νομαδικώτερον τετραμμένον. Διήκει δ' αὐτῶν ἡ χώρα, ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας ἀρχομένη, ἔστε ἐπὶ Εὐξείνιον πόντον. Ἐχει δὲ ἐπὶ δεξιᾷ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν, τὴν Ἰστρον ποταμὸν, ἐπ' ἀριστερᾷ δὲ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην. Διείργει δὲ αὐτοὺς ἐπὶ Παιονονακίας ὄρος, ἐπὶ πολὺ διήκον, Πρασόβος⁴⁷ καλούμενον. Ἐχει δ' ὁμόρους ἡ χώρα αὕτη, καὶ Σκυθῶν τῶν Νομάδων μοῖραν οὐκ ὀλίγην, γένος πολὺ τι καὶ δλιθιον, ὑπὸ Καζημοίραιω τῷ βασιλεῖ ταττόμενον· ὑφ' ᾧ δὲ καὶ Σκύθαι οἱ Νομάδες ταττόμενοι, στρατεύονται, ἧ ἂν ἐξηγῶνται. αὐτὸς τε ἀρετὴν παρεχόμενος ἐς πόλεμον ἀξιόλογον. Τούτων δὲ ἔχονται Πολάνοι μὲν πρὸς ἄρκτον, Σαρμάται δὲ πρὸς ἑω. Ἀδάκκας δὲ χρῶνται φωνῇ παραπλησίᾳ τῇ Ἰταλῶν, διεφθαρμένη δὲ ἐς τοσοῦτον καὶ διενεγκούση, ὥστε χαλεπῶς ἐπαίειν τοὺς Ἰταλοὺς, ὅτι οὐκ ἐπιμὴ τὰς λέξεις διασημειουμένων ἐπιγιγνώσκουσιν, ὅ τι ἀνλέγοιτο. Ὅθεν μὲν οὖν τῇ αὐτῇ φωνῇ διαχρῶμενοι ἦθισι Ῥωμαίων, ἐπὶ ταύτην ἀφίκοιτο τὴν χώραν, καὶ αὐτοῦ τῆδε ᾠκησαν, οὐτε ἄλλου ἀκήκοα περὶ τούτου διασημαίνοντος σαφῶς· ἔτι οὖν, οὐτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι, ὡς αὐτοῦ ταύτη ᾠκίσθη. Αἰγεται μὲν πολλαχῇ ἰδθῆναι τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ. Οὐ μὲν δ' τι καὶ

Notulæ marginales.

(47) A monte Orbalo ac Peucinis initium sumens.

⁴³ ἄλ. ἐλθὼν δ. *nl. ut in c.* ⁴⁴ ἦτοι μπουῦδα, *in ora* ⁴⁵ καὶ εἰ μὴ μ. *Al. ut in c.* ⁴⁶ *In ora, Παιονονακίαν, ut infra.* ⁴⁷ Πρασόβος, *R. ut conit.*

ἄξιον ἐς ἱστορίαν ὀνομασθέντων παρεχόμενον τεκμήριον. Συμπίπτει δὲ Ἰταλοῖς τὰ τε ἄλλα, καὶ τῇ ἐς δια-
 ταν καταστάσει, καὶ ὄπλοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐπι-
 ἴτι νῦν τῇ αὐτῇ Ῥωμαίων διαχωρῶμενοι. Ἐς δύο
 μῆτοι διηρημένοι ἀρχῆς, ἐς τε τὴν Βογδανίαν, καὶ
 αὐτὴν παρ' Ἰστρου χώραν, οὐ πάνυ τοι εὐνομεῖται.
 Νομίζουσι δὲ ἡγεμόσιν οὐ τοῖς εὐτοῖς διαμένοντες,
 ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἀεὶ σφίσι πρόσφορον συμματαβάλλοντες,
 καθιστάσιν ἄλλοτε ἄλλους σφίσι τυράννους. Μύρξαν
 μῆτοι τοῦτον ἔρχοντα τοῦ γένους τοῦδε τὸ παλαιὸν
 γεόμενον, ἐπιχαλεζόμενοι τυράννον σφίσι κατεστή-
 σαντο, φανερόντες ἄδων τὸν πρόσθεν τυραννεύ-
 οντα αὐτῶν. Μύρξας μὲν οὖν οὗτος, παλλακίδι συγ-
 γνηόμενος, οὐκ ἄλιγάκις, καὶ νόθου, ἀπὸ τούτου σὺν
 πατρὶσι ἀνὰ τὴν Δακίαν οὐκ ἄλιγους, ὑστερον προ-
 ὄντι τῷ χρόνῳ, καὶ τελευτήσαντος Μύρξαι, ἀνε-
 φέοντο τῇ Δακίᾳ θαμὰ ἡγεμόνες ἄλλοτε ἄλλοι. Ἰστέ
 ἐπὶ τὸνδε χρόνον καθιστάμενοι ἐς τὴν ἀρχὴν. Ἐπὶ
 τοῦτον ἐπ' τὴν Μύρξαν ὑπάρξαντα πρότερον πολέ-
 μου, ἐς τοὺς Βαρβάρους εὐστρατεύμενον τῷ Σιγί-
 μουνδῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι, αἰτιασάμενος Παι-
 αζήτης ὁ Ἀμουράτιω, ἐστρατεύετο· καὶ τὸν τε
 Ἰστρου διαβάς, ἤλαυνεν ἐς τὸ πρόσω, τὴν τε χώραν
 ἀνδροποδίζόμενος. Μύρξας δὲ συλλέξας στρατεύμα
 ἀπὸ τῆς χώρας, ἐπιχειρεῖν μὲν καὶ διαμάχεσθαι
 οὐκ ἴκοντο βουλῆν· τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας
 ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασθὸν κατεστήσαντο περιποιούμε-
 νος. Ἐφαίπετο δὲ ὑστερον καὶ αὐτὸς τῷ Παιαζήτει
 στρατεύματι διὰ τῶν δρυμῶν τῆς χώρας, οἳ δὲ
 πολλοὶ ἐκ ἐνοπάρχουσι, καὶ ἀπανταχῇ περιδούου-
 τὴν χώραν μὴ βέσιμον εἶναι τοῖς ἐναντιοῖς, μηδὲ
 εὐπατῆ χειρωθῆναι. Ἐφεπόμενος δὲ ἀπεδείκνυτο
 ἔργα ἄξια λόγου, μαχόμενός τε εἰ τι διασπασθέντων
 τῶν πολεμίων, ἀπισιτούμενόν πη τῆς χώρας· ἔρα-
 ποῖτο, ἢ ἐπὶ ὑποζύγια ληϊζόμενον, καὶ οὕτω τὸ μᾶζ
 μεγίστην ἐφεπόμενος τῷ στρατεύματι· περιφανῶς δὲ
 ἐφεπόμενος, αὐτῷ διαμάχεσθαι. Καὶ δὴ λέγεται
 ἀποπερυσμένῳ τῷ στρατεύματι ἐπέκειτο ἐν λυπῇ
 πάνυ χαλεπῶς, καὶ ἐξέτιθει, καὶ διαφθείρων οὐκ
 ἄναι. Ἐνθα Βρενέζω θεράποντος γνώμην ἀποδει-
 κνύμενος, ὥστε ἀνστρατοπαδεύσασθαι τὴν στρατὸν
 αὐτοῦ, καὶ ἀπαλλαγὴν εὑρασθαι. Ἀπὸ τούτου μέγα
 τὸ ἀπὸ τοῦδε εὐδοκίμαίν παρὰ βασιλεῖ, καὶ ἐς στρα-
 τηγίας χρηματίζοντα ὑπὸ βασιλέως, ἐπὶ μέγα χω-
 ρῆσαι θυνάμειος. Τότε μὲν οὖν αὐτοῦ Παιαζήτης
 ἐνηυλίστατο, ἐπισχὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· τῇ δ'
 ὑστεραίᾳ διακόρημυσεν ἢ εἰδύνατο ἀσφαλίστατα τὸν
 στρατὸν διὰ τοῦ Ἰστρου. Οὕτω μὲν οὖν αὐτῷ ὁ ἐπὶ
 Δακίᾳ στρατός ἐπεπήγει.

in hanc regionem reduxit. In hunc modum exercitus, quem contra Dacos duxerat, domum rever-

sus est.
 Μετὰ δὲ ταῦτα Ἰλαύων, ἐπολιόρχει Βυζάντιον,
 ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Οἱ γὰρ δὴ Ἑλλήνων βασιλεῖς,
 ὡς αὐτῷ παραγενόμενοι, ἐς τὰς θύρας παρήσαν,
 καὶ εὐστρατεύοντα ἐκάστου ἔτου. Καὶ ποτε ὄντος

A stante aliquo memorabili istius gentis exemplo,
 quod operæ pretium sit ut præsumi historiæ inte-
 xatur. Nihil differunt ab Italis cætera etiam victus
 ratione, armorumque et suppellectilis apparatus
 etiamnum eodem utentes. Quamvis ea gens in duos
 discretæ sit principatus, in Bogdianam videlicet
 (quæ et Moldavia) et Istriam regionem : haud tamen
 æquo inter se jure vivunt. Consueverunt non sem-
 per eosdem habere duces : verum prout ipse vide-
 tur commodum, principes mutant, nunc hunc,
 nunc illum sibi principem ordinantes. Myrxam
 istum, qui avito istorum ducum genere erat ortus,
 accitum sibi ducem constituverunt, occiso Dano
 (48) qui antea rerum potiebatur. Myrxas hic con-
 cumbens sæpius cum pellice, filios spurcos ex ea
 tulit non paucos in Dacia. Hinc mortuo Myrxa, na-
 scebantur frequenter alii Dacorum duces, qui us-
 que ad hoc tempus in regno durarunt. Contra
 istum Myrxam Pajazites, crimini dant quod prior
 incipiens bellum, sociâ arma junxisset Sigismundo
 Romanorum imperatori, cum exercitu profectus
 est. Trajecto Istro porro progressus, prædam man-
 cipiorum multam ex ista regione rapiebat. Myrxas,
 collecta manu non modica suorum, quomodo ob-
 viam procedere hosti, præliique potestatem facere
 posset, nullo modo consultabat. Uxores et liberos
 deponens in montem Prasobum, sequelatur Pajazi-
 tis exercitum, per glandiferas istius regionis silvas :
 quæ cum plurimæ ibi sint, regionem ambiunt, adeo
 ut eam difficilem accessu hostibus præstant, captæ-
 que haud facilem. Myrxas, sequens Pajazitis exer-
 citum, insignia virtutis opera faciebat, impigre
 cum hostibus manus conserens, sicubi avulsi erant
 ab reliquo exercitu, aut sicubi frumentatum, aut
 ad prædas pecoris agendas se convertissent. Et in
 hunc modum sequens hostilem exercitum, magna
 audacia fretus, ex aperto cum hoste conflixit. Aimat
 Myrxam transeunti exercitui graviter insitisse :
 cumque foret in loco admodum difficili, hostilis
 exercitus eum adortus es : nec cessavit hostem
 fortiter inactare. Ibi Brenezes regius minister, cum
 bonum dedisset consilium, videlicet ut castra eo
 loci communirent, mali liberationem invenerunt.
 Ex hoc tempore longe gratissimus fuit regi
 Brenezes : electusque ab eodux, laudem maximam
 nactus est potentiam. Pajazites, sicuti consuluerat
 Brenezes, eo loci castrametatus est, et quiete per
 eum diem exercitum recreavit. Postero autem die
 exercitum, quam potuit tutissime transmissis Istro,

Notulæ marginales.

(48) Dacus Bonifacius.

sub Pajazite, quocunque vim belli vertisset. Pajazites, cum quondam foret Pherris Macedoniae, ibique moras traheret, Graecorum rex, Spartæ dux, Constantinus Nazarei filius, Stephanusque Elenzari filius, profecti sunt in januas. Ibi tum ad regem Pajazitem venit Mammas ab Peloponneso, qui quondam imperio rexerat Epidaurum: accusabatque Graecorum regis fratrem, ut qui sibi Epidaurum eripuisset, et injuriis plurimis se obruisset. Pajazites indignatione inflammabatur contra Graecorum regem. Indignationem hanc regis augebat instigando Joannes Andronici regis filius, qui praesto erat, et victum apud Pajazitem habebat. Ferunt, quod rex conatus sit cum interficere, cum colloqueretur secum. Verum cunctatus est. Nec tamen multo post illum interemit Halies Charatinis filius, qui ei admodum familiaris erat, multisque opibus ab eo donatus. Convenientes igitur in unum duces illi, cum ea tempestate in januis agerent, consilium inibant non amplius redeundi in januas. Constantinus Zarci filius Dragasque frater, scientia militari facile omnes excellebat, nec ulli prudentia credebatur tum temporis secundus. Is bello adortus Albanos et Triballos hostes, in ditionem accepit regionem haud penitendam. Quo mortuo, Constantinus frater regionem obtinuit, januasque frequentare coactus est. Hic promittit Graecorum regi filiam se desponsuram, si rata manserint ea quæ super defectione convenierint. Duxerat iste Emmanuel jam ante regis Colchorum (qui et Trapezuntis imperator) filiam viduam, quæ fuerat Zetinis Turcorum cujusdam ducis uxor, forma supra modum venusta. Quam cum Byzantium a Colchide adduxisset, videns eam pater forma præditam excellenti, necnon aliis excellere quæ in muliere dicuntur bona, non dubitavit eam auferre filio, sibi que connubio jungere. Erat autem is adeo afflictus podagra, **43** ut ne quidem erectus stare potuerit. Ferunt hunc insanientem amore muliebri, plurima indecora commisisse: delectatumque psalteriis, harumque consuetudine delinitum, curam dæcenter administrandi regni negligenter omisisse. Postquam nuptiæ, ut convenerat, intercessissent, duces ad defectionem aspirant, cum singuli, quantum possent, ad suam regionem dilaberentur. Rex Graecorum fugiens Turcorum regem, quarto die a Pherris Byzantium (ut perhibent) pervenit. Theodorus hujus frater venit in Peloponnesum. Reliqui quoque, impetrato a rege commento, ad sua redierunt. Appetente deinde æstate, Byzantii rex cum se non conferret in januas, nuntiareturque Pajaziti, ipsum nunquam deinceps in januas allaturum, decrevit mittere Byzantium Halicem Charatinis filium, cui plurimum videbat. Huic præcepit, ut juberet Graecorum regem venire in januas: si renueret, renuen-

A βασιλέως ἐν Φεῤῥαῖς τῆς Μακεδονίας χώρας. καὶ διατρίβοντος, καὶ τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως φοιτῶντος ἐν ταῦθα ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ τοῦ τῆς Σπάρτης ἡγεμόνος, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ζάρκου παιδός, καὶ Στεφάνου τοῦ Ἐλεαζάρου, ἀφικνεῖται ἀπὸ Πελοποννήσου ὁ τῆς Ἐπιδάουρου τὸ παλαιὸν γενόμενος ἀρχῶν, τοῦνομα Μαμμῶνης. Ὅς ἀρπάζομενος παρὰ βασιλέως Παιαζήτη, ἐνεκλίει τῶν τῶν Ἑλλήνων βασιλέως ἀδελφῶ, ὡς ἀφελόμενον τὴν τὴν Ἐπιδάουρον, καὶ ποήσαντι αὐτὸν κακὰ. ἤχθησθε δὲ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ Παιαζήτη. Ἐνήγε δὲ ἐς τοῦτο καὶ Ἰωάννης ὁ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως παῖς, ὡς παρὼν αὐτοῦ τὴν ῥαίταν εἶχεν ἀπὸ Παιαζήτησιν. Καὶ ἐπὶ λέγεται καὶ ἀνελεῖν ὠρημίον περὶ ὀμίλιας ἔχοντα. Μιτέμμελιν αὐθις οὐ πολλῶ ὕστερον. Ἐπήμμεν δὲ αὐτῶ τὸν ἐλεθρον Ἀλῆς ὁ Χαρατίνω παῖς, ὃς συνήθησ αὐτῶ ἐτύχχανεν ὦν, καὶ χρήματιν ὡς τὰ μάλιστα ἐθεραπεύετο ὑπ' αὐτοῦ. Συνιόντες δὲ εὖν ἐς ταυτὸ οὔτοι οἱ ἡγεμόνες ἐν τῶ τότε χρόνῳ, περὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως διατρίβοντες, εἰδῶσαν σφίσι λόγους, ὡς μηκέτι τοῦ λοιποῦ ἀφίξεσθαι ἐπὶ τὰς θύρας. Ἐν ταῦθα μὲν εὖν ἐγγυῶται Κωνσταντίνος ὁ Ζάρκου, Δραγάσιν δὲ ἀδελφός, ἐς ἐκείνου τελευτήσαντος τοῦ Ζάρκου, ἦν ἀνθρώπων ἀριστος τὰ ἐς συνέσιν τε καὶ πόλεμον, οὐδενὸς λειπόμενος τῶν ἐς ἐκείνον τὸν χρόνον. Καὶ πρὸς τε Ἀλβανούς καὶ Τριβαλλούς πολεμίους διαπολεμῶν, χώραν τε αὐτῶ ὀπηγάγετο οὐ φαύλην, καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ αὐτοῦ Κωνσταντίνος ὁ ἀδελφός αὐτοῦ κατέσχε τὴν χώραν, καὶ ἐφοῖτα ἐς τὰς βασιλέως θύρας. Οὗτος ἐγγυῶται τὴν θυγατέρα τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ, ὥστε ἀρπαδοῦναι σφίσι αὐτοῖς, ὅσα συνέθεντο ἐς τὴν ἀπόστασιν. Ἠγάγετο μέντοι οὗτος Ἐμμανουήλος καὶ πρότερον τὴν τοῦ βασιλέως Κολχίδος θυγατέρα χρησούσαν τε, Ζετίνω δὲ τινος Τούρκων ἡγεμόνος γυναῖκα γενομένην, κάλλιε τε διαφέρουσαν. Ταύτην γὰρ ὡς ἡγάγετο ἀπὸ Κολχίδος ἐς Βυζάντιον, θεασόμενος ὁ πατήρ αὐτοῦ τότε βασιλεύων, ὡς ἐδόκει αὐτῶ κάλλιε τε γυναικῶν πολλῶν εἶναι κελίστη, καὶ τοῖς ἄλλοις ἢ ἐλέγετο ὡς ὑπερφέρουσα, αὐτῶ τε ταύτην ἡγάγετο, ἀφελόμενος τοῦ παιδός. Ἦν δὲ καὶ ἐν νεῶν τῇ ποδαιγίξ διαφθαρέμενος, ὥστε μὴ διορθούμενος στήναι οἶόν τ' εἶναι. Λέγεται δὲ οὗτος ταῖς γυναιξίν ἐπιμαίνόμενος, κατὰ πολλὸν ἄττα ἀπρεπῆ ἐξενεχθῆναι, ἡδόμενος ταῖς τε ψαλτρῖαις, καὶ συγγενόμενος, ἀποθέσθαι τὴν ἐργασίαν τῆς βασιλείας ἐν ὀλιγοῖς πεποιημένος, γαννυμῶν τε περὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ μὲν εὖν ἡγεμόνες ἐν ταῖς θύραις ὄντες τοῦ Παιαζήτησιν, συνετίθεντο ἀλλήλοις ὡς ἀποσησόμενοι, γενομένης τῆς ἐπιγαμίας. Μιτὰ δὲ ταῦτα, ὡς εἶχεν ἕκαστος, ἀπηλλάττετο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ χώραν. Καὶ βασιλεύς μὲν Ἑλλήνων, διαφυγῶν βασιλεῖα Τούρκων, ἀφικνεῖται ἀπὸ Φεῤῥῶν ἐς Βυζάντιον τεταρτατός ἢ λέγεται Θεόδωρος, ἐξ ὁ ἀδελφός αὐτοῦ ἀφίκετο ἐπὶ Πελοπόννησον. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὡς ἕκαστος ἀπέλαυνεν ἐπὶ τὰ αὐτοῦ, ἐπιτριπίντες εἶναι ὅπῃ βασιλέως ἐπὶ τὰ

Notulæ marginales.

⁴³ ἐγένετο, R. ut in cont.

ἐαυτῶν ἦδη ἔλαστο· Ὑστερον αὖντοι, ὡς τοῦ ἐπι-
 γηνομένου θέρους, ὡς οὐ παρεγένετο Βυζαντίου
 βασιλεὺς ἐπὶ τῆς θύρας, καὶ ἠγγέλλετο τῷ Παιαζή-
 τη, μὴ εἰ εἰσθῆναι τοῦ λοιποῦ εἰσι διανοούμενος, ἐπι-
 τεύφα· Ἀίψην τὸν Χαρτινίω, ἀνδρὰ δὲ τῶν παρ'
 ἐαυτῷ δυνάμενων, ἐπέταλλε παρεῖναι αὐτὸν, ἵς τῆς
 θύρας παρεγινόμενον· εἰ δὲ μὴ, πόλεμον προσηγο-
 ρεῖσθαι αὐτῷ βασιλεῖ. Ἐλθὼν μάλιστα οὗτος ὁ Ἀλλή-
 ῆς· ἐπὶ Βυζάντιον, δημοσίᾳ μὲν ἔλεγε τὰ ἐπεσταλμένα
 αὐτῷ ὑπὸ βασιλέως, ἰχρὸς μὲν δὲ αὐτῷ, ὡς ἔνοι-
 ούμενος, ἰδίᾳ συγγινόμενον, μηδὲ μὴ εἰσθῆναι ἐπὶ
 τῆς βασιλείας θύρας. Ἐμμανουήλος μὲν ἀπεκρί-
 νητο, ὡς κείθεντα ταῖς ἐπιτομῆς εἶη, καὶ βασιλεῖ μὴ
 θάρβων, οὐκέτι βρωτὸν τὴν βίον αὐτῷ ἠγγέλατο, ἀλλ'
 ὡς ἐν βραχεῖ παρεσόμενον ἐαυτὸν ὑποδύχοιο τῷ
 βασιλεῖ, ἢ ἂν παραγγέλλοι. Ὑστερον μάλιστα ἀπίθ-
 νος· Ἄλλω, ὡς Παιαζήτη δὴλα καθεστήκει, μὴδὲ
 διανοεῖσθαι αὐτὸν εἶναι ἐπὶ τῆς θύρας, ἐπὶ τὴν τε
 καὶ ἐπολιόρκει Βυζάντιον. Ἐπελάυνων δὲ, τὴν τε
 γῆν ἑκαίρα, καὶ τὴν χώραν ἐκάστην ἰδίου, καὶ κῆ-
 μας ἀνδραποδισόμενος τὰς προαπτεῖους, ὡς οὐδὲν
 προσχώρει ἢ τοῦ ἄστεος αἰρεσις, ἀπεχώρησεν αὐτὸς
 ἐπὶ οἴκῳ. Ἐπιπέμπων δὲ στρατεύματα πανταχῇ ἀπὸ
 πάντων ἑσῶς, ἐπολιόρκει τὴν μακρὰν γυναικίαν πο-
 λιόρκειαν ἐπὶ δίκῃ ἑστῇ· ἐν οἷς πολλά τῆς πόλεως
 ταύτης ἀπεγένετο ὑπὸ λιμοῦ διαθαρρύνετα, καὶ ἐπὶ
 τὴν βάρβαρον ἀπίοντα. Τὴν μὲν οὖν Συλληθρίαν αὐ-
 τὸς καταῖχε Παιαζήτης, ἐπετρέπευα δὲ ταύτης Ἰωάν-
 νης δὲ Ἀνδρονίκου παῖς, ἃς διαφυγῶν ἀπὸ Βυζαν-
 τίου τὴν πατρῶν, ὡς οὐκ ἠδύνατο, παρεῖχε αὐτὸν
 ἐπὶ τῇ περὶ αὐτῶν χρήσει τοῦ πατρῶος, Βυζαντίου
 τῆς βασιλείας. Ὁ δὲ, κέρμων αὐτὸν ἐς Ἰταλίαν,
 διαπραξάμενος αὐτὸν ὅσα γε εἴη ὑπετίθετο, ἐπιπε-
 τεύφα Ἰαννίους, ἐπικουρίας δεησόμενον δὴθεν-
 κρῶ· αἱ δὲ κέρμων τοῖς Ἰαννίοις, ἐπέταλλεν ἐν φυλακῇ
 τῶν ἑσῶν μεθίστασθαι. Ὁ δὲ, χρόνου ἐγγυνο-
 μένος, διαφυγῶν τοῦ Ἰαννίου, καὶ ἀπὸ Ἰταλίας,
 ἀνέβη παρὰ βασιλέα Παιαζήτην. Ὁς· πολιορκῶν
 Βυζάντιον καὶ ἄγων αὐτὸν, τὴν τε Συλληθρίαν παρ-
 εστήρατο ὁμολογίᾳ, καὶ ἐπίστησεν ἄρχοντα. Μετὰ
 δὲ ταῦτα ἐλαύνων ἐπὶ Βυζάντιον, ὡς οὐ προσχώρει
 αὐτῷ ἢ Βυζαντίου αἰρεσις προσβαλόντι, λιμῷ ἐξ-
 πολιόρκει, καὶ εἰλεν ἂν τὴν πόλιν, εἰ μὴ ὁ Τεμήρης
 ἐλαύνων μεγάλη χεῖρ ἠγγέλλετο ἐπὶ αὐτὸν, ὅτι δὴ
 καὶ αὐτὸς εἶλεν ὑπὸ Τεμήρει, καὶ τὰ πολλὰ τῆς ἀρχῆς
 αὐτοῦ ἀπώλετο τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ὡς μὲν οὖν τὸ
 Βυζάντιον Παιαζήτης πολιορκῶν οὐκ ἀνίει, καὶ ἔγνω
 βασιλεὺς Ἑλλήνων, τὸν τε λέων τετράσθαι ἐς τὸ
 χαλεπώτατον, καὶ οὐκ εἶχεν ὄπωρ· τοῦ πακοῦ ἐξ-
 απλάσσει, ἐπέειπε τῷ Βυζάντιον τῷ ἀδελφιδῷ
 Ἰωάννῃ, τῷ Ἀνδρονίκου παῖδι. Ὡς γὰρ οἱ ἤχθετο
 Παιαζήτης, ὅτι εἰ αὐτὸν οὐ προσχώρει ἢ Βυζαν-
 τει αἰρεσις, καὶ ἐν ὑπόπτῳ καθεστήκει ἀποφυγῶν
 ἑσῶν, ἔσθαι ἐς Βυζάντιον, καὶ αὐτὸν ἀσμένως τε
 εἰσέβατο ὁ πατρῶος βασιλεὺς Βυζαντίου, καὶ τὴν
 πόλιν ἐπιτρέψας, φηγετο ἀποπέλων ἐπὶ Ἰταλίαν,

A ti illico bellum indideret. Italies autem, cum ap-
 pulisset Byzantium, publice quæ habebat manda-
 ta, regi exponit· privatim vero regi consuluit in
 colloquium admissus, ne januas adiret. Emmanuel
 respondit, se impetrata promptissime facturum :
 sibi vitam non amplius suavem fore, dicere, si
 offendisset regem : se brevi in januas, juxta præ-
 ceptum regis, adventurum. Deinde alienante Ita-
 lie, cum jam constaret, cum nequaquam rever-
 surum in januas, arma adversus eum arripuit,
 Byzantiumque oppugnavit. Cum eo cum exercitu
 pergeret, terram eorum singulasque regiones gra-
 vissima vastitate affixit ; suburbanaque omnia
 diripuit. Urbis oppugnatio cum ei non succederet,
 reversus est domum : singulisque annis mittebat
 exercitus, peragebatque longam illam obsidionem,
 quæ decennio duravit. Hæc obsidio plurimum
 damni Byzantiis inexit. Plurimi namque fame
 necati sunt, plurimi quoque desiverunt ad barba-
 rum. Syllibria (49) in potestatem Pajazitis venit.
 Hujus moderator erat Joannes Andronici filius,
 qui fugiens Byzantio, ne incidere in patris iras
 Byzantium regentis, cum fuga neutquam sibi con-
 sulere posset, semetipsum patris tradidit, ut eo
 ad suum uteretur arbitrium. Patris eum misit in
 Italiam : ubi cum imperata exsecutus esset, legatus
 ire jussus est ad Genuenses, auxilium oraturus :
 quibus tamen occulte nuntium miserat, ut Joannem
 advenientem in vincula conjicerent, nec quoquam
 eum abire paterentur. Hic tandem interjecto tem-
 pore, cum diu in carcere latuisset, erupit : carce-
 reque liberatus, relicta Italia, contendit ad
 regem Pajazitem, ea tempestate Byzantium oppu-
 gnantem : a quo amice susceptus est, et exercitu
 armato, Syllibriam factionibus in ditionem accepit,
 Joannemque eidem rectorem dedit. Reversus
 Byzantium, cum eam urbem vi expugnare
 non posset, fame eos debellandos esse statuit.
 Urbem eam certe cepisset, nisi Temires (50) nuntia-
 tus esset magna manu adversus ipsum adventare.
 Quod quidem eo tempore accidit, quando a Temire
 Pajazites captus, pleraque Asiani imperii amisit.
 Pajazites cum nihilominus a Byzantii oppugnatione
 cessaret, sciretque Græcorum rex suas copias in
 arcem coactas, nec posset invenire huic urgenti
 malo remedium, Byzantium patrueli suo, Andro-
 nici filio Joanni commisit. Nam Joanni huic gra-
 viter iratus erat Pajazites, quasi ipse in causa
 esset, quominus Byzantium in ditionem veniret :
 laborans igitur sinistra apud regem Pajazitem
 suspitione, ne ejus iram experiretur, fuga se By-
 zantium recepit. Hujus adventus patruo Byzantii
 regi perquam gratus exstitit, qui urbem patruelis
 fidei commendans, navigavit in Italiam, petiturus
 auxilium contra longam illam obsidionem, ne vi-
 delicet urbem istam insignem percunctam negligere

Notulæ marginales.

(49) Selymbria.

(50) Tamerlanes.

rel. Cum venisset in Peloponnesum, uxorem suam deposuit apud fratrem : ipseque conscensa naviter Italiam maturavit. Cum adisset Venetos, si que quæ velle explanasset, iter ad Lignria principem Mediolaniquæ ducem instituit : a quo comitibus exceptus, pecunia, equis, viæque ductoribus oblati, missus est ad Galliarum regem. Cum processisset in conspectum Gallorum regis, rogavit ne Byzantium, urbem Græcorum regiam, genere Galliarum regibus junctam, in summum discrimen deductam, despiceret. Regem autem Gallorum invenit furiosum et diligentis custodia ab optimatibus asservatum, donec morbus curaretur, restitue sanitatem reciperet : longo igitur tempore ibi hæsit.

ἰσχυρῶς βασιλείων Γαλατίας ὄχι. Τοῦτον οὖν μεμηνῶτα εὐρών, καὶ ἐν φυλακῇ ὑπὸ τῶν ἀριστῶν καταχόμενον, ὥστε θαρραπέεσθαι τὴν νόσον αὐτοῦ διέτριβεν αὐτοῦ ἐπὶ σιγῆν σίνα χρόνον.

Gens Gallorum est admodum antiqua opulentaque. Proinde cum nimium sibi tribuat, eo quod superet reliquas Occidentis gentes, etiam Romani imperii moderamen sibi vindicant. Horum regionis terminus orientalis est Ligarum regio : meridionalis, Hispania . septentrionalis, Germania : versus occidentem Oceano Britannicæque clauditur insulis. Longitudo ejus colligitur ab Alpibus quæ sunt extra Italiam, usque ad Oceanum et Germanos, itinere maxime decem et septem dierum, ab Italia usque ad Oceanum : ab Hispania usque in Germaniam 50 se extendit itinere maxime decem et novem dierum. Lutetia, ubi regni sedes, divitiis opibusque, et reliqua felicitate excellit. Sunt quoque in ista regione urbes non paucae regi subjectæ, quæ propriis reguntur legibus. Ducatus et duces istius regionis ditissimi et opulentissimi, qui regi parent, semper in aula ejus accedentes. Horum de grege est Burgundia dux, imperitius regionis magnæ, nec non urbibus plurimis : inter quas etiam recenseatur Brugensium urbs, et Cloniorum (51) maritimarum : nec non Gantyna (52), urbs magna et florens opibus. Est autem Brugensium urbs maritima. Oceano adjacens a regione Angliæ, insulæ sic appellatæ : ad quam et naves a nostro mari, et ab urbibus in Oceanum vergentibus, ab Germania, Hispania, Anglia, Daciaque, et a reliquis regionibus appellant. Distat hæc urbs ab Anglia stadiis centum et quinquaginta. Flandria isti regioni nomen est. Exstant autem Burgundia ducum egregia facinora, edita adversus Galliam Galliaque regem, præterea adversus Anglos. Postea dux continentis Britannicæ finitimus est, prodicens ex ea terra quæ pertinet ad regionem regis. Ultra hos continens est dux . . . His regionibus adnexa est Sallaudia, regio amplissima et pulcherrima, ad Liguriam usque excurrens. Quantum autem spectat ad maritimam Galliarum regionem, in hunc modum

ἐπιπέσειας δεηζόμενος, ἐς τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων πολιορκίαν μακρὴν καθεστηκυίαν, μὴ περιεῖν τὴν πόλιν ἀπολλυμένην. Ὡς δὲ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐγένετο, κατέβητο μὲν αὐτοῦ ἐν Πελοποννήσῳ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀβασιφῶ· αὐτὸς δὲ ἀπέβη ἐς Ἰταλίαν. Τραπόμενος δὲ ἐπὶ Οὐνετων καὶ χρηματίας αὐτοῖς ὅσα ἠδούλετο, φηγέτο ἐπὶ τὸν Αἰγυρίου τύραννον, Μεδιολάνου δὲ ἡγεμόνα. Ὁ δὲ φιλοφρονησάμενός τε αὐτὸν τὰ εἰκότα, καὶ χρήματα παρεχόμενος, ἀπέπεμψεν ἐπὶ τῶν Κελτῶν βασιλεῖα, Ἰππους τε αὐτῷ παρεχόμενος, καὶ τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας. Ὡς δὲ ἐγένετο ἐπὶ τῶν Γαλατίας βασιλεῖα, ἰδεῖτο αὐτοῦ μὴ προέσθαι πόλιν βασιλεῖα Ἑλλήνων ὑπὸ Βαρδάρων πολιορκουμένην, προσέκρουσαν ἀγχο-

Κελτῶν δὲ τὸ γένος τοῦτο μέγα τε ἐν, καὶ διδίων, καὶ καλαιόν τε, καὶ ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονῶν, ὑπερέχειν τε τῶν ἄλλων, τῶν πρός· ἐκείραν ἰδῶν, ἄξιόν αὐτῷ μετεῖναι τῆς ἡγεμονίας τε καὶ Ῥωμαίων βασιλείας. Ἔστι δ' ἡ χώρα αὐτῶν πρός Ἰω μὲν τῆ Αἰγύρων χώρα, πρός μεσημβρίαν δὲ τῆ Ἰθρίας, καὶ πρός ἀρκτον τῆ Γερμανία, καὶ πρός ἐσπέραν τῆ Ὀκεανῶ, καὶ ταῖς Βρεταννικαῖς νήσοις. Αἰτῆται δὲ ἀπὸ Ἀλπίων τῶν ἐκτὸς ὅ Ἰταλίας ἔσται ἐπὶ ὠκεανῶν, καὶ ἐπὶ Γερμανοῦς ὁδὸν ἡμερῶν μάλιστα ἑπτακαίδεκα, ἀπὸ Ἰταλίας· ἐς Ὀκεανὸν, ἀπὸ δὲ Ἰθρίας ἐπὶ Γερμανίαν, ὁδὸν μάλιστα πη ἑννεακαίδεκα. Ἔστι δὲ Παρίσιον πόλις ἐν ἣ τὰ Κελτῶν βασιλεία, εὐδαιμονία τε καὶ εὐδω προφέρουσα. Καὶ πόλις οὐκ ὀλίγη τῆς Γαλατίας, ὑπ' αὐτῷ δὲ τῷ βασιλεῖ ταττόμεναι, ἐς τὴν σφῶν διοίκησιν. Εἰσι δὲ ἡγεμονία τε καὶ ἡγεμόνες, δυνάμει τε προύχοντες καὶ ὀλιώτατοι, ὑπ' αὐτῷ δὲ τῷ βασιλεῖ ταττόμενοι καὶ ἐς τὰ βασιλεία παραγαγόμενοι αὐτῷ. Ὁ τε τῆς Βουργουντίας ἡγεμῶν χώρας κολλῆς τε καὶ μεγάλης, καὶ πόλεων ἄλλων τε, καὶ τῆς Βρουγίων πόλεως, καὶ Κλοζίων παραλίων, καὶ Γαντύνης ὅ πόλεως εὐδαιμονός τε καὶ μεγάλης, καὶ μεσογαίου. Ἔστι δ' αὐτῷ ἡ Βρουγίων πόλις, πάραλος παρὰ τὸν Ὀκεανὸν, ἀντικρὺ τῆς Βρεταννικῆς Ἀγγλίας οὕτω καλουμένης νήσου. Ἐς ἣν ὀρμίζονται νῆες ἀπὸ τε τῆς ἡμετέρας τῆσοδε θαλάσσης, καὶ ἀπὸ τῶν ἐς τὸν Ὀκεανὸν πόλεων, τῆς τε Γερμανίας, Ἰθρίας, Ἀγγλίας, Δατίας, καὶ τῶν λοιπῶν δυναστεϊῶν. Αἰεὶ δὲ αὐτῆ ἡ πόλις ἀπὸ Ἀγγλίας σταδίου πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. Ἡ δὲ χώρα αὕτη καλεῖται Φλάνδρια καὶ εἰσι τοῦτοις τοῖς ἡγεμόσι Βουργουντίας, ἔργα ἀποδοειγμένα ἄξια λόγου ἐς τὴν Κελτικὴν χώραν πρός τε αὐτὸν βασιλεῖα τῆς Γαλατίας, καὶ πρός τοὺς Βρεταννοῦς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡγεμῶν ἐπὶ τῆς ἡπείρου Βρεταννίας ἔχεται ἐκ τῆς γῆς· τῆς τοῦ βασιλείως χώρας. Ἐπὶ δὲ τοῦτοις ἡγεμῶν τῆς τοῦτων ὅ δὲ ἔχεται χωρῶν ἡγεμόνος Σαβοῦας χώρα,

Notulæ marginales.

(51) Sclusorum.

(52) Gantavum.

ἄντιός. ὅ In ora τῆς Γανδάνου.

μεγάλη τε καὶ ὑπερκαλλή: ⁷² ἐπὶ Λιγυρίαν καθή-
κουσα, πρὸς δὲ τὴν παράλον χώραν τῆς Γαλατίας.
Ὅδε ἔν μοι διακίετο πρὸς Ἱστορίαν. Ἡ μὲντοι
Τανύη, πύλη τις οὖσα τῆς Γαλατίας, ἐπέχει χώραν,
ἐπὶ τὴν Προβεντζίαν καθήκουσα, ἧς ἀρχαῖο τοῦ οἴκου
τοῦ βασιλέως τῆς Γαλατίας, Ρογέρτος βασιλεὺς. Ἦν
μητροπολις ἡ Νίτια Προβεντζίας. Πόλεις δὲ ἔχονται,
ἧ τε Ἀθηνῶν πόλις, καθ' ἣν γέφυρα ἐπίστη με-
γάλη δὴ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, ἵστα ἐπὶ Βαρκε-
λώνων χώραν ἰλθαίν. Ἀυτὴ μὲν οὖν ἡ χώρα τῆς Γα-
λατίας, ὡς συναλόγῃ διεξίεται.

Τὸ δὲ γένο: τοῦτο Κελτικῶν λέγεται παλαιῶν τε
καὶ ἔργα πρὸς τοὺς ἀπὸ Αἰθῦης βαρβάρους ἀποδε-
διγμένον λαμπρὰ, καθ' ὃν δὴτα χρόνον βασιλεῖς
Ῥωμαίων καὶ αὐτοκράτορες ἀπαδεικνύοντο οἱ τῶν
Κελτικῶν βασιλεῖς. Κάρολος δὲ μάλιστα δὴ τῶν βα-
σιλέων τούτων, τὴν πρὸς τοὺς Αἰθῦας πόλεμον ἀνε-
λήμενον, συνεπιλαμβάνοντον τοῦ τε ἀδελφίδου αὐ-
τοῦ Ὀρλανδοῦ, ἀνδρὸς τόλμῃ τε καὶ ἀρετῇ τὰ ἐς
στρατῶν ἐπισήμου γενομένου, καὶ Ῥινάλδου, καὶ
Ὀλθερίου, καὶ ἄλλων τῶν ταύτῃ ἡγεμόνων, Παλα-
τίων καλουμένων, συνδιαφερόντων αὐτῶ τὸν πό-
λεμον, καὶ πολλαχῇ κατὰ τὴν Γαλατίαν μὲν πρῶτα,
μετὰ δὲ ταῦτα, κατὰ Ἰβηρίαν τραψάμενον τοὺς
ἐναντίους, νίκας ἀνελέσθαι περιφανίς. Καὶ κλέος
αὐτῶν ἀνὰ Ἰταλίαν, καὶ Ἰβηρίαν, καὶ δὴ καὶ
Γαλατίαν, μέγα ἐς τότε ἀεὶ εὐφροούμενον ἕδεται
ὑπὸ πάντων. Αἰθῦας γὰρ διαβάνας τὸν πρὸς Ἡρα-
κλείους στήλας πορθμῶν, κατέσχον τε κατὰ βραχὺ
προϊόντες τὴν Ἰβηρίαν, μετὰ δὲ ταῦτα Ναβάρην τε
Χαρακῶνα ἰλαύνοντες, τὰ ἐς τῆδε αὖ τὴν χώραν
καταστραψάμενοι, εἰσέβαλον ἐς τὴν Κελτικὴν. Κά-
ρολος μὲν οὖν, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πόλεμον ἐξενεχόν-
τες πρὸς τοὺς Αἰθῦας, μεγάλα ἀπαδείκνυντο
ἔργα, ἀνδρῶν γενομένοι ἀγαθοί, καὶ τῆς τε Κελτικῆς
χώρας, καὶ Κελτικῆς χώρας: ἐξελάσαντες ἐς τὴν Γρα-
νάτην πόλιν ὀχυρωτάτην, ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἐς
Ἄκκιανὸν καθήκοντος. Παρ' αὐτῶν δὲ τὸν πορθμῶν
καταβραχὺ προϊόντες, τὴν τε Ἰβηρίαν χώραν πολλὴν
κατασχόντες ἔκουν, καὶ συναλούντες ἐκπολιόρκουν.
Καὶ τὴν τε χώραν ἀπειδίδοσαν τοῖς ἑαυτοῦ προσή-
κουσι, τὴν Ἰβηρίαν, καὶ Ναβάρην καὶ Ταρακῶνα,
καὶ τοὺς σφῶν αὐτῶν προσήκοντα: ὑπὸ Βιρβάρων
κλιόρκουμενους, ἀπέλυθ' ἐν τῇ κλιόρκίᾳ, καὶ
τὴν χώραν ἐπιειλόμενοι σφίσι, ἔκουν ἀπολαβόντες
ἕκαστος τὸ ἀνήκον αὐτῷ μέρος. Καὶ οὕτω μὲν ταύτῃ
καλλίστα θέμενοι τὸν πόλεμον, ἐς τότε ἀεὶ ὄμνου-
ται. ὡς ἄνδρες γενομένοι ἀγαθοί. Καὶ Ὀρμάνδον ⁷³
μὲν τὸν γε στρατηγὸν ὑπὸ διψῶν ἐκπολιόρκηθέντα
ἀποθανόν. Ῥωμαῖον δὲ διαδεξάμενον τὸν πόλεμον,
καταλιπεῖν τοῖς Ἰβηρίας βασιλεύσιν. Οἱ δὲ, διαδεξά-
μενοι τὸδε τὸν πόλεμον, ἐς ἔτι καὶ νῦν τοὺς Αἰθῦας
τούτους ἄγειν καὶ φέρειν νομίζουσι. Τὸ δὲ γένο:

A mihi ad præsentem historiam adhibita sit. At Janua
quæ est quasi porta Gallix, amplectitur regionem
quæ versus Provinciam vergit, quam imperii ha-
benis temperat Rogerius rex, ortus ex Inclyta Gal-
lix regum prosapia. Nicia metropolis est Provin-
ciæ. Hinc sequuntur et aliæ urbes, inter quas
commemoratur. Tabinlorum (53) urbs, quæ pontem
habet maximum eorum qui in orbe sunt, qua patet
aditus ad Barcenonem regionem.

In hunc modum, quantum breviter potui, de-
scripta sit Gallia. Vetustate dicunt gentem hanc
plurimum excellere, præterea sæpius magna cum
gloria fuisse barbaros ex Libya profectos, præ-
sertim eo tempore quo Gallorum reges et Cæsares
imperiique Romani reges eligebantur. Carolum au-
tem ferunt præ reliquis regibus strenue rem ges-
sisse adversus Pænos (qui et Saraceni) : cui au-
xilium venera Orlandus, vir eximia fortitudine scien-
tiaque militari Illustris, et Rhinaldus Oliberi-
usque, nec non alii duces palatini nuncupati. Qui
ubique, cum in Gallia, tum in Hiberia fugantes
hostes, plurimas insignes nacti sunt victorias.
Eorum gloria adhuc hodie laudibus ⁴⁶ apud Ita-
los, Gallos Hispanosque celebratur. Pæni enim ea
trajicientes, ubi Herculis columnæ visantur, incur-
sionem fecerunt in Iberiam, quam summa celeri-
tate occuparunt. Hinc Navarram capientes, Portu-
gallixque regionem qua patet usque ad Tarraco-
nem, et quæ ad hanc pertinent, subigentes, deva-
nerunt et in Galliam. Carolus cum suis obviam his
egressus egregia facinora patravit. Nam Carolus
principesque quos supra nominavimus, expulerunt
eos Celtiberorum et Gallorum regione. Qui fugien-
tes receperunt se in Granatam urbem munitissi-
mam, sitam in monte qui in Oceanum se projicit.
Ab isto portu paululum progressi, Hispaniam bello
adorti sunt : multamque nacti regionem, ibi habi-
tarunt. At Carolus principesque sui hostiliter eos
persecuti sunt. Regionem autem bello partam ge-
nere propinquis dederunt, Iberiam videlicet, Navar-
rum et Tarraconem. Propinquos a Barbaris obses-
sione liberarunt. Tandem regionem inter
sese distribuentes, singuli partem ad se pertinen-
tem acceperunt. Qui cum in hunc modum bellum
confecissent, ab omnibus etiam hodie canuntur, ut
qui fuerint viri spectate virtutis. Hormindus (54)
dux siti debellatus occubuit. Rhimæus (55) suc-
cedens in bellum cœptum, tandem id Hispaniæ re-
gibus reliquit. Qui suscepto bello etiamnum res
Pænorum agere et ferre putantur. Gens ista Li-
byca linguam Arabicam in usu habet : moribus et
religione imitantur Mechemetem : vestitu utuntur

Notulæ marginales.

(53) Avenionensium.
(54) Orlandus.

(55) Rinaldus.

⁷² τῆς τούτων *Hic lacuna est.* ⁷³ περ:καλλή: *Al. ut in c.* ⁷⁴ Ὀρμάνδον.

partim barbarico, partim Hispanico. Galli rebus præclare longe lateque gestis superbientes, se nobilitate et claritate reliquas Occidentis gentes longe antecedere putant. Victus horum paulo quam Itolorum delicatior, in suppellectili nullam inventas differentiam. Lingua Gallorum differt a lingua Itolorum: nec tamen adeo ab ea recedit, ut eam aliam ab Itolorum lingua dixeris. Primas semper ferre volunt, quascunque Occidentis accesserint gentes. Verum aliquantulum de ista inscitia remiserunt, postquam Angli, genus hominum Britanniam incolens, illam gentem debellaverunt, regionemque et ipsos suæ ditioni junxerunt. Cum eos regno spoliassent, exercitum Lutetiam adduxerunt, eamque urbem obsidione circumdedere. Discordia autem inter Gallos Anglosque exorta hujusmodi principium habuit.

Urbs est, Caledon (56) nomine vocant, sita in maritima Celticæ Galliæ regione, juxta Oceanum. Claritate non admodum celebris habetur: verum locus ubi ædificata est, natura censetur munitissimus. Commodissime 47 hinc ex Gallia in Britanniam navigatur. Tanta quoque portus commoditas est, ut præbeat viam facilem irruendi in Galham. Rex Britannorum, profectionem pacissecus cum oppidanis, istam urbem per insidias in potestatem accepit: captam suo imperio rexit. Gallorum regi oranti ut sibi restitueretur ea urbs, respondit: nunc non esse sibi in animo ut reddat urbem. Præsidio quoque eam firmarunt Angli, trajicientes eam ab insula. At ubi Gallus copias urbi admovit, eam longo tempore obsidione pressit. Postea cum oppugnationem procederet, exercitum reduxit domum. Transentes itaque Britanni cum suo rege, deinde Gallorum regionem populabantur: et recurrentes cum Gallorum manu non modica prælium commiserunt, ac maximam horum partem penitus deleverunt. In hunc modum ista clades accepta est. Angli cum ad regionis prædæ essent conversi, quidquid rapuissent, portabant retro, ut in sua ea deportarent. Galli, ubi deprehendissent eos in hunc modum agere, insequi statuerunt. Præsertim tamen in conspectum hostium venissent, Angli Caledon in locum munitissimum sese receperunt. Verum Galli deinceps cluxerunt eos suis copiis, constitutos in colle quodam. Angli in ancipiti versantes discrimine, et quo se verterent nescii, dicere jubent Celtis se prædæ reddituros, armaque tradituros, si incolumes in suam regionem redire permittantur. Galli responderunt: se non prius eos dimissuros quam pœnas injuriarum vastatæque regionis dederint. Hinc sentientes Britanni in extremo

A τούτο Λιθόν γλώττῃ μὲν διακρίθῃ τῇ Ἀραβικῇ, καὶ ἦθεσσι δὲ καὶ ὀρθοκλίτῃ τῇ Μιχμέττω ἐσθῆτι δὲ τούτου μὲν βαρβαρικῇ, τούτου δ' αὖ καὶ Ἰθρηικῇ. Οἱ μὲν οὖν Κέλτοι ἐς τούτου παραγεγόμενοι, μέγα φρονούσιν ἐπὶ τούτοις, καὶ γένος οἰόνται τὸ αὐτῶν εὐγενές τε καὶ διακρίπτων, διὰ πάντων δὲ τῶν πρὸς ἐσπέραν γενῶν. Αἰαίτη δὲ χροῖνται οἱ Κέλτοι ἀβροτέρα τῆς Ἰταλῶν διαίτης, καὶ σκευῇ τῇ ἐκείνων παραπλησίῃ. Φωνὴν δὲ πρὸς ἐνταῦθα μὲν τῆς Ἰταλῶν φωνῆς, οὐ μόνον τοσοῦτον, ὥστε δόξαι ἑτέραν εἶναι τῆς Ἰταλῶν φωνῆς τὴν γλώτταν ἐκείνων. Ἀξιοῦσι δὲ πρῶτα εἶναι ὅποι ἀν παραγένοιντο τῶν ἐς τὴν ἐσπέραν γενῶν. Ὑφίσταντο μόνον τῆς ἀγνωμοσύνης, ἐπεὶ τε ὑπὸ Ἀγγέλων τῶν τὴν Βρετανίαν οἰκούντων ἔθνος διαπλεμήσαν, τὴν τε χώραν αὐτῶν κατεστρέψαντο, καὶ αὐτούς, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀφελόμενοι, ἐπὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν Παρίσιον συνελθασάντες, ἐπολιόρκουν. Τὴν δὲ αἰτίαν αὐτῶν τῆς διαφορᾶς φασὶ γενέσθαι ὧδε.

Ἔστι πόλις Κάλιδη¹⁶, οὕτω καλουμένη ἐν τῇ παραλλῶ χώρῃ τῆς Κελτικῆς, παρὰ τὸν Ὀκεανόν, οὐ πάντοι ἐπίσημος, ἐν ἔχυρῳ δὲ ὦκημένη. Ἐς γὰρ τὴν ἀπὸ Γαλατίας ἀπόπλουν ἐς τὴν Βρετανικὴν ἐπιτηδείως ἔχουσα, καὶ ἐν καλῷ τοῦ πορθμοῦ ὦκημένη, παρέχεται ἐντεῦθεν ὀρμηόμενος ἐς τὴν Κελτικὴν ἐσθαλεῖν. Ταύτην τὴν πόλιν ὁ τῶν Βρετανῶν βασιλεὺς τῆς ἐν τῇ πόλει προδοσίας συνθέμενος εἶλεν ἐπιθουλή, καὶ κατασχὼν ἐτυράνευε ταύτης. Ἀκαίτουντι δὲ τὴν πόλιν ταύτην τῷ Γαλατίας βασιλεῖ οὐκ ἔρη ἐκῶν εἶναι ἀποδιδόναι, καὶ φρουρὰν ἐφαίνον διαπορθμύοντες ἀπὸ τῆς νήσου ἐπὶ τὴν πόλιν. Τὴν μόνον πόλιν ἐπελαύων ἐπολιόρκει ἐπὶ συχνῶν χρόνων. Μετὰ δὲ ὧς οὐ προχώρησι αὐτῶν οὐδὲν πολιορκούντι, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἐκ' οἴκου ἀναχωρῶν. Ἰστέρον δὲ ὁ Βρετανῶν πολὺ τι στρατεύμα ἀθροίσας, καὶ διαδάντες ἐς Γαλατίαν τὴν χώραν ἔδρουν. Καὶ πῃ συμμίζαντες τῇ Κελτικῶν μοίρῃ οὐκ ὀλίγη, καὶ μαχεσάμενοι, διέφθειρον τὸ πλεόν τῆς Κελτικῆς· ἐγένετο δὲ ὧδε. Ὡς ἐπὶ διαρπαγὴν τῆς χώρας ἐτρέποντο οἱ Ἀγγελοι, ἐπήλαυον ὀπίσω ἀπάγοντες λεῖπαν καταλαβόντες δὲ αὐτούς οἱ Κέλτοι πρὶν ἢ ὀρθῆναι διασωθέντες ἐς τὴν Κάλιδη¹⁷ περιστῆσαι τε αὐτούς κυκλωσάμενους ἐν τινὶ λόφῳ. Ὡς δὲ ἐν ἀπόρρω τε εἶχοντο οἱ Βρεταννοὶ, μὴ οὐκ ἔχοντες ὅποι τρέπωνται γενόμενοι, διεμνηύοντο ὥστε τὴν λεῖπαν ἀποδοῦναι καὶ τὰ ὄπλα, ἐφ' ἧ ἐπιτραπήναι σφίσι ἀσπίσιν ἀπιέναι ἐς τὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ οὐκ ἔρασαν ἐπιτρέπειν ἀπιέναι, εἰ μὴ δώσουσι δίκην, ὣν εἰς τοὺς Κέλτους ἐξυθρίσαντες, τὴν χώραν αὐτῶν ἀρπάξουσιν. Ἐνταῦθ' ὧς ἔγνωσαν οἱ Βρεταννοὶ, ἐς τὴν ἑξατον τοῦ κακοῦ ἀφικόμενοι, μαχόμενοι τοῖς Κέλτοις, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἄνδρες γενόμενοι ἀγαθοῖς τραψάμενοι δὲ τοὺς ἐναντίους, ἰδίωκον φεύγοντας, καὶ διέφθειρον αὐτοῦ ταύτην πολλοῦς. Κελτοὺς δὲ

Notulæ marginales.

(56) Intelligit *Cales*, sive *Caletum*.

¹⁶ *In ora, γρ. Κάλιτες.* ¹⁷ *Κάλιτες. In al. ut c.*

φασί τινες, φεύγειν αὐτοὺς ἐν ταῖς μάχαις οὐ θέμις· ἄλλα μαχομένους αὐτοῦ τελευτῆσαι. Καὶ ἀπὸ τοῦτου Κελτοὶ σφᾶς ἀξιοῦσι προΰχειν τῶν ἄλλων γενναϊότητι, καὶ ἐπισημαντικότητος εἶναι ἀπάντων. Τοῦς μάλιστα Βρεταννοὺς ἀπὸ τοῦδε ἀδειότερον ἤδη χωρεῖν ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Κελτῶν πολιτοκοῦντας, καὶ κατὰ βραχὺ προΰχοντας, μαχέσασθαι τε τὴν μάχην ἐν τῷ Ἀύπης πεδίῳ οὕτω καλουμένῳ· ἐν ᾧ οὐδὲν πλεον ἔχοντας οἱ Ἄγγλοι, τῇ προτεραιᾷ ἐνηυλίσαντο, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ ὑστέραιᾳ μαχεσάμενοι, ἐφόνευσον τοὺς Κελτοὺς μαχομένους, φύρδην τε καὶ ἀναμίξ, καὶ χωρὶς ὡς ἕκαστον ἐπιχωροῦντα, ὥστε ἀποθάνειν. Τὴν μάλιστα χώρην σχεδὸν τοῖς σύμπασιον ὑπαγομένους οἱ Βρεταννοί, ἐχώρουν ἐπὶ τὰ βασίλεια τῆν πλείων αὐτῆν τοῦ Παρισίου. Καὶ ἦσαν δὲ τὰ Κελτῶν πράγματα προσδοκίμα ἐπὶ τὴν ἕκαστον ἤδη ἀφίξεσθαι κίνδυνον. Διαιδοκίμουσι τοῖς Κελτοῖς, ὡς τριαυτῆ κατείχοντο συμφορᾷ, καθ' ἃν δὴ χρόνον ἀνθρώποι μάλιστα εὐώθασιν ὡς τὰ πολλὰ ἐπὶ δεσποταμονίαν τρέψασθαι, γυνή τις τὸ εἶδος οὐ φαύλη, φαιμένη αὐτῇ χρηματίζειν τὸν θεόν, ἡγεῖσθαι τε τῶν Κελτῶν, ἐπισπομένω αὐτῇ καὶ πεποιημένων. Ἐξηγεῖσθαι τε τὴν γυναῖκα, ἣ δὴ ἐφρασε σημαίνεσθαι αὐτῇ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, προσελθὲν τε συλλεγομένους τοὺς Βρεταννοὺς, καὶ ἀναμαχομένους, οὐδὲν πλεον ἔχοντας τῶν Ἄγγλων. Ἐπηυλίσαντό τε αὐτοῦ, καὶ τῇ ὑστεραῖα αὐτῆς ἤδη βαρβόοντες, τῇ γυναικὶ ἐξηγουμένη, ἐπὶ τὴν μάχην ἐπέστησαν, καὶ μαχεσάμενοι ἐτρέψαντό τε τοὺς πολεμίους, καὶ ἐπεξηλθον διώκοντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦ τε γυνὴ ἀπέθανεν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ. Καὶ οἱ Κελτοὶ ἀνέλαθόν τε σφᾶς, καὶ ἐβρώμενέστεροι ἐγένοντο πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς μαχομένοι, καὶ τὰς πόλεις σφῶν ἀπολαμβάνοντες, διεσώζοντο αὐτοὺς τὴν βασιλείαν αὐτῶν. Ἀχρὶς οὐ πολλάκις διαδόντων ἐς τὴν Γαλατίαν στρατῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἀπὸ Βρεταννίας, μαχεσάμενους τοὺς Κελτοὺς, φέρονται πλείων τῶν Βρεταννῶν, ἐςδὲθ συνελαύνοντες αὐτοὺς ἐς τὴν Καλιδίην, ἐξελάσαι αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας.

Βρεταννικαὶ νῆσοι, καταντικρὺ τῆς Φλανδρίας, τρεῖς οὔσαι, ἐπὶ μάλιστα δὲ Ἄκτανου καθήκουσαι, οἷς ἐ μὲν μία νῆσο· τυγγάνει οὔσα, ὅποτε πλημμυρία, οἷς δ' αὖθις τρεῖς, ὅποτε τὰ ὕδατα ἐς ἄκρωτιν γιγνώμενα ἀναστρέφοιτο. Δικαιοτέρα δ' ἂν λέγοιτο μίξ αὕτη ἡ νῆσο, ἐπὶ καὶ μία τε οὔσα, καὶ κατ' αὐτὸν διήκουσα πολιτεύεται φρονουσα τε κατὰ ταῦτό, καὶ ὅζ' ἐνὸς ἀρχομένη, τὰ ξύμφορα αὐτῇ ἐπισκοπεῖ. Ἔστι δ' ἡ περίοδος τῆς νῆσου ἐς παντασχιλίους μάλιστα σταδίους. Γένος δὲ ἵνοικαι τὴν νῆσον πολὺ τε καὶ ἄλιμον, πόλεις τε ἵνοισιν αὐτοῦ μεγάλας τε καὶ ἄλιαι, καὶ πόμαι δὲ πλείεσαι. Ἔστι δ' αὐτοῖς βασιλεὺς, καὶ μητρόπολις αὐτῶν, ἐν ἣ καὶ βασίλεια, Λούνδρας ἴσ, τοῦ βασιλέως ὅπ' αὐτῶν δὲ ἡγεμονίαι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ οὐκ ὀλίγαι, κατὰ ταῦτα τοῖς Κελτοῖς διατιθέμεναι τῷ σφετέρῳ βασι-

Notulae marginales.

(57) Anna sive Joanna Franca puella, quam vivam esse combustam tradunt 1431.

¹⁰ Λούδινη, in ora, ἦτοι Λούνδρας.

se versari periculo, manus conserentes cum Gallis, pauci cum multis, viros fortissimos se exhibere. Hostes fugam inire compellunt: fugientes persequuntur, plurimosque eo loci trucidant. Verum quidam docent, nequaquam fas esse Gallis fugere: proinde nec fuga sibi consuluisse, sed fortiter praeliantes ibi occubuisse. Hinc existimant Galli, se fortitudine gloriaeque splendore antecere reliquas gentes. At Britanni cum victoria essent potiti, minore iam cum metu arma movere contra Gallorum urbes, quas obsederunt: paulatimque progressi, tandem praelium fecerunt in campo Lypae (uæroris) sic dicto. Verum cum eo die victoriam non essent assenti, castris positis, quieverunt. At die postero praelium redintegrantes, Gallos constipatos et confertos, separatos quoque, ut quemque nacti erant, neci dant. Hinc regionem Galliae propemodum universam subjicientes Britanni profecti sunt contra Lutetiam, regni sedem. Jam periculum gravissimum Gallis impendebat: proinde ad superstitiones, ut in hujusmodi fortunis fieri solet, convertuntur. Erat mulier forma haud illiberali (57), quae dicebat sibi cum Deo esse colloquium. Haec ducebat Gallos, qui ipsam sequebantur. Mulier autem cum foret militiae dux, indicabat Numinis indicio se scire, Britannos cum exercitu accedere. Commissa tandem pugna, cum victoriam Angli non essent adepti, in castra se receperunt. Posterio die freti virtute mulieris, quae exercitum ductabat, praelii potestatem faciunt. Eo in praelio hostes fugarunt, fugientes persequenti sunt. Mulier illa in eo praelio desiderata est. At Galli cum recepissent animos, jamque fortitudinis collegissent famam, fortiter contra Britannos dimicantes, urbes suas recuperarunt, regnumque totati sunt: quamvis plurimi et maximi exercitus a Britannia in Galliam transirent, tamen Galli semper victoriam pugnantem invenere. Hostes fugere coegerunt Caledam, tandemque penitus eos e Gallia pepulerunt.

Britannia et insulae tres sunt e regione Flandriae, longe lateque Oceanum occupantes. Una sita est eo loci ubi maris inundatio sive æstuarium conspicitur. Reliquae tres sunt, ubi aquae in gurgitem conversae revertuntur. Rectius quis dixerit, istas insulas unam esse: quoniam una existens, et ad eandem sese extendens, iisdem legibus et moribus iisdem gubernatur, et uni subjecta magistratui, quae sibi utilia sunt prospicit. Insulae hujus ambitus continet quinque maxime millia stadiorum. Eam tenet gens populosa et fortis. Habet urbes magnas et opibus florentes, nec non vicos quamplurimos. Rex eam gentem imperio temperat. Londras regni metropolis et sedes habetur. Sunt in ista regione principatus non pauci, qui obtemperant regi non secus ac in Gallia fieri supra memorav;

mus. Nec quisquam rex facile his principatum eripuerit : nec etiam præter suas consuetudines statutaque regi obsequi tenentur. Ea insula plurimas calamitates experta est, gerens inimicitias cum multis principibus, cum rege quoque inimicitias suscipiens et intestinis seditionibus interdum laborans. Profert regio ista vinum nullibi : nec etiam reliquorum fructuum admodum fertilis est. Frumenti autem et hordei et mellis, lanæque plurima est affluentia, adeo ut his longe reliquis regionibus uberius sit : plurimas itaque vestes contextunt. Lingua utuntur prope modum peculiaris, qua nec Germanos, nec Gallos, nec alios finitimos populos referunt. Quotidianæ vitæ usu, moribus quoque et victu nihil a Gallis discrepant : parva ipsis uxorum liberorumque cura est. Itaque per universam insulam hic mos servatur, quando quis amici domum vocatus ingreditur, ut primum cum amici uxore concubat, ut deinde benigne hospitio exipiat. In peregrinationibus quoque mutuis utuntur uxoribus amici. Eadem consuetudo observatur in Phrantalorum (58) regione ibi maritima, usque ad Germaniam. Nec probrosus ducunt, uxores et filias in hunc modum impregnari. Metropolis ejus insulæ, viris, opibus, potentia reliquas urbes antecedit : divitiis quoque et reliqua felicitate omnes urbes Occidentem spectantes facile superat. Fortitudine et virtute bellica ea gens melior finitimis, et aliis plurimis Occidentis populis censetur. Quantum ad armorum habitum attinet, scuta Italica et gladius Græcos gestant. Missilibus utuntur oblongis, adeo ut plerumque ea stantes in terram desigant. Flumen Thomeas nomine istam urbem alluit, magnum et rapidum, quod in Gallicum mare effunditur ab urbe stadiis decem et ducentis : ibique restagnat adeo, ut facile navibus hinc ad urbem accedere liceat. Et sane aqua refluit ægre in fluvium ascendens propter urbis obiectum, fluens per gurgitem, qui est in regione maritima Gegeutiæ. Ubi autem aqua in insula se receperit in gurgitem, naves in sicco destitui constat, expectantes donec inundatio solita redeat. Inundatio aquæ excrescit, ubi plurimum, ad cubitos regius quindecim : ubi vero minimum, ad undecim cubitorum mensuram augetur. Nocte igitur et die recedentes, postea remeant aquæ, inque bis in spatio viginti quatuor horarum. Luna cum fuerit in medio cælo horis nostri, et ejus qui subter terram est, in contrarium motum aquæ discedunt. Verum ut causas hujus reciprocationis investigemus, in hunc modum nos inquisitionem facere oportet. Lunæ sidus a Deo ordinatum est, ut aquarum naturam administret. Hinc credimus lunæ naturam et temperaturam, quam initio a Deo magno rege accepit, non abhorreere ab aquarum natura. Nam cum suo motu se in altum recipiat,

λει. Ὅστε γὰρ ἐν θαλάσῳ ἀφέλιτο βασιλεὺς τῶν ἰωνῶν τινὰ τῆν ἡγεμονίαν, οὕτε παρὰ τὰ σφῶν ἐθίμα ἀξιούσιν ὑπακούειν τῷ βασιλεῖ. Ἐγένοντο δὲ τῇ νήσῳ ταύτῃ συμφοραὶ οὐκ ὀλίγαι, παρῆκλουσῃ αὐτῇ, ἐξ διαφορᾶν ἀφικνουμένων τῶν ἡγεμόνων πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ἄλλα τε καὶ δὴ φέρει ἡ νῆσο; αὐτῇ, οἶνον δὲ οὐδαμῆ, οὐδὲ ὀπώρα; πάνυ τοι. Σίτον δὲ καὶ κριθάς, καὶ μέλι, καὶ ἐρίά ἐστιν αὐτοῖς οἷα κάλλιστα τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις. Ὅστε καὶ ὀφείνεται αὐτοῖς πῆμπολύ τι πλῆθος ἱματίων. Νομίζουσι δὲ γλώσση ἰδίᾳ πάνπαν, καὶ οὐδανὶ συμφέρεται ἐς τὴν φωνήν, οὕτε Γερμανοῖς, οὕτε Κελτοῖς, οὐδὲ ἄλλῳ οὐδανὶ τῶν περιόικων. Σκευὴ τε τῇ αὐτῇ χρώμενοι τοῖς Κελτοῖς, καὶ ἤθεστέ τε τοῖς αὐτοῖς καὶ διαίτῃ. Νομίζεται δὲ τούτοις τὰ τ' ἀμφὶ τὰς γυναῖκάς τε καὶ τοὺς παῖδας ἀπικνωτέρα ὥστε ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον, ἐπειδὴν τις ἐς τὴν τοῦ ἐπιτηδείου αὐτῷ οἴκῳ ἐσθῆι καλῶν μανῶν, κύσαντα τὴν γυναῖκα, οὕτω ξενίζεσθαι αὐτόν. Καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς δὲ ἀπανταχῇ παρῆχονται τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις. Νομίζεται δὲ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Φραντάλων χώραν, τὴν ταύτην παράλον, ἔχει Γερμανίας. Καὶ οὐδὲ αἰσχύνειν τοῦτο φέρει ἑαυτοῖς, κύεσθαι τὰς τε γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας. Ἄνδρῶν δὲ ἡ πόλις δυνάμει τε προέχουσα τῶν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ πασῶν πόλεων, διδῶν τε καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονία οὐδεμίᾳ; τῶν πρὸς ἐσπέραν λειπομένη. Ἄνδρᾶ τε καὶ τῇ ἐς τοῦ; πολλοῦς ἀρετῇ ἀμείνων τῶν περιούκωντων, καὶ πολλῶν ἄλλων τῶν πρὸς ἡλιαν δύνοντα ὀδοῖσιν δὲ χρωῖνται θυροῖς μὲν Ἰταλικοῖς, καὶ ἕρσιον Ἑλληνικοῖς, τόξοις δὲ μακροῖς, ὥστε καὶ ἰστώντα; ἐς τὴν γῆν αὐτοῦ; τοξεύειν. Ποταμὸς δὲ παρ' αὐτὴν γὰρ τὴν πλάτην βέων, σφοδρὸς τε καὶ μέγας, ἐς τὸν πρὸς Γαλατίαν ὠκεανὸν ἐκδιδοῖ, ἀπὸ τῆς πόλεως ἐς σταδίου; δέκα τε καὶ διακοσίου; ἐπὶ θάλασσαν, καὶ πλημμυρεῖ ἀναβαίνειν τὰς ναῦς αὐπετώσ πάνυ ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ μίντοι ἐπιστρέφει τὰ ὕδατα τὰ ἐμπαλιν γινόμενα; χαλεπῶς ἐπὶ τὰ βεῦματα ἀνίστα, ἀντικώπτειν ἐπὶ τὴν πόλιν ἰόντα. Κατὰ μίντοι ἀμπωτιν, ἐν τε τῇ παραλίῳ χώρῃ τῆς Γεγευτίας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ ἐς ἀμπωτιν γινομένων τῶν ὕδατων, τὰς ναῦς ἐπὶ θηρᾶν γίνεσθαι περιμενούσας; ἐς δ' ἀναπλημμυρίζει αὐθις τὰ ὕδατα. Πλημμυρεῖ δὲ ἐ; τὸ μέγιστον, ἐπὶ πῆχεις βασιλικούς κιντακαίδεκα ἑτοῦλάχιστον δὲ ἐπὶ ἑνδεκα. Νυκτὸς μὲν εὐν καὶ ἡμέρας ἀπορρέοντα, πλημμυρεῖ αὐθις ἐπανιόντα. Σελήνης δὲ κατὰ μέσον οὐρανὸν γιγνομένης, ἐς τε τὸν καθ' ἡμέρας καὶ ἐς τὸν ὑπὸ τὴν γῆν ὀρίζοντα, τρέπεσθαι ἐπὶ τὴν θανάτιαν τὰ ὕδατα κίνησι;. Χρῆ οὖν διασκεπείσθαι περὶ τῆς κινήσεως ταύτης; τῶν ὕδατων, ἐπὶ ἐπισκεπτομένους. Τὴν γὰρ σαληνὴν ἐπιτροπεύειν τε τὴν τῶν ὕδατων φύσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τετάχθαι οἴμεθα. Οὐκ ἀνδρῆ ἀσυμφώνως ἔχειν πρὸς τε τὴν φύσιν τε αὐτῆς; καὶ τὴν κοῤῥατιν ἦν

Notulæ marginales.

(58) Al. *Vandalorum*.

¹⁾ *supersec. Φλανδρίαν in uno.*

εἰληχε τὴν ῥοχὴν ὑπὸ Θεοῦ τοῦ μεγίστου βασιλέως. Ἀπὸ μὲν τὴν κίνησιν αὐτῆς μεταωρίζουσιν ἐπέλαξε-
σθαι τε, ἐφ' ᾧ τὰ ὕδατα ἐς δ' ἐπὶ τὴν μεγίστην ἀνι-
στάντων γίνονται τῶ οὐρανῷ. Καταεῦθεν αὖθις πατι-
σαν ἰπανόνται τὰ ὕδατα, μήκετι συνανιόντα αὐτῇ
ἐς τὴν ἀνοδόν. Ἐπειδὴν δὲ αὖθις ἐς τὴν κάθοδον
γενομένη ἀρξήται γίνεσθαι ἐς τὸ ἀναντε·, τὸ ἐντε-
θεν αὖθις ἰπανόντα πλημμυρεῖν. Συμβαίνει μέντοι
καὶ ἐπὶ πνευμάτων, ἐς τοῦτο συμβαλλομένων, κινεῖν
ἐτι μᾶλλον τὰ ὕδατα, ὅθεν ἂν δεχόμενα ἢ τὴν ἀρχὴν
τῆς κινήσεως. Φέρο·το δ' ἂν ταῦτα κινούμενα διττον
τῆνδε τὴν κίνησιν, ἐπὶ τὴν τοῦ παντός· τοῦδε τοῦ
οὐρανοῦ κίνησιν, τὴν τε αὐθαίρετον καὶ δὴ βίαιον
γενομένην. ὡς ἂν μὴ ἐς σύμφωνόν τινα ἀρμονίαν
γενομένης τῆς κινήσεως, πολυειδῆ τε καὶ ὡς μάλι-
στα ἢ ἂν τὸ ἥδιστον ἐπὶ τε τῇ θεωρίᾳ, καὶ ἔψει, καὶ
ἀποῆ, καὶ ἐς ὅσον τινὰ σύμφωνον τῇ τοῦ παντός·
τοῦδε ψυχῇ, ὡς ἂν αἰθομένη μᾶλλον τι ἐνεγκου-
σῶν τῶν κινήσεων, καὶ ἀλλήλαις συμφερομένων ἐς
τινα ὁμοειδῆ συμφωνίαν ἔχοντι ἄλλην τὴν ἡδισθαί.
Ἐνταῦθεν τὴν τε ψυχῆς κίνησιν τὴν ἀρχὴν ἐκείθεν
λαμβάνουσιν, ἐπὶ τὸ διττὴν ἐκείνην φορὰν κινεῖν
αὖθις τὰ σώματα, αὖξοντά τε δὴ καὶ φθίνοντα. Καὶ
μὲν δὴ καὶ ἐπὶ κίνησιν τῆνδε τὴν ὁρμὴν ἐπιδέχεται
τῶ παντὶ τῆδε συμφερομένην ἢ ἡμετέρα
ψυχῇ· τῇ μὲν αὐθαίρετῶ τὴν τε γένεσιν καὶ ἀξί-
σιν ἰκασθαι ἀνάγκη, τῇ δ' αὖ βίαιῶ καὶ ἀκουσίῶ
κινήσει· τὴν τε φθίσιν αὖ καὶ τελευτὴν ἐπισπομέ-
νην συμβαίνειν τοῖς· τῆδε οὖσι. Ταῦτα μὲν ἐς τε τὴν
τοῦ Ὀκεανοῦ κίνησιν, καὶ τὴν τῆδε αὖ διττὴν ζώων
ἐμφύτων κίνησιν, ὅσα τε ψυχῆν ἴσχει, ἐνταῦθα καὶ
κίνησιν κινεῖται ἡντιναοῦν. Τὰ μέντοι ἐς τῆνδε τὴν
θάλασσαν ὕδατα οὐ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἀνάγκη κινεῖ-
σθαι κίνησιν, ἀλλ' ὡς ἔχει τε ἕκαστὰ πνευμάτων τε
καὶ τόπων ἐς τὴν κίνησιν, βίαιομένων αὐτά, ἢ φύ-
σεως ἔχει ἂν καὶ ῥοπῆς, πρὸς τὴν ἂν κινεῖτο δὴ
ταῦτα κίνησιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς τὴν τῶν ὕδατων
θάλασσης, ἐς τοσοῦτον ἀπεβρίθω. Ἐπάνειμι δὲ
μεθα.

Βασιλεὺς γὰρ δὴ Ἑλλήνων, ὡς ἐπὶ τὸν βασιλέα
Κελτῶν ἀφίκετο, φρονίτη τε ὄντα δὴ κατέλαθεν, οὐκ
ἐξέγειρετο οἱ στρατῶν ἄλλω τῶν κατὰ τὴν Γαλατίαν
ἡγεμόνων ἐνεκα ἀφίκετο χρηματίσει· καὶ διὰ ταῦ-
τα συμβουλευόντων τῶν αὐτοῦ ταύτη ἀρίστων, ἐπί-
μενε θεοῦ πευθῆναι τὸν βασιλέα, συχνόν τινα διατρι-
βῶν αὐτοῦ χρόνον. Ὡς δὲ ἐπετείνετο ἐπὶ μακρότερον
τοῦ νοσήματος, οὐκ οἶός τε ἦν ἐτι ἐπιμένειν αὐτῷ,
ἐπιστρέψε δὲ Γερμανίας τε καὶ Πανονίας. Παιαζή-
της δὲ τῆς Βυζάντιον ἀπολιόρκει, πρῶστῶν ἐντετα-
μένως, καὶ ἐπὶ Πελοπόννησον πέμφας στρατὸν,
ἀπακροῶν μυριάδας πέντε, καὶ Ἰαγούπην, τὸν τό-
τε αὐτῷ Ἐδρώπης στρατηγὸν, αὐτὸς εἶχεν ἀμφὶ τῇ
ἐκείνου ἀρχῇ τῇ περὶ τὸ Βυζάντιον. Ἰαγούπης μὲν
οὖν τῷ Βρενέζῃ, τότε δὴ ἀρξαμένω εὐδοκμεῖν, ἐσι-
βαλον ἐς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ Βρενέζης μὲν πολ-
λέως ἰσβαλὼν, καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα ἰδῆου τὴν

atrahit aquas sub se ex istentes, donec ad maxi-
mum sui motus ascensum pervenerit. Deinde ipsa
descendente aquæ refluent, non amplius quam do-
nec fuerit in descensu, ipsam sequentes. Ubi autem
ad ima sui cursus descenderit, et in altum iterum
assurgere inceperit, aquæ redeunt inmundant.
Verum si accesserint venti, accidit ut aquæ magis
moveantur. Undecunque tamen motus principium
aquæ susceperunt, constat 50 eas duplici motu
moveri, imitantes hujus universi cæli motum, qui
partim naturalis, partim violentus censetur. Itaque
nisi in harmoniam animi a parte sibi consona mo-
tus iste recesserit, plurimæ et varix motus species
exoriuntur. Et sane in primis suave speculationi,
jucundumque visui et auditui spectaculum fuerit,
si in debitam mensuram quamdam hujus universi
anima contracta fuerit, quasi sentiat suos motus
et inter se commisceat, debitamque harmoniam,
quæ plurimum delectationis contineat, pulchre con-
stituatur. Ab hoc motu duplici etiam anima nostra
motum duplicem accipit, et dupliciter corpora mo-
vet, partim quidem ut crescant, partim vero ut de-
crescant. Nam dum hujus universi motum anima
nostra comitatur, necessitas exigit ut motus natu-
ralls generationem et augmentum, violentus vero
corruptionem et interitum naturalium corporum
signal. Hæc quidem, quantum attinet ad oceanum,
et ad duplicem eorum quæ animam habent, motum,
quocumque tandem motu impellatur, dixisse suffi-
ciat. At humorem qui in nostro est mari, non ne-
cesse est isto agitari motu: verum pro natura ven-
torum et locorum, quibus opportunus est, motus
ciere solet humor. Ista commemoravimus hactenus,
quia spectare visa sunt præcipue ad Oceanum reli-
quorumque marium plerumque motum. Nunc un-
de digressi sumus, redeundum est.

τοῦ Ὀκεανοῦ κίνησιν, καὶ ἐπὶ πλείστον δὲ τῆνδε τῆς
ἐπ' ἐκεῖνα τῆς ἀρρηγῆσεως, ὅθεν ταύτῃ ἀπετραπί-

Rex Græcorum cum in Galliam venisset, regem
Gallorum p̄renesi laborantem offendit: nec potuit
a quoquam Galliæ ducum impetrare ea, propter
quæ iter in Galliam intenderat. Quapropter consen-
sientibus id optimatibus, qui ibi erant, moras tra-
here statuit, donec rex curaretur. Cum autem mor-
bus in longum protraheretur, manere diutius non
fuit ausus; proinde transita Germaniæ et Pannoniæ,
domum rediit. Psjazites ea tempestate oppugnatio-
ni urbis Byzantiæ intentus erat. Misit quoque in
Peloponnesum exercitum, qui complectetur quin-
que myriades hominum. His præfecit Jagupen, eo
tempore Europæ ducem. Ipse autem incumbebat
Byzantii oppugnationi, ut et id regnum sibi subjice-
ret. Jagupes et Brences, qui tum clarescere
incipiebant, rebus fortiter gestis, incursionem fece-
re in Peloponnesum. Et quidem Brences, cum

Notulæ marginales.

scipius Peloponnesum tentasset, tandem ad popu- A lationes animum convertit, devastans Peloponne- sum et alia Coronæ Methonæque finitima loca. Jagupes Europæ dux cum exercitu accedens, Argos urbem oppugnare aggressus est: eamque eo tem- pore 51 obtinuit. At Theodorus Spartæ dux hanc urbem vendiderat, cum Græci jam desperarent de Byzantii Peloponnesique salute, ipsorumque res in gravissima pericula adductæ essent. Tunc igitur, cum Græcorum res in ancipiti hærerent peri- culo, Argos urbem Nauplio Græcorum oppido fini- timam vendidit haud magno pretio. Spartam ta- men, cum in colloquium venisset cum Rhodi Nazariis, iis magna pecuniæ vi vendidit. Spartani cog- nito se traditos esse a suo duce, qui eo tempore aberat, Rhodi, admoniti a suo episcopo, qui id iudicium fecerat, in comitium evocantur. Ibi mul- tis utro citroque jectatis, conjurationem faciunt, et unanimiter conspirant, se nulli Nazæorum (59) aditum ad se concessuros: imo quidvis potius mali subituros, quam Latinorum Nazariis parere velint. Quo res ista majore auctoritate gereretur, episcopum ducem creant. Venientibus Nazariis eliciunt, ut continuo suis finibus discederent: sin minus, se eos pro hostibus habituros. Hi igitur cum conatus omnes eaderent irriti, abiere, quasi profecturi ad duces Theodorum Theodorus ubi rescivit rem longe aliter quam agitasset animo, evenisse, lega- tos ad Spartanos misit, tentaturus eorum animos, si redeuntem demum suscipere vellent. Ut autem tenta- tis admiserunt orationes, regressus est in urbem, fidem dans, interposita jurisjurandi religione, se nihil hujusmodi amplius in animum inducurum. Ea tempestate Veneti præsidio arcem Armarum, eamque obtinere. Contra Argos urbem, ut eam oppugnaret, summa vi Jagupes copias duxit: ag- gre-susque murum scipius, nihil proficiebat. Nec multo post cum urbem duobus in locis simul ador- tus esset, eam capere summa ope nitebatur. Oppi- danis autem qui in sinistra urbis parte resistebant, paniceus terror, spectro viso, injicitur. Putabant enim se vidisse virum quemdam indigenam dicen- tem, urbem in dextra parte qua oppugnabatur, captam esse. Relicto itaque loco isto, citato agmi- ne contenderunt ad dextram urbis partem. Hinc D hostes sumptis animis muros superarunt, urbemque illam gloria et vetustate præstantem vi occupave- re, prinitusque diripere. Inde collegerunt Turci mancipiorum tres myriades: quæ omnia in Asiam deportarunt, ibique habitare jusserunt: nec tamen potui invenire, ut credam id verum esse: nec præ- terea cognoscere potui, quis locus, ut eum inco- lereut, ipsis in Asia a rege Pajazite ascriptus sit. Jagupes, direpta Argo urbe antiquissima, exerci-

Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ Κορώνης τε καὶ Μεθώνης χωρία · Ἰαγούπης δὲ ὁ τῆς Εὐρώπης ἡγεμὼν, ἀφικόμενος ἐς τὸ Ἄργος ἐπολιόρκει. Τὸ δὲ Ἄργος τοῦτον τὸν χρόνον κατεῖχον. Ἀπέδοτο δὲ Θεόδωρος, ὁ τῆς Σπάρτης ἡγεμὼν, ὡς ἀπέγω τοῖς Ἕλλησι τὴν σωτηρίαν τῷ τε Βυζαντίῳ, πρὸς δὲ καὶ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς· ἤδη ἐστηκό- τα τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, τότε Ἄργος ἴμο- ρον ὄν Ναυπλίου, πῶλεϊ τῶν Ἑλληνικῶν, ἀπέδοτο οὐ πολλοῦ. Καὶ Σπάρτην δὲ τοῖς ἀπὸ Ῥόδου Ναζη- ραίοις ἐς λόγους ἀφικόμενος ἀπέδοτο πολλοῦ τινας. Οἱ μὲν Σπαρτιάται ὡς ἤθροοντο προεδρομένοι, ὑπὸ τοῦ σφῶν αὐτῶν ἡγεμῖνος, ἀπῆν γὰρ τότε ἐνάγον- τος¹⁹ τοῦ Σπάρτης ἀρχιερέως, κινήσῃ τε συνιέντες σφίσι λόγον εἰδοσαν, καὶ συνεστάσαντο ἀλλήλοις, καὶ συνετίθεντο, ὡς οὐδενὶ ἐπιτρέψοντες εἰσελθεῖν ἐς τὴν πόλιν τῶν Ναζηραίων · πᾶν δὲ ὅ τι ἂν εἶοι χαλεπὸν πεισομένους, πρὸ τοῦ Ναζηραίοις τοῖς Λατίων πείθεσθαι. Ἔστησαντο δὲ σφίσι καὶ τὸν γε ἀρχιερεῖα ἔρχοντα ἐπὶ τούτῳ · καὶ ἐλθόντων τῶν Ναζηραίων, προσηγορεύοντο ἀπαλάσσεσθαι τὴν ταχίστην · εἰ δὲ μὴ, περιφύεσθαι ὡς πολεμίους. Οὗτοι μὲν οὖν ἤ- χοντο ἀπαλασσόμενοι ὡς ἐπὶ τὸν ἡγεμῖνα, ὡς οὐ- δὲν ἐς τοῦτο σφίσι προεχώρει. Θεόδωρος δὲ ὁ τῆς Σπάρτης ἡγεμὼν, ὡς ἤθετο τὸ πρᾶγμα, ὡς τού- νωντιον ἢ ἐβούλετο περίεστιν αὐτῷ, λόγους τε ἐκμπεπν αὐθις παρὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποπειρώμε- νος εἰδέξαντο ἐπὶ αὐτῶν αὐθις ἐκτανιόντα. Ὡς δὲ διαπειρωμένοι, προσίεντο τοὺς λόγους, ἔσθῃ δὲ τὴν πόλιν, ὄρκια ποιησάμενος μηκέτι τοῦ λοιποῦ ἐπὶ τοῦν βαλεῖσθαι τοιοῦτον. Τότε οἱ Οὐνετοὶ φρουρὰν ἐς τὴν ἀκρίπολιν ἀποσφηνάμενοι κατεῖχον. Ἐπὶ τοῦτο δὲ τὸ Ἄργος Ἰαγούπης ὁ Παιαζήτιω βασιλέως στρατηγὸς ὡς ἐστρατεύετο, ἐπολιόρκει τε ἀνὰ κρᾶ- τος, καὶ προσβάλλων τῷ τείχει θαμὰ οὐκ ἐνίει. Μετὰ δὲ οὐ πολὺν χρόνον, ὡς ἀπὸ δυοῖν ἕμα τόπων προσβάλλων, ἐπειρεῖτο τοῦ χωρίου, γίνεται τι δαίμα τοῖς ἐν τῇ πόλει ἀνοικοῖν, τοῖς ἐπὶ τῷ αἰωνύμῳ τῆς πόλεως μέρει ἀμυνομένοις, ὡς ὄβραν αὐτοῖς ἀν- θρωπῶν τινα τῶν ἐπιχωρίων φέσαντα εἰπεῖν, ὡς ἐάλω ἡ πόλις ἀπὸ τοῦ δεξιῶ. Καὶ ἐκλιπόντας τὸ χωρίον τοῦτο, ἴνατι ὁρόμῳ ἐπὶ τὸ δεξιόν. Ἐνταῦθα δὲ ἀναθεσθιχότας τὸ τείχος τοὺς πολεμίους, ταύτῃ ἐλατῆ τε κατὰ κρᾶτος τὴν πόλιν, καὶ ἀνδραποδίσασ- θαι πόλιν περ φανῆ τε καὶ παλαιάν. Ἀνδράποδα δὲ λέγεται γενέσθαι ἐνταῦθεν τοῖς Τούρκοις ὡς τριε- μύρια. Κατοικῆσαι μὲν τοὺτους λέγεται βασιλεὺς ἐς τὴν Ἀσίαν · οὐκ ἔχω δὲ τοῦτο συμβαλεῖσθαι ὡς εἰη ἀληθές, οὐ δυνάμενος ἐξευρεῖν διακυνθανομένῳ, ὅποι τῆς Ἀσίας οὗτοι κατέφκηται: ἀπὸ Παιαζήτιω βασιλέως. Ἰαγούπης μὲν οὖν ὡς τὸ Ἄργος ἠνδρα- ποδίσαστο, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν · μετὰ δὲ ταῦτα Πρενέζης τε αὐτίκα ἐπὶ μέγα ἰχώρει δυνάμεως, συμβάλλων τε ἐς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐς τὴν πα-

Notulæ marginales.

(59) Rhodii Equites intelligit.

¹⁹ ἀνάγοντες. R. ni c.

ράλιον Μακεδονίαν, ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, μεγάλα καὶ ἐπίσημα ἔργα ἀποδεικνύμενος τῷ τοῦ βασιλέως οἴκῳ· στρατηγὸς μὲν οὐκ εἶται ἀποδειχθεὶς ὑπὸ βασιλέως, τῶν δὲ Τούρκων ἱερομένων αὐτῷ, ὅποι ἂν ἐξηγήτο, ὡς εὐτυχεῖτε γενομένου τὰ ἐς πόλεμον, καὶ πλουτίζοντι τὰ στρατεύματα, ὅποι ἂν ἐπιή στρατευόμενος. Τοῦς γὰρ δὴ ἱπποδρόμους καλουμένους τῷ γένους τοῦδε, μήτε μισθῶν, μήτε ἀρχῆν ἔχοντας ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐπὶ διαρπαγῆν τε καὶ λείαν ἀεὶ διωσθέντας, ἔπασθαι ὅποι ἂν τις ἐξηγήται αὐτοῖς ἐπὶ τοῦς πολέμους, αὐτίκα ἔκαστον ἱππεύοντά τε καὶ ἔτερον ἀγόμενον ἵππον ἐς τὸν ἱπποδρόμον τῆς λείας. Ἐπεί δὲ ἐν τῇ πολέμῃ γίνονται, σύνθημα λαμβάνοντες ὑπὸ τοῦ στρατηγῷ, ἀναβάντες οὗς περιάγουσιν ἵππους, θεῖν ἀνὰ κράτος, μηδὲν τι ἐπίχοντα, καὶ σκεδαννυμένους σὺν τρεῖς διαρπάξουσιν ἀνδράποδα, καὶ ὁ τι ἐς ἄλλο προχωροῖ. Ταύτη ἐπίσταται τοὺς τε μετὰ Ἀμουράτω τοῦ Ὀρχάνου, καὶ τοὺς ἔτε δὴ ἐπὶ Παιαζήτω, διαβάντας ἐς τὴν Εὐρώπην, ὥθησά τε καὶ ταύτη ἐλομένου; σφίσι βιοτεύειν, καὶ ἱππόμενος παραχρήμα ἐνίοις μέγα διδίοις ἐν βραχεῖ γίνεσθαι, ἀπανταχῆ τε τῆς Εὐρώπης οἰκίσαντας, ἀπὸ τῆς τῶν Σκοπίων πόλεως ἐπὶ τὴν Τριβαλλῶν χώραν καὶ Νισῶν, καὶ κατὰ τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ Θεσσαλίαν οἰκίσαν πολλοὺς.

ad Triballorum Mysiorumque regionem, etiam plurimos quoque etatem egisse constat.

Ἐπὶ μὲν οὖν Παιαζήτω λέγεται μοῖραν οὐκ ὀλίγην Σκυθῶν ἐπὶ Δακίαν ἔλθουσας, πρεσβεύεσθαι πρὸς Παιαζήτην, αἰτεῖσθαι αὐτῶν τοὺς ἡγεμόνας χρήματά τε καὶ ἀρχὴν, ἐφ' ᾧ διαβάντας τὸν Ἰστρον, συνδιαφέρειν αὐτῷ τοὺς ἐπὶ τῇ Εὐρώπῃ ἐναντίους πολέμους. Τὸν δὲ ἠδόμενον τῷ λόγῳ προσέειπαι τὴν αἰτησιν αὐτῶν καὶ ὑπισχεσθαι μεγάλα. Διαβάντων δὲ ἐκείνων κατοικήσασιν αὐτοὺς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, θεραπεύοντας τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἀνὰ μέρος ἕκαστον, καὶ σκεδασθέντας οὕτως, αὐτοὺς χρησίμους γινέσθαι ἐς τε ἱπποδρόμους καὶ ἐς πόλεμον. Ὑστερον μάλιστα Παιαζήτης ὀρθῶδων μὴ τι νεωτερίσῃσιν οἱ ἡγεμόνας αὐτῶν συνιόντας σφίσι, συλλαβῶν τοῦτου; ἀπέκτεινε. Τῶν δὲ Σκυθῶν καὶ νῦν ἐτι ἀνὰ τὴν Εὐρώπην πολὺ τι πλῆθος, πολλὰ ἑξ ἑκείνων ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ ὑπὸ Ἀμουράτω μάλιστα ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἢ περὶ Θέρμας, καὶ ἐν τῇ παρὰ Ἀξίον ποταμὸν χώρα κατοικεῖται, ἀγαθόντος μέγα τι πλῆθος; Τούρκων τε ἐς τοῦτον τὸν χώρον, καὶ κατοικίσαντος. Καὶ τὸ τῆς Ζαγοράς πεδὸν οὕτως καλούμενον ὑπὸ Ἀμουράτω κατοικήσθη, καὶ ἡ Φιλιππουπόλις χώρα. Ἡ μάλιστα Χερρόνησος; ἢ ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ πρότερον ὑπὸ Σουλαιμάκου κατοικήσθη τοῦ ἀδελφοῦ. Θεσσαλία δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Σκοπία χώρα, καὶ ἡ Τριβαλλῶν ἀπὸ Φιλιππουπόλεως ἔστι ἐπὶ τὸν Αἴμον, καὶ τὴν Σοφίαν οὕτως καλούμενην χώραν, Παιαζήτης ὁ Ἀμουράτω κατοικήσας,

tum audivit inde. Postea 52 etiam Brenczes brevi magnam potentiam nactus est, cum intrasset infesto agmine Peloponnesum et maritimam Maedoniam, contra Albanos fortiter dimicans, nec amplius electus est dux regis domus; verum Turci cum sequebantur promptissime, quocumque exercitum duxisset: quia ubique felici rerum utebatur successu exercitusque ditabat, quocumque militum abiisset. Equites enim Turcorum quidam, qui proprio nomine notantur, nec mercedem, nec quoque magistratus honorem a rege accipiunt: semper sequuntur, quocumque qui eos eduxerit, conversi ad prædam et spolia diripienda. Horum singuli binos equos habent: uni insident, alterum desultorium abducunt secum, cujus opera in prædis agendis utuntur. Quando autem venerint in terram hostilem, accepto signo a duce, conscendunt equos, quos ad id expeditos circumducunt: currunt citissime, nihil morantes, et dispersi rapiunt mancipia et quæcumque casus obtulerit. Eo modo novi illos, qui cum Orchanis filio Amurate et cum Pajazite ea tempestate in Europam transierant, ad prædas se convertisse, et id vivendi genus sibi elegisse: incredibilique incremento brevi sumpto, maximas acquisivisse opes, habitantes undique per Europam, ab Scopiorum urbe usque per Macedoniam dispersos. Deinde circa Thessa-

Imperante Pajazite, fama est non modicam Scytharum manum venisse in Daciam, et hinc legatos misisse ad Pajazitem, qui peterent pecuniam et regionem: quibus freti, transituri essent Istrum cum Pajazite et bella Europæ gesturi. Pajazites plurimum delectatus illorum sermone, munera magna promisit, si trajicerent, quemadmodum essent polliciti, Istrum: dicens, se ipsis assignaturum Europæ agros, ut singuli ibi viventes suos duces sectarentur. Qui in hunc modum per Europam dispersi, equites facti sunt optimi, reique militaris peritissimi. Deinceps Pajazites timens ut duces illi Scytharum Europæ statui aliquam innovationem inducerent, omnes comprehensos, cum in unum convenissent, obtruncavit. Etiam hodie Scytharum magnam copiam undique per Europam morantium videre est, quos sedes capere in Macedonia Therma et Axio flumini finitima Amurates jussit. Qui quoque plurimos Turcos in istam regionem induxit, ut eam incolerent. Campus Zagoræ nuncupatus (60). jubente Amurate, habitari cœptus est. Etiam Philippopolis 53 regio ab Amurata colonos accepit. At Chersonesus Hellespontii jam ante ab Sulaimano fratre colonos sortita est. Thessalia et Scopiorum nec non Triballorum regio, qua a Philippopolis usque in Hæmum et Sophiam isthoc nomine vicum patet, ab Amuratis filio Pa-

Notulæ marginales.

(60) Zagorensis ager sub Theophilo et Theodoro imper. Postquam ad fidem Christi conversi fuissent, Bulgari acceperunt, circa annum Domini 508.

jazite colonos nacta est : qui deinde Illyriorum et Tribalorum regionem vastabat. Hæc loca omnia admodum opportuna fuere ad demandos hostes. Postea et alii plurimi in hanc regionem confluerunt, cum accepissent eam admodum esse idoneam recipiendis mancipiis, et aliis quæ hosti extortissent, seque ibi tutissimos fore certo scientes Pajazites in Asiam transvectus, Ertzicam urbem oppugnavit, et oppugnatam suæ ditionis fecit. Hinc progressus, Melitinon urbem Euphrati impositam omni machinarum genere arietate aggressus est : at machinalis alligantulum fortiter restitit. Cum autem oppugnatione uti nullo modo intermitteret Pajazites, pactionibus in fidem recepta est.

Eo tempore quo arietes Melitinæ admovebantur, nuntiatum est Pajazitæam in ditionem acceptam esse. Tunc accedentes Asianorum Turcorum duces, precibus fatigarunt regem Temirem, ut singuli ab ipso in suam reducerentur regionem. Quoque magis moverent, religionem communem et generis propinquitatem, qua ipsum contingerent, prætendebant : addentes se ipsum suæ regionis et patrem et patronum elegisse. His adjiciebant, ut cogitaret se propterea Asiæ esse regem, ut nullo modo sineret sui generis homines, cum nullas facerent injurias, a quoquam contumeliis et injuriis affici. Arbitrio autem ejus mittebant, pœnas daturi quascunque jussisset, si contra fœdera quid in Pajazitem commisisset deprehenderentur. Temires Pajaziti non indignabatur, qui hactenus strenue res gessisset contra hostes Turcicæ religionis. Universi enim orbis nobis noti religio potissimum in duas dividitur partes. Partim enim Mechemetana, partim vero Christianæ religioni adherent. Reliquæ autem religiones, ut inutiles, nec in regnum admittuntur, nec etiam aliquam dignitatem merentur. Pajaziti autem nihil succensebat Temires, propterea quod fortiter pugnaret pro herois Mechemetis religione : imo renebat ab omnibus ei plurimas gratias habendas. Hæc ejus ab initio erat sententia. Ubi autem a plurimis ad se venientibus cognovit, eum neutiquam æquitatis esse studiosum, nec contentum Asiæ regno fore : verum cum esset vehementioris ingenti, ut facile turbini assimilaretur, expeditionem **54** contra Syriam, et Ægyptum, et contra Memphisicam regem, eum moliri, his persuasus, legatos ad Pajaziteam misit, ut eum, si aliquo modo posset, reconciliaret ducibus. Misit per manus legatorum etiam vestem, ut moris est regum Asiæ imperium tenentium, munus Pajaziti. Legati ubi ad Pajazitem venerunt, hujusmodi orationem habuerunt : Nobis Temires legationis onus imposuit, mitens tibi vestem hanc, munus : dicens se tibi gratias agere ingentes, quod herois nostri hostes magno animo debellas, et amicos semper acriter dimicando ad majorem felicitatem producis, religionisque nostræ negotium augustius constituis. Decet te profecto ho-

τήν τε Ἰλλυριῶν καὶ Τριβαλλῶν ἐληζέτο χῆραν Ἐπιδοῦσαι μὲν οὗτοι οἱ χῆροι πρὸς γε πολεμίων, καὶ ἕτερον μετὰ ταῦτα ἑτέρων ἐκ τῶν ταύτη ἐπιβρόντων αὐτοῦ, ὥνπερ ἂν ἐκυνθάνοντο, ἐπιτηδείοις σφίσι ἐχειν τὴν χῆραν πρὸς τε ἀνδράποδα καὶ ἐς τὴν ἄλλην οὐσίαν, τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ ὅτη ἂν μάλιστα μὴ ἀναικόπη ὑπὸ τῶν πολεμίων. Παιαζήτης δὲ ὡς ἐς τὴν Ἀσίαν διαθῆς, ἐπὶ Ἐρτζικῶν κλιορχῶν παρεστήσατο, προῶν Μελιτηνὴν τὴν ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ἐπολιόρχει τε καὶ προσέβαλε μηχανῆς παντοίας προσάγων τῷ τείχει. Καὶ ἐπὶ χρόνον μὲν ἀντείχε· μετὰ δὲ ταῦτα προσεχώρησε καθ' ὁμοίωσαν.

Ἐνθὺ δὲ ἡ τε Μελιτηνὴ ἐπολιόρχετο ὑπὸ Παιαζήτῳ, καὶ ἠγγέλλετο τῷ βασιλεῖ, ὡς ἑάλω Μελιτηνὴν, παρόντες καὶ τότε οἱ Τούρκων τῆς Ἀσίας ἡγεμόνες. Ἐκρατεον ὅπως κατάγοντο ὑπὸ Τεμῆρης βασιλείῳ ἐς τὴν ἑαυτῶν ἑκαστος χῆραν, προϊσχύμενοι τὴν τε ξυγγένειαν, ὑπὸ παλαίου σφίσι οὐσαν, πρὸς τὸ τε Τεμῆρει γένος, καὶ τὴν θρησκείαν, ἐς ἣν τελοῦντες αὐτὸν πατέρα τε καὶ κηδεμόνα ἐπεποιήοντο τῆς ἑαυτῶν χῆρας. Ἐλεγον δὲ αὐτῷ, ὡς διὰ ταῦτα εἴη τε τῆς Ἀσίας βασιλεὺς, ὥστε μηδεὶ ἐπιτρέπῃν ἐξυβρίζειν ἐς τοὺς ὁμοφύλους, μὴ ὑπάρξαντα ἀδικίας πρότερον. Ὅτι δὲ μὴ τῶν Παιαζήτην μηδὲ παρὰ τὰς συνθήκας ὅ τι πεπλημεληκότες εἶεν, ἐπετρέποντο αὐτῷ διατητῆ, ὥστε εἰκας ὑπέχειν, ἦν τι παρὰ τὰς σπονδὰς αὐτῶν κοχὼν Παιαζήτην ἐργασμένοι εἶεν. Τεμῆρης δὲ, τέλος μὲν Παιαζήτη πρὸς τοὺς πολεμίους σφῶν διαπολεμοῦντι, καὶ ἀγωνιζομένῳ ὑπὲρ τῆς Μεχμέτῳ θρησκείας, διακεκρίσθαι γὰρ ἐς δύο οὐμπασαν θρησκείαν, τὴν γε ἐγνωσμένην ἡμῖν οἰκουμένην, τὴν τε τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν θρησκείαν, ἐναντίαν ταύτῃ πολιτευσμένην, τὰς γὰρ λοιπὰς τῶν θρησκείων οὐκ ἐς βασιλείαν, οὐτὰ ἀρχὴν ἠγνισαοῦν καταστήναι Παιαζήτην τε πολεμοῦντι, ἔφασκε πρὸς τοὺς τοῦ ἥρωος πολεμίους, οὐχ ὅπως ἀχθεσθαι διὰ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ χάριν εἶδέναι ξύμψαντας τοὺς τῆς Μεχμέτῳ μόρας. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν ἀπειδείκνυτο γνώμην Τεμῆρης· μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ὑπὸ πολλῶν ἤδη παρ' ἑαυτὸν ἀναθεσθῆκότων ἐκυνθάνετο τὴν τε φύσιν αὐτοῦ μήτε ἐπιτιχῆ, ὥστε τῇ καθεστῆκυῖα ἐθέλειν ἐμμένειν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀρχῆν, ἀλλὰ τὴν τε ὁρμὴν αὐτοῦ διεξιδόντες, ὡς λαλοῦσα παραδῶλλοιεν αὐτὸν, καὶ ὡς ἐπὶ Συρίαν καὶ Αἰγύπτον, καὶ ἐπὶ Μέμφιν βασιλεῖα, ἐν ᾧ ἔχει στρατεύεσθαι, ἀναπειθεῖς ὑπὸ τούτων, ἐπεμψε πρεσβείαν ἐς Παιαζήτην, ὡς διαλάξουσαν, ἦν δύνηται, αὐτὸν τοῖς ἡγεμόσι, καὶ ἐπιπέμπων ἐσθῆτα, ἣ δὴ ἔστο χαρισθῆσαι τῷ Παιαζήτῃ, ἣ δὴ νομίζεται τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσίας κατέχουσιν. Οἱ δὲ πρέσβεις ἀφικόμενοι ἔλεγον τοιάδε· Ἰμᾶς ἐπεμψε βασιλεὺς Τεμῆρης, διὸς ἄ τε τήνδε τὴν ἐσθῆτα φέροντάς σοι, καὶ χάριν εἶδέναι σοι ἔφη, ὅτι τοῖς τοῦ ἥρωος πολεμίους μαχόμενος, τοὺς τε ἐπὶ μέγα τε ἡμετέρους φίλους αἰχίζεις ὅ ἀγωνιζό-

Notulæ marginales.

⁵⁵ αἰχίζεις; R. ut in c.

μανος, καὶ τὴν ἡμετέραν θρησκίαν ἐπὶ τὸ ἀμείνον ἄ
 κτισσῆς. Ὡς δὲ ταύτη σοι ἔχει καλῶς τοὺς ἡμετέ
 ρους ἀμύνεσθαι πολέμους, τοὺς γε φίλους; τε καὶ
 ἐπιτηδείους, καὶ ἐς τὰ μάλιστα καθήμενους^α, ἡμῖν
 πολέμους ποιεῖσθαι, μὴδὲ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἐς τοὺτους
 μὲν μηθετιοῦν ἐκφέρεισθαι κακὸν κἀκείνους. Ἦν δὲ
 μὴ ἐς τοὺς ἄφοβους; ἐπιτηδείως; ἔχης. πῶ; ἂν
 τοὺς πολέμους προσφέρεις; Διὰ ταῦτα ἢ κελύσει,
 τὴν τε ἀρχὴν τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡγεμόσιν, ἢ ἀφελό
 μενος ἔχεις, ἀποδοῦναι, μηθετιοῦν παραβαίνοντας
 τῶν σφίσι πρὸς τὴν σὴν ἀρχὴν ἐσπεισμένων. Καὶ
 ταῦτα ποῦν, ἐκείνῳ τε χαρίῃ, καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀσίᾳ
 γένος, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, χάριν εἰσομένους; σοὶ διὰ
 τούτα. Εἰ δὲ τι παρὰ τὰς συνθήκας πεποιημένοι
 εἶεν, ἐπατράποντο διαίτη τῷ βασιλεῖ Τεμήρῃ, ἐς ὃ
 τε ἂν λόγους ὑπ' αὐτῶν ἠδίκησθαι. Τὸν μὲν οὖν
 Παιαζήτην διακρυόστα λέγεται τῶν πρέσβων ἐξ
 μὲν ἄλλα οὐ χαλεπῶς, ἀχθισθῆναι δὲ μάλα ἐπιτε
 κῶς διὰ τὴν ἰσθῆτα, καὶ μὴ ἀνασχόμενον, εἰπεῖν ἐς
 τοὺς πρέσβεις· Ἀπαγγεῖλαι τοῖνον τῷ ἡμετέρῳ
 βασιλεῖ, ὡς ἔμοιγε ἀγωνιζομένην ὑπὲρ τε τοῦ ἥρωος
 πρὸς τοὺς ὄμην πολέμιωτάτους χάριν ἂν εἰδείης σὺ
 τε καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, πρὸς τὴν ἡμετέραν τετραμ
 μένοι θρησκίαν. Καὶ σέ τε ἀντὶ τοῦ ὀτιοῦν ἡμῖν
 συλλεμβάνειν ἐς τὸν ἡμέτερον τοῦτον ἀγῶνα, στρα
 ταυρά τε καὶ χρήματα ἐπιπέμποντα, οὐκ ἂν ὀδοίτο
 ἢ τοιαῦτα ἡμῖν ἐξηγουόμενον συμβουλεύεσθαι·
 ἀφαιρεῖσθαι δὲ περιώμενον χώραν, ἢν, κατασρε
 φόμενος τοῖς ἔμοι ἐπιβουλεύοντας, ἔχω, πῶς ἂν εἰ
 δείης χάριν ἔμοι, ἢ ἔφησθα εἰδέναι; Ἐσθῆτα τοῦ
 λοιποῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ τῷ ἡμετέρῳ μὴ
 ἐπιπέμπειν, ἀντὶ ἐαυτοῦ τὸ γένος καὶ τὴν τύχην
 ἀμείνονι.

Ταῦτα ὡς ἀνηνέχθη παρὰ βασιλέα Τεμήρην ἐς
 Σεμαρχάνδην, τεθυμωμένον μεγάλως τῇ ἰσθῆτος
 ὕβρει, ἀγγελῶν λέγεται ἐκπέμψαι, προαγορεύοντα
 τὴν τε ἀρχὴν ἐς τοὺς ἡγεμόνας ὀπίσω ἀποδοῦναι,
 καὶ μὴ τὴν τοχίστην διαμέλλειν· εἰ δὲ μὴ, περιό
 φεσθαι ὡς πολέμιον. Ταύτην δὲ τὴν δίκην ἔφασαν
 αὐτὸν βασιλέα Τεμήρην ἐπιδικάσαι, ὡς ἠδίκημένοι
 τε εἶεν οἱ Τοῦρκοι ἡγεμόνας ὑπ' αὐτοῦ δὴ τοῦ Παια
 ζήτου, καὶ μὴ περιιδεῖν αὐτοῦς, ἐστρατημένους τῆς
 σφῶν ἀρχῆς, περινοστεῖν κατὰ τὴν Ἀσίαν, Τεμή
 ρῳ ἔτι περιόντος. Τὸν δὲ Παιαζήτην ὑπολαβόντα
 ἐς τὸν ἀγγελῶν φάναι· Εἰ τοῖνον μὴ ἐπιπέμπου
 με; ἡμῖν, ἐς τρεῖς τὴν ἐαυτοῦ γυναῖκα ἔχεται ἀπολα
 βῶν. Τοῦτο δὲ οὖν ἐς ὕβριν φέρει τῷ γένει τούτῳ,
 Μεχμέτῃ ἐφορκῶσαι, ἐς τρεῖς ἤδη ἀπολαβεῖν τὴν
 ἐαυτοῦ γυναῖκα, ἂν μὴ παύσθαι. Τοῦτο δὲ ἔστιν,
 οἷ νόμος ἔστι τούτοις, ἀποκτενόμενον τὴν ἐαυτοῦ
 γυναῖκα, ἕκαστον ἀπαγορεύειν, τοῦ λοιποῦ αὐθις
 ἀγεσθαι ἐς τὰ εἰκεῖα· ὡς οὐ θεμετὸν ὄν, ἐπειδὴν ἐς
 τρεῖς ἔφησε σκλήνας διαστήσασίτο τὸν γάμον αὐτῷ
 ὁ ἀνὴρ, ἀρνησάμενον ἔτι ἐπὶ τὸν αὐτὸν γάμον ἐλ
 θεῖν, εἰ μὴ τις τρεῖς σκλήνας ἐς μέτρον ἐμβάλόντος.

stes nostros severiter vini care, at amicos et socios
 nobis conjunctissimos nequaquam inimicos et hostes
 facere: nec etiam injuriis obruere, verum beneficiis
 eos tibi obnoxios reddere annitaris. Si enim parum
 dextre erga tuos affectus fueris, quomodo hostes cum
 gloria domabis? Quapropter edicit rex Temires, Asiae
 imperium ducibus ademptum restituas, cum nihil
 secundum ea quæ pactis convenerant, in regnum
 tuum deliquerint. Si obtemperaveris, feceris mihi
 rem gratissimam, nec nos Asiam Europamque in
 colentibus, qui tibi gratias agent immortales. Sin
 autem quid contra fœdera eos fecisse putas, regi
 Temiræ ejus rei judicium mandarunt, subituri
 pœnas injuriarum, si quæ illorum in te exstant,
 quasculque imperaverit. Pajazitem memorant cæ
 tera non iniquo animo, quæ ab legatis afferbantur,
 auscultasse, verum graviter offensum esse munere
 vestis, quam Temires miserat. Hinc irritatus, in
 hunc modum respondiisse fertur: Renuntiate regi
 vestro, quod mihi Temires, nec non reliqui qui in
 Asia degunt, gratias agunt, dum me incunctanter, ut
 religionem nostram tuear, hostibus impigre oppo
 nam, me admodum mirari. In primis autem admir
 tionem mihi infert, dum pecuniam et milites reliqua
 que ad ista certamina necessaria offert: nec tamen in
 hujuscemodi negotio a partibus nostris stare depre
 henditur, verum in me hostilia meditatur, adimendo
 regionem, quam meo Marte, devictis adversariis et
 insidiatoribus meis, in potestatem meam redegi
 et possideo. Quomodo igitur mihi gratias habes
 atque agis, quemadmodum inolo verbis declarasti?
 Porro quod ad vestra attinet, regi vestro nuntiate,
 ne posthac et genere opibusque præstantiori hujus
 modi munera mittere in animum inducat.

Hæc ut relata sunt ad regem Temireum Semar
 chandam, ira graviter⁵³ accensum ferunt vestitus
 contumelia, et statim misit præconem qui impera
 ret, ne quamprimum ducibus imperium restituere
 dubitet: se enim sic decrevisse. Sin parere recu
 sarit, se ipsum pro hoste habiturum. Causam illam
 disceptavit rex Temires, atque talem sententiam
 dedit: Turcorum duces injuriis a Pajazite esse
 affectos. Proinde se ipsos, cum vita fruatur, haud
 neglecturum vagos oberrare per Asiam, ex toto
 regno suo. Pajazites nuntium cum hujusmodi res
 ponsu dimisit: Nisi cum exercitu adversum nos
 procedat, precor ut uxorem suam ter repudiatam
 tandem iterum assumat. Hoc quidem vergit in con
 tumeliam Turcorum, videlicet ter uxorem suam
 recipere, nisi persuadatur. Quia legem habent
 Turci, qua cavetur, ut is qui uxorem dimittit, edicat
 se non amplius ipsam in sua admissurum. Quasi
 id facitare haud fas sit, postquam sibi ad tres
 splenes matrimonium dis-idisse dixerit maritus,
 recusans ad idem matrimonium redire: nisi quis ter
 splene in medium procedente, denuo ducat ab alio

Notulæ marginales.

^α καθ' ἑστρέμους.

adulterio pollutam. Hæc ubi nuntius accepit, iter ad regem Temirem maturavit. Aiunt, Temiris uxorem admodum in rebus maximis superatiosam existisse, nec permississe Temiri, ut infesta arma inferret Pajaziti, viro laude digno, qui magna cum gloria pro Mechmetis religione contra Christi fidem dimicavit. Verum monuisse regem ut virum tantum quiescere pateretur, nec ei negotia facessat, qui non commeruerit ut aliquid mali ab eisdem religionis consortibus accipiat. Ut nuntius Temiri mandata explanavit, uxorem suam vocavit, nuntiumque eadem, ipsa audiente, recensere jussit. Qui cum dicto paruisset, et Pajazitis mandata exposuisset, aiunt Temirem interrogasse uxorem suam an adhuc justum esse censeat Pajazitem injuriis certantem missum facere, et sinere tales iniurie ferre? Et sane manifestus erat, etiamsi ad priorem inclinasset uxor sententiam, bellum inferre Pajaziti. Sic enim se legibus uxori conjunctum esse dicebat, ut testaretur se illius injurias vindicaturum, quidquid tamen patiendum foret. Uxor autem eo tempore tale responsum dedisse dicitur: Verum, o rex, quod ille vir furit, talique morbo implicitus, non amplius ratione recte fruitur, notum est cum illis tum mihi, quæ modo ejus audivi responsum. Profecto si istam virum jure ultus fueris, prudenter fecisse videberis: eique hoc modo ostendes, qualis ipse existens, quali viro adeo facta nuntiet. Hoc quidem tibi perspectum esse volo, quod **56** contra eum virum, qui pro nostro heroe bella gerit contra Græcos et contra alias Epiri gentes, bellum suscipere haudquaquam fas esse duxero: sin autem mihi stulte illudis, non arbitror justum esse ut eas contumelias inultas abire sinamus. Proinde bellum viro illi indicito, nec tamen ipse pugnaturus; verum si ejus urbem Sebastiam dirueris, satis eum ultus fueris propter urbem Melitinem Euphrati impositam et propter duces, qui apud nos astatem agunt.

His in istum modum peractis, arma cepit bellum gesturus cum Pajazite, quem sua sponte ad bellum provocabat. Quidam perhibent Temirem, transita Melitine, venisse Sebastiam, et postquam eam urbem subegisset, legatos misisse ad Pajazitem, petitum ut ducibus regionem restitueret. Iisdem quoque mandavit, ut butyrum et tentoria flagitarent. Postulabatur butyri tantum, quantum dua millia camelorum ferre possent. Præterea petebantur tentorium pileatorum, cujusmodi utuntur pastores, duo millia. Ad hæc volebat, ut per omnia templa, quæ essent in regione Pajazitis, rex publice pronuntiaretur. Filium Pajazitis in suis januis morari cupiebat. His addebat, ut in regionem suam Temiris numisma admittret, eques solo uteretur. Septem istas petitiones, Sebastia capta, Pajaziti

αὐτῷ ἀγοίτο ὑπὸ ἐτέρου μοιγευομένην. Ταῦτα μὲν οὖν ὦ, ἤκουσεν ὁ ἀγγελοῦ, ἤλαυνεν ὀπίσω τὴν ταχίστην παρὰ βασιλέα Τεμήρηην. Λέγουσι δὲ τὴν γυναῖκα Τεμήρηω δεισιδαιμονά τινα ἐς τὰ μέγιστα γεγόνεσθαι, καὶ μὴ εἶναι Τεμήρηην οὕτω προσφρασεσθαι, ἐπαχθῆ ὄντα Παιαζήτην, ἀνδρὶ τε ἐκαίνοιο ἀξίῳ ἐς τὴν κατ' αὐτοῦς θρησκείαν, ἀγωνιζομένῳ πρὸς τὴν τοῦ Ἰησοῦ μοῖραν, ἀλλ' εἶναι αὐτὸν ἡσυχίαν ἀγεῖν, καὶ μὴ πράγματα παρέχειν οὐ δικαίων ὑφίστασθαι ὅτιοῦν ἀνήκειστον ὑπ' αὐτῶν. Ὡς δὲ τὰ ὑπ' ἀγγέλου ἐλέχθη, λέγεται ἐπικαλεσάμενον τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, κελύσει ἐναντίον αὐτῆς τὰ παρὰ τοῦ Παιαζήτεω λεχθέντα ὑπ' αὐτῷ ἀπαγγεῖλαι. Τοῦ δὲ ἀπαγγελλαντος τὰ ὑπὸ Παιαζήτεω ἐπισταλμένα, ἐρέσθαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ ἐτι δικαιοὶ Παιαζήτην εἶναι, οὕτω ἐξυθρίζοντα. Καὶ ἀνοδῆλου, ὡς εἰ ἐπὶ θάτερα δικαιοὶ Παιαζήτην, οὐκ εἰσι δέοι αὐτῷ ἐκείνην συνοικεῖν τοῦ λαοῦ. Εἰ δὲ ἐπὶ θάτερα γένοιτο ἡ γνώμη, ὥστε ἀμύνεσθαι τὸν πόλεμον, οὕτω δὴ νομιζεσθαι αὐτὴν οἱ γυναῖκα, καὶ μεταδιώκειν, ὅτι ἐν αὐτῷ γενέσθαι ἀναγκάζοι. Τὴν δὲ γυναῖκα τότε δὴ ὑπολαβοῦσαν, φάναι λέγεται: Ἄλλ' ὅτι μὲν, ὦ βασιλεῦ, ὑπὸ ἀφροσύνης κατεχόμενος, συμφροδῆ χρώμενος τοιαῦτα, οὐκέτι ἐμπέδον ἔχει τὸν λογισμὸν ἐκεῖνος ἀνὴρ, δηλὰ ἐστὶ, καὶ ἐμοίγε ταύτη καταφαίνεται εἶναι, καὶ ἠπιστάμην ὡς ἐκεῖνον σὺν δίκῃ τισάμενος, σωφρονεῖς τε ὡς μάλιστα, καὶ ἐνδείξῃ αὐτῷ, ὅλῳ ὄντι σοι, οἶος ὢν ἐκεῖνος, τοιαῦτα ἐπιπέμποι. Ἐκεῖνο μέντοι σαφῶς ἐπίστασο, ὡς οὐτ' ἂν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος ἀγωνιζομένην, ἐς τε τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐς τὰ ἄλλα, τὰ ἐς τὴν ἑλληνὴν ἡπειρὸν εἶναι, ὑπάρξει πόλεμον ἐς ἐκεῖνον, οὗτε θέμις ἠγησάμην ἐγώ γε εἶναι. Ἦν δὲ τι ἐκεῖνος ἀφροσύνη μὴ διασκοπιτο, οὐ δικαίων ἐστὶν ἐπιτρέπειν ὄβριστη τοιοῦτῳ μέγα φρονεῖν. Ἄλλ' ἔτι δὲ ἐπὶ τὸν πόλεμον, μήτε αὐτὸς μαχεσάμενος, ἀλλὰ πόλιν αὐτοῦ Σεβάστειαν ἦν καθέλης, ἱκανῶς τετιμωρημένος ἔση ὑπὲρ τε τῆς ἐν τῷ Εὐφράτῃ πόλεως Μελιτηνῆς, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡγεμόνων, τῶν παρ' ἡμῖν διατριβόντων.

Οὕτω μὲν οὖν ἤλαυνε Τεμήρης ὁ βασιλεὺς ἐπὶ Παιαζήτην, προκαλεσάμενος αὐτὸν ἐκὼν εἰς τὸν πόλεμον. Φασὶ μὲν οὖν τινες, ὡς Τεμήρη, διὰ μὲν τὴν Μελιτηνὴν καταβῆς ἐπὶ Σεβάστειαν, καὶ ἐπεί τε καθέλης τὴν πόλιν ταύτην, τότε δὴ προσβέβησθαι πρὸς Παιαζήτην περὶ τε τῶν ἡγεμόνων, ὥστε τὴν χώραν αὐτοῖς ἀποδιδόναι, καὶ τὴν τοῦ βουτύρου αἰτησίαν καὶ σκηῶν. Ἦταίτο γὰρ αὐτὸν, ἣ λέγεται, βουτύρου μὲν καμῆλους δισχιλίους, σκηῶν δὲ πιλίνους, εἰς χρῶνται οἱ Νομάδες, δισχιλίους· καὶ αὐτὸν ἐν τοῖς ναοῖς αὐτοῦ διαμνημονεύειν, ὡς βασιλέα, καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπὶ τὰς Τεμήρηω θύρας εἶναι, καὶ νομίσματα δὲ αὐτοῦ ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ νομιζεσθαι. Ταῦτα δὲ τὰ ἐπὶ αἰτήματα γενέσθαι αὐτῷ, αἰτούμενον Τεμήρηην, φασὶ, μετὰ τὴν τῆς Σεβάστειας ἀλώσειν. Καὶ τότε δὴ καὶ τὸν Παιαζήτην θυ-

Notulæ marginales.

⁵⁶ διακοπή. R. ut in c.

μαθόντα μεγάλως, ἐπιστεῖλαι ἐκείνῳ τὰ περὶ τὴν Ἀ
 γυναῖκα. Τεμήρης μὲντοι ὤρητο ἐπὶ Παιαζήτην,
 ὡς τὴν τε χώραν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καταστρεφό-
 μενος, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαθρόμενος, μὴ ἐπι-
 σχεῖν πρότερον ἀναχωροῦντα, πρὶν ἢ ἐπὶ τοῖς τέρ-
 μασι αὐτῆς γένηται, ἔσται ἐπ' ὠκεανὸν ἐλαύνοντα,
 τὸν περὶ τὰς Ἡρακλείους στήλας, ἐνθα ἐπίθετο
 πορθμὸν, ὡς βραχύτερον, διείργειν τὴν τε Εὐρώπην
 καὶ Αἰθίῴην. Ὅθεν εἰς τὴν Αἰθίῴην περαιουμένην,
 καὶ ταύτην τῆς οἰκουμένης χώραν ^α οἱ ὑπαγομένην,
 ἐκ' οἴκου ἐνταῦθεν κομίζεσθαι. Ταῦτα μὲντοι Τε-
 μήρης ἐπειθεῖ τε μεγάλα, καὶ ἐς τύχην μᾶλλον τοι
 ἐπὶ θεοῦ δεδομένην ἀφορῶντα. Παιαζήτης δὲ ἄρα
 ἐλογίζετο ἐπίοντα ἀμύνεσθαι, ἀπὸ τε τῶν καλαίων
 συμβαλλόμενος, ὡς οὐδέποτε τῆς γε Εὐρώπης οἱ
 τῆς Ἀσίας βασιλεῖς ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις περι-
 γένοιτο πώποτε, ἀλλὰ καὶ ὠρμημένους ἐπὶ τὴν
 Ἀσίαν, τῷ τε βασιλεῖ ἀφηρηθεῖν τοὺς τῆς Ἀσίας
 ἡγεμένους. Ταῦτα διασκοπούμενος, μέγα τε ἐφρό-
 νει, καὶ ζῆτο ἐν βραχείᾳ πολέμῳ ἔμμα καθαιρεῖσθαι τὴν
 Τεμήρηω βασιλείαν.

Ἐνταῦθα δὲ γενομένην μοι, καὶ τὴν ἐπὶ Παιαζή-
 την πρώτην τε καὶ δευτέραν ἔλασιν Τεμήρηω βασι-
 λείᾳ, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον γενομένην, διασκο-
 πουμένην, ἐπέει λογιέσθαι, ὡς ἐπὶ μέγα ἀφίκοιτο
 δυνάμειος τὰ τῶν Τούρκων πράγματα, παρῆχοιτ'
 ἂν εἰς τὴν ἑστέραν ἀναστρέφεσθαι, μὴ οὕτω παρα-
 χρῆμα ἐπιδιδόντο, ἀνεκόπτετο ὑπὸ Τεμήρηω βασι-
 λείᾳ. Οὕτε γὰρ ἂν δίχα γενομένης τῆς βασιλείας
 Ὀτουμανίδων, καὶ ἐπὶ διαφορὰν οἴσοι καθίσταμέ-
 νων, ἐφθάρτετο ὑπ' ἀλλήλων τὰ πράγματα αὐτῶν,
 διεθρον μέγιστον δὴ τῶν μνήμη πώποτε ἐπανεγ-
 κόντα, ὡς μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Παιαζήτου, συ-
 νήχθη γενέσθαι ἐς τοὺς καλῶς, ἀλλήλοις διαφερο-
 μένους, καὶ τὴν χώραν ὑπ' ἀλλήλων δηρωμένην,
 συμφορὰν τῷ γένει ἐπινεμῦσαι ^α, ὅσην δὴ βαρυ-
 τάτην καὶ χαλεπωτάτην. Νῦν δὲ ἐς ὑπερφῶδ' δύνα-
 μιν ἀφικόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐγένετο Παιαζήτη
 σωθροισθῆναι, ὥστε ἐπὶ τὴν βασιλείαν μέγα
 φρονεῖν. Ὅθεν βασιλεὺς Τεμήρης ὀρμώμενος, ἐπὶ
 τὰ τῆς Ἀσίας ἀφίκοιτο πράγματα, καὶ ἐπὶ τὴν τῆς
 Σεμαρχάνδης βασιλείαν κατέστη, τῆδε ἂν μοι διεξ-
 ῶναι ἐπίδηλα γένοιτο. Λέγεται μὲν πολλαχῆ τοῦτον
 ἐκ' ἰλαχίστου ὀρμώμενον κατὰ τὴν Ἀσίαν, ἐπὶ μέγα
 χωρήσει δυνάμειος.

obtulit. Pajazites his graviter accensus, jussit Temiri quæ antea de uxore ejus recensuimus, explicari. Temires itaque, arreptis armis contra Pajazitem, animo agitabat ejus regionem in Asia sui juris facere, et exinde in Europam transgredi. Nec prius redeundi erat animus, quam limites ejus attingisset, progrediendo usque ad Oceanum, qui est prope Herculis columnas. Ibi enim esse trajectum maris angustissimum acceperat, distinguentem Europam a Libya. Hinc igitur in Africam transmittere decreverat. Qua in ditionem recepta, domum tum demum remeare statuerat. Hæc quidem Temires animoolvebat: verum postulabant majorem fortunam, quam Temiri a Deo concessa foret. Pajazites vero in spem erectus erat, se facile victurum Temirem, hostili animo accedentem. Spem istam faciebat conjectura, quam ab antiquis ducebat temporibus, quæ confirmabat, Asianos reges nunquam quivisse devincere Europam: verum Europæ homines in Asiam progressos, regem suls principatibus spoliante. Hæc animo secum versans, ingentes concipiebat spiritus, tanquam brevissimo bello etiam Temiris regnum disjecturus.

Cum huc usque sermone serie sim tractas, cogitemque primam et secundam 57 Temiris regis expeditionem, nec non mala quæ istis temporibus contigere, cogitatio subit, Turcorum res incredibile incrementum assumere potuisse, si versus Occidentem ire cupientes, non inhibiti fuissent a rege Temire. Nec enim, si seditione regnum Otomandarum arasset, et mutuis discordiis ipsi inter se concertassent, in adeo gravo exitium res vergere potuissent, ut contigisse constat defuncto Pajazite, cum ejus filii scæle inter se contenderent, regionemque invicem vastarent: unde maximam et gravissimam Turcorum genti calamitatem invexere. Nunc autem cum ad augustissimam dignitatem a Deo Pajazites fuerit evectus, contigit ut aliquantulum molestiarum experiretur, quo magis tandem indestiæ memor esset. Propterea enim ad Asiæ regnum emersit rex Temires, et Semarchandæ regno potitus est. Quæ singula ut evenerunt, me commemorante accipietis. Fama est, hunc virum ab minimis et perobscuris principiis profectum, magnam sibi potentiam in Asia peperisse.

Notulæ marginales.

^α μέγαν. ^β ἐπινεῦσαι. R. ut in c.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ.
—
LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER TERTIUS.

Tamerlanis Scythæ origo, incrementa et expeditio adversus Bajazetem.

Temiris expeditio prima adversus Sebastiam, **A** Cappadociæ urbem opulentam, suscepta est. Nam cum accepisset Pajazitem parum pacato esse animo erga duces Asiæ, Turcorum genere natos, nec voluisse cum his in gratiam redire, postquam eos omnes suis fortunis expulisset: præterea cum, sæpius legatis missis, nihil æqui impetrare posset, verum audiret istum usque contumellas sonare; haud cunctandum ratus, bello Sebastiam adortus est. Primordia autem regni hæc erant, videlicet ut bellum gerens Pajazitem domaret, reliquos vero metu perculosos in ditionem redigeret; nec prius bello abstineret, quam totius Asiæ dominium acquisivisset; quæ quidem **59** omnia accidisse cognovimus.

Hic Temires fuit filius Sangalls, viri privatam vitam agentis; cui, ubi duxit uxorem, tale quid accidisse comperimus. Temires cum esset adultus, jamque per ætatem isti officio idoneus foret, deferentibus oppidanis, oppidanorum equorum curam nactus est. Tandem in colloquium veniens cum reliquis istius regionis pastoribus, effecit ut inter se conjurarent, se velle furtis colligere opes, et deinde ad aliam confugere regionem. Temires cum furandi foret peritissimus, plurimos equos et jumentorum oviumque multitudinem immensam nactus est; neque quidquam integri aut satis sani in isto homine erat. Ferunt cum quondam, ut pecoris stabulum intrare posset, conscendisse mu-

Τεμήριω μέντοι ἡ πρώτη ἐλασις ἐγένετο ἐπὶ Σεβάστειαν, πόλιν τῆς Καππαδοκίας εὐδαίμονα. Ὡς γὰρ ἠγγέλλετο, οὐδὲν ὄγχις Παιαζίτησιν εἶναι, εἰ: τε ἐπὶ τῶν τῆς Ἀσίας ἡγεμόνων Τούρκων, καὶ ἐς τὴν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας διαλλαγὴν, οὐς τὴν χώραν σύμπασαν ἀφελόμενος ἐξήλασεν· ὡς γὰρ δὴ ἐπιπίμποντι οὐδὲν ἐπὶ πλέον προύχῳρει, ὧν ἐπέσταλλον αὐτῷ, ἀλλ' ἐώρα τε ἐς πολλά τε ἄλλα καὶ βλάβησιν ἐξενηνεγμένον, παρεσκευάζετο ἐισαίνειν ἐπὶ Σεβάστειαν. Ἀρχὴ δὲ αὐτῷ ἦ τε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν πάροδος, καὶ ὡς τὸν μὲν πολεμῶν, τὰ δὲ καὶ σπενδόμενος δίδει τὸ ἀμφ' αὐτὸν, εὐμπασαν ὑπεργάγετο ἐαυτῷ τὴν Ἀσίαν, ὧδε αὐτῷ ξυμβῆναι ἐκινθήματα.

B Οὗτος μὲν δὴ ὁ Τεμήρης ἐγένετο πατρὶ Σαγγάλεω, ἀνδρὸς ιδιώτου· ὃς ἐπαί τε ἠγάγετο τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, λέγεται ξυμβῆναι αὐτῷ τοῖόνδε. Ὡς ἐγένετο ⁵⁹ Τεμήρης, τὴν τε τῆς πόλεως φορβὴν ἐπιτετραμμένος, ἰκποφορδός τε ἦν, καὶ τοῖς τε περὶ αὐτὰ δὴ τὰ χωρία τὰς φορβὰς ἐπινεμομένοις συνῶν τε καὶ διαλεγόμενος, συνέθετο αὐτοῖς, ὡς ἀπὸ κλοπῆς σφίσι, ἦν δύνωνται, χρημάτων κτήσιν ποιησόμενοι, ἐπ' ἄλλην ἴωσι χώραν· καὶ δεινὸς κλέπτειν γενόμενος ἴκπους τε καὶ ὑποζύγια, καὶ πρ.βάτων πλῆθος ἐδηδοκέναι, οὐδὲν ὄγχις ἦν αὐτοῦ τὸ παράπαν. Καί ποτε ἐπὶ μάνδραν λέγεται ἀναβῆναι, καὶ ὄφθέντα ὑπὸ τῶν δεισποτῶν τοῦ οἴκου, ἀλλεσθαι δὴ ἄλμα μέγιστον, ἀπὸ τοῦ τεύχους τῆς

Notulæ marginales.

⁵⁹ γὰρ. in uno δὲ, in al, ut in c.

μόνους ἐς τὴν γῆν. Τὰ τε γὰρ ὑποζύγια καὶ κτήνη ἄ
 ἴν τῆδε τῇ χώρῃ περιβάλλεται τείχει, ὡς μέγιστα
 εἶναι. καὶ μὴ ἀναδῆται εὐπετῶ. Ὅς δὲ ἤλατο, ἐπι-
 τρεθῆναι τε αὐτῶ τὸν πόδα, καὶ χολῶν γενέσθαι τὸ
 ἀπὸ τοῦδε. Λέγεται μὲν οὖν, ὡς μαχόμενον πληγῆ-
 ναί τε τ' ἐν πόδα. καὶ χολιεύοντα διαγενέσθαι τὸ ἐν-
 τεῦθεν. Μάχης δὲ γενομένης πρὸς τοὺς περιόλους,
 ἐλαύνοντα αὐτὸν τε ἄμα, καὶ οἱ συνέθεντο τὴν ἀρ-
 χὴν τὴν Ἰκπιων φορβὴν, οἴχεσθαι ἐπὶ τοὺς πολε-
 μίους. Ἐντεῦθεν προσλαβόμενον, ὅτε ἂν περιτύ-
 γοι, καὶ ἀναπειθόντα κατασχέειν χώραν τε τὴν ἐρυ-
 μλήν, καὶ ὡς ἐν ἐπιτηδείῳ ἔχοιεν πρὸς ληστειάν·
 ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενον, ληστεύειν τοὺς διόντας,
 καὶ κατακρίνειν ἀφειδῶς. Καὶ χόρηματα ἐπικτησά-
 μενον, ἐτέρους τε προσκλήσασθαι αὐτῶ Ἰλλους τε
 δὴ, καὶ ἄνδρα δύο, Χαϊδάρην τε καὶ δὴ Μυρξίην.
 Τὸ γένος ἧ δὴ λέγεται γενέσθαι τούτοις, Μασαγέται.
 Τούτοις δὲ ἑκατέρῳ προσχρώμενον, περιτυχεῖν τε
 τοὺς πολεμίους, ληϊζομένοις τὴν χώραν, καὶ τρεψά-
 μενον, ἐπιελθεῖν διαφθείραντα τοὺς ἱπποδρόμους
 τῶν ἐναντίων. Τῆς δὲ φήμης ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλθού-
 σης, ἐπιτρέψαι τε αὐτῶ στρατιωτῶν μίθραν οὐκ
 ὀλίγην, καὶ χρήματα, ὥστε θεριπεύειν τοὺς στρα-
 τιώτας, καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐπεγείραντα τὴν σὺν
 αὐτῶ στρατῶν, καὶ ἐξοτρύνοντα, ἀμφὶ τῇ πολεμίων
 ἔχειν χώραν, ἀνδράποδά τε καὶ ὑποζύγια ὡς πλείστα
 ἐπάγοντα ἐς τὴν πόλιν. Τὸν δὲ βασιλεῖα Μασαγέτων
 ἐνιδόντα τοῦτο ἐς τὸν Τεμήρην, ἀξιοῦντα παρ' αὐ-
 τῶ τιμῆς τῆς μεγίστης, καὶ στρατηγὸν ἀποδεικ-
 χένας ἑμπάσης ἤδη τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς. Καὶ
 ἐντεῦθεν δὴ δρόμους τε ἀνῦσαι μεγίστους τῶν πώ-
 κτες γενομένων σὺν τῇ στρατιᾷ. Ὅστε καταλαμβά-
 νειν τοὺς πολεμίους, ἀφῶ ἐπιπίπτοντα αὐτοῖς, καὶ
 διαφθείραντα τὸν ἐκείνων στρατόν. Καὶ δὴ καὶ ἐς
 χειρὰς ἐλθόντα τοῖς ἐναντίοις, φασὶν αὐτὸν μαχεσά-
 μενον τρέψασθαι, καὶ ἐπιδιώκοντα, ἐλάσαι τε ἐς
 Βαβυλωνίαν, τὸ Πογδάτιν οὕτω καλούμενον, καὶ πω-
 λιορκοῦντα, μεταπέψασθαι τὸν αὐτοῦ δεσπότην
 βασιλέα. Μετὰ δὲ ταῦτα, οὐ πολὺν χρόνον, τελευ-
 τήσαντος τοῦ βασιλέως, γῆμαι τε τὴν γυναῖκα τοῦ
 δεσπότης αὐτοῦ, καὶ ἐς τὴν βασιλείαν καταστήσασθαι.
 Ὅς δὲ ἐς τὴν βασιλείαν ἀφίκετο, ἐπιὼν τὸ τε Πογ-
 δάτι, καὶ τὸ Σαμαρχάνδι, ἐπολιόρκει. Καὶ οὐ πολὺ
 ὑστερον, ὡς ἔξοδον ποιησάμενοι οἱ τῆς πόλεως, οὐ-
 δὲν κλέον ἔσχον, ἀλλ' ἤττημένοι ἐσῆλθον ἐς τὴν
 πόλιν καὶ ἐπολιορκοῦντο, προσεχώρησαν αὐτῶ καθ'
 ἐμολογίαν, ὡς ἐπὶ τὴν τῆς Σαμαρχάνδος ἀρχὴν
 παρεγένετο, προδοσίαν συνθέμενον τοῖς ἐν τῇ Βαβυ-
 λωνίᾳ, αὐτὸν Χαϊδάρη ἐς πᾶσι χρησάμενον ὑπερ-
 ρίτη. Τὸν μὲντοι Μυρξίην, ἄνδρα ἐπιεικῆ τε ἄμα,
 καὶ συγκληρῶντα τὸν Τεμήρη, θυμῶ κατέχειν ἐμ-
 φέρμενον ἐφ' ὃ τε ἂν γήγαστο, μὴ προσήκειν
 αὐτῶ τὴν ἀρχὴν ἐξυγεῖσθαι τε οὐτῶ τὴν ἐς τὰ
 Σασσάνδηρια Τεμήρη ἐσῆγγεν. Τὴν τε γὰρ στρα-
 τῶν αὐτῶν ἑμπάσαν Μυρξίην ὑποτιθεμένου ἐπι-
 διελόμενος ἡ Τεμήρης ἐς τε δεκάρχους καὶ λοχαγούς,
 καὶ δὴ καὶ ἐνωμοτίας, τὸν δεκάρχον παρηγύα δίδαι-
 ταν παρεχόμενον τοῖς μεθ' αὐτοῦ στρατιώταις,
 παραίνας αὐτίκα τῶ λοχαγῶ, τὴν ταχίστην παρι-

rum; inadvertentemque se esse visum a patre-
 familias, desillisse in terram (solent enim homines
 in ista regione jumenta et pecora muris circum-
 dare altissimis, quæ difficulter ascendi possint),
 quo casu fregisse crus, et hinc claudicationem
 contraxisse. Nec desunt qui perhibent, eum fortiter
 pugnam cientem, vulnere in pedem accepto, claudicare
 cœpisse. Prælio autem facto cum Anitinis, profecti sunt pastores, qui ab initio conve-
 nerant, duce Temire, contra hostes, rapientes
 quæcumque casus obtulisset. Consilium dedit ut
 caperent locum latrocinii et furtis commodum,
 in quem quasi in munimentum intissimum sese
 receperant. Hinc profectus, latrocinando crude-
 liter grassatus est in præterentes, nulli parcere
 B statuens. Corradens autem magnam pecuniæ vim
 ex istiusmodi latrocinii, alios viros duos in socie-
 tatem pellexit, Chaidarem et Myrxiem, quos Mas-
 sagetas fuisse accipimus. Quibus Temires adjunctus,
 irruit in hostes regionem deprædantes, eos fuga-
 vit, hostium equitatum universum perimens. Fama
 hujus ut in urbem delata est, cives non modicam
 manum ei tradiderunt, addentes etiam pecuniam,
 qua militum animos conciliare posset. Deinde in
 hunc modum instructus, suos confirmans et inci-
 tans, in hostium regione versatus est, mancipia
 et jumenta plurima mittens in urbem, quæ hosti
 extorserat. Rex Massagetarum, explorata viri vir-
 tute, eum in maximo honore habuit. Nam impera-
 torem declaravit, universosque suos exercitus ei
 commisit, qui, acceptis copiis regis, mirabili cele-
 ritate usus est in devincendis hostibus, subito in
 eos incidens, atque temporis momento omnes per-
 dens. Temires, ubi ad manus ventum erat, hostes
 terga vertere cogit; ipseque fugientes insecutus,
 compulsi in Babylone C Pogdatim nuncupa-
 tam, quam obsidione cingens, dominum suum ro-
 gem accersivit. Dehinc tempore modico interjerto,
 rex mortuus est: ejusque uxorem viduam con-
 nubio sibi junxit Temires, regniue regimem sortitus
 est. Cum autem jam pro rege se gereret, Pogdatim
 et Semarchandam oppugnavit. Nec multo post cum
 oppidani in milium stationes excurrerent, nec
 vincerent, verum vincerentur, reversi in urbem
 D gravissima obsidione affligebantur. Quam cum to-
 lerare amplius non possent, pactioibus interco-
 dentibus se Temiri dederunt. Cum in potesta-
 tem venisset Semarchanda, proditiōnis consilia
 iniit cum iis qui erant in Babylone, usus ad eam
 tem ministro Chaidare. Myrxies vir exstitit æqui
 studiosissimus, adhortabaturque Temirem ut iram
 supprimeret, nec ad rem coasferre pararet quæ
 ipsa dictaret. Non ipsi convenire imperium Baby-
 lonis. Hinc etiam Temirem edocuit Syssitorum
 rationem. Nam universum suum exercitum secernens
 Temires in decumas et manipulos et cohortes,
 jubebat decurionem præbentem suis alimenta,
 continuo, quandocumque usus postularet, præsto
 esse cum suis militibus, eosque manipulos et duces

tradere. Nos præterea volebat, ubi additi fuissent manipulorum duci, suo parere singulos duci. Cum venissent in Sysitia, nullus erat cui non esset locus designatus. Cibum mercari iussit in reliquum exercitum, juxta ea quæ communi consensu decreta fuerant. Imperavit ut singuli duces minores frequenter, sicut præcipere majores duces, suos monerent, ne eos otio torpescere sinerent. Hinc contigit ut nullus explorator, vel peregrinus aliquis, clam in Temiris castra penetrare, et in hisdem morari posset. Ordinavit virum, cui hoc negotii imposuit, ut peregrinus, si qua re indigerent, advenientes hospitio acciperet. Quapropter hæc diligens disciplina efferit ut univorsus iste exercitus ad nutum et arbitrium regis, quocumque vellet, facile moveretur; eoque ducente exciti, uno signo confestim advolescerent, parati se regi utendos dare quæcumque in re voluisset. Vespera appetente, accipientes signum a duce suo magno, singuli maturant iter ad tentoria et ad contubernales suas. Ubi autem militis in tentoria sua se receperunt, vigiles ad hoc creati in castris oberrant, si quem inveniant extra tentoria morari. Si talis occurrerit, eum capientes, supplicio capitali subdunt. Si autem quis explorator accesserit in castra, is, ut cui nullus sit ascriptus locus, extra tentoria cubare cogitur: proinde rerum omnium ignarus, dubiusque quo se vertat, continuo a vigilibus in vincula ducitur. Hic modus et hæc est forma Sysitiarum regis. Chaidares, regis amicus laborumque socius, ei admodum diligenter in necessariis ministrare novit. Regem quoque incitare nunquam destitit, ut bella aggrederetur plurima, ne otio et quiete corrumpere. Ait Myrsiam, antequam Temires ad Semarchandæ regnum evasisset, tale quippiam fecisse. Cum Temires cum suis oberraret, latrocinii gaudens, accidit ut familiares Myrsiæ de felice rerum Temiris successu disserent, eoque tandem venirent, ut dicerent, eum brevi etiam Semarchandæ regnum consecuturum. At Myrsias respondit: Regnum Semarchandæ firmitus est quam ut occupari possit a latrone et privato homine. Sin autem aliquando contigerit, ut Semarchandæ regno iste potiatur, precor non amplius superates maneam, sed confestim ut mendax obtruncer. Hæc quidem serio, non joco locutus est. Nec tamen satis prosperum sermo ille habuit eventum. Deinde tempore interposito, cum urbis regimen Temires esset adeptus, honores majores Myrsias quam Chaidares apud regem invenit. Hinc commotus Chaidares, dixisse fertur: Tempus jam esse, ut sermo ille quem locutus fuerat Myrsias, ad rem conferatur; existere enim ejus sermonis testes plurimos. Ut igitur sermo ille effectum sortiretur, Myrsiam capitali supplicio

χόμενον τοῖς στρατιώταις, ἐπιθεῖν παραγγέλλη. τοὺς δ' αὖ παραγενομένους τῷ στρατῷ, γενομένους δὲ ἐς τὰ Sysitia, οὐδένα λείπεσθαι, ὅτι μὴ εἴη χώρος αὐτῷ ἀποθεταίμενος, καὶ τὴν τε ἀγορὰν σιτίζεσθαι ἐκέλευε, κατὰ τὰ δεδομμένα, ἐπὶ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος. Κινεῖν δὲ τοὺς τε ἀρχοντας αὐτῶν ἐκάστου; θαρὰ ἐπὶ τὰ ὑπὲρ τῶν μεγάλων στρατηγῶν παραγγελλόμενα, ὥστε συμβαίνειν κατάσκοπον εἰσίδντα ἐς τὸ Τεμήρειω στρατόπεδον λεληθέναι πῶποτε, οὕτως ἔχοντος, ὃς ἂν παρῶν τυγχάνη ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τοῦτους δὲ αὖ ἀνδρὶ ἑτέρῳ ἐπιτετραπέσθαι, καταλύειν παρ' αὐτῶν τοὺς ἔξουσους, εἰ τυγχάνοιεν παραγενομένοι ἐς τὸ στρατόπεδον, οἴτου δαίμενοι. Ὅστε νεύματι τοῦ μεγάλου βασιλέως κινεῖσθαι πάντα δὴ τὸν στρατὸν, ἐπ' ὃ τ: ἂν γένοιτο, καὶ ἐκείνου δὴ ἄγοντος τὰ πάντα, ἐπ' ἐνὶ συνθήματι εἶναι αὐτίκα ἐν τάχει παραγενομένον, ἐπὶ τὴν χρεῖαν καθίστασθαι αὐτίκα μάλα ἴοντα. Ἐσπίρας δὲ γενομένης, ἐποτρὺν τὸ σύνθημα λαμβάνουσιν οἱ στρατιῶται ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος, θεῖν δρόμῳ αὐτὸν τινα ἑκάστον ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν, ἐς τοὺς εὐσκήνους ἴοντα. Γενομένων δὲ ταῖς σκηναῖς τῶν στρατιωτῶν, τὰς φυλακὰς περινοστεῖν τε τὸ στρατόπεδον, εἰ τινα τόπον ἴδωσιν ἐκτὸς τῶν σκηνῶν γενόμενον, τοῦτον λαβόντες ἐτιμωροῦντο. Εἰ δὲ τις κατάσκοπος παρῶν τύχη ἐν τῷ στρατοπέδῳ, οὐκ ἔχον ὄποι τράπηκτο, λείπεσθαι ἐκτὸς τῶν σκηνῶν, καὶ οὕτως αὐτίκα ἀλλοσκεσθαι. Ταύτη μὲν δὴ λέγεται γίνεσθαι ἐὰν Τεμήρειω Sysitia. Καὶ δὲ τὴν ἐπὶ τὸν γε ἑταίρων αὐτῶν, ὄξυν τε ἐς τὸ ὑπηρετεῖν αὐτῶν τὰ δέοντα γεγενηναί, ἐποτρύνειν τε αὐτὸν βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς πολέμοις, μηδαμῆ ἐς ῥαστώνην τραπεζόμενον. Αἴγουσι δὲ Μυρξίην, ἐπὶ τε παράλαβον τὴν Σεμαρχάνδης βασιλείαν, διαχρήσασθαι τρόπῳ τοιαύτῳ. Ἐπὶ τε σὺν τοῦτοις ἅμα περιῶν Τεμήρης, ληστοῦς τε καθεισθηκεῖ, καὶ ἐχρηματίζετο διαλεγόμενων ἐπ' εὐτυχίματι τῶν ἑταίρων, καὶ εὐφημιζόντων Τεμήρησιν, ὡς ἐν βραχεὶ ἦδη ἐς τὰ Σεμαρχάνδης βασιλεία περισομένου, ὑπαλαβῶν ὁ Μυρξίης. Ἄλλ' ὧ τὴν, ἔφη, τοιαῦτά ἐστι τὰ Σεμαρχάνδης βασιλεία, ὥστε οὐκ εὐπετὴ χειρωθῆναι ὑπὸ Τεμήρειω, ἀνδρὸς ληστοῦ καὶ ἰδιώτου. Εἰ δ' εἴη ποτὲ τοῦτο αὐτὸ γενέσθαι, ὥστε ἐπὶ τὴν Σεμαρχάνδης ἀρχὴν περιέναι, μὴ εἴη περιῶν διαγενομένη, ἀλλὰ τεθνηῖον αὐτίκα ἔψουσμένος. Ταῦτα μὲν σπουδῆ ἔφηκε ὑποδεικνύσθαι, συντυχίᾳ δὲ τινὶ οὐκ ἀγαθῆ χρήσεσθαι ἐς τὸ ἀπόφθειγμα. Κρόνου δὲ ἐπιγενομένου, ὡς ἐς τὴν ἀρχὴν παρεγένετο τῆς πόλεως, τιμῆσαι μὲν ἀρετῆς ἕνεκα ὑπὲρ τὸν Καϊδάρην· φάσκοντα δὲ αὐτῷ, ὡς ἐκείνῳ δὴ τὸ ἔπος ἐπὶ μαρτύρων ἄλλων εἰρημένον αὐτῷ δοεὶ μεταδίδωσιν. Ὅτι ἐπιχειροῦσθαι, ὑπὸ λαβῶν αὐτὸν θανάτῳ, ἀναμνησκον ὡς, εἰς τὴν Σεμαρχάνδης βασιλεία παραγένετο, ψευθεῖν τε αὐτὸς τῆς γνώμης, ἔνοχος εἶναι τοῦ θανάτου ὑπὸ Τεμήρειω. Διηγοῦται τε ὅπως ἂν αὐτῷ θεραπεύετο τὴν ἐξέλι-

Notulæ marginales.

¹¹ τραπεζόμενον. R. ut in c.

παρσάχοντι τῷ βασιλεῖ, ἰδιώτῃ τότε ὄντι, μὴ παρα-
 θῆναι τὴν συνθήκην. Ἐλεγε δὲ πρὸς Μυρξίην
 τοιαῦτα· Οἴσθεσι οἶμαι, ὦ Μυρξίη, δύο τε, καὶ
 σύμπαντες οἱ ἄλλοι, ὅσον ἐπὶ τῆδε τὴν ἀρχὴν τὰ
 πράγματα προηγάγομεν. Δὴ τοῦτω ὡς μάλιστα
 ἡμῖν ἐπιβεβαιωσάμενοι, ἐπὶ τὴν βασιλείην παραι-
 ῶμεν, σπουδὴν τε ἄμα, ὡς οἶόν τε, μεταδιώκοντες,
 καὶ ἐμπροσθέντες ἡμῖν, δὲ τι ἂν συνθέμενοι τοῖς τε
 ἐπιτηθείοις, καὶ ἐναντίοις, οὐχ ὅπως δὴ ὄρα, ἀλλὰ
 καὶ λόγῳ ἐψηφισμένοι ὤμεν αὐτοῖς, ὡς οὐδὲν ἐπι-
 ούδαμῳ ἂν ἀσφαλέστερον, οὐδὲ ἐχυρότερον, ἱρυ-
 μάτων τε καὶ ὄπλων, ἐς τὸν βίον τόνδε, ἀνθρώπων
 συμφέρων τε εἶναι ἐς τὰ πάντα, καὶ μὴ διαφωνῶντι
 φρονεῖν ἄλλοτε ἄλλως· ἐπειδὴ πολλὰκις ἔφαμεν
 τοῦτω μόνῳ ἰσχεῖν ὁμοίητα τῷ Θεῷ. Ὅτου δ' ἂν
 τῶν ἀνθρώπων μηδὲν ὄγιες εἶναι λέγοντος, πῶς
 ἂν δὴ κρᾶττοντος εὐ γένοιτο' ἂν πῶποτε αὐτῷ;
 Μέρμηρα δὲ ὡς ἐμοῦ τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, ἐψηθε-
 ταθῆναι ἔτοιμος εἶναι, εἰ ἐπὶ τὰ βασιλεία παρτι-
 μεν. Καὶ ἐπὶ μαρτύρων δὲ τοῦτέ σοι εἰρημένον
 συνθέσθαι. Ὅρα οὖν σοι τὰ τε λεχθέντα ἐπιτελέσθαι,
 καὶ τὴν δεξιάν τὴν ἡμετέραν ἀπολύσασθαι τῆς
 συνθήκης. Μυρξίης δὲ ἀμείβετο τοιαῦτα· Ἄλλ' ὅπως
 μὲν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆδε τὴν ἀρχὴν, ὅπως σοι
 γένοιτο, καὶ σὺ εἶσθα, καὶ πάντες ὅσσοι οἱ συμ-
 παρήτας συνήσουσι, καὶ ὡς πάντα τὰ ἔσχατα
 ὑποβούμενος, ὥστε σοι εὖ γενέσθαι οἰοῦν, καὶ
 ἐπύματα δὲ ἔστιν ἰδεῖν ὅσα λαβῶν, οὐδὲ πῶποτε
 ὑπελογιζόμεν δεινὸν πρὸ τοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ
 ἔστιν οἰοῦν ἡμῖν εἰρημένον ὡς ἀγαθὴ τύχη, δεῖ
 ἂν μὴ χαρίζεσθαι τοῖς ἐπιτηθείοις, ὅφ' ὢν μεγάλα
 εὖ πεπονθῶς εἴης. Ἐπειθὲ δὲ, βασιλεῦ, ἰδιωτέρῳ
 μὲν ὄντι τάνθρωπον οὐ πᾶν τοι ἐμπροσθέντος καὶ
 ἐαυτοῦ βίον. Ἐπειδὲν δὲ σοι τὸ ἀρχεῖν ἔτιρω;
 ἀφίκεται, τότε δὴ οὐ θεμιτὸν ἢ παραθῆναι εἰ τι
 συνθέσθαι. Καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς πολλὰ ἀγαθὰ παρέχε-
 ται, καὶ τὸ συγγνώμην ἰσχεῖν τοῖς ἔξαρματόυσιν
 ἐς ἡμᾶς οἰοῦν. Ἦν δ' ἐμοὶ καὶ ταύτην παρατιτο-
 μῶν χαρίσασθαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ πλείω τούτων
 σοι γένοιτο ἀγαθὰ. Ταῦτα λέγων, ὡς ἐπειθε, φά-
 σκοντα δεῖν συγγνώμην ἰσχεῖν, οἷς ἂν μὴ ἀκούσῃ
 ἢ τὰ ἀμαρτήματα. Πῶς δ' ἂν σώζοιτο αὐτῷ ἢ
 τύχῃ, μὴ τὸν ἀντίπαλον διωσαμένη; Ταῦτα εἰπὼν,
 τὴν τε Μυρξίην διαχρήσαστο, καὶ ἐπένθει αὐτὸν ἡ-
 μεσίτη ἐπὶ συχνὸν τινα χρόνον, θάψας βασιλικῶς.
 Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ Ἰγκανῶς ἰστρατεύετο, καὶ
 τὴν ταύτης θάλασσαν, καὶ ἴθνη τε οὐκ ὀλίγα ἐς
 τὴν θάλασσαν. Τὴν δὲ Ἰγκανίαν ἐνοικοῦντα παρ-
 ἄλλα καταστρίψετο. Λέγεται δὲ αὕτη καὶ Κασπία,
 ἐς τὴν τοῦ Ἰθίου τοῦτου ἐπωνυμίαν· διήκει δὲ
 κατὰ μεσημβρίαν, Σάκας δὲ ἔχον καὶ Καδδου-
 οῖας, ἐπὶ σταθίους τρισμυρίου, πρὸς Ἰω δὲ καὶ
 βαρβάν, Μασαγέτας, γένος ἄλιξιόν τε καὶ ἐν
 πολέμοις εὐδοκίμοῦν, ἐπὶ σταθίους δισμυρίου μί-
 λιστα. Τοῦτο δὲ τὸ γένος ἑλάνων ἐπὶ τὴν Περσῶν
 χώραν, λέγεται καταστρεφόμενον πόλιμα· κατα-
 σχεῖν. Ἔστιν δὲ καὶ Τερξίρη τοῦ γένους τούτου
 γενόμενον σὺν τοῖς Μασαγέταις, ὁρμηθεῖν ἐπὶ τὴν
 Σαρμαθῶν ἀρχὴν, καὶ Ἀσσυρίων τὴν χώραν κα-

A subdi jussit Temires; in memoriam redigens se
 nactum esse Semarchandæ regnum, ipsunquæ sal-
 sum esse animo, proinde mortis reum teneri. Du-
 bitabat autem quo pacto eum mori cogeret, qui
 olim regi privato adhuc dextram societatis dedia-
 set, ne pactis contravenire videretur. Orationem
 igitur ejusmodi cum Myrxiæ habuit : Haud arbitror
 latere eos, o Myrxiæ, vosque duo, et reliqui om-
 nes, quibus artibus imperium auferimus. Duo
 illa semper summa diligentia sectati sumus, dum
 nobis regnum amplissimum pararemus, nempe
 studium vehemens in rebus gerendis, et ut bona
 fide coleremus pacta, quæ cum amicis hostibus-
 que fecissemus. Nec solum juramento, verum et
 sermone declaravimus, nos concordiam cum iis
 agitare, quasi nihil ubique terrarum et tutius ar-
 misque omnibus firmitus in vita humana inveniri
 possit, quam concordiam amplecti, nec ab amicis
 dissentire, nunc hoc, nunc aliud sequi consilium
 proponentes; siquidem sæpe commemoravimus,
 nos illo solo Dei imaginem representare. Si au-
 tem quis mortalium nihil sani unquam dixerit,
 quomodo **B** si quid facere aggressiatur, ei bona
 obveniant? Meministine, meam cum prehenderes
 manum, te dicere : Si Semarchandæ nanciscerer
 regnum, paratum to esse optetere mortem? Hæc
 igitur, cum sub multis testibus ea pronuntiaris,
 tempus est ut conficias, nostramque dextram isto
 pacto liberares. Myrxiæ, ut dicendi finem fecit
 rex, talem exorsus est orationem : Verum enim-
 vero, o rex, ad hoc imperium ut deveneris, et tu
 nosti, et omnes quotquot præsto sunt. Nec etiam
 horruisti summa vitæ adire discrimina, ut istam tibi
 parares felicitatem. Vulnura videre est, quæ ac-
 cepti dum tibi inservire et gratificari cupio. At
 enim si quid temere diximus, an non id æquum
 est mihi adversa fortuna utenti, et amicis, a qui-
 bus beneficiis affectas fueris, condonare? Illud au-
 tem, o rex, privato homini non admodum impo-
 dimento fuerit. Ubi autem alia regni affulserit
 forma, tum non fas est, si quid pactus fueris, irri-
 tum facere et transgredi. Etiam Deus plurima no-
 bis bona largitur, si in nos delinquentibus veniam
 dederimus. Si igitur mihi peccati impunitatem
 concesseris, majora a Deo tibi obveniant tandem
 bona. His dictis, non persuasit Temiri, qui re-
 spondebat : Venia danda est erroribus eorum qui
 quid præter voluntatem admiserint. Quo pacto au-
 tem fortunam retinere potero propitiâ, si hos-
 tem meum non necavero? Hæc ubi locutus est,
 Myrxiem peremit. Peremptum regaliter sepelivit,
 longoque tempore luxit. Posthæc bellum sumpsit
 adversus Hyrcanos et contra gentes quæ mare
 Hyrcanum accolunt : quas omnes perdomuit. Idem
 mare et Caspium dicitur, versus meridiem Saccas
 habens accolat et Caddusios : triginta millibus
 stadiorum versus orientem et septentrionem accolat
 habens Massagetas, genus hominum bellicosum.
 Longum est viginti millibus stadiorum. Massagetæ

dicuntur profecti esse in Persiam, ibique multas occupasse urbes. Ferunt etiam Temirem, ex isto hominum genere ortum, cum Massagetis festinasse contra Semarchandæ regnum, et debilitata Assyriorum monarchia, id obtinuisse. Mare autem istud cum sit receptaculum multorum et magnorum fluminum, maximum Cyrum nomine esse cognovimus: et ad plurima stadia excurrit, nullibi in exterius mare, quemadmodum dicitur, se fundens. Attamen ego fossam audivi ex isto mari progredi (61), qua in Indicum mare effunditur. Accolum mare istud gentes plurimæ et bellicose. Etiam pisces suppeditat plurimos et bonos. Largitur et ostreas, quæ margaritas habent. Supra 63 hoc mare Indicum mare visitur. Naves onerariæ plurimæ navigant vicissim nunc hoc, nunc illud mare. Mare istud versus Orientem, maxime ea parte qua Asia est, vergit. In hoc se effundunt Araxes fluvius maximus, et Choaspes versus Orientem fluens, et alii fluvii plurimi. Gentes quidem illas quæ mari huic adjacent, a Caddusiiis regnari, et tributa quotannis in Caddusiorum urbem inferre aiunt. Hos bello appetere instituit Temires, ubi devicerat Hyrcanos, horumque regem e mortalium numero subtraxerat. At Caddusii contra habant copias quam potuere maximas, fortiter repugnaturi accedenti Temiri. Temires, ut didicit Caddusios in armis esse, quamprimum Chaidarem mittit oppugnatum ipsorum urbem, et ut eam subito caperet. Ipse autem expectabat rei eventum, quam proxime Caddusii castra sua locans. Caddusii ut intellexere hostem in ipsorum urbem conquirendere, palantes nullo ornatu et ipsi in suam urbem iter institucere. Temires venientes ex insidiis adortur: acieque instructa eos aggressus fudit, fusosque insequens ad urbem usque tractus, eam cum aliquanto tempore oppugnasset, tandem cepit. His ita peractis, Arabiam bello petere statuit. Arabes gænis hominum opulentum magnum et antiquum, molli, quantum ad felicitatem attinet, cedens, esse certo constat: multamque Asiæ partem occupat, utens mari quod Rubrum nominamus. Est autem Arabum regio latissima, et ad habitandum omnium Asiæ regionum pulcherrima. Viri justissimi et quantum ad religionem pertinet sapientissimi continent. Creantes regem, non tyrannum, sed virum æquitatis amantissimum et maxime æqualitatem respicientem, eligunt. Arabici regni sedes est urbs juxta mare sita, quam (62) vocant, magna opibusque vgens. Finitima est ea gens Ægypto, et Persarum Assyriorumque regionem attingit. Nam a Colchide et Pnarus regione ad mare quod porrigitur in Calesyriam, usque ad urbem Laodiceam dictam, fuerit iter diærum (quindecim) viro expedito pedestri itinere regionem transeunti. Hinc inferioris Asiæ istam

αστραψάμενον ἔχειν. Τὴν μέντοι θάλασσαν ταύτην ὑπὸ ποταμῶν ἐς αὐτὴν οὐκ ὀλίγων ἐκδιδόντων μεγίστην τε γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ πολλοὺς σταθίους διέχειν, οὐδαμῆ ἐκδιδοῦσαν, ἣ λέγεται, εἰς τὴν ἐκτὴς θάλασσαν. Διῶρυχα μέντοι ἐκφυθόμεν ἔγωγε ἀπὸ ταύτης διέχειν, καὶ ἐς τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν ἐκδιδοῦν. Ἐνοικοῦσι δὲ τὴν θάλασσαν τήνδε ἔθνη πολλά τε καὶ ἄκριμα. Καὶ ἰχθύας μὲν φέροι αὕτη ἢ θάλασσα, πολλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς· φέροι δὲ καὶ στρεφα, μαργαρίτας ἔχοντα, ἥπερ δὴ καὶ ἡ Ἰνδικὴ θάλασσα. Καὶ πλοῖα πολλὰ πλεῖ τὴν θάλασσαν ταύτην, παρὰ ἄλλήλους ἐπιπλέοντα, φορτίων πλέα. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ θάλασσα πρὸς τὸ μάκιστα τῆς Ἀσίας, ἐς ἣν ἐκδιδοὶ ὁ τε Ἀράξης ποταμὸς μέγιστος, καὶ Κοδσῆς πρὸς τὸ βίον, καὶ ποταμοὶ δὲ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι. Τὰ μέντοι ἐς τήνδε τὴν θάλασσαν ἔθνη ὑπὸ Καδδουσίων τε ἀρχεσθαι πρόσθεν ἔφημεν, καὶ τοὺς γε φόρους αὐτῶν ἐς τὴν Καδδουσίων πόλιν ἔτους ἐκάστου ἐπάγειν ἐπὶ τοὺς. Ὡς τοὺς Ἰρχανίους ὑπηγάγετο Τεμήρης, καὶ τὸν βασιλεῖα τούτων ἀνεῖλεν, ἐστρατεύετο ἐπὶ Καδδουσίους. Καὶ οὗτοι μὲν συλλέξαντες στρατιὰν μεγίστην, παρεσκευάζοντο ὡς ἀμυνόμενοι, ἦν ἐπὶ τῆς Τεμήρης. Τεμήρης δὲ ὡς ἦσθετο τοὺς στρατευομένους, πέμπει Χαϊδάρην ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, ὡς ἐλόντα ἢ τὴν ταχίστην, καὶ πολιορκήσαντα. Αὐτὸς δὲ ἐπέμενεν ἐστρατοπεδευμένος παραγγυάτω τοῖς Καδδουσίοις. Ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐπίθοντο οἱ Καδδουσίοι τοὺς πολεμίους ἐς τὴν πόλιν αὐτῶν ἰόντας, τὰ ἐμπάλιν γινόμενοι, ἔντο οὐδενὶ κρίμας ἐς τὴν πόλιν. Ἐνταῦθα ἐπιτίθεται αὐτοῖς ἰούσιν ἐπὶ τὴν πόλιν Τεμήρης σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατῷ· καὶ τετραγήμενοις ἐμβάλων, ἐτρέψατο, καὶ διώκων ἐπὶ τὴν πόλιν ἤλαυνε, καὶ πολιορκήσας ἐπὶ χρόνον τινὰ, παρεστήσατο. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐστρατεύετο ἐπὶ Ἀραβίαν. Γένος δὲ Ἀραβες μέγα τε καὶ δόλιον, καὶ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν οὐδενὸς τὰ εἰς εὐδαιμονίαν λειπόμενον, παλαιὸν τε ἔν, καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς Ἀσίας διήκων, προεχρῶμενον τε τῇ θαλάττῃ τῇ Ἐρυθρᾷ καλούμενῃ. Ἔστι δὲ ἡ χώρα αὕτη μεγίστη τε καὶ καλλίστη οἰκῆσαι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν χωρῶν. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ ἀνδρῶν δικαιοτάτων, καὶ τὰ ἐς θρησκείαν αὐτῶν σοφοτάτων. Καὶ βασιλεῖα νομίζουσιν οὐ τύραννον, ἀλλ' ἐς τὸ ἰσοδίκιτον μᾶλλον, καὶ ἰσόνομον καθιστάμενον σφίσι. Ἔστι δ' αὐτοῖς βασιλεῖα ἐν τῇ πόλει τῇ παρὰ τὴν θάλασσαν, καλούμενη μεγάλη ἢ τε καὶ πλοῦτον προφέρουσα. Ὅμορται δὲ τῇ τε Αἰγύπτῳ, καὶ Περσῶν χώρῃ καὶ Ἀσσυρίων. Ἀπὸ γὰρ Κολχίδος, καὶ Θάρου, χώρας ἐς τὴν θάλασσαν, τὴν ἐς τὴν Κοίλην Συρίαν, ἐς τὴν Λαοδικεῖαν καλούμενην πόλιν, εἴη δ' ἂν ὁδὸς ἡμερῶν ἀνδρὶ εὐζώνῳ, πεζῇ διαπορευομένῳ τὴν χώραν, καὶ τὸ ἐντεῦθεν τῆς κάτω Ἀσίας ὡσεὶ Χαϊδάρην γεγενῆσθαι, καὶ τὴν τε Ἀραβίαν ἐκτὸς

Notulæ marginales.

(61) Ita Pomponius Mela.

(62) Forte Adem, vel Ziden.

ἢ ἑλῶνας. R. ut in c. ἢ In uno hic lacuna est.

γίνεσθαι τῆς Ἀσίας. Ἔστι δὲ ἡ χώρα αὕτη ἐπιφορεῖ, καὶ δένδρων τε καὶ φοινίκων πεπληρωμένη, καὶ ἐν μέσῳ δυσὲν ποταμοῖν περιβόητο; γενομένη. Καρπούς τε ἐκφέρει ὑπερφύεις τῷ μεγέθει καὶ πολλαπλαστούς, ὥστε Εὐδαίμονα ὑπὸ τῶν παλαιωτέρων κεκληῖσθαι ἀνδρῶν. Διὰ ταῦτα ἐπὶ ταύτην τὴν Ἀραβίαν, ὅτι Καδουσίους, ὅπ' αὐτοῦ πολεμουμένους, συναμάχει, αἰτιασάμενος, ἐστρατεύετο. Καὶ δις μὲν ἐμαχίστο τῷ Ἀράδων στρατεύματι. Καὶ ἔδ' ὡς ἠδυνήθη τρέψασθαι, μετὰ δὲ διαπρεσθευσάμενος, ὥστε στρατιῶν δοῦναι, καὶ φόρον ἀπάγειν τοῦ ἔτους, ὅσον ἂν σφίσι ἐπιτάττοι, σπονδὰς τε ἐποίησατο⁶⁰, καὶ τὸ ἐπ' αὐτὸν Ἀράδων πρέσβεις, οἱ καὶ ἀφικόμενοι, πρότερον τὴν χώραν τοῦ ἔρωος μὴ λεηλατεῖν, καὶ ἰδίοντο σφῆ, ἅτε γένος ἐστὶν τοῦ νομοδίου, καὶ πατέρας εἶναι τῶν ἐς τὴνδε τοῦ ἔρωος ταλοῦντων θρησκείαν. Νομίζεται δὲ τοῦτο τὸ γένος εὐαγῆς τε καὶ ἄγιον, ἔτι τε προῆλθεν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν Μεχμέτης ὁ νομοθέτης, καὶ σὺν τῷ Ὀμοῦρη τὴν νομοθεσίαν δεξιμένῳ, ἐπὶ τὴν τῆς Ἀσίας ἀρχὴν προεληλύθεισαν, μεγάλα ἀποδειξάμενοι ἔργα. Ὁ μὲντοι νομοθέτης τοῦτων ὁ Μεχμέτης καὶ λέγεται γενέσθαι Ἀλίου ἐπὶ Ἀραβίας τῆς Εὐδαίμονος. Ἐκθέμενον δὲ τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, ἀρχὴν μὲν τοὶ μὴδὲν βιάζεσθαι, ἀναπαίθοντά τε τοὺς Ἀραβίας, καὶ Σύρους μετὰ ταῦτα· μετὰ δὲ ταῦτα προσλαβόμενον τοῦ Ἀλίου δυναστεῖα τε τῆς χώρας, καὶ ἐπιτηδείου αὐτῷ, ὡς μάλιστα ἐπιόντα, προσάγεσθαι αὐτῷ ἐς τὴν νομοθεσίαν, ὅποι ἂν ἐπίη τοὺς τὴν χώραν οἰκοῦντας, ἀνίει τε τὴν νομοθεσίαν, ἔς τε τὴν βραδύνην καὶ τὴν τοῦ Θείου βαρχεῖαν μόντοι, συνεχῆ δὲ ὡς μάλιστα μελέτην. Νομίζεται γὰρ αὐτῷ τετράκις τῆς ἡμέρας προσεῦχεσθαι τῷ Θεῷ, ὅπ' οὐδενὸς κωλυόμενον εἰς τοῦτο, ὥστε μὴ προσεύεσθαι. Τῇ δὲ τῆς Ἀφροδίτης ἡμέρᾳ κοινῆ τε ἀπαντας ἐς τοὺς ναοὺς ἴντας προσεῦχεσθαι. Νομίζεται μηδοτιοῦν, μήτε ἀγαλμα, μήτε ἄλλο τι τῶν γεγραμμένων, προσλαβόμενον σφίσι ἐς τὴν προσευχὴν ἐν τοῖς ναοῖς. Τρεῖς τε σφίσι καθιστώντας, ὥστε πρὸ τοῦ ναοῦ, ἐς περιωπὴν τινα πύργου πεποιημένον ἀναβαίνοντα, προσεῦχεσθαι τῷ Θεῷ μεγάλη φωνῇ, καὶ αἰετὰς νομιζόμενα εὐχὰς ποιῆσαι κεκραγόντα γεγωνότερον. Ἐς μὲν οὖν τὴν προσευχὴν αὐτοῦ, γένος δὲ τοῦτο ἴσμεν ἐς τὰ μάλιστα ἐντεταμένον, μηδοτιοῦν ἀνίειν προσεχομένους· ἐς δὲ τὰ ἄλλα, τὰ τε ἐς δίκαιον, καὶ ἐς τὸν βίον αὐτοῖς, οὕτε κωλοασμίνα νομίζεται· ὥστε μὴ ἐς τὸ τοῦ βίου ἡδὺ πολιτεύεσθαι, οὕτω τὴν φύσιν μηδαμῆ βιάζεται. Γυναίκα μὲν γὰρ ἀγεσθαι, παλλακίαις μὲντοι ἀπὸ ἀνδραπόδων, ὅσας ἂν ἕκαστος οἶός τε εἴη τροφήν παρέχεσθαι ἐς τὸν βίον· γυναίκα δὲ κωριδίαις ἀγεσθαι ἐς τὰς πάντας. Καὶ τοὺς τε ἀπὸ ἀνδραπόδων παῖδας νομίζεται σφίσι οὐ νόθος. Ἄν δὲ ἀπὸ παλλακίδων ἐλευθέρων γένωνται σφίσι παῖδας, νόθοι τε αὐτοῖς νομίζονται, καὶ οὐκ εἰς τὴν πατρῴαν οὐσίαν εἰσέρ-

A partem scimus in Chersonesi formam redigi, Arabiamque extra Asiam relinqui. Est autem Arabia plurimis arboribus, palmisque consita, et in medio duorum fluminum sita, ab utroque undique alluitur. Fructus profert supra modum tum magnos, tum multiplices. Hinc veteres occasionem amentes, eam Felicem appellavere. Hanc regionem armis infestis aggressus est Temires, incolis crimini dans operam strenue navatam **64** Caddusis, cum eos bello statuisset domare. Bis conflixit cum Arabum exercitu. Cumque eos victos dare non posset, legatos mittens, militibus tributoque, quod quotannis penderent, imperatis, pacem cum eis fecit. Ea tempestate, priusquam in sudus coiretur, Arabum legati ad Temirem accessere, poscentes ne regionem herolis, qui et ipsi de genere legislatoris essent, vastare pergerent. Huic orationi adjiciebant, ut volint esse patres eorum qui herolis religionem sectentur. Gens illa non profana, verum sacra sanctaque creditur, quia edidit Mechemetem legislatorem. Aiunt, legislatorem Mechemetem fuisse filium Haliis, Arabiam Felicem incolentis. Initio legislationis suae nihil vi egit, sed persuasione primum Arabes, deinde Syros cepit. Postea in suam sententiam traduxit Haliem regionis administratorem, qui cum ipsi foret intima familiaritate conjunctus, facile omnes terrae suae incolas Mechemetis leges suscipere coegit. Leges enim istae nihil aliud quam quietem, et Numinis quendam furorem, perpetuamque meditationem continebant. Nam inter caetera lex est ut quater diurno tempore Deum adoret, nec sinant, quaecunque tamen inciderint, ab ista lege se avocari. Veneris die omnes uno consensu frequentes in templa comineant, orationibus operam dantes. Legem habent, quae edicit, ut nullam imaginem, neque aliam picturam in templa admittant, precationem ad Deum transmittentes. Eligunt sacerdotes, de quorum grege unus extra templum in turris pinnaculum ad id comparatum ascendit, magnaque voce Deum adorat. Preces solennes semper majore voce peragere solent. Hoc modo Turci preces suas concelebrant, atque tanta utuntur diligentia in iis perficiendis, ut interim nihil vel laboris, vel alterius rei suscipiant, quo minus ipsae interrumpantur. Quantum ad caetera, videlicet ad victus rationem et ad reliquum vitae modum attinet, constat eos nullis inhiberi poenis: adeo feruntur, quo minus voluptariam sectentur vitam, affectibus nunquam non obtemperantes. Uxores enim ducunt, pellicesque ex mancipiorum grege numero tot diligunt, quotquot quilibet alere potest: uxores autem virginis accipiunt nemine prohibente, donec quinque sibi copulaverint. Liberis ex mulieribus captivis natos non spuriorum numero habent. Sin autem ex pellicibus liberis ferant, eos spurios **65** censent, nec paternae hereditatis participes

Notulae marginales.

⁶⁰ *Lacuna.*

fiunt. Mercantur virgines, quando quis suam vult A
 eiccare siliam. Faces ipsis præferuntur quando
 nuptiale festum celebrant. Maritus si parum
 dextro erga uxorem fuerit affectus, ei edicit, se a
 tribus splenibus ab ipsa avellendum. Si ad istum
 modum uxor repudiata fuerit a viro, turpissimum
 esse creditur, eam quam repudiaverit, recipere.
 Nec etiam recipere eandem nisi ab alio adulterio
 inquinatam, licet. Vinum uti nefas ducunt Turci. Nec
 audet aliquis de isto genere, nisi lotus, frequen-
 tare orationes. Etiam derimas quasdam quotannis
 æponunt Deo. Jejunium Mechemetes imperavit isti
 hominum generi, quod durat triginta diebus, aut
 etiam amplius. Diebus istis omnibus nihil vel essen-
 tenti, vel poculentum admittunt. Vespere demum ubi
 jam coruscant astra, ad cibum capiendum
 congregantur. Nulli autem licet, vel in primis isto
 tempore, vinum gustare prorsus. Mentulam totam
 circumcidere solent. Confitentur Turci, Jesum Dei
 esse apostolum. Deum etenim ex angelo Gabriele
 et Maria virgine, quæ nullum cognoverat virum,
 Jesum genuisse, heros quemdam homine majorem
 sive augustiorem. In novissimo die, quando uni-
 versale judicium peragetur, aiunt Jesum mundi ju-
 dicem sive arbitrum fore. Suam attingere Turci
 haud fas arbitrantur. Reliqua animalia edunt, si
 mactata fuerint. Deum universi esse molerantem
 haud ambigunt, dicentes eum uti ministris mentibus
 (ut vorant) ignitis. Existimant autem Mechemetem
 venisse missum a Deo, ut ea replerentur, in quibus
 defectum patiebantur prisca a Deo prodruentes legis-
 latores. Circumcisionem judicant esse purgationem
 omnium præcipuam: proinde circumcisionis tem-
 pore nuptias contrahunt. Solet istud hominum
 genus sepulcra juxta vias collocare, nec in ullo
 alio loco sepelire licet. Sepulturæ autem mandant
 cadavera lota, et omni a parte rasa. Est et alia lex
 quæ jubet parere legislatori; non obtemperantem
 gladio ultore ferit. Ex Armeniis solis, quamvis ab
 ipsis in religionis negotio dissidentiant, mancipia
 non rapiunt, quia Armenus quidam vaticinatus
 est gloriam Mechemetis per universum orbem pro-
 pagandam. Estque hæc unica causa, viri honori id
 tribuentes, quod nulla ab Armenis mancipia abdu-
 cant. Hæc quidem ubi Mechemetes legibus sanxisset,
 plurimam orbis partem occupavit. In Asia, Libya,
 et Europæ regione non modica, quæ se extendit
 ad Seythas, et ad eos qui hodie sunt, Turcos,
 usque ad Iberiam non parva 66 Mechemetis existit
 auctoritas. Mortuus esse traditur filio suo Alizæ
 (63) Arabiam regente. Hunc enim legislatorem ubi
 promptis animis assumpsissent, ei obdierunt in
 omnibus, quocumque tandem ipsos eduxisset.
 Etiam rerum suarum summam isti commiserunt
 ut ipsis pro suo arbitrio uteretur. Hinc copias con-
 traxit plurimas, quas contra Ægyptum duxit, et

χονται. Ὡνοῦνται δὲ καὶ τὰς κουριδίας, ὅσων ἂν τις
 βούλοιο ἐκδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα. Λαμπάδων
 δὲ προσηνεγμένων σφίσι ἐς τοὺς γάμους, ἀγονται
 τὰς γυναῖκας. Ἄν δὲ ἀχθεσθεῖη τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ,
 ἐπέστη τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τριῶν σπληνῶν ἀποσχέσθαι
 αὐτῆς, ἥδη ἠλλοτριῶται τῷ λόγῳ ἢ γυνὴ τοῦ ἀν-
 δρός. Νομίζεται δὲ ἀσχιστον, ἢν ἂν τις ἀποπέμψη-
 ται, αὐτῆς αὐτὴν ἀγαγεῖναι. Ἄν δὲ μὴ ὑπὸ ἑτέρου
 μοιχευθῆ, οὐκ ἐξεστὶν ἀγαγεῖν. Οἴῳ δὲ χρῆσθαι
 ἀθέμιτον. Ἀπαγορεύει τῷ γένει τούτῳ, καὶ μὴ
 λουστᾶμενον, μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ ἐς τὴν προσευχὴν
 ἵναί. Δικατῆραν δὲ τινὰ ἐξελόμενος τῷ Θεῷ τοῦ
 ἔτους, ἐς νηστεῖαν αὐτοῦς προάγειται ἐς τριάκοντα
 καὶ ἐπίκαινα ἡμέρας. Τῆς μέντοι ἡμέρας ὅλης μη-
 δοτιοῦν προσεῖσθαι, μήτε τροφῆς, μήτε πόσεως,
 ἐσπέρας δὲ ὅταν ἄστρα φαίνηται, σιτίζεσθαι.
 Πάντων δὲ μάλιστα τὸν χρόνον τοῦτον μὴ ἐξεῖναι
 ἐν οὐ πείσθαι τὸ παρόπαν. Περιτέμενεσθαι δὲ τὸ
 αἰδοῖον γρῆναι παντάπασι. Ἰησοῦν δὲ Θεοῦ τε
 ἀπόστολον γενέσθαι νομίζει, καὶ ἐξ ἀγγέλου τοῦ
 Γαβριὴλ, καὶ ἐκ τῆς Μαρίας, παρθένου τε ὄσης
 καὶ μηδὲν ἀνδρὶ συγγενομένης, γεννησάι Ἰησοῦν,
 ἥρωά τινὰ μείζω ἢ κατὰ ἀνθρώπων· καὶ ἐς τὴν
 τελευτὴν τοῦδε τοῦ κόσμου, ἐπειδὴν ἐς χρίσιν τῶν
 σφίσι βεβιωμένων καθιστῶνται οἱ ἄνθρωποι, τὸν γε
 Ἰησοῦν φασὶν ἀγεσθαι διαίτητὴν τοῦ κόσμου. Σὺς
 δὲ μὴ ἀπειθεῖν θέμις εἶναι. Καὶ τὰ γε ζῶα πάντα
 ἐσθίουσιν, ἂν μέντοι ἐπὶ σφαγῆν γένωνται. Θεὸν
 μὲν οὖν ἕνα ἐπιστῶσι τῷδε τῷ παντὶ, ὑπερέταις δὲ
 χρώμενον τοῖς πυρίνοις ἢ φασὶ νόοις. Πεπομφῆναι
 δὲ Μεχμέτην ἐς τὰ ἑλληνικὰ τοῖς πρότερον ἐπιπεμ-
 φθεῖσιν ὑπὸ Θεοῦ ἐς τὴν οἰκουμένην νομοθέταις.
 Κάθαρσιν δὲ ἠγοῦνται τὴν τε περιτομὴν σφίσι,
 πάντων δὲ μάλιστα, ἐν ἧ καὶ γάμους ποιῶνται.
 Ταφάς δὲ αὐτοῖς παρὰ τὰς ὁδοὺς νομίζεται γίνε-
 σθαι, καὶ μηδὲν ἄλλο ἐξεῖναι θάπτειν. Θάπτουσι δὲ
 λούσαντες, καὶ ξυρῶ ἄμα τῷ σῶμα. Νομίζεται δὲ
 τι καὶ τῶδε, ὅς ἂν μὴ πειθῆται τῷ νόμῳ, τελευτᾶν
 τῷ σιδήρῳ. Ἄρμενιους δὲ μόνους τῶν ἄλλων ἔθνῶν
 διαφερομένων σφίσι ἐς τὴν ὀρησκειῶν οὐκ ἀνδρα-
 ποδιζεσθαι, ὡς Ἄρμενίων τινὶ προειρηκότε· τὸ
 γὰρ κλέος αὐτοῦ ἐς τὴν οἰκουμένην ἐσθμινον. Διὰ
 τοῦτο μὴ ἐπιτρέπειν, ἀνδραποδιζεσθαι Ἄρμενίους.
 Ταῦτα μέντοι ἐς τὴν νομοθεσίαν ἀποδείχμενους
 αὐτῷ, ὡς πλείστον τῆς οἰκουμένης κατέχειν μέρος.
 Καὶ ἐπὶ μέγα ἔλθειν ἐς τε τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐς τὴν
 Λιβύην, καὶ ἐς μοῖραν τῆς Εὐρώπης οὐκ ὀλίγην.
 τὴν ἐς Σκύθας τε καὶ τοῖς νῦν Τούρκους, καὶ ἐς
 τὴν Ἰβηρίαν τοῦς γε Λιβύας. Λέγεται δὲ τελευτᾶ-
 σαι ἐπὶ παιδί Ἀλη βασιλεύοντι Ἀραβίας· ἐκεῖνον
 τε γὰρ ὡς νομοθέτην προσέμενοι· τε καὶ παιθῆ-
 μενοι αὐτῷ, ἐπ' ὅτι γε ἂν ἐξηγοῖτο, ἐπίτρεψάν τε
 αὐτῷ τὰ πράγματα, καὶ σφᾶς αὐτοῦς χρῆσθαι ὅπως
 ἂν βούλοιο. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατῶν τε συναγαγῶν
 ὡς πλείστον, ἐπέη τῆς τε Αἰγύπτου καὶ πῆς ἄλλης·
 Ἀραβίας ἔστιν ἃ καταστρεφόμενος, καὶ τὴν φάμασον

Notulæ marginales.

(63) Hali.

διαβάς τῆς Ἀραβίας, τὰ τῆδε αὐτοῦ ἔθνη ὑπεγρά-
 γετο, βασιλεύσας ἐτη⁹⁰. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν χωρίῳ
 τ.λ. Μεκκῆ, οὕτωςαι καλούμεν. Καὶ ὁ τε στρατὸς,
 καὶ οἱ τὴν χώραν οἰκοῦντες, ἔθαψαν αὐτὸν μεγα-
 λοπρεπῶς, καὶ ἐπέθησαν μεγάλως. Καὶ τελετὰς
 αὐτῷ ποιοῦνται οἱ Ἀραβες ἀνὰ πᾶν ἔτος, ὡς ἤρωι
 τε καὶ ὑπὸ Θεοῦ τάχα ἐς τὴν νομοθεσίαν σφίσι
 ἀνθρὶ εὐαγεῖ ἀποδειξιμῆν, τὰ τε ἐς τὴν νομοθε-
 σίαν ἐπιτελεῖ τε καὶ οὐ τυράννῳ γενομένῳ οὕτως
 γεγενησθαι. Ἐπει δὲ ἐτελεύτησε, Ὁμοῦρος ὁ τῶν
 μαθητῶν αὐτοῦ δοκιμώτατος, ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ
 τὴν ἀρχὴν παραδεξάμενος, καὶ τὸν στρατὸν ἅμα
 ἀγόμενος, πρῶτον μὲν ἐπὶ Συρίαν ἐλαύνων, τὴν τε
 χώραν ὑπεγράφει, τὰ μὲν πολέμων, τὰ δὲ ἀνα-
 πείθων τε σπειρόμενος ἐπὶ θητοῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα
 Κιλικίαν τε χειρῶντατο, καὶ Φρύγας, καὶ Μήδους τε
 καὶ Ἴωνας. Ἦρος δὲ καὶ τὰ ἄνω τῆς Ἀσίας ἐπιὼν
 κατεστρέφειτο, τὴν τε νομοθεσίαν ἐπιθεβαιούμενος
 ταῖς ἀνὰ τὴν Ἀσίαν ἔθνεσι τῶν βαρβάρων, καὶ
 τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, ἐς τινὰς ἄλλους ἄλλη δια-
 πικρῶν, κείθειν τε περισώμενος. Καὶ τάρου τῷ
 Μεχμέτῳ πολυτελεῖ κατασκευασάμενος, αὐτοῦ ὑπερ-
 γίνετο. Τελετὰς τε ἐπιτελεῖ αὐτῷ μεγάλας τε
 ἀνὰ πᾶν ἔτος, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθεῖν, αὐτῷ τε
 προσιύχουσαι, καὶ ἐς τὸν τάρου αὐτοῦ φοιτῶντας,
 δικαίους γίνεσθαι· καὶ νῦν ἀπὸ τε τῆς Ἀσίας,
 καὶ τῆς Λιβύης, καὶ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης· ὅθι οὐκ
 ἄλλοι, ἴσυντες ἐς τὸ μῆμα τοῦ Μεχμέτῳ, μέγα
 τε σφίσι εἰσονται ἐς αὐδαμονίαν αὐτοῖς φέρειν
 τὸ ταυότον. Πορεύονται δ' οἱ μὲν αὐτοί, οἱ δὲ ἀργυ-
 ρίου τελοῦσι τοῖς ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν βουλομένοις
 ἵνασι. Ἔστι δὲ ὁδὸς χαλκωσάτη ἵνασι διὰ τὴν
 φάμμον, ἐπὶ καμήλων δὲ τὴν τροφήν φερουσῶν,
 καὶ τὸ ὕδωρ Ἀφρόνως· γὰρ οὐκ ἔχουσι χρῆσθαι αὐτῷ
 τὸ παράπαν. Καὶ οὕτως δὴ τὰ ἐπιτελέσια συσκευασά-
 μενοι σφίσι, ἀναβαίνουσι τε ἐπὶ τὰς καμήλους,
 σημεῖοις διαχωρῶμενοι ἐς τὴν πορείαν ταῖς τοῦ μα-
 γνήτου ἀποδείξουσιν, ἧ δὴ ἀπὸ τῆς ἀρκτου ἐπιλεγό-
 μενοι, ὅποι τῆς οἰκουμένης ἴσονται δεῖ αὐτούς. Τούτῳ
 τεκμαιρόμενοι, τὴν ὅλην διαπορεύονται. Ἐπειδὴν δὲ
 ἀφικνῶνται ἐς χώρας αὐθίς τινος, ἐν οἷς ἐνεστὶν
 ὕδωρ, ὑδροσάμενοι αὐτῷ, ἐντεῦθεν ἀποῦσι, καὶ ἀρ-
 κνῶνται ἡμέραις τεσσαράκοντα τὴν φάμμον διαδύν-
 τας ἐς τὸ σῆμα τοῦ Μεχμέτῳ. Ἀγγεῖται δὲ τὸ σῆμα
 τοῦτο ὑπὸ λίθων πολυτελεστάτων κατασκευασθῆναι,
 καὶ ἐν μέσῳ τοῦ νεοῦ τὸ σῆμα μεταωρίζομενον
 ἀποκρίσθαι [ἢ ὅτι ἀπὸ θανάτου μοι δοκεῖ]. Δείχει
 δὲ ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου, ἐν ᾧ τὸ σῆμα αὐτοῦ, ἐπὶ
 τοῖς ὡσεὶ σταδίοις ἐνεθήκοντα. Καὶ ἐξίοντες ἐντεῦ-
 θεν, ἵενται ἐπὶ τὸν χώρον τούτον. Τοῦς τε νόμους
 αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτέθειται, τῆς τε ἀθανασίης
 τιθέμενοι τῆς ψυχῆς, ἀγνωμοσύνης οὐδὲν τοι πάνυ
 εἰσονται μετεῖναι τῷ θεῷ. Ταῦτα μὲν οὐ, τὴν τοῦ
 Μεχμέτῳ νομοθεσίαν ἐς τοσοῦτον ἀναγεγράφω
 ἡμῖν. Ταχέρη δ' ὡς τὴν χώραν ταύτην ληξιαμε-
 νος, καὶ πόλις· ἰλὼν ἵνας, ὑπεκομίζετο ἐπὶ Σ-

A reliquæ Arabia quædam subegit. Transiens autem
 loca arenosa Arabia, gentes ibi morantes suo im-
 perio adjuvit. Cum regnasset annis..., defunctus
 est in loco quodam cui nomen est Mecha. Milites
 regionisque incolæ magnifice exsequias duxerunt,
 et graviter eum luxere. Quotannis in ejus honorem
 sacra faciunt Arabes. Heroa etenim quemdam eum
 esse putant, eumdemque ut virum sanctum a Deo
 ordinatum, ut ipsis leges ferret, quem in dandis
 legibus non tyrannum, at virum quemdam equi-
 tatis vel in primis amantem judicaverunt. Mortuo
 Mechemete, Homures discipulorum spectatissimus,
 a filio ejus regni moderamen accepit, assumpto-
 que exercitu, contra Syriam profectus est: regio-
 nemque plurimam partim vi, partim persuasione
 sibi subiecit, et in ditionem acquisivit. Hinc in di-
 tionem venire Cilices, Phryges, Medi et Iones.
 Ad hæc suo imperio admovit quasdam superioris
 Asiae regiones. In religione sua gentes Asiae har-
 barbaras confirmavit, et quosdam discipulorum suo-
 rum in alias regiones dimisit, cupiens easdem in
 suam religionem recipere suadela. Sepulcrum quo-
 que pretiosum in honorem Mechemetis adornans, ibi
 manebat. Sacra quoque magna quotannis in hono-
 rem Mechemetis fieri procuravit, et persuasit aliis plu-
 rimis, ut Mechemetem adorarent. Eos quoque justos
 fieri asseverabat, qui ipsius sepulcrum inviserent.
 Etiam hodie non pauci ab Asia et Libya Europaque,
 Mechemetis sepulcrum adeunt, putantes se hinc ma-
 ximam colligere religionem et probiores fieri. Qui-
 dam et ipsis istam peregrinationem ingrediuntur:
 quidam argentum numerant iis qui pro ipsis pere-
 grinationem suscipiunt. Via autem quæ ad sepul-
 crum ducit, est asperissima et difficillima. Eundem
 enim est per arenam, non citra camelorum alimenta
 portantium opem. Nec etiam aqua, qua utantur,
 ad manum prompta est sufficiens omnino. In
 hunc igitur modum necessaria præparantes, cam-
 ilos conscendunt, utentes signis quæ viam com-
 monstrent, magnis demonstrationibus. Colligentes
 igitur ab septentrionali plaga, qua orbis parte
 eundem sit, eo viam conjectantes pergunt. Ubi
 autem accesserint **67** loca in quibus aquarum fue-
 rint scaturigines, aquantes inde abeunt: transita-
 que arena, intra quadraginta dies ad Mechemetis
 corpus perveniunt. Sepulcrum ejus compertum
 habeo exstructum esse ex lapidibus pretiosissimis,
 et sublime pendere in medio templo. Intervallum
 autem ejus loci ubi sepulcrum conspicitur, usque
 ad hunc locum stadia continet circiter nonaginta.
 Inde egressi, ad eum locum contendunt. Ibi siqui-
 dem leges et Alcoræ explicantur. Animæ quoque
 immortalitatem astruunt. Nec Numini ignorantiam
 ascribunt. Hæc quidem hactenus, quantum ad M-
 chemetis religionem attinet, adnotavimus. Temeres
 autem cum regionum populationibus amixisset.

Notulæ marginales.

⁹⁰ Numerus in omnibus manuscr. deerat. ⁹¹ Desunt inclusa.

urbesque aliquot occupasset, Semarchandam se contulit. Scythias acceperat, profectos a Tanai, in regionem suam impetum fecisse, prædassque egisse non modicas: quam quidem rem gravissime tulit. Hinc recta iter instituit contra Chataidas, iis pestem minitans. Hi antiquitus Massagetæ exstitiase creduntur: et trajicientes Araxem, regionis partem flumini adjacentem non modicam occuparunt: in qua et sedes suas fixerunt. Hos domare parabat Temires. Proinde comparans exercitum, qui complectebatur octuaginta myriades hominum, bello eos aggrediebatur. Collatis tandem signis, prælio vicit Chataidas. Dehinc arma contra emporium reznique eorum sedem ferens, pactionibus eam in deditio-nem accepit. Conductis quoque inde mercede plurimis et optimis militibus victor discedebat. Etiam obsidibus acceptis, imperatoque tributo annuo, domum reversus est. Chataia urbs est Hyrcaniæ, versus Orientem, magna et opulenta: multitudine hominum, et divitiarum copia, reliquaque felicitate superat reliquas, præter Semarchandam et Memphim, Asiæ urbes. Optimis legibus cam fundavere jam olim Massagetæ. Mercede itaque sibi paravit Temires Persarum plurimos, ut qui essent gnari rerum Scytharum, quia plerumque cum his conversarentur, nec amplius forent in victus ratione delicatuli. His munitus, animo agitabat vim belli vertere omnem in emporium eorum, quod Urdam nominant. Audiens autem, eam gentem omnium quas orbis habet, esse antiquissimam, nec ullum qui præcesserant regum domare eam quivisse, quamvis magna damna dedissent Europæ Asiæque suis incursionibus, et hinc plurimas corrasissent opes, eo magis ad eam expeditionem accendebatur. Præterea animo versans, etiam Darium Hytaspis filium regem electum, et a iura isti genti inferentem, nihil effecisse: ipsi sibi hoc decus exitium petere statuit. Ut istam vero rem ad optatum duceret finem, optimum esse ratus, ut quam proxime ad ipsos accederet, in Cheriam urbem coloniam ducere decrevit, transferens eo milites aliosque homines plurimos ex Semarchanda. Huc, ut regis sententiam intellexere, convenerunt et alii plurimi proceres regni. Cum autem ipse in eadem urbe versaretur, optimates Asiæque milites optimi ad ipsam quotidie conflabant. Hinc urbs illa brevi incredibiliter aucta est. Etiam bonis et saluberrimis legibus gubernabatur, superstite adhuc Temire. In qua autem Asiæ parte urbs ea sita sit, an in Syriorum, an in Medorum regione, assequi nequeo. Sunt quidam qui tradunt, Ninum antiquitus Cheriam exstitisse, et in Assyrorum regione locatam esse, conjecturam facientes a Pagdania Babylone. Temires ut urbem Cheriam habitatoribus replevit, et in ea regni sui sedem paravit, in animum induxit bellum inferre Ægypto, Scythiis, et horum Agoræ, quam Urdam nuncupant. Conscripto igitur exercitu maximo, et assumptis Chataidis, recta ad Tanaim contendit. Scythiæ, ut

μαρχάνδης. Σκύθας δὲ ὠρμημένους ἐπεινθάνετο ἀπὸ Τανάιδος τὴν τε χώραν αὐτοῦ ἐπιδραμεῖν, καὶ λησασθαι οὐκ ὀλίγα· χαλεπῶς δὲ ἔφερον. Ἐντεῦθεν δὲ αὐτίκα ἔστο ὁμῶσε ἐπὶ τοὺς Χαταΐδας. Λέγονται δὲ οὗτοι εἶναι Μασαγέται τῆ παλαιῶν, καὶ διαδύντες τὸν Ἀράξην, τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ ποταμοῦ χώρας, ἐπὶ πολὺ διεξελθεῖν, καὶ ὑφ' αὐτοῖς ποιησαμένων, ἐνοικῆσαι. Τούτους παρεσκευάζετο ὡς ἐλών. Καὶ στρατεύματα ποιησάμενος ἐς ἐγδοήκοντα μυριάδας, ἐστρατεύετο ἐπ' αὐτούς. Καὶ συμβαλῶν, μάχῃ τε ἐκράτησε τοὺς Χαταΐδας, καὶ ἐπὶ τὴν ἀγορὰν αὐτῶν τούτων, καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια ἐλαύνων, ὁμολογίᾳ τε παρεστήσατο. Καὶ μισθωσάμενος καμπύλλους αὐτῶν, τοὺς γε κρατίστους τὰ ἐς πόλεμον γενομένους, ὤχετο ἄγων. Ὀμόφρους δὲ λαδῶν, καὶ τῶν ἀρίστων τοὺς παῖδας, καὶ φόρον ταξάμενος τούτους ἀπάγειν τοῦ ἐναυτοῦ, ἀπῆλθε. Τὰ δὲ Χαταία πόλις ἐστὶ πρὸς ἕω τῆς Ἵρκανίας, μεγάλη τε καὶ εὐδαίμων, πλήθει τε ἀνθρώπων, καὶ ἑλθῶν, καὶ τῇ ἀλλῇ εὐδαιμονίᾳ προφέρουσα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων, πλὴν Σεμαρχάνδης καὶ Μίμφιος· εὐνομούμηνη δὲ τὸ παλαιὸν ὑπὸ Μασαγετῶν. Τῶν μέντοι Περσῶν τοὺς πλείστους μισθωσάμενος τούτους, οἷα τὸν τε Σκυθῶν ἑμπείρους ὡς τὰ πολλὰ γενομένους, καὶ τὰ ἐς τὴν διαίταν οὐκέτι ἀδρόους ὄντας, ἐν νῦν ἔχων ἐπὶ Σκύθας στρατεύεσθαι, ἐπὶ τὴν ἀγορὰν αὐτῶν τὴν Οὐρδὴν καλουμένην. Καὶ πυνθανόμενος, ὡς εἴη τε τὸ γένος τοῦτο παλαιστάτον τε τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνων, καὶ οὐδένα εἶναι πρὸ αὐτοῦ βασιλέων χειρώσασθαι τοῦτο τὸ γένος, κακῆ δὲ ὡς πλείστα ἐργασάμενον ποιῆσαι τὴν τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην, ἐπιδρομῇ τὰ πάλαι ταμειούμενον τῇ χώρᾳ· ταῦτα δὲ ἐπὶ νῦν τιθέμενον, καὶ ὡς Δαρειῶν τῷ Ἰστιάσπῳ βασιλεῖ γενομένῳ Περσῶν, καὶ ἐπιστρατεύσαντι αὐτοῦς, οὐδέν τι προχώρησεν, ὠρμητο αὐτὸς ἐπὶ τοῦτο τὸ κλέος ἔλθει. Ὅσα δὲ αὐτῷ ἔχεσθαι τε τοῦ ἔργου, ἐγγυτέρω τούτων γενομένου, ἐς τὴν χώραν Χερῖην πόλιν κατοικήσας, ἀπὸ τε τῆς Σεμαρχάνδης καὶ στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρίστων αὐτῷ στελλομένων ἐς τὴν ἀποικίαν, ἔφερε πόλιν Χερῖην οὕτω καλουμένην, μεγάλην τε καὶ εὐδαίμονα ὅτε τοῦ βασιλέως· ἐν αὐτῇ διατρίβοντος, καὶ τῶν ἀρίστων αὐτοῦ, τῶν τε τῆς Ἀσίας στρατῶν ἐς αὐτὴν συνιόντων, μεγάλη τε ἐν βραχείᾳ ἐγένετο ἡ Χερῖη, καὶ εὐνομήθη μέντοι καὶ ὑστερον, οὐχ ἥμισυ δὲ βασιλέως Τεμήρηω περιόντος. Ὅποι μὲν οὖν τῆς Ἀσίας φησεται ἡ πόλις αὕτη, καὶ εἴτε ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ χώρῃ, εἴτε καὶ ἐν τῇ Μήδων, οὐκ ἔχω τεκμήρασαι. Λέγουσι μὲν τινες Νίνον τὴν Χερῖην γενέσθαι τὸ παλαιὸν, καὶ ἐς τὴν Ἀσσυρίαν χώραν τετέλεσθαι· τεκμαιρόμενοι τοῦτο ἀπὸ τῆς Παρθαίνης Βαβυλωνος. Οἰκίσας δὲ Χερῖην πόλιν, καὶ τὰ βασίλεια ἐν αὐτῇ ποιησάμενος, ἐπεισὶ ἐπὶ Ἀγυπτὸν τε καὶ ἐπὶ Σκύθας στρατεύεσθαι, καὶ τὴν τούτων ἀγορὰν Οὐρδὴν καλουμένην, καὶ στρατῶν μέγαν συναγαγίρας, καὶ τοὺς Χαταΐδας συμπαραλαδῶν, ἤλαυνεν εὐθὺς Τανάϊδος. Ἐνταῦθα πυθέμενος Σκύθαι Τεμήρηω βασιλεῖ ἐπὶ σφᾶς ἐπίοντα μεγάλην παροσκαυθῆ, τὴν τε εἰσόδον ἔπεινον στρατεύματα

προκαταληφθόμενος τῶν ὀρέων ἢ ἱμελλε Τεμήρης ἅσιν ἐπὶ στρατῷ αὐτοῦ εὐεῖναι. Σκυθαὶ μὲν οὗτοι: τὸ πάλαι, ἐς μοίρας τινὰς διηρημένοι, ἐνέμοντο τὴν χώραν ἀπὸ Ἰστροῦ ἔστε ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν Καύκασον. Νῦν δὲ γένος μέντοι τούτων, ἐς τὴν Ἀσίαν γενόμενον. τὰ πρὸς ἑαυτοῦ τε ἐνοικῆσαν τὴν ἐπὶ ταῦτα τῆς Ἀσίας χώραν, καὶ ἐπὶ πολλὰ τετραμμένοι. Σαχαταὶ ἐκλήθησαν, ὑπὲρ τὴν τῶν Περσῶν χώραν, ἐς τοὺς Σάκκας τε καὶ Καδδαίους. Ἄφ' ὧν δὲ καὶ Τεμήρηναυτὸν εἰσὶναι γεγενῆσθαι τινὲς. Ἔστι δὲ τοῦτο γένος ἄκριμὸν τε τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ πολεμικῶτατων, καὶ σὺν τοῦτοις λέγεται Τεμήρη: τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ παραλαβὴν, πλὴν Ἰνδῶν. Οἱ δὲ λοιποὶ Σκυθαὶ κατὰ ταυτὸ φρονουσί τε καὶ ὑφ' ἐνὶ ἀρχοντι βασιλεῖ, κατὰ Οὐρέδην τὴν καλουμένην ἀγορὰν τὴ βσιλεια ποιούμενοι ἀπολεικνόμενοι σφίσι βασιλεῖ γένους τε ὄντα τοῦ βασιλείου τὸ παλαιότατον. Καὶ ἔστι δὴ καὶ ἀλλαγὴ τῆς Εὐρώπης ἐς τὸν Βόσπορον μοῖρα τούτων οὐκ ὀλίγη ἀπὸ τὴν χώραν ταύτην διασκαδασμένη, ὑπὸ βασιλεῖ ταττόμενον, οἴκου τῶν βασιλέων, ὄνομα δὲ τοῦτω Ἀτζικερίης⁶⁹. Οὗτοι μὲν εὐνῶ: ἐκετράποντο σφᾶς τοῦτω τῷ βασιλεῖ, ἐς τὴν ἐκ ἀφικόμενοι τὴν χώραν, ἐκλάσαντες ἐ: τὸν Ἰστρον καὶ δὴ καὶ τὸν Ἰστρον διαβάνας, μοῖρά τις οὐκ ὀλίγη τῆς Θράκης λεγλουτῶντες ἐπίδραμον, καὶ ἀνεχώρουν ἀπὸ Σαρματίας, ἐπὶ τὸν Τάναϊν ἰόντες. Καὶ πολλὰ μὲν τοῦ γένους τούτου αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἰστρον ἐνέμειναν. Ὡν τὸ πλεον ἐπὶ Παιαζήτω διαβάν τὸν Ἰστρον, ἐνέμειναν. Ἐπίσθη χωρὶς ἑκαστον μέρος τοῦ γένους τούτου γενόμενον. Τὸ δὲ ὑπολειφθὲν μέρος αὐτοῦ πέραν τοῦ Ἰστροῦ. Καζιμέρω τῷ βασιλεῖ Ἀιτουάνω, τὴν διαίτην ἔχουσι, τὴν γῆν νεμόμενοι ἐς ἔτι καὶ νῦν, ἐς τε τὸν πρὸς τοὺς περιώκους αὐτῷ πωλεμον συμβαλλόμενοι τὰ κράτιστα. Ὅσοι γὰρ ἀπὸ τὸ γένος τοῦτο τυγχάνωσιν ὄντες, δοκοῦσι τε τὰ ἐς πόλεμον, καὶ εἰσι κράτιστοι. Οἱ δὲ παρὰ τὸν Βόσπορον, καὶ τὴν Ταυρικὴν νῆσον καλουμένην διαίτρουσαν Ἰμνην τε τὴν Μαιώτιδα, καὶ τὸν γε Εὐξείνιον πόντον, ὑπὸ τῷ βασιλεῖ Ἀτζικερίῃ, τὰ τε ἔθνη τὰ ἐς γῆν ληζόμενοι, κατεστρέφοντο ἐς φόρου ἐπαγωγῆν. Τοὺς τε Γότθους καλουμένους, καὶ Ἰανύους τοὺς τὴν τοῦ Καφᾶ πλιν ἐνοικούντας, καὶ Σαρματίας μέρος: τι ἀπάγει τοῦτω τῷ βασιλεῖ φόρον. Σαρματαὶ μὲν εὐν οἱ πρὸς Εὐξείνιον Πόντον, καὶ οἱ πρὸς Ὀκτανῶν, τῷ μεγάλῳ Σκυθῶν βασιλεῖ τῶν ἐν τῇ Ἄγορᾷ φόρον ἀπάγουσιν, ἐξότου τὴν Σαρματίαν ἐπιδραμόντες, τὰ μὲν ἠδραποδίσαντο, τὰ δὲ ληζόμενοι, κατίσχον ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον, καὶ ταύτη τὸ ἀπὸ τοῦδε φόρον τε ἐτάξαντο τῷ βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ, καὶ ἔτους ἐκάστου ἀπάγουσι. Σαρματία μὲν εὐν δέχεται ἀπὸ Σκυθῶν τῶν Νομάδων ἐπὶ Δαξάς τε καὶ Ἀιτουάνους, γένος τῶν Ἰλλυριῶν φωνῆ τὰ πολλὰ διαχωρῶμενον καὶ διαίτη τε καὶ ἥθει, τοῦ Ἰησοῦ νόμοις, ἐποικοὶ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας μᾶλλον τετραμμένοι, οὐ πάν: συμπίρονται τῷ Ῥωμαίων ἐρχεσθῆ. Ἕλλητικῶ δὲ ἐρχεσθῆ χρώνται, καὶ τοῦτω παῖθο-

accepere Temirem cum copiis accedere, ut montium angustias, qua Temires exercitum traducere cogitabat, praecuparent, miserunt et ipsi exercitum hosti obviam. Scythae quidem jam olim in tribus quasdam discreti, tenebant regionem ab Istro excurrentem usque ad Caucasi aecolas. Nunc autem genus quoddam illorum hominum in Asiam adventit, et ibi ea loca quae Orientem spectant inhabitavit, et hinc ad reliquam Asiae penetravit regionem. Istud hominum genus Sachataeos vocant. Supra Persarum regionem usque ad Saccas et Cad-dazos domicilia habent. Quidam ex his originem ducere Temirem asserunt. Gens ista fortitudine et bellicarum rerum gloria vincit reliquas omnes Asiae gentes. His auxiliariis Scythis Temires, ut quidam dorent, ad Asiae imperium evasit, devictis omnibus praeterquam Indis. Reliqui Scythae a praedictis nihil differunt, regem unum habent. Regni sedem Urdam constituere creaveruntque regem, qui ex vetustissima descenderet prosapia. Existat et alia pars eorum non exigua per Europam usque ad Bosphorum Thracium habitans per eam regionem dispersa: quibus et ipsis rex est qui ex antiquissima regum gente processit. Atziceris ei nomen est. Hi itaque ut se commiserunt regi, in hanc v. n. cis regionem, progressi usque ad Istrum. Hinc inanis 69 quaedam horum non modica Istrum transvecta Thraciam vastavit, plurimas ineuriones faciendo. Relicta Sarmatia, Tanaim versus iter ingressi sunt, et pleraque gentis hujus pars in regione Istro adjacente mansit. Eorum quoque non pauci transvecti Istrum, sub rege Pajazite statem egerunt. Scytharum genera singula habitant, separata ab reliquis. Pars quaedam ejus gentis relicta cis Istrum, sub Cazimiro Lituorum rege degit. Eandem regionem etiamnum tenent, strenue operam navantes suo regi in bellis quae cum finitimis gerit. Genus enim istud hominum quocumque accesserit, primas in rebus bellicis tenet, fortitudinisque gloria emicat. Qui ante Bosphorum et Tauricam insulam, quae dirimit Maotim paludem et Euxinum Pontum, accolunt, imperio Atziceris reguntur. Subegerunt Gothos et Januenses urbem Caphiam inhabitantes, ut cogerentur tributum pendere. Etiam Sarmatiae quaedam pars huic regi tributaria est. Sarmatae qui incolunt regionem versus Euxinum Pontum et Oceanum, magno Scytharum regi, qui in Agora regni sedem habet, tributum pendunt, jam inde ex illo tempore quo in Sarmatiam populabundi cursitantes, partim hominum, partimque aliarum rerum praedas egerunt: eamque diu obtinere, imposito tributo quod singulis annis magno Scytharum regi tribuerent. Sarmatia a Scythis pastoribus usque ad Dacos et Lituanos se fundit. Sarmatae Illyriorum linguam in usu habent plerumque. Victi moribusque et Christiana religione

Notulae marginales.

⁶⁹ Ἀτζικερίης, sic infra. In al. ut c.

magis Græcos sequuntur : nec perinde ipsis cum punitis Romano convenit. Habent Græcum episcopum, cui in religionis ritibus auscultant. Vivendi rationem moresque Græcorum imitantur. Suppellectilis apparatus repræsentant Scythias. Sarmatas, qui loca versus Euxinum pontum ad Lencopolin urbem tenent, plerumque non regibus, verum ducibus utuntur. Moscoviorum, Kionensium, Tofariensium et Cherobiorum urbes a tyrannis reguntur, tributumque solvere coguntur Nigræ, sic appellatæ, Sarmatiæ. Ea autem Sarmatia, quæ sub Septentrione colitur, alba Sarmatia appellatur. Versus Oceanum urbs est Ucratis (64) nomine : hanc optimates administrant, divitiasque plurimas suppeditat. Opibus facile vincit omnes tum nigræ tum albe Sarmatiæ urbes. Ea regio extenditur usque ad Oceanum, Euphraste sive Infaste nuncupata. Huc appellant a Varia et Germania naves, merces Gallicas et Anglicas in eam regionem advehentes. Ab Tanai usque ad Oceanum Britannicum fuerit iter, ubi longissimum, 70 per eam regionem, quæ inhabitatur secundum longitudinem, dierum triginta quinque. Latitudo supra Tanaim amplectitur regionem maximam a Sarmatia usque ad Assyrios, quam Scythæ colunt. Est quidem, ut mihi videtur, ea regio, quæ ultra Tanaim habitat, longe lateque amplissima. Permii versus Boream supra Sarmatas morantur. Sarmatis finitimi sunt ejus linguæ commercio utentes. Permios ferunt gentem esse antiquissimam : venationibusque vivunt, et plurimam vitæ partem eo in studio consumunt, et ... Sarmatia versus Oceanum excurrens, ad regionem Prussiam dictam se extendit. Finitima est Nazaræis qui ibi sunt candido amictu gaudentibus, et eorum monasterio quod in ea regione situm est. Isti homines Germani esse creduntur, quia eorum victum moresque, necnon et linguam sectantur. Incolunt urbes pulcherrimas et legibus optimis instructas. Est his monasterium (65), quemadmodum Iberis sive Hispanis (66) et Rhodiis quod Nazaræi inhabitant. Nam tria ista monasteria Jesu religionem amplecti in primis per totum orbem, et contra Barbaros ordinata esse, omnibus manifestum esse reor. Monasterium namque quod Iberia habet, arbitror Afris ea adajcientibus oppositum esse. Idem Pruthenum monasterium opponitur Samogetis, necnon Scythis pastoribus, qui et Tartari, ibi in propinquo jam ab antiquo sedes habentibus. Rhodios constat ibi morari, ut resistent Egyptiis et Palæstinis, propter Jesu sepulcrum : etiam ut obsistant Asiæ Barbaris Rhodiæ ætatem agunt. Prussios attingunt Samogelæ, gens robusta, victus ratione et lingua nulli Sinitiarum similis. Deos venerantur Apollinem et Dianam. Victus rationem sequuntur, quam Græ-

ται τὰ ἐς θρησκείαν τε καὶ διαίτην σφίσι, καὶ τῆσι τοῖς αὐτοῖς Ἑλλήνων διασχρόμενοι, σκευὴ τῆ Σκυθῶν παρακλησίᾳ προσχρόνται. Τὰ μέντοι πρὸς ἑβξινον Πόντον Σαρμάτων γένη, ἀπὸ Λευκοκαλιχνης καλουμένης, ἡγεμονίαι τε διαλαγγάνουσι τὰ πολλὰ, τὸ τε Μοσχόδόν τε, καὶ Κίεδος, καὶ τὸ Φάρι, καὶ Χωρόδιον, πόλεις ὑπὸ τυράνους εὐθυόμεναι, ἐς τὴνμίλα:νανοῦτω ὑπὸ σφῶν αὐτῶν καλουμένην Σαρματίαν τελοῦσι. Τὰ δὲ πρὸς Ἄσκανὸν ὑπὸ τὴν ἄρκτον ὄκημένη γένη λευκὴν Σαρματίαν καλοῦσι. Πρὸς μέντοι Ἄσκανὸν πόλις Οὐγκράτης καλουμένη, ἐς ἀριστοκρατίαν τετραμμένη, εἶδον τε παρέχεται, καὶ αὐτὴν εὐθαιμονίᾳ ὑπερφέρουσαν τῶν ἄλλων τῆς Σαρματίας πόλεων, τῆς τε λευκῆς, καὶ μελαίνης εὐθωσι καλουμένης. Καὶ δεῖκε ἐπ' Ἄσκανὸν αὐτὴ ἡ χώρα, Ἰνφλάστη καλουμένη. Ἐνθα δὲ ὀρμίζονται καὶ ἀπὸ Δακίας νῆες καὶ Γερμανίας, φορτίᾳ φέρουσαι Βρεταννικά τε ἄμα καὶ Κελτικὰ ἐς τὴνδε τὴν χώραν. Ἀπὸ μὲν οὖν Τανάιδος ἐς Ἄσκανὸν τὸν Βρεταννικὴν, καὶ ἐπὶ τὴν Κελτῶν χώραν, εἴη ἂν ὁδὸς τὸ μακρότατον ἡμερῶν πέντε καὶ τριάκοντα τὸ οἰκουμένον ἐπὶ μῆκος. Ἐπὶ πλάτος δὲ τὸ μὲν ὑπὲρ τὸν Τάνοιν, χώραν εἶναι μεγίστην, ἀπὸ Σαρματίας, ἴσται ἐπὶ τὴν Ἀσσυρίων χώραν Σκυθαὶ νόμονται τῆνδε. Ἔστι μὲν οὖν, ὡς εἰμοιγε καταφαίνεται, τὰ ὑπὲρ τὸν Τάνοιν χώρα μεγίστη δὴ τῶν τῆ Εὐρώπῃ κατ' ἄμφω, μῆκος τε δὴ, καὶ πλάτος, ἐπιμήκιστον εἰκόμεθα. Πέρμοι δὲ οἰκοῦσι τὸ πρὸς βορρῶν ὅπῃ τοῦ Σαρμάτας. Ὅμοροι δὲ εἰσι Σαρματῶν, καὶ φωνὴν τὴν αὐτὴν ἴενται οἱ Σαρμάται τῆς Περμίας. Λέγεται δὲ περὶ Περμίων τάδε ὡς ἔστι γένος ἀπὸ ἄγρας τὸ πλέον τοῦ βίου σφίσι ποιούμενον⁶⁴. Καὶ ἡ μέντοι πρὸς Ἄσκανὸν διήκουσα Σαρματία ἐπὶ Προυνσίαν καλουμένην χώραν διέκει, καὶ ἐπὶ τοὺς ταύτην λευκοφόρους Ναζηραίους, καὶ ἱερὸν τὸ ἐς τῆδε τῆ χώρας⁶⁵. Δοκοῦσι δὲ γένος τοῦτο εἶναι Γερμανοὶ, καὶ φωνῆ τῆ αὐτῶν ἑκείνων προσχρόμενοι, καὶ διαίτη. Οἰκοῦσι δὲ πόλεις περικαλλεῖς καὶ εὐνομούμενας ἐς τὸ κράτιστον. Ἔστι δὲ τούτοις ἱερὸν ἥδε, καὶ τὸ ἐν Ἰθρηρίᾳ ἱερὸν νομίζεται, καὶ ἐν τῇ Ῥόδῳ ἐνοικοῦν Ναζηραίων γένος. Ταῦτα γὰρ δὴ τὰ τρία ἱερὰ ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ἐς τὴν τοῦ Ἰησοῦ θρησκείαν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ὄκημένα δὴ καταφανῆ ἴσται· τὸ τε ἐν Ἰθρηρίᾳ πρὸς τοὺς ταύτη τῶν Αἰθύων διαδάντας· D καὶ Προυνσίαν πρὸς τε τοὺς Σαμῶτας, καὶ Σκυθῶν τοὺς Νομάδας, αὐτοῦ ταύτη ἄγχου τὸ παλαιὸν ὄκημένους. Καὶ Ῥοδίων δὲ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τε καὶ Παλαιστίνῃ διὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ τάφον, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρους. Προυνσίαν δὲ ἔχονται Σαμῶται, γένος ἄλιξιμόν τε καὶ εὐδενὶ τῶν περιόικων ἐμοδιᾶστον, εὐδὲ ὀμύλωσον. Νομίζει δὲ τοῦτο τὸ γένος θεοὺς Ἀπόλλω τε καὶ Ἄρτεριν. Διοίτη δὲ χροῦνται τῆ πάλα Ἑλληνικῆ καὶ Ἰθρηρίσκει τῆ Προυνσίαν παρακλησίᾳ. Τούτων δὲ ἔχου-

Notulæ marginales.

(64) Forte *Novigradum* vel *Uvigradium*.

(66) *Calatravenses* intelligit.

(65) *Teutonorum* ordu.

⁶⁴ *Hic lacuna est in Gr.* ⁶⁵ ἐς τῆνδε τὴν χώραν. *In al. ut in com.*

ται Βοίμοι, τῆ τε Σαρωτῶν δόξῃ τιθέμενοι, καὶ τῆ
 τῶν Γερμανῶν οἱ ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ ἰνοικοῦντες,
 σκευὴ τῆ τῶν Παίωνων παρακλησίῃ ἐσκευασμένοι.
 Ἔνεστι δὲ αὐτοῖς μητρόπολις, πόλις εὐδαίμων τε
 καὶ πολυάνθρωπος Βράγα, οὕτως κλειμένη. Καὶ
 πολλοὶ τῆς πόλεως ταύτης, οὐ πολὺς χρόνος, ἐπέ-
 ἐκασάντο τῷ πυρὶ καὶ τῷ ἡλίῳ θρησκείαι. Μόνον
 δὲ ἔθνος τοῦτο τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐκτὸς γινόμενον
 ταί, ἀγνωσμέναις ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι θρησκείαις,
 τῆς τε τοῦ Ἰησοῦ φημι, καὶ τῆς τοῦ Μεχμέττω, καὶ
 Μωσίου. Ταύτας γὰρ τοὺς σχεδόν τε ἴσμεν διακατέ-
 χειν τὴν τε ἀγνωμοσύνην ὡς τὰ πολλὰ ἡμῖν οἰκου-
 μένην. Ἔστι μάλιστα ἢ πυθάνομαι, καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν
 Κασπίαν θάλασσαν, καὶ τοὺς Μισσαγέτας ἔθνος; Ἰν-
 δικίον, ἐς ταύτην τετραμμένον τὴν θρησκείαν τοῦ
 Ἀπόλλωνο. Νομίζει δὲ ἐκτείνε τὸ γένος καὶ θεοὺς
 ἐκ ἄλλου; Δία τε καὶ Ἥρην, ὡς προΐοντι πρόσω
 τοῦ λόγου δηλωθήσεται. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταύ-
 τη ἐκί τοσοῦτον εἰρήσθω. Πελάνοι δὲ ἔχονται Σαρ-
 μάτων, καὶ τῆ φωνῇ τούτων νομίζουσι, καὶ ἤθεσι
 δὲ καὶ διαίτη τῆ Ῥωμαίων παρακλησίῃ. Πελάνοι
 δὲ ἔχονται Αἰτουάνη, ἐκτὸς Εὐξείνου πόντου, καὶ ἐκτὸς
 Σαρματίαν καθήκοντες. Καὶ οὗτοι μὲν ἢ μέλαινα
 Πογδανία, ἢ ἐν τῇ Λευκοπολίτῃ καλουμένη τὰ βα-
 σιλια ἔχουσα, ἀπὸ Δακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον,
 ἐκτὸς Αἰτουάνων καὶ Σαρμάτας διήκει. Γένος δὲ ἔστι
 τοῦτο ἄκριτον, ἢ ἂν τις τακμαίροτο, τὴν τε φωνὴν
 τὴν αὐτὴν ἴμενον, καὶ ἀπὸ παλαιῶν διειρημένον
 διχῆ τὸ γένος; ἐς τυρηνίδας καὶ ἡγεμονίας δύο κατέ-
 ἴστη. Αἰτουάνου; δὲ οὗτε Σαρμάτας εἰσὶν ἡμόγλωτ-
 ται, οὗτε Πελοῖν, οὗτε μὴν Γερμανοί, οὐ μὴν οὐδὲ
 Δεξίον. Ἰδίῃ δὲ τὸ πρῶτον νομίζουσι φωνῇ. Ἔστι
 δὲ αὐτοῖς βασιλεία πόλις μεγάλη τε καὶ πολυάνθρω-
 πο; καὶ εὐδαίμων. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τὸ γένος εἶναι
 τε μέγα τῶν ἀμφὶ τῆδε τὴν χώραν ἰθῶν καὶ ἀν-
 θρωπώτατον· καὶ πρὸς τε τοῦ; Προσίου; καὶ Γερ-
 μανοῦ; καὶ Πελάνοι; διαπολεμοῦν, περὶ τε ὄρων
 τῶν ἐ; τὴν χώραν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τὸ γένος
 πρὸς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔθνη καὶ διαίταν τετραμμέ-
 νον. Σκευὴ δὲ τῆ Σαρμάτων παρακλησίῃ χρωμένους,
 καὶ τῆ μελαίνῃ Πογδανίᾳ ὄμοροι; τὰ πολλὰ οἶσσι,
 πρὸς τούτου; ἀγνωρίζεται. Σαρμάται δὲ φωνῇ δια-
 χρῶνται παρακλησίῃ τῆ Ἰλλυριῶν, τῶν ἐ; τὸν Ἰόνιον
 παρεκκευμένων ἐς τοῦ; Ἐνεσθῶ;. Ὅπότεροι μὲν τού-
 των παλαιότεροι, καὶ τὴν ἐτίμων ἐπότεροι τούτων
 χώραν ἐκινεῖνται, ἢ Ἰλλυριοί, ἐπέκεινα τῆς Εὐ-
 ρώπῃ; δεσβάντες, Πελανίαν τε καὶ Σαρματίαν ὤκη-
 σαν, ἢ Σαρμάται δὲ ἐκί τάδε τοῦ Ἰστρου γινόμενοι;
 τὴν τε Μυσίαν, καὶ Τριβαλλῶν χώραν, καὶ δὴ καὶ
 Ἰλλυριῶν, τῶν πρὸς τὸν Ἰόνιον ἀχρι δὴ Ἐνεσθῶν
 ἔκρησαν, οὗτε ἄλλου τινὸς ἐπιθόμην τῶν παλαιότερων
 δεξίνων; οὗτε ἂν ἔχοιμι, πάντῃ ὡς ἀληθῆ διαση-
 μέσθαι. Ἐκάνε;μι δὲ ἐκί Σκύθας; τοῦ; Νομάδας;
 δὲ δὴ γένος; μέγιστόν τε καὶ ἰσχυρόν καὶ γενναίτα-

At vetusti tenere; eandem et moribus repræsen-
 tant. Supellectilis apparatu imitantur Prussios.
 Iis confines sunt Boemi, sequentes superstitionem
 Samogetarum, necnon Germanorum, qui ibi col-
 lunt. Supellectilis apparatu nihil differunt a Pan-
 noniis. Metropolim ea gens habet opulentam et
 populosam, quam Pragam appellant. Nec multum
 temporis intercessit, ex quo ea urbs cessavit cole-
 re ignem et solem. Sola hæc gens earum quæ intra
 extraque Europam sunt, quas novimus, adhæ-
 rescit Jesu, Nosis Mechemetis religioni. Nam
 omnes has religiones (67), quamvis nos in ignorantia
 tenebris plerumque versemur, gentem istam tenere
 comperitum est. Est quidem, quemadmodum audio,
 ultra Caspium mare et Massagetas, gens quædam lu-
 dica, 71 dedita Apollinis cultui. Colit et alios deos
 gens eadem, videlicet Jovem et Junonem, ut infra
 fusius dicitur. Hæc quidem hæcenus. Poloni con-
 termini sunt Sarmatis, quorum et linguam in usu
 habent. Victus ratione moribusque nihil discrepant
 ab Romanis. Polonis annexi sunt Lituani, qui et
 ipsi usque ad Euxinum pontum Sarmatiamque per-
 tingunt. Et quidem Pogdania (68) nigra, quæ regni
 sedem habet Leucopolichnam (69), a Dacis Istrum
 incolentibus, ad Litanos et Sarmatas se projicit.
 Gentem autem istam satis esse probatam, vel hinc
 quis conjiciat, quod linguam suam retinuerit. Jam
 olim ea gens, in duas partes divisa, partim quidem
 a principibus, partim vero a ducibus regitur. Li-
 tuanis, quantum ad linguam attinet, nihil convenit
 cum Sarmatis, cum Paunonis, cum Germanic, nec
 etiam cum Dacis. Nam quasi peculiarem linguæ
 usum tenent. Urbs quam regni sedem constitue-
 runt, magna et opulenta populosæque est. Appa-
 ret facile, istam gentem esse maximam omnium
 quæ in hac regione versantur. Fortitudinæ nulli
 postponenda creditur, strenue prælians adversus
 Prussios, Germanos et Polonos, gentes finitimas,
 ut suos tutetur fines. Sequitur mores et victus ra-
 tionem Romanorum: supellectilis apparatu nihil
 a Sarmatis differunt. Cum autem fere undique ni-
 gram Pogdaniam attingant, plerumque adversus
 ejus regionis incolas pugnas ciere solent. Sarmata-
 rum lingua similis est Illyriorum, Ionium ad Venetias
 usque accolentium. Utri autem horum vetu-
 statis prærogativa gaudeant, et utri alterorum re-
 gionem teneant, an videlicet Illyrii in istam Europæ
 partem recedentes, Poloniam et Sarmatiam incolue-
 rint, aut an Sarmatae, ad hæc Istri loca adeuntes,
 Mysiam et Triballorum Illyriorumque regionem,
 qua versus Ionium patet usque ad Venetias, inha-
 bitarint, neque quemquam audiivi veterum commemo-
 rantem, nec ipse possum ea quam verissime ex-
 plicare. Redeo nunc ad Scythas Nomades: quam
 gens numero, fortitudinæ, necnon generositate, ai

Notulæ marginales.

(67) Jesu religionem pro Ponticiis ritibus ponit: Nosis vero, quod multi Judæi apud eos habitant: quod autem hæcicos insimulantur propter Mus-

sitas, Machometis etiam religioni deditos inquit.

(68) Podolia.

(69) Leopoliim.

comparationem facere libuerit, facile omnibus per orbem gentibus superior est : nisi quod per Asiam et Europam dispersa, et nunc in alia regione a regno remota habitet, ut quæ incursionibus faciendis invigilet, et in ea regione morari, quæ forte arriserit, in animum inducat. Si ea gens concordiam inter se celebraret, unamque regionem regemque amplecterentur, non arbitror aliquam gentem in toto orbe adeo ferocem esse viribus, quæ Scythiis bellum indircere auderat. ¶ Nunc autem enim undique per Asiam et Europam, necnon per Thraciam usque ad Bosphorum dissipati habitent, quam longissime a sua regia submoti cernuntur. Qui regionem, quæ se ad Bosphorum pandit, tenent, finitimis Tzarcasis, et Mincreliis, Sarmatisque multa negotia facessunt prædis agendis. Abducentes igitur inde mancipia plurima, pergunt ad Bosphorum, et ad urbem Caream (70). Postea agentes mancipia ad Mæotium paludem, ea parvo ære vendunt Venætorum et Januensium mercatoribus. Hunc vitæ modum tenent. At Scythæ, qui morantur in Agora, plaustris et jumentis vehuntur. Lacte plerumque, etiam equina carne victitant. Nec frumenti, nec hordei usus apud hos, quod sciam, frequentatur : verum utuntur panico et fœcis. Chlænæ sive lineis vestibus vestiuntur. Quantum ad margaritas lapidesque pretiosos pertinet, felicissimi et ditissimi censentur. Sagittæ eorum necnon gladii barbariem redolent. Scuta habent qualia gestant Daci. Phœis autem plerumque utuntur, neque.... qua attingunt Sarmatiam : neque vestitus ipsis est ex illis contextus, verum ovium velera induunt. Agora Scytharum magnique eorum regis, patet itinere quindecim dierum. Itaque regione fruuntur, qua ipsis commodissimum visum fuerit. Quidam numero pauci, dispersi ab utroque latere unum habentes ducem, Agoramque faciunt longissimam, et regionem depascunt, jumentis larga præbentes pabula. Reliqui in eum ordinem rediguntur, qui penes ipsos optimus esse creditur. Nam regem solum, regique proceres circulo circumdant : munimenta que facientes, regiam sedem regi præbent ex ligneis compagibus præparatam. Deinde partientes Agoram hanc universam in quasdam partes, singulis magistratus seu duces præficiunt : et quando imperaverit rex, confestim omnes advolant imperata facturi. Ea igitur tempestate cum Temires duceret Asiæ exercitum, Scythæque intelligerent eum adversum se hostiliter proficisci : rex universa Agora in exercitum allecta, imponens ouera plaustris, propriis viribus hosti obviam procedebat. Exercitus partem præiisit ad præoccupandas angustias montium, qua traducturus exercitum Temires erat. Hos jussit fortiter resistere hostibus eos aditu

τόν ἐστιν οἶον οὐδενὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἰθῶν παραβάλλειν, ἂν μὴ πολλαγῆ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ἐσκαδατμένων, ἄλλη τε τῆς αὐτῶν βασιλείας ὤκισθη, ὡς τῇ ἐπιδρομῇ τὰ πολλὰ χρησάμενον, ἧ δὴ χώρα ἠρέσκετο ταύτῃ τὸ ἐναπολειφθὲν φέικεν. Εἰ μὲν οὖν εὐφρόναι κατὰ τάδε, τὴν αὐτὴν ἐνοικοῦν χώραν, καὶ ἕφ' ἐνὶ γένειτο βασιλεῖ, οὐδένας οἱ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἐνίσταντο ἂν, ὥστε μὴ συνομολογεῖν αὐτῷ· νῦν δὲ ἀπανταγῆ τῆς Ἀσίας ἐπινεμόμενον, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐπὶ τῇ Θράκῃ τε καὶ ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἐνοικοῦν, ἀφίκειται τῆς σφῶν αὐτῶν βασιλείας τῆς ἐς τὸ Οὐρδάν. Οἱ μὲν οὖν ἐς τὸν Βόσπορον τὴν ταύτην χώραν ἐπινεμόμενοι, καὶ τὴν ὁμοίαν λεηλατοῦντες, τὴν τε Τζαρκασίαν, καὶ Μιγκρελίαν, καὶ Σαρμάτων, καὶ ἀνδρίποδα ὡς πλεῖστα ἀγόμενοι, ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἐπὶ Καρίαν πεδίον, καὶ ἐς τὴν Μαυώτιδα καλουμένην λίμνην ἀπάγοντες ὀλίγους τε αὐτὰ ἀποδόμενοι τοῖς τε Ἑνετῶν, καὶ Ἰανυῶν ἱμπόροις, οὕτως δὲ βιοτεύουσι· Σκύθαι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀγορᾷ, ἐπὶ ἀμαξῶν τε καὶ ὑποζυγίων τὸν βίον ποιούμενοι, γάλακτι τὰ πολλὰ, ἵππων τε καὶ τὰ κρία διαχρῶμενοι, οὕτε σίτω οὕτε κριθῇ καταφανείς εἰσι διαχρῶμενοι· μελίγη δὲ τὸ πῖλον, καὶ συκάλῃ, λινὰς τε ἐσθίται· φορῶντες, ἐς τὸν τῶν λίθων ἔλθον εὐδαιμονίστατοι καὶ πλουσιώτατοι νομίζονται. Τόξοις δὲ χρῶνται τοσούτων εἰπεῖν καὶ ξίφεσι βάρβαρικοῖς, καὶ θυραοῖς, τοῖς τῶν Λακῶν παραπησίοις. Πίλοι δὲ ταπολλὰ χρῶμενοι, οὕτε ἢ ἢ περὶ Σαρματίαν οἰκοῦντες, οὕτε ἱματίοις ἀπὸ ἐρίων, ὅτι μὴ λινόεις νομίζουσι. Διήκει δὲ ἡ Ἀγορὰ τοῦτων τῶν Σκυθῶν, καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐπὶ ὅδον πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, ὥστε ἐπιπέμεσθαι τὴν χώραν ἐς τὸ ἐπιτηδειότατον σφῖσι καταστάντες, καὶ κατ' ὀλίγους ἐσκαδατμένοι, ἀφ' ἑκατέρου πλάγιου καθιστῆμενοι ἐφ' ἐνός· τὴν τε Ἀγορὰν ποιοῦνται ἐπὶ μάλιστα, καὶ διανέμονται τὴν χώραν τοῖς ὑποζυγίοις ἀφθονον παρεχόμενοι, καὶ αὐτοὶ τε ἐς τάξιν τὴν ἀρίστην ὑπὸ σφῶν νομιζομένην, καθιστάμενοι. Κατ' αὐτὸν δὲ μόνον τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ταύτῃ ἀρίστους ἐπὶ κύκλους καταστάντες, καὶ περιόδους ποιοῦμενοι, βασιλεῖά τε παρέχουσι τῷ βασιλεῖ, ἀπὸ ξύλων κατεσκευασμένα. Ἐπιθιτόμενοι δὲ εἰς μοίρας ταύτην σύμπασαν τὴν Ἀγορὰν, ἀρχοντάς τε ἐπιστάδαι τούτων. Καὶ ἐπιθιτόν παραγγέλλῃ βασιλεῖς, χωροῦσιν ἐφ' ὅτι ἂν γένηται χρεῖα. Τότε μὲν οὖν ὡς ἐστρατεύετο Τεμήρης, ἐλαύνων τὸν τῆς Ἀσίας στρατὸν, καὶ ἐπύθοντο ἐπὶ σφᾶς στρατευόμενον, βασιλεὺς μένει τὴν τε Ἀγορὰν σύμπασαν ἐς στρατὸν ποιησάμενος, ἐστρατοπεδεύετο ἐπὶ πολλοὺς τὸ βῆρος ποιησάμενος. Καὶ αὐτὸς μὲν ταύτῃ ταξάμενος, ἴετο ὁμοῖος ἐπὶ τοὺς πολέμιους· μοίραν δὲ προέπειψε τὴν πάροδον καταληφόμενος, ἧ εἰ μὲν διαπορεύεσθαι Τεμήρης ὁ βασιλεὺς καὶ διακωλύσαι ἐκέλευεν ὅποι δύναιτο ὡς

Notulæ marginales.

(70) Capham.

⁷⁰ *Hic lacuna est.*

κρείτιστα μαχόμενος τῷ Τεμήρη. Οὗτος μὲν δὴ πα-
ραλαβὼν τὴν μὲθ' αὐτοῦ μοῖραν ἑκατόμυτον ἑκατόμυτον
Τεμήρης δὲ ὡς ἐπέσει τὸν στρατὸν, εὐθὺς Τανάλειο; ἐπορεύετο, ἐν δε-
ξιῇ ἔχων τὸν Καύκασον. Ἐπεὶ δὲ εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Σκυθικὴν, εὐθὺς τοὺς Σκύθας ἰσπερατοπελευμένους.
Καὶ ὡς ἤσθεστο ἐκίοντα, παρετάσσοντο ὡς εἰς μά-
χην· καὶ αὐτὸς τε ἀντιπαρετάσσεται. Καὶ μάχην
μὲν τινα ἐποίησαντες ἐν τῇ παρόδῳ, καὶ οὐδὲν πλέον
ἔσχε Τεμήρης ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ.

Μετὰ δὲ ἧ; ἐπηυλάσθη, τῇ ὑστεραίᾳ αὐθις
παρετάσσεται, καὶ ἐμαχίσατο καὶ ἐξεκρούσατο
αὐτὸν, ὥστε μὴδ' ὄπισθεν εἶδεν αὐτὸν περι-
έσσει εἶσω, καὶ ἐσβέλλειν εἰς τὴν χώραν. Καὶ αὐτοῦ
τε βεβήθησε τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ οὐκ ὀλίγους·
ἐπὶ τῶν Σκυθῶν. Μετὰ δὲ, ὡς οὐκ οἶδεν τε ἐγένετο
εἶσω περιελθεῖν διακωλυόμενος, ἀπήγαγε τὸν στρα-
τὸν, καὶ ἀνεχώρησε ἐκ' οἴκου. Τοῦ δὲ ἐπιγινομένου
θέρους, στρατιᾶν ὡς μεγίστην συλλέξας, καὶ ἐπὶ
Ἀργυροῦ ἐν νῶ ἔχων στρατεύεσθαι. Μετὰ δὲ συ-
στρέψας, ἤλαυνεν αὐθις ἐπὶ Σκύθας, σταθμούς ἐλαύ-
ων ὡς μεγίστους. Καὶ ἐβῆτε δὴ ἐσβαλὼν εἰς τὴν
Σκυθικὴν, καὶ συνμίξε μοῖρα τινα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν
ἑσθὴν ἐπιγινομένου, καὶ συμβαλὼν ἐτρέψατο. Οὐ
μῆντοι γε ἀπεγένετο, ὅτι καὶ ἀξιὸν λόγου, ἐν ταύτῃ
τῇ συμβολῇ. Οἱ γὰρ δὴ Σκύθαι μεγίστον δὴ τοῦτο
ἔχουσιν ἀγαθόν, ἐν τῇ τροπῇ συστρεφόμενοι, αὐθις
ἐλαύνουσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὐδὲν τι κατὰ τὴν
τροπὴν χαλεπὸν ὑφιστάμενοι. Μετὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸν
βασιλεῖα Σκυθῶν ἤλασε, παρετάσσεται τε εἰς μάχην,
καὶ οἱ Σκύθαι νυκτὸς ἀπεχώρουν ὡσεὶ σταβίους εἴ-
ποναι καὶ ἑκατόν. Ὡς δὲ ἐπέσει Τεμήρης διημερεύων
ἐπὶ τὴν νυκτὸς, αὐθις ἀπεχώρουν οἱ Σκύθαι. Ὡς-
τα δὴ ταῦτα παρούμενος, ἔκαμνε τῷ Τεμήρη ὁ στρα-
τὸς, καὶ προκαλείτο εἰς μάχην τῶν Σκυθῶν βασιλεῖα.
Μετὰ δὲ τρυτὰ στρατοπεδεύσασθαι εἰς τὴν ὑστεραίαν,
παρετάσσεται κατὰ Περσῶν. Τεμήρης δὲ παρετάσσεται
ἐπὶ καλὸν τὸ δάθος, ἔχων ἐπὶ τὸ δεξιὸν Χαϊδάρη
σὺν τοῖς Μασαγέταις, ἐπὶ δὲ τὸ εὐώνυμον τὸν παῖ-
δα αὐτοῦ Σαχρούχην σὺν τοῖς Πέρσας τε καὶ Ἀσσυ-
ρίαις, καὶ Χαταγίων^α, ἄσοι εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ συν-
μισγον ἄλλήλοισι τὰ στρατεύματα, καὶ ἐμάχοντο.
Μάχης δὲ κατεργασθεῖς γενομένης, οὐδὲν τι πλέον
ἔσχε οἱ Σκύθαι. Μετὰ δὲ ὡς ὠσάμενοι εἶχοντο τοῦ
ἔργου ἐντονώτερον οἱ Σκύθαι, οὐδ' ὡς ἐτρέψαντο
τὸν Τεμήρη στρατὸν, ἀκατράποντο, καὶ ἀπέβαλον
ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ οὐκ ὀλίγους. Καὶ ἔπεισον ἀπὸ
τοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν οὐκ ὀλίγοι. Ὑστερον μὲν-
τοι, ὡς οὐδὲν ἔπρασσον Σκύθαι μαχόμενοι τῷ Τεμή-
ρη στρατῷ, ἤλαυνον εἰς τὸ πρόσω ἰγόμενοι, ὡς ἐνείης
τῆς χώρας τοὺς πολεμίους ἀποληψόμενοι. Ὁ μῆντοι
Τεμήρης ἐπιστραφεὶς ἤλαυνε τε αὐτὸς τὰ ἔμπαλιν
γενόμενος, καὶ οὕτως ἐβῆ εἰς τὸν Τάναϊν ἀφικόμε-
νος. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὴν Τόβριαν τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ
ἀφικόμενος, ἀπεχώρησε δὲ τῆς Κολχίδος, τὸν Φάσιν
αὐτοῦ διαβάς ποταμὸν, εὐθὺς ἀπὸ Καυκάσου ῥέοντα
ἐπὶ Εὐξεινον πόντον. Ἐσβαλὼν δὲ εἰς τὴν Ἀρμενίων

A prohibentes. Qui dicto audientes fuere. Temires acce-
dens, exercitum recta versus Tansim movebat, a
dextra habens montem Caucasum. Ubi autem irrui-
t in Scythiam deprehendit Scythas castrametatos es-
se. 73 Qui ut acceperunt adventum Temiris, aciem
instruunt, praelii copiam facturi. Ipse quoque Te-
mires suos in aciem ducelat.

Tandem in angustiis commiserere praelium : non
tamen vicit Scythas Temires, verum propemo-
dum æquo Marte est pugnatum. Dehinc cum re-
coptui cecinissent, die postero iterum ad præ-
lium accingebantur. Adeo autem fortiter dimi-
carunt Scythæ, ut pellerent Temirem, planeque
ut desperaret se in ipsorum regionem intrare
posse. Clades maxima ibi Temiris exercitui illa-
ta est a Scythis. Deinde cum non posset superare
angustias, exercitum abduxit et domum rever-
sus est. Æstate autem insequenti conscribens exer-
citum quam potuit maximum, bello petere Ægy-
ptum statuit. Postea inuito consilio, transversis
itinibus peragens cursus quam maximos, omnem
belli tempestatem in Scythas deano vertit. Et qui-
dem sua celeritate Scythas præveniens, Scy-
thiam ingressus est : et dimicans cum his qui ad
angustias tutandas properabant, eos vertere cog-
git : neque id flagitium militiæ ducitur. Ita habent
mores. Scythæ namque maximam istam commo-
ditatem habent, ut in fugam se convertere pos-
sint, praeliumque cum hoste redintegrare, nihil
interim periculi in fuga sustinentes. Deinde cum
Scytharum regem infesto animo peteret, longius
progressus est, et ad praelium suam instruebat.
Scythæ eludentes Temiris consilium, nocturno
itinere profecti sunt a castris ejus stadiis circi-
ter centum et viginti. Horum vestigia toto die se-
cutus Temires, tandem eos essecutus est. Quem-
admodum igitur antea, sic et nunc noctu dis-
cedant Scythæ. Itaque insequendi studio graviter
affligebatur Temiris exercitus. Hinc motus Te-
mires, Scytharum regem ad praelium provocat.
Scythæ castra locantes eo die qui sequebatur, ordi-
nes explicant, aciemque contra Temirem dirigunt,
in turmas collecti. Temires et ipse suos in aciem
educit : aciem mediam occupat ipse. In dextro
cornu Chaidarem cum Massagetis ponit. In sini-
stro cornu filium suum Sarrichum curare jubet.
Hinc additi sunt Persæ, Assyrii et Chatagii, quo-
quot militantem Temirem sequebantur. Cum jam utrin-
que satis instructi exercitus concurrissent, tandem
vehementi praelio commisso, Scythæ nequaquam
victoria potiti sunt. Proinde quasi vi propulsi
hostem, cœduntur in Temiris exercitum. Cum
autem nec sic quidem cœpta succederent, fugam
ineunt, plurimis in eo praelio desideratis. Cœci-

Notulæ marginales.

^α Χαταίων, αὐ. αὐ. c

darunt quoque non pauci Persæ. Postea cum præliando nihil efficerent contra Temiris exercitum, circumducere parant hostes, ut eos intra regionem 74 concludant. Verum Temires, cognita Scytharum insidiis, sententiam mutavit, atque ex infesta regione copias ducere instituit, priorque ad Tanaim pervenit. Postea in Iberiam Asiam delatus, iter per Colchidem intendit, transitu fluvio Phasido: qui ex Caucasio monte fluens, vadit in Euxinum pontum. Tandem cum attingisset Armeniam, maturato itinere Cberiam venit. Exercitus vero quem armatum in Scythas moverat, graviter afflictus est. Anno abhinc tertio Scythæ ad arma convolant, et ulturi temeritatem Temiris, impetum dederunt in regionem quæ supra Assyrios colitur. Temires rei acerbitate coactus, legatos misit qui peterent pacem. Promittebat rex Temires, si pax daretur, et in fœdus recipere, se amicitiam juncturum cum rege Odico, et cum universa Scytharum Agora. Fœdus ergo ictum est, quo jubebantur esse amici hospitesque inter se. Compositis rebus in hunc modum Scythicis, Cœlesyriam subigere aggressus est. Adortus est Damascum, eamque urbem obsidione arctavit. Admovens deinde muro machinas bellicas, captam vi facile diripuit, cum fuisset urbs maxima et felicissima opibus. Hinc abduxit octo millia camelorum. Raptis opibus plurimis ex ea urbe, præda multa et diviti oneratus, domum remeavit: legatos quoque dimisit ad Soldanum regem Memphis, cum hujusmodi mandatis: regem Temirem postulare ut sibi tradat Cœlesyriam. Quod si fecerit, bellum pace se mutaturum. Ut ista legatio irrita fuit, armata manu cepit et diripuit Damascum, urbem opibus vigentem. Tandem discessit ea de causa quam infra trademus. Rex Memphis regioni imperat amplissimæ: ab Arabibus incipiens, Cœlesyriam, Palestinam, nec tamen universam, et Ægyptum suo imperio moderatur. Ascendit autem ad hoc insigne decus Memphis regni, tali ex causa. Quotusquisque de mancipiorum grege in ista regione virtuti adhaeret, a rege in militum ordinem transfertur. Hi deinde regis satellites habentur, numero bis mille, et Mamalukides nominantur. Ex illorum numero quotquot peregrini sunt, ad regis officia perficienda ordinantur. Hi paulatim etiam ad magistratus dignitatem ascendentes, meliorem tandem assumunt fortunam: et a rege in maximo honore habiti, præficiuntur iis qui Melicamaridæ nuncupantur: ex quorum regione illico perveniunt ad regionem regis, et ad Memphis regnum, et ad imperium Ægypti Asiæque, necnon ad alios magistratus, qui sub isto rege 75 sunt. Melicamaridæ sunt principes visi, qui a rege creati præficiuntur insignioribus oppidis. Urbs Memphis (quæ et Alcairam) magnitudine hominumque multitudine totius orbis nebes facile exsuperat. Urbis ejus ambitus amplecti ur sep-

χώραν, ἀπήλαυεν ἐπὶ Κερίας. Ἄπειράγη δὲ οὕτω αὐτοῦ τὴ στρατεύματα εἰς τὴν ἐπὶ Σκύθαις ταύτης ἑλάσιν. Τῷ δὲ τρίτῳ ἔτει παρασκευαστάμενοι οἱ Σκύθαι, ὡς ἀμυνοῦμενοι βασιλέα Τερμήρη, ἤλασάν τε καὶ ἐπέδραμον χώραν τὴν ὑπὲρ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐπρεσβεύετο μὲν οὖν ὑστερον περὶ σπονδῶν πρὸς τε τὸν βασιλέα Τοδοβίω, καὶ πρὸς σύμπασαν τὴν Ἄγοράν, ἐπιγαλίαν τε ὑπεσχεοῦμενος, καὶ σπονδὰς τε ἐποίησαντο, ἐφ' ὧν ξίνους τε καὶ φλους εἶναι ἀλλήλοις. Ὡς δὲ τὰ πρὸς τοὺς Σκύθας καθίστη, ἤλαυεν ἐπὶ Συρίαν Κοίλην. Ἐλάσας δὲ ἐπὶ Δαμασκὸν, τὴν τε πόλιν ἐπολιόρκει, καὶ μηχανὰς προσφέρων τῷ τείχει, εἰλί τε κατὰ κράτος τὴν πόλιν, καὶ ἠυδραποδίστατο, πόλιν μεγίστην δὴ τότε εἶεν καὶ εὐδαιμονεστάτην. Καμήλου τε ἐντεῦθεν ἀπήγαγεν ἑ: ὀκτακισχιλίους τῆς πάσης. Ὀδὸν δὴ μέγιστον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ληισάμενος, ἀπήλαυεν ὀπίσω ἐπ' οἶκον, λείων τε πολλὴν καὶ εὐδαιμονα ἀγόμενος. Ἐπρεσβεύετο μὲντοι καὶ πρὸς τὸν τῆς Μέμφιος βασιλέα, Σουλδάνον οὕτω δὴ ἐξῶχος καλούμενον, καὶ ἡξίου Κοίλης Συρίας ὑποχωρήσαι οἱ, ὥστε εἰς σπονδὰς τε εἶναι αὐτῷ, καὶ εἰρήνην ἐπὶ τούτῳ ποιῆσθαι. Ὡς δὲ προπέμπονται οὐ προχωρεῖ, ἤδη παρασκευασάμενος, εἰλὼν τε καὶ ἀνδραποδισάμενος τὴν Δαμασκὸν πόλιν εὐδαιμονα, ἀπεχώρει δι' αἰτίαν ἤτινις ἐς τὴν πρῶτον τοῦ λόγου ἰὼν σημανῶ. Ὁ δὲ τῆς Μέμφιος βασιλεὺς χώρας τε ἀρχὴν οὐκ ὀλίγης, καὶ εὐδαιμονος, ἀπὸ Ἀράβων ἀρξάμενος, Συρίαν τε Κοίλην καὶ Παλαιστίνην, καὶ σύμπασαν τὴν Ἀγυπτὸν ὑφ' αὐτῷ ἔχει. Βασιλεὺς δὲ καθίσταται τῆς Μέμφιος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆσδε τῶν τοιῦδε. Ὅσοι τῶν ἀνδραπόδων ἀρετῆ: τι μεταποιοῦνται, ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ ὑπὸ βασιλείᾳ καθίστανται εἰς τοὺς στρατιώτας. Εἰσὶ δὲ οὗτοι δορυφοροῦντες βασιλέα ἀμφὶ τοῦ: δυσμυρίους, Μαμαλούκιδες καλούμενοι. Ἀπὸ τούτων δὲ ἴσοι ἐπίσημοι, ἐπὶ τῷ καταργεῖσθαι ἔτιοῦν τῶν ὑπὸ βασιλέως τεταγμένων, οὕτως ἐς τῆς ἀρχῆς καταδραχὴ καθιστάμενοι, ἐπὶ μέζον χωροῦσι τύχης ἅμα κατὰ βασιλείᾳ, καὶ ἐς τὰ πρῶτα τιμῆς ἀξιούμενοι, ἐπὶ τοὺς καλουμένους Μελικαμηράδες καθίστανται, ἀφ' ὧν δὴ τῆς χώρας ἐπ' αὐτὴν ἤδη χωροῦσι τὴν βασιλείᾳς χώραν, καὶ ἐπὶ τὴν τῆς Μέμφιος ἀρχὴν, καὶ συμπάσης τῆς τε Αἰγυπτου, Ἀραβίας τε καὶ Παλαιστίνης, καὶ τῶν ἑλλων ἀρχῶν, ὅσαι ὑπὸ τούτῳ τῷ βασιλεὶ τέττονται. Μελικαμηράδες εἰσὶν ἀρχαὶ ἐς τῆς πόλεις, τὰς ὑπὸ τῆσδε τὴν βασιλείᾳ ἐπισήμους, ἀρχοντες καθιστάμενοι ὑπὸ βασιλείᾳς. Τὴν δὲ πόλιν ταύτην τῆς Μέμφιος μεγίστην δὴ πασῶν τῶν κατὰ τὴν εἰκουμένην πόλεων ἐς τε τὴν ἑλλην εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων. Ὅ τε γὰρ περιθολος ταύτης τῆς χώρας ἐς ἑπτακισίους μάλιστα σταδίους διέκων. Εὐνομεῖται δὲ κάλλιστα πασῶν δὴ ὧν ἡμεῖς ἴσμεν πόλεων. Οἰκίας δὲ ἔχειν κάλλιστα λέγεται ἐς τὰς πενήκοντα μυριάδας. Ἐπὶ δὲ διὰ μέσης τῆς πόλεως Νεῖλος ποταμὸς, κρῆτιστον ὕδωρ παρεχόμενος, εἶεν ἀπὸ Ἀργυροῦ ἔρους. Αἰγυπτὸν δὲ σύμπασαν ἀρδεύει ἐς τὰ κάλλιστα κατὰ τὰ: διωρύχας ὑπὸ τῶν ἐκροταχῆ χυ-

ῶν κατισκουασμένων, ὥστε τὴν χώραν ἀρδύειν ἰκταφείως ἔχουσιν. Οἰκιστοὶ δὲ ταύτην τὴν χώραν Μονοθεληταί, καὶ Ἰακωβίται, ἔθνη τε οὐκ ὀλίγα, καὶ τῶν ἐς τὴν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ θρησκείαν, τελοῦντων τε καὶ φρονούντων ἄλλων ἄλλη· οὐτε κατὰ τοὺς Ῥωμαίους, οὐτε κατὰ τὰ Ἑλλήσι δ:δ.γμένα ἐς τὴν θρησκείαν φρονούντες· ἀλλ' ὅσοι μὲν εἰσιν Ἀρμένιοι πλείστοι ἀνὰ τὴν χώραν ταύτην, Μονοθεληταὶ δὲ καὶ Ἰακωβίται καὶ Μανιχαῖοι πλείω. Διήκει δὲ ἡ χώρα τοῦ τῆς Μέμφιος βασιλείας ἐπὶ Αἰθῶς ἐς τε πόλιν Καλεπίην οὕτω καλουμένην κατὰ τὴν Ἀσίαν. Νομίζεται δ' οὗτος ὁ βασιλεὺς, ὅπῃ τε τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνῶν, καὶ ὅπῃ τῶν τῆς Αἰθῶς, καὶ δὴ καὶ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἀρχιερεὺς τε τὰ ἐς τὴν θρησκείαν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐς τοὺς νόμους τοῦ Μεχμέτιου, καὶ πλείων αὐτοῦ ταύτῃ διδασκομένων τοὺς τῆς θρησκείας αὐτονομίους, καὶ ὡς ἀπὸ τῶν παλαιστέρων ἀρχιερεὺς τε ἐνομήθη, καὶ γράμμασι τοῖς τούτων ἀπεδείκνυσθαι ἀκριβέστατα δὴ τὴν τοῦ Μεχμέτιου νόμον. Τὸν δὲ τάρον Ἰησοῦ κατὰ τὴν Παλαιστίνην κατέχοντες, μάγα τε ἀποτρέπονται κέρδος, καὶ ἀρχοντες· μέγιστοι δὲ τοῦ βασιλείως οἴκου ἐς φυλακὴν τοῦ σήματος καθίστανται. Διήκει δὲ Αἰγυπτὸς ἀπὸ Τύρου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐς τε Ἡγουρίαν χώραν ἐπὶ σταδίου μάλιστα πη". Ὁ δὲ Νεῖλος, ὁ τῆς Αἰγύπτου ποταμῆς, ἐκβαλεῖ ἐς θάλασσαν πρὸς βορρῶν ἀνεμὸν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου. Ἐνευθεν ἀρχεται ἡ Παλαιστίνη διήκουσα ἐς τε ἐπὶ Κολίην Συρίαν. Ἐν ταύτῃ δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ σημεῖα κατὰ τὴν Ἱεροσολύμων πόλιν, ἡ δὲ κατέσκαπται. Καὶ οὗται μὲν περὶ αἰαίαι χώραι· Κολίη δὲ Συρία διήκει ἐπὶ Ἀραβίαν ἐπὶ τὴν Ἰερουθραν θάλασσαν τῷ πρὸς Ἐσω Ἰόντι. Διαβάτη δὲ τὴν θάλασσαν, φάμας τε ἄρχεται αὐτοῦ ταύτῃ διαπορευομένων ἐπὶ τὸ σῆμα τοῦ Μεχμέτιου. Αὕτη δὲ ἡ χώρα βασιλείως τῆς Μέμφιος οὖσα· πρὸς δὲ καὶ ἡ Φοινίκη. Δύναμις δὲ ἐστὶ τῷ βασιλεὶ τῷδε κατὰ θάλασσαν ἀξιοχρεως, ἐνθα δὲ ἐπίσταται ἔσμος πλοία τε καὶ τριήρεις. [Ἐκ ταύτης κατασκευάζει] 76 Κύπρον τε ὑπηγάγετο, καὶ ἐπὶ Ῥόδον καὶ Κύπρον πέμφει τὰ τε πλοία καὶ στρατὸν σὺν αὐτοῖς. Διαπλεύσας δὲ τὴν τε πόλιν ἐπολιόρκει, καὶ τὴν νῆσον ληισάμενος, προσέβαλε τε τῷ ταίχει ἐπὶ ἡμέρας ἑκανάς· καὶ ὡς οὐδὲν προύχωραι ἡ τῆς πόλεως αἰρέσει, ἀπεχώρησεν ἐκ οἴκου. Τὴν μάντι Κύπρον ὑπηγάγετο, καὶ τὸν τε β. οὐλέα Κύπρου ἄγοντα, ὄχετο. Ἀφ' οὗ δὴτα χρόνον φέρει τε ἐπάγει ἡ Κύπρος τῷδε τῷ βασιλεὶ. Δοκεῖ δὲ ἡ νῆσος οὕτη ὑπὸ τόνδε γενέσθαι τὴν βασιλεία τὸ παλαιόν. Κεῖνοι δὲ ὡς ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ σῆμα, δουλωσάμενοι τὴν τε νῆσον ταύτην, ὑπηγάγοντο σφ:οι, στίλον ἑπαγόμενοι καὶ δύνανται ἀξιοχρεως. Ἡ καὶ Ἐνετοὶ Ἀμαρῖτην πόλιν εὐδαίμονα χειρωσάμενοι, ἐπὶ συχόν

tingenta stadia. Nec novi urbem quæ melioribus gubernetur legibus. Quinquaginta myriades pulcherrimarum domorum habet. Urbem mediam intersecat Nilus fluvius, aquam optimam et saluberrimam ministrans, ex monte Argyro scaturiens. Universam Ægypti regionem pulcherrime rigat, fossis, quæ singulis locis sunt, admissus. Hinc terra ea ubique commodis ime humectari potest. Religionem istam tenent Monothelitæ et Jacobitæ, gentes haud exiguæ. Regionem quidem Jesu Filii Dei se tenere dicunt : at plurimum ipsi inter sese dissentiant, nec consensum præstant in religionis negotio vel Græcis, vel Romanis. Plurimi Armeni in regione ista, etiam Monothelitæ et Jacobitæ, necnon plurimi Manichæi habitant. Extenditur autem Memphiticæ regis regio a Libya usque ad Chalepian (71) urbem Asiæ. Plurimæ in Asia et Africa Europaque gentes venerantur istum regem ut sacerdotem, in his quæ ad religionem et Mechmetis legem spectant : plurimi namque isthic hærent qui operam dant Mechmetis legibus discendis. Etiam ab antiquis sacerdos habitus est, ut qui ejus gentis litteris Mechmetis leges acutissime explanare -posset. Sepulcrum Jesu sub potestate istius regis in Palestina situm est, unde plurimum lucri ei accedit. Custodiæ hujus sepulcri viri de familia regis illustrissimi destinantur. Extendit se Ægyptus ab Alexandria et Tyro usque in Ituream regionem stadiis maxime 88. Nilus autem fluvius Ægypti exhauritur in mare versus Boream ventum, juxta Alexandriam Ægypti. Hinc incipit Palestina, tendens usque ad Cœlesyriam. In hac regione Jesu celebratur sepulcrum, situm in urbe Jerusalem, quæ devastata est cum maritimus regionibus. Cœlesyria panditur in Arabiam usque ad mare Rubrum, versus Orientem iter facienti. Transeuntem id mare excipit arenæ vastitas, quæ superanda est pelentibus sepulcrum Mechmetis. Hæc est regio Memphiticæ regis, cui additur et Phœnicia. Est huic regi quoque in mari maxima potentia. Samus ei suppeditat naves et triremes. Cyprum subegit. Naves mittens cum militibus adversus Rhodum et Cyprum, urbem obsidione circumdedit. Actis autem prædis ex insula plurimis, 76 aliquot diebus oppugnationi intentus fuit : quæ cum parum succederet, abducto exercitu domum reversus est. Cyprum quidem suo imperio adjunxit, capto ejus rege : et ex eo tempore Cyprus Memphitico regi tributum solvit. Quin jam olim quoque istam insulam huic regi parrisæ arbitror. Verum Galli ut accesserunt ad Jesu Dei sepulcrum, insulam eam in servitutem redactam cepere, classem parantes magnam, viresque haud contemnendas. Eo modo et Veneti Auariam

Notulæ marginales.

(7) Akriam.

76 Hic forte numerus stadiorum in tribus mss. desideratur. In R. ut in c. 77 in al. in lusa dicitur.

(72) urbem opulentam occupantes, diu eam tenuere, ut portum ad Ægyptiacas merces commodissimum. Hinc successione longa reges Gallorum isti insulæ præfuere. Etiam Arabes hujus insulæ partem tenent, hædon Phamagustam urbem opibus florentem. Et sane Meinphitico et Ægyptiaco regi bellum est adversus Arabes et Afros, propter regionis limites usque dissidentes, et inter cætera etiam manus conserentes. Et quidem Chalepia urbs ejus in Asia magna, et dives opum, merces præbens Asiæ et Arabiæ. Equos ista regio producit perquam generosos. Etiam Ægyptus, necnon ea regio quæ versus Libyam excurrit, gignit equos generosos, et camelos. Chalepiam urbem suo dominio adjecit Temires, cum arma inferret Damasco : et subæta Cælesyriæ non modica regione, discessit hujusmodi causa motus. Nam Chatagiz rex, unus de numero novem ducum, etiam Indiæ imperitabat. Hic Araxem trajecit, Temirisque regionem vastans, mancipiis captis plurimis, domum rediit. Fama est, cum in armis habuisse circiter quadraginta et centum myriades hominum. Temires autem regione excedens et muro loca Chatagiorum regioni finitima firmans, quam celerrime hostem insecutus est : nec enim vel in Persarum, vel in Candiorum regno indipisci valuit. Hinc legatione missa, bellum pace mutatum est, cum in animo agitare, Pajaziti Amuratis filio arma inferre hostilia. Pax autem hac conditione composita est, ut tributum magnam quotannis penderet pro Massagetarum regione, quam armis subegerat. Bellum hoc ut intercedente fœdere fuit sopitum, accidit ut causam ducum inferioris Asiæ susciperet. Venerant enim numero circiter centum, et Melitinem urbem auspiciis Pajazitis obsidione circumdederant. Comparato itaque quam potuit exercitu maximo, hostili animo profectus est contra Sebastiam, Cappadociæ urbem opibus vigentem : quæ quondam, ut apparet, regis Turcorum sedes regia exstitit. Ex hac enim antea procedentes Turci, subegere 77 regionem Asiæ non modicam usque ad Hellespontum : et jam magna manu advenientes, incursionem fecere in regionem quæ ex adverso Byzantii sita conspicitur.

Temires itaque ut advenit, urbem exercitibus circumdedit. Pajazites forte tum aberat, quis expeditionem susceperat contra Lebadiam Pæotiae, et contra Peloponnesum Thessalianque. Reliquit tamen Sebastiae Orthobulem filium cum exercitu. Quæ omnia cum in eum modum disposuisset, ipse contra Peloponnesum copias duxit. At ut accepit,

A τινὰ χρόνον διακατέχον, ὀρμητήριον τῆς πρὸς Αἰγυπτῶν ἐμπορίας αὐτῶν. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἀπὸ Καλιῶν βασιλεῖς διαγενόμενοι βασιλεύουσιν ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ. Νέμονται μὲντοι καὶ οἱ Ἄραβες μέρος τι τῆς νήσου ταύτης, καὶ πάλιν Φαμαγούστην καλουμένην¹. Τῶ μὲν οὖν βασιλεὶ Μέμφιδος τε καὶ Αἰγύπτου πόλεμος τί ἐστι πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Λιβύης, διαφερομένους περιγῆς ὄρων, μαχουμένῳ τὰ τε ἄλλα. Καὶ δὴ ἡ Καλιπικὸν δὲ πόλις αὐτῶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ μεγάλη τε καὶ εὐδαίμων, καὶ ἐμπορίαν παρεχομένη τῆς τε Ἀσίας, καὶ Αἰγύπτου, καὶ Ἀραβίας : ἵππους δὲ ἐκφέρει ἡ χωρὶς αὕτη γενναίους. Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ τε Αἰγυπτος καὶ ἡ πρὸς Λιβύην χώρα φέρειν ἵππους τε ἀγαθοὺς καὶ καμήλους. Τὴν μὲντοι Καλιπικὴν πόλιν Τεμήρης, ὅτε δὴ καὶ ἐπὶ Δαμασκὸν ἐστρατεύετο, ὑπηγάγετο : καὶ Κοίλης Συρίας οὐκ ὀλίγην χώραν καταστρεψάμενος : ἀπέχρησε δὲ αἰτίαν τῆσδε. Ὁ γὰρ δὴ τῆς Καταγῆς βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν καλούμενος, οὗτος δ' ἂν καὶ ὁ τῆς Ἰνδίας βασιλεὺς, διαβάς τὸν Ἀράξην, τὴν τε χώραν ἐπέδραμε τοῦ Τεμήρειω, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλείστα ἀπάγων, ἔρχετο αὐθι : ἐπ' οἴκου ἀποχωρῶν. Ἐβγαγε δὲ στρατὸν, ἧ λέγεται, ἐς τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας. Τεμήρης δὲ ὅτε ἤλαινε τὴν ταχίστην, τῆς μὲν χώρας ὑφείμενος, τῶ δὲ ταίχῃ ἐπιειγόμενος διαφυλάξαι ὅσα τε ἦν αὐτῶ ἔμποροῦντα τὴν Καταίων χώραν, καὶ ἐν τῇ Περσῶν αὐθις καὶ Καρμίων² ἀρχῇ οὐκ ἔβθη καταλαβὼν τὸν βασιλεῖα. Ἐντεῦθεν διαπρεσθευσάμενος σπονδὰς τε ἐποίησατο, ἐν ᾧ ἔχων ἐπὶ Παιαζήτη τὸν Ἀμουράτω στρατεύεσθαι. Ἐποίησατο οὖν σπονδὰς ἐφ' ᾧ ἀπάγειν φόρον ἰκανὸν ὑπὲρ τῆς τῶν Μασαγετῶν χώρας, ἣν καταστρεψάμενος εἶχεν. Ὡς δὲ πρὸς τοῦτον σπονδὰς τε ἐποίησατο, καὶ εἰρήνην ἐνηνέχθη αὐτῶ τὰ ἐς τοὺς ἀπὸ τῆς κάτω Ἀσίας, Τούρκων ἡγεμόνας ἀφίχθαι τε παρ' ἑκατὴν, καὶ τὰ περὶ τὴν Μελιτήνην ἐπολιορκήσαντο ταύτην τῶ Παιαζήτη. Παρασκευασάμενος δὲ στρατὸν μέγιστον, ἤλαινε ἐπὶ Σεβάστειαν, πόλιν τῆς Καππαδοκίας εὐδαίμονα. Δοκεῖ δὲ αὕτη ἡ πόλις βασιλεία γενέσθαι τοῦ πρότερον βασιλέως Τούρκων, καὶ ἀπὸ ταύτης ὀρμηθένους τοὺς Τούρκους τεταλαῖν χώρας, ὑπαγομένους³ τῆς τε Ἀσίας οὐκ ὀλίγην, εἰς τὸν Ἑλλησποντόν τε καὶ ἀντικρῶ Βυζαντίου χώραν τὴν ἐς τὴν Ἀσίαν ἐπέδραμῆν χειρὶ πολλῇ ἀφικομένους.

Τεμήρης μὲν οὖν ὡς ἀφίκετο, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Παιαζήτη δὲ ἀπῆν τότε ἐπὶ Λεβαδίαν τῆς Βοιωτίας, καὶ ἐπὶ Πελοπόννησον καὶ Θετταλίαν στρατεύόμενος. Κατέλιπε δὲ ἐν τῇ Σεβασταίᾳ στρατὸν τε τὸν τῆς Ἀσίας, καὶ παῖδα Ὀρθογούλην, καὶ ταύτην⁴ καταστησάμενος, αὐτὸς μὲν ἐπὶ Πελοπόννησον ἐστρατεύετο. Ἐνθα δὴ πυθόμενῳ, ὡς

Notulæ marginales.

(72) Amathunta, quæ nunc *Limisso*.

¹ καλουμένην Ἀρμενώστην. R. ut in c. ² Hic forte aliquid deest; in R. est lac. ³ In uno Καρμίων. ⁴ ἐπαγομένους. R. ut in cont. ⁵ in R. ταύτην.

Τεμήρης ἐλάσας πολιορκοῖη Σεβάστειαν, ἤλαυνέ τε ἅ A
 Ἐμπάλιν γενόμενος. Καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ ἐμβα-
 λαῖν ἐς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειγομένῳ δὲ τὴν ἐπὶ
 τὴν Ἀσίαν περιεῖαν, ἐπέθετο ἀλῶναί τε τὴν πόλιν,
 καὶ ἀνδραποδισάμενον, οὐχεσθαι οὐθίς ἐπιόντα ἐπὶ
 Χερῖης. Ὡς γὰρ δὴ προτίθεσθαι ἐπὶ ἡμερικίνας*,
 οἱ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξακρούσαντο τὸν Τεμήρειον στρα-
 τὸν. Ἰνταῦθα ἔχων μεθ' αὐτοῦ ὄρυκτας ἐς ὀκτακισ-
 χιλίους τὸν ἀριθμὸν, ὑπάρουσαν ὑπὲρ τὴν γῆν ἀρύγ-
 ματα φέροντα ἐς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἀπανταχῆ.
 Καὶ ἔνια μὲν οἱ τῆς πόλεως ἤσθοντό τε, καὶ ἀνο-
 ρύσσοντας καὶ αὐτοὶ, ἐξακρούσαντο· τὰ δὲ πλεῖ-
 ἡνύετο αὐτῷ ἄτε πολυχειρίᾳ ἐργαζομένων. Ὡς δὲ
 ἦδη τὰ τεῖχη ὀρύσσοντο, καὶ ἐπὶ ξύλων ἦδη ἦν με-
 ἔωρα, πῦρ ἐνίενται· κατεβλήθη τε ἐπὶ τεῖχη αὐτό-
 ματα. Καὶ ἐκπιεσόντες Ἰνταῦθα οἱ τοῦ Τεμήρειου
 στρατιῶται, εἰσέηκτον ἐς τὴν πόλιν, καὶ οὕτω
 κατέσχον αὐτήν. Καὶ τοὺς μὲν ἀνδρας, παρεγγυή-
 σαντας πρὸ βασιλέως, αὐτίκα ἐλόντες τὴν πόλιν,
 διεγρήσαντο· παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας τῆς πόλεως
 ἐς ἓνα χῶρον ἀγαγών, τὴν τε ἴκον ἐκφαλεῖς κατ-
 εγρήσαντο· ὥστε μηδένα τῶν τῆς πόλεως, μήτε
 θύρα, μήτε γυναῖκα, μήτε παῖδα, περιγενέσθαι·
 οἰκτρότατα δὲ ξυμπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει θανόντων.
 Λέγεται δὲ γενέσθαι ἀνθρώπους ἀμφὶ τὰς δώδεκα
 μυριάδας. Πρὸς δὲ καὶ ἑλεφαντιῶντων ἑν ταύτῃ
 τῇ πόλει πλεῖθος θύρακων, λέγεται καλεῖσθαι
 ἀναλεῖν. Τοῦτοις μὲν οὖν ἔπη ἤσθετο περιόντας,
 οὐκ ἔτι οἷα ζῶντας περινοστεῖν· ἄλλ' ὡς ἤσθετο
 τοῦ ζῆν ἀπήλλαττον· οὐ θέμις εἶναι φάσκων, εἰς C
 ποικιλῆν γενόμενος εὐχῆν, περιμέναι τοὺς τε λοι-
 πούς τῶν ἀνθρώπων διαφθείροντας, καὶ αὐτοὺς ὡς
 τὰ πολλὰ παραπαίοντας. Λέγεται δὲ ταύτης τῆς
 πόλεως τὴν συμφορὴν ὑπερβαλέσθαι τὰς πάποτε
 γενομένας τῶν πόλεων συμφορὰς. Ὀρθογρούλη δὲ
 οὖν παῖδα Παιζήτην σὺλλαθὼν ζῶντα ἐπὶ ἡμέρας
 περὶ ἑπτὰ· μετὰ δὲ ταῦτα ἀναλεῖν ἐκέλευσε. Παιζή-
 τῆς δὲ ὡς ἐπέθετο ἕκαστα μετ' οὐ πολὺ, ἄτε δὴ ἡ
 πόλις ἀλοῦσα διεφθάρη, καὶ ὁ παῖς αὐτοῦ μετ' οὐ
 πολὺ ἤγγατο τελευτήσει ὑπὸ βασιλέως Τεμήρειου,
 συμφορῆς τε ἐγρήσο ὡς μέλιστα, καὶ ἐν πένθει ἦν.
 Διαφέρει τε γὰρ δὴ ἐς τὴν Ἀσίαν, ὡς βοσκὸν τινα
 θύρακι αὐλοῦντα, λέγεται δὴ εἰπεῖν ἐπιδηλώσαντα
 τὸ πάθος αὐτῷ οἶον ἦν Ἀβλαί· δὲ φῶδῃν, οὕτε Σε-
 βάστειαν ἀπέλευσε, οὕτε παῖδα Ὀρθογρούλην. Ἦν D
 γὰρ δὴ, ὡς λέγεται, Ὀρθογρούλης τῶν ἡλίγων τὰ
 πάντα κρῆτιστος, καὶ ἐξηγήσασθαι ἐπὶ πόλεμον
 ἰκανός· διὰ δὴ πούτω καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατέλιπεν
 αὐτὸν, ἐπιτρέψας τὴν ἀρχὴν αὐτῷ, ἢ δοκοῖη αὐτῷ
 ἐς τὸ ἐπιτρέψαι κατὰ καθιστάμεναι. Κατὰ μὲν οὖν
 τὴν ἐς τὴν Σεβάστειαν ἔλασιν Τεμήρειον τοσαῦτα
 ἐγένετο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ κερσεῖα ἐφίκετο
 παρὰ τὸν Ἀσίαν Παιζήτην. Καὶ ἐκέλευσε αὐ-
 τὸν ἀπεδύναί τε τὴν χώραν τοῖς ἡγεμόσι, καὶ τὰς

A Sebastiam a Temire oppugnari, mutato consilio
 reversus est nec potuit irrumperere in Peloponnesum.
 Cum maturaret iter in Asiam, audivit Sebastiam
 esse captam, Temiremque mancipiis collectis plu-
 rimis abiisse Cheriam. Ut enim Temires impotum
 in murum dedit diebus aliquot, oppidani vim
 hostilem fortiter propulsarunt. Cum autem habe-
 ret oculo millia fossorum in castris, iis negotium
 dedit, ut euniculos haberent subterraneos, per
 quos ubique possent emergere in urbem. Et quidem
 oppidani senserant id parari. Proinde et ipsi fa-
 diendo hostibus occurrerant, veram pellebantur.
 Amplius enim efficiebat Temires, ut qui fossorum
 numero excelleret. Muri cum jam undique essent
 suffossi, hostesque starent in aggere excelso et
 ligneo, ignem iniecerunt, murique sua sponte
 corruerunt. Deinde per loca ruinis patenti irruen-
 tes Temiris milites in urbem, eam in hunc mo-
 dum occuparunt. Oppidanos, sic imperante Temi-
 re, capta jam urbe, illico occiderunt. Liberos et
 mulieres ejus urbis, in unum locum agens, im-
 misso equitatu omnes trucidavit. Urbis istius adco
 miserabilis clades fuit, ut nec vir, nec mulier, ne-
 que etiam puer aliquis potuerit exitium subter-
 fugere. Homines in ista urbe fuerunt plurimi,
 adeo ut pene superaret numero duodecim my-
 riadum hominum. Præterea reperta magna lepro-
 sorum multitudine, omnes interfici curavit. Hos
 enim ubicunque adeptus foret, incolumes abire
 haud sinebat: nequaquam fas esse dicens, ut hi
 superstites sint, reliquosque homines iusticiant,
 ipsi plerumque miserime vivos. Fama exiit,
 excidium urbis istius miserimum superasse ca-
 lamitates omnes, quæ in ullas unquam redun-
 tarunt urbes. Orthobulem Pajazitis filium, cum
 vivus in manus venisset, aliquot diebus arcum
 circumduxit: postea eundam negotium dedit, ut
 eum interficeret. Pajazitem, ut urbis excidium
 miserabile filiique interitum accepit, calamitas
 luctusque apprehendit maximus. Transiens enim
 in 78 Asiam, ut vidit pastorem quendam tibia
 canentem, fertur dixisse, mœrorem suum indicans
 quam acerbus esset: Cane cantilemam, cujus ar-
 gumentum sit: Neque Sebastiam amittas, nec
 etiam filium Orthobulem. Erat enim Orthobules
 æqualium suorum optimus, etiam belli dux haud
 contemnendus. Quapropter non ab re relictus est
 a patre in Asia, ut regnum administraret eo modo,
 quo sibi putaret commodissime habere. Expeditio
 Temiris contra Sebastiam hunc finem sortita est.
 Nec multo post legatio missa est ad Pajazitem
 Lælaps (75), quæ jussit ut ducibus restitueret
 regionem. Daret tantum butyri, quantum ferunt
 duo millia camelorum. His adderet duo millia

Notulæ marginales.

(75) Lælaps vulgo dicebatur, id est procella sive turlo, Turcica lingua *Hyldrin*.

* τὰ. ὁ ἐπημερικίνας οἱ. ἑλεφαντιῶν. R. ut in cont. ὁ δὲ R. ut in cont.

teriorum, ejusmodi in usu habent pastores A per Asiam. Postulabatur quoque, ut per universum Pajazitis regnum Temires pronuntiaretur rex. Volebat quoque, ut Pajazites in suam regionem Temiris numisma reciperet, et suum irritum faceret. Postremo imperabatur, ut unus de numero illorum Pajazitis militaret in januis Temiris. Quod si Pajazites hæc faceret, fore eum amicum et necessarium regis Temiris : sin autem hæc petitiones aversaretur, sciret Temirem ipsum pro hoste habiturum. His auditis, ferunt Pajazitem ira commotum, illud responsum dedisse, quod supra declaravimus, videlicet : Si non veniat quemadmodum militetur, precor uxorem suam ter repudiatam recipiat. Quod quidem dictum magis infamiam importat ei, in quem dicitur. Cum igitur cum tali responso legatos dimisisset, Temires expeditionem suam, quam animo versabat, non amplius differt contra Pajazitem. Sed confestim contractis copiis quam potuit plurimis, Seytharum et Tzachaidarum, qui præsto erant, delectu habito, conscripsit exercitum, qui complectebatur octuaginta myriades hominum : et profectus est contra Pajazitem, per Phrygiam Lydiamque iter faciens. Pajazites ut hosti obviam procederet instructus, comparavit et ipse quam potuit exercitum maximum, assumptis etiam Triballis satellitibus suis, qui numero erant quasi decem mille. In his spem maximam habebat Pajazites, ut qui fortitudinis essent semper memores quocumque venissent. Quos cohortabatur, dicens : Alexander Philippi Macedones (74) habens, transgressus est in Asiam, crimini dans Dario Xerxis in Græcos expeditionem, pauca suorum manu pergens in hostem, Darium devicit, et Asiam subegit, pervenitque usque ad Phain (75) Asiæ. In spem erigor et ipse, me facile nostro exercitu destructurum 76 Temiris regnum, et deinde accessurum ad Iudus usque. Assumens itaque Europæum Asianumque exercitum, qui complectebatur quasi duodecim myriades hominum, recta iter instituit adversus Temirem; cupiens eum prævertere, et in ipsius regione castra locare juxta Euphratem, animo agitans ibi dimicare cum Temire. Temires quidem exercitum per Phrygiam ductabat : at Pajazites citato agmine ferebatur per Cappadociam, præoccupare volens Euphratem per Armeniam. Ut autem, cum foret in Armenia, accepit Temirem jam in suam accessisse regionem, iter per Phrygiam facientem, mutato consilio recta in Phrygiam contendit : ubi obviam progredi Temirem intellexerat. Cum autem acceleraret iter, accidit ut exercitus longo itinere graviter vexatus, Pajaziti indignaretur, quod ipsorum opera, etiam sua audacia, cum nulla

τε διαχιλιάς καμήλους βουτύρου, και σκηνάς δη διαχιλιάς, αἷς εἰώθασιν οἱ Νομάδες ἀνά τὴν Ἀσίαν χρῆσθαι. Καὶ ἐν τοῖς ναοῖς, τοῖς ὑπὸ τὴν Παιαζήτιαν ἀρχὴν, μνημονεύεσθαι αὐτὸν ὡς βασιλέα, και νομίσματα ὅδε χρῆσθαι τῷ βασιλείῳ Τεμήρης, ἐς συμπασαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καθελόντα τὸ ἐκαστοῦ νόμισμα. Πρὸς δὲ και τῶν παιδῶν αὐτοῦ ἕνα ἡτοῦντο παραγίνεσθαι ἐς τὰς Τεμήρειω θύρας. Καὶ ἦν ταῦτα ποιῆ, φίλον τε και ἐπιτήθειον εἶσεσθαι Τεμήρειω βασιλείῳ· ἦν δὲ μὴ ποιήσῃ, χρῆσθαι αὐτῷ ὡς πωλεμῖω βασιλεῖα Τεμήρη. Ἡ δὲ δη λέγεται θυμωθέντα τὸν Παιαζήτην, εἶκναι δη τὸ ἔπος εἰπεῖν, ὃ και πρότερόν μοι δεδήλωται, ὡς ἦν μὴ ἐπικαταβάς ἀφίκοιτο ἐπ' αὐτὸν, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐς τρεῖς ἀποπεμφόμενον ἀπολαβεῖν αὐθις· ὃ δη αἰσχύνην φέρει μεγάλην εἰρησθαι ὀψοῦν τὸ ἔπος τοῦτο. Προθέμενος μὲν οὖν τὰ παρὰ τῆς προσειας αὐτοῦ τὸ Παιαζήτιω ἔπος ὃ Τεμήρης, οὐκέτι ἐς ἀναβολὴν ἔποιετο τὴν ἔλασιν. Καὶ αὐτίκα παρασκευασάμενος στρατὸν, τὸν τε παρ' αὐτῷ Σκυθῶν τῶν Νομάδων, και Τζαχαϊτῶν, ἐς ὀδοήκοντα, ὡς λέγεται, μυριάδας, ἤλαυνεν ἐπὶ Παιαζήτη διὰ Φρυγίας τε και Αἰδίας τὴν κορείαν ποιοῦμενος. Παιαζήτης δὲ ὡς ἐξορκώσας ἰὸ Τεμήρη, ἦν μὴ ὡς ἠδύνατο κρῆτιστε παρασκευασμένος ἐπῆει, συναγαίρας στρατὸν, ὡς ἠδύνατο μέγιστον, συμπαραλαβὼν και τοὺς Τριβαλλοὺς αὐτοῦ δορυφόρους, ἐς μυρίους μάλιστα που γενομένους τοῦτους· ἐπ' οἷς δὲ μέγα ἐσφῆναι, ὡς ὅποι παρατυγχάνοιεν ἀνδρῶν ἀγαθῶν γενομένων. Καὶ προθέμενος, ὡς Ἀλέξανδρος ὃ Φιλίππου τοὺς Μακεδόνας ἔχων μεθ' αὐτοῦ, και ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάς, Δαρσίον αἰτιασάμενος τῆς ἐς τοὺς Ἕλληνας Ἐβρεῖω ἰλάσεως, τῷ αὐτοῦ ἰλάσσονι δη στρατῷ ἐπιών, κατεστρέψατο, και τὴν Ἀσίαν ὅψ' αὐτῷ ἐποίησατο, ἐς τε ἐπὶ Ἐσφῆν τῆς Ἀσίας ἰληλάκει· ἐπίστευε δὲ και αὐτὸς τῷ αὐτοῦ στρατεύματι ἐπιών, καθαιρήσειν ταχὺ πᾶν τὴν Τεμήρειω βασιλείαν, και ἐπὶ Ἰνδοὺς ἀφικέσθαι. Παραλαβὼν δη οὖν τότε Εὐρώπης και Ἀσίας στρατεύματα, ἐς δώδεκα μυριάδας, ἔτα ὁμοσε ἐπὶ τὸν Τεμήρη, φθῆναι αὐτὸν βουλόμενος ἐν τῇ χώρᾳ, ἐστρατοπεδευμένον πρὸς τῷ Εὐφράτῃ, ἐν νῷ ἔχων βασιλεῖ Τεμήρη μαχέσασθαι. Τεμήρης δὲ ἐπῆει διὰ Φρυγίας ἔλασιν. Παιαζήτης δὲ διὰ τῆς Καππαδοκίας ἐπείγετο, φθῆναι αὐτὸς πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατὰ τὴν Ἀρμενίων χώραν βουλόμενος. Ὡς δὲ ἐν τῇ Ἀρμενίων γενομένος χώρᾳ, ἐπέθετο τὸν Τεμήρη ἤδη ἐν τῇ αὐτοῦ ἀναστρέφεσθαι χώρᾳ, διὰ Φρυγίας ἔλασαντα, τὰ ἱμακλιν γενομένος ἐπορεύετο εὐθὺ Φρυγίας, ὡς ἰὸ δη και Τεμήρη αὐτὸν ἔσεσθαι ἐκπυθάνετο. Ταχὺ δὲ ἐπιγεομένον, ἠνίστο ὃ ἔρῳμο; ὡστα και τὰ στρατεύματα αὐτοῦ πολλὴν διανύσαντα κορείαν, ἐπ' ἔλιγου ἐκαμνέ τε χαλεπῶς φέροντα, και ἤχθετο αὐτῷ, ὅτι μὴ ἐν δέοντι ἐχρήσατο τῇ αὐτοῦ τάμῃ.

Notulæ marginales.

(74) Numerum non habet exemplar Græcum.

(75) Al. Euphain. Al. Hyphasin.

ὁ νομισματῶν. Sic etiam in uno. In al. ut in c. ἰὸ ἐξορκώσας. ἰὸ in uno, ἰ. Ἐσφ. τῆς Ἰνδίας, et in ora Ἰνδου. ἰὸ c. Unus ut in cont., al. οἷ.

Ξυνέβαινε δὲ καὶ τὴ μηδενὶ ἐπιτρέπειν τοῦ στρατοῦ Ἀ
 ἐπὶ κυρούς καὶ κριθάς ἐπὶ Προύσης, ὥρα ἴν παρα-
 δόλλειν τὴν ἱκνον, χαλεπαίνειν τε τὰ αὐτῶ στρα-
 τεύματα, καὶ ἀπαγορεύειν. Ἀπαίρηται γὰρ μηδενὶ
 ἐξίνα εἰς κυρούς εἰσίναι. Ὅντινα δ' ἂν λάθοι
 εἰσελθόντα, ἐτιμωρεῖτο. Λέγεται δὲ αὐτῶ ἱστρα-
 τοκαθεωμίνω περὶ Κακκαδοκίαν πνεῦμα βιαιότατον
 ἐπιπνεῦσαν ἢ τῶ στρατεύματι αὐτοῦ, τὰς τε σκη-
 νὰς ἀπνευγκόμενον, ἐπὶ κοῦ ἀποσπλάσθαι, καὶ μετ-
 εώρους ποιησάμενον καταβαλεῖν· καὶ τοῦτο κατ'
 αὐτῶ γενέσθαι ὁλωνόν εἰς τὰ στρατεύματα. Μετὰ
 δὲ ταῦτα ὡς ἐκλαύοντι ἢ ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐσκή-
 νωτο, τὴν τε σκηνὴν αὐτοῦ ἐς τρεῖς συστισαμένους
 τοὺς ἀμφ' αὐτὸν καίδων, αὐτόματον πεσοῦσαν, εἴτε
 τῆ· γῆ· μὴ δυναμένης κατέχειν τὰ σκηνίτι τῆς
 σκηνῆς, εἴτε καὶ ἄλλη πη ξυνέδη τοῦτο· τῆς τε
 γῆς ἀπειρηθεῖαι αὐτῶ, μὴ ἐπιθαίνειν τῆς Φρυγίας·
 Ὁλλήνων τε τινας αὐτοῦ παραγενόμενοι, ἢ Τρι-
 βαλλῶν ὁλονίζοντο. Λέγεται μὲν οὖν καὶ πρηνὴ
 ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαθῆναι, Ἀλίην τὸν Χαρατίνω
 παῖδα, ἄνδρα δὴ τῶν παρ' αὐτῶ τὰ ἐς σύνασιν οὐ-
 λοῦς λειπόμενον, ἱσχηματῆσαι αὐτῶ μὴ στρα-
 τεύεσθαι ἐπὶ Τερμήρην· τρέψω δὲ ὅτω δύναίτο ἀτρα-
 λεστέτω, διαλύεσθαι αὐτῶ τὴν πρὸς Τερμήρην δια-
 φράσιν. Ἐκίλευε δὲ αὐτὸν πῆμπειν, καὶ ὑποσχεῖτο
 ἐκαλλέξαι τε αὐτῶ βασιλεῖα Τερμήρην, ἢ ἂν αὐτὸς
 βούλοιο. Τὸν δὲ ὑπολαβόντα φάσαι, ὡς οὐ τῆ ἐκεί-
 νου συνάσει πιστεύων, ἀφίκοιτο ἐπὶ μέγα εἰδαί-
 ρονία, ἡγεμόνα· τοσοῦτους· καταστρεφόμενον,
 ἀλλὰ τῆ αὐτοῦ ὄρμη τε καὶ γενναίτητι, τύχη δὲ C
 εἰπείν, καὶ τόλμη ἐπιτραπομένου· τῶν βασιλέων
 πολλῶς, καὶ δίχα συνάσεως μεγάλης, ἐπιθεῖξασθαι
 ἔργα· συνάσει δὲ τὸ πᾶν ἐπιτρέφοντας, ἀσχεῖστα
 ἀπολλέσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἂν τῆ Ἀρμενίων
 ἔδνετο, ἐπὶ Τερμέρην στρατευόμενος, ἐβουλεύετο, ὡς
 εἴ πρότεστα τὴν μάχην ποιήσαιτο. Μεταπεμφόμε-
 νος δὲ τοὺς ἀρίστους, ἐς βουλήν καθίστατο. Καί
 πινον γενομένων ἐπ' ἀμφοτέρω ταῖς γνώμαις, λί-
 γεται Πραίμην τὸν Ἀλίω, μέγιστον δὴ παρὰ τῶ
 Παιαζήτῃ δυνάμενον, βουλευόντα λέξαι τοιάδε· Ὁ
 βασιλεῦ, ἐπ' ἄνδρας παρασκευάζη στρατεύεσθαι
 τὰ τε καίμα λεγομένου· εἶναι ἀγαθοῦ· ὑπὸ πάν-
 των, ὅσοι ἢ τῆς τε γνώμης· αὐτῶν καὶ ἀρετῆς
 ἐπιπράσαντο. Τοῦτοις ἐγὼ εἰς λόγους, ὡς τὰ πολλὰ
 ἀφ' ἑσέων, ἐπιθόμην τὴν τε ἀρετὴν εἶναι παντὸς D
 λόγου ἔξιν. Καὶ κλήθο· δὴ πολλαπλάσιον τοῦ ἡμε-
 τέρου στρατεύματος ἀγγέλλεται ἡμῖν εἶναι τὸ Τερ-
 μήρω στρατεύμα. Ὅστε κατ' ἄμφω δὴ τούτω
 δεῖ ἢ ἂν συμβουλεύομαι θαρζέων τῶ ἡμετέρω στρα-
 τῶ εἶναι ἐπίδοις ἐς τὸ Τερμήρω στρατόκειον. Ἄλλ'
 οὐδ' ἂν εἰ μαχισάμενοι παραγενοίμεθα, εἴη ἂν ἡμῖν
 ἔργιος ὄσφου· Εἰ μὲν γὰρ ἐς τὴν ἐκείνων ἱσδά-
 λοντες ἐμαχοίμεθα, ἢ ἂν ὁμοῦ ζύμπατα ἀγαθὰ,
 περὶ τε τῆς ἀρχῆς ἐκείνου ἀγωνίζεσθαι, καὶ περὶ

A necessitas moneret, abuteretur. Præterea contigit
 ut exercitus affigeretur maxima frumenti et hor-
 dei inopia, propter Prusam. Hinc equitatus gra-
 viter periclitabatur. Exercitus rem istam iniquo
 animo ferebat, et jam detrectabat militiam. Ser-
 verit enim interdictum erat, ne quis manus a-
 moliretur frumento, addens, se acerbius vindic-
 aturum eum, qui fraudem huic suo edicto fecis-
 set. Fama est, cum castrametatus esset in Car-
 padocia, venti turbine violentissimum incubuisse
 exercitui, adeo ut tentoria disjecta et in subli-
 me tracta destrueret planissime: quod quidem
 exercitus pro omine parum fausto accepit. Postea
 cum in Phrygiam movens castra communivisset,
 tentorium suum in tres pueros, qui ibi aderant,
 sua sponte ceciderat: sive quod terra nequiverit
 sustinere retinacula, sive alla est causa in quam
 casus ille reduci poterit. Quidam Græci et Tri-
 balli qui præsto erant, omen id esse dicebant,
 ne ascenderet in Phrygiam. Ferunt tamen prius-
 quam transiret in Asiam, Aliem Charatinis filium,
 virum eorum qui cum Pajazite erant, prudentia
 primarium consuluisse, ne exercitum contra Tem-
 mirem duceret, verum adniteretur ut ista con-
 troversia quam tutissimis rationibus dissolveretur
 et componeretur. Se legatum fore in hac re
 promittebat, et juxta animi ipsius sententiam
 Temirem reconciliaturum. Pajazites respondit:
 Nunquam tantum felicitatis conscendissem fasti-
 gium, nec etiam tot duces imperium accipere
 cogissem, si tuae prudentiæ me commissem.
 Impetu vehementi, meaque generositate ductus,
 tanta opera designavi. Præterea quidam regis
 fortunam et audaciam secuti, neglecta prudentia,
 B eximia fecere opera: cum reliqui interim,
 qui in omnibus præstulerunt prudentiam, turpis-
 sime perierint. Cum in Armenia foret, animus
 erat, universis copiis in aciem eductis, summa
 vi certare eum hoste. Adhibitis igitur in consi-
 lium optimatibus ut prælium faciendum esset,
 deliberabat. Cum essent quorum sententiæ in utram-
 que partem inclinarent, fama est Praimen Aleis (76)
 filium, qui plurimum pollebat apud Pajazitem,
 sic locutum esse: O rex, contra viros adornas
 prælium, qui peritia rerum bellicarum feruntur
 esse primi ab his qui eorum animos et virtutem
 sunt experti. Cum his ego quoque sæpius in collo-
 quium veni, audivique virtutem eorum miris mo-
 dis celebrari. Præterea annuntiarum, Temiris
 copias multis modis superare nostras.
 Itaque ut modo utrorumque intellexi sententias,
 si et meum iudicandum est consilium, consulere
 nostro exercitui fidens, irruere in castra Temiris.
 Verumtamen etsi prælii aleam jecerimus, præ-

Notulæ marginales.

(76) Charambeno·Malico F. Al. Hali.

ἢ ἐπιπνεῦσαι. R. ut in cont. ἢ ἀπαιλύνοντι. R. ut in cont. ἢ ὄσον, aliud manus. ὅτε. R. ut in cont. al. οὐτ'.

liumque nos victores declaraverit, nescio si quæ inde nobis sit futura utilitas. Sed si hostium regionem fuerimus ingressi, ibique prælii fortunam fuerimus experti, comoda plurima feremus, pugnaturi videlicet pro regno et potentia Temiris acquirendis. Nunc autem si summam rei certamini commiserimus, ea nequaquam evenient. Sin autem, absit omen, in contrarium res ceciderit, vile quæ damna passurus sis, amittens potentiam tantam, regnumque tantum. Apparet igitur, quod tu et ille non ex æquo pugnetis. Arbitror autem nec Temirem, si modo sapit, cum universo exercitu prælium inturum: verum copias suas distribuet in turmas magnas et multas, et in hunc modum nos tentabit. Et si resistentes fortiter turmam unam vicerimus, aliorum et recentem nobis opponet tandem, donec laborantes deficiamus, illis strenue pugnantibus. Haud enim sic Temiris copię sunt comparatę, ut ubi ad prælium ventum fuerit, statim in fugam abeant: verum etiam in fuga nobis meliores sunt, et faciles in unum colliguntur dispersi, magna virtutis edentes opera. Censeo itaque non obviam eundem esse Temiris exercitui: verum melius et utilius mihi videtur, ut cum subsequamur, per montes quam proxime semper instantes, ejusque exercitum lædentes, ubicunque occasio se dederit. Hinc apparebit a populationibus eum cohibitum iri, dum nos ei usque incubuerimus, nullibi submoti longius. Nec etiam salis frumenti acquirere poterit: proinde comœatus sufficiens deerit. Ubi autem in hostilem venerimus regionem, secuti Temiris exercitum, ibi demum manus conseremus cum hoste, cupiente red re domum.

Hęc cum peregisset Præmies, reliqui duces pedibus in hanc sententiam ibant. At Pajazites talem exorsus est orationem: Multitudo hostilis exercitus, quantum intelligo, vobis terrorem infert. Verum et vos nostis, multitudinem inconditam nihil sani vel momenti habere, si virtus ei opponatur. Scit. Xerxes Daris filium, regem Persarum, copias quantas in Europam transiens secum adduxit, et propemodum peremptus abierit, nisi Mardonius periculum substitisset, et indicasset ei mortem imminere, nisi confestim rediret Susa. Etiam haud vos fugit, ut Alexander devicto regi Dario regnum ademerit, ipsumque interfecerit. Plurimos audivisse vos, paucam Turcorum manuum sæpe struere rem gessisse, magnaue fortitudinis opera patrasse. Et nos frequenter in Europa præstantes, Gallos et Pannonos, gentes earum quas orbis habet generosissimas, in fugam conjecimus. Quapropter ne nos contempseris, et ne pejores contemptioresque, quantum ad fortitudinem attinet, nos Scythiis et Trachatais ostenderis: qui nunquam gladiis rem

τῆς δυνάμειος Νῦν δὲ καὶ ἦν εἰς μάχην καθιστάμενοι μαχεσώμεθα, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἡμῖν ἔσται. Ἦν δὲ, ὑπερ ἀπεύχομαι, ἐς τοῦναντίον ἡμῖν τὰ πράγματα περιστῆ, σκόπει δὲ, ὡ βασιλεῦ, ὅποσον ἀποθήσεται σοι ἀπὸ τούτου, τὴν τε δύναμιν ἕμα καὶ βασιλείαν ἀποβλήσονται ξυμβαίνειν. Δεῖ οὖν σοι μὴ ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ ἀγωνίζεσθαι φοι κἀκείνω. Πείθομαι δὲ μηδὲ σύμπαντι τῷ στρατεύματι Τερμήρη βασιλέα, εἰ σωφρονεῖ, τῆς μάχην ποιήσασθαι, ἀλλ' ἐς μοίρας ἱκανὰς διαλόμενος· αὐτοῦ τὰ στρατεύματα, διαπειρῶσθαι ἡμῶν. Καὶ εἰ μὲν τῇ μὲ μοίρῃ ἐναντία ἰόντες περιγενοίμεθα, τῇ ἐτέρῃ αὖθις μετ' οὐ πολὺ χρησάμενος, ἐς δὲ δὴ ἀπαγορεύειν ἡμᾶς καμουνας μαχομένους ἑαλείους· οὐ γὰρ τοιούτων ἔστιν τὸ ἐκείνου στρατεύμα, ὅσον ἰσπίδων ἐς χεῖρας ἀφίκηται, αὐτίκα ἐς φυγὴν τραπέμενον εἰχασθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τροπῇ βέλτιον ἡμῶν, ἀναλαμβάνειν τε σφᾶ: συνιδόντας πυνθάνομαι, καὶ ἀναμαχομένους, μεγάλα ἀποδεικνύσθαι ἔργα. Δοκεῖ οὖν μοι ὁμότε μίντοι μὴ ἔσθαι ἐπὶ τὸ Τερμήρη στρατεύμα, διὰ δὲ τῶν ὁρέων πορευομένους, ἐφέπεσθαι, ὅτι ἐγγύτατα γενομένους, καὶ ἔποι τε προχωροῦν, κακοῦντας ἐν μέρει τὸ ἐκείνου στρατεύμα. Ἀλλὰ δ' ἂν γένοιτο ταύτη, ὡς οὐτε ἐπιδρομῆ χρήσεται' ἂν ἔτι τοῦ λοιποῦ ἐπισταμένων ἡμῶν, καὶ ἐπιστομένων ἐγγύτατα, οὐκ ἔσθαι τε οὐκ ἂν ἔτι τοῦ λοιποῦ δύναιτο ἱκανῶς, ὡς τε ἀποχρῶντα εἶναι αὐτῷ τὸ ἐπιτήδεα. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ἐκείνου γενοίμεθα ἐπιστόμενοι τῷ Τερμήρη στρατεύματι, τηλικαῦτα δὲ ὀρυμαζόμενῳ οὐκαθε τῷ στρατεύματι, καὶ ἔχομεν τῆς οὐκαθε ὁδοῦ, ἐπέχοιμὲν τε ἂν, καὶ ἀμυνόμενοι μαχεσώμεθα.

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Πραξίμου, ταύτη ἐτρέποντο καὶ οἱ λοιποὶ τὴν φήσιν αἰθέμενοι. Βασιλεὺς δὲ Πηλοζήτης λέγεται εἶπαι ἡ τοιαῦτα· Τὸ κλίθεος φοικῆν, ὡ ἄνδρες, ἢ ἐγὼ τεκμαίρομαι, ὁμᾶς ἀδελφείσθαι. Ἀλλ' ἐκείνο δὲ καὶ ὑμεῖς ἴστε, ὡς ἀλφειοὺς οὐδὲν ὀγιῆς ἔστιν, ὅπου ἂν ἀρετὴ παραγίνηται. Ἴστε δὲ καὶ Σέρξην τὸν Δαρειοῦ, βασιλέα Περσῶν, πλήθῃ ὄπσια ἀγόμενος, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαβάς, παραδραχὺ ἐπέη ἀποθανοῦμενος, εἰ μὴ Μαρδόνιος ὑποστάς, ἐμήνυσεν αὐτῷ εὖν διαθρονεῖν ἐκινδύντας ἐς Σούσα. Καὶ Ἀλέξανδρον ἴστε, ὡς Δαρειῷ μαχεσόμενος, τὴν τε βασιλείαν ἀφείλετο, καὶ αὐτὸν ἀπέκτεινε. Καὶ πολλοὺς δὲ πυθῆσθαι οἶμαι τῶν ἡμετέρων Τούρκων, ὀλίγη χειρὶ μεγάλη ἀποδείξασθαι ἔργα. Καὶ ἡμεῖς δ' ἐν τῇ Εὐρώπῃ θ' ἕμα δὲ ἐπὶ τὰς μάχας ἰόντες, γένη τε ἐτραφέμε'α, γενναϊότατα δὲ γενοίμενα τῶν ἐς τὴν οἰκουμένην ἔθνων, Κελτοῦς τε καὶ Παίονας. Καὶ διὰ ταῦτα μὴ οὕτω φευλίξεν ἡμᾶς ἐς γενναϊότητα, κακίους τε καὶ φευλοτέρους ἀποφαίνομεν Σκυθῶν τε Τριχάτων· εἰ ξίφει οὐδεπώποτε οὐδὲ μὴ ἐχρή-

Notulæ marginales.

¹⁷ ἀπαγορεύει. in uno, ut in cont. ¹⁸ τῆδε. R ut in cont. ¹⁹ ἐπέη. Sic etiam R. ²⁰ οὐδέποτε. R. ut in cont.

σαντο, ἀλλ' ἢ τόξῳ μόνῳ καὶ ὀϊστοῖς βάλλοντες, ἐς ἄγρυπτον ἕλκεται οὐδὲν ἄλλο. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ βασιλέως, λέγεται τὸν Εὐνὲ ἀρχοντα ⁷⁷ ἐπειπεῖν τοιαῦτα· Ἐπεὶ τοίνυν δοκεῖ σοι, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τοὺς πολεμικοὺς ἡμᾶς ὁμοῦ εἶναι, ἴθι δὴ κειθόμενος ἐμὰ, τοὺς τε θησαυροὺς ἀνεργῶς, διέβρι τῷ στρατεύματι πονήσαντι καὶ κακμηκότι, ὥς ἐφ' ὃ τι ἀν γένοιτο τὰ πράγματα ἴοντα. Τούτων δὲ τῶν σὺν θησαυρῶν οὕτω διδομένων τοῖς στρατιώταις, ἐν κέρει ἰσπερὶν ἡμῖν, καὶ οὐκ ἀπλοουμένων, ἦν τε ἐφ' ἡμῖν γένηται, πολλαπλάσια ἔξομεν κερδανούτες· ἦν τε ἐπὶ τῷ Πέρσῃ, ἀμεινον ἐν ⁷⁸ ταύτῃ γινόμενον. Ταῦτα λέγων, οὐκ ἐπειθε Παιαζήτην. Ἐνθα γνώμην ἀποφηνάμενος, ὡς τῇ Τεμήρῳ σφραγίσαι ἰσφράγισται ἄρα τὰ Παιαζήτην χρήματα, καὶ διὰ ταῦτα οὐ τολμήσῃ αὐτὰ διανείμει τοῖς στρατιώταις. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς τοσοῦτον ἰδουλεύτο Παιαζήτην. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἑλαύνων οὐκ ἀνίη ⁷⁹, ἐφύετο ἐπὶ Οὐγκραν τῆς Φρυγίας πόλιν. Ἐνθα δὴ καὶ Τεμήρης ἰσπερὶν εὐτύχῳ ἐπὶ Μυσίαν, ἐν ᾧ ἔχον καὶ ἐπὶ Προύσαν, τὰ βασιλεία Παιαζήτην, στρατεύεσθαι. Ὡς δὲ ἀγχοῦ ἐγένετο τοῦ Τεμήρῳ στρατεύματος, ἰσπερὶν εὐτύχῳ καὶ αὐτὸς ἐπὶ σταδίου πεντακαίδεκα, ἀπὸ τοῦ Τεμήρῳ στρατοπέδου. Ἐνθα δὴ λέγεται τῷ Τεμήρῳ, ὡς ἰκίοντα στρατοπέδου ἐκίθητο, θαυμάσαι τε τὴν τόλμην αὐτοῦ, καὶ ὡς ἀπὸ Ἀρμενίων ταχὺ παρεγένετο ἐπ' αὐτόν, καὶ ὡς οὕτω ἐκ τοῦ ἐμφανέως καθίστατο αὐτῷ ἐς μάχην, οὕτω δὴ ἐν τάχει σὺν τῷ στρατεύματι ἑλαύνων. Καὶ ἐφ' Ἰκπου δὴ λέγεται ἀναδάναι, ἑλθεῖν τε οὗτοι ἐγγυτάτω τοῦ στρατοπέδου Παιαζήτην, καὶ τὰς φυλακὰς θεασάμενον, καὶ τὸ στρατόπεδον, ὡς ἰσκήνωτο, ἀνακαγγάσαι τε καὶ εἰπεῖν· Ἄξιο· ἡμῖν οὗτος λαλακί παραβάλλεσθαι τῆς τόλμης αὐτοῦ. Οὐ μόνον γε ἀρετῆς ἕνεκα χαίρων γε ἀπαλλάξεται. Ἔοικεν ὅπῃ δαίμονος πολεμίου ἑλαίνεσθαι οὕτω πάντῃ· μελαγχολῆ γὰρ δὴ ὁ κενὸς δαίμων, καὶ οὐκίτι σωφρονεῖ. Ταῦτα εἰπόντα, ἑλθεῖν τε ἐπὶ τὸ λαυτοῦ στρατοπέδου, καὶ τῇ ὀπισθεῖν αὐτόν, τὸν τοῖς ἀρίστοις αὐτοῦ ἔχοντα ἀμφὶ τῇ ⁸⁰ ἐκπέμψαι Σαχροῦχον τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπὶ Παιαζήτην. Ἐνταῦθα ὡς ἦσθετο ἐκίον ἐπὶ Τεμήρῳ στρατεύματι, κατ' αὐτοῦ παρατάξαι καὶ αὐτὸς ἐπὶ λόφου τινὸς, ὡς μαχομένου. Καὶ τὸ αὐτόνορον αὐτοῦ μέρας τοῦ κέραιος εἶχεν ὁ τῆς ἑω στρατηγός. Τὸ δὲ δεξιὸν εἶχεν ὁ τῆς; Εὐρώπης ἡγεμὼν· ἐν μέσῳ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου ἔστυτο ὁ Παιαζήτην σὺν τοῖς; νεήλυσι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Σαχροῦχος δὲ ἔχον τοῖς; Τζαχατάϊδας ⁸¹, καὶ τῶν Περσῶν τοὺς ἀρίστους, ἐπέτι συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι ἐπὶ Παιαζήτην. Οὐ μόνον γε ἐκκυλούτο, ἀλλὰ ἰδίῳ χώρῳ ἀπέναι, εἰ βούλοιντο, ὡς

gerunt, sed sagittas et jacula emittentes, nunquam libenti animo ad pugnam accedunt. Ut dicendi finem fecit rex, unus de numero novem ducum huiusmodi sermonem habuit : Quoniam igitur, o rex, certum est, et animo tuo jam fixum, ut in hostem pergamus, age thesauros tuos reclude, et dispartire eos per exercitum laborantem. Utcunquo inde belli ceciderit alea, si in eum modum thesauros militibus distribueris, nobis hi lucro erunt. Si victoriam casum invenerimus, immensa bonorum aderit copia. Si Persa vicerit, non poenitebit, quemadmodum consulo, cum thesauris egisse. Pajaziti tamen persuadere nequivit. Hinc fertur dux dixisse : Ergo Temiris signum Pajazitium numisma tenet. Quare permotus, non audet id distribuere per milites. Hæc quidem hactenus deliberabat Pajazites. Postea proficiscens, cum nihil perliceret, pervenit Uncram (77) Phrygiæ urbem. Sibi cum exercitu erat, et Temires bellum promovens contra Mysiam, animo agitans bello petere Prusam, regiam Pajazitium eodem. Cum autem appropinquasset Temiris exercitui, etiam ipse castra posuit, spatio inter utrorumque castra relicto stadiorum quindecim. Fama est, Temirem, ut accepit in propinquo esse cum exercitu Pajazitem, viri audaciam admodum esse miratum, videlicet quod tanta celeritate ex Armenia ⁷⁸ venisset, et jam ex aperto secum bellum gereret. Consenso igitur equo, profectus est, et quam proxime potuit ad Pajazitium castra accessit. Ut autem custodias et vigiliis, necnon si:um castrorum est speculatus, cum risu fertur dixisse : Dignus profecto vir ille est, ut turbini conferratur (78), non propter suam virtutem, verum magis propter insignem audaciam. Attamen præclare acutum esse putabit, si poterit incolumis effugere. Genio suo parum dextro instigatur, adeo planissime insanit vir ille, nec rationis amplius compos est infelix. His dictis ut finem statuit, celeriter in castra sua reversus est. Postero die cum delecta manu militum numero circiter (79) misit Sachruchum filium contra Pajazitem. Qui, ut accepit adversum se properare hostem, aciem instruit in colle quodam, quasi pugnae copiam facturus. Sinistrum cornu tenebat dux ab Oriente, dextrum regebat dux Europæ : in medio autem curabat Pajazites cum peregrinis et satellitibus suis. Sachruchus habens Tzachataidas et Persarum optimates, pergebat agmine composito contra Pajazitem : nec tamen eos circumvenire statuebat, concedens ipsis abeundi, si vellent, locum : nec scilicet circumventi ab omni parte ex desperatione, quasi inclusi, animos sumerent, et acrius pro salute decide

Notulæ marginales.

(77) Olim Ancyra, nunc Angori.

(78) Dicitur enim esse Pajazites *Lelaps*.

(79) Numerus non est in exemplari Græco. Sed

Schilt Perger, qui interfuit, ponit sedecies centum millia virorum, et mille camelos. Pajazite vero attribuit quaterdecies centum millia virorum.

⁷⁷ Ἐπὶ δ. ⁷⁸ ὅν. ⁷⁹ ἀντί. R. ut in c. ⁸⁰ ἀμφὶ τῇ. . . ἐπ. Σαχρ. ⁸¹ Σαχροῦχον ⁸² Κιαχρ. ταῖς; et infra. Al. ut in c.

certantes victoriam invenirent, primo aggressus est Europæ exercitum. Ut autem pugna ad multum diei est extracta, neque quietem a pugnando Pajazitæ militibus habebant, ibi Triballi pristinae suæ virtutis memores, prælium ciebant magna cum fortitudine et gloria : impetumque dantes in Tzachataidas, hastas infregerunt, magna cum vehementia prælio incumbentes. Pajazites ut conspicatus est Europæum exercitum longius a se evectum cupidino pugnae, illico ducem Europæi exercitus revocat, timens, ne si ejus exercitus esset longius a monte submotus, ipse ab hostibus circumduceretur, et in periculum vitæ veniret. Jubebat igitur eum regredi in eum locum, ubi ab initio collocatus erat. At dux primo nequaquam dicto audiens fuit, veritus rem quæ parabatur. Deinde cum rex violentius sæviret, nec conviciis abstinere, paruit, aciesque revocata est. Ibi tum Tzachataides acriter instantes, occidebant Turcos plurimos, donec terga darent. Qui cum fugerent persequentibus hostibus, etiam exercitus Asianus haud stetit, ve um continuo fugam arripuit (80). Pajazites, videns in quo statu res suæ essent, concendit equam, totisque viribus fugit. Temires, cum prius præconium dimisisset per castra, ne quem de Pajazitibus exercitu caperent, et ad mancipiorum conditionem miseram deducere, curavit ut spoliatis abire liberet. Non enim fas esse ducebat, ut gentiles suos ad mancipiorum formam redigerent. At Pajazites contrarium, antequam prælium introretur, per castra voce præconis nuntiarî jusserrat, nempe ut quemcumque de Temiris militibus fuerint nacti, eum illico obtruncarent. Sachruehus igitur ut in fugam verterat hostem, jam Temiris copias, quæ in castris expectabant, junctæ pugnantis impetu serebantur, volentes prævertere Pajazitibus exercitum. Conversi itaque ad populationes, maximam vastitatem fecere in Jonia et Hellesponto. Vici occupati sunt plurimi : oppidula in desolationem migrarunt plurima, ubique equitibus Temiris in Pajazitibus regione grassantibus. Interim autem hæc accidere Pajaziti fugienti. Cum fugeret perniciosissimo cursu, fugientem insequerentur Tzachataides, affectantes eum capere. Jam multum itineris fugiendo confecerat, ut qui velocissima veheretur equa. Postea cum forte venisset ad flumen, equa intoleranda sibi stimulata bibere cupiebat. Pajazites autem chiragra et podagra gravissime laborabat. Proinde equam a potandi cupidine inhibere haud poterat. Equa igitur ut bibit, parum dissoluta, nonnihil de cursu pernicitate remisit, adeo ut milites Temiris Pajazite potirentur, captumque ad suum regem traherent. In hoc prælio captus est Moses : capti sunt reliqui pene omnes Pajazitibus duces. Nec tamen quidquam periculi passi sunt, nisi quod vestibus sunt spoliati. Etiam Moses videbatur reliquis præstantior ru-

Α ἂν μὴ κυκλοῦμενοι, σπῶν ἀμείνονες γίνοντο, πρὸ ψυχῆς ἀγωνιζόμενοι, συνέβαλε τε κατὰ τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα, καὶ ἐμάχετο ὡς ἐπὶ πολὺ μὲν τῆς ἡμέρας ἐμάχεοντο. ὥστε μὴδ' ἀναπαύεσθαι ἔχειν τὸ Παιαζήτου στράτευμα. Τριβαλλοὶ δὲ ἐνταῦθα ἄνδρες γινόμενοι ἀγαθοί, ἐμάχεοντο ἀξίως λόγου. καὶ ἐμβalόντες ἐς τοὺς Τζαχατάιδας, τὰ τε δέματα κατέαξαν, καὶ διηγωνίζοντο ἐντεταμένως ἐχόμενοι τοῦ ἔργου. Παιαζήτης δὲ, ὡς ἔωρα τὸ τῆς Εὐρώπης αὐτῷ στράτευμα κινήθην ἐς πρόσω, καὶ μαχόμενον, ἀνεκαλεῖτο μὲν ἐν τῇ ἀκρῇ τῆς Εὐρώπης τὸν στρατηγὸν, ὀρθρωθῶν μὴ παρασουργεὶς κυκλωθεῖη, καὶ κινδυνεύσῃ διαφθαρῆναι, μετεπέμπετο ἐς τὸν χῶρον, ἐς ὃν ἔβρυτο τὴν ἀρχήν. Καὶ πρῶτα μὲν οὐχ ὑπέηκουσε, δεδιώς τὸ πρῶγμα· μετὰ δὲ ὡς ἐπιφρομένῳ αὐτῷ τοῦ βασιλέως, καὶ βλασφημοῦντος, ἀνεκαλεῖτο τὴν σύνταξιν. Ἐνταῦθα οἱ Τζαχατάιδες ἐπισπεύοντες τοῖς Τούρκοις, ἐπέκειντο πᾶν φονεύοντες, ἐς ὃ δὴ ἐς φυγὴν κατέστησαν αὐτοῦ; τραπήναι. Ἐνταῦθα ὡς ὤρμητο ἐς φυγὴν, ἐπικαιμένων τῶν πολεμίων, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς Ἀσίας στράτευμα αὐτίκα ἐς φυγὴν ὤρμητο. Καὶ αὐτίκα ὁ Παιαζήτης ἰδὼν ταῦτα, οὐκέτι ἐνέμεινε, ἀλλ' ἐπὶ ἴκπῳ θήλειαν ἀναβάς, ἔφραγε κατὰ κράτος. Ἐνταῦθα ὡς πρότερον κήρυγμα πεποιημένου Τεμῆρειο βασιλέως, μηδένα καταβαίνειν ἢ τῶν τοῦ Παιαζήτου, μόνον δὲ ἀπεκδυόμενοι τούτους, ἤφισαν. Οὐ γὰρ ἐξῆν ὁμοφύλους ὄντας ἀνδραποδίζεσθαι. Παιαζήτης δὲ τάναντία τούτων κηρύξας ἐς τὸ στρατόπεδον, ὡς ὃν ἂν λάβοεν τοῦ Τεμῆρειο στρατοῦ, πάντας κατακατείνειν. Σαχροῦχος μὲν οὖν, ὡς ἐτρέφαστο Παιαζήτην, ἦδη τὰ στρατεύματα Τεμῆρειο, καὶ ὅσα ἐμάχεοντο, καὶ ὅσα ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἐτύγγανεν ὄντα, ὤρμητο ἐπὶ τὸν Παιαζήτην στρατὸν φθῆναι βουλόμενος, καὶ ἐπὶ τὴν χώραν ἐτρέποντο ἐπὶ διαρπαγῆν, ἐπιδρομῇ χρητάμενοι, ἐς τὴν Ἰωνίαν, καὶ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐνθα ἐὼ πολλοὶ μὲν κῶμαι ἐλήφθησαν· πολιέματα δὲ ἤρημώθη διὰ πλείστα, τῶν ἱκποδρόμων τοῦ Τεμῆρειο ἀνὰ τὴν χώραν τοῦ Παιαζήτητος διαθεόντων ἀκινταχῆ. Περὶ δὲ τὸν Παιαζήτην τοιόνδε ξυνηγῆθη γενέσθαι. Ὡς γὰρ εἶθι ἀνὰ κράτος οὗτος, ἐπέκειντό τε καὶ ἀπεδίωκον οἱ Τζαχατάιδες, ἀμιλλώμενοι εἶλιν αὐτόν. Καὶ πολὺ μὲν προήλαυνεν, δεῖ ἐπὶ ἴκπῳ ταχυτέτῳ ἐπιφροόμενος· μετὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὄφικετο, τὴν ἴκπῳ λέγουσι διφήσαντες καρτερώς, ἐθαλῆσαι τοῦ ὕδατος. Παιαζήτης γὰρ ἐνόσει τῷ χεῖρι καὶ τῷ πόδε ὑπὸ ποδάγρας, καὶ καταχεῖν οὐχ οἶός τε ἐγένετο. Ἐνταῦθα δὴ ὑποχαλάσαι τὴν ἴκπῳ ὑπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ λειφθῆναι τοῦ δρόμου, ὥστε τοὺς στρατιώτας Τεμῆρη συλλαβεῖν τε Παιαζήτην, καὶ ἀγαγεῖν παρὰ βασιλέα Τεμῆρη. Ἐβλήσαν μὲν οὖν ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ καὶ Μωσῆς, καὶ πάντες σχεδὸν οἱ τοῦ Παιαζήτητος ἄρχοντες. Οὐ μὴν χαλεπὸν ἔλαθον ὄκειον, κίτην τῶν ἱματίων. Καὶ γὰρ Μωσῆς εἰδὼς τε τῶν ἄλλων

Notulæ marg. notes.

(80) Tamerlani victoria circa annum Christi 1397.

²⁷ *In uno superscrip. ut, κατακτείνεν, ut mos.*

κράτιστος γεγονέναι· καὶ διὰ τοῦτο περιήγεν ἔχων ἅ
 ἰν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ διαίταν παρεχόμενος. Ἐάλω
 δὲ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Παιαζήτου ἐν Προύσπῃ. Ὡς γὰρ
 τὴν τε Προύσαν ἐπίδραμον, καὶ τὰς γυναικωνίτιδας
 ἀφείλοντο. Πρὸς δὲ καὶ τὴν Ἐλεαζάρου θυγατέρα,
 Παιαζήτου δὲ γυναῖκα, ἀλλόντες ἀπήγαγον πρὸς
 βασιλέα. Μουσουλμάνης μὲν οὖν, καὶ Ἰησοῦς, καὶ
 Μεχμέτης, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Παιαζήτου παίδων
 καταλήφθησαν. Καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, οἱ δὲ ἐν
 τῇ Ἀσίᾳ ὄντες, διεσώζοντο ὅσοι ἐκάστην προύχουσι.
 Τῷ μόντῳ Παιαζήτῃ, ὡς ἤχθη ἐναντιὸν βσιλείως,
 λέγεται εἰπεῖν αὐτῷ τοιάδε· Ὁ κακὸδαίμων, τί δὲ
 οὕτως πᾶν τοῦ σαυτοῦ δαίμονα ἐδίωσα, προκαλού-
 μενος ἡμᾶς ἐπὶ μάχην; Ἡ οὐκ ἐπύθου, ὡς τῷ
 ἐμῷ τῷδε στρατεύματι δυστήνων παῖδες ἀντέστη-
 σαν; Παιαζήτης δὲ ὑπολαβὼν, ἡμεῖσθε, ἢ δὴ λέγε-
 ται, ὡς οὐκ ἂν δὴ ἐς τοῦτο τύχης ἀφικύμην, ἂν
 μὴ αὐτῷ πράξιτο πράγματα ἐκεῖνος, τὰ τε ἄλλα
 καὶ ἀπὸ ἰθῶν τῷ Μεχμέτῃ τῷ ἡρωϊ πολέμῳ
 θαμὰ ἀνακαλούμενος. Ἄλλ' ἦν μὴ ἐτετύφωτο, εἴη
 Τερμήρης, οὕτω μέγα πᾶν φρονῶν, οὐκ ἂν δὴ ἐς
 τοῦτο συμφορᾶς, οἶμαι, ἀφίκου. Οὕτω γὰρ εἶθε τὸ
 θεῖον τὰ πᾶν μέγα φρονῶντα καὶ πεφυσμένα,
 μετὶν ὡς τὰ πολλὰ καὶ σμικρύνει. Ἐνταῦθα δὴ
 ἐπιπέψασθαι· ὁ αὐτῷ λέγεται βασιλέα Τερμήρη,
 τὴν ἐπὶ τοῦς κύναις τε καὶ ἰέρακας φιλοτιμίαν, ὡς
 ἄνδρῳ κυνηγῶ ἐφέκει τὴν τέχνην, καὶ οὐκ ἄρχοντι
 ἄγοντι ἐς πολέμους. Λέγεται γὰρ Παιαζήτης ἐς
 τοῦς ἐπτακισχιλίους κτήσασθαι ἰερακοφόρους, καὶ
 κύναις ἀμφοτέρους ἑξακισχιλίους. Ἐνταῦθα τὸν τε
 Παιαζήτην, φάναι, ὑπολαβόντα· Ἄλλὰ σοὶ μὲν τῷ
 Σκύθῃ, ληστῇ εἶναι ὄντι, καὶ ταύτην ἐπιτηδεύουσι
 τὴν τέχνην, οὐ πᾶν τοι ἂν προσήκει ἄγρας οὐδὲ
 κυνηγεσίῳ. Ἐμοὶ δὲ ἐς τοῦτό τε γεννηθέντι καὶ
 τραπέντι, καὶ τεθραμμένῳ τῷ Ἀμουράτῳ, τοῦ
 Ὀρχάνου βασιλέων παῖδι, μετὴν καὶ κυνῶν καὶ
 ἰερακῶν φιλοτιμίαις. Ἐνταῦθα δὴ ἀχθεσθέντα τὸν
 βασιλέα, περιεχθῆναι ἐς τὸ στρατόπεδον ἐκείνου
 ἐπὶ ἡμιόνῳ, καὶ συριττόμενον ὑπὸ τοῦ στρατοπέ-
 δου, περιελαβεῖν· Ὡς δὲ περιεχθέντα ἤγαγον,
 ἰερασθαι αὐτὸν λέγεται, εἰ τοῦ γένους ἐκεῖνα τυγχά-
 ναι ἐπιτηδεύματα, ὡς τὰ τῶν ἰερακῶν τε καὶ κυ-
 νῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν φυλακῇ ἐποίησατο, καὶ ἄρας
 εὖν τῷ στρατεύματι, ἤλαυνεν ἐπὶ Ἰωνίαν καὶ τὴν
 αὐτῆ παρῶν χώραν, ἐν νῶ ἔχων αὐτοῦ τε διαχει-
 μάσαι, καὶ ἦρος ἐπιραιομένου ἐς τὴν Εὐρώπην
 διαβῆναι. Ἐπειδαί γάρ, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδή-
 λωται, ἐς τὴν Εὐρώπην διαβάς, πᾶσάν τε ὑφ' αὐτῷ
 ποσῆσασθαι, ἐς δὲ ἐπὶ τὰς Ἡρακλείους ἀφίκεται
 στήλας, ἐντεῦθεν δὲ αὐθις ἐς Λιβύην διαβῆναι,
 καὶ διὰ τῆς Λιβύης ἐκονεῖναι ἐς τὴν αὐτοῦ χώραν,
 ἑξήματα ὑπαγόμενος τῆς αὐτῆς ἡπειροῦ τῆς
 οἰκουμένης. Ἐπρὸςθεύτο μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸν
 Βοζαντίου βασιλέα, τὴν τε διαδοῖσιν αἰτούμενος αὐ-
 τῶν, πλοῖά τε καὶ τριήρεις. Λέγεται δὲ καὶ τότε
 βασιλεὺς Τερμήρης ἐς Παιαζήτην· Ὡς γὰρ ἀπῆ-

bore : proinde eum circumductum secum in castris
 habuit, victum ministrans. Pajazitis uxor in ho-
 stium manus venit Prusae. Nam incursionem etiam
 in Prusam fecerunt, et gynaeceum inde rapuerunt.
 Eleazari filiam, Pajazitis uxorem, rapientes abdu-
 xerunt ad regem. Musulmanes, Jesus, Mechmetes,
 et reliqui Pajazitis filii, in hostium potestatem ve-
 nere. Qui in Europa et Asia erant, ut poterant sal-
 vabantur. Pajazitem, cum adductus esset in con-
 spectum regis, sic Temires allocutus est : O infeli-
 x, quid adeo malum tuum coegisti genium, ut nos
 bello lacesses? An non audivisti, quod meo exer-
 citui miserorum filii resistunt? Pajazites respondens,
 inquit : Nequaquam ad tantam infelicitatem venis-
 sem, ni tu mihi negotia fecisses, caetera quoque
 provocatus a gentibus Heroi nostro infestis. Ver-
 um, ait Temires, si non adeo sublatis tibi essent
 animi, nunquam ad istam praecipitatus esses
 miseriam. Sic namque solet Numen plerumque fa-
 stuosos deprimere et ad humilem fortunam dejici-
 cere. Deinde misit Temires Pajaziti accipitres et
 canes, et reliquum hujusmodi apparatus, ut qui
 venatori potius, quam imperatori in hostes du-
 centi comparandus esset. Aiunt Pajazitem habuisse
 septem millia virorum, qui accipitres curarent :
 praeterea aluisse canes sexies mille. Respondens
 itaque Temiri Pajazites, inquit : Verum, o Temi-
 res, qui es Scythia et latro, latrocinandique artem
 usque exerceas, satis scio parum tibi convenire eum
 canum accipitrumque studio. Mihi vero, qui sum
 natus et educatus ab Amurate Orchanis filio, qui
 ambo reges extiterunt, congruit canum et accipi-
 trum studium. Rex Temires hoc responso gravi-
 ter offensus impositum multo per castra agi jubet,
 propinans eum militibus deridendum. Ut autem
 jam omnibus satis ridiculo fuit, reductum ad se
 interrogavit, an etiam sui generis et ista studia sint
 quemadmodum accipitrum et canum? Deinde Pa-
 jazitem in vincula conjecit. Motis postea castris,
 iter in Joniam et Enitimam ejus regionem intendit,
 in animo habens ibi hibernare. Vere appetente in
 Europam protectionem parabat, quemadmodum
 supra docui, ut in eam transvectus, universam in-
 ditionem acciperet, usque ad Herculis columnas
 progrediens. Inde in Libyam iter avertere, et ex
 Liyya in suam regionem redire in animum indu-
 cebat, universa ista orbis continente imperio suo
 juncta. Misit legatos ad Byzantii regem petens li-
 berum transitum, et naves triremesque, quibus co-
 pias suas transmittere posset. Etiam istam inju-
 riam Temires Pajaziti ferit. Ut enim Eleazari filia,
 Pajazitis uxor, quam praeter caeteris ardentissimo
 amore complectebatur, et secum in castris semper
 habebat, captiva abducta est ad Temirem, jussa est
 in conspectu mariti sui vinum infundere. Hinc Pa-
 jazites ira accensus, in haec verba prorupit : Neque

Notulae marginales.

¹⁵ Sic habent tria manuscr. Puto legendum ἐπιπέψασθαι. In uno superscriptum ἐπιμ., in al. leg. ut in cont. ¹⁶ Ἐπὶ αὐτὸν ἀγαγεῖν. Sic etiam R. ¹⁷ Παιαζήτην. R. ut in cont.

τοὺς Ἰνδοὺς κρείσσεις ἐξυθρίσαι ἐς αὐτὸν οὕτως ἅμα
 ἀναίθην, ἤλαυνεν ὡς εἶχε τάχιστα ἐπὶ Χαρίην. Τὸν
 τε Παιαζήτην ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τὸν παῖδα αὐ-
 τοῦ, καὶ εὐθένα λόγον ἰπποκρίτο αὐτοῦ Τεμήρης, ἀπέ-
 δρα ἐπὶ τὴν πατρῶσαν χώραν. Παιαζήτην δὲ ὑπὸ λύ-
 πης νοσῆσαντα, ταλευτῆσαι τὸν βίον ἔφασαν. Οὕτω
 μὲν οὖν ἀταλευτῆσαι Παιαζήτην, ὁ Ἄμουράτω, ἀνήρ
 ὀρμὴν τε καὶ τόλμαν ἐκιδειξάμενος, ὅποι ἂν παρ-
 γένετο, ἀξίαν λόγου. Καὶ τόλμην μεγάλην ²⁰ ἀποδει-
 ξάμενος ἔργα, κατὰ τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην, βασι-
 λεύσας ἔτη πέντε καὶ εἴκοσι. Ἦν δὲ οὕτως αὐθάδης,
 ὥστε μηδὲν παθεῖσθαι ὡς ταυτῶ θαρβρόντως χωρεῖν
 ἐπὶ τοὺς ποταμούς. Ἐταλευτῆσαι δὲ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ,
 διαχειμαζόμενος αὐτοῦ Τεμήρησιν τὸν στρατόν. Ὁ δὲ
 Ἰνδῶν βασιλεὺς οὗτός ἐστιν, ὁ τῶν ἐννέα βασιλέων
 τοῦνομα ἔχων, Τζαχατάης βασιλεὺς. Τῶν ἐννέα δὲ ^B
 βασιλέων βασιλεὺς γενόμενος τοῦτον, τὸν διὰ τοὺς
 Μασαγέτας, στρατὸν μέγαν ἐπὶ Τεμήρησιν ἐπιπέμ-
 φαντα λέγεται. Τὸν τε Ἀράξην ἐπιόντα διασθῆναι,
 καὶ τὰ πᾶσι ταύτης τῆς χώρας καταστρεφάμενον,
 ἐπ' οἴκου αὐθις ἀποχωρησάσθαι. Σὺν τῇ ²¹ τε βασι-
 λεύει, καὶ Ἰνδίας, καὶ Συπρίσης ²², καὶ διέχει αὐτῶ
 ἢ χώρα ἐπὶ Ταπροδάνην νῆσον, ἐς Ἰνδικὴν θάλασ-
 σαν, ἐς ἣν οἱ μέγιστοι τῆς Ἰνδικῆς ²³ χώρας ποτα-
 μοὶ ἐκδοδοῦσιν, ὁ τε Γάγγης, Ἰνδός, Ἀνοθίνης,
 Ὑδασπης ²⁴, Ὑδρασίτης, Ὑφασίς, μέγιστοι δὲ οὗτοι
 ὄντες τῆς χώρας. Φέρεται δ' ἢ Ἰνδικὴ χώρα ἀγαθὰ μὲν
 πολλὰ, καὶ ὄλβον πολλὸν, καὶ ὁ τε βασιλεὺς συμπα-
 ρος τῆς χώρας ὑπ' αὐτὸν γενομένης. Ὀρμώμενος
 δὲ οὗτος ἀπὸ τῆς ὑπὲρ Γάγγην χώρας, καὶ τῆς παρ-
 αλίου Ἰνδικῆς, καὶ Ταπροδάνης, ἔλθειν ἐπὶ τὸν ^C
 βασιλεὺς Ἀχαταγίης ²⁵, τῆς χώρας τῆς ἐντὸς Γάγγου
 καὶ Ἰνδοῦ, καὶ καταστρεφάμενον τὴν ταύτην ²⁶ χώ-
 ραν, τὰ βασιλείᾳ ἐν ταύτῃ δὴ τῇ πᾶσι ποιήσασθαι
 συμπεῖναι δὲ τότε γενέσθαι ὅπ' ἐνὶ βασιλείᾳ ξυμπασσὸν
 τὴν Ἰνδικὴν χώραν. Νομίζουσι δὲ οὗτοι θεοῦ, ὅτι τε
 τὴν Καταγίην χώραν οἰκοῦντες, Ἀπόλλων τε καὶ
 Ἄρτεμιν, καὶ δὴ καὶ Ἡραν. Φωνὴν δ' οὐ τὴν αὐτῆν
 οἰστον ἰστανται, ἀλλ' ἐς ἔσθην τε πολλὰ διηρημένα, εὐ-
 νομαζέται ἐπὶ πλείστον δὴ ἀνθρώπων, κατὰ τε πόλεις
 καὶ κώμας. Θεοῖσιν δὲ ἀνάγουσιν, ἴκτους μὲν τῶ
 Ἀπόλλωνι, βοῦς δὲ τῇ Ἡρᾷ, τῇ δὲ Ἀρτέμιδι θύουσι
 παιδῶν ἀρτίως ἡθάσκοντας, ἀνὰ πᾶν ἔτος. Φέρεται δ' ἢ
 χώρα αὕτη πυροῦς μὲν ἐπὶ πεντακαίδεκα πῆχεις,
 ὡς λέγεται ²⁷, βασιλικούς· καὶ κριθᾶς δὲ τὸν αὐτὸν ^D
 τρόπον, καὶ μελίην, ἐς τὸ αὐτὸ μέγεθος. Καλαμί-
 νους δὲ πλείους χρώμενοι διαπορθημένοι τὸν ποτα-
 μόν. Φέρεται δὲ ἢ Ἰνδικὴ, ὡς λέγουσι, τοσοῦτον μέγε-
 θος, ὥστε ὅπ' αὐτοῦ τὸ νυκπηγεῖσθαι πλοῖα μεδίμων
 τεσσαράκοντα Ἑλληνικῶν. Τὸ μὲν γένος τοῦτο, οὐ
 πῶς γενοστὲν ἡμῶν γενόμενον, πολλὰς ἀπιστίας
 παρέχει, μὴ παθεῖσθαι περὶ αὐτὸν ὅσα κυνθάνομαι.
 Ἦν τε γὰρ χώρα αὕτη, πρόσω ἐκποδῶν γενομένη, οὐ
 πῶς ἐπιτήθειος ²⁸ εἶσθε εἰκατά τε καὶ ὅποι ἔχει
 ἡθῶν τε καὶ διαίτης. Γένος μάλιστα ἰσχυρότατον γε-

occupato bellis. Simul etiam rerum humanarum
 conditio mentem tangebatur, quæ nullo in loco satis
 firmas tutasque res consistere patitur. Deinde gra-
 viter ferens, Indorum legatos adeo impudenter
 sibi contumeliam fecisse, citato agmine Cheriam
 properavit, Pajazitem et alium ejus secum vehens,
 cujus parvum respectum egit. Proinde in patriam
 fuga evasit regionem. Pajazitem autem tradunt
 præ nimia ægritudine ²⁰ ægrotantem, fato fun-
 ctum esse. Hunc vitæ exitum habuit Pajazites,
 mirabilem tunc impetum audaciamque ostendens,
 quocumque pervenisset. Annis regnavit viginti
 quinque, res præclaras in Asia Europaque gerens.
 Adeo autem præfractus et temerarius erat, ut
 neminem monentem sequeretur, sed sibi soli con-
 sideret, quando eundem erat in hostes. Exspiravit
 in Ionia, cum eo in hiberna movisset Temires. At
 Indorum rex, de quo nunc verba facimus, unus est
 de numero novem regum et Tzachiatæ rex appel-
 latur. Constat eum fuisse de grege novem illorum
 regum, qui per Massagetarum exercitum magnum
 contra Temirem misit. Qui transito Araxe, et ple-
 raque regionis parte quæ subjecta est Temiri, sub-
 acta, domum reversus est. Suo imperio parent
 Syena, India et Chyprisa. Hujus regio patet ultra
 Taprobanen insulam, usque in Indicum mare, in
 quod deferuntur Ganges, Indus, Anythines, Hy-
 daspes, Hydraotes, Hyphasis, fluvii regionis istius
 maximi. Indiæ autem regio multa suppeditat bona,
 magnamque fundit felicitatem : sed totius Indiæ
 imperium penes hunc regem est, qui profectus ab ea
 regione quæ supra Gangem est, et a maritima
 Indiæ regione, necnon a Taprobane insula, venit
 ad regem Achatagie, quæ intra Gangem et Indum
 est sita. Qua deinde suæ ditioni adjecta, urbem
 ejus regionis regni sui sedem declaravit. Exinde
 unius imperio universa gubernatur India. Rex iste,
 et qui Chatagiam regionem incolunt, deos esse cen-
 sent, quos colunt, Apollinem, Dianam Junonemque.
 Diversa inter se utuntur lingua : haud enim omni-
 bus eadem est. Siquidem in plurimas discreti gentes
 reguntur, abundante hominum numero tam in vicis,
 quam in urbibus. Victimis immolant equos Apollini,
 boves Junoni, Dianæ pueros jam pubescentes. Hæc
 sacrificiis frequentantur quotannis. Regio ista produ-
 cit, ut fama est, frumentum, cujus altitudo excedit
 quindecim cubitos regio : ea tem etiam hordeo alti-
 tudo est, similiter et panico. Arundineis autem navi-
 bus utentes, flumen trajiciunt. Fert regio illa, sic
 enim fama habet, arundineis tantæ magnitudinis,
 ut ex ea ædificentur naves, quæ capiunt medimnos
 Græcos quadraginta. At genus istud hominum,
 cum nobis parum sit cognitum, sit ut plurima
 quæ de illis feruntur, nullam apud nos fidem in-
 veniant. Nam cum India a nobis quam longissimo

Notulæ marginales.

²⁰ μεγάλη. R. ut in conl. ²¹ Σίηνης. ²² Συμπρ. ²³ al. Ἰνδίας. ²⁴ Ὑδρασίτης R. Ὑδρασίτης, Ὑδρασίτης.
²⁵ Καταγ. ²⁶ ταύτην. R. ut in conl. ²⁷ λέγουσι, al. ut in c. ²⁸ ἐπιτήθειας. R. ut in c.

submota habiletur, ignoratur quibus moribus et qua victus ratione Indi utantur. Hoc hominum genus cum robore plurimum **87** præstaret antiquitus, Persarum et Assyriorum reges qui Asiam imperio temperabant coluisse fama tenet. Semiramis et Cyrus Cambysis filius Araxem transeuntes, quondam magnam belli molem eo verterunt. Nam Semiramis Assyriorum regina, arma contra Indorum regem maximo apparatu movens, ubi flumen superavit, clade suorum maxima accepta, occubuit. Præterea Cyrus Cambysis Persarum rex, trajecto fluvio cum Massagetis congressus, in gravissimum præcipitatus est periculum, ibi percussus a muliere Mæra Massagetarum regina. Temires, ut allatum est quæ fecisset regis Indorum legatio, maxima celeritate Cheriam se recepit. Pajazites, ut supra diximus, in itinere præ ægritudine naturæ debitum solvit. Moses, Pajazitis filius, dimissus a Temire, in patriam profectus est regionem. Rex Temires ut pervenit in suam regiam, quæ ad regni curam attinebant, summa diligentia executus est. Deinde hostili animo sumpto, bellum cum Indorum rege ex professo gerebat. Haud multo post pax inter utrumque convenit. Temiri nati sunt filii, Sachruchus, Pajangures et Abdulatuphes. Sachruchum filium natu maximum regno præfecit. Ipse autem amori operam dans, totumque huic rei curiosus se mancipans, mortem tandem obiit. Aiunt, Temirem libidine reliquos mortales longe superasse. Nam adolescentes in conspectu suo mulieres constuprare jubebat, sic provocans naturam, ut ipse deinde coire posset. Quando autem reflectis amoribus ad bellum protrudebatur, bello confecto ad solitam redibat libidinem, nullo modo quietiorem vitam secretus. Etiam naturæ suæ vim facere non erubuit, luxuriosiorem secutus victus rationem, quo magis rei veteræ indulgere posset. Temire defuncto, Sachruchus vir cætera æquitatis studiosus, et plerumque cum finitimis fœdera jungens, tranquillitatisque amator, regni gubernacula tenuit. Haud tamen multo post, excedente e vivis Sachruchus, Pajangures Temiris filius natu minimus, regno potitus est. Unde ei non admodum bene cum fratribus convenit: verum inimicitiae inter ipsos exarserunt. Ulies enim Callusiorum regionem et Hyrcaniam retinens, inimicitias suscipiens adversus fratrem Abdulatuphem, cum eo bellum gerebat. Pajangures adveniens, regionem ei adimebat, et ipsum captum in carcerem misit. Mortuo deinde Pajangure, ad regni moderamen evasit Tzokies. Cum hoc affinitatem jungens Pæampures, unus de numero novem regum, ei conversus regnum **88** occupavit. Oppressis enim et occupatis Semarchandæ rebus, contractis etiam Indorum auxiliis, bello petiit Tzokiem Pajanguris filium.

νόμον τοπαλαίων, τοὺς τε Περσῶν βασιλεῖς, καὶ Ἀσσυρίων, ἡγουμένους τῆς Ἀσίας, θαρραλεῖν μὲν τοὺς Ἰνδῶν βασιλεῖς· ἐπεὶ τε Σαμίραμις καὶ Κύρος, ὁ τοῦ Καμβύσου τὸν Ἀράξην διαβάνας, μεγάλῳ τῷ πολέμῳ ἐχρήσαντο⁸⁷. Ἡ τε γὰρ Σιμίραμις τῶν Ἀσσυρίων βασίλισσα⁸⁸, ἐπὶ τῶν Ἰνδῶν βασιλείᾳ ἐλαύνουσα μεγάλην παρασκευὴν, ἐπεὶ τε τὸν ποταμὸν διέβη, ἐπεκράτει τε χαλεπώτατα, καὶ αὐτοῦ ταύτην ἐτελεύτησε. Μετὰ δὲ ταῦτα Κύρος ὁ Καμβύσου Περσῶν βασιλεὺς λέγεται δὴ τὸν τε Ἀράξην διαβάσας καὶ διαγωνισάμενος πρὸς Μίσαογάτας, ἐπυρξέ τε τὰ χαλεπώτατα, καὶ αὐτοῦ ὑπὸ γυναικὸς Μοίρας τῆς Μασαγετῶν βασιλευσσης ἀποθανεῖν. Τεμῆρης μὲν οὖν, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἐπίθετο τὰ περὶ τὴν προσείαν, τοῦ Καταγίης⁸⁹ βασιλέως, ἀπήλαυνεν ὡς εἶχε τάχους ἐπὶ Χερῖν. Παιαζίτης δὲ, ὡς εἰρηται, κατὰ τὴν ἔδην ἐτελεύτησεν, ὀπνευχθεὶς ἐς τὴν μελαιναν ὑπὸ λύπης. Μοῦσης δὲ ὁ παῖς αὐτοῦ, ἀφαιεὶς ὑπὸ βασιλέως Τεμῆρη, ἐπὶ τὴν πατρῶαν χώραν ἀφίκετο. Βασιλεὺς δὲ Τεμῆρης, ὡς ἰγίνετο ἐς τὰ βασιλεία τὰ ἑαυτοῦ, τὰ τε ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ καθίστη ἢ ἰδοῖκε κἀλλίστα ἔχειν αὐτῷ, καὶ πρὸς τὴν Ἰνδῶν βασιλείᾳ διενεχθεὶς, ἐπολέμει. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰρήνην τε ἐποίησατο, ἐφ' ᾧ τε ξίνοι τε καὶ φίλοι εἰνεὶ ἀλλήλοις. Τούτῳ ἰγίνοντο παῖδες, Σαχροῦχος τε καὶ Παιαγγούρης, καὶ Ἀβδουλατούφης. Σαχροῦχος τὸν πρᾶσβύτερον παῖδα αὐτοῦ κατέλεπε, βασιλείᾳ ἀποδοξάμενος. Αὐτὸς δὲ περὶ Ἐρωτας ἔχων, καὶ ἐνταῦθα πολυπραγμονῶν, ἐτελεύτησε. Λέγεται γὰρ δὴ Τεμῆρης μάλιστα δὴ ἀνθρώπων ἐς τοῦτο ὑπὸ φύσεως ἀθῆναι, ὥστε νεανίσκους ἐναντίον αὐτοῦ γυναιξὶ κελεύειν μίσγεσθαι, ὥστε καὶ τὴν φύσιν ἀραθίζειν αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ⁸⁹. Ὡς δὲ ἀπὸ ἐρώτων γίνοντο, ἐπὶ πολεμίουσ ἀεὶ καὶ τρέπεσθαι, μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοντα. Καὶ ἐξυβρίσας δὴ λέγεται τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἐς τὴν δαίταν περὶ ἀφροδίσια γενόμενον. Τούτου μὲν δὴ τελευτήσαντος, ἔσχε τὴν βασιλείαν Σαχροῦχος, ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα ἐπεικὴς, καὶ τοῖς περιόικοις ταπολλὰ σπενδόμενός τε καὶ ἡσυχίαν ἔχων διετέλει. Μετ' οὐ πολὺ, τελευτήσαντος Σαχροῦχος τοῦ Τεμῆρη, Παιαγγούρης ὁ νεώτερος παῖς ἔσχε τὴν βασιλείαν, πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ διενεχθεὶς. Οὐλλῆς μὲν γὰρ, τὴν τε Καδδουσίαν χώραν καὶ τὴν Ἰνδοσίαν κατέχων, πρὸς Ἀβδουλατούφην τὸν ἀδελφὸν διενεχθεὶς, ἐπολέμει. Καὶ ὡς Παιαγγούρης⁹⁰ ἐπαγόμενος, τὴν τε χώραν ἀφείλετο, καὶ αὐτὸν ζωγράφας, εἶχεν ἐν φυλακῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα τελευτήσαντος Παιαγγούρη, Τζοκίης⁹¹ ἔσχε τὴν βασιλείαν. Πρὸς τοῦτον Παῖμπούρης, τῶν ἐννέα βασιλέων, ἐπιγαμίαν ποιησάμενος, καὶ ἐπιστραφεὶς⁹² ἔσχε τὴν βασιλείαν· καὶ τὰ Σιμαρχάνδης πράγματα κατασχὼν, καὶ Ἰνδῶν συμμαχίαν ἐπαγόμενος, πρὸς τε τὸν Τζοκίην Παιαγγούρη ἐπολέμει παῖδα. Τζοκίης μὲν οὖν, τοὺς τε Σκύθας ἐπαγόμενος, καὶ τῆς Ἀσσυρίων χώρας βασιλεύων, ἐπὶ Παιαγγούρη τὸν ἀδελφὸν τὸν τε πρ-

Notulæ marginales.

⁸⁷ μεγάλως τῷ πολέμῳ ἐδοκίμησαν. *Superscriptam*, ἐσφάλλοντο. ⁸⁸ βασίλις, R. ut in cons. ⁸⁹ Καταγίης. *Al. ut in c.* ⁹⁰ τούτου. *Sic etiam in uno, in al. ut in c.* ⁹¹ Παιαγγούρη. ⁹² Κιοκίης, et infra. *Al. ut in c.* ⁹³ ἐπιτραφεὶς.

λεμον διέφερε, καὶ στρατευσάμενος, μάχῃ τε ἐκρά-
τησε, καὶ Σεμαρχάνδην παρειτήσατο. Οὐ πολὺ δὲ
ὕστερον, τῶν ἐνεία βασιλεῖς ἑομμάχῃ χρησάμενος,
καὶ ἐν τῷ Ταβρέζῃ πόλει εὐδαίμονι Ἀσσυρίων, τὰ
βασιλεία ποιησάμενος, πρὸς τε τὸν Λευκαρίας πολε-
μῶν διετέλει, καὶ Σαμαχίην πόλιν ἐπολιόρκει, τὰ τοῦ
Καραϊλούκειου βασιλεία. Ταβρέζῃ δὲ πόλις εἶναι με-
γάλη τε καὶ εὐδαίμων, καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, μετὰ γὰρ
Σεμαρχάνδην, χρημάτων τε προσόδῳ, καὶ τῇ ἄλλῃ
εὐδαίμονι ἢ προέχουσα ὁσῆρας τε τρέφει ἢ χώρα
αὕτη μεταξὺν τε καλλίστην ποιουμένη, καὶ τὴν Σα-
μαχίης ἀμείνω. Φέρει δὲ καὶ Κριμίζην σιρᾶν οὕτω
καλούμενον πορφυρᾶν, περὶ τὰ ἱμάτια, τὰ τε ἀπὸ
ἐρίων καὶ σιρῶν, βαφῆν ἐνδεικνύμενα ἀξίαν λόγου.
Ἔστι δὲ πλεονεξία τὰ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ, Περσῶν τῶν Ἀτ-
ζαμίων καλουμένων. Ὅσοι γὰρ ἐς τὴν Ἀτζαμίων ἢ
φωνῆν προελθῶσι, Πέρσαι τε οὗτοι σύμπαντες, καὶ
τῇ Περσῶν φωνῇ διαλέγονται. Οἰκοῦσιν τε Ταβρέζῃ
τε καὶ Καγινόν, καὶ Νιγτιήν, πόλεις εὐδαίμονας
τῆς Μήδων καὶ Ἀσσυρίων χώρας. Σαμαχίη δὲ πρὸς
τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ ἕκκεμένη, πόλις εὐδαίμων τε
καὶ πολυάνθρωπος, ἀπὸ δὲ τῆς θυγατρὸς Τζοκίω⁸⁰,
Καραϊσοῦφει δὲ γυναικὶς, ἐγένετο Τζανισᾶς⁸¹ παῖς
Καραϊσοῦφει, Τζοκίω δὲ ἀπόγονος. Οὗτός τε Πα-
γδατίης τῆς Βαβυλωνίας ἐπήρξε, καὶ Ἀσσυρίων τὴν
χώραν καταστρεφάμενος, Ταβρέζῃ τε ἑαυτῷ ὑπηγά-
γετο, καὶ πρὸς τὸν Μπαϊμπούρειω παῖδα διεπολέμα.
Ἐπελάσας δὲ πρὸς Ἀτζιγγαῖν⁸² ἐπολιόρκει παρα-
στεισάμενος, καὶ τὴν Ἀρμενίων ἐντὸς Εὐφράτου
χώραν ἐτύχχανεν οὖσαν, ὑπηγάγετο. Μετὰ δὲ τοῦ
Τζοκίω παῖδος ὠρμημένου ἀπὸ Σεμαρχάνδης, τὴν
τε Βαβυλῶνα ἐπολιόρκει. Καὶ αὐτὸν ἐπιόντα οἱ,
μάχῃ ἐπεκράτησε. Καὶ τὴν Βαβυλῶνα ἔλῳν, ἐπὶ
Ταβρέζῃ ἰλαύνων, ἐς τόνδε συνδιαφέρει τὸν πόλε-
μον. Χασάνης μόντοι ὁ μακρὸς Σκενδέρειω τοῦ τῷ
Ἀρτζιγγαῖν διακατέχοντος ἀπόγονος ὢν, καὶ τῆς
Καραϊλούκειου μοίρας, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρεγένετο
τὴν Ἀρμενίων, συνελαυνομένων αὐτῷ⁸³ τῶν τε Κα-
ραϊλούκειου παίδων. Οὗτοι γὰρ ὡς ὑπὸ τοῦ βασιλέως
Τζανισᾶ Καραϊσοῦφει παίδος, ἐν Σαμαχίῃ πολιορ-
κούμενοι, ἐν ἀπόρῳ εἶχοντο, προσεδέοντο τοῦ Μπαϊ-
μπούρειω ἰσθαλεῖν ἐς τὴν Μηδικήν. Ὅς πεισθεὶς τε
ἰσθάλα. Καὶ ἀπάνισθη τε ὁ Τζανισᾶς ἀποχωρῶν
πρὸς τὸν Μπαϊμπούρειον, τὰ μὲν συμβάλλων, τὰ δὲ
ληϊζόμενος τὴν χώραν ἐκείνου. Οἱ μόντοι ἡγεμόνες,
ὅ τε Μινδελίας, Αἰθίνης, καὶ Σαρχάνης, Ἄλόντες⁸⁴
Παισιζήτω, τὴν τε χώραν κατέλαβον, ἐπικελεύοντες
Τερμήρειω, καὶ ἐς τὴν ἑαυτοῦ χώραν καθίστατο ἑκα-
στος. Ὅρων δὲ Χασάνης συμβαλλομένην αὐτῷ δύναι-
ται ἀφ᾽ ἑαυτῶν, τὴν τε Ἀρμενίων χώραν ὑπηγάγετο,
καὶ τοὺς Κιαννίδας⁸⁵, καὶ πρὸς τοὺς Κολχίδος
βασιλεῖς ἐπιγαμίαν ποιησάμενος, εἰρήνην ἐποιή-
σατο.

Notulae marginales.

(81) Nostri Chermesinum sive coccum vocant.

⁸⁰ Ἀτζαμίων ἀγκιαμίων καὶ. ὅσοι γὰρ ἐς τὴν ἀγκιαμίων. *in al. ut in c.* ⁸¹ Κιοκίω, *et inf. Al., ut in c.*
⁸² Κιαννίδας, *al. ut in c.* ⁸³ Ἀρτζιγγαῖν, *et inf. al. ut in c.* ⁸⁴ αὐτῶν. *R. ut in c.* ⁸⁵ Ἄλόντες. *et N.*
⁸⁶ *al. τζανν.*

A Tzokias adducens Scythas, Assyriorumque regioni
Imperans, contra fratrem Pajangurem bellum mo-
vit. In hoc bello victor exstitit, et Semarchandam in
ditionem accepit. Nec multo post in belli societatem
adhibito uno de numero novem regum, et regia sede
in Tabreze Assyriorum urbe opulenta constituta,
bello lacessabat Leucaræ ducem : etiam Samachiam
urbem, Carailucis regiam, oppugnabat. Tabreze au-
tem fertur urbs esse magna et opibus florentissima :
etiam omnes Asiæ urbes, extra Semarchandam,
opum accessu et reliqua felicitate antecedere no-
scitur. Vermiculos alit ea regio ex quibus sericum
producitur pulcherrimum, quod longe præstat ei se-
rico quod Samachia suppeditat. Fert quoque Grinizin
(81) isto nomine vermiculum, qui purpureum colo-
rem admiratione dignum tribuit vestibus ex filis e
serico contextis. Abundat autem regio Persis quos
Atzamas vocant. Quotquot enim Atzamiarum Persa-
rum lingua utuntur, omnes hi Persæ sunt, et Persa-
rum linguam in usu habent. Incolunt Tabrezen, Ca-
ginum et Nigetiam, urbes opulentas, in Assyriorum
et Medorum regione sitas. Samachia autem, cujus
situs est versus Armeniam, urbs perhibetur opulen-
ta et populosa. Ex filia Tzokiis, qua matrimonio
juncta fuit Charaisuphi, natus est Tzanisæ Tzokiis
nepos, et Caraisuphis filius. Is Pagdatiam Babylo-
niensem exiit, et Assyriorum regionem jure belli possidens,
Tabrezen suo imperio addidit. Arma idem Paim-
puris filio intulit, profectus contra Artzinganiam
urbem, eam oppugnatione cepit : Armeniam, quæ
jacet intra Euphratem, in suam ditionem redegit.
Hinc Tzokiis filio profecto a Semarchanda Baby-
lonem oppugnabat. Ipsum adeuntem prælio vicit.
Exinde Babylonem capiens, et contra Tabrezem exer-
citurum ducens, cum illo bellum gessit. Chasanes qui-
dem Longus Scenderis, qui Artzinganiam tenebat, ne-
pos existens, et ex familia Carailucis, regnum Ar-
menia adeptus erat, adjutus ab Carailucis filiis,
qui una cum illo eo profecti erant. Hi cum a rege
Tzanisæ Caraisuphis filio Samachia gravissima
obsidione premerentur, resque eorum admodum
lubricæ essent, precibus aggressi sunt Paimpurem
ut irrueret in Media regionem. Qui facile quod
petivere impetrarunt : nam in Mediam irrupit.
D Qui rumor ut perlatus est ad Tzanisam, obsidione
urbem abscedens solvit, iterque 89 flexit adver-
sus Paimpurem, partim quidem regionem ejus in
ditionem accipiens, partim vero vastans. Mendesis,
Ædines, Sarchanes, et Allontes, Pajazitiam regionem
occuparunt jussu Temiris, et in suam singuli redi-
bant regionem. Chasanes cernens sibi potentiam esse
maximam, Armeniam et Tzapnidas subegit, et pa-
rem intercedente affinitate cum Colchidis rege fecit.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
 —
LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM,
LIBER QUARTUS.

Filiorum Bajazetis Josuæ, Moysis et Mahometis I successio, et filiorum Emmanuelis Byzantini imp. nomina : Rainerii item et Antonii, ducum Atticorum, historia.

¶ Post Temiris in Cheriam profectionem, Jesus A (qui et Josua) filiorum Pajazitis natu maximus (82), conciliatis sibi proceribus regni qui in patris Janais meruerant, accitis etiam quotquot potuit peregrinis, regnum occupavit. Nam Pajaziti nati sunt filii, Jesus, Mulsomanes (qui et Musulmanes), Moses, Mechmetes, Jesus minor et Mustaphas. Jesus igitur ubi primum in Asiam venerat, post Temiris discessum in Cheriam ducens secum peregrinorum cohortes, et optimos quosque, qui Temiris evaserant manus, Prusam regni sedem invasit et eam obtinuit. Asiam universam, quæ in potestatem venerat magistratus, munitis firmavit, et in Europam transgressus, **¶** I brevi cum Græcorum regno etiam Europæ imperium nactus est. Europæ vero ducem dedit, qui sibi ad eam rem videbatur aptissimus. **B** Mulsomanes cum exercitu egressus Byzantio, bellum indicit Jesu, sive Josuæ. Cum autem Mulsomanes bellicarum rerum peritissimus longe haberetur, et ad ipsum advolarent ex Europa optimi quique et peregrini, qui ibi sedes habebant, proficisceretur per Europam universam peragrans, et in ditionem accipiens, Jesu absente et moras in Asia necente. His ita gestis, transvectus in Asiam munitis exercitu quem in Europa conscripserat, hostili animo pergit contra fratrem suum Jesum, sub idem tempus in Cappadocia agentem, quia Si-

Μετὰ μὲν οὖν τὴν Τεμήρω ἀναχώρησιν ἐπὶ Χερίην Ἰησοῦ; ὁ πρεσβύτερος τῶν Παιαζήτων παίδων, τὴν τε βασιλείαν κατέσχε, συλλέξας τοῦ; τε ἀρίστους τῶν θυρῶν τοῦ πατρὸς, καὶ νεήλυδας προσαγόμενος ἑσους; δὴ ἡδύατο. Τῷ γὰρ δὴ Παιαζήτῃ ἐγένοντο παῖδες οὕτω, Ἰησοῦς τε καὶ Μουσουλμάνης; καὶ Μωσῆς, καὶ Μεχμέτης; καὶ Ἰησοῦς ὁ νεώτερος, καὶ Μουσταφᾶς. Ἰησοῦς μὲν αὐτίκα μετὰ τὴν Τεμήρω ἀναχώρησιν, ἐν τῇ Ἀσίᾳ γενόμενος, ἔχων τοὺς τε νεήλυδας μετ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀρίστων ἄσσοι διέφυγον βασιλεῖα Τεμήρην. τὰ τε Προύσης; βασιλεία ἔσχε, καὶ τὴν ἄλλην τῆς Ἀσίας ἀρχὴν αὐτῷ ὑπαγόμενος, τὰς τε ἀρχὰς διένειμε, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην διαβάς, τὴν τε βασιλείαν κατέσχευεν Ἑλλήνων, ἐπὶ τὰ Εὐρώπης βασιλεία ὄντων. Καὶ ἄρχοντα δὲ ἐπέστησεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἣ δὴ αὐτῷ ἐπιτηδεύου; ἔχειν ἐπαινετο. Μουσουλμάνης μὲν οὖν ἐρμώμενος ἀπὸ Βυζαντίου, συνίστατο ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὰ πολέμια γενόμενος ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ ἐκ' αὐτὸν προσγενομένων τῶν τῆς Εὐρώπης ἀρίστων, καὶ νεηλύδων, ἄσσοι τε αὐτοῦ ἐνέγκον, ἐπέη; τε διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπεξελθόν. Καὶ ὑπαγόμενος; ταύτην αὐτῷ, ἀπόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐς τὴν Ἀσίαν καὶ διατρίβοντος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ἔχων τὸ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα ἰσχυρῶς; ἐπὶ Ἰησοῦν τὸν ἀδελφόν, διατρίβοντα περὶ Καππαδοκίαν, ἐπὶ συνεμάχου; οἱ

Notulæ marginales.

(82) Josue sextus Turcorum rex, 1398, al. 1409.

τοῦ Σινωπικοῦ ἡγεμόνος αὐτῶ, καὶ οἱ τῆς συμμαχίας λοιποὶ τῶν τυράννων. Συμβαλὼν δὲ αὐτοῦ ταύτη τῷ ἀδελφῷ, καὶ τρεφόμενος, πολλὰ τε τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ διέφθειρα, καὶ δὴ Ἰησοῦν ζωγράφου, διαχρήσατο, βασιλεύσαντα ἔτη τέσσαρα. Οὗτος μὲν δὴ οὕτω κατὰρχει, ὑπὸ Μουσουλμάνου, ἐταλεῦται. Ὡς δὲ Μουσουλμάνης, ἐς τὴν βασιλείαν κατέστη, καὶ ἐδασίλευε, Μωσῆς μεμαθυμένος⁸⁵, καὶ ἀρεθεὶς ὑπὸ Τεμῦρω βασιλέω, ἐκομίζετο ἐπὶ τὴν πατρῴαν χώραν, καὶ ἐπὶ θαλάττης. Ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τοὺς Ὀμούρω ποταμούς, τοὺς Μουσουλμάνου ποταμούς, διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν αὐτῶν συμμαχίαν, ἐπὶ Σινώπην τε καὶ Καστάμονα, καὶ ἐνταῦθεν ἐπὶ Δακίαν, διαβὰς διὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου, καὶ ἐπὶ Μύρξαν τὸν Δακίης ἡγεμόνα, αὐτῶ τε διελθὼν τὰ τε ἄλλα, καὶ ὡς ἦν ἐπὶ τὴν βασιλείαν συνεπιλάβηται, δοῦναι αὐτῶ πρόσδοτον ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην. Πρὸς τε γὰρ Ἑλληνικὰ πολέμια ἦν αὐτῶ. ἐπὶ τε Μύρξω παῖδα αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ ὑπέδειξαν, καὶ ὑπέχοντο τὴν ἀρχὴν αὐτῶ μετὰ Μουσουλμάνου⁸⁷ ἐπιτηδείου συγκατεργάσεσθαι. Οὗτος μὲν οὖν τὸν τε Μωσῆν ὑπέδειξετο ἄσμενος, καὶ αὐτῶ παρείχετο τὴν τε δαίταν καὶ τὰ ἐπιτήδεια· καὶ τὸν στρατὸν δὲ αὐτῶ ἰδίῳ. Ἐνταῦθεν δὲ ὡς ἐς τὴν Ἀσίαν Μουσουλμάνης ἀπῆν, ἐπιβρέοντων αὐτῶ τῶν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, ὅσοι ἤχθοντο Μουσουλμάνῃ, οὐκ εὖ φερόμενοι παρ' αὐτῶ, καὶ ὀργώμενος, λαβὼν τε τούτους, καὶ ἀπὸ Δακῶν στρατὸν ἰκανὸν, ἐπισπομένου αὐτῶ καὶ Τάνου⁸⁸ τοῦ Δακῶν ἡγεμόνος, τὴν τε Εὐρώπην κατέσχεν, καὶ ἐπὶ τὰ βασίλεια τῆς Ἀδριανουπόλεως παριών καθίσταται τε βασιλεὺς, καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἐς τὴν Ἀσίαν παρεσκευάζετο στρατεύεσθαι. Μουσουλμάνης δὲ ὑπέχετο καὶ αὐτὸς φθῆναι, πρότερος ἐς τὴν Ἀσίαν διαβὰς. Διέγνω γὰρ καὶ ἀμφὶν ἄμεινον, καὶ πρὸς τοῦ ἐτέρου εἶναι, ὁπότερος ἂν ἐπὶ τὴν τοῦ ἐτέρου ἀρχὴν διαβὰς, τὴν μάχην ποιήσαιο αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐπιμείνῃ τὸν ἀδελφὸν ἐπιόντα. Διαβὰς τε ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, ὥστε αὐτῶ φίλια εἶναι πρὸς τὸν Βυζαντίου βασιλέα, ἔγεται τὴν βασιλείαν υἱοῦν Ἰαννοῦ⁸⁹ Τυντορία θυγατέρα, υἱοῦν δὲ τοῦ βασιλέως Ἑλλήνων, ἀγόμενος Μουσουλμάνης ὁ Παιαζήτω παῖς. Καὶ ἐς Βυζάντιον διαβὰς, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὸν ἀδελφόν. Μωσῆς δὲ, ὡς ἐλάχιστα ἐπύθετο παρὰ βασιλέως Ἑλλήνων καταλύειν ἐν Βυζαντίῳ, αὐτίκα ἐπήλαυε. Καὶ ἀπολαδὼν ἐν Βυζαντίῳ, οὐκ εἶα ἐς τὴν Εὐρώπην ἐξελεθῆναι ἀναστρέφεσθαι. Μουσουλμάνης μὲν οὖν, στρατὸν ὡς ἠδύνατο μέγιστον, ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀποστρέψας, ἐπὶ τὴν Βυζαντίου χώραν αὐτοῦ

A nopenses principes auxiliabantur ei, et reliqui principum socii subsidio veniebant. Collatis autem eo loci signis, pugians cum fratre, et cum in fugam conjiciens, maximam exercitus partem in praelio statuit. Jesus vero vivus in manus venit. Quem, cum regno præfuisset annis quatuor, trucidavit (83). Is igitur a Mulsumane peremptus, in hunc modum mortem obiit. Ut primum Mulsumanes (84) regnare cœpit, Moses qui dimissus erat a rege Temire, mari advehebatur ad patriam regionem. Adveniens autem ad Homiris fluvios, Mulsumanis hostes, quia socia arma contulerant eum Jesu, accedens quoque Sinopen et Gastamonem, et hinc in Daciam transmissis Euxino ponto perveniens, ad colloquium cum Myrza (85) Daciæ (quæ et Servia) præferto venit. Inter cœtera vero talis erat Mosi petitio : si ejus auxilio adjutus rex crearetur, se daturum ei redditus magnos in Europa, et assignaturum regionem non modicam. Erat enim Græcorum hostis. Præterea Byzantii filium Myrxæ susceperunt, promiseruntque se huic et Musulmani regnum tradituros. Myrzas quidem Mosen benigne libentique animo excipiebat, eique victum et necessariis promptissime suppeditabat eidem quoque exercitum dedit. Cum autem undique ad hunc confluerent ex Europa quotquot infensi erant Mulsumani (aberat enim in Asia agens), quia non satis digne ab ipso tractarentur, expeditionem sumpsit contra fratrem, assumptis quotquot conveniant. Habuit et Dacorum exercitum magnum cum prius (86) Tainum eorum ducem sibi conciliasset. His copiis instructus, Europam subegit : et Adrianopolim, quæ regni sedes est, profectus, ibi res declaratus est. Huic animus erat etiam contra fratrem in Asiam exercitus movere. Mulsumanes haud interim socordiae obnoxius erat, verum festinabat et ipse, ut fratrem præveniret, trajiciendo 92 copias in Asiam (87). Hoc unum videbatur utrique consultissimum, quasi alterius esset victor, qui prior in alterius regionem venisset, et prælium commisisset, nec exspectaret donec frater accederet. Trajiciens itaque Byzantium venit. Cum autem ei familiaritas intercessisset cum rege qui ea tempestate Byzantium tenebat, uxorem ducit regis neptem (88), Jannii Tuntoria filiam, cum antea matrimonium contraxisset cum nepte regis Græcorum Musulmanes Pajacitis filius (89). Transgressus autem Byzantium, bellum fratri inferebat. At Moses ubi accepit a rege Græcorum, Musulinam Byzantium advenisse, continuo accessit : quem ut ibi deprehendit, exire Byzanto, et in Europa versari non permisit.

Notulæ marginales.

(83) Anno 1402.

(84) Septimus Turcorum rex.

(85) Myrxias sive Marcus Servia despotas, Dacorum rex.

(86) alii etiam Danum vocant, et Daam, Valachi

principem.

(87) Al. Europam.

(88) Joannis, Theodori filiam.

(89) Mulsumani pater Pajacites rex.

⁸⁵ μεμαθυμένος. ⁸⁷ In uno semper, Μουσουλμάνου. ⁸⁸ Ἰαννοῦ δι' αὐτοῦ. ⁸⁹ Ἰαννοῦ T.

dit. Mulsumanes itaque copias quam potuit maximas traduxit ex Asia in Byzantium regionem : castrisque positis, fratrem accedentem exspectavit. Deinde cum acies utrinque instructæ stetissent, prælium atrox exoritur. Moses habebat Dacos, Triballos et Stephanum Eleazari filium. His in acie jungebantur Turci, qui ex Europa venerant. Legationem autem misit ad Stephanum Byzantius rex, suadens ut instructa acie ead ad regem meliorem et æquiorum Mose. Moses enim cætera molestus et intolerandus sociis, et in iram præceps erat. Stephanus exercitu in ordines explicato, ut pactus erat cum Græcorum rege et Musulmano, turpiter transfugit Byzantium. Moses cum occiperet prælium adversus fratrem, Asianum exercitum in fugam compulsi, fugientemque persecutus est. Mulsumanes se victum simulans, retro ferebat gradum, Byzantium festinans. Cum autem venisset ad urbem, consilium cepit multo generosissimum. Nam habens secum viros circiter quingentos, concurrentibus etiam aliis quibusdam, urbis fossam ingressus est. Fratre autem occupato persecutione et cæde hostium, in ejus castra irruere statuit, quod et fecit, castrisque potitus est. Eos qui prælio non interfuerant, aut fuga in castra se receperant, occidit omnes. Deinde cum a persecutione hostiumque cæde reversus Moses procederet ad castra, cognovit ea capta esse. Illico igitur fuga sibi consuluit, exercitumque deseruit. Alius autem alio, ubi se tutissimum fore judicabat, sedulo dissiugebat. Quidam continuo ad ipsum properabant Musulmanem, eumque ut regem adorabant, et quocumque pergeret, sequerantur.

In hunc modum se res Musulmanis habebant in continente, cum fortissime omnium, quos sciam, adversus fratrem suum dimicasset. Profectus hinc Adrianopolim Regni sedem, regnum Imperiumque ordinavit, qua tutissimum et firmissimum sibi fore confidebat. Moses venit in regionem Istro adjacentem, et conversatus cum Myrdano (90) Daciæ rectore, cum quo antea intervenerat familiaritas, moratus est juxta Ilxonum, alium ex alio subinde locum mutans. Musulmanes se ignaviae et ebriitati corrumpendum dabat. Proinde res fortiter gestæ usque minuebantur. Duces quoque ei indignabantur, ut qui nihil sani nec sibi nec aliis consuleret. Nec admodum ei curæ erat, quo Turcorum exercitus paulatim ad fratrem dilaberetur. Ubi primum regni gubernacula accepit, Græcis Therman (91), Zetium et universam Asiæ maritimam regionem restituit. Spem de se præbebat, ut qui paratus esset iis donare quæcumque voluissent, quasi id præstare jam posset. Legati Græco-

στρατοπεδίουτο, και τόν γε αδελφόν επίοντα επέμειναν. Ένταύθα, ως άμφω ές μάχην παρατάξαντο, συνέβαλον και έμάχοντο. Μωσής μόν τούς τε Αδ-καας, και Τριβαλλούς έχων μεθ' έαυτού, και Στέπανον τόν Έλεαζάρου παίδα, και τό άπό τής Ευρώπης στράτευμα Τούρκων παρατάσσει. Βασιλεύς μόν δη πρό; τούτον λόγου; πέμφας, συμβουλεύετο αύτώ, έν τή παρατάξει θαρβούντα ⁹⁰ ίέναι επί τ' Βυζάντιον παρά βασιλεία Μωσεία, πολύ άμεινόν τε και έπικριστερον. Ήν γάρ δη Μωσής τά τε άλλα επαχθής ές τούς συμμάχους, και ές όργην ταχύς. Στέπανος μόν ούν έν τή παρατάξει, ως τώ Έλληνων συνέθετο βασιλεί τε και Μουσουλμάνη, αυτομολήσαντες, άφίκοντο επί Βυζάντιον. Μωσής δέ ως έμάχετο, συμμίσας τώ αδελφώ, τούς τε άπό τής Ασία; έτρέψατο, και επαξιλούν έδίωκε. Μουσουλμάνης δέ, ως ήτηθηεις, ανεχώρει επί Βυζάντιον. Ω; έγένετο παρά τή πόλει, έπιεξάμενος βυλιήν γενναιοτάτην, και έχων μεθ' έαυτού ώσει πεντακοσίους άνδρας, έπιβρόντων και άλλων τιών, ύποδύμενος τήν τής πόλεως τάφρον, έχοντος τού αδελφού Μωσείως άμφι τήν δίωξιν, και διαφείροντος ούν τοίς έαυτού, ως έπαξέρχοιτο τούς πολέμιους, επί τό στρατόπεδον αύτού άφικόμενος, τέ τε στρατόπεδον κατελήφθη, και τούς έπιγενομένους άπ τής μάχης, οι καταφεύγουσι τε και έπανήσαν, διέτθειρε. Καί ως έπανάηκει τε αύτης Μωσής; έλαύνων επί τό στρατόπεδον άπό τής μάχης, και έγνω δη κατελημμένον τό στρατόπεδον, αύτίκα ές φυγήν τε αύτός έτρέπτετο, και τού στρατεύματος διάφυγα· και άλλη άλλος ή έκάστη προσεχώρει. Οι μόν τινες και έπ' αύτόν αύτίκα ίόντες τόν Μουσουλμάνην, ως βασιλεία προσεχύνουν, και έξελαύνονσι έπί:ποντο.

Μουσουλμάνης μόν δη ούτω τά πράγματα έρχεν άμφι ταιν ήπείροι, γενναιοτάτα δέ πάντων ών ήμεις ίσμεν, πρό; τόν αδελφόν διαγενισάμενος. Έπειάσας μόν ούν ές τήν Αδριανούπολιν τά βασιλεία, τήν τε βασιλείαν και τήν άρχήν καθίστη αύτώ, ή έδοκει κράτιστα έχειν. Μωσής μόν ούν, ές τήν παρίστριον χώραν άφικόμενος, και συγγενόμενος Μυρδάνω τώ Δακίας ήγεμόνε, και πρότερον έντι συνήθει αύτώ, διέτριβε παρά τώ Δίμω, παραμείβων άλλην έξ άλλης χώραν. Μουσουλμάνου δέ β;θυμούντος; τε και περί όμιλίαν έχοντος, τά τε πράγματα οιδίνετο· οι τε γάρ άρχοντες αύτώ τε ήχθοντο, ως ούδέν ύγιής έν αύτώ και τώ αδελφώ αύτού, προσγενομένων καιά βραχύ τών Τούρκων, ούδένα λόγον ίποιαίτο. Ω; μόν ούν επί τήν βασιλείαν άφίκετο, τήν τε Θέρμην τοίς Έλλησιν έπέδωκε, και Ζητούνιν, και τήν παράλιον τής Ασίας χώραν, και έπιτίθει; ών, έχαρίσαστο αύτοί;· ε; του δέοιτο, ως δυνατόν ήν αύτώ. Έκπρασθεύοντο μόν ούν αύτώ και οι Έλληνες, βουλευόμενοι, μη άνει-

Notulae marginales.

(90) *Dano* vel *Danao*, *Taino*, *Myrais filio*

(91) *Therma*, quæ et *Thessalonica*.

⁹⁰ α. θαρβούντα.

ναι αὐτὸν ἐς τὴν ὀμίλιαν οὕτω πίνω, ὡς ἐκ-σφαλῆς ἅμα αὐτῷ, καὶ οὐδαμῇ ἐμπεδοῦν αὐτῷ τὴν βασιλείαν πρὸς τὴν ἀδελφὸν, τούτων μὲν οὐδένα λόγον ποιούμενος, ἰσθῶν δὲ καὶ ἐσπέραν περὶ τὴν ἀκρατοποσίαν διετίλει προκίνων τοῖς ἀρίστοις, καὶ ὡς ἀναπαύοιτο, ἐπαχειρόμενος αὐθις ἐς ὀμίλιαν καθίστατο. Ἀέγεται δὲ ὡς ἔχοντος ἐν ταῖς χερσὶ τὴν φιάλην, Πλαφος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον περιῶν διεΐει, καὶ ἐπιθοροβοῦντων αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν, ὡς ἡ Πλαφος ἐπιπαρῆ, ἀγγοῦ γνόμενος, ἐπειράτο, εὐφάλην ἐπὶ τοῦ κέρατος φέροι, ὡς ταύτην ἂν ἀνακτησόμενος ἀπὸ τῆς ὀμιλίας. Ἦν μάλιστα ἄλλως ὁ Μουσουλμάνης ἐκικεύθη, καὶ τὸ σῶμα ῥωμαλέος, καὶ ὄρμη ἐς τὸ μάχεσθαι κράτιστος. Μωσῆς δὲ τοῖνάντιον θυμοῦν ἔτε ἰκραιότερος ὡς ἐπίπαν, καὶ ταχὺς δὲ μάλιστα ἐς ὄργην, καὶ ἐπισθαι τῷ δυσμενεῖ μὲν ἀνέναντα. Ἐπεὶ τε οὖν ἐπιγενομένων αὐτῷ οὐκ ὄλιγων ἐς τὸ πῦρον κατίδθ, καὶ ἐπὶ Μουσουλμάνην ἤλαυνε. Χασάνης τε ὁ τῶν νεηλίδων ἄρχων, καὶ Βρονέζης ἔχων ἰκποδρίμους τῆς Εὐρώπης, ἠύτομολησαν αὐτίκα παρὰ Μωσέα. Ὁ δὲ ὡς ἦσθετο τοὺς νεηλίδας ἀρεστηκίας ἔβαι ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, ἤλαυνε εὐθὺς Βυζαντίου ἐπὶ τοῖς Ἕλλησι καὶ τὴν Βυζαντίου βασιλείαν, ἐν ᾗ ἔχων συμμίξει, ὡς ἐντεῦθεν εὖ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβῆς, ἐπαχίρει τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράγματα. Καὶ ὡς ἔχων, τοῖς Τούρκοις ἐπίδηλος ἦν κατὰ τὴν ὁδόν, τὴν ἐς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν. Ἐνταῦθα συλλεγόμενοι οἱ τῆνδε τὴν χώραν οὐκῶντες Τούρκοι, τὸν τε Μουσουλμάνην ἐξώγρησαν, καὶ ἀπήγαγον παρὰ Μωσέα, χαριζόμενοι βασιλεῖ. Ὁ μάλιστα Μωσῆς τὸν τε ἀδελφὸν διεχρήσατο, καὶ τὸς γε Τούρκους πανοικί οἱ συλλαβόντες ἦκου ἔγοντες, πύρι οὖν γυναιξὶ τε ἕμα καὶ παισὶν, ἐνέπρησε, φάμενος ἀθέμιτα ἐργασαμένους, καὶ βασιλεῖς σῶν αὐτῶν συλλαβόντες, ταύτην τὴν δίκην ἐπέχουσαν. Αὐτὸς δὲ ἐπέλαβε τὴν βασιλείαν, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν διαβῆς, κατεστήσατο τὰ ἐκείνου πράγματα, καὶ ἰδὲ αὐτῷ ἀσφαλέστατα ἔξειν. Καὶ ἐπῆλαυνεν ἐν ᾗ ἔχων πολιορκήσιν Βυζάντιον, καὶ τῇ τε Θέρμῃ πόλει ἐπῆνεγκε, καὶ τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι πόλεμον διεγένετο, τὴν τε χώραν αὐτοῦ θ' ἕμα ληζόμενος, καὶ Σπενδερόβην τὴν μητροπόλιν αὐτοῦ πολιορκῶν. Στέπανος μὲν οὖν οὗτος Ἐλεάζαρος Πλαδίκης τῆς γυναικὸς ἀδελφός, Βούλκος δὲ τῆνδε ἔχων, ὡς Ἐλεάζαρος ἐτελεύτησε, τὴν τε ἡγεμονίαν παρέλαβε, καὶ ἐτυράννευε, τῷ τε Παιζήτῃ συστρατεύμενος ἢ ἂν παραγγέλλῃ. Καὶ τότε δὲ ἐν τῇ πρὸς Μουσουλμάνην γενομένη μάχῃ πρὸς τὸν Βυζαντίου, μετῴστη τε ἀπὸ Μωσέως ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ἠύτομολησε. Αἱ δὲ πόλεις ἐπιφέρων, τὴν τε πόλιν αὐτοῦ ἐπολιόρκει, καὶ τὴν χώραν ἐξήκου. Ὡς δὲ ἐκαλεύοντο ἐπολιόρκει Βυζάντιον, ἐξηρτύετό τε ἕμα, ἐπιφέρων τε καὶ ἐπέχων ὅσα τῆς χώρας ἔδυναντο καὶ τριήρεις, καὶ πλοῖα ὡς ἠδύναντο κλει-

rum ad eum mittebantur. consententes, ne se totum luxuriae et voluptati dedat, quasi jam sit plane securus, et in portu naviget : quasi nihil periculi amplius, quantum ad regnum attinet, a fratre sit metuendum. At surdo narrabant fabulam. Matutinum et vespertinum tempus jungebat potando, praebens optimatibus suis. Revolutus in somnum, ubi primum erat expectatus, solitam potandi consuetudinem iterabat. Fertur quodam tempore cum phialam manibus teneret, et cervus in castra penetrasset, in iisque obambulare, tumultuantibus militibus propter cervi in castra adventum, interrogationem fecisse, num phialam in cornibus gestet : quod si est, hac redimam. Quando ebrietati et crapulae non operam dabat Musulmanes, erat quidem benignus et aequus, corpore firmus, pugnandique in hostes impetu nulli postponendus. Moses vice versa irae imperare nequibat, verum praecipis in eam agebatur : quidquid ea dictasset, facere non cunctans. Cum igitur comparasset copias haud contemnendas, descendit in campum, praelio aggressurus Musulmanem. Chasanes peregrinorum dux, et Broneses qui praerat Europaeis equitibus, continuo desciverunt ad Mosem transfugientes. Musulmanos ut cognovit peregrinos defecisse, et confugisse ad hostilem exercitum, recta Byzantium fugiens contendit : animo agitans, Graecis Byzantii regnum tradere, ut hinc in Asiam transgressus, Asiae res commodius adoriretur. Cum autem hujusmodi animo volveret sententiam, cognitus est a Turcis in via qua Byzantium fert. Turci itaque, qui ibi habitabant, collecti in unum, ceperunt Musulmanem vivum, captumque abducere ad Mosem, isto munere eum honorare affectantes. Moses vero fratrem illico necavit. Turcos autem qui fratrem comprehenderant, comprehensumque ad se adduxerant, omnes cum liberis et uxoribus, adeoque cum universa familia igne cremavit, dicens eos impia commisisse. Merito igitur, cum regi suo violentas intulerint manus, has poenas aeleris luasse commissi. Ipse ergo recepit regnum (92), et in Asiam transiens, eam formam Asiae rebus indidit, quae videbatur Asiae regnum firmissimum et tutissimum effectura. Deinde abiit, Asia relicta, statuens obsidione cingere Byzantium. Thermæ hostiles exercitus admovit. Triballorum duci bellum intulit, ex regione ejus frequenter praedas agens, et Spenderobam (93) metropolim obsidione premens. Is erat Stephanus, Elcazari Pladicis uxoris frater. Cui Bulco nomen erat. Ut Elcazarus vitam finit, principatum ipse arripuit, et pro principe se gessit. Pajaziti strenue operam navans, quandonunque ejus auxilium implorasset. Stephanus cum foret in eo praelio quod propter Byzantium committebatur,

Notulae marginales.

(92) Mores Turcor. rex octavus. Ann. 1442 circiter haec gesta.

(93) Al. Senderoriam.

" ταύτη. Sic etiam R. " θυκοῦ. Sic etiam R.

defecit a Mose, et ad fratrem ejus transfugit. Hac rei indignitate irritatus Moses, urbem Stephani exercitu circumsevit, regionemque graviter populatibus vastavit. Ut autem oppugnatum ivit Byzantium, multum juvatur agens ferensque quæcunque ex regione potuisset. Fabricans naves et triremes terra marique iter faciebat. Græci implentes naves et triremes, quæ in promptu erant, navalibus copiis prælium navale commiserunt, duce Emmanuele, uolbo regis Joannis filio, cum hostibus : et ex eo prælio Græci excessere victores. Hic Emmanuel regis filius cum prudentia et militari scientia facile omnes anteiret, tum temporis Græcos ista victoria contentos esse jubet; ipseque plurima præfulgebat gloria. Hanc ejus gloriam cum haud æquo animo ferret regis frater, Emmanuelem in carcerem duci jussit : qui annis adhuc vixit septem et decem cum liberis suis. Moses, cum parum prospere successisset navale prælium, accedens per continentem, Byzantii regioni populando molestus erat : graviter quoque Thermam, quam obsidione cinxerat, amigebat, etiam cum Triballis bellum gerens. Pax autem intercesserat cum Turcorum in Asia ducibus ; prinde non hostilia patiebantur a Mose, plerumque in Europa ætatem agebat. Græci, cum fato functus esset Musulmanes, filium ejus Orchanem accersentes, opposuerunt Mosi hostem. Postea miserunt Thermam ad Pogdanum et alios Turcos, qui ibi stipendia faciebant, rogantes ut auxilio essent Orchani procedenti in Europam, ut eam occuparet. Puer quidem Orchanis viro Turco ex Asia oriundo committebatur, cætera non ignobili, parum tamen fido, Palapanum (94) eum nominant. Orchanes venit Thermam : inde transita Macolonia, Berrhoen venit, et in regionem finitimam. Cum autem ad ipsum accederent Turci, qui ea loca tenebant, profectus est in Thessaliam. Moses ut accepit, Musulmanis filium Orchanem regnum sibi parare, et in Thessaliam pergere, proditionem puero per Palapanum subornat. Palapanum enim jubebat Moses, ut sibi significaret ubi puer cum suis versaretur, et deinde accedenti eum traderet. Palapanus quidem Orchanis itinera et loca in quibus morabatur, semper indicabat. Monebat qua adire deberet, ut puerum per proditionem caperet. Orchanes vero cum suis manebat in monte, qui Thessaliæ imminet. Eo eum accessisset Moses, ut indicatum erat a Palapano, puerum vivum capit, exercitumque trucidavit. Postea in Pogdam regionem profectus, eam suæ ditionis fecit : et cum Græcis intentus in omnes occasiones, summa vi bellum gerebat. At Græci bello abstinere prorsus. Jesus autem sive Josue, qui natu minimus erat filiorum Pajazitis, ad Græcos se recipiens, Christianam religionem assumpsit, nec multo post ad superos migravit.

Mechmotes Mosi frater, quem quoque genuerat Pajazites, ubi primum eam ætatem attingit quæ rebus gerendis idonea fuit, cum exercitu ex Cara-

στα ναυπηγησάμενος, ἐπήει διὰ τε τῆς ἡπείρου, καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐνταῦθα πληρώσαντες οἱ Ἕλληνες πλοῖα δὲ ἐπὶν αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ τριήρεις, ἡγουμένου Ἐμμανουήλου τοῦ Νόθου, Ἰωάννου τοῦ βασιλέως παίδος, ἀνανήγοντό τε καὶ ἐναυμάχησαν. καὶ ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οὗτος δὲ ὁ Ἐμμανουήλος, ὁ τοῦ βασιλέως παῖς, τὰ ἐς γνῶσιν καὶ φρόνησιν οὐδενὸς λειπόμενος, ἐπὶ τὸ ἐξηγεῖσθαι ἐς πόλεμον ἱκανὰ τε ἰδῶκει ἐν τῷ τότε παρόντι, καὶ ἠύδοκίμει. Δι' αὐτὸν εὐδοκίμων, ἐάλω τε ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ βασιλέως, καὶ ἰσπεσὼν ἐς εἰρητὴν, διεγίγνετο ἐπὶ τῆ ἐπακαλιδακᾶ σὺν τοῖς παῖσιν αὐτοῦ. Μωσῆς μὲν οὖν ὡς ἐσφαλετὴν κατὰ θάλασσαν⁹⁴, δύναμιν, ἐπιὼν διὰ τῆς ἡπείρου, ἐδήρυνε τὴν Βυζαντιοῦ χώραν, καὶ Θέρμην ἣν ἐπολιόρκει, καὶ Τριβαλλοῖς ἐπολέμει. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τούρκων ἡγεμόνας, σπονδὰς ποιησάμενος, εἰρήνην ἤγε, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὰ πολλὰ διατρέψων ἐτύγγαεν. Ἕλληνες μὲν οὖν, ὡς ἐτελεύτησε Μουσουλμάνης, ἐπαγόμενοι τὸν παῖδα αὐτοῦ, τοῦνομα Ὀρχάνην, συνέστησαν ἐπὶ Μωσαί. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεμφαν ἐς τὴν Θέρμην, ὡς ἐντεῦθεν τῷ τε Πογδάνῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ταύτῃ Τούρκων, διὰ χρημάτων ἐπικούροι; ὁρμῶντες ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐπελαύνοι, καὶ τὴν χώραν κατὰσχη. Ὁ μόντοι παῖς ἐπετέτραπτο ἀνδρὶ Τούρκῳ ἀπὸ Ἀσίας Παλαπάνῳ τοῦνομα, τὰ μὲν ἄλλα οὐκ ἀγενεῖ, πιστῷ δὲ οὐ πάνυ, καὶ ἐς τὴν Θέρμην ἀφίκετο. Ἐξίῳν δ' ἐντεῦθεν ἦει διὰ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ Πέβροϊάν τε καὶ τὴν ταύτῃν χώραν, καὶ προσχωρούντων αὐτῷ τῶν ταύτῃ ἐπινεμομένων Τούρκων, ἤλαυνεν ἐπὶ Θεσσαλίαν. Μωσῆς δὲ ὡς ἐπίθετο τὸν Μουσουλμάνεω παῖδα τὴν τε χώραν ὑπαγόμενον, καὶ ἐλαύνοντα ἐπὶ Θεσσαλίαν, συντίθεται προδοσίαν τῷ Παλαπάνῳ, ὥστε παραδοῦναι αὐτῷ τὸν παῖδα ἐπιόντι, καὶ διασημῆναι ἐκάστοτε ὅποι ἐλαύνοιεν περιούντες. Οὗτος μὲν οὖν ὡς ἐκσταχοῦ ποι τῆς χώρας ἐπίοι, διετῆμαινέ τε τῷ Μωσῆ καὶ ἰδῶλου ἢ ἐπιὼν σφίσιν τε περιτύχοι, καὶ τὸν παῖδα παραδοῖη αὐτῷ. Ἐγένοντο μὲν οὖν οἱ ἀμφὶ τὸν παῖδα ἐπὶ τὸ ἐς Θεσσαλίαν καθήκον δρος τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐνταῦθα ὡς ὑπεσημῆνατο ὑπὸ Παλαπάνεω τῷ Μωσῆ ἐπιὼν, τὸν τε παῖδα ἐξώργησε, καὶ τὴν στρατὸν διεφθειρε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὴν Βογδάνου χώραν ἀφικόμενος, τὴν τε χώραν αὐτῷ ταύτῃ ὑπηγάγετο, καὶ τοῖς Ἕλλησι διαπολεμῶν, προσεῖχεν ἐκτεταμένως. Ἕλληνες μὲν οὖν οὐτε ἐπολέμουν, οὔτε ἐπολεμοῦντο : καὶ Ἰησοῦς ὁ νεώτερος τῶν Παιαζήτεω παίδων, ἐπὶ Ἕλληνας ἀφικόμενος, ἐς τε τὴν τοῦ Ἰησοῦ θρησκείαν μετέβαλε, καὶ οἱ πολλῷ ὕστερον ἐτελεύτησε.

Μεχμέτης μὲν οὖν, καὶ οὗτος Μωσαίως μὲν ἀδελφός, παῖς δὲ Παιαζήτεω, ἀπὸ τῆς Καραμάνου χώρας ὁρμώμενος, ἐπιῶν ἐν ἱκανῷ ἡλικίας ἦν, τοῦς τε συγ-

Notulæ marginales.

⁹⁴) Al. Salapanum.

⁹⁵) Ὁλλαντιν, et R.

γανείς τῶν Τούρκων μετῆι οἷς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐπι-
 παριών. Καὶ διαπρεσβευομένων, καὶ τῶν Ἑλλήνων
 ὑπεδαχομένων καὶ αὐτῶν κατὰ δύναμιν ἐς τὴν βα-
 σιλείαν αὐτῶν συλλήψεσθαι, τὴν τε Ἀσίαν ὑπηγά-
 γετο, ἀχθομένων τῶν τῆς Ἀσίας ἀρίστων τῆς Μω-
 σάως ἐν ἀρχῇ τυραννίδος, καὶ προσχωρούντων τῷ
 Μεχμέτῃ, τῆς τε Ἀσίας ὑπῆρξε, καὶ ἐπὶ τὴν Εὐ-
 ρώπην ὑπηγάγετο. Οὗτος μὲν δὴ ὡς Μουσοιλμάνης
 τε ἑβασίλευε, καὶ Μωσῆς καὶ Ἰησοῦς, πρότερον οἱ
 τὸ παιδίον ἐπιτετραμμένοι, μὴ κατὰβηλον, ὅποι
 τυγχάνει ἐν τῷ παιδίον γενόμενον τοῖς ἀδελφοῖς, δε-
 δουκότες μὴ συλληφθῆναι τε καὶ ἀπίλοιο, χορδοποιοῦ
 τινος, ἐν Προύσῃ παρεκατέθεντο, ὡς ἐν τὴν τέχνην
 ἐκμανθάνοι, ὅποι τυγχάνει ἐν. Καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς
 ἐνταῦθα τῆς ἡλικίας ἦν, δηρὸν ἀντιλαβίσθαι τῶν
 πραγμάτων αὐτῶν ⁹⁵ οἷός τ' ἦν, ἐχώρει ἐπὶ Καρα-
 μάνον τὸν Ἀλούριν. Καὶ ἐνταῦθεν δὴ, ὡς πρόσθεν
 μοι ἔδηλοῦτο, ὀρμώμενος, τῆς τε Ἀσίας εὐπετῶς
 ἤρξε, συνεπιλαθομένου τοῦ Καραμάνου, καὶ τινῶν
 ἄλλων ἡγεμόνων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Καὶ ἐπὶ Βυζάν-
 τιον διαβῆς, τῷ τε Ἑλλήνων βασιλεῖ ἐς λόγους ἀφί-
 κετο, καὶ ὅρκια ποιησάμενος ἢ ἰδοῦμαι αὐτοῖς ἐπιτη-
 ζήσιος ἔχειν, ἤλαυνεν ἐπὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα,
 ἐπὶ τῇ: Θράκης, ὡς συμμίζων τε ἐκείνῳ, καὶ προσ-
 λαβῶν τὴν ἐκείνου δύναμιν, ἐπίῃ μαχοῦμενος τῷ
 ἀδελφῷ. Μωσῆς μὲντοι ἐπὶ ἐπίθετο τάχιστα δια-
 βαίνοντα ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἐπήλαυε σὺν πολλῶ τῷ
 στρατεύματι ἐπ' αὐτὸν, καὶ ποι τῆς χώρας διελαύ-
 νοντι κατὰ Χωριόπολιν ⁹⁶, προσέμιξε τῷ ἀδελφῷ,
 καὶ ἐς μάχην καθίστατο. Συναξάμενος δὲ ἐπῆει καὶ
 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μεχμέτης ἀντεπῆει συνεταγμένῳ
 τῷ στρατεύματι. Καὶ ὡς ἐγένοντο τὰ δάδελφου τὰ στρα-
 τεύματα, τὸ μὲν τῆς Ἀσίας διαβλὸν σὺν τῷ Μεχ-
 μέτῃ, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης συνέμισγον καὶ ἐμά-
 χοντο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀτράπετο ἀπὸ τῆς Ἀσίας
 στρατεύματα, καὶ ὄρμητο ἐς φυγὴν. Μεχμέτῃ: μὲν
 δὴ ὁ Χορδίνης ἐπὶ Ἀλῆν ⁹⁷ Παιαζήτω παιδὰ ἐς
 Βυζάντιον διεσώζετο καὶ τὰ στρατεύματα διεσώζοντο.
 Ἐνταῦθεν αὖθις ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβάντα ἐπεβρῶ-
 νοντὸ τε αὐτῷ, καὶ ἀνελαμβάνοντο σφῆς, ὡς αὖθις
 ἐπίπντες, καὶ ἀναμαχοῦμενοι τῷ Μωσῇ περὶ τῶν
 ἄλλων πραγμάτων. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διελθόντος,
 συναγείρας τὸ τῆς Ἀσίας στρατεύματα, διεπορῶ-
 μεύετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐς τὴν Εὐρώπην. Ἐς μὲν
 οὖν τὴν Ἀσίαν διαβῆναι τὸν Μωσῆα διεκώλυον Ἑλ-
 λῆνας, ἐπὶ ἐπεκράτουν τὴν τῆς θαλάττης διάβασιν,
 καὶ τὸν τε Ἑλλήσποντον ἐπετήρουν, καὶ τὸ ἐν Προ-
 ποντιδὶ ἱερὸν. Μεχμέτης μὲν οὖν, ὡς ἐς τὴν Ἀσίαν
 διέβη αὐτῷ τὰ στρατεύματα, ἴετο εὐθὺ Τριβαλλῶν,
 ὡς τὴν δύναμιν ἐκείνου προσληψόμενος, ἀξίωχρειων
 ὄσων. Ὅς δὲ ἠπαίγετο συμμίζαι Μωσῆς, ὡς ἐγένετο
 ἐν Πανίῳ χώρῃ ὀνομαζομένη τῇ ὑπὲρ τὸν Αἴμον
 χώρα, ἐνταῦθα καταλαμβάνει ἐπίπροσθεν γενόμενος
 δὲ τοῦ ὄρους ὁ Μωσῆς τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἤθετο

Α mania profectus, Turcos sollicitabat, ut sibi sub-
 sidio venirent in acquirendo regno. Cum igitur
 ultro citroque legati ablegarentur, necnon Græci
 auxilium pollicerentur ad regnum capiendum, Asiae
 imperium nactus est, cum optimus quisque in-
 dignaretur propter Mosis violentiam : tyrannidem,
 et adjungerentur Mechemeti advententi. Atque in
 hunc modum Asiae imperio potitus, etiam in Eu-
 ropam expeditionem parabat. Hunc quidam, re-
 gnante Musolmane, Moses et Jesus, quibus edu-
 candi pueri negotium datum erat, ne rescirent
 fratres ubinam puer aleretur, auxilium ut caperetur
 et necaretur, artificii euidam chordarum faciendā-
 rum tradiderunt Prusse, ut artificium id addisceret.
 Postmodum cum jam per ætatem res ipsas tractare
 posset, abiit ad Caramanum Alurim. Hinc pro-
 fectus, ut antea significavimus, Asiae imperio facile
 potitus est, adiutantibus Caramano et aliis Asian
 quibusdam ducibus. Transgressus Byzantium, in
 colloquium cum Græcorum rege venit. Deinde cum
 utrinque se juramenti religione, quantum ⁹⁵ satis
 erat, devinxissent, protectionem instituit ad Tri-
 ballorum Thraciæque principem, ut ad hunc in
 colloquium adhibitus, copias ab eo acciperet,
 quibus subnixus, fratri bellum inferret. Ut rumore
 allatum est ad Mosem, fratrem quam oclosissime fr-
 Asiam ⁹⁵ trajecisse, obviam processit, magno
 instructus exercitu. Et cum alicubi regionem quam-
 dam transiret, juxta ejus regionis oppidum in
 fratrem incidit. Accingebatur itaque ad pugnam,
 ordinesque explicabat, et instructo agmine Me-
 chmetes contra fratrem ibat. Cum autem in con-
 spectum venisset uterque exercitus, hic quidem
 pro Asiam iter metiens, alter ex Europa adveniens,
 collatis signis prælium inibant. Exercitus Asiæ
 haud diu stetit, verum terga dans, fugiebat : unde
 et Mechemet palam se proripit. Fidium vero opifex,
 instructor et magister ejus, Halim Pajazitis quo-
 que filium Byzantium incolamem deduxerat : ad
 quem Mechemet fugiens, ibi quoque cum exercitu
 ab cæle servatus est. Hinc receptis avimis, denno
 in Asiam ⁹⁶ trajicere decernunt, pugnaturo cum
 Mose propter alias res. Nec multo tempore inter-
 lecto, conscriptum Asianum exercitum Græci in
 D Europam transportabant. Mosem in Asiam trans-
 gredi haud sinebant Græci, qui occupaverant tra-
 jectum. Præsidio etiam tenebant Hellepontum, et
 templum ⁹⁷ in Propontide situm. Mechemetes,
 ut copias suas traduxit in Asiam ⁹⁸, recta ad
 Triballos iter maturavit, ut inde exercitum com-
 pararet, quem præsentī negotio in primis commo-
 dum judicabat, et cum fratre prælii aleam experi-
 retur. Moses prælii cupidus, venit in regionem quæ
 supra Hænum est, Panium dictam : in qua, quia

Notulæ marginales.

(95) Europam
 (96) Ex Asia.

(97) Hieron.
 (98) Ex Asia.

⁹⁵ αὐτῷ, et R. ⁹⁶ al. Χαρ. ⁹⁷ Ἀντῶν, R. Ἀλῆν, al. Ἀλῆν.

præcesserat montem, invenit fratrem. Ut sensit fratrem accedere, et jam in proximo esse, aciem instruit et prælium capessit: moxque in fugam agitur, qui fugiens properabat ad Triballorum ducem. Cum autem ibi versaretur, misit legationem ad optimates Turcorum, et ad Chasanem, Brenezem (99) Amuratemque, ut sollicitaret eorum animos ad defectionem. At hi defectionis sermone primo abnuebant: veram tandem ipsi inter sese defectionis consilia capiunt. Hinc Brenezes sua sponte transfugiebat ad Mechemetem, trahens secum Turcorum proceres et filios, necnon Chasanem cum optimis quibusque de peregrinorum cohorte. Cum jam accessissent copiæ Mechemeti haud posuitendæ, quibus fretus prælii fortunam cum fratre facile tentare posset, assumpto Triballorum principe, contra fratrem pergere, et prælii potestatem facere ¶7 instituit. Moses igitur, ut Mechemetis consilium impediret, ne facile in Europam transire eamque sui juris facere posset, duces secum universam Europæ exercitum, et januæ milites, exceptis his qui ad Mechemetem concesserant in Erysorum (1) regione consedit. Ibi Mechemetes in expeditionem egressus, castra locavit. Ut autem appropinquavit Mosis castris, copias in aciem eduxit. Sinistrum cornu tenebat Triballorum dux; dextro præerat Brenezes cum filiis suis. Secum enim in castris habebat filios, qui ipsi nati erant: Agathen, Baranum, Hallem, Beisen, et Jesum. Postquam autem et Moses aciem suam instruxit, accedens omnia explorabat, et ubi sibi opportunissimum videbatur, stetit: et ubique suis præsens erat. Ibi tum Chasanes peregrinorum dux, qui desciverat a Mose, equo vectus ad Mosis exercitum, voce quam potuit maxima exclamavit, peregrinos appellans: O filii, quid concitamihi, aut quid differtis continuo abire ad regem vestrum, virum ex genere Otomanidarum ortum, et iustissimum et æquissimum, quique omnes sui generis principes virtute antecedit? Verum miseri manotis, contumeliosi affecti a viro qui nec sibi nec amicis quidquam salutare prospicere potest? Hæc quidem clamantem, et ad aciem festinantem audit rex. Quidam autem respondens, inquit: O rex, non aspicias Chasanem peregrinorum ducem, quem in maximo pones te honore habuisti, incitare peregrinos ad defectionem? Quæ ubi advertit Moses parari, non amplius suos continuit: verum immitiens eos, ipseque equo calcaria subdens, ferebatur in Chasanem, ut eum occideret, currebatque plenis et effusis habenis. Chasanes ut accepit, Mosem contra se summa celeritate niti, et ipse adhibita festinatione summa aufugit. Moses acerrime inse-

πρόσβατον τὸν ἀδελφὸν ἰγγυτάτω οἱ γενέσθαι, παρατάξαστό τε καὶ εἰς μάχην καθίστη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐτρόπατο, καὶ φεύγων ἤχεται ἐπὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα. Καὶ ἐπειδὴ διέτριθεν αὐτοῦ, ἐπεμπε λόγους παρὰ τῶν Τούρκων τοὺς ἀρίστους περὶ ἀποστάσεως πρὸς τε Χασάνην τῶν ἐπηλύδων ἄρχοντα, καὶ ἐπὶ Βρενέζια, καὶ Ἀμουράτην ⁹⁹. Οἱ δὲ τοὺς τε λόγους προέλετο, καὶ σφίσι λόγον ἐδίδοσαν περὶ ἀποστάσεως. Ἐνταῦθεν Βρενέζης αὐτὸς τε αὐτοπολεῖ παρὰ Μεχμέτη, ἔχων παρ' αὐτῷ Τούρκους τε ὡς κλειστός, καὶ δὴ καὶ τοὺς παῖδας, Χασάνην σὺν τοῖς νεηλύδων τοῖς ἀρίστοις. Ἐνταῦθεν ὡς τῷ Μεχμέτη προσεγένετο δύναμις, ὥστε διαπειράσθαι ἱκανὸς εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ, λαβὼν καὶ τὸ Τριβαλλῶν ἡγεμόνα μεθ' αὐτοῦ, ἤλαυνεν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ὡς μαχόμενος. Μωσῆς μὲν οὖν διανοούμενος ἐμπειρῶν γενέσθαι τῷ ἀδελφῷ, ὥστε μὴ ἐξελάνειν εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ προσάγειται αὐτῷ τὴν χώραν, ἔχων τὰς τε θύρας, καὶ τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα ἔκταν, πλὴν τῶν παρὰ Μεχμέτη αὐτομολησάντων, διέτριβε κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων χώραν. Ἐνταῦθα ἐξελθὼν ὁ Μεχμέτης ἱσπρατοπεδεύετο. Ὡς δὲ ἀγγοῦ γενόμενος τῷ στρατεύματι Μωσαίως, παρατάξαστο εἰς μάχην. Καὶ εἶχε μὲν τὸ εὐώνυμον αὐτοῦ κέρασ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμὼν, τὸ δεξιὸν δὲ Βρενέζης σὺν τοῖς παισὶν αὐτοῦ. Παρήσαν γὰρ αὐτῷ παῖδας γενόμενοι Ἀγαθοὶ ⁹⁹, Βαράμος τε καὶ Ἀλιῆς ⁹⁹, καὶ Βαίκης καὶ Ἰησοῦς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μωσῆς παρατάξαστος, εἶχεν ἐν τάξει τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, καὶ παριῶν ἐπισκόπει, καὶ καθίστη, ὡς αὐτῷ ἰδοῦναι, παραλαύων ἀπανταχῆ, ἐνταῦθα Χασάνης ὁ τῶν νεηλύδων ἄρχων αὐτομολήσας, τότε δὴ προσελάσας τῷ Ἰσπῷ ἐπὶ τὸ Μωσαίως στρατεύμα, ἐφώνει πρὸς τοὺς νεηλύδας ὦ παῖδες, τί διαμύλλετε, καὶ οὐκ ἐξέρχεσθε ¹⁰⁰ ὅτι τάχιστα ἐπὶ τὸν βασιλεῦσ ὑμῶν, ἄνδρα τε τῶν τοῦ γένους Ὀτουμανιδῶν δικαιοτάτον τε καὶ ἐπισεικίστατον, καὶ πάντας δὴ τοῦ γένους αὐτοῦ ὑπερβαλλόμενον ἀρετῆ; Ἀλλὰ ἀνέχεσθε ¹⁰¹ ὀδριζόμενοι, καὶ κακῶς πράττοντες ὑπ' ἀνδρὸς ὀδριστοῦ τῆ φύσει, καὶ ἀλαζόνος, καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἐπιτηδαίοις αὐτοῦ οὐδὲν ὀγιῆς ἔχοντες; Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χασαλίω, ὡσπερ ἐλαύνων ἐπὶ τὰς συντάξεις, ἤκουεν ὁ τι λέγει ὁ ἀνὴρ οὗτος. Ὑπολαβὼν δὲ τις ἐφασκεν ὦ ἄλλ', ὦ βασιλεῦ, οὐκ ὀρθῶς. Κατάνη τὸν νεηλύδων ἄρχοντα, μέγα τιμηθέντα ὑπὸ σοῦ, ὡς ἐξυβρίζει, τοὺς νεηλύδας ἐπικαλούμενος ἐπὶ ἀπόστασιν; Ἐνταῦθα, ὡς ἤκουσε ταῦτα Μωσῆς, οὐκέτι ἐπίσχεν αὐτοῦ; ἀλλὰ ἐπαφελὸς ὄν Ἰσπον ἐκίντη ἐπὶ τὸν Χασάνην, ὡς ἀναιρήσων, καὶ ἔθει ἀνὰ κράτος. Χασάνης μὲν οὖν ἐπὶ τε τάχιστα ἤθετο Μωσαίω ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα ἐπ' αὐτόν, ἐφευγέ τε αὐτὸς κατὰ δύναμιν ὡς Μωσῆς δὲ ἐφρίκαστο δόλων. Ἐνταῦθα καταλαβὼν φεύγοντα καταίρει ¹⁰²

Notulæ marginales.

(99) Hrouczem.

(1) Mytorum.

⁹⁹ Ἀμούρη. ⁹⁹ f. Ἀγάθης. ⁹⁹ Ἀλιῆ. R. ut in c. ¹⁰⁰ ἐξέρχεσθαι. R. ut in c. ¹⁰¹ ἀνέχεσθαι. R. ut in c. ¹⁰² αὐτόν. R. ut in c. ¹⁰³ καταίρει. R. ut in c.

τῷ ξίφει τὸν ἄνδρα ἀνωθεν καθὲς τὸ ξίφος. Θερσίπων δὲ τοῦ Κασάνου, ὡς ἐπέλθε τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀναιρεθῆντα, καὶ ὡς τὸ δεύτερον Μωσῆς ἐπανατεινόμενος τὸ ξίφος καίσων αὐτὸς, κατήρει ὁ Κασάνου θεράπων, καὶ τὴν χεῖρα ἐπανατεινόμενος, τὴν χεῖρα ἀπέλα τῷ ξίφει. Ὁ δὲ ὡς ἤσθετο τῆς χεῖρός αὐτοῦ πρὸς τὴν φλαυρὴν μέντοι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ ὡς ἤσθετο αὐτὸν τὰ στρατεύματα λελωδημένον, φεύγοντες ἔρχοντο πρὸς τὸν ἀδελφόν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἐπέχων, δρόμῳ ἔρχετο φεύγων ἐπὶ τὴν Δακίας χώραν. Μεχμέτης μὲν οὖν αὐτίκα, ὡς τὰ στρατεύματα ἴει ἐπ' αὐτὴν, καὶ τὰ πράγματα αὐτῷ ἐγένετο, αὐτίκα ἰδὼν τὸν ἀδελφὸν ἐπιδιώκειν. Καὶ κἀμόνοντα αὐτὸν, καὶ σὺν τῇ μίᾳ χειρὶ ἰλαύνοντα, καὶ ἐς τι ἕλος ἐμβαλόντα, συλλαμβάνουσι. Καὶ ἔχοντες παρὰ τῷ ἀδελφῷ, κατεχρήσατο αὐτίκα ἀγγέλη τὸν λαμὸν βιασάμενος. Ἐνταῦθα Μεχμέτης ὁ Παιαζήτω τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, τοὺς τε Ἕλληνας ἐπιτηθείους ὄντας αὐτῷ, τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι χώραν ἰδωρήσατο, ἰκανὴν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύματ' ἐπιπέμφας ἐπὶ τὴν Δακίαν χώραν, ταύτην τε ἰδῆσθαι. Ἐς δὲ ὅτι κρέσθεις πέμφας ὁ τῶν Δακῶν ἡγεμὼν, σπονδὰς τε ἐποιήσατο, ἐφ' ᾧ ἀπάγειν ὄρον ὄντινα ἐτάξατο αὐτῷ Μεχμέτης βασιλεὺς. Ἕλλησι μὲντοι φίλια ἦν αὐτῷ διὰ τέλος. Διὸ καὶ Ἐμμανουὴλ ὁ Βυζαντίου βασιλεὺς ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφικόμενος, τὸν τε Ἰσθμὸν ἐτείχισε, καὶ τοὺς Πελοποννησίους αὐτοῦ μεταπεμφόμενος, ἐπειδὴ ἐτείχισεν τὸν Ἰσθμὸν. Ὁ δὲ Ἰσθμὸς οὗτος ξύμπασαν τὴν Πελοπόννησον, ὥστε νῆος γενέσθαι, διείργει ἐς δύο καὶ τεσσαράκοντα σταδίους ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν καθήκων, καθ' ἣν δὴ χώραν καὶ Ἰσθμια ἐτελεῖτο τοῖς Ἕλλησι. Δίηκει δὲ ἀπὸ Κορίνθου πόλεως σταδίους πάντες καὶ εἰκοσι. Τοῦτον τὸν Ἰσθμὸν, ἰλαύνοντος Σέρξου τοῦ Δαρειοῦ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἐτείχισαντο Πελοποννησίαι, διακωλύειν βουλόμενοι, μὴ παρίναί εἰσὼς τῆς Πελοποννήσου τὸν βάρβαρον. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς τὸ δεύτερον ἐτείχισεν. Καὶ οὗτος δὲ ὡς εἰρηναία αἰετῶ πρὸς Μεχμέτην τὸν Παιαζήτω, ἐς Πελοπόννησον ἀφικόμενος, τὸν τε ἀδελφὸν αὐτοῦ καθίστη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν Ἰσθμὸν ἐτείχισεν, ὥστε αὐτῷ τελέσαι τοὺς Πελοποννησίους ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ φυλακὴν χρήματα. Προηγόρευε μὲν οὖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν συλλέγεσθαι ὅτι δὲ ἐπύθοντο, καὶ συλλαχθέντας, ἐτείχιζον, συμβαλλόμενον ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. Ἐπὶ τε δὲ ἐς τέλος ἔγγαγε τὸ τείχισμα, ἐνταῦθα συλλαμβάνει τοὺς Πελοποννησίους ἄρχοντας· οἳ πάλιν κατέχοντες χρόνον τὴν χώραν, οὐδὲν τοι πένυ παύεσθαι τοῖς Ἕλλησιν ἡγεμόσι βούλοιντο, ὅτι μὴ σφίσι αὐτοῖς δοκοῦν ἔσται τι ὠφέλιον αὐτοῖς. Τότε μὲν δὲ συλλαβὼν τοὺς ἐκωμίζετο ἐπὶ Βυζάντιον, ἔχων καὶ τοὺς Πε-

cutus, ut fugientem est indeptus, gladio eum peremit, e supernis ictum inferens. Minister autem Chasanis, ut dominum suum vidit necatum, jamque Mosem iterum librare ictum in Chasanem, Chasane subtracto, librantis ictum manum abscidit gladio. Qui, ut cognovit manum sibi præcisam, propere in castra rediit. Ut milites viderunt eum esse mutilatum, ibant ad Mechemetem. Moses autem copiis jam omnibus nudatus, cum nihil efficere posset, celeri fuga in Daciæ regionem abire festinabat. Mechemetes autem ubi primum ad ipsum exercitus convolarant, rebusque jam potitus esset, statuit continuo fratrem fuga sibi consulentem persequi. Eum itaque ægrum una manu fugientem, et in palustri **98** loco se condentem deprehenderunt. Deprehensum adduxerunt ad fratrem, qui illico eum necavit, guttur ejus laqueo frangens. Mechemetes igitur (2) cum jam regnum esset nactus, et ad id parandum sibi in prinis utilem fuisse Græcorum operam cognovisset, regionem amplam suæ finitimam Triballorum duci donavit. Postea exercitibus missis, Daciæ evastabat. Ad quem pacem petitum legatos misit Daciæ princeps, promittens se tributum regi pensurum, quantumcunque imperasset. Pax ea conditione data est. Cum Græciæ Mechemeti perpetua amicitia fuit. Quapropter Emmanuel Byzantii rex cum in Peloponnesum venisset, Isthmum muro cinxit: et Peloponnesios, ubi Isthmum muro circumdississet, accersivit. Isthmus universam Peloponnesum, ut in insulæ formam redigatur, concludit, extendens se a mari in mare, quo spatio colligit quadraginta duo stadia. Eo loci Isthmia celebrare Græci consueverunt. Extendit se ab urbe Corintho ad stadia viginti quinque. Isthmum autem accedente cum hostilibus copiis Xorxe Darii filio contra Athenienses, muro complexi sunt Peloponnesii, arcere volentes barbarum Peloponnesi accessu. Postea etiam Justinianus Romanorum imperator muro Peloponnesum inclusit. Emmanuel igitur cum pax intercessisset cum Mechemete Pajazitii filio, in Peloponnesum veniens, fratrem Peloponneso præfecit, Isthmumque muro firmavit undique, et tributum imperavit Peloponnesis, quo Isthmum defendere posset. Edixitque ut omnes in Isthmo convenirent: qui edicto parentes, convenere, congregatique murum exstruxere, cum quilibet pro se sedulo suum opus exsequeretur. Ubi autem ad finem deductum est ædificium illud, Peloponnesi duces capis: qui longo tempore regionem tenentes, parere recusabant Græcorum ducibus, nisi quando et ipsorum ibi quoque verteretur utilitas. Captos secum Byzantium ducebat, interim diligenti custodia Peloponnesios circumdans. Ca-

Notulæ marginales.

(2) Novus Terrorum rex.

⁷⁰ στρατεύματα. Sic etiam R.

pius quidem dnces secum trahens, abibat Peloponneso. Mechemetes ubi ad regnum promotus est, succedente tempore expeditionem sumpsit contra Ismaelem Sinopæ principem. Amicus enim ei socius fuit Mosis, cujus opera enixe Moses adjutus est in bello, quod gessit cum fratre Mechemete. Mittens itaque Ismael legatos, quibus mandarat, ut dicerent, se paratum esse æris redditus omnes Mechemeti nomine tributis assignare, si secum pacem fecisset. Hæc enim regio Asiæ sola, quod sciam, æs profert. Cum igitur æris redditus tradidisset **Θ** Mechemeti, bellum pace commutatum est. Tandem discordia inter ipsum et Venetos exarsit, qua impulsus (3), Venetis bellum iudicis, propter regionem quæ Ioniam spectat: cui missis exercitibus vastitatem maximam inducebat. Veneti legatis iussis, ut nihil equi impetrare poterunt, animos quoque in id bellum summa vi intenderunt.

Apparet gentem istam admodum esse vetustam, et nobiles Iones fortitudine et generoso spiritu longo intervallo post se reliquiasse. Habitarunt antiquitus regionem vergentem ad sinum Ionicum, et ab Illyriro in Italiam excurrentem. Antiqui eos Enetos nuncupabant: postmodum Veneti dicti sunt. Profecti autem ex continenti, partim voluntate, partim necessitate subacti, ut quorum regio vastata esset ab Attila rege, ut in maiore securitate essent in posterum, insulam quamdam parvam et palustrem, distantem ab continente quindecim stadiis, ædificiis occupare statuerunt. Initium ædificandi faciunt est a paucis Venetis in unum collectis. Deinde accessere quoque finitimi continenti, bellis graviter divexati. Urbs autem illa usque incrementum sumebat ædificiis et legibus, cum accolæ plurimi non cessarent eo confluere. Crescebat quidem ea civitas mirum in modum disciplinæ sanctitate, cum eo accurrerent plurimi bonis legibus enutriti, et plurimi virorum continentis illustres eo advolarent. Præterea si quis patria fortunisque omnibus pulsus vi hostili erat, huc gressus dirigebat. Urbs illa, incredibili dictum est, quam brevi opibus creverit et disciplina. Multi Græci et Romani, necnon alii viri clarissimo genere exorti, in patria usi haud satis prospera fortuna, aut a civibus pulsati, aut ab hostibus exacti, in hanc urbem congregabantur, filii exstantes virorum illustrium, qui regebant regionem haud infrugiferam. Hi quidem partim in Iopiam et Græciam, partim vero in Italiam pulsati, in istam civitatem se recipientes, securius habitabant. Cum autem ea sit urbs emporium celebre, animum adiacere ad mercaturam necessario. Quia continentes non attingunt, nec eorum fructuum, quos continens profert, ipsis copia futura erat. Proinde merito mercaturæ operam dederunt, ut necessaria mari subveherentur. Cumque quilibet sedulo mercibus permutandis iucumberet, brevi incredibilem

A λοποννησίους ἐν φυλακῇ. Τούτους μὲν ἔρχετο ἔργων. Μεχμέτης δὲ ὡς ἐβασίλευε, χρόνου ἐπιγινωμένου, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὸν Ἰσμαήλην Σινώπης ἡγεμόνα, ὅτι τῷ Μωσῆϊ φίλος τε ἰδόκει καὶ ἐπιτήδειος, ὡς συμβαλέσθαι ἐς τὸν καθ' ἐαυτὸν πόλεμον· προσέβησαν δὲ πόμφας, καὶ ταξίμενος ἀπάγειν φόρον, τὴν τοῦ χαλκοῦ πρόσδοτον· δοκεῖ γὰρ τοῦτο τὸ χωρίον τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν φέρειν μόνον, ὃν ἡμεῖς ἴσμεν τὴν χαλκόν. Τούτου δὲ τὴν πρόσδοτον παραδούς τῷ βασιλεῖ Μεχμέτῃ, σκοπῶδες τε ἐποίησατο, καὶ τὸν πόλεμον καταλύσατο. Πρὸς μέντοι τοὺς Οὐνετοὺς διενεχθεὶς, ἐπολέμησε, διὰ τε τὴν πρὸς Ἴονιον χώραν τῶν Οὐνετιῶν, ἐς ἣν ἐπιπέμφας στρατεύματα, ἰδῆν. Ἐνθα δὲ διαπρεσθευσάμενοι, ὡς οὐδὲν εὐρανοῦ ἐπιτήδειον, ἐκαλέμουν· αὐτῷ.

B Δοκεῖ δὲ τοῦτο τὸ γένος παλαιὸν τε γενέσθαι, καὶ τῶν κατὰ τὸν Ἴονιον εὐγενῶν κρείττοτον τε εἶναι καὶ γενναϊότατον. Ἦκουσιν δὲ τὸ πρῶτον χώραν τὴν πρὸς τῷ μυχῷ τοῦ Ἰονίου, ἀπὸ Ἰλλυριῶν καθήκουσαν ἐπὶ Ἰταλίαν καὶ Ἐνετοὶ μὲν τοπαλαῖν ὠνομάζοντο· μετὰ δὲ ταῦτα Οὐνετοὶ ἐκλήθησαν. Ὀρμώμενοι δὲ ἀπὸ τῆς ἡπείρου τὰ μὲν προαιρέσει, τὰ δὲ καὶ ἀνάγκῃ, θρουμένης τῆς χώρας αὐτῶν, ὥστε ἐν ἀσφαλεῖ μᾶλλον οἰκίσθαι, ἐπὶ νησὶν τινα βραχεῖαν καὶ τεναγώδη ἀπὸ τῆς ἡπείρου ἐς πεντακαίδεκα σταδίους ἔφικσαν. Ἀπὸ σμικροῦ δὲ εἰνος ὀρμώμενοι, συλλεγομένων ἐς αὐτοὺς καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἡπείρου περιοίκων, ὑπὸ τῶν πολεμίων ὅτι μάλιστα κακουμένων, καὶ προσγινωμένων ἀεὶ ἀπὸ τῆς ἡπείρου, φέρισθη τε ὁ χώρος οὗτος, καὶ εὐνομήθη ἐς μέγα δυνάμειος. Ἐχώρει δὲ ἡ πόλις αὕτη, εὐνομούμενων τε τῶν ἐς αὐτὴν συνεληλυθότων ἀπὸ τε τῆς ἡπείρου ἐπίσημων ἀνδρῶν, εἰ τινα τὴν τε χώραν ἀφελέμενοι οἱ πολέμιοι ἐπιδιώκοιεν, ἐνταῦθα γενόμενος ὤκει. Μεγάλῃ δὲ τῆς πόλεως ἐν βραχεῖ γενομένης, πολλοὶ τε Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἄλλων συχῶν γένων ἄνδρες, γένους ὄντες περιφανοῦς, ἦν τις ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ μὴ εὐφρόνιτο, εἴτε ὑπὸ τῶν ἀντιστασιωτῶν διωκόμενοι, εἴτε ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐξελανόμενοι, ἐς ταύτην δὴ τὴν πόλιν συνελέγοντο, ἄνδρες ἐπίσημοι τε καὶ ἀγαθοὶ, καὶ παῖδες ἀνδρῶν τε ὄντες ἐπίφανων, καὶ χώρας ἀρχόντων οὐ φαύλης. Τοῦτο μὲν, ἐς τὴν κατὰ τὸν Ἴονιον χώραν καὶ τὴν Ἑλλάδα, τοῦτο δὲ, καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐξελανόμενοι καὶ ἐνταῦθα ἐφικόμενοι, ἔκουν δὴ ἀσφαλέστερον. Ἐχούσης δὲ τῆς πόλεως ἐμπορίαν, ὅτι μάλιστα ἀνάγκης ἀποδεικνυμένης ἐς τοῦτο τὸ τρέπεσθαι ἵνα ἕκαστον, εἰ δὲ τὸ μηδαμῆ τῆς ἡπείρου τοῦς ἐποίκους ἀντίεσθαι, μηδὲ ὅσα φέρει ἡ ἡπείρος, ἐργαζομένων τὰ ἐπιτήδεια ἐς τὴν πόλιν, χρήματα μεγάλα ἐργασάμενοι ἀπο τοῦτο, τὴν τε δυνάμειν ἀξιοχρεῶ ἀπεδείκνυντο ἀπανταχῇ, καὶ τὴν πόλιν διώκουν¹⁶, οἰκημάτων τε

Notulæ marginales.

(3) Anno 1408.

¹⁶ αὐτοῦ. Sic etiam R. ¹⁶ ul. ἐδ:οίκουν.

τῶ πολυτελεῖ, καὶ μεγαλοπρεπείᾳ οἰκιῶν καὶ ναῶν. Τριήρεις δὲ ναυπηγησάμενοι οὐκ ὀλίγας, καὶ δυνάμεις περιβαλόμενοι ἰσχυράς, πρὸς τε τοὺς ἐν τῇ θαλάττῃ δυνατοὺς δοκοῦντας γενέσθαι πρηνηγεύμενοι, φθόνῳ διεπολέμου, δέει ἐπ' αὐτοὺς τὸν πόλεμον ὑπερρόντων, τῷ δοκεῖν ἐπὶ μέγα ἤδη χωρῆσαι δυνάμει. Τὴν τε πρὸς τὸν Ἴόνιον χώραν ἐκπλέοντι ἐπ' ἀριστερὰ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ μυχοῦ, χώραν τε εἶσαν οὐ φαύλην, καὶ πόλεις εὐδαίμονας ὑπηγάγοντο, ἐπὶ τῷ Αἰγαίῳ πέλαγῳ ἀφικέσθαι· τοὺς τε παράπλους αὐτοῦ ταύτῃ καταστρεφάμενοι, Κίρκυράν τε ἐχειρῶσαντο σύμπασαν, καὶ Εὐβοίαν τε καὶ Κρήτην, καὶ Πελοποννήσου τὰς πόλεις. Καὶ ἐπὶ Συρίαν δὲ ἀφικόμενοι στόλι, καὶ Κυρήνην πόλιν ὑφ' αὐτοῖς ποιησάμενοι, μεγάλα ὑπεδείκνυντο ἔργα, πρὸς τε τοὺς βαρβάρους ταύτῃ πολλαχῆ διαναυμαχῆσαντες, καὶ τῆς θαλάσσης τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν ἐπικρατήσαντες, κατὰ τε Εὐρώπην, πρὸς τοὺς ἐν τῇ θαλάττῃ δοκοῦντας δύνασθαι ὁτιοῦν διεπολέμου. Καὶ Ἰταλίας μέντοι τῆς παράπλου οὐδὲν ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου ὑπηγάγοντο σφίσι, ὅτι μὴ Ῥαβδίνην πόλιν εὐδαίμονα, τελευτήσαντος τοῦ ἐν αὐτῇ ἡγεμόνος, διὰ τὸ μὴ ἐς τὸ ἀμόφυλον ἵνασι πόλεμον, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους διαναυμαχεῖν. Ἐπολέμησαν δὲ οὗτοι· πρὸς τε τοὺς Ἕλληνας, καὶ ναυμαχίας περιγενόμενοι, τὴν τε μητρόπολιν ἐχειρῶσαντο, ἐπισπομένων σφίσι καὶ ἐκπερίου συχῶν. Ἐξηγουμένων δ' αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὡς τῆς ἡπείρου ἀντέχεσθαι ἤρξαντο, ἐν βραχεὶ δὲ χώραν τῆς ἡπείρου ἐκτήσαντο ἀγαθὴν, καὶ ἄχυρὸν τὴν πόλιν αὐτῶν παρείχοντο, κατ' ἔμφω τῷ δυνάμει ἐπὶ μέγα ἀξέοντες. Πρὸς τε τοὺς τῆς ἡπείρου ἡγεμόνας διενεχθέντες, ἐπολέμησαν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς τὸν πόλεμον, καὶ διέφερον χρημάτων προσόδῳ, τὴν πόλιν μεγάλην ἑαυτοῖς παρασκευασάμενοι. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ Βαρβάρων βασιλέως, τῆς Ἰταλίας πρὸς ἑσπέραν χώρας, πρὸς τὸν Ῥώμης ἀρχιερεῖα, ἐκπεσόντα τε τῆς ἀρχῆς, καὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως κατήγαγον τε τὸν ἀρχιερεῖα καὶ πρὸς τὸν βασιλέα πολεμήσαντες, ὥστε ἐμπεδῶσαι τῷ ἀρχιερεῖ τὴν ἀρχὴν, ναυμαχίᾳ τε ἐπεκράτησαν, καὶ κατήγαγον. Καὶ πρὸς τε τοὺς Ἰαννοῦς, δοκοῦντας τῆς κατὰ χωρὰ ἐκείσε, καὶ τὴν παράλιον τῆς Ἰταλίας ἐπικρατεῖν, πόλεμον ἔξενεγκόντες, μεγάλα ὑποδείξασθαι ἔργα, πολλαχῆ διαναυμαχῆσαντες καὶ περιγενόμενοι. Οὗτοι τοιγαροῦν τὸν πρὸς τοὺς Οὐδενετοὺς πόλεμον ἐναειρούμενοι, ὀλίγου δεῖν τὴν πόλιν αὐτὴν ἐχειρῶσαντο, ἐπιπλεούσαντες τριήρεσι καὶ ναυσὶν ἐπὶ τῶν Οὐδενετῶν λιμένα, καὶ εἰσελθόντες κατὰ τὸ ἐπὶ Κλιζόην¹⁷. Πόλις δὲ αὐτῶν οἰκεῖται, ὅπη δὲ ὁ λιμὴν μέγας τε ἦν, καὶ πεντακοσίους σταδίους διήκων, λέγεται ἐς τὴν κατὰ τὸν Ἡριδανὸν χώραν. Ταύτῃ γὰρ Ἡριδανὸς μέγας τε τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ποτα-

A potentiam sibi peperere. Urbem basilicarum et domorum, necnon templorum magnificentia conddecorarunt. Triremes extruxere non modicas, et munimentis se communiere firmissimis. Deinde ambitione moti, navalia 100 praelia committebant cum his qui longe lateque navali gloria coruscare videbantur. Etiam hi quorum potentia mari maxima erat, metuebant Venetorum iacessere arma: adeo magna his accesserat potentia. Regionem autem haud infrugiferam, quae naviganti a sinu versus Ionium a sinistra est, et urbes opulentas subegerunt usque ad mare Aegaeum. Hujus portus omnes in potestatem redigentes, Corcyram universam in ditionem acceperunt. Ceperunt Euboeam, et Cretam, Peloponnesiisque urbes. Cum classe venerunt in Syriam: subigentesque Cyrenen urbem, magna militaris virtutis facta designabant, ubique cum Barbaris praelia navalia facientes, et mare universum, quod est intra Herculis columnas, perdomantes. Etiam pugnabant fortiter contra eos qui erant in Europa, et sibi admodum potentes videbantur: nec oratione dignum puto, quod non adnavigarunt Italiae, nec sibi subjecerunt Ravennam, urbem opulentam, principe hujus defuncto. Quia nempe non solebant contra ejusdem gentis et corporis homines bellum movere, sed contra alienigenas arma ferebant. Arma etiam arripuerunt contra Graecos, quos navali praelio vicerunt, eorumque metropolim (4) subegerunt, cum plurimi Occidentales ipsis adjungerentur. Copias tamen cum duccerent adversus Graecos, continente non abstinuere, verum regionem ejus non modicam et optimam suaditioni junxere. Urbem quoque suam munitissimam praestiterunt, cum eam et navali pedestrique potentia auxissent. Discordiae ipsis intercesserant cum Epiri ducibus. Proinde id bellum longius duravit. Opibus excellentes, civitatem suam magnam reddiderunt opum accessu. Praeterea pontificem maximum Romanum Italia Romaeque pulsum ab rege barbaro (5), ad pontificatum et imperium reduxerunt, victo Barbaro navali praelio. Etiam adversus Januenses, qui regiones quasdam isthic et maritimam Italiae oram tenere videbantur, bello petentes, plurima militaris virtutis facta edebant, plerumque pugnis navalibus victoriam obtinentes. At Januenses bellum adversus Venetos sumentes, propemodum horum urbem in ditionem acceperunt, navibus et triremibus adnavigantes, et eorum portum occupantes, ingressi eo loci ubi Clizoe sive Clodia (6) fossa est. Urbs Venetorum sita eo loci, ubi lacus sive portus magnus visitur, qui longus stadiis quingentis regionem Eridano finitimam attingit. Eridanus enim (qui et Padus) Italiae fluvius magnus est, et naves ibi in mare exponit. Hac igitur Januensium 101 na-

Notulae marginales.

(4) Constantinopolim.

(5) Alexandri pontif. cum Friderico Barbarossa

¹⁷ ἐπὶ τὴν Κλιζόην. αὐτὴ Κλιζόην.

dissidium: ann. 1580, Sabell. Enn. 9, lib ix.

(6) Nunc Chiozza.

ves ingressæ in portum, Clizoen occuparunt et diripuerunt. Quo facto, legatos in urbem ire iusserunt. Cives autem cum in ancipiti hærent discrimine, nec satis quid facerent scirent, responderunt se paratos esse facere quæ imperassent Januenses : et eam reipublicæ formam amplexuros, quam ipsi præscripsissent. Jusserunt quoque Januenses petere quæ vellent, quasi ea promississime dari. Januenses ut intellexerunt Venetorum responsum, magis in spem potiundæ urbis erigebantur. Proinde immoderate, nulla urbis verecundia inhibiti, respondent, se petere, ut liceat urbem tres dies continuos diripere. Legati in urbem reversi, petitionem Januensium exponunt. Senatus populisque ira percitus propter tam insolentem et immoderatam petitionem, naves, quotquot potuerunt, continuo militibus implent : navesque solventes, in lacum feruntur. His obviam pergunt Januenses, confestimque in lacu navale prælium commiserunt, in quo penes Venetos victoria fuit. Hinc cum hostes terga darent, celerique fuga festinarent in Clizoen, continuo Veneti adducentes unam de numero suarum navium maximam, eam demerserunt, ubi portus angustissimus erat : et suos portus obstruentes, fame Januenses in Clizoe constitutos expugnare nitentur. Tentabant obsessi fossam (7) quæ ex Eridano in portum venit, conantes perfodere eam locum, si quo modo possent naves in Eridanum impellere: sed opus istud haud absolvere potuerunt. Patavii dux Carrarius Venetis infestus, Januenses in isto prælio adjuvit. Fame igitur domiti, dedit se Januenses Venetis, ut secum pro arbitrio suo agerent. Et quidem hic turpissime perierunt, nec nunc satis digne tractati, ut in posterum modestiæ memores essent. His in hunc modum peractis, vim belli contra Januensium urbem vertere. Cum autem ubique victoriis navalibus clarescerent, et mirabilem sibi ubique potentiam pararent, et etiam alios mari, quod eam regionem alluit, prohiberent, accidit ut Januensium urbs in maximam devolveretur calamitatem, ut quæ navalibus præliis nihil amplius efficere posset: postea etiam Patavii principem ulti sunt, urbem ejus obsidione prementes. Deinde adducti in continentem, eam constantius sibi subjicere moliebantur, ut sibi continuerent continentis imperium. Et cum antea imperium quoddam (8) in regione continentis essent nacti, et Tervisium urbem opibus florentem suo dominio adjicientes, regionem prætergressi sunt, cum odio incolæ 102 urbis incitarentur adversus suos principes. Cum Patavium in potestatem venisset, etiam Carrariorum e familia dux contra eos insurrexit : contra quem hostili animo procedentes,

μῶν, καὶ ναυαὶ πλοῖμος, πρὸς ταύτην δὴ ἐπιβοῶσι εἰς τὴν Θάλασσαν. Ταύτην ὁ δὲ οὖν εἰσελθούσας αἱ νῆες τῶν Ἰανυῶν ἐπὶ τὸν Οὐνετῶν λιμένα, τὴν τε Κλιζὴν κατέσχον, καὶ ἠνδροποδίσαντο. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὴν πόλιν διεπρεσθεύοντο, καὶ ἐν ἀπόρῳ δὲ ὄντες οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἔχοντες ὅ τι γέωνται, ὑπακούσασαί τε τοῖς Ἰανυτοῖς ἔφασαν εἶναι καὶ εἶναι, καὶ ὡς ἂν δοκοῖη αὐτοῖς ξύμφορον εἶναι καὶ ἐπιτήδειον, πολιτεύεσθαι, καὶ αἰτεῖσθαι σφᾶς ἐκλείουσι ὅ τι βούλονται, ὡς παρεχομένων ἐτοιμῶς αὐτοῖς ταῦτα. Οἱ δὲ ὡς τὰ παρὰ τῆς πόλεως ἤκουσαν, οἴομενοι τὴν πόλιν καταλήψεσθαι, ἀυθαδέστερόν τε ἀπεκρίναντο τῇ πρεσβείᾳ, φάμνοι, αἰτεῖσθαι αὐτοῖς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξεῖναι σφῖσι διαπραΰζειν τὴν πόλιν. Οἱ μὲντοι πρέσβεις ὡς ἀπεκρίθησαν, καὶ τὰ ἐπισταλμένα τῇ πόλει παρήγγελλον ὅ, ἢ τε σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος ὑπεραχθεσθεὶς τῇ τῶν πολεμίων ἀυθαδείᾳ τε καὶ ἀκολασίᾳ, ναῦς τε αὐτίκα ἐπλήρωσαν, ὄσας ἠδύναντο, καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς ἐμβάντες, ἀνήγοντο εἰς τὸν λιμένα. Οἱ τε Ἰανυτοὶ ἀντανήγοντο, καὶ αὐτίκα ἐν τῷ λιμένι ἐναυμάχησαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἔσχον οἱ πολέμιοι. Ἐνταῦθα ὡς ἐπετρέπαντο ἠτητημένοι εἰς Κλιζὴν ὁ, αὐτίκα οἱ Οὐνετοὶ ναῦν φέροντες, μεγίστην τῶν παρὰ σφῖσι νεῶν, εἰς τὸ τοῦ λιμένος στόμα, ἢ δὴ εἰσῆσαν οἱ πολέμιοι, κατέδυσαν αὐτοῦ ταύτην· ἔστι γὰρ τοῦτο στενώτατον, καὶ τὸ στόμα ἐπικλείσαντες, λιμῶν τοὺς Ἰανυτοὺς ἐν τῇ Κλιζῇ ἐξεπολιόρησαν. Ἀπεκείρωντο μὲν οὖν καὶ τῆς διώρυγος, ἢ ἐκ τοῦ Ἡριδανῶν εἰς τὴν λιμένα ἀφικνεῖται, διορύσσοντας, ὥστε ἐκπλοῖμοι γενέσθαι ταῖς αὐτῶν ναυσὶν ἐπὶ τὸν Ἡριδανόν. Ἄλλ' οὐχ οἶοι τε ἐγένοντο ἀνῦσαι τοῦργον. Ἐδόκει δὲ καὶ ὁ Παταθῖος ἡγεμῶν συμβαλεῖσθαι αὐτοῖς εἰς τὸν τε πόλεμον, διάφορος ὢν τοῖς Οὐνετοῖς. Οὗτοι μὲν λιμῶν ἐκπολιόρηθέντες ὑπὸ τῆς Οὐνετῶν πόλεως, παρέδωσαν σφᾶς χρῆσθαι σφῖσι, ὅ τι βούλονται, καὶ ταύτην ἀγχιετα ἀπώλοντο, οὐκ ἔτι παρὰ τὸ δέον σωφρονοσθέντες. Οἱ δὲ Οὐνετοὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε στρατευόμενοι ἐπὶ τὴν Ἰανυῶν πόλιν, πολλαχῇ τε ἐναυμάχησαν, καὶ ἐπεκράτησαν, δύναμιν τε περιποιούμενοι τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ τῆς θαλάττης ἐργοντες, τῆς κατ' ἐκείνην τὴν χώραν. Ἐνθα δὲ ξυμφορᾷ περιέπεσεν ἡ πόλις αὐτῇ, οὐ τῇ ἐπιτυχοσῆ, διὰ τὰς ναυμαχίας ταύτας. Ἰστέρον μὲντοι, τὸν τε τοῦ Παταθίου ἡγεμόνα τισάμενοι, τὴν τε πόλιν ἐπολιόρησαν, καὶ ὑπαγόμενοι τῆς ἡπείρου, ἀντείχοντο βεβαίστερον εἰς σφᾶς, ἐχυροῦντες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἡπείρου. Καὶ πρότερον μὲντοι ἀρχὴν τινα εἰς τὴν κατὰ τὴν ἡπείρου κτησάμενοι, καὶ Τερθύριον πόλιν εὐδαίμονα ἐπικτησάμενοι, προήγαγον τὴν χώραν αὐτῶν, ἐπαγεμένων τῷ τῆς πόλεως ἔχθαι τῷ σφετέρῳ πρὸς τοὺς σφῶν ἡγεμόνας, καὶ ὑστεροῦμενοι, ὡς τὸ Παταθῖον ἐχειρώσαντο

Notulæ marginales.

(7) Brundulum vocant.

(8) Forojulium.

⁷⁰ ταύτην. R. ut in cont. ⁷¹ Κλωδίαν. al. ut in c.

⁷² Κλωδία. al. ut in c.

⁷³ ἀπήγγελλ. al. ut in c. ⁷⁴ Κλωδίαν. al. ut in c.

τοῦ ἡγεμόνος Καρρῶν τῆς οἰκίας, πρὸς τούτους διενεχθέντες, ὁρμώμενοι ἀπὸ τούτου, πόλεις τε ἄλλας· οὐκ ὀλίγας καταστρέψαντο, τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν χώραν ἐς τὴν Λιγυρίαν, ἄλλας τε δὴ καὶ Οὐρῶν⁹⁹ κλίην εἰδαίμονα, ἐξελάσαντες τοὺς ἡγεμόνας αὐτῆς. Κλιμακίων τῆς οἰκίας οὕτω καλουμένου, καὶ Οὐίκανετίαν, καὶ Βρῆξιαν, ἄλλας τε πόλεις, καὶ ἐπιτήμους τῶν νῦν κατὰ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Λιγυρίας τύραννον διενεχθέντες ἐπολέμουν ἐπὶ συχνὰ ἔτη. Ἔσσι δὲ ὁ ἡγεμὼν οὗτος οἰκίας τῶν Μαριαγγιλῶν, ἄρχων δὲ Μεδιολάνου πόλεως. Ἦν δὲ ἐπιτηθεύμασι τε ὀβριωτάτη, καὶ τῇ ἄλλῃ εἰδαίμονίᾳ προέχει τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πόλεων, καὶ πολυάνθρωπος οὖσα, παλαιωτάτη τε δοκεῖ γενέσθαι, καὶ αἰεὶ τε ἐξ ὅτου ψαίσθη εἰδαίμονῆσαι τοῖς τε ἐπιτηθεύμασι τοῖς, πολεμικοῖς, καὶ ὅπλων κατασκευῇ. Μεσόγειος δ' οὖσα ἡ πόλις αὕτη, διέχει ἀπὸ θαλάσσης τῆς Ἰανυίων σταδίους ἄμφω τοὺς ἑξακκοσίους, ἀγχοῦ δὲ ψαίεται τῆς Γαλατίας, ἥτις καὶ Σαβοῖα χώρα κέκληται. Ψεῖ δὲ ποταμὸς δὴ τῆς πόλεως, καὶ ἐκδιδοὶ οὗτος ἐς Τεσίον ποταμὸν πρὸς Παπίαν¹⁰⁰ πόλιν. Τεσίνης δ' αὖ ἐκπρβαί ἐς τὸν Ἠριδανόν, πρὸς Πλακεντίην¹⁰¹ πόλιν μεγάλην τῆς Λιγυρίας. Οὗτος μὲν ἦ ἐκδιδοί, πρότερόν μοι δεδήλωται. Δέγονται δ' οἱ τῆς οἰκίας ταύτης ἐς τὴν Μεδιολάνου καὶ τῆς ἄλλης Λιγυρίας ἀρχὴν καταστῆναι τρόπῳ τοιούτῳ. Δράκων ἀπὸ ὄρεος φοιτῶν ἐς τὴν πόλιν, ἀνθρώπους διαφθείρων οὐκ ἐπαύσατο, τοὺς τε ἐπὶ τὰ ἔργα ἀπύοντας, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς. Γυναῖκα μὲν, ἥ λήγεται, οὐδὲν τι ποιοῦμενος, καὶ τοὺς γε ἄνδρας ἐπὶ συχνὸν χρόνον διαλυμαίνετο· καὶ πολλοὶ δὲ ἐκ' αὐτῶν ἐπελιθόντες, πολλὰ τε καὶ ἀνήμεστα πρὸς τοῦ θηρὸς ἐπεπόνθεισαν, ἦσαν δὲ οὐδέν. Οὗτος δὲ ὁ Μαρτιάγγελος¹⁰², πρῶτος τῆς οἰκίας ταύτης, Βρετανὸς δὲ τὸ γένος, θεράπωντα ἐξοκίσεως πανοκλίᾳ, καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο πανοπλίαν. Μετὰ δὲ ὡς ἴσαν ἐπὶ τὸν θῆρα¹⁰³, τὸν μέντοι θεράπωντα χανών, κατὰ μέσον ἰσοφέρει ἐς τὸν λαίμην αὐτοῦ. Ὡς δ' ἤδη χανών, οὕτε ἐντὸς λαθεῖν οἶός τε ἐγένετο, οὕτε ἐς τοῦπίσω ἐξορμησῆαι, κλέκει τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος καταίρων διέταμα. Καὶ ὁ μέντοι δράκων ταύτην ἔπεσε, καὶ ἡ πόλις ἤλυθη τῶν τοῦ θηρὸς πολεμούντος αὐτῆ. Καὶ οὕτω δὴ στρατηγόν τε σφίσιν οἱ τὸ Μεδιολάνον ἰνοικούντες ἰστίσαντο, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ἐπὶ τοῖς πολεμίοις, ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν γενόμενον. Μετ' οὖν καλὸν δὲ χρόνον ἡγεμῶν τε κατέστη, δορυφόρους ἔχων ἄμφ' αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει πείθεσθαι ἀναγκάζων. Οὕτω δὲ ἄρξαντος ταύτης τῆς χώρας· ἐπὶ τέσσαρας γενεάς, ἐς τὸν Φιλίππον ἡ ἀρχὴν περιῆλθε, πρὸς δὲ ὅτι οἱ Οὐνενοὶ ἐπολέμουν διενεχθίντες· τὰ τε ἄλλα καὶ στρατηγούς ἰλόμενοι σφίσιν

urbes non paucas Italix et Liguriæ subegere. Veronam quoque in ditionem redegerunt, urbem opulentam, expulsa Scalariorum (9) principum familia. Captæ sunt Vincentia, Brixia, urbes opibus et claritate reliquis Italix oppidis haud inferiores. καὶ Οὐίκανετίαν, καὶ Βρῆξιαν, ἄλλας τε πόλεις, καὶ ἐπιτήμους τῶν νῦν κατὰ τὴν Ἰταλίαν.

Post hæc bellum ipsis fuit cum Liguriæ (10) principe, quod quidem ad multos extractum est annos. Is autem princeps originem trahit ex familia Mariangelorum, et Mediolano præfuit. Urbs hæc studiis belli et reliqua felicitate Italix urbes longe exsuperabat : et cum sit populosa, antiquissima esse creditur, nec unquam adversa fortuna esse usa, ex quo condita est : verum semper studiis belli et armorum præparatione excelluisse constat. Cum autem sit mediterranea, distat a mari Januensium stadiis sexcentis. Sitæ est prope Galliam, quæ Sabaudia nominatur. Fluvius urbem dirimit, qui in Tesinam sive Ticinam effunditur juxta Papiam urbem. Tesines rredit in Eridanum prope Placentiam, urbem magnam. Quo autem Eridanus fluat, jam ante indicavimus. Familiæ Mariangelorum proceres tali ex causa in principatum Mediolanensem et in reliquam Liguriam allecti sunt. Draco ex monte in urbem vadens, magnam stragem hominum, qui ad operas et ad agros pergebant, facere non cessabat : mulierem tamen nullam, ut aiunt, lædebat. Viris tamen longo tempore infestus erat vastando. Plurimi quoque bestiam illam ut interficerent, contra eam ibant : verum nihil proficientes, extrema quæque patiebantur. Tandem Mariangelus, Mariangelorum familiæ princeps, natione Britannus sive Anglus, ministrum suum et semetipsum armatura, quæ totum corpus tegeret, armans, obviam bellux processit (11). Ministrum igitur cum bellua voraret, et medium in rictu portaret, nec eum in illa demittere vel evomere posset, securi bellux caput amputavit. Draco in hunc modum periit : civitasque liberata ab ista bestia, a qua subinde oppugnabatur, Mariangelum ducem elegit, et contra hostes ire jussit, ut qui virum bonum et fortem se exhibuisset. Nec multo post, ut sibi Mediolanensem principatum constabilliret, et cives obedirent, satellites, quos corporis sui custodes esse voluit, delegit. Quo reguante, generatione demum quarta post principatus in Philippum devenit, cum quo Veneti bellum gerebant, creantes ad id duces viros bonos, et magnam 103 regionem gubernantes. Primo quidem Carminiolan:

Notulæ marginales.

(9) Scalariorum.

(10) Insubria.

(11) Mediolanensium insignis. Hic Otto viccomes fuit ex comitibus Angliæ, qui barbarum quemdam,

viperam in armis gestantem straxisse dicitur, 1096. Joannis autem postea Galeacii vicecomitis F. Philippus Maria, Angliæ comitatu donatus, suis Mariangelorum nomen reliquit, circa annum 1400.

⁹⁹ Βερῶνα. ¹⁰⁰ Παπίαν πόλιν. *al.* Παβίη. ¹⁰¹ *al.* Πλαζ. ¹⁰² *al.* Μαρτιάγγλος. ¹⁰³ ἡ εἰη. *et.* ὡς ἔ

ducem fecerunt, quem opposuerunt principi Mediolanensi. Ubi autem intellexerant, eum regionem prodere, et colludere cum Mediolani duce, captum interfecerunt. Et vocantes Franciscum cognomine Sfortiam, duce in locum occisi subrogarunt. Magnis quoque honoribus eum affecerunt, cum etiam antea gloria multa præfulgeret, et non modicas Liguriæ urbes subijceret. Imperium continentis ad magnam potentiam produxit. Ut autem Italia in partes aliterit, quidam Venetos, quidam Ligures secuti in sequentibus ut omnia contigerint, enarrabo. Redeo nunc ad Venetorum urbem, quæ utranque fortunam experia est. Veneti igitur elegerunt ad id bellum gerendum duces rei militaris peritia insignes, ut supra docui, inter quos Carminiolam impensius faventem rebus ducis Mediolani, captum necarunt, quia eum sibi insidias struere cognitum habebant. Sfortiam accitum in locum interfecti duce substituerunt.

σφίσι λαβόντας, ἀπέκτειναν. Φορτίαν δὲ μεταπεμφάμενοι, ἐπέστησαν σφίσι στρατηγὸν ἐλό-

Manifestum arbitrò esse omnibus, Venetos præclaris facinoribus ubique editis, mille annis usos prospero rerum successu, plurimum gloriæ per universam Italiam apud omnes tenuisse. Quod autem civitatem suam ita regnaverint, ut inviolata et intacta a seditionibus fuerit semper, decens totius urbis administratio, quam brevibus nunc describam, in causa fuit. Olim democratia istam civitatem gubernabat, populusque simul cum his qui in magistratu positi erant, qua sibi consultissimum videbatur, civitatem moderabantur. Postea cum ad opera populares singuli avocarentur, nec otium amplius, quando ita res monuisset, in unum conveniendi et consultandi superasset, optimos quosque istius curæ præfecerunt, vel sorti vel suffragio electionem committentes. In hunc modum reipublicæ forma ex democratia in aristocratiam mutata est. Ex eo inde tempore civitas illa pulchre administrata, maximam sibi potentiam peperit. Habent senatum, quem magnum vocant, in quo singulis octo diebus consultant. Hic senatus oppidis suffragio intercedente princeps statuit. Etiam urbis magistratus idem senatus decernit. Lege autem sancitur, in hunc senatum licere ei ingredi qui natus sit annos viginti quatuor, et senator is sive patricius sit, nec aliqua causa exstet, quæ ab senatu eum excludat. Sunt autem viri bis mille, qui calculos ferunt, et universi imperii magistratus eligunt. Duce sive principem sibi eum constituunt, qui apud eos ex omni numero optimus habetur. Hic duos 104 ponit calculos, quos cuiuscunque voluerit parti addere potest. Princeps ille manet in primis a senatoribus honoratus. Is in regali aula habitans, virtum habet: sumptus, quos facit, ab his qui universæ civitati præsident, capit. Adsunt ei viri

ἄς τὸν πόλεμον, ἄνδρας τε ἀγαθοὺς, καὶ χῶρα; ἀρχοντας οὐκ ὀλίγους. Πρῶτον μὲν τοὺς Καρραμινιόλαν στρατηγὸν ἐλόοντο ἐπὶ τὸν Λιγυρίας ἀρχοντα. Καὶ ὡς αὐτοῦ συνέβησαν κατακροθιδόντος τὴν χώραν καὶ συντιθεμένου τῷ Μεδιολάνου ἡγεμόνι, συλλαβόντες, ἀνείλον, καὶ Φραντζίσκον τὸν Φορτίαν ἐπίκλην μεταπεμπόμενοι, ἠγγεῖσθαι τε αὐτὸν ἐκέλευον, καὶ ἐτιμῶν μεγάλως, τὰ τε ἄλλα εὐδοκιμοῦντα, καὶ πόλεις τῆς Λιγυρίων χώρας οὐκ ὀλίγας παραστησάμενον, τὴν τε ἀρχὴν τῆς ἡπείρου ἐπὶ μέγα προήγαγε δυνάμει. Ὅς μὲν οὖν πρὸς τοὺς πολέμουστας ἀλλήλοις, ξύμπασα ἡ Ἰταλία διέστη πρὸς ἑκατέρους, καὶ ὡς ἐπολέμησαν, ἐς τὸ πρόσω ἴοντι τοῦ λόγου δηλοῦσά μοι ὡς ἐγένετο. Ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὴν Οὐνετιῶν πόλιν, ὡς ταύτῃ τῇ πόλει ἐγένετο τύχη ἐπ' ἀμφοτέρω τῇ πόλει, ἀναλλάξ συμβάν. Καὶ αὕτη ἐς τὸνδε τὸν πόλεμον ἐλομένη ταυτῇ στρατηγούσ; τὰ πολέμια ἀγαθοῦς. Ἐν δὲ δὴ καὶ οὗς ἐπέμνηνα Καρραμινιόλαν κηθεστὴν γενόμενον τοῦ Λιγυρίων τυράννου. Τοῦτον μὲν τοὺς ὡς ἐπιβουλεύοντα

Ὅς μὲν οὖν ἔργα ἀποδεικνυμένους; μεγάλα τε καὶ ἀξία λόγου, ἐπὶ χλίαια ἔτη εὐδαίμονας διαγενομένων, ἄλλοις πολλαχῇ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐνευδοκίμησαι, κατὰδηλὸν ἐστὶ, καὶ ἐμπεδῶσαι αὐτῇ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὡς ἐλάχιστα ἐσφάλετο ὑπὸ τῶν πολιτῶν, τῆ δὲ πῆ ἂν κατὰδηλὸς γένοιτο ἢ τῆς πόλεως διοίκησις, ὡς ἐν βραχεὶ διασημῆσαι. ἦν γὰρ αὕτη ἡ πόλις τὸ παλαιὸν δημοκρατία, καὶ ὅπῃ δῆμοις τε ἅμα ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν, ἃς ἤρῳ τὴν πόλιν, ἢ ἐδόκει καλῶς ἔχειν σφίσι, διψῶν; μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὰ ἔργα σφῶν οἱ δημόται ἐτρέποντο, καὶ οὐκέτι σχολὴν ἦγον, ὥστε ἐπὶ τὴν διοίκησιν λόγον ποιῆσθαι, ὡς ἐκάστοτε ἀναγκάζοι βουλευέσθαι ὁ χρόνος, ἐπιλεξάμενο. τοῦ; ἀρίστους, εἴτε τύχη τινι, εἴτε δὴ καὶ ψήφῳ ἐλόμιναι. οὕτω περὶ τοῦτου ἐς ἀριστοκρατίαν τὸ παράπαν ἐτρέπη, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε εἰσέτι καὶ νῦν ἀσφαλῶς διωκημένη, ἐπὶ μέγα δυνάμει; ἐχώρησε. Διοικεῖται δὲ κατὰ τάδε. Ἔστιν ἡ μεγάλη βουλὴ καλουμένη αὐτοῖς, ἐν ἣ ἐπὶ ἡμέρας ὀκτώ σχολὴν ἄγουσιν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ βουλῇ τὰς τε ἀρχὰς τῶν πόλεων αἰρουῦνται, ψήφους τιθέμενοι, καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει αὐτῇ ἀρχὰς, ὅπῃ ἂν καθιστῶνται. Νομίζεται δὲ ἐξείναι ὡς ἐς ἔτη τέσσαρα καὶ εἰκοσι γεγονῶς εἶη, εἰσείναι ἐς ταύτην τὴν βουλήν, ἦν αὐτῶ τὴν ἀρχὴν συνεχώρηθη γε εἰσείναι, καὶ συγκλητικὸς ἦ. Εἶησαν δ' ἂν οὗτοι ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους, οἱ τὰς τε ψήφους τιθέμενοι, καὶ τὰς ἀρχὰς ἑμπαύσης ἦδη τῆς ἀρχῆς αἰρούμενοι. Ἠγεμῶν δὲ τοῦτων ἐστὶν ὅν ἂν ἐλῶνται, τὸν παρ' αὐτοῖς κρᾶτιστον δοκοῦντα γενέσθαι. Φέρει δὲ οὗτος δύο ψήφους, τιθέμενος ἢ ἐν βούλειτο προστίθεσθαι. Μένει δ' οὗτος; ἡγεμῶν τιμῶμενός τε τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν, καὶ ἐν ταῖς βασιλείοις ἐπιμένων, ἔχων τὴν τε δευτέραν ὑπὸ τῶν τῆς πόλεως προεστηκῶτων. Πάρεσι δ' αὐτῶ βουλευφόροι ἄνδρες, ἐξ τῶν ἀριθμῶν, ἑτεροὶ τε αὐτῶ ὄντες, καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἡγεμονίας συγκαιτεργάζόμενοι, ἐπὶ

μῆνας· εἰ ἀκαλλαιτόμενοι τῆς ἐφ' ὧν οὕτω ἀρχῆς. A consilium sex (12), socii ejus existentes, et in
 Μ: τὰ δὲ τὴν μεγάλην βουλὴν. Ἔστιν ἡ βουλὴ ἢ γε- in partem curarum principales adhibentur: qui
 ρουσία κλητῶν καλουμένη. ἀπρὸ τοῦ τραπέζιου. mensibus annis evolutis, dignitatem deponunt.
 Αἰροῦνται δὲ τοὺτους ἡδὴ καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχάς ἐν Post senatum magnum alius senatus est, qui Evoca-
 τῆ μεγάλης βουλῆ, ἐπιλεξιμένοι τοὺς ταπεινοὺς προ- torum (13) dicitur, qui viris constat trecentis. Hunc
 ρούοντας. Κἀν ταύτῃ δὲ τῆ τῶν γιγνόντων ἐκαστοῦ- senatum creat in magno senatu, allegentes qui
 μένη βουλῆ, περὶ τοῦ πολέμου, καὶ εἰρήνης βουλευ- proventus prestare videntur. Senatus autem vo-
 ονται καὶ πρεσβυτέρων, ὅτι ἐν ἡ δεδωμένον ἢ τούτους, catorum de bello et pace legationibusque consultat.
 πείθεσθαι αὐτοῖς τὴν πόλιν, καὶ ἐς ὅτι ἐν εἰρήνῃ Et ei, quodcumque visum fuerit isti senatu,
 ταύτῃ τῆ βουλῆ, ζυμῶσαν τὴν πόλιν εἶναι. Ἐπι civitas tota parat, et in sententiam, quam dederit,
 δὲ τοῖς τῶν ὄλων ἐγκλίμασι ἐπρεσβυτέρων ἀρχοντας manibus pedibusque universa civitas vadit.
 δίκαι, οἵτινες τὰ ἐγκλίματα, καὶ τὰς κοινὰς ἐπι- Criminibus capitalibus viros proferre decem (14),
 ζήρουσι ἐν ἑκάστῳ. Ἐξίστι δὲ τούτοις τὸν τε ἡγε- qui accusent et puniant. His licet manus principi
 μένον λαθόντας θάνατον ἀπάγεσθαι, ὑπὸ μαθημα- injicere et ad necem trahere: nec est qui ausit
 τῶν ἀρχῶν ἀπαιτούμενος τὴν αἰτίαν τῆς δίκης· eius causam inquirere: sic enim ordinatum est;
 οἰαίτεται γὰρ οὕτως· καὶ καθίστανται ἕξ ζυμῶ- et creatur ut delinquentes feriant. Sive in civi-
 σης τῆς πόλεως ἐς τὰς εὐθύναι τῶν ὄλων περὶ τινα tatem, sive in privatum quis quid commiserit,
 ἐξαρπτόντων, ἢ περὶ τὴν πόλιν, ἢ ἐς ἀλλόλους. decem viri si cognoverint, de eo supplicium sumunt.
 Ἄγονται δὲ θανάτου, ὅτι ἐν ὑπέδον εὐρωπ. Sunt et alii iudices, qui in reliquis jus dicunt,
 καθίστανται δὲ καὶ ἐς τὰς ἄλλας δίκαις ἕκαστοι, quidam urbani, quidam peregrini. His preposue-
 τῶν τε ἐπιχωρίων ἄλλοι, καὶ ἐς τοὺς ἕτεροι ἄλλοι. runt magistratum quadraginta virorum (15), ad
 Ἐπὶ τούτοις ἐπιστάται ἀρχοντας τεσσαράκοντα, ἐς quos sententias super puniendis sentibus trans-
 ο; ἐπιτάται αἱ δίκαι ἀνεπαύουσι, εὐθύνουσι τὰς mittant, ut dispiciant, num et ipsis sententiae
 ψήφους, ἐς τὸ σφίσι ἐπὶ τὸ ὡς κρείττονα ἔχον δο- optime habere videantur. Si sententiae displice-
 κοῦν. Ἦν δὲ μὴ συμφέρουσι ἐς τὴν δίκην, ἐπὶ τὴν riant, et ipsi inter se dissenserint, negotium
 τῶν κλητῶν βουλῆ ἀναφέρεται, κἀκεῖ πολυπραγμο- totum ad Evocatum senatum refertur. His
 νίται, καὶ τὴν ἀπόβειον ἱστέι. Εἰ δὲ μὲν εἶναι καὶ sententiae multa diligentia excutuntur, et tandem
 ἄλλοι ἀρχαὶ οὐκ ὀλίγαι τῆς πόλεως, φυλακῆς τε περὶ ad finem decuntur. Sunt et alii magistratus plu-
 καθήκοντες, καὶ ἐς τοὺς νυκτὸς ἀστασίαν τινα ἐς rimi in custodiae urbis comparati. Sunt quibus
 τὴν πόλιν πράσσοντας. Καὶ ἀγορανομοὶ ἕτεροι καθί- C negotium civitatis commissum est in eos qui de-
 στανται, τοὺς φόρους τῶν ἐπὶ τινὶ πραγμάτων, καὶ flectionem aliquam sive tumultum noctu concitant.
 ἐς τὰς προσόδους τῆς πόλεως ἀπαιτοῦσι, οἱ δὲ τὰς Sunt et rerum venalium, atque adeo totius fori
 προσόδου· κρείττοντες καθιστάμενοι, ἐφ' οὗς δὲ τὰ praesides. Alii praesident vectigalibus rerum,
 τῆς ζυμῶσης πόλεως χρήματα, καὶ οἱ φόροι ἢ alii sunt tributorum et civitatis reddituum exactores.
 ἀναφέρονται. Ἀρχοντες δὲ οἱ γραιότεροι τε, καὶ Quidam praepositi sunt vectigalibus et redditibus,
 ἀξιώματι προέχον δοκοῦντες, καθίστανται εἰς βίον· ad quos universae civitatis opes adhibitis obser-
 ὡς ἐργῶδες ἐν κατ' ἐνιαυτὸν λογιέσθαι τὰς προσό- vatoribus deferuntur. Magistratus hic constat
 δους τε καὶ ἐξόδους τῆς πόλεως, ὅτι ἐν ἀπογενοίτο viris aetate et honoribus gravissimis, qui per
 τε καὶ περιγενοίτο αὐτῶν τῶν χρημάτων. Ἀπὸ μὲν universam vitam istum magistratum retinent, quia
 εἶναι τούτων αἰροῦνται σφίσι ἡγεμόνας, ἐπιτάται σφίσι difficile videtur accepta et expensa civitatis, quid
 ταυτεῖσθαι, ἐς τὰς πρώτας τιμῆς ἀνήκουσι ἐς ταύτην expendatur et quid supersit, quotannis computare,
 τὴν πολιτείαν. Τούτοις τε γὰρ θησαυροὺς καὶ τὰς προσ- et singula in rationes referre. Ex his sibi duce-
 ὄλους ἐφορῶσι οὗτοι, καὶ ἐπιτροπεύουσι. Ἰσχυρα- capiunt, quando is qui rerum potitur, mortuus
 τίζουσι δὲ σφίσι ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, εἰς τὴν ἡγε- fuerit. Qui ad primum dignitatis locum evecti
 μένην παραγενομένοι ἐς τὰς ἀρχαίας πρεσβυτέρων, καὶ D fuerint, ad istum tandem honorem promoventur.
 τῶν μεγάλων, εἴτε βασιλέων, εἴτε καὶ ἡγεμόνων Thesaurus atque totius urbis opes et redditus in-
 ἀναφορὰς. Καὶ ἄνδρες οὗτοι ἢ τῆς πόλεως ὀλίγη ἐξου- spiciunt et tutantur. Eorum officium 105 est, ubi
 σία· θυομάζεται δὲ καὶ ἡγεμονία. Προέχει δὲ αὕτη magistratum hunc inierint, consultationibus cum
 ἢ πόλις βουλῆ τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πόλεων οἰκίῶν τε principe vacare, et cum eodem legationes princi-
 εὐπραγείῳ, καὶ κατασκευῆ ἐπὶ τῶν τῆς θαλάσσης; pium regumque relationes audire. Potestas totius
 οἰκοδομημάτων, ὡς τὸ ἐπίσκον τῆς πόλεως, καὶ civitatis penes hos est: et revera principatum
 πλοῦτος τῶν ἐν τῇ πόλει ἐνοικούντων, ἀπὸ τῆς πό- gubernant. Civitas ista duobus omnes Italiae urbes
 λεως ἐπὶ ἐμπόριον ἐπιτηδύμιον ἔχουσης ὡς μέγιστα, antecedit: videlicet domorum magnificentia, et
 καὶ χρήματα οὐκ ἐπιπέως κοπιζομένης. Κοκῶματα δὲ

Notulae marginales.

(12) Sextertius.

(13) Avogatori.

(14) Capo di Dieci.

(15) Quarantia.

¹⁰ In ora, praesides. ¹¹ δεδωμένων. R. ut in c. ¹² In uno, exoptat. ut in p. ed.

Excellit et opulentia, quæ penes cives est; **A** nam cum sit mercaturæ et negotiationibus idonea, fit ut incolæ plurimas hinc colligant opes. **B**ornata est eadem urbs pulchra navium statione quæ intra urbem sita est, pulcherrima et amœnissima visu, instructa trirēibus, navibusque aliis plurimis. Copiosus ibi est apparatus in promptu armamentorum, et aliorum quæ naves postulant. Spatium occupat quinque stadiorum. Viri comptures quotidie huc conveniunt, operantes sedulo, ut quæ ad naves pertinent, non desint. Quotannis viros duos eligunt primarios, qui stationi illi præficiuntur, ut ea quæ ad ipsam spectant, sedulo procurent. Equorum nullus in ista urbe usus. Pedestri itinere utuntur in congressibus mutuis. Navigiorum usus apud eos frequens est, cum mare transeat per domos. Præterea urbs tota tegulis integitur, nec ullis mœnibus cingitur. Magistratus, quos urbibus in Italiæ continente et in maritima ipsorum regione siliis decernunt, plerumque ex iis qui in magistratu sunt constituunt. Ubi hi reversi fuerint, pœnas dant eorum quæ inique in magistratu collocati egerunt. Ducem, quem exercitibus continentis proponunt, non indigenam aut civem creant, veriti ut conciliatis militum animis, innovationem aliquam moliretur contra principatum, rerumque summa in periculum veniret. Navalibus copiis cum non possint dare imperatorem peregrinum, unum de suo corpore deligunt, qui navalia prælia capessat, cum ad belligerandum prodeunt. Separatim quotannis decem trirēmes mittunt in Ionium et **E**gæum mare, propter naves quæ in Ægyptum et in Libyam inercium gratia profisciscuntur per Oceanum et Euxinum mare. Mare hoc repurgant a piratis, quos arcentes ubicunque in eos inciderint, foris morantur per integrum annum, expectantes donec decem aliæ submitantur. Quæ si venerint, liberatæ priores maris custodia, domum remeant. Civitas ista mittit trirēmes, quas cives emunt, petitum merces, in Alexandriam, Syriam, Tanaim, Briannicas insulas, et in Africam. Hæ sunt numero viginti duæ, quæ magnitudine differunt a reliquis, ut quæ ad merces capiendas exstructæ sint. Solent **106** autem, ita enim consuetudo tenet, cum singulis navibus patriciorum illi ad merces comparandas proficisci in reode conducti. Magnam pecuniæ vim Veneti confecerunt, cum bellum gererent adversus Mediolani ducem, bonorum, quæ cives possidebant, introducta decimatione. Propter hanc civibus annum, quasi debiti persolutionem, ordinarunt reditum: promittentes quæcunque contulissent cives in usum belli, eorum tertiam partem singulis annis cives singulos receptoros. Hic reditus ad liberos et nepotes redit. Quidam hos reditus parvo

ἡ πόλις αὕτη τὰ τε ἄλλα, καὶ ἐκινεῖται ἐντὸς τῆς πόλεως ὑποδομημένω, κάλλιστὶ τε ἰδεῖν, καὶ εὐπερ-
 τεστάτῃ, ταῖς τριήρεσιν ἐξηρητημένῃ ὡς πλείσταις,
 καὶ πλοίοις ἄλλοις παμπόλοις, καὶ τῇ σκευῇ τού-
 των ἀφθόνως τε ἔχουσα αὐτοῦ, ἀπὸ τε ⁹¹ ὄπλων καὶ
 ἄλλων ὅσα ἐς χρεῖαν φέρει τὰς ναυσί. Διέκει δὲ
 ἐπὶ κέντε σταδίου, καὶ ἄνδρες ὡς πλείστοι ἐργα-
 ζόμενοι αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἐς τὰς ναῦς. Ἀρχοντας
 δὲ αἰροῦνται τοῦ ἐνιαυτοῦ δύο ἐς τὸ ἐπίνειον τούτο,
 καὶ ἐς ξύμπασαν τὴν κατασκευὴν. Ἴπποις δὲ οὐδέν
 τοι χρῆται ἡ πόλις αὕτη, ἀλλὰ περὶ τε ἐπ' ἀλλήλους
 φοιτῶσι, καὶ πλοιαρίοις, τῇ μὲν τῆς θαλάσσης δι-
 τῶν οἰκιῶν διήκουσα, τῇ δὲ καὶ αὐτῶν καταστρωμέ-
 νων κλίθους ἀπανταχῇ τῆς πόλεως. Τείχει δὲ οὐδὲν
 περιβέβηται ἡ πόλις. Τὰς μέντοι ἀρχὰς τῶν σφε-
 τέρων πόλεων ἐς τε τὴν ἡπειρον τῆς Ἰταλίας, καὶ
 ἐς τὴν παράλιον χώραν αὐτῶν, διὰ τέλος δὲ ὡς ἐπὶ
 τὸ πολὺ αἰροῦνται. Ἐπειδὴν δὲ ἐπανίσωσιν ἐς τὴν
 πόλιν, ἦν τι μὴ ὀρθῶς πεπραγμένον ἢ αὐτῷ, τὰς τε
 αὐθύνας δίδωσι καὶ δίκην ἐφ' οἷς μὴ καλῶς πολι-
 τευμένα τυγχάνει αὐτῷ. Καὶ αἰροῦνται μὲν οὗτοι
 στρατηγὸν σφίσι οὐκ ἐπιχώριον ἐς τὰ στρατεύματα
 τῆς ἡπείρου, δεδιότες μὴ προσαγόμενοι τοὺς στρα-
 τιώτας, περὶ τὴν ἀρχὴν νεωτερίσωσι, καὶ κινδυ-
 νεύσῃ αὐτοῖς διαφραθῆναι τὰ πράγματα. Ἐς μέν-
 τοι τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάσσης, οὐκ ἔχοντες ὅπως
 ἐπάγωνται ἄλλοτρίους, καθιστάσι τε ἐκ τῶν ἐπιχω-
 ρίων αὐτοκράτορας, ἐπειδὴν πολέμῳ ἐξίρχωνται.
 Καὶ ἰδίᾳ κατ' ἐνιαυτὸν τὰς δέκα τριήρεις, ἃς ἐπι-
 πέμπουσιν ἑτοὺς ἑκάστου, ἐς τε τὸν Ἴόνιον, καὶ ἐς
 τὸ Αἰγαῖον, τῶν νεῶν αὐτῶν αἱ ἐπὶ ἐμπορίαν ἀφι-
 κνοῦνται ἐπὶ Ἀἴγυπτον καὶ Λιβύην, καὶ Ὀκεανὸν,
 καὶ Ἐξέεινον πόντον. Καὶ καθαρῶντες τὸ ληστρι-
 κὸν, ὅποι ἂν περιτύχουσιν αἱ δέκα αὗται τριήρεις,
 διατρέθουσιν ἅλον ἐνιαυτὸν, ἐς ὅπερ αἱ δέκα ἀφι-
 νόμηναι, ἀπαλλάττουσι ταύτας τῆς φυλακῆς. Ἐπι-
 πέμπουσιν δὲ καὶ τριήρεις ἐπὶ ἐμπορίαν ἢ πόλις,
 ἐξωνουμένων τῶν πολιτῶν ταύτας, ἐς τε Ἀλεξάν-
 δρειαν καὶ Συρίαν, καὶ Τανάιν, καὶ ἐς τὰς Βρεταν-
 νικὰς νήσους, καὶ ἐς τὴν Λιβύην. Ἐξῆσαν δ' ἂν αἱ
 τριήρεις αὗται ἕξο καὶ εἰκοσι μείζους τῶν ἄλλων
 τριήρεων, ὅτε ἐπὶ ἐμπορίαν κατασκευασμένα. Νο-
 μίζεται δ' αὐτοῖς ἐφ' ἑκάστης νεῶς καὶ παιδᾶς συγ-
 κλητικῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν ἀφικνεῖσθαι,
D μεμισθωμένους καὶ τούτους σὺν τῇ νηϊ ἐπὶ τὴν
 ἐμπορίαν. Ἐξεύρηται μὲν οὖν τούτοις τοῖς οὐδὲν
 τοῖς, πρὸς τὸν Αἰγυρίας τύραννον διαπολεμοῦσι,
 χρήματα τῇ τε ἄλλῃ, καὶ δὴ τῶν πολιτῶν ἑκάστου
 τῆς οὐσίας ὁ δεκατισμός. Πρὸς οὖς δὴ τάττει ἡ πό-
 λις ἐτήσιον πρόσδοτον, οἷα τοῦ χρέους ἀπόδοσιν· καὶ
 ὅττα δ' ἔν ἐπαγγέλλῃ λαμβάνειν τοὺς πολίτας, τρεῖς
 δὴ ἕκαστον ἐπαγγέλλει ἀποδιδόναί ἑτοὺς ἑκάστου.
 Οὐκ ἔστιν ὅτε ἐπὶ τοῖς παιδᾶς τε καὶ ἐγγόνους οὐκ
 ἀφικνεῖται ἡ τοιαύτη πρόσδοτος. Ἐξωνοῦνται μὲν
 ἔνιοι ταύτας ὀλίγου τινὸς ⁹², παρὰ τῶν ἐνδοῶς τοῦ
 βίου σφίσι ἔχόντων, καὶ εὐδαίμονοῦσι. Δοκίμ δὲ ἡ

Notulæ marginales.

⁹¹ In ora, ἦτοι ἀρσινά τε νῦν οὕτω; ὀνομαζόμενον. Γσ. ἀρσινάλ. ⁹² Duo mes. κα' ἐστ, οὐκ ὀλίγου τινός. R. ut in cent.

πόλις αὐτὴ ἀπὸ Οὐγεντιῶν ἀπὸ παλαιῶ εὐνομούμενη
μηδένα φθῆναι ἐπὶ νεωτερισμῶν ἀφικέσθαι, πλὴν
δὴ Βαϊμούδου νεανίαν, διδωτάτου δοκοῦντα γενέ-
σθαι, ἀνεκτόμενον τὸ πλῆθος ἐπὶ τοῦτο ὤρμησθαι.
Ἄπὸ οἰκίας δὲ τινος βληθέντα ὑπὸ γυναικὸς ἀνοθεῖν,
ἐν τῇ ἐδῶ προύοντα ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ, ἐπισπομένου
αὐτῶ τοῦ πλῆθους, καὶ δεσπότην σφῶν, καὶ τῆς
πόλεως ἀποδεικνυμένου, καὶ ταύτῃ βληθέντα λίθῳ,
ἀποθανεῖν. Ὑστέρων μέντοι, οὐδένης ὁ τι καὶ ἄξιον
λόγου ἐς νεωτερισμὸν περὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐξηγή-
θησαν, δεινῶς τοῦτο φυλαττομένης τῆς πόλεως,
μὴ συμβῆναι αὐτῇ.

finis. Deinceps nullus alius, qui idem moliretur, inventus est : cum civitas summa ope, ne id mali
contingat, præcavere solet.

Ὡς μὲν οὖν τῇ πόλει ταύτῃ πόλεμον ἐπαγγεῖλας
Μεχμέτης ὁ Παιαζήτιω παῖς, καὶ τριήρεις ἐπλή-
ρωσαν ἐπὶ ταῖς προφυλακαῖς ἄλλας δέ, καὶ δύο
γενομένους, ἔπλεον αὐταὶ εὐθὺς Ἐλλησπόντου, ἡγου-
μένου Πέτρου τοῦ Λαυρεδάνων οἰκίας, ἐς ὕστερον,
καὶ τὴν ἐπὶ τοὺς Ἰαννίους στρατηγίαν, καὶ στρα-
τηγικῶς εὐδοκίμησεν. Οὗτος δὴ οὖν σὺν ταῖς ναυσὶν
ἀφικόμενος ἐς τὸν Ἐλλησπόντον, ἐπὶ τῆς Καλλιου-
πόλεως ἀνακώχεται μεταώρους τὰς ναῦς ἐν τῷ πε-
λάγει, ἔλθων μὲν οὐκ ἐπάρχων πολέμου, ἰδοὺς τε
γὰρ εἰρήνην ** τε εἶναι, καὶ τὰς σπονδὰς μὴ λιλῶ-
σθαι καὶ ἀμύνειν μέντοι ἐπηγγέλλετο αὐτῷ, ὑπάρ-
ξαι δὲ πολέμου μηκέτι. Ἐδοκεῖ τε γὰρ καὶ μὴ πο-
λεμεῖν, τῶν πόλεων σφῖσι ἐν τῇ τοῦ Μεχμέτω χώρῃ
ὕπὸ Τούρκων μὴ κακῶς πάσχειν, ἐν τε τῇ πρὸς τὸν
Ἴόνιον, καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Τοῦτῳ μὲν οὖν
οὕτως ἐπιτίσασκε ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ἀμυνόμενον
μὲν θανατουμαχῆσαι, ἐκόντα δὲ εἶναι μὴ ὑπάρξαι
πολέμου. Ὡς δὲ ἀφικετο ἐς τὸν Ἐλλησπόντον, καὶ
ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἠδρεῦοντο αἱ τριήρεις, ὁ τῆς Κα-
λιουπόλεως ὑπαρχος εὐκέτι ἀνασχετὸν ἐποίηστο,
τοὺς Οὐγεντιῶς οὕτω περιφανῶς ὑβρίζειν, ὅτι μὴ
τὴν παῖδα τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Φουσκάρων οἰκίας,
φασί, νεωτερίζοντα, ἐαλωκέναι ὑπὸ τῶν τῆς πόλεως
ἀστυκῶν, καὶ ἐς ἀνάγκας ἀφικόμενον μεγάλας, μη-
δοτιοῦν εὐρίσκειν ἐν ἑαυτῷ. Καὶ τὸν μὲν νεανίαν
ἐκπεπωκέναι, διὰ τὴν τε ἑαυτῷ ἐπενεχθεῖσαν
κίβητα ἔθεν καὶ εὐφροσύνην εὐπορισάμενοι
κατελθεῖν, καὶ αὐθις ἀλῶναι, διαφθείραντα τὸν
ἄνδρα ἐκείνον, ὡς ἀπῆγεν αὐτὸν προδοσίας, ἐς
ἀνάγκας ἴοντα τὸν οὕτως ἐκπεπωκένον διατριβεῖν
ἐν Κρήτῃ. Ἐπιφερομένης δὲ αὐτὸν αὐθις αἰτίας,
ἐπὶ τοῦτο μεταπεμφόμενος τοὺς δέκα τῆς πόλεως,
πειμπραγμανεῖν, καὶ οὐχ εὐρόντας, ἀποπέμψαι τε
αὐθις ἐς Κρήτην, καὶ μετ' οὐ πολὺ αὐτοῦ τελευτή-
σαι. Ἐς τὴν βασιλέως χώραν ** καὶ ἐς αὐτὸ ** τὸ
ἐπίπεσον αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐπλήρου δὲ τὰς ναῦς, ἀνα-
νήγετο καὶ οὗτος, ἔχων τριήρεις πάντες καὶ εἰκοσι,
νῆας δὲ ἄλλας ἀμφὶ τὰς ὀγδοήκοντα, ὡς δεδιττομέ-

A pretio redimunt, ab iis qui pauperem apud ipsos
vitam agunt. Civitas ista plane felix est. Hæc
cum jam a primordio bonis legibus esset fundata,
evenit ut nullus repertus sit, qui seditionem ali-
quam, novarum rerum cupidus, in ea excitare
conatus sit, præter Baimundum adolescentem opu-
lentissimum, qui pretio alliciens multitudinem, rei
publicæ statum innovare parabat (16). In quem pro-
deuntem ad regiam, stirpatum turba hominum
maxima, qui eum dominum suum et urbis declara-
bant, mulier de tecto quoddam lapidem jaciens,
eum trucidavit, atque eo loci seditiosus vitam
Mechmetes igitur Pajazitis filius cum bellum
Venetis indiceret, triremes, quæ semper binæ in
propugnaculis erant, impleverunt, et recta navi-
garunt in Hellespontum, duce Petro (17) familie
Lauredanorum, qui in expeditione contra Januen-
ses admirabilem claritatem rebus fortiter gestis
sibi paraverat. Hic ubi cum navibus in Hellespon-
tum advenisset, e regione Callipolis vela expandens
prælium haud volenti animo inire in animum in-
duxerat. Pax enim adhuc vigorem suum obtinere,
necdum sædera violata esse videbantur. Erat præ-
terea a senatu illi imperatum ut defenderet po-
tius, nec prior prælium exordiretur. Visum enim
est Venetis non hostilia facere, ne urbes ipsorum
in Mechmetis regione quas habebant, aliquid mali
a Turcis paterentur. Hæc autem site erant in re-
gione quæ Ionium spectat, et in Ægeο mari. Se-
natus igitur Venetorum mandatum hujusmodi suo
duci dederat, ut non prior arma inferret : nec la-
cessens, verum laecessus prælium occiperet. Ut
venit in Hellespontum, nec multum ab Asia naves
starent, Callipolis dux non amplius ferendos esse
dicebat qui ex aperto contumeliis et injuriis certa-
rent. Quod filius ducis e familia Phoscarorum ab
decemviris captus 107 in gravissimam necessi-
tatem venisset, quasi seditionis auctor, et nova-
rum rerum appetens : verum quæstione habita
nullum invenire crimen potuisse. Adolescentem
quidem evasisse illatum crimen. Ex qua re non
mediocris letitia oborta est : ipseque domum re-
diit. Deinde iterum captus est, cum interfecisset
virum, qui crimen prodicionis ei impperat. Unde
in Creta morari coactus est. Tandem cum deano
prodicionis reus fieret, decemviri civitatis eum ac-
cerscentes, cum omnia tentarent, nec ullo modo
crimen pateret, remissus est in Creiam : nec
multo post ibidem vita decessit. Dux igitur Cal-
liopolis veniens in regis regionem, et in navale
ejus, naves militibus implevit, et ducens triremes

Notulæ marginales.

(16) Baimundi Teupuli conjuratio, circa annum
1297.

(17) Al. Aloisio. Petrus I lauredanus.

** εἰρήνην. R. ut in cont. ** Hic locus videtur esse mutilus, et talia vel similia vocabula desiderantur, ὅ
μὲν οὖν ἡγεμόνων, ἔλθων ἐς τὴν, etc. In R. nulla est lacuna. ** In uno, καὶ αὐτό.

vixinti quinque, aliasque naves circiter octingenta, regia classe Venetis, quos contra procecebat, terrorem injicere nitentur. Hi quidem, sublatis navium armamentis, progressi sunt Priocouneum, nihil metuentes hostem. Navis Peloponnesiaca relinquebatur a tergo, quia postremo adluccada erat: qua, cum regia triremis appropinquasset, accerchatur. Dux autem Venetorum sublato signo sequi, nec priorem in hostem incursionem facere jubebat. Peloponnesiæ triremis dux, cum putaret se jessum irruere in hostem, et propter eandem rem signum esse datum, impetum in regis navem fecit, eamque demergit. Reliquæ Barbarorum naves cum advertent, a parte adversa ceceptum prælium, et ipsæ ad prælium se convertebant: festinantque impetum in Peloponnesiacam navem dantes resistere fortiter. Veneti vident, quod parabatur, videlicet classem hostilem incursare in Peloponnesiacam triremem, ipsi quoque ad navale certamen accingebantur. Interim dum ferretur prælium, navigabant per omnes hostium naves, quasdam remis ad litus agentes. Veneti in hunc modum victoria potiti sunt, capientes naves barbaricas tredecim, plerasque tamen vacuas. Nam Turci, ubi senserant naves, in quibus erant, jam capiendas, in mare se abjiciebant, et in terram enatabant. Eodem tempore cum armis urgerent Veneti Mechemetem, Lampsaecum obsidendo in ditionem acceperunt: ibique præsidio relicto, domum reversi sunt. Veneti ducem illum qui prælia secunda contra Barbaros fecerat, reversum capitis accusabant. Crimini datur, quod prior præter jus et æquum, et præter magistratus imperium, prælium intisset, fœderaque fregisset. Cum in hunc modum capitis anquireretur, crimine absolutus est, ut qui prælium **108** haud prior incepisset. Nec tempore multo interposito legationes ultro citroque misæ, inter utroque pacem icto fœdere sanxerunt.

Mechemetes quidem, quemadmodum accepimus modo, erga Venetos affectus erat. Græcis vero erat perquam familiaris, eosque colere cupiebat in omnibus quæcumque petissent haud gravatim largiendo. Familiaritatis autem ejus causa, quam nunc dicimus, erat. Mechemetas unus e numero filiorum Pajazito, imitatus Mosem fratrem, ad Siperiam ducem, qui hostis erat Mechemetis, perveniens, juramenti religione interposita se invicem amicos et hospites in posterum fore confirmabant. Deinde cum legatos misisset ad Dacia ducem, et amice ab eo foret acceptus, pollicereturque se ipsi suppetias laturum in regno quod averet acquirendo, in Asiam (18) abire decrevit. Cum in Asia longo tempore moratus esset, habens secum viros trecentos, haud cessabat ambire Turcorum optimum quecumque, et ad defectionem pellicere. Cum res

Ανος τούς Ούνετους, τῷ βασιλεῶς νυκτικῶ. Οὗτοι μὲν προήσαν ἐπὶ Προκίννησον, μετεώρους ἔχοντας τὰς ναῦς αὐτοί. Ἡ δὲ Πελοποννησία ὑπολείπτο, ὡς ὑστερον ἀναγομένη. Ἐνταῦθα ὡς ἀγχοῦ ἐγένετο τριήρης μία τοῦ βασιλέως, μετεπέμπετο ὁ ἡγεμὼν τῶν Ούνετῶν, σημεῖον ἐπάρας, κελεύων ἔπασθαι, καὶ μὴ ἐμβάλλειν. Οἰόμενος δ' ὁ τῆς τριήρους ἄρχων τῆς Πελοποννησίας, ὡς κελεύοι ἐμβάλλειν, τὸ σύνθημα οἰόμενος εἰ γενέσθαι ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ, ἐμβάλλει τε τῇ τοῦ βασιλέως νηϊ, καὶ καταβύει. Αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν βαρβαρικῶν νεῶν ἰδοῦσαι, ὡς ὑπῆρκετο πολέμου, καὶ ἐς μάχην καθίστανται, ἐπαιγόνται ἐπαμύνειν βουλόμεναι ἐπὶ τὴν Πελοποννησίαν ναῦν. Ἐνταῦθα δὴ τῶν ¹⁰⁰ Ούνετῶν τριήρεις κατεβούσαι τὸ γεγονός, ὡς ἐπὶ τὴν σφετέραν αἱ βαρβαρικαὶ νῆες ἐπαιγόνται, ἀντανήγοντο καὶ αὐταὶ ἐπὶ ναυμαχίαν, καὶ ὡς ἐναυμάχουν, διέκπλουν τε ἐποίησαντο, καὶ καταβύσαντες ναῦς τέ τινας, καὶ ζωγρήσαντες τὰς λοιπὰς, ἐς τὴν γῆν ἐτρέψαντο. Καὶ ἐνίκησαν Ούνετοι, ναῦς λαβόντες τῶν βαρβαρικῶν τριακαίδεκα, κενὰς δὲ τὰς πλείους. Οἱ γὰρ Τούρκοι, ὡς ἀλίσκετο ἡ ναῦς, ἐς τὴν θάλατταν ἐπιπτον, καὶ ἐξέλεον ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐνταῦθα ὡς ἤδη πολέμω τοῖς Ούνετοις ἀνελομένοις πρὸς βασιλέα Μεχμέτην, τὴν τε Λάμψακον πολιορκίᾳ παρεστήσαντο, καὶ φυλακὴν ἔγκατέλειπον, καὶ αὐτοὶ ἔρχοντο ἐπ' οἴκου ἀποκλιόντες. Ἐνταῦθα μέντοι οἱ τε Ούνετοι τοῦτον τὸν στρατηγόν, ὅς περιεγένετο τοῦ τῶν βαρβαρικῶν στόλου, ἤγοντο θαλάττω, ὡς πρότερον ὑπάρξαντα ἀδικίας, καὶ λευκίτα τὰς σπονδὰς παρὰ τὰ ἐπισταλμένα αὐτῷ. Καὶ ἐν οἴκῳ γενόμενος παρὰ δικασταῖς, ἀπελύθη, μὴ οὐτὸς πρότερος ὑπάρξει τοῦ πρὸς βαρβαρικὸν πολέμου. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον διαπραβεύσαντο, καὶ σπονδὰς ἐποίησαντο.

Ἐς τοὺς μὲν οὖν οὕτως ἔσχε τῷ βασιλεῖ Μεχμέτῃ. Τοῖς δὲ Ἕλλησιν ἐπιτήδειός τε καὶ συνήθης, ἤξίου θεραπεύειν οὗτον ἀνδραγαθὸν παρ' ἐαυτῶν δι' αἰτίας τῆς νῆος. Μουσταφᾶς γὰρ τοῖς οὗτον Παιαζήτῳ παίδων, μιμησάμενος Μωσῆα τὸν ἀδελφόν, καὶ πρὸς τὸν Λινέπης ἄρχοντα πολέμω ὄντα τῷ ἀδελφῷ Μεχμέτῃ ἀφικόμενος καὶ ὄρκια ποιησάμενος, ὥστε ξένου, εἶναι τε καὶ φίλου ἀλλήλοις, καὶ πρὸς τὸν Δακίαν ἡγεμόνα διαπραβεύσάμενος, ὡς αὐτὸν ἄσμενος ὑπεδέχετο, καὶ τὰλλα ὑπισχεῖτο συγκατεργάζεσθαι τὰ ἐς τὴν βασιλείαν, εἶδεν τε εἰς τὴν Δακίαν Μουσταφᾶς, καὶ χρόνον αὐτόθι διατρίψας, συχῶν, ἔχων ἀνδρας τριακοσίους, ἔπρασσε πρὸς τοὺς Τούρκων ἀρίστους, μετῶν ἑκαστον. Ὡς δ' οὐδὲν προσχώρει ¹⁰¹, ἦν γὰρ Μεχμέτης τὰ τε δῖλα ἐπαικῆς, καὶ ἐς τὸ θεραπεύειν τοὺς ἀρίστους τῶν Τούρκων οὐκ ἀδόκιμος, τρόπου τε ἡσυχίου, ψευδῆ τε

Notulæ marginales.

(18) Al. Europam, al. Daciam.

¹⁰⁰ In uno, al λοιπαὶ τ. ¹⁰¹ Ex Latina versione patet desiderari hæc verba, ἤχθετο μάλιστα, vel similia. In H. nullu est lucuna.

παῖδα ἐνίφηνεν εἶναι τοῦ Παταζήτου τὸν Μουσταφᾶν, καὶ ὡς οὐδαμῆ καταφανῆ σχόντες τὴν διατριβὴν αὐτῶν. Τὸν δὲ παῖδα τούτου τελευταῖον παρ' ἀνδρὶ ἐπιτηδεῖν, καὶ τὸν τρόπον δικαιοτάτῳ, ὅς ἀφίκετο παρ' αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ παιδὸς διασημῆναι. Ἐνταῦθα Μουσταφᾶς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐπέβαιεν ἀπὸ Δακίας, καὶ οἰόμενος αὐτῷ ἄμεινον εἶναι, ἢ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἀφίκεται, ἐν μέσῳ τῆς ἀρχῆς Μεχμέτου ἰδρυμένος, ἐλαύνει ἀπὸ Δακίας διαφανῆ; τῆς Θράκης ἐπὶ τὴν Θέρμην, πόλιν Ἑλληνικήν, καὶ ἐς λόγους ἀφικόμενος τῷ Ἑλλήνων ἀρχοντι, εἰσῆγε τε εἰς τὴν πόλιν, καὶ καταλήφθη. Μεχμέτης δὲ, ὡς ἐπέθετο τάχιστα ἐς τὴν Θέρμην ἀφικέσθαι τὸν ἀδελφόν, αὐτίκα οὐδὲν ἐπισχῶν, δρομαίως ἐπέη ἐπὶ τὴν Θέρμην, παραλαβὼν στρατὸν, καὶ ἐξέρπει τὸν ἀδελφὸν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μόντος τῆς Θέρμης ἀρχων, ἀγγελὸν πέμφας ἐπὶ τὸν Βυζαντίου βασιλεῖα, εἰδήλου τε, ὡς ἔχει αὐτῷ περὶ τοῦ παιδὸς Παταζήτου Μουσταφᾶ, καὶ ὡς Μεχμέτης ἐπελαύνων, ἐξηγεῖτο τὸν ἀδελφόν, ὅσα ψευδῆ ἔντα, καὶ διαφείροντα τὸ γένος αὐτοῦ. Βασιλεὺς δὲ πρόσθεν τε πέμφε πρὸς Μεχμέτην, καὶ συνέθετο αὐτῷ τὸν Μουσταφᾶν ἐς φυλακὴν τε ποιήσασθαι, καὶ μηδαμῆ μεθεῖναι τε ἀπίοντα. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ὀρκιά τε ἐποιήσαντο, καὶ Μουσταφᾶν ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐν τῇ ἀκρῇ τῆ πόλεως καθείρξαντες, αὐτὸν τε τὸν Μουσταφᾶν, καὶ τὸν Σμύρνης ἀρχοντα Ζουνάτην, ἅμα αὐτῷ ἀπὸ Δακίας; ἐπὶ τὴν Θέρμην ἀφικόμενον, καὶ συνεπιλαβόμενον τοῦ πρὸς Μεχμέτην καλέμου. Τούτους μὲν οὖν Ἕλληνας εἶχον ἐν φυλακῇ ἐπὶ συχρόν τινα χρόνον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤγαγον ἐς τὴν Αἴημον, καὶ ἐς τὴν Ἰμβρον, καὶ αὐτοῦ εἶχον ἐν φυλακῇ. ἐς δὲ ἡ τελευταῖος Μεχμέτης ὁ Παταζήτου. Τότε μὲν δὴ χαρίζομενοι τῷ βασιλεῖ ὁ Ἑλληνικός, καὶ τὴν ὁμοίαν ἀνταποδίδόντες, κατέθετο τούτους ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆς Πελοποννήσου. Καὶ οἳ ἔστιν ὅπου ἀποπέθον διὰ ταῦτα παρὰ βασιλεῖ Μεχμέτη. Τότε μὲν οὖν παρίσχον σφίσι ἐν βελτίονι τε τῆς πρόσθεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον αἱ καταστάσεις ἐτύγχανον ὄντας εὖ πρῶτοντις, καὶ τὴν τε Πελοπόννησον καθίστασαν ἐπὶ τὸ σφίσι δοκοῦν ἔξειν ὡς συμφερότατα.

regem Græci, longo tempore admodum feliciter rebus sunt usi. Peloponneso eam inducere formam, quam

εὐνομιαν εἶναι μέντοι ἐγένοντο παῖδες, ὃς τε Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος, ὃν δὴ τοὺς Ἕλλησιν ἀπεδείχθη βασιλεῖα, καὶ Ἀνδρόνικος, καὶ Θεόδωρος μετὰ τούτων, καὶ Κωνσταντίνος, καὶ Δημήτριος, καὶ Θωμᾶς. Τῷ μόντῳ Ἰωάννῳ τῷ πρεσβυτέρῳ, πάντων τῶν ἄλλων κρατίστην δοκοῦντι γενέσθαι, τὴν τε βασιλείαν ἐπέταξε, καὶ ἀπὸ Ἰταλίας ἀγόμενος αὐτῷ γυναῖκα τοῦ Μονφερρατίας ἡγεμόνος θυγατέρα, ἐπισκεπὴν μὲν τὸν τρόπον, ἀρῆθ δὲ τὴν ἑβίαν, διαδήματι ταινωύσας, ἀρχιερεῖα τε καὶ βασιλεία ἐστήσατο τοὺς Ἕλλησι. Ταύτην μὲν οὖν, ὡς οὐτε συνήκει, οὐτε συνεγίγνωτο, ἐς ἔχθος ἀφικόμενος, καὶ ἀρῆδως ἔχων αὐτῆ

A parum succederet, angebatur maxime. Nam Mechemetes æquitatis amantissimus erat, et egregie optimates Turcorum colere norat, moribusque erat tranquilluss et placidus. Hic dicebat, Mustapham haud legitimum, verum supposititium esse Pajazitis filium, ut qui nullo, vel parvo indicio patrem et fratres repræsentaret. Filium Pajazitis Mustapham excessisse e vivis, seque Mustaphæ veri filii Pajazitis mortem accepisse a viro integerrimo et justissimo, qui sibi eam pro certo nuntiavit. Mustaphas, cum coeptis parum succederet, abijt ex Dacia: et res suas meliore statu fore credebat, si se contulisset ad Græcos, sic in medio Mechemetis regno constitutus. Iracundo itaque animo, relicta Dacia, per Thraciam contendebat

B Thermam, quæ urbs est Græcorum. Ibi veniens in colloquium cum Græcorum duce, et urbem ingressus, captus est. Mechemetes ubi rescivit fratrem suum pervenisse Thermam, confestim omni mora posita, Thermam summa celeritate adhibita profectus est: assumptoque exercitu, fratrem quærebat apud Græcos. Dux Græcorum, qui Thermam regebat, nuntium ad Byzantium regem ire jubet, ut dicat quid egerit cum Mustapha: narraret quoque advenisse Mechemetem, et postulare sibi dediti Mustapham, ut fratrem supposititium, et sui generis maculam. Rex misso legato, pactum inijt cum Mechemete quod jubebatur Mustapham in vincula dare, nec quoque inde abire ipsum pateretur: pactum hoc jurisjurandi religione

C 108 formarunt. Mustapham igitur una cum Smyrnæ duce Zunalte, qui cum eo Thermam advenerat, accesseratquo belli contra Mechemetem adjutor, in arce Epidauri in carcerem dedere vinctos. Græci tempore longo eos in vinculis asservarunt. Postea ducti sunt in Imbrum et Lemnum, ubi quoque in carcere captivi delituere usque ad Mechemetis obitum. Cum igitur Græci hac in re morem gessissent Mechemeti, et quasi gratiam reulissent, in carcere condentes Mustapham, accidit ut in posterum quæcunque vellent, facile apud regem Mechemetem impetrarent. Tunc quidem cum experirentur regis favorem

sunt usi. Peloponneso eam inducere formam, quam

D Emmanuel habuit filios, Joannem seniore, quem Græcis regem dedit: Andronicum et Theodorum, præterea Constantinum, Demetrium et Thomam. Joanni seniori, qui reliquis vir melior esse apparebat, regnum commisit. Eidem uxorem dedit ex Italia Montferratiæ principis filiam, moribus quidem præditam optimis, cæterum forma illiberali. Diademate igitur caput filii cingens, cum regem et pontificem Græcorum esse jussit. Uxorem, quam ex Italia petierat, non perinde ob formæ turpitudinem amabat. Proinde nec colabatur, nec etiam Veneris sœdus cum ea inibat;

Notulæ marginales.

¹⁰⁸ Μονφερράτου, in al. ut in c.

tantum mulieris obrepserat fastidium. Mulier, A
advertens se marito esse invisam admodum, na-
viam conscendit, et ad genere propinquos se recep-
pit. Ipse interim matrimonio sibi junxit Sarmatiae
(quæ et Russia) principis filiam. Ille quidem in
istum modum affectus regno praefuit. Andronico
autem imperio regendam concessit Thermam, qui
virtute post Joannem secundus inter filios regis
erat. Cum aliquanto tempore supervixisset, in
elephantiasim incidit. Thermam quoque, ut quæ
non amplius retineri posset, propter res civitatis
admodum accisas, Venetis vendidit. Cum igitur
judicarent eam venditionem tum sibi tum urbi ex-
pedire, parvo pretio accepta, eam Venetis tradi-
dit. Andronicus autem profectus ad fratrem in Pe-
loponnesum, victum in Mautiuea Laconiae habuit.
Morbus cum indies invalesceret, tandem vita lunc-
tus est. Theodorum, qui defuncti quoque filius
erat, misit ad fratrem Theodorum Porphyrogeni-
tum, ut eum Peloponnesi successorem relinqueret.
Quem suscepit, et ut fratris et necessarii filium
apud se detinuit; quo mortuo, quemadmodum
convenerat, successit in Peloponnesi administra-
tionem. **110** Hic ubi imperio potius est, uxorem
accepit ex Italia, filiam Malatestæ ducis Marchiæ,
quæ formæ venustate et reliquis mulierum doti-
bus admodum præstabat. Postea cum odium, de-
hinc discordiæ id matrimonium invasissent, odio,
quo uxorem prosequeretur, permotus, ad Naza-
reorum schema migrare statuit. Cum autem jam
animo fixus est, Nazareorum suscipere habitum,
accersivit fratrem, ut ei regnum tribueret, opes-
que. Verum haud multo post voluntatem mutavit,
cum eum optimi quique ab isto instituto dehorta-
rentur, nec eum ad hanc vitæ formam transire
sincerent. Senior Theodorus non tulerat filios ex
Rhainerii filia: verum nati sunt ei filii nothi;
nam duxit uxorem Athenarum principis filiam,
quæ omnes sui sæculi formosas anteire dicebatur.
Rhainerius (19) hic Corinthi et Athenarum prin-
ceps exstitit: Beotiæ quoque imperavit, et usque
in Thessaliam processit. Imperium hoc modo nac-
tus est. Cum contra Græcos, sic instigante Ro-
mano pontifice, expeditionem sumerent Galli et
Veneti, tum etiam Neapolitanus rex, necnon Tyr-
renorum et Jannensium viri potentissimi profecti
sunt, ut Peloponnesum et reliquam Græciam subige-
rent. Et Peloponnesum quidem ceteri in ditionem
redegerunt. At Jannenses qui erant de familia Za-
chariarum (20), ceperunt Achaïam et Elidis par-
tem maximam; occuparunt et Pylum, necnon
Messanæ regionem haud parvam, ut etiam in La-
coniam irrumperent. Mediterraneam regionem Pe-
loponnesi obtinere Græci Peloponnesiaci. Univer-
sam maritimam Peloponnesi oram capientes te-
nerent Celtiberi occidentales, necnon Jannenses

ἐπὶ τινι χρόνῳ. Καὶ ἦ τε γυνὴ τοῦ βασιλέως ἐνεί-
ρα ἐς αὐτὴν τὸν ἄνδρα ἀηδῶς ἔχοντα, καὶ αὐτὴν
ἀπειθάνεσθαι τῷ ἀνδρὶ ἐς τὰ μάλιστα, ἐπιβδῆτα
νεώς, ἤγετο ἀποπλέουσα ἐπὶ Ἰταλίας παρὰ τοὺς
προσέχοντας. Ἠγάγετο δὲ γυναῖκα, τὴν ἀπὸ Σαρμα-
τίας, τοῦ Σαρματιῶν ἡγεμόνος θυγατέρα. Οὗτος μὲν
ὦν οὕτω διατεθεὶς ἐβασίλευεν, Ἀνδρονίκῳ μὲν τῆν
τε Θέρμην ἐπέτραψεν οἰκεῖν, ἀνδρὶ οὖν ἀγευνεί,
μετὰ γε Ἰωάννην τὸν βασιλέα, καὶ ἐπὶ τινι χρόνῳ
διαγενόμενος, ἐς νόσον περιήλθεν ἐλεφαντίαιον. Καὶ
τὴν Θέρμην ἀπέδοτο τοῖς Οὐνετοῖς, ὡς τῆς τε πό-
λεως οὐκ ἔτι ἐπιτηδείως ἔχουσης ἐς φυλακὴν αὐτῆς;
καὶ σφοῖς τὰ πράγματα πονήρως ἤδη ἔχοντα. Καὶ
ὡς ἐδέξατο ἤδη αὐτοῖς, ταύτη σφοῖς τε αὐτοῖς, καὶ
τῇ πόλει ἀμεινον ἐσοθαι, ἀπέδοτο ταύτην τοῖς Οὐνε-
τοῖς οὐ πολλοῦ τινας. Ἀνδρόνικος μάλιστα ἐς Πελο-
πόννησον παρὰ τὸν ἀδελφὸν ἀφικόμενος, τὴν τε διαί-
ταν εἶχεν ἐν Μαντινείᾳ τῆς Λακωνικῆς, ἐς ὃ δὲ ἐπι-
κρατοῦντος τοῦ νοσήματος ἤδη τελείως ἐτελεύτησε.
Τὸν δὲ Θεόδωρον τοῦτου παῖδα δυντα βασιλεύει; Ἐμ-
μανουήλως ἐπιπόμψει παρὰ ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον
τὸν Πορφυρογέννητον, ἐφ' ᾧ διάδοχόν τε τὸν παῖδά
καταλιπεῖν ἐπὶ τῇ Πελοποννήσῳ. Καὶ ὡς ἐδέξατο
τοῦτον, ἀδελφοῦ τε παῖδα, καὶ ἐπιτηδείου, εἶχε τε
παρ' αὐτῷ, καὶ ὡς ἐτελεύτα, κατέλιπε τὴν ἀρχὴν
αὐτῷ. Οὗτος δὲ ὡς ἐς τὴν ἡγεμονίαν κατέστη, ἔγ-
με τε γυναῖκα ἀπὸ Ἰταλίας, θυγατέρα Μαλατίστα,
τοῦ Μάρκης ἡγεμόνος, τῷ τε κάλλει διαπρέπουσα,
καὶ τῇ ἄλλῃ κοσμήσει. Ὑστερον μάλιστα, ὡς ἐς μί-
σος, τε ἀφίκετο τῇ γυναικί, καὶ ἐς ἔχθος ἀφικόμενος,
ἐς διαφορὰν κατέστη, ἐς τὴν Ναζηραίων διαίταν ὥρ-
μητο γενέσθαι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μετεπέμπετο
ἐπὶ τὴν ἀρχὴν. Ὡς ἐπεὶ οἱ ἐδόκει ἰέναι ἐς τὸ Να-
ζηραίων σχῆμα, τὴν τε ἀρχὴν ἐπιτρέψων αὐτῷ, καὶ
τὴν οὐσίαν. Οὗτος μάλιστα οὐκ εἰς μικρὰν αὐθις με-
τέβαλλεν, ἀποτρεπομένων τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἀπὸ
τοῦτου, καὶ οὐκ ἐπιτρεπόντων ἰέναι αὐτῷ, εἰς ὃ ὥρ-
μητο. Τῷ μὲν οὖν πρεσβυτέρῳ Θεόδωρῳ τῷ πατρίῳ
παῖς οὐκ ἐγένετο ἀπὸ τῆς Ῥαινερίου θυγατρὸς, νό-
θοι δὲ ἐγένοντο. Ἠγάγετο γὰρ οὗτος τὴν τοῦ Ἀθη-
νῶν τυράννου θυγατέρα, πασῶν δὲ λεγομένην εἶναι
καλλίστην τῶν εἰς ἐκείνον τὸν χρόνον κάλλει δι-
νεγκουσιῶν. Ῥαινέριος δὲ οὗτος Κορίνθου τε ἐτυράν-
νευε, καὶ Ἀθηνῶν, τῆς τε Βοιωτίας ἐπήρξεν, ἔπει-
τὲ ἐπὶ Θετταλίαν χωρῆσαι. Ἐπήρξε δὲ τρόπῳ τοιοῦτος.
Ὅποτε ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐνάγοντο; τοῦ Ῥωμαίων
ἀρχιερωῶς ἐστρατεύοντο οἱ ἀπὸ τῆς Ἰσπερας Καλτοῖ
τε ἄμα, καὶ Οὐνετοῖ, τότε δὴ καὶ οἱ ἀπὸ Νεαπό-
λεως τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπὸ Τυρρηνῶν ὥρμητο ἄν-
δρας Ἰανυῶν μέγα δυνάμειοι ἐπὶ τὴν τῆς Πελοπον-
νήσου τε ἄμα καὶ τῆς ἄλλης, Ἑλλάδος καταστρο-
φὴν. Καὶ τὴν μάλιστα Πελοπόννησον κατεστρέψαντο
ἄλλοι τε, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰανυῶν μοίρας, τοῦ οἴκου Ζα-
χαριῶν, τὴν τε Ἀχαΐαν καὶ Ἠλιδοῦ; τὰ κλειῶν, καὶ
δὴ καὶ Πύλον, καὶ Μεσσηνίαν χιώραν οὐκ οἰκίη; ἔπει-
τὲ ἐπὶ Λακωνικὴν ἰλῆσαι. Τὴν μάλιστα μεσόγειον τῆς

Notulæ marginales.

(19) Gregoras et Facellus huic Rogerium de Em-
puris faciunt.

(20) Giachariorum.

Πελοποννήσου κατέχον αὐτοὶ τὴ Πελοποννήσιοι Ἐλ-
 ληνας. Εὐμπασαν δὲ τὴν παράλιον τῆς Πελοποννήσου
 αἰ ἀπὸ τῆς ἐπιέρως καταστρεψάμενοι εἶχον, Κελτοὶ
 τε δὴ καὶ Κελτίθηρες, καὶ τῶν Ἰανυῶν καὶ Τυρ-
 ρηῶν ἄλλοι τε, καὶ δὴ καὶ Ῥαινέριος ἀπὸ Φλωραν-
 τίας ἀφικόμενος ἐπὶ τῆ γε στρατιᾷ ταύτῃ τοῦ οἴ-
 κου τῶν Ἀζαϊῶν, τὴν τε Ἀττικὴν κατέσχε, καὶ
 Βοιωτίαν, καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται, καὶ Φωκαί-
 δας χώρας τὰ κλειῶ. Αἰγυρες μάντοι τὴν Εὐβοίαν
 πολλῶ ἐτι καλαιότερον κατέσχον· ἀφ' ὧν ἐπιτρα-
 πέντες αἱ Οὐανέτοι, ἐπὶ ῥητῶ τῆς νήσου ἐπίδησαν.
 Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ βραχὺ προΐδντες, Εὐμπασάν τε
 τὴν Εὐβοίαν κατέσχον, ἐς διαφορὰν σφίσι τῶν Αἰγύ-
 ρων ἀφικνουμένων, καὶ τὴν τε χώραν καὶ προσό-
 θους αὐτῶν, ὅσοι τοῖς Οὐανέτοις ἐπιτήδειοι ἐτύγα-
 νον ὄντες, εἰσέτι καὶ νῦν διατελοῦσιν ἔχοντες, καὶ
 κατὰ ταῦτα ἑμμένοντες. Ἐφ' οἷς σπινδόμενοι αὐ-
 τοὶ; ἐνυπόδησαν κατὰ τὴν νήσον οἱ Οὐανέτοι. Ὁ μάν-
 τοι Ῥαινέριος, καὶ οἱ Κελτίθηρες, καὶ Κελτῶν ὅσοι
 ἐπὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος καταστρεφὴν ἐγένοντο, πολλῶ
 ὄντων τούτων φαίνονται ἀφικόμενοι ἐπὶ τὴν χώραν
 ταύτην. Ῥαινέριος δὲ καὶ πολλῶ ἐτι νήλυ; ὧν,
 ἐπιγαμίαν τε πρὸς τοὺς ἐν τῇ Εὐβοίᾳ Αἰγύρων ποιη-
 σάμενος, καὶ Προδυμοῦ τινος θυγατέρα ἔγημε, καὶ
 τὴν τε χώραν κατασχὼν, Κόρινθον τε ἐχειρῶσατο,
 καὶ τὴν Πελοπόννησον ἐπανόαι δτι τάχιστα ὄφ' αὐτῶ
 τοιξασθαι. Ὑστερον μάντοι ἀφικουμένου τοῦ Ἐλ-
 λήνων βασιλέως ἀδελφοῦ, ἐπιγαμίαν πρὸς τοῦτον
 ἐπαποίητο, καὶ θυγατέρα ἠρμόσατο τούτῳ τῇ ἡγε-
 μῆν Θεοδώρῳ, κάλλι, ὡς ἔφη, παῶν τῶν τότε
 ἐπαφῶσαν, καὶ τὴν τε Κόρινθον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ
 τελευτῇ κατέλιπεν. Ὑπίσχετο γάρ ὄπότε αὐτῶ τὴν
 θυγατέρα ἠρμόσατο ἐς φερρὴν αὐτῶ ταύτη, ἐπιθεῖν
 τελευτήσῃ· ἠρμόσατο δὲ καὶ ἑτέραν αὐτοῦ θυγατέρα
 Κροσούλῳ ἐφ' Ἀκαρνανίας τε καὶ Αἰτωλίας ἡγεμῆνι.
 Ὁύτος γάρ, ὡς αἱ τῆς χώρας ταύτης ἀρχοντες πρὸ-
 τερον προσήκουσιν; τε ἦσαν τοῦ Παρθενόπης; τῆς
 Ν.σπιδίας καλουμένης βασιλέως· καὶ ὡς ὄπὸ τε
 τῶν περὶοίκων καὶ τῶν ταύτῃ ἰθὺν ἀπληκύνοντο
 ἐκ τῆς χώρας ἀρχοντες ἀκαλατῶμενοι ἐπὶ Ἰταλίας,
 Κεφαλληνία δὲ καὶ Ζάκυνθος, καὶ αἱ Ἐχινάδες νῆ-
 σαι, ἴσαι ταύτῃ ὄχημαίαι ἐτύγαγον, ἐς τουτοὶ τὴν
 βασιλέα τετραμῆναι, ἄρμωστήν τε ἰδίχοντο, καὶ
 ἀρχοντες τοῦ βασιλέως Παρθενόπης. Ἀφίχοντο μὲν
 δὴ καὶ ἄλλοι πρότερον ἄρμωσαι εἰς τὰς νήσους ταύτας, ἐν
 δὲ δὴ καὶ Κάρουλος οὐροσιν, ὁ τῆς οἰκίης.
 Τόσον καλούμενος, ἔχων ἑταίρους μεθ' ἑαυτοῦ ἄνδρας ἀγαθοῦς,
 τὸν τε Ῥῶσον, καὶ Γυλῶν, καὶ Μ-
 λιζάρτην. Καὶ ὡς ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ διατρίβοντες,
 προσέσχον τε τῇ Ἠπειρῷ, ἐπαγομένους τῶν Παι-
 ρωτῶν, τὴν τε χώραν ἐκίχασαντο σφίσι ἐπήκουον·
 καὶ κατὰ βραχὺ τὴν τε Ἀκαρνανίαν.

Ἄλβανοι δὲ ὄρμημένοι ἀπὸ Ἐπιδάμου, καὶ τὸ
 πρὸς τὸν βοιωτῶν Θεσσαλίαν τε ὄπηγάγιντο σφίσι,
 καὶ τῆς μεσογαίου Μακεδονίας τὰ πῆλω, Ἀργυρο-
 πολίτην τε, καὶ Καστορίαν. Ἀφικόμενοι δὲ ἐπὶ
 Θεσσαλίαν, τὴν τε χώραν σφίσι ἐποχείριον ποιησά-
 μενοι, καὶ τὰς πόλεις ἐπιδαλόμενοι, κατὰ σφᾶς ἐνέ-

et Tyrreni. Rhainerius cum ab Florentia veniret
 in expeditionem hanc (erat enim ortus ex familia
 Azecolorum sive Acrojolorum), Atticam et Boeotiam,
 ut ante dixi, in ditionem accepit. Nactus est
 et Phocensium regionis pleraque. Ligures Euboiam
 longis temporibus retro ceperant: qui permisissent
 Venetis, certis conditionibus et pactis in insulam
 ascendere. Posthac paulatim progressi, Euboiam
 universam occuparunt, cum intercessissent discor-
 diae inter Venetos et Ligures (21). Regionem istam
 et reddius, quia placebant, Veneti adhuc habent
 conditionibus et pactis iisdem, quibus in eam in-
 sulam pervenerunt; quae quidem bona fide colue-
 runt. Rhainerius, Celtiberi Gallique, quotquot
 bello Græcos lacebabant, longo tempore deinceps
 post Venetos et Ligures in istam regionem appu-
 lisse videntur. Rhainerius quoque IIII advena
 existens, affinitate juncta cum Liguribus quia Euboi-
 am tenebant, Prothymi (22) cuiusdam filiam
 uxorem sibi associavit. Hinc regionem cum occu-
 pans, etiam Corinthum subegit. Peloponnesum
 quoque subijcere animo agitabat. Postea cum ad
 ipsum veniret frater Græcorum regis Theodorus,
 inter se affinitatem fecerunt; nam uxorem dedit
 Theodoro duci filiam suam, quæ formæ elegantia
 omnes antecedebat; Corinthumque, ubi mortuus
 esset, ei concessit. Promiserat enim Rhainerius,
 ut dotis nomine, ubi primum ipse defunctus fue-
 rit, Corinthum accipiat. Filiam suam alteram de-
 spondit Carolo Acarnaniæ et Ætolia principi (23).
 Duces regionis illius priores pertinebant ad regem
 Parthenopis, quæ nunc Neapolis vocatur. Cum a
 finitimis et vicinis gentibus expellerentur suis se-
 dibus, dure destituta. Cephalenia, Zacynthus et
 Echinades insulae, ad istum regem conversæ, præ-
 lectum et principem ab eo acceperunt. Venerant
 jam olim et alii præfecti et principes in insulas
 istas. Ibi tum Carolus ille de familia Tocorum ha-
 buit secum viros spectatae virtutis, Rhosum (24),
 Gidium sive Guidonem, Myleiæresem. Et cum Ce-
 phallenia moras traheret, animum in Epirum in-
 tenderunt; adjunctisque Epirotis, regionem quam
 habebant subjectam, in ditionem acceperunt; pau-
 latimque etiam Acarnania in ditionem venit.

Albani ruentes ab Epidamno, et ad orientem
 properantes, Thessaliam et Mediterraneæ Mac-
 donia pleraque, Argypolichnam et Castoriam
 dominio suo addiderunt. Advenientes deinceps in
 Thessaliam, urbes inter se sunt partiti, regionem-
 que, ut qui pastores essent, nec ullo in loco fixas

Notulae marginales.

(21) Ann. 1301.

(22) Philippi de Oria. 1251.

(23) E familia Techiorm sive Topiorum Bœne-

ventana.

(24) Jacobus de Rozza, Dominicus Gilius, Gottfri-
 dus Mili.

sedes haberent, depascebantur. Postquam autem A in Acarnaniam pervenere, Acarnaniæ principe il-
 permittente, etiam eam regionem pecoribus de-
 pascendam objecerunt. Postea convenit inter ipsos,
 ut insidias tenderent Græcis, utcumque tamen res
 cecidisset. Et sane duci Issaco (25), qui venatum
 profectus erat, Albani venientes insidias struunt
 duce Spata (26). Qui cum foret vir impiger, et ad
 omnia audax, plurimum suis eo tempore audacia
 et fortitudine profuit. Ducem Issacium eo loci
 confecerunt. Hinc continuo incursionem in regio-
 nem ejus facientes, eam subegere, virosque quos-
 cumque in agris deprehenderunt, cepere vivos.
 Postea obsidentes Arten (quam olim Ambracia)
 Acarnaniæ urbem, haud cessarunt priusquam
 eam occupassent. Hanc regionem subigentes, haud
 abstinebant ab occidentalium regione, quam I I 2
 miris modis evastabant, nunquam quieti se tra-
 dentes. His moti principes Neapolitani, ab Cor-
 cyra insula (27) pergentes (insulam enim istam ea
 tempestate Parthenopes reges tenebant) et copias
 contrahentes proficiscebantur contra Acarnaniam,
 ut Albanos ex sua regione deturbarent, et Arten
 Acarnaniæ urbem captam recuperarent. Qui ad-
 venientes, Arten obsederunt, bellicasque machinas
 muro admovent, ut urbem vi caperent. Spatas
 Albanorum dux haud intra moenia se continebat,
 sed extra urbem obambulans consulebat Albanis,
 quos in unum collegerat, ut se prompte sequerentur
 ad præsentis periculum. Quo impigre facto, oppri-
 munt subito Italorum exercitum oppugnationi
 intentum, quos in fugam compellunt, plurimis
 partim necatis, partim captis. Socius et auxilia-
 ris aderat in eo prælio Prialupas Ætoliæ princeps
 Triballus affinis Spatæ duci Artæ. In hunc mo-
 dum Spatæi Acarnaniam occuparunt. Postea Caro-
 lus cum proficisceretur ab insulis cum suis sociis,
 necnon aliis quibusdam qui in societatem belli
 venerant, offensi Albanorum tyrannide, regionem
 Acarnaniæ subegerunt. Præterea eripuerunt Ætoli-
 am Izaulo (28) regenti Dromætorum urbem et
 Ætoliæ. Imperium Ætoliæ antea penes Thomam
 Prialupæ Triballi filium fuit, et hoc pacto in
 Izaulum pervenit. Cum adjuvaret Prialupas Spa-
 tan, et Albanos in bello quod gestum est cum
 Italis, Arten metropolim Acarnaniæ obsidentibus,
 evenit ut in eo prælio captivi complures, qui ge-
 neris claritate exercebant admodum, in manus
 venirent. Inter captivos hos exstitit et Izaulus e
 grege optimatum: qui adolescens regis Parthe-
 siopes nuncupabatur. Forma erat liberali, et
 quantum ad mores attinet, æquus et placidus.
 Nunc cum plurimis alijs captivum trahens Prialu-

μοντο τὴν χώραν. Νομάδες τε ὄντες, καὶ οὐδαμῆ ἐτι
 βίβαιον σφῶν αὐτῶν τὴν οἰκησιν ποιούμενοι. Ἐπεὶ
 δὲ καὶ ἐς Ἀκαρνανίαν ἀφικόμενοι, γνώμη τοῦ ἡγε-
 μόνος Ἀκαρνανίας, ἐπιέμενον ὡς αὐτοῖς τῆς χώρας,
 ἐνέμοντό τε τῆδε τὴν χώραν. Μετὰ δὲ ταῦτα συνί-
 σταντο ἄλλήλοις, ὡς τοῖς Ἕλλησιν ἐπιθησόμενοι.
 ὅπως ἂν αὐτοῖς προχωροῖη· καὶ δῆποτε τοῦ ἡγεμό-
 νος, Ἰσαάκιος δ' ἦν τοῦνομα, ἐπὶ ἄγρην φοιτῶντος
 ἀφικνουμένου, ἐπίθεντό τε αὐτῷ οἱ Ἄλβανοί, ἡγου-
 μένου αὐτοῦ Ἰσάτα, ἀνδρὸς ὀρμήν τε καὶ τόλμην
 ἐπιδεικνυμένου σφίσι ἐν τῷ τότε παρόντι, εὐμφο-
 ρον ἐς τὰ παρόντα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀδόκιμον. Καὶ
 τὴν μὲν ἡγεμόνα αὐτοῦ ταύτη ἀνεβλῶν· τὴν δὲ χῶ-
 ραν αὐτίκα ὑπεκλιπόντες κατέσχον τε καὶ ἐζώγη-
 σαν τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς συλλαμβάνοντας, ᾧ ἂν περι-
 τῶχοιεν. Μετὰ δὲ ταῦτα πολιτοποιοῦντές τε Ἀρτην
 τῆς Ἀκαρνανίας πόλιν, παρεστήσαντο. Καὶ τὴν χῶ-
 ραν ταύτην ὑφ' αὐτοῖς ποιησόμενοι, τὴν τῶν Ἰσπε-
 ρίων χώραν ἐδήσαν, οὐδὲν ἐτι ἐς ἡσυχίαν ἐνδιδόντες.
 Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ τῆς Νεαπολιέως ἄρχοντες, ἀπὸ
 Κερκυράς τῆς νήσου ὀρμώμενοι (εἶχον δὲ τότε τὴν
 νήσον οἱ Παρθενόπης βασιλεῖς), καὶ παρασκευασόμε-
 νοι στρατὸν, ἔλτο ἐπὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, ὡς τοὺς τε
 Ἄλβανούς τὴν χώραν ἀφαιρησόμενοι, καὶ Ἀρτην
 τῆς Ἀκαρνανίας καταστρεφόμενοι λαβόντες. Ἀφι-
 κόμενοι δὲ ἐς Ἀρτην, τὴν τε πόλιν ἐπολιόρκουν, καὶ
 μηχανὰς προσέφερον τῷ τείχει, ὡς αἰρήσαντες.
 Σπάτας δὲ ὁ τῶν Ἄλβανῶν ἡγεμὼν, οὗ γὰρ εἰσθεῖ
 ἐς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐκτὸς περιήει τὴν χώραν, τοὺς τε
 Ἄλβανούς συλλέξας ἐς ταυτὸ, καὶ βουλευσάμενος,
 ὡς αὐτῷ εἶποντο ἐτοίμως εἰς τὸν κίνδυνον, ἔφω
 ἐπισπέντουσι τῷ Ἰταλῶν στρατεύματι, ὃ ἐπολιόρ-
 κει τὴν πόλιν, καὶ τριψάμενοι ἐς φυγὴν, πολλοὺς
 μὲν διέφθειραν, τοὺς δὲ πλείους ἐζώγησαν. Συνε-
 πηλάζετο δὲ αὐτοῖς ἐς τὸνδε τὸν πόλεμον καὶ Πριά-
 λουκας ὁ τῆς Αἰτωλίας ἡγεμὼν, ἀνὴρ Τριβαλλίδης, ὃς
 ἐπιγαμίαν πρὸς τὸν Σπάταν, τῆς Ἀρτιῆς ἡγεμόνα,
 ἐπεποίητο. Οὕτω μὲν ὅν κατέσχον οἱ Σπαταῖοι τὴν
 χώραν τῆς Ἀκαρνανίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ὀρμημένου
 τοῦ Καρούλου ἀπὸ τῶν νήσων σὺν τοῖς ἑταίροις αὐ-
 τοῦ, καὶ τινῶν τῶν τῆς χώρας, ἅτε δὴ ἀχθόμενον
 τῇ Ἄλβανῶν τυραννίδι, τὴν τε χώραν κατεστρέψαν-
 το τῆς Ἀκαρνανίας· πρὸς δὲ καὶ τὴν Αἰτωλίαν,
 ἀφελόμενοι Ἰζάουλον τὸν τότε ἡγεμονεύοντα Δρο-
 μαίωνων τε τῆς πόλεως, καὶ χώρας τε τῆς Αἰτωλίας
 ἤδη. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς Αἰτωλίας οὕσα τὸ πρότερον
 Θωμᾶ τοῦ Πριαλοῦπων Τριβαλλοῦ, περιήλθεν ἐς
 τοῦτον δὴ τὸν Ἰζάουλον τρόπῳ τοῦδε. Ὡς συνεπι-
 λάθετο ὁ Πριάλουκας τῷ τε Σπάτῃ καὶ τοῖς Ἄλβα-
 νοῖς ἐς τὸν πρὸς Ἰταλοὺς πόλεμον, πολιτοποιοῦντας
 Ἀρτην μητρόπολιν τῆς Ἀκαρνανίας χώρας. ἔαλω-
 σαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἄλλοι τε πολλοὶ τῶν παρῆ
 σφίσι ἀδοκιμούντων τῷ γένει, καὶ δὴ καὶ Ἰζάου-

Notulae marginales.

(25) Oni et Musachius.
 (26) Spatafora.

(27) Coreyra a Rogerio capta, circa an. 1150.
 (28) Iniro de Daulos. *Al. Izaulo.*

²⁵ ἡγεμὼν, R. ut in c. ὁ αὐτοῖς. Sic etiam R. ὁ αἰρήσαντες R. ut in c.

λος, εἰς τῶν ἀρίστων λεγόμενος γενέσθαι τοῦ Παρ-
 θενόπης βασιλέως νεανίας, τῆ μὲν εἶδος οὐκ ἀηδῆς,
 ἐπιεικῆς δὲ τὸν τρόπον καὶ ἡσύχιος. Τοῦτον σὺν πολ-
 λοις ἄλλοις ἀγόμενος ὁ Πριάλουπας εἰς τὰ οἰκεία, ὡς
 ἀνδράποδά τε περιεῖπε, καὶ εἶχεν ἐν φυλακῇ, εἰς τὰ
 βασίλεια δεατρίδων, κατεῖχεν ὡς χρημάτων εἰς τοὺς
 προσήκοντας ἑσαυθιῖ ἀποδιδόμενος, ἣν αἰτοῖντο αὐ-
 τοῦς. Ἡ δὲ γυνὴ τοῦτου, ὡς ἑώρα τὸν νεανίαν, ἠράσθη
 τε αὐτοῦ· ἦν γὰρ καὶ εἰς ἄλλους πρότερον φοιτῶσα
 εἰς ἄνδρας, καὶ ἀκόλαστος. Συγγινομένη τοίνυν τῷ
 νεανίᾳ, καὶ ἐπιμαινομένη αὐτῷ εἰς τὸν ἔρωτα, συντί-
 θεται αὐτῷ ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ ἐπιβουλήν, καὶ ἐξηγουμέ-
 νης τῆς γυναικὸς εἰς τὴν κοίτην, ὡς ἀνεπαύετο
 Πριάλουπας ὁ ἡγεμὼν, ἀνιπλά τε αὐτὸν ἅμα σὺν τῇ
 γυναικί, καὶ ἅμα συγκατέσχει τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ.
 Ἐπειδὴ ἰτυράννευσεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τῇ πόλει,
 ἀλλ' ἐν τῇ γυναικί ἀρσεκόμενος. Ἡ μὲντοι δίκη
 τὸν Πριάλοπην οὐκ εἰς μακρὰν κατέλαθε τὸν
 παῖδα αὐτοῦ ἀπὸ ταύτης δὴ τῆς γυναικὸς γενόμενον
 αὐτοῦ. Τοῦτον γὰρ τοι, ὡς ἔφοιτα παρὰ βασιλέα
 Μωσεί, αἰτούμενος; συμμαχίαν τε καὶ ἐπικουρίαν
 ἐπὶ Κάρουλον, τὸν τότε δὴ Ἀκαρνανίας τύραννον,
 συλλαβῶν, ὥστε τὴν χώραν αὐτοῦ κατασεῖν, ἐξέκο-
 ψε τὸ ὀφθαλμῷ. Τὴν μὲντοι χώραν οὐδεὶς καταστρέ-
 ψατο τῆς Ἰωαννίνων πόλεως. Ἐπαγομένη τοῦτον δὴ
 τὸν Κάρουλον ἐπὶ σφίσιν ἄρχοντα, καὶ ἐπιτετραμ-
 μένου αὐτῷ δέπειν τὰ τῆς πόλεως πράγματα, καὶ
 ἀντιχομένου εἰς τὸν πόλεμον κράτιστα. Ἡ μὲντοι ἀρ-
 χὴ αὐτῆ Τριβαλλῶν οὖσα τὸ παλαιόν, οὕτω εἰς τε
 Ἰζάουλον, καὶ ἐπὶ Κάρουλον τὸν ἡγεμόνα περιήλ-
 θεν. Οὕτω δὲ δμῶ τῷ χεῖρι κατασχῶν οὗτος, καὶ
 τὴν πρὸς τῷ Ἀρχελῶφ χώραν, τὸ τε Αἰετὸν καλού-
 μενον, καὶ Ἀγγελοπολίχνην, εἰς τε ἐπὶ Ναύπακτον,
 τὸν καταντικρὺ Ἀχαΐας, ἐπεκράτει τῆς χώρας καὶ
 ἐτυράννευσεν ἐπὶ μέγα χωρῆσας δυνάμει, ἀνὴρ τὰ
 τε εἰς ἀρχὴν, καὶ εἰς τὸν πόλεμον δοκῶν γενέσθαι οὐ-
 δενὸς τῶν τότε ἡγουμένων λειπόμενος. Καὶ ἐν πολέ-
 μοις πρὸς τοὺς περιοίκους μέγα εὐδοκιμῶν, ἠγάγε-
 το, ὡς πρότερόν μοι ἐλέγετο, τοῦ Ἀθηῶν τε καὶ
 Κορινθίου ἡγεμόνος θυγατέρα εἰς γάμον. Τοῦτω τῷ
 ἡγεμόνι παῖς ἐγένετο νόθος· ἀπὸ γὰρ τῆς Εὐβοϊδος
 αὐτῷ γυναικὸς ἄρρενος οὐκ ἔτυχε γόνου. Νόθῳ δὲ
 τῷ παιδί ἦν ὄνομα Ἀντώνιος. Τοῦτω τῷ Ἀντωνίῳ
 τὴν τε Βοιωτίαν κατέλιπε καὶ τὴν Θηβῶν πόλιν· τὴν
 γὰρ Κορινθὸν κατέλιπε τῷ κηδεστῇ αὐτοῦ θεοδώρῳ
 τῷ βασιλέως ἀδελφῷ. Τὴν δὲ Ἀθηῶν πόλιν, ἀφελό-
 μενος ταύτην τὸ πρόσθεν τοὺς Κελτίθηρας ἀπὸ Να-
 βέρης*, εἶχον γὰρ δὴ καὶ ταύτην οἱ Ἰόηρες κατα-
 στραφόμενοι, κατέλιπε τοῖς Θυενατοῖς. Ὁ μὲντοι
 παῖς αὐτοῦ Ἀντώνιος οὗτος, ὡς παρὰ τοῦ πατρὸς
 παρεδέξατο τὴν τῆς Βοιωτίας ἀρχὴν· τὴν γὰρ δὴ
 Φυλακίδα χώραν ἄλλην, καὶ Λεβαδίαν ὑπηγάγετο
 Παιεζήτης ὁ Ἀμουράτω, προσθέμενος τῇ ἑαυτοῦ
 ἀρχῇ, ὡς πρότερόν μοι διεδήλωται· οὗτος δὲ σὺν ἐπὶ
 τοὺς Θυενατοῦς ἐξηγεγεχε πόλεμον, καὶ τὰς Ἀθήνας

pas domum, ut mancipium tractavit; eosque in
 custodia asservavit, moratus in regia, volens eos
 propinquis restituere, accepta pecunia, si venirent
 suos redemptum. Uxor Prialupa adolescentem
 visum amare cœpit. Erat enim istius mulieris in-
 genium, ut priusquam peteretur, peteret viros,
 præ intemperantia cui obnoxia erat. Cum igitur
 stupri consuetudinem cum adolescente habuisset,
 amore ardens et furens, cum adolescente insidias
 marito subornat. Mulier adolescentem ducit in
 cubiculum, in quo quiescere solitus erat Prialupas
 dux: ibique, adjuvans adolescentem mulier, Pria-
 lupas occisus est, et ipse ad imperii gubernacula
 ascendit. Cum autem sibi tyrannidem ad eum mo-
 dum parasset, nemini nisi mulieri soli placebat.

At ultio haud multo post secuta 113 est. Prialu-
 pas enim, qui filius ejus erat, patris nomen ge-
 gens, natus ex ista uxore, cum properaret ad re-
 gem Mosem, petens auxilium et præsidium contra
 Carolum (29) Acarnania principem, ut eam regio-
 nem in potestatem redigeret, captus est, oculique
 ejus eruti sunt. Regionem urbis Joanuiorum nemo
 subegit. Potuit enim Carolum sibi ducem: cui ubi
 primum urbis administratio est commissa, bellum
 fortiter admodum sustinuit. Regnum hoc, cum
 prius Triballorum foret, ad Izaulum et Carolum
 ducem in hunc modum descendit. Cum utraque
 teneret finitimam Archeloi regionem, quæ ea tem-
 pestate Actus vocabatur, et Argyropolichnam
 usque Naupactum, quæ est e regione Achaïæ, suo
 imperio admovit. Qui principatum administravit
 cum usque res suæ incrementa sumerent, pace
 belloque nulli ducum cederet; tandem cum bellis,
 quæ adversus finitimos gessit, plurimum gloriæ
 sibi peperisset, duxit, ut supra docuimus, Raine-
 rii Athenarum et Corinthi principis filiam. Huic
 duci natus est filius nothus; nam ex Euboide
 uxore stirps virilis haud nata est. Nomen filii no-
 thi erat Antonius. Huic testamento reliquit Bœo-
 tiam, et Thebas urbem; nam Corinthus cesserat
 genero Theodoro, regis fratri. Urbem Athenas,
 quæ prius Celtiberorum erat (nam et hanc tenere
 Iberi) sibi subjiciens, tandem Venetis reliquit.
 Filius Antonius a patre accepit Bœotix regnum;
 nam reliqua Phocensium regio et Lebadia vene-
 rant in potestatem Pajazitis, quas suo dominio
 adjunxit, ut supra memoravimus. Antonius contra
 Venetos bellum movit, et Athenas summa diligen-
 tia exercitibus circumsegit. Veneti ægre ferebant
 urbem suam obsidione premi: parant igitur eam
 obsidione solvere. Et cum statuissent hostili ani-
 mo proficisci contra Thebas, exercitum ex Eubœia
 quantum potuere compararunt, necnon reliqua
 quæ ad instruendum exercitum attinent, college-
 runt. Et ab Eubœia recta movent in Bœotiam, et

Notulæ marginales.

29) Daulum.

* Ναβέραι; R. ut in c.

contra urbem. Antonius ut accepit Venetos contra se cum exercitu pergere, suos in duas turmas partitur, quas locat in via per quam Venetos et Eubœenses iter facturos compertum habebat. Uiam posuit in fronte, alteram ut a tergo esset iter ingressis. Deinde expectavit donec hostes ex improviso in medium venirent.

ἐπ' αὐτὸν, λόγους ποιησάμενος διτοῦς κατὰ τὴν ἰδὴν, ἧ ἐκύθετο μέλλοντας διαπορεύεσθαι τοὺς τε Εὐβοίαις ἅμα καὶ Οὐνετοῦς, τὸν μὲν ἐνεδρεύσας ἐς τὸ πρῶτον τῆς ὁδοῦ, τὸν δὲ ἐς τὸ δευτέρον, ἐπιμένων ἐμβαλεῖν ἐς τὸ μέσον τοὺς πολεμικοῦς.

Venetii progrediebantur ad urbem Thebas, quæ aberat ab Eubola stadiis centum quinquaginta. Numerus autem eorum qui arma Thebis inferre parabant, complectebatur sex millia militum. Antonius, cum in insidias IIII hostes præcipitati essent, in hos undique coortus, habens in singulis turmis non ultra ter centenos, simul utrisque apprensus, hostes fugam arripere coegit, plurimis cæsis et captis. Etiam principes qui eorum regionem gubernabant, cepit vivos, Hinc cedens reversus est, unde digressus erat, ad obsidionem Athenarum. Ad hanc urbem copias habuit, donec quidam Athenienses pacto intercedente per prodilionem urbem hosti traderent. Deinde paucis diebus post et arcem quam obsidione urgebat, occupavit, princeps quo Atticæ et Bœoticiæ declaratus est. Cum autem venisset jam ante in Januas Pajazitis, superstitè adhuc patre, deinde quoque accessit Januas Mosis, Masulmanis, et Mechemetis : Januæ milites muneribus sibi conciliavit, et in regione sua admodum suaviter et tranquille in reliquum regnavit. Dicunt hanc virum cætera illustrem exstitisse. Deinde cum in ditionem redegisset Athenas, serunt euntium demum abire ad Januas regis, quas sibi familiaritate et arctissima necessitudine devinxit. Tyrannidem autem exercuit, ducta privati cujusdam Thebani uxore. Cum enim nuptiale sacrum peragentes in nuptiis cujusdam Thebani choreas ducerent, aderat et sacerdotis cujusdam filia, maritum habens forma quidem inculenta, moribusque venustis et modestis præditum. Hanc in ipsa chorea adamavit. Amore autem amens, hand multo tempore post eam sibi matrimonio junxit. Felicitèque vitam egit, cum principatum ad eum modum iustitiasset, quo sibi suisque et aliis maxime opportune habere videbatur. Aleoti (50) filium Æginæ principem, qui corporis fortitudine præstabat, generum ascivit, data ei quam adoptaverat, in uxorem, filia. Habuit et aliam filiam adoptivam, qua sibi generum paravit juvenem quendam ab Eubœia oriundum, claro loco natum. Postremo cum bellum inter ipsum et Venetos pace diremptum foret, pacatam amplexus est vitam. Aleoti filium Æginæ ducem, virum maxime sibi commoium, quando

ἐπολιόρχει, προσέχων ἐντεταμένως. Οἱ μὲντοι Οὐνετοὶ δεῖνδν ποιησάμενοι πολιορκησέσθαι τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ ἀμύνειν βουλόμενοι, καὶ ἐπὶ τὴν Θηβῶν διανοοῦμενοι πόλιν ἰέναι, στρατόν τε τὸν ἀπὸ τῆς Εὐβοίας, ἕσον ἠδύναντο συλλέξαντες καὶ ὀπίσμων, ἀπὸ τῆς Εὐβοίας ἐχώρου ἐπὶ τὴν Βουωτίαν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν. Ἀντώνιος δὲ πυθόμενος τοὺς Οὐνετοῦς

Ἐνταῦθα οὖν ὡς οἱ Οὐνετοὶ ἐπορεύοντο ἐπὶ τὴν Θηβῶν πόλιν, δίδχει δ' ἡ πόλις αὐτὴ ἀπὸ Εὐβοίας σταδίου ὡσαύτῃ, καὶ ἦσαν ἐξωπισμένοι τε ἅμα, καὶ πολλοὶ ὄντες ἐπὶ τὰς Θήβας, ἦσαν δὲ ἀμφὶ τοὺς ἐξακισχιλίους, ἐπιπεσὼν τούτοις ἄφω ὁ Ἀντώνιος.

ἔχων κατὰ τοὺς λόγους οὐ κλειούς τῶν τριακασίων, καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἅμα ἐπιφανείς τοις Οὐνετοῖς, ἐς φυγὴν τε ἐτρέψατο, καὶ πολλοὺς τε αὐτῶν διέφθειρε, τοὺς δὲ ἐζώγησε. Καὶ τοὺς τότε ἡγεμόνας τῆς χώρας αὐτῶν ἐζώγησε, καὶ ἀπῶν αὐθις ἐς τοῦκίω, ἐπολιόρχει τὴν Ἀθηνῶν πόλιν, ἐς ὃ δὴ προβοσταν συνθεμένων αὐτῷ τῶν Ἀθηναίων, τὴν τε πόλιν κατέσχε, καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον πολιορκῶν τὴν ἀκρόπολιν παρεστῆσατο, καὶ ἐτυράννιεν τῆς τε Ἀττικῆς ἅμα καὶ Βουωτίας. Καὶ ἀφικόμενος ἐς τὰς Παιαζήτω μὲν πρῶτα θύρας, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐτι περιόντος, μετὰ δὲ ταῦτα ἐς τὰς Μωσίου τε καὶ Μουσουλμάνω, καὶ δὴ καὶ Μεχμέτω θύρας, ἐθεράπευε τε χρήμασι τὰς βασιλέως θύρας. Καὶ κατὰ τὴν χώραν ἄρχων ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ διητάτο. Λέγεται μὲν δὴ καὶ οὗτος, καὶ δοκεῖ γενέσθαι ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα εὐδοκίμων, καὶ ἐπὶ τε παρέλαβε τὴν Ἀθηνῶν πόλιν, ἐπὶ τε τὰς βασιλέως θύρας οὐδὲν τοι πολλῷ ἀφικόμενος, ἐπιτηδεύους τε αὐτῷ σχεῖν, καὶ συνθήεις τοὺς ἀμφὶ τὸν βασιλέα. Ἐτυράννιεν δὲ γήμας γυναίκα ἀνδρὸς ἰδιώτου ἀπὸ Θηβῶν. Ὡς γὰρ ἀνήγον οἱ Θεβαῖοι χοροὺς ἐπὶ γάμω τινι, καὶ ἦν ἱερέως θυγάτηρ ὡς ἀνδρὶ γεγεννημένη, οὐκ ἀγῆδης μέντοι, τὸν δὲ τρόπον ἐπικαιχῆς τε ἅμα καὶ σώφρων, ἐράσθη τε αὐτῆς ἐν τῷ χορῷ ἅμα, καὶ ἐραστὴς ἀπάγεται ταύτην. Ἐπιμανείς δὲ τῷ ἔρωτι, οὐ πολλῷ ὕστερον ἔγημέ τε αὐτήν, καὶ εὐδαιμόνως βιοτεύων ἐτύχασεν, ἐφοκονομῶν τε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὸ ὡς κάλλιστα ἔχειν δοκοῦν ἅμα τοῖς τε ἐν τῇ χώρῃ καὶ τοῖς ἄλλοις. Οὗτος μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ Αἰγίνῃ ἀρχοντα Γαλεώτου ὁ παῖδα, τοῦ ἐπὶ ῥώμῃ σώματος ἐπισήμου ὄντος, ἐπιγαμίαν ποιησάμενος ἐπὶ θετῇ αὐτοῦ θυγατρὶ, καὶ ἀπὸ Εὐβοίας νεανίαν τῆς γεωργίου οἰκίας, κηδεσθῆν ἐπὶ ἐτέρῃ αὐτοῦ θετῇ ποιησάμενος, πρὸς τε τοὺς Οὐνετοῦς σπονδὰς τε ποιησάμενος, ἡσυχίαν ἤγε. Καὶ Γαλεώτου τὸν παῖδα, Αἰγίνης δὲ ἀρχοντα, ἐπιτηδεύον ἔχων, παρ' αὐτὸν φοιτῶντα ἐθεράπευε, καὶ σωφρονῶν ἐπὶ καλῷ βῆ τοῦ χρόνου διαγένητο, εὐδαιμόνων ἀπὸ τε τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν οἰκονομίας,

Notulæ marginales.

(50) Galeoti.

ὁ Ἀλεξίου, ut infra.

πλοῦτον αὐτοῦ περιποιούμενος, καὶ τὴν πόλιν ὡς οἷόν τε μάλιστα κοσμών. Τούτων μὲν οὖν περί ἐς το-
 τοῦτον ἐπιμηθεόμενος, ἐπάνειμι δὴ ἐπὶ Θεόδωρον,
 τὸν βασιλέως παῖδα, ἡγεμόνα Σπάρτης τε καὶ Ἑλλης
 Πελοποννήσου, ὡς ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ πατρῶου ἐξε-
 τρέφετο ἄμα καὶ ἐπαιδεύθη. Μετὰ δὲ ταῦτα κατα-
 λήσθη ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἡγεμῶν. Ἐς τοῦτο δὲ
 ἀφικόμενος, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Βυζαντίου
 βασιλεὺς, τὸν τε παῖδα καθίστη ἐς τὴν ἀρχὴν, καὶ
 ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ ἦδη τελευτησάτω λόγον ἐπιτήδειον
 ἐξεραγῆναι, διεξιὼν ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ, ἀπολο-
 φυρόμενός τε ἄμα τὸν ἐπιτήδειον ἀδελφόν. Καὶ μετὰ
 ταῦτα μεταπεμπόμενος τοὺς Πελοποννησίους ἐς
 Ἰσθμὸν, τὸν τε Ἰσθμὸν ἐτείχευε, καὶ φυλακὴν κα-
 ταστησάμενος αὐτοῦ, ἀπῆκε ἀποκλείων ἐπὶ Βυζαν-
 τίου, ἔχων μὲθ' αὐτοῦ καὶ τοὺς Πελοποννησίων ἀρ-
 χοντας ἐν φυλακῇ.

Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖς
 συνενέχθη ἐς ἐκεῖνον τὸν χρόνον. Ἐπὶ δὲ Μεχμέτῳ
 ἔμεινον σφίσι ἔχοντες ἐς τε τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐς τὴν
 ἕλλην αὐτῶν βιοτήν, ἐκεῖ ἡσφαλίζοντο τὴν πρὸς
 βασιλείᾳ Μεχμέτῳ εἰρήνην τε, καὶ σπονδὰς ἐμπα-
 δοῦντες, ὡς οἷόν τε μάλιστα αὐτοῖς, δι' ἃ δὴ καὶ ὁ
 βασιλεὺς Μεχμέτης ἐνεργεῖ, ὡς περὶ πλείστου
 ποιοῦντο τὴν αὐτοῦ εἰρήνην, καὶ πᾶν ὅτι οὖν μάλ-
 λον πεισομένους, ὥστε τὴν ξενίην σφίσι μὴ διαλύ-
 σθαι, ἐχαρίζετο τε αὐτοῖς ὁ τι ἦτο ἐν χάριτι ποιεῖ-
 σθαι αὐτοῖς, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐπὶ τῷ παιδί αὐτοῦ
 Ἀμουράτῃ. Ἦσθη γὰρ αὐτῷ δύο παῖδες, Ἀμουρά-
 τῆς μὲν ὁ πρεσβύτερος, Μουσταφᾶς δὲ ὁ νεώτερος,
 καὶ ἔτι παῖς ἓν. Τούτοις τὸν μὲν Ἀμουράτην ἐς τὴν
 Εὐρώπην διανοεῖτο καταλείπειν, τὸν δὲ ἕτερον ἐς τὴν
 Ἀσίαν βασιλείᾳ. Καὶ ἐπιδηλοῦντος τούτοις τὴν ἀρ-
 χὴν, ἐγκατέλειπε, ὥστε παῖδας ἐμμένειν οἷς ἐπέτε-
 ρε, τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, κατὰ ταῦτα συλλαμβάνειν
 ἢ τις ἀδικῆ, μὴ ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ τῷ ἀδικουμένῳ
 τιμωρεῖν κατὰ δύνανται. Ἐς τὴν μέντοι Δακίαν στρα-
 τήματα ἐπέστρεψε, τὴν τε χώραν ἐληξίζετο, καὶ
 Παννοδακίαν, Βρενέζω τοῦ Χότζα Θεορίζω θερά-
 ποντος ἡγουμένου τε καὶ ἔργα μεγάλα ἀποδεικνυμέ-
 νου· πρὸς δὲ καὶ Μιχαήλῳ τοῦ τῆς Εὐρώπης αὐτῷ
 στρατηγῷ, στρατιῶν τε ἄγοντος ἐπὶ τοῖς Παίονας,
 καὶ Παννοδακίαν, καὶ δὴ καὶ Ἰλλυριούς· Βρενέζῃ
 μίνο· ἔργα ἀποδεικνύμενα ἕξτε λόγου κατὰ τὴν Εὐ-
 ρώπην, ἄλλα τε καὶ ἐπὶ Ἰλλυριούς καὶ Παίονας, καὶ
 ἐπὶ Πελοπόννησον στρατεύσασάντων· πλείστα δὲ τῷ
 γίνουσι τούτου ἐπὶ στρατηγίας καθισταμένου, οὖν
 ταῖς Εὐρώπης ἰσχυροῦσι. ὥστε αὐτῷ αὐτίκα ἐπο-
 μένου, ὅπου ἂν ἐξηγοῖτο ἀπαρτῆσθαι κέρδη ὡς μέ-
 γιστα. Καὶ ἐπὶ τῶν Ἑνετῶν χώραν ἀφικόμενος, καὶ
 ἀνδρὶ ἀποδεδωκένῳ τὴν χώραν, ἐνδράποδα ἀπαγαγόμε-
 νων, κλοπεύει τοὺς ἐφεπομένους Τούρκων, καὶ
 μέγα ὄθειος ἀποδεικνύει ὡς ἐν βραχεί. Ἔστι δὲ
 καὶ φημιθεμημένα ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἀπανταχῇ οὐκ
 εἴδη Βρενέζῃ πεποιημένα, ὥστε ὡς μνημόσυνα ἐς
 τοὺς ἐπιγιγνομένους καταλείπειν. Ἔτερον μίνο:

A ad se venisset, magnifice venerabatur. Vitam vero
 suam cum temperanter instituisset, ad multam sene-
 ctam pervenit, feliciter vivens. Et quia imperium
 pulchre et decenter ordinavit, multas comportavit
 inde divitias. Urbem quoque, quam potuit maxime,
 aedificiis et reliquo apparatu exornavit. Horum cum
 hucusque mentionem fecerim, tempus est ut redeam
 ad Theodorum regis filium Spartaë et reliquæ Pelo-
 ponnese principem, qui educatus et disciplinis in-
 stitutus a Theodoro patre, 115 postea ab eodem
 mortuo principatum accepit. Ad hunc cum venis-
 set pater ejus Emmanuel Byzantii rex, principatum
 firmiorem et stabiliorem Theodoro fecit. Sermo-
 nem quoque funebrem habuit, et maximo mœrore
 affectus volutabatur super filii sepulcro. Postea
 advocans Peloponnesios in Isthmum, muro eum
 includere aggressus est. Cui cum imposuisset
 præsidium, Byzantium repetiit, habens secum in
 vinculis Peloponnesiorum duces.

Hæc quidem sunt quæ ea tempestate regibus
 Græcorum evenerunt. Imperante Mechemete, bene
 se res Græcorum habebant, tum quantum ad re-
 gnum, tum quantum ad reliquum vivendi pertinet
 modum. Postquam in fœdus et pacem coierant cum
 Mechemete, nihil antiquius Mechemetes ducebat,
 quam summa ope niti ut Græci quamplurimum istam
 pacem facerent. Proinde quidvis potius malebat
 quam ut peregrini cum his in colloquium congre-
 derentur. Nec cessabat in eos dona conferre, quæ-
 cumque iis grata fore arbitrabatur. Reliqua etiam
 C faciebat propter filium suum Amuratem. Erant en-
 nim ei duo filii, Amurates, qui natu erat maximus,
 et Mustaphas annis junior, et adhuc puerilem agens
 ætatem. Europæ imperium illi, hinc Asiæ testamento
 relinquere parabat. Cumque ita filiis quæ ad re-
 gnum attinere visa sunt disposuisset, jussit ut
 extremam suam voluntatem servarent: Byzantio-
 que regi subsidio venirent, quodcumque ab hos-
 tibus vim pateretur, et fortiter virum defenderent
 ab his qui ei injuriam facerent. Cum copias misisset
 in Daciam, eam diripiebat. Nec a Pannodacia manus
 abstinuit, Chotza Therozis ministro exercitum duc-
 tante contra Pannones et Pannodaciam, Illyricos-
 que. Brenezis, qui arma inferebat Illyricis et Pan-
 nouibus et Peloponneso, exstant in Europa de-
 signata opera plurima memoratu digna: plurima
 quoque egregia facta Turcorum, cum Europæ equi-
 tibus adjuncti stipendia facerent, maxime celebra-
 tur. Cum enim expediti sequerentur quodcumque
 dux duxisset, commoda plurima reportabant. Et
 cum eodem duce incursionem fecissent in Veneto-
 rum regionem Turci, magna præda hominum alia-
 rumque rerum abacta, admodum opulenti facti
 sunt. Itaque haud modica ædificia a Brenezis in Eu-
 ropa sunt excitata, ut posteris monumentum
 forent. Postea autem cum relicto Mose ad fratrem
 ejus transisset, imperatoriam dignitatem filii con-
 cessit. Hinc cum Brenezis filii Jesus, (31) Br

Notulæ marginales.

et Italics provincia ducendi in hostes fungerentur. A brevi ad maximam claritatem **116** pervenere. Brenezis inhabitavit Janitzam urbem, quam a rege, ut ibi domicilium haberet, dono acceperat. Filiis autem præceptum erat, ut quanclocunque necessitas postularet, haud cunctarentur ministrare et inservire regi. Janitza urbs sita est prope flumen Azium : nec pauci juxta eam coluntur Brenezis vici. Sub Mechemete post Brenezem Turachanes (quem hodie Vardari vocant) eximius dux erat, qui præerat equitibus, qui undique ad ipsum concurrabant. Unusque prospero rerum successu, prædas agebat plurimas ex hostili regione. Imperavit Bydinæ, cum huc a rege Mechemete esset præfectus : transiensque in Pannoniam, multam gloriam per universam Europam obtinuit.

Α ἐπὶ Μισσιῶς τοῦ Παιαζήτω συνίθη τε αὐτὸν μεταστησάμενον ἐπὶ Μεχμέτην τὸν ἀδελφὸν τοῦ· γε παῖσιν αὐτοῦ ὑπέσθαι τῆς στρατηγίας. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἤγουμένους τοὺς Βρενέζω παῖδας, Ἰησοῦν καὶ Παράγκον, καὶ δὴ καὶ Ἀλίην ἐπὶ μέγα δόξης ἀρίκοντο ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Ὅμοι δὲ Βρενέζης τὰ Ἰανιτζά πόλιν, ἣν δὴ αὐτὸς οἰκῆσαι παρὰ βασιλέως ἐδωρήθη, ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς παῖσιν ἀνοικεῖν τὴν πόλιν, αἰεὶ ὄντι οὐκ ἂν δέοιτο ὑπηροῦντας τῷ βασιλεῖ. Τὰ δὲ Ἰανιτζά πόλις ἐστὶ παρὰ τῷ Ἀξίῳ ποταμῷ, καὶ κῶμαι παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν Βρενέζω οὐκ ὀλίγαι. Ἐπὶ μέντοι Μεχμέτω μετὰ δὲ Βρενέζην Τουραχάνης, παρὰ Τούρκους εὐδοκίμων, ἐπὶ στρατηγίας τε ἐξήκει, ἐπισπομένων αὐτῷ τῶν ἱπποδρομιῶν. Καὶ τύχη χρώμενος ἀγαθῇ, τὴν πολεμίων ἐληξίετο χώραν. Εἶχε δὲ Βυδίνην τότε ὑπὸ Μεχμέτω ἐπιετραμμένους ἀρχεῖν, καὶ ἐς Παιονίαν διαβάντων, μέγα εὐδοκίμων τῇ Εὐρώπῃ.

Notulæ marginales.

* Ἰανιτζα. Sic inf.; in al. ut in c. * ἀνήκειν. Sic etiam R. * διαβάντα. R. ut in c.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ Η ΠΕΜΠΤΗ.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ ATHENIENSIS HISTORIARUM DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM LIBER QUINTUS.

Amuratis II initia, ordo politiæ et militiæ Turcicæ. Thessalonica a Græco imp. Venetis vendita, a Turcis occupata. Bella cum Carainano, et Huniade, Genuensium item intestina seditio.

117 Mortuo Mechemete, qui Pajazitis fuit filius, C regni sui anno duodecimo, imperii moderamen Mechemetis filius Amurates (32), qui ceteros ætate antecibat, nactus est. Ea tempestate versabatur Prussæ, quæ Azia urbs est, quæque ad regni curam attingere viâ sunt constituēbat. Græci Mechemetis

Ἐπεί δὲ ἐτελεύτησεν ὁ Παιαζήτω Μεχμέτης, βασιλεύσας ἐτη δυσκαίδεκα, διεδέξατο τὴν βασιλείαν Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω παῖς αὐτοῦ πρεσβύτερος γενόμενος. Ἐτύγχανε δὲ ὢν ἐν Ἠρόδῃ κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ καθίστη τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ. Ἕλληνας δὲ ὡς ἐπόθεντο τελευτήσαντα Μεχμέτην, καὶ Ἀμου-

Notulæ marginales.

(32) Amurates II, Turcorum decimus imper., 1412 vel 1419.

ρῆτην ἐς τὴν βασιλείαν καταστῆναι, μετιπέμποντο ἅπλῃ ἀπὸ Λήμνου Μουσταφᾶν, τὸν Παιαζήτην λεγόμενον παῖδα γενέσθαι. Ἐτοχε δὲ διατρίβων ἐν Λήμνῳ, ὅπῃ Ἑλλήνων ὡς μετριώτατα φυλαττόμενος. Ἐπεὶ δὲ μεταπεμπόμενος τοῦτον, διεκωλύοντο ὑπὸ πνευμάτων, ἐν τῷ τότε δὴ παρόντι βιαζομένων τὴν ἐπὶ Ἑλλάσποντον ἀπὸ Λήμνου ἄνοδον, καὶ ἔδει ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐτοὺς καθιστάναί βασιλέα. Τριήρεις γὰρ διεκώλυον τὴν δειβάσειν Ἀμουράτεω ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, καὶ τὴν γε Προποντίδα τε καὶ Ἑλλάσποντον εἰσργόντες ἐς τὴν διάβασιν, κατέπλευσαν ἐκτὶ. Καλλιούπολιν τῆς Χερσονήσου, πόλιν εὐδαίμονα, ὡς ἐνταῦθα τῷ τε Μουσταφᾷ ἐσπλῆοντι συγγένοιοντο, καὶ ἀποδεικνύμενοι αὐτὸν βασιλέα Εὐρώπης, τὴν τε Καλλιούπολιν σφίσι ἀποδοῦναι πελασίην Μουσταφᾶν. Ἐνταῦθα μὲν οὖν Ἕλληνας ἀπὸ ἀφροσύνης σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ τὰ πράγματα ἴεντο διαφθερόυντες ὡς τὸ ἐπιπᾶν, καὶ παραδραχὺ δὲ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ Ἀμουράτεω ἀνδραποδισθῆναι. Ὡς γὰρ δὴ οἱ τοῦ Ἀμουράτεω ἄρχοντες καταλειφθέντες ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ Μεχμέτεω τοῦ πατρὸς, ὥστε αὐτῷ πεῖθεσθαι διαδεχομένῃ τὴν βασιλείαν, ἀφίκοντο ἐπὶ Βυζαντίου βασιλέα, πρεσβευόμενοι ἐς τὰ παρόντα σφίσι, μὴ ἀξυμφώνους γενέσθαι τοὺς Ἕλληνας, καὶ περὶ σφᾶς νεωτερίσαι, παρ' ἃ καὶ ἐπηγγελμένοι εἶεν τῷ βασιλεὶ Μεχμέτῃ ἦν δὲ Παιαζήτης τῶν ἀρίστων τοῦ βασιλέως πρῶτανίς τε καὶ στρατηγός τῆς Εὐρώπης γενόμενος· οὗτος οὖν ἀγχοῦ ἐλάσας τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, διεπρεσβεύετο ἐπὶ τὰς σπονδὰς παρακαλῶν, ὥστε σφίσι αὐτὸν ἐπιτήδειον εἶναι, ἰδίῳ ἡμέρου· τῶν ἀρίστων παῖδας δωκαίδεκα, χρυσοῦ δὲ μυριάδας εἴκοσι, καὶ χώρων πολλὴν Καλλιουπόλειως, ὅσην ἂν ἔλυνται παρὰ σφίσι. Ταῦτα δὲ ὁπισθῆναι τε καὶ ἰδίῳ, ὥστε αὐτὸν Μουσταφᾶν μὲν εἶναι χαίρειν, μηδετέροις δ' ἐπισηθεῖν, ἀλλ' εἶναι αὐτοὺς μαχομένους, ὁπότεροι ἂν περιγένηνται, τὴν βασιλείαν περιέπειν. Ταῦτα μὲν οὖν διεκρηκεύετο πρὸς τὸν τότε βασιλέα Ἑλλήνων Ἰωάννην, νέον τε ἔτι ὄντα, καὶ οὐδὲν μικρὸν ἐπινοοῦντα αὐτῷ ἐς τὴν ἀρχὴν· ἰδοὺ τε γὰρ αὐτῷ ἄμεινον ἔχειν ἐς σφᾶς αὐτοὺς περιπίπτοντας, καὶ διχα γενομένης τῆς ἀρχῆς τὰ πράγματα αὐτῷ βελτίως τε ἔσοιτο τοῦ καθεστηκότος, καὶ ἐπὶ μείζον ἀφίξειτο εὐδαιμονίας, δεομένων ἀμφοῖν, καὶ τῆς γε ἀρχῆς ἐπ' ἀμείωτερα γινόμενης, πλέον περιγενέσθαι ἀπ' ἀμφοῖν, ὥστε μηδετέρῳ δὴ ταλαντεύεσθαι. Τοῦτο δ' εἶναι, ἐπιπᾶν τὴν ἀρχὴν ἔμφω ἐπιδηλούμενοι σφίσι βασιλεύουσιν. Ὑστερον μέντοι οὐδὲ τοῦτο ταύτην προδεικνύετο, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Μουσταφᾶν δῆλος ἦν τῷ πᾶσι γινόμενος ὁ βασιλεὺς οὗτος. Βασιλεύων δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τάναντία ταύτων φρονῶν, ἡξίου μὴ παραβαίνειν τὰς σπονδὰς, ὡς οὐδενὶ ὄτω παραβαίνοιντο τὰς σπονδὰς ἰδοὺ ἂν ὑγιᾶς· ὅτι οὐκ ἔμπεδον, ὥστε μὴ σφαλόμενῳ ἐπιτρέπεσθαι. Καὶ τοῦτο ἴρασκε λογίζεσθαι δεῖν, ὁπότερός γε δεῖαι προστιθεσθαι, ἔνθα τὰ τε χρήματα τῆς βασιλείας, καὶ νεήλυ-

morre et Amuratis in regnum successione accepta, accersebant e Lemno Mustapham, qui Pajazitis forebat esse filius, et tunc temporis in Lemno agens mediocri custodia a Græcis asservatus. Cum autem hi qui Mustapham vocatum ierant, prohiberentur ventis adversis, qui transitum a Lemno in Hellespontum violentè eo tempore auferebant, regemque in Europa **118** constitui oportere, triremibus interciperent Amuratis in Europam trajectum, Propontidem et Hellespontum intercludentes, ne possent trajicere. Ipsi verò navigaverunt Callipolim, quæ est urbs Chersonesi, rerum omnium abundantia affluentem, ut ibi in colloquium cum adveniente Mustapha venirent. Quem ubi imposuerunt regem Europæ, petentes ut sibi restitueret Callipolim, facile impetrarunt. Hic quidem Græci semetipsos resque suas planissime perditum ivere prænimia imprudentia: urbsque eorum parum abfuit quin capta et direpta ab Amurate fuisset. Nam duces Amuratis relictis in Europa ab Mechemete patre, vi filio in regnum succedenti obtemperarent, accessere ad Byzantium regem, petentes ne in præsentiarum Græci dissentire velint: neve ipse quid contra ea quæ promississet regi Mechemeti, novarum rerum cupidine moliretur. Pajazites, unus de numero optimatum regis, declaratus iudex et dux Europæ, legatus ibat ad regem Byzantium, adhortans eum ad fœdus faciendum, quo juberetur auxiliaris esse, si quando usus postularet. Et quo magis regis animum commoveret, offerebat obsides duodecim nobilium filios. His addebat aureorum myriades viginti, necnon regionem plurimam Callipoli adjacentem, quamcumque eo loci Græci petiissent. Hæc quidem pollicebatur et dabat, ut Mustapham rex Byzantium missum faceret, neutrisque supplicias ferret: sed ipsos potius sineret concurrere infestis armis: eumque quem belli eventus regem declarasset, regno præesse paterentur. Hæc præconis voce ad Joannem tum Græcorum regem juvenem, nec quidquam moderati, ut sibi pararet regnum, cogitantem, referrebantur. Arbitrabatur namque res suas melius habituras, si illi inimicitias inter se gererent hostiles: seque feliciorè rerum successu usurum quam hactenus, si inter se discordias fovissent. Etiam hinc magnam sibi pollicebatur felicitatem fore, si ambo sua opera indignissent. Præterea hæc cogitatio ejus subibat animum, quod si inter se dividerint regnum, et id super utroque recubuerit, fore ut facile superare possit utramque: eum neutri, quantum ad regni magnitudinem spectat, tum sit conferendus. Id autem commodissima evenire putabat, si regnum inter se distribuerent, et ambo regnarent, post longe aliam tenebat sententiam. Totus namque stetit a partibus Mustaphæ. Pater autem Joannis, qui regnum administrabat, diver-

Notulæ marginales.

* αὐτῷ ἐπιτήδειος. R. ut in c.

sum a filio sentiebat. Nam censebat foederum religionem nec temerandam, nec violandam esse: et qui id fecisset, 119 nihil boni ei unquam eventurum: nec quidquam prohibere, quominus eum herato suo pereat penitus. Verum hæc deliberationem proponenda esse ei, quæ deliberet utri parti sit adhaerendum: ab hac parte locentur opes regni et peregrinorum militum robur; ab altera, quæ modo diximus, ponantur. Haec quidem dubiam faciunt electionem.

Hæc etiam ambiguitatem inferunt, dum cogitaret qua et quomodo regnum sibi subiceret, et interim Græcorum res in summum adduceret discrimen. In hac modum ad utramque partem Græcorum animi propendebant. Vicit tamen sententia, quæ jubebat regem juvenem, qui rerum tum poteratur, sequi quocumque duxisset. Proinde adjungebantur Mustaphæ (33), eumque regem pronuntiarunt: hac tamen conditione, ut Callipolim amissam reciperent. His ita decretis, copiis navalibus implere naves, quibus instructus rex venit Callipolim. Cum autem nondum eo advenisset Mustaphas e Lemno, volens ipse interim aliquid agere quod pertineret ad regnum Europæ, Callipolim obsidere statuit. Aderat et Zunaites Smyrnæ princeps. Mustaphæ familiaritate junctus. Porro dicebant Turcis, qui convenerant, Mustapham brevi affuturum. Oppugnabant arcem Callipolis: nec multo post dedit se advenienti Mustaphæ Chersonesus: et illico eum regem consalutavit, et quocumque duxisset, promptissime sequebantur. Callipolim sibi tradi postulabat Græcorum rex. Mustaphas paratus erat eam dare, nec abnuere. Turci rem istam iniquis patiebantur animis, cum parum honestum sibi fore arbitrantur, regno nondum satis firmato, urbem talem Græcis donare. Præterea in dubio adhuc esse, cum regnum nondum satis sit munitum, quoniam res erupturæ sint, pollicebatur. Itaque Græcis rex, cum in regnum venisset, aliud, quod sibi utile fore putarent, postulaverint,

Græcis in hunc modum persuasis, recta in Europam contendit: quem advenientem omnes ut regem et Pajazitis filium excipiebant, ejusque imperio se submittebant. Cum Pajazites comperit haberet Mustapham Adrianopolim pergere (urbem enim istam regebat jussu Mechemetis, qui moriens id ei mandarat) exercitu ex Europa congregato, obviam processit Mustaphæ quam proxime Adrianopolim, quasi pugnaturus: nec permissurus, si tantæ vires fuissent, cum in regni sedem procedere. Cum Mustaphas agmine composito accederet, Turci confestim 120 omnes ad Mustapham transitionem faciunt, eumque ut regem adorant. Præterea Pajazites provolutus ad genua Mustaphæ, eum ut regem adoravit: resque eidem tradidit, ut pro suo arbitrio ageret. Hunc continuo necari

Notulæ marginales.

(33) Mustaphæ adjunguntur Græci, utque rex undecimus.

Ἰ ἄλγων. R. ut in c. 10. 11. Al. οἶο:το. Sic etiam R.

ἄδης πάσαισι. Καὶ τοῦτο μέντοι ἀναμφιδόως ἔχον⁹, ἐμπαδοῦν ἔπραξε τὴν ἀρεσκίαν, ἦντινα ἂν ἔλοιτο. Ἐκείνα δ' αὐ ἐνδοιασμὸν παρεχόμενα, ὅποι: τι καὶ ἢ ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀφ' ἴκοιτο, κίνδυνον σφίσι τὸν μέγιστον παρέχεσθαι.

Ab hac parte locentur opes regni et peregrinorum militum robur; ab altera, quæ modo diximus, ponantur. Haec quidem dubiam faciunt electionem.

Ταῦτα μέντοι τοῖς Ἕλλησιν ἐπ' ἀμφοτέρω γινόμενοι: τὰς γνώμαις, ὅτε τοῦ νέου βασιλέως τὸ κράτος ἔχοντος, τότε τῶν Ἑλλήνων ταύτη τῇ γνώμῃ ἐτίθεντο: καὶ αἰρούμενοι τὰ πράγματα, ἢ ἐξηγεῖτο, ἐπὶ τὴν Μουσταφᾶ ἐτρέποντο τύχην, ὥστε καθιστά- ναι αὐτὸν βασιλέα, καὶ τὴν Καλλιούπολιν σφίσι ἀποδίδοσθαι, ὥστε ταῦτα ἐδίδουτο, καὶ ἐπλήρουν τὰς ναῦς. Ἀφ' ἴκοιτο ὅν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Καλλιού- πολιν, καὶ ὡς οὐδὲν παρεγένετο ἀπὸ Ἀθήνων ἢ Μου- σταφᾶς, προσαγόμενος πρᾶσσειν τι ἐς τὴν ἀρχὴν τῆς Εὐρώπης, καὶ πολιτοῦσθαι τὴν Καλλιούπολιν Ζουναι- τὴν τὴν τῆς Σμύρνης ἀρχόντα, παρόντα δὴ τότε σφίσι, ὅτε ἐταίρον ὄντα τοῦ Μουσταφᾶ, ὡς παρεσο- μένου δὴ αὐτίκα κάκεινου, ἐξεπιδεικνύοντες τοῖς Τούρκοις, ἐπολιόρκουν τὴν ἄκραν τῆς Καλλιουπό- λιος. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον παρεγένετό τε καὶ αὐτὸς Μουσταφᾶς, καὶ τὰ τε ἄκρα τῆς πόλεως προσεχώρησεν αὐτῷ. Καὶ ἡ Χερβόνησος αὐτίκα ἐδὲ- ξάτο βασιλέα, καὶ εἶπετο ὅπου ἐξηγεῖτο. Τὴν μέντοι Καλλιούπολιν ὁ Ἕλλησιν βασιλεὺς τῆσιν ἀποδίδο- σθαι. Ὁ δὲ, ἔτιμος μὲν εἶναι ἀποδώσειν, καὶ μὴ ἀντιτάττειν, τοῖς μέντοι Τούρκοις χαλεπῶς τὸ εἶπεν. καὶ σφίσι μὴ ἐν καλῷ, οὕτω εἶ: κτεριγασμένη: τῆς ἀρχῆς, ἀποβαίνειν τὰ πράγματα. Ὑπίσχετο μέντοι ἐκείδιν ἐς τὴν ἀρχὴν παραγένηται, τὴν τε πόλιν ἀποδίδοσθαι, καὶ εἰ τι ἄλλο ἐπιτήθειον αὐτοῖς ὄλονται¹⁰ εἶσεσθαι, μῆτε τοῦ λοιποῦ ἂν στερεῖται αὐτούς ποτε.

se ipsa traditurum Callipolim: præterea si aliquid eos porro haud repulsam passurus.

Πείσας μὲν οὖν τότε τοῖς Ἕλλησιν, ἤλυνεν ἐς τὸ πρόσω τῆς Εὐρώπης, καὶ προσεχώρησε τε αὐτῷ ξύμπαντα, ὡς βασιλεὺς τι ὄντι σφῶν, καὶ Παιαζήτης καὶ γενόμενος. Ἐπὶ δὲ Παιαζήτης ἦσθετο ἐπιόντα ἐπὶ Ἀδριανούπολιν, ἐπιτρέπαιε δὲ τῆς πόλεως, καταλειφθεὶς ὑπὸ Μεχμέτew βασιλέως ἐπὶ τῇ τε- λευτῇ αὐτοῦ, συνήγειρέ τε τὸ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα, καὶ ὄπῃ: τῷ Μουσταφᾶ ἀγγαῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς διὰ μάχης ἐλευσόμενος, καὶ ἐπιτρέπων, ἦν δύναίτο, ἐπὶ τὰ μὴ βασιλεία πο- ρεύεσθαι. Ὅς μέντοι συνταξάμενος ἐπῆει, οἱ Τούρ- κοι οὖν αὐτίκα ἦσαν ἅρα πάντες ἐπὶ τὸν Μουστα- φᾶν, καὶ προσεκύονον ὡς βασιλέα. Καὶ αὐτὸς τε Παιαζήτης προσεκύνησε, καὶ τὰ πράγματα παρεδί- δου τῷ Μουσταφᾶ, χρῆσθαι αὐτοῖς ὅ τι ἂν βούλοιοτο. Τοῦτον μὲν οὖν λαβὼν, αὐτίκα αὐτοῦ διερχήσατο,

καὶ ἀπὸ τῶν πόλεων ἔσχε, καὶ ἐπὶ τὰ βασιλεία παρεγένετο. Μετὰ δὲ ταῦτα συστραφίς, ἴστο ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὥστε καὶ τὴν τῆς Ἀσίας βασιλείαν ἑαυτῷ προσκτήσασθαι. Διαβάς δ' ἐς τὴν Ἀσίαν, ἔχων τὸ τε Εὐρώπης στρατεύμα, καὶ Ἀζάπιδας τοὺς Τούρκων πεζοὺς, οὗτοι καλουμένους, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν διεπέρθμευσεν. Ἐχων μὲν ἑαυτοῦ καὶ τὴν Ζουναίτην Σμύρνην ἄρχοντα, ἐπὶ Ἀμουράτην ἤλαυνε τὸν Μεχμέτω. Τὸν μόντοι βασιλεῖα Ἑλλήνων πέμπειν πρέσβεις ἔξιστο, μηδὲν ἐς τὴν ξενίαν αὐτοῦ νεωτερίζειν, ὡς τὴν Καλλιόπολιν αὐτίκα ἀποδώσοντας, ἰκιδῶν τὴν Ἀσίαν αὐτῷ ὑπάλγηται, καταστρεφάμενος τὸν ἀδελφιδῶν. Παρήσαν δὲ καὶ Ἀμουράτω, παρὰ βασιλεῖα Βυζαντίου ἀφικόμενοι, χρηματίζοντες καὶ οὗτοι, ἐπὶ σφίσι γενέσθαι βασιλεῖα, καὶ ὑπισχνόμενοι δώσειν, ἧ τι ἐν βούλωντο. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες ἀνεβάλλοντο μὲν ἐπὶ χρόνον τὰς πρεσβείας, τέλος καὶ τὴν μὲν Ἀμουράτω ἀπέπεμπαν πρεσβείαν. Τὰ δὲ Μουσταφᾶ ἔλόμενοι πρᾶγματα, προσέειπεν τὸ καὶ ἐπέσχον, ὥστε αὐτοῖς σκένδεσθαι κατὰ πᾶν δεδογμένον αὐτοῖς. Ἡ μὲν οὖν Ἀμουράτω πρεσβεία ἀφικομένη παρὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀμουράτω, διεφθίμεισεν, ὡς τοὺς Ἕλληνας σφίσι προσκτήσασθαι συμμάχους. Ἐτύγχανον δ' ἐν Λοπαδίῳ τῇ λίμνῃ ἐστρατοπεδεύμενοι, καὶ τὴν τε χώραν διέβυσαν τοῦ Μιχαλικίου αὐτοῦ, ἧ ἐς τὴν θάλασσαν ἐξίουσιν ἡ λίμνη, διὰ στενοῦ ἐπὶ πολὺ προίουσιν ἰκιδῶν, γέφυρα δὲ ἴστω. Μουσταφᾶς δὲ καὶ αὐτὸς ἐλάσας ἀγχοῦ, ἐστρατοπεδεύετο παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ τῆς λίμνης. Ἐνταῦθα ὡς ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις Ἀμουράτου, τύχη τινὶ ἀγαθῇ χρησάμενοι, διεφθίμιζον, ὡς συμμαχομένους σφίσι τοὺς Ἕλληνας ἔχοντας ἥκειν¹¹, καὶ ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μουσταφᾶ ἐφώνουν ἰπαυκαλοῦντες, ὡς ἀπαλημμένῳ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἐνταῦθα φήμης παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μουσταφᾶ γενομένης, ὡς σφίσι οὐ παρήσαν οἱ πρέσβεις, καὶ δεοικότες μὴ οἱ Ἕλληνας τὸν Ἑλλήσποντον κατασχόντες, τοῦ λοιποῦ μὴ ἐπιτρέψωσι διαβαίνειν, καὶ αὐτοῦ ταύτη ἀπόλαιντο, λόγον τε σφίσι ἐδίδουσαν. Καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης, αὐτὸς ὁ Ζουναίτης, ὁ τῆς Σμύρνης ἡγεμῶν, ἀπέδρα ἐπὶ τὴν πατρίαν ἀρχὴν καὶ οἱ λοιποὶ πᾶν ἀρχόντων ἀπεδίδρασκον, οὐδ' ὅπως οὖν ἐπισχόντες, τύχη τοῦ Μουσταφᾶ οὐκ ἔτι ἀγαθῇ πιστεύοντες. Ἦς δὲ Μουσταφᾶς διδὼν τὰ στρατεύματα αὐτῷ ἀποδιδράσκοντα, περὶ αὐτῷ δεδιώς, ἀπέδρα καὶ αὐτὸς ἐπὶ θάλασσαν. Ἕλληνες μόντοι ὡς ἔλόμενοι Μουσταφᾶν σφίσι σύμμαχον εἶναι, ἐπλήρωσαν τὰς νυκτὸς, καὶ ἐπέπλεον ἐπὶ Ἑλλήσποντον. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸς Βυζαντίου ἐν Προικοννήσῳ γενόμενος, ἐσχόλαζε τε περὶ γυναικὸς ἑρωτα, ἧς ἑρῶν ἐτύγχανε γὰρ ἱερῆος θυγάτηρ, καὶ οὐκ ἐν δέοντι παρεγένετο, ὥστε διακλιθεῖσαι Ἀμουράτην ἐς τὴν Εὐρώπην ἀφικέσθαι. Ἀμουράτης μὲν δὴ, ὡς τάχιστα ἡμέρα ἐγεγόνει, καὶ καταίθε τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων κινήσας, καὶ ὑπὸ τὴν οἰομένην νύκτα ἀποδρᾶν τε,

A jussit : duransque exercitus Adrianopolim, eam urbem cepit, et in regni sedem progressus est. His peractis conversus, proficiscabatur contra Asiam, volens et Asiae regnum subigere. Trajecit autem in Asiam, habens secum Europae exercitum, et Turcorum pedites, quos Azapidas vocant. Adhibuit et Smyrnae principem Zunaitem. His copiis in Asiam transportatis, aggressus est Amuratem Mechemetis filium. Legatos misit ad regem Graecorum, qui orarent, ne quid, quia peregre abesset, innovarent : se, ubi primum Asiam subegerit, et Amuratem devicerit, ipsis redditurum Callipolim. Adveniebant quoque ad regem Byzantium legati ab Amurate, dicentes, si arma Amuratis sequantur, fore ut quidquid peterent ab Amurate, consequerentur. Graeci legationes differebant aliquandiu : postremo Amuratis legatos dimiserunt. Graeci autem secuti sunt partes Mustaphae : cui persuaserunt, ut secum foedus faceret conditionibus quas ipsi praescripsissent. Legati Amuratis cum redissent in castra, rumore sparserunt, se Graeci sibi auxiliares parasse. Eo tempore castrametati sunt prope Lopadium lacum, et regionem Michalicii eo loci evastaverunt, ubi lacus multis ambagibus per angustias in mare effunditur, et pons est. Mustaphas igitur accedens, castra locavit juxta fluvii ostium, qui ex lacu promanat : eo cum advenissent Amuratis legati, commodum sane vulgarunt rumorem, quasi sua legatione effecissent ut Graeci sibi auxilio venirent. Minitantes igitur vociferabantur contra Mustaphae exercitum, quasi periturus sit in Asia interclusus. Haec fama cum volaret in castris Mustaphae, et necdum legati praesto essent, quos ipse miserat, veriti ne Graeci occupantes Hellespontum, nec transitum in Europam darent, et milites Mustaphae in Asia interciderent, inter se collocti sunt varia. Postea, ea nocte quae insecuta est, Zunaites Smyrnae princeps, Mustapha relicto, ad paternum profugit principatum. Aufugerunt et reliqui duces, parum fidentes Mustaphae fortunae. Ut animadvertit Mustaphas suos exercitus dilabi, sibi quoque tandem timens, fuga praepropera ad mare se proripuit. Graeci qui elegerant Mustapham, eumque sibi socium paraverant, navibus imposuere milites, et navigarunt in Hellespontum. Rex autem Byzantii cum 121 foret in Praeconneso, amori importuno mulieris, quam amabat, operam dabat. Haec autem sacerdotis cujusdam filia erat. Nec sane admodum opportune ibi vivebat : transitu enim in Europam Amurates arcendus erat. Amurates, ut primum dies illuxit, castra hostium vacua et deserta deprehendit. Azapides autem manus supplices tendebant, rogantes ne in se a suis equitibus caede desertos et proditos saxire statueret. Ponte igitur Amurates lacum cum jungeas, quam celerrime

Notulae marginales.

¹¹ (λακιν. H. ut in c.

ad hostium castra transiit, et Azapides omnes A occidit.

Hinc persequi statuit Mustapham per omnes urbes, quascunque adiiisset. Mustaphas autem praeverterat Amuratem, transfretando Callipolim. Amuratus vero nactus navim Januensium maximam, quae forte appulerat, paciscitur cum gubernatore, ut se cum peregrinis et Januum militibus, necnon cum reliquis copiis in Europam traduceret. Mercedem gubernatori solvit maximam pecuniam, quantum petiisset, impigre numerando. Et in hunc modum cum copiis suis universalis in Europam transvectus est. Mustaphas ubi comperit Amuratis in Europam transitum, jamque minus B minusque tutus foret, ubique fratre imminente, circumspiciens locum ubi exitium evitaret, fuga se contulit in montem, quem incolae Toganum nominant. Eo secutus est Amurates, nec desinebat omnia indagare ut potiretur Mustapha. Cum autem quasi verruculo lustrasset, et indagine circumdedisset locum in quo eum se occultare suspicabatur, sub arbusto latitantem offendit. Cujus, ubi vivus in manus venerat, guttur laqueo fregit. Interfectus est itaque Mustaphas, cum regnasset in Europa annis tribus.

Amurates, ubi utramque continentem in potestatem redegit, rex creatus est. Nec multo post expeditionem sumpsit adversus Byzantium et Graecos. Praemisit ducem Michaloglen, qui iudicis et C ducis partes in Europa gereret. Hic assumptis Europae exercitibus, incursionem fecit in Byzantii regionem, et postea ibi castrametatus est. Hunc illuc secutus est Amurates Mechemetis filius, ducens secum peregrinos et Januum milites, necnon reliquos omnes qui belli tempore regem comitari assolent. Adduxit secum et Asianum exercitum, castraque posuit, quae ab una parte maris initium sumentia, excurrebant usque in alteram partem maris. Januum autem sic se habent: pedites adsunt apud regem semper sex mille, interdum decem mille. Ex his praesidiarios milites eligit, quos arcibus defendendis imponit, et in eorum locum subrogat alios. 122 Ad hunc autem modum Januum milites ad regem conveniunt. Pueros quoscunque potest D acquirere, ubicunque terrarum captivos abductos, Turcis in Asia in disciplinam tradit, ut Turcicam linguam addiscant: penes quos si manserint duobus aut tribus annis, linguam apprehendiunt Turcicam. Ubi linguam didicerunt quantum satis est, ex eorum numero quos in disciplinam dedit, bis mille, aut ter mille elegit, quos Callipolim perducit, navibusque praeficit, ut artem nauticam discant, transvehentes homines qui in Asiam ex Europa iter instituunt. Quotannis singuli tunicam et gladium instar veruum accipiunt. Haud multo tempore

καὶ τοὺς τε Ἀζάπιδας χεῖρας ὀρέγοντας, οὗ ὑπὸ τῶν σφετέρων προδεδωμένοι εἰεν ἰκπίων, τὸν τε ῥοῦν τῆς λίμνης ἔξευξε, καὶ διέθη, ὡς εἶχε τίχους, καὶ τοὺς τε Ἀζάπιδας διεχρήσατο ἅπαντας αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἰδίωκα κατὰ πόλεις τὸν Μουσταφᾶν. Μουσταφᾶς μὲν οὖν ἔφθη διαβάς ἐς Καλλιούπολιν. Ἀμουράτης δὲ ἐντυγῶν νηὶ μεγίστη τῶν Ἰανυῶν αὐτοῦ ταύτη ὀρμιζομένη, συντίθεται τῷ νεῷς δεσπότη διαπορθμεῦσαι αὐτόν τε ἅμα, καὶ τοὺς νεηλυδας, καὶ τοὺς τῶν θυρῶν αὐτοῦ, καὶ ἅπαν τὸ στράτευμα, ἐς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ἐτέλεσεν αὐτῷ ἀργύριον ἰκανὸν, ὅσον δὴ ἤτησατο. Καὶ διεπόρθμευσεν αὐτῷ τε ἅμα, καὶ τῷ στρατῷ ἅπαντι. Ὁ μὲν οὖν Μουσταφᾶς, ὡς ἐτύθετο διαβεβηχότα Ἀμουράτην ἐς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἦ ὄπο: σῶζοιτο ἀνεώρα ἐπισφαλῆς B ἂν ἦδη ἅπανταχῆ, ἅτε Ἀμουράτῳ καταλαβόντος αὐτόν, ἐσώζετο ἐπὶ τῷ ὄρο: Τουγάου, οὕτω καλούμενον. Ὁ δὲ ὡς ἰδίωκα, καὶ ἐπισχῶν, πάντα ζητῶν οὐκ ἀνίει, σαγηνεύσας τε τὸν χῶρον αὐτοῦ ἢ ἐδέκει, καὶ ἦδη ὑποψίαν παρείχεν ἐνταυθὶ κρύπτεσθαι. εὗρεν αὐτόν ὑπὸ θάμνῳ τιμὴ κεκρυμμένον, καὶ ζωγρήσας; ἀγγόνῃ τε τὸν λαιμὸν αὐτοῦ ἐχρήσατο. Ἐτελεύτησε δὲ Μουσταφᾶς, βασιλεύσας ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἑτη τρία.

Ἀμουράτης δὲ, ὡς ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἀμφοῖν ταῖν ἡπείροιον, ἐς τὴν βασιλείαν κατέστη. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον, ἑστρατεύετο ἐπὶ Βυζάντιον, καὶ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Προέπεμψε δὲ Μιχαήλῃν, πρυτανία τε C ἅμα καὶ στρατηγὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ λαβὼν οὗτος τὸ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα ἅπαν, ἐπέδραμὲ τε τὴν Βυζαντίου χῶρον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἑστρατεύετο, καὶ αὐτίκα ἀπήλαυεν Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτιω, τοὺς τε νεηλυδας ἔχων, καὶ τὴν θύραν ἅμα, ὅσοι βασιλεῖ ἴκονται, ὄπο: ἂν στρατεύηται. Καὶ τὰ Ἀσία: στρατεύματα ἔχων παρῆγεντο, καὶ ἑστρατεύετο ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν. Αἱ μὲν οὖν θύραι ὡδὲ πη ἔχουσαι: παῖσι κάραισι τῷ βασιλεῖ ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους, καὶ ἐνίοτε ἀμφὶ τοὺς μυριάς. Ἀπὸ γὰρ τούτων φρουρὰν τε φαίνει¹⁰ ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι. καὶ αὖθις ἑτέραν ἐς τὴν χῶρον ἐκαίτων καθίστησι. Παρεγένοντο δ' αὐτῷ τῆδε: Παῖδας λαβὼν αἰχμαλώτους ὄσους: ἂν τύχη ἀνδραποδισόμενος, κατατίθεται ἐς τὴν Ἀσίαν παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὥστε τὴν φωνὴν ἐκμαθεῖν ἕνα ἕκαστον. Καὶ ἐπὶ δύο ἢ καὶ τρία ἑτη διαγεγόμενοι, τὴν τε γλῶσσαν ἐκμανθάνουσι, καὶ συνιέντες τῆς φωνῆς, ὅσα ἂν δυνθῶσιν, αὖθις: συλλέγει ἀφ' ὧν κατέθετο, ἐς διακίλους καὶ πλείους τούτων. Ἄγει δ' αὐτοὺς: ἔμπαντας ἐς τὴν Καλλιούπολιν, καὶ καθίστησιν αὐτοὺς: ἐς τὰ πλοῖα, ναυτίζεσθαι τε καὶ διαπορθμεύειν ἐς τὴν Ἀσίαν, ἀπὸ τῆς Εὐρώπης τοὺς βουλομένους διαβαίνειν. Ὅβολόν¹¹ δ' ἔχει ἕκαστος ἐνταῦθα, καὶ χιτῶνα τοῦ ἐνιαυτοῦ. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον μεταπέμπονται: ἐς τὰς θύρας αὐτοῦ, παρῆγων τε με-

Notulae marginales.

¹⁰ φαίνεται. R. ut in c. ¹¹ ὄβολόν

αὐτῶν, ὅστις ἐν ἰκανῶν, εἴη ἐς τὸ ἀποσῆν αὐτοῦ ἐνίοις· ἄλλοις δὲ πλείω παρέχεται, καὶ ἐς δεκαδάρχας τε καὶ πεντηκοντάρχας, καὶ ἐνωμοτίας, καὶ λόχους καταγίνοι· τε καὶ διακεκριμένοι, στρατεύονται κατὰ τὰ σωματικά τε καὶ τῶν οἰς μῆνας εἶναι σὺν τῷ δεκαδάρχη ἐς τὴν σκηνήν. Σκηνοῦσι δὲ οὗτοι ἀμφὶ τὸν βασιλέα, ἐς τὸν ἑαυτοῦ χώρον ἕκαστο· ἔχοντες τοῦ ἑτέρου. Ἐντὸς μέντοι τούτων οὐδὲν ἕξεισι σκηνοῦν, πλὴν τῶν τοῦ βασιλέως παίδων, καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ κοιτῶνος. Σκηνὴ δὲ ἐρυθρὰ αὐτῷ, ὅτι μὲν δύο, ὅτι δὲ καὶ τρεῖς ἴδονται αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ἀπὸ πηλοῦ ἐρυθροῦ χρυσαόσσι, καὶ σκηναὶ ἑτεραι ἀμφὶ τὸς πεντεκαίδεκα, πᾶσαι ἐντὸς τῶν νεηλίδων. Ἐκτὸς δὲ σκηνοῦσιν οἱ λαοὶ τῶν θυρῶν ἄνδρες, οἱ τε Ἄμουραχόριοι, καὶ εἰνοχόιοι, οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτῶν Σαραπτάριοι, καὶ σημαιοφόροι¹⁶, οἱ λεγόμενοι Ἐμουραλάμοιοι. Καὶ οἱ τῶν θυρῶν πρυτάνεις, βιζόριοις αὐτῷ καλούμενοι, τοῦ βασιλέως ἀγγελιοφόροι. Οὗτοι μὲν οὖν μεγάλοι τε ὄντες, καὶ ὡς πλείους ἐπαγόμενοι θεράποντας, πλείων παρέχονται ἀπλετον. Μετὰ δὲ Συλικτάριοις ἐνεῖσι τῶν βασιλέως θυρῶν ἀμφὶ τῶν τριακοσίων, αἱ ἱππεῖς ὄντες, ἀπὸ τῶν νεηλίδων ἐπὶ ταύτην παραγίνονται τὴν χώραν. Μετὰ δὲ τούτους Καρπίδες, οἱ ἐπὶ πλείους καλούμενοι, ἀπὸ τε Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ δὴ καὶ Αἰθύσης, αὐτῷ ἐς τὰς θύρας παραγόμενοι, καὶ ἀρετῆς ἀντιποιοῦμενοι ἐναντι βασιλέως, μεμισθωμένοι αὐτῷ, ὁ μὲν πλείονος, ὁ δὲ ἑλάττωτος. Τούτων δὲ ἔχονται Ἄλορατζίδες¹⁷, οἱ μισθωτοὶ καλούμενοι, ἀμφὶ τοὺς ὀκτακοσίους. Τούτων δὲ αὐθις ἔχονται οἱ Σπαχίδες καλούμενοι ἀμφὶ τοὺς διακοσίους. Οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τῶν ἀρχόντων παῖδες, ὧν τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος ἐκβαλῶν, ἐς ταύτην αὐτοὺς καθίστησι τὴν χώραν· τοὺς δὲ, ἐπιλεξάμενος, ἐνταῦθα ἔχει, ὡς ἀνδρῶν παῖδας ἀγαθῶν γενομένους. Καὶ αἱ μὲν θύραι, ὡς ξυελόντι μοι φάνη, οὕτως τετάχεται. Δύο δὲ ὑπὸ βασιλέως ἐς ξύμπασαν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν καθίστανται στρατηγοί, ὁ μὲν τῆς Εὐρώπης, ὁ δὲ τῆς Ἀσίας. Καὶ τούτων ἑκατέρῳ ἵπονται τὰ τε στρατεύματα, καὶ οἱ ἀρχοντες, ὅσοι ἂν ἐξηγῶνται, ἐπειδὴν ἐπαγγελίῃ αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς. Ἐπονται δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ὑπαρχοὶ παρ' αὐτοῖς σημαιοφόροι¹⁸ καλούμενοι. Ἐπειδὴν γὰρ ἐς τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπὸ βασιλέως καθίστηται, σημεῖα¹⁹ τε θεωρεῖται αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ὡς στρατηγῶν γενομένων, καὶ πολλῶν ἀρχοντι πόλεων. Τούτῳ δ' αὐτῷ ὑπάρχει ἵπονται οἱ τῶν πόλεων ἀρχοντες ὅσοι στρατεύοιτο. Χωροῦσι δὲ ἀπιντες κατὰ ταῦτα ἐπόμενοι τοῖς σφετέραις αὐτῶν ἀρχουσι τε καὶ στρατηγοῖς, ἐπειδὴν ἐς τὸ βασιλέως παραγίνονται στρατεύεσθαι. Αὕτη σχεδὸν ἡ τῶν στρατευμάτων αὐτῷ δεξιότης. Οἱ μέντοι ἱπποδρόμοι, τάττονται καὶ οὗτοι ἐς τοῦ· σφῶν αὐτῶν ὑπάρχους. Οἱ δὲ Ἀζάπιδες, ὅφ' ἐνὶ ἀρχοντι ἐπόμενοι, ἐς ταυτὸ γινόμενοι στρατεύονται.

Ἄμουρατῆς μὲν οὖν ὡς ἐπίλασε, καὶ ἐπολιόρκει Βυζαντίον ἀπὸ θαλάττης εἰς· θάλατταν, τηλεβόλοις

A post citantur in regis Januas, quibus rex suppeditat mercedem sufficientem, ut hinc vivere possint: aliisque amplioem tribuit mercedem. Qui sub decurionibus et quinquagenariis constituti, et in cohortes cuneosque discreti, stipendia faciunt, manentque mensibus duobus in tentorio decurionis. Hi tentoria sua figunt, ut se mutuo contingant quam proxime apud regem. Intra hos nulli tendere tentorium licet, præterquam filiis regis. Inter hos sunt thesauri regii, cubiculumque regium. Tentorium rubrum, quandoque duo, et aliquando tria regi ponuntur, quæ fiunt ex argilla rubea, et inaurantur. Sunt et alia tentoria regis intra peregrinos numero ferme quindecim. Extra tendunt reliqui Januæ milites, Amurachorii et pocillatores, quos Saraptarios vocant: signiferi, quos Emuralamios nominant: Januarum judices, quos bixorides appellant, et regis tabellarii. Hi omnes cum numero sint plurimi, numerus tamen eorum augetur, cum accedunt ministri et famuli, quos habent complures. Illos quos modo diximus, ordine sequuntur in Januis regis, Sylictorides circiter trecenti, qui sunt equites ex peregrinis in istum ordinem allecti. Hos attingunt Caripedes peregrini, isto nomine notati, quod ab Asia, Ægypto et Africa in Januas veniant: et exercentes fortitudinem mirabilem, mercede a rege conducuntur, alius quidem majore, alius vero minore. His ordine proximi sunt Alophatzides, qui mercenarii dicuntur, qui numero sunt octingenti. Ab his tendunt Spachides, quorum cohors ducentos complectitur. Hi sunt ducum et principum filii, quos de suo cubiculo rex efficiens, in istum militiæ ordinem mittit, et alios in ejectorum locum substituit. In hoc grege eos retinet, qui virorum bonorum et illustrium filii censentur. Hic est, ut paucis dicam, Januarum ordo. Universæ suæ monarchiæ rex duos præponit imperatores: 123 unus Europæ, quem Bassam Romani appellant: alter Asiæ (Bassa Anatoliæ sive Natioliæ dictus) imperator nuncupatur. Hos sequuntur copiæ universæ et duces reliqui, quocumque molem avertunt, jussu regis. Comites se his jungunt et præsides, quos signiferos nominant. Ubi enim in istum ordinem fuerint allecti a rege, donantur signis, ut qui duces et præsides sint multarum urbium. Hunc præsidem comitantur urbium principes et magistratus, quocumque cum exercitu proficiscitur, cum universi sequantur suos magistratus et duces. Ubi ventum fuerit in castra regis, hic ferme ordo servatur. Equites secernuntur in suos tribunos. Azapides sub uno duce collecti stipendia faciunt.

Amurates cum venisset Byzantium, urbemque eam obsedisset, mœnia tormentis quatitibus. Ten-

Notulæ marginales.

¹⁶ Αἱ σημαιοφόροι. ¹⁷ Ἄλορατζίδες. R. ut in cont. ¹⁸ Αἱ σημαιοφόροι. ¹⁹ Αἱ σημεῖα.

tabat quidem murum sternere, at cœpta parum succedebant. Globi quos bombardæ torquebant, ponderis erant maximi. Murus autem cum foret firmus et admodum munitus, tormentis nihil cessit. Bombardam ego arbitror non esse inventum antiquum, ut quis credat a veteribus esse repertam. Unde autem originem sumpserint, aut qui mortales primi bombardas in usu habuerint, haud certo tradere possum. Quidam Germanos putant bombardis esse usos: iisdemque bombardarum inventum acceptum ferunt. Reliqui autem bombardarii ex Germania progressi, in universum paulatim pervenere orbem. Unde autem originem ceperint bombardæ, certo assignare non possum. Impetus vero bombardarum et mirabilis vis cognoscitur inde, quod corporibus, vel iis quæ resistendi vim habent, damnum infert maximum. Pulvis autem impetum illum violentum, quo fertur ministrat. Nitrum enim, ex quo pulvis conficitur, addito carbone et sulphure, vim istam tenet. Orbis judicat bombardas arma et munimenta esse optima. Quapropter etiam minus virtutis bombardæ habent, quamvis earum impetus pene sit divinus. Primam bombardam existimo fuisse ferream. Postea demum opinor fusionem æris et stanni esse excogitatum, quæ per conflationem fit. Quæ quidem materia juxta censetur esse firmissima, et optima: eoque conferre plurimum, ut globus in mirandam emittatur longitudinem. Formam autem bombardarum describere, cum ubique hominum oculis objectæ sint, supervacaneum fore judicavi. Bombarda oblonga est: et quanto longior est, tanto longius ejaculatur globum. Accepimus enim bombardam suæ, cujus globus impetu emissus, superaverit septuaginta 124 stadia, cum finitima terra quæ interjacebat, utrobique moveretur. Potentia autem ignis, ut apparet, tonitru procurat, necnon violentam lationem lapidis. Nam si ignis inclusus cogatur, magna quædam, et quæ nostrum plane captum excedunt, efficere novit. Etiam fulmen nascitur, si ventus in ignem mutatur. Hinc igitur et tonitru et latio fit: sive quod concedatur non esse vacuum in rerum natura, sive quod ignis efficacia accedat: qua si violenter urgeatur, et materiam apprehendat sibi accommodam, utraque ista præstare possit. Omnis autem ista potentia in ignem, ut causam, referenda est. Huc additur et pulvis, qui nactus est ignis potentiam, intercedente igne, movere. Quibus omnibus

Amurates igitur Mechemetis filius, aggressus murum, ubique admotis bombardis et allis machinis, cum capere nitabatur. At Græci mœnia fortiter defendebant, de scalis deturbantes peregrinos regis. Quidam amputatis capitibus devolvebantur ad suos. Amurates cum nihil efficeret, licet omnia tentaret quæ ad urbem capiendam pertinerent, tristitia affectus est: et animi anxius, usque putabat se

τε ετυπτε τὸ τεῖχος, καὶ ἐπειροῦτο. Οὐ ρίντο: κατέβαλέ γε. Ἐβλινον¹⁹ δὲ οἱ λίθοι τῶν τηλεβόλων, σταθμὴν τρία ἡμιτάλαντα. Ὅτε ἀντίειχε τὸ τεῖχος, ὄχυρόν τε ὄν, πρὸς τε τούτους τοὺς τηλεβόλους, καὶ οὐδαμῆ ὑπέκινον. Δοκεῖ μὲν οὖν ὁ τηλεβόλος εὐ πάλυ παλαιῶς εἶναι, ὥστε συνίεναι ἡμᾶς ἐπὶ νοῦν ἐηλυθῆναι τοῖς παλαιοῖς τὸ τοιοῦτον. Ὅθεν μέντοι ἀρχὴν ἰγίνετο, καὶ τίνας ἀνθρώπων ἐς τὴν τοῦ τηλεβόλου ἐρρίκοντο πείραν, οὐκ ἔχω διασημῆναι ἀσφαλῶς. Οἴονται μέντοι ἀπὸ Γερμανῶν γενέσθαι τε τούτους, καὶ τούτοις ἐπὶ νῦν ἀφίχθαι ταύτην τὴν μηχανήν. Ἄλλ' οἱ μὲν τηλεβολιστοὶ ἀπὸ Γερμανῶν καὶ ἐς τὴν ἄλλην κατὰ βραχὺ ἀφίκοντο οἰκουμένην· οἱ δὲ τηλεβόλοι οὐκ ἂν εἰδείην σαφῶς ἰσχυρίζεσθαι ὅθεν ἰγίνετο τὴν ἀρχήν. Τὴν δὲ ἰσχὺν τε καὶ φορὰν τὴν ἀμήχανον, ἢ ἐπιφερῆμενος ὁ λίθος, ὅποι ἀν γίνετο, μεγίστην τοῖς σώμασιν ἐπιφέρεται βλάβην· ἢ τε κῶδιν παρέχεται τῷ παντὶ, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐνήνεται. Τῆς δὲ κίνεως τὸ νίτρον ἔχειν τὴν δύνειν, ἀνθρακί τε καὶ θείῳ ἐπιμιγνυμένη. Οὕτω δὲ ὡς ἔμεινον ἔχει τὰ τῆς οἰκουμένης ἐς τὰ ὄπλα. Διὸ καὶ ἀρετῆς ἑλαττον ἴσχει αὐτῆ, τὴν δαιμονίαν ἐκείνην φορὰν. Δοκεῖ δὲ γενέσθαι εὐδηροῦς μὲν τὸ πρῶτον· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τοῦ χύματος καλουμένου ἐπιφρασθῆναι πείραν, τοῦ γαλκοῦ σὺν τῷ κασσitéρῳ μιμιγμένου, εὐδοκιμεῖν ἐς τὸ ἀφίεναι τὸν λίθον ἔμεινόν τε καὶ βεθαίστερον. Τὸ μέντοι σχῆμα διεξίεναι οἶόν ἐστι, περίεργον μὲν²⁰ ἂν εἴη, πᾶσι καθορῶσιν ἀπανταχῆ. Ἐπιμηκεῖ δ' ὄν, ὅσον δ' ἂν εἴη ἐπιμηκίστερον, τοσοῦτ' ἐπὶ μήκιστον ἀφίησι τὸν λίθον· ὡστ' ἂν γενέσθαι τηλεβόλον ἢ ἐπιθύμαθα, ἀφίεντα τὸν λίθον ἐπὶ ἑβδομήκοντα σταδίου, κίριξ σειομένην τὴν γῆν κατ' ἄμφω τῷ διαστήματι. Δοκεῖ δ' ἢ τοῦ πυρὸς αὕτη δύναμις τὸν τε ψόφον ἀπεργάζεσθαι, καὶ τὴν φορὰν, ἢ ὁ λίθος φέρεται. Βιαζόμενον γὰρ τὸ στοιχεῖον τοῦτο, πάμμεγα καὶ δαιμονίον τι δύνασθαι δοκεῖ, ἢ δὴ καὶ τὸν σκηπεδὸν ἀπεργάζεται τὸ πνεῦμα, εἰς τὸ πῦρ μεταβάλλον. Ἐἴτε μὲν οὖν τὸ μὴ κενὸν συγχωρεῖσθαι, τὸν τε ψόφον γίνεσθαι καὶ τὴν φορὰν, εἴτε ταύτη τοῦ πυρὸς τιθεμένου τῆς δυνάμει, ἐπειδὴν προσβιαζόμενον ὕλης ἐπιλάθεται, ἀνάγκη ταῦτα ἀπεργαζόμενον ἴσχειν ἄμφω ταῦτα. Δοκεῖ δὲ τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν εἶναι ταύτην ζύμπασαν, καὶ τὴν κόνιν ὀξείαν πεφυκυῖαν, τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, διὰ τοῦ πυρὸς κινεῖν τε ἀμήχανον, καὶ βάλλειν μακρότατα.

Τότε μὲν οὖν Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω, τηλεβόλοις καὶ ἄλλαις μηχαναῖς περισσόμενος τοῦ τεῖχους, περὶ ἡμέρας ἰκανὰς, προσέβηλε τῷ τεῖχει ἀπανταχῆ, καὶ ἐλεῖν ἐπειροῦτο. Ἐξεκρούσαντο δὲ αὐτὸν ἀπὸ τε τῶν κλιμακῶν καταβαλόντες οἱ Ἕλληες, τοὺς βασιλῆως νεήλυδας. Καὶ ἐνίων ἀπτερόμενα τὰς κεφαλὰς, ὀπηύχοντο. Ἀμουράτης δ' ὡς οὐδὲν προσχώρει ἢ τοῦ ἀστεως αἰρετις, ἤτχελὲ τε καὶ

Notulæ marginales.

¹⁹ Sic puto legendum, non εἶλον. R. ut in c.

ἡθόμεναι ἔπιτο δὲ αἰρῆσιν τὴν πόλιν. Διατρίβοντι δὲ αὐτῷ ἐπισηρκεύοντό τε οἱ Ἕλληνας, ἀλλ' οὐδ' ὡς ἠθέλων αὐτοῖς σπένδουσαι. Μετ' οὐ δὲ πολλὰς ἡμέρας ἀπικύρει ἐπ' οἴκου, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ διήκειν. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνας πρόσβεις τε ἐπεμπον παρὰ Ἀμουράτην καὶ ἰδόντο· ὁ δὲ ἀπικέμετο, καὶ οὐ προσέειπε τὴν ἀξιόσιν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς περὶ τῶν τοῖς Ἕλλησι τῶν σπονδῶν οὐδὲν προσώρει, τρέπονται ἐπὶ τὸν Μουσταφᾶν, τὸν Μεχμέτεω παῖδα. Ἐτυχε δὲ διατρίβων παρὰ τῷ Καραμάφῃ τὴν δαίταν ποιούμενος. Πρόσβεις δὲ πέμφαντες, μετὰ μὲν τὸν Βυζάντιον τὸν παῖδα, γαγονότα ἀμφὶ τὰ τρισαίδεκα ἔτη. Ἐπει δὲ ἀφίκετο ἐς Βυζάντιον ὁ παῖς, ἐπιμπε λόγους παρὰ τοὺς Τούρκους, μεγάλα τε ὑπισχνούμενος, καὶ μετιῶν ἔκτιστον, ἐπηγγέλλετο διπλασίῳ πάντων, ὧν εἶχεν ὑπὸ Ἀμουράτου. Καὶ ἤτομόθησαν μὲν τινες Τούρκοι παρὰ τὸν παῖδα, οὐ πολλοὶ δέ. Ὁ μόνος παῖς, ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάς, συνεπιλαβομένου καὶ τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως, τὸ τε Ἱερὸν καλούμενον ἐξεπολιόρησε. Καὶ προσελαύνοντι αὐτῷ διὰ τῆς Ἀσίας προσεχώρουν τε οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Τούρκοι, ἅτε βασιλέως παῖδι ὄντι. Ἐνταῦθα Ἀλιάζης ὁ οἰνοχόος ἐπέκλην, τοῦτον τὸν παῖδα ἐπιτετραμμένος ὑπὸ Μεχμέτεω, συντίθεται προδοσίαν τῷ Ἀμουράτῃ, ὥστε καταπροδοῦναι αὐτῷ τὸ παιδίον. Καὶ ὡς συνέθετο αὐτῷ, ἐπρασεν ὥστε τὸν παῖδα αὐτῷ παραδοῆναι. Διεσημαίνε τε πέμπων ἀγγελον, ὅποι διατρίβων τυγχάνοι ὁ παῖς. Ὡς μὲν οὖν ἐς Νίκαιαν ἀφίκετο ὁ παῖς, τὴν τε Νίκαιαν ὑπεγγάγετο, καὶ ἐνταῦθα διατρίβων ὁ παῖς, μετῆι τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀρίστους. Καὶ ὡς ἤδη χερμῶν ἦν, διεκωλύετο ἐς τὸ πρῶτον τῆς Ἀσίας ἵεναι. Ἐνταῦθα πυθόμενος Ἀμουράτης παρὰ Ἀλιάζῃ τὸν Σαραπτάρη τὴν τε διατρίβον τὸν παῖδα ἐν τῇ πόλει, λαβὼν ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους τῶν θυρῶν, ὡς εἶχε τάχους, ἀπικόμενος ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαβάς, ἤλαυνεν εὐθὺς Β.θυνίας. Ἐπιπαιῶν δὲ ἄφως ἐς τὴν πόλιν, συλλαμβάνει τε τὸν παῖδα οὗτου ταύτη, παραδίδόντος αὐτῷ τοῦ Ἀλιάζῃ. Ὁ μὲν γὰρ παῖς, ἅτε τοῦτο πυθόμενος, κατέφυγεν ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἐπὶ σωτηρίαν σφίσι τράπυνται· ὁ δὲ κελεύων μὴ δεδοκίμηναι τὸν παῖδα, ἐπέμπε τὸν ἀξιόσιν τοῦ παιδὸς, καὶ ἰδόντι ἐς τὰ βασίλεια τῆς πόλεως, ἐνεχείρισε τὸν παῖδα αὐτῷ. Τοῦτον μόνος ὁ Ἀμουράτης λαβὼν, ἀγγόνῃ ἀνείλεν, ἢ νομίζεται

ἅτε αὐτοῖς. Ἀγγεται δὲ Τεζετινὴν ἀνδρα γένους τοῦ βασιλείου τοῦ Ἐρτζιγάνης βασιλέως, ἀπικόμενον τῷ πατρί συμμαχόν, ὡς ἐπέθετο τοὺς πολέμους ἐπὶ τὴν πόλιν ἀφίχθαι, ἐλάσαντα ἐς μέσους τοὺς πολέμους, τὸν τε Μιχαλίην τὸν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν καὶ πρωτανία ἀνελεῖν, πολέμιον αὐτῷ ὄντα καὶ συχοῦς ἄλλους ἀνελεῖντα, καὶ αὐτὸν τελευτῶντα, ἀποθανεῖν.

Τότε μὲν δὲ Ἕλληνας οὕτως ἐπαπράγισαν, ἐλόμηναι αἰρεσὶν ἐναντίαν τῷ Ἀμουράτῃ. Τὴν μόνος ἕρμην τῆς Μακεδονίας ἀπέδοντο Ἐνετοῖς, ἀδύνατα

A urbem occupaturum. Moras igitur cum neceret nec ab urbis obsidione discederet, Græcorum legati veniunt, pacem et socius petentes. At ipse Græcos in socius suscipere aspernabatur : nec multis diebus post re infecta domum reversus est. Copiæ vero ejus omnes dilabebantur ad sua. Græci legatos ire jusserunt ad Amuratem, oratum pacem : quos dimisit Amurates, ipsorum petitionem aversatus. Cum igitur Græci affectarent summis votis pacem, nec tamen eam impetrarent, ad Mustapham convertuntur, Mechmetis filium. Ea tempestate is apud Caramanum agebat, victum et necessaria ab eo capiens. Missis igitur legatis, Græci Mustapham Mechmetis filium, cum natus esset annos tredecim, accersunt. Puer ubi Byzantium venit, sermones sparsit per Turcos, magnis promissis eos accendens, prehensabat singulos, quibus promittebat duplum eorum quæ sub Amurate habuissent accepturos. Et quidam Turci, at pauci, ad puerum istum transfugiunt. Puer autem transgressus in Asiam, auxilio Græcorum regis instructus, locum qui (54) Templum nominatur, expugnavit. Iter facienti per Asiam, Turci qui ibi erant adjungebantur, ut qui esset regis filius. Ibi tum Aliazes cognomento Saraptares, sive pocillator, cui ab Mechemete puer ille commissus erat, per proditorem Amurati puerum 125 tradere paciscitur. Pactis autem satis firmatis, conclusum est, ut puer Amurati proderetur. Misso itaque nuntio significavit Amurati, ubinam terrarum puer ageret. Cum puer Nicæam venisset, urbem eam cepit : et cum ubi moraretur, optimates Turcorum concillabat. Hiems erat, qua prohibebatur puer longius procedere. Amurates cum intellexisset puerum Nicææ versari, nuntiante id Aliazo Saraptares, assumptis sexies mille januarum millibus, venit quam ocissime in Hellespontum : et transiens, recta abiit in Bithyniam. Et cum inopinatus et improvisus irruisset in urbem, puerum ab Aliazo proditum comprehendit. Puer enim, excitus tumultu, fugerat ad Aliazem, cui obediebat, ut se defenderet ab imminenti periculo. Aliazes puerum metum ommittere, et bono animo esse jubet, et sic ejus fratrem exspectat. Cui ubi in regiam urbis sedem processerat, puerum in manus tradidit : quem acceptum laqueo, ut moris est regum illorum, prælocavit. Aiunt Tezetinem, virum regio sanguine ortum Erziganis regis, auxilio venisse puero, ut andiverat hostes in urbem penetrasse : et conjecisse se in medios hostes : ubi et Michalinem Europæ et ducem et judicem hostem suum contecit. Tandem cum plurimos alios ucci dedisset, et ipse occubuit.

Græcorum res tum sic habuerunt, cum secuti essent partem Mechemeti adversam. Theriam (55) Macedoniæ Venetis vendidere, impossibile existi-

Notulæ marginales.

(54) Hieron.

PATR. GM. CLIX.

(55) Thessalonicam.

8

mantes, ut sporarent urbem sibi hanc ab Amurrate dari in posterum. His peractis, bellum converterit Amurates contra Therimam : quam, ad omnia intentus, summa ope oppugnabat. Machinas etiam mœnibus adinovit; nec tamen cœptis respondebat eventus. Tandem proditionem paciscitur cum oppidanis, quibus imperatum erat ut ab domibus suis cuniculos subterraneos agerent, qui extra ferrent. At fossores conprehensi a Venetis, quidam iugerunt in Amuratis castra, descendentes de muro. Postmodum ab arce, quam aggressi erant, expugnarunt urbem, expugnatamque diripuerunt. Accepi peregrinos impigre scandentes et superantes mœnia, urbem cepisse, reliquis deinde accedentibus; quam postmodum diripuerunt. Nec quisquam eorum qui in oppido erant evadere potuit manus hostium. Hinc reor Amuratem urbem istam per proditionem suo dominio iunxisse. Urbs autem hæc erat maxima, nec ulla quæ mox Græci parerent, inferior. Cives ejus urbis passim per Europam Asiæque captivi trahabantur. Præsidium Venetorum, quod 126 in urbe erat, ut rumore allatum est, urbem in potestatem venisse hostium, citato agmine ad mare et naves contendunt; et conscensis navibus quæ forte ibi aderant, inde citi solvebant. Urbs ista magna opibusque florens ab Amurrate occupata est. Cum autem eam habitandam assignasset militibus, qui circa colebant, domum profectus est. Caraxiam Europæ ducem arma contra Joanninam (36) urbem Ætolie terre jussit, dato ad eam expeditionem Europæ exercitum. Illic adveniens, incursionem fecit in Ætolie regionem; et quæcumque occurrebant, diripiebat et spoliabat. Postea exercitus ad urbem duxit obsidendam. Carolo urbis princeps jam ante obierat mortem. Et cum haud tulisset liberos ex uxore sua Rhainerii filia, supersessent vero illi notii, Memnon, Turnus et Hercules, natu majores, his distribuit Acarnaniam, quæ sita est inter Acheloi regionem. Fratris autem sui Leonardii filium reliquit totius regni successorem. Carolo vero, fratris sui filio, Artae Ampraciæ metropolim, et Ætoliam urbemque concessit. Notii filii haud diu pugnantes, relati sunt in numerum Januarum regis. Memnon autem, qui videbatur reliquis prudentia et auctoritate prior, accessit ad regem, quem rogabat ut se ad patriam reduceret regionem. Quapropter cum Europæ exercitu hostiliter eam regionem ingressus est. Europæ exercitus Joanniorum urbem obsidione circumvenit; et incumbens aliquanto tempore obsidioni, cum nihil proficeret, tandem oppidani et regionis princeps, qui obsessus tenebatur, hostium imperatorem sive bassam ad colloquium evocarunt; in quo princeps sibi dari postulabat a rege reliquam

είναι νομίζοντας σπρίσι παραδύναι τὴν πόλιν, ἐπὶ τὴν περιόντα τότε Ἀμυρράτω. Ἀμυρράτης μὲν δὴ ἐπὶ Θέρμηνην μετὰ ταῦτα ἰστρατεύετο, καὶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, προσέχων ἐνταταμένως, καὶ προσήγει τῷ ταίχῃ μηχανάς. Καὶ οὐδὲν προδῶραι αὐτῷ ἢ τῆς πόλεως αἰρεσις. Ἐνταῦθα, ὡς λέγεται, συντίθεται τοῖς ἐν τῇ πόλει προδοσίαν, ᾧ, λέγεται, ὑπορύσσοντες ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, ὀρύγματα ἐκτὸς φέροντα, καὶ ἐάλωσαν ἀπὸ Οὐνετιῶν ἢ λέγεται. Καὶ οἱ ὀρύσσοντες ἀπέδρασαν ἐς τὸ τοῦ Ἀμυρράτω στρατοπέδον, καταδύντες ἀπὸ τοῦ ταίχους. Ὑστερον μέντοι ἀπὸ τῆς ἀκρας ὡς προσέβαλεν, εἶλε τε κατὰ κράτος τὴν πόλιν, καὶ ἠνδραποδίσαστο. Τοὺς μέντοι νεηλυδαίους κυνθάνομαι, ἀναδύντας ἐς τὸ ταίχος, εἶλεν τε τὴν πόλιν, καὶ ἐπισπομένων τῶν ἄλλων, ἀλώνας τε τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ ἀνδραποδισμῷ πρὸς τοῦ βασιλέως γενέσθαι. Ἀνδραποδισάμενον μέντοι τὴν πόλιν ταύτην, οὐδένα ἐξέλευσθον τοῦ ἀνδραποδισμοῦ, ἐποθέμεθα Ἀμυρράτη. Ὅστε λογίσεσθαι ἢ αἰ; ἔχει, διὰ τὴν προδοσίαν ἐξέλετο αὐτοῦς. Ἐγένετο μὲν οὖν αὕτη μεγάλη θῆ τοῖς Ἕλλησι συμφορὰ, καὶ οὐλομιάς τῶν πρόσθεν γενομένων αὐτοῖς συμφορῶν λειπομένη. Οἱ τε ἄνδρες τῆς πόλεως ἀνά τὴν Ἀσίαν τε καὶ Εὐρώπην, αἰχμάλωτοι γενόμενοι, περιήγοντο ἀνδραποδισθέντες. Ἡ μέντοι Οὐνετιῶν φυλακὴ ἐν τῇ πόλει οὖσα, ὡς ἦσθετο ἀλῶνας ἤδη τὴν πόλιν, ὤρητο φυγεῖν ἐπὶ τὴν θάλατταν καὶ ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ ἐμβάντες εἰς ταύτας, δεῖαι σπρίσι παροῦσι ἐτύγγανον, ἔρχοντο ἀποπλέοντες. Ἡ μέντοι πόλις αὕτη Ἕλληνι, μεγάλη τε οὖσα καὶ εὐδαίμων, ἐάλω ὑπὸ Ἀμυρράτω. Τὴν μέντοι πόλιν ἐπέτρειπε τοῖς αὐτοῦ ταύτη τῶν περιοίκων ἐνοικῆσαι. Αὐτὸς δὲ ὄκλαδε Ἰπαιῶν, ἐπεμφε τὴν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν Καραξίαν ἐπὶ Ἰωάννινα πόλιν τῆς Αἰτωλίας, ἐν τῆς Εὐρώπης στρατεύμα αὐτῷ παραδύς. Ὁ δὲ ὡ; ἀφίκετο ἐπὶ τὴν Αἰτωλίαν, τὴν τε χώραν ἐπέδραμε καὶ ἐληίσαστο, δεῖαι ἔφθη καταλαθεῖν ἄφρων. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλάσας, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Κάρολος μέντοι ὁ ἡγεμὼν τῆς πόλεως ἤδη ἐτελεύτησε. Καὶ ἐπειδὴ καὶς αὐτῷ ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Παινερίου θυγατρὸς οὐκ ἐγένετο, νόθοι δὲ ἐγένοντο παῖδες, ὁ τε Μίμων, καὶ Τύρνος, καὶ Ἐρπούλιος, οἱ πρεσβύτεροι, διένειμε τούτοις μὲν τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἀχελφου χώραν Ἀκαρνανίας ἐπινέμεσθαι τὴν δὲ ἀδελφιδύον αὐτοῦ τὴν Λεονάρδου παῖδα κατέλιπε διὰ δοχὸν ξυμπάτης ἤδη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Καὶ τὴν τε Ἄρτην τῆς Ἀμπρακίας, ἢ μητρόπολιν, καὶ Αἰτωλίαν τε καὶ τὴν πόλιν, κατέλιπε Καραξίαν τῷ ἀδελφιδῶ. Οἱ μέντοι νόθοι παῖδες, αὐτῷ, οὐκ εἰς μακρὰν διενεχθέντες, ἀφίκεντο ἐπὶ τὰς βασιλείας θύρας. Μίμων δ' αὐ ἀφικόμενος, δεῖαι εἶδομαι τε τῶν ἄλλων συνίσει τε καὶ ἀξιώσει προίχειν οὕτω; δεῖαι ἀφικόμενος παρὰ τὸν βασιλεῖα, προύκαλεῖσθαι τε καὶ ἡξίου ἐπὶ τὴν χώραν σφᾶ; τὴν πατρίαν κατάγειν. Αἰδὲ δὴ ἐλάσας σὺν τῷ τῆς Εὐρώπης στρατεύματι

Notiæ marginales.

(36) Olim Cassiope.

³⁶ Sic tria manuscr. habent; forte legendam ἐξέλευσαι. R. ut in c. ³⁷ Καραξίαν, ut in c. ³⁸ Ἀμβ. ΑΙ. ut c.

είσθαι Ὁ δὲ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς τὴν τῶν Ἰωνάντων πόλιν ἐπολιόρκει, καὶ χρόνον ἰνδιαιτρίων τῆς πολιορκίας, ὡς οὐδὲν ἀνέει πολιορκῶν, ὁρῶντις οἱ τῆς πόλεως, καὶ ὁ τῆς χώρας ἡγεμὼν, ἐντὸς ἀπειλημμένος, καὶ πολιορκούμενος, προὔκαλεῖτο τὸν στρατηγὸν ἐπὶ ξύμβασιν²², καὶ ἤταίτο αὐτὸν δοθῆναι αὐτῷ, τὴν τε ἄλλην χώραν τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ τῆς Ἠπείρου παρὰ βασιλέως, καὶ σπονδὰς αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ γενέσθαι, καὶ οὕτω παραδίδόναι τὴν πόλιν. Τούτου δὲ γενομένου, τὴν τε πόλιν παρέλαβε τὸ τοῦ βασιλέως στράτευμα, καὶ αὐτῷ συνεχώρει τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἠπείρον ἐπιπέμψασθαι, φέρον ἀπάγοντα τῷ βασιλεῖ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ αὐτὸν φοιτῶντα ἐς τὰς βασιλέως θύρας. Ὑστερον δὲ ἀφικόμενοι οἱ τοῦ Καρούλου ἡγεμόνος παῖδες, ὁ τε Ἐρκοῦλιος καὶ Μέμνων, καὶ οὐκ ὀλίγα κατασχόντες τῆς χώρας, ἐπαγομένων τῶν ἰποικῶν αὐτοῖς, πράγματά τε παρεῖχον τῷ ἀνεψιῷ αὐτῶν, καὶ ἦγον καὶ ἔφερον τὴν χώραν, καὶ ἐπολέμουν. Ὁ στράτευμα ἐπαγόμενος ἐπὶ τούτους, καὶ ἀπὸ Ἰταλίας, ὡς οὐδὲν ἦνεν, ἐσπένδετό τε αὐτοῖς, καὶ κατόπισθε τῆς χώρας ἧς ἤρχον, ἐφ' ᾧ μηκέτι αὐτῷ

Ἰταλία μὲν δὴ οὕτω ἐγένετο ὑπὸ βασιλεῖ Ἀμουράτη. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς Ἕλληνας ἰόντες ἐς τὰς θύρας, ἤξιον σφίσι σπένδεσθαι, εἰρήνην μέντοι ἐποίησαντο, ἐφ' ᾧ τὸν τε Ἰσθμὸν καθελίειν, καὶ μηδὲν εἰς νεωτερίζειν τοῦ λοιποῦ. Τὸν μὲντοι Τουραχάνην ἐπὶ Πελοπόννησον πέμψας, τὴν τε Οὐνετῶν χώραν ἰδῆου, καὶ τὸν Ἰσθμὸν καθελίει, καὶ πόλεις αἵτα ἐλὼν τῶν Οὐνετῶν ἠδραποδίσαστο. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἐξιώντι ἀπὸ Πελοποννήσου, συνελθόντες οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἄλβανοὶ περὶ τὴν μεσόγειον, Δελφίην καλυμένην χώραν, καὶ σφίσι στρατηγὸν ἐστήσαντο, καὶ ἀπόστασιν ἐβουλεύοντο ἀπὸ Ἑλλήνων, ὡς τὸ Τουραχάνεω στράτευμα διαφείρῃσι. Τουραχάνης μὲντοι, ὡς ἐπίθετο τοὺς Ἄλβανους ἐπ' αὐτὸν ὁμῶς ἰόντας²³ ὡς διὰ μάχης, ὡς οὐκ ἠδύνατο διαφυγεῖν, παρετάξατό τε εἰς μάχην. Καὶ οἱ Ἄλβανοὶ συνταξάμενοι καὶ αὐτοὶ, ἰψησαν, καὶ ἐς χεῖρας ἐλθόντες, οὐδὲ ἐδέξαντο τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐτρέποντο ἐς φυγὴν. Ἐνταῦθα ἐπεβλήθη ὁ Τουραχάνης ἐπιδιώκων, πολλοὺς τε ἀνείλεν ἐν τῇ βίῳ. Καὶ οὗς ἐζώγησεν ἀμφὶ τοὺς ἀκτακιστοὺς αὐτοῦ ἅπαντας διεχρήσατο. Καὶ ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν κυργία ἐπωκοδομησάμενος, ἀπήγει ἐξελκύνων. Τούτῳ μὲν οὖν τάνδρῳ ἔστι καὶ ἄλλα ἐπιδεικνύμενα ἔργα ἐς ἀφήγησιν οὐκ ἀρχαῖα, δι' ἃ δὴ εὐδοκίμων παρὰ βασιλεῖ, ἐπὶ τὴν τοῦ Βρανέξου χώραν ἐχώρει, καὶ ἐπὶ Δακίαν οὐ πολλῷ ὑστερον περιβελὺς ὑπὸ Ἀμουράτῳ, τὴν τε χώραν ἰδῆωσε, καὶ στρατὸν αὐτοῦ συλλεχθέντα οὐ μικρὸν ἐτρέψαστο, καὶ νίκην ἀνέλετο περιφανή, ἀνδράποδά τε καὶ λάβαν πολλήν. Τοῖς μὲν οὖν Ἕλλησι θαμὰ τοῖσιν ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ, καὶ ἀνδρας τοὺς παρὰ σφίσι παραπέμποντας, ἄλλους τε δὴ καὶ Νοταρῶν τὸν κυρίου Λουκᾶν²⁴ ἔδιδον ἐπιπέμψας, σπονδὰς ἐποίησαντο.

Acarnaniam regionem, et Epiri, quæ sibi foedere interposito confirmari volebat. Quod si impetrasset, se regi urbem traditurum. Foedere icto, urbem accepit regius exercitus, et Acarnania reliquaque Epirus cessit principi, ut quotannis tributum ferret; et in januas regis, quandocunque moneretur adventaret. Postea venientes Caroli ducis filii, Perculius et Memnon, nec modicam regionis partem occupantes, congregatis finitimis, qui confluabant molesti erant admodum patriuelli suo, cujus regionem agebant et ferebant, bellum gerebant. Contra quos Carolus 127 exercitum, quem ex januis regis contraxerat, necnon alterum quem ab Italia exciverat, ducens, cum nihil promoveret, pacem cum iis composuit; qua tenebatur, ut ipse cederet ea regione, cui illi præfuisent, hi vero deinceps nullas molestias Carolo facerent.

μέντοι Κάρολος, καὶ ἀπὸ τῶν θυρῶν τοῦ βασιλέως τοῦ λοιποῦ παρέχειν πράγματα.

Hoc modo Ætolia in Amuratis ditionem devenit. Græci postea in januas regis proficiscuntur, petitum pacem. Quibus ea data est his conditionibus ut Isthmum destruerent et nihil in posterum quemadmodum bactenus, rerum novarum molirentur. Turachanem misit in Peloponnesum, qui Venetorum regionem populabatur, et Isthmum diruit. Venetorum autem oppidula quæ subegerat, diripuit. Cum autem egrederetur Peloponneso, Albani in Peloponneso habitantes, colligebantur in mediterranea regione, quæ Dabia nuncupatur: diligentesque ducem, defectionem a Græcis parabant, et Turachanis exercitum penitus delere volebant. Turachanes ut accepit, contra se Albanos prælium cupidus pergere, cum non posset effugere ipsorum impetum, in aciem copias eduxit. Etiam Albani in aciem descenderunt, et hostes aggressi sunt. Cum autem Turcorum impetum sustinere non possent, in fugam vertuntur: quorum caedem maximam, Turachanes insecutus, in fuga fecit. Capti sunt octingenti, quos omnes eo loci obruncavit: ex quorum capitibus cum turriculas extruxisset, abscessit. Vir ille et alia memoratu digna facta designavit: propter quæ cum in maximo honore penes regem foret, etiam in regionem Brenexis et in Daciam iter intendit. Nec multo post jussus ire ab rege cum exercitibus regionem evastavit, et conscriptum ibi exercitum haud parvum in fugam compulit: ex quo prælio redibat victoria memorabili illustris, plurimam tum mancipiorum, tum aliarum rerum vehens prædam. Cum Græcis igitur Amurates cum frequenter venirent in januas, mittentes viros primarios, opibus reliquaque felicitate claros, inter quos et Notarum, et Carolucam, tandem pacem composuit.

Notulæ marginales.

²² συμπόσιας. R. ut in c. ²³ χωροῦντας. Al. ut in c. ²⁴ τὸν Λουκᾶν, al. Κυρουλουκᾶν.

Græcorum rex, ubi primum pax convenisset, A navigavit in Peloponnesum accersito fratre Theodoro, qui Spartam regebat. Rex propter odium, ut antea significavimus, quo prosequeretur uxorem, quam ab Italia duxerat, statuerat Nazæorum assumere habitum. Cum autem in Peloponnesum venisset Byzantii rex, adducens secum fratrem Constantinum, ut in eum transferret regnum, confestim eum capti posuit, nec amplius se regio cessurum dicebat: regni enim proceres ab lato vita proposito regem 128 dehortabantur. Dehinc etiam uxori, cui implacabilis erat, propter formam turpitudinem, reconciliatus, suaviter in posterum cum illa vitam exegit. Rex Græcorum bellum intulit Carolo Epiri principi, et exercitibus Clarentiam (37) Elisidis metropolim circumsedidit. Nec multo post cum urbis oppugatio irrita caderet, Caroli consobrinam, Leonardi ducis filiam, fratri Constantino uxorem dedit, hac tamen conditione, ut dotis nomine Constantino urbs ista traderetur. Postea duxit exercitus contra Patras Achaie urbem, quam obsidione circumdedit. Deinde relicto fratre Constantino, cui urbis oppugnationem mandarati, navem conscendit, et Byzantium proficiscitur. Cum multum jam temporis morantibus assidisset, nec tamen urbs in manus venisset, proditoris consilia oppidani cum Constantino agitabant. Aberat enim urbis episcopus, profectus in Italiam, auxilium petendi grata: et longas ibi ageret moras, ut a pontifice id acciperet. Hanc Achaie urbem Italici principes, qui Peloponnesum regebant, ex familia Malabestaram orti, occupantes, unum quidem dederunt urbi principem: alterum elegerunt, qui eam administraret, et semper apud Romanorum pontificem moraretur. Urbs ista ubi concesserat in jus et potestatem Romanum pontificis, accepit episcopum, quem misisset pontifex, ut urbem eam gubernaret. Ex tempore episcopus, qui respiciendum erat urbis curabat, missus a Romano pontifice, missus erat ex familia Malabestaram. Hanc urbem ubi dominus suo jure Constantinos, etiam regem expugnare aggressus est: cui expugnationi integram urbem occupavit, et tandem voti composuit. Hanc metropolim subegit Romani pontificis iuribus. Postquam eam fama aliam erat, Achaie urbem a Graecis esse occupatam, missis praefecto iuribus legem, quibus mandabat, si per nos auxilium reciperet: accepit. De quibus aliis rebus in Achaia. Venientes autem Christiani, ab eadem urbe missi, cum paratissimo in eo exercitu, cum auxilio missis urbem cepere, et occuparunt. Deinde cum venientes regis fratres quatuor mille ad eos, et Achaie navigarunt. Alii quoque urbem occupantes urbs ista occuparunt.

Ο μὲν οὖν Ἕλλησων βασιλεὺς, ὡς εἰρήνη ἐγένετο, ἔπειτα ἐπὶ Πελοπόννησον, μετατακτομένου τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου τοῦ Σπάρτης ἡγεμόνος, ὡς καὶ πρότερον λέξωμεν, διὰ τὸ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τὴν ἀπὸ Ἰταλίας, ἔχθος αὐτῷ γενόμενον, ὤρμητο ἐπὶ τὴν Ναζηραίων ἰσθμὸν διαίταν. Ὁ μὲντοι ἐς ἐπὶ Πελοπόννησον ἐφίκετο ὁ Βυζαντίου βασιλεὺς, τὸν τε ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἐπαγόμενος, ὡς διαλεξόμενον τὴν ἀρχὴν, μεταμειψέ τε αὐτίκα, καὶ οὐκ ἐφασκεν ἰσθμὸν εἶναι, μὴ ἐπιτροπύτων τῶν τῆς χώρας ἀρίστων. Διαλιχθή μάλιστα καὶ τῆς γυναῖκα μετὰ ταῦτα, καὶ ἐδίου ἡδύως, συνῶσ αὐτῆ τοῦ λοιποῦ. Ὁ μάλιστα Ἕλλησων βασιλεὺς πρὸς τε τὴν τῆς ἡμετέρου ἡγεμόνα τὸν Κάρολλον κλιμεν ἐξήνεγκε. Καὶ Κλαρεντίαν τῆς ἡμετέρας μητροπολις ἐπολιόρκει. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον, ὡς εὐδὲν αὐτῷ προεχῶραι κολορακοῦντι, ἡμετέρας τὴν ἀδελφεὶν ἡγεμόνος, Ακουθῶσ δὲ θυγατέρα, ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντῖνω, ὥστε καὶ ἡ πόλις αὐτῆ ἐδόθη αὐτῷ ἐς τερνήν. Καὶ βασιλεὺς Ἕλλησων ἐπολιόρκει Πάτρας τῆς Ἀχαίας. Μετὰ δὲ ταῦτα καταλειπὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, φηγετο ἀποκλιθεὶς ἐπὶ Βυζαντίου. Τῷ μάλιστα ἀδελφῷ αὐτοῦ Κωνσταντῖνω, ὡς τὰ περὶ τὴν πόλιν προεχῶραι, καὶ κολορακοῦν, οὐκ ἴστας τὴν πόλιν, συνείθενται εἰ τῆς πόλιος ἄδρας προδοῦν αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαι τὴν πόλιν τὰ πρόδοσι, ἀπέντας τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἰσθμὸν ἑμετέροσ χροῖον, ἐπιτροπύσας δέομενον κατὰ τοῦ Τυραίνου ἀρχιερέως. Ταύτην μὲν εὐντήν πόλιν τῆς Ἀχαίας εἰ ἀπὸ Ἰταλίας Πελοποννήσου ἡγεμόνος τοῦ Ζαχαρίου ὄνομα ἐκείντος, ὁ μὲν ἀρχὸν τε καὶ ἡγεμόν κληθήσθαι τῆς χώρας τῷ δὲ ἐπὶ τῷ ἑμετέροσ κατὰ τῷ Τυραίνου ἀρχιερεὶ ταύτην ἐπέδοκε τὴν πόλιν ἀρχιερεὶ τυραίνου ἐπιτροπύσαι. Ἡ πόλις πόλις παραλειπὸν ἐς τὸν Τυραίνου ἀρχιερέα, ἐπέδοκεν ἀρχιερεὶ, ἐν τῷ ἐπιτρέψαι πόλιν τῷ ἐπιτροπύσαι τὴν πόλιν. Καὶ τότε δὲ Μαλαβεστάρων τοῦ ὄνομα ἐπιτρέψαι τοῖς ἐν τῇ πόλιν ἀρχιερεὶ. Ταύτην μὲν εὐν τῆς πόλιος ἐπὶ τῆς παραλειπὸν Κωνσταντῖνος, τὸν τε ἐπιτροπύσαι ἐπολιόρκει ἐν τῷ ἑμετέροσ κατὰ τῷ Τυραίνου ἀρχιερεὶ αὐτῷ. Τῷ μάλιστα ἡμετέροσ κλιμεν εἶλον εἰ τὸ ἀρχιερέος τρεῖστος. Ταύτην γὰρ ἐπέδοκε τὴν πόλιν τῆς Ἀχαίας ὄνομα ἐπὶ Ἕλλησων, ἐπιτρέψαι τρεῖστος ὄνομα, εἰ δὲ κλιμεν τὴν πόλιν αὐτῷ παραλειπὸν. Αὐτῷ μὲν οὖν ἐπὶ Ἀχαίας οὐκ ἐπὶ ὄνομα. Ἐπὶ δὲ τῆς Κλαρεντίαν ἀφαιρέσθαι, ἀπέντας αὐτῆ καὶ ἔργων, καὶ ὄνομα οὐκ ἴστας ἐν τῇ πόλιν, εἰσδοκῶσ ἰσθμὸν, τὴν πόλιν αὐτῷ καὶ ἡμετέροσ κλιμεν. Ἐπειροσ δὲ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν τῷ ἡμετέροσ ἀδελφῷ Κωνσταντῖνω γλαυκοῦ κλιμεν, κλιμεν κατὰ τὴν Ἰταλίαν. Βουδύσων δὲ τῆς πόλιος αὐτῷ καὶ τὴν πόλιν κλιμεν κλιμεν γλαυκοῦ. Ἡ πόλις γὰρ δὲ τῆς Ἰταλίας ἀφαιρέσθαι, ἔργων, κατὰ τὸν τῆς Ἀχαίας ἡγεμόνος, ἐπιτρέψαι

Nicolaus van-groenles

27. Nicolaus van-groenles. De R. C. est lacuna.

θύν τε ἀρῶν, καὶ καταλαβὼν τὴν πόλιν, ἡγοραπο-
δίστατα, καὶ τὴν θυγατέρα ἡγεμόνος ἐς γυναῖκα αὐτῷ
ἡγάγετο. Καὶ ταύτην μέντοι οὗτος ἀποδόμενος τῷ
τῆς Ἰπασίρου ἡγεμόνι, ὄχετο ἐς Ἰταλίαν. Καὶ τότε
μὲν δὴ ἀλοῦσαν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων τριηρῶν, αὖ-
θις ἐξωνησάμενος ἀπέλαθε. Διέφερον μὲν οὖν καὶ
πρὸς τὸν τῆς Ἀχαΐας ἡγεμόνα, Ἰταλικὸν Κεντη-
ρίωνα, οἱ Ἕλληνας τὸν πόλεμον ἐπὶ συχνόν τινα
χρόνον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιγαμίαν ποιησάμενοι ἐπὶ
τῷ βασιλεῶς παῖδι τῷ νεωτέρῳ Θωμᾷ, ἀρμυρῶμενοι
τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τὴν τε χώραν ἐς
φερνὴν αὐτοῦ ἐπέδωκαν, τῆς Μεσσηνίας τε καὶ Ἰω-
νίας, πλὴν τῆς παραλίου Ἀρκαδίας, σπονδὰς τε
ἐποιήσαντο. Καὶ ταύτην μὲν οὖν ἐπεὶ τε ἐτελεύ-
τησε, παρέλαθε Θωμᾶς ὁ τοῦ βασιλεῶς ἀδελφός, καὶ
τὴν τε γυναῖκα τοῦ Κεντηρίωνος εἶχεν ἐν φυλακῇ,
ἐς ἣν δὴ καὶ ἐτελεύτησε. Οὕτω μὲν οὖν ἡ Πελοπόν-
νησος ἀπὸ Ἰταλῶν ἐς τοὺς Ἕλληνας περιήλθεν.
Ἕλλησι μὲν οὖν οὕτω προσέφερε τὰ πράγματα,
ὁπαγομέναις σφίσι τὴν Πελοπόννησον.

Ἀμουράτης δὲ ὁ Μεχμέτω ἰστρατεύετο ἐπὶ τὴν
Τριβαλλῶν χώραν. Καὶ πρότερον μὲν ἐπεὶ τε ἐξή-
σγησε πύλεμον, στρατεύματα ἐπιπέμφας, ἰδῆου τὴν
χώραν. Καὶ τότε δὴ οὖν ὡς ἐκῆθητο ὁ τῶν Τριβαλ-
λῶν ἡγεμόν ἐπιέναι ἐκ' αὐτὸν βασιλεῖα, πρόσθεις
τε ἐπακόμει, καὶ ἡξίου σπονδὰς ποιῆσθαι, ἐφ' ᾧ
ἂν ἀπάγειν ὁ φέρων ἂν ἀτάξηται αὐτῷ βασιλεῦς,
καὶ πείσεται, ὅ τι ἂν κελύοι αὐτῷ. Ἐνταῦθα
Ἀμουράτης ἀγεται τὴν θυγατέρα τοῦ Τριβαλλῶν
ἡγεμόνος ἐπιπέμφας δὲ Σαραξίην τὸν τῶν θυρῶν
ἡγεμόνα, ἡγάγετό τε τὴν γυναῖκα τοῦ Χαλλίω
ἀνάγοντος, παρ' αὐτῷ μέγα εὐδοκιμοῦντος, καὶ τὰ
βασιλεία αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλαυνεν ἐπὶ Καρα-
μάνον τὸν Ἀλιδέριον ἡγεμόνα τῆς Καρίας, τὰ τε
ἄλλα ἀντιτάσσας, καὶ ὅτι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ τὴν
νεώτερον ἔχων παρ' ἐαυτῷ, ἐπεμψεν ἐπὶ τοὺς Ἕλ-
ληνας. Ἐπιὼν δὲ σὺν στρατεύματι πολλῷ, τὴν
χώραν ἰδῆου, ἐκλειοπέτος αὐτὴν τοῦ Καραμάνου,
καὶ τὰ ἄκρα κατέχοντος τῶν ὀρίων. Ἔστιν δὲ αὐτῷ
δύο πόλεις, ἡ μὲν Λάρανδα λεγομένη, ἡ δὲ Τοκόνειον
πῶς μεγάλη τε οὖσα τῆ παλαιῶν καὶ εὐδαίμων, ἐν
ᾗ καὶ βασιλεὺς ἦν τῶν πρότερον βασιλέων τοῦ γίνους
αὐτοῦ. Ἄτε γὰρ τῶν ὀρίων τῆς χώρας ἰσχυρῶν
ὄντων, καὶ οὐκ εὐπειτῶν ὄντων ἐπιβῆναι, ὀρμώ-
μενοι, τὴν ταύτην χώραν περιόικον ἦγον καὶ ἔφερον.
Καὶ κατὰ βραχὺ προϊόντες κατεστρέφοντο. Ἔστι
δ' ἡ πόλις αὕτη εὐνομουμένη ἀπὸ τοῦ πάνου πα-
λαῖου. Λάρανδαν δὲ ἡ πόλις οἰκεῖται μὲν αὕτη ὑπὸ
τῆν ὀπίρριαν τῶν ταύτην ὀρίων, καὶ οὐ πάνου ἐλάω
τὴν ὀχυρώματι ἡ δὲ χώρα, ἐπιόντος τοῦ Ἀμου-
ράτου, ὑπίμενέ τε καὶ οὐκ ἐξέλιπεν. Οὐ γὰρ δὴ
νομίζεσθαι Τούρκους γε ὄντας αὐτοῦς, ἀνδραποδι-
εῖσθαι ἐς τὰ ἀντὶ τε ἄμα ἦθη, καὶ ἐς τὴν αὐτὴν
δίσταν καθισταμένους. Ὁ μὲντοι Καραμάνος οὗτος

A Oliberius enim ab Italia progressus, tenente Cla-
rentiam Achaiae principe, inopinatè adveniens eam
oppressit, et diripuit, aducta in uxorem principis
filia. Tandem pretio accepto, Epiri duci eam ven-
dens, in Italiam reversus est. Etenim captam a
pontificis iriremilus denuo emptam recepit. Graeci
longo tempore bellum gessere 129 cum Cento-
rione, qui Achae imperabat, generis Italici. Post-
modum affinitatem jungentes, filia hujus ducis in
matrimonium data regis filio juniori Thomae, con-
clusum est ut dotem acciperet Messenae et Ithomae
regionem, praeter maritimam Arcadiae. Foedus quo-
que ieiunium, bellum diremit. Hanc quidem, ubi
mortuus est princeps, accepit Thomas regis frater
et Centerionis uxorem donec mortua est, in car-
cere condidit. Hoc modo Peloponnesus ab Italis
ad Graecos translata est. Graecorum res, cum subi-
gerent Peloponnesum, hoc modo se habuerunt.

Amurates bellum indicit Triballis. Primo itaque
missis exercitibus Triballorum regionem popula-
batur. Ut nuntiatum est Triballorum principi, re-
gem hostiliter accedere, legatos ire jubet ad Amu-
ratem, oratum pacem: paratum se esse, si pax
coiret, tributum quantumcumque Imperasset, pen-
dere, nec recusaturum facere quaecumque jussisset.
Amurates hujus principis filiam sibi in uxorem so-
ciavit, quam petiit sibi uxorem dari, misso Sara-
ziae januarum imperatore: quam postmodum in
regiam adduxit Chalices, qui plurimum apud regem
pollebat. His ita peractis, petiit bello Caramanum
Aliderium, Cariae ducem, criminari ei inter caetera
vertens, quod fratrem suum juniorem, cui alimenta
praebuerat, ad Graecos misisset. Veniens itaque
cum magno exercitu, regionem graviter affligebat
populationibus quam Caramanus deseruerat, cum
se recepisset in montium cacumina. Regio ita ur-
bes habet duas: una Laranda vocatur, alteri no-
men est Toconeium (38). Toconeium urbs magni-
tudine et opibus praestat, in qua antiquitus reginae
morabantur. Cum montes regionis illius essent
firmissimi, et admodum muniti, nec facile scandi
possent, omnem belli molem vertebant in finitimam
regionem: quam agentes et ferentes, paulatim
progressi subigebant. Urbs ista optimis legibus
fundata est jam inde ab antiquo. Laranda sita est
in radicibus montium, qui in ista regione visuntur,
nec aliquibus munitis adversus vim hostium
firmata est. Incolae regionis Amuratis adventum
expectarunt, nec sibi fuga consuluerunt. Putabant
enim cum et ipsi Turci forent, et iisdem moribus
reliquaque vitae consuetudine uterentur, se nihil
hostile passuros. Caramanus ille finitimus est Pisida-

Notulae marginales.

(38) Cononium Cariae, olim Iconium, vulgo Conium.

¹¹ ἀπαγαγεῖν, *al. ut in conl.*

rum regioni et Turgutæ. Pisidæ, qui etiam Barsades vocantur, pastores sunt, et Turcorum linguam in usu habent: atrocibus magis intenti vivunt, prædasque ex Syria et ex finitima regione agunt. Nec abstinere a regione 130 Caraman, cum quo ipsis continuum bellum est duces eligunt, quorum ductu prædatum proficiscuntur. Duces prædam superfluum capiunt, et inde partem haud contemnendam largiuntur qui domi apud uxores remanserint. Turgutes Phrygiæ imperat; et Armeniam Cappadociamque regio ejus attingit. Genus Turgutæ videtur recenter admodum fuisse sub Amythaone; et cum in Phrygiam inde descendisset, regionem istam ex eo tempore obtinuisse. Quod cum durasset ad hæc tempora contra filios et Caramanum arma tulit. Bellum etiam gessit jam olim genus istud adversus Leucarnas, Caralucis filios. Candytorum urbs Carizæ in potestate viri, qui nuncupatur. . . Regionem itaque populationibus divesans Amurates Mechemetis filius, Ducis filium in gynæceum suum transtulit: filium regionis principem relinquit Cermianum et Cedinem, Sarchanemque principes cum proficisceretur contra Caramanum, regionibus ipsorum expulit: accedensque, regias eorum spoliavit. Ædines excessit e vivis, carens liberis. Sarchanes et Mendesias in regiones finitimas fugientes, servati sunt, ne quid mali ab Amurate paterentur. Mendesias Rhodum contendit, ibique moratus est. Postea præconio excitus, accessit ad regem, flagitans ut aliquid boni ab eo impetraret. Qui etiamnum apud regem ætatem agit, victum et necessaria a januis accipiens. Caramanus cupidus recipiendi Toconieum et regionem suam, legatos ad Amuratem mittit, promittens se suam filiam ei daturum uxorem, et filium quem haberet, missurum ut in januis mereret. Amurates in sædus, juramenti religione interveniente, Caramanum suscepit, et in Europam iter intendit. Postea cum aliquantulum temporis intercessisset, arma contra Ismaelem Sinopes et Castamonæ principem arripuit, nescio ob quam offensam. Qui ut accepit Amuratem contra se ut hostem properare, legatos obviam regi mittit, qui dicerent, si pacem petenti daret, se quotannis æris redditum quantumcumque esset, regi pensurum. Præterea pollicebatur, se filium suum in regis januas missurum. Filium autem Turgutis, quem jam ante in regis januas abiisse constabat, regioni pristina restituit: eique cum eo agere pro suo arbitrio permisit.

ὕποχνητο ἐπιπέμπειν καὶ οὗτος ἐς τὰς βασιλείας ὄρα; ἢ παραγενόμενον ἐπὶ τὰς βασιλείας θύρας, τὴν χώραν αὐτῷ διαθίβειν, ἢ ἂν αὐτῷ δοκοίη.

Hæc quidem fortiter ab Amurate facta, incredibile dictum est quanta gloria Asiæ regnum illustrarint. Bellum quoque tempore longo inter ipsum et Leucarnas arsit. Expeditionem suscepit Amurates

A ὁμορὸς ἐστὶ τῇ Πεισιδῶν χώρα, καὶ τῇ Τουργούτω· Οἱ δὲ Πεισιδίται οὗτοι, καὶ Βαρσάκιδες καλούμενοι, νομάδες μὲν εἰσι, καὶ γλώττῃ τῇ Τουρκῶν διακρώμενοι· ληστρικώτερον δὲ βιωτεύουσι, τὴν τε Συρίαν ληϊζόμενοι καὶ τὴν ἄλλην σφίσειν χώραν· καὶ δὴ τὴν Καραμάνου διαπολεμοῦντες, ληϊζονται. Ἄρχοντες δὲ σφίσειν ἐπραστώτες, καὶ ληϊζόμενοι, τῆς τε λείας τὸ ἐπιβάλλον ²⁰ μέρος αὐτοῦ τε διαλαγχάνουσι, καὶ τοῖς οἴκοι ἐπὶ ταῖς γυναῖξιν ἐπιμένουσιν ἐπιδιαλόμενοι διδάσει τὸ ἀδικίμον μέρος. Τουργούτης δὲ τῆς Φρυγίας χώρας ἐπήρχει τε, καὶ ἐπὶ Ἀρμενίαν ἔχει ²¹ καὶ Καππάδοκας ἢ χώρα αὐτοῦ. Τὸ δὲ Τουργούτω γένος δοκεῖ νεώτερον γεγονέναι ὑπὸ Ἀμυθάνου, καὶ ἐπικαταθῆναι ἐς τὴν ταύτη τῆς Φρυγίας χώραν, ἐπικρατήσασθαι τε τὸ ἀπὸ τοῦδε τῆς ^B χώρας, καὶ ἐς δεῦρο διαγενόμενον, πρὸς τε τοὺς παῖδας τε καὶ Καραμάνου διαπολεμεῖν. Διεπολέμησε μὲν οὖν τὸ παλαιὸν, καὶ πρὸς τοὺς Λευκάρνας Καραβούκειο παῖδας. Τὸ μόντοι Κανδυλῶρον ἢ πόλις τῆς Καρίας, ὑπὸ ἀνδρὶ τοῦνομα ²² ..... καὶ τὴν χώραν κατασπορφέμενος Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω, τὴν τε θυγατέρα αὐτοῦ ἔσχεν ἐς τὴν γυναικωνίτιν, καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ κατέλιπον ἄρχειν τῆς χώρας. Τοὺς μόντοι ἡγεμόνας, τὸν τε Κερμιανὸν καὶ Αἰθίην ἑλαύνων ἐπὶ Καραμάνου, καὶ τὸν τε Σαρχάνην, τῆς τε χώρας ἐξήλασε, καὶ ἐπίων ἐὰ βασιλεία αὐτῶν, ἠνθραποδίστατο. Ὁ μόντοι Αἰθίης ἐτελεύτησεν ἄπειρος ὢν. Σαρχάνης δὲ καὶ Μενθησίας ἐπὶ τὰς ὁμόρους αὐτῶν χώρας διεσώζοντο, ἀποφυγόντες Ἀμουράτη ἐπιόντα. Μενθησίας μόντοι ἐς ^C Ῥόδον ἀφικόμενος, διέτριβε· μετὰ δὲ ταῦτα κυρκευσάμενος, ἀφίκετο παρὰ βασιλεία, δειόμενος τυχεῖν ἀγαθοῦ τινος πρὸς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐς δεῦρο ἐπι διατρίβων, τὴν θανάτην ἔχει ὑπὸ τῶν θυρῶν. Ὁ μόντοι Καραμάνος, ὡς τό τε τὸ κόνειον ²³ κατελήθει, καὶ τὴν χώραν αὐτοῦ κατέχων διέτριβε·ν, ἐπαμπε πρίσθεις παρ' Ἀμουράτη, ὑπισχνόμενος τὴν τε θυγατέρα δοῦναι αὐτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐπιπέμπειν εὐστράτευόμενον ἐπὶ τὰς Ἀμουράτω θύρας. Ὁ μὲν δὲ Ἀμουράτης ἐπίθετο, τὰς σπονδὰς καὶ ἔρκια ποιησάμενος, ἀπῆλαυεν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Μετὰ δὲ ταῦτα χρόνῳ ἐπιγιγνομένου, αἰτιασάμενος Ἰσμαίλην τὸν Σινιόπης καὶ Κασταμμονίας ἡγεμόνα, ἐστρατεύετο ^D ἐπ' αὐτόν. Οὗτος μὲν οὖν ἐπύθετο ἐπ' αὐτόν ἐπιθῆναι Ἀμουράτην, πρίσθεις ἐπαμψε, καὶ τὴν μὲν τοῦ χαλκοῦ πρόσθετον ὑπέσχετο ἀποφέρειν τοῦ ἰνιαυτοῦ, ὅση ἂν αὐτῷ τυγχάνοι οὖσα, καὶ τὸν γε παῖδα θύρας. Τὴν μόντοι Τουργούτω παῖδα καὶ πρότερον ἐπιπέμμεθα ἐπιγαγέσθαι βασιλεία, καὶ ἐστρέψειν

Ταῦτα μὲν αὐτῷ ἐς τὴν Ἀσίαν ἐπέπρακτο, λαμπρὰ ἐποδειγμένα ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτῷ. Καὶ πρὸς τε τοὺς Λευκάρνας ²⁴ ἐπολέμει συχνὸν τινα χρόνον. Ἐγένετο δὲ ἐκ τοῦ Ἀμουράτω Γλευσις ἐπὶ Τριθάλ

Notulæ marginales.

²⁰ ἀποβάλλον R. κτ in c. ²¹ R. διέχει. ²² Eadem lucuna in R. ²³ ὡς τότε κόν. ²⁴ In uno, Λευκάρνας.

λων ἡγεμόνι, καὶ ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα Γεώργιον τὸν κληροῦσθην αὐτοῦ, δι' αἰτίαν τήνδε ³¹. Στέφανον γὰρ τὸν νεώτερον παῖδα ἔχων παρ' αὐτῷ διατρίβοντα, ὡς μὲν τοὶ ἐπὶ ἡλκων ἐπιών ἐπὶ Σπενδέροβον ἐν ἧ τῇ βασιλείᾳ ἦν αὐτοῖς. Ὁ μόντος ἡγεμόν καταλιπὼν τὸν παῖδα αὐτοῦ Γούργουρον, ἐπιτροπεύειν τε τὴν πόλιν, καὶ φυλάττειν τὰ τείχη, ἣν ἐπίσταν οἱ πολέμοι, αὐτὸς ἐπὶ Παιονίας ἀπῆει ἐπακουρίας δεησόμενος. Ὑπὴν γὰρ αὐτῷ καὶ ἐν τῇ Παιονίᾳ χώρα τε οὐ φαύλη, καὶ πόλεις, πολλαὶ καὶ ἀγαθαί, ἀγ ἡλλόβητο ³² Ἐλεάζαρος πρὸς τὴν Παιόνων βασιλεία Σιγισμούνδον ἀντὶ τῆς Μπελογράδος πόλεως, ἧς ἰδεσθῆναι τῷ βασιλεὶ ὥστε τῷ πορθμῷ καλῶς ἔχοντος τοῦ χωρίου. Ὁ μὲν οὖν παῖς αὐτοῦ καταλείπειτο ἐπιτροπεύων τὴν πόλιν, καὶ παρεσκευάζετο, ὡς πολιορκησόμενος. Ὡς δὲ ἐπιών ὁ Ἀμουράτης, ἐπέδραμῆ τε τὴν χώραν, καὶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἐπειρήσθη, μηχανῶς παντοίας προσέγων τῷ τείχει, ἐλεῖν τὴν πόλιν. Ὡς δ' οὐδὲν αὐτῷ ἤνυστο, ἰδεσθῆναι τὴν πόλιν τηλεβόλοις μεγίστοις δὴ τοῖς εἰς ἐκείνον τὸν χρόνον γενομένοις. Καὶ τὰ γε τείχη τύπτων οὐκ ἐνίει. Ἐνταῦθα ὁ τοῦ ἡγεμόνος παῖς Γούργουρος, δεδιὼς μὴ ἀλῆ ἡ πόλις ὑπὸ τῶν τηλεβόλων, ἰδίχστο λόγους πρὸς βασιλέως περὶ συνθηκῶν, καὶ ἐσπένθετο, ἐφ' ἧ παραδίδόναι τε τὴν πόλιν τῷ βασιλεὶ, καὶ αὐτοῦ εἰς τὰς θύρας αὐτῷ φοιτῶντας τυγχάνειν, ὧν ἂν δίκαιοι αὐτὸς βασιλεὺς ἀποφέρεσθαι. Οὗτος μὲν οὖν τὴν πόλιν παρέδωκε, καὶ ἐς τὸ στρατοπέδον ἐξελθὼν, διετίρησε πρὸς βασιλέα σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Στεφάνῳ. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον, ὡς ἐπύθετο τὸν πατέρα αὐτῶν ἐπαγόμενον ἐπὶ Ἀμουράτην, καὶ τοὺς γε παῖδας, παρὰ τοῦ πατρὸς λόγους τε δεχομένους, καὶ κρύφα διακρηκευομένους περὶ ἀποστάσεως, λαθῶν ἄμφω τῷ πατρὶ, ἐξώρυσε τῷ ὀφθαλμῷ ἐκατέρων. Ὡς μὲν οὖν Σπενδέροβον τὰ Τριβαλλῶν βασιλεία περιεστήσατο, καὶ φρουρὰν ἐγκατέλειπε τῇ πόλει ἰκάνη, αὐτίκα ἐπιών ³³ ἤλαυνεν ἐπὶ Μπελογράδην τὴν Παιόνων πόλιν. Ἔστι δ' αὕτη ἡ πόλις ἀμφὸς τοῖν ποταμοῖν περιήρῃτος γινομένη ἄφ' ἑνὸς μὲν μέρους τοῦ Ἰστρου ῥέοντος ἄφ' ἑτέρου δὲ τοῦ Σάβδα, ὅς ἐς τὸν Ἰστρον αὐτοῦ πρὸς τῇ πόλει τούτῃ ἰκδοθεῖ. Ἡ μὲν οὖν Σπενδέροβος, καὶ αὕτη ³⁴... Ὡς δὲ ἐς Μπελογράδην ἐπελάσας, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτις, ἐτυπτε μὲν τὸ τείχος τηλεβόλοις, καὶ κατέβαλε μέρος οὐκ ὀλίγον, ἐπεπόνθει δὲ τὰ στρατεύματα πρὸς τῆς πόλεως ἀνηκέστα ³⁵ ὑπὸ τῶν τηλεβόλων καὶ τηλεβολίσκων παμπόλλων, ἐς τὸ βασιλέως στρατοπέδον ἀφικόμενων ἐπὶ τοὺς ἀνδρας, καὶ μυρία ὄσα βέλη ἀφικουμένων ἐπὶ τῷ στρατοπέδον. Ἐνταῦθα Ἀλῆς ὁ τοῦ Βρενίτζεω ἤκουσεν ἄριστα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀνὴρ τε γενομένος τὰ ἐς τειχομαχίαν σὺν τοῖς αὐτοῦ πρώτος. Καὶ τάφρον ὀρύξας ὡς ἐγγυτάτω τῆς πόλεως, ἐσκήνου σὺν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ. Ὡς μὲν οὖν τὸ τείχος κατε-

contra Triballorum principem (39) et hujus affinem Georgium. **131** Expeditionis hujus istam causam tradunt. Stepanum enim juniorem filium habebat secum morantem, cum proficisceretur Spenderoviam, ubi ipsorum regia erat. Princeps, relicto filio Gurguro (qui et Georgius et Gregorius) ut tutaretur urbem, et defenderet moenia, si adventaret hostis, ipse abibat in Pannoniam auxilium oraturus. Erat enim huic etiam in Pannonia regio haud contemnenda: praeterea urbes multae et opulentae, quas permutatione facta cum Sigismundo, pro Belgrado, Eleazarus acceperat. Haec enim urbs mire placebat regi, quasi regio admodum esset opportuna propter portus commoditatem. Filius quidem praedicti principis relictus erat ut tueretur urbem, et se parabat, nihil cessurus hosti urbem obsidere instituenti. Tandem accedens Amurates incursionem in agros fecit, et postea urbem obsidione cingit, machinas varias mœnibus admovens, si quo modo urbe potiri posset. Cum nihil proficeret, bombardas, quae ex tempestate habebantur maximae, produci jubet, iisque mœnia pulsare haud cessabat. Nec sic aliqua capiendae urbis spes affulsit. Veritus autem Gurgurus, ut urbs tandem veniret in manus hostium, cum bombardarum impetum amplius sustinere non possent, admittebat verba regis, quibus pax offerebatur. Fœdus ictum est, quo tenebatur, ut urbs regi traderetur: ipsi autem cum eo in januas proficiscerentur, consecuturi ea quae rex statuisset. Gurgurus regi urbem tradidit: et in castra egressus conversatus est apud regem una cum fratre suo Stephano. Nec multo post, ut nuntiatum est Amurati, patrem horum contra se hostili animo pergere, filiosque patrem clam adjuvare, et ad defectionem inclinare, ambos adductos filios oculis orbavit. Spenderovia, Triballorumque regione occupata, oppido praesidium validum imposuit, et continuo copias contra Belgradum Pannoniae urbem movit. Urbs ista duobus circumfluitur fluviiis: ab uno Ister, ab altero latere Savus fluit, qui in Istrum eo loci juxta urbem eam effunditur. Spenderobus et haec... Ut accessit Mechemetis filius Amurates, urbem obsedit, bombardasque expediens, urbis partem haud parvam stravit. At exercitus Amuratis interim intoleranda patiebatur ad oppidanis, qui bombardis, balistis, aliisque machinis bellicis gravissime affligebant hostes urbi assidentes. Sagittis aliisque jaculis pene obruebantur tum viri, cum castra. Ibi tum Halies Brenezis filius, cujus fama per castra erat celebris, primus cum suis succedit muro oppugnando: qui fossa **132** juxta urbem facta, et communita, ibi tentoria sua tetendit. Ubi murus dejectus est, per loca patentia ruinis peregrini irruunt, et urbis partem maximam capiunt. Colliguntur in

Notulae marginales.

(39) An. 1340.

³¹ τοῦ αὐτοῦ. ³² παρὰ τὴν. *Al. ut in c.* ³³ ἐπιών. *Al. ut in c.* ³⁴ *Eadem loc. in It.* ³⁵ ἀντήκεστα τε ἰν uno, ἐνέκιστα ὑπὸ τε. *Al. ut in c.*

unum oppidani, et manus cum peregrinis fortiter A
conserunt : quos impulsos magna vi in fugam ver-
tunt, et de mœnibus deturbant exactos urbe. Hæc
igitur spe capiendæ urbis frustrati, quia peregrini
fortiter expulsi erant, Amurates cum exercitibus
abscessit, et domum ire contendit. Scopiorum vero
et Illyricorum regioni præfectum dedit virum pri-
marium suumque sororium : cui tradidit pedestres
et equestres copias, ut incursionem in Illyricum fa-
cere posset. Illyricorum rex Bossina regionis illius
nomen est : quæ cum sit aspera et montana, porri-
gitur usque ad Illyricos, qui incolunt maritimam
Iunii regionem. Est et urbs regniq[ue] sedes Gattia sive
Jaitza, et Ovius qui eam alluit (quem Wkrinam vocant, is in Savum exit) qui deinde in Istrum exhauritur. Hic Illyricorum rex sua regione ab Isamo vastata
exercitum comparavit. Veritus autem cum Amura-
tis configere exercitum, legatos misit, qui dicerent,
se paratum esse, si pacem impetraret, quotannis
viginti quinque millia aureorum tributum nomine
conferre. Rex Amurates hac conditione pacem dedi-
dit.

Βασιλέως στρατῶν, πρέσβει· τε ἰκτιψε παρὰ βασιλέα, καὶ ἐπέλατο φόρον ἀπάγειν τοῦ ἐνιαυτοῦ, μυ-
ριάδας δύο χρυσοῦ καὶ πεντακισχιλίους. Βασιλεὺς δὲ προσέειπε, καὶ σπονδὰς ἱκτιεῖτο αὐτῶν.

Huic regioni adjacet Stephani Sandalis filii re-
gio, quam gens Illyrica tenet : et se extendit
ad Ionium... Hæc natio cum Illyrica sit, jam olim a
reliquis separata est Illyricis. Incolæ autem moribus
et victus ratione nihil discrepant ab Illyricis, ver-
um alias sequuntur leges. Cuduergi nuncupantur
omnes qui degunt in Sandalis regione. Inter hanc
et Epirum sitæ sunt quædam Venetorum urbes,
ubi et Ibanis regio habitatur Castriotis. Huic an-
nexa est Comneni regio, pleraque maritima exis-
tens, versus mediterraneam regionem brevi in-
tervallo extenditur ad loca Argyropoli finitima :
ubi præfectus Amuratis castra habens, Ibanis
et Comnenorum regionem evastabat. Interes
Ibanes victus, ibat in januas regis, eumque se-
quebatur, quousque cum copiis militatum obisset.
Postea Arianites privatus paterno principatu, in
regis januas abiit, a rege victum et necessaria
capiens. Deinde mortuo Castriote Ibane, filium
ejus accipiens in patrium principatum subro-
gavit Amurates. Arianites, qui et ipse suo prin-
cipatu dejectus erat a rege, supplicabat Jannuis,
ut honi aliquid a rege consequeretur. Deinde
missis quibusdam 133 ad eos qui in sua adhuc,
unde pulsus erat vi hostili, regione versabantur,
dicebat se eo cum copiis venturum. Qui cum pro-
mitterent, si armatus advenisset, se a rege de-
fecturos, fuga relictis jannuis, in suam regionem
se recepit. Reversus igitur ad paternam regionem,
cum optimatibus conjurationem facit. Qui cum
lubenti animo suscipientes, ab rege defecerunt,
interfectisque Turcis, incursionem fecerunt in

Notulæ marginales.

¹³³ Lac. in R. et in ora, Μπόστια. ¹³⁴ Σκηνόμαω. R. ut in c. ¹³⁵ Eadem lac. in R. ¹³⁶ Ἰλλυριῶν. R. ut in c. ¹³⁷ οἰκοῦντας. R. in al. ut in c.

δέδλητο, εἰσεχέοντο δὲ εἰς τὴν πόλιν οἱ νεφέλιαις.
καὶ τῆς μὲν πόλεως πολὺ μέρος κατεκράτησαν·
μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀθροισμένων, ἐξ-
εώρα τε τοῖς νεφέλισιν ἀφίκοντο, καὶ ὠσάμενοι, ἐξ-
ώσαντο καταλαβόντας ἀπὸ τοῦ τείχους. Καὶ ὡς ἐξ-
εκρούσθη τὰ στρατεύματα, καὶ οὐ προσεχώρει αὐτῶν
ἡ τῆς πόλεως ἀφρασις, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν, καὶ
ἀπήλαυνεν ἐπ' οἴκου. Ὑπαρχον δὲ ἱκτισήσα· τῇ
Σκοπίων τε καὶ Ἰλλυριῶν χώρα, ἀνδρα τῶν παρ'
αὐτῶν μεγάλαι δυνάμενον, καὶ αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ
γαμβρὸν γενόμενον, καὶ στρατὸν τε ἱκτιρέφας, πε-
ζόν τε ἅμα καὶ ἱπτικόν, ὥστε ἐς τὴν Ἰλλυριῶν ἐσ-
θαλεῖν χώραν, διήκειν ἐνταῦθα τὰ στρατεύματα. Ὁ
μὲν οὖν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς Πόσθη ¹³³ ἐξ ἡ χώρα αὐ-
τῆν καλεῖται, καὶ ἔστιν ἡ χώρα αὐτῆ τραχειά τε καὶ
ὄρεινή πάνυ. Διήκει δὲ ἐπὶ Ἰλλυριῶν, τοῦ· πρὸς τὸν
Ἰόνιον ὠκισμένους παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἔστι δὲ
αὐτῶν βασιλεία, καὶ πόλις Γαττία καλουμένη, καὶ
ποταμὸς παρ' αὐτῇ ῥέων ἐκδοῖ ἐς Ἰστρον. Οὗτος
μὲν δὲ ὁ τῶν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς, ὡς δημομένης αὐ-
τῶν ὑπὸ Ἰσάμου τῆς χώρας, ὡς στρατὸν τε συναγα-
γών, ἦνυσεν οὐδὲν, οὐδὲ ἐς χεῖρας ἐλλείν ἠνέσχετο τῶν

Τούτου δὲ τῆς χώρας ἔχεται ἡ τοῦ Στεφάνου τοῦ
Σανδάλου ¹³⁴ χώρα, Ἰλλυριῶν τὸ γένος, καθήκουσα
ἐπὶ θάλασσαν ἐς τὸν Ἰόνιον παρὰ ¹³⁵... καλουμένη. Τὸ
μὲν δὲ γένος τοῦτο Ἰλλυρικόν ἐν, ἐπὶ παλαιῶν διέσχί-
σται ἀπὸ τοῦ λοιποῦ τῶν Ἰλλυριῶν ¹³⁶ γένους. Πῶσαι
μὲν γὰρ καὶ διαίτη τῆ αὐτῆ διαφρῶνται, νόμοι δὲ
οὐ τοῖ· αὐτοῖς. Κουδοῦραροι δ' ὀνομάζονται σύμπαν-
τες οἱ ἐς τὴν Σανδάλου χώραν τελούντες. ¹³⁷ Μεταξὺ
μέντοι τῆς Ἰπείρου καὶ αὐτοῦ τῆς χώρας πόλις τε
ἐκείσιν αὐτῶν τε τῶν Οὐνεσῶν, καὶ ἡ τοῦ Ἰδάνου
χώρα τοῦ Καστριώτου. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ τοῦ Κο-
μνηνοῦ χώρα, τὰ πολλὰ παράλιος οὔσα. Ἐπὶ μετό-
γειον μέντοι ἐς βραχὺ τι παρατείνει ἐπὶ τὴν περίου-
κον τῆς Ἀργυροπολίχνης, αὐτοῦ ταύτη ὠκισμένης,
ἐν ἣ ὁ τῆς χώρας ὑπαρχο· διατρίβων, τὴν τε Ἰδάνου
χώραν καὶ Κομνηναίον ἐληξέτο. Τούτων μέ-
ντοι ὁ τε Ἰδάνης ἐπὶ τὰς θύρας ἰὼν τοῦ βασιλέως
ἐστρατεύετο σὺν τῶ βασιλεῖ, ἢ ἂν ὑψηλοῖτο τὰ βασι-
λέως στρατεύματα, καὶ Ἀριανίτης δὲ ὁ Κομνηνός,
ὡς ἀπὴν καὶ αὐτῶν ἡ πατρίδα ἀρχὴ ὑπὸ βασιλέως,
ἀφικόμενος ἐς τὰς θύρας, τὴν διαίταν εἶχε παρὰ
βασιλέως. Ὑστερον δὲ τελευτήσαντος Ἰδάνου τοῦ
Καστριώτου, τὸν τε παῖδα αὐτοῦ λαβὼν ἐς τὰ βασι-
λεία, καὶ τὴν χώραν ὑπ' αὐτῶν ποιησάμενος εἶχε.
Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολὺν χρόνον, ὡς διατρίβων
Ἀριανίτης ἰκίτης ἐγένετο ἀπὸ τῶν θυρῶν, τυχὲν
ἀγαθοῦ τινος· πρὸς τοῦ βασιλέως. Λόγου· τε δούς,
ἐπιπέμψαι ἐπὶ τοῦ· τῆς χώρας αὐτοῦ, καὶ ὑπισχνου-
μένων αὐτῶν ἀπόστασιν, ἦν ἀφίκηται ἐπ' αὐτούς,
ἀποδιδράσκει τε ἀπὸ τῶν θυρῶν, καὶ κατιῶν ἐπὶ
τὴν πατρίδα ἀρχὴν, συντίθεται τοῖς βασιλεῖσι τῆς
χώρας, καὶ ὑποδεχόμενος ἀσμένως, ἀπέστρεψεν ἀπὸ

βασιλέως. Καὶ τοῦ γε ἀρχόντος τῆς χώρας Τούρ-
 κως ἀνελόντες, ἐπέδραμον τὴν βασιλείως χώραν, καὶ
 ἔγον καὶ ἔφερον. Χώραν τε ἐρυμνὴν κατέχοντες αὐ-
 τοὶ, καὶ ὕρει-ἦν τὴν σύμπασαν καὶ τραχεῖαν. Ὡς
 μὲν οὖν ταῦτα ἠγγέλλετο βασιλεῖ, ἔπεμπεν Ἀλίην
 τὸν Βρηνέζω, στρατηγὸν ἀποδείξας, καὶ παραδούς
 αὐτῷ στρατεύμα, ὅσον τε παρὰ Ἀξιδὸν ποταμὸν καὶ
 τῆς Ἀργυροπολίχνης, καὶ ἰπποδρόμους, ὅσοι τῆδε
 τὴν χώραν ἐνοικοῦσιν, ἐκέλευεν ἐπίοντα, τὴν τε
 χώραν αὐτῷ τὴν Ἀλθανῶν καταστρέψασθαι, καὶ
 ἀναποδοσάμενον, ἦκειν αὐτῷ ἄγοντα τὸν Κομνη-
 νοῦ παῖδα. Οὗτος μὲν οὖν λαθὼν τὸν στρατὸν ἅπαν-
 τα, ἐσέβαλεν ἐς τὴν χώραν, καὶ πρῶτον ἅμα εὐρά-
 μνος εἰς ὄλιγον. Ὡς δὲ ἐσέβαλεν, ἰδῆρον τε τὴν
 χώραν, καὶ ἐνεπίμπρουν οἰκίας, τε καὶ ἀγρούς, οὐ-
 δεινὸν φειδόμενοι. Ὁ μὲντοι Ἀριανίτης συναγαγὼν
 τοὺς τῆς χώρας ἰππέας, τε καὶ πεζοὺς, καὶ ἀφικώ-
 μενος, καταλαμβάνει τὰ ἄκρα, ἧ ἔμελλεν ἀναστρέ-
 φασθαι Ἀλίης ὁ τοῦ Βρηνέζω ἐξελαύνειν. Καὶ ὡς
 ἐκπειρῶντο μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ Ἀλίου διελοεῖν, οὐκ
 ἔδύναντο, ἐνισταμένων τῶν ταύτῃ μετὰ Ἀριανίτου,
 καὶ οὐκ ἐπιτροπέων διεξιέναι. Ἐνταῦθα οἱ Τούρ-
 κες, ἄλλοι μὲν, ὡς ἀπελειφθησαν ἐν τῇ χώρῃ, ἄλλοι
 δὲ κατὰ τὴν χώραν ἐτράποντο, ὅποι ἐκίστην προ-
 χῶρει διατώζεσθαι. Τούτων οἱ πλείστοι διεφθάρη-
 σαν ὑπὸ τῶν Ἀλθανῶν· οἱ δὲ ἄλλοι ἐάλωσαν περὶ
 τῆς ἴσσης. Οἱ δὲ οὖν τῷ Ἀλίῳ ἀποτραπόμενοι, ταύτην
 τὴν πορείαν πεδινότεραν ἐποίησαντο καὶ ἐπιμήκη.
 Καὶ ἐξελθόντες ἐς τὴν Παιρον, τὴν κατὰ Κέρ-
 κυραν ἐσημνήθη, ἐκ πολλῶν ἀπενόστησαν διαφυ-
 γόντες μὴ ἀπόλλυσθαι. Ἐνταῦθα δὲ ἀνέλειτο δόξαν
 περιφανῆ Ἀριανίτης ὁ Κομνηνοῦ, ἀποδειξάμενος
 ἔργα λόγου ἄξια, καὶ τὸ ἐντεῦθεν εὐδοκιμῶν. Οὕτω
 μὲν δὲ Ἀλίῳ τῷ Βρηνέζω, ὡς εἰσεβάλλοντο ἐς τὴν
 πρὸς Ἴνιον χώραν, ὁ στρατὸς χαλεπώτατα ἐπε-
 κλήθη. Οἱ μὲντοι λοιποὶ τῶν πρὸς τὴν Ἄργους
 κλίχην^α, οἰκούντων Ἀλθανῶν, ὡς εἶδον Ἀριανίτην
 νεωτερίσαντα περὶ τὴν βασιλείω ἀρχὴν, ἔργον λαμ-
 πρὸν σφίσι καταργασάμενον, ἐβουλεύοντο καὶ αὐτοὶ
 ἀπόστειναι ἀπὸ βασιλείω· Ἀμουράτη^β καὶ ἐπεκα-
 λούοντο μὲν δὴπου τὴν ἡγεμόνα αὐτῶν. Τούτου γάρ
 δὴ τὸν πατέρα ἐξέλασας ἐκ τῆς χώρας Παιαζήτης ὁ
 Ἀμουράτω, καὶ Μύρξαν τῶν Κανίνων ἡγεμόνα,
 καὶ συχνοὺς ἄλλους ἀρχοντας τῆς τῆδε χώρας, τὴν
 τε χώραν κατέσχε, καὶ αὐτῷ καταπροὔστησας.^δ
 Τὸν δὲ οὖν Δέπαν τούτον περιόντα, καὶ περινο-
 στοῦντα, εἶλο τε ἄλλην τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Κερ-
 κύρῃ τῇ Ἐνετῶν νήσῳ τὰ πολλὰ διατρίβοντα, ἐπε-
 καλοῦντο οἱ περὶ τὴν Ἀργυροπολίχνην οἰκούντες,
 καὶ σφίσι βασιλεῖα τε ἐστήσαντο. Καὶ στρατὸν ποι-
 σάμενοι, ἐπήλαυον ἐπὶ τὴν Ἀργυροπολίχνην, τὴν
 βασιλείω τότε δὴ ἔσθιν, ἀνήκουσαν δὲ προὔθεντο
 τῶν τῶν Δέπα, καὶ ἐπεκλιόρχουν τὴν πόλιν μη-
 χανῆς τε τῷ τελεῖσι προσφέροντες. Ἦσαν δὲ αὐτοῦ
 ἐν τῇ πόλει νεήλυδες τε τοῦ βασιλέω φρουροὶ, καὶ
 τινες ἄλλοι οὐ πολλοὶ τῶν Τούρκων, διαφυγόντες

A Amuratis regionem, quam egerunt et tulerunt.
 Et quidem res pulchre succedebat, cum ipsi regio-
 nem asperam et montanam, in quam se recipie-
 bant, incolerent. Ut rumor ad regem ista pertu-
 lit, Aliem ducem constituens, cui exercitus, quos
 habuit juxta Axium flumen et Argyropolim, tradi-
 dit, addito equitatu universo, qui in ea regione
 morabatur, jussitque ut Albanorum regionem sub-
 igeret: et mancipiorum præda onustus, captum
 adducens etiam Arianitem Comneni filium, redi-
 ret. Hic accepto exercitu universo, impetum dedit
 in hostilem regionem, cum ibidem invenisset co-
 pias pedestres haud æspernandas. Regionem po-
 pulabantur, vicos villasque incendebant, nemini
 parcebant. Arianites, congregatis suæ regionis
 equitibus et peditibus, adveniens occupabat mon-
 tium cacumina et angustias: qua reditum ma-
 turans, transiturus erat cum copiis. Aliis milites
 cum conarentur transire, non potuerunt, cum for-
 tititer ab Arianite transitu prohiberentur. Turci
 reliqui, cum ab Alie essent in ea regione relictii,
 fuga sibi consulere parabant: eo festinantes, ubi
 incolumes vitæ discrimen imminens evitare pos-
 sent. Horum plerique ab Albanis interempti, par-
 tim capti sunt. Reliqui, qui se fugæ Alii comites
 junxerant, protectionem campestram at longio-
 rem, ingressi sunt. Et egredientes in continentem
 quæ juxta Corcyram habitatur, ex multis pauci
 quæ sibi consulentes, domos ire pergunt. Ea in
 expeditione magnam gloriam invenit Arianites
 Comneni filius, operibusque memorabilibus gestis
 admodum celebratus est. In hunc modum Aliis
 exercitus, cum in regionem quæ Ionium spectat
 irruisset, afflictus est. Ceteri Albani, qui incolunt
 urbem quæ Argos respicit, ut cognoverunt Aria-
 nitem res novas instituisse adversus Amuratem,
 quæ felicem sortitæ sint eventum, etiam ipsi de-
 fectionis ab rege consilia agitarunt: et desi-
 cientes, Depan evocatum sibi ducem et principem
 elegerunt. Hujus enim patrem cum eiecisset e sua
 regione Pajazites Amuratis filius, exactis quoque
 Myrxa et Caninorum principe, necnon aliis duci-
 bus plurimis, ista regione **134** potitus est.
 Depan igitur illum incertis vagantem sedibus per
 Italiam, et plerumque morantem in Corcyra Ve-
 netorum insula, Albani, qui juxta Argyropolim
 versabantur, accersentes, regem sibi crearunt,
 contractisque copiis, Argyropolim, quæ tam tem-
 poris regis erat, bello petierunt. Urbem oppu-
 gnabant variis admotis machinis. In urbe erant
 præsidium regis peregrinorum: aderant et Turci
 plurimi, qui confugerant eo, urbemque fortiter
 et strenue ab hostibus defensabant. Albani cum
 ista inciperent, urbemque summa vi obsiderent,
 admodum oppugnationi intenti, regioni regis, qui
 tum aberat in Asia bellum gerens cum Carmano

Notulæ marginales.

^α In uno emendatum, Ἀργυροπολίχην.

Ciliciz et Cariz principibus et populationibus vastitatem inducere maximam. Turachanes Triballorum et Thessaliz prefectus, accepta Albanorum defectione, et metropolis adeo clarz obsidione, conscribens exercitum quam potuit maximam, assumens etiam Turcos quotquot in Thessalia invenire potuit, citato itinere propeans per nivem (hiems enim tum erat), secundo die postquam iter ingressus erat, prope urbem Albanos deprehendit: in quos præter expectatum irruens, plurimos occidit: Depon ducem vivum cepit, urbemque obsidione solvit, Ajunt Turachanem ex improvise accedentem, plures quam mille interfecisse: et in hunc modum servitutis jugum recipere denuo coacti sunt Albani. Nobiles ejus regionis, quotquot non evaserunt Turachanis manus, ab regis præfectis crudelissime occisi sunt, cum alius isto, alius alio mortis genere miserabiliter interiret.

ἐφ' ὧν κλειούς τῶν χιλίων διαφθάρηται· καὶ οὕτω ἀπὸ βασιλείας. Οἱ μὲν τῆς χώρας εὖ γεγονότες, ὅσοι μὴ διέφυγον, τότε ἐπιόντος Τουραχανέω, ἄλλος ἄλλῃ ἀπώλετο, ὀλίθῳ τῷ κακίστῳ παραδοθέντες ὑπὸ τῶν βασιλείας ὑπάρχων.

Amurates revertens ab expeditione, quam contra Carachanum sumpserat, e regia sua Mezetem, quem Europæ ducem declararat, accipere jussit copias equitum et peditum quantas vellet, et proficisci contra Pannodaciam, ut eam suo Imperio jungeret. Qui accipiens Europæum exercitum, et Europæ Azapides, equitatumque regis omnem, qui in Europa agbat, pervenit ad Istrum: quo trajecto, ingressus est Pannodaciam regionem quæ Ardellium (40) nominatur. Ardellium a Prasobo monte in Pannoniam usque excurrit. Regio ista cingitur quercetis glandiferis, urbesque habet non paucas. Metropolis Tosibinium (41) vocatur. Lingua utuntur partim Dacorum, (42) et partim Pannonum. Victu et moribus Pannonum imitantur. Hæc regio subjecta est Pannonum regi, a quo ducem accipit 135 de Pannonum genere. Urbes habet liberas, quæ proprio jure propriisque legibus ab metropoli Tosibinio reguntur. Jussi proficisci in militiam, regi parent, tributum ferentes quancumque is imperaverit: solummodo petentes, ut sibi proprio jure suisque legibus rempublicam administrare liceat. Contra hanc igitur metropolim ubi Istrum transierat, Mezetes universam belli molem vertit, et cum quam proximo ad eam accessisset, ibi castra communiuit. Illic cum urbis oppugnationi summa ope incumberet, ictus bombardæ occubuit. Postea cum exercitus hostilis maturaret abitum, et festinaret ad Istrum trajiciendum, congregati regionis viri, cum prævenire hostes in sua regione possent, plurimos eorum clade maxima straverunt. Reliquos in fugam effusos usque ad Istrum insocuti sunt. Mezetes pro-

Α εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἠμύοντο τὸν στρατόν. Ὡς δὲ ταῦτα πράσσοντες οἱ Ἄλβανοί, τὴν τε πόλιν ἐπολιόρχουν, μηδενὶ ἀνιδόντες· εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ τὴν χώραν τὴν περίοικον τοῦ βασιλείως ἐπέδραμον, βασιλείως ἔχοντες· καὶ ἀπόντος εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ πολεμοῦντος Καραμάνω, τῆς Κιλικίας τε καὶ Καρίας ἡγεμόνι. Ἐνταῦθα ὡς ἐπέθετο Τουραχάνης, ὁ τῶν Τριβαλλῶν⁴⁰, καὶ Θεσσαλίας ὑπαρχος τότε ἐβίων, τοὺς τε Ἄλβανούς ἀφιστηκότας ἀπὸ βασιλείως, καὶ τὴν μητρόπολιν πολιορκοῦντας, συλλέξας στρατεύματα ὡς ἠδύνατο μέγιστον, συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς τῆς παραθαλασσοῦ χώρας τῶν Τούρκων, ὅσους ἠδύνατο, ἐλαύνων διὰ τῆς χιόνος, χιμῶν τε γὰρ ἦν μέγας, δευτεροῦς ἀφικνεῖται ἐπὶ τὴν χώραν, καὶ καταλαμβάνει ἐπιστρατευομένους ἐν τῇ πόλει τοὺς Ἄλβανούς. Καὶ ἐπισπεύσας ἄφνω, τοὺς κλειζοῦσας τε αὐτῶν διέφθειρε, καὶ τὸν Δάπαν τὸν ἡγεμόνα ζωγράφας, ἀνέβλε, καὶ τὴν πόλιν τῆς πολιορκίας ἠλευθέρωσε. Λέγεται δὲ ἐν ταύτῃ τῇ Τουραχάνεω αὐθις καταδεδούλωστο οἱ Ἄλβανοί, ἀφιστηκότας

Ἄμουράτης δὲ, ὡς ἐγένετο ἐπανιῶν ἀπὸ Καραμάνου εἰς τὰ βασίλεια, Μεζίτην τὸν τῆς Εὐρώπης αὐτῷ στρατηγὸν ἐκέλευε, λαβόντα στρατόν, ὅσον ἂν βούληται, καὶ περὶ ἅμα καὶ ἰσχυρὰ ἀγαγεῖσθαι τε καὶ ἐλαύνειν ἐπὶ Παιονοδακίαν, ὡς καταστρεφόμενον αὐτῷ τὴν χώραν. Ὁ δὲ λαβὼν τὸ τε Εὐρώπης στρατεύμα, καὶ Ἀζάπιδας τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰκποδρόμους τοῦ βασιλείως, ὅσοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐγένοντο, ἀφίκετο ἐπὶ τὸν Ἴστρον διαβάς δὲ τὸν Ἴστρον ἐπὶ Παιονοδακίαν τὴν Ἀρδέλιον χώραν καλουμένην. Τὸ δὲ Ἀρδέλιον τοῦτο ἀπὸ Πρασσοῦ τοῦ ὄρους ἐπὶ Παιονίαν διήκει ἐνδοξοῦς δρυμῶνος γενομένη ἅπασα ἡ χώρα· καὶ πόλεις ἐνταῦθα ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ οὐκ ὀλίγαι. Μητρόπολις δὲ αὐτῶν τὸ Σιδόνιον καλούμενον. Γλώττη δὲ χρῶνται οὗτοι τὰ μὲν τῇ Παιόνων, τὰ δὲ καὶ Δακῶν· διαίτη τε καὶ ἥθειαι τοῖς Παιόνων, καὶ ὑπὸ τῷ Παιόνων βασιλεὶ ὅσα ἡ χώρα αὕτη ἔρχοντά τε δέχεται, ὅν ἂν αὐτοῖς ἐπιστῆ ὁ βασιλεὺς Παιονα. Αὐτόνομοι δὲ αἱ πόλεις οὗσαι, καὶ ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τὸ Σιδόνιον αὐθιγόμεναι. Παρὰ δὲ τῷ ἔρχοντι σφῶν, ὅσοι ἂν κελύοι ἐπὶ ἐκστρατείας, καὶ τὰς προσόδους ἀποδιδόντες, ἀξιοῦσι πολιτεύεσθαι σφίσι αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπιχώριον πάτριον ἔθος. Ἐπὶ ταύτην οὖν δὴ τὴν πόλιν τὸν Ἴστρον διαβάς ὁ Μεζίτης, ἤλαυνεν ὡς πολιορκήσων, καὶ ἀγχοῦ ἐπὶ τῇ πόλει γινόμενος, ἐστρατοπεδεύετο. Ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐπολιόρχει τὴν πόλιν, τηλεβόλῳ βληθείς ὁ τοῦ στρατοῦ ἡγεμὼν, ἐταλεύθησε. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀπεχώρει ἐνταῦθεν ὁ στρατὸς ἐπικειρόμενος ἐπὶ τὴν διαβάσιον τοῦ Ἴστρον, συλλεχθέντες οἱ τοῦ Ἀρδέλιου ἄνδρες, ὡς ἠδύνατο φθῆναι τὸν στρατόν ἐπὶ ἐν τῇ χώρᾳ διατρίβοντα, πολλοὺς τε κατέβαλλον τοῦ στρα-

Notulæ marginales.

(40) Erdella alias Transsylvania, sive Septem castrensium regio.

(41) Sibinium. nunc Hermannstadt.

(42) Germanorum.

⁴⁰ Τριβάλλων. Sic etiam ἱ.

τῶματος, καὶ τρεφόμενοι, ἐδίωκον ⁴⁴ φεύγοντας ἐπὶ τὸν Ἴστρον. Μεζέτης μὲν οὖν ἀφικόμενος ἐπὶ Ἀρδελίον, οὕτως ἐτελεύτησε, καὶ ἀπεγένετο οὐκ ὀλίγον τοῦ στρατεύματος. Βασιλεὺς δὲ ὡς ἐπύθετο τὸν Μεζέτου θάνατον, συμφορὰν τε ἐποίησε, καὶ παρισκευάζετο τε αὐτὸς, ἐπὶ Παιονοθακίαν στρατευόμενος ⁴⁵, καὶ κήρυκας πέμπων, περιεγγέλλοντας τὴν ἐξέλευσιν αὐτοῦ, ἅμα ἦρι ἐδόκει ἐξελαύνειν. Μετὰ δὲ συμβουλευτάνας Σαβατίνω εὐνοῦχου ⁴⁶, ἀνδρὸς τὰ ἐξ πόλεμον αὐτοῦ πολλαχῆ γενομένου, ἐπέτριψέ τε τὴν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευε λαθόντα, ἐξηγήσασθαι ἐπὶ Παιονοθακίαν, καὶ μὴ ἀνίειναι, πρὶν ἢ καταστρεφόμενον ἀπελαύνειν. Οὗτος μὲν δὴ παραλαβὼν τὸν βασιλέως στρατὸν, καὶ νεήλυδας τῶν θυρῶν ἀμφὶ τοὺς τετρακισχιλίους, τὸν τε Ἴστρον διέδρανε, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ σύμπαντι, διεπορεύετο ἐς τὴν Ἀρδελίον χώραν. Ἦλθον δὲ ἐλ τῆς Παιόνων χώρας ἡμέρας τινάς. Ἰάγγος ⁴⁷ δὲ ὁ Χωνιάτης, ἀνὴρ τότε δὴ εὐδοκίμων παρὰ τοῖς Παιόσι, καὶ τότε Ἀρδελίον ἐπιτετραμμένος ὑπὸ τῆς Παιόνων βουλῆς, συνήγαγέ τε στρατὸν ὡς μέγιστον ὡς ἔδυνάτο ἀπὸ Ἀρδελίου, καὶ Παιόνων συμπαρалаθῶν ἐπιβαί, ἐπόμενος τῷ Σαβατίνῃ κατὰ τὸ ὄρος. Σαβατίνης μὲν δὴ, ὡς ἐντὸς τῆς χώρας ἦν ἄλλος γενόμενος, ἐνόμιζε καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὴν χώραν ἐπιδραμεῖν. Ἐπαρξίς τοίνυν τοὺς ἱπποδρόμους, καὶ τοῦ στρατοῦ πολὺ τι μέρος ἐπὶ διακπιτὴν τῆς χώρας, ὡς ἀπαρπάσαιτό τε τὴν χώραν αὐτοῦ σύμπασαν, καὶ κερδάναι μέγιστα, κατελείφθη ὀλίγοις τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἐνταῦθα ὡς ἤσθετο Ἰάγγος τὸ τε στρατόπεδον ἔρημον ἀνθρώπων καταλείψθη ⁴⁸, καὶ οἱ καλῶς ἔχειν ἠγούμενος ἐπιστοπεῖν ἐς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, ἐπικαταβὰς ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐμβάλλει τε ἐς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σαβατίνω. Καὶ ὁ μὲν Σαβατίνης ἐπεξελθεῖν μέντοι οὐκ εἶχεν, ὃ τε καὶ ἄξιον λόγου μαχέσασθαι, φυλάξει δὲ τὸ στρατόπεδον περιρῶμενος, καὶ οὐκ ἔδυνάτο, βιασαμένων τῶν μετὰ τοῦ Ἰάγγου Παιόνων, ἐς φυγὴν τε ἐτρέπη, καὶ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἐπέγχετο φθῆναι, ὡς διαδησόμενος. Ἰάγγος δὲ τὸ στρατόπεδον παραλαβὼν, καὶ λόγους ἠποίσας αὐτοῦ ταύτη, ὥστε τοὺς ἐπανόντας οὐκ οὐκ ἀνδραπόδοις συμπαρελάμβανε διαφθεῖρων ἀπαντας. Καὶ οὕτω δὴ τὰ πλείω τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ ταύτη χάριστα διεφθάρη. Καὶ νίκην νικᾷ ἀρίστην ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ Ἰάγγος ὁ Χωνιάτης ⁴⁹.

Οὗτος γένους ὄν οὐ πάνυ τοι φαύλου, ἀπὸ Χωνιάτης πόλεως Ἀρδελίου ὠρημένος, ἐπὶ τὸν Τριβαλλῶν ἀφίκετο ἡγεμόνα. Μεισθωμένος δὲ αὐτοῦ διέτριβε συχνόν τινα χρόνον, τόλμαν τε ἐπιδεικνύμενος ἄξιον λόγου καὶ σπουδῆν. Ὡς ⁵⁰ δὲ ἐπὶ ἐπιπρυφθεῖν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ δὴ λέγεται καὶ τοῖς ὡς ἐξελαύνειν ἐπὶ ἄβραν ὁ τῶν Τριβαλλῶν

A fectus in Ardelii regionem, amissis non paucis de suo exercitu, hujusmodi vitæ exitum habuit. Rex maximam suam esse calamitatem duxit, mortem Mezetis. Parabat igitur ipse expeditionem suscipere contra Pannodacos: missisque per suum regnum præconibus, edicebat ut primo vere adessent omnes. Postea mutata voluntate, Sabatini eunueho, viro rei militaris peritissimo, belli istius curam omnem mandavit, cum eunuchus id consilium regi et optimum et tutissimum fore censeret. Jussit quoque rex ut non prius bello desisteret, quam devicisset Pannodacos sive Transsylvanos. Hic igitur accipiens regis exercitum, et peregrinorum de Januis regis quasi quatuor millia, Istrum transivit, et copias omnes in Ardelii regionem induxit. Deinceps aliquot diebus iter fecit per Pannoniæ regionem, Jangus autem Choniates, quem Joannem Huniadem vocant, vir ea tempestate inter Pannonos excellens, cui Ardelii regiõ commissa erat ad Pannonum concilio exercitum quam potuit maximum comparavit ab Ardelio et Pannonia. Hoc instructus, sequebatur per montium saltus Sabatinem. Sabatines cum jam in hostili regione foret, putabat res suas præclare habituras, si hostium agros vastaret. Emittens itaque equitatum omnem et maximam exercitus partem in hostium regionem, prædæ agere volebat, quasi hinc plurimum suis opibus accedere posset: paucissimi vero manebant cum Sabatine in castris. Jangus ut comperit castra hostium pene esse deserta, prælarum facinus putabat, si accedens inopi natus castra opprimeret. Descendens itaque cum suis ex monte, impetu invadit Sabatinis castra defensoribus vacua. Sabatines exire castris, ut prælii potestatem faceret, non poterat. Proinde ad castra defendenda convertitur: quæ tamen retinere nequivit, cum violenter Jangus cum Pannonibus irrumperet. Ad fugam itaque inclinatus animo toto, festinabatque maxima usus celeritate, transire Istrum, antequam transitu ab hostibus intercluderetur. Jangus captis castris quosdam in insidias locat, quibus exciperet hostes advenientes, mancipiorum aliarumque rerum præda onustos, omnesque conficeret. Et in hunc modum maxima hostilis exercitus pars miserabiliter interiit: Jangusque victoriam sibi peperit celebriorem, quam ullam unquam ejus antecessores invenerint.

Jangus genere natus erat non admodum obscuro. Patria fuit Choniatiæ sive Huniadi Ardelii oppidum, unde profectus venit ad Triballorum ducem. Mercede autem conductus, longo admodum tempore apud hunc ducem versatus est, ubique, quocumque mitteretur, fortitudinem et diligentiam memorabilem ostendens. Quondam cum venatum abiisset

Notulæ marginales.

⁴⁴ ἀνὰ κράτος in al. desunt. ⁴⁵ στρατευόμενος. Sic etiam R. ⁴⁶ εὐνοῦχον R. ut in cont. ⁴⁷ Ἰάγγος in infra; al. ut in c. ⁴⁸ καταλείψθη In al. ut in c. ⁴⁹ In uno Χωνιάτης. ⁵⁰ ἐς.

Triballorum dux, eique appareret lupus, confes-
 tum Jangum vocat, ut lupum caperet. Qui ut
 accessit, ducisque voluntatem intellexit, continuo
 lupum insectatus est perniciosissime. Lupus ingre-
 ditur flumen quod obviam erat, et natare incipiebat.
 si præsens periculum subterfugere posset. Nec
 tamen Jangus a persecutione cessavit, verum insi-
 dens equo, flumen tranavit. Ubi natando flumen
 superatum est, lupi vestigiis haud abscessit.
 Postremo lupum assecutus est, et confecit, pellem-
 que diripuit, tranatoque fluvio, iterum ad ducem
 reversus est, prætendensque manibus lupi pellem,
 exclamavit: O domine, factum est ut imperasti:
 lupum percini, pellem cape: ea, ut voles, utere.
 Hæc facinore dux admodum delectatus, in hæc
 verba linguam solvit: Certe non potest fieri, quin
 non aliquando vir ille ad maximam promoveatur
 potentiam. Hæc tum temporis locutus, virum deinceps
 pecunia opibusque coluit. Cum tempore mul-
 to apud ducem istum moras traxisset, tandem ad
 Pannonos rediit. Sunt qui tradunt Jangum antequam
 pervenerit ad Triballorum ducem, fuisse famulum
 Aliis Brenzis filii, eique mercede servisse, cum
 fuugeretur equorum curatoris partibus. Nescio
 autem unde conjecturam facere possim ut id verum
 esse credam; nam linguam Turcicam eo modo
 didicisset. Reversus autem ad Pannonos, assum-
 ptis aliquot aliis, procedebat in regiam, dicens:
 se advenire ut sibi suisque mercedem accipiat:
 nec repulsam passus est. Cum autem bellum ar-
 deret **137** inter Germanos et Pannonos, magna
 militaria edebat opera, præsens semper existens;
 uticunque ejus opera desiderabatur, statim ap-
 properans, fortissime præliabatur. Postea congregatis
 ad eum aliis plurimis, ubi que illustris appa-
 rebat. Quapropter Ardelii regionis principatus
 concilio Pannonum ei decretus est; cui regioni
 cum imperaret, Sabatinem interfecit, ejusque exer-
 citum in fugam conjecit, victoriam suis nuntians
 longe pulcherrimam. Hæc victoria Pannonum res
 erexit in pristinum statum. Ex quo enim tempore
 Pajazitis auspiciis ductuque Turci regem Sigismun-
 du in fugam verterunt, haud cessarunt Turci
 in Pannoniam incursiones facere, plurimamque inde
 abduxerunt mancipia, quibus Asiam et Euro-
 pam replere. Ubi autem Jangus advenit in Ar-
 delii regionem, princeps declaratus communi Pan-
 nonum concilio, Sabatinem et Turcos terga dare
 coegit. Hinc animis resumptis, Pannonos præcla-
 ris operibus editis, Turcos ubique vincebant. Nam
 Istrum sæpius transgressi, interfecerunt pauci
 plurimos Turcos: qui antequam ad manus ventum
 foret, non sustinentes impetum Pannonum, fu-
 gam præcipites inibant. Ea tempestate ad maxi-
 mam potentiam promotus est Jangus. Deinde crea-
 tus dux consensu unanimi totius Pannonum con-

ηγερμένων, και λύκου επιφανέντος τῷ ηγεμόνι, ἐπι-
 κάλει τὸν Ἰάγγον, ὡς ἐπὶ τῷ λύκῳ γένοιτο. Ὁ δ'
 ὡς παρελήλυθει, τὸν θῆρα ἤλαυνεν ἀνά κράτος.
 Περσόντος δὲ τοῦ θηρὸς ἐς τὸν ποταμὸν, και νηχο-
 μένου, ἐπισπασαίν τε ἄμα ἐς τὸν ποταμὸν και αὐ-
 τόν· και διανηχομένου τοῦ ἵππου διαβῆναι· δια-
 βάντα δὲ ἐπιδιώκειν, οὐδαμῇ ἀνέντα· τελευτῶντα
 δὲ καταλαβεῖν τε τὸν λύκον και ἀνελεῖν. Μετὰ δὲ
 ἀφελόμενον τὸ δέρμα τοῦ θηρὸς, ἐλαύνειν ὀπίσω
 ἐπὶ τὸν ηγεμόνα. Διαβάντα δὲ αὐθις τὸν ποταμὸν,
 και προσερχόμενον τοῦ λύκου τὸ δέρμα, εἰπεῖν· Ὁ
 θεσποτα, ἐγένετο ἢ ἐπέταξας, και τὸν τε λύκον
 ἀνελεον, και τὸ δέρμα ὡδέ σοι παρεστῆ ὑπουργεῖν,
 ὅ τι ἂν θέοι χρῆσθαι. Τότε μὲν δὴ τὸ θαῦμα ἀγα-
 σθέντα τὸν Τριβαλλῶν ηγεμόνα, εἰπεῖν λέγεται, ὅς
 οὐκ ἔστιν ὅπως ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἐπὶ μέγα δυνάμειος
 οὐκ ἀφίξεται. Τότε μὲν δὴ οὗτος εἰπὼν, τὸ ἐντεῦ-
 θεν χρήμασι τε ἐθεράπευε, και διατρέψας αὐτοῦ
 χρόνον συχνόν, ἀφίκετο ἐπὶ τοὺς Παίονας. Λέγεται
 μὲν δὴ και πρὶν ἢ ἐπὶ τὸν Τριβαλλῶν ηγεμόνα
 ἔλθεῖν, Ἄλλεω τοῦ Βρενζέω γενέσθαι θεράποντα, και
 θητεῦσαι παρ' αὐτῷ ἱπποκόμον γενόμενον. Οὐκ ἔχω
 εἰ, ὅση τοῦτο ἀληθὲς εἶναι συμβάλωμαι· τὴν τε γὰρ
 ἂν φωνὴν ἐξέμαθε τὴν Τούρκων. Ὡς μὲν οὖν ἐτρέ-
 πετο ἐπὶ τοὺς Παίονας, και συμπαραλαβὼν τινας
 μεθ' ἑαυτοῦ, παρήξει ἐπὶ τὰ βασίλεια, μισθὸν φάσκων
 ἔχειν αὐτοῖς σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ληφόμενος, ἐλάμ-
 θανέ τε τὴν μισθόν. Καὶ ἐς διαφορὰν καθισταμένων
 τῶν Παίωνων πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, μεγάλα ἀπεδει-
 κνυτο ἔργα, ὁπότε εἶδει αὐτεῖκα παρτίνα ἐν τάχει τε
 παραγενόμενος, και μαχόμενος ὀξείως λόγου. Μετὰ δὲ
 ταῦτα, ἐπισπομένων αὐτῷ και πολλῶν ἄλλων, εὐ-
 δοκιμῶν ἐφαίνετο πανταχῇ· δι' ἃ δὴ και ἐπετέτρα-
 πτο τὴν τῆς Ἀρδελίου χώρας ἀρχὴν ὑπὸ τῆς Παί-
 ὶων βουλῆς. Καὶ ἀρχὼν ταύτης τῆς χώρας τὴν τε
 Σαβατινήν και εὐνοῦχον τοῦ βασιλέως στρατηγὸν
 καθελεῖν τε και ἐτρέψατο, νίκην ἀγγελλόμενος εὐδο-
 ξοτάτην, ἀφ' ἧς δὴ τὰ Παίωνων πράγματα ἐπανῆκαν
 ἐπὶ τὴν πρότερον σφῶν κατάστασιν γενόμενοι. Ἀφ'
 οὗ κατὰ χρόνον, Παιαζήτειω τὸν βασιλέα Παίωνων,
 ἐς Σιγισμοῦνδον τρεψόμενος, τὴν τε χώραν ἐπελαύ-
 νοντος, εἰδῆρον θαμὰ ληιζόμενοι οἱ Τούρκοι, και ἀν-
 δράποδα ὡς πλείστα ἀγόμενοι, ἐνέπλησαν τὴν τε
 Ἀσίαν και Εὐρώπην ἀνδραπόδων Παιονικῶν. Ἐπὶ
 τε Ἰάγγου· ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν Ἀρδελίου χώραν,
 τὸν τε εὐνοῦχον ἐτρέψατο, και τοὺς περὶ αὐτὸν ἐτρέ-
 ψατο Τούρκους, τὴν τε ἐχρήσαντο οἱ Παίονες ἀπὸ
 τοῦδε, και ἔργα ἀπεδείκνυτο ἐς τοὺς Τούρκους
 ἄξια λόγου. Τὸν τε γὰρ Ἰστρον διαβάντες πολλὰ
 κί· διεφθέρουν. Καὶ ὅποι περιτύχαιον ὀλίγοι πολλοὺς
 οὗσι τοὺς Τούρκους, εὐμετῶς τε περιεγένοντο, και
 οὐδὲ εἰς χεῖρας ἀρτικομένους σφίσειν ἐτρέποντο. Τότε
 μὲν δὴ περιγενόμενος, ἐπὶ μέγα ἐχώρει δυνάμειος.
 Καὶ στρατηγὸς δὲ μετὰ ταῦτα ἀποδειχθεῖς· ὑπὸ τῆς
 Παίωνων βουλῆς, πρὸς τοὺς Τούρκους τε και Γερμα-
 νῶς τὸν πόλεμον διεφθέρει: ²⁸ γενναϊότατα διαγωνι-

Notulæ marginales.

²⁸ Forte legendum, διεφθέρει. Sic in uno; in al. in conti.

ζόμενοι. Οἱ μὲντοι Παίονες, πρὸς τι τοὺς Γερμανοὺς διενεχθίντες τε, ἐπολέμουν ἀπὸ αἰτίας τῆσδε ἑ; διαφορᾶν ἀλλήλοισι ἀφικόμενοι. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς Τσεχούς⁴⁵, καὶ Βοεμίους καλουμένους, ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον τὸν πόλεμον διαφέροντες, μεγάλα κακὰ ἐπολούν ἀλλήλοισι. Τρίκινται δὲ οὖν διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν διαφορὰν ἐπὶ τοὺς Πολανίους. Καὶ ἐπαγόμενοι τὴν βασιλείῃ ἀδελφιδούου παιδῶ, βασιλεία τι σφίσι ἐστήσαντο. Καὶ τοῖς Πολανίοις χρησάμενοι συμμάχοις, τοῖς τε Γερμανοῖσι, καὶ Βοεμίοις, ἐπέκειντο χαλεπῶς, καὶ ἰδῆσαν τὴν χώραν· καὶ πῦλαι; αὐτῶν ἐπιόντες, ἐνεπίμπρων οὐκ ὀλίγας· καὶ δὴ καὶ ἑ; μάχην καταστάντες, ἐμάχοντο· καὶ ἐπὶ μὲν περιεγίνοντο οἱ Παίονες, ἐπὶ δὲ καὶ ἠττώοντο, καὶ ἐπὶ βραχὺ αὐθις ἀναλαμβάνοντες· σφδ., ἀνεμάχοντο. Τὴν τε γὰρ μάχην ποιοῦνται τάδε τὰ γένη κατὰ τὴν καρτερίαν οὐδένης φειδόμενοι· ἀλλὰ θόρασι τε ἐπιόντες, καὶ τηλεθόλοισι, καὶ σιδηροῖσι καταπέλταις ἰκπιπῶσι, καὶ ἐτέροις βέλεσι διαμαχόμενοι, καταβαίνουσι τε ἀλλήλοισι⁴⁶. Ἐπειδὴν δὲ ἑ; φυγὴν γίνωνται, οὐκέτι ἀνήκιστον συμβαίνει σφίσι ἐς τὴν φυγὴν. Ἄλλ' ἦν παραδιῶν τι; ἐαυτῶν, καὶ ὁμιλοῦσι χρότῳ ὡς ἠετημέσος, ἀφίησιν αὐτὸν ἀπίεσθαι, ἔφ' ᾧ τοῦ λοιποῦ μὴ διαμύχεσθαι αὐτῷ, ἐπειδὴν συνίσωσι τὰ στρατεύματα ἀλλήλοισι; καθ' ἑ;στάμενα ἑ; τὴν μάχην. Ταύτη μὲν δὴ ἑ; ἀλλήλοισι; κατὰ τὰς μάχας χρόνεται καταστάσει· ὥστε ἐπειδὴν τρέπεται ἑ; φυγὴν τὰ στρατεύματα, οὐ πολὺ τι μέρος αὐτῶν τὸ ἐντεῦθεν ἀπογίεσθαι. Τὴν μὲντοι Δακίαν αὐτοὶ οἱ Παίονες ἐπαλθόντες, ἡγουμένου τοῦ Χωνιάτου, καθίστασαν Δάνον ἡγεμόνα αὐτοῖς, καὶ παίδεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον. Οὗτος μὲν οὖν ἐξελαυνόμενος τοῦ Δρακουλῆος ἡγεμόνος αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς βασιλείας θύρας ἰόντος, τὴν τε χώραν κατέσχεν ὁ Δάνος, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους Δρακουλῆος τοῦ ἡγεμόνος διειργάζετο, ἔποι; κινθάνοιτο αὐτῶν τινα περιεῖναι. Οὗτοι μὲν δὴ παῖδες λέγονται γενέσθαι τοῦ Μύρξου νόθοι, καὶ τούτων ἐνίου; κιατομένου; ὑπὸ τῶν τῆς χώρας γένει τε καὶ πλοῦτεσι εὐθικιμούτων, καθίστασθαι ἑ; τὴν τῆς Δακίας ἡγεμονίαν· ὡς ξυμφορὰ τε ἄμα καὶ λυσιστελή ἔσοιτο σφίσι ἐς τὴν ἀρχὴν καθισταμένων. Ἐν δὲ ἑ;να τε καὶ εὖ ἀνακυνθανομένοι εὖρον, καὶ ἐξέμαθον τὰ τε γένη αὐτῶν καὶ τοῖς πατέρας· ἀλλ' οὐκ ἐξοίσω ἑ; τοῖς πολλοῖς, τοῦσδε διασημῆνας.

Δάνος μὲν οὖν τότε ὑπὸ Παίωνων κατήχθη ἑ; τὴν Παίωνων ἀρχήν, καὶ ἔσχε τὴν χώραν, θεραπεύων τε ἀπὸ τοῦδε διετέλει τοῖς Παίονας. Καὶ ὡς ἐπέκειντο τὴν χώραν διαβαίνοντες κρύφα οἱ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον καθιστώτες ὑπαρχοὶ, πρέσβει; τε ἐπέμπευ ὡς βασιλείᾳ, καὶ εἰρήνην αἰτούμενας, ἐκράσαν ἑ; αὐτῷ γίνοντο ἀπαιτηθεῖ; ἀπάγειν ἑ; τρισχιλία τόξα καὶ θυροῦς τετρακισχιλίους τοῦ ἐκαυτοῦ, σπονδῆ; τε ἐποιήσαντο. Καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ κατέστασιν εὖ ἔχουσαν ἐαυτῷ ἀφικόμενος, ἔγει-

A cilli, bellum contra Turcos et Germanos suscepit fortissime semper rem gerens. Pannonos gerebant bellum cum Germanis, cujus hæc causa perhibetur. Postea bellum indixere Tzechis, qui Boemi dicuntur. Ill bellum diu duravit, plurimis nltro citroque cladibus illatis. Pannonos isto bello permoti accedunt Polonos; et inde adducentes regis patruellem, eum sibi ducem eruarunt (43). Cum igitur Poloni socia Pannonibus jungerent arma, contigit ut Pannonos, Germanos et Boemos graviter affligerent; agros enim horum evastarunt, urbesque non paucas incenderunt. Præterea interdum ex acie dimicarunt, collatis signis. Verum incerto Marte nunc victores, nunc victi, præliis excedebant. Deinde ubi paululum respirassent, et collegissent vires, bellum instaurabant: nam populi isti vi omnia agunt, et in præliis nemini parcuunt. Hastis impetunt hostes, bombardis utuntur, ferreas habent equites balistas, necnon aliis telis rem gerunt inter se pugnantes. Quando autem fuga initur, in fugientes nec caede, nec persecutione admodum sævit. Verum si quis seipsum dedat, et victum semet confiteatur, ab intactus et inviolatus: hæc tamen conditione, ne se postmodum prælio committat, contra victores præliaturus 138 Hunc morem belli tempore servant; proinde in fuga non multi cadunt. Pannonos duce Choniato profecti sunt in Daciam, et ducem Danum nomine regioni præfererunt, Dacosque ei obtemperare jusserunt. Dannis igitur expulso duce Dracule, qui ad januas regis contigerat, Daciam obtinuit, omnesque Draculis propinquos et necessarios, ubicunque aliquem superstitem accipiebat, peremit. Hi duces traduntur fuisse filii nothi, qui Myrxæ nati sunt; ei quosdam horum, cum putarentur esse Myrxæ filii, ab regionis incolis genere opibusque plurimum pollentibus in Daciæ ducatum subvertos esse; quasi Daris plurimum conduceret, si isti in ea regione præsesent, rerumque summa potirentur. Quorum unum atque alterum percunctando, cognovi genus et parentes; verum nomina eorum non omnibus significabo.

D Danus ea tempestate a Pannonibus in Daciarum principatum collocatus, Daciam tenuit, et deinceps Pannonos arctissime coluit. Cum autem inquietaretur subinde ab regis ducibus prope Istrum collaratis, qui clam ipsius regionem populationibus divexabant, missis legatis ad regem, pacem oravit quam haud gravatim consecutus est; hæc tamen conditione, ut quotannis regi tributum nomine daret tria millia sagittarum, et clypeorum quatuor millia. Daciæ res ita ordinans quemadmodum

Notulæ marginales.

(43) Wladislaus ex Polonia ad regnum Ungariæ accersitus.

⁴⁵ In uno, Κετχους. In al ut in c. ⁴⁶ ἀλλήλοισι. Sic etiam R.

sibi commonitissime fore rebatur, eam pulchre imperio rexit. Legatum ire iussit ad Pogdaniæ (44) nigrae principem, cum quo pacem fecit; cui etiam affinitas juncta est, qua exercitus eum enixe adiuvit in bello quod cum Dracule gessit. Daciae principatu in hunc modum ab novo principe reformatus et instructus est. Amurates postea in Colchida imperiumque Trapezuntinum triremes misit, regionemque Colchidis vastans, etiam urbem diripere, et inde plurima mancipia auferre annitebatur. Triremes illæ etiam in Gothiam cursum flexerunt, eamque regionem populati sunt. Triremes igitur istæ in Colchida properarunt; et ad Gothos appellentes, regionem haud modicam vastabant, plurimis inde mancipiis abductis. Reditum autem cum maturaret classis, tempestas sæva exorta est. Nam ventus qui Aparctias dicitur, exurgens, classem disiecit, et in Asiam juxta Heracleam Ponti detulit. Interim naves quædam tempestate quasatæ interciderunt, in hujusmodi calamitatem præcipitæ. Cum Januensibus ei intercessit amicitia diutina, et quasi pax perpetua. Januenses autem eo tempore seditione agitati, res suas pene contudere, cum seditiosi admitterent 139 Philip-pum Ligurum ducem, eique urbem committerent, promptissime sequentes quocumque eos eduxisset. Hoc eis accidit, cum etiam populus eligeret istum ducem propter odium implacabile, quo ferebantur in Venetos. Norant enim, Mediolani ducem (45). Venetis admodum esse infestum, et acerrime cum his bellum gerere.

Janua urbs sita est in extrema Italia, qua Galliam respicit; Tyrrhenos attingit versus orientem. Mare Tyrrhenum spectat, qua urbis situs orientem versus excurrit. Versus occidentem egressos Januensium regione excipit Provincia, quæ Gallia est; et ejus incolæ degunt sub rege Gallorum. Quapropter porta sive Janua Italiæ vocatur, quasi hinc in Italiam procedatur. Januæ respublica ita administratur, ut neque omnino in democratiam, neque in aristocratiam propendat. Verum ex utraque ea respublica juxta partem in democratiam, et partim in aristocratiam inclinatur, maxime in iis quæ ad principis electionem pertinere videntur. Sunt enim in urbe ista familiæ duæ, quæ ab antiquo eam gubernarunt, et principatum in ea obtinent, adeo ut populi studia in utrasque quasi æquali lance conferantur; una, de Auria sive Doria nominatur, et altera, Spinula. In has familias studia populi divisa cum sint, accidit plerumque ut pars Dorianam, pars Spinulam eligant. Hi igitur regentes populum, de suo corpore duces constituere non audent, nec etiam populus permittit. Sed exstant aliæ familiæ duæ, quæ de populi corpore habentur:

μόνουσ' ἐκ τῆς Δακίας, καὶ πρὸς τὸν Πογδανίας τῆς μελαίνης ἡγεμόνα, ἀγγελοῦν πέμφας, εἰρήνην τε ἐποιήσατο· καὶ ἐπιγαμίαν αὐτῷ ποιησάμενος, συνεβάλλετο αὐτῷ ἐς τὸν πρὸς τὸν Δρακούλην μετὰ ταῦτα πόλεμον. Ταῦτα μὲν δὴ ἐς τὴν ἀρχὴν οὕτως ἔσχεν αὐτῷ τὰ πράγματα. Ἀμουράτης δὲ μετὰ ταῦτα ἐπὶ Κολχίδα γῆν τριήρεις ἐπέμψε, τὴν τε χῆραν δρῶσαι, καὶ ἀνδραποδίσασθαι τὴν πόλιν, ἣν δύνωνται, καὶ ἐπὶ Γοθίαν ἐπιπλευσάσαι τε καὶ ὅποιον πρῆτοι, τὴν χῆραν ληίσασθαι ἀποδόντας. Καὶ ἐπιπέλευσαι μὲν αἱ τριήρεις, προσέσχον ἐς γῆν τε τὴν Κολχίδα. Καὶ ἐπὶ τοὺς Γόθους ἀφικόμενοι, ἐλελήτουν τὴν χῆραν, ἀνδραποδίσασθαι οὐκ ὀλίγην. Ἐπανόντι δὲ τῷ στόλῳ, χειμῶν ἐγένετο ἰσχυρὸς, καὶ ἀνεμὸς ἀπαρκτίας ἐπιβαλὼν, ἐξήνεγκεν ἐς τὴν Ἀσίαν κατὰ τὴν Ποντοηράκλειαν. Καὶ φερόμεναι αὐτοῦ Ἰνία τῶν τριηρῶν, διεφθίροντο, καὶ ἐν ἑξαφῶν ἔσχοντο τοιαύτη. Πρὸς Ἰανυίους μέντοι αὐτῷ φίλα ἦν διὰ τέλους, καὶ εἰρηναία. Ἰανυῖοι μὲν δὴ τότε πρὸς τε σφᾶς αὐτοὺς περιπεσόντες, μεγάλως τε ἐσφάλλοντο περὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν στασιωτῶν ἐπαγομένων Φλιππῶν τὸν Λιγύρων ἡγεμόνα, τὴν τε πόλιν ἐπέτριψαν, καὶ οὐδ' ἐν ἐξηγοίτο, εἶποντο τῷ ἡγεμόνι. Πυνθάνομαι γενέσθαι δὲ τοῦτο αὐτοῖς, καὶ τὸν δῆμον ἐλόμενον ἐπαγαγεῖσθαι τοῦτον σφίσι τύραννον καταστησασμένους, διὰ τὸ πρὸς τοὺς Οὐνετοὺς ἔχθος, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους αὐτῶν διαφορὰν· καὶ ὅτι καὶ τὸν Μεδιολάνου τούτων ἡγεμόνα ἤθοντο πολυμύνητα τοὺς Οὐνετοὺς κατὰ τὸ καρτερόν, καὶ διαφέροντα τὸν πόλεμον ἐκταταμένως.

Ἔστι δ' ἡ πόλις αὕτη πρὸς τὸ ἄκρον τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν Γαλατίαν· Τυρρηνῶν δὲ τῆς χώρας ἔχεται τὸ πρὸς ἑω ἰόντι, καὶ Τυρρηνικοῦ πελάγους ἀπτεται, ταύτη τετραμμένη τὴ πρὸς ἀνίσχοντος ἡλίου ἢ πόλις. Πρὸς δὲ ἑσπέραν, ἀπαλλατομένης τῆς χώρας Ἰανυίων, ἐπιβαίνειν ἔστι τῆς Προβεντίας, ἣτις Γαλατία ἔστι, καὶ ὅπῃ τῶν τῶν Κελτῶν βασιλεῖς τεταγμένοι διαταλοῦσιν. Ὀνομάζεται δὲ διὰ ταύτης πύλη Ἰταλίας, ὡς αὐτίκα ἀπὸ τούτων ἐμβάλλει ἐς Γαλατίαν. Πολιτεύεται δὲ οὕτως ἡ δημοκρατία τοκαράπαν τετραμμένη ἢ πόλις, οὕτως ἡ ἀριστοκρατία· ἐπιμεμιγμένη δὲ ἀμφὸν ταῖς καταστάσει, τοῦτο μὲν ἐς δημοκρατίαν δοκεῖ ἀποκλίπειν, τοῦτο δ' αὐτὸ ἀριστῶν τινῶν διδύμεσθαι, τὰ ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς διατιθεμένη. Ἔστι γὰρ δύο γένη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἀπὸ παλαιοῦ προσετώτες τῆς πόλεως, καὶ πρωτεύοντες οὕτως, ὥστε εὐμπαντα τὸν δῆμον ἐπὶ τούτους τετράφθαι, τῷ παντὶ ὁλίγηρα ταλαντοδόμενον. Τὸ μὲν δὴ ταῖν γένων 57 καλεῖται Ντόρια, τὸ δὲ ἕτερον Σπίνουρα. Ἐπὶ τούτους ὁ δῆμος διηρημένος αὐτοῦ, αἰρεῖται τὴν Σπινούρα αἰρεσιν, τὸ δὲ αὐτοῦ Ντόρια. Ἄγονται δὲ οὗτοι τὸν δῆμον, καθιστάμενοι μὲν ἀπὸ σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνας

Notulæ marginales.

(44) Podolizæ.

(45) Philippum.

⁵⁶ ὅν ἄν. ⁵⁷ τούτοιον κ. δ' Ἀδρια. Sic inf.; in al. desunt.

τῆ πόλει οὐκ ἔξεστιν, οὐδὲ ἐπιτρέπεται ὁ δῆμος· ἀλλ' ἂν ἰσοτὸν εἶσο ἑτέρω γένει, δεξιμῆται ὄντες. Καὶ τὸ μὲν τῶν γενῶν τούτων πρὸς τὸ γένος τῶν ὀρίστων τετραμμένον ἐστὶ καὶ ἐπιτήδειον, τὸ δ' αὖ πρὸς τὸ ἑτερον. Καλεῖται δὲ τούτων τὸ μὲν Ἀδὸρνοι, τὸ δὲ Φρεγουσίαι. Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν οἰκιῶν νομιζέται αὐτοῖς ὅποια δὴ τῶν ὀρίστων μοῖρα ἐπικρατοῖη, ἐγκαθίστανται τῆ πόλει ἄρχοντα. Καὶ τὸ μὲν Ἀδὸρνων ὁ οἶκος ψικαίεται τῷ Σπινούρῳ γένει· τὸ δὲ Φρεγουσίων, τῷ Ντόρια ἐπιτήδειον τὸ ἐστὶ, καὶ ἐγκαθίσταμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐς τὴν ἀρχὴν. Τῷ δὲ ἡγεμόνι τούτῳ, ἐπειδὴν ἐς τὴν ἡγεμονίαν κατασταθῆ, ἐπιτίτραπται κατὰ τοὺς νόμους, ἐπιλαβομένῳ καὶ τῶν ὀρίστων τιῶν, τρέπειν ὡς ξυμπερώτατα. Περὶ μὲν οὖν τῶν προσόδων τῆς πόλεως τούτους νομιζέται ἐπιτροπύειν, διαθεῖναι ἢ ἂν αὐτοῖς δοκοίη· περὶ πολέμου δὲ καὶ εἰρήνης νομιζέται τὸν δῆμον παρελθόντα ἐς μέσον, αἰρεῖσθαι ὃ τι ἂν αὐτῷ δοκοίη, ἐλάμενον δὲ ἐπιτρέπειν τῷ ἡγεμόνι πράττειν, ὡς ἰουσταλίστατα. Ἐς δὲ τὰς οἰκίας τῆς πόλεως ἐγκαθίστανται δικασταὶ ὑπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος γένους, καὶ δικάζουσι κατὰ τὰ σφῶν αὐτῶν. Τῆς δὲ δίκης ἑταίροις ἐστὶν ἐπὶ τὸν δῆμον, ἐπειδὴν τις αὐτῶν μὴ κατὰ τοὺς νόμους δικάζοιτο. Διανεχθέντε δὲ τῷ γένει τούτῳ, Ντόρια τε καὶ Σπίνουρα, καὶ ἐς διαφορὰν σφίσι καθισταμένῳ, μεγάλα τε τὴν πόλιν κακὰ εἰργάσαντο, τυράννους τε ἐς τὴν πόλιν ἐγκαθίσταντες, καὶ ἐπαγό·νοι ἀθέμιτα ἐπὶ τὴν πόλιν πράγματα. Τῶν δὲ γενῶν τούτων τὸ μὲν πρὸς τοὺς Λιγύρις τε καὶ Ἰταίαν τετραμμένον αἰρεῖται ἐαυτῷ τοὺς Ἰταλοῦς, ⁸⁸ καὶ συμμάχου; ἐπάγεται, τοῦ ⁸⁹ Κακτῶν βασιλέως ἐπὶ τὴν πόλιν. Συμφοραὶ; μὲν οὖν πολλαχῆ περιέπεσον ἢ πόλις αὐτῆ, ἐς ἀνήκιστα τὰ ⁹⁰ κακὰ προζοιμένον τῶν τῆ; πόλεως γενῶν ἐπ' ἀλλήλους, καὶ τοὺς σφῶν αὐτῶν πολεμιστάτους ἐπαγομένῳ ἐπ' ἀλλήλους. Ἐπειδὴ μέντοι ἀνάγκη περιπίπτοντες ἀνηκέστῳ, παρὰ τὰ σφῶν ἔθιμα ἀναγκάζονται πολιτεύεσθαι ὑπὸ τῶν τυράννων, δαιμονίως ὁμοφρονούντες ἀλλήλοις κατὰ τὸ ἰσχυρὸν, ἐξελαύνουσι τε αὐτίκα, ὃς ἂν τύχοι ἐν τῇ πόλει διαίτηθῃ οὐκ ἀγαθός. Ἐπαγομένοι τε γὰρ πολλακίς τῶν Κελτῶν βασιλέα, ⁹¹ ἐπιτρέψαντες τὴν πόλιν, αὐθις ἐξήλασαν ὁμοφρονούντες ἀλλήλοις, ὥστε μὴ πάνυ ἐνδιατρίβειν ἔωντες παρὰ σφίσι τὴν τυραννίδα. Ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐπανίσταται, τὰ παρόντα σφίσι κινετομοῦντες, καὶ ἐξελαύνοντες, αὐθις καθιστάσι τῶν ἀστῶν ἡγεμόνας ⁹², καὶ κατὰ τὰ πάτρια πολιτεύονται. Διάφοροι δὲ εἶσι μάλιστα τοῖς ἀπὸ Ταρακῶνος, καὶ τοῖς Ταρακωνησίοις τὸ παλαιόν· καὶ πολέμου διεφέρον ἐπὶ πολλαῖς γενεαῖς ἐς τούτους τε καὶ τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, ὅποι ἀλλήλοις περιτύχουσιν, εἰς μάχην αὐτοῖς καθίστανται, ὥστε ἀνελεῖν ἀλλήλους, ἢ δύνηνται. Ταρακωνησίοις μὲν οὖν ἐς διαφορὰν καθ-

una ad optimates, altera ad populum studiis inclinat. Uni nomen Adorni est, alteri Phregosii (46) appellantur. Ex his familiis dux civitati, ab ea parte optimatum quæ vincit, datur. Adorni familiaritate juncti sunt Spinulis; at familia Phregosiorum necessitudinis jure devincta est Doriis, et ab his in principatum provehitur. Duci, ubi primum creatus est, permittitur, in consilium adhibitis optimatibus quibusdam, agere secundum leges, quæ maxime reipublicæ conducere censuerit. Vectigalia et urbis redditus ordinat ad eum modum, quo judicaverit plurimum opibus urbis accessurum. De bello et pace populus in medium procedens consultat, et ex sua sententia ista procurat. Si autem bellum adversus aliquem hostem decreverint suscipiendum, duci belli administrationem concedunt, ut sedulo caveat ne quam calamitatem sive damnum respublica capiat. Quantum attinet ad urbanam jurisdictionem, judices constituuntur, qui petantur a prædominante familia, et per se judicant. Si autem non secundum leges **140** judicaverint, provocatio ad populum est. Cum autem intestinis discordiis duæ illæ familiæ, Spinula et Doria, arderent, urbem in maxima præcipitarunt pericula; tyrannos enim introduxerunt in rempublicam, et alia nefanda in eam commiserunt. Familia quæ Ligures et Italos studiis prosequabatur, eligebat Italos, eosque in belli societatem adducebat. Altera familia Gallorum regis auxilium implorabat, quem sibi socium faciebant. Contigit ergo, ut civitas illa in gravissima devolveretur pericula, dum utraque factio adduceret in urbem eos qui summo urbis odio laborabant. Postmodum respublica in acerbam necessitatem redacta est, quia legibus patriis amplius non regebatur. Tandem igitur malis victi animi, cum iterum coalescerent mutua concordia, eos judices sive principes qui minus idonei videbantur, vi ejiciunt. Præterea cum sæpius gallorum regem advocassent, eique urbis regimen commisissent, tandem conjuratione facta cum sæpius vi expulerunt, haud æquis animis tyrannidem tolerantes. Populus enim libertatis cupidus, novis rebus inhiabat; ejectisque tyrannis, duces de corpore suo creabant, et patrio more legibusque rempublicam porro gubernabant. Sunt autem januenses jam ab antiquo Tarraconensibus admodum infesti, bellumque multis generationibus contra eos gesserunt. Publice privatimque discordias et inimicitias hostiles exercuerunt, adeo ut si alicubi alius alii occurreret, in mutuas cædes fuerent. Inimicitia cum Tarraconensibus implacabiles perpetuæ fuerunt Januensibus. Etiam Venetos jam olim odio prosequabatur, propter Lesbum et Chium insulas in Ægeο mari sitas: necnon propter Ligu-

Notulæ marginales.

(46) Phregosii.

⁸⁸ Hic deest τὸ δὲ. R. ut in cont. ⁸⁹ τὸν Κελτῶν βασιλέα. Sic in uno; in al. τῶν Κελτῶν βασιλεῖ. ⁹⁰ In uno deest τὰ. ⁹¹ καὶ. Sic etiam R. ⁹² ἡγεμόνα. R. ut in c.

rum ducem, quem sibi principem praeferant. Cum autem intestina solitione laborarent, aliis quibusdam urbis gubernacula mandarunt; ipsi vero bellum cum Venetis et Tarracoenensium rege gerere aspirabantur. Naves militibus, contra Venetas quas ducant, complent. Urbes versas Ionium adnavigantes, graviter affligebant; nec abstinabant ab iis quae in Aegeo mari habitantur. Haec autem magno animo peragebant, ut Venetas ulciscerentur propter Ligurum tyrannum nomine Philippum. Praeterea ignem injicientes in Corcyram, suburbana incendierunt, quae cremata sunt, et latius sevisset incendium, si res ut animo agitarant, evenisset. Postea praelium commiserunt, cum inimicitiae hostiles intervenissent cum Alphonso Tarracoenensium rege, ad Gaetiam sive Caietam Italiae urbem. Huc enim regis Alphonsi naves [14] appulerant maximae. Quod ubi cognoverunt Januenses, videlicet regis classem eo collectam stare comparatam adversum sese, cives armatos naves maximas, quas haec mercium gratia venisse comperimus, conscendere jubent; solventesque ab urbe, cursum contra Tarracoenenses dirigebant. Cum autem Tarracoenensium regem asscuti essent in portu Gaetes (47) tempore longo certarunt. Rex eo tempore intra moenia existens, praelium spectabat; et admodum dolebat, quod sui, qui plures numero erant, hostes superare non possent. Ingressus igitur ipse naves, suos cohortando ad praelium accendere nitentur. Commisso itaque praelio magno, capta navis est, quae vebat regem Tarracoenensium. Rex simul quoque in potestatem venit. Scriba autem Doricae navem cepit, qui in praelio isto navali Januensium dux erat. Qui cum victores praelio excessissent, regem captivum vehentes domum reversi sunt. Naves igitur cum appropinquassent Januae, priusquam urbem iniret dux, navigavit ad Liguriam ducis regionem, ut ei captivum Alphonsum traderet, sperans se inde haud parum commodi accepturum. Ingressus itaque Ligurum ducis regionem regem captivum ad eum perduxit. Dux Mediolani honorifice et magnifice regem excepit, et tandem incolumem suo regno restituit. At Januenses rei indignitate permoti, ab illo defecerunt, et Curiam expulerunt. Deinde pergentes contra arcem, eam praecutionibus in potestatem acceperunt; et deinceps ritu patrio urbem administrarunt, promoventes ad principatus honorem juxta antiquas suas leges aliquem de civium numero.

χοντα ἐξήλασαν, καὶ τοὺς ἐς τὴν τῆς πόλεως ἀκρόπολιν καταφυγόντες, ὁμολογία παρασησάμενη, καὶ αὐτοὶ ἐς τὰ πατρῶα σφίσι τοῦ λοιποῦ τὴν πόλιν διώκουν· ἐγκαθιστάντες δὲ ἡγεμόνας· τῶν ἀσπῶν ἐπὶ τῇ ἡγεμονίᾳ, ἣ καὶ πρότερον αὐτοῖς ἰνομήζετο.

Alphonsus dimissus ad suos a Mediolani duce, beneficii memor hunc semper coluit: nec ei gra-

στώτας, αἰεὶ τε καλέμασι εἰσὶν ἐξ ἔτου ἐγένοντο. Πρὸς δὲ τοὺς Οὐνεταῖς διηγήθησαν μὲν καὶ πάλαι δὲ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ καλέμασι νήσους Χίον τε καὶ Λέσον, οὐχ ἕκιστα δὲ καὶ διὰ τὸν Αἰγύρων ἡγεμόνα, ἐν σφίσι ἐπαγόμενα, τύραννον ἐγκατέστησαν. Καὶ ἐν στάσει γενόμενοι, τὴν πόλιν ἐπέτρεψαν ἐπιτροπεύειν τε καὶ Οὐνεταῖς ἐπολέμουν, καὶ τῷ Ταρακωνησίων βασιλεῖ. Καὶ ναῦς μὲν ἐκλήρουν ἐς τὸν πρὸς Οὐνεταῖς πόλεμον, καὶ ἐπιπέλοντες, τὰς τε ἐς τὸν Ἴονιον πόλεις ἐπέκουν, καὶ τὰς ἐπὶ τῷ Ἀγχαίῳ. Ταῦτα δὲ ἐπαρσεν τοὺς Οὐνεταῖς, τιμωροῦντες τε τῷ Αἰγύρων τυράνῳ τῷ Φιλίππῳ. Καὶ τῆν τε Κέρκυραν κύρ ἐνίεντες ἐς τὰ πρόστατα κατέκτανον, καὶ ἰδίακτον εἰ τι προχωροῖ αὐτοῖς. Ὑστερον μάλιστα, ὡς πρὸς τὸν Ταρακόνων βασιλεῖα ἦ ὄνομα Ἀλφόνσον, διενεχθέντες, ἐμάχοντο Γαίτην ὀνομαζομένην πόλιν τῆς Ἰταλίας· ἐνταῦθα τε γὰρ καθορμιζόμενοι τῶν τοῦ βασιλέως Ἀλφόνσου νεῶν μέγιστων. Καὶ ὡς ἐπίθετο εἰ Ἰανυλοῖ τὸν τε στόλον αὐτοῦ ἐνταῦθα, ὡς ἐπ' αὐτοῦ παρασκευαζόμενον τὸν βασιλεῖα, κληρόσποντες ναῦς μεγίστας; δὴ, ἔν ἡμαῖς ἴσμεν, τῶν ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν ἀπικνουμένων, καὶ ἐξοκλιόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνήγοντο ἐπὶ τοῖς Ταρακωνησίων. Καταλαβόντες δὲ αὐτὸν ἐν τῷ Γαίτης λιμένι, διενουμήχον τὰς τοῦ βασιλέως ναοὺς ἐπὶ πάλιν χρόνον. Ἐτυχε δὲ αὐτοῦ τίτε παρὸν ἐν τῇ πόλει ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν μάχην θεώμενος, ἤσχαλλέ τε καὶ ἠθύμα, ὅτι κλειόμενος ἐν ταῖς ἐαυτοῦ ναοῖς ὄντων ἀνδρῶν, οὐχ οἶαί τε ἐνὴν ὑπερβάλλεσθαι τὰς τῶν πολεμίων ναῦς. Καὶ δὴ καὶ ἐμβὸς αὐτοῦ ἐς τὰς ναῦς, ὥστε ἐπετρῶναι αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Μάχης οὖν κριτερός γενομένης, ἦ τε ναῦ. ἔδω, καὶ οὐν ἀπὸ τῆς ἡμα ἔδω καὶ ἔ Ταρακόνων βασιλεὺς. Εἶλε δὲ καὶ τὴν ναῦν γραμματιστῆς τοῦ Ντόρια, ναυαρχοῦντος τότε τοῖς Ἰανυλοῖς. Ὅς ἐπεί τε περιεγίνοντο, καὶ αὐτὸν εἶλοι τὸν βασιλεῖα, ἀπέκλειον ἐπ' οἴκου. Ὅς δὲ ἀρχοῦ τῆς πόλεως ἐγένοντο, πρὶν ἢ ἐς τὴν πόλιν αὐτὸν καθορμισσασθαι, ἀπεστρέφας ἐκλεῖ ἐπὶ τὴν τοῦ Αἰγύρων ἡγεμόνος χώραν, ὡς αὐτὸν τε ἐκείνην ἔξω αἰχμάλωτον τὸν βασιλεῖα Ἀλφόνσον, καὶ οἰόμενος μέγα τι ἀποίσεσθαι αὐτῷ κέρους ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ἐπιβὰς δὲ τῆς χώρας αὐτοῦ, ἦκεν ἄγων τὸν βασιλεῖα αἰχμάλωτον παρὰ τὸν Αἰγυρίας τύραννον. Ἐνταῦθα ὁ Μεδιολάνου ἡγεμὼν οὗτος τὸν τε βασιλεῖα ὑπέδεδεξτο ἐν τιμῇ, καὶ μεγάλως τιμήσας αὐτὸν ἀπέπεμψεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε οἱ τε Ἰανυλῶν ἄνδρες, γνώμη διενεχθέντες πρὸς τοῦτον, οὐ καλλῶ ὕστερον ἀπέστησαν, καὶ τὸν ἐργοντα ἐξήλασαν, καὶ τοὺς ἐς τὴν τῆς πόλεως ἀκρόπολιν καταφυγόντες, ὁμολογία παρασησάμενη, καὶ αὐτοὶ ἐς τὰ πατρῶα σφίσι τοῦ λοιποῦ τὴν πόλιν διώκουν· ἐγκαθιστάντες δὲ ἡγεμόνας· τῶν ἀσπῶν ἐπὶ τῇ ἡγεμονίᾳ, ἣ καὶ πρότερον αὐτοῖς ἰνομήζετο.

Ὁ μάλιστα Ἀλφόνσος ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεδιολάνου ἡγεμόνος· εὖτως τε αὐτῷ εἶχε καὶ ἐπιτηδείας

Notulae marginales.

(47) Caietae.

¹⁴ Γαίτην. In v. Κοιτέτην, et infra; in al. ut c. ⁶⁶ αὐτῷ.

ὀπουργῶν αὐτῶν ἂν αὐτῶν πρὸς χάριν ἡγήσασαιτο ἤδε-
 σθαι, οὐκ ἐπαύσατο διαπαντός, ἐς δὲ ὅθι ὁ τοῦ Μεδιο-
 λάνου ἡγεμὼν ἐτελεύτησεν. Οὗτος δὲ ὁ Ταρακονη-
 σίων βασιλεὺς, τῆς τε Βαλεντίας βασιλείων, καὶ
 Ταρακῶνος, καὶ τῆς τε Σαρδόνος νήσου, καὶ Κύρ-
 νου, καὶ ἐπάρχων τῆς Βαρκεωνίως πόλεως εὐδαί-
 μονος κατὰ τὴν Ἰθρησίαν, ἀφίκετο ἐς Σικελίαν μὲν
 πρῶτον, μετὰ δὲ ταῦτα ἐς Ἰταλίαν, καὶ ἐπὶ Παρθε-
 νῶπην, καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχε τρόπῳ τοιῷδε·
 τὴν γὰρ Νεάπολιν, ταύτην τῆς Ἰταλίας, προσελθού-
 σαν τὸ παλαιὸν ἐς τὸν Κελτῶν βασιλέα, ἀπεδείκνυτο
 ἀπὸ οἴκου τοῦ βασιλέως ἐς τὴνδε τὴν χώραν τῆς
 Ἰταλίας, βασιλέα καὶ ἄρχοντα. Ἡ δὲ βασιλεία ἄρ-
 χεται μὲν ἀπὸ Ἰαπυγίας ἄκρας, καὶ Μισαπείας, καὶ
 ἐπὶ πολὺ προϊούσα κατὰ τὸν Ἰόνιον κόλπον ἐπ' ἀρι-
 στερὰ εἰσπλέοντι, ἀμειβίει τε τὴν χώραν τῆς Βάρης
 οὕτω καλουμένης. Καί γε τὴν βασιλικωτάτην ἐπέ-
 χει λόγου ἀξίαν οὕτω χώραν. Μετὰ δὲ τὴν Γήπονον
 καλουμένην δεῖχαι ἐπὶ Γαίτην, καὶ ἐπὶ Δεδίην, πό-
 λιν ἠμεροῦσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν τῆς Ῥωμαίων χώρας,
 τὴν δὲ πρὸς ἑω τῷ Γωνίῳ⁴⁸. Ἔχει δὲ τὴν πρὸς
 Σικελίαν τετραμμένην χώραν, Ἑλλάδα τὸ παλαιὸν
 καλουμένην, τὰ νῦν δὲ Καλαβρίαν. Ὡς δὲ ὅθι οὖν ἐπὶ
 τῶν Κελτῶν βασιλεία περιεῆλυθεν ἡ τῆς Νεαπόλεως
 βασιλεία, ἐπέστησαν αὐτῇ βασιλεία τῶν προσηκόν-
 των αὐτοῦ ἑνα οἴκου τοῦ βασιλέως. Ὡς δὲ ἀφικόμε-
 νος ἐς τὴν Νεάπολιν, Λαντιλαὸς δ' ἦν ὄνομα αὐτῷ,
 ἰδουσαυὲς τε τῆς χώρας· καὶ ἐπὶ μέγα δυνάμειος
 τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, ἐπὶ τε τὴν Τυρρόηνων ἀρχὴν
 ἐστρατεύετο, καὶ ἐπὶ τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν, μεγάλη
 ἀποδεικνύμενος ἔργα. Καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Τυρ-
 ρηνῶν μητρόπολιν Φλωρεντίαν στρατὸν ἐπαγόμενος,
 καὶ προσκαθεζόμενος, ἐπολιόρκει. Ὡς δὲ χρονιω-
 τέρα ἐγένετο ἡ πολιορκία, λέγεται, ὡς ἐς τὸ ἔσχα-
 τον κακοῦ ἀφικόμενοι οἱ τῆς πόλεως, λόγους προσ-
 ἔφερον ἐπὶ εἰρήνης, φάσκοντες σπεῖσασθαι αὐτοὺς,
 ὅτι ἂν κελύοι, καὶ ἐπὶ τούτοις διαλύσασθαι. Τὸν δὲ
 ξυμβαινόντα αἰτεῖσθαι τῶν ἀστῶν τινος θυγατέρα,
 εὐπραπέη τε οὖσαν καὶ πρῶτον δὴ τῶν ἐν τῇ πόλει
 λεγομένων εἶναι καλλίω. Ταύτην ὡς ἐπύθετο κάλ-
 λει διανεγχεῖν τῶν ἐν τῇ πόλει λεγομένων⁴⁹ εἶναι
 (φέρειται δὲ αὐτῇ ἡ πόλις μάλιστα δὴ γυναῖκας κάλ-
 λει διαπερούσας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μετ' αὐτὴν γε παρ-
 θένους)· ταύτην δὲ ἀναπυθανόμενος οὕτως ἔχειν
 ἐς κάλλος· ἦν δὲ ἄλλως ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ ἐς
 γυναῖκας ἐπιμανθῆς καὶ ἀκόλαστος· αἰτούμενος ταύ-
 τὴν αὐτῷ δοθῆναι τὴν γυναῖκα, ἐπὶ τῇ ξυμβάσει
 αὐτὸν συναινέσαι τοὺς Τυρρόηνους, καὶ κελύσασθαι τὸν
 πατέρα, σκευασάμενον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ τῷ κάλ-
 λιστῳ δὴ κόστῳ, ἐκδοῦναι τῷ βασιλεῖ. Τυχεῖν δὲ
 ἰατρῶν τὸν τῆς παιδὸς ταύτης πατέρα, ἤκοντά τε
 ἐς τὰ πρῶτα τῆς τέχνης, καὶ ἐπὶ πείραν πολλῶν

tificari quibuscunque in rebus potuit, cunctatus
 est, quandiu dux superstes mansit. Hic Tarraco-
 nensium rex imperio temperans Valentiam, Tarraco-
 nem, Sardiniam insulam, Cynnum et Barcenona
 Iberix urbem opulentam, primum in Siciliam appu-
 lit, postea venit in Italiam et Parthenopen, quæ et
 Neapolis, regnumque in hunc modum occupavit.
 Neapolis quondam Italiæ subiecta, translata est ad
 Gallorum regem, qui de sua familia semper regem
 et principem huic præstiebat. Regnum autem hoc
 incipit ab Japygia summa et Mesapia: et in longum
 progrediens versus Ionicum sinum, dextra
 ambit regionem Vares sive Barum dictam. Regio
 ista plane regalissima, et regio nomine digna est.
 Post Geganum (sive Brutios, Terram Laboris) sic
 nominatim extendit se usque **142** Gaeten et
 Diam (48), urbem Romanorum regioni sinitimam.
 Et hic quidem terminus est occidentalis. Versus
 orientem attingit Gonium (49). Qua autem spectat
 Siciliam, regionem habet antiquitus Græciam, nunc
 vero Calabriam nuncupatam. Ubi primum in ditio-
 nem regis Gallorum istud regnum concessit, accepit
 regem propinquum genere regi Gallorum. Qui ut per-
 venit in regnum (nomen ejus erat Lantilaus [50]),
 regioni isti universa imperavit. Cum jam opi-
 bus reliquaque potentia plurimum polleteret, arma
 cepit adversus Tyrrhenorum regnum, atque adeo
 contra reliquam Italiam, ubique præclara facinora
 designans. Et quidem movens exercitum contra
 Tyrrhenorum urbem Florentiam, eamque obsidens
 expugnare nitiebatur (51). Cum autem in longum
 urbis obsidio extraheretur tempus, et obsessi jam
 ad extremam venissent necessitatem, serunt eos
 in colloquium venisse cum rege, petentes pacem:
 promittentes interim se promptos et paratos esse
 facere quæcunque imperasset, saltem pacem da-
 ret potentibus. Quorum precibus victus, postulavit
 civis cujusdam filiam formæ excellentem omnes quæ
 tum in ea urbe formosæ habebantur. Hanc cum ac-
 cepisset formæ elegantia omnes superare (fert enim
 urbs ista mulieres in primis forma præstantes
 virginesque venustissimas), eam petiit sibi uxorem
 dari, cum in colloquium cum Tyrrhenis super pace
 jungenda venisset. Erat enim rex ille cætera intem-
 perans et libidinosissimus, et tantum non insanie-
 bat amore mulierum. Jusserunt itaque Tyrrheni,
 ut pater virginis eam quam pulcherrime exorna-
 tam regi traderet. Aiunt, puellæ patrem fuisse me-
 dicum insignem, adeo ut facile omnes ea facultate
 euperaret. Cum igitur multa tentaret, nec tamen
 posset ulla ratione sibi consulere, quin filiam regi
 daret, commiscuit cicutam quam potuit efficacissi-

Notulæ marginales.

(48) Galetam et Agnaniam.

(49) Sive Rhegium vel Dauniam.

(50) Ladislaus Neapolitanus rex, Caroli filius, non e Gallis, sed ex Ungariæ regibus originem habuit.

Bonf. dec. 3. lib. II; Boh. Hist. lib. xxv. Sab. Enn. 9. lib. IX. Idque actum 1417.

(51) Idem Bonf. lib. II, dec. 5.

⁴⁸ Ἰωνίῳ. *Al. ut in c.* ⁴⁹ *In alio desunt.*

uam. In ista namque Italix urbe cicutam commiscere solent efficaciorē quam in reliquis urbibus. Accepit et pannum, quem cicutæ immersit, ut venenum imbiberet. Quo facto, pannum veneno imbutum filix dedit: monens, ut ubi rex cum ea concubisset, ipsa panno isto mentulam ejus quam decentissime abstergeret. Hunc igitur cum accepisset pannum auro exornatum, speculaculoque dignum, cum diligenter custodivit, ut regi, sicuti pater præceperat, post concubitum inscrivere posset. Ducentes igitur virginem istam, obtulerunt eam regi, qui ea visa, formæ pulchritudine captus, obstupuit, amoreque ardens, cum ea Veneris fœdus inilit. Puella autem jussa patris faciens, multis blandimentis adhibitis, panno regis mentulam abstergit. Quo cum esset tactus rex in humorem nonnihil **143** resolutus, in febriem incidit acutissimam, et continuo exspiravit. Etiam puellam esse mortuam tradunt, cum etiam ipsam cicutā per humorem diffusa contagio infecisset. Regis exercitus, ubi primum ipse mortem obiit, dilapsus domum rediit: et Florentia obsidione liberata est. Quidam Itali perhibent, non patrem pannum infectum veneno puellæ tribuisse, verum senatum urbis eam exornasse quam pulcherrimum ornatu, ut formosissima regi appareret: eundem etiam senatum pannum dodisse. Hinc ad coitum mire alliciebatur rex. Sed hæc hæcenus, quia turpia sunt, dixisse sufficiat. κόσμῳ, ὡς εὐπρεπεστέρην φανῆναι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸ λέντιον δοῦναι.¹⁰ Τούτῳ δὴ φιλοφρονεῖ¹¹ ὁ βασιλεὺς ἐς τὴν συνουσίαν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἐς τοσοῦτον λεγόμενα, παρλεμεν οὐκ εὐπρεπῆ 5ντα.

Post obitum regis Lantilai, cum uxor ejus admodum inquitaretur propter regnum ab Italis, necnon regionis duces ipsi plurima negotia facerent, nupsit Rhainerio (52) Provinciæ regi, Gallorum regis patrueli, eique regnum Neapolitanum tradidit. Accepimus autem hauc fuisse filiam Tarenti et Japygiæ ducis (53), qui ortus ex familia Ursinorum, sive (ut Græce dicant) Arcetiorum, qui que plurimum pollebat opibus et potentia in regione Parthenopes. Rhainerius annis regnavit duodecim. Interea Alphonsus natus de familia Medinorum, rex Tarraconnensium, Sardinix et Valentix classē adornabat maximam. Qua instructus, cum Siceliotæ remiges strenuam operam locarent, in Siciliam delatus est: quam subegit, et postmodum imperio rex. Hinc deinde profectus, Parthenopes arcem mediterraneam occupavit. Parthenope arces habebat maritimas duas, et unam mediterraneam. Adducens igitur Alphonsus copias, urbem eam oppugnabat, et admovens machinas muro omnigenas, eam sui juris facere conabatur. Ibi tum Alphonsi frater bombardæ globo

ἀφικόμενον. Ὡς δ' οὐ μὴ δύναίτο διαφυγεῖν, ὥστε μὴ ἐκδοῦναι τὴν θυγατέρα, ἐγκρασαμένον κώνειον ὡς ἠδύνατο ἰσχυρότατον, ἐν δὴ ταύτῃ τῇ πόλει μάλιστα δὴ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων ἐγκρινῶνται τὸ κώνειον ἀμεινον τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ ἐμβάψαντα τὸ λέντιον ἐς τὸ κώνειον, φέροντα δοῦναι τῇ θυγατρὶ, ὡς ἐπειδὴν αὐτῇ ἐπιμίσητο ὁ βασιλεὺς, μετὰ τὴν συνουσίαν ἐκμάσσειν τὸ αἰδοῖον τῷ λέντιῳ ὡς εὐπρεπέστατα. Ταύτην δὲ λαβοῦσαν τὸ λέντιον, θέας τε ἀξίον ὄν, καὶ χρυσῷ κοκκομημένον, φυλάττειν, ὥστε ὑπουργεῖν τῷ βασιλεῖ μετὰ γὰρ τὴν συνουσίαν, ἣ ἐνετέλλετο αὐτῇ ὁ πατήρ. Ἐπεὶ δὲ ἄγοντες τὴν γυναῖκα ἐνεχείρισαν τῷ βασιλεῖ, θρασυάμενον ἐκπλαγῆναι τῷ κάλλει αὐτῆς, καὶ ἐρασθέντα συγγενέσθαι παιθομένην τὴν παῖδα τῷ πατρὶ, κατὰ τὰ ἐντεταλμένα, τῷ τε λέντιῳ αὐτίκα φιλοφρονουμένην, ἐκμάσσειν τὸ αἰδοῖον. Καὶ ὡς ἤψατο ἐν ὑγρότῃ γενομένου, αὐτίκα πυρῆσαι τὴν βασίλειαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀποθανεῖν. Τελευτήσαι μὲν δὴ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὡς ἐπ' αὐτὴν ἐκλήλυθε τὸ κώνειον, διανεμηθὲν ἐγένετο, δι' ὄργου τὸ κώνειον¹⁰ ἀψαμένους τοῦ λέντιου. Τελευτήσαντος μὲν οὐνοῦ τοῦ βασιλέως, τὸν τε στρατὸν διαλυθῆναι, ἀποχωρήσαντα ἐπ' οἴκου, καὶ τὴν πόλιν ἐλευθέρην γενέσθαι τῆς πολιτορίας. Λέγουσι δὲ Ἰταλῶν τινες, ὡς οὐχ ὁ πατήρ εἶη ὁ τὸ λέντιον δεδωκώς τῇ γυναίκεϊ, καὶ ἐγκρασαμένους, ἀλλ' ἡ βουλή τῆς πόλεως αὐτὴν συσκευάσασα τῷ κάλλιστῳ

Μετὰ δὲ τὴν τελευτήν τοῦ βασιλέως Λαντιλαίου¹¹ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐνοχλουμένην εἰς τὴν βασίλειαν ὑπὸ τε τῶν Ἰταλῶν καὶ ὑπὸ τῶν τῆς χώρας ἀρχόντων, πράγματα παρεχόντων αὐτῇ γημαμένη Ῥαινερίῳ τῷ Προθεντίας βασιλεῖ, ἀνεψιῷ δ' ὄντι τοῦ Κελτῶν βασιλέως, παραδοῦναι τε τὴν βασίλειαν τῆς Παρθενόπης. Ταύτην δ' εἶναι θυγατέρα ἐκπυθόμενα τοῦ Ταράντου τε καὶ τῆς Ἰσχυρίας ἡγεμόνος, τοῦ Οὐρσίνων οἴκου, ἦτοι Ἀρχίων, ὡς ἂν ταύτῃ Ἑλληνιστὶ λέγοιτο, ἀνδρὸς τὰ μέγιστα δυναμένου ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Νεαπόλεως. Τὸν μὲν οὖν Ῥαινέριον παραλαβόντα τὴν βασίλειαν διαγενέσθαι βασιλεύοντα ἑτη δυοκαίδεκα. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀλφόνσον τὸν Ταρακόνων βασιλέα, καὶ Σαρδόνο, καὶ Βαλεντίαν, οἴκου ὄντα τῶν Μεδίωνων, στόλον ναυπηγησάμενον μέγιστον, ἀπογομένον αὐτὸν τῶν ἐν Σικελίᾳ Πανορμένων, ἀφικέσθαι τε εἰς Σικελίαν, καὶ ὑφ' αὐτῷ σύμπασαν ποιησάμενον, ἔχειν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀπὸ ταύτης τῆς νήσου ὁρμώμενον, κατασχεῖν τὴν ἐν τῇ Παρθενόπῃ ἀνρόπολιν τὴν μεσόγειον. Εἰσὶ γὰρ τῇ πόλει ταύτῃ δύο παράλιοι ἀκροπόλεις, καὶ μία μεσόγειος. Στρατὸν δ' ἐπαγόμενος, ἐπο-

Notulæ marginales.

(52) Renato Andegavensi.

(53) Illic error est ex nomine Joannæ; nam prima ejus nominis fuit Roberti Calabriae ducis filia. Se-

cunda vero, quæ Renato nupsit et Alphonsum adoptavit, fuit filia Caroli Ludovici Pannonix regis filii.

¹⁰ ἀψαμένους. R. ut in c. ¹¹ ἐπιδ. ¹² φιλοφρονεῖσθαι βασίλειαν. ¹³ Λαντιλαίου

λιδρχει τε τὴν πόλιν, καὶ μηχανὰς προσφέρων, ἄπειρῶτο ἐλεῖν. Ἐνθα καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βληθεὶς τηλεβόλῳ, ἐτελευτήσῃ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ παραστῆσάμενος εἶδεν τε καὶ κατέσχε τὴν πόλιν. Μετὰ ταῦτα τὴν τε ἀκρόπολιν ἐπολιόρχει, τὴν τε παράλιον καὶ τὴν μεσόγειον. Τὴν μάλιστα μεσόγειον παραστήσάμενος, λιμῶ ἐξιοπολιόρχει· τὴν δὲ παράλιον, παραδιδόντων αὐτῷ τῶν φυλάκων, κατέσχε· καὶ φρουρὰν ἐγκαθίστησιν. Ἢ δὲ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἐπολιόρχειτο μὲν ἐν τῇ πρὸς τῷ τῆς πόλεως λιμένι ἀκρόπολει. Καὶ ὁ τε ἀνὴρ αὐτῆς ὑπεξῆλθεν ἀπελευνόμενος, καὶ ἀπέπλεε ἐπὶ Προβεντίας, ὡς στρατόν τε ἐπάξων ὅτι τάχιστα, καὶ τιμωρήσων τῇ γυναικί. Ἐν⁷² τε βασιλείᾳ, Φορτίαν τὴν τῆς Μάρκης ἡγεμόνα μεταπεμφθῆμενος⁷³, καὶ τότε τε δὴ ἐν Ἰταλίᾳ μέγα δυνάμενον τὰ ἐς στρατηγίαν, τὸν τε Ἀλφόνσον ἐξήλασε τῆς πόλεως· ἐκβαλοῦσα ἐκείνους, ἴσχει τὴν πόλιν, συνεπιλαβομένου τοῦ Φορτία αὐτῆ. Ὡς δὲ ἐπ' αὐτῆ τὰ πράγματα ἐγένετο, τὴν τε ἀκρόπολιν ἐπολιόρχει τὴν πρὸς τῷ θρῆι μεσόγειον· καὶ ὡς οὐκ ἤδύνατο ἐλεῖν προκαθεζομένην, λιμῶ ἐπολιόρχει. Μετὰ δὲ ταῦτα, χρόνου οὐ πολλοῦ διεθρόντος, τοῦ Φορτίας⁷⁴ διατρίβοντος· ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἔχοντος ἀμφὶ τοὺς οὐρανοὺς πολέμους, ὠρμημένος ἐπὶ Σικελίας ὁ Ταρακῶνος βασιλεὺς Ἀλφόνσος, τὴν τε Καλαβρίαν ὑπηγάγετο μὲν πρῶτα, μετὰ δὲ ταῦτα, στρατεύματα συλλέξας, ἐπήλασεν τε δεύτερον, καὶ κατέσχε τὴν πόλιν. Καὶ ἦ τε βασιλείᾳ Ραϊνερίου ὑπεξέσχε ἐκ τῆς ἀκρόπολεως, ἐπὶ τὸν παῖδα αὐτῆς ἡγεμόνα Ταράντου, καὶ Ἰαπυγίας. Τὸν γὰρ δὴ ἡγεμόνα τῆς Ἰαπυγίας ἐγήματο μετὰ τὴν τελευταίην Λαντιολάου, ἀπ' ἧς ἴσχε παῖδας⁷⁵ τοῦτον τὸν Ἰαπυγίας ἡγεμόνα. Ὡς μάλιστα Ἀλφόνσος κατέσχε τὴν πόλιν, καὶ χώραν τὴν Γήπικον καλουμένην, ἐπολέμει πρὸς τὸν Ἰαπυγίας ἡγεμόνα, παῖδα τε τῆς Μαρίας βασιλίδος, καὶ ἐκίων κατεστρέφετο τὴν χώραν. Χρόνου δὲ ἐπιγινόμενος πρέσβεις, τε πέμπων παρ' αὐτὸν ὁ τῆς Ἰαπυγίας ἡγεμῶν, ἕξιου τε αὐτῷ σπένδισθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐπιγαμίαν ποιησάμενος· ἡρμόσατο γὰρ δὴ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῷ παιδί αὐτοῦ νόθῳ Ἰνφεράνῳ τὴν ἀδελφιδούν τοῦ Ἰαπυγίας ἀρχοντος, θυγατέρα δὲ τοῦ Βενόζης ἡγεμόνος· καὶ σπονδὰς ποιησάμενοι, ἐφ' ᾧ ξένους τε καὶ ὑπηκόους εἶναι τῷ βασιλεὶ Ἀλφόνσῳ, μετεπέμπετο ἐπὶ τὴν Νεάπολιν. Ἐνθα δὴ ἀφικόμενος, ἐς θεὸς καθίστατο μὴ ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Καὶ διὰ τούτου τὸ θεὸς ἴδοσα παθεῖν τὰ ἐς φρένας. Οὕτω μὲν ἐς Ἰταλίαν ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῆς τε Σικελίας καὶ Παρθινῆς· ἀφίκετο Ἀλφόνσος ἀπὸ Ταρακῶνος. Ἐλθὼν δὲ ἐς Ἰταλίαν, διέτριβεν αὐτοῦ, τὰ μὲν πρὸς τοὺς Τυρρήνους, τὰ δὲ πρὸς τοὺς Οὐνετοὺς μὲν ἐπήγε στόλῳ μεγάλῳ Ραϊνέριος βασιλεὺς ἐπὶ οἰαί τε ἐγένοντο, ἀπέπλεον ἐπ' οἴκου.

letus occubuit. Nec multo post urbs in manus venit. Hinc copias ad maritimam et mediterraneam movit. Mediterraneam fame expugnavit, maritimam cepit, cum eam dederent milites qui in ea erant: cui et praesidium imposuit. Uxor autem regis obsidione urgebatur in arce, quae sita est in portu prope urbem. Maritus vero clam egressus, navigabat in Provinciam, inde adducturus exercitum, quo munitus uxori obsessae suppetias ferret. Interea regina, cum obsidione premeretur, accersens Sfortiam Marchiae principem, qui ea tempestate dux belli peritissimus habebatur, Alphonsum expulit, urbemque adjuncta ab Sfortia recuperavit. Cum autem regina jam rerum summa potiretur, arcem mediterraneam in monte sitam obsidione circumdat: quam cum vi capere non posset, fame 144 expugnavit. Postea non longo tempore interjecto, cum Sfortia domesticis distineretur bellis, Alphonsus Tarraconnensium rex ex Sicilia profectus, Calabriam primo subegit: postmodum comparato exercitu, iterum Parthenopen accessit, eamque occupavit. Regina autem Rhainerii ex arce clam effugiens, contendit ad filium suum, Tarenti et Japygiae principem. Nam nupserat post Lantilai mortem Japygiae principi: ex qua filium hunc Japygiae principem tulit. Alphonsus, urbe capta, et regione quae Gepanum nominatur subacta, bello persequi aggressus est Japygiae principem, Mariae reginae filium. Accedens igitur copiis quamplurimis instructus, regionem subiciebat. Princeps igitur Japygiae necessitate motus, legatos misit qui pacem orarent: quam consecutus est. Paci autem junxerunt aequitatem. Nam rex filio suo notho, cujus nomen erat Imphernandus (54), in matrimonium collocavit consobrinam principis Japygiae, filiam vero principis qui Venozam (55) rexerat. Pacto foedere, in quo tenebatur, ut in posterum et hospites regique obediens essent, Japygiae princeps Parthenopen vocabatur. Eo cum venisset admodum metuebatur ut caperetur ab rege. Propter hunc metum, qui adeo magnus erat, phrenesi laborare creditus est. Hoc modo in Italiam ab Tarracone profectus Alphonsus, Sicilia et Neapolitano regno positus est. Cum venisset in Italiam, ibi moratus est, nunc cum Venetis, nunc cum Tyrrhenis bella gerens ei foedera pangens. Rex Rhainerius (56) Januensium classe magna ad urbem accessit. Cum autem conarentur milites e navibus urbem invadere, nec caepa succederent, re infecta domos rediere.

πολεμῶν, τὰ δὲ καὶ σπενδόμενος διετέλει. Ἰανυτοὺς τὴν πόλιν, καὶ ἐπειρῶντο ἀποθῆναι. Καὶ ὡς οὐχ

Notulae marginales.

(54) Ferdinandus, Dom Ferdinandus.

(55) Venusiam.

(56) Ludovicus Andegavensis.

⁷² Ἐνθα. R. ἐν τε βασιλείᾳ. ⁷³ μεταπεμφθῆμενος. R. ut in c. ⁷⁴ Φορτίου. ⁷⁵ In uno, παῖδα. R. ut in cont. Al. = 53.

Alphonsus Ligurum et Tarraconis regionem A fratri suo regi Nabaris (57) commisit. Hunc enim Nabaris regionis incolæ petentes ab Tarracone, quod regis filiam uxorem duxisset, sibi regem juxta patriam consuetudinem ordinarunt. Nam maxima pars occidentalium tributa quidem pendunt, nec tamen licet cuiquam urbibus eorum principes dare et præsidium imponere; verum indigenæ magistratus creant, et suis præsidis, non externis regionem defendunt. Nec etiam regi licet eos cogere, ut præter patriæ suæ morem republicas administrarent. Ea quidem tempestate, cum cives earum urbium quas Nabaris regio completitur, sibi constituissent regem fratrem Alphonsi, contigit ut ei nasceretur filius ex uxore. Qui educatus, attigit annum duodecimum. Hunc igitur assumentes regionis incolæ, regem dimiserunt, dicentes, non amplius ei concedi, cum filium habeat, regnum 145 tractare: sed filio regni administrationem nunc competere. Hæc quidem haud multo post acciderunt. Alphonsus cum in Italiam pervenisset, fratri regionem suam mandavit. Hæc autem initium sumit ab Valentis regione. Valentia urbs magna est et opulenta: Valentis que rex eam regni sui sedem tenet. Sita est ea urbs ex adverso Sardinis, recedens ab Herculis columnarum tractu septingentis stadiis. Huic succedit regio, quam Tarraconensem appellant, quæ porrigitur usque Barcenonem. Huic conterrimæ est Tarraconis regio, et patet usque ad Barcenonem versus Provinciam Gallis. Verum dicere nos oportet regionis limites. Versus orientem, Provincia Gallis: versus occidentem, terminatur Iberia sive Hispania. Septentrionalis limes est Navarræ regio. Barcenone urbs occidentem spectans divitiis potentiaque excellit. Administratur plerumque in aristocratiam conversa. Permittitur ei ab Tarraconensium rege, suo jure vivere. E regione hujus urbis sita est Cynus (quæ et Corsica), insula opulenta et populosa: cujus ambitus complectitur duo millia stadiorum. Nec procul abest alia insula quæ Majorica (seu Minorica potius) dicitur, quæ et ipsa subjecta est Tarraconensium regi, et ab eodem principem accipit. Sardinia, quæ insula maxima existit, cujus ambitus continet quinque millia stadiorum, Tarraconensium quoque regi obtemperat, et sub ejus ditione agit. Sunt in hac insula urbes duæ opibus florentes Orestilia et Sagera (58): quarum una versus orientem, altera versus meridiem insulæ sita est. Piscatores hujus insulæ plurimum lucri ex eo mari ferunt, atque hinc in alium orbem pervenitur. Iberia, qua initium sumit ab Gal-

(57) Navarræ.

Notulæ marginales.

(58) Orcstangi et Calloris.

¹⁴⁵ τοῦ. R. ut in c. ¹⁶ At. ἡ δὲ. ¹⁷ Ὀρστῆλια. ¹⁸ In ora Κοράλιον. Conjectura ducor locum hunc sic certendum esse, « Coralium in hac insula piscatores e mari colligunt, quod eam alluit, atque illinc in reliquas orbis regiones pervenit. »

Ἀλφόνσος μὲν οὖν τὴν Λιγύων γῶραν καὶ Τα-
ρακῶνος ἐπέτρεψε τῷ ἀδελφῷ βασιλεῖ γυνομένῳ
Ναβάρης. Τοῦτον γὰρ ἀπὸ Ταρακῶνος ἐπαγόμενοι
οἱ τῆς Ναβάρης χώραν ἐνοικοῦντες, ὅτι γυναῖκα
ἐγαμῆκει τοῦ βασιλέως θυγατέρα, καὶ σφίσι
ἐστῆσαντο βασιλεῖα κατὰ τὰ σφῶν αὐτῶν ἔθιμα. Οἱ
γὰρ πρὸς ἐσπέραν οἱ πλείους· σχεδόν τοι ἀποφέρου-
ται μὲν καὶ τὰς τῶν πόλεων προσόδους· ἀρχὰς δὲ
οὐ πάνυ τοι αὐτοῖς ἔξεστιν ἐγκαθιστάναι ἐς τὰς
πόλεις, ἢ φυλακὰς· ἀλλ' αὐτοὶ τε οἱ ἐπιχώριοι τὰς
τε ἀρχὰς μετῆσαι, καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι,
τὴν χώραν ἐπιτροπεύουσι. Καὶ τὰ πάτρια σφίσι
βιάζεσθαι οὐκ ἔξεστι τοὺς ἐπιχωρίους τὸν βασιλεῖα,
παρὰ τὰ σφῶν αὐτῶν ἔθιμα. Τότε μὲν οὖν ὡς ἐπα-
γόμενον σφίσι βασιλεῖα τῶν Ναβάρης, ἀστῶν, ἐπὶ
τῇ χώρῳ τὸν ¹⁷ Ἀλφόνσου ἀδελφόν, ἐγένετο αὐτῷ
ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ παῖς, καὶ ἑτάφη, ἀμφὶ τὰ
δώδεκα ἔτη γεγονώς, τὸν μὲν παῖδα κατέσθον αὐ-
τοῦ· τὸν δὲ βασιλεῖα ἀπέπεμψαντο, φάμενοι, ὡς
ἐπεὶ τε ἐγένετο παῖς, οὐ μετεῖναι αὐτῷ τῆς βασι-
λείας· εἰ τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' εἰς τὸν παῖδα ἀνήκειν.
Ταῦτα μὲν ὑστερον οὐ πολλῷ ἐγένετο. Ὅτε δὲ ἐπὶ
Ἰταλίαν ἀφίκετο Ἀλφόνσος, τὸν τε ἀδελφόν κατέ-
λιπεν ἐπιτροπεύειν τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἀρχεται δὲ
αὕτη ἀπὸ Βαλεντίας τῆς χώρας. Καὶ ¹⁸ ἡ Βαλεντία
πόλις ἐστὶ μεγάλη τε καὶ εὐδαίμων· καὶ βασιλεῖα
ἐστὶν ἐν αὐτῇ βασιλέως Βαλεντίας. Οἰκίεται δὲ
αὕτη ἡ πόλις ἀπὸ τοῦ πορθμοῦ τῶν Ἡρακλείων
ετηλῶν, διέχουσα σταδίου ἀμφὶ τοὺς ἑκτακοσίους,
C ἀντικρὺ Σαρδόνος τῆς νήσου. Μετὰ δὲ ἡ Ταρακῶν
καλουμένη χώρα διήκει ἔστε ἐπὶ Βαρκελώνην. Ταύ-
της δ' ὡς ἔχεται τῆς Ταρακῶνος χώρας ἐπὶ Προ-
βεντίαν τὴν Γαλατίαν. Ὅσπερ δὲ λέγειν τοὺς ὄρους
τῆσδε τῆς βασιλέως χώρας. Τὸ μὲν πρὸς ἑὼ ὀρι-
ζοῖτο ἀν τῇ Γαλατίᾳ τῆς Προβεντίας, τὸ δὲ πρὸς
ἐσπέραν τῇ Ἰβηρίᾳ, τὸ δὲ πρὸς ἄρκτον τῇ Ναβάρῃ.
Βαρκελών δὲ ἐστὶ πόλις τῶν πρὸς ἐσπέραν πλούτι-
τε καὶ δυνάμει ὑπερφέρουσα. Διοικεῖται δὲ ἐς
ἀριστοκρατίαν τετραμμένη τὸ πλεόν, καὶ ὑπὸ βα-
σιλεῖ Ταρακῶνος ἀξιοὶ πολιτεύεσθαι ἐς τὰ πάτρια.
Ἀντικρὺ δὲ ταύτης Κῦρνος ἐστὶ νῆσος, εὐδαίμων
τε καὶ πολυάνθρωπος· καὶ ἡ περίοδος τῆς νήσου
λέγεται ἀμφὶ τοὺς διαχιλίους σταδίους. Ἔστι δὲ
παρ' αὐτῇ καὶ νῆσος ἑτέρα, ἡ Μελίον καλουμένη
D αὕτη καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τῷ Ταρακῶνων βασιλεῖ ταττο-
μένη, ἀρχοντα λαμβάνει. Σαρδῶ μόντοι ἡ νῆσος,
μεγίστη τε οὖσα, καὶ ἀμφὶ τοὺς πεντακισχιλίους
σταδίους· ἔχουσα, τὴν περίοδον ὑπὸ τῷ βασιλεῖ
τούτῳ διαταλεῖ. Δύο δὲ πόλεις εἰσὶν ἐν αὐτῇ εὐδαί-
μονες, Ὀρτύγιά ¹⁹ τε καὶ Σαγέρη· ἡ μὲν πρὸς ἑὼ
τῆς νήσου, ἡ δὲ πρὸς μεσημβρίαν ἔχουσα οἰκίεται.
Κουρέλιον ²⁰ δ' ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ οἱ ἄλλοι· ὄρεον-
τα· ἀπὸ θαλάσσης τῆς νήσου, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν

ἀλλην ἀφικνεῖται οἰκουμένην. Ἰβηρία δὲ ὡς ἔχει, ἀπὸ τῆς ἄρξαιμένη ἀπὸ Γαλατίας, ἀπ' ἧς χώρας Καλιτ-
 τρες διαδέχονται, καὶ Γασκώνη χώρα, ὑπὸ τῷ
 Κελτῶν βασιλεὶ διατελοῦσα. Μετὰ δὲ τὸ πρὸς ἔω
 Πισκαίων⁵¹ χώρα διαδέχεται, ἐπὶ Ἰβηρίαν δια-
 τίνουσα. Ἰβηρία δὲ μεγίστη οὖσα τῶν πρὸς ἐσπέ-
 ραν χώρα μετὰ γε τὴν Καλιτικὴν, διήκει ἐπὶ
 ὠκεανὸν τὸ πρὸς ἐσπέραν, τὸ δὲ πρὸς ἔω Ναβάρη τε
 καὶ Γαλατία, καὶ τὸ πρὸς μεσημβρίαν τῇ Πορτου-
 γαλίᾳ, ἧτις παράλιος οὖσα χώρα ἐπὶ τοῦ ὠκεανοῦ,
 ἐπὶ πολλὴ διήκει, καὶ τῇ τῶν Λιβύων τῆς Γρανάτης
 χώρα. Ἐντὺς δὲ ἔστι τὸ τοῦ Ἰακώβου ἱερὸν. Πορ-
 τουγαλία δὲχομένη τῆς Ἰβηρίας, διήκει ἐπὶ τὴν
 ἐντὸς θάλασσαν, τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ τὴν τῆς Γρανάτης
 χώρα. Τῆς δὲ Ἰβηρίας χώρας, μεγίστης τε οὖσης
 καὶ εὐδαίμονος, πόλεις εἰσὶν, ἐν αἷς τὰ βασίλεια, ἧ
 τε Δισβήληνα καλουμένη, μεγάλη τε καὶ πολυάνθρω-
 πος, καὶ Κορδύθη, Μορσίχη, καὶ τὸ λεγόμενον⁵² τὸ
 Ἄβον, καὶ Σαλαμάχη. Καὶ ἱερὸν δὲ τοῦ Ἰακώβου
 ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ ἔστι παρὰ τὸν ὠκεανὸν καὶ τὴν
 ἐντὸς θάλασσαν. Διήκει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐντὸς θά-
 λασσαν ἢ τοῦ Ἰβήρων βασιλείας χώρα. Πορτουγα-
 λία δὲ οἰκεῖται πρὸς τῷ πορθμῷ, ἀπὸ Γρανάτης
 ἀρξαιμένη ἐπὶ τε τὸν πορθμὸν καὶ τὴν ἐντὸς θάλα-
 σαν⁵³ ἄχρις Ἰβηρίας. Γρανάτη δὲ ἡ χώρα, μεσό-
 γαιος οὖσα, ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν καὶ Γαλατίαν διατε-
 λουσα, οὐ πάνυ τοι οὕτε τῇ ἐντὸς θαλάττῃ, οὕτε τῷ
 ὠκεανῷ προσχρῆται. Ὁ μόντοι Ἰβηρίας βασιλεὺς
 μέγιστον δύναται τῶνδε τῶν χωρῶν· καὶ οἴκου ὄν
 τοῦ Ἀλμηνίου τῆς Γαλατίας, τῶν Λιβύων, τὴν τῆς
 Γρανάτης χώραν ἄγων καὶ φέρων, οὐ παύεται δια-
 πολεμῶν. Καὶ φόρον μὲν ἀπάγει ὁ τῆς Γρανάτης
 Λιβύων βασιλεὺς τῷ Ἰβήρων βασιλεὶ, ὅποτε σπέν-
 ζετο. Πολλὰς δὲ ἐπελαύων, πολιορκεῖ τε τὴν πό-
 λιν, καὶ τὴν χώραν αὐτοῦ ληΐζεται. Ὀρεινὴ δὲ ἔστιν
 ἐκ' ὄρους, ὃ ἀπὸ τῆς ἐντὸς θαλάσσης ἀρξάμενον, κα-
 τατείνει ἐπὶ τὸν ὠκεανὸν, ἐπὶ τὴν Πορτουγαλίαν
 χώραν. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ βασιλεῖς, πρὸς τε ἀλλήλους
 διανεχθέντες, τε, ἐπολέμησαν πολλαχῇ, καὶ κοινῇ
 πρὸς τὸν βάρβαρον· τὰ τε ἄλλα καὶ πρὸς τὸν Ἰβη-
 ρίας τοῦτον βασιλέα, Ἀλφόνσου ὁ Ταρακῶνος βασι-
 λεὺς, πρὶν ἢ εἰς Ἰταλίαν ἀφικέσθαι. Ἐπολέμησε⁵⁴
 δὲ ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Καὶ αὐτὸς τε ἐάλω ὑπὸ στρα-
 τηγῷ τοῦ Ἰβήρων βασιλέως, Ἀλβάρου τούνομα⁵⁵.
 Ἐχειν δὲ καὶ τραύματα ξυμβῆ ἀμφοῖν. Ὡς δὲ συλ-
 λέξα· στρατεύμα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ναβάρης
 βασιλέα παραλαβὼν, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Ἰβηρίας
 βασιλέα, ἐπέβλεπεν εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ἐπαγομένων αὐ-
 τὸν ἐπὶ τὴν χώραν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ εὐδοκιομένων
 ἰνῶν δὲ τὸ πρὸς τὸν Ἀλβάρου μίσος τε καὶ ἔχθος
 αὐτῶν. Τοῦτον γὰρ ἰδούτων ὄντα ἀπὸ Ταρακῶνος,
 καὶ ἀπὸ μικροῦ πάνυ ὄρημνόμενον, καὶ ἐπὶ ἀρετῇ

A lia, habet finitimos Celtiberos, quibus successa
 est Gasconia regio, sub Gallorum rege degens.
 Postea succedit Pescuinorum (59) regio, versus
 orientem in Iberiam tendens. Iberia, quæ post
 Galliam maxima regio inter occidentales est,
 versus occidentem in Oceanum excurrit. Ab
 oriente Navarram et Galliam habet; versus me-
 ridiem panditur in Turtugannam (60), quæ ma-
 ritima regio est, et ad Oceanum se extendit :
 etiam regione Granata, quæ sub Pœnorum sive
 Maurorum imperio est, terminatur. Intra hanc
 Jacobi sepulcrum visitur. Hinc Portugalia regio
 Hispaniæ subit, quæ se extendit ad mare, quod
 intra trajectum est, quo venit ad Granatam
 regionem. Iberia cum regio sit maxima et di-
 tissima, urbes habet regias, Dibitinam urbem ma-
 gnam et populosam, Cordubam, Morsicam, nec-
 non Ludum et Salamancam. Etiam sepulcrum
 Jacobi in ea regione, juxta Oceanum et mare
 externum, celebre est. Ad mare vero internum
 146 Iberorum quoque regis terra porrigitur.
 Portugalia sita est juxta trajectum, a Granata in-
 cipiens, usque ad trajectum et internum mare
 excurrans, vergit in Iberiam. Granata, quæ regio
 mediterranea est, in Iberiam et Galliam procurrit,
 nec multum vel interno vel externo Oceano uti-
 tur. Iberorum rex in istis duabus regionibus
 plurimum potest : qui cum sit ortus de familia
 Almenii (61) Galliæ, Granatæ regionem, quæ Pœ-
 norum est, ferens atque agens, haud cessat
 bellum gerere. Rex Pœnorum, Granatam qui
 regit, ubi pax composita fuerit, Iberorum regi
 tributum pendit, qui interdum accurrens urbem
 obsidet, et regionem populatur. Ea autem regio
 montana est, et a monte qui a mari interno in-
 itium sumit, panditur in Oceanum et ad Portu-
 galiæ regionem. Hi reges sæpius inter se dissi-
 dentes, bella gesserunt. Interdum copiis conjunctis
 molem belli omnem in barbarum avertunt.
 Inter cætera etiam bello lace-sivit Alphonsus
 Tarraconnensium rex regem Iberorum (62), prius-
 quam in Italiam venisset. Belli autem ejus hæc
 assignatur causa. Ipse quidem captus est ab Ibe-
 rorum regis duce, quem Albarum (63) appellabant.
 D Uterque tamen vulnera accepit. Itaque contractis
 copiis, et assumpto fratre Nabais rege, bellum
 movit contra Iberorum regem, cum adjuvaretur
 opera quorundam Iberorum nobilium, qui Albarum
 incitatisimo odio prosequerantur. Hunc
 enim, cum humili genere in Tarraconnensium
 regione foret natus, et privatam sequeretur vitam,
 tandem virtute nobilitatum, et ab omnibus pluri-

Notulæ marginales.

⁽⁵⁹⁾ Hiscaiorum.⁽⁶⁰⁾ Al. Turritaniam, al. Portugalam sive Mauri-
 taniam ac fretum Gaditanum.⁽⁶¹⁾ Alencorii.⁽⁶²⁾ Joannem.⁽⁶³⁾ Alvarum a Luna, Castiliæ prefectum.⁵¹ Οὐβιτκάϊον in al. ut c. ⁵² In al. ut cont. ⁵³ ἐντὸς. R. ut in c. ⁵⁴ In uno, ἀφικέσθαι διεπολέμησεν
 ἔ. ⁵⁵ Ἀλβάρου. in al. manus. Ἀλβάρου. in uno Ἀλβάρου. In al. ut in c.

num honoratum declaravit regionis suæ imperatorem. Qui imperator creatus, quocunque bellum vertisset, semper gloria coruscans et re bene gesta redibat. Itaque cum ab Iberorum rege contra Alphonsum esset missus, haud socordiae locum fore ratus Alphonsus cum exercitu Albaro in regione occurrit, quasi prælii potestatem facturus. Postea Alphonsus adhibito in auxilium fratre, in Iberiam ingressus est, ut contra regem decertaret. Obviam autem procedens Albarus, misso præcone jussit eum excedere, si sapiat, quam celerrime ex sua regione. Cum autem Alphonsus responderet se non accedere ut patris ejus asinos in pascua duceret, sed se adesse ut acie dimicet, copias in aciem deduxit: et cum utroque fratre confidens, victoria potitus est. Cum autem prælium committeretur atrox, Albarus Tarraconnenses terga vertere cœgit: et fugientes perarcutus, fratres ambos comprehendit, magnæque Tarraconnensium strages facta est. Ut reges ambo ad Iberorum regem sunt adducti, nihil mali sunt passi. Verum juramenti religione fides accepta est, ne quid postea novi in sua regione molirentur; et impune dimissi sunt ad sua. Postea Alphonsus, ut supra ostendimus, in Italiam et in Siciliam venit: qui ab iisdem captus, ad Mediolani ducem, ut antea docuimus, ductus, ab eodem inviolatus et incolumis ad sua remisus est. Uxorem suam Alphonsus in Tarracone reliquit, nec multis annis interjectis, eo reversus est, ut eam viseret. Nam in Italia et Sicilia versabatur, plerumque aut amori aut rei militari operam dans. Quomodo ei in Italia res successerint, deinceps dicetur. Regi Iberorum, de quo supra verba feci, bellum fuit cum Granatæ rege Pæno. Pæni jam olim trajicientes, Marcliam (64) Europæ urbem, quæ distabat a Libya stadiis ducentis quinquaginta, occupaverunt (65). Hinc progressi, Iberiam suo imperio junxerunt: postea, cum memorabilia ubique facta ederent, etiam contra Galliam bellum promoverunt, mirum in modum res suas augentes. Nec etiam ab Tarracone et Valentia abstinuerunt. Galli igitur adjuncti Iberiæ regibus, contra Pænos bellum susceperunt, eosque in urbem munitam se recipere compulerunt: urbem vero postea expugnarunt. Adhuc hodie ad urbem hanc accedunt, hostiliter incursionem facientes, et exercitum interdum adducunt.

Et sane Iberorum rex dominus Joannes, ut antea significavimus, contra eos profectus est, præmisso Albaro duce, qui regem ad delendos Pænos in-

επίσημον γενόμενον, ὡς παραχρήμα ἐπεδίδου μέγα, ὑπὸ πάντων δι' ἀρετὴν τιμώμενον, στρατηγὸν τε ἀπέδειξε κατὰ τὴν χώραν αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ στρατηγίας καθιστάμενος, μέγα ἀπανταχοῦ εὐδοκίμει. Τότε δὲ ὡς παρὰ τῷ Ἰβήρων βασιλεῖ, ἐπὶ Ἀλφόνσου κερμαθελὲς σὶν τῷ στρατεύματι, ὑπήντα αὐτῷ κατὰ τὴν χώραν, ὡς ἐναντιωσόμενος⁶⁶. Ἐπεὶ δὲ ἐπιὼν ὁ Ἀλφόνσος, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ἀδελφόν, ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐγένετο, καὶ ἐπήλαυεν. Ἐνταῦθα αὐτῷ ὑπαντίστας ὁ Ἄλθαρος, ἐστρατοπεδεύετο, καὶ κήρυκα ἐπιπέμπων, προηγόρευεν ἀπαλλάττεσθαι, ἢ σωφρονῆ, ὡς ἔχει τάχιστα ἐκ τῆς χώρας. Καὶ ἀποκριναμένου, ὡς οὐκ ἐπὶ τοὺς θνους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀπεισιν ἐς νομὴν αὐτοῦς ἄξων, ἀλλὰ στρατηγήσων αὐτῷ πάρεσιν, ἐς μάχην ἐτάσσετο· καὶ συμβαλὼν, ἐμάχητο ἀμφοῖν τοῖν ἀδελφοῖν. Μάχης δὲ καρτερὰς γενομένης, ὡς οἱ περὶ Ἄλθαρον ἐτρέφαντο τοὺς Ταρακῶνας, ἐπεδίδων ἀνὰ κράτος, καὶ ἀμφοὶ τῷ ἀδελφῷ συλλαμβάνουσι, καὶ πολλοὺς τῶν Ταρακῶνων κατέβαλον ἐν τῇ διώξει. Ὡς δὲ ἀπήχθησαν παρὰ τὸν Ἰβήρων βασιλεῖα ἀμφοὶ τῷ βασιλεῖ, κακῶ⁶⁷ μὲν οὐδὲν εἰργάσατο αὐτοῦς, ὄρκους δὲ καὶ πίστει καταλαβὼν, τοῦ λοιποῦ μηδὲν πλέον νεωτερίζειν περὶ τὴν ἑαυτοῦ χώραν, ἀφήκεν ἀσινεῖς ἀκίνα. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλφόνσος, ἀφίκετό τε ἐς Ἰταλίαν, ὡς πρότερόν μοι δεδήλωται, καὶ ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Καὶ κατασχὼν τὴν Νεαπόλεως βασιλείαν, πρὸς τε τοὺς Ἰαννίους ἐπολέμει· ἔνθα δὲ καὶ ἐλάω ὑπὸ τούτων, ὡς ἐν τῷ ἔμπροσθεν⁶⁸ ἐπεξήληθον λόγῳ. Καὶ ἀχθεὶς παρὰ τὸν Μεδιολάνου ἡγεμόνα, αὐθις ἀκλύθη. Τὴν μὲντοι γυναῖκα αὐτοῦ καταλιπὼν ἐν Ταρακῶνι, οὐκέτι πάλιν ἀφίκετο ὀφόμενος πολλῶν ἐτῶν. Αὐτοῦ δὲ ἐς ἔρωτας τὰ πολλὰ διατρίβων, διεγένετο χρηματίζων τε ἔρωτι καὶ τοῖς ὄπλοις. Ἥ μὲν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπέβαιναν, ὑστερόν μοι δηλοῦνται⁶⁹ προΐντι τῷ λόγῳ ἐς ἀφήγησιν· τῷ δὲ βασιλεῖ Ἰβηρίας, περὶ οὗ μοι ἔλέγτο, συνήχεται πόλιμος πρὸς τὸν βασιλεῖα Λιθῶν τὸν ἐν Γρανάτῃ· ὃς ἐξ ἀπὸ Λιθῶν τὸ παλαιὸν διαθάντας, καὶ Μαρλίαν πάλιν παράλιον τῆς Εὐρώπης κατασχόντες, διεχούσαν ἀπὸ Λιθῶν ὡσεὶ σταδίους πεντήκοντα καὶ διακοσίους· καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι, τὴν τε Ἰβηρίαν σφίσειν ὑπηγάγοντο, καὶ ἔργα λαμπρὰ ἀποδεικνύμενοι, ἐπὶ Κελτικὴν τὴν χώραν αὐτῶν ἐπὶ μέγα εὐχρόντες, προηγάγοντο καὶ ἐπὶ Ταρακῶνα καὶ Βαλεντίαν. Πρὸς τούτους δὲ ἀπὸ τῶν Κελτῶν κατιόντες οἱ τῶν Ἰβήρων βασιλεῖς, διεδέξαντο τὸν πρὸς Λιθῶν τούτους πόλεμον, ἐς πάλιν ἐχυρὰν συνελθόντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπολιόρκουν, καὶ ἐς δεῦρο ἐτι τελοῦσι, τῇ πόλει τε ἐπιλαύοντες αἰεὶ τε καὶ στρατὸν ἐπάγοντες.

Καὶ δὲ ὁ τῶν Ἰβήρων βασιλεὺς ὄνομος Ἰωάννης, ὃς πρότερόν μοι ἔλεγτο, ἐπιλαύων, προάγοντός τε τοῦ Ἀλθάρου, καὶ ἐποτρύνοντος βασιλεῖα, ἐξελεῖν

Notulæ marginales.

(64) Gibellerram.

(65) Saracenorum in Europam irruptio contigit anno 719.

⁶⁶ ἐναντιωσόμενος. R. ut in c. ⁶⁷ κακῶ. R. κακόν. ⁶⁸ In κρο πρὶού. ⁶⁹ δηλοῦνται. Sic etiam R.

τοὺς Λίθους, ὡς δὴ καταστρεφόμενος ἐπῆγε τὸν Ἀστρατόν ἐπὶ τὴν πόλιν. Ἐνταῦθα ὡς οἱ Λίθους ἐπολιρκουῦντο δεινῶς, καὶ ἐς τὸ ἔσχατον λιμοῦ ἀφικόμενοι⁸² ἐς ἀπορίαν ἀπιλαθέντες, μηχανῶνται τοιοῦδε. Ἡμίονους δυοκαίδεκα ἰσχυρῶν φορτία συσκευασάμενοι, ἤλαυνον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Τὰς δὲ ἰσχυράς, ὡς κατὰ μίαν ἐκάστην διασχίζοντες ἐνέβαλον ἐντὸς χρύσειον ἓνα, καὶ συνετίθητο⁸¹ αὖθις. Τὸ δὲ νέμισμα τῆς Ἰβηρίας χρυσοῦν δύναται χρυσίους Οὐνετων δύο ἑκατον. Ταύτας δὲ τὰς ἰσχυράς, ὡς ἐσκευάσαντο οὕτως, καὶ ἐπὶ τοὺς ἡμίονους ἀνετίθεσαν⁸³, ὥστε δύνασθαι φέρειν ἓνα ἑκατον, ἤλαυνον ἐπὶ τὴν τοῦ Ἀλδάρου σκηνήν. Τὸν δὲ, ὡς ἐπέγνω τὸ ἐν ταῖς ἰσχυαῖς χρυσίον, ἐρέσθαι τὸν φέροντα, ὃ τι βούλοιο αὐτοῖς τὸ χρυσίον ἐν ταῖς ἰσχυαῖς. Ὁ δὲ τοὺς ἡμίονους ἐλαύνων ἀπεκρίνατο, ὡς τὸ χρυσίον τῆς πύλας συναγαγῶν ὁ βασιλεὺς ἐπιπέμψει λέγων, ὡς Ἦν τε ἔλη; τὴν πόλιν, ἦν τε μὴ ἔλη; πλέον τοῦτου χρυσοῦς οὐκ ἂν ποτε γένοιτό σοι ἀπὸ τῆς πόλεως. Καὶ ἦν ἐξέλιγες τὴν πόλιν, ἀποβαλεῖς ἑσαυθι; ἀπὸ Λιθύης πολυλαπλάσιον ἐσόμενον σοὶ τε καὶ ἡμῖν. Ἦν δὲ μὴ ἐξέλιγες τὴν πόλιν, ἔξεις καὶ τοῦ λοιποῦ, ὅσα ἂν ἀπὸ Λιθύης ἐς ἡμᾶς νομίζεσαι⁸⁴, ταμιεύεσθαι. Ταῦτα πυθόμενου, λέγεται, καὶ Ἀλθαρὸν φέροντα τὰς ἰσχυράς, ἀφικέσθαι ἐς ὄψιν τῷ βασιλεῖ, καὶ διασχίσαντα τὰς ἰσχυράς, τῷ βασιλεῖ⁸⁵ εἶπεν· Ὁ βασιλεῦ, τὸ δένδρον ἔκεινο, ὃ φέρει τοιοῦτον ἡμῖν καρπὸν, οὐ κλιῶς ἔχει ἡμῖν ἐκκοπῆναι· τοιοῦτον γὰρ τοι καρπὸν οὐκ ἔχομεν ἂν ἐτι τοῦ λοιποῦ χρῆσθαι· καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔτ' ἂν ἐν δέντρῳ χρυσαίμεθα τῇ εὐδαμονίᾳ, κατακίρωσι αὐτῇ ἐμφορούμενοι ἐν τῷ παρόντι. Ὅρᾳς ὡς τὰς ἀμπέλους ἀφαιροῦνται ὅσον ἰκανῶς ἔχει αὖθις ἀποδιδόναι καρπὸν. Ἦν δὲ βιάσθηται τις αὐτὴν, οὐκ ἔχει χρῆσθαι αὐτῇ ἐς τὸ δένον. Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν βασιλεῦ, ὡς ἰδοξίην οἱ προσφυῆ λέγειν, ἀπαγαγεῖν τὸν στρατόν. Τοῦτον⁸⁶ μὲν οὖν ἀγαγόντι τὴν βασιλείᾳς Πορτογαλλίας θυγατέρα ἐγένετο παῖς, Κήρικος τοῦνομα, ἀνὴρ τὰ πολέμια ἀγαθός. Ὁς ἐπεὶ τε ἐγάγετο τοῦ Γρανάτης βασιλέως θυγατέρα, καὶ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ συγγενέσθαι, ἀπεπέμψατο, καὶ δευτέρην ἐπηγάγετο⁸⁷ γυναῖκα, ἀνεψίαν αὐτοῦ, θυγατέρα τοῦ Πορτογαλλίων βασιλέως, εἶδος λεγομένην πασῶν τῶν εἰς ἔκεινα τὰ χωρία εἶναι καλλίστην· ὑποθερμάνων αὐτῷ τῶν ἀρίστων, ὡς ἦν ἄλλην ἐσαγάγοιτο γυναῖκα, οἷός τε ἔσοιτο συγγενέσθαι. Τὴν μὲντοι θυγατέρα τοῦ Ναβάρης βασιλέως ἠνάγκαζε ἐς τὸ τῶν Ναζηραίων σχῆμα εἶναι, καὶ ἀπέδωκεν αὐτῇ χρήματα. Ὁ δὲ Πορτογαλλίας βασιλεὺς οἰκίας ἐστὶ τῶν Γαλατίας βασιλέων. Συμβάλλομαι δὲ τήνδε τὴν χώραν ἀπὸ παλαιοῦ πρὸς τοὺς Λίθους διενεχθέντας τοὺς Κελτῶν βασιλεῖς καταστρεφόμενους, ὑφ' αὐτοῖς πεφύλακται, καὶ παραδόναι τοῖς ἐξ αὐτῶν γινόμενοις. Ὡς δὲ καὶ τὴν Ναβάρης βασιλείαν ἀνήκειν ἐς

flammabat, et copias urbi admovit. Cum autem gravissima obsidione premerentur Pœni, famesque intoleranda foret, dubii quid agerent, hujusmodi quid excogitarunt. Mulis duodecim ficosum onera imponunt. Ficus onusti ad hostium castra feruntur. Ficos autem dividentes, singulis aureum nummum injecerunt, divisosque deinde iterum conjunxerunt. Nummus vero aureus Hispanorum duobus aureis Venetorum valet. Hôs igitur ficos cum imposuissent mulis, profecti sunt ad Alharentorium. Qui viso auro, quod ficos conditum erat, agasonem interrogavit: Quid sibi vult aurum ficos inclusum? Agaso respondit: Rex aurum quod in urbe est collegit omne, dicens, Sive ceperis, sive non ceperis urbem, plus auri quam allatum est, haud invenies. Et si urbem captam destruxeris, multum auri, quod ex Libya tibi et nobis offeretur, amittes; sin autem urbem non dirueris, poteris in posterum quæcumque ex Libya ad nos devenerunt, quasi thesaurum huc collecta acquirere. Hæc cum accepisset Alharus, acceptos ficos detulit in 148 conspectum regis, quos ducens et aperiens, inquit: Arborem istam, quæ hunc producit fructum, non censeo excidendam esse, nam deinceps non amplius fructu isto possemus frui: et nunc saturati in posterum non amplius ista felicitate uti possemus. Nam cernis vitiores vineas putare, amputantes tantum inutilia et superflua, ut fructum tandem uberiorum reddant: quod si eas penitus eruerint, nequeunt earum fructu, cum necesse fuerit, amplius recreari. His auditis rex, quia probabilia dicere videbatur Alharus, jussit eum abducere exercitum. Huic, cum duxisset regis Portugalie filiam in uxorem, natus est filius nomine Ciricus (66), vir rei militaris peritissimus. Qui matrimonium contraxit cum Granatæ regis filia: quam, quia non poterat cum ea concumbere, repudiatam dimisit. Uxorem alteram assumpsit consobrinam regis Portugalie, quæ formæ venustate omnes, quotquot in istis regionibus agebant, antebat. Hanc sibi associavit consilio optimatum, qui consulebant fore, si aliam uxorem duxisset, quod posset eum ea concumbere, sicuti matrimonium posulat. Filiam regis Navarre coegit habitum Nazarearum sive monacharum assumere, eique opes ad istud vitæ institutum assignavit. Rex Portugalie ortus est ex familia Gallie regum (67). Arbitror autem Gallorum reges belligerantes adversus Pœnos quondam regionem istam subegisse, et ad posteros suos transmisisse. Itaque Navarre regnum putatur pertinere ad familiam regum Gallie, nec nisi ex ista familia nato licere regnum istud suscipere. Nam Carolus imperator, et qui

Notulæ marginales.

(66) Chericus, Henicus.

(67) Lutzelburgica.

⁸² ἀφικόντο. Sic etiam R. ⁸¹ συνετίθη. ⁸³ ἀνετίθεσαν. Al. ut c. ⁸⁴ νομίζεσαι. ⁸⁵ Duo manibus, tantum habent, εἶπεν. R. τῷ β. εἶπεν. Al. ut in c. ⁸⁶ τούτῳ. R. ut in c. ⁸⁷ ἐσηγ.

inaccessorum reges, existimantur regionem illam subiecisse et nepotibus suis reliquisse. Alphonsi autem fratrem tali conditione in regnum admisserunt, ut si ei natus esset filius ex uxore, quam duxerat propinquam genere Galliarum regibus, ipse deberet regno excedere, et filium sibi relinquere regem. Quod si nullum filium ex uxore sua tulisset, regnum pateretur recidere post obitum suum ad Galliarum regem. Qui hac conditione Navarra regnum accepit, et cum nactus esset ex uxore filium, patrem dimiserunt, filiumque regem communi consensu declararunt, quia descendebat ex familia, quantum ad maternum genus attinet, regum Galliarum. Hæc quidem adnotata sint mihi, sequenti totius historiae propositum. Nunc unde digressus hucusque sermonem traxi revertor.

σιν ἀπέδειξαν βασιλέα, τὰ πρὸς μητρόθεν ὄντα τοῦ τοσοῦτον ἔχοντες τῆς τοῦ λόγου συμπάσης ὑποθέσεως ἀναγέγραπται ἐς ἀπέδειξιν ἐκάνειμι δὲ, ἔθεν τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιήσαμην, ἄχρι τοσοῦτον διενεχθείς.

τὴν οἰκίαν τῶν Γαλατίας βασιλέων νομιζέται, καὶ μηδενὶ ἑτέρῳ ἐξείναι παρελθεῖν ἐς τήνδε τὴν βασιλείαν. Καὶ γὰρ καὶ τήνδε Κάρουλος ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν βασιλεῖς, φαίνονται τήνδε αὐτοῖς καταστρεφόμενοι τὴν χώραν, ἀπολιπεῖν τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτῶν ἑσπόμενοις. Τὸν μέντοι ἀδελφὸν Ἀλφόνσου ἐπηγάγοντο ἐπὶ τῷδε τῷ λόγῳ, ὡς ἐπεὶ ἔγχευε γυναῖκα τοῦ οἴκου τῆς Γαλατίας, ἣν μὲν γένηται αὐτῷ παῖς, τότε μὴμέτι τοῦ λοιποῦ διατρέψειν ἐν τῇ χώρῃ, ἀλλὰ τὸν παῖδα καταλιπέντα σφίσι βασιλέα, αὐτὸν οἰχεσθαι ἀπαλαττόμενον. Ἦν δὲ μὴ γένηται αὐτῷ παῖς, μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἀποδοῦναι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὸν Γαλατίας ἡγεμόνα. Καὶ τότε δεξάμενον τοὺς λόγους, ἐπὶ τούτῳ παρελθεῖν ἐς τὸν Ναβάρης βασιλέα. Καὶ γεννηθέντος αὐτῷ παιδός, αὐτὸν τε ἀπαπέμφαντο, καὶ τὸν παῖδα σφί-

οἴκου τῶν Γαλατίας βασιλέων. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς οἴκου τῶν Γαλατίας βασιλέων. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς παιδός, αὐτὸν τε ἀπαπέμφαντο, καὶ τὸν παῖδα σφί-

Notulae marginales.

ἢ ἴν' αὐτοῦ, μητρὸς.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ Η ΕΚΤΗ.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER SEXTUS.

Synodus Ferrariensis, cui Joannes Palaeologus interfuit. Vladislai Ungariae et Nerii Athenarum ducis initia.

149 Amurates Mechemtis filius post expeditionem quam contra Caramanum sumpserat, bellum Dacis intulit, volens Draculis filium suo restituere principatui. Egressus autem regia copiis instructus, accepit Caramanum novarum rerum cupidam defectione animo agitare, ad idque negotium adhibere ducem Candyori, et alios Asiae principes; cumque

Ἀμουράτη; δὲ ὁ Μεχμέτω μετὰ τὴν ἐπὶ Καραμάνων Ἐλασιν ἰσχυρατεύετο ἐπὶ Δακού; ὡς τὸν τοῦ Δρακούλεω παῖδα κατὰξων ἐπὶ τὴν ἀρχὴν. Καὶ ὡς ἐπέλαυνεν ἤδη ἀπὸ τῶν βασιλείων παρασκευασάμενος, ἐκυνθάνετο Καραμάνων νικητρίζοντα περὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, βουλευέσθαι ἀπόστασιν, συμπαραλαμβάνοντα καὶ τὸν τοῦ Κανδελόρου ἡγεμόνα,

καὶ τινες ἄλλους τῶν τῆς Ἀσίας, ἐλπίζουσα ὡς Παύνας ὡς ἐν βραχεὶ παρεσομένους ἐπ' αὐτὸν στρατῷ πολλῷ ἐπιόντα; ὡς, καὶ τοὺς τε λοιποὺς τῶν τῆς Ἀσίας τυράνων παρακάλει ἐπὶ ἀπόστασιν. Ἐπὶ τοῦτον δὲ ἀναζεύξας Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω ἰστρατεύετο, καὶ Τυραχάνη τὸν Θετταλίας ὑπαρχὸν ἐπέστειλεν ἐλαύνειν ἐπὶ τὸν Πελοποννήσου ἰσθμὸν, καὶ καθελεῖν τε τὸν ἰσθμὸν, καὶ ἐπιδραμόντα τὴν Πελοποννήσου χώραν, ὅση ὑπὸ τοῖς Ἑλλήνων ἡγεμόσι τυγχάνει οὐσα, ἀπελαύνειν. Ὁ μὲν οὖν λαβὼν στρατεύμα τὸ τῆς Θετταλίας, καὶ Περαιθίας τῆς λίμνης, ἀφίκετο ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν, καὶ καταλαβὼν αὐτὸν Ἰρημον, καθελὲ τε αὐτὸν καὶ ἐσθλῶν ἐς τὴν Πελοπόννησον, ἐβήρῃ ἃ τε αὐτὴν τὴν χώραν. Καὶ ἐπὶ Σπάρτην ἀφικόμενος, τὴν τε Λακωνικὴν ἐπέδραμε καὶ ἀπήλαυε. Βασιλεὺς δ' εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ἐπὶ Καραμάνον ἤλαυε τὸ δεύτερον, καὶ τὴν τε χώραν ἐβήρῃ καὶ ἐπεκράτει. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο, Γεώργιος ὁ Τριβαλλῶν ἡγεμῶν, ἐς λόγους τῷ τε Ἰάγγῳ ἃ, καὶ τῷ Παύων βασιλεῖ ἀφικόμενος, καὶ τῶν ἀριστῶν τῆς Παιονίας μετιῶν ἑκαστον, ἐνήγη ἐπὶ Ἀμουράτη στρατεύεσθαι, καὶ χρήματα ἐς τὴν ἰστρατείαν ταύτην ὑπέσχετο ἰκανὰ δοῦναι τοῖς Παιοσιν, ἃ δὴ καὶ εἰσενέγκατο αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ αὐτῷ συγκατειργάζετο καὶ Ἰάγγος ἃ, τοῖς μὲν Ἑλλήσι φίλος ἦν, αὐτῷ φίλος τε ὢν ἐτύχχανε. Ἰωάννης δ' αὐ ἃ τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς; ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἰανυλοὺς, διενεχθεὶς ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης, τῆς ἀπὸ κομμερκίων τοῦ Γαλάτου ἕνεκα. Ἐνταῦθα οἱ Ἰανυλοὶ ναὺς πληρώσαντες μεγίστας δὴ τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ τριήρεις τρισκαίδεκα, καὶ ἐμβριθέστερας ἐς τὰς ναῦς ὀπλίτας αὐτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀκτακισχιλίους, ἐπέπλεον ἐπὶ Βυζάντιον, ἐξελθὲν βουλόμενοι. Καὶ ἐπὶ τοὺς Σκυθὰς τοὺς περὶ Βόσπορον ἰστρατεύοντο. Τὴν γὰρ πόλιν αὐτῶν Καφίην καλουμένην, ἐπὶ τῷ Βοσπόρῳ οἱ Σκυθαὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαφερόμενοι, ἤγόν τε καὶ ἔφερον. Δι' ἃ δὴ καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν τῆδε αὐτοῦ Σκυθῶν Ἀτζικαρίην ἃ πρὸςβαί; πέμφαντες, ὡς ξυμβαίνειν ἐπὶ τοῖς διαφόροις. Ὡς οὐδὲν ἀφίσι τῶν δεόντων ἀπέβαινε, ἀνήγγικαν τὴν πόλιν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, ὡς οἱ Ἰανυλοὶ δεῖνοῦ ἃ τι ποιούμενοι, τοὺς Σκυθὰς λυμάνεσθαι τῇ πόλει αὐτῶν ἀνήκεστον. Ἐτύχχανε δὲ κατὰ ταῦτα καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας αὐτῶν διαφορὰ. Παρασκευάζοντο καὶ ἐπ' ἀμοστέρους στρατεύεσθαι ὡς ἐξελοῦντες. Ἀφικόμενοι δὲ ἐς Βυζάντιον, καὶ πόλεμον τῇ Κωνσταντίνου πόλει προαγορεύοντες, ἐπιπέδοντες; δὴ ἐς τὸν Εὐξεινον πόντον, παρήσαν ἐς τὸν Καφίην. Ἐνταῦθα δὴ τῆς Χέρρονησου ἀπεβάντες, ἵεντο εὐθὺς ὁμάσας ἐπὶ τοὺς Σκυθὰς. Ἐξιδόντες δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως; ἐπήσαν. Ἐνταῦθα οἱ Σκυθαὶ, ὡς ἐύρων τοὺς Ἰανυλοὺς οὕτω

Notulæ marginales.

(68) Perræbia.

(69) Joanne Husiade, qui et Corvinus, et Cho-

nates, et Candidus.

(70) *Cembalum* habet Justinianus.

ἃ ἐπιζῶν. *In uno.* ἐπιζῶντα. *Al. ut c.* ἃ *In uno.* ἐπιζῶντα. ἃ *In uno.* ἐδ. τὴν γ. ἃ Ἰάγγω. *al. ut c.* ἃ Ἰάγγω. *al. ut c.* ἃ Ἰ. ἢν. ἃ Ἀκικαρίην. *Al. ut c.* ἃ δεύων τε. *Sic etiam in uno. In al. ut c.*

A speraret Pannonēs brevi magna manu subsidio venturos, spe externi auxilii illectus, Asiæ principes ad defectionem sollicitabat. Amurates igitur Mechemelis filius, ubi id parari animalvertit, mutato consilio cœptam expeditionem omisit, et bellum omne in Caramanum avertit. Turachanem Thessaliæ præfectum jussit exercitum contra Peloponnesi Isthmum ducere eumque in potestatem redigere: deinde regionem Peloponnesi, quæ sub Græcis est, incursionibus vexare. Quibus peractis, eum inde abire jusserat. Turachanes quoque accepto Thessaliæ et Peræbiæ (68), quæ stagno adjacet, exercitu, ad Isthmum perrexit, quem desertum ab hostibus inveniens, occupavit: et hinc incursionem faciens in Peloponnesi regionem, vastitatem maximam reddidit. Etiam Spartam adiit, Laconicæque regionem populatus est. Quibus omnibus, quemadmodum præceperat rex, expeditis, abiit. Rex Amurates in Asiam transvectus, contra Caramanum exercitum ductabat, et secundo ejus regionem evastatam subigebat. Ea tempestate, qua hæc agebantur, Georgius Tryballorum princeps in colloquium venit cum Iango (69) et cum Pannonum rege: prehensansque singulos Pannoniæ proceres, persuasit ut contra Amuratem arma caperent. Opes autem plurimas immensamque pecuniæ vim Pannonibus ad eam expeditionem pollicebatur. Nec solum promisit, verum pecuniam Pannonibus, ut eos experiretur auxiliares, tradidit. Usus est plurimum opera ad eam rem Iangi, qui Græcis familiariter junctus erat. Joanni Byzantii regi bellum cum Januensibus erat propter commercia Gallicujusdam. Januenses implebant naves quas habebant maximas, necnon triremes tredecim: quibus imposuerunt suorum octo millia armatorum, et properabant contra Byzantium, volentes urbem eam capere. Eodem tempore etiam Scythis (qui et Tatari) bellum inferebant Januenses. Scythæ namque qui circa Bosporum colunt, inimicitiiis moti, quam cum Caphensibus gerebant, Capham (70) urbem egerunt et tulerunt. Propter quæ miserant legatos ad regem Scytharum Atzikarem, petitum pacem: hæc tamen conditione, ut sua reciperent. Cum nihil eorum quæ petissent impetrare potuissent Caphenses, urbem ad Italiam reducere, cum Januenses iniquis animis paterentur urbem suam ab Scythis adeo graviter divexari. Eodem tempore iis discordia cum Græcis fuit. Parabant itaque contra utrosque simul rem gerere, et utrosque armis domare. Appulerunt itaque Byzantium, indicentes Byzantiis bellum: et inde legentes Euxinum pontum venerunt Capham. Ibi igitur egressi navibus in Chersonesum, recta pergebant contra Scythas,

non multum in urbe morati. Scythæ audientes hostes accedere sine ordine palantes, plenos contemptu, et ipsi arma arripiunt. **151** Nam præterita die effusi fluvio cuidam, in ea regione castra posuerant, nec solitas ordinarent vigiliis. Putabant enim Scythas nunquam eo audaciæ progressuros, ut secum ex acie dimicare sustinerent. Ibi igitur cum primi non exspectassent eos qui agminis postremi erant, ut in unum et in iustam aciem collecti, prælium inirent, verum pedestum et palantes incedentes pergebant contra hostes, extenuato maxime agmine. Scythæ igitur, ubi compererunt hostes appropinquare, confestim eis obviam progrediuntur, agminisque incompositi primos aggressi fuderunt et in fugam conjecerunt. Fugientes acerrime persecuti sunt. Januenses fuga ad suos delati, etiam eos fugæ socios traxerunt. Tandem prælium ad extremos venit, quos terga dare cogentes, ceciderunt in pugre, nulli quemcunque nacti erant parcentes. Pauci quidam fuga evasere incolumes in urbem. Liberati igitur bello quod gessere parum feliciter cum Scythiis in Bosphoro habitantibus, navigarunt versus Byzantium, veneruntque Galatiam (ἡμᾶς et Πῆρα) urbem, quæ sita est e regione Byzantii in Europa. Ibi consularunt communiter, quomodo Byzantium occupare possent. Militibus naves complent, et reliqua armamenta expediunt, navesque ad murum juxta portum appellant, quasi navibus urbem expugnaturi. At Byzantii resistebant fortiter et ex muro in hostem pugnant magna gloria. Januenses cum conarentur ex navibus ascendere in mœnia, nihil efficiebant: Byzantii enim hostes magna fortitudine repellebant. Cum igitur cœpta parum succederent, omnesque conatus irriti eaderent, in dissensionem adducti, rediere in Italiam. Verum Galatia Januensium urbs longo tempore bellum gessit cum Byzantiis, cum utriusque tam Byzantii quam Galatiæ bombardis rem gerent. At Leontares Joannes magno impetu in Galatiæ mœnia irruens, eam undique quasi indagine cinctam omni commata reliquisque necessariis interclusit: plurimos quoque Januenses cepit, cum feliciter et fortiter in eorum naves irumperet. Hos victos adduxit ad regem Joannem, qui ea tempestate agebat in Xyllæ domicilio. Fuerunt autem captivi numero trecenti, quos omnes in Galatiæ vallo nactus erat. Postea legatos ultro citroque mittentes super commerciis et vineis, quæ extra Galatiam erant, Januenses grato animo excipiebant quæcumque statuisset de illis rex. Cogebantur quoque numerare regi aureos mille propter turrim regiam, quam tempore obsidionis bombardis disjecerant, **152** necnon propter officinas

ἁ κόσμῳ οὐδενὶ ταξαμένους ἐπιέναι αὐτοῖς, λόγον οὐδένα σφῶν ποιουμένους. Τραπόμνοι γὰρ τῆ προτραπαίξ ἐπὶ ποταμὸν τινα, αὐτοῦ ταύτῃ τῆς χώρας ἠύλιζοντο, οὕτε φυλακὰς καταστησάμενοι ἐς τὸ στρατόπεδον, οἰόμενοι δὴ οὐδέποτε ἂν τοὺς Σκύθας ἐς τοσοῦτον τὸλμης ἀφικομένους, ἐθαλῆσαι ἀνακινθυσθεῖν συμβάλλοντας. Ἐνταῦθα ὡς οἱ πρῶτοι αὐτῶν τοῦ στρατεύματος οὐκ ἀνέμενον τοὺς οὐραγούς, ὥστε ἐπὶ μέτωπον γενέσθαι τὸ στρίτευμα, ἀλλ' ἐπὶ βάθος κορευομένους ἴ, βάθην ἐποιοῦντο, ἐπῆγον ἐπὶ τοὺς παλαιμούς. Σκύθαι δὲ ἐνταῦθα ἐπέκειντο τοῖς πρώτοις αὐτῶν, ὡς τοῦτοι μαχόμενοι, ἐτρέψαντο αὐτίκα ἐπιτιθέμενοι, καὶ ἀδιώκον, ὡς ποδῶν εἶχον ἕκαστος. Ἐνταῦθα ἐπίπικτον ἐς τοὺς σφετέρους αὐτῶν, καὶ ἔτραπον καὶ τούτους ἐς φυγὴν, καὶ οὕτως ἄχρι τῶν οὐραγῶν ἐγένοντο ⁹. Τρέψάμενοι δὲ ἄπαν τὸ στρατεύμα ἐς φυγὴν, ἐφόνευσον, οὐδενὸς φειδόμενοι, πάντα δὲ ἐπιχιταλαμβάνουσαι καταβαίνοντες ⁹, ἐς δὲ δὴ ἐς τὴν πόλιν διεισώζοντο, ὥστε μὴ ἀπολέσθαι. Οὕτω δὲ ἀπαλλαγθέντες τοῦ πρὸς Σκύθας, τοὺς ἐν τῷ Βοσπόρῳ νομάδας, κατέπλεον ἐς Βυζάντιον, ἀφικόμενοι ἐς Γαλατίνην πόλιν τὴν καταντικρὺ Βυζαντίου ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Καὶ κοινή βουλευσάμενοι δὲ τρέπον τὴν πόλιν μαχόμενοι ἐξέλιπον, τὰς τε ναῦς ἐπέλιψαν, καὶ ἐξοπίλισμένοι κατὰ τὸν Βυζαντίου λιμένα, προσέφερον τὰς ναῦς ἐπὶ τὸ τεῖχος, ὡς ἀπὸ τῶν νεῶν τὴν πόλιν αἰρήσοντες. Οἱ μὲν οὖν Βυζάντιοι παρεσκευάζοντο ἀμυνομένοι, καὶ ἀπὸ τοῦ τεῖχους ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Ἰανυτοὺς ἀξίως λόγου. Καὶ ὡς προσέβαλον τῷ τεῖχει ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ ἐπεπῶντο εἰσεῖν, οὐκ ἠδύναντο ἐπιθῆναι τοῦ τεῖχους, ἀμυνομένων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ κατεργῶν ἔνταῦθα, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς προεχώρει, διέστησάν τε καὶ ἀπέπλεον ἐπὶ Ἰταλίᾳ. Ἡ μέντοι πόλις τῶν Ἰανυτῶν ἢ Γαλατίνῃ ἐπολέμει ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον τῷ Βυζαντίῳ, καὶ τηλεβόλους ἐξ ἀλλήλων οἱ τε Ἕλληνας καὶ οἱ ἐκ τοῦ ¹⁰ Γαλάτου ἐπέβαλον. Ὅποτε καὶ ὁ Λεοντάρης Ἰωάννης, τῷ τεῖχει τῆς ¹¹ Γαλατίας σφοδρῶς ἐπισιτισῶν, ἀπέκλεισε ταύτην, στερεθθεῖσαν παντὸς τροφίμου καὶ τῶν ἄλλων, καὶ πολλοὺς τῶν ἀπὸ τῶν νηῶν τῶν Ἰανυτῶν ἐπιδραμῶν οὕτως, κατέσχε, καὶ μεθ' ἀλύσεων τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὄντι ἐν τῷ οἰκῆματι τοῦ Σουλᾶ ¹², προσεκόμισεν ὡσεὶ τριακοσίους, προσευρῶν τούτους ἐν τῷ χάρακι τοῦ ¹³ Γαλάτου. Μετὰ ταῦτα διαπραγευσάμενοι πρὸς ἀλλήλους, περὶ τε τῶν ἐξω ἀμπελῶν ¹⁴ τοῦ Γαλάτου, καὶ περὶ τῶν κουμρακίων αὐτῶν, ὅπως συγκατατεθῆ ὁ βασιλεὺς, συγκατένευσαν οἱ Ἰανυτοὶ, ἀποχαρίσαντες καὶ μᾶλλον τῷ βασιλεῖ χρυσίνους ¹⁵ χιλιούς φθορὰς ἕνεκα τοῦ ἐν τῇ βασιλικῆ ¹⁶ πύργου, εἰς δὲ οἱ Ἰανυτοὶ τηλεβόλους ἐχρήσαντο, καὶ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν ἐν τῇ μέσῃ,

Notulæ marginales.

¹ Ἰν κρη πορευόμενοι βάθην ἐπ. ² αἱ. ἐγένοντο. ³ forte legendum, κατακαίνοντες. R. ut in cont. ⁴ τῶν Γ. sic etiam in uno, in al. ut c. ⁵ τοῦ Γαλάτου al. ut c. ⁶ Ἰν κρη Σουλᾶ. ⁷ τῶν Γ. ⁸ Ἰν κρη. ἀμπελίων. ⁹ φλορία χίλις. ¹⁰ βασιλικῆ π.

ἐξ ὧν ἐχαλάσθησαν, καὶ τὴν σημαίαν ἀφρεῖν τοῦ Ἀ βασιλέως Ἑλλήνων. Ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον τοῖς Ἑλλήσι προσεβλήνεται ἢ ἐς τοὺς Ἰαννοῦς.

Ἰωάννης μὲντοι ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεὺς, ἐνταῦθα διαπρεσβευόμενος πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἀρχιερέα Εὐγένειον τοῦνομα ἔχοντα, ὥστε ἐς ταυτὸ συνείναι, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς θρησκείας διαφορὰν συνεξαλεῖν, ἐπειράτο τῆς τῶν ἑσπερίων γνώμης, εἰ περὶ πολλοῦ Ῥωμαῖοι ποιοῖντο, ξυμβῆναι τοῖς Ἑλλήσιν. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς Γερμανοὺς ἀφίκετο αὐτῶ ἢ πρεσβεία, ἐτόγγανον δὲ τότε οἱ Γερμανοὶ περὶ Βασιλῆαν πόλιν, διανεχθέντες γνώμη πρὸς τὸν Εὐγένειον ἀρχιερέα, καὶ ἀποδοκιμάζοντες αὐτὸν, καθίστασαν αὐτοὶ ἀρχιερέα Φελίκιον τοῦνομα, ἀνδρα τῶν παρ' αὐτοῖς δοκίμων, ξύνοδόν τε ποιησάμενοι κοινῇ, κάποδεσιγμένοι. Οὗτοι μὲν οὖν ἄμφω πληρώσαντες τριήρεις, μετεπέμνοντο ἑκάτεροι ἐπ' αὐτοὺς Ἰωάννην τὸν Βυζαντίου βασιλέα, τὴν τε ξύνοδον ἐπὶ σφίσι ποιήσασθαι ἑκάτεροι ἀξιοῦντες, καὶ συνεξαλεῖν σφίσι τὰ διάφορα ξυνοπῶ ὑποδεικνυμένους. Ὡς δὲ ἀφίκοντο ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀμφὸν τριήρεις, τὴν μὲντοι ξύνοδον τὴν τῆς Βασιλῆας πλοῦν ἀπεπέμψατο ἠπίως, φάμενος ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους αὐτὸν ἐνδεδέσθαι πρότερον, καὶ τοὺς τε Οὐνετοὺς, καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, ἐνταῦθα αὐτὸν ἵναίαι κελεύοντας· παραλαβῶν δὲ τοὺς τε Βυζαντίου ἀρχιερεῖς, καὶ Ἑλλήνων τοὺς ἔλλογιμους, ὄρχετο ἀποπλεῶν ἐπὶ Ἰταλίαν. Καὶ ἐς τοὺς Οὐνετοὺς ἀφικόμενος, ἔκομιζετο ἐπὶ Φεβρῶν τῆς ἡ διατρίβειν τὸν ἀρχιερέα Εὐγένειον ἐπυνοβάνετο· ἔκομιζετο δὲ εἰς τοῦ Ἡρδανου. Διέχει δ' αὕτη πόλις ἀπὸ τῶν Οὐνετοῦν σταδίους περὶ τοὺς τριακοσίους. Ἀρχοντας δὲ ἔχει ἀνδρας, οἰκίας τῶν Ἑσθησιῶν καλουμένους. Ἔστι δ' ἡ πόλις αὖθις εὐδαίμων τε καὶ πολυάνθρωπος, καὶ περὶ αὐτὴν ῥέει ποταμὸς τοῦνομα Πάδος. Οἰκεῖται δὲ ἡ πόλις ἐς τὴν Ῥωμαίων μοῖραν ἀποτεταγμένη. Ἐγένοντο δ' οὗτοι, οὓς ἐσημακιν ἀρχοντας τῆς πόλεως ὤδε. Ἀνὴρ δὲ οὗτος, ὁ τότε τῆς πόλεως ἀρχων, ἐπιεικὴς τε καὶ οὐκ ἐσύνετος. Συμφορὰ δὲ συνεθεβήκει αὐτῶ τοιαύδε. Γυνὴ ἦν αὐτῶ, θυγάτηρ τοῦ Μονφεβρῶν τῆς ἡγεμόνος, τὴν τε εἶδος ἀρίστη, καὶ τὸν τρόπον τὸ ἐμπροσθεν οὐκ ἀγενής. Αὕτη ἠράσθη νόθου υἱέος τοῦ ἀνδρός αὐτῆς. Ὁ ἐπὶ τὴν ἐφοῖτα παρ' αὐτὴν ὄψιμος, ἢ νομίζεται, ἀπλοικώτερον μᾶλλον τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦσι, προὐκαλεῖτο, ἐν παιδιᾷ γενομένη σὺν τῶ νεανίᾳ ἐπὶ τὸν ἔρωτα. Καὶ ὡς ἦσθετο δὴ ἐρωμένην αὐτοῦ, ἐστῆι τε αὐτὸν ὁ τῆς γυναίκης ἔρωτος. Καὶ ἐπὶ χρόνον ἐπεμαίνετο τῇ γυναικί, μητρικῆ ὄψη ἑαυτοῦ. Τῶν δὲ θεραπαινίδων τις, ὡς ἦσθετο τούτων οὕτως ἀλλήλων ἐρώντων, καὶ συγενομένων, καταγορεύει τῶ ἑαυτῆς ἔραστῆ, ᾧ δὴ

quæ in medio positæ erant, destructas, ut possint imagine sive signo regis Græcorum. Bellum inter Byzantios et Januenses hujusmodi exitum habuit.

Bello isto finito, Joannes, Græcorum rex, legatos ire jubet ad Romanum pontificem Eugenium nomine, petentes ut concilium celebraretur, quo inter utrosque religionis contentionem decenter componerent. Tentabat eo modo Occidentalium animos, num plurimi facerent concordiam constabilliri cum Græcis in religionis controversia. Legati in Germaniam venere. Ea tempestate Germani Basileæ erant congregati, dissidentes sententiis contra Eugenium pontificem: quem reprobantes, crearunt pontificem nomine Felicem, virum inter ipsos in primis spectatæ probitatis. Hunc concilii consensu pontificem declararunt. Ambo igitur pontifices triremes instruunt, et Joannem Byzantii regem accersebant. Uterque enim sub se concilium agitari, et religionis controversiam, quæ cum Græcis intercesserat, finiri volebat. Cum ab utroque venissent triremes, rex quidem benignis verbis et placide concilii Basileensis legationem dimittebat, dicens, se cum Romanis et Venetis et cum reliqua Italia jam ante collocutum, qui omnes se Romam proficisci jubeant. Assumens itaque Byzantii sacerdotes, et Græcorum sapientissimos et doctissimos, navigabat in Italiam. Cum venisset ad Venetos, inde solvens ferebatur Ferrariam, ubi morari pontificem Eugenium acceperat. Hæc urbs distat Venetiis stadiis fere trecentis. Duces et principes habet qui sunt de familia Estensium; opibus hominumque multitudinie excellit. Pado fluvio alluitur. Subjecta est Romano pontifici. Duces seu principes, quos modo diximus, accipit. Vir ille (71) qui tum temporis in urbe rerum summa potiebatur, æquitatis studiosus nec cætera imprudens erat. Hujusmodi autem ei accidit calamitas. Uxorem habebat filiam ducis Monferrariæ (72), pulchritudine formæque elegantia præstantem. Mores mulieris, antequam id contigisset, modestia insignis coruscabant. Hæc insaniebat amore privigni, qui filius ducis erat notus (73). Qui cum serius ad eam veniret, quam moris est eorum qui in Italia lautius vivunt, juvenem inter ludendum ad amorem provocat. Illic intelligens se a muliere amari, et ipse mulieris amore exarsit, et aliquanto tempore stupri consuetudinem cum noverca sua habuit. Ancilla autem quædam ut cognovit amorem illorum, amatori suo rem omnem enarrat. Is vero duci admodum charus erat, et ab eo 153 honorifice admodum tractabatur. Is igitur ubi rem cognovit

Notulæ marginales.

(71) Borsius.

(72) Montisferrati.

(73) Accidit facinus hoc circa annum 1400, sub

Nicolao pontif. Uxor ea fuit Zitiola, Franci Carriensis filia.

ἢ προση. ἢ Μονφεβρῶτου. In al. ut c.

indicio ancillæ, necnon ipse eandem explorasset, A
 accedit dominum, inquit : O domine, mihi con-
 tingat magis terræ hiato contegi, quam ut diutius
 cernam in ædibus tuis adeo nefanda scelera com-
 mitti. Nam uxorem tuam rem habere cum filio tuo
 notho, impiissima perpetrantes, vidi. Proinde da
 operam ab ista muliere libereris, nec amplius cum
 ipsa converseris. Filium quoque fac aliquo ableges.
 His auditis, dux obstupuit. Deinde percunctatus est,
 quomodo rem istam cognovisset. Dixit quoque, se
 velle eam rem explorare, et præsentem rei illius
 fore spectatorem. Faciens itaque supra lectum
 foramen haud perinde magnum, ne deprehenderetur
 ab amantibus, per id spectabat filium suum
 nothum concumbere cum uxore in lecto. Descendens
 igitur ambos opprimit inopinato, et uxorem in
 hunc modum alloquitur : O mulier, quis dæmon eo
 dementia te adegit, ut commisceris turpiter filio
 meo, impiissima omnium quæ novimus ? Qua
 ratione id nostro matrimonio honestum fore
 arbitrata es ? Quæ respondens ait : Quod talia
 fecerim, domine, matrimonii fidem violans, non
 eo inficias, verum culpam agnosco, ejusque rei
 impie ego sola caput et origo sum. Ego scelerata
 opera animo concipiens, vi majore coacta, nescio
 quo modo ad istam impietatem concesserim, et
 adolescentem invitum in istud nefarium opus
 traxerim. Merito igitur ego pœnas pendo. Rogo
 tamen, in adolescentem, cuius nulla culpa est, non
 ævire velis. Deinde filium vocavit, interrogans,
 an justa hæc sint, quæ fecerit in ipso opere
 deprehensus. Adolescens attonitus cum negare non
 posset, ad petendam veniam convertebatur. Secutus
 est vir amoris istius nefandi conscius, qui utrisque
 operam, ut cupitis possirentur, locaverat
 indefessam. Erat autem mimus (74), qui ab initio
 adolescentem in istum amorem impulerat. Et hunc
 accersens interrogabat dominus : Quid causæ fuit,
 quare adeo impium in me patris facinus ? Hic
 respondit : Quia tu rapuisti amicam filii tui, et cum
 ea concubuisti, quapropter merito ista contigere
 tuo. Nam ducis filius amabat mulierem ejus urbis,
 necdum tamen cum ea coierat. Pater igitur cum
 intellexisset eam esse forma præditam supra
 modum venusta, vi eam opprimens, Veneris
 gaudium ei abstulit. Mimus igitur hujus amoris
 causam omnem in istud facinus rejiciebat. Hæc
 sigillatim cum audisset, adolescentem, deinde
 mulierem, postremo mimum capite truncari 154
 jussit. Hæc est calamitas, quæ Ferrariæ principem
 ea tempestate oppresserat. Nec multo post
 Ligurum principis (75) filiam uxorem duxit,
 et missis serilis, plerumque jocis se tradens,
 fortunam adversam levabat.

πάντων ἤρσεκατο ἡ ἡγεμών τῆς πόλεως, καὶ ἐτίμα
 μεγάλως. Ἐπεὶ τε ἐξέμαθε καὶ αὐτὸς αἰσθόμενος,
 ἐξαγορεύει τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ · Ὡς δέσποτα, ἐμοὶ
 μέντοι κατὰ γῆ; εἴθε ἂν γένοιτο, καταδύναί με ἄλλον,
 ἢ ὄρθην τοιαῦτα, ἐν τῷ σῶ ὄκῳ ἀθέμιτα γινόμενα
 πράγματα. Τὴν γὰρ τοὶ δέσποιναν ἐμοὶ θεασάμενην
 σὺν τῷ παιδί νόθῳ μίσγεσθαι ἐν φιλότῃ, ἄθεσμα
 ἐργαζομένους. Ποίει τε ὅπως ἐξαπαλλαγῆς ταύτης
 τῆς γυναικὸς, μηκέτι αὐτῇ συνοικοῖς, ἀλλ' ἀπό-
 κερσον καὶ τὸν νεανίαν. Ὁ δὲ ὡς ἐπίθετο, ἐν θαύ-
 ματι μὲν εἶχετο ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ἰμείρετο δὲ
 ὅτω τρέπω ἐξαγορεῖται τὸ γεγονός, καὶ αὐτὸς ἐφη
 ἐθέλειν θεάσασθαι, καὶ αὐτόπτης γενέσθαι. Ἐν-
 ταῦθα ἐπὶ τὴν καίτην ἀνωθεν ὄπην ποιησάμενος,
 βραχέϊαν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι ἐκείνους τῆς ὄπης,
 θεῖατο ἀνωθεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μισγομένην τῷ
 παιδί αὐτοῦ ἐν τῇ κοίτῃ. Ὡς δὲ κατείδε τε καὶ
 ἐξέμαθε τὸ γεγονός, μεταπέμπεται πρῶτα μὲν τὴν
 γυναῖκα · ἐπεὶ δὲ παρῆν, ἔλεγε τοιάδε · Ὁ γύναι,
 πόλός σε δαίμων ἐς τοῦτο μανίας συνελάσας¹⁰, ὥστε
 παιδί τῷ ἐμῷ συγγενέσθαι, ἀνοσιώτατα πασῶν δὴ
 γυναικῶν ὧν ἴσμεν ἡμεῖς, καὶ πῶς οἶσι τοῦτο
 καλῶς ἔχειν ἐμοὶ τε καὶ σοὶ ἐς τὸν γάμον; Ἡ δὲ
 ὑπολαβοῦσα ἐφη · Ἄλλ' ὅπως, ὦ δέσποτα, τοιαῦτα
 ἐργασάμενη τὸν σὺν γάμον, οὐκέτι εἰμι ἔξαρτος,
 ἀλλ' εἶναι ἀληθῆ ταῦτα ὁμολογῶ. Μόνη δὲ τοῦτο
 ἐγὼ αἴτια κατέστην, αὐτῇ τε ἀνοσιώτατα ἐργα
 εἰς νοῦν τιθεμένη, ὄπῃ ἀνάρχῃς μέλζονος προαχθεῖσα,
 οὐκ οἶδ' ὅπως ἐς τοῦτο γενομένη, καὶ τὸν νεανίαν
 ἀκοντα ἐφελκομένη ἐς τὸν ἀνοσιώτατον ἔρωτα. Καὶ
 αὐτῇ μὲν δικαίως ἂν τὴν δίκην ὑπέχοιμι. Δίδομαι
 δὲ σοὶ, μὴ περὶ τὸν νεανίαν ἀνήκεστα βουλευσα-
 σθαι, ὁὐδαμῇ τούτου αἰετιον ὄντα. Ἐνταῦθα τὸν
 παῖδα μετὰ ταῦτα αὐτίκα μεταπεμφάμενος, ἐκήρετο
 εἰ δίκαιά ἐστιν ἅτα ἐπ' αὐτοφρόνῳ ἔαλω ποιῶν. Καὶ
 ὡς οὐκ εἶχεν ἀρνεῖσθαι ἐκπλαγέστα, συγγνώμην
 ζητῶν ἐπετρέπετο. Εἶπετο δὲ τῷ νεανίᾳ καὶ ἀν-
 θρωπος, ὅς σὺν ἔδει τε αὐτοῖς τὸν ἔρωτα καὶ συνη-
 πίστατο, καὶ ὑπουργῶν διετέλει ἀμφοῖν · μίμος
 δ' ἦν. Ὅς τὴν τε ἀρχὴν τῷ νεανίᾳ ὠτρυνεν ἐπὶ τὸν
 ἔρωτα. Καὶ τοῦτον καλέσας ἔρετο ὁ δεσπότης, πόθεν
 τοσοῦτον ἔργον ἑαυτὸν πεποιθῶς εἴη ἀνοσιώτατον.
 Ὁ δὲ ἔλεγε, ὅτι τὴν ἐρωμένην τοῦ σοῦ παιδὸς
 ἐλόμενος συνεγένου. Διὰ ταῦτα σὺν δίκῃ ἐποίησέ τε
 τοιαῦτα. Ὁ γὰρ τοὶ παῖς αὐτοῦ ἦρα γυναικὸς ἐν
 τῇ πόλει, οὐ μέντοι συνεγένετο τῇ γυναικὶ ταύτῃ.
 Καὶ ἐπεὶ τε ἐκυνθάνετο καλλίστην εἶναι τὸν πατέρα,
 ὕστερον ἐδίασσε¹¹ τε καὶ συνεγένετο. Τὴν αἰτίαν ὁ
 μίμος τὸν τε νεανίαν ἐπὶ τὸν ἔρωτα τῆς γυναικὸς
 ἐκείνης προτρέψατο. Ταῦτα μὲν σὺν ὡς ἕκαστα
 ἐπίθετο, ἐκλέυσε¹¹ τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδὸς ἀπο-
 ταμομένους, μετὰ ταῦτα αὐτίκα καὶ τῆς γυναικὸς
 ἀποταμείν, καὶ ὕστερον τοῦ μίμου. Τοιαύτη μὲν
 τύχη ὁ τῆς πόλεως; ἄρχων περιπεσῶν, συμφορᾶ τε

Notulæ marginales.

(74) Parasitus.

(75) Rizardam, marchionis Salutarum filiam.

¹⁰ ἀγῶν, in al. decet. ¹¹ ἐλάσας. In uno, συνίλασεν. ¹² ἐκλέυσε R. ut in c. In uno, ἀποταμει.

ἔγρητο, καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον ἔγρημε θυγατέρα τοῦ Λιγύρων ^α τυράννου, καὶ παιδιὰ ἀνείς ἑαυτὸν τὰ πολλὰ, παρεμυθεῖτο τὴν τύχην.

Ὁ μὲντοι Ἑλλήνων βασιλεὺς, ὡς παρῆν ἐν Φερ- **A**
 βερσίᾳ παρὰ τὸν Ῥώμης ἀρχιερίᾳ, ὡς αὐτοῦ τότε
 διατρίβων ἐτύγχανεν, ἀπὸ Ῥώμης ἀφικόμενος·
 Οὐνετὸς γὰρ ἦν καὶ τῆς πατρίδος, ἰδεῖτο τιμωρεῖν
 αὐτῷ ἐς τὴν πρὸς Γερμανοὺς διαφορὰν. Ἐξ διάλεξιν
 τε κατέστησαν πολυπραγμονοῦντες τὴν διαφορὰν,
 ὅποι ἔχει ἄριστον κείσθαι αὐτοῖς ἀμφοῖν. Ἐνταῦθεν
 δὲ ἀκαλλατόμενοι, ἀφίκοντο ἐς Φλωρεντίαν τὴν
 Τυρρηνῶν μητρόπολιν, πόλιν μεγάλην τε καὶ εὐ-
 δαίμονα, καὶ καλλίστην τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων. Ἡ
 δὲ Τυρρηνία ἀρχεται μὲν ἀπὸ Περωσῆς πόλεως,
 καὶ ἀπείργουσα ἐν δεξιᾷ πάλιν εὐδαίμονα Βονωνίαν,
 δίχκει ἐπὶ τὴν Λούκην. Ἔστι δὲ ἡ τε Λούκη, καὶ
 τὴ Περούσιον, πόλεις αὐτόνομοι, ἐς δημοκρα-
 τίαν ἀποκλίνουσαι. Ἡ δὲ Φλωρεντία πόλις ἐστὶν
 ὀλιγωτάτη μετὰ γε τὴν Οὐνετῶν πόλιν, ἐπὶ ἔμπο- **B**
 ρίαν ἄμα καὶ γεωργοὺς παρεχομένη τοὺς ἀστούς.
 Συνέσαι δὲ τῶν ἄλλων δοκοῦσιν οὗτοι προόχειν, καὶ
 διαπραττεσθαι ἄριστον, ἐς ὅ τι ἂν γένοιτο αἱ τῆσδε
 τῆς πόλεως ἄνδρες. Εὐθύονται ^α δὲ κατὰ τάδε.
 Βουλὴ ἐστὶν αὐτοῖς ἐς πεντακοσίους, περὶ τῶν τῆς
 πόλεως πραγμάτων τὴν ψῆφον τιθεμένη, καὶ περὶ
 καλέμου καὶ εἰρήνης καὶ πρεσβειῶν χρηματίζουσα
 σφίσι. Καὶ ἄνδρες δύο κέρστον αὐτοῖς ἐπέλυδες,
 οὗ μετακίμπεται ἡ πολιτεία, τιμῶντες. Τὸν μὲν
 δικαστὴν ἐπιστάδην αὐτῆ τῶν ἐγκλημάτων τῆς πό-
 λεως αὐτὸν ἀμφὶ τὴν τῆς πόλεως ἄλλην διοίκησιν
 ἔχουσιν. Ἐπήλυδας δὲ οὗτος ἐπάγονται τοὺς ἄνδρας
 αὐτοῦς, ὡς ἂν μὴ πολλταί, οἳ τε δικάζοντες δίκην **C**
 τινὰ, ἐπὶ θάτερα ταλαντεύουσιν. Αἰροῦνται δὲ ἀρ-
 χοντας τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως, καὶ σηματο-
 φόρον παρ' αὐτοῖς καλούμενον, τριμηνιαίους τὴν
 ἀρχὴν, ἐς οὓς τὰ πράγματα τῆς πόλεως, τὰ τε χρῆ-
 ματα καὶ ἡ πρόσδος ἀναφέρεται. Καὶ ἐπειδὴν τινες
 πόλεμον φέροντες ἢ εἰρήνην ἀνηνέχθη ἐς αὐτοῦς,
 οὗτοι αὐτὸ ἐπὶ τὴν πεντακοσίων βουλὴν. Τοὺς δὲ ἀρ-
 χοντας αἰροῦνται ἀπὸ τοῦ δήμου, θημότας τε ὄντας,
 καὶ τεχνῶν τινῶν ἐπιστάτας. Ἐξέστι δὲ καὶ ἑποῦν
 ξένη ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γενέσθαι πολίτην, ξυνοισφ-
 ροντι ἐς τὴν πόλιν, καθὰ νομίζεται αὐτοῖς. Ἢ μὲν-
 ται βουλῇ, ἐπειδὴν τινι ψήφῳ προσκείτο, τοῖς τε
 ἀρχουσιν ἐπιτρέπεται διαπραττεσθαι ὡς κάλλιστά τε
 καὶ ἄριστα. Ἐς ταυτὸ δὲ τὸ τῆς πολιτείας εἶδος τε-
 τραμμένα: εἰσι σχεδόν τοι σύμπασαι αἱ τῆς Τυρ- **D**
 ρηνίας, πόλεις, τὰ τε Περούσιον, ἢ Λούκη, καὶ τὸ
 Ἀρέτιον, καὶ αἱ Σῆναι, πόλεις. Ἐνταῦθα δὲ ἀφιγ-
 μένοι οἱ Ἕλληνας σὺν τῷ ἀρχιερεῖ, πολυπραγμο-
 νοῦντες μὲν ἐπὶ τινε χρόνον τῆς θρησκείας
 διαφορῶν, ὅποι τε ἔχει ἄριστον εἰρησθαι αὐτοῖς, καὶ
 τελευτώσας ξυνοισσαν ἐς τὸ αὐτὸ, ξυνοῦδὰ ἀποψη-
 νόμενοι ἀμφοτέροι σφίσι τὰ διάφορα, ὡς τῆ γυνώμη

Rex Græcorum cum venisset Ferrariam, ad
 Romanum pontificem Eugenium quartum, qui ibi
 versabatur, cum eo ab urbe Roma esset profectus
 (erat enim Venetus), precibus fatigatur a pontifice,
 ut se iuvarat in contentione, quæ intervenisset
 sibi cum Germanis. Et cum in colloquium ve-
 nissent, plurima de contentione illa disseruerunt,
 rationem ineuntes quæ utrique res pulchrius et
 felicius succederent. Hinc profecti, venerunt Floren-
 tiam Tyrrhenorum (sive Hetruriæ) metropolim,
 urbem magnam et opulentam, quæ pulchritudine
 omnes Italix urbes exsuperat. Tyrrhenia (quæ et
 Hetruria) incipit ab urbe Perusio, et dextra tenens
 Bononiam urbem opulentam, pertingit usque Lu-
 cam. Luca autem et Perusium sunt civitates li-
 beræ, et in democratiam versæ reguntur. Floren-
 tia, extra Venetorum urbem, Italix urbs opu-
 lentissima est, civesque ad agriculturam et merc-
 caturam extrudit. Ibi intelligentia reliquos excel-
 lere videntur, optimeque efficitur quidquid viri
 isti fuerint aggressi. Respublica hoc modo admi-
 nistratur. Est in ea consilium quingentorum viro-
 rum, qui de civitatis rebus consultant, de bello, de
 pace, de legatis sententiam ferentes. Habent viros
 duos peregrinos (76), quos accersentes plurimum
 venerantur. Unum criminum capitalium iudicem
 constituunt, alterum reliquas urbis controver-
 sias iudicare iubent. Cives autem reliqua repu-
 blicæ munia obeunt. Peregrinos autem propterea
 asciscunt, ne cives favore aut odio adducti, in al-
 terutram partem jus dicentes abducantur. Du-
 cem seu principem reipublicæ creant, quem signi-
 ferum nuncupant: qui trimestre tempus magi-
 stratum gerit, ad quem universæ civitatis reditus
 et tributa referuntur. Si qui hunc adeunt, pacem
 aut bellum afferentes, statim deducuntur ad quin-
 gentorum consilium. Magistratus legunt de populo
 populares, et quorumdam artificiorum præsidēs.
 Licet cuilibet ejus urbis fieri civi, si statutum
 pretium intulerit: consilium illud si quid decre-
 verit, id ut executionem sortiatur, ducibus man-
 dant. Hæc reipublicæ forma pene omnium Tyr-
 rheniæ urbium est. Nam juxta hanc gubernantur
 Perusium, Luca, Aretium et Senæ. Huc cum per-
 venissent Græci, multa diu egere cum pontifice
 in religionis negotio, volentes id ad optimum de-
 ducere finem. Postremo 155 eo ventum est, ut
 inter se consentiret et concordiam inter se con-
 glutinarent. Itaque in hanc sententiam euntes, de-
 creverunt in posterum nihil in religionis negotio
 innovare. Et ut ista rata manerent, scriptis et
 sauctorum obtestatione sanxerunt, se deinceps

Notulæ marginales.

(76) Eo: prætores sive potestates vocant.

^α In ora, οἶμαι ἢ δοῦκα; Μπόρος; ἦν. ^β εὐθύονται. Sic etiam R.

unanimis in religionis negotio fore. Hinc Romanus pontifex allegit in cardinalium ordinem (qui primus apud pontificem est) viros duos Græcorum nobilissimos, eosque sibi familiaritate junxit. Vocantur enim cardinales, quasi religionis duces et antistites. Hos enim honore sibi proximos triginta elegit pontifex, hisque sociis et consiliariis utitur. Suppeditat his reditus sufficientes, assignans iisdem regiones, unde opes sufficientes accipiant. Hic quidem minores, alius majores acquirit opes, secundum regiones quas singuli sortiuntur. In horum igitur album retulit pontifex viros duos Græcorum, Bessarionem Trapezuntium, Nicææ episcopum, et Isidorum Sarmatiæ (quæ et Russia) episcopum. Nam horum opera plurimum adjutus est in concordia cum Græcis ineunda. De Bessarione quæ accepi, diligenter adnotabo. Bessarion tanto erat instructus a natura intellectu, ut præstantissimos Græcorum non dico æquaret, verum superaret. Judicio in re qualibet plurimum pollebat. Græcarum Latinarumque litterarum tanta peritia huic viro inerat, ut facile eruditionis palmam inter omnes caperet. Nicolaus, qui Eugenio successit, virum hunc coluit plurimum. Quapropter Bononiæ urbi opulentæ eum præfecit, ut eam tutaretur. Cum autem ea urbs usque scditionum procellis jactaretur, et scditiosi usque inter se contendere non cessarent, plane inter istos tumultus vir ille divinus apparuit. Urbs ista opibus et reliqua felicitate nihil cedit vel præcipuis Italiæ oppidis: litterarum studio præstantissimis Italiæ urbibus connumeratur. Isidorum virum prudentem patriæque amantem, cum Byzantii pro patria pugnaret, a Barbaris captum esse constat. Pontifex Eugenius hunc virum, cum ejus auctoritas maxima apud Græcos haberetur, elegit, putans cum rebus suis plurimum momenti allaturum in concordia cum Græcis jungenda, quod et evenit. Rex Græcorum cum præsidium ad retinendum Byzantium peteret, pontifex respondit promittens, sibi in posterum et regnum illud Græcosque curæ fore; præterea se non cessaturum Pannones et Gerinanos incitare, ut arma contra Turcos capiant, quatenus Græcis et aliis bonum videatur. His ita compositis, rex Byzantium proficiscitur.

νας καὶ Γερμανοὺς ἐπὶ Τούρκους ἀναγκάζονται αὐτοῖς, ὥστε ἀγαθὸν εἶδεναι τοῖς τε Ἑλλήσι καὶ τοῖς ἄλλοις. Ταῦτα ὑποδεξαμένου τοῦ ἀρχιερέως, ἐκομίζετο ἐπὶ τὴν ²⁶ βασιλείαν Βυζαντίου μετὰ ταῦτα

Græci 156 domum reversi, non amplius his quæ convenerant in Italia, stare voluerunt: verum apprehendentes sententiam diversam, noluerunt amplius in religionis negotio adhærere Romanis. Hinc motus pontifex Romanus, viros quosdam doctos Byzantium ad Græcos misit, ut cum his in colloquium venirent: qui quidem synodum et con-

αὶ ἐς ταυτὸ ἔμφω τῷ γένει ἰόντες, μηδεμίαν βούλησθαι σφίσι καινοτομίαν αὐτοῖς. Καὶ ἐξέφερον τοῦτο γράμμασι, καὶ ἐς τοὺς ἀγίους ἐπιμαρτυρούμενοι μηδέτερον νεωτερίζειν πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἐνευθεν ἐπιεξάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων ἀρχιερεὺς ἄνδρες δύο, τῶν Ἑλλήνων εὐδοκιμοτάτω, φεικτώσατο οἱ ἀνακτώμενος ²⁵ τὰ μάλιστα ἀξίως τε τῆς παρ' αὐτῷ τιμῆς τῆς μεγίστης, καρδινάλεις τε ἀπέδειξεν, οἷα τῆς θρησκείας ἡγεμόνα ²⁶. Τοῦτους γὰρ δὴ ἐς τὴν παρ' αὐτῷ χώραν ἰθρυμένους, ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα, ἐταίρους τε αὐτῷ ἐπάγεται καὶ συμβούλους, παρεχόμενός τε πρόσοδον ἰκανὴν, καὶ χώραν ἀφ' ἧς ἂν αὐτοῖς προσίοι χρήματα, τῷ μὲν πλείω, τῷ δὲ ἐλάττω, ἀξιών ὡς ἔχει τε ἐκάστη καὶ χώρας. Ἐς τοῦτους δὴ ἀπολεξάμενος ἄνδρας δύο τῶν Ἑλλήνων, Βησσαρίωνα τὸν ἀπὸ Τραπεζούντου, Νικαίας ἀρχιερέα, καὶ Ἰσιδώρον τὸν Σαρματίας ἀρχιερέα, ὑπουργῶν τε ἔσχεν αὐτῷ καὶ συνεργῶν ἐς τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διάλυσιν τῆς διαφορᾶς. Περὶ μὲν οὖν Βησσαρίωνος τοσούτῳ ἐπιστάμενος μνημὴν ποιήσομαι: ὡς ξυνέσει τῇ ἀπὸ φύσεως, πολλῶν βῆτων ἐς τοῦτο εὐδοκιμοῦντων Ἑλλήνων, μακροῦ γενόμενος, καὶ κρίνειν τε ἐφ' ὃ τι ἂν γένοιτο, κράτιστος δοκεῖν γενέσθαι, τὰ δὲ ἐς σοφίαν τὴν Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων οὐδενὸς δεύτερος. Τοῦτον δὴ ἀγασθέντα τὸν Ῥώμη ἀρχιερέα Νικόλαον ²⁷, τὸν μετὰ ταῦτα, ἐπιτρέψαι τῆς Βονωνίας πόλιν εὐδαίμονα ἐπιτροπεύειν αὐτῷ. Ἐν ταύτῃ τε τῆς πόλεως ἐνστάσει ὡς τὰ πολλὰ γενομένης, καὶ τῶν στασιωτῶν ἐπὶ διαφορὰν σφίσι ἀφικνουμένων, δαιμόνιον τινα τῶν ἐν τῇ πόλει, ταύτῃ ἐπιφανῆσαι. Ἔστι δ' ἡ πόλις αὕτη ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν πόλεσιν εὐδαιμονίας οὐ πολλῶν τῶν πρώτων λειπομένη πόλεων. Κεκόσμηται δὲ καὶ ἐς τὴν τῶν λόγων ἀσκησιν ἐς τὰ πρῶτα ἀνήκουσαν ²⁸ Ἰταλίαν. Τὸν δὲ Ἰσιδώρον, ἰλλόγιμόν τε ὄντα, καὶ φιλόπατριν, ἀλόντα τε ὑστερον ἐν Βυζαντίῳ ὑπὸ βαρβάρων, ἐπαμύνοντα τῇ πατρίδι. Τοῦτω δὲ ὡς ἐξίωσει τε παρὰ τοῖς Ἑλλήσι δοκοῦντι προέχειν, καὶ συμπρέξιν αὐτῷ τὰ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἐπιλεξάμενος ὁ τότε Εὐγένειος ἀρχιερεὺς, ξυνέβη ἐς ταυτὸ τοῖς Ἑλλήσι καὶ ἐπικουρίας τε δεομένῳ τῷ Ἑλλήνων βασιλεῖ, ὅσα ἐς φυλακὴν τῆς πόλεως παρεχόμενον, ὑπέσχετο τοῦ λοιποῦ μελήσειν αὐτῷ ἰκανῶς τῆς ^D βασιλείας αὐτοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὺς Παίονας στρατεύεσθαι, μὴ ἀνεῖναι ποτε ἐπιτρονόντα ἐς τοῦτο ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεὺς.

Οἱ μὲν οὖν Ἑλληνας, ὡς ἐκ' οἴκου ἐγένοντο, οὐκ ἔτι ἔφασαν ἐμμένειν τοῖς ὁμολογημένοις. ἄλλὰ τούναντιον κατέστη, μηκέτι βουλομένους συντιθεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ μὲντοι ἀρχιερεὺς καὶ σοφῶν τινῶν ἐπεκόμψαι ἐπὶ τὸ Βυζάντιον παρὰ τοῦτο Ἑλληνας, ἐς διάλεξιν ἀφεζόμενους τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς, οἱ οὐ προσέειπεν τὴν γενομένην σφίσι

Notulae marginales.

²⁵ ἀνακτώμενοι. R. ut in r. ²⁶ ἡγεμόνας. R. ut in c. ²⁷ Νικόλαον. sic etiam R. ²⁸ ἀνήκουσα. Sic etiam R. ²⁹ In uno deest.

ξυνοδὸν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, Μάρκω τε τῷ Ἐφέσου ἀρχιερεῖ, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τιθεμένην τῷ τῶν Λατίνων δόγματι τὸ παράπαν, καὶ Σχολαρίω, τῷ τότε παρ' Ἑλλήσι τὰ ἐς σοφίαν εὐδοκίμοῦντι. Οὐ μέντοι ἤνυτο αὐτοῖς οὐδὲν ἐς λόγων ἀμίλλαν ἀφικνουμένοις, ἀλλ' ἀπεχώρουσιν ἀπρακτοὶ ἐπὶ Ἰταλίας. Ὁ δὲ Εὐγένειος οὐ πολλῶ ὕστερον ἀφίκετο ἐς Ρώμην, συμβαλλομένων αὐτῷ τῶν Οὐνετων, φερομένων τότε τῷ πολέμῳ ἄμεινον πρὸς τὸν Λιγυρία; τύραννον. Οἱ γὰρ Οὐνεταὶ ἐπαγόμενοι στρατηγὸν σφίσι, ἄνδρα Λίγυρα, Καρμανιόλαν ⁷⁷ τοῦνομα, κηδεστὴν γενόμενον τοῦ Λιγύρων τυράννου, τότε στρατεύμα ἐπίτρεψαν αὐτῷ. Καὶ ὃς παραλαβὼν τὸ τε στρατεύμα καὶ τὰς ναῦς ὄσας ἤξίου πληρῶσαι αὐτῷ τοῦ Οὐνετεοῦς, ἐστρατεύετο περὶ τὴν τε, καὶ διὰ τοῦ Ἡριδανοῦ, ἔχων ναῦς ἐξωπλισμένας ἐς τὰς ἐπάλλξεις φυλίας ἄμφω τὰς ἐβδομήκοντα, ἐπὶ τὸν Μεδιολάνου ἡγεμόνα τὸν Φιλίππον. Ὑπὴν δὲ ἐκείνῳ στρατηγὸς Νικόλεως ὁ Βραχίος ἐπέκλην, ἀνὴρ τὰ πολέμια ἀγαθός, καὶ ἐς τὰ πρῶτα ἀνῆκων τοῦ πολέμου. Καὶ πρῶτα μὲν ἐφύροντο οἱ Οὐνεταὶ ἐς τὸν πόλεμον ἐπὶ πολὺν χρόνον τινά, ἔς τε τὴν λίμνην ⁷⁸ τῆς φυλακῆς διαπολεμοῦντες ἀλλήλοισι. Καὶ ἐπὶ Βρίξίαν πόλιν ἐλθόντος Νικόλεω τοῦ Βραχίως, καὶ πολιορκουμένου τὴν πόλιν ὡς ἐξαιρήσοντος, ἀντέστησαν ἐπὶ συχνὸν τινα χρόνον, καὶ ἐς τοῦτο ἀνάγκης ἐληλυθῆναι, ὥστε καὶ μύια; καὶ γαλᾶ; ἐσηδοκίναί, καὶ θεινὰ ὑπινεγκεῖν μὴ ἐνδιδόντας τὸ παράπαν τοὺς Λίγυρα; Γουέλφων δὲ μοῖραν οὖσαν ἐν τῇ πόλει, ἀντιστήναι ἐπὶ τοσοῦτον. Τὴν γὰρ τοὶ Ἰταλίαν οὐμπασαν ἐς δύο μοῖρας διακεκρίσθαι ἐπιυθόμεθα, τὴν τε Γουέλφων καὶ Γιβελλίνων. Ὅτῳ μὲν οὖν τρόπῳ καὶ γένος; καὶ πόλεις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπανταχῆ ἐς δύο τοῦτω μοῖρας διέστη, ὥστε ἀλλήλους ⁷⁹ πολεμίας εἶναι, διενεχθεῖσαι τῇ γνώμῃ διαπαντός, καὶ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχε; τῆς διαφορᾶ; οὐτε τινὸς ἐπιυθόμεν, ὥστε ἀληθές; τι περὶ αὐτῶν ἐπιστημῆναι, οὐτ' αὐτὸς συμβαλλόμενος; ἔχοιμ' ἂν λέγειν τι ἀσφαλές; περὶ αὐτῶν. Ἡ μὲν τοὶ Λιγύρων χεῖρα, καὶ ἡ τῶν Ἰανυίων, ἐς τὴν Γιβελλίνων ἀποκέκρται μοῖραν· οἱ δὲ τῶν Οὐνετων, καὶ τῶν Ρωμαίων, καὶ ἡ Μάρκη, ἐς τὴν Γουέλφων διέστη διαφορᾶν. Τυρῆνοι μὲντοι καὶ ἡ χώρα τῆς Βασιλείας ⁸⁰, ἐπὶ Ἰανυρίαν μακρὰν διατείνουσα, ἐπ' ἀμφοτέρωτα ταλαντεύονται. Οἱ μὲν γὰρ τοῦτων ἐς τὴν Γουέλφων, οἱ δὲ ἐς τὴν Γιβελλίνων ἀποκέκρται μοῖραν. Καὶ ἐν μίᾳ; τε καὶ τῇ αὐτῇ πόλει ἔστιν ἰδεῖν ἄμφω τῷ μοῖρα διεστηκυῖα τε καὶ μαχομένα ἀλλήλοισι. Δι' ἃ δὴ καὶ ὡς τὰ πλεῖω τὰς στάσεις; λογίζομαι συμβαίνειν τοῖς; κατὰ τὴν Ἰταλίαν γίνεσθαι. Συνέδη δὲ ἐν τοῦτω καὶ τοῖς; ἐν Πηταβίῳ ἐπαγομένους; τοὺς; σφῶν ἡγεμόνας, Μαρσίλιον τοῦνομα οἴκου τῶν Καζάρων, συντίθεσθαι αὐτῷ παραβῶναι τὴν πόλιν. Ἔστι; δὲ αὕτη ἡ πόλις

cordiam in Italia factam non admittebant. Nam Marcus Ephesi episcopus, et Scholarius Graecorum doctissimus, ne quidem ab initio Latinorum dogmati consensum praestare voluerunt. Ubi ad colloquium et ad disputationem ventum est, Romani nihil efficere potuerunt, verum re inferta domum reversi sunt. Eugenius haud multo post Romam rediit, adjutus a Venetis, qui ea tempestate admodum feliciter bellum gerebant cum Ligurum tyranno. Nam Veneti belli ducem creaverunt virum patria Ligurem, qui antea fuerat amicus et affinis Ligurum tyranni. Nomen ducis Carminiola fuit, eique exercitum commiserunt. Qui ut exercitum accepit, et naves tot quot militibus implere Venetos jusserat, itinere pedestri et per Eridanum profleiscebatur, habens naves ligneis propugnaculis et turribus pulchre instructas, quae numero erant septuaginta. His copiis munitus pergebat contra Mediolani tyrannum nomine Philippum. Carminiola legatus erat Nicolaus cognomento Brachius (77), vir militaris rei peritissimus, qui ad summam bellicarum rerum gloriam evasera. Veneti in eo bello victores tempore longo fuere. Praesidiabant diu, cum praesidio ad lacus custodiam posito. Nicolaus Brachius Brixiam cum exercitu venit, eamque capere nitentur. Verum oppidani obsidionem longo tolerarunt tempore eoque necessitatis ventum est, ut mures felesque ederent, et durissima quaeque sustinerent potius, quam ut hosti cederent: factio Guelphorum, quae in urbe erat, adeo fortiter repugnavit. Universa Italia in duas factiones divisa est, in Guelphorum scilicet et Gibellinorum. Quomodo autem urbes totius Italiae in has factiones abierint, et inter se semper dissidentes animis pugnent, et unde dissidendi initium exortum sit, ex nemine unquam audivi quidquam, ut veri aliquid de iis determinare possim: nec ipse conjecturam faciens, possim quid certi de iis tradere. Ligurum et Jannensium regio Gibellinorum factionem sectatur. Veneti et Romani, necnon Marchia, Guelphis adherent. Tyrrheni et Reginae regio quae ad Japygium in longitudinem patet, utrisque favet. Quidam enim horum in Guelphorum, quidam in Gibellinorum factionem **157** discreti sunt. Etiam in una eademque urbe utraque istas factiones inter se dissidentes et pugnantem cernere est. Hinc plerumque seditiones Italiam solentibus accidere puto. Accidit interea ut etiam Patavini adducerent suos duces, inter quos erat et Marsilius, natus ex familia Caraciorum, qui parabat Carminiolae prodere urbem. Est autem ea urbs magna et opulenta, in ambitu continens stadia septuaginta, fluvius nomine Brenta eam secat: quo cum undique alluatur,

Notulae marginales.

(77) Picininus.

⁷⁷ In υπο. Καρμανιόλον. ⁷⁸ In οσα, λάγω δὲ τάρωζ. ⁷⁹ ἀλλήλας. Sic etiam R. ⁸⁰ βασιλείας. In υπο. τῆς βάρης. In ut. ut in conti.

muuitissima redditur. Hunc igitur Marsilium cum adduxissent, constituerunt diem, ad quem proditio perageretur. Verum eo die maxima ingruit tempestas, qua inhibitus nequivit ad præstitutum comparere diem. Quidam proditiois conscius, anxius admodum ne aliquis præveniret et proditionem patefaceret, adveniens ipse proditiois consilia aperit. Qui ut rem cognovere, urbem firmaverunt custodiis: subornarunt quoque insidias Marsilio, qua volebat exire ad hostes. Accedentem igitur ceperunt una cum centum civibus, quos una cum uxoribus necarunt, trucidato etiam Marsilio. Hæc cum sub idem bellum acciderent Venetis, effectum est ut duci Carminiolæ imperium prorogaretur. At postmodum cum proditiois argueretur Carminiola, et in ipso opere esset deprehensus, insidias urbi struens, interfectus est. Dicitur autem, cum duceretur ad supplicium, in eum locum ubi capite truncandus erat, velato et obstructo ore incessisse, ne posset compellere et obtestari eos qui ad spectandum supplicium convenerant. Post huius viri obitum vocaverunt Franciscum Sfortiam cognomine, quem ducem pronuntiantes, ei commiserunt bellum quod gereret cum Liguriam principe. Tandem eo res venit, cum impigre adjuvaretur ab Venetis, ut non multo tempore interjecto, dux Mediolani eligeretur. Cum autem Venetorum esset imperator, plurimumque ob eam rem commendaretur, Lodiam usque, quæ Mediolano proxima est, accessit, Pergani regionem, et alia quædam oppidula Liguriæ ultra Adam (78) flumen subigeus. Deinde cum bellum inter Venetos et Ligures esset compositum, paceque sopitum, filiam ducis illegitimam uxorem duxit, et cum quasi medius esset inter utrosque, cessavit Nicolaum bello persequi. Is, cum pax convenisset, venit Parthenopen sive Neapolim ad Tarraconnensium regem, volens eum adjuvare, si opera sua indigeret, in bello quod parabat inferre Tyrrenis.

158 Cum autem nihil isthic invenisset suis rebus accommodum, ad Mediolani ducem reversus est. Nec multo post exspiravit Nicolaus, cum fuisset belli dux optimus, ducendi exercitus pugnandique peritissimus. Cum autem longo tempore renum dolore fuisset excruciatas, tandem mortuus est, relinquens sui per universam Italiam memoriam honestissimam; fuit porro genere Perusinus.

πολεμον. Ὡς μέντοι αὐτῷ οὐδὲν εὐρατο ἐπιτήθειον, πολὺν χρόνον μετὰ ταῦτα ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ τὰ τῶν καὶ διαμάχασθαι. Διεβήτην δὲ ἔχων νόσον ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀπανταχῆ, τὸ γένος γενόμενος Περούσος.

Franciscus non multo post, cum defunctus esset Mediolani dux, cum Venetis inimicitias suscepit, animum in Mediolani tyrannidem intendens. Nam

μεγάλη τε καὶ εὐδαίμων ἔχουσα περίβολον ἀμφὶ τοὺς ἑξήκοστα σταδίου. Ἦν δὲ διὰ τῆς πόλεως ποταμὸς Βρέντας τοῦνομα ²², καὶ τούτῳ περιόοντι γενομένη ὠχύρωται ἐς τὰ μάλιστα. Τούτων ὡς ἐπήγοντο τὸν Μαρσίλιον συνθέμενοι, ἡμέρᾳ ἣ αὐτὸν δέοι παρῆναι ἐς τοῦργον, ἐπιγενέσθαι τε χειμῶνα μέγιστον, καὶ διακωλύσαι τὸν ἄνδρα παρῆναι, ἐς ἣν συνέθετο ἡμέραν. Ἔνα δὲ τῶν συνειδόντων τὴν προδοσίαν, δεδοικέτα περὶ αὐτῷ, μὴ εἰθέσας ἕτερος καταμνήσῃ τὴν προδοσίαν, ἐπιχόμενος αὐτὸς ἀναγορεύει τὴν προδοσίαν. Οἱ δὲ ὡς ἤσθηοντο, τὴν τε πῶλιν ὠχυρώσαντο φυλακαῖς, ὡς οἶόν τ' ἦν μάλιστα αὐτοῖς. Καὶ τὸν Μαρσίλιον λοχίσαντες ἢ ἐμελλε διεξιέναι ἐπίοντα τῇ πόλει, ἔλειν τε καὶ τοῦ; ἐν τῇ πόλει ἄνδρας, ὡς ἑκατὸν που τὸν ἀριθμὸν, σὺν γυναῖξί τε ἅμα ἀνελεῖν, καὶ αὐτὸν Μαρσίλιον διαχρήσασθαι. Ταῦτα δὲ ἐς τὸν πόλεμον τούτων ξυμβαίνοντα Οὐνετοῖς ἐπέβρωσέ τε μᾶλλον, καὶ ἐς τὰς στρατηγίας Καραμανιόλου, τὰ πρῶτα μὲν ἐπὶ πολὺ ἐφέροντο ἄμεινον ἐς τὸν πόλεμον τοῦ Αἰγύρων ἡγεμόνος· μετὰ δὲ ταῦτα προδιδόντος τούτου, ὡς ἐμνηύθη αὐτοῖς, ἣ λέγεται, ἔλω τε ἐπ' αὐτοσφῶρ ἐπιβουλεύων τῇ πόλει, καὶ ἀπέθανε, τοσόνδε μέντοι λέγεται, ὡς μέλλοντος αὐτοῦ ἐς τὸν ἥλιον, ἐς ἃν ἴδει τελευτήσαι, ἀποβαλόντα τὴν κεφαλὴν, ἐπεσρατισμένῳ τῷ στόματι ἀφικέσθαι, ὡς ἂν μὴ διαμαρτυρασθαι ἔχοι ἐς τοὺς παρόντας αὐτῷ τελευτῶντι. Μετὰ μὲν οὖν τὴν τελευτὴν τούτου μετεπέμποντο Φραγκίσκον τὸν Σφορτίαν ἐπίκλην, καὶ στρατηγὸν ἀποδειξάμενοι, ἐνεχείρισαν αὐτῷ τὰ πράγματα ἐς τὸν πόλεμον. Τούτῳ μὲν συνήνεγκε χρηματισμῶν ἀπὸ Οὐνετῶν αὐτῷ ὕστερον οὐ πολλῷ χρόνῳ ἐς τὴν Μεδιολάνου ἡγεμονίαν ἔλθειν· χρηματίσεων δὲ αὐτοῖς ἐς τὰς στρατηγίας, καὶ μέγα εὐδοκιμῶν, ἄχρι Λοβίης πόλεως τῆς ἐγγυτάτω Μεδιολάνου ἀφίκετο, καταστραφόμενος τὴν τε Πέργαμον ²³ καλουμένην χώραν, καὶ ἄλλα ἄττα τῆ; Αἰγυρίας πολιέματα, τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ἄδα ποταμοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα σπονδῶν γενομένων ἀμφοῖν, τοῖς τε Οὐνετοῖς καὶ τῷ Μεδιολάνου ἡγεμόνι, ἠγάγετο θυγατέρα νόθον τοῦ ἡγεμόνος; ἐς γυναῖκα αὐτῷ. Καὶ ἐκ μέσου ἀμφοῖν γενόμενος διετίλει ἡσυχίαν ἄγων πρὸς; τὸν Νικολέων πόλεμον ²⁴. Οὗτος μὲν οὖν, ὡς αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο καὶ εἰρήνην ἦν, ἀφίκετο ἐπὶ τὴν Παρθενόπην παρὰ τὸν Ταρράκωνησίων βασιλέα, ὡς συστησόμενός; τε ἑαυτὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὑπουργήσων αὐτῷ, εἰ τοῦ δέοιτο ἐς τὸν πρὸς τοὺς Τυρρηνούς

ἐπανῆσι παρὰ τὸν Μεδιολάνου ἡγεμόνα. Καὶ δ; οὐ ἐς στρατηγίαν κράτιστος γενόμενος, ἀγχιεν τε στραπολλὰ ἔτη ἐτελεύτησε, καταλιπὼν ἑαυτοῦ μνησίαν

Φράγγισκος; μὲν οὖν, ὡς οὐ πολλῷ ὕστερον ὁ Μεδιολάνου ἡγεμὼν ἐτελεύτησε νόσῳ, τὸν βίον καταλιπὼν, κατέστη δὲ ἐς διαφορὰν αὐτίκα τοῖς

Notulæ marginales.

(78) Abdnam.

²² In ora, ὁ πῶλιν Μεδόλοκος. ²³ Περγᾶμον Sic etiam R. ²⁴ πολέμων Sic etiam R.

Ὀθενετοῖς, ὠρμημένοις ἐπὶ τὴν τυραννίδα Μεδιο-
 λάνου. Οἱ γὰρ τοὶ Ὀθενετοί, ὡς ἐτελεύτησεν ὁ Φί-
 λιππος, τοῖς τε Μεδιολάνου συντίθεντο, ἐπὶ ἀρι-
 στοκρατίαν παρακαλοῦντες τὴν πόλιν, καὶ τιμο-
 ροῦντες αὐτὴ ἐν τῇ τῆς πολιτείας κατάστασιν. Καί
 τῃ καὶ ἐπὶ χρόνον τινὰ διοικεῖτο ἡ πόλις, αἰρουμένη
 ἀρχῆς τὰς τῶν ἀρίστων σφίσι ἐνότων τῇ πόλει.
 Καὶ ἐστανομάχεται αὐτὴ, ὡς ἐπὶ τὴν ἰσονομίαν τε-
 τραμένη, στρτόν τε ἐπιπέμπουσα. Ἡ μὲν οὖν
 πόλις ἐστὶν, ἣ ἐκώλευεν ἐπὶ τυραννίδα διώκουσα,
 καὶ ἐπεκλιθόντο σφίσι ἡγεμόνα τὸν Φράγγισκον·
 οἱ δὲ ἄλλοι ἐναντιῶντο αὐτοῖς. Οὗτος μὲν οὖν στρα-
 τὸν συναγαίρας, ἤγε σπουδῆν ἐπὶ τοῦ Ὀθενετοῦ,
 ἣ ἐπυρθάνετο αὐτοῦ στρατοπεδευομένου. Ἐπιόν
 δὲ οὖν τῷ στρατῷ ἀγγού τῆς πόλεως, ὡς ἐσταδίου
 ἑκατὸν, ἐπολιόρχει τὴν πόλιν· πραγμάτων τε τὰ
 πρὸς τὴν τυραννίδα ἐπιλαθόμενος, τοῦ ἐπιτηδεῖου
 αὐτῷ συγκατέρχασθαι. Καὶ οὐκ ἐπιτρέπων τῶν
 ἐπιτηδεῖων ὁτιοῦν εἰσεῖναι εἰς τὴν πόλιν, ὥστε πιεζο-
 μένους ἐς ὁμολογίαν αὐτῷ καταστῆναι. Ἐλθεῖν
 μὲν οὖν εὐθὺς ²⁶ τῆς πόλεως, οὐκ ἐποιεῖτο βουλήν,
 ζελοικῶς τὸν δῆμον τῆς πόλεως, μέγιστον δὲ ὄντα
 τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ πολλαπλάσιον τοῦ
 ἑαυτοῦ στρατοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἀρίστον τὰ πολεμικὰ,
 τοῦ στρατοῦ ἀξιόχρεων, καὶ τοῦ ἀπὸ Ὀθενετῶν
 στρατοῦ προσδοκίμου αὐτοῖς παρέσεσθαι ἐπὶ τὸν
 πόλεμον τόνδε. Οὗτος μὲν οὖν αὐτοῦ πρῶτον τὰ
 πρὸς τὴν πόλιν τὴν μὴν ἐποιεῖτο· ὡς δὲ ἐπιδοη-
 θήσονται στρατὸν, τὸν ἀπὸ Ὀθενετῶν, ἐπυρθάνετο
 παρῖναι ἤδη ἀγγού προξενιτιτάμενος, ἀπῆντα ὡς
 εἰς τάχους μακρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως, ἐς πεντακο-
 σίους μάλιστα πη σταδίους, καὶ ἐστρατοπεδεύετο.
 Ἐνταῦθα ἀντεστρατοπεδεύετο καὶ ὁ Ὀθενετῶν
 στρατηγός, Κουδουνίδας δ' ἦν ὄνομα αὐτῷ, καὶ
 περιτρωφωμένος, ἀνέμεινε καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Μεδιο-
 λάνου στρατεύμα, ἐπιδοθῆσεν αὐτῷ, καὶ τότε τὴν
 συμβουλήν ποιήσασθαι. Ἐνθα δὲ ὁ Φράγγισκος, διὰ
 τῶν κατακόπων ὡς ἐπέθετο ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξε-
 λεύσεν τὸν στρατὸν, ἐπιδοθῆσονται τοῖς Ὀθενετοῖς,
 νυκτὸς πυρὰ πολλὰ ἀφάμενος, ἐν τῷ στρατοπέδῳ,
 ὥστε μηδὲν τοιοῦτον ὑπολογίζεσθαι τοῦ πολεμίου,
 καὶ ἐξοπλισάμενος νυκτὸς, ἐλαύνει ὅτι τάχιστα
 σπουδῆ ἐπὶ τὸν Μεδιολάνου στρατὸν, καὶ ἐνταῦθα
 μάχην ποιήσασθαι, καὶ διαφθεῖρας τὸ πλεόν
 τοῦ στρατοῦ, καὶ περιγενόμενος αὐτοῦ, ὥστε
 μηδοτιῶν ὑπολαβῆναι, ὅτι καὶ ἀξίον λόγου,
 πότεκα ἀπελαύνει ὁπίσω ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.
 Καὶ συμβαλὼν τῷ Ὀθενετῶν στρατηγῷ, οὐ πολ-
 λῷ ὕστερον μάχην τε ἐμαχέσαντο ἰσχυράν, καὶ
 ἐς ψυχὴν τριψάμενος, εἰς τε ἑκπέας ἀμφὶ τοὺς
 ἑκακοσχιλίους, καὶ νίκην ἀνέλατο περιφανῆ. Οἱ
 καὶ τὸ πρότερον διέτριβε, καὶ πράξιων διεπράξατο. Καὶ
 εἰσῆει οὐ πολλῷ ὕστερον, εἰρήνην τε ἐποιήσα-
 το, Ναζηραίου τινὸς ἐς τοῦτο παρικινήσαντος. Καὶ τὸν
 παῖδα αὐτοῦ ἐπεμφεν ἐς τοὺς Ὀθενετοῦς, καὶ
 εὐνοίαν ἐνδεικνόμενος διατέλει. Ἄλλα ταῦτα μὲν
 ὕστερον οὐ πολλῷ ἔγενετο.

Τότε ²⁷ δὲ αἱ Ἑλληνες ἐπ' οἴκου ἔγένοντο, Εὐγένειος

Veneti Philippo mortuo, adjugebantur Mediola-
 nonsibus, hortantes et adjuvantes eos, ut aristocra-
 tiam reciperent. Equidem urbs illa aliquandiu ari-
 stocratiam sectabatur, magistratus creans ex opti-
 matibus urbis. Verum cum ad æqualitatem respi-
 ceret, admodum tenuiter res gerebat, si quando
 exercitus aliquo misisset. Quapropter ad tyranni-
 dem civitas inclinavit. Vocant igitur cives ducem
 Franciscum. Quidam reluctabantur. Franciscus
 igitur, conscripto exercitu, quam celerrime profec-
 tus est contra Venetos, in eum locum in quem
 castra sua ponere jam antea animis desideravit.
 Accedens igitur, castra ponit stadiis ab urbe cen-
 tum, eamque obsidet. Cum itaque inhiaret tyran-
 nidi, ut eam sibi pararet, viros elegit idoneos.
 Etiam necessariis suis permittebat ingredi in ur-
 bem, ut oppidanos obsidione pressos ad pacem et ad
 fœdera incitarent. Nolebat tamen quam proxime ad
 urbem copias ducere, timens urbis populum, qui
 maximus est omnium Italie urbium: etiam nu-
 mero suum exercitum superabat. Potuisset quoque
 exercitum validissimum sternere. Expectabatur quo-
 que Venetorum exercitus, qui urbi auxilium veniret.
 Verum Franciscus in his castris, quæ ab initio com-
 muniæ fuerant, mansit: sedulo eaagens, ut inde posset de-
 pelli. Ubi allatum est, exercitum Venetorum appro-
 pinquare, ut urbi supplicium ferret, prior exorrens, oc-
 currit Venetis quam celerrime, et castra locavit sta-
 diis ab Mediolano quinquaginta. Ex adverso castra
 metatus erat Venetorum dux nomine Cudunidas (79),
 qui castra admodum diligenter emuniabat, volens ex-
 spectare ibi exercitum Mediolanensem, ut conjunctis
 copiis prælium inirent. Franciscus ut ex speculatori-
 bus cognovit, Mediolanenses urbe egressos, pergere
 ad Venetos, nocte ignes plurimos in castris faciebat,
 ut nihil eorum quæ instituebat, hostis suspicaretur:
 ardensque suos, citato agmine contendit obviam
 Mediolanensibus. Quos aggressus, prælio gravi-
 ter afflixit, interfectis 159 plurimis, ut pauci ex
 Mediolanensium exercitu superessent. Victoria igitur
 illustri positus, in castra reversus est: nec
 mora, manus conserit cum Venetis, quos prælio
 atroci commisso in fugam egit, captis sexies mille
 equitibus, victoriamque consecutus est insignem.
 Tandem rediit in castra, quæ non multum ab urbe
 locaverat. Nec multo post ingressus urbem, pacem
 pangit, quam suadebat quidam Nazareus sive mo-
 nachus. Deinde filium suum mittens ad Venetos,
 is deinceps placidum se exhibuit. At hæc hæud
 multo post contigere.

πολλῷ δὲ ὕστερον ἐπελαύνων ἐπὶ τὴν πόλιν, ἣ
 πολλῷ ὕστερον, εἰρήνην τε ἐποιήσα-
 το, Ναζηραίου τινὸς ἐς τοῦτο παρικινήσαντος. Καὶ τὸν
 παῖδα αὐτοῦ ἐπεμφεν ἐς τοὺς Ὀθενετοῦς, καὶ
 εὐνοίαν ἐνδεικνόμενος διατέλει. Ἄλλα ταῦτα μὲν
 ὕστερον οὐ πολλῷ ἔγενετο.

Cum Greci domos suas essent reversi, pontifex

Notulae marginales.

(79) Al. *Colleo*. Sigismundus Malatesta. Barpol. *Colleo*. Berghomas. Sabell. Enn. I, lib. v.

²⁶ Al. εὐθὺς. ²⁷ Δφ. sic etiam B.

Eugenius nihil auxilii satis digni, quemadmodum A promiserat, Græcis misit. Proinde a pontifice aver-
 tobantur, eosque pœnitebat concordix quam cum
 eo fecissent. Verum pontifex nihil auxilii Græcis
 tali de causa misit. Nam erat ei²⁸ bellum in Italia
 contra Tyrrhenos propter regionis dissensionem.
 Habens autem exercitum et sumptus ad id bellum,
 necnon genere sibi propinquum ducem, qui patri-
 archas partes agebat, virum prudentem, non cessa-
 bat rem gerere nunc quidem cum Tyrrhenis, nunc
 vero cum Urbini duce. Ea enim tempestate Tyrrhe-
 norum metropolis videbatur stare a partibus Phil-
 ippini Ligurum principis, pro quo fortiter pugna-
 bant. Quapropter resistebant etiam pontifici, qui
 Venetus erat, exortus ex familia Condelmariorum,
 quam petente pontifice senatoria dignitate hono-
 rarunt, videlicet ut ea familia quoque in senatum
 allegeretur. Cum autem bellum inter Venetos Me-
 diolanique ducem Philippum arderet, quædam Ital-
 iæ pars huic, quædam Venetis adhæsit. Hi autem
 principatus sive tyrannides per Italiam dispersæ
 sunt : tyrannis Ferrarix, quæ est de familia Esten-
 sinum, Ariminio Marchiæque præsumt Malatestæ. Huc
 adde tyrannos Urbini, Mantuæ, Mediolani, Romæ,
 Neapolis et Japygiæ. Ut autem Ferrarix, Medio-
 lani et Japygiæ principes se gerant, necnon de Man-
 tuæ dictum est satis, quantum facit ad præsentem
 historiam. De Urbini tyrannis hæc scio. Tyranni
 sive principes Urbini ex antiquissimo genere de-
 scendere videntur, et Malatestæ dicuntur. Multis
 annis Marchiæ imperarunt regentes Ariminum, et
 alias isthic urbes insignes. Hinc progressi duces
 eorum facti sunt, qui in Italia rem judicariam
 tractabant. Etiam Veneti hos sibi duces constitue-
 runt. Postea Tyrrheni eos quoque sibi duces petie-
 runt, et inde ad Mantuæ ducatum emorsere. Nunc
 revertar unde digressus sum, ut scribam de Romano
 pontifice.

Ubi primum pontifex aliquis mortuus fuerit, in
 domum quamdam congregantur cardinales, ac cal-
 culos ferentes eligunt de familia Coloniorum (80)
 et Ursinorum, quos huic muneri idoneos putarint.
 Sunt autem hæ familix longe reliquarum familia-
 rum Romæ et maximæ et potentissimæ. Nunc qui-
 dem favor ad hos, nunc ad illos inclinat. Ple-
 rumque autem cum sententiæ haud congruunt,
 peregrinos neutro propendentes favore pontifices
 designant. Ubi autem suffragia collegerunt, et pon-
 tifex fuerit declaratus, domi cum continent, explo-
 rantes num et reliquis placeat electio. Pontificem
 pronuntiatum insidere jubent sedili foramen ha-
 bent, ut testes ex eo propendentes, aliquis, cui
 hoc muneris injunctum est, tangat, qui appareat
 pontificem virum esse. Nam constat mulierem
 quondam in pontificatum esse subvectam, quia

ὁ ἀρχιερεὺς οὐδὲν λόγου ἄξιον ἔπαρκε παρὰ τοῦς
 Ἕλληνας, τὸ ἐς ἐπικουρίαν φέρον. Αὐτίκα οἱ Ἕλ-
 ληνες ἐτρέποντο, καὶ μετέμελλεν αὐτοῖς καταλυσα-
 μένοις πρὸς τὸν ἀρχιερέα. Οὐκ ἔπαρκε δὲ δι' αἰτίαν
 τήνδε. Πόλεμος τε γὰρ συνήπτο αὐτῷ κατὰ τὴν
 Ἰταλίαν ἐπὶ τοῖς Τυρρηνοῖς ἐπὶ χώρας διαφορᾶ,
 καὶ στρατὸν τε ἔχων καὶ δαπάνην, καὶ στρατηγὸν
 ἐπ' αὐτῷ προσήκοντα ἐς γένος, ἄνδρα ἐλλόγιμον
 πατριάρχην, πολεμῶν ὅτι μὲν τοῖς Τυρρηνοῖς,
 ὅτι δὲ καὶ τῷ Οὐρβίνῳ τῷ μετὰ ταῦτα ἡγεμόνι,
 οὐκ ἔπαύετο²⁹. ἰδοὺκαί τε γὰρ ἡ Τυρρηνῶν μητροπό-
 λις τότε φρονεῖν τὰ τοῦ Λιγύρων ἡγεμόνος Φιλίπ-
 που, καὶ συμμαχεῖν ἐκείνῳ κατὰ τὸ ἰσχυρόν. Δι' ἃ
 δὴ καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα Οὐνετεῶν ὄντα, τοῦ οἴκου
 Κομβουλμαρίων, ὅστις αἰ οἶκον, ἀξιοῦντος τοῦ ἀρ-
 χιερέως, τῆς συγκλήτου ἐποιήσαντο ἀπὸ τοῦδε, καὶ
 ἐξῆστο μετασχεῖν αὐτοῖς. Καὶ διαπολεμούντων γὰρ
 ἀλλήλους³⁰ τῶν τε Οὐνετεῶν καὶ τοῦ Μεδιολάνου
 ἡγεμόνος Φιλίππου, ζύμπασά τε ἡ Ἰταλία διείστη
 πρὸς ἑκατέρους. Εἰσὶ δὲ τυραννίδες ἀνά τὴν Ἰταλίαν
 αἰδε ἡ τῆς Φεβραρίας, οἴκου τῶν Ἑστενίων³¹, καὶ
 οἱ τοῦ Ἀριμίνου, καὶ οἱ τῆς Μάρχης Μαλατεσταῖοι,
 καὶ Οὐρβίνου τύραννοι, καὶ Μαντούης, καὶ Μεδιο-
 λάνου, καὶ Ῥώμης, καὶ Νεαπόλεως, Ἰαπυγίας.
 Τούτων οἱ τῆς Φεβραρίας ὡς ἔχουσιν ἡγεμόνας,
 καὶ Μεδιολάνου, καὶ Ἰαπυγίας, καὶ Μαντούης, ἐλέ-
 χθη, ὡς ἰκανῶς γοῦν ἔχειν, ἐς μείλιαν αὐτῶν τὸν
 λόγον ποιούμενος. Περὶ δὲ τῶν Οὐρβίνου τυράννων
 τοσάδε ἐπίσταμαι. Δοκοῦσι δὲ οἱ Μαλατεσταῖοι γένος
 τε εἶναι παλαιότατον, καὶ ἐς τὴν Μάρχης ἀρχὴν ἐπι-
 πολλά ἔτη διαγενέσθαι, ἡγεμονεύοντες τοῦ τε Ἀρι-
 μίνου καὶ ἄλλων ταύτη πόλεων ἐπιφανῶν ὄθεν θῆ
 καὶ ὤρμημένους, καὶ ἐς στρατηγίας καταστῆναι
 τῶν ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν πρωτακούντων. Γενέσθαι
 δὲ Οὐνετεῶς στρατηγῶς ἐνεσῆθεν, καὶ Τυρρηνῶς,
 καὶ ἐπὶ τὴν τῆς Μαντούης ἀρχὴν παρεληλυθέναι.
 Περὶ δὲ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως ἔρχομαι ἔρων.

Ὡς ἐπειδὴν τελευταίη ὁ ἀρχιερεὺς, συλλέγονται
 εἰ καρδινάλιοι ἐς οἶκόν τινα, καὶ τὰς τε ψήφους δια-
 φερόμενοι, τίθενται τε καὶ αἰρῶνται, ἐν ἃν οἱ τε
 τῆς Κολονίου καὶ Οὐρσινίου καρδινάλιοι, καὶ ἐκ-
 λέγονται σφίσι ἐς εἰρεσίαν τοὺς ἐπιτηδείους. Εἰσὶ
 δὲ αὐταὶ αἱ οἰκίαι μέγισται δὴ τῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ
 μέγιστον δυνάμεναι. Καὶ ἐπὶ τούτους ὅτι μὲν τού-
 τους, ἔτι δὲ ἐκείνους ταλαντεύεσθαι. Συμφέρονται
 δὲ ὡς τὰ πολλά καὶ ἐπὶ ἡλυδας, μηδὲ ἐτέρως ἀπο-
 κλίνοντες, ποιοῦνται ἀρχιερεῖς. Ἐπειδὴν δὲ τὰς
 ψήφους ἐπιλέγωνται, καὶ ἀποδειχθῆ, ἀρχιερέα ἀνα-
 γορεύουσι τε αὐτὸν, οἴκου κατέχοντες, ἐς ἃ ἂν τοῖς
 λοιποῖς συνδύξῃ ἡ αἰρεσίς. Καθίστουσι δὲ ἐπὶ σέμι-
 ποδος ὅπην ἔχοντας, ὥστε καὶ τῶν ὄρχων αὐτοῦ
 ἐπικριμαμένων ἀπεισθαι τινα τῶν προσαχθέντων,
 ὥστε καταφανῆ εἶναι ἄνδρα εἶναι τούτον. Δοκοῦσι
 γὰρ τὸ παλαιὸν γυναῖκα ἐπὶ τὴν Ῥώμης ἀρχιερα-

Notulæ marginales.

(80) Columnensium.

²⁸ Ἐπαύετο. R. ut in c. ²⁹ Ἀλλήλους. R. ut in c. ³⁰ In uno, Ἑστες.

ταίαν ἀφικέσθαι· οὐ γὰρ ἐπιδηλος ἦν, ὅτι καὶ οἱ ἄρρητος σχεδὸν τοὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ξυμπάσης τῆς πρὸς Ἰσπεραν χώρας ἐπιεικῶς ξυρῶνται τὸ γένειον. Ἐγκυον δὲ γενομένην, ὡς εἰς τὴν θυσίαν ἀφικέσθαι, γεννηθεῖσα τε τὸ παιδίον κατὰ τὴν θυσίαν, καὶ φεθῆναι ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Δι' ἃ δὴ ὡστε ἐπιγνώσθαι, καὶ μὴ πάνυ τοὶ ἐνδοιάζειν, ἄπτονται. Καὶ ἀξέμενοι, ἐπιφωνεῖ· Ἄρρητον ἡμῖν ὁ δεσπότης. Τὰ μὲντοι ὀνόματα μεταβάλλουσιν, ὅσα θεῖ' ἄπειροι σφῶν αὐτῶν γινόμενοι, καὶ ἐς πᾶν μεταβολῆς ἀφικόμενοι. Διρρῶνται δὲ καὶ ὀνομασίαι· τὰς ψήφους, ἐπιθεμένοι τὰ τῶν ἀρχιερέων ὀνόματα. Σέβονται δὲ μέγα αὐτὸν οἱ τῆς Ἰταλίας ἡγεμόνες καὶ οἱ πρὸς τὴν λοιπὴν Ἰσπεραν. Καρδιάλιοι δὲ εἰσιν ἀμφὶ τοὺς παντήκοντα. Οἱ γὰρ τοὶ Ἰταλίας ἡγεμόνες, σχεδὸν τοὶ ἐς τὰ δύο ἐπιδηλοῦνται τὰς ἀρχάς, ἐπειδὴν παῖδα δύο γίνονται, τὸ μὲν τῷ παιδί ἐς τὴν ἡγεμονίαν ἐκδίδεται, τὸ δὲ αὐτῷ ἑτέρῳ παιδί, ὡστε μὴ ἀσφορὰν αὐτοῖς ἰγγίνεσθαι, ἐς ἱερωσύνην καταλείπεσθαι. Καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μεγάλην ἔχει αὐτῶν· τὴν ἀξίαν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐπισημαίως ἔχει αὐτῷ σύμπαντας. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ἰωακείμ δὲ τις ἐλλόγιμος τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν σφῶν γενομένων, καὶ ἐπὶ μαντικῆν ἀρκεόμενος, τοῦς τε ἰσομένους ἀρχιερεῖς προσήματινε τριῶν ἢ ἄν ἑκαστος τούτων παριῶν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, βουώσσοιτο ὅτι γίνεσθαι· ἐπειδὴν ἐς τὰ ἔργα καταστή τὰ μαντεύματα αὐτῷ. Καὶ λέγεται μὲν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου καὶ ἕτερον ἄλλα θαύματα· ἀξία. Ἰδιώτην γὰρ ὄντα, καὶ οὐδοτιοῦν ἐπαύοντα ἢ μικρὸν ἢ μέγα σοφίας, πωλοῦν δὲ ὄντα κατὰ τινα μὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὄντων Ναζηραίων, τυχὲν ἐλθόντα ἐς κῆπον. Τῷ δὲ πορευομένῳ ἐπιφανῆναι ἄνερα αὐτῷ τὸ εἶδος κάλλιστος⁸¹. Καὶ ἐπιστάντα οἱ εἰπεῖν, κατέχοντα ἐν ταῖς χερσίν ὕδραλον· Ὁ Ἰωακείμ, λάβε, πῖε τοῦ οἴνου τούτου, κάλλιστος γὰρ ἐστὶ. Τὸν δὲ λαβόντα ἐπιπυῖν τε τοῦ οἴνου ἱκανῶς καὶ ἐμφορηθῆναι. Ὁς δὲ ἱκανῶς ἔχειν αὐτῷ εἰρηται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐπειπυῖν αὐτῷ τὸν ἄνερα· Ὁ Ἰωακείμ, εἰ τὸ πᾶν ἐπιπυῖν τοῦ οἴνου, τὸ πᾶν ἤβει ἐπιεικῶς. Ἐντεῦθεν τοῖς σοφωτάτοις καταστήναι τὰ ἐς δέξινα, καὶ δαιμονίον τινα τὴν σοφίαν ἐπιφαίνεσθαι. Ἐντεῦθεν δὲ ὠρμημένον ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχιερατείας ἡγεμονίαν, προσημᾶναι μεγάλ' ἄλλα ἐπέμνα ὁτακῶν ἀποσημασιζάμενο, ὡστε καταφανῆ γίνεσθαι, ἐπειδὴν ἐς ἔργον ἐκβῆ. Οἷα μὲντοι προσήματα· καν, ἔξεστιν ἀπανταχῆ περιόντων τῶν σημείων αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν τυράνων, οὐ πάνυ τοὶ μεγάλων ὄντων, καὶ ὑπ' αὐτῶν ταττομένων τὸν Μεδιολάνου ἡγεμόνα, ἢ δὴ καὶ οἱ τῆς Σικελίας καὶ Καλαβρίας, καὶ Ἰαπυρίας, καὶ τῆς ἄλλης χώρας τῆς κατὰ τὴνδε τὴν χώραν, ὑπὸ τῷ Παρθενόπας βασιλεῖ ταττονται, οὐδὲν δέον ἐπιμνησθῆναι περὶ αὐτῶν, παρήτω. Πολιτεῖαι δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν

A sexus ignorabatur. Nam Italiae occidentales pene omnes barbatae radunt. Cum autem illa mulier gravis esset facta, et ad festum sive sacrificium prodisset, peperit infantem inter sacrificium, in conspectu universi populi. Quapropter ne decipiantur iterum, sed rem cognoscant neque ambigant, pontificis creati virilia tangunt. Et is qui tangit, exclamat: Mas nobis dominus est. Nomina autem post electionem illico commutant, quasi jam divinatoris quam antea sint naturae, et planissime mutati. Calculi autem, quos ponunt, nomina pontificum inscripta tenent. Pontificem plurimum honorant Italiae principes et reliqui occidentales populi. Cardinales sunt numero circiter quinquaginta. Nam Italiae principes plerumque dividentes principatus suos in partes duas, si habuerint filios, partem unam filio uni, alteram vero filio alteri attribunt ad sacerdotium, ne discordiae et controversiae inter ipsos super hereditate exoriantur. Hinc plurimum honoris consequuntur apud Romanum pontificem: etiam pontificem omnes charum habent plurimumque venerantur. De pontificibus quidem Joachim abbas, vir vaticinandi peritus, inter doctos Italiae connumeratus, praedixit multa, quomodo singuli ad pontificatum essent perventuri, et in eo victuri. Et quemadmodum vaticinatus est, ita accidit. Etiam alia miraculo digna de hoc viro commemorantur. Nam cum esset idiota, nec vel modicam eruditionis haberet, janitor in quodam Italiae monasterio (81) Nazarenorum sive monachorum fuit; et quondam in hortum egresso apparuit vir forma pulcherrimus, qui assistens ad Joachim, manumque amphoram tenens, inquit: Joachim, cape, **161** bibe vinum hoc: est enim optimum. Qui dicto audiens, bibit ad satietatem usque, amphoramque reddidit, inquiens se satis bibisse. Cui vir respondit: O Joachim, si totum hausisses vinum, nulla te scientia fugisset. Deinde in colloquium et disputationem veniens cum viris ea tempestate doctissimis, plane divinus quantum ad scientiam attinet, apparuit. Hinc factus abbas etiam de pontificatus dignitate magna quaedam vaticinatus est futura: quae omnia tandem eventus confirmavit. Nam quaecumque praedixit, evenisse constat, licet ubique miracula ejus per Italiam obvia sint. De Italiae principibus non admodum magnis existentibus et pontifici subjectis, simul cum Mediolani duce, necnon de regionis principibus, qui subditi sunt Parthenopes regi, disserere, quoniam non est operae pretium, omittam. Politiae autem quae ad Italiam spectant, sunt: Venetorum urbs, Bononia, et omnes Taracoenenses urbes, quae Florentiam sequuntur, et eandem cum ipsa reipublicae

Notulae marginales.

(81) Florisci.

⁸¹ *Locuna in R.* ⁸² *Κάλλιστος. Sic etiam R.*

formam tenent. Huc abde et Januensium urbem. Sed de his supra commemoravimus. Ili sunt totius Italiae, quos habet, principatus, interdum Venetis, interdum vero Mediolani principi auxilium serentios. Revertor nunc eo, unde digressus sum.

μονίαι, ὅτι μὲν πρὸς τοὺς Οὐνετοὺς, ἐπὶ δὲ καὶ πρὸς τὸν Μεδιολάνου τύραννον, τὴν συμμαχίαν ποιοῦμεναι. Ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον.

Græci in patriam suam reversi, mittentes legatos ad regem Amuratem, orabant pacem, volentes cum ipso foedus pangere. Nec multo post Constantinus proficiscitur in Peloponnesum, fratremque ad regni successionem hortatur: atque inde navigare instituit Byzantium. Cum autem appulisset in Lemnum, Lesbi ducis filiam uxorem duxit. Eo tempore Mechemetis classis advenit, Constantinumque Gorzini (82), quæ Lemni urbs est, obsedit. Mechemetes autem exponens copias navales in terram, insulam magna populatione ingressus est, regisque fratrem obsidione viginti septem dierum pressit. Sternens autem murum bombardis, non potuit suos impellere, ut in urbem vellet irrumpere. Cum ea urbe potiri non posset, classem abducens, domum reversus est. Constantinus cum venisset Byzantium, et rex sententiam suam declararet, jussus est redire in Peloponnesum. Ipsum autem et fratrem Theodorum oportebat relinquentes Peloponnesum, abire Byzantium. De his quidem hactenus. Frater horum junior, nomine Demetrius, inimicitias suscepit cum fratre imperatore Græcorum, a quo maxima regionis spoliabatur parte. Cum multis ultro citroque actis nihil æqui impetrare posset, legatos, odio fraterno impulsus, ad Amuratem misit: a quo accipiens exercitum, 162 profectus est Byzantium, urbemque obsidione circumdedit. Nec multo post sibi conciliavit Asanem generum suum, cujus auctoritas et potentia Byzantii maxima erat. Is Demetrium adjuvare videbatur, si quo modo regnum acquirere posset. Tandem cum obsidendo nihil efficeret, exercitum dimisit. Deinde haud multo tempore interjecto, cum legationem ire jussisset ad fratrem regem, Byzantium venit: nec admodum multo post captus est a rege Joanne una cum uxoris suæ fratre. Cum autem separatus ab uxoris fratre in carcere asservaretur, suadente Asane, noctu e carcere profugit Galatiam, urbem e regione Byzantii sitam. Postea legatis missis pacem assecutus est, et rediit ad Euxini maris principatum. Etiam uxoris frater vinculis ab rege exemptus est.

Rex foedere inito cum Amurate Mechemetis filio, haud cessabat consilia agere cum Eugenio Romano pontifice, mittens ad hunc legationem: necnon

τελοῦσαι εἰσιν ἢ τε Οὐνετων πόλεις, καὶ ἡ Βοωνία, καὶ αἱ Ταρακονικαὶ πόλεις, ὅσαι τέ εἰσι, καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται, ἐπιμένει τῇ Φλωρεντίᾳ, καὶ κατὰ ταυτὰ διοικούμεναι, καὶ ἡ τῶν Ἰουλιων πόλις. Αὗται μὲν οὖν σχεδὸν αἱ τῆς Ἰταλλίας ἡγενοῦμεναι.

Ἕλληνας μὲν, ὡς ἐκ' οἴκου ἐκομίζοντο, τῷ τε βασιλεὶ Ἀμουράτῃ πρέσβεις πέμποντες, ἤξιον τε αὐτῷ εἰρήνην ποιῆσθαι, καὶ ἐμπεδῶσαι αὐτῷ τὰς σπονδὰς. Συνέθη δὲ οὐ πολλῶ ὕστερον τὸν μὲν τοῖς Κωνσταντίνον τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφικόμενον, παρακαλῶν τὸν ἀδελφὸν ἐπὶ τὴν τῆς βασιλείας διαδοχὴν, καὶ ἀπασπασμένου ὠρμηθῆσαι μὲν αὐτὸν ἐπὶ Βυζάντιον πλέοντα γενόμενον δὲ ἐν Ἀθήνῃ, ὡς ἔγχετο τοῦ Λέσθου ἡγεμόνος θυγατέρα, ἐπικληῦσαι τε αὐτῷ τοῦ βασιλέως στόλον Μεχμέτην, καὶ πολιορκῆσαι αὐτὸν ἐν Κοζίνῳ τῆς Ἀθήνων πόλεως οὐκ ἐπὶ τῆς ἀφ' αὐτῶν τῶν δὲ Ἀχμάτων ἀποδάντα ἐς τὴν νῆσον, καὶ ἐπιδρομόντα πολιορκεῖν τὸν βασιλέως ἀδελφὸν ἐπὶ ἡμέρας ἑκτὰ καὶ εἴκοσι, καὶ καταβαλόντα τὸ τεῖχος τηλεβόλοις, οὐκ ἠδυνήθη βιάσασθαι, ὥστε εἰσελθεῖν ἐς τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ, ὡς οὐκ ἠδύνατο ἐξιλεῖν, ἀπέπλει ἐκ' οἴκου. Ὁ μὲντοι Κωνσταντίνος γενόμενος ἐπὶ Βυζάντιον, καὶ γνώμῃ ἀποδεικνυμένου τοῦ βασιλέως, ὥστε ἀφικέσθαι αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν, αὐθις ἐπὶ Πελοπόννησον ἔλθειν τε αὐτὸν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον οἴχεσθαι, καταλιπόντα τε τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀπὸντα ἐς Βυζάντιον. Τούτοις μὲν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο. Ὁ δὲ νεώτερος τούτων ἀδελφός, Δημήτριος, ἐς διαφορὰν τῷ βασιλεὶ ἀφικόμενος, ἀφελόμενος αὐτοῦ τὰ πλεῖστα τῆς χώρας, ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν δεόντων προσεχώρει πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ διαπρεσβευσάμενος πρὸς βασιλέα Ἀμουράτην, καὶ ξυμπαλαθῶν παρ' αὐτοῦ στρατεύματα, ἐπέλασε τε καὶ ἐπολιόρκει Βυζάντιον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τοῦ Ἀσάνεω θυγατρὸς ἀνδρὸς μέγα δυναμένου ἐν Βυζαντίῳ, καὶ δοκούοντος συμπράξιν αὐτῷ, τὰ πρὸς τὴν βασιλείαν, ὡς οὐδὲν ἠνυετο αὐτῷ, ἀπεχώρει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ διαπρεσβευσάμενος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βασιλέα ἤκε τε ἐς Βυζάντιον, καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον ἔδωκε αὐτὸς τε καὶ ὁ τῆς γυναικὸς ἀδελφός ὑπὸ βασιλείᾳ Ἕλλήνων Ἰωάννου. Καὶ ἐν φυλακῇ χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων ὄντες τούτων ὄπισθεμένου τοῦ Ἀσάνεω, ἀπέδρα τε νυκτὸς ἐς τὴν καταντικρὺ πόλιν τὴν Γαλατίην. Καὶ διαπρεσβευσάμενος, ἐτυχέ τε εἰρήνης, καὶ ἐς τὴν ἀρχὴν αὐθις τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἀφίκετο, καὶ ὁ γυναικὸς ἀδελφός αὐτοῦ ἀπελύθη ὑπὸ βασιλείᾳ.

Ὁ μὲντοι βασιλεὺς τὰς τε σπονδὰς ἐμπεδῶσας, πρὸς Ἀμουράτην τὸν Μεχμέτῳ οὐδὲν μεῖοι ἤτεον ἔκραςσε πρὸς τὸν Εὐγένειον τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα

Notulae marginales.

(82) Gortynæ.

⁸² Superscriptum in uno, Τυρρηνικαί. ⁸³ Μεχμέτῳ. R. στόλον Μεχμέτῳ. ⁸⁴ Κοζίνῳ. In al. ut c. ⁸⁵ Μεχμέτῳ. R. Ἀχμάτῳ. ⁸⁶ In uno, καταλιπόντα., εἰ ἀπὸντα. In al. ut c. ⁸⁷ In ora, R. τῆς ἀρχῆς.

⁸⁸ Συμπράξι. R. ut in c.

διακροσθευόμενος⁸⁰, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Παύ-
 λον Ααδ:σάιον, νηυσὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν καταστάν-
 τε. Ἐνήγε δὲ αὐτὸν δτι μάλιστα Γεώργιος Βούκο,
 ἰσπερρημένο: τῆς ἀρχῆς, καὶ χρήματα μεγάλα ἐς
 τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ξυμβαλλόμενος. Δοκεῖ μέν-
 ται καὶ Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης τότε μέγα δυνάμενος,
 καὶ δόξαν ἀποφειόμενος, ἐς τὰς κατὰ Τούρκων
 στρατηγίας αὐτῷ ἀναγκῶναι εὐμάλα βασιλέα Παύ-
 λον, ἐπὶ Ἀμουράτην τὴν Μεχμίττω στρατεύεσθαι.
 Ἐνταῦθα συλλέξας στρατὸν μέγιστον, συμπαραλα-
 βῶν καὶ Δρακούλην τῶν Δακῶν ἡγεμόνα, Γεώργιον
 δ' αὖ τῶν Τριβαλλῶν, ἡγεμόνα τῆς ἰδοῦ γενόμενος.
 Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἰστρον διαδάντες, ἐς τὴν τοῦ βασιλέως
 χώραν ἐγένοντο, ἐνταῦθα πλνδ τι ἀν ἐμποδῶν γένοι-
 το αὐτοῖς, θυλούμενοι ἰπορεύοντο. Καὶ τὰς τε κώ-
 μα:, καὶ Σοφίαν πόλιν εὐδαίμονα, ἐμπικρῶντες
 ἴδθον. Ἀμουράτης μέντοι ὡ: ἐπυθάνετο τοῖς
 Παίονας ἐπιναί μεγάλη χειρὶ, σύμπαντας τοὺς τῆς
 Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης στρατοὺς συναγαίρας, ἐπήγε
 τε αὐτοῖς ἀμα ὡ: συμβολῆν ποιησόμενος. Ἐπεὶ τε
 ἦ: Βασιλιζαν⁸¹ καλουμένην γῶραν κατέλαβεν
 αὐτοῦς τοὺς Παίονας στρατοπεδευσμένους, καὶ
 Ἀμουράτης μὲν καὶ κριτερον στρατεύμα ἐπιπέμ-
 φας, ἐπέλιεν, ὥστε φυλάττειν τὴν Παίωνων στρα-
 τὸν, ὅποι γένοιτο, διασημῆναι αὐτῷ, καὶ τὸ τε στα-
 τὸν τοῦ θρους τῆς βασιλικῆς, δένδροις φραζεμένους,
 διακαλύσειν περιβῆσαι. Οἱ μὲν οὕτω ἐποίησαν, καὶ
 φραζόμενοι ἐπιερίωντο κολύειν. Καὶ πη καὶ ἐπει-
 ρῶντο οἱ Παίονες περιεναί εἰσω ἐπὶ τὴν θράκην
 Ἀμουράτης δὲ ἐς τὸ θρος, τὸ καθήμενον ἐπὶ τὰ
 στενὰ τῆς ἰδοῦ ἰσπερπεδεύετο, ἐνταῦθα συλλέξας
 τοὺς ἀρίστους αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς δοκούοντας
 ἐν στρατηγίαις γενέσθαι περιεφήμου. Ἦσαν δ' οὗτοι
 Ἰσαὶ τε ὁ τοῦ Βρενέζω, Τουραχάνης ὁ Μεταλλίας
 ὑπαρχος, Κομουλίης, Χασίμης, ἑτῆς Εὐρώπης στρα-
 τηγῆς, καὶ Ἰσαάκης, ὁ τῶν Σκοπίων ὑπαρχος. Ἀφικ-
 νησάντων δὲ αὐτῶν καὶ παρακαθημένων, ἔλεγε τοιαῦτα
 Ἀνθρ:ς Μουσουλμάνοι⁸², ὁ: ἐς ἑρᾶτε οἷα ἀνάγκης
 ἀρῆται τὰ πράγματα ἡμῶν. Παίονες γὰρ οἷα ἐκ-
 στρατεύονται, καὶ τοὺς Δακούς καὶ Τριβαλλῶν
 ἡγεμόνας παραλαβόντες, στρατεύονται καθ' ἡμῶν.
 Νῦν ὥρα ἔστιν, εἴ τι ἀγαθὸν τις ἐπινοεῖ, ὅπως κρα-
 τῆσαι τόνδε τὸν πόλεμον, τιθέμενοι⁸³ εὐ γένοιτο ἡμῖν
 φράζειν ἐν τῷ παρόντι. Ἐμοὶ γὰρ πολεμητῆα τε εἶ-
 ναι ἡμῖν, καὶ μάχην ὅτι τάχιστα ποιέσθαι, συμ-
 βῆλλοντας καὶ πολεμίας. Αἰρήσειν γὰρ οἶμαι ἡμῶν
 τοῦδε, ἀλίγου τε ὄντα: ἐς τὸν ἀριθμόν. Νῦν δὲ δο-
 κῆ μοι ἐμῶσι ἰόντας τὴν μάχην ποιέσθαι, καὶ μὴ
 δεμῆλλειν. Ταῦτα εἰπόντες τοῦ Ἀμουράττω, Χασί-
 μης ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγῆς, ἰσπερῶν ἐς μά-
 χην, ἔλεξε τοιαῦτα. Ὁ βασιλεῦ, οὐκ ἔστιν ἔστις οὐκ
 ἰσπερῶνται τόνδε τὸν λόγον, ὡ: βασιλεῖ τε προσή-
 κων μεγάλῃ, καὶ Ὀ:ουμανιῇ, ὅς τοις πολεμίας
 εἶδεν ἐπιέμενος, ἀνδράσι τε ὡ: οὐ ἀξιοί:, καὶ τὴν

ad Pannonum regem Vladislavum, qui nuper admo-
 dum ad regni gubernacula accesserat. Inclabat
 eum vel in primis ad ista consilia Georgius Bucus,
 qui regno sive principatu suo deturbatus, mag-
 nam pecuniæ vim in eam expeditionem conferebat.
 Videtur etiam Joannes Choniates sive Huniades ea
 tempestate plurimum potentia pollens, et militari
 gloria excellens, quia feliciter adversus Turcos præ-
 liari consueverat, instigasse Pannonum regem ut
 arma contra Armuratum Mechemetis filium caperet.
 Comparavit itaque quam potuit exercitum maximum:
 et in belli societatem adhibuit Draculem Dacorum
 principem et Triballorum principem Georgium, qui
 itineris dux erat. Postquam autem trajecto Istro, in
 regis regionem ventum est, quocumque se vertissent,
 omnia in dittonem acceperunt, vicos incendebant,
 etiam Sophiæ (85) urbi ignem injicientes, omnia fæde
 diripiebant. Amurates ut accepit Pannonnes magna
 manu accedere populahundos, universos Asiæ et
 Europæ exercitus contrahens, obviam, ut qui ex
 acie esset dimicaturus, hosti procedebat. Amura-
 tes ut venit in regionem quæ Basiliza (84) vocatur,
 Pannonnes in ea castra posuisse deprehendit.
 Premisit quoque suorum manum laud exiguam,
 quos iussit observare Pannonum exercitum, et
 explorare ubi se teneat, et deinde explorata ad se
 referre. Iisdem præcepit ut montis angustias, quæ
 in regis regione sunt, præoccuparent, et arboribus
 cæsis eas obstruerent, quominus hostes eas supe-
 rare possent. Qui iussa facientes, strenue hostem
 aditu prohibebant. **163** Et sane Pannonnes cona-
 bantur irrupere per Thraciam. Verum Amurates
 castra locaverat in montem qui pertingit usque ad
 prædictas angustias, et congregavit optimates suos,
 quorum gloria in re militari erat maxima, Thezetem
 [al. Jessen] Brenezis filium, Turachanem Thessalia
 præfectum, Cumulien, Chasanem Europæ ducem
 (qui et Bassa Europæus, et Romania: Bassa) et Scopi-
 um principem Isaac. Hos, cum exciti voce præconis
 venissent et consedisissent, in hunc modum allocutus
 est: Viri Musulmani, videtis in quam necessitatem
 res nostræ devenerint. Pannonnes enim hi, adhi-
 bitis Dacis et Triballis, contra nos bellum movent.
 Nunc tempus est, si quis quid novit quod belli
 victoriam largiatur, exponere, nec id nos in præ-
 sentiarum celare. Mihi enim, ut sententiam meam
 proferam, pugnandum esse videtur: et omni mora
 posita, quam celerrime prælium inire. Nam facile
 nos victoria potituros arbitror, cum hostes nobis
 numero sint pauciores. Sic igitur agendum censeo:
 videlicet ut continuo arma arripiamus, manusque
 cum hoste consererere nihil cunctemur. Cum rex
 dicendi in hunc modum finem fecisset, Chasanem
 Europæ dux, quo magis regem ad capessendum

Notulæ marginales.

(85) Quæ nunc Scopia. Vide Boufin. Dec. 5.

(84) Ad flumen Statitzam, Boufin.

⁸⁰ Διακροσθευόμενος. ⁸¹ R. Βασιλιζαν ΑΙ ut e.⁸² In οια, ἦτοι ὁρθόδοξοι. ⁸³ Τιθεμένους. Sic

prælium accenderet, hujuscemodi orationem habuit : O rex, non est, qui non laudibus vehat orationem tuam, quam modo in medium adduxisti. Est enim rege magno et Otomanide digna, qui hostibus vilissimis nihil sit cessurus, verum regionem suam servare summa ope conetur. Nisi enim pugnare instituerimus, fortitudo nostra peribit, impedita timore regis : hostibus vero fortitudo crescit, eorumque res usque incrementa sumunt. Ex mora vereor ut nihil utilitatis, verum plurimum periculi capiamus. Etiam proxima pugnae mora, quæ mihi admodum displicuit, cum decerneretur ut montis angustiarum arboribus cæsis clauderentur, nonnihil incommodi nobis attulit, dum nos timore percussos prælio abstinere hostes crederent. Talis fama nequaquam per nostrum exercitum est spargenda : nec volo ut timiditatis ullo modo ab hoste argui possimus : verum censeo confestim prælium esse occipiendum, et præliando regionem defendendam : hostine cedamus quæso ? etiam ipse prælium capesse, si hostium populationes ulcisci velis. Sin autem ipse discrimen subire nolueris, tu hic sede : ego eos victos dabo, et sic affligam, ut nec Pannonæ, nec Occidentales alii in posterum te bello lacrasse ausint. Hæc dixit Chasanes Mazalis filius. Tacentibus autem reliquis, ut qui 164 non auderent contrariam regi sententiam proferre, metu subacti, Turachanes Thessaliæ dux in hunc modum locutus est : Oportet quidem, o rex, singulos quid sentiant nihil tuam sententiam reveritos dicere : et tanto magis, quanto majora pericula ostentare res videntur. Multo igitur magis æquum est, ut nos quæ sapimus, in præsentem exponamus dominæ nostræ, in primis, cum etiam nos idem periculum attingat. Ego sane tua volueri similia esse assevero. Si volueri aliam unam ademeris, haud poteris ea ad quamcunque aliam rem commode uti, si quando necessitas postularet : sin et alteram abstuleris, corpus solum relinquis, nec amplius volare, verum tantum incedere noverit. Quid igitur faciet avis, si ad victum quærendum, aut ad aliud quidpiam convertitur ? Huic similitudini res tuas confero. Januas corpus esse autumo, et in his refugium et receptaculum relinqui nobis tutissimum. Asiæ exercitum a se assimilo, similiter et Europæ exercitum. Si prælium auspiciati fuerimus, neuter exercitus ad prælii finem stabit. Asianus enim exercitus refugiet dimicare cum armatis et hastatis. Europæ exercitus quidem prælium non detrectabit : verum si viderit abire Asianum exercitum, nec ipse ad prælii finem manebit, sed sibi fuga consulat. Reliqui igitur tibi soli erunt januæ milites et peregrini. Nequeo itaque conjicere quo pacto præsentibus commode utaris, cum præliando nihil efficere possis. Sed enim meum consilium depromam. Censeo pugnandum

Α τε χώραν ἀνασώζειν περιεῖ. Ἦν δὲ μὴ μαχώμεθα, ἡμῖν τε τὰ φρονήματα ἀπόλλυται, ἐγκαθ'στάμενα ὑπὸ δέους τοῦ βασιλέως, καὶ τοῖς πολεμίοις ἐβλώμενεστερα γίνεται. Καὶ δέδοικα, μὴ ἐς τοῦναντίον ἢ δοκεῖ ἡμῖν ὠφέλεια ἔσεσθαι, περιστῆ ἡ ἐς τὴν μάχην ἀναβολή. Καὶ ἔμοι τε οὐκ ἀνάσχετόν ἐστι μοι τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, τὴν τε εἰσόδον φράττεσθαι, ὡς δεδιότων ἡμῶν, καὶ ταύτην ἡμῶν τῶ στρατῶ τὴν ἔνοϊαν ἐμβάλεϊν. Ἄλλ' εὐθὺ ἐχρῆν ἰόντας εὐθὺς ἀνακινδυνεύειν συμβάλλοντας, καὶ ταῦτῃ περιωμένους σώζειν τὴν χώραν, μὴδὲν ὀφείσθαι τοῖς πολεμίοις. Εἰ βούλει αὐτός, ὦ βασιλεῦ, τοῦσδε τοῦς τὴν σὴν χώραν δηώσαντας τιμωρεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς κάθησο ἐνταῦθα· ἐγὼ δὲ τε αὐτὸς τοῦσδε σοὶ παραστήσω· ὥστε μῆτε αὐτοῦς, μῆτε τοῦς λοιποῦς τοῦς πρὸς ἐσπέραν, ἐθελῆσαι ποτε ἐναντία σοὶ ἐπιέναι. Ταῦτα μὲν Χασίμης ὁ Μαζάνεως παῖς ἔλεγε· αἰσιπῶντων δὲ τῶν ἄλλων, καὶ οὐ τοῖσδε τῶν ἐναντίων γνώμην τοῦ βασιλέως ἀποδείκνυσθαι. Τουραχάνης ὁ Θεσσαλίας ὑπαρχος ἔλεξε τοιάδε· Χρὴ μὲν, ὦ βασιλεῦ, ὅτι ἐφρονῶν τυγχάνει ἕκαστος, τὰ πᾶ μὴδὲν τι ὑπολογίζομενος λέγειν, καὶ ὅση δὴ καὶ μεῖζον τὸν κίνδυνον παρέχεται τὰ ἐνεστώτα. Καὶ ἐπιτίθειος ἦν τυγχάνῃ ὢν, ἀνάγκη ἐπειδὴν τις αὐτῶ κίνδυνος ἐπιστῆ, φράζειν, ὅτι φρονεῖ ἕκαστος. Πολλῶ δ' ἂν ἐτι μᾶλλον καὶ δεσπότη χρεῶν ἀποδείκνυσθαι, ὅτι ἂν ἡμῶν ἕκαστος γινώσκῃ ἐς τὰ παρόντα, ὅση τε καὶ κοινὸς ἐφ' ἡμᾶς ἀφικνεῖται ὁ κίνδυνος. Ἐγὼ γάρ, ὦ βασιλεῦ, διοικῆμ' ἐστίν, ἂν τὰ πράγματα ἦν. Ἦν δὲ τῶν περὶ ἡμῶν μίαν ἀφίλη, κακῶς μὲν δουθήσεται χρῆσθαι αὐτῇ ἐς ὅτι ἂν γένοιτο χρεῖα. Ἦν δὲ καὶ τὴν ἑτέραν ἀφελόμενος, καταλίπῃς τὸ σῶμα αὐτῆς μόνον, ἵστασθαι μὲν τοὶ οὐκ ἂν ἐτι ἔχοι, πορεύεσθαι δὲ μόνον καταλίποιτ' ἂν αὐτῇ. Πῶς δ' ἂν αὐτῇ δὲ χρῆσαιτο ἐτι τοῦ λοιποῦ ἦν τε ἐπὶ τροπῆν ἐθελῆσῃ ἰέναι, ἦν τε ἄλλο τι χρῆσθαι οἱ ἐς τὰ παρόντα αὐτῇ ; Τοῦτο δ' ἂν λέγοιμι καὶ ἐπὶ σοῦ. Τὰς τε γὰρ θύρας σῶμά φημι εἶναι, καὶ βεβαιωτάτην ἡμῖν ὑπολείπεισθαι ὑποδοχὴν ἐνταῦθα· τὸ δὲ Ἀσίας στρατεύμα πτέρυγι τε εἰκάζω· ὡσαύτως καὶ τὸ Εὐρώπης. Μαχομένοις μὲν οὐδ' ἕτερα ὑποστήναι ἐς τέλος εἶναι ἀγῶνα ἐθελῆσουσιν. Ἄλλ' ἡ μὲν Ἀσία οὐδὲ εἰς χεῖρας ἀφίξεται τοῦτοίς, δορυφόροις τε οὐσι καὶ ὠπλισμένοις αὐτοῖς τε· τὸ δὲ τῆς Εὐρώπης μάχεσθαι μὲν ἐθελῆσει, ἀκίοντος δὲ τοῦ Ἀσιανοῦ, μόνον ὑπολείπομενον, οὐκ ἐτι ἐπιμένει τέλος, ἀλλὰ φευξέται καὶ αὐτὸ ὅποι ἂν δύναίτο σώζεσθαι. Ὑπολείπονται δὲ σοὶ αἱ οὖραι καὶ οἱ νεφελῆδες, καὶ οὐκ ἔχω συμβαλεῖσθαι, ὅπως ἂν σώσῃ σαυτῆ ἐπιτηδείως χρῆσθαι ἐς τὰ παρόντα, ἢ ἀμύνεσθαι μόνον, οὐδὲν τοὶ διαπραττόμενον. Ἄλλὰ δοκεῖ μὲν ἔμοι συμβολῆν μὲν μὴ ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἀναχωροῦντας ἐς τοῦπίσω ἔσεσθαι ἐπὶ ὅτι ἂν ἡμῖν ἐμποδῶν γίγνηται. Καὶ τοῦτο ποιεῖν ἐς ὅτι ἂν αὐτοὶ λιμῶν πιεζόμενοι τὰ μάλιστα τὰ ἐμπάλιν γίνωνται, καὶ οὕτω χαλεπῶς

Notulæ marginales.

²⁶ Ἀνάσχοι τοῦ τὴν ἄ. *Al. ut c.* ²⁷ *Locus corruptus; sic etiam in uno, in al. lacuna est.* ²⁸ Γίνεσθαι. *R. ut in c.*

ἔχουσιν ἐπιτιθεσθαι κατὰ δύναμιν. Καὶ ἔσται δὴ τότε χρῆσθαι τοῦτοις ὅτι ἂν βουλοίμεθα. Ταύτη τῆ γνώμῃ, ὡς ἰδοῦμαι τε ἐμείνων τῆς προτέρας εἶναι, ἐπιθενοὶ καὶ οἱ λοιποὶ παρόντες τότε ἐς τὴν βουλὴν. **A** persequerint. Cedentes deinde persequemur, et in hunc modum cum hostibus juxta animi sententiam agere poterimus. Huic sententiæ, quæ prædicta melior et tutior erat, etiam reliqui qui præsto erant, calculum addidere.

Ἰσοὶ δὲ ὁ Βρανέζω εἰλεξε τοιάδε· Ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ βασιλεῦ, μὴδὲν ἂν ἡμῖν ἐπιτιθήσῃ. Ἦν τε γὰρ περιγενότο πολεμίων, οὐκ ἐνορῶ, ὅτι ἂν γένοιτό σοι θραύς ἀπὸ τούτου. Καὶ γὰρ τοὶ Παιαζήτης ὁ Χαίλων ὁδὸς κάππος ἐτρέφετο μὲν τοὺς Καλτοὺς τε Παζίονας· οὐ μόντοι γε θραύς αὐτῷ ξυνέθη γε ἀπὸ τούτου. Ἄλλ' ἐς τὴν χώραν ἀποχωροῦντες τὴν σφετέραν, σφᾶς τε αὐτοὺς ἔσωσαν αὐτίκα ἴοντες καὶ τὴν χώραν διεύωσαν. Ἦν δὲ τοῦναντίον συμβῆ, ἀκαίριον λέγειν, οἷς ξυμβῆσεται χαλεπὰ ἀπὸ τούτου. Ἄμεινον δὲ πάντα αἰρεῖσθαι τὰ ἀσφαλῆ αὐτῶν ἑαυτοῦ ἕκαστον, ἀφ' ὧν ἀποθήσεται αὐτῷ, μηδὲν τι καταβλήναι, ἠετιθῆναι μὲν μηδαμῶς, περιγενέσθαι δὲ τῷ ἐναντίῳ, ἢν μὴ παρὰ γνώμην ἔξῃ αὐτῷ τὰ ἔργα. Δύο δὲ αἰρέσεων, τῆς τε ἐπισηλοῦς εὐσεύς ἡμῖν, καὶ τῆς δεδιότης βουλευόμεθα, καὶ τῆς ἀσφαλεστέρας, πολλῶν ταύτης αἰρεῖσθαι χρὴ τὴν ἀσφαλῆ μᾶλλον· καὶ ἢ ὁ νοῦς ἔχοι, ταύτη μᾶλλον ἢ ἄλλη πᾶσι λογίζεσθαι. Ἐμοὶ δὲ ὑποχωρήσαι μὲν τοῖς ἐναντίοις οὐτε σοί, ὦ βασιλεῦ, πρόπον ἔστιν, οὐτ' ἂν αὐτῶς συμβουλεύσαιμι· φεύγειν γὰρ ἂν βόξαιμεν, καὶ ἐκείνοις μὲν ἐς τὸ βέλτερον παρίσταται· ἡμῖν δὲ ἐς τοῦναντίον, οὐδ' ἂν ἐπισηεῖν ἐτι, οἶμαι, δυναίμεθα τοὺς τε Ἀσιανούς, καὶ τὸν περὶν ἂν ἔχομεν, ἀλλὰ μάχεσθαι μὲν μηκέτι, φραξαμένους ἐτι βέλτερον ἐπιμένειν, ἄχρῃ οὐ ἐς ἀνάγκην ἀφικνῶνται ὑποχωρεῖν⁷⁷. ἀποχωροῦσι δὲ ἐπιτιθεσθαι αὐτίκα ἂν τοῖς ἰππεῦσιν ἰποκίνοισι, καὶ βλάπτειν ὅτι ἂν δυναίμεθα. Ταύτη τῆ γνώμῃ ἔπει τῆς προτέρας ἀμείνων συντιθεσθαι ἔρασαν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν τότε παρόντων, ἰνταῦθα ἰδοῦμαι, μήτε συμβολὴν ποιησθαι, μήτε ἀποχωρεῖν, τρίθειν δὲ τὸν χρόνον αὐτοῦ ἐπιμένοντας, καὶ ἀποχωροῦσι τοῖς πολεμίοις ἐπιτιθεσθαι τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα ἐπιπέμποντας, καὶ τὴν τε εἰσοδὸν φυλάττειν, ὡς δεδύνηται· καὶ μάλιστα ἀμυνομένου· ἰδοῦμαι. Τὴν τε εἰσοδὸν φυλάττειν ἢ ἰδύναντο, ὡς κράτιστα ἀμυνομένοι. Καὶ ἐπιπέμποντο μὲν παρῖνοι οἱ Παίονες καὶ βιάζεσθαι τοὺς Τούρκους, οὐ μόντοι ἰδύναντο· ὡς γὰρ ἐπιπέμποντες ἰδιόζοντο ἰσχυρῶς, ἰνταῦθα οἱ λοιποὶ τῶν Τούρκων ἐπεδοθήθον, καὶ ὠθισμὸς ἐγένετο ἀμφοτέρων. Τέλος δὲ ὡσάμενοι τοὺς Παίονας οἱ τοῦ βασιλέως ἔσαντο ἰποκίνοισι. Χρῆνον δὲ ἐπιγενομένου, ὡς οὐδὲν ἦσαν οἱ Παίονες, καὶ λιμῶν ἐπέζοντο, ἰνταῦθα ἀπεχώρουν τὰ ἑμπαλιν γενόμενοι. Νυκτὸς δὲ συσπικασάμενοι ἰποκίνοισι. Ὡς δὲ ἦν ὑπέφαινε, καὶ τὸ τῶν πολεμίων στρατεύμα ἐξῆσαν οἱ Τούρκοι οἰχόμενον, ὅπῃ τὴν νύκτα ἔμενον. Ἐνταῦθα ἐπιτε-

esse : verum ut paulatim retrocedamus, domantes omne quidquid obstiterit. Nec volo, ut desinamus retrocedere tam diu, donec et ipsi fame pressi persequi desierint, et retro unde venerunt, ire augustiis constitutos adoriemur totis viribus. In agere poterimus. Huic sententiæ, quæ prædicta erant, calculum addidere.

Jesse autem Brenezis filius hujusmodi orationem exoratus est : Ego quidem, o rex, existimo parum utilitatis nos capturos, imo nihil, etiam si devicerimus hostes. Nam nullum emolumentum inde affulgere video. Etenim Pajazites Lartaps (85), avus tuus, quondam Gallos, Burgundiones et Pannonones sudit, verum nihil commodi inde percepit. Nam in suam regionem contendentes, semetipsos et regionem servarant. Verum si contrarium, absit omen, accidat, et vincamur, quibus pericula immincant, omnibus perspectum esse arbitror. Satius **165** autem esse reor, semper eligere tutiora consilia, ne in terrorem aliquem incidamus, et vincamur : verum ut victoriam hostibus extorqueamus, nisi res non ex animi sententia succedat. Cum igitur duplex electio sit proposita, una periculosa et altera magis tuta, arripiendam tutiorem quis ambigit? Quis sanæ mentis compos non tutiora magis sequeretur consilia? Proinde retro pergere, et cedere hosti, nec te decet, rex, nec etiam suaserim. Fugere enim videremur, animique hostibus crescerent, nobis vero minuerentur : nec etiam amplius Asianos et pedestrem exercitum retinere possemus. Sed nec pugnae summam certum committendam consulo. Verum consultius existimo, ut angustias diligenter præcludamus : et tam diu sedeamus, hic tempus terentes, donec hosti retrocedendi necessitas injiciatur. Deinde cedentibus instandum esse judico, universum equitatum in eos immittentes, eosque quam maxime possumus affligentes. Huic sententiæ, quæ præcedente tutior et melior erat, etiam reliqui qui aderant consensum præstare haud sunt cunctati. Decretum igitur est, neque pugnare, neque cedere velle : magis placebat, tempus cunctando trahere, deinde hostibus abeuntibus inherere. Europe i aque exercitum miserunt, ut aditu hostes quam acerrime prohiberet. Hæc ubi visa sunt, summa vi angustias defenderunt, ne intrare posset. Conabantur sæpius Pannones irrumperere, et Turcos ex custodia deturbare, verum nihil promovebant : nam eo loci ubi perirumpere nitentur, fortiter resistebant Turci, et utrinque pellebantur : verum Turci, pulsatis Pannonibus, quam fortissime obstabant. Cum multum temporis tandem intercessisset, nec quidquam Pannones efficeret, fame coacti, necessario retro qua venerant, pedem ferre compellebantur. Nocte igitur collectis impedimentis, ex

Notulæ marginales.

(85) Turbo.

⁷⁷ In uno, ἀποχ.

castris proficiscuntur. Ut aurora illuxit, hostes A
 abscessisse noctu cognoscentes Turci, paulisper
 substiterunt. Rex deinde eligens de suo exercitu
 omnes quotquot manserant et ad prælium instructi
 erant, eos Europæ duci tradidit, ut persequeretur
 hostes. Turachanem vero subsequi jussit cum
 Thessaliæ exercitu. Ille igitur assumptis iis quos
 rex dederat, citatissimo cursu hostes insequitur.
 Joannes autem Huniades cum prænovisset Turcos
 cedentibus inhæsurus, delegit et ipse Pannonum
 robustissimos, quos in insidias locavit, quasi re-
 pugnaturus fortissime venientibus Turcis. Euro-
 pæ dux cum per patentes campos iter accelera-
 ret, insequens hostes, Turachanes 166 ejus fra-
 ter occurrens, fratrem sic compellat: Tune per pa-
 tentes campos proficisceris, ducens tantum exerci-
 tum? Scito tuam profectionem haud satis tutam
 esse. Nam Pannonæ non ferent suos a nostris perse-
 cutionem pati. Nec sane a prælio abstinébunt,
 fuga sibi consulentes, cum tanto tempore nos pro-
 vocaverint, ut cum ipsis prælium iniremus. Et
 quidem, ut apparet, pugnae sunt cupidissimi. Et jam-
 dudum, ut opinor, fredebant, quod volebamus in
 planitiem descendere et decernere ferro. Suadeo
 igitur, ut per radices montis hujus hostes, quan-
 tum satis est, persequamur: et sic, quæ opportuna
 visa fuerint, iis dare poterimus. Hæc dicens, Cha-
 sani non persuasit. Ipse autem cum Thessaliæ
 exercitu avertēbatur, instructoque agmine per
 montis radicem profectionem faciebat. Chasanes
 cum exercitu Europæ per campum festinabat, et
 Pannonæ qui fugam simulabant persequēbatur.
 Cum autem tractus esset ad locum insidiarum, et
 Choniates tempus esse ratus incurrere in hostem,
 ex insidiis Turcos invadit cum suis: Barbaros
 multos necarunt, et multos vivos ceperunt. Pluri-
 mi Turci in hoc prælio desiderati sunt, Chatitis (86)
 frater Carambes Priami filius a Pannonibus captus
 est. Reliqui Turci in fuga capiebantur, Chasanes
 confugit in regis castra, paucos de suo exercitu
 secum habens. Veniens autem in conspectum regis,
 talia dixisse fertur: O rex, qualia perperissi sumus
 a viro quem novimus esse sceleratissimum, qui tuus
 hosti prodidit planissime, nam vere proditor est.
 Hosti nostra consilia enuntiavit, et acie instructus
 ire mecum noluit. Georgio autem Bucu amico suo
 singula indicavit, quomodo essemus ipsos oppres-
 suri. In hunc sane modum res tuæ perire, et
 pauci incolumes fuga evasimus. Ibi tum Chatites fi-
 lius Priami (87) infestus viro propter fratrem, regem
 exasperavit contra Turachanem (88). Rex cum grave
 esse judicaret, Turachanem non esse profectum
 cum Europæ duce, verum aversum aliud iter in-

ξάμενος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἔσοι ἔμενον, καὶ περι-
 σκευασμένοι ἦσαν, ἐπιτρέπει Χασίμη, τῷ Εὐρώπῃ
 στρατηγῷ, διώκειν τοὺς πολεμίους, καὶ τὸν γε Του-
 ραχάνην ἐκέλευεν ἔπεσθαι ἔχοντα τὸ τῆς Θεσσαλίας
 στρατεύμα. Οὗτος μὲν οὖν λαβὼν τοὺς, ὡς
 εἶχε ποδῶν, ἤλαυνεν ἐπιδιώκων τοὺς πολεμίους.
 Ἐπεὶ δὲ Ἰωάννης προῆδαι τοὺς Τούρκους σφίσι
 ἀποχωροῦσιν ἐπιτεθησομένους, ἐπιλεξάμενος καὶ
 οὗτος τῶν Παίωνων τινὰς τοὺς ἀρίστους, καθίστατο
 ἐς ἐνέδρας, ὡς ἐπιούσι τοῖς Τούρκοις, καὶ διώκονσι
 τὸ αὐτῶν στρατεύμα, ἐπιθησόμενος ἐπ' ἀμφοτέ-
 ρους. Ἐνταῦθα ἐλαύνοντος τοῦ Χασίμω διὰ τοῦ
 πεδίου κατὰ πόδας, καὶ διώκοντας τοὺς Παίονας,
 προσελάσας δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Τουραχάνης ἔλεγε τῷ
 ὀδὲ λῶν τοιαῦτα: Χασίμη, σὺ μὲν ἐλαύνεις διὰ τοῦ
 πεδίου, στρατὸν ἔχων τοσοῦτον; Ἴσθι μὲν οὖν οὐκ
 ἀσφαλῆ ταύτην πορευόμενος τῆν πορείαν. Οἱ γὰρ
 Παίονες οὐτε ἀνέξονται διωκόντων ἡμῶν αὐτοὺς,
 οὔτε ἡσυχίαν ἄγοντες, ἐς τοῦπίσω φεύγονται ἄσμε-
 νοι. Οἷτινες μάχεσθαι μὲν ἐς τὸ ἔμφανὲς τοσοῦτον
 χρόνον προὔκαλοῦντο ἡμᾶς, καὶ ἄσμενοι ἢ ἔμοι
 δοκεῖ ἐμάχοντο, καὶ πολλοῦ, ὡς οἶομαι, κεραινοῦ,
 ὥστε αὐτοῖς ἐς τὸ πεδίον καταβάντας ἔρῳσε ἵνασι.
 Ἀλλὰ ταύτην τὴν ὑπόνοιαν πορευόμενοι, ἐκείνους
 τε ἐπιδιώξομεν, ὅσοις ἰκανῶς ἔχει, καὶ ἡμῖν ἔσται
 ἐκείνων ταμειεύσθαι, ὅσοις ἂν ἐπιτηδείως ἔχωμεν.
 Ταῦτα λέγων, ὡς οὐκ ἐπειθε τὸν Χασίμην, ἔχων
 αὐτῆς Θεσσαλίας στρατεύμα, ἐτράπετο διὰ τῆς ὑπε-
 ρείας συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι. Πορευόμενῳ
 δὲ διὰ τοῦ πεδίου τῷ Χασίμῃ οὖν τῷ Εὐρώπῃ στρα-
 τῷ, ὡς ἐν καιρῷ ἢ τῷ λωονιάτῃ, ἐνεδρεύσαντι τὸ
 στρατεύμα, οἱ τε ἀμφὶ βασιλέα φεύγοντες, ἐπιφα-
 νέντος ἐκ τῆς ἐνέδρας τοῦ Ἰωάννου, ἐκαταύνοσι
 τοῖς βαρβάροις, καὶ τρεψάμενος ἐς φυγὴν ὁ λωονιά-
 της τοὺς, τοὺς μὲν ἐφθίρει, τοὺς δὲ καὶ ἐζώγγη-
 σεν. Ἐνταῦθα πολλοὶ τε ἔπεσον τοῦ βασιλέως, καὶ
 ὁ τοῦ Χαλίλω ἀδελφός, Πριάμω ἢ πατρὶ, ἐτάμω
 ἐπὶ Παίωνων. Καὶ ἄλλοι τῶν Τούρκων ἠλίσκοντο
 φεύγοντες, αὐτὰς τε ὁ Χασίμης ἐφευγεν ἐπὶ τὸ βα-
 σιλέως στρατόπεδον, ὄλιγους ἔχων ἀμφ' αὐτὸν τοῦ
 στρατοῦ. Ἀφικόμενος δὲ ἐς τὴν βασιλείαν, ἔλεγε
 τοιάδε: Ὁ βασιλεῦ, οἱ ἀπεπόνθημεν ὑπὸ ἀνδρὸς ἐν
 ἡμεῖς ἴσμεν φαυλοτάτου, καὶ τὰ σὰ πράγματα κα-
 ταπροδιδόντος τοῖς πολεμίους! οὕτω γὰρ ἐποίησεν
 ἢ ἐπηγγεῖλατο, οὕτω κατὰ ταυτὴ ἵνασι ἠθέλησεν.
 Γεωργίῳ δὲ τῷ Βούκῳ ἢ ἐπιτηδείῳ τε ὄντι αὐτῷ,
 ὑποστηῆναι ἕκαστον ἢ ἐμέλλομεν ἐπιέναι, ἐφθί-
 ροντο τὰ σὰ πράγματα, καὶ τὸ ἐκείνου μέρος οὐχό-
 μεθα. Ἐνταῦθα Χαλίτης ὁ Πριάμω ἀχθισθείς διὰ
 τὴν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐξέπεινε ἢ καὶ αὐτῆς βασιλείαν
 κατὰ τοῦ Τουραχάνω. Βασιλεὺς δὲ δευνοποισθήμε-
 νος, μὴ ἵνασι κατὰ ταυτὸ τῷ Εὐρώπῃ στρατηγῷ,
 ἀλλαγῆσαι γενόμενον ἄλλην πορευέσθαι, καταπροδι-

Notulæ marginales.

(86) Chaliles frater Carambi, qui et Carambejus, filius, a Pan.

(87) Chaliles filius Imbraimi.

ἢ ἐγένετο Sic etiam R. ἢ R. Πριάμω, ut infra. ut infra. ἢ R. ἐξέμνη. Al ut in corp.

(88) Vide Boullin. dec. 3. lib. vi, qui Chaliten etiam Halibegum vocat, alias etiam Halibossan.

ἢ In uno, καὶ ὅλοι, ut infra. ἢ In uno, Βούκιω,

δόντα τὸ αὐτοῦ στράτευμα, προσέλαβέ τε Τουροχάνην, καὶ ἐς φυλακὴν ποιησάμενος, ἐπεμψεν ἐς τὴν Ἀσίαν, ἐς Τοχάτην πόλιν ἰσχυράν. Δέσμιον τε γινόμενον, καὶ ἐς φυλακὴν ἀπαγόμενον. Καὶ Χαλβίης γὰρ τοι ὑπετίθετο βασιλεὶ ἀναμίμησων, ὡς ἐκεῖνος ἐν μεγάλῃ Βιδινίδι⁶³ διατρέβων, καὶ ὑπαρχος ὢν τῆς περὶ Ἰστρον χώρας, βούνη τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμῶνι ἐπιτηδείω τε ἔχρητο καὶ συνήθει, καὶ δὲ τὸ τοῦτο ὑποσημαίνου αὐτοῖν⁶⁴, ἧ δέει ἀλλήλους ὠφελεῖν ἐς τὰ παρόντα. Καὶ δῶρα δεχόμενον παρὰ τοῦ Βούκου συμβαλέσθαι αὐτῷ ἐς ὃ τι ἂν ἤγχεσται συναίσειν ἐκεῖνω. Καὶ ἐντεῦθεν ἀναπειθεὶς βασιλεὺς, καθείρξεν τε αὐτὸν Τουραχάνην, ἐς τὴν Ἀσίαν ἐπιπέμφας, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας ἐτέρῳ ἀνδρὶ ἐπέστρεπε διοικεῖν. Καὶ Τουραχάνης μὲν οὕτω ἐς τὴν εἰρηκτὴν ἐγένετο· Γεώργιος δὲ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμῶν, ὡς οὐδὲν ἠνύετο αὐτῷ ὑπὲρ τῶν Παίωνων, ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πέμπων ἀγγελον ἐπὶ τὰς θύρας, ἐπειράτο τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης, εὐάποδοι αὐτῷ τὴν ἀρχὴν, ὥστε ἐπάγειν αὐτῷ φόρον, καὶ ἡμίσειαν τῆς χώρας αὐτοῦ πρόσδοον, καὶ αὐτὸς τε ἔφασκε σπένδεσθαι ἐπὶ τούτοις, καὶ τοὺς Παίονας ἅμα αὐτῷ πείσειν, ὑπέδεχτο⁶⁵ ἐς τὰς σπονδὰς ποιηθῆναι. Ἐνταῦθα ὡς ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου τοιαῦτα προεισομένου, τὰ τε ἄλλα ὑπέσχετο αὐτῷ, καὶ τῷ⁶⁶ παιδί αὐτῷ ἀποδοῦναι, καὶ ἔσεσθαι βασιλεὺς ἐπιτηδέους τὸ ἀπὸ τοῦδε. Ἐνταῦθα ὁ Βούλλκος μετῶν τῶν Παίωνων ἕκαστον, καὶ τὸν γε βασιλεῖα Λαδίσλαον, ἐπειθε σπένδεσθαι Ἀμουράτη, λέγων τοιούτῳ· Ὁ βασιλεῦ, σὲ βασιλεὺς Ἀμουράτης παρακαλεῖ ἐπὶ τὰς σπονδὰς, οὐ μὴν τὴν χώραν ἀποδοῦναι. Ἦν οὖν ἐμὲ πιθῆ, σπονδὰς ἐν τῷ τοιῷδε ποιούμενος, ἄμεινον παρασκευάσει ἐς τὴν πόλεμον. Καὶ ἐπιπὼν τὰδε πάντα οὐκ ἔτι τὸ δεύτερον ὑπέμνε. Ταῦτα λέγων τε ἐπειθε, καὶ ὡς ὑπέσχετο ποιῆσειν. ἢ ὑπετίθετο⁶⁷ αὐτῷ ὁ Τριβαλλῆς, αὐτίκα ἐπεμψεν ἀγγελον παρὰ τὰς θύρας, μεταπεμπόμενος πρέσβεις, ὡς τῶν Παίωνων ποιησομένων τὴν εἰρήνην, καὶ αὐτὸς ἀποληψόμενος τὴν ἀρχὴν. Ἐνταῦθα Ἀμουράτης ἐπέμψε πρέσβεις, καὶ τὰς σπονδὰς ἐποιούνο, ἐφ' ᾧ τὸν τε Γεώργιον ἔχειν τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἡμίσειαν πρόσδοον ἀποδοῦναι τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὀρθὰ τε ἅμα ἐποιούνο, ἐφ' ᾧ μήτε τοὺς Παίονας ληΐσθαι τὴν βασιλείω χώραν, μήτε αὐτὸν τοῦ Βούκου διαδοῦναι τὸν Ἰστρον ἐπὶ μηδεμιᾷ βλάβῃ, μηδεμιᾷ μηχανῇ, ἐφ' ᾧ τε πρὸς πάντα τὸν βίον αὐτῶν ξένους τε καὶ φίλους εἶναι ἕως τε θόλου καὶ ἀπάτης. Τοῦς δὲ δακρυῖς ὑποφόρων τε εἶναι τῷ βασιλεῖ, ἃ καὶ συνέθεντο ἐν ταῖς βασιλείω σπονδαῖς πρὸς αὐτοὺς πρότερον γενομέναις, καὶ ἐς τοὺς Παίονας τελεῖν, ἧ τὸ πρόσθεν ἔγοντες διετέλου. Ταῦτα ὡς ἐγένετο, αὐτίκα Ἀμουράτης ἰσπρατεύετο ἐπὶ Καραμάων. Οὗτος γὰρ ὡς ἐπίθετο ἐπιπῆναι τοὺς Παίονας ἐπὶ βασιλεῖα Ἀμουράτην, καταβάντας τὸν Ἰστρον, ἐπὶ τὴν χώραν τοῦ βασιλέως ἐλαύνειν ἐν καιρῷ αὐτῷ ἔσεσθαι οὐδένο·

A gressum, prodeuntem Europæ exercitum, eum cepit, et vincetum in Asiam, ut asservaretur in vinculis in urbe Tochata, misit. Chatites non cessabat iram regis augere, in memoriam redigens, Turachanem, cum ageret in magna Bidina, princeps existens regionis finitimæ Istro, usum esse Buco Triballorum duce, et amico et familiari. Hac amicitia motum aiebat Turachanem, voluisse illum, quacumque in re posset, juvare. Nam acceptis a Buco muneribus, promiserat se ei operam suam locaturum indefessam, quacumque in re voluisset. His fidem **167** dans dictis rex, Turachani vincula injecit, et in Asiam vincetum deduci jussit, ut ibi in carcerem conjiceretur. Thessaliam alii administrandam commisit. Hoc modo carcere conditus est Turachanes. Georgius Triballorum dux, cum parum auxilii sentiret ab Pannonibus in recuperando principatu, legatum misit in januas regis, ut ejus animum exploraret, num sibi restituere vellet principatum. Quod si faceret, promittebat se ipsi tributarium fore et dimidium tributū, quod regio penderet, ipsi quotannis numeraturum. His conditionibus se fœdus accipere velle memorabat. Quin et Pannonibus se persuasurum pollicebatur, ut cum ipso fœdus, si modo vellet, ferirent. Hac cum legatus audiente rege recensuisset, promisit se ei et filio redditurum principatum : verum ut deinceps in fide maneat, amicitiamque suam bona fide colant. Ibi tum Bulcus (89) Pannonum animos sibi concilians, etiam regem Vladislavum eo adduxit, ut fœdus cum Amurate faceret. At Vladislavum in hunc modum allocutus est : O rex, rex Amurates te ad fœdus hortatur : nec hoc solum, verum regionem restituere pollicetur. Si igitur me audias, fœdus panges. Nam hoc pacto res tuæ ad bellum melius erunt instructæ : et si deinde secundo accesserit hostiliter, facile vinces. Hac ubi esset elocutus, statim in sententiam suam perduxit regem. Qui deinde ex sententia Bulci, aut quemadmodum Bulco promiserat, nuntium misit in januas regis advocans regios legatos, quasi his præsentibus fœdus percussurus et regionem recepturus. Amurates igitur legatos ire jubet, quorum auctoritate fœdera fiebant, quibus cavebatur, ut Georgius regionem suam teneret, et ejus regionis tributū partem dimidiam regi quotannis solveret. Jusjurandum quoque exigebatur, ne Pannonibus deinceps popularentur regis regionem, neve Turci transirent ad Istrum ad vastandam Pannonum regionem : verum fides jurjurando utrinque accepta est, ut ex eodem tempore sint inter se hospites et amici : quod tamen absque dolo fraudeque utrorumque fiat. Dacis imperatur, ut sint regis tributarii, quemadmodum regio fœdere, quod jam ante intercesserat, continebatur. Præterea ut pertinerent, quemadmodum hactenus, ad Paunones. His ita compositis, Amurates con-

Notulæ marginales.

(89) Bucus.

⁶³ Βιδίη. In uno, Βυδινίδι, in al. Βυδίνη. ⁶⁴ Λύδην. R. ut in c. ⁶⁵ Ὑπέσχετο. ⁶⁶ R. τῷ παιδί. ⁶⁷ Ἐπ. Al

tinno expeditionem contra Caramanum sumpsit. Nam hic, ubi primum cognoverat Pannonnes bellum inferre Amurati, trajectoque Istro regis regionem evastare, haud incommodum sibi fore suisque rebus ratus, si regis in Asia regionem subigeret, **168** cum impetu in eam irruebat, omnia subjiciens, et in servitutem redigens, quocunque se vertiaset. Caramanus namque cum audisset Pannonnes petere bello Amuratum, et ipse hostili animo contra ipsum profectus est. Itaque cum ab utraque regione hostis accoderet, Amuratis exercitus distrahebatur et infirmior reddebatur. Cum igitur maximum impenderet Amurati bellum, sibi utile fore ratus, sœdus cum Pannonibus pepigit: omnemque belli tempestatem in Caramanum avertit. Caramanus ne vim regis experiretur, misit legatos petentem pacem: quibus mandaratum ut dicerent, se paratum esse servire Amurati, quandocumque sua opera indigerent. Sin promissis parum fidei haberet, se obsidibus et cæteris, ne quid dubitaret, cauturam.

Hæc quidem Amurati in Asia acciderunt. In Europa vero a Peloponnesiacis principibus quid in regione ejus gestum sit, nunc dicitur. Ut enim Theodorus, qui postea rex electus est, venit Byzantium in regnum suum, Constantinus cognomento Dragosis in Peloponnesum adveniens, et assumens fratris regionem, inter cætera et Spartam quæ vergit ad montem Taygetum, et propemodum universam Peloponnesum, præter Thomæ, qui frater erat regis, regionem obtinuit. Etiam Isthmum muro includere parabat: nec cessabat regis regionem, quæ extra Peloponnesum est, ad defectionem sollicitare: Boeotiam et Thebanorum urbem, universamque Boeotiam in ditionem redegit. Atticæ tyrannus sive princeps (90) volebat cum eo pugnare: verum tributum se quotannis ipsi pensurum promittebat. Hinc sœdere icto, in amicitiam receptus est. Pindum (91) quoque occupavit. Hunc montem Blaci (92) incolunt, quibus eadem cum Dacis est lingua: nec quidquam ab Dacis, qui Istrum accolunt, differre cognoscuntur. Advenientes igitur ad istum duccem, semetipsos ei dederunt, et deinceps bellum gerebant cum Turcis in Thessalia habitantibus, accipientes duccem ab Peloponnesiaco principe. Leodoricium oppidulum in Locrensi regione situm, et Pindo adherens versus Phandrium urbem, principem a rege accipit. Hunc montem, quæ se in Achaiam porrigit, inhabitant Arabæi viri Albani, quibus permissum est ab rege patriam suam regere regionem. Hi quoque ad Græcos deficiebant. Contrahens igitur universam Peloponnesum in Isthmum, muro eum cingere instituit. Opus autem istud maturavit accersito fratre, qui et ipse regionem sub se habebat. Universos igitur **169** huc congregans, murum divisit, et singulis tantam, quantum brevi extruere possent, partem assignavit. Murus Isthmi cum jam esset absolutus, exercituum

ἄν ἐπιὼν καταστρέφοιτο τὴν κατὰ τὴν Ἀσίαν βασιλέως χώραν, ἐξήλαυνέ τε καὶ ἐπέη καταδουλωμένους, ὃ τι ἂν αὐτῷ προχωροίη. Πρόσθεν γὰρ ὅτε οἱ Παίονες ἐμῆλλον στρατεύεσθαι ἐπὶ Ἀμουράτην τε γνῶμη παρακληθεὶς ὠρμηγνο ἐπ' αὐτόν. Ὅστι ἀπ' ἀμοιβῶν ταῖν χώραιν ἐπιόντων στρατῶν, διασχοζοιτο αὐτῷ τὰ στρατεύματα, καὶ οὕτω ἀσθενῆ συμβαίνει γίνεσθαι. Ἀμουράτης μὲν οὖν ἐπὶ τὸν μελίζονα πόλεμον ἀφικόμενος, καὶ τοῦτον αὐτῷ ἐπὶ τὸ βέλτιον θέμενος, ἐστρατεύετο αὐτίκα ἐπὶ Καραμῆνον. Ὁ δὲ πρόσθει; τε πέμπων, ἤξιστο τὰ τε ἄλλα αὐτῷ ὑπουργεῖν, ὧν ἂν δέοιτο αὐτοῦ, καὶ δμηρους, καὶ πιστὰ παρέχεσθαι ἐπὶ τοῦτοις.

Ταῦτα μέντοι αὐτῷ κατὰ τὴν Ἀσίαν ξυμβεβήκει. Κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην ὑπὸ μέντοι τῶν Πελοποννησίων ἡγεμόνων ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ τοιαῦτα ἐγένετο. Ὡς γὰρ Θεόδωρος ὁ μετ' αὐτὸν βασιλεὺς Ἑλλήνων γενόμενος, ὡς οὐχόμενος παρῆν ἐς Βυζάντιον ἐπὶ τὴν βασιλείαν, Κωνσταντῖνος ὁ ἐπίκλην Δράγασις, ἀφικόμενος ἐς Πελοπόννησον, καὶ παραλαβὼν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ χώραν, τὰ τε ἄλλα, καὶ Σπάρτην τὴν πρὸς τὸ Ταυγετον ὄρος, καὶ σχεδὸν ξύμπασαν τὴν ἄλλην Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ γὰρ τῆς τοῦ Θωμᾶ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ χώρας, τὴν ἄλλην ὑφ' αὐτῷ εἶχε παραλαβὼν· ἐνταῦθα ὡς ἀφικετο, τὸ ὅτι ἐν τῷ Ἰσθμῷ τετιχίζειν παρεσκευάζετο, καὶ τὴν ἐκ τῆς Πελοποννήσου χώραν ἀφίστη ἀπὸ βασιλέως, τὴν τε Βοιωτίαν κατέσχε, καὶ τὴν Θηβῶν πόλιν ὑφ' οὐτῷ ποιησάμενος, καὶ ξύμπασαν τὴν Βοιωτίαν κατέσχε. Καὶ ὁ τῆς Ἀττικῆς τύραννος, φόρον τε ἀπέχρει αὐτῷ ὑπισχνούμενος, σπονδὰς ἐποίησατο, καὶ τὸ τε Πίνδον ὄρος. Βιάχοι δ' ἐνοικοῦσιν, αὐτοὶ τῶν Λακῶν ὁμόγλωττοι· τοὶ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν Δαξίν ὁμοίωσαντο. Ἀφικόμενοι παρὰ τοῦτον τὴν ἡγεμόνα, παραδιδόντες σφίσι, ἐπολέμουν τοῖς τὴν Θεσσαλίαν οἰκοῦσι Τούρκοις, λαμβάνοντες ἄρχοντα παρὰ τοῦ Πελοποννησίων ἡγεμόνος. Λεωδορικεὸν τε τὸ κατὰ τὴν Λοκρῶν χώραν ὀκημένον πολίχθιον, Πίνδου μέντοι τὸ κατὰ τὴν Φανδρίου πόλιν ὀκημένον, ἄρχοντα λαμβάνει ἀπὸ βασιλέως· τὸ δ' αὖ κατὰ τὴν Ἀχαιαν καθήκον Ἀραβαὶ οἰκοντες ἄνδρες Ἄλβανοι, ὑπὸ βασιλέως συγχωρηθέντες ἄρχοντα τῆς πατρίδας αὐτῶν χώρας. Καὶ οὗτοι ἀφικοντο ἐς τοὺς Ἑλληνας. Συναγαγὼν δὲ καὶ ξύμπασαν τὴν Πελοπόννησον ἐς τὸν Ἰσθμὸν, ἐτείχισεν αὐτόν, ὡς ἠδύνατο τάχιστα. Συγκαλέσας αὐτοῦ καὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς αὐτὸς ἤρχε χώρας, ξύμπαστα· ἐνταῦθα μεταπεμφάμενος ἐληλάκει τὸ τεῖχος, παραθεὺς ἐνὶ ἐκάστῳ ὅσον ἐν τοσούτοις χρόνῳ παρέχοιτο ὑποδομημένον. Ὡς δὲ τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ αὐτῷ παρεσκευάσαστο, στρατὸν τε

Notulæ marginales.

(90) Nerius Acciolus.

(91) Quem hodie *Mezono* appellant.

Ἔν ἡμῶν, τὸ τε Ἰσθμῷ τ. Αἰ. κτ. c. Ἔν ἡμῶν, Φανδρίου.

(92) Valachi.

ἔπειπεν ἐπὶ τὴν βασιλείου χώραν, καὶ ἐδήου τε τὴν χώραν, καὶ πολεμῶν διεγένετο. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολὺν χρόνον Ὀμάρης ὁ Τουραχάνεω παῖς, παραλαβὼν τὸ θετταλλίας στρατεύμα, ἐπήλασέ τε ἐπὶ τὰς Θήβας, καὶ τὴν Ἀττικὴν, καὶ ληϊσάμενος ἐπέλαυσε λαίαν ἀπάγων ἰκάνην. Ἐνθα δὲ Νέριος ὁ Ἀθηναίων τύραννος, ὡς ἔώρα τὰ Τούρκων πράγματα αὐθις ἐπανόντα ἐς τὸ πρότερον καθεστῆκε, ἐπρεσθεύετο ἐς τὰς θύρας, καὶ ἤξιον αὐτῷ σπένδασθαι βασιλεῖ, ἵψ' ἢ ἀπάγειν φόρον ὅν ἂν αὐτῷ τάξαιτο. Βασιλεὺς μὲν οὖν Ἀμουρέτης ἐπεθετό τε καὶ ἔσπευδεν αὐτῷ, ἵψ' ἢ καὶ πρότερον ἀπέφερε, φόρον ἀπάγειν καὶ τοῦ λοιποῦ. Ὁ δὲ Νέριος οὕτως ἀφίκατο ἀπὸ Φλωρεντίας, τῆς Τυρρήνων μητροπόλεως ὡν, ἐπὶ τὴν Ἀθηναίων τυραννίδα τρόπῳ τοιούτῃ. Ἀντώνιος ὁ Ραινερίου παῖς, τοῦτον τε ἅμα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μεταπεμφόμενος ἀπὸ Φλωρεντίας, προσήκοντάς τε αὐτῷ καὶ εὐγενεῖς, εἶχε παρ' ἑαυτοῦ τὴν βλαίταν παρεχόμενος. Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν Ἀντώνιος, ὑπὸ εὐξείας ἡ ἀποκνιγὲς κατὰ τὴν ὕπνον, ἣ τε γυνὴ αὐτοῦ ἐπεμπεν ἐς βροιλία, τὴν ἀρχὴν ἐπιτραπήναι αὐτῇ τε, καὶ τῷ τῆς πόλεως ἀμείνων, ἑαυτῆς δὲ προσήκοντι, πατρὶ δὲ ἡμετέρῳ. Τοῦτον ὡς ἐπεμπε πειρασόμενος παρὰ βασιλεῖ, καὶ χρήματα ἔιδουσα μεγάλα, ὥστε διαπράττεσθαι σφίσι τὴν ἀρχὴν, τῆς τε Ἀττικῆς ἅμα καὶ Βοιωτίας ὡς ἐξελαύνον ἐκ τῆς πόλεως, ἐπορεύετο παρὰ βασιλέα, οἱ προσέτησαν τοῦ δήμου, κατὰ τὸ πρὸς αὐτὸν Χαλκοκονδύλην ἔγθοσ, τὴν τε γυναικίκα τοῦ Ἀντωνίου ἀπάτη παρήγαγον ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοὺς προσήκοντάς Ἀντωνίου καθίστασαν τυράννους, καὶ τὸ γένος ἐξελάσαντες, αὐτοὶ ἰσχυροὶ τὴν πόλιν. Ἐπιγαμίαν δὲ ποιησάμενοι πρὸς τὴν γυναίκα τοῦ Ἀντωνίου ἐπὶ θεῶν αὐτῆς παιδὶ ἀγαθῷ, κατὰ τὴν ἀκρόπολιν παρήσαν. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον, ἐκβάλλοντες τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν ἐξελαύνοντες, τὰ τῆς πόλεως πράγματα ἔσχον. Ὁ μὲν δὲ Χαλκοκονδύλης, ἀφικόμενος παρὰ βασιλέα, ἐς φυλακὴν μὲν τοι περὶ αὐτὸν ἐγένετο, ὑπὸ βασιλέως κελυθόμενος παραδοῦναι τὴν χώραν ὡς ἐπὶ ὑποσχόμενος ἐς τρεῖς μυριάδας χρυσοῦ, οὐδὲν τι ἔπραξε, στρατὸν δὲ ἐπύθετο πεπομφέναι βασιλέα ἐπὶ Βοιωτίαν, ὡς τὴν Θηβῶν πόλιν παρασησόμενος, διεπρόξενό τε καὶ ἀπέδρα ἐπὶ Βυζάντιον, καταλιπὼν τοὺς τε θεράποντας, καὶ σκηνάς ἅμα καὶ ὑποζύγια. Ἐπιθὰς δὲ νεώς ἀπὸ Βυζαντίου, ἐπλεῖ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐνταῦθα νῆες αὐτοῦ περιπλέουσαι τῶν τυράννων τῆς Ἀττικῆς, συλλαμβάνουσαι τε τὰ πλοῖον, καὶ αὐτὸν ἐλόντες Χαλκοκονδύλην, ἀνήγαγον παρὰ βασιλέα δέσμιον. Βασιλεὺς μὲν οὖν αὐτῷ ἀφῆκε τὴν αἰτίαν, καὶ συνέγνω, μηδὲν ἐπὶ τούτῳ αἰτιασάμενος. Αὐτὸς μὲντοι τὰς τρεῖς μυριάδας ἀπαιτούμενος, οὐκ ἔχειν ἀποδιδόναι ἐφάρταν ἔειπε. Ἐνταῦθεν ἡ χώρα ἐληληταίετο μεγάλως ὑπὸ

A misit, qui regis regionem popularetur, et ex professo cum rege bellum gererat. Nec multo post Amures (93) Turachanis filius, assumpto Thessaliæ exercitu, impetum in Thebas et Atticam dedit. Quibus vastatis, reversus est magna præda onustus. Nerius Atheniensium princeps, ut vidit Turcorum res denno exoriri, et pristinam felicitatis formam recipere, legatos misit in januas, petitum pacem, ut qui velit cum eo fœdus inire, et tributum, quemadmodum antea, quotannis solvere. Rex Amurates legationem benigne audivit, fœdusque et pacem dedit, hac conditione, ut quotannis, quemadmodum antea, sibi tributum ferret. Nerius iste a Florentia, quæ Tyrrenorum est metropolis, ad Atticæ principatum hoc modo processit. Antonius namque Rainerii filius, hunc simul et fratrem accersens a Florentia, propinquos et cognatos suos, secum eos habuit, victum eis et necessaria ministrans. Postquam autem Antonius apoplexia in somno ictus expiravit, uxor ejus misit legationem ad regem Amuratem, ut sibi et ei qui in ea civitate erat optimus; principatum committeret. Is erat mulieri propinquus genere, et mens pater (94) : quem misit ad regem cum immensa pecunie vi, ut sibi principatum Atticæ regionis et Bœotici traderet. Ut autem egressus urbe iter ad regem ingrediebatur, qui in urbe erant potentissimi, odio Chalcocondylis moti, uxorem Antonii dolo deduxerunt ex arce, et Antonii propinquos in principatum promoverunt : uxorisque genus urbe expellentes, ipsi civitatem tenere. Affinitatem vero jungentes cum uxore Antonii in filio adoptivo, viro haud improbo, in arcem redierunt. Nec tamen multo post expellentes mulierem, acropolim occuparunt, et rempublicam obtinere, expulsa nostra familia. Chalcocondyles ut venit ad regem, captus et in carcerem conjectus est, jussus reddere regionem. Cum autem polliceretur triginta millia aureorum, nec sic quidem efficere quidquam potuit. Acceperat interea, regem exercitum misisse contra Bœotiam, ut Thebas urbem occuparet. Ipse interim haud cessabat sedulo agere, sicuti fugæ daretur occasio, ut aufugeret Byzantium. Quæ ubi primum oblata est, relicto tabernaculo et jumentis, profugit Byzantium : ibique conscendens navim, solvit in Peloponnesum. Naves igitur Atticæ regionis principum per mare oberrantes, navem fugientis capiunt, 170 et ipsum Chalcocondylen vincitum perduxerunt ad regem. Rex ei delictorum veniam dedit, nihil eum propter delicta culpaans. Cum autem ipsi poscerentur triginta mille aureos, responderunt se eos nequaquam posse solvere. Hinc regio eorum populationibus graviter divexata est ab Turcis, qui in Thessalia morabantur. Nerius

Notulæ marginales.

(93) Homares.

(94) Nota Laonici Chalcocondylæ patriam et genus.

⁹³ In ora, οἶμαι ἀποκηξίας ἀποπηγείας. ⁹⁴ R. Χαλκοκονδύλην. In ora, οἶμαι ὁ συγγράμμα; ταῦτά ἐστιν ὁ Χαλκοκονδύλης. ⁹⁵ In uno, ἐς τὴν . . . τὴν ἀκρ. ⁹⁶ In uno, ἐφάρταν. In al. ut c.

autem princeps cum jam ab initio foret imbellis et effeminatior, per insidias a fratre Antonio principatu deturbatus est. Mortuo tandem Antonio, Nerius Florentiam veniens, in principatum restitutus est. Ea tempestate, quia socia arma junxerat Nerius Græcis, ipsius regio ab Thessaliæ dure evastabatur. Cum autem gravissime populationibus urgeretur, tandem necessitate subigente pacem cum rege fecit. Græci audientes pacem inter Atticæ principem et regem convenisse, continuo arma contra Athenienses capiunt. Princeps nuntio misso indicavit regi in quanto periculo haberet, videlicet Græcos urbem obsidere, eamque summa vi, ut capiant, niti. Turachanes igitur Thessaliæ præfectus mittens nuntios ad regem, eum hortabatur ut bello Peloponnesum lacerasset. Sed hæc longo tempore demum contigere. Verum, ea tempestate ab duce Peloponnesi regis fratre, quemadmodum diximus, in servitutem redactus est.

Inter Græcos et in Peloponneso hæc acta sunt. Quid vero egerit rex Constantinopolitanus, in sequentibus declarabitur. Nam hic ut accepit Pannonnes abiisse, et fœdera, impulsu Georgii, cum Amurate sanxisse, legatos misit ad Romanum pontificem, consulentes, quod si triremes et naves adventarent in Hellespontum, quibus præcluderetur Amurati in Europam transitus, Amuratem facile debellari posse. Si enim Europæ exercitus solus apud Amuratem relictus fuerit, haud pugnare adversus Pannonnes velit. Legati ire jussi sunt ad Gallos et Burgundiam ducem, in memoriam revocantes cladem, quam perpassi sunt sub Pajazite imprudentia Sigismundi: eam cladem, si modo velint, Turris reddi posse. Adiverunt itaque Romani pontificem, et triremes impleverunt decem, quas in Hellespontum misere. Etiam pontifex decem triremes instruxit, et militibus complevit, et ad regem Joannem misit, quasi facturus quæ rex imperasset. Venientes igitur in Hellespontum, prohibuerunt Europæ accessum Amurati. Hæc autem acciderunt juxta maritimam Macedoniæ regionem, versus Ionium. Cum fama volaret, Pannonnes in armis esse et advenire in Europam, ut inde eicerent Turcos et Amuratem, **171** jamque omnes bellum expectarent haud dubie imminens, quia longæ lateque rumor increbrescebat, Pannonnes exercitum conscribere, et Hellespontum jam ab Occidentalibus esse occupatum: singuli animum intendebant ad recuperandam patriam regionem, quasi eam nacturi, utcumque tamen alea belli cecidisset. Zenempisas igitur ab Macedonia proficiscens, assumptis qui isthic habitabant Albanis, pergebat per Argyropolichnem, et planitiem eam Castoriam usque subegit. Therizus Berrhææ princeps colligens Azatinis Scythas, necnon Turcos regis, attractis etiam plurimis ex Therma et Linna Perrhæorum (95): quibus fretus, Zenempisæ obviam

του βασιλέως ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ χώρᾳ. Νέριος δὲ τύραννος ὢν, τὴν ἀρχὴν καὶ Θηλυδρίας ὢν καὶ μαλακώτερος, ὑπὸ ἀδελφοῦ Ἀντωνίου ἀφῆρτο τὴν ἀρχὴν ἐπιβουλευθεῖς. Μετὰ δὲ ὡς ἐτελεύτησεν Ἀντωνίος, ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ κατέστη Νέριος ὁ Ἀντωνίου ἀδελφός, ἀπὸ Φλωρεντίας ἀφικόμενος. Τότε δὲ διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ συμμαχίαν, ἰδῆου τὴν χώρην ὁ τῆς Θεσσαλίας ὑπαρχός. Πράγματα δὲ ἔχων, εἰρήνην ἐποιεῖτο πρὸς βασιλέα. Καὶ οἱ Ἕλληνας πυθόμενοι, ἐστρατεύοντο ἐπὶ τὸς Ἀθῆνας. Ἐνταῦθα ἀγγέλον τε ἐπεμπε πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς κακῶς ποιοῖεν αὐτὸν οἱ Ἕλληνας, καὶ πολιτοχοοῖεν τὴν πόλιν, περὶ ὧν ἐξελεῖν. Καὶ Τουραχάνης δὲ ὁ τῆς Θεσσαλίας ὑπαρχός, τῷ τε βασιλεὶ πέμπων ἀγγέλλους, ἐπῆρυν ἐπὶ Πελοπόννησον στρατεύεσθαι. **B** Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑστερον χρόνῳ πολλῷ ἐγένετο· τότε δὲ ὑπὸ Πελοποννήσου ἡγεμόνι, βασιλέως δὲ ἀδελφῷ ἰδεοῦλωτο, τρήσῃ ᾧ πρότερόν μοι δεδηλωται.

Ἄλλὰ κατὰ μὲν τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν Πελοπόννησον ταῦτα ἐγένετο· κατὰ δὲ τὸν Βυζαντίου βασιλέα τάδε ξυναδεβήκει. Τοῦ τε γὰρ Παίονος ὡς ἤσθετο ἀπελάσαντας καταλύσασθαι τῷ Ἀμουράτῃ Γεωργίου ἐς τοῦτο παρακαλέσαντος, ἐπεμπον πρέσβεις παρὰ τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα, ὑποτιθέμενοι, ὡς τριήρων καὶ νεῶν παραγενομένων σφισιν ἐς τὴν Ἑλλάσποντον, ὥστε ἀπόντι αὐτῷ ἐς τὴν Ἀσίαν μὴ ἐπιτρέψαι διαβῆναι ἐς τὴν Εὐρώπην, εὐπετῆ ἂν γένοιτο ταῦτα χερουθῆναι τὰ πράγματα αὐτοῦ. **C** Εἰ τε τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα σὺν τῷ Ἀμουράτῃ ἀπομονωθήσεται, οὐκ ἔτι εἰς χεῖρας τοῦ Παίονος ἵναί τι εὐέλθει. Ἐπεμπον δὲ καὶ ἐς τοὺς Κελτοὺς καὶ τὸν Βουργουντίας ἡγεμόνα, ἀναμιμνήσκοντες ὡς δίκαιοι εἶεν δικὴν πράττεσθαι τῶν ἐν τῷ πολέμῳ Παιαζήτῳ ἀποθανόντων Κελτῶν διὰ τὴν τοῦ Σιγισμούντου ἀγνωμοσύνην. Συνεκελεύοντο μὲν οὖν σὺν τῷ ἀρχιερεὶ Ῥωμαίων, καὶ τριήρεις ἐπλήρωσαν δέκα, ἐπὶ Ἑλλάσποντον πέμποντες. Καὶ ἀρχιερεὺς δὲ δέκα ἄλλας πληρώσας, ὑπέστειλεν ἐπὶ βασιλεῖα Ἰωάννην, ὡς ποιησομένους ἂ ὑποθεῖτο αὐτοῦ βασιλέως. Οὗτοι μὲν οὖν ἀφικόμενοι ἐς τὸν Ἑλλάσποντον, διακώλυον Ἀμουράτην τοῦ ἐς τὴν Εὐρώπην διαβῆναι. Κατὰ δὲ τὴν παράλιον τῆς Μακεδονίας ἐς τὸν Ἰόνιον συνέβαινε τοιάδε. Ὡς γὰρ **D** προσδύκιοι ἦσαν οἱ Παίονες ἀπίξεσθαι αὐτοῖς ἐς τὴν Εὐρώπην, ὡς ἐξελόντες Τούρκους τε καὶ Ἀμουράτην ἐκ τῆς Εὐρώπης, προῖδόντες ὅτι ἔτοιτο αὐτοῖς ὁ πόλεμος· προηγγίλλετο γὰρ ἀπανταχῇ τῇ Εὐρώπῃ, ὡς συλλέγοντό τε αὐτοῖς στρατευόμενοι οἱ Παίονες, καὶ ὁ Ἑλλάσποντος ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων κατέχοιτο· ὥρμητο καὶ αὐτὸς τις ἕκαστος ἐπὶ τὴν πατρίαν αὐτοῦ ἀρχῆν, ὡς σήσων τε καὶ καταληφόμενος, ὃ τι ἂν αὐτῷ προχωρήσειεν. Ἐνθα δὲ καὶ Ζενεμπίσας, ἀπὸ Μακεδονίας τῆς πρὸς τὸν Ἰόνιον παραλίου ὥρμημένος, συμπαραλαμβάνων τοὺς ταύτη Ἀλβανούς, οἱ ἐνήσαν αὐτῷ, προῖει διὰ τῆς Ἀργυροπόλιχνης, καὶ τὴν τε πεδιάδα, ὅσῃν ὄκει ἐνταῦθα

Notulæ marginales.

μίχοι Καστορίας, ἐπηγάγετο ¹⁴. Ἐνταῦθα δὲ Θερί-
ζης ὁ Πεβρόβας ὑπαρχος, ζυναγαγὼν τοὺς παρὰ
Ἀζίνην Σκόθας τε ἅμα, καὶ Τοῦρκους τοὺς βασι-
λίως, ἐπισπομένον αὐτῷ καὶ συγχῶν τῶν ἀπὸ τῆς
Θέρρας τε καὶ Αἰώνης τῆς Πεβρόβιδων, ἐπέλασε τε
ἄφνω, καὶ ἀπαρασκευάσις ἐπιπεσὼν, ἐσχηνωμέ-
νοις αὐτοῦ ταύτη που περὶ τὴν τῆς Καστορίας
χώραν, τοὺς πλείστους, τε αὐτῶν Ἀλθανῶν διέφθει-
ρε, καὶ αὐτὸν Ζενεμπίσαν τὸν ἡγεμόνα ἀνελὼν,
ἐπὶ πολὺ ἤλασε φόνου, ἐνταῦθα τοὺς ἄλλους κατα-
βαίνων. Ταύτη μέντοι ἀνά τὴν Εὐρώπην ἐγένετο,
καὶ ἐς θόρυβον καθίσταντο, ὡς ἕκαστοι ἐπὶ τὰ
σφέτερα αὐτῶν ὠρμημένοι πράγματα, καὶ οἱ Τοῦρ-
κοι ἐς φόβον τε ἐγένοντο μέγαν, οἴμενοι αὐτίκα
ἀπόλλυσθαι ὑπὸ τῶν Παίωνων, καὶ τῶν παροίκων
ἰθύνων ἀλλοφύλων αὐτοῖς. Καὶ ὅπη τύχοιεν, τὰ τεί-
χη ἑκράτυνον, καρδοκοῦντες, ἢ ἀποθήσεται ἕκα-
στα ἐς τὸ ¹⁵ τοῦδε. Παῖονες δὲ ὡς πρὸς αὐτὸν ἀφί-
κετο παρ' αὐτοῦ τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως, Ἰουλι-
ανὸς καρδινάλιος, ἀνῆρ τὰ τε ἄλλα ἐπεικῆς καὶ
ἐς τὴν Ῥωμαίων σοφίαν εὐδόκιμος, παρεκάλει τε
ἐπὶ τὸν πόλεμον, τὸν τε ὄρκον, ὃς μέγιστος ἦν αὐ-
τοῖς ἐν ταῖς σπονδαῖς, λύσαστο ἐπιτροπῇ τοῦ ἀρ-
χιερέως, ἀνέγνω δὲ τὰ αὐτόθι. Καὶ ὠρμητο στρα-
τεῦσθαι ἐπὶ τὴν Εὐρώπην, οἴμενοι καταλήψεσθαι
αὐτὴν Ἰσημον, ἀπόντος τοῦ Ἀμουράτεω κατὰ τὴν
Ἀσίαν, καὶ διατριβόντος, καὶ τῶν νεῶν τοῦ ἀρ-
χιερέως αὐτοῦ ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ διαπλευσῶν,
ὡς μὴ ἐπιτρέψειν διαδῖναι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνων
βασιλέως ὑποσημαίνοντος σφίσι ταῦτα, ὡς οὐκ ἂν
ποτε διαβαίη ἐς τὴν Εὐρώπην. Τοὺς τε Βοέμους ἐν-
σπονδαῖς σφίσι ποιησάμενοι κατὰ τὴν διαφοράν, δι'
ἃ μοι δοκεῖ καὶ τὰς Ἀμουράτεω σπονδὰς ποιή-
σασθαι, πράγματα σφίσι παρεχόντων, καὶ ὡς παρ-
εσμένου αὐτοῖς ἀπὸ τῶν Βοέμων χώρας πολέμου,
ἐδίξαντο τὴν βασιλείαν Ἀμουράτεω εἰρήνην. Τότε
δὲ συνθέμενοι ἕκαστοι, ὡς παρείχον αὐτοὺς ἐν
καλῷ ἡσυχίαν ἄγειν, ὠρμητο στρατεῦσθαι ἐπὶ
τὴν Εὐρώπην, ζυμπαλαμβάνοντες ¹⁶ Ἀδάκας τε
καὶ Ἀρακούλην, τὸν Μύρζεω παῖδα, ὃς παρών τε
ἐς τὸν πόλεμον, συμπροθυμοῖτό τε καὶ συνεπιλά-
βοιτο, παρέχων ἰππίας ἀμφὶ τοὺς μυρρίους. Γεώργ-
γιον δὲ τὸν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα παρεκάλουν μὲν
ἐς τὸν πόλεμον τοῦτον συνδιαφέρειν τε αὐτὸν ἅμα
ἐκείνοι, ἀλλ' οὐκ ἐπαίετο, φάμενος ἄθίμιτα ἐρ-
γάζεσθαι αὐτοῦς, τὰς τε σπονδὰς λύοντας, καὶ ἀδι-
κίαν, ἐπὶ ἄρχοντας ¹⁷, χρήμασι τε ἐνόμισε ¹⁸ διαλύσειν
αὐτῷ τὴν αἰτίαν, ὅτι οὐ στρατεύοιτο τῷ Παίωνων
βασιλεῖ. Προηγόρευε δὲ τὸ ¹⁹ τε βασιλεῖ μὴ στρα-
τεύεσθαι, ὡς Τοῦρκων μέγα δυναμένων, καὶ οὐκ
εὐπειτῶς ῥῆθριον οὕτω χειροθῆναι ὑπὸ Παίωνων.
Ἐώρα γὰρ τὴν παρασκευὴν οὐχ ἱκανὴν εἶναι, ὥστε
τὴν Εὐρώπην κατασχέειν, παμπόλλων ἐν αὐτῇ ὄν-
των Τοῦρκων, καὶ ἐν πόλεμοι, πολλὰ πειραθέντων,

A progressus est. Festinans autem, imparatos hostes,
cum adhuc in Castoriae regione versarentur, oppres-
sit. Albanorum plurimos necavit: Zenempisam du-
cem peremit, et alios complures. Haec quidem in
Europa evenerunt. Et ubique tumultus erat, cum
singuli ad sua recipienda properarent. Turcos ma-
gna inaccesserat formido, putantes se perituros Pan-
nonum et finitimarum gentium Marte. Ubicumque
igitur poterant, mœnia et muros firmabant, ex-
spectantes quemnam praesens tumultus exitum es-
set habituros. Legatus, qui venerat a pontifice Ro-
mano, Julianus nomine, ceterum cardinalis et
vir bonus, et Romanae eruditionis admodum peri-
tus, Pannonum ad bellum suscipiendum adversus
Turcos cohortabatur: et iusjurandum, quod maxi-
mum erat in fœdere, ex pontificis mandato solve-
bat, quod et coram omnibus legebatur. Deinde
impetu quodam ferebantur adversus Europam, pu-
tantes se ipsam destitutam auxilio, Amurate ab-
sente et in Asia moras noctente, occupaturos. Pon-
tificis namque triremes in Hellesponto erant, nec
sinebant Amuratem in Europam transire. Præterea
Graecorum rex nuntiabat, Amuratem non posse
trajicere in Europam, etiamsi omnia conaretur
omnemque lapidem moveret. Pannonum etiam pa-
cem fecere cum Boemis, propter eam dissensionem
qua moti fœdus cum Amurate inierant. Boemi igitur
et ipsi accingebantur ad praesens bellum. Nam
propterea pax convenerat, quia pulchrum videba-
tur, ut in praesentiarum discordias ponerent, et si-
mul junctis copiis bellum Europæ inferrent. Ad-
hibuerunt in belli societatem Dacos et Draconem,
Myrxis sive Marci filium, qui ipse aderat promptus
et auxiliarius ad id bellum, offerens decem milia
equitum. **172** Georgium Tribalorum ducem ad
belli societatem incitabant: verum monitionibus
non acquievit, dicens eos impia et nefanda pa-
trare, fœderum religionem violantes, et priores in-
juriari incipientes. Sperabat se satisfacurum regi
Pannonum, quod non in belli societatem venisset,
pecuniaria multa. Indicavit tamen regi, eumque di-
ligenter monuit, ne bellum moveret contra Turcos,
quorum magna potentia esset: eos haud facile a
Pannonibus subigi posse. Cernebat namque Geor-
gius, non cum esse belli apparatus, ut Europam
obtinere possent. Plurimi namque (96) in ea age-
bant Turci, in castris tantum non educati, quique
plerumque non aliunde quam ex bellis victum par-
arent. Genus autem hoc hominum, cum ad desper-
ationem adactum fuerit, virtutem memorabilem
ubique ostendere solet. Præterea ostendit Vladis-
lao, Turcos plurimum rebus bellicis reliquis gen-
tes excellere. Vladislaus his nihil persuasus, ab
Ardelio (97) sive Transylvania profectus, Istrum

Notulae marginales.

(96) Bonfin. 4000 dicit.

(97) Erdelio.

¹⁴ In uno, ὀπηγ. ¹⁵ Τὸν. R. ut in c. ¹⁶ In uno, συμπ. ¹⁷ In uno, ὄπ. ¹⁸ In uno, ἐνέμιζε. ¹⁹ In uno, τῷ β. in αἰ. τῷ τε.

trajecit, et copias omnes transportavit in regia regionem, et ibi castrametatus est juxta Euxini maritimanam Dobroditiā, Bulgarorum regionem. Hinc castra moventes, Calliacren et Barnem sive Varnam (9A) urbem obsidere et oppugnare aggressi sunt. Barne pactionibus in ditionem accepta est. Calliacre vero vi capta est, Pannonibus ascendentibus impigre murum, et impetu in eam irruculentibus. Hanc ubi occupassent et diruissent, necnon sæde diripuissent, plurimis abductis mancipiis, profecti sunt recta ad Byzantii et Orestiadis regionem.

ἐπολιόρχουν. Καὶ ἡ μὲν Βάρνη, ὡς ἐπολιόρχετο, τε προσβαλόντων τῶν Παίωνων καὶ ἀναβάτων ἐπιήσαντων αὐτῶ τῆς Βυζαντίου χώρας καὶ Ὀρεστιάδος.

Hæc quidem egerunt Pannonæ. Amurates Mechemetis filius bello petens Caramanum, ejus regionem populatus est: et juvenitorum pecorisque prædas agens, Conii arcem obsidione pressit. Caramanus ad montes regionis confugiens, ibi morabatur, volens si hostis accederet, eum fortiter repellere. Tandem legationem misit ad Amuratem, promittens obsides, necnon filium suum, quem in januas regis mittere vellet. Addebat, se duplo majus, quam hactenus, regi tributum quotannis persolaturum. Caramanus cum his conditionibus pacem peteret, forte advenit ad regem nuntius ab Triballorum duce missus, referens Pannonæ transgressos esse Istrum. Hoc igitur nuntio nonnihil territus, petitionem Caramani admisit, et cum eo sædus iniit: acceptisque obsidibus et filio, exercitum abduxit. Cum intelligeret Hellespontum teneri ab navibus Italarum et Occidentalium, anxius animi orat, cum haud satis constaret quo pacto in præsentiarum in Europam 173 transvahi posset. Nec tamen exercitum, summa celeritate adhibita, ad Hellespontum ducere omisit, ut naves hostium, si adnavigarent, bombardis et reliquis tormentis abigeret. Est autem iste locus Propontidis angustissimus: et turris isti est in Asiam recedens, quæ Sacra nominatur: ut neutro sic coeat, ut ab continente submovatur. Cum igitur huc venisset, in animo agitans Europæ et Asiæ exercitum Europam transmittere, trirèmes non amplius invenit. Nam ventus, qui coortus erat admodum validus, haud sinebat naves in Propontida navigare. Is ventus multis regnavit diebus, nec naves ullo modo contra ipsum niti poterant. Amurates igitur cum hostium trirèmes non amplius adessent, per otium ipse simul cum universis copiis in Europam transportatus est. Cum transvectus esset cum copiis suis, ad Byzantii regem nuntium misit, qui diceret se salvum et incolumem cum universo exercitu transvectum esse in Europam, et pergere contra hostes. Proinde ne cunctetur quam celerrime conscripto exercitu subsidio venire.

(98) Olim Dionysiopolin.

⁹⁹ In uno, Ἀρ. ¹⁰⁰ Μουσῶ. Sic etiam in uno R. in al. ut c. ¹⁰¹ Hic locus, ut ex certione patet, mutilus est. In uno ut in cont. In al. ὡς οἱ Π. ¹⁰² In uno, ὡς τὰς τε. ¹⁰³ In Reg. ἀναπνεύσαι. ¹⁰⁴ In uno, ἐπεμψε. ¹⁰⁵ In uno, διαβάζει. ¹⁰⁶ Forte legendum, ἐρχεσθαι παραγγέλλειν. κ. ut in c.

καὶ τὸ πλεόν τοῦ βίου σφίσι ἐνταῦθα κοινούμενον. Ἀρετὴν τε τὸ γένος τοῦτο, ἐς ἀπόγνωσιν ἀφικέσθαι, ἄξιαν λόγῳ ἐνδεικνύμενον ἀπανταχοῦ, καὶ ἀναλαμβάνειν τε σφᾶς τὸ γένος, ὑπερίμνησκε θαιμονίῳ; παρὰ τὰ ἄλλα γένη. Λαδίσλαος μὲν ὢν ὁ τῶν Παίωνων βασιλεὺς, ἀπὸ τοῦ Ἐρδελίου ⁹⁹ διαβᾶς τὸν Ἴστρον, καὶ τὸν στρατὸν διαπορθμεύσας, ἀφίκετο ἐς τὴν βασιλέως χώραν, καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύετο κατὰ τὴν τοῦ Εὐξείνου παραλλαν, Δοβροτίκω τοῦ Μισοῦ ¹⁰⁰ χώραν, ἐπὶ Καλλιάρην τε καὶ ἐπὶ Βάρνην. Καὶ ἐλθόντες ἐνταῦθα, τὰς τε πόλεις προσεχώρησε καθ' ὁμολογίαν ἢ δὲ Καλλιάρην ἑάλω τὸ τείχος. Ἐξελόντες δὲ καὶ ἐξανδραποδισάμενοι,

Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχον. Ἀμουράτης δὲ ὁ Μιχμέτω, ἐλάσας ἐπὶ Καραμάνον, τὴν τε χώραν ἐξήρῳ, καὶ τὰ ὑποζύγια ληισάμενος, ἐπολιόρχει τῆν τοῦ Κουεῖου ἀκρόπολιν. Καραμάνος μὲν ὢν ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἀπορρυγῶν, διέτριβεν αὐτοῦ, ὡς ἦν τις ἐπ' αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀκρων ἀμυνούμενος, διακατέρει. Καὶ ἐπροσεύετο πρὸς τὸν Ἀμουράτην, ὑποσχόμενος δίδόναι τε ὀμήρους, καὶ τὴν παιδί ἐς τὰς θύρας αὐτοῦ ἐπιπέμπειν, καὶ φόρον ἀπάγειν τοῦ ἔτους διπλάσιον, οὐ ἀπίστερον πρότερον. Ταῦτα δὲ ὢν προσιόντος τοῦ Καραμάνου, καὶ δεομένου σπένδεσθαι αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ, ἐνταῦθα ἀφίκετο ἀγγεῖλα παρὰ τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ¹⁰¹. Καὶ οἱ Παῖονες ἐπαλαύνοντες διαβαίνουσι τὸν Ἴστρον. Καὶ τότε δὲ τοὺς λόγους ἰδέχετο τοῦ Καρμάνου, καὶ σπονδὰς ἐποιεῖτο. Λαβὼν δὲ ὀμήρους καὶ τὸν παῖδα αὐτοῦ, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν. Τὸν μὲν ὢν Ἑλλησποντον ἐπυθάνετο κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν ναῶν τῶν Ἰταλικῶν καὶ Ἰσπερικῶν. Ἐνταῦθα ἐν ἀπέρω ἐχόμενος, ὃ τι χρῆσαιτο τῷ παρόντι ἐς διάβασιν, τὸν στρατὸν ὁμῶς ἤγε σπουδῇ ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον, καὶ ¹⁰² τὰς τε τριήρεις, ἦν ἐπιπλέουσαι διακωλύσει, τοῖς τηλεβόλοις ἀπελασόμενος. Ἔστι γὰρ τοῦτο τῆς Προποντιδος στενωτάτων ἐκτετικῶς, καὶ κύργος ἐνεστιν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἴερὸν καλούμενος, ὥστε μηδαμῶ ἐτίρωθι ἐς τοσοῦτον βραχὺ ζυγίνας, τῷ ἡπίρω διαστήσει. Ἐνταῦθα, ὡς ἐπήγε τὸν στρατὸν διαθεσόμενος, τὸν τῆς Εὐρώπης τε καὶ Ἀσιανῶν, τὰς μὲν τριήρεις οὐκέτι κατέλαβεν ἐνταῦθα. Ἄνεμοι γὰρ ἰσχυροὶ πᾶν οὐκ εἶων τὰς τριήρεις ἐς τὴν Προποντιδα εἰσπλέειν, καὶ πνευμά τε ἰσχυρὸν κατέχει ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας, βιαζόμενον τὰς ναῦς μηδαμῇ ἀναπλεῦσαι ¹⁰³ ἐναντία τοῦ πνεύματος. Ἀμουράτης δὲ ὡς αἱ τριήρεις οὐκ εἶτε παρήσαν αὐτοῦ, καθ' ἡσυχίαν διεβαινεν αὐτὸς τε καὶ ὁ στρατὸς ἅπας. Ἐπεὶ δὲ διεβέθηκει, ἀγγεῖλον ἐπέμψε ¹⁰⁴ παρὰ τὸν Βυζαντίου βασιλεῖα, ἔρουντα αὐτῷ, ὡς διαβαίνει ¹⁰⁵ σῶς, καὶ ἐπὶ τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ ἰθὺ ἐλαύνει, καὶ εὐχεσθαι ¹⁰⁶ παραγγέλλει, ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὰ ἐς τοὺς πολέμους.

Notulæ marginales.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ Η ΕΒΔΟΜΗ.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER SEPTIMUS.

Prælium Amuratis et Wladislai ad Varnam; expeditiones in Peloponnesum adversus Scanderbegum et Huniadem. Moritur Amurates anno Christi 1450.

Βασιλεὺς δὲ Ἑλλήνων, ὃς ἐπύθετο τὰ παρὰ τοῦ Ἀγγέλου, ἤχθετο μὲν οἷα εἰκός, διαβεβηκότος οὕτως ὥστε μὴ διακωλύσαι τὴν διάβασιν ἀμαχητὶ, ἀλλ' ἡσυχῇ διαβάντα, τὸν τε στρατὸν αὐτοῦ ἅμα διαπορθεμίσει. Καὶ ἔφερε μὲν χαλεπῶς, ἐβούλετο ⁹⁹ δὲ ὅπως τῷ παρόντι χρῆσαιτο, καὶ εἴτε πόλεμον ἀπεγγίλλαι τῷ Ἀμουράτῃ, εἴτε εἰρήνην. Εἰ μὲν γὰρ εἰρήνην αὐτῷ εἴη πρὸς Ἀμουράτῃν, ἐχρῆν ἐλαύνοντι διὰ τοῦ Πόντου τὴν χώραν αὐτοῦ ἀγορᾶν τε ἅμα παρτεχεῖν καὶ τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ τοῦτο ἐδόκει δεινὸν αὐτῷ εἶσεσθαι πρὸς τῶν Παιόνων, ἐπειδὴν περιγίνονται τοῦ Ἀμουράτῃ, καὶ ἀχθησομένους αὐτῷ διὰ τοῦτο τοὺς Παίονας. Ἐδόκει τε οὖν ἐπὶ τῆν τῶν Παιόνων μοῖραν τραπομένους, ἐλθεῖν τε τὰ ἐκείνων, καὶ πόλεμον ἀπαγγέλλειν τῷ Ἀμουράτῃ. Ὡς μὲν οὖν ἡ γραφὴ ἐδήλου, οὐ πάνυ τοι διεσάφησε Β Καλλιῆς ὁ Πραίμεω, ἐπιτήδειος ὢν ἐν τῷ τότε τοῖς Ἑλλήσι, καὶ βουλόμενος ὡς ἤκιστα αὐτοῦ; πολεμῆν ἐκ τοῦ ἔμπροσθεν βασιλεῖ, πρὶν ἡ παραδοχῆσαι εἰ χωρήσει ὁ πόλεμος. Ἀμουράτῃς μὲν δὲ, αὐθὺ τῶν πολεμίων ἐλαυνόντων, ἐστρατεύετο παρασκευασμένος, καὶ τὸ ἔλεο τῆς Εὐρώπης στρατεύματα περὶλαβὲν ἠθροισμένον αὐτῷ, καὶ προσῶν ἐκάστατος οἱ ἐπὶ τὸν πόλεμον. Οὕτως δὲ κατόπιν ἐλαύνων τοῦ Παιόνων στρατοῦ, ἐστρατοπεδεύετο νυκτὸς,

174 Græcorum rex, ut audivit quæ afferbat nuntius Amuratis, dolebat animo, quemadmodum verisimile est, quod eum transitu prohibere nequivisset, verum absque prælio transiisset, et per otium copias traduxisset omnes. Hæc quidem molesto ferebat animo. Deliberabat quid in præsentī rerum statu potissimum ageret, bellumne sive pacem Amurati nuntiaret. Nam si pacem cum Amurate retinere iustitisset, fore ut ei per Ponti regionem exercitus ductanti, cogeretur comumentum et necessaria præstare: qua re se maxime offensarum Pannonum judicabat, et hinc maximum sibi imminere periculum a Pannonibus, si Amuratem devicissent.

175 Videbatur igitur eo tempore consultissimum fore, sequi Pannonum partes et bellum Amurati inferre (99). Chatites Priami filius Amuratem non omnium, quemadmodum ejus litteræ indicant, certiorum reddidisse videtur. Amicus etiamnum ea tempestate erat Græcis, et volebat hos quam minime ex aperto bellum gerere cum rege, priusquam satis explorassent, quonam bellum esset erupturum. Amurates igitur, cum contra ipsum recta pergerent hostes, arma bene instructus capiebat: et exercitum Europæ universum congregatum accipiens, singulos ad bellum fortiter suscipiendum cohortabatur (1).

Notulæ marginales.

(99) Chalkos Imbraini filius, al. Carambi.

(1) Pugnatum est ad Varnam decimo Novemb. 1444.

⁹⁹ Ἐβουλεύετο. R. ut in c.

Secutus igitur Pannonum exercitum, nocturno loci castra muniebat, ubi hostes præterita die castra posuerant. Similiter cum dies illuxisset, haud longe ab Pannonum castris et sua locabat. Hoc faciebat per dies quatuor, ut posset contemplari hostium multitudinem, necnon quis eorum esset ad id bellum animorum habitus: an essent formidolosi, et proinde cito omissuri eam expeditionem: an audacia freti, nihil metuentes, profectionem facerent: præterea an omnia in castris eorum ordine gererentur: abundarentne commectuum copia, vel secus. Hæc omnia quis facile explorare potest, si subiinde hostilem sequatur exercitum. Exactissime etiam cognoscat hoc modo, audacesne an timidi sint: præterea an inter se consentiant, si agmen sit iter ingressurum aut ingrediatur. Hæc quidem per quadriduum explorare haud cessabat Amurates. Quinto autem die Joannes Choniates ut sensit subsequi regis exercitum, deliberat, adhibito in consilium et Pannonum rege, num ibi velint prælii aleam experiri, et sic ulterius proficisci: aut prælium detrectantes, ulterius progredi, hostilem regionem occupantes. Decreto igitur facto, pugnandum esse, hostium adventum expectarunt. Amurates igitur adveniens, castra in eodem communis campo. Peregrinos primo locavit, qui per circuitum ferramenta magna deligebant: et in hunc modum ab januis quasi circulo ambiebatur rex. Ferramenta illa, quæcumque cum exercitu proficiscitur rex, portant cameli, necnon peregrinorum arma. Si prælium cecipiendum est, arma inter milites distribuit. Post hoc scuta collocavit, et ante scuta camelos suos constituit. Hic ordo januarum est. In medio autem consistunt ipse rex et auxilii ejus duces, necnon quotquot sibi de januis in exercitu præsto sunt. In proximo statuitur Europæ exercitus: cui præest dux insignis nomine Carazies. Is autem exercitus distribuebatur per manipulos, qui 176 parvis interstitiis dirimebantur. Asiæ quoque exercitus in aciem educebatur, et a fronte locabatur in manipulos segregatus, ut se mutuo adjuvare possint, si quid periculi ab hoste ingruisset. Nam equestres copiæ non nisi in turmis sepatatæ, hosti opponi possunt, cum interim pedestres pulchre in cornua aptari possint, equites vero minime. Pannonæ interim haud otio torpebant: verum et ipsi aciem exornabant per turmas et tribus suas. Pannonæ in dextro, Daci in sinistro curabant cornu. Joannes Choniates habens Phazen, id est eos qui Bitaxides vocantur, proficiscebatur contra Asiæ ducem. Plurimi Asiani haud sustinentes Pannonum impetum, antequam ad manus ventum esset, fugam arripiebant. Fugientes persequabantur Pannonæ: tandemque dispersi fugientibus inherentes, Asiæ

ἄνθα τῇ προτεραιᾷ ἐπυρλίζοντο οἱ Παῖονες. Καὶ ἡμέρᾳ αὐτῇ ἤλαυνε, καὶ ἰστροτοπεδεύετο ἐς τὸν σταθμὸν τῶν Παϊόνων ἢ ἰστροτοπεδεύοντο. Τοῦτο δὲ ἐποίησε ἐπὶ ἡμέρας τέσσαρας, καθορῶν τε τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων, καὶ ὡς ἔχουσι διαθέσεις ἐς αὐτὸν, εἴτε περιδείξει ἐπὶ πᾶσιν, ὥστε ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον συστέλλεσθαι, εἴτε καὶ τόλμη χωροῦντες, μὴδὲν δεδιότες, στρατεύονται· καὶ ὡς ἔχουσι τε ἐπιτηδείων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. . . Ὁ Ταῦτα γὰρ ἅμα συνειδέτη ἂν τις ἐπίμνος τῷ πολεμίων στρατοπέδῳ, καὶ ἐπιλογίσαιτο σαφέστατα, ὡς ἔχουσι τε δόλους καὶ τόλμης, καὶ ὡς ἔχουσιν ἐπιτηδείων, καὶ κινήθους, δόδός τε εἴη ὁ στρατός, ἢ ἐγγύς τοῦτου. Ταῦτα μὲν οὖν Ἀμουράτης ἐλαύνων κατόπιον ἐλογίζετο ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας· τῇ δὲ πέμπτῃ Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης, ὡς ἤσθετο κατὰ πόδας ἐλλύειν τὸν βασιλέως στρατὸν, ἐς βουλήν τε καλίστατο σὺν τῷ Παϊόνῳ βασιλεῖ, καὶ Ἰβουλεύοντο: ὅ, εἰ τὴν μάχην αὐτοῦ ποιήσαιντο, καὶ μαχησάμενοι οὗτω, τοῦ πρόσω ἔχοντο, ἢ ἀμαχητὶ προίειν, καταλαμβάνοντες τὴν χώραν. Ἐνταῦθα ἔδοξε βουλευομένους τὴν μάχην ποιεῖσθαι, ὡς ἂν μὴ ἐπισπώμενοι ἐνοχλοῖεν καὶ πράγματα ἔχοιεν, ὥστε κωλύεσθαι, ἢν τι ἐπιχειροῖεν ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ὡς οὖν εἰδίδοκτο, καὶ ἐπέμνον, ἐνταῦθα Ἀμουράτης ἀφικόμενος ἰστροτοπεδεύετο ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς νεηλυδας παρατάξάμενος ἐκυκλοῦτο ὑπὸ τῶν θυρεῶν, εὐμεγέθεις πηξάμενος ὁ σιδηρίου: ἐς τὴν γῆν. Φέρει δὲ τοὺτους αἶα, ὅση ἂν στρατεύηται βασιλεὺς: ἐπὶ τῶν καμήλων· καὶ πρός γε τὰ ὄπλα τῶν νεηλυδῶν ἐπὶ τῶν καμήλων φέρει. Καὶ ὅποι ἂν ἔσοιτο αὐτῷ ἔν τῇ μάχῃ, διανεμιάμενος τὰ ὄπλα, ἐς μάχην καθίσταται. Μετὰ δὲ τοῦτους τοὺς θυρεοὺς, ἄγων καὶ τὰς καμήλους: αὐτοὺς ταύτῃ ἐμπροσθεν τῶν θυρεῶν ἔστησε, καὶ οὕτω παρετάσσετο ἐς τὰς θύρας. Ἐν μέσῳ δ' αὐτὸς τε καὶ οἱ τοῦ οἴκου ἡγεμόνες, καὶ οἱ τῶν θυρῶν, ὅσοι κέρεισιν αὐτῷ ἐς τὸ στρατόπεδον. Τὸ δὲ Εὐρώπης στρατεύματα παραστάσσετο αὐτῷ, ἔχοντι ὁ στρατηγὸν Καραζιην, ἄθρα εὐδέκιμον. Ἐτάσσετο δὲ κατὰ τῆς χιορῆς ἀπ' ἀλλήλων: διεστηκυία, οὐ πολλῇ χώρῃ. Καὶ τὸ Ἀσίας στρατεύματα ἐτάσσετο κατὰ τῆς ἐπὶ μέτωπον ἰσταμένης: ἔμπροσθεν, ὥστε ἀλλήλους ἐπιβουλεύειν, ἐπέδαν τε τοῦτων ὑπὸ τῶν πολεμίων ποσῆ. Τὰ γὰρ ἰσχυρὰ στρατεύματα οὐκ ἔχον τὰσσεσθαι ἀλλήλοις: ἢ κατὰ τῆς, ἐπὶ τὰ περικὰ ἔχει καλῶς παρατάσσεσθαι ἐπὶ κέρα. Οὐ μέντοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ. Παῖονες δὲ παρετάσσαντο καὶ οὕτω κατὰ λόχους καὶ φρήτρας. Καὶ οἱ Παῖονες εἶχον τὸ δεξιόν, οἱ δὲ Ἀἰεες τὸ εὐώνυμον. Καὶ Ἰωάννης μὲν ὁ Χωνιάτης ἔχων τὴν Φακζην τοὺς Βιτάξιδα: καλουμένους, ἐπήγει ἐπὶ τὴν τῆς Ἀσίας στρατηγόν. Καὶ οἱ πολλοὶ μὲν αὐτῶν οὐδὲ ἐς χεῖρας ἐλθόντες ἔδίδξαντο τοὺς Παῖονας, ἀλλὰ ἐφυγον ἐκ πολλοῦ, παρείχοντό τε τοὺς ποσῆν

Notulæ marginales.

¹⁰ Nulla est lacuna in R. ¹¹ Ἐβουλεύοντο. Sic etiam R. ¹² Πηξάμενος. R. ut in c. ¹³ In uno aut. μάχη, δ. ¹⁴ In uno μ. ὡς τ. θυρ. αγ. τὰς καμ. ¹⁵ In uno, ἔχον. ¹⁶ ἰσταμένους. R. ut in c. ¹⁷ In uno πη. φρήτρας. Sic in v. In al. ut in c. ¹⁸ In uno, ἐλθόντες.

ἐπιδολεῖσθαι, ἐνθα γενόμενοι ¹ διεσπάρησαν, καὶ τὸν δευτέρου τῆς Ἀσίας στρατὸν οὕτω δὴ τρεψάμενοι, ἐδίωκον. Ὑπελείπετο δὲ αὐτῶ τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα, ἐσθηκός τε καὶ οὐδαμῆ χωρῆσαν, ἀλλ' ἐπιμένον τοὺς πολεμίους. Δῆλα γὰρ ὡς βασιλέως ἐστῆκότας τὰ στρατεύματα ταῦτα τῆς Εὐρώπης ἔσθηκε. Καὶ ἦν τε μὴ δεξιάμενα τοὺς πολεμίους ἐς φυγὴν γένοιτο, αὐθις ἐπάνεισιν ἐπὶ τὸ βασιλέως στρατόπεδον. Εἰώθει γὰρ γένο· μετὰ γε Σκύθας τοὺς νομάδας, πάντων δὴ μάλιστα, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, φεύγον αὐθις ξυνίστασθαι τε αὐτῶ, καὶ ἐπανέναι ῥιθίως· καὶ αὐθις ἐς τὴν μάχην, καὶ τρεπόμενον εὐπετώ, ὅσοι ἂν αὐτῶ λυσιτελοῖη. Οἱ μέντοι Δᾶκες ἐν τῷ θερέτρῳ τούτῳ τῆς μάχης, ὡς ἐώρων τοὺς Ἀλανούς ² ἐς φυγὴν τρεπομένους, οὐκίτι δὴ ἐνταῦθ' ἐπέσχον, ἀλλ' ἐς τοὺς βασιλέως θησαυροὺς τραπόμενοι, διερχάσον τὰ τε χρήματα, καὶ τὸν βασιλέως κοίτηνα, καὶ τὰς καμήλους ἐφόνευον, ἀλλήλοισ διακελευόμενοι. Ὡς δὲ ἔργου εἶχοντο, καὶ ἰκανῶς εἶχον τῆς δεσπραγῆς, οὐκ ἔτι ἰόντες ἐς μάχην παρετάσσοντο ἐν οὐδενί, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἐαυτῶν στρατόπεδον ἔλαυνον. Ἰωάννης μὲν οὖν, ὡς ἐτρέψατο τῆς Ἀσίας στρατεύμα, ἀφίκετο ἐπὶ Λαδίσσον βασιλέα, παρσιῶν αὐτῶ ἴστασθαι καὶ ἰδρύσθαι κατὰ χώραν, μηδὲ προΐναι ποὶ συμβαλοῦντα τοῖς πολεμοῖς· ὡς ἂν ἐπανόντι κατὰ τοῦ βασιλέως χαλεπὸν ἀποβαίη, καταφυγὴ ἐκ τῆς μάχης γένοιτο. Καὶ παρηγγύα μηδὲν τῶν ἄμφ' αὐτὸν ἐπιτρέπειν ἄλλη ποί ³ ἀπίναί, ἀλλ' αὐτοῦ μένοντες ἐπιμένειν, ἐς ὃ ἂν μαχεσάμενος, καὶ ⁴ τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα τρεψάμενος, ὑποστρέψῃται, καὶ τότε ἐπὶ τὰς θύρας ἄμα, ὑπολειπομένου τοῦ ἀγῶνος τούτου, ἀλώσι μετὰ ταῦτα, καὶ ἐξεργάσονται καὶ τούτον τελευταῖον ἀγῶνα. Ὅ μὲν ταῦτα εἶπον, ἀπῆει συνταξάμενος ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα, ὃ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον τοῦ βασιλέως παρετάσσειτο μέρος. Καὶ συμβαλὼν ἐμάχετο ἐπὶ χρόνον τινά. Ἐγένετο δὲ ἡ μάχη οὕτως. Ὡς συμβάλλοιεν οἱ Παιόνες ἐς χεῖρας ἐλθόντες, τρεψάμενοι τοὺς Τούρκους· ἐδίωκον, ἕως οὐ ἐγένοντο ἀγχοῦ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ. Μετὰ δὲ αὐθις αὐστρέψαντες· οἱ Τούρκοι, ἐδίωκον τοὺς Παιόνες χρόνον ἰκανόν, ἕως οὐ γένοιτο καὶ οὗτοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν. Καὶ ὅποτε μὲν βιασάμενοι οἱ Παιόνες τοὺς Τούρκους, ἐπικίοντο διώκοντες, ἐνταῦθα συχῶς τῶν Τούρκων ἐπιπτον καταπατούμενοι ἐπὶ τῶν Παιόνων. Καὶ μὲν δὴ καὶ Παιόνες ἐν τῇ ἀποχωρήσει πολλοὶ παρεγένετο ⁵, ὅποτε δὴ αἰδοὶ ἀποχωροῦντες. Ἐν τούτῳ πίπτει Καραζιῆς τῆς Εὐρώπης στρατηγός, ξίφει Παιονικῶ βληθεὶς κατὰ τὸ πῆθος, δορατίῳ τραύματι. Τὰ γὰρ Παιονικὰ ξίφη, σχεδόν τοι δὴ, καὶ τὰ τῆς Γερμανίας ἀπάσης, ἐλληλαμίνα τυγχάνει ἐπὶ μήκιστον καὶ ὀξέα· οὐ μέντοι ταυῦτα, ὅσα καταίροντας κόπτειν, ὅτι καὶ ἀξιολόγου, ὡς τὰ βερβαρικὰ ἢ καὶ Ἰταλικά. Τὰ μὲν βερβαρικὰ ταυῦτα· Τούρκων δὲ ἐστὶ ταῦτα, βάρος

exercitum terga dare coegerunt. Regi relinquebatur Europæ exercitus, qui adhuc stabat nec quoquam fugerat, exspectans hostem. Manifestum enim esse reor, quantisper manserit rex, tantisper etiam Europæ exercitum consistere. Qui etsi hostibus non restiterit, verum in fugam abierit, attamen in regia castra revertitur. Nam istud hominum genus novimus post Scythas pastores maxime fugere, seque in fuga facillime colligere, et prælium reintegrare. In fugam vero versi facile servantur. Daci inter pugnae tumultum cum cernerent Albanos in fugam effusos, nec sibi temperarunt, verum in regios thesauros conversi, eos et regniopes diripuerunt, necnon regium cubiculum, interfectis camelis, cum sese mutuo ad istam rem usque cohortarentur. Occupati isto opere cum forent, prædandique jam obrepisset satietas, haud in prælium redibant, nec ulli parere volebant, sed in castra sua revertebantur. Joannes cum fugasset Asianum exercitum, accedebat ad regem Vladislaum, eumque diligenter monebat, ut eo loci cum suis militibus subsisteret, nec eos quoquam abire pateretur, ut sibi redeunti in pugnam contra Amuratem, si quid periculosius ingruisset, refugium tutissimum, quo se reciperet, esset. Præcepit quoque Vladislao ut obstaretur milites qui secum erant, ne se loco moverent, verum in iisdem vestigiis hærentes exspectarent, donec fuso, fugato victoque Europæ exercitu, victor reverteretur: et donec prælium, quod nunc solumcum januis reliquum sit, conficiat. Hæc cum dixisset, confestim accingebatur, ut prælium committeret cum Europæ exercitu, qui ad sinistram regis instructus stabat, et manus conserens, aliquandiu pugnabat. Pugnae **177** autem hæc facies erat. Cum ventum esset ad manus, Pannonos Turcos fugabant, eosque usque ad castra persequebantur. Turci conversi, deinde Pannonos insequabantur: nec a persecutione cessarunt prius, quam et eosdem ad castra compulissent. Si quando Pannonos victoria fruebantur, Turcos persequebantur acerrime, plurimique cadebant, obriti a Pannonibus. Etiam Pannonos aliquando, quamvis plurimi forent, cum rubore retro gradum ferrebant. Cecidit ibidem Carazies Europæ dux, Pannonico gladio transfixus. Solent enim Pannonici gladio vulnera dare, quæ nihil differunt ab istis quæ facere consueverunt hæc. Gladii namque Pannonum et Germanorum longi sunt et acuti, nec librato ictu feriunt, quemadmodum barbarici et Italici. Barbarici gladii (et ejusmodi utuntur Turci) ponderosi sunt admodum, unaque tantum parte scindunt. Nec scio gladios quorum acies altius in corpora penetret. His comparantur gladii Italici, qui quondam Græcis in usu fuere. Germanici et Pannonici gladii longi et rotundi, necnon interdum quadrati sunt: aciem

Notulæ marginales.

¹ R. γιν. ² In ora Ἀσκανούς, in al. Ἀλανούς. ³ In v. πη. ⁴ In uno, καὶ τὸ Ε. ἄμα στ. ⁵ In uno, ἀπῆγοντο.

habent acutam, et in mucronem oblongum desinunt. Vulneca infingunt, si quis iis utatur insidens equo, talia, qualia basta dari solet. Pannonico gladio transfossus exspiravit Carazies. Nunc quid pears Vladislauum regem Pannonum occiderit, dicitur. Erant apud hunc regem viri complures, qui inuidebant Joanni Huniadi, ejusque virtutem aegris seriebant animis. Videntes igitur cum pulchre et decenter bellum administrare, et in sagam egisse Asiae exercitum universum, necnon generosissime dimicare contra Europae exercitum, cujus ducem Caraziem nomine peremerat, sic allocuti sunt regem: O rex, quid hic consistimus et expectamus Joannem, eique quasi solus vir sit, permittimus hostes vincere et reliqua omnia perficere? Infamiam maximam nobis importat, dum hic otiosi tempus terimus: servum vero tuum aininus festinare et pugnare contra hostes. Oportebat ante regem nobis adjunctum militaria facta edere, quae plurimum laudis merentur apud uxores nostras, et apud eos qui urbes nostras inhabitant, necnon apud Turcos. Verum ille in sagam vertens tantam hominum multitudinem, gloria postur immortalis: tibi autem hic stanti, et singula spectanti, ignominia relinquitur, quam etiam ad posterum transmittes. Nec enim est ut vereare, januarum milites nos accedentes fortiter suscepturos, cum ab Joanne adeo facile Asianus exercitus fugatus sit: verum sagam, ne dubites, inibunt. Age igitur, contra januas regis pergamus. 178 Cum enim sis rex, ut cum rege congregiarius honestum est. Haec cum audivisset rex adolescens (magna enim ista oratio pollicebatur), quam citatissimo agmine contendit ad januas, ubi Amurates stabat paratus ad praelium: et fossa munius expectabat, quis praelii eventus esset futurus. Pannoni adorti sunt peregrinorum coronam, qui et ipsi fortiter inter castra praelium pro Amurata ciebant. Ibi equus, quo vehebatur Pannonum rex, securi feritur, et pedes vulneratus corruit una cum sessore. At qui proxime steterant (tantus praelii tumultus erat) non senserunt casum regis. Peregrini victoria potiuntur, caputque Pannonum regis retulerunt ad Amuratem. Nomen autem peregrini, qui id facinus memorabile ediderat, erat Theriza, qui insigne virtutis praemium apud regem consecutus est, eumque in maximo honore habuit. Ferunt Amuratem, cum Pannoni irruerent et fortiter dimicarent, fugam inire statuisse. Antequam fugam arriperet, visum esse a viro id moliri regem: qui regem conviciis lacorans, ut qui nequaquam honeste ageret, si fuga sibi consuleret, cum retinuit. Nec multo post caput regis Pannonum abscissum, allatum est in castra ad regem Musulmanorum. Pannoni cum cederent, regem suam queritabant. Cum autem comperisset eum in acie cecidisse et obrunctum esse,

Α ἴχοντα καμμεγα, καὶ ἐφ' ἐνὶ ἔχοντα τὴν τομὴν, καταβαίνουσι γὰρ μέγιστα δὴ πάντων τῶν ξιφῶν, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. Δεύτερα δὲ τούτων τὰ Ἰταλικά, Ἑλληνικά ποτε γεωόμενα. Τὰ δὲ Γερμανικά καὶ Παιονικά μακρὰ μὲν εἰσι καὶ στοργγύλα, τετράγωνα, τὴν τομὴν ἔξισ, ἐς ἄξιν δὲ πᾶν λήγοντα, δόρατος ἐπιφέρουσι τομὴν, τοῦ ἐφ' ἵππου κατεπεριδόντος αὐτῷ, ὡς ἐς τὸ τοῦ δόρατος σχῆμα. Καρρίζης μὲν οὖν οὕτως ἐπιλευτῆται. Περὶ δὲ Λαδίσλαου τὸν Παίωνων βασιλέα ἐγένετο τοιάδε. Ἦσαν γὰρ παρ' αὐτῷ ἄνδρες φθονοῦντες, καὶ ἀχθόμενοι τῷ Ἰωάννῃ διὰ τὴν ἀρετὴν. Ὡς ἑώραν αὐτὸν καλῶς διακονεῖν τὰ ἀμφὶ τὸν πόλεμον, καὶ τρεψάμενον μὲν τὸ τῆς Ἀσίας στρατεύουμα ἔπαν, μαχόμενον δὲ καὶ πρὸς τὸ τῆς Ἑυρώπης γενναίωμα, καὶ ἀνελόντα στρατηγὸν αὐτοῦ Καρρίζην, ἔλεγον πρὸς βασιλέα τοιάδε· Ὁ βασιλεῦ, τί ἐστῆκατος ἐνθάδε ἀναμένοντες Ἰωάννην τῷδε πάντα διακρίττεσθαι, ὡς μόνω ἀνδρὶ ὄντι, ἀπιτρέποντες ἀπὲρ τοῦ κοινοῦ; θηώσασθαι; Ἡμεῖν γὰρ ἐς αἰσχύνην ἐπιεικῆ τινα φέρει πᾶν τοῦτο, ἡμεῖς μὲν ὡδε ἐστῆκατος, ἔρμην τὸν οὖν δοῦλον, μαχόμενον τούτοις τοῖς Τούρκοις. Ἐχρῆν γὰρ δὴ βασιλέα ὄντα ἡμῶν οὖν ἡμῖν τοῖς ἀμφὶ αὐτὸν ὄσιν ἀποδείκνυσθαι ἔργα, ὅσα ἐπαινεσάντο καὶ αἱ γυναῖκες ἡμῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ἡμῶν τὴν μάχην πυνθανόμενοι ὡς ἐγένετο, καὶ οἱ πολέμοι. Ἄλλ' οὗτος μὲν τρεψάμενος τοσοῦτον ἀέρος ἀνθρώπων, ἀποφέρεται δόξαν ἀθάνατον· σοὶ δὲ ἐστῆκατος μόνον ἐνταῦθα, καὶ ἐφορῶνθ' ἑκάστα, θνητός· καταλείπεται ἐς τοὺς ἐπιγενημένους. Μηδὲ γὰρ οἶον, ὡς ἐπιειδὴν τρέφῃται τὰ στρατεύματα, αἱ τοῦ βασιλέως θύρας ἐπιμενοῦσιν ἡμεῖς ἐπιόντας, ἀλλὰ φεῦξονται τοπραυτικά ἔποι προχωρήσαιεν. Ἦθι' οὖν ἐπὶ τὰς θύρας ἴωμεν τοῦ Ἀμουράτιου. Βασιλεῦς γὰρ ὧν, προσφέρεσθαι βασιλεὶ δίκσιος ἀνεῖς. Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν νεανίαν, ἐπειδὴ τε ὁ λόγος ἔργων ὅσα μεγάλων ἀρεγόμενος, καὶ ὡς εἶχε τάχους, ἐλαύνει ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας, ἣ ἐστῆκατος συνταγμένους ὡς ἐς μάχην. Καὶ τάφρον κίριξ τε δρυεῖς, ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπέμενον ἰδεῖν ἢ χωρήσει ἡ μάχη. Ὡς δὲ ἐνέβαλεν ἐς τοὺς νεήλους, καὶ ἐμάχοντο κυκλωσάμενοι ἐν τῷ νεήλους, καὶ ἀπολαθόντες, ἐμάχοντο ἀξίως λόγου. Ἐνταῦθα πελίκαι ὁ ἵππου τοῦ βασιλέως Παιίωνων τιερώσεται τοὺς πόδας, καὶ κίπτει. Πιόντες δὲ οὕτω ἦσθοντο οἱ ἀμφ' αὐτὸν, οὕτω ἐωράκισαν ὑπὸ τοῦ θορόου τοῦ ἀμφ' αὐτοὺς γενομένου. Ἐνταῦθα ἀφελόμενοι τὸ κρῖνος οἱ νεήλους, καὶ ἀποτεμόμενοι τὴν κεφαλὴν, ἀπήγαγον ἐς βασιλέα. Θερίζης δὲ ἦν τοῦνομα ὁ νεήλος, ᾧ διὰ τοῦτο ἀνδραῖον τι νέον ἐπέτρεψε βασιλεῦς Ἀμουράτης ἔχειν, καὶ μεγάλα ἐτίμα. Ἀμουράτης μὲν οὖν ἐνταῦθα λέγεται, ὡς ἑώρα ἐμβάλοντας τοὺς Παίονας, καὶ μαχομένους ἀξίως λόγου, ἔωρμητο ἐς φυγὴν. Πρὶν δὲ αὐτὸν ἐς φυγὴν τραπήναι, τὶς ἰδὼν αὐτὸν ἐδρασημασε, θεινὸν λογισάμενος, εἰ ἐκφύγοιεν, κατέ-

Notulae marginales.

178. Sic in uno; in al. ut in c.

σχε τε αὐτῶν. Καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως Παϊόνων ἐς βασιλίαν Μουσουλμάνων ἀπήγαγον. Οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν βασιλέα Παίονες, ὡς ἀπήλαυνον, ἐζήτουν τὸν βασιλέα. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἤσθοντο ἐνταῦθα πεσόντος καὶ ἀποθανόντος, ἐνέβαλον μὲν αὐτίκα, κειρῶ μιν ἀναλίσθαι τὸν νεκρὸν οὐ μόνον περιεγίνοντο· ἐκίρως γὰρ τοῦργον τοὺς νεφελῶδες, καὶ ἐμάχοντο μεγάλως. Μετὰ δὲ ὡς οὐκ ἤβουνατο ἀναλίσθαι τὸν νεκρὸν, ἀπήλαυνον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ αὐτίκα ἡ φήμη ἀφικομένη ἐπὶ τὸν Χωνιάτην, καὶ ἐς τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν ταῖς συντάξεσιν, ἐκίρως τε μάχης, καὶ ἀποχωροῦντος καὶ ἰόντος ἐν οὐδενὶ κόσμῳ, ἐπυθάνετο ἕκαστα. Οὐκ ἔτι ἤλαυθεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' ἐκὼς τοῦ Ἰστρου ἐπορεύετο αὐτὸς τε καὶ οἱ Ἀδάες, καὶ ὡς εἶχον σπουδῆς, ἔρευγον ἐν οὐδενὶ κόσμῳ, καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν βασιλέα Παϊόνων. Ἐν ταύτῃ τῇ ἀποχωρήσει ἐτελεύτησεν ὑπὸ Τούρκων Ἰουλιανὸς καρδινάλιος, ἀνὴρ τὰ πάντα γενόμενος ἔριστος. Καὶ ἄλλοι τε ἔπεσον ἐν τῇ ἀποχωρήσει ἄνδρες ἀγαθοὶ οὐκ ὀλίγοι Δακῶν. Ἰωάννης δὲ, ὡς ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν ἀφίκετο, καὶ τὰ τε στρατεύματα διαβάνατα διεσπάρη, ἐνταῦθα, ὡς ἐπορεύετο ὀλίγους τοὺς ἄμφ' αὐτὸν, ἐάλω ὑπὸ Δρακούλεω, τοῦ Δακῶν ἡγεμόνος, πολεμίῳ τε ὄντος. Καὶ πρότερον δὲ Ἰωάννης ἤναντιῶτο αὐτῷ ἐν τοῖς Παίονσι, παρὰ βασιλεὶ Δαδισλάφ, ὅτε τὴν Ἑλασιν ἐποιεῦντο ἀπὸ τῆς Δακίας, τὸν Ἰστρὸν διαβαίνοντες, τὰς τε κώμας αὐτοῦ ληϊζόμενος, καὶ διέβηλε πρὸς βασιλέα Παϊόνων, ὡς φροσῆε τε τὰ τῶν Τούρκων καὶ Ἀμουράτων, καὶ ὑποσημαῖνοι ἑκείνοις ἅττα τυγχάνουσιν πράττοντες ἑκάστοτε. Καὶ συνέβαλλε μὲν, ὡς ἀπολίσσων, μετὰ δὲ διεπράξατο χρήμασι, καὶ ἀπελύθη διὰ ταῦτα. Πορευόμενος δὲ διὰ τῆς Δακίας, εἶλέ τε αὐτὸν, τίσασθαι ἰννοούμενος, καὶ καθάρξαι, εἶχεν ἐν φυλακῇ. Οἱ μὲν οὖν Παίονες, ὡς οἶποι ἐγένοντο, πυθθανόμενοι συλληφθέντα τὸν Ἰωάννην, δεινὸν τε ἐποιεῦντο καὶ ἀφόρητον ὑπὸ Δρακούλεω συλληφθῆναι ἄνδρα Παίονα, καὶ ἐν ἀξιώματι ὄντα. Ἐπεμπον δὲ κελιεύοντες, ἀφίναί τε τὸν Ἰωάννην· εἰ δὲ μὴ, περιόψεσθαι ὡς πολεμίῳ ἐπίοντα ἐπ' αὐτὸν πανστρατιᾷ. Ταύτῃ ὡς ἐπηγγέλλετο αὐτῷ ὑπὸ Παϊόνων, δίσαις περὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι, μὴ νεώτερόν τι βουλευθέντες περὶ τὸν ἄνδρα ἐξέλωσιν αὐτὸν ἐπίοντας οἱ Παίονες, ἀπέλυσέ τε αὐτὸν, καὶ φιλοφρονησάμενος, προέπεμψεν ἐς τοὺς Παίονας διὰ τοῦ Πρασσοῦ ἐς τὸ Ἀρέλιον. Τοῦτον μὲν οὖν οὐ πολλῷ ὕστερον, Χωνιάτης κατάγειν Δάνον ἡγεμόνα τῆς Δακίας ἐκπεπρωότα, ἐπεξῆλθε διαφθείρας αὐτὸν τε ἅμα καὶ τὸν καὶσα αὐτοῦ. Ὡς γὰρ στρατεύματα συναγείρας, κατήγαγεν ἐς Δακίαν τὸν Δάνον, τὸν Μασαραμπᾶ καὶ Ἐστεπίου καὶ Ἀρύρξω. Οὗτος καὶ σὺν τῷ καὶσα αὐτοῦ καὶ παρατάσσεται ὡς ἐς μάχην. Παρατασσόμενος δ' ἀμφοῖν, καὶ μελλόντων ἤδη συμβαλεῖν, οἱ Ἀδάες ἀπολελοιπότες ἐν τῇ παρατάξει τὸν Μόρξω καὶσα, ἡτύμωλον παρὰ Δάνον. Ὅρων δὲ

A In praelium redeunt, volentes mortui corpus tollere: nec tamen Turcos vincere quiverunt. Hic rumor ut devenit ad reliquos qui hunc comitabantur, excesserunt praelio. Cum autem retro cederent, et palantes nullo ornata iter facerent, omnia exacte expiscabantur. Rebus omnibus cogitis, non ad castra properabant, verum recta ad Istrum contendebant Choniatas et Daci. Etiam Pannonos qui regem secuti fuerant, fugam arripuerunt, cedentes nullo ordine. In hoc discessu interfectus est ab Turcis Julianus cardinalis, vir optimus. Ceciderunt ibidem et alii boni viri complures. Daci etiam aliquot desiderati sunt. Joannes Huniades cum ad Istrum venisset, exercitusque traduxisset, dispersi sunt milites. Cum ipse stipatus paucis incederet, captus est ab suo hoste Dracule Dacorum principe. Nam Choniatas antea huic inter Pannonos adversatus erat, in conspectu regis Vladislai; et iter faciens ex Dacia, et Istrum transiens cum copiis, urbes ejus diripiebat. Præterea detulit eum apud regem Vladislauum, quasi faveret Turcis et res Amuratidis sedulo adjuvaret, subinde Pannonum consilia iis significando. Verum Dracules in eum **179** irruii ira percitus, quasi eum interfecturus. Sed pecunia tantum effecit ut incolumis dimitteretur et inviolatus. Cum autem iret per Daciam, captus est ab Dracule, a quo in carcerem conjectus est, eum ultisci in animum cum induxisset. Pannonos in patriam reversi, cum accepissent Joannem esse captum, id grave et intolerandum judicabant. Haud enim ferendum censebatur, ut vir Pannonius et in dignitate collocatus, ab Dracule caperetur. Quapropter miserunt legatos, qui juberent, ut dimitteret Joannem. Sin minus, sciat nos enim pro hoste habituros, et cum universis copiis nostris contra ipsum profecturos. Hæc cum nuntiarentur a Pannonibus, sibi suisque metuens Dracules, ne quid furiosius consultarent, et hostiliter accedentes virum vi eriperent, Choniatem dimittere decrevit. Benigneque eum tractans, haud cessavit eum comitari per Prasobum, Ardelium usque ad Pannonos. Draculem autem haud multo post Choniatas, cum expeditionem pro Dano Daciæ principe suscepit, una cum filio peremit. Nam conscripto exercitu, Danum Masarempis filium in Daciam reducere parabat. At Dracules una cum filio repugnare hostibus statuebat, et præparabantur ambo ad praelium. Et jam ille descenderat in aciem. Cumque acies utrinque instructæ constitissent et poscerent praelium, Daci relicto Myrxæ filio, ad Danum ex acie transfugerunt. Qui ubi vidit, se relicto, Dacus transire ad Danum, fugam inibat: quem fuga sibi consulentem Danus quam fortissime persecutus est, comprehendensque Draculem una cum filio, utrumque trucidavit. In hunc modum rebus gestis, redibat

Notulæ marginales.

^a In uno Τούρκων· in al. ut in c. ¹ Δάνου. ² τοῦ Σαραμπᾶ. *Locus suspectus, et Latina quoque aſſignatione discrepat.* In uno, τοῦ Δάνου τοῦ Μασ., in al. ut in c. ³ In uno, συμβάλλειν.

denuum. Nec multo post eum ducem et rerum gubernatorem crearunt, cum bello peterentur a Germanis et Boenis, eique res administrare pro suo arbitrio permiscere. Comparans igitur exercitum, profectus est contra Boemos, et longo tempore cum his bellum gessit. Tandem collatis signis pugnans cum Iskra (2), viro in re militari conspicuo, victus est. Verum cum denuo cum isto congregaretur, victoriam recepit. Amurates caput regis Vladislai hastæ præfixum cum hinc inde misisset et exercitibus suis ostentasset, collectis omnibus domum reversus est. In eo prælio Turcorum, quemadmodum ab his accepimus, ceciderunt sex milia. Verum Pannonæ aliquanto cæsi sunt plures. In discessu etiam plurimi Daci amissi sunt.

ρίπεμπέ τε, καὶ ἐπεδείκνυ ἐς τὰ στρατεύματα, συσκευασάμενος ἐντεῦθεν, ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου. Ἐπεσον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Τούρκων μὲν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους, Παίωνων δὲ καὶ πλείους τοῦτων. Ἀπώλοντο δ' οἱ πλείους ἐν τῇ ἀποχωρήσει ὑπὸ Λακῶν¹¹.

Hunc fluem Turcica expeditio sortita est. Rerum summa rediit ad Amuratem, cum eos qui in Europa erant, cæptorum admodum puderet. 180 Therizen, qui Vladislauum obruncaverat, ejusque caput in castra attulerat, Amurates regionibus et opibus plurimis donavit, eumque præfectum constituit. Corpus Carazis ferens Adrianopolim, magnifice sepeliri curavit, ipseque exsequias honorifice duxit. In hujus locum substituit Scuram virum Albanum, ut Asiae dux esset, quem captum abduxit ex Albanorum regione, eumque in sua domo educavit. Primum declaravit eum præfectum, postea eum Asiae ducem designavit. Phatumam vero honore sive dignitate sua privans (erat enim regis domus judex), Saraslem virum Græcum genere in ejus locum subrogavit. Potentiam autem maximam tenebat Chatites Priami filius, quo in jannis regis vir prudentior non erat. Nec multo post Amurates Phatumam comprehendi jussit, opesque omnes ei ademit, quarum numerus complectebatur circiter quinquaginta centum myriades auri: argenti autem circiter quadraginta milia librarum. Græcorum rex in fœdus rediit cum Amurate, idque nec amplius violatum est. Nam quietem amplexus est, regemque Amuratem muneribus coluit, ut nihil mali contra ipsum amplius moliri institueret. Fœda autem contentio erat inter regem Græcorum et fratrem Theodorum coorta, qui Byzantium venerat, ut regnum a fratre susciperet. Is se pro rege gerebat, fratrique resistebat. Postremo ex aperto inter se hostiles inimicitias gessere. Nam expeditionem sumpsit adversus Byzantii regem Theodorus frater, cui Selybria et regio finitima commissa erat. Cum enim peteret reditus sufficientes, quibus vitam suam commode sustinere posset, repulsam passus est. Hinc bellum inter ipsam et fratrem est

ἐνταῦθα τοὺς Λάκας ὤρμημένους ἵναί τι ξύμπαντας ἐς τὸν Δάνον, ὤρμητο ἐς φυγὴν. Καὶ ὁ μὲν ἐφευγε, Δίνος δὲ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, καὶ συλλαβῶν, ἀμφω ἀνέλλεν αὐτίκα. Οὗτος μὲν οὖν ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον στρατηγὸν τε ἐκίοντο αὐτῷ, καὶ ἐπιστάτην τῶν πραγμάτων σφίσι, ἤδη ὑπὸ τε Γερμανῶν καὶ Βοέμων πολεμουμένους, καὶ ἐπίεργον αὐτῷ τὰ πράγματα διαθεῖναι, ἢ ἂν αὐτῷ φείνοτο. Καὶ στρατὸν τε συλλέξας, ἐστρατεύετο ἐπὶ Βοέμους, καὶ ἐπολέμει δὴ τούτοις συχρὸν τινα χρόνον. Καὶ πρὸς Ἰσκραν δὲ, ἀνδρα εὐδαίμονοντα ἐν στρατηγίαις, ἀπανταχῇ ἐπολέμει, καὶ συμβαλῶν ἠτήθη. Καὶ ὕστερον αὖθις ἐπῆει τε συμβαλῶν, καὶ περιεγένετο. Ἀμουράτης δὲ, ὡς τοῦ βασιλέως Λαδισλάου τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόμενος¹⁰, ἐπὶ δόρατος περιεγένετο.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἐγένετο. Καὶ τὰ πράγματα ἐπανῆκεν αὖθις τῷ Ἀμουράτῃ, εἰς ἐνδοιασμὸν τοῖς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἀφικουμένοις οὐκ ὀλίγον. Θερίζην μέντοι τὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως ἀπενεγκάμενον χρήμασι τε πολλοῖς ἐδώρησατο, καὶ χάρις τε ὑπαρχον ἀπέδειξε. Τὸ μέντοι Καραίζω σῶμα ἐνεγκάμενος, ἐς Ἀδριανούπολιν ἐξήνεγκέ τε αὐτὸς βασιλεὺς μεγάλως, καὶ ἐθαψεν ἀξίως λόγου. Καὶ Σκυραν ἀντ' αὐτοῦ ἐστήσατο στρατηγὸν τῆς Ἀσίας, ἀνδρα ἄλλων τὸ γένος, ὃν ἀνδραποδισάμενος ἀπὸ τῆς Ἀλβανῶν χώρας, ἐξέτρεφέ τε αὐτὸς βασιλεὺς ἐν τῷ οἴκῳ οἱ. Καὶ ἀπέδειξε πρῶτα μὲν ὑπαρχον, μετὰ δὲ στρατηγὸν τῆς Ἀσίας. Φατουμάδην δὲ ἐκβαλῶν ἐκ τῆς τιμῆς, πρυτανεὺς γὰρ ἦν αὐτῷ οἴκου τοῦ βασιλέως, Σαραζὴν παῖδα τὸ γένος Ἑλλήνων ἐς τὴν ἐκείνου ἰδρύσατο χώραν. Τὸ κράτος δ' εἶχε Καλλίης ὁ Πραίμω, ἀνὴρ τὰ ἐς σύνεσιν τὰ πρῶτα φερόμενος ταῖς τοῦ βασιλέως θύραις. Τὸν μὲν οὖν Φατουμάδην οὐ πολλῷ ὕστερον συλλαβῶν, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀφέλετο ἐς πενήτηκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας, ἀργύρια δ' ἐς τετρακίς¹¹ τάλαντα. Τῷ μέντοι Ἑλλήνων βασιλεὶ σπονδαὶ τε ἦσαν ὑπὸ βασιλέως, καὶ οὐκ εἰ ἐλλέοντο· εἶχε τε ἡσυχος ἐν τῷ παρόντι, καὶ ἐθεράπευε τὸν βασιλέα δώροις, ὥστε μηδὲν αὐτῷ χαλεπὸν ἐπὶ νοῦν βελέσθαι τὸν βασιλέα Ἀμουράτην. Ἦν γὰρ δὴ αὐτῷ διαφορὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν νεωστὶ ἀφικόμενον ἐπὶ Βυζάντιον, διαδεξόμενον τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Καὶ ἐπραττεν οὕτως τὰ πρὸς βασιλέα ἐναντιούμενος τῷ ἀδελφῷ. Καὶ ὕστερον τε ἐξηνέχθη αὐτῷ ἐς εὐφανῆ διαφορὰν, καὶ ἐστρατεύετο ἐπὶ Βυζαντίου βασιλέα Θεόδωρον· ὁ ἀδελφός, τὴν τε Συληθρίαν ἐπιτετραμμένος καὶ τὴν περιόικον ταύτης. Αἰτούμενος γὰρ Ἰκάνην πρόσδοον αὐτῷ ἐς τὸ ἀποζῆν, οὐκ ἐτύγχανεν. Ὅθεν ἐς πόλεμόν τε καθίστατο τῷ ἀδελφῷ, καὶ ἐστρατεύετο. Ὑστερον μέντοι προση ὅτι οὖν διαπράξασθαι αὐτῷ, ἐτελεύτησε νόσω λοιμώδει τὸν βίον ἀπολιπών. Κωνσταντι-

Notulam marginales.

(2) Giscra Boeni, qui alias Joannes de Braudis. Bonfin. 3 dec. lib. v.

¹⁰ ἀποτεμόμενος. Sic etiam in uno; in al. ut c. ¹¹ In ora Τούρκων. ¹² τετρακισχιλία · in al. ut c.

νος μὲν ἦν, ὁ τῆς Πελοποννήσου ἡγεμὼν, τὴν τε χώραν τοῦ βασιλείως καταστρεφόμενος, Πίνδον τε καὶ Βιωτίαν, καὶ τοὺς Λοκροὺς, τοὺς Ὀζόλας καλοῦμένους, καὶ τὴν τε χώραν Ἰδίου, καὶ πολεμῶν οὐκ ἀνίει, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ἐστρατεύετο, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεξιλωται. Ἐνταῦθα πυθόμενος ἕκαστα ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ περιαγγέλλων τὴν στρατὸν αὐτῷ παρεῖναι ἐς τὰς Φεβρίας τῆς τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐξήλαυεν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως. Ἀνέγνω δ' αὐτὸν στρατεύεσθαι ἐπὶ Πελοπόννησον καὶ Νέρης ὁ τῶν Ἀθηνῶν τύραννος, οὐκ ἤκιστα δὲ Τουραχάνης ὁ Θεσσαλίας ὑπάρχων. Ὁ μέντοι Κωνσταντῖνος, ὡς ἐτείχετο τὸν Ἴσθμόν, ἐνταῦθα ἐκάθητο, φυλακὰς ἔχων ἢ ἐγκαθηστὰς εἰς τὸν Ἴσθμόν, καὶ αὐτὸς αὐτοῦ τὰ πολλὰ διατρίβων ἐτύγχανεν. Ἐπὶ τε δὴ ἐπίθετο Ἀμουράτην στρατεύεσθαι ἐπ' αὐτόν, μεταπέμπτο αὐτοῦ σύμπαντας τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ τὸν τε ἀδελφὸν αὐτοῦ ἄμα, ὅς ἐτύγχανεν γάμον ἔχων τῆς καυῆς αὐτοῦ. Ἠρμόσατο γὰρ ἤδη τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι πατρὶ Ἐλεαζάρῳ. Ὡςτα μὲν οὖν ἐς τὸν Ἴσθμόν ἢ ἐπηγγέλλοντο παρεῖναι, καὶ τὸ τεῖχος ἐκράτυνον, ἢ ἰδοῦσι αὐτοῖς ἰσχυρὰς ἔξαι ἀμυνομένους. Ἀμουράτης δὲ ἐπελαύνων, συμπαράλαμβάνων καὶ τὰ στρατεύματα τῆς χώρας ἔποι γένοιτο, παρῆν ἐς τὰς Θῆβας, ὅτε καὶ ὁ Νέρης αὐτῷ παρεγένετο, στρατὸν ἀγόμενος ἀπὸ Ἀθηνῶν. Ἐκθῶν δὲ ἐπὶ τὰς Μιγγίας, ἐστρατοπεδεύετο, καὶ τηλεβόλους τε καὶ πλοκάδια παρασκευαζόμενος ἐπὶ ἡμέρας τινάς. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπικαθεὶς εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἐστρατοπεδεύετο ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν, καθήκοντος τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν σκευῶν.

Ἐνταῦθα κατάσκοπος τῶν Πελοποννησίων, ὡς ὑποστρέψας, ἀπήγγειλε τὸ τε πλῆθος τοῦ βασιλέως, καὶ ὑποζύγια καὶ καμήλους, καὶ οὐκ ἠνέσχετο οἰγῆ περιελθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα ἔλεξε τοιαῦτα· Ὡ δέσποτα, οἷα δὴ κακὰ εἰργάσω τὴν Πελοπόννησον πόλεμον τοσοῦτῃ βασιλεῖ ἀνελόμενος; ὅς τὴν τε Ἀσίαν σύμπασαν καὶ Εὐρώπην ἄγων, οὐδ' ὅποι στήσεται ἔξει, οὐδ' εἰ διπλοῦν σοι τεῖχος ἐς τὸν Ἴσθμόν ἐληλαμένον εἶη. Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ πρόσβει; τε πέμπε ὅτι τόχιστα, καὶ ἐς διαλλαγὴν προκαλοῦ τὸν βασιλεῖα τούτου, ὡς ἂν μὴ ἡμεῖς κακοὺς κακῶς ἐπιτρέψῃ τὸ παράπαν. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, θυμωθῆναι τε τὸν ἡγεμόνα, καὶ θυμωθέντα, καλεῖσθαι ἐς εἰρκτὴν ἀγαγεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἂν ταῦτα πύθοιτο, οἷα ἀπειθεῖν. Ἔτωγε δ' αὐτῷ πρόσβου ἀπειταλμένος παρὰ βασιλεῖα· οὐ μέντοι μέτρια ἐζήτηι γενέσθαι αὐτῷ. Ἠξίω τε γὰρ τὸν τε Ἴσθμόν ἐστηκίνας αὐτῷ, καὶ τὴν ἐκτὸς χώραν τοῦ βασιλείως, ὅσην ὑπηγάγετο, ἔχειν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν διὰ ταῦτα τὴν δίκην ὑπέσχετο ὑπὸ βασιλείας· τὴν τε πρόσβου καθιέρξας ἐν Φεβρίαις εἶχεν ἐν φυλακῇ. Αὐτὸς δὲ ἔλαυεν ἐπὶ Πελοποννήσου μέτρον χειμῶνος. Ἦν δ' ὁ πρόσβου Χαλκοονδύλης Ἀθηναῖος. Τοῦτον ἐν Φεβρίαις καθιέρξας, αὐτόν τε καὶ τοὺς θεράποντας, ἐπέλαυε. Δοκεῖ δὲ μοι Ἀμουράτης, ὡς ἐν Μιγγίαις ἐστρατοπεδεύετο, καὶ τοὺς ἀρίστους παραλαβὼν τοῦ στρατοῦ, εἶψαν δὲ οὖτοι ἀμφὶ τοῦ ἐξακισχιλίου, περιὼν τὸν Ἴσθμόν,

A exortum. Prius tamen quam quidquam bellando profecisset, vitam suam ærummosam relinquens mortuus est. Duce interim Peloponnesi incursionem faciente in regionem regis, suæque ditioni Pindum, Bœotiam, Lœcos, qui Ozolæ dicuntur jungente, neque ab Attica etiam abstinente. Ea ubi accepit Amurates, haud diutius cunctandum sibi ratus, præcepit ut Asianus et Europæus exercitus ad se Pherras, relicta Adrianopoli, venirent. Incitavit autem eum Nerius Athenarum princeps, necnon Turachanes Thessaliæ præfectus, ut exercitum recta ad Peloponnesum ductaret. Constantinus Isthmum muro includens, eundem etiam præsidiis emuniens, plerumque ibi versabatur. Ubi intellexit Amuratem hostiliter cum exercitu accedere, omnes quotquot in Peloponneso erant, accersivit, **181** necnon fratrem suum, qui eo tempore nuptias filiae suæ concelebrabat. Nam eam elocaverat Triballorum principis filio Eleazari. Hi igitur accersiti in Isthmum adveniunt, murumque firmant, ut esset propugnaculum munissimum ad propulsandos hostes. Amurates accedebat, et non cessabat copias suas augere, assumens ex omnibus regionibus, quas permeabat, milites. Venit igitur Thebas, quo venerat cum exercitu Nerius Atheniensis, ut juvaret eum adversus Peloponnesiacos. Cum itaque pervenisset Mingias, castrametatus est, ibique aliquot diebus moratus est, ut bombardas et funes ad præsens bellum pararet. Deinde movit in Isthmum, ubi et castra communivit, quæ utrinque mare, tanta eorum magnitudo erat, attingebant.

Speculator Peloponnesiacus cum rediisset ad suos, regis copias, jumenta et camelos annuntiavit. Nec silentium tenere potuit, verum sic allocutus est principem: O domine, quantum periculi conceivisti Peloponneso bellum suscipiens eum tanto rege, qui Asiam universamque Europam contra nos ducens, non satis spatii ad exercitus locandos invenire potest? Neque hostem sustinere poteris, etiam si duplici muro Isthmum amplexus esses. Sed quæso te per Deum immortalem, legatos mitte quamprimum: et ad pacem pangendam regem hortare, ne infestus accedens, nos malos prosum male comminuat. His auditis, princeps ira exarsit: iraque incensus speculatorem in carcerem duci jubet, ut tandem quid eventurum esset audiret. Misit quoque legatum ad regem, qui nequaquam nomine principis satis moderata pctebat. Volebat namque princeps sibi tradi Isthmum, et regis regionem quæ extra Isthmum erat, quam armis subegerat, universam habere avebat. Verum propterea pœnas regi dedit, legatumque capiens Pherris in vinculis habuit: ipseque, cum medium hiemis foret, contra Peloponnesum copias duxit. Legatus ille Chalcocondyles Atheniensis fuit, quem cum in vincula una eum ministris dedisset, Pherris contra Peloponnesum perrexit. Amurates cum in Mingiis castra posuisset, optimates

exercitus, qui numero erant sex mille, assumpsit; A et Isthmum circumvit, ut videret murum, nunquid praesidii in eo situm esset ad resistendum. Et quidem graviter succensebat Turachani, quia eum ipse censuisset aestate bellum inferendum esse, is hieme rem inchoandam suavisset: quasi Peloponnesiaci non essent vium hostilem expectaturi, verum continuo fugam ingressuri, ubi primum acceperint Amuratem 182 hostiliter accedere. Diebus etiam aliquot ea gratia cunctatus est Amurates, quasi princeps Peloponnesi illico deditionem esset facturus. Verum cum hæc spes sefellisset, descendens castra ad murum transtulit. Die deinde postero princeps exercitum bombardis longis petivit. Sequenti die eos qui murum defensabant, tentarunt machinas muro B a moventes. Quarto die tempore vespertino singuli juxta tabernacula sua ignes fecerunt quam potuero maximos. Nam Turcorum est consuetudo, ut ignes plurimos parent, biduo ante ejus diei in quem pugna collata est. Hymnum quemdam canunt in honorem Dei et herois, significantes quod tertio abhinc die prælium committere velint. Tunc igitur ignes excitantes quam potuere plurimos, accingebantur ad oppugnationem muri. Quarto autem die Sarachorides (3), qui inter cæteros inutilis sunt turba, funibus machinas ad murum traxerunt. Nam præter exercitum qui regem sequuntur, adsunt et alii complures, qui frumentam a finitimis in castra subvehunt. Sunt in castris et alii ex Asia oriundi pedites, qui Agiades nominantur, quorum opera rex utilis ad itinera purganda, et ad castra communicanda, necnon ad alia quibus in castris opus est. Arbitror autem castra hujus regis pulcherrime omnium, quæ nos vidimus et audivimus, instrui, quantum attinet ad copiam frumenti, necnon ad situm tabernaculorum. Nam primum omnium mercatores plurimi comitantur regem istum, qui frumentam, equos mancipiaque emunt, necnon reliqua quibus indiget exercitus. Hinc rerum omnium exercitui dives copia est. Præterea magnates qui comitantur regem, singuli plurima in expeditionem adducunt jumenta. Quidam adducunt camelos, qui arma, frumentum et hordeum, ut pabulum sit jumentis sufficiens, portant. Quidam equos, quidam mulos, quidam tam equos quam mulos in expeditionem agunt. Horum autem tantus est numerus, ut duplo jumentorum numerus hominum numerum exsuperet. Comitantur regem alii plurimi ad sua regione, quorum usus in frumentationem maximus est. Si necessitas aliqua ingruerit exercitui, alimenta in optimates distribuit, et sic proficitur. Tentiorum quis cernat in castris regis plerumque de-

δοῦτο ὡς ἔχει τε φυλακῆς τὸ τεῖχος καὶ παρασκευῆς ἐς τὸν πόλεμον. Καὶ ἤχθετο μὲν τῷ Τουραχάνῃ, ὅτι θέρους στρατεύεσθαι πρὸς τὴν ¹³ ἐν αὐτῷ λέγων, ὡς οὐχ ὑπομενοῦσιν ἐπιόντα αὐτὸν, ἀλλ' οἰχῆσονται φεύγοντες, ἐπειδὴν τὸ πρῶτον πύθωνται ἀφικέσθαι ¹⁴ αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν, καὶ ἐπέμενέ τε ἡμέρας συχνὰς, ὡς ἐνδύσοντος διὰ ταῦτα τοῦ Πελοποννησίων ἡγεμόνος. Καὶ ἐπειὶ τε παρεληλύθασιν ἡμέραι, ἐπικαταβάς ἐς τὸ τεῖχος ἐστρατοπεδεύετο. Τῇ μὲν ὑστεραῖς τηλεθόλοις μακροῖς ἔτυπτε τὸ στρατόπεδον τοῦ ἡγεμόνος· τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπεπειρώοντο τῶν ἐν τῷ τείχει, καὶ προσέφερον τὰς μηχανὰς. Τῇ δὲ τετάρτῃ ἐσπέρας, πυρὰν ¹⁵ ἀψάμενοι κατὰ τὸ στρατόπεδον, ὡς πλείστα ἕκαστος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σκευὴν ¹⁶. Εἰώθασι γὰρ οὕτω τὸ γένος τοῦτο τῶν Τουρκῶν, ἐπειδὴν ἐς μάχην μέλλουσιν ἰέναι πρότερα ἢ δὴ τῆς ἡμέρας, ἢ ἐς τὴν μάχην καθίστανται, πυρὰ τε καλοῦσιν ἀνὰ τὸ στρατόπεδον ὅτι πλείστα ἕκαστος, καὶ ὕμνον τινα ἀναφαίνουσι τῷ θεῷ καὶ τῷ ἡρωί, δῆλον ποιούμενοι, ὡς ἀν' μάχην τῇ ὑστεραῖα τῆς ἐπιούσης καθιστῶνται. Καὶ τότε δὴ πυρὰν ποιησάμενοι, παρεσκευάζοντο ἐς τειχομαχίαν. Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ ἐσπέρας τὰς τε μηχανὰς προσέφερον, καὶ ὑπὸ πλόκου ¹⁷, οἱ Σαραχόριδες καλούμενοι, ὁ ἀχρεῖος λοιπὸς ὄμιλος τοῦ λαοῦ. Παρὲς γὰρ τοῦ στρατοῦ δὲ ἐπόμενος τῷ βασιλεῖ τούτῳ στρατεύεται, ἐπάγονται ὄμιλον, τὰ τε σιτία φέρονται ἀπὸ τῶν περιόκων καὶ τῆς ἄλλης τοῦ βασιλέως χώρας. Ἐτεροὶ ἄλλοι δ' αὖ οἱ Ἀσιανοὶ Ἀγιάδες καλούμενοι, περὶ τὸν ὄμιλος ἐπὶ τε τὰς χρεῖας τοῦ στρατοῦ χρωόμενος διατελεῖ, καὶ ἐς τὴν τῶν ὀδῶν κάθαρσιν ἀγεται τούτους, καὶ ἐς τὰ στρατόπεδα. Δοκεῖ δὲ τὸ τοῦ βασιλέως τοῦτο στρατόπεδον κάλλιστα πάντων δὴ στρατοπέδων, ὧν ἡμεῖς ἴδρασάμεθα καὶ ἀκοῆν ἐκυθόμεθα, τὰ τε καὶ τὰς σκηνὰς καὶ ἐς τὴν τῶν σιτίων ἀφθονίαν κράτιστα μηχανήσασθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ δὴ ἀγορασίαι ἔπονται τῷ βασιλεῖ μεγάλαι ἐς τε τὰ σιτία, καὶ τοὺς ἵππους, καὶ ἐς τὰ ἀνδράποδα, καὶ ἐς τὴν τοῦ στρατοῦ χρεῖαν, ὅτου δ' ἂν τι ἐπιδέοιτο, ἐνταῦθα ἀφθόνως τε πολλῶν ἐς τοῦτο παραγινόμενον. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ τῶν μεγάλων ὄσοι ἔπονται τῷ βασιλεῖ, ὑποζύγια τε κάμπολλα ¹⁸ ἕκαστος περιάγει ἐς τὴν ἐξέλασιν· οἱ μὲν τε καμήλους σιτίων καὶ ὄκλων, καὶ κριθῆς τῆς ὑποζυγίων τροφῆς ἱκανὰς ἔχοντες, οἱ δὲ ἡμιόνους, οἱ δὲ συναμφότερα, οἱ δὲ καὶ ἵππους, ὥστε διαπέσια γίνεσθαι τὰ ὑποζύγια τοῦ στρατοῦ. Παρὲς δὲ τούτων περιάγει ὄμιλον ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ σιτίων τε ἕνεκα, καὶ ἐπειδὴν ἐς ἀνάγκην καταστῆ τὸ στρατόπεδον, ἐπιδικεῖσθαι τοῖς ἀρίστοις τὴν τροφήν, οὕτω συγχωρεῖ ¹⁹, ἐφ' ὃ τι ἂν γένοιτο. Σκηνὰς δὲ ἔτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ βασιλέως ἴδοι ἂν τις ἐς μυρίας, καὶ αἰεῖους καὶ ἐλάσσους τούτων, ὡς τυγχάνει στρατευόμενος. Τότε μὲν δὴ, ὡς ἐτάχθησαν Σαραχόριδες ἐς τοὺς Ἕλληνας,

Notulæ marginales.

(5) Sarachoridæ lixæ.

¹³ In ora λέπει. ¹⁴ In uno, ἀφικέσθαι. ¹⁵ πυρᾶ; R. ut in c. ¹⁶ σκηνῶν. Sic etiam in uno; in al. in c. ¹⁷ Λακκῆ in R. ¹⁸ In uno, πάντων πλῆθῶν· in al. ut c. ¹⁹ In uno χωρεῖ.

ἐπιπρωτόν τε αὐτῶν, καὶ ἐμάχοντο ὡς τῆ· ¹⁵ ἐρεθίζοντες ἐπὶ μάχην, καὶ ἐπαγρυπνοῦντες. Ὡς δὲ ἤω; τε ἤδη ὑπέφαινε, κύμβαλά τε καὶ αὐλικὰ, καὶ σάλπιγγες; τοῦ βασιλέως, καταφανεῖς δὲ εἶσι τῷ μεγέθει τῶν ἡχῶν, ἀναδελῶν ὡς μάχη τε ἤδη γίνεται. Καὶ ἕκαστοι παρασκευασάμενοι, ἐπήσαν ἐς τὸ τεῖχος, αὐτίκα τειχομαχοῦντες κατὰ τὸ ἰσχυρόν· βασιλεύς τε αὐτῆς, καὶ οἱ νεήλυδες, κατὰ τὸ μέσον τοῦ Ἰσθμοῦ, ἤπερ ἐσκήνουν, καθίσταντο ἐς μάχην, καὶ κλίμακας τε προσέφερον, καὶ διορύσσοντες τὸ τεῖχος, ἤγεον ὡς ἐξαιρήσοντες. Καὶ τοὺς τε τηλεβολίσκους ταύτη ταξάμενος, οὐκ εἶλα τοὺς Πελοποννησίους προκύπτειν. Δεινὸν γάρ τοι ὁ τηλεβολίσκος, καὶ οὐδὲν τῶν ἑκείων ἀντέχει, ὥστε μὴ διαχωρεῖν διὰ πάντων καθικνούμενος. Δοκεῖ δὲ κάπειδάν τι αὐτῷ ἀνέχεσθαι ²⁰, τότε δὲ μάλιστα καθικέσθαι ἐπὶ πλέον, ἐπεὶ ἐς τε βάρβακα ²¹ καὶ κρόκην, καὶ τὸ ἔριον, οὐκ ἂν οὕτως καθέινε ²² ἂν ἐπιπολύ. Ἐπεὶ δ' ἐν ἀδείξει τε γέγοντο οἱ νεήλυδες, καὶ τὰς τε κλίμακας ἐς τὸ τεῖχος ἰνεγκάμενοι ἀνέβαινον, καὶ ὑπερέβησαν ταύτη. ἢ ἡεῖστο ἱστώης ὁ βασιλεύς, ἀνέβη ἐπὶ τὸ τεῖχος νεήλυ; Χιτήρης, Τριβαλλὸς τὸ γένος, καὶ εἶλε τε τὸ τεῖχος, καὶ τοὺς ταύτη θρωσάμενος ἐς φυγὴν ἐτρέψατο. Οἱ δὲ, ὡς ἀπολιπόντες τὴν τάξιν, κατέβαινον ἐνταῦθα, καὶ πλησίον ἐς ἕως τε ὑπὸ Θεοῦ καθίσταντο, καὶ ἀπειρίας, καὶ οὕτως ἐποίουσαν. Φεύγοντες γὰρ ἦγοντο ²³· καὶ οἱ παρὰ τούτους αὐθις τεταγμένοι, οὐκ εἰδότες ὁ τι συμβαίνει χαλεπὸν ἦγοντο ²⁴ φεύγοντες, καὶ οὕτως πάντες ἀπολιπόντες τὸ τεῖχος, ἔφευγον οὐδενὶ κόσμῳ. Οὗτοι δ' οἱ Τούρκοι ἐπεισεσόντες ταύτη τε ἢ ²⁵ ἐλάω ὑπὸ τοῦ νεήλυδος, καὶ τῆ ἄλλῃ ἢ κατέβαλλον διορώσσοντες, καὶ διὰ τῶν πυλῶν εἰσεχέοντο καὶ ἔτρεχον.

Καὶ οἱ μὲν, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων τραπέμενοι, διήρπαζον τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιπλά, ἐσθητάς τε καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν· οἱ δὲ, ἐπὶ τοὺς ἀ-ἔρας τραπέμενοι, τοὺς μὲν αὐτῶν ἐφθειρον, τοὺς δὲ καὶ ἐζώγρουν, ἐς ἀνδραπόδων μοῖραν τιθίμενοι. Καὶ φόνος τε ἦν πολλὸς τῶν φευγόντων. Περὶ δὲ τοῦ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνα; τοιαῦτα ἐγένετο. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν φεύγοντας τοὺς Ἑλληνας ἀνά κράτος καὶ οὐδενὶ κόσμῳ, ἐπειρῶντο μὲν ²⁶ πρώτιστα κατέχειν· ὡς δ' οὐκ ἠδύνατο, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες ἦγοντο ἐπὶ μὲν Κόρινθον οὐκ εἶτι ἤδεσαν γὰρ ὡς πολιορκησάμενοι ἀλώσειντο ἐνταῦθα, τῆς τε τροφῆς ἱενηῆς οὐκ οὕσης ἐν αὐτῇ καὶ ἄλλης παρασκευῆς· ἐπὶ δὲ τὴν μεσόγειον ἐπειγόμενοι ²⁷, ἐφθασαν ²⁸ γενόμενοι ἐπὶ τὴν ἄκραν Λακωνικὴν τῆς Πελοποννήσου, παραδοκῆσαντες ἢ μέλλει χωρῆσειν ὁ βασιλεύς. Αὐτοὶ τε γὰρ ἐς τὴν θάλασσαν διανοοῦντο ²⁹ ἐς τὸ πρόσσω πίπτειν, ὡς ἦν ³⁰ ἐπελαύων, ἐς τὴν θάλασσαν ἀφριζόμενοι, καὶ ὑπεκτιτησόμενοι τῆς χώρας

cem millia, plus minusve respectu expeditionis. Eo quidem tempore Sarachorides oppositi Græcis eos pugnando tentabant. . . (4) totamque noctem ducebant insomnem, ut ad prælium Græcos incitarent. Ut aurora illuxit, signa canere jubet rex : cymbala, **183** cornua tubæque, pugnam jam fore, maximo sono significabant. Turci instructi occipiebant murum oppugnare quam fortissime. Rex et peregrini armati in acie instructa stabant in medio Isthmi, ubi castra posuerant. Scalas expediebant, murum suffodiebant, fortiterque præliabantur, ut murum occuparent. Huc etiam bombardarios consistere jusserat, qui bombardis prospectum Peloponnesiacis adimebant. Bombarda namque res est admodum violenta, nec arma resistere bombardæ impetui possunt, verum omnia penetrat : tum etiam magis permeat, quando corpus aliquod resistens fuerit nacta, siquidem crœcum lanamque non pervadit. Cum peregrini jam tuti ab periculo starent, scalasque muro addidissent, murum scandebant eo loci ubi spectator oppugnationis aderat rex. Primus itaque in murum evasit, eumque cepit peregrinorum de numero Chiteres (5), Triballus genere : eosque qui resistebant, in fugam conjecit. Hi autem ordine relicto abibant, cum metus maximus ab Deo et imperitia ipsis incuteretur. Nam formidine agitati, in fugam effundebantur. Præterea illi qui his proxime steterant, nescii quid mali suis accidisset, fugientes abibant. Tandem omnes deserentes murum, sine ordine fugerunt. Turci irruentes, qua murus ab Chitere superatus erat, et alii qua murum suffodientes straverant, necnon per portas irrumpebant

Quidam ad castra Græcorum ferebantur, Græcorumque supellectilem et reliquam felicitatem diripiebant. Quidam veri in hostes, quosdam necarunt, quosdam vivos ceperunt, et ad mancipiorum conditionem redegere. Cædes fugientium edebatur maxima. Verum quid Græcorum ducibus contigerit, audiamus. Hi ubi conspicati sunt Græcos fugam arripere, primo eos retinere conabantur. Cum autem in fugam effusus inhiere non possent, aufugerunt et ipsi, non tamen Corinthum. Certi enim erant, si obsiderentur Corinthi, se facile expugnatum iri, cum haud sufficiens eo comportatus esset commeatus, nec alius etiam belli apparatus. Celeri autem fuga contenderunt ad mediterraneam regionem : jamque prævenerant hostes, et in summa Laconia Peloponnesi expectabant quoniam profecturus esset rex. Decreverant namque in mare profugere et regione cedere, si Amurates cum exercitu adventaret. Noverant namque Pelopon-

Notulæ marginales.

(4) De sta i iuid.

(5) Georgius.

¹⁵ Sic aliquid deest, ut ex uno manuscripto patet; in cod. lacuna est. ²⁰ ἀντέχει. R. ut in c. ²¹ In uno βάρβακα. ²² In uno, καθέινε. ²³ In uno, οἶγοντο. ²⁴ In uno, οἶγοντο. ²⁵ In uno, πρώτιστα. ²⁶ In uno, ἐπειγόμενοι. ²⁷ In uno, ἐφθασαν. ²⁸ In uno, διενόουν. ²⁹ In uno, ἐπὶ τὴν ἐλαύων.

ponnesiacorum res ab rege planissime contusas esse. Nec arma, nec viri, nec quidquam amplius memoratu dignum vel in urbibus, vel in arcibus reliqui erat. Nec sperabant in posterum 184 Peloponnesi principatum sub se futurum, sed augurabantur se Peloponneso res omnes amissuros. Amurates ut Isthmum occupavit et in Peloponnesum venit, primum quidem circiter trecentos captivos, qui nocturna fuga in montem supra Cenchreas situm, quem Oxy vocant, evaserant, quasi indagine circumdari iussit. Omnes capti sunt, doloque in unum locum abducti, crudeliter occisi sunt. Postea Amurates emit mancipia numero sexcenta, quæ ad sacrificium duxit in honorem patris sui, volens eum expiare eadem virorum occisorum. His ita peractis, exercitum divisit. Partem exercitus Turachani Thessaliæ præfecto tradidit, qui rei militaris habebatur peritissimus, et plurimum conversatus erat cum Turcis Peloponnesi. Dedit eidem de numero peregrinorum mille milites, ut his instructus, profectioem per mediterraneanam regionem faceret. Ipse quidem rex per Sicyonem iter faciens, recta in Achaiam contendit. Urbem eo die, quo Isthmus in potestatem venit, regius exercitus aggressus est, captamque diripuit universam. Aberant enim oppidani, profecti in Isthmum. Nec admodum in munito loco urbs sita erat. Quapropter eam continuo diripere: et maximam Peloponnesi partem peragrantes, persecuti sunt bello duces et reliquos Græcos. Cum autem hostium alius alio, ubi se tutum putabat, palantes dilaberentur, urbem defensoribus vacuum in potestatem redigit, obsidioneque arcem premere statuit. Erant in ea arce Mulgerius (6) Græcus, et alii quidam Græci non multi cum liberis et uxoribus. Turci igitur suffodientes arcem, cum Mulgerius nullam salutis spem assurgere cerneret, semetipsum et arcem Amurati tradidit. Hos quidem cum liberis et uxoribus misit Angium, urbem opulentam; ipse vero ædificia urbis captæ incendit. Quo facto, ulterius proficiscens, venit Patras Achaiæ urbem opibibus florentem. Oppidani urbem istam deseruerant, abeuntes in continentem Venetorum, quæ ex opposito erat. Remansere tamen quidam in arce et in regia: stulti quidem, cum reliqui sibi fuga consulerent, ipsi semetipsos in grave discrimen præcipitarunt. Erant autem numero quater mille. Viros igitur et mulieres quæ in regia erant, pactionibus Amurates in fidem accepit, omnesque in mancipiorum album retulit. Hinc arcis oppugnationem auspiciatus est, peregrinosque misit, ut eam subito caperent. Hi summa vi impetum in murum dantes, eumque suffodientes, in arcem irrupere. Græci resinam et picem incensam 185

αὐτῷ. ἤθεσαν γὰρ ὡς τῷ Ἰσθμῷ τὰ Πελοποννήσου πράγματα διεφθάρη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ θάλα, καὶ ἄνδρες, καὶ οὐδὲν ὃ τι εἶχον λόγου, ὑπαλείφθη ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ ἀκροπόλεσι. Καὶ οὐκ ἔτι ἠλπίζον περιέσσεσθαι σφίσι τὴν ἀρχὴν τοῦ λοιποῦ. ἀλλ' οἰχράσθαι σφίσι τὰ πράγματα ἀπολλύμενα. Ἀμουράτης δὲ, ὡς κατέσχε τὸν Ἰσθμὸν, καὶ ἐπεὶ ἐγένετο ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου, πρῶτα μὲν ἐς τριακοσίους τῶν αἰχμαλώτων, οὓς ἀποφυγόντας τῆς νυκτὸς ταύτης, ἐς τὸ ὄρος, τὸ ὑπὲρ τὰς Κεγγραεὶς, Ὄξυ δὲ καλούμενον, κυκλωσάμενοι, εἶλον ἀπάντη πάντας, εἰς ἓνα χυθρον ἀπαγαγῶν, κατέσφαξε· μετὰ δὲ ὠνησάμενος ἀνδράποδα ἐς ἑξακόσια θύσας ἀνήγαγε τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, ἐξελιγόμενος τῷ φόρῳ τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπιειδόμενος τὸ στρατεύμα, καὶ τὸ μὲν παραδοὺς Τουραχάνῃ, τῷ Θεταλλίας ὑπάρχῳ, ὡς ἐμπείρῳ τε ὄντι καὶ μέλειστα δὴ Τούρκων ὠμιληκότι τῆ Πελοποννήσου, καὶ τῶν νεηλύδων ἀμφὶ τοῦ χιλιού, ὡς διὰ τὴν μεσόγειον ἰλαύνειν· αὐτὸς δὲ διὰ τῆς Σικυῶνος ἤλαυνεν εὐθὺς τῆς Ἀχαιᾶς. Ἀφικόμενος δὲ ἐς Σικυῶνα, τὴν μὲν πόλιν, ἐν ἣ ἡμέρᾳ ὁ Ἰσθμὸς ἐτάλω, ἐπέδραμε τε ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως, καὶ ἠνδραποδίσασατο σύμπασαν ἄρθῃν τὴν πόλιν· ἀπόντων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐς τὸν Ἰσθμὸν, καὶ οὐδὲ ἐν ἄγυρῳ φηκρήνης τῆς πόλεως, ταύτην μὲν ⁹⁹ εὐθὺς τότε ἠνδραποδίσασατο, καὶ ἐπὶ πλείστον ἤλασαν τῆς Πελοποννήσου, τοὺς τε ἡγεμόνας· διαύκοντες, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὡς ἄλλοι ἄλλῃ ὄρησι φεύγων, τὴν μὲν πόλιν κενὴν τε κατέλαθε, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐπολιόρχει. Ἐνήσαν δ' αὐτόθι Μουλγέρης τε Ἕλληγ, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ τινες Ἕλληγ, οὐ πολλοὶ, σὺν γυναίξῃ τε θύμῃ καὶ παισίν. Ἐπεὶ δ' ὑπορούξας ἔθει τὴν ἀκρόπολιν, ἐνταῦθ' ἐς ὀμολογίαν ἀφικόμενος ὁ τῆς ἀκροπόλεως φύλαξ, παρέδωκε τε αὐτὸν καὶ τὴν ἀκρᾶν. Τούτους μὲν δὴ, καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας ἐς Ἀγγιον, πόλιν εὐδαίμωνα, ἀπέστειλε, τῆς δὲ πόλεως ἐναπίμπρα τε τὰς οἰκίας, καὶ τοῦ πρόσω ἐγόμενος, ἀφίκετο ἐπὶ Πάτρας τῆς Ἀχαιᾶς πόλιν εὐδαίμωνα. Ταύτην μὲν οὖν ἐξέλιπον οἱ ἄνδρες ἐς τὴν καταντικρὺ ἡπειρον τῶν Οὐνετῶν· καὶ πλὴν τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ⁹⁹, καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις οἱ ἐναπελείψθησαν ἀφροσύνη χρησάμενοι, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ὄρησι φεύγοντες. Ἦσαν δ' οἱ ἐναπολείφθεντες ἐς τετρακισχιλίου. Τούτους μὲν οὖν τῶν βασιλείων ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας παρεστήσαντο ὀμολογίᾳ, καὶ ἐς ἀνδράποδα διελόμενος, τὴν τε ἀκρόπολιν ἐπολιόρχει, καὶ τοὺς τε νεηλύδας ἐπεμψεν, ὡς ἐλοῦντας. Καὶ οὗτοι προσέβαλλον τε τῷ τείχει, καὶ ὑπορυξάμενοι εἰσέπιπτον. Οἱ δὲ Ἕλληγες βύτην καὶ πίσσα πυρὶ ἀψάμενοι κατ' ὄρη, τοὺς τε νεηλύδας ἐφεκρούσαντο ἀκινδύνοιο, καὶ ἐκράτυνον τὴν ἀκρόπολιν. Ἀμουράτης μὲν δὴ, ὡς Τουραχάνης ἐντεῦθεν ἀφικόμενος, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλείστα ἀγόμενος, παρεγένετα

Notulæ marginales.

(6) Calagerius.

⁹⁹ R. ἦν. ⁹⁹ ἀκρ. πάλιν. In al. ut c

καὶ ἄλλα. Ματὰ δὲ ταῦτα ἄλλοτερον σπονδὰς τε ἐποίησαντο. καὶ ὑπό-
 ρχον τὴν Πελοπόννησον ἐκ τῶν τοῦδε οἱ Ἑλ-
 λήνων τούτου, ἐκ πρὶν ἑλευθέρων οὔσαν. Τὴν
 πόλιν τῶν Θηβῶν περιρῶμενον ἐπέναι βασι-
 Πελοπόννησον ἐξελκίσαντες, καὶ τοὺς ἄνδρας
 ἄντες, ἔκησαν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, οἳτινες δὴ καὶ
 ὑπὸ Τούρκων. Ἡ δὲ ἐκτὸς χώρα τοῦ βα-
 σιλέως μετὰ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ ἄλιον προση-
 τῶ βασιλεῖ, τὸ τε Πίνδον καὶ ἡ ἄλλη χώρα
 ἑλκίσαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ
 ἴσταν ἐγένετο. Καὶ βασιλεὺς τοῦ ἐπιγενομέ-
 οὺς ἰστανεῖτο ἐπὶ Σκεντέρην ἢ τὸν Ἰθά-
 βα, δὲ καὶ ὤν, ἐς τὰς θύρας ἀφικόμενος
 ἑλκίσαν, καὶ παιδικὰ αὐτοῦ γινόμενος, ἀπέβρι-
 πτῶν αὐτοῦ χώραν, καὶ ἀγόμενος γυναῖκα,
 καὶ τοῦ Ἀριανήτου, ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπολέ-
 ῃ βασιλεῖ. Καὶ οὕτως φόρον ἐπήγαγον τῷ βα-
 σιλεῖ αὐτοῖς ἐς τὰς θύρας, ἐντο, οὕτως παθεσθαι
 Διὰ ταῦτα συναγαγεῖς ἅπαντα τὸν τε Ἀσίαν
 ὠπῆς αὐτῶν στρατὸν ἤλαυνεν ἐπὶ τὴν Ἰθάβαν
 καὶ ἐκεῖ τε ἐπέβαλεν ἐς τὴν χώραν, ἰδίου
 στρατεύματα, διακίπτων ὅσοι παρήκοι, καὶ
 ἴσταν τὰς τε κώμας καὶ τοὺς ἀγρούς. Καὶ τὰ
 αἴσταντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, καὶ περιεφθείροντο
 τε πάντα. Σκεντέρης μὲν οὖν ἐπὶ τὴν ἐς τὸν
 περὶ τὴν χώραν τῶν Οὐνετιῶν ὑπέβητο,
 καὶ οἱ Ἀλβανῶν ἢ, τὰς τε γυναῖκας καὶ
 αὐτοὶ δὲ περιόντες ἄλλο τε ἄλλη τῆς χώρας
 το, εἰ τοῦ δέοντο αἱ πόλεις αὐτῶν. Καὶ οὕτοι
 ἐκ τῶν ἑλκίσαν. τὸ ὑπὲρ τὴν χώραν αὐτῶν, ἄρ-
 ῖου διακίπτων, διέτριβον, καταδοκῶντες, ὅσοι
 ἐκ πράγματα ἀποθήσεια: Ἐμουράτης δὲ ἐπα-
 , πρῶτα μὲν τὴν Σφητίαν πόλιν ἐπολιόρκει,
 ὡν μὲν προσέβαλεν, ὡς παρακίπτον τε αὐτὴν,
 οἱ ἀπέβαιον ἐπὶ τὰ ἐκαστοῦ ἕκαστος: οἱ δὲ οὐκ
 ἴσταν. Μετὰ δὲ ταῦτα προσέβαλε σὺν τοῖς νεη-
 πῆ εἰς τὴν πόλιν κατὰ κράτος, καὶ ἐξηνδρα-
 ο, τοὺς τε ἄνδρας οὐμπαντας διεχρήσατο.
 ἐκ τῶν ἐπὶ τὴν Γετίαν, ὁμολογίαν τε περε-
 α, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀνδραποδισάμενος,
 ἴσταν στρατὸν ἐπὶ τὴν Κρούην πόλιν πρὸχου-
 ῖ ἐν τῇ Ἀλβανῶν χώρα. Οἰκίται δὲ ἐν ὄχυρῳ
 αὐτὴν μὲν οὖν προκαθεζόμενος, ἐπολιόρκει,
 ἑλκίσει τε ἐτυκτε ἐκ τῆς πόλεως, καὶ κατέβαλε
 οὐκ ἄλλοτερον. Μετὰ δὲ ταῦτα προσέβαλε σὺν
 ἰσταν, ὡς ἐξαιρήσαν τὴν πόλιν. Καὶ ὡς οὐκ
 ἦ εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἤδη γὰρ ὄψις
 ἐκαστοῦ, καὶ χειμῶν ἐπιγενομένος, ἐπίσει
 αὐτῶν. Τὸν οὖν παῖδα αὐτοῦ ἄρ-ῖου ἠδύσαντα
 τὴν περιήγειν ἐν τῷ στρατῷ, ἐξότου ἀφελετο
 τὴν βασιλείαν. Ἐγένετο δὲ οὕτως. Ὡς ἐμά-
 ῖς Παιόσιον ἐν τῇ Βάρνη, καὶ τὰ στρατεύματα
 ὡρα ἐν φυγῇ γινόμενα, ἐς δέος τε κατεστῆ-

A per foramina jaculantes, peregrinos expulerunt
 acerrime repugnantes, arceque et murum resi-
 cientes et optime munientes. Amurates, ubi adve-
 nit Turachanes, vehens maximam hominum alia-
 rumque rerum prædam, cum exercitu discessit,
 nec inulto post pacem cum Græcis fecit. Ex eo
 inde tempore Peloponnesus, quæ prius libera erat,
 tributaria facta est. Thebas Thebani, cum hosti-
 liter accederet rex, deseruere: et in Isthmum se
 contulere, quasi ibi habitaturi, qui tamen ab Turcis
 capti sunt. Exterior autem regio, Pindus videlicet
 et reliqua regio, quamprimum Isthmus captus est,
 in regis potestatem devenit.

B Appetente jam æstate, Amurates bellum movit
 contra Scenderem Ibanis filium (Alexandrum sive
 Scanderbegum appellatum), qui puer venit in januas
 regis, ejusque concubinus factus est: tandem
 effugit in patriam suam regionem. Ducta deinde
 uxore Arianelis filia (7), ex professo bellum cum
 rege gerebat. Nam tributum haud amplius regi
 pendebant, nec in januas ibant, parere quoque regi
 detrectabant. Quapropter Amurates convocans Asiæ
 Europæque exercitus universos, Ibanis regionem
 bello potere staturbat. Veniens igitur in regionem,
 vastabat universam, vicos agrosque incendebat;
 frumentum omnemque comæatum comburebat.
 Omnia quæ in ea regione erant, populationibus
 dissipabantur. Scenderes igitur ipse necnon Alba-
 ni omnes, in maritimam versus Ionium Venetorum
 regionem, uxores et liberos, quo ab impendenti
 periculo tui forent, exposuerunt: ipsi autem undi-
 que per regionem obambulantes, sedulo dispicie-
 bant, sicubi urbes ipsorum auxilio indigerent.
 Castra habuerunt in monte qui regioni eorum
 impendet, et in Ionium usque porrigitur: et ibi ex-
 spectaverunt belli eventum. Amurates Sphetiam (8)
 urbem exercitibus circumscedit, oppidanisque
 nuntiare jussit, si deditionem facerent, se singu-
 los ad sua abire permissurum. At hi conditionem
 istam non admiserunt. Quapropter cum peregrino-
 rum cohorte murum subit, et cum impetu in urbem
 irrumpens, ea potitur, prædæque totam exponit.
 Viros omnes trucidari jussit. Deinde copias duxit
 contra Getiam, quam pactionibus in ditionem accep-
 dit. Captis autem oppidanis, exercitum Crum (9)
 urbem Albaeorum primariam movit. Urbs hæc
 sita est in loco munitissimo. Hanc obsidione cin-
 xit, murumque bombardis concussit, ejusque non
 modicam partem stravit. Deinde per loca ruinis
 patentia cum peregrinis irrumpere quærebat, quasi
 vi 186 eam capturus. Capta autem omnia cum
 irrita caderent, exercitum abduxit omnem, quia
 æstatis jam extremum erat, et frigus hibernum
 graviter exercitum affligebat. Filium suum Me-

Notulæ marginales.

hoicar.
 ipheliogradum.

(9) Croiam.

πο, Σκεντέρην. ἢ Ἀλβανολ. Sic etiam in uno; in al. οἱ Ἀλβανῶν πρῶτοι.

chnotem jam pubescentem per castra circumjuxit, A regnoque praefecit. Sic autem ista evenere. Cum pugnaret adversus Pannones Varnæ, et exercitus suos ad fugam inclinare cerneret, valde timuit putans se mox cum suis periturum. In hac gravissima necessitate constitutus, vovit, si incolumis evaderet praesens periculum et victoria potiretur, se cesurum regno, et id commissurum filio, et abiturum in Asiam, ut ibi vitam traducat, admistus sacerdotibus et Nazaraeis: et culturum frequenter herosum, eique immolaturum. Cum igitur Pannonibus victoriam extorsisset, rege eorum perempto, domum rediit, filiumque juniorem accersivit ad regni gubernacula. Nam filius ejus Aladines natu maximus haud amplius superstes erat, sed naturam debitum exsolverat, praecipitatus ex equo in venatione, cum persequeretur corvum. Is quidem in hunc modum occubuit. Mechemetem autem juniorem ad regni moderamen vocavit. Cum autem venisset vocatus, regnum et januas, necnon peregrinos pater ejus fidel committens, ipse profectus est Prusam, ubi Asiae sedes regia est. Abdicato igitur regno, cum Zichidis, qui Turcorum Nazaraei sive monachi sunt, et cum Seitidis, necnon cum reliquis doctis conversatus est. Nec multo post poenituit virum, quod regno relicto, nunc privatam se juceretur vitam. Cum autem praesentem vitae conditionem haud ferre posset, consilia agitavit, qua ratione citra tumultum regiam dignitatem reciperet. Sedulo enim praecavebat, ne si filium sentiret quid ipse moliretur, bellum exoriretur, cujus ipse auctor ab Turcis haberetur. Quæ quidem sacre iustituit, ad finem deduxit, videlicet ut rediret ad regnum opera et industria Chatitis filii Priami, quo familiariter utebatur, et cum quo ei artissima intercesserat necessitudo. Chatites ergo ubi sententiam Amuratis satis intellexit, puerum Mechemetem venatum ire jubet, ut se quam pulcherrime ex equo exorceret. Qui dicto audiens, venatum abiit. Interea Chatites nuntium mittit ad patrem, quem subito dicta die nihil veritum in verbis regiam venire, et jus dicere ut regem civibus jubet. Amurates quemadmodum jussus erat, filio venatione occupato, ad praestitutam diem advenit. Adveniens regnum invasit: civibus jamisque ut decet, jus dixit. Filius, ut accepit patrem mutata voluntate 167 regnum recopisse, nesciens quid ageret in praesenti negotio, tamen accessit, patremque regem adoravit: eumque secutus est, quocumque militatum abisset. Nec latuit Mechemetem, opera Chatitis patrem quam maxime adjutum ista egisse. Et quamvis Chatiti merito irasceretur, iram tamen ostendere noluit, veritus viri potentiam, qua plurimum pollebat apud patrem Amuratem. In hunc modum eo tempore, propter patris in regnum reditum, filius affectus erat.

Postquam autem exercitum abduxit ab Macedonia, quæ versus Ionium patet, quæ Albanorum

και μέγα πένυ, ολίμενος αὐτίκα πάντη ³⁰ ἀποκείσθαι. Ὡς ἤδη ἀφίκετο ξυμπορῶς, ἠύχετό τε, ὡς ἦν αὐτῷ τὰ πράγματα μὴ διαφραθῆ, τότε ἐν τῷ θορύβῳ ἐκείνῳ ἀποκίπειν τε τὴν ἀρχὴν, καὶ τῷ παιδὶ ἐπιτρέψαντα, αὐτὸν οὐχεσθαι ἐς τὴν Ἀσίαν, διατρέφοντα οὖν τοῖς ἱεραῖσι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς καλουμένοις Ναζηραίοις, προσευχόμενον τῷ ἤρωι, καὶ ἀνάγοντα ³¹ θαμὰ τὴν θυσίαν. Ὡς δὲ περιεγένετό τε Παύωνων, καὶ τὸν Παιδίωνων βασιλεῖα ἐξελὼν, ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου, τὸν τε παῖδα αὐτοῦ τὸν νεώτερον Μεχμέτην μεταπέμπετο ἐπὶ τὴν ἀρχὴν. Ὁ γὰρ πρεσβύτερος αὐτοῦ Ἀλαδίνης οὐκ ἔτι περιῆν, ἀλλ' ἔτετελευτήκει ὑπὸ Ἰππου ἐτραχηλισθεῖς, κυνηγετοῦντος αὐτοῦ καὶ ἐπιθέοντος ἀνὰ κράτος ἐπὶ τὴν ἔλαφον. Οὗτος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησε. Μεχμέτην δὲ τὸν νεώτερον παῖδα περιόντα, ὡς ἐλέγετό μοι, τότε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν μεταπέμπετο. Ὡς δὲ ἀφίκετο, ἐπιτρέψας αὐτῷ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰς θυῖας, καὶ τοὺς νεήλυδας, αὐτὸς ἔρχετο διαβάς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ἐς Προύσαν, ἣ τὰ τῆς Ἀσίας βασιλεία ἦν. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ἀποθέμενος, μετὰ Ζιχιδίων ³², τῶν παρ' αὐτῶν Ναζηραίων, καὶ Σαιτίδων, καὶ τῶν τοῦ γένους σοφῶν, πολλὰ διέτριβεν. Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον μετέμελλε τε αὐτῷ, ἀπίοντι ἐκ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἰδιωτεύοντι. Ὡς δὲ αὐκ ἠγάσχετο, ἔπρασαν ὅπως ἐπανῶν τὴν ἀρχὴν κατὰσχοι καθ' ἡσυχίαν· ὡς δὲ μὴ ἐς διαφορὰν ἀφικνωμένου αὐτοῦ τοῦ παιδὸς, κινδυνευομένου αὐτῷ τὰ πράγματα, καὶ αἰτίαν ἔχει πρὸς τοῦ γένους οἷα ποιεῖ. Ἐπρασε δὲ ὅπως ἐπανέλθοι μετὰ Καλλίω τοῦ Πρατμῶ, ἀνδρὸς συνήθους αὐτῷ ἐς τὴν μέγιστα, καὶ οἱ ἐπιτηθείως ἔχοντος αἰεὶ. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐκίσει τὸν παῖδα ἐς ἄγρας φοιτῶντα, γυμνάζεσθαι ὡς ἀλλοτρία ἐφ' Ἰππου. Καὶ ἐπειδὴ ἐκίσει, κρύφα ἐπεμπε τῷ πατρὶ αὐτοῦ, μὴδὲν δεδιότα, ἀφῶν ἐς τὴν ῥήτην αὐτῷ ἡμέραν, ἀφικόμενον ἐς τὰ βασιλεία τῆς πόλεως, χρηματίζειν τοῖς ἐν τῇ πόλει ὡς βασιλεῖα. Ὁ μὲν οὖν ὡς ὑπαίθετο, ἐς ἣν αὐτῷ συνόθετο ἡμέραν, παραγένετό τε ἀπόντος αὐτῷ τοῦ παιδὸς ἐς τὴν ἄγραν, καὶ κυνηγετοῦντος· παραγενομένου τε κατέσχε τὴν βασιλείαν, χρηματίζων τοῖς ἐν τῇ πόλει τῶν θυρῶν ὡς βασιλεὺς. Ὁ μὲντοι παῖς αὐτῷ, ὡς ἦσθετο ἐπανιόντος τοῦ πατρὸς αὐτῷ ἀφῶν, οὐκ ἔχων ὅ τι χρῆσαιτο πράγματι, προσήει τε καὶ προσεκύνησε· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε παρήγεν αὐτῷ ἐς ἣν ἂν στρατεύηται χώραν. Τὸν μὲντοι παῖδα οὐκ ἐλάνθανεν, ὡς αὐτῷ ταῦτα εἰη διαπεπραγμένο· Καλλίης δὲ Πρατμῶ, καὶ ἤχθετό τε ἀξίως. Οὐ μὲντοι γε ἀνεδέλου αὐτῷ τὴν ἀρχὴν. Ἦδει γὰρ μέγα δυνάμενον παρὰ τῷ πατρὶ. Τότε μὲν οὖν ἐς τὴν Ἀμουράτιω ἐπάνοδον ἐπὶ τὴν βασιλείαν οὕτως ἐγένετο.

Ἐπὶ δὲ ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Ἴόνιον Μακεδονίας, τῆς τῶν Ἀλβανῶν χώρας, τοῦτο

Notulae marginales.

³¹ In uno, πένυ. ³² ἀναγαγόντα. Sic etiam R. ³³ R. Ζ.

μὲν τὸ ἔτος διέτριβεν ἐν τοῖς Εὐρώπης βασιλείοις ἡσυχίαν ἔχων· τῷ δ' ἐπιόντι ἐνιαυτῷ αὐτοῖς ἐπέλπερι ἀγγέλλει τῷ στρατεύματι ἔπεσθαι, ἰστρατεύετο αὐτοῖς ἐπὶ Σκενδέρην τὸν Ἰδάνειον, καὶ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατὰ τὴν Ἰόνιον Ἀλβανῶν χώραν, καὶ ἐπέειπε πολλῶν θυμῷ, ὡς ἐξελθὼν τε τὴν Κρούην, καὶ αὐτὸν Σκενδέρην, ἐξαιτησόμενος τοὺς Οὐνετοὺς, καὶ ἦν μὴ ἀποδοῦν αὐτὸν, ὡς πολιορκήσων τὴν πόλιν, ἐς ἣν αὐτὸς καταφυγῶν ἴσθαι. Ἐπεὶ δὲ εἰσέβαλεν, ἐπορεύετο ἰθὺς ἐπὶ τὴν Κρούην, καὶ τὴν τε χώραν, ὅση ὑπελείπετο τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἀσίνης, ἐπέδραμε τε αὐτοῦ τὰ στρατεύματα, καὶ ἐπέκειον πῦρ ἐνιέντες, ὅτω ἂν αὐτοῖς περιτύχοιεν· ἐπέδραμε δὲ καὶ ἀκρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ ²⁶ τὰ στρατεύματα. Τὴν δὲ ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ χώρων οὐχ οἷά τε ἦν ληΐζεσθαι, διὰ τὸ ἄβαστον εἶναι πάντη τοῖς βασιλέωσι ἐμποδρόμοις. Καὶ οὗτοι μὲν τὰς τε γυναῖκας καὶ παῖδας ὑπεκθέμενοι ἐς τὰ ἔχυρά τῶν Οὐνετῶν, συνελέγοντο ἐς τὸ ἔρος, τὸ ὑπὲρ τὴν Κρούην πόλιν αὐτῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἔπαρξαι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια, κατέβητο ἐς τὰς τῶν Οὐνετῶν πόλεις. Τοῦς δὲ ἀνδρας καταλίπειν ἐν τῇ πόλει ἀμυνόμενους, καὶ τὰ τείχη φυλάσσοντας· καὶ τούτους ἐπιλεξάμενος τοὺς ἐθέλοντας αὐτοῦς ὑποστῆναι τὸν ἀγῶνα ²⁷. Ἀμουράτης μὲν οὖν τὰς τε τηλεβόλους παρεσκευάζετο καθεζόμενος, ὡς τὸ τείχος καθαιρήσων, καὶ παραμένων ²⁸ ἐπὶ τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰ πάντα παρεσκευάσαστο, ἔτυπτε τὸ τείχος τηλεβόλοις, καὶ κατέβαλε μέρος πολὺ. Σκενδέρης δὲ ἀπὸ τοῦ θροῦς κυρὰ τε ἔκαυσεν, ἐπιδεικνύμενος τοῖς ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐκείδων χρεῖα ἢ παροσόμενος· καὶ αὐτὸς ἐκποδομένης, καὶ τινων τῶν τοῦ βασιλέως ἀναβάντων ἐπὶ τὸ ἔρος, προσέβαλε τε καὶ ἐμάχετο, ἔργα ἀποδεικνύμενος ἀξία λόγου. Ἐπεὶ δὲ τῷ βασιλεῖ ἴδῃ ἰκανῶς καταβέβλητο τὸ τείχος, ἐς μάχην καθήστο πανστρατιᾷ, καὶ ἐπειρῶντο οἱ νεήλυδες εἰεῖν ταύτῃ ἢ ἔκαστο τὸ τείχος ἐπὶ γῆς. Οὐ μόντοι ὑπεβέβλητο τοῦς ἐν τῇ πόλει, παρ' ἐλπίδα ἀγωνισαμένου. Ἐνταῦθ' ὡς ἐκένδει λιμῶν ἐκπολιορκήσων, καὶ αὐτοῖς τὸ δεύτερον προσβαλὼν κατὰ τὸ καρτερόν, ἀφικνεῖται ἀγγελίη παρὰ Γεωργίου τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος, ὡς Ἰωάννης συναθροίσας τοὺς Παίονας, τὸν τε Ἰστρὸν διαβαίνει, καὶ συμπαραλαβὼν στρατεύεται ἐπ' αὐτόν. Ταῦτα ὡς ἐπύθετο, τὴν ταχίστην συσκευασάμενος, ἀπῆει ἐνταῦθα, ἢ ἐπιόντα ἐκπυθάνετο, καὶ κήρυκα ἔπεμπε πρὸς τὴν Εὐρώπην, περιεγγέλλοντα παρεῖναι αὐτῷ ὡς ξύμπαντας τῶν Τούρκων. Οὗτοι μὲν οὖν παρεγένοντο αὐτῷ, ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ἐκποδῶν γενόμενος, ὡς ἐν ὄρα παραγένοντο ἕκαστος καθιστάς ²⁹ αὐτῷ ἐς μάχην. Ἐλαίου δὲ παντὶ τῷ στρατῷ πρὸς τινος τῆς Μυσίας αὐτοῦ χώρος· κατὰ τὴν Τριβαλλῶν αὐτῶν χώραν. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ χώρα παρ' ἦν ἀμείβει Μοράδας ποταμῶς, καὶ ἐκδιέει ἐς τὸν Ἰστρὸν. Παρήκει δὲ ἡ χώρα τοῦ βασιλέως ἀντιῦθεν ἐπὶ σταδίου ὀκτακο-

A regio est, per eum annum in Europæ regia quietum agens mansit. Ineunte deinde anno iterum expeditionem sumpsit contra Scenderem Ibanis filium, et contra eam quæ Isthiæ sita est Albanorum regionem, cum jussisset universos exercitus instructos et paratos præsto esse. Plenus igitur irarum proficiscebatur versus Cruam, quasi eam vi expugnaturus. Præterea in animo habebat expostulare cum Venetis, ut Scenderem traderent. Quod si facere omitterent, se obsessurum urbem quamcunque Scenderes fugiens intrasset. Ut regionem hostilem est ingressus, recta contra Cruam properabat, et in eam regionis partem, quam antea intactam et inviolatam ab populationibus reliquerat, snos milites incursionem facere jubet. Qui dicto audientes, incendiis omnia, ignem injicientes, miscuere. Et hanc regionem misere vastarunt usque ad flumen (10). Verum regionem ultra flumen sitam populari nequiverere, quia regis equitibus haud erat pervia. Albani autem uxores et liberos in munera Venetorum loca ablegantes, colligebantur in montem, qui Cruæ urbi imminet. Hinc Scenderes educens uxores et liberos, deponerat eos in urbes Venetorum. Viri vero relinquebantur in urbe, ut resisterent hosti, mœniaque defensarent: et hi potissimum huic negotio destinabantur, qui volentes, non coacti, prælium subire cupiebant. Amurates bombardas expediebat, assidens ut murum disjiceret: et deinde cum peregrinis irrumpens, urbem sui juris faceret. Omnibus autem, quemadmodum oppugnatio requirebat, comparatis. murum bombardis feriebat, ejusque partem destruxit maximam. Scenderes ignes in monte fecit, eosque suis, qui intra urbem erant, ostendit, ut scirent, quandocumque necessitas postularet, se adfuturum auxiliarem. Cum regii quidam ascenderent montem, Scenderes eos aggressus est, præliabaturque, opera memorabilia edens. Cum autem regi videretur murum satis esse stratum, universis copiis oppugnationem occipit. **188** Peregrini eo loci urbem capere parabant, ubi murus disjectus erat. Nec tamen superare potuerunt oppidanos, qui præter spem fortissime pugnabant, cum desperatio animos fecisset. Deinde cum fame urbem perdomare statuisset, denuo copias universas contra urbem in aciem eduxit. Interea nuntius venit ab Georgio Triballorum duce, qui nuntiabat Joannem Choniatem, congregatis Pannonibus plurimis, trajicere Istrum, et contra ipsum hostili animo pergere. His auditis, Amurates continuo omnibus impedimentis et sarcinis collectis, urbe quam obsidebat digressus est, obviamque hosti processit, qua eum venturum cognoverat. Misit quoque Amurates præconem in Europam, qui ediceret ut Turci omnes ad regem convenirent. Qui ubi primum

Notulæ marginales.

(10) Dicit aliquid.

²⁶ Dicit hic aliquid, etiam in R. ²⁷ In uno, ἐς τ. α. ²⁸ R προσμένων. ²⁹ In uno, καθίστα.

regis voluntatem intellexere, citissime advenerunt, cum singuli conarentur in tempore adesse, ut pro rege certarent. Hinc cum universo exercitu prolectus est in quamdam Mysiæ regionem, per regionem Triballorum. Ea autem regio est, quam alluit Morabas (11) fluvius, et in Istrum effunditur. Hinc se fundit regis regio ad octingenta stadia, usque ad Nesium (12) urbem regis : ad dexteram procedenti Nobopyrum sive Bopyrum usque ad montem magnum Triballorum principis colitur. Huc cum venisset Amurates, invenit Joannem Choniatem cum Pannorum exercitu hostili animo adversum se pergere. In castris Choniatis erant quadraginta millia peditum, tam ab Pannonibus quam ab Dacis allecti. Septem millia equitum erant, et curribus vehabantur alii, quorum numerus erat bis mille. In his arma et necessaria ad expeditionem subvehabantur. In singulis duo viri stabant, scutifer et bombardarius. In iisdem vehabantur bombardæ plurimæ, quas Zarohotanas nominant. In hunc modum armati et instructi, Istrum transgressi sunt. At Triballorum dux cernens Pannonum exercitum non adeo esse validum, ut copias regis vincere posset, magisque metuens Amuratem, quam Pannonibus alienigenas, a quibus multa mala esset percipendus : et quamvis esset admodum cupidus ulciscendi Amuratem, qui filios ejus oculis privarat : attamen haud volenti animo istam expeditionem adjunctus Pannonibus subibat, imo eam prorsus recusabat. Haud enim Pannonibus satis firmi videbantur ad debellandas copias regis. Hæc cum Pannonibus respondisset, Joannes eo responso irritatus, graves minas in Triballorum ducem jactavit. Nec tamen omittens cœptam expeditionem, copias in regis regionem infestas induxit : 189 progressusque Aristinum usque, castra in Cosobo (15) campo communivit, ubi olim Amurates Orchanis filius, cum Eleazaro Servizæ despota manus conserens, eumque interficiens, ipse quoque occubuit, interfectus a viro Triballo. Causa quæ Joannem ad istud bellum traxerat, hæc erat. Cum vidisset in eo certamine, quod Varnæ commissum erat, Turcos, ubi primum ad manus venissent, cessisse et fugam arripuisse : putavit Turcos facile vinci potuisse, ni obstitisset Vladislai regis imprudentia. Nec nunc quidem difficile et laboriosum dicebat Turcos bello domare. Animo igitur agitabat, majorem comparare exercitum, ut Amuratem copiis perterritum vinceret. Hæc adeo proclivis et facilis factu putabat, ut ne quidem dubitaret, quin, quemadmodum animo concepisset,

Α σίους ἔσται ἐπὶ Νήσον, πόλιν τοῦ βασιλέως· ἐπὶ δεξιᾷ ἴοντι, ἐς τὸ πρόσω Νοβόπυρον ¹¹ πόλιν, ἐπὶ θροῦς μεγάλου τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος, οἰκεῖται. Ἐσταῦθα ἀφικόμενος Ἀμουράτης εὗρεν ἐπιξελεύοντα Ἰωάννην τὸν Χωνιάτην σὺν τῷ Παίδων στρατῷ. Ἦσαν δὲ Παῖνες καὶ Δακοὶ συναμφοτέροι ἐς τετρακισμυρίου καὶ ἑπτακισχιλίους ἰκπέαι, καὶ ἀμάξαις ἐφέροντο, ἐν αἷς ἦν αὐτοῖς τὰ ἐπιπέδεια καὶ τὰ ὄπλα, ἀμφὶ τὰς δισχιλίαις. Ἐφ' ἐκαστῆ; δὲ ἀμάξης δύο ἦσαν ἄνδρες πεζῶ, πελταστή; τε ἕνα καὶ τηλεβολιστή;. Ἐφέροντο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν τελεβόλους Ζαροχοτάνας παλουμένας, πολὺ τὸ πλῆθος. Οὗτοι μὲν οὖν παρασκευασάμενοι, ἐς τὸν Ἴστρον διεβήσαν. Προῦκαλοῦντο δὲ σφίσι καὶ τὸν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα ἐς τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ ¹² (ἔφησεν) οὐχ ὄρῃν ¹³ ἀξίαν τὴν παρασκευὴν, τῆς ¹⁴ κατὰ Ἀμουράτην στρατιᾶς, ὥστε περιγενέσθαι αὐτοῦς τῆς βασιλέως δυνάμεως Ἀμουράτην, καὶ δεδιδῆναι μᾶλλον ἐκείνῳ ἢ τοῦς Πάρινας, οὓς ἄλλοσφύλους τε ὄντας, καὶ μέγιστα κακῶν ἐργασαμένους αὐτῶν, καὶ ἰμεῖρεσθαι μὲν τίσασθαι Ἀμουράτην, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐκτυφλώσαντα, ἀδύνατα δὲ ὄρῶντα τῇ παρουσίᾳ παρασκευῆ; ὑπερβαλέσθαι τῆς τῶν πολεμίων δυνάμεως· οὐκ ἂν ποτε ἐκόντα εἶναι χωρήσειν ἐς τὴνδε τὴν πόλεμον. Ταῦτα ἀποκρινάμενου, ἐπαπειλήσαντα τὸν Ἰωάννην, ἐλαύνειν ἐς τὸ πρόσω· ἐσβαλόντα δὲ ἐς τὴν βασιλέως χώραν ἄχρις Ἀριστινοῦ ἀφικόμενον, στρατοπεδεύεσθαι αὐτοῦ ἐν Κοσόβῳ κεδίῳ, ἐν ᾧ Ἀμουράτης ὁ Ὀρχάνεως μαχεσάμενος· πρὸς Ἐλεάζαρον μάχην, αὐτὸς τε αὐτοῦ ταύτη ἐτελεύτησεν ὑπὲρ Τριβαλλοῦ, καὶ τὸν γε Ἐλεάζαρον ἀνεῖλεν ἐν τῇ μάχῃ. Ἐπέλ δὲ ὤρμητο Ἰωάννης στρατεύεσθαι ἐπὶ Ἀμουράτην δι' αἰτίαν τήνδε. Ὡς γάρ ἐν τῇ Βάρῃ μάχῃ ἰώρα τοὺς Τούρκους φεύγοντας, καὶ αὐτῷ ἐς χεῖρας ἐλθόντας, καὶ ¹⁵ ἐνδοιδόντας, αὐτίκα ἐνόμισεν εὐπετῆ μὲν καὶ τότε ὄντα τὰ πράγματα αὐτῷ χειρωθῆναι, εἰ μὴ διὰ τὴν βασιλέως Ἀδισλάου ἀφροσύνην, καὶ ἐσταῦθι; δὲ χαλεπὰ οὐκ ἔτι εἶσεσθαι καταργάσασθαι. Ἐφερα δὲ αὐτοῦ ἡ γνώμη, καὶ πλείονα στρατὸν συναγαγόντα ἐξῆ; αὐνεῖν, ὥστε καὶ τῷ πλείονι κατακληττομένων ¹⁶ ἀλρήσειν τῷ Ἀμουράτῃ· οὕτω δὲ τοι εὐπετῶς, ὥστε μηδ' ὀπισθοῦν ἐνδοιάζειν. Προσθευσάμενος δὲ ἐπὶ Σκενδέρῃ τε καὶ Ἀριανίτῃν, ἐν νῆ; ἔχων αὐτοὺς προσιόντας ¹⁷ ἐς τὸ πρόσω τῆς Εὐρώπης συμμῆξαι· οὕτω γὰρ προσιρητο καὶ τῆσδε. Ἐπέλ δὲ ἐς Κόσοβον τὸ πεδῖον Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτεω ἀφίκετο, ὡς εὗρε τοὺς πολεμίους ἐλαύνοντας, ἐστρατοπεδεύετο. Αἰεγεται δὲ γενέσθαι αὐτῷ τὸν στρατὸν ἐς πεντακαίδεκα μυριάδας. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ αὐτίκα παρετάσσετο ὡς ἐς μάχην. Παρετάσσετο δὲ καὶ τὰ τάγματα ¹⁸. Καί : ἔς

Notulæ marginales.

(11) Moravus, qui et Schitniza.
(12) Nyssum.

(15) Aunskfeld.

¹¹ Νοβόπυρον. ¹² Hoc verbum videtur redundare : deest enim in manusc., in duobus reliquis ponitur. Vel ita erit legendum, ut unum ms. habet, ὃ ἐξ ἔφησεν, οὐχ ὄρῃν, etc. ; quod posterius magis mihi probatur. In uno ut in c. : in al. lacuna est. ¹³ ὄρῃν. R. ut in c. ¹⁴ Sic in un. ; in al. ut in c. ¹⁵ In uno, ἀλλ' ἐνδ. κατὰκληττομένων. R. in c. ¹⁶ In uno, προσιόντας. ¹⁷ R. πράγματα.

μέ, τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας τὸ τῆς Ἀσίας ἐτάσσεται ἅ
στράτευμα, στρατηγὸν ἔχων Σκουῦραν· ἐς δὲ τὸ
εὐώνυμον ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς Καραζίζης,
ἔχων τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα. Τοὺς μέντοι ἱπ-
ποδρόμους ἕκαστος τῶν ὑπάρχων ἔχων, περὶτάσ-
σεται. Ἐν μέσῳ δὲ τούτοις ἴδρυτο αὐτῶν βασιλεὺς,
ἐνθα αὐτῷ νομίζεται στρατοπεδεύεσθαι, χάρακα
περιβαλλόμενον. Μετὰ δὲ ταῦτα τὰς καμήλους στη-
σάμενον αὐτοῦ ταύτην, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς θυρεοῦς
πεξάμενον ἐπὶ τούτοις τοὺς νεήλυδας ἐτάξατο σὺν
τοῖς τηλεβόλοις τε ἄμα, καὶ τηλεβολίσκοις, καὶ τοῖς
ἄλλοις. Ἐπὶ δὲ ἐτάξατο, ἀνταγῆναι καὶ Ἰωάννης ὁ
Χωνιάτης, συναξάμενος ὡς· τὸ μὲν δεξιὸν αὐτοῦ
εἶχον οἱ Παιόνων ἄρχοντες· καὶ ἀδελφιδεύς αὐτοῦ
Σκουῦλης· ἐξ ἧν τοῦνομα αὐτῷ, καὶ Εἰλόκης, καὶ
Μεγαλοῦσης. Ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν ἐτάσσεται Χωνιάτης,
ἔχων τοῦς τε Βιτιζίδας καλουμένους, καὶ τὸν Ἀρ-
δελίου στρατόν. Τὸ δὲ εὐώνυμον ἄδνος εἶχεν αὐτῷ
ἐπιτήθειος ὢν, ἐν καταγαγῶν ἐς τὴν Δακίαν χώραν,
ἐπὶ τὸ πρὸς τὸν Δρακούλη αὐτοῦ ἔχθος, ἐκείνῳ τε
τῆς ἀρχῆς ἐξήλασε, καὶ τὴν χώραν ὑφ' αὐτῷ ποιη-
σάμενος, τὸν γε ἄδνον ἐπέστησεν ἄρχειν αὐτῆς.
Ἦσαν δ' αὐτῷ ἄδεις ἄμφι τοῦς δεκαχιλίους, πα-
ραγεγόμενοι ἐς τὴνδε τὴν πόλεμον.

amicus, quem in Daciae principatum produxit odio

in ejus locum substituit Danum, cui Dacos parere jussit. Hunc in id bellum secuta erant octo millia

Dacorum.

Ἐπὶ δὲ ἄμφω συναξάμενοι, προήσαν ὡς
συμβολῆν ποιησάμενοι, ἐνταῦθα Βιτιζίζης, τῶν τοῦ
Χωνιάτου στρατιωτῶν εἰς, ἐν μέσῳ ἄμφοιν ἑξ
Τούρκων μονομαχῆσοντά τινα, πρὶν ἢ τὰ στρατε-
ματα συνιδεῖν ἐς ταυτὸ. Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ Τούρκοι
αὐτὴν μονομαχῆσοντά τινα προελθῆναι, ἐστήκε-
σαν καὶ αὐτοί. Καὶ ἐνταῦθα ἐξελθὺν ἀπὸ τοῦ
στρατοῦ τοῦ ἑτέρου Ἐλιέζης ὁ Βαρησάταγα παῖς,
τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπάρχων ἐπὶ· ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γε-
γόμενος· τὰ πόλεμα, καὶ πρότερον τῶν νεηλύδων
ἄρχοντας ἐν ταῖς βασιλείαις θύρσις. Οὗτος ὅτ' ἐπὶ
ἐς τὸ μέσον προῆναι, ὁμοίως τῷ Παίονι ἔστο, καὶ τοῖς
ἄλλοις αὐτίκα ἐπιόντες ἀλλήλοις, τὰ τε δόρατα
κατέβησαν. Καὶ ὁ μὲν Βιτιζίζης ἔπεσεν αὐτοῦ σὺν
τῷ ἱππῷ ἐς τὴν γῆν· Ἐλιέζης δὲ ἐκκοπέντος τοῦ
ἐπιστήθου, καὶ ζώνης σὺν τῷ ἐπιπύρ, ἐπὶ τοῖς
ἐσχάτοις τοῦ ἱπποῦ ἐγεγόναι ἱππεύων. Ὁ γὰρ
ἱππος ἀμείνων τούτου πολλῶν ἦν, καὶ οὐκ εἶχε μὲν
ὄπως τὸν Παίονα διαχρήσαιοτο, πεσόντα σὺν τῷ
ἱππῷ, ἅτε καὶ αὐτὸς χαλεπῶς καὶ μόγις ἱπ-
πεύων πεσόντος· μὲν τοι τοῦ Παίονος, ἀλάλαξαν
μέγα τὸ τῶν Τούρκων στράτευμα, οἰωνὸν ποιη-
σάμενοι. Ἐπὶ δ' ἄμφοτεροί φηλασαν ἐς τὸ ταυτὸν
ἐκείνους στρατόπεδον, ἐνταῦθα Ἀμουράτης ὁ βα-
σιλεὺς, μεταπεμφόμενος Ἐλιέζην εἰς ἔψιν τὴν

omnia essent eventura. Missis legalis ad Sconde-
rem et Arlanitem, utrumque in Europam progredi
et sibi conjungi jubebat. His sic præceptum est.
Amurates ut in campum Cosobum venit, ibi castra
metatos esse cognovit Pannonos. Proinde et ipse
castra munit. Amurates autem in armis dicietur
habuisse quindecim mille myriades hominum.
Postero die confestim accingebatur ad praelium.
Juxta eum instruebatur acies. In dextrum cornu
aptabatur exercitus Asiannus, cui præerat dux no-
mine Seura. Sinistrum cornu tenebat exercitus
ab Europa conscriptus, quem regebat dux Caraz-
ies. Juxta utrosque ponebantur equites cum suis
ducibus. Mediam aciem occupabat rex. Quando
autem Amurates castrametatur, primo castra vallo
firmat, deinde camelos locat, dein scuta desligit,
deinceps peregrinos cum bombardariis necnon
reliquis collocat. Rex ubi aciem exornaverat, etiam
Choniates suos in aciem educit, eamque hoc pacto
instruit. Dextrum cornu tenere Pannonum præ-
fecti, necnon patruales Choniatis, Secules (14),
et Eiloces, Megalusesque. Mediam aciem curabat
Choniates cum Bitezidis militibus, et Ardellii (15)
exercitu. Sinistro cornu præfuit Danus Choniatis

Draculis : quem Daciae principatu detulavit, et
in id bellum secuta erant octo millia
Dacorum.

Cum autem utrinque acies instructæ stetissent,
jamque prælium poscere videntur, ibi Bitezes (16),
unus e numero Choniatis militum, in medium
procurans, et equo insidens, provocabat ad singu-
lare certamen 190 unum e Turcis, antequam acies
concurrerent. Turci ubi explorarunt virum istum
processisse, ut certamen singulare committeretur,
constitere et ipsi. Hinc continuo ab Turcorum
exercitu proficiscebatur Eliezes filius Barizæ (17),
de numero præfectorum Asiæ viri illustris, et in
re militari excellentis, qui quondam dux existi-
terat peregrinorum in januis regis. Hic, ubi in
medium processit, obviam pergebat Pannoni. Et
cum hastis infestis concurrerent, hasta fractæ
sunt. Et Bitezes una cum equo in terram corruit.
Eliezes conscisso pectorali, et zona cum ephippio
soluta, postremæ equi parti insidens vehebatur.
Hujus enim equus longe melior erat altero, nec
tamen lapsus Pannonem perimere quivit, quia
ipse quoque ægre et difficulter equo portabatur.
Pannone in terram ex equo effuso, clamorem
maximum sustulit Amuratis exercitus, cum bonum
id quasi omen rei gerendæ ducerent. Cum uterque
ad suum exercitum esset digressus, ibi tum Amu-
rates Eliezem ad se vocatum in hunc modum
allocutus est : O puer, ex quibus iuitiis tantam rei

Notulæ marginales.

(14) Secules.

(15) Erdellii, Transsylvani, Siebentürger.

(16) Bitezida, quos Hussarones appellamus.

(17) Al. Barisatage.

αὐτῶν. R. κί in c. αὐτῶν. β. οὖν. R. μίλις. In al. ut c. ὡς οἱ ποιησάμενος.

militaris nactus es scientiam, cum certo constet te antehac nulla fecisse stipendia? Nunc autem rerum bellicarum imperitus cum huc accesseris, ita pugnasu in hostem, quasi fastigium rei militaris attigeris. Ibi tum adolescens respondit: O rex, lepus me hanc docuit fortitudinem. Rex rei novitate ictus, interrogavit: Et quo tandem, quæso, pacto, o adolescens, quis ab lepore fortitudinem discat? Adolescens respondit: Ego quidem in Asia eram, et in ea regione morabar, cui patrem meum præfectum præposueras, ibamque venatum. Forte in nido suo leporem reperi: putabam igitur satis esse, ne lepus manus meas evaderet, cum sagitta trajectum interficere. Lepores enim Atalia habet curam celerrimos, verum Europa optimos. Hæc mihi cogitanti, in promptu erat pharetra quadraginta sagittis onusta. Primam itaque sagittam mittens, aberravi. Secundam vero sagittam expedivi, quam similiter in leporem jaculatus sum. Et hæc errore abducta, leporem nihil læsit: verum adhuc maxime stertebat. Iniquo igitur ferens animo, quod leporem non vulnerassem, illico sagittas omnes in leporem torqueo. Cum autem nulla amplius superesset, lepus ex somno experrectus, ut primum sensit tumultum, aufugit. Canes modicum fugientem persecuti, eum assequi non potuere. Experientia igitur didici, cum tot sagittæ irritæ cecidissent, quod fatum vitam Lepori prorogasset. Et exinde **191** ea sententia in animo fixa mansit, o rex, ut censerem neque gladium, neque hastam, neque sagittas amplius mihi formidandas esse, quasi fato sit ordinatum ut diutius vivam, hasta mihi vitam eripere non possit. Quapropter pectore forti, nihil trepidans, contra Pannonem istum processi, sciens si fato sit decretum ut diutius vivam, nihil periculi posse mihi ab eo ingruere. Hæc audiens, mirum in modum rex delectatus est, et adolescentem propter ratiocinationem istam plurimum dilexit, eumque donavit veste Syrio opere auro illito contexta: præterea patriæ regionis eum principem declaravit. Pater namque adolescentis mortuus erat, aliusque regionem eam administrabat ex imperio regis. Turci quidem et omnes quotquot Turciæ superstitioni inhaerent, plurimum admodum fato tribuunt. Atque hæc in ea monarchia contingere. Cum vero regii exercitus in campo collocati, signis collatis præliarentur, Asianus exercitus quietem duxit. Rex enim verebatur, si Asiani primam coalitionem fecissent, ut in fugam verterentur, eorumque fuga etiam cæteros traheret. Quapropter maluit exercitum Asianum otiosum et spectatorem potius prælii assistere. Exercitum Europæum in cohortes distribuit: et cum Pannones prælii cupidos accedere conspiceretur, nec ipse prælium recusavit. In hunc modum congressi,

A
 εαυτοῦ ἔλεγε τοῖσδε· Ὁ καὶ, πῶθεν δὴ οὕτω ἐγένου ἀγαθὸς τὰ πολέμια, οὕτω παρὰ γένοντο ἄλλη πη μαχεσάμενος, οὕτω παρὰ γένοντο στρατῶ μαχεσάμενος, ὥστε ἐκμαθεῖν, πῶς δίοι συμβαλεῖν; Τοῦ δὲ εἰπόντος, Ὁ βασιλεῦ, ἀπὸ λαγῶ ταύτης ἐμαθον τὴν ἀνδραγαθίαν. Ἐν θαύματι ποιησάμενος τὸν βασιλέα, ἐρῶσθαι αὐτὸν λέγεται· Καὶ πῶς ἂν δὴ, ὡ νεανίσκω, ἀπὸ λαγῶ γένοιτο ἂν τις ἀγ. θεὸς τὰ πολέμια; Τὸν δὲ φάνα· Ἐγὼ τοίνυν, ὦ βασιλεῦ, ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρέθων, καθ' ἣν ἡμᾶς ἐπέστησας χώραν, καὶ τὸν γε πατέρα ἐμὸν ὑπαρχὸν ἐπέδειξας⁸⁹, ἐφοίτων ἐς ἄγραν, καὶ ποτε λαγῶν ἐν κοίτῃ εὐράμενος, φήθην ἀσφαλίστατον εἶναι μοι, ὥστε τὸν λαγῶν μὴ διαφυγεῖν, οἷστέφ βαλόντα ἀνελίσσασθαι. Κράτιστοι γὰρ πάντων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, λαγῶν οἱ ἐν τῇ Ἀτταλείᾳ θεῖν εἰσι, καὶ οἱ κράτιστοι τῇ; Εὐρώπῃ; αἰροῖεν. Ἐπὴν δὲ μοι ταῦτα ἐπιειγομένην φαρτέρῃ καὶ οἷστοι τετραράκοντα⁹⁰. Ὡς δὲ ἐκιδάλλων τῷ τόφῃ τὸν οἷστον οὐκ ἐτύγγανον, δεύτερον ἐπὶ τούτῳ ἐτόξευον. Ὡς ἐκ καὶ οὕτω, λαγῶς μὲν ἐκάθευθε, καὶ ζεινὸν ἐποιοούμεν, εἰ οὐκ ἐπιτυγχάνομαι. Ἐνταῦθα δὲ πάντας τοὺς οἷστούς ἐξετόξευον. Ἐπει δὲ τὰ βέλη πάντα ἤρῃστο, καὶ λοιπὸν τὴν βέλος ἐμοὶ οὐδὲν, αὐτίκα ἐπεχειρόμενος ἀφ' ἕπνου ἐλαγῶς, φηγετο φεύγων⁹¹, ὡς ἦσθε τοῦ θορύβου. Καὶ οἱ κύνας μὲν ἐς βραχὺ ἐκεδίωξαν, οὐ μόντοι εἶδον. Τότε δὴ ἐπέγνων, ὡς τὰ βέλη μοι κενὰ ἐγεγόναι, οἷσι εἰμαρμένον εἶναι τὴν τῷ λαγῶ ἐκεῖνω ἐπιζῆσαι. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐπιελξάμενος ψήφον ἐμαυτῶ, ὦ βασιλεῦ, ἔθελον, μήτε ξίφος, μήτε⁹² αὐ δόρυ, μήτε οἷστον δεδιέναι, ὡς ἦν ἐμοὶ πεπρωμένον εἰς ἐπιζῆσαι, οὐδ' ἂν τὸ δόρυ ἀφέλοιτο τὴν ζωὴν. Διὰ τοῦτο δὴ ἦμα ὁσρῶν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τὸν Παίονα, ἐπιστάμενος, ὡς εἰ πεπρωμένον⁹³ μοι εἰς ἐπιδιῶναι, οὐδὲν μοι χλεπὸν ἔσοιτο ὑπὸ τοῦ Παίονος. Ἀκούσαντα δὲ τὸν βασιλέα, καὶ ἀγασθέντα τὸν νεανίαν τοῦ λογισμοῦ, ἐσθῆτα μὲν αὐτίκα τότε ἐδωρήσατο Συρικῶν χρυσοπάστῃ μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιστῆσαι ἄρχοντα τῆς πατρῴας αὐτοῦ χώρας. Ἐπει τελευτήσαι⁹⁴ γὰρ ἦδη ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ τὴν χώραν ἄλλοι ἐπετρόπειον ὑπὸ βασιλείῃ; ταχθείς. Δαιμονίως δὲ τὸ γένος τοῦτο τιθεσθαι⁹⁵ τῇ δόξῃ τῇ; εἰμαρμένης, σχεδὸν καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι πρὸς τὴν τοῦ Μαχμέτῳ θρησκείαν εἰσι τετραμμένοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς τὴν μονομαχίαν ἐγένετο. Ἐπει δὲ τοῦ βασιλέως ἰδρυμένου κατὰ χώραν τὰ στρατεύματα συνιόντα ἐμάχοντο⁹⁶, τὸ μὲν Ἀσιανὸν στρατεύμα ἡσυχίαν ἤγε, δεδιότος τοῦ βασιλέως, μὴ πρῶτα συμβολὴν ποιησαμένου ἐς τρεπῆν γένοιτο, καὶ κινδυνεύσῃ αὐτῷ τὰ στρατεύματα διαφθαρῆναι αὐτίκα, καὶ ὑπερδουλιάσαντα σφεται. Ἀλλὰ τὸ μὲν Ἀσιανὸν στρατεύμα εἰστήκει, τὸ δὲ Εὐρώπῃς διελόμενος ἐς μόρας, δεσθῆ ἑώρα τοῦ Παίονος παραταξαμένου ἐλαύνειν, καθίστατο ἐς τὴν μάχην. Καὶ οὕτω δὴ συμβάλλοντα τὰ τῆς Εὐρώπῃς στρατεύματα, ἐμάχετο. Πολὺ δὲ

Notulæ marginales.

⁸⁹ R. ἀποδείξας. ⁹⁰ Al. τεσσαρ. ⁹¹ R. οἷστον. ⁹² πεπρωμένη μόρα εἰς μοι. ⁹³ In uno, ἐπιτελευτήσαι. ⁹⁴ R. τίθεται. ⁹⁵ ἐμάχεται, est in ms. Sic etiam R.

καρ' ἄλκιδα ἀγωνισάμενοι ἐμάχοντο ἀξίως λόγου. Ἀ Γενόμενοι γὰρ καρ' ἄλκις ὡς οἱ Παίονες ἐπέπνευον, ἐφρευον ἀνὰ κράτος, ὡς τοῖς Παιόνων ἱπποῦς ἐπιδικιώνοντες κάρνειν τε ἰσχυρῶς καὶ ἀπαγορεύειν. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ὡς οἱ Τούρκοι αὐτόκτως ἔχοντες τῆς φυγῆς διασπέντες, τοῦς τε ἱπποῦς ἐτόξευον, καὶ διασθεν ἐπίοντες κατέκαιον ⁹⁹ τοῦς Παιόνας· ἔτε γὰρ οἱ κλειότες, καὶ ἐπ' ἱππων πολλὴ βελτιότων φερόμενοι, καὶ τέχνη τὰ πολλὰ τὴν μάχην συνδιαχειρίζοντες, ἀμεινον ἐφίροντο τῶν Παιόνων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν πολλοὶ μὲν Παιόνων ἔπιπτον ἐν τῇ μάχῃ, πολλοὶ δὲ Τούρκων ἀπώλλυντο ἐπὶ Παιόνων. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν ἔλην ἐμαχέσαντο ἀμφοτέρω, καὶ ἰσοκλιεῖς ἔγίνοντο· ἐπει δὲ ἐφ' ἣν, διεσπένθη τε ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων ἀναχωρήσαντες ¹⁰⁰ ἐκότεροι, ἀνεπαύοντο. Παιόνας· μὲν οὖν ἐβόμηνον τῶς Τούρκους νεκρῆς εὐχόμενοι ἀπίοντες, καὶ οὐ μενούστας ἐν τῇ τάξει. Καὶ ἱπποδρόμων μὲν οὐκ ἄλλοι ἀπήσαν· ἐπει δὲ τοῦς Τριβαλλοῦς εὐρισκον ἐν τοῖς στενοῖς ἐπιμένοντας, αὐτοὶ ἐπαγήσαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ Παιόνας μὲν οὕτως ἐνόμιζον τῇ ὑστεραῖα βραχίε τι νεκρῶν τοῦ στρατοῦ ἀντιτέτασθαι, ὡς τῶν ἄλλων εὐχόμενων, καὶ οὐ μενούστων, καὶ οὕτω δὴ περιενομήσαντο, ἀπρήσαν αὐτίκα τὰς βασιλέως θύρας. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ Τούρκοι ἀναθαρσήσαντες, οὐκ ἐν ὁμοίῳ ἔτι δέει ἔγίνοντο ἀμφὶ τοῦς Παιόνας, θαρσαλέωτεροι ¹⁰¹ δ' ὄντες, παρεσκευάζοντο, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν μαχόμενοι, τρέψασθαι τοῦς Παιόνας. receptis, et plurimum exhilarati, accingebantur ad praelium, quasi eo die qui sequeretur, praeliari cum hostibus, eosque in fugam conjecturi.

Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν ταύτην ἐς τοσοῦτον ἔγινετο. C Τῇ δὲ νεκρῇ ταύτῃ Παιόνας βουλευόμενοι, ὅπως τῇ ὑστεραῖα τὴν μάχην ποιήσονται, γνώμην ἀπεφαίνοντο ἕκαστος, ὡς ἰδίαι αὐτῶ τὴν μάχην ποιησθαι. Καὶ λόγος ἔγινετο πολὺς. Ἐνταῦθα βουλευομένων αὐτῶν, Ταούτης ὁ Σαούζιος, υἱοῦ τοῦ Ἀμουράτου, γένος ὄν τῶν Ὀττομανίδων, παρελθὼν ἐς μέσον ἔειπε τοιούτως· Ἡμῖν μὲν ἱκανὰ συμβέβηται ἐς τε τὴν Ἀσίαν καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην, οὐδὲ δὴ ταῦτα προσέχοντες· ἐς τὰ Ἀμουράτου πράγματα τὴν μάχην ποιησθαι, ἀνήνυτα ¹⁰² ἐργαζομένους. Οὐ γὰρ οὐ παρεχομένων σφῶς κτείνειν τῶν ἀνδρῶν τούτων οὐκ αἰσθῆται· ἀν οὕτω γε εὐπετῶς χειρώσασθαι. Ἄλλ' ἰμοὶ δοκεῖ ὁ μαχόμενος τῷ πολέμῳ, ἦν μὲν βάλῃ κεραιὴν κληγῆν, κατέβαλέ τε ἐννὸν πολέμιον, καὶ ἔχει καλῶς χρῆσθαι τῷ στρατεύματι ¹⁰³· ποῦ δ' ἀν βάλῃ κεραιὴν ἢ ἐν τῇ κεφαλῇ; τό τε γὰρ οὐρα ἀγει πᾶν, καὶ ἐν τούτῳ ἡ πῆλις ¹⁰⁴· ἦν δὲ μὴ κεραιὴν βάλῃ, ἐπίκουρα ἔσται καὶ χαλεπὰ καταργασθῆναι τὰ τῶν πολεμίων. Καὶ νῦν δὲ οὕτω δοκεῖ. Ὅρατε γὰρ, ὡς αἱ θύραι τοῦ βασιλέως ἐστήκεισαν ἑτάμη ὄρημα ἐπὶ τὴν μάχην, οὐτε ἀνακινδυνεύειν ἐθέλουσιν, ὡς τὸ πᾶν φέρουσαι αὐτὰ τοῦ

Europæ exercitus in cohortes secretus, præter spem egregie et memorabiliter pugnabat. Proinde cum Pannonæ Turcis appropinquare non audent, summa vi fugiebant. Turci Pannonum equos persequuntur, et graviter admodum ea in persecutione laborabant. Lassi igitur tandem et fatigati insequendo, hostium equos sagittis ferunt, Pannonæque a tergo adorientes graviter urgebant; nam Turci numero et equorum generositate superabant. Præterea plerumque non impetu, verum arte in præliis utantur. Quapropter ea tempestate Turcorum res meliore statu, quam Pannonum, erant. Et quidem primo die multi Pannonæ in pugna caiebant, necnon plurimi Turci trucidabantur a Pannonibus. Per totum istum diem æquo utrinque Marte pugnatum est. Vespere autem appetente, relinquentes prælium, uterque exercitus in sua castra colligebatur, quietique se dabant. Pannonæ putabant Turcos noctu abituros nec amplius in castris mansuros. Et equites quidem non pauci jam discesserant. Ubi autem Triballus invenerit expectantes in angustiis hostem abeuntem, in castra redierunt. Pannonæ quidem arbitrabantur se die crastino cum parva hostillis exercitus manu congressuros, quasi exteri diffugissent, non expectantes hostem: et sic victoria facile polituros, regisque januas debellaturos. Rex vero Amurates et Turci seipsos confirmantes, haud amplius metuebant Pannonæ. Animis igitur ad prælium, quasi eo die qui sequeretur, præliari.

Eo die que modo memoravimus contigere. Istam noctem Pannonæ deliberando consumpsere: et cum consultarent, singuli suam sententiam, quemadmodum sibi consultum videretur auspicari prælium, in medium adducebant. Varii multique habebantur sermones. Ibi tum consultantibus Pannonibus, Tantes Sauzis filius, natus ex genere Otomanidarum, qui tum castra Ungarorum sequebatur, Amuratis primi ex Sauze filio nepos, progressus in medium, hujusmodi orationem exorsus est: Nobis jam satis superque in Asia et Europa pugnatum est. Necdum etiam animum advertimus, ut pugandum sit contra Amuratem, ut res ejus contundamus. Nisi enim peremerimus viros istos, non facile poterimus Amuratem vincere. At mihi videtur, si quis certamen subeat cum hoste, eique infligat lethalem ictum, hostem dejecit, et reliquo exercitu pro arbitrio uti poterit. Ubi autem magis lethale infligat vulnus, quam si caput feriat? Tum enim corpus totum dolet. In capite enim quasi urbis et reginæ totius humani corporis situm est. Sin autem haud dederis lethale vulnus, difficile admodum et

Notulæ marginales.

⁹⁹ Forte κατέκαιον, R. In al. κατέκαιον, superscripto v. ut legatur, κατέκαιον. ¹⁰⁰ ἀπογοι R ut hic. ¹⁰¹ In uno, καὶ θαρσ. ἔντες. ¹⁰² ἀνύνητα. Al. ut in c. ¹⁰³ In uno, πράγματι. ¹⁰⁴ In πῆλις.

laboriosum erit superare hostem. Et ut meam sententiam capiat, sic audite. Vidistis ut januæ regis steterint neutro inclinate ad pugnam. Nec etiam periclitari voluit, quasi salus regis atque adeo totius exercitus in ipsis sita sit : nec prius quam necessitas postularit, pugnam capessunt. Agite igitur, hunc regis exercitum invadamus : qui si in fugam abierit, nullus nos expectare sustinebit. Censeo autem, ut regem aggrediamur cum universo exercitu, cum curribus quoque, in quibus bombardæ et bombardaril sunt : et ut pergamus adhuc hac nocte confestim contra januas, nec cunctemur. Et accedentes, bombardarum globis sagittisque petamus januæ milites, itaque terrorem maximum inferamus. Satis certo scio, eos non mansuros usque dum illucescat dies : sed hac adhuc nocte lubenti et cupido animo fugam arripiunt. Quod si fuerit factum, facile nos rerum potiemur. His dictis, omnes consensum præstiterunt, et uno ore sic faciendum esse pronuntiarunt. Continuo igitur curribus **193** in regis exercitum inveci sunt, sub prima adhuc noctis vigilia. Cum appropinquassent januæ militibus, terrorem fecere maximum, bombardarum globis et jaculis ferientes peregrinos. Et quidem vim faciebant castris Amuratis. Verum peregrini ubi rem cognorunt, magno animo Pannonibus restitere. Nam bombardas expediebant, bombardariosque evocabant, et non cessabant jaculari Pannonibus : plurimi in ea nocte utrinque cadebant, ieti bombardarum globis. Postquam dies advenit, et Pannonibus videbant regis castra in ea regione locata fortiter pugnare, consilium cepere redeundi, unde egressi erant, in castra : nec expectandum esse, donec circumducerentur ab regis militibus stantes prope januas. Hæc sententia ubi placuisset, cedebant festinantes in eum locum ubi castrametati erant. Die exorto iterum ad prælium præparabatur Chonlates, periculum facturum, si felicem rerum sortiretur eventum. Pugnant itaque impetum dabat in Asianum exercitum, et fortiter congregiebatur cum hostibus. Europæ dux cum accepisset Pannonibus congressos esse cum Asiatico exercitu, Turachanem Thessaliæ præfectum mittit cum suo exercitu, ut a tergo adoriretur Pannonibus, et quam fortissime contra eos præliaretur. Turachanes imperata impigre faciens, Pannonum plurimos, cum in terga eorum irruisset, in eo prælio stravit. Quidam enim persequiebantur Albanos, a quorum vestigiis, quamvis celerrime fugerant, nusquam abstinere. Ministri tamen præfactorum qui ex Europa venerant, haud fugam inierant. Cum autem a suis essent destituti, qui fuga sibi consulebant, pugnabant haud secus ac Turci contra Pannonibus. Præterea contra eos acerrime prælium inibant, qui erant ex Europa.

A βασιλέως ὑγιῆ τε εἶναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐπειδὴν περιστῆ, μάχεσθαι. Φέρε οὖν, ταύτην κινήσωμεν τὴν βασιλείως οὐνταξιν, καὶ οἰχομένης ταύτης, ἡμῖν οὐδεὶς τῶν ἄλλων μένειν ἐθέλει. Δοκαί οὖν ἐμοί, κινήσαι τὸ στρατόπεδον ἡμῖν ἄπαν, καὶ ταί, ἀμάξει; , ἐφ' αἷς οἱ τηλεβόλοι καὶ τηλεβολοσκοὶ ἡμῖν τυγχάνουσιν ὄντες, ὑπὸ ταύτην τὴν νύκτα ἵναὶ ὁμῶς ἐπὶ τὰς θύρας αὐτίκα, καὶ μὴ διαμείλειν. Καὶ ἦν ἐπίωμεν, τηλεβόλους τε καὶ τοί, ἄλλοις βέλεσι βάλλοντες τὰς βασιλέως θύρας, καὶ διειδίττομενοι, ὁλομαὶ μὴ ἐπιμένειν ἕως ἡμέρας, ἀλλ' ὡς ἔχει ἡ νύξ, οὕτως αὐτοὺς ἵοντας, ἀπαλλάττεσθαι ἀσμένως. Καὶ τούτων ἀπωσάμενοι τὰ πράγματα, ἔχομεν τὰ ἐκείνων. Ταῦτα λέγων ὁ Ταούτης, ἐπιθέτε, καὶ ἐπίουν ὄτω. Καὶ αὐτίκα οὖν ταίς ἀμάξει; ἐπήσαν ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτός. Ὡς δὲ ἀγχοῦ ἐγένοντο τῶν βασιλέως θυρῶν, ἐνταῦθα ἰδεδίττοντο τηλεβόλους τε καὶ τηλεβολοσκοὺς τοὺς ὡς νηλυδας, καὶ ἔβλεπον τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον καὶ ἐμάχοντο μεγάλως πρὸς τὸ μέρος, ὥστε δειφαίνεν. Οἱ τε γὰρ νηλυδες τοὺς τε τηλεβόλους παρασκευασάμενοι καὶ τηλεβολοσκοὺς, ὄφισαν ἐπὶ τοὺς Παίονας; καὶ ἐπιπτον ἀμφοτέρων οὐκ ὀλίγοι τῆ νυκτὶ ταύτῃ, ὑπὸ τηλεβόλων τὰ πλείω φθειρόμενοι. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἀγχοῦ ἐγένετο, καὶ ἐώρων τὸ βασιλέως στρατόπεδον ἰδρυμένον κατὰ χώραν ἀγωνίζεσθαι ἀξίως λόγου, ἰδοκίαι ἀναξείξαντας; ἀπλαύνειν ἐς τὸν χώρον ἐκείνον, ἐν ᾧ ἰστρατοπεδεύοντο, καὶ μὴ ἀναμένειν συλλεγομένους κυκλοῦσθαι σφας, ἐγγύς τῶν θυρῶν γενομένους. Ὡς δὲ ἰδοκίαι, καὶ ἐπίουν ταῦτα ἀνεχώρουν ἐ; τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ἦν ἰδρυντο πρότερον. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, παρετάσσαν δεῦτερα ἐς τὴν μάχην, περιρῶμενοι ἢ ἂν ἀποθαίη αὐτῶ τὰ πράγματα. Καθιστάς δὲ ἐν μάχῃ, ἐμβολῶν ἐ; τὸ τῆς Ἀσίας στρατεύμα, συμβολὴν ἐποιεῖτο ἐνταῦθα ὡς συνέβαλε, πέμπει ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς Τουραχάνην τὸν Θετταλίαν ὑπαρχον οὖν τῷ αὐτῷ στρατεύματι, κατὰ νότου γενόμενον, τοί; Παίονας συμβαλεῖν ὡς δύναται ἰσχυρότατα. Ἐνταῦθα Τουραχάνης κατὰ νότου γενόμενος τοί; Παίονας, πολλοὺς αὐτῶν κατέβαλεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ. Οἱ μὲν γὰρ ἰδωκον τοὺς Ἀλθανοὺς ὡς, καὶ ὡς ἐπικέαινο διώκοντες, οἱ μὲν ἐφευγον ἀνὰ κράτος. Πλὴν δὲ τῶν ὑπάρχων θεράποντες Εὐρωπαῖοι ὄντες, καὶ διαστάντες; ὡς φεύγοιεν, ἐμάχοντο οἷα τοίς Τούρκοις νομίζεται πρὸς τοὺς Παίονας;. Πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, κατὰ νότου σφίσι ἐπικειμένους, συστραφέντες συστάδην ἐμάχοντο, ἄλλοτε ἄλλη τοῦ πεδίου ὡς περιτύχον ἐκίτεροι ἀλλήλοις ἐπικείμενοι. Ἄδανε; δὲ ὡς; ἐώρων τοὺς Τούρκους πολὺ παρ' ἐλπίδα ἀγωνιζομένους, καὶ σφίσι; καὶ χαλεπώτατα ἐπηρητῆσθαι, ἀπαλλαγὴν δὲ μάλιστα ἔσεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ ἦν σῶες ἐπίκοντο, ἐπὶ ὄρκου μηδεμίαν εἶναι μηχανὴν, μὴ οὐ δίδωσθαι

Notulæ marginales.

^{66.68} τὸ στρατεύμα καὶ. In al. ut c.

αὐτοὺς δίκας τῷ βασιλεῖ, ὧν εἰργάζαντο αὐτῷ Ἀ
 πολεμοῦντες, καὶ ὅτι τοῖς Παῖσι: συνεμάχουν· ἐδό-
 κει αὐτοῖς ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ θορύβῳ, ἀγγελῶν
 κίμφαντας παρὰ βασιλείᾳ Ἀμουράτην διαλλάτ-
 τασθαι, καὶ τὰ ἔπλα παραλιθόντας, ξίνους τε καὶ
 φίλους εἶναι τῷ βασιλεῖ. Ὡς δὲ ἐδόκει, καὶ ἐποίουν
 ταῦτα. Ὁ δὲ ἀγγελὸς ἀφικόμενος ἐπὶ τὰς θύρας
 εἶπε τοιάδε· Ὁ βασιλεῦ, ἐμὲ ἄδικας ἐπεμφαν, ἐς
 ἔβην ἀφικέσθαι τὴν σὴν, καὶ σπονδὰς αἰτεῖσθαι
 αὐτοῖς: συγγνώμην παραιτουμένους, ἐφ' οἷς πεπλημ-
 μελημέ· α ἔστιν ἐς τὴν σὴν ἀρχὴν καὶ ἐς τὰ σὰ
 πράγματα. Καὶ διαμαρτυροῦνται σφᾶς ἀφ' ἑαυτῶν
 μὲν νεώτερον βουλεύσαι περὶ τὰ σὰ πράγματα,
 ἀν μὴ οἱ Παῖονες ἀνάγκην ἐπιθέντες, κελεύοντες
 σφίσι ἀπεισθαι προσδιάζοιτο ἡμᾶς. Νῦν οὖν
 δέονται σε πείθεσθαι, καὶ αὐτοὶ σπονδὰς ποιεῖσθαι, B
 καὶ αὐτὸν σοὶ τὸν πόλεμον παραστήσασθαι τοῦ
 λοιποῦ, ὥστε σοὶ ἐπιτήδειον εἶναι. Ταῦτα εἰπόντος
 τοῦ ἀγγέλου, Καλλίης ὁ πρύτανις τοῦ οἴκου τοῦ
 βασιλέως ὑπολαβὼν, εἶπε τοιάδε· Ἄλλ' ὑμεῖς, ὦ
 ἄνδρες ἄδικας, ἐπίστασθε πῶς, ὡς βασιλεὺς ἐπιτή-
 δεῖός τε ἦν δυνάμει, καὶ πρόξενος ἐξ ἀρχῆς· καὶ
 νῦν ἐπεὶ ἐν δέονται παρατίγνεσθε, σπονδὰς τε
 ποιᾶτε ὑμεῖς· ἀνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης, φίλοι τε
 εἶναι ὑμεῖς τοῦ λοιποῦ. Καὶ ἦν τι, ὧν ὑμεῖς λέγετε,
 ἐξεργασμένοι τῷ βασιλεῖ χάριν θείητε, ἵστε ὡς οὐχ
 ὑπερβλοῦμενοι αὐτὸν εὐεργετοῦντες. Τὰ μὲντοι
 ἔπλα ἴτε δεῦρο ὅτι τάχιστα παραδώσοντες. Ταῦτα
 Καλλίης ὁ Πραίμεω, φάμενος γνώμῃ τοῦ βασιλέως
 λέγειν, ἀπέκριψε. Καὶ οἱ ἄδικας, ὡς ἐπανήκεν αὐ-
 τοῖς ὁ ἀγγέλος, λέγων ἃ ἐνετέλλετο αὐτῷ Καλλίης C
 ὁ Πραίμεω γνώμῃ τοῦ βασιλέως, αὐτίκα διέστησάν
 τε ἀπὸ Παίωνων χωρὶς γενόμενοι, καὶ προϊόντες,
 ἀφίκοντο ἀγγυῶ τῶν θυρῶν τοῦ βασιλέως, καὶ ταύτη
 ἐστηκότας, ἐνόμιζον αὐτῷ τοιάδε χάριν κατα-
 θέσθαι τῷ βασιλεῖ, ὑπουροῦντες αὐτῷ ἐς τὴν
 παρούσαν ἀνάγκην, οἴσασθαι δῶρὰ τε καὶ ἐσθῆτας·
 πρὸς τοῦ βασιλέως. Βασιλεὺς δὲ ὡς παρ' αὐτῷ
 εἰστήκεισαν, νομίσας μὴ τινὲ δόλω ταῦτα συνθέ-
 μενοι, προϊσχύμενοι αὐτῷ κινῶν τι διανοοῖντο ἐργά-
 ζεσθαι, συνθέμενοι τοῖς Παῖσι, μεταπέμματα τὸν
 τῆς Εὐρώπης στρατηγόν, ἔχοντα ἀμφὶ τοὺς δισμου-
 ροὺς. Καὶ ὡς παρῆν αὐτῷ ἢ ἐνετέλλετο, ἐκέλευε
 περιστάντα τοὺς ἄδικας, κατακαίνειν ἅπαντας, μη-
 δένος φαιδόμενον. Καὶ οὕτω πρὸς ἀλήκην ἐτρέποντο D
 τὰ ἔπλα ἔχοντες. Οὐ γὰρ ἤξιον ὁ βασιλεὺς, παρα-
 θέντας τὰ ἔπλα κατακαίνειν, ἀλλὰ ταῦτα ἔχοντας
 εἰκην δίδοναι, ὧν ἐποίουν ἐς αὐτόν. Καὶ οὕτω μὲν
 ἔη ταύτη ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο. Παῖονες μὲν ὅη
 πρῶτα τοὺς ἄδικας διισταμένους· ἰδόντες, ἐθαύμαζον
 ὅ τι βούλοιντο· ὡς δὲ ἔγνωσαν διαλλαττομένου· τῷ
 βασιλεῖ, ἐχαλέπαινόν τε αὐτοῖς, καὶ ἤχοντο κατα-
 προέδικασσι τοὺς φίλους. Ἐπεὶ δ' ὀλίγον ὑστερον
 καταβῶν αὐτοὺς ξύμπαντας πρὸς τοῦ βασιλέως
 οἶδεν λόγῳ ἀπώλυμένους, ἐν θαύματι εἶχοντο, τὴν
 τε γνώμην ἐνοοῦντες τοῦ βασιλέως, ὡς οὐδὲν τοι
 συμμάχων τοιούτων ἰδαίτο, μὲγα τε ἐποίουντο,
 ἀκμαστῆσθαι τὴν ταχίστην.

nam teacenes ad resistendum accingebantur. Notebat enim rex ut traditis armis incruens interdic

A et a tergo vim faciebant. Nam conversi collato
 pede nunc hic, nunc alibi, ubi alteri alteros indi-
 p'scebantur, in eo campo manus conserebant.
 Daci cum vidissent Turcos impigre præter spem
 rem gerere, et sibi hinc plurimum periculi immin-
 nere, hujusmodi consilium cepcrunt. Nam nul-
 lam mali liberationem cernebant, etiam si incolu-
 mes ex eo prælio evasisissent. Nec etiam in juris-
 jurandi religione spem aliquam ponebant, quo
 minus regi pœnas luereut injuriarum quibus
 ipsum affecissent, quod in ea expeditione socia
 arma juuixissent Pannonibus. Videbatur igitur in
 præsentī tumultu consultissimum fore, nuntium
 mittere ad regem Amuratem, et cum eo in gra-
 tiam redire. Traditis namque armis, testabantur
 se: in posterum regi hospites et amicos fore. In
 194 hanc sententiam cum omnes concessis-
 sent, nuntius ad regem missus est. Hic cum ve-
 nisset ad januas, hujuscemodi orationem habuit:
 O rex, Daci miserunt me in conspectam tuam,
 ut pacem veniamque delictorum, quæ in te et in
 regnum tuum commisere, orem. Testantur quo-
 que se nunquam quid novarum rerum sua sponte
 molitos fuisse in te et regnum tuum, nisi Panno-
 nes eam necessitatem injecissent, jubentes, imo
 cogentes, ut conjunctis copiis expeditionem
 istam susciperent. Nunc igitur supplices petunt,
 velis eos exaudire et pacem dare. Promittunt se
 tibi bellum præsens ex animi tui sententia con-
 secturos, et profecturos tecum in militiam dein-
 cept, ubicunque tibi usui esse poterunt. Hæc cum
 exposuisset nuntius, Chaliles regis domus prin-
 cept in hunc modum respondit: Sed vos, o Daci,
 scitis profecto quanta sit fuerit jam ab initio
 potentia regis: et quoniam nunc in necessitatis
 articulo adestis, fœdusque nobiscum initis citra
 dolum et fraudem, amici eritis in posterum. Si
 quid eorum quæ promittitis, feceritis, gratiam
 referentes regi, scitote quod eum beneficiis nun-
 quam vincere poteritis. Arma autem, ite, et con-
 festim huc tradite. Chaliles hæc locutus est, di-
 cens se ea dicere ex sententia regis, eumque di-
 misit. Daci, cum reversus esset nuntius, et quæ
 mandata accepisset a Chalile ex mandato regis,
 denarrasset, continuo defecerunt a Pannonibus,
 et ab iis separati venerunt quam proxime ad januas
 regis. Ille cum otiosus starent, putabant se gratiam
 hanc referre regi, quod eum in præsentī neces-
 sitate adjuverant. Sperabant quoque se munera
 et vestes ab rege accepturos propter id benefi-
 cium. Rex autem, cum in proximo consisterent
 Daci, putans ne id facerent ex composito, paci
 prius cum Pannonibus ut sibi aliquid mali inter-
 rent, accersit Europæ ducem (quem Bassam Ro-
 manize vocant) habentem milites circiter viginti
 mille. Qui ut advenit quemadmodum præceptum
 erat, jussus est circumdare corona Dacos, om-
 nesque trucidare, nulli parcens. Daci quoque ar-

rentur: verum armatos pœnas delictorum dare eos volebat. In hunc modum miserabiliter, ut quorum nulla ratio liberetur, peribant. Pannonos cum conspicati essent Dacorum transitionem, primo mirabantur quid hæc sibi vellent. Ut compererunt Dacos in hunc modum reconciliatos esse regi, graviter succensuere, quod turpiter admodum desituisse amici suos. 195 Verum haud multo post, ubi animadvertenter universos, nullo eorum respectu habito, crudeliter interire, admiratione fgebantur, cogitantes regis sententiam, videlicet quod non desideraret hujusmodi socios et auxiliares. Proinde plurimi faciebant, si quaeritimum abscedere possent.

Joannes igitur excedens prælio, pergebat ad currus, et colloquebatur cum ducibus, qui ibi erant, dicens, se venire cum suis ab ea hostium turma in qua steterit rex. Itaque ubi in januas irruerit, et id per nuntium significarit, ut uno impetu omnes adveniant, atque in januas irruant. Hæc cum dixisset Choniates, circa extremam noctis vigiliam elegit eos qui optime ad bellum erant instructi, et quos sibi familiarissimos ducebat: et illis qui curribus vehebantur, imperat, ut ubi primum signum dederit, summa vi in januas ferantur. Ipse vero mutata voluntate, ad Istrum instructo agmine quam celerrime properabat. Cum autem dies Maximas, non amplius apparebat his Pannonibus, qui relicti erant cum curribus, non procul ab rege submoti. Turci videntes castra hostium esse vacua, et paucos admodum cum curribus esse relictos, admirabantur quid hoc sibi vellet. Deinde quidam occurrebat, nuntius Pannonos circa decimam noctis vigiliam fugisse trans Istrum (18). Illis auditis, peregrini arma capiunt, et cursu ferebantur contra Pannonos ad currus relictos. Hi, cum cernerent se a suis desertos et proditos, fortiter præliabantur, cum desperatio virtutem accenderet adversus peregrinos. Nec multo post peregrini currus conscendunt, et per Pannonos vecti omnes trucidantur. At Pannonos per totum diem in conferta hostium turba pugnantes, cum forent viri optimi et fortissimi, tandem occubuerunt. Regem quidem ad persequendos Pannonos adhortabantur duces: verum is eorum consilia repulit, in animo secum reputans, quænam passus esset a Choniata Chasines filius Mazaraeis (19), cum persequeretur Pannonos. Volebat itaque præsentem fortuna melius uti. Cæsi sunt in isto prælio, ut accepit (utrinque enim occisi a Triballorum duce postea dimunerati sunt), Pannonum et Dacorum decem et septem millia, Turcorum quatuor millia (20). Nam facile dignoscuntur a reliquis Turci, cum omnes sint circumcisi. Præterea Pannonos admodum decenter capillos nutrivit. Turci vero radantur, relicti quibusdam

Ἰωάννης μὲν οὖν ὡς ἀπὸ τῆς μάχης ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν, διαλέγετο τοῖς ἡγεμόσιν, ὡς αὐτὸς μὲν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἦει ἀπὸ τοῦ λόγου ^α, ἢ ἐστήκει αὐτὸς βασιλεὺς, ὡς ἐς τὰς θύρας ἐμβαλῶν, αὐτὸς ^β δὲ, ἐπειδὴν ἀγγεῖλον κέμψας διασημήνη, ἐλαύνειν ὁμοῦ πάντας ὁμοσε ἐπὶ τὰς θύρας. Καὶ ταῦτα λέγων, ἦν δὲ ἀμφὶ τὴν ἐσχάτην φυλακὴν, ἐπιλεξάμενος τοὺς τε ἀμεινον ἐς τὸν πόλεμον παρεσκευασμένους, καὶ οὓς ὡς ἐπιτηδείως ἔχοντας ἠπίστατο. Τοῖς δὲ ἐν ταῖς ἀμάξαις παραγγελιας, ἐπειδὴν σημήνη, κατὰ ταῦτα προίναι ἐπὶ τὰς θύρας. Αὐτὸς τε μὲν ἔστο συνεταγμένῳ τῷ στρατεύματι τὰ ἔμπροσθεν γινόμενος ἐπὶ τὸν Ἰστρον, καὶ ἐλαύνων ὡς δὲ ἡμέτερα τάχιστα ἐγεγόναι, οὕτως μὲν οὐκ ἔτι ἔωρθετο οὕτε πρὸς τῶν ἐναπολειψθέντων ἐν ταῖς ἀμάξαις Παίωνων, οὕτε πρὸς τοῦ βασιλέως. Ὡς δὲ οἱ ἀμφὶ βασιλεῖα ὄρωντες τὸ στρατόπεδον τῶν Παίωνων κενὸν τε εἶναι, καὶ ὀλίγους ἐντὸς τῶν ἀμαξῶν ἐναπολειφθῆναι, ἐν θαύματι μὲν ἰκοιῦντο ἀγγελλεῖ δὲ τις αὐτῷ ὁρόμῳ ἀφικόμενος, ὡς Παίονες πειφωγότες εἶεν ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἀμφὶ τὴν δεκάτην φυλακὴν. Ἐνταῦθα οἱ νεηλυδοὶ ἀναλαθόντες τὰ ὄπλα, ὁρόμῳ ἔθεον ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀμάξαις Παίονας. Οὗτοι μὲν οὖν, ὡς ἤσθεον ὑπὸ τῶν σφετέρων παρεδομένοι, ἐμάχοντο πρὸς τοὺς νεηλυδοὺς ἀξίως λόγου. Μετ' οὐ πολὺ δ' οἱ νεηλυδοὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὰς ἀμάξας, ὑπερέβησαν δὲ τοὺς Παίονας πάντας ὁμοῦ κατακαίνοντες ^α. Οὗτοι ἔωθεν δὲ μαχόμενοι περὶ πλήθουσαν ἀγορᾶν, ἄνδρες γενόμενοι ἀγαθοὶ, ἐτελεύτησαν ἄ βασιλεὺς δὲ ὄρητο μὲν διώκειν τοὺς Παίονας, προσφερόντων αὐτῷ λόγους τῶν στρατηγῶν ὅτι μόντοι προσέτετο τοὺς λόγους, ἀναμνηστικὸς οἷα ἐπεκόνθει πρὸς τοῦ Χωνιάτου Χασίμης ^β ὁ Μαζαραίικος ἐν τῇ διώξει, ἡγάπα τε τῇ παρουσίᾳ τῶν αὐτῶν ἐς τὸ βέλτιον καταστήσαι. Ἀπέθανον δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ὡς ἐκυθόμεν, ἡρωϊκῶς γὰρ ἕσπερον ἀμοφείρων ὑπὸ τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος, Παίωνων μὲν καὶ Δακῶν συναμφοτέρων ἑπτακισχίλιοι καὶ μύριοι, Τούρκων δὲ ἐς τοὺς τετρακισχίλιους. Τὴν γὰρ διδύκωσιν βρδῖως ποιούσας ^γ, καὶ τὰ αἰτήματα αὐτῶν, ἀπὸ τε τῶν αἰδοίων περιτεμναμένων τῶν Τούρκων, καὶ

Notulæ marginales.

(18) Hæc sub annum 1448, festo die Lucæ, acta feruntur, ut refert Bœdlin., sed aliquantum ab hoc diversus.

(19) Mazaalis.

(20) Alii quadragesima mille Turcorum occidisse tradunt, alii 34000.

^α In uno, λόγους. ^β αὐτοὺς δὲ. Sic etiam R. ^γ In uno, κατακαίνοντες. ^δ In uno, Χωνιάτου. Χασίμης δὲ δ. ^ε Sic hæc verba erant in omnibus mss. quæ suspecta. Sic etiam in R.

τὸ μὲν τοῦ Παλινοῦ κομῶν ἐπιεικῶς πάνυ · οἱ δὲ A
 Τούρκοι ξυρῶνται τὰ· κεφαλὰς σὺν τρίχαις τισὶ
 τῶν ἐν τοῖς κροτάφοις. Βασιλεὺς δὲ, ὡς ἀπὸ τῆς
 μάχης ἐγένετο, τὰ τε σώματα ἀνελόμενος, ἐκίλευε
 θάπτειν τοῦ Τούρκου, ἐς τὸν ποταμὸν τὸν Μοράβαν
 καλούμενον παρὰ τὸ χεῖλος, καὶ αὐτὸς συσκευα-
 σάμενος ἀπήλαυνεν ἐπ' οἴκου.

Ὁ δὲ Ἰωάννης, ὡς φεύγων ἀπεχώρει ἐπὶ τὸν
 Ἰστρὸν, καὶ ἐσπέρα ἦν ἀρικομένη ἐπὶ τῷ Σβετζά-
 νων¹¹ τοῦ βασιλέως πάλιν, διηπόρει ὡς ἀσφαλέ-
 στερον κομίζομενος, πρὸς τε τῶν Μουσῶν μὴ κατά-
 θηλοῦ γίνεσθαι, καὶ κινδυνεύσῃ πρὸς τοῦ Τριβαλλῶν
 ἡγεμόνος ἀλίωνα. Εἶδε γὰρ τὴν Γεώργιον, ὡς περι-
 ποιήσασθαι ἐλεῖν αὐτὴν πολέμιον ὄντα, καὶ διάφορον
 ἐς τὴ μάλιστα. Ἐπεὶ δὲ διασκοπούμενος ἐλογίζετο,
 ἴδου αὐτῷ, χωρισθέντα τοῦ στρατοῦ, ἐλαύνειν σὺν
 ἄλλοις τοῖς περὶ αὐτὸν εὐθὺ ἐπὶ Βελογράδην¹².
 Ὡς δὲ ἰδούκει αὐτῷ περὶ δευτέραν φυλακὴν τῆς
 νυκτός, ἐπιλεξάμενος τοὺς ἰδίους αὐτῷ, ἐπορεύετο
 ἄλλην ὁδόν. Πορευομένην δὲ, εὐθὺς ἰδούκει οἱ καὶ
 πύργῳ ἐπι μᾶλλον καταβῆλος ἕσασθαι. Πρὶν δὲ¹³
 ἡμέραν γενέσθαι νόσφ λαβῶν, ὡς μόνος αὐτῶν
 ἀμεινον ὠύζοιτο ἐς τὸν Ἰστρὸν, χωρὶς γενόμενος
 περὶ αὐτὸν ἰδίῳ, ἐπορεύετο αὐτὸς πορεύσασθαι. Ὡς δὲ
 ἡμέρα ἐγένετο, καταβαίνει τε ἀπὸ τοῦ ἵππου, καὶ
 περὶ πορευόμενος, ἀφικνίεται ἐπὶ λόφον τινά. Καὶ
 θεασάμενος Τούρκον ταύτην που ἐξελαύνοντα, κατα-
 φεύγει ἐπὶ τὸ ἕλος, ὕδατος· πλήρες, καὶ ἐπὶ κοίλῳ
 δεξιῶν. Ἐπεὶ δὲ προήλθεν, ἀφικνίεται πρὸς τὴν
 τοῦ Γεωργίου χώραν, καὶ περιτυχῶν Τριβαλλοῦς,
 ἰζήσῃ γενέσθαι οἱ τῆς ἰδοῦ ὁδηγούς, καὶ μισθὸν
 αὐτοῖς τῆς ἰδοῦ παρέχασθαι. Οἱ δὲ, ὡς ὑπέσχεοντο
 ἐξηγεῖσθαι αὐτῷ τὴν ὁδόν, ἐπεθύλευον ἀνελεῖν.
 Ἐνταῦθα, ὡς ἰδούκει αὐτοῖς, συλλαμβάνουσι τε αὐ-
 τὸν, ὡς ἀποκτενοῦντες. Ὁ δὲ, ὡς ἤσθετο, σπασά-
 μενος τὸ ξίφος τοῦ Τριβαλλοῦ, ὡς οἱ ἐν καιρῷ ἦν,
 παῖσι μὲν τὸν ἕνα κατὰ τὸν ὄμρον, καὶ καταβάλλει·
 ὁ δὲ ἕτερος φεύγων ἔρχετο. Ἐν δὲ τούτῳ πυρρῶν-
 ρανος ὁ Τριβαλλῶν ἡγεμῶν, ὡς ὁ Χωνιάτης ἤστη-
 θεις πρὸς τοῦ βασιλέως ἀπελαύνει, ἐπεμπε κήρυκα
 παραγγέλλοντα τοῖς ἑαυτοῦ, ὡς μηδενὶ Παιόνων
 ἐπαρῆσαι διαβαίνειν τὴν χώραν, πρὶν δὴ πυρ-
 θάνεσθαι, καὶ ἐς ἑβὴν ἀγειν αὐτὸν, καὶ ὅστις τε εἶη,
 καὶ ποῦ πορεύοιτο· καὶ τοῦ μὲν ἄλλους ἐβὴν διέ-
 ναι, τὸν δὲ Χωνιάτην συλαβόντα· ἀγειν παρ'
 ἑαυτοῦ. Οὗτος μὲν ταῦτα περιήγγελλεν· οἱ δὲ
 ἄρχοντας τοῖς ἐν τῇ χώρῃ προαγορεύοντες, ὄντινα
 ἂν λάβοιεν τὸν Παιόνων ἀγειν παρ' ἑαυτοῦ· ἐπι-
 δεικνύσας. Καὶ ὅστις ἄλλη¹⁴ ποιῶν ἀλώσκειτο, ὡς
 κακίστην θανάτῳ ἀπολούμενος. Ἐνταῦθα ὁ Χωνιά-
 της, ὡς ὑπὸ λιμοῦ ἀπαγορεύων, διηπόρει ὅποι τρα-
 πομένος γένετο, ἀφικνίεται ἐπὶ τινὰ χώραν¹⁵ τῶν
 Τριβαλλῶν. Καὶ ἐνταῦθα ὡς ἐπαρῆκε Τριβαλλοῦς
 τὴν γῆν ἐργαζομένους, ἦεν ἐπὶ τούτους, οἰησά-

A circa tempora capillis. Rex cum excessisset praelio,
 tollere iussit cadavera occisorum. Turcos sepul-
 turæ mandari curavit juxta flumen Morabam
 prope ripam.

Joannes 196 autem fugiens festinabat ad
 Istrum. Vespera adveniit Sbetzanium (21) urbem
 regis. In ambiguo autem erat quomodo tutius profe-
 ctionem facere posset, ne cognosceretur a Mynis,
 et in periculum deinde veniret, ut caperetur a
 Triballorum duce. Claud enim Choniatem fugiebat,
 Georgium, cum quo sibi inimicitia erant gravissimæ,
 id parare, ut ipsum caperet. Secum autem omnia
 diligentius reputanti et expendenti visum est, ut
 B segregatus ab reliquo exercitu cum paucis recta
 pergeret Belgradum. Hoc cum statuisset Choniates,
 secunda noctis vigilia anicissimos suos et familia-
 rissimos assumens, alia gradiebatur via. Cum in
 hunc modum profectioem facerent, putabat se
 magis cognosci posse. Antequam igitur dies adve-
 niret, omnia secum in animo volvens deliberabat.
 Tandem decrevit consultissimum esse, si incolu-
 nis præsens discrimen evitare velit, ut solus a
 suis separatus iter ingrederetur. Exorto jam die
 cum solus iter faceret, ex equo descendens, pedes
 pervenit ad collem quemdam. Videns autem Tur-
 cum hostiliter oberrantem, confugit in paludem
 aqua plenam, quæ in longum extendebatur. Deinde
 cum ex palude processisset, pervenit in Georgii
 C regionem. Incidens autem in Triballos quosdam,
 eos sibi itineris duces parare volebat, promittens
 se ipsis mercedem daturum. Illi autem, quemad-
 modum promiserat Choniates, itineris duces facti,
 cum in itinere per insidias truncare nitentur.
 Eum igitur quasi interfectori comprehendunt.
 Qui, ut rem sensit, stringens gladium, Triballum
 illico stravit, cum eum in humerum vulnerasset.
 Alter autem fuga sibi consulens evasit. Interea
 Triballorum princeps, cum comperisset Chonia-
 tem ab Amurate victum fugam arripuisse, misit
 præconem, qui suis nuntiaret, ut nulli Pannoni
 regionem transire concederent prius, quam inter-
 rogassent quisnam esset et quo abiret. Reliquos
 D quidem patere iucolumes et inviolatos abire.
 Verum si invenissent Choniatem, eum capere et
 ad se adducere jubebantur. Principes itaque re-
 gionis suis edicunt, quemcunque Pannonem nacti
 fuerint, ad magistratus perducant, ut videant
 quisnam sit. Qui aliter fecerit et huic edicto non
 paruerit, eum ignominiosissima morte periturum.
 Choniates igitur fame deficiens, quoniam se ver-
 teret nesciebat. Venit igitur in quemdam Tribal-

Notulæ marginales.

(21) Sbetzanium.

¹¹ R. Σβετζάνιον. In al. ut c. ¹² In uno, Μπελ. ¹³ δὲ, R. ut in c. ¹⁴ In uno, ἄλλη ποιῶν ἄλ. ¹⁵ In uno, χόρον.

lorum locum. Ibi cum videret quosdam Triballos A terram colere, ad eos iter flectebat, petens sibi panem dari. Ut conspicati sunt agricolæ virum Pannonem adesse et panem quærere, 197 dixerunt: At, o hospes, panis quidem tibi in prompto est; verum necessitas postulat, ut te perducamus ad magistratum urbis, qui quis sis excutiat. Magistratus ubi te viderit, continuo ad regionem tuam te abire sinet, nec quidquam mali ab eo patieris. Nam (opinor) Choniatem quærunt. Reliquos Pannonēs qui huc pergunt, dimittant, nullum eorum respectum agentes. Agricolæ cum hæc dicerent, eum haud dimittebant. Verum eum fortius comprehendentes, efficiunt ut confiteretur seniori, necessitate subactus, se esse Joannem Choniatem. Pollicebaturque magna hospitalitatis munera, opesque et agros se daturum dicebat, si ductus fuisset inviolatus, et ab nullo Triballo visus, Belgradum. Senior quidem virum agnovit, eumque suscepit traducendum in regionem suam illæsum. Fratribus autem suis quisnam esset vir ille indicavit, præcipiens ne quoquam abirent, et quis vir ille esset enuntiarent. Vespere facto virum deduxerunt in eam domum, in qua paleas et iumenta asservabant, et diem crastinum exspectabant, ut Choniatem omnibus apparatis adducerent Belgradum. Eo autem die dissensio exorta est inter fratres. Hinc unus de numero fratrum commotus, iudicavit urbis magistratui, ubinam esset Choniatēs. Assumptis itaque ministris, pergobant ad domum, in qua erat Choniatēs latitans in palearum receptaculis, eumque capientes adduxerunt ad urbis magistratum. Magistratus autem eum vincitum deducti curavit ad præsidium, significavitque eum esse deprehensum latitantem in læno. Præses, cum adductus esset Choniatēs, eum in carcerem conjectum ad tempus aliquod in arce detinuit. At Choniatēs persuasit principi arcis et custodibus, ut simul cum ipso insurgant hostiliter contra præsidem, et urbem occupent. Cum quidam rei, quæ parabatur, conscius insidias patefecisset, etiam quid custodes sive præsidarii milites molirentur, cognitum est. Verum hi occisi sunt omnes. Joannes autem affinitatem jungens cum illo (22), filiam suam filio ejus (23) in matrimonium collocaudo, hæc contigere in expeditione quam Pannonēs sumptērunt adversus Turcos, duce Choniate: eaque expeditio quem diximus hunc consecuta est. Amurates reversus in regni sui sedem, non multo post bellum Byzantio inferebat.

Græcorum rege Joanne defuncto, in Constanti- D num, defuncti fratrem, regni successio devenit. Nam Joanne mortuo, frater ejus Demetrius in regni successionem festinabat. Verum prohibitus est ab oppidanis, matre, arbitris, 198 et ab Cantacuzeno Notaræque, qui arbitrorum partibus fungebantur. Timebant enim, si is assequeretur re-

μενος; ἐπιδοθῆναι οἱ ἄρτον. Ὡς δὲ εἶδον ἄνδρα Παίονα ἐπιστάντα σφίσι ζητεῖν ἄρτον, ἔφασαν· Ἄλλ', ὧ ξίνε, ἄρτος μὲν τοι ὄδα σοι ἔτοιμος· χρεῖών δὲ ἔστιν ἐπὶ τὸν τῆς πύλειως ἔρχοντα ἄγοντας δὴ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσαι, καὶ ἐπειδὴν θεάσῃται, ἀποπέμψει δὴ πάλιν οὗτος ἐπὶ τὴν σαυτοῦ χώραν. Οὐ γὰρ κακὸν τι πρὸς αὐτοῦ πέισῃ, ἀν' οὐδοτιοῦν. Ἀλλὰ Ἰωάννην τὸν τοῦ Χωνιάτου ζήτησις, εἶμαι, γίγνεται. Τοῦς δ' ἄλλους τῶν Παίωνων ὅσοι διεξελαύνουσι ἐντεῦθεν, ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιοῦνται. Ταῦτα λέγοντες, ὡς οὐ μεθίεντο αὐτοῦ, ἀλλ' ἰσχυρῶς τε ἤπτοντο, ἀναγκάζεται τῷ πρεσβυτέρῳ μηνύσαι τε ἑαυτὸν, ὡς εἶη ὁ Χωνιάτης. Καὶ ἐπηγγέλλετο μεγάλη δούναι αὐτῷ ξινιά τε καὶ χρήματα, καὶ χώραν, εἰ ἐπὶ Βεζιογράδην ἴ ἀγάγει σῶον, ὑπὸ μηδενὸς τῶν Τριβαλλῶν ἐφθίνετα. Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος ὡς ἔγνω τε αὐτ' ἐν, ὑπεδέξατο ἀσινῆ ἐς τὴν χώραν ἀπάγειν, τοῖς τε ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἑξειπῶν ἧστις εἶη, προηγόρευε μηδαμῆ ἰόντας· ὁμολογήσαι τὸν ἄνδρα. Ἐσπέρας δὲ γενομένης, ἀπήγαγον ἐς τὸ οἰκημα, ἐν ᾧ ἄχυρά τε ἦν σφίσι καὶ ὑπαζύγια, καὶ ἐνέμενον τῇ ὕστεραίᾳ συσκευασίμενον ἀπάγειν ἐπὶ Μπελογράδην. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἐν ἀφορᾷ γενομένων τῶν ἀδελφῶν, ἐξαγορεύει τις τοῦτων τῷ τῆς πόλειως ἔρχοντι, καὶ λαβὼν τοὺς θώρακοντας, ἀγει ἐπὶ τὸ οἰκημα, ἐν ᾧ ἦν ὁ Χωνιάτης, ἐν τοῖς τῶν ἀχύρων οἰκήμασι. Καὶ λαβόντες ἀπήγαγον παρὰ τὸν τῆς πύλειως ἔρχοντα. Ὁ δὲ ἐκεῖ κε δίστιμον ἀγόμενον παρὰ τὸν ἡγεμόνα, καὶ ἤγγειλεν, ὡς ἔαλω ἐν χόρτι κεικρυμένος. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμόν, ὡς ἤχθη παρ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης, εἰς φυλακὴν ποιησάμενος, ἀντείχεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ὁ δὲ πεθερὸς τὸν τε ἔρχοντα τῆς ἀκροπόλειως καὶ τὴν φρουρὰν, ἐπιθέσθαι ἅμα αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι, καὶ καταλαβεῖν τὴν πόλιν. Ἐξενεγκόντος δὲ τινος τῶν συνειδόντων τὴν ἐπιβουλήν, καταφανῆ ἐγένετο τὰ τῶν ἐν τῇ φρουρᾷ. Καὶ οἱ μὲν ἀπώλοντο· Ἰωάννης δὲ ἐπιγαμίαν αὐτῷ ποιησάμενος, καὶ ἀρμυσιόμενος τὸν παῖδα αὐτοῦ, ἀπέπεμψεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐς Βουδοῖν. Καὶ περὶ μὲν τὴν τῶν Παίωνων ἐκστρατεῖαν ἡγουμένου τοῦ Χωνιάτου τοσαῦτα ἐγένετο, καὶ ἐν τῷ τούτῳ ἔρχετο· Ἀμουράτης δὲ, ὡς ἐπανήκει ἐς τὰ βασίλεια, οὐ πολλῷ ὕστερον ὤρμητο μὲν ἐπὶ Βυζάντιον στρατεύεσθαι.

Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως Ἰωάννου, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὡς ἐχώρησεν ἡ βασιλεία· ἐπεὶ τε γὰρ ἐτελεύτησεν, ὤρμητο μὲν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος; ἐπὶ τὴν βασιλείαν· διεκωλύθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ τῆς μητρὸς, καὶ μεσιτῶν, καὶ τοῦ δημοῦ, καὶ τῶν μετὰζόντων, Καντακουζηνοῦ τε καὶ Νοταρᾶ, δε-

Notulæ marginales.

(22) Despota.

¹⁾ Μπελ.

(23) Mathix.

δοσαν μὴ ἀφικομένου ἐπὶ τὴν βασιλείαν τοῦτου, ἄ
ἐπαγάγη ἢ ὁ Κωνσταντῖνος στρατὸν ἐπήλυδα, καὶ
σφίσι·ν ἀπέλοιτο ἡ ἀρχὴ τε τὰ πράγματα· ἀνέμενον
δὴ διὰ ταῦτα ἰλθεῖν τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ οὐκ
ἐπέτρηπον τῷ Δημητρίῳ· περιμέναι ἢ ἐς τὴν βασι-
λείαν. Ἐτυχε δὲ τότε προπαραγεγόμενος ἐς Βυζάν-
τιον καὶ Θωμᾶς ὁ νεώτερος ἀδελφὸς περιόντα εἶ-
οῖόμενος καταλήψεσθαι τὸν βασιλεῖα, καὶ χρηματί-
σων περὶ ἐνίων ὧν προσεδέετο τοῦ βασιλέως. Οὕτως
μὲν οὖν ἐτελεύτα, καὶ οὐκ εἶ ζῶντα καταλαβὼν.
Ἐβρε δὲ τὰ πράγματα καταστάνα ἐς διαφορὰν
Δημητρίῳ ἢ τῷ ἀδελφῷ περὶ τῆς βασιλείας. Ἀφι-
κομένου δὲ αὐτοῦ ἐς Βυζάντιον οὐ πολλῷ ὕστερον
τοῦ Κωνσταντῖνου, διείλοντο σφίσι τὴν Πελοπόν-
νησον, καὶ ὄρκια ἐπὶ τῇ νομῇ ταύτῃ πρὸς ἀλλήλους
ποιησάμενοι ἢ, ἐτάμοντο, ἐμπεδοῦντες τὴν διανομήν.
Ὁ μόντοι νεώτερος ἀδελφὸς πρότερος ἀφικόμενος
νῆϊ ἐπὶ Πελοπόννησον, ἀφίστα τε τὰς ἐν Πελοπον-
νήσῳ πόλεις πρὸς ἑαυτὴν παρὰ τοὺς ὄρκους, καὶ
προλαβόμενος τοὺς Πελοποννησίους τοὺς συναφ-
στῶτας, ἐπολέμει πρὸς Δημητρίον τὸν ἀδελφόν. Ὁ
δὲ ἐπαγόμενος τοῦ βασιλέως στρατὸν, ἐπιδιπραξα-
μένου τοῦ τῆς γυναικὸς ἀδελφοῦ Ἀτάνας, τὸν τε
ἀδελφὸν ἠνάγκασεν ἐς ὁμολογίαν αὐτῷ γενέσθαι,
καὶ ἐπετρέποντο διαιτητῇ σφῶν τῷ ἀδελφῷ Βυζαν-
τίου βασιλεῖ, περὶ τε τῆς χώρας ὁμήρους δόντες
ἀλλήλοις καὶ πιστά.

Ἐν τῷ δὲ ταῦτα ἐγένετο, Ἀμουράτης ὁ Μεχμέττω
ταῖς τελευτῇ ἐν συμποσίῳ, ὑπὸ οἴνου γεγόμενος
ἀπέπληκτος. Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη δύο καὶ τριάκοντα.
Κατέλιπε δὲ βασιλεῖα Μεχμέτην τὸν παῖδα αὐτοῦ,
καὶ παῖδα ἕτερον ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, τῆς
Σπενδέρω θυγατρὸς, ἀνῆρ ἐπισκεπτικὸς τε γεγόμενος,
καὶ τὴν τύχην οὐκ ἀδόκιμος. Ἀμυνόμενος δὲ ἐπο-
λέμει, οὐκ ὑπάρχων ἀδικίας, ἀλλ' ἐς τὸν ὑπάρξαντα
αὐτίκα ἐπιὼν ἐστρατεύετο, καὶ ὅποτε μῆτις αὐτὸν
προὔκαλετο ἐπὶ πῆλμον, οὐ πάνυ τοι προὔθυμειτο
στρατεύεσθαι, οὐκ ἐς τοῦτο ὄκνου ἤκων, ἀλλ'
ἀμυνόμενος μὲν ἰδικαίου καὶ χειμῶνος, καὶ ἐς τὰ
χαλεπώτατα προίενοι, καὶ μηδένα ὑπολογίζεσθαι
μῆτε πόσον, μῆτε αὐ κίνδυνον. Ἐπει δὲ ἐτελεύτησε,
κατέστη ἐς τὴν βασιλείαν Μεχμέτης. Καὶ αὐτίκα
μὲν ἐν τῇ Ἀμουράττω τελευτῇ, οἱ ἐν τῇ Ἀδριανουῦ
πόλει νεήλυδες συνίσταντο ἀλλήλοις, ὡς τῇ πόλει
ἐπιθησόμενοι. Καὶ ἐκτό, τε τῆς πόλεως συναθρο-
θέντες, ἐβουλεύοντο ὅποι τῆς πόλεως ἐπιθούνο,
καὶ σφίσι χρήματα πορίσαιντο ἀπὸ τοῦτου. Ἐνταῦθα
δὲ Χαλίης ὁ Πραίμω, τῶν θυρῶν τοὺς λοιποὺς
ἰξοτισάμενος, καὶ ἀπειλήσας, ἂν μὴ τὰ ὅπλα
κατέθειντο, μέγα τι κινδυνὸν αὐτοῖς ἔσσεσθαι ἀπὸ τοῦ-
του. Ἐπειδὴ δὲ κατέθειντο τὰ ὅπλα, καὶ διεύλυσε

agnum, fore ut Constantinus exercitum peregrinum
adducat, et sic regnum regniue res interituras.
Exspectarunt itaque Constantini adventum, nec
permiserunt Demetrio ut regnum susceperet. Fa-
terpestate Byzantium venerat et Thomas frater
junior, putans se regem adhuc superstitem inven-
turum. Volebat enim quædam cum eo, in quibus
ejus opera indigebat, colloqui. Verum rex mor-
tuis erat, nec eum adhuc viventem invenire po-
tuit : reperit tamen maximam discordiam, quæ
exorta erat propter Demetrium, regnum Byzan-
tinum affectantem. Constantino hand multo post By-
zantium adveniente, Peloponnesum inter se divi-
serunt, et jurisjurandi religio interposita est ne
postmodum divisionem illam violarent. Verum
frater junior prior navi in Peloponnesum vectus,
urbes Peloponnesiacas contra divisionis iusjuran-
dum ad defectionem sollicitabat, et adhibitis Pe-
loponnesiacis, qui ad ipsum confluxerant, bellum
gerabat cum fratre suo Demetrio. Qui adulescens
exercitum regis Turcorum, cum ad eam rem ope-
ram suam locaret uxoris frater Asanes, fratrem
coegit secum pacem pangere, cum utrinque rem
totam permitterent arbitrio fratris regis Constau-
tinopolitani transigendam, obsides fidemque invi-
cem propter regionem dantes.

Sub idem tempus quo hæc gesta sunt, Amurates
Mechmetis filius mortem obiit (24), in convivio
ictus apoplexia, quam nimia vini conciverat copia.
Regnavit autem annis triginta duobus. Regni suc-
cessorem reliquit Mechmetem filium suum. Habuit
et alterum filium (25), quem tulit ex uxore sua
Spenderæ filia (26) Amurates, vir justus æquique
eximius cultor. Usus est fortunæ aura non admo-
dum adversa : provocatus, ut se defenderet, bella
occipiebat. Laccessitus, confestim in armis erat :
non autem injuriis irritatus, bellum ægre susci-
piebat. Nec id ignaviæ ascripseris ; nam si vis ho-
stilis propulsanda erat, nec etiam hieme cuncta-
batur per loca asperrima incedere, nec pensi quid-
quam facere vel labores vel pericula. Hoc autem
defuncto, regni moderamen nactus est Mechmetes
(27). At quamprimum mortem Amuratis acce-
perunt peregrini (28) qui Adrianopoli erant, inter
se conjurarunt, ut urbem eam caperent. In unum
autem locum extra urbem collecti deliberabant,
ubi vel quomodo urbem aggredierentur, ut hinc
opes plurimas colligerent. Verum Chaites, Prin-
ni (29-30) filius, reliquos januarum milites arma
capere jubet : et illis minatur, ni continuo arma

Notulæ marginales.

(24) Anno 1450.

(25) Calapinum, qui Christo initiatus Calixtus Othomanus dictus est.

(26) Al. Spenderbei, vel Spenderbei filia.

(27) Duodecimus Turcorum rex 1449.

(28) Nempe Janizari.

(29-30) Carambi.

ἢ ἐπάγη. Sic etiam in uno, in al. ut c. ἢ In uno, παρίεντ. ἢ In uno, περὶ τῆς βασιλείας καὶ αὐτὸς
τε κατέστη ἐς διαφορὰν Δημητ. τῷ ἀδ. ἢ deest in uno.

ponerent, exitium. Cum autem arma **199** deposuissent, concionem dimisit, dicens eos nequam ex bona causa istud moliri. Nec multo post ex Asia adveniens Mechemetes Amuratis filius ad regni gubernacula, rebus eam formam induxit, quam in presentiarum utilissimam fore rebatur. Cum Græcis fœdera sanxit, iisque maritimam Asiæ regionem concessit. Etiam cum Triballorum principe pacem fecit, cui filiam, Amuratis uxorem, ipseus vero novercam remisit, putans se ei rem gratam facere. Regionem eadem quantam antea contribuit. Fratrem suum, cum regni moderamen suscepisset, peremit, cum aqua infusa spiritum ejus interclusisset. Hunc autem interfecit regis pincerna nomine Saraptes, qui haud multo post fato functus est. Fratrem suum in hunc modum e medio sustulit. Amuratis alteram uxorem Spen-deræ filiam in matrimonium collocavit viro in Januis potentissimo, quem Isaacum nominabant. Hunc plurimum diligebat, eumque Asiæ ducem declaravit. Fœdus percussit quoque cum legatis, qui ab Peloponneso advenerant. Mortuo Amurato, Caramanus Halisurius, qui jam antea non cessabat Asianos incitare ut descerent ab Turcis, et contra Otomanidas quoque bellum susciperent, sperans eo modo se maximam potentiam acturum, etiam eo tempore Asianos plurimum ad defectionem accendebat. Ingressus itaque cum exercitu regis, regionem eam populabatur, et jumentorum prædas agebat. Mechemetes, ut audivit Caramanum suam vastare regionem, rei indignitatem non ferens, illico arma cepit. Et relinquens Saraziem januarum principem, cum quo sibi altissima intervenerat familiaritas, transgressus est in Asiam, bellumque Caramano indixit, ejusque regionem vastavit. Caramanus regionem deserens, in montium cacumina, quemadmodum antea consueverat, se recepit. Verum postea legatos misit ad regem, suadente Chatite filio Priami (31), dicens, si pacem daret, se, ubicunque usui esse possit, ipsi ministraturum. Præterea se paratum esse confitebatur, restituere Candelorum. Quæ ubi intellexit rex, eum in fœdus admisit. Reversus deinde, cum venisset Calliopolim, peregrinorum numerum, qui in eam expeditionem non venerant, inquirebat. Ducem autem eorum, cui nomen erat Hagiapases, flagris cædens, munere suo abire jussit: eunuchos autem, et eos qui decem, quique quinquaginta militibus præeram quorum peregrini aborant, prius verberibus cætos munere suo removit. Pœnas autem istas propterea dederunt, quod regi contra Caramanum pergenti non indicassent, quinam adessent, quive abessent. Septem **200** millia virorum erant, qui curabant accipitres regios, quos

τὸν σύλλογον, ἐπ' αὐτῶν ἀγαθῶν φέμενος ταῦτε ποιεῖν τρώγους. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀφικόμενος ἀπὸ τῆς Ἀσίας Μεχμέτης ὁ Ἀμουράτιο, ἐπὶ τὴν βασιλείαν καθίστηται τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ αὐτῷ ἰδόντι πρὸς τὰ παρόντα εὐμόρορα ἴσασθαι, καὶ τοῖς τε Ἕλλησι σπουδᾶς ἐποιεῖτο, καὶ δέδωκε τὴν τῆς Ἀσίας παράλιον. Καὶ δὴ καὶ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνη εἰρήνην ἐποιεῖτο ⁸⁰· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ γυναῖκα τοῦ Ἀμουράτιου, μητρικῶν δὲ αὐτοῦ, αὐτίκα ἐποιεῖτο τῷ πατρὶ χαρίζομενος. Καὶ χώραν ἐπεδίδου ὄσσην ἐκτήσατο ⁸¹. Τὴν δὲ ἀδελφὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τὴν βασιλείαν παριῶν, ἀνεῖλον, ὅσπερ ἐπιστομώσας αὐτοῦ τὴν ἔμπροσθεν. Ἀνεῖλε δὲ τούτων Σαραπάρτης οἰνοχόος αὐτοῦ, ὄνομα ἦν ταῦτα. ὃς οὐ πολλῶ ὕστερον ἐτελεύτησε. Τούτων μὲν οὖν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῆν ἀντὶ διεκτήσατο. Τὴν δὲ ἑτέραν τοῦ Ἀμουράτιου γυναῖκα, Σπενδέρω θυγατέρα, ἐγρόματο ἀνδρὶ μέγιστον δυναμῶν ἐν ταῖς θύραις, τοῦ ὀνόματι Ἰσάκῳ. Ἦν στρατηγὸν ἀπέδειξε τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπελοπονεῖτο αὐτὴν ἐς τὰ μέγιστα. Καὶ ταῖς τε ἀπὸ Πελοποννήσου πρὶς εἰσι σπουδᾶς ἐποίησατο. Τελευτήσαντος δὲ δὴ Ἀμουράτιου, Καραμάνος ὁ Ἀλιζούριος καὶ πρότερον μὲν εἰη παράσων, ὅπως τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀπιστάμενα συσταῖν τε ἐπὶ τοὺς Ὀτουμανίδας, καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦτο ἐπὶ μέγα χωρήσει δυνάμει, ἐταράσσεται μέγਾਲος τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράγματα. Καὶ στρατὸν ἀγόμενος ἐπὶ τὴν βασιλείαν χώραν, ἐλήξατο τὴν χώραν καὶ ὑποζύγια. Μεχμέτης δὲ εἰς ἐπίθετο Καραμάνον ληξέσθαι τὴν χώραν αὐτοῦ, οὐκ ἠέσχετο, καὶ εὐθύς ἐστρατεύετο. Καταλιπὼν δὲ Σαροζίνην, τῶν θυρῶν κρυτανία, ἐπιτηδεῖον τε αὐτῷ ὄντα, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ἤλαυνεν ἐπὶ Καραμάνον καὶ ἐπὶ τὴν χώραν αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐξέλιπε μὲν τὴν χώραν ἐπὶ τὰ ἄκρα τῶν ὄρων, ὡς καὶ πρότερον εἰώθει ἀπέναι. Ἐπρεσθεύετο δὲ συμβουλευσάντος Καλλιῶ τοῦ Πραξίμου, καὶ ἐς ὁμολογίαν ἀφικόμενος, ὕπουργεῖν αὐτῷ, ὣν ἀνέδοτο, καὶ τὸ Κανδέλρον ἀποδιδόναι ἔφη ἑτοιμος εἶναι. Ὁ δὲ ἐπίθετό τε καὶ ἐποιεῖτο τὰς σπουδᾶς. Καὶ ὕποστρέφων, ὡς ἐν τῇ Καλλιουπόλει ἐγένετο, ἀριθμὸν ἐπέζητει ⁸² τῶν νεηλύδων, ὅσοι ἀπέσαν, καὶ οὐ παρεγένοντο ἐς τὴν ἐξέλευσιν ταύτην. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὸντα αὐτῶν Ἀγιάπασαν καλούμενον, λυμηνάμενος μάστιγι, ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τιμῆς, τοὺς δὲ δεκαθάρχας καὶ εὐνοῦχους, καὶ πεντηκοντάρχας ὧν ἀπέσαν οἱ νεηλύδες, πρῶτον μὲν μαστιγώσας, ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τιμῆς. Ταῦτα δὲ ἐποίησε, ὅτι αὐτῷ οὐκ ἰδὴλωσαν στρατευομένῳ ἐπὶ τοὺς πολέμους, ὅστις τε παρῆν, καὶ ὅστις τε ἀπὸν τυγχάνει. Ἰερακοφόρους μὲν τοῦ πατρὸς ἑπτακισχιλίους ἔκαυσεν αὐτοὺς ἐκ τῆς τάξεως, καὶ προσετίθει ἐς τὸν στρατὸν παραγίγνεσθαι αὐτῷ ἐξελάουοντι. Καὶ τοὺς τε αὐτῶν κινῶν ἐπιστάτας, καὶ τούτους ἐξέλασεν ἐκ τῆς τάξεως, φέμενος πλὴν ἑκατῶν τοιούτων, καὶ

Notulæ marginales.

(31) Carambei.

⁸⁰ ἐποίησατο, in al. ut c. ⁸¹ In uno, ἤτήσατο. ⁸² In uno, τε ἐζήτει.

ἱερακοφόρων πανταχοσίων μὴ προσδεῖσθαι αὐτὸν ἐπὶ πάλιν, οὐδὲ ἐς τοῦτο ἀφροσύνης ἔχειν, ὥστε ἀργούς τούτους κρίνειν ἐπὶ ματαίῳ καὶ καινοπραπίαι πράγματι. Τῷ μὲν οὖν Πελοποννησίων ἡγεμόνι τῷ Δημητρίῳ συναμάχει πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἔτι διαφερόμενον, καὶ οὐκ ἐπέτρπε τὴν χώραν τῷ ἀδελφῷ. Καὶ τὸν γε Τουραχάνην ἐπιμπε συμμαχοῦντά τε αὐτῷ, καὶ τὸν Ἰσθμὸν εἴλεον καθαιρήσονται. Θωμάς μὲν οὖν ξυνέβη τῷ ἀδελφῷ, ἐφ' ᾧ τοῦ λοιποῦ ξένους τε καὶ φίλους εἶναι ἀλλήλους, καὶ Καλαμάταν πόλιν παρεχόμενος ἀντι τῆς τῶν Σκορτῶν³² χώρας, ἣν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀφαιδόμενος εἶχε. Ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο καὶ Τζαγνισᾶ³³ τῷ Καραισούφω παιδί, πρεσβεῖαν ἐς αὐτὸν πέμψαντι, καὶ αἰτουμένῳ, ὥστε μὴ τὴν περὶ Σεβάστειαν χώραν ληΐζεσθαι. ... Βουτύρου³⁴ τε χιλίας καμήλους, καὶ ἐπέμψεν μὲν πόλεμον αὐτῷ προειπόντα ἐλαύνειν. Τζαγνισᾶς δὲ οὗτος, ὡς καὶ πρότερόν μοι ἐδηλοῦτο, τιλῶν ἐς τοὺς μέγανας Μαυροτροβατάντας οὕτω καλουμένους, τοὺς Ἐκραισούφω παιδᾶς, τὴν τε Δαβριζίην³⁵ ἀφαιδόμενος, συνήλασέ τε αὐτοὺς ἐπὶ Χαματίην πόλιν. Ὀρμητο δὲ ἀπὸ Παγδατίης τῆς Βαβυλωνίας, καὶ ἐπολιόρκει, καὶ τὴν Ἀρμενίων χώραν ὅφ' αὐτῷ ποιησάμενος, ἐς τὴν Ἐρζηγανὴν τὰ τῶν Ἀρμενίων βασιλεία, ἐπιελύων παρεστήσατο, ἔχων στρατὸν ἀμφὶ τὰς ὀκτώ μυριάδας ἰσπανίας. Καὶ ἐπιλαίῳντος οὗτος ἐς τὴν κατὰ τὴν Ἀσίαν χώραν τοῦ Μεχμέττω ἐληΐζετο. Οἱ μὲν οὖν περὶ Σεβάστειαν, ὥστε σφῶν τὴν χώραν μὴ φέρειν αὐτῶν, βουτύρου τε ἰκανὰ φορτία ἐφέροντο, καὶ αἰσινῆ³⁶ τὴν χώραν ἐνέμοντο. Ὑπὸ τούτου μὲν οὖν τὴν χώραν τοῦ Καραισούφω πατρὸς, Τζοκίης³⁷ τῶν Τεμῆρω ἀπογόνων, ὠρμημένος ἀπὸ Σεμαρχάνδης κατεστρέφετο, καὶ τὴν τε Παγδατίην πόλιν τῆς Βαβυλωνίας ἐπολιόρκει, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθέν μοι ἐλέγξατο. Καὶ Χασάνην τὸν Μακρὸν καλούμενον ἐς τὴν κάτω Ἀσίαν καὶ ἐπὶ Ἀρμενίαν πέμπων, τὰ ἐς τῆς τὴν χώραν ὀποχείρια ἐποιεῖτο. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο.

A isto ex ordine deturbavit, et milites esse iussit. Etiam canum curatores ab isto officio movit, inquietans sibi sufficere centum viros, qui canes, et quingentos, qui accipitres eurent. Nec se eo stultitiæ processurum, ut velit alere hominum tantam multitudinem propter rem quamdam vanam et novam. Adjuvit Demetrium Peloponnesiacum principem in eo bello quod cum fratre gessit, cui regione cedere recusabat. Misit ei auxilio Turachanem, ut Isthmum penitus destrueret. Thomas quidem in gratiam rediit cum fratre, ut in posterum inter se amici et hospites forent. Urbem Calamatam ei dedit pro Scortorum regione, quam fratri ademptam possidebat. Hæc quidem hæcenus. B Tzanises, Cariasuphis filius, legationem misit ad regem, petens ne regionem Sebastiaz finitimam popularetur. (32) .... butyri, et mille camelos. Cæterum omisit bello eum petere, quamvis prior bellum indixisset hostis. Tzanises autem ille perlinet, ut supra memoravimus, ad nigros Mauroprolatantes dictos, qui Cariasuphis filii privatis Dahriza (33), compulit eos in Samatiam urbem; quos profectus a Paglatia Babylone, obsidione premebat. Deinde subjugans Armeniam, exercitum movit contra Erzezanam (34) Armenorum regiam sedem, eamque occupavit, habens in suo exercitu circiter octo myriades hominum. Hinc movens, ingressus est in Asiam, et Mechmetis regionem vastare aggressus est. Qui circa Sebastiam colebant, ne ipsorum regio vastaretur, butyri magna onera portabant, et suam regionem a populationibus illæsam retinebant. Tzokias unus de numero Temiris nepotum, profectus ad Semarchanda, eam Cariasuphis filii regionem subegit. Præterea Pagdatiam Babylonis urbem, ut supra edocuimus, obsidione cinxit. Chasanem cognomento Longum in inferiorem Asiam et Armeniam mittens, omnia quæ ad istam regionem pertinebant, in potestatem accepit. Hæc quidem hæcenus.

Notulæ marginales.

(32) Decet aliquid.

(33) Brizia.

(34) Erzinga.

³⁵ In nas. Σικρ. ³⁶ Ζαγνισᾶ. In al. ut c. ³⁷ Desideratur hic aliquid, etiam in R. ³⁸ τὴν Πεδοδρ. AL ut in c. ³⁹ Κιομῆς. In al. ut c.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙΟΥ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΟΓΔΟΗ.

—
LAONICI CHALCOCONDYLÆ

ATHENIENSIS

HISTORIARUM

DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM

LIBER OCTAVUS.

—
Mahometes II Constantinopolim expugnat, Chalcedonem deditione capit, Belgraaum obsidet, Scanderbegum oppugnat. Reditus regni.

201 Appetente jam æstate, Mechemetes Amuratis A filius preparans in Asia plurimum calcis, conlere instituebat in Europa, juxta Propontidem in Bosphoro, qua via ad transfretandum ex Asia artissima est, urbem Læmocopiam (35) nuncupatam. Universos qui in Europa et Asia erant, ad id opus percipiendum evocabat. Qui cum impigre advenissent, ædificare auspicati sunt, cum prius in singulos duces et præfectos opus universum fuisset distributum. Causa, quæ regem ad eam urbem exstruendam impulerat, hæc erat: videlicet ut transitus in Asiam sibi facilis esset, et ne occidentales venient, navibusque trajectum impedirent, novæque res in Asia molirentur. **202** Eam urbem plurimum quoque conferre judicabat ad Byzantii oppugnationem. Turres etiam tres, quas maximas novimus, posuit. Duas exstruxit juxta continentem, ut ab his progressi, irruere possent in naves quæ mare legerent. Harum alteram fecit maximam. Turres præterea plumbo intexit. Latitudo muri erat pedum viginti duorum: at turrium latitudo erat major, continens triginta pedes. Cum muri jam starent, quos operæ intra tres menses absolverant, impetum dedit in Byzantii regionem, ex professo cum Byzantiis bellum gerens. Hieme jam instante Turachanem in Peloponnesum misit, ut

Notulæ marginales.

(35) Læmocopia arx juxta Sestum, nunc Boguzasan, quasi juguli incisuram sive puncturam dicas, *der todstich, oder kragab*, vocatur.

^α ἐπιόντα. R. ἐπιόντας. ^β ὠρμηνέν γ ἀπὸ τούτους. ^γ Τουραχάνης. *In cl.* Τουραχάνη.

Τοῦ δὲ ἐπιγιγνώμενου Οἰρέου, Μεχμέτης ὁ Ἄμουράτew, παρασκευασάμενος ἀσθεστον ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὡς πλείστον, ἠποδόμει τὴν ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὴν Προποντιδα ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἢ στενωπῶν ἐστὶ, διαθῆναι ἀπὸ Ἀσίας, πολλήν τε Λαιμοκοπίην καλουμένην. Καὶ σύμπαντας μὲν συνήθροισεν ἐνταῦθα, τοὺς τε ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ἐπιδηλοῦντες ἐς μόρας τὴν πολλήν τε ταύτην τοῖς τε στρατηγοῖς καὶ ὑπάρχοις, ἠποδόμει. Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ὥστε ἀσφαλῆ αὐτῷ εἶναι τὴν ἐς τὴν Ἀσίαν διάβασιν, καὶ μὴ τοῖς Ἑσπερίοις δύνασθαι ἀπιόντας ^α, τριήρεσι διακολύειν αὐτῷ τὴν διάβασιν, καὶ καινοτομείσθαι τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ αὐτῷ πράγματα. Μὲν δὲ προφέρειν αὐτῷ ἐμελλε καὶ ἐς τὴν Βυζαντίου πολιτορχίαν. ἠποδόμει δὲ πύργους τρεῖς μεγίστους πάντων ὧν ἴσμεν· δύο μὲν κατὰ τὴν ἠπειρον, ὥστε ὠρμημένοι ^β ἀπὸ τούτων, ἀμύνειν τῷ ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ἐρχομένῳ. Τοῦτον δὲ μέγιστον ἐπιποδόμει, καὶ μόλιθ' αὐτῷ τοὺς πύργους ἐστέγεται· τὸ δὲ πλάτος τοῦ τείχους πόδας δύο καὶ εἴκοσι· τῶν δὲ πύργων καὶ πλὴν τούτων τριάκοντα. Ὡς δὲ ἐπιτετελείσθαι ἐς τρεῖς μῆνας, ἐπέδραμὲν τε αὐτίκα τὴν Βυζαντίου χώραν, πόλεμον αὐτῷ ἐξενεγκών. Τοῦ δ' ἐπιγιγνώμενου χειμῶνος, Τουραχάνην ^γ ἐπέμπευ ἐπὶ Πελοπόννησον, πολεμῶν ἅμα καὶ τοῖς βασιλέως Ἑλλήνων ἀδελφοῖς. Οὗτος μὲν οὖν λαβὼν τὸ θηταλλάς τε καὶ

Εὐρώπης στρατεύμα, ὅσον ἐστὶ Φεβρών ἐς τὴν τοῦ Α ἑξελύσσεται ἐπὶ Πειλοπόννησον, τοὺς τε παῖδας αὐτοῦ ἄμα ἀγόμενος, καὶ ἀρχοντας τῶν Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας πόλεων. Καὶ Ἰσβαλῶν, ἐπορεύετο τὴν μεσόγειον, Ἀρκαδίαν τὸ παλαιὸν καλουμένην, καὶ διὰ Τεγέης καὶ Μαντινείας ἐλαύνων, κατήει ἐπὶ τὴν Ἰθώμην καὶ Μεσηνίαν χώραν. Καὶ ληϊσάμενος ἐπὶ ἡμέρας συχνὰς ἐκ τῆς ὑποζύγια. Νεοπολίχνην παρεσχέσατο, καὶ Σιδηροπολίχνην πολιορκῶν, ὡς οὐκ ἔδύνατο εἰλεῖν, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν, ἐξελάυνων διὰ τῆς Ἰθώμης. Ἐνταῦθα ἐξελάυνοντος αὐτοῦ, ὁ νεώτερος Ἀχμάτης ἐάλω ὑπὸ Ἀσάνου τοῦ ἡγεμόνος γυναικὸς ὀδελφοῦ, ἐνεδρεύσαντος ταύτῃ περὶ Μυκίτης χώρας, ἢ ἐμείλλεν ἐξελάυνων [διὰ⁹¹ τῆς Ἰθώμης διεξιέναι]. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπαγαγόντες ἐς Σπάρτην, παρὰ τὴν Β ἡγεμόνα, εἶχον ἐν φυλακῇ, ἐς ὃ δὴ ἀπέδωκαν. ἦμα ἔρατ ἰτερ facturus hostis. Achmatem captum deduxerunt in Spartam ad principem eumque donec sua restitueretur, in vinculis habuere.

Τοῦ δὲ ἐπιγενομένου θέρους, ἄμα ἦρι εὐθύς καθίσταμαι ἐστρατεύετο ὁ Μεχμέτης ὁ Ἀμουράτω ἐπὶ τὴν Βυζαντίου πόλιν· καὶ πρότερον μὲν εὐθύς διανοούμενος, ἐπὶ τε ἐπιτελειστο αὐτῷ, τὴν ἐν τῇ Προποντιδὶ Λαιμοκοπίην καλουμένην πόλιν· καὶ χειμῶνος τὸ τῆδε εὐθύς ἐπι ἐπηρημένου, περιεργαζόμενος ἀπανταχῇ τῆς τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐς τὴν πέραλον ναυπηγεῖσθαι, πλοῖα τε καὶ τριήρεις παρεσκευάζετο, τηλεβόλους ποιούμενος, μεγίστους δὲ ὧν ἡμεῖς ἐς ἐκείνον ἴσμεν τὴν χρόνον ἄλλη ποι γεγόνενας. Ὡς δὲ ἐβόκει αὐτῷ ἡδὴ ὥρα εἶναι ἐξελάυνειν, ἔπειτα μὲν πρώτα τὴν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν Σαρταζίαν παραλαβόντα τε τὴν τῆς Εὐρώπης στρατὸν, τοὺς τε τηλεβόλους ἀγειν ἐς Βυζάντειον, ἄλλας τε μηχανὰς, καὶ ἕκα ἐπὶ τηλεβόλον μέγαν. Εἶναι δὲ τοῦτον τὸν τηλεβόλον, ὡς ζεύγη βοῶν ἔλκειν ἑβδομήκοντα, καὶ ἀνδρας ἐς δεσγίλους. Ἀφικόμενος μὲν οὖν οὗτος, καὶ πρότερον τοὺς ἐν τῇ Βυζαντίου χώρα πύργους, ἐς οὓς διεσώζοντο οἱ περὶ τὰ ἔργα ἀγροῖκοι ἀνδρες, τοὺς μὲν ἐξεπολιόρκει λιμῶ· τοὺς δὲ καὶ ἐλὼν κατὰ κράτος τοὺς ἀνδρας ἀπαγαγὼν κατέσφαξε. Καὶ τότε δὴ ὡς ἀφίκετο ἐπιπὼν, ἐπέδραμε τὴν Βυζαντίου χώραν. Οὐ πολλῶν δὲ ὑστερον ἐπιλαύνων καὶ αὐτὸς βασιλεὺς, ἐστρατοπεδεύετο ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ δεξιᾷ χώρον τοῦ βασιλέως, ἐς τὰς Χρυσίας καλουμένας πύλας, ἐστρατοπεδεύετο τὸ τῆς Ἀσίας ἅπαν στρατεύμα· ἐς δὲ τὸ εὐώνυμον χωρίον, κατὰ τὴν Σουλίνην καλουμένην πύλην, ὁ τῆς Εὐρώπης στρατός· ἐν μέσῳ δ' αὐτῶν Ἰβρυτο βασιλεὺς, ἔχων τε τοὺς νεήλυδας, καὶ τῶν θυρῶν ὅσοι εἰώθασιν περὶ βασιλεία σκηνοῦν. Ζάγανος δὲ ὁ τοῦ βασιλέως κηδεστής ἐστρατοπεδεύετο ἐς τὸν κατανατικὸν χώρον ὑπὲρ τὴν Γαλατικὴν πόλιν. Λέγεται δὲ γενέσθαι ξύμματα τὸν στρατὸν ἀμφὶ τὰς τεσσαράκοντα μυριάδας. Τῶν δὲ ὑπερζυγίων διακλασίῳ ἐν τούτων ἀριθμὸν συμβαίνει γενέσθαι ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον. Ὑπερζύγια γὰρ νομίζεται ἐς τὸ στρατόπεδον

ibi bello laeesseret Graecorum regis fratres. Hic assumpto Thessaliae et Europae exercitu, quantus Pherris erat et Europaeo duci parebat, profectus est contra Peloponnesum, adhibitis etiam suis filiis. Aditi sunt huic et Thessaliae Macedoniaeque urbium principes. Omnibus igitur paratis, per mediterraneam, quam olim Arcadiam dixerunt, et per Tegeam Mantineamque exercitum ducens, venit in Ithoniae et Mesenae regionem. Cum autem diebus multis jumentorum praedas ex ea egisset, tandem etiam Neopolichnem cepit. Obsidione deinde Sideropolichnem circumvenit: quam cum suae ditionis facere non posset, exercitum abduxit. Cum autem cum exercitu proficisceretur, Achmates junior Turachanis filius captus est ab Asane, qui erat frater uxoris quam duxerat Peloponnesi princeps. Hic enim ei insidias struxit circa Mycenarum regionem

Æstate deinde sequente, ubi primo ver apparuit, Mechmetes Amuratis filius expeditionem contra Byzantium sumebat. Jam antea istam expeditionem mente conceperat, verum prius in Propontide urbem Laimocopiam aedificare volebat. Cum autem hiems adhuc seriret, edicit ut omnes qui in Asia quique in Europa agerent, ad maritima loca convenirent ad classem fabricandam. Navas et triremes fabricabantur. Bombardas fieri curavit maximas, quantas novimus ea tempestate nunquam existitasse. Cum jam tempus postulare videret, ut ipse bello se immisceret, Europae ducem Saratziam jubet cum exercitu Europae praecedere: bombardas et reliquas belli machinas, necnon bombardam maximam Byzantium subvehere. Tanta hujus bombardae magnitudo existit, ut a septuaginta jugis boum et a viris bis mille trahenda fuerit. Saratzias ubi advenit Byzantium, 203 turres, in quas agricolae se recipiebant fugientes hostem, quasdam fame expugnavit, quasdam vi cepit: viros inde abductos necavit. Etiam Byzantii regionem gravissime populationibus affixit. Nec multo post secutus est rex ipse, et castra posuit quae ab una maris parte in alteram porrigebantur. In eo loco qui a dextris regi erat, usque ad eum locum qui Aureae portae dicitur, castrametatus est Asiaticus exercitus. In sinistra parte juxta locum qui Lignea porta appellatur, Europae exercitus tendebat: in medio regia castra sita erant cum peregrinis et januae militibus, qui castra circa regem ponere consueverunt. Zagianus regis affinis e regione supra Galatiam urbem castra communierat. Quadraginta myriades hominum dicuntur tum temporis in exercitu regis fuisse. Numerum autem jumentorum apud omnes constat duplo majorem fieri, ut satis alimenti pabulique equis hominibusque sit. Soli etenim Turci quod sciam, sibi necessaria semper apportant, quocum-

Notulae marginales.

⁹¹ Incl. in al. des.

que tandem bellandi gratia profisciscuntur. Præterea ut cunctissimum copia abundant, camelos et mulos quamplurimos, ut in necessariis serviant, secum ducunt. Mulos quidem habent propter aliam ipsorum felicitatem. Singuli vero equos, camelos mulosque pulchriores ostentandi gratia adducunt. Rex cum venisset Byzantium, haud multa post secuta est classis regia. In qua erant biremes triginta, naves minores ducentæ. Græci ubi intellexerunt adversum se adventare classem regiam, catenas fortes ab urbe quæ ex adverso erat, extenderunt in Byzantii murum prope arcem. Naves præterea quotquot aderant, quarum quædam auxilii ferendi gratia, quædam mercium appulerant, intra catenas sistunt, ut aditum regiam classem excluderent, ne intra portum veniret. Is enim ad urbem patet stadiis octuaginta, et in continentem se porrigit stadiis centum et quinquaginta. Urbis quidem illius mœnia haud admodum firma sunt, nec admodum magna sumina habet, ut naves advenientes periclitentur. Qua vero urbs spectat continentem, muros habet duos firmissimos. Unus magnus et memorabilis est: alter extra situs est, verum præcedenti minor, fossam subjunctam habens latitudine jugeri, lapidibus constructam.

ὅν, οὗτα βεῦματα ἔχει μεγάλα, ὥστε τὰ πλοῖα ἐστὶν ὅσω τεῖχε τῆς πόλεως, τὸ μὲν μέγα τε καὶ ἄξιον λόγου, τὸ δὲ ἑλαττον, ἕκαστος ἐς τὴν τεύρον ὑπερκαίμενον. Τάφρος δὲ ἐπιστὶν ὑποδομημένη λίθοις, τὸ εὖρος πλεθριαία.

Rex cum Græcis delibebat, ubinam resistendum esset hosti. Tandem visum est, utirent in exteriorem murum, qui fossa munitus erat, et repugnarent hosti, quemadmodum fecerant cum Ἰουλιανῶν Amurates Byzantium oppugnaverat. Rex Mechemetes continuo machinas plurimas urbi admovit. Bombardas duas expeditabat, quibus mœnia sterneret. Unam opposuerat regali Græcorum palatio: alteram direxerat in Romani nominatam portam, ad quam regis castra erant. Erant autem bombardæ per castra usque disparæ, quæ globulos in Græcos jactabant. Bombardæ quædam habebat, quæ maximæ, emittebant lapidem qui appendebat talenta duo (36), aut amplius. Lapidem hi nigri erant, et apportabantur ab Euxino Ponto per eos quibus rex id negotii dederat. Bombardarius regis nomine Orbanus genere Dacus erat, et antea conversatus erat cum Græcis. Deinde relinquens Græcos inopia rei familiaris, accesserat januas regis. Hic ab rege conductus, magno pretio bombardas parabat. Ea autem tempestate, qua Byzantium oppugnabatur, bombardæ duæ, quæ stabant ab utroque latere majoris bombardæ, incendebantur. Hæ emittebant lapidem cujus pondus erat dimidium talentum (37). Hæ itaque cum globos suos torquerent, muri lapides perfringebant. Eos deinde aequabatur bombardæ maxima, quæ torquebat globum ejus pondus continebat tria circiter talenta, et magnam

περιτάγεσθαι κολλαπλάσια τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἷα ἐπιφέρεσθαι ἱκανὰ σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἵπποις τε καὶ ἀνδράσι. Μόνον δὲ οὗτοι ἀνθρώπων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἀσφαλιζόμενοι σφίσι τὰ ἐπιτήδεια, ὅσοι ἀν στρατεύονται, ὥστε αὐτάρκη εἶναι αὐτοῖς, καὶ καμήλους, καὶ ἡμιόνους ὡς πλεῖστα περιάγονται ἐς τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ἡμιόνους ἐς τὴν ἄλλην αὐτῶν εὐδαιμονίαν, αὐτὸς τις ἕκαστος, ἵππους τε καὶ καμήλους καὶ ἡμιόνους τοὺς καλλίους ἑαυτῶ ἐπιγόμενος ἐνδοκνεύσασθαι. Παραγενομένην δὲ βασιλεὶ οὐ κολλῶ ὑστερον παρῆν καὶ ὁ στόλος αὐτῶ διὰ θαλάσσης, τριήρεις μὲν ὡς ἐρίκοντα, πλοῖα δὲ μικρὰ ἄμφι τὰ διακόσια. Ἕλληνας μὲν οὖν ὡς ἐπέβοντο ἐπιέναι σφίσι τὸν βασιλέως στόλον, διὰ θαλάσσης πέδας οὐθηροῦς διατείνοντες ἀπὸ τῆς καταστῆκῆς πόλεως ἐς τὸ τεῖχος τοῦ Βυζαντίου παρὰ τὴν ἀκρόπολιν καλουμένην, καὶ τὰς τε ναῦς, ὅσοι εὖχον παραγενομένοι αὐτοῦ, αἱ μὲν μετὰ ζυμμαχιῶν, αἱ δὲ καὶ ἐμπορίας χέριν, φέροντες: καθίστασαν ἐς τὰς πέδας. Καὶ οὕτω διανοοῦντο διακαλύειν τὸν βασιλέως στόλον μὴ παρίεναι εἰσω ἐς τὸν Βυζαντίου λιμένα. Διήκει γὰρ ἐντὸς ἐπὶ σταδίου κατὰ μὲν τὴν πόλιν ὀρθήκοντα, ἐπὶ δὲ τὴν ἄλλην ἡπειρον τῆς χώρας ἐπὶ ἑκατὸν καὶ πενήκοντα. Τὸ μὲν οὖν τεῖχος ταύτης τῆς πόλεως οὐ πᾶν τοι ὄχυρόν παραπλέοντα πράγματα ἔχειν. Κατ' ἡπειρον δὲ

Τῶ μὲν οὖν βασιλεὶ καὶ τοῖς Ἕλλησι βουλευομένοις ἰδέσθαι παρατασσομένοις ἐς τὸ ἐκτὸς τεῖχος ἀμύνεσθαι, οἷα τῇ τάφρῳ ὑπερκαίμενον, κατὰ τὰ πρὶν δεδομένα σφίσι ἐπὶ Ἀμουράταις, ὅτι ἐκλιόρκει τὴν πόλιν. Βασιλεὺς μὲν οὖν αὐτίκα τὰς τε μηχανὰς καὶ ἄλλας ἄλλη τῆς πόλεως προσέφερε, καὶ τοὺς τε τηλεβόλους δύο ἰδρυσάμενος, ἔτυπτε τὸ τεῖχος. Ἴδρυστο δὲ ὁ μὲν τῶν τηλεβόλων κατὰ τὰ ἐκείνων βασίλεια, ὁ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καλουμένην πύλιν, ἣ δὴ καὶ αὐτὸς ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς. Ἴδρυντο μὲν καὶ ἄλλη πολλοῦ τῶ στρατοπέδου τηλεβόλοι, βάλλοντες ἐς τοὺς Ἕλληνας. Οὗτοι δὲ δύο μέγιστοι λίθον ἕκαστος ἤφεισαν διέταλαντες καὶ ἐπέκεινα. Τοὺς δὲ λίθους μέλανας ὄντας λέγεται ἐναγχεῖν, οἷς ἐπετίετατο, ἀπὸ Εὐξείνου πόντου ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον. Τηλεβολιστὴς δ' ἦν τοῦ βασιλέως τοῦνομα Ὀρβανὸς, ἀδὲ τὸ γένος, καὶ πρότερον παρ' Ἕλλησι διατρέθων, καὶ τοὺς τε Ἕλληνας ἀπολιπὼν, δεόμενος βίου, ἀφίκετο παρὰ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως. Ὅς τότε δὴ μεμισθεμένος πολλοῦ, παρεσκευάσατο τοὺς τηλεβόλους. Ἐφίεντο δὲ οὕτω πρῶτα μὲν ἐλάττους τηλεβόλους δύο παρὰ τὰ πλάγια τοῦ μεγάλου ὄντες ἤφεινον, λίθον ἐκαφίντες ἡμιτάλαντες. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ δύο λίθοι φερόμενοι ἰδρύνον τὸς λίθους· μετὰ δὲ τοὺς δύο λίθους ἤφειτο καὶ ὁ μέγας λίθος, τρία τάλαντα

(36) Ὅλιγα centum libras.

ἰδρύνον τὸ τεῖχος.

Notulæ marginales.

(37) Quinquaginta libræ.

ἐν σταθμῷ ἔχων, καὶ μέγα μέρος κατεβάλλετο τοῦ
 πείλους. Ὁ γὰρ λίθος, θαμννίᾳ φερόμενος βύμη
 καὶ φορῆ ὑπερφυσί, ἐλυμαίνετο ἀνηκέστως. Λίγε-
 ται δὲ τὸν φόρον αὐτοῦ ἀμήχανόν τινα ὄντα, ἐπέ-
 χειν τὴν γῆν περίεξ ἐπὶ σταβίους τεσσαράκοντα
 σειομένην. Κατεβάλλετο μὲν τὸ ἐκτὸς πείλος καὶ
 οἱ πύργοι ὑπὸ τῶν τηλεβόλων, καὶ τὸ ἐνὲος ἅμα
 ἐτώπιετο. Ἦρξαι δὲ τῆς ἡμέρας ὁ τηλεβόλος λι-
 θους ἐπέτα, καὶ ἕτερον τῆς νυκτὸς, κομισάμενος
 τῆς ἡμέρας τὸ σημεῖον, ἢ ἔδει αὐτὸν ἀφίεσθαι. Καὶ
 οὕτω τὴν ἀρχὴν ἐκκληζέει τε βίμα καὶ δῖος ἔσχε
 τοὺς Ἕλληνας. Οἱ δὲ νεήλυδες, καὶ ὁ ἄλλος στρα-
 τὸς, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου στεγάσματα πύλοισι λευ-
 κὰς τε καὶ ἐρυθροὺς παρασκευασάμενοι, ἀπὸ τοῦ
 στρατοπέδου ἐς τὸ πείλος φέροντες, καὶ ἐς τὴν
 ἰσθμὸν τῆς πόλεως, καὶ τὸ ἐκτὸς τῆς τάφρου κατο-
 ρῶσαντες, καὶ ὁπλῆς ποησάμενοι, ἔβαλλον τοὺς
 Ἕλληνας τηλεβόλοις, καὶ ἐτόξευον, οὕτε δρώμενοι,
 ὡςτε ἕλε ἀνήκεστον πάσχοντες ὁποιοῦν πρὸς τῶν
 Ἑλλήνων. Οὐ γὰρ οἳά τε ἦν. Ἄρυσσεν μὲντοι καὶ
 ἐρύγματα τῷ βασιλεῖ ὑπὸ γῆν φέροντα ἐς τὸ πείλος.
 Καὶ οἱ τε ὄρυκται τοῦ βασιλέως πύργους καθίστα-
 σκεν ἐπὶ ξύλων μετεώρουσι τίσσοντας, καὶ ἐπιπύργια,
 ὡς αὐτίκα πῦρ ἐνήσοντες ἢ αὐτά. Οὐ μόντοι γε
 προεχώρησε τὰ ὄρυγματα. Οἱ γὰρ Ἕλληνες ὡς ἤ-
 εθεντο τοὺς πολεμίους ὀρύσσοντας, ἐνδοθεν ἑρυ-
 σσον καὶ αὐτοὶ, καὶ προΐντες αὖρον τοὺς βασιλέως
 ὄρυκτῆς, καὶ ἐξέωσαν, πῦρ ἐνίεντες, καὶ ἐπεκρίθη-
 σαν τῶν ὄρυγματων. Ἐπεποίητε μὲν καὶ πύργους
 ξύλων ἐπιμήκης, καὶ κλίμακας ἐν αὐτῷ ὡς πλεῖ-
 στος ἐς τὸ ἄνω τοῦ πύργου, ὡς διὰ τούτων πειρασ-
 μένων τοῦ πείλους καὶ ὑπερβαλλομένων.

Ταῦτα μὲν οὖν κατ' ἤκειρον παρεσκευάστο τῷ
 βασιλεῖ ἐς τὴν πολιορκίαν. Κατὰ δὲ τὴν θάλατταν,
 ὡς οὐκ ἔδύνατο παρίεσθαι εἰς τὸν λιμένα, ὡςτε
 πανταχῇ τῇ πόλει προσβάλλειν, ἐδόκει αὐτῷ ἄνω
 κατὰ τοῦ Ζαγάνου στρατοπέδου ἀνεκλύσαντα, ὑπερ-
 εἶδαι τὰ πλοῖα ἐς τὸν λιμένα. Καὶ ταύτη μὲν ἄνω
 διὰ τοῦ δρους δειξέουσε τὰ πλοῖα, παρεσκευασμένα
 ἰστίοις τε καὶ κώποις, ἐλκόμενα ἐς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ
 λιμένος. Διεβίβαζε δὲ πλοῖα ἐς τὰ ἐβδομήκοντα,
 παντηκοντόρους τε καὶ τριηκοντόρους, καὶ οὕτω πα-
 ρεσκευάζετο, ὡς τῇ ὑστεραίᾳ ἐπιπλευσοῦμενα ἐς
 τὸν λιμένα. Καὶ ταύτη κατὰ τὸν αἰγιαλὸν οἱ τοῦ βα-
 σιλέως παρεσκευασάμενοι τηλεβόλοι διενουοῦντο
 ἀμύνεσθαι, ἢν τις ἐπιή διακωλύσων τὰ πλοῖα καθ-
 ἕλκεν ἐς τὴν θάλασσαν. Ἕλληνες γὰρ, ὡς ἑώρων
 εἰ πλοῖα ἱεοῖμα κατὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ λιμένος,
 πληρώσαντες πλοῖα ἕσα ἐπὶν αὐτοῖς, καὶ ἐπιόντες,
 κατακαύσαι, ἢν δύνωνται, τὰ πλοῖα. Καὶ ἐπεὶ τε
 ἔδοξεν, ἱεοῖον οὕτω, καὶ πληρώσαντες πλοῖα, καὶ
 ἐξοπλισάμενοι, ἐπήσαν ὡς κατακαύσοντες, ὡςπερ
 ἔχουσιν ἀνεκλυσμένα τὰ πλοῖα. Οἱ μόντοι Τούρκοι
 αἰσθανόμενοι αὐτοὺς ἐπιόντας, καὶ ἀφίεντες τοὺς
 τηλεβόλους, εἰσέθειραν τῶν πλοίων δύο τριηκοντό-
 ρους. Καὶ τὰ μὲν πλοῖα εὐθὺς κατεδόξετο οἱ δὲ ἄν-
 θρας, ὅσοι μὴ ἤπισταντο νήγοντες, εὐθὺς ἀπόλωντο.
 Τούτων δ' αὖ, ὅσοι ἐξένησαν ἐς τὸν αἰγιαλὸν, παρὰ
 τοὺς Τούρκους ἐλάσαν. Καὶ οἱ Τούρκοι, ὡς ἡμέρα

A muri partem sternebat. Nam is globus mirum in mo-
 dum magno impetu latus graviter omnia dissipabat.
 Bombardæ hujus tonitru tantum cose traditum est.
 ut finitima regio usque ad quadraginta stadia concu-
 teretur. Murus externus, necnon turres bombardis
 disjiciebantur. Etiam internus murus bombardis arie-
 tabatur. Bombarda maxima interdum septem ejacula-
 batur globos, noctu unum, qui diei signum erat: et
 indicabat ubinam eo die globos torqueri oporteret.
 Et quidem primo terror injiciebatur Græcis maximus.
 At peregrini et reliquos exercitus parantes tegumenta
 et pluteos ex luto rubro et albo pro castris, sub-
 bant murum, et ingrediebantur fossam urbis, sacis
 muniti et tecti iis tegmentis. Præterea perfodientes
 eum locum qui extra fossam erat, faciebant fora-
 mina, ex quibus bombardarum globulis et sagittis
 graviter affixere Græcos, cum interim ipsi nihil
 mali ab his paterentur, nec quoque videri possent.
 Nam ne nocere quidem Turcis Græci, etsi maxime
 voluissent, poterant. Rex quoque curavit offodi
 cuniculos, qui in urbem ferrent. Fossores, qui cu-
 niculos agebant, excitarunt turres quatuor excel-
 sas, quæ insistebant machinis ligneis, et alia propu-
 gnaculis, ex quibus illico ignem jacularentur in
 hostem. Cuniculi tamen haud prosperum invenere
 205 eventum. Nam Græci, ut sensere hostem cu-
 niculos agere, fodiendo Turcis occurrerunt:
 eosque injecto igne expulere cuniculis, cuniculos-
 que obtinere. Turci parabant turrim lineam
 excelsam admodum. In suprema ejus parte pen-
 abantur scalæ plurimæ, quasi isto propugnaculo
 freti, murum tentare et superare vellent.

Hæc quidem in continenti fiebant, si quo modo
 tandem urbis oppugnatio procederet. Quo pacto
 autem urbs illa mari oppugnari cœpta sit, nunc
 exponam. Cum non posset navis a mari appellere
 intra portum, ut urbs simul terra marique oppu-
 gnationem sustineret, statuit supra, juxta Zagani
 castra, navigia reflectere, ibique ea quasi mun-
 nimentum contra portum collocare. Et hic quidem
 in superiore parte per montem navigia transporta-
 vit, quæ velis renisque instructa, in litus portus
 egit. In hunc modum naves transmisit septuaginta,
 nec non alias naves, quæ tribus et quæ quinque
 impelluntur remis. Omnia sic erant ordinata, quasi
 in crastinum intra portum navigare vellent. In
 littore stabant milites parati propulsare hostes
 bombardis, si accederent, prohibitori deducere
 naves. Græci ubi animadverunt naves hostiles in lit-
 tore portus stare, naves quotquot ad manus erant,
 militibus impleverunt, conantes accedere et regis
 naves incendere. Græci, ubi primum hæc sententia
 recepta est, id facere aggressi sunt. Impletes itaque
 navigia armatis profecti sunt, ut comburerent naves
 regis in portu stantes. Turci ut intellexerunt Græcos
 accedere, bombardas arripientes, naves Græcorum
 duas corruerunt, quæ continuo vergebantur. Viri
 qui natare nesciebant, a Turcis capti sunt. Turci
 ubi primum dies apparuit captivos ad urbis portas

adductos, in Græcorum conspectu mactarunt. Erant et apud Græcos quidam Turci, qui in vinculis asservabantur. Græci igitur hos in pinnas muri rapientes, e regione hostilium castrorum interemerunt. Et in hunc modum captivorum caedes compensata est. Naves regiæ, cum nemo esset qui eas prohiberet, navigarunt ad urbem. Quo cum appulissent, rex illico pontem fecit e regione continentis, quæ Ceramariorum appellatur. Is in urbem ferebat, et exstructus erat ex dolis, quorum semper duo conjungebantur et fortiter connectebantur. Par eum ex Zigani castris ad urbem iter erat. Et quidem in hunc modum contigit, ut urbs omni a parte obsidione artaretur. Copiæ quoque Græcorum subinde infirmiores reddebantur, cujus causa erat amplitudo. Ambitus enim hujus **206** urbis maximus est earum quæ apud nos sunt urbium. Continet enim in circuitu centum et undecim stadia. Cum autem milites undique per urbem distribuerentur, accidit ut minus munia foret, cum exercitus in hunc modum distraheretur. Jam quadraginta diebus murus bombardis fortiter quassatus erat. Ceciderant turres quatuor, necnon alia propugnacula, murique pars magna. Corruerant præterea turres majoris muri bombardis icæ. Græci quidem primo et ipsi bombardas suas expediebant, easque in hostem dirigebant. Græcorum bombardæ emittebant globum, cujus pondus erat talentum eum dimidio. Harum unam opponebant Mechemetis bombardæ maximæ. Verum quando globum ejaculabatur, tantus edebatur sonus, ut mœnia moverentur, Græcisque plus detrimenti quam Turcis inferret. Quapropter parum efficebant. Bombarda enim, quam habebant, maxima, ubi primum incensa est, dissiluit. Hinc irati contra bombardarium insurrexerunt, quasi muneribus ab Mechemete corruptum, eumque capitis anquirebant. Cum autem nullum satis manifestum signum quo crimen comprobaretur invenirent, crimine eum absolverunt, atque impunitum dimiserunt. Mœnia, quæ Turci bombardis straverant, noctu scalis quibusdam et dolis obstruentes, refliciebant summa celeritate. Interea cum hæc fierent, nuntiatum Mechemeti, duas naves onerarias ex Ægæo navigare Byzantium: una quidem, et quæ magnitudine præstabat, Januensium erat: altera vero erat regis Græcorum, comæatum apportans. Hæc ubi accepit rex, continuo triremes et alias naves militibus compleri jubet, quas misit contra hostiles naves, in propinquo existentes: quia satis secundo vento ferebantur in urbem. Regiæ naves et triremes pergunt quo jussæ erant. Primoque Græcam adoriuntur navem, quæ propemodum capta fuisset, ni Januensium navis reversa laboranti navi subsidio venisset: nam maximo impetu ruebat in regias triremes. Rex ex litore inclamabat suos, eosque jubendo et adhor-

τάχιστα ἐγγόνει, ἀπαγαγόντες τούτους ἐς τὰς πύλας τῆς πόλεως διέφθειραν. Ἕλληνες δὲ, ἦσαν δὴ παρ' αὐτοῖς Τούρκων τινές, οἱ ἐτίλωσαν δέ-τριμοι, ἀπαγαγόντες καὶ οὗτοι τούτους, ἐς τὸς ἐπάλλξεις ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου, κατεχρήσαντο, ἴσα πρὸς ἴσα σφίσι διαχειριζόμενοι γίνεσθαι περὶ τοὺς αἰχμαλιώτους. Τὰ μέντοι πλοῖα τοῦ βασιλέως, ὡς οὐδεὶς ἔτι διεκώλυε καθειλχυσμένα, ἀπέπλει ἐς τὴν πόλιν. Καὶ ἐνταῦθα αὐτίκα βασιλεὺς γέφυραν ἐποίητο ἀπὸ τῆς κατακτικῆς ἠπείρου τῶν Κεραμαρείων καλουμένης χώρας ἐς τὴν πόλιν φέρουσαν, δυοὶν πλοῖων ξυλίνων ξυνηρμοσμένοι καὶ ξυνδεθεμένοι ἀλλήλοις ἰσχυρῶς, ὥστε διαβαίνειν τὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ Ζαγάνου στρατοπέδου ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ συνέβαιεν οὕτω ἀπανταχῆ πολιορκεῖσθαι τὴν πόλιν, καὶ τὰ τῆς πόλεως ταῦτα πράγματα, καὶ Ἑλλήνων, ἀσθενῆ γίνεσθαι, ἅτε γὰρ τῆς πόλεως ἐπὶ πολὺ διηκούσης. Ἡ γὰρ περίοδος τῆς πόλεως μεγίστη αὕτη τῶν ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐπὶ ἑκατὸν ἑνδεκά πη σταδίων, γενομένη. διανεμομένων τῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως ἀπανταχῆ, οὐ πᾶν τοι ὄχυρά ἐγένετο. Καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῖς τηλεβόλοις ἔτυπτε τὸ τεῖχος ἰσχυρῶς, καὶ κατέβαλε μέγα μέρος πύργους τέσσαρας καὶ ἐπιπύργια, ὡσαύτως καὶ ἐς τὸ μέγα τεῖχος τοὺς τε πύργους κατέβαλεν. Οἱ δὲ Ἕλληνες τὴν ἀρχὴν μὲν καὶ οὗτοι, τοὺς παρὰ σφίσι τηλεβόλους ἰδρυσάμενοι κατὰ τὸ τεῖχος, ἤφισαν. καὶ οὗτοι λίθων ἑλκοντα τρία ἡμιτάλαντα σταθμῶν, καὶ ἔβαλον ἐς τὴν τοῦ βασιλέως τηλεβόλον. Ἄλλ' ἐσείετο μὲν τὰ τεῖχη, καὶ ἐδλάπτετο σφίσι, οὐ μέντοι ἦνουν οὐδέν. Καὶ ἔ μὲν μείζων τηλεβόλος διεβήγγυτο αὐτίκα, ὅτε πρῶτον ἤφιστο. Καὶ τὸν τηλεβολιστὴν ἐναντίως εἶχον, ὡς διεφθαρμένον ὑπὸ βασιλέως, καὶ ἀπήγγων θανάτου. Οὐ μέντοι γε φανερὸν εἶχον σημεῖον ὡς κολάζειν, καὶ ἀπέλυσαν. Ἐς δὲ τὸ τεῖχος δὲ κατέβαλετο ὑπὸ τῶν βασιλέως τηλεβόλων, κλίμασι τισι καὶ πλοῖσι ξυλίνους φραξάμενοι, ἡμύοντο νυκτὸς ἐπιτελοῦντες ταῦτα διὰ σπουδῆς αὐτοῖ. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ, ἐν ᾧ ταῦτα ἐγένετο, ἠγγέλλετο ὅτι τῷ βασιλεῖ, ὡς νῆες ἐπιπέλουσιν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, δύο φορτίδες, μία μὲν μείζων τῶν Ἰανυίων, ἡ δὲ ἑτέρα τοῦ Ἑλλήνων βασιλέως, σίτον ἐπιφέρουσαι. Τοῦτο μὲν ὡς ἐπύθετο, τάχιστα ἐπλήρου τὰς τε τριήρεις καὶ πλοῖα, καὶ ἐπεμπεν ἐπὶ τὰς ναῦς ἤδη ἑγγὺς οὐσας, καὶ ἐπιφερομένας πνεύματι ἰκανῶ ἐς τὴν πόλιν. Τὰ μὲν οὖν πλοῖα καὶ αἱ τριήρεις ἀνήγαντο ἐς τὰς νούς, καὶ ἐμβάλλουσι μὲν τῇ Ἑλληνικῇ νηὶ τὰ πρῶτα, καὶ παρὰ βραχὺ ἐλάω, εἰ μὴ ἡ Ἰανυίων ναὺς ἐπιστραφεῖσα ἡμυεν αὐτῇ. Φέρουσα γὰρ ἐνέβαλεν ἐς τὰς τριήρεις. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐπέβόα διακελευόμενος τοῖς ἑαυτοῦ, ἐσφαίνων ἐς τὴν θάλασσαν σὺν τῷ ἱππῳ. Αἰ μέντοι νῆες οὕτω διαφυγοῦσαι, κατέπλεον ἐς τὴν λιμένα. Ἐνταῦθα τιτρώσκειται ὁ τοῦ βασιλέως καὶ ἀρχος Παντόγλης τὸν ὀφθαλμὸν ὑπὸ τῶν σφετέρων, ὡς αὐτὸς διεμαρτύρατο ἐς τὸν βασιλέα, καὶ εἰ μὴ

Notulæ marginales.

⁹⁹ al. ἐγένετο, ἀγγέλλεται.

ἐπρώτῃ, εἶταν ἂν τὰς ναῦς δισχυριζόμενος. Οὕτως ἄντιοχος εἰσελάσσειν εἰς τὴν πόλιν, ἐκίλευσεν ἂν τὸ στρατόπεδον ἀπανταχῇ πυρὴ καίειν τὰ νεομισμένα, καὶ τὰλλα κωλύμενος, ὡς τῇ ἐπιούσῃ τῆς ὑστεραίας τὴν προσβολὴν κωλύσμενος, καὶ τὴν τε διαρπαγὴν, καὶ ἐξανδραποδισμόν, ἀνεκῆρυττεν ἐς τὰ στρατόπεδα.

Ἄγεται μὲν οὖν καὶ τόδε ὡς τὸ τεῖχος ἐπεπτώκει ὑπὸ τῶν τηλεβόλων, ὁ Σκενδέρω τοῦ Σινώπης ἀρχόντος παῖς, Ἰσμαήλης τοῦνομα, προσέφερε λόγους τοῖς Ἕλλησι περὶ σπονδῶν, λέγων τοιάδε ἄνδρες Ἕλληνας, ἐπὶ ξυροῦ ἀμῆς ὑμῖν, ὡς ἴρατε, τὰ πράγματα ἔστηκε. Τί οὐ πρόσβον πέμπετε ὡς βασιλέα περὶ εἰρήνης; Ἦν γὰρ ἐμοὶ ἐθέλησε ἐπιτρέψαι, διαπράξῃμαι ὑμῖν σπονδὰς γενέσθαι παρὰ βασιλέως. Καὶ τὴν χάριν οὖν εὐ οἶδ' ὅτι καταθήσεσθε τῶν διαπραξαμένων ὑμῖν. Ἦν δὲ μὴ τοῦτο γένηται ὑμῖν, ἢ πόλις; ἐξανδραποδείται, καὶ ἡμᾶς πασσοῦσι βασιλεὺς διασφρατίζει, καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ὑμῶν ἐξανδραποδούμεθα, καὶ συμφορᾷ κατασχεθήσεσθε ἀνηκέστω. Ἀλλὰ πέμπετε ὡς τάχιστα ἄνδρα πιστόν, ὡς ἂν ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας ἀγαγών, ἐγὼ διαπράξῃμαι ὑμῖν τὴν εἰρήνην. Ταῦτα ἔλεγε τοῖς Ἕλλησι βουλευομένοις. Ἐδόκει δὲ πέμπτε εἶναι ἀγγεῖον, ὅστις ἂν πύθηται τῆς βασιλέως γνώμης περὶ σφᾶς, ἧς ἔστι, καὶ οὕτω βουλευσονται περὶ τοῦ συνοίσοντος σφίσι, ὅτι εἴη ἀμεινον περωμένοις. Ἐπιμπον δὲ ἄνδρα οὐκ ἐπίσημον, ὡς ἀποπειραζόμενον τῆς βασιλέως γνώμης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἐς τὰς θύρας οὗτος, ἤγουμένου Ἰσμαήλεω, ἐκέλευε βασιλεὺς δέκα τελεῖν αὐτῷ μυριάδας τοῦ ἐνιαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο οἶοί τε ὡς ποιῆσθαι^ο, οἴχεσθαι ἀποκλιπόντας τὴν πόλιν, ἀποφερομένους τὰ σφέτερα αὐτῶν, ἕκαστος ὅποι ἂν βούλοιο ἀπελθεῖν. Ταῦτα ὡς ἀνηκέσθη ἐς τοὺς Ἕλληνας, ἐδουλεύοντο μὲν, καὶ ἐδόκει ἀμύνεσθαι, ἀνακινδυνεύοντας μᾶλλον, ἢ ὡς μάχητι ἐκκλιπόντας τὴν πόλιν, οἴχεσθαι ἀποκλιπόντας. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ βασιλέα ταῦτα προτείνειν, ἀποπειρώμενον τῆς Ἑλλήνων γνώμης. Καὶ τὰ δρῦγματα μᾶλλον αὐτῶν ἀπρακτα γένόμενα, ἐπῆρε διαπειρᾶσθαι, ὅ τι γινώσκω περὶ σφῶν οἱ Ἕλληνας, εἴτε ἐχυρὰ εἴη αὐτοῖς τὰ πράγματα. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνας ἐς τοσοῦτον ἐξεφέροντο, ἐς ὅσον μοι δεδήλωται.

Ἄντιοχος ἂν τὰς ναῦς δισχυριζόμενος. Οὕτως ἄντιοχος εἰσελάσσειν εἰς τὴν πόλιν, ἐκίλευσεν ἂν τὸ στρατόπεδον ἀπανταχῇ πυρὴ καίειν τὰ νεομισμένα, καὶ τὰλλα κωλύμενος, ὡς τῇ ἐπιούσῃ τῆς ὑστεραίας τὴν προσβολὴν κωλύσμενος, καὶ τὴν τε διαρπαγὴν, καὶ ἐξανδραποδισμόν, ἀνεκῆρυττεν ἐς τὰ στρατόπεδα.

Ἄγεται μὲν οὖν καὶ τόδε ὡς τὸ τεῖχος ἐπεπτώκει ὑπὸ τῶν τηλεβόλων, ὁ Σκενδέρω τοῦ Σινώπης ἀρχόντος παῖς, Ἰσμαήλης τοῦνομα, προσέφερε λόγους τοῖς Ἕλλησι περὶ σπονδῶν, λέγων τοιάδε ἄνδρες Ἕλληνας, ἐπὶ ξυροῦ ἀμῆς ὑμῖν, ὡς ἴρατε, τὰ πράγματα ἔστηκε. Τί οὐ πρόσβον πέμπετε ὡς βασιλέα περὶ εἰρήνης; Ἦν γὰρ ἐμοὶ ἐθέλησε ἐπιτρέψαι, διαπράξῃμαι ὑμῖν σπονδὰς γενέσθαι παρὰ βασιλέως. Καὶ τὴν χάριν οὖν εὐ οἶδ' ὅτι καταθήσεσθε τῶν διαπραξαμένων ὑμῖν. Ἦν δὲ μὴ τοῦτο γένηται ὑμῖν, ἢ πόλις; ἐξανδραποδείται, καὶ ἡμᾶς πασσοῦσι βασιλεὺς διασφρατίζει, καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ὑμῶν ἐξανδραποδούμεθα, καὶ συμφορᾷ κατασχεθήσεσθε ἀνηκέστω. Ἀλλὰ πέμπετε ὡς τάχιστα ἄνδρα πιστόν, ὡς ἂν ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας ἀγαγών, ἐγὼ διαπράξῃμαι ὑμῖν τὴν εἰρήνην. Ταῦτα ἔλεγε τοῖς Ἕλλησι βουλευομένοις. Ἐδόκει δὲ πέμπτε εἶναι ἀγγεῖον, ὅστις ἂν πύθηται τῆς βασιλέως γνώμης περὶ σφᾶς, ἧς ἔστι, καὶ οὕτω βουλευσονται περὶ τοῦ συνοίσοντος σφίσι, ὅτι εἴη ἀμεινον περωμένοις. Ἐπιμπον δὲ ἄνδρα οὐκ ἐπίσημον, ὡς ἀποπειραζόμενον τῆς βασιλέως γνώμης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ἐς τὰς θύρας οὗτος, ἤγουμένου Ἰσμαήλεω, ἐκέλευε βασιλεὺς δέκα τελεῖν αὐτῷ μυριάδας τοῦ ἐνιαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο οἶοί τε ὡς ποιῆσθαι^ο, οἴχεσθαι ἀποκλιπόντας τὴν πόλιν, ἀποφερομένους τὰ σφέτερα αὐτῶν, ἕκαστος ὅποι ἂν βούλοιο ἀπελθεῖν. Ταῦτα ὡς ἀνηκέσθη ἐς τοὺς Ἕλληνας, ἐδουλεύοντο μὲν, καὶ ἐδόκει ἀμύνεσθαι, ἀνακινδυνεύοντας μᾶλλον, ἢ ὡς μάχητι ἐκκλιπόντας τὴν πόλιν, οἴχεσθαι ἀποκλιπόντας. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ βασιλέα ταῦτα προτείνειν, ἀποπειρώμενον τῆς Ἑλλήνων γνώμης. Καὶ τὰ δρῦγματα μᾶλλον αὐτῶν ἀπρακτα γένόμενα, ἐπῆρε διαπειρᾶσθαι, ὅ τι γινώσκω περὶ σφῶν οἱ Ἕλληνας, εἴτε ἐχυρὰ εἴη αὐτοῖς τὰ πράγματα. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνας ἐς τοσοῦτον ἐξεφέροντο, ἐς ὅσον μοι δεδήλωται.

^ο In ora, ποιῆσαι.

lando quo magis accederet, interdum equo ingrediebatur mare. Verum Græcorum naves inviolatæ optatum contingere portum. At in eo certamine vulneratur oculus regii navarchi, cui nomen erat Pantogles, a suis, ut ipse testatus est coram rege: et manifesto asseverabat, ni vulnere fuisset impediturus facile naves in ditionem potuisse accipere. Cum sic factum excusaret, supplicium quod minitabatur rex, evasit. Eos autem, quos suspectos habebat rex, capi et in vincula duci jubet, quasi expetiturus pœnas.

Murus cum jam satis esset disiectus, peregrinique **307** facile penetrarent in urbem, jussit ignes solitos undique per castra fieri. Cætera quonque ita instruebat, quasi qui tertio ab eo die vi irrupturus esset in urbem. Misso itaque præcone in castris pronuntiat se urbis prædam et principia militibus concessurum. Interea cum hæc parabantur, et murus bombardarum impetu jam dirutus esset, Scenderis, qui Sinopem regebat, filius, nomine Ismael, ad Græcos abiit, et cum eis in hunc modum orationem habuit (conabatur enim Græcus ad fœdera sancienda cum rege percellere): Res vestræ, viri Græci, in summo discrimine nunc versantur. Quare non mittitis legatum ad regem petiturum pacem? Si mihi vultis negotium istud committere, facile eo inclinabo regis animum ut vobiscum fœdus feriat. Nam non dubito, quin gratiam maximam sitis relaturi ei qui illud effecerit. Et ni quamprimum fœdus intervenerit, urbs vestra fœdissime diripietur, et vos ad internecionem omnes miserabilem in modum peribitis. Uxores et liberi vestri in mancipiorum numerum referentur, et in calamitatem devolvemini intolerandam. Mittite igitur, mora omnis absit, legatum ad regem, et pacem vobis conficiam. Hæc locutus est Ismael Græcis. Deinde consilia in unum conferentibus, visum est ut legatus abiret ad Mechemetem, tentaturus sententiam regis, quam super Græcis jam mente concepisset. Is autem qui ad regem legatus ire jussus erat, haud erat vir admodum illustris et claro genere natus. Quem, cum venisset ad januas regis, opera Ismaelis, rex jussit renuntiare Græcis, ut tributis nomine quotannis decem myriades aureorum numerent. Sin autem conditio hæc ipsis impossibilis visa fuerit, abeant relinquentes urbem singuli cum bonis suis quocumque voluerint. Sententia Mechemetis ut proposita est Græcis, ad consultationem vertuntur. Tandem multis ultrò citroque dictis, ea sententia vicit, cujus tenor erat: magis repugnandum esse hosti, quamvis ingens discrimen se ostenderet, quam ignaviam imbellem sequi et nullo commisso pralio abnavigare, deserentes urbem. Ego existimo legatum Græcorum cum hujusmodi responso ab Mechemete ad Græcos dimissum, ut eorum animos tentaret. Nam cum fossas eorum cerneret usque fieri ad repugnandum inhabiles, conabatur explorare, quænam Græcorum in præsentis discrimine esset sententia: præterea num res eorum adhuc aliquid roboris sive firmitatis haberent. Rex, cum omnia ad oppugnationem satis in

Notuke marginales.

sstructa et parata forent, convocans peregrinos, eos A sic allocutus est: Viri peregrini, meique 208 filii, qui semper rem præclare geritis, quocumque belli tempestatem vertero, in vobis certo situm est, ut urbs illa occupetur. Scitis, cum sententiam vos interrogarem, quod respondistis ardem captum esse laicem, si saltem muri sternerentur. Circumductos igitur vos interrogavi, si satis jam muri dissipati videantur. Tantum igitur muri, quantum satis apparebat vobis, bombardarum impetu corruerat. Nunc itaque cum tempus postulet, ut oppugnationem urbis occipiamus, hæc vobis proponere volui. Vos qui ubique omni apud me, cum apud maiores nostros semper plurimum laudis et gloriae rebus fortiter gestis invenistis, rogo Græcorum regnum parare velitis. Haud vos præterit, quod vobis in Europa Asiaque præfecturae sint. Harum et pulcherrimam et optimam er dabo, qui prius in supradictam murum evaserit, eundemque pro dignitate honorare non cessabo. Hanc autem ei gratiam referam, ut a me accipiat principatum opulentum: et sedulo annitar, ut plurimum ab nostri generis hominibus honoretur et celebretur. Possit si rescivero, dum oppugnatione fervet, aliquem in tentoriis manere et muri oppugnationem refugere, is profecto, etiam instar volucris alas haberet, nunquam nostras, quominus supplicium dei, effugiet manus. Itæ igitur, pugnam istam et pulcherrimam et opulentissimam capessite. Nam C manent vos, quorum potentiâ, in urbe ista mancipia plurima et pretiosa, mulieres et liberi, divitiarumque plurimæ. Hæc dicentem decuriones et manipularum ductores, qui ascensum muri, qua parte irrupturi erant, dejici bombardis jusserant, regem bono animo esse jubent, ut qui in urbem citra omnem tergiversationem sint prokursuri. Petebant autem ut rex ipsi hanc gratiam rependeret. In vincula ducti præceperat rex viros, quos suspicabatur victoriæ navalis impediendæ gratia gubernatoris oculum vulnerasse. Hos vinculis eximi et impenitus dimitti flagitabant. Rex peregrinorum preces haud est aversatus; verum ut iis rem gratam faceret, captivos carcere emisit. In D licet cum jam tempus, quo oppugnationem auspicaturus erat, instaret, per castra edici jubet, se in crastinum matutino tempore oppugnaturum urbem. Pronuntiat munera et dona ei qui in ista oppugnatione se optime gesserit; illi autem qui se prælio subitaverit, capitale supplicium præmium fore edicit. Zichides in castra progressi, in memoriam redigebant Turcis gloriam, qui hactenus claruissent. Præterea dicebant, heron iis qui in præliis occumbere, sempiternam pulliceri beatitudinem. Commemorabant et alia, ut gens illa assolet. Græci virum 209 Januensem (58), qui

εσκεύαστο, συγκαλέσας τοὺς νεήλυδας, ἔλεγε τοιαύτα· Ἄνδρες νεήλυδες, καὶ ἐμοὶ παῖδες, τὰ κάλλιστα ἀεὶ ὅποι ἂν στρατεύωμαι ἀριστεύοντες, ἐφ' ὑμῖν ἤδη εἶσιν ἀλῶναι τῆνδε τὴν πόλιν· ἴστε δὲ καὶ τότε ὅποτε ἐπηρόμην ὑμᾶς, ἐφάσκειτε ἀλώσιμον εἶναι τὴν πόλιν, εἰ ρόνον τὰ τεῖχη ὑμῖν καταβίλοιεν. Περιέργων δὲ ὑμᾶς, ἐπηρόμην, εἰ ἱκανῶς καταβίλοιται ἤδη τοῦ τεύχους, καὶ ἐς ὅσον ὑμῖν ἱκανῶς ἔχειν ἔδοξε, καταβάλλετο. Νῦν δὲ ἐπειδὴ ὥρα ἐστὶ τὴν προσβολὴν ποιῆσθαι, τότε προτίθεμαι. Ὑμεῖς ἀπανταχῇ δόξαν παρὰ τοῖς προγόνοις, καὶ ἐμοὶ εὐκλεῖ ἀνελάμβονοι, συγκατεργάζεσθε τὴν βασιλείαν ἐμοί. Ἴστε δὲ οὖν ὅσα ὑπάρχια ⁵⁸, ἐν τῇ Ἰστίᾳ καὶ ἐν τῇ Κύρῳκῃ τυγχάνουσιν ὄντα, τούτων τὴν βελτίω δώσω τῷ πρώτῳ ἀναβάντι ἐπὶ τὸ διάφραγμα. Τιμήσω δὲ τούτων οἷα εἶδος, καὶ ἀμείψομαι, ἀρχὴν παρεχόμενος εὐδαιμονία, καὶ ἀποδείξω μακαρίζομενον ὑπὸ τῶν τοῦ ἡμετέρου γένους ἀνθρώπων. Ὅν δ' ἂν αἰσθώμην ἐν σκῆματι ἀναστρεφόμενον, καὶ μὴ μαχόμενον ἐς τὸ τεῖχος, οὐδ' ἂν εἰ πετόμενος κατὰ τὰ πτηνὰ ἀποδραίη, ἱκανῶς ἔσται αὐτῷ ἀποφυγεῖν, μὴ τὰ ἰσχυρά παθόντι ἀποθανεῖν. Ἴτε δὲ οὖν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τούτον, κάλλιστόν τε καὶ ὀλδιώτατον. Ἄνδράποδά τε γὰρ ἔσται ὑμῖν πολλοῦ ἀξία καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες, καὶ πλοῦτος ἐν τῇ πόλει πολὺς. Ταῦτα εἰπόντι τῷ βασιλεῖ, οἱ δεκαδάρχαι καὶ λοχαγοὶ οἱ καὶ πρότερον, ὡς ἐπεδείκνυτο τὸ τεῖχος αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς περιέργων, εἰ ἱκανῶς ἔχει εἰσπεσεῖσθαι ⁵⁹ ἔσω ἐς τὴν πόλιν, καὶ ἐκέλευον καταβίλλειν, ἐ; ὁ ἔδοκει αὐτοῖς ἱκανῶς ἔχειν. Καὶ τότε δὲ θαρρῆν τε αὐτὸν ἐκέλευον, ὡς ἐς τὴν πόλιν ἀμταστρεπτεῖ εἰσπεσοῦνται. Ἥθουοντο δ' αὐτὸν χάριν θίσσαι σφίσι τοὺς ἄνδρας, οὓς συνέλαβε διὰ τὸν ναύαρχον, ὅτι ἐν ὑπόπτῳ ἦσαν, ὡς ἔβρωσαν αὐτὸν ἐς τὸν ὀφθαλμὸν, χάρισαιτο αὐτοῖς. Ὁ δὲ ἐκύθετο, καὶ ἀπέλυσε τοὺς ἄνδρας, χαρισάμενος τοῖς νεήλυσι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἔδοκει αὐτῷ προσβαλεῖν ⁶⁰, ἐπεμπεν ἐς τὸ στρατόπεδον, περιεργάλλων, ὡς ἔωθεν ἔσοιτε ἡ προσβολή, καὶ προηγόρευε δῶρα τῷ ἀριστεύοντι, τῷ μὴ μαχομένῳ δὲ θάνατος ἐπέκειτο ζήμια. Καὶ Ζύχιδες δὲ ἐς τὰ στρατόπεδα περιούτες, ὑπεμνήσκον τὴν νενομισμένην σφίσι ἐπὶ τῇ τελευτῇ δόξαν, ὡς τοῖς τε μαχομένοις ὁ ἥρωες ἐπαγγίλλεται εὐδαιμονίαν τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ἄλλα οἷα δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες, ἄνδρα ἱανύτον ἀφικόμενον ἐς τιρωρίαν σφίσι σὺν νηὶ τε μεγίστῃ, καὶ ὀπλίταις ὡς τριακοσίοις, ἐκέλευον αὐτῇ ἐστηκότα, ἢ βασιλεὺς καὶ οἱ νεήλυδες ἐμμελλον ἐπισπεσόντες βιάζεσθαι, ὡς ἐνταῦθα σὺν τοῖς ὀπλίταις αὐτοῦ παρασκευάζοιτο ἀμύνεσθαι. Καὶ αὐτό; τε ἅμα βασιλεὺς Ἕλληνων οὐ πολλῷ ἢ ἴστατο σὺν τοῖς ἀμψ' αὐτὸν, ὥστε ἐπαμύνειν. Καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὁ Ἰσίδωρος Σαρματίας, οὗ πρότερον ἐμνήσθη, παρῶν τότε τοῖς Ἕλλησιν ἐτιμῶραι πολεμουμένοις. Παρεγίνετο γὰρ ὡς ζῦνοδὸν τε ποιη-

Notulae marginales.

(58) Joannem Justinianum Longum.

⁵⁹ ὑπάρχια. R. ut in c. ⁶⁰ In uno, εἰσπεσεῖσθαι.

⁶¹ In uno, προσβάλλειν.

σόμενος, καὶ διαλλάξων τοὺς Ἕλληνας τῷ Ῥω-
μαίων ἀρχιερεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλίγω πρό-
τερον αὐτῷ ἐπεποιήτο, καὶ οἱ Ἕλληνες ὄψε
γούν ἐς διαλλαγὴν ἀφίκοντο τοῖς Ῥωμαίοις.

Haud procul aherat rex Græcorum cum
Eliam cardinalis Isidorus, Sarmatarum antistes,
cujus ante meminimus, Græcis, penes quos ea
tempore erat, auxilio fuit. Aderet enim ut synodum
congregaret, et Romano pontifici Græcos reconciliaret.
Hæc quidem paulo ante confecerat. At Græcis illa cum Romanis reconciliatio nimis sera exstitit.

Βασιλεὺς δὲ, ὡς εἶδσκε ὧρα εἶναι προσβάλλειν
ἑωθεν, Ἄρειος δ' ἦν ἡμέρα, τὰ τε κύμβαλα ἐσημαί-
νετο, καὶ οἱ αὐληταὶ καὶ οἱ σαλπικταὶ ἐσήμαινον,
ἑωθεν προσέβαλε, καὶ ἀπανταχῆ τῆς πόλεως καθί-
σταντο ἐς μάχην οἱ βάρβαροι, καὶ προσβαλόντες
ἐμάχοντο ἰσχυρώς. Κατὰ μὲν τὸ ἐς λιμένα τεῖχος
ἡμόνοντο οἱ Ἕλληνες κράτιστα, καὶ ἐξεώσαντο τοὺς
Τούρκους, καὶ ποι κατὰ τὰς κλίμακας ἀναβάντων,
κεφαλὰς ἀπηνέγκαντο κρατούντες τὰ τεῖχη· ἢ δ'
αὐτὸς προσέβαλε βασιλεὺς, οἱ νεηλυδοὶ ἐπεισεπρό-
ντες, ἐθιάζοντο τοὺς ὀπλίτας τῶν Ἰανυαίων, καὶ ὁ
Λόγγος αὐτὸς τιτρώσκειται τηλεβολίσκῳ ἐς τὴν
χεῖρα, καὶ τινες ἄλλοι τῶν ὀπλιτῶν ἐπιτιτρώσκον-
το²², καὶ ἐκλιπόντες τὴν χώραν ἢ ἐστήκεσαν, αὐτίκα
βιαζόμενοι εἰσέπιπτον, καὶ τοὺς τε ὀπλίτας τῶν
Ἰανυαίων ἐτρέψαντο, καὶ ἐπικείμενοι, ἐφόνευσον. Ὁ
μὲν οὖν Λόγγος ἀπεχώρει, εἶπonton αὐτῷ οἱ ὀπλίται,
ἐπιόντων σφίσι τῶν νεηλυδῶν. Καὶ ὁ βασιλεὺς Ἑλ-
λήνων, ὡς ἤθετο ἐκλιπόντας τὴν χώραν αὐτοῦς καὶ
ἐκτιθέντας, ἀνιδραμε μὲν αὐτίκα, καὶ ἤροτο τὸν
Λόγγον εἰ ποὶ πορεύοιτο; τοῦ δ' αὖ φαρμένου, ὡς
ταύτῃ θεὸς ὄφηγεῖται τοῖς Τούρκοις, αὐτὸς δ' ὁ
βασιλεὺς πρὸς Καντακουζηνὸν καὶ τινας ὀλίγους
ἀμφ' αὐτὸν ὄντας τραπόμενος ἔλεγεν· Ἰωμεν, ἀν-
δρες, ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τοῦσδε. Αὐτὸς τε ὁ Καν-
τακουζηνὸς ἀνὴρ γενόμενος ἀγαθὸς ἐτελεύτησε. Καὶ
αὐτὸς ἐτρέπετο, καὶ ἐπιόντες, καὶ διώκοντες, ἔτρω-
σαν βασιλεῖα Κωνσταντίνου ἐς τὸν ὄμον, καὶ ἐτε-
λεύτησαν. Οἱ δὲ ἄλλοι Ἑλλήνων, ὡς εἶδον τοὺς νεη-
λυδοὺς ἐπὶ τὸ μέγα τεῖχος θραμόντας, καὶ ἀνωθεν
βάλλοντας τοξομασί τε καὶ λίθοις, καὶ τοὺς ἀμφὶ
τὸν Λόγγον φεύγοντας, ἐπικειμένους τῶν νεηλυδῶν
ἐτρέποντο ἐς φυγὴν, ἐκτὸς²³ τις ἕκαστος προσκα-
ταβάλλειν βουλόμενος ὥστε σώζεσθαι. Ὡς δὲ ἐς τὴν
πύλην ἀφίκοντο τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καλουμένην, κα-
τασχεθέντες ὑπ' ἀλλήλων αὐτοῦ ταύτῃ ἔκειντο, καὶ
ἐπιόντες αὐτοῖς, ἐπιπτον ἐς αὐτοὺς· καὶ οὕτως ἐπα-
νεβαίνοντες, σπουδῆ ἐπειγόμενους διαβαίνειν, σωρῶν
μέγιστον ζῶντες κατὰ τὴν πύλην ἐπεποιήντο, ὥστε
μηδενὶ βίασιμα εἶναι ἐντεῦθεν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως
ὡς πλείστοι ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπώλοντο, ἐπειγόμενοι
φεύγειν ἐς ἀλλήλους, ἐπιπτον ἐς· ἐκεῖνο τὸ θέαμα,
καὶ τὰς πύλας κεκλιῖσθαι σώμασι περιόντων ἐπὶ
τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ νεηλυδοὶ ὑπερβάντες τὸ μέγα
τεῖχος (κατέβρισκον γάρ τοι καὶ αὐτοῦ μέγα μέρος
ὑπὸ τοῦ τηλεβόλου) εἰσάχοντο ταύτῃ ἐς τὴν πόλιν,

Auxilio venerat cum nave maxima et trecentis ar-
matis, eo loci cum suis consistere jubent, ubi rex
et peregrini irruptionem facturi erant. Ibi stantem
cum suis armatis vim hostilem amoliri vole-
suis ut quam fortissime hostes propulsaret.
cujus ante meminimus, Græcis, penes quos ea
congregaret, et Romano pontifici Græcos reconciliaret.
et Romano pontifici Græcos reconciliaret.

Rex Mechemetes, cum tempus jam advenisset (erat
autem Martis (59) dies) ut oppugnationem universis
copiis aggredereetur, cymbala, cornua tubasque
canere jubet, signumque occipiendæ oppugnationis
dedit; et urbem summo mane fortiter oppugnabant,
irruentesque in urbem præliabantur magna virtute.
In eo muro qui portum spectat, Græci fortissime
resistebant, Turcosque magnanimiter expellebant.
Etiam capita quorundam, qui scalis admotis mu-
rum superare conabantur, amputata de muro de-
volvebantur, cum Græci summâ vi mœnia defen-
sarent. Ea parte qua rex cum peregrinorum manu
irruptionem fecit, Januenses armati vi submoti
sunt. Longus horum dux vulneratus est manum,
ictus bombardæ globulo. Reliqui armati haud
mansere a vulneribus intacti. Deserentes igitur
locum quem occupaverant, Januenses in fugam
vertuntur, quos fugientes cædebant Turci. Longus
dux cedebat: eum sequebantur armati, quos
hostili animo insequabantur Turci. Rex Græcorum
ut accepit Januenses cessisse loco, quem defen-
dendum susceperant, et fugam hinc, accurrens
citato gradu, Longum percunctatur, quoniam
abiret? Cui Longus respondit, ea qua Turcis Deus
ipse iter aperit. Verum rex Græcorum ad Cau-
tacuzenum et alios paucos conversus, dixit:
Eamus, o viri, forti animo contra Barbaros istos.
Cantacuzenus, cum fuisset vir optimus, in eo
præliu mortem oppetit. At rex Græcorum Con-
stantinus in fugam conjectus est, hostesque con-
tinuis insequentes ejus humerum vulnerarunt:
atque mortuus est. Reliqui Græci ubi conspicati
sunt pergruius ad magnam muram cursitare,
missilia et sagittas et lapides de supernis torquere,
præterea Longum cum suis armatis in fugam ef-
fundi, et insequi fortiter peregrinos, nec ipsi du-
bitarunt fugam arripere, cum singuli extra murum
se jactare cuperent, ut evaderent hostium manus.
Cum fuga 210 celeri essent delati ad Romani
nuncupatam portam, impediti affluentibus undique
hominum turba, humi cadebant. Deinde alii acce-
dentes per jacentes incedebant. In hunc modum
ascendentes in eos qui ceciderant, studio trans-
eundi magnam fecerunt acervum hominum, adeo
ut nullas ea elabi possent. At sic nullo respectu
habito, periire plurimi, cum alius alium fuga

Notulæ marginales.

(59) Quarto Kalend. Julii 1455, die Martis, capta Constantinopolis, quinquagesimo quarto die obsidio-
nis. Alier Sabell. lib. vi, Euph. 40, qui factum ait 1452.

²² ἰντρο. ²³ αὐτός.

prævenire festinaret, et in miserabile hoc veniebant spectaculum. Porta quoque clauderentur oppletæ corporibus Græcorum, cum per eas exitum quærentes vadentes. Peregrini nuro magno suprato (nam et hujus partem bombardæ maxima diruerat), ea ruebant in urbem, quam diripiebant, euntes qua cuique liberum erat, nemine prohibente. Græci autem, ubi primum fama captam esse urbem volabat, fuga ferbantur in portum ad Venerorum et Januensium naves. Plurimi naves cum summa celeritate ingressi intercidebant, navibus alto mersis. Ea que contingere videbantur quæ contingere solent in ejusmodi turbis, cum omnes nullo ornatu nulloque ordine susque deque currebant, ut semetipsos servarent tutos ab imminente periculo. Et hi quidem Turcorum manus evitabant. At urbis janitores ignobrantia et inscitia infelice usi, cum cernerent Græcos conversos in fugam, ad naves properare, et impetu in eos qui salutem consequerentur ruere, putabant, si eos clauderent intra urbem, fore ut cogerentur redire et redintegrare prælium cum hoste: id consilii suggerat oraculum quoddam in urbe decantatum, fore videlicet ut cum hostes venissent usque ad civitatis locum Tauri dictum, et oppidanos persecuerentur, oppidanus tum conversos, necessitate sic urgente, hostem expulsuros, urbemque fortiter retenturos. Huic oraculo arbitror fidem accommodantes janitores, claves de muro extra urbem jactasse. Cum autem turba magna virorum et mulierum huc conflueret, tandem comendebant ad maximum urbis templum Sanctæ Sophiæ dictum. Huc congregabantur viri pariter et mulieres liberique. Nec multo post capti sunt a Turcis citra prælium, plurimique viri intra templum a Turcis trucidati sunt. Reliqui Græci per urbem fuga dissipati, quo se verterent, ut effluerent prævens discrimen, nesciebant. Haud multo post quidam eorum pecorum more trucidati, quidam capti sunt. Plurimi Græci cum forent viri boni, fortiter ciebant prælium, eligentes potius pro patria mori quam videre uxores et liberos prædam fore hostium. Theophilus exortus Palæologorum genere fortiter dimicans in 211 ea pugna occubuit. Palæologorum socii pater et filii ejus, manus conserentes magno animo, cæsi sunt in eo prælio. Complures Græci alii, qui latera regis stipabant, occisi sunt, nequaquam sustinentes videre patriam in servitutem hostium redactam: per universam urbem plena omnia erant cadentibus et cæsis, fugientibus et persequentibus. Notaræ regis præfecto et Orchani Musulmanis nepoti, ut ipsi Græci indicarunt, hæc acciderunt. Cum audivissent captam esse urbem, accurrerunt ad turrinam quandam urbis, quasi hic deliberaturi, an omnes fuga sibi consulere deberent. Cum in hanc turrinam advenissent, Orchanes obsitus paucis

Δ και διηρπαζον την πόλιν τριπύκμενοι: ὅποι ἐκάστῳ προχωροῖη. Οἱ δὲ Ἕλληνας πρῶτον μὲν, ὡς ἡ φήμη διέδραμεν, ὡς ἐάλω ἡ πόλις, οἱ μὲν φυγῇ ὤρμηστο ἐπὶ τὸν λιμένα ἐς τὰς ναῦς τῶν Οὐνεατῶν καὶ Ἰανυλιῶν, καὶ πολλοὶ ἐς τὰ πλοιαῖρια ἐσβάλλοντες σπουδῇ καὶ ἀκόσμως ἀπώλοντο, καταδυομένων τῶν πλοιαρίων. Καὶ ἐγένετο οἷα δὴ γίνεσθαι εἰώθει ἐν τοῖς τοιοῦτοις θορύβοις, ἀτάκτως χωροῦντων ἐκάστων ἐς τὴ διαχώρεσθαι ἐν οὐδενὶ κόσμῳ. Καὶ οὗτοι μὲν ἐφθησαν ἀποφυγόντες τοὺς Τούρκους· οἱ δὲ πλωροὶ τῆς πόλεως, ἀγνωμοσύνη κακοδαίμονι χρησάμενοι, ὡς ἐύρων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὰς νᾶς τραπομένους, φυγῇ ὤρμημένους σώζεσθαι ἐς τὰς ναῦς, οἰόμενοι, ὡς εἰ ἐπικλείσαιεν ἐς τὰς θύρας. ἀναγκασθοῖεν οἱ Ἕλληνας ἐπιστρέφοντες ἄμυνεσθαι, καὶ κατὰ τινὰ χρησιμὸν φέδόμενοι ἐν τῇ πόλει, ὡς τοὺς πολεμίους ἀχρι τοῦ Ταύρου χώρου τῆς πόλεως ἐπιγενομένων καὶ ἐπιχειρήμων, τοὺς ἐν τῇ πόλει συστραφέντας ἀνάγκη, ἀμυνομένους, ἐκβαλεῖν τοὺς πολεμίους, καὶ αὐτοὺς ἰσχεῖν τὴν πόλιν. Ἐν ταύτῃ οἶμαι τιθέμενοι τῇ δόξῃ, τὰς κλείς ἀνω ἀπὸ τοῦ τειχοῦς ἔξω ἀπέβριψαν. Οἱ δὲ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, πλήθος κατὰ γενόμενοι, ἐν ταῦθα ἐπιβρέδοντων αἰεὶ συχνῶν, ἐτράποντο ἐπὶ τοῦ μεγίστου νεῶ τῆς πόλεως, τῆς ἁγίας Σοφίας καλουμένης, καὶ ἐν ταῦθα συνελέγοντο καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες. Οὐ πολλῶ μόντοι ὑστερον ἐάλωσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀμαχητὶ, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων ὁ ἐν τῷ νεῶ διαφθάρησαν ὑπὸ Τούρκων. Ἄλλοι δ' αὖ τῶν Ἑλλήνων ἄλλη τῆς πόλεως τραπόμενοι, ἐν ἀπορίᾳ τε εἶχοντο, καὶ οὐ πολλῶ ὑστερον οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ καὶ ἤλθσκοντο. Καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἄνδρες γενόμενοι ἀγαθοὶ, ἐμαχέσαντο καὶ ἀπέθανον πρὸς τῆς πατριδος, ὥστε μὴ ἐπιδείν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, καὶ τοὺς παῖδας ὁ, εἰς ἀνδροποδισμὸν γινομένης. Ὁ τε καὶ Θεόφιλος τοῦ Παλαεολόγων γένους ταύτῃ ἐτελεύτησεν, ἀνδρικῶς ἀγωνισάμενος θανάτου ἕνεκα, καὶ τῶν Παλαιολόγων οἱ μετοχισταὶ, ὃ τε πατήρ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ μαχόμενοι, ἀπώλοντο. Καὶ συχνοὶ τῶν ἀμφὶ βασιλέα Ἑλλήνων εὖ γεγονότες ἀπέθανον, μὴ ἀναχόμενοι ἐπιδείν σφίσι τὴν πατρίδα δεδουλωμένην. Ἦν τε τὴ τῆς πόλεως ἀπανταχῇ πλείω ἀπολλύντων καὶ ἀκωλυμένων, καὶ διωκόντων τε καὶ φευγόντων. Καὶ ἀμφὶ τὸν Νοταρᾶν τοῦ βασιλέως ἄρμοστήν, καὶ Ὑρχάνην τὸν Μουσουλμάνων υἱοῦν, ὡς αὐτοὶ ἔλεγον Ἕλληνας, τοιόντις ἐγένετο. Ὡς γὰρ ἐπιθάνοντο ἐαλωκέναι τὴν πόλιν, ἐπέδρασαν ἐπὶ πύργῳ τινὰ τῆς πόλεως, ὡς ἐν ταῦθα βουλευσόμενοι, ὅτι ἅπαν σφᾶς δέοι τραπέσθαι. Καὶ ἐν ταῦθα γενόμενοι, Ὑρχάνης μὲν βράκτια ἀμφισάμενος Ναζηραίου τινός, ἔβαλεν ἑαυτὸν κατὰ τοῦ πύργου, καὶ ἀπέθανεν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Νοταρᾶν πολιορκηθέντες ἐάλωσαν περὶ πληθούσαν ἀγορᾶν, αὐτό τε ἕμα καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. Οἱ μὲν οὖν νεηλυδες, αὐτίκα τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως ἐνέπλησαν καὶ γυναικῶν τε ἕμα, καὶ παιδῶν

Notulæ marginales.

¹ ἐπιστραφέντες. *R.* ut in *c.* ² ὀλίγοι. ³ τὰ τέκνα. *R.* ut in *c.*

τῶν περιφανεστάτων Ἑλλήνων, καὶ διδων πολὺν ἄ
 ἐπιφερόμετοι * μέγα εὐδαιμόνες ἐγένοντο *. Καὶ ἦν
 ἴδειν τὸ στρατόπεδον ἀπανταχῇ πλέον ἀνδρῶν τε
 καὶ γυναικῶν, ἀλλήλους ἐπιδοιμίων, καὶ παίδων
 ἐκπεληγμένων ταύτῃ τῇ συμφορᾷ. Καὶ χρυσὸς
 μὲν πολὺς, καὶ ἄργυρος ἐφορεῖτο τῆς πόλεως ἐς τὸ
 στρατόπεδον. Καὶ λίθων εὐπορία ἦν, καὶ ἐσθίων
 παντοδαπῶν πλέως ἡ χώρα. Ὡστε μιᾷ ἡμέρᾳ μέγα
 δὴ διδων γενέσθαι τοῦτο τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῶν
 ἀνδρῶν περιφανῶν, καὶ πλοῦτου καὶ τῆς ἄλλης
 εὐδαιμονίας, ὥστε πολλοὺς μὲν οὐκ ἔχειν ὃ τι χρῆ-
 σαιτο τῶν νεηλίδων τῇ παρούσῃ εὐδαιμονίᾳ. Καὶ
 λίθους μὲν ἐξωνησάμενοι ὀλίγης τιμῆς, ἄτε μὴ
 εἰδῶτων τῶν νεηλίδων, ὅπως αὐτὰ δεῖ ἀποδό-
 σθαι *, μέγα διδων ἐγένοντο. Καὶ χρυσὸν ἔστιν ἥ
 ἀπὲρ χαλκοῦ φαίνονται ἀποδόμενοι † οἱ νεηλίδες. B
 Ἐνταῦθ' ἔαλω καὶ Ἰσίδωρος καρδινάλιος Σαρδίων *.
 καὶ ὡς ἤχθη ἐς Γαλατίαν * ἀπεδόθη, καὶ ἐσθίς ἐς
 ναῦν, ἀπέδρα ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον. Εἰ μὲν οὖν
 αὐτὸν ἔγνω βασιλεὺς, ὡς εἶη καρδινάλιος Ἰσίδωρος,
 ἀνελθεῖ τε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀνίει διαφυγεῖν * νῦν δὲ
 οἰόμενος αὐτὸν ταθναίνει, οὐκ ἐποιεῖτο λόγον οὐ-
 δέναι. Τοῦ μόντου βασιλέως Ἑλλήνων τὴν κεφαλὴν
 τῶν νεηλίδων τις μετὰ ταῦτα παρὰ βασιλεῖα ἐνεγ-
 κάμενος, δῶρά τε ἔλαθε, καὶ ἀρχῇ ἐδωρήθη †
 Ὅτι δὲ τρόπῳ ἀποθάνοι, οὐδὲ τις ἤθετο τῶν νεηλίδων
 φράσαι. Κατὰ γὰρ τὴν πόλιν σὺν πολλοῖς ἄλ-
 λους αὐτοῦ ὡς ὁ τυχὼν ἐτελεύτησε, βασιλεύσας ἕτη
 τρία καὶ μῆνας τρεῖς. Ἐάλωσαν δὲ καὶ Οὐνετιῶν
 ἄνδρες ἐπιφανεῖς, οἱ αὐτοῦ τε παρῆσαν μετιόντες
 ἐμπορίαν, καὶ ἄλλοι συχλοὶ, οἱ σὺν ταῖς τριήρεσιν
 ἔτυχον ὀρμισάμενοι. Κατέσχον δ' αὐτοὺς οἱ Ἑλλη-
 νες κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, ὥστε ἀμύναί σφίσι ἐς
 τὴν παρούσαν ἀνάγκην. Καὶ ὁ μὲν πρύτανις τῶν
 Οὐνετιῶν, ὡς ἤχθη ἐς †† βασιλεῖα, ἀπέθανεν· οἱ δ'
 ἄλλοι ἀπελύοντο μετὰ ταῦτα. Ἐν ᾧ γὰρ ταῦτα ἐγένε-
 ντο, καὶ πάντες σχεδὸν ἐγένοντο τετραμμένοι ἐπὶ
 Ἐκρηπαγῆν, καὶ οἱ τοῦ στόλου τοῦ βασιλέως. Αἱ δὲ
 τῶν Οὐνετιῶν τριήρεις λύσασαι, ἰκομίζοντο διὰ
 τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ τριταῖοι ἀφικνοῦνται ἐς
 Ἐσθίαν κινεῖ ἀνθρώπων. Τοὺς γὰρ πλείους ἀπο-
 σθεῖσάντες οἱ Ἕλληνες, ἐτάξαντο ἐς τὴν τῆς πόλεως
 φυλακὴν πρὸς τὰς ἐπέξεις, καὶ ἔαλωσαν, οἱ δὲ καὶ
 ἀπέθανον. Αἱ μὲν οὖν τριήρεις ἀφικόμεναι, ἀγγέ-
 λουσι τε τὴν Βυζαντίου συμφορὰν, καὶ πάντες οὐδὲ
 ᾔδεισαν ποῦ τράπονται γενόμενοι· αὐτίκα γὰρ ἤξειν
 ἐς αὐτοὺς τὸ δεινὸν ἐνόμιζον. Καὶ εἰ νῆσοι αἱ ἐν τῷ
 Αἰγαίῳ σχεδὸν τοὶ ξύμπασαι ὤρμητο ἐς φυγὴν. Καὶ
 οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ περὶ Πελοπόν-
 νησον, συμφορᾷ πεπληγμένοι, ὤρμητο ἐπὶ τὴν

ejusdam Nazarei (40), seipsum præcipitem ex
 turri dedit, eoque casu mortuus est. Notares (41)
 obsidione circumdatus, tandem in conferta homi-
 num turba simul cum liberis in hostium potesta-
 tem venit. Peregrini continuo regis castra mulie-
 ribus et pueris, qui erant Græcorum illustrium
 liberi, repleverunt: magnasque inde opes ferentes,
 admodum opulenti facti sunt. Videre erat regia
 castra plena viris et mulieribus se invicem vocan-
 tibus, necnon liberis ista calamitate admodum
 attonitis et percussis. Multum auri argentique ex
 urbo in castra portabatur: lapidum pretiosorum
 copia erat maxima (42). Locus castrorum omni-
 genis vestibus repletus erat, adeo ut uno die di-
 tarentur ista castra admodum insignium virorum
 divitiarum et cæteræ felicitatis abundantia, ut du-
 bitarent Turci quo pacto ea rerum omnium copia
 frui possent. Vendebantur lapides pretiosissimi
 parvo pretio: quia peregrini eorum pretium igno-
 rabant. Interdum aurum pro aurichalco peregrini
 vendebant. In hac rerum turba miserabili captus
 est cardinalis Isidorus Sarmatarum antistes: qui
 ductus in Galatiam urbem, venditus est, et con-
 scensa navi profugit in Peloponnesum. Si rex
 Turcorum virum hunc novisset, videlicet quod
 cardinalis esset, certe eum interfecisset, nec eum
 fuga elabi permisisset. Verum cum eum quoque
 inter cæteros occisum esse putaret, nullam ejus
 rationem habebat. Post hæc quidam caput regis
 Græcorum ad regem attulit, et ab eo munera magna,
 necnon principatum accepit. Quomodo autem
 Græcorum rex interierit, peregrinorum nullus ex-
 plicare potuit. Creditur tamen in porta, sicut et
 reliqui, exspirasse: cum regnasset annis tribus,
 et mensibus tribus. Venere in hostium manus viri
 Veneti illustres, qui mercium gratia Byzantium
 appulerant: necnon alii plurimi, quos eadem ne-
 cessitas cum triremibus eo pertraxerat. Græci
 igitur eos 212 haud abire sinebant: verum in
 præsentī rerum discrimine eos auxiliares adesse
 volebant. Venetorum judex (43) qui præstare vi-
 debatur, ad regem deductus cum esset, interfectus
 est. Reliqui deinde dimittebantur. Omnes hinc,
 etiam qui erant de classe regis, accingebantur ad
 prædam. Venetorum triemes soluta ferebantur
 hominibus vacuæ per Hellespontum, et die tertio
 Eviam (44) appellunt. Nam plurimos eorum Græci
 ex navibus deducentes, disposuerant ad custodiam
 urbis, per muri pinnas eos collocantes. Verum
 capti sunt: quidam eorum interempti sunt. Trire-

Notulæ marginales.

(40) Monarchi.

(41) Leontares, qui et Chir Lucas, captus.

(42) Præda ex urbe capta, quibusdam quater milibus millibus ducatis æstimata. Veneti damnum

passi sunt 50000, Genuenses 20000, Florent. 2000, Anconitani 15000 ducatorum.

(43) Bajulus.

(44) Eginar.

* ἀπορ. * αἱ. ἐγίνε. * In uno, ἀποδίδεσθαι. In al. ut c. † In uno, ἀποδίδε, in al. ut c. † In uno, Σαρδίων. * In uno, Γαλατίαν. † ἐδόθη. †† παρὰ.

mes advenientes, Byzantii calamitatem nuntiant. A θάλασσαν. Δι' ἃ δὴ ξυνίδη ὕστερον γενέσθαι ὅμνες quo abirent, parum sciebant. Existimabant enim eandem calamitatem quamprimum ad ipsos perventuram. Pene omnes quotquot Ἐγῆαι maris insulis incolebant, fugam arripiebant. Græcorum duces, et omnes qui in Peloponneso erant, ista calamitate territi, festinabant ad mare. Quapropter postea accidit, ut Albani, qui in ea erant, ad defectionem properarent.

Rex quidem occupato Byzantio, Zaganum affinem suum naves adaptare jussit, et pergere in urbem Galatiam e regione sitam : et imperare, ne ad naves pergant. Præterea edici jubet iis qui intra urbem erant, ut singuli in suo læco quieti manerent, nec paterentur quemquam conscendere naves : princeps enim hujus civitatis ubi comperit Byzantium in potestatem venisse hostium, timens ne simile exitium se suosque raperet, accipiens urbis claves, veniensque ad regem, seque urbemque et cives ejus fidei commisit : promisitque in posterum se suosque fideliter et obedienter sub ipso fure. Quapropter rex misit Zaganum ut urbem in fidem acciperet, et nulli concederet intrare naves. Verum ejus urbis cives, ubi vidissent triremes regis accedere, omnes uno impetu et confertim comperunt irruere in naves. At Turci retinebant eos, et ut cæteris metum injicerent, quosdam trucidarunt. Zaganus cum advenisset, urbem ingressus est : et republicam ordinans, regium præfectum urbi præfocit. Uno itaque die duarum urbium potitus est: alteram secede diripuit, alteram in fidem suscepit ; ejusque incolas muros qui continentem spectant, diruere jussit. Id autem ea gratia imperabatur, ne si naves ab Italia adventirent, ad defectionem propenderent ; quam muri destructi vetabant : præterea ut ea urbs, si denno ingrueret bellum, regi adveniendi pateret. Græci, quotquot exitium evaserant, abducebantur Galatiam, et libertatem recipiebant. Ili erant viri præ cæteris maxime illustres. Notarum regis Græcorum primarium judicem cum uxore et liberis redemit Turcorum rex ; et cum eo collocutus, permisit ei ut ubi vellet, cum suis habitaret. Hic autem expectabat auxilium ab Italia, quod brevi affuturum arbitrabatur. Interim tamen Byzantii cum rege mansit. Quidam Græci qui erant libertatem consecuti, et præsentii exitio subtrahati, iterum colligebantur Byzantium, propinquos et amicos eorum in libertatem antiquam asserentes. Verum haud multo post regis jussu omnes interiori ; quod quidem sic evenisse compertum est. Ubi est rumore affatum ad regem, Notaræ casu illum natum annos circiter duodecim, unum de suis pincernis misit petitum puerum. Notaræ postquam accepit ex pincerna regis voluntatem, graviter ira succensus est, sibi que eam petitionem admodum periculosam et intolerandam fore judicabat, et sic compellavit pincernam regium : O pincerna, haud ferendum est, regem mihi liberos

Βασιλεὺς μὲν δὴ, ὡς ἴδωκε Βυζάντιον, αὐτίκα ἐκέλευε Ζάγανον τὸν κηδεστὴν αὐτοῦ τριήρεις κληρώσαντα, εἶναι τε ἐπὶ τὴν κατασκευὴν Βυζαντίου Γαλατίνην πόλιν, καὶ διακωλύειν μὴ πλέειν ¹² ἐπὶ τὰς ναῦς, παραγγέλλειν τε τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἰδρῶσθαι τε ἕκαστον ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ μηδενὶ ἐπιτρέπειν εἰσβαίνειν ¹³ εἰς τὰς ναῦς. Ὅ γὰρ τῆς πόλεως ταύτης προεστὼς, ὡς ἤσθετο τὸ Βυζάντιον ἐκλιπεῖν ὑπὸ βασιλείᾳ, περιδεῆς γενόμενος, μὴ καὶ ἐς σφᾶς ἐρμύμενος ἐξανδραποδίσαιτο τὴν πόλιν, οἷα καὶ Βυζάντιον ἔδρασε, λαθῶν τὰς τῆς πόλεως κλείς, καὶ ἀφικόμενος ἐς βασιλέα, παραίδου τὴν πόλιν, ὡς αὐτῷ τε ἐπιτρέπουσι σφᾶς, ἀξιούντες; παύσασθαι τοῦ λοιποῦ αὐτῷ, ὃ τι ἂν καλοῦσι. Τότε μὲν οὖν τὸν Ζάγανον ἐπεμπε παραληφθῆμενόν τε τὴν πόλιν, καὶ μηδενὶ ἐπιτρέφοντα εἰσβαίνειν εἰς τὰς ναῦς. Οἱ μὲν ὧν Γαλατιανοὶ, ὡς εἶδον τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν πόλιν σφῶν ὠρμημένας, ἐνταῦθα δὴ ἅπαντες πισσοῦδι ὠρμηγντο ἐπὶ τὰς ναῦς. Οἱ δὲ Τούρκοι ἐπέχον αὐτούς, καὶ τινὰς αὐτῶν διεχρήσαντο δεδιττόμενοι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο Ζάγανος, εἰσιῶν εἰς τὴν πόλιν, καθίστα τε τὰ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀρχοντα ἐπίσητος τοῦ βασιλέως. Ὅσοτε μὲν ἡμέρᾳ δυεῖν πόλεων κύριος γενόμενος, τὴν μὲν ἡδραποδίσαιτο, τὴν δ' αὖ παραλαθῶν, τὰ κατὰ τὴν ἡπειρὸν τείχη καθαιρεῖν τοῖς ἰνοκοῦντας ¹⁴ προστάξεν. Ἐποίη δὲ τοῦτο, ὡς ἂν μὴ νεῶν ἀπὸ Ἰταλίας ἀφικνουμένων, ἀπόστασιν τε βουλευόιντο, καθηρημένων τῶν τειχῶν τῆς ἡπείρου, καὶ τῷ βασιλεὶ ἰσαυθίς ἦν ἐκτὴ πόλεμος, κατὰσχῆ εἰσιῶν εἰς τὴν πόλιν. Ἐλλήνων μὲν οὖν, ὅσοι μὴ ἀπόλωντο, τούτους ἀπαγαγόντας εἰς τὴν Γαλατίνην, τοῖς ἐπιφανεῖς μάλιστα αὐτῶν, καὶ ἄλλοι μὲν οὖτως ἠλευθεροῦντο. Νοταρᾶν δὲ τὸν βασιλέως, Ἐλλήνων πρῶτανιν, αὐτὸς τε ὁ βασιλεὺς ἐξωνησάμενος, καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας, καὶ χρηματίσας αὐτῷ ἅπαντα ¹⁵ ἠβούλητο συνίναει τῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ τῆς Ἰταλίας ὅσα ἦδει προσδύκιμα, εἶμα τε καὶ συνεγένετο χρόνον τινά. Καὶ Ἐλλήνων ὅσοι ἠλευθέρωντο, συνέλεγντο αὐθίς εἰς τὴν Βυζαντίου πόλιν, τοῖς τε προσήκοντας αὐτῶν ἠλευθεροῦντας καὶ ἐπιτηδεύουσ. καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον ὑπὸ βασιλείᾳ ἀπόλωντο. Ἐγένετο δὲ ὅδε. Ὡς ἀνηνέχθη ἐς βασιλέα παῖδα εἶναι τοῦ Νοταρᾶ νῆπιον δωδεκαετῆ, ἐπεμψε τῶν οἰνοχῶν αὐτοῦ ἕνα, αἰτούμενος τὸν παῖδα. Ὁ δὲ ὡς ἐπέθετο τὰ παρὰ τοῦ οἰνοχῶ, χαλεπῶς τε ἔφερε, καὶ ἐποιετο δεῖνόν, λέγων· Ὁ οἰνοχῶς, ταῦτα οὐκ ἀνάσχετά ἐστι, βασιλέα ἀφαιρεῖσθαι τοῖς παῖδας ἡμῶν, οὐδὲν ἔχων ὃ τι ἂν ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι ἐπιμέμψασθαι, ἐπεὶ τε συνέγνω ἡμῖν τὴν ἀμαρτίαν ἐξωνησάμενος. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτω ἡμᾶς ποιοίη, τί

Notulæ marginales,

¹² ἐπιπλέειν τὰς ν. ¹³ αὐτὸς. ¹⁴ ἐκλίπεσθαι. ¹⁵ ἠβούλητο. sic R.

οὐ καλέσει ἡμᾶς· αὐτοὺς κακίστην δόξαν ¹² παρα-
 δοῦναι· Ταῦτά τε εἶπε, καὶ οὐκ ἔφη ἐκὼν εἶναι
 ποτε τὸν παῖδα, ἀναίτιος ὢν, ἐκδώσειν. Ἐπιπλή-
 τουντι δὲ τῶν οἰνογράω καὶ παραινούντι, μήτε λέγειν,
 μήτε ποιεῖν οὕτω ἐς βασιλέα, ὡς αὐτίκα ἀπολούμε-
 νων, οὐκ ἴπαιθεν. Ἐπεὶ δὲ ὑποστρίψων ἀπήγγειλε
 τῷ βασιλεῖ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, αὐτίκα ἐκέλευ-
 σεν αὐτὸν τε ἅμα καὶ τοὺς παῖδας, καὶ ὅσοι αὐτῷ
 συμπαρήσαν ἀπαγαγόντας κατασφάζει. Οἱ μὲν οὖν,
 ὡς ἀφίκοντο ἐς αὐτὸν οἱ ἐπὶ τοῦτο ταχθέντες, εἶδετο
 αὐτῶν, τοὺς παῖδας ἑναντίον αὐτοῦ ἀνελεῖν τὰ
 πρώτα, μετὰ δὲ ταῦτα ἑαυτὸν καταχρησασθαι. Καὶ
 οἱ μὲν παῖδες αὐτοῦ καταδαισύνοντες τὸν θάνατον,
 εἶδοντο τοῦ πατρὸς, καὶ ὅσα ἐνὶ σφίσι χρήματα ἐν
 τῇ Ἰταλίᾳ, παραδόντας, περιποιήσαι ¹³ ὥστε μὴ
 ἀποθάνειν· ὃ δὲ οὐκ εἶα, ἀλλ' ἐκέλευε θυβρόντας
 ἵνα ἐπὶ τὸν θάνατον. Καὶ τοῦτους μὲν πρώτα ἀνεῖ-
 λον, μετὰ δὲ ἑαυτὸν παρείχετο ¹⁴ διαχρησασθαι.
 Ὡς δὲ τοῦτόν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνελεῖν ὁ βα-
 σιλεὺς, αὐτίκα ἐκέλευσε καὶ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἄλ-
 λους, ὅσοι παρῆσαν ἐν Βυζαντίῳ ἠλευθερωμένοι,
 ἀπαγαγόντας καὶ τοῦτους, ἀπέσφαξαν. Καὶ οὕτω
 μὲν οὗτοι ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀπόλωντο· βασιλεὺς δὲ ἐπὶ
 τοῦτον τὸν φόνον ἐλάσας, ἐνάγων τῶν Ἑλλήνων τῶν
 ἐπιδήμων ἑνὸς, οὗ τὴν θυγατέρα βασιλεὺς συγγενό-
 μενος, ἦρα τε ἐπιμαίνόμενος τῇ γυναικί, τοὺς τε
 πρῶτοντας ¹⁵ αὐτῇ ἐφιλοφρονεῖτο, ὑπὸ ἔρωτος ὡς
 μέλλουσα φερόμενος, καὶ τοῦτω φασὶ κειθόμενον, δια-
 χρησασθαι τοὺς Ἑλληνας. Περὶ μὲν τοὺς τοῦ Βυ-
 ζαντίου Ἑλληνας τοσαῦτα ἐγένετο. Δοκεῖ δὲ ἡ ξυμ-
 φορὰ αὐτῆ μεγίστη, τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην γενο-
 μένων ὑπερβαλεῖσθαι τῷ πάθει, καὶ τῇ τῶν Ἰλίου
 παραπλησίαν γεγενῆσθαι, δίκην γενέσθαι τοῦ Ἰλίου
 ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τοῖς Ἑλλησι· πασσοῦσι ἀπολου-
 μένοις· καὶ οὕτω τοὺς Ῥωμαίους οἰεσθαι ξυμβῆναι
 τὴν τίειν ἀφίχθαι τοῖς Ἑλλησι τῆς πάλαι ποτὲ γε-
 νομένης Ἰλίου ξυμφορᾶς.

perennitibus. Romani quidem constanter asseverant ultionem apprehendisse Græcos, propter ea

quæ barbaris fecerunt in Ilii destructione.

¹² Ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο. Χαλκίην δὲ ἐν-
 ταῦθα, τὴν Μπραϊμειο παῖδα, τὸν τοῦ οἴκου αὐτῷ
 ἡγεμόνα συλλαμβάνει, βουληθεὶς μὲν καὶ πρότερον
 ἀπολίσσαι αὐτὸν, καταστάντων δὲ οὐκ ἔτι αὐτῷ τῶν
 πραγμάτων βεβαίως, δεδοικώς, οὐκ ἐποίητο τὴν
 ἐκκλήψιν. Καὶ αὐτὸν μὲν ἐν πέδαις ἔχων, ἀπέπεμ-
 ψεν ἐπὶ ἀμάξης ἐπὶ Ἀδριανουπόλιν καθεῖρσαι. Καὶ
 οὐ πολλῷ ὕστερον τὴν τε οὐσίαν ἀφείλετο, χρυσὸν τε
 καὶ ἄργυρον, ὅσοι ἐνὶ αὐτῷ. Ἰσχυρότατα δὲ χρη-
 μάτων κτήσιν ποιησάμενος τοῦτον τὸν ἄνδρα, καὶ
 μέγα δάθειον, ἐν τῷ τῶν βασιλείων τῶνδε οἴκῳ συμ-
 πάντων γενομένων. Ταῦτα δὲ ἐγένετο ἐπικρατούντος
 τότε καὶ τὸ κράτος ἔχοντος παρὰ βασιλεῖ Ζαγάνου
 τοῦ κηδεσσοῦ βασιλέως, οὗ τὴν θυγατέρα ἐγγυημέ-
 νην Μιχοουμίτη τῷ Μιχαήλῳ παιδί, ὡς ὀφόμενος· εἶη

Notulæ marginales.

(45) Carambei.

¹² In uno, παραδόντας· ¹³ περιποιήσθαι τῶν, in al. περιποιήσαι σ. ¹⁴ In uno, διαχρησθαι. ¹⁵ In uno, εἶης. ¹⁶ In uno, ταῦτη μὲν οὖν. In al. ταῦτα μὲν οὖν.

velle eripere, cum nihil sit quod crimini det, cum
 semel errorem remisit. Sin autem id fixum ra-
 tumque sedet in animo regis, quare non imperat,
 ut nos turpissima morti liberos nostros tradamus?
 Hæc locutus, addidit, se nequaquam filium regi
 petenti daturum, cum nullam in ipsum commis-
 erit culpam. Pincernæ autem objurganti et monenti,
 ne talia et diceret, et faceret in regem, quasi illico
 periturus, non obtemperavit. Pincerna igitur re-
 versus ad regem, responsum quod ab Notara acce-
 perat, exprompsit. Rex iratus, præcepit ut Notaram
 cum liberis, quos secum haberet continuo abdu-
 cerent, et neci darent. Hos, quibus id negotii injun-
 ctum erat, cum advenissent, rogavit Notaras ut
 primo liberos in conspectu suo occiderent, et po-
 stremo in se hostili ferro ruerent. At filii timentes
 mortem, precibus fatigabant patrem, ut interfecto-
 ribus opes universas quas in Italia haberet, pernu-
 meraret, ne ipsi perimerentur. Verum pater libe-
 rorum preces aversatus, jussit ut forti animo ad
 imminentem mortem irent. Ili quidem primo inter-
 fecti sunt. Postea se necandum et ipse interfecto-
 ribus præbuit. His ita peractis, nec reliquis Græ-
 cis pepercit rex, verum omnes quotquot liberati
 aderant Byzantii, ad supplicium extremum rapi
 jussit. Ili quidem pecorum modo percussi, nulla
 eorum ratione habita, periere. Regem autem in
 Græcorum cædem concitavit advena quidam, cujus
 filiam ardentissimo amore proæquebatur rex; et
 congressus cum ea, amore amens, propinquis
 mulicris, quæcumque petissent, gratificatur. **216**
 Hujus itaque patri obtemperans rex, Græcos ma-
 ciari jussit. Apparet Byzantii exitium miserabile
 superasse omnia, quæ per universum orbem con-
 tigisse scimus excidia. Nec dissimile est Ilii
 excidio. Ultionem Ilii, diruti Byzantii calamita-
 tem quidam credunt, Græcis Barbarorum vi

Hæc quidem hactenus. Rex Chatilem Priami (45)
 filium comprehendi jubet, cum jam antea cum
 interficere animo destinasset. Verum cum res suæ
 necdum satis firmæ forent, metu inhibitus, eum
 non cepit. Cum eum comprehendisset, vincitum
 curru imposuit, et Adrianopolim venire jussit, ut
 ibi in vinculis asservaretur. Nec multo post bonis
 omnibus, auro et argento, quantum possidebat,
 cum exiit. Nam vir ille opibus cumulandis admo-
 dum inhiaverat, divitiisque omnes, quotquot in
 regia erant, longe antecedeat. Hæc contingere,
 cum plurimum polleret apud regem Zaganes re-
 gis affinis: cujus filiam desponsam Machumeti
 Michaelis filio, cum iret una cum rege visum,
 amore percussus, ut eam vidit, uxorem duxit. Al-

teram vero Mechemeti despondit Zaganus. Et quidem statim Chatitem necavit, ministrosque ejus captos Jugupem et Mechemetem spoliavit opibus; aureorum autem erant duodecim myriades. Ministri Chatitis, quorum complures erant, pullati obambulare volebant, ut lugerent enim, quasi vir bonus fuisset. Verum ubi rex id comperit, continuo per prætonem edici jubet: Si quis in crastinum diem atro amictu usus fuerit, is continuo in januas regis accedat. Cæterum nullus contra edictum regis pullatus apparuit. Rex jam antea iudicia haud obscura præbuerat, se virum istum otiosum esse loquebatur fama, quæ plerumque divinationo esse consuevit. Cum quondam vulpes ligata esset in januis, rex dixisse fertur: O misera, quare non opibus Chatitem nostrum præfectum corrupisti, ut effugeres, verum adeo miserabiliter hic agis? Fama nonnihil et Chatitem perterruit. Profectus est ergo peregre, ut Mechemetis sepulcrum viseret, sperans fore ut interim regis furor frangeretur. Rex autem astu virum circumvenit, haud cessans eum opibus colere. Quondam cum rex cerneret Chatitem fama vulgi perturbatum, pecuniam ei misit multam, dicens: Bono sis animo, nec facile audias illos qui nescio quæ horrenda tibi augurantur. Fac bono animo sis. Chatites in hunc modum deceptus, nuntium ad regem 215 misit, dicens: O rex, in te situm est ut doleamus, et gaudeamus. Si igitur dolere jubes, necessitas urget ut id faciamus: sin autem gaudium imperaveris, gaudio maxime indulgendum est, ac læto nos animo esse oportet. Verum Chatites, quemadmodum exposuimus, mortuus est.

Rex capto Byzantio, gloria insolescens et superbiens, ubique magna efflebat, et regnum suum usque promovebat, plurimis regionibus in dititionem acceptis. Miror autem si qui fuerint qui Sibyllinis oraculis fidem non habuerint, cum Byzantienæ regionis regnum catalogus ab Leone (ut aiunt) Sapiente rege conscriptus, in hunc regem, et in patriarcham Florentiæ Tyrhænorum mortuum, exeat. Nam nec Constantium regem, ut qui a Barbaris esset percussus, nec in regia defunctus, nec Gregorium in Italiam abeuntem, tabula illa accipiebat. Loca autem regum in ista tabula, qui suo tempore fuerunt, necnon patriarcharum, sive paucorum, sive complurium, qui ad urbem ejus patriarchatum pervenere, intercisa sunt usque ad istum regem, et ad istum patriarcham. Exstant et alia regis hujus opera memorabilia, ut qui physices et astronomiæ fuerit peritissimus, earumque potentias exacte tenuerit. Sunt autem duo aut tria, quorum ut recordemur, operæ pretium est. Verum in sequentibus memorabuntur. Cum Peloponnesiaci duces pararent fugere in Italiam,

A παρ' αὐτὸν ἅμα τῷ βασιλεὶ, καὶ ἱραθεὶς ὡς ἰδεόσατο τὴν γυναῖκα, ἤγάγετο μὲν αὐτὸς ταύτην, τὴν δὲ ἑτέραν ἐγγυήσατο αὐτῷ Μαχουμέτῃ ὁ Ζάγανος. Τὴν μὲν οὖν Καλλιῆν εὐθύς τότε κατεχρήσατο, καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ, Ἰαγούπην καὶ Μεχμέτην, καὶ συλλαλῶν, τὰ χρήματα ἀπέλειτο ὑπὲρ τῆς ἐβ' ^α μυριάδας χρυσοῦ. Ἐνταῦθα μὲν ὠρμηγνο τῶν θεραπόντων αὐτοῦ οἱ πλείστοι μαλιανοφορεῖν, καὶ τῶν ἐπιθεσίων, ἕτε ἀνδρὸς ἀρίστου γενομένου. Καὶ ὡς τοῦτο ἀνήχθη ἐς βασιλέα, κήρυγμα ἐποιεῖτο, ὅς ἂν ἐθεῖτα μέλιτινα φοροῖν ἐς τὴν ὑστεραίαν πορεῖναι ἐς τὰς βασιλέως θύρας. Καὶ οὐδεὶς ἐφάνη εὐτως ἔχων ἀνά τὴν πόλιν. Ἀναδήλου μὲν τῷ ἀνδρὶ τῆλε καὶ πρότερον βασιλεὺς, ὡς ἀχθοῖτο μὲν αὐτῷ ἐπεικῶς πᾶν δυσμενὲς περὶ αὐτὸν, ^β καὶ ἡ φήμη οὕτως εἶχε θειοτέρα οὖσα ὡς τὰ πολλὰ. Καὶ ποτε ἀνώπικος δεδεμένη; ἐν ταῖς βασιλέως θύραις, αὐτὸς βασιλεὺς ^γ ἤρето, Ὡ ταλαίπωρε, τί οὐ χρήμασι διεπράξω παρὰ Καλλιῆ τῷ ἡμετέρῳ πρυτάνει διαφυγεῖν, ἀλλ' οὕτω κακῶς πράττεις; ^δ Ἐδραζε μὲν τοι καὶ αὐτὸν Καλλιῆν ἡ φήμη, καὶ ὠρμηγνο ὡς εἰς τὸν Μεχμέτῳ τάφον, πορεῖαν ἐκδημον ποιησόμενος, ὥστε ἀναῖναι τοῦ θυμοῦ τὸν βασιλέα αὐτόν. Ἄλλ' ἐξηπάτει αὐτὸν χρήμασι θεραπόντων. Καὶ ποτε ὡς εἶδε τετραγαμῆνον τῇ φήμῃ, χρήματα ἐπιπέμψας, ἐκέλευε θῆρεῖν, καὶ μὴ πείθεσθαι τοῖς χαλεπῶν ὑποτιθεμένοις αὐτῷ, ἡδεσθαι τε ἐκέλευε. Καὶ οὕτω ἐξαπατώμενος, ἐπαμπε λέγων τῷ βασιλεὶ: Ὡ βασιλεῦ, καὶ ἀχθεσθῆναι ἡμᾶς, καὶ ἡδεσθαι ἐπὶ σοὶ ἴστιν. ^ε Ἦν οὖν κελύης ἀχθεσθαι ἡμᾶς, ἀνάγκη οὕτω ἔχειν ἡμᾶς: εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἡδεσθαι ἐπιτάττεις, καθήσμεθα πᾶν θαρροῦντες. Οὗτος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν.

Βασιλεὺς δὲ, εἰ εἶπετο μετὰ τὴν Βυζαντίου αἰρῶσιν τῇ ἀμφ' αὐτὸν δόξῃ, ἐπιπῶν ἀπανταχῇ, μέγα ἂν κατατρογάζετο, αὐτῷ χώραν κρονακτώμενος. Μετὰ δὲ τὴν Βυζαντίου αἰρῶσιν, σποδὸς μὲν ἐποιεῖτο τοῖς βασιλέω; Βυζαντίου ἀδελφοῖς. Θαυμάζω δὲ εἰ μὴ τοὺς χρησμούς τῆς Σιδύλλης οὐκ ᾔφροντο ^α ἀληθεῖς γαγονῆναι, ὅποτε τὴν ἐν Βυζαντίῳ χώραν τῶν βασιλέων γραφὴν, ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὡς φασί, βασιλέως, ἐς τοῦτον τὸν βασιλέα ἐταλεύετο ἡ γραφὴ, καὶ ἐς τὸν ἀρχιερέα τὸν ἐν Φλωρεντίῃ τῇ Τυρρηνῶν τελευτήσαντα. Τὸν γὰρ δὴ Κωνσταντῖνον βασιλέα, ἕτε ἀπολλόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ οὐ τελευτῶντα ἐν τῇ βασιλείᾳ, οὕτε τὸν Γρηγόριον ^β, ὃν ἐπὶ Ἰταλίας οἰχόμενον, ἐχώρει ὁ πῖναξ ἐκείνος. Χῶροι δὲ ἐνατέμνητο ἐν τῷ β:θλίῳ τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων ἐς τὴν τελευτὴν τοῦδε τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐ, εἰτε πλείωνων, εἰτε θη καὶ ἐλαττόνων, ὅσοι ἐχώρησαν ἐπὶ τὴν ἀρχιερωσύνην τῆς πόλεως. Λέγεται μὲν καὶ πολλὰ τοῦ βασιλέως τοῦδε ἔργα θαύματος ἔξεια, ἕτε δὲ ἀστέρων καὶ ψυχῶν ἐπαίρου γενομένου, καὶ ὠμοληκῆτος τῇ ἐκείνων δυνάμει: δύο δὲ καὶ τρία, ὧν

Notulæ marginales.

^α In uno, δέκα. ^β γανέντα, in al. γενομένη. ^γ ἔφη ταύτη, ὦ. ^δ ἔδραζε. Sic etiam in uno, ut in ora. ^ε εἰσὶναι τινες ἄλ. ^ζ In ora, ἑ. τὸν Ἰωσήφον.

δξιον ἐπιμνησθῆναι. Μίσειμι δὲ, ἐφ' οὗ ἦτα λέξων ἰφειξῆς λόγου· ὡς οἱ ἀπὸ Πελοποννήσου ἡγεμόνες ὠρηθητο μὲν φεύγειν ἐπὶ Ἰταλίαν, καὶ Ἑλλήνων ἔσοι ἐνέφικον τὴν νῆσον οἱ ἐπιφανέστεροι· ὡς δὲ σφίσι σπονδὰς ὁ βασιλεὺς ἐποίησατο, οὐκ ἔτι διενοούοντο ἀπίσιναι, ἀλλ' ἐρμίνοντες, περιέπεσον ξυμπορᾶ οὐ σμικρᾶ τι, οὐδὲ ἐπιτυχούτῃ. Ὡς γὰρ ἐύρωον αὐτοὺς οἱ Ἀλβανοὶ παρασκευαζομένους ἀπαρτύνειν, οὐκ ἔτι ἤθελον πείθεσθαι, ἀλλὰ συνίσταντο μὲν πρὸς ἀλλήλους, καὶ συνώκουντο²², ὡς ἐπιθησόμενοι τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐκραττον δὲ ταύτην, ἐνάγοντος Πέτρου τοῦ Χωλ.ῦ, ἀνδρὸς τὸν τρόπον οὐκ ἀγαθοῦ, δεξιῶ δὲ ἀλλως, καὶ καθηγουμένου τοῖς Ἀλβανοῖς τὴν ἐσθήτην ταύτης τῆς ἀποστάσεως. Ἐνῆγε δὲ ἰπικίμνος, ὥστε ἀφίστασθαι ἀπὸ Ἑλλήνων, καὶ σφίσι ἡγεμόνα ἐλέσθαι, ὃν ἂν αὐτοὶ ἔλυνται. Καὶ ὠρηθητο μὲν ὡς ξυμβῆσθαι τοῖς ἡγεμόσι, μετὰ δὲ διεκολλούθησαν, καὶ ἐπεκαλοῦντο μὲν καὶ Ἑλλήνων ἔλιναν ἐς τὴν ἐσθήτην ταύτην, ἐπιστάτην ἀξιούντες γενέσθαι· τελευταῖον δὲ ἐστήσαντο Ἐμμανουὴλον τῶν Καντακουζηνείων γένους ἡγεμόνα τε σφίσι, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἦγον καὶ ἔφερον· καὶ ὑποζύγια μὲν καὶ ζῶα ὅσα εἶχον οἱ Ἕλληνας, ἐληρίζοντο στρατευόμενοι. Εἶτα τὸ γένος τοῦτο νομάδες ἀπαντες, καὶ οὐδαμῇ σφίσι χρόνιον τὴν διατριβὴν ποιούμενοι. Ταύτην δὲ ὀρμώμενοι, τῶν πόλεων τε ἐστίας ὑπηγάγοντο, καὶ ἐπελαύνοντες, τὰς μὲν ἐπολιόρχουν, τὰς δὲ καὶ ἐδῆεν. Καὶ τοὺς τε Ἕλληνας ἐν ἀνδραπέδων λόγῳ ποιοῦμενοι, ἔκρυσσον ἐς τὰς θύρας τοῦ βασιλείως, ἐπιτραπήναι σφίσι τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐπηγγέλλοντο καὶ στρατὸν καὶ πόλεις αὐτοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ φόρον ἐπέτεινον πολλὸν ἀπάγειν τῷ βασιλεῖ. Καὶ ξυμβάλλοντο δὲ αὐτοῖς καὶ Κεντηρίων Ζαχαρίας, ὁ τῆς γυναικὸς ἀδελφὸς τοῦ βασιλείως ἀδελφοῦ, καὶ Λουκάνης. Οὗς καθείρξας εἰς πόλιν καλουμένην Χλουματίνην²³ ἐν τῇ ἀκροπόλει, εἰς φυλακὴν ἵκισίτο, καὶ ἐν πίδασι συνετήρει. Τὸν γὰρ τῆς πόλεως ἀρχόντα πείσαντες συναριστάναί τε σφίσι, καὶ ἀγαγίσθαι τοῦ Κεντηρίωνος θυγατέρα, ἀπίστη τε, καὶ τοὺς τε ἀνδρας ἠλευθέρου, καὶ ἐπολιόρχουν τοῖς Ἕλλησι. Καὶ ἠδύετο μὲν τοῖς Ἀλβανοῖς τὰ πράγματα, καὶ ἐς μέγα ἐχώρει. Τὸν μὲν οὖν Κεντηρίωνα θωμᾶς ὁ βασιλεὺς ἀδελφός, ὧδε αἰτιασάμενος, συνέλαβεν, ὅτε Ἀμουράτης ὁ Μεχμέτω τὸν Ἰσθμὸν καθελών, ἤλαυνεν ἐντὸς Πελοποννήσου εὐθὺς Ἀγαίας. Ὄρηθητο δὲ αὐτός τε ἄρα καὶ Μπύχαλης ὁ Λιοντάρης²⁴ ἀρχὸν ἀφίστασθαι. Καὶ ὁ μὲν Μπύχαλης ἀπίστη τε ἐκ τοῦ φανεροῦ, καὶ ἐπολέμαί, καὶ συμβαλὼν στρατηγῷ Ραούλ τοῦ ἡγεμόνος, ἔβλετο, καὶ ἐξεκόπη τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἡγεμόνος. Τοῦτου μὲν οὕτω αἰτιασάμενος, ἀπελαύνοντα²⁵ Ἀμουράτην, Λουκαίνην²⁶ δὲ καὶ νεωτερίζοντά τε περὶ τὰ αὐτοῦ²⁷ πράγματα, καὶ ξυνοστάμενον τοῖς τῶν Ἑλλήνων κατωτορεῖν βουλομένους, συνέλαβέ τε καὶ

A adhibitis et Græcorum clarissimis, rex Mechmetes cum iis fœdera sanxit. Quo facto, ceptam fugam omiseret. Manentes itaque, in grandem provolviti sunt calamitatem. Nam Albani cum cernerent eos paratos ad fugam, naves abs terra moliri et solve-re, dicto amplius audientes esse recusabant, et inter sese conspirant, quasi Peloponnesum suæ ditionis facturi. Ejus consilii auctor et instigator erat Petrus Claudus, vir improbus, et parum dextris moribus præditus. Is non intermittebat ad defectionem impellere Albanos. Instabat usque, ut a Græcis desciscerent, sibi que quem elegissent, principem crearent. Primo quidem Albani rem audiebant, quasi qui vellent suis principibus obtemperare : postea vero animos mutarunt, cum etiam alii quidam Græci ad eandem rem capessendam Albanos incitarent, ducemque creari vellent. Tandem Emmanuelem natum ex genere Cantacuzenorum, ducem constituunt, resque Græcorum agunt feruntque : et bellum occipientes, jumenta pecoraque quæ Græci habebant, diripere haud abstiterunt. Albani autem omnes pastores sunt, et nullibi certis sedibus morantur. Hinc itaque profecti, **216** urbium domos occupabant ; et accurrentes, quasdam obsidebant, quasdam expugnantes diripiebant. Cum Græcos mancipiorum loco ducerent, et planissime contemnerent, scripserunt ad januas regis, promittentes urbes et exercitus Peloponnesiacos in regia potestate fore, si ipsis Peloponnesum tradidisset. Pollicebantur se quotannis tributum magnum regi pensuros. Albanos adiutabant Centerion Zacharias, frater mulieris ejus quam duxerat regis frater, et Lucanes. Hos adductos in urbem Chlumetiam, in carcerem, qui in arce erat, vincetos conjecit. Albani civitatis præfectum promissis accedentes, persuaserunt ut in ipsorum partes abiret, et deficeret, Centerionisque filiam duceret, virosque captos vinculis eximeret ; et propalam bellum cum Græcis gerebant. Centerionem quidem regis frater Thomas ideo in vincula duci jusserat, quod cum Amurates Mechmetis Isthmum destrueret, ipse recta ex Peloponneso in Achaiam se recepisset. Ad defectionem inclinabat ipse, necnon Bochales Leontares princeps. Et quidem Bochales aperte defecit, et propalam bellum gerebat ; et conserens manus cum Raule principis duce, captus est ; captoque oculi eruti sunt. Hos quidem in hunc modum accusans, in carcerem conjecit ; Centerionem videlicet, quod deseruisset Peloponnesum, Amurate Isthmum diruente, Lucanem autem, quod res novas moliretur, et conspirationem faceret cum his Græcis qui Peloponnesi statum, novarum rerum cupidī, conturbarent. Concitaverat vir isto

Notiæ marginales.

²² συνώκουντο. Π. ut in c. ²³ In uno Χλουμουτίνη. ²⁴ In ora, Λιοντάρη ἢ ποτὲ Μεγαλόπολις. ²⁵ Λουκαίνην : hæc, vel similia verba desiderantur : Κεντηρίωνα μὲν καταλείποντα τὴν Πελοπόννησον ἐπιλαύνοντος. Locis etiam nullis in Regio C. ²⁶ Λουκάνην. ²⁷ In uno, ἐκτου. ΑΙ. ut c.

jam antea ad conjurationem faciendam Græcos A
 insigniores, necnon Albanos potentissimos, adeo
 ut jam vires conjurationis essent haud pœnitendæ.
 Hunc cum esset ortus genere non malo, sed maxi-
 me obscuro, cum videretur optima esse indole præ-
 ditus, et cetera non imprudens, Theolorus junior
 Sparta princeps in eorum alium retulit, qui pri-
 mi apud ipsum habebantur; opibusque eum co-
 lere haud cessavit. Ab hac igitur principis muni-
 scentia progressus, Græcos illustres in seditionem
 præcipitavit, et Peloponnesi res in ipsum, captan-
 do auram popularem, convertit. Simulabat autem
 se dissidere a sententia Græcorum Byzantium, et
 timere plurimum ipsis regionique. Dicebat se
 et Turcos timere. Nam si obtinuissent Peloponnesi
 res, fore ut deicerentur ex præsentis rerum felici-
 tate, et plurimum momenti in eo situm putabat,
 ut cum aliquo, quocunque tandem, conspirasset
 principe. Res autem Peloponnesiacæ nihil sani
 præ se ferebant. Exercitum itaque ducentes con-
 tra 217 Clinam, recedebant victi admodum tur-
 piter. Deinde expeditionem sumebant adversus
 Patras Achaicæ, et ducem juniorem. Necnon in hac
 expeditione adversis fortunæ procellis jaectati sunt,
 plurimis de suis amissis. Et profecto parum abfuc-
 rat, quin res Peloponnesi translatæ essent ad Al-
 banos, ni Asanes profectus in januas regis ab eo
 exercitum impetrasset. Advenit autem regis exer-
 citus, cui præerat Turchanes. Hic ut venit cum
 exercitu in Peloponnesum, collocatus est cum prin-
 cipibus, ut consultarent, quomodo bellum admin-
 istrandum esset, et hujuscemodi orationem exor-
 sus est: O Græcorum regis filii, oportet quidem
 vestrum quosdam hic adesse in bello. Nam ubi vos
 viderint hostes, citius ad vos pergant, scientes se
 nihil mali a vobis passuros. Nos enim, qui hostes
 eorum sumus, ubi conspicati fuerint, accedere ad
 nos recusabunt formidine occupati. Huic meo con-
 silio si parueritis, rebus in præsentia ex animi
 sententia utemini. Hoc autem diligenter moneo, et
 hortor etiam, ne deinceps vestros subditos, quem-
 admodum hactenus tractare velitis. Verum bonis
 benefacere ne cessaveritis, malos vero pœnis sub-
 dere ne omiseritis, et utrinque maxima cura et in-
 defesso studio hoc agite. Nam si boni vos adjuve-
 rint (juvabunt autem, si beneficia vestra senserint)
 haud difficile erit punire malos. Si igitur malis
 inopinati vobis poterit contingere? Manifestum
 enim est, si improbi in bonorum ordinem redacti
 fuerint, facile omnes eo convertentur qui improbi
 in vos fuerint. Et in hunc modum oppressi et im-
 minuti pessime peribitis. Oportet autem a præse-
 ritis conjecturam facere, ut id quod in præsentia
 utile sit, statuatur. Verum vestri erga vos sic sunt

καθέρχας εἶχεν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ἐνῆγε μὲν οὗτος
 καὶ πρότερον ἐπὶ ξυνομοσίῃ, δύναμιν ἐξέχρησε
 περιποιούμενος, τοὺς τε Ἑλλήνων περιφανεῖς, καὶ
 μετὰ ταῦτα Ἀλβανῶν τοὺς δυνατωτάτους. Τοῦτον δὲ
 γένους ὄντα οὐ φλαύρου, πρὸς δὲ μάλιστα ἀφανοῦς²²,
 Θεόδωρος ἑ νεώτερος τῆς Σπάρτης ἡγεμῶν, φύσεως
 εὐ ἔχειν δοκούντα, καὶ ἐς τὰ ἄλλα οὐκ ἀξύνετον, ἐς
 τοὺς παρ' αὐτῷ πρωτεύοντας ταξάμενος, χρήμασι
 τε ἰθεράπευσεν. Ὀρμώμενος δὲ ἀπὸ ταύτης τῆς τοῦ
 ἡγεμόνος εὐεργεσίας ἐρίζων πρὸς τοὺς τῶν Ἑλλήνων
 ἐπιφανεῖς, ἐπρασε τὰ Πελοποννησίων πρὸς τὴν
 ἡγεμόνα δημαγωγῶν. Ἐτάρατο δὲ ἐπὶ τούτους, ὡς
 διενεχθέντα μὲν τῆ γνῶμη πρὸς τοὺς Βυζαντίου
 Ἑλληνας, καὶ δεδιῶτα περὶ σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τῇ
 χώρῃ, καὶ νόμοις²³, ὡς ἦν ἐπικρατήσωσι τῶν ἐν
 Πελοποννήσῳ πραγμάτων, οὐκ ἐπιτρέψουσι σφίσι τῇ
 παρουσίᾳ ἐμμένειν εὐδαιμονίᾳ. Καὶ ἰδῶσαι μὲν τὸ
 μέγα δύνασθαι αὐτίκα παρ' ὅτῳ συσταθείη τῶν ἡγε-
 μόνων ὕγις ἐξ αὐτοῦ οὐδὲν εἶη ἦν ἐν τοῖς πράγ-
 μασι. Τοῦτων μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν αὐτῆ ἡ ἀπαλλαγὴ
 ἐγένετο ἀπὸ τῆς εἰρηκτῆς. Στρατὸν δὲ ἐπάγοντες, τῇ
 τε Κλίῃ, ἀλγίστα ἀπηλλάττοντο ἡτηθόντες, καὶ
 ἐς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας στρατευσάμενοι, καὶ ἐς τὴν
 ἡγεμόνα τὸν νεώτερον, κακῶς ἐπραξαν, πολλοὺς
 ἀποβαλόντες τῶν σφετέρων ἐνταῦθα. Καὶ ἰδῶσαι μὲν
 οὖν ὡς τὰ Πελοποννήσου πράγματα χωρησαί ἐπὶ
 τοὺς Ἀλβανούς, εἰ μὴ διακραξαμένου τοῦ Ἀσάνου
 ἐν ταῖς βασιλέως θύραις, ὥστε στρατὸν σφίσι ἐπι-
 δοθῆναι, στρατὸν τε ἀπηγάγοντο²⁴ τοῦ βασιλέως,
 ἡγουμένου τοῦ Τουραχάνου. Ὅς ἀπικόμενος²⁵ ἐπὶ τῷ
 στρατῷ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, καὶ συγγενόμενος
 τοῖς ἡγεμῶσι, ἐφ' ᾧ βουλεύσασθαι ὅπως ποιήσονται
 τὸν πόλεμον, πρὸς αὐτοὺς ἐλέγετο²⁶ τάδε· Ὁ
 βασιλέως Ἑλλήνων παῖδες, ἀνάγκη μὲν τοι καὶ
 ὑμῶν τίνα αὐτοῦ παρεῖναι ἐς τὸν πόλεμον. Καὶ γὰρ
 ἂν ὄρωντες ἡμεῖς οἱ πολέμιοι θάπτον ἂν προσχωρεῖν
 ἰδόντες οὐδὲν τοι σφίσι ἀνήκεστον ἐσόμενον ὑφ'
 ὑμῶν. Ἡμῶν δὲ διαφόρων τε ὄντων, καὶ διεσπασ-
 τῶν ἂν πάνυ τοι βλάβος ἐθέλοιεν [πάνυ τοι]²⁷ προσ-
 χωρεῖν, οἷα δειμαίνοντες. Καὶ οὕτω βλάβος ἂν
 κωτορδοίτο ὑμῖν τὰ πράγματα ἐς τὴν παρῶν. Τόδε
 μέντοι παραίνῳ ὑμῖν, ὡς μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαίτης
 διαγρῆσθαι τῇ αὐτῇ ἐς τοὺς ὑπερήκους ὑμῶν ἀλλὰ
 τοὺς ἀγαθοὺς μὲν τοι ἀμειβεσθαι κατὰ τὸ δυνατόν,
 τοὺς δὲ κακοὺς τιμωρεῖσθαι κατὰ δύναμιν. Ὡς σὺν
 τοῖς ἀγαθοῖς, εὐ ἴστε, εὐπετώς θυήσεσθε κολάζειν
 τοὺς φαύλους. Καὶ μηδὲ ἀνὰ ἐπιτρέποντας²⁸ τὸ πᾶν
 ἐθέλητε συγχωρεῖν, τί ἂν αὐτόματον ἀποδείη²⁹ δεῖλα
 γὰρ ὡς τοῦ κακοῦ ἐς τὴν βελτίονα³⁰ μόλιαν ἰδρυ-
 μένου, καὶ ταύτῃ βλάβος ἂν τρέποιντο ἅπαντες,
 κακοὶ περὶ ὑμᾶς γενόμενοι, καὶ οὕτω ἐπιτριβόμενοι
 κάκιστα ἂν ἀπόλοισθε. Χρῆ δὲ καὶ ἐκ τῶν παρῶν
 χημῶν τεκμαίρεσθαι τὸ μέλλον ἕσασθαι ὑμῖν ἐπι-
 τίθειον. Ὑμῖν γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ θεραπεύουσι
 τοὺς μὴ ὑγιῶς ὑμῖν διακαίμενους, εἰς τὸναντίον

Notulæ marginales.

²² sic in u. in al. ἐπιγ. ²³ Τούρκους. R. ut in c. ²⁴ In uno, ὑπ. ²⁵ σὺν τῷ. al. ut c. ²⁶ ἔλεγε τοιῶδε. sic etiam R. ²⁷ Inclusa desunt in uno. ²⁸ Lacuna in R. C. ²⁹ In uno, βελτίω.

ἕκαστα περίεστη. Καὶ εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς νῦν εὐποῦν⁴¹ ἡμᾶς τὴν χώραν αὐθις ἀποδώσει γὰρ, εὖ οἶδ' ὅτι οὐχέτι ἂν ὄμνεν τὰ πράγματα διαφθειρόμενα. Ὡς οὖν ταύτῃ εὐχῇ ἐπιτηδείως πολιτευομένων, δίοι ἂν ὄμνεν ἐπὶ τὴν ἐναντίαν τραπέζην⁴². Κάκεινο δὲ αὐτῶν ὄμνεν, μὴ οἴκοι διατρέδοντας εἶν ἡμῖν φέρεσθαι τὰ πράγματα, ὅποι χωροῖν ἡμῖν, ἀλλ' ἐπιόντας αὐτοῦς, ἦν τινα αἰσθάνοιτο, τιμωρεῖσθαι αὐτίκα, μηδὲν μαλακὸν ἐνδοξόντας. Δύο γὰρ ταῦτα καὶ Τούρκου ἐποίησε μεγάλα⁴³ δύνασθαι, σπουδῆ τε ἅμα τὸ παρῆναι ἀπανταχῇ καταλαμβάνοντας ὅπου ἂν εἴδοντο, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀμείβεσθαι ἐς τὰ μάλιστα. Καὶ ἦν τι ἐς τὸ παρὲν μὴ ἐπιτρέπη, τιμωρεῖσθαι τοὺς φύλους, εἶκαι μὲν συγχωροῦντας ὅπου ἂν δίοι· αὐτίκα δὲ ἐπειδὴν κατασταίῃ τὰ πράγματα, μηκέτι ἐπιτρέπαι αὐτῶ κακῶ ὄντι ἐξυβρίζειν, ἀλλ' εὐθὺ ἐπιόντα ἀμύνεσθαι. Ταῦτά τε ἔλεγε, καὶ ἐπὶ τοὺς Ἄλβανούς· παρεκάλει τὸν ὕστερον αὐτῶ ἔκπεσθαι. Καὶ πρῶτα μὲν Δημήτριος ἑλαύνων ἅμα τοῖς Τούρκοις ἐπὶ Βορβοτιάνην⁴⁴ χώραν ἑρμυῖν, ἐς ἣν καταθέμενοι παῖδάς τε καὶ γυναῖκας οἱ Ἄλβανοί, ἐπὶ τῷ στόματι τειχίς τε ἐπικκοδόμησαν καὶ πυργίον. Ἐνταῦθα ἀφικόμενοι, ἐπολιόρκουν ἅμα ἅμα τῶ ἡγεμόνι, καὶ Ἑλληνας τε ἅμα καὶ Τούρκους προτέβαλλον ὑπορούσσοντας, καὶ ἐπειρῶντο εἰλεῖν. Ἦ μέντοι νῦν ἐπιγενομένη, διεκώλυσεν αὐτοὺς οὕτω εἰλεῖν. Ὑπὸ δὲ τὴν νύκτα διὰ φάρος ἐς ἣν καθίκοι τὸ ἕρος ὤρμηγτο ἐς φυγὴν, οἱ μὲν οὖν Τούρκοι αἰσθόμενοι ὤρμηγμένους ἐς φυγὴν, αὐτίκα ἐπεισεπέσόντες, ἦν δραπέδισατο ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ἅμφι τοὺς μυρίους γινομένους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελαύνοντες, ἀφίκοντο ἐς τὴν Ἰθώμην, ἐναλλὰξ ἐπομένου τοῦ Θωμᾶ νεώτερου ἀδελφοῦ τῶ στρατῶ, καὶ ἐπὶ πολίχνην Ἀετὸν καλούμενην προσχωρήσασαν Κεντηρίων ὀλίγω πρόσθεν καὶ παρεστήσαντο μέντοι τὴν πόλιν, ἐφ' ᾧ χίλια ἀνδράποδα τῶ στρατεύματι, καὶ τὰ ὄπλα καὶ ὕποζύγια παραδίδονται. Προσεχώρησαν μὲν οὖν αὐτίκα καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἄλβανῶν τοῖς ἡγεμόσι, διαπρεσευόμενοι ἐφ' ᾧ ἔχειν αὐτοῦς, ἅπαντα δὲ ὑπηγάγοντο, καὶ ἵππους καὶ ὕποζύγια ὅσα ἔλησαντο, μὴ ἀπιδιδόναι. Συνέδησαν μὲν ἐπὶ τούτοις τῶ ἡγεμόνι αὐτοῦ ἕκαστος.

Actum sive Aquilam dictam, quæ non multo ante Centerionis partes secutus fuerat; quam in fidem hac conditione receperunt, scilicet ut exercitui mille mancipia, arma et iumenta traderent. Postea et cæteri Albani in ditionem venire haud abueebant, cum mitterent legatos ad duces, qui dicerent, Albanos paratos esse imperata facere, si paterentur ipsos habere loca quæ subegissent; nec cogereentur equos et iumenta, quæ prædando acquisivissent, restituere. Conditiones hæc, quemadmodum duces singuli id significarunt, sunt acceptæ, et ex eo singuli suis ducibus reconciliati sunt.

Τουραχάνης μὲν ἐβούλετο ἀσθενῆ ποιεῖν τὰ τῶν Ἄλβανῶν πράγματα, ὥστε τοῦ λοιποῦ χρῆσθαι αὐτοῖς ἐπιτηδείως σφίσι ἐπὶ τὸ ξυνοίσειν αὐτοῖς ὁμοῦν. Ἐπεὶ τε δὴ ἐμίλειν ἀπελαύνειν ἀφικόμενος αὐθις ἐς λόγους ἀμφοτέροις τοῖς ἡγεμόσιν, ἔλεγε περὶ τῶ βασιλεῖς Ἑλλήνων, ἔμοι μὲν καὶ πρότερον τῆς συγγενομένης εἰρηγᾶ: ἰκανῶς ἐς ἡμᾶ ἔφρο-

A affecti, ut amore complectantur eos qui vos oderunt et contrarium semper sequantur. Et si rex vestram vicem dolens, vobis subsidio veniret, et regionem propemodum amissam redderet, bene scio, de vobis rebusque vestris actum esset. Cum igitur rerum experientia doceat, vos haud recte hæcenus reipublicam et principatum administrasse, videtur necessitas monere, imo postulare, ut porro aliter subditos imperio temperare in animarum iuducatis. Et illud iterum sedulus moneo, ne sinere velitis, dum domi agitis, res vestras seditione dissipari; sed infestis animis ite contra eos qui seditiones excitare nituntur, neque quidquam his ita delinquentibus mollius remiseritis. Duo enim illa Turcos ad maximam evaxere potentiam, videlicet diligenter malos conquirere ubicunque necessitas exegisset, et meritis subdere pœnis, deinde in bonos non cessare conferre beneficia. Et si quando instantia prohibuissent sotes pœnis ferire, dare veniam peccantibus haud cunctabantur. Verum ubi jam omnia essent in tuto, nec quidquam periculi immineret, pœnas iis qui sic commuerant, indigebant, nec eos injuriis certare sinebant, verum injuriarum ultionem constanter expebant. His dictis, postremo eos hortabatur, ut se sequerentur in Albanos. Et primo quidem Demetrius adjunctis Turcis proficiscebatur contra Borbotanem regionem munitam, in quam Albani custodiæ causa liberos et uxores deposuerant, in aditu murum et turrim exædificantes. Eo cum venissent amido duces, locum obsidione premere occipiant. Græci Turcique pariter murum subruentes, vi in eam regionem irruebant, si quo modo eam occupare possent. At nox superveniens impedimento fuit, quominus is locus in ditionem hostium veniret. Instante autem nocte, per vallem, in quam mons desinit, fuga dilabuntur Albani. Verum Turci ubi allatum est, hostes fugam capessere, continuo signa inferentes, cepere virus et mulieres circiter decem mille. His ita gestis, exercitum moverunt Ithomam, Thoma fratre juniore exercitum usque mutatis vicibus subsequente. Hinc exercitus duci-

Notulæ marginales.

⁴¹ In uno, εὖ π. ⁴² In uno, τρίπ. ⁴³ μέγ. ⁴⁴ Βορβοτιαν γ. In al. ut c.

ad res vestras, fieri velim; hoc autem nunc adji-
 cero placuit: si concordis fueritis, res vestrae in
 tranquillo et felice requiescent statu: at si discordes
 fueritis, et dissensiones moveritis, contrarium eni-
 rum quae in modium 218 adluti, eveniet. In primis
 operam date, ne subditi vestro imperio convulsis vos
 proscindant, dum alia fruiimini pace: verum impen-
 sias contumellarum et injuriarum auctores punire ne-
 cessaveritis. Mali enim principium, quamvis pes-
 simum sit, autamen continuo ad magnas procedit
 contumelias: quae ubi auctae fuerint, seipsas non
 amplius sustinere possunt. Itaque ne quis id bo-
 num censuerit. Solet enim id cuius quis amore
 rapitur, usque crescere, et incrementa sumere,
 quidquid tamen ingruat. Haec locutus, Peloponnesi
 duclibus dexteram porrigit; quo facto, abiit. Cae-
 terum longo alia quam hic praecoperat, secuti sunt
 studia. Nam dum uterque ad suos colendos et be-
 neficiis devinciendos esset pronior, usque discordias
 inter sese soverunt, dum uterque suos majores
 indulgentia habere niteretur, quo ens sibi magis
 fidos pararet. Itaque toti ad gratificandam propen-
 debant duces. Quidam apud hos viri primarii
 reliquos ad seditionem et conjurationem instiga-
 bant; quod quidem ideo fiebat, ut discordia exor-
 iri-etur, et illorum concordiam inhiberent. Interim
 duces his, quasi malo daemone incitati, res suas
 miseri corruptendas commiserunt. Lucanes Pelopon-
 nesiacus adducens quosdam Byzantios, Albanos
 et Peloponnesios ad conspirationem impellit, ut
 pro suo arbitrio, non ducum, respublicas suas
 administrarent. Haec conjuratione fretil, pergebant
 ad Asanem, cujus auctoritas in Peloponneso erat
 maxima, ut qui Corinthum, necnon modicam Pe-
 loponnesi partem regebat. Illic eos nequaquam ad-
 mittebat, neque quidquam iis concedebat. Exinde
 cum Albani et Peloponnesiaci tributum, quod im-
 peratuserat, pernumerare abnuerent, nec Asanes
 id ad regem perferre potuit. Tributum autem an-
 nuum pendebant duodecim millia aureorum state-
 rum. Quapropter in hunc modum mutuis discor-
 diis attritid Graeci, paulatim peribant. Nam propalam
 jactabant Albani et Peloponnesii se tributum non
 exoluturos, nisi inter ipsos regio universa aequaliter
 divisa fuisset. Oportebat sane haec, cum parum
 propitia fieret fortuna, ipsis exitium afferre, et

Rex quidem Mechemetes secundam capto Byzantio
 expeditionem contra Triballos et Novopyrgum
 urbem sumpsit. Haec intra regis regionem sita est
 prope flumen Morabam (46), qui fluens a Pristino
 regis regione, et huc veniens in Istrum exhauritur.
 Exercitus regius universus grassabatur per Tri-
 ballorum regionem universam: equitatus quoque
 in hanc emissus, praedas rerum 220 omnium
 confertim agebat. Ipse autem circumsederat parte

ων τυγχάνω περι τὰ ὑμέτερα πράγματα· καὶ νῦν
 δὲ τοσόνδε ἂν λέγοιτο, ὡς ὁμονοῦσι μὲν πρῶτα
 ὑμῖν ἔσται ἀφθονα τὰγαθὰ· διενεχθεῖσι δὲ καὶ ἄλλα
 γενομένοις τάναντία τούτων· ἔπειτα δὲ καὶ μὴ ἐπι-
 τρέπουσι καθ' ἡσυχίαν ἐξυβρίζειν τοὺς ὑπάρχοντες ἐς
 ὑμᾶς, ἀλλὰ ἀφειδέτερον κολάζειν μηδέποτε ἡσυ-
 χίαν ἀγεῖν. Ὡς κακοῦ μὲν ἡ ἀρχή, καὶ ἦν φαυλο-
 τάτη οὕσα τυγχάνη προσοῦσα, ἐπὶ μέγα χωρεῖ
 αὐτίκα ὕβρεως, καὶ πολλαπλασίων γιγνομένη, αὐτὴ
 ταυτῆς οὐκ ἔτι κατασχετὴ γίγνεται. Ὡς δὲ μὴ
 ἀγαθὰ φῶλα γάρ, ἐφ' ὅτι ἂν τρέποιστο τις κινούμε-
 νος, τοῦτο ὡς τὰ πολλὰ ἀδξιν καὶ μέγα ἀποδείκνυ-
 σθαι, -τὶ ἂν ἐπιτηθεῖον τυγχάνη. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ
 δεξιωσάμενος τοὺς ἡγεμόνας ἀπῆλθε. Καὶ τούτοις
 μὲν ὡς τὸνναντίον κατίσθη ἅπαντα· εἰς γὰρ τὸ θερα-
 πεύειν τετραρμῆνοι ἐκότεροι, πρῶς ἀλλήλους τε
 γνώμη τὰ σφέτερα αὐτῶν διενεχθέντες, ἐρίζοντες
 ἀλλήλοις ἐτύχχανον, ὁπότερος ἂν μάλιστα εὖ ποιῶν
 φαίνοιτο, ὡς τε δοκεῖν αὐτοὺς χαρίζεσθαι. Καὶ τινες
 τῶν παρ' αὐτοῖς τὰ πρῶτα φερομένων, ἐναγόντων
 τε καὶ ἐπὶ ξυνομοσίαν προκαλουμένων τοὺς ἄλλους,
 ὥστε ἄμοφρονεῖν οὕτω κωλύειν διεννοοῦντο. Αὐτοὶ τε
 σφίσι κακοδαίμονες οὖντες, ἐκτέρηρον τὰ πράγματα
 σφίσι αὐτοῖς φθείρεσθαι. Αουκάνης τε ὁ Πελοπον-
 νήσιος, καὶ τινες τῶν Βυζαντίου ἐπαγόμενος, συνί-
 στα τε τοὺς Πελοποννησίους τε ἅμα καὶ Ἀλβανούς·
 ἐφ' ᾧ σφίσι τε αὐτοῖς ἂν ἔχειν ἐπιτηδεῖου;, καλῶς
 πολιτεύεσθαι, καὶ ὠρμηγτο μὲν ἐπὶ Ἀσάνην, μέγα
 δυνάμενόν τε ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ Κόρινθον, καὶ
 μοῖραν οὐκ ἴλαχίστην τῆς Πελοποννήσου ἐπιτε-
 ρεύοντα. Καὶ οὐ προσέειτο μὲν οὕτος, οὐδὲ συγχα-
 ρῶν. Ἐνθα δὲ, οὔτε δὴ ἐτάξαντο φόρον ξυμπερομέ-
 νων, οὔτε τῶν Πελοποννησίων, οὔτε τῶν Ἀλβανῶν,
 οὐκ εἶχεν ἀπάγειν τῷ βασιλεῖ. Ἦν δὲ αὐτοῖς ὁ
 ἐκτεῖος φόρος μύριοι καὶ δεσχλίοι χρυσίου στατή-
 ρες. Οἱ μὲν Ἕλληνας οὕτω ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐπὶ σφῶν
 αὐτῶν ἐπιτριβόμενοι, κατὰ βραχὺ ἀπώλλυντο. Τέν
 τε γὰρ φόρον αὐτοὶ τε οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Πελοπον-
 νήσιοι οὐκ ἔρασαν ἀποδιδόναι, ἂν μὴ τις αὐτοῖς
 ἐπιδικεῖόμενος τὴν χάριν, ἐπὶ τοῖς ἴσοις τε καὶ ὁμι-
 οῖς ἔμβαλε. Ἄλλ' ἔχρη μὲν ταῦτα τύχην οὐκ ἀγα-
 θὴν φερόμενα, ταῦτ' ἄρα ἰσχύν σφίσι τὴν τελευταίην,
 καὶ οὕτω ἀποδῆσασθαι ἐς τὸ μηδὲν εἶναι γινόμενα.
 planissime ad nihilum redigere.

Βασιλεὺς ἄ μὲν ὁ Μεχμέτης τὴν δευτέραν ἔτι μετὰ
 τὴν Βυζαντίου αἵρεσιν ἰστρατεύετο ἐπὶ Τριβαλλοῦ,
 καὶ Νοβόπυργον πόλιν ἐντὸς τοῦ βασιλέως χώρας,
 παρὰ ποταμὸν Μοράβην καλούμενον, ὡς καὶ πρότε-
 ρόν μοι δεδήλωται, βίαν ἀπὸ τῆς Πριστίου τῆς
 βασιλέως χώρας, καὶ ἐκδιδοὶ ἐς τὸν Ἰστρον. Ἐνταῦθα
 γινόμενος, τὰ στρατεύματα μὲν αὐτῷ ἔμπαπτα ἐπί-
 δραμον τὴν Τριβαλλῶν χώραν, καὶ ἀρσιπλάσαντες
 τὴν χώραν ληϊσάμενοι· αὐτὸς δὲ ἐπολιόρκει τὴν πό-

Notulae marginales.

(46) Moravum.

ἄ δὲ. R. ut in c.

λιν, τηλεβόλοι· οὐκ ὄντες βέβηλον τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐξέστητο δὲ τῷ βασιλεὶ τούτῳ αὐτὴ ἡ τῶν τηλεβόλων ὑπὸ τῆν κατασκευῇ. Καὶ ἐπαφίει μὲν ἄνω ἐς τὸν ἀέρα τὸν λίθον, καταβαίνων δὲ βάλει, ἐς ὃ τι ἐν ἰθύναι αὐτὸν ὁ τηλεβολιστῆς, σημεῖον κομιζόμενος, καὶ δαιμονίως τυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ἐς τὸν μεταωρισμὸν τοῦ λίθου. Οὕτως μὲν οὖν τὴν πόλιν τυπύων, ἐπὶ ἡμέρας ἑκατὸς, ἀνάγκασε τοὺς ἐνοικοῦντας προσχωρῆσαι αὐτῷ. Ἐπὶ τὴ δὲ προσχώρησεν, τὰ ἐκπλα καὶ τὰ πλείστου ἀξία ἀφελόμενος, καὶ μοίραν τινα ἐπαγαγὼν ἐς ἀνδραποδισμόν, τοὺς ἀλλοῦς ἔκτισεν, αὐτοῦ καταλιπὼν, διὰ τὴν μετάλλου ἐργασίαν, ἣν μάλιστα δὴ τῶν ταύτῃ χωρίων ἐπιτάξιμα ἐτύγγαλλον. Πρόσοδος δὲ αὐτῷ οὐκ ἐλαχίστη τοῦ βασιλέως· ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα αὐτοῦ μετάλλων τῆς πόλεως· ταύτης. Ὁ δὲ Τριβαλλῶν ἡγεμὼν, ὡς ἦσθετο ἐπ' αὐτὸν ἐπιόντα βασιλεῖα Μεχμέτην, ἔρχετο μὲν θαλάσῃ ἐπὶ Παιονίαν, καὶ ἐπὶ Χωνιάτην, δεδιὼς μὴ ἐς τὴν Σπεινερρόθην ἀφικόμενος⁴⁰, πολιορκεῖτο κατὰ τὰς· καὶ ἰδὲτο μὲν αὐτοῦ ἐπαμύνειν, προσήκοντι τὴ καὶ φυγγεῖν ὄντι, καὶ ἰδὲται μὲν κἀκαίωρ τιμωρῖν· ἐπὶ δὲ Σπεινερρόθην⁴¹ ἔκραςσι πρὸς βασιλεῖα γενέσθαι οἱ εἰρήνην, οὗτος μὲν ἐπεβίω, οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ ἀπέθανεν. Ἐχίρει δὲ ἡ ἀρχὴ πρὸς Ἰλιάζαρον τὴν κώτερον αὐτοῦ παιδα. Οἱ δὲ τυφλοὶ αὐτίκα ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ ἡγεμόνος, χρήματα ὑπελόμμενοι ὡς ἐνεχώρει, ἀφίκοντο παρὰ βασιλεῖα, καὶ χόρον παρεχομένω τοῦ βασιλέως ἰκανὴν, τὴν διαίτην ἐπεποιῶντο. Βασιλεὺς μὲν οὖν τούτῳ ἀπάγοντι φόρον ἰκανὸν ἐς διομυρίους χρυσοῦ στατήρας, ἑπο-

regem : qui cum his regionem assignaret, factum autem cum eo convenerat, ut quotannis tributum mitteret.

Καὶ ἐς τὸ ἐπὶ τὸν ἑταρταεῖστο ἐπὶ Μεταγορρόθην τὴν πόλιν Παιόνων. Αὕτη δὲ ἡ πόλις ἔκειτο, ὡς πρότερον καὶ διεδόχασα, ἐπὶ Ἀρσορίτου παρὰ τὸν Ἰστρον ἀπ' ἐνὸς πλάγιου· ἀπὸ δὲ ἐτέρου ἐκέρχοντο· Σάββα⁴² τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκδιόχοντο· ἐς τὸν Ἰστρον ἀρρῖβοντος· γένετα· ἡ πόλις ἀρραῖν τῶν ταπεινῶν περιβλήσασα. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τὴν Μεταγορρόθην ἑταρταεῖστο Μεχμέτης ὁ Ἀρσορίτου, καὶ ἐπίειπεν ἐπὶ Ἰλιόρροδο· στρατιώτα ἐκπέμφας, ἡγεμόνω Θεράζω, καὶ Ἀλίω τοῦ Μεχμέτη. Πρὸς δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ συνέτατο αὐτῷ πλείους πρὸς βασιλεῖα Κοῦχλος τῆς Τραπεζούντας. Καὶ ἐπέμπευ ἐκπέμφας, ἰδίως καὶ τὴν Καλχίδα, καὶ ἔκτισεν· καὶ ἐβίβασεν, ἡγεμόνω τοῦ Σαρδίου⁴³ τοῦ τῆς Ἀρσορίας ἐπίειπεν. Ἦς μὲν οὖν ἐλήθη ἑταρταεῖστο, καὶ ἔγινοντα παρὰ τὴν αὐτῶν τὰ στρατιώτα· ἰ· Ἀρσορίτου, ἐβίβασεν αὐτῶν ἑταρταεῖστο, καὶ τοὺς ἐβίβασεν, καὶ χεῖρὸν μὲν παρὰ τὴν τῆν πόλιν, ἐβίβασεν ἡγεμόνω τοῦ Σαρδίου μέρει. Καὶ ἔγινοντα μὲν ὁ τῆς Σπεινερρόθης ἑταρταεῖστο καὶ ἔγινοντα, καὶ τῆς ἑταρταεῖστο, ἑταρταεῖστο καὶ ἔγινοντα

A copiarum urbem, et supra bombardarum jactu gravissime, quæ intra eam erant, affligebat. Bombardas autem erectas, superno jactu lapides in altum torquentes, primus rex ille juvenis. Nam bombardæ illæ erectæ, sive mortaria, in aerem globum sublimem jaculantur. Qui deinde delapsus id penitus ad quod a bombardario fuerit directus, sternit et comminuit. Tanta autem globi certitudo est, ut nullo modo aberret a scopo, quem bombardarius animo destinarit, quamvis globus in altum eiectus fuerit. Diebus igitur pluribus Mechanetes oppidanos in hunc modum lædens, tandem eos deditionem facere coegit. Ubi amissionem suæque fidei regis tradidit, ipse suppollentium et proliississima quoque accipiens, et partem quendam hominum in mancipiorum conditionem transferebat, reliquos ibi habitare passus est : maximo propter metalli opus, cujus in primis istius regionis incolæ periti censentur. Nec contemnendus regi reditus est ex metallis quæ sunt juxta istam urbem. Triballorum princeps Georgius cognito contra Mechanetem hostili animo pergere, abiit transiens in Pannoniam ad Choniatem : veritus si Benderoviam venisset, ut obsideretur a rege. Rogavit itaque Choniatem, ne se amicum et propinquum desereret, verum acerrime a vi Turcorum asservit. Ubi autem Georgius tantum effecit apud regem ut pax fieret, non multo post aspiravit. Sacerdotum principatus devolvebatur ad Eleazarum filium juniorem. At cæci Stephanus et Georgius continuo surripientes pecunias quotquot poterunt, venore ad est ut victum nanciscerentur sufficientem. Pax maximum ferret, videlicet viginti millia statarum

Εὐ ἄνω οὗ ἐπεβοῦντο, ἐπεβοῦντο ἐπὶ τὴν πόλιν Παιόνων. Αὕτη δὲ ἡ πόλις ἔκειτο, ὡς πρότερον καὶ διεδόχασα, ἐπὶ Ἀρσορίτου παρὰ τὸν Ἰστρον ἀπ' ἐνὸς πλάγιου· ἀπὸ δὲ ἐτέρου ἐκέρχοντο· Σάββα⁴² τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκδιόχοντο· ἐς τὸν Ἰστρον ἀρρῖβοντος· γένετα· ἡ πόλις ἀρραῖν τῶν ταπεινῶν περιβλήσασα. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τὴν Μεταγορρόθην ἑταρταεῖστο Μεχμέτης ὁ Ἀρσορίτου, καὶ ἐπίειπεν ἐπὶ Ἰλιόρροδο· στρατιώτα ἐκπέμφας, ἡγεμόνω Θεράζω, καὶ Ἀλίω τοῦ Μεχμέτη. Πρὸς δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ συνέτατο αὐτῷ πλείους πρὸς βασιλεῖα Κοῦχλος τῆς Τραπεζούντας. Καὶ ἐπέμπευ ἐκπέμφας, ἰδίως καὶ τὴν Καλχίδα, καὶ ἔκτισεν· καὶ ἐβίβασεν, ἡγεμόνω τοῦ Σαρδίου⁴³ τοῦ τῆς Ἀρσορίας ἐπίειπεν. Ἦς μὲν οὖν ἐλήθη ἑταρταεῖστο, καὶ ἔγινοντα παρὰ τὴν αὐτῶν τὰ στρατιώτα· ἰ· Ἀρσορίτου, ἐβίβασεν αὐτῶν ἑταρταεῖστο, καὶ τοὺς ἐβίβασεν, καὶ χεῖρὸν μὲν παρὰ τὴν τῆν πόλιν, ἐβίβασεν ἡγεμόνω τοῦ Σαρδίου μέρει. Καὶ ἔγινοντα μὲν ὁ τῆς Σπεινερρόθης ἑταρταεῖστο καὶ ἔγινοντα, καὶ τῆς ἑταρταεῖστο, ἑταρταεῖστο καὶ ἔγινοντα

Ἐπισημειώθη ἡ πόλις ἡμεῖς

⁴⁰ In uno, τῆς καὶ ἑταρταεῖστο. ⁴¹ In uno, καὶ ἑταρταεῖστο. ⁴² In uno, τῆς καὶ ἑταρταεῖστο.

lorum haud fallebat, se continuo armis Mechemis A debellandum, ubi primum in Turcorum ditionem Belgradum concessisset. Rex igitur hostilia spirans, exercitibus eam urbem circumseclit. Est autem in medio utrorumque fluminum Isthmus, latitudine maxime septem stadiorum. Eum locum castris perenniendis delegit, idemque urbem oppugnabat (47), haud cessans murum bombardarum globis quassare. Præterea peregrini cum pluteis præparatis muniti, cum proxime a murum subissent, sagittis Pannonese petere haud intermittebant. Castra regia maxima erant. Rex autem cogitabat, si flumen solus obtineret, et Pannonese prohiberet, ne ex altera fluminis ripa ipsis aditus in urbem pateret, se facilius resistere hostibus, et tandem urbo potiri posse: proinde copias navalibus, quæ erant per regionem Istro affusam dispersæ, naves quæ præsto erant, implevit. Naves autem numero erant ducentæ. His fretus, enitebatur obtinere flumen, et inhibere Pannonese, ne possent in urbem transgredi. Præterea cum in hunc modum a reliquis intercepisset, et quasi inclusisset oppidanos, ad urbis oppugnationem, quam facilem sic fore putabat, totis viribus æcinegebatur. Naves in flumen deducebant ab urbe Bidinæ et aliquot diebus flumen, quod eam regionem præterlabitur, fortiter obtinebant. At Pannouum rex, qui cum magnis copiis castra posuerat in regione quæ ex opposito erat, milite complet naves optimas quas Budæ habebat. Et secundo flumine pergit contra Turcum, ut qui cum eo navale prælium esset commissurus. Regiæ naves contra flumen enisæ ascenderant ad maximam Pannoniæ partem vastando, urendo et prædaudo quæcumque casus obtulisset. Verum haud multo post obviam procedit Pannouum classis hosti: et impetu invadentes regias naves, quasdam demorsere, et cepere naves circiter viginti. Pannonese interfectis viris qui in navibus fuerant, ædiculas in naves viris vacuas ponunt, et classem universam in ordines explicantes, secundo flumine ad hostilia castra contendebant. Turci quidem in hunc modum necati interiorant. **222** Cæterum naves reliquæ quæ non venerant in Pannouum manus, celeri fuga ad regia castra properant, et naves in portum ubi regia castra erant, impingentes, et navibus egredientes, D intra castra se receperunt. Has quidem naves illico rex incendi curavit, ne in Pannouum potestatem redigerentur. Pannonese ex eo tempore flumine potiebantur, et ex continente, quæ e regione erat, ferebantur in urbem, ut eam defenderent ab hostibus. In hanc ingrediebatur stipatus suis Choniates: præterea Capistranus Nazareus (48) sive monachus, cujus auctoritas in religionis negotio maxima habebat

παρσκευάζετο μέντοι καὶ αὐτὸς ἦν ἐν Μπελογράδῃ ἀλώσοιτο, αὐτίκα καὶ αὐτὸς πολιορκησόμενος. Ἐπελάσας δὲ ἐπολιόρχει τὴν πόλιν. Ἐκείτω διὰ μέσου τοῦ ποταμοῦ ἰσθμὸς, ἐπὶ τὰ στάδια μάλιστα τὸ εὐρὸς. Ἐνθα δὲ καθίστη: καὶ στρατοπεδεύαμενος, ἐπολιόρχει τὸ ἄστυ. Καὶ ἔπει μὲν τηλεβόλοι: τὸ τεῖχος. Καὶ οἱ ⁸⁰ τε καὶ οἱ νεηλῶδες, τοῖς στεγασμασιν ἀγγχοῦ γενόμενοι τοῦ τεῖχους, ἐτόξασάν τε τοὺς Παίονας. Στρατόπεδον δὲ καὶ τοῦτο μέγα βασιλείω: ἐγένετο. Ἐννοούμενος δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡ: ἦν ἐπικρατήσῃ τοῦ ποταμοῦ, καὶ μὴ δυνατοὶ ὡσιν εἶναι τοῦ λοιποῦ διαβαίνειν οἱ Παίονες ἐς τὴν πόλιν, ἀπὸ τῆς ἀντιπέρας τοῦ ποταμοῦ, ἐπαμύνειν ῥῆθον αὐτῶ προσχωρήσει τὴν πόλιν, ἀλώσεσθαι οἱ τὴν πόλιν. ἐπλήρου ναυτικῶν πλοῦ, κατὰ ⁸¹ τὴν περιστρεφον χῶραν αὐτοῦ ἐξηρτύετο, καὶ παρσκευάζετο ἀμφὶ τὰ διακίσια πλοῖα. Ταῦτα πληρώσας, τὸν τε ποταμὸν κατασχῆσων, διακωλύειν τὴν Παίωνων δύναμιν διαβαίνειν ἐς τὴν πόλιν, καὶ τοὺς γε ἐν τῇ πόλει ἀπολαθῶν ἐντὸς ταύτῃ, ἐμπολιορκήσιν. Τὰ μὲν οὖν πλοῖα ἀνήγατο ἐς τὸν ποταμὸν ἀπὸ Βιδίνης τῆς πόλεως, καὶ ἡμέρας τινὰς ἀκράτει τοῦτο κατὰ ταῦτα τὰ χωρία τοῦ ποταμοῦ. Ὁ δὲ Παίωνων βασιλεὺς, ἐστρατοπεδεύετο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐς τὴν καταντικρὴν χῶραν τοῦ Μπελογράδῃ στρατεύματι πολλῶ, πληρώσας καὶ αὐτὸς πλοῖα τὰ κράτιστα, ὅσα ἐπὶν αὐτῶ ἐν τῇ Πούδῃ, κατέβη ⁸² διὰ τοῦ ποταμοῦ, ὡς νυμφοχίαν ποιησόμενα μετὰ τῶν τοῦ βασιλέω: πλοίων. Ἀνῆει μὲν καὶ τὰ βασιλέω: πλοῖα ἐπὶ πολὺ τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὴν τῶν Παίωνων χῶραν, καὶ ἐρηγόντες ἔκασιον καὶ ἐληίζοντο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ τῶν Παίωνων στόλος κατήει, καὶ ἐμβαλόντα τοῖς πλοίοι: τοῦ βασιλέω:, κατίδουσι μὲν ἔστιν ἄ, εἶπε δὲ καὶ ἀμφὶ τὰ: εἴκοσι νηῦ:, καὶ οἱ Παίονες διαχρησάμενοι τοὺς ἄνδρα:, καὶ ἐς τὰ: νηῦ: κενὰς οὐσας τὰ δώματα ⁸³ καταθέμενοι τῶν φαρμάκων, φορηθῶν αὐτὰ ταξάμενοι, ἐνήκων φέρεσθαι ὑπὸ τοῦ βουῦ ἐς τὸ βασιλέω: στρατόπεδον. Καὶ οἷτοι μὲν οὕτω ἀπώλοντο: αἱ δὲ λοιπαὶ ἔρευγον σπουδῇ ἐπὶ τὸ τοῦ βασιλέω: στρατόπεδον. Καὶ ἐποικίλαντες τὰ πλοῖα ἐς τὸ στρατόπεδον, ἀπέβησαν. Ταῦτα μέντοι αὐτίκα ὁ βασιλεὺς ἐνέκρησεν, ὡ: ἂν μὴ ἐπιπλέοντας αὐτὰ οἱ Παίονες ἔλωσι. Τοῦ μὲν οὖν ποταμοῦ τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀπεκράτουν οἱ Παίονες, καὶ ἐκομίζοντο ἐκ τῆς καταντικρῆν ἡπείρου ἔ: τὴν πόλιν, ἐς φυλαχὴν τοῦ ἄστως, ἄλλοι τε, καὶ δὴ καὶ Ἰωνιάτης σὺν τοῖς περὶ αὐτόν: καὶ Καπιστράνος ὁ Ναζηραῖος, σοφὸς τε καὶ ἐς τὴν θρησκείαν ἀνὴρ περὰ τοῖ: πρὸ: ἐσπέραν ἔβησει μέγα εὐδοκίμων. Δι' ἃ δὴ ἐπὶ τοὺς ἐν Βράγγῃ τῇ μεγάλῃ τῶν Βοίμων πόλει ἐς τὴν τοῦ Ἀδελλωνος τετραμμένους θρησκείαν ἐπιστόμφει αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς δεινὸν τε δντα λέγειν ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰησοῦ θρησκείαν. Καὶ πολλοὺς μὲν αὐτοῦ ἐς τὴν τοῦ Ἰησοῦ

Notulæ marginales.

(47) Belgradum a Turcis obsessum 1456, Idib. Junii.

(48) Joannes Huniades, et Joannes Capistranus Franciscanus, contra Hussitas missi a Pontifice.

⁸⁰ ἔτε. Sic etiam in uno, in al. καὶ οἱ νε. ⁸¹ ἀλώσεσθαι οἱ τὴν πόλιν, ἐπλήρου ν. π. ὁ κατὰ. In al. ut ἐπ. c. ⁸² In uno, κατῆ:ι. ⁸³ In uno superscriptum. ὡ:ν.

μετέστησε δόξαν πολλούς δὲ καλῶν ἐπὶ τοὺς βαρ-
 θάρους, πολέμιους ὄντας τῶν Ἰησοῦ, Γερμανῶν τε
 καὶ Παρσῶν, καὶ Βοθῶν. Ἐπειδὴ ὁ εἰς τὴν
 πόλιν τούτων φίλους ὄντας τοὺς κλισίους ἦγε
 μεθ' αὐτοῦ. Οὗτοι μὲν οὖν, ὡς ἠγγέλλετο, τὸ τεῖχος
 τοῦ ἄστεως ἐβλήθησαν ἤδη πρὸς τῶν τηλεβόλων, καὶ
 κινθονεύειν τὴν πόλιν ἄλῳναι· οὗτοι μὲν οὖν, ὡς
 ἐπαράτουν τοῦ πόρου, καθ' ἡσυχίαν πολλὴν ἐκομι-
 ζοντο εἰς τὴν πόλιν οὐ κίνου καταφροναίν γινόμενοι
 τῷ βασιλεῦς στρατῷ. Βασιλεῦς δὲ ὡς ἰκανῶς· τὰ
 τεῖχη τοῦ ἄστεως καταβέβητο, καὶ ἤδη βάσιμα ἦν,
 παρεσκευάζετο ὡς προσβολὴν ποιησόμενος ἐπὶ ἀν-
 δραποδισμῷ, καὶ τὰ τε πυρὰ τὰ νομιζόμενα ποιη-
 σάμενος¹¹, τῇ ὑστεραίᾳ παρεσκευάζοντο, τὰ τε μη-
 γανὰς προσφέροντες, καὶ στεγάσματα, ὡς ἐξελοῦντες
 τὴν πόλιν. Ἐνταῦθα ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγός· Κα-
 ραζίης, ἀνὴρ γενόμενος ἄριστος· τῶν ἐν ταῖς βασι-
 λείαις θύραις, τελευταῖων ἀπὸ τῆς πόλεως τηλεβόλων.
 Καὶ ὁ βασιλεὺς συμφορὰν ἐποικίετο τὴν Καραζίῳ
 εὐλαστῆν, καὶ ἐκένθει μεγάλας. Ἐκεῖ δὲ ἰδοὺς
 προσβάλλειν, ἔωθεν σημήνας τὴν προσβολὴν, ταῖς
 τε σάκιγγις, καὶ κἀμβέλοις, καὶ αὐλοῖς, καὶ ἀγό-
 ραις· τοὺς νεήλυδας, προσέβαλλε τῷ τείχῳ. Καὶ
 αὐτίκα μὲν ὑπερέβησαν οἱ νεήλυδες, καὶ ἀποβίαντες
 τοῦ τεύχους, εἰσερχόντο εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰσεσχόν-
 τες, ἐνόμισον ἤδη καταληφέναι τὴν πόλιν· οἱ δὲ ἐν
 τῇ πόλει, καὶ οἱ περὶ Χωνιάτην ὧδε παρεσκευά-
 μνοι, ἐκίρανον ὥστε εἰσελθεῖν τοὺς νεήλυδας. Οἱ
 μὲν γὰρ ἐν τῇ ἀροκλίᾳ ἰστώτες ξύθημα ἔργον,
 ἰπαλῆν ἢ σάκιγγε σημήνη, ἴβαν ὄμβαι ἐπὶ τοῦς
 νεήλυδας. Οἱ περὶ τὰς ἐπάκιγγις καὶ τοῦ τεύχους
 θεωροῦσαντες, ἐπαγγέλλετο γὰρ σφίσι·ν οὕτω ὑπὸ
 τοῦ Χωνιάτου, ὥστε ἐν ὁδοῖς τοὺς νεήλυδας εἰσεῖναι
 ἐπὶ τὴν πόλιν, καὶ ὄποιον σημήνη ὁ σάκιγγις τῆ
 σάκιγγις, καὶ αὐτοὺς ἰδοὺς, ἀρόμαρ, καταλαμβάνειν·
 τὴν ἐκταῦτο γόμαρ ἐκαστος, καὶ ἀπειλημμένους χροῖ-
 σθαι ταῖς νεήλυταιν ὁ τι ἀν βροῦνται.

tur apud Occidentales. Nam quia insignis pietate
 virerat, missus est auctoritate Pontificis ad Boe-
 mos Pragam urbem magnam inhabitantes, qui
 colebant Apollinem, ut eos abuegata ista impletate
 in religionem Jesu transferret. Hanc enim mira
 persuasione docere noverat, ut qui esset dicendi
 peritissimus. Quapropter plurimos Boemos docendo
 compulit Christi religionem assumere. Præterea
 plurimos Pannonos et Boemos ad inferenda arma
 barbaris Christi hostibus pernoxit. Et in hunc
 modum plurimos secum in hanc expeditionem
 quasi velites, ut eorum opera in vallatibus præ-
 liisuisi esset, duxit. Nam hi, ubi compertum erat
 urbis murum bombardis esse stratum, et in periculo
 esse ut ab hoste impio caperetur, cum obtinuis-
 sent fluminis trajectum, per ostium colligebantur
 in urbem: quorum vires neulquam commendandis
 erant hostili exercitui. Rex Turcorum, cum jam
 murus dissipatus bombardis aditum præstaret,
 parabat se quasi incursionem facturum ad manci-
 piorum prædam agendam: et ignes, quemadmodum
 mos gentis est, facientes, præparabant se ut in
 diem posterum urbem adorirentur. Machinas et
 vineas, quibus tuti ad murum succederent, expen-
 diebant. Europæ dux Carazies, qui gloria et vir-
 tute excellebat omnes qui in Jannis regis stipendia
 faciebant, ab oppidanis bombardæ globo lectus oc-
 cubuit. Rex quidem mortem hujus viri, maximam
 calamitatem suis rebus invecturam augurabatur, et
 multum eum lugebat. Cum autem visum esset man-
 urbem aggredi, turas, cymalata et cornua canere
 jubet, et peregrinos in murum ductabat. Hi murum
 continuo scandendo superarunt: et qua cuique
 liberum erat, in urbem fundebantur: qui cum in
 urbem intrassent, se eam cepisse existimabant. At
 Choniaties cum suis instructi et armati, expecta-
 bant occulte, donec perigrini omnes in urbe intras-
 sent. Nam qui in arce consistebant, tesseram accep-
 erunt, ut ubi primum turas sonum dedisset,
 peregrinos confestim adorirentur. Præterea qui antea per murum erant dispositi, Jannas Chonia-
 tis a muro decesserunt. Nam his id ideo præceptum erat, ut peregrini majore securitate in urbem pe-
 netrarent. Jannas tamen suat ut ubi primum turas ceciderit, ad murum singuli, et ad ea loca quæ delendenda
 suscipissent, curas se proriperent ut peregrinis, quos ab reliquis interceptissent, pro arbitrio usi possent.

Οἱ μὲν τὰ νεήλυδας, ἔωθεν ὡς προσέβαλλε, εἰσέει-
 πασεσθόντες, οὐδὲν ἄλλο ἐπαλῆν ὄντας, ὑπέ-
 σκαρπίσαν ἤδη εἰς Βασιλεῦς, ὡς ὅτι τῶνδε, καὶ
 νεήλυταιν· περιτοῖνα, εὐαρίοντα, ὡς ἰερόντο
 με εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐπαλῆν καὶ εὐαρίοντα εὐαρίοντα, ἰερό-
 τῶν τὴν πόλιν· ἐπὶ δὲ τὸ σύνθημα ἰδοὺς, καὶ
 ἢ εὐαρίγγε ἰερόταται, εἰ μὲν περὶ τὰ πύργους τρεῖς
 μου ὄντας εἶδον· ἔπειτα εἰς τὸς ἐπάκιγγις, καὶ πύργους
 ἴβαν ὄμβαι ἐπὶ τοῦς νεήλυδας. Ὅταν γὰρ οὗτοι ὡς
 πύργους τοὺς ἐπὶ τῆς ἀροκλίης Βασιλεῦς, εἰσέει-
 πασεσθόντες, ἀροκλίᾳ ἐπὶ τὸ πύργους εἰσέει-
 πασεσθόντες εἰς Βασιλεῦς, καὶ ἰερόταται γύμνασις, καὶ
 ἰερόταται πύργους εἰσέει- πασεσθόντες. Οἱ δὲ εὐαρίοντα ὡς

Verum peregrini ubi primum oppugnationem
 suat aspiciati, urbem, nemine resistente et pro-
 hibente, ingressi sunt. Pannonos enim, quemad-
 modum moniti erant, retrocesserunt, et se occul-
 tabant. Peregrini autem, cum crederent Pannonos
 fugasse dilapsos, raptim in urbem prorupserunt,
 quos alii ad prædam convertebantur. Cum autem
 quemadmodum conspicerent, turas sonum dedisset,
 murum decesserunt et ceteri qui in arce erant
 considerent, et peregrinos adorirentur muro urbem.
 Choniaties instructi acie omnia peregrinos suos. Hi
 videntes Pannonos ex urbe profugisse adorirentur ut
 perirent, ad murum raptim se convertentes. Ceteri autem
 peregrini, ubi primum turas Pannonos, et pueri

Ἐπὶ τῆς ἀροκλίης

¹¹ ἰερόταται, εὐαρίοντα. ἢ περιτοῖνα. ἢ ἰερόντο

hæto dederunt. Ceteri, qui ad murum properabant, cum viderent Pannonæ per murum in solitis stationibus armatos dispositos, vi eos aggrediebantur, et contra ipsos cursum lati ferebantur in fossam. In hunc modum eo tempore Pannonæ eiecere peregrinos, et Barbaros vincebant. Postea conjunctis copiis Capistranus et Pannonæ egressi sunt ut prælium committerent cum eis qui regias bombardas curabant. Inito itaque prælio, bombardarios in fugam conjecere, et bombardas obtinuerunt. Rex cernens suas bombardas a Pannonibus captas, nullum animo discruciebatur: proinde et ipse ibi consistens, fortiter prælium capessere haud neglexit. Cum autem Pannonæ non posset a bombardis submovere, tandem et ipse fugam arripit. Pannonæ eo loci continuo recepti cauebant, et dirigentes bombardas in castra regis, ea graviter afflixerunt. Cum jam meridies adesset, et fuga, reliquaque quæ venerant, nuntiata essent Pannonibus qui e regione morabantur, adveniunt non pauci, nec tamen in urbem, verum in castra iter maturant: hi qui in urbe relicti erant, in castra egrediuntur, et undique regia castra summa vi oppugnant. Tentoria in regis castris disjecerunt plurima. Azapides (quos Hunsarones nostri vocant) diripuerunt forum. Rex clamabat, ut oculos eorum eruerent. Ipse quoque prælium cum suis occipiens, Pannonæ in fugam vertebat. Eo loci peremit virum Pannonium rex, verum vulneratur semur: nec tamen vulneratus in fugam effunditur. Deinde cum ad bombardas recipiendas egrederetur, Pannonæ conversi Barbari acriter instabant, et eos simul cum rege usque ad castra persequuntur. Et cum tertio hoc esset factum, rex graviter animo dolebat, non adesse peregrinos, et supplicias ferre in eo prælio: verum esse profectos ad colligendum pabulum, et necessaria. Vocans autem in isto tumultu Chasanem peregrinorum ducem, hujusmodi orationem habuit: O pessimo hominum, quo nobis peregrini abeunt? Quo modo te duce ingressi sunt prælium? Nescis ex humili fortuna quam ad magnam dignitatem te provexerim, ut sis videlicet dux? Sed scito, nisi prælium me absumpserit, pœnas mihi dabis, quas omnes justissimas esse pronuntiarint. Chasanes respondens, inquit: O rex, peregrinorum plurimi saucii sunt. Reliqui qui integri sunt, dicto nolunt esse audientes. Ego autem, ut opera mea utaris fideli et forti, quamvis mihi indignis, in medios me conferam Pannonæ, ibique fortiter dimicans, pro rebus tuis occumbam. His dictis, in medios se confert hostis, et in conspectu regis a Pannonibus trucidatur. Fuit autem vir optimus. Etiam ministri quidam ejus ibidem intercepti sunt. Cum Pannonæ in castris fortiter inhaerere Turcis, eosque fugam capere compellerent, ex improvise adveniunt sex millia equitum regis,

Α ἕς τὸ τείχος· ὤρμητο, καὶ εὐρῶν ἐνταῦθα τοὺς Παίονας ἐς τὰς ἐπάλξεις, ἐδιώζοντο τε τοὺς Παίονας, καὶ ὑπερβίοντες, ἤγοντο ἐς τὴν τάφρον. Οὕτω μὲν οὖν τότε οἱ Παίονες ἐξιώσαντο τοὺς νεηλύδας, καὶ ὑπερβαίνοντο τοὺς βαρβάρους· μετὰ δὲ ἐξοδὸν κοινὴν ²⁶ ποιησάμενοι οἱ περὶ Καπιστρῶνον, καὶ οἱ ἄλλοι Παίονες, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς τηλεβόλοις τοῦ βασιλείως, μαχεσάμενοι ἐτρέψαντο αὐτοὺς, καὶ ἐπεχράτου τῶν τηλεβόλων. Βασιλεὺς δὲ ὡς εὐρῶ ὑπὸ τῶν Παίωνων ἔχομένους τοὺς τηλεβόλους, δεινὸν ποιησάμενος, συνίβαλλε μὲν ταύτη καὶ ἐμάχετο ²⁷ ἰσχυρῶς. Καὶ οὐδ' ὡς ἤθουθήθη ἐξώσασθαι ἀπὸ τῶν τηλεβόλων τοὺς Παίονας, ἀλλ' ἀπιτρέπετο. Οἱ μὲν δὲ Παίονες ἐνταῦθα ἤδη ἐπηυλίζοντο, καὶ τοὺς τε τηλεβόλους τρέψαντες, ἐς τὸν βασιλείως στρατόπεδον ἐπαφίσαν. Ἐπεὶ δὲ μεσημέρια ἦν τῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς γιγνομένους τρέπων, καὶ τὰ γιγνόμενα ἐπηγγέλλετο αὐτοῖς τοῖς κατασκευῶν Παίονων, ἔχομενον ἤδη ἐνταῦθα ναυτὰς οὐκ ὀλίγους αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν μὲν οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἐς τὸ στρατόπεδον. Καὶ ἐπεξήληθον μέντοι καὶ οἱ τοῦ βασιλείως, καὶ ἐκατέρωθεν βάλλοντες μετὰ ἐπαύσεως ἐς τὴν τοῦ βασιλείως στρατόπεδον, καὶ ἐμάχοντο, καὶ σκηνὰς ἔσταν ἄς κατέβαλλον τοῦ στρατοπέδου συχνὰς, καὶ διήρπαζον οἱ Ἀζάπιδες τὴν ἀγορὰν. Καὶ βασιλεὺς μὲν τειεβόα, ὡς ὑπεξίλειντο τὰς κάρας αὐτῶν αὐτὸς, καὶ οὖν τοῖς περὶ αὐτὸν συνίβαλλε μὲν, καὶ ἐτρέψατο τοὺς Παίονας. Καὶ αὐτὸς τε ἀνδρα Παίονα ἀνελεῖν τιρώσεται ἐς τὸν μῆρον, οὐ μὲν τοι γε ἐτρέπετο· μετὰ δὲ ὡς ἐς τοὺς τηλεβόλους ἐπέξιὼν γένοιτο, ἀθῆσι· οἱ Παίονες συστραφήντες, ἐπέκειντο τοῖς βαρβάρους, καὶ ἐτρέποντο τοὺς ἀμφὶ βασιλείως ἔχρι τοῦ στρατοπέδου. Καὶ τούτου ἐς τρεῖς γενομένου, δεινὸν ἐποιεῖτο ὁ βασιλεὺς, οὔτε νεηλύδων παρόντων αὐτοῖς ²⁸ ἐς τὴν μάχην, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ στρατοπέδου, ἐπὶ τὰς νομὰς, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἀφικομένων. Καλέσας δὲ ἐν τῷ θερῶν τούτῳ τὸν ἀρχοντα τῶν νεηλύδων, Χασάνην τοῦνομα ἔχοντα, ἔλεγε τοιαύδε· Ὁ κάκιστε ἀνθρώπων, ποῦ δὲ ἡμῖν ὄχονται οἱ νεηλύδες; Πῶς δὲ σοὶ παρεγένοντο ἐς τὴν μάχην; Ἢ οὐκ οὐδὲ οἶον ὄντα, οἶον ἀρχοντα ἐποιησάμεν; Ἀλλ' ἔστι, ὡς εἰ μὴ ἀποθάνοιμι, εἰσόμενος τὴν δίκην ἐπέθῃτω, ἢ ἂν φαίεν ἅπαντες δικαιοτάτην γενέσθαι. Χασάνης δὲ ὑπολαβὼν ἔλεξεν· Ὁ βασιλεῦ, νεηλύδες εἰσὶ μὲν τετραμμένοι οἱ πολλοὶ αὐτῶν, οἱ δὲ ἄλλοι οὐκ ἐθέλουσιν ὑπακούειν. Ἐγὼ δὲ τοῦμὲν παρεχόμενος σοι, ἀνθ' ὧν ἄχθη μοι, ὄφει με ἐν μέσῳ τῶν Παίωνων μαχόμενον τελευτήσαντα ὑπὲρ τῶν ὄντων πραγμάτων. Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ ἐμβαλὼν ἐς μέσους τοὺς Παίονας, ἀνήρ τε ἀγαθὸς γενόμενος ἐναντίον τοῦ βασιλείως, ὑπὸ Παίωνων ἀπέθανε. Καὶ τινες τῶν θεραπεύων αὐτοῦ ἐτελεύτησαν ἐνταῦθα. Ὡς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τρέψαντες τοὺς Τούρκους, ἐπέκειντο οἱ Παίονες, πλείον ἔχοντες ἐν τῇ μάχῃ, παραγίνονται ἰκκιδόρμιαι τοῦ βασιλείως, εἰς ἐξακισχιλίους, ὅς πρότερον ἐπέπυφει ἐπὶ φυλακῇ τῆς παριστρῶν ²⁹ αὐτοῦ χι-

Notulæ marginales.

²⁶ In uno, κοινή. ²⁷ In uno, ἐμχίσις. ²⁸ αὐτῶ. Sic etiam R. ²⁹ παριστρῆς. R. et in c.

ραϊ, φυλάξοντες τε οίχησονται σύν ταῖς ναυσὶν οἱ Παῖονες, καὶ δεσκαλώειν τε αὐτοὺς, ὥστε μὴ ἐπιβαίνειν⁴⁹. Παραγενόμενοι δὲ οὗτοι ἐς τὸν θόρυβον τοῦτον, καὶ ἐς τὴν μάχην, ἐν μέσῳ τε ἐποιήσαντο τοὺς Παίονας, καὶ συγχούς αὐτῶν ἐνταῦθα διέφθειραν. Μετὰ δὲ τριψάμενοι ἐξεώσαντο τοὺς Παίονας ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἐς τοὺς τριβόλους. Καὶ οὕτω ἐνταῦθα ἡ μάχη ἐτελεύτησεν, ἐσπείραν ἤδη. Βασιλεὺς δὲ ὡς αὐτῶν τὰ πράγματα ἤδη πονήρως ἔχοντα, τοὺς τε κηλιδὰς τετραμένους καὶ ἐς φόβον καθισταμένους, τὰ στρατεύματα αὐτῶν δρασμῶν τε ἐπιχειρεῖ. Νυκτὸς δὲ γενόμενης, παραγγεῖλαι ἐς τὰ στρατόπεδα συσκειώζεσθαι, καὶ προΐναι, ἧ ἂν αὐτοὺς ἐξηγεῖτο, ἀπεχώρει ὑπὸ τὴν νύκτα, καὶ ἐξελθὼν ἐδίδει μὴ οἱ Παῖονες τῷ λοιπῷ στρατεύματι διαδάντας ἐπικρίνοντο, καὶ σφίσι χλιπεὴ γένοιτο ἡ ἀπαλλαγὴ, καὶ ἡ ἐκ' αἴλου αὐτῶν κομιδὴ. Καὶ δοκεῖ ἂν μοι καὶ τοὺς Παίονας κατὰ νῦτον γενέσθαι τῷ βασιλεῶς στρατῶ, εἰ μὴ ὁ Χωνιάτης ὑποτρεπόμενος, οὐκ εἶτα ἐπιδιώκειν ἐπιστάμενος τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴν σφίσι κίνησθαι ἐπιστῆ, τότε πολλῶν τῶν⁵⁰ μέσῳ σφῶν αὐτῶν γίνεσθαι ἀμείνους, ἀλλ', καὶ ἀνεχομένους⁵¹ γίνεσθαι. Δοκεῖ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ δὲ ἐπεγένετο τοῖς Παίοισιν ἐς τὸ στρατόπεδον, καὶ ἐτίεζεν αὐτοὺς πᾶν, ὥστε μὴ διακνεύσαι⁵² ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον. **duplo** quam sint alias, fieri fortiores, et omnia perpeti. Huc accedebat et pestis, quæ sævissima Pannonum invaserat castra, ut nequiverint longo **Ἰωάννης** δὲ αὐτὸς τε ἐτρώθη ἐνταῦθα, καὶ οὐ πολλῶν ὑστερον ἀπέθανε. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τοῦτο μάλιστα αἴτιον γενέσθαι τοῖς Παίοισι τοῦ μὴ ἐπιθῶξαι τὸν βασιλεῶς στρατόν. Ἰωάννης μὲν ἀπελαύνοντος βασιλεῶς, ἐπιθίους οὐ πολὺν τινα χρόνον, μετὰ ταῦτα ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ γενόμενος θριατός ἐς τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ μικροῦ τινος ἐς μέγα θανάτῳ, μεγάλα τε ἀποδειξάμενος ἔργα, πρὸς τε τοῖς Γερμανοῖς καὶ Βοίοις, καὶ ἐπὶ τὰ Παίωνων πράγματα ἀφικόμενος, μέγα εὐδοκιμῶν διεγένετο πρὸς δὲ καὶ ἐς τοὺς Τούρκους οὐκ ὀλίγα ἀποδειξάμενος ἔργα, εἰ μὴ διὰ τὸ πλῆθος τε καὶ ἀρετὴν αὐτῶν, οὐκ ἐδόκει ἂν ποτε περιγενέσθαι τῆς βασιλείας, δυναμείως. Καὶ αὐτὸς τε ἔω ἅμα ἐχειρώσατο τὰ τῶν Παίωνων στρατεύματα. Ἀχθομένων δὲ αὐτῶν τῶν λοιπῶν τῆς Παιονίας δυνατῶν, καὶ οὐκ ἀξιούτων ὑπ' αὐτοῦ ἔρχεσθαι, ὁμοῦ ἐπεκράτει τε τῶν πραγμάτων, φηνομολογούντων ἤδη κάκεινων, καὶ οὐκ ἔχοντων ὅπως μὴ συγχωρῶσιν ἀνδρὶ εὐδοκιμοῦντί τε ἀπανταχῆ, καὶ τῆν τε ἀρχὴν ἐπὶ τὸ κράτιστόν τε καὶ ἀφανέστερον⁵³ διέποντι. Δοκεῖ δὲ οὗτος ἀνὴρ σπουδῆ τὰ πάντα κατεργάζεσθαι, καὶ ἐν δόξῃ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν αὐτίκα, ὅπως ἂν ἴδοι παραγενόμενον. Λέγεται δὲ καὶ ὑπὸ λοιμοῦ ἀπινεχθέντα ἀποθανεῖν. Περὶ δὲ Καπιστράνου τοσόνδε ἐπιστάμενος, μνήμην ποιήσομαι ὡς Βερναρδίνου τοῦ Κανιλίου γενόμενος ὁπαδός, μεγάλα ἐ;

Notulæ marginales.

(49) Mechemet victus, obsidione soluta discedit octavo Idus Augusti, 1456, quadragésimo sexto die

quos miserat jam ante ad custodiendam regionem suam Istro adjacentem: præterea ut obsisterent Pannonum navibus advenientibus ne in terram exire possent. Equites hi advenientes, cum jam ferveret prælium, Pannonnes in medium agunt, et plurimos ibidem interimunt. Deinde cum verterent Pannonnes in fugam, eos ex castris pepulerunt, et ad bombardas se recipere coegerunt. Et in hunc modum hinc præliandi, cum jam instaret vesper, factus est. Rex cum cerneret res suas propemodum accisas esse, fuga una cum exercitu suo evadere enititur. Nam peregrini plerique saucii et timidi erant. Adveniente igitur nocte, jubet ut impedimenta omnia colligant, seque ad protectionem præparent, quo parati et instructi sequantur quocumque eos ducere instituerit. Et tandem noctu fuga sibi consulens abibat (49), cum interim male metueret ne Pannonnes cum reliquo exercitu transgressi ipsam persequi statuerent, atque in hunc modum discessus, et in patriam reditus sibi suisque difficilis redderetur. Et sane Pannonnes persequendi fugientem hostem admodum cupidi erant: et id fecissent, ni Choniatæ eos a persecutione inhibuisset, sciens Turcos, quando discrimen anceps impenderit, **225** tempore post vix ab illo contagio respirare.

Joannes quidem eo in prælio vulnus accepit, ex quo haud multo post mortuus est (50). Hæc quidem mihi præcipua causa exstitisse videtur, quod Pannonnes a persecutione hostium abstinerint. Joannes non diu post fugam regis vivens, defunctus est, cum exstitisset vir optimus, qui ex humili loco ad maximam conscendit potentiam, memorabilia designans facinora contra Germanos et Boemos: et in regnum Pannonum succedens, maxima florebat gloria. Præterea præclare rem gessit adversus Turcos, quos putabat, nisi copiis maximis suorum et virtute, superari haud posse. Pannonum regnum, necnon exercitus eorum ipse quoque suscepit. Cum autem ei inviderent reliqui Pannoniæ principes, nec ejus imperia capesserent: tamen brevi effectum est, ut regnum retineret, cum etiam illi invidi confiterentur, regnum esse isti viro committendum, quod non cessaret firmissimum et tutissimum præstare. Apparet autem, virum hunc, quæcumque aggressus est, effecisse, usum et diligentia singulari et celeritate præterea, quod ubicumque occasio affulsisset, continuo præsto fuerit. Sunt qui tradunt, hunc virum peste infectum mortem obiisse. De Capistrano nunc quantum scimus, referemus. Capistranus sectator fuit Bernardini Canilli, qui plurima et magna, quæ pertinent ad religionem Jesu docens, magnam ad gloriam et cla-

a cæpta obsidione.

(50) IV Idib. Septemb. 1456.

⁴⁹ ἀποθ. ⁵⁰ τὸ. R. ut in c. ⁵¹ In uno, ἀνασχομ. In al. ἀναμαχομένους. ⁵² ἀναπν. ⁵³ ἀσφαλιστερον.

ritatem emansit. Nam facile princeps, quantum ad A eruditionem et contemplationem attinet, per universum Occidentem apparuit. Itali in honorem Bernardini demortui festa celebrant, et templa exædificant, seu heroi. Nec paucæ statuæ per Italiam videntur, quæ consecratæ in honorem hujus viri posita sunt, quasi extiterit vir quidam sanctus et divinus. Commemorantur et miracula, quæ vir ille fecerit. Hujus sectator cum foret Capistranus, quem admodum antea explanavimus, et ad plurimas regiones accedens, publice doceret, etiam devenit ad Boemos, qui ea secta videbantur infecti, ut ignem colerent, nec vellent inde recedere, et veram religionem apprehendere. Qui pertinaces cum nollent censeantur cum reliquis per universam B Boemiam, adveniente Capistrano, continuo cum aliis in eandem religionem commigrarunt. Cum autem sapientia et intellectu plurimum valeret, regi Pannonum familiariter junctus est. Familiaritate ista permotus, regem, 226 ut supra meminimus, in Turcica expeditione evixit.

Regem tunc ab Germania accersiverunt Pannonæ, Ladislavum nomine: erat enim nepos regis Sigismundi ex filia. Nam eum petiverunt, cum adhuc foret puer, post obitum Vladislai in Varnensi prælio, missis legatis ad Albertum Sigismundi fratrem (51), qui tutor erat pueri, et in Italiam abductum secum habuit. Siquidem ut Albertus iste, cum esset Germanorum rex, et venisset ad Romanum pontificem, imperator ab Nicolao pontifice declaratus est. Suscepta Imperatoria dignitate, in animo habebat bellum inferre Turcis: hunc igitur opibus præpotentem (erat enim imperator) Itali susceperunt, utque honores maximos habuere. Puerum, qui Viennæ apud eum morabatur, petiere Pannonæ. Verum imperator Pannonibus puerum tradere cunctatus est (erat enim adhuc puellus) quod ne quid discriminis ei ingrueret, anxius metuebatur. Pannonæ itaque unanimi consensu bellum longo tempore cum Alberto gessere. Priores legatos ire jusserunt ad Romanum pontificem, petentes sibi regem restitui. Quod si facere abnueret, proflabantur se non prius posituros bellum, quam D regionem ejus omnem misere pervastatam universam in ditionem accepissent. Verum imperator postea Pannonibus cedebat, et puerum ad regnum capiendum misit. Qui ubi venit Budam, et copias Turcorum regis Belgrado ductu Choniatis, submovit, hand diu supervixit; perhibent enim eum veneno subditum esse a quodam Laurentio Chedraciabare (52). Et cum duxisset uxorem regis Galiorum filiam, veneno interemptus est, priusquam

τὴν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ θρησκείαν διδίδξαντες, καὶ αὐτὸς ἐπὶ μέγα δόξης τε καὶ κλίους ἐχώρησεν ἀναπᾶσαν σχεδὸν τοὶ τὴν ἐσπέραν, ἐς τὰ πρόωτα ἀνήκων σοφίας τε θύμα καὶ θεωρίας. Καὶ τῷ μὲν δὴ Βερναρδίνῳ τελευτήσαντι οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν ἀνάγουσι τε τιμὰς ὡς ἥρωι, καὶ ναοὺς ἀνοικοδομοῦσι, καὶ ἱερωμένα ἐστὶν αὐτῷ οὐκ ὀλίγα ἄνὰ τὴν Ἰταλίαν ἀγάλματα, ὡς ἀνδρὶ εὐαγεῖ τε καὶ δαιμονίῳ γενομένῳ. Λέγεται δὲ καὶ θαύματος ἄξια τοῦ ἀνδρός· τοῦδε ἀποδεικνύμενα. Τοῦτου δὲ ὁ Καπιστράβνος Ἰωάννης· γενόμενος ὀπαδὸς, ὡς εἴρηται, καὶ πολλὰν χώραν ἐπεληλυθὼς, περιήει δημοσίῳ διδασκῶν τῇ τε ἄλλῃ, ἀφίκετο δὴ καὶ ἐς Βοήμους, ἐσκούοντας αἰρεσὶν τὴν τοῦ κυροῦ θρησκείαν τε ἐς τὰ μάλιστα, καὶ μηδαμῶς ἐπι συντίθεσθαι τῆ τῶν λοιπῶν ταύτῃ θρησκείῃ, ἀλλ' ὅμως φρονούντάς τε καὶ μὴ πεθομένους τοῖς λοιποῖς ἀνὰ τὴν Βοημίαν ὄδραθ. Ἐπὶ τούτους ἀφικόμενος ὁ Καπιστράβνος, ἐς τὸ τῶν λοιπῶν Βοημῶν δόγμα κατέστησε. Καὶ μέγα εὐδοκίμων ἐπὶ σοφίᾳ τε καὶ συνέσει, ἐπιτηδείῳ τε ἔσχε τῶν Παίωνων βασιλεία. Καὶ διὰ τοῦτο συνεπέλαθτο καὶ τοῦ πρὸς Τούρκους πολέμου, ὡς δὴ πρότερόν μοι δεδήλωται.

Βασιλεία δὴ τούτου οἱ Παῖονες ἐπηγάγοντο ἀπὸ Γερμανίας⁵¹, ἀδελφιδοῦν γενόμενον τοῦ Σιγισμούνδου βασιλέως. Τούτου γὰρ παῖδα ἐτι ὄντα, κατὰ τὴν ἐν Βίρρη τελευτῇ τοῦ βασιλέως τοῦ Λαδισλάου, ἐπρεσβεύοντο πρὸς Ἀλβέρτον τὸν Σιγισμούνδου τοῦ βασιλέως ἀδελφόν, ὃς ἐπατρέπτει τοῦ παιδὸς, καὶ C περιάγων ἐς τὴν Ἰταλίαν, εἶχε μεθ' αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ Ἀλβέρτος· οὗτος, βασιλεὺς τῆς Γερμανίας, ὀφικόμενος ἐπὶ τὸν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, αὐτοκράτωρ τε ἀπεδείχθη ὑπὸ Νικόλω τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὤρμητο ἐπὶ Τούρκους στρατεύεσθαι. Οὗτος δὲ μέγα δόλιος ὢν, ὅτι αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων γενόμενος, ὑπέδειξαντο οἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ μεγάλως ἐτίμησαν. Παρὰ τούτῳ ἐν τῷ βασιλεῖ Βιάννης διατρέθοντα τὸν παῖδα ἤτοῦντο οἱ Παῖονες. Καὶ ὡς ἐτι παῖδά τε ὄντα, καὶ δαιμονίων περὶ αὐτῷ, οὐκ ἴδιου ὁ βασιλεὺς. Καὶ καταστάντες ἐπολέμουν αὐτῷ οἱ Παῖονες ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον. Καὶ δὴ καὶ πρόσθεσι ἐπὶ τὸν Ῥώμης ἀρχιερέα πέμποντας, ἤξιον οἶσι τὸν βασιλεῖα ἀποδίδοσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἐπιόντας, μὴ ἀνείναι D πολεμοῦντάς τε καὶ δροῦντας τὴν χώραν, ἐς ἃ ἂν ὑπάγωνται οἰσίην ὑποχείριον. Ἐνείδου μέντοι ὕστερον, καὶ τὸν τε παῖδα ἀπέπεμψεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν. Ὁ ἀφικόμενος ἐς Πούδην, καὶ ἀπὸ Μπαλογράδης τὴν βασιλείαν στρατὸν ἀποσάμνος διὰ τοῦ Χωνιάτου, μετὰ ταῦτα οὐ πολὺν τινα χρόνον βίου, ἐτελεύτησε. Λέγεται μέντοι καὶ ὑπὸ τινος Λαυρεντίου Χεβραχιδέβρου τοῦ Ἀντισεπάρου κώτειον ἐμπιόντα ἀποθανεῖν. Ἀρόμενος δὲ τοῦ Κελτῶν βασιλέως θυγατέρα, οὐκ ἔφη τὸν γάμον

Notulæ marginales.

(51) Germani.

(52) Prazæ mortuus est Ladislavus an. 1456, Cal.

Decemb. Sed hic fil. fuit postumus Alberti, et tutor ejus Fridericus Imp.

⁵³ Hæc vel similia verba in ms. desiderari patet ex versione, Λαδισλάου καλούμενον. In R. ut in c.

At hæc quidem a Pannonibus contra Germanos et Albertum imperatorem facta esse traduntur : quæ profecto paucis annis intercedentibus contigere. Propter istam discordiam ferunt Romanum pontificem Pium II Mantuæ egisse, vocantem Iberorum et Gallorum reges, et duces magistratusque per Italiani, præterea duces Germanorum et Pannonum. Egressus Roma Mantuam, quo concilium indixerat, id ibidem concelebrabat. Huc conveniebant Occidentaliu regum et principum legati, et consultabatur quomodo Turcorum rex Mechemetes foret debellandus. Singulos legatos regum et principum, quorum auctoritate missi erant, sententiam expromere jubebat. Quidam pecuniam, quidam milites se in eam expeditionem **228** collaturos pollicebantur. Decretum est, ut decima reddituum omnium, et quinquagesima pars eorum quæ ad clerum redirent, in istam expeditionem contribuerentur. Ordinatum est, ut pecunia quæ hinc colligeretur, reconderetur, necnon viri huic negotio destinati sunt. Secundum hæc conclusum est, ut Germani cum Pannonibus in gratiam redirent. Miserunt ad concordiam istam constabiliendam Bessarionem cardinalem Trapezuntium, qui princeps ejus legationis facile omnes excelebat. Missi sunt utrinque legati, quorum opera concordia inter ipsos componeretur et discordia pelieretur. Legati quidem alii alio ire jussi sunt, ut reliquos cohortarentur ad capessendum bellum contra Turcos. Hæc quidem sub Pio Pontifice contigerunt, cum eniteretur nequaquam antecessoribus suis esse inferior. Etenim capta Constantinopoli, concilium agitabat Nicolaus V et longa oratione habita Occidentales principes hortabatur, ut bellum Barbaro inferrent. Verum haud multo post obiit mortem, cum ea exhortatio haud dum ad rem esset collata. Eusebius autem sive Pius, ubi pontificatum suscepit, semetipsum gravissimo jurejurando illigavit, et litteris significavit, ut classis Neapoli pararetur ad Turcicam expeditionem : nam Alphonsus creatus erat dux contra Barbaros. Litteras has ubi accepit Parthenopes rex, triremes decem in Barbarorum regionem misit, initium faciens Turcici belli. Hæc quidem sola, nec plures, appulere Rhodum. Unde solventes, ferebantur contra regionem regis Asiæ maritimi; nam accedentes subjecerunt Lemnum, quam ea tempestate rex tenebat. Postea in ditionem acceperunt Imbrum, et reliquas Ægæi maris insulas. Scyrum enim et Scopelum, necnon reliquas insulas, Byzantio capto ad Venetos transiisse constat, qui eas tenuere. Cum autem per integrum annum triremes illæ hinc inde oberrassent, nihil sane memorabile fecerunt. Præterea cum triremes aliæ nullæ ab Italia submitterentur, et ipsæ in Italiam

καὶ ἡ αὐτὴ βασιλεῖα Ἰακώβου. Ταῦτα μὲν ἐν ἑτεροῖσι πάντοτε ἐγένετο. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς διαφορᾶς, γενέσθαι τὴν ἐν Μαντινῇ τοῦ Ἰωαννῶν ἀρχιερέως διαίταν ⁹⁰. Προσκαλεσθέντων ⁹¹ τοῦ τε Ἰβήρων, καὶ Κελτικῶν βασιλέων, καὶ ἡγεμόνων, καὶ Γερμανῶν, καὶ Παίωνων, καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἡγεμονικῶν καὶ πολιτικῶν, καὶ ἐκκελευσθέντων ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐς Μαντινῆν, τὴν σύνοδον ἐποιεῖτο, ἣ δὲ συναλέγοντο ἅπαντες οἱ τῶν ἐσπερίων βασιλέων τε καὶ ἡγεμόνων πρίσθεις, προέβητο περὶ τῆς Μεχμέτου βασιλείας Τούρκων καθαρῆς, καὶ ἐκέλευε γνώμην ἀποφαίνεσθαι ἐνα ἑκάστον τῶν παρόντων πρίσθων, ὑπὲρ τῶν ἐσπερίων βασιλέων τε καὶ ἡγεμόνων. Καὶ ὑπέσχεοντο δὴ ἐν ταῦθα οἱ μὲν αὐτῶν χρήματα, οἱ δὲ καὶ ἀνδρας συμβαλεῖσθαι ἐς τὸν πόλεμον τόνδε. Ἐνθα δὲ τὴν δεκάτην τῶν προσόδων ἐδέδοκτο ⁹², καὶ μὴ ἐξελίσθαι πάντων τῶν εἰς τὴν Ἰσρατιλίαν τελοῦντων. Καὶ ἅττα δ' ἂν τῶν χρημάτων συναθροισθῆ, ἐς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀνάγκης, καὶ οὕτω ἀνδρας ἐς τὰ τοιαῦτα ἐτάξαντο. Μετὰ δὲ ἰδοὺς τοὺς Γερμανοὺς τοὺς Παῖσι διαλλάξαι. Καὶ ἐπιπέμψαντες ἀνδρας τῶν παρὰ σφίσι ἰλλογίμων, τὰ πρῶτα φερόμενον, Βησσαρίωνα, καρδινάλιον, τὸν ἀπὸ Τραπεζοῦντος, ἐπεσθεύοντο παρ' ἀμφοτέρους, ὥστε διαλλάξαι τοὺς ἀλλήλους, καὶ τὰς διαφορὰς καταλύειν. Καὶ ἄλλοι; ἄλλῃ διεπέμψον ἐπὶ τοῖς παρούσι πράγμασι, παρακαλοῦντες συμβαλεῖσθαι ἐς τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Ταῦτα μὲντοι τῷ Πίῳ ἀρχιερεὶ ἐκπολιήτο, ἀμιλλωμένῳ ἐς τοὺς προτέρους αὐτοῦ ἀρχιερεῖς. Καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ Νικολάως, ἀποῦσης τῆς Βυζαντινῆς πόλεως, σύνοδον ἐποιεῖτο, προτρέπομενος; τοὺς πρὸς ἐσπερίαν ἡγεμόνας ἐπὶ τὸν βαρβάρων, καὶ λόγον συχνὸν ποιούμενος παρακάλει. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον ἐτελεύτησεν, ἀτελεῖ καταλιπὼν ταύτην αὐτῷ τὴν ἀπόδειξιν. Τοῦ δὲ Εὐσεβίου ἀρχιερέως μετὰ Νικολάω τὴν ἡγεμονίαν παραλαβόντος, ἔρχομαι ποιήσασθαι ⁹³ ἰσχυρότατον, καὶ ἐν γραφῇ παραδιδόντα, ἀρτύεσθαι μὲν ναυτικὸν ἀπὸ Νεαπόλεως. Τὴν γὰρ τοὶ Ἀλφόνσου στρατηγὸν ἐλθεῖν ἐς τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Καὶ ταύτην ἀνελομένου τῶν Παρθενόκης βασιλείας, ἐκπέμψαι τριερεῖς δέκα ἐπὶ τὴν τῶν βαρβάρων χώραν, ὥστε ἀρχὴν ποιούμενος τῆς ἐξόδου. Ταύτας μὲντοι τὰς ναῦς καὶ οὐδὲν ὕστερον κλειούς ἐνετίθη ἀφικέσθαι ἐς Ῥόδον, καὶ ταύτη ὀρμισσάμενας, ἐνετίθεν ὠρμησθαι ἐπὶ τὴν βασιλείας χώραν, καὶ τῆς Ἀσίας παράλιον καὶ ὁρᾶσαι μὲν ⁹⁴ ὄλγα ἅττα τῆς βασιλείας χώρας, ἐπιπλέοντας δὲ καταστρέψασθαι τὴν Αἴημον, ἔχοντος ταύτην τοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἰμβρον, καὶ τὰς λοιπὰς τῶν ταύτης νήσων ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Τὴν γὰρ τοὶ Σκύρον καὶ Σκόπιλον, καὶ τὰς ἄλλας, ὡς ἐάλω Βυζαντινὸν ὑπὸ βασιλείας, ἐπὶ Οὐνετωτοῦ ἐτρέπαντο, καὶ ἔσχον ταύτας. Ἐνιαυτὸν δὲ περιπλέοντες τὸ Αἰγαίον αὐταὶ αἱ τριερεῖς, οὐδὲν τοι

Notulæ marginales.

⁹⁰ αὐτῆν. R. ut in c. ⁹¹ μετὰ, in uno ut c. In pl. μὴ προσκ. ⁹² τῶν τε R. ut c, ⁹³ R. κοινῆ ἐξ. ⁹⁴ In uno, ὄλγῳ. ⁹⁵ In uno, ὄλγῳ.

ἄξιον λόγου ὑποδείκνυται. Καὶ ὡς οὐδὲν ἔτι ἐπι-
 πτεῖ ἀπὸ Ἰταλίας, αὐθις ἐπέπλεον ἐπὶ Ἰταλίαν,
 σκεδασθέντες ταύτῃ ἀνά τὰς πόλεις. Καὶ Εὐσεβίου
 μὲν ⁵⁸ τῷ ἀρχιερεὶ ἐς τόδε ἐταλεύτα ἡ παρα-
 οκτυῆ· μετὰ δὲ Πίος ὁ ἀρχιερεὺς, ὡς ἐπὶ τὴν ἡγε-
 μονίαν ἀφίκετο, τὴν ἐν Μαντιῷ διαίταν ἐποίησατο,
 ἔτι δὲ κατέστασιν τε καὶ σύλλογον περὶ τῶν καθη-
 κόντων αὐτῷ πραγμάτων ἐς τὴν ἐπὶ βασιλεῖα Μιχ-
 αήτων πόλεμον. Βησαρίων μὲν δὲ ἐπὶ Παύλον ἀφι-
 κόμενος καὶ ἐς Γερμανούς, τὰ τε ἄλλα διελέγη,
 καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους διαφορὰν καταλύειν πειρώ-
 μενος, οὐχ' οὐδὲς τε ἐγένετο, ἐς ταυτὸ ἀμφοῖν ξυνα-
 γαγῶν, διαλλάξαι. Ἀλλὰ ἀπρακτοῦ μὲν ἀπεχώρη-
 ῖδάκει δ' αὐτοῖς ἀπὸ Ἰταλίας ὠρηγμένους τόνδε
 σφῆς ἀρασθαι τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς ἡπείρου. Ταῦτα
 μὲν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο κατὰ τὴν ἐν Μαντιῷ διαί-
 ταν. Εἶμι δὲ ἐπ' ἐκείνου τοῦ λόγου, ὅθεν ἐπὶ τοσοῦτον

τοῦ γὰρ τοι ἐπιγινομένου θύρου· ἀπὶ γὰρ μὲν τῷ
 βασιλεῖ Μιχαήλ κακῶς πράξαντι ἐς τὴν ἐπὶ
 Παύλον εἰσεῖσις ἡσυχίαν ἀγειν· στρατεύματα δὲ
 ἐπιπλεον ἄλλῃ τε καὶ ἐπὶ Ἐκενδέρην τὸν Ἰβάνου
 παῖδα. Ἐφ' οὗ δὲ καὶ ὁ πατήρ στρατεύσάμενος,
 καταστρέψασθαι οὐχ' οὐδὲς τε ἐγένετο. Ἰησοῦν δὲ τὸν
 Βρενέζιου παῖδα ἀπέδειξε ⁵⁹ στρατηγόν, παραδούς
 τὸ τε ὑπὸ Φερρών στρατεύμα, καὶ τὸ παρὰ Ἀξιῶν,
 καὶ τὸ ἀπὸ Θεσσαλίας. Ἰησοῦν δὲ τὸν
 Βρενέζιου, ἐπέβαλλε πρὸς τὸν Ἴόνιον τῆς Μακεδονίας
 γῆρον, καὶ ἐδῆου τὰ πολλὰ αὐτῆς. Ἐκενδέρης δὲ
 οὗτος διακρίσθευσάμενος πρὸς τὴν Ῥώμης τε ἀρ-
 χιερίαν, καὶ πρὸς βασιλεῖα Ἀλφόνσου τὸν Παρθενό-
 πης, ἐπιτηδείως τε ἔσχε καὶ συνήθως· τῷ βασιλεῖ
 τούτῳ, εἰ' ἂν δὲ καὶ τὴν πρὸς βασιλεῖα πόλεμον τὴν
 ἐν Κρούσην περὶβῶκε τούτῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἤξιον
 αὐτῷ ὑπέσχεον εἶναι. Ἐνθα δὲ καὶ στρατὸν περὶ τὸν
 Ἰβάνου διαπορθμεύτας ὁ Παρθενόπης οὗτος βασιλεὺς
 ἀπὸ Ἰαπυγίας ἐς Ἐπίδαμον, καὶ ἄρχοντα τῶν
 παρ' αὐτῷ ἐλλογίμων ἱνα στρατηγόν, ἐπὶ τὴν
 βασιλείαν ἐληξίζοντο χώραν. Μετὰ δὲ καταστάντες
 ἐπολιόρκουον πολίχνην Σφετόην καλουμένην, ἰξελεῖν
 βουλόμενοι. Ἐνταῦθα κωθόμενος παρὰ τῶν σφετέ-
 ρων Ἰησοῦ· ὁ Βρενέζιου, καὶ παραλαβὼν τοὺς ἐς
 τὸν Ἀξιῶν ἱπποδρόμους, καὶ Παραβοῖων στρατὸν,
 καὶ τὴν ταχίστην ἐπιεργάμενος· ἄλλην ἢ αὐτοῖς ἐφύ-
 λαττον οἱ Ἰταλοὶ, καὶ ἐπεισεῖον ἄρρω, διέφθειρε
 οὐκ ἴσταντες τοὺς Ἰταλοῦς. Ἐκενδέρης μὲντοι, ἔσχε
 γὰρ ἀπάν τότε, οὐδοσιῶν παθῶν δεῖνόν. Ὑστερον
 μίντοι αὐ πολλῶ Ἐκενδέρης διαβὰς ἐς Ἰταλίαν,
 ἀφίκετο ἐς τὸν Παρθενόπης βασιλεῖα. Καὶ αὐτὸν
 ὑποδεξάμενος, τὰ τε ἄλλα ἐτίμησε, καὶ ἐς τὸν
 Ῥώμης ἀρχιερίαν ἀπέπεμψε φιλορρονησάμενος.
 Μετὰ δὲ ταῦτα χρήματα ἱκανὰ παρεχόμενος αὐτῷ,
 ἀπέπεμπεν ἐπὶ τὴν ἄρχην αὐτοῦ. Οὗτος μίντοι
 ἰππιῶν, ἐπὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐπέμεινεν ἐκόντα
 τὸν βασιλεῖα στρατὸν, καὶ ἐρυμνήν οὖσαν τὴν χῶ-

A rediere : et navales milites, qui in illis erant, per
 Italiae urbes dispersi sunt. Hunc sacra habuit Eu-
 seabii sive Pii apparatus bellicus. Deinde etiam Pius
 pontifex, ubi primum pontificatum sus. cepit concilium
 Mantuae celebravit : in quo nihil aliud actum,
 quam quomodo Mechemetes Turcorum imperator
 esset domandus. Bessarion cum ad Pannonos et
 Germanos venisset, mandata quae acceperat, iis
 enarravit. Cum institueret discordiam, qua inter se
 laborabant, dissolvere, **229** et concordiam indul-
 cere, nihil efficere quivi, quamvis in unum locum
 eos contraxisset. Verum re infecta discerebat. Tan-
 dem visum est, ut ex Italia profecti Turcum terra
 aggredierentur. Haec quidem hactenus Mantuae in
 concilio gesta sunt. Nunc tempus est ut redeam ad
 illum sermonem unde ad hunc digressus sum.
 B ἐτραπόμην, ἐς τοσοῦτον διεξιῶν τὸν λόγον.

Εα aetate quae insequabatur, praecclare secum
 actum putabat Mechemetes, qui inauspicato rem
 gesserat cum Pannonibus, quod quietem agere
 posset. Misit igitur par. em exercitus contra Scen-
 derem Ibanis filium, quem pater, quamvis sapius
 eum debellare coepisset, vincere nequivit. Jo-
 suen (58) filium Brenezis constituit ad id bellum
 ducem, cui tradidit exercitum, qui Pherrhis erat,
 et eum qui erat apud Axium flumen, necnon
 Thessaliae exercitum. Duce autem Josue incur-
 sionem faciebat versus Ionium Macedoniae, et
 pleraque istius depopulatus est. Scenderes lega-
 tionem misit ad Romanum pontificem, et ad regem
 Parthenopes Alphonsum, nam regi huic admo-
 dum clarus et familiaris erat, quia propter bellum
 Turcorum imminens isti regi Crojam assignarat,
 eamque huic subditam esse volebat. Transportavit
 igitur ibi rex Parthenopes Alphonsus ab Japygia
 pedestrem exercitum magnum in Epidamnum,
 cui praefecit ducem de suis virum prudentem : et
 regis regionem evastabant. Postea conjunctis co-
 piis obsidebant urbem Sphetoam (59) nominatam,
 volentes eam expugnare. Josue Brenezis filius cum
 intellexisset in quam necessitatem venissent Sphet-
 loenses (60), accipiens equites qui erant in Axio,
 et Pereshiorum exercitum, citato agmine profici-
 scens, alia via, non ea in qua Itali excubias agebant,
 subito adveniens, Italos omnes ad internecionem
 occidit. Scenderes vero, ut qui abfuisse, mali
 nihil passus est. Nec multo post Scenderes iste
 venit in Italiam ad Parthenopes regem Alphonsum.
 Qui excepit eum honorifice et benigne tractavit ;
 eumque ad Romanum pontificem misit, ut et ab
 ipso aliquid honoris consequeretur. Postea cum
 ei opes dedisset maximas, eum ad principatum
 suum remisit. Hic igitur reversus ad principatum
 suum, expectabat regis exercitum hostiliter ad-

Notulae marginales.

⁽⁵⁸⁾ *Siam* alii vocant, alii *Aenam*.⁽⁵⁹⁾ *Sphetgradum*.⁵⁸ *In uno*, μίντοι. ⁵⁹ *In al.* ὑπ.⁽⁶⁰⁾ *Sphetgradenses*.

ountem. Verum se in loco tenebat munitissimo. Habens autem secum exercitum, quem de sua regione conscripserat, iter per montes faciebat. Uxores et liberos in loca munitissima deponens, ipse hinc inde cum exercitu vagabatur, ut defenderet regionem: semperque præsens erat ubicunque ejus opera desiderabatur. Et quidem copias pedestres et equestres in Scenderis 230 regionem incursionem faciebant, prædas pecorum et aliarum rerum agere haud cessabant. Et diu in ea morantes, omnia corrumpebant, cum non cunctarentur ædificia et villas incendere. Tandem cum satis crastata esset regio, exercitum abduxit, cum nihil sane memorabile designasset. Scenderes quidem arcem juxta Epidamnium, quam spectat Ionium, exædificavit. Est autem eo loci Chersousus et Isthmus brevis, complectens tria stadia: hunc muro cum undiquaque esset amplexus, non paucos Albanos in eam regionem transtulit, ut ibi habitarent. Præterea urbem admodum communivit, ut si quid novi ingrueret ab regis exercitiis, ibi potius quam alibi obsideretur. Nam si non posset resistere, aut par esse copiis regis, superesset tutissimum effugium, videlicet ut inde se proriperet in mare, et quo vellet adnavigaret. Exercitus igitur regis cum accessisset ad istam

α ραν κατεῖχον ἔχων τε στρατὸν μετ' ἑαυτοῦ τὸν ἀπὸ τῆς χώρας, διήκει διὰ τῶν ὄρεων περιῶν τῷ στρατῷ. Καὶ τὰς τε γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὰ ἱερυνὰ εἰσενεγκάμενος, αὐτὸς περιήκει, ἔχων περὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας, ὅποι δέοι παραγενόμενος. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς καὶ οἱ ἰσποδρόμοι ἐπιδραμον τὴν χώραν, καὶ ὑποζύγια ληϊζόμενος, καὶ χρόνον τινα συχνὸν διατρίψας, ἐπήκει πᾶσαν τὴν χώραν ἐμπιπρῶν καὶ διαφθεσίρων. Ὡς δὲ ἱκανῶς ἔβλεπεν αὐτῷ ἐς τὴν τῆς χώρας διαφθορὰν, ὁ στρατὸς ἀπήλαυνεν, οὐδὲν τοι πλεον διαπραξάμενος. Ὁ μὲν οὖν Σκινδέρης οὗτος ἄκρην τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον περὶ Ἐπιδαμνον ὑποδόμεναι. Χερρόνησος δ' ἐστὶ, καὶ ἰσθμὸς βραχὺς ἀμφὶ τρία στάδια· τούτων τετιχίας, ἰσώκισεν ἐς τὴν χώραν ταύτην οὐκ ὀλίγους τῶν Ἀλβανῶν, καὶ ἐκράτουνε τὴν πόλιν ὡς ἂν τι κώτερον καταλαμβάνη αὐτὸν ἀπὸ τῶν βασιλέως στρατῶν ὡς ἱπῶν, πολιορκεῖτο ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ· ἐπειδὴν δὲ μὴ ἀντέχειν οἶδ' ε' ἢ, ἐμθησόμενος ἴσ' ἐς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀποπλευρούμενος ἢ δὴ προχωροῖ·η. Ὁ μὲν οὖν στρατὸς ἀφικόμενος ἐς τὸν ἕρπον τούτων, καὶ κειρασόμενος, ὡς οὐδὲν σφίσι προσχόμενος ἢ τῆς πόλεως ἀφρασις, ἀπήλαυνεν ἐκ' οἴκου. Καὶ τῷ ἔτει τούτῳ οὐδὲν τοι πλεον ἐγένετο βασιλεία Μεχμίτην ἐς ἱστορῆσαι φέρων.

regionem, nec urbem quam oppugnabat, capere

isto anno quo in militiam profectus erat contra Scenderem Mechnetes, nihil aliud actum est. Appetente autem æstate, viros de januis suis primarios misit ad principes et reges tributarios, quos evocabat ad liberorum suorum circumcisionem, quam purgationem vocant. Accersivit et regni sui principes, urbium præfectos, satrapas ducesque, et milites quosquod mercede conducti penes hunc regem stipendia faciebant. Cum ad eum convenissent exercitus Adrianopolim, circumcisionem, quam ipsi purgationem putant, liberorum suorum peragebat. Munera capiebat magna ab magistratibus et satrapis. Conventus ille frequentabatur extra urbem in campo juxta insulam: omnes sub divo agebant, præter regem et principes. Nuptiis hæc (sic enim appellant quoque circumcisionem) creduntur ipsis optimæ eorum omnium quæ ad vitam pertinent. Quilibet contendit in iis nuptiis aliquod proponere ludicrum. Nec pauca ludicra in circumcisione regionum liberorum exhibentur: viri erecti, insistentes equis, nulla externa ope se tenentes, manent immoti, equis in cursum effusis. Omittō commemorare funambulos: nam in ista arte Turci reliquos mortales longe superant. Saltantes etenim incedunt per funes suspensos, et per eos currere possunt quam citissime. Innumera quedam alia admiratione digna faciunt, euntes super his per gladios strictos, et redeuntes. Hæc quis quotidie cernat in foro quod

Τοῦ δ' ἐπιγενομένου θέρους ἐπιτόμῳσι μὲν καὶ τῶν θυρῶν αὐτοῦ ἄνδρας ἐπιλέκτους ἐπὶ τοῦς ὑποτελεῖς αὐτοῦ ἡγεμόνας τε καὶ βασιλεῖς, ἐπικαλούμενος ἐς τὴν τῶν παίδων αὐτοῦ κάθαρσιν· μεταπέμπεται δὲ καὶ τοὺς τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἀρχοντας τῶν πόλεων καὶ ὑπάρχους, καὶ τοὺς τε στρατηγούς, καὶ στρατιώτας, ὅσοι ἐπὶ μεσθῷ στρατεύονται ἄμα τῷ βασιλεῖ. Ὡς δὲ παρῆν αὐτῷ τὰ στρατεύματα ἐς Ἀδριανούπολιν, τὴν τε περιτομὴν, ἣν δὴ νομιζοῦσι κάθαρσιν, ἐποιεῖτο τῶν παίδων αὐτοῦ, καὶ δῶρα προσήκει αὐτῷ μεγάλα ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ μόντοι σύλλογοι· ἐγγόνει ἑκτὸς τῆς πόλεως ἐν τῷ πεδίῳ κατὰ τὴν νῆσον. Ὑπαίθριον δὲ διατέλουν πλην βασιλέως τε καὶ ἡγεμόνων. Ὁ δὲ γάμος οὗτος νομιζέται μὲν κράτιστος τῶν ἐς τὴν βίον σφίσι περιοιόντων¹⁷. Καὶ παιδιὰν καθιστάσιν ἐν τούτῳ κατὰ δύναμιν ἑκαστος. Καθίσταντο δὲ καὶ ἐς τὴν τῶν βασιλέως παίδων περιτομὴν καὶ γάμον τόνδε, παιδιὰν· ἄλλα τε οὐκ ὀλίγα, καὶ δὴ καὶ ἄνδρες ὀρθοὶ ἐπὶ ἱππῶν ἀνὰ κράτος· ἐλαύνοντες ἐς τὸν δρόμον τοὺς ἵππους, καὶ οὐδαμῶς ἐπισχόντες, ἐπειδὴν θέωσιν. Ἐκεῖνο μὲν τοι παρήσω τῶν σχολιασμάτων, ὡς ὑπὲρ τὰ ἄλλα γένη Τουρκοὶ δεινοὶ εἰσι τὴν τέχνην ταύτην, ὥστε καὶ πεπεδημένους πορεύεσθαι ἐπὶ τῶν σχολίων, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὑποθεῖν ἐπὶ τούτων ὡς ἂν δύνωνται ἰσχυρότατα, καὶ ἐπὶ τούτων μυρία ἐργαζομένους θαύματος ἄξια, ἐπὶ ξιφῶν διένοντας τε καὶ ὑποτραπομένους. Ταῦτα μόντοι καθ' ἑκάστην ἐς τὴν Τακταλὴ ἀγορὰν καλουμένην ἴδοι ἂν τις γιγνόμενος, καὶ τοὺς σγυνοβά-

Notulæ marginales.

¹⁷ ἰσθησόμενος. Sic etiam R. ¹⁷ προσηκόντων. In u. περιηκ. in al. ut c.

τας. Γίνος δὲ ἐστὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς καλούμενον Ἰάμπεζιν, μετόντας ἢ τὴν τέχνην ταύτην, καὶ παραπλήσια τούτους ἴσοι ἂν τις καὶ ἀλλήλου; ἐργαζομένους ἐς ταύτην τὴν ἀγορὰν, ἐνθα τὰ γυμνάσια νομίζονται ταύτης τῆς πόλεως. Τὸ δὲ ὑπὸ γῆν θάπτειν τὸν παῖδα, ἐκ τοῦ κάκειθεν διαλεγόμενους συνιέναι τε ἂν, ὅ τι ἔροιτο αὐτὸν, καὶ ἀποκρίνασθαι, πῶς οὐκ ἐν θαύματι ποιοῖτο ἂν τις τοιαῦτα καθορῶν; Ἄλλὰ τὰ μὲν ἄλλα ὑπὸ δυνάμεως τινος μείζονος ἀποτελούμενα ἐλάττω ἐστὶ τῶν διόντων δρόμῳ ἐπὶ τῶν σχολίων. Ἐγένοντο ἄλλαι ἢ παιδία κατὰ τὴν περιτομὴν ταύτην, ἐν ἧ Μεχμούτης, ὁ τοῦ οἴκου ἡγεμῶν, καὶ ἅμα τῆς Εὐρώπης στρατηγός, τοῖς δώροισι ὑπερβάλλεσθαι πάντας, τοῦ; τε βασιλεῖς ἅμα καὶ ἡγεμόνας τῶν θυρῶν. Οὗτος δὲ ὁ Μεχμούτης ἢ, πατὴρ Μιχαήλου γενόμενος, Τριβαλλὸς μὲν ἐστὶ τὰ μητρόθεν, Ἕλληνας δὲ τὰ πατρόςθεν, καὶ παῖδα ἔτι δυοῖα, σὺν τῇ μητρὶ Ἰόντα, ἀπὸ Νεβοπρίδου ἢ; Ἐπενδερδὸν, οἱ ἵπποδρόμοι τοῦ βασιλέως καταλαβόντες; ἐν τῇ δὲ ἡγουμένου, ἀπήγαγον πανοικί τούτους παρὰ βασιλέα. Λαβὼν δὲ τὸν παῖδα ἢ; τὸν κοιτῶνα αὐτοῦ βασιλεῦς, μέγαυ τε ἀπέδειξεν ἐν ἀκαρεῖ, καὶ ἱπποκόμον ἐν βραχεῖ ποιησάμενος, μετὰ ταῦτα ἡγεμόνα τῶν θυρῶν ἀπέδειξεν. Ἐπειτα μὲν οὖν Ζάγανον τὸν ἑαυτοῦ κηδεστὴν ἐξήλασαν ἐκ τῆς τιμῆς. Τὰ πάντα οὗτος ἐγένετο. Ἐγένοντο δὲ οἷος οὐδεὶς πω πρότερον ἐς τόνδε τῶν ἐπὶ ταῖς Ὀθωμανίδων θύραις ἡγεμόνων, μεγάλων λεγομένων γενέσθαι.

Λέγεται μὲν γὰρ καὶ Χαραιτήνην, καὶ Ἄλλην τὸν παῖδα μεγάλους γενέσθαι, ἐν τε ταῖς Ἀμουράτω τοῦ Ὀρχάνου, Παιαζήτω τοῦ παιδὸς αὐτοῦ θύραις, ἀλλ' οὐδεὶς πω ἐς τήνδε τὴν δύναμιν καὶ τὴν χώραν τούτου ἀφίκετο. Οὗτος μὲν οὖν τὰ πρῶτα τῶν ἡγεμόνων φερόμενος ἐς τὰς βασιλέως; θύρας, στρατὸς τε οἰκεῖον τρέφειν ἱκανώτατος, καὶ θεράποντας ἔχειν ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἤκουτας. Ἕλληνοικὸι μὲν παῖδες ἀπὸ Βυζαντίου ἔχειν ἢ παρ' ἑαυτῷ βασιλεῖ ἢ, ἐς μέγα ἐχώρησαν δυνάμειος. Τούτων δὲ Μουράτης, τοῦ Παλαιολόγων γένους τῶν Ἑλλήνων περιφανοῦς, καὶ Μεχμέτης ὁ Μανδρομηνοῦ παῖς, μετὰ γε τούτων, ὅς ὑπαρχος πρῶτα μὲν Ἀγκύρας τῆς Πισιδίας ἀπέδειχθη. Βούλεται δὲ Μουράτης ἐπιθυμίαν, Ἄλλης δὲ τὸν Ἥλιον Ἕλληνοιστὶ λέγοιτ' ἂν, καὶ Ἐσὶ; τὸν Ἰησοῦν, καὶ Ἐμπριμῆς τὸν Ἀβραάμ, καὶ Σουλαϊμάνης τὸν Σολομώντα, καὶ Ἰαγούπης τὸν Ἰωσήφ, Σκενζέρην δὲ Ἄλλεξανδρον βούλονται λέγειν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ Ἑλληνικῶς λέγοιτ' ἂν οὕτω. Οὕτω; καὶ Ἐλεξίην τὸν Ἀημήτριον, καὶ Χιτήρην τὸν Γεώργιον λέγουσι. Τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων ἀπὸ πρὸ τῶν ὀρνέων, καὶ Σκυθῶν, τὰ τέσσαρα ταῦτα φεῖνθαι εἶναι, οἷον Παιαζήτης, Ὀρχάνης, Ὀρθογρούλης, καὶ Τζουμι-

A faciunt. Hoc hominum 231 genus penes ipsos Tampezim appellant, propter eos qui artem hanc addiscunt. His similia alia plura quis videat in isto feri foro. Gymnica certamina in ista urbe quoque frequentantur. Præterea quis non eum miraculum quoddam admiretur, puerum sub terram defodi, et eum audire respondentem ad ea quæ interrogatus fuerit? Verum alia quæ maiore quadam virtute et potentia sunt, minora sunt his quæ per funambulos sunt. Etiam alia ludicra in ista circumcisione proposita sunt. Mechumetes regii palatii præfectus, et Europæ simul dux, muneribus quæ in regem contulit (61) omnes vicisse videtur, reges videlicet et januarum duces. Hic Mechumetes filius fuit Michaelis: materno genere Triballus, paterno Græcus erat. Hunc puerum adhuc existentem, et euntem una cum matre à Neboprido (62) Senderoviam, equites regii comprehensum in itinere, adduxerunt cum universa familia ad regem. Rex autem accipiens puerum in suum cubiculum, magnum eum brevi declaravit virum. Primo equorum regionum curatorem eum designavit, postea ducem constituit januæ militum. Nam Zaganum affinem suum ex isto dignitatis gradu detraxerat. Is tandem summus erat. Brevi autem eo potentie progressus est, ut facile omnes qui unquam inter januarum duces præclari existere, autecesserit.

C Ferunt Charaitinem et Halien filium maxima auctoritate polluisse inter januæ milites tempore Amuratis et Pajazitis: neuter tamen tantam et potentiam et regionem nactus est, quantam is acquisivit. Nam hic cum primas inter omnes duces januarum ferret, exercitum proprium alere potuit. Habuit et ministros plurimos, qui et ipsi ad magnam potentiam pervenerunt. Nam Græci pueri qui Byzantio abducti erant, et cum rege morabantur, magnam sibi peperere potentiam opesque magnas. Inter hos erat Murates, ortus genere Patæologorum apud Græcos perquam celebri. Post hunc Mechumetes (63) Mandromæi filius, plurimum dignitate et opibus vigeat: qui primo præfectus Ancyrae Pisiðia declaratus est. Si quis autem velit nomina ista in Græcam vertere linguam, significabit quidem Murates cupiditatem, Halies Heliam, Eses Jesum, Empreimies Abrahamum, Sulaimanes Solomoneum, Jagupus Josephum, Scenderes Alexandrum. Et quidem hæc Græce. Pari ratione Elezen Demetrium, Chetirem Georgium vocant. Quatuor autem ista nomina reliqua: Pajazites, Orchanes, Orthogules, Tzymisses, et his 232 similia, originem trahunt ab avibus et Seythis. Etiam

Notulæ marginales.

(61) Aureorum 50930 ut libertatem emeret: sed plagas rursi recepisse aiunt.

(62) Novoborido.

(63) Ejus qui in tyrannum cojuverat filius, sed in ipso ictu corpore proprio objecto illum servavit.

ἢ ἐς ματ. superscriptum οὐς. ἢ μὲνοι κατ. ἰν uno, μὲν οὖν κατ. ἢ ἰν uno, Μεχμ. ἢ Νεβοπρίδου. Sic etiam R. ἢ Hic altanid decet, etiam in R. ἢ Locus mutilus, etiam in R. ἢ ἰν uno, βασιλεὺς.

hoc in nominibus observant, ut quandoque dimi- A
nutivis, quandoque vero angustioribus utantur
nominibus, ut Mustapham Musplachasitem, Che-
terem Charaitinen. Eadem in reliquis observatur
ratio. Europa habet, quos a rege accipit, præfectos
numero triginta sex. Horum qui præcipui fuerunt,
caplunt stipendii nomine a rege duas myriades au-
reorum staternm, præfecti autem minores accipiunt
myriadem aureorum staternm, plus minusve. Asiam
autem distribuit in Seimas, sive signa. Singula Se-
mæ sive signa continent præfectos quadragenos.
Præter hos etiam urbes magnæ, ut Therma, Scopi-
orum urbs, Philippopolis, et aliæ, principes habent
qui connumerantur signis. Hi principes ad Seimas
sive signa pertinent, et obediunt Europæ duci
summo: quædam Asiæ principes Asiæ duci
summo parent. Præfecti et duces, quocunque duxe-
rint, consequuntur Europæ et Asiæ principes. Quando
autem satrapæ ad bellum aliquod proficiscitur,
urbium principes ex præscripto satrapæ sequuntur
auxiliares. Summa potestas penes regis duces
summos est, quibus etiam ab rege stipendium nu-
meratur maximum. Et in hunc modum brevi plu-
rimas opes congregant, quas ab satrapis et urbium
principibus accipiunt. Inter januæ milites maxi-
mam potestatem duces obtinent, qui legati sunt,
et plurimumque assessores sunt regis, et consiliarii
eorum rerum quæ ad regni curam spectant. Ad
hos enim pertinet reddituum et tributorum admi-
nistratio. Rationes et thesaurus regis proprio sig-
nillo signant et confirmant. His ordine et dignitate
proximus est scriba, ad quem rationes referunt
reddituum, vectigalium, et aliarum rerum, quibus
id negotii adjunctum est. Illic rationes omnium di-
ligenter conficit, quas deinde regi et ducibus pro-
ponit. Reliqui scribæ expolliunt ea quæ ad scriptu-
ras cæteras et regia programmata pertinent. Tri-
butum quod rex ex Europa capit, complectitur
nonaginta myriades staternm aureorum. Tribu-
tum hoc non ab Turcis, verum ab alienigenis exi-
gitur. Nec enim fas ducunt, ut Turci tributum
inferant: verum horum officium est, ut equis ar-
mistis instructi una cum rege in militiam profi-
ciantur. Nec etiam operum decimas antecessores
regis huius ab Turcis exegerunt: verum hoc exa-
ctionis genere usi sunt erga alienigenas. Cæterum
hic rex decimas exposcit, et subditos, quo vult,
educit in expeditionem. Decimas quoque B
præter tributum, quod Bosciam vocant, solvunt
urbium principes, præfecti militesque. Is autem
reditus januæ militibus assignatur. Etiam ovium
greges, qui tributum nomine dantur, in januas abdu-
ci oportet. Hæc quidem in hunc modum, quantum
attinet ad principum regisque redditus. Præter tri-
butum etiam vectigalia non modica per Asiam et
Europam habet rex, quæ capit ab equis, camelis,
mulis, et bobus. Hic reditus continet circiter tri-

ση; ἢ, καὶ τὰ παρακλήσια. Ἐχουσι μὲν καὶ τούτοις, ὡς
τοῖς δνόμασι χρώνται καὶ μὲν ἑλάττωσι, καὶ δὲ καὶ
τιμωτέροις, ὡς τὸν Μουσταφὴν Μουσπλαχασίτην,
Χιτήρη Χαραιτήνην. Παρακλησία; δ' ἂν λέγοιτο
καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ὀνομάτων ἐς τοῦτον τὴν τῆσον.
Ἵπαρχοι δὲ τυγχάνουσιν ὄντες; κατὰ μὲν τὴν Εὐ-
ρώπην τριάκοντα καὶ Εξ· τοῦτων δ' οἱ μείζονες
ἐχουσι πρόσθεον ὑπὸ τοῦ βασιλέως, χρυσίου στα-
τήρα; ἐς δυσμυρίου;· οἱ δ' ἑλάττω; τοῦτων ἐς
μυρίου; ἐπὶ μείζον τε τοῦτων καὶ ἐπ' ἑλάττων. Ἀνὰ
δὲ τὴν Ἀσίαν σημαῖαι τε αὐτῶ τυγχάνουσιν οὐσαι.
καὶ ὑπαρχοι ἐφ' ἑκάστη; τισσαράκοντα. Παρὰ
τούτους δὲ εἰσι τῶν πόλεων ἄρχοντες μεγάλων, οἷα
ἡ Θίρμη, ἡ τῶν Σκοπίων πόλις, ἡ Φιλιππούπολις,
καὶ αἱ παρακλήσιαι. Οὗτοι ἐς σημαίας τελοῦσιν
οἱ ἄρχοντες, ἐς τὸν τῆς Εὐρώπης στρατηγὸν τὴν
μέγαν, τῷ; οἱ τῆς Ἀσίας πρὸς τὸν τῆς Ἀσίας στρα-
τηγὸν ὑποτιτάχεται. Ἄρχοντέ; τε καὶ ἡγεμόντες,
καὶ ἢ ἂν ὑψηλῶνται οὗτοι. Ἴκονται οἱ τῆς Εὐρώπης;
τε καὶ Ἀσίας ὑπαρχοι. Ἵπάρχω δ' ἑκάστω προ-
άγοντι καὶ ἐξηγουμένω ἐπὶ τινα πόλεμον οἱ τῶν
πόλεων ἄρχοντες Ἴκονται κατὰ τὰ ἐπισταλμένη
σφίσι ὑπὸ τοῦ ἑκάρχου. Τὸ δὲ κράτος; ἔχουσι πᾶν
οἱ μέγιστοι στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως. Ἔστι δὲ
πρόσθεος τοῦτων ὑπὸ βασιλέως μεγίστη, καὶ ταχὺ
μέγα ἔλθει γινόμενον ὑπὸ τε τῶν ὑπάρχων καὶ
τῶν ἄρχόντων τῶν ἐπὶ τὰς πόλεις. Ἐπὶ δὲ τῶν
θυρῶν οἱ ἡγεμόνες ἔχουσι τὸ κράτος, ἀγγελιαφόροι
τε ὄντες, καὶ ἐφεστώτες τῷ βασιλεῖ, καὶ σύμβουλοι;
ἐς τὰ πράγματα τῆς ἀρχῆς. Ἔ; τοῦτους γὰρ ἢ
διοίχται; τῶν προσέθων. Καὶ λογισμῶ; τε καὶ
τοῦ; θησαυροῦ; τοῦ βασιλέως σφραγίδι τῆ; οἰκίᾳ
ἐπισκέπτονται. Μετὰ τοῦτους μέντοι ἔστιν ὁ γραμ-
ματεὺ; ἀρχιτάτω ἰδρυμένος ἐς τοῦτο; καὶ τὰς
λογισμῶ; ὑποδεχόμενος; ὑπὸ τῶν ἐς τὰ; προσέθων
καὶ εἰσπράξαι; τεταγμένων, καὶ τοῦ φόρου. Καὶ
οὗτος μὲν ἀπολογίζεται τε προσέθων; καὶ ἐς τοῦ;
ἡγεμόνα; τε καὶ αὐτὸν βασιλεῖα ἀναφέρει; ἄλλοι δὲ
γραμματεῖ; ἐς τὰς γραφὰ; τε καὶ ἐπιτάγματα τοῦ
βασιλέως. Ἔστι δ' ὁ φόρος αὐτῶ προσέθων ἀπὸ μὲν
τῆς Εὐρώπης ἐς ἑκατὸντα μυριάδας στατήρων.
Τὸν δὲ φόρον τοῦτον εἰσπράττεται μὲν οὐκ ἀπὸ τοῦ
γένους τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλοφύλων
σφίσι. Οὐ γὰρ νομίζεται τοῦ; ἄλλοφύλων χρήμα; α
εἰσπράττειν, ἀλλ' αὐτοῦ; σὺν τῷ βασιλεῖ παρα-
σφίσι νομίζεται στρατεύεσθαι ἐς τοῦ; πολέμους, σὺν
ταῖ; ὅπλοι; τε καὶ ἱπποῖ; αὐτῶν ἰσομένους ἐς τοῦ;
πολέμους. Τὴν δεκάτην δὲ τῶν ἔργων οἱ μὲν πρὸ
τοῦ βασιλέως τοῦ; εὐδὲν τοῖ; εἰσπράττεσον Τούρ-
κοι; ὅτι μὴ τοῦ; ἄλλοφύλων· οὗτο; δ' ὁ βασιλεὺ; τὴν
δεκάτην τε εἰσπράττει, καὶ ἔγει, ὅποι; ἂν
στρατεύται. Τὴν μὲν οὖν δεκάτην καὶ παρὰ τὸν
φόρον, Βοστίαν οὕτω καλουμένην, ἀποφέροντες;
οἱ τῶν πόλεων ἄρχοντες τε καὶ ὑπαρχοι, καὶ στρα-
τιώται; τὸνδε φόρον ἐς τὰ; θύρας. Νομίζεται καὶ
προβάτων τὴν νομὴν ὅσην ἀποδίδονται, ἐς τὰς βα-
σιλέως θύρας ἀπάγεσθαι. Ταῦτα μέ; το; ταύτη;

Notulæ marginales.

^a In uno, Τζυμίας.

τίεταις ἐς τὰς προσόδους τῶν τε ἀρχόντων καὶ ἅ τῶν βασιλέως. Παρὰ δὲ τὸν φόρον βασμὸς εἰσὶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην τε καὶ Ἀσίαν ἀποτεταγμένοι τῶν βασιλέων οὐκ ὀλίγοι ἀπὸ τε τῶν ἰκπέων, καὶ καμήλων, καὶ ἡμιόνων, καὶ βοῶν. Καὶ ἔστιν αὕτη πρόσθετος ἄμφω τὰς τριάκοντα μυριάδας. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἡ τῶν ἐνοίκων πρόσθετος μεγάλη τυγχάνει ὅσα τῶν βασιλέων ἐν κίνεσι καὶ εἰκοσι μυριάσιν. Ἀπὸ δὲ τῶν τοῦ βασιλέως φορβῶν τε καὶ καμήλων, καὶ ἡμιόνων, ἀπανταχῆ τῆς χώρας ἐκινεμομένων αὐτῶν, εἰσὶν ἄμφω τὰς κέντε μυριάδας. Ἀπὸ τε τῆς τῶν ἁλλων προσόδων, προσίοι ἀν' αὐτῶν ἐς εἰκοσι μυριάδας. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐμποριῶν, καὶ τοῦ πορθμοῦ, καὶ μετάλλων, καὶ ὀρύζης, καὶ χαλκοῦ, καὶ στυπτηριῶν, καὶ πενταμοιρίας τῶν ἀνδραπόδων, μεγίστη ἀν' λογισμοῖς εὐρίσκοιτο ἡ πρόσθετος. Ἀπὸ μόνου τοῦ πορθμοῦ καὶ ἀπὸ Φάρου ἕως εἰκοσι μυριάδας εὐρίσκοι ἀναπυθινόμενος. Τῶν δὲ μεταλλῶν οὐκ ὀλίγη αὐτῶν ἐπιγίνεται πρόσθετος, ἐς ἑκατὰ μυριάδας. Ἀπὸ δὲ ὀρύζης καὶ τῶν ἁλλων τῶν ἐς τὰς θύρας τεταγμένων προσόδων τοῦ βασιλέως, ἅ; δὴ Χάσια ποιοῦνται οἱ τῶν θυρῶν, ἐς εἰκοσι μυριάδας λογισόμενος, οὐκ ἀποτυγχάνοιμ' ἀν' τοῦ εἰσπέντος. Χάσια γὰρ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν τε καὶ Εὐρώπην αὐτῶν ὡς πλεονά τε καὶ ἄριστα. Τούτοις δ' ἐκπίπτει αὐτῶν ὁ τῶν ἡγεμόνων τε καὶ βασιλέων φόρος, τῶν τε ὁμοφύλων καὶ ἄλλοφύλων σπείρειν ἐκινεμομένος ἐς δέκα μυριάδας. Οὕτω δὲ γένο·τ' ἀν' ἡ πρόσθετος τῶν βασιλέων, ὅση παραγίνεται αὐτῶν ἐς τὰς θύρας, καὶ ἐς τὸν Κασανὸν καλούμενον τοῦ βασιλέως, ἄμφω τὰς τετρακοσίας μυριάδας χρυσίου στατήρων. Ἔστι δὲ παρὰ ταύτας πρόσθετος ἄλλη βασιλέως ἀπὸ τῶν ἀρχόντων, ἑαρος ἐκινεμομένου, ἐκαστὸν ἐξελαιύνη βασιλεὺς στρατηλατῶν, ὑπὸ τε τῶν ὑπάρχων τε καὶ στρατηγῶν, καὶ ἡγεμόνων, καὶ ἀρχόντων δῶρα νομιζόμενα, κατὰ τὴν ἐκάστου πρόσθετον τῶν βασιλέων ἐς τὴν ἐξέλασιν. Καὶ ἔστι μόνου τοιαύτη πρόσθετος οὐ τεταγμένη, ἀλλὰ στοχαζόμενος ἐ; εἰκοσι μυριάδας γένο·τ' ἀν' αὐτῶν χρήματα. Ταῦτα μέντοι ἐς τὸν Κασανὸν τὰ βασιλέως; χρήματα παραγίνεται, ἀπ' ὧν μισθοῦται τοῦ; τε κήλυδας, καὶ τοῦ; τῶν θυρῶν Καρίπιδας, Σιλικτάριδας, Ἀλλοφαιζίδας τε καὶ Σπαχίδας; καλουμένους, καὶ ἐ; τοῦ; λοιποῦ, ὅσοι τῶν θυρῶν ὄντες, τριμηνοῦν λαμβάνουσι τὸν μισθόν. Ἄνω δὲ ταύτης τοῦ βασιλέως πρόσθετος εἰ ἀνὰ τὴν ἀρχὴν ὑπαρχοῖ τε καὶ ἀρχοντες; καὶ στρατηγοί, καὶ Τιμαρῆτοι καλούμενοι, μεγίστη ἀποφέρουσι τῆς πρόσθετον ἀπὸ τῆς βασιλέως; χώρας. Καὶ λογισθεῖσθαι μὲν ὅ; κέντε ἑξήκοντα τῶν τοῦ βασιλέως γραμματιστῶν. Ἡ δὲ ἑξ ἑκατῶν, γένο·τ' ἂν ὀρθότατα αὕτη ἡ πρόσθετος τῶν ἀρχῶν, ὅση μισθὸν λαμβάνουσι ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χώρας, ἐς ἐκκοσίας μυριάδας χρυσίου. Ἐνωμένη δὲ αὕτη ἡ πρόσθετος; τῆς πρόσθετος; ἡ; ἐς τὰς βασιλέως; παραγίνεται; θύρας, γένο·τ' ἀν' ὀκτώκοντα ἡ τῆς βασιλέως; χώρας πρόσθετος; ὅση ἐς τοῦ; ἀρχοντας; αὐτῶν ἀφικνείται, καὶ ἐσθ' ἐ; τὰς θύρας, ἐς χίλιας τε καὶ τετρακοσίας μυριάδας χρυσίου στατήρας; τῶν Οὐσμῶν. Αὕτη μὲν πρόσθετος; δὲα γὰρ ἐ; ἡ; ἄλλῃσιν, παρατίσεται τῶν βασιλέων, καὶ τὰς ὑπερκοσίας; αὐτῶν.

ginta myriades aureorum. Huc accedit redditus, quem inquilini solvunt, qui admodum magnus est, et viginti quinque myriades complectitur. Ab armentis equarum, camelorum, et mulorum, quæ regis sunt, et undique per regionem pascuntur, redditus accedit, enjus summa est circiter quinque myriades. A reliquis autem redditibus accipit circiter viginti myriades. Quia etiam maximus redditus venit ab emporiis, trajectis, metallis, oryza, ære, alumine, et quinta parte mancipiorum. Non dubium est quin is maximus sit, si quis eum ad calculos revocet. Trajectum et Pharum circiter viginti myriades suppeditare comperi. Redditus metallorum qui nec ipse modicus est, attingit decem myriades. Ab oryza et reliquis vectigalibus, quæ Januæ milites exigunt, et in Chasia recerunt, redditus colligitur, si quis rationem ineat, qui tenet viginti myriades : plurima enim Chasia et optima per Europam et Asiam habentur. Huc accedit tributum principum et regum, quod pendunt tam Indigenam quam alienigenam ; id habet circiter decem myriades. Summa itaque universorum reddituum, quos modo memoravimus, et ad regem et ad Januæ milites referuntur, et ad ejus Chasnam (64) sic dictam, complectitur circiter quadringentas myriades aureorum staterum. Est præter enarratos redditus et alius, quem ferunt tempore veris : quando in militiam proficiscitur rex, præsidēs, duces, præfecti, solemnia munera pro singularium facultatum modo afferentes ; is redditus expeditum inservit. Nec tamen hic redditus in certum numerum redigitur : verum si quis rem sedulo evenciat, inveniet istum redditum continere circiter viginti myriades. Hæ quidem regis pecuniæ comportantur ad Chasnam, ex quibus deinde stipendium accipiunt peregrini et Januæ milites, Caripides, Silictarides, Allophatides, Spachides, et reliqui qui ad Januas pertinent, et trimestre stipendium accipiunt. Superest et alius redditus, quem uberrimum capiunt per universam regnum principes, et duces, et hi qui Timarati vocantur. Is redit ex regione regis, nec facile a quovis (sic enim accipi) quam a regis scribis computari potest. Summa autem reddituum quos viri accipiunt, quibus merces ordinata est ab regia regione, excurrit usque ad noningentas myriades auri. Hic redditus si addatur illi qui ad Januæ milites defertur, universorum reddituum qui ad Januæ milites et ad principes redeunt, summa exerceat usque ad myria les mille et quadringentas aureorum staterum Venetorum. Tantus quidem redditus ad regem et satellites ejus refunditur.

Numerae marginales

(64) Chasna, sive Chasia, nomen in Cetero notum.
 * ὄνομα ἐν αὐτοῦν Cæs.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ Η ΕΝΑΘΗ.

—
LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER NONUS.

Peloponnesum, Athenas, Amestrim, Synopen in Ponto et Trapezuntum, Mahometes occupat.

235 Mechemes Amuratis filius, misit viros quos-
dam de januis in Peloponnesum, petitum tributum.
Verum regli, ubi in Peloponnesum venerunt, nihil
sancti inter Græcos reperiant. Proinde nec Albanis,
nec Peloponnesiacis, imperant ut tributum solvant.
Cum autem cerneret rex duces Peloponnesi privati
certare odio, malo genio impulsos, ut tandem
se resque perditum irent, tertium remisit tribu-
tum: saltem id querens, ut in presentia pacem,
quæ convenisset, bona fide servarent. Ut vero id
facere neglexero, nescio qua imprudentia et ini-
quitate usi, Peloponneso arma inferre decrevit.
* Machmutem Michaelis filium, quem 236 janua-
rum principem et Europæ ducem designarat,
ad Istrum præmisit, ut si quid rerum novarum
mollerentur Pannonæ, eos criminando a corruptis
deterroret. Si in hunc modum parum proficeret,
accedentes non sineret evasare regionem ejus-
dem, assumpto Europæ exercitu, qui complecteba-
tur circiter octo myriades militum, profectus
est contra Triballos, qui habitant juxta regio-
nem Istro affusam (65). Cum autem deprehē-
deret Pannonæ nihil innovare, verum quietem
amplexi, Illyrium ambigere aggressus est: et op-
pugnata, quæ vi coperat, diripuit. Postquam in
Illyrium copias duxit, ibi castra prope Istrum
communivit, ut urbes regis ibi sitas custodiret,

Ἦς δὲ ἐπὶ Πελοπόννησον πέμπων ἄνδρας τῶν
θερῶν Μεχμέτης ὁ Ἀρσενάτιος, ἤξω τὸν φόρον
εἰ ἀποδιδέσθαι. Φετιῶντες δὲ τοῦ βασιλέως ἄνδρας,
οὐδὲν ὕγιος εὐρισκόν τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὕτως τοῦ
Ἀλβανῶς καλεῖσθαι εἰσέφρασαι ἐς τὸν φόρον,
οὕτως τοῦ Πελοποννησίου. Καὶ αὐτοὺς δὲ ἰδίᾳ τοῖς
ἡγεμόσι διαπραγμαίνους σφίσι, ἐς τὴν πράγματα
κακοδαίμονα, συνεχώρει μὴ τὸν ἐπίσπετον φόρον
ἀπάγοντας, ἴσχαν οὐτὼ εἰσφέρειν. Ἦς δὲ καὶ ἡμέ-
λων ὁ ἄγνωστος χρωμένοι, καὶ σκαυίτητι, ὤρ-
μητο ἐπὶ Πελοπόννησον στρατεύεσθαι. Καὶ Μαχμού-
την μὴ τὸν Μεχμέτην κατὰ ἡγεμόνα τε ἀμα-
τῶν θερῶν, καὶ στρατηγὸν τῆς Εὐρώπης, ἐπέμφεν
ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν, ὃς ἂν, εἰ τι νεώτερον ἀπὸ Παϊόνων
καταλαμβάνει, ὑποστῆται τε αἰτιασόμενος, καὶ δια-
καλίη αὐτοὺς τὴν χώραν βλέπειν τὴν αὐτοῦ
ἐκίοντας. Οὕτως μὴ παραλαβὼν τὸ τῆς Εὐρώπης
στράτευμα ἐς ἀπὸ μαρμάρα, ἤλυνεν ἐπὶ Τριβαλ-
λοῖς, τοὺς πρὸς τὸν Ἰστρὸν χώραν νερομένους.
Ὀρμώμενος δὲ ἐνεπέθεν, ὡς οὐδὲν ἐκυσθάνετο
νεώτερον ἀπὸ Πούτων, κατεστρέφετο τὴν Ἰλλυριῶν
χώραν, καὶ κατέλαβεν μὴ ἔστιν ἂ ἐλὼν κατὰ κρή-
τος, ἡνδραποδίστατο· μετὰ δὲ ὡς ἐπέδραμα τὴν
Ἰλλυριῶν χώραν, ἀπέφειν οὐτοῦ ταύτη παρὰ τὸν
Ἰστρὸν ἔχων ἀρμὰς τῆ φυλαχῆ τῶν πόλεων. Οὕτως
μὴ εἶν ἀρμὰς ταῦτα ἔχων διεγίνετο. Βασιλεὺς δὲ
παραλαβὼν τὸ τε Ἀσιακὸν στράτευμα, καὶ Ἔβρον,

Notulam marginales.

(65) Scythia.

⁶⁶ In uno, διημέλιον.

καὶ Εὐρώπης, τὸ ἀπὸ Θεσσαλίας τε καὶ Μακεδονίας, **A** καὶ ἔχων καὶ τὰς θύρας, ἐστρατεύετο ἐπὶ Πελοπόννησον. Ὡς δὲ εἰσέβαλε, καὶ ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἔγενετο, ἀπελαύων ἀδείκτα, τὴν Κόρινθον ἐπολιόρκει. Παριῶν δὲ ἐπισκίπτει, ὡς ἂν τὴν τεῖχος καθελὼν τηλεβόλους, ἐπιστείται ἐς τὴν πόλιν ἅμα τῷ στρατῷ. Καὶ τηλεβόλους μὲν αὐτοῦ ποιεῖσθαι κατέλιπε, καὶ τὸν Ἐφῶν στρατὸν περικαθήμενον τὴν πόλιν πολιορκεῖν· ἰδῶκει γὰρ αὐτῷ τοὺς τηλεβόλους αὐτῷ ἐνταῦθα ποιεῖσθαι, καὶ τὴν πόλιν ἅμα ἐκπολιορκηθῆσθαι λιμῶ· αὐτῆς δὲ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου γινόμενος, διὰ Φλιοῦντος ἐπορεύετο. Ἐς δὲ τὴν Κόρινθον οἱ Ἕλληνες οὕτε ἀσκομίσαντο τὴν εἶτον, ὅτι μὴ ὀλίγον, Λουκάνης γὰρ ἦν ἀρμοστής ὁ Ἀκαδαμόνιος, ἀπόντος τοῦ Ἀσάνεω, οὕτε **B** ἐς τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως διέθεντο ἱκανῶς, ὥστε ἀνείχειν ἐπὶ χρόνον τῷ βασιλεῶς στρατῷ. Ἀσάνης μὲν οὖν οὐ πολλῶ ὑστερον, ὡς ἐκυνθάνετο τὴν πόλιν πολιορκεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀσιανοῦ στρατοπέδου, ἔχων περὶ αὐτὴν ἀνδρας ἱκανοὺς, ὀρμώμενος ἀπὸ Ναυπλίου **στ** τῆς Οὐνετιῶν πόλεως, καὶ διὰ θαλάσσης ἐπὶ τὴν Κεργραῶν λιμένα ἀφικόμενος νυκτὸς, λαθῶν τὴν στρατὸν τοῦ βασιλεῶς, ἀσῆλθεν ἐς τὴν πόλιν αὐτῶς τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, καὶ τινα βραχύν εἶτον εἰσεκομίσαντο. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐς Φλιοῦντα ἀφικόμενος, Ταρσὸν τε τὴν πλιχρὴν ἐπολιόρκει. Δοξίης δὲ ὁ τῆς Φλιοῦντος τῶν Ἀλθανῶν προεστῶς, τοὺς τε ὑπ' αὐτῷ ὄντας, καὶ τοὺς τῆς Φλιοῦντος ἀνδρας εἰσνεγκάμενος ἐς τὴν ἔρυμνον ἐς τὰ μάλιστα χωρίον, **C** παρεσκευάζετο ὡς ἀμυνόμενος. Τὴν γὰρ τὰ Ταρσὸν ὁ βασιλεὺς παρεστήσατο ὁμολογίᾳ, καὶ παῖδας λαθῶν ὡς τριακοσίους, καὶ ἀρχοντα ἐπιστήσας τοῖς ἐν τῇ πόλει προῆι διὰ τῆς μεσογαίου. Πορευόμενος δὲ, τρίπικται ἐπὶ τὴν πόλιν, ἣ καίτοι ἐπὶ ἄρως ὀφθαλμοῦ τε καὶ ἔρυμνου, ἐς ἣν πολλοὶ τε τῶν Ἑλλήνων ἅμα καὶ Ἀλθανῶν συλλεγόμενοι, παρεσκευάζοντο ὡς πολιορκησόμενοι. Καὶ ὕδατι μὲν οὐκ ἔχρητο ἀφθόνῳ ἢ πόλις, ὅτι μὴ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ὕδρευεσθαι ἔχοντο, καὶ μὴ ἀφαιρηθῆσθαι ὑπὸ τῶν πολεμίων, συμβαλλομένου τοῦ χωρίου ἐς τὸ ἀμύνασθαι ἰσχυρῆτατα ἐντεῦθεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἀπελάσας σὺν τοῖς νεήλυσι, τοῦ τε ὕδατος ἐκπεράτησε, καὶ ἐξεπολιόρκει τὴν πόλιν. **D** Αἰγέτι δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν τῇ πόλει κτείνοντας τὰ ὀρεζύγια τῷ αἵματι φύρειν τε τὰ ἄλφρα, καὶ ἔψειν τὸν ἄρτον. Ὡς δὲ δίψει συσχεθέντες ἐν ἀπόρῳ ἐγγίγοντο, ἐτρέποντο μὲν ἐπὶ ὁμολογίαν. Ἐνταῦθα **εα** ὀλιγορύντων τῶν ἐν τῇ πόλει περὶ τῶν φυλακῶν τῆς πόλεως διὰ τοὺς πρίσθεις, κελεύοντες· οἱ νεήλυες εἰσέπειπον, καὶ εἰσεχίοντο ἐς τὴν πόλιν, καὶ κατέσχον, καὶ τὴν τε πόλιν κατὰ κράτος ἐξελόντες, ἐξηνθεραποδίσαντο. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀφικόμενοι ἐπὶ Ἀκρίθην πόλιν, καὶ ταύτην **εβ** ὑποστάντων τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἰκλιπόντων, ἐπέλθοντες οἱ νεή-

et ab hostili incursione defenderet. Hic quidem, quemadmodum indicavi, hoc negotii sibi desumpsit. Rex, accepto Asiano et Orientis exercitu, necnon Europæo, quem ab Thessalia et Macedonia conscripserat, et Januarum robore, contra Peloponnesum profectus est. Ut in Peloponnesum et intra Isthmum pervenit, continuo obsidione circumdedit Corinthum. Circumiens autem spectabat, qua parte murum bombardia prorueret: ut eo disjecto, simul cum suis in urbem irrumperet per loca ruinis patentia. Et quidem eo loci bombardas fundere omisit. Verum jussit, ut exercitus Orientalis omni a parte urbem circumaderet, eamque tandem fame expugnaret. Nam urbe ea occupata sperabat se maximum bellicarum machinarum seu bombardarum apparatusum acquisiturum. Ipse cum intra Peloponnesum accessisset, rocta per Phliuntem iter faciebat. Græci autem ne vel tantillum frumenti Corinthum congesserant. Nam Lucanes, præfectus Spartanus, absente Asane eam regobat. Præterea nec urbem satis præsidiiis et propugnaculis munierant, ut vel brevi tempore resistere possent regio exercitui. Asanes quidem haud multo post eum accepisset urbem obsidione premi ab Asiano exercitu, ducens secum viros plurimos, profectus Nauplio Venetorum urbe, et mari in Cenchreensem portum advectus, noctu ingressus est urbem, apportato commestui sanæ exiguo, inscio exercitu regis. Rex cum venisset Phliuntem, Tarsum urbem oppugnabat. Doxies (66) autem, qui jussu Albanorum Phliuntis erat præfectus, eos quos imperio regobat, necnon Phliuntis cives, in locum quemdam munitissimum contraxit, et statuebat regi resistere. Tarsum rex in ditionem accepserat: et succens inde pueros circiter trecentos, et civibus præfectum constituens, rocta per mediterraneam regionem incedebat. Incedens **237** autem cum agmine, belli molem avertit in urbem, quæ sita est in monte excelso et munito, in quam Græci pariter et Albani plurimi conueverant: obsidionem regis ibi toleraturi. Maxima urbis hujus erat aquæ penuria. Nam extra urbem fons erat, quo aquatum ire solebant. Ne aquandi facultatem adimeret hostis, cum locum admodum communierant. Rex accedens ad hanc urbem cum peregrinis militibus, aqua potitur, et urbem obsidione cingit. Ferunt oppidanos, cum aqua deficeret, interfecisse jumenta, et jumentorum sanguine subegisse farinam, et hinc coxisse panes. Cum autem sævissima premerentur siti, dubii quid agerent, ad ditionem u experunt animi inclinare. Miserunt itaque legatos ad regem, qui orarent ut in dedi-

Notulæ marginales.

(66) Tochii, sive Thop'æ, ut Barletius.

^{στ} In uno, Ναυπλίου. ^{εβ} In uno additur, καὶ πρέσβεις ἐκπερὶ ἐπὶ ὁμολογίᾳ. ^{εα} ταύτη. Sic citam R.

tionem acciperentur. Hic, cum negligentius oppidani propter missos legatos stationes solitas obirent, peregrini adventantes irruerunt in urbem, eamque obtinuerunt, et diriperunt. Postea venientes ad urbem Acribam, cum oppidani eam fortiter tulerentur, nec eam deserere vellent, peregrini condescenderunt murum, eumque occuparunt: quæ militum prædæ cessit. Hinc ducens exercitum, venit Rupelam Phliasæ urbem. In hac servabantur Albani, et Græci qui eo confugerant cum uxoribus. Hanc rex biduo oppugnavit: et cum ea potiri non posset, quantumvis pauci de suo exercitu occidissent, ceterum plurimi vulnerati essent, abduxit exercitum quasi abiturus. Cum jam accinctus esset ad iter, superveniunt legati precantes pacem, dicentes se paratos esse ipsi tradere urbem. Rex urbem in deditionem, quemadmodum petebatur, suscepit: nec eam diripuit vel quidquam damni ei inflixit. Cæterum eos cum uxoribus et liberis Byzantium, ut ibi habitarent, transmisit. Albani vero qui semetipsos Tarsi dederant, et denuo auferant, usi sunt fortuna non admodum secunda. Nam rex eos cepit, manus pedesque eorum crudeliter fregit. Hinc turpissimæ et crudelissimæ morti Albanos circiter viginti adjudicavit. Hinc profectus, per Mantinæ regionem venit ad urbem Pagenicam. In hanc misit Cantacuzenum: quem quondam ducem creantes Albani, bello laceraverunt Græcos. Is ea tempestate aderat in castris, accersitus ab rege, ut ejus opera uteretur adversus Albanos qui in Peloponneso erant. Volebat enim ut eos adiret, et ad proditionem quosdam clandestinis sermonibus permoveret. Hic cum missus foret ad eos qui urbem istam tenebant, jussus est dicere ut se urbemque regi dederent. Apud hunc aderant etiam quidam regii, qui criminabantur eum apud regem, quasi illi consilio et nutu Cantacuzeni urbem non tradidissent. Hinc ira percitus rex, eum continuo ex castris excedere jussit: et ipse contra urbem pervexit. Cum autem frustra aggrediretur vallum (nam, relinquentes urbem, vallum occuparant munitissimum, urbiq; proximum, et eo se tenebant satis tuti), impedimentis omnibus collectis discedebat: et secundo ab eo die Tegeatam regionem ingressus est, ibidemque castra firmavit. Maxima proposita erat consultius ductandi in Laconiam, et in Epidaurum: magna enim cupiditate cum incesserat vidende Epidauri(67), et capiendæ urbis, quam scimus esse munitissimam omnium quas novimus urbium. In hanc confugerat alter e ducibus, et alter se cum uxore recuperat in Mantinæam Laconia, mari finitimam. Rex cum intellegeret eam regionem esse asperam, et transitu difficilissimam, abstinuit latius progredi.

Α ὄυδες, ἐπέθραν τε τοῦ τείχους καὶ εἶπον. Ἐλθόντες δὲ ἤνθρακοδόσαντο καὶ ταύτην. Μετὰ δὲ ταῦτα ἱλαύων, ἀφίκετο εἰς Τουπέλην τῆς Φλιασίας πολίχνην, εἰς ἣν Ἀλβανοὶ τε καὶ Ἕλληνας καταφυγόντες, διασώζοντο αὐτοὶ τε ἅμα καὶ αἱ γυναῖκες. Προσέβαλλε μὲν ἐνταῦθα καὶ τῇ προτεροτέρῃ καὶ τῇ ὑστεροτέρῃ, καὶ ὡς οὐκ ἠδύνατο εἰσεῖν, κερσύντων ἐνταῦθα οὐκ ὀλίγων τῶν βασιλέως, καὶ συχνῶν τῶν τοῦ στρατοπέδου τετριωμένων, ἀπήγαγε τὸν στρατὸν ὡς ἀπίων. Ἐπεὶ δὲ συσχευάζετο ὡς ἀπίων, ἐνταῦθα προσέτερον λόγους τῷ βασιλεῖ, ξυμβῆναι τε ἐθελόντες, καὶ παραδέδωκεν τὴν πόλιν. Ὁ δὲ ὡς παραλαβε τὴν πολίχνην, οὕτε ἀνδραποδισάμενος, οὕτε ἄλλο δαικὲς ἐργασάμενος, σὺν γυναίξει τε ἅμα καὶ παισὶν εἰς Βυζάντιον κατέπεμψε κατοικήσοντας. Β Τῶν τε Ἀλβανῶν τῶν ἐν τῷ Ταρῶ παραδεδωκότων σφῆς, καὶ ἐνταῦθα ἑυτέρον αἰθῆς ἀποφυγόντων, ξυτυχίᾳ τιμὴ χρησαμένων οὐκ ἀγαθῆ, λαθῶν τούτους, τοὺς τε πόδας καὶ χεῖρας ἐκλασε. Καὶ οὕτω ἀνεῖθε κακίστην ὀλέθρῳ παραΐους ἀμφὶ τοὺς εἴκοσιν. Ἐντεῦθεν ἐλαύων διὰ Μαντινείας χώρας, ἀφίκετο εἰς Παζενίχην πόλιν, καὶ ἐπεμπε Καντακουζηνόν, ὃν κατὰ εἰς Ἀλβανοὶ ἠγεμόνα ἐλάμειοι, ἰσρατεῖοντο εἰς τοῦ; Ἕλληνας. Παρῆν γὰρ τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ, μετέπεμπος ὑπὸ βασιλείως, ὥστε ἐπιλαβέσθαι αὐτῶν εἰς τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Ἀλβανούς: μετιόντα τε καὶ λόγους ἐπιπέμποντα περὶ προδοσίας. Ὡς δὲ ἐνταῦθα πέμπτων ἐκέλευε προσφέρειν τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὥστε προσχωρῆσαι: παρήσαν δὲ ἅμα αὐτῶν καὶ νῆες τοῦ βασιλέως, αἰτιασάμενοι παρὰ βασιλεῖ ὡς δὲ ἐκείνων σφῆσι κούματι χρησάμενον, οὐ παρέδωκε σφῆς. Ἀγυροθήναί τε συνίθη τὸν βασιλέα, καὶ προτῶν ἀπίωντι ὅτι τάχιστα, εἰ τοῦ στρατοπέδου ἐξήλασαν. Ὡς δὲ ἀδύνατα προσβαλεῖν τῷ ἐρύματι (ἐκλειοπέτες γὰρ οἱ ἐν τῇ πόλει ἔρμα αὐτοῦ ταύτη, ὅτι ἰγγυράτω δν, κατελαβέν τε καὶ διασώζοντο), συσχευασάμενος ἀπῆει ἐντεῦθεν. Καὶ τῇ ὑστεροτέρῃ ἐπέλασαν εἰς τὸν Τεγαίτην χώρον, καὶ ἐπηυλλίστατο. Ἐνταῦθα ἐβουλεύετο εἰς ἀμφοτέρω, εἴτε εἰς Σκάρτην ἱλαύων, καὶ Ἐπίδαυρον. Δαικὲς γὰρ αὐτῶν ἴσθησι πόθος, ἰβείν τε Ἐπίδαυρον, καὶ παραστήσασθαι πόλιν ἐρυμνήν κατῶν δὴ πόλεων ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. Ἐς ταύτην καταφυγῶν ὁ ἑταρος τῶν ἠγεμόνων, τοῦ ἑτέρου εἰς τὴν Μαντινείαν τῆς Δακωνικῆς πρὸς τῇ θαλάττῃ οὖσαν καταφυγόντος σὺν τῇ γυναίκεϊ, καὶ πυνθανόμενος τὴν χώραν τραχιεῖν τε ὥσταν, καὶ χλιεπὴν διαπερυσάσθαι, ἐπέσχε μὲν ταύτην πορεύεσθαι: συστραφεῖς δὲ ἐπέσχετο εἰς Μουχίην τῆς Τεγαίης πόλιν. Πρακτικῆς δὲ αὐτῆς Ἀσθῆνης ὁ Δημήτριος. Ἐνταῦθα στρατοπεδούμενος ἐν χώρῳ χλιεπῶν τε καὶ δυσβάτῳ, ἀνίχει γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ ὄχυροῦ τε ἔρμα: καὶ ἐρυμνοῦ ψηχημένη, παρασκευάζετο μηχανάς τε καὶ κλίμακας, ὡς τῇ πόλει προσοισόμενος: καὶ αὐτίκα μὲν τῷ ὕδατος ἐκκρήτησεν, ὁ δὲ ἑταρὸς ἦν τῆς πό-

Notulas marginales.

(67) Epidaurus, nunc Ragusium, sive etiam Malvasia.

68 In uno, ἐνταῦθα. 69 καὶ τῶν; R. ut in e.

λαοῦ ἐπὶ χωρίου ἱερυμοῦ πίνου. Καὶ ὡς οὐκ εἶχαν
 οὐ τῆς πόλεως ὄψεσθαι, χαλιπῶς ἤδη ἔφερον
 τὴν πολιορκίαν, μὴ ἀπὸ φρεσάτων, καὶ τῶν ἐν τῇ
 πόλει οὐκ ἐξαιρέτο, τῷ σπέρσει ἀφ' ὧν τῷ ὕδατι
 χρῆσθαι, ἐκ τῶν πλῆθος τῶν τε ἀνθρώπων ἄνα
 καὶ ὑποζυγίων. Ἐκεῖ δὲ ἐκλίπεν αὐτοὺς ἤδη τὸ
 ὄψωρ, καὶ κρινὴ προσβάλλειν τῷ ταίχῃ, ἐπεκρη-
 κούτε ὁ τῆς πόλεως ἀρχων, καὶ συνίθαιεν, ἐφ' ᾧ
 παραβέδοναι τὴν πόλιν καὶ αὐτοὺς κινεῖν· βρασιλεὺς
 μὲν ἐκωρῆσατο Ἀσασοῦργον τὴν πύδα αὐτοῦ, καὶ
 ἐξελθὼν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως, ἤλαυνεν ἐπὶ Κορίν-
 θον, καὶ ἐπὶ τῷ Ἀσιατῶν στρατοπέδῳ. Ἦδη γὰρ τὰ
 ἐς τοὺς τελεθόλους αὐτῷ παρεσκευάσατο, καὶ λίθους
 τε ἀπὸ τῆς κλιμαίης πόλεως τῆς Κορίνθου εὐράμενοι
 εἰ τοῦ βασιλέως, ἐνετάμνοντο ἰκανοὺς.

urbe eductum Corinthum misit ut in Asiana
 castris et regii milites lapidum quos in veteri Corintho

Ἦδε δὲ ἐπιλάττας ἐστρατοπεδεύετο, προσέφερε μὲν
 αὐτίκα λόγους τῷ Ἀσάνῳ ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμψας
 Ἰησοῦν τὸν τοῦ Βρεντζίου παῖδα, ἐλλόγιμον ὄντα ἐν
 τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ἱερμηνία τε ἅμα αὐτῷ, ἐπέλευσεν
 παραβέδοναι τὴν πόλιν. Ἰησοῦς μὲν ἀφικόμενος,
 δεῖξας τοιαῦτα Ἀσάνῳ καὶ οἱ παρίντες· Ἐλλήνας, βα-
 σιλεὺς τῆδε πέμπων ἡμῶς ὁ λόγιος, ὡς οὐ ἐς τοὺς
 Ἑλλήνας ἤκει· ἐς τὰ πρῶτα συνέσειω, καὶ Ἑλλή-
 νων μάλιστα δὲ ἑμπειροῦς εἰ τῶν βασιλέως θυρῶν.
 Οἶσθα δὲ καὶ οὐ μᾶλλον τῶν ἄλλων, οἷος ὢν ὁ βα-
 σιλεὺς· οὗτος, καὶ τοῦ Ὀτουμανίδου γένους, καὶ ἢ
 ἀν' ἀφ' ἡμετέρας, οὐκ ἀπανίσταται, κρινὴν ἀν' ἐκπορθήσῃ
 τὴν πόλιν. Παρίχει ὄν σοι ἐν τῷ τοιῷδε κάλλιστα
 περὶ πολιορκίαν πρὸς βασιλείᾳ τὴν τε πόλιν τήνδε
 παραβέδοναι, καὶ χίρῳ ἢν ἀν' ἡμεῖς· ἐλπίσθε λαθεῖν
 παρὰ βασιλέως, ἀλλὰ ξαμίνους. Καὶ ἢν τοῦτο κινή-
 σης, ἐπιτίθεισθαι τε δὴ νομίᾳ βασιλέως, καὶ ἔξινον
 κωλύεται δὴ, ὅπως ὑστερον καταθέσθαι χάριν αὐτῷ,
 σοὶ τε καὶ τοῖς πασίνοι. Ἦν δὲ μὴ παραλῶ· οἶσθα
 μὲν αὐτῶς, νῆ τὴν βασιλείᾳ ψυχῆν, ὡς τὴν τε πό-
 λιν ἐξανθροποθεῖται, καὶ δὴ τοὺς περίεξ κακίστην
 παραβέδοναι ἄλλοθεν. Ταῦτα μὲν Ἰησοῦς εἶπε δὲ
 ἱερμηνίας· Ἀσάνος δὲ ὑπολαβὼν ἔφη· Ὁ καὶ Βρε-
 ντζίου, ἐπάγγελτον δὴ τῷ βασιλεῖ, ὡς τὴν τε ψυχὴν
 αὐτοῦ ἔσταν που γενναυστέτην ὄσταν κίντων τῶν
 πρῶτερων γενομένων ἀπὸ τῶν Ὀτουμανίων βασιλέων,
 καὶ τὴν τε δύναμιν μεγίστην τε οὕσαν τῶν ἐν τῇ
 αἰκουμένη· παντὶ που τῶν εὐ εἰδῶτων τὰ βασιλείᾳ
 πράγματα παρόντων· καὶ ταῦτα μὲν ἐνομιολογού-
 μιν τε αὐτοὶ τῷ βασιλεῖ, ὡς μέγιστα τε εἶναι. Καὶ
 ταῦτην μὲν ὄν τὴν πόλιν ἔρχετο δὴ καὶ ὡς ἐν ὄψωρ
 που οὐκ αἰετὶ πασῶν δὴ μάλιστα πόλεων, ὢν ἡμεῖς
 ἴσμεν. Καὶ αὐτοὶ οὐ ἀπὸ τοῦ Ὀτουμανίου βασιλέως,
 καὶ αὐτῶς δὲ βασιλεὺς, ἐξ ὅπου γε ἐς τὴν βασιλείαν
 παρίστη, τοιαῦτα πόλιν ὄντα πολιορκεῖν ἐξέλεγε κατὰ
 κράτος, ἀλλ' οὕτω ἐξαιρέτο ἐπὶ τοιαύτῃ πόλιν ἔλα-
 νειν. Ὀρᾶτε γὰρ, ὡς κούκλιον ἢ πόλις ἱερμηνία τε ὄσταν
 ἐς τὰ μέγιστα, ταῦτη μόνον κωλύεται τὴν εἰσόδον
 κωλυομένην τρεῖς τε ἅμα ταίχῃν ἔχουσαν.

A Verum reversus, exercitum movebat contra Mu-
 chlam Tegeæ urbem. Huic præerat Asanes Deme-
 trius. Castra igitur hic posuit in loco aspero et
 invio. Urbs autem prominens, sita in monte fir-
 mo et munito. Nec mora, expeditunt scalas et
 machinas bellicas, urbemque oppugnant: etiam
 aquam, quæ erat extra urbem in loco munito,
 obtinuit, ut oppidanis non possent amplius eo
 aquatum accedere. Cum enim urbis obsessæ in-
 ventæ aquandi copiam non haberent, puteique ac
 fontes sicci essent, extrema ab obsessentibus mala
 experiebantur ob hominum atque jumentorum mul-
 titudinem. Cum igitur aqua desset, præfectus urbis
 redditionis conditiones per præconem promulga-
 vit. Et rex quidem Leonoricen filium suum ex
 castra se conferret. Jam enim teia in promptu
 repererant, jactu magnam stragem ediderunt.

B Cum autem advenisset rex ad urbem, et castra
 metatus esset, confestim legationem ad Asanem
 misit. Nam ire jussit ad Asanem Josuam Brencis
 filium, virum prudentem, ex omni suorum numero
 cum interprete: etique præcepit ut ageret eum
 Asano, qui urbem traderet. Jussu igitur ubi venit
 ad Asanem, hujusmodi orationem exorsus est:
 Asanes, et Græci omnes, quotquot præsto estis, rex
 misso legato hæc vobis exprimi jubet: Tu, qui
 prudentissimus es Græcorum etiam in iis quæ ad
 Græcos pertinent, expertus Januæ milites, scis, et
 magis quam reliqui, qualis quantusque sit rex
 ille Otomanidarum. Quocumque tempestate belli
 verterit, haud prius bellum ponit, quam urbes ex-
 pugnarit, et victoria potius fuerit. Cujusmodi autem
 conditionem vobis proponat, audite. Si pacem fecer-
 itis cum rege, eidemque urbem vestram permisce-
 ritis, regionem aliam, quamcumque elegeritis, a rege
 accipietis. Si in hoc morem gesseris regi amico et
 hospite, te ad modum familiariter utetur gratiamque
 tibi et vobis omnibus referet emulatiissi-
 mam. Si autem poteris regi recensaris, nec urbem
 tradideris, scito, animam regis tibi juro, eam
 brevi et capiet et sæde diripiet: ens qui hic as-
 sistunt, crudelissimæ morti subijciet. Hæc quidem
 locutus est per interpretem. Asanes autem re-
 spondens, in hunc modum verba fecit: O fili Bre-
 nezis, renuntia regi, haud nobis occultum esse,
 animum ejus generositate excellere omnes reges,
 quot sunt ab Otomanidis originem trahere. Potenti-
 am ejus esse in orbe maximam, norunt omnes,
 quotquot rerum ejus periti sunt: etiam nos et
 agnoscimus et contemur potentiam ejus esse ma-
 ximam. Verum enimvero cernitis nobis hujus vi-
 tum, quam natura, et arte sit munitus, ut non fa-
 cile invenire sit urbem æque munitam. Rex
 Otomanidæ, nec etiam ipse rex, ex quo in regnum
 hoc processit, talem urbem neque oppugnandum
 neque ceperunt, nec bello petiverunt.

Notula marginalis.

⁹⁹ λέγειν. B. ad in c.

urbem undique quam maxime munitam. Aditum hic unum habet : cæterum cinctum muris tribus firmissimis, tribusque portis. Si igitur unam dirueritis lombardis, alteram quomodo superabitis ? et si alteram occupaveritis, relinquetur tertia cæteris multo validior. Quapropter hæc cogitantes, et scientes nos sic instructos, fortiter bellum quod ab rege inferretur sustinebitis, etiamsi moriendum sit. Nuntiate itaque regi vestro, frustra ad urbem hanc defendendam accessissemus, si pericula reveriti, urbem tradere voluissemus. Asanes hæc locutus est. Josue reversus ad regem, quid responsi acceperit, exponit. Rex igitur lombardas continuo portis opposuit : et qua aditus urbis erat angustissimus ingredi parabat. In eo urbis aditu muri sunt tres, non longo a se invicem intervallo dissiti. Murum primum, qui erat infirmus, nec admodum communis, occupavit Asanes, quasi bellum mora extracturus, et bombardarum ictus elusurus. Haud enim ignorabat, muros non posse sustinere bombardarum impetum : et sciebat eos tandem collapsuros. At id faciebat hac spe, quasi sic posset oppugnationem ad tempus aliquod tolerare. Bombardæ ubi ferire cœperunt, intra paucos dies exterior murus prorutus est. Græci interea egredientes, pugnant cum Turcis, et aliquot etiam confecerunt. Relinquentes igitur murum primum, abire ad secundum, qui firmus erat, et saxis magnis communis. Hunc ubi insedere, regis impetum diebus aliquot fortiter propulsarunt. Murum istum arietant bombardæ regis diebus plurimis, partemque ejus diruerunt non modicam. Interea cum lombardis murus quassaretur, globus unus aberravit, et in plastrum delatus est : quod et comminuit penitus. Hinc in altum sublatus, cecidit forte in hominem quemdam, cujus carnes et ossa in mille particulas minutissimas contrivit, adeo ut alis aviculæ compararetur. Tantus scilicet est globi impetus, ubi semel emissus fuerit, et mirabilia multa operari consuevit. Nam cum non attigisset murum, in altum evehctus, urbemque transvolans, cecidit in navale Corinthiorum, cum peregisset cursum quatuordecim stadiorum. Globi pondus erat septem talentorum (68). In hunc modum fiebat urbem diebus plurimis. Oppidani deficientibus alimentis indignabantur, et inter se colloquia serebant, euntes ad urbis episcopum. Asanes quidem plebem sustinuit, ut præsentia fortiter tolerarent. Episcopus autem urbis civem ad regem misit, qui alimentorum inopiam quæ gravissima erat, indicaret, eumque hortaretur, ne cœptam oppugnationem omitteret, verum fortiter pergeret. Hæc ubi comperit rex, misit ad oppida-

καὶ τρισὶ πύλαις. Ἦν μὲν οὖν τὴν μίαν ἐξήλθε
 τηλεβόλοις, τὴν τε ἑτέραν πῶς ἂν ὑπερβάλλοισθε :
 ἦν δὲ καὶ ταύτην ὑπερβάλλησθε, ὑπολείπεται αὐθις
 ἢ ἰσχυροτέρα τούτων. Ὡς οὖν ταύτην διανοουμένων
 καὶ παρασκευαζομένων, εἰ δεῖ ἀπολείσθαι, ὥστε
 ἀμύνεσθαι, οὕτω ἀπαγγέλλεται τῷ βασιλεῖ, ὡς μίτην
 ἂν εἴημεν ὧδε ἐλθόντες ἐς φυλακὴν τῆς πόλεως, εἰ
 μηδοτιοῦν χαλεπὸν ἐκιδόντες τὴν πόλιν παραδοίη-
 μεν. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Ἀσάνου, ὡς ὑποστρίψας
 Ἰησοῦς ἀπήγγειλε τῷ βασιλεῖ, αὐτίκα κατέβησε
 τοὺς τηλεβόλους ἐς τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἧ δὴ ἦ
 ἐς τὴν πόλιν εἰσοδοῦ στενωπότην γενομένην, πρὸς αὐ-
 τὴν τε κούεται τὴν εἰσοδὸν, καὶ ταίχη τρία ἀλλή-
 λων οὐ καλῶ διαστηχότα ἐς τὴν εἰσοδὸν ταύτην παρί-
 χεται. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον ταίχος, ἀσθενὲς ὄν,
 καὶ οὐ πᾶν ἰχυρὸν, κατέσχεν Ἀσάνης, ὥστε τρί-
 βειν τε τὸν τῆς πολιουρκίας χρόνον, καὶ τοὺς τηλε-
 βόλους ἥξει μέντοι ὡς τέλειον ἐνταῦθα οὐχ ὑπο-
 μείνει τὰ ταίχη ὑπὸ τῶν τηλεβόλων, ἀλλὰ παοίται
 αὐτίκα μάλα. Ἐποίησε δὲ ὡς τρίβειν τὸν πόλεμον.
 Ἐπεὶ δὲ παύοντες οἱ τηλεβόλοι, κατέβαλλον ἐπὶ
 ἡμέρας τινὰς τὸ ἐκτὸς ταίχος, ἐν αἷς ἐξιδόντες οἱ
 Ἕλληνας ἐμάχοντο τοῖς Τούρκοις, καὶ τινὰς αὐτοῦ
 ταύτῃ διέφθειραν, ἀπολείποντες, τὸ δεύτερον ταίχος
 κατέχοντες, ἰχυρὸν τε ὄν λίθοις μεγάλαις, ἐκράτουν
 τὸ ταίχος ἐπὶ ἡμέρας ἱκανὰς ἀμυνόμενοι. Οἱ μέντοι
 τηλεβόλοι καὶ τοῦτο τὸ ταίχος ἐπὶ ἡμέρας ἱκανὰς
 ἔπαιον, καὶ κατέβαλλον μέρος οὐκ ὀλίγον. Ἐνθα δὲ
 ἀποτυχῶν τοῦ ταίχους ὁ λίθος φερόμενος ἔπεσεν ἐς
 τὸ ἀρτοκοκτεῖον, καὶ συνέτριψε. Μεταπεισῶν δὲ ὁ
 λίθος ἐνταῦθεν, καὶ εὐράμενος ἀνθρωπῶν τινα ἀπε-
 νέγκαστο, μεταωρίσας τὴν σάρκα τε καὶ τὰ ὀστέα
 συνέτριψέ τε εἰς ἐλάχιστοις μέρη μυρία, καὶ οἷα περ-
 ρίς ὄρνιθος εἰκάσαι, οὐδ' αὐτὴν ἐπιγνώσκει τὴν
 σάρκα παρείχεται. Τοιαύτη γὰρ ἡ φορὰ τοῦ λίθου
 καὶ δαιμονία τις οὖσα, θαῦμα παρέχεται ἔπειτα καὶ
 ἀποτυχῶν τοῦ ταίχους, καὶ μεταωρισθεὶς, καὶ διεξιών
 τὴν πόλιν, ἐς τὸ ἐπίγειον τῆς Κορίνθου ἐνεχθεὶς,
 ἔπεσε, σταδίους μάλιστα πέντε ἐς τεσσαρεσκαίδεκα
 παραμειψόμενος. Ἐβλεπε δὲ ὁ λίθος ἐπὶ τέλειον.
 Οὕτω μὲν οὖν τὴν πόλιν ἔκυπτεν ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας.
 Καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπιλείποντος τοῦ σίτου, χαλε-
 πῶς ἔφερον, καὶ λόγους εἰδίδον ἀλλήλους⁶⁸, ἀφι-
 κόμενοι ἐς τὸν τῆς πόλεως ἀρχιερέα. Ἀσάνης μὲν
 οὖν κατείχε τὸ πᾶν, ὥστε ἀνέχεσθαι. Ἀρχιερεὺς
 δὲ τῆς πόλεως, ἄνδρα τῶν τῆς πόλεως ἀποστειλάς
 ὡς βασιλέα, ἐσήμεινέ τε αὐτῷ τὴν ἐνδεῖαν, καὶ ὡς
 οἷα πᾶν ὀλίγα ἀπολείπειτο, ὥστε ἀντέχειν. Ταῦτα
 πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, λόγους αὐθις προσέφερε, λέ-
 γων τοιαῦτα Ἐμοὶ παρὰ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐνούσωντων
 ἀπαγγέλλεται, ὀλίγων πᾶν ἡμερῶν ὑπολείπεσθαι
 ὑμῖν τὰ σιτία· τί οὖν κακοδαιμονᾶτε, καὶ οὐ παρα-
 δίδετε τὴν πόλιν; Ἐνταῦθα, ὡς πυθονομένου Ἀσά-
 νου, εἶλεγον οἱ τοῦ βασιλέως τὰ καθήκοντα, εἶδου-

Notulæ marginales.

(68) Talentum apud Suidam 1259 librarum pondus.

⁶⁸ ἀλλήλους. Sic etiam It.

λούοντο κεινή, εἴτε παραδώσειν τὴν πόλιν, εἴτε A
 ἀντιτάξονται ἀμύνοντο. Ὡς δὲ ἀπεστραμμένους εἶσα
 τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ χαλεπῶς φέροντας, ὑπόσπονδοί
 τε ἐξῆλθον αὐτοῖς τε Ἀσάνης, καὶ ὁ Λακεδαιμόνιος
 Λουκάνης. Ἀφικομένους δὲ ἐς λόγους τῷ βασιλεῖ,
 σπονδὰς τε ἐφ' ᾧ αἰτουμένων, εἶπεν αὐτοῖς τάδε·
 Ἀπαγγεῖλατε τῷ ἡμετέρῳ ἡγεμόνι, ὡς σπονδὰς
 ποιῆσθαι ἐτοιμὸς εἰμι, ἐφ' ᾧ τὴν χώραν ὅσην ὁ
 στρατὸς παρεξήει, ἰμὴν τε εἶναι, καὶ φόρον ἀπάγειν
 δὲ τὴν λοιπὴν χώραν, πανταχοσίους στατήρας· τῷ
 δὲ ἡγεμόνι, ἐφ' ᾧ τὸ τε Ἀργεῖον, καὶ Πάτρας, καὶ
 τὴν περιεὶκον παραδόναι ἡμῖν· εἰ δὲ μὴ, αὐτίκα
 ἔμα ἐπιόντα με γινώσκοντες. Ταῦτα ὡς ἐπετίλλετο
 αὐτοῖς, καὶ ἐς τοὺς ἡγεμόνας ἀφίκοντο, παρ' οὗ
 Ταθῆτος τῆς Λακωνικῆς διατρίβοντας, ἀπήγγελλον
 τε τὰ κατὰ βασιλείας, καὶ αὐτίκα ἰδόναι, ὥστε μὴ
 στέρεσθαι ἤδη συμπίπτει τῆς χώρας, πρόσθεις τε
 πέμπειν, καὶ ἀποδοῦν ἐφίσι τὰς σπονδὰς, ἐφ' οἷς
 προστίθεντο βασιλεὺς. Πέμφαντες δὲ πρόσθεις, τὰς
 τε σπονδὰς ἐποίησαντο, καὶ τὴν χώραν ἀπέδωκε τῷ
 βασιλεῖ ὁπάρχη Ὀμάρῃ, τῆς Θετταλικῆς ὑπαρχος ὡς
 ἦν, τὸ τε Ἀργεῖον, Καλαβρίτης, Πάτρας, καὶ τὴν πε-
 ριεὶκον αὐτῆς τῆς Ἀχαΐας χώρας. Ὡς δὲ παρελάθε
 τὸς πόλει, καὶ νεήλυδας καθίστη ἐν ταῖς πόλεσι,
 τὸ μὲν στρατεύματα αὐτῷ δέχων ἐπ' οἴκου νομι-
 ζομαι· αὐτὸς δὲ τραπέζην· ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς, καὶ
 ἐπὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως, περιήει σκοπῶν τὸν τε
 Πειραιᾶ, καὶ τοὺς λιμένας, ἐπεδέξαστό τε ὡς τὴν
 Ὀμάρῃ ἀνδραγαθίαν. Τὴν τε πόλιν αὐτῆν, καὶ
 ἀρρόκων, πυνθάνομαι, βασιλεὶ μέγιστα ἐκ τῶν ἐν C
 τῇ χώρᾳ αὐτοῦ πόλεων ἐν γνώμῃ γενέσθαι, καὶ τὴν
 τε πάλαιον τῆς πόλεως μεγαλοπρέπειαν, καὶ κατα-
 σκεπὴν ἀγαθήναι ἐπιπέποντα· Πίστη δὲ χάρις ἐφεί-
 λεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ Ὀμάρῃ τῷ Τουραχάνῳ!
 Τὴν γὰρ πόλιν αὐτῆν καὶ ἀρρόκων παρεστῆσαντο
 Ὀμάρῃ· οὗτος τρόπος τοῦδε·
 contemplantis Pyraeam, et portuum commoditatem. Omaris virtute civitatem istam una cum arce
 in ditionem accepit. Fuit autem haec urbs semper regi, ut audio, benevola, et munificentiam ejus anti-
 quam et apparatus urbium semper plurimum amplexus est. Dixit igitur: Quanta gratia debetur lego
 nostra Omari Turachanis filio! Quo pacto Omares urbem istam una cum arce occupavit, jam
 dicitur:

Ὡς γὰρ Κέρως ἐτελεύτησε, πείρασε τὴν τυραν-
 νίδα ἢ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ ἔχουσα νέκυν, καὶ δια-
 προσθευμένη ἐς βασιλείαν, χρέματι τε ἰθεράπευε
 τὰς βασιλείας θύρας, καὶ αὐτὴ διετίριε περὶ τὴν D
 ἄρχην. Χρόνος δὲ ὁ πολλὸς ὑπερτον, νεανίου τινοῦ
 τῶν Οὐνεαίων, ἐμπορίας ἔνεκε Ἀθήνας ἀφικόμε-
 νο, τῆς συγκλήτου δὲ ἀνδρὸς, ἠρώσθη. Καὶ ἠρω-
 σίσεια, ἐς λόγους τε ἀρίστα τῷ νεανίᾳ, ὡς ἐν παι-
 δαί, τὰ καλλὰ συνδιατρέφω τῷ νεανίᾳ, ὡς αὐτῷ
 αἰ; γυναικα χωρήσει, ἔμα τῆ ἀ;χῆ ἐπιτρέφει τῆς
 πόλεως ἐτοιμὸς εἶναι. Ταῦτα δὲ εἶπαι αὐτῷ, ἦν ἀπο-
 πρέφαινος τὴν γυναικα αὐτοῦ, τρόπος αὐρ δύνηται,
 ἐπετίλλῃ Ἀθήνας. Ἦν δὲ ὁ νεανίας Πριάμῳ καίς,
 τὸ Ναιπλιον ἀπαιτηγμένον κατὰ Οὐνεαίων.
 Ἀπών δὲ ὁ νεανίας, καὶ κατασχεθεὶς τῷ ἔρωτι,

Morte Nerio, uxor ejus Athenarum tyranni-
 dem obtinuit, habens ex marito filium superstitem
 adhuc puerulum. Mittens igitur legatos ad janua-
 rum milites, quos largitionibus sibi conciliat,
 facile principatum retinuit Athenarum. Nec tamen
 multo post amore exarsit in adolescentem Vene-
 tum senatoris filium, qui mercium gratia Athenas
 appulerat. Amore itaque amens in colloquium cum
 adolescente venit. Cum plerumque autem plurimis
 blanditiis animum adolescentis pelliceret, et ma-
 gna cum voluptate cum illo conversaretur, promi-
 sit se velle ipsi nubere et Athenarum principatum
 simul tradere. Haec autem tum fore, si prius suam
 uxorem quocumque modo repudiasset: et ea re-
 pudicata, deinde rediret Athenas. Adolescens illo

Notulae marginales.

¹⁰ In uno, scripturatum ὁπάρχη. ¹¹ καὶ ἐπεδέξαστό τε.

filius erat Priami (69), cui a Venetis Nauplium A
 urbs commissa erat Adolescens igitur reversus
 Venetias, et amore ardens, speransque se Athe-
 narum principatum occupaturum, uxorem suam
 necavit, quæ et ipsa senatoris et patricii erat filia.
 Hæc, quemadmodum dixi, e numero mortalium
 sublata, Athenas rediit, Nerique uxorem duxit.
 Cum autem evasisset ad urbis regimen, delatus est
 ab Atheniensibus apud januas regis. Tandem cum
 invidia Atheniensium premeretur, ut eam aliquo
 modo leniret, dicebat se pueri tutorem esse. Nec
 multo post assumens puerum, unum cum eo ad re-
 gum venit. Nam Francus Nerii patruelis (70), con-
 sultrinus vero pueri, morabatur in januis regis,
 sperans tempus quo ipse Atheniensem prin-
 cipatum potiretur. Rex autem ubi comperit amen-
 tiam mulieris, Franco Antonii filio urbem com-
 misit, eique parere et benigne eum suscipere iussit
 Athenienses. Hi quidem benignis animis, quemad-
 modum imperatum erat, virum excepere. Qui ubi
 urbis præfecturam nactus est, mulierem illam cepit,
 et Megaris in carcerem condidit : nec multo
249 post eandem interfecit, propter scelestas
 illas voluptates, quas cum juvene Veneto contraxerat.
 Quomodo autem istam mulierem necaverit,
 non constat. Quapropter cum postea juvenis Fran-
 cum ejus injuriæ in januis regis accusaret, rex,
 rei indignitate commotus, misit Omarem Tur-
 rhanis filium cum Thessaliæ exercitu, quem jussit...
 Omars Trachanis filius, accepto Thessaliæ exer-
 citu, et ad urbem accedens, eam continuo subegit.
 Arcem tamen tempore longo obsedit, sperans
 se eam capturum opera virorum qui in arce erant,
 quibus nichatur familiariter. Cum autem nihil
 eorum quæ animo conceperat, succederet, Fran-
 cum in hunc modum allocutus est : O fili An-
 tonii, haud dubie nosti familiam regis, qui ur-
 bem hanc tempore longo tibi regendam concessit.
 Quoniam autem rex nunc imperat ut eam re-
 stitutas, nescio quo jure eam invito rege teneas. Ne
 dubites, haud diu, si sic facere perrexeris, prin-
 cipatus istius urbis penes te manebit. Nunc tibi, si
 vis cum eo in gratiam redire, Bœotiam et Thebas
 pollicetur, ut hinc decedas forens divitiis arcis,
 utasque. Saltem arcem regi relinque. Hæc cum
 audisset juvenis, petebat sibi fidem dari : qua data,
 crederet Bœotiam sibi a rege tradi. Omars rem ad
 januas retulit et ut fidem facerent juveni promissa
 rata fore, facile impetravit. Fide igitur accepta,
 egressus est juvenis arce libenter, cum ab rege
 acciperet Thebas cum reliqua Bœotia. In hunc modum Athenæ ductus et auspiciis Omars in pote-
 state regis concessere. Tunc quidem rex Athenas peragrans, et arcem contempnans, mirabatur ur-
 bis arisque magnificentiam. Hinc obambulans per Atticam, spectabat portus, sicuti supra annotavi-
 mus.

και ἐλαίσας τὴν τῆς πόλεως ἀρχὴν καταχεῖν, δια-
 φθείρας δὲ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, γένους οὖσαν καὶ
 αὐτὴν συγκλητικῶ· διαφθείρας; δὲ ταύτην, ὡς εἴρη-
 ται, ἐπανῆκεν Ἀθήνας, καὶ τὴν Νερίου γυναῖκα
 ἤγαγεν. Ἀφικόμενος δὲ εἰς τὴν τῆς πόλεως ἀρχὴν,
 διεβλήθη ὑπὸ Ἀθηναίων ἐν ταῖς θύραις τοῦ βασι-
 λῆως. Ὑστερον μάλιστα, ὡς ἤχοντο αὐτῶ οἱ Ἀθη-
 ναῖοι, ἐπιτροπέειν τε τοῦ παιδὸς ἐφοσε. Καὶ οὐ
 πολλῶ ὕστερον λαθὼν τὸν παῖδα ἀφίκετο παρὰ βα-
 σιλεῖα. Ὁ γὰρ τοι Φράγκω; Νερίου ἀδελφιδῶς, ἀνα-
 ψίς δὲ τοῦ παιδὸς, διατρέπων ἐν ταῖς βασιλέως θύ-
 ραις, ἐπέμεινε καιὸν αὐτῶ παρὰ βασιλέως ἀφίξε-
 σθαι εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν. Βασιλεὺς δὲ ὡς
 ἰκυνθάνετο τὰ ἀμφὶ τὸν ἔρωτα τῆς γυναίκης, ἐπέ-
 τρεψε Φράγκω, τῶ Ἀντωνίου παιδί, τὴν πόλιν, καὶ
 πέμπων ἐκέλευε ἐλθεσθαι αὐτὸν τοὺς Ἀθηναίους.
 Οἱ δὲ ἑτοιμοὶ ὄντες ἐδέξαντο. Ὁ δ' ὡς τυραννίδα
 ἀφίκετο τῆς πόλεως, τὴν μὲν τοι γυναῖκα συλλαβὼν,
 καθείρξεν ἐν Μεγάρωις, καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον, διὰ
 τὸν γάμον τοῦ νεανίου, δέφθειραν, ὅτω μὲν τρώπῳ,
 οὐδεὶς ἤσθετο. Δι' ἃ δὲ ἐγκαλοῦντο; ἐν ταῖς τοῦ βα-
 σιλέως θύραις τοῦ νεανίου, θεινὸν τε ἐποιεῖτο τὴν
 ὕβριν τοῦ Φράγκου ὁ βασιλεὺς, καὶ πέμπων Ὀμά-
 ρην τὸν Τουρζάνωι παῖδα σὺν στρατεύματι τῆς
 Θεσσαλίας ἐκέλευε... Παραλαβὼν δὲ τὸν τῆς Θεσσα-
 λίας στρατὸν Ὀμάρως ὁ Τουρζάνωι, καὶ ἐπελάσας,
 ἴσχει μὲν αὐτίκα τὴν Ἀθηνῶν πόλιν· μετὰ δὲ τὴν τε
 ἀκρόπολιν ἐπολιόρχει ἐπὶ συχνὸν χρόνον προκαθη-
 ζόμενος. Καὶ ἐπειρᾶτο μὲν διὰ τῶν προσεχόντων
 τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀνδρῶν ὡς δ' οὐδὲν αὐτῶ
 προεχώρει, λόγους προσέφερε τοιοῦτο· Ὁ καὶ
 Ἀντωνίου, σὺ οἶσθα τὸν βασιλέως οἶκον, ὡς τῆνδε
 τὴν πόλιν ἐπέτρεψεν ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον. Καὶ ἐπεὶ
 βασιλεὺς αὐτῶι παρακλεῖσει παραδιδόναι αὐτῶ τὴν
 πόλιν, οὐκ εἶδα, ὅπως ἂν ταύτην ἀκροτος βασιλέως
 κατέχοις⁶⁹· οὐδὲ γὰρ πάνυ πολλὸν διαμείναι. Νῦν οὖν
 παρέχει σοι βασιλεὺς, μάλιστα διηλλαγμένῳ οἱ χώ-
 ραν τε τὴν Βοιωτίαν ἔχειν, καὶ τὴν Ἀθηναίων πόλιν.
 Ἀποφερόμενος δὲ τὸν τῆς ἀκροπόλεως εἶδον καὶ τὰ
 σαυτοῦ, ἀκίβναι καταλιπόντα τῶ βασιλεῖ τὴν ἀκρό-
 πολιν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ νεανίας, ἠτείτό τε πίστιν,
 ἐφ' ᾧ ἐμπειδῶσαι αὐτῶ παρὰ βασιλέως τὴν Βοιωτίαν.
 Διαπραξαμένου δὲ ἐν ταῖς θύραις τοῦ Ὀμάρωι, ὅτω
 δὲ φρασάμενος ὑπεξῆλθε τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τὴν
 Θεῶν πόλιν σὺν τῇ λοιπῇ Βοιωτίᾳ κατασχέσοντας
 αὐτῶ βασιλέως. Ὄτω μὲν δὲ Ἀθῆνας ὑπὸ βασιλεῖ
 ἔγένοντο, παραστησαμένου Ὀμάρωι. Τότε δὲ πα-
 ριῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν τε ἀκρόπολιν θεώμενος,
 ἐν θαύματι ἐποιεῖτο, καὶ τὴν Ἀττικὴν περιῶν,
 ἐσκόπει⁷⁰ τε τοὺς λιμένας, ὡς εἴρηται.

Notulæ marginales.

(69) Petri Palmerii.

(70) Francus Acciaiolus.

⁶⁹ Δι. κατέχη. ⁷⁰ Ἰν ἡμῶ, ἰκίσα.

accendebat Leonarium (72). Ibi congregans Thomas Albanus et Græcos qui simul defecerant, aciem instruebat, quasi aleam prælii experturus. Turci cum hac venissent, videntes Græcorum aciem exornatam consistere in urbis collibus, deliberabant, castrane communicarent, an recta, quemadmodum institissent, contenderent Muchlam Tegez. Jonuzes equitum dux, conspicans aciem Græcorum in longitudinem se extendere, exclamavit : O chari Turci, Græci victi sunt. Haud enim possibile est pugnare eos posse, cum in hunc modum acies in ordinem explicata sit. Nam omnes illico cedant, ubi postremi in fugam versi fuerint. Non enim in aciem dispositi erant ut se mutuo adjuvare possent. Verum acie quam maxime extenuata dimicare cum hoste parabant. Jonuzes exclamans, quemadmodum dixi, cum turba equitum irruebat in hostem, postremi excipiebant primos : et cum plures usque supervenirent Turci, in fugam effundebantur. Postremi Græcorum fugientes incidebant in suos : quos deinde fugæ socios trahabant. In hunc modum acies Græcorum universa in fugam alibat, postremis loco pulsas. Græci totis viribus fugiebant in urbem. Turci instantes clamore et mutua cohortatione, occiderunt circiter ducentos : et accedentes urbem, etiam principem obaldione circumdedere. Exercitus fame et peste premebatur propter mancipia quæ adduxerat ex Achaia, et deinde Muchlam abduxerat. Jonuzem reliquerunt cum Demetrio principe. Thomas iterum, cum decessisset exercitus regis, regis peregrinos qui arces tuebantur, obaldione circumvenit.

Rex ea tempestate bellum movit contra Sendaroviam, et Triballorum regionem. Hujus belli ista causa traditur. Mortuo Elezaro Bulci filio, relicta est uxor ejus una cum filia in principatu, arcemque Sendarovix tenebat. Ellocans autem filiam Illyriorum regis filio (is erat Stephanus Bosaiæ rex) principatum retinere cogitabat urbis. Verum Triballi confluebant ad Machmetis fratrem Michaelem, qui apud Triballorum principem egerat : eumque ducem creantes, jusserunt urbis negotia curare. Mulier hunc advenientem in arcem quasi hospitem invitavit, continuoque ei vincula injecit, vinetumque ad Pannonos mittit. Quem Pannonos accipientes, in carcerem conjecere. Triballi igitur (qui et Servii) iterum recidebant ad regem Pannonum ; et accersiti una cum principis defuncti uxore, deditionem urbis fecere. At rex, cognito quonam res sua redactæ forent, arma capit, et copias contra Sendaroviam ducit, quasi vi eam recuperaturus. Oppidani cum audirent adversum se hostiliter

συναρπάζοντες, περιτάσσεται, ὡς εἰς μάχην. Ἐνθα δὲ οἱ Τούρκοι ἐκκαλύπτοντες, ὡς εἶδον τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπευμα παρατασσόμενον ἐπὶ τοῖς λόφοις τῆς πόλεως, ἐβουλεύοντο μὲν, εἴτε στρατοπεδεύσονται, εἴτε καὶ διαλαύουσιν ἅπαντας : ὡς ἔχουσιν ἰδὴ τῆς Τεγεγῆς ἐπὶ Μουχλῆν. Ἰονούζη· δὲ τῶν ἱπποδρόμων ἄρχων, ἰδὼν τοὺς Ἕλληνας τὰς τάξεις ἐς βάθος πεποιημένους, ἀνέκραγεν· Ὁ φίλοι Τούρκοι, ἤτηνται οἱ Ἕλληνας. Οὐ γὰρ οἶοί τε, ὡς συνετάξιντο μαχέσασθαι αὐτούς, ἀλλὰ δώσουσιν αὐτίκα ἅμα πάντας, τῶν ὑστάτων ἐς φυγὴν τραπεζιμένων. Οὐ γὰρ κατὰ τοὺς δακτύλους ἀλλήλους ἐπιθεθούντας παρετάξιντο, ἀλλ' ἐς βάθος τὰς τάξεις ποιησάμενοι παρεσκευάζοντο ἀμύνεσθαι. Ταῦτά τε ἀνεβόησεν ὁ Ἰονούζης, καὶ λαθὼν τοὺς ἱπποδρόμους, ἔθει ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ δὲ ὑστάτοι ἐδίξιντο μὲν τοὺς πρώτους· μετὰ δὲ ὡς ἐπιγινόμενων τῶν Τούρκων ἀεὶ κλειόμενων, ἐς φυγὴν ὤρμηται. Οἱ τελευταῖοι δὲ Ἕλληνοὺς φεύγοντας, ἐς τοὺς σφετέρους ἀνέπιπτον, καὶ τοῦτους ἅμα ἐς φυγὴν κατέστησαν καὶ οὕτω αἱ τάξεις μιᾶς βολῆς καιροῦ ἐτρέποντο ἐς φυγὴν, τῆς τελευταίας βιαζομένης. Ἀνάγκη γὰρ ἦν ἤτηνμένους αὐτίκα μάλιστα καὶ τὰς ἄλλας τοῦτο κείσασθαι τάξεις, ἀλλήλους συμπικτούσας. Ἕλληνας μὲν οὖν ἀνά πρότερον ἔφρουρον ἰς τὴν πόλιν· οἱ δὲ Τούρκοι ἐπιόντες, κραυγῇ τε καὶ διακαλεισμοῦ, διεφθιρον ἐς διακοσίους, καὶ ἐκατάσαντες ἐπολιόρουν τὸν τε ἡγεμόνα καὶ τὴν πόλιν ἐπὶ λιμῶν καὶ λοιμῶν ἐπιέζοντο γὰρ ὁ στρατὸς, ἐπὶ ἐγένετο αὐτῶ ἀπὸ τῶν ἀνδραπέδων τῶν ἀπὸ τῆς Ἀχαιᾶς, καὶ ἀπήλαυεν αὐτὰ ἐντεῦθεν ἐπὶ Μουχλῆν. Τὸν μάλιστα Ἰονούζην κατέλειπον οὖν Δημητρίῳ τῷ ἡγεμόνι. Ὁ μὲν οὖν Θεμῶδες αὐθις, ὡς ἀπῆει ὁ στρατὸς ἐκπλαύων, ἐπολιόρκει τοὺς τοῦ βασιλέως νεήλυδας ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι.

Βασιλεὺς δὲ ἤλαυεν τὸ θέρος τοῦτο ἐπὶ Σπενδερόβην, καὶ τὴν τῶν Τριβαλλῶν χώραν. Τὴν δὲ ἔλασιν ἐποίητο δι' αἰτίαν τῆςδε. Ὦν γὰρ ἐτελευτήσεν Ἐλεάζαρος ὁ τοῦ Βούλκου παῖς, καταλείπειτο ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ ἐς τὴν ἀρχὴν. Καὶ τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῆς Σπενδερόβης κατείχεν αὐτὴ, καὶ ἐπιγυμνίαν ποιοῦμένη ἐπὶ τὸν Ἰλλυριῶν βασιλείῳ παῖδα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ, διενοεῖτο τὴν ἀρχὴν αὐτῆ στήσιν τῆς πόλεως. Οἱ μὲν οὖν Τριβαλλοὶ ὤρμητο ἐπὶ τὸν Μεχουμέτανω ἀδελφὸν τὸν Μεχαήλον, ὃς παρὰ τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι διετέριθε, καὶ σφίσιν ἡγεμόνα ἐλάμβανον, καθιστάντα ἑαυτὸν, καὶ ἐπιτρέποντα τῆς πόλεως πράγματα. Ἡ τε γυνὴ μεταπεμπομένη τούτων ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἐπὶ ξενίσει, συνελθεῖ τε αὐτὸν, καὶ συνήσας, ἀπέπεμψεν ἐς τοὺς Παίονας. Τὸν μάλιστα Μεχαήλον οἱ Παίονες λαθόντες, καθιέρξαν. Καὶ οἱ Τριβαλλοὶ ὤρμητο αὐθις ἐπὶ βασιλείᾳ, καὶ μεταπεμπομένοι ἅμα τῇ τοῦ ἡγεμόνος γυναικὶ, ἐπρασσον τὴν τῆς πόλεως παράδοσιν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, οὕτω καταστάτων ἐς

Notulae marginales.

(72) Megalopolim.

¹ In uno, ἀπόντες. ² In uno, ἔφρουρον. ³ In uno, καθιστάσάν τε αὐτόν.

τόδε αὐτῷ τῶν πραγμάτων, παρασκευαζόμενος, ἤλαυνεν ἐπὶ Σπενδερόβην, ὡς ἐξελῶν κατὰ κράτος· οἱ δ' ἐν τῇ πόλει Σπενδερόβη, πυνθανόμενοι βασιλέα ἐπιόντα σφίσι, ὑπήντων αὐτῷ τὰς κλεῖς φέροντες κατὰ τὴν ὁδόν. Βασιλεὺς μὲν δὴ τοῦ Τριβαλλοῦς ἐθεράπευσε, χώραις δωρησάμενος, καὶ χρήμασι τοῦς πολλοὺς, καὶ τὴν τοῦ Ἐλεαζάρου γυναῖκα ὑπόσπονδον ἀφῆκεν ἀποφέρσθαι τὴν πλοῦτον αὐτῆς, οἰχομένην, καὶ τὴν τε φρουρὰν σὺν αὐτῷ παρέλαβε. Καὶ ὡς αὐτῷ προσεχώρησεν ἡ πόλις, ὤρμητο μὲν ἐς Πελοπόννησον στρατεύεσθαι· μετὰ δὲ ἀφικόμενος ἐς Βυζάντιον, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ἤλαυνεν ἐπὶ Ἀμαστρον, τὴν Ἰανυίων πόλιν, ἐπὶ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ. Οἱ γὰρ Ἰανυῖοι πρέσβεις πέμψαντες, ἤτοῦτο τὴν Γαλατίνην πόλιν οὐσαν σφῶν, οὐδὲν ἠδικησάσθαι, καὶ σπονδὰς ἐχόντων αὐτῷ. Καὶ εἰ προσεχώρησε δὲ κατὰ τὴν Βυζαντίου ἄλωσιν, ἤξιον αὐθις σφίσι ἀποδοθῆναι. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἀπεκρίνατο, ὡς οὔτε αὐτὸς ἀδικοῖ, οὔτε ἐλάσας εἶσι τὴν πόλιν. Ἄλλ' οἱ τῆς πόλεως ἀρχόντες, ἀφικόμενοι ὡς αὐτὸν, παρέδωκάν τε σφῶν, ἀξιοῦντες εὖ πάσχειν ὑπὸ βασιλέως. Καὶ ταύτη παραλαβὼν τὴν πόλιν, οὐδένα ἠδικηκώς εἶη. Διὰ ταῦτα δὴ τὸν πόλεμον ἀπαγγελλόντων τῶν Ἰανυίων τότε, ἤλαυνεν ἐπὶ Ἀμαστριν ἡ πόλιν ἐπὶ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ. Ἐλαύνων δὲ, ἐφέρετο μὲν χαλκῶν ἀπλετον ἐπὶ τῶν καμήλων καὶ ὑπόζυγιων ἤγετο δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας στρατόν. Ὡς δὲ ἀφικόμενος ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, προσεχώρησεν ἡ πόλις αὐτῷ καθ' ὁμολογίαν. Παραλαβὼν δὲ τὴν πόλιν, τὸ μὲν τρίτον μέρος αὐτοῦ καταλιπὼν ἐν τῇ πόλει, τὰς δύο μοίρας ἀγαγὼν τῆς πόλεως, ἐς Βυζάντιον κατέφικε. Καὶ τινὰς τῶν παλίων αὐτοῦ τῆς πόλεως ἐξελομένους ἑαυτῷ, ἐκομίζετο ἐπ' οἴκου. Ἐνθα δὲ αὐτῷ ἠγγέλλετο τὰ Χασάνεω πράγματα χωρεῖν ἐπὶ μέσης ἡ δυνάμει καὶ Ἐρζιγάνην, τὰ Ἀρμενίων βασιλεία. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον τῷ ἔτει τούτῳ ἐγένετο.

Βασιλεῖ μέντοι ἐξελαύνοντι ἀπὸ Πελοποννήσου, ἐς τὰς θύρας ἀφίκετο ὁ βασιλέως ἀδελφὸς Τραπεζούντος Δαβίδ, τὸν τε φόρον ἐπέχων*, καὶ τὰς σπονδὰς ἐμπειδῶν. Οἱ γὰρ Κολχίδος βασιλεῖς λέγονται μὲν γενέσθαι πρότερον Βυζαντίου βασιλεῖς, τῆς Κομνηνῶν εἰχίας· τούτους δ' ὡς ἐκπεσεῖν τῆς βασιλείας, Ἰσαάκιον τὸν παῖδα τοῦ βασιλέως διεφυγόντα, τελευτήσαντος ὑπὸ δῆμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἔχθος τὸ πρὸς αὐτὸν, οἰεσθαι ἐπὶ τὴν Κολχίδα χώραν, καὶ ἐπὶ τὴν Τραπεζούντα. Ἀφικόμενος δὲ ἐνταῦθα, καταστήναι ἀπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἐπὶ τὴν τῆς Κολχίδος ἡγεμονίαν, καὶ τὴν βασιλείαν μετανεγκεῖν ἐπὶ τὴν Τραπεζούντα τῆς Κολχίδος. Καὶ ἀπὸ τοῦδε βασιλεύειν ἐνταῦθα ἵστα ἐφ' ἡμᾶς διαγενομένους, Ἕλληνας τε δεύτας τὸ γένος, καὶ τὰ ἦθη τε ἅμα, καὶ τὴν φωνὴν προεσμένους Ἑλληνικῆν. Καὶ ἐπιγαμίας μὲν ποιεῖσθαι πρὸς τε τοὺς ὁμόρους Βαρβά-

pergere regem, obviam ex urbe procedunt, regique in itinere claves tradunt. At rex mœnna magna in hos Triballos contulit, quosdam opibus, quosdam vero regionibus donans. Uxorem Eleazari in fœdus receptam passus est abire auferentem opes suas impune. Præsidium autem una cum urbe cepit. Occupata ista urbe, animo 245 volebat exercitum contra Peloponnesum ducere. Veniens autem Byzantium, et hinc solvens in Asiam, exercitibus circumscedit Amastrum urbem Januensium, sitam in mari Euxino. Nam Januenses miserant legatos ad regem, petitum urbem Galatiam (quæ et Pera) quæ ipsorum esset, quam possideret, quamvis fœdera intervenissent, nec aliqua injuria eum affecissent, fœderum religionem abruptantes.

Quamvis autem ejus partes Byzantio capto sit secuta, tamen eam sibi restitui orabant. Rex legatus respondit, se nullam fraudem Galatiæ fecisse, nec exercitu contra eam movisse, nec etiam eam vi expugnasse; verum urbis præfecti advenientes, semetipsos et urbem mihi tradidere, ut quid boni potius, quam mali, a me paterentur. In hunc modum urbe ista potitus sum, nec cuiquam injuriam intuli. Januenses autem cum regi propter istam urbem bellum indicerent, ipse profectus est contra urbem Amastrum, ad mare Euxinum sitam. In hanc expeditionem plurimum æris vehebat camelis et jumentis. Contra istam urbem etiam Asianum exercitum ductavit. Ubi ad urbem advenit, eamque expugnare institit, confestum deditionem fecit conditionibus quibusdam. Rex urbem istam in deditionem suscipiens, partem hominum tertiam in ea reliquit, reliquas duas partes Byzantium, ut ibi habitarent, transportavit. Deinde eligens quosdam civitatis hujus pueros, cum iis domum profectus est. Interea nuntiatur Chasanis (73) res maxima sumere incrementa eumque pergere Erziganam (74), Armenorum regni sedem. Verum hæc quidem sequenti anno contigere.

Cum rex ab Peloponneso in illam expeditionem iret, ad januas venit regis frater Trapezuntis David, tributum ferens, et fœdera faciens. Nam Colchidis reges feruntur reges olim Byzantii fuisse, nati e familia Comuenorum. Hi autem cum exciderunt regno Constantinopolitano, Isaacium regis filium fugientem patre interempto a populo, propter odium quo in ipsum ferebantur, abiisse in Colchida et Trapezuntem. Hunc advenientem Colchidis incolæ ducem pronuntiarunt, et exinde regnum Colchidis Trapezuntem contraxit. Ex eo inde tempore hic regnantes, ad nostra usque tempora durarunt, existentes Græci, mores linguamque Græcorum retinentes. Affinitatem junxerunt cum Barbaris finitimis, quos Albos Probatantes nominant. Etiam cum Temiris nepotibus, qui nati erant ab Tzokiis et Carasuphis liberis, affinitas intercessit, ne regio illorum ab his

Notulæ marginales.

(73) Quem *Usancassan* vocant.

(74) *Al. Aisengam.*

* *In uno, Ἀμαστρον. in al. ut c. * μεγάλης, in uno, superscriptum μεγάλας. * In uno, ἐπάγων.*

evastaretur. Fecere et affinitatem cum Graecis, qui Byzantii **248** moralantur : inter cetera cum etiam filiam suam elocasset Alexius rex Comnenus Joanni Byzantio regi. Hujusmodi autem quid postea accidit. Suspectus factus est regi Joanni propter matrem, quæ Cantacuzena erat, quasi protovestiarius cum ea concumberet. Ira igitur accensus, protovestiarium necavit : patrem matremque in cubiculo conclusit, ut eos interficeret. Verum cives supplices flebant Joanni ne hoc faceret : et eum compescentes, dimiserunt in partes Iberia. Verum propter injustitiam Joannis rex Alexius filium suum nomine Scantarim (75) regem iterum declaravit. Eidem uxorem dedit filiam Galiusis (76), qui Mitylenis erat, eo missus ab rege. Joannes abiens in Iberiam, uxorem habuit regis Alexandri filiam. Postea hinc profectus, abiit Capham, querens aliquem, cui esset navis, qua veberetur Trapezuntem, gesturus bellum cum patre suo Alexio. Invenit autem ishic virum Januensem, cui navicula satis magna erat, quæ arma omnis generis ferebat. Hunc primum belli ducem constituit. Apparantes igitur naves, quemadmodum necessitas monere videbatur, profecti sunt Trapezuntem, bellumque ipse patri sustulit. Egressos in terram templum Sancti Petri excepit, et in ejus sacello tentoria fixerunt, cum jam ante occulte sibi parassent auxiliares Cabazitanas, qui regem profuderunt. Illi enim agentes custodiam regis in Achante suburbio, quo ipse tentoria sua contulerat, cum curribus et belli machinis, oppositi erant Joanni, qui concedentes hosti tutum ad Alexium iter, offerebat ut Joannis principes eum circa noctis medium, nihil tale suspicantem, vi interficerent. Ceterum Joannes suis mandarant, ne patrem necarent : verum operam darent, ut captum ad se adducerent vivum. Illi regis mandata parum curantes, existimabant se rem multo gratiorem ipsi facturos, si patrem interficerent : proinde eum peremerunt. Verum demum Joannes quosdam ex illorum numero oculis privavit : quorumdam etiam manus præcidit, ut tentaretur se nonne patrem esse interfectum : verum magis affectasse ut vivus in suam potestatem venisset. Joannes cum in hunc modum paternum adeptus esset regnum, patri magnifice justa fecit, sepeliens eum in venerabili templo :

Ἐκείνοι τοῦτο μὴ φυλάξαντες, ἀλλ' ἀποκτείναντες, μάλλον τῷ βασιλεὶ Ἰωάννῃ τὰ πρὸς χάριν πεποιήκασαι δοκοῦντες ἴσως. Οὗς δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὑστερον, τὸν μὲν ἐτύφλωσε, τὸν δὲ ἔχειροκόπησε, μὴ θέλων τοῦτο οὕτω ποιῆσαι, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν μόνον ἀγαγεῖν. Ὁ Ἰωάννης τοίνυν καὶ ἀνεδέξατο τὴν βασιλείαν, τιμίζας τὸν πατέρα αὐτοῦ ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς, τῇ τερψῇ, ἣν καὶ κατέθετο ἐν τῇ τε Θεοσκεπάζου μνησῇ, εἰ καὶ ὑστερὶν ἔφερε τοῦτον ἐν τῇ μητροπόλει.

Notulæ marginales.

(75) Alexandrum, qui et Scenderis.

(76) Catulisii.

¹ Hoc in loco annotata sunt in ms. (etiam R.) hæc verba : Ἐτέρου τινὸς, καὶ οὐ Λαονίκοι, ὡς δοκεῖ, τὴν παρὸν. ἢ ἰστα quæ secuntur alterius cujusdam auctoris sunt, non vero Laonici. Sed quousque hæc quæ alterius narratio esse putantur, sese extendat, inferius demonstratur. Hæc non sunt in H. ² In uno Catalousou. Hæc verba in uno manus. in margine erant posita : Ὅτι κοινῶς ἰρρήθη τοῦτ' ἐν χωρίον καὶ οὐ κατεσκευάσθη ἐς τὴν παραβολὴν τὴν ὁμοίαν φράσιν. ³ Hic aliquid desideratur, etiam in R. ⁴ In uno, Καθασσιτάντας. ⁵ In uno, τὸν δ' ἕτερον ἔ.

ρους τοὺς Λευκοὺς Ἀσπροβατάντας καλουμένους· καὶ δὴ καὶ πρὸς Τεμήρεω υἱοῦς, τοὺς ἀπὸ Τζοκίης, καὶ Καραϊσόφειο παιδας, ὥστε μὴ πράγματα ἔχειν δημομένης τῆς χώρας ὑπὸ τούτων. Καὶ πρὸς τε τοὺς Ἑλληνας Βυζαντίου ἐπιγαμίας ποιείσθαι· τὰ τε ἄλλα, καὶ τὴν θυγατέρα ἐκδεδώκωτος Ἀλεξίου βασιλέως Κομνηνοῦ Ἰωάννη τῷ βασιλεὶ Βυζαντίου. Μετὰ δὲ ταῦτα γεγονέναι τι καὶ τοιοῦτον.

Ὡς γὰρ ἐν ὑποψίᾳ γενομένων τῷ βασιλεὶ Ἰωάννῃ περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ὡς τοῦ πρωτοβεστιάριου συγγενομένου τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ Καντακουζηνῇ, καὶ πάσχοντι κατὰ θυμὸν τούτου ἕνεκα, ἀπέκτεινέ τε τὸν πρωτοβεστιάριον, καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ μητέρα ἀπέκλεισεν ἄμφω ἐν τῷ αὐτῷ κοιτῶνι, βουλόμενος ἀνελεῖν καὶ τὴν μητέρα. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ἄρχοντες, ἰκαταύοντες τῷ Ἰωάννῃ, ἵνα μὴ τοῦτο ἐργηται, ἀπέπεμψον τοῦτο εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰβηρίας, δυσωπήσαντες αὐτόν. Τῇ κακίᾳ δὲ τοῦ Ἰωάννου πεποίηκεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δεύτερον βασιλέα τὸν Σκαντάριον λεγόμενον, καὶ ἐπάνδρευσεν αὐτὸν μετὰ τὴν θυγατέρα Μυτιλήνης, Γαλατιούτου, ὃν ἀπέπεμψεν αὐτοῦ ἐν τῇ Μυτιλήνῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπέθρων ἐν Ἰβηρίᾳ, ἔσχε γυναῖκα τὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου θυγατέρα. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ἐν τῷ Κοφῆ ἀναζητῶν ἐκείσε τινὰ τὸν ἔχοντα καράβιον, καὶ ἔλθειν ἐν τῷ Τραπεζούντι πολεμικῶς κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς Ἀλεξίου. Εὗρε δὲ ἐκείσε ἰανυτήν ἀνθρωπινὸν ἔχοντα καράβιον μέγα, ἐπὶ παντοῖα φέρον, τὴν λεγόμενον ὄν⁹ καὶ ἐχειροτόνησατο πρωτοστράτορα.

Ἀρματώσαντες οὖν τὸ καράβιον καὶ ὡς τε, καὶ ὡς ἐχρῆν, ἦλθον ἐν Τραπεζούντι κατὰ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐξελθόντες οὖν ἔξω ἐν τῇ ἐρημίᾳ, ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ, καὶ ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ ἐσκηνώσαντο αὐτόθι, σρόντες διὰ μέσου καὶ βοηθοὺς κρυφίως πῶς τοὺς Καθασσιτάντας¹⁰, αἵτινες αὐτὴν προδιδώκασιν. Ἐχόντες γὰρ οὗτοι τὴν φυλακὴν τοῦ βασιλέως, ἐς τοῦ Ἀγαντοῦ πρᾶσταίου, τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἐκείσε καὶ αὐτοῦ σκηνώσαντες μετὰ ἀρμάτων τε καὶ πολεμικῶν, κατὰ τοῦ Ἰωάννου συγκατέθεντο, παρεχόμενοι τὴν κατὰ Ἀλεξίου ἔλευσιν, ἣν καὶ εὐρόντες οἱ τοῦ Ἰωάννου ἄρχοντες, ἐν τῇ σκηνῇ ἀνυπόπτως, καὶ μετὰ βίας ἀπέκτειναν αὐτὸν ἐν ὄρᾳ μεσονυκτίου. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης οὐκ εἶπεν ὄλω· κτεῖναι τὸν πατέρα, ἀλλὰ μόνον ζωγρῆσαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἀγαγεῖν.

Ἐκείνοι τοῦτο μὴ φυλάξαντες, ἀλλ' ἀποκτείναντες, μάλλον τῷ βασιλεὶ Ἰωάννῃ τὰ πρὸς χάριν πεποιήκασαι δοκοῦντες ἴσως. Οὗς δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὑστερον, τὸν μὲν ἐτύφλωσε, τὸν δὲ ἔχειροκόπησε, μὴ θέλων τοῦτο οὕτω ποιῆσαι, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν μόνον ἀγαγεῖν. Ὁ Ἰωάννης τοίνυν καὶ ἀνεδέξατο τὴν βασιλείαν, τιμίζας τὸν πατέρα αὐτοῦ ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς, τῇ τερψῇ, ἣν καὶ κατέθετο ἐν τῇ τε Θεοσκεπάζου μνησῇ, εἰ καὶ ὑστερὶν ἔφερε τοῦτον ἐν τῇ μητροπόλει.

Μετὰ δὲ τινὰς χρόνους ἑστράτευσε καὶ τὴν Ζύχης Ἀ
 ὀνόματι Ἀρταβίλης κατὰ Τραπεζούντος, συνάξας
 ἀπανταχοῦ, ἀπὸ τῆς Σαμίου, καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν
 πόλεων, καὶ ἦλθε κατ' αὐτῆς ¹¹ βουλόμενος εἰσεῖν
 καὶ κρηθῆσαι ταύτην. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης,
 συνάξας καὶ αὐτὸς στρατὸν διὰ τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ
 θαλάσσης, ἔμα τῷ πανσεβάστῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἤλ-
 θεν ἑως τοῦ ἁγίου Φωκᾶ ἐπὶ μονῆ, τῇ λεγομένῃ Κορ-
 δόλῃ. Συνάξας τοίνυν ὁ πανσεβάστος τοὺς τε ἰδίους,
 καὶ τοῦ βασιλέως, διήρχετο ἔμα τῇ τοῦ στρατοῦ
 βουλόμενος θαλάσση εἰσεβαλεῖν κατὰ τοῦ Ζύχης ὅποι
 ἂν εὐρηται τοῦτον ὁ γὰρ Ζύχης Ἀρταβίλης κατ-
 ἔσχε τὴν τοῦ Μελιάρῃ λεγομένην τοποθεσίαν, προ-
 λαβόμενος τὴν κλυσοῦραν ταύτην τοῦ Μελιάρῃ, τὴν
 Κακίνιον λεγόμενον. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ τοῦ παν-
 σεβάστου, καὶ αὐτοὶ ¹² εὐρον τὴν Ζύχην προκτι-
 ἔχοντα ¹³ τὴν κλυσοῦραν τοῦ Καπανίου, οἱ καὶ
 ἔρμησαντες κατὰ τοῦ Ζύχης, ἐπ' ἐπιπέδι τοῦ ναυτι-
 κού στρατοῦ ἔμα, ἐπειρή καὶ εὐτος ὁ ναυτικὸς
 στόλος ἦν παρεσκευασμένος μετὰ τοῦ πανσεβάστου
 δώσειν τῷ Ζύχῃ, οὐκ ἔσχον καιρὸν ἐγκαιρον, ἀλλ'
 ἀνέμου βιαιῶς πνεύσαντος ἐν τῇ θαλάσῃ, οὐκ ἐξ-
 ἤλθον ἔξω οἱ ναυτικοὶ εἰς βοήθειαν τοῦ στρατοῦ,
 ἀλλ' ἄλλοθεν ποθεν σκληρίας γυνομένης, ἔσχον κώ-
 λυμα τοῦ ἐξελθεῖν τὴν ναυτικὴν στρατὸν τὰ πλοῖα
 γυνομένα. Καὶ τότε ἐπὶ ὁρμησαντες οἱ τοῦ Ζύχης
 κατὰ τοῦ πανσεβάστου, καὶ τοῦ στρατοῦ, ἐπέφθει-
 ράν τε αὐτὸν πανσεβάστον, καὶ τὴν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ
 ἑτέρους ὡσεὶ ἐράξαντα. Καὶ οἱ ἕτεροι πεφευγότες
 ἦλθον πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην, ὃς φυγὰς καὶ αὐ-
 τὸς γυνομένης, μετὰ πλοίου, ἦλθεν ἐν Τραπεζούντι,
 σπῆμα καὶ τοῖς ἑτέροις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς, οἱ δὲ
 διὰ θαλάσσης πεφευγότες, κατασκηνώσαντος τοῦ
 Ζύχης ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Φωκᾶ, εἰς ἣν ἦν κατ-
 εστηκωμένος ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης. Ἐξώγησε δὲ
 καὶ πολλοὺς ὁ Ζύχης, οὐστίνιας φονεύσας ἐξ αὐ-
 τῶν, ἔχων καὶ τὸν Μαυροκόστην λεγόμενον ζῶντα,
 κελιώτην ὄντα καὶ ἐξοδιστὴν τοῦ βασιλέως, ὃν καὶ
 ἀπέκτεινεν ὁ Ζύχης ἐμπροσθεν τῆς πόλεως. Ἐἴτα
 ποιήσας ἐκεῖσε ἡμέρας εἰς, ἀπῆλθεν ὡς πολε-
 μήσων ἐν τῷ Μεσοχάλδιῳ, ὡς τοῦ πανσεβάστου
 τοῦτο ἔχοντος. Συνέβη δὲ τι καὶ τοιοῦτον ἐν Τραπε-
 ζούντι ἀμῆν ὄντος τοῦ Ζύχης ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κορ-
 δόλῃ. Ἐν τῇ νυκτὶ ἐκαίνη ἦλθεν ὁ Ζύχης. Ἐν αὐτῇ
 γυνὴ τις τῶν Ἀρμενίων φοβηθεῖσα, μήποτε ὁ Ζύ-
 χης ἐπιλάβηται τὸ ἐξώκαstron, μετήρα τὸν βίον
 αὐτῆς ἐς τὸ μέγα κάstron τῆς Τραπεζούντος, ὡς
 φυλάξασα ἐκεῖσε. Τοίνυν ὁπότεν ἐλάμβανε τὸν βίον
 αὐτῆς, καὶ ἐκόμιζε τοῦτον ἐν τῷ κάstrῳ νυκτὸς
 ὄσης, λεληθότως ἀνήψατο πῦρ ἐν τοῖς προκτιοῖς αὐ-
 τῆς. Αὐτῆ δ' ἦν ἐν τῷ μεγάλῳ κάstrῳ, μὴ εἰδυῖα
 τὸ σύμπωμα, ἀνήψα ¹⁴ τε μέγα ἐν τῷ ταύτης οἰ-
 κήματι καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ τὰ συνέγγυς πάντα, ἐν

Nec multo tempore interposito, Zychis (77) no-
 mine Artabiles bellum contra Trapezuntem movit,
 conscribens **247** undique exercitus ab Oriente,
 ab Meridie, et a Samo, necnon ab aliis quibusdam
 oppidis. His copiis instructus accessit Trapezuntem,
 volens eam urbem capere, et destruere. Etiam rex
 Joannes comparans exercitum, terra marique ven-
 nit usque ad Sancti Phocæ templum, quod Cordyla
 nuncupatur, una cum imperatore Græco, et suis.
 Congregans igitur imperator Græcus suos et regis
 milites, pergebat simul cum exercitu suo per mare,
 copiam prælii facturua, ubicunq;ue Zychem indeptus
 foret. Nam Zyches Artabiles insederat locum, qui
 Meliare dicitur, præoccupatus Meliaris faucibus quæ
 Capanium nominantur. Venientes itaque impera-
 toris Græci milites, et ipse, invenerunt Zychem
 præoccupasse angustias sive fauces Capanii. Pro-
 peranter igitur contra illum profecti, sperabant na-
 valis prælii hostem copiam facturum : siquidem
 classis ibi parata erat, ut impetum daret in Zychis
 exercitum. Verum tempus laud satis prælio op-
 portunum, pugnam inhibuit. Nam cum venti pro-
 cella pertinacius mari incumberet, navales copię
 non egressæ sunt, ut subsidium ferret classi. Verum
 cum hic et alibi hinc inde anchoris firmatæ hære-
 rent, impeditæ sunt naves, quo minus cum navali-
 bus copiis pergerent in hostem, ad quem usum
 comparatæ erant. Zychis milites hanc occasionem
 non omittentes, irrucunt in imperatorem, et ejus
 exercitum, confeceruntque et ipsum et filium ejus,
 et alios quoque circiter triginta. Cæteri in fugam
 effusi, venerunt ad regem Joannem, qui et ipse
 navi fugit, et una cum aliis Trapezuntem perve-
 nit : quorum alii mari, alii vero terra fugientes,
 exitium evasere. Zyches castra sua locavit in mo-
 nasterio Phocæ, ubi castra sua antea Joannes ha-
 buerat. Plurimos quoque cepit vivos, quorum de
 numero aliquos occidit. Nactus est virum eum cui
 nomen erat Maurocostas, qui equorum regionum
 curator, seu donitor, et veredarius regis erat.
 Hunc in urbis conspectu leto dedit Zyches. Postea,
 cum triuuum ibi mansisset, abiit, quasi dimicaturus
 in Mesochaldio, ceu id teneret Græcus impera-
 tor. Accidit autem Zychi hoc ea nocte, qua primum
 in monasterium Cordyla venerat. Mulier quædam
 Armena, timens ne forte Zyches exterius castrum
 caperet, cum lanificio suo, ex quo se alebat, pro-
 fecta est in magnum castrum Trapezuntis, quæsi
 ibi tutius actura. Hæc accipiens ea quibus quoti-
 dianum victum suum tolerabat, noctu portavit in
 castrum magnum. Et forte, quia nox erat, incendit
 fila et lanificium suum. Ipsa vero **248** manebat
 in magno castro, ignara quidnam accidisset. Factum

Notulæ marginales.

(77) Orthobullis filius, Pa'azitis nepos.

¹¹ Αὐτοῦς. R. ut in sont. ¹² Αὐτοῦς. in uno, in al. ut c. ¹³ In uno, προκατασχόντα. ¹⁴ In uno, ἀνήψε.

igitur est incendium magnum in ejus domo : et non ea domo se tenuit incendium, sed in vicina omnia evagatum est. Noctis autem erat medium, cum incendium illud sæviret. Qui erant in urbe, putabant prodicionem esse, quam subornassent illi qui gratificandum censebant Zychi. Proinde omnes magistratus, necnon subditi, continuo fugam ingressi sunt, relicto Joanne solo cum quibusdam circiter quinquaginta. Rex igitur tota ea nocte obibat diligenter vigiliæ, et considerabat portas. Mane venit Zyches ut urbem illio in suam ditionem redigeret. Verum re infecta abiit, pergens in Mesochaldium. Fuga igitur sibi consuluerunt omnes magistratus urbis, quidam mari, quidam vero terra, ut venirent in Iberiam ad Caspios montes sitam. Qui cum reverterentur tandem Trapezantem, abeunte Zychē, opprobriis replebantur ab rege, qui eos identidem vocabat muliebres, molles, imbelles, et patriæ suæ proditores. Hæc quidem facta sunt Trapezunte. At Amasiæ præfectus, Chiteres nomine, expeditionem ingressus, subito Trapezuntē oppressit : et eos qui in foro et urbis vicis erant, circiter bis mille, comprehendit. Cum autem urbs jam esset propemodum deserta, ejus causa erat sævissima pestilentia, jamque exspectarent, si modo hostis accederet, se captum iri : rex urbis Joannes opibus effecit, ut rex Mechemetes urbem eam tributariam acciperet et captivos, quos Chiterempes (78) abduxerat, redderet. Joannes vero promittebat se deinceps nullum initurum bellum, verum bona fide quoniam duo milia aureorum tributū nomine pensurum. Joannes rex fratrem suum Davidem despotam ad regem misit, ut scdus prædictis conditionibus annuatim tributū nomine solveret tria millia aureorum.

Iberia finitima est Colchidis regioni, ejusque reges haud sunt instrenui et ingencrosi. Porrigitur autem ab eo loco qui Bathy dicitur, et ab Phaside usque Chaltzichi, quæ pertinet ad ditionem Gargurio, Corii, Cachetii, et Typhlissii. Urbes hæ propinquæ sunt Samachio, quam urbem tenent et incolunt Turci : sub quorum potestate degunt separatim infra Chachernm urbem in regione maritima, Sebastopolis Miaceliorum (79) et Dadianni metropolis, Mamia, Sémantaula, Gulii, et aliæ urbes maritimæ. Nam urbes superioris Iberiæ contemini sunt Alani, Hunni, et Embi. Verum Alani (80) ad Caucasum usque se extendunt, qui præ reliquis habentur viri fortissimi et bellicarum rerum peritissimi. 249 Hi conficiunt loricas optimas. Sequuntur religionem Domini nostri Jesu Christi. Lingua utuntur peculiari. Arma habent quæ ex ære parant, et Alanica nominantur. Quin et ipsi Iberi sunt. Unde autem in istam regionem

(78) Chiterbegus.

(79) Mengretorum.

¹⁶ In uno, Εφυγον. ¹⁷ Έως ὅδε ἐτίρου δοκίη καὶ οὐ Λαονίκου. Hucusque alterius cujusdam esse videtur, non Laonici. ¹⁸ In uno, Χαλτζιχέ. ¹⁹ Δαδιάνου.

ὤρα μεσονυκτίου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει, νομίζαντες εἶναι προδοσίαν ἀπὸ τῶν ἐντὸς, τὰ πρὸς χάριν τοῦ Ζύχη, ἐφυγον ¹⁶ ἀπαξάπαντες, ἀρχόντες τε ὁμοῦ καὶ ἀρχόμενοι, ἐγκαταλειφθέντος μόνου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου μετὰ καὶ τινων μερικῶν, ὡσεὶ πενήκοντα. Διήρηχοτο γοῦν ὁ βασιλεὺς διὰ πάσης τῆς νυκτὸς τὰ τελεχῆ τῆς πόλεως, καὶ τὰς πύλας αὐτῆς. Ἦλθε τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ καὶ ὁ Ζύχης, ὡς εἴρηται, εἰς τὸ τάχα ἐπιλήψεσθαι τὴν Τραπεζοῦντα, ὃς καὶ ἀπῆλθεν ἀπρακτος, διερχόμενος ἐν τοῖς Μεσοχάλδοις. Ἐφυγον γοῦν ἀπαξάπαντες ἀρχόντες, οἱ μὲν διὰ πλοίων, οἱ δὲ διὰ ξηρᾶς, ἐπ' ἐλπίσει τῆς Ἰθηρίας, οἱ καὶ ἐλθόντες ὑστερον, διαβάτες τοῦ Ζύχη, ἐν Τραπεζοῦντι, ὠνευρίζοντο παρὰ τοῦ βασιλέως, γυναικωτοὺς ἀποκαλῶν αὐτοῦς, καὶ ἀνάνδρους, καὶ προδότας τῆς πατριδὸς αὐτῶν. Καθ' αὐτὰ μὲν γέγονεν ἐν Τραπεζοῦντι. Ὁ δὲ τῆς Ἀμασίας ὑπαρχος Χιτήρης ὀνόματι, στρατεύσάμενος, καὶ ἄφνω ἐπεισεσῶν ἐν Τραπεζοῦντι, τοῦς τε ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἐν χώραις, τοὺς ἐν τῇ πόλει οὐκ ὀλίγους συνέλαβεν, ἐς δισχιλίους τοὺς πάντας γενομένους. Καὶ ἐρήμου ἤδη οὕσης τῆς πόλεως τῇ τοῦ λοιμοῦ βίβη, καὶ προσδοκίμου ἀλώσεσθαι, διαπραξάμενος χρίμασιν ὁ τῆς πόλεως βασιλεὺς Ἰωάννης, ὥστε ὑπόφορον ἔχειν τὴν πόλιν Μεχμέτῃ τῷ βασιλεῖ τοῦ λοιποῦ, τοὺς τε αἰχμαλώτους, οὓς ἔλαβε Χιτιρμπέης, ἀποδοθῆναι οἱ, καὶ αὐτὸν ἡσυχίαν ἄγειν, ἀπάγοντα τῷ βασιλεῖ φόρον, δισχιλίους χρυσίνους. Ἐστερον μέντοι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Δαδιδῆ δεσπότην ὡς τὴν βασιλείαν, καὶ ἤξλου τε τοῦτον ἐμπαιθεῖν εἰς σπονδάς· ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ φόρον χρυσίνους τρισχιλίους ¹⁷.

pangerent. Quod et factum est, verum ut Joannes

Ἡ δὲ Ἰθηρία προσεχῆς ἐστὶ τῇ τῆς Κολχίδος χώρῃ, καὶ οἱ βασιλεῖς τούτων οὐκ ἀγενεῖς. Διήκει δὲ ἡ χώρα ἀπὸ τοῦ Βαθύ λεγομένου, καὶ ἀπὸ Φάσιδος ποταμοῦ ἕως Χαλτζιχί, ἡ τοῦ Γοργούρου αὐθεντεία, καὶ Κορίου, καὶ Καχτείου, καὶ Τυφλίσσιου, ἀνεγγυς οὖσαι αἱ πόλεις αὐταὶ τοῦ Σαμαχίου, Τούρκων οἰκούντων ἐν αὐτῷ καὶ ἐχόντων, χωρὶς κἀτωθεν τοῦ Καχτείου πόλεως, τοῦ ἐν παραθαλασσίᾳ καὶ τῆς Σεβαστοπόλεως Μιγκελίων τοῦ Δαδιάνου ¹⁸ αὐθεντεία, καὶ Μαρμία, καὶ Σαμανταύλα, καὶ Γουρίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραθαλασσιῶν πόλεων. Ἀπὸ γὰρ τῶν πόλεων τῆς ἀνωθεν Ἰθηρίας εἰσι καὶ οἱ Ἄλανοι ὄμοροι, καὶ Οὐνοί, καὶ Ἐμβοί. Οἱ δὲ Ἄλανοι δοκοῦσιν εἶναι ὅπῃ τὸν Καύκασον παρατείνοντες οὗτοι, καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἀνδρες νομιζόμενοι τὰ πολέμια κράτιστοι, ποιῶντες λωρίκια ἐξαιρετά. Πολιτεύονται δὲ οὗτοι ἐς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρησκειαν. Διαχρῶνται δὲ φωνῇ ἰδίᾳ τὸ παράπαν, καὶ ὄπλα ἐπιτηδεύουσιν ἀπὸ

Notulæ marginales.

(80) Alani, qui et Albani, et Georgiani, Iberis proximi.

γίλλκοῦ, τὰ Ἀλανικά καλούμενα. Ἰβηρας δὲ καὶ αὐτοὶ, ἔθεν μὲν ἐπὶ τὴν χώραν τήνδε ἀφίκοντο εἴτε ἀπὸ Ἰβήρων τῶν πρὸ; ἑσπέραν, οὐκ ἔχω διασημῆναι· δοκοῦσι δὲ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα χωρῆσαι· δυνάμεις, καὶ δάθον κτησάμενοι, καὶ πίστιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παρὰ μιᾶς γυναικὸς, ἐκείσε διαφοιτώσης πίστει· εὐσεβοῦς Ἰνακχ, τῆς εὐσεβεστάτης· ἧτις καὶ θαυματουργίας τοῦς Ἰβηρας μετελλάξετο τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν πίστεως, καὶ Χριστιανού; ἀπεφήνατο τῆ ὁμολογίᾳ αὐτῶν. Μετὰ δὲ χρόνους πολλοῦ; οἱ Σκυῖται οἱ ἄλλοι αὐτῶν πόλεμον ἤραντο κατ' αὐτῶν, καὶ τὰς χώρας τῶν Ἰβήρων διαρχόμενοι, ἐδήρουν, καὶ παντελῶς ἠφάνιζον, καὶ ἀνδραποδισάμενοι, κατέσχον αὐτοῦς, καταφυγόντων τῶν βασιλέων ἐς τὰ ἄκρα τῶν ὄρων· ὕστερον δ' οἰχομένων τῶν Σκυθῶν ἐπὶ τὸς σφετέραι; διατριβὰς, ἐπικαταβῆναι τε ἐς τὴν χώραν, καὶ δασμὸν φέροντας τῷ βασιλεῖ Σκυθῶν, γενέσθαι ἐν αὐτῇ βασιλεύοντες· μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλῶ ὕστερον, πρὸς τε τοῦς Ἀλανοῦς μαχισάμενοι, Οὐνοῦς καὶ Σάσου; Τσοδόνδε ἐπιστάμενος ἐπιμνήσομαι περὶ αὐτῶν.

Ὡς μὲν οὖν ἀφικόμενος Ἀσάνευ παρὰ βασιλείου, ἐπυθάνετο τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐπυθάνετο δὲ καὶ παρ' Ἀχμάτew τοῦ τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχου ἐκόντως⁸¹ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κατὰ χώραν μένειν, πολεμούμενον καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, ἐλώρησατο μὲν αὐτίκα αὐτὸν ταῖς ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσοι; Αἴμων τε καὶ Ἰμβρῶν καὶ Θάσσῳ, καὶ Σαμοθράκῃ. Ταῦτα; μέντοι πρότερον μετὰ τὴν Βυζαντιοῦ αἵρεσιν παρείχτο τῆς Αἰεδοῦ τὰ ἡγεμονικά, Αἴμωνα καὶ Αἴνον· τῷ Παλαμῆδῃ δὲ τυράννῳ Ἰμβρῶν. Ὡς δὲ εἶλέ τε τὴν Αἴνον, ἀποθανόντος τοῦ Παλαμῆδου, καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ντορίου τὴν πόλιν παραλαβόντος, ἐπελάσας ὁ βασιλεὺς, εἶλέ τε τὴν Αἴνον, προσχωρησάντων αὐτῷ τῶν ἐν τῇ πόλει αὐτίκα. Ἐπαμπε τε Ἰονούζῃν τὸν τῆς Καλλιουπόλεως ὑπαρχον, παραληψόμενος τὰς νήσους. Ἡ μὲν Ἰμβρος αὐτίκα προσεχώρησε καὶ ἡ Αἴμων, καὶ φρουρὰ βασιλείου ἀρίστω ἐς τὰς νήσους. Μετὰ δὲ πυθόμενοι οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας στόλον, ἅμα τῷ Καρδινάλῳ ἀφικόμενον, προσδόκιμον δὲ καὶ ἄλλον ἀφίξεσθαι ἀπὸ Ἰταλίας, ἡ μὲν φρουρὰ ἀνεχώρησε· Τοῦρκοι δὲ⁸² ἐπιτρέπουσιν τὰς νήσους. Αἴμων μὲν, ὡς ἐπέπλευσε σφίσι ὁ στόλος, προσεχώρησε, καὶ ἡ Ἰμβρος ἐποίει παραπλησίως, καὶ ἡ Θάσσο; ἐτι, καὶ Σαμοθράκῃ. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον, οἰχομένου τοῦ στόλου ἐς Ῥόδον, Ἰσμαήλης ὑπαρχος καταστὰς ὑπὸ βασιλείᾳ; ἄρτι, ἐπιπλεύσας τὴν τε Ἰμβρον καὶ Αἴμων παρεστήσατο. Καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ αἰῶρα; τῶν Ἰταλῶν συλλαβῶν, ἀπέπεμψεν ὡς βασιλείᾳ. Οὗτο; μὲν οὖν ὡς ἀπέχθησαν, διερχήσατο πάντα; βασιλεὺς, διατριβῶν ἐν Φιλιππουπόλει. Ἰπεξιχώρηι γὰρ ἐκ τῶν βασιλείων διὰ τὴν λοιπὴν τότε ἐπιγιγνόμενον

A profecti venerint, an ab Iberis Occidentalibus, aut aliunde, conjectando assequi non possum. Magnam brevi sibi pararunt potentiam : etiam opes plurimas nacti sunt. Fidem vero Christianam ex Constanti-nopoli hauserunt (81). Nam mulier quæ eo proficisci consuerat, ut veram fidem et sacrosanctam addisceret, etiam Iberos, abnegata sua superstitione, ad sanctissimam et miraculorum effectricem fidem adduxit : eosque Christianos declaravit, cum se Christia-nos esse confiterentur. Temporibus multis post Scy-thiæ finitimi his bellum intulere : et ingressi regionem Iberiæ, eam planissime corrumpabant, et evastabant. Viros qui præsto erant, captos in mancipiorum num-merum retulerunt. Iberorum vero reges confugerant in montes, ut in iis servarentur. Postea cum Scythiæ ex regione excessissent, reversi ad sua, etiam Iberi ex montibus ad sua descenderunt, et regi deinceps Scytharum quotannis tributum ferentes in regno suo manserunt. Brevi autem tempore interjecto, postquam pugnavit Scytharum rex contra Alanos, etiam Hunnos et Sazos bello petit : de quibus quatenus comperi, catenus memorabo.

Asanes ubi ad regem accessit, quid in Peloponneso evenisset, enarravit. Percunctabatur quoque de Achmata Peloponnesi principe, quia ejus frater decreverat manere in ea regione, quamvis hostilibus armis a fratre peteretur. Continuo eum donavit insulis in Ægæo mari sitis, Lemno, Imbro, Thasso, et Samothrace. Has quidem donavit ante captum Byzantium. Capto autem Byzantio, Lesbi principatum, Lemnum et Ænum, defuncto Palamede, filius ejus Dorius urbem occupavit. Rex autem accedens hostili animo, Ænum continuo in dediti-
 C
 onem accepit, deditibus se illico iis qui in urbe erant. Missus est et Jonuzes Callipolis præfectus, ut insulas reciperet. Imbrus et Lemnus continuo dediti-
 D
 onem fecerunt. Qua facta, continuo regis præsidia insulis imponebantur. Postea cum audirent Turci classem, cujus dux foret cardinalis (82), ab Italia advenire, et etiam alia ab Italia exspectaretur classis, præsidia ex insulis decedebant. Turci vero eas tutabantur. Lemnus, quamprimum classis ad eam appulisset, in dediti-
 D
 onem venit. Similiter Imbrus, Thassus et Samothrace in dediti-
 D
 onem acceptæ sunt. Nec multo post cum ea classis attigisset Rhodium, 250 Ismael præfectus regis adnavigans Imbrum et Lemnum recuperavit. Viros Italos qui in hac erant, captos ad regem transmisit : quos omnes, cum in conspectum regis adducti essent, interfecit. Ea tempestate rex Philippopoli versabatur. Nam regni sedem reliquerat propter pestem quæ in ea crudeliter grassabatur. Thassus autem et Samothrace se non dediderunt. Nam cum haud multo post Zaganus abegisset Ismaelem, et decla-

Notulæ marginales.

(81) Vide Philipp. Bergoniens. lib. 9. Supplement. Chron. et Niceph. lib. 8, cap. 34.

(82) Ludovicus patriarcha Aquileiensis.

⁸¹ In uno, ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντος, Δημητρίου τὸν ἡγεμόνα ἀφειτηκόσα τοῦ ἀδ. ⁸² Ἄνδρες. Sic etiam R.

ratus esset præfectus Callipolis, navibus adveniens a Sarnothracen et Thassum in ditionem redegit easque penitus diripuit. Incolas eorum Byzantium, ut ibi habitarent, traduxit. Insulas vero et quotquot confugerant in montes, ne captivi abducerentur.... Asanes cum copiis ingressus est Peloponnesum, et Thomam juxta Leontarium in fugam egit. Ipse vero fugientem insecutus, parumper eum obsedit. Cum autem premeretur ab adversariis, discessit, et ad regem reversus est, petiturus auxilium. Fuit hinc acris contentio cum Omare Thessaliæ præfecto. Cum autem studiis inter se graviter dissenserent, ipse ea dissensione motus, ad regem profectus est. Nec multo post rex Omarem se principatu abdicare coegit. Eum autem principatum comisit Zagano, qui eo tempore Callipolis erat præfectus. Zaganus iste brevi ad maximam claritatem evasit, inter cætera, quod etiam Morezium (83) qui potentissimus in mari nostro erat pirata, cepit. Hinc non modica viro illi accessit gloria. Hic igitur Thessaliæ principatu inito, et Peloponneso ab rege accepta, cum exercitu Achaïam hostiliter ingressus est. Græcorum autem exercitus, accedente Zagano, et arcem oppugnante, diffugit. Itali, quos accersiri jusserat Thomas, jam aderant eo loci, ut suppetias ferrent Græcis, profecti Mediolano ut subsidio venirent Græcis. Græci paraverant bombardam, qua urbem sciebant, verum parum proficiebant: haud enim peritum habebant bombardarium. Nec etiam alius machinarum apparatus sufficiebat ad istam expugnationem. Græci igitur moventes ab ista urbe, profecti sunt Naxos, atque, hic se tenuere. Thomas cum exercitu superveniens, Laconiam subigebat, et Calamitam Messenæ urbem. Mantineam quoque obsidione circumvenit. Nec tamen quidquam ea obsidio succedebat, ut urbe potiretur. Interea misit Thomas legationem ad regem, ut ejus animo tentaret, an vellet secum pacem componere. Rex, cum eo tempore nuntiatum esset, quid in Asia moliretur Chasanes Longus, pacem dare 251 haud abnuvit, ut posset liberius arma inferre Chasani, et Ismaeli Sinopes principi, cui familiaritas cum Chasane intercesserat. Cæterorum rex his conditionibus pacem convenire posse respondit, si exercitus abduceret ab regis arcibus, si restitueret oppida quæ ademisset, si illico tributum nomine numeraret tria millia staterum aureorum. Adesse autem deberet intra dies viginti Corinthi, donec eo veniret regius legatus. Hæc ubi nuntiata sunt principi pacis conditiones oblatas haud aspernatus est. Cum autem admodum imprudenter in transversum egerentur principis subditi, factum est, ut non posset regi penitere quemadmodum imperaverat tributum. Hincira exardens rex, expeditionem adversus Thomam sumpsit, et bellum contra Chasanem rejecit in

μέγαν. Θάσσοι δὲ καὶ Σαρνοθράκη οὐ προσεχώρησαν, ἀγνωμοσύνη χρησάμεναι. Καὶ ὡς οὐ πολλῶ ὑστερον Ζάγανος ἀπήλαξε τὴν Ἰσμαήλην, καὶ κατέστη ἐς τὴν Καλλιούπολιν ἀρχὴν ἐπιπλεύσας, Σαρνοθράκην τε καὶ Θάσσον ἐξελὼν ἠδωραποδίστατο. Καὶ τοὺτους μὲν κατόκλιζε βασιλεὺς ἐς τὸ Βυζάντιον· τὰς δὲ νήσους, καὶ ὅσοι ἐς τὰ ἄκρα τῶν ὄρειων διέφυγον μὴ ἀνδραποδισθῶσι... Ἀζάνης δὲ λαβὼν τὸν στρατὸν, ὡς ἐπέβαλλεν ἐς τὴν Πελοπόννησον, καὶ θωμᾶν περὶ Λεοντάριον ἐτρέψατο τὸ στρατὸς, καὶ συνελάσας, ἐπολιόρθησε μὲν ἐπὶ βραχὺ, πιεζόμενος δὲ ἀνεχώρει, αὐθις ἀνήει παρὰ βασιλέα, ἐπιχειροῦντις ἐξείμνωσι. Συνήχθη δὲ καὶ μετὰ Ὀμάρου τοῦ Θεσσαλίας ὑπάρχου στασιάζαντος διὰ διαφορὰν, ἀφικόμενον ἀναβῆναι τε παρὰ βασιλέα, καὶ οὐ πολλὰ ὑστερον ἡμέρας· Ὀμάρην βασιλέα, ἀφελόμενον τὴν ἀρχὴν, ἐπιτρέψαι Ζαγάνῳ, τῷ τότε Καλλιουπόλεως ὑπάρχῳ. Ζαγάνῳ δὲ τούτῳ ἀνδρὶ εὐδοκίμησαντι ἐν ταῖς ἄλλοις, καὶ Μορεζίνην, τὴν ἐς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλασσαν τὰ πρῶτα τῶν ληστῶν φερόμενον, ἔλονται αὐτὸν τε, καὶ τὴν τριήρη. ἐγένετο αὐτῷ οὐχ ἥμιστά τε ἐν τούτῳ ἐν τῷδε εὐδοκίμησαι. Οὗτος μὲν οὖν ὡς παρέλαθε τὴν Θεσσαλίαν, καὶ Πελοπόννησον ὑπὸ βασιλείῳ, εἰσέβαλεν ἐς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ ἀπανίστατο τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα, ἐκίοντος τοῦ Ζαγάνου, ὡς ἐπολιόρθησε τὴν ἀκρόπολιν. Καὶ Ἰταλῶν δὲ οὐ μετεπέμψατο θωμᾶς, παρήσατο αὐτοῦ τιμωροῦντες τοὺς Ἕλλησι, ἀπὸ Μεδιολάνου παραγενόμενοι ἐς συμμαχίαν τοῖς Ἕλλησιν. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες παρασκευάσαντες τηλέβολον, ἐπαίον τὴν ἀκρόπολιν. Οὐδὲν μέντοι διεπράττοντο, οὔτε τηλεβολιστοῦ παρήντος σφίσι ἀγαθοῦ, οὔτε παρασκευῆς ἐς τὴν πολιτείαν. Οἱ μὲν γὰρ Ἀχαιοὶ ὄραντες ἐπὶ τῆς πόλεως ἐς Ναύπακτον, ἐνταῦθα διέτριβον. θωμᾶς δ' ὁ ἡγεμὼν, ἐπιὼν τὴν Λακωνικὴν, κατεστρέφετο καὶ Καλαμάτην πόλιν τὴν ἐν Μεσσηνίᾳ. Μαντινείαν ἐπολιόρθησε, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προεχώρει ἐς τὴν τῆς πόλεως αἴρεσιν. Πρεσβίαν δὲ κέμπων ὡς βασιλέα, ἐπειράτο τῆς βασιλείας γνώμης, εἰ εἰρήνην αὐτῷ ποιήσαιτο. Ἐνθα δὲ βασιλεὺς, ὡς ἀγγελία ἀφικνεῖτο αὐτῷ ἐπὶ τῆς Ἀσίας περὶ Χασάνου τοῦ Μακροῦ, ὤρμητο μὲν ἐς σκοπὸν τῷ ἡγεμόνι τούτῳ, ὥστε ἐπὶ Χασάνην στρατεύσθαι, καὶ ἐπὶ Ἰσμαήλην τὸν Σικώτης ἡγεμόνα, ἐπιτηδεύειν ἔχοντα πρὸς Χασάνην τὸν Μακρὸν· ἐπηγγέλλετο δὲ σκοπὸν. ἐφ' ᾧ ἀπάγειν τὸν στρατὸν ἀπὸ τῶν βασιλείας ἀκροπόλεων, καὶ ἀποδοῦναι οἱ ὅσα ἀφέλλετο τῶν πολισμάτων· φόρον δὲ ἀπάγειν αὐτίκα ἐς τρισχιλίους στατήρας· παρεῖναι δὲ ἐντὸς ἡμερῶν εἰκοσιν, ἐπὶν ἐς Κόρινθον παραγένηται τοῦ βασιλείου ὁ πρέσβυς. Ταῦτα ὡς ἡγγέθη τῷ ἡγεμόνι, παρασκευάζετο ἰέναι ἐς τὴν παραγγελίαν μετὰ τὸν βασιλεῖα. Ἐπειδὴ δὲ ἀγνωμοσύνη χρησόμενων τῶν ὑπάρχων, οὐκ εἶχε τοὺς χρυσοῦς ἀπαγαγεῖν, ἦν τε ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς μεγάλως τεθυμωμένος. Τὴν μὲντοι ἐς Ἀσίαν ἔλασιν ἐπὶ

Notulæ marginales.

(83) Moresinum sive Motezinum.

²⁰ *Hic aliquid desideratur, etiam in R.* ²¹ *In uno, τούτο ἐν τ.* ²² *In uno, ὅς.*

Χαίροντι ἀναβλήσαντες ἐς τὸ ἔσθην ἔσαν. Αὐτοὶ δὲ ἅπαντες ἐπέβησαν ἐπὶ βασιλεύοντος. Ἐπὶ δὲ τῆς Κίρηνθου παρεγένετο ἰσχυρὸν, κερῆν Ἀσίαν· ἐπὶ δὲ ἀρχιερέω τοῦ ἡγεμόνος, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου ἀπέβησαν τὸν βασιλέως στρατὸν. Ὁ δὲ ἐπὶ Τίγριον ἀπέβη, ἐνταῦθα τὸν μὲν Ἀσίαν ἐς γαλακίαν ἐπέβησαν, καὶ τοὺς τῶν Παλίων θεράποντας, καὶ ἕνα μὲν εἶποντο, ἀερίων ἔργων, ἀπέβησαν ἐπὶ Σπάρτην. Πρῶτα μὲν Μαχουρούτης ἔργον τοῦ ἐπὶ ἐπιπέδου μὲν ἔσθην, καὶ τὸ τῆς Εὐρώπης στρατεύμα, ἦσαν κατὰ πρότος ἐπὶ τὴν Σπάρτην. Ἐνταῦθα ἀρκεύμενος, τὴν ἐπὶ αὐτῆς περὶ τῆς ἡγεμόνος, ἐπέβησαν ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμόνος ἐπὶ τῆς ἐς βασιλείαν ἔλαβεν καταβῆθε, ἐπιβῆσαν. Καὶ ὡρῆτο μὲν, ὡς ἐπὶ τὴν τῆς πόλεως ἀρκεύμενος ἀναβῆθε μετὰ δὲ ὡς ἐπέβησαν ἐν φυλακῇ θῆτα τὸν γυναικῶν ἀδελφῶν Ἀσίαν ὑπὸ βασιλείῳ, ὑπεχώρησε τῆς πόλεως, καὶ ἐς τὸ στρατεύμα ἀρκεύμενος, ἐς τὴν ἀρκεύμενος τῶν βασιλεί. Καὶ αὐτὸν τε μεγάλας ἐπέβησαν βασιλείς, καὶ παρεχόμενοι, ὡς οὐδὲν ἀπέβησαν ἐπὶ τῆς ἔσθην. Ἄλλην δὲ χώραν ἰσχυρὴν εὐδαίμονα ὑπέβησαν δώσειν αὐτῶ ἀπὸ τῆς Σπάρτης. Οὐδὲν μὲν οὖν ἔσθην αὐτῶ ἐν φυλακῇ ἐπέβησαν. Ἐπὶ τε μὲν οὖν τὴν Σπάρτην, ἐς τὴν ὑπεχώρησε τοῦ ταύρου, οἰκίσται πόλεις Ἑλληνικῆς εὐδαίμων. Δίχρη δὲ ἀπὸ τῆς Παλίων πόλεως, καὶ τοῦ Εὐρώπης, σταδίους ὡσεὶ ἑκατακταῖα. Ταύτην μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς προσκαρτελεῖται, φρουρῶν τε ἔσθην ἐν τῇ μητροπόλει, καὶ ἔρχονται ἐπίσθην Χαζάνην τὸν Ζενεβίαν Μαχουρούτης θεράποντα. Αὐτοὺς δὲ ἐλαύων ἐπὶ Κασπῆν πῶλον, ἔσθην ἀμφοὶ τὰ ὄδοιχοντα στάδια ἀπὸ τῆς τῶν πόλεως, ἐπιβῆσαν ταύτην. Οἱ γὰρ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες φραξάμενοι ἐν ὄχυρῳ πᾶν, καὶ θαρβύοντες τῇ χαλεπότητι τοῦ χωρίου, παρεσκευάζοντο ἀμύνεσθαι τοῦ ἐπιβῆσαν οφίσι πολέμων, τὸν βασιλέως στρατὸν. Οἱ μὲν οὖν νεηλῶδες, ὡς ἐσημαίνετο αὐτοῖς ἢ προσβολή, προσβάλλον τε αὐτῆς, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ὑπερβάλλοντος, καὶ τοῦς τε ἀνδρας καὶ γυναῖκας ἠνδραποδίσαντο, ἐβλήσαντες τὸ χωρίον τοῦτο. Ἐβλήσαντες δὲ τὴν πόλιν, ἀνήσαν ἐπὶ τὴν ἀρκεύμενος, μετέβησαν τε οὖσαν, καὶ ἀνέβησαν ἐς ὑψὺς ὡσεὶ σταδίους τέσσαρας. Ἡ δὲ ἀνοδος στενὴ τε ἦν, καὶ χαλεπὴ ἀναβῆσαι, τῇ τε δυσχωρίᾳ καὶ προσάντης καὶ ἀνώμαλος ἐς τὰ μάλιστα. Καὶ διακωλυόντων τῶν ἀνδρῶν, χαλεπὰ ἦν ὑπερβῆσαι, καὶ ἐς τὴν ἀρκεύμενος ἀρκεύσθαι. Ἐνταῦθα ἐβλήσαν τὴν ἀνοδὸν, ἀλλήλους ὑπερβαίνοντες. Πολλοὶ δὲ ἐς τὴν ἀνοδὸν ταύτην φραξὲ ὑπερβόμενοι ἐπὶ ἀλλήλων, βία ἐς τὸν κρημνὸν ἐγένοντο, καὶ ἀπέβησαν τῶν νεηλῶδων ὡς πλείστοι. Οἱ δὲ ἄλλοι ὑπερβῆσαν, καὶ ἐγένοντο ἐν τῇ ἀρκεύμενος, καὶ προσβάλλον. Οἱ δὲ Ἑλληνας χρίνον ἤδη πολλὸν μαχόμενοι, οὐκ ἠδύνατο οἱ ἀμύνεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἄλλους τῶν βασιλείως. Ἀπίσκον δὲ, προσέβησαν δὲ ἐς ὄμολογίαν τῶν βασιλεί. Τοῦτους μὲν οὖν ὡς τὴν ἀρκεύμενος παρέβησαν, πάντας ἀπα-

ferentem astatem, et contra Palaeopolitum accingitur. Cum venisset Corinthum, advenit Assanes ad Demetrio principe, ducturus contra hostes reges exercitum. Ubi pervenit Tigrum, Assanem in carcerem conjecit : etiam hostes qui eum secuti fuerant, victos detinens, profectus est contra Spartam. Primo quidem Machometes habens equites, et Europaeum exercitum, summis viribus contra Spartam contendit. Hoc cum jam accessisset, et urbem oppugnare coepisset, sensit principem in ea esse. Princeps autem cae, quam sibi in regem sitam putabat, dejectus, obsidebatur, et coebatur pro urbis arcem accendens evadere. Ubi vero intollerit in carcere teneri uxoris suae fratrem Assanem, et in eam necessitatem ab rege esse detrusum, excessit urbe : et veniens in castra, prodiit in regis conspectum. Rex advenientem cognoscere tractavit, et plurimum honoravit. Praeterea cum consolatus est, ut bonam animum gereret : se nolle delictorum poenas exigere. Promittebat se ei daturum opulentam reginam aliam, nullius rei egentem, pro Sparta. Assanem cum in custodia asservans, detinuit. Supra Spartam in radice Taygeti sita est urbs Graeca, opibus florens. Distant a Palaeopoli et ab Eurota, stadiis ferme decem et octo. Hanc rex in dittonem accepit, et praesidium metropoli imposuit, eique principem dedit Chazanem Zenebizam Machometis ministrum. Hinc profectus est Castriam urbem, quae remota est a praedicta urbe stadiis octoginta, eamque oppugnabat. Nam viri pariter et mulieres cum essent inclusi in loco munitissimo, confidentes locorum difficultati, parabant sese, ut resisterent exercitui regis adveniti. At peregrini, ubi signum irruptioni datum est, confestim aggressi sunt urbem : et superantes murum exteriorem, viris pariter et mulieres ceperunt : locumque in quo fuerant, destruxerunt. Urbe capta, perrexerunt contra arcem, quae admodum excelsa erat. Nam altitudo ejus complectebatur circiter quatuor stadia. Ascensus autem erat arduus, et superatu difficilis. Ad loci difficultatem accedebat acclivitas et inaequalitas. Praeterea in arcem ascendere difficile erat, propter eos qui aditu advenientes prohibebant. Verum regii milites violenter aggrediebantur iter, cum alius alium praeventire cuperet. Plurimi in isto ascensu, cum alii in alios incederent, per praecipua voluebantur, et peregrini complures ibi cauebant. Reliqui tamen victa itineris difficultate, subierant ad arcem, et in eam impetum dedere. Graeci, quomodo tempore longo pugnassent, non amplius regibus militibus, cum novi et recentes usque succederent, resistere potuerunt. Fatigati igitur, dederunt se regi. Hos omnes, ubi primum arcem occupavit, in unum locum contractus occidit. Numero autem erant trecenti. Duces horum die postero in duas secuit partes. Hinc praefectionem instituit per Leonarium (84) : et castris positus, cum accepisset

Notulae marginales.

(84) Olim Megalopolim.
In uno, 84.

quod uxores et liberos collocassent in urbem quamdam munitam nomine Cardiceam, confestim eo pergens, ibi castrametatus est. Die postero urbem oppugnare statuebat ab arce, murumque una cum peregrinis promovere volebat. Azapides jussit irruptionem facere eo loci ubi palatium regium est et inde in hostem descendere. Azapides confestim, ut imperatum erat, irrumpentes, Græcos vicerunt, et in fugam abire compulerunt. Interim reliqui una cum prædictis ingrediebantur in urbem: et trucidabant, nemini parcentes, viros, mulieres, jumenta, et pecora. Etiam hi qui arcem tenebant, continuo deditionem fecerunt. Bochaes autem cum suis propinquis urbem istam regebat. Rex illico per præconem in castris edici jubet, si quis mancipium abduxerit, si non illico accedat, id secum adducens, mancipium dominum interficiat: postea interficiatur et mancipium. Hoc edicto promulgato, nihil rarius erat in castris, quam mancipia urbis istius. Abducta erant inde mancipia mille et trecenta. Hæc jussit in unum locum congregari, et omnia necari. Atque adeo in mancipia sævitum est, ut nullus Leontarii civis rellectus sit, neque vir, neque mulier. Audivi postmodum ex fluitimis, cadavera hominum fuisse circiter sex mille, et jumenta plurima. Cum ceteræ Peloponnesi urbes hoc crudele regis factum accepissent, confestim metu **253** in potestatem regis concessere, mittentes legatos ad regem. Inter cætera Salvarium Arcadiæ, navale ejus regionis, ex adverso Pyli situm, urbs munitissima, regi se tradidit. Urbem hanc ubi suscepit rex, viros et mulieres civitatis in carcerem misit. Hi congregati, seu in unam summam collecti, erant decem mille, quos se interfecturum rex simulabat. Tandem eos transportavit in Byzantii regionem, ut in Byzantii suburbanis degerent. Ducem sive principem Demetrium circumduxit vincitum, donec eum iterum ad colloquium admitteret. Eodem principe monente, misit rex Josuen Isacii filium, ut reciperet Epidaurum, et principis uxorem et filiam, quam rex se uxorem duciarum dicebat, secum inde adduceret. Græcorum princeps de suis ducem misit, qui persuaderet Epidauri incolis ut urbem traderent regi, et paterentur principis tum uxorem, tum filiam inde abduci. Josue cum Græcorum robore profectus est Epidaurum. Cum venisset ad urbem, civitatis iudex, suadentibus id et aliis civibus, deficit a principe: nec in se esse situm respondit, ut urbem regi traderet. Verum Græcorum principis cum uxorem, tum filiam passus est exire urbe. Has, ubi egressæ erant, accipientes, rediere in castra. **254** θυγατέρα. Ἰησοῦς μὲν παραλαβὼν τοὺς Ἕλληνας, ἤλαυνεν ἐς ἑνα χῶρον, κατέσφαξε, γενομένους τοὺς σύμπαντας ἐς τριακοσίους, καὶ τὸν ἀρχοντα αὐτῶν τῆ ὑστεραίᾳ χωρὶς ἔτεμα τὸ σῶμα ποιησόμενον. Ἐνταῦθεν ἤλαυνεν διὰ Λεονταρίου τῆς πόλεως, καὶ στρατοπεδευσάμενος, ὡς ἐκυνθάντο, πάντας εἰσ-ενεγκαμένους γυναῖκάς τε καὶ παῖδας, καὶ αὐτοῦ, ἐρυμνήν τινα πόλιν Καρδικίην καλούμενην, αὐτίκα ἐπισκεπτεῶν ἰστροπεδεύετο. Καὶ τῆ ὑστεραίᾳ προσέβαλλε μὲν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐτεχομάχει σὺν τοῖς νεήλοισι τοὺς δὲ Ἀζάπιδας ἐκίλευεν κατὰ τοῦτο τῆς πόλεως προσβάλλειν, ἢ βλάβημα ἦν αὐτοῖς ὑπερβῆναι. Καὶ οἱ μὲν Ἀζάπιδες εἰσπεσόντες αὐτίκα, ὑπερέβησαν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐτρέψαντο. Φερόμενοι δὲ ἅμα αὐτοῖς, εἰσέβαλλον ἐς τὴν πόλιν, καὶ ἐφόνεον ἀφειδέστατα, παραγγέλλαντος, καὶ ἀνδρας, καὶ γυναῖκας, καὶ ὄψοῦμα, καὶ κτήνη, οὐδενὸς φοιδόμενοι. Αὐτίκα καὶ οἱ ἐν τῆ ἀκροπόλει παρέδωκαν σφᾶς, ἐς ὁμολογίαν χωρήσαντες. Μποχάλης δ' ἦν ὁ τῆς πόλεως ἀρχων, καὶ οἱ προσήκοντες αὐτῷ. Ἐνταῦθα κήρυγμα ποιησάμενος ὁ βασιλεὺς ἐς τὸ στρατόπεδον, ἀνδράποδον ²⁵⁵ ὅστις ἀπήγετο, ἂν μὴ αὐτίκα ἤκη ἄγων, τὸ μὲν ἀνδράποδον καλεῖσθαι ἀνελεῖν τὸν δεσπότην, μετὰ δὲ ἀναιρήσει καὶ τὸ ἀνδράποδον. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐδὲν σπανιώτερον ἦν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνδραπέλων τῶν τῆς πόλεως ταύτης. Συναπήχθησαν γὰρ ἐς χιλίους μάλιστα καὶ διακοσίους. Τοῦτως δὲ σύμπαντας ἀπάγων ἐς ἑνα χῶρον αὐτοῦ ταύτη διεχρήσατο. Ὡστε μηδένα τῶν τῆς πόλεως Λεονταρίου προσόντων λειψθῆναι, μήτε ἀνδρα, μήτε γυναῖκα. Ἐκτυθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα τῶν περιούκων γενέσθαι τὰ σώματα ἀμφὶ τὰ ἑξακισχίλια, ὑποζύγια δὲ πολλαπλάσια. Ταῦτα γενόμενα ὑπὸ βασιλείως ὡς ἐκυνθάντο καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτίκα προσεχώρησαν ὑπὸ δέους, πρίσθις πέμποντα ὡς βασιλεία, ἀλλὰ τε καὶ Σαλθάριον καὶ Ἀρκαδίαν, ἐπίγειον τῆς ταύτης χώρας, πρὸς τῆ Πύλῳ φηκμήνην πόλιν ἐχυρωτάτην. Τοῦτους μὲν ὡς παρέλαθε βασιλεὺς τοῖν κόλῳ, τοὺς ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας ἐς φυλακὴν ἐποίησατο σύμπαντας, ἐς μυρίους μάλιστα συναθροισθέντας. Καὶ ὥρμητο μὲν ὡς ἀποκτενῶν, μετὰ δὲ ἐπεμπεν ἐς τὴν Βυζάντιον ²⁵⁶ χῶρον ἐς τὰ πρόατια, ὡς οἰκήσοντας. Τὴν δὲ ἡγεμόνα Δημήτριον περιήγειν ἐνταῦθα, ἀχρι προσόδου περιελαύνων. Ἐπεμπε δὲ συναινούντος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος Ἰησοῦν τὸν Ἰσαακίου, παραληψόμενόν τε τὴν Ἐπίδαυρον, καὶ ἄξοντα τὴν τε ἡγεμόνος γυναῖκα καὶ θυγατέρα, ἦν ἐφασκεν ἀγαγέσθαι ἐς γυναῖκα ἑαυτῷ βασιλεὺς. Ἐπεμπε τε καὶ ἄρχοντα τῶν ἐαυτοῦ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἑλλήνων, κείνοντα μὲν τοὺς ἐν τῆ Ἐπίδαυρῳ παραδιδόναι τὴν πόλιν, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπάξοντα, καὶ τὴν ἤλαυνεν ἐς Ἐπίδαυρον· ὡς δὲ ἀφίκετο ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐνταῦθα ὁ τῆς πόλεως ἀρχων, ἐναγόντων ἅμα καὶ τῶν ἐν τῆ πόλει, ἀφίστη ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ οὐκ ἔφη παρ' αὐτῷ δίδιναι τὴν πόλιν. Τὴν μάλιστα ἡγεμόνος Ἑλλήνων γυναῖκά τε ἅμα καὶ

Notulae marginales.

²⁵⁴ Ἀνδράποδα. R. ut in c. ²⁵⁵ Βυζαντίου. R. ut in c.

Θυγατέρας ἀπέτρεφεν ἐξέναι. Καὶ ταῦτα; μέντοι, ὡς ἐξήλθον τῆς πόλεως, παραλαβόντες, ἤλαυνον ἐς τὸ στρατόπεδον.

Βασιλεὺς δὲ πυθόμενος, ὡς ἕκαστα ἐγένετο τὰ Α καὶ περὶ Ἐπίδουρον, τὴν μὲν γυναῖκα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ θυγατέρα, ἐκ τῆς Πελοποννήσου εὐθὺς Βοιωτίας ὑπάγειν ἐκέλευσεν, ἐπιστήσας εὐνοῦχον τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος· μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ αὐτὸν ἐν ἡγεμόνα ὑπάγειν ἐξω Πελοποννήσου ἐπέταξε παρὰ τὴν γυναῖκα. Αὐτὸς δὲ ἤλαυνε μὲν αὐτίκα μετὰ τὴν Γαρδικίης αἰρεσιν ἐπὶ τὰς Οὐνετων πόλεις, καὶ Κορώνην ἀφίκετο ὀφόμενος. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτα εἶχε· Ζάγανος δὲ ὁ τῆς Πελοποννήσου ὑπαρχος, ὡς τὴν τε Ἀχαΐαν ἐπέπεραπτο καταστρέφεισθαι, καὶ Ἥλιδος τὴν πλεῖστα χώραν, καὶ τὴν ταύτην μεσόγειον, παραλαβὼν τὸ Θετταλίας στρατεύμα, καὶ ἰκποδρόμους τοῦ βασιλέως, τὴν τε Κελαθρίτων πόλιν ὑπηγάγετο, παραδόντος· Δόξα Β ἄρχοντος τῶν ἐν τοῖς Ἀλθανοῖς ἐπιφανῶν τὰ πρῶτα φερομένου. Καὶ αὐτὸς μὲν αὐτίκα προσεχώρησε, καὶ οἱ προσήκοντες⁸⁵, τῷ Ζαγάνῳ παραδόντες τὴν πόλιν, οὐ; ξόμπαντας τούτους ὕστερον, βασιλέως ἐπιτάξαντος, διεχρήσατο· ἐλαύνων δὲ ἐπὶ Γρεθενὸν, ὄχυρὸν πόλιν, ταύτην μὲν προσέβαλλέ τε, καὶ ἐξεκρούσθη τῆς χαλεπότητι τοῦ χωρίου. Ἀπόπειραν δὲ ποιούμενος τῶν ἄλλων χωρίων, Σανταμερίου πόλιν, ἐς ἣν ὡς πλεῖστοι τῶν ταύτῃ περιούτων ἄλθωνι κατέθεοντο τὴν πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν, ὡς αὐτὸν ἐνταῦθα ἀφικόμενοι θεοσώζοντο, προσφέροντες λόγους τῷ Ζαγάνῳ, περὶ συμβιβάσεως, σπονδῶς τε ἐποιούοντο, καὶ τὴν ἀκρότητα παρεβίβουσαν. Ταύτην δὲ ὡς παρέλαβε, ὄλιγα Γ ἔξαπατήσας, τῆς ὕστερατῆς μερόντων τῶν ἐν τῇ πόλει κατὰ χώραν, ἐπαφελὸς τῶν στρατῶν, ἠνδραποδίσαιτο, καὶ πολλῶς αὐτοῦ ταύτῃ διεφθαιρε. Ταῦτα ὡς ἠγγελλετο καὶ ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, ὡς οὐδὲν σφίσι ἐπι ἐμπαιδὸν εἶη τῶν πρὸς βασιλέα⁸⁶ πραγμάτων, ἔβρητο ἀμύνεσθαι ὡς ἕκαστα ἐν ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ οὐδὲν ἐτι τῶν πολισμάτων ἤθελε προσχωρεῖν. Καὶ ὁ μὲν Ζάγανος οὕτω πράξας, τὰ μὲν τοῦ⁸⁷ Σανταμερίου ἐδυστύχησεν οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ ἀπέβηκε τὴν ἀρχήν. Βασιλεὺς μὲν δὴ ἀπὸ Κορώνης ἐς Πύλον ἀφικόμενος, ἐνταῦθα ἐστρατοπέδευετο, ἤπερ καὶ ὁ Θωμάς σὺν τῇ νηϊ· ἐς ἣν ἐμβλῆς καὶ ἀναγόμενος, ἐκαρᾶσκει, ἢ χωρήσει· τὰ Πελοποννήσου πράγματα. Τοῦτω μὲν ἐπιπέουσαι νῆες τῶν Οὐνετων προηγόρευον ἐνταῦθεν ἀπαλλάττεισθαι, μηδὲν ἐναντίον βασιλέως ἀνέχειν ἐπὶ τοῦ σφετέρου λιμένος. Οὗτος μὲν, ὡς βασιλεὺς ἐστρατοπέδευετο, ἀπηλλάττετο ἀναγόμενος ἐς τὸ πέλαγος· οἱ δὲ Οὐνετων πρόδοις ἀφικόμενοι ἐνταῦθα παρὰ βασιλέα, τὰς τε σπονδῶς ἐπακύρουσιν σφίσι, καὶ τὴν ξενίαν τε καὶ εὐνοίαν ἐνεδείκνυντο βασιλεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἰκποδρόμοι ὄμω; ἐς τὴν Πύλον ἐπιδραμόντες, ἐνὶ τῇ οὐκ ὄλιγον· ἐνταῦθα τῶν ταύτῃ Ἀλθανῶν

Rex ubi intellexit ut singula circa Epidaurum accidissent, principis uxorem et Aliam ex Peloponneso recata in Bœotiam subduci iussit, addito in custodiam virginis euncho. Nec multo post etiam principem ab Peloponneso ad uxorem pergere jubet. Rex illico capta Cardicea, profectus est contra Venetorum urbes. Venitque visurus Coronam Zaganus Peloponnesi præfectus, cui mandatum erat, ut in ditionem regis redigeret Achaïam et Elidis regionem plurimum, necnon mediterranea Elidis. Accipiens Thessaliæ exercitum, et regium equitatum, subjugavit Calauritam urbem, quam tradebat Doxas (85), qui inter Albanos facile primas ferebat. Ipse cum necessariis suis continuo in ditionem regis concessit, Zagano urbem dedens. Omnes tamen hos deinceps, cum sic imperaret rex, trucidavit. Postea profectus est contra Grebenum urbem munitissimam, et hanc oppugnare instituit: verum loci difficultate impeditus, eam expugnare nequivit. Tentabat deinde et reliquas Albanorum urbes, inter quas et Santamariam (86): in quam urbem plurimi regionis ejus opulenti divitias et opes contulerant, et ibi servabantur. Evocantes autem Zaganum ad colloquium, fœdus 254 pepigerunt, et eidem arcem dederunt. Hac accepta, dolo circumvenit omnes. Nam immisso exercitu, omnes cepit, et in mancipiorum conditionem traduxit: plurimos eorum etiam occidit. Hæc ubi fama pertulit ad cæteras Albanorum urbes, nullam amplius spem salutis sibi in rege cernebant. Quapropter singuli in suis urbibus hosti resistere parabant, nec ullum amplius oppidulum ditionem facere volebat. Et Zaganus quidem cum talia faceret, maximam calamitatem Santamariæ invenit. Cæterum non multo post, et ipse suo officio excidit. Rex interea corona relicta, profectus est Pylum, et ibi castra ponebat. Aderat ibidem et Thomas cum navi: quam conscendens, solvebat, expectaturus quoniam res Peloponnesi essent evasuræ. Huc cum appullissent naves Venetorum, edixerunt ut hinc decederet, nec in ipsorum portu resistere regi institueret. Illic quidem, ubi castrametatum esse audierat regem, abibat, D committens pelago navem. Venetorum autem legati accedentes huc ad regem, fœdera inita confirmarunt, et hospitalitatem, benevolentiamque maximam regi exhibebant. Nihilominus tamen regii equites incursionem in Pylum facientes, haud paucos Albanos, qui in ea regione agebant, ceperunt, et finitimos necaverunt. Equitatus regis deinde pergebat Methonam, ut videret, quinam

Notulæ marginales.

(85) Tochias sive Topius.

(86) Santamaria. Forte quæ Sancta Maria hodie

dicitur: quidam Leucada, alii Nerytum insulam esse putant.

⁸⁵ In uno, καὶ οἱ προσήκοντες προσεχώρησεν. ⁸⁶ In uno, βασιλέως. ⁸⁷ In C. R. est lacuna.

urbe essent egressi, ut semetipsos dederent regi. Verum quidam ab equitibus preempti sunt. Rex collectis omnibus, Pylo decedens, Græcorum principem Demetrium recta in Bœotiam procedere jussit, ut in ditionem redigeret mediterraneam, quæ ibi est, regionem, sicuti supra docuimus. Ipse vero cum hæreret in Achaïæ regione, et loca quæ ibi erant, in ditionem accipiens, deditibus sese principibus, venit in Achaïam, vehens secum Asanem, uxoris quam princeps habebat, fratrem. Huc veniens, accepit miserabilem calamitatem, quæ contigisset Santamarizæ. Graviter, ea audita, succensuit Zagano; nam merito indignabatur. Siquidem propter errorem sive crudelitatem Zagani in Græcos, reliquæ urbes cunctabantur ad ditionem spectare. Jussit igitur rex per præconem in castris edici, ut mancipia Santamarizæ conquererentur: omnia quæ in castris reperiebantur, libertatem pristinam recipiebant. Plurimæ, antequam id fieret, transcederant ab Achaïa in Ætoliæ. Zaganus quoque plurimos captivos in mancipiorum numerum relatos, domum transmiserat. Urbem dehinc Grebennum, misso Josue Scopiorum præside, cepit: et tertiam hominum, qui in 255 ea urbe erant, partem ad mancipiorum miserabilem fortunam deduxit. Hinc ipse eligens pulcherrimum quodque mancipium, ea auferbat. Etiam antequam hæc evenirent, Patrarum præfectus nomine Isocales oppidula quædam sinitima subegerat. Nam Græci ubi intellexerunt regem populari mediterraneam regionem, et necare plurimos, ibi tum singulæ civitates contendebant summis studiis, ut se traderent regi, priusquam ipse adveniens urbes dirueret: quasdam in mancipiorum numerum redigeret, et alios letho daret. Turci igitur urbes susceperunt, et eligentes pulcherrima mancipia, quæ in his erant, et vocantur Aprici, sibi conservabant. Urbes quidem minores sæpe diripiebant, at majores in ditionem accipiebant, eligentes sibi ea quæ in urbibus erant pulcherrima. Quemadmodum in oves a pastoribus desertas irruunt lupi, nec eæde unquam satiantur, verum misere luporum sævitiæ oves pereunt; sic ea tempestate (87) Peloponnesus crudelissime interibat, vastata et corrupta ab regis militibus, cum berent.

Rex cum advenisset Patras Achaïæ, castra communivit, et Castrimenum urbem in ditionem accepit. Misit quoque præconem ad Salmenicam, qui juberet eos urbem dedere. Verum hi responderunt, se nondum satis paratos esse ut ditionem facerent. Scire enim se, si ditionem facerent, se idem quod accidisset reliquis Græcis passuros. Hæc ut

τῶν περιόικων ἐλόντες, διέφθειρον. Ἐλάσαντο; δὲ Ἰππῶ τοῦ βασιλέως ἐπὶ Μεθώνην, καὶ θαλασσοπόρου, τινὲς τῶν τῆς πόλεως ἐπιβλήθων ὡς ἐπὶ σπονδαίς, καὶ τινες αὐτῶν διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν βασιλέως. Βασιλεὺς δὲ ἀπὸ Πύλου συσκευασάμενος, τὴν μὲν τοι Ἑλλήνων ἡγεμόνα ἐκίλευε τὴν μεσόγειον ὑπάγοντα εὐθὺ Βοιωτία; ἐλαύνειν, ὡς πρότερόν μοι δεδήλωται αὐτὸς δὲ ἐπὶ Ἀχαΐδος γενόμενος, καὶ τὰ ταύτη χωρία παραλαβὼν, παραδόντων τῶν ἀρχόντων, παρεγένετο ἐς Ἀχαΐαν, περιάγων καὶ Ἀσάνην, τὸν τοῦ ἡγεμόνος γυναικὸς ὀδελφόν. Ἐνταῦθα δὲ ἀφικόμενος, ὡς ἐπίθετο τὰ περὶ Σανταμάρειον γενόμενα, ἐχαλέπαινε τῷ Ζαγάνῳ, καὶ ἤχητο, ὅτι διὰ τὴν ἐκείνου παράδοσιν ἐς τοὺς Ἕλληνας χλιπεῖς ἂν αὐτῷ προσχωρήσειε τὰ λοιπὰ τῶν πολισμάτων. Κήρυκα δὲ ἐποιεῖτο ἀνὰ τὴ στρατόπεδον, ὥστε εἶρῖναι τὰ ἀπὸ Σανταμάρειου ἀνδράποδα. Ἐνταῦθα ὅσα ἦν ἡλευθεροῦντο. Τὰ μέντοι πλείω ἐφθῆσαν διαβάνα ἐς τὴν Αἰτωλίαν ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας. Ζάγανος δὲ τὰ πλείω διεθίδασεν ἀπαχόμενος 20 ὀκαδε. Τὴν μὲν οὖν Γρεβενοῦ πόλιν, πέμψας Ἰησοῦν τῶν Σκοπίων ὑπαρχόν, παριστήσατο καὶ τούτων τὴν τρίτην μοῖραν ἀνδραποδισάμενος, καὶ ἐπιλεξάμενος, εἴ τι καλὸν ἦν ἀνδράποδον ἐν τῇ πόλει, ἀφηρείτο. Καὶ πρότερον μὲν ὁ τῆς Πατρῶν πόλεως ἀρχὼν Ἰσακᾶλης τοῦνομα παριστήσατο ἕνα τῶν περιόικων αὐτοῦ πολισμάτων. Οἱ γὰρ Ἕλληνες, ὡς ἦσθοντο βασιλεῖα καταστρεφόμενον τὴν μεσόγειον, καὶ διαφθείραντα ἀνδρας ὡς πλείστους τῶν πόλεων, ὠρμητο μὲν αὐτὸς τις ἕκαστος ἐθῆναι βουλόμενος παραδοῦναι σφᾶς, πρὶν ἂν ἀφικόμενον τὸν βασιλεῖα ἐξελεῖν σφᾶς, τὰ μὲν ἀνδραποδισάμενος, τὰ δὲ καὶ ἐπισφάζοντα 21. Οἱ δὲ Τούρκοι ἀπειλάμβανον 22 μὲν τὰς πόλεις, Ἀπρικοὶ 23 μὲν οὖν, ἐπιλεγόμενοι δὲ τὰ κάλλιστα τῶν πόλεων ἀνδράποδα, ἀφηροῦντο. Καὶ τὰ μὲν αὐτοὶ ἡδραποδίζοντο, τὰ μικρὰ τῶν πολισμάτων, τὰ δὲ μεγάλα παρελάμβανον, ἐπιλεγόμενοι τὰ κάλλιστα τῶν πόλεων σφῖσιν. Ὡς δὲ λύκοι ἐπὶ πρόβατα νομέων ἔρημα ἐσβαλόντες, αὐτάρκως οὐδέποτε κορέννυνται τοῦ φόβου, ἐλαυνῶς δὲ πάσχουσιν ἀπὸ τῶν ληρῶν τούτων τῶν λύκων· οὕτως δὲ καὶ ἡ Πελοπόννησος ἐν τῷ τοιῷδε κάκιστα ἀπώλλυτο, διαφθειρομένη ὑπὸ τῶν βασιλέως ἀνδρῶν, οἰκτρότατα ἄλλων ἄλλῃ δὲ ἀπολλυμένων.

alii hic, alii alibi miserandum in modum occu-

Βασιλεὺς μὲν οὖν ἀφικόμενος ἐς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας, ἐστρατοπεδεύετο, τό τε Καστριμένον πόλισμα προσχώρησεν αὐτῷ. Καὶ πρὸς Σαλμενικὴν πέμπων κήρυκα, ἐκίλευεν αὐτοὺς παραδοῦναι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ οὐκ ἔφρασαν ἰκόντες εἶναι σφᾶς, παραδοῦναι, εἰδότες ὡς ὅμοια πείσονται τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι. Ταῦτα μὲν ὡς ἀνήχη ἐς βασιλεῖα, συσκευασά-

Notulæ marginales.

(87) Anno 1458.

20 In uno, ἀπαγόμενος. 21 Ἐπισφάζοντα. Sic etiam R. 22 Παρῖλ. 23 In uno, Ἀπρικοὶ.

Turcis. Rex congregans Januarum milites, quot quot præsto erant, et equites, eos emisit in Albanos, quasi omnes rapturus. Quotquot præconis voci paruerant, in hunc modum occumbabant, et iumenta peroraque, hac occasione usi, abigentes advenere Corinthum. Pari fraude usus, etiam in Phliuntis regionem incursionem fecit. Nam Albani incolentes loca ista munitissima, Græcorum res agebant et ferebant. Reliqui Albani, qui habitabant in inferiore Peloponnesi regione, accedebant prædictis Albanis auxiliares, et sequebantur quocumque bellum avertissent. Itaque rex decrevit loca ista reddere infirma. Albanos præterea hinc digressos noluit amplius quid in sua regione rex innovare. Nam plerumque Albanos, quemadmodum modo diximus, **257** defectionem fecisse aiunt, et reliquos defectionis socios traxisse. In hunc modum in ditionem regis rediit Peloponnesus.

Rex autem veniens Athenas, obambulans hinc inde, veterem illam urbem et portus spectabat. In lærea quidam peregrini, qui in arce erant, exponunt regi quosdam Athenienses conjurationem fecisse, ut proderent urbem Franco Bœotix principi, qui antea princeps Atheniensium exstiterat. Sic urbs et Athenienses in magnum discrimen venerunt. Nam rex huic indicio fidelem dans, capit cives decem opulentissimos: eosque inde abducens, deportavit Byzantium ut ibi habitarent. Rediens autem domum, præcones misit, jubens Demetrium ducem præcedere cum uxore; ipse vero per omnem sequebatur. Duci quidem tradidit urbem Ænam, et vectigal quod ab salinis istius urbis solvebatur. Præterea a Januis regis accipiebat circiter sexaginta myriades librarum argenti. Francum Antonii filium quo per amorem abusus fuerat (ut fertur) eique crediderat Atheniensem arcem, enim, inquam, misit ad Zaganum Peloponnesi præfectum, quem occidi jussit. Zaganus invitans istum in tentorium suum, cum eo collocutus est usque ad noctem. Postea autem cum abiret Francus pergens ad suum tentorium, ibi interfectus est a Zagano, cum ut ibi necaretur, precibus impetrasset. Franci mors talis fuit. Rex autem per otium revertebatur domum. Cum advenisset Pherrhas, diem ibi moratus est. Nam Taina erat, Pannonæ cum exercitu accedere ad Istrum. Ubi autem cognitum est, famam hanc esse falsam, non multo post Adrianopolim pervenit, ducens secum Græcorum regis fratrem Demetrium cum uxore. Ubi processit in regiam sedem, misso nuntio eunuchum abduxit a custodia filix ducis. Zaganus qui relictus fuerat in Peloponneso, habens sub se Thessaliæ exercitum, equitibus exceptis res Peloponnesi circumiens componebat. Plurimum turri tum huic, necnon Peloponnesi ducibus accedebat ab mancipiis, quæ clam ferentes transmiserat Thessaliæ. Peloponnesiaci quoque plurima

καὶ ἱπποδρόμων ὄσοι παρήσαν, ἠφίει ἐπὶ τοὺς Ἄλβανούς, ὡς ἀναρπασομένους. Οὗτοι μὲν οὖν ἕσοι ἐπειθόντο τῷ λόγῳ, ἐξασπατηθέντες οὕτω ἀπόλωντο, καὶ τὰ τε ὑποζύγια καὶ κτήνη τῆς χώρας ἐξελαύνοντες, ἐκομίζοντο ἐπὶ Κόρινθον. Ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε ἐπέδραμε τὰ Φλιοῦντος χωρία. Οἱ γὰρ ἐν τούτοις κατωκημένοι τῶν Ἄλβανῶν, ἅτε ἐν ὄχυρῳ πάνυ φηκήμενοι, ἤγον καὶ ἔφερον τὰ Ἑλλήνων πράγματα, καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦσδε ἐς τὰ κάτω χωρία τῆς Πελοποννήσου εἶχον, ἐπομένους σφίσι, ἢ ἂν οὗτοι ὑψηλοῦσιν ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ὅσα ἀσθενῆ ἔγνω ποιῆσαι δεῖν τὰ χωρία ταῦτα, καὶ ὠρμημένους ἐντεῦθεν τοὺς Ἄλβανούς²⁸ νεωτερίζειν ἐς τὴν βασιλείῳς χώραν. Καὶ τό γε πλεόντῃς ἀποδάσεως οὕτως ἐλέγοντο ποιεῖσθαι, καὶ ἄγειν τοὺς λοιποὺς, ὅσοι ἂν ἐξηγησάιντο. Ταῦτα μὲν ἐς τὴν Πελοποννήσου ἄλωσιν ἐς τοσοῦτον ἐγένετο.

Βασιλεὺς δὲ Ἀθήναζε ἀφικόμενος, περιῶν, ἐπεσκόπει τὴν τε πλαιῶν πόλιν, καὶ τοὺς λιμένας. Ἐξηγουμένων δὲ οἱ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει νεηλιδίων, ὡς Ἀθηναίων τινὲς συνθέμενοι προδοσίαν Φράγκῳ τῆς Βοιωτίας ἀρχοντι πρότερον γενομένῳ Ἀθηναίων τυράνῳ, ἐς κίνδυνον ἀφίκοντο αὐτοὶ τε καὶ ἡ πόλις. Ἐνταῦθα ἀναπεισθεὶς βασιλεὺς, συλλαμβάνει δέκα τῶν ἀστῶν, ἀνδρας τοὺς ὀδιδωτέρους, καὶ ἀπαγαγὼν τοὺς, κατὰ κίον, καὶ πέμπων κήρυκας, ἐκέλευε τὸν ἡγεμόνα Δημήτριον ὑπάγειν πρόσθεν σὺν τῇ γυναίκῃ, καὶ αὐτὸς σχολῆ ἐπορεύετο. Τῷ μόντῳ ἡγεμόνι ἐπέτρεψεν Αἶνον πόλιν, καὶ πρόσδοτον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ταύτης ὀλικῆς, καὶ ἀπὸ τῶν θυρῶν, ἐς ἐξήκοντα μυριάδας ἀργυρίου. Τὴν μὲν οὖν Φράγκον τοῦ Ἀντωνίου παιῖα, παιδικὰ τε αὐτοῦ γενόμενον, ὡς λέγεται, καὶ παραδότῃ τὴν Ἀθηναίων ἀκρόπολιν, πέμπων Ζαγάνῳ τῷ τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχῳ, ἐκέλευεν ἀναλεῖν. Ζάγανος δὲ ἐς τὴν σκηνὴν συγκαλέσας αὐτὸν, ἐς ὀμίλιαν καθίστατο ἀχρι νυκτός. Μετὰ δὲ ὡς ἄπιὼν ὠρμητο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνὴν, κελεύσαντος δὲ αὐτοῦ, ταύτη ἀπέχετεινεν. Τούτου μὲν ἡ τελευτὴ οὕτως ἔσχε. Βασιλεὺς δὲ κομιζόμενος ἐπ' αἴκου σχολῆ ἐπορεύετο. Καὶ ἐπὶ Φερόσας ἀφικόμενος, ἡμέρας τε διέτριψεν αὐτοῦ. Ἠγγέλλετο γὰρ ἀπὸ Παϊόνων στρατὸν ἐλαύνειν, ἐπίδοντα ἐπὶ τὸν Ἴστρον. Ὡς δὲ κατάδηλα ἐγένετο, οὐδὲν ὄντα, παρήν ἐς Ἀδριανούπολιν οὐ πολλῷ ὑστερον ἅμα ἄγων καὶ τῶν²⁹ Ἑλλήνων βασιλείῳς ἀδελφῶν Δημήτριον, καὶ γυναῖκα. Ἐς μὲν οὖν τὰ βασιλείῳς ἀφικόμενος, πέμψας τὸν τε εὐνοῦχον, ἀπήγαγεν ἀπὸ τῆς τοῦ ἡγεμόνος θυγατρὸς. Ζάγανος δὲ καταλειφθεὶς ἐν Πελοποννήσῳ, ἔχων μεθ' αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς Θετταλίας στρατεύμα ἔβου τῶν ἱπποδρόμων, καθίστη περιῶν τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, καὶ μεγάλα ἀπέφερε κέρδη, αὐτὸς τε καὶ οἱ τῆς Πελοποννήσου ἀρχοντες, ἀπὸ τε ἀνδραπόδων, ἃ κρύφα ἀποφερόμενοι, διεβίβαζον ἐς Θετταλίαν, καὶ δῶρα εἰσπραττόμενος τοὺς ἐν τῇ

Notulæ marginales.

²⁸ Μη. in R. deest. ²⁹ Τὸ. Sic etiam R.

Πελοποννήσῳ. Καὶ Σαλμενίκῳ ἐπελαύων ἐπολιόρ- A
 κται, λόγους τε προσφέρων ἐπεικίει· εἰς τὴν παράδο-
 σιν. Οὕτως μὲν οὐκ ἐπιέθοντο· συνίδη δὲ ὑστερον
 ἀσπὴ ὑπεξελθεῖν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης Ἑλ-
 λήνων ἄρχοντα, ἐνιαυτὸν ἐπιμείναντα, γενναύτατα
 ὑποστέλλοντα τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον. Ὅσα Μαχου-
 ροστήν τὸν τοῦ βασιλέως οἴκου ἡγεμόνα, φάναι ἐπὶ
 πύλαις τῆς πόλεως, ὡς ἐς Πελοπόννησον τοσαύτην χώραν
 ἀφικόμενος, ἀνδρόποδες μὲν πολλὰ εὗρητο, ἀνδρᾶ
 δὲ μηδένα δεῖ μὴ τοιοῦτον. Βασιλεὺς μὲν τότε ἀμφὶ
 ταῖς βασιλείαις ἦν· Θωμᾶς δὲ ἐκ τῆς Πελοποννήσου,
 καὶ Ἐπίδουρον παραλαβὼν, ἀφίκετο ἐπὶ Κέρκυραν,
 καὶ ἐκβαλὼν γυναῖκάς τε καὶ παιδας, ἐπλεῖ ἐπὶ Ἰτα-
 λίαν παρὰ τὸν τῶν Ῥωμαίων ἀρχιερέα. Καὶ πρὸς τὸν
 ἐπὶ Κέρκυρας ὡς βασιλέα ἐπιμπε πειρώμενος, εἰ
 καὶ ἀπὸ τῆς χώρας ἐπιδὼ ὀνομαίου τῆς Εὐρώπης. B
 παρόντων, ὡς τῆς Ἐπίδουρον παραδοῦναι τῷ βα-
 σιλεῖ. Τὸν μὲν οὖν πρὸς τὸν συλλαβὼν, ἐν πύλαις τε
 ἐποίησασα, καὶ οὐ πολλῷ ὑστερον ἀφῆκεν ἀβλαβῆ
 ἀπικεῖναι. Ἀφικόμενος δὲ Θωμᾶς ὁ ἡγεμὼν παρὰ τὸν
 ἀρχιερέα, τὴν διαίταν εἶχεν ἐκ τοῦτου, ἐξακισχιλίους
 χρυσίου τοῦ ἔτους στατήρας.

Τοῦ δὲ ἐπιγινόμενου θέρους, ὡς τὸ ἔαρ ἐπεγένετο,
 Ἰσρατιεύτο Μεχμέτης ἐπὶ τὸν Κασταμόνης τε καὶ
 Σινώπης ἡγεμόνα, αἰτιασάμενος ὅτι Χασάνη τῷ
 Μακρῷ ἐπετήδειός τε ἦν, καὶ ἰδοὺς ἂν μεταστῆναι
 μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Μεχμέτιω χώραν, ἐπιόντα ἅμα
 εἰσὶν στρατεύεσθαι. Λέγεται μὲν δὴ καὶ ἄλλα, ὡς C
 ὁ Ἀμάρλιω ἀδελφός, διατρίβων ἐν ταῖς βασιλείαις
 θύραις, συνεβόλλευσεν βασιλεῖ στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν
 ἀδελφόν. Πληρώσας δὲ ναῦς πλοιά τε καὶ τριήρεις
 ἄμφω τὰ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν κατὰ θάλασσαν, καὶ
 αὐτὸς διαβὰς ἐς τὴν Ἀσίαν, ἐκομίζετο κατὰ τὴν
 ἡπείρου· καὶ ὁ στόλος αὐτῷ διὰ θαλάσσης ἐν χρῆ
 παραλαβὼν τὴν Ἀσίαν, ἐς δὲ ἀφίκετο ἐπὶ Σινώπην.
 Καὶ ὁ βασιλεὺς στρατεύσάμενος διὰ τῆς Κασταμο-
 νίης πόλεως, ἐπελαύων, ἀφίκετο ἐπὶ Σινώπην. Ἔστι
 δ' ἡ πόλις αὕτη προκειμένη περὶ τὸν Εὐξείνου πόν-
 τος. Διατείνετι δὲ Χερρόνησος οὐρα ἐς τὴν θάλασσαν,
 ἐπὶ σταδίους εἴκοσι καὶ ἑπτὰ, καὶ παρὰ τῷ Ἰσθμῷ
 οἰκεῖται ἡ πόλις, ἐφ' ἑκάτερα ἔχουσα τὴν θάλασσαν,
 καὶ λιμένα αὐτοφυῆ. Ἡ δὲ ἐπέκεινα τῆς πόλεως,
 ἔσω διατείνουσα Χερρόνησος, διήκει ἐπὶ σταδίους
 εἴκοσι. Ἐμπλεω; δὲ ἐστι παραδείσιον τε καὶ δέν-
 δρον παντοδαπῶν, ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, Πύρδα-
 πας ὁ ὀνομαζομένη, ἔχουσα τε ἐντὸς δορκάδας ὁ
 λυγρούς τε, καὶ ἄλλ' ἄλλα κυνηγέσιμα. Ἡ δὲ πόλις
 ἐρωμὴ μὲν ἐστι ἐφ' ἑκάτερα τῆς θαλάσσης ἐς τὰ
 μέγιστα, περικαλλεστάτη τε καὶ ὠραία, ἀπὸ δὲ τῆς
 ἡπείρου ἀπέχει μὲν ἡ πόλις ἐπὶ ἀκτὴν τινα· ἡ δὲ
 ἀπὸ τῆς Χερρόνησου χώρα τῆς πόλεως πεδινή τε,
 καὶ οἷα προσβάλλειν τῷ ταίχει ὡς ῥῆστα. Μαχου-

munera in istum virum congeriebant. Salmenicani
 quoque exercitu circumscedit: et quas condiciones,
 quibus oppidani urbem dedarent, obtulit. Ceterum
 oppidani eas condiciones respuere, nec his obtem-
 perare voluerunt. Contigit autem postmodum, ut in-
 ponne et illæsus exiret ab arce ista Græcorum dux, qui
 per annum ibi manserat, quam fortissime et genero-
 sissime sustinens bellum quod ab rege inferebatur.
 Nam Machumetes regis domus princeps de isto 258
 viro talem sententiam protulit: Veni in Peloponne-
 sur, quæ admodum magna regio est, et mancipia re-
 peri plurima: nullum vero virum præter istum. Rex
 ea tempestate in regia sede versabatur. Thomas ab
 Peloponneso profectus, et Epidaurum assumens,
 accessit ad Corcyram: et ejectis inde mulieribus
 et liberis, navigabat in Italiam ad Romanum ponti-
 ficem. Misit quoque legatum ad regem, periculum
 facturum num reddere sibi vellet pro Epidauo, quam
 tradere volebat, regionem omnem Europæ mariti-
 mam. Rex legatum istum comprehendi, et in vin-
 cula duci jubet. Nec tamen multo post eum invio-
 latum et illæsum dimisit. Thomas veniens ad Ro-
 manum pontificem, apud eum vicium habuit, et
 quotannis sex mille stateres argenti (88).

Insequenti ætate, ubi apparuit ver, expeditionem
 sumpsit Mechmetes contra Castamonæ et Sinopæ
 principem. Huic dabat crimini amicitiam, quam fe-
 cerat cum Chasanæ Longo; præterea quod parabat,
 Chasanæ adjunctus, incursionem facere in suam re-
 gionem, una cum eo hostiliter accedens. Feruntur et
 alia: videlicet Amarles frater agens in januis regis,
 regi non cessavit suadere, ut fratri suo bellum in-
 diceret. Implens igitur rex naves et triremes circi-
 ter quinquaginta et centum, eam classem mari pro-
 fectionem facere iussit. Ipse vero transiens in Asiam
 itinere pedestri, per continentem incadebat. Classis
 regia Asiæ oram tenebat, donec veniret Sinopam.
 At rex iter faciens per Castamonam urbem cum
 exercitu, tandem pervenit Sinopam. Urbs hæc præ-
 jacet Euxino Ponto, extendit se, cum sit Cherson-
 nesus, in uare stadiis viginti septem: et in Isthmo
 sita est. Hortis et arboribus abundat. Plantas et
 arbores producit omnigenas tam mansuetas, quam
 silvestres. Nomen ejus est Pordapas. Sunt ibi da-
 mularum et leporum vivaria. Nec desunt aliæ feræ,
 quas venari solemus. Urbs admodum munita est;
 nam utrinque mari cingitur, cum sit speciosa et
 pulchra. Ab continente vergit urbs in locum are-
 nosum. Ea vero regio quæ in Chersonesum pandi-
 tur, campestris est: et hinc facile urbis moenia ag-
 gredi licet. Machumetes profectus ad urbem istam,
 ante adventum regis in Turcorum castra, hujus-
 modi orationem cum Ismaele habuisse fertur: (89)
 fili Scenderis, tu quidem ex illustri Tyrriorum (89)

Notulæ marginales.

(88) ΑΙ. Augi.

(89) Turcorum.

88 Πύρδαπα, in R. ut in c. 89 Ζορκάδα in utroq.

genere natus es. Præterea nec te fugit, etiam re-
gem ex isto genere proflisse, et contra Mechemetæ
hostes haud cessare bellum gerere. Quid igitur non
pacem et tranquillitatem amplecteris, et fratri tuo
dimidium principatum concedens, alteri dimidio
259 principatum imperare non vis? Sed spoliis fra-
trem dimidia principatus parte, et totum gubernas,
nec interim abstines injuriis adversum te provocare
regem. Nunc igitur discce quomodo res tuæ meliorem
sint loco: nempe egredere ad regem, ipsam et prin-
cipatum ei tradas. Nec ingratum experire regem.
Proinde ne cuncteris hujusmodi beneficio tibi regem
devincire. Nam satis scio, aliam accipies ab rege
regionem tua nequaquam minorem, et beate secu-
reque vives: nec ulla tibi interveniet tristitia. Nec
negotia tibi erunt deinceps aut cum nostris, aut
cum tuis hostibus. Etiam ab fratre tuo tutus eris,
nec erit hostis qui principatum tuo insidietur. Ipso
igitur profer, quem tibi ab rege in Europa principa-
tum dari velis, eumque tibi apud regem impetra-
bo. Hæc quidem locutus est Machumetes dux, filius Mi-
chaelis. At Ismael respondens, inquit: Verum oportet
hab, o Machumeta, regem bello tacessere Me-
chemetæ herois hostes: nec nos bello affligere qui
ejusdem et nationis et fidei sumus. Haud enim fas
censetur, ut bellum moveat contra virum ejusdem
nationis, et in fœdus susceptum, præterea qui non
prior injurias fecerit, et eum e medio tollere statuat.
Nos quidem injuria nulla affecimus regem, nec
fœdera violavimus. Sin autem rex nobis succenset,
quod Chasanem enluerim, age, in hunc belli molem
avertat. Ergo si hanc regionem rex sibi tradi postu-
lat, pro ea nobis tribuat Philippopolim: at ita, ne
eam tributariam, verum immunitate recepta, possi-
deam. Quod si fecerit, ad regem pergemus, ejus
æquitati fidem habentes. Videtiane, quam egregia
urbs munita sit loci natura, et armis instructa? Bom-
bardæ in circuito positæ sunt quadringentæ. Bom-
bardarii jaculatores adsunt circiter bis mille. Habet
supra decem millia virorum hæc urbs. Hinc datur
nobis quam tutissime resistere, et hostes gravissime
lædere. His auditis, Machumetes plurimum delecta-
tus est Ismaelis oratione: et processit ad regem,
ut ei persuaderet, qui urbem istam in ditionem
acciperet. Rex ubi singula quæ commemorasset Is-
mael, intellexit, paratus erat pacem componere his
conditionibus quas obtulisset Ismael. Proinde Phi-
lippopolim ei præbuit. Ismael universas suas opes
ferens, excedebat urbe, et proficisciebatur in eam
Europæ regionem quam ei rex assignaverat. Rex
cum in ditionem accepisset urbem, et Ismaelem in
Europam ablegasset, etiam reliqua quæ ad istum
principatum pertinebant, in regis ditionem devenere.

μούτης μὲν οὖν, ἐλάσας ἐπὶ τὴν πόλιν, πρὶν ἢ βασι-
λέα ἀφικέσθαι ἐς τὸ στρατόπεδον, προσέφερε ἰ-
λόγου· τῷ Ἰσμαήλῃ, λέγων τοιάδε· Ὁ παῖ Σκενδέρειω,
σὺ μὲν γένου· εἰ τῶν Τούρκων ἐπιφανοῦς, καὶ τὸν
γε βασιλέα οἶσθα, ὡς τοῦ γένους τοῦτου ὢν, πρὸς
τε τοὺς πολεμίους τοῦ Μεχμέτιω ἤρωος οὐ παύεται
διαπολεμῶν. Τί οὖν οὐχ ἡσυχίαν ἄγων, καὶ τάδε-
φῶ τῷ σῶ τὴν ἡμίσειαν ἀρχὴν ἐπιτρέπων, ἐς τὸ
ἡμισυ βασιλεύειν ἐθέλεις, ἀλλ' ἀφελόμενος τὸν ἀδελ-
φὸν τὸν σὸν, σύμπασαν ἤδη τὴν ἀρχὴν διέπεις ἐναν-
τία βασιλέως φερόμενος; Νῦν οὖν ὅπως ταῦτα ἰ-
ἐπὶ τὸ βέλτιον καταστή, ἴσθι· ἐξῶν, ἔλθε ὡς βασι-
λέα, σαυτὸν ἐπιτρέψων τε ἅμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν.
Καὶ οὕτω σαφῶς ἴσθι, ὡς οὐδὲν ἄχαρι πεισόμενος
πρὸς βασιλέως, οὐδὲ τὸ ὑπερβαλεῖν χάριν τοιάδε
αὐτῷ καταθέμενος. Καὶ ἔσται σοι χώρα οὐκ ἐλάτ-
των τῆσδε τῆς σῆς χώρας, καὶ ἅμα ἐν ἀσφαλείᾳ
βιοτεύων, εὐδαιμονίαν μὲν ἄλυπον ἔξεις, πράγματα
δὲ οὔτε πρὸς τῶν πολεμίων ἡμῖν τε καὶ σοὶ ἔσται
τοῦ λοιποῦ, οὔτε πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιτιθεμένου σοὶ
δαί, καὶ ἐς τὴν ἀρχὴν ἐπιθευλεύοντος. Ἴθι οὖν, αὐ-
τὸς ἐξηγοῦ ὅποιαν σοὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀρχὴν ζητεῖς
παρὰ βασιλέως, ὡς ἂν διαπράξωμαι περὶ αὐτῆς ἐς
τὸν βασιλέα. Ταῦτα μὲν Μαχουμούτης ὁ Μιχαήλου
ἡγεμὼν ἔλεγεν· Ἰσμαήλης δ' ὑπολαβὼν ἔλεγεν·
Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ὦ Μαχουμούτη, ἐς τοὺς ἤρωος
πολεμίους στρατεύόμενον τὸν βασιλέα ἐλαύνειν, καὶ
οὐκ ἐπὶ τοῦ· ὁμοφύλου καὶ ὁμοπίστου. Οὐ γὰρ
θέμις ἀνδρᾶ ὁμόφυλον καὶ ὑπόσπονδον μὴ ὑπάρξαν-
τα ἀδικίᾳ πρότερον καταλύειν ἐλθόντα. Ἡμεῖς δὲ
οὔτε ἀδικόν τι ἐς βασιλέα ἐπράξαμεν, οὔτε τὰς
σπονδὰς παραβαίνομεν. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὖν καὶ
αὐτὸς ἐκτεθύμηται βασιλεὺς, πρὸς δὲ Χασάνην τὸν
πόλεμον, ταύτην οἱ τὴν χώραν ἐθέλει γενέσθαι, φέ-
ρε ἐπιδόντω ἡμῖν Φιλιππούπολιν ἀντὶ τῆσδε τῆς χώ-
ρας, ὥστε μὴ ὑπόφορον ἔχειν, ἀλλ' ἀτελῆ, καὶ χω-
ρήσομεν ὡς βασιλέα, πιστεύοντες αὐτοῦ τῇ ἐπει-
καίᾳ. Ὅρατε οὖν τὴν πόλιν, ὡς ἐν ὄχυρῳ πάνυ ὤκη-
μένη, καὶ κεκοσμημένη ὄπλοις. Τετρακοσίου ἰ-
μὲν τηλεβόλους, τηλεβολίσκους· εἰ ἄμφι τοῦς διαχιλίους,
καὶ ἀνδράσιν ὑπὲρ τοὺς μύριους παρέχει, ὡς ἀσφα-
λέστατα μὲν ἡμῖν τε αὐτοῖς ἀμύνεσθαι, καὶ τοῖς πο-
λεμίοις ὡς ἐπὶ ζῆμίαν ἰ-
Ταῦτα ἀκούσας ὁ Μαχου-
μούτης, καὶ ἡσθαῖς πάνυ τοῖς Ἰσμαήλει λόγοις,
προήλαυεν ἐπὶ βασιλέα, ὡς ἐπὶ τῇ θυμδίσει τῆς
πόλεως συνησθησόμενος βασιλεῖ. Βασιλεὺς μὲν ὡς
ἐπύθετο ἕκαστα τὰ ἀπὸ Ἰσμαήλειω, ἔτοιμος ἦν
σπένδασθαι ἐφ' οἷς προέσχετο Ἰσμαήλης αἰτών, καὶ
τὴν τε Φιλιππούπολιν παρείχετο. Καὶ Ἰσμαήλης
ξύμπαντα τὸν ἄλθον ἀποφερόμενος, ὑπεξχώρει ἐκ
τῆς πόλεως, ἐς τὴν Εὐρώπην διακομιζόμενος ἐπὶ
τὴν χώραν, ἣν αὐτῷ παρέσχε βασιλεὺς. Ἐνταῦθα ὡς
περέλαβέ τε τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἰσμαήλην
τε ἐπαμπεν ἐς τὴν Εὐρώπην, τὰ τε ἄλλα ὅσα ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διετέλει, προσεχώρησεν αὐτίκα τῷ βα-
σιλεῖ.

Notulæ marginales.

²⁵⁹ Ἰν κρο, προσέφερε. ²⁶⁰ Ταῦτε. ²⁶¹ Ἰν κρο, τετρακοσίοις μ. τηλεβόλοις, τηλεβολίσκοις δὲ ἀμφὶ τοῖς διαχι-
λίαις. ²⁶² Ἰν κρο, ἐπιζήμιαν.

Καὶ δὴ καὶ Κασταμώνη πόλις εὐδαίμων ἐρυμνή Α τε ἔς τὰ μάλιστα. Ἔς ἦν γυναικὰ τε καὶ παῖδας ἐπαξίθετο. Καὶ αὐτὸς περιεκυζέτο ἐν Σινώπῃ πολιτοκησόμενος. Ἡ δὲ χώρα αὕτη τοῦ Ἰσμαήλεω ἔρχεται μὲν ἀπὸ τῆς ἔς τὸν Πόντον Ἑρακλείας πόλιος τοῦ βασιλέως, διατείνει δὲ ἐκ τοῦ Πόντου ἔς τὴν Παφλαγῶν, χώραν, καὶ ἐπὶ τὴν Τουργούττω χώραν. Ὀλιγωτάτη δὲ οὖσα, πρόσδοτον ἔχει ἔς τὰς εἰκοσι μυριάδας χρυσίους τοῦ ἔτους στατήρας. Χαλκὸν δὲ, ὡς καὶ ἄλλοι μοι τοῦ λόγου, φέρει ἢ ἡ χώρα αὕτη μόνη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χαλκὸν δὲ κάλλιστον μετὰ γε τὸν Ἰθέριας χαλκόν, ἀπ' οὗ δὴ προσήκει τῷ βασιλεὶ ἐπίτασι; φόρος χρυσοῦ πέντε μυριάδας στατήρων. Ποιεῖ δὲ ἐπιήν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σινώπης; ἄλλα τε, καὶ ναῦς στρογγύλη, ἦν ἐναυπηγήσατο Ἰσμαήλης ἐναυοσίων πίων. Ταύτην μὲν οὖν ἐς Βυζάντιον ... ἢ δὴ καὶ βασιλεὺς ἐναυπηγεῖτο ναῦν μεγίστην δὴ τῶν πύκτοι γενομένων ναῶν μετὰ γε τὴν Οὐνετιῶν, καὶ βασιλέως τοῦ Ταρακωνοσίων Ἀλφόνσου. Ἀλφόνσος γὰρ δὴ πρῶτος ναῦν ἐναυπηγήσατο πίων ὡς τετρακοσίων, καὶ ὑπερὸν τε ἢ Οὐνετιῶν πόλις, ἐπεὶ τε εἰρήνη ἔγένετο σφίσι πρὸς τὴν Αἰγυρίαν τύραννον, καὶ Ταρακωνοσίων, ἐναυπηγήσαντο καὶ αὐτοὶ ναῦς δύο, μεγίστας δὴ ἀπασῶν τῶν γενομένων ναῶν. Αἱ μὲν δὲ τοῦ Ταρακωνοσίων βασιλέως νῆες, ὑπὸ μεγέθους σφίσι αὐταῖς ἐμπροσθεῖσαι, διεφθάρσαν ἐν τῷ λιμένι, καὶ οὐκ ἐφθῆσαν ἐκπλεῖσαι ποί, ἔς πηλαγὸς γινόμεναι. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὐτὸς πυθανόμενος ταῦτα, ἐναυπηγεῖτο ναῦν ὡς τριακοσίων πίων. Καὶ οὗ πολλῶν ὑπερὸν ὑπὸ μεγέθους τοῦ ἰσοῦ ἀπώλετο· ὅτε καθέτι ἔς τὴν ναῦν ἠκώχθη, καὶ ἐντελον· ποιουμένη πολλὴν ἐπὶ συγχόν τινα χρόνον, ὡς ἐξίχυντο ὑπὸ τετρακοσίων τεταγμένων ἔς τοῦτο, μετὰ ταῦτα κατέδυ αὕτη ἐν τῷ λιμένι, καὶ ἠφανίσθη ὑπὸ θαλάσσης. Καὶ ὁ ναύκληρος; τῆς νηὸς ἀπέδρα, δέσας; βασιλέα Μεγμέτην. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑπερὸν ἔγένετο.

Τότε δὲ βασιλεὺς παραλαβὼν τὴν Ἰσμαήλεω τοῦ Σεντέρω χώραν, ἴστο ὁμοίαι ἐπὶ Κασάνην τὸν Μακρόν, καὶ ἐπὶ Κολχίδας, ὡς καθαιρήσων βασιλία τῆς Τραπεζούντος, ὅς ἐπιτηθείας ἔχων τὸν Κασάνην, καὶ συνήθη; γινόμενος; καὶ μᾶλλον ὁ ἀδελφός αὐτοῦ βασιλεὺς; Ἰωάννης, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς Δαθιδ, ἐξίβητο ἔς γάμον θυγατέρα Ἰωάννου, καὶ Δαθιδ ἀνοφίαν, Κασάνη τῷ Μακρῷ. Καὶ προσεβίβητο βασιλεὺς Δαθιδ τὸν Κασάνην, διακράξασθαι τὸν Κασάνην ἔς τὸν βασιλέα Μεγμέτην, τοῦ λοιποῦ μὴ ἀπέγειν τὸν φόρον τῆς Τραπεζούντος πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ζητῶν μᾶλλον ἀπαρτίσασθαι τῷ Κασάνη βασιλεὺς Μεγμέτης. Οἱ μὲν οὖν Κασάνηως πρόσθεσι; ἔς βασιλέα ἐφιτόμενος, διελέγοντο μὲν καὶ ἄλλα ἀπαρηφανῆ, ἐν δὲ τῇ καὶ τότε ἔξλιον σφίσι ἀρεθῆσαι, τὸν τῆς Κολχίδας χώρας φόρον. Τούτους μὲν

Et sane Castamona urbs erat opulenta et in primis munita. 260 In hanc princeps collocaverat uxorem et liberos. Ipse vero obsidionem Sinoias tolerare volebat. Regio autem Ismaelis incipit ab urbe Ponti Heraclea, quae regis est; porrigit se per Pontum usque ad Paphlagoniam, et ad Turgutis regionem. Cum autem opibus per se sit florentissima, attamen reditum habet annuum, qui praebet circiter viginti myriades staterum argenteorum (90-91). Sola ista Asiae regio aes fert, ut alibi annotavimus. Aes autem hoc secundum Iberiae aes optimum perhibetur. Ex eo quinquaginta tributum nomine accipit rex quinque myriades staterum auri. Naves plurimae stabant in portu Sinopensi, inter quas erat rotunda, quam exstruxerat Ismael. Ea capiebat dolia noningenta. Hanc Byzantium abdidit. Etiam rex paraverat navem quae ea tempestate, exceptis Venetorum navibus, et Alphonsi Tarracoenis regis navi, maxima erat. Alphonsus etenim primus fabricavit navem capacem doliorum quatuor millium. Venetorum urbs deinde, ubi pax cum Liguria tyranno intervenit, naves aedificavit. Etiam Tarracoenis rex composuit naves duas, quae magnitudine antecessere aaves omnes quae unquam fuerunt. At Tarracoenis regis naves, in sese incidentes, praeter magnitudine in portu contractae sunt, nec in mare deduci potuerunt. Rex Turcorum haec audiens, et ipse fabricavit navem doliorum trium millium capacem. Nec multo post interit ea propter mali magnitudinem. Nam postquam in navem adaptatus est, et quidam eam haurirent tempore longo, tandem ubi exhausta est a quadringentis quibus id negotii datum erat, in ipso portu submersa et mari obiecta est. Navis autem gubernator aufugit, timens regem Mechemetem. Sed haec quidem succedenti tempore acciderunt.

Rex igitur sub idem tempus occupans regionem Ismaelis, qui Scendere patre natus erat, recta profectus est contra Chasanem Longum et contra Colchida, ut debellaret regem Trapezuntis, qui erat amicus et familiaris Chasani. In primis autem eo familiariter utebatur frater ejus Joannes. Ipse quoque rex David suam consobrinam (92), quae erat Joannis filia, Chasani Longo in matrimonium collocavit. Rex David rogavit Chasanem, ut sibi efficeret apud regem, ne in posterum tributum ferre cogatur ad ipsum Trapezuntis, sed magis quarebat gratificari Chasani rex Mechemetes. Caeterum Chasani legati cum venissent ad regem, inter caetera loquebantur fastuosa: postulabant quoque sibi remitti et Colchidis tributum. Rex hos dimittens mittendo: 261 Haud multo, inquit, post vestro pe-

Notulae marginales.

(90-91) Al. aureorum,

(92) Despinam.

“Dicit forte ἀπήγγε, aut tale quid. In B. etiam lacuna est. “Δυ·λου. B. ut in c.

genere natus es. Præterea nec te fugit, etiam regem ex isto genere prodiisse, et contra Mechemetæ hostes haud cessare bellum gerere. Quid igitur non pacem et tranquillitatem amplecteris, et fratri tuo dimidium principatum concedens, alteri dimidio **259** principatum imperare non vis? Sed spoliis fratrem dimidia principatus parte, et totum gubernas, nec interim abstinens injuriis adversum te provocare regem. Nunc igitur disce quomodo res tuæ meliorem sint loco: nempe egredere ad regem, teipsum et principatum ei tradas. Nec ingratum experire regem. Proinde ne cuncteris hujusmodi beneficio tibi regem devincire. Nam satis scio, aliam accipies ab rege regionem tua nequaquam minorem, et beate secureque vives: nec ulla tibi interveniet tristitia. Nec negotia tibi erunt deinceps aut cum nostris, aut cum tuis hostibus. Etiam ab fratre tuo tutus eris, nec erit hostis qui principatum tuo insidietur. Ipso igitur profer, quem tibi ab rege in Europa principatum dari velis, eumque tibi apud regem impetra'o. Hac quidem locutus est Machumetes dux, filius Michaelis. At Ismael respondens, inquit: Verum oportebat, o Machumeta, regem bello lacessere Mechemetæ herois hostes: nec nos bello affligere qui ejusdem et nationis et fidei sumus. Haud enim fas censetur, ut bellum moveat contra virum ejusdem nationis, et in fœdus susceptum, præterea qui non prior injurias fecerit, et eum e medio tollere statuat. Nos quidem injuria nulla affecimus regem, nec fœdera violavimus. Sin autem rex nobis succenset, quod Chasanem enluerim, age, in hunc belli molam avertat. Ergo si hanc regionem rex sibi tradi postulat, pro ea nobis tribuat Philippopolim: at ita, ne eam tributariam, verum immunitate recepta, possideam. Quod si fecerit, ad regem pergemus, ejus æquitati fidem habentes. Videtisne, quam egregie urbs munita sit loci natura, et armis instructa? Bombardari in circuitu positæ sunt quadringentæ. Bombardarii jaculatores adsunt circiter bis mille. Habet supra decem millia virorum hæc urbs. Hinc dator nobis quam tutissime resistere, et hostes gravissime laedere. His auditis, Machumetes plurimum delectatus est Ismaelis oratione: et processit ad regem, ut ei persuaderet, qui urbem istam in ditionem acciperet. Rex ubi singula quæ commemorasset Ismael, intellexit, paratus erat pacem componere his conditionibus quas obtulisset Ismael. Proinde Philippopolim ei præbuit. Ismael universas suas opes ferens, excedebat urbe, et proficiscelatur in eam Europæ regionem quam ei rex assignaverat. Rex cum in ditionem accepisset urbem, et Ismaelem in Europam ablegasset, etiam reliqua quæ ad istum principatum pertinebant, in regis ditionem devenere. **τε επαμπευ ἐς τὴν Εὐρώπην, τὰ τε ἄλλα ὅσα ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διετέλει. προσεχώρησεν αὐτίκα τῷ βασιλεῖ.**

A μούτης μὲν οὖν, ἐλάσας ἐπὶ τὴν πόλιν, πρὶν ἢ βασιλέα ἀφικέσθαι ἐς τὸ στρατόπεδον, προσέφερε ⁴² λόγους τῷ Ἰσμαήλῃ, λέγων τοιαῦτα · Ὁ παῖς Σκευδέρειω, σὺ μὲν γένους εἶ τῶν Τούρκων ἐπιφανοῦς, καὶ τόν γε βασιλέα οἶσθα, ὡς τοῦ γένους τοῦτου ὢν, πρὸς τε τοὺς πολεμίους τοῦ Μεχμέττειω ἤρωος οὐ παύεται διαπολεμῶν. Τί οὖν οὐχ ἡσυχίαν ἄγων, καὶ τάδε λφῶ τῷ σὺ τὴν ἡμίσειαν ἀρχὴν ἐπιτρέπων, ἐς τὸ ἡμισυ βασιλεύειν ἐθέλεις, ἀλλ' ἀφελόμενος τὸν ἀδελφὸν τὸν σὸν, σύμπασαν ἤδη τὴν ἀρχὴν διέπεις ἐναντία βασιλέως φερόμενος; Νῦν οὖν ὅπως ταῦτα ⁴³ ἐπὶ τὸ βέλτιον καταστή, ἴσθι· ἐξίω, ἔλθε ὡς βασιλέα, σαυτὸν ἐπιτρέφων τε ἅμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν. Καὶ οὕτω σαφῶς ἴσθι, ὡς οὐδὲν ἄχαρι κεισόμενος πρὸς βασιλέως, οὐδὲ τὸ ὑπερβαλεῖν χάριν τοιάνδε αὐτῷ καταθέμενος. Καὶ ἴσται σοι χώρα οὐκ ἐλάττων τῆσδε τῆς σῆς χώρας, καὶ ἅμα ἐν ἀσφαλείᾳ βιοτεύων, εὐδαιμονίαν μὲν ἄλυπον ἐξείς, πράγματα δὲ οὔτε πρὸς τῶν πολεμίων ἡμῖν τε καὶ σοὶ ἔσται τοῦ λοιποῦ, οὔτε πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιτιθεμένου σοὶ ἀεὶ, καὶ ἐς τὴν ἀρχὴν ἐπιδοουμένου. Ἴθι οὖν, αὐτὸς ἐξηγοῦ ὅποιαν σοὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀρχὴν ζητεῖς παρὰ βασιλέως, ὡς ἂν διαπράξωμαι περὶ αὐτῆς ἐς τὸν βασιλέα. Ταῦτα μὲν Μαχουμούτης ὁ Μιχαήλου ἡγεμὼν ἔλεγεν · Ἰσμαήλης δ' ὑπολαβὼν ἔλεγεν · Ἄλλ' ἐχρῆν μὲν, ὦ Μαχουμούτη, ἐς τοὺς ἤρωος πολεμίους στρατευόμενον τὴν βασιλέα ἐλαύνειν, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ ὁμοφύλου, καὶ ὁμοπίστου. Οὐ γὰρ θέμις ἄνδρα ὁμόφυλον καὶ ὑπόσπονδον μὴ ὑπάρξαι τὰ ἀδικία πρότερον καταλύειν ἐλθόντα. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀδικόν τι ἐς βασιλέα ἐπράξαμεν, οὔτε τὰ σπονδὰς παραβαίνομεν. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἐκτεθύμηται βασιλεὺς, πρὸς δὲ Χασάνην τὸν πόλεμον, ταύτην οἱ τὴν χώραν ἐθέλει γενέσθαι, φέρε ἐπιδόντω ἡμῖν Φιλιππούπολιν ἀντὶ τῆσδε τῆς χώρας, ὥστε μὴ ὑπόφορον ἔχειν, ἀλλ' ἀτελῆ, καὶ χωρηθῆσομεν ὡς βασιλέα, πιστεύοντες αὐτοῦ τῇ ἐπιεικειᾷ. Ὅρατε οὖν τὴν πόλιν, ὡς ἐν ὄχυρῳ πάνυ ὤκημένη, καὶ κεκοσμημένη ὄπλοις. Τετρακοσίους ⁴⁴ μὲν τηλεθόλους, τηλεβολίσκους δὲ ἀμφὶ τοὺς διαχιλίους, καὶ ἀνδράσιν ὑπὲρ τοὺς μυρίους παρέχει, ὡς ἀσφαλέστατα μὲν ἡμῖν τε αὐτοῖς ἀμύνεσθαι, καὶ τοῖς πολεμοῖς ὡς ἐπὶ ζημίαν ⁴⁵. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Μαχουμούτης, καὶ ἠσθεὶς πάνυ τοῖς Ἰσμαήλειω λόγοις, προήλαυεν ἐπὶ βασιλέα, ὡς ἐπὶ τῇ ζυμβίσει τῆς πόλεως συνησθησόμενος βασιλεῖ. Βασιλεὺς μὲν ὡς ἐπύθετο ἕκαστα τὰ ἀπὸ Ἰσμαήλειω, ἔτοιμος ἦν σπένδεσθαι ἐφ' οἷς προσηχέτο Ἰσμαήλης αἰτών, καὶ τὴν τε Φιλιππούπολιν παρείχετο. Καὶ Ἰσμαήλης ζύμπαντα τὸν ἄλβον ἀποφερόμενος, ὑπέξωρσε ἐκ τῆς πόλεως, ἐς τὴν Εὐρώπην διακομιζόμενος ἐπὶ τὴν χώραν, ἣν αὐτῷ παρέσχε βασιλεὺς. Ἐνταῦθα ὡς παρέλαβέ τε τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἰσμαήλην

Notulæ marginales.

⁴² Ἰν κηο, προσέφερε. ⁴³ Ταῦτε. ⁴⁴ Ἰν κηο, τετρακοσίους μ. τηλεθόλους, τηλεβολίσκους δὲ ἀμφὶ τοὺς διαχιλίους. ⁴⁵ Ἰν κηο, ἐπιζήμια.

Καὶ δὴ καὶ Κασταμόνη πόλις εὐδαίμων ἐρυμνή ἄ τε ἐς τὰ μάλιστα. Ἐς ἦν γυναικὰ τε καὶ παῖδας ὑπεξέβατο. Καὶ αὐτὸς παρειακυσζέτο ἐν Σινώπῃ πολιορκησόμενος. Ἡ δὲ χώρα αὕτη τοῦ Ἰσμαήλεω ἀρχεται μὲν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Πόντον Ἡρακλείας πόλιος τοῦ βασιλέως, διατείνει δὲ διὰ τοῦ Πόντου ἐς τὴν Παφλαγόνων χώραν, καὶ ἐπὶ τὴν Τουργούτσω χώραν. Ὀλβιωτάτη δὲ οὖσα, πρόσοδον ἔχει ἐς τὰς εἰκοσι μυριάδας χρυσίου τοῦ ἔτους στατήρας· Ἰακκὸν δὲ, ὡς καὶ ἄλλοι μοι τοῦ λόγου, φέρει ἡ χώρα αὕτη μόνη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χαλκὸν δὲ κάλλιστον μετὰ γε τὸν Ἰθρηίας χαλκόν, ἀφ' οὗ δὴ προσήει τῷ βασιλεῖ ἐπίτειος φόρος χρυσίου πέντε μυριάδες στατήρων. Πλοῖα δὲ ἐπὶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σινώπης ἄλλα τε, καὶ ναῦς στρογγύλη, ἦν ἐναυπηγήσατο Ἰσμαήλης ἐνακοσίων πύθων⁴⁶. Ταύτην μὲν οὖν ἐς Βυζάντιον ... ἢ δὴ καὶ βασιλεὺς ἐναυπηγεῖτο ναῦν μεγίστην δὴ τῶν πύποτε γενομένων νεῶν μετὰ γε τὴν Οὐνετιῶν, καὶ βασιλέως τοῦ Ταρρακωνησίων Ἀλφόνσου. Ἀλφόντος γὰρ δὴ πρῶτος ναῦν ἐναυπηγήσατο πύθων ὡς τετρακισχιλίων, καὶ ὑστερὸν τε ἡ Οὐνετιῶν πόλις, ἐπεὶ τε εἰρήνη ἐγένετο σφίσι πρὸς τὸν Λιγυρίας τύραννον, καὶ Ταρρακωνίων, ἐναυπηγήσαντο καὶ αὐτοὶ ναῦς δύο, μεγίστας δὴ ἀπασῶν τῶν γενομένων νεῶν. Αἱ μὲν δὴ τοῦ Ταρρακωνίων βασιλέως νῆες, ὑπὸ μεγέθους σφίσι αὐταῖς ἐμπροσθεῖσαι, διεφθάρσαν ἐν τῷ λιμένι, καὶ οὐκ ἐφθῆσαν ἐκπλεῦσαι ποί, ἐς πέλαγος γενόμεναι. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὐτὸς πυνθανόμενος ταῦτα, ἐναυπηγεῖτο ναῦν ὡς τρισχιλίων πύθων. Καὶ οὐ πολλῷ ὑστερον ὑπὸ μεγέθους τοῦ ἰστού ἀπόλετο· ὅτε καθότι ἐς τὴν ναῦν ἠνεφέθη, καὶ ἐνελον⁴⁷ ποιούμενη πολὺν ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον, ὡς ἐξέχυτο ὑπὸ τετρακοσίων τεταγμένων ἐς τοῦτο, μετὰ ταῦτα κατέδυ αὕτη ἐν τῷ λιμένι, καὶ ἠφανίσθη ὑπὸ θαλάσσης. Καὶ ὁ ναύκληρος τῆς νηὸς ἀπέδρα, δέισα· βασιλέα Μεχμέτην. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑστερον γίνετο.

Τότε δὲ βασιλεὺς παραλαβὼν τὴν Ἰσμαήλεω τοῦ Σκηνδέρεω χώραν, ἴστο ὁμοίε ἐπὶ Κασάνην τὸν Μακρόν, καὶ ἐπὶ Κολχίδα, ὡς καθαιρήσων βασιλεῖα τῆς Τραπεζούντος, ὃς ἐπιτηθεῖως ἔχων τὸν Κασάνην, καὶ συνήθη· γενόμενος, καὶ μᾶλλον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Ἰωάννης, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς Δαβιδ, ἐξέδωτο ἐς γάμον θυγατέρα Ἰωάννου, καὶ Δαβιδ ἀνεψιάν, Κασάνην τῷ Μακρῷ. Καὶ προσεδεῖτο βασιλεὺς Δαβιδ τὸν Κασάνην, διαπράξασθαι τὸν Κασάνην ἐς τὸν βασιλέα Μεχμέτην, τοῦ λοιποῦ μὴ ἀπάγειν τὸν φόρον τῆς Τραπεζούντος πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ ζητῶν μᾶλλον ἀπογαρίσασθαι τῷ Κασάνην βασιλεὺς Μεχμέτης. Οἱ μὲν οὖν Κασάνειοι πρόσθεις ἐς βασιλεῖα ἀφικόμενοι, διελέγοντο μὲν καὶ ἄλλα ὑπερηφανῆ, ἐν δὲ τῇ καὶ τότε ἤξιον σφίσι ἀφελθῆναι, τὸν τῆς Κολχίδος χώρας φόρον. Τούτους μὲν

Et sane Castamona urbs erat opulenta et in primis munita. **260** In hanc princeps collocaverat uxorem et liberos. Ipse vero obsidionem Sinopæ tolerare volebat. Regio autem Ismaelis incipit ab urbe Ponti Heraclea, quæ regis est; porrigit se per Pontum usque ad Paphlagoniam, et ad Turgutis regionem. Cum autem opibus per se sit florentissima, attamen redditum habet annuum, qui præbet circiter viginti myriades staterum argenteorum (90-94). Sola ista Asiae regio æs fert, ut alibi adnotavimus. Æs autem hæc secundum Iberiæ æs optimum perhibetur. Ex eo quotannis tributum nomine accipit rex quinque myriades staterum auri. Naves plurimæ stabant in portu Sinopensi, inter quas erat rotunda, quam extruxerat Ismael. Ea capiebat dolia noningenta. Hanc Byzantium abduxit. Etiam rex paraverat navem quæ ea tempestate, exceptis Venetorum navibus, et Alphonsi Tarraconensium regis navi, maxima erat. Alphonsus etenim primus fabricavit navem capacem doliorum quatuor millium. Venetorum urbs deinde, ubi pax cum Liguriæ tyranno intervenit, naves edificavit. Etiam Tarraconensium rex composuit naves duas, quæ magnitudine antecessere naves omnes quæ unquam fuere. At Tarraconensium regis naves, in sese incidentes, præ magnitudine in portu confractæ sunt, nec in mare deduci potuere. Rex Turcorum hæc audiens, et ipse fabricavit navem doliorum trium millium capacem. Nec multo post interit ea propter mali magnitudinem. Nam postquam in navem adaptatus est, et quidam eam haurirent tempore longo, tandem ubi exhausta est a quadringentis quibus id negotii datum erat, in ipso portu submersa et mari obiecta est. Navis autem gubernator aufugit, timens regem Mechemetem. Sed hæc quidem succedenti tempore acciderunt.

Rex igitur sub idem tempus occupans regionem Ismaelis, qui Scendere patre natus erat, recta profectus est contra Chasanem Longum et contra Colchida, ut debellaret regem Trapezuntis, qui erat amicus et familiaris Chasani. In primis autem eo familiariter utebatur frater ejus Joannes. Ipse quoque rex David suam consobrinam (92), quæ erat Joannis filia, Chasani Longo in matrimonium collocavit. Rex David rogavit Chasanem, ut sibi efficeret apud regem, ne in posterum tributum ferre cogere retur ad ipsum Trapezuntis, sed magis quærebat gratificari Chasani rex Mechemetes. Cæterum Chasani legati cum venissent ad regem, inter cætera loquebantur fastuosa: postulabant quoque sibi remitti et Colchidis tributum. Rex hos dimittens minitendo: **261** Haud multo, inquit, post vestro pe-

Notulæ marginales.

(90-91) *Al. aureorum,*(92) *Despinam.*⁴⁶ *Deest forte ἀπήγαγε, aut tale quid. In R. etiam lacuna est.* ⁴⁷ Ἀγέλου. R. ut in c.

riculo experiemini quid ab rege petendum sit. Sub A idem tempus cum iter per Cappadociam faceret filius ejus natu maximus, qui Amasiam imperio moderabatur, accedebat, munera maxima patri offerens: eumque in terram procumbens, ut mos gentis est, adoravit. Hic adit ad regem, necnon nocet ejus Turrites (95). cujus filiam uxorem duxerat rex, quam plurimum diligebat, eaque secunda post mulieres, quas in cubiculo suo tenebat, utebatur. Fratrem uxoris jussit, qui ad ipsum adierat, et in Jannis agebat, sequi quocumque protectionem instituisset. Tunc igitur in militiam proficiscenti regi occurrit filius munera quam maxima ferens. Ubi autem transivit Sebastiam, irruptionem fecit in Chasanis regionem, urbemque occupavit nomine [Corycum]. Rex cum ulterius pergeret, obviam habuit Chasanis matrem, munera amplissima portantem, et nomine filii legatione apud regem fungentem. Progressa autem in conspectum regis, sic inlit: O rex Ottomanidarum, filii Amuratis, me quidem misit Chasanis filius meus, qui admodum rebus tuis favet, nec invidet felicitati tuæ, nec recusat tibi gratificari in omnibus quæcunque imperaveris. Quæ autem nunc sequuntur, ex memetipsa profero, vir divino. Quid nos, qui ejusdem tecum gentis sumus, idemque populus, bello persequeris? Aut ignoras Pajazitem Lælapa, Amuratis filium, qui cum circa hæc eadem erraret, et plurimum delinqueret in gentis suæ homines, tandem sensit ultionem? Nam justitia accedens, eique manus injiciens, effecit ut trucidaretur ab Temire rege. Tibi quidem hactenus, quia mansuete et clementer tractasti tuæ gentis homines, nec cuiquam intoleranda fecisti, Deus maximam et copiosam largitus est felicitatem, auctiore heroe. Præterea præbet amplam et opulentam regionem, urbes et reges, qui omnes tuum imperium agnoscunt, et contremiscunt. Certe haud te clam est, fore, si contumeliis et injuriis laceraveris homines qui heroe colunt, ut nequeas amplius hostes tuos vincere: quamvis quidam natura et animo male feriat homines, et impudentissimi, censeant justitiam nullibi terrarum homines punire, verum casu quodam sive fortuito res humanas gubernari. Nec ad quodecumque se contulerit quilibet sive rex sive tyrannus, fas justumque est: sed si justitia accesserit. Verum enimvero cernimus Parcas utramque sortem, bonam et malam distribuere, et in utramque hanc secernunt homines, qui in terram advenerint. Quibus 262 melior sors in hoc sæculo a Parcis fuerit attributa, hi post mortem vincti pœnis subjiuntur. Solet autem alias numquam sedulo id procurare, ut quod quis intercedente jurejurando pactus fuerit, præstet. Sin prævarica-

οὖν ἀπέπεμψε βασιλεὺς, ἐπαπειλήσας, ὡς τοῦ λοιποῦ εἶσονται οὐκ εἰς μακρὴν, ὅτου δίοι τοῦ βασιλέως προσδέσθαι. Τότε δὴ οὖν τὰ τῆς Καππαδοκίας ἐλαύων, καὶ διεξελθόντι, ὁ τε καὶ αὐτῷ προσήει ὁ πρῶτος, ὁ τὴν Ἀμασίαν διατιώμενος, δῶρά τε μεγάλα ἔφερε τῷ πατρὶ, καὶ προσεκύνησεν αὐτὸν ἐπὶ γῆς, ὡς γε τούτους νομίζεται. Παρεγένετο δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Τουριοῦτης⁹⁵, οὗ τὴν θυγατέρα ἀγόμενος ὁ τε βασιλεὺς, καὶ ἀρροσκόμενος ταύτῃ, ἐχρητό τε δεύτερον μετὰ τὰς ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ γυναῖκας, καὶ τὸν τε ἀδελφὸν τῆς γυναίκης, ἐς τὰς θύρας αὐτῷ παραγενόμενον, καὶ διατριβόντα ἐν ταῖς θύραις, περιάγειν ὅπου ἂν στρατεύηται. Τότε μὲν δὴ διαλθόντι⁹⁶, ὑπήντα τῷ βασιλεῖ δῶρα φέρων ὡς μέγιστα. Ἐπὶ δὲ παραμειψάμενος τὴν Σεβάστειαν, ἐπέβαλεν ἐς τὴν Κασάνεω χώραν, πόλιν μὲν τοῦνομα.... ἐπιῶν⁹⁷ παρεστήσατο. Μετὰ δὲ προΐοντι, ἀφικνεῖται ἐς αὐτὴν βασιλέα ἢ τοῦ Κασάνεω μήτηρ, φέρουσα τε δῶρα λαμπρὰ, καὶ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς διαπροσθεσομένη. Ἐλθοῦσα δὲ ἐς τὴν τῷ βασιλεῖ, εἰσγε τοιάδε· Ὁ βασιλεῦ Ὀτουμάνεω Ἀμουράτεω πατ', ἐμὲ τήνδε ἀπέστειλε Κασάνης ὁ ἐμὸς παῖς, εὐνοῶν μὲν τοῖς σοῖς πράγμασι, καὶ οὐτε ἀχθόμενος· τῇ εὐδαιμονίᾳ τῇ σῇ, οὐτε ἀπαγορεύων χαρίζεσθαι σοι, ἐφ' ὅτι ἂν αὐτῷ παραγγέλλης. Ἐγὼ δὲ σοι ἀπ' ἐμαυτοῦ τάδε, δαιμόνιο ἀνδρῶν· τί οὕτω προσφέρεις ἡμῖν τοῖς ὁμοφύλοις ὅπαναντίως πόλεμον; Ἡ οὐκ οἶσθα, ὡς Παιαζήτην τὸν Λαίλαπα, Ἀμουράτεω παῖδα, περὶ ταῦτα πλημμελοῦντα, καὶ ἐξαρτόντα τὰ μέγιστα ἐς τοὺς ὁμοφύλους, ἢ δίκη φέρουσα ἐπέβαλεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἀπώλεσε⁹⁸ ὑπὸ βασιλέως Τεμήρεω. Καὶ σοὶ μὲν ἐς τὸδε ἡπίως προσφερομένη τοῖς ὁμοφύλοις, καὶ οὐδενὶ κατὰ τὰ ἀνέγκαιον⁹⁹ ἐργασαμένη, πολὺν¹⁰⁰ μὲν καὶ ἀφθονὸν τὴν εὐδαιμονίαν παρέχεται ὁ θεὸς, διδόντος σοι ταῦτα τοῦ ἡρώος, πολλὴν δὲ καὶ εὐδαιμόνα χώραν, καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖς περιέχεται ὑποχειρίους σοι γίνεσθαι, καὶ αἰχμαλώτους. Καὶ ταῦτα δὴ¹⁰¹ σὺ ἐπίστασαι, ὡς οὐκ εἶτι δὴ ἐς τόδε ἐξυθρίσαντι ἐς τοὺς αὐτοὺς¹⁰² ἀνδρας παρέχεται σοι καταστρέφεσθαι, ὡς ἐνοι τὴν φύσιν τε καὶ ψυχὴν ἀθαδέστατοι, καὶ ἀναιδεῖς οἴονται, ὡς δίκη εὐδαμοῦ γῆς ἀνθρώποις ἐπιξίρχεται, ἀλλ' αὐτὰ εἰκὴ χωρεῖν πέφυκε σοὶ τὰ πράγματα. Μὴ ἐφ' ὅτι ἂν γίνετο ἕκαστος τραπέμενος, τοῦτο αὐτῷ θεμιτὸν εἶναι καὶ δίκαιον. Καὶ τῷ δυνατοῦ, τυράννεω καὶ βασιλεῖ προσχωρεῖ¹⁰³ ἕκαστα σὺν δίκῃ ἐπιγενόμενος αὐτοῖς. Ἀλλὰ θυμῶν τὰς μοῖρας διανειμάμενος, τὴν τε φαῦλην, καὶ ἀγαθὴν, ἐς ἄμφω ταύτας διακρίνει τοὺς τῆδε ἀνθρώπων παραγινόμενους. Οἷς δ' ἂν διανέμηται ἀρίστην μοῖραν, καὶ μετὰ θανάτου¹⁰⁴ οὕτω δεσμούμενος, τιμωρεῖται τε ἐς τὰ μά-

Notulæ marginales.

(95) Turgetes.

⁹⁵ Τουροῦτης. R. Τουργούτης. ⁹⁶ In uno, διεξελ. λετο. ⁹⁷ In ora, ἀνηγαλόν. ⁹⁸ Πολλήν. R. ut in c. σιωραίγ. ⁹⁹ In uno, θάνατον.

¹⁰⁰ Nomen urbis desideratur: etiam in R. ¹⁰¹ Ἀπώ. ¹⁰² In uno, ευ. ¹⁰³ In uno, ἐαυτοῦ. ¹⁰⁴ In uno, προ-

λιστα. Πέφυκα δὲ εἰλμα; τὸ θεῖον ὄντα ἐν τῇ ζυνο-
 μολογίᾳ, τούτω συντίθεσθαι ἔν δὲ παραβαίνῃ²⁰,
 ἐπιπείθεσθαι τὸ παράπτω. Σὺ δὲ ἐς μέγα ἔχεις
 εὐδαιμονίας τῶν γε νῦν ὄντων ἀνὰ τὴν οἰκουμένην
 βασιλέων, διὰ τὸ τιθεσθαι τῷ ἔρωϊ, καὶ μὴ παρα-
 βαίνειν τὰ νομιζόμενα, καὶ τοῦ γε λοιποῦ ἔργων
 ἀπάντων ἀνθρώπων. Καὶ οἷς δ' ἂν ζυνοῦντο ὁ
 ἀνθρώπος, εἴτε Θεῶ, εἴτε ἔρωϊ, ἐς ὃ ἂν τελευταίῃ
 πείθεσθαι ἀνάγκη. Καὶ οὐ ἤμει; τούδε ὀμοφύλου;
 μὴ καλῶς ποιῆς, δοῦλος ὄντας; τοῦ ἔρωος, πρὸς
 ὄντας;²¹ συνθήκας ἢ μάλιστα ἐτάξατο. Οὐ γὰρ περι-
 φερεται ἡμῶς ἐκ σοῦ περιφρονημένου, καὶ ἔδικη-
 μένους, κρινουσίν. Ταῦτα εἶπε. Καὶ ὑπολαβὼν
 ὁ βασιλεὺς, εἶπε τοῦδε ὄντος ἡ γυνὴ, ἐν δίκῃ μὲν
 τοι εἰρηται σοι ἕκαστα ἑὺ μέντοι ἐπίστατο, ὡς καὶ
 τῷ βασιλεὶ εἶδόν τι χαρίζεται ἢ συνθήκη, καὶ τῷ
 τυραννῶ. Φέρειν δὲ τούτω τὰ πρόγματα πέφυκα.
 Ἦν δὲ καὶ τοὺς ὀμοφύλους ἐξαρτάνων τις φαί-
 νηται, ἀνάγκη ἐπὶ μαρτυρίαν τούτω αὐτὸ τις
 ἀδύεται, καὶ ἐπιόντα ἀκύνεσθαι. Καὶ ἡμεῖς δὲ
 τούτω ποιηόμενοι, καὶ προαιπόντες αὐτῶ μὴ πα-
 ρέχιν τῇ ἡμετέρᾳ χώρα, οὕτως ἀπείχτο τὸ παρά-
 πτω, καὶ ἐπιόν ἐνοχλεῖν οὐκ ἐπέσσω²². Ὅπως
 τότε ἐπιτίλλονται²³ τῷ σὺν ὑπὲρ ἀκαχόραθαι μὲν
 τοῦ λοιποῦ τῆς χώρας, ἐφ' ᾧ μὴ ἐπιθῆναι ἐκτύθι;
 τῆς χώρας ἡμεῶν, καὶ μηδὲ τῷ βασιλεὶ Τραπεζούν-
 τος ἐκτρέφειν καὶ ἐκτρέφειν. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ
 βασιλέως, συντίθετο αὐτίκα ἢ γυνή, καὶ σπονδὰς
 ἐποιεῖτο. Τὸ δὲ ἐπιόνθεν ἦεν ἐπορεύετο ἐπὶ Τρα-
 πεζούντα, καὶ πρὸς βασιλέως Δαβὶδ, ὃς τελευταί-
 ος τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου,
 καὶ καταλειφθέντος αὐτῶ ἐγγύθου ἐνός, ἐκαχό-
 ρατος τοῦ Καβαζιτιανῶ; ἄρχοντος τῶν περὶ τὴν
 Τραπεζούντα Μεσοχάλδειων, κατέσχε τὴν βασιλείαν.
 Καὶ ἐβασίλευεν, ἀδικήσας τὴν ἀνεψίον αὐτοῦ,
 τετραστῆ ὄντα. Ὁ μόνου στόλος ἄρας ἀπὸ Σιμό-
 πης, ἐπὶ ταύτην προδουλώσαντο²⁴, ἐπορεύετο, ἐν
 δεξιά ἔχων τοὺς Κακκάτορας, καὶ ἀφικόμενος; ἐς
 τὴν πόλιν Τραπεζούντα τὰ τε προῖστα ἐνίπρηξε,
 καὶ ἐπολιόρατι τὴν πόλιν ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα
 δύο. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκλαύων ἐπὶ βασιλεύς.
 Προελαύνων δὲ Μεχουμούτης ἐς Τραπεζούντα, καὶ
 αὐτοῦ ποσὸς ἐκινώσας ἐν τῇ λεγομένῃ Σκυλλομένη,
 καὶ λόγους προσέειπεν πρὸς τὸν αὐτοῦ ἐξάδελφον
 Γεώργιον προπρόδεσπότηρον, εἶπε πρὸς αὐτόν, εἰ-
 πὲν τῷ βασιλεὶ Δαβὶδ τότε Ὁ βασιλεὶ Τραπεζούντας,
 γένους τοῦ Ἑλλήνων βασιλέω, βασιλεὺς μέγας
 ταῖς λέγει, ὡς Ὅπως μὲν ὄσσην χώραν διαπορεύ-
 μενος, ἐπιθῆ διεξέει, ὥστε ἐνταῦθα γενέσθαι. Ἦν
 ὡν αὐτίκα τὴν πόλιν περιφρῶ; τῷ βασιλεὶ, καὶ
 χώραν μόνου παρέχεται, ὡς καὶ τῷ Ἑλλήνων ἔγε-
 μόν τῆς Πελοποννήσου Δημητρίω εὐδαιμονίαν τε
 εὐδαιμονίαν καὶ νήρους, καὶ ἄλλων πόλιν εὐδαιμονίαν,
 καὶ ἐν ἀσφραδίᾳ ὡ, καθῆται εὐδαιμονίαν. Ἦν δὲ μὴ
 περὶ μόνου ἀντίχειν ἐθελῶ; ἰσθὶ τὴν τε πόλιν
 ἐξῆς, ἀπέλασαι οὐ πολλῶ ὄσσηρον. Οὐ γὰρ ἂν

tor, prævaricantem illico comminuit. Tu quidem
 maximam consecutus es felicitatem, adeo ut nul-
 lus omnium qui in orbe sunt, regum tibi sit con-
 ferendus. Causa vero in promptu est; nam parvi-
 sii heroi et solemnia quæ semel visa sunt, non es
 transgressus; et in posterum imperabis si sic per-
 rexeris agere. Pactis autem omnibus quæ quis se-
 cerit, sive cum heroe, sive cum Deo, domoc moria-
 ris, standam est. Verum non honeste nobiscum
 agis, qui sumus de tua natione, et servi herois.
 Nam etiam Parca tecum pacta est. Satis scio, hæc
 nos non despiciet, nec nos contumeliis et injuriis
 abs te affectos aberrare vagos sinet. Hæc locuta
 est. Rex autem in hunc modum respondit: O mu-
 lier, non es inficias quia justa sint quæ commemo-
 rasti omnia; verum haud te clam est, pactum
 conventum amplius quidpiam quam privato grati-
 ficari regi, et tyranno. Id autem rerum experientia
 demonstraro consuevit. Nam si quis in ejusdem na-
 tionis homines peccare apparet, ejus rei testimo-
 niis fides accipienda est. Deinde accedentem oportet
 ultionem exigere. Hoc a nobis factum est. Si-
 quidem praximus filio tuo, nos nolle amplius ei
 nostram præbere regionem. At non acquievit no-
 stro imperio, nec regione nostra abstinuit: verum
 nostra inturbare accedens non cessavit. Cæte-
 rum ut et hæc facta sunt, tamen filio tuo hæc ne-
 ciatimas: quæ si fecerit, ab ejus regione exercitum
 abducemus. Det operam, ne in nostram regionem
 incursiones faciat, nec auxilio veniat regi Trape-
 zuntis, ut simul cum ipsa rapessat bellum. Hæc
 ubi enarravit rex, mulier paciscebatur, et pacem
 componebat. Qua conventa, rex duxit recta Trape-
 zantem contra regem Davidem: qui defuncto ne-
 pote suo, congregans Cabazitianos, qui imperant
 Mesochaldiis circa Trapezantem regnum invasit,
 coque potitus est regnum, cum injuria affocissis
 fratris filium, tunc demum quatuor annos natum.
 Classis autem solvens a Synopa, postquam eam
 subegrant, tendebat Trapezantem: dextra Cap-
 padociam tenens, et veniens Trapezantem, subur-
 bana incendit, et diebus triginta duobus urbem
 obsedit. Postea etiam rex cum exercitu accessit,
 Machumetes autem dux præcesserat regem, et ante
 hunc venerat Trapezantem. Castris positus ibi in
 eo loco, qui Scylohimæ dicitur, in colloquium
 263 veniens cum Georgio patruole ejus, jussit ut
 sic all-qualer regem Davidem: Regi Trapezuntis,
 Græcorum generis, rex magnus hæc dicit: Cernis,
 quam longum iter, et quam longam regionem enea-
 sus sit rex, postquam expeditionem sumpsit contra
 te at huc venire? Si igitur illico urbem regis per-
 miseris arbitrio, ne dubites, præbebit aliam: ut
 Demetrio Græcorum principi, qui Peloponnesum
 rexerat. Donavit vero hunc opibus plurimis, insu-
 lisque. Eidem et urbem opibus Æreantem Ænum

Notulæ marginales.

²⁰ In uno, παραβαίνω. ²¹ In uno, κ. ὄν τός. ²² Ἐπίστατο. ²³ In uno, ἐπιτίλλονται. ²⁴ In uno, προ-
 δουλώσαντα.

tradidit. Is igitur nunc omni metu vacuus, securus vivit, maxima felicitate fruens. Sin autem non obtemperaveris, verum regis vires experiri volueris, scito urbem tuam brevi direptioni obnoxiam fore. Nec enim prius ab oppugnatione desistet, quam urbem ceperit, et vos omnes ignominiosissimæ morti subjecerit. His dictis ab Machumete, respondit rex Colchidis, in hunc modum : Verum enimvero mos, cum haud dum foederum fidem violassemus, fratrem regis mittentes, prompti et parati eramus, quocumque jussisset rex, obediētes ire. Etiam regiæ classis duci locuti sumus, rogantes ne regionem nostram populationibus affligeret. Paratos enim nos esse, ubi primum advenerit rex, deditioem facere. Hæc dicens, rogabat ut pax inter se et regem conveniret, hac tamen conditione, ut rex ipsius filiam uxorem duceret, et regionem redderet, ex qua æqualem reditum huic, qui ex Colchide veniret, quotannis acciperet. His expositis, pacem orabat. Machumetes reversus in castra, occurrit regi : et quæ ex urbe cognita haberet, enarrat. Cæterum rex elatus his sermonibus, urbem vi capere et diripere nitēbatur. Ægre enim ferebat, uxorem regis Davidis, priusquam appulisset classis, venisse ad suum generum Mamiam, et urbe egressam esse. Postea cum consultatio proponeretur quid agendum foret, visum est ut congressus fieret utrorumque, et juramento interposito, in ditionem susciperentur. Jurandum itaque regis intervenit. Quo facto peregrini milites regis urbem, sicuti imperaverat rex, susceperunt. Regem Trapezuntis navem conscendere, cum suis liberis, et filia et cognatis, qui præsto erant, jussit : et solventes jussi sunt navigare Byzantium, quasi et ipse brevi affuturus sit, iter facturum per continentem. Urbem autem eam commisit regiæ classis imperatori, qui Callipolis præfectus erat. Peregrinorum præsidio arcem munivit, urbi vero præsidium Azapidum imposuit. Postea misit Chetirem Amasiæ præfectum, qui regis jussu **264** loca urbi et Mesochaldio finitima occupavit. Hæc autem fuerant in ditione Cabaxiætorum, qui erant præfecti Græcorum imperatoris et filii ejus. Singula ista loca in regis ditionem, deditioem facta, concessere. Rex autem relicto præsidio peregrinorum et Azapidum, iter fecit per

In hunc modum capta est Trapezus urbs, et universa Colchidis regio, devenitque in potestatem regis. Antea fuerat principatus, quem regebant Græci, moresque et victus rationem Græcorum maxime imitabatur. Verum Græci et Græcorum principes brevi admodum tempore bello domiti sunt; primo quidem rex potitus est Byzantio: postea arma tulit in Peloponnesum: dehinc Trape-

ἀπανατήσεται, μὴ ἐξελὼν πρότερον ὑμᾶς, καὶ αἰσχίστῳ παραδοῖς θανάτῳ. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Μιχουμούτῳ, ὑπολαθὼν ὁ βασιλεὺς Κολχίδος, ἔλεγε τοιάδε· Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ πρότερον τὰ βιτιλίως σκοπῶμεν; οὐ παραβῆντες, τὸν τε ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως πέμψαντες, ἕτοιμοι ἤμεν, ἐφ' ὃ τι ἂν ἄρῃ κελύου βασιλεὺς, ἔσθαι αὐτίκα πιθόμενοι, καὶ τῷ νυάρχῳ τοῦ βασιλέως τότε ἐλέγομεν, ὡς ἂν μὴ τὴν χώραν κακῶς ποιοῦντες ληΐζονταί. Ὡς ἦν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, προσχωρήσειν αὐτῷ παρεσκευασμένα. Ταῦτά τε ἔλεγε, καὶ ἠξίου σπένδισθαι αὐτῷ βασιλέω, ἐφ' ᾧ τὴν τε θυγατέρα αὐτοῦ βασιλεῖα εἶσθαι καὶ χώραν αὐτῷ παρέχεσθαι, ὅσῳ ἴσῃ τὴν πρόσθετον αὐτοῦ τῆς χώρας ἀποδοίη τε. Ταῦτα λέγων, ἠξίου σπένδισθαι. Μαχουμούτης μὲν ὡς ἐς τὸ στρατόπεδον ἀπήλαυε, βασιλεὺς ὑπήντα, ἀγγέλλων τὰ παρὰ τῆς πόλεως. Ἐπαρηεῖς δὲ τοῖς λόγοις τοῖσδε, ὤρμητο κατὰ κράτος ἐξελεῖν τὴν πόλιν, καὶ ἀνέραποδίσασθαι. Ἠγήετο γὰρ ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ βασιλέως, κρινὴ ἀφικέσθαι τὸν στόλον, ἀφίκετο παρὰ τὸν ἑαυτῆς γαμβρὸν τὸν Μαμίαν προεξιοῦσα. Μετὰ δὲ ταῦτα βουλευομένῳ οἱ ἐδόκει ἐς τὴν ξυμβασίν τοὺς ὄρκους ποιεῖσθαι, καὶ ἐγένοντο οἱ ὄρκοι τοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ καὶ τὴν πόλιν παρελάμβανον Τραπεζοῦντα οἱ τοῦ βασιλέως νεήλυδες, ὡς ἐπέταξε βασιλεὺς. Τὴν δὲ βασιλεῖα Τραπεζοῦντος, ἐμβάντα ἐς τὰς ναῦς, ἄμα τοῖς παισὶν αὐτοῦ, καὶ τῇ θυγατρὶ, καὶ συγγενεῖσιν αὐτοῦ, ὅσοι παρῆσαν αὐτῷ, ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν ἐς τὸ Βυζάντιον, ὡς αὐτίκα παρεσομένου καὶ αὐτοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἡπείρου. Τὴν μὲν οὖν πόλιν ἐπέτρεψε τῷ νυάρχῳ, τῆς Καλλιουπόλεως ὑπάρχῳ, νεήλυδάς τε καθίστη ἐς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ Ἀζάπιδας ἐς τὴν πόλιν· μετὰ δὲ ταῦτα πέμψας Χιτήρη, τῆς Ἀμασίας ὑπάρχον, παρεστήσατο τὰ περὶ τὴν πόλιν χωρία, καὶ τὰ περὶ τὸ Μεσοχάλδιον, Καβαιζηταίων ²⁶⁵ ὄντα τῶν ὑπάρχων τοῦ τε πανσεβάστου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἕκαστα προσχώρησεν. Ὅ; καὶ φυλακὴν ἐγκατέλιπεν, ἀναστύξας διὰ τῆς ἡπείρου καὶ ἀπῆλαυε. Καὶ διὰ τῆς τῶν Τζαπνίδων χώρας ἐκομίζετο, χώραν ἐρυμνὴν τε καὶ ἄβατον ἐς τὰ μάλιστα. Γενόμενος δὲ ἐπὶ Βυζαντίου, βασιλεῖα μὲν αὐτοῦ ²⁶⁶ ἐπέταξεν ἀπάγειν ἐς Ἀδριανούπολιν. Καὶ αὐτὸς οὐ πολλῷ ὕστερον ἐκομίζετο ἐπὶ Ἀδριανούπολιν.

continentem. Proficiscobatur per Trapezuntium regionem: quam, quia admodum munita erat, haud facile transire poterat. Veniens deinde Byzantium curavit ut rex Trapezuntius Adrianopolim subveheretur. Nec multo post et ipse eodem perve-

Τραπεζοῦς μὲν οὖν οὕτως ἔαλω, καὶ ἡ τῶν Κόλχων χώρα σύμπασα ὑπὸ βασιλείᾳ ἐγένετο, ἡγεμονία, καὶ αὕτη Ἑλλήνων οὖσα, καὶ ἐς τὰ ἦθη τε καὶ διαίτην τετραμμένη Ἑλλήνων, ὥστε ἀναστάτους γενέσθαι ὑπὸ τοῦδε τοῦ βασιλέως; οὐ πολλῷ χρόνῳ τοῦ; τε Ἑλληνά; τε, καὶ Ἑλλήνων ἡγεμόνας· πρῶτα μὲν τὴν Βυζαντίου πόλιν, μετὰ δὲ ταῦτα Πηλοπόννησόν τε, καὶ Τραπεζοῦντος; βασί-

Notulæ marginales.

²⁶⁵ In uno, Καβας. ²⁶⁶ In uno, αὐτόν.

λά, καὶ χώραν αὐτήν. Ταῦτα μὲν ἐς τοῦτο ⁶² ἐγένετο· τὴν δὲ Τραπεζοῦντα ἐς μοίρας διελόμενος, τὸ μὲν παρ' ἐαυτῷ κατεκράτησε, ποιήσας Σιλικταρίους καὶ Σπαγογλάνους ⁶³, ὑστερον ἐς τὰς θύρας αὐτοῦ, τούτους κρατήσας παρ' ἐαυτὸν, ὑπηρεσίας ⁶⁴ αὐτοῦ ἔνεκα, καὶ ἐς τὰ παιδικά. Τὸ δὲ κατέκτισεν ἐς Βυζάντιον, καὶ τὸ ἕτερον πεποίηκεν ἰανιτζαρίους, καὶ δουλευτάς ἐν σκευαῖς, ἐπιλεξάμενος παῖδας ὀκτακοσίους, καὶ ἐς τὴν τῶν νεηλύδων τάξιν ἐτάξατο. Τὴν μὲντοι θυγατέρα τοῦ βασιλέως Δαβὶδ γυναῖκα μὲντοι οὐκ ἠγάγετο, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐς τὸν κοιτῶνα μετεπέμφατο αὐτήν, σφαγιασθέντος τοῦ βασιλέως Δαβὶδ, καὶ τὸν παῖδα ἔγγονον τοῦ πρότερον βασιλέως, νήπιον ὄντα εἶχε παρ' ἐαυτῷ ὁ Κράτων. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς παῖς ὁ νεώτερος, Γεώργιος τοῦνομα, ὡς ἐς τὴν Ἀδριανούπολιν παρών, ἐγράπτετο ἐπὶ τὴν τοῦ Μεχμέττου θρησκείαν, καὶ ἐς τὰ ἦθη γενόμενος τὰ ἐκείνων, οὐ πολλῷ ὑστερον συνελήφθη ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπὸ βασιλέως. Καὶ ⁶⁵ γὰρ ἐπαμφε γράμματα ἡ ἀνεψιά τοῦ βασιλέως, ἡ τοῦ Χασάνη ⁶⁶ γυνή, καὶ μετεκαλεῖτο ἡ ⁶⁷ τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν, ἡ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τὸν Ἀλέξιον τὸν ἐκ Μυτιλήνης, Κομνηνὸν ὄντα. Καὶ τὰ μὲν γράμματα ἐνεχείρισαν τῷ βασιλεῖ, δηλοποιούντα, ὅπως εἶς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως, ἡ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, ἀφίξεται πρὸς τὴν δέσποιναν τὴν γυναῖκα τοῦ Μακροῦ Χασάνη οὔσαν. Ἐνεχείρισε δὲ ταῦτα τὰ γράμματα ὁ πρωτοβεσιτάριος Γεώργιος ἐπιτροπῶν τὰλλα ἀγαθῶ ὅπως φανήσεται ὁ βασιλεὺς εἰς πίστωσιν ἰσως ἀγαθῆν, καὶ ἄλλως ἵνα μὴ ἀκουσθῆ καὶ παρ' ἄλλων, ὅπως ὁ πρωτοβεσιτάριος ἔκρυψε τοῦτο φοβούμενος τὸν τε αὐθέντην τὸν μέγαν, καὶ τὸν Πάσια ⁶⁸ Μαχουμουτήν, καὶ πάθη κακῶς ὁ πρωτοβεσιτάριος παρὰ τοῦ μεγάλου αὐθέντου. Καὶ διὰ τοῦτο δέδωκε καὶ τὸν χάρτην πρὸς τὸν μέγαν αὐθέντην. Τὰ μὲν οὖν γράμματα δεξάμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ νόμω λαθῶν, καθίστατο ἐς ὑπόψιν, καὶ αὐτοὺς συλλαθῶν, τὸν τε Δαβὶδ βασιλέα, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ σὺν τῷ ἀνεψιῷ καθείρξε. Καὶ τὴν μὲν θυγατέρα ἐς κοιτῶνα αὐτῷ μετεπέμφατο. Ἐχων δὲ αὐτοὺς ἐν ⁶⁹ πέδατι, οὐ πολλῷ ὑστερον, ἀπαγαγὼν ἐς Βυζάντιον, διεχρήσατο. Τοὺς μὲν τοι παῖδας τοὺς ⁷⁰ ἀπὸ ἄστως, καὶ ἀπὸ τῶν περιόικων χωρίων, τοὺς μὲν νεηλύδας ταξάμενος, κατέθετο ἐς τὸν ἐαυτοῦ κοιτῶνα, τοὺς δ' ἄλλους ἐν τοῖς ἐαυτοῦ ἐπιτηδεύμασι τοὺς δ' ἄλλους ⁷¹ ἀπεχάρισατο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀρχουσι. Τὰς δὲ κόρας, τὰς μὲν ἐν τοῖς αὐτοῦ κοιτῶσι κατέθετο, τὰς δὲ ἀπεχάρισατο, καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀπεστέλλετο, ἐνίας δ' ἐν τινὶ ἐλίγῳ καιρῷ καὶ ⁷² ὑπανδρεύσατο. Τοῦ μὲντοι χειμῶνος τούτου βασιλεὺς διατρίδων ἐν τοῖς ἐαυτοῦ

A zunlis regem una cum regione nactus est. Nec quidem haecenus contingere. Trapezuntios in partes distribuit: partem una retinuit ipse, ex qua fecit Silictarios, et Spathoglanos. Hos in januis tenebat, eorumque ministerio utebatur, necnon ipsis nefario amore raptus abutebatur. Partem autem aliam Byzantium transmisit. Porro ex alia janitzaros elegit. Quosdam consjuit servos, qui in tabernaculis servirent. Pueros ex omnibus elegit octingentos, eosque in peregrinorum cohortem submisit. Filiam regis Davidis non, quemadmodum rex hic petlerat, uxorem duxit: haud tamen multo post eam in suum cubiculum accersivit perempto rege Davide. Nepotem autem hujus, qui fuerat filius adhuc infans prioris regis, apud se habuit Crato. Regis autem Davidis filius junior, nomine Georgius, cum Adrianopolim venisset, ad Mechemetæ religionem conversus est. Assumptis Turcorum moribus non multo post captus est ab rege una cum patre et fratribus. Nam missis litteris consobrina Davidis regis, uxor Chasanis vocabat aut regis filium, aut patrualem ejus, Alexium Comneum ex Mitylenis. Et litteras quidem, quibus significabatur ut unus ex filiis regis Davidis, aut patruelis ejus (ut dictum est) veniret ad dominam, quæ uxor erat Chasanis Longi, tradiderant regi; nam litteras istas dedit Protovestiaris Georgius curatori, moribus caetera non improbo, ut apparet regi talis, quali fidendum esset in quibusvis, præterea ne innotesceret quomodo protovestiaris rem hanc celasset, timens Authentem sive imperatorem magnum, et Bassam Mechemetem, **265** ne re cognita pœnas daret authento magno protovestiaris. Quapropter litteras magno authento obtulit. Rex, litteris acceptis et lectis, nihil boni suspicabatur. Comprehendi itaque jussit Davidem regem et filios ejus una cum patruale, quos omnes in custodiam dedit. Cæterum filiam in suum cubiculum accersebat: cum autem eos aliquanto tempore in custodia asservasset, tandem abductos Byzantium necavit. Pueros quidem ex urbe, et ab locis urbi finitimis allectos, in peregrinorum albu in conscribens, ad suum cubiculum ordinabat. Quosdam præterea tradidit in disciplinam, ut Turcorum studiis imbuerentur. Reliquia filiis suis et satrapis dono dedit virgines, quasdam quoque per sua cubicula disposuit, quasdam amicis donavit, quasdam vero filiis suis misit, necnon quasdam brevi tempore maritis conjunxit. Ea autem quæ sequebatur hieme, in regni sede manens, vocabat Bladum, (94) Draculis filium, ducem Daciæ. Nam hujus fratrem juniorem apud se habebat eoque per amorem turpiter abutebatur,

Notulæ marginales.

(94) Bladus Dracula, Moldaviæ, quæ et Transalpina, princeps: qui et Vulaldus.

⁶² τοσοῦτον. ⁶³ Σπηθογλάνους. R. Σπαθογ. ὑστερον πρότερον εἰς. ⁶⁴ Εἰς ὑπ. αὐτοῦ καὶ εἰς. ⁶⁵ In uno, ὡς γ. ⁶⁶ R. τοῦ χασάνου. ⁶⁷ In ora libri adnotatur, καὶ ταῦτα ἄλλου τινὸς, καὶ οὐ Λαονίκου, usque ad verbum, προσέτιμος. κύρος. ⁶⁸ Πασίαν. ⁶⁹ ταῖς. ⁷⁰ οὐς. ⁷¹ R. ἐτέρους. ⁷² In uno deest.

et in suum convictum adhibebat. Discordia autem A
vehemens inter regem et puerum istum exorta est, cum primo cum sibi turpi amore flagranti obnoxium esse vellet. Nam cum primum venisset in regiam, abrogatus est ad Caramanum, quia regem propensum interfecerat. Cum enim amore ardens puerum vocaret ad cultum, eumque illecebri et præbendo delinire satageret, postremo in cubiculum accersitus est. Puer cum putaret se nihil hujusmodi ab rege passurum, præter spem cornit regem in turpe hoc facinus velle prorumpere. Verum puer reluctabatur, nec regem admittebat. Rex vero oscula ligebat repugnantem et invito puero. Puer igitur vagina gladium extrahit, regia femur graviter vulnerat, et celeri fuga continuo sibi consulat. Chirurgi autem vulnus regis curabant. Puer vero conscensa arbore, ibidem occultabatur. Ut autem rex collectis omnibus discesserat, etiam puer descendens ex arbore, et iter faciens, non multo post rediit in januas regis, ejusque concubinas factus est. Rex nec etiam iis abstinet qui suam religionem sequuntur: nam cum his semper die noctuque conversatur. Cæterum alienigenis non multum utitur rex. Verum haud multo post pueri hujus fratri, quem Bladum nominant, Daciam principatum rex permisit. Opera igitur regis adjutus, accedens Bladus, Draculis filius, principatum Daciam occupavit. Ubi primum in principatum promotus est, hastatos delegit, quos in convictum adhibens, corporis B
aut custodine designavit. Deinde vocans singulos qui in ea regione dignitate excellere videbantur, quosque putabat, si dux mutandus esset, proditorum consilia agitatos: hos, inquam, omnes cum tota familia letho dedit et palis affixit, nec liberis, uxoribus famulisque eorum parcens. Adeo vir ille maximam omnium quos novimus, eadem et stragem hominum fecit. Nam ut sibi constabiliret Daciam principatum, fertur occidisse brevi tempore circiter viginti millia virorum et mulierum puerorumque. Cum autem pulchros et egregios quosdam delegisset milites etsatellites, eos donabat opibus et divitiis necnon reliqua felicitate quam ex cæde illorum aequalivisset. Itaque brevi tempore vir ille innovationem et mutationem Daciam rebus induxit maximam. Præterea Pannonos non paucos, quorum interesse putabat ut res Daciam quoquo modo bene haberent, nulli parcens, tributo maximo onerabat. Cum crederet Daciam principatum jam satis firmum et tutum esse, consilium capiebat, quomodo ab rege desisteret. Sententia autem Dacorū graviter Bladum angebat. Timebat enim, si ipse confirmato nunc Daciam principatu quid contra regem molitus fuisset, ut negotia sibi facerent Daci, adducentes Pannonos socios et auxiliares.

αὐτῆς τῶν τῆς Δακίας ἀνδρῶν πρωτεύοντων, συμμάχους τε καὶ ἐπιχωρῶν.

Βασιλεῖσι, μετακείμετο Βιάδον, τὸν Δρακουίλευ παῖδα, Δακίας ἡγεμόνα, ἔχον παρ' αὐτοῦ τὴν νεώτερον ἀδελφὸν ἀδελφόν, παιδικὰ τε αὐτοῦ γενόμενον, καὶ θραιτῶμενον παρ' αὐτῷ. Συνηείχθη δὲ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ συγγενέσθαι τῷ παιδί τῷδε βουλομένῳ, ὅτε πρῶτον παριῶν ἐπὶ τὴν βασιλείαν, ἐπέλλετο ἐπὶ Καραμῆνον, ὀλίγου ὕπ' αὐτοῦ ἀπαθαινεῖν. Ὡς γὰρ ἐρῶν τοῦ παιδὸς ἐπέλει ἐς ὀμίλιας, καὶ φιλοτιμίαν αὐτῷ προκίμων, ἐπέλει ἐπὶ τὸν κοιτῶνα. Ὁ μέντοι παῖς οὐδὲν τι τοιοῦτον δοκῶν πρὸς τοῦ βασιλέως πείσασθαι¹⁶, ἔωρα τὸν βασιλέα ἐπιπερόμενον αὐτῷ ἐς τοιοῦτόν τι πρῶγμα, ἀπεμάχτο τε, καὶ οὐ συνεγιγνώσκατο ἐς τὴν συνουσίαν βασιλέως, καὶ ἄκοντος ἐφίλει, σπασάμενος ὁ παῖς μάχαιραν, κτείει τὸν βασιλέα κατὰ τὸν μηρὸν καὶ οὕτω φεύγων αὐτίκα, ὅποι προεχώρει αὐτῷ, ἔρχετο. Βασιλέως μέντοι οἱ ἱατροὶ ἔβασαντο¹⁷ τὸ τραῦμα, ὃ δὲ παῖς ἐπὶ δένδρον αὐτοῦ πρὸ ταύτης ἀναβὰς ἐκρύπτετο¹⁸. Ὡς δὲ δὴ συσκευασάμενος ὁ βασιλεὺς ἀπῆλθε, ἐνταῦθεν καταβάς ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ δένδρου, καὶ διαπορευόμενος, οὐ πολλῷ ὕστερον ἀφίκετο ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ παιδικῶς ἐγένετο βασιλέως. Χρησθεῖς δὲ νομίζει οὐχ ἦτοσαν τοῖς ἐς τὴν αὐτοῦ θιαιταν τραπομένους¹⁹. τούτοις μὲν γὰρ αἰεὶ τε συγγενόμενος, συνδιατρέθειν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν. Τοῖς δ' ἄλλοφύλοις οὐ πᾶσι τοι χρησθεῖς νομίζεται βασιλέα, ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ. Τοῦτου δὲ τοῦ παιδὸς τῷ ἀδελφῷ Βιάδῳ ἐπέτερεψε βασιλεὺς τὴν Δακίαν ἡγεμονίαν, καὶ συμβαλλομένου βασιλέως, ἐπέλασε τε καὶ κατέσχε τὴν ἡγεμονίαν Βιάδος ὁ Δρακουίλευ παῖς. Ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀφίκετο, πρῶτα μὲν αὐτῷ δορυφόρους ἐποίησε καὶ ὁμοειδίτου. Μετὰ δὲ μετακείμενος ἕνα ἕκαστον τῶν τῆς χώρας ἐπιφανῶν ἐς τὰς τῶν ἡγεμόνων μεταβολῆς δοκούντων μεταίναι τῆς προδοσίας, πανοκὶ δειφθεῖς τε καὶ ἀνεσκολόπιζεν, αὐτόν τε ἄμα, καὶ παῖδας, καὶ γυναῖκα, καὶ θεράποντας. Ὡστε ἀνδρα τοῦτον ἕνα ἐπὶ μέγα δὴ φόβου ἀνδρῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἔλασαι ἐκυθόμεθα. Ὡστε γὰρ οἱ ἐμπειδῶται τὴν ἡγεμονίαν, ἀναλεῖν αὐτόν φασιν ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας ὀλίγον τι χρόνον ἐς διαμυρίους, καθιστῶντα δὲ καλοῦς²⁰ τινὰς αὐτῷ στρατιώτας, καὶ δορυφόρους, τούτοις ἰδωραῖτο τοῖς²¹ ἀπὸ τῶν γιγνομένων χρήμασι τε καὶ δίδω, καὶ τῇ ἄλλῃ εὐδαιμονίᾳ, ὥστε διὰ βραχίος ἐπὶ μέγα ἀφικίσθαι μεταβολῆς, καὶ καινοτομηθῆναι πᾶσι τὰ Δακίας πράγματα ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνδρὸς, καὶ Παιονίας τε οὐκ ὀλίγους, οἷς μεταίναι ἐδίκει ὄρωον τῶν πραγμάτων, καὶ τούτου οὐδενὸς φαίδμενος, φόρον²² δὲ μέγιστον εἰργάζετο. Ὡς μὲν οὖν αὐτῷ ἔδδει ἀσφαλῶς ἔχειν τὰ Δακίας πράγματα, ἐβουλεύετο ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βασιλέως. Ἐπιμωραῖτο μέντοι τοῦ ἀνδρὸς τούτους γνώμη τοῦ βασιλέως, ὡς ἀν' αὐτῷ κρατύνει τὴν ἀρχὴν, καὶ μὴ μεταστάντων πρῶγματα ἔχει, ἐπιεγομένων²³ αὐτῶν τοὺς Παιονίας

Notulae marginales.

¹⁶ In uno, πείσασθαι. ¹⁷ In uno, ἴσαν. ¹⁸ ἐκρύπτετο. ¹⁹ τετραμμένοις. ²⁰ ἄλλους. ²¹ τοῖς τῶν ἀποκρίσεων. ²² In uno superscriptum φόρον. ²³ R. ἐπαγ.

Ταῦτα μέντοι οὕτω διεπράττετο. Τότε δὴ οὖν τοῦ Α χειμῶνος, ὡς ἠγγέλλετο βασιλεῖ, τοῦτον νεωτερίσαι, διανοούμενον ἀπόστασιν βουλευέσθαι, ἐπὶ Παλων; τραπόμενον, συντίθεσθαι ἑκείνοις, καὶ συμμαχίαν ποιεῖσθαι, δεινὸν τε ἱποιεῖτο, καὶ πύμπων ἄνδρα εὐδόκιμον τῶν θυρῶν αὐτοῦ, γραμματιστὴν Ἑλληνα, μεταπέμπετο ἐς τὰς θύρας, ὡς ἦν ἀφίκηται οἱ ἐπὶ τὰς θύρας, ἀχαρὶ μὲν οὐδὲν πρὸς βασιλέα πείσεται, ἀγαθὰ δὲ καὶ εὖνοιαν ἀνακτώμενος, οὐχ ὑπερβλεψάμενος αὐτὸν βασιλέα, εὖνοιαν ⁸² ἐς τὰ τοῦ βασιλέως πράγματα. Ταῦτα μὲν ἐπιτείλας, ἔκρινεν ὡς τοῦτον Καταβολινὸν γραμματία τῶν θυρῶν. Χαμουζᾶ δὲ τῷ Ἱερακοφόρῳ λεγομένῳ, ὃς παρὰ τὸν Ἴστρον διέλαθε ⁸³, διοικεῖν χώραν οὐκ ὀλίγην, καὶ Βιδίνης ὑπάρχον εἶναι, κρύφα ἐκέλευε πύμπων, δόλω, εἰ δυνήσεται, ἀγαγεῖν τὸν ἄνδρα, αὐτῷ χρεῖσθαι μεγάλως, εἴτε δόλω εἴτε τρόπῳ ἄλλῳ οἷον δυνήσεται συλλαβεῖν. Οὗτος μὲν οὖν παραγγεῖλαις τῷ γραμματιστῇ ἐς τὴν σύλληψιν τοῦ ἀνδρός, ἅττα ἰδὼς σφίσι βουλευομένοις πρόσφορον εἶναι, συμπροπέμποντι αὐτὸν τῷ Βλάδῳ, ὑποίσειν ⁸⁴ ἐνὶ θύραις προλοχέσαντα αὐτοῦ ταύτην ⁸⁵ τὴν χώραν, οὕτω ποιεῖσθαι τὴν σύλληψιν, σημαίνεισθαι δὲ οἱ ἐπὶ ἅπαν μέλλῃ ἀποχωρεῖν τὸν γραμματιστὴν. Ταῦτα ποιῶντος ἑκείνου, καὶ τὴν ὥραν ὑποσημαίνοντος, ἐν ἧ ἀποχωροῦντα αὐτὸν ἰδεῖ συμπροπέμψαι τὸν Βλάδον, προσελόχησεν αὐτοῦ ταύτην ⁸⁶ τὴν χώραν ὁ Χαμουζᾶς. Βλάδος δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ὠπλισμένοις, ὡς συμπροῦκεμπε τὸν θυρῶν τῆς αὐτῆς ἡγεμόνα, καὶ τὸν γραμματιστὴν, ἐνέπεσέ τε ἐς τὰς ⁸⁷ ἐνὶ θύρας. Καὶ ὡς ἔγνω, τοῦτους μὲν αὐτίκα διακλεισεσάμενος, συλλαμβάνει καὶ τοὺς θεράποντας· ὡς δὲ ἐπήσει ὁ Χαμουζᾶς, ἐμαγέσατό τε ἀξίως λόγου, καὶ τρεψάμενος, αὐτὸν τε ἐξώγησεν, καὶ τῶν ἄλλων διαφυγόντων διέφθειρεν οὐ πολλούς. Τοῦτους μὲν ὡς ἐξώγησεν σύμπαντας ἀπαγαγὼν, ἀνεσκολόπισεν, ἀκρωτηριασάμενος· τοὺς ἄνδρας πρότερον. Χαμουζᾶν δὲ ἐπὶ ὑψηλοτέρῳ σκόλοπος ποιησάμενος, τὴν τε θεραπείαν ἅμα τοῖς ἑαυτοῦ δεσπότησις τὰ αὐτὰ ταῦτα ἔδρασε. Μετὰ δὲ ταῦτα, αὐτίκα στρατὸν παρασκευασάμενος· ἧ δύναμις ⁸⁷ μέγιστον, ἤλασέ τε αὐτίκα ἐπὶ τὸν Ἴστρον, καὶ διαθὰς ἐς τὰ ἐπὶ τὰδε χωρία τοῦ Ἰστρου, καὶ χώραν τοῦ βασιλέως, πασοῦδὲ τε ἄμα παῖσι καὶ γυναῖξι διέφθειρε, καὶ οἰκίας ἐνεπίμπερα, πῦρ ἐνείκε, ὅποι προσήκει. Καὶ μέγιστον ἐργασάμενος φόνον, ἀπήλαυνεν ὀπίσω ἐπὶ Δακίαν.

Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἠγγέλλετο βασιλεῖ Μεχμέτῃ, τοῦς τε πρέσβεις αὐτοῦ διαφθαρῆναι ὑπὸ Βλάδου τοῦ Δακίης ἡγεμόνος, καὶ Χαμουζᾶν ἄνδρα εὐδόκιμον τῶν βασιλέως θυρῶν, οὕτως ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἀποθανεῖν, ἤχθητο μὲν οἷα εἰκὸς, καὶ δεινότερα ἱποιεῖτο,

Hæc quidem in hunc modum acta sunt. Es autem hieme ut nuntiatum est regi, Bladum novarum rerum esse cupidum, et deliberare qua ratione a se deficeret, et convorsum ad Pannones, cum illis fœdere interposito societatem coivissæ: hæc, inquam, accipiens, valde viro indignatus est. Misit itaque virum satis spectatum januarum scribam, virum Græcum, ad Bladum, qui hunc moveret ut ad januas accederet. Quod si veniret, fore ut maximam gratiam iniret apud regem; præterea bona plurima ferens, nunquam beneficiis regem superare posset, si rebus regis favere pergeret. Cum hujusmodi mandatis Catabolinum scribam januarum ad Bladum proficisci jubet. Chamuzæ vero, quem Hieracophorum nominabant, qui apud Istrum latuit, ut administraret suo imperio regionem non modicam, et Bidinæ præses, præcepit ut clam, si dolo posset, Bladum ad se perduceret. Addebat, se ei gratificaturum vel maxime, seu dolo seu alio quovis modo istum virum cepisset. Chamuzes igitur una cum scriba consilia tractabat qua ratione imperata opportune ad rem conferrent. Visum igitur est hoc esse consultissimum, ut comitanti Blado scribam in sua regione insidias ponerent, eumque hoc modo per insidias exciperent. ²⁶⁷ Sed convenit, ut scriba, quando vellet redire ad regem, digressus a Blado, significaret. Scriba quemadmodum decretum erat, fecit, et horam, qua abiturus esset ad regem, comitante Blado, indicavit. Quapropter insidias, eo loci quo profecturus erat Blado, struxit Chamuzes. Bladus itaque armatus cum suis prosequens scribam et januarum ducem, in insidias præcipitatus est. Quas ubi cognovit, suos illico exhortatione firmavit, et ministros capit. Chamuzes autem accedens, pugnavit perquam fortiter. Tandem Chamuzem in fugam versum capit: et reliquis fugientibus, evenit ut non multi perirent. Hos igitur omnes quos vivos comprehenderat, abduxit, et palis affixit; cæterum antequam capitali supplicio subderentur, mutilati sunt, extremis corporis partibus præcis. Chamuzem alio i quoque reliquos cruci affixit. Hoc autem ideo factum est a Blado, ut suis exemplum proponeret, ne quando similia tentarent, quasi similia passuri. His ita gestis, exercitum conscripsit quam potuit maximum et illico ad Istrum raptim agmen duxit: quam trahens, venit in loca Istro finitima, et in regionem

Hæc ut allata sunt ad regem Mechemetem, nempo legatos suos a Blado Dacie ducere peremptos, et Chamuzem, virum inter januas primarium, adeo contemptum et ignominiose perisse, dolorem et inærorem regi moverunt, quemadmodum verisi-

Notulæ marginales.

⁸² In uno, ἦν νόον. In al. ut in c. ⁸³ διέλαθε. ⁸⁴ ὡς ὅπ. ⁸⁵ In uno, ταύτη. ⁸⁶ ταύτη. ⁸⁷ δύνεται, ἐν uno, ὡς ἡ δ. in al. ut c.

mile est. Illud autem longe gravissimum ducebat, si despiceret viros tantos talesque quos amisisset, nec ultionem exigeret, præsertim cum eo injuriarum et contumeliarum processisset Bladus, ut nec ab legatis violandis abstinuerit. Dolebat præterea regi, Bladum Istro transmissis, magna manu suam regionem incendisse, et magna suorum caede edita, in Daciam rediisse. Verum quod tanta crudelitate legatos suos tractasset, reliquis majus et atrocius judicabat. Itaque edixit, annuntians optimatibus suis et aliis, ut quam pulcherrime armis instructi, cum exercitibus adveniant, atque una secum in militiam proficiscantur. Et quidem hoc pacto expeditionem contra Dacos suscepit rex. Ferunt præterea Mechemetem ducem, antequam caedes legatorum et Chamuzis præfecti, et regionis incendium nuntiaretur, indicasse regi quæ fecissent Daci viris regis. Quibus auditis, graviter indignatus est: etiam viro, qui hæc exposuerat, verbera inflixit. Nec enim turpe habetur in Januis regis, flagris cadere eos quos ex mancipiorum numero, nec de Turcorum filiis in regnum suum transulerit. Rex igitur per universum regnum dimittens præcones, edixit, ut exercitus bene instructi et armati ad se adveniant: equites præterea omnes ad hanc expeditionem concivit. Præcones regii, qui regis voluntatem per universam regionem nuntiant, et nuntii, si quid novarum rerum inciderit, ad Januas regis festinant, et citissimo gradu intra paucos dies maximos cursus peragunt. Si quis ex eorum numero in itinere equum cernit, equitem confestim ex eo deponit: conscendensque ipse equum, iter maturat, impellens equum quantum potest. Deinde si alium invenerit, eundem similiter conscendit, et equum fatigatum isti homini tradit. Et in hunc modum equos quieti tradentes, maximos efficiunt cursus. Corpus totum cingunt, ne doleat vel ægrotet corpus quando currunt. Ex Peloponneso Adrianopolim scimus regius præcones venisse intra quinque dies. Hoc iter intra decem et quinque dies eques ægre peragere potest, etsi maximo festinet: hi præcones nominantur Vlacides. Copiæ universæ regis cum instructæ convenissent, primo vero profectus est contra Daciam. Tradunt hunc exercitum regis fuisse maximum, et secundum magnitudine ei quem contra Byzantium duxerat iste rex. Verum constat illum exercitum fuisse reliquis pulchriorem, et plurimum momenti tum in armis, tum in reliquo belli apparatu habuisse. Eo autem tempore in armis habuit rex circiter viginti quinque myriades hominum. Hujus numeri facile iniri potest ratio ex Istri trajectu. Nam publicani Istri trajectum emerant ab rege, numerantes triginta myriades aureorum staterum: interim tamen constat, eos

ει ἄνδρα; αὐτῷ τοιοῦτου περιόφεται, οὕτω διαφθαρέντας. κάκεινον ⁹⁹ εἰς τοῦτο ὄφρω; ἀφικόμενον. ὡστε καὶ τοὺς πρέσβεις αὐτῷ διαχρήσασθαι, μὴ τιμωρήσεται τὸν φόνον ἐκείνων τῶν αὐτῶν εἰσπρατιόμενος τὴν τῆς Δακίας ἡγεμόνα. Ἦχθετο μέντοι καὶ τότε, ὅτι τὸν Ἴστρον διαβὰς σὺν χειρὶ πολλῇ, καὶ ἐμπρήσας τὴν βασιλείω; χώραν, καὶ φόνον τῶν τε ὁμοφύλων αὐτῷ ἐργασάμενος, ὀπίσω ἔλαύνοι. Πολλῶ; δὲ τούτων δεινότερα ἐπολεῖ, τοιαῦτα τοὺς ἑαυτοῦ πρέσβεις ἐργάσασθαι. Ὅθεν δὴ ἀπανταχῇ περιεργέλλων τοῖς τε ἀρίστοις, καὶ τοῖς ἄλλοις, κατὰ λόγον προηγόρευε, καλλίστῳ κόσμῳ ἐλαύνοντες, καὶ ἐξωπλισμένους, παρῆναι αὐτῷ τὰ στρατεύματα ἐξελάνοντι. Τὴν μὲν οὖν στρατιάν οὕτω παρεσκευάζετο τοῦ Δακού; . Λέγεται δὲ καὶ τότε, ὡς Μαχουμουῦτη τῷ ἡγεμόνι, ὅτι τῆς ἀγγελίας πρότερον τούτων ἐτι ἀφικομένης περὶ τε τοῦ φόνου τῶν πρέσβειων, καὶ Χαμουζᾶ τοῦ ὑπάρχου, καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς χώρας, οὕτε εὐρών, παρὰ βασιλεῖα ἀπηγγέλλετο τὰ γενόμενα περὶ Δακῶν, ἐς τοὺς βασιλέω; ἄνδρα;, καὶ χλιπεῖς ἤνεγκε. Λέγεται δὲ ὡς καὶ πληγὰς ἐπέβαλε τῷ ἄνδρῳ. Νομίζεται δὲ καὶ τοῦτο ἐς τὰς θύρας τοῦ βασιλείω; οὐ πᾶν τοι αἰσχρὸν εἶναι, τούτους οὐδὲ ἀπὸ ἀνδραπέδων, καὶ μὴ Τούρκων παῖδα; αὐτῷ ἐς τὴν ἀρχὴν παραγενομένους. Κήρυκας μέντοι πέμπων ἀπανταχῇ, ἐκέλευεν αὐτῷ παρῆναι τὴν στρατιάν ἐξωπλισμένην καλῶς, καὶ τοὺς ἰσποδρόμου; αὐτῷ ἔπεσθαι ξύμπαντας ἐς τὴνδε τὴν στρατιάν. Οἱ δὲ τοῦ βασιλέω; κήρυκα;, οἱ τὰς ἀγγελία; φέροντες αὐτῷ ἐς τὴν χώραν, καὶ οἱ ἀγγελοῖ, ἐπειδὴν τι νεώτερον ξυμβῆνοι, ἐπὶ τὰς θύρας ἀφικνούμενοι ταχίστῳ δρόμῳ ὀλίγων πᾶν ἡμερῶν, μεγίστους δρόμους διατελοῦσιν ¹⁰⁰. Ὁ δὲ ἵππον ὅν ἂν ἐν τῇ ὁδῷ διελαύωνν θεάσεται, τὸν μὲν ἵππεῖα αὐτίκα ἀπὸ τοῦ ἵππου καταθετάζειν, αὐτίκῃ δὲ ἀναβάς ἐλαύνει κατὰ κράτος, καὶ ὁ ἵππος ἐς τότε διανύσαι οἶδῃ; τε ἦν. Μετὰ δὲ ἄλλον εὐράμενος, καταθετάζει τὸν δὲ ἵππον τὴν πρότερον παραδίδοι ¹⁰¹ τῷ ἀνθρώπῳ. Καὶ οὕτω βραχὺ διαναπαυόμενος, μέγιστον διανύουσι δρόμον. Ἐξώννυτο δὲ καὶ τὸ σῶμα ἅπαν, ὡστε μὴ ἴγαν πνεῖν, ἢ κάμνειν σφίσι τὸ σῶμα, ἐπεὶ ¹⁰² θέοιντο καὶ ἀπὸ Πελοποννήσου ἐς Ἀδριανούπολιν κήρυκας ἴσμεν ἐν πέντε ἡμέραις ἀφικομένους, ὅδον πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἀνὸρ ἵππεύοντι ἐς τὰ μέγιστα. Καλοῦνται δὲ οὗτοι οἱ κήρυκα; Οὐλάκιδα;. Ἐπεὶ τε δὴ τὰ στρατεύματα παρεσκευάστο τῷ βασιλεῖ, ἐπὶ Δακίαν ἐστρατεύετο, ἤρο; εὐθύς ἀρχομένου. Μέγιστον ¹⁰³ δὲ τοῦτον στρατὸν γενέσθαι φασί, δεύτερον μετὰ γε τὴν ἐς τὸ Βυζάντιον ἐπέλασιν τοῦ βασιλέω; τοῦδε. Λέγεται δὲ ¹⁰⁴ τοῦτο τὸ στρατόπεδον καλλίστον μὲν γενέσθαι τῶν ἄλλων στρατοπέδων, καὶ κόσμον πολὺν παρέχεσθαι, ἐς τε τὰ ὄπλα φασί ¹⁰⁵ καὶ ἐς τὴν σκευήν. Γενέσθαι δὲ ἀμφὶ τὰς πέντε καὶ εἰκοσι μυριάδα; στρατοῦ. Καὶ τοῦτο λογίζεσθαι βραβείω;, ἀπὸ τῶν τοῦ πόρου τοῦ Ἴστροῦ ἐμποριστῶν ὧν ¹⁰⁶ ἐξωνη-

Notulæ marginales.

100, καὶ ἐκ. ⁹⁹ διανύουσιν ὡδῃ; ἵπ. *In ora*, διανύουσιν. ^{100, 101} παραδίδοι. ¹⁰² *In nno*, ἐπιθετότων. ¹⁰³ *In nno*, γὰρ τ. ¹⁰⁴ σφίσι. ¹⁰⁵ ἐξωνησαμένων. *In nno*, ὅν ἐξωνησάμενοι.

αἰόμενον ἀπὸ βασιλέως, τὸν πορθμὸν, ἐς τριάκοντα ἄ
 μυριάδας χρυσίου στατηῆρας, λέγεται χρήματα με-
 γάλα κερδᾶναι. Μετὰ τὴν ἡπειρον ὁ στρατὸς ὀρμώ-
 μενος ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, κατὰ δὲ θάλατταν, πλη-
 ρώσας τριήρεις ἀμφὶ τὰς κ', καὶ ε', καὶ πλοῖα εἰς
 ἑκατὸν καὶ πενήκοντα, ἐπορεύετο εὐθὺ τοῦ Ἰστρου,
 ὡς διαθροόμενος διὰ τῆς Βιδίνης⁷⁷. Ἐκέλευε δὲ
 πλείν ταῦτα τὰ πλοῖα διὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐπὶ
 τὸν Ἰστρον. Καὶ ὁ στόλος, ὡς ἐνετέλλετο βασιλεὺς,
 διὰ τοῦ Πόντου ἐπέπλει ἐς τὸ τοῦ Ἰστρου στόμα.
 Καὶ ὡς ἐς τὸ στόμα ἐγένετο, ἀνήγετο ἐπὶ τοῦ ποτα-
 μῶ ἐπὶ τὴν Βιδίην. Καὶ ποι καὶ ἀπόδοσιν ποιη-
 σάμενος ὁ στόλος, τὰς τε οἰκίας ἐνεπίμπρα, καὶ
 ἔκαιε τὴν τε Πρατλαθον πόλιν τῶν Δακῶν, ἐν ἣ καὶ
 ἀγορὰν παρέχονται βελτίω ἀπασῶν⁷⁸ τῶν ἐν τῇ
 γῶρᾳ, πῦρ ἐνέεντες, ἐνέπρησαν. Εἰσὶ δὲ αἱ οἰκίαι
 ξύλιναι, ὡς τὸ ἐπίπαν. Δάκας γὰρ ὡς ἐπίθοντο βα-
 σιλεία ἐπιέναι ἐπὶ σφᾶς, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ παῖδας
 ὑπεξίθοντο, τὰς μὲν ἐς τὸ ὄρος τὸ Πράσοθον, τὰς δὲ
 ἐς⁷⁹ πολίχνην, τοῦνομα⁸⁰ ἢ ἐν κύκλῳ περιῶν, ἐνε-
 τήρει καὶ ἐφύλαττε· καὶ τὸ ἔλος ἐχυρότατον ἐποιεῖτο,
 καὶ ἐν ἀσφαλεῖ καθίσταται μάλιστα· τὰς δ' αὖ καὶ ἐς
 τοὺς ὄρυμῶνας, οὗ χαλεπὸν ἔστι διέναι ἀνδρὶ ἐπὶ-
 λυθῆ, καὶ μὴ ἐπιχωρῆσθαι· πυκνότεροι γὰρ ὄντες, καὶ
 ὀνόρροις καταπεφυτευμένοι πυκνοῖς, ὡς ἤκιστα πα-
 ρέχονται διὰ πολλοῦ βάσιμον τὴν εἰσοδον. Τὰς μὲν
 οὖν γυναῖκας καὶ παῖδας οὕτως ἐξέθοντο· αὐτοὶ δὲ
 συναθροισθέντες ἐς τὸ αὐτὸ, εἶποντο Βλάδῳ τῷ ἡγε-
 μόνι. Καὶ ἐς δύο μοῖρας ἐπιδιελόμενος τὸν στρατὸν,
 τὸν μὲν εἶχε παρ' ἑαυτῷ, τὸν δὲ ἐπέμπευ ἐπὶ τὸν τῆς
 μελαίνης Πογδανίας ἡγεμόνα. Ὡς ἦν ἐσθαλεῖν⁸¹ ἐκεῖ-
 νος περῶντο, ἀμυνόμενοι μὴ περιδῶσιν ἐσθαλόντες,⁸²
 ἐς τὴν χώραν. Ὁ γὰρ τῆς μελαίνης ταύτης Πογδα-
 νίας, ἡγεμῶν, διενεχθεὶς, ἐπολέμει τῷ Βλάδῳ ἀπὸ
 αἰτίας τοιαύτης, καὶ πρέσβεις πέμπων παρὰ βασιλείᾳ
 Μεχμέτην, ἐπεκαίετο, καὶ συνάρασθαι ἐς τὸν πόλε-
 μον ἔρατκεν ἔτοιμος· εἶναι. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἠρέ-
 σκετό τε τοῖς τοῦ ἡγεμόνος τούτου λόγοις, καὶ ἐκέ-
 λευεν οὕτω ποιεῖν τὸν ἑαυτοῦ στρατηγὸν συμμετόχοντα
 τῷ ναυάρχῳ ἐς τὸν ποταμὸν, πολιτορκεῖν τὸ Κελίον⁸³
 πόλιν οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάδου ἐπὶ τῷ στόματι
 τοῦ ποταμοῦ. Ὁ μὲντοι ἡγεμῶν οὗτος, συλλέξας
 στρατεύματα ἀπὸ τῆς χώρας, ἵετο ἐπὶ τὸν βασιλέως στό-
 λον εὐθὺ τῆς Κελίου πόλεως, συμμετίζων τῷ ναυάρχῳ.
 Καὶ ἐπεὶ τε συνέμισγε τῷ βασιλέως στρατῷ, ἐπο-
 λιόρκουν ἄμφω τὴν πόλιν, καὶ προβάλλοντες⁸⁴
 ἐπὶ ἡμέρας συχνὰς, ἐξικρούθησαν, καὶ ἀπέβαλον
 ὀλίγους τινάς. Ὡς δ' οὐ προσχώρει ἡ τῆς πόλεως αἴ-
 ρεσις, ἀπιχώρουν ἤδη ἑκάτεροι. Ὁ μὲν οὖν μέλας
 Πόγδανος⁸⁵ ἦεν ὁμοῦς, ὡς ἐσθαλῶν ἐς τὴν τῶν Δα-
 κῶν χώραν. Ἐκώλυετο δὲ ὑπὸ τῆς μεῖζο μοῖρας τοῦ
 στρατοῦ, ἧτις ἐτέτακτο ταύτῃ φυλάσσειν τὴν χώραν.
 Βλάδος δὲ αὐτῷ· ἔχων τὴν μεῖζο μοῖραν τοῦ στρα-
 τοῦ, ἐπορεύετο διὰ τῶν ὄρυμῶνων, ἐκδεχόμενος

opes maximas esso fueratos. Per continentem deit-
 de exercitus profectus est ab Philippopoli. Implens
 vero triremes circiter viginti quinque, et naves
 circiter centum et quinquaginta, mari recta sub-
 vertus est ad Istrum, quasi iter facturus per Bide-
 nam. Jussit tamen ut istæ naves per Euxinum
 pontum ad Istrum contenderent. Et quidem classis,
 quemadmodum præceperat rex, per Pontum fere-
 batur in Istri ostium. Ubi Istri oram attigit, adver-
 so flumine navigavit Bidentam: ubicunque egre-
 diebantur navibus, incendebant ædificia, et com-
 burebant. Prailabum urbem Dacorum, quæ totius
 Daciæ forum erat celeberrimum, injecto igne con-
 cremarunt. Pleraque autem istius regionis ædifi-
 cia lignea sunt, hinc **269** fit ut facile ignem ad-
 mittant. Daci ubi acceperunt regem cum copiis ad-
 versum se pergere, liberos et uxores collocarunt
 quasdam in montem Prasobum, quasdam in oppidu-
 lum nomine. . . . quod circulo veluti circumiens mun-
 diebat et custodiebat. Etiam palus sive lacus palu-
 etris id oppidulum vel in primis et tutissimum et mun-
 tissimum præstabat. Quasdam præterea abdidere
 in quereceta regionis, quæ transire difficile est viro
 peregrino, qui non sit indigena. Densissima enim
 sunt, et arboribus consita densis, plerumque inae-
 cesca et invia sunt. Mulieres quidem et liberos,
 quemadmodum dixi, in loca tuta contraxere. Viri
 vero in unum collecti, sequebantur Bladum ducem;
 qui secernens universum exercitum in duas partes,
 alteram quidem ipse detinuit, alteram vero ire jus-
 sit contra Nigræ Pogdanix (95) principem: ut si is
 conaretur in Daciam irruere, fortiter resisterent, nec
 omitterent in ejus regionem hostilem Incursionem
 facere. Nam inimicitix intercesserant inter Nigræ
 Pogdanix principem, et Bladum. Quapropter bellum
 inter ipsos ardebat. Cujus hæc causa perhibetur. Prin-
 ceptis Nigræ Pogdanix missis legatis, hortabatur re-
 gem Mechetem ad bellum inferendum Blado: quem
 quo magis moveret, pollicebatur se suas copias ejus
 copiis juncturum. Regi grata erant quæ princeps iste
 afferbat. Proinde jussit ut promissa ad rem confer-
 ret, et exercitum suum adderet navarcho prope flu-
 men, et juncto Marte obsiderent Celium urbem Bladi
 sic dictam, et in ora fluminis sitam. At princeps ille,
 ubi animum regis intellexit, conscripto exercitu de
 regione sua, pergebat ad classem regis ut prope Ce-
 lium urbem adjungeretur regio navarcho. Quo facto,
 uterque urbem eam oppugnabant; cumque eam
 capere annisi essent diebus sane plurimis, tandem
 repulsi sunt inde amissis paucis. Cumque urbis
 oppugnatio partum procederet, uterque abiit. Niger
 Pogdanus proficiscebatur quasi populaturus Dæco-
 rum regionem. Verum inhibitus est ab ea exercitus
 parte, quæ opposita ei fuerat, ut defenderet regio-

Notulæ marginales.

(95) Pogdolia.

⁷⁷ In uno additur, πόλεως. ⁷⁸ In uno, ἀπ. δ. τ. ⁷⁹ καί. ⁸⁰ Nomen urbis desideratur. ⁸¹ In uno, ἐσ-
 θαλόντα. ⁸² In uno, Κελί. ⁸³ προβαλλόντες. ⁸⁴ In uno, Μπυγδα. in al. ut in c.

nem, ne hostilia ab Pogdano pateretur. Bladus A
cum majore exercitus parte iter faciebat per silvas
glaudiferas, exploraturus quam contenderet
regis exercitus. Rex cum trajecisset copias Istrum,
Dacorum regionem ingressus est: nec tamen eam
populationibus urebat, nam ne id fieret, prohibue-
rat. Cæterum instructo et composito agmine ibat
ad eam urbem in quam Daci exponentes liberos
et uxores, sequebantur regem per querceta. Si qui
longius ab agmine regis fuerant progressi, 270
ab Dacis excipiebantur et extemplo peribant. Rex
cum nuntiaretur neminem accedere qui prælii po-
testatem faceret, præterea nec a Pannonibus Bla-
do auxilii quidquam esse, hostem contemnebat, et vallo communire castra negligebat, quamvis ea
in patente campo locasset.

Bladus, ubi accepit ex nuntiis, hostes accedere B
infesto agmine, nuntium misit ad Pannonos, talia
dicentem: O viri Pannonos, vos, non dubite, scitis,
regionem nostram vestra esse finitimam, et utri-
que habitamus affusi Istro. Nunc autem, ni fallor,
accepistis Turcorum regem magna manu acce-
dere, ut arma nobis inferat. Si nunc Daciam va-
starit sibi subegerit, scitote, haud cessabit tanto
cardine rerum, verum continuo arma hostilia ad
vos circumferet. Nec dubito, quin maxima hinc
pericula vestram regionem iaculentibus immineant.
Tempus igitur nunc postulat, ut nobis auxilio
sitis, ut exercitum hostilem quamprimum e re-
gione propulsemus. Nec exspectandum censeo,
donec regionem nostram contuderit, et penitus
evastarit, et gentem nostram sibi subjugarit. Etiam
ducis nostri fratrem majorem rex habet: hunc
principem Valachiae constituit. At opera dauda
est, ne ei singula ex sententia succedant. Nam
Bladi fratrem junioram, cum arma contra Daciam
vibraret, rex maximis studiis coluit, magnisque
honoribus affecit. Opibus et vestitu pretioso multo
eum virum donavit, hunc jussit sermones serere
cum Dacorum proceribus, ut ipse tandem potiretur
rerum summa. Quapropter cum brevi in magnam
felicitatem sit promotus, ut pareret regi, imperata
est, et Daciae proceres tentavit. Nec tamen quid-
quam adhuc efficere potuit, verum repulsus est.
Pannonos cum hæc audirent ex nuntio, dictis ob-
temperarunt, et prompti erant omnes, ut Dacis
suppetias ferrent, et hosti quam fortissime re-
sisterent. Delectu igitur habito, conscripserunt
exercitum. His quidem Pannonos erant occupati.
Rex autem hostili animo cum exercitu procedens,
quacunq; præviscebatur, vicos incendebat, pe-
cora diripiobat, quacunq; casus obtulisset. Equi-
tes regii mancipia pænea in castra ducebant: ve-
rum magis ipsi interibant, si quando ab agmine
memutius avolsi fuerant. Frrunt, Bladum ipsum
in regis castra speculatore venisse, et singula

ιδεῖν, ἔκου χωρήσει ὁ τοῦ βασιλέως στρατός. Βασι-
λεύς μὲν γὰρ ὡς τὰ στρατεύματα αὐτῷ διαδάντα
τὸν Ἴστρον, ἐγένετο ἐς τὴν Δακίαν, ἐπίδραμεν ὁ
δαμῆ, οὐ γὰρ εἶα ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ συγχεταγμένῳ
ἐπορεύετο τῷ στρατεύματι. Ἐπορεύετο δ' εὐθὺς τῆς
πόλεως, ἐς τὴν γυναικῶς τε καὶ παιδῶς ὑπεκθέμενοι
οἱ Ἀδάκας, αὐτοὶ εἶποντο τῷ βασιλεῖ διὰ τῶν δρυμῶ-
νων. Καὶ ἦν τι ἀποσπασθεῖν τοῦ στρατοῦ, αὐτίκα
ὑπὸ τούτων διεφθείρετο. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, ὡς
οὐδεὶς ἐπιῶν ἐπηγγέλλετο αὐτῷ ἐς τὴν μάχην, οὕτως
ἀπὸ Παίωνων παρῆναι τῷ Βλάδῳ βοηθίαν, ὠλιγώ-
ρει τε καὶ ἡμέλει τοῦ χάρακος, καὶ τὸ στρατόπεδον
ἐν εὐρυχωρίᾳ ἐπίπτε.

Βλάδος τε γὰρ ὡς ἐπίθετο τοὺς πολεμίους ἐπι-
τας, ἐπεμπεν ἄγγελον ἐς τοὺς Παίονας, λέγοντα
τάδε· Ὁ ἄνδρες Παίονες, ὁμει: ἴσατε που, ὡς ἡ χώρα
ἡμῶν ἁμορῶς τέ ἐστι τῇ ὁματέρᾳ, καὶ παρὰ τοῦ
Ἴστροῦ οἰκοῦμεν ἀμφοτέρω. Νῦν οὖν πυνθάνεσθαι,
οἶομαι, καὶ ὁμει: τὸν βασιλεῖα Τούρκων, μεγάλην χεῖρ
ἐπιόντα, στρατεύεσθαι ἐφ' ἡμᾶς. Καὶ ἦν τότε κατα-
στρεφόμενος ὑπάγεται ὡς τὴν Δακίαν, τότε ἐπίστα-
σθαι ὅπου καὶ ὁμει:. Ὡς οὕτως ἡσυχίαν ἄγοντες
καθεδόντες, ἀλλ' ἐφ' ὁμᾶς αὐτίκα ἐπιόντες στρα-
τεύονται, καὶ πράγματα ἔσται ὅτι αὐτῶν ἀνηκεῖστα
ἐς τὴν ὁματέραν χώραν ἰδρυμένοι. Νῦν οὖν ὥρα
ἐστὶ καὶ ὁμᾶς βοηθούντας ἡμῖν, ἀπαμύνειν, ὡς
οἶόν τε μάλιστα τὸν στρατὸν τόνδε ἀπὸ τῆς χώρας.
καὶ μὴ περιορᾶν φθειρόντά τε τὴν χώραν, καὶ ἐπι-
κακοῦντα, καὶ καταστρεφόμενον τὸ γένος ἡμῶν.
Ἔχει δὲ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἡματέρου ἀδελφὸν
νεανίαν, ὥστε καθιστάντα αὐτὸν ἡγεμόνα ἐς τὴν
Βλακίαν, ἦν τι μὴ προχωροῖ αὐτῷ ἐκείσῳ κατὰ
νοῦν. Τὸν γὰρ τοῦ Βλάδου ἀδελφὸν νεανίαν, ὡς
ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Δακίαν, μεγάλως τε φιλοφρο-
νησάμενος, ἐτίμησε, καὶ χρήμασι καὶ ἐσθῆτι ἐδώ-
ρειτο πολλῇ τε καὶ ἀγαθῇ. Καὶ ἐκέλευε πέμπειν ἐπὶ
τὴν Δακίαν λόγους, ἐπὶ τοὺς δυνατοὺς ἄγειν τὰ πρά-
γματα. Ὅθεν ἐπὶ εὐδαιμονίαν αὐτίκα γενόμενος,
ἐπρασσε πέμπων, ὡς ἐκέλευε βασιλεῦς. Οὐ μόνον
γε προεχώρει αὐτῷ τότε προπέμποντι. Ταῦτα ὑπὸ
τοῦ ἀγγέλου ἀκούσαντες οἱ Παίονες, ἐπίθοντό τε
τοῖς λόγοις, καὶ ὤρμητο βοηθεῖν, καὶ ἐς τὰ μᾶ-
λιστα ἐπαμύνειν. Συνέλεγον δὲ στρατεύματα. Καὶ οἱ
μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· βασιλεὺς δὲ προσλαύων οὖν
τῷ στρατῷ, ἐνεπίμπρα μὲν τὰς κώμας, καὶ τὰ ὑπε-
ζύγια διήρπαζεν, οἷς ἂν περιτόχοι. Καὶ ἀνδράποδα
πάνυ ἐλίγα ἤγοντο ἐς τὸ στρατόπεδον οἱ ἐκποδόμενοι.
Αὐτοὶ δὲ μάλιστα διεφείροντο, εἰ πῶς τις αὐτῶν
διασπασθεῖν¹⁰ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Βλάδος δὲ λέ-
γεται καὶ αὐτὸς ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον
κατέσκηπος ἐσθλαθεῖν, καὶ περιῶν ἐπισκοπῆσαι¹¹. Οὐ
πέθετο δὲ Βλάδου αὐτὸν ἐθέλησαι ἐς τοσοῦτον κίν-
δυνον ἀφικέσθαι, ὡς παρὸν αὐτῷ κατασκόπος πολ-

Notulæ marginales.

⁷ ἐπίδραμε μὲν οὐδ. ⁸ ἐπίστασθαι. Sic in u. ⁹ καθιδόντες. ¹⁰ In uro, ἀποστ., in af. διασπασθεῖν.
¹¹ ὡς ἔχει τὸ στρατόπεδον.

λοῖς χρησθαι¹¹.....¹² ἐς τὴν ἐξήγησιν τῆς τόλμης αὐτοῦ. Αὐτῶς μὲν οὖν καὶ ἡμέρας ἐπιπλῶν ἐγγυτάτω τοῦ στρατοπέδου, ἐπισκῶπει τε τὰς βασιλέως σκηνάς, καὶ τὴν Μαχουμούτew, καὶ τὴν ἀγορὰν ἔχων δὲ καὶ ἐλάττους τῶν μυρίων ἱππέων. Ἐνιοὶ δὲ φασιν, ὡς οὐ πλείους τῶν ἑπτακισχιλίων παρῆσαν αὐτῷ ἱππέων. Ἐν τούτοις περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐπιτάσας, εἰσβάλλον¹³ ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον. Καὶ δειμάτα μὲν πρῶτον ἐγένετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ μεγάλα, στρατὸν μέγαν ἀλλότριον, καὶ ἐπιπλῶδα οἰομένων τῶν τοῦ βασιλέως ἐπιθέσθαι σφίσι, καὶ αὐτῶς. Καὶ ἐνόμιζον ἀπόλλυσθαι πάντῃ, ἐς ἔσθον τε πολὺν καὶ δειμάτα καθιστάμενοι τὴν ἰσβολήν. Ἐστρατεύετο γὰρ ὑπὸ λαμπάδων, καὶ κέρατος, ὑποσημαίνον αὐτῷ τὴν ἰσβολήν. Τὸ μὲν στρατόπεδον ἅπαν κατὰ χώραν ἔμενον οὐδαμῶς κινουμένον. Εἰώθει μὲν γὰρ καὶ ἄλλως τὰ τοῦ γένους στρατόπεδα νυκτὸς μηδέποτε κινεῖσθαι τὸ παράπαν, ἀλλ' ἰδρῦσθαι τε κατὰ χώραν, ἣν τε κλέπτῃ διῶν τυγχάνῃ ἐς τὸ στρατόπεδον, εἴτε ἄλλο τι καταλαμβάνει νεώτερον. Καὶ τότε δὴ ἐς μέγα δῖος ἀφικόμενοι οἱ Τούρκοι, ἔμενον ἢ ἐσκήνουν ἕκαστος ἰδρῦμένος. Καὶ κήρυκες βασιλέως ἀνὰ τὸ στρατόπεδον ὡς ἐς αὐτίκα ἐσβαλόντα τὸν Βιάδου, ἐν τῷ στρατοπέδῳ περιιόντες, ἀνεκήρυττον, μηδίνα μηδαμῆ μεταστῆναι, ὡς αὐτίκα ἀποθανούμενον ὑπὸ βασιλέως. Οἱ μὲν οὖν κήρυκες τοῦ βασιλέως, παραμυθούμενοι, ἐκέλευον μένειν αὐτοῦ ἕνα ἕκαστον. ἤπειρ ἐτέτακτο, λέγοντες τοιάδε· Ἄνδρες Μουσουλμάνοι, μέννατε ἐπὶ βραχὺ· ἔφασθε γὰρ τὸν βασιλέως πόλεμον¹⁴ πεισόντα αὐτίκα μάλα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ὄσαντα δίκην, ὣν ἐς βασιλεῖα τετόλμηκε. Ταῦτα ἔλεγον, καὶ ἄλλα πολλὰ παραπλήσια φάσκοντες, μάλιστα δὲ ἐκεῖνο, ὡς ἦν μὲν ὁ στρατὸς, αὐτίκα ἀπόλυται ὁ πόλεμος· ἦν δὲ μεταστῆ ἀπόλυσθε¹⁵ ἅπαντες. Βασιλεὺς γὰρ πρώτους ὕμᾶς διαφθερεῖ, πρὶν ἂν αὐτὸν οἴχεσθαι φεύγοντα. Βιάδος δὲ ὡς τάχιστα ἐσέβαλεν ἐς τὸ στρατόπεδον, πρῶτα μὲν ὑπήντα αὐτῷ ἀπὸ τῆς Ἀσίας στρατὸς, καὶ βραχέϊαν μὲν τινα αὐτοῦ ἐποίησαντο μάχην· μετὰ δὲ ἀνατραπέμενοι, ἀνὰ μέρος ἐχώρουν ἐπὶ τὸ σῶζεσθαι αὐτοὶ ὄρημένοι. Ὁ δὲ λαμπάδας τε ἔχων ἡμένας, καὶ πυρρὰ, καὶ συντεταγμένως μάλιστα, καὶ ἀθρόως ἐκίων τῷ στρατεύματι, ὄρητο μὲν πρῶτα ἐπὶ τὰς βασιλέως θύρας. Καὶ ἀποτυγχάνοντι μὲν τῆς τοῦ βασιλέως αὐλῆς, ἐπισπισσόντες ἐς τὰς σκηνὰς τῶν ἡγεμόνων, τοῦ τε Μαχουμούτew καὶ Ἰσαάκew, ἐμάχοντο ἐς ταῦτα μεγάλως, καὶ τὰς τε καμήλους ἐφόρουν καὶ ἡμιόνους, καὶ ὑποζύγια, καὶ ἀθρόως μὲν καὶ συντεταγμένων αὐτῶν μαχουμίνων, οὐδὲν τε ἀπεγίγνωτο ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου· εἰ δὲ τί που ἀποσπασθεῖη, αὐτίκα ἐκίπτεν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ οἱ περὶ Μαχουμούτην, ἄνδρες γενόμενοι ἀγαθοὶ, ἐμάχοντο ἀξίως λόγου περὶ ἅπαντες. Ἀνέβησαν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξουτῶν ἱππῶς οἱ τοῦ στρατοπέδου οὐκ ὄντες ἅπαντες, πλὴν τῶν βασιλέως θυ-

A presentem considerasse. Non tamen mihi verisimile videtur, Bladum voluisse tanto se committere periculo, cum plurimis potuerit, qui praesto erant, uti speculatoribus. Sed forsitan id confictum est, ut viri audacia insignior 271 ostentaretur. Verumtamen Bladus interdum accedebat quam proxime ad hostilia castra, et tentoria militum regisque, necnon forum contemplabatur. Bladus habebat equites pauciores quam decem mille. Sunt tamen qui tradunt, eum non plures quam septem mille equites ductasse. His confusus, sub primam noctis vigiliam advenit, et in regia castra impetum dedit. Primo terror ingens in castris obortus est. Nam regii milites putabant exercitum magnum et alienigenam peregrinumque sibi incumbere. Idem credebat et rex. Proinde presentem intentabant viris omnia mortem: adeo magnum inopina illa et improvisa oppressio incusserat terrorem. Lampades enim et cornua irruptionem significabant. Verum regia castra non alio translata sunt, sed in eo loco quem occuparant primo, inmoti mansere. Turcis enim consuetudo est, ut nocturno tempore castra nequaquam moveant, verum in eo loco, quem castris munitendis ceperunt, persistent, sive sur ingressus sit in castra, sive aliquid aliud novi ingruerit. Eo tempore Turci in maximum terrorem conjecti, in suis tentoriis quieti manserunt. Regii praecones per universa castra incedentes, clamabant, ne quis loco quem tenuisset, moveretur. Bladum mox, qui irruptionem fecerit in castra, regis marte casurum. Praecones quidem ut territis animum addevent jusserunt singulos in eo loco manere, in quem collocati fuissent dicentes: Viri Musulmani, durate breve tempus; cernetis enim hostem regis admodum cito in castris obiturum mortem, dantem paenas scelerum, quae in regem perpetrare ausus fuit. Alia plura his similia expromebant, etiam hoc addentes, quod si exercitus immobilis steterit, praelium cito desinet, sin loco motus fuerit, omnes peribitis; rex enim vos omnes necabit, priusquam ille fugere possit. Blado irruenti in regia castra, primo occurrit exercitus Asiaticus, et praelium non admodum longum ibi commissum est. Nam Asiani in ingam conjecti, paulatim in cohortes conglobati, recedebant, ut servarentur. Bladus autem habens lampades ardentis et ignes, agmine stipato pergens contra regis copias, primo Januas regis affectabat. Caeterum Bladi milites aberrarunt a praetorio regis, et inciderunt in tentoria regionum ducum, Machumetis videlicet et Isaaci: et ibi fortiter pugnabant, trucidantes camelos, mulos, et alia jumenta. Cum autem pugnam facerent, in ordines collecti et constipati, nihil sane memoratu dignum passi sunt. Verum si qui 272 paulo longius ab ordinibus erant evecti, extemplo Tur-

Notulae marginales.

¹¹ χρησθαι. ¹² Sic ad complendam periodum huiusmodi verba deesse videntur, ἀλλ' ἐ τοῦτο, ὡς εἶμαι, πεπλασμένον. ¹³ εἰσβ. ¹⁴ πόλεμοι. ¹⁵ ἀπόλλυσθαι. Sic in uno; in al. ἀπίσθαι.

corum manibus cadebant. Pedites qui apud Me-
 chumetem erant, cum essent viri fortes, prælia
 bantur admodum memorabiliter. Tandem omnes
 quotquot erant de exercitu regio, præter janua-
 milites, ascenderunt in equos; prælium eo loci diu
 seruebat. Hinc conversi Daci, maturabant iter ad
 regis januarum milites. Cum autem instructos et
 armatos inuenirent, brevi tempore pugnarunt.
 Deinde omisso prælio, vertuntur in forum cas-
 trorum: quod diripientes, et si quem forte ibi in-
 venerant occidentes, tandem cum aurora appro-
 pinqüaret et lucesceret, egressi sunt castris, amis-
 sis paucis admodum ea nocte. Etiam pauci, ut
 fertur, de regio exercitu desiderati sunt. Ubi
 primum dies illuxit, rex eligens optimos quosque,
 qui sub tribunis degebant, et Hallem Michaelis
 filium ducem istis præponens, iussit ut citato
 agmine Dacos cedentes insequerentur. Halles as-
 sumpto exercitu, profectus est summa celeritate
 adhibita, contra Bladum, et summis viribus
 abeuntis vestigia secutus, Bladi exercitum asse-
 cutus est. Subito autem in hostilem exercitum ir-
 ruens, interfecit plurimos: captosque Dacos cir-
 citer mille, in regia castra abduxit. Quos inter-
 fici omnes rex curavit. Etiam noctu quemdam
 comprehenderunt de Bladi militibus; Turci hunc
 deduxerunt ad Mechumetem, qui eum interrogavit,
 quisnam et cujus esset, et unde veniret? Qui ubi ad
 singula, quemadmodum interrogatus erat, res-
 pondit, tandem jussus est dicere, si sciret ubinam
 Bladus Daciæ princeps nunc moraretur? Is res-
 pondit, se quidem quæ scire expetant, exacte nosse:
 verum se nunquam enuntiaturum horum quid-
 quam, adeo metuere se dicebat virum illum. Illi
 autem minantes dixerunt, nisi quæ sciscitarentur
 continuo exprimeret, periturum. Qui respondit,
 se quidem mortem perpeti paratum esse, se vero
 non audere quidquam eorum quæ scire cuperent,
 profari. Mechumetes admiratus viri responsum,
 eum continuo necavit, dicens: Si vir ille exercitum
 haberet memorabilem, non dubito quin brevi ad magnam claritatem evaderet.

Hæc quidem hæc facta sunt. Rex hinc de-
 cedens, recta contendeat ad urbem in qua regiam
 sedem Bladus habebat (96). Singulis noctibus,
 ubicunque manebat, per circuitum castra vallo
 circumdabat, et munitionibus admodum diligenter
 castra emuniebatur. Vigiliis præterea solito majores
 deducebat exercitumque diu noctuque in armis
 tenebat. Agmine 273 autem composito proficiens
 in Daciam pervenit, et accessit ad eam urbem, in
 qua Blado regia sedes erat. Daci quidem se non
 parabant, quasi ab rege obsidendi. Portas itaque
 aperuerunt, et parati erant suscipere regem cum
 exercitu advenientem. Rex præter urbem vectus,
 cum virum nullum in muris conspiceretur, nec

ῥῶν. Ἐμάχοντο μὲν οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ συχρὸν τινα
 χρόνον. Μετὰ δὲ συστραφέντες, ἤλαυνον ἐπὶ τὰς
 βασιλέως οὐράς, καὶ εὗρον τοὺς ἀμφὶ βασιλεῖα ἱκτὸς
 τῶν θυρῶν παρατεταγμένους, καὶ βραχὺ ἔτι ἐνταῦθα
 μαχεσάμενοι, ἐτράποντο ἐπὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ στρα-
 τοπέδου, καὶ διαρπάσαντες τὴν τε ἀγορὰν, καὶ εἰ
 εἰς τοῦ ταύτη ἐνίστατο, διαφθείραντες. Ὡς ἔγγυς
 ἦκεν ἡ ἡῶς, καὶ ἐπέφανε, ἀπεχώροι ἀπὸ τοῦ
 στρατοπέδου, ἀποβαλὼν μὲν ταύτης τῆς νυκτὸς
 ὀλίγους πᾶν τινὰς, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως στρα-
 τοπέδου, ὀλίγοι διεφθάρσαν, ὡς ἐλέγτο· μετὰ δὲ,
 ὡς ἡμέρα τάχιστα ἐγγόνει, βασιλεὺς ἐπιλεξάμενος
 τῶν ὑπάρχων τοὺς λογάδας, καὶ Ἀλλίην τὸν Μιγά-
 λεω παῖδα στρατηγὸν ἀποδείξας, ἐκέλευεν ἰόντας
 κατόπιν τῶν Δακῶν, ἐπιδιώκειν ὡς ἔχοιεν τάχος.
 Ὁ μὲν οὖν Ἀλλίης, παραλαβὼν τὴν στρατὸν, ἤγε
 σπουδῆν ἐπὶ τὸν Βλάδου, καὶ κατόπιν γενόμενος,
 ἤλαυνε κατὰ κράτος, καὶ καταλαμβάνει τὸν Βλάδου
 στρατὸν, καὶ ἐπεισπιστῶν, διεφθεῖρε μὲν πολλοὺς.
 Ζωγρήσας δὲ ἀμφὶ τοὺς χιλοὺς τῶν Δακῶν, ἀπήγα-
 γεν ἐς τὸ στρατόπεδον παρὰ βασιλεῖα. Τοῦτου μὲν
 λαβὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπαγαγὼν, διεγρήσατο
 ἅπαντας. Καὶ τινὰ λαβόντες νυκτὸς ταύτης τῶν τοῦ
 Βλάδου στρατιωτῶν οἱ τοῦ βασιλέως στρατιῶται,
 καὶ ἀπαγαγόντες ἐς Μαχουμούτην, ἤρῳτα αὐτὸν,
 ὅστις τε εἴη, καὶ ὅθεν ἦκοι. Μετὰ δὲ ὡς ἕκαστα διε-
 λέγη, ἐπανήρῳ αὐτὸν εἰ εἰδοίη, ὅπου διατρίβων
 τυγχάνει Βλάδος, ὁ τῆς Δακίας ἡγεμὼν. Ὁ δ' ἀμεί-
 βετο, ὡς εἰδοίη¹⁰ σαφῶς, οὐδέποτε δ' ἂν εἴποι τού-
 των οὐδὲν, δεδοικῶς ἐκείνον τὸν ἄνδρα. Οἱ δ' ὡν ὡς
 ἔφασκον αὐτὸν ἀποθανεῖσθαι, ἂν μὴ κύθωνται αὐ-
 τοῦ ὁ βούλονται ἱρεσθαι· αὐτὸς ἔφασκε, τεθνᾶναι
 μὲν ἔτοιμον εἶναι καὶ πᾶν, ἐξεῖπεν δὲ ὅτιοῦν τῶν
 ἐκείνου οὐκ ἂν τολμῆ. Ταῦτα ἐν θαύματι ποιη-
 σάμενος τὸν Μαχουμούτην, ἀνελεῖν μὲν τὸν ἄνδρα,
 ἐπιλέγεσθαι δὲ, ὡς δέοι τῷ ἀμφ' αὐτὸν, εἰ εἴχε
 στρατὸν ἄξιον λόγου, ἐς μέγα ἂν ἐδόκει οὗτος ἀφι-
 κέσθαι.

cum continuo necavit, dicens: Si vir ille exercitum
 haberet memorabilem, non dubito quin brevi ad magnam claritatem evaderet.

Ταῦτα μὲν τότε ἐς τοσοῦτον ἐγένετο· βασιλεὺς δὲ
 τὸ ἐντεῦθεν προῖων ἐς τὸ πρόσω τῆς χώρας, ἔτε-
 εῦθ' τῆς πόλεως, ἐν ἣ τὰ βασιλεῖα ἦν, αὐτῷ τῷ
 ἡγεμῶνι Βλάδου. Καὶ νυκτὸς μὲν ἐκάστης, ὅποτε
 σταθμὸν ποιήσαστο, ἐποιεῖτο χάρακα κύκλιον τοῦ
 στρατοπέδου, καὶ φραγαῖς φραζόμενος ἐντὸς τοῦ
 χάρακος, διετήρει, φύλακάς τε ἐποιεῖτο μείζους τῶν
 γιγνομένων, καὶ ὄπλα ἐν ὄπλοις παρηγγύα, νυκτὸς
 τε καὶ ἡμέρας αὐτῷ εἶναι τὰ στρατεύματα. Προ-
 λαύων δὲ οὕτω συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι, ἐς
 τὸ πρόσω τῆς Δακίας, ἀφίκετο ἐπὶ τὴν πόλιν, ἐν ἣ
 Βλάδου τῷ ἡγεμῶνι ἦν τὰ βασιλεῖα. Καὶ οἱ μὲν Δά-
 κας¹¹ παρασκευασάμενοι, ὡς ἐνταῦθα ὑπὸ βασιλέως
 πόλιορχοσόμενοι, τὰς τε οὐράς ἠνέψξαν, καὶ ἔτοιμοι

Notulæ marginales.

(96) Praylabum fortasse.

¹⁰ In uno, αἰδέσθ. ¹¹ Hic particula negativa οὐ deest, etiam in R.

ἦσαν δεχθῆσθαι αὐτὸν βασιλέα σὺν τῇ στρατῷ ἐπι-
 όντα. Βασιλεὺς μὲν οὖν τὴν τε πόλιν διελεύσων,
 καὶ ἄνδρα οὐδένα ἐπὶ τῶν τειχῶν θεώμενος, ὅτι μὴ
 τηλεβολιστὰς ἐπαφιέντας τηλεβόλους ἐς τὸν στρατὸν,
 οὔτε ἐστρατοπεδεύσατο, οὔτε ἐς τὴν πολιορκίαν κα-
 θέστατο. Προῖόν δὲ, ὡς τοὺς σφετέρους αὐτῶν ἐν
 τοῖς σκόλοφιν ἐθαύρων, προέσαν ὡσεὶ σταδίου
 εἴκοσι καὶ ἑπτὰ· καὶ ἐμπίπτει ὁ βασιλεὺς στρατὸς ἐς
 τοὺς ἀνασκολοπισμοὺς, χώρον ἐπέχοντας τὸ μὲν μῆ-
 κος ἐπὶ σταδίου ἑπτακαίδεκα, τὸ εὖρος ἐπὶ σταδίου
 ἑπτὰ. Σκόλοπος δὲ μέγιστος ἐνήσαν, ἐν οἷς διαπα-
 πειρωμένοι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες ἀμφὶ
 τοὺς διαμυρίους, ὡς ἐλέγετο, θάλαμα παρείχοντο τοῖς
 Τούρκοις, καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὁ τε βασιλεὺς
 ἐν θαύμα ¹⁸ ἐρισχεθεῖς, ἐφασκεν, ὡς οὐ δυνατόν
 ἴσθαι, ἄνδρα οὕτω μεγάλως ἐργασάμενον, ἀφαιρεῖ-
 σθαι τὴν χώραν, ὡς δαιμονίως ἐπισταμένῳ χρῆσθαι
 τῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς ὑπηκόοις. Καὶ ἔλεγεν, ὡς οὐ ¹⁹
 πολλοῦ ἄρα ἄξιός ἐστιν ὁ ἀνήρ οὗτος, τοιαῦτα ἐργα-
 σάμενος. Καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι, ὁρῶντες τὸ πλῆθος
 τῶν ἐπὶ τοῖς σκόλοφιν ἀνδρῶν, ἐξελήθησαν· ἐνήσαν
 δὲ καὶ νήπια τέκνα τῶν μητέρων ἐξηρητημένα, ἐν τοῖς
 σκόλοφιν· καὶ πτηνὰ ἐνώκουν· ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐ-
 τῶν ἐμρωλεύοντα. Ἦς δὲ πρὸς τοὺς στρατεύμασι
 βασιλεὺς ἐπεπέμινος, ὁ Βλάδος ἐφοιτῆς τε εἰ που
 διασπασθεῖν, εἴτε ἰπποδρόμος, εἴτε Ἀζάπης· αὐ-
 τὸς μὲν ἐτρόπετο ἐπὶ τὸν Μελαίνης Πογδανίας ἡγε-
 μόνα, πολιορκουντα, ὡς ἠγγέλλετο αὐτῷ τὸ Κελλίον·
 στρατὸν δὲ ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους καταλιπὼν αὐ-
 τοῦ, παρηγγύα ἐπεσθαι τῷ βασιλεῖ διὰ τῶν δρυμώ-
 νων. Καὶ ἦν τις που διασπασθεῖν, τοῦτον ἐπιόντες
 αὐτίκα ἐπιθαίνειν. Καὶ ὁ μὲν ἦγετο ὁμοίως τῷ με-
 λαίνης Πογδανίας ἡγεμόνι· ὁ δὲ στρατὸς, ὡς ἀνεχώ-
 ρει ὁ βασιλεὺς, ἰθὺ τοῦ στρατοῦ ἐλαύνων ἀναβαβῆ-
 σαντες, ὡς οἰχομένῳ ἐπεισπισόντες, μεγάλως
 ἠγοῦντο εὐδοκίμησεν, καὶ ἐπιόντες ἐς τὸ στρατό-
 πεδον τοῦ βασιλέως, ἐπήλαυον. Ἐπεὶ δὲ ἀγγελία
 ἀφίκετο παρὰ τῆς ταύτης που φυλακῆς, ὡς οἱ πολέ-
 μοι ἐπίωσιν, ὠρμητο μὲν αὐτὸς τις ἕκαστος ἐπὶ τὰ
 ὄπλα, πλὴν τῶν βασιλέως θυρῶν· Ἰωσοῦφην δ' ἐκέ-
 λους Μαχουμούτης προσιόντα ²⁰ ὀπαντιάζειν τοὺς
 πολεμίους. Καὶ αὐτὸς τε ἐν ὄπλοις ἦν Μαχουμούτης
 σὺν τοῖς στρατεύμασιν. Ὁ μὲντοι Ἰωσοῦφης, ὡς
 ἐπίων αὐτίκα συνέβαλλεν, ἠτήθη τε, καὶ ἐς φυγὴν
 τραπόμενος, ἐφέρετο ἐς τὸ βασιλέως στρατόπεδον·
 Ὁμάρης δὲ ὁ Τουραχάνεω παῖς, ταχθεὶς καὶ αὐτὸς
 ὑπὸ τοῦ Μαχουμούτew, ὁμοίως ἴσθαι τοῖς πολεμίοις,
 καὶ ἐλαύνων, ὀπῆντα τῷ Ἰωσοῦφην φεύγοντι ἐς τοὺς
 πολεμίους, ἐβλασφήμει καὶ ἔλεγε τοιάδε· Ὁ κακὸς
 δαίμων, ποῦ φέρῃ; Ἡ οὐκ οἶσθα βασιλέα ὅπως σε
 φεύγοντα ὑποδέχεται; Ἡ οὐ χεῖρον τῶν πολεμίων
 διακρίσεται σοὶ αὐτὸς βασιλεὺς, καὶ καχίστην σε
 ἀλλόθρηφον παραδίδωσιν ²¹ αὐτίκα, ἐπειδὴν σε φεύγοντα

A etiam bombardarios qui in exercitum ejacularentur,
 nec castrametatus, nec urbem obsidere ag-
 gressus est. Progressi igitur, ut suos patibulis et
 palis affixos viderunt, iter promoverunt ad stadia
 circiter viginti septem. Exercitus quidem regis in-
 cidit in patibula et palos, occupantes locum: ejus
 longitudo extendit se ad stadia decem et septem.
 Latitudo vero continet stadia septem. Patibula et
 pali apparebant maximi, quibus affixi conspicie-
 bantur viri, mulieres, et pueri. Horum misere
 peremptorum numerus complectebatur viginti
 millia hominum. Profecto horrendum et miserabile
 spectaculum cum Turcis, tum regi. Rex admira-
 tione defixus, dicebat: Haud possibile est eum
 virum qui adeo magna fecerit, regione sua spoliari
 posse, præsertim cum adeo mirabiliter tum
 principatu, tum subditis uti norit. Verumtamen
 addebat, eum virum qui tanta patrauerit, haud
 multi faciendum esse. Reliqui Turci aspicientes
 multitudinem hominum in patibulis et palis hæ-
 rentium, stupebant. Erant namque patibulis et
 palis affixi infantes e matrum gremio rapti. Volu-
 cres nidos fecerant in inferioribus eorum. Cum
 autem rex proficisceretur, Bladus agmen regum
 usque carpebat, interficiens equites, et Azapides,
 si quando imprudentis ab exercitu regio fuerant
 evagati. Bladus animus intendebat in Nigræ Pog-
 danix (97) principem, qui quemadmodum nuntiatum
 erat, obsidione circumvenerat Cellium (98)
 urbem Bladi. Relinquens autem exercitum, qui
 continebat circiter sex millia hominum, eos jussit
 per querceta sequi regem: et si quis paululum
 modo digressus fuerit ab regio agmine, eum
 truncare jussit continuo accurrentes. Ipse vero
 recta ducebat contra Nigræ Pogdanix principem.
 Exercitus autem Bladi cum ipse abiisset, abitu
 principis admodum gaudebat: et recta pergens in
 hostem, putabant se magnam gloriam inventuros,
 si hostem subito oppressissent. Cum nuntius ven-
 nisset ad vigillum stationem quæ ibi erat, indicabat
 hostes adventare; singuli igitur, præter regis ju-
 nuas, ad arma prosiliebant. Mechumetes præcepit
 Josepho, ut præcedens hostem ad prælium eliciat.
 Mechumetes quidem cum **274** universo exercitu
 in armis erat. Josephus ubi venit ad hostem, con-
 tinuo victus est: et fugiens, festinabat in castra
 regis. Omares, Turachanis filius, qui et ipse or-
 dinatus erat ab Mechumete, ut cominus pugnaret,
 eum hoste, ad pugnam proficiscens, occurrit
 Josepho fugienti, eumque blasphemando et male-
 dicendo sic alloquitur: O miser quo abis? an
 ignoras regem, quomodo te fugientem sit excep-
 torus? An non crudelius ab rege quam ab hostibus

Notulæ marginales.

(97) Podolie.

(98) Kilim.

¹⁸ In uno, ἐν θαύματι ἔρουσθ. in ora alterius, ἑπισκ. ¹⁹ In uno deest negatio. ²⁰ In uno,

²¹ In uno, παραδίδοι.

tractaberis? An non ignominiosissime morti te tradet, ubi te fugam iuliese senserit? Illis dictis hominem commovit, ut conversus una cum Omare Turachanis filio rediret in prælium, et pugnaret fortissime. Nec multo post Dacos in fugam effusos persequentes, occiderunt primos, nulli parentes. Cæsi sunt circiter bis mille. Præsigentes autem Turci hastis capita Dacorum, reversi sunt ad regem in castra. Mazales rex donavit Thessaliam principatu. Mazales autem adhuc supererat, et sequebatur regem, duces viros fortissimos. Dacorum audacia, quæ secundam in regia castra irruptionem fecero, hunc eventum sortita est. Rex ex Dacorum regione mancipiorum prædas agebat non modicas. Nam immisso equitatu, regionis partem percurrerebat non modicam. Equites capientes mancipia plurima, maximas sibi peperere opes. Etiam jumenta plurima nacti sunt. Exercitus regis agens ultra viginti myriades equorum et hominum, venit ad Istrum. Castra regia terrebant Dacos, quavis magnam audaciam ostentantes. Turci autem summa celeritate adhibita, transgressi sunt Istrum. Rex Haliem Michaelis (99) filium a tergo subsequi iussit, cum castra ad Istrum posuisset. Draculem, fratrem Bladi principis, ibidem in regione reliquit, præcipiens ut colloqueretur cum Dacis, et regionem eam subigeret: præterea strenue adjuvaret istorum locorum præfectum. His ita gestis, ipse recta in regni sedem abiit. Dracules quidem, quemadmodum præceperat rex, unumquemque vocabat, dicens: Viri Daci, quid putatis deinceps de vobis futurum? nescitis quantas copias rex habet? præterea ignoratis, quod regis copiarum exspectantur? quæ ubi primum accesserint, regionem vestram populabuntur: et si quid residui fuerit, auferent. Qui sit, quod recessatis regis amicitiam? Efficiamini amici regis, et finis erit malorum quantum ad regionem et ad iudicia attinet. Scitis enim, vobis in presentiarum neque pecus, neque jumentum ullum relictum esse. Hæc omnia gravissima passi estis, auctore fratre meo, 275 cui morem gessistis, viro impiissimo, qui Daciam affecit clade maxima. Huiusmodi cladem nec per universum terrarum orbem factam esse audivimus. Hæc cum nuntiaret Dacis, per eos qui ad mancipia redimenda conveniant, eos facile in suam sententiam pertraxit. Reliquis dici iussit, ut confidentes, nec quidquam mali metuentes, ad se transirent. Hi igitur in unum congregati, decreverunt utilius esse et consultius, obtemperare Draculi potius, quam Blado principi. Fames igitur panem ad Draculem juniorem Bladi fratrem colligebantur. Quod ubi acciperent reliqui, et ipsi ad fratrem ejus Draculem trans-

A νοήση; Ταῦτα εἰπὼν, ἐπώτρυνε τὸν ἄνδρα, καὶ στραταίς ἅμα Ὀμάρῃ τῷ Τουραχάνῳ, συνέβαλλον τοῖς πολεμίοις, καὶ ἐμάχοντο ἀξίως λόγου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τρωφόμενοι τοὺς Δάκας ἐπιδιώκοντες, ἐφένεον ἀφειδίστατα, ἐφθίρειν ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους. Τὰ δὲ κεφαλὰς πηγάζοντες ἐπὶ τῶν δοράτων, ἐκνήκον ἐς τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὸν μὲν Ὀμάρῃν ἐβώρησαν βασιλεὺς· τῇ τῆς Θεσσαλίας ἀρχῇ· Μαζούλης δὲ ἐτι ἦν, καὶ ἄνδρας ἔχων ἀγαθοὺς, εἰκετο τῷ βασιλεῖ. Ἐς μὲν τὴν δευτέραν τῶν Δακῶν πόλιν, ἐς τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν, τοσοῦτον ἐγένετο βασιλεὺς δὲ ἀνδράποδα ἀγόμενος τῆς χώρας οὐκ ὀλίγα, ἐπαφείς γάρ τὸ ἐντεῦθεν τοῖς ἰκποδρόμοις, ἐπέδραμον χώραν οὐκ ὀλίγην, καὶ ἀνδράποδα ἀγόμενοι, ἐκέρθαναν μεγάλα. Καὶ ὑποζύγια δὲ καὶ πλεον²⁰ τῶν εἴκοσι μυριάδων, ἵππους καὶ βόας ἐλαύνοντες, ὁ τοῦ βασιλέως στρατὸς ἀφίκετο ἐπὶ τὸν Ἴστρον. Τὸ μόνον στρατόπεδον ἐδαδοίκει μὲν τοὺς Δάκας, οὐδὲν ἦν τὸν πόλεμον μέγα τι ἀπεδεικνυμένους· δεῖβαιον δὲ τὸν Ἴστρον σπουδῇ πολλῇ. Βασιλεὺς δὲ Ἄλιον τὸν Μιχάλην, ὁπίσθεν ἐπιστάει τῷ στρατῷ παραγγεῖλαις, ὡς ἰστροποπεδεύσατε παρὰ τὸν Ἴστρον. Δρακούλη μὲν τὴν ἀδελφὸν Βιάδου τοῦ ἡγεμόνος κατέλιπεν αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ μετιέναι τε τοὺς Δάκας, καὶ ὅφ' αὐτῷ ποιησθαι τὴν χώραν, καὶ τιμωρεῖν παραγγεῖλαις τῷ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία ὑπάρχον· αὐτὸς τε ἤλαυνεν εὐθύ τῶν βασιλείων. Δρακούλης μὲν οὖν ὁ νεώτερος ἐπικαλεῖτο ἕνα ἕκαστον, λέγων Ὁ ἄνδρες Δάκας, τί ἐξ ὀκίσθε ἐς τὸ ἐπὶ τὸν ὄμα; ἔπεσθαι; Ἥ οὐκ οἴδατε βασιλεῖα δσην τε δύναμιν ἔχει, καὶ ὡς αὐτίκα τὰ βασιλείως στρατεύματα προσδέξιμα ὑμῖν ἔσται, θηήσοντα τὴν χώραν, ἣν τι ὑπόλοιπον ἀφελώμεθα; Τί οὐ γίνεσθε βασιλεῖ φίλοι; καὶ ἔσται ὑμῖν παῦλα ἐς τε τὴν χώραν, καὶ ἐς τοὺς οἴκους. Ἴστε γὰρ ὡς ἐν τῷ παρόντι οὐτε ζῶον, οὐδ' ὑποζύγιον²¹ ἀπελείφθη. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ἐπιπέπονθετε χαλεπώτατα, χαρίζομενοι ἀνθρὶ ἀνοσιωτάτῳ, καὶ κακῶν μέγα τὴν Δακίαν ἐξείργασμένῳ²², οἷον οὐδαμῇ ἄλλοθεν τῆς γῆς ἐπὶ ἀκοὴν ἀφικνεῖται ἡμετέραν. Ταῦτα ἐπιπέμπων τοῖς Δακίνοις, ὅσοι ἐς τὸ ἐξωνεῖσθαι σφῶν αὐτῶν τὰ ἀνδράποδα διέβαινον, ἐπειθὲ τς, καὶ τοῖς ἄλλοις; εἰπεῖν ἐκέλευεν, ἐπιέναι θαρρόντως ἐπ' αὐτόν. Οὗτοι μὲν οὖν συνιόντες, ἔγνωσαν σφίσιν αἰρετώτερα εἶναι ἢ τὰ Βιάδου τοῦ ἡγεμόνος. Καὶ ἰόντες ἐπὶ τὸν νεώτερον, συνελόντο κατ' ὀλίγους. Καὶ ὡς ἦσθοντο οἱ λοιποὶ Δάκας, αὐτίκα ἀπολιπόντες τὸν Βιάδον, ἤσαν ἐπὶ τὸν ἀδελφόν. Καὶ ὡς συνελήθη αὐτῷ στρατεύματι, ἐκίων κατεστρέψατο τὴν ἀρχήν. Καὶ ἐπαγόμενος ἅμα στρατὸν τοῦ βασιλέως, ὑπηγάγετο τὴν χώραν. Ὁ μὲν οὖν ἀδελφός, ὡς μετέστησαν ἐπὶ τὸν ἀδελφόν οἱ Δάκας, καὶ ἔγνω ὅτι, ὡς μάτην εἶη τοσοῦτον φόνον πρότερον ἐξείργασμένους, ἔρχετο ἐς τοὺς Μαζο-

Notulae marginales.

(99) Mazalis.

²⁰ πλεον. ²¹ In uno, ὑπέλ. ²² ἐξείργασμ.

tionem fecere. Exinde contracto exercitu haud contemnendo, et adducto simul regio exercitu. ducatum et regionem in ditionem regis redigebat. Bladus cognito Dacos ad fratrem confugiase, cum sciret omnia frustra tentari, quod tantam antea suorum fecisset eadem, in Pannoniam abiit.

ΛΑΟΝΙΚΟΥ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΟΥ
ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ Η ΔΕΚΑΤΗ.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ
ATHENIENSIS
HISTORIARUM
DE ORIGINE AC REBUS GESTIS TURCORUM
LIBER DECIMUS.

Lesbum insulam, Jaitzam ac Clissam Illyriæ urbes sibi subiecit Mahometes, et bellum a Venetis et Matthia Ungariæ rege anno Christi 1463 illatum fortiter depellit.

Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἐπὶ Ἀδριας βασιλείᾳς Ἐλευσιν
τοσαύτ' ἐγένετο. Βλάδος δὲ ὡς ἐπιὼν ὁ ἀδελφῆς
ἀρχαούλης, ὑπηγάγετο τὴν τῆς Δακίας χώραν,
ἦρχετο μὲν αὐτὸς ἐπὶ Παίονας· Παίονες δὲ ὦν τοὺς
προσῆκοντα; ἀνέβλεν ἐν τῇ Δακίᾳ, ἀπῆγον αὐτὸν
θανάτου παρὰ βασιλεῖ Παίωνων τῷ Χωνιάτου παιδί.
Δικατάμενοι δὲ αὐτῷ δίκην χαλσιπωτάτην, ὡς ἀδι-
κώτατα ἀνελόντι τοὺς ἀνδρας, καθειρζαντες ἐς Μπε-
λογράδην πόλιν. Βασιλεὺς δὲ τοῦ αὐτοῦ θέρους,
φθινοπώρου ἐπιγενομένου, ἐστρέλλετο ἐπὶ Λέσθον,
παραγγελίας μὲν ναυτικῶν παρετοιμάζεσθαι αὐτῷ
ἐς τὰ χωρία τὰ ἐπὶ θάλασσαν. Καὶ τὰ μὲν στρα-
τεύματα αὐτῷ διῆκεν ἐπὶ οἶκον ἀναχωρεῖν· αὐτὸς
δὲ τῶν θυρῶν ἔχων τοὺς ἀνδρας, καὶ ἀπὸ τῆς Εὐ-
ρώπης ὀλίγους δὴ τινας, ἐστρατεύετο διαβὰς ἐς τὴν
Ἀσίαν. Αὐτὸς μὲν διὰ τῆς ἠπείρου κομιζόμενος,
ὁ δὲ στόλος διὰ θαλάσσης, ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης ὤρ-
μηται ** ἐπὶ Λέσθον. Ὁ γὰρ τῆς Λέσθου ἡγεμῶν
ὑπόφορον μὲν εἶχε τὴν χώραν ὑπὸ βασιλείᾳς, ἀπά-
γων κατ' ἐνιαυτὸν ἐς διαχιλίους στατήρας, ἐξέστου
Παιτόγλης Καλλιουπόλειος ὑπαρχος, ἐπὶ Ἀμουρά-
τω τοῦ νεωτέρου, στόλῳ ἀφικόμενος ἐπὶ Λέσθον,
ἐπιδράμει τε τὴν νῆσον, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλείστα
ἀφελόμενος, τὴν τε Καλλονὴν παριστήσατο, πάλιν

276 Expeditio regis in Dacos hunc finem habuit.
Bladus fratre Dracule accedente, et Daciam subi-
gente, ad Pannonos se recepit. Pannonos quorum
propinquos et consanguineos in Dacia crudeliter
peremerat, capitis eum coram suo rege Matthia Cho-
natis filio anquisiverunt. Cum sententiam contra
ipsum protulissent gravissimam, ut qui præter jus
et fas homines occidisset, Belgradum ductus ibi in
carcerem impactus est. Rex eadem adhuc æstate,
cum autumnus advenisset, nuntium misit in Les-
bum, qui imperabat ut pararent classem, et conve-
nirent in loca maritima. Ipse quidem ducens Januz
milites, cum pauca Europæorum militum manu ex-
peditionem suscipiebat, transiens in Asiam. Rex ter-
ra, classis vero mari proficiscebantur. **277** Expedi-
tionis regiæ contra Lesbum hanc causam assignant.
Lesbi princeps beneficio regis tenebat istam regio-
nem tributariam numerans quotannis circiter bis
mille stateres aureos, jam inde ex eo tempore quo
Paitogles Callipolis præfectus, imperante Amurate,
juniore, classe adveniens, in Lesbum incursionem
hostilem fecerat, abductis inde mancipiis plurimis:
neonem capta Callona, Lesbi urbe opulentissima,
quam devastans domum reversus est. Etiam antea

Notulæ marginales.

** In uno, ὤρμηται.

reges insulam hanc tributariam habuere, necnon A Chium, tempore Amuratis quem genuit Orchanes. Sub eo rege inter ceteros et Ionuzes electus ab januarum militibus, profectus est in Lesbum: et obsidione circumueniens Molibum, nihil efficere potuit sane eorum quorum gratia advenerat. Causa autem quare rex Lesbo arma inferebat, talis erat. Rex Lesbio crimini dabat, quod Tarraconenses piratas portu excepiisset, et mancipia plurima ab iis emisset, quæ venerant ab regione regis, ex quibus non parum lucri Lesbius princeps acceperat. Nam Tarraconenses ab Lesbo procurrantes ad maritima latrocinia, necnon hi qui degobant in insulis Cycladibus idem vivendi institutum occipientes, regis regionem diripiebant. Deinde revertentes onusti mancipiorum præda in Lesbum, ea inter sese particabantur, assignantes Lesbio duci partem magnam, et neutiquam contemnendam. Hæc cum nuntiarentur regi, motus est ad bellum inferendum Lesbio principi. At Lesbi princeps (1) Dominicus, quem Græci Cyriacus vocant, frater junior existens, seniores qui a patre Lesbi principatum acceperat, cumque tempore longo administrarat, insidiis circumventum cepit, et Baptistæ viro Januensi, quo usus fuerat auxiliatore in insidiis, tradidit. Nec sane longo interjecto tempore fratrem obtruncat, atque solus principatu potitur, pendens regi tributum quotannis circiter duo millia staterum aureorum.

Genus principum illorum, Lesbum qui regebant, C et Catelusii nuncupabantur, apparet ab Januensibus deduci. Nam venientes auxilio Græcorum regi, qui Byzantium tenebat, et eam insulam imperio temperabat, strenue eum adjuvarunt, atque magna effecerunt. Rex igitur Byzantius ut virorum illorum virtutem aliquo modo veneraretur, iis concessit insulæ hujus principatum. Qui tenuentes eam insulam, tandem inde progressi sunt, ut occuparent Ænum urbem Thraciæ, juxta flumen Hebrum. Nam cives ejus urbi adversabantur Harmostæ (2): et ut sibi vires pararent, vocabant ab Lesbo Catelusiorum genus. Catelusii 278 urbem eam occuparunt, et fortiter retinere, cum plerumque intestinis seditionibus et odiis exagitarentur Græcorum reges. Videtur autem ista insula jam sub Catelusii Januensibus existitisse, et paruisse Phociae in Asia administratori, cui nomen fuit Catanes. Verum ex insidiis insulam hanc occupavit Catanes. Cui bellum inferens Græcorum rex, etiam Mitylenas suo imperio junxit, nec bellum gerere contra Phocæam abstinuit. Exinde cum Catelusii impigre subsidio venissent Byzantio regi, beneficio ejus insulæ dominium consecuti sunt. Hanc tempore longo tenere; ejus principes etiam nostra attingere tempora. Jun-

της Λέσβου εὐδαίμονα· καὶ ἐξελὼν ταύτην, ἀπεχώρησεν ἐπ' οἴκου. Καὶ πρότερον μὲν ὑπόφορον ἔσχον οἱ βασιλεῖς ταύτην τὴν νῆσον, καὶ Χίον ἀπὸ Ἀμουράτω τοῦ Ὀρχάνου, καὶ ἐπὶ τοῦδε τοῦ βασιλείου, ἄλλοι τε καὶ Ἰονούζης¹⁰ ὀνομαζόμενος, καταστάς ὑπὸ τῶν θυρῶν, ἀφίκετο ἐπὶ Λέσβον, καὶ Μόλιθον ἐπολιόρχησεν· οὐ μὲντοι προσεχώρησεν¹¹ αὐτῷ οὐδὲν, ὦν οὐνεκα ἀφίκετο. Αἰτίαν δὲ ταύτην ἐπενεγκῶν βασιλεὺς τῷ Λέσβου ἡγεμόνι, ἐστρατεύετο ἐπ' αὐτόν, ὅτι τῶν Ταρακοννησίων τοὺς πειρατὰς ἐδόκει αὐτὸς ἐν λιμένι τῆς Λέσβου ὑποδέχεσθαι, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς βασιλείου χώρας ἀνδράποδα ἐξωνεῖσθαι, καὶ αὐτὸν κερδαίνοντα ἀπὸ τοῦδε. Ὀρμώμενοι δὲ ἀπὸ τῆς Λέσβου οἱ τε Ταρακοννησίοι ἐπὶ ληστείαν κατὰ θάλατταν τετραμμένοι, καὶ οἱ ἀπὸ Κυκλάδων νήσων, ταύτην μετιόντες τὴν ληστείαν, ἐλθίζον¹² τὴν βασιλείου· χώραν, καὶ ὑποστρέφοντες ἐς τὴν Λέσβον, διανεμιάμενοι τὰ ἀνδράποδα, μοῖραν παρείχοντο αὐτῷ ἰκανῆν, καὶ οὐ φαύλην. Ταῦτα ὡς ἀνηρέθη ἐς βασιλεία, ἐπῆρεν αὐτὸν στρατεύεσθαι ἐπὶ Λέσβον. Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Λέσβου Δομίνικος¹³, Ἕλλημιστὶ δὲ Κυριακὸς, νεώτερος ἀδελφὸς ὦν, τὸν πρεσβύτερον διαδεξάμενον παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Λέσβου, καὶ διέποντα ἐπὶ χρόνον ἰκανὸν, ἐπιβουλεύσας συνέλαθε, καὶ κατέστησε Βαπτιστῆ ἀνδρὶ Ἰανυῷ, χρησάμενος συνεργῷ ἐς τὴν ἐπιβουλήν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ διαχρησάμενος τὸν ἀδελφὸν, ἡγεμόνευε τῆς νήσου, ἀπαγαγὼν φόρον τῷ βασιλεῖ ἐς διασχίλους στατήρας.

Τὸ δὲ γένος τῶν ἡγεμόνων τούτων τῆς Λέσβου, Κατελουίζων ἐπικαλούμενον, δοκεῖ μὲν ὑπὸ Ἰανυῖος γενέσθαι. Ἀφικόμενον δὲ ἐπὶ συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων Βυζαντίου βασιλεῖ, ἔχοντι ὑπήκοον τὴν νῆσον ταύτην, συμβαλλέσθαι τε καὶ ὑπουργῆσαι μεγάλα τῷ βασιλεῖ, δι' ἃ δὴ σφίσι ἐπιτραπήναι τὴν νῆσον ὑπὸ τῶν βασιλέων ἄρχειν. Κατέχοντες¹⁴ δὲ ταύτην τὴν νῆσον ὕστερον ὠρμημένους ἀπὸ ταύτης, καταλαμβάνειν¹⁵ Αἶνον πόλιν τὴν ἐν τῇ Θράκῃ παρὰ τῷ Εὐρω ποταμῷ διενεχθέντων τῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς τὸν τῆδε αὐτοῦ τῆς πόλεως ἀρμωστήν, καὶ σφίσι ἐπικαλουμένων ἀπὸ τῆς Λέσβου τὸ Κατελουίζων γένος. Καταλαβόντες δὲ διαφορομένων ἀλλήλοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶν ποτὲ Ἑλλήνων βασιλέων. Ἀκαὶ δὲ ἡ νῆσος αὕτη, καὶ πρότερον ἐπὶ τούτων τῶν Κατελουίζων, γενέσθαι ὑπὸ Ἰανυῖου, καὶ ὑπακούειν, τότε τῷ Φωκίῳ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπιτροπεύοντι, Κατάνῃ τοῦνομα ἔχοντι. Ἐπεὶ δὲ Κατάνης τὴν νῆσον ταύτην ἐπιβούλη. Καὶ ὁ τε Ἕλληνας βασιλεὺς στρατεύσάμενος ἐπ' αὐτόν, καὶ τὴν τε Μιτυλήνην παρεστῆσατο, καὶ ἐπολέμει τῇ Φωκίᾳ. Μετὰ δὲ ταῦτα, συμβαλλομένων τῶν Κατελουίζων τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, ἐπετρέποντό τε τὴν νῆσον, καὶ ἔσχον ἐπὶ τινὰς γενεὰς, διαγενόμενοι ἐς τε ἐπὶ τὸν καθ' ἡμᾶς χρόνον. Καὶ ἐπιγαμίας ποιούμενοι πρὸς

Notulæ marginales.

(1) Lesbo donatur Franciscus Catalusius 1352, sororemque ducit Calo-Joannis inip.

(2) Praefecto.

¹⁰ Ἰανούζης. ¹¹ προσχ. ¹² ἐλθίζοντο. ¹³ Δομίνικος. ¹⁴ κατέχοντες. R. ut in c. ¹⁵ καταλαβεῖν.

τε τοὺς ἀπὸ Τραπεζοῦντος βασιλεῖς, καὶ Ἑλλήνων ἡγεμόνας, καὶ τοὺς παρ' Ἑλλήσι προτεσούοντας, κατείχον τὴν νῆσον ἐς τὰ μάλιστα εὐνομούμενην. Ἐπέχει δὲ ἡ νῆσος αὕτη ἀπὸ τῆς ἐς τὴν Ἀσίαν ἡπείρου σταδίους μάλιστα ὀγδοήκοντα.

Ἄλλ' ἡ μὲν Χίος κατείχετο μὲν καὶ αὕτη πρότερον ὑπὸ Ἰανυῶν, οὐ μόντοι ἐάλω, ἀλλὰ διομένων τῶν Βυζαντίου βασιλέων χρημάτων, ἱκανὰ τοῖς Ἑλλήσι δέδοτο ὑπὸ Μαρτίνου, τοῦ τὴν νῆσον ταύτην κατασχόντος, ὑπ' ἀνάγκης τότε τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν πρὸς Μήδους καὶ τὸν Τριβαλλοῦς πόλεμον. Καὶ ὕστερον μόντοι ἀπέλαβον τὴν νῆσον οἱ Ἑλληνες, ἀποδόντες τὸ χρέος τῷ Μαρτίνῳ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο ὑπὸ Ἰανυοῖς, ὕστερον χρόνῳ οὐ πολλῷ τριήρεσι ἀφικόμενοις καὶ παραστησομένοις τὴν πόλιν. Οὐδ' οὕτε ἡ πόλις ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὴν τῆς νήσου καταστροφὴν, οὕτε κοινῇ ὑπὸ τῶν τελῶν ἐξεπέμψθησαν. Ἄλλ' αὐτοὶ ὠρμημένοι, οἱ ἐννεά οἰκίων γενόμενοι ἄρχοντες, τὴν νῆσον κατεστρέψαντο. Καὶ τῷ ὑπὸ τοῦδε ταύτῃ²⁹, ὡς σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει μετριώτατα διατιώμενοι, κοινῇ τὴν πόλιν διόχουν. Ἐξωνησαμένων μετὰ ταῦτα καὶ τὰς τῆς πόλεως τε καὶ νήσου μοίρας τῶν ἀπὸ τῆς Ἰανύης ἀνδρῶν, μέγα δυναμένων ἐς πλοῦτον διὰ τὴν τῆς μαστίχης πρόσδοτον. Κοινῇ γὰρ δὴ αὕτη ἡ νῆσος τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ φέρει καρπὸν τοῦτον ὡς πλείστον. Καὶ ἐργαζόμενοι³⁰, χρηματίζεται μέγਾਲως ἐν τούτῳ. Διέχει δὲ ἑκατὸν ταύτη ἀπὸ τῆς Ἀσίας σταδίους ὡσεὶ πενήτηκοντα μάλιστα πη. Διοικεῖται δὲ ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τῶν ἐννεά ἀρχόντων, τήν τε νῆσον ἀρχὴν τὰ πρῶτα κατασχόντων, καὶ ὕστερον ἄλλων ἐξωνησαμένων αὐτὰ τὰ πάτρια, τῶν ἐν τῇ πόλει αἰσίων ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων. Εὐνομήθη δὲ καὶ ἡ πόλις τῆς Χίου, μάλιστα δὲ πόλεων τῶν ἐν ταῖς νήσοις ταύταις, καὶ προσοδίων ἱκανωτάτη ἔσχεν ἡ πόλις, ὥστε ἐπὶ μέγα εὐδον ἀφικέσθαι τοῖς τὴν πόλιν τήνδε διοκοντα. Ἐστρατεύετο δὲ Μεχμέτης ὁ Ἀμουράτω ἐπὶ τὴν Λέσβον δι' αἰτίας τῶν πρότερόν μοι δεδηλωμένων· ἐπιφέρων δὲ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ φόνον, καὶ τιμωρῶν τῇ ἐκείνου ψυχῇ· μετὰ δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πειρατὰς ἑταιρίαν αὐτοῦ. Ἐκομίζετο δὲ αὐτὸς μὲν περὶ τὴν Ἀσίαν διαβάς· τὸν δὲ στόλον αὐτοῦ διὰ θαλάσσης ἐκπέμψας, τριήρεις μὲν πέντε καὶ εἴκοσι, πλοῖα δὲ μικρὰ ἀμφὶ τὰ ἑκατόν. Τοὺς δὲ τηλεθέλους διὰ θαλάσσης ἐκόμιζεν ἐς τὴν νῆσον, καὶ λίθους τοῦτον ἀμφὶ τοὺς διοχιλοῦς. Τὴν μὲν οὖν παρασκευὴν τοῦ πολέμου ἐκέλευε διὰ θαλάσσης ἐκκομίζεσθαι³¹ ἐς τὴν νῆσον· αὐτὸς δὲ ἀφικόμενος ἐς τὴν πεδίον³², ἐπαραυτοῦ ἐς τὴν νῆσον, αὐτὸς τε καὶ οἱ τῶν θυρῶν ὄντες, καὶ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἀμφὶ τοὺς διοχιλοῦς. Τὰ γὰρ τοῖς στρατεύματα, ὡς δεῖκεν ἐπικινῶν ἀπὸ τῆς Δακίας, αὐτίκα ἔπρην τε ἐς τὴν νῆσον, καὶ ἀπέθησαν. Ἐπίδραμον δὲ αὐτίκα, καὶ ἰδῶσαν τὴν νῆσον, καὶ ἀνδράποδα ὀλίγα ἐπι-

gentes autem connubia cum Trapezuntis regibus, et Græcorum ducibus, necnon cum iis qui apud Græcos præstare videbantur, insulam eam rexerunt saluberrimis legibus fundatam. Ab ea continente, quæ Asiam spectat, excurrit ad stadia circiter octoginta.

Cæterum et jam olim in potestate Januensium fuit Chius, nec tamen armis capta. Verum cum Græcorum reges pecuniæ inopia laborarent, propter bellum quod ea tempestate gerebant cum Medis (5) et Triballis, magnam pecuniæ vim mutuo acceperunt a Martino (4) ejus insulæ rectore. Græci tandem eam insulam receperunt, cum æs alienum, quæ erant obligati Martino, persolvissent. Deinde venit insula hæc in Januensium ditionem : qui, cum non multum temporis intervenisset, advenerunt cum triremibus, ut urbem eam caperent. Hi nec populi, nec magistratus consensu et voluntate missi erant, ut insulam eam in ditionem reciperent, verum sua sponte, cum essent novem (5) familiarum viri principes, ab domo profecti, insulam eam subegere. Ex eo tempore communi consilio magna concordia urbem gubernarunt, cum ubique ipsorum in rebus gerendis modestia eluceret. Tandem urbis et insule partes emerunt viri Januenses, qui plurimum pollebant opibus, propter masticis redditum et proventum. Insula namque ista in mari Ægæo sita, masticis fructuum reddit uberrimum : et qui huic operi sunt intenti, lucra multa ferunt. Hæc autem minus remota ab Asia est, quam prædicta, siquidem stadiis maxime quinquaginta septem ab ea distita est. Gubernatur a principibus illis novem, qui primo eam insulam sui juris fecerunt : necnon ab aliis qui postmodum patrias urbes in ea insula ab Græcorum regibus redemerunt. Metropolis Chii optimis regitur legibus, nec ulli omnium urbium, quæ in istis insulis frequentantur, disciplinæ sanctitate inferior est. Reditus habet largissimos, 279 qui incredibile est dictu, quantas opes suppeditent iis qui eam regunt. At Mechmetes, Amuratis filius, hostilia arma intulit Lesbo, his de causis quas supra memoravimus. Accedebat præter societatem, quam cum piratis inierat Lesbi princeps, etiam fratris mors : cujus culpam in eum principem rex transferebat, et ulcisci fratris manes in animum induxerat. Rex quidem itinere pedestri in Asiam transiens ferebatur : at classem, quæ complectebatur triremes viginti quinque, et naves minores centum, per mare sequi jubet. Bombardas per mare in insulam eam transportavit : necnon lapides, quibus onerarentur, circiter bis mille. Belli quidem instrumenta et machinas mari ad eam insulam subvehi curavit. Ipse vero veniens Possidium, pedestri itinere ad insulam accedebat, ducens Januarum milites,

Notulæ marginales.

(5) Persis.

(4) Martinus Chii rector Boecanigra, 1261.

(5) *Al. decem quos Maonesos vocant. Vide Justinianum, ann. 1261 et 1346.*

²⁹ ταύτην, *R. ut in c.* ³⁰ ἐργαζομένη. ³¹ *In uno, κοσμ.* ³² *In uno, ἐπὶ π.*

et quosdam Europæos circiter bis mille. Nam cum dimississet exercitus, rediens ab Dacia, contumeliose bellum movebat contra istam insulam. Cæcis ubi in continentem suam exposita, illius incursum fecerunt in insulam, eamque populati sunt. Verum pauca inde abstulerunt mancipia. Non legatum ad Leabi duce(m) misit, qui Iosæ regis diceret principi seu ducei, ut urbem dederet. Quod si faceret, fore ut ab rege acciperet aliam, et admodum magnam regionem. Princeps Leabi necito quo genio male in transversum abstractus, pacem regis aspernatus est. Rex itaque bombardas sistens, et contra urbem dirigens, in continentem pergebat consilio Machometis, qui eum adhortabatur, ne in insula moraretur. Machometus accepto exercitu, urbem oppugnabat, distribuit copias universas in turmas, et manipulos. Murum bombardis arciabat diebus viginti septem, urbsque portem non medicam stravit. Habuit bombardas quæ in subito globum torquent, quas mortaria nominant, quibus urbem gravissime affixit. Oppidanorum copias in aream coagebant. Oppidani tamen, cum forte etiam quidam de piratarum numero proute essent, egressi urbe, manus cum hoste conseriebant. Res vero eorum nequaquam prospere succedebat, nam Turci hostium ab oppidanis, occurrerent ad morum : et magna audacia siti, cum superare nitentur. Oppidanis in gravissima periculo versantibus, siquidem hostis militibus superior erat, princeps iosæ legatos misit, qui nuntiarent regi, se paratam esse dederit urbem, et reliqua urbis oppidula ; se tamen potere, ut sibi a rege assignetur regio alia, æquales hinc redditus habens. Pollicetur quoque se circumspicere imperata futuram, quocumque tamen in militum cubitos fuerit regio jura. Machometus, cum intellexisset principis et oppidanorum sententiam, respondit, se nuntios miserum in conductum ad regem, qui hæcæ principis conditione ei exponant. Ubi hæc ad regem relecta sunt, videtur qui promittet in insula principis, contentus in gaudium offenditur, et in insulam trajicit, laboraque animo admittit principis quas promittit, conditiones : atque se hinc conditionibus insulae principi fides et pacem daturum. Cum jam res utriusque dolens, et sibi hostibus jurjurando utriusque interpretis acceptum esset, urbe egrediebatur insula principis et veniens ad regem, cum aliis, et huiusmodi gratiam occidit : Hæc o rex, et quo insulam istam regere occupi, ne jurjurandi religionem ut unquam unquam. Quod autem municipia ex regione sua in prædictam abstinere una viderentur.

α νταχάμανοι. Μιστά δὲ ταῦτα αὐτῶ βασιλεὺς λόγου προέφερε τῷ Λέσβου ἡγεμόνι, ἐπιτίμῃσθε· ἄγγελον καὶ καλεῖσθαι τὴν το πῶλιν παραδίδομαι, καὶ αὐτῶ διὰ ταῦτα ἐπιτραπῆναι χώρον ἱκανὴν ὑπὸ βασιλείας. 'Ο δὲ ἀγνωμοσύνη το διαχρῆτο, καὶ οὐ προσέετο τὰς σπονδὰς τοῦ βασιλέως. Βασιλεὺς δὲ τοὺς τραπεζῶνας ἰδρυσάμενος ἐπὶ τὴν πῶλιν, αὐτῶ μὲν ἐς τὴν ἡκαίρον ἰκομιζέτο, ἰκαρῶνοντος τοῦ Μαχουμουῦτω, μὴ ἐνδιατρέθειν ἐν τῇ νήσῳ Μαχουμουῦτῃ; δὲ παραλαβὼν τὸν στρατὸν, ἐπελάμβρι τὴν πῶλιν ἐς μέρος διαλέμενος; ὄν στρατὸν. Καὶ τοὺς το τραπεζῶνας; ἐπὶ τοῦτος ἐπικέντρῳ ἀμύρας εἰσοσι καὶ ἐκτὰ, καὶ κατιβάλλε μέγα μέρος τῆς πόλεως. Ἐχων δὲ καὶ ὀπίθεν; τραπεζῶνας, ἐβάλλιν ἐς τὴν πῶλιν. Καὶ ὅτ ἰθροῦδε; τοῦ; ἐν τῇ πῶλιν. Οἱ δὲ ἐν τῇ πῶλιν, ἐτόσων σφίσι καὶ περὶ τῶν τιτων αὐτοῦ, ἐκαχόντας βραχὺ ἐπὶ τῇ; πῶλιν, ἡμῶνοντα. Ὅδ μόνος γα ὁ; ἀγαθὸς το ἐξεργάζεσθαι. Οἱ γὰρ τοῦτοιμα ἐραθεύόμενοι ὀπὸ τῶν ἐν τῇ πῶλιν, προσήσαν ἐς τὸ τοῦτος, καὶ ἐνοθέλλων ἐπίοντες, καὶ ἐμάχοντες πρὸς τῶ τοῦτῃ. Ὅς δὲ ἐι ἐν τῇ πῶλιν τῶ το κλῆθε ἐταλαμαρῶνοντα, καὶ ἐπιίζοντο τῇ ταλαμαρῶν, προσέφερε λόγους τῶ βασιλεῖ, ὁ τῆς νήσου ἡγεμόνι, ὅτ ὅτ παραδίδομαι το τὴν πῶλιν, τίθιλα καλύτερα τὴ ἐν τῇ πῶλιν αὐτῶ δὲ ὀπὸ βασιλείας χίρον διαρρῆθῃσι ἰσῳ τῇ ἰαντοῦ, καὶ ἀφίοντος, καὶ στρατωσίθεσι ὄρα τῶ βασιλεῖ. Μαχουμουῦτῃ μὲν ὄν τοὺς το λόγου; ἀλέχτω, καὶ ἐρασκιν, ὡς βασιλεὺς πῶρα ἐπὶ τὴν χῆκρον πῆρπιν. Ἐπὶ δὲ ἀναγῆθε ὡς βασιλεὺς περὶ ὄν προ- C ἔχτω ὁ τῆς Λέσβου ἡγεμόνι, ἐπικραῦτό το ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀλέχτω το τοὺς λόγους, ἰσῳρος σφίσι ἐπὶθεσθαι ὅτ ὄς προκαλιέτω ὁ τῆς νήσου τῆροντο. Ὅς δὲ τὴ ἰσῳ ἐγῆτω ὄρατῃ, ἐνοθέλλων το ὁ τῆς πῶλιν; ἡγεμόνι τῆς νήσου, καὶ ἀφίοντος; ἐ; βασιλεῖ, πρῶτακίνοσε το ὄρα, καὶ ἐρασκιν τοῦδε· Ὅ βασιλεῦ, εἰθε μῆ, ὡς ἰθρονο; ἐ; τὴν ἡγεμόνι τῆς νήσου τίθεθε παραδίδομαι, ὄρα τοὺς ἐρονος; περὶθε ποίοντες καὶ διαρκῆσθων ὄραδῆθῃ ὄς σίθῃσων σῆρακίπεθῃ ὄρα ὄς γέτω ὄρα τῶ τοῦτῃ τῆ; ὄρατῃ ἐπικραῖων, ὄς σίθῃσι ἀφίοντος, ἀφίοντος ὄρα ἰσῳ. Καὶ ἐπὶθε ἐπικραῖον, ὄρα τοῦ ὄρακίπεθῃ τοὺς διαρκῆσθων ὄρακίπεθῃ το, τίθεθε το καὶ ἐ; τῶ ὄρακίπεθῃ εἰσοῦ διαρρῆθῃ. Τοὺς δὲ περὶθε ἐπικραῖοντες, ἐρασκιν, ὄρατῃ μὴ τῆν χῆρον ἰπῳσῳκα, καὶ ὄρατῃσι ἐπικραῖον. ὄρατῃ τῃ σίθῃσι τοῦτος ἐρονος; ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα βῆσῳκα ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες. ὄρατῃ τῆν χῆρον τῆν ὄρα μῆ ὄρατῃσι ἐπικραῖοντες.

Καὶ τῶν ἐπιγραφῶν.

(*) Nec. an. Constantin. anno 1534.

... οἱ δὲ ἐν τῇ πῶλιν, ἐτόσων σφίσι καὶ περὶ τῶν τιτων αὐτοῦ, ἐκαχόντας βραχὺ ἐπὶ τῇ;

αὐτῶ τὴν ἀγνωμοσύνην, οὐδ' ὡς ἀτυχῆσαι αὐτὸς ἔφρασκεν ὄντων τῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' αὐτὸν τε αἰσθη-
σοθαί ²⁹ παραδόντα ἑαυτὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἦν εὐ-
νοῆ τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν, οὐκ ἀχθεσθήσεται ³⁰ ποτε
διὰ τοῦτο. Ταῦτα λέγων, τὴν τε πόλιν παραλαβὼν,
αὐτίκα ἐκέλευεν, ἴόντα καὶ ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, κε-
λεύσειν παραδιδόναι τὰς ἀκροπόλεις. Αὐτὸς μὲν οὖν
οἶν τοῖς βασιλέως ὑπάρχουσιν περιουῶν, παρεδίδου
τὰς πόλεις τῷ βασιλεῖ. Καὶ ἐγκαθίστη μὲν εἰς αὐ-
τὰς φυλακὰς βασιλεύς· τὴν δὲ πόλιν Μιτυλήνην ἐς
τρία διελόμενος, τὸ μὲν αὐτοῦ ἐγκατέλιπεν, εἰ τι
ἀρχεῖον ἦν τοῦ ἑμβίου, τὸ δὲ ἕτερον διενεψματο τοῖς
νεήλυσι· τὴν δὲ τρίτην μοῖραν κατέκτισεν ἐς Βυζάν-
τιον, εἰ τι ἦν τῶν ἀετῶν ἀξίων λόγου καὶ εὐπορον.
Τοὺς δὲ πειρατὰς ἀπαγαγὼν, κατέσφαξεν ἐς τριακο-
σίους μάλιστα ἐς χῶρον ἑνα τῶν προαστείων, τὰ
σώματα δίχα ποιούμενος ἐς τὴν σφαγὴν. Τοῦτο γὰρ
βιαιώτερον ἐς τοὺς πολεμίους ἐξεύρητο τοῦ θανάτου
εἶδος, τὸ σῶμα ἐς δύο τέμνειν. Καταθέντες οὖν τὴν
τομὴν ἐς τὸ διάφραγμα, ὄθεν ξυμβαίνει ἴσχειν ἐπὶ
πολὺ τῆς τελευταῆς διὰ ταῦτα τὸν διαφθειρόμενον.
Ἐγκαθίστη δὲ εἰς τὴν πόλιν ταύτην νεήλυδας,
ἀμφὶ τοὺς διακοσίους καὶ Ἄζάπιδας ἐς τριακοσίους,
καὶ ἀρχοντα αὐτῶν, τοῦ Σαμλιάτω παιῖδα, ἀνδρα
ἐπίσημον, οὗ τὸν πατέρα ἐν ταῖς βασιλέως θύραις
ἀκούειν δικαιοσύνης ἀριστον ἐπυθόμεθα, μάλιστα
δὲ δικαστὴν τῶν ἐν ταῖς βασιλέως θύραις καθιστα-
μένων, καὶ δίκας δικάσαντα ἀριστον· πάντων δὲ ὧν
ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἐξευρόντα, οἷα δὴ ἀποβαίνειν
ἐμμελεν ἢ δίκῃ ἐς τοὺς δικαζομένους. Τὸν δὲ Λέ-
C σθου ἡγεμόνα ἐνεγκάμενος ἀπὸ τῆς πόλεως, σύμ-
παντα ἐκέλευε κομίζεσθαι ἐς Βυζάντιον. Ἐξελόμε-
νος δὲ οἱ καὶ τῶν ἀριστῶν τῆς Λέσθου παιδᾶς τε
καὶ θυγατέρας ἀμφὶ τοὺς ὀκτακοσίους, αὐτὸς ἀπή-
λαυεν ἐπ' οἴκου, καὶ τὰς τε τριήρεις διέκριν ἀπι-
ναί, ἐγκαταλιπὼν πλοῖα μικρὰ αὐτοῦ που ἐν τῇ
νήσῳ. Τὴν μὲν οὖν ἀδελφὴν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ πρό-
τερον ἀλοῦσαν ὑπὸ βασιλέως ἐν Κολχίδι, γυναῖκα
οὔσαν βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τῆς τραπε-
ζούντος, ἐσηγάγετο μέχρι τινὸς ἐς τὴν γυναικωνίτιν,
πολλῶν δὲ καλλίστην καὶ ὄρασαν λεγομένην εἶναι,
προαποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐν Τραπεζούντῃ,
καὶ αὐτῆς γενομένης καὶ οὐσης χήρας, μεθ' ἐνὸς
παιδῆς καὶ μόνου. Τὸν δὲ παιῖδα τοῦτον, ὅτε εἶλε τὴν
D Τραπεζούντα, εἰσενεγκάμενος καὶ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς,
ἐν θεραπείᾳ τι εἶχε μάλιστα δὴ παίδων τῶν ἐν ταῖς
βασιλέως θύραις μετὰ γε τὸν ἀπὸ Βυζαντίου παιῖδα
Ἀρουράτω ἀδελφόν. Τὴν μὲν οὖν θυγατέρα βασι-
λέως Τραπεζούντος Ἄνναν λεγομένην, καὶ Χριστια-
νήν, φυλαχθεῖσαν ὀρισμῶ τοῦ κρατούντος, ἡρμόσατο
Ζαγάνῳ τῷ Μακεδονίας τῆς κάτω ὑπάρχῳ γενο-
μένῳ, ἐξούτου τὴν Παλοπόννησον αὐτὸν ἀφελόμενος,
ἐπέτρεπεν Ἀλδάνῳ παιδί, τῷ Ἰωάν λεγομένῳ, εἰ
καὶ ὕστερον ἐχωρίσατο ταύτην ὁ κρατῶν ἐπ' αὐτοῦ,
ἀναγκάζοντι ταύτην γενέσθαι ἐς τὴν ἑρσηκίαν αὐ-
τοῦ. Τὸν μὲν οὖν ἡγεμόνα τῆς Λέσθου, οὗ πολλῶν

A rim, sciri poterit ab iis qui Asiae loca incolunt.
Nam mancipia, quamprimum capiebantur e tua
regione, continuo a me dominis suis reddebantur.
Præterea maximum mihi fuit studium, ut sicubi
vestra mancipia quis esset nactus, ea statim do-
minis suis restituerentur. Quod piratas suscepi,
ea gratia factum est, ne prædas ex mea regione
agerent, eamque vastando corrumpèrent. Nec
ulli horum unquam vel occasionem præbul, vel
consilium dedi, ut adnavigantes quidquam damni
regioni tuæ importarent. Nunc autem ad te venio,
urbem atque adeo universam insulam tibi tra-
dens. Supplex vero te oro, ut quemadmodum
hactenus rebus tuis plurimum benevolentia præ-
stiti, ita nobis gratias referat rex. Hæc quidem
fatus est, et lacrymæ cadebant obortæ dicenti,
inscitia oppidanorum factum esse, quod non statim
ab initio cum bona ab rege nuntiarentur,
venerit. Rex exprobrans ei suam inscitiam et
imprudentiam, postremo consolationem adhibuit,
jubens eum esse bono animo, nihil eum mali
propter id quod primo non paruerit edicto regis
passurum. His ultro citroque dictis, urbem rex
in ditionem accepit, principemque etiam in re-
liquas insulæ urbes ire jubet, ut earum arces
se dederent. Qui impigre jussa regis capessens,
una cum regiis præfectis urbes adlit, easque
regi tradidit. Rex continuo, ne qua innovatio
exoretur, urbes in ditionem acceptas præsidio
firmat. Mitylenarum cives in tres distribuit partes.
Vulgi inutilem partem ibi reliquit; alteram
peregrinis concessit: tertiam, quæ genere
et opibus principatum facile obtinebat, By-
zantium deportavit. Piratas trecentos in unum
locum extra urbem contractos occidit. Et quo
281 crudelius perirent, corpora eorum media
dissecuit. Nam placuit regi Turcorum hoc mortis
genere in hostes uti, ut majore crudelitate in-
terirent, dissectis corporibus mediis, gladio dia-
phragmati adacto. Nam qui in hunc modum cæ-
ditur, diu mortis dolores amarissimos experitur.
Huic autem urbi, ne quam defectionem molirentur
incolæ, ducentos de peregrinorum corpore,
et trecentos Azapides imposuit. His duccem
constituit Samblatis filium, virum illustrem, cujus
pater in regis Januis judicis officio functus est.
et litigantes summa diligentia et attentione audivi-
o, et sententiam summa æquitate adhibita dixit,
adeo ut facile primas inter omnes januarum ju-
dices ferret. Jus enim justissime dixit: et facili-
clemensque omnino fuit in inveniendis poenæ-
quibus damnati subdendi essent. Lesbî ducem
eam urbem relinquere, et omnia sua Byzantium
transferre jubet. Ipso vero reversus est domum,
eligens sibi optimum Lesbî pueros, filios et
filias circiter octingentas. Tricemes quoque abdu-

Notulæ marginales.

²⁹ In uno, ἡσθήσ. ³⁰ R. ἀχθεσθήσεται.

xii, relictis tamen navigiis minoribus in insula. A Severo dacia, quam etiam antea rex ceperat in Colchidis regione, uxorem Alexandri Comneni, qui rex erat Trapezuntis, induxit in gynaeceum: siquidem forma antecedere credebatur eo tempore omnes, quotquot ob formae elegantiam commendabantur. Maritus ejus praemortuus erat Trapezunte ipsaque vidua erat, relicto filio unico. Rex capta Trapezunte, puerum huic abduxit: et praeter ceteris post puerum Byzantium, Amuratis fratrem, in januis benignissime tractavit. Filiam Trapezuntii regis Annam nomine, et Christianam custoditam pro arbitrio victoris consobrio janxit Zagano, inferioris Macedoniae praefecto. Ex quo autem cum Peloponnesi imperio expulsi, cum Albanis filio, cui Lyon nomen erat, tradidit: quamvis eam deinceps acceperit vincens, coegeritque suam religionem assumere. Haec multum intercessit temporis, et Lesbio duci nescio quod crimen impegit, captumque in vincula dedit. Ego quidem audivi, cum in carcerem esse raptum, quod displiceret regi, et jam olim ipsi fuerit invisus propter multa et intoleranda mala, quibus regiam familiam affecisset. Verum, ut alii perhibent, haec, quod in carcerem conjectus sit, accipio esse causam. Fervit puerum quemdam fugientem januas regis, venisse ad hunc Lesbi ducem. Quem ubi Christianae religionis fide imbuti, non dubitavit turpissimo amore pollutum. Occupata autem Lesbo, cum princeps Byzantium abisset, pueri oblitus est. Eum 282 inter munerum quaedam missum ad regem, regii pueri agnoverunt, remque regi significarunt. Rex puerum quidem retinuit: ducem cepit, et in carcerem duxit, una cum consobriis ejus Lucio, Aeni principe: qui cum fuisset puer, Lesbi principem in necando fratre et parando principatu strenue adjuvarat. Nec multo post Lesbium captam, in hanc miseram provoluti sunt necessitatem. Cum in summo vitae caeset ambo discrimine, dubii quo se verterent, pronuntiaverunt se Tarcorum religionem assumpturos. Rex quidem donans eos vestitu et tiara, eos quoque circumcidit, et impunitos e carcere dimisit. Nec tamen diu hoc gaudio illibato usi sunt. Nam brevi tempore post, eos iterum in carcerem condi jussit, et diligenti custodia tandiu asservavit, donec inde abductos capitali supplicio afficeret.

Isto anno rex his in militiam profectus est, semel contra Dacos, iterum contra Lesbium; et utraque bella consecit eodem anno; hiemsque advenerat, antequam domum redire posset. Ea igitur hieme versatus Byzantii classem adornabat. Extruebat templa; aedificabat regalia palatia, urbemque eam sibi accomodatam ad navalia praemia reddere in animo constituerat: ut posset, si quando usus postularet, memorabilem classem inde in mare deducere. His cogitationibus intentus, invenit se facile posse superiorem esse hostibus, si mare solus obtineat. Animo conceperat extruere et aliam memorabilem, post Propontidis Laemocopiam, arcem Byzantii mirabilem: quam exaedificavit juxta portas quas Aureas nuncupabant. Excitavit et turres maximas, et spectaculo dignas, necnon interiora regum, et turrim quae vergit ad Scopiorum pontem, quo jungitur Axius fluvius. Etiam regiam sedem Adrianopoli ultra Tænarum, qua Hebrum illabitur,

ὕστερον ἀναστρέψας, συνέλαβέ τε καὶ καθέριψεν ἕνα ἐν φοιτικῇ ὡς μὲν ἐγὼ ἐπιπέριον, ὡς οὐκ ἐν γούργη γεγονότα τῷ βασιλεὶ τὸν ἡγεμόνα τούτου, καὶ πρότερον ἀχθόμενον αὐτῷ ἐπὶ πολλοῖς δουλείαι τε καὶ ἀνηκίτοις ἔργοις πρὸς τὸν βασιλέως οἴκον ὡς δὲ ὑπ' ἄλλων λέγεται, παιῖδα δουρῶντος τῆς βιαιότητος θύρας, ἀφαιρέσθαι ἐπὶ τὸν Αἰθίοπος τούτου ἡγεμόνα, καὶ μεταβάλλοντα εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, γινώσθαι παιδικὰ αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἡ Αἰθίοχος ἔδωκε, καὶ εἰς Βυζάντιον ἐγένετο, ἐπαλείφασθαι τε τοῦ παιδὸς ὁ ἡγεμὼν, καὶ ὄμορος κίψης ὡς βασιλεῖα, ἐπιγινώσκον τε εἰ παιδὸς, καὶ ἐξείπεν τῷ βασιλεὶ. Καὶ τὸν μὲν παιῖδα κατέσχε, καὶ τὸν ἡγεμόνα συνέλαβέ τε, καὶ ἐν δεσφοῖς ἐπιπέριον ἔμα τῷ ἀνεψιῷ Ἀσκαίῳ τῷ τῆς Αἰθίως τυραννίῃ, καὶ ἐν γυναικί, καὶ ἐν συγκαταργασμένην τῷ ἡγεμόνι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ φόνον, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔμα. Οὐ πολὺ μὲν τοι ὕστερον ἐγένεθ' ἡ καὶ τότε αὐτοῖς. Ὡς γὰρ ἐν ἀπόρῃ καθεστήκεισαν ἔμα, οὐκ εἰδότες ὅτι ἀπειλαγὴν εἴρασαν τῆς εἰρηκτῆς, ἀνίπαυσαν, ὡς εἰς τὰ κέτριά τὰ Τούρκων ἵνα ἀρπάζουσι προθυμοῦνται. Καὶ αὐτὸς μὲν βασιλεὺς ἐσθῆσι τε ἰσοπέριον, καὶ τιάρῃ, καὶ περιπέριον; ἐλευθέρους ἀπέριον ἐπὶ ἡμέρας; οὐ πολλὰς. Μετὰ δὲ ταῦτα αὐτίκα εὐθὺς εἰς εἰρηκτὴν περὶομένους, κατέσχεν εἰς ὁ δὲ ἀπαγυρῶν, κατέσχευε.

Τὸν μὲν οὖν ἐναυτὸν τούτου, δις αὐτὸς ἐποστρεπυόμενος; βασιλεὺς, τὴν μὲν ἐπὶ Δάκας ἔλευσεν ἐπιπέριον, τὴν δὲ ἐπὶ Αἰθίοπος. Καὶ ἐταίσυτα αὐτῷ εἰς τὸν χειμῶνα τούτου ἡ ἐπ' οἴκου ἀνακομιδῆ. Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν Βυζαντίῳ διατρέψων, ναυτικῶν τε ἐξήρτυετο, καὶ εἰς τὸν Ἐξείπεν πόντον ἐναυπηγεῖτο τριήραις ἀμφοτέρω τριάνοντα, καὶ οἰκοδομῶν ναοῦς τε καὶ βασιλείας, ἐπέριον τὴν Βυζαντίου πόλιν αὐτῷ εἰς τὰ ναυτικὰ εἰς πορείαν κατέσχεσθαι ὥστε ἄξιον λόγου ναυτικῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐξαρτυέσθαι. Τῇ γὰρ θάλασση λογιζόμενος εὕρισκιν, ὡς εἰ ἐπιπερῆσαι, βῆον αὐτῷ παραχωρήσειν καὶ τὰ τῶν πολεμίων. Ἐδείματο δὲ καὶ ἄλλη ἄξια λόγου μετὰ τὴν ἐν Προποντιδὶ Αἰμακοσίην, τὴν τε ἐν Βυζαντίῳ ἀπρόπολιον ἄξιως λόγου, εἰς τὰς χρυσίας καλουμένας πύλας πύργους τε μεγίστους; καὶ ἄξιοθεάτους, καὶ τὰ ἐντὸς βασιλείας, καὶ τὴν ἐπὶ τῶν Σκοπίων γέφυραν ἐπ' Ἀξίῳ ποταμῷ, καὶ βασιλείας ἐν Ἀδριανουπόλει πέραν τοῦ Ταϊάρου, ἡ δὲ εἰς

Notulae marginales.

282 Deest aliquid, ut ex interpretatione patet. 28 In uno, κύριον. 28 Sic ms.

τὸν Ἔβρον ἐπέβη· καὶ καίχην μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἀ
 περὶ Μάδστον, ἣ δὴ στενωπὸς τοῦ Ἑλλάσποντου
 ἐπέλονται, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καίχην ἔβραν
 ἀπέναντι τῆς ἐν Ἀσίᾳ καίχης· ὥστε ἰχυροῦν μὲν
 αὐτῷ τὴν Βυζαντίου πόλιν, καὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον·
 κρατύνευεν δὲ καὶ τὰς ἐν τῷ Ἑλλάσποντῳ πόλεις·
 αὐτῷ, ναυτικῶν παρεχομένα· οὐ σμικρὰν. Ταῦτα
 δεινὰ μάλιστα· κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, τηλεβό-
 λου· καθίστη ἐς ἄμφω τὰ πόλινια τῶν μεγίστων
 ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα, καὶ ἑτέροισι οὐκ ὀλίγοις. Ναύ-
 σταθμὸν δὲ τὸν ταύτῃ αὐτοῦ χώρον ποιήσαντες,
 οὐδὲν ἐπιπέριπτοι παρῖναί ἔσω ἐς τὸν Ἑλλή-
 σποντον, ἂν μὴ τῷ ταύτῃ ὑπάρχῃ ἀποβαίνοντες
 ἐκπαίνονται οἱ πλεόντες ἔσω. Ταῦτα μὲν αὐτῷ
 ἐκποίητο, ὡς ἔμοι δοκεῖ, διὰ τὸν πρὸς Οὐνετοῦς
 οἱ ἰσθμὸν πόλεμον, ὃν πρὸ πολλοῦ παρασκευάζε-
 μενος, ἐκατήρει, ὅπως ἀσφαλίστατα αὐτῷ τὸν πόλε-
 μὸν ποιήσεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω ἐν τέλει ἦν
 παρεσκευασμένα, ὅτε τὸν πρὸς Οὐνετοῦς ἀράμενος
 πόλεμον, ἐπαλέμει.

Τότε δὲ ἐπιγενομένου τοῦ θέρους, ἰστρατεύετο
 ἐπὶ Ἰλλυριῶν· καὶ Ἰλλυριῶν βασιλεῖς. Τὸ μὲν οὖν
 ταῦτο γένος Ἰλλυριῶν¹⁰⁰ καλιόν¹⁰¹ τε, καὶ ἐς τὸν
 Ἴόνιον φηγόμενον, εἰδομητοῖσι τε καλλιχῆ ἀπο-
 νηγησκόμενοι. Καλοῦνται δὲ οὕτω τῶν Βόσνοι.
 Ἄλλ' οἱ μὲν Δαλμάται, καὶ Μυσοὶ ἄμα, καὶ Τρι-
 γαλλοὶ, καὶ πρὸς γε εἰς Σαρμάται, τούτους ταύτην
 ἰστανται τὴν φωνήν, καὶ τῷ κατὰ παρακλίσειαν, ὡς
 μὴ χαλεπῶς σκάνει ἀλλήλων αὐτοῖς. Εἰδὲς δὲ
 οἰεσθαι τούτους πολλοὺς ὀφθαλμῶν ἀπὸ τῆς πρὸς
 τὸν Ἴόνιον χώραν γένος τε ἂν μέγα, καὶ καλλιχῆ
 ἐκπονησάμεν, τὴν τε ὀφθαλμῶν ὑπερβολὰς ἐφ' ἑστὸν αὐ-
 τοῖς, καὶ τὸν Ἰστρον διαβόλους τὴν τῆς Σαρματίας
 χώραν εἰρήσκει, ἣ ὡς ἔκει οἰσταν, ὅτι Σαρμάτων ἐπι-
 πορεύμενος, διαβήσκει τε ἐς τὴν ἐπὶ τῆς τῆς Ἰστρον
 χώραν, καὶ παρασκευασάμενος τὴν ταύτην ὀφθαλμῶν.
 ἔπειτα ἐπὶ μὲν τῷ πλείω ἀποκαρτέμενος, ἐκπαίνονται.
 Θεσπρόν δὲ, αὐ τοῖς Ἰστροῖσι, ἀποκαρτέμενος
 Ἀλβανῶς, παρακλίσειαν τε, ἀποκαρτέμενος, ὡς
 Ἰστροῖσι αὐ τοῖς τῷ μὲν τῷ Ἰστροῖσι ἐκπαρτέμενος ἐπὶ
 τῆς φωνῆς τε, καὶ Ἀλβανῶν, καὶ Θεσπρόν τῆς χώρας.
 Ἄλλ' ὅτι πρὸ ἐπὶ Θεσπρόν τῆς τῆς Ἰστροῖσι
 καλλιχῆς πλείω ἄμα ἐς τὴν χώραν αὐτοῖς ἰστανται
 ἐπὶ σταθμῶν πλείω τε παρακλίσειαν, τῆς τε ἂν
 ἰστανται, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀποκαρτέμενος, καὶ ἐπὶ
 μάλιστα παρακλίσειαν ἔπειτα τῷ Ἰστροῖσι, παρακλίσειαν
 τε τῆς τῷ Σαρμάτων γένος, καὶ τῷ ταύτῃ γένος
 ἄμα ἰστανται αὐτοῖς τῶν Ἰστροῖσι τῆς ἄμα καὶ
 Θεσπρόν. Μάλιστα δὲ ἀποκαρτέμενος ἔπειτα ἀποκαρ-
 τέμενος, ἐπὶ τῆς τῆς φωνῆς τῆς Ἰστροῖσι τῆς μάλιστα
 οἰστανται, καὶ ἐπὶ τῆς τῆς φωνῆς ἀποκαρτέμενος
 τῆς ὀφθαλμῶν. Πλείω δὲ πλείω τῆς τῆς φωνῆς ἰστανται
 ἣ Ἀλβανῶν Σαρματίας δὲ καὶ ἰστανται τῆς φωνῆς, ἣ
 φωνῆς τῆς Ἰστροῖσι τῆς φωνῆς τῆς φωνῆς τῆς

communiter. Urbem quoque in Asia praeta Madaum, ubi
 Hellespontum angustissimum existimat, caudat
 necnon aliam in Europa regione ejus urbis quae in
 Asia conspicitur edificavit. Ille urbes caudat sunt ad
 defensionem Byzantii, et Euxini maris. Praeterea non
 mediocriter tutabantur urbes in Hellespontum sitas,
 praebentes classem hand aspernandam. In hunc cau-
 dum terrorem Asiae et Europa innotens, qui
 eum augetet, in utramque urbem bombardas invenit
 circiter triginta maximas, et alias non paucas. Ad
 haec cum portum ibi parantem Turci, nulli in-
 trare Hellespontum concedebant, nisi prius denun-
 diosent navibus, et eo loci praesentia exhibuissent
 visendum. Opera hinc hanc dubie facit propter bel-
 lum quod 1523 gesturus erat cum Venetis, ad quod
 se praeparabat: ut si Ingrueret, quam tutissime luti-
 se committeret. At quum comminoravinus opera
 omnia jam erant absoluta, et ad finem perducere
 cum bellum adversus Venetos suscepserat.

Estato autem ea quae sequobatur, bellum laconico
 Illyricis et Illyricorum regni. Grnus hinc hominum
 antiquum est, et regionem versus linitum apertianum
 incolens, plerumque ad clarissimum apertianum per-
 tinent. Vulgo nunc Thracii vocantur. Venetis Thraci-
 ta, Mysii, Triballi, etiam Sarmatae, eadem sepe nomen
 tur lingua, aut non multum dissimili, ut non difficul-
 ter se mutuo intelligant. Verisimile tamen est, illis
 praefectos ab regione quae versus linitum praet, cum
 pauci numero existierent, et aliquos versus linitum
 gentis incluserent, Thraciam praedominantem: et
 linito transmissa, Sarmatas regionem inhabitantem.
 Sunt vero qui tradunt eos a Scythia gentem, linito-
 lace in regionem quae versus linitum est, et linito
 Thracia, ad linitum cum venetis, linitum gentem
 se. Nomen autem, quod quidam sunt qui dixerunt Illy-
 ricas Albanos esse: quoniam Illyrii, qui linitum linitum
 linitum, praedominantem in hanc linitum, linitum, et
 Thraciam regionem. Caeterum quidam illo loco ab
 Epidauris usque ad Caranthum linitum (L. A.), linitum
 aliter gentem linitum linitum linitum. Nomen autem
 dicitur linitum gentem cum linitum linitum linitum.
 Praeterea ab mediterranea et orientalis gentem ab
 linitum, linitum linitum linitum linitum linitum
 abque linitum et linitum. Nomen autem linitum, linitum
 ab hanc linitum linitum linitum, quoniam linitum linitum
 abque ab linitum linitum linitum, et a linitum
 linitum per linitum linitum linitum. Praeterea linitum
 linitum, cum gentem linitum linitum Albanos linitum
 cum linitum linitum linitum et linitum, qui linitum linitum
 cum ab linitum linitum linitum linitum. Sunt autem a
 linitum, linitum linitum a cum linitum linitum linitum
 cum linitum linitum linitum linitum ab linitum linitum
 cum linitum et linitum, cum cum a linitum linitum

Thraciam praedominantem.

(7-8) Qui et Caranthum linitum

100 Thracii, ut dicitur in... 101 Thracii, ut dicitur in...
 Rostock. Oct. 1715

sortitos, ut dicantur Illyrici. Sed hæc hæcenus adnotata de ista gente sufficient, ceteri quidam putent nominis rationem haud rectam me assignasse. Verum propter regionem quam colunt, merito, ut mihi videtur, Illyrici appellantur. Nec tamen invidia me comitetur, in hunc modum de his sentientem. Nam Albanos potius Macedonibus adnumerari existimo quam alii in terrarum orbe genti. At de his satis. Illyricos igitur eam gentem nominio, quæ juxta Ionium habitat usque ad summam Istriam, sic diciam regionem 284 quæ ad sinum excurrit in pelagus. Adversus horum regem (9) arma cepit Mehemetes, quia tributum amplius ferre recusabat. Nam regius præco ad hunc accesserat, jubens ut quamprimum, mora omni posita, tributum in januas inferret. Illyricorum rex, colligens tributum, quod continebat quinque myriades staterum aureorum, idque præconi ostendens, dicebat: Tributum quidem collectum et paratum in promptu est. Nec tamen mihi cordi est mittere regi tantas opes, et me plausissimo his privare. Verum si bellum ab rege impenderit, bello me committam feliciter, si tanta pecuniæ affuerit via. Præterea si ea necessitas me apprehenderit, ut mihi in aliam sit migrandum regionem: fretus istis opibus, vitam commodius exigere poterō. Regius præco audiens istos sermones, respondisse fertur in hunc modum: Et quidem pulchrum et honestum erat opes istas in tuo dominio permanere, si non interim foederum religionem impie transgrediendo temerares: siu cupidine harum opum ducius, fœdera violare iustitueris, et inde tibi nescio quam felicitatem pollicitus fueris, verroor profocido ut contrarium eveniat. Nam auctore Deo possidere istas opes neutiquam malum duxero. Præterea iisdem opibus auctore Deo exui, longe optimum iudico, potius quam contumelios et injuriis afficere cum cuius præsidio eas acquisieris.

καὶ ταῦτα ἔχειν τὰ χρήματα καὶ ἄμεινον· καὶ ζῶντα ἐς ἐκείνον πολλαπλάσια τούτων κερτῆσθαι.

His dictis, præco ad regem revertitur: exponensque quæ acceperit ab Illyricorum rege, regem commovit, ut contra ambos bellum susceperet. Nam eodem tempore etiam bellum fuit cum Dacia principe, qui injuriam maximam regis familie fecerat, legatis ejus violatis et interfectis. Cæterum sub idem tempus quo Dacos bello incesserat, Illyrici regem ulcisci nequivit. Verum isto demum anno cum exercitus ab Europa et Asia Adrianopolim forent collecti, primo vere in Illyricos movit, in animo agens et in Sandalis regionem irrucere. Illic rex fuerat filius illegitimus regis qui prius imperio temperaverat Illyricos: et cum discordiæ atroces inter ipsum et fratres ejus qui ad ducatum aspirabant exarsissent, miserunt legatos ad regem, ejusque arbitrio rem totam transigendam permisso-

ἄπεινον μίαν ἀπὸ τῆς χώρας, διακεκρίσθαι μέντοι ὑπάρχον, ἄλλοτε ἄλλην φωνὴν ἀφιέμενον, ὥστε πολλὰ γένη αὐτοῦ, καὶ σφίσι διεννηοχότα κάμπαν ἐς τὴν φωνὴν, λαχεῖν τοῦνομα τοῦτο Ἰλλυριοῦς καλουμένους. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω μοι ἐς τοσοῦτον ἀναγεγράφω. Εἰ δὲ μὴ τοῦνομα αὐτὸ ἐς γένος τοῦτο ὀρθῶς εἴρηται, διὰ δὲ τὴν χώραν, ἣν ἐνοικουῦν φαίνεται τὴν Ἰλλυριῶν, ἀξίον ἐστὶ φέρεσθαι οἱ τοῦνομα τοῦτο. Καὶ μὴ νέμεσις εἴη οὕτω φρονεῖντι περὶ αὐτῶν. Ἄλθανοῦς γὰρ ἔγωγε μᾶλλον τε τοῖς Μακεδόσι προστιθεσθαι ἢ λέγομαι ἢ ἄλλω τινὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν. Οὐδενί τε γὰρ συμφέρονται, ὅτι μὴ ἐν Μακεδόνων γένος. Ἄλλὰ τούτων μὲν περὶ ἄλλο ἐστὼ ταῦτα εἰρημένα. Καλεσθῶ δὲ μοι τῷ ὀνόματι τούτῳ Ἰλλυριοὶ οἱ περὶ τὸν Ἴόνιον οἰκῶντες ἄχρις ἄκρας Ἰατρίας καλουμένης πρὸς τῷ मुखῷ τοῦ κόλπου, ἀνεχούσης ταύτη ἐς τὸ πείλαγος, καὶ οἱ περὶ τὴν ταύτη μεσόγειον οἰκῶντες Ἰλλυριοὶ. Ἐπὶ τούτων δὲ τὸν βασιλεῖα ἐστρατεύετο βασιλεὺς Μεχμέτης, ὅτι τὸν φόρον αὐτοῦ, ὡς ἐπ' αὐτὸν ἀφίκετο βασιλέως κήρυξ, κελύων τὸν τε φόρον ἀπάγειν ὅτι τάχιστα ἐς τὰς βασιλείας θύρας, καὶ μὴ διαμέλλειν, συναγείρας τὸν φόρον, κέντε ὄντα μυριάδας στατήρων, καὶ ἐπιδείξας τῷ βασιλέως κήρυκι, ὡς ἔτοιμος μὲν εἴη ὁ φόρος, καὶ ὡς περισκεύαστε, οὐ μέντοι γε προθυμίζεται ἐπιπέμποντα τῷ βασιλεῖ τὰ χρήματα, στέρεσθαι τούτων αὐτὸν οὐδὲ οἱ καλῶς ἔχειν. Ἄλλὰ σὺν τούτοις, καὶ ἦν πελεμῖν δέη, πελεμῖν τῷ βασιλεῖ πόλεμον ἐπαράμενον, ἄμεινον ἂν παρασκευάζοιτο ἐς τὸν πόλεμον. Καὶ ἦν δὲ ἡ ἀπαίρωντα ἄλλην τινὰ στέλλεσθαι χώραν, ταῦτα ἔχοντα τὰ χρήματα, ἄμεινον πράξειν. Τὸν μὲν οὖν κήρυκα λέγεται ἐπειπεῖν, ἀκούσαντα τοὺς λόγους τούτους· Ὁ βασιλεὺς τῆσδε τῆς χώρας, ἀλλὰ ταῦτα τὰ χρήματα καλῶς ἔχει παρά σοι εἶναι μὴ τὰς σπονδὰς παραβαίνοντι. Ἦν δὲ δεῖ ταῦτα παραβαίνων οἷα ἄμεινον πράξειν, δίδοικα μὴ χεῖρόν σοι γένοιτο διὰ ταῦτα. Σὺν γὰρ Θεῷ σὺν τῷ Θεῷ τούτων στέρεσθαι ἄμεινον, ἢ ὑβρί-

Ταῦτα ὁ κήρυξ εἰπὼν ἀπήλαυε παρὰ βασιλεῖα, καὶ ἀπαγγείλας τοῦ Ἰλλυριοῦ τὸν λόγον, ἐπῆρε βασιλεῖα στρατεύεσθαι ἐπ' ἀμφοτέρους. Ἦν δ' αὐτῷ τηνικαῦτα Ἑλασις ἐπὶ τὸν Δακίαν ἡγεμόνα, ἐξυβρίσαντα μεγάλως ἐς τὸν τοῦ βασιλέως οἶκον, καὶ ἀνελόντα τοὺς πρέσβεις. Ἄλλὰ τότε μὲν ἐλαύνοντι ἐπὶ Δάκα, οὐκ ἐξεγένετο τίσασθαι βασιλεῖα Ἰλλυριῶν· τῷ δ' ἐκαυτῷ τούτῳ, ὡς παρῆν αὐτῷ τὰ στρατεύματα ἐς τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπὸ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἦρος ἐπιγενομένου, ἐξήλαυεν ἐπὶ Ἰλλυριοῦς, ἐν ᾧ ἔχων ἐσβαλεῖν καὶ ἐς τὴν Σανθάλειω χώραν. Τὸν δὲ βασιλεῖα τούτων, καίσα ὄντα νόθον τοῦ πρότερον βασιλέως Ἰλλυριῶν, καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοῦς αὐτοῦ διηνεγμένον, ὀρημημένους ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ἡγεμονίαν, καὶ διαπρεσβεύομενον ὡς βασιλεῖα, ἐστραπέοντο αὐτῷ ἐπιτετῆ,

Notulæ marginales.

(9) Stephanum illegitimum, qui patrem dolo regno eiecerat. Vide Bonfin. et Jov.

ἐπέδειξέ τε τοῦτον βασιλεῖα τῆς χώρας. Καὶ Ἰσαάκῃ A τῷ Σκοπίων ὑπάρχῳ ἑμοροῦντί τε ἐς τὴν τῶν Ἰλλυριῶν χώραν, ὅποις αὐτῷ τιμωριῶν συνεπιλάβοιτο ἐς τὴν ἡγεμονείαν. Καὶ στρατὸν αὐτῷ παρεχόμενος ἐπὶ τοῖς ἀδελφοῖς, τὴν τε χώραν ἐδῆου, καὶ ἠνδραποδίζετο. Καὶ αὐτὸν ἐς τὴν βασιλείαν καταστησάμενος, ἐπολέμει τῷ ἀδελφῷ, ὅμα τῷδε τῷ Ἰλλυριῶν βασιλεῖ. Καὶ πλείστα δὲ ταύτης τῆς χώρας ἀνδράποδα ἀγόμενοι οἱ Τούρκοι ⁴¹, ταύτην ἄπορον εἰκοῦντες τὴν χώραν. Πασῶν δὲ τῶν πόλεων ἀρχῶν, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀνδράποδα ἐς τε τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐς τὴν Ἀσίαν ληϊσάμενοι, διεβίβαζον. Καὶ ἐξότου τὴν Σκοπίων ὤκισε πόλιν, καὶ Ἰησοῦ; ὁ Ἰσαάκιω παῖς ἐπιτροπεύων ὑπὸ βασιλείῳ ταύτην τὴν πόλιν, ὡς πλείστα, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, διὰ πολλοῦ χρόνου ἐληίζετο τὴν Ἰλλυριῶν χώραν, καὶ ἀποφέρεσθαι ἀνδράποδα, ὅσα μὴ ἂν ποτὲ ἐλπίσαι ἐνεγκεῖν τὴν χώραν ἐκείνην. Πυνθάνομαι δὲ τὴν χώραν διήκειν ἀπὸ τῆς Τριβαλλῶν χώρας, καὶ Δοροβίκης ποταμοῦ ἐς τὴν Σανδάλευ χώραν, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰόνιον κόλπον σταδίου ἐς ἑκτακοσίους ⁴² τὸ μήκος. Τὸ δὲ πλάτος ἐπὶ διεχιλίους μάλιστα ποι σταδίους παρήκειν τὴν χώραν ἐς τοὺς Παίονας καὶ ἐς Τριβαλλοὺς. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν Τριβαλλῶν ἔχεται αὐτίκα ἡ χώρα τοῦ Ἰσαάκιω· μετὰ δὲ ἡ τοῦ Παύλου χώρα, καὶ αἱ πόλεις παρατείνουσιν ἐς αὐτὴν τῶν Ἰλλυριῶν βασιλείῳ χώραν. Ἐπολέμουν μὲν οὗτοι καὶ πρότερον τῷ βασιλεῖ. Ὅτι μὲν ἐς τοὺς Τριβαλλοὺς, ὅτε δὲ καὶ ἐς τοὺς Παίονας ταλαντευόμενοι, καὶ ἐπαγόμενοι τοὺς Τούρκους, ἐληίζοντο τὴν Ἰλλυριῶν ἑμορον χώραν. Καὶ πρὸς τοὺς Τριβαλλοὺς ἐπολέμουν, καὶ ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμὼν ἐκτρατευόμενος ⁴³, ἐπολιόρχει τὰς πόλεις, μετὰ δὲ ταῦτα σπεισάμενος εἰρήνην ἀγειν ἐς τοὺς. Καὶ Σανδάλης μὲν τοῦτος καὶ πρότερον ἐπολέμει, καὶ ἐπαγόμενος στρατὸν τοῦ βασιλείῳ, ἐληίζετο τὴν χώραν ἐκείνην. Ὥστε μόνον ἔη οὗτοι ἀλλήλοις φέροντες, καὶ ἐπαγόμενοι στρατὸν ἐπήλυθα τοῦ βασιλείῳ, μεγάλως δὲ ἐβλαπτόν αὐτῷ τὴν χώραν ἀνδραποδῶν ὡς πλείστων ὑπὸ τῶν στρατῶν ἀπαγομένῳ ἐκάστοτε, καὶ φθειρομένης τῆς χώρας ἐς τὰ μάλιστα. Τότε μὲν οὖν καὶ ὁ Ἰσαάκιος, καὶ ὁ Παῦλος, συνθέμενοι συμμαχίαν τῷ Ἰλλυριῶν βασιλεῖ, διανοοῦντο καὶ οὗτοι πόλεμον ἀνελεῖσθαι τῷ βασιλεῖ, ἦν τε ἀπὸ Παίωνων καταλαμβάνη τοὺς Τούρκους.

Βασιλεὺς δὲ ὡς ἤλαυνε, διέβη μὲν τὴν Δοροβίχην ⁴⁴ ποταμὸν, ὃς τὴν τε Τριβαλλῶν καὶ Ἰλλυριῶν χώραν διείργει. Διαβὰς δὲ ἐπὶ Ἰλλυριῶν ποταμὸν ναυσιπόρον ὄντα, διέβη· ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς ναυσίν, ὡς αὐτοῦ ναυπηγεῖσθαι ἐκέλευε. Τοὺς δὲ ἵππους ἀφήκεν ἐς τὸν ποταμὸν, διαβῆναι τὰ στρατεύματα. Ἐγένετο δὲ ὁ στρατὸς οὗτος τοῦ βασιλείῳ ἐς πεντεκαίδεκα μυριάδας ἵππων. Ὁ γὰρ δὴ στρατὸς οὗτος, πλὴν τῶν νεηλίδων, καὶ Ἀζαπίδων, οἱ αὐτῷ παραγίνονται ἐς τὸν πόλεμον, πεζοὶ ὄντες, καὶ ὅσοι ὑπορρηῆσαι αὐτῷ τὰ ἐς χρεῖαν, παρεῖν

hunc, qui hunc regionis regem declaravit. Issaeo Scopiorum praefecto, qui finitimus erat Illyricis, istum adjuvare jubet in acquirendo principatu; hic exercitum praebens contra fratres, eorum regionem evastabat, plurimis inde abstractis mancipiis. Illo igitur rege pronuntiato, bellum gerebat cum fratribus et cum Illyriorum rege. Turci qui finitimam **285** circa tenebant regionem, plurima manciabantur mancipia. Cum autem praefectus agerent mancipiorum ex omnibus quas scimus urbibus, ea continuo in Europam et Asiam transmittabant. Et ex quo rex coloniam in Scopiorum urbem deduxit, et Josue Isaaci filius regis nomine eam administravit, plurima ab Illyrico mancipia sunt abducta, et in Europam Asiamque translata, quorum numerus major erat quam sperare potuisset ab ea regione. Audio eam regionem, si quis longitudinem consideret, ab Triballorum regione et Dorobyza fluvio se extendere usque ad Sandalis regionem, et ad Ionium sinum stadiis octingentis. Latitudo vero regionis, qua excurrit ad Pannones et Triballos, complectitur duo millia stadiorum. A Triballis incipit regio Isaaci: hanc excipit deinde Pauli regio, cujus urbes se porrigunt usque in hanc regis Illyriorum regionem. Hi quidem jam ante bellum gesserant cum rege, nunc quidem Triballis, nunc vero Pannonibus adhaerentes: et cum adducerent Turcos, regionem Illyrico affusam populabantur, bellumque in Triballos avertabant. Caterum Triballorum princeps bellum contra hos suscipiens, urbes eorum obsidebat: et foedera cum iis pangens, tandem se pacatum exhibebat. Etiam Sandales hos antea bello appetiverat, et accito regis exercitu ipsorum agros evastabat. Cum autem hi soli perpetuis inter se dissiderent odiis, et regis peregrinos accerserent, propriae regioni plurimum calamitatis invexerunt. Nam mancipia plurima belli jure subinde a millibus capiebantur, deportabantur. Praeterea et ea regio vel maximam experiebatur vastationem. Eadem tempestate Isaeus et Paulus societatem facientes, auxilium pollicebantur Illyriorum regi. Nam constituerant et ipsi bellum indicare regi, si Pannones aliquid novi contra Turcos molirentur.

D Rex, in militiam profectus, trajecit Dorobyzani fluvium, qui Triballos et Illyrios dirimit. Progressus deinde, venit ad Illyrissum fluvium navigabilem, quem superavit pedestri exercitu transvecto navibus quas ibidem fabricari jusserat. Equos autem in flumine reliquit, donec copias transportaret. Tum temporis in armis habuisse creditur rex quindecim myriades equitum, praeter peregrinos et Azapides pedestre robur, qui eum in id bellum sequebantur. Aderat et alia hominum multitudo inutilis ad arma; quae propterea comitaban-

Notulae marginales.

⁴¹ Τούρκων. ⁴² Ἑκτακχιλίους. ⁴³ Ἐκτρατευμένος. ⁴⁴ Δοροβίχην. Sic etiam

tur regia castra, ut si quid opus esset, militibus inserviret. Reliquus interim exercitus equitibus constat. Nec tamen gens est, ut supra edocuimus, **286** quæ plura jumenta in expeditiones ducat. Transito Illyrisso, impetum in regionem hostilem dedit; et aggressus Dorobizam urbem, eam omni machinarum genere oppugnabat. Urbs hæc est sita in excelso monte. Quapropter natura loci munitissima perhibetur. At rex expediens bombardas et mortaria, non cessabat terrorem injicere oppidanis; et tandem urbe potitus est. Partem hominum, quos ibidem indeptus erat, in ea urbe reliquit, parte donavit Turcorum optimates, tertiam partem Byzantium transtulit. Mechumetem jussit deligere Europæ exercitus robur, atque festinare citato agmine in eum locum in quo acceperat regem Illyriorum morari, antequam regiam sibi subjiceret; qui impigre jussa capessens, summa celeritate adhibita, flumen transgressus est. Veniens Gaitiam, accepit regem proficiaci trajecto flumine in Clitiam urbem. Is igitur, nihil remittens de cursu, transivit fluvium qua cum in tres alveos divisum cognovit: hoc superato, Clitiam (10) venit die secundo. Rex, sublati signis, Gaitiam contendit, regni sedem Illyrici. Quo ubi pervenit, urbs illico conditionibus seu pactionibus in ditionem regis venit. Nam ubi fama increbuit, Dobobicam esse captam a rege, quæ urbium totius regni longe erat munitissima, reliquæ urbes illico territæ in diversum abripiabantur, et quilibet pro se sedulo contendebat ut prior deditionem faceret, sperans se in hunc modum non parvam gratiam apud regem initurum. Gaitiæ cives, cum appropinquasset rex, continuo primores civitatis obviam miserunt, deditentes sese et sua regi. Orabant autem regem, ut ipsis permitteret patrio et solito more reipublicam administrare. Rex preces eorum non aversatus est, verum continuo, quod petiverant, præstitit. Deinde etiam arcem in deditionem accepit, quam præsidio inposito suorum firmavit. Elegit sibi optimatum filios; dehinc quosdam delegit, quos donavit iis qui secum erant. Ubi primum ea urbs in dominium concessit regis, negotium datum est Machumeti, januarum duci, ut accepto Europæo exercitu, summa celeritate pergeret adversus Illyriorum regem. Nam audierat eum morari in ea urbe quæ distabat ab Gaitia itinere maxime quinque dierum, expectantem quoniam res Illyriorum essent evasuræ. Ejus autem urbis quæ regi Illyriorum tenebat, nomen erat Clitia. Etiam fratris ejus filium agentem annum decimum tertium, ibidem cum rege conversari nuntiatum erat Machumeti. Hic assumens, ut jussus erat, exercitum, secundo **287** die attingit

ἀρχεῖος ὄμιλος, ὁ λοιπὸς τοῦ βασιλέως στρατὸς ἰσπαύει μάλιστα δ' ἀνθρώπων ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. Ἄγονται δὲ καὶ ὑποζύγια πολλαπλάσια, ὡς καὶ πρότερον μοι δεδήλωται. Ὡς δὲ τὸν Ἰλλυριὸν διαβάς, εἰσβάλεν ἐς τὴν χώραν, πρῶτον μὲν ἐπὶ Δοβοβίκην πόλιν ἐπὶ τῇ ἰσοβλή κατατάξας ἐπολιόρκει. Ἡ δὲ πόλις αὕτη εἰκείται ἐρυμνὴ οὖσα ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους. Τηλεθόλοις δεδιτόμενος τοὺς ἐν τῇ πόλει, ὑπτιώεις τε καὶ τοὺς ἴσοις, παριστήσαστο τὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ κατέλειπε, τὸ δὲ δωρησάμενος Τοῦρκων τοὺς ἀρίστους, τὸ τρίτον ἀπέπεμψεν ἐς Βυζάντιον. Ἀπὸ δὲ Δοβοβίκης αὐτίκα ἐκέλευε Μαχουμούτη ἐπιλεξάμενον τοὺς τῆς Εὐρώπης ἀρίστους, προΐναί τε τὸν χώρον, ἐς ὃν ἂν πυνθάνοιτο ἂν τὸν Ἰλλυριῶν βασιλέα διατρέθειν, πρὶν δὴ τὰ βασίλεια ὑφ' αὐτὸν ποιήσασθαι. Οὗτος μὲν οὖν λαβὼν τοὺτους, ἤλαυσε κατὰ κράτος, ἀναβῆναι δὴ τοῦ ποταμοῦ. Ἐλθὼν δὲ ἐς Γαίτιαν, καὶ πυνθανόμενος ὡς βασιλεὺς πρῶτος, διαβάς τὸν ποταμὸν ἐπὶ Κλιτίην πόλιν, οὐδὲν ἐπισχὼν, δρόμῳ ἀνέβη, ἧ τὸν ποταμὸν εὗρεν ἐς τρία γενόμενον, καὶ διαβάς, ἀφίκετο ἐπὶ Κλιτίην δευτεραίος. Βασιλεὺς δὲ ἄρας ἐντεῦθεν, ἀφίκετο ἐπὶ Γαίτιαν, τὰ Ἰλλυριῶν βασίλεια. Καὶ ὡς ἐπέλασεν αὐτίκα, ἦ τε πόλις προσεχώρησε καθ' ὁμολογίαν. Ὡς γὰρ Δοβοβίκην ἐπίθοντο ἀλῶναι ὑπὸ βασιλέως, πασῶν δὲ ὀχυρωτάτην, αὐτίκα αἱ λοιπαὶ πόλεις καθίσταντο ἐς φόβον, καὶ ὠρμητο αὐτῆς τις ἕκαστος φθῆναι, βουλόμενος βασιλεὶ χαρίζεσθαι προσχωρῶν. Οἱ μὲν οὖν ἐν Γαίτιᾳ, ὡς βασιλεὺς ἀγχοῦ ἐπέλασε, τοὺς προεστῶτας ἢ πόλις πέμψασα, βασιλέα παρεδίδου τε σφᾶς, καὶ ἤξιον πολιτεύεσθαι κατὰ τὰ πάτρια καὶ συνχώρει μὲν αὐτοῖς, αἷτα ἤξιον σφίσι συγχωρηθῆναι ὑπὸ βασιλέως· μετὰ δὲ, ὡς τὴν ἀκρόπολιν παραλαβὼν, φρουρᾶν ἐφαίνεν ἐν αὐτῇ, παιδᾶς τε τῶν ἀρίστων ἐπιλεξάμενος ἑαυτῷ τε καὶ περιεξιλέμενος, καὶ τινὰς τοὺς ἀμφ' αὐτὸν δίδειναι· ταύτην μὲν οὖν τὴν πόλιν, ὡς αὐτίκα παρέλαθεν, ἐκέλευσε Μαχουμούτη τὸν τῶν θυρῶν ἡγεμόνα, ἀναλαβόντα τὸν τῆς Εὐρώπης στρατὸν, ἐλθόνειν δευτεράστια ἐπὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν. Ἐπυνθάνετο γὰρ ἐν τῇ πόλει τῆς Γαίτιας, ἀπεχούση ἡμερῶν πάντε ὄδῳ, διατρέθειν, παραδοκούντα ἢ ἰγχορήσει τὰ Ἰλλυριῶν πράγματα. Ἡ δὲ πόλις αὕτη, ἐν ἣ ἔμενε βασιλεὺς, καλεῖται Κλιτίη, καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ παιδᾶ, ἀμφὶ τὰ τρισκαίδεκα ἔτη γεγονότα, διατρέθειν ἰπηγγέλιτο Μαχουμούτη. Λαβὼν μὲν οὖν τὸν τῆς Εὐρώπης στρατὸν, δευτεραίος ἀφίκεται ἐπὶ τὸν ποταμὸν, τοῦνομα ναυσίπορον ὅ, ὃ δὴ μάλιστα θαρῶν Ἰλλυριῶν βασιλεὺς ναυσίπορον τε ὄνει, καὶ μεγάλων νεῶν τε οὐκ ἐνούσων τῷ ποταμῷ, οὐκ ἂν ποτε φέτο διαβάνας τὸν ποταμὸν ἐλάσαι ἐπ' αὐτόν. Ὡς δὲ ἐνταῦθα ἐπέλασεν ὁ στρατὸς ἐς τὸν ποταμὸν, ἐνταῦθα ἐπισκεύων Μαχουμούτης τοὺς τοῦ στρατοπέδου ἀρί-

Notulæ marginales.

(10) Clyzam.

⁴⁹ R. πυνθάνοι. In al. ut in c. ⁵⁰ R. πυνθάνοι. ⁵¹ Nomen fluvii desideratur. In it. non est lacuna.

στοις, ὥστε διαδάντας τὸν ποταμὸν ἔργον μέγα **A** ἐργάσασθαι βασιλεῖ, συλλαβόντας Ἰλλυριῶν βασιλῆα, ἔλεγε τοιάδε· Ἄνδρες Τοῦρκου, νῦν τις ὑμῶν ἕκαστος αὐτῶν φανήτω ἀνὴρ ἀγαθός, ποταμὸν τένδε περὶ διαβάς· οὐ γὰρ μελήσει αὐτῷ τινι πρώτῳ διαδάντι, μὴ μέγα τι ἀποίασθαι παρὰ βασιλείῳ. Ταῦτα εἰπόντες, ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ τοῦ βασιλέως. Ἐνταῦθα δὲ πρῶτος λέγεται Ὁμάρης ὁ Τουραχάνεω παῖς, Θεσσαλίας ὑπαρχος, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐλαύνοντες εἰσέπεσον ἐς τὸν ποταμὸν, καὶ βραχὺ τι διανηγρόμενοι, διέβαινον. Καὶ ὁ λοιπός ἄμα στρατὸς αὐτίκα διέβαινε. Διαδάντες δὲ αὐτίκα ἐπέδραμον χῶραν, ὥστε τὸν Ἰλλυριῶν βασιλῆα δείσαντα, μὴ ἐς φυγὴν τραπέμενον, ἐπεισεπρόντες οἱ ἱπποδρόμοι, καταλάβωσι, καὶ ἐπὶ κίνδυνον ἐλθω- **B** σιν. Εἰ δὲ αὐτῷ μὴ ληφθεῖη, οἰχόμενος ἀνασώζεται ἐς πόλιν αὐτοῦ τινα, ὄνομα Κλιτήη. Καταφυγὼν δὲ πολιορκεῖται ὑπὸ Μαχουμούτεω. Ἡ δὲ πόλις οἰκεῖται μὲν ἐν χωρίῳ ἰνὶ ἐλώδει, καὶ ἔλη παρ' αὐτὴν μεγάλα, διὰ πολλοῦ διατείναντα, ἐχυρὰν ποιεῖ, καὶ οὐ βάσιμον. Τότε δὲ ὑπὸ καύματος ἀποξηρούμενόν τε ἦν τὸ χωρίον ἅπαν. Καὶ ἐπαλάσας ὁ στρατὸς, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, καὶ κάλαμον, ὃς ἀφθονός ἦν παρὰ τὴν πόλιν, ἐπιπίπτοντες διεφύρουσιν ἐς τὴν τάφρον, ὡς πῦρ ἐνήσοντες ἐς τὸν κάλαμον, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς αἰρήσοντές τε τοὺς ἐν τῇ πόλει, βλάσκοντας ἐς ὁμοιογίαν παραστησόμενοι. Ταῦτα μὲν εἰσρωῶντες οἱ τοῦ Ἰλλυριοῦ στρατιῶται, καὶ οἱ τῆς πόλεως, καὶ οἰόμενοι μὴ ἂν δυνησέσθαι ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν πολιορκουμένοι, προσέφερον λόγους τῷ **C** Μαχουμούτῃ, ὡς σφᾶς τε αὐτοὺς παραδώσαντας, καὶ ἐφ' ᾧ βασιλέα σφῶν αὐτῶν μηδοσιῶν χαλεπὸν πείσεσθαι ὑπὸ βασιλείῳ, προσχωρήσαι τε, ἦν ὄρκια γένοιτό οἱ, ἐφ' ᾧ ἀγαθὸν μὲν, χαλεπὸν δὲ μηδὲν ὑποστῆναι ὑπὸ Τοῦρκων. Ταῦτα προῖσχομένου τοῦ Ἰλλυριοῦ, ἰδέχεται τε ὁ Μαχουμούτης καὶ ἐσπένδεται. Ὅρκιον δὲ αὐτῷ ποιησάμενος ἐφ' οἷς προὔτιθετο, τὸν τε βασιλέα ἐξίόντα ἐκ τῆς πόλεως, παρέλαβεν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐς τρία διεσήμενος, τὸ μὲν αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ αὐτὸς σὺν καὶ τοῖς ἀρίστοις διανεμάμενος, τὸ τρίτον ἐπάγων τῷ βασιλεῖ ἔδωρῆσατο.

Ἐπιβάντων οὖν οἱ τοῦ Ἰλλυριοῦ στρατιῶται, καὶ οἱ τῆς πόλεως, καὶ οἰόμενοι μὴ ἂν δυνησέσθαι ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν πολιορκουμένοι, προσέφερον λόγους τῷ Μαχουμούτῃ, ὡς σφᾶς τε αὐτοὺς παραδώσαντας, καὶ ἐφ' ᾧ βασιλέα σφῶν αὐτῶν μηδοσιῶν χαλεπὸν πείσεσθαι ὑπὸ βασιλείῳ, προσχωρήσαι τε, ἦν ὄρκια γένοιτό οἱ, ἐφ' ᾧ ἀγαθὸν μὲν, χαλεπὸν δὲ μηδὲν ὑποστῆναι ὑπὸ Τοῦρκων. Ταῦτα προῖσχομένου τοῦ Ἰλλυριοῦ, ἰδέχεται τε ὁ Μαχουμούτης καὶ ἐσπένδεται. Ὅρκιον δὲ αὐτῷ ποιησάμενος ἐφ' οἷς προὔτιθετο, τὸν τε βασιλέα ἐξίόντα ἐκ τῆς πόλεως, παρέλαβεν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐς τρία διεσήμενος, τὸ μὲν αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ αὐτὸς σὺν καὶ τοῖς ἀρίστοις διανεμάμενος, τὸ τρίτον ἐπάγων τῷ βασιλεῖ ἔδωρῆσατο.

Ἐπιβάντων οὖν οἱ τοῦ Ἰλλυριοῦ στρατιῶται, καὶ οἱ τῆς πόλεως, καὶ οἰόμενοι μὴ ἂν δυνησέσθαι ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν πολιορκουμένοι, προσέφερον λόγους τῷ Μαχουμούτῃ, ὡς σφᾶς τε αὐτοὺς παραδώσαντας, καὶ ἐφ' ᾧ βασιλέα σφῶν αὐτῶν μηδοσιῶν χαλεπὸν πείσεσθαι ὑπὸ βασιλείῳ, προσχωρήσαι τε, ἦν ὄρκια γένοιτό οἱ, ἐφ' ᾧ ἀγαθὸν μὲν, χαλεπὸν δὲ μηδὲν ὑποστῆναι ὑπὸ Τοῦρκων. Ταῦτα προῖσχομένου τοῦ Ἰλλυριοῦ, ἰδέχεται τε ὁ Μαχουμούτης καὶ ἐσπένδεται. Ὅρκιον δὲ αὐτῷ ποιησάμενος ἐφ' οἷς προὔτιθετο, τὸν τε βασιλέα ἐξίόντα ἐκ τῆς πόλεως, παρέλαβεν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐς τρία διεσήμενος, τὸ μὲν αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ αὐτὸς σὺν καὶ τοῖς ἀρίστοις διανεμάμενος, τὸ τρίτον ἐπάγων τῷ βασιλεῖ ἔδωρῆσατο.

Ἐπιβάντων οὖν οἱ τοῦ Ἰλλυριοῦ στρατιῶται, καὶ οἱ τῆς πόλεως, καὶ οἰόμενοι μὴ ἂν δυνησέσθαι ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν πολιορκουμένοι, προσέφερον λόγους τῷ Μαχουμούτῃ, ὡς σφᾶς τε αὐτοὺς παραδώσαντας, καὶ ἐφ' ᾧ βασιλέα σφῶν αὐτῶν μηδοσιῶν χαλεπὸν πείσεσθαι ὑπὸ βασιλείῳ, προσχωρήσαι τε, ἦν ὄρκια γένοιτό οἱ, ἐφ' ᾧ ἀγαθὸν μὲν, χαλεπὸν δὲ μηδὲν ὑποστῆναι ὑπὸ Τοῦρκων. Ταῦτα προῖσχομένου τοῦ Ἰλλυριοῦ, ἰδέχεται τε ὁ Μαχουμούτης καὶ ἐσπένδεται. Ὅρκιον δὲ αὐτῷ ποιησάμενος ἐφ' οἷς προὔτιθετο, τὸν τε βασιλέα ἐξίόντα ἐκ τῆς πόλεως, παρέλαβεν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐς τρία διεσήμενος, τὸ μὲν αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ αὐτὸς σὺν καὶ τοῖς ἀρίστοις διανεμάμενος, τὸ τρίτον ἐπάγων τῷ βασιλεῖ ἔδωρῆσατο.

flumen cui nomen est.... Is fluvius navium erat patiens, et spem omnem in eo sitam ponebat rex Illyriorum. Nam cum nullæ naves magnæ præsto essent, putabat regem nunquam eo audaciæ progressurum, ut id transiret quo secum bellum gereret. Ut autem cum copiis ad flumen Machumetes accessit, mire festinando, cohortari non abstulit exercitum, et exercitus duces, ut transgrederentur flumen, regique opus pulcherrimum efficerent, capientes videlicet Illyriorum regem. Sic autem locutus fertur: Viri Turci, nunc quilibet vestrum fac vir fortis appareat, atque pedes flumen hoc transeat. Neutiquam enim mihi dubium est, quin maxima et splendida munera maneat eum, quæ ab rege accipiet, qui primus flumen superarit. His dictis, regii milites maximo studio conabantur transgredi flumen. Ibi tum primus, ut traditur, Omares Torachanis filius, Thessaliæ præfectus, cum suis irruit in flumen; qui paululum modo natantes, flumen superarunt. Hos secutus est, pari successu usus, et reliquos exercitus. Egressi flumine, illico invasere agros. Hinc rex Illyricorum timens, ne si in fugam verteretur, equitum adventu oppressus, in maximum periculum veniret, se recepit, ut incolumis præsens discrimen evaderet, in urbem quamdam eo loci sitam nomine Clitiam. Verum Machumetes cum exercitu superveniens, eam urbem obsidione circumdedit. Urbis ejus situs est in loco palustri, et in circuitu paludes visuntur longe lateque, quæ urbem munitam et aditu difficilem præbent. Eo tempore locus ille univ erso solaribus radiis exustus exaruerat. Cæterum, his nihil moti milites Machumetis, accedunt, eamque obsidione circumveniunt. Arundinem, quæ plurima ibi enata erat, excidentes, comportabant in fossam, ut igne deinde injecto, vel vi tandem etiam invitos oppidanos in ditionem redigerent. Hæc parari cernentes cives urbis, et Illyrii milites, credentesque se non diu posse resistere viribus Turcorum, legatos ad Machumetem mittere decernunt, orantes ut in ditionem acciperentur; petentes præterea ut regi veniam daret: qui quoque semetipsam dediturus sit, si jurisjurandi religio interveniat: qua interpassurum. Machumetes Illyrici preces haud abnuis. quemadmodum oraverant Illyrii. Tandem cum urbe egressus esset rex, urbem occupavit. Homines qui in urbe erant, in tres partes secrevit; unam **288** ibidem morari jussit, alteram inter optimates suos distribuit, tertiam adduxit ad regem et eidem dono dedit.

In hunc modum Illyrici rex captus est Clitiæ una cum fratris filio, qui haud dum impleverat ætatis annum decimum tertium. Uxor regis (11) jam ante se contulerat Rhagusium, quæ est urbs juxta Ionium, ut præsentis discrimini subtraheretur. Plurimas eo convexerat opes consilio viri. Eam urbem incolunt Illyrici viri admodum illustres,

Notulæ marginales.

(11) Eleasæ despote filia. Hæc ad Sixtum IV Pont. M. Romam profugit, et ad mortem usque rificæ est habitata.

καὶ στρατὸν ἐπέστειλε Τούρκων, καὶ ἐκάκου τὴν Ἀ
 χώραν. Τότε ὡς ἐπιὼν ὁ βασιλεὺς ἐπηγγέλλετο ἐπὶ
 τὴν Ἰλλυριῶν χώραν, παρεσκευάζετο καὶ αὐτὸς,
 ὡς ἦν τι δύνατο ἀμυνόμενος, ἦν ἐς τὴν ἐκαστοῦ
 ἐσθάλῃ ὁ τοῦ βασιλέως στρατός. Ἐπάνειμι δὲ ἐπ'
 ἐκείνῳ τοῦ λόγου, ἢ πρότερόν μοι ἐθεδήλωτό.

tempus cum fama volaret, regis cōpias accedere contra Illyriorum regem, nec ipse se parare intermisit, ut regium exercitum, si in suam regionem populabundus ingrederetur, si quid posset armis, a populatio-nibus prohiberet, eumque propulsaret. Nunc eo redire libet, unde in hunc sermonem digressus sum.

Ὡς ἐπιὼν τὴν βασιλεία παρέλαβε Μαχουμούτης ὁ
 Μιχαήλου, οὖν τούτῳ περιῶν τὰς ἄλλας πόλεις,
 ἐπεδείκνυτο τε τὸν βασιλέα, καὶ προσεχώρου. Ὁ
 μὲν δὲ Μαχουμούτης ἀμφὶ τὰ τοιαῦτα εἶπεν. Ὁμάρ-
 ρην δὲ τὸν Τουραχάνειο πέμπων ἐπὶ τὰς λοιπὰς τῆς
 Ἰλλυριῶν χώρας πόλεις, αὐτὸς ἤλαυνεν ἐπὶ τὴν βασι-
 λέως στρατοπέδον. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἤχθετό
 τε τῷ ὄρκῳ, καὶ ἐγαλέπαινε, ὡς οὐκ ἐν ἔδοντι
 ποιήσαιτο τὸν ὄρκον τῷ βασιλεῖ τῶν Ἰλλυριῶν. Τὸν
 μέντοι βασιλέα ἐς φυλακὴν ποιησάμενος, περιῆγεν
 ἐλαύνων διὰ τῆς Σανδάλειω χώρας. Ἐς ²⁶ γὰρ τὴν
 Ἰλλυριῶν τὴ μὲν αὐτὸς βασιλεὺς καταστρεφάμενος
 ὑπηγάγετο, τὰ δὲ Μαχουμούτης παραστρασημένου,
 καὶ Ὁμάρρω. Ἐνθα δὲ καὶ Ὁμάρρης σπουδὴν ποιού-
 μενος, τὴν χώραν ὅση ὑπόλοιπος ἦν, ὑπὸ τῷ βασιλεῖ
 γενέσθαι, ἀνήρ τε ἰδοῖς ²⁷ τῶν ἐν ταῖς βασιλέως
 θύραις εὐδοκιμούντων κράτιστον ²⁸, μεγάλα ἐπε-
 δείκνυτο ἔργα, καὶ πρότερον βασιλεῖ δόκιμος ἐν
 πολλοῖς ἄλλοις γενόμενος. Ταῦτα μὲν οὖν ἐς τοσοῦ-
 τον ἐγένετο καταστρεφάμενος βασιλεῖ τὰς Ἰλλυριῶν
 πόλεις. Ἐνταῦθεν πρεσβείαν πέμπων ²⁹ ἐπὶ Ῥαγού-
 ζιον πόλιν, ἐζήτηε τὴν βασιλέως γυναῖκα. Ἡ δὲ
 προσεξήει, ἀπιούσα ἐκ τῆς πόλεως ἐς Ἰταλίαν. Ὡς
 γὰρ ἐπυνθάνετο τὴν ζύμπασαν χώραν γενέσθαι ὑπὸ
 βασιλεῖ, ὡς εἶχε τάχιστα ἐκ τῆς πόλεως ἀπηλλάτ-
 τετο, οἰχομένη ἐς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις,
 ὡς οὐ κατέλαθον αὐτοῦ ταύτη τὴν βασιλέως γυναῖκα,
 ἀπεχώρησαν ἀπρακτοί. Ἐνταῦθεν βασιλεὺς συ-
 σκευασάμενος, ἐσέβαλλεν ἐς τὴν Σανδάλειω χώραν,
 καὶ ἐδῆρυ. Ἐπιποδρόμους δ' ἐπιπέσει, ἐπέδραμον τὴν
 χώραν αὐτοῦ σύμπασαν. Μετὰ δὲ ἐπιὼν, τὰς πόλεις
 ἐπιλόρηκε. Καὶ οἱ τοῦ Σανδάλειω ἐπέθεντο τῷ βα-
 σιλέως κοιτῶνι, ὀρρώμενοι ἐκ τῶν ὀρέων. Καὶ ἔστιν
 ἂ διαρπάσαντες, αὐθις ἐπὶ τῶν ὀρέων οἴοντο ἀπαλ-
 λασσόμενοι. Ἔστι δ' ἡ χώρα οὐκ ἦντον ἔρημος ἢ
 τῶν Ἰλλυριῶν χώρα. Ἐπελάσας μὲν οὖν αὐτὸς,
 ἐπιλόρηκε πολίχνην τὴν Σανδάλειω ἐπὶ ἡμέρας τι-
 νὰς. Καὶ ὡς οὐ προσχώρει αὐτῷ ἡ τῆς πόλεως ἀφ-
 ρεσις, ἀπήλαυνε διὰ τῆς τοῦ Στάντρω, καὶ Κρατῆκου,
 καὶ Παύλου, τῶν ταύτη αὐτοῦ ἡγεμόνων χώρας ³⁰.
 Κήρυκα δ' ἐπεμπε κελύων τὴν τε αὐτῶν χώραν
 παραδίδόντι, καὶ αὐτοῖς γενέσθαι ὑπὸ βασιλέως
 ἄλλην ἀντὶ ταύτης ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Οὗτοι μὲν οὖν
 οὕτω πισθίντες, παρέδοσαν τε σφᾶς αὐτοῖς ἄμ-
 τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν χώραν, ἐννοοῦντες ἀδύνατα

cōpiis; certe in patrum impia et nefaria ausus. Mittebat is frequenter legatos ad regem, consulens ut junctis copiis Illyriorum regem debellarent. Tandem mouendo et consulendo tantum profecit, ut Turcorum exercitus adveniret, et regionem regis graviter populando corrumpere. Sub idem tempus cum fama volaret, regis cōpias accedere contra Illyriorum regem, nec ipse se parare intermisit, ut regium exercitum, si in suam regionem populabundus ingrederetur, si quid posset armis, a populatio-nibus prohiberet, eumque propulsaret. Nunc eo redire libet, unde in hunc sermonem digressus sum.

Postquam regem Illyriorum Machumetis Michaelis filius in ditionem accepit, cum eo circumiens etiam cæteras urbes regi Turcorum subiebat. Et quidem circa hæc versabatur Machumetes. Omarem autem Turachanis filium jubebat cum exercitu pergere contra cæteras Illyriorum urbes, cæterum ipse in regia contendebat castra. Rex Turcorum discruciabatur animi propter Juramentum Illyriorum regi præstitum ab Machumete. Graviter quoque Machumeti indignabatur, ut qui parum opportune huic regi salutis spem, interposita jurisjurandi religione obtulisset. Regem quidem Illyrium vinculis illigatum circumdedit, peragrans Sandalis regionem. Nam Illyrios partim quidem ipse, partim vero Machumetis et Omaris Marte perdomuit. Omares summo studio annitebatur, ut eam regionem quæ nondum subiecta erat, cogeret regis suscipere imperium. Hic, eum fortitudinæ facile superaret omnes, quotquot in januis fortitudinis prærogativa gaudent, præclara militaris virtutis edebat opera, cum cætera quoque satis spectatus regi existeret. Hæc hæctenus ab rege Illyricas urbes subjugante gesta sunt. Quibus peractis, legatos ire jubet Rhagusium urbem, quæsitum regis uxorem. Hæc regem antevertens, excesserat ²⁹⁰ urbem, et in Italiam abierat. Nam cum fama captæ regionis ad ipsam allata eset, omni mora posita relinquebat urbem, et in Italiam properabat. Legati cum eam haud reperissent in ista urbe, abierunt re infecta. Rex, omnibus in unum contractis copiis, invasit Sandalis regionem, quam misere exastavit. Nam equites per universam regionem grassantes, eam graviter afflixere. Inde nec oppidis abstinnit: quæ accedens, obsidere haud omisit. Sandalis milites, qui in montium jugis se tenebant, montibus digressi, insidiabantur cubiculo sive tentorio regis. Et cum quædam inde diripissent, illico retro in montes unde venerant se receperunt. Regio hæc non secus ac Illyriorum deserta et vasta est. Rex castra movens ad Sandalis urbem, eam diebus aliquot obsidebat. Cum vero urbis oppugnatio non succederet ex animi sententia, abiit, ducens exercitum per Stantis, Craici, et Pauli (42), qui principes erant, regiones.

Notulæ marginales.

(12) Constantini, Caragusii, qui Reposius, filiorum Ibanis Castriote, et Pauli Duchaini.

²⁶ In uno, ἤχθη τε τῷ. ²⁷ In uno, ὡς. ²⁸ R ἰδοῖς. ²⁹ In uno, χροῖσιος. * Ἐπιπέμπων ἐς Ῥαγούζιον. Sic etiam H. ³⁰ Χώραν, H. ut in c

Ad hos præcones dimisit, qui juberent ut suam A singuli regionem regi traderent : quod si facerent, fore ut singuli aliam regionem in Europa ab rege acciperent. Principes illi, persuasi præconum verbis, semetipsos et regionem regi manciparunt. Cogitabant enim impossibile fore, ut in posterum regionem suam defendere et tutari possent, cum undique ciugerentur regis regione, quasi in medio habitantes. Verum protecti in januas regis, hæc conditione adducti, deditiorem faciunt, ut alia regione pro sua ab rege donarentur. Nec multo post hos compeditibus compeditos abduxit omnium, simul etiam exercitum dimisit. Regem Illyricorum mane cum in castris quiesceret, et abitum moliretur, accersivit in conspectum suum. Qui cum intelligeret, eo parum favore regis vocari, tenens manu litteras, quibus continebatur jurandum ab Machumete datum, prodibat in conspectum regis. Ut in conspectum regis venit, rege imperante caput ejus præcisum est (13). Tradunt regem propinasse interficiendum Illyriorum regem, Persæ præceptori suo. Sunt qui referunt, eorum regium iatum virum, nescio quod crimen in eum intendentem, confecisse. Nam is, cum plurimum dissideret a sententia Machumetis filii Michaelis, regis jussu Illyriorum regem letho dedit. In hunc modum memoriam proditum est, occidisse Illyriorum regem, occupato regno ejus ab rege Turcorum.

Veneti et Pannonæ cognito regionem Illyriarum in ditionem venisse regis, regemque Illyriam captum ab Turco occubuisse, propterea reliquos regionis principes miserandam 291 in vinculis agere vitam, hæc neququam diutius ferenda esse censuerunt : ac formidine magna tentabantur, cum animis reputarent, brevi fore ut idem exitium parum feliciter experirentur. Veneti graviter ferebant, præfectos regios contra ipsos insurgere, et subditis eorum molestos et intolerandos esse. Interim tamen fœderum sanctitatem bona fide coluerunt, suspensi expectatione eventus rerum. Josuo Albanis filius regis præfectus, Argos in Peloponneso per proditorem sacerdotis, qui ea in urbe morabatur, nactus est, et ex aperto jam bellum gerebat. Omnes Turachanis filius, incursionem in Naupactum fecit, nec etiam ab regione in Peloponneso Venetorum circa Methonam, regii jus belli abstinerunt. His accensi Veneti, haud amplius cunctandum et ferendum rati, ad consultandum quid agerent potissimum, conveniebant, sententiis in utramque partem probe pensculatis, cum jam sæpius consultassent senatores qui Evocati dicuntur. Victor de familia Capellarum (14), vir divitiis et dignitate præcellens, quique urbem regere optimus censebatur, adductis in suam sententiam propinquis et cognatis, conscendens tribunal, talem orationem habuisse fertur : Viri Veneti, sæpius alias cognovi certis experimentis, hujus civitatis incolas nequam cedere animis, si quando instituant rerum necessariarum, quæ ad rempublicam pertinent, consultationem. Quapropter paucis vos compellan-

εἶσθαι αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῆς βασιλείας χώρας ἀντέχειν ἐς τέλος. Ἀναπαίθονται οὖν ἐφ' ἧ ἄλλην ἀντὶ τῆς σφετέρως αὐτῶν σφίσι γενέσθαι ὑπὸ βασιλείας. Καὶ ἀφικόμενοι ἐς τὰς θύρας, τὴν τε χώραν παρέδωσαν. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον, αὐτοὺς ἐς φυλακὴν ποιησάμενος, εἰσεκομίζετο ἐκ' οἴκου, καὶ τὸν τε στρατὸν ἅμα διῆκε. Τὸν μὲντοι βασιλεῖα Ἰλλυριῶν, ἀπελαύνων ἐκ τῆς χώρας, ἰωθεν, ὡς ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνεπαύετο, μεταπιμπάμενος ἐκάλει ἐς ὄψιν τὴν ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ συνιείς, ὡς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ μεταπιμπεται αὐτὸν, τὰ ὄρνια ἐν χειρὶ ἔχων, ἐξηγήθη τε, καὶ ὡς ἀπήχθη ἐς ὄψιν τὴν βασιλείας, ἀπέταρξεν τε αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἐπιτάξας αὐτὸν βασιλείας. Λέγεται δὲ καὶ διδασκάλῳ αὐτοῦ τῷ Πέρσῃ τοῦτον παρασχεῖν, ὥστε διαχρήσασθαι. Οἱ δὲ μάγειρον αὐτοῦ αἰτησάμενον ἀνελεῖν, διενεχθέντα δὲ γνώμῃ πρὸς Μαχουμήτην τὸν Μιχαήλου, λέγεται ἀνελεῖν καλεῦσαι τὴν βασιλεῖα Ἰλλυριῶν. Οὗτος μὲν δὴ οὕτω λέγεται τελευτήσας μετὰ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ὑπὸ βασιλείας καταστροφῆν.

Ὡς μὲν οὖν ἑάλω ἡ τῶν Ἰλλυριῶν χώρα, καὶ ἔ τε βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἀλοῦς, καὶ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες εἶχοντο ἐν φυλακῇ, πυθόμενοι ταῦτα οἱ τε Οὐνεταὶ καὶ Παίονες, δεῖν ἔποιούντο, καὶ ἐς φόβον καθίσταντο μέγαν, αὐτίκα οἰόμενοι ἐπὶ σφῶν ἤξειν τὸ δεῖνόν. Καὶ οἱ μὲν Οὐνετοὶ ἐχάλεπαινον, ἐπιπερομένων σφίσι τῶν βασιλείας· ὑπάρχων καὶ χαλεπῶν ὄντων τοῖς ὑπηκόοις· ἐνέμενον δ' ἔμως τὰς σπονδαῖς, παραδοκούντας ἢ ἀποθήσεται σφίσι τὰ πράγματα. Ὡς δὲ τὸ τε ἐν Πελοποννήσῳ Ἄργος, ἱερῶς τῶν ἐν τῇ πόλει παραδόντος προδοσίᾳ, ἔλαθεν ὁ τοῦ βασιλείας ὑπάρχος Ἀλθάνας παῖς, τοῦνομα Ἰησοῦς, καὶ ἐπέθετο περιφανῶς ἤδη πολεμῆν· καὶ Νιζύπακτον μὲν ἐπέδραμεν Ὀμάρης ὁ Τουραχάνεω τὴν δὲ ἐν Πελοποννήσῳ χώραν Οὐνετῶν, τὴν περὶ Μεθώνην, καταλαθόντες οἱ τοῦ βασιλείας, οὐκ ἀνεδίδοσαν· ἐνταῦθα οὐκ ἐτι ἀναρχετὴν ἐποιοῦντο ἡσυχίαν ἄγειν. Ἄλλ' ἐδουλεύοντο μὲν ἐπ' ἀμφοτέρωθεν γινόμενοι ταῖς γνώμας. Καταστάσης δὲ πολλαχῇ ἐκκλησίας τῶν Κλητῶν καλουμένων, Βίκτωρ τῶν Καπέλλων οἰκίας, ἀνὴρ πλούσιος τε καὶ ἀξιώματι προέχων, καὶ ἀγειν δοκῶν τὴν πόλιν κράτιστος, προσπαρκαλέσας καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῷ καὶ συγγενεῖς ἐς τὴν ἐκτουτοῦ ψῆφον, παριῶν ἐπὶ τὸ βῆμα ἔλεγε τοιάδε· Ἄνδρες Οὐνετοὶ, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλοτε δοκῶν τοὺς ἐνοχοῦντας τὸ ἄστυ τὸδε μὴ διαπίπτειν λογιζομένων· τὰ εἶοντα, βραχεῖ τιμὴ λόγῳ ἐνύμιζον δεῖσθαι ἐς ὑμᾶς· πάντα δὲ τὰ πράγματα, οἷα προτρέψασθαι, καὶ μὴ προθυμομένους ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον, ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν πρωτεύειν ἀξιούντων παρ' ἡμῶν οὐκ ὀλίγων, παριόντες κελεύουσιν ὑμᾶς μὴ οὕτως ἐπαχθῶς περὶ μεγάλων βουλευέσθαι πραγμάτων,

Notulæ marginales.

(13) Alii exoriatum scribunt, 1465.

(14) De Casellis.

ἀλλ' ἀνέχεσθαι μᾶλλον, προσβίαν πέμποντας ἐς τὸν βάρβαρον περὶ τῶν σπονδῶν, ὡς οὐ δίκαια πράττει παραβαίνων τοὺς ὅρκους, καὶ τὰς σπονδὰς, καὶ νοθεύειν αὐτὸν τὰ δέοντα, ἣν δὲ κεισόμενον. Ἐάν δὲ ἀναιρεῖσθαι πόλεμον, ἀναγκαῖον λόγον περὶ τοῦ παρόντος πολέμου, ἐπιμνησάμενον ἱκανὸν, οὕτως εἶναι ἐπὶ τὴν ψῆφον. Δεῖ δὲ ἕκαστα λογιζομένοις τὰ χαλεπὰ μετριώτερα φαινόμενων τούτων αἰρεῖσθαι ἐπιλεγόμενους. Πρῶτον δὲ ἀναγκαῖον προθέμενον ψῆφον, γνώμην ταύτην ὡς ἕκαστα ἀποβαίνειν. Φασὶ γὰρ οἷοι, ὅτι εἰ πολεμήσομεν, αἱ κατὰ τὴν ἡπειρον πόλεις ἡμῶν, ἔς τε τὸν Ἴόνιον, καὶ ἐς τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὴν ἄλλην ἡπειρον πόλεις, οὐχ ἔξουσιν ὅπως διαρκέσωσιν ἐπὶ χρόνον τινα, ἀλλ' ἐπιλείψει τε αὐτὰς τὰ ἐπιτεθῆκα, καὶ ἀπολοῦνται ἣν τι ἐπιτή ἐς αὐτὰς χαλεπὸν. Καὶ τῆς τε ἐμπορίας τῆς αὐτοῦ χώρας στερουμένης, ἡμᾶς φασὶ μεγάλη ἀν βλάπτεσθαι τοῦ λοιποῦ. Ἀνέχεσθαι δεῖ οὖν διὰ ταῦτα, καὶ προσβίαν πέμπειν διςχυριζομένην ὡς εἰκὸς τὰ τοιαῦτα. Ἄλλα περὶ μὲν τῆς προσβίαις πρῶτον ἔρχομαι ἐρῶν, ὡς ἀφικόμενων τῶν πρέσβων ἡμῶν, ἄλλοι μὲν ὄντων ἅμα, καὶ ξυνητῶν, οὕτε ἐπιστροφὴν ἐποίησατο τῶν πρέσβων, ἐξαπατήσας τε τῇ λόγῳ, τὰ ἐναντία φαίνεται πεποιηκῶς. Ὡστε οὐκ οἶδα, ὅ τι ἀν ἔχοιεν αὐτῷ λέγειν οἱ πρέσβεις, ἐπικαιρότατον ὢν πρόσθεν ἀφικόμενοι ἔχρημάτιζον, εἰ μὴ ὅτι ἀδυνατοῦντες πόλεμον ἐπιφέρειν, πρέσβεσι διαλύεσθαι βούλεσθαι ἢ ἡμᾶς τὰ ἐγκλήματα, ἐς τοσοῦτον αὐτῷ προσφέρεισθαι περὶ τῶν ἡμετέρων. Ταῦτα δὲ οἶμαι, καλῶς εἶχεν αὐτῷ λέγεσθαι, ἣν μὴ τὸ Ἄργος παραλαβὼν, πόλεμον ἡμῖν περιφανῶς ἀπαγγέλλῃ. Ἐπειρᾶτο μὲν μέχρις οὗ ταῦτα ἀν φέροιμεν, καὶ εἰ μὲν ἀνεχώρηθα, ἤδη χωρεῖν αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ δίδω· εἰ δὲ μὴ, ὑποχωρεῖν ἤδη ἐς ὅσον αὐτῷ ὑφ' ἡμῶν συγχωρεῖτο. Καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀπορίαν ποησόμενος, οὐδὲν μέντοι ἤττον χωρήσων ἐπὶ τὸν πόλεμον. Εἰ δὲ μὴ, λέγω μὲν μοι, καὶ πρῶτον ἐπὶ Πελοπόννησον ἀφικόμενος, τὴν τε Εὐβοίαν ἐπέστη ἑβόμενος, οἶω, καὶ ἐπὶ τὴν Εὐρίπου πόλιν. Καὶ ἐξῴων αὐθις ἀπὸ Πελοποννήσου, καὶ τὸ δεύτερον ἤδη ἐλαύων σὺν τοῖς περασομένοις τοῦ πέρου, ἀφίκετο ἐς ἔβην τῆς πόλεως, ὥπως ἀν τὴν προσβολὴν ποιήσατο, ἐπιὼν ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ ὁ μὲν Ἰππῳ διαβὰς τὸν Εὐριπὸν συνίδοι ὅπως βράσιμά τε εἴη αὐτῷ προσβέλλοντι, καὶ εὐεπιγέριστα. Ταῦτα μὲν οὖν μὴ πολέμου τεκμήριά ἐστι περιφανῆ, ἀφ' ὧν ἀν τις αὐτὸν ἐπὶ τὸν πόλεμον παρασκευασάμενον ἀπὸ πολλοῦ διςχυρίσαστο, διαμαχόμενον τοῖς οὕτως ἐπιεικῶς βουλευόμενοις; Ἄλλ' ἐπεὶ πόλεμος μὲν ἡμῖν κηρύττεται ἐκ πολλοῦ προῖων, τὰ μὲν ὑφ' αὐτοῦ ποιούμενος, ἀφαιρῆται ἡμῶς τὰ δὲ καὶ διαβάλλων τοὺς ἐπιστάτας αὐτῷ, τὰ πρόσφορα ἐπιτηδεύει, καὶ κατὰ βραχὺ μὲν ἀποποιούμενος, ἀφῶ ἀπαρασκευάσις, εἰ δύναιτο, ἐπεισπεσεῖν, παραλαβὼν ἂν αὐτῷ δύναμιν ἀξιώχρω περιποιήσατο. Φημί οὖν, εἰ μὴ πό-

dos existimavi, cum videam etiam invitis et arma detrectantibus belli necessitatem imponi. Nam vide mihi mihi rempublicam planissime prodere, dum cunctamini arma in praesentiarum adversus barbarum capere. Siquidem hi qui apud vos non pauci primas tenent, monent, ne temere et odiose de rebus adeo arduis consultetis: verum censent legatos mittendos ad barbarum super foedere exostulantes, ut qui injuste agat, foederum et jurisjurandi religionem abrumpeus; monendum quoque esse, ut pacem, quemadmodum convenerit, observet, si verbis potius quam armis a caeptis eum deterrere possimus. Quod si his nihil apud barbarum effectum fuerit, tum demum necessaria erit oratio quae ad bellum barbaro inferendum nos in suffragia mittet. Oportet sane eos qui pericula reputant, ea inter se comparare: et quae minora apparuerint, eligere. Eum qui suffragium fert, circa singula hanc sententiam tenere convenit. Nam adversarii nostri aiunt, si bellum moverimus, urbes nostrae in continet, quae spectat Ionium et Peloponnesum, necnon reliquae continentis urbes, haud habebunt quibus se sustentent ad breve admodum tempus. Verum necessaria eos destituent: et peribunt, si periculum aliquod ingruerit. Praeterea si praedicta regio mercibus fuerit exhausta, et despoliata, etiam deinceps et in nos damna maxima redundabunt. Quapropter bellum prolataudum est, et legatio mittenda, quae ista efficiet. De legatione primo verba faciam. Nam cum legati nostri, viri prudentes et intelligentes, ad eum convenissent, eorum nullam rationem habuit: verum fraudulentis et dolosis sermonibus usus, contraria, quam nos existimavimus, fecisse apparuit. Non itaque satis apud me constat, quidnam principalissimum eorum super quibus ad eum venerant, coram eo expromere debeant, si denuo legationem susceperint, quam illud: nos, cum non suppetant vires ad bellum, velle legationibus rem gerere, et ad hunc modum injurias propulsare, et crimina dissolvere: adeo nos esse promptos et paratos pro ipsius arbitrio cum ipso agere. Haec quidem honesta ratio est, dici posset: si non occupato Argo, jam ex aperto nobis bellum intentaret. Animos profecto nostros in hunc modum perterat, quandiu tandem ista perpeti velimus. Si patimur, etiam ad reliqua confidenter et audacter procedet. Sin restiterimus fortiter, recedet quo per nos ei licuerit: et in trivio (quod aiunt) constitutus, bellum posthac omittet. Si secus fecerimus, vereor sciam aliquando poenitentiam venturam. Ferunt barbarum, ubi primum in Peloponnesum pervenisset, etiam Euboiam accessisse, visurum Euripi urbem. Egressus iterum Peloponneso, profectus est ut tentaret transitum, venitque in conspectum urbis eo animo, ut eam hostiliter aggrediretur. Et qui-

Notulae marginales.

⁴¹ In uno, Ἐδοῦλεσθε. ⁴² Καὶ ἐν τούτοις τὴν ἀπόπειραν. ⁴³ In uno, συνίδει. ⁴⁴ B uno, in al. ut c. ⁴⁵ Al. αὐτῷ. ⁴⁶ In uno παραλαβέσθαι.

Jem ipse equo transvectus Euripum, speculabatur A qua commode copulis transire, et urbem oppugnare posset. Ilæc profecto manifesta belli sunt signa, ex quibus satis quis probare potest, cum jamdudum decrevisse satis præparatum adversus adeo decenter deliberantes pugnare. Eo in bello, quod unuatiur jamdudum adversus nos sumpsisse, strenue perget, quædam sibi subigens, nobisque auferens: quædam præfectos culpans, subjiciet, et commodissima quæque sectabitur. Mox isti nemo se opposuerit, magna potentia succinctus, subito, si poterit, imparatos opprimit. Nam magnas sibi confiare poterit copias, cum non cesset plurimos suo dominio usque adjungere. Dicam igitur, nobis nra fore bellum cum rege? Quidam, quod scio, vana spe semetipsos **293** et alios lactant, dicentes eam nunquam in nos aversurum belli tempestatem, neque nos nostro deturbaturum principatu, quamvis id ex facili posset. Quapropter a bello nobis temperemus, pacemque et tranquillitatem apprehendamus, nihil interim rei necessariz oscitanter omittentes. Verum eumvero si ex prædictis jam plane apud omnes in confesso est, eum jamdudum nobis bellum indixisse, utrum nobis conducibilis et eligibilis fore judicatis, quietemne amplecti et regionem nostram nobis poti eripi: au ex aperto bellum inferentes, ostendere barbaro, quanta etiam nostra sit potentia, quantæque vires? Nam in manifestum si descenderimus bellum, eum ejusque insidias cavere poterimus armati, et satis instructi in omnem eventum, sedulo observantes quemnam castris locum capiat. An non is pro hoste tandem habendus est, qui insidiis regionem nostram præripere tentat, et duobus his excellit? Si felice et prospero re utatur successu, Barbaris homines credunt se, ut amicos nonnihil lucri inde percepturos: sin autem mali nihil inde redundarit in barbarum... Si itaque hæc reliquis præstantiora sunt, quis adeo est cæcus, et non cernat ea esse eligenda? sin cæcus, mollora habentes, quietem amplecti oportet. Illa namque nobis eligibiliora judico. Cunctationem sive multam multis per orbem damnosam esse: et nobis plurimum damni dedit, prodentibus imperium Græcos et Græcorum regem, quando barbarus infestus arietes Constantinopoli admovebat. Nam merces nostræ plurimum ab Græcis juvabantur et augebantur. Deinde contempsimus et aversati sumus preces ducum Peloponnesiacorum, qui impensissimis precibus auxilium nostrum implorabant. Etiam per nostram sociordiam vidimus et Peloponnesum ab isto rege devictam. Nuper admodum, cum Illyriorum rex nostrum auxilium supplex oraret, et lati auxilii non mediocrem gratiam se relaturum promitteret, cum ab Turcis crudeliter necari passi sumus. His sigillatim in hunc modum a nobis pro-

λεμον εἶσθαι ἡμῖν πρὸς τοῦ βασιλέως, ὑποχωρῶν-
τα τοῦτον, μὴ ἀναιρεῖσθαι φάσκοντες τὸν πόλεμον,
καὶ μηδὲ ⁶⁷ παραιρούμενον τῆ; ἡμετέρας ἀρχῆς.
ὅττ' ἂν δεκοίη βῆδια προσχωρήσαι αὐτῷ, πόλεμον
μὲν μὴ ποιεῖσθαι, ἡσυχίαν δὲ ἄγειν, μηδοτιοῦν αὐτῷ
τῶν δεόντων προσηχομένους. Εἰ δὲ πάντες τοῦτον
ξυνομολογοῦσι δήπου ἡμῖν ὡς πολεμημένον, ἕκαστα
πάντων πρόσθεν ἀποπειρώμενος οὐ παύεται, πρό-
τερα τούτων ἀιρετώτερα ἡμῖν, ἡσυχίαν μὲν ὑμῶ;
ἄγοντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν χώραν, καὶ ὡς πολεμη-
σαντας αὐτῷ, ἢ πόλεμον ἐμφανῆ αὐτίκα καθιστα-
μένους, ἐνδείκνυσθαι αὐτῷ τῆς ἡμετέρας, δυναμῶς
δοῦν ἰχώρει; ἐν γὰρ τῷ πολέμῳ καὶ φυλάττεσθαι
αὐτὸν ἔξεστιν, ἐκ τοῦ φανεροῦ παρασκευαζομένου,
καὶ ἐπιτηροῦντας αὐτὸν ⁶⁸ στρατεύεσθαι ἢ πε-
ρώμενον ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, ἀφαιρεῖσθαι τὴν χώραν
ἡμῶν, μὴ προσφύρεσθαι ὡς πολεμῶ, δοῦν ἐν τούτῳ
προέχοντι; Ἦν μὲν ἀποδοῖν αὐτῷ κατὰ γνώμην
ἐπιχειροῦντι, πιστεύουσι τε αὐτοῖς ὡς φίλοις, φέ-
ρεσθαι τοῦτό οἱ κέρδος. Ἦν δὲ μηδὲν τι κακὸν ἀπὸ
τούτου ξυμβαῖν αὐτῷ... Εἰ μὲν οὖν ταῦτα ἀμείνω,
⁶⁹ αἰρεῖν ἂν πρὸ τῶν ἄλλων δοῖο ταῦτη. Εἰ δὲ μὴ,
ἀμείνω ἄλλα ἔχοντας, ἡσυχίαν ἀνέχεσθαι, ἐκείνα
ἔστω ἡμῖν αἰρετώτερα. Τὴν μέλλουσιν φημι ἔγωγε
μέγα μὲν βλάψαι, καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν οἰκου-
μένην, καὶ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, μεγάλην ⁷⁰ ἐπήνεγα
βλάβην, προεμένους τὴν ἀρχὴν, ὅτε ἐπολιορκίῃ
Κωνσταντινουπόλις, Ἑλληνὰς τε καὶ Ἑλλήνων βα-
σιλία, ἀφ' ὧν τὰ τε ἐμπόρια ἡμῖν μέγιστα ἐπήει
C αὐξάνόμενα· μετὰ δὲ διαπρυσθευομένων τῶν Πε-
λοποννήσου ἡγεμόνων, ὥστε τιμωρεῖν σφοῖς πολεμου-
μένοις, περιεδομέν τὴν τε Πελοπόννησον ὑπὸ τῷ
βασιλεὶ τῷδε ἀνάστατον γενομένην. Καὶ ἄρτι δὲ τοῦ
Ἰλλυριῶν βασιλέως καλεύοντος ἀμύνειν αὐτῷ, καὶ
χάριν κατατίθεσθαι οὐ μικρὰν τῆς βοηθείας ἕνεκα,
περιεδομέν καὶ αὐτὸν διαφθαρόντα ὑπὸ Τούρκων.
Τούτων ἕκαστα ὑφ' ἡμῶν προεμένων αἰσχύνῃν φέ-
ρει καὶ θναῖδο; ἐς τοὺς ἄλλους τοὺς κατὰ τὴν Εὐρώ-
πην, ὡς τῶν ἐμπορίων ἕνεκα, καὶ αἰσχροῦ κέρδους.
προίεμεθα γένη ὀμότροπα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦδε
φθειρόμενα. Συνελόντα δὲ ὡ; ἕνεστι φάναί, εἰ μὲν
τοῖς Παῖοσιν αὐτίκα συνθέμενοι ἕνα πόλεμον ἀνε-
λώμεθα, ἔσται ἡμῖν καρπούσθαι τοῖς ἡμετέροις· εἰ
δὲ ἀνεχόμενοι ἡσυχίαν ἄγωμεν, ἐν βραχεί ἤψεσθε
ἀπαρασκευοὺς ἐπιθέμενον, ἀφαιρησομένους τὴν χῶ-
ραν, ὅση αὐτῷ ἔμορε; οὕσα τυγχάνει. Δοκεῖ οὖν,
ἔμοι πρόσθεσις τε ἐπὶ Παῖονας πέμπειν, καὶ χρήματα
καὶ αὐτοὺς κληροῦντα; νῆας ἐπὶ ταῖς οὐδαῖς ἡμῖν
ἄλλας δοῦν ἂν δυναίμεθα. Συμπαραλαμβάνειν δὲ
καὶ τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἐπὶ τὸν πόλεμον τόνδε,
ἡγεμόνα τε τοῦ παντός ποιουμένου. Τὴν δὲ Πελο-
πόννησον ὁποσῆται περᾶσθαι. Εἰ γὰρ τῶν ἡγε-
μόνων τῷ ἑτέρῳ ἀφροστηκότι ἀπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ
μετρῶς ἔχοντι βίου, συνείποντο ἐς τὴν ἀπόστασιν
ἐλθόντες οἱ Πελοποννήσοι, οἱ μὲν ἐκλιπόντες τὴν

Notulæ marginales.

⁶⁷ Ἀφαιρούμενον. R. ut in c. ⁶⁸ Στρατεύεται. R. ut in c. ἡπειρωμένου αὐτοῦ ἀφ. ⁶⁹ Sic pauca deesse videntur. R. ut in c. αἰρεῖσθαι ταῦτα. ⁷⁰ ἐπιπέγναι Sic etiam R.

πλίν, οί δὲ ἐς πᾶν τοῦ κακοῦ ἀφικόμενοι, πολλῶν ἂν μᾶλλον ἔπιοντο δυνάμειν τε ἀξιοῦσθαι διὰ θαλάττης ὁρῶντες, καὶ κατ' ἡμετρον κομίζεσθαι τῶν ἰσπεύων ἐπιπλοῦσθαι Ἰταλικῶν ἐς εἰσχιλοῦς. Πέμπεσθαι δὲ ἐς Πελοπόννησον καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἐγκλήμασι Κρητῶν ἐπὶ διαλύσει τῶν ἐγκλημάτων. Ταῦτα δὲ ἐπάγοντας ὁμᾶς ὁρῶντες ὄφονταί τε αὐτίκα, καὶ μεταστάντες ἐφ' ἡμᾶς, παρέρχουσιν ὑποχείριον τὴν Πελοπόννησον. Ἄφ' ἧς ἔσται ἡμῖν ταμιεύεσθαι τῇ ἐκείνῃ χώρῃ, καὶ εἰσοδὸν ἰκανὴν ἀπορίεσθαι. Ταῦτα δὲ συνθεμένους τοῖς Παίονσι, ἐκείνους μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰστρου, ἡμᾶς δὲ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ὠρμημένους, ἐπιχειρεῖν τῇ ἐκείνῃ ἀρχῇ. Καὶ μὴ καταζομίνους; περιορᾶν τὴν χώραν ἡμῶν δημομένην, καὶ ἐς ἀνδραποδισμὸν τοῦς ὑπηκόους ἡμῶν ἀγομένους, ἀναγκασθῆναι ποτε ἐλεῖσθαι στίβιν αἰρεῖσιν τινα ἄλλην, τρεπομένους ἐς τὸν πόλεμον.

Ἐπιπλοῦσθαι δὲ ἐπὶ τῇ Πελοποννήσῳ, ἀναγκασθῆναι ποτε ἐλεῖσθαι στίβιν αἰρεῖσιν τινα ἄλλην, τρεπομένους ἐς τὸν πόλεμον. B
danda est, ut Peloponnesus ad defectionem sollicitetur. Et id quidem in proclivi est; si enim alterum de duorum numero, qui descivit ab rege, tenuem agentem vitam Peloponnesiaci secuti sunt, cum quidam desererent urbes, alii vero in summa venirent pericula, quid futurum creditis, si viderint tantas copias terra marique adversus barbaram adventare? Censeo insuper equites et armatos Italicos his mille mittendos in Peloponnesum. Cretensibus quoque venia et criminum abolitio danda est: Hæc ubi nos agere viderint, continuo ad nos transitionem facient, et Peloponnesum subjicient, unde licebit negotia regi facessere. Nam ab Peloponneso commodius in ejus regionem dabitur accessus. Si igitur societatem coiverimus cum Pannonibus, Pannonibus ab Istro, nos ab Peloponneso Barbari regionem populabimur. Nec pressis, quod aiunt, sedentes manibus, negligemus regionem nostram vastari et subditos nostros Turcorum mancipia fieri. Verum his tandem auctores erimus, ut aliquando aliud consilium capient, et armis barbaro fortiter resistere instituant.

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Βικτωρος, συνείπαινοι τε ἐγένοντο καὶ οἱ πλείους ¹¹ ἐν αὐτῷ. Ἰσοπαλεῖς δὲ αἱ φῆφοι οὖσαι, ὁμοῦ ἐπεκράτησαν αἱ τὸν πόλεμον ἀπαγγέλλουσαι. Μετὰ δὲ αὐτίκα ἰδῶσαι πρόσθεσις μὲν ἐς τὸν μέγαν ἀρχιερεῖα πέμπειν, καὶ ἐπὶ Παίονας αὐτίκα πρόσθεσις πέμπειν ὡσαύτως, χρήματα ἔχοντας. Οἱ μὲν οὖν πρόσθεσις ἀφικόμενοι ἐς τὸν ἄκρον ἀρχιερεῖα, ἔλεγον τὰ καθήκοντα τοῖς οὐνετοῖς, ὡς ἐν καιρῷ πάνυ εἶναι ἅμα αὐτοῖς τὸν πόλεμον ἀναιρούμενον τοῖς Βιρθάρσι διαπράττεσθαι, ἄτε ἂν αὐτῷ καὶ πρότερον ἐν Μαντύῃ ἐπατήθευτο. Ὁ δ' ἀρχιερεὺς ὑπολαβὼν ἔλεγεν, ὡς ἀναγκαῖον πρώτον αὐτὸν τὸν μικρὸν Βιρθάρσον ἐκ μέσου ποιεῖσθαι, εἶθ' οὕτως ἰέναι καὶ ἐπὶ τὸν μέγαν σημαίων τὸν Ἀριμήνου ἔγεμόνα, πρὸς ὃν πόλεμος ἦν αὐτῷ, διενεχθέντα ἐπὶ τρόπῳ, ὃν παραλίπειν ἀξίον. Διὰ δὲ ταῦτα αἰτίαν ἐπιφέρων τοιαύτην, ἐπολέμει. Καὶ οὕτω μὲν ὁ ἀρχιερεὺς διεκρούσατο τοῖς οὐνετοῖς, ἔχων ἐμφύλιον οἰκταῖον πόλεμον· μετὰ δὲ οἱ ἐπὶ Παίονας περιφθάντες, ὥστε ἐπὶ τὸν πόλεμον παραλαμβάνειν, ἐς ὅψιν ἐλθόντες τῷ βασιλεῖ Παίωνων, καὶ τῇ συγκλήτῳ, ἔλεγον τοιάδε· Ἄνδρες Παίονες, ὅρῃτε δὴ ὁμῆς τὴν Τούρκων βασιλείῃς δυνάμειν, ἣν προσχώρησαν, ὡς δυναστεία μὲν τοῦς ἐν τῇ οἰκουμένην ὁμοφύλους ἡμῖν καταστρέψατο. Καὶ ἡμῶν δὲ τὴν χώραν ὡς ληϊζόμενοι, ἀνδραποδῶν τὴν τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ἐνέπλησαν. Καὶ τὸν γε Ἰστρον ἀεὶ διαβαίνοντας, ἐρητοῖ τε τὴν χώραν, καὶ ἐπιχρῶουσιν.

A ditis, non possumus infamiam apud reliquos per Europam gentes effugere, quin dicant, nos mercatura et turpis lucri avidos neglexisse gentes eorundem nobiscum morum, ejusdemque religionis: et quasi spectasse, ut caderent Turcorum Marte. Proinde, ut ad pauca redeam, si adjuncti Pannoniis arma arripuerimus, nostris nobis frui licebit. Quod si cunctati et quietem secuti fuerimus, brevi videbimus eum imparatos oppressurum, et extorturum nobis regionem **294** nostram, qua ei finitima est. Consulo igitur, ut legatos cum magna pecunie vi ire jubeamus ad Pannonas. Præterea, ut præter naves quæ nobis præsto sunt, etiam alias quotquot possumus, impleamus militibus. Nec etiam prætereundus est pontifex maximus, qui, quoquomodo fieri potest, in belli societatem adhibendus, et totius belli dux declarandus est. Ad hæc, opera danda est, ut Peloponnesus ad defectionem sollicitetur. Et id quidem in proclivi est; si enim alterum de duorum numero, qui descivit ab rege, tenuem agentem vitam Peloponnesiaci secuti sunt, cum quidam desererent urbes, alii vero in summa venirent pericula, quid futurum creditis, si viderint tantas copias terra marique adversus barbaram adventare? Censeo insuper equites et armatos Italicos his mille mittendos in Peloponnesum. Cretensibus quoque venia et criminum abolitio danda est: Hæc ubi nos agere viderint, continuo ad nos transitionem facient, et Peloponnesum subjicient, unde licebit negotia regi facessere. Nam ab Peloponneso commodius in ejus regionem dabitur accessus. Si igitur societatem coiverimus cum Pannonibus, Pannonibus ab Istro, nos ab Peloponneso Barbari regionem populabimur. Nec pressis, quod aiunt, sedentes manibus, negligemus regionem nostram vastari et subditos nostros Turcorum mancipia fieri. Verum his tandem auctores erimus, ut aliquando aliud consilium capient, et armis barbaro fortiter resistere instituant.

Victor, hujusmodi oratione habita, plurimos in suam sententiam traxit. Calculi autem cum propemodum utrinque essent æquales numero, vicere tamen, quia aliquanto plures erant, qui bellum nuntiabant. Secundum hæc decretum factum est, ut legati abirent ad pontificem magnum, et alii porro ad Pannonas ablegarentur cum magna pecunie vi. Legati venientes ad pontificem maximum, dixerunt quæ Venetos dicere æquum erat, videlicet tempus nunc instare, et monere, ut una cum ipsis bellum adversus Barbaros capesseret, quemadmodum Mantuæ convenisset. Pontifex respondens inquit: Necessè est ut prius impium et consceleratum minoremque Barbarum e medio tollam. Deinde diis bene monentibus proficiscar contra magnum Barbarum. At intelligebat Arimini ducem, cum quo bellum ea tempestate gerebat. D Verum causam ejus belli nunc omisisse satius est. Legati, qui ad Pannonum animos conciliandos, ut prompti sequerentur in Turcicam expeditionem, missi erant, prodeuntes in **295** conspectum regis Mathiæ, in frequenti senatu hujusmodi orationem exorsi sunt: Viri Pannonas, utique cernitis Turcorum regis potentiam quo evaserit. Eos qui in orbe Christiano ejusdem nobiscum et iudei et gentis sunt, suum imperium suscipere coegit. Ex regionibus nostris prædas agens, Asiam et Europam mancipiis nostris replevit. Istrum præ-

Notulam marginales.

¹¹ In uno des.

terea frequenter transgrediens, regionem popula-
tur, agroque urit. Itaque si nos audieritis, Barba-
rus non amplius trajiciet Istrum, ut vestram
regionem impugnet. Nam manifestum esse reor
omnibus, si modo vires intellectus seu mentis
intenderint, fore, si vos Istrum transmiseritis, et
in ejus regionem hostili animo fueritis ingressi,
ut maximam tumultum in ejus regione concitetis,
resque ejus planissime conturbetis. Turcus, ut li-
quido constat, Græcos debellavit, et eorum regio-
nem suo dominio adjecit. Triballorum regionem,
et universam Peloponnesum sui juris fecit. Tra-
pezuntium regem domuit, ejusque regione politus
est. Daciæ ducem dedit. Illyricorum regionem
misere evastavit; eorumque regem, virum æquum
et molestum, cepit et occidit. Eum igitur, qui
brevis admodum tempore tot principatus et poten-
tatis demolitus est, quid porro facturum eredi-
tis? Haud quieti et ignavia se corrumpendum
tradet, verum finitimos armis appetet, eorumque
regiones suæ adjunget. Nec moras nectendo sede-
bit; verum illico in finitimos arma vibrabit. Nunc
igitur nec vobis bellum parcat. Nam conabitur
universis suis copiis fretus, in regionem vestram
impetum facere, et ex ea hominum aliarumque
rerum prædas agere, principes vestros turpissimæ
neci tradere haud cunctabitur. Nam animus ejus
semper est implacabilis erga nostros, et erga om-
nes eos qui Christianæ religioni acquiescunt. Præ-
terea parum pacatum animum gerit erga eum qui
se benevolunt et benignum offert. Haud enim vos
præterit, quid fecerit Vladislao principi vestro.
Verum enimvero veniam hic meretur Turcus; si-
quidem Vladislavus in prælio captus interit. Sed
quid mali passus est, aut quamnam injuriam ac-
cepit ab Davide Trapezuntis rege, et ab Illyriorum
et Lesbi duce, necnon ab reliquis quos omnes
crudeliter necavit? si itaque contractis copiis in
ejus regionem irrueritis, certo brevi spiritus ejus
generosos, quos contra Pannoniam concepit, con-
tuderitis. Sin autem patienter quæ ab rege infe-
runtur, sustinueritis, transgredietur is universi
exercitus robore ad vos. Vereor quod si deinde
semel aberraveritis, **296** et parum feliciter con-
tra eum pugnaveritis, ut universa Pannonia in
ejus ditionem cedat, et vos crudelissime perdat.
Venetis, cum dicendi finem fecissent, in hunc
modum respondit Pannonum rex: Viri Veneti,
sane recte dicitis, et videmini in plurimis esse
viri non admodum imprudentes, nec solum in his
quæ ad quotidianæ vitæ usum spectant; verum et
in his quæ publicam aliquando de rebus necessa-
riis consultationem postulant. Parum autem re-
cordamini, ut videre videor, quod sæpius vos
cohortati sumus, ut una nobiscum expeditionem
sumeretis contra Turcos; verum cohortationem

Ἄς δὲ αὐτὸς ὁ Βάρβαρος, ὡς ἐτι διαβὰς τὸν
Ἴστρον, περὶ τῆς ὑμετέρας αὐτῶν τῶν ἀγῶνα
ποιεῖται, δὴλὰ ἐστὶ λογιζόμενος ὑμῖν, ἐτι ἐπὶ τὴν
ἐκείνου διαβαίνοντας, ἐς θόρυβον ἐπέθεσε αὐτοῦ τὰ
πράγματα. Νῦν δὲ τοὺς τε Ἑλληνας καθελόν, καὶ
Ἑλλήνων βασιλεῖα. Μετὰ δὲ τὴν Τριβαλλῶν χώραν
ὑφ' αὐτῷ ποιησάμενος, καὶ Πελοπόννησον καταστρε-
φάμενος σύμπασαν, καὶ βασιλεῖα Τραπεζουῦντος
παραστησάμενος, καὶ τὴν τε χώραν αὐτοῦ ἐπαγέ-
μενος, μετὰ δὲ ἐπιστήσας ἔρχοντα τῇ Δακίᾳ, καὶ
τὴν Ἰλλυριῶν χώραν ἐρωσάμενος, καὶ ἐλὼν ἄμα
καὶ τὸν βασιλεῖα, ἀνδρα ἐπισεικῆ καὶ μῆτριον, ἐν
βραχέϊ οὕτω χιθῶν, τοσαύτας θυμασταίας καθελών.
Τί ἐτι ἐλεσθε αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ποιήσαι; Καθεστῆ-
σται μὲν οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ὁμόρους τούτων
ἐλαύνων, πειράσεται τὰς αὐτῶν γινόμενας ὑφ' αὐτῷ
ποιεῖσθαι, ὡς ἂν δύναίτο τάχιστα αὐτοῖς προσπρῆ-
μενος. Νῦν δὲ ἤκει καὶ ἐφ' ὁμᾶς οὐχ ἤκιστα ὁ πόλε-
μος, καὶ παντὶ σθένει πειράσεται διαβαίνων, τὴν
τε χώραν ὑμῶν ἀνδραποδίζεσθαι, καὶ τοὺς ἔρχοντας
αἰσχίστῳ ἄλθρῳ διαφθεῖραι. Οὐ γὰρ ἂν ψυχὴν
αὐτοῦ ἐστὶ διαλλάττειν ἐς τοὺς ὑμετέρους; τε καὶ
ὕπὸ τὴν ἡμετέραν θρησκείαν ὄντας. Ἄλλ' ἀμεί-
λικτος; πάμπαν τυγχάνει ὦν ὁμοίως παντὸς, τῷ τε
οἱ ἐπισεικῶς φερομένη. Πυθόανεσθε γὰρ δήπου οἶα
τὸν Λαδίσλαον βασιλεῖα πρότερον ἔρχοντα ἐποίησε.
Κάν τούτῳ μὲν ἴσως συγγνώμην ἔσχειν ἑαυτῷ ἐν
μάχῃ ἄλόντα ἀπεκτονῶς; τὸν δὲ γε βασιλεῖα Δαβὶδ
Τραπεζουῦντος, καὶ Ἰλλυριῶν, καὶ Λέσβου ἡγεμόνα,
τοὺς τε ἄλλους, τί χαιρῶν ὑπ' ἐκείνων παθῶν,
διαφθεῖρει αἰεὶ ὁμοῦ πάντα; Εἰ μὲν οὖν παρα-
σκευάζεσθε ἐπὶ τὴν ἐκείνου χώραν ἐλαύνειν ¹⁹, τὸν
πόλεμον ποιεῖσθε, τάχα ἂν τι ἐπικουφίζοιτε καὶ
τὴν ἐπὶ ταῦτα ἐσομένην ἔρμην αὐτοῦ ἐς τὴν Πατο-
νίαν· εἰ δὲ ἀνέχεσθε τοιαῦτα πάσχοντες, διαθήσεται
δὲ ἐκεῖνος παντὶ τῷ στρατῷ, δίδωκα μὴ σφαλέντες
ἄπαξ, τάδε πάντα ὑπ' ἐκείνῳ γένηται, καὶ ἡμῶς
κάκιστα ἀπολέση. Ταῦτα εἰπόντων τῶν Οὐνετιῶν ὁ
βασιλεὺς Πατιόνων ὑπολαθῶν, ἔλεγε τοιαῦτα· Ἄνδρες
Οὐνετιοὶ, εὖ τε λέγετε, καὶ δοκεῖτε πρὸς πολλὰ ²⁰
ἄνδρες εἶναι οὐκ ἀξύνετοι, ἐς τε τὰ ἄλλα τοῦ βίου,
καὶ ἐς τὰ δέοντα αὐτοῖς λογίζεσθαι. Ἐκεῖνο δὲ οὐ
δοκεῖτε ἡμῖν μεμνησθαι, ὡς τὸν ἐπὶ τῶν Τούρκων
πόλεμον συμπεριλαμβάμενον πολλάκις ὁμᾶς, καὶ
οὐκ ἠθελήσατε τιμωρεῖν, παρακαλοῦντος ἄμα καὶ
τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως. Ἄλλ' ἐσπένδεσθε τῷ βαρ-
θάρῳ, καὶ ἡμῶν λόγον οὐδένα ἐποιεῖσθε. Ἐφάσχετε
δὲ, ὡς οὐκ εἰκότα ὑμῶν προσδεόμεθα, κελεύοντες
ἐπαμύνειν, μηδοτιοῦν χαιρῶν ἐπιδόντες ὑπὸ τοῦ
βαρθάρου. Καὶ ἡμεῖς δὴ οὕτω πολλάκις τὸν Ἴστρον
διαβάντες, ἀνήκεστα ἐπεπύθημεν. Καὶ πρώτων
μὲν Λαδίσλαος ὁ τῆσδε τῆς χώρας βασιλεὺς ἐτελεύ-
τησεν, ἀνὴρ γενώμενος ἀγαθός. Τὸ δεύτερον αἰῶ-
νι πολλοὶ τε ἄμα καὶ ἀγαθοὶ, ἐν Κοσῶνι τῆς Τριβαλ-
λῶν χώρας, οἱ μὲν ἐν τῷ πολέμῳ ἀπέθανον, οἱ δὲ
καὶ ἐλάωσαν ὑπὸ Τούρκων. Ταῦτα μὲν τοι ὁμῖν ἐν

Notulæ marginales.

¹⁹ In uno, ἐλαύνοντες. ²⁰ In uno, πολλῶν.

τῆ παρόντι ἐπιμεμόμεθα· τιμωρεῖν δὲ ὑποδαγόμεθα αὐτίκα μάλα διαβάντες τὸν Ἴστρον, ἐς ὅσον ἔγγωρεῖ ἐν τῇ τοιῷδε βλάβῃ τὴν χώραν τοῦ βαρβάρου. Ἦρος δ' ἐπιγενομένου στρατευσόμεθα ἐπὶ τὴν ἐκείνου, πειρασόμενοι ὡς ἂν διδῶ ὁ θεός. Χρῆσθαι δὲ καὶ οὐδ' ἅμα ἐσβάλλοντας ἐς τὴν Πελοπόννησον βλάπτειν πειρᾶσθαι, ὅσα ἂν δύνασθε. Ὡς ἂν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν χωρίων παρέχοιμεν αὐτῷ πράγματα ἐργαζόμενοι, ἐς ἔγγυτάτω ἴσμεν τῆς γωνίας, ἡμοῦ δὲ ἴσχυεῖται περὶ τὸν πόλεμον. Ταῦτα εἰπόν, καὶ παρασκευασάμενος τὰ χρήματα ἐδίεζτο ἐς δισμυρίου καὶ πεντακισχιλίου χρυσίνου. Οὗτος μὲν οὖν οὕτω παρεσκευάσατο ἐς τὸν πόλεμον.

bellum, continuo transeuntes Istrum; et quantum toute vere bellum iudicemus regi: quod quantum Ceterum et vos simul irrumperere in Peloponnesum, et molestos esse, quantum licuerit, regi oportet, ut in hunc modum ab utraque regione bellum aggrediamur.

Συναγείρας δὲ στρατεύματα ἐς δισμυρίου καὶ πεντακισχιλίου, τὸν Ἴστρον τε διαβάς, ἐδῆου τὴν βασιλέως χώραν. Καὶ ἐπιτειχισμὸν τῇ Μπελογραδῇ ἢ Σαβατινῆς ἐτείχισεν, ὅτε τὴν Παιονίαν ἐληΐζετο, καὶ φρουρὰν ἔγκαταλιπὼν ἐν αὐτῇ. ἄνδρας τῶν βασιλέως θυρῶν, ἀπήλαυνε. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἐπιτειχισμα ὅν ἴσχυετο μάλιστα τῇ πόλει, ἐπελάσας, ἐπολιόρκησι· μετὰ δὲ ἐπιδραμῶν τὴν βασιλέως χώραν, ἔσπε ἐπὶ Σάβδαν, καὶ ἀνδραποδισάμενος τὴν χώραν, Τριβαλλοῦς τε ἅμα καὶ Τούρκου, ἀπήλαυνε τὰ ἐμπαικιν γινόμενος ἐπ' οἴκου. Λέγεται δὲ ἀπινέγκασθαι ἀνδράποδα ἀμφὶ τὰ δισμύρια. Καὶ τὰ μὲν τῶν Παίωνων οὕτω; ἐγένετο· Οὐνετοὶ δὲ, ὡς καὶ τοὺς Παιονιάς σφισι: συμμαχούς παρελάμβανον, πληρῶσαντες τριήρεις πέντε καὶ τριάκοντα, καὶ ναῦς τε ἅμα ὕψηλᾶς δυσκαίθεα, ἐπλεον ἐπὶ Πελοπόννησον. Καὶ ὁπίστας μὲν Ἴταλοῦς, Ἰσπείας δισχιλίου, ἐμβολόντες ἐς τὰς ὕψηλᾶς ναῦς, διεπόρθημεν ἐς τὴν Πελοπόννησον· μετὰ δὲ στρατηγὸν εἴλοντο, ἀνδρα ἐπίσημον τῆς Λαυρεδάνων οἰκίας, ἐπιτρέψαντες αὐτῷ τὰ πράγματα, καὶ ἐς τὰς παραλίους τὰς τε ἐς τὸν Ἴόνιον, καὶ ἐς τὸ Αἰγαῖον, ἡγεμόνα κατεστήσαντο, κύριόν τε ποιητάμενοι, διαθεῖναι ἢ ἂν αὐτῷ δοκοῖε ἐς τὸν πόλεμον ἀρίστα ἔχειν. Ἀπὸ δὲ τῆς Κρήτης κήρυγμα ἐποίησαντο τοῖς; ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων ἐς τοὺς χώρους καταφυγεῖσιν, ἵναὶ θαρβρόντας ἐς τὸν πόλεμον. Ἐγένοντο δὲ συλλεγέντες ἀμφὶ τοὺς τετρακισχιλίου, καὶ ἐς τὴν Πελοπόννησον διεπόρθημεσαν, καὶ τοὺς τε Πελοποννησίους παρώτρυναν ἵνα ἀφιστῆναι ἀπὸ βασιλέως. Καὶ εἰ Πελοποννησίοι δεινῶς δεδιότες, προσέφερον λόγους, τὸν τε Ἰσθμὸν τεύχεσθαι, ὡς ταύτῃ ἀποληψόμενοι τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βασιλέως νεήλυδας, καὶ ἀπογόνοντας παραδωσόμενους σφᾶς, ὥστε ἀπαθῆς ἀπίεσθαι. Ἡ μὲν οὖν Λακωνικῆ, καὶ τὸ Ταίναρον, καὶ οἱ ἀμφὶ Ἐπίδαυρον, ἀπίστησαν αὐτίκα ἐπιόντων τῶν Οὐνετιῶν· καὶ εἰ Ἄρκάδες,

A nostram admittere recusastis, quamvis ad eandem rem etiam pontifex maximus vos cohortaretur. Fœdus pepigitis cum Barbaro, nostrique nullum respectum egistis. Ad hæc vestra oratio erat, nos parum honeste agere, iubentes vos arma contra Barbarum arripere, cum nullæ tamen ejus in vos exstent injuriæ. Nos igitur sæpius trajecimus Istrum, et maximas clades accepimus. Primo quidem Vladislaus rex noster in expeditione Turcica occubuit, cum fuisset vir optimus. Deinde iterum multi et boni viri in Cosobo regionis Triballorum, partim cæsi, partim capti sunt ab Turcis. Hæc quidem hactenus vobis exprobrare libuit. Cæterum parati et prompti sumus una vobiscum suscipere possumus, evasiantes regionem Barbari. Appetente nobis opis dederit, summa fortitudine geremus negotia ei facessamus, et pari animo utriusque

B His dictis, accipiebat viginti quinque millia aureorum. Quibus acceptis, accingebatur ad bellum, comparans exercitum qui complectebatur viginti quinque millia virorum. Transgressusque Istrum, regis regionem populabatur. Sabatines murum Belgrado objecerat, quo tutior esset cum ex Pannonia prædas ageret; in quo relinquens præsidium virorum de januis abiit. Hunc igitur murum quam proxime ad urbem accedens oppugnavit et diruit. Dehinc incursionem faciens in regis regionem usque ad Savum, et mancipiorum prædas agens, pulsit Triballis et Turcis, domum reversus est, vehens circiter viginti millia mancipiorum. In hoc statu res Pannonum erant. Veneti, cum Pannonies in belli societatem venissent, impleverunt triremes triginta quinque, et naves alias duodecim; quibus confisi, contenderunt in Peloponnesum. Italos armatos et equites bis mille imposuere in nave altas, et transfretarunt in Peloponnesum. Ad id bellum creaverunt ducem virum illustrem Jacobum de familia Lauredanorum, cui etiam imperium in maritimas regiones dederunt, videlicet in eas quæ Ionium et Ægeum respiciunt. Huic plenam rerum gerendarum potestatem permittunt, nempe ut ad eum modum bello utatur, quo sibi res Venetorum optime viderentur. Edictum missum est in Cretam, ad eos qui capitalibus criminibus irretiti, ad ea loca confugerant, ut audacter, nihil metuentes, in hanc expeditionem venirent. Hi erant numero in unum collecti quater mille; et in Peloponnesum trajecerunt, ut Peloponnesiacos ad defectionem ab rege impellerent. Verum Peloponnesiaci magna in formidine constituti, inter se varia collocuti, statuerunt Isthmum muro circumvenire, ut eo modo peregrinos regis, qui in urbibus erant, interciperent. Peregrini namque

Notulæ marginales.

¹⁶ In uno, διαχειρ. ¹⁷ Ἐγγύς, aut simile qui d' deest. R. ut in c. ¹⁸ In uno, ἐπερῶντο.

jam desperarant (ut qui semetipsos proditos crederent) se posse illætos et salvos præsentem necessitatem effugere. Laconia, quique Tænarum et Epidaurum (15) tenebant, necnon finitimi illico accedentibus Venetis ab rege desciverunt. Hos secuti sunt Arcades et Pellenenses. Peloponnesi præfectus in Leontia (16) Megalopolis moratus, expectabat rei eventum. Nuntium ad regem dimisit qui nuntiaret Venetos in armis esse, et regionem ad defectionem sollicitare. Veneti terra marique ab Nauplio properabant Argos; quam urbem aggressi oppugnabant; oppidani conabantur transitionem facere. Erant in ea urbe peregrini milites viginti quinque una cum duce suo: qui, conditionibus quibusdam intercedentibus, se Venetis dedit, quos passi sunt abire inviolatos et incolumes. Hoc modo isti exitum imminens evaserunt. Veneti Argo urbi, quæ in ditionem venerat, præsidium imposuerunt, relicto ibidem et duce. Ubi hujusmodi casus Venetis accidit. Ut enim potiti sunt Argo, submitserunt auxilium duce Hieronymo de familia Bernardorum; cui præceptum erat, ut per litus auxiliares ducens, pergeret Argos. Is, contempto imperio magistratus, auxiliare agmen ducit per mediterranea regionem, iter faciens per radicem montis. Ibi tum Turci, locum insidiis præoccupantes in itinere quod fert Argos, submittentisque viros centum, expectarunt, si qua occasio daretur ulciscendi Argivos. Ut conspicati sunt Hieronymum iter meliri per mediterraneam regionem, prævenierunt montis radicem; et occupantes litus, Venetorum auxiliares in medio concludere. Hinc ex insidiis exsurgentes, Venetos continuo in fugam conjecere, cæcis occurrentibus, totidemque captis. Hieronymus fuga evasit impendens discrimen. Ingressus autem navem, quæ forte eo appulerat, dicebat se ab duce Veneto advenisse, ut proficisceretur in Ægiuam. Ut in Æginam venit, naviam navem solvere et cursum in Euboiam dirigere jubet. Dehinc egressus est in Atticam, et inde ad regem iter flexit. Is haud multo post reversus ad Venetos, graves pœnas spreti et contempti imperii dedit.

Græci qui erant in Peloponneso, et Albani, necnon Rhacicus, et Petrus Claudus, haud cessabant consulere Venetis, ut Isthmum muro includerent. Hoc enim facto, aiebant Peloponnesiacos illico defecturos ab rege, et ad Venetos transitionem facturos. Nam plurimum momenti ad defectionem, rem eam habere. Visum est igitur ut cum universis copiis opus aggredierentur, Isthmumque obstruerent, an vel isto modo ad defectionem inclinaturi essent Peloponnesiacorum animi. Advenientes ad opus prædictum, lapides et saxa congeriebant, opusque incredibilem in morem brevi crecebat. Et tentantes animos Peloponnesiacorum, periculum faciebant, si et Corinthum ad defectionem

καὶ Μεληναίς. Ὁ δὲ Πελοποννήσου ὑπαρχος, ἐν Λαοντίῃ τῆς Μεγαλοπόλεως διατρίβων, ἐκπέπει ἢ ἕκαστα προβήσεται. Καὶ κήρυκα πέμπων ἐς βασιλέα, ἐδήλου, ὡς Οὐνετοὶ τὴν τε χώραν ἀφιστάντες πολεμοῦσι, καὶ τὸ Ἄργος ἐκίοντες ἀπὸ Ναυπλίου, διὰ τῆς ἑπείρου, καὶ ἐπὶ θαλάσσης, ἐπολιόμηνον προσβαλόντες. Καὶ ἐπειρώντο μολεῖν. Ἐνήσαν δὲ τοῦ βασιλέως πενήτηκοντα νεφλῶδες, καὶ ἀρμωστῆς τούτων, οἱ προσχώρησαν τοῖς Οὐνετοῖς κατ' ὁμολογίαν, καὶ ἀφήκαν ἀπαθεῖς ἀπίναί. Οὕτω μὲν οὕτω διεφύγον μὴ ἀπολέσθαι, καὶ τὸ Ἄργος παραλαβόντες; Οὐνετοὶ, φρουρὰν τε ἐγκατέλιπον, καὶ ἀρχοντα ἐν αὐτῷ. Ἐνθα δὲ συνηχέθη αὐτοῖς τοῖόνδε. Ὡς γὰρ ἐπικράτησαν τοῦ Ἄργους, καὶ βοήθειαν ἐπεμπων, ἐπιτρέψαντες ἀνδρὶ Ἱερώνυμῳ Βερνάρδων γένους, καὶ ἐπιτελιαντας, ὡς ἀνὰ διὰ τοῦ αἰγιαλοῦ προίων, ἀφίκοιτο ἐς τὸ Ἄργος· ἡ δὲ ἀπειθήσας ἦεν ἡ τὴν μεσόγειον, φέρουσαν διὰ τῆς ὑπερρείας. Ἐνταῦθα οἱ Τούρκοι προλοχέσαντες τὴν ἐπὶ τῷ Ἄργει ὄδον, καὶ ὑπόσαντες ἀνδρα; ἕκατον, ἀνέμεινον εἰ τι ἀπίη ἐς τιμωρίαν φέρον τοῖς Ἀργείοις. Ὡς δὲ ἐώρων τὴν Ἱερώνυμον ἄγοντα τοὺς ἀνδρα; ἐπὶ τὸ Ἄργος διὰ τῆς μεσογαίου, ἐφθασαν τὴν τε ἀπώρειαν ἡ, καὶ τὸν αἰγιαλὸν καταλαβόντες, ἐμίσω ποιήσασθαι τὴν Οὐνετῶν βοήθειαν. Καὶ ὡς ἐπόησαν, ἐτρέψαντο αὐτίκα τούτου, καὶ διαφθειραντες ἐς διακείους τούτους ἐζώγησαν. Αὐτὸς τε Ἱερώνυμος διέφυγε μὴ ἀπολέσθαι. Ἐμβὲς δὲ ἐς κλοῖον ταύτη που ὁρμιζόμενον, ἐπηγγέλλετο, ὡς ὑπὸ τοῦ στρατηγῶ παραίτη πλεῦσων τὴν Αἴγιαν. Ὡς δὲ ἐπὶ Αἴγιαν ἀφίκοιτο, αὐτίς ἐκίλευεν αὐτὸν διαπορθμεῦσαι ἐς Εὐβοίαν. Ἐπιβὲς δὲ ἐς τὴν Ἀττικὴν, ἐντεῦθεν ἀφίκοιτο παρὰ βασιλέα. Οὕτως μὲν οὖν ὡ πολλῶ ὑστερον αὐτίς ἐς τοὺς Οὐνετοὺς ἐπεστρέψας, χαλεπὰ ἐπέκονθη.

Οἱ μὲντοι Οὐνετοὶ, ὡς προειρημένον τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Ἑλλήνων τε ἄμα καὶ Ἀλβανῶν, καὶ κλεινομένων αὐτῶν, καὶ Ρασίκου καὶ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ, ὡς εἰ τὸν Ἰσθμὸν τειχίσταιεν, αὐτίκα ὄντας οἱ Πελοποννήσιοι ἀποστήσονται, καὶ ἐπ' αὐτοὺς χωρήσουσι. Μέγα γὰρ τοι προσφέρειν τοῦτο σφισιν ἐς τὴν ἀπόστασιν. Ἐδέξει δὲ ἰόντας πανατριτιζ, φράγνυσθαι τὸν Ἰσθμὸν, καὶ διακτεροῦσθαι τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἀφικομένων δὲ, λίθους συντιθέντες, ἐπικυβόμουν, ὡς ἀποκτερώμενοι τῶν Πελοποννησιῶν γνώσασιν, εἰ προσχωροῖ καὶ ἡ Κόρινθος; σφισι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτίκα χωρήσουσιν ἰόντες ἐς αὐτοὺς. Ὡς δὲ ἐπικυβόμησάν τε τὸν Ἰσθμὸν, καὶ αὐτοὶ ἀναλαβόντες τὰ ὄπλα, ἤσαν

Notulae marginales.

(15) Al. Epidaurum.

(16) Leontorio.

¹⁷ In uno, ἐλείψ. ¹⁸ In uno, ἦεν. ¹⁹ In uno, ὑπερρείαν.

ἐς τὴν Κόρινθον, ἐξηγουμένων τῶν Κορινθίων ἐς Ἀ
 τινὰ ἀκρόπολιν, τηλεβόλους τε καθίστασαν ἐς τὴν
 ἀκρόπολιν, καὶ προσεβάλλοντο μαχόμενοι ἀξίως λό-
 γου. Χειμῶν δὲ ἐπιγενομένων διεκώλυσε τε αὐτοὺς
 προκαθίξασθαι. Καὶ ἀπίοντες ἐντεῦθεν, ᾤχοντο
 ἀπρακτοί. Ὡς δὲ πιεζόμενοι οἱ Οὐνετοὶ τῷ χει-
 μῶνι, χαλεπῶς ἔφερον τὴν ἐν τῷ Ἴσθμῷ διατριβὴν,
 καὶ οὕτε ἢ Κόρινθος προσεχώρει, οὕτε ἢ Ἀχαΐα
 ἀφίστατο, ἐπελάσαντος ἀνδρὸς Ῥάλειου τοῦνομα
 Ἑλλήνος, καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος ὑπὸ Τούρκων
 ἐπεξιδόντων τε καὶ ἀμυνομένων, καὶ οὕτε δὴ τάλλα⁸⁰
 προσεχώρησε σφισι, πλὴν τῶν τὴν Σπάρτην οἰκούν-
 των, ἐξπατηθέντων ὑπὸ Ἑλλήνος νεανίου, Γρίτζα
 τοῦνομα ἔχοντος. Διόν τε ἐποιούνοτο προσμένειν
 τε αὐτῷ τῷ Ἴσθμῷ, καὶ οὐδὲν τι πράττεσθαι ἀνδου-
 τας ἐς τὴν τῆς Πελοποννήσου καταστροφῇ. Ἠγ-
 γέλλετο δὲ καὶ Μαχουμούτης, ὁ τοῦ βασιλέως ἡγε-
 μῶν, στρατῷ μεγάλῳ ἀπίεσαι σφισίν ἐς τὸν Ἴσθμόν.
 Μιστ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ἠγγέλλετο ἐλαύ-
 νων ἐπὶ τὸν Ἴσθμόν. Ἐγνωσάν τε ἀπολιπεῖν τὸν
 Ἴσθμόν, οὐδὲν τι σφισιν αὐτοῖς πρόσφορον ἐς τὰ
 παρόντα, καὶ ἰόντας ἐς τὰς πόλεις, κρατύνειν τε
 αὐτάς, καὶ ἀμύνασθαι κατὰ τὸ καρτερόν, ἢ ἐπίωσιν
 οἱ περὶ Μαχουμούτην τε ἕμα καὶ οἱ περὶ βασιλέα.
 cum exercitu Machumetam, ut ei subsidia venire
 itaque magno consensu Isthmum deserere, ut
 ingressi Isthmo contendebant in urbes, quas praesidiis
 Machumetis vim, si accederent propulsare possent.

Ὡς γὰρ ἀγγελία ἀφίκετο βασιλεῖ, τοὺς Οὐνετοὺς
 τειχίζειν τε τὸν Ἴσθμόν, πληρώσαντας τριήρεις ἐς
 τεσσαράκοντα, νηῶν δὲ ὑψηλὰς δυοκαίδεκα, καὶ
 ὀπίετας ἐπαγομένους ἀπὸ Ἰταλίας, καὶ ἀπὸ Κρή-
 τῆς στρατὸν ἄλλον, μεγάλῳ παρασκευάσασθαι αὐ-
 τοὺς ἐς τὴν τῆς Πελοποννήσου καταστροφῇ, πέμ-
 πειν Μαχουμούτην συμπαραλαβόντα τὸν τῆς Εὐρώ-
 πης στρατὸν, πλὴν τῶν πρὸς τοὺς Παίονα; τεταγμέ-
 νων, ἐλαύνειν εὐθὺς Πελοποννήσου. Καὶ εἰ μὲν τοι
 αὐτὸς οἶο; ἀύσαι ἐς τὸν πρὸς Οὐνετοὺς πόλεμον,
 καθελείν τε τὸν Ἴσθμόν, καὶ ἐσβαλεῖν ἅμα τὴν Πε-
 λοποννήσου· εἰ δὲ μὴ, καὶ αὐτῷ ἀπαγγέλλῃ,⁸¹ ὥστε
 κατὰ πόδας ἐλαύνειν. Ὁ μὲν τῶν θυρῶν ἡγεμῶν
 Μαχουμούτης παραλαβὼν τὸν τῆς Εὐρώπης στρα-
 τὸν, ἤλασε μέχρι Θεσσαλίας, ἐς Πηνειὸν, καὶ ἐστρα-
 τοπεδεύετο παρὰ Λαρίσση τῆ πόλει. Συμβούλῳ δὲ
 ἐχρήτη μὲν Ὀμάρῃ τῷ Τουρχάνεω Θεσσαλία;
 ὑπάρχῳ. Ἀπετρέπετο δὲ μὴ ἐς τὸ πρόσω ἐλαύνειν,
 ἀλλὰ βασιλεῖ ἀναγγέλλειν, ὡς ἢ παρασκευῇ μείζων
 ἢ κατὰ τὸν βασιλέως ἡγεμόνα. Αὐτὸς γὰρ στρατεύ-
 ματι πρόσθεν ἐγγύτατα τοῦ Ἴσθμοῦ ἀφικόμενος,
 τηλεβόλους τε ἀφεύρα πλείους ἢ διαχιλίους, καὶ τη-
 λεβολιστάς τετρακοσίους, καὶ τοξότας, καὶ πελτα-
 στὰς, καὶ μηδενὶ αὐτοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ Ἴσθμῷ ἐπι-
 τρέψαι ἢ στρατοπεδεύεσθαι.
 gento; necnon sagittarios et scutigeros vidit, qui
 Isthmo locare.

Notulae marginales.

(17) Pindum.

⁸⁰ Τὰ ἄλλα. Sic etiam R. ⁸¹ Ἀπαγγέλλειν.

accendere possent. Quod si contingeret, reliquas
 Peloponnesi urbes statim transitionem facturas.
 Isthmi muro exaedificato, arreptis armis pergebant
 contra Corinthum. Praeentibus quibusdam Co-
 rinthiis, ostendentibus ubinam urbem aggredi
 deberent, bombardas ponebant ex adverso arcis,
 urbisque oppugnationem aggrediebantur, certantes
 magna cum gloria. Verum hiems frigoribus into-
 leranda, eos ab obsidenda urbe abduxit. Qua-
 propter discedentes, nihil tanto apparatu dignum
 effecere. Itaque Veneti, hiemis iniquitate pressi,
 animo iniquo moram in Isthmo ferebant. Nec Co-
 rinthus transitionem fecit, nec Achaia descendit,
 quamvis ad eos missus foret vir Graecus nomine
 Raelus; qui ab Turcis egredientibus et resistenti-
 bus interfectus est. Nec reliquae urbes, praeter
 eos qui Spartam incolebant, deditionem faciebant;
 nam Spartanis impositum erat ab juvene Graeco
 nomine Gritza. Venetis jam omnis mora in Isthmo
 intoleranda erat, cum viderent se nequidquam
 laborare, ut Peloponnesus subijceretur. Nuntiaba-
 tur interea Machumetes regius praefectus magnis
 copiis instructus, in Isthmum contendere, spirans
 caedes Venetorum. Etiam fama ferebatur, regem
 Rex ubi **299** cognovit Venetos muro circum-
 venisse Isthmum et implesse triremes quadraginta,
 et naves altas duodecim, praeterea armatos Italos
 adfluxisse, et ab Creta alium exercitum, quibus
 omnibus freti, id unicum spectarent ut Peloponnesum
 subigerent; haud amplius cunctandum ratus,
 Machumetem jussit accipere Europae exercitum,
 praeter eum qui Pannonibus oppositus erat, et
 recta proficisci in Peloponnesum. Praeterea imper-
 rat, si quid posset efficere in bello contra Venetos,
 cerneretur destruere Isthmum, et deinde irruptionem
 in Peloponnesum facere. Quod si haec parum
 procederent, se succenturiatum fore; et si quid
 renuntiaret, continuo in iisdem vestigiis subsequen-
 turum. Machumetes januarum dux cum Europae
 exercitu profectus est in Thessaliam usque ad
 Peineum (17), et castra prope Larissam urbem posuit.
 Eo in bello consiliario utebatur Omare Thes-
 saliae praefecto, qui Machumeti consulebat ut subsisteret,
 nec ulterius moveret; sed regi significaret, belli molem
 majorem impendere, quam cui regius dux sufficere vel par
 esse possit. Nam cum paulo ante quam proxime ad Isthmum
 speculator accessisset, bombardas conspicatus est plures
 quam bis mille, praeterea bombardarios quadringin-
 haud facile cuiquam concessuri sint castra in

Hæc cum accepisset regis dux, visum est regi A iudicare ut Peloponnesum opprimeret : se vero perfectionem ulterius facturos Lebadiam usque. Nuntius igitur ad regem venit, qui nuntiabat apparatus belli esse magnum et memorabilem. Litteræ etiam ab Peloponneso allatæ sunt, quibus incitabatur, ut cum copiis accedere maturaret : Venetos enim ejus adventum nequaquam expectaturos. Litteras has ad eum pertulit vir quidam Albanus, qui ab Corinthio noctu solvens, scapha trajecit mare observans maris tranquillitatem, et ventos secundos, et in Beotiam appulit. Hinc egressus navi venit ad Machumetem in Thessaliam. Machumetes cum litteras legisset, in Peloponnesum abire statuit. Ubi venit in loca Bœotiae propinqua accessit nuntius qui referebat, Venetos, relicto Isthmo, fuga dilabi. Collectis itaque omnibus ab Platæarum regione Citheronem veniens, quem noctu superavit, prima luce in Isthmo erat : et Venetorum naves in mare deductas contemplabatur. Inveniens autem Isthmum ab Venetis desertum, ingressus ibidem castrametatus est. Deinde per Corinthum profectus Argos. Eam urbem defensabant et tenebant Venetorum præsidarii 300 milites, quos omnes oppugnans cepit : et victos, cum numero forent septuaginta, ad regem misit. Cæterum rex consilium abeundi in Peloponnesum abjecerat. Nolebat enim cum accepisset Isthmum occupatum esse, in Peloponnesum contendere, parcens exercitui ne nimium et frustra defatigaretur : sed retro in regiam abiit. Machumetes regius dux per Tegeæ regionem iter faciens, Leontarium venit : ubi et castra communivit. Inde mittit Zaganum, quem principem Peloponneso constituit, ejecto ex eo magistratu Josue Albanis filio, Patras Achaiz, et in alias finitimas urbes, ut arces frumento et munitionibus bellicis firmaret. Omarem jubet assumere exercitum qui continebat viginti millia militum, et incursiones facere in Venetorum regionem. Is imperata impigre faciens, cum exercitu venit in loca Methonzæ finitima : captioque ibidem oppidulo, oppidanos omnes ad ducem Machumetem abduxit, eique tradidit. Ii omnes, cum numero forent quingenti, exinde ad regem perducti, crudeliter in duas partes dissecti occubuerunt. Fama constans D habet, cum cadavera peremptorum Byzantii eo loci essent projecta, quo rex jusserat in duas partes conscissa exponi, bovem quemdam in eum locum egressum, et visis cadaveribus flebilem in modum vocem inugiendo exaltasse, postea medietatem unam cadaveris sustulisse, deinde reversum etiam alteram cadaveris medietatem abstulisse, et ambas medietates deinceps composuisse. Stupentibus autem et mirantibus factum, qui in eo loco erant, evenit ut ejus rei rumor etiam ad regem

Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν βασιλέως ἡγεμόνα, ἔδεικε βασιλεῖ μὲν καταλαμβάνοντα τὴν Πελοπόννησον ἀπαγγέλλειν, αὐτοῦς δὲ ἀναξυξίζαντας. ἴσθαι ἐς τὸ πρῶτον, ἐς Λεβαδίαν. Βασιλεὺς μὲν, ὡς ἄγγελία αὐτῷ ἀφίκετο, τὴν τε παρασκευὴν μεγάλην τε εἶναι καὶ ἀξιώχρως.⁵⁵ λέγεται δὲ αὐτῷ καὶ γράμματα ἐλθεῖν ἀπὸ Πελοποννήσου, ἐποτρύνοντα, ὡς ἦν ἐπιτή, οὐ μινούσιν αὐτὸν ἐπίστα οἱ Οὐνετοὶ τὰ γράμματα ἐνέγκαι αὐτῷ ἄνθρωπα Ἄλβανὸν ἀπὸ Κορίνθου. σκάπει τὸ πέλαιος, νυκτὰς τηρήσαντα κενύρια, ὡς εὐθροῦ κατασταμένου, καὶ νυκτὰς ἀπαιρόντα, διαπραωῶσθαι ἐς Βοιωτίαν, ἀποδίντα ἀρκεῖσθαι παρὰ Μαχουμούτην ἐς Θεσσαλίαν. Τὸν δὲ ἐπιφρασάμενον τὰ γράμματα, συσκευασάμενον ἐντιῦθεν ἐς τὸ πρῶτον Ἰλαύνειν, ἐλάσαντα ἀγγυὸν Βοιωτία, ἀφικνεῖται ἀγγελίαν, ὡς Οὐνετοὶ τὸν τε Ἰσθμὸν ἐκλελοιπότες, ἔρχοντο φεύγοντας. Οὕτω δὲ ἰστέρας⁵⁶ οὕσης, συσκευασάμενος ἀπὸ τῆς Πλαταίας χώρας πρὸς Κιθαιρῶνα νυκτὸς διαπορευθεὶς, ἔωθεν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρῆν· καὶ τὰς τε νῆας ἀφείρωσ ἤδη ἀπαγομένης, καὶ τὸν Ἰσθμὸν ἔρημον καταλαβὼν, παρελθὼν εἴσω, ἐστρατοπεδεύετο. Ἐντιῦθεν διὰ τῆς Κορίνθου διεὼν, ἀφίκετο ἐς Ἄργος. Τὸ δὲ Ἄργος καταίχον οἱ Οὐνετοὶ φρουρᾶν ἐν αὐτῷ ἐγκαταλιπόντες, ἐφύλαττον. Τούτους μὲν, ὡς ἐπολιόρχαι ἐπέλασας, παρστήσατο· καὶ τοὺς ἄνδρας δεσμίους ἀποπέμπων ὡς βασιλεῖ, ἄνδρας τε ἰδδομήχοντα· αὐτῷ μάλιστα τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐτι ἐφαίνετο, ἄρας ἐς τὴν Πελοπόννησον ἰσθαλεῖν, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῷ κάμνειν ἄρι· ὡς ἐπίσθετο καταληφθῆναι τὸν Ἰσθμὸν, ἀπῆλθον ἐπίσω ἐπὶ τῶν βασιλείων. Μαχουμούτης δὲ ὁ ἡγεμὸν, προῖων διὰ τῆς Τεγαίας, ἀφίκετο ἐς Ἀσπιδάριον πόλιν, καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσατο. Ἐντιῦθεν ἀποστέλλει Ζάγανον, ὃν ἐπίστησιν ἔρχοντα τῇ Πελοποννήσῳ, ἐκβαλὼν Ἰησοῦν τὸν Ἄλβανου παῖδα. Τοῦτον δὲ τὸν Ζάγανον πίμπει ἐς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας, καὶ ἐς τὰς ἄλλας αὐτοῦ ταύτη πόλεις, ἐχυρῶσαι τε τὰς ἀκροπόλεις· σιτίους τε καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. Ὁμάρην δὲ ἐκπέλευσεν, ἀναλαβόντα τὸν στρατὸν, ὡς διαμυρίους, ἐπιδραμεῖν τὴν Οὐνετῶν χώραν. Οὗτος μὲν οὖν⁵⁷ παραλαβὼν τὸ στρατεύμα, ἀφίκετο ἐς τὰ περὶ τὴν Μεθώνην χωρίον, καὶ πολίχνην παραστήσασμενος, τοὺς ἀνθρώπους ἀπάγων παρεδίβου τῷ ἡγεμόνι. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἀνήχθησαν ἐς βασιλεῖα, σύμπαντες ἐς πεντακοσίους γενόμενοι, ἀπέθανον ἐς δύο τμηθέντες. Λέγεται δὲ, ὡς ἐν Βυζαντίῳ τὰ σώματα αὐτοῦ ταύτη ἔκειτο, ἢ ἐπιτάξαντος τοῦ βασιλέως ἐς δύο γινόμενα ἔκειτο, βῶν τῶν ἐς τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἐξελθόντα,⁵⁸ ἐς τὰ σώματα γοερὸν τι φθεγγόμενον, ἐξελέσθαι τὸ ἡμίτομον ἐνὸς τῶν σωμάτων,⁵⁹ μετὰ δὲ ὑποστρέψαντα ἐπιδεδόμενον, ἐξυρεῖν τὸ ἄλλο ἡμίτομον, καὶ ἐξενεγκόντα, συνθέσθαι δὲ πάλιν ἀμφω τῷ ἡμίτομῳ. Ὑποδορυθούτων δὲ τῶν εἰς ἐκείνην τὴν χώραν, τὰ περὶ τὸν βῶν πεθεῖσθαι βασιλεῖ⁶⁰ Μεχμήτην, καὶ πυθόμενον ὡς εἴη

Notulæ marginales.

⁵⁵ *Hic lacuna est.* ⁵⁶ *R. γιγνομένης.* ⁵⁷ *R. λαλῶν.* ⁵⁸ Ἐωθεν ἐκ τῆς φάττης καὶ ἀπελθόντα. ⁵⁹ Καὶ φέροντα, θέσθαι ἐκτὸς τῶν σωμάτων. ⁶⁰ Μεχμούτην.

ἀληθῆ τὰ περὶ τῶν βοῶν, πειράσασθαι τῇ ὑστεραίᾳ ἅ
τὰ ἡμίτομα τοῦ σώματος ἀφελόμενον ἐκ τοῦ χω-
λοῦ, ἐς τὰ σώματα αὐθις καταθέσθαι, ἀνὰ μέρος
τιθέμενον τὰ ἡμίτομα. Οὕτω δὲ αὐθις τὸν βοῦν ἐξι-
όντα, ὡς οὐχ εὖρε τὰ ἡμίτομα, ἥπερ ἐξέθετο, ἀνα-
βοήσαντα, ἐπιδραμεῖν αὐτὸν ἐς τὰ σώματα καὶ ζη-
τήσαντα, ἐξενεγκεῖν τοῦ σώματος τὰ τεμάχια, κα-
ταθέμενον χωρὶς ἀπὸ τῶν σωμάτων. Τὸν μὲν οὖν βα-
σιλέα θαυμάσαντα, καλεῦσαι, ἀνελομένους θάψαι τὰ
ἡμίτομα τὸν δὲ βοῦν ἐς τὰ βασίλεια ἀγαγίσθαι,
περιέποντα εἶ. Τὸ μέντοι σῶμα λέγεται γενέσθαι
τῶν Ἰλλυριῶν· οἱ δὲ τῶν Οὐνετιῶν. Δοκεῖ δὲ τοῦτο
οἰωνῶν φέρειν, ἐς τὰ τὸ γένος τοῦ σώματος ἐκείνου,
καὶ ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἔσσεσθαι εὐδαιμονία εἰς ἐκεῖ-
νο τὸ γένος. Τοῦτο μὲν ἐν Βυζαντίῳ γενέσθαι ἐπιθί-
μηθ.

Ὁ δὲ τῶν θυρῶν ἡγεμῶν, ὡς οὐχ ὥρα ἐδόκει αὐτῷ
εἶναι προσβαλεῖν ταῖς πόλεις, κατέλιπε μὲν ἐν τῇ
Σπάρτῃ Ὀμήρην, καὶ ἔμα αὐτῷ Ἀσάνην ὡς λό-
γους τε ἐς τοὺς Σπαρτιάτας πέμπειν. Καὶ ὁ πο-
στρέφοντες ἐς τὰ οἰκεία ἀπὸ τοῦ Ταινάρου, καὶ
Ἐπιδαύρου, καὶ τῶν ἄλλων χωρίων, ἵνα αὐτίκα πε-
θόμενοι τοὺς Οὐνετιοὺς ἐκλιπεῖν τὸν Ἰσθμὸν, καὶ
δεινοῦντο ἐπιόντες οἱ τοῦ ἡγεμόνος ἀμύνασθαι. Οὗ-
τοι μὲν οὖν ἀρχόμενοι ἐς τὴν Σπάρτην, λόγους τε
τοῖς Σπαρτιάταις προσέφερον, καὶ τινὰς ἐν ἐρυμ-
νῶν· αὐτοῦ ταύτην βυτας κείσαντες, κατόκησαν αὐ-
θις ἐς τὴν πόλιν. Καὶ τοῖς ἐν Ταναίρῳ καὶ τῇ Λα-
κωνικῇ πέμπων ὁ Ἀσάνης, παρεκάλει, λέγων τάδε·
Ἄνδρες Σπαρτιάται, ὄρατε δήπου, οἷα τὰ Οὐνετιῶν
πράγματα κατενήνεκται, ἐξότου πόλεμον βασιλεὶ
ἀναγρούμενοι ἐνταῦθα, ἵνα τῆς θυνάμεως αὐτῶν
μέγα μέρος ἐπιβεῖλαιντ' ἂν μάλιστα ἐν Πελοποννή-
σῳ, ὡς ἐτελεύτησεν αὐτῷ τὰ περὶ τὸν Ἰσθμὸν, καὶ
ἄλλην χώραν τῆς Πελοποννήσου. Ἐνθα τοῦ βασι-
λέως ἡ δύναμις ἐκποδῶν τε ἀπώκισται, καὶ αὐτῶν
γε δὲ τῶν Οὐνετιῶν ἡ δύναμις ἐς τὰ μάλιστα ἤθρο-
ισται. Εἰ γάρ τὸν βασιλέως θεράποντα ἐπιόντα σφίσι
οὐχ οἶε τε ἐγένοντο δέξασθαι, τί ἂν γένοιτο, εἰ βασι-
λεὺς σὺν ταῖς θύραις αὐτοῦ ἐσθάλῃ ἐς Πελοπόννη-
σον; Ἡ δὲ ἄρα, ὡς οὐκ ἂν ἐτι σφίσι αὐτοῖς ὑπόλοιπον
ὑπολειφθεῖν ἐν Πελοποννήσῳ χωρίον, ὃ μὴ ἀνάστατον
γένηται ἀπολούμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Νῦν, ὡς ἐν
Θερμοπύλαις ἀφικόμενος, ἐπέθετο, ὡς ἀπολιπόντες
τὸν Ἰσθμὸν, ὄχοντο οἱ Οὐνετιοί, ὡς ἦρος ἐπιφανέν-
τος, αὐτίκα ἐν Ἐλθωσιν ἐπὶ Εὐβοίαν, καὶ τάδε πάντα
ὑφ' αὐτῶν ποιησόμενοι. Εἰ οὖν πρέχοντο, βασι-
λέως συγγνώμην ἐφ' οἷς ἐξηπατήθητε ὑπὸ τῶν κά-
κιστ' ἀπολεισμένων Πελοποννησίων, τῶν πρὸς Οὐ-
νετιοῦς τετραμμένων, καὶ οὐδ' ὅτι οὖν ὑγίης τῇ χώ-
ρῃ τῆδε διανοομένων· οἶδα γὰρ ὡς ἐπετίλλετο βα-
σιλεὺς, τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου μηδὲν μηδαμῶς
ἀεικέλ· ἐπιφέρειν, ὥστε ἀνδραποδίζεσθαι, ἄλλο τι
ἀνήκιστον ποιεῖν ἀλλ' ἐμμερόντων, ὑποστρέφοντες
ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ ἕκαστος καὶ εἰς τὰ οἰκεία. Καὶ

volaret Mechemetem. Qui ubi rei veritatem ex iis
qui praesto fuerant comperit, cadaveris medietates
ad eum locum ex quo eas tulerat bos reportavit,
et a se invicem dissitas collocavit, periculum fa-
cturus, an bos rediturus sit. At hos iterum in eum
locum veniens ubi abesse medietates cadaveris et
remotas sensit, magno clamore redit ad cadavera :
fragmenta cadaveris diligenter conquirat, et ab reli-
quis separatim ponit. Rex, rei miraculo obstur-
factus, cadaveris medietates sepulturae tradi man-
davit. Bos in regiam ductus, optime habitus est.
Quidam tradunt cadaver illud fuisse Veneti cujus-
dam, quidam Illyrii fuisse docent. Caeterum apparet
id quasi esse omen maximae felicitatis, quae appre-
hensura sit eam gentem ex qua illud cadaver de-
scendit. Hoc quidem Byzantii contigisse audivi-
mus.

Januarum ilux ubi animadvertit parum opportu-
num esse urbes oppugnare, in Sparta reliquit
Omarem et Asanem ut colloquium **301** haberent
cum Spartanis. Hi enim, ubi intellexerant Venetos
Isthmo decessisse, ab Tænaro et Epidaurō et ab
aliis locis ad sua reversi conabantur sua defendere.
At illi venientes in Spartam, sermonem cum Spar-
tans habere : quibusdam etiam, qui in locis mu-
nitissimis se tenebant, persuasere ut redirent in
urbem. Caeterum mittens Asanes ad eos qui versa-
bantur in Tænaro et Laconia, sic eos adhortatus
est : Viri Spartani, videtis nimirum, nisi caeci es-
setis, quo loci Venetorum res redactae sunt, ex quo bellum
regi indixerunt, et maximam potentiae suae partem in
Peloponneso ostentant. Praeterea haud vos fugit,
quid in Isthmo et in reliqua Peloponnesi regione hi
acciderit, quamvis regiae copiae quam longissime
fuerint remotae, et ipsi quam maxime in unum col-
lecti. Si regium servum hostiliter aduentem susti-
nere nequiverunt, quid futurum erat, si rex ipse
una cum januis in Peloponnesum impetum dedisset?
Profecto nullus locus in Peloponneso fuisset reli-
ctus, qui ab belli jure mansisset intactus, verum
belli tempestas omnia foedissime dissipasset. Rex ut
Thermopylas atigit, audivit Venetos, relicto Isthmo,
abiisse, ut appetente vere redirent in Euboeam, et
ista loca omnia in ditionem acciperent. Nunc si
veniam (ad quam vobis tutus receptus est, eorum
quae commisitis tarpiter, decepti a pessimis Pe-
loponnesiacis, qui nihil sani regioni istu consulere)
amplexi fueritis, scio (sic enim praecipit rex) vos nihil
mali passuros : nec ad mancipiorum miserandam
conditionem deducemini, nec aliud quidquam mali
experiemini. Proinde si placet veniam oblatam ad-
mittere, singuli ad sua revertantur. Quod si obla-
tam veniam respueritis, profecto rex vos quemadmo-
dum et Venetos, hostium loco habebit. His cognitis,
quidam eorum qui in regem deliquerant, veniam
non sunt aspernati : et clam deficientes a Venetis

Notulae marginales.

³⁰¹ In κρο, αὐτοῦ.

Hæc cum accepisset regis dux, visum est regi A indicare ut Peloponnesum opprimeret : se vero perfectionem ulterius facturos Lebadiam usque. Nuntius igitur ad regem venit, qui nuntiabat apparatus belli esse magnum et memorabilem. Littere etiam ab Peloponneso allatæ sunt, quibus incitabatur, ut cum copiis accedere maturaret : Venetos enim ejus adventum nequaquam expectaturos. Litteras has ad eum pertulit vir quidam Albanus, qui ab Corintho noctu solvens, scapha trajecit mare observans maris tranquillitatem, et ventos secundos, et in Bœotiam appulit. Hinc egressus navi venit ad Machumetem in Thessaliam. Machumetes cum litteras legisset, in Peloponnesum abire statuit. Ubi venit in loca Bœotici propinqua accessit nuntius qui referebat, Venetos, relicto Isthmo, fuga dilabi. Collectis itaque omnibus ab Platæarum regione Citheronem veniens, quem noctu superavit, prima luce in Isthmo erat : et Venetorum naves in mare deductas contemplantur. Inveniens autem Isthmum ab Venetis desertum, ingressus ibidem castrametatus est. Deinde per Corinthum profectus Argos. Eam urbem defensabant et tenebant Venetorum præsidarii 300 milites, quos omnes oppugnans cepit : et vinctos, cum numero forent septuaginta, ad regem misit. Caterum rex consilium abeundi in Peloponnesum abjecerat. Nolebat enim cum accepisset Isthmum occupatum esse, in Peloponnesum contendere, parcens exercitui ne nimium et frustra defatigaretur : sed retro in regiam abiit. Machumetes regius dux per Tegææ regionem iter faciens, Leontarium venit : ubi et castra communit. Inde mittit Zaganum, quem principem Peloponneso constituit, ejecto ex eo magistratu Josue Albanis filio, Patras Achaia, et in alias finitimas urbes, ut arces frumento et munitionibus bellicis firmaret. Omarem jubet assumere exercitum qui continebat viginti millia militum, et incursiones facere in Venetorum regionem. Is imperata impigre faciens, cum exercitu venit in loca Methonæ finitima : captoque ibidem oppidulo, oppidanos omnes ad ducem Machumetem abduxit, eique tradidit. Illi omnes, cum numero forent quingenti, exinde ad regem perducti, crudeliter in duas partes dissecti occubuerunt. Fama constans habet, cum cadavera peremptorum Byzantii eo loci essent projecta, quo rex jusserat in duas partes conscissa exponi, bovem quemdam in eum locum egressum, et visis cadaveribus flebilem in modum vocem inugiendo exaltasse, postea medietatem unam cadaveris sustulisse, deinde reversum etiam alteram cadaveris medietatem abtulisse, et ambas medietates deinceps composuisse. Stupentibus autem et mirantibus factum, qui in eo loco erant, evenit ut ejus rei rumor etiam ad regem

Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν βασιλεὺς ἡγεμόνα, ἔδωκε βασιλεῖ μὲν καταλαβίνοντα τὴν Πελοπόννησον ἀπαγγέλλειν, αὐτοὺς δὲ ἀναξυζήσαντας, ἵναί ἐς τὸ πρῶσω, ἐς Λεβαδίαν. Βασιλεὺς μὲν, ὡς ἀγγελία αὐτῷ ἀφίκετο, τὴν τε παρασκευὴν μεγάλην τε εἶναι καὶ ἀξιοχρῶσα, ⁵⁵ λέγεται δὲ αὐτῷ καὶ γράμματα ἔλθειν ἀπὸ Πελοποννήσου, ἐποτρύνοντα, ὡς ἦν ἐπιπῆ, οὐ μνοῦσιν αὐτὸν ἐκίοντα οἱ Οὐνετοὶ τὰ γράμματα ἐνέγκαι αὐτῷ ἄνδρα Ἄλβανὸν ἀπὸ Κορίνθου, σκάφει τὸ πέλσος· νυκτὸς τηρήσαντα πνεῦμα, ὡς οὐρου κατασταμένου, καὶ νυκτὸς ἀπαίροντα, διαπραϊώσσοθαι ἐς Βοιωτίαν, ἀποδίνα ἀφικέσθαι παρὰ Μαχουμούτην ἐς Θετταλίαν. Τὸν δὲ ἐπιφρασάμενον τὰ γράμματα, συσκευασάμενον ἐντεῦθεν ἐς τὸ πρῶσω ἐλαύνειν, ἐλάσαντα ἀγγυ Βοιωτίας, ἀφικνεῖται ἀγγελία, ὡς Οὐνετοὶ τὸν τε Ἰσθμὸν ἐκλειοιπέτες, φροντο φεύγοντες. Οὕτω δὴ ἐσπέρας ⁵⁶ οὐσης, συσκευασάμενος ἀπὸ τῆς Πλαττίας χώρας πρὸς Κιθαίρων νυκτὸς διαπορευθεὶς, ἔωθεν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρῆν· καὶ τὰς τε νῆας ἀφεώρα ἤδη ἀπαγομένης, καὶ τὸν Ἰσθμὸν ἔρημον καταλαβὼν, παρελθὼν εἴπαι, ἐστρατοπεδεύετο. Ἐντεῦθεν διὰ τῆς Κορίνθου διῶν, ἀφίκετο ἐς Ἄργος. Τὸ δὲ Ἄργος κατείχον οἱ Οὐνετοὶ· φρουρὰν ἐν αὐτῷ ἐγκαταλιπόντες, ἐφύλαττον. Τούτους μὲν, ὡς ἐπολιόρχει ἐπελάσας, παρεστήσατο· καὶ τοὺς ἄνδρας δεσμίους ἀποπέμπων ὡς βασιλεῖ, ἄνδρας τε ἔβδομήκοντα· αὐτῷ μέντοι τῷ βασιλεῖ οὐκ ἔτι ἐφαίνετο, ἄρας ἐς τὴν Πελοπόννησον ἔσθαι, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῷ κάμνειν ἄρι· ὡς ἐπόθετο καταληφθῆναι τὸν Ἰσθμὸν, ἀπῆλθον ἐπίσω ἐπὶ τῶν βασιλείων. Μαχουμούτης δὲ ὁ ἡγεμὸν, προῖων διὰ τῆς Τεγαίης, ἀφίκετο ἐς Ἄλιοντάριον πόλιν, καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσατο. Ἐντεῦθεν ἀποστέλλει Ζάγανον, ὃν ἐπίστησεν ἄρχοντα τῆ Πελοποννήσου, ἐκβαλὼν Ἰησοῦν τὸν Ἀλδάνω καίθη. Τούτον δὲ τὸν Ζάγανον πέμπει ἐς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας, καὶ ἐς τὰς ἄλλας αὐτοῦ ταύτη πόλεις, ἐχυρῶσαι τε τὰς ἀκροπόλεις· σιτοῖς τε καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. Ὀμάρην δὲ ἐκέλευσεν, ἀναλαβόντα τὸν στρατὸν, ὡς δισμυρίους, ἐπιδραμεῖν τὴν Οὐνετῶν χώραν. Οὗτος μὲν οὖν ⁵⁷ παραλαβὼν τὸ στρατεύμα, ἀφίκετο ἐς τὰ περὶ τὴν Μεθώνην χωρίον, καὶ πολέχνην παραστησάμενος, τοὺς ἀνθρώπους ἀπάγων παρεδίβου τῷ ἡγεμόνι. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἀνήχθησαν ἐς βασιλεῖ, σὺμπαντας ἐς πανταχοσίους γενόμενοι, ἀπέθανον ἐς δύο τμηθίνες. Λέγεται δὲ, ὡς ἐν Βυζαντίῳ τὰ σώματα αὐτοῦ ταύτη ἔκειτο, ἢ ἐπιτάξας τοῦ βασιλεως ἐς δύο γινόμενα ἔπεσε, βοῦν τῶν ἐς τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἐξελεθόντα, ⁵⁸ ἐς τὰ σώματα γοερόν τι φθοεγξάμενον, ἐξελέσθαι τὴν ἡμίτομον ἐνὸς τῶν σωμάτων, ⁵⁹ μετὰ δὲ ὑποστρέψαντα ἐπιδεδόμενον, ἐξυρρεῖν τὸ ἄλλο ἡμίτομον, καὶ ἐξενεγκόντα, συνθέσθαι ἅμα ἄμφω τῷ ἡμίτομῳ. Ἐποθορυβοῦντων δὲ τῶν εἰς ἐκείνην τὴν χώραν, τὰ περὶ τὸν βοῦν πεθέσθαι βασιλεῖ ⁶⁰ Μερχμέτην, καὶ πυθόμενον ὡς εἶ,

Notulæ marginales.

⁵⁵ *Niclacna est.* ⁵⁶ *R. γιγνομένης.* ⁵⁷ *R. λαβών.* ⁵⁸ Ἐωθεν ἐκ τῆς φάτης καὶ ἀπελθόντα. ⁵⁹ Καὶ φέροντα, θέσθαι ἐκτὸς τῶν σωμάτων. ⁶⁰ Μαχουμέτην.

Alpes,
pictis.

oteli Herodo-
totoy Celtici,
partesi mentio-
hæc Germania.
um in omni no-
t, hallucinatur,
Stephanus Byzan-
t, auctorem dicti
ianus non proced
s designat : quos
cus lib. ix *Exeges.*

z. Alia divisio pri
eteri Notitia imperii :
leon. Sed juvat hujus
ermaniam concernit,
illi : *Prima provincia*
nero 2. Metropolis ci-
a, civitas Tungris. Se-
bet civitates numero 6.
us, civitas Argentora-
itas Nemnetis, id est
est Wormatia. Civitas
a. Castrum Rubilocus
ngusta Vindelicorum,
Hajouriorum, id est
um, sive Noricus
ero 6. Metropolis
itas Regino. Civitas
tas Nova. Civitas
n habet civitates
ezontio. Civitas
Basiliensis. Civi-
sis. Civitas Ebr-

ms. unus : alius
que *Πορδαστία*,
pres fecit *Pyrida-*
:so exposito valet,
vel *Δαξία* : notum
iam vulgo dictam
e hodie *Dania*.
orem (cujus tan-
ationem expresse
ingere : qui ex *amis*
oc emendandum est)
am alluat : et object
Britannicas habere insu-
lo post longitudinem
ibus ad *Daniam* usq

u.
nes m
Ἰσθμῶν τῆς

Ἰσθμῶν τῆς. Sic
Interpretem appare
Ἰσθμῶν. Sensus e

ad sua sunt dilapsi. Quidam vero qui graviter obsidebantur in Tænaro, miserunt nuntios, ut quid pararent Pannones audirent. Nam Veneti consulari haud cessabant Peloponnesiacos et alios, dicentes ubi primum Pannones ab Istro fuerint progressi, nos cum classe in Hellespontum revertimur. Regius dux Machumetis cum abisset, Venetorum triremes appulerunt in Lemnum : impulsu Comneni (18) viri optimi, qui ibidem in Lemno arcem tenebat. Venientes autem Lemni primores urbis collocuti sunt inter se ut locum cum Venetis venderent. Cæterum Veneti prævenērunt eos, occupantes arcem, et virum hunc optimum miserunt in Isthmum : quo consulente, navigarunt denno in Lemnum. Et cum ipse ab continente cum copiis proficisceretur, singuli deserentes oppida, in quibus manserant, una inde solverunt navibus impositi. Occuparunt et urbem Cercodam, et demissa inde magistratu, quem Zamplacones (19) nominabant, eam præsidie imposito munivere : conventesque frumentum et necessaria tum sibi tum Peloponnesiacis oppidis, ibant pergentes in Peloponnesum. Hæc quidem ea hieme in Peloponneso sunt gesta (20).
 Οτις τὸ αὐτὸ εἶσι τε αὐτοῖς καὶ ταῖς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πόλεσι. Καὶ ὤρχοντο ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Ταῦτα μὲν τοῦ χειμῶνος αὐτοῦ ἐς τὴν Πελοπόννησον ἐγένετο.

αἱ μὴ τοῦτο κείσονται, καὶ αὐτὸς ἄμα τῆς Οὐνετοῦς περιέψεται, πίμπων αὐτοὺς ταῦτα ἁμαρτάνοντας, οἱ μὲν ἐπειθόντο, καὶ χρῆμα τῶν Οὐνετῶν ὑποπτόμενοι, ἔμεινον ἐν τοῖς εἰκασίαις· οἱ δὲ δευτικῶς κατεχόμενοι ἐν τῷ Ταῖνάρῳ ἐπιμικτον, κεύσασθαι τι ἀπὸ Παίδων. Οἱ γὰρ Οὐνετοὶ τοὺς τε Πελοποννησίους καὶ τοὺς ἑτέροους παραμυθεύοντες, ὡς οἱ Παλινοὶ ἐξέλωσιν αὐτίκα ἀπὸ τοῦ Ἰστρου, καὶ αὐτοὶ ἀναθῆναι ἐς τὸν Ἑλλησπόντον. Ἀπαλαύνοντες μὲν τοῦ ἡγεμόνος τοῦ βασιλέως, αὐτῶν ὁ Οὐνετῶν τριήρεις ἀνήγαγον ἐς Ἀῆμον, ἐποτρύνοντες τοῦ Κομνηνοῦ ἀνδρῶς, ἀρίστου, καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀῆμῳ τὴν ἀκρόπολιν κατακρατοῦντες, καὶ τὴν κάλαϊ πολίχνην τῆς Ἀῆμου ὑφ' αὐτῶν ποιεσάμενον. Ἐς λόγους δὲ ἐλθόντες οἱ τῆς Ἀῆμου προσητάται, ὥστε χρήμασιν ἐξωνήσασθαι τὸ χωρίον, ἐβόησαν οἱ Οὐνετοὶ παραλαβόντες τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὸν γε ἀνδρα τοῦτον ἀγαθὸν γυνόμενον μετακίμασαν ἐς τὸν Ἰσθμόν. Τοῦτου δὲ οὖν ὑποτιθεμένου, ἀνέπλευσαν ἐς τὴν Ἀῆμον οἱ Οὐνετοὶ, καὶ αὐτὸς τε ἀπὸ τῆς ἡπειροῦ στρατῶ ἐπέλασας, ἀπήλκευεν ἕκαστος τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἀνέπλευσαν, παρέλαβον πόλιν τὴν Κίρκηδαν. Καὶ ταῦς τε ἄρχοντας Τζαμπλάκωνας ἀφῆκαν, φρουράν τε ἐγκαταλιπόντες, καὶ ἐπι-
 Οὐνετοὶ παραλαβόντες τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὸν γε ἀνδρα τοῦτον ἀγαθὸν γυνόμενον μετακίμασαν ἐς τὸν Ἰσθμόν. Τοῦτου δὲ οὖν ὑποτιθεμένου, ἀνέπλευσαν ἐς τὴν Ἀῆμον οἱ Οὐνετοὶ, καὶ αὐτὸς τε ἀπὸ τῆς ἡπειροῦ στρατῶ ἐπέλασας, ἀπήλκευεν ἕκαστος τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἀνέπλευσαν, παρέλαβον πόλιν τὴν Κίρκηδαν. Καὶ ταῦς τε ἄρχοντας Τζαμπλάκωνας ἀφῆκαν, φρουράν τε ἐγκαταλιπόντες, καὶ ἐπι-

Notulæ marginales.

(18) Comini Thopia.

(20) An. 1462.

(19) Zamplacon.

αἱ τῶν, in uno c. u. s.; in al. αἱ τῶν.

MARQUARDI FREHERI

IN

LAONICI CHALCOCONDYLÆ DESCRIPTIONEM GERMANIÆ

COMMENTARIUS

(*Script. Rer. Germ. Vide supra col. 75 seq.*)

Loces hicco Laonici Atheniensis ut ad honorem Germanæ gentis insigniter pertinet, ita tot et tam insignibus mendis non tam a librariis (quorum quidem culpa trium codicum Palatinorum mss. collatione mederi, quantum licuit, ausi sumus), quam ipso scriptore, homine non solum in Germania nostra hospite, sed plane ignota loquente, quæ sola auditione nescio unde accepisset, oppletus est, ut multum dubitarem, an eum licet anxie questum et descriptum in hanc collectionem admittere, nedum in eo scholiis explicando aliquid operæ ponere vellem. Sed utut ipse tanti non videretur, tanti quidem visa est patria Germania, quam neque ista hominis exoticici commendatione

defraudaremus : in qua quidquid veri est, necesse est a vulgatissima fama rerum plusquam notiorum (ut vulgi loquuntur) et toto orbe compertarum fuisse profectum. Quo in genere scholia scribenti non difficile fuisset plura etiam congerere, nisi modum tenere præclarior putassemus. Cæterum alicubi etiam in his salebriis pedem læsisse nihil mirum, orbatis præsertim ductore illo, qui solus inde expedire poterat : Leuclavio, inquam, nostro, horum scriptorum peritissimo ; quique adeo totum istum Laonicum sua manu, dum hic versaretur, diligenti cura descripserat. Quanto (heu !) redimerem, vel hominam unam super hoc loco eorum sermones contulisse ! Sed ad rem.

Col. 75. Σιγισμοῦνδου. Jam vel hoc miror A grammata ascribere placet, interprete Stuckio nostro: *Saxa Pyrenæi, et depressæ vallibus Alpes, Quæ Rhæni fontes haud procul aspiciunt.*

Col. 75 D. Πυρηνίου ὄρους, ὅθεν καὶ Ὁ Ταρτη-
σὸς ῥέων. Ex Pyrenæo sane, Celticæ regionis monte, Tartesum defluere auctor est Aristoteles in *Meteor.*, a quo Tartesum oppidum nomen traxisse, scribit Stephanus *De urbibus*. Est id oppidum Hispaniæ non procul Cadibus ad fretum Herculeum, teste Plinio lib. III, cap. 1; Strab. lib. III; Livio lib. VIII, dec. 3. Sed quid huic cum Germania? Quid Laonico in mentem venit, ut Germaniam usque ad Pyrenæos montes extenderet, quos certum est discriminare Galliam ab Hispania, ita ut Alpes Italianam a Germania? Sine ambagibus, Rhenum voluit dicere patrem fluviorum Germaniæ, quem et pro ipsa Germania ponere solebat antiquitas: cuius propemodum nullus scriptor, qui Germaniæ res attigerit, non meminit: cuius hic quoque nullam mentionem fieri mirum esset, ubi tamen sit adsitarum urbium, Colonia, Argentinæ. Sed cur pro hoc flumen illud liberum? Quid mirum in homine Græco, qui totius Hesperix unum tantum montem Pyrenæum, unum flumen Tartesum putavit? Nimirum et Nonnus auctor non paulo eruditior, Rhenum nostrum liberum vocat, duobus Dionysiacorum locis, pag. 597 et 747, quem locum attigi in *Originib. Palatin.* cap. 3. Dicit quis: At Rhenus non se infundit Oceano occidentali (ut hic de Tarteso dicitur), sed Germanico. Ita quidem, si per occidentalem intelligas Atlanticum: sed tamen nihil prohibet, quominus etiam Germanicus dicatur occidentalis respectu Thraciæ aut vicinarum regionum, ubi egisse videtur Chalcocondylas, quantumvis nihil ad aquilonem declinet. Imo vero, si rem exacte consideremus, mare Germanicum pars et sinus est Oceani occidentalis, Germanicæ, Britannicæ et Danicæ littoribus clausus. Sed regeter alius, Quid Rhenus cum Pyrenæis montibus, a quibus tota Galliarum longitudine distat? Respondeo: Quid istro cum Pyrenæo Celtico, unde eum oriri non tantum Aristoteles scribit loco prædicto, sed etiam Herodotus in *Emterpe*? eum tamen utriusque fluvii origo sit in Alpibus Rhæticis: quod etiam e Græcis Strabo bene noverat, et Dionysius Alexandrinus, interprete Prisciano:

*Incipiunt Alpes: quibus exit gurgite vasto
Oceani rumpens glacialis littora Rhenus.
Hanc prope e surgit fons Istri flumine longo.*

Neque nescimus, esse etiam Pyrenæos Germaniæ, et summam partem Alpium, qua (subponte Tridentum iter est, montem Pyrenæum dici, vulgo etiamnum *der Brenner*. De quo cum plura adnotet Ortelius in *Thesaur.*, Bassi tantum epi-

Sed hoc emplastrum neque Aristoteli Herodotoque obduci potest, propter ἐπιθῆτον Celtici, neque etiam Laonico nostro, ob Tartesi mentionem, de quo nunquam gustavit hæc Germania. Sed fatendum quod res est: nimirum in omni nomine Germanico mirifice cæcutit, hallucinatur, impingit, labitur Græcia. Ut cum Stephanus Byzantius Francos populos facit Italiæ, auctorem dicti adducens Parthenium; cum Arrianus non procul ab Ionio Germanorum sedes designat: quos aliosque lapsus notavit Irenicus lib. IX *Exeges. German.*, cap. 3 et 4.

Col. 77 A. Ἡ ἄνω Γερμανία. Alia divisio primæ et secundæ Germaniæ in veteri Notitia imperii: item in distributione metropoleon. Sed juvat hujus locum insignem, quatenus Germaniam concernit, apponere ex veteri cod. S. Gall: *Prima provincia Germania habet civitates numero 2. Metropolis civitas Agrippina, id est Colonia, civitas Tungris. Secunda provincia Germania habet civitates numero 6. Metropolis civitas, Mogoniacus, civitas Argentoratensis, id est Stratburg. Civitas Nemnetis, id est Spira. Civitas Wangionum, id est Wormatia. Civitas Virzburgensis. Civitas Constantia. Castrum Rubilocus quod Eichstete dicitur. Civitas Augusta Vindelicorum, id est Amnesfurch. Provincia Bajouriorum, id est Noricus Ripensis super Danubium, sive Noricus mediterranea habet civitates numero 6. Metropolis civitas Jununo, id est Salzburg. Civitas Regino. Civitas Patavia. Civitas Frigisiensis. Civitas Nova. Civitas Sabionensis. Provincia Sequanorum habet civitates numero 7. Metropolis civitas Vezontio. Civitas Equestris, id est Aventicus. Civitas Basiliensis. Civitas Vindonensis. Civitas Argentariensis. Civitas Ebrintunensis. Civitas Rauracensis.*

Ibid. *Ἡ ἐπὶ Δακτῶν*. Sic legit ms. unus: alius vero *Ἡ ἐπὶ Δακτῶν*, tertius denique *Ἡ ἐπὶ Δακτῶν*, unde monstrum regionis interpretes fecit *Pyridastiam*. Sed si superior de Tarteso expositio valet, legendum videtur *Ἡ ἐπὶ Δακτῶν* vel *Δακτῶν*: notum est enim superiori ævo *Daciam* vulgo dictam et scriptam (licet male) quæ hodie Dania. Et si sensus, Germaniam inferiorem (cujus tamen post superioris factam mentionem expresse hic non meminit) Oceanum attingere: qui ex sinistra quidem parte (nam et hoc emendandum est) Gallias, ex dextra vero Daniam alluat: et objectas quasi medio in Oceano Britannicas habere insulas. Et confirmat quod paulo post longitudinem Germaniæ a Galliarum finibus ad Daniam usque protendit.

Ibid. *Βράγαν τὸν ποταμὸν*. Sic quidem omnes mss. Palatini. Interpretem apparet legisse *Βράγαν τὸν ποταμὸν* vel *Ποταμὸν*. Sensus erit, iter

Vienna facientibus Tartesum (id est Rhenum) versus ostia ejus scilicet, Pragam Bohemorum esse transeundam. Cæterum Laonicus hic contra omnium aliorum auctorum morem, longitudinem Germaniæ a meridie in septentrionem, a Vienna Austriæ in Oceanum usque Germanicum protensam facit: latitudinem vero ab extrema ora Galliæ in Daniam secundum littora maris Germanici ab occidente versus orientem. Nam (ut et hoc obiter) ubi duo codices, alter quidem Δαξλαν, alter vero Δαξλαν, ibi tertius melius habet Δαξλαν.

Col. 77 A. Ἀνεπι εὐζώνω. Non nostris jam hominibus, aut vix certe. Nimirum veteres, præsertim Græci, Asiatici, Orientales, agilitate et pernicitate pedum excellabant. De quorum etiam cursoribus quæ leguntur, fidem nostram hodie fere superant. Vide Lips. centur. 3, epist. 59.

Ibid. Εὐνομεῖται ἡ χώρα ὑδρη μάλιστα. Reperit hoc infra mox: Εὐνομεῖται μάλιστα δὴ τῶν ὄντων ὡν ἤματις ἴσμεν. Æneas Sylvius in *Germania*, cap. 68: *Vidimus judicium vestra: et concilia vestris quæ republica gerebantur, sæpius interfusimus. Omnia et prudenter et graviter administratis, nec facile a recto tramite deflectimini. Nec vobis civiles leges, nec jura desunt pontificalia: litteræ quoque, et omnia bonarum artium studia apud vos florent. At olim Germaniam nulla a re minus laudis erat, quam a legibus. Nam quæ supersunt casu majorum nostrorum leges, plane inter prima Germanicæ antiquitatis monumenta censenda. Alemannicæ, Bojaricæ, Saxonicæ, Francicæ, et alia; præterquam quod verbis asperæ, etiam re ipsa longius a summa illa æquitate recedunt: tanquam a virtutis profectæ nationibus, quæ potius manus ferro quam ex jure conserere, et in castris armis quam subtili juris indagacione operam ponere consuevissent, et (ut Enniano verbo utar) *Bellipotentia erant magis quam sapientipotentia*. Quanquam pro hac legum incuria alia, et quidem major, illis laus succedebat, quod (ut Tacitus ait) *plus apud illos boni mores quam apud alios ipsæ leges valerent*. Donec tandem orbe Romano ad occidentem solem subacto, cum imperio etiam leges tanquam illius instrumentum accipiendum, eoque ceu freno ad provincias illas regendas utendum arbitrati sunt. Unde in Gothorum primum, dein Longobardorum, tandemque Francorum leges multa ex Romanis translata videmus: quod Carolinarum præsertim legum volumen satis loquitur, neque jus ipsum Saxonicum dissimulare potest. Justiniani autem legislationem integram per multa sæcula Germania non agnovit, imo nec habuit aut vidit: ut nec alia Occidentis provinciæ, quod alibi demonstravimus. Primum Lotharium Saxonem imperatorem repertis Amalphi urbe Apulia: Pandectis, jus illud in lucem et usum revocasse fama est, Imerio suasore, ejus Urspergensis meminit, notatus et ipse a Sigonio libro 214 *De regno Ital.* De quo etiam nos alibi latius.*

Col. 77 B. Τοὺς ἐπὶ Ῥωμαίων. Hoc ad differentiam Græcæ Ecclesiæ, quæ papam non agnoscebat. In Germaniam et Hesperiam totius episcopatus primatum et superioritatem usurpabat Roma. Hinc illa d. ceceseon distributio, taxæ, pallia, etc.

Ibid. Νόβερρον, Ἀμπέργρον. Nomina urbium misere habita: quippe Græciæ hominibus dictu scriptique plane difficillima. In mentem venit similis locus Benjaminii Tudelensis in *Itinerario*, qua parte Germaniam attingit, quam olim *Aschenas* dictam apud suos notat, de quo Drus. i *Animadvers.*, cap. 41. *Ille sunt, inquit ille, apud Germaniam regiones, in quibus Israelitarum collegia sunt, juxta fluvium Mosellam et Komphilinas (Confluentium intelligit) et Odraucah, et Kuna, et Kolania, et Binga, et Garmezza (Germersheim plito) et Mastheram. Et paulo post: Sunt præterea Astranburk (forte Strassburgum) et Davirasburk (quod de Augusta nostra Vindelica felicissime exponit, eximium ejus columnen et decus M. Velsernus lib. vi *Rerum Vindelic.*), et Mandurah, et Pessinghes, et Bamburk, et Sar, et Rasenburk, quæ regni etiam finis est. Inde autem et ulterius regio Bohem est, quæ nunc Praga dicitur, estque Sclavoniæ terræ initium. Forte et populorum civitatumque nomina aliquando mutata evariant. Quis populos illos Germaniæ jam novit, quos enumerat Gregorius III papa in quadam epistola: *Universis optimatibus et populo provinciarum Germaniæ, Thuringis, et Thesis, et Borthacis, et Nistresis, Uncrededis, et Lognais, Sudnodis, et Grasseltis, vel omnibus in Orientali plaga constitutis*. Non jam miror panegyristæ nauseam, horrentis vel ad nomina nostra: *Quid memorem, inquit Nazarius, Bracteros? quid Chamanos, quid Chernacos, Vangionas, Alamunos, Tubanias? Bellicum strepant nomina, et immanitas barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem*.*

Ibid. Πέλις εὐδαίμων. Εὐδαίμονας pagos quosdam in Hyrcania dictos Diodorus scribit, ob fecundam aliorumque fructuum miram abundantiam. Εὐδαίμονες χώραι sunt apud Appianum in *Partiis*. Εὐδαίμονας insule circa Arabiam Felicem sunt Agatharchidi. Sed et Romani Felicem Juliam, Felicitatem Juliam; colonias, lacus, legiones felices eas habuerunt. Hoc epitheti Noribergæ Laonicus tri. et. et soli. Unde æstimare licet, quæ tunc temporis celebritas et splendor urbis fuerit: quæ tamen postea multis modis aucta et amplificata est. Proxime hujus ævum Æneas Sylvius cardinalis Senensis ad Martinum Majorem J. C. scribens, non parvis laudibus εὐδαίμονιαν illam nobis explicat: *Noricorum oppidum, inquit, flumine Reguisia (Pegnese dicendum) intersectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus. Dic rogamus (nam hinc urbem duxisti, castissimam æquo ac pulchram), quænam facies hujus urbis? qui splendor, quæ amantitas, quæ delicia, quis cultus? quæ forma regionis? quid illic ad civitatem omni ex parte perfectam desiderare quispiam potuerit? Quis venientibus Fran-*

conia inferiori et procul spectantibus ejus urbis aspectus, quæ majestas! quod decus ab extra visentibus, quis intus nititur platearum, quæ domorum munditiæ! Quid S. Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius D. Laurentii delubro? Quid arce regia vel superbius vel munius? quid fossa, quid mœnibus illustrius? Quot ibi civium ædes invenias regibus dignas! Cuperent tam egregii Scotorum reges quam mediocres Nurembergæ cives habitare. Idem in Europa cap. 39, postquam disceptavit, Francoviæ an Baviariæ sit accensenda: Ipsi Norimbergaenses nec Bajorum, nec Francones videri volunt, æd tertium quoddam separatam genus. Urbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac privatis ornata est: omne Regnitio interlabente, in agro sterili et arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. Omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores. Hinc multæ illis divitiæ, et magnum in Germania nomen. Aptissima imperatorum sedes, libera urbs, et in medio ferme Germaniæ sita. Sed latius eam describit Joannes Cochleus Noricus, in *Descriptione Germaniæ*, c. 4, etc. Conradus Celtes Protadius, Helinsque Eobanus Hessus, poetæ, singularibus libellis, hic versu, ille prosa, celebrandam sibi sumperunt. Sed Julii Caesaris Scaligeri, divini hominis, aurens de ea versus omittere hoc loco non possum, dignos quos vel describendo ediscam. In *Urbibus*, lemmate Nuremberga:

*Diva mihi extremi da munera sacra laboris,
Non tamen extremo conspicienda loco.
Sed velut abducto veneramur in ordine cælum,
Hic ubi naturæ sine quievit opus.
Non potes æthereis deducere sedibus astra,
Invenies tibi quæ Norica terra dabit.
Hunc sibi corruptas terras Astræa relinquens
Fatali statuit sede tenere locum.
Quis putet horripito socialas Marie Camænas?
Sacra tamen duplex tempora laurus obit.
Martis habe et Phœbi felicia tempora laute:
Sanctaque sit valido fœdere juncta fides.
Omnibus ex istis ne tu, ne dempseris unum.
Addere quin potius omnia magna, tuum est.*

Quod autem Noricæ urbis ἱσοδότηρον εὐνομίαν Laonicus et reipublicæ formam Sylvius commendant, suffragantem ex recentioribus scriptoribus habent Bodinum *De republica* libro II, cap. 6, ubi magistratum et officiorum ordines (quam liquido, non dicam) exponit: et Stephanum Pighium, elegantissimum scriptorem, in *Hercule Prodicio*, pag. 446, magna magnæ urbis decora digno calamo exsequentem: qui uterque eruditorum manibus teruntur. Neque plures illustrando soli faces adhibere animus est, aut locus.

Col. 77 B. Ἀμπέργον. Amberga metropolis est Palatinatus superioris in Bavaria, elegans et ampla civitas: sed nullo tamen modo cum Noriberga (quam codices tres Palatini hoc loco constanter Νόβεργον scribunt) aut Argentina conferenda: neque par illis, neque secunda. Melius itaque eum interprete *Hamburgum* intellexerimus, quæ civitas est divitiis splendida, populo potens, et commercii

longinquis celebris: fœderis Hansatici (quod vocatur) civitatum hodie caput. Eadem sedes episcopalis olim fuit, et Ecclesia Hamburgensis antiquitus metropolis omnium Aquilonarium: de quo Grantzius in *Metropoli*. Quod autem Laonicus iis civitatibus quæ ἀρχιερέα habeant, Noribergam etiam accenset, fallitur: nam episcopum proprium nunquam habuit, diœcesi Bambergensi inclusa, ut Sylvius scribit in *Europæ* capite 39.

Col. 77 B. Ἀπὸ τὰς Διοκροσίας. Ut minimam quidem. Certo prope centenas, saltem imperiales, enumerat Matricula (quæ vocatur) imperii. De quibus ita Aeneas in *Germania*: Civitates etiam quas vocant liberas, quod imperatori solum subjiciuntur, cujus jugum instar est libertatis. Nec profecto usquam gentium tanta libertas est, quantum frunetur hujuscemodi civitates. Nam populi quos Itali vocant liberos, hi potissime serviunt, sive Venetias spectes, sive Florentiam, aut Senas: in quibus cives præter paucos qui reliquos ducunt, loco mancipiorum habentur: cum nec rebus suis uti ut libet, vel furi nudeant quæ velint, et gravissimis opprimantur pecuniarum exactionibus. Apud Germanos omnia lata sunt, omnia jucunda: nemo quis privatur bonis: salva cuique sua hæreditas est. Nulli nisi nocenti magistratus nocent: nec apud illas factiones, sicut apud Italas urbes grassantur. Sunt autem supra centum civitates hæc libertate fruentes: nam et in Rheno, et in Danubio multæ sunt: et mari proximæ, quas appellant Stagnales: quamplurimæ et in mediterraneis; aliæ quæ simul fœderatæ injurias principum propriis armis propulsant. Sed quid de centum urbibus dicimus? cum centum pagos integros Suevia sive Alemania olim habuerit, Cæsare et Tacito testibus. De quibus scripsimus in *Origin. Palatin.*, cap. 5.

Ibid. Ἐς τυραννίδας τρεῖς. Mira Germaniæ divisio, quam non credo alibi apud quemquam scriptorem reperiri: et alioquin etiamsi non inepta, certe obscura, ipsis Germanis vix intelligenda aut divinanda. Quæ enim ista Etzilia? Aquileia enim, et Augusta Acilia, quas Clauserus interpretes in margine notavit, urbes sunt, non præfecturæ aut principatus: sed et hujus nomen dudum exolevit. Si quid conjectare hoc loco licet (ubi autem magis impune licebit?) pro Ἐτζιλαιῖς substituere gestiam Ἐλβετίας vel Ἐλουετίας. Helvetiorum certe gens ab omni ævo, illa etiam tempestate, robore et virtute inter Germanos facie prima.

Ibid. Ἀουστρία. Hujus metropolin Viennam jam supra tetigit Laonicus: et ipsa Austria tum florens, plures jam Augustos orbi Christiano tulerrat, et tum rerum potentem Sigismundum.

Ibid. Βιέννης τῆς ἄνω Γερμανίας γενομένης. Quæ ista Bienna? Biennus ipse auctor noster, et si quis ei fidem habet. Et Bavariam quidem (quam Clauserus in margine notat) libenter hinc exculperem: si satis esset primam et ultimam

Vienna facientibus Tartesum (id est Rhenum) versus ostia ejus scilicet, Pragam Bohemorum esse transeundam. Cæterum Laonicus hic contra omnium aliorum auctorum morem, longitudinem Germaniæ a meridie in septentrionem, a Vienna Austria in Oceanum usque Germanicum protensam facit: latitudinem vero ab extrema ora Galliæ in Daniam secundum littora maris Germanici ab occidente versus orientem. Nam (ut et hoc obiter) ubi duo codices, alter quidem Δαξλαν, alter vero Δαξλαν, ibi tertius melius habet Δαβλαν.

Col. 77 A. Ἀνδρὶ εὐζώνῳ. Non nostris jam hominibus, aut vix certe. Nimirum veteres, præsertim Græci, Asiatici, Orientales, agilitate et pernicitate pedum excellabant. De quorum etiam cursoribus quæ leguntur, fidem nostram hodie fere superant. Vide Lips. centur. 3, epist. 59.

Ibid. Εὐνομεῖται ἡ χώρα αὐτῆ ἰδιαιτέρα. Repetit hoc infra mox: Εὐνομεῖται μάλιστα δὴ αὐτῶν ὧν ἤματι; ἴσμεν. Æneas Sylvius in Germania, cap. 68: Vidimus judicia vestra: et conciliis vestris quæ republica gerebantur, sæpius interfuimus. Omnia et prudenter et graviter administratis, nec facile a recto tramite deflectimini. Nec vobis civiles leges, nec jura desunt pontificalia: litteræ quoque, et omnia bonarum artium studia apud vos florent. At olim Germania nulla a re minus laudis erat, quam a legibus. Nam quæ supersunt cascæ majorum nostrorum leges, plane inter prima Germanicæ antiquitatis monumenta censenda: Alemannicæ, Bojaricæ, Saxonicæ, Francicæ, et aliæ; præterquam quod verbis asperæ, etiam re ipsa longius a summa illa æquitate recedunt: tanquam a mavoritatis profectæ nationibus, quæ potius manus ferro quam ex jure conserere, et in castrensibus armis quam subtili juris indagacione operam ponere consuevissent, et (ut Enniano verbo utar) Bellipotentis erant magis quam sapientipotentis. Quanquam pro hac legum incuria alia, et quidem major, illis laus succedebat, quod (ut Tacitus ait) plus apud illos boni mores quam apud alios ipsæ leges valerent. Donec tandem orbe Romano ad occidentem solem subacto, cum imperio etiam leges tanquam illius instrumentum accipiendum, eoque ceu freno ad provincias illas regendas utendum arbitrati sunt. Unde in Gothorum primum, dein Longobardorum, tandemque Francorum leges multa ex Romanis translata videmus: quod Carolinarum præsertim legum volumen satis loquitur, neque jus ipsam Saxonicum dissimulare potest. Justiniani autem legislationem integram per multa sæcula Germania non agnovit, imo nec habuit aut vidit: ut nec aliæ Occidentis provinciæ, quod alibi demonstravimus. Primum Lotharium Saxonem imperatorem repertis Amalphi in Apuliæ Pandectis, jus illud in lucem et usum revocasse fama est, Inerio suatore, cujus Urspergensis meminit, notatus et ipse a Sigonio libro XIV De regno Ital. De quo etiam nos alibi latius.

Col. 77 B. Τοὺς ὑπὸ Ῥωμαίων. Hoc ad differentiam Græcæ Ecclesiæ, quæ papam non agnoscebat. In Germaniam et Hesperiam totius episcopatus primatum et superioritatem usurpabat Roma. Illic illa d.œcesion distributio, taxæ, pallia, etc.

Ibid. Νόβερρον, Ἀμπέρρον. Nomina urbium misere habita: quippe Græciæ hominibus dictu scriptique plane difficillima. In mentem venit similis locus Benjaminii Tudelensis in Itinerario, qua parte Germaniam attingit, quam olim Achenes dictam apud suos notat, de quo Drus. t Animadvers., cap. 41. Hæ sunt, inquit ille, apud Germaniam regiones, in quibus Israelitarum collegia sunt, juxta fluvium Mosellam et Komphilas (Confluentiam intelligit) et Odrancah, et Kuna, et Kotania, et Binga, et Garmezza (Germerheim puto) et Mastheram. Et paulo post: Sunt præterea Astranburk (forte Strasbourgum) et Davirasburk (quod de Augusta nostra Vindelica felicissime exponit, eximium ejus columnen et decus M. Velserus lib. VI Rerum Vindelic.), et Mandutrah, et Pessinghes, et Bamburk, et Sar, et Rascenburk, quæ regni etiam finis est. Inde autem et ulterius regio Bohem est, quæ nunc Praga dicitur, estque Sclavoniæ terræ initium. Forte et populorum civitatumque nomina aliquando mutata evariant. Quis populos illos Germaniæ jam novit, quos enumerat Gregorius III papa in quadam epistola: Univeris optimatibus et populo provinciarum Germaniæ, Thuringis, et Thesis, et Borthacis, et Nistris, Unedredis, et Lognais, Sudnodis, et Grasseltis, vel omnibus in Orientali plaga constitutis. Non jam miror panegyristæ nauseam, horrentis vel ad nomina nostra: Quid memorem, inquit Nazarius, Bracteros? quid Chamamos, quid Chernucos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? Bellicum strepant nomina, et immanitas barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem.

Ibid. Πόλις εὐδαίμων Εὐδαίμωνας pagos quosdam in Hyrcania dictos Diodorus scribit, ob fœnum aliorumque fructuum miram abundantiam. Εὐδαίμωνας χώραι sunt apud Appianum in Particis. Εὐδαίμωνας insulæ circa Arabiam Felicem sunt Agatharchidi. Sed et Romani Felicem Juliam, Felicitatem Julianam, colonias, lacus, legiones felices sicut habuerunt. Hoc epitheti Noribergæ Laonicus tri. nat. et soli. Unde æstimare licet, quæ tunc temporis celebritas et splendor urbis fuerit: quæ tamen postea multis modis aucta et amplificata est. Proxime hujus ævum Æneas Sylvius cardinalis Senensis ad Martinum Majorem J. C. scribens, non parvis laudibus εὐδαίμωνίαν illam nobis explicat: Noricorum oppidum, inquit, flumine Reguisia (Pegnese dicendum) intersectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus. Dic rogamus (nam hinc uxorem duxisti, castissimam æque ac pulchram), quænam facies hujus urbis? qui splendor, quæ amœnitas, quæ delicia, quis cultus? quæ forma regiminis? quid illic ad civitatem omni ex parte perfectam desiderare quisquam potuerit? Quis venientibus Fran-

conia inferiori et procul spectantibus ejus urbis aspectus, quæ majestas! quod decus ab extra visentibus, quæ intus nititur platearum, quæ domorum munditiæ! Quid S. Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius D. Laurentii delubro? Quid arce regia vel superbius vel munitius? quid fossa, quid manibus illustrius? Quot ibi civium ædes invenias regibus dignas! Cuperent tam egregii Scotorum reges quam mediocres Nurembergæ cives habitare. Idem in Europa cap. 39, postquam disceptavit, Francoviæ an Bavaricæ sit accensenda: Ipsi Norimbergenses nec Bajorum, nec Francones videri volunt, sed tertium quoddam separatim genus. Urbs ea nobilibus magnificis operibus publicis ac privatis ornata est: omne Regnitio interlabente, in agro sterili et arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. Omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores. Hinc multæ illis divitiæ, et magnum in Germania nomen. Aptissima imperatorum sedes, libera urbs, et in medio ferme Germaniæ sita. Sed latius eam describit Joannes Cochleus Noricus, in Descriptione German., c. 4, etc. Conradus Celtes Protacius, Heliusque Eobanus Hessus, poetæ, singularibus libellis, hic versu, ille prosa, celebrandam sibi sumperunt. Sed Julii Cesaris Sciligeri, divini hominis, aurens de ea versus omittere hoc loco non possum, dignos quos vel describendo ediscam. In Urbibus, lemrate Nuremberga:

*Diva mihi extremi da munera sacra laboris,
Non tamen extremo conspicienda loco.
Sed velut abducto veneramur in ordine cælum,
Hic ubi naturæ fine quievit opus.
Non potes æthereis deducere sedibus astra,
Invenies tibi quæ Norica terra dabit.
Hunc sibi corruptas terras Austræ relinquens
Fatale statuit sede tenere locum.
Quis putet horripido sociatas Marte Camænas?
Sacra tamen duplex tempora laurus obit.
Martis habe et Phœbi felicia tempora laute:
Sanctaque sit valido fœdere juncta fides.
Omnibus ex istis ne tu, ne dempseris unum,
Addere quin potius omnia magna, tuum est.*

Quod autem Noricæ urbis ἱσοβάτων εὐνοίας Laonicus et reipublicæ formam Sylvius commendat, suffragantem ex recentioribus scriptoribus habent Bodinum De republica libro II, cap. 6, ubi magistratuum et officiorum ordines (quam liquido, non dicam) exponit: et Stephanum Pighium, elegantissimum scriptorem, in Hercule Prodicio, pag. 446, magna magnæ urbis decora digno calamo exsequentem: qui uterque eruditorum manibus teruntur. Neque plures illustrando soli faces adhibere animus est, aut locus.

Col. 77 B. Ἀμπεργον. Ambergæ metropolis est Palatinatus superioris in Bavaria, elegans et ampla civitas: sed nullo tamen modo cum Noriberga (quam codices tres Palatini hoc loco constanter Νόβαργον scribunt) aut Argentina conferenda: neque par illis, neque secunda. Melius itaque cum interprete Hamburgum intellexerimus, quæ civitas est divitiis splendida, populo potens, et commercii

longinquis celebris: fœderis Hansatici (quod vocatur) civitatum hodie caput. Eadem sedes episcopalis olim fuit, et Ecclesia Hamburgensis antiquitus metropolis omnium Aquilonarium: de quo Grantzius in Metropoli. Quod autem Laonicus his civitatibus quæ ἀρχιεῖα habeant, Noribergam etiam accenset, fallitur: nam episcopum proprium nunquam habuit, diocesi Bambergensi inclusa, ut Sylvius scribit in Europæ capite 39.

Col. 77 B. Ἀμφὶ τὰς Διοκασίας. Ut minimam quidem. Certo prope centenas, saltem imperiales, enumerat Matricula (quæ vocatur) Imperii. De quibus ita Æneas in Germania: Civitates etiam quas vocant liberas, quod imperatori solum subjiuntur, cujus jugum instar est libertatis. Nec profecto usquam gentium tanta libertas est, quantum frunetur hujuscemodi civitates. Nam populi quos Itali vocant liberos, hi potissime serviunt, sive Venetias spectes, sive Florentiam, aut Senas: in quibus cives præter paucos qui reliquos ducunt, loco mancipiorum habentur: cum nec rebus suis uti ut libet, vel furi audeant quæ velint, et gravissimis opprimantur pecuniarum exactioibus. Apud Germanos omnia lata sunt, omnia jucunda: nemo suis privatur bonis: salva cuique sua hæreditas est. Nulli nisi nocenti magistratus nocent: nec apud illas factiones, sicut apud Italas urbes grassantur. Sunt autem supra centum civitates hæc libertate fruentes: nam et in Rheno, et in Danubio multæ sunt: et mari proximæ, quas appellant Stagnales: quamplurimæ et in mediterraneis; aliæ quæ simul fœderatæ injurias principum propriis armis propulsant. Sed quid de centum urbibus dicimus? cum centum pagos integros Suevia sive Alemania olim habuerit, Cæsare et Tacito testibus. De quibus scripsimus in Origin. Palatin., cap. 5.

Ibid. Ἐς τυραννίδας τρεῖς. Mira Germaniæ divisio, quam non credo alibi apud quemquam scriptorem reperiri; et alioquin etiamsi non inepta, certe obscura, ipsis Germanis vix intelligenda aut divinanda. Quæ enim ista Etzilia? Aquileia enim, et Augusta Acilia, quas Clauserus interpres in margine notavit, urbes sunt, non præfecturæ aut principatus: sed et hujus nomen dudum exolevit. Si quid conjectare hoc loco licet (ubi autem magis impune licebit?) pro Ἐτζιλίαις substituere gestiam Ἐλβετίας vel Ἐλουετίας. Helvetiorum certe gens ab omni ævo, illa etiam tempestate, robore et virtute inter Germanos facie prima.

Ibid. Ἀουστρίας. Hujus metropolin Viennam jam supra tetigit Laonicus: et ipsa Austria tum florens, plures jam Augustos orbi Christiano tolerat, et tum rerum potentem Sigismundum.

Ibid. Βιέννης τῆς ἄνω Γερμανίας γεννημένης. Quæ ista Bienna? Biennus ipse auctor noster, et si quis ei fidem habet. Et Bavariam quidem (quam Clauserus in margine notat) libenter hinc exsculperem: si satis esset primam et ultimam

atrinusque vocis litteram convenire. Sed et amicos in consilium misi. Alius pro Βιάνης mallet Βομήης vel Βομήας, quam nescio an Germaniæ ascribere voluisset Laonicus : alius Βιλιγής vel Βελγίας, non abluenda Germanico nomine *Fleming* ab ista Βιάνη, si illud æque conveniret, τῆς ἄνω Γερμανίας γονομένης. Equidem locum conolamatum quod olim ægris desperatis facere solebant, in trivio depono : et publicæ pietati aut fortunæ suæ committo.

Col. 77 C. Γένος τοῦτο μέγα. Toti enim Triones (ut Sidonius loquitur) in hanc effusi : vere officinam gentium. Nazarius in Panegy. ad Constantinum M. : *Jacet in latere Galliarum aut in sinu tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, et post Romanam magnitudinem in terris secunda.* Locus insignis, et ad Germaniæ honorem unicus, cui secundum Latinus homo locum tribuat a Roma, cui alius provincialis nihil simile, nihil secundum assentabundus dixerat. Sed vereor lapsum cauda teneri, et hanc laudem nobis extortam iri a Persis : quibus non paulo promptius hoc elogium delisuet homo Romanus, quam Germania, qui absque justo principatu distracti in plures gentes, interque se discordes. Et si ex animi mei sententia roger, cum postremo editore non hærens ita legam : *Jacet in latere Galliarum aut in sinu tuo fusa Barbaria. Persæ, ipsa potens natio et post Romanam magnitudinem in terris secunda, amicitiam tuam, Constantine Maxime, non minus trepida quam amabiliter petiverunt. Nulla in terris tam ferox natio est, quæ te non metuat aut diligit.* Hoc modo pulchre et verborum structura et sensus constant. Sed et Germani cum Parthis aut Persis plerumque jungi solent : utrique hostes populi Romani I. *Hostes*, 24. D. *de capt. et postlim.* Themistius oratione V. In nummis Victoria visitur inscribens clypeo palmæ affixo : VIC. GER. et in aliis, VIC. PAR.

Ibid. *Ξαυθῶν τῶν Νομάδων δεύτερον.* Hæc et Strabo Germanos comparat lib. vii : *Τροφή δ' ἀπὸ τῶν θραυμάτων ἢ κλειστή, καθὰ τοὺς Νομάσι, ὡς ἔκτιστοι μισοῦμενοι etc.*

Ibid. *Et ταντὸ σποροτή, καὶ ὅψ' ἐνὶ ἀρχοντι ἡγεῖσθαι.* Aeneas Sylvius in *Germania*, cap. 72 : *Pluralitatem principum philosophi abhorrent : vos ea gaudetis. Nam quamvis imperatorem et regem et dominum vestrum esse satemini, precario tamen ille imperare videtur, nulla ejus potentia est. Tantum ei paratis quantum vultis, vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neque civitates, neque principes, quod suum est imperatori præbent : nulla illi vectigalia, nullum ararium. Quisque suæ rei moderator et arbiter esse vult. Hinc discordiæ inter vos crebræ, et assidua bella grassantur : ex quibus rapinæ, incendia, cædes, et mille malorum emergunt genera : quemadmodum ibi intercernere necesse est, ubi olura dominantur cavita.* Petrus de Andlo lib. 1

De imp. Rom. cap. ult. : Confidenter loquor, si Germani principes imperatori, tanquam advocato Ecclesiam fideliter assisterent, prout temporibus antiquis consueverunt, omnis profecto potestas contraria videretur parva. Tunc non solum Græcia, sed Ægyptus et Chaldæa contremisceret, ac ultimæ regiones Saracenum trepidarent. Protendente nempe aquila Romanorum ab Europa alas suas, nec gryphones Asiæ atque Africæ satis tutæ erant.

Col. 77 D. *Ὅντι οὐκ.* Idem de Gallia scribit Plinius. Terræ motus tamen plurimos Annales subinde adnotant, sed nimirum frequentiores et vehementiores in Asia et Oriente, ubi civitates etiam ingras evertunt.

Ibid. *Πολιτεύεται κατὰ ταῦτα Ρωμαίους.* Jamdudum Agathias de Francis : *Καὶ πολιτεία ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται Ῥωμαίῃ, καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφὶ τὰ συμβόλαια καὶ γάμους καὶ τὴν τοῦ θείου θεραπειῶν νομίζουσιν.* Et ut altius rem repetamus, Florus lib. iv, cap. 12 : *Mores nostros magis quam arma sub imperatore Druso susceperant.* Et vere ex perpetuis cum Romanis bellis quæque accedunt legationibus, foederibus, quin et commerciis, multam subinde et ad linguam et vitam Germani traxerunt. Quid quod et deductæ in nostras oras Romanorum colonis, et per connubia mistus sanguis, et exportati Romam captivi, servi : stipendia apud Romanos facientes milites, principum satellites, communem utriusque gentis linguam vitamque fecerunt. Nec solum in Romanis provinciis Germani indigenti misceri cœperunt, sed vero in ipsa Germania, præsertim circa limites, Romani nostris assuescere didicerunt. Unde in vetustissimis legibus patriis, *Salica tit. 43, § 7 : Si Romanus homo possessor, id est qui res in pago ubi commanet, proprias possidet, occisus fuerit, is qui eum occidisse convincitur, iv den. culpabilis judicetur. Si quis Romanum tributarium occiderit, etc., et aliis passim : Si Romanus homo, etc. Si Francus homo, etc.* Quibus ipsis in legibus sane vetustissimis, præter quod Latino utcumque sermone scriptæ sunt, complura etiam subinde veluti vestigia et ductus a Romanis derivatæ justitiæ observare licet. Tandem everso et direpto per Germanas nationes imperio, Gothi, Longobardi, Franci, Romanorum et victores et successores, mores quoque eorum, ritus, cæremonias, formulas, et nil non sibi assumpserunt. Et post hos veri illi Germani, Suevi inquam et Saxones, cum reges et Cæsares Romanorum audirent, veterem illam Latine majestatem et cothurnum omni studio affectabant : ut de Othone III imp. Ditmarus scribit lib. iv, antiquas consuetudines Romanorum jam ex parte magna deletas revocantem, pleraque ad veterum principum imitationem fecisse : adeo ut etiam ad mensam in semicirculum formatam (quam *Sigma* veteres vocabant) et editiore loco positam solus sederet. Neque alia causa linguam etiam Latinam in

omnibus publicis actibus et tabularum monumentis conscribendis nostri Cæsares per aliquot sæcula religiose conservarunt : et leges tandem Romanas a Justiniano compositas in scholas et tribunalia induxerunt : ceu utrumque certissimum veteris illius Romanitatis signum, et stantis adhuc imperii argumentum. Sigismundi certe tempore, quo ista Laonicus scripsit, Germania miris modis exulta nihilo Italia cedeat, συμπερόμενος (ut ipse loquitur) τὰ ἄλλα Ῥωμαίους. Adde et Græcis ipsis, te-
stante jam tum Agathia : Ἐχουσι δὲ καὶ ἀρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἱερεῖς, καὶ τὰς ἑορτὰς ὁμοίως ἡμῖν ἐπιτελοῦσι. Καὶ ὡς ἐν βαρβάρῳ γένοιτο ἔμοιγε δοκοῦσι σφόδρα εἶναι κόσμιοι τε καὶ ἀστεϊότατοι. Οὐδέν τε ἔχειν τὸ διαλλάττον ἢ μόνον τὸ Βαρβαρικὸν τῆς στολῆς, καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἰδιόζον. Ἄγαμαι γὰρ αὐτοὺς εἰς τὰ μάλιστα ἔγωγες, τῶν τε ἀλλῶν ὧν ἔχουσιν ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἐς ἀλλήλους δικαιοσύνης τε καὶ ὁμοιοῖας.

Col. 77 D. *Moromaxia*. Velleius Paterculus lib. II, ubi de Quintilio a Germanis cæso, narrat eos simulato egisse gratias, quod lites ipsorum Romana justitia fuiret, feritasque sua novitate incognitæ disciplinæ mitesceret, et solita armis discerni (inquit) jure terminarentur. Id ipsum apparet in veteri lege Alemanorum, tit. 44. § 1 : *Licet illi alii cui crimen imposuit, cum spada se idoneare contra illum alium.* Et tit. 56, § 1 : *Sequatur eum sacramento cum nominatis v., aut cum spada trata pugna duorum : si potest acquirere aut per sacramentum aut per pugnam, illa pecunia post mortem mulieris retro nunquam revertatur.* Præsertim vero tit. 84, *Quando parati sunt ad pugnam, tunc ponunt ipsam terram in medio, et tangant ipsam cum spathis suis, cum quibus pugnare debent : et testificentur Deum creatorem, ut ejus sit justitia, ipsius sit et pugna et victoria.* Donec hoc probationis et purgationis genus per duellum, tam frequens in Longobardicis, Francicis, Saxonibus legibus, per canones sublatum fuit ; ita et per constitutiones principum ludus gladiatorius. Quod cum dudum ante Laonici nostri ævum factum fuerit, existimo eum hoc loco potius de exercitatione illa loqui, quo Germana pubes festiuis diebus, per varia armaturæ genera, hastas, gæsa, enses retusos, pugniunculos ligneos, publico spectaculo inserviens (neque eo semper innocuo) decertat. In qua vetus illud propemodum recognoscas Taciti in *Germania* : *Exercitatio artem parat, ars decorem.* Non in quæstum tamen et mercedem : quamvis audacis lasciviæ præiun est voluptas spectantium.

Ibid. *Δεξιότατος ἔς τε μηχανὰς.* In machinis omnigenis, automatis, graphide, cælatura, ingenio et felicitate Germania cæteras nationes præcellit, et in ea cæteras urbes Noribergæ, industrioso populo facta (ut supra ex Ænea Sylvio relatum) et ingeniorum parens. *Artificum in eo ingenia*, ait Cothlæus, *nedum Germani, sed Itali*

A quoque ac Galli, extremique mirantur Hispani, eosque persæpe requirunt, et eorum opera longissima mittuntur. Extollitque Albertum Durerum, pictorem incomparabilem, Joannem Neuschellium, tubarum exsculptorem pariter et inflatorem; Petrum Fischerum, fusorem et cælatores metallorum, Erhardum Ertlaub et Hele horologia fabricantes; sed omittere non possum elegantem locum nobilissimi poetæ Galli, Gulielmi Sallustii Bartasii lib. VI *Hebdomadis* :

— *Que diray-je de l'aigle
Dont un docte Alemand honora nostre siècle?
Aigle qui deslogeant de la maistresse main
Alla loin au devant d'un empereur germain :
Et l'ayant rencontré soudain d'une aisle accort
Se tournant, le suivit jusqu'au seuil de la porte
Du fort Norembergeois : que les piliers dorés,
Les tapissés chemins, les arcs élabourés,
Les foudroyans canons, ni la jeunesse isnelle
Ni le cheu sénat n'honoraient tant comme elle.*

Cujus miraculi Petrus etiam Ramus in præfatione libri II *Mathematicæ* meminit, idque Joanni de Monte Regio attribuit.

Col. 77 D. *Πολυμικὰ ἔργα.* Quid Romani arietes machinæque omnes poliorceticæ, aut etiam Græcorum ille ignis marinus (qui *Chelandriæ* apud Zonaram et Nicetam vocatur), ad Germanorum fulminea tormenta illa pyrio pulvere disposita, murorum turriumque pestem certissimam? De quibus Æneas Sylvius in *Germania*, cap. 67 : *Rideant necesse est reliquas armorum officinas, qui publica Teutonicorum armamentaria viderit. Tot ibi majores balistæ, tot catapultæ, tot arietes, tot insolitæ magnitudinis ænea tormenta visuntur, quæ vocant Bombardas : quorum et ipsi Teutones repertores habentur.* Huttenus in eleganti Idyllio De non degeneri Germania :

*Nam quæ sidereas vocalis machina turres
Dejicit, ac solidas impulsu concutit arces
Mænique ac spissos aggesto pondere muros
Æquat agris, sternitque domos, et destruit urbes ;
Prodiit a nobis.*

Hæc eleganti voce τηλεβόλους et τηλεβολσκους nominat, qua etiam Lascaris utitur : eorumque inventionem Germanis tribuit Laonicus, quod et pluribus repetit lib. V, fol. 579. Plura de bombardis Polydor. Vergilius lib. II, cap. 11, et lib. III, c. 18; Gubert. Costanus in *Polyhistore* cap. 95; Wimpeling, in *Epitome German.*, cap. 64, et Munster. *Cosmograph.* lib. III.

Ibid. Ἐς πάσας τὰς τέχνας εὐδοκιμεῖ. Alio mutata a veteri illa rudique Germania : facile ut appareat (quod Tullius IV *Tuscul.* de suis hominibus ait) nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle crepissent. De omnium solertissimo et utilissimo invento typographiæ Laonicus mentionem facere non potuit, quod post ejus Jemum ætatem sub Friderici III imperio natum est, ut adnotavit Wimpeling, in *Epit. German.* cap. 65, et Polydor. lib. II, c. 7 Hadrian. Junius in *Præfatione*

Col. 80 A. *Φέρει τ' ἀλλὰ πάντα.* Etiam metalla A omne genus, quod olim Tacitus negavit. Sed de his alibi. Illud de volucris noctilucis mirum Dionysio et Solio adnotatum, risu dignum est.

*Quod pascit volucres (mirum) fulgentibus alis
Quae ducibus noctis cernuntur flexa viarum.*

Ibid. *Ἐπὶ Βοήμους τοὺς Κεχ'ους.* Quod Ungariam conterminam facit Bohemiam. Inde est, quod sub Bohemis Moravos etiam comprehendit, qui subditi regno Bohemiam Ungariam attingunt. Quod vero ait Bohemus dici Cechos, ab ipsorum et Polonorum lingua est, quibus Bohemus *Czech* ut Ungarica *czeh* appellatur; CZ ita pronuntiato, quomodo *Tsch* in *Tschudus*. Quod nomen a Czecho rege primo gentis conditore duxisse feruntur. Quomodo et a Lecho primo duce auctoreque suo, Poloni a Ruthenis caeterisque Slavis *Lechii* et *Lechitae* appellantur, ut Alexander Guaguinus adnotavit. Hoc loco praeterire non possum Nemitzos, quos Celticam nationem esse et Constantinopoli militasse Zonaras et Glycas scribunt: *Ἦσαν δὲ παρὰ τινὰ πύργον πρὸς τῆ πύλῃ τῆς πόλεως ἢ Καροίου καλεῖται φυλάσσοντας Νέμετσοι (ἔθνος δ' οἱ Νέμετσοι Κελτικόν) οὗτοι λάθρα τοῖς περὶ τοὺς Κορυνηνοὺς ἐκονιολογήσαντο περὶ προδοσίας τῆς πόλεως.* Et statim, *παρὰ τῶν Νεμίτων;* atque iterum ὑπὸ τῶν *Νεμίτων.* *Gentem Gallicam* interpres vertit, et tamen in indice Germanos subodoratus est, adeoque Nemetes Rheni accolae. Leunclavius autem noster in Glyca ad oram adnotavit, Teutones Sclavorum lingua *Nemitzos* vocari. Et Ortelius quoque in *The-sauro* pro *Niemeches*, id est, Germanos habendos censet.

Ibid. B. *Συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς.* Hoc quoque fide Laonici sit, Ungaros cum Germanis iisdem armis et moribus uti.

Ibid. C. *Ἀπὸ τε σφῶν αὐτῶν.* Quod hic scribit, Ungaros sua ipsorum lingua Pannonos dici nescio an olim verum fuerit; hodie certe non est. *Magiar* dissyllabum Ungaris *Ungarus* dicitur; *Magiarok*, Ungari.

Ibid. *Ῥωμαίων ἀρχιερεῖα.* Eugenium IV ejus epitaphio id ipsum legitur:

*Istius ante sacros se praebuit, alter ab ortu,
Alter ab occasu Caesar uterque pedes.
Alter ut accipiat fidei documenta Latina,
Alter ut aurato cingat honore caput.*

Ibid. D. *Τοῖς Καλιῶν βασιλεῦσι.* Ita omnino legendum et pro Celtis vel Gallis, *Francis* potius dicendum. Neque id tam merito liberatae a Sarracenis Hispaniae (quod putat Laonicus), quam detentis ipsis Italiae et Romae. Luitprando enim Longobardorum rege Romam obsidente, Gregorius III papa non jam ad solitum auxilium imperatoris Constantinopolitani (quem ob ejectas temp'is imagines communionis et imperio privaverat) confugit, sed ad principes Francorum Gallias tenentium,

ubi Carolus Martellus Francus palatii magister erat: cuius rogata Luitprandus obsidionem solvit. Pippinus, Martelli filius, Childerico domino suo ignavo monasterio incluso, anno 753, curat se eligi et ad Zachariam dicti Gregorii successorem mittit: qui accepti beneficii memor mox annuit et omnes Childerico fide obstrictos absolvit. C. *Alius*, 15. q. 6. Dehinc Carolus Magnus, Pippini filius, rogatus ab Hadriano (c. *Hortata*. 23. q. 8). Desiderium Longobardorum regem insigni bello devicit regnumque illud delevit anno 776. Deinde post complures annos invocatus a Leone III, eum in sedem restituit: a quo vicissim imperator declaratus est, et coronatus Romae die Natalis Domini anno 801.

Col. 80 D. *Μετ' ἡνέκται δ' ψῆφος.* A Latius auditione accepit Laonicus de translatione imperii et instituto electorum; quod non miror, cum etiam Constantini donationem Photius ponat in Nomocanone. Fuit autem imperium haereditarium in stirpe Caroli Magni per centum viginti annos, usque ad Conradum primum: qui moriens anno 920, ultro detulit imperium ad Henricum Aucupem, Saxonum ducem, cum quo bellum iniuste gerebat. In familia hujus Henrici I (de quo est constitutio dist. 63) haereditarium fuit imperium usque ad Ottonem III pronepotem ejus: qui carens filiis in comitiis imperialibus principum septem electores instituit, et ut Francofordiae electio fieret: approbante Gregorio V papa, natione et ipso Saxone. Itaque anno 1500 Henricus, Bavariae dux, juxta illam constitutionem prius, et hujus nominis secundus electus fuit. Haec C. M. in addit. gl. ad c. *Venerabilem*, De election. et clem. 4 *De jurejur.*

Jam vero (lubet enim praedictis hanc digressionem adnectere), etiam Carolus Magnus non tantum jure belli, quod cum Longobardis *ἀγρόμανο;* gesserat, et S. P. Q. R. voluntate et pontificis coronatione vetus et legitimus, si quis unquam, effectus esset imperator, sed transactione insuper cum Irene Augusta eamque secutus Nicephoro et Basilio imperatoribus interposita, certisque terminis imperii inter eos divisione facta jus suum abunde confirmasset, ideoque legati Byzantini eum βασιλέα palam salutassent, et omnino ita inter ipsos conventum diuque observatum esset ut aequo jure Byzantini et nostri Augustos adeoque fratres se appellarent: paulatim tamen invida et ambitiosa illa natio nostris Caesaribus eum titulum detrahere conata est, et suos solos βασιλεῖς et ἀτοκράτορας *Ῥωμαίων* in diplomatibus et numismatibus perscribere, dominosque orbis terrarum jactare. Nostros autem *Latinos* tantum et *Alemanos Francosque*, et Caesarem nostrum non minus inepto quam novo commento ῥῆμα *Ἀλαμανίας ἢ Φραγγίας.* Unde factum est, ut a nostris vicissim paria reponentibus non aliter quam *Græcorum reges* et *Constantinopolitani imperatores* dicerentur, ut apud Helmoldum, Othonem Frising., Petr. de Vineis et alios videmus. Et quis sine stomacho lagat Græcu-

lura Henrico imperatori ita obgannientem : 'Ω; εἰ ἄ κυρίων κύριος καθεστῆται καὶ βασιλεὺς ἀναβέβηται βασιλείων, ὅπως μοναρχίαν περιβαλεῖται, καὶ κύριος ἐστῆται τῶν κύκλων δυναστειῶν τοῦς Ἀνωτίνοους καὶ Ἀγούστους τῶ διανοητικῶ φανταζομένους, καὶ πρὸς τῶν ἐκείνων ἀρχὴν ἐκτείνων τὴν ἐφραση, καὶ μικροῦ φθεγγόμενος κατ' Ἀλέξανδρον, τὰ εἴδε καὶ τὰ εἴδε πάντα ἐμά. Is est Nicetas Choniates. Quid quod Frederico imperatori transitum exercitui suo petenti (quod Godefridus noster Coloniensis adnotavit sub anno 1187) Byzantinus per responsales suos demandavit, se post Deum esse dominum dominantium. Quod si regnum Romanorum dare vellet in manus ejus, et ab eo loco hominii recipere, conductum ei daret per terras suas et mercatum sufficiens. Quasi non nostri potius a veteri Roma, quam a nova sua Constantina (quam nec ipsam absque Gothorum ope structam surrexisse, Jornandes in *Ceticis* auctor est) nomen principatus sui et Antoninorum Augustorumque successionem deducerent? et si vel Roma relicta, quod etiam antiqui principes non raro fecerunt, Mediolanum, Treverim, Lutetiam Romæ præferentes, alibi habitare præoptassent, atque adeo Romam alteri habitandam ultro cessissent, ut quondam Zeno imperator Theodorico Gotho; non potius aula et comitatus Cesaris, et ubi curiam celebrat, ut nostri scriptores loquuntur, denique ubi Cesar est, Roma haberi debuisset. Ita enim satis visum est, ut Germania postquam inde ab urbis auspiciis ejus inimica et annula, non minus quam Carthago, Romanam virtutem perpetuis bellis exercuisset, et quam avide a Romanis expetita, Germanici titulum præ aliis a terra triumphata magis quam victa affectantibus, tam insuperabilis semper restitisset, limitumque victoriarum quem excedere non magis quam Parthicum Persicumque posset, ad Rheni et Danubii fluenta eis præfixisset: tandem versa vice ipsa ultro Romanam inmissis procellæ more immensis populorum millibus aggrederetur: neque tantum omnes ad occidentem provincias Romanis extorqueret, quibus ceu inductis ex se colonis in hodiernum diem sub diversis nominibus Francorum, Langobardorum, Gothorum, Anglorum, Burgundorum, Normannorum dominatur, ut jam tota Europa nil aliud quam magna quædam Germania videatur; sed vero Italiam ipsam et urbem dominam imperii sedem, vi et armis non semel occuparet; tandemque titulo et dignitate imperii legitime potiretur. Ita ut imperium Romanum, quod Germanos capere non potuit, illorum virtute captum; et qui hostes olim Romanis, nunc victores; quod olim Barbaricum Romanis, ut ipsi præseferabant, despiciatur, re autem vera formidini fuit, id nunc artibus et moribus cultissimum sedes et arx imperii factum sit. Quod si etiam ditioris utriusque amplitudinem inspicere libeat, quamvis ea ad hanc questionem non pertinet (quid enim? si vel ad eas angustias imperium redigatur, non dicam ut Ger-

maniam, quam olim solam desiderabat, jam solam habeat: sed ut solum quantum sub *Tatio* *populus Romanus arabat*; eove minus Romanum foret?) certe porrecta Germaniæ ut spatio terræ nulli unquam regioni cesserunt, ita nec hodie viribus, armis, artibus aut ingeniis cuiquam habitati orbis provinciæ vel hilum concedant: et Occidentis Imperium, si cum Germanica sede principis cætera socia regna, quæ ceu coloniæ ex illa gentium officina prodierunt, et alterutrius linguæ Teutonice meræ aut Latine corruptæ consortio nobiscum tenentur, eodemque jure Romano nobiscum communiter utuntur, jungantur; quantum tandem Græciæ toti imperioque Eoo, etiam ubi illud integerrimum et florentissimum fuit, concedet? Sive autem utriusque vires et potentiam conferamus, an Francorum illis regibus potentissimis, Carolo præsertim tot populorum victori et dominatori fortissimo et sapientissimo, nullus Græcorum par esse potuisset? Quoties Germanici cum per tanta terræ pelagique intervalla bello sacro Saracenos in Asia petere et terram illam (quam vocant) sanctam Græcorum ignavia dudum amissam magna ex parte recuperare potuerunt, vel in transitu Byzantinis regibus terrore et formidini fuerunt? Nonne vero illorum principatus sub Alexio Angelo Germanis tributarius factus, et vœlital inde Ἀλαμανικόν vocatum Græcis hominibus indictum? ad quod conficiendum nec quidem priorum imperatorum thesauris nec sepulcris parcitum fuit. Cum Henricus Friderici Barbarossæ filius, sæcialibus ad illum missis, Romanas provincias omnes ab Epidamno usque ad Thessalonicam repetens, et Germanis in Palæstina militantibus auxilia navalia mitti jubens, ni imperata facerent, bellum præsens denuntiaret: quod Choniates prolixè describit. Quid quod non multis post annis ipsum Imperium ejusque regiæ sedes Constantinopolis a Germanis Balduino Flandro duce occupatum; Græcis interea Nicæam et Trapezuntem in angustias coactis; et plus quinquaginta annis ab illius posteritate possessum fuit. Non addam, illos imperiis suis, et Nicæno, et Trapezuntino, et Bizantino tandem a Turcis citius exutos, funditusque excisos et deletos: contra quos Germana virtus hactenus invicta non tantum patriam tutam præstitit, sed et cæteris Hespericæ provinciis contra immanissimæ gentis eluvionem velut in mari aggerique vicem fuerit; quod totum illud non ab humanarum virum ostentatione, sed sola divina ope pendere agnoscamus. Cum autem imperia et regna, si non justa, nil nisi magna sint atrocinita; in promptu fuerit judicare, uter horum legitimi principis nomen melius tueretur: illene qui plerumque nulla justa neque successione neque electione, sed aliquando magicis sortibus, aliisque malis artibus affectata tyrannide, vero principe (si vel frater sit) aut sica venenove percempta, aut (ut mitius) elucificato vel castrato, aut (ut mitissime) tonso et in monasterium detruso imperium male arripit, pejus gerit pessime et simili exitu rursus amittit: vel

forte non dicam seminarum, sed (quod indignius) A
 eunuchorum nutu et libidine, aliquando et factio-
 nam theatricarum impetu, nonnunquam etiam ipso-
 rum hostium et barbarorum atque adeo Turcorum
 voluntate et minis, ad sceptrum extollitur, quorum
 omnium exempla in Græcorum historiis sunt obvia:
 an vero ille potius, qui sapientissimo et liberrimo
 antistitem principumque summorum concilio, ob
 virtutis spectatæ meritum et alti generis indolem
 electus, sacris cæremoniis et exquisitis solemnitatibus
 more majorum initiatus, conceptis verbis Ec-
 clesiæ et patriæ fidem suam obstringens, populo
 acclamante rite renuntiatur, trina coronatione
 sancitur; atque ita legitime cæu Dei manu in so-
 lio collocatus, ut præsens in terris Numen colitur
 pariter et timetur. Jure igitur hoc Germaniæ Ro-
 manum imperium, tot hæcenus sapientibus, fortibus,
 moderatis principibus gubernatum, non tantum
 legitimum et justum, sed vere (quod vocatur)
 sacrosanctum, ideoque Deo charum et θεοφιλέτη-
 τον censetur: et ab omnibus Christiani orbis popu-
 lis regibusque hinc non gravatim fascies submit-
 tentibus honoratur: talique ad finem mundi dura-
 turam prophetarum oraculis creditur. Cum in ab-
 tera illa ad Euxinum Pontum septicolli Roma, et
 imperitantes ipsi Neronum potius Claudiorumque
 quam Constantini (cujus nomen affectabant) suc-
 cessores variis morum damnis et vitæ flagitiis, in-
 nocios perfricta, perniciosi inter ipsos discordia,
 infanda crudelitate, et tragicis sceleribus, adeoque
 aperta impietate: et eorum exemplo corruptus
 (ut sit) populus eo dissolutionis, nequitia, infamie
 prolaberetur, ut pro Nova Roma et Sione (nam et
 hoc titulo sibi blandiebantur) nova potius Sybaris
 et Sodoma vel ipsis testibus esset dicenda. Quam
 perversionem fatalis ejus interitus et excidium justo
 Adrastæ judicio est consecuta. Postquam enim cum
 vicinis omnibus populis, jam velut juratis et divi-

nitus immissis hostibus, ab Occidente Vandalis,
 Gothis, Bulgaris, Vlachis, Mysis, Hunnis, Avari-
 bus, Servis, Triballis, Patzinacis, Rosis, Uris;
 ab Oriente vero Persis, Abasgis, Iberis, Arabibus,
 Armenis, tandem Turcis et Saracenis omnium
 accerrimis, tanquam capitis reus bestis objectus
 diu varia fortuna fuisset confictatum; plerumque
 vero aut magna strage attenuatum, aut ad durissimas
 dependendi tributi conditiones adactum: non tantum
 sine illos imperii olim latissimi exteriores perpetua
 quasi alluvione arrosos, amissis subinde optimis
 quibusque provinciis magis magisque contrahere
 necesse habuit, sed vix tandem potiora sua, imo
 monia portasque tutari potuit. Itaque cum aliquot
 obsidiones Constantinopoli, ab Avaribus, Sarace-
 ni, Genuesibus, atque etiam in civilibus bellis
 passa, justo penitendi tempore elapso nihilo inter-
 rim evaderet melior; sed veluti obligato sibi divino
 auxilio invincibilem se et θεοπούργητον jactaret;
 tandem a Deo deserta (quod Leo imp. dudum in
 quodam vaticinio præsignerat), ut a Constantino
 primo condita, ita ab ultimo amissa, immanissi-
 mæ Turcarum genti pertinaciter obsidionem ur-
 genti, nunquam satis deplorando orbis Christiani
 damno concessit; nobis interea manifesto exemplo,
 ut dum in illis errorum superstitionumque collu-
 viem, bonarum legum contemptum, disciplinæ dis-
 solutionem, intestinas discordias, aulæque et cleri
 corruptelas, et perditos denique populi mores no-
 tamus; obvia in plerisque nostrorum temporum
 C similitudine, nisi de penitentia serio cogitemus,
 ab eadem censis pares exitus sortiamur. Quæ qui-
 dem hoc loco paulo fusius disserere, quando eo
 ipso ævo cujus hic varios scriptores representa-
 mus, ea Byzantini imperii eversio contigit, et a
 multis illorum adnotata reperietur, non alienum
 putavimus.

ANNALES SULTANORUM OTHMANIDARUM

A TURCIS SUA LINGUA SCRIPTI.

*Hieronymi Beck a Leopoldstorf, Marci fil. studio et diligentia Constantinopoli
advecti MDLI, divo Ferdinando Cæs. Opt. Max. D. D. jussuque
Cæs. a Joanne Gaudier dicto Spiegel, interprete Turcico Germanice translats.*

Joannes LEUNCLAVIUS nobilis Angrivarius, Latine redditos illustravit
et auxit usque ad annum CÆ IO XXCVIII.

JOANNIS LEUNCLAVII

AD NOBILEM AC MAGNIFICUM

D. HIERONYMUM BECK A LEOPOLDSTORF

CÆS. MAJEST. CAMERÆ AULICÆ CONSILIARIUM,

IN HOS ANNALES PRÆFATIO.

305 Equidem audire non semel ex te memini, vir magnifice, te peregrinatione tua suscepta, cum Romam anno Jubileo 1550 adires, et Roma Venetias profectus, indidem triremibus majoribus ad Tripolim Syriam appulisses: Halepum, Damascum, Nazareth, S. S. Christi sepulcrum Hierosolymis et in Arabia montem Oreb accessisse; peragratuque deinceps Ægypto, ab urbe illius Alexandria mari trajecto, per Attaliam Pamphyliæ, Cotyaium Phrygiæ, Prusam Bithyniæ, tandem Byzantium Thraciæ pervenisse. Byzantii vero, in amplissima Turcicorum sede regia, librum Turcica lingua scriptum, Othmanæ familiæ principum res gestas continentem, magno studio, nec nullo sumptu fuisse consecutum; quem divo Ferdinando Rom. Cæs. pietissimo, anno Christi 1551 felici tuo in Austriam reditu, dono obtuleris: humiliter orato rege, ut publicæ utilitatis causa in Latinam vel Germanicam linguam vertendum juberet. Post illa te, officii negotiisque publicis obrutum, exiguam hujus rei curam habuisse; quam tamen penitus haud abjeceris. Elapso non exiguo tempore **306** cum nobilis vir Ulricus Maschwander a Cranigspurg, qui multis annis divo Ferdinando in cubiculo inservivit, filia suæ, Alphonsæ de Games in matrimonium collocatæ, solemnes Viennæ nuptias celebraret: eum tibi, de illo libro diligentius sciscitanti respondisse, memoria se tenere, Cæsorem interpreti suo Turcico Annales quosdam vertendi, exercendique ejus gratia, tradidisse: habereque se Turcicam historiam, lingua Germanica, manu scriptam. Hanc igitur anno 1586 ab illo tibi missam, cum ex interpretis Joannis Gaudier, dicti Spiegel, epistola proœmiaca, versionem esse libri tui, magna cum voluptate agnovisses, statim exscribi jussisti. Fuiam ego præcedenti tunc anno Constantinopoli Viennam reversus, cui non indicasti tantummodo de repertis illis Annalibus tuis, verum etiam non iuvit, quæ singularis in me tua est benevolentia, mecum eos communicasti. Lubens hoc equidem perlegi, cumque non parum, pluribus de causis, placerent, eosdem rogatu tuo Latine, ut in lucem editi nationibus exteris etiam usui essent, transcripsi. Redeunt igitur ad te nunc typis expressi chalcographice Annales Turcici, tuo qui debentur studio, quod non tantum eos ex illis locis tecum attulisti: verum etiam prope sepultos ab annis 37 et ipsos eripuiti rursus e tenebris, et latitantem alibi Germanicam quoque versionem a blattis et tincis asseruisti. Qua de causa, cum libri ad nos perferendi primus auctor, idem perituri vindex et conservator exstiteris: absque injuria tua, cujusvis alterius præferre nomen Annales ipsi nequeunt. Meum vero in expoliendis his labor operam probaturum te, cum aliis sincere judicantibus, sane confido. Cum enim vir clariss. Hugo Bl

C. RUDOLPHI II Rom. imp. desig. bibliothecarius, ex Augustali bibliotheca Viennensi potestatem in hi fecisset inspiciendi veri horum Annalium archotypi, lingua litterisque Turcicis exarati, in quo hujus libri ad Ferdinandum Cæs. tua manu scripta dedicatio cernitur, his verbis :

PISSIMO FERDINANDO ROM. HVNG.
BOHEMORVMQVE, etc. REGI POTENTISS.
HIERONYMVS BECK A LEOPOLDSTORF
SUE MAIEST. DEDITISSIMVS ALVMNVS
EX HIERSOLYMIS AC MONTE OREB
FRLICITER REDVX, LIVRYM HVNC
OTHMANNORVM RES GESTAS AD NOSTRA
VSQVE TEMPORA CONTINENTEM, D. D
ANIMO DEVOTISSIMO MDLI :

307 equidem ad hoc archotypum, aliquot dierum labore Joannis Gaudier interpretationem recensui, adjunctus a Stephano Ungaro, Turcicæ, Arabicæ Persicæque linguæ quæro, quem tu ipse nobis in hunc finem, ab hero suo, illustri et magnifico domino Andrea Tausel, libero Barone, imperatori a consil. et presidii ad Arrabonem Jaurini supremo præfecto, impetrasti. Mahumetanos annos ad Christianos redegi, quos etiam marginibus ascripsi: quod Joannes Gausæ: prætermisit. Supplementum adjeci, quo gestæ res annis 57, usque ad annum presentem, exponuntur. In hoc memorabilis exstat decennalis hujus belli Persici descriptio, quod adhuc erant dubio, studiis et odiis utriusque partis acerrimis, geritur. Hæc appendici succedit Pandectes historiæ Turcicæ nosstræ, quo a Turcis tradita, cum nostrorum historiis Græcis, Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis ita confuso: nihil ut inexplicatum relinquam, ne iis quidem præteritis, quæ libri nostri manuscripti, multique superstites adhuc idonei nobis auctores, suppeditarunt. Idem Pandectes quæ: nulla rara contineat, nec ante nos a quoquam prodita, cognoscere lectorem experiendo malumus, quam profixius ipsi, non sine quorundam invidia, prædicare. Habes rationem totius commentationis, Vir Magnifice, quam si Zouileus deus quispiam, in hac ætatis nostræ licentia, rodere fuerit ausus: ut ipse, rerum Turcicarum peritissimus, tuendam suscipias, meque animi propensione solita complectaris, etiam atque etiam rogo.

308 INDEX AUCTORUM, QUI IN PANDECTE CITANTUR.

Abraham Rachaius Ungarus.	Martinus Bartelius.
Abraham Ortelius.	Martinus Crusius.
Agathias Myriæus manuscr.	Melchior Souterus.
Andreas Cambrinus Florentinus.	Natalis Comes.
Antonius Bonfinius.	Nicephorus Gregoras.
Antonius Græfræus.	Nicetas Choniates.
Antozius Meliensis.	Nicolaus Nicolides Delphius.
Augerius Bastequius.	Nicolaus Sophianus.
Augustinus Curio.	Origines urbis Constantinopolitanæ libri manuscr.
Aythous Armenius.	Paulus Jovius.
Basilus Joannes Heroldus.	Petrus Bellonius.
Cedrinus integer manuscr.	Petrus Bizarus.
Chronica diversa manuscripta, Græca, Latina, Germanica.	Petrus Gyllius.
De ædificiis urbis Constantinopolitanæ, liber manuscr.	Petrus martyr Mediolan.
Emanuel Musicus Atheniensis.	Philippus Callimachus.
Franciscus Sansovinus.	Philippus Moræus.
Georgius Hustius Illyricus manuscr.	Prætor Græciæ, manuscr.
Georgius Pachymerius.	Præcipius.
Itinerariorum in Palæstinam, liber Germanicus.	Reinerius Reinerius.
Jacobus Castaldus.	Secretarius Sigismundi Malatestæ.
Joachimus Coreus.	Stephanus Bruderritus.
J. Antonius Menavinus.	Symeon magister Officiorum, manuscr.
Jo. de Plano Carpi.	Tarcagutz historia.
Jo. Martinus Stella.	Thomas Ebendorffus Haselbachius, manuscr.
Karolus Clusius Atræus.	Thomas Poracrinus.
Laonicus Chalcocondyles Atheniensis.	Thomas Spandugianus Cantæuzenus.
Leo imp. Aug. manuscr.	Viucentius Brivacensis.
Ludovicus Bassanus Jadrænsis.	Wolfgangus Dreslerus.
Marcus Paulus Venetus.	Zonaras.
	Zosimus comes.
	Zygomalus protonotarius Græcus.

JOANNIS GAUDIER DICTI SPIEGEL

TURCICI INTERPRETIS

EPISTOLA PRÆLIMINARIS AD D. FERDINANDUM ROM. CÆS.

Serenissimo, potentissimo Rex, Domine clementissime.

309 Cum non ita pridem regia Vestra Majestas librum Turcicum mihi commiserit, in quo ortus atque gesta imp. Turcicorum describuntur: quem quidem regis Vestrae Majestatis uobilis, strenuus atque integerrimus Hieronymus Beck a Leopoldstorf ex itinere Hierosolymitano et Turcia rediens, obtulit: qui mihi a regia Vestra Majestate Germanice interpretandus, clementer demandatus: quod humiliter præstiti, eaque qua a Turcis scriptus est methodo, in idioma Germanicum transtuli. Licet vero idipsum libenter more et style rhetorico effecissem: sed cum ab ineunte ætate, parum admodum litteris humanioribus fuerim imbutus, atque hujusmodi in rebus minime versatus; certæ tamen sum spei, laborem hunc exiguum regis Vestrae Majestati placiturum. Adnotassem etiam simul quo tempore secundum annos salutis nostræ hæc gesta fuissent: verum cum anni Turcorum breviores sint nostris, neque ipsorum anniversarii dies, sicut apud nos Christianos, in idem tempus coincidunt, licet etiam ipsi in anno menses duodecim habeant: tamen hoc tantum ratione splendoris lunæ; insuper scribunt ipsi dicuntque, spulio triginta duorum annorum, secundum ipsorum computationem, cælum mobile seu firmamentum suum absolere cursum: id tantundem fere esset, cum nos Christiani triginta unum, ipsi triginta duos annos scriberent nominarentque. Et quantumvis ex mea translatione computari non potest, quo tempore annorum Christi hæc imp. Turcorum res gestæ sint: at tamen omnino gubernatori, militæ duci, aut capitaneo, cui cum inimicis Christiani nominis agendum, lecta operæ pretium esse existimo. Hinc namque videre licet, quid politia aut animus heroicus valeat, qualiterque magistratus erga proprii commoiti, araros atque superbos homines se exhibere remunerarique debeat; quale etiam detrimentum patriæ atque exercitui, ob inobedientiam, confusionem, perfidiam, superbiam, proprium commodum, oriri et accidere possit. Propterea facile colligere hinc licet, cum moderati imperatores Turcici parvæ atque obscuræ familiæ, cum exigua manu in immensum creverint, uti quidem ex historia hac intelligo, quod Asia, Græcia, Bulgaria, Arabesia, Bosnia, Servia, nonnisi propter inobedientiam, confusionem, perfidiam, superbiam, et rem privatam, in tot calamitates atque manus inimicorum nominis

310 Christiani inciderint: quod (proh Deum!) hodierno adhuc die evenire videmus. Num quæ alia est causa Christianæ devastationis, quam inobedientia, perfidia, avaritia, superbia, et rei privatæ studium? Nam hic propter unum commodum faveat Turcis, alter Woivodæ: tertius, nulli obsequens, seipsum dominum censet. Unde fit porro quod nos omnia bella erga Christiani nominis hostes instituta, minus prospere geramus, quam propter inobedientiam, confusionem, perfidiam, avaritiam, superbiam, et proprium commodum? Nos existimamus ipsos minime subsistere, rem nostram inconsiderate aggredimur, et proponimus nobis magnas opes ab ipsis acquirendas: primo congressu alacres atque animosi sumus, verum illico remittimus. Deus omnipotens suam dignetur nobis gratiam largiri, quo nos erga ejusmodi divini nominis hostes dirigamus, superioribus et magistratui simus obsequentes, bonam politiam conservemus, avaritiæ, superbiæ, et rei privatæ, quantum æquum est, tribuamus; ne et nos tandem (quod Deus præcavere velit) sicuti nominatæ regiones in maxima damnâ veniamus, et posteritas nostra fidem atque religionem diabolicam suscipere cogatur. Quod Deus in æternum nobis concedere dignetur (a). Amen.

Regiæ Vestrae Majestatis

Humillimus, obedientissimus servitor, et interpres Turcicus,

JOANNES GAUDIER, alias SPIEGEL.

(a) Expectabam, Quod Deus a nobis areret.

ANNALES SULTANORUM OSMANIDARUM

AB IPSIS TURCIS MEMORIÆ PRODITI.

311 Primus apud Turcos rerum potius fuit Osman, qui patrem habuit Ertuculem. Hic filius fuit Soleimanis Scachi : Soleimanes, Cabielpis : Cabielpes, Cusulbugæ : Cusulbuga, Baiduris : Baidur, Ocolucis : Ocoluces, Balsungoris : Balsunger, Bakis Agæ : Bakes Aga, Ciacis Agæ : Ciaces Aga, Toctemuris : Toctemur, Versiobis : Versalobes, Giokelpis : Giokelpes, Oguzis : Oguzes : Carachanis : Carachan, Cutluzeccis : Cutluzecces denique Lecrace patre natus fuit. Ili septemdecim duntaxat auctores hujus familiæ litterarum monumentis proditi recensentur. Cæteri, quorum ignota nomina, continua serie referendi veniunt ad Japhetum, Nohæ filium. Ipsa quidem hæc Oguziorum dicta familia, successione perpetua rerum apud Parthos potita fuit, hominesque fuere simplices et rudes : qui postea quam primo religionem Mahumetanam fuissent amplexi, dominatus sui sedem in civitate Machaneusi constituerunt. Cæterum quo tempore Soloimanes Scachus Machanæ præerat rebus Parthicis, præpotens ille Zingis Chan ex regione Chitaiæ cum exercitu in Parthiam profectus est, ibique Belcham civitatem copis locupletem obsedit, cepit, diruit : totamque regionem Chorasaniem populabundus diripuit. Erat id temporis Curisemes Scachus Belchæ princeps et Chorasanis, qui regno pulsus cum suis aufugit, et in itinere perit. Ejus in locum successit Ugnam Chau filius, qui copias paternas Bagadatum versus duxit : quo cum pervenisset, urbem occupavit, incolas occidit, regionem universam sibi suisque vindicavit. Id ubi Zingis Chan intellexisset, armis eum persecutus in suam potestatem redegit. Oriundus ex familia Selgucis sultanus Aladines, e Parthia profugus, in regionem Jonan, quæ Carawania modo dicitur, pervenit, hisque locis occupatis, et instaurata urbe Sivasta, regia cum potestate præfuit. Cum autem in hunc modum Zingis Chan Parthiam ageret, ferret, etiam Machana funditus eversa fuit, quæ id temporis imperio Soleimanis Scachi parebat. Is Tatares violentiæ cedens, et ipse cum suis migravit, invito consilio invadentæ Romanicæ : quod inaudisset, his in locis bella geri, et armis rem parari posse. Quapropter relicta Parthia Erzingam esse contulit : unde in Romaniam penetrans, Amasiam pervenit, multis et magni pretii potius spoliis. Converso deinde

itinere, Chalepum adit : in qua protectione delatus ad oppidum, quod Jaber dicitur, ad Euphratem fluvium castra metatur. Erat hic eis transjiciendus Euphrates, sed vadum nullum inveniabant, quod essent homines omnino rudes et rerum imperiti. Cum equorum natale transmittendum annum placuisset universis, primus Soleimanes Scachus flumen ingressus et aquis obrutus expirat : quem magna questum diligentia, tandemque repertum extrahunt, ibidemque tumulo mandant. Erant huic Soleimani Scacho **312** filii tres superstites, quorum uni nomen Sangurgensis, alteri Gundogdis, tertio Ertucules, qui filium habuit Osmanem. Exstincto patre, castra fratres hi promovent, ac propter Euphratem, adverso flumine profecti, tandem ad campos Passonios perveniunt. Iis in locis Ertuculi Osmanis patri, cum quadringentis wapalibus, quæ pro more gentis de loco in locum promoveri transferrique possunt, subistere libuit, reliquis duobus fratribus in Parthiam redeuntibus. Hæsit ibidem ad aliquod tempus Ertucules, varie finitimorum injuriis et rixis exercitus. Denique rumor ad eum perferitur, sultanum Aladinem, e Parthia profugum, in Romania complures provincias sui juris fecisse, adeoque magno potitum imperio. Erant Ertuculi tres filii, Gundus, Sarigates et Osman. Ubi, quo in statu res Aladinis essent, Ertucules accepisset, non magna consultationis interposita mora, filium Sarigatum ad eum ablegat ; oratum, ut aliquem sibi locum concederet, quo in loco se cum suis sustentare posset. Aladines huic postulato libens assentitur, eisque regionem attribuit, tam æstivis, quam hibernis aptam mensibus. Id temporis natio quædam adversus sultanum Aladinem arma subito moverat, contra quos dum suis instructis ille proficiscitur, interea Ertucules cum filijs, Sarigati et Osmaue, versus Engurium sese confert : coque loco sibi suisque constituta sede quadam ac domicilio, finitimos Græcos perpetuis excursionibus et rapinis infestare non desistit. Tandem rebus humanis Ertucules excessit, cum suis ad 52 annos præfuisset : mortuus anno Machumetano 687 (Christiano 1289).

De Osmanis nativitate.

D Accidit aliquando, ut fessus Ertucules interdum somet ad quietem componeret. Ibi tum ei somnium se quoddam obtulit, quo viso fuit experre-

cius. Mox hinc et inde rem cogitabundus expensus, corpus abluit, preces suas absolvit, habituque mutato Coniam profectus, urbem ingreditur. Agebat istic vir auctoritatis ex doctrina maximæ, cui nomen Edebales, operum effector et prodigiorum admirabilem, in quem coniecti erant omnium oculi, quod eos in lege Mahumetana institueret, ac facultates cæteroquin amplissimas possideret. Etiam sultanus ipse, quem diximus, Aladines plurimum ei tribuebat. Hunc ubi convenisset Ertucules, ut somnium illi suum exponeret: Venerande vir, ait, per quietem visus sum videre splendorem lætæ, prodeuntem e sinu tuo, qui meum in sinum penetraret. Eo cum delatus esset, ex umbilico meo mox enatam fuisse arborem, quæ regiones aliquot, ac præaltos montes, latosque campos umbra sua tegetet. Ad ipsas autem radices arboris perennes aquas emanasse, quibus vineæ passim et horti rigarentur: ac secundum hæc, expectatus fui. Posteaquam diu multumque semet Edebales, qui a suis vir sanctus habebatur, ob interpretationem somnii torsisset: tandem, oratione ad Ertuculem conversa, Nascetur tibi filius, inquit, vir optime, cui nomen erit Osman. Is bella plurima geret, ac posteri tui deinceps reges terrarumque principes erunt. Mea quoque filia nuptura est Osmani, ex qua procreabit ille liberos, qui regiam ad dignitatem pervenient, ac populis cum imperio præerunt. Secundum illa natus fuit Osman, qui cum adolevisset, Mahumetani vatis illius filiam duxit uxorem, de qua natus est ei filius Urchan. Cumque provinciis aliquot occupatis, principatum sibi constituisset: partem ditionum inter duces militares, qui ea in loca cum Ertucule patre venerant, liberaliter distribuit: a quibus illæ regiones hodieque nomina sua sortitæ sunt. Idem Urchani ditionem, cui nomen Chisar Sangagi, et cognomen Inunge, concessit. Deinde natus est Osmani filius alter, Alis bassa: quem perpetuo secum esse voluit. Rebus hoc modo constitutis, pater et filius Urchan, conjunctis copiis, arma in Christianos expediunt, omnia late populantur, agros eorum occupant, magnam hominum multitudinem utriusque sexus captivam abducunt. Vi etiam adhibita, civitatem Isnicam, cum vicinis oppidis et arcibus, in potestatem redigunt, diripiunt. Qui tum temporis Teggiur sive magistratus erat Prusæ, adjunctis sibi compluribus aliorum auxiliis, et coacto milite suo, de profligandis Turcis cogitare cœpit. Igitur hoc magis cum copiis in Turcos ducente, minime consternatus Osman, animo invicto Christianis obviam prodit. Ad manus ubi ventum fuisset, strenue dimicatum utrimque. Cæsi fratres Osmani eo prælio, Gunduselpe et Aidogdis, ac secundum viam publicam ad flues Dobmuris sepulti. Osman, fratribus licet amissis, tandem tamen victoria potitus est. Teggiur, Edrenosius et Prusæus, inita fuga, Prusam delati, semet in urbem

includunt. Quos a tergo cum suis insecutus Osman, in itinere oppidum Ulubadam militari corona cingit, ejus Teggiur mox certis conditionibus cum eo transegit. Hinc Prusam cum exercitu properans, urbis obsidionem molitur. Cumque vi adnota, nihil effecturum se videret ad expugnationem: primum in adversa urbis parte, juxta thermas, quæ Caplice Turcis dicuntur, vallo ducto, munimentum pro suis erigit, cui fratris Gunduselpe filium Agdemurem præficit, hominem rei bellicæ peritissimum, adjunctis 313 ei militibus egregiis. Inde munimentum aliud excitat versus eum montem, quem Geschidsdage, hoc est, montem monachorum vocant. Illius curam Belebantzuculdum ex suis, viro strenuo, committit. Hoc modo duobus hisce munimentis exstructis, et actis aggeribus ac fossis, civitatem obsessam tam arte clausurunt, ut nemini vel accessus ad eam vel exitus pateret: atque interim agrum omnem in potestatem suam redegerunt, nihil ut obsessis, præter ipsam urbem, reliqui facerent. Dum isthæc durat obsidio, cum parte exercitus Osman Gases ipse Neapolim, quæ Geniseheher lingua Turcica dicitur, contendit. Ejus vicinæ Christiani omnes, coactis copiis suis, cum Osmane confligunt: sed Osman prælio superior, universa illa regione potitur. Ea vero Turcicorum militum, qui de spoliis opulenti evaserant, præsidium accepit, absque provincialium damno. His rebus ex animi sententia confectis, Urchanem filium ad expugnandam Prusam ablegat. Horum militum accessione adactis Turcorum castris, gravior inclusis esse cœpit obsidio. Quamobrem viribus obsessorum exhaustis, cum omnis jam comæatus defecisset, ac nihilominus ipsi tam noctu, quam interdum, in armis esse, propugnandæ civitatis causa, cogerebantur: tandem ipse Teggiur, cui nomen Jussuphes, pactis intervenientibus, Urchani Prusæ deditionem fecit. Is adeo religiose pactis conventis stetit, ut hosti absque ullo impedimento et injuria, cum uxore, liberis, facultatibus universis, abeundi potestatem faceret, ne manguro quidem ablato: statimque patrem, Osmanem Gases, de Prusa in deditionem accepta, certiore reddidit. Occupata fuit ab Urchane Gasi Prusa Mahumetani calculi anno 726 (Chr. 1327). Osman ipse tum temporis quiescens, occupationi Prusæ non interfuit: partim timore cruciatuque pedum impeditus, partim quod se superstitem filium Urchanem aliquid fortiter agere cuperet, ad excitandos in eo generosi animi spiritus. Tandem exactis in imperio viginti octo annis, Osman Gases vitam cum morte commutavit. Ejus loco rerum administrationem consecutus est Urchan filius, anno Mahumetano 727 (Chr. 1328). Ante mortem præcepit, ut Prusæ in argentea tumba concamerata conderetur: sed vulgo ad Sugutzucam, qui locus a salice nomen habet, conditus existimatur.

Cum primum Urchanes imperium auspiciatus A
fuisset, duces veterani, quotquot ex Parthia
cum ipsius avo in eas terras venerant, nimirum
Cangurelpes, Rachman Gases et Acecoza, Ger-
lensem agrum cum Bolensi occupatum sui juris
fecerunt. Sed iis non multo post extinctis, Ur-
chan ditiones illas filio suo Soleimani bassæ
possidendas, nomine Sangiacatus, dedit: itidem-
que regionem alteram non magnam, quam Inun-
gen vocant, alteri filio concessit, cui nomen
Murates Chan Gases. Hunc enim timorem natu
filium habebat. Inde recuperatam Isnicam præ-
sidio imposito munivit, et ecclesias Christiano-
rum in ea demotus, aliquot ex illis in messi-
tas sive templa Mahumetana convertit, adjun-
ctis scholis et xenonibus. Superest adhuc hodie B
medressa quedam Isnicæ (sic scholam cum xe-
none conjunctam vocant) ab ipso condita. Erat
inter alios quidam Cara Mesites, habitus pro
viro sancto, cujus curæ commissa fuit omnis
ea provincia, militibus in pagos circum Isnicam
distributis: ut illam viciniam adversus Constan-
tinopolitanas copias et earum grassationes tue-
rentur. Aghassæ regionem Candriam assignavit,
cujus etiam nunc superstes est familia. Cum
hoc modo provincias, quas ab se bello captas
Osman Urchani filio reliquerat, inter suos Ur-
chan partitus esset, omnium consensu rerum ei
summa, eum legitimo sultano, delata fuit. Qui-
bus peractis, Alim bassam, fratrem suum, ad
se uti veniret accessit, qui ad eum profectus, C
Nulla mihi ditioe opus est, mi frater, ait.
Statimque facta cessione, quam a patre ditioem
acceperat, Urchani Gasi fratri sponte tradidit
et commendavit. Certabant id temporis fratres
inter se mutuis officiis, et honorem alter alteri
defererebat. Alis ipse bassa quodam tempore com-
pellato fratre Urchano: Mi frater, inquit, exer-
citus tui magnopere jam aucti sunt, et Mahu-
metana religio non parum incrementi sumpsit.
Excogita rationem aliquam obsecro, qua fieri possit,
ut tui milites ab extraneis et peregrinis dis-
cernantur. Ad ea respondens Urchan Gases, Fiat,
quod suades, ait. Equidem tibi obtempero. Tum
Alis bassa: Pæcipe mi frater, subjicit, ut uni-
versi milites tui zercolas rubeas gestent, eoque
signo toti mundo noti sint: tu vero zercolis albis
utitor. Non multo post convenit Urchan Gases
religiosum quemdam Mahumetanum, cui nomen
Chazis Bectases: atque is albo pileo capiti ejus
imposito, illiusmodi tegminis usum approbavit,
et a posteris retineri jussit. Quodque adeo Ge-
nizari, qui sultani Turcici sclopetarii sunt, etiam
nunc ejusmodi pileis utuntur, id ab illius tempo-
ris consuetudine profectum, in hodiernum usque
diem durat. Erant ejus ætatis homines ita compa-
rati; ut frater consilia sua cum fratre commu-
nicaret: quique rectissime consulisset, in ejus
sententiam lubens alter ibat. Nulli mutuis se

parricidis fratres e medio sustulerunt ante Ba-
jazitis Chanis imperium, quem Gilderemem ap-
pellaverunt: sicuti deinceps indicaturi suo lo-
co 314 sumus. Idem Urchan Gases id tempo-
ris in regionibus imperio suo subditis domos
immunes atque prædia describi jussit, uti vide-
licet unus ex quolibet prædio mitteretur, qui
per unius anni spatium in regia quosvis injun-
ctos sibi labores susciperet. Eos appellari placuit
Jaias, hoc est, pedites. Quodque tales adhuc in
regia reperiantur, qui labores ejusmodi obeunt,
ex Urchanis Gasis instituto cœptum, adhuc in
usu est. Cæterum nactus Urchan Gases quietam
urbis Isnicæ possessionem, inaretum in ea con-
didit, hoc est templum Mahumetanum, cum
schola et xenone; quo quidem in xenone cibi
coquantur, et in egenos distribuuntur, præser-
tim in eos, qui litteris operam dant, et qui pe-
regriantur. Atque hoc in inaretu sive xenone
cibos Urchan ipse distribuisse traditur. Secun-
dum hæc Soleimanem bassam filium Isnicæ præ-
ferit, qui vicinis oppidulis Genischeheri Goinu-
cæque gravis esse non desinebat. Præse vero
sangiacatum consecutus est ab eo Murates Chan
Gases, filius natu minor. Nihilominus Urchan
ipse velut inspector imperii totius mansit. So-
leimanes bassa, præfectus Isnicæ, Genischehere
Goinucaque potitus est. Eorum locorum incolæ
Christiani, perspecto ipsius ingenio miti et hu-
mano, universi facti sunt Musulmani: omniaque
oppida sita in iis finibus ejus se potestati sponte
permiserunt. His rebus intento Soleimane bassa,
patri ejus Urchani complures civitates, Carase,
Bale, Cosre, Bargaina, Edremitum, sese delide-
runt. Inde cum copiis Ulbadam versus movit.
Nam ejus oppidi Teggiur, qui superioribus annis
cum Turcis transegerat, jam violata fide, ab
eorum auicitiis discesserat. Cum autem se peti a
Turcis animadverteret, manus ipse sibi attulit.
Dum hæc istic gereretur, Soleimanes bassa in
Græciam transjicere statuit: qua quidem occa-
sione Gallipolis a Turcis capta fuit. Nam sorte
Soleimanes in regione, quam non ita pridem sui
juris fecerat, hinc inde obequitabat. Superant
D autem in iis locis rudera sive vestigia quedam
ædificiorum admiranda, quæ istic ab excidio Trojæ
in hunc usque diem manserunt. Illa, cum eo
venisset, cum stupore quodam aspiciens, tacitus
et cogitabundus ad aliquod temporis spatium
ita substitit, ut nihil omnino ad quemquam
proloqueretur. Quamobrem Ezes begus, tandem
se convertens ad Soleimanem, Mi Chan, ait,
quid istuc novæ rei est? quænam tibi ad an-
num accidit prodigiosa rogitat o? Tum Soleima-
nes bassa, Mecum, inquit, animo volvo, quoniam
modo mihi transmittendum hoc mare sit, ut
interim Christianos conatus iste meus lateat.
Quæso te, qua via rem aggrediemur. Hæ cogi-
tationes meæ sunt. Ad ea mox Ezes ac Fasil begi,

Domine, si per te licebit, inquit, nos duo A
fretum hoc transjiciemus, tentaturi, num aliquid
a nobis effici possit. Ubi vero, subiecit Solei-
manes; transjecturi estis? Locus hic quidam est,
inquit, ubi facilis est transjectio, ex intervallo
litoris utriusque non magno. Cum id Soleimanes
sis ut facerent, permisisset, locum ipsum adeunt,
trabes ac ligna colligant, ratem conficiunt, trans
fretum noctu in adversum litus appellunt, per
vineas semet abduunt, idoneum quendam instituto
suo Christianum capiunt. Eum vero celeriter
abreptum, ratique impositum, hero suo Solei-
mani, superato rursus freto, sistunt. Is homi-
nem benigne excipere, vestitu novo donare, nu-
meribus aliis delinitum interrogare: Ecqua via
sit in oppidum adversum perveniendi, Christianis B
inseis et imprudentibus? Mox ille: Ducam vos
equidem, ait, per ejusmodi viam, ut a nemine
conspiciamini. Quo intellecto, colligari complures
arbores Soleimanes imperat, Dictum, factum.
In eam ratem, summa usus celeritate, cum
septuaginta vel octoginta selectis militibus in-
silit, ac noctu transjicit. Magna deinde solertia
ducuntur a captivo Christiano ad castrum Ze-
menicum, in cujus aditu quidam e fimo quasi
tumulus situs erat, ipsius castri altitudinem
æquans. Aberant castro incolæ, nimirum illo tem-
pore anni, quo colligendis ac tritaurandis segetibus
quisque foris intentus erat. Hac solitudinis occa-
sione usi, noctu per illum finem, quem diximus, C
in castrum evadunt, eoque potiuntur. Nulla vulgo
Christianorum illata vis fuit, aut injuria: sed
exhibita potius benevolentia, dataque munuscula.
De præcipuis autem capti quidam, et ad navigia
deducti, quæ istuc in portu reperta sunt, trans
fretum, pro victoriæ argumento, ad reliquum
exercitum missi fuerunt. Eisdem navigiis in reditu
plus minus ducenti milites transvecti, se cum
Soleimane, cæterisque Turcis, in oppido conjun-
xerunt. Inde cum navibus aliquot, equitibus
etiam instructis, qui terra iter facerent, Bolai-
rem Ezes begus petiit. Est autem propter Bolai-
rem portus maris, qui Portus albus dicitur. Eo
in portu complura navigia tunc erant, quibus
igne injecto absumptis, Zemenicum reversi sunt, D
et reliquum exercitum, navibus impositum, in
Europam transportarunt. Hoc modo Turci primum
in Græciam pedem intulerunt. Occupato Zemenico
cum magnus jam Turcorum numerus in Græciam
trans mare pervenisset, nullis oneribus molesti-
tisve Christiani, ad oppidum illud pertinentes,
ab eis gravati sunt, sed transactum inter utram-
que partem constitutaque pax. Non uxores eorum,
non liberi violati, sed ea cum **315** moderatione
habiti, ut Zemenico finitimi Christiani pertubenter
se Turcis submitterent. A Zemenico non longe
distat aliud oppidum, Agaslevina, quo et ipso
nullo negotio potiti, cum Christianis ejus agri
pacem componunt, eademque in hos usi hu-

manitate, qua in illos priores, facile duo istæ
Græciæ castra suam in potestatem redegerunt.
Harum rerum, tam feliciter in Romania gesta-
rum, fama cum ad Turcos in Asiam trans mare
perlata fuisset, quamplurimi sponte sua transje-
cerunt, atque hoc modo passim per universam
Romaniam diditus est de Turcorum adventu rumor.
Neque multo post præmissi fuere, qui Gallipolim
tentarent. Ejus loci Teggiur, animadverso iam suo,
quam suorum periculo, collectisque perexiguis
Christianorum copiis, animose cum Turcis con-
flicxit: sed prælio victus, intra munitionem se rece-
pit. Turci hostem a tergo secuti, agrum omnem
occupant, et in reditu ipsam quoque Gallipolim
sibi cum arce subjiciunt. Factum hoc anno Ma-
hometano 758 (Chr. 1357).

Capta Gallipoli, suos Soleimanes ablegat, ut
agros Cherepoli et Zorio vicinos popularentur, et
ferro atque igni vastarent: qui longe lateque di-
reptis omnibus, absque mora Gallipolim reversi
sunt. Habebat secum duos ex omni numero proce-
rum duces eximios, Eurenosem begum, et Chasim
Elim begum. Hi nullum Christianis tempus a per-
petuis vexationibus vacuum relinquere, sed absque
intermissione Dimotuci ac Burgosines agros agere,
ferre, moxque cum suis Gallipolim se recipere.
Dum ab illis ea geruntur, Soleimanes bassa quo-
dam die venatum in equo prodit, inventoque le-
pore, mox illum ut caperet, equum ad cursum
adigit: qui forte fortuna pede altero delatus in
scrobem quandam, una cum domino corrui, eum-
que sic humi affixit, ut ibidem confestim exspi-
raret, anno Mahometano 759 (Chr. 1357).

Eodem tempore mortuus est etiam Soleimanes
bassæ pater, Urchan Gases. Sed filius duobus ante
patrem mensibus extinctus est. Successit in imperio
paterno Gases Murates Chan, qui Prusam pro-
fectus, magnum ex Carasina regione, cæterisque
provinciis, exercitum collegit. Erat in civitate Be-
lezuga Mahometanus quidam, religiosus et magnæ
vir existimationis, cui nomen Zenderlues Cheliles.
Eum ad se vocatum Cadilescheri officio fungi jussit.
Hinc cum œconomo reginæ suæ Seachine, ac uni-
versis copiis, Gallipolim transjicit, ac recta Zor-
lum contendit. Ejus loci præsidarii et incolæ for-
tissime quidem illi se defendebant, sed oppidum
tamen expugnatum vi fuit. Capta deinde Sis, Teg-
giure deditionem faciente. Mox itum versus Burgo-
sinen, quæ inventa fuit habitatoribus vacua,
Christianis fuga dilapsis: ideoque Turcis ingres-
sus; igne deleta. Ex altera parte regionis Eurenose
begus arma cum Chazi Eli bego circumtulit:
a quibus ad amnem Merizam occupatum fuit castel-
lum, cui et ipsi nomen Burgos: adeoque ab hoc
eventu in hodiernum usque diem Elis begi Bur-
gos dicitur. In eo castello Chazis Elbegus interdum
quieti se dabat: sed postea quam nox appetisset,
perpetuis excursionibus vicissim quietem Christia-
norum turbabat. Idem missis explor

prudenter Dimotuci Teggiurem oppressit et intercepit, atque hoc modo captum ad oppidi mœnia deduxit. Cum in hostis potestate constitutum Teggiurem suum tam oppidani, quam arcis præsiarii viderent, certis conditionibus cum Chazi Eli bego transigunt, eique civitatem cum arce dedunt. Nihilominus Turci, deditione facta, Teggiurem liberum et incolumem abire permittunt. Dimotuco potitus, Ypsalam cum exercitu pergit, ut et illud oppidum expugnaret, ac sub jugum mitteret. Interea Gases etiam Murates in armis erat, Hadrianopolim invasurus. Præmisit vero Scachinem, œconomum regis sue, cum parte copiarum, qui de Christianis periculum faceret, hostine oliviam ituri, seque defensuri essent. Hujus adventu cognito, Christiani mox in aciem adversus eum prodeunt. Utrinque dimicatum acerrime, multis ab utraque parte cæsis et interemptis. Tandem de ardore atque impetu suo Christiani nonnihil remisere, seque intra muros urbis et propugnacula receperunt. Scachines, missa nuntio, Muratem Gases rei bene gestæ certiores facit, eique capita cassorum aliquot transmittit. Interim begus uterque, Chazis El et Eurenoses cum Muratis exercitu suas conjungunt copias : et aciem primam sortiti, ante Muratem Hadrianopolim recta ducunt. Admodum id temporis Meriza fluvius, aliarum aquarum accessione auctus, intumuerat. Quamobrem urbis Teggiur, intellecto adventu hostium, navim ingressus Ygnum profugit. Oppidanis a Teggiuro suo desertis, et omni auxiliorum spe destitutis ; Murates, qui rem per exploratores cognoverat, cum exercitu prima luce castris egressus, ad urbem propius accessit. Ei cives, apertis absque mora portis, deditionem fecere : Mahumetani cæculi anno 761 (Chr. 1360).

Hadrianopoli capta, Murates Scachini, copiarum parte tradita, permisit ut omnem Zagoræ Philibæque viciniam depopularetur, et igne deleret. Itaque Scachinis milites eo profecti, regionem universam prædis agendis vastant, et incolas captivos secum abigunt. Itidem Murates Eurenosi bego potestatem fecit, agros Ypsalæ vexandi. Hoc modo suis utriusque partibus assignatis, 316 imperii fines amborum opera fuere prolatati. Gesta sunt hæc anno 762 quo quidem anno lumen solis usque ad eum defecit, ut etiam interdum stellæ cœli conspicerentur.

Erat id temporis quidam Talismanus Turcicus, Cara Rustemes, qui ad exercitum e Caramania venerat. Is cum tantam et prædæ Christianis ereptæ copiam, et captivorum multitudinem in castra videret adduci : convento Cadileschero, cur talem tantumque thesaurum, magistratui supremo debitum, auferri temere sineret, quærit. Ad ea Zenderlues Chelites Cadilescherus : Quis tandem ille thesaurus est, ait, quem tu quidem ad magistratum pertinere, sed nullo eum fructu perire, ac prodigi referi ? Dei mandatum est, inquit Cara Rustemes, ut omnium, quæ de Christianis capta, rapta fuerint, sive mancipiorum, sive animalium, sive quarum-

libet aliarum rerum, quinta quæque portio juri Patisacchi cedat. Et cur illam vos non exigitis ? Monitus ergo Cadilescherus, Gasi Murati Chani rem exposuit : a quo responsum tulit, ut, siquidem hoc Dei mandatum sit, omnino Jus suum urgeant. Igitur arcessito ad se Cara Rusteme : Volumus, inquirunt, o sancte vir, ut ipse Dei mandatum exsequaris. Ille Gallipolim profectus, ibidem sibi domicilium constituit : ac pro quolibet mancipio Christiano, trans mare vehendo, aspros viginti quinque a Turcis exegit. Et auctores hujus exactionis illi duo fuere, quos diximus : ut nimirum quintæ Gallipoli pro sultano Turcorum hodieque, tam mancipiorum nomine, quam reliquorum spoliis exigantur. Fuit et ab Eurenose bego postulatum, ut in usum magistratus supremi quintum quodque mancipium Christianum a suis repeteret, ac imperatori traderet. Si quis vero non quinque, sed quatuor duntaxat mancipia possideret, ut ab eo singulorum nomine aspri viginti quinque exigentur, eaque pecunia fisco imperatoris cederet. Hac nimirum occasione deinceps ille mos inolevit, ut ex omni mancipiorum numero, liberalioris formæ pueri, pro sultano delecti, retinerentur : quæ quidem in hunc modum exacta tenerioris ætatis mancipia, deinde ad imperatoris Portam deducta, Murati offerebantur. Is vero pueros in Anatoliam transportatos, inter Turcos distribui jubebat : ut apud eos disciplinæ pariter ac laboribus assuescerent, et Turcice discerent. Exactis autem duobus apud illos, vel tribus annis : jam ad labores condocerati, linguæque Turcicæ periti, ad Portam reducebantur, Genizarorum ordinibus ascribendi. Genizari vero sultani Turcorum sclopetarii sunt, et inde ab illis usque temporibus nomen hoc Genizarorum adepti retinent. Secundum hæc Prusam Gases Murates Chan reversus est, substituto sibi œconomio suo, Lala Scachine, qui vices absentis in Romania vel Græcia gereret : cæteras vero provincias, Imperiique limites, Eurenosi bego commendavit. Neque multo post, Gallipolim denovo sese contulit, atque ibi Zenderlues Chelilem, hactenus officio Cadilescheri functum, ad bassæ ac veziris dignitatem evexit. Is auctus hoc honore, Cheradines bassa deinceps appellatus fuit. Murates autem, relicta Gallipoli, quo venerat itinere, Bugam profectus ; inde Prusam rediit, atque ibi se in hiberna contulit. Ex altera parte freti, regis Muratis œconomus Scachines Zagoram et Ischebolen subjugavit, anno 766 (Chr. 1365). Quibus occupatis, rumor ad Muratem perlatus est, eique significatum, in Servia Christianorum ad quinquaginta millia collecta, de Hadrianopoli adeunda cogitare. Cujus rei nuntio accepto, magna celeritate ad iter se comparat, et Gallipolim contendit. Vix ad litus, in Europam ex Asia transjecturus, accesserat, cum Servii jam Hadrianopoli ex propinquo imminerent, eo castra loco metati, qui in hunc usque diem a Serviorum sive Rasciorum clade nomen accepit. Interea Scachi-

nes, nulla rebus agendis interposita mora, noctu per insidias in hostem erumpit. Illi multo mero madidi, passim per castra, magna cum vociferatione, Turcos adesse clamitant; cumque præ temulentia, tam præsentis rerum discrimine, quid agerent, ignorarent: per noctis caliginem alter alterum ad lucem usque mactant. Equi etiam tanti tumultus causa pavore consternati, abruptis loris et capistris, ad necem usque sibi mutuo calces impegerunt. Ubi denique jam illuxisset, scædam in fugam servii, nemine persequente, se conjecerunt. Ibi tum hostili vallo superato, Turci castra, nemine resistente, capiunt atque diripiunt, et amplis ditati spoliis, Hadrianopolim revertuntur. Scachines Murati magnam captivorum numerum, cum non paucis capitibus interemptorum, misit: quibus conspectis, itinere converso Prusam repetiit. Hæc gesta fuerunt anno Turcico 767 (Chr. 1566). Quo anno Murates Chan filios suos, Bajazitem, qui Gilderun cognominatus fuit, et Jacupem Zelebim, circumcidi voluit, magna solemnitate adhibita. Belezugæ præterea, quod oppidum est Anatoliæ, sumptuosum templum, messitam Turci vocant, eodem anno, cum schola et xenone, construxit. Principis etiam Germani filia nuptias Bajaziti Gilderuni filio conciliavit, celebratas pompa magnificentissima. Secundum hæc in regionem Hemidam cum exercitu profectus, eam occupavit. Inde progressus, Aspropollim sive Albam Anatoliæ, quam nunc Acscheherim vocant, et Cutahigen metropolim provinciæ, et Hierapolim, quæ Seidischeheris dicitur, et Geluazen **317** imperio suo subiecit, anno 784 (Chr. 1583). Atque his rebus gestis, relictisque locis iis, trans fretum Gallipolium se contulit: ingressusque Romaniam, obsidione Magalgaram cinxit, et in potestatem brevi redegit. Eo loco reglæ Muratis æconomus Lala Scachines, et Eurenoses begus, universis cum copiis, quibus in Romania præerant, ad Muratem accesserunt: et conjunctis exercitibus, ad obsidendam Boliam, locum munitum, profecti sunt. Quotquot erant ea regione Christiani, omnes in illam velut arcem sese receperant. Itaque cum Murates tantis cum copiis et apparatu obsidione inchoata, magnisque laboribus et molestiis exantlatis, non potiri se oppido posse videret: intimo dolore animi commotus, ingemuit, et obsidione soluta discedens: Evertat te Deus, inquit. Erat haud procul inde tilla quædam pulcherrima, quam Felicem vulgo vocabant, hodieque sermonibus hominum celebris. Ad eam cum pervenisset, castris locum delegit. Interim ipse quemdam ad fontem sese reclinaus, mœstus consedit. Non magno temporis elapso spatio, nuntium accepit, latus alterummunitionis, mole sua gravatum, corruisse. Qua re intellecta, mox Latam Scachinem ablegat: qui opinione citius ad oppidum convolans, eo potitur, Christianis omnibus captis, et magnis inventis opibus. Inter alia reperti a Turcis aurei catini atque calices, qui cassidum formam referebant. Iis in capita imposi-

tis, cum mancipiis Christianis, et omni præda, coram Murate comparuerunt. Et quidem id temporis apud Turcos cepit ille mos gestandi aureos ejusmodi pileos, qui apud illos Uscufiæ dicuntur. Murati vero Chani collibuit eam tiliam honore quodam afficere, atque illam ob causam vetus Felicis tiliæ nomen approbavit, et ad posteros ratum esse voluit. Inde Christianos incolas universos, qui capti fuerant, ejuscunquæ fortunæ, sacramentum sibi dicere jussit: et cum liberis atque conjugibus domum remisit. Castro quidem ipsi nomen in hodiernum usque diem durat, ab eversione divina. Murates hinc repetiturus Hadrianopolim, Chairedini bassæ, ac Eurenosi bego id negotii dedit, ut, progressi ulterius, omnem illam provinciam sibi subderent. Et Eurenoses quidem begus animum ad invadendum Gumulzinæ agrum adjecit. Marolia confestim ei se dedit. Erat inter alios Muratis familiaria ministros quidam, cui nomen Delus Beluban. Ei sangiacatum in limitibus commisit, ut Serras oppidum bello vexaret. Cum autem suas ille copias istuc adduxisset, Christiani, portis oclusis, deditionem facere recusarunt. Interea vero, dum his oppugnandis totus occupatur: Lala Scachines oppida complura, Cavalam, Diren, Sirum imperio Muratis adjungit: indeque promotis castris, Monastirum et Selerucam, circumfusus militibus, tentat, et omnem agrum his finitimum rapinis et incendiis vastat. Acciderunt hæc anno 737 (Chr. 1586).

C Id temporis Bagadatim Temirlancus invasit, cui tum Sultanus Achmetes cum imperio præerat. Is præ formidine Alcairum, ad sultanum Borcuem, profugit, anno 788 (Chr. 1587).

Babylone Temir Chan movit in regionem Destensem, ubi cum Techmico Chane prælio conflixit: ac victoria potitus, ferro et igni regionem illam omnem depopulatus est, anno 791 (Chr. 1590).

Eodem tempore cepit Gases Murates Chan bellum cum Lazaro gerere. Quippe Lazarus, præpotenti coacto exercitu, et jam in Cosovæ campos cum suis progressus, Murati perinternuntium dici jussit, in aciem modo prodiret: appariturum facile, cui cæsura sit victoria. Murates ex altera parte, summa diligentia conscripto milite, ambos etiam filios, Bajazitem cognomine Gilderunem, et Jacupem Zelebim, ea sibi expeditione adjunxit. Posteaquam in Cosovæ campos uterque convenisset exercitus, acri dimicatum utrinque prælio. Ibi tum Christianus quidam ad Muratem transfugit, cum significatione voluntatis suæ, quasi si militare deinceps ei cuperet. Igitur ad Muratem deductus, uti pro more pedes ejus oscularetur, quam sub veste abditi gestabat sicam, ea vi Muratis in ventrem adegit, ut is tam diro vulnere confectus, exspiraret. Turcici vero proceres, hac sultani sui cæde inspecta, mox consultationem instituunt, et quid hoc casu tam repentino faciendum deliberantes, in eam convenere sententiam, ut ad se Jacupem Zelebim accesserent. Is ubi vocatus compar-

quiunt, tentorium paternum ingredi. Nam est A quod te vult pater. Ille nihil mali suspicatus, ingreditur: et correptus ab eis necatur. Inde regio solio Gilderun Bajazites impositus, omnium suffragiis imperator salutatur. Quibus peractis, denuo coeptum pugnari fortiter: adeo quidem, ut victus eo prælio, captusque Lazarus, in conspectu Bajazitis frustulatum concisus fuerit. His rebus gestis, ex eo loco discessum, et Hadrianopolim versus instituta profectio, Erat is annus 791 (Chr. 1390). Sultanus Gazes Murates Chan imperio præfuit annis 32. Cadaver ejus Prusam deportatum, propter Caplizen (sic thermas Turci vocant), monumento pro more fuit illatum.

Exstincto Murate, Gilderun Chan plene jam potitus imperio, confestim expeditione auscepta, Kiratovum oppidum, et universas illas argenti fodinas occupavit. Erat inter familiares ipsius ministros quidam Feris begus, vir admodum bellicosus. Eum **318** cum copiis ad ipsum usque Danubium misit, ubi redacto in potestatem oppido Vidina Hadrianopolim reversus est. Bajazites autem rursus bego expeditionem injunxit, qua Tanabit et Citros fuere domitæ. Interim Feris etiam begus in Valachos ire jussus, inopinato regionem invasit, magnamque prædam adeptus est. Eodem tempore Bassa quidam, lagides begus, in Bozinam profectus, omnem illam regionem rapinis exhausti. Ipse Gilderun Chan Prusam se contulit, ibique messitæ struendæ principium fecit. Inde relicta Prusa, Caramaniam cum exercitu adiit: ubi oppido Alascheheri subjugato, mox ager Aidinensis sua sponte deditionem fecit. Hinc Sarchanix fines ingressus, illa quoque nullo negotio potitus est. Et eo quidem facilius utrumque Gilderuni successit, quod paulo ante ditionis utriusque domini rebus humanis excessissent. Acta Mahumetano anno 792 (Chr. 1391).

Secundum hæc Constantinum bello aggressus est, cui dum ipse totus incumbit, rex Ungarorum cum exercitu ad Nigebolim accessit. Eo Bajazites cognito, soluta Constantinopolis obsidione, recta Nigebolim suos duxit. Ad hostem ubi perventum fuisset, multoties levibus præliis, atque etiam acie nunquam justa dimicatum inter utrosque. Tandem nocturna impressione Christianos adortus, adeo repentino et inopinato impetu exterruit, ut eorum plerique in Danubium præcipitare se cogerent, et in ipso flumine magno numero submersi perirent: reliqui sædam semetin fugam conjicerent. Factum hoc anno 794 (Chr. 1393).

Hoc bello confecto, rursus in Constantinum arma convertit. Sed composita pax fuit, ea conditione, ut intra Constantinopolis mœnia Gilderunis Chanis subditi jus haberent vicum unum inhabitandi. Fuit is annus 794.

Eo ipso tempore mortuus est sultanus Alcairi Boruces, post cujus obitum Gilderun Chan provincias ipsius invasit, et Melatign suæ ditioni adjunxit. Sed imminentibus jam frigidibus hibernis, Prusam reversus est, ibique per illam hiemem

quievit. Æstatis initio rursus expeditione instituta, ductisque in Armeniam copiis, Erzingam occupavit. Novi tum motus erant Temiris Chanis apud Parthos, quos Gilderun Chan non magni faciens, Erzinga relicta, et freto ad Gallipolim transmissa, in Romaniam venit, ibique Silistriam et Empolim suo subiecit imperio: quod quidem accidit anno 795 (Chr. 1394).

Hinc in Morcam abiit, et castris ad oppidum Ferigen collocatis, in diversas quatuor partes suos milites ad diripiendos regionis agros emisit; a quibus ingens præda collecta fuit. Ipso in oppido Ferige templum cum xenone construi de novo curavit, atque ita reversus Hadrianopolim, ad aliquod tempus istic in otio vixit. Ibi tunc Bulcus despota filiam suam Gilderuni dedit uxorem, quo affinitatis vinculo sancita fuit inter ipsos societas et amicitia. Quippe Gilderun Chan professione Musulmanus, Bulci despote, qui religione Christianus erat, gener factus fuit. Ante tamen, quam Bulci filiam Bajazites sibi matrimonio jungeret, vini usum prorsus ignorabat. Majores enim ipsius a vino abstinuerant, de Osmane loquor, et Urchane, Murateque. Nam quoties convivas invitaturi erant, varios cibos apparari jusserunt, atque his deinde vesci soliti sunt, adhibitis Talismanis: quorum præceptis et admonitionibus inter convivandum aures præbebant, et Alcoranum legi curabant. Quidquid denique Talismani consulerent, illi non invite obtemperabant. Quo factum, ut eorum monitis parendo, nequaquam peccare possent. In primis Cara Rustemes, et Zenderlues Cheliles, magno apud eos honore habiti, et sancti homines appellati fuere. Verum tam ipsi, quam Talismani cæteri hac exhibitione honoris arrogantiores facti, multa fecere nequiter et fatigiose. Tandem cum essent exstincti Zenderlues Cheliles, et Cara Rustemes: Alis bassa, Zenderluis Chelilis filius, a Gilderune Chane Vezira dignitatem adeptus est. Tum vero crescere Talismanorum improbitas, multa se indigna committentium, et rejectis moribus atque institutis pristinis, nova quedam introducendum. Erat enim populus Osmanicus sane quam simplex et rudis, qui facile sibi quidvis persuaderi sineret. Quo fiebat ut eis insidiose, ac multiplici vafritie imponerent. Inter alia prohibebant in commerciis et contractibus usum antiquæ monetæ, asprorumque veterum: et emolumentiproprii causa, unumulariorum more, monetam ad se veterem astute transferebant, ejusque loco novam signabant. Alis ipse bassa, vir simplex, ac rebus divinis devotus erat: cujus exemplo cum populus id temporis etiam singulari morum integritate, religioneque præditus esset, Talismani tanto magis horum bonitate simplici, pro lubito, abutebantur. Cum autem Gilderun Chan fraudes ipsorum et imposturas deprehenderet, atque etiam videret eos belluinam et impuram vitam agere: edicto publicato præcepit, ut omnes Talismani, omnesque Cadii, quo nomine judices Turcorum veniunt, Neapo'im, quam Turci Genischeherim liu-

gua sua dicunt, convocarentur. Ubi convenissent universi, quamdam in domum concludi jussit, eamque praesidio circumdatam, ne quis elaberetur, incendi praecipit, **319** ut omnes flammis absumerentur. Hoc Gilderunis mandato magnopere perturbatus Alis bassa vezir, praee animi mœrore, qua illorum saluti via consuleret, ignorabat. Tandem hujusmodi quiddam ei ad animum accidit. Erat in deliciis Gilderuni Chani quidam Æthiops parvulus, faceto praeditus ingenio: qui ab hero quidvis impetrare nullo negotio poterat. Hoc ad se venire jussit: Quidquid, inquit Alis bassa, libitum tibi fuerit a me petere, dabo: modo Talismanos et Cadios imminente periculo eripueris. Æthiops, his auditis, mox elegantiori amictu sumpto, et imposita capiti uscufia, qui pileus est aureus, hoc ornatu Gilderunem Chanem adit, seque ante ipsum sistit. Ille, conspecto Æthiope: Quid hoc, ait, rei est, Æthiopille? cur nobis hoc amictu tam splendido? Est quod abs te petam, inquit Æthiops, exorari te patitor. Et quid tandem petis? subjicit Bajazites. Ille vero: Ablegari me velim, ait, internuntium ad Teggiurem Constantinopolis. At Constantinopoli, respondet Gilderun, quid tandem effecturus es negotii? Rogabo Teggiurem, inquit, uti quadraginta vel quinquaginta Calogeros mihi concedat. Quem vero ad usum, quaerit imperator, hi tibi Calogeri servient? mandasti, ait, ut omnes eruditi Talismani tui, atque judices, flammis exurendi tradantur. Quapropter in horum locum nobis illos substituemus judices. Tum Bajazites Chan: Ergone Calogeri nobis necessario deligendi judices? an mei ministri iudicium officio fungi nequeunt? Tui ministri, respondit Æthiops, non sunt eruditi. Quid ais? subjicit Gilderun: eruditine sunt judices illi nostri? An iudex, inquit alter, esse quisquam possit, qui non sit eruditus? At enim, respondit Chan: si docti sunt, cur ex æqui rectique regula sese non gerunt? cur quod praecipiant aliis, ipsi non faciunt? Ad ea fessus interrogando jam Æthiops, obtulit. Gilderun vero, compellato Ali bassa: Doctine sunt, ait, judices nostri? Tum Alis: Equem putas, inquit, iudicis officio posse fungi, qui doctrinae sit expertus? Et Bajazites: Cur igitur adeo foeda facinora committunt nec semet ex praescripto suae doctrinae gerunt? Ibi commodam respondendi nactus occasionem Alis: Hi nostri judices, ait, nullum stipendium, nullas annonas habent. Ea sola nimirum est causa, cur officio suo minus satisfaciant. Quid ergo, respondit Chan, faciendum nobis censes? Omnino se corrigerent, inquit Alis, si quid eis stipendii numeraretur. Tum Bajazites: Siquidem comparata res est, quoddam ipse salarium eis constituito. Alis, hoc a Gilderune accepto responso, reque cum animo suo diligenter expensa, tandem reperit, quid eis nomine stipendii posse assignari: videlicet ut quisquis haereditatem, aliquot millibus asprorum aestimatam, adiret; Cadio, sive iudici, cujus ipse jurisdictioni subjectus esset, pro singulis nullenis aspris, viginti aspros solveret:

ac pro singulis instrumentis, matrimoniorum puta, vel aliorum talium contractuum nomine confectis, itidem aspros 20 penderet. Ab hoc ergo tempore constituta iudicibus stipendia sunt, et Alis in hunc modum placato Gilderunis animo, Talismanos et judices e praesenti vitae periculo liberavit.

Secundum hæc invasit Caramaniae princeps expeditione suscepta, regionem Hemidam, eamque occupavit. Qua de re Gilderun Chan factus certior, quanta potuit celeritate transmissis fretus, Prusam accessit, et peragrata Tekiensis provincia, venit in Caramaniam, ibique civitatem Coniam obsidione cinxit. Caramaniae dominus hosti advenienti cessit, et in loca montuosa se recepit. Erat tum id anni tempus, quo incolae segetes suas in areis agrorum habebant, ut eas triturrarent: ac per ipsos accidebat incommode, quod frumenti acervos, qui tunc et triturrandi, et ventilandi erant, relinquere sub dio cogentur, atque intra urbis mœnia sese concludere. Cum hoc Gilderun Chan animadverteret, suis interdixit ne quid frumenti sumerent, nisi persoluto pretio. Milites illo sultani edicto promulgato, propius ad mœnia progressi, rogare obsessos, frumentum sibi venderent. Oppidani respondere, nec pabulum ab se, nec frumentum vendi posse: qui civitatis intra muros clausi, obsiderentur. Si Gilderuni Chani placeret, concessio comaeu libero, potestatem exeundi facere, perlubenter omnia se vendituros quae ipsi poscerent. His Gilderuni continuo renuntiat, idoneo civibus exituris comaeu publica fide cavet. Itaque illis extra urbem prodeuntibus, accedere milites Turcici, quibus annona opus esset, ac necessaria comparato, sine cuiusquam vel damno, vel injuria, soluto confestim pretio. Qua cives et regionis incolae, disciplina militari perspecta, non se modo, cum urbe obsessa, Gilderunis potestati permisissent, verum ejus etiam castris, quod Album vocant, civitatumque Nigdes et Caesariae, deditionem fecerunt. Tum vero Caramaniae princeps, rerum suarum trepidus, et quid ageret, ignarus: tandem capto cum animo suo consilio, et quodam ad Bajazitem ablegato, sic cum eo transegit, ut oppidis nonnullis provinciae suae Gilderuni sponte cederet. Is autem rebus hisce gestis, Prusam reversus, ad duos ibi menses quievit. Inde nova expeditione suscepta, Borteu adiit, eaque mox potitus est. Hinc ad annum Kisam progreditur. Ejus regionis princeps, cui nomen Isvendiar, ad urbem Sinopen **320** fuga sese contulit. Bajazites legato ad illum misso, pacis componendae causa, quaedam oppida sibi retinuit, ditionem reliquam Isvendiar restituit, ac Prusam cum exercitu rediit. Evenerunt hæc anno 797 (Cl. r. 1396).

Secundum hæc rursus Amasiam Prusa contendit. Inde petita Sivaste, quae quidem urbs ei mox a Casi Burchane data fuit. Hanc pater Emiri Soleimani filio concessit. Erat primum nomen Techrin begus. Et Bajazites

erat dominus, non ita pridem ereptam, restituit: liberis tamen, tam viribus quam feminis, obsidem loco retentis, et Prusam missis. Post hæc Melatigen copias duxit. His in locis oppida, Diorrygem et Guxinæ, sui cum juris fecisset Prusam reversus, aliquandiu quieti se dedit. Erat hic annus 768 (Ch. 1397). Quo tempore Temir Chan expeditione rursus instituta, per regionem Parthorum arma circumtulit. Tandem progressus ulterius, et Chalepum Damascumque ducto exercitu, Chalepum universa cum regione finitima occupavit: Damascum solum direptam populatus est, anno 800 (Chr. 1399)

Indicatum fuit a nobis antehac, Gilderunem Chalem versus omnes imperii sui fines grassatum, ditiones alienas invasisse: cumque ne suæ quietem religiohi deditis parceret, Melatigen, Diorrygem Guxinenque Turcomanis eripuisse: prorsus denique suis eos ditionibus per summam injuriam expulsos profugasse.

Quoniam ne hoc quidem dissimulandum, Turcomanos eas regiones, cum oppidis non magno labore suo parasse: nec, uti bonæ fidei possessores, jus suum longissimi temporis præscriptione tutari potuisse. Nihilominus hoc, quo dictum, modo suis ejecti finibus, ad Alcairensis sultani patrocinium se contulere, sub ejus imperio sede sibi constituta. Potuit is tantum efficere, dum Gilderun Chan conjectis in Temirem Chanem oculis, sollicitè progressus ipsius observaret; ut opera sua Turcomanos exsules in integrum restitueret. Illi tamen facile, certis adducti rerum argumentis, perpiciebant Bajasitem non multo post; haud dubie res novas moliturum. Itaque cum principibus cæteris, qui partim a Gilderune bello petiti, partim suis spoliati fortunis erant, cum Tchernis videlicet, cum Germiano, cum Duzinone Alminensi lego, cum Mentensio denique, fœdus atque societatem inierunt. Omnes enim hi, quorum enumerata nomina, non minorum quasi gentium domini duntaxat in iisteris, verum etiam principes erant. Ab his ergo communi nomine missa fuit ad Temirem legatio, quæ cum ad ipsam pervenisset, deploratis illorum principum ærumnis atque miseris, tantum apud eum oratione sua perfecit, ut bellum se facturum Gilderuni, quo illatas ipsis vindicaret injurias, polliceretur. Ante tamen, quam bellum hoc Gilderuni Temir inferret, exsulum causa suos ad eum misit Internuncios, omnem (quod aiunt) lapidem moturos, ut inter utramque partem transigerent, idque duntaxat unum impetrarent, quo fas restitutis exsultibus esset, tranquille ditionibus suis absque injuria Gilderunis, utendi, fruenti. Verum hac legatione incassum missa, cum Temir a Gilderune despici se contempnique videret, præpotentem coegit exercitum, quo ad urbem quæ Sivaste dicitur, adducto, magna illam celeritate per vim expugnavit et evertit, ipsa etiam arce diruta: Secundum hæc ingentes illas copias Damascum duxit. Interim vero sultanus Alcairi, militibus suis Alcairo, Damasco,

A Chalepo evocatis, haud procul Chalepo Temiri Chani occurrit. Pugnatum inter utroque strenue, sed victus Alcairi sultanus in Ægyptum profugit. Nō sibi fugam consulente, Chalepum et Chemesam vi Temir expugnat. Cum Chemesæ complura perelegantè exstructa mortuorum monumenta cerne-ret, quinam in eis sepulti conderebantur interro-gavit. Responsum ab incolis, esse illa sepulcra famulorum sociorumque vatis Mahumetis, videlicet Chalidis, qui Velitis fuerit filius, et Kiabelochbaris, et Omeris, et Mueigæ, qui Mahumetis fuerit cursor. Hoc intellecto, corpora quidem incolarum esse libera jussit, sed facultates omnes eis ademit. Chemesa discedens, et Bealbecum profectus, id oppidum prius direptum vastari passus est. Bealbeo Damascum rediit, arcem urbis ejus occupaturus: verum oppugnatione prima nihil effecit. Igitur eam denno vehementiori militum aggressus impetu, vi cepit. Damasco in potestatem redacta, reversus est in Parthiam, et ad urbem Carabagum castris locum delegit, eoque cum suis in hiberna se contulit. Posteaquam veris tempus appetisset, Amasiam se duxit exercitum, ut Erzingam prius accederet, inde versus Engurim pergeret. Ab altera parte ne Gilderun quidem Chan otiosus erat, sed bello gèrendo intentus, maximas coegit copias. In primis vero Tatarorum ex regione Destensi multitudinem prope infinitam sibi adjunxit: quos per Moldaviam profectos, et in Romaniam effusus, inde secum in Natoliam abduxit. Ad summam, talem ac tantum e Romania Anatoliaque collegit exercitum, ut adversariis ille copiis facile comparari posset. Cum his ergo profectionem versus Engurium instituit, sumptis secum in eis expeditionis societatem filijs suis. Ubi jam cum exercitibus imperator alter ab altero non procul aberat, forte Temir Chan die quodam Jovis, prima 321 luce, processit ad spatium medium inter amborum exercitus, atque ibi castris locum delegit, eaque fossa circumducta munivit. Eodem et Gilderun Chan cum sese sub vesperam contulisset, castra pro suis itidem copiis metatus est. Tandem die quodam Veneris, summo mane, instructis ab utraque parte aciebus, e fossato quisque suo contra se invicem progrediuntur. Et Gilderun ita suos ordinarat, ut adversario se non inferiorem futurum existimaret. Rebus universis recte dispositis, cum signa hinc inde sublata volitarent, tubæ clangent, tympana castrensia pulsarentur et jam jamque concursuræ viderentur acies: tum vero Destenses Tatari, violata fide militari, mox ad Temirem transierunt, itidemque milites e regionibus Germiani et Mentensii, quod ipsorum principes a Temiris Chanis partibus starent, ad eosdem se receperunt. Quo factum, ut potissima pars, et ipsum adeo robur exercitus, cui maxime fidebat, ab eo deficeret, ac perfidæ macula se contaminaret. Quin etiam suis a militibus Turcicis, qui animis in eum nonnihil offensis erant, desertus fuit. Unustantummodo Bulci filius suis cum copiis constantè adversus hostem subtilit, et

animose pugnavit. Quo Temir conspecto: Prohquam A
 feroces et truculentum sunt isti Dervisii, dixit; quanto
 cum ardore dimicant! Ad quæ de senatoribus quis-
 piam: Non hi dervisii sunt, ait, sed Christiani.
 Tandem et Bulci filius animadvertit, incassum se
 tam acriter præliando laborare. Nam et ipsi Turci
 jam in universum fugæ se dederant. Itaque collectis
 suis, nonnihil ad alterum latus ex acie deflexit.
 Idem cum suis et Gilderunis filius Mustaphas Ze-
 lebis fecit, qui etiam hoc prælio periit. Hæc cum
 ipsi hassæ vidissent, abducto secum emire So-
 leimane, fugam arripuerunt. Sultanus Muchemetes
 cum suis Amasiam repetiit. Solus adhuc cum præ-
 toriano comitatu Gilderun Chan immotus stabat.
 Sed tandem in hostis potestatem venit, et ad Temi-
 rem perductus fuit. Ei Temir Chan pedes obviam
 processit, exceptumque magna cum honoris dela-
 tione, suum in tentorium deduxit. Ibi cum ex equo,
 Temirianorum adjutus opera, descendisset, lumi,
 pro more gentis, in eodem ambo tapete consederunt.
 Prior Temir Chan de suis rebus cum Gilderune
 colloqui cœpit. Inde cum cibum una sumerent, rur-
 sum Temir colloquium exorsus: O Chan, ait, infi-
 nitas præpotenti Deo gratias et hymnos debemus
 uterque, tum quod mihi misere claudicanti, ab
 ipsis Indiæ finibus, ad portas usque Sivastæ urbis
 imperium largitus sit, tum quod ex altera parte
 tibi a Sivastæ mœnibus, ad ipsos usque limites
 Ungariæ, dominatum concesserit. Si Deo luberet
 universum orbem terrarum partiri, quid majus
 claudo dare posset? Idcirco non abs re magnis ipsi
 gratis agendis obnoxii sumus. Tu vero parum for-
 tasse Deo gratus fuisti, ac propterea talis ac tanta
 tibi calamitas accidit. Quæ cum dixisset, denuo
 Bajazitem interrogans: Mi Chan, ait, si tua situm
 esset in potestate, mecum ut ageres pro libitu tuo:
 quid obsecro de me faceres? age, veritatem dicito.
 Tam Gilderun Chan, quem ferocis animi hominem
 fuisse accepimus, non sine bile respondisse fertur:
 Equidem te, si fortuna propitia meam in potesta-
 tem venisses, ferrea conclusum cavea mecum hinc
 inde circumduxissem. Quo Temir audito, mox e
 ferro caveam parari jussit: et in eam carceris loco
 Bajazitem inclusit. Secundum hæc, permissa militi
 licentia per universam regionem hinc inde se dif-
 fundendi, atque omnia rapinis vastandi. Temir
 ipse Prusam abiit, ibique thesauros Bajazitis inven-
 tos sibi vindicavit. Et quando jam imminabat
 hiems, simul et hibernavit in Anatolia, et proceres
 eos qui ad ipsius patrocinium confugerant,
 tum fortunis suis restituit, tum muneribus
 amplissimis affectit. Atque hoc modo singuli
 suas ad ditones reversi sunt. Osmanis vero
 provinciam, cui nomen Osmania, Tataris Temir
 attribuit. Quod cum Bajazites inaudisset, magnum
 animo dolorem cepit. Erat in more Temiri, ut castra
 locum moturus nonnunquam ad Gilderunem acce-
 deret eoque perhumaniter salutato, rectene valeret
 an secus, quæreret. Quodam ergo die Gilderun, hac

A occasione, Temirem alloquens: Equidem fateor,
 ait, o Chan, sic in fati fuisse. Tibi divinitus desti-
 nata fuit victoria. Sed est, quod abs te petam:
 modo et audire me, et adnuere petitioni volueris.
 Ad quæ Temir: Quidquid, ait, a me petieris, o
 Chan, nequaquam tibi denegabitur. Tum Bajazites:
 Hoc, unum, inquit, abs te peto, ne familiam meam
 aboleas, et Tataros uti tecum abducas. Mihi quod
 accidit, etiam tibi potest accidere. Non bonum
 est, ita sevire velle, ut prorsus aboleas. His audi-
 tis, facturum se Temir recepit, quod Bajazites
 postulasset. Adeoque coactis in unum Tataris,
 secum eos abduxit. Speraverat ille quidem futurum
 ut quispiam filiorum Gilderunis ipsum conveniret,
 sed quia sibi metuebant, accessit nemo. Secundum
 hæc die quodam accidit, ut Temir compellato Gil-
 derune, diceret: Equidem te mecum, o Chan, in
 regnum meum abducam, ad urbem Semercandam:
 atque inde te remittam in regnum tuum. Ea Temi-
 ris oratio Gilderunis animum tam gravi mœroris
 vulnere percussit, uti ipse sibi mortem consciscer-
 ret. Temir vero eum ad iter se compararet, Carama-
 niæ bego complures arcas et **322** oppida donavit:
 et Isvendiari Castamonam, Congerim, et Calazugen
 concessit. Atque his rebus gestis, in regnum suum
 reversus est. Acciderunt autem hæc omnia, quæ
 a nobis exposita sunt hæcenus, ab anno 800, us-
 que ad annum 804 (Chr. 1403). Temir Chan apud
 Parthos annis 40 rerum potitus fuit: Gilderun vero,
 cujus mortem indicavimus, annis duntaxat 14 reg-
 navit.

Filios Gilderun Chan sex habuit: quorum unus,
 Mustaphas Zelebis, amissus fuit in Temiriano præ-
 lio: quinque remansere reliqui superstites, Emir
 Soleimanes, Isa Zelebis, Musa Zelebis, sultanus
 Muchemetes, et Casan Zelebis, qui tempore prælii
 adhuc erat ætate tenera.

Extincto Bajazite, convenerunt in unum Alis
 bassa, Eines begus, et Hazan aga: decretoque
 unânimi ex Anatolia in Romaniam reverti statue-
 runt.

Sultanus Muchemetes Amasiam profectus, quieti
 se dedit, parum de rebus aliorum sollicitus. Isa
 vero, et Musa, varie se mutuo persecuti sunt in
 regione Carasina, donec Musa tandem Isam com-
 prehensum occidit. Quo facinore patrato, Prusam
 profectus, in otio vivens, a rebus gerendis abstinuit.
 Non multo post arma contra Musam quiescentem
 sumpsit emir Soleimanes. Hoc ille cognito, mox
 in Caramaniam arrepta fuga se recepit. Emir
 Soleimanes, ut res suas constabiliret, sororem
 suam, cum fratre natu minimo, Casane Zelebi,
 Constantinopolim misit, eosque Constantino dedit
 obsides: ne quod scilicet dissidium inter eos exo-
 riretur, sed pacem potius inter se mutuo cole-
 rent.

Hinc in Romaniam transvectus emir Soleiman
 Hadrianopoli caremonia Turcis famili
 imperator, anno 805 (Chr. 1

Ejus rei nuntio accepto, legatum sultanus Mu-
chemetis Amasia misit ad emirem Soleimanem, fra-
trem natu maximum, qui ei tum munera ferret,
tum suis verbis hæc renuntiaret: Quando sic Deo
visum fuit, domine ac frater natu maxime, ut pa-
rentem utriusque nostrum rebus humanis eximeret:
magnopere mihi gratulor, te nobis salvum et
incolumem relictum. Cui cum emir Soleimanes
vicissim venustæ formæ pueros, puellas, vestesque
sericas, et alias res varias ac elegantes misisset:
sancto fœdere mutuo, pacem inter se coluerunt.
Post hæc ablegatis in Caramaniam suis hominibus,
ejus provinciæ domino significari jussit emir So-
leimanes daret operam, sic uti custodiretur Musa
frater, ne qua posset elabi. Adeoque Caramum
oldestari se diligenter id curaret, modo ei grata
Soleimanis esset amicitia. Siquidem hoc ab ipso
impetrasset, vicissim ei se omnia charitatis et be-
nevolentia officia exhibiturum.

Musa cum subhollucisset, Caramaniam principem
cum emire Soleimane mutuam in gratiam rediisse:
sua sibi consulens, ad Isvendiarem prope con-
cessit. Ejus rei fama ad emirem Soleimanem delata,
mox arma in Isvendiarem expedit: cujus ditionem
ingressus, propter Gerlen ad ripam fluminis castra
locavit, et militem istie in hibernis habuit. Erat in
iis locis nigra populus ingens, sub qua genio quo-
tidie indulgebat, et belluabatur. Tandem composito
cum Isvendiare negotio, relictaque ipsius regione,
profectus est Isnicam, ubi totos dies in conviviis
et computationibus exibat. Nihilominus secreto
Musam secum habuit Isvendiarem, eumque navigio
impositum, per pontum Euxinum in Valachiam
deportari curavit. Erat id temporis Vaivoda Vala-
chiæ quidam, cui nomen Murzes. Illic et hospitio
excepti eum, et viam aperuit et auxilio fuit ut Ro-
maniam ingrederetur. Cum Hadrianopolim perve-
nisset, mox ab exercitibus, eo confluentibus, impo-
rator salutatus fuit. Emir vero Soleimanes, licet
occupatam a fratre Romaniam intellexisset univer-
sam, nihilominus tamen minus perpetuo luxu et hellu-
ationibus suis occupabatur. Et quoties e mero jam
ebrius incaluerat, sæpenumero voces has ingemina-
bat: Musa, Musa, quid tibi meis in regionibus est
negotii? Neque magno temporis interjecto spatio,
securus ipse, ac metus omnis expertus, a Musa fratre
fuit obrutus. Ibi cum a ducibus et administris re-
rum suarum, ad Musam transeuntibus, ejusque mili-
tariæ se devoventibus, desereretur, fugam arripuit,
in qua vicum ad quendam perveniens, ab ejus
incolis fuit interceptus. Eum vicum Musa, cum
incolis universis, cujus tandem vel sexus, vel ætatis
essent, igne subjecto concremari jussit, hac adjecta
voce: Cur fratrem meum vobis necare libuit? Se-
cundum hæc reversus Hadrianopolim, plene rerum
potitus fuit anno 818 (Chr. 1411); emir autem
Soleimanes imperavit annis 7.

Ab hoc inclinata fuit Hadrianopoli structura tem-
pli *longe amplissimi*, cujus ipso superstite funda-

menta jam ad eam altitudinem perducta fuerant,
ut ejus loci, quo templum condebatur superficiem
æquarent.

Cum autem sultanus Muchemetes, cujus Amasia
sedes erat, de hisce rebus omnibus, ut erant gesta,
certior factus fuisset; nimirum Musam, Soleimane
de medio sublato, Romanicæ sive Græciæ Imperio
positum: bello Musam persequendum statuit, et
expeditione suscepta, Prusam duxit: omnesque
Anatolicæ provincias, emiri Soleimani fratri non
multo ante subditas in potestatem redegit. Itidem
in Romania nec ipse Musa rerum suarum cura de-
posita, quid agendum sibi foret, circumspectabat.

323 Ante omnia Scachum Melicum, cui duntaxat
unus erat oculus, Vezirem creavit: Samobunæ
filium, Cadilischerum esse voluit: ducem stipen-
diariorum significis præfecit: provincias denique
suos inter familiares ac militares viros distribuit.
Reliquerat emir Soleimanes liberos superstites, fi-
lium atque filiam: qui Constantinopolim profugerunt.
Durantibus hisce dissidiis intestinis, etiam urbs Vi-
dina, ad Danubium sita, defecit; sed Musa, ducto ad-
versus eam milite, rursus imperium accipere coegit.

Idem Musa, relicta Vidina, Buruvadam et Mate-
ram copias duxit, eaque oppida sibi subiecit. Ma-
gnam in omnibus provinciis tyrannidem exercuit.
Occupavit oppidum Chiupurim, quod Lazari
ditionis erat. Suos etiam excurrens nonnunquam
jussit, ad ipsa usque mœnia Constantinopolis: ita
quidem, ut ipso imperante, Constantinopolitani
portas urbis aperire vix auderent. Accidit autem
aliquando, ut ad Silyuriam accederet: quam dum
oppugnaret, egregie se tuebantur oppidani, et in
hostem animose pugnabant. Dum utrinque manus
conseruntur, Scachus, Melicus, Musæ Vezir-
mes, hero deserto, Constantinopolim se recepit. His per-
spectis insidiis et astu Melici, vehementer animo
Musa perturbari, conversoque itinere, Hadrianopo-
lim reverti: et quis hujusce transfugii futurus
esset exitus, secum ipse dispicere. Vicissim ex ad-
versa parte sultanus Muchemetes omnino cum
Musâ prælio congredi statuebat. Erat huic Vezir-
zemes, Bajazites bassa, quo cum sollicito consulta-
bat, quonam modo navigiis in Romaniam transmitti
fretum posset. Forte fortuna tum Scachus quoque
Melicus ad sultanum Muchemetem Constantinopoli
venerat. Itaque Bajazites bassa Muchemeti auctor
erat, ut is etiam accessit deliberationi adhibe-
retur, quid ipsi faciendum pareret, explicaturus.
Ille vocatus in consilium, accessit: et intellecto,
cupere Muchemetem in Romaniam exercitum trans-
portare, modo, de ipsius consilio viam rationem-
que commode transjiciendi cognosceret: respon-
dit, omnino Constantinopolim mittendos legatos,
et cum Teggiure pacis incuenda fœdera, quo fieri
permissu ipsius et adjumento transjectio posset.
Non enim fratrem ullo alio transmitti loco posse,
cum Gallipolis in potestate Musæ sit. Erat id tem-
poris insigni vir quidam auctoritate præditus

nomine Faselulla, qui Cadii sive iudicis officio Geivisæ fungebatur. Is et notus erat et familiaris admodum Teggiuri Constantinopolitano. Hunc igitur ablegarunt uti cum Teggiure de pace ageret: qua inter utramque partem sancita, profectus Prusa sultanus Muchemetes, ad littus maris e regione Constantinopolis accessit. Illi Constantinopolitanus Teggiur naves suas obviam misit, ipsum in Romaniam cum exercitu trasvehi curavit. Ejus Musa rei factus certior: Hadrianopoli relicta, regionem Lazari petiit. Interea venit Inzham sultanus Muchemetes, atque ibi castris locum delegit. Mox Alis begus, Eurenosis begi filius, suis copiis ad sultanum Muchemetem defecit: post quem et Michael, Jochzi begi filius, cum milite suo ad eundem accessit. Et erat is Musæ beglerbegus. Horum confirmatus subsidiis sultanus Muchemetes, ulterius processit, et Hadrianopolim venit. Quotquot autem Turcici proceres per Romaniam hinc inde debebant, universi Musa deserto, ad sultanum Muchemetem se contulerunt. Nec a Musæ partibus ulli mansere milites, præter Acanzios. Secundum hæc digressus Hadrianopoli sultanus Muchemetes, Musam a tergo persequi non desiit, et cum eo propter oppidum Samocovam prælium iniit. Cum autem animadverteret Musa, non satis sibi virium esse ad resistendum, fugæ se dedit, et fugienti equus in profundum cœnum prolapsus fuit. Erat ei famulus quidam, vestium sartor, et servilis homo conditionis, cui nomen Sarudzes. Hic equo domini, sic humi prostrato, tendines incidit, captumque dominum suum Musam ad sultanum Muchemetem adduxit. Sub initium noctis in tentorio quodam Musa strangulatus, statim eadem nocte Prusam avehi jussus est, ut istic in avi monumento conderetur. Imperavit annis tribus et dimidio. Muchemetem begum, Michaelis filium, qui Acanziorum dux erat in exercitu Musæ, captivum sultanus Muchemetes ad urbem Tocatam deportari, et ibidem custodiri præcepit, Samobunæ vero filium, qui officio cadilescheri fungebatur, cum uxoribus et liberis Isnicam jussit abduci, ubi mille asprorum annonam ei singulos in menses assignavit. Peditum Musæ dux in Valachiam aufugit. Hoc modo Turcorum imperator factus sultanus Muchemetes, universa subacta Romania anno 816 (Chr. 1414).

Inito regno, legatos ad omnes sibi vicinos principes misit, ac pacis et amicitie fœdera cum eis pepigit. Interea vero, dum adhuc Musa Muchemetesque bello semet invicem in Romaniam persequabantur: Caramanix princeps Prusam exercitum adduxit. Ejus expeditionis rumore ad se perlato, Ibases bassa, qui tum Prusæ cum bassæ imperio præerat, accessit ad se Prusæ civibus, uti cum eis de imminenti bello deliberaret: Caramanix princeps, ait, arma cepit, ut nos opprimat. Vos operam date, ut ad excipiendam illius vim, instructi sitis, et cum facultatibus vestris in arcem vos

recipite. Mox qui locupletiores erant, in arcem suis cum rebus migrant. Posteaquam ad urbem Caramanix begus accessisset, Ibases arcem semet includit. Quo Caramanus animadverso, civitatem igne subjecto concremavit. Inde versus arcem cuniculos agere cepit. Ibases ex adverso cuniculis suis ad hostium cuniculos perductis, et aqua in eos derivata, Caramani fossore aquis obrutos extinxit. Interim vero dum ad Prusam res utrinque geritur acriter, et citra intermissionem, inopinato Musæ cadaver eo deportatum, prope thermas monumento paterno inferitur. Id ubi Caramanus fieri vidit, confestim motis castris, suam in provinciam exercitum abduxit.

Secundem hæc profectus e Romania sultanus Muchemetes, transmissa freto, Prusam adiit, ibique majoribus coactis copiis, et adjunctis sibi duobus in belli societatem principibus, Isvendiare videlicet, ac Germiani domino; cum eis adversus Caramanum expeditionem suscepit. Ingressus autem Caramanitionem, mox oppidum Varsacum subegit, incolis absque mora deditionem facientibus. Inde Coniam cum exercitu contendit, ubi cum princeps urbis ei suis cum copiis occurreret, prælium inter se commiserunt, quo sultanus Muchemetes superior fuit, et Caramanus cum supremo copiarum suarum duce, Zebuco Mustapha, in hostium potestatem venit. Multis ultra citroque colloquiis habitis, tandem compositum fuit dissidium, et mutua reconciliata gratia: sed ita tamen, ut Caramanus sultano Muchemeti tribus oppidis, et uni castro cederet. Quorum locorum deditione facta, vicissim Muchemetes Caramanum muneribus cohonestavit, et libertati restitutum suam in provinciam remisit. Muchemetes ipse Prusam reversus, non diu istic hæsit: sed iter reeptum proseguens, trans fretum Hadrianopolim properavit, ut bello Valachos invaderet. In id bellum et a Caramano, et ab Isvendiare bego copias auxiliares impetravit: quibus ad suas adjunctis, in hostem progressus, ad Danubium castra locavit; ubi dum castellum exstrueret, magnam suorum manum in Valachiam trans flumen immisit, ut prædia actis eam depopularentur. Milites e Valachia salvi, nullo accepto detrimento, trans Danubium, maximis aucti spoliis, rediere. Quod cum regionis voivoda cerneret, aliud quod ageret nihil habuit, quam ut pace cum sultano composita, quotannis se tributum missurum polliceretur, eoque nomine filium daret obsidem. Quibus rebus gestis, Prusam Muchemetes repetiit, et inde copias ad oppidum quod Samsonis dicitur, traduxit: quo quidem occupato, complures in iis locis Tataros, a Temire Chane relictos, invenit. Hos edicto publicato, in Romaniam migrare jussit: et dituncula quadam, haud procul a castro Cunuza, donavit, ut ibi domicilia sibi constituerent. Erat enim is locus incultus et desertus. Atque illa quidem vicinia et regio in hunc modum Tataros accepit incolas, qui cum in

hodiernum usque diem possident. Interea dum his rebus intentus erat Muchemetes, in Anatolia solitio quardam coorta fuit, auctore Burgluze Mustapha, qui Schrichis Bedredinis quondam œconomus fuerat. Et scheiches ille Bedredines, uti supra diximus, apud Musam cadilescheri manus gesserat, Isnicæ deinceps exsulare jussus. Hic ergo Mustaphas in agrum Aidinensem profectus, magnam ibi seditionem excitavit: persuasus incollis ut ipsius potestati se permitterent, et imperium lubentes acciperent: nomen interim prophetae mentitus, ut eo facilius res novas moliretur. Ubi de hoc motu Isnicæ scheiches Bedredines accepisset, œconomi videlicet sui restantum incrementi sumere: mox Isnica relicta fugam arripuit, et Iavendiarum adiit. Apud hunc cum aliquandiu substitisset, navim conscendit, et itinere maritimo Valachiam petiit. Sultanus autem Muchemetes intellecto habere jam Burgluzam Mustapham selectorum militum ad tria millia, copias suas in eum, duce sultano Murate filio, misit. Is ubi Bajazite bassa expeditionis socio, cum exercitu ad defectionis auctorem pervenisset, accidit ut impetu repentino se invicem invaderent, et manus tam animose consererent, ut illo prælio ingens hominum multitudo caderet. Tandem Burgluzes Mustaphas, in frusta concisus periiit. Hac de illo, et complicitibus, ob tenta victoria, rediit ad pristinum imperium omnis es ditio, distributa deinceps inter sultani Muchemetis milites. His rebus gestis, Bajazites bassa cum sultano Murate Manissam duxit exercitum: quo ipso etiam in loco quidam erat homo seditiosus, Torlaces Huggiemal, stipatus his mille viris, qui eum sectabantur. Hos cum Bajazites associatus fuisset, terga dare coegit, et ipsum Torlaccem cum aliis aliquot conjuratis captum, ibidem suspendio necari jussit. Interim profectus Serras sultanus Muchemetes, eam civitatem occupavit: et cum animo suo constituit, Salonice quoque militum corona circumdare. Durante vero Serrensis urbis obsidione, Scheiches ille Bedredines, quem in Valachiam profugisse diximus, Romaniam ingressus, aliquot sophilarios ante se misit in agrum Zagorensis, vulgo persuasuros, imperium Scheichi Bedredini divinitus esse destinatum; saltem paucos intra dies adventum ejus prætolarentur. Cum ergo scheiches Bedredines jam propius ad eos accederet, magnus seditiosorum numerus ad ipsum confluit, et illorum 325 quoque non pauci, quos imperante Musa beneficiis obnoxios in magistratu sibi reddiderat, dum apud illum cadilescheri officio fungeretur: ita quidem, ut hominum copis non contemnendis cinctus esset. Verum iidem animadverso, minime felicem futurum, motus illius exitum: Bedredine deserto, etiam arma, quæ sumpsissent, deposuerunt. Harum turbarum accepto nuntio, insignem exercitum in agrum Zagorensis sultanus Muchemetes expedit: qui scheichem Bedredinem ibi deprehensum cepervit, et captum

A Serras ad sultanum Muchemetem adduxerunt. Erat apud sultanum magnæ quidam doctrinæ vir, nomine Meulana Cheider, oriundus e Parthia, unde se ad Muchemetem contulerat, qui eum pro viro sancto colebat, et a latere suo nunquam discedere patiebatur. Is hanc sententiam tulit, ut capitis quidem supplicium scheiches Bedredines lueret, sed minime tamen fisci facultates ipsius applicarentur. Sultanus ergo Muchemetes, hac in eum lata sententia, pena suspendii apud Serras hominem affectit. Postea vero, quam exspirasset, cadaver ejus de patibulo detractum et terræ mandatum fuit. Inde sultanus Muchemetes Prusam reversus, ad aliquot ibi tempus substitit. Hadrianopolim temptum, quod frater ejus emir Soleimanes exstruere coeperat, absolvi curavit. Aliud etiam Prusæ sanum, cum schola et xenone, condidit. Atque hisce gestis rebus, vivendi finem fecit. Ejus loco sultanus Murates filius imperator factus est, anno 824 (Chr. 1422). Qui Prusæ cadaver patris monumento, promovere, intulit.

B Secunda hæc secuta fuit universorum in Anatolia defectio, nimirum Ismyræ principis, et Menthesii: et ad summam, omnium ab omni parte procerum. In Romania namque pro sultano se quidam gerebat, cui nomen Dusmes Mustaphas. Is filium se Gilderanis Chanis profitebatur, et plerumque solebat in oppido Vardario degere. Transierunt in partes ipsius etiam proceres quidam ejus familiaris, quos Eusenosos begos vocant. Horum subsidiis adjutus, Serras obsedit: quæ quidem urbs, una cum arce, mox deditionem fecit. Hinc progressus ulterius, Hadrianopolim ire perrexit: quo cum accessisset, incolæ portas reclusis, ejus se fidei potestatique permiserunt. Ad summam tota Romania in partes ejus concessit. Alio tamen Porta loco non erat, quam Vardarii. Posteaquam sultanus Murates, qui hoc tempore Prusæ degerebat in otio, de hisce motibus certior factus fuisset, Bajazitem bassam copis instructum misit, qui hunc regno depelleret. Cum primum in Hadrianopolim in Romaniam venisset, ab hero suo defecit, ac Dusmi Mustaphæ se dedit: a quo vicissim veziris dignitate fuit ornatus. Eidem et Ismyræ princeps, Chuseines begus semet adjunxit. Magnum tamen perditum numerum, quos Azapos vocant, collegit Dusmes hic Mustaphas, et insignia concessit illis privilegia, qui sponte militiam ipsius sectabantur. Cum igitur ingentem jam coegisset exercitum, eo consilio discessit Hadrianopolim ut Prusam contenderet: a qua urbe cum jam itinere unius diei abesset, vezirem suum, Bajazitem bassam, supplicio capitis affectit. Interim Murates quoque de bello gerendo cum suis deliberavit. Suadebant vero, qui huc a consiliis erant, ut Muchemetem begum, Michaelis filium, e carcere Tocatensi revocaret, ac libertati restitueret. Hunc igitur accessitum e custodia, secum in expeditionem hanc sultanus Murates sumpsit, ac Prusam relicta, ad annem Ulubatam processit, et juxta pon-

tem castra metatus est. Eodem cum et Dusmes Mustaphas venisset, ex altera parte pontis locum castris delegit. Hoc modo collocatis ex adverso copiis utriusque principis, Mechemetes begus, Michaelis filius, militibus a Dusme Mustapha stantibus cognoscendum se præbere, ac peramanter eos compellere. Quo facto, cum proceres atque milites, qui se cum Dusme Mustapha hac expeditione conjunxerant, Michaelis filium agnovissent: noctu fluvium Ulubatam transgressi, ad sultanum Muratem se contulerunt, eique se dederunt. Id ubi Dusmes Mustaphas feri vidit, ad annem Bugam profugit, magnaque pecunie vi Bugæ oppidi Cadio donata, ejus ope salvus evasit; et propter Gallipolim trans fretum in Romaniam reversus, ibidem ad aliquod tempus quievit, navibus in terram subvectis. Eum sine mora secutus a tergo sultanus Murates, copias suas mercatorum navigiis impositas in adversum litus vehi curavit, et castris in Ezea planitie locum cepit. Tum vero Dusmes Mustaphas motis castris, versus Bolaiem fuga se recepit: unde cum Hadrianopolim pergeret, a suis desertus fuit. Nec multo post captus, et Hadrianopolim ad sultanum Muratem perductus, illius jussu de pinna quadam ad murum urbis suspensus laqueo vitam finiit. Mox ibidem sultanus Murates in regium thronum collocatus, et imperator a suis salutatus est, anno 827 (Chr. 1425). Erat ei frater in Anatolia, cui nomen Mustaphas. Is etiam magnas ibi turbas dedit: sed tandem Murates expeditionem adversus fratrem suscepit, et Isnicæ captum necari jussit; unde Prusam vectus, et juxta patrem conditus fuit. Secundum hæc rediit sultanus Murates Hadrianopolim, quo cum pervenisset, de voivodæ Valachi defectione cognovit. Quapropter ductis in Valachiam copiis, regionem universam sæde diripuit, et amplis potitus **326** spoliis, Hadrianopolim reversus est, anno 827.

Inde rursus in Anatoliam profectus, Ismyræ principem ditione sua expulit, et præterea regionibus, Mentesianæ, Aidinensi, Sarchaniæ, et Chemidensi, præsidia suorum imposuit, deductis eodem coloniis, et agris inter suos distributis. Gesta vero fuerunt hæc eodem anno 827 (Chr. 1425).

Post illa cum ad tempus aliquod Prusæ substitisset, quieti deditus: tandem suscepta rursus in Romaniam protectione, Lazari ditionem ingressus est, eaque despotam senem prorsus ejecit, anno Mahumetano 829 (Chr. 1427).

His exantlatis laboribus ac molestiis, quieti se quidem dedit, sed non diuturnæ: dum Anatoliæ montana peteret, captandæ frigidioris auræ causa. Rursum vero transiit in Romaniam, et armis Lazaro illatis, universam ejus regionem populatus est, anno 830 (Chr. 1428).

Hinc quidam ex proceribus, cui nomen Hoser begus, in Anatolia ditionem Zietucam Muratis imperio adjecit, anno 831 (Chr. 1429), cum interim sultanus ipse Hadrianopoli quiete se reliceret.

A Ibidem mortuus est Ibraïmes bassa, Chelilis bassæ pater, anno 832 (Chr. 1430).

Murates autem, quietis et otii longioris impatientis, bellum se suscepturum suis edixit, divinitus sibi mandatam. Itaque maximas copias ad urbem Saloniam adduxit, eaque potitus est, exercitu spoliis optimis ditato: quod quidem accidit anno 833 (Chr. 1431).

Capta Salonica, nonnihil a bellicis occupationibus abstinere constituit, et ad montana Zogæ profectus est. Quo tempore natus est ei filius, cui nomen Muchemetis imposuit, eodem anno 835 (Chr. 1431).

B Edito in lucem filio, novos signari jussit aspros: moxque rursus ad montana se contulit. Id temporis etiam Hadrianopoli templum, et ibidem in arce veteri palatium elegans ac deliciosum extrui jussit, anno Mahumetano 835 (Chr. 1432).

Anno autem sequenti proximo, cum Hadrianopoli degeret, quodam Mercurii die, sub vesperam, usque adeo lumen solis defecit, ut tenebræ terram occuparent. Eodem anno cometes etiam caudatus apparuit.

Tunc et Eurenosis begi filius, Alis begus, in Albaniam copias duxit, irrito plane conatu. Neque multo post, Herzegovinam aggressus, ibidem quoque cum exercitu victus fuit, anno 836 (Chr. 1433).

C Hac clade accepta, dum Hadrianopoli Murates sultanus quiesceret; limitanei duces, præsertim Sinan begus, Isacus begus, et Turchanes begus, eum adeunt, et orant: potestatem sibi faceret, invadendæ ac depopulandæ Albanie. Quod cum eis concessisset, ipse præaltum prope Prusam montem adiit, quem nunc montem Calogerorum vocant: ubi ætatem illam anni 838 (Chr. 1435) exegit. Inde reversus Hadrianopolim, adductam jussu suo Bulci filiam matrimonio sibi junxit.

Hoc anno rursus Eurenosis begi filius, Alis begus, in Albaniam profectus, maximas prædas egit, et ampla spolia reportavit, anno 839 (Chr. 1436).

Murates autem cum exercitu Caramaniam ingressus est. Sed rebus cum Ibrahime bego, regionis principe, transactis, pax inter eos constituta fuit. In reditu castrum Buruzen sibi subjecit, anno 841 (1437).

D Inde repetiit Hadrianopolim, atque ibi templum ædificare cœpit: cum quodam Veneris die, summo mane, primum lapidem manibus ipse suis posuisset.

Post hæc in Ungariam irrupit, et sex in ea castellis potitus est, anno 841 (Chr. 1437).

Unde reversus, aliquandiu bellis abstinuit, et instituta solemnitate maxima, sultanum Muchemetem filium circumcidi curavit. Hac festivitate peracta, Semendriam duxit exercitum, eamque munitionem in potestatem redegit, anno 842 (Chr. 1438).

Hinc ad Albam, quam Græcam vocant, accessit sed cum eam expugnare non potuit.

aliud iter arripuit, Novam adendo : quam arcem cum omni agro finitimo suæ ditlonis fecit. Uterius etiam progressi. Romanæ beglerbegus eunuchus, cui nomen Scachus Abedines bassa, et Edzes begus, et Isaacus begus omnem illam provinciam rapinis exhaustam Muratis imperio subdiderunt, anno 843 (1439).

Sultanus autem Murates, relictis hisce locis, Hadrianopolim reversus est : ubi cum aliquantisper subsisteret, Mesiti bego id negotii dedit, ut per Valachiam in Ungariam penetraret, omnemque regionem illam direptam vastaret. Sed Mesti Ungariam ingresso, non ex animi sententia successit expeditio. Quippe cum universis copiis suis cæsus et interemptus fuit, anno 845 (Chr. 1440).

Ejus cladis accepto nuntio, Sophiam Murates sultanus se contulit, ibique castrametatus, beglerbegum Romanæ, schacum Abedinem bassam, cum universis Romanæ copiis, et Acanziis, et Genizaris, expedit, ut, peragrata Valachia, Ungariam popularentur. eos in Ungarorum fines delatos impressione subita Janus invasit, cecidit, interemit : ipso etiam beglerbego necato, et eandem cum Mesite belli fortunam experto. Contigerunt hæc anno 846 (Chr. 1441).

Caramanæ begus, de hisce Turcorum cladibus certior factus, Anatoliam cum copiis ingressus. Belulæ oppidum tentavit. Id ubi significatum sultano Murati fuisset, expeditione magna celeritate suscepta, Ibrahim 827 Caramano bellum intulit : quo in montuosa loca, præque saxis inavia, dilapso : transactum denique negotium fuit, et sultanus Murates Hadrianopolim rediit.

Accepit autem id temporis nuntium de morte filii sui, sultani Aladinis, qui Amasiæ rebus humanis excesserat. Dum propter illius obitum adhuc in lectu esset, rex Ungarorum, cum Janco et Lazari filio, sese movit, et cum exercitu ad clisuras Isladinas accessit. Adversus hos profectus Romanæ beglerbegus Casanes bassa, cum Turchane bego, et universis Romanæ copiis, et cum Acanziis, prælio cum eis congressus est. Sed cum Turchane begus, amisso vigore animi, præformidine ac desperatione se fugæ dedisset : Casanes bassa cum reliquis militibus, quotquot adversus hostem cum eo subisterant, cæsus fuit. Sultanus autem Murates, perlata ad se rei tam infeliciter gestæ fama, cum omnibus Genizaris, et aulæ comitatu, Hadrianopoli discessit : et evocatis undique omnibus ad hanc militiam, qui arma ferre possent, etiam pedites Europæos magno numero conscripsit. Gerebantur autem hæc hiberno tempore, cum ingens frigus esset. Ubi ad Christianorum castra perventum fuisset, multis utrinque dimicatum levioribus præliis. Tandem vero Christianis exercitum abducentibus, etiam Murates itinere converso Hadrianopolim se recepit : pace prius inter se Lazarique filium sancita, cui principa-

tum restituit, et ex illo tempore solida fuit amicitia junctus.

Interea Caramanus Ibrahimus begus Anatoliam, moto bello, turbavit : quod ubi nuntiatum sultano fuisset, in Anatoliam transiit : et cum Genizarorum aulici comitatus, Anatoliæque copiis, Caramanum invasit : qui mox fuga rebus suis consuluit. Erat apud hunc in auctoritate maxima Sarumes quilan Jacupes, pro viro sancto habitus. Is ad sultanum Muratem ablegatus, invicem utrumque sibi reconciliavit. Qua pace confecta, Murates exercitu dimisso, Manissam profectus est : ubi cum sponte se imperio abdicasset, illum sibi sultanum Muchemetem substituit, eique Chelilem bassam vezirem adjunxit, cum Meulana Chusrone, qui officio cadilecheri fungeretur : amborum virtutis ac fidei tam filio, quam provinciis imperii, commendatis. Id factum anno Mahumetano 847 (Chr. 1442).

Rex autem Ungariæ cum Janco novæ semet expeditioni accinxit, ductis secum Ungaris, Germanis, Bohemis, Polonis, Italis, et Valachis : quorum omnium ingens erat multitudo, videlicet hominum ad octoginta millia. Tormenta quoque bellica rotis imposita vehebantur, numero quadringenta. Milites ipsi ferro prorsus armati lectique conspiciabantur. Cumque transmissis ad Albam Græcam Danubio, fines imperii Turcici transgressi fuissent : Materam et Schulum oppida vastarunt. Inde promoti ad Nicopolim castris, in omnem illum agrum ferro et igni sævierunt. Arcem quoque Burnvadam occuparunt, et imposito præsidio munierunt. Cum a Nicopoli copias abducerent, secutus eos cum suis a tergo Mechemetes Nicopolis begus, Syrusis begi filius, et agmen extremum adortus, complures occidit, cataphractos quosdam interceptos ad Portam misit. De hisce motibus sultanum Muratem mox Vezires certiores reddiderunt. Is Manissæ tum degebat, quo se quietæ vitæ studio non ita pridem contulerat. Quanquam vero serius harum rerum nuntium acciperet, tamen ad iter mature se comparans, Gallipolim advolvit : quo jam Itali magna cum classe appulerant, et quominus in Europam transmittere posset, impediabant. Quamobrem versus Constantinopolim cum exercitu profectus est, et e regione illius loci, quo loco nunc arcis novæ structura cernitur, mercatorum navigiis usus, in Romaniam transjecit. Cum Hadrianopolim pervenisset, monstrati sunt ei Christiani cataphracti, quos Mechemetes begus ceperat, et illic miserat. Illis visis, vultum erigens : Bene nobis res nostræ succedent, ait, propitio Deo. Statimque cum præpotenti, tam ex Anatolia, quam Romania collecto exercitu, magnaque peditum manu recens conscripta, Hadrianopoli discedens, in hostem recta duxit. Concurrerunt exercitus ad stagnum sive paludem Varnensem, ubi dimicatum inter eos acerrime, multa cum effusione sanguinis. Rex Ungarus ab uno latere pugnabat, ab altero Michael ille, cognomento Ni-

ger : et tanto quidem cum impetu Muratis invasere A copias, ut hostium utrumque cornu in fugam propellerent ; atque hoc in conflictu beglerbegus Anatoliæ cæsus fuit. Solus adhuc Murates cum agmine suo stabat immotus, cæteris ab utroque latere prostratis, aut fuga dilapsis. Ibi tum Murates erectis ad cælum oculis, opem sui numinis et Mahumetis implorare sollicitèque precari, ne se tam præsentis periculo rerum desererent. Quibus precibus ita conceptis, mox aleam prælii mutatam vidisses. Quippe rex, immodica ferocientis animi temeritate impulsus, in medios Turcos equum adegit, et summo cum nisu Muratis ipsius caput petiit. Dum in hunc modum furibundus progreditur, casu quodam accidit, ut equus regius ad terram prolaberetur. Tum quidam e peditum numero, et alius ex ordine Genizarorum, accurrentes, equi tendines inciderunt. Itaque rege humi prostrato, mox provectæ vir ætatis, Cheser begus, qui tunc adhuc ex Elpia familia superstes erat, ex equo descendens, regi caput amputat, 328 et sultano Murati offert. Ila, hoc spectaculo lætus, confestim regium caput hastæ jubet affigi. Quod ubi factum fuisset, hasta in altum sublata clamari coeptum, regis hoc caput esse. Tum vero Turci, qui prius fugæ se dederant, hoc audito clamore, reflexis equis, rursus ad Muratem confluerunt. Qua re a Christianis animadversa, cum reliquis eorum copiis Jancus in fugam se coniecit. Hoc modo victis Christianis, ac fugientibus, Turci eos ab omni parte persequi, ac plurimos occidere. Interea vero Genizari, ac pedites Turcici, currus et impedimenta Christianorum adorti diriperunt, et ingenti potiti sunt præda : qua quidem ad sultanum Muratem allata, mutuo sibi gratulati sunt, et illum diem in fastos referri jusserunt. Exactumque fuit ab eis totum hoc triduum omni genere hilaritatis. His rebus gestis, imperium sultanus Murates iterum sultano Muchemeti filio restituit, et ipse Manissam reversus est. Muchemetes regno rursus inito, mox aspros novos signari nomine suo jussit, anno 849 (Chr. 1444).

In ipsis autem Muchemetici regni novis auspiciis, urbs Hadrianopolitana tota flammis accensa conflagravit : et Genizari seditione commota, majores annonas postularunt : non plebi duntaxat injecta trepidatione, verum etiam beglerbego Chadumi bassæ mortis intentato periculo : qui vix in arcem ad sultanum Muchemetem elapsus, salutis suæ consuluit. Interim Genizari per urbem fœde grassari, et omnia per summam insolentiam diripere : donec tandem eis annona semisse unius aspri augetetur, atque ita tumultuantium animi sedarentur.

Compositis hisce turbis, Chelil bassa Vezir, et alii Romanæ proceres, unanimi consilio et consensu Manissa sultanum Muratem iterum ad summam rerum accessiverunt : qui hoc accepto nuntio mox ad sultanum Muchemetem se contulit Hadrianopolim, et hieme sequenti cum exercitu Moream

ingressus est : ubi cum civitatem Geremen expugnatam dedisset excidio, et alia quædam oppidula cepisset, abductis copiis, Hadrianopolim rediit, anno 850 (Chr. 1445).

Castris Hadrianopoli motis, in Albaniam duxit, et arcem Cotziacum in ditione Joannis occupavit, ac universam regionem rapinis exhaustit. Albanorum princeps Iscodaræ dominus, cum suis cedens aufugit. Itaque Murates magnam regionis illius partem adjunxit imperio suo ; cumque Christianorum templa diruisset, ac in messitas commutasset, Turcorum colonias in illa loca deduxit.

His Murate rebus occupato, nuntii advenere, qui significarent, Ungaros, Saxones, Boemos ; Germanos, et Valachos, maximis coactis copiis, jam ad Albam usque Græcam appulisse, progressuros ad ipsos Cosovæ campos. Ejus rei fama sultanus Murates impulsus, Albania relicta, Sophiam summa festinatione accessit, ibique substitit, in omnem partem intentus, quo scilicet erupturus hic motus esset. Simul expeditis in omnes provincias litteris, milites universos arma capere, et absque mora in castra convolare jussit. Fuere denique collecta decem millia Genizarorum, et alia decem millia peditum, qui Turcis Azapi dicuntur. Præterea magnus hominum numerus ad eum confluit ex iis qui a militia cæteroque erant immunes. Habebant enim Muratem pro viro sancto. Copias ad summam innumerabiles collegit, ab aliis etiam rebus, bello gerendo necessariis, egregio instructus : a tormentis majoribus, inquam, bombardis, hastis, arcubus. Accessit etiam ad hanc expeditionem sultanum Muchemetem filium, ut in ea patri comes adesset. Interea vero, dum in hostem ipse proficiscitur, Valachi Danubium navigiis transjiciunt, ut omnem agrum Nicopolitanum ferro ac flammis vastarent : sed is conatus ex ipsorum animi sententia non successit. Quippe limitanei proceres in iis locis, Mechemetes begus, et Isa begus, et Usguris filius, cum Acanziorum copiis Valachos adorti, multos ex eis interfecerunt. Quod ubi factum Murates accepit, non parum exhilaratus, alacri mox animo versus Cosovæ planitiem cum exercitu profectus est. Ducebat enim hominum ad octoginta millia, tam equitum, quam peditum. Ad Cosovæ campos cum pervenisset, obvium habuit Jancum. Quapropter utrinque pugnandi facto initio, displosa fuere continuo diei noctisque spatio tormenta bellica. Tandem Jancus in hostem acie producta duplici, Turcos ab utroque cornu fusos terga dare coegit. Jamque solus adeo comitatus aulicus, sultano Murate non deserto, locum suum in acie tuebatur. Objectabant Christianis scuta sua Genizari, tormenta bellica in eos dirigebant, sclopetos obvertebant undique. Simul a tergo camelis, mulis, et curribus manantes, tam fortiter hostis impetuebant, ut Muratem cum hisce Christiani loco submovere possent.

clade afficere. Cum autem profligati prius a Christianis in utroque cornu Turci, Christianos armorum onere nimio gravatos animadvertent, de industria fugam arripientes, insequendâ viam eis aperuerunt. Quippe Christiani se mox, instar diluvii cujusdam, concitatis equis, diffudere. Sed Turci, qui fugam inierant, equorum cursu ad latus intro, expeditos et inermes Christianorum milites **329** invaserunt, quos nudos esse norant, et in eos atrociter acinaces suos strinxerunt. Id illi cum fieri cernerent, celerrime cataphractus equites suos secuti sunt: quibus ubi jam non esset integrum, in Turcos aciem denuo convertere: tandem mutuis se vulneribus conficere cœperunt, atque ita solutis et dissipatis ordinibus, exercitus omnis in eandem sese fugam coniecit. Tam vero Turci, quos antea fugisse diximus, hinc inde conglobati, Christianis a tergo ad ipsam usque munitionem castrorum inhaeserunt: fuitque deinceps pugnatum utrinque toto illo die, usque ad vesperam, et a vespera rursus ad diluculum usque. Jancus autem, cum ita rem geri videret, astu se ab exercitu Christiani reliquit e castris subduxit et profugit. Christianis ad extremum victis, Janci rebus omnibus, cum tormentis, et universo apparatu bellico potiti fuere Turci: quibus ad sultatum Muratem adductis, unus alteri porrecta manu, mutuo semet exceperere gratulabundi, totumque tri-duum eo loco quiescentes, veluti festivitatem quandam, singulari cum hilaritate celebrarunt. Inde sultanus Muchemetes ante patrem Hadrianopolim profectus est. Gestæ vero fuerunt hæc res in Cosovana planitie anno 853 (Chr. 1448).

Murates etiam Muchemetem filium secutus est Hadrianopolim, ibique tempus ad aliquod in otio vixit, ita tamen, ut Romanicæ beglerbegum cum copiis ablegaret, ad extruendum arcem Gergonim: qua perfecta, Murates in Anatolicæ montana, captandæ frigidioris auræ causa, se contulit, anno 853 (Chr. 1448).

E montanis reversus, expeditionem in Albaniam suscepit, ut arcem Beligradensem occuparet. Sed irritus ille conatus fuit, ideoque rediit Hadrianopolim, nec amplius ab illo tempore ulli vel expeditioni, vel bello interfuit: extinctus die quodam Mercurii qui decimus erat mensis Mucherenis, anno 855 (Chr. 1450), cum annis triginta unum imperasset.

Successit patri sultanus Muchemetes filius in administratione regni, statimque decimo sexto die dicti mensis exercitum in Caravianam duxit, et bellum principi Caravano, Ibrahim bego, intulit. Sed eo non multo post composito, reversus est Hadrianopolim, atque ibi novam arcem ædificare cepit, eodem anno 855 (Chr. 1450).

Anno sequenti proximo, videlicet 856 (Chr. 1451), non procul a Constantinopoli, loco quodam a tergo Galatæ oppidi sito, munitissimam arcem ad mare condidit.

Absolute hujus arcis ædificio, mandata cum litte-

ris in omnes provincias suas expedit, quibus omnes tam Anatolicæ quam Romanicæ coegit exercitus, conductis etiam vicies mille peditibus. Genzarorum erant ad decem millia. Convolarunt et alii complures ad eum, quibus alioqui militandi necessitas non incumbere. Bellica quoque tormenta fundi jussit, instar draconum. Ita cum omni tormentorum apparatu, tantisque cum copiis Hadrianopoli profectus, castra Constantinopoli admovit: dispositisque tormentis, muros, et pinnas eorum, diriecit. Christiani, quotquot urbi præsidio erant, fortiter illi quidem se defendebant: sed urbem tueri contra vim Muchemetis haud poterant. Is enim, concessa militi licentia, diripiendi Constantinopolim, modo eam occupasset, usque adeo Turcorum

animos accendit, ut magno illam cum impetu invaderent, oppugnarent, per vim denique caperent. Potiti vero sunt urbe Turci, die vicesimo mensis Rebutulæ. Sultanus Muchemetes, urbem captam ingressus, hinc inde per eam obequitavit, obstupescens ad inusitatas ædificiorum formas. Cum in Atmindanem pervenisset, columnam ibi lapideam vidit, cui triplex erat impositus serpens aeneus idemque triceps. Illum conspicatus, quidam hoc esset idoli, quæsit. Simul in eum contorta magna vi clava ferrea, quam pusdiganum Turci vocant, uni de tribus illis capitibus serpentinis labrum inferius comminuit. Quo facto, mox serpentes in urbe magno conspici cœpere numero. Quapropter

auctores ei fuere quidam, ut missum deinceps illum serpentem faceret: quando per id simulacrum effectum fuerit, uti serpentes in urbe nulli esset. Hinc ea columna in hodiernum adhuc diem durat. Et quanquam unius aenei serpentis inferiore labro dejecto, serpentes in urbem venerint, nocere tamen nemini possunt. Erat etiam erectus equus aeneus, cui statua quædam equestris insidebat. Utrumque Muchemetes demolitus est. Fertur autem hæc statua pesti præclusus fuisse aditus, quo minus in urbem penetraret ac in ea grassaretur.

Occupata Constantinopoli, Anatolicæ montana, recreandi sui causa, Muchemetes petiit: et inde reversus in Albaniam copias duxit: ubi Siurigen in potestatem redegit, anno 858 (Chr. 1453).

Anno sequenti, Novam cum copiis aggressus, cepit. Quippe Christiani rursus hæc potiti fuerant. Factum hoc anno 859 (Chr. 1454).

Secundum hæc, ad Albam Græcam exercitum adduxit: sed cum eam expugnare non posset, accessit. Periit ibi Dais Caratzes bassa, qui beglerbegi munere fungebatur. Eodem anno 860 (Chr. 1456) conspecti sunt duo cometae versus orientem solem unus, alter ad occasum.

Constantinopolim reversus, magnam celebritatem Muchemetes instituit, dum **330** Bajazitem filium circumcideret, anno 861 (Chr. 1457).

Deinde coacto exercitu, in Moream abiit, et urbem Gordum, cum oppidulis quibusdam cepit, anno 862 (Chr. 1458).

Postea Semendriæ copias admovit. Rex autem Bozinensis sponte sua Semendriæ deditioem fecit, anno 863 (Chr. 1459).

Hinc rursus in Moream profectus, multa castella cum oppidulis occupavit. Id temporis, die quodam Veneris, primo diluculo, sol adeo lucem suam amisit, ut omnia tenebris involverentur, anno 864 (Chr. 1460).

Transmisit autem secundum hæc universis cum copiis in Anatoliam, ulteriusque progressus, Castamonem, Sinopen, et Tarabosanem civitates occupavit: imperio suo regionibus illis omnibus adjunctis. Unde deinceps Hadrianopolim rediit, et in otio tempus ad aliquod se recreavit. Acciderunt hæc anno 864 (Chr. 1461).

Rursus expeditione suscepta, Valachiam ingressus est, et Vaivodam Valachiæ, cui nomen Dracoles, magno cum exercitu invasit. Hoc bello voivoda Valachus consilium cepit opprimendi castra Muchemetis nocturno tempore, sed parum efficere potuit. Ideoque non succedente conatu profugit in Ungariam: ubi cum in manus regis Ungari pervenisset, carceri mancipatus fuit. Interea vero Valachiam sibi sultanus Muchemetes subdidit.

Misit et classem in insulam Mitylenen, ejusque belli causa etiam ipse relicta Valachia Anatoliam adiit. Occupata vero fuit insula Mitylene anno 866 (Chr. 1462).

Ex Anatolia Constantinopolim se contulit, ubi quedam ædificia curavit extrui: et Mechmetem bassam, vezirem suum, in Moream ablegavit. Is aliquot ibidem oppidula cepit, anno 867 (Chr. 1463).

Secundum illa productis Muchemetes copiis, Bozinam adortus est, et omnem illam regionem in potestatem redegit, regemque captum occidit. Inde sub jugum ab eo missa fuit Herzegovina, cum Covadza: quibus rebus gestis, itinere converso, Constantinopolim repetiit, anno 869 (Chr. 1464).

Annus autem sequens 870 (Chr. 1495), exactus ab eo Constantinopoli fuit in otio. Sed in Albaniam deinde profectus, ditionem ducis Joannis istic imperio suo subjecit. Cum autem id temporis exercitum ipsius dira quadam lues invasisset, ipse Philippopolim adiit, ibique se quieti dedit, anno 871 (Chr. 1466).

Philippopoli discedens, rursus in Albaniam perrexit, majoremque provinciæ partem occupavit, anno 872 (Chr. 1467).

Ex Albania profectus in Anatoliam, Caramanixæ fines ingressus est, et arcem Giolchisarem expugnavit: unde postea Constantinopolim reversus, aliquandiu bellicis a negotiis abstinuit, anno 873 (Chr. 1469).

Non multo post, ut otii sane diuturnioris erat impatiens, ipsemet itinere terrestri profectus est versus Egripon: cum Machmutem bassam eodem ablegasset cum classe, duodecim millibus hominum

A instructa. Posteaquam hæc appulissent copix Turcix, Christiani seque fortunasque suas egregie propugnabant. Sed cum tandem muri tormentorum impetu pulsati corruissent, non arce tantum, et civitate, per vim potiti fuere Turci: verum etiam omnem finitimam regionem Muchemetis imperium accipere coegerunt, anno 874 (Chr. 1470).

Egripo devicta, Constantinopolim se recepit, et aspros novos signari jussit, anno 875 (Chr. 1471). Dum Constantinopoli Muchemetes quiescit, Usumchasanis Parthorum regis militiæ dux, cui nomen Jusufzes begus, cum exercitu se movit, et magnam illam urbem Armeniæ Tocatam populatus, in Caramaniam venit. Erat id temporis sultanus Mustaphas is locis a patre Muchemete præfectus. Is collecto exercitu, Parthis obvium se dedit, eosque fudit, Jusufze bego capto, et Constantinopolim ad patrem Muchemetem misso: quod quidem evenit anno 877 (Chr. 1473).

Tum vero Muchemetes ad arma se parans Anatoliam adiit: et mandatis hinc inde missis, ut omnes milites ad ipsum in Anatoliam se conferrent, edixit. Peditum ad viginti millia in armis esse jussit, et Genizarorum numeros ad decem usque millia suppleri: cum sulcis etiam comitatus decem hominum millia complecteretur. Ad summam, coactus ei fuit exercitus, qui numerum septuaginta vel octoginta millium excederet. Cum hoc ergo milite versus Parthiam profectus, Usumchasanis regi bellum intulit: sumptis etiam secum in hanc expeditionem filiis, sultano Bajazite, sultano Mustapha, et sultano Zeme. Progressus autem cum suis in Asiam, non plura duntaxat occupavit oppida, verum etiam sublimes itam loco, munitamque insigniter arcem, Carachisarem cepit. Usumchasanis obviam Muchemeti non prodiit, sed astu quodam excogitato, militem suum hinc inde partitus, in insidiis locavit. Et quia primam aciem in exercitu Muchemetis Romanixæ beglerbegus, Chas Murates, ducebat, forte accidit, ut inopinato quasdam in Persarum copias incideret, ac maum cum eis conserere cogeretur. Ibi cum majores Parthorum vires essent, dissipatus Romanixæ miles, et ipse beglerbegus occisus fuit. Interea vero dum Parthi primam hæc Muchemetis aciem cæderent: etiam ipsi, desertis ordinibus suis, hostem confusi persecuti, tandem ad illam pervenerunt aciem, cujus ipse sultanus Muchemetes dux erat. Is autem **331** Parthorum perturbatos conspicatus ordines, cum suis eos adortus est. Quod a Muchemete fieri videns Usumchasanis, magno animi ardore concitatus, et ipse sua in Turcos duxit agmina. Permistis utrinque tantis exercitibus, acerrimum prælium commissum fuit: cum Muchemetis filii suis cum copiis gravissime Parthos urgerent, et in altero cornu Machmutes bassa, cum Daute bassa, Anatolix beglerbego, tormentis bellicis hostem vehementer affligeret. Etiam Usumchasanis uni de filiis caput amputatum, et sultano Muchemeti oblatum fuit. Cum ergo

talem ac tantum impetum, præsertim tormentorum A bellicorum, amplius sustinere non possent : Usum-chasanes cum suis universis fugæ se dedit, in qua magnam exercitus partem amisit. Fuerunt et castra Parthi, cum impedimentis, direpta : Turchanisque begi, Oméri filius begus, qui captivus in castris hostium custodiebatur, libertatem recuperavit. Plena denique sultanus Muchemetes de Parthis victoria potitus est, idque factum anno 878 (Chr. 1474).

Hoc tam illustri prælio pugnato, Constanti- nopolim sultanus Muchemetes rediit, et ipse quidem ab armis abstinuit, sed interim Solei- manem bassam eunuchum, Romanie beglerbe- gum, magna cum militum manu versus Iscodara- ram misit. Soleimanes eo profectus, diu tormentis B rem acriter egit : et quanquam ab utraque parte magna periret hominum multitudo, potiri tamen Iscodara non potuit, sed infecta re copias abdu- xit. Sub id tempus vezirem suum, Machumetem bassam, in frusta concisum, interfici sultanus Muchemetes jussit.

Soleimanes autem bassa, cum abjecta spe capiundæ Iscodaræ, militem inde reduxisset ; in Moldaviam profectus est. Ei confestim voivoda Moldaviæ cum exercitu suæ gentis occurrit. Pede collato, pugnatum inter eos animose. Verum quod partim in oppugnatione Iscodaræ Turcici milites defatigati vires amiserant, partim etiam ipsis Moldaviam ingredientibus, ingens ea loca C frigus occupasset : alacritate animorum extincta, parum fortiter in hostem pugarunt, et a Mol- davo voivoda cæsi profligatique sunt, anno 879 (Chr. 1475).

Interim Constantinopoli quiescens a rebus ge- rendis sultanus ipse Muchemetes, vezirem suum, Geduceum Achmetem bassam, per id mare, quod Nigrum appellant, Cofen cum classe misit, insigni militum exercitu instructa : quo in exercitu Aza- porum erant ad decem millia, totidemque millia genizarorum. Eo cum perventum fuisset, obsessa civitas Cofe, cum finitima regione Muchemetis in potestatem venit. Quin et illi Tataři, quos Kerimos vocant, et alii qui totius provinciæ Desten- sis incolæ sunt, Turcis se dederunt. Atque D hoc modo Geduces Achmetes bassa regionem illam universam sultani Muchemetis imperio sub- jecit, anno 880 (Chr. 1476).

Secundum hæc coactis Muchemetes omnibus suis copiis, in Moldaviam expeditionem suscepit. Eam regionem ingresso, voivoda Moldavus oc- currit, ac strenue quidem ille cum Muchemete pugnavit ; sed prælio victus, ditione suo excessit, et cum reliquiis militum suorum aufugit. Tum vero Turci agrum illum omnem diripere, secun- que captivos abducere, quotquot nancisci po- terant, incolas. Inde Muchemetes, relicta Moldavia, profectus est ad amnem Moravam. Iis in locis *Lugari munimentum* et arcem quandam exstru-

erant, quam Muchemetes cum occupasset Constantinopolim reversus est, anno 881 (Chr. 1477).

Dum in urbe, nullis impeditus belli negotiis, pace fruitur : muro novam arcem Urbanam cligit. Præterea beglerbegum Romanis, Sokimanem bassam, cum copiis in Moream ablegat. Sed illi parum hæc expeditio prosperè cessit ; ideo- que relicta Morea, maluit Ungariam aggredi. Cum ne istie quidem ex voto rem gereret, tandem gravi affectus est clade, majoremque par- tem exercitus amisit, anno 882 (Chr. 1478).

Tum vero sultanus Muchemetes, qui diutius vitam otiosam agere non posset, expeditione instituta, semet ad oppugnandam Iscodaram con- tulit. Fortiter ei resistere Christiani, magnamque Turcorum multitudinem occiderunt. Ad extre- mum, cum hac oppugnationis via nihil efficere posset, exstructis undique, communisque castel- lis ligneis, abscessit. Hoc modo cum fessi diuturnæ obsidionis tædio Christiani, etiam cum inedia, cæterarumque rerum necessariarum penuria conflictati, debilitarentur ; nec ulla jam ipsis alicunde spes solvendæ obsidionis affulgeret : ita cum Turcis transegerunt, ut salvis ipsi facultatibus suis inde migrarent, et Iscodaram Turcorum potestati permitterent. Factum hoc anno 883 (Chr. 1479).

Quo tempore sultanus Muchemetes Iscodara discessit, Constantinopolim ad quietem se recepit. Nihilo minus duces suos, quorum indicaturi te- mina sumus, multis cum millibus Acanziorum in Ungariam expedit : Alim videlicet begum, Michiam filium, et Isam begum, Chuseinis filium, et Balim be- gum, Malcozii filium. Quia vero res hostium suorum Ungari quam exploratissimas habebant, inopinato Turcos aggressi, prælio cum eis acerrimo conflixe- runt : quo Is begus interemptus fuit 332. cæteris dissipatis et cæsis, anno 884 (Chr. 1480).

Nihil hoc anno rerum sultanus ipse Muche- metes egit, sed interim tamen vezirem suum, Mesitem bassam, multis cum millibus hominum, ac præpotenti cum classe, mari ablegavit : ut insulæ civitatique Rhodo bellum inferret. Obsedit autem Mesites Rhodum, sed expugnare non potuit : ideoque maximo cum detrimento et ja- ctura rerum obsidionem solvere coactus fuit. Tum temporis alterum quoque vezirem suum, Gedu- cem Achmetem bassam, valido cum exercitu, magnæque classe, Muchemetes in Italiam misit. Is Otrantum in ea civitatem occupavit anno 885 (Chr. 1481).

Secundum hæc reliquit sultanus Muchemetes Constantinopolim, et in Anatoliam trans mare profectus, die mensis Reblulæ tertio, qui tum Jovis erat, circa vesperam, in Teggiurum prato mortem obiit. Extincto autem Muchemete Con- stantinopolim reversi Genizari, urbem diripue- runt. Die vero decima nona mensis Reblulæ

filius ejus, sultanus Bajazites, Amasia Constanti- A nopolim appulit: et occupata sede regia, patris loco salutatus est imperator.

Vix Constantinopoli paucis diebus hæserat, cum frater ejus, sultanus Zemes, ductis e Caramania copiis, Prusam adiit, ibique domicilium sibi constituit; sultanus vero Bajazites, accessit ex Apulia cum exercitu Geduce Achmete bassa, magnisque cæterokin etiam collectis copiis, adversus Zemen fratrem in Anatoliam movit. Cum prælio congressi fuissent, inferior discessit Zemes, ac mox in Caramaniam profugit: unde cum sultanus Bajazites expulisset: itinere converso, Constantinopolim repetiit. Inde Geducem Achmetem bassam in Caramaniam remisit, qui dum istic hæreret, Apuliam Itali recupera- B runt: Turcis omnibus, qui Otranti præsidio relictis fuerant, in captivitatem redactis, anno 886 (Chr. 1482).

Rursus autem Constantinopoli sultanus Bajazites discessit, et in Caramaniam cum exercitu venit. Quippe frater ejus Zemes e peregrinatione Mechiensi jam reversus fuerat. Itaque denuo commisso in Caramania prælio, sultanus Zemes iterum victus ad mare profugit, et in Italiam se recepit. Hinc castris motis, Constanti- nopolim sultanus Bajazites abiit, atque inde profectus est Hadrianopolim.

Nocte sexta mensis Schevalis, omnes ad se vezires suos invitavit, una cum Geduce Achmete C bassa: quo quidem in convivio vinum cum eis hausit, et unicuique veziri vestem donavit, excepto Geduce Achmete bassa, quem et interfici jussit, anno 887 (Chr. 1483).

Eodem tempore mortuus est Caramani principi filius, Casanes begus, quem in comitatu suo Bajazites aiebat.

Hinc suscepta Bajazites expeditione, Sophia tempus ad aliquod substitit, ubi magnam militum manum collectam habebat. Horum majorem partem ad fluvium Moravam misit, ibique duas arcas veteres commuriri jussit. Quibus expeditis, Sophia Constantinopolim reversus est, anno 888 (Chr. 1484).

Mense Rehjula, die quodam Martis, urbs D Hadrianopolitana, cum omnibus ad distrabendas merces, constructis ædificiis, igne conflagravit. Ibidem etiam id temporis Bajazites Xenonem condere propter flumen cepit. Inde castris Hadrianopoli motis, Moldaviam transiit, et arcem Chilim occupavit. Neque multo post, die quodam Mercurii, etiam arcem Chermen, iisdem in fluvibus sitam, in potestatem redegit. Atque omni hoc agro potitus, mutata protectione, Hadrianopolim rediit, anno 889 (Chr. 1485).

Tunc et lumen solis defecit, et sultanus Bajazites versus loca montana, recreandi sui causa, se contulit. Hic cum adiere legati tres, quorum unus ex India missus fuerat alter Alcairo, tertius

PATROL. G. C. IX.

ex Ungaria: quos quidem ordine perorantes audivit, et postulatis assensus, liberaliter donatos dimisit.

Postea profectus est Alis begus eunuchus, qui beglerbegi munus administrabat, magno cum exercitu in Valachiam: conciliatoque sibi Vaivoda Valacho, cum suis et Valachi copiis in Moldaviam irrupit: ac rapinis, ferro, flammis, vastavit omnia: spoliis onustus denique rediit Hadrianopolim, anno 890 (Chr. 1486).

Sultanus interim Bajazites domi quiescens, duces suos, Ischenderem begum, et Balim begum, Malcozii filium, ablegavit: ut denuo Valachiam ingrederentur, et Vaivodæ Valacho persuaderent, uti conjunctis secum armis iterum in Moldaviam impressionem faceret. Assentiente Valacho, mox ea suscepta fuit expeditio: totaque regione direpta, magna cum præda discessum.

Dum hæc in Romania gererentur, Alcairi sultanus ab una parte se commovit cum suis, quos inter erat Usunes Usbegus; et suas suorumque copias in locis Adanis ac Terso interjectis, collegit: ab altera sultani Bajazitis parte, Saugiachi Anatolæ, itemque Ferhates begus, sultani Bajazitis gener, Caramaniæ beglerbegus, Caragosa begus, congregati; junctis exercitibus, contra sultanos Alcairenses profecti sunt. Ubi ventum ad manus esset, ab utraque parte sane quam viriliter dimicarunt. Sultani denique Bajaziticos terga dare cœgerunt, ipso etiam Bajazitis genero, Ferhate bego, interempto.

333 Non multo post edixit Bajazites, uti Muechemetes begus, Cherseris begi filius, cum ducis filio, qui beglerbegus Romanæ creatus erat, Romanæ copias in Anatoliam transjicerent, et assumpto Anatolico milite, sultanus Alcairi bello invaderent. Illis igitur Bajazitis imperio parentibus, recta petitus hostis: qui cum et ipse paratus ad dimicandum esset, utrinque concursum acerrimo prælio, quo ducis filius, Achmetes bassa, cum equo prolapsus, in Sultanorum manus venit: et deductus ad Usbegum, custodiæ traditus fuit. Ingentem Bajazitici cladem id temporis acceperunt, quæ Bajaziti significata cum fuisset, vezirem suum, Daudem bassam, præpotenti cum exercitu contra sultanus Alcairi misit. Minime vero territi sultani, mox ei cum suis obviam progressi sunt. Daudes ihis haud occurrendum ratus, mature capto molanda: protectionis consilio, retro duxit exercitum. Adit hoc in itinere Daudem Aladeules Dulgadiris dux, cui magnum ipse honorem exhibuit. Posteaquam a sultanis se Daudes avertisset, Varsacensem ditionem ingressus, proceres partim in vincula conjecit, partim occidit, partim interveniente transactione recepit in gratiam, fortensisque suis restituit. Turgurensis provinciæ proceres salutis suæ fugæ consulere. Tandem tamen impetrato salvo comætu Daudem bassam adierant, et sancita, sacramentum præstitere.

rebus, Daudes exauctorato milite reversus est ad A sultanum Bajazitem, qui tunc in regione Visonahiesi degebat.

Venit id temporis ad Bajazitem legatus ex Ungaria, vir eximie dignitatis, cui nomen Jachoschicius. Is ad sultanum adductus, et perbenigne fuit auditus. Expedita legatione, vestem a Bajazite dono, pro more gentis accepit, et admodum honorifice benigneque dimissus fuit. In itinere vero, quo domum rediturus erat, cum jam Semendriae fines attingisset, quidam eques Turcicus, vir militaris, cui nomen Gases Mustaphas, et qui forte tum temporis istic erat, equo conscenso, legatum aggressus est, et acinace suo tam graviter vulceravit, ut confestim ibi mortem oppeteret. Id uti faceret, hæc cum impulerat causa, quod cum aliquando legatus ille Gasim Mustapham cum fratre captivum detineret, Mustaphæ fratrem veru transduxisset, ipsumque Mustapham coegisset, ut hoc modo transiitum veru fratrem germanum assaret : excussis eidem Gase Mustaphæ triginta duobus dentibus suis. Hac ergo de causa repertum ibi legatum occidit, quanquam et ipse Gases Mustaphas eodem loco vulneribus confectus vivendi finem fecit. Acciderunt hæc anno 891 (Chr. 1487).

Secundum hæc profectus ex Anatolia sultanus Bajazites, Constantinopolim venit : et missis hinc inde per omnes provincias suas mandatis, ex Anatolia Romaniaque magnum coegit exercitum, eumque misit versus Arabiam : summo copiarum omnium imperatore designato, Ali bassa eunuchus. Is ubi cum milite pervenisset ad civitatem Adanorum, arcem urbis iustauravit, refecit, communivit : et aliis quibusdam oppidis captis, præsidia imposuit, anno 893 (Chr. 1489).

Interea dum his arcibus occupandis et extruendis intenti sunt Bajazitici, etiam ex altera parte sultanini expeditione suscepta, in hostem profecti sunt. Congressis exercitibus, vehemens commissum fuit prælium. Ac tametsi sultaninorum acies tandem solutæ dissiparentur, non tamen passus est Ali bassa militem suum a tergo eos persequi : quod vereretur, ne belli se converteret alea : simulque putaret, satis se consecutum gloriæ, qui tam feliciter hostiles copias disiecisset : cavendum denique censeret, ne sui nimio labore defatigarentur. Ideoque motis hinc castris, domum militem suum reduxit. Postquam vero Bajazitici discesserant, Sultanini suis denuo collectis, Adana Tersumque civitates obsidione cinxerunt : quibus cum potiri non possent, copias inde suas abduxerunt. Verum non multo post, tormentorum et aliarum rerum apparatu instructi, rursus adorti sunt Adana, et expugnatam urbis arcem diruerunt, atque ita domum reversi sunt, anno 893 (Chr. 1490).

Tunc et die quodam Jovis, circa meridiem, Constantinopoli terra mota tremuit, et multa corruerunt ædificia. Fuit et Prusæ tantum incendium, ut *urbis regiones 25* absumerentur.

Bajazites magnam rursus militum manum collegit, et in Anatoliam transmisit, dato eis duce Ischendere bego, Michaelis filio : cui præcepit, ut Aladenii Dulgadiris duci bellum inferret. Hi cum ducis fines ingressi fuissent, rerum suarum securi, tutos omnino se putabant. Ibi tum eos ex improvise adortus Aladeules, duobus Ischenderis begi filiis interfectis, ipsum etiam Ischenderem vivum cepit, et Alcairum sultano misit. Hac clade accepta, nihilominus insigni Bajazites magnificentia trium filiarum nuptias celebravit : quarum una data fuit uxor Usumchasanis filio, altera Usgulis e filio nepoti, tertia Daudis bassa filio. Post eas nuptias, denuo litteris hinc inde missis, convenire milites jussit : qui dum in dies ad eum confluerent, forte legatus ab Alcairensi sultano missus advenit. Eum Bajazites inauditum jussit abscedere.

Hoc tempore Constantinopoli, die quodam solis, primo diluculo, plueret cepit : secutoque tonitru, tactum de cælo templum 334 fuit, in quo pulvis tormentarius magna cum nitri copia reconditus erat. Hac inflammata materia, templum ipsum e fundamento disjectum fuit, et ignis urbem pervagatus, non plurima duntaxat ædificia, verum etiam quinque hominum millia, cæjusvis ætatis et sexus absumpsit.

Ab altera parte sultanini rursus expeditione suscepta, Larendam captam directamque succederunt, et in cineres redegerunt, aliisque præterea spoliatis oppidis ac vicis, domum rediere. Periit ibidem et Jacupes begus, Usumchasanis filius. Acciderunt autem hæc anno 895.

Bajazites hisce de rebus certior factus, Constantinopoli discedens, Gumulzinam abiit, ac venando senet oblectavit. Gumulzina relicta, Ypsalam se contulit, ibique paucis diebus exactis, Constantinopolim rediit. Venit huc ad eum legatus alter Alcairo missus : quem perhumaniter exceptam, et amplissimis donatum muneribus, bona cum pace dimisit. Neque multo post, etiam ipse quemdam e suis Alcairum ablegavit, anno 896 (Chr. 1491). Cum is Sultani Bajazitici legatus Alcairum venisset, pax inter eos sancita fuit : et sultanus Alcairensis Bajaziti Tersum atque Adana cum oppidulis eodem pertinentibus restituit.

Hoc tempore mortuo Ungariæ rege, successor ejus legatum ad sultanum Bajazitem misit. Hujus postulata cum audisset, pacem Bajazites cum Ungaro fecit. Eodem anno rucus exorto Prusæ incendio, magna pars urbis, cum tabernis mercatorum plurimis, conflagravit. Misit etiam sultanus Alcairi legatum cum amplissimo comitatu ad sultanum Bajazitem. Referenda vero sunt hæc ad annum 897 (Chr. 1492).

Secundum illa discessit Constantinopoli Bajazites, et Hadrianopolim profectus, extra urbem castra metatus est, ac ibidem ad aliquot dies hæsit. Quodam vero die vezires suos allocutus, habere se in animo dixit expeditionem quamdam difficilem :

gerendum cum Ungaris bellum intelligens. Ideoque A coactis universis copiis suis, Hadrianopoli Sophiam profectus est. Non tamen Ungarium ingredi fuit ausus, sed Achmete bego cum milite Anatolico Sophiæ jussu subsistere, Daudem bassam cum parte copiarum Uscopiam misit : ipse cum Jochia bassa, et cum milite Romanicæ, Manastirum abiit : atque inde in Albaniam, ducisque Joannis regionem se contulit. Expedivit et mari naves quasdam, ut Albanorum itinera præcluderentur. Hæc cum Albani animadvertierent, ad montes se receperunt, et in eis ita se communiarunt, ut magnum inde Turcis detrimentum inferrent. Ad extremum tamen Turci, consensu locis altioribus, in eos irruerunt : et viris interfectis, mulieres ac pueros adduxere captivos, omnemque regionem illam flammis vastarunt. B His rebus gestis, Manastirum Bajazites rediit, ac diebus aliquot ibi substitit. Manastiro cum discederet, obvium habuit in itinere Dervisium quemdam Turcicum, gepenei lacinia tectum. Is et auribus, et collo, et brachiis appensos annulos ferreos gestabat, et illorum sectam profitebatur, quos Calenderes Turci vocant. Ubi propius ad sultanum Bajazitem accessisset, acinacem gepeneco tectum strinxit, ipsum Bajazitem invasurus. Cum timidiores quidam e Zausiis illi de via cederent, liberum jam scilicet ad Bajazitem habebat aditum. Sed Ischender bassa, qui præsens aderat, ea vi pusdiganum in hominem contorsit, ut humi prolaberetur. Inde prostratum aggressi quidam, in frusta dissecurerunt. Tandem Bajazites Hadrianopolim per- G venit. Acciderunt hæc anno 898 (Chr. 1495).

Quidam id temporis eunuchus, cui nomen Jacques Aga, commendatam fidei suæ Bozinensem provinciam administrabat. Hic missis hinc inde per Romaniam præconibus, proclamari jussit : velle se cum suis in Ungariam irruere. Si cui secum proficisci luberet, ut illa impressione rem faceret, is uti quamprimum ad se veniret. Hoc intellectu præconio, Acanziorum aliquot millia se cum Jacupe conjunxerunt : qui tantis auctus copiis, Ungariam invasit. Eis occurrit Ungaricus Banus, cum quadraginta millibus hominum, magnaque vi Turcis obstitit. Tandem ipsi dissentientes inter se Ungari, terga dederunt : captusque Direnziles Banus ac D vinculis constrictus, ad sultanum Bajazitem missus fuit. Is rei tam bene gestæ nuntio multum exhilaratus, ad tempus aliquod Constantinopoli quievit. Evenerunt autem hæc anno 899 (Chr. 1494).

Posteaquam Bajazites, a rebus gerendis abstinendo, satis diu se recreasset : collectis iterum copiis, Moream ingressus, ad Inebechtim accessit, etiam classe instructa, quam eodem appellere jussit. His cum Italica classis occurrisset, commisso navali prælio, tandem Itali remisso pugnandi ardore, discesserunt. Itaque videntes Inebechtii, se terra pariter, et mari obsessos, aliquandiu quidem se defendere fortiter : sed animadverso, nihil amplius opis ac præsidii sibi reliquum, primatibus egredi

A jussis, claves urbis sultano Bajaziti per eos obtulerunt : atque hoc modo urbem ipsius potestati permisere, anno 905 (Chr. 1499).

Potitus Inebechti, præsidium urbi captæ imposuit : et Hadrianopolim reversus, ibidem hibernavit. Ubi jam æstas appetisset, coactis Romanicæ Anatoliæque exercitiis, denuo Moream invasit, magna etiam mari classe ablegata, Methonemque militum corona circumdedit. Qui erant in urbe 335 Christiani, adeo se defendere strenue, totius ut mensis spatio, citra intermissionem, interdum noctuque dimicaretur, muris ipsis tormentorum impetu disjectis. Videns autem Bajazites, urbem a Christianis propugnari : commotus ira, suis spem urbis diripiendæ fecit, siquidem illa potirentur. Hæc sultani voce milites audita, quodam die, cum jam advesperasceret, vehementissimam urbem oppugnatione adorti ceperunt : omnesque mares, quotquot adoleverant, occiderunt, mulieribus et pueris captis. Hoc modo redacta in potestatem Methone, preces a Turcis in ea fuere conceptæ, quæ die Veneris haberi solent. Inde Bajazites Coronen copias duxit, ut illam quoque civitatem obsideret, et occuparet. Sed prima statim nocte, postquam Methone discesserat, venerunt in castra Bajazitis Coronenses : oblatisque clavibus urbis, deditionem fecerunt, anno 906 (Chr. 1500).

Dum his urbibus expugnandis intentus esset Bajazites, Veneti auxilium Hispanorum impetratis, magna classe Mitylenen aggressi sunt, et tormentorum bellicorum vi, muros oppidi ad quingentas ulnas usque prostraverunt. Mitylenenses ab hostibus obsessi, Constantinopolim misere, qui opem poscerent. Itaque collectis subito classariis copiis, insignis exercitus navalis instructus fuit. Nunquam ante hoc tempus Constantinopolitani, vel pecunias, vel milites, vel classarios conferre coacti fuerant. Sed dungravi tunc urgente necessitate, non hæc duntaxat ab eis exacta fuere, verum etiam usu receptum, ut deinceps quoque, rebus ita poscentibus, eadem ab ipsis præstentur. Ante quam classis illa Constantinopoli profecta, Mitylenen appulisset, jam Christiani decies et octies oppidum adorti, non tamen expugnare potuerant. Itaque cum intellexissent Veneti, venire Constantinopoli talem ac tantam contra se classem : naves suas ingressi, discessere. Constantinopolitani vero Mitylenen delati, muros ab hoste dirutos refecerunt, atque ita domum reversi sunt. Ad extremum eo redactæ fuerunt Venetorum res, uti muneribus delentio sultani Bajazitis animo, pacem cum eo facerent, anno 907 (Chr. 1501).

Bajazites e Morea Constantinopolim profectus, ita totum se dedit otio, pluribus ut annis expeditionem plane nullam susciperet.

Anno 915 (Chr. 1509) hora secunda noctis cujusdam, martis diem secutæ, terra Constantinopoli usque adeo moveri cepit, ut turres aliquot templorum Turcicorum corruerent, ipsorumque templorum

testudines partim rimas agerent, partim lumi col-
laberentur. *Ædificiorum* vero privatorum camini
sive infumibula dejecta sunt, et parietes partim
fissi, partim prostrati. Pinnæ murorum urbis ad
terram præcipitarunt, ipsaque mœnia cum turribus
suis conciderunt. Pluribus denique magnifici ope-
ris *ædificiis* usque ad fundamenta eversis, magna
hominum multitudo sub ipsis exstincta fuit ruderibus.
Quo se conferret, norat nemo. Plebs urbana
suis ex *ædibus* migrans, partim in plateas,
partim in areas *ædium*, partim in hortos se
recipiebat: ne scilicet a corruentibus *ædificiis*
opprimerentur. Quippe totam illam noctem primam
terram tremere non desit. Cumque somnum
oculis nemo videret suis, omnes, et numinis,
et Mahumetis opem votis assiduis implorabant.
Terræ motus hic denique continuis quadraginta
diebus in horas singulas sentiri potuit. Cum autem
remisisset, expeditis Bajazites per universam Ana-
toliæ Romaniamque mandatis suis, ut sarcho-
res, hoc est, mercenarii et opifices Constantinopoli
mitterentur, edixit. Confluxerunt ad urbem
fabrorum, tam cæmentariorum, quam lignariorum,
opificumque mercenariorum ad octoginta millia:
quibus id datum negotii, ut accepta mercede, col-
lapsa urbis *ædificia* reficerent ac instaurarent.
Præfectus a Bajazite fuit operariis hisce Jonuzes
aga, genizarorum tribunus: qui et inspector, et
exactor operarum, summa cum potestate, suis cum
genizaris, esset. Interim ipse, quietis capiendæ causa,
senect Hadrianopolim contulit.

Erat id temporis in provincia Tekiensi vir quidam
primarius, cui nomen Chasanes Chelifes. Is filium
habebat, qui Scachoculis appellatus fuit, et totis
æx vel septem annis ita latuit, ut nunquam prodierit:
qua quidem de causa fuit habitus pro viro sancto.
Eidem Bajazites quotannis septem asprorum millia
suam in speluncam mittere solebat, cum ignoraret,
eum et sectæ alterius, et Kiselem bassam esse. Hic
ergo, quo tempore Constantinopolim strenue labora-
batur in urbe reficienda, suis illis e latebris et
cavernis tandem prodiit, et adjutus opera suorum
quorondam complicitum, die quodam solis
urbem Antaliensem ingressus est: quod eo facilius
tam fieri potuit, quia commodum id temporis illic
anniversariæ nundinæ celebrabantur. Itaque cap-
tam civitatem diripuit, et Cadium ejus in quatuor
frusta dissecari, ac ipsa frusta distinctis locis
suspendi iussit. Inde missis in provincias proximas
quibusdam suæ sectæ, suarumque partium hominibus,
proclamari præcepit advenisse jam tempus,
ipsis opportunum, saltem correptis armis, ad se
properarent. Quotquot igitur illam sectam amplec-
tebantur, et antehac eam secreto duntaxat profiteri
cogebantur, ad hunc eo numero confluxerunt, ut per-
brevis spatio temporis, hominum ad decem millia
seculum in **336** castris haberet. Præterea complures
e Tekiensi provincia cum ipso se conjunxerunt. Itaque
tales ac tantas jam consecutus copias, Antali relicta,

Anatoliam petiit; et beglerlegum Anatoliæ, Carago-
sam bassam adortus est. Occurrit homini Carago-
sa cum exercitu Anatoliæ, statimque invito prælio,
seditiosi victos se simulare, ac pedem nonnihil referre.
Tum vero Turci desertis ordinibus suis, hostium
impedimenta diripere ceperunt. Perduelles vero, in
tempore conversis habitis, Caragoas copias reci-
derunt: ipsumque raptum ad metropolim Anatoliæ
Cutaigen adduxerunt, et oppidum sibi dedi postu-
larunt. Id cum ab oppidanis impetrare non possent,
in eorum conspectu Caragosam bassam vivam pallo
transfixere. Secundum hæc profectus Manissa cum
Sangiacis quibusdam sultanus Corcutes, sukani
Bajazitis filius, copias in seditiosos hosce duxit.
Verum casus et ipse cum suis, vix fuga saluti con-
suluit. Hinc in dies auctis viribus, Anatoliam Sca-
choculis universam agere, ferre, multaque sæda
committere. Post etiam progressus ulterius, Aidin-
ensem ditionem invasit. Corcutes fuga, ceu dictum
est, elapsus, summa celeritate datis ad patrem
litteris, eum de re tota certiores fecit. Bajazites ex-
candescens adversus vezires suos, ac præsertim ad-
versus Alim bassam, et ducis filium, quod nihil de
hoc motu sibi significassent: mox Alim bassam cum
exercitu in Anatoliam proficisci, ac seditionem hæc
compscere, perduellionis auctoribus capitibus sup-
plicio multatis, iussit; quod nisi fecisset, Impera-
torum se minatus est, ut cutis ei toto corpore de-
traheretur. Quapropter Alis, adhibita maxima dili-
gentia, in Anatoliam se contulit: cum Bajazites ei
non exiguam partem aulici sui comitatus, et gen-
zarorum, adjunxisset: filioque præterea suo, sul-
tano Achmeti, cujus Amasiæ sedes rat, mandasset,
ut suis cum copiis Ali bassæ auxilio veniret. Ach-
metes Amasia profectus, ad Alim bassam accessit:
qui mox inter se congressi, dies aliquot reficiendo
militi dederunt, deque bello gerendo consultarunt.
Interea vero cum copiis in Caramaniam irruit
Scachoculis, cui Caramaniæ bassa, quem Cheid-
rem bassam vocabant, et Sangiacus quidam in ea-
dem provincia, Zindis Kemales hegus, obviam ve-
nerunt: prælioque Culim adorti, non inferiores
modo discessere: verum etiam ntrique, pro more,
resecta fuere capita. Seditiosi deinde Caramania
relicta, versus planitiem Zibucciam profecti sunt:
quod cum Ali bassæ significatum fuisset, magno-
pere perturbatus animo: Quisquis, ait, me amat,
absque mora conscendat equum, primusque cæteris
exemplo præbito, conscendit equum: et vered-
riorum in morem festinato itinere, perduelles in
campo Zibuccio tandem assecutus est. Scachoculis
autem, Osmanicorum adventu cognito, ibide in
planitie castra vallo communiuit, camelis etiam
in circuitu dispositis: et eum animo suo constituit
hoc loco Martis aleam experiri. Præterea quibus-
dam castrorum in locis, hoc modo munitis, turres
excitavit: de quibus suis sese defendere, et hostem
ab oppugnatione castrorum arcerent. Erant igitur
hi egregie ad prælium ineundum parati. Ex adveiso,

licet Alis bassa secum et ipse multa millia militum adduxisset, tamen quia totos dies quatuordecim illo itinere veredariis prope paria fecerat, non viros duntaxat, sed equos etiam laboribus exhaustos habebat. Nihilominus hoste conspecto: Tendamus in eos, inquit. Sed erat in exercitu quidam Caramuses, stipendiariorum praefectus, quos Ulofezio dicunt, vir rei militaris insigniter peritus. Is Ali bassae respondens: Expecta nonnihil, ait, o bassa, donec exercitus alii se nobiscum jungant. Fieri nequit, ut hostis e manibus nostris elabatur. Ad unum duntaxat, alterumve diem, praelium differ. Etiam Ramasanis filius, Adanorum begus, nobis subsidio venit. Sine, quaeso, nostras uti copias aliorum accessione majores et firmiores efficiamus. Alis autem bassa vicissim: Quis, inquit, est Alis bassa, quisve tandem alter ille, nobis ut ejus sit expectandus adventus? Nimirum Alis e potestate totus exierat. Ideoque rabie quadam actus hostem invasit: quo factum, ut scire praelium committeretur. Eo praelio Chasanes Chelifes, Scachoculis pater, sagitta vulneratus, et paulo post extinctus fuit: quo mortuo, tumultus atque strepitus ingens audiri cepit in castris seditiosorum. Quapropter Alis bassa, concitato calcibus equo, medios in hostes delatus et ab eis occisus est. Quod quidem ipsius conspicati milites, terga dedere. Scachoculis hac potitus victoria, versus Parthicos fines iter direxit, Tebrisiium profecturus; cum prope jam Parthiis a finibus abessent, obviam eis caravana quaedam venit, secum e Parthia sericas et alias merces vehens. Eam caravanam Scachoculis diripuit, et quotquot hanc comitabantur homines, interfici jussit: cum ignoraret, esse opes illas Ismaelis Scachi, hoc est regis Parthorum. Ubi Tebrisiium venissent, tribuni militum, caeterique praefecti, Scachum Ismailem adierunt: et ad pedes ipsius provoluti, honorem ei pro more gentium illarum, exhibuere. Tum vero Scachus Ismail: Quis auctor vobis fuit, inquit, ut adoptivo patri meo bassas et begos suos occideretis, ejusque praeterea subditos rebus ac facultatibus suis spoliaretis? Illis respondentibus, id abs se factum, ut ipsimet Ismaili Scacho rem gratam facerent, et homines a recta fide alienos, barbaros, facinorosos, de medio tollerent, rursus eos compellens Scachus 337 Parthicus: Et quid tandem, subjecit, caravana culpa commisit in vos, qua irritati, et homines occidistis, et opes ipsas diripuistis? Ad quae illi cum nihil haberent, quod sui purgandi causa in medium afferrent: omnem illam colluviem hominum ita distribui Scachus Ismail jussit, ut singuli Parthorum proceres ejus mandato viginti ad se reciperent: caeteros vero praefectos, atque tribunos ipsorum, trucidandos Corizzis suis objecit. Quod sane cum absque mora fieret, dignam facinoribus admissis mercedem tulere.

Dum haec in Asia gererentur, Tarabosae profectus sultanus Selimes, navigio Cofen appulit; illinc

in Romaniam abiturus. Itaque Cofa discedens. Chylim navigavit: Chily Beligradum venit. Ejus rei fama Constantinopolim ad sultannum Bajazitem perlata, Cadium urbis Sarigreseum, et Seguanem bassam, legatos ad filium misit, quorum et consillii uteretur Selimes, et monitis instrueretur. Hi cum ad Selimem pervenissent, auctores ei fuerunt, uti suam in ditionem rediret: ne forte fratribus etiam suis occasionem praerberet, consimilia quaedam tentandi. Ad ea respondens Selimes: Annoa mandatum divinitus est, inquit, uti suos quisque parentes tertio vel quarto quoque anno inviasit? Haec equidem causa motus, iter hoc perficiam; et patre visitato, meam in ditionem revertar. Ad summam, ab hoc instituto legati Selimem nullo dimovere modo potuerunt. Ideoque redeuntes ad Bajazitem filii mentem ac sententiam patri renuntiaverunt. Is de novo legatos alios ad Selimem misit, ac dici filio jussit, uti Semendriam se reciperet: quem ipse sangiaratum illi attribuisset. Negavit id se facturum filius, omninoque se patrem prius aditurum respondit, ejusque manus osculaturum, atque ita deinde discessurum. Evenerunt haec anno 917.

Secundum illa perrexit in itinere suo sultannus Selimes, et Hadrianopolim petiit. Inde cum non procul abesset, relicta Bajazites Hadrianopoli, versus Constantinopolim abiit. Habebat autem secum omnes Vezires suos, et begos sangiaros, et milites. Quippe mandatis publicatis edixerat, uti secum eo proficiscerentur. Qua de causa commotus Selimes, et consillarios suos appellans: Nullum, inquit, hostem habemus inter Hadrianopolim et Constantinopolim. Cur ergo tot proceres, et talem ac tantum exercitum pater secum ducit? Haud dubie nihil aliud haec portendunt, quam quod fratrem meum, sultannum Achmetem, rerum administrationi praeficere cogitat. Ideoque summa usus celeritate, non procul a Zorlo patrem assecutus est. Ibi tum copiis utrinque concurrentibus, ad dimicationem ventum fuit. Erat id temporis imbecilla Bajazites valetudine, cum nec pedibus uti nec equitare posset: eaque de causa curru vehebatur, cui velum obtulerat, numinis interim, Mahumetisque sui auxilium implorans. Cum perexiguo temporis Intervallo pugnatum esset victus Selimes, omni thesauro suo relicto, fugae se dedit: ac tandem pervenit in vicum quemdam, situm ad mare, quod Nigrum vocant. Et vico nomen est Midge. Hic navem ingressus, transmissa mari, Cofen se contulit. Sed eodem hieme rursus in Romaniam navigavit. Quidam enim proceres aulici partes sultani Achmetis fovebant, nimirum ipse Cadilescherus, et Nischanzis bassa, et Jonuzes bassa, qui numeribus etiam in hunc finem paratis, populo persuaserant sultannum Achmetem brevi adfuturum, et loco patris imperaturum. ³¹ autem conatus eorum cum genizaris ³² nocte quadam in caedis ipsorum in eis repositum esset, ³³ Chasanis bassae domum

adeoque seditionem excitare maximam. Erant id A tempore ad urbem sultani Achmetis legati qui sur-
 tim se subducere, salutique suæ fuga consulere
 coacti fuerunt. Secundum hæc legatos ad sultatum
 Selimem misere genizari, qui nuntiarent, ad urbem
 modo veniret : se nimirum et salutaturos ipsum im-
 peratorem, et agnituros pro domino. Achmetes
 etiam eodem tempore propius ad urbem se con-
 tulit, suis cum copiis ad Iscedaram, e regione Con-
 stantinopolis, castra metatus : missisque patri multis
 aureorum nummorum millibus, quo venerat itinere
 discessit. Cumque vectigalia, tributa, cæterosque
 fructus ac proventus imperii, per Anatoliam sibi
 vindicasset : violenter illas provincias administrare
 cepit. Ac licet sultanus etiam Corentes oppida qua-
 dam Anatoliæ sibi subiecisset, retinere tamen ea
 non potuit, cum præfectorum sultani Achmetis ma-
 jores essent vires. Itaque discedens ex iis locis
 Corentes, trans mare Gallipolim abiit : ac duobus
 duntaxat secum sumptis, Constantinopolim navi-
 gavit. Eo cum pervenisset, exiguum quoddam tem-
 plum ingressus est, haud procul a domicilio geni-
 zarorum. Hoc ubi nuntiatum Sultano Bajaziti fuis-
 set, aliam ei domum in urbe jussit assignari,
 quam, remotus a Genizariis inhabitaret. In hanc
 igitur ubi commigrasset, bona cum venia patrem
 adiit : ejusque manum exosculatus, in hospitium
 suum reductus fuit. Zecmen id temporis, quam mi-
 norem vocant, sultanus Selimes advenerat. Cum-
 que propius Constantinopolim accederet, atque
 obviam ei prodiret sultanis Corentes frater, equis
 insidiantes, manus sibi mutuo porrexerunt, ac per-
 manenter inter se collocuti sunt. Hinc urbem ingres-
 sus Selimes, in prato genibaxeo tentoria fixit, 338
 Coreute suum in hospitium redeunte. Tum vero
 congregati Genizari, decem ex omni suorum numero
 delegere, quos ad bassas ablegatos, dicere jusse-
 runt : agnoscere se pro domino suo sultatum Seli-
 mem, Bajazitis imperatoris filium. Bajazitem, pro-
 pter adversam valetudinem, et imbecillitatem virtum
 non jam amplius ad bella gerenda prodire posse.
 Quamobrem significarent sultano Bajaziti bassæ, ut
 sponte suam rerum administrationem Selimi fi-
 lio traderet. Id nisi fieret, in ipsos se animadversu-
 ros : et præterea per vim collocaturos Selimem in
 thronum regium, ac dominum et imperatorem suum
 declaraturos. Hæc cum decem illi genizarorum le-
 ti bassis exposuissent, bassæ cum iis ipsis decem
 viris sultatum Bajazitem adierunt. Is intellectis
 eorum postulatis, quam quidem diu superstes ipse
 foret, imperium se nemini traditurum respondit.
 Ad ea supremus vezir. Mustaphus bassa : Vale igitur,
 inquit, imperator maxime. Nam mox, ubi abs
 te digressi fuerimus, vitam hi nobis adiument. Tum
 sultanus : Siquidem jam nos imperio non abdicaverimus,
 vit, an futurum putatis, uti nos e medio tollant ?
 Minime vero, subjiciunt illi, vitam eripient
 tibi : sed injectis uncis speculorum suorum vesti-
 æ, de throno imperatorio te detrahent. Quæ cum

ab eis dicta fuissent, exiguo temporis spatio sul-
 tatus Bajazites re cum animo suo deliberata, ca-
 put erigit, et : Rerum equidem, inquit, summam
 filio meo, sultano Selimi traditam committo. Quæ
 Bajazitis oratione genizaris rescriptata, mox una-
 nimes ad sultatum Selimem se contulerunt. Hæc
 autem gesta fuerunt anno 1518 (Chr. 1512).

Postridie sultanus Bajazites cistas, quibus impe-
 ratorii thesauri continebantur, sultano Selimi filio
 misit : ac vezires, cæterosque bassas, dominum
 suum, sultatum Selimem adire jussit, eique si-
 gnificare tantummodo sibi, patri suo, dilationem
 dierum 30 concederet, quibus exactis, Dimotucum
 abiturus, et reliquum ibidem vitæ spatium transi-
 turus esset : interim Selimes in hospitio Genibaxeo
 commoraretur. Hæc cum illi sultano Selimi expo-
 suissent : Quidquid, ait, patri et bassis visum
 fuerit imperare, ratum esto. Res enim adhuc in
 ipsorum potestate sunt et arbitrio. Postridie illius
 diei patrem Selimes adiit, eique manum osculatus
 est. Tum vero surgens pater : Accode, fili, ait, atque
 hoc loco sede ; cum rerum dominus, me quidem
 abdicato, et imperator factus sis. Ad ea Selimes :
 Minime vero, mi pater, inquit. Nam equidem do-
 mini, patrisque mei famulus sum : nec amplius
 quidquam petti, quam ut mihi faciem tuam intueri
 ac manum deosculari liceret. Id cum impetraverim,
 bona cum pace tua mihi, famulo tuo, nunc abire
 fas esto, salva tibi rerum administratione prospera.
 Sultanus autem Bajazites : Fili, ait, toto pe-
 ctore atque animo imperium tibi resignavi. Sed
 unum hoc consulo, ne sanguinem innoxium fundas,
 nec immerito quemquam occidas. Cui patris con-
 silio cum Selimes se pariturum promississet, in
 hortum novum sive Genibaxen, ad tentoria sua se
 recepit. Postridie, summo dituculo, pro tribunali
 sedit, et advocari Genizarorum agam jussit ; qui
 mox universis cum Genizarorum copiis coram eo
 se stetit. Ibi tum compellatis ipsis, Selimes inter-
 rogare, num se vellent dominum et imperatorem
 agnoscere ? Cunctis unanimiter acclamantibus, id
 omnino se velle facere, mox iterum Selimes eos
 appellans : Si quis, ait, inter vos aliquid culpam
 commiserit, an per vos mihi licebit, ut illum pu-
 niam ? Licet vero, succlamant omnes. Ergo deinceps,
 subiecit Selimes, imperium meum auspica-
 bor. Postridie, cum illuxisset, eodem in loco pro
 tribunali consedit, veziribus et bassis omnibus hæc
 ad ipsum convenientibus. Illo die quemdam geni-
 zarum, qui auream in capite gestabat usculam,
 sive pileum, comprehendi jussit, et ad arborem
 suspendi : quodam etiam de Ulofeziorem numero
 capite truncato. Genizarus ille propterea suspendio
 sublatus e medio fuit, quod sultani Achmetis so-
 cer esset. Hoc modo cum sibi sultanus Selimes
 imperium constituisset, Corentes conscensa trireme
 Maniasam, ditionem suam, repetiit. Non multis
 diebus interjectis, Constantinopoli discedens Ba-
 jazites, Dimotucum abire cogitabat. Eum sultanus

Selimes extra portam Hadrianopolitanam, officii causa, cum deduceret. Bajazites e curru cum filio colloquens, de multis eum rebus admonuit. Inde mutuo sibi pater atque filius valedixere. Sed Bajazites hoc itinere delatus in viciniam quemdam, cui nomen Chapse, vitam cum morte commutavit. Reversus autem a suis Constantinopolim, in templo, quod ipse construxerat, conditus fuit.

Secundum hæc profectus est sultanus Selimes universis cum copiis in Anatoliam, cumque jam pervenisset Engurim, frater ejus, sultanus Achmetes, ad fines Arabicos profugit. Quod ubi Selimes accepisset, itinere mutato, Prusam rediit: ibique Mustapham bassam, cum aliquot fratrum suorum filii, strangulari curavit. Inde Manissam contra fratrem, sultanum Corcutem, movit: sed is Teikiensem in provinciam abiit: quo cognito, primum e janitoribus suis, quem Azemim Casanam Agam vocabant, fratrem a tergo persequi jussit. Is adhibita diligentia maxima, tandem illam in specu quodamprehendit, et cepit: jamque captum ad herum suum Selimem adducens, obvius habuit nuntios, apud oppidum **339** Egrigos: ubi mox de mandato Selimis Coreutes strangulatus, et cadaver ejus Prusam vectum, ibidem monumento fuit illatum.

Cum autem sultanus Selimes etiam alterum fratrem suum, sultanum Achmetem, magnopere cuperet in potestatem redactum, astu excogitato, bassarum et genizarorum nomine litteras ad eum perscribi jussit, quarum litterarum hæc erat summa: Sultanum Selimem crudeliter in omnium sævire vitam. Ea de causa se jam pertæsos esse pumillionis istius. Prodiret modo Achmetes, ac se conspicendum præberet, mox ei captum Selimem tradituros. Data vero fuit opera, ut ejusmodi litterarum exempla 50 vel 60 sultano Achmeti redderentur. Itaque numero litterarum deceptus, fidem eis habuit, et cum milite Caramano suis e latebris in apertum prodiit. Quotquot erant cum eo proceres, hanc profectionem dissuadebant, et futurum aiebant ut circumveniretur. Sed ipse, litteris illis exhibitis ac perceptis: Demus, ait, exempla viginti harum litterarum esse falsa et commentitia; num idem de cæteris quoque pronuntiari oportet? Itaque suam secutus opinionem, copias in fratrem duxit. Cum in planitiem pervenisset ad Neapolim Caramanæ, ab exercitu sultani Selimis obrutus, parum cum suis strenue rem gessit: ac victus, fugæ se dedit; in qua fuga captus Achmetes, et strangulatus fuit. Exincti cadaver Prusam deportatum, et ibidem in monumento fuit conditum. Hæc autem acciderunt anno 920 (Chr. 1513).

Sultanus ergo Selimes jam solus imperio tranquillo potius, ad bellum gerendum adversus Ismailim, schachum Parthorum, se comparavit: et curribus ad vehenda tormenta, cæterisque rebus necessariis instructus, omnes suos exercitus collegit, in quibus erant hominum ad quadringenta millia,

Tantis cum copiis in Parthiam profectus, manum cum Ismaili schacho conserere decrevit. Ismail vero sultani Selimis instituto cognito, cum Parthis suis et ipse hosti obviam prodiit; ac tandem congressis in planitie quadam, quæ Zalderana dicitur, utriusque partis exercitibus, a diluculo ad postmeridianum usque tempus dimicatum. Inter eos fuit. Ismailis schachi supremus belli dux, Ustazelvis filius, Anatolico militi oppositus erat: Romanæ copias ipsemet schachus Ismail sibi debellandas sumpserat. Sed Anatoliæ beglerbegus adeo fortiter hosti restitit, ut tandem Ustazelves occideretur. Ab altero quoque aciei latere pugnatum utrinque strenue, donec ad extremum Chasanes bassa, Romanæ beglerbegus, occumberet: Nihilominus Thures Alis begus, Malcozii filius, una cum fratre suo, tam acriter hoc prælio se gessit, ut hostibus disjectis, ad Ismailis schachi vexillum primum penetraret, ipsique schacho vulnus infligeret. Verum a schachi satellitibus uterque mactatus cecidit. Sub exitum diei fessus jam cum suis præliando schachus, hosti cessit, et fugam arripuit: ordaque sua, cum omnibus rebus quæ illa continebantur, hostis arbitrio relicta, Tebrisiump se recepit. Itaque Turcis orda schachi prædæ fuit, qui etiam in ea ceperunt unam de schachi uxoribus, cum cæteræ mulieres, quæ illis in castris fuerant, pedites cum reliquo Parthorum exercitu Tebrisiump abiissent. Schachus autem, relicto Tebrisiump, cum non magna suorum manu Suttaniam se contulit. Interea Tebrisiump progressus Selimes, omnes urbis artifices, omnes eximios opifices collectos, Constantinopolim misit. Cumque illa hieme cogitaret in hibernis ad Carabagum subsistere, non hoc eum tumultuantes facere passi fuerunt genizari. Quapropter Amasiam reducto exercitu, ibidem hibernavit, sub initium æstatis Camachum profectus, eam civitatem occupavit. Interim Sinaem bassam eunuchum in Dulgadirensi provinciam ablegavit, qui ducem ejus regionis Aladeulem bello invaderet. Is Dulgadirem ingressus, Aladeulem minime resistentem cepit et capite truncavit, quanquam alii tradant suspendio necatum fuisse. Dittonem vero sultanus Selimes Ali bigo concessit, qui ex Aladeulis fratre natus erat.

Hoc tempore Genizari magnas Amasiæ turbas excitavere, cum in Piris bassæ castra per seditionem irruerent. Erat tum sultani Selimis vezirazemes, Achmetes bassa, Ducagini filius: quem Selimes interfici jussit, collata in eum culpa, quod hujusce genizarorum seditionis et conscius et auctor exstisset. Hinc Amasia discedens Selimes, Constantinopolim abiit: ubi generum suum, Ischenderem bassam, una cum Taxisade Cadileschero, et Bali Geme Segnane bassa, supplicio capitis affecit; quod ipsos etiam diceret Amasiani genizarorum tumultus auctores fuisse. Contigerunt hæc anno 921 (Chr. 1514).

Secundum hæc collectis 8

suis, Constantinopoli transiit in Anatoliam, cum alteram se contra Parthos expeditionem moliturum simularet. De hac Selimis profectioe certior factus Cansaves Gauris, sultanus Alcairi, maxime cum suis proceribus et Mamelucis perturbatus, coactis militibus suis, armatus Chalepam adiit. Qua re sultano Selimi nuntiata, misso itinere Parthico, in sultanum Alcairensem movit. Ejus cum fines attingisset, ac sultanum haud impigre sibi occurrentem conspiceret, gravi cum eo praelio conflixit, in quo sultanus ipse Cansaves Gauris cæsus fuit, ejusque copiarum dissipatarum 340 fugerunt. Post hanc pugnam Selimes victor omnes munitiones et arces, in finibus sitas, occupavit: ac presidiiis in singulas impositis, Chalepam perrexit. Ibi cum omnia Chalepo vicina loca sui juris fecisset, legos sangiacos provinciarum præfecit. Chalepo Damascum abiit, et urbem cum omni agro finitimo, summa celeritate suo subiecit imperio. Mameluci, qui et Circassi, Alcairum fuga delati Tommambaim, qui erat id temporis Ulu Duveidar, sultanum crearent. Et Ulu Duveidar apud ipsos primus erat dignitate post sultanum. Potitus autem Damasco Selimes, Sinanem bassam cum selecta militum manu Gazam præmisit. Aliquot inde diebus elapsis, etiam ipse reliquo cum exercitu subsecutus fuit, Alcairum ducturus. Ex altera parte Damascum Tommambais Meliculem Umeram, hoc est, beglerbegum Damasci, Zamberdim Gasalim, cum parte sui exercitus miserat. Is cum a Gaza prope jam abesset, etiam Sinan bassa Remlem advenit, eoque hinc castra metatus est. Cumque certior factus fuisset, esse Gasalim cum exercitu in vicinia, noctu militibus indicta profectioe, tanta cum propeatione ad hostem accessit, ut prima cum luce Gasalis copias assecutus, non modo cum eis conflixerit: verum etiam victoria potiretur, magnamque Mamelucorum sive Circassorum numerum interiectione deleteret, superstitionibus fuga dilapsis, et in solitudines illorum locorum semet recipientibus. Quibus rebus gestis, placuit sultano Selimi legatum ad Tommambaim mittere. Quippe domesticum quemdam habebat, natione Circassum, quem vulgo Muratem Circassum appellabant. Is ad sultanum ire jussus, impetrare non potuit ut a Tommambai vel in conspectum admitteretur, vel audiretur: adeoque cum iis quos itineris comites secum adduxerat, jussu Tommambais fuit interfectus. Qua legati sui cæde coopta, motis Selimes castris Remlem petiit. Eo cum pervenisset, significatum illi fuit cives Remlenses id temporis, quo Sinan bassa Remle nocturno itinere discesserat ut Zamberdis Gasalis copias adoriretur, sparsisse rumorem de fuga Osmanicorum: et quotquot in castris Sinanis bassæ remanserant non solum inactasse, verum etiam occisorum cadavera passim in puteos et fossas projecisse. Quo Remlensium intellectu facinore, Selimes et congregari jussit oppidanos, et omnes illius sceleris

reos trucidari. Secundum hæc Cudsimuharecum profectus est, Cumque sub vesperam eo venisset, noctem illam istis manere voluit ac vesportinis precibus in Axa messita, nocturnis in eubei Sabara peractis, omnia loca sacra visitavit. Postridie circa meridiem reversus ad exercitum, Gazam contendit: ubi Sinan bassa, potitus insigni victoria, suas cum ipso copias conjunxit. Gaza Berthlehemam profectus, illo quoque loco proceas suas concepit: quibus absolutis, in animum induxit, Alcairum petere. Præmisit ergo Sinanem bassam, qui suis cum copiis reliquum exercitum antecederet. Quippe profectendum eis per illam solitudinem erat, quam ante id temporis nunquam tam numerosus exercitus transierat. Et aliam quoque causam habebat cur eum præmitteret: quod vereretur scilicet, ne si tanta hominum multitudo conjuncta maneret, iter illud per solitudinem se suscepturos negarent, atque hoc modo diffugerent. Sultanini quidem hoc desertum semper antehac pro urbis Alcairanæ propugnaculo quodam habuerant. Verum sultanus Selimes jacta, quod dicitur, alea, militem cohortationibus animosis ad capescendum hoc iter impulit. Ubi ventum ad prima castra fuisset, in pago, qui Deire vocatur, vezirem suum, Chuseinem bassam, interfici jussit, quod dixisse perhiberetur, non temere per ejusmodi solitudinem, tanto cum exercitu, profectum. Atque hoc modo solitudinem ingressus est, quæ arida prorsus, aquis destituitur. Cum die in diem progredere ulterius, placuit Deo largiri pluviam: quo factum ut universæ illæ copiarum nulla premerentur aquæ penuria. Ubi Salchigen perventum fuisset, jam vicerant scilicet, superata solitudine. Quapropter oneratis aqua potabili jumentis, Alcairum perrexerunt. Interea Tommambais Alcairi sultanus, suis et ipse copiis instructus, ex urbe militem eduxit: eoque modo castra metatus, ut urbem a tergo haberet, ibidem substitit. Coegerat enim maximum exercitum, in quo militabant Æthiopes, cum aliis nationibus. Tormentis etiam bellicis ea communierat itinera, quibus hostis venturus expectabatur. Sed transfuga quidam ex castris ipsius ad sultanum Selimem se contulit, eique consilia et insidias hostium detexit. Quibus Selimes cognitis, diverso itinere copias Alcairum duxit. Hæc gesta fuerunt anno 923 (Chr. 1515).

Die 28 mensis Silchizis, ante prandium, ingens et cruentum praelium commissum fuit, quo in praelio Sinan bassa, cæsus in dextro cornu, occubuit. Tandem tamen Mameluci, qui et Circassi, dissipati profligatique, partim versus montes, partim in solitudinem, partim ad ipsam urbem profugere. Verum ubi mox Selimiani milites urbem occupassent, reliquæ Circassorum et Mamelucorum, urbe deserta, in regionem Saitensem se receperunt. Selimes propter urbem, ad Nilum fluvium, castris locum cepit: quo in loco dum

ipse quiescit, missis Tomnambais speculatoribus, cum alia, tum etiam situm castrorum hostilium exploravit, quod ea nocturna impressione aggredi, suo cum animo constituisset. **341** Rebus omnibus exploratorum opera probe perquisitis, urbem noctu cum suis ingressus, plurimos ex Selimianis in urbe oppressit et trucidavit. Sed cum primum hoc Seliminuntiatum fuisset, jussis arma erripere militibus, hosti semet opposuit: tormentisque bellicis in ea loca constitutis, in quæ facturus impetum credebatur hostis, ab omni parte paratus erat.

Anno 923 (Chr. 1516), quarto die mensis Mueherenis, missus in urbem fuit a sultano Selime Jonuzes bassa, cum genizarorum manu: qui quidem in ipsis plateis et vicis urbis adversus Circassos et Mamelucos acerrime dimicavit. Hoc prælio sagitta Jonuzes bassa tam graviter vulneratus fuit, ut a suis sublatus, et media pugna exportaretur. Id conspicatus Selimes usque adeo excaudit, ut milites ex equis descendere juberet, ac pedites suis suppetias ferre. Quod cum absque mora fieret, et illi milites, qui caeteroquin ex equis dimicare solebant, pedites urbem ingrederentur: prope templum maximum, quod Chasanis Zamî vocant, cum Circassis et Mamelucis manum conseruere: qua pugna tot ab utraque parte cæsi sunt, ut passim per plateas plena peremptorum cadaveribus essent omnia. Tandem Selimiani denuo victoria potiti fuerunt, et Tomnambais iterum cum nonnullis suorum in regionem Saitensem profugit. Acciderunt hæc anno 923.

Post illa cum omni exercitu Selimes urbem ingressus, in ipso palatio sultanino divertit. Fuerant in eo, quem diximus, conflictu capti bis mille quingenti Circassi ac Mameluci: quorum ad duo millia sultanus Selimes jugulari, quingentos reliquos in custodiis haberi jussit. His gestis rebus, adactus extrema necessitate Tomnambais, ut pacem peteret, insignem legationem ad sultatum Selimeum misit. Eam Selimes saue quam humaniter excepit, ac postulatis omnibus assensus, non modo Tomnambais rescipit, verum etiam suos homines ad ipsum vicissim ablegavit, qui pacis ei auctores essent. Hos ad se jussu Selimis venientes, Tomnambais interfici curavit universos. Quamobrem summo opere commotus sultanus Selimes, Circassos illos omnes, quos in custodia detineri præceperat, mox ita jussit occidi, neminem ut sui reliquum facerent. Ea re patrata trans Nilum copias duxit, Tomnambain quæsiturus, quo ille comperto fugam arripuit. Selimes Romanæ copiis injunxit, ut eum a tergo persequerentur. Sed Arabes, qui et Æthiopes, itineribus fugienti Tomnambai præclusis, hominem interceperunt, et captum ad Selimeum perduxerunt.

Anno 923 (Chr. 1517), die decimo sexto mensis Rebnitule, mandato sultani Selimis, in umbilico urbis Aicarsis, eo loco, qui Bahsubile dicitur,

a sultano Tomnambais suspendio necatus fuit. Atque hoc modo radicitus extirpatis Circassis ac Mamelucis, universum illud sultanum Ægyptiumve regnum suo Selimes Imperio subdidit, et in Sangiacatus divisit, cum urbem Alcairanam Jonuzi bassæ regendam commisisset. Inde rebus omnibus egregie constitutis et ordinatis, Alcairo discessit, Gazam rediturus. Erat autem quidam ex sultaninis, Cheir begus, qui sultanis illis adhuc rerum potentibus Chalepi copiis præfuerat; sed sponte sua sultani Selimis potestati se permiserat. Hic a Selime, præter Jonuzem bassam, ad Alcairam relictus, litteras ad eum jam inde digressum, misit obsignatas: quibus in litteris Jonuzem bassam accusans, præscripserat Æthiopes et plebem urbanam Jonuzi bassæ sultani tribuere titulum, et omnia præari fausta feliciaque, nonnullis etiam criminibus aliis in eum congestis. His territus litteris Selimes, mox alias ad Jonuzem bassam dari jussit: quibus ei mandaretur, uti maxima celeritate semet ad sultatum Selimeum conferret. Eadem Cheiri bego scribi voluit, et urbem ipsius fidei, per absentiam bassæ, commendavit. Ubi suum ad herum, sultatum Selimeum, in ipsa solitudine Jonuzes bassa pervenisset, equis insidentes, inter se collocuti sunt ambo. Verum subito Selimes furore correptus, Jonuzem bassam ex equo dejici jussit, et Solachorum præfecto mandavit, ut eum resecto capite jugularet. Quod statim factum cum fuisset, Selimes itinere continuato, tandem Constantinopolim reversus, quieti se dedit.

Non exiguo temporis intervallo gerendis a rebus abstinens, anno denique 926 (Chr. 1520), mense Remasane, Constantinopoli digressus, Hadrianopolim petere constituit. Hoc in itinere cum Iazuam venisset, balneum ingresso tumor quidam a tergo cepit oriri, qui revera carbunculus pestilens erat. Profectus autem ulterius, et illum ad locum delatus, ubi aliquando cum patre conflixerat, urgente necessitate, fixis ibidem tentoriis, substitit. Interca vero, dum hic morbo ipsius curando se totos medici dabant, Desterdaros, et Pirim, Achmetemque bassas, Hadrianopolim præmisit, ut omnia solemnitati Bairami celebrande necessaria præpararent, solo Ferhate bassa cum eo manente. Sed cum medici morbo remedium invenire non possent, eo ipso mortuus est loco, in quo cum patre pugna congressus fuerat, die septimo mensis Schebalis, anno 926 (Chr. 1520). Imperavit annis septem, mensibus octo, diebus octo. Nihil compertum fuit de ipsius obitu totis diebus decem. Interea secreto Ferhates bassa primarium janitorem cum litteris **342** Manissam ad sultatum Soleimanem misit, qui cum moveret uti quamprimum illuc properaret. Sed quod his nihil litterarum reliquis a bassis adjuuctum fuisset, veritus est itineri se dare Soleimanem bassis cæteris, qui Hadrianopolim Ferhates bassa

fecti, cum quo res essent loco cernerent, litteris et ipsi perscriptis, præfectum Ispachiorum ad Soleimanom Manissam ablegarunt, significantes, ut absque mora veniret priusquam de patris obitu genizari cæterique Portæ milites, quiddam inaudissent, ne fœde direptam urbem excidio darent. Itaque Soleimanes, re tota penitus cognita, confestim semet accinxit itineri: nec ulla vel noctu, vel interdium quiete interposita, pervenit Iscodaram e regione Constantinopolis sitam. Hoc loci tribunus genizarorum ad ipsum venit, quo comite trirremem ingressus, Constantinopolim transiecit, in occursum prodeuntibus genizariis universis. E triremi cum exscendisset, genizarorum agæ, suos compellens genizaros: Hic dominus vester, hic imperator est, ait. Qua illi voce audita, mox ordine cæteros antegressi, sultanum suum ad imperatorum Saraium deluxerunt. Hinc largiores annonas, et donativa petere: sultano Soleimane postulatis ipsorum annuente. Postridie prima luce funus Selimis in urbem deductum fuit, eique celebratae in templo sive zuma sultani Muchemetis exsequiæ. Pedes ante paternum funus incedebat sultanus Soleimanes, idque comitabatur ad zumam ab ipso Selime conditam, ubi monumento suo fuit illatus. Inde Soleimanes ad palatium reversus, in thronum imperatorium se collocavit, et regni administrationem auspicatus est, anno 926 (Chr. 1510), die decima septima mensis Schebals.

Factus jam plene rerum dominus Soleimanes, elapsis aliquot mensibus, omnes suos milites convenire jussit, et cum eis versus Albam Græcam profectus est, anno 927 (Chr. 1521).

Cum prope jam abesset ab Alba, vezirem suum, Achmetem bassam, cum Romanicæ copiis ad Burgurdelen ire jussit. Is illuc ubi venisset, tormentis bellicis mœnia disiecit, militem immisit, et oppidum cepit. Multi tamen in ejus expugnatione Turci fuere trucidati, ac vicissim Achmetes bassa sultano Soleimani cæsorum Christianorum capita, cum quibusdam captivis et vulueratis, misit.

Secundum illa Pirim bassam præcedere jussit Soleimanes, qui Albæ Græcæ situm ac munitiorem, circumfusis copiis, specularetur: statimque Pirim secutus, universum exercitum mœnibus admovit, castra vallo munivit, tormenta jussit expediri, muros eversos solo æquavit, ac tandem Albam expugnavit die vicesima quinta mensis Remazanis, anno 927 (Chr. 1521) qua potitus Constantinopolim rediit.

Anno sequenti proximo 928 (Chr. 1522) die vicesima mensis Rezabis, iterum Soleimanes expeditione suscepta, copias universas in Anatoliam transduxit, Rhodo bellum illaturus. Jam ante vero Mustapham bassam insigni cum classe Rhodum navigare jusserat. Ipse cum pedestribus copiis Anatoliam ingressus, in oppidum quoddam Mentessianæ ditiois, cui nomen Mermerc, se contulit:

unde non magno ex intervallo in Rhodum transjicitur. Itaque militibus hinc in Rhodum transportatis, tandem et ipse suo cum comitata transvectus in insulam, gravi urbem obsidione cinxit. Obsessi Christiani muros pannis cocco tinctis, et sericis, et auro intertextis, ornabant, ac plurimis in urbe ludis et spectaculis, ad oblectandos animos, utebantur. Cum serio denique oppugnarentur, longo temporis spatio se defendebant acerrime, quod urbem ab hoste nullo modo capi posse sibi persuasissent. Ac Soleimanes sane res eo tandem loci redactæ fuerant, ut quamquam ad expugnandam civitatem via deinceps progredieretur, ignoraret. Quia tamen mons quidam haud procul ab urbe distabat, ex eo terram poti, qua urbis fossæ complanarentur, edixit. Actis præterea caniculis, suffossi fuere muri, tormentorum quoque vi magna ex parte diruti. Quapropter exhausto laboribus ac molestiis Christianorum præsidio, cum urbem non multo post in hostium potestatem venturam nemini dubium esset: ipsorum princeps, quem Megalon Mastora vocabant, inducias pactus, urbem se dediturum significavit, modo ipsis abundi potestas fieret, salvis facultatibus suis, et Christianorum uxores atque liberi nulli servituti manciparentur. In eas condiciones sultanus Soleimanes absque mora consensit. Itaque cum obsessi munera sultano quædam, in ejus conspectum admissi, obtulissent, cum rebus ac facultatibus, cum liberis et uxoribus suis naves ingressi, Turci Rhodo cesserunt, et in Italiam navigarunt. Quotquot erant in urbe captivi Turci, libertati pristinae restituti fuere. Capta vero fuit Rhodus die tertio mensis Sefteris, anno 929. Simul etiam cum Rhodo Turci arcem Stancoin, et Bedrum, aliam arcem in Anatolia sitam, in potestatem redegere, Soleimanes inde Constantinopolim reversus est.

Cæterum quo tempore ad obsidendam Rhodum proficisci cogitabat, Ferhatem bassam adversus Alm begum, Scachi Suarenis filium, qui perantiquo majorum suorum jure Dulgadirensis regionis dux erat, cum copiis ablegavit. Nam falso delatus is fuerat 343 apud sultanum Soleimanem, et accedebat alia causa, quod Osmanidæ neminem veteri natum familia suo in imperio tolerare possunt. Ubi jam prope Ferhates aberat ab Alis begi ditione, insidioso astu hominem ad se pellexit. Quippe morbum simulans, significari bego jussit, velle se testamentum condere, atque ipsius fidei exercitum committere. Qua voluntate Ferhatis intellecta, mox Alis begus, nihil ab Osmanicis periculi veritus, quibus inde usque a prima ætate fidus ipse fuerat, cum utroque filio bassam adit: qui et patrem, et filios, innocentes occidi jussit. Hoc facinore patrato, Ferhates ad sultanum Soleimanem, Rhodum obsidentem, Rhodo necdum capta, reversus est.

Cum autem confecto bello Rhodio, Constantino- poli Soleimanes quietus degeret, Genizari die

vicesimo tertio mensis Rezebis seditionem moverunt, et Aigasis bassæ, supremique thesaurarii, Abdulselamis ædes expugnatas diripuerunt. Postridie, qui Mercurii dies erat, noctu Ibrahimis ac Mustaphæ bassarum domos itidem adhibita vi aperuerunt: sed ea cum moderatione, nullam ut inde prædam auferrent. Composito denique genizarorum tumultu, Soleimanes in Ungariam proficisci statuit: et collectis quiquaginta vel sexaginta millibus armatorum, pontibus Savum, Dravum, Danubiumque flumina junxit; et Varadinum Perri cum aliis locis munitis occupavit, Budam ipsam cum exercitu petiturus. Ea Soleimanis expeditione cognita, se quoque rex Ungarus ad bellum paravit; et cum milite suo, qui ferro totus armatus erat, obvium se sultano Soleimani dedit. Die quodam Mercurii, circa tempus Ikindi, urrinque tanto concurrerunt exercitus impetu, multa ut hominum millia ab utraque parte cæsa caderent, plurimi vulnerarentur. Diu pugnatum cum fuisset, tandem tamen victus rex Ungarus, etiam ipse periit. Actis autem in fugam Ungaris, Turci hostem persecuti, multa ipsorum millia inter fugiendum contrucidarunt. Soleimanes re bene gesta, Budam suos duxit, et urbe sine sanguine potitus est, cujusvis sexus et ætatis hominibus in servitutem redactis, anno 932 Chr. (1526). Post occupatam Budam, reversus est Hadriauopolim, et ad tempus aliquod se quieti dedit.

Erat tunc quidam in Anatolia, qui Calender Zelebis appellabatur, ex familia Chazis Bectasis. Coluatur autem Turci Chazim Bectasem, seu divum quemdam, atque etiam invocant. Hic ergo Calender Zelebis seditione mota, cum non magno Dervisionum numero, Sangiacos aliquot fudit, et universam Anatoliam ad arma concitavit. Soleimanes accepto motus hujusce nuntio, Ibrahimem bassam, insigni cum exercitu, misit, uti Calenderem Zelebin bello aggressus, in ordinem redigeret. Ibrahimes Calenderem cum copiis assecutus, prælium iniit: quo dimicatum ab utraque parte fortiter, eo tamen eventu, Calender ut ipse sua cum factione victus occumberet.

Compositis Anatoliæ turbis, ad aliam se Soleimanes expeditionem paravit, Ungariam rursus invasurus: ideoque militem, publicatis edictis, ad Albam Græcam convenire jussit, quo quidem et ipse se contulit. Budam inde porrecturus. Hoc in itinere dum esset, Erdelii Banus ad eum venit, delatisque suis obsequiis, Soleimanis imperio se submit, cum et munera secum ferret amplissima, et manum ejus exoscularetur. Quæ quidem res adeo grata Soleimani accidit, ut eum mox Ungariæ regem crearet. Secundum illa Budam profectus est, qua occupata, Viennam contendit. Eo cum pervenisset, Germani, qui se intra mœnia tenebant, urbem communiere: quam Sultanus Soleimanes tormentis bellicis ad viginti dies oppugnavit, actis etiam subter muros cuniculis, donec eorum

A pars corrueret. Ea re perfecta, subito cum nive frigus adeo vehemens lucidit, ut ei tolerando neque milites, neque jumenta sufficerent. Ideoque destitutus omni spe Vienna potiundi, obsidionem solvere coactus fuit: et Constantinopolim reversus ad aliquod tempus a bellis abstinuit. Gesta vero fuerunt hæc anno 935 (Chr. 1529).

Dum Constantinopoli quietus hæret, invitatis magnæ solemnitate bassis omnibus et proceribus, et exterorum principum legatis, omnique genere spectaculorum in Atmindane Constantinopoli exhibito, filios suos, sultanum Mustapha, sultanum Muchemetem, et sultanum Solimem circumcidi curavit, anno 938 (Chr. 1532).

Eodem anno mensis Remasanis die vicesimo octavo, Constantinopoli discessit, Hispano bellum illaturus. Cumque pervenisset in Alamaniam, duorum mensium spatio copias hinc inde circumduxit, ferro et igni cuncta vastans atque diripiens. Nullus a Christianis oppositus ei fuit exercitus, nusquam eorum conspectæ acies, ab utroque duntaxat latere Soleimanis agmina carpebant, ac multos interceptos vel occidebant, vel abducebant captivos. Misit autem sultanus Soleimanes, ductore Casane Vaivoda, qui Michaelis begi filius erat, et Vaivoda, duodecim millia militum, adjunctis eidem Acanziis, qui regiones illas ulterius incendiis et rapinis depopularentur, atque incolas servituti mancipatos abigerent. Quod enim illi facerent, optima potiti fuere præda. Verum in reditu forte fortuna in Christianorum incidere copias, cum quibus licet acerrime dimicarent, ac fortiter hosti resisterent, tandem tamen ad internecionem, 344 majori saltem ex parte, cum ipso Casane Vaivoda, cæsi captique fuerunt. Et quando jam hiems appetebat, mutato Soleimanes itinere, Constantinopolim rediit: ubi cum ad tempus aliquod quiesceret, sultano Mustaphæ filio Manissam attribuit, anno 938 (Chr. 1532).

Interea vero dum aberat peregre sultanus Soleimanes, in Alamania bellum gerens, supremus Hispani classis præfectus, Andreas Doria, cum Megalo Mastore, qui superioribus annis Rhodo cesserat, corrogatis cæterorum quoque principum Italicorum auxiliis, magnam mari classem eduxit, qua naves quinquaginta majores, et quinquaginta triremes continebantur. Et erant in his militum ad quinquaginta millia. Quo cum exercitu Moream inopinato adorti primo Coronam urbem cum arce, deinde insulam Balu, et Badram oppidum, cum aliis quibusdam castellis ceperunt: et immisis in ipsam regionem pedestribus equestribusque copiis, universam depopulati sunt, ingenti marium, feminarum, puerorumque multitudine secum in captivitate abducta.

Superioribus annis quidam natus in insula Mitylene, cui nomen Chairadines, insigniter navalis militiæ peritus evaserat: ac piraticam exercens multoties mari cum Christianis conflixerat. Ubi jam rem fecisset, naves aliquot in

que sibi sodalitia quorundam egregiorum hominum, et neminis addictorum imperio, cum iisdem in Barbariam profectus, urbem Cesairem occupavit, ac sibi retinuit.

Qua quidem re feliciter confecta, per universam Italiam nomen ipsius inclavit: inditumque fuit et cognomen ab Italis, uti vulgo Barbarossa diceretur. Idem quotannis sultano Selimi et Soleimani munera quædam missabat. Quorum alter, Soleimanes, viri virtute, rerumque gestarum fama cognita, missis legatis, invitavit hominem uti ad se veniret. Chairadines idoneo Cesairi præsidio imposito, strenuorumque virorum, et sibi amicissimorum fidei civitate credita, triremes aliquot milite complevit, et Constantinopolim profectus est. Eo cum appulisset, manum pro more sultano Soleimani osculatus est. Excepit hominem sultanus sado quam honorifice, constitutoque salario quadragies centum millium a-prorum annuo, Beglerbegum maris supremum creavit, et ad veziris dignitatem evertit: unde nomen ei datum, ut Chairadines appellaretur. Nactus ergo plena cum potestate maris imperium, centum triremes in mare deduci et instrui, militumque compleri iussit, et cum iis Moream adiit. Quare Christianis nuntiata, mox illi regionem et arces, quas occupaverant, desertas relinquere, conscensique navibus suis, inde discesserunt. A Christianorum habitu, trecenti Genizari, Azapique totidem in ea fuere loca missi, qui et Coronæ, et oppidis cæteris præsidio essent. Inde Chairadines bassa cum eadem classe in Barbariam profectus, urbem celebrem Tunisiam, quæ a Mauris incolitur, occupatam suo subiecit imperio, anno 940 (Chr. 1534).

Eodem hoc tempore captæ a Chairadine bassa Tunis, quidam et numero Parthicorum procerum Ulumas begus, a scacho Techmasi filio scachi Ismailis, defecte, licet ipsius scachi sororem haberet conjugem. Itaque profugus e Parthia, Constantinopolim accessit: et præstito subjectionis sacramento Soleimani se totum addixit. De huius viri consilio sultanus Soleimanes expeditionem Parthicam suscipere cogitabat, eam prætexens belli causam, quod Scachus, sua cum proceribus et subditis, minime rectam religionis amplecteretur sententiam, nec debito quantum Mahumetis prophetas honore prosequeretur. Hac de causa dignissimos censebat, quibus bellum inferretur, qui occiderentur, adeoque penitus exstirparentur. Itaque Soleimanes hoc bello decreto, Sangiacatum Ulumæ bego supra nominato, non procul a Carahemida, concessit. Ulumas vero Constantinopoli quibusdam conductis copiis, in Sangiacatum suæ creditum fidei cum eis profectus est. Missa quoque fuerunt ad cæteros illius provincie Sangiacos a sultano Soleimane mandata, quibus præcipiebatur ut Ulumæ bego, quoties in hostem profecturus esset, obsequerentur. Ulumas ergo decretum sibi Sangiacatum ingressus, collectis ejus regionis proceribus Sangiacis, ipsorum adjutus auxiliis, Curdistania principi, cui nomen Serfes

begus, bellum intulit: eoque interempto, ditionem ipsius in potestatem redegit. Ea re sultano Soleimani nuntiata, supremum vezirem suum, Ibrahimem bassam, qui apud sultatum summæ auctoritatis erat et potentie, supra bassas ac vezires omnes evertus, idque nomen ab eo consecutus, ut Ser Asker sultani nominaretur, Constantinopoli ablegavit in Anatoliam, et Romanie Anatolieque copiis præfecit: cum quibus ille Chalepum adiit, et inde Carahemidam perrexit. Huc ubi venisset, Ulumam begum præmisit in Parthiam, qui dux itineris esset: atque ipse vestigiis illius in hærens, a tergo secutus est, anno 941 (Chr. 1535).

Hoc modo continuata profectio, nemine resistente, Tebrisiū illi pervenerunt. Aberat enim Scadus id temporis ab illa provincia, bellum in Chorasane contra Kezien bassam gerens, qui ei Chorasane eripere volebat. Cum propius ad Tebrisiū accessissent, urbem invenerunt desertam, et habitatoribus vacuum. Ibrahimem vero præmissum ad expeditionem hanc, anno 941 (Chr. 1535), secutus est ipsemet Soleimanes, cum genizaris et aliis Portæ copiis, ea celeritate, ut quo tempore Tebrisiū Ibrahimem ingressus est, Soleimanes Carahemidæ portis immiseret. Interea scachus etiam Techmases propius ad Tebrisiū suos adduxerat, ut istic Ibrahimem bassam opprimeret. Ibrahimem hostis conatu cognito, absque mora Soleimanem certiore reddidit: qui duplicatis quotidianis itineribus, celerrime Tebrisiū advolvit, et cum Ibrahimem se conjunxit. Cumque per exploratores intellexissent, quibus in locis Parthorum exercitus degeret, recta in eos duxere. Tum vero Parthi, qui de Soleimanis adventu cum genizaris ac Portæ militibus cæteris acceperant, seque tali machinarum bellicarum apparatus, tantisque copiis nequam resistere posse cernerent, Sultaniam profugerunt. Osmanici nimia tormentorum, annonæ, tentorium, curruum, et aliarum magni ponderis rerum copia gravati, tormenta cum impediendis cæteris trecentorum genizarorum, ac trium sangiacorum præsidio munita, Tebrisiū remiserunt, atque hoc modo facti expeditores, Parthicum militem acriter a tergo persequi cepere. Tum vero fugere Parthi, fugientibus instare Osmanici: donec haud procul ab oppido Hemedane perventum fuisset. Ibi cum pluvii, et annonæ penuria, tantum frigus Osmanicos oppressit, ut plurimi tam manus quam pedes a frigore laesos amitterent, ac incredibilis hominum, jumentorumque multitudo fame interiret. Præterea contigit, ut in ipso convata transmittendi amnis, qui Docus Gezid vocatur, flumen illud aquis pluvii aductum vehementer intumesceret. Ideoque dici non potest, quot istic homines, jumenta, rerum aliarum sarcinæ perierint; adeoque de sua quilibet salute desperabat. Quando igitur exercitus Parthicus nusquam apparebat, nec sciri poterat, quonam se recepisset; aliaque nulla regio Bagadate propinquior erat, quæ ni-

nus hiberni frigoris, et plus caloris haberet; in hanc sibi Soleimanes ducendum statuit exercitum. Ubi propius ad urbem accessisset, apertis incolæ portis, eam Soleimanis potestati permisere. Quapropter ingressus, nonnihil istic se recreavit. Omnis etiam Bagdati finitima regio se Soleimanis imperio submitit. Quo factum, ut beglerbegum in urbe constitueret, ipsamque provinciam in sangiacatus partiretur. Præterea Bagdati militare præsidium imposuit, eique de tormentis bellicis et aliis rebus necessariis, annonæque copia prospexit: cum prius urbem muniisset, et aquam e flumine derivatam in fossas urbanas immisisset. Hoc tempore supremus Deplterdarus sive maximus ærarii præfectus, Ischémier Zelebis, apud sultatum Soleimanem delatus fuit, ob tractatos nequiter thesauros regis: quem extra urbem hoc nomine suspendi jussit, universis facultatibus ejus fisco applicatis. Interea vero, dum Soleimanes intra Bagdati muros, exercitus foris in hibernis hærebat, prodit denuo scachus Techmases in apertum suis cum copiis, et Tebrisium iter instituit. Inde cum ipsum haud procul abesse relictis ad Tebrisium sangiaci et genizari, de quibus supra dictum, accepissent, quid agendum sibi hoc casu foret, ignorabant. Quia tamen animadvertent, nec ad resistendum hosti tam potenti se sufficere nec in tempore sibi succurri posse, sarcinas omnes, et tormenta bellica cum rebus ad ea necessariis, et custodiæ suæ commissis, ibidem reliquerunt, ac fuga saluti suæ consulere. Scachus Tebrisium ingressus, omnes istas sarcinas et impedimenta militi suo diripienda concessit: bellica vero tormenta, cum universo ad ea pertinente apparatu, concremari jussit; et quidquid de machinis bellicis colliquefactum flammis absumi non potuerat, ad signandos manguros destinavit. Ubi jam durior hiemis tempestas præterierat, Bagdate Soleimanes movit eodem anno 941 (Chr. 1536), ac denuo Tebrisium duxit: unde cum non magno abesset intervallo, rursus cum suis Techmases fugæ se dedit: atque uti facultatem sui persequendi Osmanicis adimeret, suam ipsemet regionem vastavit, annonam omnem corrupit et exussit, subditos suos passim abegit. Ubi Tebrisium Turci pervenissent, Soleimanes optimum quemque suorum, et præsertim egregiis instructos equis, delegit, eisque mandavit ut summa usi celeritate hostem alicubi assequerentur. Quod cum illi facerent, omniaque misera vastata conspicerent, ad animum eis accidit, fieri posse ut in redacta penitus ad solitudinem regione aliquod ipsis incommodum eveniret. Ideoque converso itinere Tebrisium rediere. Cum autem Soleimanes hoc modo delusum se videret, vehementi commotus ira, scachi Techmases et majorum ipsius regias amœnæque palatia, cum ipsius sultani Jacupis edificio, quod Heste behiste dicitur, et omnibus cum paradisis dirui, vastari, cremari jussit. Præterea plurimos Tebrisii cives compulit, ut inde Constantinopolim

commigrarent. Ad summam, insigni regionem illam universam excidio afflixit, direptis miserorum incolarum facultatibus, et absumptis omnibus jumentis. Post hanc vastationem, Soleimanes exercitum Carahemidam reduxit. Et dispositus ac relictos erat a tergo dundar, ut Turci vocant: **346** quod verereur ne in ipsa protectione scachus impressione subita suos aggredereur. Quod quidem ita prorsus accidit. Nam scachus, intellecto discessu Soleimanis, selecta Corizzorum quinque millia secum sumpsit, ac verdariorum in morem Osmanicos a tergo secutus est, in hoc unum intentus, ut eos aliquo detrimento afficeret. Tandem in agmen illud extremum incidit, quod dundar appellatur, uti diximus. Ejus ductor erat Ulumas begus, cui præter quinque sangiacos, septemdecim millium strenuorum militum Soleimanes attribuerat. Ad hos cum scachus advolasset propius, mox in eos irruit, et manu conserta, superior ipse, Turcis cassis, evasit. Interempta fuere Turcorum ad duodecim millia, desideratique tres sangiaci. Quartus in hostium potestatem venit, quintus cum Uluma bego fugæ beneficio discrimini semet eripuit. Scachus hoc tam feliciter pugnato prælio contentus, nihil periclitandum putavit ulterius, quod hosti ex aliqua parte pari relatum arbitraretur: ideoque retro cum victricibus copiis ad suos abiit. Ipse quoque Soleimanes jam Carahemida discesserat. Chalepum petens, unde digressus, die decimo quarto mensis Rezebis Constantinopolim appulit, anno 942 (Chr. 1536).

Dum illic ad tempus aliquod a bellis abstinens quiescit, suspectus ei cepit esse Ibrahimus bassa, cujus et ex parte fuit detecta perfidia. Quippe ferebatur cum Italis quoque secreto pepigisse foedus, ut imperium Turcorum in se transferret. Quapropter cum Soleimanes die quodam Mercurii, qui vicesimus secundus mensis Remasanis erat, ad cœnam invitavit: qua finita, cum de certis negotiis inter se colloqui, jam cubitum pergerent, Ibrahimus quoque summad conclave secessit, et in lecto se composuit. Quippe quoties a Soleimane noctu arcessebatur, in ipsius imperatoris saraio cubabat. Cum obdormisset, interfici hominem sultanus jussit, omnesque facultates ipsius et opes, fisco addictas, thesauris suis in ferri. Factum hoc fuit anno 942 (Chr. 1536).

Diximus antea, Chairadinem bassam magna cum classe profectum in Barbariam, Mauris famosam urbem Tunisim eripuisse, ac ibidem sibi constituisse domicilium. Is hoc tempore naves atque treemes in terram subdlexerat, rerum scilicet suarum plane securus, suoque duntaxat indulgebat genio. Princeps interim Maurus, cui prius ea paruerat ditio, profectus in Hispaniam, opem Hispani principis imploravit. Hispanus ad consilium revocato negotio, verebatur propterea quod Tunisim Barbarossa cepisset, ut Hispanis idem aliquando damnum inferret. Facile putabat ignem extinguere posse, si prius supprimeretur, quam latius periret. Eaque de causa datis ad Italicos

pes litteris, uti subsidio sibi venirent, petiit. Magnus ergo collectis copiis, et insigni classe parata, eidem Andream Dorian suprema cum potestate præfeci, atque ita Tunisiam expeditionem instituit. Chairadines re comperta, Raisos suos convocavit, eisque deliberandum proposuit quid hoc Christianorum motu faciendum censerent. Illi respondere classem mari prius instruendam quam Christiani se conjungerent omninoque præpediendos, ne convenire possent. Ad ea vicissim Chairadines bassa: Si tulipandum, inquit, meam duntaxat excelso quodam in loco super hastam defixero, a Christianis ut conspici possit formidine correpti, ad aliquot millia retro fugient: tantum abest ut bellum nobis illaturi sint. Hac ergo securitate sui que confidentia cæcatus, omnem ex animo sollicitudinem et curam deposuit. Verum non multo post Tunisiam præpotens Christianorum classis appulit. Ea cum istuc accessisset, occurrit hosti Chairadines extra urbem suis cum copiis, tametsi vix novem decemve militum idoneorum millia secum educeret. Ad Christianorum aciem progressus, animose cum eis conflavit. Et quanquam ingens hominum multitudo in Christianorum esset exercitu, fama tamen perhibetur, multa Christianorum millia tum cæsa fuisse, cum ex adversa Chairadinis parte duo duntaxat hominum millia desiderarentur. Cum autem Chairadines hoste se videret inferiorem, conversa suorum acie, ad urbem se recepit. Eo cum ventum fuisset, oclusam reperit, et in mœnibus elata Christianorum vexilla conspexit. Quippe captivorum Christianorum aliquot in urbe millia reliquerat, qui quidem interea, dum extra muros ipse cum exercitu Christianorum præliaretur, per fractis carceribus, et arreptis armis, portas urbis clausurant, et in mœnibus vexilla Christianorum erexerant. Id vero cum accidisset, major pars militum Chairadinis cæsa, cunctaque navigia cum machinis et apparatu bellico fuerunt amissa. Chairadines cum reliquis suorum propter urbem aufugit, et in solitudines se cum eis abscondit: quorum magna pars fame, siti, et æstu periit. Ipse varias expertus ærumnas, tandem ad urbem suam Cesairem evasit: unde cum decem et octo triremibus Constantinopolim profectus est, quacumque tenderet, damnum Christianis inferens. Acciderunt hæc anno 943 (Chr. 1537).

Solebat hoc tempore Constantinopoli Soleimanes plerumque degere. Verum ista cum evenirent, forte migraverat Hadrianopolim, ut istic hibernaret. Sub ætatis initium reversus Constantinopolim, ad bellum se 347 paravit, et Chairadinem Lutsimque bassas magna cum classe dimisit, qui mari rem gerent: ipse Constantinopoli digressus, Albaniam petiit. Avelonam cum pervenisset, etiam Chairadines et Lutsis eodem cum classe triremium, cæterisque cum navigiis, appulerunt. Soleimanes in loca montuosa profectus, ibidem cum Portæ militibus et comitatu castris locum cepit: reliquum

A exercitum in Albanos perducelles immisit, qui res eorum agerent, ferrent, ac liberos et uxores servituti manciparent, licet hic conatus eorum in irritam caderet. Præterea Romanæ beglerbegum, cum Romanæ copiis, in Apuliam trans mare misit: qui ea in regione quædam oppidula cum pagis diripuit. Cum denique Turcica classis Corcyram præter legeret, ex Corcyrensi præsidio Christiani navim annonariam, quæ classem sequebatur, bellicis potitam machinis demersere. Soleimanes animadversa Venetorum perfidia quam ex aliis etiam indicis abunde perspexerat; non parum excandescens, Chairadini Lutsique bassis præcepit uti cum classe Corcyram insulam peterent, oppidula cum vicis depredarentur, hominesque captivos secum abducerent. Id illi cum fecissent, navigia mancipiis Christianis, cujusvis ætatis et sexus, onerarunt: atque ita Constantinopolim redire. Quo delati, Christiana mancipia supra oppidum Galatam, eo loco, qui Besictas vulgo dicitur ad terram exposuere. missisque Constantinopolim præconibus, proclamari jusserunt, ut si quis mancipia Christiana, feminas, mares, juvenes, senes mercari vellet, ad indicatum modo locum veniret, ibidem hujusmodi mancipia perexiguo compararetus pretio. Quod quidem ita factum fuit, tam vili pretio miseris illis distractis, uti plerique duobus tribusve sultaninis venirent, hac ipsa pecunia regis thesauris illata. Posteaquam domum itura classis discesserat, etiam sultanus Soleimanes motis castris iter ingressus, die nono mensis illius, qui Zemaziel Achir Turcis dicitur, Constantinopolim reversus est, anno 944 (Chr. 1538).

Cum istic aliquandiu hæsisset, armis in Moldavum expeditis, undecimo die mensis Seferis Constantinopoli egressus, Moldaviam versus contendit. Ubi ad oppidulum, quod Ishacluam vocant, pervenisset, transmissa Danubio, Moldaviam ingressus est. Ibi tum fuga sibi consulere Vaivoda Moldavus, nec usquam in apertum prodire: incolæ vero regionis sultano se dedere, qui limites imperii sui ad amnem usque Berutem prolatavit.

Erat in adversa ripa quoddam oppidulum, quod Sangiaci domicilio satis esset idoneum. Quapropter eo loco Sangiacum constituit. Sequebatur id temporis Portam sultani Soleimanes quidam natus ex familia Vaivodarum Moldaviæ, cui et annonæ præbebantur. Hunc Soleimanes Moldaviæ Vaivodam præfecit. Quod prior ille Vaivoda cum rescivisset, portam præpotentem ipsemet adiit, et a Soleimane postulata impetrataque gratia, restitutus in integrum fuit. Soleimanes e Moldavia revertens, Hadrianopolim se contulit: ubi exacta hieme, sub veris initium Constantinopolim abiit, et quieti se dedit, anno 945 (Chr. 1539).

Secundum illa denuo cum classe Chairadinem mari ablegavit. Is autem egregie instructus, et hostem suum, Andream Dorian, quæreret: abaque ullo impedimento penetravit in Italiam, ibique nonnulla cum vicis oppidula depopulatus, etiam mu-

nera majoribus a civitatibus accepit. Cum diu hinc inde oberrasset, inopinato Andream Dorian reperit, et strenue cum eo configens, naves hostiles aliquot submersit, et triremes aliquot cepit. Doria tandem hosti se imparem animadvertens, cum reliquis suæ classis aufugit. Et quia tunc hiems imminebat, versis Chairadines velis Constantinopolim rediit, anno 945 (Chr. 1539).

Die Jovis, qui decimus quintus mensis Seferis erat, sub vesperam, incendium Constantinopoli, non procul ab illorum carcere, qui criminum rei custodiuntur, in eorum tabernis exortum fuit; qui picem, resinam, axungiam, aliasque res tales vendunt. Hic ignis ex indicatis tabernis in ipsam turrim, sive carcerem prædictum, evasit: qui clausus cum esset, homines in eo septingenti flammis exusti perierunt. Ex eo loco dilatatum in urbem incendium, a dextris et sinistris vagari cepit. Ad publicanorum carcerem cum pervenisset, aperto carceris ostio, dimissi fuere publicani. Quo facto, turris ipsa, sive carcer, itidem conflagravit. Latius inde serpsit, usque ad portam urbis, quam Lignariam vocant, ubi tabernæ sunt fabrorum ferrariorum. Iis in locis omnia flammis absumpta fuerunt. Inde se convertit hic ignis ad ædes Balis Agæ, qui tribunus olim genizarorum fuerat, totaque istæc deflagravit regio. Postea perrexit ad Caravanæ saraium, unde tabernas eorum invasit, qui torno cælant, quarum ordine series magna conspicitur. Hinc ad eam erupit aream, quæ Tachtal Cala dicitur: unde rursus ad fabros ærarios, ab his ad vitriarios penetravit, etiam illa regione incendio prorsus exhausta, quæ pictum balneum ambit. Longius inde progressum, ad Judæorum pervenit ædes, ibidem maximo cum detrimento grassatum propterea, quod admodum illæ sibi contiguæ sint. Hinc sparsæ fuerunt flammæ usque ad portam fori **348** piscarii, et quicquid ædificiorum erat inter hanc, et Judæorum portam, prorsus ab igne deletum fuit. Ad summam, propemodum universæ Judæorum domus fuere concremata. Nam æstivo tempore contigit hoc incendium, cum ingens esset siccitas. Arborea etiam virides instar sulphuris arsere. Nullus incendii restinguendi modus inveniri poterat. Nihil arborum resectarum dejectio, nihil aqua juvabat. Unde factum, ut tota nocte duraret. Erant distributi per omnes urbis regiones genizari, qui flammam extinguerent: sed incassum laborabant. Etenim postridie illius diei, a primo diluculo usque ad vesperam, ita desævierunt, ut etiam maximi pretii merces aut absumerentur, aut direptionibus essent expositæ. Quippe quibus in locis urbis grassatum fuit incendium, in iis majori ex parte mercatorum, et aliorum tabernæ consistunt: ideoque potior pars urbis in cineres ablit, cum idem accideret omnibus ædificiis, quæ extra muros urbis a foro piscario sita sunt in littore maris. Eodem tempore pestis etiam in urbe grassabatur, utrumque Dei contigit nutu, anno 946 (Chr. 1540).

A Secundum hæc rursus magna cum classe missus fuit Chairadines, ut arcem Novam, quam Christiani occupaverant, recuperaret: Imperatumque Sangiacis omnibus ejus provinciæ, ut universis suis cum copiis, et apparatu bellico, ad eam se conferrent obsidionem. Ubi classis appulisset, e navibus in terram expositæ fuere machinæ tormentariæ, propiusque militari more deductæ ad castelli muros, et tam diu disposæ, donec mœniorum pars disjecta corrueret, ac per ipsas ruinas miles ad expugnandam arcem immitteretur. Erant in præsidio castelli milites Christiani virtutis eximie, qui tam fortiter hosti resistebant, ut ab utraque parte plurimi caderent. Ad extremum tamen animorum ardore remisso, succubuerunt; et occisis propemodum universis, captisque superstibus, evasit nemo. Nova recepta, quicquid erat inter captivos ætatis vegetæ, damnatum fuit ad triremes. Itidem reperta in arce mancipia Turcica, vindicata sunt in libertatem. His rebus gestis, et arcis mœnibus, qua diruta fuerant, relectis, Chairadines illinc cum classe digressus, aliquot navigia mercibus onusta Christianis ademit, et oppidulis quibusdam maritimis flammis ac ferro coactis, ut incolumitatem suam pecunia redimerent, Constantinopolim rediit, anno 946 (Chr. 1540).

B Sultanus autem Soleimanes die secundo mensis Schabani Constantinopoli profectus, Hadrianopolim accessit, et ibidem hibernum tempus exegit: quo durante, exortum incendium in saraiio novo, quo conclusæ sultani uxores, liberi, puellæ virgines habitare solent, totum illud ædificium cum magni pretii rebus exussit. Rursus tamen laud magno temporis spatio splendidius est instauratum, quam fuerat prius. Inde Soleimanes Constantinopolim die septimo mensis Silchizis reversus, ibidem ad aliquod tempus hæsit, anno 947 (Chr. 1541).

C Exposuimus supra Seleimanem complura per Ungariam oppida, cum ipsa regni metropoli Buda cepisse: motumque singulari quadam gratia, Banum Erdelii creasse regem Ungariæ: cum ad aliquot annos ille regno plena cum potestate præfuisset, filium moriens reliquit hæredem, qui per ætatem administrandæ reipublicæ non erat idoneus: eaque de causa mater pueri gubernationem ad se transtulit. Hoc permoleate ferens, quidam ex proceribus Ungaris, Petrus Perenius, suis ad eam missis hominibus, hæc significari jussit: esse ipsam feminei sexus, et institutis majorum minime permitti, ut in Ungaria mulier regia cum potestate sit. Quamobrem metropolim regni Budam Perenio dederet. Nisi faceret, venturum cum exercitu, et urbem vi occupaturum. Mulier legatis respondit, urbem Budam non suam esse, sed sultani Osmanidæ: a quo si Perenius eam repeteret, ac impetraret omnino se deditionem facturam. Ubi P
ab ea responsum tulisset
cæteris in colloquio
universis dominatum

Proceres hominis oratione permoti, libenter in eam sententiam pelibus ibant, ut remouendam ab administratione feminam statuerent : nec ipsis adversantibus episcopis, qui dicerent hoc modo rem Ungaram in posterum melius habituram. Itaque proceres mutuo inter se fœdere deviuncti, magnas cœgere copias, et insigni cum apparatu bellicorum tormentorum ad Budam accesserunt. Ea re conspecta, repente mulier exiguam militum manum colligit, et hoc urbem presidio munit : cum Soleimanem quoque de rebus omnibus certiore fecisset. Is ad hujusce motus famam, confestim Muchemetem bassam cum parte genizarorum, et copiis Romanizæ præmisit, ipse die vicesimo quinto mensis Seferis Constantinopoli digressus, Budam versus eam Portæ comitatu, et reliquis genizaris, Muchemetem bassam continuo secutus est. Urgebat interim Perenius urbis obsidionem, sed ea potiri non potuit. Ubi Muchemetes exercitum propius ad urbem duxisset, magnopere Soleimanis adventum desiderabat. Quippe tam numerosæ Christianorum erant copiz, magnam ut Muchemeti formidinem incuterent. Qui etiam spreto ipsius adventu, ne latum quidem unguem e castris cessare, sed moenia tormentis concutere, atque ipsam urbem oppugnare perrexerunt. Ea vero cum in Ungarorum potestatem jamjam ventura esset, in tempore Soleimanes suo cum comitatu, et Genizaris et exercitu Anatoliæ protectionem ita maturavit, ut itinere bidui duntaxat a Muchemetis et hostium castris abesset. Id ubi Perenius rescivit, commotam nactus occasionem, furtim e castris se proripuit, et aufugit. Non enim futurum putarat, ut ipse sultanus ad solvendam urbis obsidionem veniret. Milites Ungari, cognita Perenii clandestina discessione, suos et ipsi deseruerunt ordines, seque mox ad ineundam fugam pararunt. Id conspicata mulier, quam diximus, ex urbis sublimiore loco, misso nuntio Muchemetem bassam increpuit, cur hoste fugiente quiesceret. Muchemetes, qui Romanizæ tum beglerbegus erat, his auditis, mox in Christianos suum promovit exercitum. Quod illi fieri videntes, hostisque conatui leviter admodum repugnantes, in fugam sese conjecere. Quidam, naves ingressi, evaserunt : alii semet in Danubium præcipitantes, aquis obruti periere, cæteris aut cæsis, aut captis. Ipso conflictus momento Soleimanes etiam cum suis advenit. Direptis Christianorum castris, machinas bellicas, et pertinentem ad eas apparatus, in urbem convelli jussit. Hinc Budæ beglerbegum sive bassam constituit, et milites ibidem Turcicos in presidio collocavit : assignata mulieri, ejusque filio, Erdelii regione, quam pueri pater antiquo jure majorum possederat : atque illuc matrem, cum filio, mox ablegavit. Inde, qua venerat via, regressus Soleimanes, die mensis Schabanis octavo Constantinopolim rediit, anno 948 (Chr. 1542).

Illic dum hæret, filis duobus, sultano Mucheme-

ti, et sultano Selimi ditiones attribuit : illi Manissam, huic Caramaniam. Factum hoc anno 949 (Chr. 1543).

Soleimanes satis sibi diu Constantinopoli substitisse visus, ad aliam se paravit expeditionem. denno invasurus Ungariam. Itaque Constantinopoli discedens, Hadrianopolim in hiberna se contulit. Inde magno cum apparatu, et universis copiis, profectus est die mensis Mucherenis octavo. In Ungariam cum pervenisset, arces Petri Perenii primum adortus, Valpœum machinis et militibus admotis, expugnavit et cepit. Inde Pestum aggressus, itidem occupavit. Pesto discedens, ulterius perrexit, et Strigonium obsedit : ubi licet præliarii milites egregie se defenderent, tandem tamen Soleimanes eo potitus est. Hinc exercitum ad Albam regalem adduxit, qua in urbe regum Ungarorum sepeliri consueverant. Hæc cum militem Soleimanes admovisset, præsidiaris urbem strenue propugnantis, ingens utrinque caedes edita fuit : sed nihilominus ad extremum Soleimanis in potestatem venit. Is vero postea, quam occupatis civitatibus, arcibus, oppidis, præsidia Genizarorum et aliorum militum, imposuisset : itinere converso rediit Constantinopolim, et die 17 mensis Schabanis urbem ingressus est, anno 950 (Christ. 1544).

Postridie quam advenisset, allatum fuit Constantinopolim calaver filii, sultani Muchemetis : quod peractis exsequiis haud procal ab antiquo domicilio genizarorum, monumento fuit illatum. Mortem filii Soleimanes pater acerbe luit. Ideoque magnam ciborum copiam coqui curavit, et epulum funebre quibusvis, tam pauperibus, quam opulentis, animæ filii causa, præbuit. Multa quoque mancipia sexus utriusque, suo redempta pretio, libertate donavit. Præterea monumentum filio magnificum exstruxit. Acciderunt hæc anno 950 (Chr. 1544).

Soleimanes secundum illa Constantinopoli tempus ad aliquod mansit, nec rei quidquam memorabilis est molitus. Interea mortuus est die quinto mensis Zamsiellulæ vir rerum strenuæ gestarum gloria clarissimus, Chairadines bassa : sepultus in loco, qui Besictas appellatur. Contigit hoc anno 953 (Chr. 1547).

Hinc arma Soleimanes iterum expedit, in Parthiam ducturus exercitum ; quod quidem bellum hanc causam habuit. Erat scacho Techmasi frater, cui nomen Ereases Imirsa, Sirvanæ supremo cum imperio princeps. Hic certas ob causas ab amicitia fratris, scachi Techmasis, discedens ; ut ægre faceret fratri, ad sultatum Soleimanem profugit, ejusque se fidei permisit. Hoc autem iter sic instituit, ut per regionem Circassorum longis ambagibus Cofen peteret, unde Constantinopolim appulit. Perquam gratus sultano Soleimani principis hujus adventus accidit. Ideoque magno cum honore exceptum, muneribus donavit amplissimis. Quin etiam ipsius causa numerosis, vel omnibus potes

copiis suis coactis, insigni cum apparatu die 19 A
mensis Seferis, anno 955 (Chr. 1549), Constantino-
poli digressus, in Anatoliam transmisit, rectaque
Parthiam versus duxit. Postea quam ingressus fuis-
set hosticum, tam arcem, quam civitatem Wanum
Wastani obsedit. Parum hosti civitas resistere po-
tuit, in quam ab omni parte pateret aditus; sed arce
non nisi magno labore Soleimanes potitus est, quod
idoneo Parthicorum militum presidio defende-
retur. Ubi Wanum arcem Soleimanes expugnasset,
sparsus per omnem regionem miles sultanicus, eam
rapinis et ferro vastavit. Nusquam Scachus Tech-
mases reperiri, nusquam **350** conspici potuit,
nusquam hosti se opposuit. Erases vero laborem
nullum recusans, dum hinc inde cum suis excurreret,
quoscumque thesauros adipisci potuit, Solei-
mani misit. Tandem tamen Osmanicos proce-
res, ac duces militares, magnopere belli tam diu-

turni, parumque fructuosi, tædere cepit. Ideoque
dolum excogitantes, ut vindictam de auctore belli
Erases sumerent, variis eum mendaciis apud So-
leimanem delatum onerarunt. Summa rei hæc
erat, quod leporem dimittendum, canem vero ca-
piendum suadebant. Cum Erases Imirsa conspira-
tionem ipsorum animadverteret, atque etiam perspicere
eos vitæ suæ insidiari, vehementer animo
perturbatus, in arcem cujusdam Curdistanii princi-
pis, præ formidine se recepit; tametsi ne quidem illic
vitare calamitatem imminens potuit. Quippe
Curdistanus ille princeps Imirsam captum fratri
Scacho Techmasi misit, qui deinceps eum custodiæ
mancipatum in carcere detinuit. Expeditio Solei-
manis annum duravit integrum, cum novem men-
sibus. Atque his rebus gestis, Constantinopolim
Soleimanes primo die mensis Silchizis, anno Ma-
humetano 956 (Chr. 1550), reversus est.

351 SUPPLEMENTUM ANNALIUM

QUO RES TURCICÆ CONTINUANTUR, AD ANNUM MAHUMETANUM DCCCCXCVI.
QUI CHRISTIANUS EST CIO IO LXXXVIII.

Ex Joannis Leunclavii Adversariis.

Anno Mahumetano 956 (Chr. 1550) ineunte vere, C
Dragutes Raisus, pirata celebris, oppidum Barbariæ
(sic Aphricam mariimam hodie vocamus, appella-
tione Romanis etiam historiis non ignota) quod Ma-
hadian Mauri dicunt, Aphricam nostri, veteres
Aphrodisium, solenter occupavit, ac presidio muni-
vit. Quo cognito, Karuli Augu ti classis imperator,
Andreas Doria, mature cavendum ratus, ne quid ex
eo loco barbarus detrimenti reipublicæ, ac præsertim
Neapolitanis et Hispanicis littoribus daret: cum
classe militeque profectus in Aphricam, Mousterium
oppidum, Aphrodisio proximum, expugnat; cæsis
ex hostium presidio 300, abductis 1200 man-
cipiis. Inde conjunctis cum Ferdinando Gonzaga
pro rege Sicieliæ copiis, Aphrodisium obsidet: quod
mense tertio tandem in potestatem venit. Cæsi ex
barbaris plurimi, capta capitum ad 7600. Vehement-
er hoc sultani Soleimanis tanimum pupugit,
cui se non ita pridem, operamque suam Dragutes
addixerat. Cæsaris vero Karuli jussu funditus Aphro-
disium fuit eversum.

Anno sequenti proximo sultanus Soleimanes clas-
sem instruxit, eique Sinanem bassam præfecit, ad-
junctis huic Dragute, Salaque Raisis: qui cum
arcem Melitensem frustra tentassent, transiectis in

Aphricam copiis, Tripolim, arcem et oppidum di-
tionis equitum Melitensium, eorumque presidio
munitam, obsidione tentarunt; ac fraude Dragutis
et Sale, præfecti Gasparis Vallerii Galli credulitate
Argosini Hispani formidine, proditione denique cu-
jusdam ex ea parte provinciæ Narbonensis oriundi,
que Romano pontifici sub Avenionensi ditione
paret, in potestatem redegerunt. Collata tamen
præcipue culpa fuit amissæ munitionis hujus, ab
ipso equitum Melitensium magno magistro, ejusque
collegio, atque aliis, in Aramontanum Galliæ regis
Henrici legatum: qui Soleimanis ut arma concitaret
in Karolum Augustum, Constantinopolim missus,
huc appulerat; et sub prætextu conficiendæ
pacis, obsidionisque solvendæ, Melitensibus
fraudi fuisse perhibetur. Occupata fuit Tripolis die
15 mensis Augusti, anno Mahumetano 957 (Chr.
1551), cui sultanus Soleimanes Dragutem cum impe-
rio Sangiaci begi præfecit. Is deinceps infestus Car-
vennæ regi, ejus ditio 500 milliariibus Italicis a Tri-
poli distat, ob denegatam opem obsessio Aphrodisio,
majori parte ditionis eum exiit: aliam
de quibus suo loco dicitur.

Superioribus annis (C)
nandus Cæsar, U

tam Perenii, Agriam, Ungariæ municipium, quod & Erlam vulgo vocant, sui juris fecerat: et Illustrissia i Comitibus Salmensis Nicolai opera Zabragium, Levam, Zytlanam, Meranum expugnavit. Nec multo post, ejusdem regis mandato, Zolnoccum **352** Turcis Agrienses eripuerant. Has ob causas irritatas Solimanæ, Temesvarum per suos obsedit, et deditione cepit, interfecto per scelus violatæ fidei Stephano Losoncio, illius luci propugnatore; Lipam, Solimosum, Chianadiam, cum aliis castellis occupavit; Erasmus Teifelum, Ferdinandi ducem, cum Sfortia Palavicino, et Augustino Sbardellato, Vaciensi prævile et Palastum, Alis bassæ Budensis ductu, cecidit: eaque potius victoria, Dregehum arcem, Giarmatum, Zezenum, aliaque loca vicina sub jugum misit. Tam prospero rerum successu elatus Alis Lassa Budensis, quem Caram, sive Nigrum Alim vocabant, adjuncto sibi Achmete Romanæ beylerbegi, et Casaux, aliisque pluribus begis, Zolnoccum adortur: coque, præsidariis die 4 Septembris ultro redentibus, ut Agriam, quæ momenti majoris erat, adversus hostem defenderent, potitur. Inde promotis ad Agriam castris, summo quidem illam impetu aggrediuntur et oppugnant, sed irrito conatu, et magno cum bassarum dedecore: quod feliciter a Stephanis Dobone Ruscano, Mezi- kio, Zoltio, Gregorio Diaco, Joanne Figezæo, atque aliis fortibus viris defenderetur. Gesta fuerunt hæc anno Mahumetano 958 (Chr. 1552).

Dictum paulo ante, Galliarum regem Henricum, misso legato, sultanum Soleimanem adversus Karulum Augustum, ex lege mutui fœderis, cujus auctor Franciscus pater exstitit, incitasse. Permotus ab Aramontano Soleimanæ, qui ad Persicos fluvios postulatis ejus adnuit, mox classem expediri jubet, quæ Gallicis junctæ copiis, Karuli ditiones maritimas infestaret. Quod quidem ex voto præstitum a fidis sociis, gravissimæque Neapolitanis et Siculis littoribus illata damna. Coralca quoque, Genuensium insula, capta fuit; et incolæ cum præsidariis partim cæsi, partim crudeliter habiti; quod quidem accidit anno 959 (Chr. 1553). Nec restituta Genuensibus Corsica prius fuit, quam pax inter Philippum et Henricum, Hispaniarum Galliarumque reges, anno post sexto coivisset. Quippe non multo post confectam hæc pacem, infeliciter extincto patre, Franciscus II, Henrici II F. ex pacis eam legibus reipublicæ Genuensi reddidit.

Erat sultano Soleimani filius Mustaphas, natu maximus, ex muliercula Circassa, servilis conditionis: cui pater initio Magnesium, inde Amasianam provinciam dederat, ubi cum matre degeret: denique Carahemidam Mesopotamiæ, Persicos ad fines sitam, assignarat. Erant eidem et alii liberi, quos ex femina formæ (veluti quidem perhibetur) liberalis, natione Rossa, sive Roxolana, sustulerat matres quatuor, Muchemetes, Selimes, Bajazites, et Ziangir: unica femella Chameria, quam alii *Came- nam* vocant, Rustemis veziris uxor. Hæc Rossa,

cum præter Osmanidarum morem Solimanum legitime nuptias, de filiorum in imperio successione sollicitus, Rustemis generi circumstantibus, et veneficis quibusdam, ab Herbera striga subministratis, fascinatam sultani animum, a Mustapha proorsu alienaverat. Fuertant et bassæ cujusdam patri exhibitæ litteræ, quibus ad Rustem em-scriptis continebatur, de matrimonio inter Mustapham, et filiam scachi Persarum Techmasis, quocum Soleimani pluribus ab annis bellum erat, tractari. Mirifice suspiciosum, ex aliis quoque detractionibus, animum patris ea res perturbare: quod vereretur, ne Mustaphas Techmasis adjunctis auxiliis, imperio patrem excuteret. Itaque missus fuit anno 958 (Chr. 1552 et 1553) cum exercitu Rustomes vezir azemes, sub prætextu quidem belli Parthis inferendi, sed reapse cum secretis sultani mandatis, ut quocumque modo Mustapham e medio tolleret. Rustemes in Asiam profectus, Soleimanem trepide certiorum facit, per calumniam tamen, in magno rem versari discrimine: genizaros, cæterosque milites ita Mustaphæ studere, de patris ut actum imperio videatur. Nullum aliud superesse remedium, quam ut ipsemet in Syriam advolaret. Territus hoc nuntio Soleimanæ, subito Chalepum cum exercitu properat, quasi Parthis bellum facturum esset. Accessit per litteras filius, uti Chalepum ad patrem sine mora se conferret. Mustaphas, licet de paternis insidiis inaudisset, monitusque secreto fuisset ab Achmete bassa, salutis ut suæ rationem haberet: innocentia tamen sua fretus, patris imperio pareat. In castra cum venisset, ad tentorium paternum recta pergit: ubi patre mutis aliquot robustis, quos sultani Osmanigæ, veluti hic etiam Murates III, in detritis habere solent, minaciter innuente, præsternitur, injectoque nervo strangulatur. Inde Ziangir, qui gibbosus erat, minimusque natu Soleimani filius, a patre quasi per ludum ac jocum, Mustaphæ fratri, quem necatum ignorabat, obviam prodire jubetur. Is ubi propius ad fratrum cadaver accessisset, quamvis consternato mox interempti fratris equi, mancipia, tentoria, thesauri, ornamenta cætera, cum Amasiana provincia, mandato patris offerrentur, tamen his omnibus spreis, et exprobrato patri verbis acerbissimis tam impio diroque facinore, statim suis manibus in viscera pugionem adigit, et cadaveri fratris incumbens, expirat. Nec multo post, ejusdem Rossæ mælis artibus etiam unico Mustaphæ filio Murati, qui Prusæ apud matrem educabatur, opera Ibrahimis eunuchi lassæ injecto nervo guttur eliditur, ipsius ari jussu: cum ei periculum, **353** quod a nepote posset imminuere, cujus patrem genizari tantopere coluissent, nunquam illa furia desineret ob oculos ponere. Contigerunt hæc anno 959 (Chr. 1555).

Post solutam anno superiore, magno cum detrimento et ignominia Turcorum, obsidionem Agriæ, nunc tandem Constantinopolim a Ferdinando rege legati mittuntur, Antonius Verantius, episcopus

Agriensis, et Franciscus Z. is, Cassoviensis in A
 Ungaria superiore præfectus: qui de pace cum
 sultano constituenda dum laborant, totum Con-
 stantinopoli biennium hærent.

De Gallie regis, et Soleimanis fœdere diximus,
 cui sultanus ut satisfaceret, aliquot annis hæc
 classem ablegavit ad infestandum mare Tuscum.
 Ea prius, quam longius nunc progredereur, et
 cum Gallorum se classe conjungeret: Marinianus
 Marchio, Karulini præfectus exercitus, portum
 Herculis, quem Galli tenebant, invadit, arcemque,
 præsidiariis obtruncatis, occupat. Secundum hæc
 Turci Plumbium obsidione cingunt, et non sine
 clade rejecti, Elbam insulam, constu itidem irritò,
 tentant. Acciderunt hæc anno 961 (Chr. 1555).

Eodem anno, dum missi de pace legati necdum
 rediissent, bassa Budensis, qui Tuigon, nomine cum
 ciconia communi, vocabatur, Capos Vhivarum, præ-
 sidiariis ad deditonem compulsis, cepit. Eidem et
 Baboza, necdum aliquid ab hoste perpeasa gravius,
 fide militari deserta, se deditit. Consimilem de Zigeto
 sibi successum pollicebatur, sed cum fortiter in ho-
 stem præsidiarii se gererent, sique monerent, ne
 tomæ tentatam obsidionem solvere coactus, sulta-
 num oJenderet, ab instituto discessit. Hæc per
 autumnum illius anni, quem diximus, apud Un-
 garos fuere gesta.

Proximo sequentis anni 962 (Chr. 1556) vero,
 Soleimanes Alium bassam cum copiis in Ungariam
 misit, qui Zigetum obsidione premeret, ac in po-
 testatem redigeret. Nihil non ille fecit, ut voti
 compos fieret, ad tertium usque mensem conti-
 nuata oppugnatione: sed Christianis omnem vim
 hostilem, magna cum strage Turcorum, intrepide
 repellentibus, infecta re militem cum machinis
 bellicis inglorius abduxit. Turci prius, quam Zi-
 geti obsidione soluta se recipere, Babozam,
 sanctum Martinum, Geresgalum, Sallium, S. Lau-
 rentium, et Calawanciam, partim fluminis injectis
 absumpere, partim solo æquarunt.

Secundum hæc, anno 964 (Chr. 1558 et 1559),
 Selimes Bajazitesque fratres, Soleimanis FF. su-
 perstite patre, inter se de imperio successioneque
 dimicant, victusque Bajazites e Caramania cum
 20,000 armatorum, et quatuor filiis, ad scechum
 Peraicum Techmasem profugit. Veritus autem
 pater Soleimanes, qui Selimis partes foverat, ne
 Techmasis auxilio vel filius, vel extincto filio ne-
 potes, res novas molirentur: magnis pollicitati-
 onibus impetravit a Techmase, mortis ut genere
 genti Oamanidarum familiari de medio tollerentur.
 Ne qua tamen fraus interveniret, missus fuit ad
 interiorem Persæ regiam Casminum Soleimanis
 Zeschuiger (sic prægustatorem Turci vocant), cui
 Bajazites cum filiis notus erat. Hoc præsentem pa-
 ter cum filiis, adhibito nervo, suffocatus fuit, et ab
 eodem necatorum cadavera Sebastiam deportata,
 proque more monumentis illata. Fariunt vero ple-

A rique omnes Bajazitem hunc Selime natu majo-
 rem, quod equidem non recte fieri puto. Nam in
 circumcissione filiorum Soleimanis, videlicet Mus-
 taphæ, Muchemetis (qui multis ante patrem annis
 diem suum obierunt) et Selimis, nulla Bajazitis
 hujus in Turcicis mentio: quæ quidem circum-
 cisio celebrata fuit anno Mahumetano 938 [1532].
 Præterea cum Soleimanes anno 949 [1543], Magne-
 siam Muchemeti, Caramaniam Selimi traderet,
 nulla rursus Bajazitis mentio. De quo sane liquet,
 Bajazitem hunc Selime natu minorem fuisse.

Ante non multos annos Tripolim Apricæ Me-
 litensibus ereptam fuisse diximus, et a Soleimane
 sangiacatum Tripolitanum Draguti concessum,
 cujus opera potissimum in potestatem venerat. Is
 B suis finibus haud contentus, non modo Carvennæ
 regem Maurum, cujus supra meminimus, majore
 principatus sui parte spoliavit: verum etiam pro-
 gressus ulterius, corruptis Maurorum animis, qui
 Gerbensem insulam incolebant, olim (ut opinio
 multorum est) a Lotophagis tantopere celebratis
 inhabitatam, eo rem astu gerere potuit, ut scechus
 sive regulus insulæ Soleimanes, sub amicitia
 prætextu Tripolim desceretur: ubi dum hæretet
 imprudens, interveniente prodicione Dragutes in-
 sulam occupavit. Neque multis elapsis diebus So-
 leimanem scechem suspensio necavit, et alteri
 scechi, sex aureorum millia tributi annui nomine
 pollicito, per traditionem vexilli viridia, insulæ
 C dominium permisit. Erat in omnem lateatus oc-
 casionem magnus magister Melitensis, ut Tripolis
 aliquandiu recuperaretur. Itaque facta inter His-
 panum Gallumque pace, quod Hispani regis auxilium
 voti se competentem fore speraret, cujus plurimum
 interesset, mature nidos illos piratarum, Turcis
 ejectis, in potestatem redigi: multis duci Mediæ
 Celi rationibus ostendit, posse non magno negotio
 Tripolim expugnari, præsidium in eo quingento-
 rum duntaxat Turcorum esse: Carvennæ quoque
 regem, Draguti ac Turcis infestissimum, ad jun-
 gendam armorum societatem haud difficulter ac-
 cessurum; cujus opera tanto 354 futura sit eis
 utilior atque fidelior, quanto gravius ille suam sibi
 regionem ereptam doleat, et certius sibi polliceri
 D possit, futurum, ut Tripoli Turcis extorta, suam
 et ipse ditionem recipiat. Hispanus hæc prope-
 modum certæ victoriæ permotus argumentis,
 classem instrui, militeque compleri jubet, ac sum-
 mæ rerum cum imperio Medicensem præficit. Fel-
 liciter successura videbantur omnia, si mature
 Tripolim cum milite classis appellisset. Sed pro-
 fectione varias ob causas, et præsertim ventis ac
 tempestatibus adversis, impedita, Dragutes,
 intellecto Christianorum instituto, præsidium
 Tripolitanum duobus auxit Turcorum millibus.
 Itaque Christiani spe, in hoc quidem tempore, Tri-
 polis expugnandæ dejecti, Gerbensem, quam dix-
 imus, insulam recta petunt, nec magno negotio
 scechem Maurorum adigunt, ut tradita castello.

deinceps Hispano se regi pariturum, et quotannis tot aureorum millia tributi nomine soluturam, quot Turcis pendere consuevisset, datis subsignatisque syngraphis, stipularetur. Mox inutilis et ruinosi castelli loco arx magnæ capacitatis extracta, et opinione multorum inexpugnabilis, si plene perfici, rebusque necessariis ex usu muniri potuisset. Arci nomen inditum, ut Philippicæzer, in honorem memoriamque regis Hispani, diceretur. Monitus interim a Dragute de Christianorum conatu, ac progressibus, sultanus Soleimanes, summa celeritate classem parari, multisque milibus genizarorum, spachiorum, aliorumque militum compleri et expediri mandat. Rei summæ Pislim bassam cum potestate præficit, classis ducendæ curam Mustaphæ, quem Caram, sive Nigrum appellabant, committit. Ejus rei nuntio diversis ex locis accipio, mox Joan. Andreas Doria, magnæ vir ob singularem rei militaris ac navalis usum auctoritatis, cum aliis quibusdam more, hortari, urgere Medinensem, ut idoneo novæ arcis præsidio imposito, cum classe, reliquisque copiis, prius inde discederetur, quam Turci, rebus ab omnibus instructi, multitudine superiores, ac recentes advenissent; ipsosque nec numero pares, et viribus exhaustos, vel invitos ad dimicandum cogere, vel pugnam detrectantes ad extremas rerum difficultates adigerent. Sed nihil apud pertinacem, et ab aliis præceptum Medinensis animum recte valere consilia. Nimirum amplissimæ classi fatalis quidam imminere interitus. Id vel ex eo licebat conjicere, quod expeditionis initio, vix magna cum difficultate trium et medii mensis spatium vicinam Italiæ Siciliæque Barbariam (sic Aphricam maritimam vocari, supra docuimus) attingere nostri potuerunt: cum Turcica classis adeo secundis usa sit ventis, ut postea quam Constantinopoli solvisset, intra diem vicesimum ad Christianam profecta fuerit. Utque Turci tanto felicius animis destinata perficerent, sub mediam noctem ventus Christianis adversus esse cœpit, Turcis propitius: quo nimirum prima Christianos aurora nec opinantes opprimerent. Hinc miserabilis illa clades secuta, qua vel ab hostibus occisi, vel aquis absorpti, vel in servitutem abducti fuerunt, vel aliqui variis perire casibus decies et octies mille Christiani. Triremes amissæ sunt 27, naves onerariæ 14. Dux Medinensis, arrepta fuga, cum Joan. Andrea Doria Meliten evasit. Gasto, Medinensis filius, in potestatem hostium venit: qui arce occupata, tamque splendida potiti victoria, sub medium mensem Augustum discessere, cursu versus Aulonem Albanicæ directo. Contigerunt hæc anno Muhametano 966 (Chr. 1560).

Eodem anno Turci Filicum in Ungaria superiore, locum satis munitum, ceperunt. Ibi Sanguiacum Soleimanes constituit, qui Budensi Bassæ subjectus esset. Neque multo post inducias Ferdinandus Augustus et Soleimanes pepigere, quæ

A utrique parti gratæ durarunt, quandiu Ferdinandus superstes fuit.

Anno 967 (Chr. 1561) Jacobus quidam natione Græcus, qui et Heraclidis, et Basilici cognomen usurpans, ab antiquis Valachiæ regibus genus suum repetebat, seque insularum in Ægæo, Sami despotam, Pari marchetium sive marchionem vocabat, apud quosdam Poloniæ proceres, quibus innotuerat, tantum efficere potuit: ut complurium corrogatis auxiliis, inter quos principes erant, Albertus Lascus, Philippovius, Lassocius, in Moldaviam armata manu deduceretur. Erat tamen ejus regionis princeps, cum titulo despotæ, Alexander, ob inauditam quendam immanitatem erga suos infamis. Hunc numeroso instructum exercitu, Lascus longe copiis impar, fundit, fugat, Moldaviæ regno pellit, totamque ditionem, armis demittam, Jacobo possidendam tradit. Victus prælio fuit tyrannus Alexander die 18 Novembris. Jacobus Moldaviæ despotæ factus, profusus apud portam largitionibus a sultano Soleimane impetravit, ut in occupato principatu pro more confirmaretur.

Anno 969 (Chr. 1563) Jacobus despotæ suis a Valachiis, hominibus improbis, fraude circumventus, ut elabi non posset, die 5 Novembris occiditur. Hoc memorabile, quod moriendum sibi videns, nullum abjecti animi signum dedit: sed indutus amictu regio, vultu intrepido, oratione libera, bene, recteque gestam ab se rempublicam, multaque singularia beneficia Valachiis suis exprobravit, Deum precatus vindicem, ut perfidiam et ingratitude barbaræ gentis ulcisceretur. Equidem adolescentem hominem vidi et novi prius, quam in Poloniam 355 proficisceretur. Vultu præditus erat liberali, statura non magna, robusto tamen, nervosoque corpore, capillo nigro, lingua diserta. Rebus in omnibus quendam præ se ferebat dignitatem. Norat sane quam eleganter Græce, Latine, Italice, Gallice. Commemorari et alia de hoc possent, quibus supersedendum, quod hujus non sunt loci. Quod autem in primis huc pertinet, quando nulli sunt in orbe barbari Valachiis inconstantiores erga dominos suos, quos frequenter et temere mutant: libet hic subjicere, quam multos paucis annis Jacobus hic despotæ successores habuerit. Quippe statim ab ejus interitu, vocatus a Valachiis Dux Demetrius Visuovecius, Soleimani Constantinopolim vincetus ad certam necem mittitur. Ejus loco Thomsa princeps a factiosis salutatur. Is cum perexiguo tempore rem Valachiam administrasset, ad Alexandro jam reverso expellitur, et in Rossiam profugus, Sigismundi Augusti Poloniæ regis jussu, ad Podoliæ Leontopolim capite plectitur. Alexandro reduci, postquam rebus humanis exemptus fuisset, successit filius Bogdanus: Bogdano Ivonia, qui se Stephani quondam Vajvodæ filium ex concubina perhibebat. Ivonia (sic Joannem ipsi vocant) cum iniqua potentibus

Turcis denegasset, adjunctoque sibi non magno Polonorum equitum militumque numero, nec contemnendis suorum coactis copiis, nullis gr̄ve barbarorum jugum excutere conaretur, a fidelissimis sibi creditis proditus, qui missi fuerant, ut a transjectione Danubii Turcus arcerent, indignam magnanimitate sua mortem oppetit. Ei Petrus, alterius Valachiae principis frater, faventibus Turcis suffectus fuit. Sed enim de his, hoc quidem in loco, satis : quando ad insequentes annos pertinent. Nunc ad Annalium seriem redeamus.

Anno 970 (Chr. 1564), mense Septembri, duce Carzia Toletano feliciter occupata fuit arx in ora maritimae Africæ sive Barbariæ sita, quam vocant Pignonem sive rupem Velozi, quod oppidi nomen est, in continente siti, a qua rupes arcis disjuncta, undique aquis cingitur. Turcicis ea piratis, Hispanum pelagus infestantibus, securum hactenus receptum præbuerat : quod esset in præruptis posita scopulis, et undique (ceu dictum) mari circumstuo munita.

Sub exitum ejusdem anni, mortuo prius Ferdinando Augusto, die 25 Julii, filioque Maximiliano viz imperium auspicato, Joannes Sigismundus princeps Transilvaniæ, vel (ut Turci vocant) Erdelii begus, infelix sultani Soleimania successione paterna cliens, fretus viribus patroni tam potentis qui tamen suum, non clientis commodum captabat, et perduellium quorundam procerum, inque primis Georgii Bebeci noxiis reipublicæ Christianæ consiliis incitatus, Zatmarum, non exigui momenti munitionem, ejecto Melchiore Balassa, præfecto Cæsaris, ac thesauris ejus, conjuge, liberisque captis, suam in potestatem rediit. Quæ res cum Maximiliano Augusto nequaquam in ipso regni exordio ferenda videretur, cum alios bello gerendo duces idoneos accessivit, tum Lazaro Suendio, Baroni Altæ Landispergæ, rebus magnis solerter et præclare gestis ad omnem posteritatis memoriam illustri viro, summam belli administrandi, amplissima cum potestate, commisit. Sub eo, præter Ungaros, feliciter hoc bello Germani aliquot nobilissimi tribuni militarunt : equitum, Joannes Ruberus a Pixendorfo, Joannes ab Ascenburgo, Jacobus a Schulerburgo, Henricus a Gleizentali; peditum vero, Joannes Wernherus a Raitenau, Rudolfus a Salis, aliique complures. Suendius absque mora non exiguas equitum peditumque Germanorum copias in agrum qui a Gepidis, antiqua natione Germanica, Gepidensis hodieque dicitur, eduxit.

Anni sequentis (Chr. 1565) initio, media bruma, Tocatum Suendius celeritate admirabili expugnat : quo capto neque multo post ictu sclopeti occiso Francisco Nemethio præfecto, arx etiam a præsidiariis data fuit. Il suis cum gladiis duntaxat ex pacto dimissi, cæteris armis ac rebus in arce relictis. Vidue Nemethii mundum tantummodo muliebri concessus. Quæ licet deinde mariti suosque non exigui pretii thesaurus aveheret, reclamantibus Ungaris, Andrea Batorio, Melchiore Balassa,

Gabriele Perenio, contraque legem deditiois id fieri causantibus : Suendii tamen auctoritate, qui vel cum aliqua jactura silem datam religiose servandam diceret, quominus iis spoliaretur, obtinuit. Inde Zerenzium in potestatem venit, Erdelii quoque begus de Zatmari defensione desperans, incensam munitionem hosti reliquit invitus : quam Suendius, ob naturalem situs commoditatem, mox instauravit. Hinc transmissis Tibisco, Erdeuda, Cuvara, Bator, Vibanis, Senderevia (quod a S. Andrea deductum nomen est), prospero victoriæ Suendianæ cursu, Maximiliani Cæsaris imperium acceperunt. Tam denique felices hi successus erant, ut open implorante bego Erdelii, sultanus Soleimanes non succurrere duntaxat ei totis viribus, verum ipsus etiam huic in Ungariam expeditioni præesse decreverit. Sed existimabatur ab hoc instituto suorum consiliis retrahi, qui suadebant, ut ingenti expedita classe Meliten invaderet, et fractis equitum Melitensium viribus insulam occuparet. Quod quidem ut faceret, in primis Chasanes Cæsaris prosultanus, Chairadinis Barbarossæ filius, et Dragutes Sangiscus Tripolitanus, urgebant. Itaque hanc in sententiam animo propendens, ut interim vasto commento 356 Maximilianum partim gravi sumptu belli exhauriret, instinctu Erdeliani, partim inhiberet, quominus ulterius progrediretur : apostatam Cibirensem ablegat, qui cum ad pacem cum Erdeliano colendam exhortaretur. Venit et Viennam cum Erdeliani mandatis eodem tempore Georgius Batorius, et Sigismundi Augusti, Poloniæ regis, qui Erdeliani avunculus erat, legatus. ut de componendo bello cum Maximiliano agerent. Verum hæc, uti diximus, astute gerebantur a Turcis, ut a cursu victoriæ Cæsar, cui rebus omnibus inferior erat Erdelianus, avocaretur, et Soleimanes interim vires suas in Melitenses posset convertere.

Rhodum his insulam sub initium regni, cum omnibus in Egæo, et Asia, Græciaque castellis, arcibus ac territoriis; nec multis ante hoc tempus annis, Tripolim Africæ, sicuti narratum a nobis est, ademerat. Quibus injuriis eos affectis non contentus, etiam prorsus extirpatos volebat : quod et mercimonia suorum impedirent, et gravia sæpe detrimenta navibus Turcicis inferrent. Accedebat altius animi vulnus, quod hactenus a Melitensi Christianorum propugnaculo quoddam libidini suæ repagulum objici doleret, quominus in Hispaniarum et Italiæ viscera jamdudum grassaretur. Hos igitur uti bello persequeretur, et opprimeret, classem instruxit, quæ trecentis onerariis, aliisque diversis navigiis 250 constabat. Vehabantur hac classe bello idoneorum militum ad 40 millia. Terrestribus copiis Mustaphas, qui deinceps bello Cyprio ex immani crudelitate magis inclamavit, classi Prælis bassa cum imperio præerat : quibus Soleimanes Dragutem prosultanum Tripolis adesse voluit, hominem rebus terra marique gerendis experientem, qui lethaliter hoc bello vulsus-

ratus, cum jactura suorum et commodo nostro interit: sicutque suffectus a Mustapha in ejus locum, ut Tripoli præset, Alis ille Calaber, quem etiam nunc ignominioso Turcis nomine nostri vocant, Vluzalim, hoc est, Alim apostatam: cum a Turcis bassa capitaneus appellari soleat, veluti maris præfectus, et solus post Chairadinem Barbarossam, ob res contra Christianos graviter gestas promeruerit, ut cum maris præfectura vezirs dignitatem conjungeret. Appulit etiam, durante obsidione, cum 27 tremibus, Chasanes Cesaris pro-sultanus, Chairadinis F., cujus ut paulo ante, sic et alibi sæpius in Annalibus hisce Turcicis facta fuit mentio. Cum igitur hi bassam Junio mense lit-tora Melites attigissent, ac dies aliquot exponendis in insulam militibus et annonis, locorumque alia explorando consumpsissent, oppugnare machinis bellicis S. Elmum (sic Hermetem vulgo vocant) castellum in ipso portus ostio situm cœpere. Quod cum pluribus diebus facere non desinerent, jam-que magna mœnium pars tormentorum globis dejecta sic corruisset, ut in arcem latus hosti pateret aditus: equites Melitenses, perquam strenue se gerendo 35 diebus oppugnationem, magna cum hostium clade, sustinuerunt, hinc præter opinonem multorum, qui castellum contra vim hostilem nequaquam posse propugnari putant. Tandem cum equites nec hostium impetui ferendo, nec numero se pares viderent, et arx undique tam terra, quam mari a Barbaris cincta nullum amplius alicunde subsidium expectare posset: occiso Christianorum, qui supererant, aliquo numero, Turcorum in potestatem venit. Quo hostes elati victoria, deinceps tormentis quaterne Sancti Michaelis munitionem insanum in modum cœpere, globos ferreos et lapideos quinque septemve palmorum ejaculando. Sed quod totos quatuor hoc bello menses absumpsissent, et hiems jam appeteret, de dis-cessu cogitare cœperunt, et eo quidem majori festinatione, quod jam Garzas Toletanus Siciliae prorex, instructis tremibus Hispanicis, quibus 40,000 peditum vehebantur, cum multis aliis Christianis, ad suscipiendam hanc expeditionem religio-sæ pietatis zelo commotis, auxiliares hæc copias in insulam exposuisset. Quo factum, ut Turci fordam, præ formidine, fugam arriperent: et mul-tis suorum millibus desideratis, ignominiose do-mum redirent. Pigebat ac pulebat suscipisse rem tam arduam, in cuius perficiendæ conatu vano 23,000 suorum amisissent. Ex Melitensibus 240 equites, militum 3,000, bello inutilis turbæ capita 1700 cæsa. Bellum gestum fuit anno Mahometano 971 (Chr. 1565).

Inauspicato tentata Melites expugnatio, quotidia-nique Maximiliani Cesaris Erdeliano bello progres-sus, pene sultani Soleimans animum ad rabiem adegerunt. Cumque non cessaret is, quem diximus Erdelli begus, eum perpetuis, ad invadendam Un-gariam, stimulis excitare: decrevit denique bellum

A hoc non per legatos tantummodo, sed etiam pro-priis auspiciis gerere. Interim vero, dum majorem ipemet adduceret exercitum, bassam Badenoi man-dat ut amplissimis, quas posset, coactis copiis, bello principium daret. Temosvarensis etiam bassa, de voluntate Soleimans, paulatim ad occupandum Giulam aditum sibi patefaciebat, expugnato Pan-cota castello. Nec sibi, suisque rebus deerat Erdelians, Zadano, Genoque, locis Giulæ vicinis, per suos octo Turcorum millibus adauctos, occu-patis. Idem astu barbaro, perniciem ac furiam patriæ, patrem imitatus, qui simili stratagemate fuerat usus, ad obsidendam Viennam adventante tunc Soleimane, litteras per Ungariam initio anni Christiani proximi, mense nimirum Febuario 357 publicatas sparsit: quibus in litteris Un-gariæ se regem electum vocans, aiebat sultani Solei-manis, clementissimi patroni sui, hanc esse men-tem, ut omnes regni ordines ipsius Erdeliani se subjicerent imperio, si salvi esse vellent. Eam ob rem indixisse se conventum ad Thordam Erdelli (Torrenburgum Germani Transsilvanionenses vo-cant) celebrandum proximo mensis Martii die decimo: quæ quidem ad comitia cunctos invitabat, uti de conservanda patria communibus votis in medium consulereut. Hæc litteræ, ne facta homi-publici specie, minus circumspectorum oculos per-stringerent: a Suendio mature solideque, scripto contrario ad eodem ordines, die Martii quarto, apud Ungarum publicato, refutatæ fuerunt: quo scripto manifestas Erdeliani fraudes retegabat, qui-bus fideles Maximiliani Augusti subditos perturbare conaretur, quasi scilicet Soleimans de salute regni Ungariæ sollicitus esset: cum suis ille cum majo-ribus a ducentis annis hoc unum spectarit, ut no-bilibus regni fundamenta, vel vi et armis, vel discedis civilibus, et machinationibus insidiosis subverteret. Caverent sibi ab ejusmodi tam Erdeliani, quam Soleimans imposturis, nec cum Erdeliano com-mune quidquam haberent, nec ad fraudulenta, patriæque nocitura comitia quemquam sub pœna perduellionis ablegarent.

Eodem anno, vere incunte, Pialis bassa prius, quam Constantinopolim, rebus ad Melitem infeli-citer gestis, cum classe rediret; ne nihil egisse hæc expeditione videretur, Chium Ægæi maris in-sulam, a Christianis partim Italis, partim Græcis inhabitatam, sub jugum mittere statuit. Ea Ce-nuensium in potestate jam ultra duo sæcula fue-rat, inde usque a Græcorum imperatorum tem-poribus libera. Sed crescente tandem potentia Turcica, ne prorsus in servitutem redigerentur, sponte sua tributum obtulerant. Ejus tributi no-mine quinquannis 10000 nummum aureorum, quos ducatos vocant, solvebantur; ac præterea distri-buebantur in bassas vezires ad duo millia. Causæ propter quas eam Pialis, abolita libertate pristina, subjugandam ducebat, hæc prætexebantur. Prima, quod exploratis Turcorum consiliis, anno supe-

riore Melitensibus nuntiassent, quæ in eos Turci A molirentur. Deinde, quod biennii tributum sultano Solcimani deberent. Illi avaritia legati, Constantinopoli res ipsorum apud Portam gerentis acciderat; qui etiam donanda Mechemeti bassæ veziri et aliis munera, suos in usus verterat. Præterea conferebatur in eos culpa receptorum Christianorum mancipiorum, quæ quotidie Constantinopoli ad ipsos profugerent, eque Chio domum ad suos remitterentur. Et paulo ante ferebatur Mechemetis bassæ veziris nobile quoddam mancipium eo se contulisse, cujus ipse vel restitutionem, vel pretium ab eis poscebat. Has igitur ob causas Pialis eos castigaturus, ad insulam universa cum classe feriis paschalibus, quas Christianorum more Chienses tum celebrabant, appellit; confestimque B jubet ad se prætoriam in triremem venire præfectum insulæ cum duodecim viris rempublicam administrantibus. Interea, dum hi ab ipso in prætoria detinentur, palatium civitatis, in quo senatus haberi solebat, in potestatem a Turcis cum arce redigitur, magistratus eis Turcicus datur, templa Christiana solo æquantur. Unicum sancti Domini relictum, ritibus Turcorum initiatur, ut mensis loco Turcis esset. Ipsius præfecti, ac duodecimvirum familiæ, cum aliis primariis, Constantinopolim mittuntur, et hinc inde varias in regiones deportantur; donec tandem subsequentibus annis, intercedente rege Gallo, Turcis confederato, patriæ restituti fuerunt, et umbra quædam C administrationis judiciorumque pristinarum miseris Chiensibus concessa, provocatione duntaxat ad judicem Turcicum remissa; quod eo facilius impetratum, ne Christianis incolis alio commigrantibus, insula deserta nulli Turcis esset usui.

Ad res in Ungaria gestas ut redeamus, bassa Budensis, ut imperio sultani Soleimani pareret, initio mensis Junii Palotam militum corona circumdare cepit. Eam strenue cum suis propugnabat Georgius Thuris Ungarus, vir magnanimus et multis rebus fortiter gestis clarus. Toto jam octiduo muros bassa tormentorum continuis ictibus ita labefactarat, ad terram ut prostrati collaberentur et propugnatores in extremo discrimine versarentur, cum ecce, nec opinatum subsidium divinitus eis offertur. Venerat Jaurinum Georgius comes Helfestainus, adductis secum signis duodecim magnæ virtutis peditum. Is die decimo quarto Junii plaustra nonaginta pabulatum emisit, cum peditum nongentorum præsidio: quos conspicati Turci, qui Palotam obsidebant, majoresque copias adesse rati, quam reapse forent; missos suspicabantur, ut obsidionem Palotanam solverent. Confestim bassa trepidus in fugam cum suis sese conjicere, præque nimia festinatione tentoria, machinas bellicas, magnum vasorum numerum, quibus vel farina, vel tormentarius pulvis contineretur, cum aliis castrorum impedimentis hosti relinquere,

quæ quidem præda mox obsessorum commodo cessit. Soluta præter spem in hunc modum obsidione, præsidium arcis auctum fuit, et instaurati muri, ab hoste diruti.

Liberata obsidione Palota, mox itum ad eripiendam hosti civitatem Vespriniensem; 358 quod captis Turcorum exploratoribus, intellectum esset, hujus loci begum, studio nocendi Christianis egressum, meliore præsidii parte Vesprinium nudasse. Quapropter Egone Salmensi comite illustrissimo suas cum Helfestaino et Nicolao Hatestadio conjungente copias, penultimo Junii die ceptum obsideri Vesprinium, postridie memorabili celeritate fuit expugnatum, anno Mahumetano 875 (Chr. 1566). Quinque duntaxat exceptis, cæteri ad unum trucidati fuere Barbari, quod non ita pridem captivos magno numero Christianos immaniter occidissent.

Ab eodem Egone comite Salmensi capta fuit et Tata, mense Julio, cæsis præsidariis; itemque Gester castellum, ab incolis Turcis metu adventantis comitis desertum; quos imitati Vethaimenses, Iscochiani et aliorum castellorum incolæ, flamma castellis suis injecta, Strigonium se receperunt; quod obsessurus, victoriæ prosequendæ causa, mox erat Salmensis comes, nisi de quibusdam causis aliud Imperatori Maximiliano visum fuisset.

Augusto mense Suendius, qui certo consilio superiore in Ungaria, et agro Cepisiensi, dum Maximilianus Augustus insigni et copiosissimo cum exercitu castris ad Jaurinum positus, omnes Soleimani motus et progressus observaret, subsistere suo cum milite jussus fuerat, cum exitis a Soleimane, rogatu Erdeliani, Tataris non parum quod ageret habuit. Quippe cum per Ungariæ superioris agros eis et ultra Tibiseum late discurrent, prædas abigerent, omnia flammis et ferro vastarent, cujusvis ætatis et sexus homines partim trucidarent, partim in servitutem raperent; dilato Suendius in eos, multitudine superiores, ad hoc usque tempus prælio, quo præcocium illi fructuum et uvarum ingluvie, semetipsos perditum ituri erant tandem ex morbis languidos et numero non parum diminutos aggressus, nullo prope negotio decem Barbarorum millia superavit, cecidit, finibus eiecit; begorum Turcicorum, quibus usi ducibus fuerant, altero interempto, altero lethaliter sauciato. Deinde Georgii Babeci perduellis, qui cum Erdeliano et Turcis se conjunxerat, arces aliquot Zabaticam, Pelsozium, Gombazzecum, Crasnahurcam, Gadigen, aliaque his vicina tum castella, tum munitiones expugnavit.

Duo deinceps munita nostrorum loca Turcorum in manus venire, Giula et Zigetum; Giula, quæ secundo Julii mensis a Pertavo vezire bassæ et bassæ Temesvarensis et Erdeliani rumque copiis, cepta fuerat a Ladislao Keresinii præ-

Beberl perduellis et affinis sui colloquio corrupti, licet futuram nuntiasset Suandius, ut hostis intra biduum obsidionem solveret, Turcis dedita fuit. Eam Turci, præter Erdeliani spem, sibi retinuerunt; hiantemque corvum, ut est in fabulis, more suo delusere. Violata dediti fide crudeliter intercepti, paucis beneficio noctis et arundinetorum elapsis. Nefarius proditor non multo post in vinculis, apud sultatum Selimem, Soleimanis successorem, ob exercitum prius in captivos Musulmanos ævitiem accusatus, de sententia Selinis actoribus, ut ex eorum arbitrio pœnas lueret, traditus fuit; qui hominem vasi clavis perforato sic inluserunt, ut dolio de monte per declivia præcipitato, clavis oblongis et acutis confusus exspiraret. Fuit et filius paternæ particeps execrationis, qui misere, nullis relictis hæredibus, diem suum obiit, castellis, pagis et aliis facultatibus amplissimis, ad alienos devolutis.

Interea dum hæc diversis per Ungariam locis gererentur, sultanus ipse Soleimanes transito primum Savo, deinde Dravo, quem ponte operis admirandi constraverat, cum exercitu ducentorum millium, ad subjugandas Hungariæ reliquias venit. Occurrit adventanti cum donis eximiis Erdelianus, frustra regnum ambiens, quod avaritiæ barbara Soleimanes ipse jam spe, licet irrita, totum devoverat, ac libidini propriæ destinarat.

Die mensis Augusti sexto Zigetum obsidere sultanus cepit, quod licet acerrime propugnaretur a Nicolao comite Zerinio, fortissimo et immortalis gloriæ viro, præsidii præfecto; tandem tamen die septimo mensis Septembris expugnatum fuit, ipso comite Zerinio, cum insigni nobilium Ungariorum strenuorumque militum numero, sic a Barbaris interempto, non inultus cum suis ut occubuisse dici possit. Quippe non triginta millia suorum duntaxat hostes desiderarunt, verum etiam triduo ante supremam nostrorum cladem sultanus Soleimanes, necdum victoria de Zigetanis potitus fremens et frendens infelicem exhalavit animam. Ejus obitus tantisper occultatus fuit astu vaferimi veziris bassæ Mechemetis, noctu etiam Soleimanis archiatro clam necato, ne per eum sultani mors emanaret, dum socer ejus Selimes, Soleimanis filius, occupato citra tumultum imperio, ad exercitum in castra venisset. Nam si tam genizari, quam reliqui milites, de morte sultani sui maturius certiorem facti fuissent, magno in castris excitato tumultu, tentoria thesaurosque regios, cum Christianorum et Hebræorum rebus, pro more libidineque sua diripuissent, ac spoliis hisce ditati, neminis auctoritate contineri se amplius in officio passi fuissent. Quæ sane rerum apud hostes confusio militarisque licentia, Maximiliano Cæsari, numerosis 359 et exquisitis toto ex orbe Christiano copiis instructo, præbere peroptatam occasionem rei feliciter gerendæ potuisset. Exstinctus fuit Soleimanes anno Mahumetano 973 (Chr. 1566),

die quarto mensis Septembris. Agebat, cum moreretur, ætatis annum septuagesimum sextum. Imperio præfuit annis quadraginta sex et sex mensibus.

Occupato Zigeto, Babosam oppugnaturi Turci quosdam e suis mittunt, qui arcem dediti juberent. Id vero licet facturos se nostri negarent, quod tamen eam defendi non posse contra vim tantam scirent, incensam deserunt: quorum exemplum Sachani et Zоргenses sunt imitati.

Eodem anno, die mensis ejusdem vicesimo tertio, sultanus Selimes secundus, ætatis annum quadragesimum secundum agens, in imperio Soleimani patri successit. Quippe cum ad Magnesium intellecta morte patris, ex Asia summa celeritate Iscodaram, e regione Constantinopolis sitam, hoc die pervenisset: mox a Bostange bassa, hortulanorum præfecto, pro more triremi exceptus, et Constantinopolim trans Bosphorum vectus fuit. Et quia Selimes generum suum, Ischenderem bassam, quem prosultanum Constantinopoli discedens reliquerat Soleimanes, de adventu suo certiore reddiderat, cum man-latis, ut ejus opera studioque res ad ingressum in urbem, pompamque regiam pertinentes sine mora pararentur: mox illo ipso die deductus in sarajum, solio consedit imperatorio illius cubiculi, quod solis est sultani Osmanidarum gente prognatis occupare permissum. Inde per urbem proclamationes more majorum factæ, quibus vota primum concipiebantur, ut anima Soleimanis in paradiso felix ævum ageret, ac in perpetua gloria quiesceret: deinde, multos ut annos viveret sultanus Selimes Chan, prosperique status incremento continuo frueretur.

Postridie, qui dies erat vicesimus quartus Septembris, e sarajo prodit, seque per urbem populo spectandum exhibuit. Peregit et paternas exsequias ac inagno animalium numero cæso, cibusque coctisidem innumeris, epulum funebre quibuscumque, cum ingentis summe asporum erogatione, præbuit. Inde solemnî pompa, maximoque suorum applausu, in sarajum rediit.

Antequam hæc fierent, per Ischenderem bassam prosultanum evocari ex omnibus locis genizaros, paternæ mortis adhuc ignaros, in oppidum non procul a Constantinopoli situm, sub prætextu mittendi ad obsidionem Zigetanam militaris supplementi, jusserat. Ad eos Ischender bassa, Selime jam paternum in solium collocato, de Selimis voluntate profectus, obitum Soleimanis, et successionem Selimis exponit. Inde pro direptionibus usu receptis in obitu principis Osmanidæ, centum millia sultanorum eis offert. Non ingrata fuit oratio bassæ genizaris, ea lege tamen assentientibus, ut largiores annonæ militatoris darentur.

Selimes ergo genizaris in auctoritatis, die mensis Septembris vicesimo septimo Constantinopoli discedit, et magnis itineribus Albam Græcam contendit. Cum istuc allatum postea Soleimanis cadaver in urbem deduceretur, pedes ante paternum funus

iocelebat habitu lugubri sultanus Selimes, comitantibus bassis, Cadilescheris, cæterisque begis. Inde Cadios populis, consuetum donativum genizaris dedit. Quibus peractis, Constantinopolim cadaver paternum avehi jussit, et in Zuna, quam ipse sibi vivus exstruxerat, condi. Curata fuit ea res ab Achemete bassa, Ferhateque Capiziliorum Aga, deductibus begis et genizaris, cum vexillo regio: tandemque die vicesimo secundo Novembris perventum Constantinopolim. Ibi funus exceptum fuit frequentissimo concursu mortalium, præeunte Muphti, qui apud Musulmanos et juris et religionis omniumque sacrorum rex est: subsequenti bus Ischendere bassa prosultano, Dephterdaris, qui Cameræ vel ararii præfecti sunt, aliisque begis omnibus pullatis, quorum terga plebis infinita multitudo claudebat. Exemptam e curru sandapilam vel aream ligneam præcipui begi per vices, erectarum in sublime manuum palmis sustinere, sicque per urbem gestarunt: ejulantibus interim Talismanis, et ad Zunam usque lessum quendam, Mahumetano ritu, lamentabili voce concinentibus. Hinc depositum in Zuna cadaver, instratus sandapilæ pannus cynatilis præstantissimus, et supra hunc alius auro intertextus; ad latus acinax positus, index profusæ bello vitæ; ad caput collocatum e lino subtilissimo, spiris aptatum candidissimis tulipantum, quo vivus uti consuevit, cum nigris ardearum pennis selectissimis; pone caput, in pavimento positi cum candelabris ingentes, pyramidali forma, rotundi nihilominus cerei, qui tamen nunquam accendi solent. Mox adhibiti Talismani et Hoggizæ (sacerdotum hæc Musulmanis sunt nomina) qui more gentis humi divaricatis sedentes eruribus, perpetuo preces quasdam in ejus Zuna murmurando deblaterarent. Hæc omnia, cum multis post annis Constantinopoli essemus, coram inspeximus. Circum sandapilam ipsius, et aliæ sunt sandapilæ, tam sultanæ (de qua diximus) Rossæ, quam liberorum Soleimanis. Acciderunt hæc anno Mahumetano 975 (Chr. 1566).

Interea Selimes, ob hiemis imminens asperitatem, Ungariam reliquit: et Pertarum bassam, satis magnis cum Turcorum, 360 Valachorum, Tatarorumque copiis, Erdeliano bego, qui bellum contra Maximilianum prosequeretur, adesse jussit. Dolebat Erdeliano, Suendium anno superiore cepisse Tocaium, in quo triginta majora minoraque tormenta bellica, præter ingentem rerum bello necessarium, annonæque copiam reperisset. Quapropter eam arcem recuperare statuit, magni scilicet suas ad res tutandas, vel prolatandas momenti: quod esset in Ungariæ sita limitibus, et Erdelii; duobus annibus circumdata, Tibisco et Bodrogo. M. item ergo, cum majoribus decem machinis adhibet, omni que vi et impetu oppugnare munitionem incipit. Ex altera parte Suendius eam minime deserendam ratus, cum alia defensionis parat idonea, quibus Jacobo Ramingero, cujus ipse fidei Tocaium commiserat, in tempore succurreret: tum ab im-

paratore Maximiliano subsidia majora postulat. Is Henricum Staupicium, cum mille Germanis equitibus, sex pedum vexillis, stipendiis, et annonæ necessariis, mittit. Sed prius quam auxiliares hæc copie Tocaium pervenissent, sparsa fuit in castris Erdeliani fama, decem millia Tatarorum, a Selime, defendendi ejus causa, cum Turcis et Valachis relictorum, per seditionem totum populari Erdelium, ac inaudita crudelitate passim in fortunas et corpora miserorum, cujusvis ætatis et sexus grassari. Quapropter obsidionem solvere coactus fuit, ne dum istic ipse pertinacius hæreret, suos ad internecionem deleri sineret. Liberato ab hostili oppugnatione Tocai, Ramingerus in abscedentes erumpens, pluribus cæsis, reliquos palantes et trepidos fugavit. Nec parum Erdeliano cum hisce Tataricis, Turcicis, Valachicisque copiis negotii fuit, cum aliquot eorum millia trucidaret, ac Varadini vicissim ab eis obsideretur. Unde fuga dilapsus, recenti coæta suorum manu, rursus haud exiguam ipsorum stragem edidit: qua demum territi, semet in Podoliam et Rossiam effuderunt, ubi crudelium belluarum immanes reliquæ fortiter a Palatino Rossorum debellate, perierunt.

Post discessum barbaricarum et Erdeliani copiarum, Suendius suis media bruma productis, ad obsidendum Zatuarum profectus est, castrum momenti non levis, in Erdelii finibus situm, quod Georgii Bebeci ditioris erat, hominis nefarii, qui primus auctor hujus inter Cæsarem Erdelianoque belli extiterat. Bebecus jam ante perspecta victrici toties virtute fortunaque Suendii, quod magnopere metueret, ne castrum expugnato, in Maximiliani manus, cum presenti vitæ periculo, veniret: uxore familiaque Zatuari cum præsidio relicta, fugæ beneficio salutis suæ mature consuluit. Aliquandiu perstiterunt in obsidione toleranda præsidarii, quod machinæ bellicæ nihil nec ipsis, nec castrum demum dare possent. Cui Suendius incommo- remedium quæsiturus, dum ipsemet omnia circum arcem loca perlustrat et explorat, agnitus ab hostibus ex insigni proceritate corporis, qua longe supra cæteros eminebat, deque comitatus frequentia, parum omnino absfuit, quia discrimen vitæ adiret. Petitus enim globis aliquot tormentariis fuit, et machinis non modicis, quorum unus humerum ita strinxit, ut etiam vestis ejus igne concepto, quod esset ad pellendum frigus hibernum suffulta pellibus, arderet. Nihilominus commodiore pro machinis reperto loco, et his mox in illum, magno cum militum labore, quos in officio, si quisquam alius, hic sane dux continere potuit, translatis; ad extremam redacti desperationem præsidarii, conjugum perduellis ac familie sibi que salutem et incoluntatem pepigerunt, atque ita castrum Suendio dederunt. Is vero non tantum pacta conventa deditiis bona fide servavit, sed etiam Bebeci conjugem cum mundo suo muliebri et suis rebus quas habebat abire omni absque injuria.

fuit Zatuaro Suendius sub medium mensem Januarii anno Mahumetano 974 (Chr. 1567).

Non magno post captum Zatuaram temporis interjecto spatio Suendius qui bellum in Erdelii finibus gerere non desinebat, nulla frigoris hiberni ratione habita, Muncazium cum suis obsedit, locum munitissimum et huic bello conficiendo cum primis idoneum: cujus præsidarii vitam facultatesque salvas pacis deditionem fecerunt. Ea res animum Erdeliani mirifice perturbavit, nec minus accendit ut totis viribus amissam munitionem recuperandam statueret. Non enim ignora bat, hac patere transitum in Poloniam et Rossiam: seque præpediri occupato Muncazio, quo minus in posterum subsidiarias e regno Poloniæ copias habere posset: nisi eas per Moldaviam variis ambagibus et itinere difficili venire vellet. At non contentus occupatione Muncazii Suendius, mox etiam corona militari munitionem Hustlanam cingere perrexit. Quod quidem non Erdelianus tantum graviter ac moleste tulit, verum etiam Budensis bassa: qui datis ad imperatorem Maximilianum frequentibus litteris hortari non cessabat ut a cæpta obsidione Suendium discedere juberet ne inchoatum pacis componendæ negotium impediretur. Simul etiam suis in consilium adhibitis deliberabat; quamvis via posset obsessis operi ferre. Cumque jam pridem de hisce rebus omnibus ad sultanum Selimem retulisset, indignatus ille Pertavum bassam exercitum suum cum Romanæ heglerburgi copiis conjunctum in Ungariam **361** ducere jussit. Utrumque tamen ab instituta Selimes expeditione mox revocavit, cum intellexisset, Verantium Agriensem præulem, et Chrisophorum Tifembachum baronem, Vienna Constantinopolim ablegatos, ad se contendere. Quamobrem et Budensis bassa, missis ad imperatorem Maximilianum muneribus amplissimis, petiit, ne tumbari pacis tractationem pateretur. Sua quidem ex parte futurum agebat, ut pallis transgerentur omnes, qui per Cæsaris fines excurrendo damnum dedissent. Hæc ille multisies pollicebatur, sed e diverso duces Erdeliani, cum Suendium viderent abiisse Cassoviam, ne spem pacis inturbaret: collectis non magnis copiis, impressione nec opinata Itisanarum adorti ceperunt, occupatis etiam thermis quas Rivulos Dominorum appellant. Has enim Suendius ante biennium eis ademerat. Id ubi factum Ruberus accepit, legatus Suendii, magnæ vir bellicis in rebus industria, mox cum justis equitum peditemque copiis occurrit, et hostibus inexpectato suo territis adventu, Risuarum, adhibita vi maxima recuperat, præsidarios interfecit, moxque Rivulos etiam nullo negotio recipit. Quippe casu quondam accenso pulvere tormentario, castrum ardere cæpit; idemque majori parte propugnatorum extincta, in Ruberi potestatem venit.

Anno denique Mahumetano 975 (Chr. 1568) pax octavo quoque anno renovanda inter Maximilianum Augustum, sultannumque Selimem coit,

qua Erdelianus etiam comprehendebatur. Ejus cum aliæ leges et conditiones erant, tum uti quisque sibi retineret quicquid eo bello cepisset. Id vero plurimum Maximiliani rebus profuit. Nam fines suos opera Suendii sic ampliavit, ut ad quadraginta miliaria Germanica eis et ultra Tibiscum late dominaretur: qua quidem in regione multæ sunt arces, multæ munitiones insignes, partim ab hoste captæ, partim factæ diligentia Suendii, partim inchoatæ. Item et ærarii novi (Cameram vulgo vocant) in iis locis auctor exstitit, de quo non leve subsidium publicis rebus accessit, castris, aliisque munitis locis, cum Imperio Germanos, justis et gravibus de causis, præfecit: totam denique rem limitaneam matura providentia, tam in Ungariæ, quam vicinæ Styriæ finibus constituit: anno 975, et 976 (Chr. 1568 et 1569).

Hoc anno 976 (Chr. 1569) splendidissimum et instructissimum Venetiis navale, sub medium mensem Septembrem, accenso tormentario pulvere, maximo cum reipublicæ detrimento conflagravit. Ibidem tam in urbe, quam terra continente, diuturna et inusitata quedam erat annonæ charitas. Quamobrem sultanus Selimes, licet initio regni pacem, a Soleimane patre cum Venetis initam, confirmasse, tamen vel ambitione propria, vel suorum impulsu, vel hoc Venetorum adverso casu permoctus, bellum eis inferre statuit, quæsito prætextu, quasi Cyprum nullo jure possiderent, quæ ob successionem gentis Osmanidarum in jura sultanorum Ægypti, ad se directio pertineret. Licet enim Selimes avus et Soleimanes pater, annui tributum, quod a Venetis ejus regni nomine pendebatur, solutione contenti, possessionem insulæ Venetis hactenus reliquissent: nullum tamen hoc sibi gignere præjudicium posse dicebat, quominus jam tributo repudiato, regnum sui juris occuparet, ac sibi retineret.

Itaque mense Februario sequentis anni, Cubatem Zausium Constantinopoli Venetias ablegavit, qui a senatu Cyprum repeteret, ac recusaturis bellum denuntiaret. Appulit is Venetias sub initium mensis Aprilis, anno 977 (Chr. 1570), et mandato Selimis exposito, repulsam tulit.

Quapropter mense Maio missi cum classe militumque fuerunt, qui bellum Cyprium gererent, Moastaphas bassa, copiarum terrestrium, et Pialis Alisquo bassa, classiariorum præfecti. Pialis proventus cum suis ad Tenum, insulam Venetorum in Ægeo, ferro ac flammis eam, non sine gravi tamen suorum jactura, direptam vastavit.

Mense Junio Sebastianus Venerius, insulæ Corycæ maxima cum potestate præses, Soppotoum castrum Albanæ, non procul a Coreyra situm, expugnavit, eique præsidio imposito, ac rebus necessariis munito, Manuelem Murmurium oriundum e Napoli Romanæ (Naupliam Argiæ veteres appellaverunt) præfecit.

Sub ejusdem mensis exitum Marcus Quirinus, classis in Adriatico praefectus, arcem sinus Mainensis (Mainam sunt qui Leuctra veteribus appellatam putant, ipsum vero sinum Mainensem, Meseniscum), ad portum, quem vulgo Qualliarum sive coturnicum vocant, positam feliciter expugnavit, actisque sub ea cuniculis, et supposito inrensoque pulvere tormentario, funditus eversam diruit, ne barbaris amplius receptum praerbet.

Nicosia, Cypri metropolis, sub exitum Julii mensis a Mustapha bassa obsideri coepta, et acerrime tam oppugnata, quam defensa, tandem die decimo Septembris in hostium potestatem venit, misereque direpta fuit; caesis praesidiariis, extincta nobilitate, perexiguis reliquiis servituti mancipatis. Erat olim Cypri regina, quae centum et amplius ante hoc tempus annis redacta fuerat sub imperium sultani Cairensis, eique hoc modo facta tributaria. Anno Christiano 1423 bellum erat Jano Petri filio, regi Cypro, qui penultimus fuit inter legitimos reges ex Lusignana familia, cum Aegypto sive Cairensi sultano Melechella: quo bello captus ab hoste Cyprus, persolutis centum quindecim millibus Seraphinorum, in regnum cum pacto tributum annui restituitur. Is moriens filium Joannem reliquit impuberem, cui primo matrimonio, postquam adolevisset, filia Marchionis Itali Montisferatensis nupsit; qua mortua, Helenam Palaeologinam duxit. Ex ea nata fuit unica filia Karulota, quae Joanni Lusitano primum nupsit, cui praebitum venenum mortem attulit. Erat Karulotae Jac. frater, illegitimo toro natus, cui sacris initiis o pater archiepiscopatum Nicosianum assignarat. Is imperandi libidine ductus, ecclesiastica dignitate spreto, regnum invadit; a quo tempore dictus a Graecis Cyprus fuit Re Zages (sic enim in quodam manuscripto libello meo Graeco legitur), appellatione partim Italica, partim Gallica. Nam Gallis *Roi Jaques*, rex Jacobus est. Karulota secundas nuptias cum Ludovico Sabaudi ducis filio contrahit. Is classem intruens, in Cyprum cum Karulota conjugate proficiscitur. Redeunte legitima regis filia, justaque regni haerede, Jacobus notho regno pellitur. Ejectus ad sultanum Aegypti Syriaeque confugit, Alesseraphum, et opem ejus ad recuperandum regnum implorat. Assensus postulatis Jacobi sultanus, cum pulso vicissim cum Karulota Sabauda, in regnum reducit, et nomine restitutionis hujus ac beneficii tributum non invito imperat. Id tributum ex mercibus quotannis sultano solvendis constabat, certo mercium genere, specierumque numero expresso. Necdum id temporis uxorem Jacobus duxerat. Itaque Venetias profectus, Ecaterinam Cornaram, prius a senatu Sancti Marci filiam adoptatam, constituta de publico dote, matrimonio sibi copulat; ut hoc affinitatis Venetae vinculo, potentissimae mari reipublicae praesidio seque regnumque suum stabiliret. Nec multo post, relicta conjugate praegante, moritur. Contigit hoc anno

Christi 1470, qui Mahumetanus erat 874. Extincto rege, posthumum regina morem parit, qui tamen non diu superstes fuit. Tum vero Veneti viduae persuadent, ut regno cederet, cui defendendo par ipsa non esset, annuoque reditu quatuor aut quinque millium Zecchinorum contenta, patriam immortali beneficio sibi devinciret. Hoc modo redacta in potestatem insula, nihilominus Veneti sultano Aegypto, tributum ejus nomine, quod Jacobus rex illi pollicitus fuerat, merces in pactis conventis expressas quotannis mittebant: donec anno Christi 1517, qui Mahumetanus erat 923, sultano Tommambai et Mamelucia a sultano Selime deletis, et Aegypto Syriaeque subjugatis conversum a Selime victore, Mamelucorumque successore, tributum hoc fuit in certum pretium, videlicet 8000 Zecchinorum: quos Cypro nomine sultanis Turcicis ex eo tempore Veneti persolverunt, donec a Selime secundo, Cyprum sibi cum domino directo, repente bellum de quo nunc agimus, indictum Venetis fuit. Capta Nicosia, Famagustam Mustapha bassa tandem obsidere coepit anno Mahumet. 578 (Chr. 1571), sub medium mensem Augusti.

Anno 979 (Chr. 1572), dum obsideretur, et gravissime a Turcis oppugnaretur Famagusta, classis Turcica damnum illatura Venetorum insulis in Aegaeo, Ali bassa duce Cretam (Candiam nunc vocant) petiit, ubi exposito in terram milite, saxum in obvius immaniter. Munitis civitatibus et oppidis ita prospectum mature fuerat a gubernatoribus insulae, nullum ut ab hoste detrimentum acciperent. Solum Rhetyum adortus Vluzalis, Aphricanae Barbariae prosulanus, cujus ante facta mentio, quod ab incolis desertum fuisset, nemine resistente mense Junio vastavit. Alis bassa tandem recensitis copiis suis, quod apud ipsos per fabas vel aspros fieri consuevit, cum 3700 amisisse se videret, relicta Creta Corigum Veneti juris e regione promontorii Malexistam insulam, (Citheram dixere veteres) ad Sancti Nicolai portum invasit, et majori ex parte diripuit. Inde Zacynthi et Cephalleniae suburbis ac vicis excidio datis (arces enim praesidiis et opere sic munierant Veneti, ut eas hostis aggredi non auderet), Sopotoum pergit Alis bassa, numeroque militum superior, caesis captivae praesidiariis, arcem recipit: cujus etiam praefectus Manuel Murmurius, vir bello strenuus, in hostis potestatem venit.

Hinc obsessum terra marique Dulcinum, situm in Albaniae Dalmatiaeque finibus oppidum, mense Julio Turcis se dedit: civibus libertatem suam, miliibus vitae pacis incolumitatem. Sed dum contendunt inter se bassae, quorum alter oppidum terrestribus copiis, alter mari obsederat, utrius esse deberet: plerique omnes in servitum abducti fuerunt, exceptis Sarra Martinengo, Dalmatiae supremo cum imperio gubernatore, ac Marco Venetio, Dulcinii praefecto.

Tunc etiam Turci potiti fuerunt Antibari, per A
sumnam ignaviam deditionem faciente Alexandro
Donato praefecto: itemque Butua, quæ defendi
non potuit, quod esset versus mare parum mu-
nita.

Uluzalis et Caragosa Raisus, cum ad insulam
Liesenam appulissent (Farum Dalmatæ vocant,
ubi Farenensis est episcopatus), suburbia depopulati
sunt, arcem, quam egregie munitam vidimus, ten-
tare non ausi. Liesena relicta, Curzolanam petierunt
quam Coreyram Nigram vocant, haud procul inde
dissitam: cui quidem insulæ nihil **363** aliud de-
dere damni, quam quod Ulatim pagum flammis
injectis exusserunt. Nam cum oppidum insulæ,
quod ipsum quoque Curzolæ nomen habet, a viris
desertum, aggredierentur, a feminis, animose
patriam defendentibus, memorabili cum marium
Curzolanorum, et ipsorum hostium iustitia, femi-
neique sexus immortalis laude, rejecti fuerunt.

Famagustani per integrum annum obsessi, cum
fortiter hactenus omnem vim hostilem sustinuis-
sent: tandem in extrema rerum omnium penuria
deditionem fecerunt, his legibus: ut Venetis vitæ
concederetur incolunitas, et uti cum armis suis ac
facultatibus in Cretam deducerentur; Græci domos
suas incolerent, possessionibus suis fruerentur,
ritu Christiano viverent. Quibus conditionibus a
Mustapha bassa, initio mensis Augusti, anno 979
(Chr. 1572), laudatis et approbatis, ipsiusque manu
subsignatis: die quinto dicti mensis Augusti prodit
ex urbe Marcus Antonius Bragadinus, sub quo de-
fensa fuerat hactenus, et cum illustri nobilium vi-
rorum comitatu in Mustaphæ castra venit, eique cla-
ves civitatis, quod in deditionibus fieri solet, obtulit.
Exceptus initio comiter a Mustapha bassa, mox ab
illa crudeli bellua, per summum scelus violata fide,
cum aliis per ludibrium afficitur exquisitis injuriis,
tum ad extremum vivus excoriatur. Laurentium
Teupolum, Paphi præfectum, qui et ipse cum aliis
Famagustani singulari virtute propugnarat, suspen-
dio Mustaphas necari, cæteros dedititios immani-
ter contrucidari jussit. Turcorum, qui obsidionis
principio in universum ad ducenta millia censeban-
tur, in quibus erant Azaporum 80,000 genzarorum
14,000, Volonum (Acanzios ipsi vocant) 60,000,
perisse constat obsidione durante, supra 80,000. D

Erat initio belli Cyprii, defendendæ contra Turco-
rum vim, reipublicæ Christianæ causa, percussum
factus inter Pium Quintum pontificem maximum,
Philippum regem Hispaniarum, et senatum Vene-
tum. Ejus fœderis copiarum omnium designatus
fuit imperator Joannes Austrius, Karoli Augusti
filius, Hispani frater. Pontifex suis triremibus Mar-
cum Antonium Columnnam, ducentum Talliacoccianum
nobilitatis Romanæ principem, præfecit: Veneti
amplissimæ, quam instruxerant, classis imperium
Sebastiano Venerio, quem postea ducem quoque
suum ercarunt, commiserunt. Præter hos et alii
hæc erant in expeditione principes et illustres

viri, magnus regni Castiliæ Commendator, Asranus
Cornianus, Joannes Andreas Doria princeps Mel-
phitanus, Augustinus Barbarigus, Marcus Quirinus,
Antonius Cavalis, Veneti: Alexander item Farnes-
sius, Octavii ducis filius, princeps Parmensis;
Franciscus Maria, Guidonis Bbakli filius, Roverens,
Urbini princeps, Paulus Jordanus Ursinus, dux
Braccianensis; Alvarus marchio Sanctæ Crucis,
et alii plures. Hæc classis cum mense Septembri
Messana Siciliæ solvisset, hostilesque navales copias
ad Inebchtim subsistere (sic Turci nominant civi-
tatem, quam nostri Lepantum appellant, veteres
dixere Naupactum) nuntiatum esset: tandem ad
portum insulæ Cephallenæ, quem vallis Alexan-
drinæ vocant, appulit. Stabat haud procul a nostris
in Inebchtino sinu, qui Corinthius olim nuncupa-
batur, classis hostium: cui cum imperio præerat
Pertavus bassa copiarum terrestrium, et Alis bassa
sociorum navalium dux supremus. Inter hos, ce-
gnito Christianæ classis adventu, sententiarum di-
versitas extitit. Pertavus abstinendum judicabat a
prælio, quod conjuncta jam Christianorum classis,
unius imperio ducis regebat: expectandum esse
perexiguum ad tempus, quo futurum sit, ut, illo præ-
sertim anni tempore, solvatur. Alis e contrario sen-
tiebat, omnino dimicandum. A Pertavo stabant rei
navalis peritissimi veteranique duces, Sirocus Alex-
andriæ sangiacus, Carabuces sangiacus Sourisaris
in Caramania sive Cilicia maritima Mechemensis
begus, Salæ Raisi filius, sangiacus Embosæ sive Ne-
groponi: cum Ali vero sentiebant, Chasanus begus,
Chairadinus Barbarossæ filius, Uluzalis prosultanus
Cesairensis, et Caius begus Smyrnenensis sangiacus:
quorum sententia tandem vicit, Uluzali jubente in
medium proferri et recitari mandatum sultani Sel-
mis, quo victoriam uti prosequerentur, eis injungeba-
tur. Omnium ergo sententiis decretam, prælium quod
non minori animorum alacritate nostris etiam expe-
tentibus, commissum fuit ad tres exiguas insulas, vel
marinos potius scopulos, quos Cuzolatos bodie tam
Græci, quam nostri vocant. Victoria potiti sunt multis
a sæculis inaudita Christiani. Perit occisus Alis
bassa. Pertavus animadverso præsentis suorum in-
teritu, non magno navigio fugiens ad terram evasit.
Uluzalis mari profugit cum triginta plus minusve
tirimibus. Cæsa fuerunt hostium ad 25000, capta
4000. Classis hostilis universa, cum spoliis immen-
sis, Christianorum in potestatem venit; iis duntaxat
exceptis trimibus ac navigiis, cum quibus
Uluzalim evasisse diximus. Liberata Christiana man-
cipia supra 14000. Pugnatum die septimo mensis
Octobris, anno Mahumetano 979 (Chr. 1572).

Hæc Turcis illata clade, Veneti Margaritinum, in
Chimeriotarum regione, quæ Albanicæ pars est (sic a
Cæcæ annis dictam montibus aliqui putant), haud pro-
cul a Coreyra situm, deditione ceperunt duodecimo
364 die Novembris, vitam facultatesque salvas
paciscentibus Barbaris: et ipsum castrum mox igne
concrematum diruerunt. Suppotoium quoque deser-

tum a Turcis, Albani occuparunt, et Venetis restituerunt: a quibus redditum deinceps sultano Selimi fuit. Anno sequenti proximo 980 (Chr. 1573), de die quinto mensis Januarii, tentata fuit a Venetis obsidio Castellum novi, captis suburbiis, sed succurrentibus Barbaris, ab obsidione discessum. Cupiebant Veneti hoc oppido cum arce potiri, ut omni periculo Catarum, civitatem sui juris longe munitissimam, liberarent. Situm est enim Catarum in sinu quodam maris, qui Rizonicus olim vocatus fuit, nunc ab ipsa civitate Catarinus dicitur: cujus ostium Turci hactenus Castellum novi propugnaculo claudere, ne Cataro succerri possit, frustra conantur.

Varie contigerunt aetate nostra mutationes in regno Tunisino, quo superioribus annis rex Assan, Machmetis filius (Mulessem nostri non recte vocarunt, cum Mule regem vel dominum iporum lingua significare tradatur, Assan vero proprium fuerit ei nomen), excluso necatoque maximo natu fratre Mamuna, qui nostris est Maimon, potitus fuit. Idem caeteros quoque fratres suos, quos moriens ei pater viginti unum reliquerat, aut interfecit, aut ferro candenti oculis adhibito caecavit: excepto Rossette, qui secundo loco genitus fuerat. Is in conatu pellendi fratris Assanis, re parum feliciter gesta, Cesairim (Algerium nostri vocant) profugit ad Chairadinem Barbarossam: qui Rossette Constantinopolim misso, sub eius tamen reducendi praetextu deceptis Tunisinis, Assanem expulit, urbem cum arce totoque regno cepit, ac sultano Solcimani, se prosultanum appellans, subdidit: quod quidem accidit anno Mahumetano 940 (Chr. 1534). Assanem Karulus Augustus in regnum, expulso Chairadine, reduxit anno 943 (Chr. 1537); quod ille deinceps a nemine vexatus obtinuit usque ad annum 950 (Chr. 1544), quo adventantis cum classe Chairadinis fama teritus, in Siciliam Neapolimque trajecit. Amida filius Tunisim cum arce per absentiam patris Assanis occupat, reversumque patrem capit, et oculorum pupillis candenti scalpello laesis, visu spoliat. Eadem immanitate tractati ab Amida fratres, Nahaser et Abdadas, quos cum patre ceperat. Amadam regno patris Abdamelechi eiecit. Is enim Guletam profectus, et Francisci Tovarisi Hispani, Guletæ praefecti ope Tunisim ingressus, mox in arcem velata facie pergit, eamque deceptis custodibus, qui Amidam esse credebant, occupat. Abdamelecho post tricesimum et sextum regni diem rebus humanis exempto, succedit filius Machmetis, annos dumtaxat duodecim natus: qui necdum gerendæ reipublicæ per aetatem idoneo, cum intolerabilis curatorum ejus administratio plerisque videretur, rediens Amida regnum patrueli eripuit. Amidam rursus excussere Turci, duce Ulazali, anno 980 (Chr. 1573), fuitque sultani Selimis auctoritate suffectus in ipsius locum rex alius. Amida Guletam profugiens, quæ Hispanorum praesidio tenebatur, privatam cum duobus filiis vitam egit. Cumque magno recuperandi regni desiderio flagraret, suos ad Joannem Austrium, navali

A de Turcis victoria toto jam orbe celebrem mittit: qui omni ejus auxiliumque poscerent, ut regno restitueretur. Simul habiturum se promittit ingentes ab amicis sociisque copias, et eam annonæ abundantiam, quæ ipsius exercitui vel maximo suffectura sit. Adnuit ejus postulatis Austrius, et insigni eum classe, quam aliis etiam cum tremibus dux Sucasanus, et Melphitanus princeps, Joannes Andreas Doria comitabantur, in Africam transjicit, Tunisim occupat, regem a Turcis datum in potestatem redigit, urbem captam militi suo diripiendam concedit. Cum autem promissis Amida non satisfaceret, fluxæque caeteroquin etiam fidei signa quadam præberet, sollicitatis secreto Turcicis auxiliis, cum duobus filiis in Siciliam, jussu Austrii, transvectus fuit. Ibi cui futurum accepisset, ut frater ejus Machmetis, cui maxime infestus erat, regno præficeretur: in eum furorem adactus est, ut de tremi se precipitaturus, et aquis suffocaturus esset; vix Amida filio, quominus id faceret, impediente. Machmetis Amidæ frater, ab Austrii regnum impetravit, præstito prius in Austrii præsentia sacramento, quo se perpetuo fidelem Hispano regi clientem futurum promisit. Is proximo deinde bello, quod exposituri statim sumus, in Turcorum potestatem venit, et Constantinopolim trans mare vectus fuit: ubi superstes adhuc ante triennium, cum istis essemus, in arce, quæ de septem turribus a Græcis Hepta Gules, a Turcis Jadicula dicitur, sub custodia detinebatur. Hinc Austrius suorum concilium cogit, in quo variis dictis examinatisque sententiis, tandem conclusum: debere novam munitionem inter Guletam et Tunisim, ad interjectum utriusque lacum extrui, quæ decem milliariis Italicis a Guleta, pauloque minus a Tunisi distaret. Ejus rei perficiendæ causa relictis istis Gabriel Serbellonius Mediolanensis Italus, cum tribus millibus Italarum peditum, et Salazarus Hispanus, cum totidem Hispanis: quorum uterque muniendarum urbium et arcium peritissimus erat. Consilii totius hic erat finis et scopus, ut hoc modo Guleta firmior efficeretur, et tanto facilius in fide Barbari continerentur ob viciniam utriusque præsidii, commoditatemque lacus; 365 ad quem quia sita esset utraque munitio, nullo negotio alteris alteri subvenire possent. Gesta fuerunt hæc anno 980 (Chr. 1573).

Ægerrime ferebat sultanus Selimes hos Christianorum in Africa progressus. Itaque Sinanem bassam, virum astutum, reiique militaris peritissimum, classi supremo cum imperio præficit: qua 100 tremes, et 33 diversi generis navigia continebantur. Is in Africam mense Julio, anno Mahumetano 981 (Chr. 1574), appulit.

Quamquam vero novæ munitioni absolvendæ præfectus Serbellonius magna rebus in omnibus diligentia fuisset usus, tamen ea necdum erat perfecta, quod serius architecti, cum fabricis cementariis, et omni materia missi, tandem in Africa sub finem mensis Martii pervenissent.

adventus Octobri mense præcælentis anni promissus fuerat, cum 40 trircubus, quarum navales socii muros Tunisiæ urbis ad structuram novæmunitionis demoliri debuerant : quod factum non fuit, quantumvis Austrius in vicina Sicilia degeret. Erat etiam præsidiariorum militum deminutus numerus, exactoratis temere nonnullis, quos omnem in eventum retentos oportuit. Hoc modo per ignaviam securdiamque factum, ut in hostium potestatem munitiones hæc nullo prope negotio venirent.

Turci primum Guletam obsidere cœperunt, cui Petrus Carrera Hispanus præerat. Ei Serbellonium de subsidiis mittendis urgenti, quanquam loco munitiori esset, Serbelloniano necdum ad finem perducto : tamen 650 pedites partim Itali, partim Hispani fuere missi. Hinc a Turcis etiam Serbellonium obsessus fuit, quorum exercitum novis adductis copiis Ramadam Cesairis begleibegus auxerant. Carrera denuo subsidium petit. Ea res auxium Serbellonii animum non parum torquere. Si nullos misisset, futurum verebatur, ut in ipsum amissæ Guletæ culpa conferretur : sin autem, ut suo semet præsidio nudaret. Nihilominus concessa Carreræ manus subsidiaria. Duobus interea navigiis appulerunt ex Hispania 600 milites Hispani, qui noctu per ipsas Turcorum excubias penetrantes, cum vexillis et vestibus Turcicis uterentur, et quosdam Turcice loquentes secum haberent, Guletam ingressi sunt. Tandem et tertio Carrera militem sibi submiti a Serbellonio postulat, et quingentos beneficio noctis usos impetrat, cum egregiis præfectis, ac inter alios, Satazaro magnæ virtutis et existimationis viro. Nihilominus arx Guletana Turcorum in potestatem venit. Neque defuere, qui Carreram prodicionis insimularent. Prius quidem certo, quam Turci appulissent, vel per inscitiam, vel superbiam, quingentos milites veteranos Italos admittere noluit : quod minime concessurum se diceret, ut in ejus gloriæ partem venirent Itali, quam Hispani Guleta defendenda consecuturi essent. Equidem apud ipsos Turcos ex fide dignis hominibus accepi, Carreram suo virum prorsus ignavum et formidolosum, qui pulveris tormentarii nidorem ferre non posset, nec tolerare fulmina dispararum machinarum : quæ sane quoties in hostem exonerabantur, ipse subterraneis se testudinibus, concameratisque locis abdebat, bombaceque suas obturabat aures. Ferunt ei Turci prodicionis obtulisse præmium regni Cyprii præfecturam : neque tamen deditio pepercere, sed tanquam villi mancipio sunt usi. Capta Guleta, præter aliam prædam potitus est Sinan bassa quingentis machinis bellicis, cum ingenti tormentarii pulveris aliarumque bello necessariorum rerum, et annonæ copia. Nova quoque deinde munio a Turcis occupata fuit, non tamen multo sine sanguine : capto etiam Serbellonio, qui crudeliter a Sinano bassa tractatus fuit. Hoc modo pror-

A sus ejecti sunt Hispani ex Africa, intra tricesimum et sextum diem : amissaque per summam ignaviam ea quæ Karulus Augustus in potestatem optimo consilio redegerat, ut securitati Siciliæ, regni Neapolitani totiusque tum Italiæ, tum Hispaniæ consulere. Fuerunt autem hæc anno 981 (Chr. 1544) gesta, cujus initio Veneti certas ob causas, non consuetis et invitis adeo, pontifice atque Hispano, contra leges cœderis, pacem cum sultano Selime fecerant.

Tunc etiam Corcyræ muniendæ Venetis occasionem præbuit excessus crudelis in eam insulam Sinanis bassæ, redeuntis ex Africano bello. Nam licet ab insulanis, ei placandi hominis causa, cujus præsertim tunc victoris insolentiam mirant, munera quosdam offerrenter : tamen illis rejectis immaniter in eos grassatus est. Misi hoc nomine fuerunt in Corcyram cum alii rerum militarium periti, tum etiam Sfortia Palavicinus, Marchio Curtis majoris. Horum consiliis ita tum munitæ cum oppido fuerunt arces illæ præctis in rupibus sitæ, vereque caput inter nubila (quod Maro dixit) condentes, quas ipsum mare circumfluit : nihil ut equidem viderim adversus omnem vim hostilem firmius, nihil inexpugnabilius.

Annus 982 (Chr. 1575) memorabilis est plures ob causas. Nam extinctio sultano Selime I, filius Murates III ejus nominis, auspiciatus est imperium, cum ipso hujus anni Christiani principio. Agebat id temporis annum ætatis 27. Ante omnia recepto more barbaro strangulari quinque fratres suos, natu se minores, in præsentia sua jussit : quorum minimi cervicibus et jugalo cum pro more nervis adhiberetur, incertum an tenerioris in huic amoris causa 368 motum, an conscientia patratis crudelitatis in omnes, illacrymasse quidem ipsum constat.

Itidem mortuo Scacho Techmase Partbico, successit filius non primogenitus, Muchemetes Hoda-bendes ; nec Ismail, ejus nominis in hac Sophiæ Familia secundus, secundo loco genitus, sed proximus ab his Haidar Mirises, qui annis aliquot ante patris in regno suprema cum potestate vices gesserat. Is tamen vix 15 diebus regno frui potuit, occisus a sultanis quibusdam, sive proceribus regni, qui cum oderant. Hi deinde secundo genitum Scachi Techmasis filium Ismailem, ejus nominis secundum, e carcere productum regno præficiunt. Fuerat enim a patre conjectus in carcerem, propter quorundam procerum delationes, et in eo pluribus annis hæserat. Jam regno potitus, ut animos suorum exploraret, ac præsertim ut cognosceret, quinam essent illi sultani, quorum impulsu et consilio custodiæ mancipatus a patre fuisset, secretum in locum semet ablit, et quorundam opera, quibus maxime fidebat, mortem suam publicari curat. Ejus rei fama diversorum hominum animis motus, prout affectus in Ismailem quisque fuisset, excitavit : in adversariis et hostibus lætitiæ, in amicis luctum. Hoc modo prodentibus semet ini-

micis ac delatoribus, illatum ab Ismaile mortis supplicium fuit. Idem non sultanos duntaxat sibi suspectos, verum etiam fratres suos omnes, quotquot nascisci potuit, e medio sustulit. Et quia deficiente tunc a Turcis sangiaci quodam Curdo, de quo mox dicturi sumus, aliqui proceres Ismaili auctores erant, ut illum Turcis dederet, ne pax inter utramque gentem dudum inita servataque violaretur, non modo consiliis eorum non obsecutus est, verum etiam deinde supplicis auctores, bellicique Turcici dissuasores, poena captis, ut proditores affecti. Quo hominis severitate nimia plerique graviter offensi, sexto regni mense venenum ei, sorosis opera, propinaverunt: quo haesto, vitam cum morte commutavit.

Anno 963 (Chr. 1576), Stephanus Batorius, Somlianus, nobilis Ungarus, ceteroque heroici vir animi, qui paucis ante annis extincto Joanni Sigismundo Erdeliano hego (mortuus enim is fuit anno Christiano 1571, qui Mahumotanus erat 978 cum onere tributi annui, sultano Musulmanorum solvendi, successerat; commendatione sultani Muratis, patris sui, Poloniae rex factus est, cum Henricus Valcius Gallus, quibus ipsum quoque Poloniae regno potitum opera sua Muratis jactitare solbat, a morte Karuli fratris e Polonia profugus, de sententia procerum regno fuisset abdicatus.

Eodem anno Scachi Techmasis filius primogenitus Muchemetes cognomine Hodabendes, quod Persarum lingua Dei servum significat, mortuis fratribus, Haidari Miriaz, atque Ismaili secundo, succedens; licet a natura quietis cupidus esset, inchoatum tamen ab Ismailo fratre contra Turcos bellum prosecutus statuit: quod ei filius esset emir Chan Mirises, magni juvenis animi, gerendarumque rerum imprimis avidus. Hunc copiis suis supremo cum imperio praefecit. Causae belli variae fuerunt, quas paulo alius hic repetemus, nusquam ab aliis haecenus ita proditas. Operam enim delimus, ut in ipsa Turcia certi aliquid de rebus hoc bello gestis cognosceremus a fide dignis hominibus, spreto vulgo jactatis, perque litteras sparsis hinc inde rumoribus, et rerum novarum ventis.

Ismaile scacho superstite, quidam sangiacus natione Curdus, cui nomen Abdallas begus, cum quasdam ob causas in suspicionem venisset, imperante sultano Selime II, patre Muratis III, evocatus fuerat a sultano Selime, sub alio praetextu, qui barbarorum mos est, ad Portam uti se conferreret. Paruit sultani mandato Curdus, nullius sibi culpae conscius, et Hadriano-polim ad sultanum Selimem venit. Mandat Selimes, ut captus in carcerem conjiceretur. Solet hoc fieri, cum magae auctoritatis vel familiae viri apprehendendi sunt, per zansiorum Ias-am, qui praestantissimis nobilioribus, quibus sultanus Musulmanorum utitur, quemadmodum principes nostri commissariorum variis in rebus expediendis opera. Dum zansiorum hanc

sangiacum hunc Curdam Hadriano-poli prehendere suis cum zansis conatur in sultani Muratis II mesita, Curdus se cum suis defendens, ipsum ibidem interfecit, caeteris partim occisis, partim vulneratis. Hac de causa Selimes ei, cum omnibus suis, cervices amputari jussit. Cum illo jugulato, fratris ejus filius successionis jure sangiacatum ipsius possideret: quidam alius agnatus adita porta Osmonica, partim oblatis, partim promissis ingentibus donis tam ipsi sultano, quam consiliariis ejus, quos vezires appellant, agnati sui sangiacatum impetravit. Citatus alter ad Portam, qui rem omnem intellexisset, sibi que metueret, ne absque culpa sua ferret eandem poenam, qua patris affectus fuerat: devitata protectione ad Portam, quasi de sultani

Selimis obtinenda gratia desperans, in Parthiam profugit ad scachum Ismailem secundum, qui tunc rerum apud Parthos potiebatur. Sciendum vero, sangiacos illos Curdorum, licet imperio sultani Osmonidae continentur, non tamen ita praefici, quemadmodum alii sangiaci solent: sed similes esse vaivodis, sive palatinis, et praesidibus Erdetii, Valachiae, 367 Moldaviae; quos oportet esse filios procerum, in ipsa regione patria natos, et a suis optimatibus ac populis electos. Curdi vero haud dubie ducunt originem a Chaldais et Mesopotamiae populis. Nam in hodiernum usque diem multi Curdorum principes reperiuntur in regione Bagadatis, quae Babylonia veteribus est, et Carakemidz, quae

Amida, et in Diarb-kir sive Mesopotamia: quarum regionum populi Chaldaei sunt et Assyrii Wani et Scheherezuli vicini, ac Persarum ad fines usque se porrigentes. Praeterea constat, Arabes hodieque Chaldaram vocare Keldan, quam Persae cum Osmanicis Curdistanium, hoc est, regnum Curdorum appellant. Et omnes isti populi sectae sunt Mahumetanae. Cum igitur ad Persas sangiacus ille Curdus, de quo diximus se contulisset, non modo perhumane cum excepit Ismail scachus, verum etiam omni suam opem illi ad recuperandam avitam patriamque dittonem obtulit. Nusreves autem bassa, qui Wani finitimaeque regionis tum beglerbegus erat, caeteroque sangiaci limitanei, qui ad beglerbegatum ipsius pertinebant, cum hasce res intellexissent, damnum Persicis finibus perexcursionis inferre ceperunt, quod dicerent, Ismailis scachi culpa mutam pacem violatam esse, qui sultani Musulmanorum fugitivos et perducit suam in tutelam contra pacis leges recepisset, eisque decrevissent ospitalari. Hoc belli gravissimi, quod haecenus inter Persas et Turcos geritur, exordium fuit.

Accedunt et aliae causae, praesertim ex superstitionum dissidiis, vanaque somniorum observatione, cui genus Turcica nimium quantum obnoxia est, collectae. Nam ante triennium per totam passim aliquot illorum nullia, quae Turcica, eorumque disciplinae ac studiis bene (scholasticarum ipsi dicunt) sese et

rant, ac Persarum sive Sophinorum religionem Turcicis opinionibus anteferre se professi fuerant, adeoque longius ea secta quotidie serpendo, tantum incrementi sumpserat, ut etiam Constantinopoli reperirentur, qui eam probarent. Somnia vero fuerunt hujusmodi, quamvis apud Turcos necdum certo constat, an sultani Muratis hæc fuerint, an ejus sacerdotis, quem sultani sui scheichem Turci vocant. Creditum tamen a pluribus, ipsimet sultano Murati oblatum fuisse somnium prius, et alterum Muratis scheichi: quo nomine veniunt certi sacerdotes, pro viris sanctis apud ipsos habiti. Quippe per quietem stare sibi visus est in medio mundi, sub arbore maxima, cujus essent rami duo, longissimum ad intervallum exprorecti. Nam alter ad extremos solis orientis, alter ad occidentis fines extendebatur. Præterea sibi visus est conspicari serpentem magnitudinis immensæ, quem ab oriente profectum, et ad se provolutum, fustis, quem manu teneret, interfecerit. Hoc somnio nonnihil commotus, et expectatus fuit. Prius vero, quam ad explicationem alterius somnii accedamus indicandum lectoris causa venit, Mahumetanos, ultra quatuor Mahumetis socios, quorum nomina sunt, Ebubekir, Omer, Osman, et Alis (et fuere Mahumetis hi successores, ac propagatores Mahumetanæ superstitionis), alios quatuor eximios imamos sive doctores venerari: quorum primum Ebuhanihem, propterea quod supremum inter hos locum obtineat, imamum azemem sive doctorem summum appellare solent: alterum vocant imamum Malichim, tertium imamum Schaaffim, quartum imamum Achmetem Heubelim. Hi quatuor sive doctores, sive sacerdotes, Persis infestissimi fuerunt: ac vicissim magno Persis est in pretio Scheiches Haidar, auctor religionis ipsorum hodiernæ, quem extreme Turci detestantur. Cum igitur obdormiisset, videre sibi visus est prope portam paradisi Ebuhanihem, quem (uti modo diximus) imamum azemem vocant, hoc est, summum sive sacerdotem sive pontificem. Is compellato sultani Muratis Scheiche vel viro illo religioso: Abi, inquit, ad chalifen terræ (hoc est, ad vicarium sive successorem prophetæ Mahumetis. Nam persuasi sunt Osmanici, principem suum esse chalifen hujus sæculi), eique dicit, imamum azemem hoc ipso die, cum egredi e paradiso vellet, scheichem Haidarem ante paradisi fores invenisse: quem prælio adortus, non modo vicerit, verum etiam occiderit; adeoque sectam ipsius nunc finem habituram. Mortaberis ergo chalifen, ut adversus hæreticos arma capiat: quos auxilio divino superabit, deque facie terræ dissipabit.

Recitatis ductus hisce somniis, primum sultani Muratis Scheiches sic interpretatus est, ut diceret medium mundi significare sedem ipsius sultani Muratis imperialem: et arborem cum duobus maximis ramis, denotare amplitudinem

imperii sultanici. Per serpentem intelligi hostem ipsius orientalem, hoc est, scachum Persicum: quem bello superaturus sit, et occisurus, ejusque regnum adjuncturus Osmanidarum imperio. Consimiliter etiam per id, quod imamus azemes prælio scheichem Haidarem adortus vicerit, futurum significari, ut Persarum hæresis, una cum omnibus, qui eam sectarentur, usque adeo dissipetur et aboleatur, nullum ut ipsorum vestigium futurum sit reliquum. Præterea sultanum Osmanidam futurum mundi totius chalifen ac dominatorem.

Hoc modo cum utrumque somnium scheiches interpretatus esset, voluit sultanus 368 Murates etiam hoggæ sui (sic apud ipsos vocantur, qui nostris sunt presbyteri) judicium audire: cui statim ea placuit interpretatio. Neque defuere, qui dicerent, secretum quemdam inter hunc hoggam scheichemque consensum, mutuumque de persuadendo sultano pactum intervenisse. Solus Mechemetes bassa vezirazemes, quem supra Selimis II generum fuisse diximus, et qui deinceps anno Christiano 1579 domi suæ, cum omnibus adeundi se facta copia jus diceret, nequiter a Derviso quodam interfectus fuit; auctor ejus belli esse noluit, quod libere consulenti se Murati diceret, nequaquam Persis bellum inferendum, qui jam tot abannis pacem Osmanidarum cum gente coluissent. Rationibus et argumentis aliis adjungebat elegans, quod Græcis et Turcis usitatum est proverbium: Caudam serpentis, qui dormit, non esse calcandam; cæteroqui futurum, ut excitatus, capite sursum erecto, terribiliter pungat. Ad summam, bellum hoc Mechemetes bassa modis omnibus dissuadebat.

Addendum et hoc, ut odia gentis utriusque mutua rectius intelligantur, Persas inimicissimos esse tribus Mahumetis prophetæ sociis, Ebubekiri, Omeri, et Osmani: studiosissimos autem quarti, videlicet Alis. Idem Persæ tradunt, angelum Gabrielem, cum e caelis in terras portaret Alcoranum (quo libro Mahumetanorum lex continetur) Alis reddendum, errore quodam eum Mahumeti obtulisse; Deumque, velut ea re nequaquam offensum, qui Mahumetem quoque tali dono gratiaque dignum videret, plane nihil oblocutum esse. Præterea dicunt iidem Persæ, primam uxorem Mahumetis, cui nomen fuerit Aische, nunquam fuisse castam. Imo prophetam Mahumetem, qui se putaret inventurum virginem, ac pudicam, reperisse plane contrarium. Addunt etiam, quod extincte propheta Mahumete, cum Alis propinquus et gener ejus, electus fuisset chalifes sive vicaries et successor ipsius; Ebubekir favore malignorum quorundam adjutus, per injuriam, contra factum a propheta testamentum, se constituerit chalifen. Idem post ipsum, reliquos etiam duos, Omerum et Osmanem, factitasse. Alim interea quadam in spelunca semet abdidisse, donec om-

in ordine morerentur, atque ita tandem eis successisse. Cum ergo tres isti contra supremum elogium testamenti præceptumque prophetæ Mahumetis deliquerint, nullam iis Persæ fitem adhibent, quæ a tribus illis vel tradita voce, vel litterarum monumentis prodita sunt. Inno ubicunque libros ipsorum et scripta reperiunt, confestim flammis exarunt, et crudeliter in eorum observatores animadvertunt. Iidem Persæ scachum sive regem suum adorant, et ita venerantur, ac si deus quispiam terrenus esset. Non etiam quinque interdiu noctuque precari solent, Osmanicorum more, sed semel duntaxat. Ad summam, sectatores sunt religionis a doctore quodam eis traditæ, cui nomen fuit scheiches Haidar: et quidam ex ipsis alterius quoque doctoris vestigiis insistent, quem imamum Harustim appellant. Hi duo doctores vel imami existerunt in urbe Persarum Reza, quo tempore vixerunt Erdebil, Usumchasanis scachi Persarum gener, et scachus Ismail, ejus nominis primus, Erdebilis filius, Usumchasanis ex Martha filia nepos. Cumque doctores hi tam concionando, quam scribendo, ea proposuissent, quæ diximus, duo illi principes, Erdebil et Ismail, pater et filius, eorum doctrinam etiamque probarunt et amplexi sunt. Ac filii quidem Ismailis, cognomento Sophini, ea felicitas fuit, ut novæ religionis, quam Sophinam vocarunt, fama confluentibus ad ipsum parvis initio, deinde majoribus hominum copiis, tandem præliis victos Persarum reges, Jacupem avunculum suum ejusque filium Alvantem, occiderit, ac sibi regnum subjecerit, ad posteros etiam dignitate regia in hunc usque diem propagata. Nihilominus illi duo Persarum imami sive doctores, Haidar et Harustis, non Osmanicorum duntaxat, verum etiam aliorum Mahumetanorum execratione damnantur tam in Barbaria vel Africa, quam in Keziis bassa latissimo imperio, qui magnus Tatarorum chan Chitainus vulgo dicitur. Has omnes igitur ob causas adeo Persis infesti sunt Osmanici, ut horum sumptis, hoc est, patriarcha vel summus pontifex, hanc de ipsis sententiam tulerit: gratius nimirum et acceptius esse Deo, religionis Mahumetanæ causam Persam unum occidi, licet professione Mahumetanus sit, quam si quis 70 Christianos, a Mahumetanis in religione prorsus dissidentes, interficiat. Denique constat id temporis, cum illustris et generosus Cæsar Christianorum ad Portam Osmanicam orator, Davides Unguadus, Baro Sonneneciacus, Constantinopoli discessurus, et sultano Musulmanorum valdicturus erat, eandem ob causam legatum etiam Persicum ad Divanum se contulisse. Hunc paulo serius adveniens orator Cæsaris nostri locum primum, sibi debitum, occupasse conspicatus, insultato sultano, discessurus erat; sed Mechemetes bassa veziratem, cujus mentionem fecimus, ea re animadvertens, Persam, licet Mahumetanus, inferiori loco sedere jussit. Unde

PATROL. GR. CLIX

apert, apud Turcos plures Christianos religione diversos, quam Persas Mahumetis cultores fieri.

Expositis belli causis et initis, et plenius quidem ac verius, quam antehac præstitum a quoquam sit, cujus quidem labor in publicum exierit, nunc ad ipsas bello gestas res accedamus.

Dictum superius, inchoatum fuisse bellum sub Ismaile secundo, scacho Persarum: quo non multo post mortuo, licet frater et successor in regno scachus Mechemetes Hodabendes captum a fratre bellum prosecui decrevisset, tamen ut eo paratior accederet, aliud agendum, et aliud simulandum duxit, regno præsertim non ita pridem adito, nec satis adhuc compositis rebus, quas Ismailis temeraria crudelitas non parum perturbabat. Itaque moderationem quamdam præ se ferens, qua turbis inter utramque gentem nuper exortis remedium afferre cuperet: legatos cum litteris ad sultanum Muratem misit, quibus significabat, nunquam se fratris in abrupta pace consilium probasse, sed in primis hoc semper desiderasse, uti semel inter utramque familiam constituta, totque jam ab annis culta pax et amicitia mutua, perpetuo conservaretur.

Ab altera parte Murates, qui veram crederet expositionem ac declarationem indicatorum seniorum, et citra intermissionem ad inferendam Persis hæreticis bellum accenderetur a prædictis scheiche atque hoggia, flocci legationes ac litteras scachi Mechemetis faciebat: adeoque vix auditis legatis imperabat, ut numerosus ac præpotens cogeretur exercitus. Accedebat impulsor alius, nec minus acer, Ilusreves bassa Wanensis: qui quotidie verelarios cum litteris Constantinopolim misitabat, per quas litteras sultanum Muratem certiorum reddebat, reapse Persas pacem non exoptare, sed dicis duntaxat causa, litteras et legatos ad Portam misisse, quo scilicet moram interponerent, seque gerendo bello rebus ab omnibus instructiores efficerent.

Anno Mahumetano 984 (Chr. 1577) scachus Mechemetes cum iis populis, quorum imperator longe omnium toto terrarum orbe potentissimus, Ulu Chan Chitainus, et Kezius bassa cognominari solet, fœdus iussit, eosque sibi bello contra Turcos gerendo socios adjuvit, tametsi majores ipsius continuis cum eis bella gessissent. Licet enim et ipsi Mahumetani sunt, tamen quibusdam de religione sententiis a Persis discrepant. Habuit etiam præter hos complures ex ipsis Turcis non parva auctoritatis auxiliares, qui ab aliis Turcis Osmanicis in religionis opinione dissidebant, et ad Sophinos inclinabant. Denique non exigua a Georgianis quoque copiis impetravit, qui antiquitus Ileri dicebantur, et religionem Christianam hodieque profitentur, nonnihil tamen a Græcis et nostris dissidentes. Principibus diversis parent, et animis ad Persas propendunt, quibus hoc bello plurimum profuerunt.

Ex adverso sultanus Murates exercitui suo longe amplissima, quo contineri credebantur hominum ad ducenta millia, Mustapham bassam supremo cum imperio præfecit, cujus immanitas ac perfidia bello Cyprio nobilitata fuerat. Is die 5 mensis Aprilis, anno 985 (Chr. 1578), Constantinopoli discedens inaximo cum Portæ procerum comitatu, qui honoris eum causa deducebant, Iscodaram transmisit. Inde ductis ad hostium fines copiis, cum sub initium Augusti mensis eo pervenisset, Georgianorum res per summam crudelitatem agere ferre cœpit. Inter hoc erat semina quædam princeps, quam vulgo vetulam vel annosam vocabant. Ea cum de potentia sultani Muratis accepisset, sub fide publica filios duos ad Mustapham bassam misit, ut subjectionis et obedientiæ signum erga sultanum Osmanidam ederet. Illi cum primum ad Mustapham tyrannum venissent, mox ab eo, viro scilicet astuto, nulla datæ fidei ratione habita, quam more suo tam erga Christianos, quam Mahumetanos, pro libitu solebat violare, Constantinopolim ad sultanum Muratem mittuntur. Simul ab ipso certior Murates redditur, nunquam ditionem principis annozæ, matris eorum, sub Muratis jugum venturam, ni vel uterque, vel alteruter dumtaxat ad amplectendum religionem Musulmanorum permoveatur. Qua quidem in re tam diu laboratum fuit ab Osmanicis, ut tandem minor natu frater musulmanisaret, anno 986 (Chr. 1579), die 23 mensis Junii; cui propterea paterna maternaque ditio cum hac lege concessa fuit, ut eam titulo beglerbegatus, beneficio sultani Muratis possideret. Est autem ea regio Tschildiri Tiphliisioque contermina. Major natu frater in retinenda religione Christiana constantem se præbuit, ac tametsi multum precibus, promissis, minis denique formidabilibus tentaretur, nunquam tamen adduci potuit, ut fidem Christianam desereret. Unde factum, ut ipsis Constantinopoli profectis eodem anno 986, die 15 mensis Augusti, simul ac reversi fuissent in patriam, frater hic Christianus confestim exspiraret: de cujus morte diversæ fuerunt hominum opiniones, aliis a fratre venenum ei datum in itinere perhibentibus, aliis pro certo affirmantibus, id ei propinatum fuisse Constantinopoli a Turcis, arte tali paratum, ut ad certum terminum paulatim hominem exstingueret.

Ad Mustapham vero bassam ut redeamus, iter is suum et expeditionem prosequens, post varios conflictus et pugnas, 370 quibus modo cum Persis, modo cum Georgianis, insigni exercitus jactura congressus fuit (mense quidem Augusto primi statim anni, Tocmacæ sultanus, Revani dominus, qui scacho Muchemeti militabat, uno prælio Turcorum 15000 cecidit), tandem Tiphlisium cepit in regione Georgianorum, civitatem finitimam ditioni principis Simonis et Leventis begi, qui et ipso princeps Georgianus est. Accidit hoc anno Mahumetano 985 (Chr. 1578), mense Septembri.

Posteaquam redacto in potestatem Tiphliisio beglerbegum præfecisset, ac dephterdarum sive rationalem, vel quæstorem, flumen quoddam suis cum copiis transmisit, quod ab aliis Aras, ab aliis Carasu, id est, *Aqua nigra*, vocatur propterea, quod impetu veloci fluat et profundum est. Dum id flumen transjiceret, uno dumtaxat die 17000 suorum amisit, quos vorticosus amnis, præter equos, camelos et mulos absumpsit. Adjunct hunc animum disternere Mediam, hoc est, Sirvanum a Georgiana. Transjectis copiis, iter suum direxit versus eam civitatem, quæ communi nomine cum ipsa regione Sirvanum dicitur, illaque nemine resistente potitus est: quod Persæ facultates suas omnes avexissent, totanique viciniam ferro et igni vastassent. Istic quoque beglerbegum cum dephterdaro constituit. Et civitas ea totius Mediæ metropolis est. His rebus gestis, ad 25 dies ibidem Mustaphas hæsit. Inde rediturus Arzerumen, suprema cum potestate ducem limitum et exercituum Mediæ, veziremque Portæ creavit Osmanicæ bassam, qui post etiam veziratenus Osmanicæ Portæ factus est, relicto ei satis magno genizarorum aliorumque militum numero, cum sufficiente tormentorum bellicorum, rerumque ad ea necessariorum et annonæ copia. Quibus omnibus ita constitutis, cum reliquo Mustaphas exercitu Arzerumen se contulit, Armeniæ majoris civitatem, quæ sex dierum itinere Trapezunte distat. Apud Arzerumen alius est beglerbegus, et dephterdarus sultani Osmanida.

Posteaquam huc reversus fuisset Mustaphas bassa, Muchemetes rex Persicus numerosum misit exercitum adversus hostes, Sirvani relictos: quibus inter se prælio congressis, victus fuit Sirvanensis beglerbegus, omnique cum exercitu cæsus. Persa tam insigni potitus victoria, triumphabundus ad civitatem Sirvanum properat, eamque paucissimis diebus obsessam recuperat. Osman bassa, qui ante prælium hoc ad urbem erat, cum primum de morte beglerbegi et exercitus clade nuntium accepit: quod jam præ oculis obsequium Sirvani suumque videret interitum, nocte quadam cum paucis suorum versus Temircapim, hoc est, Portam ferream, sive Derbentum, aufugit. Id situm est ad mare Caspium, quod ipsorum lingua Beherculzum sive Culzum denizi dicitur.

In hunc modum recepto Sirvano, res a Turcis relictas Persæ diripiunt, muris Sirvanum nudant, propugnacula cœpta diruunt, regionem eum incolis ab Osmanico jugo liberant, qui majori ex parte sunt Armenii, reliqui legis Mahumetanæ sectatores, tam Osmanicæ, quam Persicæ superstitionis. Osman vero bassa cum Temircapim venisset, astute sibi Schenkhalim chauem, hoc est, regulum sive principem Derbenti, amicum reddidit, addictum Mahumetanæ Osmanicæque sectæ, Persis infestum, natione Tatarum: cujus et filiam duxit uxorem, quæ post instinctu mariti patrem veneno sustulit.

Id factum ab Osmane perhibent duas ob causas. A Primum, quod vereretur ne successu temporis eum socer ipse de medio tolleret. Deinde, ut in potestatem redacta munitione Temircapina regioneque soceri, patrocinio sultani sui Osmanidæ traderet, quod etiam reapse fecit. Quippe mortuo schemhali chane, Osman bassa solus et absolutus princeps mansit in ditione soceri, nemine prorsus impediente. Confestim vero per Capbam, quæ inter Tatariam Moscoviamque ad septentriones sita, Circassiam versus meridiem habet, ablegatis verdariis, cum litteris ad sultatum Osmanidam Muratem, ejus se fidei potestatiq; totum dedit et commendavit: simul exponens ea quæ ab se gesta fuissent, ac petens, ut siquidem non de illius duntaxat loci ac ditionis, verum etiam de totius Caspii maris, Moscoviæ, Orientalis Indiæ, Samarcandæ Chorasani et Chilanis, Persicarum regionum, imperio summo cogitaret, primo quoque tempore sibi exercitum, pecunias, annonas mitteret. Sultanus Murates lætis hisce nuntiis permotus cum aliis ei res necessarias curavit, tum etiam 60000 Tatarorum misit, cum duobus fratribus ejus Tataricæ regis, qui deinceps anno 991 (Chr. 1584) ab Osmane bassa strangulatus fuit. Et hæc quidem anno belliprimo gesta fuerunt, nimirum 983 (Chr. 1578): quo Turcorum tam in præliis, quam comæatus inopia, periisse supra 70000 constat.

Illic vero exacta, cum ætas anni 986 (Chr. 1579) appetiisset, auxiliaresque copię cum pecuniis ad Temircapim accessissent, solitis in Sirvani fines excursionibus Osmanici ex arce Temircapina hosti damnum inferebant. Ea res ingenti cum Persis prælio causam præbuit, quo Tatari ad iunctionem, una cum altero Tatari regis fratre, cæsi deletique fuerunt, altero fratre vivo ab hostibus capto. Osman ipse bassa cum paucissimis suorum vix salvus evasit. Cumque per exiguas sane copias 371 adversi prælii casus ei reliquas fecisset, more latronum Turcicorum quotidie vicinas sibi ditiones prædis agendis infestare cepit, nullo nec amicorum nec hostium discrimine rationeque habita: quibus ex rapinis et ipse victat at, et suos alebat, subinde se cum eis, si hostis iuvineret, ad indicatum castellum recipiens. Et perhibetur ejus castelli situs natura munitissimus esse, cui cum manum quamdam genizarorum sclopetis utentium imposuisset, cum machinis aliquot campestribus et falconetis: in loco tantopere a natura munito, contra nudos et inermes illos populos, qui nec oculis suis toto vitæ suæ tempore toruenta bellica sclopetosque vidissent, nec auribus eorum fulmina percepissent, adeo se tutum, ipsumque castellum inexpugnabile reddidit, ut sibimetipsi monarcha quidam esse videretur.

Ab altera parte prædictus bassa Mustaphas hunc rerum successum conspiciens, nihil omnino per hiemem anni 985 (Chr. 1578) gessit, ad Arzerum cum copiis hærens, uti superius indicavimus. Sub

initium vero sequentis ætatis, anno 985 (Chr. 1579), ad fines Persicos exercitum duxit, diversisque præliis modo cum Persis, modo cum Georgianis confliens, inferior semper, insigni cum suorum clade, discessit.

Eodem anno Carseum munivit, locum ab Arzerume versus Revanum quatuor dierum itinere distantem: eique beglerbegum et dephterdarum præfecit. Consimiliter ad Tschildirim, sitam in Georgianæ limitibus, alium beglerbegum cum dephterdaro constituit.

Misit etiam hoc anno cum classe sultanus Murates Uluzalim bassam, præfectum maris, in Mingreliam, regionem populorum Colechidis, ut iis in locis munitionem ædificaret. Huic absolute beglerbegus ab eo datus fuit, ac dephterdarus. Ipsi loco nomen est Fassas. Curavit autem Fassas sultanus Murates exstrui, ut iis in locis aperiret iter brevius ac securius, quo facilius in Georgianos duci copię possent, et iis ab illa parte debellatis ac sub jugum missis, tanto commodius ultra Temircapim, ad inferendum Sirvano bellum, iri. Non multo post tamen, quam inde maris præfectus Uluzalis cum milite classeque discessisset, Fassas munitio penitus ab hoste diruta vastataque fuit.

Cum parum prospere bellum a Mustapha bassa gereretur, afflictis misere militibus, ob annonæ penuriam et immaniter grassantem in castris pestilentiam, litteris sultani Muratis Anasiam, ut iste hibernaret, concedere jussus fuit. Ille tamen nihilominus in Arzerume cum reliquis exercitus hac hieme substitit, majori militum parte propter egestatem, luis contagiosæ vim, et imminens hibernum frigus, dilapsa, domumque beglerbegis etiam reversis, cum nihil in hostem recte geri posse cernerent.

Interim Persa Casmino, quæ altera penitiorque imperii ejus est regia, Tebrisi cum copiis proficiscitur. Ibi cum de dispersis hinc inde profugisque Turcis certior factus fuisset, in hosticum procurrit, ingentique præda onustus, in hiberna militem et ipse dimittit. Hac Persarum excursionem cognita, veritus Murates, ne hostis progredere ulterius, continuo Mustaphæ per litteras imperat, ut omni cum exercitu semet ad Persarum fines denuo conferret. Is vero nihil horum fecit, quod jam de Persarum habitu per exploratores intellexisset: et cæteroqui si maxime copias in hostem ducere voluisset, nihil potuisset efficere, propter contumaciam exercitus, qui prorsus dicto non erat audiens. Imo consultatum aliquando constat in castris de heraldo Mustapha, cujus in eum odii causæ in primis erant inexplabilis quædam avaritia, supinaque socordia in procurandis annuis et aliis militum commodis: unde factum fuerat, ut caecis fame pesteque militibus, castra modo non exhausta conspicerentur. Has ob causas a sultano Murate revocatus ad Portam fuit Musta-

phas, et in ejus locum successit Sinan bassa, quem supra commemoravimus Guletam et Africae maritimae sive Barbariae possessionem Hispanis eripuisse. Fuit confestim huic imperatum, ut primo vere semet ad expeditionem Persicam, rebus ab omnibus egregie paratus et instructus, accingeret.

Mustaphas interea semel atque iterum accessit, de signis minime dubiis iram sultani Muratis, et odium, ex militum delatione, deprehendebat: accedente praesertim conscientiae morsu, ex efficiis in exercitu pecunia venditis, aliisque criminibus. Quippe tanta supremi apud Turcos militum ducis, qui Ser asker apud ipsos dicitur, auctoritas et potestas est, ut non solum officia militaria minora majoraque pro arbitrio libituque suo conferre, verum etiam Portae vezires creare possit; quemadmodum et supra narravimus, Osmanem bassam ab hoc ipso Mustapha supremam ad illam dignitatem hoc eventum bello fuisse.

Cum igitur ob hasce causas vereretur insidias sibi sterni, diligenter ac mature sibi cavebat. Mittitur in castra denique jussu Muratis Capiziliorum Kihaias, qui janitorum praefectus est, cum alijs quindecim capiziliorum sive janitoribus. Huic a sultano Murate diversae datae fuerant litterae sive mandata, quibus ad expediendum negotium sibi commissum, prout ferret occasio, prudenter uteretur. Unae sic erant scriptae, ut ipsi Mustaphae per occasionem hanc strangulando redderentur. Alterae sultani mandatum continebant, ne; quae missis ab se hominibus hisce vis inferretur, quominus id, quod ipsis ab se injunctum esset, 372 exsequerentur. Tertiae diversam ab utrisque sententiam, uti paulo post apparebit, complectebantur. Erant castra Mustaphae tripartita. Quo factum ut, ubi Kihaias in castra venisset, ab unis ad altera tertiaeque vicissim perduceretur, nec tamen in Mustaphae basse conspectum, varias ipso causas praetextente, admitteretur. Tandem cum Mustaphae colloquium serio posceret, quodam a Mustapha descripto circulo, intra quem nemini liceret ad ipsum accedere propius, ex intervallo fuit admissus, dispositis undique satellitibus armatis: quod procul dubio suboleret, quidnam ea sibi legatio vellet. Ex altera parte capiziliorum Kihaias et ipse Mustaphae mentem animadvertens, mandatum tertium profert, quo nischanzim Mustaphae, qui nostro vocabulo cancellarius est, ac dephterdarum, qui rationalis et quaestor, nomine sultani Muratis sibi dedi postulabat. Ibi tum mirifice tergiversari Mustaphas, et Cretensium (quae vocant) effugia querere. Sed cum acriter urgeretur, et aliud in hoc tempore nullum huic rei remedium inveniret, hac conditione dediturum se suos promittit, si de ipsorum vitae incoluntate caveretur. Qua conditione admissa, dediti et Constantinopolim abducti fuerunt ambo, et in Jadiculam sive septem turrium arcem, in qua sultani Musulmanorum thesauri recondi solent, inclusi: velut ibidem singulari cum

A severitate de omnibus Mustaphae basse factis examinandi.

Mustaphas denique Constantinopolim 9 die mensis Aprilis ingressus, anno 987, placato nonnihil sultano Murate, si non ex animo, saltem per simulationem, suos illos homines, nischanzim ac dephterdarum, custodia liberat. Ac licet a conspectu et colloquio sultani Muratis arceretur, tandem tamen aliquam largitionibus immensis, quae nihil non apud Barbaros efficere possunt, gratiam redemit.

In ejus locum diximus successit fuisse Sinanem bassam. Hic enim prius, quam vezirazemes, et supremus bello Persico gerendo dux, a Murate declaratus fuisset, quoties ad Portam rerum infeliciter adversus Persas gestarum nuntii venirent, Sinoniis artibus utens, per summam arrogantiam dicitare solebat se, si belli dux amplissima cum potestate designaretur, penetrarum vel ad intimam scachi Persici regiam Casminum, indeque regem vivum in potestatem relictum sultano suo missurum. Hi Sinanis basse sermones cum sultani Muratis ad aures pervenissent, adeo placuerunt, ut eum sultanus parare se juberet, quod futurum esset, uti summo cum imperio contra Persas mitteretur. Sinan hoc non contentus, tantum efficere praeterea sultanae commendatione potuit, ut Murates diceret, siquidem praestaret id quod toties se praestitutum recepisset, omnino etiam se dignitatem ei veziris azemis, hoc est, C supremi consilarii Portae, concessurum.

Posteaquam ergo Constantinopolim Mustaphas appulisset die 9 mensis Aprilis, uti dictum est supra, Sinan eodem adhuc mense contra Persas ire jussus fuit. Nullus id temporis Osmanicae Portae vezirazemes erat, extincto nimirum Achmete bassa vezirazeme, nuper mortuo; partim, quod aetatis esset provectoris, humanarumque pariter ac bellicarum rerum maximum haberet usum. Sed ista spes hominem plane sefellit. Quippe sultanus Murates Sinani basse Constantinopoli profecturo, per Capiziliorum Kihaiam sigillum suum imperiale, cum dignitate veziris azemis, pro more misit.

Discedit ergo Sinan ab urbe 25 die mensis Aprilis, cum Muratis manum osculatus, quod valedicentes facere solent, acinace magni pretii cinctus ab eo fuisset, vexillumque praetorium cum equo generoso accepisset. Ad eum ex Anatolia tota passim confluxere militum copiae, Tataro quoque nova subsidia parante.

Quaquam vero melius administrare bellum hoc

cupiebat Sinan bassa, quam factum a Mustapha A fuisset, tamen propter absumptorum inedia pesteque militum paucitatem, nihil admodum memoria dignum efficere potuit, nisi quod in Georgianorum limitibus duos beglerbegos, cum duobus depherdaris, constituit, alteros ad Sochumam, alteros ad Batinum. Ea civitatum in iis finibus nomina sunt. Beglerbegatus tamen illi non magno aestimandi veniunt. Plures nimirum in iis locis limitaneis beglerbegatus instituti fuere, quam sangiacatus. Idem Sinan bassa, cum aliquando regionem Curgginorum, id est Georgianorum, ingressurus esset, gravem suorum cladem expertus fuit, multis ibidem machinis etiam bellicis relictis. Et alio tempore, cum Tiphisium, quod ab hostibus obsidebatur, auxiliares copias atque pecunias mitteret, tanto cum impetu a Persis et Georgianis invasus fuit ipsius exercitus, ut omnibus rebus amissis, prope nullus ex eis salvus ad castra Sinanis revertetur. Quo factum, ut intra Tiphisium obsessi Turci dira fame, gustatis etiam canum muriumque carnibus, exstinguerentur.

373 Die quarto mensis Augusti, anno 987 (Chr. 1580), Constantinopolim venit a scacho Persico missus orator, Maxudes chan, qui regis sui nomine sultano Murati componende pacis auctor esset. Magnifice a Mustapha bassa et aliis Portæ proceribus exceptus fuit.

Ejusdem mensis die sexto moritur Mustapha bassa, cum biduo duntaxat antea morbum contraxisset ex esu melopeponum avidiore, quibus aquæ saccharo dilutæ (Turcis ea *Zerbetum* dicitur) copiam largiorem superinfuderat. Plerisque putabatur ipsemet sibi mortem attulisse, sumpto præterea veneno, metu supplicii; quod vereretur, ne priores ad causas, ob quas sultani Muratis indignationem incurrerat, accedente Persici oratoris accusatione, de suppressis aliquot regis sui legationibus, magna cum infamia vitæ periculum adiret. Constantis quidem id temporis erat fama per universam Constantinopolim, futurum, ut strangularetur. Facultates mortui fisco fuerunt illatæ, portione quadam nepotibus relicta, qui tunc adhuc impuberes ad Portæ ministeria traducti fuerunt. Olim sultanus Selimes secundus eo præceptore fuerat usus. Inde cum beglerbegus Cairensis factus esset, parum abfuit, quominus jussu Selimis interficeretur. Dignus omnino, qui sibi tandem fieret carnifex, ob exercitum, capta Famagusta, in Bragadinum et alios perfidiam, ac belluinam prorsus inhumanitatem.

Die decimo septimo mensis Augusti, concessa fuit oratori Persico legationis exponende facultas; quæ licet ab initio per esse grata sultano Murati videretur, omni tamen fructu caruit. Quominus enim pax coire posset, hæc erat causa, quod eam Osmanici maximo cum suo commodo, Persarumque detrimento, facere vellent; nimirum ut Persæ Turcis omnia tam Sirvano comprehensa, quam

extra Sirvanum posita loca territoriaque reliquerent, quibus hoc bello calces (ita loqui solent) equus Mustaphæ bassæ suas impressisset. Id vero nunquam facturi videntur Persæ, qui hæc lege dicunt illis se locis cessuros Osmanicæ familiæ, siquidem ea Turci tam armis in potestatem redigere, quam gladio tueri ac retinere possint. Præter hanc, nullam se pacis aliam legem admissuros, aliquoties expresse denuntiarunt. Cæterum Maxudes ille chan legatione sua defunctus, et ad principem suum reversus, aliquanto post perduellionis crimen incurrit, et hero suo deserto, Muratis se fidei permisit, Ferhatemque bassam deinceps ad bellum Persicum proficiscentem secutus est, ut aliquem nancisci sangiacatum in illis finibus posset.

Anno 988 (Chr. 1581), nihil fere gestum memorabile, propter extremam in limitibus et castris inopiam; ipsis etiam militibus ab hoc bello prorsus alienis, et quacunq; ratione possent, se subducentibus, Sinan quoque bassa belli pertæsus, quod nullo cum fructu gereretur, et redire Constantinopolim cupiens, ubi majora de vezirazematus officio commoda percepturus esset, ut erat ingenio sagaci, non bellum contra Persam continuandum, sed pacem aliqua ratione statuit ineundam. Ea de causa missis ad regem Persarum Zausiis atque litteris, significat, siquidem suo cum principe pacem facere vellet, legatum modo prudentem, et auctoritatis eximie, tantoque negotio parem, ablegaret: ita futurum haud dubie, feliciter uti pax inter utrosque conficeretur, et arma deponerentur. Interea vero pangendas inducias, quæ utriusque bona fide servarentur. Simul ad componendas æquis legibus discordias omne studium operamque suam pollicebatur. Non ingratis scacho Persico pacis ea mentio fuit, ideoque mox concessis et approbatis induciis, oratorem se missurum, causa prius deliberata, responlit. His perfectis rebus, castra Sinan bassa relinquit, et Constantinopolim profectus, sub medium mensem Julium exquisita cum pompa, prodeuntibus obviam Portæ proceribus, urbem ingreditur.

Initio veris, anno sequenti 989 (Chr. 1582), die Martii mensis vicesimo nono, missus a scacho Muchemete quidam ex procerum Persicorum numero, cui nomen Ibrahimæ chan, Constantinopolim magno et insigni cum comitatu trecentorum plus minus equitum venit: partim uti de pace cum sultano Murate tractaret, partim ut interesset caeremoniæ Mosulmanicæ, qua Muratis filius Muchemetes, sexdecim plus minus annorum adolescens, solenni ritu circumcidendus erat. Die mensis Maii vicesimo octavo cepit inaudita sæculo nostro celebritas circumcisionis hujus, præsentibus Constantinopoli maximorum prope totius orbis principum legatis, Rudolphi secundi Christianorum imperatoris augusti, Henrici tertii Ga (cujus tamen orator Germinius Gerwolli

do. post Cæsaris legatos, loco spectare jussus, cum primum affectaret, partim per invidiam, partim quod obtinere non posset, ut legati Poloniæ regis excluderentur, quem pro rege non agnoscebat, hero suo regnum illud asserens, domi suæ se continuit), Stephani regis Poloniæ, reipublicæ Venetæ, scachi Persici, regum Africanorum Maroci et Fessæ, ac Tatarorum, principum Erdelii, Moldaviæ, Valachiæ, et aliorum. Duravit ipsa festiuitas totis quadraginta diebus et noctibus continuis. Mechemetes tantem septimo Julii die, sub ipsam noctis initium, a Mechemete bassa, postremo inter vezires, qui sultani Soleimanis tonsor aliquando fuerat, non publice, sed in cubiculo patris circumcisus fuit.

374 Dum hæc Constantinopoli geruntur, Osman bassa per inducias Sirvanum invadit, maximumque damnum Persis inferit. Sed vicissim ab eis cæditur, omnisque præda recuperatur. Ejus rei auctio, necdum finita circumcisione, Constantinopolim allato, succensus iracundia Murates legati Persici stationem ac sedem in Atmindane dirui jubet, ipsumque in sarais Mechemetis bassæ cum suis includi, donec Osman bassa Temircapi Constantinopolim venisset. Fuit autem habitus eo loco tam stricta in custodia, tamque inhumaniter, ut peste Constantinopoli grassante, suisque ministris ea correptis, quorum ad centum hæc dira lue fuerunt absumpti, nullam tamen relaxationem, nullam mutationem loci potuerit impetrare.

Non multo post nuntiatum fuit, Persas et Georgianos conjunctis viribus iterum Osmanicos adortos fuisse: qui Tiphlisio recentes copias cum annonis solvendisque militi stipendiis inferre conabantur, multis eorum millibus occisione deletis, et annonis ac pecuniis interceptis. Fertur ejus apud Georgianos principis feminæ filium, quam diximus annosam vulgo vocatam, cladis hujus auctor Osmanicis fuisse: quod Persas de Turcorum Instituto ac protectione monuisset, hostilesque copias aggrediendi viam eis monstrasset. Murates intellecta cæde suorum, et principis annosæ filii collusionem cum Persis, qui tamen superioribus annis musulmanissarat, Muratique semet in clientelam dederat: prius, quam Ferhates bassa, quem ad gerendum post Sivanem bellum Persicum ablegare decreverat, Constantinopoli discederet; mandatum ad beglerbegos quosdam limitaneos misit, quo præcipiebat, ut astu principis annosæ filium de medio tollerent. Is vero, patefactis per amicos insidiis, a sultano Murate defecit, et fuga sibi consulens, ditionem suam ab Osmanico jugo tyrannideque liberavit, seque cum aliis principibus, tam Georgianis quam Persis, conjunxit ac perpetuis excursionibus fines Osmanicos infestare non desiit. Iisdem Georgianis etiam princeps Simon et Tocmaces sultanus, Revani dominus, fœderis uniti religionem obstricti erant.

Huic Tocmaci Georgianorum partes sequenti,

quasi quoddam ut frenum Murates injiceret, omnesque nocendi vias intercluderet, Ferhates bassam magno cum exercitu, laborumque non exiguo numero, ad eos fines misit: ut arcem ad Revanum conderet, quod et civitatis et regioni Tocmaci subjectæ nomen est. Ferhates eo profectus, primo castellum quoddam inter Carscum et Revanum extruxit: inde cum copiis progressus arcem Revani fabricavit. Ei Cigaloglium (sic bassam natione Græcæ, e nobili Cigalarum familia natum, quasi Cigalæ filium Turci vocant) cum potestate beglerbegi, et cum titulo veziris in istis limitibus, adjuncto eidem dephterdaro, præfecit: relictis illi numerosis militum copiis, genizaris sclopetariis, machinis bellicis, rebus ad eas pertinetiis, annonis et aliis necessariis. Hinc Osmanici more suo per Revanenses agros aliquoties excurrentes, omnia rapinis exhauserunt, sed sua potius cum jactura, quam lucro. Gesta vero sunt hæc, quæ commemoravimus, anno 489 (Chr. 1582).

Anno sequenti 990 (Chr. 1583), Ferhates bassa Georgianorum in agros eductis aliquoties suis, duas in iisdem finibus arces edificavit. Cigalogliis, quem diximus, semel atque iterum a principe Tocmace prælio victus fuit; aliquando etiam vulneratus, tantum non in hostium potestatem venit.

Osman vero bassa, qui ad Temircapim bærelhat, uti superius indicatum, suos ad sultanum Muratem ablegat, qui ab eo mitti sibi peterent gonzaros sclopetarios, artifices machinarum fundendarum peritos, architectos triremibus tam majoribus quam minoribus fabricandis, quos calaphagitaros Turci vocant (hybrida scilicet a Græcis accepta, qui calaphatas dicunt), itemque socios navales, cum Raisis eorum, sive triremium naviumque præfectis, a quibus gubernarentur. Præterea rogabat uti pecuniæ sibi subministrarentur, una cum aliquibus Rumeliæ, hoc est, Græciæ et Anatoliæ, hoc est Asiæ minoris, et Sivastæ sive Sebastæ sangiacis. Assensus est sultanus Murates postulatis ejus omnibus. Quare cum Temircapim hi pervenisent, navigia quædam fabricari curavit, eaque misit ad infestanda maris Caspii litora. Consimiliter et terrestres ablegavit copias, ut tam Sirvanensium quam aliorum sibi finitimorum agros, non minus amicorum, quam hostium, rapinis dirum in modum agerent, ferrent: Sed plerumque magno cum detrimento, suorumque cæde revertentur.

Diximus antea, Persas et Georgianos unitis copiis Turcorum exercitum adortos, qui Tiphlisio succurrere properabat, ingentem eorum stragem edidisse. Cum ejus cladis acceptæ nuntius Constantinopolim venisset, compellato sultanus Murates Sivane bassa, qui tunc vezirazemes erat: Quid hoc, ait, est rei? quanam induciæ, quod laxamentum hoc belli? Ad quæ Sivan, temeraria quadam cum audacia, respondeus: Ut his rebus, inquit, obviam cundo remedium inveniat, scacho scachus opponendus erit. Quibus verbis innuere vo-

lebat. adversus regem regis opus esse opera ; A planeque necessario requiri ad obtinendam de hoste victoriam, ut ipse sultanus Murates dux belli adversus Muchemetem Persarum **375** regem proficisceretur. Murates eo Sinanis accepto responso mox sultanam matrem adit, et ab ea consilium in hac causa dari sibi petit. Tum illa : Mi fili, ait, hæcine sunt illa magnifica promissa Sinanis ? itane pollicitus est iturum se capiendi Persici regis causa, vel ad intimam Persarum regiam Casminum ; et nunc auctor esse vult tibi, ut ipsemet ad gerendum hoc bellum proficiscaris ? Non dignus est, qui deinceps munere veziris azemis tui fungatur. Quo consilio sultanæ matris intellecto probatoque, confestim Murates Sinanem Masulam pronuntiat, hoc est, honoribus omnibus ac præsertim dignitate supremi veziris exiit. Parum quidem absuit, quin occideretur. Bona condemnati fisco fuerunt applicata. Relegatus et exsul. hodieque Malagræ degit, quod oppidum Macedonia situm est in itinere, quo Constantinopoli Ragusium itur. Sinani successus fuit in vezirazematus officio Siausess bassa, natione Ungarus, quocum nuptia sultanum Muratis soror erat. Quod mores et ingenium Sinanis attinet, crudelium et avarum se gessit erga quosvis, erga Christianos infestissimum, superbum et arrogansem erga majores et pares. Jactantia tanta fuit, ut cum aliquando negotiorum publicorum causa conveniretur ab illustri et generoso Rudolphi secundi Augusti legato, Frederico Breinero, Barone Fladizano, inverecunde prædicaret, se, suprema cum potestate profectum ad Persarum fines, tantum in iis locis occupasse regionum, ut sangiacatus ibidem quinquaginta constituerit. Id vero quanta cum vanitate fuerit ab ipso dictum, vel ex eo patet, quod universa Rumelia, qua tamen amplissimæ provincie, nec uno a Turcis acquisitæ sæculo, Thracia, Macedonia, Servia, Bulgaria, Albania, Thessalia, Morea sive Peloponnesus, Achaia sive Livadia, Ætolia sive Despotatus cum aliis continentur, ultra viginti duos sangiacatus non habeat. Imo constat, Sinanem in iis locis nihil admodum memorabile gessisse, nisi quod unum et alterum beglerbegatum instituerit. At quales beglerbegatus ? Alba Græca vel Alba regalis ; Strigonium vel Sigotivarum ; quæ loca sangiacatum nomine tantummodo censentur hæcenus, recte iudicantium opinione singula præferenda veniunt quatuor ejusmodi vel quinque beglerbegatis. Nihilent quidem certe viri prudentes, rerumque Turcicarum et illorum finium periti, cum recitari tot beglerbegatus eorum locorum audiant : Tiphlisium, Tschildirim, Sochumam, Carseum, Batinum, et alios. Revanum facile nomen hoc tuctur. Itidem Sirvanum quoque beglerbegatus titulum mereretur, si Turcorum esset in potestate, quemadmodum initio belli, ductu Mustaphæ bassæ veziris Osmanidarum imperio fuerat adjectum. Sed beglerbegatus ceteri suis cum territoris, ad

octo decemve dierum iter ab ipsis vastati Persis, usque adeo redacti sunt ad solitudines, vix uti paulum aquæ reperiatur, nedum panis aut carnes aut aliæ res, tam ad victum hominum, quam jumentorum alimenta necessarie. Quæ sola certe causa est, quamobrem hæcenus Osmanitæ in iis locis annonæ caritate laboraverint. Ac sunt in ipsa Turcia qui existunt, Turcos hoc bello semper inferiores futuros, licet plures ad annos etiam in posterum continuetur.

Verum ne longius extra oleas, quod aiunt, ad annalium seriem redeamus. Misit secundum hæc aliquoties Osman bassa petitem sultanum Muratis opem atque auxilia, quæ suppeditata cum fuissent, jamque Temirecapim accessissent, ad Sirvani fines civitatem Somachiam cepit, ibique beglerbegum et dephterdarum collocavit. Præterea locum alium redegit in potestatem, cui non longe a Temircapi dissito nomen est Tabassaran. Paulo post ibidem et aliam civitatem occupavit, quæ Cabba dicitur. In omnibus hisce locis gubernatores et præfectos, idoneis cum præsidiis, machinis bellicis, rebus ad eas necessariis annonisque reliquit. Turci quidem aiunt, Osmanem præter indicata loca et oppida, complures alias quoque civitates et castella cepisse. Quin etiam constat, Osmanem bassam, anno sequenti proximo, quo tempore Constantinopolim profectus, manum sultano Murati deosculabatur, inter alia munera, quæ pro sultano Murate secum advexerat, eidem obtulisse septendecim plus minusve claves argenteas. Et singulis clavibus inscriptum nomen certæ civitatis aut castelli, ab Osmano in potestatem redacti. Significare nimirum hujus oblatione doni septendecim clavium volebat, se totidem cepisse vel oppida, vel castra, quot essent ipsæ numero claves. Quod equidem memini perisque viris prudentibus, et rerum Turcicarum gnaris nequaquam vero visum simile : cum potius ea pagorum esse judicarent nomina, quam vel oppidorum, vel castellorum. Sed enim per me liberum hac de re iudicium cuiusvis esto.

Cum hic rerum in iis locis successus esset, de novo anos ad sultanum Muratem misit Osman, qui peterent ut ipsummet Tataricæ regem Muchemetem ferre sibi suppetias juberet. Fecit hoc quidem Osmanis rogatu Murates, sed Tatarus suis hominibus ad Muratem ablegatis, libere respondit, se mandato Muratis superioribus annis duos fratres suos cum multis millibus hominum misisse Temircapim : quorum nemo cum salvus domum redierit, etiam fratrum altero caso, altero in carceribus apud hostes mortuo, videri sibi novum **376** quiddam et insolens, se quoque juberi tandem ad bellum hoc proficisci, quod per legatos geri *ut. Nihil tamen minus se, quando*
ctoritate imperi
peditionem
in r

n.º consiliario suo, Siasse bassa, et eam Rumeliam sive Græciæ Cadilischero deliberat. Hi cum ei persuaderent, esse Tataro mittenda illiusmodi subsidia, dari jussit omnia, quæ bello gerendo necessaria requireret. Centum quidem ei missa fuisse jumenta sagmataria perhibentur, onerata nummulis argenteis, quos aspros appellatione Græca Turci vocant. Horum summa conficiebat centum et octuaginta millia thalerorum Germanicorum, ad aspros sexaginta revocato thalerii pretio, quod id temporis huic nummo statutam decreto sultani Muratis erat. Adenque jumenti unius onus thaleros mille cum octingentis continebat. Hanc Tataro perniciam misit, præter alia donativa, nimirum vestes ex panno sericoque confectas, et omnia generis arma. Sciat autem lector, propterea fuisse Murati chanem hunc Tatarorum Muchemetem obligatum ad educendas mittendasque domo suorum copias, in quemcumque visum Murati fuisset hostem, et quocumque tempore, quod singulis annis eo nomine pro se suisque ducibus acciperet a Murate summam ducentorum plus minusve militum sultaniorum: præter impeasas diurnas, quarum ei nomine, pro more Turcico, singulos in dies aspri mille numerabantur. Tatarus ubi a Murate, quæ diximus, accepisset, Crimio, civitate regniæ suæ, discedit, seque Temircapim perrexitur simulat. Sed aliquanto spatio progressus a Crimio, domum revertitur, cum modo suis id se facere diceret, ob anni tempestates, protectioni adversas; modo suspicionis causa, quam de fratribus suis concepisset; modo propter Cosakorum motus (sic appellantur in Moldaviis Valachicisque finibus, qui Martelosi, Uscoeli, Morlachi dicuntur in Ungaricis, Croatinis et Dalmatinis: nisi quod majore numero Cosaki rem gerunt), qui contemni non possent, cum non dudum adeo Potocova Polono duce, finitimam sibi Benderiam, Osmanici juris oppidum, versus Nigrum mare situm, cepissent atque diriperint: nunc has denique, nunc illas causas et excusationes prætendens, expeditionem Murati promissam non suscepit. Equidem de viris sapientibus, et Turcicæ fraudulentæ gnaris, audire memini, conclusum in Muratis fuisse consilio, Tatarum Chanem procul ad remotas illas regiones ablegandum: ut interim, dum abesset domo, regnum ejus, quod etiam ceteroqui sultani Muratis contineretur imperio, in formam beglerbegatus redigeretur. Ac fieri potest, hæc eum subolfecisse Turcorum insidias, ideoque protectionis consilium mutasse, ne lulum alienis augendis et conservandis intentus esset, propriis exueretur. Ut ut sese res habeat, Murates ægerrime ferens, hoc modo delusum se tantam cum pecuniâ, tum aliarum rerum jacturam fecisse, cogitare cum animo suo de vindicta cœpit. Itaque mandatum ad Osmanem bassam mittit, quo præcipiebat, ut ibi primum id ipsi mandatum offerretur: istic suo loco relinqueret Giasferem bassam (is aliquando Temesvari beglerbegus in

A Ungaria fuerat) cum titulo veziris Osmanicæ Portæ summique copiarum ducis in illis locis: atque ipse celeritate, qua posset maxima, Capham ad castigandum Tatarum proficisceretur. Erat huic Tataro nomen Muchemet, Kerai chan, hoc est, Muchemetes rex Keraius, sive Keraiorum. Osman bassa mandato Muratis accepta, quicquid ab eo sibi fuisset injunctum, fecit. Quippe Capham profectus, totam istic hiemem illam transiit. Cum æstas appetiisset, anno 991 (Chr. 1534) misit eo sultanus Murates fratrem Muchemetis Tatarum, cui nomen erat Islan chan. Is hæctenus asservabatur apud Iconium urbem Asiæ. Nunc vero Capham eo consilio mittebatur, ut Osman bassa necato Muchemete regem hunc Keraiis Tataris loco Muchemetis daret. Cum Islane chane Muratis mandato Capham navigavit Uluzalis præfectus maris, cum aliquot triremibus, nec mediocri genizarorum Portæ sclopetariorum presidio. Postquam hi Capham appulissent, infelix ille Muchemetes chane desertus a suis, et potissimum proditus a Kihaiâ sive præfecto curiæ suæ, Turcorum in manus venit: et ab eis, una cum duobus filiis, eliso gutture strangulatus fuit. In ejus locum mox ab ipsis, nemine refragante, successit Islan chan, ex decreto sultani Muratis, ut Keraiorum Tatarorum chan sive rex esset. Alius quidam filius ejus ad Nogaiorum Tatarorum principem, socerum suum, profugit. Muchemeti quidem non immerito, propter impietatem erga patrem exercitam, ejusmodi mors obtigisse verosimile videtur. Nam cum is senio confectus, primum filio putaretur ad gubernationem idoneus, ope sultani Turcici patrem abdicare se regno coegerat Muchemetes, idque mox in se transulcrat: Tataris fratrem ejus Islanem chanem poscentibus, cui pater etiam magis favebat. Islan cum alio fratre, natu minore, Polonorum ad regem Stephanum Batorium, fraternæ crudelitatis metu, se contulit. Rogato Muchemetis sultanus Turcicus Polonum regem urget, uti sibi dederentur. 377 Erat apud Turcos Transsylvanus quidam, Marchatzi Paul vulgo dictus, id est Paulus Marchatzius, qui rebus Transsylvanis insidiatus fuerat. Eum vicissim poscenti regi spes aliqua deditiois facta. Quamobrem Tataros fratres sultano mittit, qui tamen Polonum iudificatus, promisso non stetit. Auctor enim deditio fuit, ut musulmanisaret. Quod cum is fecisset, religione se prohiberi Murates Polono respondit, quominus Musulmanum Christiano ad supplicium dederet. Ipse quidem Marchatzius apostata superstes adhuc est, Babotæ præfectus, haud procul a Zigeto, et Ibrahim beg Turcis nunc appellatur. Tataris fratribus Constantinopoli degentibus in domo Zausii cujusdam Ungari senis, fuga natu minor ad Persas elabatur: cujus exemplum ne Islan imitaretur, Rhodum primum triremibus deportatur: inde transfertur Iconium, ibidem asservatus, donec tandem factus liber, fratri Muchemeti, quemadmodum jam indicavimus, substitueretur.

Cæterum rebus ex animi sententia curatis, Osman bassa, marisque præfectus Uluzalis, triumphabundi Constantinopolim reversi sunt. Post paucos dies Siauses bassa, cum alias ob causas secretiores, tum vero quod mittendorum Tataro pecuniæ reliquorumque subsidiorum auctor Murati fuerat, ut antea narravimus, interventibus etiam occultis adversus Osmanem inimicitiis, quæ postea patefactæ fuerunt, a vezirazematus officio remotus, ejusque loco princeps sultani consiliarius factus est Osman bassa, facile Turcorum omnium, secundum Osmanidas, nobilissimus : quod patre Damasceno beglerbegi, matre beglerbegi Bagadatensis sive Balylonii filia natus esset. Hoc quidem memorabile, quod Siauses in publico divano condemnatus et mascul factus fuit. Sed deinde sultani Muratis soror, conjux ejus, apud fratrem suppliciter intercessit. Cui Murates, Beatus est, ait, quod te conjugem habeat : absque hoc fuisset, enim sine ulla commiseratione in pleno divano jussissem interfici. Amissa dignitate, conjugis tamen causa salvæ annuatis, quæ singulos in annos sex millibus sultaninorum æstimabantur, et salvo timaro duum millium sultaninorum, migravit in domum suam, quam ad litus Asiaticum sitam in hortis vidimus, cum ad Euxinum navigaremus. Secretior illa causa, ejus modo meminimus, fuit, quod Muratis animum contra Muchemetem filium exacerbasset, cum is forte Kihaiam sive præfectum suum indigne tractasset. Ægro tulit hoc animo sultana, Muchemetis mater, ac maritum in suspicionem adduxit, quasi Siauses emulationis ac dissidiorum seminibus inter patrem filiumque sparsis, acrius tandem (quod humanis in rebus fieri solet) irritato patre, ut unicum filium occideret, imperium postea suis liberis, ex sultani sororo natis quaesiturus esset. Illic in primis illa Siausis calamitas.

Posteaquam Osman bassa vezirazemes creatus fuisset, tantopere suum apud sultanum laboravit et instavit, ut tandem Persicus orator, Ibrabimes elian, qui tanquam incarceratus in saraiio conclusus erat, uti supra diximus, bona cum pace suum ad principem redeundi facultatem impetraret. Sed cum Osmanici natura duplices ac fraudum pleni sint, ubi primum Persicus hic orator pervenisset Azerumem, quæ majoris Armeniæ civitas est, jussu Muratis ibidem detentus fuit, ne ulterius progrediretur.

Non multo post certior factus est sultanus Murates, strangulati Muchemetis Tataro Ker-ali filium, qui Nogaïorum ad principem fuga se receperat, uti supra memoravimus, magno cum exercitu socerique subsidiis profectum contra patruum Islanem elianem, eo tam civitate Crimio, quam ditione paterna ejecto, pleraque amissa recuperasse : Islanemque patruum, fuga sibi consulentem, Capham contendisse. Quo quidem Murates accepto nuntio, tam ut obviam iret ac remedium afferret omni hinc orituris incommodis, tum uti perdi-

stigaret, Osmanem bassam, qui supremo cum imperio terrestrium copiarum dux in iis locis esset, ablegavit. Eum in castris ad Chalcedonem cum sexaginta plus minusve millium exercitu vidimus, unde postea per Anatoliam, sive Asiam minorem, iter fecit : hoc est, Iscodara Chalcedoneque profectus est itinere terrestri Sinopen versus, ut inde Capham per Euxinum transjiceret. Sed quod illis in regionibus, Ponto vicinis, ingens tum frigus esset, maluit ad oppidum Castamonam subsistere, quod non procul a Sinope situm itinere quatuordecim vel quindecim dierum Constantinopoli distat, ut istis usque ad veris initium hibernaret. Itidem maris præfectus Uluzalis, qui cum triremibus ad Nigrum mare vel Euxinum se contulerat, ut prædictum Osmanem bassam cum terrestribus copiis Sinope Capham transveheret, in portum Sinopensem triremes deluxit, quo commodius navigationi tempus, et Osmani Serdaris, hoc est, generalis ac supremi copiarum imperatoris adventum istic expectaret. Diversæ tunc hominum de hac expeditione Constantinopoli opiniones erant, aliis existimantibus, Osmanem iter hoc tractandæ cum scacho Persico paciæ causa suscipere, aliis affirmantibus, Capham iturum, indeque perrecturum ulterius, ut in urbe Crimio munitionem exstrueret, ibique beglerbegum cum dephterdaro sive quaestore constitueret. Sed eventus docuit hanc expeditionem Persici potissimum belli continuandi causa fuisse susceptam.

Expositis hactenus continua serie Persicis rebus, nunc subjicienda quedam veniunt, quæ licet ad superiores annos pertineant, tamen hoc referre maluimus, ne belli memorabilis series interrumpatur.

Jam ante diximus obiter, annis superioribus proximis Cosacos, Potocova generoso viro Polono duce, captam Benderiam (quod alioqui nomen in genere arcem sive munimentum significat), Turcici juris oppidum, diripuisse. Tantum in hoc Potocova robur erat ut equorum soleas ferreas, etiam recentes, nullo negotio manibus, instar chartæ vel alterius rei fragilis, rumperet. Ideoque sibi ducens hunc Cosaki præfecerat, et auspiciis ejus Turcis, qui ab aliis lædi se nolunt, cum maximam sibi met ipsi nocendi licentiam in finibus sumant, gravissima damna dederant. Cum id contra leges antiqui fœderis inter Osmanicam familiam regnumque Poloniæ fieri videretur, mittit ad Stephanum regem sultanus Murates Zausium Portæ, repetitum res ablatas, et non sine minis postulatum, uti Potocova quoque, Cosacorum dux, præsentem ac inspectante Zausio suo, capite plecteretur. Venerat in potestatem regis Potocova acario quorundam amicorum suorum ad

tificandi ve

re

posnerant. Accesserat vir integer ac minime suspiciosus. Monebatur, Cosacos uti desereret, statimque regem adiret : quem sancte pollicebantur nihil in eum statuturum asperius. Cum hoc modo deceptus, ad comitia se Varsoviam contulisset, deliberatum in senatu quid agendum hoc esset in negotio. Visum majori senatorum parti, nequaquam hominem Christianum, militem Polonum, virum denique fortem, qui robore corporis admirabilis cunctis in eo regno præstaret, barbaro certam ad necem prodendum. At Zausium, quam commodissimis fieri posset, purgandum rationibus. Omni denique modo consulendum ipsius saluti, qui salvi commeatus regii promisso fretus, Varsoviam venire non dubitasset. Rex Stephanus e diverso dicere, sub fide quidem publica Potocovam arcessitum, sed aliter eam datam non intelligi, nisi quatenus causam suam justam docere probareque posset. Nunc vero cum pateat, eum contra foederis pacta conventa fecisse, quod indignissime sultanus Murates ferat : non posse foedifragum pacisque publicæ violatorem salvi commeatus regii beneficio frui. Auditus esse minaces sultani Turcorum litteras, cujus iras ai tanti non facerent, ac Potocovam potius servatum vellent, se quidem ipsorum voluntati non adversaturum, satisque facturum officio suo contra quosvis regni hostes : monere tamen ne bello Moscovitico necdum confecto, novas tenere sibi cumularent inimicitias. Hoc modo cedentibus regis sententiæ Polonis, sumptum de Potocova supplicium fuit. Secundum hæc, anno Mahumetano 990 (Chr. 1583), quidam Podolovius Polonus (hoc nomine Constantinopoli appellabatur, alii Poldovium vocant) nobili genere natus, stabuli regii præfectus secundus, quem vulgo subpræfectum vocant, missus fuit extra ordinem legatus a Stephano rege cum litteris ad sultanum Muratem, quibus inter alia petebatur, ut ei regis sui nomine liceret equos aliquot generosos in Anatolia comparare, quibus in Poloniam deductis pro se rex uteretur. Impetrato Muratis consensu, in Asiam proficiscitur, et viginti quatuor equos insignes ac plane regios emittit. Cum his in Europam transiit, domum non sine salvo sultani Muratis commeatu rediturus. Sed cum forte tum novi Cosacorum motus et excursionis nuntius ad Portam venisset, illico Murates Zausium Constantinopoli ablegat, qui Podolovium assecutus in itinere, cum suis jugularet, et equos regios, cum cæteris legati comitumque rebus, Constantinopolim reduceret. Venit hic ad Podolovium non procul Hadrianopoli, mandatumque sibi narrat a præpotenti sultano suo, litteris etiam prolatis, ut eum cum equis et comitibus Constantinopolim reduceret. Negat id se facturum Podolovius, litterasque salvi commeatus ostendit. Nec has, nec legati personam, contra jus gentium violari debere, præsertim a confederatis, ait. Zausius ad proxima ea sive iudicis cognitionem provocat, qui e loco maxime vicino arcessitus, cum ad

cos venisset, quæ in medium ab utroque proferrentur, audit. Jubet exhiberi sibi tam Podolovio, quam Zausio datas a sultano litteras : quibus inspectis, cum Zausii mandatum recentius esse cognovisset, vim prioris expirasse, posterioris executionem requiri, pronuntiat. Coeptum ergo rediri : cumque de via regia cum eis Zausius deflecteret, monetur a legato viam uti regiam teneat. Oclamat barbarus, ipse sultano Musulmanorum ac suis in regno suo præscribere leges vellet, quo reducendus esset itineris ? Sic igitur itum in silvam, ubi ad mortem parere se jubentur omnes, ex sententia mandati sultanini. Erant ei triginta quatuor famuli, quibus ordine trucidatis (uno tantum excepto puero, qui solerter in silvam profugiens evasisse perhibetur), ultimo Podolovio, post conceptas ad Deum preces, caput amputatum a Zausio fuit. Res omnes **379** ipsius et comitum Zausius Constantinopolim, cum equis regis, deduxit. Equi, jussu Muratis, partim sultaninum in sarajum, ad ipsius Muratis usus, recepti : partim inter bassas distributi, digitisque singulari cum ignominia Stephani regis passim monstrati fuerunt.

Cum hæc per autumnum accidissent, anni sequentis 991 (Chr. 1584) initio venit Grodnam, quæ in Lithuania sita est, ad Stephanum Polonicæ regem missus a sultano Murate Mustaphas Zausius, qui eadem legati regii Podolovii, de qua modo dictum, excusaret. Aiebat is, falso tamen rem narrans, illum fuisse necatum, nullo sultani Muratis interveniente jussu, cum præscriptis legationi limites egressus, copias Turcicas spectatum venisset, quæ tum temporis contra Persas mittebantur. Nunc ab se mandato Muratis adduci cædis auctores, de quibus rex Stephanus supplicium sumeret. Quia vero Cosaki recens magnam sumibus Turcicis damnam intulissent, vicissim petere Muratem, ut ablata restituerentur, et Cosacorum dux ad necem sibi dederetur. Venerat is hoc tempore Grodnam, eadem illectus fraudulentorum verborum caeca, qua prius etiam circumventum fuisse Potocovam diximus. Vir erat bellicosus, et Turcos in sibi more suo semet insolentius gerentes, aliquoties ceciderat. Hunc sibi Murates, loco duarum vix triobolarum nebulonum, quique fortassis aliud ob maleficium capitis acquisiti fuerant, mitti volebat. Intercedentibus apud regem pro ejus incolunitate præcipuis regni proceribus, non ille quidem Turco de litus, sed tamen incertum quo deportatus, nusquam ex eo tempore conspectus fuit. Solebat narrare Constantinopolim reversus iste Mustaphas Zausius, qui non ex primariis, sed vilis inter suos erat, se a principio conspiciatim terribiles ac minaces Polonorum oculos, ob indignam et contra jus gentium admisam legati regii eadem graviter frementium, non exiguo sibi visum in periculo versari. Verum quod antea Potocovam de medio, præ formidine sultani sui, sublatum meminisset : animo propterea obtul-

mato, tam audacter, minis etiam interjectis, ut A voluntati principis sui satisfacere, ursisse: tandem ut omnis ei Cosacorum præda cum captivis, absque cujusquam impedimento, restitueretur, quam pene triumphandus ad sultanum suum Constantinopolim attulit.

Jam de nostris etiam rebus ut aliquid interserant, ante biennium sex, plus minuse, Turcorum millia, duce sangiaco Solnocensi, qui deinceps Sasuarensis sive Zigetanus bassa nominatus fuit, prædæ faciendæ causa collecta, celeritate quadam inexpectata regionem Cepisiensem invaserant: Onodium, quod iis in locis oppidulum est, direptum incenderant: multa Christianorum capita cum amplissima prædæ secum abduxerant. Quia vero reditum istorum nostri ad Agriam, quam Erlam vulgo vocant, præstolabantur, ubi primum Turci advenissent, dimicari ceptum, licet illi numero superiores nostris essent. Sed cum nostris auxilia destinata submitterentur, quæ Ungarorum erat equitum ad duo millia: denuo pugnatum acriter, numero Turcis, virtute nostris fidentibus. Jam anceps erat victoria, cum equites Germani sclopetarii centum quinquaginta supervenientes, nostris cum vincularunt. Nam a latere Turcorum in aciem irrumperentes, diaplosis sclopetis eam subito solverunt ac turbaverunt. Hostibus in fugam coniectis, plures eorum cæsi, nec pauciores capti: prædæ cum mancipiis Christianis recuperata. Cædis hujusce Turcorum nuntio Constantinopolin allato, mirifice perturbati Turcorum animi. Sinan bassa, qui tum vezirazemes erat, fremere, furere, maxime terribilia minari. Sed postridie illius diei, quo primum nuntium acceperant, quidam sangiacus ex Ungaria veniens ad bassas vezires deductus, et ab eis de re, quonam modo gesta fuisset, interrogatus, respondit suos nulla lacessitos injuria regionem imperatoris Christiani temere invasisse, mancipia Christiana prædamque maximam abduxisse: qua quidem onusti, dum suos ad fines domum properarent, in hostico cæsi fuerint. His intellectis, et in dies ab aliis quoque confirmatis, iræ nonnihil sopitæ fuerunt: præsertimque cogitatum de renovandis et prorogandis ulterius cum imperatore Christianorum induciis, quæ anno 990 (Chr. 1583) expiratæ essent: quanquam illas impediturus videretur Sinan vizirazemes, nisi mascul factus fuisset, ut supra commemoravimus.

Anno igitur 991 (Chr. 1584) secuta fuit inter Rudolphum II, Christianum imperatorem, et Muratem III, imperatorem Musulmanorum, induciarum prorogatio: quæ Kalend. Januariis, anno Christiano 1584, qui Mahumetanus est 991, inciperent, et novum ad annum usque durarent.

Hoc primo prorogatarum induciarum anno, sub finem mensis Augusti, Rudolphi II Romani imperatoris jussu vir illustris et generosus, Henricus Baro de Lichtenstein, de Nicolspurg, serenissimi principis Matthiæ, archiducis Austriæ, primus a

A cubiculis, consueta munera sultano Murati, Musulmanorum imperatori, Constantinopolim laturus, Vienna quinque navibus secundo Danubio discessit, Budanique feliciter quinto die mensis Septembris appulit: ac perhumaniter exceptus, negotia sibi demandata cum Sinane bassa Budensi, 380 patria Florentino, licet alii Mediolanensem ex Vicecomitum familia perhiberent, ex animi sententia peregit. Ibi postridie, quam advenisset, qui fuit sextus dies Septembris, cum deduceretur ad bassam, insolens ei barbarumque spectaculum exhibitum fuit.

Primum magno populi concursu, tres habitu Turcico præcedebant Zingani, quos Ægyptios nonnulli, Arabes alii vocant. Horum mediis testudinem, usitatis majorem, pulsabat: reliqui duo duabus fideculis, admodum stridulis, strepitum faciebant, et voce barbara sultanorum Osmanidarum res gestas, omnibus ad hunc usque Muratem ordine recensitis, accinebant.

Hos sequebantur tres lymphatari robusti homines, caligis tantum induti, cætera nudi, nisi quod capitis vertex parvo pileolo rubro, et humeri nulli superinjecta, deque collo pendente pelle tigridis, exornabantur. Ii ad concentum Zinganorum tripudiant, tenentes singuli vexillum Turcicum rubri coloris, cujus hastile intra cutem et abdomen ventris, emanante multo sanguine, defixum erat.

Hos duo pueri sequebantur, qui cuti frontis perforatæ pennas gruis insertas ferebant.

Secundum pueros incedebant quatuor virorum paria, pervulneratis lateribus.

Primi duo clavæ ferreas, quas pisdiganos dicunt; proximi duo nudos acinaces, per cutem transfixos, gestabant.

Rursus alii duo sequebantur, quorum unus securim militarem Ungaricam (schacanum vocant), alter oblongum Genizari sclopetum apertis lateribus, in transfixo corpore portabat.

Ultimo loco viri duo robusti spectaculum hoc clauderant, qui tempora rectis, latis et oblongis ensibus, quos Ungari palastos vocant, transfixerant. Horum capulos manibus tenebant. In ensium cuspidem ponum erat affixum, et ponio penna gruis inserta.

Universi rasis novacula capitis et barbæ pilis. D excepto mustace, caligis tantum largioribus, qui Turcorum per assuetum mos est, induti: supra cingulum plane nudi erant, nisi quod in vertice, sicut et antea diximus, rubrum strictumque pileolum, quem takiam (ni fallor) appellant, et pendentes de collo per humeros tigridum pelles gestabant. Omnes etiam tripudiantes continuo saltabant, cum multa sanguinis effusione, quem spongiis abstergebant.

Hoc genus hominum, quod animo scilicet imperterrito quidvis audeant, a Turcis delirari, hoc est, stulti delirique vocantur, a Grecis rhipso-kindyni, quod præcipites in pericula ruant. Cum autem rursus eadem peragentes quæ prius, ex ædibus bassa nostrorum, ad navium statonem, præcedendo deduxissent: accepto munere, quod eis

legatus augustalis dari jussit, ad suos reversi sunt. A

Comitabantur hoc itinere legatum aliquot barones. virique nobiles, quorum nomina subjicere libuit ex commentario Melchioris Besolti, qui nostrum hoc iter descripsit.

Karulus Dietricstain, baro in Hohenburg et Finckenstain.

Sigismundus Ludovicus, baro de Polhaim.

Joan. Bernardus a Lembach, etc.

Wolfius Ungnad, baro in Sonneck.

Georgius Hartmanus, baro de Lichtenstain, legati frater.

Joan. Ulricus, baro de Stabremberg.

Georgius Andreas, baro de Buchaim.

Stephanus de Reva, comes Turocensis, Ungarus.

Wilhelmus a Dietricstain.

Joannes Lewenklaw.

Franciscus Georgius Oberlorf.

Melchior Besolt.

Maximilianus Mager a Fuchstat.

Antouius a Stamp.

Georgius Rothut.

Hector ab Eltz, aulae praefectus.

Joan. Jacobus Egluf, stabuli praefectus.

Jacobus Mielich.

Victor Rechlinger.

Joannes Basilius ab Hohenwart.

Aderant baronum ac nobilium addicti ministeris adolescentes nobiles sexdecim, praeter alios plebeios. Totus denique comitalus extra legatum constabat octuaginta novem personis. Equi sexaginta sex erant, praeter decem vel duodecim conductitios: currus (vulgo coccios vocant) septemdecim, quibus Taurano sive Belgrado Constantinopolim veheremur. Istic enim exscenditur, et itinere terrestri, Danubio ad laevam relicto, per Serviam, Bulgariam, Macedoniae partem, Thraciam, Constantinopolim itur. Adjunxerat itineris comites bassa Budensis, unum ex proceribus, qui Begi Turcis dicuntur, itemque tres zausios, qui commissariorum in aulis nostris locum istic obtinent, et tres genizaros. Ili suis cum famulis et ipsi praeter equites, septem rhedis sive curribus vehabantur. Henricus baro de Liechtenstain, post oblatum sultano Murati munus, amisso fratre Georgio Hartmano, qui Constantinopoli obiit, jam et ipse diuturno morbo debilior factus, majorem familiae partem cum equis et curribus Constantinopoli die duodecimo mensis Decembris in Austriam remisit; ipse navi Veneta, sub initium veris, per mediam Graeciam domum redire statuit. Anno sequenti, decimo tertio die mensis Aprilis, Calliopolim ad Hellespontum sitam venit; ubi morbo invalescente, magno cum suorum dolore, 16 die mensis ejusdem, continuas inter preces velut obdormiscens, vitam hanc mortalem feliciter cum immortalis commutavit. Aderat tunc ad beatas piorum sedes migranti Joannes Leunclavius, quem in primis ut hujus itineris comitem haberet,

A domo litteris amantissime scriptis accitum invitaverat. Is Dionysio Chiensi, monacho docto et optimo viro, ecclesiae S. Marci Calliopolitanae praeposito, memoriae defuncti causa, schedam hic subjectam, lingua Graeca, Latina, Italica Germanicaque perscriptam reliquit: donec a fratribus, generosissimis baronibus, Georgio Erasmo, et Joanne Septimio, quo nullus ordinis sui nostro saeculo Germanus majorem orbis partem peregrinando feliciter perlustravit, debitum virtuti pietatique baronis optimi monumentum excitetur.

ANNO CHRISTIANO CID. ID. LXXV. DIE XVI M. APRILIS. PIE MIGRAVIT EX HAC AD COELESTEN VITAM ILLUSTRIS ET GENEROSUS DN. HENRIC. BARO DE LICHTENSTAIN. DE NICOLSPURG. RUDOLPHI. II. IMP. AD PORTAM OSMANICAM LEGATUS. SEPULTUS IN HOC TEMPO S. MARCI CALLIUPOLI. AD GRADUS. PROPE CONVERSIONEM S. PAULI. DIE M. APRIL. XX. AN. SUPERIUS INDICATO.

Equidem mihi polliceor, humano lectori hanc itineris nostri mentionem non ingrati fore: qua libuit obiter etiam meo erga beatos Henrici baronis eximii manes officio defungi, cujus erga me perpetuam inde usque a primis ipsius adolescentis adhuc annis benevolentiam et amorem expertus fui. Nunc ad institutum redeuntes, tandem aliquando pensum hoc absolvamus.

Hac etiam aestate anni 991 (Chr. 1584) sultanus Murates dum se cum mutis suis oblectat, pene periit. Diximus enim supra, mutosultanis Osmanicis in deliciis esse, qui animi sensa signis quibusdam aperire solerter norunt, et vicissim intelligere utibus ac signis indicata. Solebat hos Murates equis praegrandibus et ob corporum molem tardis imponere, cum ipse maxime agilibus, ac praesertim Arabicis, uteretur: et modo in hunc, modo in illum provectus, nervi bubuli (caravazzam ipsi vocant) verberibus tam mutos, quam equos eorum caesos, ad cursum impelleret. In hoc ludo correptus comitiali morbo, sibi familiari, tam gravi lapsu ex equo decidit ad pavementum allisus, ut omnino per urbem vel jam moriturus, vel mortuus crederetur. Adeoque genizari, pro more, velut extincto sultano, jam Christianorum Hebraeorumque tabernae involando diripiebant: maximusque tumultus in urbe secutus erat, nisi mature genizarorum Aga sive tribunus, quemdam in ipso deprehensum facinore mox, ad incutiendum caeteris terrorem, suscipi jussisset: mancipiis etiam nonnullis, genizarorum habitu vestitis, ad uncas scae Sycenae sive Galatensis, pro more Turcico deductis, et supplicio mortis ibidem affectis. Si Muchemetes, Muratis filius, qui Magnesiae debebat, id temporis ad urbem fuisset, actum plane de vita patris erat et imperio. Convaluit tamen Murates, statimque post adventum nostrum, die quodam Veneris, qui Turcorum hebdomadario festo sacer est, eques e sarao novo (genisaraium a Turcis appellari, deinceps patebit ex annalium declaratione) prodiit, nobis inspectantibus cupide, quemadmodum fieri solet,

et sacre sanctæ Sophiæ, sive Sapientiæ Dei templum nunc profanatum a Barbaris, adiit : uti scilicet nobis et aliis (erat enim maximus hominum concursus) ostenderet, se necdum mortuum. Ipsa facies adhuc colore lurido deformis conspiciebatur.

Hoc eodem anno 991 (Chr. 1584), die 24 mensis Octobris, aliquot begi Turcici cum suis copiis, in quibus erant, ipsorummet confessione, hominum ad 10000, Carniolæ fines ingressi, gravissimam impressionem fecerunt : direptis passim vicis ac pagis, magnaque Christianorum mancipiorum multitudine secum in servitutem abacta. Cum nostri nuntium adventus et populationis hostilis accepissent, hominum ad 11000 subito cogunt, Justo Josepho comite Turriano, et Thoma Erdendio comite Musloviniæ, Sclavoniæ Croatiaque Bano, ducibus : ac sine mora maximis itineribus hostis tergo inherentes, ad Slunum Croatiae tandem eos die vicesimo sexto ejusdem mensis Octobris assequuntur, invadunt, caedunt. Liberati captivi, et præcepta (præda capta) fuit, cum interitu 4.000 Turcorum. Framus nos Constantinopoli, quo tempore de hac suorum clade sultanus Murates certior reddebatur : qui sane cum intellexisset, a suis injuriæ factum initium jure cæsos pronuntiavit. Nam nolle se quidquam aiebat a suis, contra leges induciarum, ad turbandam pacem in Ungariæ limitibus attentari. Jussit etiam, illustri et generoso Rudolphi II Cæsaris oratori, Paulo baroni Eizungano, suarum ad utrumque bassam Ungariæ, Budensem ac Temesvarensis, litterarum exemplar exhiberi : quibus severe mandabat, uti milites suos limitaneos in officio continerent. Idem ut a nostris quoque præstaretur, imperari vicissim petebat.

Sub exitum ejusdem anni Turcus quidam Constantinopolim appulit, nuntius cadis suorum, e qua solus (ut ipse quidem aiebat) opera chirurgi cujusdam Cretensis, cui fuerat antea notus, evaserat. Res ipsa relatu non indigna, quod prope novo tunc 382 inter Venetos ac Turcos bello causam præbitura videretur. Ramadanis bassæ Tripolitani vidua, cum filio, familia, mancipiis utriusque sexus Constantinopolim profectura, triremem in Barbaria vel Africa maritima curaverat instrui, qua facultates suas amplissimas secum aveheret. Eas

A qui quidem juniorum suffragiis ad eam dignitatem pervenerat. Is ubi Turcos sinum ingressos accepit, mox in eos provehitur, numeroque triremium ac militum, et aliis rebus longe superior, omnes in potestatem redegit. Inde diro quodam et inaudito furore ævium in captivos, tam mares, quam feminas. Maribus occisis 250, filioque Ramadanis bassæ matris in complexu et gremio confosso, feminæ 40 prius nefariis pollutæ stupris, uberibus mutilatæ (quæ quidem vivis adhuc spectantibusque misellis a quibusdam crudelitate plusquam barbara in mare projecta perhibentur), dissectæ tandem atrociter ad unam omnes in aquas a piscibus devorandæ præcipitantur. Ipsius Emi fratris filius in puellam quamdam egregii oris incidisse fertur. Ea cum ipsum B padicitæ suæ vim illaturum conspiceret, mox Christianam se proflteri, et virginem, et in Cypro natam nobili familia Cornara, quæ suam originem ad Cornaros Venetos referret; captam ante 12 annos, cum Cyprus sub jugum Turcicum veniret, ex eo tempore miseram apud Barbaros servitutem servisse. Nunc quando post tot ærumnas in hominis Christiani, pudoris virginei vinculis, nobilis denique Veneti manus incidisset, obtestari se per immortalem Deum, ne Christianæ faceret injuriam, ne virginem incestaret, ne Veneto sanguini fœdalem labem aspergeret, sed potius in optatum hunc diem, quo Christianam ad rempublicam postliminio rediret, divina quadam providentia conservatam, salvo pudore libertati restitueret. Nihil apud C immitem animum, ac prodigiuse crudellem salacemque, tam sanctæ proes valere, quominus violaretur, et suffocata cum aliis mancipiis Turcicis in mare projiceretur. Existimabantur indignam hanc inhumanitatem Veneto nomine, tam pio, tam pudoris et omnis virtutis studioso, tam a sævitia denique alieno, exercuisse, ne quis superstes vel amplitudinem prædæ, quam consecuti fuissent, vel admissorum scelerum fœditatem proderet. Hujus facinoris fama Constantinopoli percrebescente, incredibile dicta, quantopere commoti fuerunt Turcorum animi. Passim audisses omnes omnia Venetis extrema munitantes. Vix a Bailo (magistratus Veneti nomen est, qui de suorum causis istic cognoscit, et injurias suis illatas ad sultanum Turcicum ejusque vezires defert) abstinebant, quominus homini manus injicerent, aut fœde saltem in os expuerent. Fungebatur id temporis hoc munere Joannes Franciscus, Maurocenorum familia natus, (More sinus vulgo vocant), qui paulo post episcopatum Brixensem, mortuo doctissimo cardinale Delphino, absens impetravit. Is cum Zausium quemdam sultani Muratis jussu, Constantinopoli die 27 Decembris Venetias iturum cum mandatis accepisset, intercessit, ac tantum obtinuit, ut ablegandus Venetias Zausius Constantinopoli maneret. Missi tamen, qui Muratis sententiam Venetis significarent. Volebat is pœnas in tanti facinoris auctores statui, ablatæque res cum personis, tam libertis, quæ

servis, reddi. Habuerat autem vidua Ramadanis Christiana 400 mancipia, quæ sane quoniam pro more Christianorum, triremi capta, libertate donata fuerant, alia Murates horum loco mancipia flagitabat. Simuleam præ se ferebat animi moderationem, ut minime diceret ipsis illaturum injuriam, nec pacem violaturum, modo postulatis rationi et æquitati consentaneis satisfecissent. Cæteroqni se bello suorum caedes et injurias vindicaturum. Senatus intellecta querela voluntateque Muratis, et re diligenter, uti gesta fuisset, perquisita, Murati respondet, extincti Ramadanis bassæ Tripolitani familiam primum ad insulam Veneti juris Zacynthum applicuisse, neque duntaxat ab insulanis humaniter exceptam, verum etiam munusculis quibusdam honorariis ac xeniis affectam fuisse. Postea vero, quam hinc discessissent, alteram insulam suam Cephalleniam hostiliter invasisse, præterque pacis leges omnia diripiendo, nec hominibus, nec jumentis pecoribusve pepercisse. Præfectum sinus Adriatici, cum certior de hac ipsorum insolentia factus fuisset, eos e vestigio persecutum, non modo intra sinum armatos reperisse, verum etiam ab eis, cum propius accederet, non fuisse pro more salutatum, nec demissis velis editum signum, quod humiliationis appellant. Horum utrumque pactis conventis adversari, quibus **383** armatae naves sinum ingredi vetentur, et omnes præfecto sinus honorem exhibere certo salutationis submissionisque genere, jubeantur. His de causis commotum gravius præfectum suum, acerbius in eos animadvertisse. Nihilominus in hac se causa facturos quidquid homines aequi justique tenaces facere par sit. Nonnihil hoc responso mitigatus fuit sultani Muratis animus, qui præsertim necdum gravissimo contra Persas bello defunctus, novis adversus præpotentem mari rempublicam inimicitias implicare se nollit. Secundum hæc Petrus Emus capite plexus, et ipsa triremis cum omni armorum et instrumenti genere, totidemque mancipiis, quot in ea Veneti reperissent, reddita fuit: quo tempore nos ad Zacynthum, Cephalleniam, Coreyram, aliquandiu hærebamus, et classem Venetam, quæ Turcis eam triremem restitueret, vidimus. Cæterum libet obiter hoc loco de interitu ipsius quoque Ramadanis bassæ Tripolitani, cujus viduam cum filio familiaque casam ab Eno diximus, perpauca quædam commemorare: futura, ut opinor, avido cognoscendi res externas animo non injucunda.

Tripolitani igitur hic bassa, bellum contra barbarum a regem Africanum gesturus, cum alios milites suos, tum etiam missos sibi a sultano genizaros Pertæ sclopentarios in hosticum ducit. Constat autem, magnas in Africa solitudines esse, per quas profecturi, copiam rerum necessariorum et in primis annonæ, secum ut ferant necesse est. Itinerum quoque periti duces, in locis adeo desertis et inviis, vel maxime requiruntur. Ramadan bassa, cum horum utrumque parum ad animum, ante

profectionem revocasset, in eas tam annonæ, quam viarum difficultates, cum suis incidit, ut neque progredi posset ulterius, nec sino jactura militum pedem referre liceret. Tandem tamen non sine suorum caede, ac præsentem cum periculo totius amittendi exercitus, domum reversus est. Tum vero caeco perciti furore genizari, nulla nec ipsius viri dignitatis nec sultani sui ratione habita, qui huic eum provinciam præfecisset, hominem obruncant. Neque Murates hactenus eos ob hanc bassæ suæ eadem, pro auctoritate imperii castigare potuit: quod nemini mirum videri debet. Quippe non amplius illa nunc apud Turcos obedientia, non disciplina militaris est, quæ fuit olim apud sæculum prius. Quod tametsi docere pluribus exemplis possem; tamen ne molum annalium excedam, duntaxat unicum adhuc recitasse suffecerit.

Anni non multi præteriere, cum Achmetes bassa, beglerbegus Cypri, Famagustæ sui: et ipse trucidatus a genizaris fuit. Illam se eadem admisisse palam protestabantur, ob interspersa stipendia sua, quæ per avaritiam Achmetes sibi retinisset. Atque uti prætextum, palliando facinori suo, magis speciosum haberent, ab eo miseros etiam insulanos exactionibus gravissimis et intolerandis exhaustos, acerbant. Indigne sultanus Murates hanc genizarorum ferebat insolentiam, qui beglerbegum suum tam sœde necassent, nullis ad Portam querelis delatis, nullo crimine quo se obligasset. Pertinere putabat ad tuendam majestatem imperii sui, ne facinus hoc impune sic abire sineret, ut horum exemplo, corrupti et alii, contumacia militum latius serperet. Quapropter in Cyprum alius ab eo beglerbegus mittitur cum decem triremibus, tam aliarum rerum apparatu necessario, quam eo militum numero instructis, quo cordis reorum coerceri petulantia posset. Novus ergo beglerbegus, cum primum ad insulam appulisset, dissimulatis illis occultis mandatis, quæ discedenti Murates dederat, homines quosdam sibi fidos, adire genizaros jubet, ac passim rumores didere, quasi Murates eis ob interceptum Achmetem bassam minime succenseret; imo dicitare sultani confirmarent, jure sceleratum hominem de medio sublatum, qui genizaros unicus imperii sui custodes annonis suis defraudasset. His auditis, bilari fronte genizari beglerbegum, et qua par erat, observantia excipiunt. Verum non multo post inexpectato quodam astu milites ejus circumveniunt, et universos caedunt, ipsis etiam triremibus in potestatem reductis. Murates, licet ægerrime ferret alterum hoc genizarorum in Cypro facinus, quo gravissime lædi suam et prorsus imminui majestatem videbat, tamen quod infeliciter hactenus gesti belli Persici causa, condonandum his aliquid censert, ne novas et intestinas præterea turbas excitaret, iris animi dissimulatis, nihil amplius in eos tentavit.

Anno 992 (Chr. 1585), mense Martio, in omnium erat ore Constantinopoli, Ferhatem bassam,

qui Turcico militi suprema cum potestate, nec-
 dum ad fines Persicos progresso cum exercitu
 Osmiane bassa vezirazeme, præerat, debitam mili-
 titibus annonam, sordida quadam avaritia distractam,
 suos in usus vertisse: cujus tamen gravi penuria
 laborabat exercitus. Idem cum imperasset, duarum
 in his locis munitionum excitandarum causa, de
 provinciis uti vicinis convenirent incolarum ad se-
 xaginta plus minus millia, qui operas structuræ
 necessarias in se reciperent, a singulis aliquid
 nummorum, pro ratione facultatum, exegisse fere-
 batur: illisque domum remissis, ad functiones sor-
 didas ipsos Spachios genizaros cæterosque milites
 adegisse. Mensis ejusdem die 15 concessum in di-
 vano Ziausî bassæ, quem supra masulem factum
334 diximus, ut libere, quibus in locis vellet,
 versari posset. Hoc decretum ei viam apernit, prio-
 rem ad dignitatem redeundi; quod quidem, mortuo
 Persicos ad fines Osmiane bassa, non multo post
 accidit. Constat cum utroque, tam Ferhate, quam
 Siause, mitius egisse sultanum Muratem, quod eor-
 um indigeret opera. Nam qui per Osmanis absen-
 tiam supremi veziris loco res administrabat Mesites
 bassa, castratus et senex, licet alioqui justus et
 severus, tanto tamen muneri parum erat idoneus.

Die 19 mensis Aprilis rediit Sinope Constantino-
 polim Uluzalis præfectus maris: quod argumentum
 erat, eo loco tum res fuisse Tataricas, ut Osmanis
 in Tauricam Chersonesum transectione non esset
 opus.

Eodem anno cum Osinan bassa Persicos ad limi-
 tes accessisset, occurrentibus intrepide Persis,
 modo mille, modo plures, ad decem usque millia,
 de ipsius exercitu carptim fuere cæsi. Tandem Au-
 gusto mense, Persis insciis, et nihil de hoc ipsius
 itinere cogitantibus, per obscuras, opacas, angus-
 tas valles, inter altissimos utrinque montes pro-
 fectus, ubi militis animandi causa multoties dispo-
 sitione tormenta bellica, Tebrisium accessit. Facili-
 limum hosti fuisset, his in angustiis cum toto cum
 exercitu ad internecionem delere, si maturius de
 hac ejus protectione cognovisset. Osmanis adventu
 intellecto, Cadius sive judex urbis fuga sibi consulit.
 Tum cæteri, præsertim viri sexaginta in urbe pri-
 marii, variis cum instrumentis musicis in castra
 Turcorum exeunt: Osmani se bassæ, salvam liber-
 tatem immunitatesque suas pacti, dedunt, eumque
 noctu cum suis in urbem, cæteroque apertam nec
 ullis clausam muris, deducunt. Est in urbe saraium
 longe amplissimum, altera scachorum Persicorum
 regia; eum interior ad Casmiuum sit, quemadmo-
 dum aliquoties a tibi diximus. Hoc saraium pro-
 pugnaculis Osmanes, intra diem tricesimum, egre-
 gie munit; arcis absolutæ mille spachiorum, duum-
 que millium genizarorum, præter alios milites,
 præsidium imponit: machinarum denique bellicarum
 in ea magnum numerum, cum aliis rebus neces-
 sariis, relinquit. Inde Tebrisio copias universas
 abducit, ac in itinere dysenteria, quinto post die,

moritur. Erat in exercitu secundus ab ipso Cigalo-
 gli bassa, beglerbegus Revanensis, cujus supra
 quoque mentionem fecimus. Ille Osmiane mortuo,
 supremum nactus imperium, suis in tutum redu-
 cere nititur. Instant Cigalogli a tergo Persæ, quibus
 ipse scachus adfuisse perhibetur. Acerrimo confli-
 ctu, et aliquoties quidem repetito, maxima Tur-
 corum strages editur. Nihilominus, quocumque po-
 test modo, Cigalogli iter continuat: cum hostis
 impetum frangeret objectu genizarorum, qui scopetis
 suis terrori Persis erant. Quoties autem Persæ
 gravius urgerent, premerent, Turcorum profectio-
 nem impelirent, subsistere legiones, et fortissime
 præliari jubet. Transfugas denique subornatos in
 hostium castra mittit, qui de ipsius protectione
 consilioque longe diversa referrent ab iis quæ cum
 animo suo facere constituisset. Hac ejus impostu-
 ra decepti Persæ, dum et ipsi subsistunt, maxima
 celeritate cum suis aufugiens Cigalogli elabatur, et
 Wanum reliquias incolumes ducit. Persæ fugam
 hostis conspicati, Tebrisium revertuntur: et urbe
 recuperata, mox arcem obsidere cœperunt. Perliisse
 constat in hisce conflictibus haud dubie Turcorum
 ad 80000, in quibus erant veteranorum militum
 lectissimorum ad 40000: prælia totum continuata
 triduum trinoctiumque. Capæ centum ac plures
 machinæ bellicæ majores. Scachus Persicus, re bene
 gesta, regno semet abdicasse fertur, idque sic tra-
 didisse filio, ut eum sacramento prius obstringeret,
 quo sancte polliceretur, nunquam se cum Turcis
 pacem facturum, ni prius recepisset omnia, quæ
 juris aliquando Persici fuissent. Hæc tametsi gesta
 fuere post discessum e Turcica nostrum, nec ita
 comperta damus, uti quæ supra de rebus Persicis
 ex intervallo propiori observata descripsimus: ta-
 men ab iis accepta referimus de quorum fide non
 dubitamus: sequius ac illi solent, qui rerum ipsa-
 rum, quas scripturiunt, rudes et ignari, ridiculas
 nobis (utinam sine fraude periculoque veritatis) nu-
 gas obtrudunt.

Hæc etiam æstate bellum adversus Maronitas et
 Turcos gestum fuit. Inhabitantes hi populi montem
 Libanum, qui haud procul dissitus ab urbe Syriæ
 Phœnicæ Tripoli (Tarabolos ea Turcis est), non
 exiguum ad spatium se porrigit. Religionem Chr-
 istianam profitentur, ac Maronitis etiam patriarcha
 sacrorum princeps est. Is habitat in monasterio
 Virginis Deiparæ, quod itinere medio montem Liba-
 num ascenditibus occurrit. Habent et Hierosoly-
 mys Maronitæ templum S. Georgii martyris, ubi
 vulgo vocantur Christiani cincti, sive zonarii, pro-
 pter longas latasque zonas sive cingula, quibus
 utuntur. Aythonus alicubi Maronitas dixit, et his
 verbis eorum meminit. Sunt in monte Libano Chri-
 stiani degentes prope Tripolim, sagittarii pedites
 valde boni, circa 40000 virorum. Hi multoties fue-
 runt soldano rebelles, et damna plurima Saracenis
 intulerunt. Hactenus Aythonus. Maronitis vicini
 sceleratque sunt Trusci, qui se profitentur Chr-

liquias illorum occidentalium Christianorum, quos imperatoris Henrici IV tempore, sub annum Chris-
ianum 1099, dux Bullionensis **385** Cotefridus in
terram sanctam duxerit, et quorum usus opera tam
Hierosolymis, quam reliqua Palestina, potitus fuerit.
Gens utraque tam est numerosa, tam rei bellicæ
adlicita studiis, ut hominum jam ad 60000 facile
possint in hostem educere, qui majori ex parte per-
ritissimi sclopetarii sunt. Hos populos anno Ma-
hometano 981 (Chr. 1574) sultanus Selimes II
sub jugum mittere, sed frustra, conatus fuerat. Ita-
que Turcis ex illo tempore libertati ac fortunis
eorum insidiantibus, nunc tandem undecimo post
anno domiti fuerunt ab Ibrahim bassa, Cauri vel
Ægypti beglerbegi: qui de spoliis thronum regium
ex auro puro puto Constantinopolim misisse sulta-
no Murati dicitur, æstimatum sexies centenis aureo-
rum millibus. Idem sultanæ, cujus filiam dudum
auhit, et haud dubie ducturus tum credebatur, aliis-
que saraii mulierculis misisse munera fertur, quo-
rum pretium ducenta millia sultaninorum æquaverit.

Anno 995 (Chr. 1580), Persiarcem Tebrisianam,
ab Osmane bassa superiori æstate munitam, ob-
sidentibus, cum obsessi propemodum ad extre-
mam rerum omnium penuriam redacti essent,
Ferhates bassa, veluti peritus architectus, muni-
tionem novam e regione Tebrisi struere instituit.
Gigaloglis autem bassa Casminum, quæ Persarum
(cui diximus) interior est regia, petiturum
se cum exercitu simulat. Dum hoc ejus iter impe-
dituri Persæ, maximis cum copiis advolant, simu-
latione pugnae succursum obsessis, cæque res om-
nes in arrem, cum novo supplemento militum,
invectæ fuerunt, quarum inopia laborabatur.

Eodem anno magnus ille Chitainus chan, qui
Uu chan et Kezies bassa dicitur, Persarumque
reachus, quem Kiselem bassam vocant, novum in-
ter se fœdus pepigere, quo mutuis se subsidiis ad-
versus Osmanidas ferendis obligarunt. Nam quod
Tataris, oppresso Persa, proximum se fore poten-
tæ Turcicæ videret, cui plurimum ex ruina tanti
regis virium esset accessurum, quam fieri maturi-
time posset, obviam eundem crescenti malo
censebat. Itaque majoris etiam conjunctionis
causa contractum fuit inter liberos utriusque
matrimonium, Tataris chanis filia, scachi Per-
sici filio nuptui data. Simul etiam stipu-
latus est Tatarus, ad usum Persæ, hominum
se 20000 proprio ære tam diu contra Turcos in
armis habiturum, donec bello finis ex voto Persi-
ci regis impositus esset.

Junio mense hujus anni, orta quædam obscura
Constantinopoli nebula fuit: qua desinente loru-
stis pluit, quæ fructus omnes et arborum absum-
psere folia. Diversum quid apud nos accidit anno
sequenti 1587, Decembri mense, cum Croatinis in
finibus, ad Wihitzium, Karoli archiducis Austriæ
castrum, quasi nubes quædam anatum et anserum,
aliquot sane myriadum, advolavit, sequæ

A proximum in stagnum demisit: ubi noctu strepi-
tus ingens pugnantium inter se voluerum in tota
vicinia, sequæ mutuis conficientium vulneribus,
auditus fuit. Egressi postridie milites, cives, agri-
colæ, tantam et anatum et anserum copiam, ad
lumum, ad acrem exsiccandorum congresserunt, ut
diu tam opima sint victitaturi commode præla.
Nam alii 100, alii 200, plures alii paucioresve
collegerunt naclatas ab se invicem volucres. Tan-
dem e præto quodam spatiosissimo sublatis super-
stitibus alis, avolarunt.

Sub finem anni, Decembri mense, Croatinis in
finibus aliquot millia Turcorum a nostris nume-
ro longe imparibus fuere cæsa. Perit inter alios
bassæ Boznensis frater: cujus caput a cervicibus
recisum, missumque cum captivis quibusdam fuit
Viennam ad serenissimum Austriæ principem Er-
nestum. Hic bassa Boznensis, et frater ejus,
quem cæsum hoc confictu diximus, nati perhiben-
tur ex familia Mechemetis bassæ vezirazemis, cum
quo nuptam fuisse sultani Selimis II filiam. Mura-
tis sororem, superius ostendimus.

Anno sequenti proximo, nimirum Mahometano
994 (Chr. 1587), mense Februario, nostri Copan-
num, arcem non procul sitam lacu Balatone, tum
temporis congelato, quo tres Turcorum begi conve-
nerant, ex inopinato adorti, ceperunt. Erant in arce
cum nostri eam invaderent, mille Turcorum plus
minusve capita. Ex his præter alios vilioris fortunæ,
190 nobiliores, cum 70 feminis, in potestatem
nostrorum venerunt: reliquis aut fuga dilapsis,
aut sub terra semet intra specus abdentibus. Equi
generosiores adducti centum, præda 40 num-
mum aureorum millibus æstimata. De tribus
begis, quos id temporis illic fuisse diximus,
sangiachus Copanensis, Cara sive Niger Alis
captus fuit, et Viennam prius, inde Pragam
ad Rudolphum Augustum missus: alter suffoca-
tus in loco subterraneo concamerato, quo se de-
fendebat, igne vi tormentarii pulveris accenso;
tertius fugæ tum beneficio servatus: qui cum
deinceps Augusto mense, quemadmodum mox iu-
dicaturi sumus, cum aliis fines nostros ingressus
esset, quam hoc in loco captivitatem fugiendo
declinarat, istic in potestatem fatali quoque casu
reductus, effugere non potuit.

Anno eodem, mensis Augusti die octavo (fastus
veteres Ungari retinent), quatuor begi Turrici,
Sasuatensis sive Zigetanus bassa, sangiacus Pet-
schevius sive Quinquecelesiensis, et novus ille
captivi loco subiectus Copanensis, quinque suorum
millibus collectis intra fines nostros, versus Nem-
phim, irruerunt: et pagis aliquot cis et ultra
Limpacum, **386** una cum oppidulis (Germani
marctas, emporia Græci vocant), Moracio, Dobro-
naci ambobus, Resneccio, Tarnoco, septem ac
decem in summa pagis, repentina impressione obruti,
ac miseris utriusque sexus incolis captis, omnia
depopulati diripuerunt. Ejus rei factus certior

illustris præsiधारiorum castris Canisani tribunus A Georgius cones Zerinus, comitis Nicolai, fortiter ad Zigetum mortui, filius, quanta celeritate maxima potest, e castellis proximis aliquam militum manum, cum suis subditis ex insula Murakeosa, quæ inter Muram et Dravum amnes est sita cogit. Præterea proceres sibi vicinos, vigilantissimos Cisdanubiani limitis custodes, comitem Franciscum Nadasdium, Balthasarem Bathianum baronem Gussingensem, itemque præfectum Copreinitæ Joannem Globitzium et Joannem Fridericum Trautmansdorffianum, Bandi equitum præfectum, per suos, et per explosarum machinarum tesseras, hostilis irruptionis certiores facit, ac suas uti copias sine mora secum conjungant, hortatur. Illi mox suis exitis, ad locum designatum in tempore convolant. Inde data diligenter opera Turcorum uti reditum anticiparent, eosque loco maxime idoneo, quasdam inter angustias paludum, quæ transeundo ipsis erant, invaderent. Feliciter nostris hoc consilium cessit. Reversus cum præda, magnoque captivorum, cujusvis ætatis et sexus, Christianorum numero Barbaros, supra Catzerolacum, ad unum a Canisa milliare, necdum dissipatis omnino tenebris, sub primum diei crepusculum viriliter adoriuntur, manum conserunt, animose cædunt, omni armorum genere vulnerant, cedentibus instant, adversos mactant: eo denique trepidationis ac desperationis adigunt, ut acinaces nostris suos ultro porrigerent, obijcerent: itidemque cæteris armis depositis, alii vitam et incolumitatem voce gestuque lamentabili deprecarentur, alii quacunq; via possent, in silvas ac saltus aufugerent, ipsisque se paludibus immergerent: ubi cum moribundi, quod viribus exhaustis, ulterius pergere non possent, opem hostis implorarent, a nostris miseratione tantæ calamitatis ipsorum commotis, plures crepti servatique fuerunt. In conflictu Machmutes Sangiacus Quinqueeclesiensis, filius Alis bassæ, prælio navali ad Cuzzolaros occisi, de quo supra dictum, quique captivus a morte patris Romanus perductus fuerat, nostrorum in potestatem venit. Mohaziensis, Sinan begus, palustris loci transjiciendi spe, adacto calcaribus equo, dum defixus hæreret in uligine, sclopeti per frontem mediani petitus ietu, occubuit. Sasuarensis D haca, quo nomine dignitatis illustrioris Zigetanus appellari se vult, una cum bego Copanensi Chasane, fuga se subduxit e prælio, cum res suas jam desperatas cerneret. Copanensis prima post pugnam nocte, quodam in saltu eberrans, cum aliis captus fuit. Zigetanus septimo tandem die pedes Brezenzani, fure atque animi dolore confectus, evasit. Capti ex hostibus fere 1500, de quorum numero

multi gravissime vulnerati, post expirarunt. Cæsi tam in ipso prælio quam deinceps, et in paludibus ac silvis extincti, multo plures, et ad duo fere millia. Capta cæsorum 400 pro more militari eorum limitum, cum 600 vivis, Canisam duntaxat relata. Potiti præterea nostri 1000 ac 500, et amplius Turcorum equis. Erant nostrorum pedites 1500, equites 500, ex quibus desiderati duntaxat undecim: nonnulli, sed pauci tamen, vulnerati. Præda cum captivis Christianis recepta. Non deslere nostri, juvenibus etiam agricolis, ad aliquot dies fuga dilapsos indagare quadam, velut in ferarum venatu fieri solet, cingere: quorum quidem non exiguus numerus, vel investigantium studio repertus, vel sua sponte, quod omnem evadendi spem sibi præcisam conspiceret, nihil profuturas deserens latebra, in potestatem venit.

Et hæcenus, in hoc quidem tempore, Turcicos Annales, adjecta rerum 37 propemodum annis gestarum expositione, continuare volumus. De quo sane labore nostro, cuicumodi sit, iudicium lectoris humani, candidi, et intelligentis minime reformidamus. Cæteros vel improbitatis et malitiæ, vel ignorantis morbo cæcipientes,

Manguri unius astimamus omnes.

Veritati quidem certe studuimus, qua, velut anima sua, si careat historia, mox in fumos abeat, necesse est. Testes idoneos, et auctores fide dignos habeo, cum magnificum et amplissimum virum, Bartholomæum Pezzenum, Cæsareæ Majestatis consiliarium, nuper ad Portam Osmanicam missum cum ordinarii legati munere: tum etiam viros nobiles et egregios, Paulum Rosam, Ungarum, beate non ita dudum Constantinopoli mortuum, Nicolaum Haunoldem Vratislaviensem, Hieronymum Arconatum Leontorinum: qui Constantinopoli, cum istis ipse peregrinaret, in augustalibus seriniis secretioribus militabant. Horum consuetudine quotiana, planeque sincera, qui virorum optimorum candor est, multa me percepisse de Turcicis rebus, ingenue fateor. Nec prætereunlus silentio Matthias Pharensis, Rudolphi Cæsaris nostri ad Portam Osmanicam Dragomanus vel interpres; ex cujus narratione pleraque de hoc decennali adversus fortissimam, vereque victricem hæcenus gentem Persicam bello gestis plene cognovimus. 387 Quod si visum Deo fuerit, diutius hanc nobis prorogare vitam, dabimus absolutam aliquando historiam Constantinopolitanam, qua res inde usque ab urbe condita, tam a Romanis, Grecis, Flandris imperatoribus, quam a sultanis Musulmanorum gestæ, serie perpetua contextæ legentur.

388 PRINCIPES MACHANENSES

CONTINUA SUCCESSIONIS SERIE

Cum Osmanidarum genealogia, qui ab eis originem ducunt.

I. EGRAE. CVTYLDEEC. CARA CHEN. OOVZ. GIKERLP. VEL KYERLP. VERSAIOS. TOCTEMV. CIAC. AGA. RAKI. AGA. BAIŠVNGER. OICVLYC. RAINDER. CVTYL. BUGS. CAM. ELP. SOLEIMAN SCACH.

SVNGYRSEGI,		KATYCVL,		GVNDODDI.				
GVNDIS, qui et GUNDUS KIP.		SARIGATI, qui et Aidogdi.		I. OSMAN Gasi, regnavit annis 29.				
AGDEMVR		II. VRCBAN Gasi, an. 32.		ALI HASA.				
SOLEIMAN HASA, Gerlensis et Boluensis sanguis, mortuus duobus ante patrem mensibus.				III. Sultan MYRAT Chan Gasi an. 32.				
SIAYS Zelebi, caecatus a patre.		IV. BAJASIT Gilderud Chan, annis 14.		IACV Zelebi, strangulatus jubente Hajasite fratre.				
DAVT Zelebi, exsul apud Ungaros.								
ORTHOVLES, cuius Annal. Turc. nullam mentionem faciunt, sed Graeci tantum	V. EMIR SOLEIMAN ancis 7, in regno exulatus a Musa fratre.	MVSTAPHA Zelebi, caecus a Musa fratre.	ISA Zelebi, occisus a Musa fratre.	VI. MYSA regnavit annis 3 1/2, occisus a Muchame-te fratre.	VII. SULTAN MYRAT Chan, annis 8.	CASAN Zelebi, obvi- dit loco missus Constanti- nopolim a fratre Se- lectinano.	N. filia missa Con- stantino- polim cum fratre Ca- sane.	MYRAT MVSTAPHA, ac casum puto Temiriano Hajasitis filium Mustapham mentiebatur. De imperio cum Murate II dimicavit annis tribus. Tandem captus. Muratis II jussu de muripinnis Hadria- noli suspenditur.
ZICHES, quem Turci, sicut et pa- trem non ad- gnoscent. <i>Fi- de Notas no- stras cum in- dice.</i>	VRCBAN Zele- bi, profugit a Constantino- poli.	N. filia, qui a et ipsa Con- stantinopoli profugit.	VIII. Sultan MYRAT Chan II, an. 31.	N. Zelebi, natus ex Isuendiariis be- gi filia, nominatus a baptismo Calix- tus Osmanides.		MYSTAPHA Zelebi, Ni- casus necatus a fratre.		
ALADIN Zelebi, ante patrem mortuus Amasiae.		IX. Sultan MYRAT Chan II, an. 33, veneno subla- tus a Selime filio.		N. Zelebi, natus ex Isuendiariis be- gi filia, nominatus a baptismo Calix- tus Osmanides.		ZEMI, qui Gemis, Italica pronuntiatione, pulsus a fratre, moritur exsul in Italia.		
SINAN scach, Cara- hanum begus, ante patrem moritur.	ALEM scach, qui et Ala- ma scach: ante pa- trem, mis- sus ad fines Persicos, moritur.	ACHMET praefectus a Selime.	AMASIO occisus	MYRAT Zelebi, profu- git ad Is- phium	ALADIN Zelebi, profugit ad Sulti- num E- gypti, cuius filiam mortuus duxit uxorem.	CONCVTPRI- mum Casta- mona, post Magnesia praefectus, occisus a Selimeger- mano fra- tre.	XI. Sultan SELIM chan, regnavit annis 8, mensibus 3, diebus 8.	N. filius Zemis, factus Christianus, Rhodi vixit. Ea vero capta, constans in religione Christiana interfectus est a sul- tano Soleimano.
MYRAT Zelebi, strangula- tus jussu sultani Selimis pa- tris Pru- sae.	ALADIN Zelebi, stran- gulatus cum fra- tre.	VRCBAN Zelebi.	MYRAT Zelebi, mortuus ante pa- trem, cui charissi- mus erat, anno Christiano 1544.	XIII. Sul- tan SELIM chan II, an. 8.	BAJASIT, vicinus a Selime fratre, fugit ad Persas, ubi strangulatus est cum quatuor filiis.	OMER, MYRAT, SELIM, MYRAT	XII. Sultan SOLRIMAN chan II, an- nis 47.	N. et N. N. et N. filii ne- cati cum patre. Constanti- nopolim.
MYSTAPHA necatus in conspectu patris a mu- tis.	MYRAT Zelebi, necatus avi jussu post patrem.			XIV. Sultan Myrat chan III, regnare coepit sub principium anni Christ. 1575.	MYRAT, post circumcisionem able- gatus Magnesium, illidem adhuc de- git.	SELIM, jamdudum mor- tuus.	ZIANGIR, ABDALLA, SOLRIMAN. Hos quoque fratres suos sultanus Murates in ipsis auspiciis imperii, se praesente stran- gulari jussit.	CHAM- gibbosus, Ru- stemis boos conjux. psumites- fecit.

JOANNIS LEUNCLAVII

PANDECTES

HISTORIÆ TURCICÆ

LIBER SINGULARIS

AD ILLUSTRANDOS ANNALES.

389 De genealogia sultanorum, Osmanidarum, tum etiam, quid scach, gasi, zelebi, emir.

Ante omnia lectori duximus depingendam hic seriem principum Machanensium, a quibus Osmanidas ortos, annales hi Turcici tradunt: cum arbore, quam vocant Genealogica sultanorum, inde usque ab Osmane primo, ad Muratem hunc tertium, (ejusque filium Muchemetem. In hac autem genealogia retinui nomina barbara simpliciter, uti pronuntiantur a Turcis: quibus tamen in explicatione Annalium eam dare formam libuit, quam Græcis probari video. Obiter etiam lector animadvertat, Uguzem vel Oguzem hic quarto loco poni, a quo familiam hanc Oguziam Turci dictam aiunt, quam Laonicus Chalcocondyles, Latine Galliceque non magna cum interpretum laude publicatus, appellat tribum Oguziam: viderique apud Laonicum, Oguzalpem (licet confusis temporum rationibus) eundem esse, qui Oguzes Turcis vocatur. Oguzalpes enim dicitur, velut Oguz Elp, id est Oguzes Elpius, vel familia natus Elpia, cujus in annalibus mentio fit in Vita Sultani Muratis II, anno Mahumetano 849, sive Christiano 1444, quæque videtur eadem esse cum Oguzia. Præterea Giokelpem nos vocamus, secuti Gauderium, lingue Turcicæ Cæsareum interpretem, qui Turcis est aliorum pronuntiatione Kukelpes vel Gukelpes. Sic apud Vincencium Belvacensem corrupte legitur quidam Kiocay, pro Kioc Chan, pronuntians vocem Kioc unica tantum syllaba, qui alibi Gog Chan dicitur: ut etiam Gukelp, et Gog Elp, pro eodem accipiantur. Quod nomen indicandum putavi, propter appellationem gentis, quæ sacris in Litteris exstat. Scachi autem appellatio, quæ tribuitur Suleimani, Ertuculis patri vel regum, vel magnorum est principum, præsertim apud Persas: sicut apud Hispanos Doni vocabulum in usu est. Apud Jacobum Fontanum Tsaccus nomen est, quod vix agnoverit aliquis idem esse cum Scacho. Nec recens hoc esse Scachi vocabulum, vel ex eo patet, quod apud Aythonum hæc decimo quinto capite verba, licet corrupte, legantur: Postmodum quidam rex

A Persarum, nomine Cossorassath, fuit primus ausus Romanorum imperio rebellare, ac se fecit imperatorem Asiae nominari. Quippe vox illa Cossorassath mutanda prorsus in Chosroas Sach, quod Chosroas Scach, id est, rex Chosroas, enuntiandum. Obiter hoc indicare propterea libuit, quod insignis historicus Reineccius, auctor editionis Aythoni postremæ, de Cossorassath putaverit Artaxerxem faciendum: qui tamen **390** Agathæ nostro non Artaxerxes est, sed Artaxares, uti Byzarus quoque noster, V. C. ex observationibus nostris adnotavit. Rursus alibi apud eundem Aythonum Soliman Sa, non est Soliman bassa, sicut in Appendice sua Reineccius opinatus est, sed Soliman Scach. Ertucul et Ertucrul (diversa namque scriptura reperitur) a Turcis dicitur, quem Laonicus Ortogulem vocat, Osmanis patrem. Et Osmanem hunc dico, non Otmanem, vel Otomanum; itemque non Otmanidas, sed Osmanidas: quod ita postulet Arabicæ Turcicæque linguæ pronuntiationis ratio, cui Græca prolatio nominis, per Theta litteram scripti, non adversatur: quando istæ littera non Latine T vel TH respondet, sed ex usu Græcorum, gemino potius S, cum sibilo quodam expresso. Sic enim Assamanem pronuntiavit Chalcocondyles, non Atmanem. Nec aliud hoc Osmanis illius est nomen, quam Osmanis bassæ, qui ante biennium bello Persico periit. Ortelium sane miror Osmanem, quem Ottomanum vocat, Zichi filium facere, tam Græcis, quam Turcis repugnantibus. Gunduselpis nomen, qui et Gundus a Turcis vocatur, idem prorsus est cum Duzalpe Laonici, per aphæresin, quam vocant, detractionemque primarum litterarum. Et in margine Latini Laonici ascriptum legitur hujus Duzalpis nomen aliud ex alio libro, Judisalpes; quod ad Gunduselpem vel Junduselpem propius accedit. Errat autem in his Laonicus quod Duzalpem ponit primum in hac familia, qui Gundus et Gunduselp, Ertuculis filius: quod Oguzalpem Duzalpis facit filium, qui ab hoc decimo tertio gradu est inter ascendentes: quod C
Oguzalpis filium, Duzalpis nepotem
duodecimo gradu absit ab Ogu

ascendentes, et Gunduselpis seu Duzalpis fuerit pater. Osman a morte patris annos triginta novem Mahumetanus ex annalium auctoritate vixit, sed viginti novem tantum imperasse scribitur: quod primis decem annis principatum acquisiverit, et constituerit. Sultani nomen huic ab annalium auctore non tribuitur, sed Murati primum nepoti, et abnepoti deinde Muchemeti: quod de hoc Muchemete Theodorus etiam Spanduginus adnotavit. Gazi vero cognomen Omani datur, sicut et Urchani filio, Muratique nepoti, quod strenuum magnanimumque militem significat. In Urchane (sic enim scribendum) notanda cum Ali bassa fratre concordia, cum omnes alii, quorum de rebus Turcicis exstant scripta, dicant ab Urchane principatus initio sublatis fuisse de medio fratres duos: aperte reclamantibus hisce Turcicis annalibus, qui primum a Bajazite Gilderone Chane parricidium regni causa commissum fuisse, necato Jacupe Zelebi fratre, docent. Zelebis nomen, quod nobilem significat, a Turcis arbitrator usurpatum, ad imitationem Romanorum et Græcorum, quorum hi filios imperatorum natu minores nobilissimos vocabant, illi novellissimos, voce nonnihil corrupta, sicut patet ex historiis, inscriptionibus, numismatibus antiquis et fastis. Unicam tantum hoc loco lubet inscriptionem, fidei causa, licet in re manifesta, ponere: tum quod pro se vetus, jam nova sit, hoc est, recens primum inventa: tum quod antiquitatem nobilis urbis Austriæ Viennensis, quondam seu Vindobonæ, seu Vindoniæ, quod magis probamus, insigniter illustret. Eam magnifici equitis DR. HIERONYMI BECK A LEOPOLDSDONF, Cæsar. Majestatis Cameræ aulicæ consiliarii, studio liberali debemus: qui columnæ fragmentum veteris, quæ integra Milliarium Romanum fuit, in vinea quadam, haud procul a Sancti Marci necoconio, ad unum a Vienna lapidem, repertum cum intelligeret, operam dedit ut domum suam deportatum, posteritati conservaretur. Ejus inscriptionis hæc verba sunt litteris expressa nobis familiaribus. Nam ductus earum, quales in archetypo conspiciuntur, hoc quidem tempore dare non potuimus.

IMP CÆS
P LICINIO CORNEL
VALERIANO NOBILISS..
CES.. PRINCIPI
IUV.. NTYTIS VA..
ET PONTES VETUSTA
CONLAIPA RESTI
A VIND.. M P
II.

Intelligitur autem nomine nobilissimi, juventutisque principis, minor natu frater Gallieni Augusti. Sic igitur et Turci Zelebes suos dixere, quanquam in annalibus his animadvertere liceat, Muchemetis secundi, et successorum filios non amplius Zelebes, sed sultanos cepisse nominari. Cæterum esse Turcos veluti similes quasdam Romanorum Græcorumve, quibus successerunt, plu-

ribus in rebus animadvertimus: in titulis, officiis militaribus, provinciarum præfecturis, legibus, et universo imperio constituendo. Jam quod Bajazitis Gilderonis sive Lalapia filios attinet, in eis recensendis auctorum magna diversitas est. Turci primogenitum faciunt emirem Soleimanem, quos equidem sequor. Et Soleimanes hic dictus fuit emir, auctoritatis majoris causa. Nam emires appellati sunt præsides et propagatores imperii Mahumetis, quasi superiores (Gulielmus Tyrius satrapæ seu principes majores interpretatur) quos Græci amires et ammirades vocarunt, de quibus 391 non recte vel amires, vel ammirades, vel admiratos, vel admirales, vel admiraldos fecere Belvacensis, et interpret Cedrius, et alii. Nec hodieque nomen hoc aspernantur ipi Turcorum sultani. Laonicus vero post Jesum suum majorem, quem simpliciter Isam Turci vocant (quod nomen etiam propius imitatus est Laonicus lib. 6 sexto, quum Jessen Brenezis filius, quem alibi Jesum vocat, scribit) quemdam Malsumanem nomine ponit. Idem facit primogenitum Orthobulem, a patre Sebastie præfectum, et ibidem ab hostibus urbe captum. Turcici vero annales expresse tradunt, Sebastianam emiri Soleimani filio natu maximo, a patre datam fuisse: qui tamen a Temire capta Sebastia, non fuerit interfectus. Plura de his allaturum deinceps in medium sumus, ad numerum notarum 59 et 67.

Tertii quidem Cyrisebelim patris Bajazitis successorem faciunt, cujus nomen nec in Turcicis commentariis, nec apud Laonicum reperitur, et scititium plane videtur. Eum dicunt a Temire fuisse captum, sed e custodia tamen evasisse. Laonicus autem scripsit, prælio Temiriano captum fuisse Mosem, qui videretur reliquis præstantior robore. Proinde Temir eum circumduxit, et secum in castris habuit, victum ministrans. Postea Laonicus hæc subjicit: Temir Cheriam properavit, Bajazitem et filium ejus secum vehens, cujus parvum respectum egit. Proinde in patriam regionem fuga evasit. Denique tertio repetit Laonicus initio quarti libri, Mosem dimissum a rege Temire, mari ad regionem patriam rediisse. Similis est confusio in minorum natu Bajazitis filiorum mentione. Nam D Laonicus et Jesum minorem commemorat, qui nusquam in annalibus Turcicis reperitur, et ultimo inter omnes loco ponit Mustapham respiciens (ut arbitrator) ad illum Mustapham, cui Duzamis cognomen a Turcis datur, quique Bajazitis se filium mentiebatur. Atqui diserte Turci tradunt, minimum natu fuisse Casanem Zelebin, qui tempore calamitatis paternæ fuerit adhuc ætate tenera; narratque deinceps ab emire Soleimane fratrem huic natu minimum, Casanem Zelebin, fuisse Constantinopolim missum, ut obsidis loco ibidem esset. Laonicus etiam alicubi Jesum minorem, facti minimum natu, et Constantinopoli baptizatum ait: de quo sane vero sit simile, Jesum minorem Laonici, esse illum ipsum natu minimum

Bajazitis filium, quem annales Turcici Casanem A Zelebim vocant. Error Sansovini duplex Osmanidarum in arbore, quo Sultanus jam superstites a Cyriscelebi propagat, et Bajazitis ex Cyriscelebi nepotem facit Muchemetem primum, tam manifestus est, nullius ut refutationis indigeat. Aliis vero, qui Constantinopolim et ipse profugerit, nulla Turcicis in annalibus mentio. Reposuimus etiam suo loco germanum illum, et natalibus opera nostra nunc restitutum, Bajazitis filium, Mustapham zelebim; qui ut Temiriano præfeto, sic etiam hæcenus ex Osmanidarum stemmate, haud scio quo fatali casu exclusus, perit: locum ejus invadente Mustapha, suppositio Bajazitis filio, quem Annales hi Dusmis appellant cognomento. De Sauze jussu patris excærato, nullum in annalibus verbum. Nomen Sauzis illud est, quod Soleimanes hodierno veziri azemi adhuc puero dedisse fertur. Siaus enim bassa vocatur, cujus supra quoque aliquoties in supplemento annalium nostro faciamus mentio. Quod autem Sauzi a Reineccio Taures filius attribuitur, qui exsul in Ungaria vixerit: et quod idem dat Mustaphæ suppositio filium Davidem, ex auctoritate Joannis Basilii Heroldi, qui et ipse diu exsularit apud Ungaros: errore quodam factum, ex vitiosa scriptura, et Heroldi hallucinatione, profecto. Non enim Taures apud Chalcocondylem legi debet, sed Tantes, tribus syllabis, quod nomen est Taut vel Haut, quemadmodum nostris in annalibus Daut bassa C legitur, sub imperio Bajazitis secundi. Et Turcis Daud dicitur, qui David Hebræis. Hic ergo Tantes verus esto Sauzis filius, alter autem Dusmis Mustaphæ filius David, ceu commentitius, expungitor. Perperam deinde traditur a nostris, Isam sive Josuam, sive Jesum majorem, a Musulmane, qui Turcis est emir Soleiman, occisum: cum ejus necis culpam Turcorum annales in Musam, sive Mosam, fratrem alium, derivent. Volunt etiam nostri, quos Reineccius in Osmanidarum stemmate sequitur, Muchemetem secundum fuisse natum ex Irene, Georgii Bulcovizii, Serviorum despotæ, filia. Falsum hoc esse, manifesto patet ex annalibus hæc nostris, et annorum supputatione. Natus enim fuit Muchemetes anno Turcico 833 D (Chr. 1450). Murates autem duxit Irenem quinque post annis, Mahumetano scilicet 838. Non ergo potuit Irenes esse filius Muchemetes. Præterea non potuisset ex Irene natus initio regni plures ætatis annos habere, quam sexdecim, cum tamen constet imperare cepisse natum viginti unum plus minus annos. Nec Irenem fuisse dictam Georgii despotæ filiam, sed Mariam, ostendemus infra, numero 96, quem locum lector cum hoc conjungat. Quem porro Sponderbeium, nobilem in Panderatia Satrapam ex Aenea Silvio vocat Reineccius, patrem secundæ Muratis secundi conjugis, Sponderem dictum legimus in edito Laonico; quod nomen h est cum Sphenderæ, quem Isvendiarem Turc

lant. Quippe solent iis nominibus, quæ a gemina consonante incipiunt, litteram I, 392 vel V Gallicum præponere; verbi gratia, cum pro Scen lere dicunt Ischender; pro Scodra Iscodara; pro Scopia, Uscopia. Frequens vero in annalibus hæc mentio fit Isvendiariæ, quod cognomentum principibus illis datur, quorum erat ad Pontum Euxinum ditio; in ipsa Ponto provincia, vicinaque Paphlagonia. Chalcocondyles quemdam ex eis nominat Ismallem, Sinopæ principem, et alibi principem Sinopæ et Castamonis, amicum et socium Mosis. In nostris autem annalibus hæc legitur, Isvendiari, Temirem Chanem vel dedisse, vel ademptas a Bajazite restituisse, Castamonam, Congerim, Calazugen. Idem narratur hospitio Musam excepisse, clamque secum habuisse, cum ab emire Soleimane fratre bello peteretur. Notanda quoque verba Laonici, cum ait, Scenderis, qui Sinopen regebat, fuisse filium Ismailem. Quippe legendum puto Sponderis, non Scenderis, licet mihi nomen Scenderis non sit ignotum. Panderatiæ satrapiam quod attinet, est ad Pontum Euxinum civitas, in Ponto provincia, quæ hodie Penderachi dicitur; eo posita situ, veteris ut Heraclia Ponticæ locum occupasse videatur. Ab hac si dicti non sunt Sphenderes, Isvendiariæve begi, quos alii Sponder aut Sponderbeios vocarunt, saltem Sphenderes oppido regionique nomen dedere. De his et alia leges infra, numero 13. Nunc ad Osmanidarum genealogiam ut redeamus, equidem non abs re dubito, an duos ex illius Sphenderis filia Murates suscepit filios. Laonicus certe duntaxat unius mentionem facit, quem Cambrinius appellat Calapinum, a cognomento potius, quam nomine proprio. Nam Calapinus vocabulum corruptum est ex Zelebi, de cujus significato supra menuimus. Alii Chialapum dixerunt, quod ex eodem zelebi factum patet. Major aliorum opinione, qui duos faciunt, Tursines ætatis mense decimo octavo necatus (ut aiunt) a Muchemete secundo, nomen habet insolens, et incognitum Osmanidarum familiæ. Per me tamen de his, ut quilibet arbitrato suo statuatur, licet. Similius etiam vero, siquidem omnino fuerit duo fratres, Muratis ex Sphenderina filii unus post alterum tam brevi temporis intervallo nati, puerum natu majorem octodecim mensium deportatum fuisse Constantinopolim et Venetias, ut servaretur, quod Gaifræo placet, quam sex mensium infantem, quod Reineccio. Cæterum inter Bajazitis secundi liberos, nec Alim Caphæ satrapam, nec Muratem satrapam Trapezuntis posui, tum quod Menavinus, testis oculatus, horum non meminerit: tum etiam, quod Trapezuntis præfecturam Selimem obtinuisse, nostris ex annalibus, et ipso Menavino constat, indeque Capham transmisisse, cum de occupa-

e Sari pago significet. Præter ista, nihil ait Spanduginus exstare de hoc Deli memoratu dignum: nisi quod historici Turcorum tradant, eum sultani Aladinis jussu veneno sublatum fuisse, nec ab illo tempore de hac familia quidquam recitari posse, quod operæ pretium sit, donec tandem primus Turcorum sultanus Osman in his locis principatum constituere cœperit. Hæc prima de Osmanidarum origine Spandugini narratio est, cujus fides penes auctorem esto. Deinde subjicit sultatum Muchemetem, qui Constantinopolim cepit, nullo modo unquam admittere voluisse narrationes illorum, qui familiam Osmanidarum a Tataris armentariis ortam traderent: cum ipse referret originem ejus ad Comnenos imperatores Constantinopolitanos. Aiebat enim, in iis bellis quæ gesta fuerint inter imperatorem Comnenum, et Sultatum Aladinem, quemdam magnæ nobilitatis ac virtutis virum ab Occidente se contulisse ad Comnenum, ut ei militando subsidium ferret. Eum prælio quodam in hostem fortissime dimicantem, confossum ab hostibus equum amisisse. Tum imperatorem Comnenum fratris sui filio, cui nomen esset Isacius, mandasse ut ex equo descendens, eum viro illi forti traderet. Qua quidem re factam Isacius insignem sibi ratus injuriam, desperabundus ad sultatum Aladinem se contulerit, ac rejecta desertaque fide Christiana, Mahumetanam religionem amplexus fuerit. Hinc Aladinem ei filiam suam dedisse uxorem, dotisque nomina multa prædia cum pagis assignasse: quos inter etiam Otmanzica fuerit. Adeoque statuebat sultanus Muchemetes, ab hoc Isacio sultatum Osmanem, qui pater et auctor est stirpis Osmanidarum, originem duxisse. Hactenus a Spandugino tradita duximus commemoranda, de quibus integrum lectori iudicium relinquimus. Sane reperitur apud Græcos historicos, ac præsertim apud Nicetam Choniatem, mentio Comneni apostatæ, qui tamen non Isacii, sed Joannis nomen habuerit. Quippe cum Joannes Comnenus imperator, quem Calojoannem non forma, sed bonitate vocabant, in obsidione Neocæsareæ diutius hæreret: Joannes Isacii Sebastocratoris, fratris ejus filius, tali quadam ab imperatore patre irritatus injuria, qualem Spanduginus exposuit, sæde transfugit ad sultatum Iconiensem, simulque musulmanissavit. Hanc fortassis ad historiam vel Spanduginus, vel Muchemetes respexerit. Ac Muchemeti quidem, longe omnium mortalium ambitiosissimo, natales majorum obscuro displicuisse, non mirum est: ideoque facile crediderim, ab eo quæsitam fuisse de industria quamdam suorum ab origine magis illustri commendationem. Hoc tamen minime silentio prætereundum, Turcos, auctorum bonorum consensu, non e Tataria, sed Persia, pulsos a Tataris, in Asiam minorem commigrasse. Qua de causa Græciæ Prætor meus needum edidit, qui Constantinopolicos a Flandris captæ, rursusque

recuperatæ a Michæle Palæologo, historiam sexaginta plus minus annorum descripsit, sultanos Musulmanorum Iconienses, Aladinis posteros, Azatinem et Jathaines duos, Persarcias appellat, quod e Persia profectis in ea minoris Asiæ loca populis cum imperio præessent. Idem observare licet, ab aliis etiam fieri Græcis historicis. An autem ex Tatarorum regionibus, et quibus temporibus, in Persiam commigrarint, hic exponi non est necesse, ne nimis excreseat commentatio.

2. Aiem, Padiscach, Sultan.

Quod Oguziorum familia successione perpetua rerum apud Parthos potita fuisse dicitur, id his fere verbis in archetypo Turcico legitur: De stirpe in stirpem fuere Padischachler in Aiem. Quæ verba ut intelligantur, sciendum, a Turcis Aiem Vilaget, vel Aiem Memleket, vocari regionem vel regnum Persarum ac Parthorum: Padischachler autem numero multitudinis, a singulari Padischach, esse supremos principes sive Scachos, de qua voce paulo ante dictum. Rectius enim Padischach interpreteris *Pantocratora*, vel habentem universum imperium, regemque regum, quam si vocem sultani sic explices, quod Cædrinus fecit. Etenim qui Turcis sultanus est, Græcis hodieque vocem hanc lingua sua reddentibus, Aphentis vel Megas Aphentis dicitur: corrupto nonnihil, ratione pronuntiationis, antiquo vocabulo ἀφέντης, cujus est nota significatio. Laonicus libro nono Muchemeti secundo titulum hunc tribuit. Planeque nostris etiam Turcorum princeps, in quotidianis sermonibus, nunquam aliter, quam *il grand Signor* appellatur; quod quidem sit imitatione Turcorum Græcorumque. Ne dicam Aythonum Armenium quoque tradere, sultatum Agarensis significare dominum. Quod autem apud Chalcocondylem Parthi et Peræ dicti leguntur Arzamii, ex scriptura vitiosa profectum puto. Nam Azamii vel Azemii rectius scribentur, quod idem est cum Aiemis propter affinitatem litterarum I, G, et Z, ante litteram E positarum, etiam apud Italos et Gallos. Geufræo, qui Azamiam dictam vult ab Assambego (quo nomine alibi vocat, quem Usam Chasanem Turci dixerit) sicut a Caramanbego Caramaniam, per me quidem, ut ita sentiat, licet: quando libere quis opinionem suam proferre potest. Nam tametsi non abs re quis objecerit dissimilitudinem vocum Aiem et Chasan, tamen pluris hoc faciendum, quod idem sibi parum alibi constat, dum ait ab Aramo, Semi F. Nohæ N. Syriam dictam Azamiam, quasi Aramiam. Non enim parum a Persis, et Parthis, Syri distant: ut non immerito quis Geufræo proverbium vetus Græcum objecerit: Sunt separati fines Lydorum et Phrygum.

3. Chan, Ulu Chan, Hunggiar, Huncher, Seriphe, Chatife, Chitaia, Chorasan, Belch, Muchan, Taturi.

Qui Turcis est Zingis Chan, Belvacensi est Chit-

gis Cham, quod idem est pronuntiatione Gallica. Ex Pachymerio, cæterisque Græcis, non Tzinkis, vel Taincis, sed Tzingis Can scribi debet, ratione pronuntiationis usitate. Extat liber Aythoni Armenii, qui et Curchinus vocatur, et Antonius creditur a quibusdam fuisse dictus post sumptum monasticum habitum: cum Aythonus idem videatur esse cum Antonio: et Curchinus a sancto Georgio factum nomen sit, quemadmodum Curchini vel Curgini dicuntur etiam hodie Georgiani, qui Armeniis vicini a sancti Georgii veneratione dicti putantur Georgiani, sicut a sancto Jacobo Jacobini et Jacobitæ, quorum patriarchæ nomen vitiose scriptum legitur apud Marcum Paulum Venetum Iacelich, pro Catolich, qui Catholicus est. Is Aythoni liber nomen habet Zingis hujus nonnihil immutatum, videlicet Changis, unde Cangius etiam Can ab aliis vocatur. Chavis vel Havis (aspiratione fortis) appellatio perquam usitata Persis et Tataris est, apud quos reges et principes, etiam minorum (ut dici solet) gentium, Chanes dicuntur: verbi gratia, Kerai Chan, Crimski Chan, Precop Chan, Nogai Chan, Schenhal Chan, Maxud Chan, et alii, quorum in Annalium quoque Supplemento facta mentio. Sic etiam inter Osmanidarum majores in genealogia quidam Cara chan legitur, quo significatur rex aut princeps niger. Conimili ratione filii principum Chanogiani vocantur. Repertur in historiis Græcis et Latinis nomen Chagani **395-399** Avarum, quod idem est cum hoc Chan vel Chahan. Nam Avarum sive Chazarorum patria Chersonesus est Taurica, que hodieque suos habet Chahanos: Maximus vero Tatarorum omnium chan cui subjecti sunt Chanes cæteri, quique Chitainos appellari solet, uti statim dictur sumus, excellentiæ causa, qua cunctis aliis præstat, Ulu Chan nominatur, hoc est, magnus, vel potius excelsus Chan. Unde factum, ut Spanduginus et Jovius Chanem interpretentur imperatorem. Turciel, quoque Sultani post Osmanem Gasim, se Chanes dici voluerunt, ut ex genealogia patet, idque retinent in hodiernum usque diem. Solet enim, more majorum, Murates iste tertius hoc uti plerumque titulo: *Sultan Murat chan, bin sultan Selim chan, elmuzafaru daima*; hoc est, *Dominus Murates rex, domini Selim regis filius, victoriosus semper*. Quibus in verbis observare licet obiter imitationem titulorum, quibus imperatores nostri, veteres et recentes, vocare se victores ac triumphatores, semperque Augustos, consueverunt. Sed hos titulos aliis interdum adjectis nominibus augent, in quibus sunt Emir, de quo superius dictum, et paulo post dicitur numero 14, et Padiscach, quod itidem explicatum: et Muhammadanorum Padiscach, quo nuper Murates usus est in litteris ad ordinem regni Poloniæ comitia, creando rege, missis: et Huncher vel Hunker, quod Spanduginus scripsit Condichiar, Ludovicus Bassanus Jadrensis Churchier, cum Italico modo rectius exprimat *Hungiar*. Id proprie titulo no-

strorum Augustorum respondere volunt, quo se imperatores Cæsares appellant. Et primum eo tradunt usum Muchemetem secundum, post captam Constantinopolim, sedem orientalis Imperii, quem imitati sunt Bajazites filius, et Sellmes nepos. Quæ de causa, partim ut ambitionem, partim ut superstitionem eorum, ab usu suillæ abhorrentium, irrideret scachus Ismail primus, a quo Sophinorum apud Persis profectum nomen est, præpinguem alere porcum solebat, cui nomen ejus Turcorum indebat principis, qui tunc rerum potiebatur: ut vel Hunker Bajazit, vel Hunker Selim appellaretur. Denique Seripharum etiam titulum sibi tribuunt, et Chalifarum nomen ne hodie quidem vitant, velut invidiosum, potiusque competens editis Mahometis sanguine, quemadmodum Reinerus Reinccius, amicus noster putavit. Nam hic quoque Murates eo se ornat titulo in litteris ad imperatorem nostrum, quarum exempla vidi, et superius de hoc a nobis notata quædam sunt in expositione causarum decennalis hujus belli, quod inter Sophinos et Osmanicos adhuc geritur. Diximus enim, Chaliphis nomen significare vicarium, vel successorem, vel hæredem prophetæ Mahometis: et Osmanicis persuasum esse, principem suum esse Chaliphem hujus sæculi. Secundum Chaliphem, proximus est Seriphis loens: Sic enim et Cedrinus, et Zonaras tradiderunt, Seriphis nomen apud Mahumetanos eam respectu Chaliphæ rationem habere, quæ fuerit apud Græcos olim syncelli ad patriarcham, cum mortuo patriarcha, mox in ejus solium syncellus collocaretur. Hoc die vero notum, quanto sint apud Mahumetanos in honore, qui recta linea tam a propheta Mahomete, quam ab Ali, Mahometis genere, descendunt, aut se fingunt descendere. Illi Turcis Tatarisque Seithi vulgo dicuntur, Arabibus autem Seriphæ: quos maxima sane veneratione atque observantia cum prosequantur, etiam ipsi sultani Seripharum appellatione velut augustiores se reddere volunt. Ad Tatarorum Chanem ut redeam, traditur a plerisque omnibus, hic Zingis Chan in primis claruisse anno Christiano 1202, vel 1205, quo tempore Tatari jugum Indorum, hoc est, ejus regis, quem ab aliquot jam sæculis Pretejanum sive presbyterum Joannem vulgo vocamus excusserunt. Et exstant pleraque de his rebus a Vincentio Belvacensi, et Marco Paulo Veneto, memoriæ prodita, lectu non indigna. Chitaita (quam itidem Joannes de plano Carpi, qui vixit anno Christiano 1245, legatus ad illa loca missus a papa Romano, Kitbai vocat) Laonico Chataia; Chitaini Tatari, Chataidæ dicuntur, et vero est simile, Chætas Ptolemæi, et Chataeos Ariani, hos ipsos esse Chitainos horum Annalium, vel Chataidas Chalcondylis, vel Marii Nigri Chatainos. Chorasani regionis nomen ne hodie quidem obscurum est, ex recentioribus historiis: populos ipsos Jovius Coraxenos vult dictos antiquitus. Cedreni verba sunt in Justiniano Rhinotumito; subjugata fuit ab

Arabibus (id est Saracenis) etiam Persis interior. quæ Chorasani dicitur. Chorasani ab Ortelio Charasani scribitur, et Belch tam urbs, quam regio Chorasani vicina, Balch eidem est, versus Tatariam tendens ; quam annales nostri Machan vocant, urbi regionique communi nomine ; haud scio nam eadem sit cum illa, quæ Macran ab Ortelio dicitur, versus sinum Persicum, et mare Rubrum sita. Tataros scribo, non Tartaros, tum quod ita dicti sint a Tataro flumine, cujus accola Sumogli vel Sumongli dicuntur, hoc est Mogli, vel Mongli, Tatarive aquatici ; tum etiam ex auctoritate Saxorum nostrorum, eisque vicinorum, qui Tataros appellant, et Græcorum quorundam librorum, quos manuscriptos habeo ; in quibus est Prætor ille Græciæ noster, et Pulologus, qui ubique Tataros vocant. 400 Adde testimonium veteris epigrammatis, ante trecentos annos Ottocaro regi Bohemiam positi ; qui a Rudolpho imperatore cæsus inter auxiliares Tataros Comanos hoc epitaphium, versibus factum Leonis, pro illorum more temporum habuit, repertum in libro Annalium Austriacorum, manuscripto, quem magnificus dominus Hieronymus Beck a Leopoldsdorf utendum mihi pro sua humanitate concessit :

*O rex Ottocare quondam pugnasti honeste.
Nunc das in pannis depictus cum Tateranis.*

4. *De urbe Bagdat, sive Bagadat.*

Urhem Bagadatim accipe de hodierna Babylone propter prisæ Babyloniæ ruinas a sultanis caliphis extructa. Zonaræ Bagdas genere masculino dicitur. Laonicus Pogdatim vocat, et Poglatinam vel Paglatinam Babylone : apud quem nota corrupto scriptum hoc ultimum in Latinis editis, Padagimam Babylone. Petrarca suis in poematibus Italicis Baldaccum nominat.

5. *De Aladine, Selgure, Tangrolipice, Sivas.*

Aladinis origo a Turcis refertur ad Selgurem, qui Gulielmo Tyrio, fortasse librarii culpa vitiose, Selduch dicitur. Hunc Reineccius, vir doctissimus, et diligentissimus in explicandis genealogiis historicis, putat eundem esse cum Tangrolipice (Tragolipix non recte scribitur) Græcarum historiarum : quod vero non absurdum, cum Tangrolipix cognomen quoddam esse videatur, a Tangri deductum, quod Turcis Deum significat, adjecta voce, quam equidem divinare non possum. Fratris ejus filius in Cedrino meo manuscripto, quo ejus auctoris non edita fragmenta quatuor, cum aliquot imperatorum vitis hætenus desideratis continentur, non Cutlumus, sed Cutlumuses vocatur : quod significat Musen, sive Mosem fortunatum ac felicem. Aladin vel Aledin significat divinum. Reineccius existimat esse commune nomen omnibus Turciæ vel Leonien-sibus sultanis, cum cognomentum, vel dignitatis appellationem, quod equidem probare non possum perinde ac dicere non possum propterea, quod plures inter Osmanidas, velut e genealogia patet,

Aladinis habuerint nomen, Osmanidas omnes Aladines vocatos, cum cognomento quodam, aut dignitatis appellatione. Similiter et alius restat scrupulus de eo, quod addit, videri quemdam ex Giadzadinis liberis Aladinem nominari, qui Chalcocondylæ sit Germanus. Nos de begis Germanis suo loco dicturi sumus. Ibidem Sivasiam scripsimus, quæ vulgo Sivas, quasi Sivas, urbs Armeniæ (minorem intelligo) secundum constitutionem Leonis Augusti de ordine thronorum, qui Constantinopolitano patriarchæ subjecti sunt, quam manuscriptam habemus. In hac Sebastia vocatur, et Camachus ei vicina statuitur, quam idem Leo facit archiepiscopatum sive metropolim Armeniæ. Kemach hodie nominatur, etiam Turcis in annalibus expressa voce. Apud Laonicum in Bajazite Lælape Iamaca vitiose legitur. Vide notata deinceps capite 204. Libuit autem hæc eam ob causam indicare, quod Ortelius varias, et inter se dissidentes opiniones de Sebastia proferat : aliis eam non procul ab Euphrate statuentibus, aliis in Cilicia : cum Armeniæ sit illa, quæ Sivas appellatur, Turcis Sivas scheher, hoc est ubi Sivas.

6. *Erzinga, Romania Asiatica, Amasia, Chalep Syria.*

Ertzinga, cujus hic mentio fit, et quæ Erzinzan quoque scribitur, urbs est Armeniæ, cujus nomen in edito Laonico diverse legitur, et ad vicinam Armeniæ Cappadociam refertur, modo Artzinga, modo Artzinganis urbs. Arzingam vocat Aethonius. Reperitur apud Laonicum et Ertzica, sicut apud Leonem Augustum in eadem Armenia ponitur Artzice, sub metropoli Keltzina. Romaniam vero, non pro Europæa Græcia, in hoc quidem loco accipies, sed pro Romanorum (sic Græci se volebant vocari) provinciis Asiaticis, qua etiam recentiores historici Græci Romaniam vocabulo complexi sunt. Amasia nomen hodieque retinet, urbs Cappadociæ : licet in constitutione Leonis imperatoris, quam diximus, ad Helenoponti provinciam de qua in Justiniani Augusti novellis plerique constituta leguntur, velut ejus metropolis referatur, sub qua præter alios episcopatus, etiam Sinope recensetur. Chalepum Syriæ notissimam nunc etiam urbem, et Orientis emporium celeberrimum, male Chalcocondyliis interpres cum Geufræo facit Epiphaniam, Bellonius Hierapolim, Seidlizius Antiochiam magnam in Comagena, magis imperite : cum Zonaras, Cedrinus, Nicetas, expresse Chalep dictam olim tradant Berrhæam. Halepo jam vulgo dicitur. Ridicula Geufræi notio, qui Aleph vult dictam, et a prima Hebræorum littera derivat, quod prima Syriæ civitas sit, cum hodieque Damascus eam longe superet.

7. *Mapalia Turcorum et Tatarorum.*

Quæ de mapalibus Ertuculis dicuntur, intelligi commode poterunt ex hisce Marci Pauli Veneti verbis, ædiculus Tatarorum, sive mapalia potius describentis, antiquis hisce Turcis simillima :

Domunculas, inquit, habent in modum tabernaculorum. **401** Illis coopertas, quas secum deferunt quocumque migrant. Laonicus tentoria pilata dicere videtur, quibus utantur pastores apud Turcos.

8. Romania duplex, Anatolia, Rumelia, Rumiler.

Cum Aladines occupasse complures in Romania provincias narratur, accipe Romaniam Asiaticam vel Anatolicam, Romania, hoc est, Græcis imperatoribus ante illa tempora subjectam, quemadmodum paulo ante notavimus. Nam alioqui notum a Turcis Anatolian, qua minor Asia comprehenditur, a Rumelia distingui, et Rumeliam, sive Rum vilaget, proprie dici Græciam Europæam, vel verbum verbo si reddas, Græciæ regionem: cum Græci a Turcis eleganter loquentibus, Rumiler vel Rumilar appellentur, Urumilar a vulgo. Rumes Garziæ ab Orta, cujus interp. clar. et opt. viro, Karulo Clusio nostro debemus. Thraces sunt, dum partem pro toto sumit. Quippe universa Europæa Græcia, ceu diximus, Romania vocatur: cujus et partes duæ, Thracia scilicet, Argivaque regio, cujus urbs munitissima Napoli di Romania dicitur, Romania: non eni obtinent.

9. Tanchari, Tangori, Touchari Tatarorum natio.

Nomen nationis, quæ bellum Aladini fecerit, Annales hi non exprimunt: sed ex Prætere Græciæ nostro paret, sultanis Iconiensibus perpetua fuisse cum his Tataris bella, quos ipse Tancharos vocat, Aythonus Tangoros. Non enim Tangot apud hunc scribendum, sed Tangor. Itidem Ortelio Tangut regio vocatur, quæ rectius Tangur. Apud Pachymerium, et alios Græcos, Tochari, detracta littera γ, leguntur: qui verius appellabuntur Tonchari.

10. Urbs Enguri, Ancyra. Monumentum vetus Ancyranum.

Engurim Turci vocant urbem Asiaticæ Galatiæ, quæ dicta prisca fuit Ancyra, et Leoni Augusto quarta thronorum in ordine metropolis est sub patriarcha Constantinopolitano: satis olim celebris etiam ob antiquissimam Christianorum synodum, quæ istic habita fuit, et cujus acta decretaque plena pietatis exstant. Hodie magna illic copia cymatilis vel undulati panni (camelotum vulgo vocant) longe præstantissimi tingitur et elaboratur, alioque distrahenda vehitur.

Quodam in historiæ Græcæ libro, cujus quia perierat initium, ne quidem auctoris sciri nomen poterat, legere memini, de Ancyranî mancipii conditore Augusto. Verbis ea referuntur hujus-

modi: Κτίσας δὲ πόλιν, μίαν ἐν τῷ Πόντῳ, καὶ ἄλλην ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, καὶ ἑτέραν ἐν Συρίᾳ καταπεσοῦσαν ἐπὶ Θεομηρίας, ὀνόματι Σαλαμίνην, ἀνεγείρας· ἐκάλεσε τὴν μὲν, Ἄγκυραν, διὰ τὸ μέσσην εἶναι τῶν δύο θαλασσῶν, τῆς τε Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς· τὴν δὲ, Βίστρον, εἰς ὄνομα τῶν κτισάντων αὐτὴν στρατηγοῦ Βίστρον· τὴν δὲ μετωνόμασε Διόπολιν. Quorum hic sensus est: Cum condidisset Augustus urbes, unam in Ponto, alteram in Arabia, tertiam in Syria Cypro, vi numinis irati collapsam, nomine Salaminen, restituisset, primam appellavit Ancyran, hoc est anchoram, propterea quod esset medio sita loco inter duo maria, Ponticum et Aëlianum: alteram Bostram, a a prætere Bostro quem structuræ præfecerat: tertiam nomen in Diospolim mutavit. Busbequius, vir illustris, in Itinerario meminit, hanc urbem ab Asia communitate (τὰ κοινὸν τῆς Ἀσίας) dixerit Græci Augusto fuisse dicatam. Merito quidem id factum, si vel conditor, vel instaurator ejus erat Augustus. Ideoque non abs re voluit idem Augustus rerum abs se gestarum, quas incidi Romæ duabus in aëneis pilis jusserat, exemplar hic exstare. Conspiciuntur autem qualesquales hujus reliquæ marmoreis insculptæ parietibus ædificii veteris, quod ædem Apollinis fuisse putant aliqui, Busbequius prætorium. Id vero tam insigne monumentum antiquitatis Romanæ, quia lector existimare facile potest, a 34 et amplius annis admodum esse deformatum, et ab infestis omni Græcæ Romanæque elegantie Barbaris quotidie magis etiam lacerari ac dirui: placet eorum causa, qui antiquitatum vero magni æstimandarum studiosi sunt, sic expressum hoc loco subjicere: quemadmodum id temporis legatus Cæsaris Ferdinandi, maximæ vir dignitatis Antonius Verantius, episcopus Agriensis, per suos transcribi curavit. Mecum vero communicabat antequam profectionem ad Turcos nostram, vir nobilis, et antiqua virtute ac fide, Karulus Clusius Atrebas, acceptum ab Antonii præsulis nepote, Fausto Verantio: quorum omnium sane mentionem fieri, visum fuit æquissimum, uti conservatorum fragmenti penitus aurei, quod cæli ac Turcorum injuriis expositum, ne cæteroque nobis Ancyræ prorsus, ac brevi quidem pereat, haud absque causa metuendum. Sed reliquas tandem e naufragio tam præclari tabulas operis lector accipiat ita dictis in parietibus exstantes: ut dimidia pars intrantibus ædificium ad dextram, altera semet ad sinistram offerat.

SERIES PRIMA.

RERV. GESTARVM. DIVI. AVGVSTI. QVIBVS. ORBEM.
TERRARVM. IMPBRIO. POPVLI. ROMANI. SVBJECIT.
ET. IMPENSARVM. QVAS. IN. REMPVBLICAM. POPVLYMQUE. ROMANVM. FECIT. INCISARVM. NN.
DVABVS. AENEIS. PILIS. QVÆ. SVNT. ROMÆ.
POSITÆ. EXEMPLAR. SVBJECTVM.
ANNOS. VNDEVICINTI. NATVS. EXERCITVM. PRIVATO.
CONSILIO. ET. PRIVATA. IMPENSA. COMPARAVI. TERQVE.

----- CN. P. LENTVLO. -----

SVLRS. FVERINT. CVM. D—CERENT. CENTVM
MILLIBVS. HOMINVM-----O. FRV

desunt lineæ quinque.

ADVERSI PARIETIS SERIES PRIMA.

CVRIAM. ET. CONTINENS. ET. CHALCIDICVM. TEMPLVMQVE.
APOLLINIS. IN. PALATIO. CVM. PORTICIBVS. EDEM. DIVI. IVLII.
LYPERCAL. PORTICVM. AD. CIRCVM. FLAMINIVM. QVEM. SVM.
APPELLARI. PASSVS. EX. NOMINE. FIVS. QVI. PRIORVM. EODEM.
IN. SOLO. FECEBAT. OCTAVIANI. PVLVINAR. AD. CIRCVM.
MAXIMVM. EDES. IN. CAPITOLIO. IOVIS. FRERTRII. ET. IOVIS.
TONANTIS. EDEM. Q' IRINIS. ADES. MVNDO. ET. IVNONIS.
-----ET. IOVIS. LIBERTATIS. IN. AVENTINO. EDEM. LARVM.
IN. SVMMA. SACRA. VIA. EDEM. DEVM. PENATIVM. IN. VRLIA.
EDEM. IUVENTATIS. EDEM. MATRIS. MAGDELE. IN. PALATIO. FECI.
SEKTORIVM. ET. POMPEIVM. THEATRYM. VTRVMQVE.
OPVS. IMPENSA. GRANDI. REFE. I. SINE. VLLA. INSCRIPTIONE.
NOMINIS. MEI. RIVOS. AQUARVM. COMPLYRIDVS. LOCIS. VETVSTATE.
LABANTES. REFECI. ET. AQVAM. QVÆ. MARIA. ADPELLATVR.
DUPLICAVI. FONTE. NOVO. IN. RIVVM. FIVS. IMMISSO. EORVM.
IVLIVM. ET. BASILICAM. QVÆ. FVIT. INTER. EDEM. CASTORIS.
ET. EDEM. SATVRNI. CÆPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A.
PATRE. MEO. PERFECI. ET. KANDEM. BASILICAM. CONSVMATAM.
IN. -----
AMPLIATO. FIVS. SOLO. SUB. TITVLO—NOMINIS.
FILIORVM. —VLVVS. NON. PERFECISSEM. PERFECI. AB. HE.
REDIBVS.—VIRGINE. EXEMPLVM. DEVM. IN. VRBE. CON-
SUFECI. FLVIO. PRÆTERMISSO. QVOD. TEM-----ET.
VICTORIS. TEMPLVM. QUORVMQVE. AVGVSTVM. ET. TEMPLVM.
APOLLINIS. IN. SOLO. MAGNAM. PARTEM. --EMTO. FECI.
QVOD. SVO. NOMINE. M. MARCELLI. VENERI. —MANIBVS.
IN. CAPITOLIO. ET. IN. EDE. DIVI. IVLII. ET. IN. EDE.
APOLLINIS. ET. IN. EDE. VESTÆ. ET. IN. TEMPLO. MARTIS.
VICTORIS. CONSECRAVI. QVÆ. MIHI. CONSTITERVNT. CIR-
CITER. MILLENIS. AVRI. CORONARI. PONDO. TRIGINTA. QUINQVE.
MILLIVM. MVNICIPIIS. ET. COLONIIS. ITALIÆ. CONFERTIBVS.
AC. TRIVMPHOS. NEOS. QVINGTYM. CONSVL. REMISI. ET. POSTEA.
QVOTIENSQVQVE. IMPERATOR. M. AVRI. CORONARIVM.
NON. ACCÉPI. DECERNENTIBVS. MVNICIPIIS.—QVÆ. ARTE.
TEMPVS. DEFVICTARVM. AFRICANARVM. DEUREVERAM.
MEO. NOMINE. AVT. FILIORVM. MEORVM.
ET. NEMVTVM. IN. CIRCO.—AVT. IN. FORO. AVT. IN.
AMPHITHEATRIS. POPVL.—QUIBVS. CONFECTA. SUNT. BESTIARVM.
CIRCITER. TRIVM. MILIVM. ET. QVINGENTA. NAVALIS. PRAEL.
SPECTACVLVM. POPVL. —LIBERVVM. IN. QVO. LOCO. NVTC.
NEMVS. EST. CESARVM. CAVATO.—LONGITVDINE. MILLE.
ET. OCTINGENTOS. PEDES. IN. LATITVDINE. PEDES. DVCENTI.
IN. QVO. TRIGINTA. ROSTRATE. NAVES. TRIREMESQVE. PLVRES.
---RYMORIS. INTER. SE. CONFLIERVNT.—RVNT
PRATER. REMIGS. MILLA.—CIRCITER. -----
IN. TEMPLIS. OMNIVM. CIVITATVM. PONTI. ET. ASIE. VICTOR.
ORNAMENTA. REPOSITI. QVÆ. SPOLIATIS. TEMPLIS. QVIS. PRIVATVM.
MANNERAT. STATVÆ.—QVADRIGENTS. ARGENTIS.
STATVRYNT. IN. VRBE. AC. CIRCITER. QVAS. IPSÆ. SVSTVLI. EX.
QVA. DE. PECVNIA. DONA. AVREA. IN. EDEM. APOLLINIS. MEO.
NUMERIS. ET. FILIORVM. QVÆ. MIHI. STATVRYNT. HONOREM.
HABVRYNT. POSTI.

SERIES SECUNDA.

MARE. PACATI. A. FREDONIBVS — DOMIBVS. -----
-----SVS-----CONTRA. REI. -----
-----DAREN. -----cetera desiderantur.

SERIES TERTIA.

DEES. PARTIVM. -----

A. DE. CENTES. PARTIVM. ET. MEORVM -----

DE. CONSULAT -----

Habes, optime lector, reliquias Ancyranæ monumenti, facile omnium quæ nunc exstant, præstantissimi, siquidem esset integrum. Ejus illustratio non hujus est loci.

11. *Anni, mensium, dierum apud Turcos ratio et appellatio.*

Notavi ad marginem libri, annum Mahumetanum 687, quo mortuus Ertucules traditur, esse Christianum 1289. Hoc uti planius intelligi possit, libet hoc loco quam paucissimis explicare temporum apud Turcos rationem, videlicet annorum, mensium, dierum, quantum quidem hæcenus intelligere de his potui. Constat igitur apud Turcos annus 12 mensibus, sed lunaribus, et tradunt ipsi, post 52 annos Turcicos firmamentum cæli cursum suum absolvere. Unde propemodum colligi plerique putant, annis 51 Christianis, respondere Mahumetanos 52, cum exiguo additamento. Præmittitur id etiam, hunc annum Christ. 1587 cum inciperet, fuisse computatum a Turcis pro Mahumetano 994. Quippe licet hoc intelligere de verbis ultimis in diplomate sultani Muratis III quo continetur prorogatio pacis cum Rudolpho II imp. Augusto. Leguntur enim istic hæc in extremo verba : *Die pri. no proximi mensis Januarii, anno Domini Jesu supra quem sit gratia et auxilium divinum, 1587 : qui erit annus transmigrationis magni prophetæ nostri, supra quem sit gratia solusque divina 991 : die 27 sacræ lunæ Silchidze.* Quibus in verbis notandum, annos Mahumetanos Turcis usitatos non eosdem esse cum annis Hegiræ, quæ incipit a nativitate Mahumetis, videlicet ab anno Christiano 592. Nam expresse dicitur a Turcis anno Christiano 1584 fuisse computatos annos 991 a transmigatione sive morte Mahumetis : quibus si tres ab illo tempore elapsos adjicias, erit annus hic Christianus 1587 a morte Mahumetis 994. Jam si de 994 detrahas annos 687, quo tempore mortuus Ertucules traditur, reliqui erunt anni Mahumetani 307, qui transire scilicet ab Ertuculis morte usque ad hunc annum præsentem. Diximus autem paulo ante Turcicos annos 52 propemodum respondere Christianis 51. Quamobrem de 307, Mahumetanis detrahendi veniunt anni 928/31 sive paulo minus quam decem : et erunt 307 Mahumetani, si 10 integros deducas, D redacti ad annos Christianos 297. His rursus detractis de 1587 reperiemus annum Christi 1290, quo scilicet mortuus fuerit Ertucules, Osmanis pater. Tradunt autem Annales hi nostri mortuum Osmanem ipsum anno Mahumetano 727 qui Christianus erat 1328. Ergo post obitum patris superstes fuit paulo amplius quam 39 annis Mahumetanis sive 35 Christianis. Et quia Turci volunt eum regnasse 29 annis, nostri 28, quod idem est : necesse est verum fateamur quod historici diligentes et fide digni scripserunt, Osmanem perpetuis excursionibus ac rapinis collocupletatum magnam partem Bithyniæ vicinæque Ponto Euximo regionis, intra spatium 10 annorum a morte patris scilicet numeran-

dorum, in potestatem redegisso. A quo dere nii tempore, principatu jam constituto stabilitoque, recte rerum potitus dicitur annis Christianis 28. Itidemque verissime statuatur, initium regni Osmanici referendum ad annum Christianum 1500, quod sane multas ob causas diligenter observandam.

Quod menses attinet, jam antea monuimus, in usu Turcis esse lunares. Hos nominare incipiunt ab ipsis noviluniis. Et numerantur ab eis 12, sicut etiam nos totidem habemus. Anni principium referunt ad mensem Silchidze, qui late loquendo, quod Græci dicere solent, Decembri fere nostro respondere debebat ex opinione complurium : sicut plerumque Ramazan mensis ad Septembrem debebat ex eorundem sententia referri : quo mense Ramazane jejuniæ suæ mensem servant, a crepusculo matutino ad solis occasum usque, donec sidera conspiciantur nihil cibi potusve amentes : et finito jejunio, suum illud bujuc bairam, sive magnum festum instar paschatis nostri, celebrant. Sed progressu temporis tam Silchidze quam Ramazan in alios menses nostros transeunt. Quippe celebrandi bairami tempus singulis annis anticipare Turci solent diebus undecim : qui dies embolismi fere loco sunt ad complendum annum lunarem. Nam si dies undecim computentur tricies et semel, efficiuntur dies 341 : qui paulo minus quam integrum annum constituunt, addendum triginta et uni Mahumetanis annis, ut Mahumetani triginta duo anni, Christianis triginta et uni respondeant ; quemadmodum a nobis indicatum paulo ante hoc ipso capite.

Nomina mensium hæc sunt :

1. Silchidze.
2. Mucharen.
3. Sepher.
4. Rebuil Evel.
5. Rebuil Achir.
6. Dsiumasiel Evel.
7. Dsiumasiel Achir.
8. Rezeb.
9. Schaban.
10. Ramazan.
11. Schewal.
12. Silcade.

Sicubi lector aliquod nomen ex his paulo aliter scriptum in Annalibus repererit, sciat id factum a nobis, scripturam Joannis Galderii, interpretis Cæsarei, sequentibus.

Hos autem menses in dierum hebdomadas, sive septimanas, dividunt : diebus hæc tribuunt nomina.

1. Basar iuni, hoc est, dies mercatus hebdomadarii, qui respondet diei Dominico nostro.
2. Basar Ertesi, hoc est, dies post mercatum hebdomadarium proximus, sive postridie mercatus : qui dies Germanice dici commode posset *Aftermarkttag*. Respondet diei lunæ nostro.
3. Salli, respondet diei Martis nostro.
4. Uar schamba, id est, quartus dies : quem Pers-

sica lingua sic et ipsi vocant, u i nos feriam quartam dicere solemus, qui Mercurii dies est.

5. Peschembe, hoc est, dies quintus, lingua itidem Persica : veluti nos feriam quintam vocamus, qui Jovis dies est.

6. Dsiuma, duobus syllabis, (alii Zuma scribunt, et Zana) vel Dsiuma juui, quod significat diem ecclesie sive templi. Nam Veneris diem feriantur.

7. Dsiuma Ertcoi, hoc est, ἐπίβδα, Græco vocabulo Pindarico, quasi si dicas, post festum, vel *Afterfeiertag*, Germanice. Vulgo Saturni dies.

12. *Somnium Ertuculis, Conia, luna Turcis auspiciata.*

Valde superstitionos esse Turcos in observandis somniis, animadvertere lector potuit ex narratione Supplementi nostri, de initiis decennalis hujusce belli Persici. Hoc autem Ertuculis de Osmane filio somnium, quo ingenti comparabatur arbori, cum aliis sequentibus, per est ei simile, quod Astyages rex Medorum de Cyro, ex filia nepote suo, ab Herodoto et aliis expositum, habuit. Conia vero Turcis urbs est Caramanice sive Cilicie, quam Græci dicebant Iconium. Leonis Sapientis imperatoris Novella de Thronis accuratius hanc in Lycaonia collocat. Chaleocondylea Carie facit urbes Larandam et Toroneium, ubi nota confusum cum nomine articulum Toroneium, pro Tolconio : ut alibi Tosibinium quoque scribit idem interpres, Ardellii sive Transilvanice urbem, quæ articulo a nomine disjuncto Sibinium est, vel Cibinium, ut hodie scribunt. Conia recentioribus geographis appellatur Cognia, pronuntiatione Italica. Quod autem Edibalis filia per lunæ splendorem significaretur, in eo felicissimum quoddam omen erat, ex opinione Saracenorum ac Turcorum : qui lunam, velut imperio suo fatali quadam lege propitiā et auspiciatā, mirum quantum habere virium **402** in portendendis adjuvandisque successibus conatum suorum, ut etiam hodie sic semper existimant. Errant enim (et in his est Franciscus Sansovinus Venetus) qui Turcos scribunt sublato primum Bozinensi regno, imperante Sultano Muchemete II, lunam crescentem signis militibus apposuisse. Nam si verum hoc esset, non lunam duntaxat accepissent, exclusis stellis, quæ in ejus regni signis cum Luna conjunctæ ceruntur. Constat etiam e Belvacensis historia, Saracenos ante constitutum hoc imperium Turcicum, eandem habuisse de luna, Mahumetanorum conatibus et expeditionibus bellicis faventē, persuasionem. Anno, inquit, 1218, statim post adventum Christianorum ad Damiatam, facta fuit eclipsis lunæ quasi generalis : quam contra Saracenos interpretati sumus, veluti portendentem eorum defectum, qui sibi lunam attribuunt, in incremento decrementoque lunæ magnam sibi vim ponentes.

13. *De ducibus Turcis a quibus Anatolie regiones nomina sortitæ suat.*

Annales hi nec ducum nomina, nec provinciarum hoc loco exprimit : quæ nos tum ex Laonico, tum

A aliis Annalium locis eruemus. Facit Laonicus septem numero duces, qui regionem armis subactam inter se dividerint. Hos uno tantum loco non recenset omnes. Caramano dicit obtigisse mediterranea Phrygiæ majoris, cum Cilicia : cujus a nomine Cilicia, dicta deinde Caramanta fuit, in hodiernum usque diem hac appellatione durante. Sarchani sortem arithmetam Ionie regionem, Smyrnā usque tribuit. Unde Sarchanie nomen est adeptā, testibus his Annalibus, et Laonico, et secretario Sigismundi Malatestæ, qui res in Asia Græciaque se præserte gestas, ante annos plus minus 80, descripsit. Ortellio Sarchani dicitur. Calami, et filio Carasi, obvenerit Lydia, usque ad Mysiam : quæ regio Carasia fuit appellata. Reperitur hoc nomen in his Annalibus, et apud Indicatum modo Malatestæ secretarium, qui Pergamum in Carasia collocat. Ab Ortellio Bessangil ea pars Anatolie nominatur. Osman Ertuculis filius Bithyniam, cum regionibus Olympum versus spectantibus, et cum Tekia. nactus est. Ab hoc Osmania, vel Othmanlia, quemadmodum hactenus alii scribunt, dicta : cujus in Annalibus sub Bajazite primò sit mentio. Atque hæc scio, an non in Synonymia geographica Ortellii, quo loco de Asia minori agit, Cottomandia sit rectius hæc ipsa sive Othmania, sive Othmanidia, cujus tamen limites istis latius, quam par sit, videntur extendi. Amara filios tradit Laonicus accepisse Paphlagoniam, cum iis quæ ad Euxinum vergunt. Ea fuerit Penderachia scilicet, de qua superius dictum in Osmanidarum genealogia, vel potius Penderachia. Vocatur autem hic Amaras Pachymerio Anturius, cum quo Reinectas alicubi, Gregoram secutus, Alisurium Caramanum confundere videtur : Omer in Annalibus Turcis dicitur, qui Omeris filios appellat Isvendiares begos, Sinopes etiam dominos, Laonico Sphenderes aut Spenderes unde nomen Penderachie, veluti Sphenderachie. Bolli nominatur hæc ipsa Penderachia vel Spenderachia regio in Ortellii tabula Anatolie, priscis Paphlagonia. Et credo Bolli vocem provincie datam a civitate Bolli, quæ Turcis Annalibus est Boli, sicut fidem et agri Bolensis meminerunt. Est etiam in Asia minori Mendesia regio, cujus principem Laonicus Mendesium et Mendesem vocat, nepotem Calami : quod Mendesie nomen non Turcicum origine puto, sed Græcum, et ejus provincie, quæ sic appellata fuerit a civitate Mendos, cujus mentio fit in constitutione Leonis Augusti de ordine thronorum, tanquam episcopatus pertinentis ad metropolim Stauropolitānam in Caria. Videtur etiam eadem esse Mendos cum illa, quæ Myndus aliis dicitur, et ad Cariam quoque refertur. Regio Mendesia scribitur Ortellio Menteso, sicut et nostris in Annalibus. Edimis denique ducis apud Laonicum typis editum nomen legitur, qui regionem a Colophone ad Caliam usque se porrigentem possederit. Hic Aidin beg Turcis est, unde reponendum apud Chaleocondylem Aidinis ducis nomen, et apud Ortellium pro Aidinelli restituendum Aidinelli. Suat alie quoque

regiones in Anatolia, quæ novas appellationes veteribus incognitas habent, sed eas duntaxat hic enumerare volumus, quibus indita fuisse certis a Ducibus nomina Laonicus et Annales hi nostri tradunt.

14. *Bassa, Emir, Sarai, Caravansarai, Vezir, Vezirazem Beglerbeg, Emir Halem, Emir Achur.*

Filius alter Osmanis, Urchanis frater alium non habet in Annalibus titulum, quam Alis bassa : quod bassæ vocabulum Turcis caput significat. Falluntur autem qui pro sultanis vezires fuisse dictos, ac Emirum (Anares ipsi vocant) in locum putant successisse bassas et beglerbegos : (quibus et begos ab eis, et sangiacos adjungi, velut et ipsos Emirum successores, magis etiam mitor) cum vox Emir ne hodie quidem exincta sit, ac præterquam quod ipsi sultano proprie competat, ut supra diximus, etiam certis in aula tribuatur officariis. Quippe sunt ad Portam, emir Halem, Bujuc emir Achur, (qui Prætori etiam 403 Græciæ nostro Amyrachures dicitur) et Cudzuc emir Achur. Bassæ nomen hoc tempore datur his primis, qui vezirum dignitatem obtinent : deinde beglerbegis. Ipsa nomina cum officii, suo declarantur a nobis loco prolixius. Illic paucis addo, Portæ Osmanicæ duam esse generum officia : quorum alia ministeriis obeundis intra saraium sultani destinata sunt, alia procurandis negotiis publicis extra saraium. Et saraium Turcis palatium principis est, vel aliud amplum ædificium nova Czar voce Tatarica, quæ regem significat, dictum : unde Reineccius Saragiam Turcis vocari putat, ut regiam. Nam aliæ quoque domus, extra sultani regiam, nomen hoc ferunt : ut illæ, quas sultanorum mutierculæ sive concubinæ inhabitant, ut Atschamoglanorum ædes, ut ampla Turcorum hospitia, sive diversoria publica, quas vulgo caravarias nostri vocant. Quippe a Turcis caravansarai vel serai dicuntur, hoc est, ædificia destinata caravanis, quæ hominum agmina sunt cum jumentis, ob itinerum pericula turmatim se conjungentium. Consule de his exposita prolixius capite 247. De officiis intra saraium alibi, sicut et de aliis extra saraium. Bassæ, de quibus hic agimus, extra saraium muneribus sibi mandatis funguntur. Et inter hos qui primi sunt, vezires dicuntur ; nostris, consiliarii secreti, vel arcani. Supremus autem, vezirazem nominatur, quæ apud Saracenos etiam in usu dignitas, et existimatione præcipua fuit. Cedrinus et alii protosynbulum interpretantur, cujus etiam mentio sit in libro de significatis iusomniorum quem antehac Sambucani exemplaris mutili Halem sequentes, Apomasari tribuimus : cum Achmetis eum postea cognoverimus esse, de libro bibliothecæ Cæsareæ, ex quo viri clariss. Hugonis Biotii J. C. et Augustalis bibliothecarii beneficio, nostri codicis lacunas omnes explevimus. Simeon Magister officiorum alicubi Solemanem Protosynbulum Balsamæ vocat, quem Zonaras archisatrapam Masalmæ dixit. Similiter extra saraium sunt beglerbegi, qui et ipsi bassæ vocantur. Prætori Græciæ nostro, qui

ante 320 annos vixit, Peclarpaces scribantur. Et erant in imperio Saracenco simul et emires, et vezires, et beglerbegi, etiam ante monarchiam Turcicam : prorsus ut dici nequeat, pro sultanis vezires appellatos, in emirum locum successisse bassas et beglerbegos. Quippe meminit beglerbegorum officii vetustior prætoræ Cedrinus, et ipsum nomen interpretatur archontas archonton, ut nostri dominos dominorum : veluti qui sub se, præter gregarios milites, spachios, subassas, etiam sangiacos et begos habeant : utrosque minorum (quod aiunt) gentium dominos, de quibus suo loco. Prætor addit, officium beglerbegorum respondere dignitati vel officio maximi stratopedarchi quem nunc generalem campi vocare solemus. Itidem sultano servit extra saraium is qui dicitur emir halem, cujus paulo ante meminimus. Vexillorum præfectus supremus est, ac tum ipse vexillum regium gestat in expeditionibus, tum vexilla beglerbegis offert sua, itidemque sua sangiacis begis. Emir achur stabuli præfectus est, cui vocabulo si bujuc, præponatur, major vel primus ; si cudzuc, minor aut secundus stabuli præfectus intelligitur. De his jam percepisse lectorem opinor, qui Turcis bassæ, qui beglerbegi, qui emires sint. Nec ignoro nomen emir Qu'bir, dignitatis in aula sultanorum Calensium maximæ. Sed intra limites coercenda scriptio, ne commentarius prolixior lectorem offundat, aut sæpius eadem repetat.

15. *Ismic, Bursa, Teggiur.*

Ismicam dixi, nomen hodiernum et Turcis usitatam retinens, licet ab aliis aliter scribatur, quæ Nicæa prisca est. Castaldus per errorem non urbem Nicæam vocat Isnebam, sed lacum sive paludem Ascaniam, quæ tamen hodie Turcis Acsu dicitur, nomine significante equam albam sive limpidam. In multis enim antiqua nomina sic immutant, ut priscorum similitudinem retinentis, tamen aliquid in lingua sua significant. Prusæ nomen antiquum retinui, tametsi nunc Bursa vulgo dicitur : quæ vox in errorem impulit Bonfinium, ut Byrsam appellaret : quasi nomen hoc aliunde, quam a Prusa rege Bithynorum, acceperit. In Leonis Augusti constitutione de Thronis, etiam Theopolis sive Dei civitas cognominatur. Idem Claudiopolitano provincie Honoriadis archiepiscopatu Prusiadem subjicit, quod ideo notandum, quia Busbequius in Itinerario Prusiadem cum Prusa confudit, Teggiur Turcise provincie præses, quem ipsi more suo denominant a cujusque provincie metropoli. Laonicus Harmosten reddidit, quæ vox antiquo Laconum usu significat eum qui vel in urbe, vel regionem imperio subjectam mittitur, ut ejus res constituat ac disponat. Prætor noster duces regionis interpretatur, qui Græcis est Higeon. Sic enim perturbationem rerum in Asia minori describens, post occupatam a Flandris Constantinopolim, ait : Qui duces aliis in locis alii fuerant hactenus, singuli regionem administrationi suæ commissam, nunc sui juris efficiebant : vel ad hoc impulsi motu proprio,

vel ab incolis ad defendendam regionem accessiti. Quæ sane verba me commouefaciunt de imperii nostri statu non dissimili, post extinctos imperatores Sueros.

16. **404** *Edrenos, Ulubat, Captize.*

Edrenorum Teggiurem dixi, ab oppido quod Turcis vocatur Edrenos. Adranusium ducem sive præsidem dixissent Græci veteres. Civitas ipsa Bithyniæ, non procul a Prusa distat. Constitutio novella Leonis Augusti de thronis, episcopatum Adranusium metropoli Nicomediensi Bithyniæ subiecit. Oppidum Adranes, genere aentro, prisca appellabatur. Ulubat oppidum vocant Turci, quod Lupadi nostris geographis dicitur. Prætor Græciæ noster, et Chalcocondyles, Lopalium nominant. Nec procul a Palormo situm est (Panormum dixerunt Græci superiorum ætatum) ubi veteris urbis Cypri ruinæ inter copiosa rudera marmorum conspiciuntur, et vina nobilia nascuntur, quibus cum voluptate Constantinopoli salubriter utebamur. Vox Captize Turcis calidam aquam sive balneum significat, quæ Græcis thermæ sunt. Et supererant Prusæ nunc etiam ad montis Olympi pedem thermæ præstantissimæ, ac in primis celebres: cum ex intervallo non magno, aquæ calidæ pariter et frigidæ, miro naturæ beneficio, largiter ebulliant. Apud Stephanum, qui librum de urbibus scripsit, Ortelio citante, Therma legitur, locus Prusiæ, (Prusæ vult puto dicere, quauquam et alioquin hæc mendosa arbitror) qui et Basilica vocetur. Illic ille locus est basilicarum sive regiarum thermarum, quo de nunc agimus. Nam quod oppidum Thermarum Basilicatum in Novella Leonis Augusti reperitur, aliud est, ac longius remotum a Prusa, cum episcopatus ille metropoli Casariensi Cappadociæ subiciatur.

17. *Mons Calogerorum, Genischeher, Iussuph.*

Montem monachorum, qui legitur hic in Annalibus, Turci sua lingua vocant Geschis dage, Græci Kalogeron oros. Intelligitur autem hoc nomine mons Olympus Bithyniæ, qui Constantinopoli degentibus, et in Propontide navigantibus, insigni altitudine conspicitur. Nomen hoc inde tulit, quod olim frequentia Calogerorum haberet monasteria, velut hodieque mons Athos in Europa, quem sanctum vocant: ubi 23 supersunt monasteria, singula quondam a 200 aut 300 Calogeris inhabitata, contraque vim prædonum ac piratarum munita. Nunc demum licet numero, tamen adhuc eorum est magna copia. Vocatur autem monachus a Græcis Calogeros, non veluti Kalos hieros, id est, bonus sanctus, quod nostris persuasum est: sed quasi Kalos geros (sic enim hodie loquuntur) id est, bonus senex. Nam senilis ætas huic professioni aptissima est. Neapolim interpretatus sum, voce Græca, quæ Turcis est Genischeher, id est, nova civitas. Ea non procul a Nicæa distat, et Busbequio, sicut et Ortelio, Jenisar dicitur: ac intelligi eandem arbitror a Spandugino, in exposita superius narratione, de origine sultano-

rum Turcicorum. Iussuph, Prusæ nomen præsidis, idem est cum Josepho. Gauderius, Ferdinandi Cesaris interpres, scripsit Jussuc in versione sua, quod vocabulum Turcis annulum significat.

18 *De variis monetis, quid Manguri, Aspri, Siderocapsia, Hyperpyra, Hyperpyrarii, Dramæ, Scachi, Sultanini, Scraphini, Byzantii, Chrysiini Altumler, Egyptiæ Syriacæque monetæ ratio.*

Necessario nobis hic agendum de variis tam Græcorum, quam Turcorum Egyptiorumque monetæ generibus, ut uno loco posita, velut in conspectu lectori sint. Ac primo quidem, ut pretium singulorum, quæ Turcis in usu sunt, indicemus, animalvertendum, ante annos 40, vel 50, quo tempore scripsit Turcica sua Theodorus Spanduginus, octo manguros æreos unum asprum argenteum valuisse. Rursum quatuor aspros effecisse dramam. Dramas vero novem, pretium fuisse thaleri unius Germanici, qui 36 aspros valebat: cum Sultaninus aureus, tam pondere, quam auri bouitate par Zecchino sive ducato Veneto, 54 aspris æstimaretur, hoc est, uno thalero Germanico, cum semisse. Deinde pretium thaleri diu stabile fuit, aspri quadraginta: Sultanini vero, seu ducati, sexaginta. Nos autem Constantinopoli cum essemus, sic erant horum omnium aucta pretia, propter gravamina (quemadmodum belli Persici, et alias causas explicatu non necessarias: ut manguri 24 uno commutarentur aspro; aspri quinque dramam efficerent, dramæ 12 thalerum Germanicum; unus cum semisse thalerus, Zecchinum Venetum, hoc est, aspros 90; cum paulo minus esset Sultanini pretium. Hoc modo drama, quinque constans aspris, valebat sex nostros cruciatos seu quarantanos Venetos: decem dramæ, vel aspri 50, florennum Germanicum; aspri 60, seu duodecim dramæ, thalerum nostratem. Quæ ipsa quoque pretia deinceps adeo sunt aucta, thalerum ut unum aspris æstimatum 40 intelligam. Exposito pretio singulorum, addamus nunc de monetis ipsis quædam, futura lectoribus, ut spero, non injucunda cognita. Primum igitur ærei manguri successerunt in nummularum locum, quos asses prisca dixerunt. Ex argentea signati sunt his proximi, qui Græcis aspri, Turcis Acse nominantur. Reineccius noster, **405** in Appendice ad Belvacensem, perperam scribit Asperos. Ibidem facta mentione de quingentis iperperis, addit, hoc monetæ Turicæ genus esse. Ego vero utrumque dico pro Græcæ monetæ genere habendum. Et aspri quidem Græcis, Turcis Acse, sic ab albedine dicti sunt, ut Italis *bianchi*, Gallis *les blancs*, certa nimirum et ipsa monetæ genera. Sicut enim Mauros Græcis est niger, unde Moiros Itali nostrique vocant Æthiopes: ita color albus eisdem Aspros dicitur. Nec recens adeo vocabulum hoc esse, patet ex glossario perveteri, quod Aspraturam interpretatur Græca voce κάλλιον, hoc est, monetam minorem: cujus generis aspri seu bianchi vel in primis sunt, cum quibus collybiæ sive nummularii monetam majorem, tam argenteam, quam au-

ream, commutare solent. Aspros autem voco, Latine vocem Nummulos respiciens, quæ subintelligitur. Nam Græci quidem Aspra dicunt. Et sunt duplicia, majora minoraque. Minora vulgo in usu sunt, majora vocantur peculiari voce Siderocapsia. Quipp; Siderocapsa nomen est oppidi, quod e regione Thasi situm est, prope montem sanctum, de quo paulo ante dictum. Eo loco tam auri, quam argenti fodinæ sunt (unde Chrysiten Livii putat esse Bellonius), et aspra signantur, cæteris majora, quibus ab oppido Siderocapsiorum mansit hactenus appellatio. Recipit hæc tantum sultanus Turcorum, et suis thesauris infert. Eadem erogat in militum ministrorumque suorum stipendia. Minora plane non admittit, quidquid tandem ei solvendum sit. De iperperis observanda primum vitiosa scriptura. Non enim iperpera scribi debent, sed hyperpyra. Pulologus nosier hyperpyri vocem habet. Manuel Musicius Atheniensis, Interrogatus a me quanti putaret æstimandum hyperpyron: respondebat, propemodum par hujus pretium esse marcelli argentei Veneti pretio. Quidam Italico nummo Julio putant æquandum. Equidem æcurate pretium supputans, hyperpyron invenio valere novem cruciatos seu quarantanos. Incolæ Cyprii regni prius, quam Barbarorum subirent jugum, in quinque diversa hominum genera distribuebantur. Horum aliis omissis, quod huic instituto nostro quadrat, exponam. Infimi generis appellabantur Pariki, conditionis homines servilis, usque adeo dominis obligati propemodum ut vitæ necisque potestatem in eos haberent. Nomen ipsum Pariki, Græcæ originis est. Nam *παρικοί* dicuntur Græcis, sicut et Justiniano Augusto *παροικίδιον νόμισμα*, jus colonarium est. Secundum hos proximi vocabantur vulgo Leteri, qui quidem et ipsi Paricorum seu colonorum erant e numero, sed qui vel interveniente pecunia, vel gratia dominorum, vel alia quadam via libertatem impetraverant, diversa tamen ratione. Quippe nonnulli absolute liberi efficiebantur, cum alii, personali duntaxat libertate potiti, nihilo minus rerum suarum nomine dominis essent obligati; puta, quotannis ut solverent principibus aut nobilibus viris, quindecim vel sexdecim, plus aut minus, perpyra (sic enim corrupte vocabant) cujus in perpyris numerandæ pecuniæ causa, Perpyriarii dicebantur. Agnoscit, opinor, voces lector depravatas, cum et hyperpyra dici debeant, et Eleutheri, qui liberi sunt, et Hyperpyriarii, qui singulos in annos hyperpyra solvant. Si quis denique pretium hyperpyrorum cognoscere cupit, expendat hæc Belvacensis verba, de libri *xx*, capite 145: « Terra Soldani valebat ei quotidie 400000 iperpera, » id est 57000 marcas argenti; sed prius scripturæ tollendum vitium, ut pro 57000 marcis argenti, 5700 marcas reponamus. Et nihilo minus hæc ipsa summa proventus quotidiani tanta videtur esse, pene fidelem ut mereri nequeat. Sed enim pergendum ad alia. Quam diximus dramam, pro certi ponderis apud Turcos nomine lector accipiat, quod quidem

PATROL. GR. CLIX.

A ex drachmæ vocabulo Græco mutilatum est. Ipsius ponderis rationem in aspris jam exposuimus. An vero Turcicum antiquo ponderi Græco respondeat, disputare nunc religio est, ne lectori nimium velut extra metas vagando molesti simus. Scachi perquam frequentes in Turcia sunt hoc tempore, moneta Persici scachi sive regis, unde nomen habent, Turcorum hostis accerrimi. Singuli valent aspros Turcicos octo. Sultanini ex auro sunt, quondam appellati Soldani. Sic enim apud Belvacensem loco jam indicato legimus, argentariæ fructum in Lebena (non procul a Sebastia) fuisse tres rotas argenti depurati, hoc est, tria millia soldanorum. Ejusdem cum soldanis erant tum ponderis, tum pretii, qui Græcorum imperatorum temporibus Byzantii nominabantur, et Byzantini: characteris duntaxat ratione diversi. Consimiliter et seraphini, quos primus ex soldanis Ægyptiis signavit Melechseraph, a quo nomen etiam hoc consecuti sunt. Chrysinum Græcis a chryso dicuntur, ut ab auro nobis aurei: quod imitati Turci, suos sive ducatos, quod nomen a Venetorum ducibus profectum arbitror, sive sultaninos, ab Altum vocaverunt Altumler. Chrysinorum quidem in aliquot Græcis et Asiaticis monumentis antiquis nomen observavimus, quæ alio lectores habituri loco sunt.

Quod Ægyptias, Arabicas, Syriacasque monetas atinet, harum quoque nunc mutata ratio: sicut ex hac consignatione D. Hieronymi Beck a Leopoldorf videre est, qui pretia singularum notavit, ut erant anno 1551, cum illas terras perlustraret. Zibit, 406 ærei nummuli perexigui, signa potius sunt, quam moneta. Duo valent unum Drem, qui et ipse nummus est æreus. Duo Drem valent Nuccarum unum, qui nummus est æreus major, cum litteris Arabicis. Nuccari quatuor valent nummulum argenteum, quem Arabes Osmannum, Turci Achs, Græci Aspron vocant. Nuccari sex faciunt nummum argenteum majusculum, quem Maidinum vel Cottam nominant. Maidinus vel Catta, Osmannum unum cum dimilio facit, et quatuor Marchettus Venetis æstimatur, vel octo Bezzis sive nigris nummulis Germanicis, quorum tres conficiunt unum cruciatum. Scachi, majores argentei nummi, quorum singuli quatuor maidinos; decem vero, Turcicum aureum valent Altum, aureus Turcicus, valebat id temporis quadraginta maidinos, vel aspros sexaginta. Coronati aurei pretium erat maidini triginta quinque. Horum vero quam nunc sint aucta pretia, deprehendere lector ex superius indicatis potest.

Obiter denique huic explicationi de monetis adjungitur, sultanos Turcorum tam in ipsis auspiciis imperii, quemadmodum Spanduginus memorie prodidit, quam victoriis potitos illustribus, aut natis hæredibus masculis exsultantes, sicut in annalibus hisce nostris passim animadvertere licet, aspros novos signare solitos. Quod quidem ubi factum est, usum asprorum veterum interdicto publicato prohibent. Quapropter ab

omnibus ad rei monetariæ præfectos deferuntur veteres, ac pro duodecim veteribus aspri decem novi solvuntur : de quo sane lucrum sultanis haud exiguum provenit. Inquisitores etiam constituuntur, qui an aliqui veteres aspros retineant, observent. Illi variis utuntur fraudibus, et multa nequiter committunt. Ejus autem lucri causa Muchometes secundus, qui Constantinopolim cepit, singulis, decem annis aspros signabat novos. Fortasse tamen hoc etiam fecisse videri possit ad imitationem antiquitatis Romanæ, cujus in numismatis toties est reperire vota decennialia, vicennialia, tricennialia. Non enim dubium est, Muchometem secundum, quem diximus, velut in ipso successore imperio multa præcis in Augustis, quos pro decessoribus suis habebat, ex ambitione quadam æmulari voluisse.

19. *Sagutzac, Gerle, Boli.*

Dicit auctor annalium existimari vulgo, sepulchrum Osmanem ad Sagutzac, qui locus a salice nomen habeat. Narrat autem Laonicus, esse vicum juxta Mysiam, quem incolæ Sogutam vocent, ubi flumen sit ejusdem nominis. In hoc vico tradit aliquandiu habitasse Ogozios, et ipsam Othmanem domicilium ibidem habuisse. Putabatur igitur istic conditus, ubi plerumque degere solitus fuerat. Adit etiam, posse locum appellari vicum Itææ. Sic enim reddit interpret, secum in errorem et alios abripiens. Non enim Itææ, sed salicis vicum dicere debuerat, quæ Græcis Itæa vocatur. Germani, quorum lingua componendis nominibus per est idonea, Falberdorf interpretarentur. Sed notandum, a Laonico post Sogutzæ vocem, omitti alteram Turcicam Gui, duarum syllabarum, quæ vicum seu pagum significat. In annalibus nostris Sagutzac legitur, voce novellas sive teneras salices significante, vel salicetum potius : sicut iisdem Turcis Belezug teneræ sive novellæ quercus sunt, aut quercetum : quod ipsum quoque nomen est oppidi Anatolici, cujus infra meministi annalium auctor. Hinc etiam pagi Osmanzug, vel Othmanzug, nomen derivò : veluti quo significetur Osmanis sive seminarium, sive plantatio. Apud Abrahamum Orteliom in tabula Natolizæ legitur Othmangiuch, quod tribus syllabis Italico more pronuntiatum, idem est cum Othmanzug. In itinerario Busbequii legitur Othmanlik, depravate puto, cum Othmansick vel Othmansuck ab ipso scriptum fuerit : ut posterius hoc V Gallicum habeat, Turcis etiam usitatum. Lougus ab origine vocis recedunt, qui Ottomanic scribunt. De Boli, tam regione, quam oppido, supra diximus numero 13. Bellonius oppidum præcis Abonitichos dictum putat. Gerle non procul a Boli oppido distat, sed in Orteli Natolia puto non recte scribi Gerele, pro Gerele, quod idem est cum Gerle.

20. *Sangiac, Sangiac Beg, Meschit, vel Meszit, Dsiuma, sive Zuma, Fmarct, Candri, Cangri, Chiugare.*

Sangiac dissyllabum, sive Sanzac, Turcis vexil-

lum significat. Sunt autem ipsis loco vexillorum sive signorum militarium, globi, ærei deaurati, summo in hastili defixi : circumplexis ac dependentibus undique seu crinium colligatorum manipulis, seu caudis equinis. Vertici pomorum sive globorum, quos diximus, nonnunquam laua crescens imponitur. Hujusmodi signa militaria plura gestari vidimus ante bassam seu beglerbegum Temesvarensem, cum is nobis Constantinopolim Ituris occurreret in planitie, post descensum a montis Hæmi clivis, non procul a Tatarbasare, qui locus a foro Tatarorum nomen habet, ad tertium a Philippopoli lapidem : ubi nos prætereantem regio cum comitatu, magnoque camelorum et aliorum jumentorum numero, (summarios corrupte vocat Belvaccensis, qui Græcis sawarii sunt, et sagarii, et sagmatarii) vidimus. Ab his signis militaribus dicuntur Sangiacbegi, provinciarum scilicet præsides, sive prætores : qui cum ad expeditiones suscipiendas mandato sultani evocantur, curant ante se signum ejusmodi, quale diximus, cum strepitu tympanorum, et aliorum instrumentorum, quibus utuntur valde stolidis, gestari. Græci Turcicum illud Sanzac, Stamburum et Stambulium appellant : Sanzacos autem, Stambulares. Leo Sapiens, Imp. August. librum *De apparatus bellicis* scripsit, conversum, liberius quam par erat, in linguam Latine a Joanne Chæco Anglo, quem Græcum habemus. In eo Flamulum, quo Cedrius etiam utitur, et forma denotata Flamulicium, et Flamulares reperiantur, nomina Græcis et Turcicis hæc respondentia. Non enim temere dictum a nobis, simias esse Græcorum Turcos, in rebus plurimis : maxime quæ spectant ad officia militaria, provinciarumque præfecturas ac præsidatus, et earum distributiones. Messitæ seu Meszitæ Turcis proprie templa dicuntur, e lignis fabricata : quæ scilicet ab eis extrucebantur, cum necdum imperij crevisset opes. Zuma vero (cujus vocabuli supra quoque facta fuit mentio) templum significat amplum, operis lapidei. Medressa quid sit, quid Imarctum, Gauderius ipso contextu exposuit. Nimirum xenodochia sunt, ut est videre apud Busbequium, haud ineleganter constructa, suisque distincta cubiculis : in quæ non modo Turci divertunt, sed etiam aliis quibusvis homines addicti de religione sententiis. Quippe nec Christianus quisquam, nec Judæus, seu dives, seu mendicus, ab iis arceatur. Bassæ quoque, ac sangiaci, cum peregrinantur, illis utuntur. Mos ita fert Turcorum, ut singulis qui eo divertunt, cibum præbeant. Cum cœnæ tempus appetit, adest minister cum ingenti ligneo disco, qui, mensæ instar videri potest. Hoc patinæ plures continentur, impletæ vel oriza cocta, vel decocto ad cremorem hordeo, addito carnis plerumque vervecinæ frusto. Circum patinas positi panes sunt, et nonnunquam aliquid savi. Sumit ex his qui vult. Ac fas est peregrinantibus, hi

cibus toto triduo gratis frui. Postea mutandum A
hospitium. Sane Turcici proceres maximis impensis extruere potissimum student hæc septem : Messitas, Imareta, Græcis Maratia, caravansaria, balnea publica : quibus etiam pulcherrimos fontes adjungunt, in cæteris, ad usus hominum, jumentorum quotidianos ; in messitis ad lustrationes vel ablutiones quasdam peragendas prius, quam templum sua sive messitas ingrediantur. His adde fluminum pontes, et vias publicas, lapidibus stratas : quæ quidem omnia perinde spectabilia sunt apud Turcos, et eximia, sicut apud Anglos ista, versu comprehensa veteri :

Mons, et fons et pons : ecclesia, femina, lana.

Propemodumque licebit et Turcica distycho complecti :

*Messita, maratium : caravansaria, lavacra.
Fontes, et pontes fluviorum, strata viarum.*

Obiter hoc etiam addo, Constantinopoli messitis, quæ istic numero plus minus quadringentæ sunt, tot hujusmodi adjuncta esse maratia : ut si quis in uno triduum victitet, ac deinde pergat ordine ad cætera, totius anni spatio vel invisere nequeat omnia, vel omnino uti beneficio. Sequitur etiam paulo post hunc locum in annalibus explicatus Imaretorum usus, cum narrant, ipsummet Urhanem in exstructo ab se Imareto cibos distribuisse.

Candria regio sita est ad Pontum Euxinum, inter Bithyniam, et Pontum, hoc nomine, provinciam ; ubi et oppidum Candria reperitur in Orteli Natolia, situm eo plane loco, quo Dedacana vetus a Nicolao Sophiano ponitur. Diversum ab hoc oppidum est Gangri, versus Amasiam sive Cappadociam, quod olim Gangra nominabatur, unde Turcis et regio Chiangare dicitur.

21. *Zercolæ, tam albæ quam rubræ.*

Zercola capitis e filtro tegumentum est, latam suream lambriam habens, qua parte capiti imponitur : de penulæ manica tegminis ipsius petita forma, sicut ipsimet aiunt Turci. Superiori zezeolæ parti, sesquispithamam altæ, caput inseritur : inferior a vertice capitis infra cervicem in dorsum non aliter ad tres spithamas vsque demittitur, ac feminarum Gallicarum tegmen, quod *chapperon* ab eis dicitur. A media fronte surgit oblonge quædam quasi vel fistula vel vagina ex ære, partim deaurata, partim argento foris obducta, cui gemmas inseruat, non magni tamen pretii. Hæc zercola genizaris albi coloris est, aliis nonnullis rutri, de quibus alio dicendum loco. Fistula sive tubulus excipiendo cono de pennis avium facio servit, vel belli tempore, vel cum satellitio suo sultanum stipant.

22. *Musulmani, musulmanissare, magurissare, Turci. Laonicus emendatus.*

Musulmanos dici se volunt Mahumetani, tanquam recte credentes : ut Arianicis temporibus cæteri Christiani, quotquot abominabantur eorum furores, orthodoxorum nomen profitebantur. Ac tamen Mahumetanis honestissima sit Musulmano-

rum appellatio, principibus ipsis Musulmanorum sultanos se nominantibus, uti frequenter apud prætorem nostrum videre est : tamen Græcis vicinis, ut Christianis, erat execrabile nomen, quod verbo Musulmanissare de omnium gravissimo apud Christianos flagitio desertæ religionis utebantur : cujus etiam vim declarantes, aliud magarissandi 408 verbum adhibebant, quod significat stercore faciem conspurcare. Cedrinus, aliique scriptores historiæ, cum iis qui jus canonicum Orientalis Ecclesiæ tractarunt, utroque utuntur. Osmanici tamen affectant hanc appellationem, et Turcos se dici nolunt. Quo de vocabulo facere non possum, quin Philippi Mornæi sententiam exponam, ex libro ejus Gallice scripto, de veritate religionis Christianæ contra paganos, Judæos, Mahumetanos, et alios, cui similis in hoc argumenti genere nullus antehac prodit. Nam eadem opera de Turcorum etiam origine quiddam non temere rejiciendum intelligemus. Ait ergo Mornæus, Israelitas fuisse transportatos, etiam Herodoto teste, ultra Mediam, ad regiones id temporis inhabitatas, et ab eis partim Colchos originem duxisse, qui Herodoti tempore circumcidebantur ; partim Tataros, qui circa annum Christianorum 1200 ductu Zingis Chanis velut inundatione quadam orbem terrarum obruerunt, et imperium deinde Chanis illius Chitaini constituerunt. Erant autem, inquit, hi circumcisi prius etiam, quam Mahumetis nomen audissent : eoque procliviores fuerunt ad amplectendam legem Mahumetis quod ex parte cum ipsorum religione conveniret. Vox ipsa Tatari sive Totari, lingua Syriaca reliquas sive residuos significat, ait. Inter hordas quoque Tataricæ, versus partem ejus magis aquilonarem, nonnulli nomina Dan, Zabulon, Nephtali, retinuerunt. Unde non est, quod miremur, tantam Hebræorum esse copiam in regionibus Russiæ, Sarmatiæ, Lithuanicæ. Putat etiam, eo plures istic Hebræos inveniri, quo propius ad Tataros accedatur. Equidem ut obiter aliquam de meo velut symbolam his adjiciam, adolescens in Livoniam, necdum collegio Teutonicorum jequitum dissipato, a Cunrado patre missus ad Albertum patrum, cum alia istis animadvertere memini : tum etiam versus Lithuaniam, in vicinia metropolis Rigæ (quæ in edito Laonico vitiose transpositis litteris scribitur Uera, pro Rya : sicut ibidem pro Euphraste reponendum Eiflaute. Sic enim Germani extem vocant Livoniam, Saxones nostri Lifflandam. Gallicus interpres Ueram vult esse Novogradiam, puerili errore, cum dicat auctor suis urbem legibus et libertate frui, ab optimatibus regi, ad maesitam esse ; Danos, Anglos, Gallos eo commerciorum causa navigare : quæ de Novogrodia intelligi nequeunt) in hujus ergo Rigæ vicinia, nationem quamdam esse barbaram Lettorum, a cæteris Livoniae barbaris incolis, Curonibus et Estonibus, lingua plane discrepantem : qui perpetuo in ore quasi lamentationem quamdam habent, quam vo-

ciferaudo per agros assiduo reptant. Ieru Ieru A 21. De prima Turcorum in Europam transitu. De castellis, Zemenic, Chiridocastro, Maito.

Masro Lon. Quibus verbis Jerusalem et Damascus intelligere creduntur, cæterarum in antiquis patriarum, tot a sæculis, et in remotissimis ab ea solitudinibus, oblii. Ad Moræum ut redeamus, putat hoc idem non minus esse vero simile de Turcis, quam de Tataris : cum nomen ipsum Turcorum Hebraica lingua significet exules, et contumeliosum apud ipsos habeatur. Viderique Mahumetem non alia re, ne populos illos longe numerosissimos offendere, qui tum temporis incipiebant se commovere, retinuisse circumcisionem, lustrationes, et alias quasdam legis Mosæicæ caerimonias.

33. *Genischeher, Goinec, Carasi, Cosri, Bergama, Edromis, Gelpoli.*

Oppida sunt Ianicæ vicinæ, Genischeher et Goinec, vel Guinec trisyllabum, ut hic in archetypo scribitur. Illud novam civitatem significat, et in Ortelii Natolia, sicut et Busboquo, Lemisar vocatur, ut supra dictum numero 17. Goinec in eadem Ortelii Natolia reperitur. De Carasi exposuimus antea numero 13. Cosri cum Cariso Natoliæ potestate eadem est. Bergama vetus est illa, celebrisque membranarum nomine Pergamus, Galeni medici patria. Quæ Turcis hic Edromit, olim dicebatur Atramytium, Leoni Augusto episcopatus Ephosium metropoli subditus. Nautæ nostri vocabant nomine magis corrupto, Landemiti; quod propius ad originem suam accederet, si lingua sua, hoc est Italica, dixissent *L'Adromiti*. Nobis quidem articuli cum ipso nomine confusio perdifficilem reddebat de appellatione veteri conjecturam. Sunt autem hæc Treadis oppida. De Ulubat superius quædam numero 16 notavimus, infra daturi plura. Paulo post Gallipolim dixi, more auctorum nostrorum; cum Turcis Gelpoli nominetur. Ridicula sunt somnia Nicolai Nicolaidis Delphinatis, de nomine atque origine hujus urbis: cum a C. Caligula conditam, ab eodem nomen accepisse tradit. Mox opinione mutata, quod fuerit a Gallis extracta, Gallipolim vult dictam, cum Gallorum civitatem: perinde ac Philippopolis sit Philippi civitas, Nicopolis quasi Nicolopolis, Nicolai civitas: perbelle, ne dum Gallos suos ornat, suimet obliviscatur. Non enim aliam in Græcia reperimus ullam Nicopolim, quam hanc: cujus ut auctor est Nicolaus Nicolaides, ita merito nomen hoc ei relinquamus, ut a duplici Nicolao Nicolopolis appelletur. Sed omissis jocis, amplius quadringentis annis ante C. Caligulam apud Xenophontem nostrum civitatis hujus sit mentio. Nec a Gallis etiam condita fuit, sed ab Atheniensibus: quorum dux Callias, initio struendæ dato, promeruit, ut ab ipso Callipolis, (Callipolim 409 fere Latina consuetudine vocamus) seu Calliæ civitas, diceretur. Episcopatum hujus ad Heracliensem Thraciæ metropolim Leo imperator in Thronis refert.

Prius, quam de castro Zemenico dicatur, recitabimus hic verba Laonici de prima Turcorum in Europæam transjectione, cum quibus deinde locum hunc annalium conferemus. Capto, inquit Laonico, præsidio Cherronesi, et Madyto, in Thraciam Turci progressi sunt usque ad fluvium Tanarum. Notatur in his verbis interpretis oscitantia, qui præsidium Cherronesi dixit, pro Cherronesi castro. Id castrum accipi non potest de Dardanellis. Nam eas arces, quæ duæ sunt, non una, Muchomeles secundus extruxit post captam Constantinopolim, vel ipso teste Chalcocondyla. Ergo Cherronesi castrum illud intelligitur, quod versus Ægeum mare duobus abest milliariibus Græcis vel Italicis a Maito, versus Propontidem vero duobus et viginti a Callipoli. Et Maitos hodie dicitur ejusdem Cherronesi oppidum, ne Xenophonti quidem ignotum, cui Madytes appellatur, sicut et Laonico, tribus distat a Dardanellis versus Ægeum distans milliariibus. Præter Græciæ noster Asty vel urbem Madytorum nominat, sicut et Leonis Augusti novella de Thronis Madyta pariter, et Madytum dixit. Castro autem, quo de agimus, nomen est apud Græcos Chiridocastro. Hellespontus istic usque adeo in angustum cogitur, ut a litore Asiatico Cherronesiacum Europæ tantum uno milliari Græco disjungatur. Hoc igitur in loco Turci primum ex Asia transmiserunt in Europam, et industria quadam Zemenicum, ut ipsi narrant, Chiridocastro, ut Græci, a captivo quodam Christiano ducti occuparunt. Iado disistam ad alterum lapidem adorti Madytum, quam incolarum frequentia territi tentare prius ausi non fecerant, cum hodieque supra trecentas Græcorum domos habeat, et ipsam in potestatem redegerat. Nos istic in itinere nostro viam coloris rubri comparabamus, quod mentibus aliquot durante navigatione, varii in malis, et nausea perpetua, præcipue nos recreabat. Nicolaides, de quo paulo ante diximus, fabulas ut de Gallipoli, sic etiam de hoc castro, nobis obtrudit. Narrat enim, dici castrum Viduarum, ex hujusmodi occasione. Cum Turci, ait, ope duorum mercatorum Genensium Hellespontum transmississent, pro singulis capitibus transportandorum solutis duobus ducatis: primum omnium in Europa castrum hoc ceperunt, in quo vires omnes immuni sævitie contrucidarunt, vita semillis tantummodo condonata. Qua de causa nomen ei deinceps mansit, ut castrum Viduarum appelletur. Hoc si verum esset, appellandum erat Græce Chiron castron, vel Chirecastron, quod nomen ipse non posuit. Sed satis animadvertit peritus historie lector, in ipso fabulæ peccatum initium. Non enim ad primum in Europam Turcorum transitum pertinet illa de Genensibus historia, sed ad insequentia tempora, sicut suo loco deinceps numero 87 indicabitur. Deinde Chiridocastri nomen existisse constat etiam prius quam Turci, trans-

misso Hellesponto, castrum ipsum occupassent. A Erat in navi nostra senex multarum rerum peritus, Antonius Meliensis, Græco patre natus in Melo insula (Milon Græci pronuntiant) conductus a navarcho, ut index itineris interdiu noctuque nobis esset, quem Podotam Græci nunc dicunt vocabulo peculiari, quod in Pulologo reperitur, vulgus nautarum Pelotam vocat. Is mihi, cum Calliupoli relicta, jam viginti duobus miliaribus emensis, Chiridocastrum præternavigarem, et ruinosi castris nomen significabat, et historiam non frivolis de causis observandam commemorabat. Quo, inquit, tempore Turci primum hasce freti Hellespontici transmiserunt angustias, ut Asia potiti, Europæ regiones invaderent: hoc ipso castris, quod vides, in potestatem redacto, primum in Europa pedem fixerunt. Ejus rei nuntio, summa celeritate, Constantinopolim perlato: tanta Græcorum, majorum nostrorum arrogantia, tanta securitas fuit: ut minime cogitarent de castris mox recuperando, et ejiciendis prius ex Europa Turcis, quam majores in ea vires acquisivissent, altiusque suas egissent radices: sed accepti damni gravitatem verbis elevando dicerent, esse duntaxat amissum stabulum porcorum. Ludebant enim, ut Nazianzeni nostri verbis utar, in rebus minime ludicris: ridebant, in rebus minime ridiculis, sed deplorandis potius, dum ex Chiridocastro per jocum stabulum porcorum faciebant. Græcis enim Chiridia dicuntur porci. Sed risus iste tandem in amaras conversus fuit lacrymas. Audiamus majorem nunc ex ejusdem Antonii narratione Græcorum insaniam. Venit inde, non magno temporis interjecto spatio, Turcorum in potestatem et Calliupolis, ut in his Annalibus quoque recitatur: Græcis interim altum dormientibus, nec de rationibus occurrendi conatibus hostium vel tantillum sollicitis. Quid sit? Hujus etiam detrimenti accepti nuntius Constantinopolim venit. Tum magis ut Græcos dementes cerneret, amissam illi Calliupolim flocci facere, jacturam publicam reapse magnam, verbis securitatis plenam extenuare, non nisi amphoram vini a Turcis **110** ereptam sibi dicere. Sed eos Turci paucis annis in Thracia fecere progressus, ut hujus Soleimanis bassæ, qui Calliupolim tunc eis eripuit, fratris filius Bajazites, occupatis etiam suburbanis agris, Constantinopolim pluribus annis obsideret: quam quidem omnino redacturus erat in potestatem, ni Tatari Temiris intervenisset expeditio Bajaziti fatalis: qua prosperrimi Turcorum successus aliquandiu divino consilio fuerunt inhibiti, ne ante tempus a Deo destinatum, imperii Græci reliquias devorarent. Hæc narratio licet in historiis Græcis non exstet, dignam tamen censui, quæ memoriæ proderetur: ut ex ea nostri homines exemplum capiant, nobis quod ex usu sit. Utinam ne nos etiam modo tam altum, veterno Græcorum correpti sterteremus, vix ut expergisci possimus: dum non Chiridocastri, porcorumve stabula, sed hactenus invicta Christianorum propu-

guacula: non Calliupolis, aut amphoras vini, sed Pannonias, sed Cypros, integra regna scilicet, amittimus. Sed reprimo me. Nam plura vetat dolor, et omnis infausti metus.

25. Triturandi mos apud Græcos, et Asiaticos, Bolair, Asprolimiona.

Arearum in quas messis tempore segetes tam in Græcia, quam in Asia, colliguntur; et ipsa tritrandi ratio, hujusmodi est. Solent illarum regionum incolæ, postquam demessæ fruges sunt, non domum eas ex agris, more nostro, granis necdum excussis, in horrea convehere: sed in aream quamdam sub dio comportare. Deinde sparsis per aream manipulis frugum boves et bubalos immittunt, qui dum pedibus subjectas proterunt, aristas grana nullo negotio excutiunt. Et solent hæc sub dio fieri, extra pagos et oppida. Semper autem mos hic apud Orientales tritrandi fuit, inde usque ab antiquissimis temporibus, sicut et in sacris libris interdictum vetus reperitur: *Os bovi tritrandi ne obligator*. Secundum hæc mentio fit expeditionis Turcorum, primum mari, navigiis oram Cherronesi versus Ægæum legentibus, et præterito Rumiæ vel Europæ promontorio, sinum Magarisium (sic a fœdis tempestatibus ac pluviis dictum, quo illis in regionibus existere boreis flantibus solent, cum apud nos aquilo serenitatem aeris ferat) intrantibus, ubi Cherronesi latus alterum, longo tractu, in mare se porrigit: deinde terra, missis equitibus, qui cum Edzebegeo planitiem Cherronesi versus amnem Maritzam pervagarentur, et Album ad Portum navalibus se cum copiis conjungerent. In his verbis observandum illam Bolairis planitiem Turcis dictam, Prætori Græciæ nostro vocari Bolerum, qua scilicet per ipsam Cherronesum, Hadrianoi procul ad dextram relicta, cum Didymoticho, versus Ænum oppidum, et Maritzam fluvium, quondam Hebrum dictum, ac longius inde Thessaliam versus itur. Nam a Chiridocastro sive Zemenico, per excurrentis in mare Cherronesi campos, ad Maritzam fluvium, et illum maris sinum, in quem se Maritza sive Tænarus, ut Laonicus de causa deinceps exponenda vocat, propter Ænum civitatem effundit, directum iter non magnum est. Quippe Thracia Cherronesus instar linguæ se porrigit in Ægæum mare, tam angusto terræ continentis spatio, sex tantum ut miliaribus Græcis distet Hellespontus a sinu Magarisio, qui est ab altera Cherronesi parte: quibus a sex miliaribus etiam dictum est Hexamilium Cherronesi, sex tantummodo miliaribus Græcis a Calliupoli dissitum: ut alterum celebrius illud Hexamilium Isthmi Corinthiaci totidem patet in latitudinem miliaribus, et utrinque gemino similiter a mari alluitur. Begi vocabulum, quod hic Edzi cuidam ex proceribus Turcicis tribuitur, interpretati jam antea sumus. Hoc tantum lector observet, planitiem Bolairensis, sive Bolerensem, ut prætor vocat, deinceps apud Turcos

Edæe planitie, vel Exæ nomen ab hoc Edæe bego consecutam, ut infra, certis ex locis horum annalium, patebit. Portus Albus denique Græcis est Asprolimiona.

26. De oppidis Cherepoli et Zorli, civitates Cherronesi, ab Europæ promontorio Constantinopolim usque, cum intervallis unius ab altera.

Quæ oppida Thraciæ Cherepolim et Zorlum Turci vocant, Græci dixerunt Chariupollim et Tzurulum. Chariupolis sive Chariopolls, perinde ac supra de Calliopoli dictum, ab Atheniensi Charia conditore fuit appellata. Nam præpotens mari populus Atheniensis ante bellum Peloponnesiacum, propter simplicitudinem classis, et usum rerum navalium, Cherronesum cum majori parte maritimæ Thraciæ ac Macedoniæ, cum Perintho (nunc Arachlea, quod idem est cum Heraclea), cum Selybria, cum ipso Byzantio, possidebat: in eaque loca, semel occupata, colonias deducebat: Thucydide, Xenophonte, atque aliis testibus. Præter Græciæ noster Chariopolim commemorat, et quo sita loco sit, indicat: Jam ordine civitates has in Cherroneso recenset, Heracleam, Panium, Rhædestum, Chariopolim. Meminit et Codrinus in Constantino Monomacho Augusti de Patzinacis in Macedoniam prefecturis explicat. Leo Sapiens Aug. in Novella de Thronis, Heracleæ metropoli, quam Thraciæ Macedoniæque simul attribuit, **¶** velut in confinio sitam, inter alios episcopatus, hos subjicit: Madytum, de qua diximus. Rhædestum (nunc Rhodostum) Panium, Hexamilium (nunc Xamilii), Calliopolim, Peristasin, Chariopolim, Tzurulloën (nunc Zorli) et Athyra, qui nunc Pons grandis nominatur. Quod si lubet intelligendarum historiarum causa nosse intervalla horum oppidorum, ut ordine sita sunt a litus Hellesponti ac Propontidis, inde a Dardanellis, ubi fauces Hellesponti sunt, in Ægæum cursu rapido semet exonerantis, ad ipsam usque regiam urbem Constantinopolim: hæc peraccurate computata illius, quem dixi Melicensis Antonii studio, notabis.

A Rumiella, vel Romanizæ, Græciæ promontorio, quod extremum est in Europa propter Hellesponti angustias, ad arces faucium, sive Dardanellon, millaria Græca sunt 13.

A Dardanellis Maitum usque, m. 5.

Maito Chiridocastrum, m. 2.

Chiridocastro Calliopolim, m. 22.

Calliopoli Hexamilium, m. 6.

Hexamilio ad Sancti Georgii promontorium, m. 6.

A S. Georgii Peristasin, m. 6.

Peristasi Arachleam, m. 7.

Arachleza Myriophytum, m. 7.

Myriophyto Coram, m. 6.

Coram Gainum, m. 4.

Gaino Rhodostum, m. 25.

Rhodosto Arachleam, m. 50.

Arachlea Silyurcam, m. 20.

Silyurca ad Pontem grandem, m. 15.

A Ponte grandi ad Pontem parvum, m. 10.

A Ponte parvo ad S. Stephanum, m. 10.

A S. Stephano ad Heptapyrgium, sive Jadiculam, vel arcem septem turrium, sitam in extremo urbis Constantinopoleos, ad Propontidem angulo, m. 5.

Ah Heptapyrgio ad sultanum saraium, ubi alter est urbis angulus ad Bosphorum, Propontidi semet insudentem, m. 7.

Tzurulus (Castaldo Chiorli, Besbequio Chiorli), quam Leo imperator Tzurulloën vocat, nonnihil a Propontide versus mediterranea distat, a Selybria maritima sex plus minus horarum itinere. Nos istic satis commode diem ac noctem egimus. Fallitur in Selime primo Jovius, et auctor animalium Silesiz Careus, qui pagum ignobilem et obscurum vocant: cum hodieque sit oppidum, et a prætere dicatur Asty, quod civitatem significat; ac in Græcorum historiis etiam Mauricii Augusti temporibus, ante mille scilicet annos, mentio Tzuruli fit, ubi dicitur, Chagano cum infinita multitudine Thraciam ingresso, Romanorum duces territorium, in castello Tzuruli, tanquam loco munito, se conclusisse. Nam hæc ipsa leguntur apud Zonaram verba.

27. Eurenos, et ceteri tres apud Turcos illustrium quatuor familiarum auctores.

Tradunt nostri, et in his Geofreus, Osmanem sibi tres foderatos ascivisse, quorum adjutus ope, compluribus oppidis subactis, auctoritatem sibi potentiamque comparaverit. Horum duos solos Græcos, religionis Christianæ desertores, tertium vero Turcum. Græcorum unus, Michael nominabatur: aliter, Marcos. Turco nomen Aurami fuisse scribit. Ab his propagatas esse tres familias apud Turcos cæteris omnibus, secundum Osmanidas, nobiliores: a Michaelo, qui Michalogli, quasi Michalides, dicantur; a Marco, qui Marcozogli, quasi Marcozides; ab Aurami, qui Auramogli et Auramides. Nos hactenus horum in annalibus hisce mentionem nullam habuimus. Eurenosis nomen hic primum anno Christiano 1357 legitur, quem ex procerum numero fuisse non dubium est, cum begus appelleretur. Et Turcos hic quidem sequi malo, quibus Eurenos; quam Geofreum, cui Aurami vocatur. Unde posteri quoque non Auramogli cum Geofreus, sed cum Turcis Eurenosogli, velut Eurenosides, sunt appellandi. Michalogli series his commemorantur in annalibus, et nominatim Mechemet beg Michalogli, dux Acanziorum, sub initium Mechemetis primi, anno Christiano 1414; Malcozogli longe post hoc, anno Christiano 1400, quo tempore Bali beg Malcozogli nominatur, sub Mechemete secundo. Quartæ familiaris non fit apud Geofreum mentio, quam Turcha begus propagavit. Hoc nomen in his annalibus reperitur sub Murate secundo, anno Christiano 1453. Eurenosces apud Laonicum Brenezos scribitur, pro Eurenosces aut Urenosces. Mem Michaloglios etiam Michalides alicubi vocat. Malcozides et Malcozogli cur a Turcis pro Marcozidis et Marcozogliis dicantur, scio: cur a Reinuccio Malaconit, nescio. Eurenos-

sis etiam posteri rectius Eurenosii vel Eurenosii vocabuntur, quam Ebreues. Turchan begus Chalcocondyle Turachanes nominatur. Nostra aetate nullam horum extra Malcozzios et Michaloglios, mentionem invenimus: et Michalogiorum sane recentiore, ex quibus Achmetes Acanziis praefuit in exercitu Soleimanis, ad obsidendam Viennam proficiscentis. Cosanen vero Michaloglium triennio post in his annalibus expeditione Soleimanis altera contra Germanos, a nostris caesum, magnis cum copiis, legimus.

28. *Dimotuc, Burgosine, Bergas, Plagiari.*

In vicinia Tzuruli de qua dictum, Didymotichum praetor cum aliis oppidum ponit, 412 a geminis muris sic appellatum, Turcis mutilate Dimotuc: quod Nicetas Latine versus, Eurum fluvium ambire tradit, pro quo scribere debuit interpretes Hebrum fluvium, ejus nomen in pluribus historiarum Graecarum locis ita corruptum reperitur. Oppidi Dimotuci appellatio ne hodie quidem est obscura, praesertim propter elegantissimos urceolos, qui ab uiculis elaborati, cum alia in loca, tum etiam Constantinopolim deportantur. Solent enim ex eis tam ipse Turcorum sultanus, quam alii magnates, aquam haurire. Didymotichum novella Leonis Imperatoris Trajanopolitanae montis Rhodopes metropoli subjicit. Andronicus autem Palaeologus secundus hujus nominis imperator, ab episcopatu ad metropolis dignitatem in synodo provexit. Vicina Didymoticho est Burgosine, quae Castaldo Bergas est, aliis vulgo Bregas, magis etiam vinose. Nostri comites Turcici, cum istis essemus, Burgos appellabant. Gerardus Mercator cum aliis ex Bergas facit Bergulan et Bergelen Ptolemaei, Bergulion Cedrini, et Arcadiopolim. Proximum ab hoc oppidulum versus Hadrianopolim medii diei distat itinere, quod idem Castaldus Siubabam nominat, cum a Turcis nostris Eskibaba diceretur: id est, Baba vetus. Soleimanus bassa mortuus eo casu, qui recitatur in annalibus, in pago non procul a Callupoli sepultus traditur, cui nomen Plagiari. De monumento tamen ejus nihil istic intelleximus, licet ad Callupolim quatuor fere septimanis haereremus. Observandum in annalibus mortuum hunc Soleimanem duobus ante patrem Urchanem mensibus: cui filius Murates natu minor, non Soleimanus successit. Nam plerique Soleimanem inter sultanos referunt, et primum hujus nominis faciunt.

29. *Belezug, Chrlili, Cadilescher, et Cadi Asker.*

Belezuga locus est Anatoliae, cui nomen a querceto. Sig. ificat enim vox ipsa novellas quercus, ut adnotatum supra, numero 49. Zenderlu Chelil est is qui edito Chalcocondyle corrupta scriptura Chatites appellatur, pro Chaliles, quod ei nomen est apud Gregoram. Ex eo qui Halim facit interpretes Laonici, errat: cum diversa plane nomina sint Chelil et Ali. Vox Cadi Turcis judicem significat, qui de causis litigantium aliquo in oppido, vel urbe, vel provincia cognoscit. In Italia potestatum vocant, ejus officii mentionem praetor Graeciae

A noster facit, quo loco narrat Venetiis missum fuisse Constantinopolim novum Exusiasten (quo nomine significatur is qui est cum potestate, ac jurisdictionem exercet) quem ipsi, ait, Potestatum nominant. Cadi vero Lescher, sive Lesker, significat judicem supremum, qui Arabum Maurorumque lingua dicitur Cadi Asker: qua voce solent uti, qui elegantius loquuntur, vulgus altera. Erant autem prius in universo Turcorum imperio duo tantum Cadilescheri. Primus Anatoliae, alter Rumeiliae, hoc est Romaniae vel Europae. Sed a Selime primo tertius hinc adjunctus fuit, post subactos populos principis Aladenlis, et sultani Gairensis, videlicet Aegyptios, Syros, Arabes et Armeniorum partem: quae regiones cum latissime pateant, etiam tertii hujus Cadilescheri officium majoris est momenti quam reliquorum. Habent autem imperium Cadilescheri caeteros in cadios sive judices, et Hoggias, et Talismanos: velut apud nos sub jurisdictione archiepiscoporum, episcopi, presbyteri, diaconi, continentur. Idem et Cadilicatus sive judicum officia (Potestarias Itali vocant) arbitrato suo conferre solent, sed ea lege tamen, ut constituti ab ipsis judices a sultano confirmantur. Addendum et hoc, duos illos primos judices majores accepisse Turcos a Graecis, quorum (uti dictum superius) aemulati sunt imperii veterem formam. Quippe Graeci etiam Dicastas sive judices Anatoles et Helladis habebant. Adeoque magna fuisse istae officia vel ex eo patet, quod imperatrix Zoe judicem Graecorum fecerit Constantium Monomachum, cui tamen non multo post ipsa nupsit, et per nuptias imperium tradidit, sicut in ejus vita Cedrinus scripsit. Idem in Paralipomenis, quae necdum habemus edita, judicis Hellados (quae Graecia est) ac Peloponnesi, tanquam magno praediti officio sive dignitate, meminit.

30. *Seachin, Sis oppidum, Meritza flumen.*

Qui Turcis hic Lala Seachin, Laonico Saines vocatur. Et praedicat eum valde Laonicus, optimique virum appellat. Quoniam vero sit illa Sis, ejus captae sit mentio videndum. Ponit Marinus Niger in Thracia Sissopolium, quae olim dicta fuerit Apollonia; ponit et Pmetus in Macedonia Sissopolium, quae veteribus fuerit Apollonia Taulantiorum. Utrius sit opinio melior, ipsi viderint. Equidem neutram harum accipi de Sis oppido posse puto, cum Sissopolis Thraciae versus Euxinum, haud procul ab Anchialo, quam nunc Achelo Graeci vocant collocetur: Macedonia vero remotior etiam sit ab illis locis, quae huic proxima statuuntur, nimirum a Tzurulo et Burgosine. Resta igitur ut aliud his vicinibus oppidum quaeramus, quod Sis annalium sit. Hoc vero nobis monstrat Graeciae praetor esse Cissum, non procul a Tzurulo situm, sicut ex his verbis ejus apparet: Cepit imperator 413 Joannes Ducas Vatatzes et Cissum castellum, et usque ad eum fluvium, quem vulgus Maritzam vocat, limites constituit. Potius est et monte Tu-

qui legum apud ipsos periti sunt, et partim jus dicunt, partim legem interpretantur. Ludovicus Bassanus Iadrensis in hunc modum comparat eos cum nostris ecclesiasticis. Primum nuptim dicit esse inter ipsos instar vel papæ nostri, vel patriarchæ Græcorum. Quippe juris omnis et sacerorum rex est, uti veteres etiam Romani loquebantur. Huic proximi sunt cadiles-heri de quibus dictum numero 29. Bassanus hos cum archiepiscopis nostris comparat. Sequuntur cadili, veluti proximum post archiepiscopos locum obtinent episcopi. Secundum hos sunt eis hoggiæ, qui seniores dicuntur, ut Græcis et nostris presbyteri. Excipiunt hogglas Talismani, seu presbyteros diaconi. Ultimi sunt dervisii, qui calogeris Græcorum, monachis nostris respondent. Talismani Mahumetas ad preces interdum et noctu quinque dicendas excitant, de quibus alias ægemus. Clepsydris veteri more Græcorum utuntur ad distinguenda tam diurna, quam nocturna temporum spatia. Nam quæ a nostris artificiose confecta perveniunt ad Turcos honorum, longe ipsis gravissima, planeque admiranda, procerum duntaxat usibus servant. Cum precum tempus appetit, turres adjunctas messitis præaltas conscendunt. Ex sic factæ sunt, ut in superiori parte, propemodum ubi occipit deminui, ut tandem in acuminatum fastigium desinant, in projecto quaqua versum obambulari possit. Hic ergo circumeuntes, acutissima voce clamorem tollunt, digitis alteram aurium obstruentes, et homines ad invocandum numen exhortantur. Vox ipsa longius quam quisquam nostrum credat, qui ea loca non adierit, pertinet. Communis autem precatio musulmanorum hujusmodi est, auctore Postelio: «In nomine Dei misericordis, propitii. Laus Deo, regi sæculorum, misericordis et pio regi diei iudicii. Deus serviamus illi, et deus adjuvabimur. Dirige nos in punctum rectum, punctum eorum, in quibus tibi beneplacitum est, et quibus non irasceris, et non errabimus.» Hæc tam illis est usitata precatio, quam nobis Dominica: et a quibusdam ad battologiam usque adeo recitatur, ut centies eam repetant. Idem facit in oratione publica talismanus pro his qui negligenter orant: auntque hac repetitione suppleri aliorum errores ac delicta. Quidam vero tanta repetunt assiduitate, tandem ut concidant; alii corpus ita circumagitando, ut omnino extrase rapiantur.

35. De genizeris; vel genizaris; unde sic dicti.

Nusquam reperi genizarorum originem verius descriptam, quam hic; ideoque locus est memorabilis, quo plurimum hallucinationes refutantur. Nam alii volunt institutos ab Othmane vel Osmane Gasi, nonnulli (quos inter est Jovius et Geufraus) fuisse referunt ordinatam ipsorum militiam primum omnium a Murate II, quem ego numerum potius auxisse dixerim, quam fuisse militiæ ipsius auctorem. Vocis etiam etymon controversum est. Initio declarationis Annalium Spandugini opinionem re-

citavi; de Seri pago, quem Delus ille ceperit, a quo fuerit ortus Osman. Ea locum habere nequit. Reineccius aliquoties repetit, Janizarorum nomen ad notionem revocatum, a Janua deduci, cum Turcis *januam* aulam dici constet. Ego vero fateor, adeoque vulgo notum est, aulam sultani (Romani veteres comitatum principis appellabant) a Turcis vocari Portam Osmanicam, quod Portæ nomen idem est fere cum Janua: sed (quod ipsius pace, citra insectationem ullam dictum esto) cogitare debebat. Turcis Portam dici sua lingua, *capî*: de quo vocabulo derivari non janizarorum vel genizarorum nomen potest, sed capisilarorum, de quibus alibi. Paucis ut verum etymon indicem, nomen genizeri Turcis novos homines, seu milites novos significat, seu Latina voce veteri Tirones: cujus etymi ratio patet ex iis quæ hic in annalibus exposita leguntur. Geufraei somnium de Cham et Jeser, seu ridiculum exploditor.

36. Chairadin, Buga, Ischeboli.

De bassarum et vezirum officio supra diximus, numero 44. Quod Chelili datum fuisse traditur cognomen Chairadin, lingua 415 Turcica significat eum, qui bene strenneque egressit, vel bene meritus est: ut Græcis Evergetes dicitur, quod sibi cognomen prisci reges, aliquot Ægypti Syriæque sumpserunt. Ex Chairadin Laonicus fecit Charatinem: et in fine libri octavi, Charatinem: Jovius, Hariadenum. Idem enim nomen nostra memoria datum fuit a Soleimane II piratæ nobili, sed strenuo cæteroqui viro, Barbarossæ: de quo dicturi suo loco sunt Annales. Buga Calliupoli transjecto Hellesponto Prusam iuris occurrit. A geographis recentioribus Juba, transpositis litteris scribitur, uti deinceps repetemus initio Muratis II. Oppidum Ischeboli Græcis est Scopelos, Zagoræ vicinum. Leo Sapiens Augustus inter episcopatus metropolitani Hadrianopoleos hæmi montis, Scopelum refert: unde situs intelligi potest.

37. Servii, Serbi, Sorabi, Zirfi, Zerfi, Servocionium.

Servios collocat Laonicus in antiqua regione Triballorum Mysiæque superiori: quo nimirum ex septentrione paulatim commigrarunt, debilitatis imperii Romani Græcique viribus. Nam Serbos circa Mæotidem Plinius collocat, unde partim profecti fuere versus Danubium, et Mysiam hanc superiorem partim itinere diverso, per Sarmatiæ sive Poloniæ latissime patentes campos in oram Germaniæ, Polonis vicinam (Lusatia nunc dicitur) infusi, sedes ibidem, et in vicinia constituerunt, inter Salam et Albim fluvios. Hinc Sirbos ibi Dubravius recte collocat, hinc Misnia quoque imperatoris Henrici Aucupis tempore dicta fuit a vicinis Sirbia, hinc in his locis et Serbi Wenedi, et Serbecum, et Serbestum oppida. Ne lingua quidem defecit, in utraque Lusatia Wenedis incolis usitata. Nec I littera cum E permutata nos movent, quod in hac voce frequenter fieri notavimus. Nam

et Annales Austriaci Syrviam dixerunt, quorum verba reperies numero 54 Historiæ Saxonum Sorabos vocant, quos Sorabros apud Laonicum vitiose legitimus. Vocantur et Rascii vel Razii, quod a Ros, sive Rossis deductum puto, cum quibus originem et linguam communem habent. Boullinus Rationos dixit, et melius Rozianos, quod est a Græcorum illo Ros laud dubie. In actis concilii Constantiensis Sirfi dicitur, quod nomen eis hodieque datur a vicinis Carniolaris, Carinthiis, Stiriensibus, Croatis, Dalmatis, Ungaria. Ideo locus ille, quem nostri Annales a Servorum ejusdem nomen accepisse narrant, in archetypo Annaliqu. Serf vel Z-rf Zunguni dictus fuisse scribitur. Hoc enim Gauderius Cæsaris interpres in versione sua non inseruit, vim ipsius appellationis explicasse contentus. Facit alterius huius mentionem Cedrinus et alii, qui a Bulgarorum eadem vocatus fuerit Bulgaroctonium. Ad ejus vocis imitationem licebit hoc Serf Zunguni Turcicum reddere composita voce Græca, Servoctonium.

38. *Gilderum Bajazit, Jacup Zelebi.*

Quod Bajaziti datum fuit cognomen Gilderum sive Gilderun, significationem fulminis habet, perinde ac de plicis illis regibus, Alexandri successoribus, quidam Cerauni sive fulminis cognomen habuit, eadem ex causa celeritatis, et impetus in bellis gerendis suliti. Relapis appellatio, quam ei quidam ex Laonico tribuunt, significati alterius est. Sic enim turbinem Græci vocant. Et Bajazites, cum vehementioris esset ingenii, facile turbini assimilabatur, ut item Laonicus inquit. De cognomine Zelebi, quod hic Jacupi tribuitur, dictum superius, esse profertur ex consuetudine Romanæ, qui nobilissimos vocabant Augustorum filios natu minores. Jacupeni (qui Jagupes Laonico, nostra Jacobus est, non Josephus, uti putavit Laonicus. Nam Iussuph Turcis dicitur, qui Joseph nostris) nonnulli temere vocarunt Soleimanem: cum potior habenda sit fides, hæc quidem in parte, Turcis et Græcis, quam ipsis.

39. *Germiani ditio, German beg.*

Germianum Asiæ Minoris pars est, quæ Caria veteri, cum parte Lylicæ Mæronisque respondet, quatenus ad mediterranea Phrygiamque majorem hæc tendunt. Licet hoc vel ex eo colligere, quod nunc etiam Nisa collocatur in Germano, quæ veteribus est Nysa Caria mediterraneæ civitas, versus Mæandrum fluvium. Leo Sapiens imperator in Novella de Thronis appellat Nyssam, sub Ephesina metropoli. Præterea Germianum fluvius Madre runc interluit, ut olim Mæander indicatas regiones, qui prorsus idem cum Madre. Nomen ipsum Germani unde factum sit, certo dicere non possum: nisi velimus a Germe derivare, quod oppidi et episcopatus nomen est in Leonis Augusti Novella de Thronis, Cyziceno Hellesponti metropolitano in Asia subditi. Prætor noster, qui 200 plus minus annis ante Chalcocondylem suam scripsit historiam, videtur in locis Germano respondentibus, regio-

nam Celbianum sive Celvianum ponere: cum narrat, Theodorum Lascarum, accepto imperio, Celvianum universum, cum Mæandria regione, cum Philadelphia, et Neocastris, occupasse. Referenda vero sunt hæc ad annum Christianum plus minus 1206; quo tempore necdum seu Germano, seu Celviano imperabant 416 Iconienses sultani, sed erat adhuc ea regio Græci juris, et a duce Græco administrabatur. Flandris autem Constantinopoli positus, Theodorus Lascaris in Asiam minorem profectus, urbes ad imperium spectantes a ducibus Græcis, qui se in ista rerum perturbatione dominos earum fecerant, sicuti supra dictum num. 13, repetebat. Atque hoc modo Celvianum quoque redegit in potestatem, duce Theodoro, quem a stoliditate Morotheodorum appellabant, ejecto. Postea tamen decrecentibus paulatim Græcorum viribus, Celvianum a Turcis occupatum fuisse, consentaneum est: quippe ejus agri principem Turcum Laonicus Germanum vocet. Reinercius Meleci et Azadini fratrem Aladinem tradit eundem esse videri cum Laonici Germano, qui regnavit Iconii, atque hæc dignitate exutus, in Ioniam profugerit, ibique vitam privatam, quietem amplexus egerit. Ita quidem e verbis Laonici colligi posse fateor, adeoque non abs re videri, Germanum cum commigrasse, deque loco domicilii privati cognomen accepisse. Verum non video, cur hominis privati, privatisque parentibus orti filii nuptias tantopere Murates pater Bajaziti filio conciliare, pompaque magnificentissima celebrare studuerit, qui præcipue potentiam æmulum in deligendis uxoribus spectabat, uti deinceps apparebit ex inito cum illustri despotæ Serviz, Bulci filia, conjugio. Nec item scire possum, qui fuerint hi Germani principes ab Iconiensibus orti: cum ejecti a Tataris Iconienses, non in Ioniam, sed ad Ænum urbem in Thracia exularint. Velim hoc etiam explicari, quoniam modo Germanus ex horum posteris a Bajazite spoliari poterit ea regione, quam privatus ipse, privatis (ut dictum) parentibus natus, non possidebat? quo item modo possit a Temirlanco restitutus in id, quod in potestate non habuerat? Hæc enim in Annalibus hisce disertè tradita leguntur. Sunt alia quoque plura, quæ de his in medium afferre possem, ac nominatim docere, duos fratres Iathatinem et Aladinem, quos Reinercius in Iconiensium stemmate Caichosrois filios facit, uti commentitios, et qui rerum in natura nunquam existerint, expungendos esse. Verum hæc alio pertinent, futura cuius manifesta, cum prætor aliquando noster in lucem exierit. Quod denique Reinercius ait, videri Chalcocondylem in Thracia collocare regionem Germanum: de hoc quidem Germano non potest accipi, cum situm in Anatolia sit, et sub Iconiensium imperio Turcos necdum in Europa fixisse pedem constet. Si quis tamen desiderat nosse quid hoc nomen Laonicus intelligat, is sciat, apud Leonem Augu-

stum mentionem fieri archiepiscopatus Germiorum, A sive Germiani, quem inter Maroneam et Arcadiopolim Thraciæ medio ponit loco. Nec in Novella Leonis Cernia, sed Germia legi.

40. *Hemid, Ascheher, Cutahige, Seidischeher, Gelvazi.*

Hemid, quæ aliis Emid, Omidie Nigro dicitur, appellata fuit prisca urbs Cerasus. Ad Pontum Cappadociæ nostri referunt; Leo Sapiens, in Thronis ad Pontum Polemoniarum: subiicitque Cerasantis episcopum metropolitano Neocæsariæ. Ascheher in Ortelii tabula Natoliæ scriptum legitur Acsara, nonnihil immutato nomine Turcico. Veteribus Græcis dicta fuisset Leucepolis, recentioribus Asrapolis: quorum utrumque Turciæ appellationi respondet. Sed nulla tali nomine civitas in iis locis apud prisca reperitur. Cutahige majoris est civitas Phrygiæ, quondam dicta Cotynium. Leo Sapiens imperator metropolim Phrygiæ facit, sicut et hodie celebris est in Anatolia, ejus in medio sita est, propter sedem sive domicilium Beglerbegi Anatoliæ, qui prisca Romanis erat præfectus prætoriorum Orientis, Græcis autem magnus Orientis domesticus, quod sane propter imperii veteris imitationes Turcicæ notandum. Non recte nostrorum aliis in Galatia ponitur, et Cuta nominatur, ut Bellonius: Jovio Cugia, et Cuteia: aliis Chutai vel Kiuthai: aliis Chuta, vel Chutco, qui tamen hoc nomine Corycum per errorem accipiunt, de quo in Muehemete II latius C Seidischeher Tarcis, Græcis Hierapolis, civitatem sanctam sive sacram significat. Sunt autem Hierapolis in Anatolia vel Asia minori plures præter Syriacam et alias, quæ huc non pertinent. Unam Leo Sapiens Augustus collocat in Phrygia Salutaris, sub metropolitano Synadensi. Alteram facit metropolim Phrygiæ Cappatiæ. Sic enim in ipsa Leonis novella legitur, cum rectius hæc dici Phrygia Pacatiæ videatur. In libro de utriusque imperii notitia. Lector utram volet, accipiat. Gelvazi denique reperitur in Anatoliæ tabula, non procul a Cerasunte vel Omidie sita; sed immutatione litterarum exigua, Givlaza scribitur.

41. *Magalgara, Bolina.*

Quod oppidum Turci Magalgaræ nomine ac- D plant, scire certe non possum: id quidem dicere licet, quodcumque tandem sit, in finibus Thraciæ, Thessaliæ, Macedoniæ quæri debere. Gauderius interpres Cæsaris adnotarat videri, quod sit Megalopolis. Sed illa non in his regionibus locum habet, sed in Morea seu Peloponneso: nec Magalgara nunc dicitur, sed Leontari vulgo, Leontarium Laonico et aliis recentioribus. 417 Si quis appellationem Græcam Magalgaræ proximam requirit, Megalagoram accipiat: qua forum magnum significatur. Ex eodem locorum situ colligo, Bolinam Turcis dictam, quæ Græcis est Appollonia montis Athi, qui vix Hagion Oros, sive mons sanctus appellatur, a frequentibus (ut opinor) Calogerorum

monasteriis, nomine non adeo recentis. Nam Leo quoque imperator sub Thessalonicensi, metropolitano Thessaliæ, collocat episcopatum Hierissi, quem alia dictum appellatione tradit episcopatum Montis sancti.

42. *Uscusia, Tilia felix, Tangri Gictugi.*

Cassidis formam hodieque retinent Uscusia Turcorum instar pileoli rotundi, ovalis figuræ, vel rotundi calicis absque pedunculo factæ: ejusmodi coronas ovals ex auro solido gestare solebant imperatores Græci. Planeque talis etiam imponebatur huic Theolipto patriarchæ, cum nos Constantinopoli essemus, a duobus aliis tunc ibidem presentibus patriarchis Silvestro Alexandrino, et Michaeli Antiocheno, die x Martii mensis, anno B Christiano 1585, quo tempore ab eis inaugurabatur, quod Græci vocant in thronum collocari. Solent hodieque Genizari et alii ditiores ex auro solido factas uscusias gestare. Pecos ipse vidi sic ornatos qui sultani Turcorum cursores sunt, circum ipsam semper obambulantes, cum e saris prodit. Nomen Tiliæ felix Turcicum in archetypo legitur. De vetu Caba Agaz: quarum vocum prima felicem significat, altera tiliam, arborem tertia. Quæ vero Bolinæ ab eversione divina mansisse dicitur appellatio, lingua Turcica Tangri Gictugi pronuntiatur, id est, Deus evertit.

43. *Gumulzina, Marolia, Seres.*

Hæc oppida locis paulo ante nominatis vicina C sunt, ulterius in Græciam de die scilicet in diem progredientibus e Thracia Turcis. Sunt enim in finibus Thraciæ Gumulzina et Marolia, non magno disjunctæ intervallo. Gumulzina Castaldo in tabula Græciæ recentiori Culmaza corrupte scripta legitur, pro Cumulza vel Gumulza, quam Turci Gumulzinam vocant. Marolia Græcis est Maronia, quæ inter archiepiscopatus refertur a Leone Augusto, geographis nostris jam Marogna dicitur. Sitæ est ultra civitatem Ænum, de qua numero 32 diximus, qua itur in Thessaliam e Thracia. Seres Græcis numero multitudinis Serræ dicuntur, urbs satis celebris, quam Leonis Augusti novella refert inter metropoles. Prætor Græciæ nostræ haud procul a Cisso, de qua dictum numero 30, versus Marizam, D vel Hebrum flumen, collocat.

44. *Cavala, Dire, Sirus, Manastir, Seleruc.*

Recitantur ordine plures a Turcis captæ civitates in confinibus Thraciæ, Macedoniæ, Thessaliæ. Cavala versus Philippos Macedoniæ tendit. Bucephalum putavit Bellonius antiquis fuisse dictam, ab equo regis Alexandri. Dire videtur esse Doari vel Deari, quam eadem in vicinia recentiores geographi collocant. Sirus, mea quidem opinione, fuerit Hierissus; cujus episcopatum Thessalonicensi novella Leonis imperatoris subjicit, et Montis quoque sancti vocat episcopatum, ut paulo ante dictum, numero 41. Ant Syrus a Turcis dicta pro Sidrus, quæ Sidrocapsa nunc, ad Montem sanctum, velut a nobis adnotatum superius, numero 18. Ma-

vastir oppidum Turcis dictum, nomen Græcum habet Monastirion, a propinquitate (puto) monasteriorum Montis sancti, quorum obiter facta numero 17 fuit mentio. Nicetas (si recte meminimus) Leonem quemdam Monastiriotem nominat, oriundum ex hoc oppido. Geographi nostri Monestir aliud in Macedonia ponunt, ultra Thessalonicam: quod huc pertinere non arbitror, ob mentionem vicinorum locorum, quæ ultra Thessalonicam se non porrigunt. Et Thessalonica Turci non sub hoc Murate I, sed ejus pronepote II, positi sunt. Seleruc in recentioribus tabulis geographicis non reperitur, nisi forte sit illud Silelar, quod non procul a Monte sancto collocatur.

45. *Temirlanc, Temir Chan, Temir Cutlu: Sultan Boruc, Destenses Tatar.*

Quem nostri non recte Tamerlanem, et Tamurlanem, Græci Temirem vocant: is a Turcis plerumque Temir, vel Temur Chau, quod regis dignitatis est nomen, explicatum supra numero 3, dici solet: ac si nominaretur Hispanorum more, Don Temir. Significat autem vox Temir, sive Temur, ferrum, id est, gladium. Tatarum, propter successus rerum prosperrimos, Temir Cutlu cognominarunt: hoc est, ferrum seu gladium felicem. Nonnunquam tamen, ut hoc etiam Annalium loco, Temir Lanc appellatur, quod Temirem claudum significat. Quippe claudicabat, ut ipsemet confitetur in primo eum Bajazite capto congressu et colloquio, quod in Annalibus longe pulcherrimum, tantoque monarcha dignum legitur. Et alii claudicationis hanc referunt causam, ut Laonicus, quod privatus adhuc et inops virum, quo circi pecorum greges erant, furti committendi causa conscenderit: cumque se visum a patrefamilias animadvertisset, in terram desiliens, crus fregerit; alii, quod inter pugnandum in pede vulneratus, **418** ex eo tempore claudus fuerit. Is autem, cujus deinde sit mentio, Boruc vel Bercuc, Ægypti sultanus fuit. Et nomen hujus ex Schiltepergerip Germanico scripto, qui tunc temporis Asiatica peregrinatione suscepta, pugnis Tataricis ac Turcicis interfuit, Reineccius allegat: ita tamen a librariis mutatum, ut Baracloch pro Barakoch, vel Barakock potius scribatur. Sic enim ex Annalibus hinc restitui debet. Nomen ipsum Borckuck vel Barackock, divisis vocibus, erit Barac Kuk, vel Barac Gog, id est, Gog benedictus, sive laudatus et inclutus. Et statim ab initio declarationis Annalium de Kuk, Guk, et Gog, quædam in Giokelp aut Kukelp, diximus. Destenses autem Tataros, de certa quadam natione Tatarorum accipimus: contra Marli Nigri sententiam, qui tradit in genere Tataros ipsos se dist lingua sua vocare. Sunt enim diversi Tatarum, præcis etiam, non hac duntaxat ætate, cogniti: ut Aythono et aliis Mogli, sive Mongli: ut Suwongli, a Tataro fluvio dicti, velut Tatarum aquatici: ut Tangori, qui et Tanchari, et Touchari: ut Chitani qui et Chataini: ut Nogai, ut Casanii, ut

Astracanii, ut Præcopitzæ, ut Kerail. Reineccium sane miror ex Sabellico repetere, Tatarorum imperatorem ætate Sabellici vocatum fuisse Nogaim. Quippe Nogai Tatarum nationis est nomen, cujus princeps hodieque Nogai Chan dicitur. Sic apud Pachymerium Nogas Scythæ legitur, et Cazanes Scythæ, pro Nogalorum, vel Nogzororum et Casaniorum Chane sive principe. Qui vero sint hi Destenses, intelligere licet ex his quæ deinceps in vita Muchemetis secundi leguntur, de subactis incolis Tauricæ Cherronesi post captam urbem Capham. Quippe Destenses cum Kerimilis sive Crimilis Tataris (Crimski nunc a vicinis dicuntur), eo loco nostrorum annalium conjunguntur: de quibus Crimilis nos in Supplemento annalium, ubi bellum hoc decennale Persicum exponimus, luculenta.

46. *Lazari Servicæ principes: Bulcogli, Bulcovitzi, Bucovitzii: Cratevitzii, Cernovitzii: Karlovitzii.*

Ex his quæ deinceps in his Annalibus sequuntur animadvertere licet: Turcos a Lazaro vel Elezaro Bulco, sicut appellatur a Chalcorondyle, qui primus regionem Istro adjacentem sive Serviam a Stephano rege Bulgaro nactus fuit, successores omnes, Servicæ despotes sive principes, appellasse Lazaros, ut omnes Constantinopoleos imperatores itidem dixere Constantinos. Laonicus ipse quodam in loco Georgium Servicæ despotam more Turcico Elezarum sive Lazarum vocare videtur, ubi dicit Elezarum pro Belgrado multas urbes in Pannonia consecutum a Sigismundo. Quippe Thomas Eberdorus Haselbachius, qui tunc vixit, in Austriacis manu scriptis tradit, hanc permutationem non inter Sigismundum et Elezarum, sed inter Albertum II Austriacum et Georgium Servicæ principem factam: quem quidem ipse aorat, cum in aula Friderici IV Cæsaris exsul honorifice aleretur. Idem principes a Turcis alicubi etiam Bulengli nominantur ab hoc primo Lazaro Bulco tanquam Bulci filii vel posterii, sicut et Michalogli et Malcozogli sunt Michaelis et Marci posterii. A Servis autem ratione prorsus consimili. Bulcovitzii fuere vocati, velut Bulci filii sive posterii. Nam id linguæ Slavorum aut Venedorum, qua Servii utuntur, familiare est. Sic etiam hodieque Moscovii Basilovitzios, Theodorovitzios, Juanovitzios, pro filii Basilii, Theodori, Joannis, dicunt. Itidem Cratevitzii Bulgarorum principes erant, a Crato, quem Unglesis fratrem Laonicus celebrat, oriundi. Sic ab auctore generis appellati Cernovitzii, Catari Dalmatie regionisque vicinæ quondam reguli. Sic Karlovitzii dicebantur in Albania vel Epiro Dyrhachini vel Durazzii principes, quod a Karulo propagati fuissent, ex regum Gallie familia. Nam Ludovicus Gallie rex, quem canonissatum (ut aiunt) a pontificibus Romanis, sanctum cognominant, fratrem Karulum habuit, Andegavi Provincieque comitem, qui Cunradino Friderici II Cæsaris nepoti regnum Neapolitanum cum vita per fas nefas eripuit. Ejus filius fuit Karulus II, nepos Petrus Gravinæ dux, pronepos Karulus Dyrhachini

princeps : a quo Karlovitzli Dyrrhachini , posteri. Pronuntianli tamen diversitas in causa fuit, cur Goufræus et alii quidam Bulchovichios, Cratevichios, Cernovichios, et Karlovichios scriberent. Ac Goufræus sane non Bulcovichios, sed Vucovichios appellavit, enuntiatione Græca, qui non Bulchos, sed Vulcos; non Bucos, sed Vucos dicunt. Et animadverti semel etiam apud Laonicum legi Bucus, non Bulcus. Sic in itinere nostro mox ubi Belgrado a tergo relicto, Serviam ingressi fuisset, occurrere nobis oppidula vel pagi potius (uti quidem nunc sunt duo: quorum prior Bucovaram riuus, alter Bucovaram majus appellatur.) Ea nomina sunt his locis a Buci, Servia despectis iudita. Nam Bucovar civitatem Buci significat. Hanc vero regionem possessam fuisse ab illo ipso Lazaro Balco, qui cum Murate primo bellum hoc gessit, ex his Laonici verbis manifesto patet: Ungleso Crateque mortuis, Pristinum et Nistrum, sic dictam regionem, subigens Eleazarus, usque ad flumen Savum progressus est. Huic tandem bellum intulit Murates, propterea quod ad Pannonios se contulerat, et eos in Muratem concitabat. Quibus in verbis quod Pristinum nominatur, haud procul a Cosovo **419** campo Laonicus ipse ponit. Obiter hoc etiam adjicitur, a Reinocco Cratis loco Cralem, Unglesis fratrem, non recte dici: nec minus ab aliis Cratevitarum appellationem corrupti, modo Cratis nomen apud Laonicum recte scriptum sit, cum eos Craiovichios vocant.

47. Campus Cosova; cædes Muratis primi; Sultanorum anni quibus regnarunt, ad numeros certos revocati.

Quem Chalcocondyles in hujus prælii descriptione campum Cosobam vocat, nostri Cosovæ planitiem nominant, a copia merularum. Bonifolius eleganter his verbis descripsit: Planities in Rasciæ Bulgariæque finibus lata, quam Rigomezem Ungari, Rasciani Cosovam vocant, nos campum Merulæ. Hunc fluvius intersecat, qui Schitniza dicitur, et ab Illyrici montibus defluens, in Istrum fluit. In hac ergo planitie casus fraude licita Murates pater ab hoste, scelerato dolo Jacupes filius

A ab amicis strangulatus fuit. Annales hi Bajazitem culpa cædis fraternæ liberant, in proceres Turcos eam conferunt. De Muratis nec Laonicus dubitat, quoniam modo cædis auctor arripuerit hastam, regemque mox invaserit, nemine prohibente: tum quo deinde modo Bajazites acie jam instructa, brevi temporis spatio, fratrem necaverit, et in prælium illico redierit. Sed ita descriptæ sunt in Annalibus facti circumstantiæ, nullum ut dubium relinquatur: præsertim, cum domesticus ille Lazari Cablovitzius narretur Muratem non hostiliter hasta petiisse, qui hominis impetus potuisset a genizaris et aliis custodibus corporis inhiberi: sed prætextu defectionis et transfugii sic Turcis imposuisse, nemine ut impediendo admitteretur, abditamque sub veste sicut lethaliter in viscera Muratis adigeret. Unde profectus ab illo tempore mos Turcorum, delucendi legatos, et alios externos, ad sultatum suum per cubicularios, qui brachia eorum utriusque tenent. His majoris illud momenti, quod plerique tradunt, Muratem 23 annis imperasse: Laonicus editus, 57; cum Turci recto 32 regni hujus annos Mahumetanos numerent. Item, quod alii notant, hæc in planitie Cosova contigisse anno Christiano 1351, manifesto prorsus errore: a li 1373, quos itidem falli, vel hoc argumento colligere licet. Ostendimus supra, declarationis initio, principium regni Osmanis rectissime referri ad annum Christianum 1300.

C Præfuit autem rebus Osman 29 annis, Urchan 46 annis 32, Murates nepos annis itidem 32 Turcicis: qui superius indicata ratione redacti nostros ad annos, in annum Christianum 1390 desinant: a quo tempore Bajazites Muratis filius annis duntaxat 14 in imperio fuit, ut Turci vere scribunt. Et quia tanta diversitas est in annorum notatione, quibus apud Turcos sultani prioris imperarunt: lubet hoc loco, quæ de his a nostris sunt tradita, cum Turcicis ex adverso collocatis conferre. Sequar autem Francisci Sansovini rationes, qui diligenter ab omnibus historicis (quos quidem habere potuit) scripta, quasi fascem in unum collegit.

Anni sultanorum a scriptoribus Christianis prouti.	Anni sultanorum, ex Annalibus Turcicis excerpti.	Anni Turcici ad Christianos lato mese redacti.
Othoman.	28 Osman.	29
Orchan.	32 Urchan.	31
Amurat.	35 Murat.	31
Bajazit.	26 Bajazit.	13 1/2
* Ciracelebi.	6 Soletman.	7
Mæc.	0 Musa.	5 1/2
Mahomet.	17 Muchemet.	7 3/4
Amurat II.	34 Murat II.	30
Mahomet II.	31 Muchemet II.	29
Bajazit II.	30 Bajazit II.	33
Selim.	7 Selim.	An. 8, mens. 8
Soliman.	48 Soletman II.	48
Selim II.	8 Selim II.	4
Amurat III hætenus.	12 Murat III hætenus.	13 1/2

Horum annorum, a presentem usque 1337 collectorum, hæc in qualibet serie summa fuerit:

Cum autem anni Turcici 296, Christianos effluciant 287: sequitur omnino tot annis hactenus imperium Osmanidarum durasse, sumpto ejus initio, sicut indicatum est, ab 420 anno 1500. Sin aliorum sequi rationes velimus, necessario referendum erit principium regni Osmanidarum ad annum Christianum 1295, quod omnium chronographorum et Historicorum illustrium sententiis adversabitur: aut omnino fatendum, in illa supputatione nostrorum quinque totos annos esse superfluos.

48. *Monumentum Muratis in campo Cosova.*

De sepultura Muratis obiter habeto, tradi a quibusdam, cadaver ejus Sophiam fuisse deportatum. Alii cum Turcis consentiunt, qui Prusam memorant auctum, et juxta Thermas Prusæ majorum monumentis aggregatum: ita tamen, ut prius evisceretur, et intestina in planitie Cosovana (Cassovianam Sansovinus ubique non recte vocat) terræ mandarentur. Id verum esse colligitur ex his Bonfinii verbis, quibus etiam monumenti, eo loco relictæ, hodieque superstitis, et nobis a comitibus Turcis monstrati, mentio fit; In media (inquit) fere planitie Cosovæ collis medicus assurgit, cujus radices Schitniza lambit. Non multo ulterius, ad caput æquoris, quædam turris erat, cujusdam olim Amuratis tumulus et pyramis: qui profligato exercitu, ibi cæsus et sepultus est. Hactenus Bonfinius, cujus verbis nonnihil inhæreamus. Schitnizam alii Schinitzam temere nominare malunt. Au idem fluvius sit cum Morava, videbimus deinceps, numero notarum 124. Amuratis tumulum et sepulturam intelligit, quo loco fuerunt ipsius condita viscera. Quædam dicit Amuratem indefinite, pro sultano Murate I. Profligatum prius sit exercitum, non exprimens, Turcicum profligatus fuerit, an hostilis exercitus, ac deinde Muratem cæsum: cum cæso Murate, Lazari Servie principis exercitum a Bajazite filio Muratis hic audiamus fuisse prælio victum.

49. *Kiratovum mons argenti, Vidina sive Vidinum, Citros, Bozina, Patzinacæ.*

Kiratovum Turcis appellatur oppidum Servie situm ad montem, quem Argentarium vocant, a fodinis argenti. Gallicus interpretes Laonici Rhodopen hunc esse vult, cum sit Hæmus. Antonius Bonfinius argenti fodinarum in Servia mentionem facit, ut admodum nobilium. Kiratovum Castaldo scribitur Cratovo, quod idem est cum Kiratovo. Vidinum hodie dicunt, quam Marius Niger olim vult appellatam fuisse Viminacium. Ejus in Justiniani Augusti amissæ novellæ titulo fit mentio, cujus epitomen in Latinitis meis Græcis reperi. Sambucus noster in Ungariæ chorographia quoddam Viminatæ, diversarum a Vidina, mox infra Belgradum ponit. Chalcorondylis interpretes Latinus Bydenam reddidit, quam Vidynam scribere debuerat: quemadmodum legitur etiam in posteriore *novella de ordine Thronorum*, quam in synodo

Andronicus Palæologus II imperator edidit. Ejus enim hæc verba sunt: Vidina, quæ prius erat episcopus sanctissimi archiepiscopus Bulgaricæ, in metropolim evecta est. Bonfinius Budinum nominat. Michael Ritius Bidinum, apud quem tamen male scriptum legitur Biolinum, pro Bidino. Vidinensis sangiacatus, nunc inter alios Bglerego Temesvarensi subjectos recensetur, de quo plura suo loco, in Notitia videlicet imperii Ottomanici. Citros in novella Leonis imperatoris episcopus est Thessaliæ, sub metropolitano Thessalonicensi: Bozinæ regionis vulgo quoque notum est nomen. Lucolas historici Græci dixerunt Patzinacas. Origine sunt Veneti, quod ex ipsa lingua, qua utuntur hodieque Veneta liquet. Antiquitates horum Cedrinus in Monomacho Augusto luculente descripsit. Sed eo loco deest in edito Cedrino fragmentum insigne, quod cum historicis studiosis aliquando communicabimus. Vir acris judicii Pencerus, quem adolescens in geometricis et astronomicis audire memini, Patzinacorum seu Patzinacorum nomen a Pozina sive Pozinania, nobili Poloniæ municipio, derivare solebat: quod in iis scilicet finibus aliquando sedes habuisse videantur, antequam versus Triballos commigrarent. Et dicti videntur a Græcis Patzinacæ, nostrorum more, quibus Bozinachi non aliter appellantur, au Slavi, Slavachi: Poloni, Polachi: Boemi, Bœmachi.

50. *Alascheher in Caramania.*

Alascheher lingua Turcica significat Altam civitatem. Græcis vero vocabulo diceretur Hypsipolis. Sed ejusmodi nomine nulla reperitur in historiis urbs, nec apud Geographos, quod equidem sciam. Leo Sapiens Augustus in novella de Thronis sub metropoli Neocæsariæ Ponti Polemonisei recenset episcopatum Hypsilon, id est altum vel sublimem. Idem sub Synædusi Phrygiæ Salutaris metropoli collocat episcopatum Hypsu, quod eodem Græce alludit ad altitudinem. Sed an ad Alascheherim ea nomina congruant, ut existimetur appellationem Græcam Turci lingua sua reddidisse: judicio lectoris eruditi relinquo. Quia tamen statim hic sequitur Aidinensis agri mentio, qui versus Cariam Phrygiæ majori finitimum se porrigit, et Alascheheri capta venisse Bajazitis in potestatem traditur: facile persuaderi equidem mihi pateret, oppidum posterius Hypsu, abolito vocabulo Græco, Turcicum Alascheher ejusdem significati diversa in lingua nomen accepisse. 421 De regionibus, Aidinensi et Sarchania, superius a nobis numero 13 tractatum.

51. *Constantini a Turcis appellati Græcorum imperatores omnes, Nigeboli, prælium Nicopolitanum.*

Ei Græcorum imperatori, cui Bajazites intulisse bellum dicitur, nomen erat Joannes Palæologus (Calojoannem vulgo nominabant, non a palæstrina, sed bonitate) qui Manuelem filium, cujus nos præcepta educationis regis Latina servimus, consortem imperii vivus designavit. Nihilominus

hunc Turci Constantinum vocant, non Joannem : A prorsus eadem causa quam supra, numero 46, de Servia despotis exposuimus, qui similiter eis Lazari vocantur omnes, et Bulcogli. Quanquam hoc quoque verum, videri Græcos ipsos Imperatores affectasse Constantini nomen, ut nostri Cæsaris et Augusti, tanquam primi Constantinopoleos et Orientalis imperii conditoris. Sic Heraclius Augustus in Novellis suis, quas aliquot habemus necdum editas, Heraclium filium cognominat *Neon* sive novum, aut juniorem, aut alterum Constantinum. Sic in monasterio Constantinopoli, quod Græci *Suluna* vulgo vocant, appellatus, quondam Peribleptæ, sive spectatissimæ Deiparæ, Armeniorumque sacris nunc dicatum, versus occidentalem templi partem Michael Palæologus imperator cum Theodora Augusta pictus conspicitur, inter utrumque parentem collocato Constantino filio, cum inscriptione triplici. Primæ verba sunt hæc, quæ Latine proferam, Græca cum aliis daturus alibi :

MICHAEL IN CHRISTO DEO
FIDELIS REX ET IMPERATOR,
DVCAS. ANGELVS, COMNENVS,
ET NOVVS CONSTANTINVS.

Quod ille cognomen Constantini magis profecto mereri videbatur, quam alii, propter recuperatam expulsi Flandris Constantinopolim. Urbem vero Nigebolim Turci vocant, quæ priscis a victoria Trajani Augusti de Dacorum rege Derebalo dicta fuit Nicopolis. Ea duplex est, major et minor : C quas medius rex fluviorum Danubius interlabitur. Hæc Sangiacatus Nigebolensis sub Rumeliæ sive Græciæ beglerbegi censetur. Nomine regis Ungarorum intelligitur Sigismundus, qui postea factus fuit imperator. Is anno Christiano 1392 Nicopolim obsedit, ut Bonfinius commemorat. Geufræus, et alii quidam, pugnatum volunt anno 1396, profecto Michaelino. Sed vero similis est, quod a Turcis etiam trahitur, cum a Sigismundo Nicopolis oppugnaretur, eo se cum exercitu Bajazitem obsidione Constantinopoleos soluta contulisset : dumque suis obsessis succurrere niteretur, anno proximo 1395 prælium fuisse commissum. Et annus iste Christianus Mahumetano 794, quo pugnatum Annales aiunt, respondet. Impressionis nocturnæ nulla mentio apud nostros historicos. Froissardus, Bonfinius, Geufræus, prælii tam infeliciter pugnatæ culpam in Gallorum proterviam conferunt, sicut et ipsorum narrationibus cognoscere, qui volet, potest.

52. Pax inter Bajazitem et Græcos.

Nusquam nostris in historiis legitur, Bajazitem cum obsessis Constantinopoli toto vel octennio vel decennio, Græcis principibus pacem fecisse : minus etiam, quod expressa in Annalibus conditione, de recipiendis in urbem Turcis, ea pax facta fuerit : sed urbe jamjam peritura, nec optatum supervenisse tradunt auxilium, movente

A contra Bajazitem maximis cum copiis Temire Chane Tatarorum. At vero cum apud Laonicum legatur, ingratum erga patrem filium Andronicum, dum a Bajazite regno præfici cuperet, ejecto patre Calojoanne, cum Manuele filio regni consorte, verbis inter alia talibus usum : Habebo in urbe Judicem sive præfectum Turcum : non absimile vero fuerit, adigente Bajazite Græcos ad extremam desperationem, tandem eorum imperatores, Calojoannem et Manuelem, in id etiam assensos, quod ultro de Turcis in urbem admittendis Andronicus obtulerat. Cur enim habiturum se Judicem Turcum promittebat, si nulli erant in urbem domicilium habituri Turci, quibus ille Cadius sive Judex in occurrentibus controversiis jus diceret?

B 53. Melatige, Silistra, Empoli.

Quæ sit urbs Melatige, de his Laonici verbis intelligitur : Post Ertzicam (rectius scripsisset Interpreter Ertzincam, vel Ertzingam, duplici gamma) captam, progressus Bajazites, Melitinen urbem, Euphrati impositam, in deditiorem accepit. Hinc enim patet, Melatigen Turcos dicere, quæ olim vocata fuerit Melitine. Prothysteron duntaxat animadvertendum, quod prius Ertzingam a Bajazite captam fuisse commemorat, quam Melitinen : cum a Turcis contrarium scribatur. Est autem Melitine Leoni Augusto in novella de Thronis Armeniæ secundæ metropolis. In Anatoliæ descriptione geographica reperire est Malatiam ad Euphratem fluvium, quæ Turcorum est illa sive Melatige, sive Melatie, Græcorum Melitine, collocante hæc etiam Laonico super Euphratem fluvium. Silistræ nomen hodiæque Turcis notum, civitatis in Macedonia, ubi Silistrensis Sangiaci sedes, 422 Rumeliæ sive Græciæ beglerbegi subjecti. Empolis haud scio, an non sit Amphipolis, vicina Serris, de qua dictum cap. 43. Lembalo quidem reperitur in Græcia Castaldi, sita versus Thessalonicam, Emboli fortasse Turcica, cum articulo Italico : nisi quis malit, datum loco nomen ab Embolo, propter similitudinem cum rostro navis. Sed Amphipolim potius hic arbitror intelligi.

D 54. Despotarum dignitas : Crales, Craæna. Quisnam Turcis Balcus despota : Balcovitziornum Genealogia.

In Græcorum Imperio prima, secundum regiam vel imperatoriam majestatem, dignitas erat eorum quos ipsi vocabant despotas : uti videre licet in officiorum palatii catalogo, passimque Græcis in historiis. Vicini principes, Græcorum exemplum imitati, se quoque despotas nominarunt, præsertim Bulgari, Servique : licet eodem videamus in Græcorum historiis interdum regio quoque censi titulo, cum Crales pro despotis appellantur, et ipsorum conjuges Craænae, pro despiuis. Idem in nostris etiam observavimus. Sic enim Thomas Elëndorfus in Austriacis annalibus manuscriptis : Elisabeth, inquit, filia Friderici Austriaci regis Romanorum desponsata fuit aliquando Joanni Bohemo

regi Lucebürgico, qui eam reliquit impotentiae A
 mendacio praetexto. Sollicitata quoque, ut regi Syr-
 vum mberet, torum schismatici (hoc est, religioni
 Graecae addicti) recusavit. Eminentissimus Bonifidus J. C. putabat Cralis vocabulum a Karulo de-
 rivari, et apud has gentes in honore habitum,
 propter Karuli magni nostri singularem virtutem,
 et famam rerum gestarum illustrem: ut a Karulo
 scilicet omnibus eorum populorum regibus nomen
 velut suspicatum inderetur. Sed ignorabat Un-
 gariis, Bulgariis, Serviis Kiral, aut contractius
 enuntiando Cral, vocari regem: Cralna, reginam;
 quam Polonis sunt Crol, et Crolna. Chalcocondylis
 etiam interpretes ambo in hac voce hallucinati sunt.
 Ad Serviorum principes, et hunc Annalium locum
 ut redeamus, narratur Bulcus despota Bajaziti filium suam dedisse uxorem. Monuimus supra,
 Serviae principes omnes a Turcis fuisse dictos aut
 Lazaris, aut Bulcos, aut Bulcogilos: ejusque rei
 causam reddidimus. Interim tamen ipsi peculiare
 quoddam singuli nomen, ritu Christiano in bap-
 tismi caeremoniis sibi datum habebant. Hoc igitur
 loco Bulcus despota nominatur a Turcis, quem
 Stephanum Bulcovitzium, Serviae despotam, sui
 vocabant. Id vel ex hisce Laonici verbis intelli-
 gitur: Postquam Eleazarus vitam fulit, principa-

tum Stephanus Eleazari, cui Bulco nomen erat.
 Triballorum dux, quorum metropolis Spenderobe
 dicitur, arripuit: Bajaziti strenue navans operam.
 quandocunque auxilium ejus implorasset. Que
 verba rectius ut intelligantur, obiter addo, Ste-
 phanum Eleazari filium, debuisse interpretem di-
 cere. Tum etiam nomine Triballorum intelligi Ser-
 vios, quorum regia sive metropolis Spenderobe
 dicitur, hoc est, Senderovia. Nihilominus et hic
 Stephanus, et filius Stephani Georgius, deinceps
 in Muratis II vita Lazari nominantur. Cum autem
 frequens horum Serviae despotarum, quos supra
 diximus, appellatos fuisse Bulcovitzios, mentio sit
 tam aliis in historiis, quam hisce nostris annalibus:
 lubet hoc loco genealogiam ipsorum subjicere, de
 Turcicis, Graecis, Latinis, Italicis, Gallicis, Ger-
 manicis, Ungaricis expositionibus, ac praesertim
 Bonifianis, excerptam: quae nonnullis, ut spero,
 locis historiarum laeis aliquid afferet. Summus
 autem principum ab eo vel Lazaro vel Eleazaro
 Bulco, quem Laonicus scripsit a Stephano rege
 Bulgaro nactum regionem Istro adjacentem, ac
 deinde redactis in potestatem ditionibus illis, ad
 Savum flumen usque progressum fuisse: quibus
 verbis laud dubie despotatus Serviae fines de-
 scribuntur.

Lazarus Bulcus, Serviae despotas, in praelio captus anno Christ. 1390, et vindicanda Muratis I mortis causa, coram
 Bajazite filio frustulatum concessus. (Annal. Turc.)

STEPHANUS Bulcovitzius, a Murate II ditione sua spoliatus, an. Christ. 1437. (Annal. Turc.)

Georgius Bulcovitzius, Bajaziti militavit contra Temirem Chanem, a Murate II restitutus in N. Despina Bajaziti
 paternum despotatum, an. 1443. (Annal. Turc.) Gilderuni nupta.

STEPHANUS candenti ferro
 creatus a Murate II.

Georgius, Laonico Gur-
 gurus, ab eodem Murate
 visu privatus.

Lazarus, successor pa-
 tris in regno.

MARIA, sultani Muratis II
 uxor. (Sic eam Spandungius,
 non Irenem, vocat.)

Lopus, vir fortis, cui
 Mathiae Ungariae rex, ob
 rem bello Bohemico strenue
 gestam, castellum Fetezco
 donavit.

JUANES, cum aliquot fra-
 tribus.

N. Despina, nupta Stephano Bozino regi, qui acerri-
 quoque principatum consecutus, tandem e castello Jaka
 Muehemelis II blanditis evocatus, cute vivus exiit:
 vitamque cum regno, quod patri dolo subripuerat, amit-
 tit.

423 55. *Cara Rustem, Ali. Causa prohibita me-
 nota veteris apud Turcos.*

Nomen hoc, Cara Rustem, significat Rustemen
 nigrum. Rustemes vero Turcis dicitur, quem no-
 stri vocant Rostanem, quo nomine sultanus Solei-
 manes memoria nostra vezirem et generum habuit.
 Alii Turcis est sine aspiratione, qui Laonico dici-
 tur Alies, aut Haties, ut Interpres scripsit. Causa
 vel praetextus causae potius, cur Talismani, velut
 admodum religiosi et accurati Mahumetanae legi-
 observatores, usum nummorum veterum e medio
 tollendum conserent, explicationem minime diffi-
 cilium habet. Quippe nota lex Mahumetis, qua sta-
 tuas, simulacra, sculptas et pictas imagines, ex
 interdicti divini praescripto severe prohibuit: notum,
 quante zelo Musulmani Christianorum in templis
Imagines mutare, frangere, destruere soleant.

C Itaque cum Romanorum et Graecorum imperato-
 rum imagines in nummis et aspris expressae con-
 spicerentur, violari prophetae legem clamabant, et
 abolendae monetae veteris auctores erant. Sed inter-
 rim sub praetextu religionis impostores nequissimi
 quaeatum faciebant, ut ipsimet Turci satis ingenue
 fatentur. Hodie non amplius animos Turcorum
 illa religio tantopere tangit, ut signatos Christia-
 norum principum caractere nummos averterent.
 Imo unmmos sive ducatos Venetos, quibus vetita
 lege Mahumetis impressae sunt imagines, Sultani-
 nis suis, qui nihil habent legi contrarium, Arabicis
 duntaxat insigniti litteris, longe praeforunt. Taleris
 autem Germanicis, praesertim quibus aut ipsius
 imperatoris, aut Ferdinandi Archiducis; aut
 Septemviri Saxonis insculpti sunt vultus, usque
 ante non infesti sunt, ut ex illis ipsis sibi prohibi-

tis agnitos imaginibus expetant avidissime: nec dubitent, modo se pro mercibus suis eos habituros intelligant, de communi pretio trientem vel quadrantem remittere. Ne pondus quidem horum explorant, quod tamen in sultani sui cæterisque monetæ usitatis, scrupulose facere solent.

56. *Cur imperatores Græcorum a Turcis dicti Teggiures.*

Teggiures supra, numero 15, diximus a Turcis appellatos Græcorum tam in urbibus, quam provinciis, præsidēs. Nomen ipsum a solertia militari deducunt. Et scimus hos a Græcis non duces modo, qui sunt eis Higemones, verum etiam Stratigos et Stratifatas dictos, vocabulis duces militares significantibus. Quod autem Turci Teggiurum nomen etiam Græcorum imperatoribus tribuerunt, ex alia nulla factum est causa, quam irrisionis et contemptus, quasi scilicet imperatorum nomine digni non essent, qui perangustis inclusi finibus, ipsiusque propemodum Constantinopoleos mœnibus circumscripti, præsidēs urbis potius, quam augusti Romanorum imperii reges dici mererentur. Laonici locus est in Historiæ principio, quo paucis exponit, quam in arctum redacti tandem fuerint imperii Græci limites. Animadverti Græcos, inquit, et regnum eorum primo sub Thracibus existisse. Postea reliquo regno a Barbaris exutos, parvum quoddam regnum gubernasse, videlicet Byzantium, Byzantiique maritimam regionem inferiorem, Hætracleam usque: ac juxta Pontum Euxinum maritimam regionem superiorem, Mesembriam usque: præterea Peloponnesum totam, extra tres aut quatuor urbes Venetorum. Ad hæc, Lemnum et Imbrum, et insulas ibidem in Ægæo sitas. Hactenus Laonicus. Bajazitis vero tempore cæteris exuti, cum ipsis etiam suburbanis agris, vix intra muros urbis se tuebantur. Propterea per ignominiam Teggiures a Turcis audiebant.

57. *Caramanix begus Alisurius, Tekiensis regio.*

De Caramania quære notata superius numero 13. Saltim hoc indicare nunc lubet, cum Caramanix principem, cujus hic mentio fit, a Laonico nominari Alisurium. Narrat autem hunc, cum cæteros Asiæ regulos Bajazites ditionibus exeret, pacem cum eo fecisse, atque ita suis ipsum, licet aliqua cum jactura, consuluisse rebus, ne regno prorsus exturbaretur, annales addunt. Nomen diversè scriptum legitur, Alisurius, Alidurius, Aliderius, Aluris, ex Laonici depravatis exemplaribus. Notandum hoc quoque, quem Aliderium Caramanum a Murate secundo bello petiit scribat Laonicus, in his annalibus Ibrahimem vocari: sicut videre est in iis, quæ anno Christiano 1457 gesta referuntur. Hemidam esse Cerasuntem, ostendimus numero 40. Tekiensis regio Phrygia majori continetur, quatenus in mediterraneis ea versus Cappadociam, Armeniam et Ciliciam se porrigit. Interpres Laonici Tecien pro Tekie scripsit. Et alibi

PATROL. GR. CLIX.

Laonicus ait, Tekien esse regionem ut Bithyniæ, sic etiam Ciliciæ vicinam: id est, a Bithyniæ finibus ad Ciliciæ fines usque pertinere. Conjunctas vero, Bithyniam Tekiensemque regionem, Ottomaniam fuisse vocatas uno nomine, supra, numero 13, docuimus. Coniam esse priscum illud Iconium, prius dictum fuit numero 12. Triturandi quoque modus explicatus numero 25.

58. *Acserei, Nigde, Caisaria, Borli.*

Castrum album Turcis Acserei, sive domus **424** alba dicitur. Vetus aliquod hoc nomine castrum vel oppidum in iis locis nullum reperitur. In Ortelii tabula Natoliæ legitur Acsara. Ibidem quæ Turcis hic Nigde, Nigdia scribitur. Utraque non magno a Conia vel Iconio distat intervallo. Vincentius Belvacensis Acserei vocabulum mutat in Hacsar, cum ait: Apud Hacsar invenitur coctus et aluminis minera. Caisaria Ciliciæ, quam sic etiam Marcus Paulus Venetus nominat, dicta priscis Cæsarea fuit. Apud Belvacensem Gazaria corrupte scribitur. Borli duplex in Natoliæ descriptione conspicitur, una Borli simpliciter appellata, non procul ab Enguri vel Ancyra sita: altera cum cognomento, Tarachi Borli, non procul a Castamona et Sinope. Ad Ponti provinciam utraque pertinet, quæ regio principum erat Isvendiarum, quibus intulisse Bajazites bellum dicitur. Et quinam principes hi fuerint, explicatum abunde superius. Sinopen novella de Thronis ad Amasianam metropolim Helenoponticam refert.

59. *Casi Burchan, Orthobules, et Musulmanes, et Cyriscelebs, an iidem cum emire Soleimane.*

Quis begus ille Turcicus fuerit, cui Bajazites Sebastiam ademit, propter annalium narrationes nimis succinctas sciri non potest. Hoc tamen minime dissimulandum, Sebastiam fuisse primam Turcorum in Asia sub Aladine regiam, sicut annales ab initio testantur, et Laonicus, qui progressos ex hac Turcos ait Asian subegisse totam, usque ad Hellespontum. Quapropter si hoc tempore supersites erant Aladinis posteris, verosimile est, eos Sebastiz præfectum habuisse quemdam: cui ab æquitate summa inditum nomen Casi Burchan, lingua Turcica judicem Dei significabat. Ad Sebastiam annales nostri a patre relictum fuisse: tradunt emirem Soleimanem filium, qui tamen a Temire chane nusquam occisus legitur, sed imperasse post eam fratrem a Musa necatum, totis septem annis. Laonicus autem Sebastiz præfectum a patre memorat Orthobulem, qui captus ibidem a Temire, ac post aliquot dies interfectus fuerit. Unde Bajazites accepto de morte filii nuntio, cuidam pastorilibia canenti dixerit: Cane carmen, cujus argumentum sit: Nec Sebastiam, nec filium Orthobulem amittas. Equidem sæpe multumque cogitans de conciliandis annalibus Turcicis cum Chalcocondylis et nostrorum expositionibus, quorum illi maximum natæ filium Bajazitis unum faciunt emirem Soleimanem, hic duos diversos cætera

maiores ponit, Orthobulem et Mulsumanem, nostris Cyriscelebim scititium ingerentibus : in eam denique sententiam veni, ut Cyriscelebi circa controversiam excluso, veluti quem nec Turci nec Græci agnoscant ; reliquos duos, Orthobulem Mulsumanemque, pro uno et eodem Bajazitis filio Soleimane statuum habendum, quem tamen interfectum a Temire, capta Sebastia, per errorem Græci crediderint. Ejus opinionis meæ causam hanc habeo quod nomen Orthobulis non Turcicum esse, sed Græcum arbitrer, et idem significare Græcis, quod Turcis Musulman. Quippe cum in Turcia versarer, interrogatum a me virum magnificum et amplissimum, D. Bartholomæum Pezzenum, Cæs. Majestatis a consiliis, et nuper ad Portam Osmaicam cum munere legati missum, quidnam vox Musulman Turcis significaret, respondere memini, vim illius eandem esse cum Orthodoxi nomine Græco. Vixerat autem ille totos octo reipublicæ causa tunc annos inter Barbaros, eorumque linguam norat. Cum igitur Græcis orthodoxus sit, qui rectam sententiam tenet, idemque significet vocabulum Turcicum Musulman : sequitur, Orthobulis quoque nomen idem esse cum Musulmano, quando sic Græcis appellatur is, cujus rectum consilium, recta voluntas est. Hoc modo manifesto patet, unde Chalcocondylis error manarit, duos ex uno Bajazitis filios faciuntis : ex eo nimirum, quod unum in duos distingueret, cui diversis in linguis diversum, sed unius tamen significati, nomen erat. Nec mihi quisquam objecerit, aliud esse Musulman, et aliud Mulsuman. Quippe vocem Musulman a Græcis enuntiari Mulsuman, et in historiis, et aliis ipsorum libris sæpissime deprehendi. Quin etiam verbum Musulmanissare, de quo superius dictum numero 22, multis in locis apud Græcos ita mutatum reperi transpositis litteris, ut Mulsumanissare legeretur. Ne hoc quidem tacendum, quæcunque Turci de Soleimane memorant, a Laonico ad Musulmanem referri. Quis ergo fieri posse non existimet, ut nomen Mir Sulman ab exteris commutaretur in Musulman? Sic certe Mirchan alicubi scriptum legere memini, qui nomine integro diceretur Emir Chan. Quod vero necem Orthobulis attinet, quæ recensetur a Græcis, a Turcis silentio præteritur : nihil ea nostris rationibus officit, cum vice versa Turci Temiriano prælio Mustapham Bajazitis filium occubuisse memorent, quem Græci tam certo non periisse credebant, ut alium quemdam mentientem hoc nomen, veluti supposititium fratrem poscenti Muchemete dedere nollent, mortuoque Muchemete contra Murateum secundum, Muchemetis filium, sua comperticie foverent. Præterea non abs re mirum alicui videatur, Laonicum dicere, occisum a Temire Bajazitis filium Orthobulem : **425** cum is auctori belli et injuriarum, patri *perpercorit; et expresse* Laonicus idem postea scribit (*de licet dubia*), Mulsumanem, Mosem, Jesum,

A Mechemetem, et reliquos filios Bajazitis in potestatem Temiris venisse. Quid optatius accidere Temiri poterat, quam præter ipsam patrem filios habere in potestate, quibus occisis, Osmanidarum in Asia regno, nemine repugnante, perpetuo frueretur? At tantum absuit, ut id faceret, ut etiam disertus Laonicus initio libri quarti fateatur, Mosem a rege Temire annonas in castris habuisse, tandemque diuisum ex captivitate, mari ad regionem patriam rediisse. Qui plurium, vel omnium potius vitæ pepercit, cur in unum sævisse credatur? Adde testimonium hostis. Nusquam Turci scripserunt in annualibus, interemptum a Temire Bajazitis aliquem fuisse filium, sed sperasse Temirem potius, quempiam filiorum Gilderunis se conventurum, quod illi formidine non necessaria trepidi, omiserint. Imo ferociam potius et iracundiam sui Bajazitis vituperant; Temiris humanitatem ac modestiam laudant. Superest unum, quod obijci possit, de Ziche Orthobulis filio, quem Laonicus ait bellum intulisse Joanni Comueno, Trapezuntino Imperatori. Sed hic mihi respondeat aliquis, unde tandem Ziches ille post mortem patris Orthobulis anno denique sexagesimo primum in scenam prodit? quoque modo salvus evasit e tot parricidiis et laniis horum temporum in Osmanidarum familia, sub Musa, Muchemete primo, Murate secundo, Muchemete secundo, qui omnes parricidæ fuerunt? Cur huic tam diu sævus ille Muchemetes secundus pepercit, qui vix mortuo patre, sanguinem statim fratrum sitiit? An huic credidit exercitum suspiciosissimus omnium tyrannus? Denique constat ex Turcicis annualibus, id temporis vicinæ Trapezuntis præfectum a Muchemete fuisse maximum natu filium Mustapham, qui tantum decennio post illa cum Trapezuntibus bella, Parthis in Armeniam et Caramaniam infusus occurrit, eisque cæsis, Jusufzem begum ducem vivum cepit et patri misit: quod argumentum est evidens, fuisse tum Mustapham virilis ætatis, nec Zichem Osmanidam in iis locis vel imperium aliquod, vel exercitum habuisse. Quæ cum ita sint, restat ut statuamus quatuor omnino nomina, Orthobulis et Mulsumanis, quæ Græci tradiderunt; Cyriscelebis, quod nostri; Soleimanis, quod Turci; tandem in unum conferenda Soleimanem Bajazitis germanum filium, natu maximum: cujus si Ziches ille filius non fuit, nusquam ne nomen quidem tenus Turcis notus; cum Orthobule scititio patre, suppositi ius filius Græcis defendendus relinquitor. Habent lectores eruditi rationes meas, quas vel approbandi, vel confutandi, liberam eis potestatem facio. Neutrum tamen ex duobus illis a Laonico memoratis in Osmanidarum omni familia, ne quis nimis me temeritatis arcessat: qui præter hos, necdum auditis aliorum iudiciis, pluribus etiam Bajazitis filiis, Jesu minori, Ali, Dusmi Mustaphæ, natalium controversiam movere non dubitaverim.

60. *Techrin begus, Erzingæ princeps, Diorryge.*

Qui Turcis est Techrin begus, Erzingæ vel Erziuzanis princeps, a Laonico vocatur Scender, rex Armeniorum: cui Bajazitem illato bello, Erzingam ademisse, cum annualibus hisce consentiens, narrat. Postea tradit Tezetinem, virum regio sanguine ortum ab Erziganis rege, puero Mustaphæ, Muratis secundi fratri, auxilio venisse. Hoc ego nomen, sive Tezetinis, sive Tezerinis, idem esse puto cum Techrine nostrorum annalium. Diorryges oppidi nomen Græcum a fossis ab Euphrate perductis factum arbitror.

61. *Qui Turcomani, sultanus Alcairensis, Cair, Misair, Miszraim.*

Turcomanos vocat auctor annualium Turcos omnes in Asia, cæteris subjectos begis, extra Osmanidas. Sic Turquia Belvacensi regnum Iconiense dicitur, Aythoni minor Asia. Prætor Græciæ noster subditos Iconiensi sultano duplices facit, partim Musulmanos appellans, partim Turcomanos. De Musulmanorum nomine dictum antea, quod haud dubie tunc etiam paret habitum velut honestius. Turcomanos ait esse gentem, quæ Persarum (sic Turcos Iconienses vocat, velut e Perside oriundos) extremos fines insidebat, et implacabili odio Romanos (id est, Græcos) persequens, agendis prædis ex horum agris delectabatur, præsertim illo tempore, quo res Iconienses fluctuabant, mirificæque Taucharorum impressionibus turbabantur. Ergo Turcomani tunc erant infami vocabulo instar illorum prædonum, quos nunc Martellos et Uscochos (unde Scacchorum sive latrunculorum nomen) vocamus. Prætor quidem tunc Michaelem Palæologum, ad Jathatinem sultanium Musulmanorum se conferentem, ab his Turcomanis, omni comitatu et suppellectile spoliatum fuisse narrat, nec quidquam suorum ab eis potuisse recipere, licet hinc inde dimissis mandatis, sultanus imperasset, ut spoliato tam corpora, quam res ademptæ restituerentur. Alcairensium sultanium annales more Turcico nominant Ægypti Syriæque sultanium, ab aulæ sive regni loco. Cairum Laonicus antiquam Memphim facit. 426 Al, ut articulus, additur. Vox ipsa significat urbem, excellentiæ causa, quod urbium maxima sit. Hodie Turcis et Arabibus incolis Misair appellatur, a vetustissimo tam Ægypti, quam Ægyptiorum nomine, Mizraim.

62. *Chemes, Mueige, Bealbec.*

Civitas Syriæ Chemes oliu dicta fuit Emisa, Gregorio Emiseno alumno clara, cujus exstant octo libri de homine, qui nonnullis in exemplaribus non recte Gregorii Nysseni nostri nomen præferunt. Ortelius notavit, quod Turcis et Arabibus sit Hausa. Sed hic Chemes legitur, quod aliorum scripturæ vicinius, quibus Hames vocatur. Fit ejus apud Aythonum his verbis mentio: Civitas Syriæ Hames, quæ Camela hodie appellatur a pluribus: ubi vilendum, an non pro Camela scribi debeat

A Camesa. Mueige Turcis est, qui Græcis historiis nominatur Moavia et Mavia. Cursorem dixi, quem Turci Pec aut Peicj, nostri lacqueium dicunt. Bealbec Syriæ cavæ civitas, Postello Balbec, priscis Heliopolis fuit.

63. *Carabag, Ungra.*

Ad Carabagum hibernasse Temirem tradunt annales, urbem sive Parthiæ, sive Persiæ: quibus nominibus indifferenter utimur, pro ea regione, quæ Turcis est Aiem, vel Aiem vilaget, de qua superius dictum numero notarum secundo. Vox Carobag significat lingua Turcica vineam nigram. Chalcocondyles scripsit, Temirem solitum se recipere Cheriam: quod primum Sebastia, quod itidem Chalepia (sic interpres scripsit) Damascoque capta, fecerit. Ergo veri sit simile, Cheriam a Laonico dici quæ hic Carabag nominatur, nonnihil mutato vel a Græcis vel Turcis vocabulo. Engurim supra, numero notarum 10, diximus Ancyram esse. Tantum hic addendum putavimus obiter, hanc etiam in edito Chalcocondyle Uneram nominari: quod eum Græci mollis enuntiant Ungra, propius accedit ad Turcicam appellationem Enguri.

64. *Bulci filius, Dervislar, Mustaphæ mors. Græcorum de Bajazitis filiis errores.*

De Bulcis et Bulcovitzis prolixè tractavimus ad notarum numeros 46 et 54. Hic tantum monemus, istum Bulci filium (qui Turcis est Balcogli) expresse nominari a Spandugino Georgium, Serviciæ despote filium: cujus majores et posteros continuato superius stemmate complexi sumus. Ac temporum sane ratio Spandugini sententiæ nequaquam adversatur. Dervisii seu Dervisleri sunt illi quidem apud Turcos aliqua ex parte Calogeri Græcis, monachis nostris affines, uti superius indicatum; sed aliis tamen de causis (modo Paulum Tomorrenm, fratrem Georgium Ungariæ perniciem, et alios de nostris excipias) ea comparatio, quod vulgo solet dici, claudicat. Quippe cum universa lex et religionis professio Mahumetana sanguinaria sit, speciem Turci quidem religiosæ pietatis in legis peritis ac Dervisii suis requirunt: at interim ab agendis eos rebus, tam pace, quam bello, præsertim contra Christianos et hostes reipublicæ suæ, nequaquam arcent, sed magis etiam, quam cæteros, devovere vitam suam pro religione, proque lege patria, suos illos religiosos volunt. Hinc aliquot in Ungaricis finibus captos a nostris recorder, viros cæteroque alicujus auctoritatis et existimationis, qui Dervislaros se profitebantur. Hinc in vita Muchemetis primi seditionem Torlaciis monachi Turcici, et in vita Bajazitis secundi, Scachoculis eremitæ sanguinarii pugnas, et cædes, et grassationes immanes, quibus multa millia hominum absumpta fuerunt; et in vita denique Soleimanis, ad annum Christianum 1526, Calenderis Zelebis et Dervislariorum motus ac prælia legimus. Hæc ergo de causa Servianos illos fortissime pro Bajazite

Tandem festinabundi Castamonam perveniunt, A juxta quam domus indicati Peclarpacis erat. Hactenus prætor. Quæ vero hic Congeri nominatur, cam ipsam esse puto, quam in Anatoliæ tabula Congi scriptam legimus, haud procul a Castamona dissitam.

67. *Genuini Bajazitii filii secreti a commentitiis.*

Quæ de Bajazitii liberis hoc loco non multis verbis exponuntur, diligenti consideratione memoriaque digna sunt. Quippe cum illi de Turcorum sententiis, non plures numero, quam sex omnino fuerint: quid aliud statusimus, quam reliquos hactenus nobis obtrusos, velut in judicio status ab ipsis Turcis condemnatos, pro genuinis deinceps agnoscere non debere? Neque 428 vero vel unum, vel alterum duntaxat hoc judicium tangit, sed rejiciendi omnino totidem veniunt, quot extra controversiam legitimi censentur: nimirum hi sex, Orthobules, Mulsumanes, Cyriscelebis, Alis, Jesus minor, Mustaphas cognomento Dusmes: cum primi ex his Orthobullis filio Ziche, quem ipsam quoque Turci ceu cretum Osmanidarum sanguine non agnoscunt. Interim vero pro duobus explosis, duo succedunt hactenus quidem ignoti, sed a Turcis pro legitimis agniti Gilderunis filii pro Dusme Mustapha, Mustaphas Zelebis, amissus in pugna contra Temirem, pro Jesu minore, Casanes Zelebis.

68. *A quo necatus fuerit Isa, Constantinus, pro Manuele Græcorum imperatore.*

Scriptis Laonicis, inter Mulsumanum Jesumque majorem gesta fuisse de imperio bella, quorum tamen annales hi non meminerunt, tandemque Jesum a Mulsumane peremptum. Ejus parricidii culpa Mulsumanem, hoc est, Soleimanem profecto immerentem onerat, cujus auctorem Turci Musam produnt, quibuscum ipsa rerum gestarum series consentit. De nomine Constantini, quo Turcos Græcorum imperatores omnes appellasse, numero notarum 51 diximus, exemplum hic aliud habes. Is enim Græcus imperator, ad quem narratur emir Soleimanes obsidum loco misisse sororem suam, fratremque natu minimum, non Constantini nomen habebat, sed Manuelis, ex Palæologina familia, cujus et superius facta mentio.

69. *Sedes imperii Turcici diversæ.*

Quam ceremoniam sultani Turcici regnum aspiciari consueverint, expositum a nobis est prolixè in annalium supplemento, initio regni Selimis secundi, quod incidit in annum Christianum 1566. Solebat autem hoc in ea fieri civitate, quæ sedes esset imperii. Principio Turcis ea fuit Prusa Bithyniæ, paulo ante mortem Osmanis ab Urbane filio capta: quæ licet honorem hunc non diu retinuit, ex pristina tamen prærogativa meruit, ut longissimi temporis spatio sultani Turcorum mortui paternis et avitis istis monumentis, etiam diu post captam Constantinopolim, sicut in vita sultani Selimis secundi de Achmete Corcutque fratribus ibidem sepultis videre licet, inferrentur. Postquam vero transvectis in Europam copiis, Murates pri-

mus, Urchanis filius Osmanis N. Hadrianopolim cepisset: eodem et regni sedes ex Asia commigrasse videtur, quod recte se facturos sultani ducerent, si rebus Anatolicis jam tranquillioribus, præcipuum militiæ robur Hadrianopoli velut in excubiis haberent: unde, momentis rerum ex usu suo gerendarum animadversis, progredi paulatim latius et in Europæ viscera grassari possent. Sansoninus existimat, primum omnium Muchemetem, Gilderunis filium, huc imperii sui sedem transtulisse, quod urbium Thraciæ facile caput esset Hadrianopolis. Sed ante Muchemetis etiam tempora certum sive regiæ, sive Portæ Osmanicæ locum, sultanos priores Hadrianopoli constituisse, pluribus ex locis Laonici manifestum est. Quippe de Mulsumane eloquens, Profectus, inquit, Hadrianopolim, regni solem (hoc est, quæ regni sedes erat), regnum ordinavit. Et paulo ante de Mose, Hadrianopolim, ait, quæ regni sedes est, profectus, ibidem rex declaratur. Quam vero ad urbem translata tertium fuerit Porta, nemo non novit.

70. *Gerle, Dolap, Soleimanis mores.*

De Isvendiarum ditione superius explicatum numero notarum 43, qua et Gerle comprehendebatur oppidum. Id nota 49 diximus in tabulis geographiis corrupte scriptum inveniri Gerele pro Gerele. Narrant vero annales, Soleimanem castra propter Gerlen, ad ripam fluminis locasse. Non exprimitur ejus fluminis hic nomen, sed in Anatoliæ descriptione Dolap vocatur. Soleimanis indolem Chalcocondyles quoque ceu bonam prædicat, etque magnas virtutes tribuit, sed eadem cum Turcis de perpetuis ejus potationibus et luxu commemorat: quæ homini minus rerum suarum provido sollicitoque tandem exitium attulerunt.

71. *Valachia Carabogdania, Nemetsassii, Iflach, Gullicia, Vavoda, Murze, Bogdan.*

Dacia quondam appellabatur amplissima regio, quæ Transsylvaniam cum utraque Valachia continebat. Et cingunt ambæ Valachiæ Transsylvaniam, quarum una majoris nomen habet, altera minoris. Major ad Euxinum mare se porrigit, et nostris Moldavia, Turcis Carabogdania, quasi nigra Bogdania, sive Bogdani regio dicitur: a frumento nigro, cujus est ager ille feracissimus. Gallicus, et alter Chalcocondylis interpres, Podoliam perinscite faciunt, regionem juris Polonici. Minor propter Danubii ripas extenditur, et plerumque Transalpina, Bonifio Montana quoque sicut et aliis nominatur. Vlachim vocavere Græci, et incolas Vlachos: pro quibus interpretes Zonaræ, Cedrini et aliorum historicorum reddidere Blachim et Blachos, contra molliorem pronuntiandi rationem Græcorum: quos imitantes Turci, non Iflach, sed Iflach dicunt. Nomen Valachorum non a Flaccis Romanis, origine fabulosa, 429 quæ pluribus tamen placuit, sed a Germanis nostris profectum arbitror. Habuerunt enim vicinos Daci Germauos, puta Quados, Gothos, Gepidas, in quorum agro, qui nunc

Cepisiensis dicitur, incolæ præsertim Casemarca A vicini se Nemetsassios hodieque nominant, voce de Nemets (sic Ungari Germanos appellant, ut Venetæ nationes Nemitzos) et Sassiis composita, quæ Sassiios sive Saxones Germanos significat. Germani vero plerique tam Italos quam Gallos (quæ Germanis sunt Walli, sicut Gilimer nomen Gothicum est Wilmer. Et in Anglia quoque Wal lorum nomen præscis incolis provincialibus, ab Anglo-Saxonibus nostris inditum, manet) vocare solent Walchos et Walischos : quorum linguæ provinciali cum lingua Daciæ, quæ ipsa quoque Romanorum provincia quondam fuit, affinis esset : idem a nostris Walchorum nomen accepere, quod denuntiatione molliori mutatum in Walachos. Suffragatur huic opinioni meæ vetus etiam Gallicia nomen, frequens in antiquis Ungariæ regum titulis, quo Valachia significabatur, eadem cum Gallis et Italis utens lingua, sicut et nunc affinitatem aliquam cum eorum lingua provinciali retinet. Vaivoda vero nomen generaliter significat præfectum militum, quem capitaneum vulgo vocant. Sed apud Ungaros ut olim, sic etiam hodie, duæ sunt appellationes administrationum maximarum : una Bani, de qua suo loco, nimirum capite 174, plenius dicitur sumus, altera Vaivoda. Banus est præses regis in aliquo ex regnis Ungariæ adjunctis. Vaivoda vero præses dicitur, loco regis administrationem habens in aliqua provincia, puta Transsylvania, Valachia majori, Valachia minori : sed ea lege tamen, ut gubernatore sit inferior. Vaivoda Valachii, postquam ab Ungariæ regum obedientia se subtraxissent, more Græcorum despotæ, de qua dignitate superius numero notarum 54 proluxe dictum, pro Vaivodis audire maluerunt, quasi si principes essent absoluti : nec regibus subjecti, sed potius dignitate regibus proximi. Verum usu venit eis, quod Græcis accidisse constat, qui maximas ad angustias redacto imperio, titulos ampliores excogitarunt : uti nunc etiam apud Ausones nonnullos in ipso prope modum amittendæ libertatis articulo consimilia quædam affectare, præter morem majorum, videmus. Despotarum certe nunc illorum ea sub Turcica servitute conditio est, mancipiorum ut nomine potius, quam principum, censendi veniant. Sed pergendum ad alia. Valachorum ille Vaivoda, quem Annales hi Murzen vocant, Laonico Mirxes dicitur, Bonifinio Merches, hoc est, Marcus. Reperitur apud eundem Laonicum et Mirdan Valachia principis nomen, compositum ex hoc ipso Mirx et Dan sive Gdan. Nam et ipsa regio Bogdania nomen accepit a Bogdanis sive principibus suis, qui vocabulo sane pio dicuntur Bogdani, tanquam Dei munus, vel Theodosii, vel Theodori, vel Dorothei. Meminit hujus vocis et Cedrinus in Basilio Bulgaroctono, cum ait : Occurrit etiam imperatori Bogdanus, castrorum interioris regionis toparcha sive regulus.

72. *Samobunogli, Azapi vel Aæpi ; Laonici locus emendatus ; emir Halem.*

Quem hic Annales Samobunogli sive filium Samobunæ vocant, infra Schele Bodredia appellatur, ubi de seditione per ipsum mota proluxe sunt narrationes. Stipendiariorum nomine intelligunt Azapos vel Azepos. Laonicus alicubi peregrinos dixit, more Græco, quibus Xenii vocantur, id est, peregrini, qui stipendiis conducti militant, hoc est, qui sunt misthophori, sicut iidem appellant. Idem alibi : Turcorum pedites, ait, quos Azapidas vocant. Et omnino militiam hi pedestrem obeunt, licet alio libri octavi loco legantur hæc verba in vita Muchemetis II tunc Belgradum oppugnantis : Azapides (quos Hussarones nostri vocant) diripuerunt forum. Rex clamabat, ut eximerent eorum puellas. Hic primum lector observet, Azapidum nomine pedites Ungarorum ab auctore intelligi, qui regis sive sultani Muchemetis forum, scilicet castrense rerum in exercitu venalium, diriperint. Ergo quæ interjecta verba sunt, quos Hussarones nostri vocant, glossema sunt interpretis imperiti, Azapidas pro Hussaronibus accipientis, cum Azapidae pedites sint, Hussarones equites. Deinde puellas eximere dixit, cum Græci Laonici verba significent, oculorum coras sive pupulas aut papillas eruere vel effodere, quod paulo melius adjectis margini verbis redditum, ut hostium oculos exculperent. Præfectus autem signiferorum Turcis est emir Halem, ejus supra, numero notarum 14, facta fuit mentio. Sane magnum hujus officium est, et fructuosum, dignitateque proximum ab æga genizarorum. Sed officiorum Portæ, tam eorum quæ intra saraium, quam quæ foris ordinata sunt, expositio plena, locum pro se citatum.

75. *Musæ sive Mosis crudelitas ; Lazarus, pro Stephano Servia despota, Lazari filio.*

De Vidina dicum numero notarum 49, de Butuvada et Matera deinceps, loco magis idoneo, ad annum Christianum 1444 dicitur. Musæ sive Mosis crudelitatem, et iracundiam, ac tyrannidem in suos, Laonicus etiam commemorat, partim his verbis, 430 Moses iræ imperare non poterat, sed præceps in eam ferebatur, quidquid illa dictasset, faciens ; partim alio loco, verbis consimilibus : Optimus quisque indignabatur ob Mosis violentiam et tyrannidem. Causam vero, cur bello Servia despotam persequeretur, Laonicus exposuit, cum recitat, eum a despota desertum fuisse, Græcorum persuasionibus adducto, Mulsumanis ut partibus semet aggregaret, quod Moses ægerrime tulerit. Et despotam hunc Annales vocant Lazarum, cum tamen ex historia constet, hæc a Stephano gesta, Lazari filio, Georgii patre : quo de superius numero 54 tractavimus.

74. *Geivise, Gebise ; Libyssa, Lebussa ; Astacus, Sinus Astacenus, Intzu.*

Geivise oppidulum est Bithynia, situm ad Nicomediensem vel Astacenum potius antiquitus di-

etum sinum, in ipsa via qua Constantinopoli, quæ hinc itinere bidui abest, Nicomediam itur. Ea vero ulterius a Geivise distat unius itinere diei. Geographica Natoliæ descriptio Abrahami Ortelii Gejecon habet, voce nonnihil mutata : Busbequius in Itinerario Gebisen scribit, additque putari, hanc olim fuisse Libysam, Hannibalis sepulcro celebrem. Ego pace tanti viri Geivisen hanc, sive Gebisen, non Libysæ reliquias arbitror, sed Astaci. Nam Libysa longius a sinu remota est, versus Bithyniæ mediterranea, et urbem Nicæam : hodieque vocabulo propius ad Libysam accedente, Lebusa dicitur. Astacum vero propterea puto nunc esse Geivisen, quod hic in amœnissimum illum maris sinum prospectus pateat, quem ab Astaco, quondam hoc loco sita, veteres appellaverunt Astacenum : ut paulo ulterius idem, mutato nomine, Nicomediensis dicitur. Astacus ipsa, cum Astaceno sinu, sic ab astæcorum copia, quæ cancerorum marinorum species est, nomine vulgo Græcis hodieque Constantinopoli noto, mihi quidem videtur appellata. Quæ paulo post nominatur Intzua, pagus aut vicus est ignobilis, haud procul a Tzurulo situs in itinere, quo Constantinopoli Selybriam et ulterius Hadrianopolim itur. Ejus deinceps quoque fit mentio in extremo Seliæ I, qui correptus istis pestilenti morbo fuit, quo subito periit.

75. *Akenzi vel Acanzii.*

Sine stipendio militant apud Turcos Akenzi, rusticum genus hominum, sicut apud Ungaros Haiduchi. Quidquid consequi prædæ possunt, sibi retinent : non totum tamen. Quippe non aliarum duntaxat rerum suarum, quas possident, verum etiam omnis tum prædæ, tum lucri, quod in bellis percipiunt, decimas sultano suo solvere coguntur. Itali genus hoc militum sua lingua Ventureros appellant, prisca Volones dicti fuisse videntur : unde Callimachus Experiens non ineleganter nostros cruce signatos, Volones nominavit.

76. *Michalogli, Tocat.*

Prima nominis Michalinorum, sive Michalogliorum, sive Michalidum mentio, in his quidem Annalibus hoc loco reperitur. De his dictum a nobis antea numero notarum 27. Urbs Tocat, quo relegatus fuisse dicitur Mechemetes Michaloglius, existimatur a plerisque, quos inter et Marius Niger est, respondere veteri Neocæsariæ, quam in Cappadocia collocant, ipsam quoque provinciam Cappadocia Toceatum appellante Pineto : cum Leonis Augusti Novella de thronis, Neocæsariam facit metropolim Ponti Polemoniæ. Tocatam hanc nostram Laonicus Tochatam scripsit, nec desunt, qui malint eam referre ad Armeniam. Bellonio certe Nisar est Neocæsaria, nomine recentiori, quod paulo propius ad prisca illud videtur accedere. Pedites quorum dux in Valachiam profugisse dicitur, paulo ante dicti fuere stipendiarii, Turcis Azepi, de quibus numero 72.

77. *Varsac sive Versac ; Coniæ begus.*

Oppidum Caramaniæ sive Ciliciæ, quod Annales

A Varsac et Versac appellant, in Anatoliæ tabula geographica Versagelli scribitur. Coniæ princeps, sive begus Iconii, Caramaniæ princeps dicitur, ab aula sive regia Iconiensi. Et bello petiit hunc Muchemetes propter societatem cum Musa : cujus adjuvandi causa Prusam Caramanus obsederat, dum Muchemetes absens, in Europa rem contra ipsum Musam fratrem gereret.

78. *Samsonis oppidum.*

Hujus civitatis Cedrinus et alii meminere, tanquam in Ponto provincia sita. Prætor Græciæ noster ait, in illa regni vel imperii Græci confusione, quæ a Flandris capta Constantinopoli exstitit, Sabam quemdam pro se hanc urbem Samsonis occupasse cum tota vicinia, cui prius imperatoris Græci nomine præerat, statimque subjicit mentionem Cappadocia sive regni Trapezuntii, velut huic vicini, quod in potestate Davidis Comneni tunc fuerit.

79. *Romania, Cunuz, Conozus, Tatarbasar, Tatargoi.*

Cum Tatarum dicuntur in Romaniam ex 431 Asia migrare jussi, Romania nomine Thraciam accipito, cujus hoc Annalium loco expressum castrum Cunuz, non procul abest ab urbe Philippopoli, et Conozus Græcis nominatur. Castaldus in hodiernæ Græciæ tabula geographica vocat Cognuzam. Italica Græcaque pronuntiatione. Nos in itinere nostro per hæc ipsa loca proficiscebamur, et in oppidulo quodam pernocantes, ibidem deprehendebamus ex ipso nomine loci, fuisse regionem hanc olim Tataris, huc velut in coloniam deductis, ad inhabitandum concessam. Nam oppiduli nomen incoko dicebant esse Tatarbasar, quæ vox emporium sive forum Tatarorum significat. Nec longius, quam sex aut septem horarum itinere, distat a Philippopoli. Ponitur ibidem a Castaldo Tartagi, prorsus ubi Tatarbasar viatoribus ab Hæmi jugis altissimis in plana Thraciæ descenditibus occurrit, in æquore spatiosissimo longoque pulcherrimo sita : quod nomen a Tataris itidem videtur derivatum, fortasse Tatargoi scribendum, quod Tatarorum est pagus, et idem scilicet cum Tatarbasar.

80. *Manissa, Torlac.*

Turci Manissam vocant urbem Asiaticam, quæ Græcis est Magnisia, Latinis Magnesia. Sansovinus et alii non recte Mangresiam putant hodie nominari. Sunt autem in Asia minori civitates hujus nominis duæ, quarum una dicitur ad amnem Mæandrum sita Magnesia ; hanc Ephesiæ metropoli Novella Leonis Augusti subjicit ; alteram ad Smyrneusem metropolim refert, amœnissimo sitam versus Ægæum mare loco. Superest etiam nunc utraque, sed posteriorem illam puta, quin sultani Turcici filiis suis inhabitandam assignare solent inveterata consuetudine : sicut ibidem diximus supra, jussu paterno jam Muchemetem, unicum sultani Muratis III filium, degere. Torlac nomen est apud Turcos certi generis religiosorum, diversa quædam a Calenderum et Dervisiorum professione sequen-

tis instituta : de quibus omnibus suo dicendum loco. Et hic ille Torlaccus monachus sive religiosus est, cujus obiter mentionem supra fecimus numero 64. De Sertis antea dictum numero 43. Salonicam vulgo notum priscis dictam fuisse Thessalonicam.

81. *Scheiche, Sophi, prima Sophilariorum seditio.*

Sunt hæc quoque nomina sive sacerdotum, sive peritorum Mahumetanæ legis, et ejusdem interpretum. Scheiches apud Turcos pene pro viris sanctis habentur, velati qui animarum curam gerant. Ex horum numero quemdam sibi deligit etiam ipse Turcorum sultanus, quem in omnibus, quæ ad salutem animæ suæ pertinere putat, consulit. Cæterum hoc loco prima notanda Sophilariorum in Annalibus hæc mentio, de quibus infra suo dicturi loco sumus. Eorum nomen non a Græco Sophos, quod sapientem significat, sed a Sophi, voce Arabica derivatum, qua denotatur lana. Nam hi Sophi prostentur religionem cæteris Mahumetanis novam, quæ præcipit inter alia, ne caput fastu quodam lincis spitis involvatur, quod Turci factitare solent, sed uti caput tegumenta duntaxat humilitatis modestiæque declarandæ causa de lana conficiantur. Plura de his, ubi deinceps ad Sophinorum mentionem perventum fuerit, exposituri capite 188 sumus.

82. *Anni Muchemetis, Ismyr in Anatolia.*

Redegimus supra, numero notarum 47, sultanorum annos, quibus regnarunt, ad certos numeros. Ibi traditum inter alia, Muchemetem primum octo duntaxat annis imperasse. Licet hoc colligere de Turcicis Annalibus, qui principium regni Muchemetis ad annum Mahumetanum 816 referunt, anno Christiano 1411 respondentem : mortuum vero notant eundem Muchemetem anno suo 821, qui noster est 1422. Ergo duntaxat annis octo rebus præfuit. Hoc ideo significandum putavi, quod loco prius indicato scripserim ex Sansovino, regnasse Muchemetem annis 17, pro quibus 12 annos Chalcocondyles posuit : cum accuratior sit Annalium Turcicorum computatio. Civitas Ismyr a Turcis dicitur, quæ Græcis est in Asie minoris Ionia nobilis illa Smyrna.

83. *Mustaphas alienus in Osmanidarum se familiam ingerit. Exemplum huic simile de Voldemaro Brandenburgico.*

Ne mirum aliquibus videatur, potuisse Dusmen Mustapham, pro Mustapha Zelebi, dudum amisso Bajazitis filio, se tanto venditare artificio, ut ejus patrocinium non Græcus duntaxat imperator, sed etiam magni Turcorum principes, Smyrnæus ille Chuseines begus, Aidineusis, Sarchaniensis, Mentesianus, Chemidensis, susciperent : libet hic ex Annalibus manuscriptis exemplum subjicere simillimum de quodam, qui 60 plus minus ante hos Dusmis Mustaphæ motus annis, se principem Brandenburgicum, imperii Romani septemvirum, mentitus fuit. Et ipsis hæc An-

nalium verbis, e lingua Germanica Latine redditus, exponemus. Anno, inquit, 1548 Rudolphus Saxonie dux secum ipse dispiciebat, qua via Ludovicum Bavarum, Ludovici Augusti Bavarum filium, principatu Brandenburgensi **432** pellere posset, quod quidem parum absuit, quin perficeret. Divulgabat enim, marchionem Voldemarum Brandenburgensem, qui ante triginta et unum annos amissus, peregrinationes varias privati hominis habitu susceptas obivisset, nunc tandem inventum esse. Hoc modo productum in scenam molitorem quemdam, verum asserebat esse Voldemarum, marchionem Brandenburgicum. Ille vero molitor in Saxonia secreto pluribus annis habitus, ea signa corporisque notas, quibuscumque fieri potuerat artibus et artibus, acceperat, ut confidenter prosteretur, certis se probaturum documentis, vere se marchionem Voldemarum esse. Mox ergo reperti denuo Voldemari marchionis, tot ab annis amissi, fama per omnes regiones didita fuit; eoque rumore permotis multorum aulicis, complura castella, cum civitatibus et oppidis, molitori deditioem faciebant. Si qui vero dolere se nollent, tam auxiliariis Karuli Bohemie regis, et imperatoris septemvirum quorundam suffragiis electi, qui Bavaro infestus erat, quam Saxonis Rudolphi copiis, ad accipiendum molitoris imperium, adigebantur : adeo quidem, minor ut Brandenburgici principatus pars in potestate Bavari maneret. Tandem intellectum, molitorem esse qui se pro marchione Voldemaro gereret. Qua de causa Danie rex, et Ludovicus Romanus, alter imperatoris Ludovici Bavarum filius, Ludovici Brandenburgici frater, itemque Cracoviae rex, et Stetinensium dux, ac plures Polonie Silesiæque tunc ad Polonie jura spectantis principes, cum Bavaro se conjungebant : quorum auxiliis adjutus, varias rerum difficultates utrunque superabat. Committebantur et diversa prælia, nonnunquam vincens molitoris illius copiis, qui marchionem se Voldemarum asserebat : ac vicissim Bavari militibus aliquando sua quoque tropæa statuentibus. Una tamen in pugna quadam dimicatum a Bavari partibus sanequam infelice, Ludovici Romani, qui Bavari frater erat, auspiciis parum auspiciis. Nam is vix salvus evasit, captusque magna cum fictitii Voldemari gloria fuit ex partibus Bavari, dux Rudolphus Palatinus Rhenensis cum 79 milibus galeatis : quos inter 40 Poloni numerabantur, et in his 14 tum fratres, tum agnati, qui easdem gestabant galeas, et gente Zellizia nati erant. Ea clades tantum de Bavari opinione deminuit, ut aliquot ab eo civitates deficerent, quæ prius ab ipso steterant. Hoc modo totum triennium durante bello, tranquillo principatus Brandenburgici possessione Bavarus potiri non potuit, donec tandem redactus in potestatem molitor ille, commentitius princeps et ad ignis supplicium damnatus exureretur. Non ovum ovo magis simile, quam hic Voldemari molitoris motus, illi Mustaphæ supposititii conatui similis erat. Ac

ne quis inæqualem Dusmi fuisse Voldemarum, ratione potestatis et imperii, quod affectabat, suspicetur : ut nihil de labefactatis Osmanidarum viribus post calamitatem Bajazitis dicam, saltem videamus ex ipsis aliorum Annalium manu exaratorum Latinis verbis, quom potenti principi molitor ille succedere voluerit. Anno, inquit, 1310 Voldemarus Brandenburgensis marchio, mortuis fratruellibus et patruis, divisum in multas partes totum solus illius tituli obtinuit principatum : et glorians in fortitudine ac magnitudine potentie suæ, curiam celebrem et famosam indixit regibus et principibus prope longeque positis : habiturum se nuptias cum filia patris sui significans, et omnes missis veredariis ad hujus solemnitatis gaudium invitans. Eam tenuit in civitate maritima Rostochio, sita maris ad portum, unde versus Daniam, Sueciam, Norvegiam, et ad partes alias navigatur : in quem etiam navigia mercium diversarum de diversis et remotis regionibus appellunt. In hac curia fuit rex Daniæ, cum duobus ducibus, fratribus suis, et immensa multitudine populi terræ suæ : duces, comites, liberi barones innumerabiles de Saxoniam ; marchiones et magnates tam de illis quam de exteris partibus, quorum numerus viz poterat æstimari. Marchio manibus regis Daniæ miles cum magno decore insignitur. Mille septuaginti nobiles, in hoc tirocinio, novæ militiæ cingulo per marchionem cum pompa maxima decorantur. Ibi dominarum de diversis partibus formosarum, sicut et militum, innumerabilis existit copia. Tentoria per campos erecta, scarlatum circumdata, cum operimentis, subselliis et stratoribus velut aurum micantia vilebantur. Putei pleni vino, cerevisia et medone, ad potandum ; specus repletæ carnibus, piscibus et frumento ꝑ naves onustæ speciebus aromaticis, ad corporales explendas delicias, habebantur. Quæ quidem gloria post hæc in favillam brevi est redacta, propter nuptias illicitas, et fastum gloriæ temporalis. Nam ipse Voldemarus marchio sine hæredo decessit, et ad imperium totus ille principatus amplissimus devolutus fuit. Hactenus Annalium verba, quorum lectionem Magnifico Domino Hieronymo Beck a Leopoldstorf, ut alia plura, debemus. Ex his autem liquido patet, non minoris fuisse momenti Voldemarianum hoc negotium, quam illud Mustaphæum. Recenseamus et alia, quæ in comparationem utriusque venire possunt. A Mustapha stabat imperator Græcus istis, a Voldemaro stabat Germanus imperator hic : et tanto quidem potentior, quanto Græcum imperium id temporis Germanico debilius erat. Præter imperatorem cum Mustapha conjuncti principes illius, 433 hic Voldemarum quoque principes præpotentes fovebant. Debilitatam Muratis potentiam Græcus imperator et Turcici volebant principes, quod a Murate sibi metuerent, suasque tueri patiter, et prius ab Osmanidis sibi per vim crepta recuperare viderentur : iidem volebat

A deminutas Bavari vires Karulus imperator Occidentis electus, quod illum velut æmulum, qui patrem habuisset imperatorem, non abs re sibi suisque rebus formidabilem putaret : volebat eundem ditione Brandenburgica pulsus Rudolphus Saxo, stirpe Anhaltinorum ex Alberti Urs. posteris editus, ut aliqua ratione principatum illum sibi suisque repetere tandem aliquando posset, quem jure propinquitatis et agnationis cum Brandenburgicis principibus extinctis, ad se pertinere putabat. Triennio toto Murates imperio potiri quieto non potuit, defendente se istis Mustapha, resque turbante Turcicas : hic triennio nec Bavarus uti frui Brandenburgica regione, nec vinciri potuit Voldemarus. Mustaphæ tristis fuit illic exitus, hic infelicio molitoris Voldemari. Mustapham neci delit istis laqueus, hic Voldemarum rogos absumpsit. Hoc modo causas, consilia, personarum rationes, et rerum eventa fuisse consimilia, respondentibus etiam temporibus ipsis, videmus : ideoque tam sibi rebus omnibus gemina, tam illustra duo sæculi unius exempla, jucunda lectu, consideratione digna, libenter hic ob oculos ponere studiosis historiarum volumus.

84. *Vardarium oppidum, Vardarius amnis, Vardariotæ, Vardari, Verdari.*

Quod legitur in Annalibus Vardarium, Thessaliæ oppidum est, ad Vardarium flumen, quod Axiu priscos dixisse, prætor noster et alii notant. ad septimum a Thessalonica lapidem situm : licet fossæ Vardariæ 100 miliaribus Græcis absint a Thessalonica, de quibus alibi. Meminit Leo Sapiens Augustus in Novella de thronis episcopatus Vardariotarum, quem metropoli Thessalonicensi subjicit. Et hosce Vardariotas etiam Turcos nominat, translatos aliunde scilicet huc ad Vardarium fluvium. Scribimus autem Vardarium, more Græco : cum alii Bardarium malint, contra pronuntiationem incolarum, quibus est Vardari et Verdari.

85. *Chusein beg, Græcis Zunaites.*

Quem Turcici Annales Chuseinem begum, Ismyr principem, nominant, Laonicus Zunaitem vocat, Smyrnæum principem : qui cum Dusme Mustapha captivus a Græcis custoditus fuerit in Epidauri arce, nunc Monemvasia sive Malvasia, et in Imbro Lemnoque insulis, quandiu sultanus Muchemetes vixerit, cui quidem hac in re gratificati sunt. At Muchemete mortuo, Mustaphas cum hoc liberatus, et Murati Muchemetis filio fuit oppositus, præsentem cum rerum Græcarum discrimine, sicut idem proluxe commemorat. Obiter hoc etiam adjicitur, Zunaitem hunc dici Sansovino, non Zunaitem : per oscitantiam scriptoris, ut puto.

86. *Vlubat, Lopadium, Lupadi, Rhyndacus, Michalizi.*

Monuimus supra, numero notarum 16, quod Turcis oppidum minoris Asiæ dicatur Vlubat, Laonico Lopadium esse, nunc vulgo Lupadi nomen habere. Melicensis Antonius, Podota

supra meminimus numero notarum 24, Lapidum quoque dici volebat. Sed hic addendum, non oppidum duntaxat esse Lopadium, sed etiam lacum Lopadium et profluentem e lacu Lopadium amnem, eodem conspici loco, et iisdem appellari nominibus. Licet hoc etiam perspicue de Laonici verbis intelligere, cum res easdem referens, ait: Eo tempore castra Muratæi metabantur prope Lopadium lacum, et regionem Michalicii vastabant: ubi lacus multis jambagibus per angustias in mare senet effundit, et ibidem pons est. Mustaphas autem accedens, castra locavit juxta ostium fluvii, qui ex lacu promanat. Quibus in verbis quæ Michalicii regio vocatur, nunc Michalizi, tam ab hujus nominis fluvio, quam ab oppido dicitur: quod a Lapido sive Lopadio milliariibus Græcis 10 distat. Addendum et hoc, amnem Lopadium priscis dictum fuisse Rhyndacum.

87. *Falso rumore didito, res magni momenti confecta.*

Præter illud stratagema, quo Mechemetes begus Michaloglius Mustaphæos proceres ac milites in partes Muratis attraxit, aliud etiam a Laonico memorie proditum est, quo singularis vafritiei commento res pariter ac spes omnes Mustaphæ funditus everse corruerunt. Ait enim, missis ad Græcorum imperatorem ac proceres, tam a Murate, quam Mustapha legatis, Græcos tandem re deliberata Mustaphæis assensos, Muratæorum postulata rejecisse. Tum vero Muratæos suorum in castra maxima cum festinatione reversos, mox falsum sparsisse rumorem, quo Græcos affirmabant Muratis partes amplexos. Ea re per transfugas, ut sit, in hostium quoque castris didita, summo opere perturbatos Mustaphæos, quorum legati cum peroptato Græcorum responso necdum appulerant, abjectis animis vel Muratis se gratiæ ac fidei permisisse, vel fuga salutem consuluisse: **434** quod ab ipso quoque Mustapha factum, Zunaitæ patritum ad principatum se recipiente. Memorabile profecto exemplum, quo pacto nonnunquam in bellis res maxime rumoribus vel prosperis, vel adversis, cum dexteritate sparsis, perducantur.

88. *Buga, Guba, pro Buga.*

Quo loco sita sit Buga, satis intelligi potest de notatis superius ad numerum 24. A Leopadio non longe distat, habetque lacum, ex quo promanat amnis Buga, civitati cognominis. Recentioribus Juba vel Guba scribitur, litteris transpositis. Annis Buga, quem diximus, Lopadio flumini miscetur, quod itidem Græcos olim Rhyndacum appellasse paulo ante notavimus.

89. *Genuenses quidam in Europam Muratis II copias trans Hellespontum, accepta mercede maxima, transportant.*

Referunt Turci, Muratæm, ut Mustapham fugientem opprimeret, cum omnes ad Hellespontum propter Calliopolitanum trajectum naves in terram

A ille subduxisset; mercatorum impositas navigii copias suas trans Hellespontum veli curasse. Quibus in verbis, quinam illi mercatores fuerint, non exprimitur. Sed Laonicus, rem disertius exponens, Prævererat, inquit, Amuratem Mustaphas, Callipolim transfretando. Amurates vero, nactus Januensium navim maximam, quæ forte appulerat, cum gubernatore paciscitur, ut se cum peregrinis et militibus Januæ (stipendiarios et Portæ milites vertere debuit interpres), reliquisque copiis, in Europam trans haberet. Mercedem gubernatori solvit maximam, quantum pollicitus pecuniam fuerat, impigre numerando. Hinc ergo jam cognoscitur, mercatores illos fuisse Genuenses, quibus alii Muratæm in singula transvehendorum capita ducatos singulos, alii binos soluisse memorant. Et notandus hic locus tam Laonici, quam annalium, propter nostrorum hallucinationes, quorum alii navatam hanc Turcis aiunt a Genuensibus operam tempore primæ Turcorum transjectionis in Europam, in quibus est Nicolai des, de quo supra dictum numero notarum 24: alii referunt ad id tempus, quo rescissis auctoritate pontificis inducitis, quas Vladislavus Polonus Ungariæ rex cum Murate pactus fuerat, Eugenius IV pontifex, et Italiæ principes, Ungaro promiserunt, se tremibus obsessuros Hellespontum: quo minus ex Asia Murates, ubi bellum contra Caramanum gerebat, in Europam transmittere, conatusque Vladislav regis, Europa Turcos ejectione, posset impedire. Quo sane tempore, si Genuenses transportandis Turcis operam Murati navassent, non pessime de tota meriti republica Christiana diris omnium devoti fuissent. Sed hoc quidem eos Laonicus et Annales hi crimine liberant, cum interim negari nequeat, hanc Genuensium, privatorum tamen hominum operam, in hoc tempore contra Mustapham Murati præstitam, non leve Græcorum rebus attulisse damnum, ac proinde cæteris etiam totius Europæ populis Christianis fuisse noxiam. Bolairis et Ezem planitie loca superius exposita sunt numero 25. Tantum hic observandum, nomine Boleri sive Bolairis, etiam oppidum hic situm intelligi. Mortis genus, quo Mustapham Murates affici jusserit, nimirum ut de pinna quadam murorum urbis Hadrianopolitane suspenderetur, a Chalcocondyle silentio præteritum, a Turcis memorie proditur.

90. *Lazari duo, Servie despotæ simul.*

His annis Bonfinius cum uno Georgio, despota Roxianorum sive Razianorum, qui et Servii, Muratæm bella gessisse scripsit. Annales vero Turci tradunt, anno Christiano 1427 Lazarum despotam senem ditione sua prorsus exutum, nihilque minus anno sequenti proximo Muratæm, instaurato bello, Lazari regionem universam populatam esse. Quibus ex verbis equidem colligo, nomine Lazari senis intelligi Stephanum, Lazari primi filium, quem Murates regno eiecerit: sed ab ejus filio receptam mox ditionem, a Murate direptam anno

proximo fuisse : Lazarum vero juniorem hunc, Georgii nomen habuisse perspicit ex horum despotarum stemmate lector, quod supra, numero notarum 54, delimus.

91. *Ibrahim, Praines et Mpraines.*

Qui Turcis Ibrahim bassa, Chelilis bassæ pater dicitur, Laonico Praines est, Alis filius : quo loco notavit ad libri marginem interpres, hunc eundem esse cum Chaiambego, in quo sane fallitur. Nam hic Chaiambegus interpretis, Laonico libro sexto Carambes dicitur, Priami filius, Chelilis frater. Ubi nota, Priamum vocari nomine corrupto, loco Prainis, quem Græci Mpraimem scribunt, ob difficilem ipsis pronuntiationem litteræ nostræ B, pro qua MP ponunt : ut Mpajazites, pro Bajaz'tes ; Rompertus, pro Robertus ; Mpiperlus, pro Bibertus, cognomine Tiberii ; Mpajulus, pro Bajulo : quæ posteriora duo reperiuntur apud Cedrinum et Gregoram. Laonico libro deinde octavo etiam Preimem, sive rectius Mpreimem dixit. Et Græcum Praines, sive Preimes, Turcicum Ibrahim, facta sunt ex Hebræo Abraham.

435 92. *Murates Salonicam expugnat.*

Annales hi quidem non indicant, quinam Murates Salonicam sive Thessalonicam ademerit : sed res sic habet. Anno Christiano 1423 Thessaliæ civitas Thessalonica vendita reipublicæ Venetæ fuit ab Andronico Palæologo, Manuelis imperatoris Græcorum antepenultimi filio, penultimi Joannis, et ultimi Constantini fratre : cui lege permutationis, annui reditus civitatis Tarvisinæ cesserunt. Sed mortuus fuit Andronicus in itinere, dum Venetias navigaret. Nihilominus urbe potit Veneti, suos eo rectores misero : quorum primus fuit Marinus Bondomerius, cum titulo comitis Thessalonicæ. Venditio propterea facta fuit, quod Græci nullo se modo Thessalonicam adversus Turcorum vim posse tueri viderent, licet urbs ipsa magnitudine insignis, copiis locuples, Thermaici sinus portu nobilis, nec ulli Græcarum civitatum cæteris ornamentis inferior esset. Anno deinde 1431 sultanus Murates eam obsedit, ac multoties oppugnatam, Venetis tandem eripuit : cæsis defensoribus, ac præsidii Veneti reliquiis naves ingressis, quæ in portu stabant, earumque subsidio Turcorum e manibus dilapsis.

93. *Mons Zoga, qui et Toganus et Tuganus.*

Quæ Turci montana Zogæ vocant, Græci vel Toganum montem, ut Laonico ; vel Tuganum, ut prætor noster, dixerunt. Laonico locus hic est. Mustaphas, inquit, tandem nusquam tutus, fuga se contulit in montem, quem incolæ Toganum vocant. Prætoris autem hæc verba sunt : Imperator etiam montem Tuganum in potestatem redegit, et oppidulum in eo condidit : quo Nicolaum Coterzen ablegavit, ut excubias illic ageret, et Latinis intra Tzurulum degentibus negotia faceretur : quod quidem oppidum Tzuruli non magno tempore

interjecto Romanis a copiis occupatum fuit. Quibus e verbis intelligitur, Thraciæ montem esse Tuganum vel Toganum, vicinum Tzurulo, de quo superius dictum, numero notarum 26. Zoga vero Turcicum, eam ad Toganum rationem habet, quod pronuntiationem attinet, quam Ozman vel Osman, ad عثمان.

94. *Arbania, Albanum, Arnautlar.*

Quam Græci veteres Epirum dixerunt, nunc Arbaniam vocant et Albaniam. Nomen Arbanicæ reperitur in libro Græca lingua vulgari scripto, cui nomen Portolanus. Albanum prætor Græciæ noster hanc regionem indigitat. Incolæ Turcis Arnautlari nominantur, a quibus jam majori ex parte Morea quoque, sive Peloponnesus, inhabitatur.

95. *Herzec, Herzegovina : Bozina duplex, Sandalis regio, dux Sancti Sabæ.*

Regia Bozinæ superioris, versus Jadram sive Zaram et Epidaurum, nunc Ragusam ac porrigentis, Herzeca a Turcis appellatur, a Castaldo, Chersee ; ab aliis Orzega, a Bozinacis et Croatis Herzegovina : quod ducis sive principis sedes esset, quem Bocinaci Croatique, cum Ungaris, Germanico vocabulo nominant Herzog. Quippe duplex erat olim Bozina, superior et inferior : quarum hæc regem habebat, quem Illyricorum regem nuncupat Cnalcocondyles : illa principem sive ducem, quem etiam Sancti Sabæ ducem vocabant. Laonico Sandalis regio dicitur, et incolæ Cudvergi ab eodem appellantur, laud scio, an non corruptis vocabulis, uno ex Sansaba, sicut Itali pronuntiant, altero ex Herzecovi. Sed plura de his infra, cum in Bajazitis II vita de Achmete bassa Cherseeogli tractabimus, notarum 161 et 162 capitibus. In tabulis chorographicis pro Hercego civitate reperias alicubi scriptum, Sercico, sed corrupte.

96. *Bulci filia Murati nupta.*

Nomine Bulci accipe Georgium Bulcovitzium, Servicæ despotam, et vide notata superius, ad numeros notarum 46 et 54. Filiam hujus Murati nuptam, plerique vocant Irenen, cognomento Cantacuzenam, in quibus est Geufræus, quem Reinecius sequitur. Sed hi quidem errant. Nam recte scripsit Spanduginus hanc Mariam fuisse dictam, quæ nata fuerit non Cantacuzino, sed Jurgo (sic Servii Georgium vocant) despota patre, Cantacuzina tamen Irene matre, quæ soror fuerit Georgii Cantacuzini. Georgius autem, quod Spanduginus non addidit, nepos erat imperatoris Joannis Cantacuzini, ex Matthæo filio, Albanensium principe. Quapropter hæc etiam Maria neptis fuit ejusdem Joannis imperatoris Græci. Fallitur et Bonfinius, qui despinam hanc Synderovia capta Turcorum in manus venisse scribit : cum ex Annalibus his constet, illam urbem anno demum post initum hoc matrimonium tertio fuisse occupatam. Et notandum, hanc Murati nupsisse anno Christiano 1435, vel Mahumetano 838 ; post biennium circumcisum fuisse Muchemetem. Hinc enim intelligitur, non fu

despina Muchemetem, quod vulgo magnis etiam a viris memorie proditur. Quippe **436** bimuli apud Turcos circumcidi non solent. Et tradunt Annales, Muchemetem natum anno Mahumetano 833, circumeisum anno 841, unde colligitur, octonem fuisse, cum circumcideretur. Adde testimonia Græcorum, Chalcocondylis et Spandugini; quorum ille Georgii despote filiam, Muchemetis novercam expresse vocat: hic vero Muratem ex Maria despina nullam suscepisse sobolem disertis itidem verbis tradit. Habes etiam initio declarationis hujus, prima statim nota, de hoc quædam a nobis exposita.

97. *Buruz, Baraz, Cibura.*

Castrum (hoc nomine civitates etiam Turci vocant) Buruz, in Anatoliæ tabula chorographica, Baraz nominatur, et ad fluvium Madren collocatur, qui veteribus est Mæander. Olim Cibura dicebatur, unde per aphæresin Bruuz fecere Barbari, quod verum hujus nunc oppidi nomen est, non Baraz. Græci veteres Cihyren nominarunt, et allui a Mæandro flumine scripserunt. Leo Sapiens imperator hanc primo loco refert inter episcopatus Stauropolitanæ metropoleos in Caria.

98. *Ritus ponendi primum in sacris ædificiis lapidem.*

Inter alia, quæ Græcorum imitatione Turcos facere solitos, aliquoties monuimus, hoc etiam refertur, quod hic narratur, Muratem novum templum Hadrianopoli conditurum, quodam die Veneris (quo Turci festum suum hebdomadarium celebrant) summo mane, primum templi lapidem manibus suis posuisse. Nam is quoque ritus a Græcis imperatoribus ad Turcos manavit. Recitabo duntaxat unum exemplum de omnium illustrissimo totius orbis ædificio templi Constantinopolitani sacre sanctæ Dei Sapientie, qui Christus est. Id quo conditum modo, quantis sumptibus, quot annis fuerit, expositum a Græcis est libello quodam manu exarato. Leguntur autem in eo quædam huc pertinentia de Justiniano Augusto, tanti operis auctore, quæ Latinis verbis fere totidem lectori dabimus. Cum ponendo, inquit, fundamento principium daret imperator, Eutychem patriarcham advocavit, qui preces Ecclesie struendæ causa convocavit. Imperator autem manibus ipse suis calcem testaprehendit, ac primus omnium in fundamentum projecit, et cætera. Quibus sane verbis, quantum modo primus lapis in structuris talibus poni soleat, declaratur. Nam cum maxima fundamentis ejusmodi saxa sunt adhibenda, quæ vix plures operarii simul, nedum unus aliquis princeps, loco movere possunt: amplissimus scilicet lapis ipso præsentie, manumque nonnihil admovente, ad inchoandum opus ab his suo loco ponitur: cui deinde primus imperator, aut princeps auctor ædificii, calcem injicit: atque ita struendo ædificio principium dedisse intelligitur.

99. *Oppidi Semendriæ diversa nomina: Georgii despote Serviorum varii casus.*

Quod oppidum Servie, non procul a Belgrado ad ripam Danubii situm, Semender Turcis appellatur, aut Semendre, diversis est nominatum vocabulis ab historiarum scriptoribus. Synderoviam vocat Bonfinius, Spenderoben et Spenderoviam Laonicus, Simandriam Busbequius, Jovius Samandriam, Smendrovum Spandaginus: ex quo Laonici Spenderoben arbitror equidem mutandam in Smenderoven. Ungaris est Zendrew aut Sendrew, nomine a vulgo corrupto ex Sancto Andrea, cujus hoc cognomen habet et aliud castellum in Hungaria superiori, quod hodieque nostri juris est. Serviana Semendria sive Sendrevia nunc sangiacatus est, Boudensi beglerbego subditus. Obsessa nunc a Murate, defendebatur a Georgii despote majoribus nataliis, Stephano (qui per errorem a Laonico junior creditus fuit) et Georgio, sicut ait Bonfinius. Laonicus enim in eo quoque fallitur, quod Stephanum id temporis in castris ad Semendriam Muratis fuisse scripsit, obsessumque duntaxat Georgium, tandem fecisse deditioem. Quippe fratres ambo deditioem facta Muratis in potestatem venerunt, et eandem sustinere poenam, oculis adhibito cadenti ferro visu spoliati propterea, quod patrem instigasse filii ad defectionem putarentur. Is autem cum filio minimo natu Lazaro profugerat ad Albertum II imperatorem Austriacum, et Ungariæ Bohemique regem, Sigismundi Augusti generum et successorem, ut ab eo contra Muratis vires auxilia postularet: quæ quidem impetrata fuere, sed nihilominus succursus tardius, et interim dedita Murati Semendria. Quapropter Georgius cum Lazaro filio suisque thesauris, qui ducatorum quinquiescentena millia continebant, ad Ragusæos se recepit, et ibidem in exsilio privatus aliquandiu vixit. Sed cum Murates non desineret agere cum Ragusæis, ut ipsi dederetur, quo quidem nomine maxima quoque Ragusæis offerebat ac pollicebatur: præmonitus ab eis despota, cum thesauris ad Alberti successorem Vladislavum Polonum, Ungariæ regem se contulit, ejusque tandem ope restitutus in integrum fuit, uti deinceps suo loco dicetur.

437 100. *Alba Græca, Belgradum Chriesch. Permutatio Georgii despote cum Alberto II Augusto, nomine Belgradi.*

Hujus etiam urbis varia nomina sunt, Alba Græca, Nandor alba, Belgrada numero multitudinis Cedrino, Belgradum, quod Serviorum lingua significat arcem albam (Poloni Bialograd dicent), Geufræus denique Chriesch etiam dici vult, quod mutilatum est ex integro nomine Germanico, Griechisch Weissenburg, id est, arx alba Græca. Priscis Taurunum fuit, uti Busbequius ex antiquis numismatibus recte docet. Propugnavit eam hoc tempore contra vim Muratis Joannes Auranes. Obsidionem, quæ septem mensibus duravit, decadis secundæ libro quarto descripsit

Bonfinius. Erat tunc in Ungarorum potestate Belgradum, quorum rex Albertus Austriacus eam munitionem a Georgio despota Serviorum jure donationis, ut Lazius, lege permutationis, ut alii scripserunt, consecutus fuerat. In Austriacis genealogiis Lazianis hæc legimus : Alberto secundo vix regni gubernacula ingresso, Amurates Servizæ despota adortus, Albam Græcam a1 confluentes Danubii et Savi positam, natura et opere munitam, obsidione cingere cogitabat, omni genere apparatus terra et aqua instructus. Quam vim ac potentiam hostis despota considerans, quo in cæteris tuendis auxilio sibi rex Albertus esset, munimentum illud ei donavit. Ab hoc Huniades illi loco præficitur, ob ejus singulare momentum : quippe qui ad trium fluminum confluentes situs, Savo in Italiam, Istro in Austriam atque Germaniam, Tioisco denique in Transylvaniam, Poloniam et Moraviam, hosti potentissimo, viam ostentaret. Adventu Alberti cum copiis, Albæ obsidio solvitur. Hactenus Laziana, quæ errore non carent, cum dominationem intervenisse, non permutationem, tradunt. Audiamus et Laonicum. Erat, inquit, huic in Pannonia non contemnenda regio, cum urbibus multis et opulentis, quas permutatione facta cum Sigismundo, pro Belgrado Eleazarus acceperat. Hæc enim urbs mire placebat regi, ut opportuna, propter portus commoditatem. Quippe Belgradum duobus circumluitur fluvii. Ab uno Ister, ab altero latere Savus fluit, qui iste in Istrum effunditur. Ergo Lazius ex Chalcocondyle corrigendus, ut permutationem factam sciamus, non donationem, se vicissim Chalcocondyles emendandus ex Lazio, pro Sigismundo ut Albertus, pro Eleazaro Georgius ponatur. Bonfinius etiam ipsa loca recenset, quæ pro Belgrado hac permutatione Georgius acceperit : castella nimirum hæc, Zalonkemen (Salankemen vocabant nostri comites : situm est supra Belgradum, ad ripam Danubii, e regione ipsius ostii Tibisci, qui se in Danubium hic exonerat), Bechien, Kelpen (Ungari Kerpen dicunt), Vilagosuarum, Tocaium, Moncachum (Ungari Muncazium nominant), Thaxallium, Regesum : oppida vero hæc, Zathmarum, Bezermem, Debrenen, Thurum, Varsanum, et alia.

101. *Nova, Novograd.*

Quæ Turcis et Croatis Nove dicitur, arcis novæ significationem habet, in Servizæ finibus sita. Nunc ibidem sangiacus est Turcicus, [Budensi subjectus beglerbego, cum nomine Novogradensis. Primus hæc Murates cepit, sed Christiani recuperarunt : et sub Muchemete secundo rursus eam auiserunt : in cujus vita de hac quædam adjiciemus alia, capite notarum 132.

102. *Scach Abedin bassa, Sabatines.*

Qui a Turcis huc nominatus scach Abedin, Italis historicis Sciabadin, ex Bonfinio, Chalcocondyli Sabatines eunuclus est, quasi Sa Badines. Sic Busbequo Sagtamas Persarum rex est, qui nobis et ipais dicitur scach Tamas, vel re

A scach Techmas : et idem Bagtamas eidem, qui nobis Beg Tamas, vel Techmas beg, id est, dominus vel princeps Techmas. Sic et Tzanisa Philippo Bergomati est scach Tzanorum. Edzis begi natales ad illum Edzem begum refero, qui sub Urchane Soleimani Urchanis filio militavit : et propterea begos hos Edzeos ipsis etiam Eurenosiis, et aliis nobilioribus Turcorum familiis, secundum Osmanidas, præferendos puto.

103. *Mesid beg interfectus, Pannodacia, Ardelium, Erdel, seu Ertel, Tosibinium, Laonici Cudunidas.*

Narrant annales Turcici, mandato Muratis Mesitem begum per Valachiam in Ungariam cum exercitu penetrasse, sed omnibus ibi cum copiis fuisse cæsum. Hic primum notabit lector, Mesitem Laonico dici Mezetem, Europæ præfectum, hoc est, Romanizæ beglerbegum, Bonfinio Mezethum. Valachizæ vero nomine, Transalpinam hic intelligi, auctore Bonfinio, de qua superius numero 71 dictum. Quod autem jussum referant Mesitem ingredi Ungariam, accipiendum de Transylvania : quam hoc loco, sicut alibi quoque, Pannodaciam Laonicus a Pannonibus sive Pæonibus et Dacis, qui Valachi gemini sunt, a quibus Transylvania circumdatur, appellat. Idem mox subjicit hæc verba : Pannodaciæ regio Ardelium nominatur. Addit etiam, metropolim hujus esse Tosibinium : quæ 438 vox quomodo ab interprete corrupta sit ex Cibinio, quod nunc manet apud Ungaros nomen, et Germanis est Hermestadium, supra capite notarum 12 docuimus. Et sunt profectio corrupta mirifice in edito Laonico vocabula propria. Quis Cudunidas cogitaret esse Cullonidem, nisi valde peritus eorum temporum historizæ ? Bartholomæus is certe Collionus erat, nobilis dux Bergomas : cujus etiam gentiles si natos quis dicat ex familia de Collisionibus, quis divinare mox posset, hos ortos familia nobilium Bergomatium, quibus nomen sit a Collisionibus ? Ita nimirum corrupta vox legitur in vita Karuli quarti Augusti, quam Reineccius noster publicavit. Ad annalium nostrorum seriem ut redeamus, erat id temporis Ardelii regio (nunc Ungaris Ertel dicitur) Jango Choniati commissa creditaque, sicut Laonicus ait : id est, Joanni Huniadi, longe illustrissimo duci, Matthizæ regis Ungariæ patri : quem Geofrazus Jancum Banum appellat, vocabulis infra declarandis. Hic Mesitem Romanizæ beglerbegum, auctore Bonfinio, cum viginti millibus Turcorum fudit, cæcidit, interemit.

104. *Sophia, Tibisca, Scopia, Sardacia, Sardica, Triadiza.*

Satis notum est Sophiam nomen magni et populosi, tum. Ibi dicitur margianum

rius Niger Sophiam veteribus appellatam putat Tibiscam. Bonfinius ait, urbem a templo, quod magifico sumptu Justinianus extruxerit, nomen accepisse. Atqui nullum hic templum tale vel olim fuit, vel hodie saltem ex aliquibus ruinis agnosci potest, et a templo Constantinopolitano, quod Justinianus Sanctæ Sophiæ sive Dei Sapientiæ nomine splendidissimum condidit, hoc oppidum, quatuordecim vel quindecim dierum itinere dissitum a Constantinopoli, vocatum fuisse, quis credat? Idem addit, Sardaciam hanc olim fuisse dictam, a Sardis et Dacis, hoc est, a gentibus longissimo terrarum spatio et ipso quoque mari discretis. Subjicit deinde, celebratam ibi fuisse quondam synodum Sardacensium vel Sardacensem. Hinc vero tandem intelligitur, de Sardica loqui Bonfinium, ubi Sardicensis habita synodus fuit, sub imperio filiorum Constantini Magni. Ea vero non hic querenda, nec hodie Sophia dicitur, sed Triaditza: quod ei nomen etiam ætate sua fuisse, Glycas noster scripsit.

105. *Scachi Abedinis expeditio infelix. Jancus Turcos cecidit.*

Cum hic dicatur ablegatus fuisse beglerbegus Romanicæ, hoc est Europæ, scachus Abedines, cum universis Romanicæ copiis, et acanzis, et genizaris. haud dubie magnus illi a Murate datus fuit exercitus, quem Bonfinius æstimatum fuisse scribit octoginta Turcorum millibus: quod equidem annalium verba considerans, vero consentaneum puto: quamvis adjiciat Bonfinius, id non facile fidem admittere. Cæsarum certe numerus ei fidem facere debebat, cum fateatur triginta Turcorum millia fuisse tunc interfecta, capta quinque millia. Expeditioni causam præbuit tum Mesitis bassæ calamitas, paulo ante cum suis ad internecionem delati: tum utriusque Valachiæ defectio, quæ auctore Joanne Huniade, Turcorum a fide discesserat. Hunc enim annales intelligunt Janci nomine, quo gentibus illis Joannes dicitur. Laonicus (ut indicatum) Jancum Choniatem, Spanduginus recte Jancum Vaivodam appellat, videlicet Erdeli sive Transsylvaniæ, Geufreus Jancum Banum: de quibus officiorum ac dignitatum in Ungariæ regno præcipuarum nominibus, partim capite notarum 71 diximus, partim infra dicturi sumus.

106. *Vladislai regis Ungariæ prima contra Turcos expeditio.*

Ante omnia declaremus hic positarum in annalibus personarum aliquot nomina. Rex Ungarorum expeditionis hujus auctor Vladislaus erat ex Poloniæ regum Jagelloniæ stirpis familia: quem Ungari plerique deserto Ladislao Austriaco Alberti secundi Augusti posthumo regni administrationi præfecerant. Jancus qui nominatur, Joannes est Huniades, Lazaroli, sive filius Lazari, Serviæ despota Georgius, Græcis et nostris Stephani filius, Lazari nepos. Casan vel Casan bassa Turcis scribitur, quem Geufreus Carambegum nominat, et nigrum dominum sive ducem interpretatur: Philippus Callimachus magis cor-

rupte Carambum vocat, Laonicus Chasanem, sicut et Turci: quod verum ei nomen fuisse crediderim, et alterum cognomen, a nigredine: sicut et aliud Celepini cognomen eidem tribuit Bonfinius a nobilitate. Turci tradunt, Romanicæ sive Græciæ beglerbegum hunc fuisse, Laonicus Europæ ducem, quod idem est. Bonfinius vero Natoliæ facit beglerbegum, et copias huc e Natolia traduxisse memorat, quod vero non sit simile. Nam ut nihil de consensu horum annalium cum Laonico dicam, sane credibilis est, hunc Græciæ vel Europæ beglerbegum fuisse, qui occiso ab Huniade scacho Abedini Romanicæ beglerbegi successerit, et e propinquo cum Europæ copiis hosti occurrerit: cum Anatoliæ beglerbegus ab hisce regionibus longius remotus esset, nec cum exercitu tam facili momento posset Hellespontum transmittere: ut interim tacens, quantum periculi rebus Anatoliæ creaturus fuisset beglerbegi discessus in Europam, necdum ab Osmanidis oppressa Caramani, hostis perpetui, et aliorum potentia. Quod cæsus fuisse cum suis Casanes in annalibus legitur, non sic accipiendum, ac si fuerit interfectus. Tradunt enim scriptores historiarum magno consensu (præsertim Bonfinius et Callimachus, qui aut tunc, aut non multo post vixit, et Poloniæ regibus, Joanni præsertim Alberto, familiaris fuit), hunc bassam non occisum fuisse, sed captum.

107. *Clisuræ Isladina, Sladitza, prisca Osmus fluvius. Capi Derbent.*

Clisuras dixi, nomine Græcis historiis noto, vias sive transitus angustos adinodum, per loca montuosa, quæ Latinis olim furæ nominabantur et fauces. Sic Justiniano Rinotmito Cedrinus; in reditu ejus obsederant Bulgari vias la angusto clisuræ. Exposuit et restituit alicubi vocem Cujacius, jureconsultus clarissimus, derivatam a verbo Græco, quod occludendi significationem habet. Isladinas vero clisuras hic intelligunt Turci, quæ in Thraciam ex Bulgaria profecturis in Hæmo monte occurrunt eo loco, quo parvus amnis Sladitza subter clisuras Hæmi labitur. Nam uti Bonfinius scripsit, a Sophia duplex iter est ad superandum Hæmum in Thraciam et Macedoniam euntibus. Unus aditus a Trajano plerisque putatur factus, ubi adhuc quadrato lapide porta maxima spectatur. Alter ad parvum est amnem, quem Sladitzam Bulgari vocant. Prius iter nos tenebamus, in quo portam illam reperimus, ad pagum Bulgaricum sitam. Et locum huic Turci comites nostri nominabant Capi Derbent, hoc est, portam faucium vel angustiarum. Alter aditus est ille, de quo hic agimus, et quem Isladinum annales vocant, a Sladitza fluviolo. Cedrinus hic amnem Osmum ponit, quem arbitror esse Sladitzam. Locus est in vita Constantini Monomachi sive Gladiatoris. Basilitzæ nomen apud Laonicum, in expositione cladis hujus Turcorum, vitioso scriptum vix dubito; licet non ignorem velle Geufreum, Basilitzam novo vocabulo nunc

um dici; ejus opinionis penes ipsum fides esto. *A* *Georgius despota cum Lararo filio restitutus a Murate.*

zarogli, sive Lazarides, Georgius scilicet de, post primam hanc expeditionem Vladislai, in gratiam rediisse cum Murate traditur hic malibus, idem Laonico referente; sed addit fuisse tunc restitutum cum patre Georgio rum quoque minorem natu filium, cum tributum solvendi onere, quod erat definitum dimidia reddituum totius Serviani despotatus. ergo Cureas Silesiorum chronographus refert, qui scripsit, Georgium post cladem Varnen-Amurati reconciliatum, sua recuperasse, et, anno post hanc Vladislai victoriam tertio: omnino constet, ante Varnensem expeditionem **B** ut a Vladislao rege despotam ad belli conatum suscipiendi societatem, id nullo modo voluisse, regemque cum Huniade propterea reddidisse infestum. Capita pacis inter Viam et Muratem, post casus ad Isladinas faurcos, apud Laonicum, Bonfinium et alios tur.

409. *Chelitis bassæ nomen corruptum.*

ignimus de hoc quædam numero notarum 29, sum 91. Apud editum certe Laonicum tam belilis, quam patris Ibrahimis hic corrupta tur nomina. Sunt enim hæc ejus verba: Pomm maximam tenebat Chatites Priami filius, n Januis regis vir prudentior non erat. Primum **C** Chatites, mutandum in Chaliles, et Priamus simem vel Mpraimem: quibus litteris Mp i nostrum B conantur exprimere, sicuti captum: prorsus ut Mpraimem sit Braim vel n. Genfræus etiam nomen ejus corruptit, cui r bacha scribitur, et Haly bacha, pro Chalil belli bassa. Laonico sane Chaliles, et Alies, lalies (qui Turcis Ali), diversa nomina sunt.

Expeditio secunda Vladislai regis, post violatas decennales inducias.

ssas expeditionis secundæ Vladislai regis anhi Turcorum non exposuerunt, sed apud os, Laonicum, Callimachum, Bonfinium, plene memoratas legimus. Tradunt enim, Eugenium um pontificem, ubi decennales Muratem in **D** is cum Vladislao rege pactum accepisset; tan- opera Juliai cardinalis Cæsarini legati a la- apud juvenem et avidum gloriæ regem, ad- ntilibus interim magnis viris, qui religionem ac fœderis, intervenientibus sanctissimis ju- andi 440 vinculis icti, minime violandam erent, perficere potuisse; tandem ut aucto- pontificia rescissis induciarum pacis, arma a Muratem rursus capienda decerneretur. t enim pontifex, inquam cum infidelibus pa- non consulta prius apostolica sede ratam ha- non posse; præsertim quod ea videretur in- ciam ac detrimentum reipublicæ Christianæ Sic redintegratum temere fuit bellum, de

cujus exitu plerique viri sapientes male tunc etiam ominabantur. Quippe Murates bona fide præstiterat, quæcunque mutæ pacis tabulis ad se pertinentia continebantur, et præstiturum se fuerat pollicitus, nihil minus fore veritus, quam ut Christianus rex, tantæ virtutis ac fidei, cum Huniade cæterisque præstantibus viris, tam infami perfidiæ scelere semet obstringeret. Sed enim lectorem ad eos quos dixi, Callimachum præsertim ac Bonfinium remitto.

111. *Matera, Schuli, Nigeboli, Burvad.*

Pro Matera Callimachus et Bonfinius nominant Pezechium, pro Schulio Callimachus Sumium, Bonfinius Sunium, quæ Sulio respondere arbitror molliori pronuntiatione veriorique scriptura. Bonfinio Macrapolis etiam recitatur, quæ Matera sit necne videant alii. Vi quidem capta fuisse Pezechium et Sulium, annales innuunt, Callimachus et Bonfinius affirmant; cumque neminis vitæ parceretur, interfecta Turcorum ibidem quinque millia perisise. Nigebolim supra diximus capite notarum 51 Turcis esse dictam, quam nos vocamus Nicopolim. Burvadam annales occupatam præsidium accepisse narrant. Ergo illa sponte se dedit, nec vastata fuit. Unde colligitur a Turcis Burvadam vocari, quam Callimachus Tavarnam, Bonfinius Cavarnam dixit. Hanc enim ultro deditionem fecisse commemorant, exemplo Pezechii Sulique territorium.

412. *Diversæ de altera Muratis in Europam transjectione cum exercitu opiniones.*

Diximus supra, numero notarum 89, Muratem bello contra Mustapham supposititium fratrem, Genuensium quorundam opera, numerato his maximo pretio, trans Hellespontum pervenisse cum copiis: idque verum esse, testimonio Laonici docuimus. A quibus autem hoc bello contra Vladislauum Ungariz regem, Muratis exercitus in Europam transvectus fuerit, equidem hactenus intelligere non potui. Non ausos id tunc facere Genuenses, facile crediderim, propter Italiæ totius consensum: quæ maxima Turcorum ex Europa pellendorum ac radicitus extirpandorum spe concepta, classem ad angustias Hellesponti miserat: qua latentur ipsi Turcorum annales impeditum **D** fuisse Muratem, quominus in Europam transjicere cum suis per Hellespontum possit. Nec dissimulaturus tanti sceleris auctores erat cardinalis Florentinus, Italiæ classis præfectus: siquidem illius affines esse culpæ Genuenses constitisset: minus eis parsurus Eugenius, papa Venetus, exitiali Genuatibus odio cum aliis Venetis infestus. Duntaxat in litteris suis, quarum Bonfinius meminit, Muratem cardinalis scribit elusis astu vel largitione speculatoribus ad Calliopolim transjicisse. Quæ verba quoniam modo cum verbis annalium concilianda sunt, aut aliter intelligi possint, quam cum ipsius cardinalis ignominia, negligentia semet arguentis, equidem non video. Cur enim Italiæ classi præfectus non impediret, quominus vel

ad Calliopolim, vel alium Hellesponti locum ille transjiceret? cur in se culpam tacite confert? cur oscitantiae semetipsum accusat? Ait enim, ad Calliopolim transmississe Muratem, a quo transjectu ipse Muratem arcere jussus fuerat. Ex adverso scribunt Turci, classem Italicam in tempore Calliopolim appulisse, Muratemque praepediisse, quominus illic transmittere potuerit. Audiamus et Laonicum, qui per otium trajecisse Muratem narrat, cum adverso vento diebus aliquot durante, impedirentur Itali, quominus ex Propontide in Hellespontum contra Muratem venire possent. Interea vero Muratem ad turrim sacram, quae in Asiatico littore sita sit ad angustissimum in Propontide locum, transmisissae. Excusat hic quoque cardinale classis praefectum, et ubi transjecerit, sua quidem opinione, Murates, indicat, nisi quod per errorem scribit interpres, factum hoc ad angustissimum in Propontide locum: pro quo, in Hellesponto, dicere debebat. Bosphorus enim angustias habet, commodas ad transjiciendum; Propontis vero nullas, nisi qua in Aegaeum mare per Hellespontum erumpens, a Calliopoli usque ad arces, quas Dardanellos vocant, spatio viginti septem miliarium, in artum cogitur, ut antea capite notarum 24 diximus. In hac ergo narrationum diversitate nihil invenio probabilius, quam quod annalibus his memoriae proditur: Muratem scilicet ab Italis impeditum ad Calliopolim, ea relicta, sursum (non deorsum, ubi situm erat illud Dianae sanum vel hieron, quod male turrim sacram reddidit interpres) cum exercitu per Bithyniam profectum, e regione illius loci, quo loco nunc arcis novae structura cernatur, mercatorum navigiis in Romaniam sive Thraciam transjecisse. Nam hinc manifesto patet, eum nec ad Calliopolim, nec ad Dardanellos, nec ad ulla alias Hellesponti ~~441~~ angustias transvectum: sed supra Constantinopolim, versus pontum Euxinum, in ea Bospori parte, qua is artissimus est inter Asiam et Europam, et ubi propterea novam arcem (Neocastron Graeci vocant, ut paulo post dicetur capite 128, ad unum supra Constantinopolim milliare Germanicum) Muratis filius Muchemetes extruxit, ut hic ex Asia in Europam, vel vicissim ex Europa in Asiam transjectu facili ac brevi, quoties libuisset, nemine prohibente, cum exercitu posset transmittere. Quidquid dicat Laonicus, quidquid scripsisse cardinalem, male fortassis ab exploratoribus instructum, Bonfinius asserat, hac potius ego vera puto.

113. Varna, Stagnum Varnense, Caliacra.

Civitas est ad Pontum Euxinum Varna, quam Ortelius Odessum praecipis, vel Odyssum dictam tradit, alii Dionysopolim faciunt. Anchialus esse de Curei sententia nequit, cum ea superstes Achelo nunc dicatur, nomine non admodum recenti. Nam et Cedrino Acheloum vocatur, et apud Symeonem magistrum officiorum in historia nequid edita legitur, Anchialum recentiori vocabulo nominari

A Achelo. Barnam scribunt Chalcocondylis interpretes, et apud Cedrinum tum Barnam, tum Barnas numero multitudinis, doctissimus Xylander, nobis, dum viveret, amicissimus. Ad Varnas, ait Cedrinus, castra Bulgari posuerunt. Item, Catacalo (inquit Cedrinus) sitarum ad Istrum urbium locorumque praeses, cum Rossis occurrisset juxta litus Varnae, quam ita vocant, nonnumquam conscribisset, eos in fugam egit. Hic litoris Varnensis fit mentio, Callimachus etiam sinum maris et stagnum, Bonfinius paludem nominat. Haec pactionibus regi Vladislao delita fuit, ut scripsit Laonicus: Caliacra vero vi capta, cujus hic in annalibus nulla mentio. Bonfinius tamen cum silentio non praeteriit, et male Callacrium scripsit: nonne hoc addens oppido datum, a Gallis ex Asia, re infelicitate gesta, reversis: ut Callacrium quasi Gallacrium diceretur. Atqui Caliacra significat Graecis bonum vel elegans promontorium. Mario Nigro, hodiernam Graecorum pronuntiationem secuto, Chaliacra vocatur.

114. Pugna Varnensis, Cara Michael.

Hoc praelio Vladislaus rex pugnasse dicitur ab uno latere, vel secundum Laonicum, in dextro cornu: Cara sive Niger Michael in sinistro, de quo tamen aliud praeterea nihil memoriae proditum reperio. Bonfinius eadem de Nigro Michaelo commemorat, ac discrete proficitur, ex Turcorum narrationibus illa repetere, ne verbulo quidem attingens, quis fuerit iste Michael. Laonicus ait, Dacos in sinistro curasse cornu, quibus fortasse Michael Zilagius praerat, cujus sororem Huniades habebat in matrimonio. Equidem alium divinare Michaelum, id temporis apud Ungaros celebrem, non possum.

115. Laonici locus emendatus et expositus. Chazilar, Vitezi.

In primo conflictu caesus fuisse refertur ex parte Muratis Anatoliae beglerbegus. Hanc interempti Anatoliae beglerbegi gloriam Laonicus Huniadi, fortissimo duci, tribuit. Hoc autem loco facturum me pretium operae spero, si verba quaedam Laonici partim corrupta, partim obscura, restituero et illustravero. Ea vero tam apud Latinum, quam Gallicum interpretem, hujusmodi sunt: Joannes Choniates habens Phazen, id est eos qui Bitaxides vocantur, ibat in Asiae ducem. Opinor aliis haec legentibus idem accidere, quod initio mihi contigisse memini. Nimirum monstrum quoddam arbitrabar esse Phazen, ex quo uno mox plures nescio qui Bitaxides, velut ex equo Trojano prodierint. Ne diutius avidum lectoris animum detineam, dico sic ista legenda: Joannes Choniates habens secum Chazes, id est eos qui Vitezides vocantur, ibat in Asiae ducem. Quae verba lector ut intelligat, Turcis Chazi norit significare strenuum militem, quae vox numero multitudinis Chazilar eis offertur, Graecis Chazes, hoc est, strenui milites. Idem

vero lingua Ungarica dicuntur Vitez, ut Germanica *Rittersleut*. Ex hoc autem Vitz Chalcocondyles more Græco formavit Vitezides. Hoc modo nihil in Laonici verbis obscuri restat. Gallicus interpretis Ungaricarum rerum imperitus, alio loco Bitezides cum Hussaris confundit, qui levis apud Ungaros armaturæ sunt equites. Solent autem huiusmodi Chazilarî et Vitezi tam apud Turcos, quam Ungaros, habere certas quasdam notas, quibus ipsi præ cæteris militibus conspicui sunt : et in primis tot gestant ardearum in capite pennas, quot hostes vel in præliis, vel duellis, quæ utriusque genti frequentissima sunt, occiderunt. His ergo militibus strenuis stipatus Huniades, Anatoliæ beglerbegum invasit, et cum suis occidit.

116. *Præcibus Muratis mutata prælii facies. Inauditum pignus fidei causâ Murati datum.*

Non a Turcis tantummodo memoriæ proditum est, constitutum in maximo discrimine Muratem auxilium cœlitus implorasse, verum etiam ab historicis Christianis idem relatam in litteras, quorum aliqui rem non temere silentio prætereundam produnt. Quippe commemorant, poscente Murate certum aliquod a Vladislao rege pacis inviolabiliter observandæ documentum, profano 442 quorundam consilio traditam ei fuisse hostiam, ecclesiastico ritu consecratam : ne scilicet ullo modo de fide voluntateque regis, accepto tam Augusto pignore, dubitaret. Postea vero perturbatis (ut dictum) induciis, cum ad arma deducta res esset, ac prælio Varnensi cæsis in utroque cornu Muratæis, in extremo res Turcorum discrimine versarentur : Muratem e sinu prolata Christianorum hostia, et erectis ad cœlum oculis, in huiusmodi quædam prorupisse verba : Christe, si Deus es, ut Christiani tui de te perhibent, vindica perfidiam tuorum, qui te mihi dedere pignori, nihiloque minus adeo religiose sancitam pacem per summum scelus violarunt. Quibus in hunc modum ab ipso prolatis ea scilicet evenerint, quæ tam ab hostibus, quam a nostris recitantur. Philippus tamen Callimachus hanc rem tam secreto referre videtur actam, nihil ut certi de tradito tali pignore vulgo constaret.

117. *Cheser, et Cheter beg, idem. Vladislao regi caput amputat. Elpiorum familia.*

Narrant Annales ei qui Vladislao regi prostrato caput amputavit, et Murati obtulerit, nomen fuisse Cheser beg, eundemque natum ex Elpia fuisse familia. Chalcocondyles autem scripsit, nomen peregrino, qui Murati caput interempti Paunonum regis attulerit fuisse Thorizes : qui virtutis insignis præmium a rege consecutus sit. Hic inter se diversa duo recitari videmus. Primum est, peregrinum Laonico fuisse, qui caput regis attulerit, hoc est Azezum sive peditem stipendiarium, pro quo begum posuerunt Annales. Et begorum nomine proceres apud Turcos appellantur. Alterum, nominis ipsius discrepantia, cum ille Therizem dictum fuisse

A velit : Turci vero Chezerem nomen. Quod prius attinet, potius equidem Turcis habendam fidem arbitror, ut ex procerum numero fuisse credatur, qui Elpiorum familia natus erat. Hanc enim initio declarationis hujus videri eandem esse cum Oguzia, monuimus. Is ergo regi caput amputavit, cum alius quidam ex Azeorum sive peditem numero, incisis equi regii tendinibus, cum cum ipso rege humi prostravisset, ut Turci referunt. In nomine non magna diversitas est, nisi quod Laonicus vulgo notum et mutilatum posuit. Quippe Cheser elegantius apud Turcos loquentibus idem est cum eo qui a vulgo pronuntiatur Cheter, ex quo Cheteris nomen Laonicus sub finem octavi libri fecit : hic Therizem mutilate scripsit, pro Cheterize. De ipso Vladislai regis amputato capite quid factum postea fuerit, paucis Thomas Ebeudorfus in Austriacis suis exposuit. «Caput, inquit, Vladislai, cum armis, et dextra, fertur pro jocalibus (id est, cimeliorum loco) regi Tatarorum oblatum.» Nimirum in vindictam perfidiæ dextra quoque mortuo præcisa fuit, qua fidem dederat.

118. *Interemptorum utrinque prælio Varnensi numerus variat.*

Dies ille quo pugnam ad Varnam, traditur a nostris fuisse decimus mensis Novembris, anno 1444. Genfræus undecimum statuit. Bonfinius cæsa præliis Christianorum ad 10,000, Turcorum ad 30,000. Numerus militum, qui regis in exercitu fuerit, a Bonfinio positus plurimum discrepat ab eo quem Turci memorant. Nam hi de 80000 loquuntur, ille tantummodo de 16000.

119. *Chadum bassa, Semisse aspri auctum genizarorum stipendium.*

Quem hic Annales nostri Chadumem bassam vocant, Laonico Phatumes est, regis domus iudex. Hoc ideo duxi notandum, quia confirmat id quod paulo ante scripsi numero 115, Phazen alibi mutandum in Chazes, ut hic Phatumes in Chatumes, quod idem est cum Chadumes. Id vero nomen Chadum vel Hadum, castratum vel eunuchum significat. Inde quod dicitur, adiecisse Muchemetem stipendio Genizarorum semissem aspri : ex more Turcorum intelligi debet, qui a sultano suo diurnas annonas accipiunt : non menstrua, nec annua salaria, quæ principes nostri dare solent. Causas revocati a bassis ad gubernationem Muratis, Chalcocondyles exposuit.

120. *Moreas, Gereme, Tzaconia.*

Moreas, genere masculo, dicitur a Græcis hodie, quæ Peloponnesus olim vocabatur. Nomen ipsum, quod apud Damascenum Studitam reperitur, derivant Græci nunc ab arbore moro, quod tota regione scilicet arbor hæc frequens sit. Hic expugnata a Murate Geremen, excidioquo datam, tradunt Annales : quam arbitror esse veterem Geremiam Peloponnesi, quod oppidum Ptolomæus in ea Peloponnesi parte collocat, quæ Laonia dicitur

batur olim, nunc Tzaconia, non Sacania, sicut A Ortellius prave scripsit.

121. *Ibanis seu Joannis ditto, Cotziacum, sive Getia, Iscodar, Scodra Scutarium, Ischender beg.*

Annales huius ditionem Joannis vocant, quam Ibanis regionem dixit Laonicus. Ivanem vero scribere debuit interpres. Etenim Servianus Iwan, ut hodie Rossis quoque Joannes vocatur. Intelligitur autem Joannes Castriotes vel Castriotus, partis Albaniae princeps, pater Georgii Castriotis, qui nominabatur a Turcis Ischender beg, id est dominus Alexander, ex quo 443 Scanderbogum fecerunt alii, magnunquae Alexandrum non recte interpretati sunt. Corruptius eundem Bonfinius Sandorobechum appellavit. Laonicus Scenderem scripsit, qui puer in januas regis venerit, hoc est, ad Portam Osmanidae principis; et hoc tempore Muratem ei bellum fecisse commemorat. Chalcocondyles interpres hoc loco margini Calcioli nomen ascripsit, pro nomine Castrioti. Cotziacum in hujus belli narratione, libro septimo Laonici, Getia vocatur: vicina Cruae (Crojam nostri dicunt, de qua plura paulo post), quam post Getiam, licet frustra, Murates adortus fuit. Iscodarbeg Turcis est Scodrae dominus sive princeps, videlicet hic ipse Georgius Castriotus, de quo dictum. Scodra vero Graecis est integra voce Scutarium. Plinius tamen alicubi Scodram vocat, et in Novella Leonis Augusti de thronis etiam Scodarum episcopatus sub Dyrrhachina metropoli reperitur, qui sane non diversus est ab ejus civitatis episcopatu, ejus hic sit mentio. Fallitur Barletius, cum Turcis Scandriam dici putat, quasi Alexandriam. Nam Iscodar non est Scandria, nec Alexandria vocatur eis Scandria, sed Ischendria.

122. *Saxones in Huniadiis exercitus. Saxii, Sassii, Sasia.*

Mirum alicui videatur, cur Annales mentionem Saxonum hic seorsum faciant, cum statim in genere Germanorum nomen subjiciant, quo Saxones etiam continentur. Ejus eximendi scrupuli causa dico, non hic nostro in Germania Saxones intelligi: sed Saxones Traussilvaniae vel Erdellii, vel Septemcastrensium in Hungaria regionis incolas, qui Sassios sive Saxones hodieque se prostentur, et a Ceculis, D ejusdem regionis incolis, tam lingua, quam aliis rebus, omnibus differunt. Hinc Bonfinius in Traussilvania sitae Saxobaniae mentionem facit, pagina 612 postremae Francofurtensis editionis, quam Sambuco nostro clarissimo dehenus: ejus equidem mortui memoriam cum benevolentia usurpo, et praeter meritum a quodam excellentis ingenii doctrinaeque viro, nobis itidem amico, mox a morte paulo tactam inclementius, doleo. Et ibidem Sambucus margini nomen Sax, ad Saxobaniam ascripsit: quo significare voluit, hanc a Saziis sive Saziis sic dictam. Notum vero, Saxones a Germanis, quos superiores vocant, ita nominari: cum ipsi patriam suam Saziam, aeque Sassios indigent, His conjunge, quae

supra de Nemetsassii capite 71 exposui. us. An autem victi Saxones nostri a Karulo magno Augusto, quemadmodum in Flandriam, sic etiam in haec Erdellii loca translati fuerint, quod aliquibus persuasum video: non hujus est loci, prolixius discutere. Mihi quidem vix vero sit simile, qui etiam uno saeculo Saxones ante Karulum magnum in Pannonia cum ipsis fuisse civibus suis Longobardis; ut omittam alia, quae sane plurima possent in medium afferri. Copiae nostrorum, quas Turci maximas fuisse dicunt, hominum viginti duo millia continebant: praeter Valachos tamen, uti Bonfinius meminit.

123. *Valachi a Turcis caesi, justo judicio vindicatus in transfugas.*

Annunt Annales, caesos a limitotrophis aliquot B proceribus Turcicis fuisse Valachos ante commissum in planitie Cosovana praelium. Chalcocondyles vero tradit, Valachos ab Ungaris et caeteris Christianis ad Muratem sub ipsam defecisse Cosovanam dimicationem: deoque sententia Muratis arma ponere jussos, in exercitus utriusque conspectu, summa cum omnium admiratione, ceu perfidos transfugas ac desertores, trucidatos fuisse. Quod equidem exemplum singularis in Murate acervitatis ac justitiae, praeteritum a Turcis esse silentio, non abs re miror.

124. *Annus praellii Cosovani, numerus utrinque caesorum. An Morava fluvius idem cum Schitniza.*

Notavimus in margine libri annuum Mahometanum C 855. quo pugnatum in Cosovana planitie, respondere Christiano 1448: quo Bonfinius etiam dimicationem scripsit. Idem addit, perisse continuis hisce conflictibus Turcorum ad triginta quatuor millia, Christianorum vero duntaxat octo millia, quemadmodum Murates ipse suis in litteris ad Corinthios lassus fuerit. Caeterum hoc loco praeterire silentio non possum, me superius numero notarum 48 pollicitum explicationem quaestiois, an Schitniza fluvius idem sit cum Morava. Sic enim hunc cum incolis voco, qui Chalcocondylis interprete Morabas scribitur. Cedrinus alicubi Moravem tam fluvium, quam castellum ad ejus ripam positum, non procul a Belligradis, nominare videtur. Pervenit, inquit, usque ad Moravem et Belegrada, quae castra sunt Pannoniae, in Transistriana regione sita, et Crali Turciae vicina. Quibus verbis ultimis Crales Turciae significat Ungariae regem. Saepius enim repetit Cedrinus, Unnos et Ungros dici Turcos. Idem hos in Pannonia Turcos occidentales discernit a positis in vicinia Persarum Turcis orientalibus. Et Turcia Persis hodieque dicuntur Mogores, quod nomen genti suae nunc etiam tribuunt Ungari, sicut Eginhartus quoque Karuli Magni tempore scripsit. 444. Ugros vel Ungros et Magores eosdem esse. Nota vox Ungarorum, Maggior mudra. Sed redeamus ad Moravam. Geufræus Moravam olim Moschum fuisse nominatum putat. Meminit autem Laonicus, sepultos fuisse Turcos, hoc praelio caesos, ad ripam Moravae fluminis. Bonfinius vero proce-

libidem sepultos, gregarios in profluentem
 izam coniectos. Hinc parere videtur, idem
 lumen, Schitnizam et Moravam. Sed cum
 em recordari videar, comites nostros istie
 Moravam nominasse : restat ut concludamus,
 izam hactenus conservato nomine, postquam
 ravæ miscuit, amisso priori vocabulo deinceps
 loravæ nomine censi, donec ita conjunctus
 re fluvius in Danubium labatur. Memini vado
 ransire Moravam, magna mensium aliquot
 ite plurimum deminutis ejus aquis : sed nus-
 ab eis incolis Schitniza, ubique Morava no-
 atar, contra interpretis Gallici opinionem.

*Feris beg, Gergoni sire Chrysonicum, Anatolie
 montana.*

nen beglerbegi Romaniz, qui Gergonim ar-
 el oppidum instaurare jussu Muratis debebat,
 es ipsi non expresserunt. Bonfinius autem
 it, hunc appellatum fuisse Frigibechum, quod
 i pronuntiatione tantumdem valet, ac Frisi-
 furci Ferisi beg, aut Feris beg enuntiant. Re-
 r enim superius tale begi cujusdam alterius
 n, initio vite Bajasitis primi, qui progressus
 opis ad Danubium usque, primus istie Vidi-
 occupasse traditur. Oppidum Gergoni Turcis
 n, Bonfinius Chrysonicum nominat. Situm
 Roxiana sive Rasciana Servianave regione,
 ravam fluvium. Anatolie montana Turci vo-
 ioc loco, sicut alibi quoque sæpius, montem
 pam, sive Calagerorum, in Bithynia, prope
 tem Prusam : de quo dictum antea, capite
 im 17.

*Beligradum Albania, Crua, Croa, Croæ, Croja,
 principum Crojanorum in Belgio familia.*

m cum superiori, ad Savi Danubique conflu-
 sito Belgrado Serviz, nomen habet hoc Al-
 vel Arbaniz (sicut vulgus Græcorum vocat)
 radum, hoc est, arx alba. Quippe conjuncta
 oppido arx est, quæ a Valona, celeberrima
 etiam Epiri civitate (Leo imperator Aulo-
 veteres Aulonem dixerunt), unius itinere diei
 . Cæterum dissimulare non debeo, nullam
 si a Murate paulo ante mortem Beligradi
 onem reperiri, vel apud Martinum Barletium
 ensem, rerum a Scanderbego gestarum scrip-
 , vel apud Bonfinium, vel Geufrazum : sed
 um Crojæ duntaxat ab his exponi, quam prius
 capto Cotziaco sive Getia, quatuor ante hoc
 s annis, irrito conatu tentaverat : ut scripsit
 eus, qui Cruam nominat, urbem Albanorum
 riam. Novella Leonis Augusti, quam toties
 ss, velut alteram quandam imperii Constan-
 titani notitiam, numero multitudinis Croas
 at, et harum episcopum Dyrrhachino subjicit.
 si nomen est apud prætorem Græciæ nostrum.
 ius Crojam vocat, idque nomen Epirotarum
 fontem significare dicit : quod intra muni-
 u jugis aquæ fontes sint. Primus hanc Mura-

tes bis obsedit, quo de nunc agimus : et cum ea
 potiri secunda oppugnatione non posset, in mor-
 bum lethalem præ indignatione lapsus, rabidam
 exhalavit animam. Imitatus est patrem persequendo
 Castriote, vexantique Croja, Muchemetes secundus
 filius : qui continuis munitionibus undique circum-
 datam, et arctissime clausam, capere tamen non po-
 tuit, Scanderbegus tandem sponte Venetis eam do-
 navit ante mortem, ne tantæ reipublicæ destituta
 presidio, Turcorum in manus mox a morte de-
 fensoris veniret. Obiter hoc adjicitor, ab hac Croja
 nomen tulisse nobilissimos Belgii proceres Croja-
 nos, qui Crojam aliquando possedisse traduntur :
 sicut in iisdem Albaniz locis et Karlovitaii princi-
 pes, origine Galli, de quibus dictum capite 46, Dyrr-
 rhachium suo cum agro tenuerunt : et Achazæ prin-
 cipes in eadem vicinis rerum aliquando fuerunt
 potiti, Sabandosaxonica nati familia. Ex Crojanis
 regulis summæ fuit auctoritatis apud Karulum V
 Augustum Hadrianus, Chiurii dominus. Eadem
 editus gente fuit Antonius princeps Portianus in
 Gallia. Nunc apud Belgas superstites sunt duo
 fratres, dux Arescotanus, et Haurehnius marchio,
 cum principe Chimæo Arescotani filio.

127. *Galata, Ceras, Sinus Ceratinus, Pera, Syca,
 Scala Syceua.*

Urbs Galata vulgo etiam nota est, e regione Con-
 stantinopoleos sita, trans sinuum, quem Ceras sive
 Cornu, et Ceratinum sive Cornutum, veteres etiam
 vocarunt : quod instar cornu cervini sparsim ra-
 mis quasi quibusdam littus utrumque amplectatur.
 Patet in ambitu totus hic sinus miliaribus Græciis
 viginti. Galatas hodie masculo genere Græciis ef-
 fertur, sicut et prætori Græciæ nostro, qui Phru-
 rion sive castellum vocat. Eadem et Pera dicitur
 et Peræa Nicetæ historico, quod ultra sinum posita
 sit. Veteres ab arborum ficos ferentium 445 copia
 Sycas nominabant, quæ vox apud Zosimum quoque
 nostrum legitur. Xylander apud Cedrinum ficos
 interpretatur, et suburbium esse dicit Byzantii :
 cum tamen intermedio mari ab urbe disjungatur.
 Qua Constantinopoli Galatam transjicitur, Scalam
 Syceuam ponit vetus urbis Constantinopolitane
 descriptio, quæ libro Notitiæ utriusque imperi
 adjecta est : et scalam in Portolano suo Græci
 hodieque dicunt eum locum, quo naves appellant
 et ubi exscenditur. Usus est hac voce Cedrinus in
 Copronymo, cum narrat, unum glaciei fragmentum
 cum impetu delatum et impactum in scalam Acro-
 poleos, id est arcis Byzantinæ, de qua capite 139,
 eam comminuisse. Latitudo sinus inter hanc sca-
 lam et oppidum Galatam, vel inter amlas potius
 scalas, e regione positas, ad passus 300 patet. Ga-
 lata Genuensium colonia est, etiam hodie majori
 ex parte a Christianis inhabitata, præsertim mer-
 catoribus.

128. *Neocastron, Rumeli Chisar, Anatoli Chisar: Castellum Lethes, Turres nigrae, Hermaum promontorium, Larinus, Læmocopia, Bogazi, Bogazi Chisar, Bosphorus, Brachium S. Georgii: Loca Bosphorua tam Europæi, quam Asiatici litoris, a Constantinopoli usque ad Euxini maris ostium, Cyanea, Symplegades, Planctæ.*

Arce munitissimam, quam a tergo Galatæ Muchemetes II, ad mare, id est, ad Bosphorum e mari Euxino profluentem, condidisse narratur; Græci Neocastron, hoc est, castrum novum vocarunt, ut et Turci Geni Chisar, eujus et supra mentio facta capite notarum 112. Iidem tamen nobis etiam Rumeli Chisar appellari dicebant, cum hæc præterveheremur ad Pontum Euxinum, quod arcem Romanæ vel Europæ significat: sicut alteram huic oppositam in Asiatico littore, nunc ruinosa Anatoli Chisar, id est, arcem Anatoliæ vel Asiæ nuncupabant. Neocastron vulgus occidentalium Christianorum, præsertim Germani, Turres nigras dicunt. Abest a Constantinopoli ad unum milliare majus Germanicum, locus sane munitus, et formidabilis admodum miseris captivis, præsertim lautioris fortunæ: qui hos intra carceres conclusi, nunquam fere libertatem recipiunt: eaque de causa castellum hoc Lethes vel oblivionis olim quoque vocatum puto, eujus in Bosphoro positi Gregoras meminit, ab eo dicti, quod perpetuos ad carceres damnatorum nulla existet amplius memoria. Constat autem, fuisse istie etiam ante Muchemetem II illa, quæ diximus, in utroque littore castella: sed Imperatorum Græcorum incuria sic neglecta, nulli ut nani servirent alii quam custodiendis captivis. Causas condendi Neocastri Muchemetes habuit, ut transjicere tam in Asiam quam Europam libere posset: ne Christiani navibus suis transvectionem exercitus prohiberent, ut denique Constantinopoli capiendæ serviret. Laonicus arcem ita descripat, ut hodie conspicitur. Ait eam constare tribus turribus magnis, quarum una superior in acclivi colle proeminet: reliquæ dux consistunt inferius ad ipsum litus Bosphori: quo videlicet hinc in naves præterlegentes impetus fieri possit. Harum duarum una maxima est. Tercia sunt plumbæ. Murus ambit arcem crassus pedes 22. Turrium crassities ad 50 pedes extenditur. Petrus Gyllius, illustrator urbis et Bosphori diligens, antiquis Hermaum hoc loco promontorium fuisse statuit. Bosphoro datum nomen est a translatu bovis, aut buculæ vel juvenæ: potius, videlicet Ius, Iasæi regis Argivorum filia, de qua est in fabulis historicis. In manuum in Originibus Byzantii Græcis manuscriptis legimus. Nullibi Bosphorus angustior est, quam inter Neocastrum et Anatoli Chisar. Idem Gyllius auctor est, Bosphorum Græcis vocari Læmon, Turcis Bogazi, quæ nostros sunt fauces vel angustie maris, ut etiam in homine fauces appellantur Læmos. Hinc Læmocopiam Laonicus hoc loco posuit. Nostri Bosphorum etiam sancti Georgii brachium nominarunt, velut an-

A gustum maris meatum, propter monasterium et ædem Sancti Georgii Manganorum dictam Propontidi se miscentis. Id propterea notandum, quia complures in hoc hallucinantur dum sancti Georgii brachium ad Sestum et Abydum collocant: ut Volaterranus, quem citat Ortelius in voce Hellespontus, ut Geufræus, ut Thomas Forcæchius, ut alii. Saltem rectius hoc vel ex hisce Viucntii Belvacensis verbis didicissent: Hoc est mare magnum (id est, Pontus Euxinus, nunc etiam Italis mare majus) de quo brachium Sancti Georgii exit, (id est, Bosphorus) quod in Constantinopolim vadit. Ergo Sancti Georgii brachium est supra Constantinopolim, ad cujus orientalem angulum, subter ipsam sultanorum arcem, in Propontidem Bosphorus illabitur. Adeoque a sancti Georgii brachio sive Bosphoro, per Propontidem et Hellespontum, Sestum et Abydum usque 180 milliarium Græcorum est iter. Gallicus interpres Laonici mirifice profecto cæcutit, ac sibi metipsum contradicens ait: Muchemetes arcem Læmocopiam condere cepit in ora Propontidis, ex parte Europæ, in eo proprio loco, qui Bosphorus appellatur. Et ascripsit margini, verbis his locum significari, quo Sestus olim sita fuerit: eumque Turcica lingua dici Bagazar, sive præcisionem 446 longum. Quid magis absurde dici potuisset, quam conditam ad Bosphorum arcem, intelligi debere sitam eodem loco, quo Sestus olim existerit? Certe Neocastrum hoc Muchemetis a Sesti veteris loco prope 200 milliariibus Græcis distat, totumque Propontidis et Hellespontii spatium his interjectum est. Quod autem dicit, eum locum lingua Turcica vocari Bajazar, sive præcisionem faucium: in eo quoque fallitur et vocabulum corruptum ponit. Nam scribere debuit Bogazi Chisar, et interpretari arcem faucium. Læmocopia quidem Græca vox, quæ Laonicus utitur, incisuram faucium significat, hoc est locum, ubi finis est harum Bosphori faucium, qui deinceps in multo capaciorem Propontidis sinum magna cum undarum violentia semet effundit. Cum autem superius capite notarum 96 loca totius Hellespontii et Propontidis, inde usque a Dardanellis vel arcibus, hoc est, a cadaveribus Sesti et Abydi, ad urbem Constantinopolim et ad ipsum adeo sultani saraium, ubi Bosphorus in Propontidem præcipiti maxime cursu illabitur, enumeraverimus: libet a saraiio saltani tursus incipiendo, sursum quasi mentis navigatione quadam ad ipsam usque maris Euxini ostium progredi et utrinque sita loca, cum ad dexteram in Asiatico littore, tum ad sinistram in Europæo, nominibus partim prisca, partim nunc usitata, ordine recensere: sic tamen, ut nimis scrupulose, more Gylliano, vetusta, cognita parum necessaria, non inseramus.

Igitur angulo sultanini saraii respondet e regione Sestarium in Asia disjunctis a se invicem locis hisce duntaxat uno milliari Græco. Ante

vero, quam transectus hic superetur, occurrit in A ipsis aquis extracta quædam arx parva, quam Turrim Scutarinam Græci vocant, Turci Kisculani, hoc est, arcem virginis, ex causa quadam alibi exponenda. De hac arce sunt intelligenda Nicetæ verba, libro iv, cum ait: Ab hoc imperatore Manuele turris illa (potuisset arcem vertere) non procul a continente in mari extracta est, quæ Damalis pridem, nunc Arcula dicitur: et altera turris e regione, juxta Manganium monasterium (scilicet Sancti Georgii) eo consilio, ut ferrea catena utrinque extensa, barbaris navibus aditus in loca urbis arci vicina, et tractum illum omnem usque ad Blacherniam regiam, intercluderetur. Quibus in verbis Arculæ nomen significare puto parvam arcem. Idem post inquit: Imperator in palatio ad Damalim, quod Scutarium dicitur, versabatur. Distant a continenti Asiana Scutarium centum passibus. Nomen oppido vicino dedit, ut Græcis hodie Scutarium, Turcis Iscodar dicatur: olim non Chalcedon, uti Jovius, Peucerus, Bushequius, alique magni viri putarunt (Chalcedonis enim rudera 10 milliaribus ab Angulo sultanini sarali versus Astacenum sinum, ad promontorium Damalicum, juxta portum Eutropii, sita sunt), sed Chryso polis. Id autem oppido nomen inditum aliqui putant, ut auri civitas diceretur, ab auro, quod olim antiquissimis temporibus pro Persarum regibus hic tributi nomine congeri ex Asia tota solitum fuerit. Sed origines urbis Byzantiæ allam nominis rationem, verbis Græcis, in hanc fere sententiam referunt. Conspecta (inquiunt) confestim aquila, cor victimæ rapit, et in promontorium Bosporii littoris defert, e regione Chryso poleos, cui Chryses Agamemnonis ex Chryseide filius, post necem patris, Clytemnestræ fugiens insidias, et ad quærendam Iphigeniam properans, nomen hoc apud incolas reliquit, sepulturæ suæ monumentum cum istic nem vivendi fecisset. Quibus in verbis promontorium Bosporii littoris, illud ipsum intelligitur, in quo nunc saraium sultaninum orientale situm est.

A Chryso poli sive Scutario, litus Asiaticum legentibus, occurrit primum pagus, qui Stauros Græcis dicitur, ab aurea cruce, quam in templi ab se ibidem conditi vertice Constantinus Magnus insigniter ornatam constituisse perhibetur. Sic enim audire de Theodosio Zygomala, patriarchali protonotario, vix de docto viro meminisse. Et ipsius templi ruinas amplissimas aliquando cum admiratione, comitibus Hieronymo Arconato, et Paulo Rosa, ex eo tempore pie mortuo, viris optimis et amicissimis, inspexi: cura navigio transvecti Chalcedonem, in Eutropii portum, terra deinde promontorium Damalicum pedibus emetremur, in quo rudera templi sanctæ Euphemie concilio Chalcedonensi nobilis, in horto quodam superant: et ad hunc deinde pagum Staurum, aliaque loca progrederemur.

A Stauro locus in Anaplo (sic enim frequenter historici Græci vocant hæc ab utroque latere loca, quæ sursum ad Euxinum mare navigantibus conspiciuntur) proximus est in eodem Asiatico littore, monasterio quondam insigni celebri, qui nunc Akimitos Græcis dicitur. Olim Akimiti vocabantur, hoc est, monachi pervigiles, totasque noctes sine somno precibus et hymnis dicendis exigentes.

Ab Akimito pergitur ad Chrysokerama, locum ab ædesæra dictum, tegulis olim inauratis ornata.

Chrysokeramis vicinum est Anatolis Castellum. Sic Græci nunc mutile vocant, quod integre diceretur Anatolis (hoc est, Asiæ) Castellion. Et paulo ante meminimus, idem Turcis eodem significato vocari Anatoli Chisar.

B Ultra Castellion Anatolis est Megalocarya, 447 magnis a nucibus avellanis dicta: quam rectius Græci volunt ad sanctos angelos nominari.

Supra Megalocaryam conspicitur vetus hieron (sic et Turci cum Græcis vocant), id est, fanum sive templum, a Constantino Magno conditum: quo tempore confecto bello Gothico, reversus fuit, ut Græci nunc aiunt. Constat tamen, hoc olim quoque loco fuisse temporibus antiquissimis templum Argonautorum quod appellatum fuit hieron sive fanum Jovis Urii, hoc est, largientis ventos secundos. Et notum est, solitos imperatores Christianos mutare templa paganorum in nostri ritus ecclesias.

C Ulterius castellum Argyron situm est quod Castaklus etiam posuit, Algyrum vocans.

Hactenus in Asiatico, sive dextro Anapli latere, sita loca numeravimus. Nunc idem iter ab imo repetituri, litus Europæum legamus ad lævam, donec itidem ad ostium Ponti Euxini perveniamus.

Itaque Galata Ceratinum ad sinum relicta, trans eundem primo promontorium, saraiio sultanino, e regione trans sinum cornutum sito, respondens: et mox offeret sese Caravoli, locus omni variorum ædificiorum et hortorum cultura, ne templis quidem Turcicis deficientibus, amœnissimus: ubi diversorium Anglicanæ reginæ legato assignatum erat, cum nos istic essemus. Ibidem Julæ Pescenice marmor Græcum est elegantissimum, cujus inscriptionem habemus.

D Caravoli proximus est locus a S. Phocæ templo Christianis appellatus, Ortachioi Turcis. Archion priscis dictum refert Gyllius.

Ultra S. Phocam Archangelus est, locus sic ab archangelo Michael dictus. Veteres Catascepen nominasse, patet ex his Nicetæ verbis: Monasterium in Ponti faucibus loco, qui Catascepe dicitur, extruxit archiducis Michaelis nomine. Vocant nunc etiam Græci Asomaton, propterea quod angeli corporis expertes sint.

Inde pervenitur ad Diplokionion, sic dictum a geminis columnis, quod Turci Besictas, veluti lapidem cunaram vocant. Ibi monumentum est sepul-

turæ Chairadinis Bassæ, cui ab Italis nomen Barbarossæ datum fuit. Meminit hic eum sepultum liber ipse Annalium, ad annum Christianum 1547. Diplokionion prisca dictum erat Jasonium. Ortelius non recte Diplociana scripsit, pro Diplokionio, et Bistias, pro Besietas.

Ultra Diplokionion est id, de quo prolixè nunc egimus, Neocastron.

Hinc itur ad locum, Stenia nunc dictum, nomine corrupto de Sosthenio, ni fallor. Aut hoc illud est Stenon, Cedrino et aliis frequenter nominatum.

Sequitur Neochori, quod sic enuntiat a Græcis hodie, cum sit Neochorion. Significat autem locum vel agrum prædiumve novum.

Supra Neochorion pagus est Pharapia. Sic enim a Græcis effertur, a nostris Therapia.

Pervenitur hinc ad Panagian sto mauro molo, id est, ad sanctissimam Deiparam virginem, sitam ad nigram molem portus. Quidam e vulgo nominant, ad sanctissimam Deiparam die xv Augusti.

Ultima Turris est ad ipsum Ponti ostium, cum prægo a Græcis inhabitato, sita: sicut et hactenus indicatorum utriusque litoris locorum incolæ fere Græci sunt. Eam turrim Busbequius Pharam vocabulo veteri nominat, sed accolæ Phanarion appellant, a Græco verbo derivata voce, quod lucendi significationem habet. Quippe noctu faces accenduntur in suprema turris parte, quam animi causa conscendimus, ut ad ostium Ponti navigantium incolumitati consulatur. A Constantinopoli distat hoc ostium maris Euxini milliaribus Græcis plus minus 55. Scopuli saxo vivo siti duo sunt ante Ponti ostium, quo in Bosporem magna vi semet exonerat. Hæ scilicet illæ Cyanæ sive Symplegades, sive Planctæ sunt, quas ipse Busbequius pene putavit fabulosas, aut invenire se saltim, velut alio devolutas, potuisse negavit. Insulæ prisca hæ dicebantur non quod sint magnæ, sed quod undique mari velut insulæ vel nisidia, sicut Græci vocant, alluantur: Cyanæ, quod ex intervallo magno adnavigantibus cæruleum de se colorem præbeant: Symplegades et Planctæ a conquassatione mutua, qua spectantibus ex remoto spatio non tangere se tantum existimantur, verum etiam loco moveri, et ita colre, duntaxat unus ut esse scopulus, unum nisidion, videantur. Hanc opinionem de Cyanæis moam Gregoræ verba hæc, e libro Historiarum iv, confirmant: e Promontorium, inquit, templi Argonautarum, quod Os Ponti appellatur: ubi Cyanæis et Planctas esse Græci quondam dixerunt: nimirum in ipso Ponti ostio. Hæc omnia sane diligenter inspicere his memini, præsentis Hieronymo Arconato, præstantis ingenii viro: qui rem memoria dignam hic mihi primus suggererat. Altera Symplegadam, quam simpliciter saxum Busbequius appellavit, habet columnam veterem ex albo marmore, quam vulgus istic Pompeii columnam falso vocat. In hæc præter alia, quæ Gyllius diligenter scripsit et descripsit, Augusti Sphingem mihi

monstrabat Arconatus, a Gyllio non animadvertsam. Sphingi respondet inscriptio, quam ab aliis omniam ponere libuit.

DIVO CESARI AUGUSTO
L. CLAUDIVS
L. F. CLA... PONTO

448 Nec tamen defuerunt hic olim etiam Cn. Pompeii monumenta, relicta in his locis inde ad illis usque temporibus, cum Imperator populi Romani contra Mithridatem, Ponti regem, bellam gereret. Exstat unum adhuc liberti cuiusdam Pompeiani marmor, quod non procul a Casanis bassæ messita (quondam illustri S. Theodosia templo) supra navale Sultanicum sita, conspicitur. Id pulcherrimis exaratum litteris Romanis, hæc verba continet.

V. CN. POMPEIVS. PHILIVS.
POMPEIÆ PHILONENÆ
FILIÆ
ET SIMI

Habet lector uno comprehensa capite non pauci, quibus tam prolixè recensendis, si præter officium et institutum alicui fecisse videbor, excusabit apud æquos me iudices inflexum animo servens explicandi res Græcas et Tarcicas studium, cum rerum ipsarum varietate tam utili, quam minime tediousa.

129. *Tempus certum captæ Constantinopoleos.*

Certum est, captam Constantinopolim a Mchemete II die 29 mensis Mai, quem iv Kal. Junias vocamus, anno Christiano 1453, non 1452, quemadmodum apud Æneam Silvium per errorem librarii fortasse scriptum legitur. Potest hoc etiam ex collatione Mahumetanorum annorum ad Christianos colligi. Cætera de urbis tam obsidione, quam occupatione, licet paucis exposita sint verbis, ut in Annalibus fieri solet, iis tamen consentanea sunt, quæ Chalcocondyles prolixius, ut in historia, memoriæ prodidit.

130. *Atmindan, columna serpentina, statuarum stichioses.*

Atmindan significat Turcis eum Constantinopoli locum, quem ab equorum cursu Græci dixerunt Hippodromium. Nam si verbum verbo reddas, At et Mindan significant equorum locum capaxem et amplum. Columna serpentina nunc etiam superest, ex ære facta, sic ab imo convolutis inter se spiris serpentis triplicis, ut in parte superiori tandem sese tres cervices, triaque serpentina capita, dividant se separent in formam triquetram: quibus quondam accepimus impositum ab urbis conditore Constantino Magno fuisse plurimum scriptis celebratum illum tripodem Apollinis Delphicum. Quod ait, effectum fuisse per hoc simulacrum, ut eo durante nullus esset in urbe serpens: ex opinionibus Græcorum Mchemeti relatum fuit: quorum in libro manuscripto de urbis ædificiis, quem habemus, Stichioses ejusmodi (sic enim appellant) statuarum variaz leguntur, et quidem ab Apollonio Tya-

leo profecta, si quidem vera narrant. Certe quod statium sequitur de statua equestri aenea destructa, qua post præclusus fuerit in urbem aditus: superstitionis videri posset aliquam mereri fidem, cum singulis annis ea nunc sæde mensibus æstivis calidioribus grassetur. Qua nos istuc astate venimus, absumpisse credebatur inter quatuor menses hominum ad 150000. Nec anno sequenti pauciores interierunt.

131. *Siurige Sphetigradum, Sphetia.*

Duxit in Albaniam copias Muchemetes adversus Ischenderem begum, sive Georgium Castriotem. Siurige lingua Turcica significat arcem acutam. Græci dicerent Oxypyrgion. Laonicus Sphetiam vocat appellatam a Barletio Sphetigradum, lingua Slavonica, quam idem a Croja distare 58 milliariibus ait.

132 *Nova, Nova, Novograd. Novus mons Rasciæ, Neopyrgium.*

Nove Croatis et Servianis dicitur, quæ hic Nova nominatur, oppidum Servix cuius tunc despota Georgius adhuc superstes erat: sed non multo post moritur, impetrata pace a sultano Muchemete, filioque minimo natu Lazaro, successore post se relicto. Notavimus supra cap. 101, Novogradum nunc vulgo dici, quod arcem novam significat, non novum montem, ut Bonfinius interpretatur, dum novum montem Rasciæ vocat. Apud Laonicum Neopyrgum legimus, pro quo Neopyrgum reponemus, nomen id Græcis sonans, quod Venedis Novograd. Ibidem margini ascriptum Novohardum mutabimus in Novogradum, vel potius Novogradum. Ait hic Laonicus magnum esse metalli proventum, et adjacentem oppidum Moravam, Istro misceri. Sauriæci nunc sedes est, Budæ beglerbego subditi.

133. *Belgradi vel Albæ Græcæ secunda obsidio.*

De Belgrado et Muratis obsidione dictum antea numero 100. Nunc iterum obsessa fuit a Muchemete Muratis filio, qui eam repetebat ab Ungaris, ut membrum Servix nunc sui juris effectæ, de quo prolixè tractatum indicato capite. De hac obsidione secunda Thomas Emdorfus, in Austriacis Annalibus suis, hæc retulit: Anno 1455, Turcus Machomet secundus elatus fortunis, despotam Georgium, Ratiæ principem, in suis terris hostiliter invasit, et plura hominum millia crudeliter abduxit. Hinc et despota versus Ungariam, ad Albam Græcam, cum suis secretis se contulit, 1459 terramque suam gubernandam Joanni de Huniadi, Ungariæ gubernatori, dum Viennam (ad Fridericum IV Imperatorem) pergeret, commendavit. Inde Nandoralba, janua et clausura regni Ungariæ, obsidetur a Mahumeto, anno 1456, oppugnatione acerrima facta die 21 Julii, cum prius hoc in itinere castrum S. Andrea: (Nota margini ascriptum nomen Senderovix), quod erat Georgii despote, aggressus incassum fuisset. Soluta obsidione, mortuus Joannes de Hu-

niadi, comes Bistricensis, xi die Augusti. Eum depioravit Fr. Joannes de Capistrano, Huniadis commilito: « Salve, aureola cæli, quæ cecidisti, corona. Regni extincta es lucerna. Orbis corruptum es speculum, in quo nos diutius inspicere sperabamus, et alii. Nunc tu devicto inimico triumphas coram Deo et angelis, o bone Joannes. » Sane quam fortiter, et immortaliter cum laude sua, hi duo se gesserunt, hoc propugnaculo Christianorum defendendo, Huniades et Capistranus, monachus ordinis Prædicatorum, clarus in historiis Volonum cruce signatorum dux, qui mortuum Huniadem paucos intra dies secutus fuit. Muchemetes in oppugnatione die 21 Julii, cuius Emdorfus meminuit, lethali accepto vulnere, vix incolumis evasit. Obsidio soluta fuit die 6 Augusti, quem Calixtus III pontifex haberi festum ex eo tempore voluit sub nomine Transfigurationis Christi: quod tamen festum illo die multis ante sæculis Græci celebrare consueverant, appellantes id sacram sanctam metamorphosin Domini et Dei, Servatorisque nostri, Jesu Christi.

134. *Dai Caratzæ Bassa, Bonfinius et Chalcocondyles emendati.*

Hic Bassa Bonfinio Caracia vocatur, Chalcocondyli Caratzies. Europæ ne beglerbus fuerit, an Anatolix, non exprimitur in Annalibus. Laonicus tamen diserte ducem Europæ nominat, ex quo corrigendus Bonfinius, qui Asiæ ducem fecit; errore consimili cum eo, quem supra numero 106 de Chasane bassa notavimus. Verba Laonici hæc sunt: Europæ dux Caratzies, qui gloriæ et virtute excellebat omnes qui regiis in januis militabant, ab oppidanis bombardæ globo ictus occubuit. Eum rex (Muchemetes) multum lugebat. His verbis etiam mortis genus indicatur, quo periit. In obsidione vero Constantinopolitana corrupte nomen hujus Saratzies legitur, pro quo reponendum Caratzies. Huic etiam pertinet ille Laonici locus de oppugnatione Belgradi, excerptus et emendatus supra, cap. 72.

135. *Rex Bozinæ Stephanus.*

De Semendria diximus cap. 99, Bozinacorum origo declarata legitur capite 49. Duplicem esse Bozinam, docuimus capite 95. Qui Bozinæ rex hic memoratur, Stephanus erat, de quo plura non multo post. Is sponte sua deditionem Semendriæ fecisse narratur, quam a morte soceri occupaverat. Erat autem uxor huic Lazari Bulcovitzii filia, Georgii despote uertis, quemadmodum in genealogia Bulcovitziorum capite 54 indicavimus. Et apparet hinc Lazarum Servix despota Georgio patri, qui diutissime regnavit, non diu superstitem fuisse.

136. *Tarabosanis imperator a Muchemete secundo victus.*

De Castamone dictum capite 66. Sinopes etiam frequens hactenus facta mentio. Novella Leonis imperatoris, cognomine Sapientis, episcopatum Sinopensem Amasianæ metropoli subjicit in Helenoponto. Fordapam dici tradit Laonicus, novo vocabulo. licet hic in Annalibus parum mutato veteri,

Sinap scribatur. Tarabosan Turcis est Trapezus, nota seles Comnenorum principum, qui audire volebant imperatores. Ultimus ejus gentis, a Muchemetē victus, fuit Davides Comnenus.

137. *Dracol Weida, Bladus, Vlada, Matthias Ungariæ rex.*

Hic Valachiæ Vaivoda, qui Turcis Dracol nominatur, Laonico Bladus dicitur, Draculæ filius, ex immanitate celebris, de quo plurima commemorantur, huc non pertinentia. Bladi nomen ex ratione pronuntiandi Græcis familiari Vladum scribere debuerat interpres. Vladam Bonfinius appellat, et post etiam Draculam paterno nomine. Callimachus integre Vladislaum Draculam scripsit. Hunc qui conjecisse dicitur in carcerem rex Ungarus, Matthias Huniades fuit, Joannis filius, Austriaci Ladislai, Præge subito extincti, Ungarico in regno successor. Muchemetes, hoc ab Ungaris capto, Valachiam subjecisse narratur. Id vero factum potius existimandum a Dracula juniore, Vladislai fratre: qui tamen postea se, cum ipsa regione, Muchemetis imperio submitit, accepta solvendi annui tributi conditione: nihiloque minus a Matthia rege confirmatus in principatu, teste Bonfinio, fuit; tanquam ab Ungariæ rege, directo Valachiæ ditionis domino. Sic nimirum prius etiam convenerat inter Muratem II et Vladislaum regem anno Christiano 1441, post victos ad Isladinas fauces Turcos, ut Valachi Turcorum quidem essent tributarii, sed nihilominus ad Ungariæ regnum, velut antea, pertinerent.

450 138. *Mitylin, Catalusii, vel Cotelusii, Lesbii principes, origine Genuenses.*

Mitylin, pronuntiatione Græca, quæ Mitylene nostris est, vocatur a Turcis insula Lesbos, ipsis etiam Græcis hanc ita nominantibus. Cedrinus certe Lesbum alicubi Mitylenen dixit, ab urbe totius insulæ primaria. Vulgus Italicorum nautarum Metellino nunc appellat. Habebat insula, cum oppugnaretur a Muchemete, principem Dominicum Catalusium vel Cotelusium, quem Græci Kyriakon vocabant. Interpres Laonici Nicolaum Cotelusium pro Dominico, haud scio cujus auctoritate fretus ex historicis antiquioribus, margini ascripsit. Nam Geufræus, qui nomen idem habet, recentior est, et alios sequens falli potuit. Ipsa Cotelusiorum gens origine Genuensis erat. Oriundus ex ea Franciscus Cotelusius, cum Joannem Palæologum imperatorem, a bonitate Calojoannem vulgo dictum, Andronici II filium, Michaelis II nepotem, Andronici I pronepotem, Michaelis primi, qui Flandris Constantinopolim eripuit, abnepotem, bello contra Joannem Cantacuzenum, tutorem et socerum, et usurpatorem imperii, juvisset: insula Lesbo donatus, etiam Calojoannis sororem in matrimonium accipere promeruit. Acciderunt hæc anno 1355. De quo colligitur, non totos 400 annos in eorum potestate Lesbum fuisse. Lucii Cotelusii, qui Æni princeps in Thracia fuerit, apud Laonicum fit mentio: sicut obiter etiam principes Æni supra memorantur

capite notarum 32. Idem Chalcocondyles Dominici fratrem facit Lucium, quem rectius a Sansovino Turcis in Annalibus Dominici hujus propinquum vel agnatum nominari arbitror.

139. *Muchemetis ædificia Constantinopolitana, Genisaraï, Eskisaraï Jedicula.*

Non expriment Annales quædam ædificia Constantinopoli Muchemetes extruxerit. Ideo lubet hæc de Laonico et aliis promere. Statim enim proxima post Lesbum captam hieme, narrat eum quiescisse Laonicus, intentum ædificiis urbanis, templis, navali, arci Byzantiæ, quam condidit juxta portam a Græcis Auream vocatam, ubi et turres maximas excitavit, spectatuque dignas et ipsam regiam interius eleganter ornavit. Hactenus Chalcocondyles paulo commodius redditus, in cujus verbis notandum, intelligi templorum structuram, de commutato Christi Dei Sapientiæ templo Justiniano in messitam Mahumetanam, deque diruto antiquissimo Christianorum templo, quod ædificatum a Constantino Magno Sanctorum Apostolorum nomen habebat, cujus ipse loco suam struxit cum imbreto messitam, Turcicarum omnium in urbe primam, et operis magnifici, quemadmodum hodieque conspicitur. Navale Christianis ab Imperatoribus neglectum instauravit, ornatum et extensum a posteris ea cura nunc ut amplissimum sit. Supra Galatam situm est in sinu Cornuto, versus aquas dulces, ubi nimirum celebrati a prisca fluviali, Cydarus nunc Machleva, et Barbyses, nunc Chartaricon, et a vico vicino Pectinachorion dictus. In sinum hanc influunt. Continet jam navale loca concamerata 187, exprorecta longa serie, magnique trirremium numeri capax est: licet aliud Sansovianus ex antiqua relatione quadam Veneta parum præsentis rerum formæ consentaneum tradat. Fuit et illo quondam loco regia, quo loco dicit Laonicus cum struxisse Byzantinam arcem, propter Auream portam, quæ ab una parte meridiem ac Propontidem, ab altera solem occidentem respicit. Hæc ædificia Muchemetem condidisse, Laonicus scripsit. Menavinus autem, sicut et alii, tres ait arces a Muchemetete Constantinopoli structas: Genisaraïum, Eskisaraïum, et Jadiculam. Ad orientem solem e regione Scutarii sive Damalici promontorii situm est Genisaraïum (sic dictum quod novum sit) in extremo urbis angulo qui a templo vicino Sancti Demetrii vocatur: ubi Bosporus impetu maximo ad ipsam crepidinem collis in quo saraium vel arx posita est, in Propontidem irruit. Olim Palatium Byzantinum et Acropolis Byzantina dicebatur, velut arx in uno de tribus extremis angulis urbis sita, quo loco Byzas initio Byzantium condere cœperit. Hæc sultanorum Osmanidarum sedes, hoc domicilium et aula est, quam Capi sive Portam Osmanicam vocant. Undique muris (de quibus infra, cap. 149) ac turribus inclusa, tribus in circuitum milliaribus Græcis patet. Voluit hujus saraii novi nomine Muchemetes posteros et successores in imperio suos obligatos

esse solvendis messitiae suae novae, singulos in dies, aenis mille : quae summa, computatis pro uno talero Germanico aenis 40, quotidie ad 25 taleros evadit : in annos vero singulos, supra novies mille, centum taleros efficit : quibus alios annuos redditus ad summam 150,000 ducatorum adiecit. Eskiaraum voce significante saralum vetus, in urbis medietate situm est : sicut et olim ibidem in urbis omphalo vel umbilico praeiorum erat imperatorum regia. Vasilis *ta megala* Graeci quondam nominabant. Nunc illa gynaeconitidi sultaninae praecipue servit, spatio saralii, ratione circuitus, ad duo passuum millia exporrecto. Jadicula denique Propontidis in littore condita est, ad meridionalem et occidentalem partem urbis angulum, versus Auream portam, nunc quidem superstitem, sed obstructam tamen, ac versus urbis terrestres 451 muros : qua in Thraciam, Macedonia, universam denique Graeciam itur. Sic autem appellata Turcis est a Iodi et Cula, quorum illud est septem, hoc turrimus significationem habet. Graeci nunc Heptapyrgion dicunt, aut Heptapyrgon, puro puto vocabulo Graeco ; semiturco. vel hybride potius, Hepta gulades : ex quo etiam obiter intelligi potest, quod Africae Guletis etymon sive notio. Ipsa quidem arx custodiae regionum thesaurorum est adsignata, perpetuasque militum excubias habet, qui feruntur esse numero quingenti, de quibus alio loco.

140. *Machmut bassa, varia scriptura vocis unius.*

De hoc Machumete Laonicus haec : Mechmetes, inquit, regii palatii dux (postea ducem januarum vocat) et Europae praefectus, filius Michaelis, Graecus. Et addit Graecos pueros (Graecorum filios dicere debuit interpretes, id est, Graecos) qui abducti Byzantio, cum rege commorabantur, magnam potentiam sibi peperisse. Nominis scripturam, tam in hoc, quam aliis locis, ab interprete Caesaris acceptam Galdario, retinui. Triplicem sane reperi, nostris in Annalibus : Muchmet, Mechemet Machmut. Historiae Graecorum et nostrorum hominum praeterea diversitates alias habent, ut Muchumet, Mahumet, Machomet, Mahomet, Mohamed, quod Moamed Graecis est, absque aspiratione. Stephanus Ungarus, sane peritus interpret linguarum plurium, Turcicae, Arabicae, Persicae, quem nobis impetrante magnifico domino Hieronymo Beck a Leopoldstorf, consulere de multis licuit, recte putabat in genere tum scribi, tum enuntiari, Mohammed.

141. *Finis regni Bozinensis : observanda diversitatis annorum ratio : Stephani regis excoriati calamitas : Matthias Ungariae rex Bozinam recipit : et Muchemetem fama sola fugat. Covadza.*

Bellum hoc, quod Bozinensi tam regno, quam ducati finem attulit, Bonfinius refert ad annum Christianum 1463. Turci vero tradunt, hoc aenis XI post captam Constantinopolim fuisse gestum. De quo sequitur ad annum Christianum 1464 referendum esse. Solet etiam usu venire plerum-

que, ut nostri numeros annorum ad initia bellorum referant. Annales vero Turcici finem rerum gestarum respiciunt, ideoque fere jam rebus ipsis expositis annorum numeros adiaciunt. Hoc diligenter observare lectorem velim, ne me putet alicubi temere mutasse numeros ab aliis positos. Hertzegovinae sub jugum missae nomine ducatus Bozinensis intelligitur, alius a regno : cuius interitum deinceps numero notorum 162 exponemus. Quod autem dicitur, Muchemetem Bozinae regem captum occidisse, paulo explicandum latius, ut plenum tam barbarae perfidiae Muchemetis, quam inmanitatis horridae facinus cognoscatur. Stephanus ergo rex Bozinensis, et uxorio jure (ceu dictum paulo ante) Serviae Rasciae despotus, bello petitus a sultano Muchemete II, et obsessus Jaitzae, blanditiis tyranni per quosdam de industria subornatos e castello Jaitzano evocatur, et ad colloquium accessit. Cum barbaro temere fidem habuisset, manique capita pacis inter se ac Muchemetem initae gestans, in castra venisset, capitur : cute, jussu Muchemetis, vivus exiit : justo denique Dei judicio cum vita regnum, quo fraude patrem filius sceleratus excusserat, amittit. Hoc modo tum Bozina Rascia, Serviae magna pars. Turcorum in potestatem venit. Matthias tamen rex Ungarus Jaitzam cum 27 Bozinae oppidis recepit : quam militum corona deinde rursus Muchemetes circumdedit, et oppugnavit : irritoque conatu, fama duntaxat adventantis Matthiae territus ab obsidione, Bozinaeque finibus, discessit. De oppido Hertzegovina dictum superius, capite 95. Covadzam Turci cum Bozinacis et Croatis appellant quam Jaitza Bonfinio, Chalcocondyli Gaitia, pauloque rectius Gaitza nominatur.

142. *Plures in Albania principum ditiones : Giolchisar, Egripos.*

Erant in Albania plures reguli, qui suas singulas ditiones habebant. Inter has erat Ibanis, sive Joannis ; Castriotae regio, de qua superius dictum capite 121. Hanc armis nunc imperio Muchemetis cecidisse referunt Annales, quod alii factum deditione narrant. Laonicus hac serie ditiones enumerat. Primum ait Sandalis in Epiri vicinia sitam esse regionem, cui finitimae sint Venetorum aliquot urbes, Albaniae proximae. Joannis inde Castriotis agrum succedere, cui sit adnexa regio Comeniadarum. Hinc sitam ulterius Arianitae, Comeni filii, ditionem asperam et montuosam. Ejus regiam vocabulo nunc etiam noto, Canina dicebant, numero multitudinis : quae supra Valoniam vel Auloniam in sublimi posita conspicitur. Arx Caramaniae Giolchisar, cuius paulo post mentio fit, in Anatolice tabula chronographica scribitur Culchisar. Egripos insula Turcis dicitur, quam vulgo jam Negropontum appellant, sicut et primariam insulae civitatem : quae ponte, cui castellum adjunctum est, cum Achaiae continenti cohaeret. Urbi nomen apud praecios erat Chalcis, insulae vero, Euboea.

quam Euripi fluxus nobilitavit, ut Euripum prius ille philosophorum Aristoteles. Nam si vera sunt, quæ de ipso, causas motus Euripi pervestigante, referuntur: 452 cum tandem Aristoteles Euripum capere non posset, cepit Euripus Aristotelem. Erat Eubrea, cum a Muchemete bello peteretur, Venetorum in potestate. Defendebant eam contra Turcos acriter nomine reipublicæ Ludovicus Calbus, et Paulus Erizzus, vel Ericcius, prætor Chalcidicis, quem potestatum Veneti nominant. Sed classe Veneta suis succurrere non ausa, tandem oppido per vim potitii sacro Turci. Filia Pauli prætoris, urbe capta, propter insignem formæ venustatem ad sultanam Muchemetem deducta, memorabili exemplo pudicitie mori maluit, quam ejus se libidini prostituere.

443. *Usus Chasan, Jusufus beg, Mustapham filium Muchemetes strangulari jussit.*

De hujus Chasanis origine Reineccius exquisite disserit. Usus a Turcis ob staturam corporis extimam dicebatur. Nam Usus eis significat longum sive procerum, qui Persica lingua Diras diceretur. Leonicus quoque Chasanem Longum appellat. Joachimus Coreus, Silesiorum historicus, nominat Hussancanum, vel corrupta voce, vel in Hasan Chan mutanda, quod esset Hispanice more, Don Hasan vel Chasan. Sed ipsos Persicos reges eo nomine usos non meminisse vel legere, vel audire: quod tamen proceribus eidem regi subditis tribui scio, et antea notasse recorder. Jusufæ vel Jusufæ nomen item factum est a statura, forma deminuta. Significat enim Josephum. Jovius simpliciter Josephum nominat. De Tacota superius quendam habes capite 75. Cum dicitur a patre Mustaphas fuisse præfectus iis locis, intelligitur Amasia: de qua dictum iulio declarationis, capite notarum 6. Mustaphas hic ante patrem extinctus fuit, aliis venationi causam mortis ascribentibus, aliis nimis Veneri. Nobis ea habet interpretando adijcere, quæ digna memorata de ipso interius prædidit Spanduginus. At cuius, Achmetem hasanem, cognomento Bilicem, de quo statim plura dicturi sumus, habuisse tantam formam præstantem, cujus amorem captus fuerit Mustaphas hic, Muchemetis filius: cum aliquando in solam, officii causa, manum patris excruciatum, venisset. Inde factum, ut illa quodam tempore habuerim (pro more Turcico ingressa, Mustaphas eodem se conferret, et nodam (ut erat) nulla pudoris habita ratione, violaret. Indignum hoc facinus cum Achmetes ad sultanam Muchemetem deferret, dilaceratisque vestibus ac sanguine, de tam gravi quereretur injuria, vindictam sceleris exoptaret: respondisse Muchemetem, cur iis queris arreteret? an noceret, sultani se mancipium esse? Si maxime filius, inquit, meus Mustaphas in auriis tuis complexus venit, an non meo cum mancipio rem habuit? Nihil tamen minus patrem de tali patre suo facinore filium secreto quam acerrime increpare, juristicque, et suo conspectu illico disorde-

ret. Et quia deesse non solet officio, in observatione juris et æqui, si quidem ita libitum ei fuisset, misisse post triduum quemdam e suis, qui Mustaphæ nervo injecto fauces jussu patris eliserit. Hæc Spanduginus. Quæ sane si vera sunt, ut pluribus ex causis esse videntur, memorabile nobis exemplum paternalis rigoris erga filium, ceteroqui præstantem virum, in ea gente præbeat: cujus sultani suos in vilissima mancipia, ne maxima quidem dignitate viris secundum ipsos principes repugnantibus, quidvis sibi licere putant.

444. *Carachisar, Chas Marat.*

Clauserus in Chalcocondylis conversione sua nomen urbis, quam Muchemetes in Chasanis regionem pergens occupavit, non repertum (ut arbitror) in suo codice, omisit. Ascriptum tamen est margini de libro Gandeliano Coryci nomen, ac recte quidem. Nam Corycum cepit, quam Turci suam ad linguam nonnihil accommodarunt, et Charachisar dixerunt. Monimus enim supra, cap. 15, Turcis esse in more, sic antiqua mutare nomina civitatum, castrorum, stagnorum, fluminum, regionum: et priscorum affinitatem retinentia, nihilominus in sua lingua quiddam significant. Ita de Coryco factum Carachisar, quod Turcis sonat arcem nigram. Apud Ortelium in Synonymia geographica Carcu Nigri, et Corcos ex itinere Benjaminis, admittit. Mercatoris vero Chutam, cum Chuteo Josephi Barbieri, nihil ad Corycum pertinere puto. Marates ille, Romanis vel Europæ begerbegus, cujus nomen hic subjicitur, cognominatus fuit Chas, hoc est, elegans aut venustus.

445. *Ummchannus filius Zeinofi cæcus in prælio contra Muchemetem.*

Qui hoc prælio fuit interfectus Chasanis Longi filius, nullum hic in Annalibus nomen habet. Secretarius autem Sigismundi Halostæ, reguli Arimencis, qui tunc vixit, et plerique rebus id temporis in Græcia et Anatolia gentis cum hero suo, magnæ virtutis, et nominis clari duce, interfuit: Zeinalem vocat, qui Jovis Zeynal dicitur. In vero Turcis est Zeinofi, vocabulo significante hominem, cui dentes aut maxillæ prægrandes sunt. Illi Latini Dentatum vocarunt, hunc Græci Cæthæcum, D epinar: qui an Latine Manducatus dici possit, alii viderint.

453 446. *Mollæus Vairæus Turcos ingenti clade efficit.*

Mollæus Vairæus cum dicimus, semper illum intelligimus, quem a Turcis principes Carabeglicis nominant, monimus supra, cap. 71. Qui vero eadem hanc Turcorum insignem edidit, appellatur a Basilio et Casio Stephanus, magnus sane vir, et bello felix: qui non Turcos modo occidit, verum etiam illustri de Tauris positus est victoria. Quæ Turcis hæc ubi sit, explicatum ante, numero 121.

447. *Cabus, Artanus hæcæ cognomen, turis corripit. Achmetis facinus, non minus turis.*

M. qui maxime vir fuit Achmetis hic hæcæ, tam

apud sultānū Muchemetem Secundū patrem, quam apud Bajasitem filium : de cuius origine Geufræus errat, cum tradit, eum fuisse filium Stephani, non regis, sed despotæ Boziniensis. Nam Poziæ ducis filius fuit alius ab hoc Achemetes bassa, cui cognomen erat non Geduc, sed Chersogtes, ut eum nostri vocant, de quo infra suo loco dicitur. Ille autem Achemetes Albauensis erat originæ, vel Epirota. Sigismundi Malatestæ secretarius scripsit, eum fuisse virtute militari parē antiquis ducibus : adeo quidem, ut sola nominis sui fama, quocumque se conferret, omnibus formidinem ac trepidationem injiceret. Addit, cognominatum vulgo Gendich propterea, quod ei dens unus deest. Quam vero a tenui fortuna maximam ad dignitatem subito pervenerit, Spanduginus his propemodum verbis exposuit : Erat, inquit, sultano Muchemeti satellites (solacos Turci vocant) qui Bidie Aemat ex eo nominabatur, quod in oris antica dentium serie dentem unum amisisset. Ille cum aliquando cum principe suo colloqueretur, ut fieri nonnunquam solet, assererat inter alia : non posse principem revera se magnum prædicare, si non ex parvo magnum et vicissim ex magno parvum facere posset. Hæc ejus verba tantum in animo Muchemetis habuerunt efficacæ, ut Achemetes hactenus satellites ab ipso supremum ad primarii basse gradum provehetur. Quid ei post hæc evenerit, cum ipsius uxori a Mustapha, Muchemetis filio, stuprum inferretur, paulo ante narratum, capite 145. Mortis C genū, consentaneum fortunæ subitæ, nimirumque blandienti, suo loco deinceps commemorabitur, numero notarum 156. Nunc diversitas indicanda cognominis, et verum cognomen ostendendum. Diximus eum a Spandugino vocari Bidie, et alibi Vidich, a secretario Malatestæ Ghendich : quam scripturam Geufræus retinet. Nominis notionem priores duo pene rectam attingunt, cum ita fuisse vocatam ab amisso dente referunt : Geufræus in expositione vocis fallitur, cum sic ait ipsum a magno dente nominatum. Scriptura hoc modo mutanda, ut apud Spanduginum pro Bidie et Vidich legatur Gidie : apud reliquos duos pro Ghendich Gedic : quod idem est cum Geduc. Peritiores Arabicæ linguæ Gutuc enuntiant per V D Gallicum, quod parum adest a Gidie sive Citie. Significat autem vocabulum hoc truncum alicujus rei fractæ, de quo animadvertitur, hoc ei datum fuisse cognomen a trunco dentis, qui adhuc in ore scilicet reliquus hæreret.

148. *Mare Nigrum, et Mare majus Cofe.*

Pontus olim dictum Euxinus vel hospitalis, per contrarium sensum, velut Akenos et inhospitalis, nunc a Turcis Caradeniæ vocatur, a Græcis Maura thalassa, idem utroque nomine significante, videlicet mare Nigrum. Usus est hac appellatione Damascenus Studites in thesauro concionum suarum, scripto lingua Græca vulgari. Nomen hoc ei datum perhibent, non quod aquas habeat nigras,

quæ profecto limpidissimæ sunt, sed a subitis fœdisque tempestatibus, quæ prius placidum ac serenum, paulo momento nigris tenebris involvunt. E diverso mediterraneum mare, non tantis obnoxium mutationibus, sed longe serenius, illis Aclenizi dicitur, his Aspra thalassa, id est Album mare. Itali dissentiunt ab utrisque, ac a nobis etiam Germanis, qui hos sequentes et ipsi Nigrum mare nominamus. Etenim appellare solent mare majus, quod idem est cum mari magno. Id ei nomen dat Vincentius Belvacensis, uti supra notatum capite 128. Cofe Turcis scribitur, quæ Capha nostris est, in Taurica Chersoneso trans maro Nigrum sita, Genuensium quondam colonia. Notum est olim dictam fuisse Theodosiam. De Kerimis, Crimis, Kerais (sic diversis iisdem nominibus appellantur) Destensibusque Tataris, dictum superius, numero notarum 45.

149. *Muchemetes obsessæ Semendriæ succurrit.*

Obscuriuscule quædam hic dicuntur, quæ sic intelligenda. Muchemetes ad Moravam fluvium profectus est, hoc est, in Serviam sive Rasciam, ad metropolim ejus regionis Semendriam, vel Soudroviam, obsidione liberandam. Quippe Matthias Ungariæ rex, uti Bonfinius refert, hieme anni 1476, ad Semendriam, undique militibus cinctam, extrui castella tria curaverat : ut arctissime clausam in potestatem redigeret. 454. Iis vero castellis potitus Muchemetes, obsidionem solvit. Obiter hic lector observet, a Turcis etiam Morava confundi, de quo superius actum, capite 124. Cum deinde muro novarum arcem cinxisset dicitur, intelligendum illud Genisarum, in urbis orientali angulo eruditum, de quo paulo ante, numero 139. Præterea nomen Solimanis Romanicæ beglerbegi, quod statim subjicitur Bonfinius ignoravit, Basseum modo vocans.

150. *Insignis Turcorum clades in Hungaria.*

Bonfinius unum hac expeditione Turcorum ducem nominavit Halibechem, qui annalibus est Ali beg Michalogli : de reliquis duobus, Isa bego Chuseinogli, et Bali bego Malcozogli, nihil compertum habuit. Turcorum exercitum sexaginta millia æstimat. Ungarorum duces fuere Stephanus Batorius, Vaivoda Transsilvaniensis, et Paulus Kinisius, comes Temesvarensis. Numerum cæsorū Bonfinius idem in litteras retulit, Turcorum triginta millia duntaxat. Annum quoque posuit 1480. Unde corrigendi captæ superiori anno Scodræ numeri apud secretarium Malatestæ, proque 1477, reponendū 1479.

151. *Rhodus a Turcis prius obsidetur. Amadeus cognomento Viridis, comes Sabaudicæ.*

Sæpe numero quidem tentata fuerat hactenus, et obsessa Rhodus a Saracenis, etiam ab illo tempore quo ab equitibus Hierosolymitanis Sancti Joannis Baptistæ (Frerios vocari scribit Nicetas, Gallica nimirum voce significante fratres) possidebatur : et ante hanc obsidione proxima liberaverat eam

comes Sabaudus Amadeus, cognomento Viridis, A immortali cum laude sui nominis. Ideoque cum alta cruce, in campo rubro defixa, quæ ipsius ordinis equitum Rhodiorum insignia sunt, perpetuum ea familia symbolum FERT hujus Amadei virtute promeruit. Nam eæ litteræ plenius explicatæ significant, *Fortitudo ejus Rhodum Tenuit*. Sed Turci nihil ad hoc usque tempus in eam moliri fuerant ausi, licet Asiæ quietam prope possessionem Inter-turbari ab equitibus illis Rhodiis ægerrime ferrent. Nunc tandem Rhodum jussu Muchemetis aggressus est Mesites vesir bassa, gente Palæologa natus. Erat tunc princeps ordinis, quem Græci Megalon Mastora vocabant, nostri magnum magistrum, Petrus Albussonius, natione Gallus, qui postea cardinalis Ecclesiæ Romanæ creatus fuisse traditur. Is tam fortiter hac obsidione cum suis se gessit, ut non solum infecta re, verum etiam damnis acceptis gravissimis, inde discedere Mesites cogeretur. Quippe non revocatis ad calculum detrimentis cæteris, cæsa periere Turcorum triginta millia, ut quidam aiunt, Geufræo longe minorem ponente numerum.

452. *Otrantum a Turcis captum, et a Christianis receptum.*

Otrantum Turcis et Italis dicitur extremo in angulo Apuliæ sita civitas, e regione Albanæ vel Epiri: cujus ab oppido Velona sive Valona, quondam Aulouia, sexaginta contaxat interjecto mari milliariibus Græcis distat. Imperator Leo metropoli facit, et Hydruntem vocat, unde corruptum nomen Otranti. Leone quidem regnante pars quæ isthuc Italiæ, cum Calabria, Byzantino parebat imperatori: sic et metropoles Romæ Novæ patriarcham, non veteris papam agnoscebant. Inter alia post captam Hydruntem a Barbaris edita crudelitatis exempla, refertur et illud, quod urbis archiepiscopum ad aram serra disseverint. Nos e Corcyra solventes, deficientibus idoneis ventis, hic subsistere coacti fuimus, in non exiguo, propter immanes piratas Turcicos, discrimine constituti, qui ob interfectam cum familia non ita cædum Hamadani bassæ Tripolitani conjugem, ut in supplemento Annalium narravimus, in Venetos rabiose grassabantur. Nec Hispanus gubernator Hydruntinus minori usus est erga nos barbarie, qui per nauclerum cum periculo ablegatum rogantibus, ut aliquanto propius ad portum accedendi potestatem faceret: quo portas et urbis vicina tutiores a piratarum injuriis essemus, non solum id negavit: verum etiam denuntiari jessit, se nos omni genere tormentorum bellicorum ex arce, si propius accederemus, excepturum. Id subit propterea, quod Constantinopoli veniremus, ubi superiori æstate, vetui paulo ante dictam, gravissime morbus pestilens sævierat. Amplius tamen quinque mensibus ante nostrum discessum, ea grassari desierat: ac nos quarto jam mense a Constantinopoli aberamus. Ita nunc

dico charitatis Christianæ, quæ frustra in eis queritur, sed humanitatis sensum videmus, de hac vita quam diutissime conservanda sollicitos, cum æternam et cœlestem nullam expectent. Hydruntem a morte Muchemetis, quum Bajasites patris in imperio successor, bello contra Zemem fratrem implicatus, Achmetem Geduceem bassam ad se anno proximo (sicut in Annalibus paulo post sequitur) revocasset; Neapolitani reges obsessam et expugnatam recuperarunt, ab Ungaro rege Matthia copiis auxiliariis impetratis: 455 quæ pugnis adversus vicinos Turcos adactæ præcipuam hoc bello, superandis Barbaris, operam navasse prædicantur.

B 453. *Mors sultani Muchemetis II. Teggiur Zair Clyseme, Nymphæum.*

Commo le mors consilia Muchemetis interrupt, futura reipublicæ Christianæ pernicioosa. Nam Otranto capta, progressurus erat hand dabit: præsertim cum Roma Nova potius, etiam de Roma veteri subjicienda perpetuo nescio quid somniaret. In Asiam transivisse cum exercitu dicitur, invasurus Ægypti sultanum, tum quod legatos suos, ab Usunchasane Persarum rege cum muneribus reverentes, violasset: tum etiam, quod pedarum vectigal a Turcis, Mechien, per imperii sui fines, religionis ergo proficiscentibus, exigeret. Extinctum tradit Bonfinius anno Christiano 1481, quinto Nonas Maias. Addunt Annales, in Teggiurum prato mortuum. Hoc loci nomen Turcis Teggiur Zair effertur. Et exposita superius est causa, numero mutarum 56, quamobrem Turci Græcorum imperatores nominaverint Teggiures. Secretarius Malatesta refert, Muchemetem cum exercitu transivisse Scutarium, indeque profectum ad Chivicheu, cujus planities ab una parte ad mare pertineat, in morbum incidisse. Quibus in verbis pro Chiviche petarim equidem aliud nomen reponendum, adeoque Geivisen illam, de qua dictum capite notarum 74. Quippe fatentur omnes historici, Muchemetem iter hoc Nicomediam versus tenuisse: a qua non longe cum abesset, mortuus fuerit. Notatum vero supra, Geivisen unius itinere dici non magno dissitam a Nicomedia. Dictum ibidem, maris iste esse sinum, quem veteres Astacenum vocant. Eum secretarius etiam Malatestanus ipse digito quasi commoustrat. Prætor Græciæ noster cujusdam regii vel imperatorii palatii meminit, cui nomen dat Nymphæum. Ab eo non procul dissitum describit locum, tali Teggiurum vel imperatorum prato rebus omnibus simillimum. Alicubi de Nymphæo: Michael, ait. Palæologus imperator Nymphæum pervenerat, quo loco recreare se solebant imperatores, postquam Constantinopoli (a Flandris) in exilium ejecti fuerant. Alii vero planitiem vel pratium ipsum describit his verbis: Cum dies aliquot (imperator Joannes scilicet Ducas Vatatzes) Phœbiis exegisset, Clysemenem profectus (hoc loco nomen est), ibidem testoria legi jussit. Nam iste

imperatores e Nymphæo digressi, commorari solent, majoremque veris partem transigere. Quippe totus ille locus mera planities est, quæ graminis copiam, compluribus equis sufficientem, producit. Aquis etiam irrigatur, ac in propinquo multos pagos et civitates habet, a quibus ad victum necessariæ res copiose subministrantur. Hactenus prætor, qui Nicæa profectum ad hanc Clyzomenen scribit imperatorem. Ea vero si non est illud Teggiurum vel imperatorum pratium, in quo mortuus, de Annalium sententia, fuit Muchemetes: equidem alium, quem indicem, sic appellatum locum, nullum invenio.

154. *Sultani Zemis, alterius filii Muchemetis, historia.*

Principio monendus lector, huic apud Turcos nomen esse sultan Zemi, vel Gemi, pronuntiatione Italica. Geufræus, et alii, non recte Zizimum et Zizimen appellant: pejus etiam Boufinius Czaliatum, quod ex Zelebi corruptum arbitror, de quo vocabulo dictum initio declarationis hujus. Utriusque pugnæ narratio, qua bis Achmetis Geducis bassæ ductu superatus a fratre fuit, hic in Annalibus exstat. Reliquæ post fugam vitæ fortuna breviter e nostris exponitur, quando Turci eam, ut parum sibi cognitam, in litteras referre non potuerunt. Igitur altero prælio victus, desperatis rebus suis, in Rhodum profugit: sequæ magno equitatu Rhodiorum Magistro qui tunc erat Petrus Albussonius Gallus, tradidit. Agebat tunc ætatis annum vicesimum octavum. Id ubi Bajasites accepisset, amplissimis magnam Magistrum, ejusque consiliarios, numeribus demulcens, uti diligenter asservaretur, petiit; simul ad ejus alimenta se quadraginta millia ducatorum singulis annis, quam quidem diu frater superstes futurus esset, numeraturum promisit: pacem denique cum Christianis perpetuam cultorum spopondit. Accepit eas conditiones magnus Magister, quas quidem bona fide Bajasites implevit. Zemes vero, tum plenioris securitatis causa, tum ut Bajasites tanto magis in metu perpetuo contineretur, in Galliam fuit abductus: ubi diu vixit in quadam Rhodiorum equitum arce, cui nomen Burgonovo. Deductus inde Romam fuit ad Innocentium ejus nominis octavum, pontificem. Ibi, quando vixit Innocentius, ac post mortem illius, sub Alexandri VI pontificatu, mansit: donec occupatus regnum Neapolitanum Karulus VIII Galliarum rex Romam venisset. Nam is Zemen ab Alexandro impetravit, usus eo, quemadmodum quidem aiebat, ad recuperandum imperium Constantinopolitanum. Pontifex autem Zemi venenum propinasse lentum traditur, quo certum ad terminum paulatim confectus exspiraret. Itaque post aliquot dies Terracinam perductus, ibidem rebus humanis excessit.

155. *Mekie, Medina Alnabi, filii nepotumque Zemis historia.*

Victus priori prælio Zemes, dicis causa, quod

aiunt, quasi voti reus, Mekien se contulit. Ea nostris Mecha est. Achmeti onirocritæ Mecca, Saracenis Medina Alnabi, hoc est, civitas prophetae. Reapse vero ad Alcairensem sultanum confugit, a quo Geufræus eum copiis et pecuniis adjutum scribit: sed negat hoc Malatestæ secretarius, tantummodo referens Zemen sultani Alcairensis fidei uxorem cum filio commendasse. De hoc ejus filio quid factum fuerit, paucis Spanduginus exposuit. Quippe narrat eum, cum in Rhodum insulam pervenisset, amplectum religionem Christianam, et baptizatum. Ibidem, susceptis ex conjugæ quatuor liberis, duobus masculis, totidemque femellis, velut in latebris vixisse: donec Rhoda capta, percunctanti de eo sollicitè Soleimani proditus, cum religionem Christianam deserturum se constanter negasset, duobus cum filiis occideretur: jubente Soleimane, ut filiarum Constantinopolim averberentur.

156. *Mors Geducis Achmetis bassæ.*

Qui a conditione humillima subito supremam ad dignitatem et opes emergerat, et imperatoriis tamen artibus præstans, magnas pro sultanis suis, Muchemete Bajasiteque, res gesserat, insigni sua cum gloria: quam indigna tandem morte vitam hanc clausit, Annales hoc loco paucis commemorant. Causas tamen nullas adjiciunt, cur ita subito peremptus fuerit, jussu Bajasitis, ut Geufræus; ipsius manu Bajasitis, ut Malatestæ secretarius scripsit. Geufræus ait, testatum fuisse Bajasitem, nimiam servi magnitudinem ac virtutem domino formidinem incutere. Malatestæ vero secretarius hujusmodi quædam paulo prolixius explicatius, quæ commutatis verbis ipsius Italicis cum Latinis hic inseremus. Erant, inquit, pertinaces animi genizarorum, quos sane nunquam dicere non est veritum, quando Bajasite domino parum propitio uterentur, accessituros se sultanum Zemen, qui eis imperaret. Quin etiam armati aliquando, magna cum turbe ad ipsas sultanini palatii portas accurrerunt. Tum vero Bajasites lenibus eos verbis mitigare, cunctisque postulatis ipsorum sane quam indulgenter annuere. Sæpitis autem furentium iris, auctores seditionis e medio sustulit. Et quia sæpe numero genizari ad Achmetis Chendicis veziris lassæ domum itabant, Bajasites Hadrianopoli tandem, qua in urbe tunc agebat, ad convivium vezires suos omnes invitavit, ibique Achmetem bassam manu propria confecit. Hæc ille, quibus Arateum hoc epiphonema rectissime quis adjece- rit: ejusmodi scilicet amoris ac benevolentiarum tyrannorum esse præmia.

157. *Familia Caramaniarum principum extincta. Pirametus, pro Ibrahimæ Caramania in formam beglerbegatus redacta.*

Ultimus est Casanes, ejus hic nomen prodiderunt Annales, qui de Caramaniorum familia principum in historiis reperitur. Nam Geufræum errare videmus, qui tradit exstinctam horum familiam sub

Muchemetis imperio, duodecim vel tredecim ante hoc tempus annis : et aliud ultimo dat nomen, Abrahamum vocans. Ait enim. Muchemetem liberatum. Usunchasane (Assambegum ipse nominat) adversario, post obitum Pirameti Caramani reversum in Caramaniam, Abrahamo filio ejus imposuisse necessitatem implorandi auxilia Christianorum, maxime Pii secundi pontificis : qui profectio in Caramaniam constituta, Anconam, uti classem adornari curaverat, profectus; ibidem mortuus sit, dum adventum Venetorum sociorum exspectaret. Hinc evenisse, ut classe divisa, et occupatis Ungarico bello Germanis, Caramanus minime ad resistendum Turcis sufficiens, interfectus fuerit : atque ita familiam Caramanicam deferisse, cujus ditio cesserit Osmanidis. Non temporibus hæc duntaxat, sed rebus etiam confusa sunt. Ait occisum Abrahamum, Pirameti filium, in ea familia postreimum, post Usunchasianicum bellum, quod pertinet ad annum Christianum 1474. Voluisse vero Pium II pontificem huic opem ferre paulo ante, quam ipse vitam cum morte commutaret, et alter a Turcis opprimeretur. Atqui decem plus minus ante hoc tempus annis, Pium papam mortuum fuisse constat. Præterea tradunt Annales, a Muchemete II ereptam Caramaniam Giolchisarem, anno Christiano 1469. Nec tamen ipsum principem, qui tunc Ibrahimus erat, interfectum fuisse. Quem etiam dicit Abrahamum, Pirameti filium, bella cum Muchemete gessisse; Bonfinius Pirametem appellat, Turci nominant Ibrahimem, qui scilicet idem est cum Abrahamo. De quo equidem colligo, quodnam sit illud Pirameti nomen. Arbitror enim litterarum metathesi Pirametem eundem esse cum Praimeto vel Pralme, sive Turcico Ibraime. Sic et supra notavimus, ex eadem voce Pralme factum apud Chalcocondylem Priamum, transpositis itidem litteris. Ibrahimis vero filius Casanes, cum in Bajazitis Porta educaretur, anno tandem Christiano vel 1483, vel sequenti mortuus, Caramanidarum familiæ finem imposuit: ex quo tempore Caramania beglerbegatus Osmanidarum esse cœpit.

457 158. Imaretum Bajazitis, ad flumen Hadrianopoli conditum.

Sunt Hadrianopoli trium confluentes annium, Hebræi sive Marizæ, Tunsæ sive Tanari, et Harde, de quibus ante dictum capite 50. Postquam hi fluvii coiere, Marizæ nomen superat, in cujus ripa scilicet imaretum suam Bajasites extruere cœpisse dicitur.

Kili, Cilium, Celiu, Chelia, Achillea, Nestoralba, Bessarabia, Kermen, Aherman, Moncastrum, Stephanus Vaivoda Carabogdanie.

Quæ hic de arce Kili capta leguntur, hujusmodi fere verbis a secretario Malatestæ sunt exposita, quæ vertendo ascribere libuit. Bajasites, ait, in otio triennium exegit, post superatum videlicet, expulsamque fratrem Zemem : ac deinde *Tatatem* ascitis, classem 530 navium,

cum magnis terrestribus copiis iustravit : ut bello Carabogdanie Vaivodam invaderet, ejusque vires everteret. Regionem hujus ingressus, omnia flammis et ferro vastavit, civitatemque Chiliu cepit, etiam arcem dedente Mamalacro Castellano, patriæ proditore. Profecti sunt deinde Turci Tatarique maximo cum exercitu ad oppidum Moncastrum. Cumque sibi eam quoque civitatem dedi postulassent, ac interveniente pacto relinquendi eam vita facultates incolis salvas, voti compotes facti fuissent : nihil eorum quæ promiserant, præstitērunt. Bajasites etiam familias plus minusve quingentas eorum civium Constantiopolim abduci jussit. Bonfinius eodem tempore gestas ibidem res commemorans, Achilleam ait, nunc Cheliam, et Nestoralbam, ad Istri ostia sitas, a Turcis tunc obsessas fuisse; Stephanum vero Mysiam inferioris (Moldaviam dicere vult) principem ab Ungaro rege Matthia petiisse opem ex læderis societatisque lege, sed ante missa subsidia, civitates illas in hostium potestatem venisse. Conferamus hæc inter se, Turcicisque cum annalibus. Primus ait, a Bajasite capta fuisse cum arcibus oppida, Chiliu et Moncastrum : alter, Cheliam et Nestoralbam : annales denique, Kiliu et Chermen. Consentiant igitur omnes de capto priori oppido, nisi quod est quædam in nomine diversitas : sicut idem a Laonico Celiu quoque dicitur, a Cureo Cilium. Jovius, per errorem puto, Lithotomum appellat, in ripa Danubii, vel ad ostium Danubii potius. In alterius autem civitatis vocabulo dissentire videntur, primo nominante Moncastrum, altero Nestoralbam, tertio denique Chermen. Secretarii Moncastrum, et Chermen Turcorum, idem esse puto : diversam ab utraque Nestoralbam. Quippe Kermen seu Chermen situm est in Moldavia Tatarique finibus, versus Pontum Euxinum, ubi scilicet in hunc se Danubius effundit. Et Sangiacatus est hodieque Chermen vel Aherman, beglerbego Romania sive Græciæ subjectus. Bonfinii vero Nestoralba, non Moncastrum, aut Chermen, sed urbs est hodie Bialogrod dicta, quod arcem albam significat, ad profluentis in Euxinum, non Istri, sicut Bonfinius scripsit, sed Nesteris amnis ostium sita. Quapropter non Nestoralba, sed Nesteralba scribi debuit. Et Nester prisceis vocatus fuit Tyræ fluvius. Historici Græci recentiores ab annis quingentis Danastrin appellarunt, uti Neperem vicinum, Danypri : qui mihi quidem non est Borysthenes autem, quam Berisnam a Rossia vel Russiæ finibus venientem recipiat, ad quam Borysthenis etiam vetus nomen propius accedit. Cureus scripsit, hoc ipso anno Christiano 1485, Stephanum Valachum, de quo disceptabant inter se reges, Ungarus Matthias, et Casimirus Polonus, utrius esset cliens, tandem in verba Casimiri regis in castris jurasse : nihiloque minus desertum a Polonis, amisisse Bessarabiam. Hæc nimirum est illa regio extrema in ora Valachæ, Nigrum ad mare sita, quæ Kiliu et Chermen.

sive Moncastrum oppida continet, a sic Bessis Thracibus appellata. Novi aliquando in aula Maximilianii Augusti, Spiræ comitia celebrantis, Nicolaum, patre Bessarabiæ principe natum, uti quidem credebatur: documentis quibusdam, ac testimoniis, præsertim Venetorum plumbeis bullis, hanc ejus originem approbantibus.

159. *Bellum inter sultanos, Cairenses et Osmanidam, Usun Usbeg, Tersis.*

Hujus belli causæ referendæ veniunt ad superiorum temporum offensas. Diximus enim, Muchemetem Secundum, Bajasitis patrem, paulo ante mortem in Asiam transmisisse, bellum ut faceret Alcáirensi sultano, qui hostes ejus juverat, præsertim Caramanum: et alioqui se gerebat erga Turcos insolenter, uti dictum capite 153. Prosequitur ergo bellum a patre iuchoatum Bajasites, novis insuper irritatus injuriis, quod Zemis partibus sultanus Alcáirensis favisset. Is a Jovio, Geufræo, cæteris, Caitheus non recte nominatur; melius a Petro martyre Mediolanensi Caitheus, quasi Caitbegus, sultani Mahumetis pater, dicitur. Vide caput 257. Ab eodem Zemis uxorem et filium tradi sibi Bajasites postulabat. Quis autem fuerit inter cæteros hoc bello socius sultani Alcáirensis Usun Usbeg, non exprimitur. 458 Nomen Usun longum significat: Us, callidum et astutum. Amicus meus Nicolaus Haunoltus ait Usbeg Han vocari regem quendam Tatarum, longius etiam dissitum quam sit Chitainus. Adanorum civitas in Cilicia satis est nota, de Græcorum etiam, Zonaræ, Cedrinique historiis. Tersis est illa divi Pauli patria Tarsus, quam Stephanus, urbium Nomenclatoris auctor, Græcis etiam vult appellatum fuisse Tersum et Tersiam. Bellonio nunc Hama putatur, et Hamsa dici, per errorem: cum ea sit Emissa Phœnicum. Tam Adana, quam Tarsum fluvius alluit, qui præcis Cydnus erat, jam Carasa dicitur, ab aquæ profundæ nigro admodum colore.

160. *Non semel, sed bis pugnatum inter sultaninos et Osmanicos. Diversa nomina, Cheserogli, Cherseogli, Herceogli, Herzecogli, Cherzecogli.*

Cœperunt hactenus a Muratis usque secundi temporibus a Turcis memoriæ prodita nonnihil habere pluribus in explicandis rebus gestis plenus, quam nostris in historiis reperiri videamus. Indicio est plerorumque nostrorum error de prælio, quod unum tradunt inter sultaninos et Osmanicos longe gravissimum fuisse commissum, tanta cum Turcorum strage, quantam ab alia natione orbis unquam perpassi fuerint. In his est Geufræus, qui tum nomina ducum, tum geminam pugnam confundens, exercitu Turcico in fugam converso, Cherseolum generum Bajasitis captum, Alcáiram ad sultanium Caitheum fuisse deductum ait. Annales autem Turcici duces expeditionis primæ faciunt Ferhatem begum, Bajasitis generum: Caragosamque, beglerbegum Caramaniæ: quibus o duobus alter fuerit casus, nimirum Ferhates Bajasitis gener. Expedi-

tioni vero secunde præfectos fuisse memorant Muchemetem Cheseroglim, et Achmetem ducis filium, Romaniæ beglerbegum. Nescivit ergo Geufræus, casum priori prælio Ferhatem, Bajasitis generum: nescivit altero prælio duos fuisse duces, Cheseroglim et Herzecoglim. Itaque non pugnas modo duas in unam confundit, verum etiam e tribus, Ferhate Bajasitis genero, Cheserogli, ac Herzecogli, qui et ipse Bajasitis gener fuit, unum quasi conflat Cherseolum suum. Ejus vero nomen hoc haud dubie corruptum est ex Cheserogli, qui Cheseris est filius, de quo Chesere bego, Elpia familia nato, tractatum superius capite 117. Non tamen hic Cheserogli Bajasitis gener, aut captus secundo prælio fuit, sed Herzecogli sive ducis filius, Achmetes bassa: quem antea quoque Geufræus confudit cum Achmete Geduce, sicut expositum supra, numero notarum 147. Nomen habuit Herzecogli Turcogermanum. Nam supra notatum capite 95, plures populos ducem nominare vocabulo a Germanis accepto, Hertzog. Indidem lector intelligit, Bozinam duplicem duos habuisse principes: quorum unus regium, alter ducis titulum habuerit. Ex ultimo Bozinensi duce natus fuit hic ducis filius, vel Herzecogli, cujus nomen hoc varie scriptum legitur apud historiarum auctores. Spanduginus habet vocabulum Herzecogli, quod idem est cum voce recte scripta Herzecogli. Sed errat idem, cum Anatoliæ beglerbegum facit, qui Turcis auctoribus Romaniæ beglerbegus fuerit. Apud Malatestæ secretarium Herceogle reperitur, apud Jovium Cherseogle. Sed hæc omnia depravata sunt ex illo Turcogermano, quod diximus.

161. *Finis ducatus Bozinensis, vel Herzegovina, vel Herzegaw, vel Orzegaw, vel S. Sabaw, vel Montis Nigri, Achmetis Herzecoglia basse historia.*

Recensuimus supra, capite notarum 141, regni Bozinensis interitum, nunc qui ducatus Bozinensis exitus fuerit, itidem commemoremus; ita promisso nostro, et hujus ducis filii, vel Herzecoglia historia poscente. Nam Annales aiunt, Achmetem bassam Herzecoglim, prælio contra sultaninos secundo, cum equo prolapsus, in sultaninorum manus venisse, deductumque fuisse ad Vibegum, et custodiæ traditum. Secretarius autem Malatestanus, eadem narrans: Bajasites, inquit, nuntio cladis suorum accepto, indignatione nimium quanta succensus, denuo præpotentem instruxit exercitum eique supremo cum imperio præfecit Herceoglim, Stephani quondam S. Savæ ducis filium: qui adversa quadam fortuna superatus, et universis cum copiis casus fuit, etiam tribus ei dextræ manus digitis amputatis. Videamus ergo, quæ fuerit hujus tam origo, quam familia; quæ ad Turcos descendi occasio; qui denique totius gentis, e qua natus erat, interitus. Diversa vero referuntur a duobus auctoribus, Spandugino et Jovio: quos quidem ambos, et primo Græcum illum, audiamus. Narrat is, ante hæc tempora sultanium Mu-

chemetem II de-revisse cum animo suo, sub jugum A
mittere ducatum Bozinensem, cujus princeps Stephanus S. Sabæ dux, et Herzogus (animadvertit lector Germanicam vocem Herzog) vulgo fuerit appellatus. Ipsam regionem Ragusæ esse fluitimam, inter quos et principem Stephanum simulatis intercesserint, ex causa quadam hujusmodi. Erat duci legitima conjux, e qua tres liberos natus cepit : Ladislaum natu maximum, cui nupsit Anna 459 Cantacuzena : Stephanum, secundogenitum : et ultimum, Vaticanum. Accidit autem, ut Florentina quædam mulier, excellentis formæ, sed nimium corporis sui prodiga, sese in hanc ducatus Bozinensis regionem, relicta patria, conferret. Dux Stephanus, qui sæpius accepisset ex aliorum sermonibus, mulieres Florentinas ob formæ venustatem, animique inoleam, et morum elegantiam, facile primas inter alias omnes Italiam feminas ferre : cum primum de hujus adventu intellexisset, ejus vidende cupidus, misit qui ad se mulierem arcescerent. Conspicam mox adamare cepit, adeo quidem, nihili suam uti legitimam conjugem faceret, cujus eum ceperat satietas. Uxor vero principis, eam cum ferre duntius non posset injuriam, Ragusam cum filio nato maximo fuga secreta se contulit. Maritus missis ad eam certis interuentibus, uti domum rediret, orabat : nec discere et absentia sua causam præberet, unde sua divulgaretur infamia. Vicissim illa respondebat, se redderem, si Florentinam ab se dimisisset. Dux Stephanus id uti faceret, imperare non poterat animo suo. Nihilominus suis ad Ragusam hominibus obligatis, uxorem cum filio repetebat. Ideo voluntati principis non obtemperantibus, bellum inferitur. Ragusam vicissim se defendenti, copis suis Stephanus ducem Ladislaum cum imperio præficit, cujusque regnes omnes ajuvat. Filios præterea cum patre regressos, victoria potitus est, ac patrem fuga sui considerare coegit : magno palatiorum militum numero interfecto. Tum vero sequitur dux Stephanus ad sultanum Mochemetum milia, qui ejus opem et auxilium copias adversus filium suppliciter implorarent. Simul eodem Mochemeti suum secundogenitum offert. Is erat Stephanus, qui obcepto imperatoratu. Mochemetis non potestatis ostentat animus, verum etiam propriis auspiciis ad bellum se posuerat promissum. Adventante vero cum exercitu Mochemete, mirrorat perit : Ladislaus, filius primogenus, Venetias cum uxore ac liberis se contulit : moxque principem in Capricium, rebus omnem exercitus hominum. Mochemetis occupata Ragusa, quondam tunc ad ducem Stephanum. Vastis rursus oppidum, cui nomen Vaticanum, cum castris Romanæ Urbis, et alia loca, unde vicinæ : vicinæque Vaticanæ pro domibus suis patrem, Mochemetis agnoscunt. Merito vero Mochemet. Ragusæ hujus Vaticanum, Stephanum S. Sabæ ducem filii, regionem se potestatem restituit : qui non multo post archiepiscopus

tuus fuit. Id oppidulum est insula cognominis, in Adriatico sinu propter Dalmatinum litus secundæ post Veghiam, quam Ortelius non recte Vechiam scripsit, et pejor interpretatus est Vetulam, cum Vegla seu Vigla dicenda sit, et a Benfatio Corycia veteribus vocata putetur. Hæc de hoc ducatus Bozinensis, et ipsorum ducum familia, Spanduginus memoriz prædidit. Jovius autem refert ex Jani Lascaris sermonibus hominis apud Græcos illustri familia nati, cui notissimus Achmetæ basæ fuerit, Chersocogium matrem jam et virili ætate religionem Christianam deseruisse : sic tamen, ut in pectoris sinu veræ fidei non oblivisceretur. Fuisse vero filium Chersocochii, Nigri montis in Slavonia reguli : cui cum data esset in matrimonium, jamque domum ad celebrandas nuptias doleretur, puella nata de stirpe despotica Serviana, sceleratum patrem, motum admirabili nervus elegantia, coniectis in eam oculis, amore correptum fuisse : cumque luxuria pulcherrimam vineretur, sibi eam accepisse uxorem, contra voluntatem cognatorum, qui reprehenderent facinus, filio contumeliosum, infame patri. Commo-tam dedecore tante juvenem injuria, præcipitque nimis impulsu desperatione, Constantinopolim se contulisse : cumque sultano Bajaziti fundum patris lacrimis dolenter exponisset, ejus se fidei totum, et civitatem tradidisse. Bajazitem, auditis Stephani querelis, bene ut esset animo, junxisse ; virtutem ipsius majora fortunis paternis promereri ; habituram loco creptæ sponsæ, que cognata sit exulis reguli, filiam maximi sultani, rara formæ venustate præditam. Secundum hæc cum, deserta religione Christiana, Stephani que nomine posita, vocatum fuisse Achmetem et Chersocogium, nuptiasque filii Bajazitis imperatoris : cuiuslibet perpetuo manserit, adeo quidem ut insidiam deinceps imperio patris Scizici committere sit adversus. Hæc Joviana de Chersocogio narratio non præferens Spanduginum venit, equidem aliis diligendum relinquere. Sed hæc, quod de morte Stephani patris Spanduginus tradit, sub adventum Mochemetis, ut ait) existenti, scrupulum quendam nobis injicit. Referunt annales Turcici, Mochemetem Herzogoviam, sive Bozinensem ducatum, occupare anno Christiano 1454, a quo tempore venit que quatuordecim adhuc annis, et fortasse superius etiam ante Stephanus mansit. Non enim legitur in Annalibus, hunc id temporis a Mochemete cum filio e medio sublatum, vel omnino ducem sui oppidum, quomodoquidem de Bozinem rege actis solo prodium videmus expressit, uti notum a Mochemete sub jugum fuisse missam Herzogoviam, que Bozina vocatur est, et S. Sabæ sicut illustratum ætatis ille Græci presentissimum scripturæ vel Sabæ ducatus. Hæc nota et ducatus superius ante Stephanus patris, et Turcis sultani. 460) cujus indubium pendens, non modo Faventium annales adhibere se possunt,

verum etiam deinceps sub Bajazitis imperio sponsam Stephano filio secundogenito per scelus eripuit : non mirum est, adaucto plenam ad mensuram flagitiorum cumulo, finem Bozincensi ducatu numen iratum imposuisse. Solent enim vel in primis ejusmodi principum vagæ libidines excidia regnū eorum accessere.

162-3. *Dulgadir et Aladeule, Daud bassa, Turgut regio.*

Provincia, sive regio Dulgalir, aut Dulcadir, a nostris partim Anadoule, et Alalolic, non recte dicitur, partim Aladoule. Turcici vero annales Dulgaluris nomen regioni tribuunt, cujus princeps ab eis dicitur Aladeule, vocabulo tetrasyllabo. Limites dittonis, Cappadociæ montibus inclusæ, quos Munzari voce Cedrinus in Paralipomenis nostris complectitur, tunc temporis erant hi : versus Syriam sultano Cairensi parentem, Berrhœa, nunc Chalep vel Halep Turcis, nostris Halepo : versus imperium Persici vel Sophini regis, Armenia minor : versus imperium Osmanidæ principis, Amasia : versus Caramaniam, Adana et Tarsus. Aladeules ipse Turcomanus erat princeps, non Christianus, ut etiam Malatestanus actuarius testamentum reliquit. Daudis nomen Turcis idem est, quod Hebræis David. Nicolai des depravate scribit Daat. Magnus et celebris apud suos fuit, qui Constantiopolim messitam, hodieque sartam tectam, struxit et filio suo sultani Bajazitis filiæ nuptias promeruit. De Varsaco Caramaniæ dictum capite notarum 77. Erat illa tunc quidem, post obitum Casanis begi, quem supra capite 159, diximus e Caramanidarum familia fuisse postremum, in formam redacta provinciæ vel beglerbegatus, ut Turci vocant, qui primum Caramaniæ beglerbegum Caragosam hoc ipso bello nominant : sed habebat quosdam adhuc minorum gentium proceres, quibus haud dubie necdum Osmanidarum placebat imperium, licet ejusdem nationis essent ejusdemque sectæ. Turgutensem regionem a Turcis nominari Phrygiam majorem, qua versus Ciliciam pertinet, ex Laonico paret : qui primi Bajazitis vitam describens, Turgutum Phrygiæ ducem nominat, et postea Turgaturii de gente principem. Rursus autem in Murate Secundo : Caramanus, inquit, vicinus est Turgutæ. Turgutes autem Phrygiæ imperat, et Cappadociam Armeniamque regio ejus attingit. Quibus in verbis, nisi Turgut a Dulgadir, ab ipsis etiam Turcis distingueretur, propemodum quis ejuraret, nullum esse discrimen inter Turgaturii nomen, et Dulgadir. Sed suspendenda scilicet sententia, donec correctior se nobis Laonici codex offerat. Nota quidem est permutatio litterarum R. et L. frequens, uti cum phulkizin Græci pro phurkizin dicunt, id est in furcam agere.

164. *Iachosehicius, Iachsogli.*

Quem nos, interpretem Casaris Ferdinandi Spiglium secuti, Iachoschitzium diximus, eum in ipso Annalium archetypo Iachsoglim nominari.

PATROL. GR. CLIX.

minime dissimulandum duximus. Nusquam sane nomen hoc, nec ipsum licet memorabile facinus, apud Ungarorum historicum Bonfinium reperitur, nec legationis hujus a Matthia rege, qui tunc Ungaris suis imperabat, ad sultanum Bajazitem missæ sit mentio. Significat autem Iachsogli, filium Iachsi, vel Iachsidem. Et Iachs Turcica lingua significat hominem rebus omnibus elegantem et aulicum, quod a Turcis ei fortasse cognomen tunc, obita cum laude legatione, fuit inditum. Fieri tamen etiam potest, ut potius hoc Iachschiuz origines sit Ungariæ.

165. *Arab, Arabia, pro imperio sultani Cairensis, Issingi, Singani, Zingani, sultanus Æthiopum Pachymerio.*

Cum Annales exercitum a Bajazite missum aiunt versus Arabiam, intelligendi sunt fines aut limites imperii sultanici, quod Syriam Caramaniæ conteminam, quæ tunc in Osmanidarum potestatem venerat, et Ægyptum Arabiamque complectatur. Sic in iis quæ sequuntur, initio regni Selimis sultanus Achmetes, ejus frater, ad fines Arabicos profugisse narratur, hoc est, ad limites imperii sultanici, Ægyptiaci Syriacique. Rursus in eodem Selime traduntur Arabes, qui et Æthiopes sint, itinera fugienti sultano Tommambai præclusisse. Quo Arabum Æthiopumque sive Maurorum, hoc est nigrorum sultano Cairensi parentium nomine, lector alios non accipiat, quam ipsos Ægyptios qui et Arabes, et nunc etiam Æthiopes a colore vocantur, et Issingi Turcis, nostris Singani vel Zingani, vocabulo tam Arabibus, quam Ægyptiis communi. Non enim hi Zigeunt dicendi, nec Cianigani Tatari, quod Reineccius putavit. Idem Pachymerium temere arguit erroris, quod in tertio Bendecarem Cairensis vocavit Æthiopum soldanum. Addit enim, hoc ab eo factum perperam. Imo recte locutus est Pachymerius, cum Ægyptios vocat Æthiopus, qui revera facie colorata sunt. Capit enim nomen Æthiopum veteris linguæ Græcæ lata significatione, sicut hodie Græci Mauros, unde Mori nostri, nigros in genere dicunt sive sint Arabes, vel Ægyptii, vel Afri, vel Æthiopes illi proprie sic appellati. 461 Denique doctissimus Eustathius, et antiquior hoc Stephanus, urbium nomenclatoris auctor, Ægyptum perhibent Æthioplam vocatam, propter habitantes in ea nigros homines.

166. *Generi Bajazitis tres simul facti.*

Diximus capite notarum 161 de duobus generis sultani Bajazitis, de Ferhate a Mamelucis occiso, et Herzecogli ab iisdem capto. Nunc tres alii commemorantur, eisdem filiarum nuptias consecuti. Primus horum filius Usumchasanis appellatur, et paulo post, Jacupes begus : qui expeditione anni proximi contra eosdem Mamulcos periit. Alter, Usgurlis ex filio nepos. Fortassis autem Usgurlis hic idem est cum Usgure bego, cujus supra mentio fit, ante prælium Cosovanum secundum, sub an-

num Christianum 1443. Tertius, Daudis fuit bassæ filius, de quo Daud paulo ante dictum, capite 163. Cæterum obiter hoc quoque notandum, necessario fuisse duos Usunchasani filios Jacupes : quorum alter Bajazitis gener, a Mamelucis cæsus fuisse narratur ; alter in regno patri successit, ut apparebit ex iis quæ capite 188 sequentur.

167. *Laranda Caramaniz, sive Laranda.*

Quæ capta fuit a Mamelucis Laranda, Chalcocondyli Laranda scribitur, cum ait. Muratem secundum bello petiisse Caramanum Aliderium, Cariz ducem, cujus duæ sunt urbes, Laranda et Tocolium, pro quo Iconum reponendum docuimus. Leo Sapiens Augustus in Novella de Thronis, Larandorum (sic enim vocat numero multitudinis) episcopatum non in Caria collocat, sed in Lycæonia, sub metropolitano Iconiensi, quod equidem magis probò. Nunc quoque Laranda nominatur, et in Natoliz tabula non procul a Cogua conspicitur, in Caramaniz sive Ciliciz mediterraneis. De Gumulzina, cap. 43, de Ypsala 31, dictum.

168. *Pax inter sultaninos et Osmanidas, Matthiz regis Ungari mors.*

Quod sultanus Aleatrensis in transactione Bajaziti Tarsum et Adana restituisse dicitur, verius esse puto, quam quod Malatestæ secretarius ait, Bajazitem soldano Adana Tarsumque reddidisse. Nam hæc oppida Ciliciz sunt, sive Caramaniz, quam Caramanidarum extincta familia Bajazites, ut antea dictum, sibi vindicaverat. Postremòs etiam sultaninos Adana cepisse, paulo ante legimus. Itaque reddita potius ab his civitas Bajaziti fuit, qui eam cum Tarso, ceu Caramaniz membra, repetebat. Nominè deinde mortui regis Ungariz, Matthias intelligitur, Joannis Huniadis filius : successoribus autem, Vladislaus Polonus, Casimiri Jagellonidæ Polonorum regis filius, pater ejus Ludovici regis, qui ad Molatzium cæsus a sultano Soleimane, juvenis admodum perit.

169. *Bajazites Ungariam non audet ingredi, Uscopia, Manastir, Monestir.*

Hæc de vano Bajazitis conatu invadendæ Ungariz narrat etiam Bonfinius, et accidisse refert a morte Matthiz regis, Turcorum terroris, sub initium regni Vladislai, anno Christiano 1492. De Scopiorum urbe nonnihil attingimus supra, notarum capite 104. Videt autem lector ex hoc ipso Annalium loco, recte me monuisse, diversas esse voces oppidorum, Sophiam et Scopia. Nam prior hic Sophia nominatur, altera more Turcorum Uscopia. Solent enim vocabulis a gemina consonante incipientibus præponere vel I vel V Gallicum, ut alibi quoque notavimus. Laonicus Scopia collocat in Macedonia, facitque regiam prisci regni Bulgarici, quod in ipsam pertinebat late Macedoniam et Epirum : ideoque Gedrinus etiam Scupia (reponendum Scopia) metropolim Bulgariz nominat. Disertus interpres aliorum Græciæ recentium, Hieronymus

Wolffius, alicubi pro eversione Scopiorum dixit eversas speculas. Recentioribus geographis Scopi scribitur. Manastiri nomine non hic intelligitur locus ille, de quo supra dictum capite 44, situs in confiniis Thraciz, Thessaliazque, sed monasterium penitioris Macedoniz, versus Epirum vel Albaniam, quod monestir a Castaldo appellatur. Hujus in Albaniam expeditionis Bajazitiz meminit et Bonfinius, qui dicit eum profectum contra montanos Albanenses, quos Spanduginus Cimariotas dixit, ab oppido monteque Chimara, de quo deinceps latius in vita sultani Soleimans.

170. *Bajazites a monacho Turcico pæne fuit occisus.*

Quod hic de periculo Bajazitis, propemodum a dervisio quodam sive monacho Turcico interfecti, narratur, fere totidem verbis a Spandugino quoque memoriæ proditum legitur, quæ interpretari lubet, ut expositionis consensu appareat. Torlaces, ait, quidam in Bajazitem irruit, simulans eleemosynam ab eo se petere. Solent autem hanc Dei nomine petentes, Allahitschi dicere. Cum acinacem strinxisset, quem sub filtro gestabat, exterruit equum, cui Bajazites insidebat. Ideoque cedente retro Bajazitis equo, nonnihil evitatus fuit ictus hominis 462 : ac nihilo tamen minus Bajazites vulnus accepit. Tum vero bassa quidam, cui nomen erat Schender, massam fetream, quam busdoganum vocant, eo cum impetu capiti hominis inpegit, ut cranio perfracto, cerebrum emanaret. Indignatus hujus facinoris causa Bajazites, edicto proposito, Torlaces universos proscripsit, et extra Constantinopolim et imperii fines eiecit. Animadvertit lector eadem narrari, nisi quod Annales alunt, dervisium hunc, et Calenderem fuisse, Spanduginus, Torlacem, de quibus jam vocabulis hominum, supersticiosos quosdam ordines vel instituta sectantium apud Turcos, quam fieri brevissime poterit, explicandum.

171. *Ordines monachorum seu religiosorum quorundam apud Turcos ; Dervistar, Calenderlar, Iluggiemallar Torlaclar ; Muchematesbassa Vezirazer a Dervisluro publice confoditur ; quid Turcis Divanum.*

Nomen Dervisiorum, quos ipsi numero multitudinis Dervislar appellant, ex hac ipsa narratione nostrorum annalium perspicitur esse quasi generale : quod scilicet ordines et sectæ religiosorum cæteræ comprehendantur, sicut apud nos in genere monachi dicuntur, qui tamen inter se diversis instincti sunt ordinibus. Vocant autem Annales hunc initio Dervisium, statimque subjiciunt, eum fuisse sectatorem instituti vel ordinis Calenderum, et auribus, collo, brachiis appensos gestasse ferreos annulos. Id in more Calenderum ordini esse mox apparebit. Qui vero cæteroquin apud Turcos Dervislar appellantur, nullos in capite pilos, nullas comas habent, ubique toti. Conspiciuntur in eorum frontibus et temporibus camera, vel ignito ferro, vel accusa spongia, vel linea fascia

quædam, inusta. Aures perforatæ sunt, quibus A
jaspideam gestant enotidas, et annulos sane non
parvos. Amictus, ovillæ vel caprinæ pelles, his ita
corpus cingunt, ut pellis una partem antiquam, al-
tera posticam tegat, cætera nudi sunt, tam æstivo,
quam hiberno tempore. Passim in suburbanis et in
pagis habitant. Vernis et æstivis mensibus pervaga-
ntur quasvis regiones, ac prætextu religiosæ
vitæ perpetrant infinita flagitia. Fures sunt, adul-
teri, prædones, latrunculi, nec horum scelerum
ulla tangit eos conscientia. Quas quidem ob causas
cavendum ab eis præsertim in itineribus. Quippe
nemini parcent, cujuscujusmodi tandem sit natio-
nis aut religionis, si superiores se fore confidunt.
Præterea sunt infames ceu fœdi pædicones, eoque
flagitio se mutuo polluunt, ne quidem a jumentis
abstinentes. Nequitias ut suas tegant, ac sanctio-
res videantur, maslaco et oppio vescuntur. Hinc
enim quasi phrenetici redduntur, isque dum durat
furor, ipsimet vel forfice, vel cultello se vulnerant
in collo, pectore, brachiis, lateribus, donec vulne-
ribus et cruore deformati conspiciantur. His deinde
vulneribus tandem spongiam accensam imponunt,
donec in cineres redacta tandem extinguatur. Eum
dolorem patienter se tolerare simulant. Hinc illis
et honos a dementato vulgo, et veneratio non levis
exhibetur, quod Deo chari existimentur: hinc et
largiores eleemosynas impetrant, e quibus visitare
solent. Habent in Anatolia quemdam ordinis sui
priorem sive præsidem, quem non Assam baba,
sicuti Nicolaides scripsit, sed Azem baba nominant:
voce non proprie patrem patrum significante, sed
patrem supremum, vel Protopapam, ut Græcos
appellasse, de Cedrino paret: unde Moschovii suos
etiam Protopoppos fecerunt. Et imitatos esse Tur-
cos Græcorum ordines ecclesiasticos, ordinumque
gradus, satis apparet ex iis quæ capite 54 exposui-
mus.

Calenderes continentis præcipuam sibi laudem
vindican, insignem præ se ferentes sauctimoniam.
Sacella quædam inhabitant admodum exigua. Tu-
nicas gestant strictas et curtas, absque manicis,
instar saccozum, tum e lana, tum pilis equorum
contextas. Crines penitus abradunt. Pilei sunt ex
albo filio, similes iis quos Græcorum sacerdotes D
et episcopi nigros et latos admodum gestant: nisi
quod oris affixi dependent undique longiusculi cri-
nes equini. Ferreos satis crassos annulos auribus,
collo, brachiis gestant. Etiam cuti penis perforatæ
ferreus vel æreus annulus inseritur, ne coire, vel
si maximopere cupiant, poss. ut. Atque hoc ultimum
in uno tantum Calendere vidisse nos recordor, qui
Sophiæ propter imaretum, in quos nos ad biduum
hærebamus, unam ex pluribus cellulam incole-
bat.

Huggienales plerique juvenes, robusti, divites,
Africam, Ægyptum, Arabiam, Persiam, Turciam om-
nem alieno sumptu, sub prætextu religionis pervaga-
ntur: regionum et urbium situs et intervalla

notant, cum iis quæ ipsis in itineribus occurrunt.
Amictus, stricta quædam, usque ad genua pertineus,
tunicula. Zona lata cinguntur, cujus oras æuro et
serico exornant. Eidem cimbala quædam appendunt,
cujusmodi et subter genua gestant alligata. Supra
tuniculam vel leonis vel pardalis pellem inji-
ciunt, unguis ab antiqua parte colligatam: cætera
nudi sunt, nisi quod etiam calceos funiculis con-
strictos gestant. Inaures argenteæ sunt, vel æræ,
vel alio quovis ex metallo. Capillos in humeros
usque promittunt, et oleis quibusdam, ut terebin-
thino, ut juniperino, 463 perungunt: quo magis
scilicet crescant. Manu librum tenent. Amatorias
quasdam odas, quibus mirifice Turci, Arabica, Per-
sica sua lingua compositis delectantur, cantillant. Si
verustus aliquis puer occurrat, medium mox am-
plexantur, cantando saltandoque cymbala pulsant.
Hinc concursus hominum a quibus deinde munu-
sculum aliquod petunt. Hi quoque prætextu reli-
gionis non femineos duntaxat, sed magis etiam ma-
sculos amores consecantur: quibus sane spurca
gens nimium quantum est dedita.

Tortices ovillis caprinisque pelibus, perinde ac
dervisii se vestiunt. His ursinam, pilis extrinsecus
versis, unguibus ad pectus colligatam injiciunt;
eaque pallii loco semet involvunt. Acuminato pileo
præalto, plures habente plicas, ex albo filio,
utuntur; cætera nudi prorsus facedunt. Adhibent
et ipsi temporibus cauteria. Litterarum plane ru-
des sunt. Plerumque conspiciuntur ad tabernas,
fora publica, balinea: quibus scilicet locis multi
conveniunt, a quibus aliquid petere possint. Ven-
iebant ad nos Constantinopolim ex Ægypto, Se-
bastianus sive Haunspurg et Joannes a Salagasto,
viri nobiles. Horum alter Salagastius nobis nar-
rabat Alexandria, cum isie ipse degeret, hujus-
modi quemdam sanctum virum opinione Mahume-
tanorum, cum præforibus balnei muliebriis stans
exerentem e balineo feminam quamdam attentius
intuitus esset: in eam furore quasi quodam cor-
reptum involasse, ac protinus humi prostratam,
nec admodum fortasse repugnantem, in oculis om-
nium compressisse. Maritum eo facto se leatum
duxisse, quod vir sanctus, impulsu divino, præ
aliis cum uxore sua coivisset. Vide cæcitate gen-
tis, ac præsertim Ægyptiorum. Nam alibi vix ali-
quid ejusmodi factum, nobis illic degentibus,
comperi. Sunt æque rapaces in itineribus et viis
publicis, ac dervisios esse diximus. Plebeculæ præ-
sertim rusticæ, se chiromantices gnaros esse per-
suadent. Hiuc ingens ad impostores hominum
concursum, qui pro vatibus eos habent, præsertim
mulierculæ. Hinc ad eos omnis generis cibi, cum
aliis rebus necessariis afferuntur. Interdum senem
ex suis aliquem circumducunt quem pene divinis
honoribus adorandi efficiunt. Cum hoc vel op-
pidum, vel pagum ingressi præcipuum in ali-
modum hospitium, vel caravansaraium, vel imaretum
divertunt: illumque non tam annis, quam malitia

vetulum, magna, sed simulata humilitate circumstantes **464** observant. Is nescio quos entusiasmos præ se fert, ac subinde quædam veluti divinitus sibi revelata, serio maxime vultu profert: nunc instar mortui jacet, nunc oculos vicissim aperit et ad se redire simulat. Inde conversus ad fictitios et subornatos discipulos: Corripite me, inquit, filii charissimi, et extra locum hunc deportate. Nam revelatum mihi divinitus est, quæ pœnæ his hominibus immineant. Quibus auditis obsecrant impostorem nebulones, Deum velut averruncando deprecetur, ne pœnas illas exigit. Ille se simulat assentiri, preces ad Deum concipit, ut iram suam exspirari, seque placari propitius patiat, orat. Hæc iræ diviniæ comminatione misella plebecula mirum in modum expavescit, trepidat. Postea vero consolationis aliquid ex hujus intercessione vicissim hauriens turmatim ad impostorem nequissimum accurrit. Omnes eam rem prodigii loco ducunt, seque divinitus moneri putant. Simulanimis devotis, et accepti beneficii causa gratis, tot elemosynas ad planos hosce deferunt: ut eis onusti suas ad speluncas revertantur, hominesque superstitiosos ac stolidè simplices irrideant, qui tam fœdè sibi patiantur imponi. Vehementes, libidinibus abominandis mutuo se polluunt. Hæc de nefandis horum apud Turcos specie tenus religiosorum institutis breviter exponenda duximus, licet ab aliis quoque prodita, tum ad illustrandam annalium historiam, tum uti secum lector ipse perpendat quanto nunc illos necesse sit esse factos deteriores, cum ante centum plus minus annos unus ex eis necem sultano suo, totius in oculis exercitus, intentare fuerit ausus. Nostro quidem tempore, nimirum anno Christiano 1579, consimile quoddam huic facinus accidit, saneque memorabile. Nam dervisio cuidam concepta cædes animo, pari ausu tentata, successu feliciorè perpetrata fuit. Multa sunt a nobis in annalium Supplemento commemorata de Mechemete bassa vezirazeme, Selimis II genero, summæ secundum Sultanum apud Turcos auctoritatis viro. Is cum pro more domi suæ jus dicturus, adeundi se copiam faceret universis, in synhedrio, vel concessu vel consilio, vel audientia publica (divanum Turci dicunt, quam vocem Belvacensis libro xxxi, cap. 145, Dovanam corruptè scripsit, horridiuscule typhanum Porsius) ingredientem ad se magno nisu per mediam hominum turbam, notum sibi dervisio quemdam conspicatus, manum exporrigit, elemosynam scilicet homini daturus. Itaque ab aliis ei ceditur, ut adire bassam posset: ad quem ubi propius accessisset, sicam e sinu profert, et ea vi Mechemetis in pectus adigit, ut illico lethale vulnus acciperet, quo expiravit: ipso mox etiam dervisio ab astantibus in trusta conciso. Vide quam a decessoribus suis homines scelerati necdum degenerarint.

A 172. Scaramangium, Giamurlikion Gepene, Seife, Kilitich, acinax, copis, Zausij, Pusdigan.

Quod Spanduginus siltum dixit, annalibus est gepeneum. Sic et Ungari vestem militarem appellant, quæ tunicis, pœnulis, aliisque vestibus sa-perinjici, pluvio præsertim celo, solet. Vulgus hanc gestat e siltro factam, ideoque materiæ nomen ei Spanduginus dedit, quam equidem quo Latino vocabulo debeam exprimere, non video. Slavina dici potest, minus gausape, cum Reineccio: propter diversitatem tum materiæ, tum formæ. Reperitur apud Cedrinum, et Symeonem magistrum officiorum, et Achmetem onirocriten, Scaramangii vox: de ejus significato consultus a me Theodosius Zygomalas Naupliensis e Peloponneso, patriarchalis protonotarius, aiebat in usu Græcis esse nunc Agarenicam vocem Giamurlikion, quæ vestis ea significetur, quam viri militares gestant supra vestes alias interiores, ad arcendas pluvias, nives, gelu, cætera denique aeris incommoda. Persas autem inventores, ei nomen dedisse scaramangii, quod ab eis ad Græcos deinde cum ipse vestis usu manaverit. Hoc igitur est id, de quo nunc loquimur, gepeneum. De Scaramangio locum etiam capitis 199 consule, Arabibus Seife. Kilitich Turcis dicitur is gladius, quem nos acinacem reddidimus. Leviter est incurvus, et quia non pungit, sed cæsim ferit, apud Xenophontem, Græcosque cæteros, Persica tractantes, nomen Copidis invenit. Et constat ex eodem Xenophonte nostro, genus hoc gladiatorum a Persis alias iisdem nationes, præsertim Asiaticas, accepisse. Zausij, sicut antea quoque diximus obiter in supplemento Annalium, comparandi veniunt cum nostris nobilibus aulicis, hisque præsertim, quorum opera principes utuntur in expediendis variis negotiis, quas commissiones vocare consuevimus. Habent hi præfectum, quem Zausiorum bassam appellant. Ab eo nos excipiebamur, obviam nobis ad primum lapidem extra Constantinopolim, insigni eam comitatu Zausiorum progresso, et longissimo tractu per urbem ad caravansariam, legatis Cæsariis assignatum, deducebamur. Inter dignitates palatii Græcorum Imperatorum recentiores, invenitur etiam Megas sive magnus Tzausius, quod officium vel mutuati sunt ab Agarenis Græci, vel a Græcis Agareni acceperunt, et idem est hæc dubie cum Zausiorum bassa. Numerus Zausiorum fere nunc apud Osmauidas ad septingentos excrevit. Pusdigan denique nomen Agarenicum retinuit, sicut et superius in narratione de capta Constantinopoli, quo clava massave ferrea, Turcis usitata significatur. Græci recentiores hæc vocem usceperunt, ac suam reddidere: cum olim κορύνη dicere soliti fuerint.

475. *Clades Ungarorum, ab Jacupe Aga casorum, Frangepani, Agalarii, Turci Græcos in multis imitati; sceptrum sive baculi Græcorum, Druncarii, Drunci, Banda, Bandophori.*

Jacupis Agæ nomen in historia Bonfinii desideratur. Jovio Cadum bassa dicitur. Idem nomen habet Wolfgangus Dreslerus. Verum hoc ei non erat proprium, sed ab accidente inditum, quippe Chadum vel Hadum significat eviratum, cui testes scilicet exseci. Huic Ungarorum cladis causam præbuit Joannes Frangepanus, ex illustri et Romæ quondam clara Frangepanorum familia natus, quibus in Croatiam Dalmatiamque commigrantibus datum hoc erat ab incolis nomen, ut Franc Pani dicerentur, hoc est, domini Franci. Defecerat autem Frangepanus post Matthiæ regis obitum, a rege Vladislao et duce Joanne Corvino, Matthiæ regis filio notho, qui ad Jaitzam Banus eorum regionum erat. Cumque in arce Brevia seu rebellis obsideretur, proximi bassæ auxilium imploraverat. Ingressus est Ungariæ fines Jacupes aga cum octo vel novem millibus equitum, ut Bonfinius scripsit. Agarum vel Agalariorum nomen apud Turcos a baculo ductum est, qui scilicet magistratus est symbolum, sicut etiam ante Turcos Græcorum imperatorum officiales sua quadam gestabant sceptrum, quæ nihil erant aliud quam baculi. Et quidem in more Græcis erat, ut quoties novus seret imperator, omnes officiales sceptrum seu baculos suos deponerent, nec nisi jubente novo imperatore resumerent in manus: quo ritu significabatur, eos in officiis suis ab ipso confirmari. Meminit ejus moris antiqui, Symeonis magistri officiorum Historia manuscripta, cujus verba reperies capite 199, meminerunt et alii quidam: isque nunc etiam retinetur a Turcis, quos imitatores esse Græcorum, præsertim in rebus ad imperii formam ritusque publicos spectantibus, jam sæpè numero diximus. Quanquam alii putant, ab ipsis plerique profecta Saracenis: qui post defectionem a Romanis, eorum nihilominus tam civilem, quam militarem imperii gubernationem fuerint amulati. Sic igitur et Agalarum dicti sunt ab aga, quod baculum significat. Adeoque proprius et ostendens similitudinem officiorum potestatis atque imperii Græci, cum officiis partæ Ottomanicæ, dico, Turcis Agalaris esse sua lingua, qui Græcis etiam vel Drungarii, vel Druncarii putent. Eius Leo Napiens Augustus in libro suo *De apparatus bellicis* olim dictis loquitur tradit Châliarchos, quod militibus mille præerat; et Druncum, Châliarcham. Latini Châliarchos vocant tribunos, quod nunc Colonelli sunt. Druncum (sic enim pronuntiabat Zygomas et Druncarium, seu Drungum, vel Drungarium, quod vulgo fieri videtur sic appellatum arbitror a tribuna, sive tributo, seu tributo; quemadmodum hoc imper argumens invenimus tam ipsius Tribuni herodiani (sive Græci vocant Romanum), quæm esse magistratus magis præerat,

quam illum signorum militumque numerum, qui ad constituendum regimentum requiritur. Ideoque Druncus est regimentum militum, cujus caput est Druncarius, olim Tribunus, nunc Colonellius aut regimenti præfectus. Conveniunt et alia militiæ nostræ cum illis quæ Leo tradit Imperator. Vandon appellat signum equitum vel pedum, ut nostri Vanen et Vandlin, aut Vandlin: Vandonphoron, qui vexillum Vandi gestat, et nostris est Vandrich. Addit, Vandum constare [militibus 300, aut saltem non paucioribus, quam 200, nec pluribus, quam 400. Sic et Druncum sive regimentum habere vult non pauciores mille, non plures tribus militibus. Cæterorum apud Leonem collatio cum nostris, alterius loci fuerit, ac fortassis in hoc genere nonnihil aliquando moliemur, cum aliquam non antiquæ duntaxat militiæ notitiam, verum etiam præsentis usum assecuti videamur. Idem de Viglæ Stolique magnis Druncariis alibi. Plurimum certe faciunt hæc ad illustrandos Græcorum recentiores historias. Ad Druncariorum ergo similitudinem Turcis sunt Agalari, velut Tribuni, puta Genizar aga, Capizilar aga, Spahoglan aga, Silichtar aga: de quibus omnibus convenienti loco tractabitur.

174. *Bani regnum apud Ungaros, Chrobata, Chrobata, Dirensil Ban.*

Promissimus supra capite septuagesimo primo, nos de Banis et Banatibus in regnis Ungariæ adjunctis aliquid dicturos plenius. Id igitur ut hoc præsertim loco, quo Bani Ungariæ mentio fit, dico Banum apud Ungaros vocari, non gubernatorem, vel locumtenentem (κατοικητήν Græcis, et ἑταρχον, unde nomen exarchorum Italie Ravennatum) sive vicarium regis in ipsa Ungaria, sed alienigenam ad Ungariæ juris spectantis regni præsidem. Pertinet vero partim antiquitas, partim etiam nomen, hæc ad Ungariæ regna: Valachia, Croatia, Slavonia (sic est, Myricum); Rama vel Rama (quo nomine in Ungarorum regum titulis intelligitur Bosnia) Servia, Gallicia sive Valachia, Lodomeria, Comania, Bulgaria. Præter hos Banos, mentio fit in historiis Banatum, Machovicium, et Zeverianensis, (Serbianum jam vulgo vocant in Transalpinis Valachis propter Danubium, a Severo Augusto edificatum oppidum) et Erdeli, Turcis in historiis; quæ Joannem de Lapida, omnium Copiarum, regum serptorem, et patris fratrem, Fels Non appellat: licet a nostris Erdeli sive Transylvania Valachia tantummodo nominaretur. Ipse quoque Lapida Banum esse Vancum vocare et dicere esse, qui veritate suis præd. Cæcè partem, discrimenque inter gubernationem et Banum esse, quod illi tam partem, quam bello, cura regni esse monstrat; hoc bellum tantum arguitur præd. Ipse etiam vocat a Banis factum præparat, quod scilicet ipse in circumscriptionibus dicitur Banatum: estque Banus Cæsar Flaminicus, qui, sicut præd. Banatum esse Flaminum, Turcis dicit ad Banata et subditum quæ

hic Ungaricum Banum generaliter appellant, Bonfinius Croatiae tantummodo Banum fuisse tradit, regni videlicet Ungariae regno adjuncti. Croatarum vero nomen hodieque notissimum. Gens est pertinax in retinenda religione sua Christiana. Propterea Turcis esse subdita cum ejus amittendae periculo recusans, ad vicinos migrat, magnamque nunc Austriae Moraviaeque partem, agris colendis dedita complet. Cedrinus in Basilio Bulgaroetono, Chorvatas appellans : Finitimi sunt, inquit, Bulgaris Chorvatarum populi, quod nomen Chorvat, vel Horvat, aspiratione forti, nunc eis est etiam in usu. Caeteri Graeci Chrobatas sive Chrovatas nominant. Et alicubi scriptum apud ipsos legere memini, Servios et Chrovatas eandem esse respectu nimirum ejusdem originis et linguae Venetae, quam in Servii demonstravimus capite tricesimo quinto. Rursus ab Annalibus, his Banus Ungaricus etiam Drenzil Ban nominatur, veluti Drenz Cili Ban, hoc est, Drenzus Cili Banus. Quippe celeberrimus Ciliae comitatus ad Croatiae Banatum antiquitus pertinebat, et Bonfinius expresse tradit bassam (quo nomine Jacupem agam intelligit) primum omnium hoc bello Ciliannum agrum populatione deformasse. Bani proprium nomen apud eum legitur. Emericus Drenzenus, vir (ut ipse fatetur) summæ tam industriae, quam consilii : qui successus in locum Joannis Corvini ducis a Vladislao rege fuerat. Habuit, auctore Bonfinio, secum Banus septem militum tantummodo milia : reliqui rusticae plebis inconditæ, nec armis assuetæ cohortibus constabant. Accidit aliud etiam malum quod Drenzenus contra sententiam animi sui coactus a Bernardino Frangepano, pugnavit : qui tamen e prælio fuga se subduxit. Hæc 466 scilicet erat illa tum discordia, tum fuga, quam innuere volunt Annales, cum aiunt, Ungaros ipsos inter se dissentientes, fugisse. Bernardinus pater erat Joannis illius Frangepani, quem obsessum fuisse Brevia diximus. Filius, vir fortis, hostis antea, vel rebellis potius, hac pugna cæsus occubuit.

475. *Occasio et causa belli Bajazitis adversus Venetos in Peloponneso : Ludovicus Maurus dux Mediolanensis Turcum in Venetos concitat : Inebectii a Turcis obsessa.*

Naupactus Achaiae maritima civitas est, opinione quorundam, Aetoliae Leonii Augusto, ad sinum quondam Corinthiacum vocatum sita. Nautis vulgo jam Lepanto dicitur, Inebectii Turcis, quod a Nepanto Marii Nigri non procul recedit : Achaia, Livadia : Aetolia, Despotatus : sinus Corinthiacus, Colpo, sive Golfo di Lepanto. Erat hoc tempore, nimirum anno Christiano 1498, Naupactus in potestate Venetorum a 70, plus minus, annis : qui misso ad Bajazitem Andrea Zantano, legato suo, pacem in annos 25 cum eo fecerant, cujus tabula Bajazites scriptura manus suæ, pro more confirmarat. Nihilominus vix appellere Venetias legatus potuit, cum datam Venetis fidem Bajazites violat. Quippe sibi lege sua Mahumetana permitti volunt

Agareni et Osmanidae, ut in rebus ad imperium spectantibus, et usu suo fidem datam flocci faciant, nec ullum promissorum Christianis factorum rationem habeant. Bellum igitur in eos molitur, et prætextus causa cupide occasiunculam arripit, quod Veneti protegendum suscepissent comitem Joannem Cernovjehium (Cernovitatos dicendos ostendimus supra, capite 46, et hunc alii Georgium vocant), vicinæ Cataro ditionis regulum, cui pleraque Bajazites ademerat. Sed alia reapse suberat causa, quæ pene certam ei spem faciebat ejiciendi Venetos e Morea sive Peloponneso, in qua multas sane magnas et munitas urbes arcesque possidebant. Etenim Galliarum rex Ludovicus duodecimus Ludovicum Sphortiam, cognomento Maurum, a nigredine vultus, ducatu Mediolanensi spoliaturus, quem sui juris assererat, fœdus contra Sphortiam cum republica Veneta percusserat. Ea Gallorum cum Venetis conjunctione territus Sphortia, legatum ad Bajazitem mittit, qui tum muneribus ei, tum variis rationibus persuaderet, ut bellum Venetis inferret. Quippe futurum sciebat, ut occupatis Italico bello Venetis, ipse nullo negotio Græcis urbibus et castris, et insulis eos exueret. Hac illectus spe Bajazites, a pace cum Venetis sancita discessit. Ac fuit profecto noxium Venetis id Mauri facinus, sed tandem hæc in ipsum, quod dici solet, causa faba iusto Dei iudicio fuit. Nam et ambitionis, et injuriarum multiplicium erga Joannem Galacium fratris filium, et funcstorum patriæ consiliorum, quibus Gallos adversus Neapolitanos reges, Turcos adversus Venetos commovit, acerbas denique pœnas luit. Quod quidem ei subtilis et arguti vir ingenii, legatus Florentinae republicæ, futurum aliquando prædixerat. Quippe cum huic ad se misso suos arroganter ostentaret, uti plerumque solebat et opes, et ingenii vires : inter alia quodam in conclavi depictum ei monstrat simulacrum mulieris anictu pulcherrimo vestitæ, in quo expressa mirifico artificio tota conspiciebatur Italia. Propter hanc mulierem astabat Æthiops cum peniculo, quo se ipsum innuere volebat, qui et Maurus vulgo vel Æthiops audiret, et emblematum loco soleret vel peniculo, cum inscriptione Latina, *et merito et tempore*, vel ramusculo tres complexorosas, cum inscriptione Germanica *nü Zeit*, id est, *cum tempore*. Quæ quidem ipsius emblemata symbolaque passim in parietibus et aulais Mediolani, Ticini, Taurini, apud doctissimum et illustrem ejus urbis archiepiscopum, Hieronymum Rovereum, et aliis in locis videre memini. Erat hic Æthiops ira pictus, ut peniculo mulieris et veste pulverem cum sordibus aliis extergeret. Ea pictura legato monstrata, quid ipsi de hac videretur, interrogat. Tum is : Ut mihi quidem videtur, inquit, hic Æthiops pulverem omnem in se ipsum converrit. Quod hominis acuti de Ludovico Mauro vaticinium deinceps eventu comprobatum fuit.

176. *Inebectinis frustra Veneti succurrere cum Gallis et Hispanis confederatis nituntur.*

Quæ de infelici conatu removeandi Bajazitis ab obsidione Naupacti narrant Annales, paulo dilucidius his fere verbis Spanduginus exposuit Anno inquit, millesimo quadringentesimo nonagesimo nono, Ferdinandus rex Hispanus occupatis Naupactio bello Venetis, ex lege fœderis subsidia misit; auspiciis Consalvi sui, quem Magnum capitaneum vocabant. Is adjunctus classi Venetæ, Cephalleniam insulam Turcis ereptam recuperavit, cum S. Maura quod oppidum in insula cognomine, (prisci Leucadem vocarunt) non procul a Naupacto Patrisque 467 situm, ab Augusto post Actiacam victoriam, Nicopolis dictum fuit. Adæueta quoque tunc Veneta classis fuit auxiliariis navigiis a confederato rege Francorum Ludovico XII ductu reguli Ravestani, Philippi Clivensis, qui Genuam pro rege tunc administrabat. Is prælio cum Turcis congressus, cum Venetorum triemes nullum navigiis suis ferre subsidium vidisset: indignatus, vela ventis dedit, et inde discedens, Massiliam reversus est. Erat autem Venetæ classis imperator Antonius Grimanus, qui propterea, quod pugnanti Ravestano non succurrerat, et alioquin etiam se gesserat segniter, ferreis in compedibus Venetias missus fuit. Nihilominus idem postea ducis dignitatem obtinuit.

177. *Methone Coroneque Bajazitis in potestatem veniunt.*

Nobiles in primis Peloponnesi sunt urbes in Messenia maritimæ, Methone et Corone, quæ vulgo nunc Modon et Coron appellantur. Utramque non sine periculo vidimus. Methonem Nicolaides per errorem scripsit oliu dictam fuisse Mantineam. Quippe vetus Methonæ nomen est, et ipsa civitas a duplici Mantinea, tam sinus Argolici, (nunc Mandigna) quam Arcadiæ (nunc Mandi) longe diversa. Leonis Augusti Novella de Thronis, Methonen et Coronen facit episcopatus, eosque Patrensi metropolitano in Peloponneso subjecit. Cæterum paulo aliter a Jovio narratur a Turcis occupata Methone, quam hic in Annalibus. Quippe tradit eam incuria præsidiariorum in hostis potestatem venisse, qui rumore de subsidiis quatuor aut sex triemibus advectis per urbem didito, relletis stationibus suis ad portum concurrerint. Id vero conspiciatos hostes, spe prædæ commotos, accedente Bajazitis incitatione, cum variis præmiorum promissis, in urbem desertasque stationes irrupisse, captamque diripuisse. Quod deinde subicitur, a Turcis preces in urbe capta fuisse conceptas, quæ die Veneris haberi soleant, his a Spandugino verbis itidem narratur, quæ reddita lubuit inserere. Memoriam proditum est, inquit, postridie quam capta fuisset Methone, Bajazitem omnino voluisse urbem ingredi ad agendas Deo gratias in ipso Christianorum templo. Cumque jam pervenisset in pontem, quo transcundæ urbis erant fossæ, conspicuum fossarum altitudinem, dixisse: Tam munitam civitatem mihi

Tangri Vereris per virtutem Sinania bassæ, heblerbegi mei, violentamque genizarorum meorum expugnationem, concessit. Quibus in verbis illa Turcica, Tangri Vereris, aut Verersi potius, Deum propitium significat. Sinan vero bassa, cujus hic mentio fit, initio expugnati Cairi ductu Selimis, Bajazitis filii, cæsus a Mamelucis occubuit, ut in Annalibus suo loco sequetur.

178. *Mityline a Venetis, et confederatis, irrito conatu, tentata. Philippi Ravestani reguli naufragium.*

Annales Turcici duntaxat Hispanicorum auxiliorum meminere, quæ scilicet a Ferdinando Aragonum et Castellæ rege, Karuli V Cæsaris avo materno, suppeditata fuere Venetis, duce Consalvo, de quo diximus. Sed constat hoc etiam bello Gallica Venetis a rege Ludovico venisse subsidia, duce Philippo regulo Ravestano, Clivensium in Germania principum familia nato, qui hac expeditione secum adduxerat Albanicæ ducem Scotum, quem Albignium vel Obignium historiæ vocant, et Infantem Navarrenum (sic Hispano more secundogeniti regum filii nominantur), cum magno aliorum nobilium e Gallia numero. Tota classis hominum bello idoneorum ad 10000 continebat, ut Spanduginus refert. Ab his obsessa fuit urbs Lesbi Mityline, captisque suburbiis oppugnati terribilem in modum muri, sed frustra. Regulus Ravestanus, postquam obsidione soluta discessum ex insula, Magnum Rhodi Magistrum cum 20 navigiis expectare nolens, naufragium propter insulam Cerigum, quam veteres Cytheram dixere, fecit: adeoque pauci ex iis qui navibus hisce vehabantur, incolumes evaserunt. Ad ea quæ tradunt Annales de placato a Venetis, impetrandæ pacis causa, muneribus Bajazitis animo, addendum, eos per Andream Gritum, post hæc ipsorum ducem, Bajaziti S. Mauram quoque restituisse, locum hodieque Turcorum in potestate constitutum, longeque munitissimum. Leucadem alii priscis dictam volunt, alii Neritum. Sententiam priorum ex prætore Græciæ nostro probare liquido licet.

179. *Secundus Sophilariorum motus adversus Osmanicos, Scach, Culi, Scitan Culi, Kisel bassa.*

De regione Tekie sive Teke dictum superius, cap. 57. Altera fuit hæc adversus Osmanidas, et sectam Osmanicorum seditio, ab iis excitata, quos Sophilarios et Kiseles bassas dixerunt. Quippe de prima superius indicatum cap. 81. Jovius auctorem seditiois appellat Techellem, a patria, puto: Dreslerus cum aliis Eliam, nulla ratione: Turcorum Annalibus Scach Culi nominatus fuisse refertur, voce significante Scachi servum. Et Scachi appellatione intelligitur Scach Ismail, recens Persarum regno potius, de quo paulo 468 post expositum proluxe sumus. Ait Jovius, eum fuisse discipulum Arduelis, de quo itidem mox dicendum: post cuius cædem, Euphrate transmissa, venerit in Armeniam minorem, et in spelunca quadam aces Antitauri montis habitaverit. Ea par

videntur consecutanea, tum quod Teke regio minime sit Armenia minor, sed Phrygia major, ut aperte lector ex ipsis Annalium verbis numero 57 notatis perspiciat; tum etiam, quod e Persia venienti minime Bajazites munera quotannis missurus fuerit. Utut sese res habeat, Scachi quidem Ismailis partes amplexus fuit, ideoque Scach Culi nominatus: ex quo Turci, partibus Osmanidarum adherentes, fecere Scitan Culi, voce significante Satanæ vel diaboli servum mancipiumve. Geufræus alicubi pro Culi scripsit Coulet. Spanduginus ei suppeditata fuisse tradit ab Ismaile Seacho 20000 hominum, quod equidem verum non arbitror, ex iis quæ hic in Annalibus sequuntur. Magis est vero consentaneum, quod Jovius ait, per internuntios ab Ismaile confirmatum in proposito fuisse. Kisel bassa significat rubrum caput. Id nomen Osmanici dederunt hoc ipso tempore sectatoribus Ismailis Scachi Persarum, a rubro capiti tegumento: quo de plenius agendum paulo post.

180. *Antali, civitas Anatoliæ: Græcorum anni a mundo condito, quoniam modo cum nostris conveniant. Nomina quædam vetusta cum recentioribus collata.*

Quæ Turcis hic Antali vocatur, priscis erat Attalia, quondam ab Attalo rege, uno de successoribus Alexandri Magni, condita. Leonis imperatoris Novella de thronis eam collocat in Pamphilia secunda, sub metropoli Sylæo sive Perga. Græci posteriores adnotant, factam metropolim anno mundi 6592, sub Eustratio sanctissimo patriarcha, imperatoris Alexii Comneni auctoritate. Quod quidem accidisse constat anno Christiano 1084, si de sententia Græcorum anni a condito mundo 5508 statuuntur usque ad Christum natum etæpæ, secundum editionem 72 Interpretum. Aythonus Natalia, transpositis a librario primis litteris appellat, pro Antalia: quo loco Reineccius notat, scribendum pro Natalia Nacolia. Atqui Nacolia longe distat ab Antalia, Phrygiæ nimirum majoris mediterranea civitas, ad Sangarium flumen sita: cum de Antalia sua statim subiciat Aythonus, eam supra mare Græciæ (Gallice loquitur, pro, ad mare) sitam. Et maris Græciæ vocabulo intelligitur Ægæum mare, vel Archipelagus. Addit enim, quod hæc civitas respiciat regnum Cypri. Quippe verum hoc est, et ab Attalia, quam Setteliæ modo vocant, totus ille sinus objectus Cypro, nunc Golfo di Setteliæ nominatur. Belvacensis Satteliæ scripsit, eidemque sinus ille maris appellatur Goufra Satteliæ, vocabulo Gallico *Goufre*, quod hodie Græcis est Corpho, priscis Κόρπος. Italis Golfo, Latinis sinus. Quia vero in hunc Aythoni locum incidimus, explicemus obiter et alia quædam ibidem posita regionem et civitatum nomina. Primum Turquæ sultanorum Iconii regnum, vel Asiam minorem intelligit) provinciam initio vocat Lygoniam, deinde rectius Lyquoniam (pronuntiatione Gallicam effertur Lyconia, id est Lycæonia) quæ famo-

A sam civitatem habeat Coui, hoc est, Iconiam. Rectius hanc collocat in Lycæonia, quam Laonicus in Caria; de quo supra numero 12, dictum. Addit, hanc esse majorem totius Turquæ regni, hoc est metropolim. Briquam Reineccius interpretatur Lyciam, cum Briquia seu Bryquia sit Phrygia. Facit autem Bryquæ metropolim Aythonus Zichiam Græciæ. Sic enim scripsit, nomine Græciæ Romaniam intelligens Asiaticam, de qua dictum c. 6. Zichiam hanc Reineccius interpretatur Cydnam. Atqui Zichia Cedrinus quoque mentionem fecit velut civitatis in Asia minori sitæ: cum in Copronymo frigus inauditam memoriam prodit, quo congelatis omnibus et ipso mari, potuisse narrat itinere pedestri a Zichia transiri mare ad ipsam usque Danubium, id est ad ostia Danubii, quæ in Thracia sunt. Bithyniæ metropolis apud Aythonum scribitur esse Nichor, quam Nicæam puto, Turcis Isnic; non Nicomediam, quæ Turcis est Ismid: cum Reineccius ex Nichor faciat Nicomediam. Nec apud Leonem Augustum minus est metropolis Bithyniæ Nicæa quam Nicomedia. Genech Aythoni Reineccius interpretatur Pontum, cum magis proprie sic dicatur, quæ olim Colchis erat, postea Lazorum appellata regio, sive Lazica, cujus metropolis est Leoni Augusto Trapezus, quam in Genech ponit Aythonus. Paphlagoniæ civitatem vocat Aythonus Ginapolim, ex qua Reineccius fecit Germanopolim. Atqui Ginapolis Aythoni, vel Ginopolis potius, ad Pontum Euxinum sita, hodieque Ginopolis nominatur. Apud Leonem Augustum Iunopolis dicitur, et episcopatus ejus ad Gangram Paphlagoniæ refertur. Sed desino plura.

181. *Caragos bassa, beglerbegus Anatoliæ sinus palo transfigitur.*

Habes hic insigne crudelitatis exemplum in religiosis Turcorum, cujus obiter mentionem supra fecimus, cap. 66. Transfixus a Scachoculi palo fuit Anatoliæ beglerbegus, ut Annales referunt. Et nomen dant 460 Turci Caragos, ut nostro quoque tempore celebris fuit Caragos Rais, quem in Supplementi narratione de bello Cyprio commemoravimus; vulgo nostri Caracossam dixerunt. Jovius Cargius bassa nominatur, et eidem alibi Carais est. Dissentit etiam in expositione historiæ nonnihil ab Annalibus, qui Caragosam captum fuisse narant, et Cutaigena adductum, et suis in oppido commonstratum: cumque deditorem oppidani facere nolent, in eorum conspectu palo transfixum. Jovius autem prope dicit abuisse, ut creperetur: sed subtractum a suis, Catejam evasisse: qua deinceps a seditiosis expugnata, etiam ipse hostium in manus venerit. Postea vero ad Caræssar, (Carachisar scribere debuit) in media via, qua transeundum erat Ali bassæ, cum exercitu rebelles persequenti, vivum ab eis palo transfixum: ut a tergo sequentibus tam foedo tanti viri supplicio formidinem et horrorem incuterent. De Cutaigena supra dictum, capite 40.

182. *Corcut a seditiosis vincitur. Diversæ Turcorum A* narrationses a nostris.

Corcutem in Osmanidarum genealogia quintum ordine Bajazitis filium fecimus, et germanum Selimis fratrem, qui deinceps imperavit. Etenim eandem cum Selime matrem habuit. Hunc referunt Annales a rebellibus in pugna fuisse superatum. Jovius vero pugnatum ait in hos adverso prælio duobus a nepotibus Bajazitis, Muchemete Sciemseisi (Sinan Schach rectius appellatur), et Orcane Alempsaci, filii (pater Alem vel Allama Schach, filius Urchan nobis est in genealogia) : Corcutem expresse tradit, non ausum fuisse cum Techello congredi. Quæ sane vera sint, nec ne, mihi quidem disceptare non lubet : indicanda tamen putavi, ceu suspecta propter ætatem nepotum. Quæ ditio sit Aidinensis, ostensum numero 15. Ducis filius est Herzecogli bassa, de quo dictum capite 161 et 162.

183. *Alis bassa contra rebelles expeditio*

Quantopere creverint perduellium vires, vel ex eo colligi potest, quod in hos proficiscentem Alim bassam duxisse Spanduginus ait equitum ex Anatolia quadraginta millia, quibus genizarorum quatuor millia Bajazites adjuverit. Nihiloque minus Achmetem quoque Bajazitis filium, ex Amasiana sua provincia collectis copiis, ei subsidio venisse.

184. *Cheider bassa cum Zindi Kemale Sangiachego, victus et occisus a seditiosis, Zonchium, Navarinum.*

Cheider Bassa, Caramaniæ beglerbegus, a Spandugino Caidir appellatur, et domicilium in urbe Cogno, vel Iconii habuisse dicitur. Zindi Kemal beg eidem Camali nominatur, et vir admodum militaris fuisse prædicatur. Tradit enim Spanduginus, hunc bello Bajazitis contra Venetos cepisse castellum Moreæ sive Peloponnesi maritimum, hodieque munitissimum, nec procul a Methone disitum, quindecim videlicet milliaribus Græcis, quod a nautis Italis Zonchium, Spandugino Giunchium, Græcis nostri temporis Navarinum vocatur, prisicis Coryphasium Messeniæ fuisse creditur: Jovio tamen Pylum, regna Nestoris, appellante. Neque castellum hoc Kemalessu seu Camales duntaxat expugnavit, verum etiam oppressas inopinato quatuor triremes Venetas, cum ipsis militibus et sociis navalibus, ibidem in potestatem redegit.

185. *Planities Zibuc, et Sivac, eadem.*

Quam hic Annales planitiem Zibuc vocant, Spanduginus appellat campum Sivac, tametsi corrupte legatur in edito, Campagna detta Sivas. Quippe civitas quidem est Sivas, de qua dictum capite 5 : sed hoc nomine campus aut planities nobilis in Anatolia quod equidem sciam, nulla. Quapropter ex Annalibus Sivac reponendum, quod idem est fore cum Zibuc. Jovius hæc ad Galatiæ campos retulit, ubi sitam ait Caraessar. Ea Turcia est Carachissar, hoc est arx nigra, quæ in beglerbegatibus collocatur in Amasiæ Tocatique

provincia, complectente Paphlagoniam, Galatiam et Cappadociam : ubi sangiacatus hi conjunguntur. Carachisar, (vide caput 144, et eodem numero textum Annalium, hanc a Muchemete secundo captam referentium, cum adversus Usunuchasanem pergeret) Sasum (prisicis Sasima, de Nazianzeni nostri libris nota), Tarabosan sive Trapezus. Addit Jovius hoc loco mentionem montis cui nomen dat Olinga, nec cum magno ab Ancyra distare tradit intervallo.

186. *Kihaia, Protogeros, Primikirtos, Vlofedzi, Vlese, Timarion, Timariotæ, Ramasan.*

Qui præfectus Vlofeziorum hic dicitur, vocabulo Turcico Kihaia nominatur. Id proprie vicarium seu locumtenentem, seu legatum, atque etiam præfectum aulæ significat. Ideoque Kihaia Vlofeziorum est vicarius seu legatus illius, quem Vlofeziorum bassam appellant. Græci Protogeron nunc dicunt, qui catalogo dignitatum vel officiorum palatii *πρωτοκρητορ* ipsis est, nostris primicerius appellatione vetusta. Ex Protogero Geufræus Protortz corruptum ponit, et superintendentem interpretatur. Nomen Vlofeziorum significat stipendiarios, 470 quibus Vlese vel Vlese numeratur. Sunt enim duo stipendiorum apud Turcos genera, quorum unum vocatur Vlese, Timar alterum. Vlese, stipendium est, quod more nostro militibus vel aulicis solvitur a rationalibus vel quæstoribus : apud nos menstruum vel annuum, apud Turcos in singulis dies. Hoc qui fruuntur, Vlofeziorum nomen habent. Geufræo et Sansovino sunt Otophagi. Timar est pensio, vel stipendium, vel redditus assignatus in præliis, et possessionibus castrorum oppidorum, pagorum, agrorum, vel in percipiendis decumis, aliisque fructibus, Græci timarion appellant, a quibus ad Turcos manasse vocem hanc arbitror. Reperitur apud Damascenum Studitam in martyrio Theodori tribuni militum, cui virtutis et rerum fortiter gestarum nomine narrat a Licinio Augusto datum fuisse pro timario castrum Heracleæ. Videturque vox a Græca *τιμή*, qua significatur honor, derivata : quod hujusmodi timaria, velut honoraria, sive beneficia, sive redditus, sive pensiones, honoratis beneque de republica meritis concederentur. Timariis donati vocantur Timariotæ, vel Timarati, etiam apud Chalcocondylem. Caramuses significat nigrum Mosem. Ramasani nomen idem est cum Ramadane : sicut Otman, vel Odman idem cum Osmane.

187. *Tebrisium, Taurisium, Caravana.*

Tebrisium, nunc Tauris, admodum his annis innotuit, etiam vulgo, Turcorum stragibus aliquot nobilitatem inde usque a sultani Soleimanis æcundi temporibus. Qui Ecbatana Mediæ vocant, errare puto, cum Cedrinus eam Tauræzium appellans, in Persarmenia collocet, quam hodieque majorem dicunt Armeniam. In hujus mediterraneo Tebriusium recte Jovius ponit, ut male Chalcocond-

dyles urbem fecit Assyriorum : cujus interpres A Tabrezo, ut Cedrinianus Tabresium, scripsit. Jovii sententiam hæc Aythoni verba confirmant. In Armenia majore civitas Taurisii famosior est, et plus aliis opulenta. Vide quædam alia de hac infra, capite 204 notata. Caravanzæ Turcis et aliis orientalibus populis sunt hominum agmina nonnunquam maxima, propter itinerum discrimina se conjungentium. Neque tantum hoc fieri solet ab his qui mercium vel distrahendarum causa, vel comparandarum, alio profiscuntur; verum etiam ab illis, qui per solitudines Arabum, ad visitandam voti vel religionis ergo Meccam peregrinantur. Excrescunt hæc agmina, præ magnitudine periculi, nonnunquam ad viginti vel triginta hominum millia; justus ut exercitus esse, præsertim ob camelorum multitudinem, et aliorum jumentorum, quæ saguaria saguatariaque Græci vocant, videntur.

188. *Scach sive rex Persarum Ismail, cognomento Sophinus, Sophitar, Enasserlar, Kesil bassa. An hoc primum tempore secta Sophitariorum exstitit.*

Licet in Annalium Appendice nostra, de discipulis doctarum Mahumetanarum, Osmanicæ Sophinæque, decennalis initio belli, quod inter eos geritur, quædam nota, nec ab aliis ante nos memoriam prodita complexi sumus : hoc tamen loco, quo primam Ismailia Sophini mentionem Annales faciunt, pauca ea consiguare libet, quæ ad ipsius Ismailis originem, principatus initia, progressus, res gestas illustrandas pertinere putabimus. Pater Ismailis Sophini fuit Erdebil, quem Jovius et alii vocant Arduelem vel Harduillon. Hoc illi cognomen faciunt a loco quodam Persiæ, cujus dominus aut regulus fuerit : ipsum vero nomen ejus tradunt fuisse Soealder. Alunt præterea sectatum vitam religiosam, instar eremitarum vel monachorum nostrorum. Ideoque Sec interpretatur Spanduginus nunc abbatem, nunc plebanum sive curatum, ut vulgo loquuntur, hoc est, animarum curam gerentem. Ego vero in opinione mea persisto, quam initio belli Persici superius in Supplemento Annalium exposui, et cujus auctorem habeo Matthiam de Faro, Cæsareum Constantinopoli ad Portam Osmanicam Dragomanum vel interpretem: diversa scilicet hæc esse nomina diversarum personarum, quorum unus fuerit Erdebil pater Ismailis, familia natus apud Persas illustri, ditionisque cujusdam regulus: alter Scheich Raidar, non princeps aut regulus, sed revera id, quod audebat; nimirum Scheiche, vel Imân, quorum illud hominem religiosum gentibus istis significat, ab innocentia saucimonique vitæ : hoc vero doctorem. Etenim ex opinione vitæ religiose ac duriter actæ, consecutus aliquid apud vulgum auctoritatis; tribus Mahumetis prophete sociis, Ebubekirc, Omerc, Osmaneque rejectis, Alim quartum prophete socium, ejusdemque consanguineum et generum sequaculum in omnibus affirmabat, si salvi esse vel-

leat. Docebat autem hæc, et alia, quodam oppido Persarum, cui nomen Reza. Fama novi doctoris, novæque disciplinæ, longe lateque didita, confluit ad Scheichem vel Imamum Haidarem ingens e Persia vicinisque regionibus hominum multitudo. Primus autem ex magnatibus et regulis Erdebil non hanc duntaxat Haidaris sententiam doctrinamque probavit, verum etiam ex ejus præscripto se gerens, patrociniū causæ suscepit, eaque 471 re multitudinis animos sibi mirifice devinxit. Ita nimirum alias quoque constat homines ingeniosos, novæ religionis usos prætextu, insignem ad potentiam pervenisse. Tantopere quidem Erdebil, cæteroqui non magni nominis opumve regulus, hac novi dogmatis professione crevit : ut ei filiam suam rex Persarum Chasanes, quem a proceritate staturæ nominatum Usun Chasau superius indicavimus, matrimonio legitimo copularet. Quippe filiam Martham ex Æcaterina Comnenia susceperat, quam Camit de Cami fuisse dictam, non recte scriptum apud Spanduginum legitur. Etenim gentibus his Carum de Comnini vocabatur, priore nomine corrupto de Græco Æcaterine, altero vero familiaris. Nam Calojoannis Comneni, penultimi Trapezuntiorum imperatoris, erat filia, quam Calojoanne mortuo, frater Calojoannis David, ultimus imperator Trapezuntius, Usumchasanus dedit uxorem, ut ejus præsidio contra nimium vicinas et infestas sibi vires sultani Muchemetis paulo tutior esset. Ex hac Usumchasanis filia Martha natus fuit Erdebil filius Ismail, de quo nunc agimus. Habuit in regno successorem mortuum Usumchasanus Jacupem filium, qui vulgo ab historicis Jacobbeg, ab Annalibus hæc sultan Jacup deinceps in Vita sultani Soleimanis nominatur. Is protectorem novæ sectæ sororium suum Erdebilem, mirifice sibi suspectum, quod vereretur ne regius assidit, et tantæ multitudinis devotione fretus, sibi regnum eriperet, interfici curavit. Evasis crudelis avunculi manus Ismail admodum adolescens, octodecim (ut plerique tradunt) id temporis ætatis annos, seque, Martha matre comite, contulit ad avunculum patrem Pircalem, regulum ditionis et castellorum quorundam ad mare Caspium, nunc Culzum Denizi Turcis, Beher Culzum Arabibus appellatum, quo clausum mare significatur. Istic educatus Ismail ex præscripto religionis paternæ, tandem extincto per venenum a conjuge datum sultano Jacupe avunculo, domum reverti, paternæque ditionis hæreditatem, cum oppidis et prædiis maternæ dotis nomine sibi deditis, adire statuit. Dominio paterno potitus, mox ulterius progreditur : et trecentis tantummodo stipatus militibus, Somakiam pene prodigiosum in modum occupat. Ea civitas est Mediæ, quam modo Sirvanum vocant, ac versus Armeniæ majoris fines sese porrigit, et Laonico Samachia, Spandugine Samachies, appellatur : tanti quidem momenti, ut anno Christiano 1585 ei captæ heglcrbegum Osman bassa

præfecerit. Hiuc copiis non parum adactis et instructis, Tebrisiū, extimam Persarum regionem, sese confert, eamque, superato rege Alvante, sultani Jacupis filio et successore, victor in potestatem redigit. Iterum cum Alvante congressus, non modo superior evadit, verum etiam ipsum, cum exercitus majori parte, trucidat. Inde Muratem Chanem, (Morat Chan, et Morat beg, aliis nominatur, Augustino Curioni nostro Maraberg, quod longius ab origine recedit) Aluanti occisi fratrem persecutus, pari prosperitate superat. Is victus ab Ismaile, Bagadatum versus aufugit, hodiernam scilicet Babylonem, propter ruinas priscae Babylonis sitam. Victor urbem Sciras, armorum omnis generis officinam, a Tebrisis viginti dierum itinere distantem, cum victricibus copiis adit et occupat. Ibi demum insigniter suum armavit exercitum. Postea negotium ei fuit cum Ulu Chane Tatarorum Sicheco, quem instructum exercitu trecentorum millium equitum, aggredi prælio non dubitavit: quo singulari virtute fortunaque victor evasit, hoste caeso, vel in turba (quod alii tradunt) a suis oppresso, suffocatoque. Tandem ad tot illustres de pluribus partas victorias, is felicitatis eximiae cumulus accessit, ut moriente in exilio Murate Chane, Jacupis filio, et ultimo hærede, non modo Persici regni possessione, sublatis æmulis, quieta potiretur, verum etiam vicinos quosdam populos, ac præsertim Bagadatinos, in deditiōnem acciperet. Hæc de Ismailis Sophini origine, prosperoque rerum successu, quo sibi suisque regnum Persicum peperit, et constabilivit, hactenus hic exponenda duximus. Nam bella deinceps cum Osmanidis, ac Selimo præsertim gesta, suo loco nobis Annales ipsi dabunt. Ab Osmanidis ei Sophi cognomentum, et Kiselis bassæ, per ignominiam fuit inditum. Prioris notionem attingimus supra, capite 81. Non a Græco Sophos deductum est, quod tamen existimare quosdam video, qui a Persarum Magis et Sophis antiquissimis sumptum nomen usurpasse Sophinos volunt; sed a Sophi, Arabica voce, quæ lanam significat. Quippe cum Mahumetani, et præsertim Osmanici, mors veteri, tulipanto lineo subtilissimi operis caput involvant, nova istæ Sophilariorum religio præcipit inter alia, ne caput fastu quodam lineis ejusmodi spiris ornatur, sed ut tegumenta caput e lana, non magna re pretii, conficiantur. Et quia laneum hoc tegumentum capitis, quo præter aliorum Mahumetanorum morem hi nunc utuntur, plicas habet duodecim, et Arabica vox Enasser, duodecim significat; etiam aliud nomen Enasserlariorum consecrati sunt, ac si Græco vocabulo dicas Dodecaptychos, aut Latino Duodecimplices. Cum denique tegumen ejusmodi rubro duntaxat colore tinctum gestare soleant, Kisellbasiliani quoque dicti sunt, veluti capita rubra. Solebant autem ante hæc vocari tempora Persæ Turcis Aiemini vel Azemini 472 sicut et ipsa regio Persarum iisdem est Aiem, quod

supra notatum capite 2. Scachus igitur Ismail ab æmulis Osmanicis, aliisque Mahumetanis, velut horum antesignanus, tam Sophi, quam Kisel bassa vocatus fuit; ac mansit etiam apud nos in hodiernum usque diem nomen hoc posteris ipsius, ut Sophini appellentur. Nec tamen in ea sum opinio-ue cum aliis, ut tunc primum natum hoc Sophilariorum vocabulum putem. Quippe vetustius esse temporibus Ismailis, ex Annalibus Turcicis patet; qui regnante Muchomete primo, Bajazitis proavo, nonaginta scilicet annis ante Scachoculis seditionem, et Ismailis imperium, Sophilarios iisdem tumultuosos commemorant. Itaque vero est simile, Scheichein Haidarem non novi dogmatis auctorem fuisse, sed reliquas potius ex incendio veteri, quasque sopitas hactenus scintillas, denuo suscitasse, prorsusque simili ratione Scachum Ismaillem Sophi nomen ab inimicis tulisse, frequens antea plebeis, sed ante ipsum nulli datum regi.

189. *Qui Corizzi vel Coridschi, qui Turcomani Persici. Supplicium Scachoculis.*

Tria sunt apud Persas genera militantium. Primi vocantur ab eis Turcomani, quorum ea conditio est, quæ vasallorum apud nos, quos feudatarios appellamus. Et sunt apud eos fœda perpetua, quæ a parentibus ad liberos et posteros devolvuntur, sequulus ac Turcis est in usu. Quoties igitur hi jussu regis evocantur, eo cum equitum numero se regi sistunt, quem rationem feudorum adducere tenentur. Alteri dicuntur Corizzi vel Coridschi, qui stipendiis militant. Et alia stipendia reapse non sunt apud Persas, quam quæ Græcis ἀργύρια, Romanis annonæ militares nominabantur: res nimirum ad alimenta pertinentes, cum equis, vestibus, armis, tentoriis, cæteris. Tertii constant e copiis auxiliariis confederatorum finitarumque gentium, Armeniorum videlicet, ac Georgianorum: qui religionem Christianam profitentur, in Persas propensi, Turcis infesti. Vulgus igitur istorum, qui Scachoculum secuti ducem, tam crudeliter hactenus grassati passim fuerant, scachus Ismail eorum mancipia distribuit inter proceres suos, quo nomine sultani, Chanes, Turcomani Persis veniunt: capite vero seditiosorum trucidanda Corizzis, hoc est, stipendiariis militibus suis, objecit. Hoc memorabile, quod apud Spanduginum legitur, auctorem tam fœdæ tragædiæ, qui se Scachoculum, velut scachi mancipium appellaverat, ab aliis vero nominatus ob immanitatem fuerat Scitan Culi, sive Satanæ mancipium, laudabili severitatis exemplo vivum, de sententia regis Ismailis, in flammam conjectum et exustum fuisse.

190. *Motus Selimis adversus patrem Bajasitem Preceptorii Tatari, Chan Preceptorum Poloniae regnum ambit, Beligrud ad amnem Nesterem, Seguan bassa.*

Dejecturus imperio patrem S limes, non Trapezurte per Asiam minorem profectus fuit, quod

nomen, declaratum supra, cap. 29. Nischanzi bassa dicitur apud Turcos is qui litteras omnes, et instrumenta quotquot apud Portam expediuntur, obsignat: a quoque gerit officium, supremi cancellarii nostris in aulis officio simile.

195. *Achmetis ambientis et invadentis imperium durities ergo genizaros, crudelitas in legatos. Corcutes fratrum competitor.*

Ostendimus in Osmanidarum genealogia, Sinanem scachum, et Allamam scachum, primogenitos Bajazitis filios, ante patrem extinctos fuisse: quorum unus, majoris scilicet natu, Sinanis obitum peracerbe pater ac diu luxit. Tertius et filiis erat Achmetis, Amasiae praefectus; qui accepta motus Selimiani fama cum 20000 amatorum per Asiam minorem Scutarium, e regione Constantinopolis situm, contendit, et audita genizarorum legatione, qui se accepturos ipsius imperium nuntiabant, si majores annonas polliceri vellet, durius respondit, nolle se, iam designatum a patre successorem, ab ipsis imperium pretio redimere, quibus vel invitis eo sit potiturus. His verbis animos Genizarorum ab se prorsus alienavit, et imprudens ænulo Selimi adjunxit. Quod ubi pater animadverteret, iisdem Achmeti reconciliandis 50000 sultaninorum, illi nomine, promisit. Hæc scilicet illa 474 pecunia fuit, quam annales Achmetem patri misisse referunt. Hinc Asiam vi subacturus Achmetes, mortui fratris sui primogeniti Sinanis filios Muchemetem et Aladinem, Larendæ, Caravanæ oppido, de quo capite 167 dictum, obsedit et cepit. Ejus rei causa cum graviter a patre per legatos objurgaretur, legationis principem capite truncari jussit, cæteris nares et aures præcidit. Id facinus omnium odia mirifice in Achmetem accendit. Ac videamus obsecro, quæ rerum id temporis confusio fuerit in Osmanico imperio. Quintus ordine nascendi filius Bajazitis, raro in Osmanidarum familia exemplo Selimis ex utroque parente frater, Corcutes erit. Quartus enim Muchemetes, ante hoc tempus a suspicaci patre cum incognitus et patrem, et fratres suos adiisset, motu motus alicujus secreti, veneno sublatus e medio fuerat. Is Corcutes, moriente avo Muchemete secundo, ab amicis paternis, absente patre, collocatus in regium fuerat solium: ne frater Bajazitis Zemes, prior inauguratus, Bajaziti regnum præriperet. Advenienti deinde Constantinopolim patri et abdicatione filio, imperium in se transferenti, cesserat tenero quodam amore pietateque motus Corcutes: cum hoc nomine vicissim pater illi promississet, se rationem ipsius, in constituendo successore, supra filios cæteros habiturum. Eidem Castamonani post obtinenti, de qua dictum capite 66, a morte fratris Muchemetis provinciam Magnesiæ attribuerat, non exigua Lyciæ Carizæque parte adauctam. Illic ergo Corcutes, cæteroqui studiis Mahumetanorum philosophicis, et quieti deditus, seditiones fraternas conspiciat, et ipse

stimulus ambitionis, alienos a professione philosophi, sensit: quod jure sibi putaret imperium deberi, qui fuisset ante patrem inauguratus. Quid autem effecerit, ab ipsis expositum legitur Annalibus.

196. *Zecme minor, Rhegium sive Ῥήγιον, majus et minus, Melantias et Melitias, Athyras fluvius, Glykynero, votum Soleimanis, Athyrorum episcopatus.*

Nomen Zecme significationem in lingua Turcica nullam habet. Quapropter a Græcis ad Turcos velut ususcipione quadam pervenisse arbitror, a Zeugma vel Zeugmin derivatum: id est, a juncturis pontium, quibus elegantes duo Propontidis sinus illic sternuntur, in quorum alterum ad Zecme minorem se fluvius Athyras effundit. Est enim Zecme minor, vel comeopolichnion, vel oppidulum illud, multis cinctum moribus; cui nunc Ponto piccolo nomen est Italicum, a minori ponte. Facta fuit ejus mentio supra, capite vicesimo sexto. Minor autem Zecme, sicut et pons minor, ad discrimen majoris dicitur, longius ab urbe versus Silinriam distantis. Theodosius Zygomatas putabat antiquis temporibus dictum fuisse Ῥήγιον, sive Rhegium, majus et minus, et utrumque Constantini Magni opus fuisse. Quod si verum est, ut equidem non dubito, intelligitur Rhegii nomine Parvi Pontis oppidulum, sive Zecme minoris, in historia Græca manuscripta, titulo carente, cujus obiter meminimus capite decimo, cum narrat, imperante Justiniano primo, gravi terræ motu non urbem modo deformatam, sed ipsa quoque suburbia cum Rhegio subversa et abolita fuisse. Non enim alia suburbia Constantinopolis habuit, aut habere potuit, quam quæ versus duplex hoc Rhegium, pontem minorem et majorem pertinuerunt, ut hodieque testantur ædificiorum suburbanorum maximæ vel ruinæ, vel rudera. Græcus etiam scriptor historiz Agathias noster, libro quinto mentionem Rhegii facit, in descriptione terræ motus ejusdem, ubi Rhegium addit ἐπίστατον urbis esse, id est oppidum suburbanum, quod stationem pro navibus habet. Apud Cosmographorum principem Ortelium ex Procopio Suidaque reperitur Melantias et Melida, pagi nomen in Thracia, centum duobus stadiis a Byzantio dissiti, quem Athyras amnis alluat, prorsus hoc de Zecme vel Ponte minori accipiendum, a Constantinopoli quindecim milliaribus Græcis disjuncto; quæ a centum duobus stadiis nihil, aut parum absunt. Athyræ fluvii nomen hic in Aqua dolce nunc hialis est mutatum, Græcis in Glykynero. Pontes ambos, tam majorem, quam minorem, milliaribus decem ab se invicem dissitos, sultanus Soleimanes, avus hujus Muratis tertii, maximo sumptu refecit: cujus quidem memorabile votum fuit, quo tria sibi concedi divinitus optabat, ut ante mortem perficeret. Primum, instaurationem aquæductus maximi, quem ab auctore Valentem, aut Valentianum, non Valentianum, ut vulgo corruptis in libris legitur, historice

dixerunt : deinde horum pontium in utroque sinu A maris, sane quam lato, refectionem : urbis denique Viennensis Austriarum occupationem, quam maximis duabus expeditionibus ab se frustra tentatam, summa cum indignatione recordari solebat. Prioris utriusque voti factus est compos, regio prorsus opere per viginti plus minus milliaria deductis in urbem ex ipso Danubio copiosis aquis, et ambobus exstructis pontibus : tertio Numen Christianis propitium, ne tyrannis in intima Germaniæ viscera penetraret, favere noluit. Athyrorum quoque meminit episcopi Leo Sapiens 475 Imperator in Novella de thronis, eumque subjicit Heracliani metropolitani in Thracia. Quæ quidem Athyra diversa non sunt ab hisce duobus oppidis, quæ diximus. Et Zygomas ἄθυρα dicta, velut ἤθυρα, volebat ex eo quod uti tunc, ita superioribus etiam sæculis, oppida fuerint nullis portis clausa, nec mœnibus cincta. Vulgo denique Græcorum illud, πόντος μέγας, hoc, πόντος μικρός, appellatur, ut paulo peritioribus γέφυρα μεγάλη, et γέφυρα μικρά.

197. Pratum Genibazeum, genizarorum domicilium, excubita, excubitor a. Loca certa pascendis felibus, ex Turcorum iustituto, Cusluc et Ikindi, state pascendis iisdem horæ.

Diversisse traditur Selimes, haud dubie magno cum comitatu, in locum urbis, ab Annalibus Genibaze vel Genibacze nominatum, id est in hortum novum ; cujus in prato, multorum tentoriorum capaci, Turcico more commorari sub dio poterat. Idem nomen et Spanduginius memoriz prodidit. Sellinem referens hospitium cepisse in loco, cui nomen sit Janibacza, non procul a genizarorum domicilio. Dictum paulo aute, Corcutem quoque Constantinopolim ingressum, haud procul a domicilio genizarorum delegisse sibi locum hospitii : quod sane quo factum consilio fuerit, nemo non animadvertit. Hoc genizarorum domicilium messitæ proximum est, quam memoriz clarissimi sibi filii Muchemetis Soleimanes secundus extruxit. Is natus ex Rossa conjuge, seu dictum in Annalium Supplemento, Selimis II frater natu major, haud dubie patri successurus erat, si superstes ei fuisset. Nec item procul abest a messita Turcorum prima D Constantinopoli, quam in locum ædis sanctorum apostolorum Muchemetes II, urbe capta, condidit. Ipsum hoc ædificium pro genizaris exstructum arbitror ad imitationem veteris tam in urbe prisca, quam nova, prætorianarum cohortium excubitorii, quod historici Græci recentiores excubitum et excubita dixerunt. Erant enim ut in urbe veteri, sic etiam in nova Constantiniana, cohortium prætorianarum, quibus genizari successerunt, itemque cohortium urbanarum, et vigilum excubitoria. Nec locum equidem excubitorii prætorianorum veteris mutatum arbitror, ob commoditatem situs ; quem norunt, qui Constantinopolim viderunt. Sunt ibidem hursi longe amplissimi, circumdati muris, in

quos insilire feles solent, quoties alimenta statis horis a prætereuntibus Turcis expectant. Quippe sibi persuadent homines superstitiosi ac barbari, se nescio quid apud Deum promereri gratiæ, si brutas etiam in animales, feles, canes, pisces, aviculas, elemosynam conferant. Itaque volucres eis necare captas ad victum religio est, easque pretio potius suo redemptas libertati naturali restituant : piscibus devoranda frustula panis obiciunt : canes et feles in plateis publicis, ad certa loca quotidie, statis horis gregatim convenientes, pane, carnibus, cibis cæteris pascunt. Et observari a felibus in his ipsis muris hortorum, de quibus loquimur, horas statas tam Cusluci, quod medium est inter exortum solis et meridiem temporis intervallum, quam Ikindi, quod meridiem ab occasu solis æquo spatio dividit, equidem frequenter illac ad patriarchium, visitandi Zygomalæ nostri causa transiens, animadverti : coramque vidi mulierculas humilioris stature, carnes assas, et opæoliis proximis emptas, et pericis oblongis affixas, felibus hosce muros insidentibus porrigere, cum nescio quid preclarum admurmurarent. In hoc igitur hortos, excubitorio Genizarorum proximos, sultanus Selimes divertit.

198. De Mustapha bassa, Bajazitis vezirazeme Ducagino gli Bostangi bassa, Aigas aga.

Erat hic Mustaphas natus in urbe Serensi, propter Amphipolim sita, de quibus ambabus dictum capite 43 et 53. Patrem habuit sacerdotem Christiani ritus Græcum. Et Græcos sacerdotes in conjugio vivere nemo non novit. Fuit hic Mustaphas vir astutus, malitiosus, vindictæ temax. Statim post mortem Bajazitis a sultano Selime fuit interfectus, uti non multo post in Annalibus sequitur. Jovius Sellinem nec hujus duntaxat usum opera scribit in opprimendo patre, sed etiam Ducagino gli Bostangis bassæ, sive hortulanorum præfecti, cui secreto Selimes pro perfidiæ præmio filiam nobilem promisit et dedit ; et Ajaxis genizarorum Agæ, quod Turci nomen non Ajax, sed Aigas evantiant. De Ducagino gli paulo post dicitur, capite 206.

199. Cur Dimotucum secedere Bajazites, imperio dimisso voluerit. Inaugurandi sultani cæremonia. Imperatorum insignia vel symbola. Coronandi alterius imperatoris ritus apud Græcos, priori superstite. Ηυραχοιμάμυροι. Scaramangium, Tsohaduri. ἄμβωρ, Διχαρήσιον. Tsankia :

Dimotucum a Turcis vocari civitatem, quæ Græcis Didymotichon dicitur, indicatum supra, capite 28, nonnullis ibidem adjectis ad hanc quæ pertinent. Voluit autem eo se conferre Bajazites, abdicatione imperio, quod ejus esset patria. Quippe natus 476 illuc fuerat. Et nemo non occulto quodam instinctu naturæ delectatur iis præcipue locis, in quibus existendi principum habuit. Ea quoque de causa Bajazites, cum ante triennium, videlicet anno Christiano 1509, terræ motus horribilis, de quo paulo ante legimus, in his Annalibus. Constantinopolim et Didymotichum pene totas diruis

set : non Constantinopolim modo refecit, verum etiam decem sarchorum, id est mercenariorum et opificum millia, Didymotichum misit : qui patriæ suæ mœnia collapsa, cum ædificiis instaurarent, uti Spandaginus memoriæ prodidit. Quo autem ritu sultani Osmanidæ mortuis patribus, imperium auspicari soleant, expositum in Supplemento Annalium nostro, ad annum Christianum 1566. Hic quibus cæremoniis superstes pater filium sibi substituerit, indicatur. Quippe filio tradî cistas jussit, quibus imperatoris thesauri continebantur. Eorum vero nomine non illi veniunt, quos adversari diximus in Jeddula : sed quæ Græci vocabant imperatoris, vel *καίμηλια*, vel *ἐπίσημα*, vel *σύμβολα*. Sic Græciæ prætor ait, venisse capta Constantinopoli Græcorum id manus imperatoris Balduini secundi symbola, quæ quidem hæc fuerint : Calyptra, formæ Latini usitata (Latinos Græci vocabant populos ad imperium Romæ veteris pertinentes, cum sibi Romanorum appellationem arrogarent), et unionibus distincta cum lapillo rubri coloris in vertice capitis : calceamenta, cocco tincta : gladius vagina de cœcinei coloris serico facta, vestitus. Inde patrem Selimus adiit, eique manum, ut Annalium liber ; pedes, ut Jovius narrat, osculatus est. Idem addit hoc ab eo factum maxima, sed simulata cum submissione : cum temeritatis obiter suæ veniam posceret. Mox ei pater assurgens gladio latus elixit, ut Jovius memorat : ut Annales, solio sedere suo jussit. Calyptram ei nullam imposuit, quod ea Turcorum sultanis in usu non sit, tulipanto duntaxat caput involventibus : uti ne sultanæ quidem ipsorum calyptra coronave regibus nostris usitata, caput ornant, sed vera tænia, sive fascia, sive diademate, variis et exquisiti pretii gemmis distincto, quod ad stiniput colligatur. Eiusmodi diadema consuebat Germanus aurifer in oppido Galata, Joannes Saxo, natus apud Holsatos, huic sultanæ, Muratis III conjugii, cum filius Muehemetes circumcidendus esset. Addere libet hoc loco ritum coronandi apud Græcos imperatoris, priori adhuc superstite, quem de Græco historiæ libro manu exarato Symennis magistri Officiorum exscribemus. Loquitur autem Symeon de Michaele, Theophili F. Augusto, quem temulentum sive *μέθυρον* vocant historiæ, post Bardæ Cæsaris avunculi cadem, Basilium Macedonem ad imperii societatem cooptante. Verba sunt hujusmodi. Cum imperator, ait, in processione prodiret, sequebatur a tergo Basilus gestans imperatoris scaramangium, quod pro more *παραιοιμώματα* faciunt. Ad augustalis autem fores ubi pervenisset imperator, coronam pro imperatorum consuetudine non deposuit, sed intra januas sacras cum ea Michael ingressus est. Et corpore converso, tres gradus ambonis coronatus ascendit, stante inferius Basilio Parakimomeno. Infra Basilium stabat Leo Castor, qui a secretis erat, sententiam scriptam (tomum Græci vocant) manu tenens, et Michael Anurius præpo-

situs, et tribuni plebis, una cum tribulibus. Cepit ergo secretarius hæc ex imperatoris decreto verba legere : Bardas Cæsar adversum me conspiravit, ut vitam mihi adimeret : eaque de causa extra urbem me abduxit. Quod nisi Symbatius ac Basilus indicium ejus rei mihi fecissent, equidem non amplius in numero vivorum existirem. Ac perit ille sua sane culpa. Basilium vero Parakimomenon, ceu fidum mihi, meique servatorem imperii, quique me liberavit ab hoste, ac singulari affectu complectitur, esse volo custodem et curatorem imperii mei ; faustisque, velut imperatorem, acclamationibus salutari. Tum vero Basilus oppleri lacrymis. Et imperator demptam e capite suo coronam Photio patriarchæ porrexit : qui ea sacram ad mensam deportata, preces super illam concepit. Inde paludamentum attulere præpositi, et calceamenti Basilium induerunt. Is, abjecta chlamyle, ad imperatoris pedes procidit. Mox autem egressus patriarcha, demptam prius e capite imperatoris coronam, ipsimet imperatori reddidit. Cumque sceptrâ, de more, humi procidissent, coronavit Basilium Michael, omnibus fausta voce acclamantibus : *Μichael et Basilio augustis, multi anni*. Hæc alibi re putavimus exponenda, quo studiosis antiquorum rituum rem gratam faceremus. Adjiciamus et difficillimum intellectu quorundam explanationem. Scaramangium, quid sit, indicatum capite 172. *Παραιοιμώματα* sunt intimi cubicularii, qui augustalibus in cubiculis et ipsi propter imperatores dormiebant, uti Symeon hic noster haud multo post declarat in descriptione cædis Michaelis Augusti. Tale nunc officium est apud Turcorum sultanum ejus cubicularii, qui Chiohadar aut Tzohadar appellatur. Is enim et intra sultani cubiculum nocte excubias agit, et pluviam sultani vestem gestat, ut Parakimomenos, quæ scaramangium hic vocatur. Ac norant omnes, qui Portam viderunt Osmanicam, non sultanum modo comitari cubicularium, qui sereno quoque cælo scaramangium ejus gestat : sed omnes etiam quotidie bassas ac begos, quotiescunque per urbem ad Portam equitant, habere pedisequum unum, qui vestem 477 hujusmodi portat, cæteris superinjiciendam vestimentis, si aere mutato forte pluat. Ambonis nomen in templis Græcorum ab ascendendo factum est, quod gradus complures habeat. Et extra secretum a reliquo templo sacrarium vel *ὁσιαστήριον* est, quo mensa sacra continetur, sacerdoti duntaxat adeunda. Quod paludamentum dixi, Symeoni *δικητήριον* appellatur. Scio paludamentum esse vestem imperatorum castrensem, quæ exprimens Dikitisio non satisfaciât : sed cum aliud invenire nomen non possem, hoc uti libuit. *Δικητήριον* vero sic mihi sunt interpretati Græci, ut eo significari dicerent *ἐπιμάνθρον*, sive supramantellum (adhibeamus enim voces barbaras, ut intelligamur), quale superinjici patriarchis in solium pontificale collocandis solet, ut

intelligatur, hoc indutos, jam factos esse pontifices. Casilam memorie prodidit Isidorus, quae huc putatur quairat. Tali vestimenti genere nostros etiam imperatores indui, cum inaugurantur, ipsimet vidimus. Estque notabilis apud Zoimum nostrum locus, ubi tradit hoc propterea factum apud Romanos, ut intelligeretur imperatores etiam esse pontifices maximos, quemadmodum in numismatis quoque se nominabant. Calceos sive calceamenta, Tsankia dixit Symeon, quibus imperatores uti coccinei coloris solebant. Praepositi simpliciter hic vocantur, quos apud antiquiores sacrorum vel augustalium cubiculorum praepositos dici videmus in Justiniani Codicis, et historiarum libris. Sceptra sunt baculi, magistratus symbola. Nec intelliguntur hic ipsius imperatoris sceptra, sed officialis: quae apud Graecos deponi solita, cum novus imperator inauguraretur, superius cap. 173 monuimus: idemque mos apud Turcos hodie retinetur, quorum genizari, et alii officia, cum novus sultanus Portae arabiam ingreditur, regnum suum suscipitur: baculos suos deponunt et cunas, quam indicato capite declaravimus.

364. *Porta XIII urbis Constantinopolitanae, cum multis memorabilibus, et ad historiam intelligendos necessariis.*

Quae non tantum hic Constantinopolitanae portae, sed aliarum quoque deinceps, in vita Soleimanis II. in mentem plures uno loco simul enumerare potestis urbis omnes, ac singulas velut ob oculos esse videtur: quod operae pretium nos his exemplis non existimemus, qui aspernamento huiusmodi, ob horum iam appellationem, quae sine ignorantibus, vitriolus non torqueri videtur. Nec ipsum Gyllium reprehendendis his nominibus, et recte appellandis, vel ex semisse lectis, fecisse satis: saluberrime il, qui nostra cum Germanis conferre voluerit, incipiemus autem ab angulo urbis orientali, in quo situm esse genisarium, sive palatium, arcemve sultaniam, superius 159 cap. ostendimus: et in littore sinus Ceratini, Constantinopolim a Galata intersecantis, de quo dictum cap. 127, propter urbis orientale partem, partim septentrionale latus progrediendo, pergemus ad angulum Pentapyrgii, qui recta versus aquilonem spectat, et a quo muri portaeque terrestres incipientes, ad angulum se tertium porrigunt, arcis Heptapyrgii vel Jediculae structuras complexum: unde versus angulum primum in littore Propontidis reflectendo, totam scilicet urbem circumambimus, portisque suis includemus.

Est igitur prima secundum rantes promontorii arcis sultanicae porta, quae Graecis quotquot videri possunt voluit, porta Horza (ὄρσα) vulgo Anava dicitur. Illud a pulchritudine factum nomen est, hoc a vicis et aedificiis Hebraeorum, huic portae proximis. Neutrum tamen verum ejus est nomen, cum porta Neuri sit appellanda: quod istis veteribus

bat. Leonardus Chiensis imperialem portam vocat in obsidionis ultimae historia, velut arcis Augustali proximam. Juxta portam hanc est scala Syconae, trajectusque Syconus, vel Galatae perama, sicut Graeci vocant. In toto sinu multa navicularum millia reperiuntur, et plura quidem opinione quorundam, quam Gondularum Venetiis: quibus ingens hominum multitudo singulis momentis trans sinum Ceratinum, et trans Bosphorum ab urbe vehitur, ac in urbem revehitur. Ipsae naviculae tam Turcicae, quam Graecae et aliae, ab usu, quem in transiendis praestant, Peramae vulgo nominantur.

Secunda Turcis Balchazar vocatur, a foro piscario. Graeci, licet altera dictione vulgo nunculantur, et Pazarion sive Pazari forum appellant, voce Damasceno Studite familiari: tamen nomine magis originem Graecam sapiente, *ψαριουλετα* quoque nuncupant, a distractione piscium. Quippe *ψαρία* pisces appellant.

Tertia Gemicle vulgo, Gyllio Gemicapi nominatur, non recte tamen. Nam Gemisi Schele, quae scab fractum, dici debebat. Et scalam diximus appellari locum, ubi de navigiis extenditur. Appellatur autem hic naves onusta omnis generis fractibus, prout anni tempora ferunt: vis scilicet, pennis, piris, friz, oriza, ceteris. Gyllii Gemicapi mutatum in Gemiscapi, significat portam fractum. Graeci quoque Caravium portam vocant, quibus *καρβαν* sunt naves, vocabulo Basilicorum etiam epidemiae vestrae vitatae, praesertim ad legem Rhodium de jacta.

Quarta Turcis est vel Ostas capisi, vel 478 Ostam schale: quorum illud denotat lignorum scalam. Graeci vel *ἔλαιον κάρβαν* disjunctiva, vel *ἔλαιον κάρβαν* composita vocant. Dicta vero fuit haec lignorum sive porta, sive scala, non quod ipsa sit lignea, quam reliquis similem per omnia vidimus, id est lapideam, sed quod haec navigia lignis onusta soleant appellere. Quo nobis inceptis videri debet interpret Laonici Gallicus, qui non modo portam, sed etiam palatium lignum in illa quondam marmorea Constantinopoli fingere fuit ausus. Quodnam vero palatium illud Xyloporta fuerit de quo Laonicus loquitur, in undecima porta declarabimus.

Quinta Turcis dicitur Unkabani, quod Graeci scribunt Unkampani, eadem tamen cum Turcis pronuntiatione. *Ἄλτρομαλεβαν* quoque Graecis sua lingua vocatur, quod ibi farinae vendantur. Gyllio scribitur Umcapa.

Sexta nominatur a Turcis Tzuba5 Capisi, quod Graecis scribitur Tzumpali capisi, nec tamen aliter, quam a Turcis enuntiat, ob difficilem ipsis pronuntiationem litterae B, de qua dictum capite 91. Gyllio appellatur Jubali Capa, enuntiatione Gallica, quae Italicae Chibali vel Zibali respondet, modo tribus syllabis efferatur. Ipsa vox significat portam vitriariam. Quippe vidimus istae officinas, in quibus vitra conficiuntur. Fuit in urbe Roma veteri vicus vitriarius, ubi scilicet tabernae vitriariorum erant,

ut ex urbis antiqua descriptione patet. Talis vicus adhuc Constantinopoli quoque superest, cuius infra mentio fit in illo magno sub Soleimane incendio, quod accidit anno Christiano 1540. Sed vero est simile, vitriarias officinas Constantinopoli fuisse constitutas ob incendiorum metum extra urbem, et hoc præcipue loco, qui ad sinum Ceratinum positus, abundat aquis ad extinguenda, si quæ forte orirentur, incendia.

Septima vocatur Hagia capsi, quod hybrida voce Turco Græca significat portam sanctam. Ego tamen in ea sum opinione, ut exstatim rectius appellari ἁγία καπισή, hoc est, portam sanctæ, videlicet Theodosiæ : cuius templum e regione trans sinum vidi, vetus et elegantis structuræ, nunc commutatum in messitam, quæ Casanis basæ dicitur, ut supra expositum cap. 128. Per hanc enim portam ingrediuntur urbem, qui a sancta Theodosia veniunt, ubi frequentia cum vicis ædificia sunt.

Octava dicitur Phanarii porta, vel simpliciter Phanarion : cuius vocis notionem supra, 128 capite, sub finem, ostendimus.

Nona Diplophanarion appellatur, et uti geminas (a quibus nomen accepit) turres, sic etiam portas duas habet.

Decima vulgo Græcis porta Κυνηγοῦ sive Kynigi, sed rectius porta Κυνηγίου vocatur ; et Κυνηγιῶν in basilicis suis Græci vertèrunt eum locum urbis, qui Romanis temporibus Arena dicebatur : ubi videlicet vel homines cum feris, vel inter se feræ committebantur. Kynigion ad Ylachernas refertur, locus scilicet depressus et concavus, ubi patriarchion erat uicæ peregrinationis tempore, quod hoc anno 1587 pecunia redemit a Græcis sultanus Murates III, ut istie messitam, sui nominis monumentum, condat. Id hactenus sæpe tentatum, impeditur Turcorum Muphtis, qui debere Muratem diceret prius ex ereptis scacho terrarum terris annuos messitæ struendæ redditus constituere. Græcis ruinorum Constantini palatium vicissim concessit ædificandum in usum tam patriarchii, quam patriarchalis ecclesiæ, de quo mox aliquid indicabimus.

Undecima nominatur veteribus Xylokerkos, causa paulo post exponenda, nunc autem Hagiobazari porta, per quam scilicet ingrediuntur urbem Hagiobazariotæ, trans sinum habitantes, e regione hujus portæ. Nomen Hagiobazari significat vel sancti, vel sanctum emporium. Et emporii voce Symeon quoque Magister cum aliis Græcis utitur pro nullis clauso portis, aut nullis cincto muris oppidulo. Sancti potius existimem dicendum emporium, ut intelligatur emporium sancti Mamantis, quod olim monasterium insigne, palatium augustale celeberrimum in historiis, pontem denique non minus nobilem, Sancti Mamantis appellatum habuit. Hic enim effundunt sese in extremum Ceratinum sinum celebres illi priscis fluvioi Cydarus et Barbyses,

PATROL. GR. CLIX.

nunc Machleva et Chartaricon, ut indicatum supra, capite 159, qui quidem ad Sanctum Mamantem ponte junguntur. Hagiobazariotarum vox denotat incolas emporii Sancti Mamantis. Cæterum ad hanc portam Hagiobazari secundus est urbis angulus versus terram continentem, ubi scilicet incipiunt portæ murique terrestres, sic dicti, quod nec a sinu Ceratino, nec a Propontide alluantur, sed versus Thraciam porrecti sint. Veteres hic alteram posuerunt urbis acropolim, velut in ejus extremitate sitam secunda, respectu primæ, quæ Byzantii arcem continet, ut ostensum cap. 139. Et habebat hic angulus olim arcem, dictam Pentepyrgion, a quinque turribus, vel Magnauram, vel τῆ; ξυλόκερκος, et palatium Xylina portæ apud Chalcocondylen, cuius interpretes vitiose scripserunt Xyllæ palatium, et pejus interpretati sunt ligneum. Hæc autem nomina frequenter in historiis Græcorum, Zonaræ, Cedrini, aliorum, occurrunt. Explicatio prolixior alterius loci fuerit. Apud Leonardum archiepiscopum Chiensem leguntur in epistola, de capta Constantinopoli, turres Aveniades : de quibus interrogatus a me Zygomelas, quænam scilicet essent, respondebat, 579 dicendas esse non Aveniadas, sed turres Anemanis, cuius est in historiis Græcorum mentio : planeque volebat, has illas esse quinque turres, in altera urbis acropoli, quas diximus Pentepyrgii nomen habere. Id autem verum esse, vel ex hoc intelligitur, quod Chiensis turribus adjungit Xyloportam, quæ a Xyloporta priori diversa, veteribus ξυλόκερκος; dicta fuit propterea quod artifices eam struentes, magna in fundamento aquæ reperta copia, tignis plurimis ac palis in aqua defixis lapides injecerint, atque ita demum ædificii fundamentum firmum effecerint, ut est in libro *De ædificiis urbis*. Nec abs re quis dixerit videri palatium Xyloportæ potius scribendum Xylokerki palatium : scriptoris librario vocem obscuriorem hanc, eum notiori Xyloportæ commutante.

Duodecima Turcis est Egri capi, quæ vox obliquam portam significat. Et reapse sic exstructam vidimus, ut in eam non directo, sed ex obliquo pateat aditus. Leonardi Chiensis epistola, quam diximus, Caligaream vocat, Græci Caligariorum. Sic autem a Caligariis sive sutoribus est appellata, qui calcamenta faciunt, a Turcis nominata Passinaggia. Inter hanc et proxime sequentem portam situm est ad ipsos muros, alto loco, palatium vetus Blachernianum, quod Constantini jam vulgo vocant, ubi solebant elephanti hactenus ali. Hoc jam præterito anno Murates III Græcis loco patriarchii concessit, ut paulo ante diximus. Cæterum reperitur in Græcis historiis hujus portæ Caligariorum nomen antiquius, Porta Κεψία, sive obliqua : quod interpretati Turci videntur per Egri capi. Urbis tamen ædificiorum liber Charsia portam voluit dictam ab auctore vel conditore Charsia, qui utentis colore Veneto factionis fuerit. Nam factio-

nos enim quatuor erant in hippodromo decertantium equis, quos $\chi\lambda\eta\rho\alpha\varsigma$ Pindarus dixit, singulis bigis, trigis, quadrigis; ita distincte coloribus, ut $\beta\acute{\epsilon}\nu\epsilon\tau\alpha$ vel carulei, $\lambda\alpha\upsilon\kappa\alpha\iota$ vel albi, $\pi\rho\acute{\alpha}\gamma\iota\upsilon\alpha\iota$ seu virides, $\rho\acute{\omicron}\delta\alpha\iota\alpha\iota$ seu rubri, dicerentur.

Decima tertia est illa, cujus hoc annaliis loco sit mentio, quae nobis occasionem primam reconcedendi portas urbis praebet. Vocatur autem Hadrianopolitana, quod Hadrianopoli recta venientes, urbem ingredi per eam soleant. In hac porta perit propeus hominum turba Constantinus Dragases, ultimus Graecorum imperator.

Sequitur decima quarta, recentis vocabulo Turcico dicta Top capia, quo significatur porta bombardaria, sive tormentorum bellicorum. Graeci ante captam a Barbaris urbem, nominabant S. Romani portam, sicut et Leonardus Chionis et Chalcocondylis testantur: cujus tamen interpret Gallicus ex Haerel Romani porta facere portam Romanam sibi quaevis. A bombardia cum Turcae arbitrer appellata, quod obsidionis tempore tormenta bellica praecipua fuerint huic opposita.

Septima secundum hanc est decima quinta, Turcae $\delta\iota\omega\iota$ capis Graecis $\upsilon\mu\alpha$ $\alpha\gamma\alpha\varsigma$, quod portam unam significat.

Unde pervenitur ad decimam sextam, videlicet $\delta\iota\omega\iota$ $\delta\iota\omega\iota$ vel $\delta\iota\omega\iota$ portam, quae a pelio $\rho\epsilon\omega\iota$ porta, vel aurea porta nominabatur, et porta sancta. Non ultra portam hanc est hodieque fons, qui $\rho\iota\upsilon\sigma\sigma\alpha\iota$ vel aureus fons a Graecis antiquo nomine dicitur, celebris in eorum historia, quae et praenomen palatii $\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota$ sive sanctae mentionem facit, et templi Delpiae virginis ad $\pi\epsilon\gamma\eta\upsilon$ sive fontem. Interpret Cedrinus plerumque Pegen et in $\rho\epsilon\gamma\epsilon$ reddidit. Aedificia nunc diruta sunt, fundamentis adhuc extantibus et ipso fonte: quem hodieque Graecorum vulgus $\chi\rho\upsilon\sigma\sigma\alpha\iota$ appellat, et in vestra magno concursu, certa anni tempora, veluti ad Delpiae virginis templum adhuc incolunt etat, consuevit. Aurea porta nunc etiam reliqua transiit, sed obstructa, nec id quod audit, aurea: aetia elugens tamen, expressos e marmore continens agones sive labores Herulis, artificio non vulgari.

Huc jam loca percutum est, ab angulo urbis aquinole, propter muros urbis terrestres circumambulando, ad oppositum huic angulum urbis tertium: qui, sicut secundus ille ad sinum Ceratinum extremum situs est, ita et ipse pertinet ad Propontidum: ut deinceps latus urbis reliquum mari altitur, usque ad promontorium Byzantis, vel urbis angulum primus. Ab hoc enim angulo primo latus urbis unum, videlicet aquilonare, a mari Ceratini sinus efficitur, usque ad angulum secundum Pentapyrgianum: rursus ab altera parte mare Propontidis angundum latus urbis, et meridionale quidem efficit, usque ad tertium urbis angulum Heptapyrgianum: occid¹ -oro tertium latus
ab omnibus aquis i muro claudit

A urbem, qui juxta sinum Ceratinum a Pentapyrgio incipiens, ad Heptapyrgium juxta Propontidem desinit.

Igitur Heptapyrgianum jam angulo navigio circumvectis, prima propter arcem in latere meridionali porta se nobis offert, ceteroqui numero decima septima, quam ab arce vicina portam $\xi\pi\tau\acute{\alpha}$ $\gamma\omicron\upsilon\lambda\acute{\alpha}\delta\omega\upsilon$, id est, septem turrium, voca mistobarbara nominant. Observavimus in hac Graecam inscriptionem, quam dabimus alibi.

Secundum hanc proxima sequitur octava decima porta, Turcico vocabulo Marli capi dicta: quo nimirum appellant ex iniqua navigia malis aereis, seu granatis ($\rho\acute{\omicron}\delta\alpha\iota\alpha$ nunc Graeci vocant) onusta.

Decima nona vocatur Psamatiorum porta. Liber exstat apud Graecos manuscriptus, 480 de aedificiis urbis, quem habemus. In eo nomen portae Psamatii reperitur, et palatium Psamatii, et $\gamma\eta\pi\alpha\sigma\alpha\iota\omega\upsilon$ Psamatii, quo domus significatur extracta curandis et alendis senibus. Originem vero nominis Psamatii legimus hanc in eodem libro, stetisse scilicet olim hoc in loco Psamatii quoddam simulacrum, quod deastrorum cultor quispian cum deum coleret. Christianos vero frequenter hominem ab eo colendo dehortantes, appellasse simulacrum illud, quod ipse vesceretur, deum $\phi\epsilon\gamma\mu\alpha\sigma\iota\omega\upsilon$, id est, falsum et scititium, quique nomen illud usuraretur. Ab hoc igitur idolo dei scititii veluti ipsi loco nomen inditam, et Psamatii diceretur, id est, scititii dei locus: vulgo Psama dicente, $\rho\epsilon\omega$ $\phi\epsilon\gamma\mu\alpha$, quod est mendacium. Propter hanc vero portam Psamatii quondam et palatium erat et $\gamma\eta\pi\alpha\sigma\alpha\iota\omega\upsilon$, ut diximus: utrumque Psamatii nomen ob viciniam habens, et ab Helena Augusta, matre Constantini Magni, urbis conditricis, extractum. Christianorum vulgus hanc portam nunc etiam San Mathia vocat, nomine corrupto ex Psamatia.

Vicesima Graecis Contoscalii porta dicitur. In libro de urbis aedificiis locus hic Contoscalion appellatur et causis nominis adjicitur. Etenim ipsa porta velut intra sinum quendam abeedit versus urbem, et ab altera parte proximum sibi portam habet pro triremibus, in mare se porrigentem, et muro circumdatum. Is portus olim cum pararetur, praefectum fuisse tradunt operis velut $\epsilon\pi\gamma\omicron\upsilon\delta\omega\iota\chi\tau\eta\upsilon$ Agallianum Termarchum (id tamen ducem significat, hoc est, legionis, sex hominum millia complectentis, ut est apud Leonem Augustum in libro *De bellicis apparatus*), qui cognomen Constoscelis habuerit a brevibus tibis. Gambacurtiam Itali dicerent. Ab hoc appellatam aiunt portam Contoscalionem, veluti contoscelinam. Ego vero pace Graecorum dixerim potius Contoscalinam vel Contoscalii vocatam a conta scala. Κοινός enim Graecis nunc parvus, ut cum Cedrinus ait, quendam fuisse nominatum ab exiguitate staturae Κοινολέωντα praetorem Cephalinae, et alium Κοινοστέφανον

ceu Leonem parvum et Stephanum parvum. Scake A nomen jam apte declaratum.

Vicesima prima Catergolimenis porta occupatur, a portu triremium, quæ vulgo sunt Græcis Κότεργα, sicut et Κατεργάδες nunc appellantur classarii, vel navales socii triremium.

Vicesima secunda vulgo nunc Græcis est πόρτα τῆς ἀρκυῆς, id est, vel ursarum, vel ursina, Turcis Tschallati capsi, a mactatione pecudum. Sunt qui novam littoris portam nominant. Equidem crediderim esse antiquam. Aedificium rotundum extra muros in ipsa mari vicinum ac vetus habet, unisque circumfluum, nisi qua terræ jungitur; in qua mactantur, exoriantur et exsternantur pecudes; itemque fenestras habet hæc porta marmorea a latere, cuiusdam aedificii vel palatii veteris, quod ipsis muris urbanis incumbit. Hic aliquando pene naufragium fecisse recordor, cum animi gratia Wolfius Unguadius Baro Sonneckianus, et Hieronymus Arconatus, et ego, saraium sultaninum, e Ceratino sinu profecti, cælo priusquam sereno marique placido, circumnavigaremus: et oborta subito tempestate, non sine periculo huc rejiceremur.

Vicesima tertia et ultima porta vocabulo Turcico nominatur Achur capisi, quod Achurii portam significat. Achurium vero Turcis est aedificium capax, aream habens in medio, cuiusmodi solent esse stabula pro regis equis. Et arbitror esse Græcam quigine vocem, usucaptam a Turcis. Etenim ἀχυρσίον vocant Græci stabulum, a reponendis scilicet paleis. Sic emir Achur stabuli præfectus est in aula sultanina, velut capite 14 diximus. Itaque propterea nomen hoc isti portæ datum, quod per eam saraii sultanini contiguam, invehantur omnia curandis et pascendis equis ac iumentis sultanis necessaria, quotquot intra saraium scilicet aluntur. Ab hac ultima portâ, saraii sultanini murus trium in ambitu milliarium Græcorum incipit, juxta quem ab altero saraii latere primam quoque portam urbis collocavimus. Nec inter Achurii portam et horream illam primam ulla reperitur aliâ, quam qua secreto soli sultano licet e saraii septis ad angulum Sancti Demetrii prodire, quoties ei sic visum est. Ac solent hæc facere multoties, cum eleganter ornatam marmoris columnis domunculam ibidem habeat, intra quam velis obductam sedens, tam e sinu Ceratino, quam secundo Bospori fluxu in Propontidem præternavigantes intueri cum voluptate potest, ipse conspectus a nemine.

Sed enim ante, quam hanc portarum enumerationem claudamus, libet ex allegato sæpius libro, de aedificiis urbis, ordine recensere veteres portas urbis terrestres, quæ illis solæ leguntur; cæteris ad sinum Ceratino Propontidemque sitis silentio præteritis. Recitantur autem duntaxat hæc quinque, sumpto ab extremitate Pentepyrgeiæ initio.

Prima vocatur φυλόκερος ubi ejus fundamentum defixis in imo palis factum. Nunc Hagiobazari portam dici notavimus.

Alterâ Charsia, qui sollicit ei condendæ præfuit. Turcis est Egri capi, sive porta obliqua.

Tertiâ πολυάνθρος, ab hominum multitudine dicta. Quippe traditum in historiis legimus, et in hoc ipso de aedificiis urbis libro, Theodosium minorem Augustum terræ motu collapsos urbis muros terrestres corasse per Cyprium præfectum urbium instaurari: 481 ejus quidem ea fuerit in opere maturanda et urgendo sedulitas, ut intra sexagesimum diem absolutum fuerit. Hoc autem in opere, eum una populi pars ab angulo Pentepyrgeiæ, altera vero ab angulo adverso Heptapyrgiæ muros condere cœpisset: ad hanc demum portam pars utraque suis perfectis operis convenit, eaque de causa porta πολυάνθρος appellata fuit, ab hominum multitudine, qui tunc Istic convenerunt. Nunc Hadrianopolitanam vocari diximus. Et est illius is proæto situs, ut medium in muro terrestri locum occupet, id quod equidem diligenter observavi. Nam cum ab acropoli Pentepyrgeiæ, propter fossas muri terrestris, ad angulum vel acropolim Heptapyrgiæ ituro, necesse sit unius horæ spatium impendero: tantumdem temporis Pentepyrgeio requiritur ad portam Hadrianopolitanam, quantum ab eadem ad portam Heptapyrgiæ proximam. Apud Leonardum Chiensem reperitur hæc ipsa in urbis ac murorum parte locus arduus (ut appellat) Miliandri. Non alibi quærat hunc lector, quam ad portam Hadrianopolitanam vel πολυάνθρον, correcto tamen prius vel enuntiationis vel scripturæ vitio. Nam pro Miliandro equidem minime dubito reponendum μυριάνθρον, quod idem est cum πολυάνθρον: sive adeo per incitiam vulgi factum fuisse dicamus Miliandron ex Myriandro, sive per oscitantiam scriptoris Hbrarii corruptum nomen existinemus.

Quarta Κατωρά, sive subterranea, cujus tamen nominis ratio nulla redditur. Respondet jam Topcapisi vel bombardarie portæ, quondam S. Romani.

Quinta Græcis πέμπτη fuisse dicta narratur, quod numero quinta scilicet inter portas esset terrestres. Olim Auream portam vocavere, nunc Silyvrianam appellari ostendimus. Quod autem Geni capi sive nova porta non commemoratur, inter portas S. Romani et auream sita, propterea fit, quod nulla tunc fuerit, posterioribus scilicet exstructa temporibus, ut ipsum quoque nomen inuit.

Habes jam, benigne lector, insignem non portarum duntaxat urbis explicationem, verum etiam multarum præterea rerum declarationem, quæ mihi quidem aliquando Græcæ et Turcicæ historiæ lectitanti visæ fuere difficiles intellectu ac perobscuræ. Tibi sane, remotis non paucis jam quasi salebris, iter idem ingressuro, viuis piera-

que tædii paritura confido. Vel ipsi tam a Turcis obsessæ, quam expugnatae Constantinopoleos historię Chalcocondylis et Leonardi Chicensis, mirum quantum hæc expositio nostra lucis afferet.

201. *Mors sultani Bajazitis, a filio Selime veneno sublata.*

Non meminerunt annales dati a filio Selime Bajaziti per alios veneni, quod a nostris constanter affirmatur, ipsis tamen expositionibus horum inter se non parum dissidentibus. Nos plerorumque narrationes sic recitabimus, ut integrum tamen lectori iudicium relinquamus. Spanduginus ait Selimem patri adjunxisse Jonuzem bassam, qui curam ejus gereret, omnesque res patris administraret. Interim tamen secreto cum Jonuze transigisse, venenum ut patri propinaretur. Itaque Bajazitem prius, quam Dimotucum pervenisset, vi veneni dati extinctum fuisse. Jovius addit venenum ei præbitum ab Hamoue Judæo medico. Alii commemorant Selimem metuentem, ne se bello in Anatolia contra fratres, Achmetem et Corcutem, occupato, rursus imperium sibi vindicaret pater; corruptisse medicum patris Ustarabim, promissis ei singulos in dies annonis asprorum mille, qui reditus esset annuus 9000 thalerorum aspris 40 pro uno thalero computatis. Itaque recepisse medicum, se Bajaziti venenum pharmaco mistum propinaturum. Ac tradidere quidam, venenum hoc fuisse comminutum pulveris instar adamantem. Ustarabim in oppido Tzurulo Bajaziti auctorem fuisse sumendi pharmaci, quo mirificus seni vigor totius corporis et animi rediturus esset. Annuente Bajazite, medicum altero mane sultanum ad cubiculum venisse; cumque dormientem adhuc reperisset, expectabundum ibidem hæsisse, donec evigilaret. Elapso temporis aliquo spatio, cum non expergisceretur, excitari jussisse, jamque expectatum interrogasse, pharmacone uti vellet. Illo assentiente, Ustarabim antipharmacis multo ante munitum, prægustatam ab se medicinam Bajaziti præbuisse hauriendam; simul cubiculariis mandasse, ne quid ei potus subministrarent prius, quam bene cooperto corpore sudasset. Inde medicum se Constantinopolim ad Selimem contulisse, qui promissi præmii loco jusserit ei caput amputari; quod diceret, hominem sceleratum ac infidum sultano patri, eadem usurum erga se quoque perfidia, siquidem hoc uti faceret, ab alio quopiam compellatus esset.

202. *Cruentum et parriciale Selimis imperium.*

Sublato de medio patre, progressus est Selimes ad immanem sævitiam sædæque parricidia, solus ut rerum potiri posset. Frater ejus natu major Achmetes ad Arabicos fines profugisse dicitur, hoc est, in Caramaniam 482 regno sultani Cairensis finitimam. Quippe non multo post sequitur, eum suis tandem e latebris cum milite Caramano contra Selimem prodiasse. Arabes etiam vocari Ægy-

ptios et Ægyptiorum sultano subjectos, indicavimus capite 165. Mustaphæ bassæ mentionem paulo ante fecimus capite 198. Fuit interfectus propterea, quod Achmetis eum filios, Muratem et Aladinem, de imminente sibi a patruo Selime periculo, monuisse per celeres internuntios compertum fuisset. Meritas luit penas, ob perfidiam erga sultanum Bajazitem, herum suum, contra quem Selimi filio studuerat. Fratrum filii, quos Selimes strangulari jussisse traditur, more Osmanidis recepto, qui nefas esse putant, Osmanidarum sanguine terram conspergi, numero fuere quinque: Muchemetes et Aladines, Sinanis scachi filii; cum tribus filiis sultani Muchemetis, ut est videre nostra in Osmanidarum genealogia. De Tekiensi provincia dictum capite 57. Qui primus e janitoribus regis et Azem Aga vocatur in Annalibus, integre dicendus est Capizilar Azem Aga. Nomina jam aliquoties exposita sunt, et suo loco de Capizilariis agemus, qui sultani Osmanidæ janitores sunt. Illis præferti solent esse vel quatuor, vel sex, prout ipsi visum sultano. Vocantur autem vel Capizilar Bassi, vel Capizilar Aga. De vocabulo Bassa capite 14, de aga 173 diximus. Qui primus et supremus inter hos est, Capizilar Azem Aga nominatur. Etenim Azem supremum significat. Notandum hic Casanis Azemis Capizilariorum Agæ nomen. Quippe Geufræus ait, Corcutem incidisse in manus Bostangis bassæ, qui Selimis gener fuerit. Ostendimus autem supra, capite 198, Bostangim bassam, Selimis filię nuptias consecutum in præmium perfidiæ, cognomen habuisse Ducaginoglis ex causa paulo post aperienda; nomen vero proprium hujus Ducaginoglis erat non Casam vel Casan, sed Achmet, quemadmodum ex ipsis Annalibus deinceps apparebit. Et omnino Capizalar Aga diversus est a Bostangi bassa. Quapropter in his Geufræus erravit. Oppidum Egrigos Bellonio Grigos est, ad mare situm, versus sinum Asiaticum, qui prisca civitas Issieus.

203. *Selimis statura; prælio victus et occisus Achmetes, ejusque filiorum exilia.*

Quod pumilionis Selimi nomen tribuitur, sic de sententia Spandugini est accipiendum, ut intelligamus eum de reliquo corpore fuisse oblongo, sed tibias habuisse breves. Equo de causa spectabilior erat in equo, quam si pedes incederet. Neapolis Caramanix Turcis sua lingua vocatur Genischeher. Et annalium hic notanda verba sunt quæ sæpius repetunt, has res in Caramania fuisse gestas, quo se contulerat Achmetes, ut auxiliis sultani Ægyptii sive Cairensis e propinquo contra Selimem uti posset. Leonis quidem Augusti Novella de thronis Neapolens meminit episcopatus metropoli Stauropolitanz in Caria subditi. Hinc apparet, errare Jovium, qui pugnam ait prope Prusam in amplissima planitie, quæ novæ terræ, Ciliugua Italica, vel novæ civitatis appelletur. Et proficiscitur hæc ejus inde hallucinatio, quod alia

sit haud procul a Prusa, vel Nicæa potius Neapolis sive Genischeher, de qua superius, cap. 17 et 23 dictum. Ea tamen procul admodum distat a Neopoli Caramaniæ. Nec video, quo possit esse loco tanta planities, ac tantorum exercituum capax, in vicinia vel Prusæ, vel Nicææ, vel Genischeheris sive Neapoleos, huic proximæ; cum istæ perpetua vel juga sint, vel clivi saltem montis Olympi. Taceo, superius aliquoties in annalibus hisce reperiri, Caramaniæ begos cum Osmanidis bella gerentes, si hostibus impares se viderent, in montuosa regionis suæ loca se recepisse; quæ quidem illæ ipsæ latebræ sunt, in quas se cum milite suo sultanus Achmetes, Selimi fratri coplis impar, abdedit; et quales in vicinia Prusæ nullas habere potuisset. Ideoque non abs re dicitur Achmetes ab initio belli, transeunte cum copiis in Asiam Scilime, veluti fratre debilior ad Arabicos profugisse limites, hoc est, in Caramaniam; unde nusquam hactenus prodiisse legitur, multoque minus præseoti cum discrimine rerum suarum in Bithyniam fratri subditam se contulisse. Filiorum, quos duos reliquit superstites, Muratem et Aladinem, in his quidem annalibus nulla exstat mentio; sed ab aliis, præsertim Menavino, teste oculato, commemorantur. Aladinem evasisse fuga, narrat Jovius; et in itinere, quo se conferebat ad Ægypti Syriæque sultanum, amicum paternum, febrî extinctum. Muratem vero referunt omnes ad Ismailem Sophinum, scachum Persarum, se recepisse, qui filiam ei suam dedit uxorem. Quippe constat utrumque principem tam Achmeti patri, quam filii, adversus Selimem favisse; quod esse sibi propemodum ante fores cernerent formidabilem illam Osmanidarum potentiam, quam bellis civilibus debilitatam cupiebant, ne cum utriusque detrimento longius serperet; uti sane mox ab hisce motibus sultanos Ægyptios cum Mamelucis suis ad internecionem delevit, Sophinos tum primum exortos graviter affixit; tametsi nihil hactenus in hos, arcano quodam Dei judicio, summis licet usi viribus, efficere potuerint Osmanidæ, quod spem eis opprimendi regni Persici certam præbere queat. Ideo majori dignum admiratione, quod insolentiores perpetuis hactenus et infinitis prope contra quosvis populos facti victoriis, nihil non vi sola præpotentis imperii tum prosternere, tum diruere se posse jactitant. Ergo Romani tandem illius Pindari verum esse, suo cum interitu, discant oraculum:

*Vis consili experta mole ruit sua,
Vim temperatam dii quoque provehunt
In majus; iidem odere vires
Omne nefas omnino moventes.*

201. *Seiimis adversus Ismailem Sophinum expeditio: prælium in planitie Zalderana: Jovius emendatur, Ordu, Orda, Fossatum, Tuldum, Tebris, Sultania, Kenuch.*

Hujus belli causæ intelliguntur ex indicatis capite præcedenti, de recepto præsertim hospitio Mu-

rate Achmetis filio Jovius exercitum Selimis habuisse tradit hominum ducenta millia, duplo majorem numerum faciunt annales. Idem vocat Ismailis primarium ducem Ustaoglin, qui nostris annalibus Ustagelu ogli, vel Ustazelu ogli, rectius quidem haud dubie, nominatur. Id filium Ustazelvis significat. Quis autem fuerit hic Ustazelvis, non exprimitur in annalibus. Jovius statim post expositum prælium Selimis contra Persas, et occupatum Taurisium, narrationem belli Turcorum adversus Costagelvem Aladuliorum principem subjicit. Idem bellum Turci quoque mox gestum referunt, sed adversus Aladeulem Dulgadiris provinciæ ducem. Ergo jam animadvertisse videmur, hujus Dulgadensis regionis principes habuisse nomen Aladellis in genere, cujus supra facta mentio cap. 163, sed singulis tamen præterea peculiare quoddam fuisse nomen; adeoque devictum hunc ab exercitu Selimis Ustazelvem fuisse vocatum, cujus filius fuerit Ustazeluogli, supremus belli dux apud Ismailem Sophinum, qui Zalderanis in campis occubuit. Hinc igitur emendandus Jovius, et pro Ustaogli reponendum Ustazelu ogli: rursumque pro Costagelu, scribendus Ustazelu. Planities Zalderan legitur in annalibus, qui Jovio sunt campi Calderani. Situs horum ex eo percipitur, quod dimicatum tradit idem non procul a civitate Choi, quæ priscis Artaxata fuerit dicta. Malcozoglîs sive Malcozides prior, Turcis est Thur Ali beg, Jovio Thurabeus, vocabulo hinc itidem corrigendo: alter Mahomet, quem annales non nominant. Turci vulnus inflictum fuisse scacho tradunt a Malcozide, Jovius ictu sclopeti læsum ait sub humero sinistro, non graviter tamen, et incerto vulneris auctore. Orda Turcis est Ordu. Proprie quidem hoc uti vocabulo solent pro foro castrensium rerum venalium, sed interim generaliter etiam pro castris seu fossato potius, ut appellat Leo Sapiens Augustus, accipitur: itemque pro tuldo, quæ Græcis vox in historiis reperitur, et in Leonis Augusti libro *De bellicis apparatus* sic definitur, ut impedimenta vasaque militum, et omnes res necessarias complectatur; nimirum famulitia sive pueros, et jumenta sive sagmaria, reliquaque animalia, et si præterea rei ad usum fossati milites secum vehunt, trahunt. Germani Trossum appellant. Hæc proprie vox hoc in loco Turcicæ Ordu respondet. Notum, apud Tataros aulam, seu castra, seu comitatum chanum sive regum appellari ordam. Apud Belvacensem Joannes de Plano Carpi, legatus pontificis ad Tataros, curiam regis interpretatur, et stationem imperatoris ac principum, itemque tentorium ducis. Sed hic, ut diximus, tuldum Persici regis in prædam cessisse Turcis intelligitur: uti mox etiam sequitur, unam ex Ismailis uxoribus in orda fuisse captam. Solent enim mulieres, si quæ sequuntur castra, tuldi pars esse. De Tebrisio supra quædam exposuimus cap. 187. Ptolemæi Tervan esse, plerique putant, et transpositis fortasse lit-

teris Teure scribetur rectius : Hebræorum Susam, A Jovius autumat. Id quidem hoc loco minime silentio prætereundum, quod a Chol propter quam urbem pugnatum fuisse diximus, 80 miliaribus Asiaticis vel Romanis Tauristum distet. Addendum et hoc, commissum fuisse prælium die 20 mensis Augusti, anno Christiano 1514. Sultanam denique Jovius idem fuisse putat extractam e rulis Tigranocertæ. Fiet ejus infra quodque mentio, in expeditione prima sultan Solimanis adversus Persas. De Carabago expugnatum cap. 63, de Amasia capite 6. Civitas hodie dicta Kemach in Armenia quondam metropolis erat Armeniæ Camachus, ut eam Leonis Augusti Novella de thronis appellat, et indicatum a nobis est superius cap. 3. Peucerus corrupto vocabulo Ciamastrum nominavit. Sansovinus quoque la-macani vitiose, pro Camaca vel Camaco, scripsit, errorem Laoniceni servatus interpretis.

205. *Bellum Dulgadrense; mors ducis Ustazelvis vel Aladentis.*

De Dulgadris provinciæ finibus dictum supra capite 103. Duces ejus, sive reguli, Turcomani erant, non Christiani: regio ipsa tota montuosa, Tauri et Antitauri inclusæ. Dreslerus simpliciter Cappadociam vocat, sed non recte. Bello causam præbuit, quod hujus regionis ducis Ustazelvis filius, ut dictum, hosti Selimis et Osmanidarum Ismaili Sophiano militasset, quodque pater, occiso Calderanis in campis filio, Taurisio proficiens versus Amasiam Selimis exercitum, in clivis montium, et impeditis itinerumque angustiis, fluminumque transsectionibus, amixisset. Sinanis bassæ meminimus supra capite 177. Ustazelvis a Sinane capti, ejusque jussu necati caput, a Selime 1514 Venetias, pro Turcorum more, missum fuit. Substitutus huc Alis begus, infra nominatus scachi Suarensis filius, initio regni Soleimanis, ad annum Christianum 1522, ubi plura de hoc exponemus, capite 219.

206. *Selimis in bassas suos sævitta; Ducaginogli, Ducagini reguli; catalogus parricidiorum et cædum Selimis.*

Piri bassa Turcis est is, quem historia belli Rhodii Pyrrhum Græco nomine vocat, ut Ajacem Jovius itidem appellatione Græca dixit, qui Turcis est Aigas. Ducagini filius Turcis est Achmet bassa Ducaginogli, cujus obiter facta mentio, capite 198. Natus fuit Ducagina familia, quam Jovius ait illustrem fuisse in regione Naupactia sive Lepantina, sicut jam dicitur. Ego vero hanc fuisse celebrem invenio apud Epirotas vel Albanenses, in quorum regione Barletius Ducagini meminit, loci vel oppidi cujusdam, cui cum imperio præfuerunt olim, et a quo familiæ nomen hoc inditum fuit. Annales Venetorum tradunt, anno Christiano 1414 Paulum et Leccam Ducaginos fratres, Tamusii filios, cum ditionibus suis in Albania, Venetæ se reipublicæ fidei permisisse. Jovius hunc Ducaginoglium ait infamem fuisse pluribus

vitiis, avaritia, ambitione, perfidia. Filio Solimi patrem Bajazitem prodendo, nuptias filiæ ipsius impetravit, ut ante diximus. Causa mortis hic verius est exposita, quam ab aliis, qui necatum voluit ob expilatas provincias, quibus præfuisset. Atqui vezirazem bassa, quo munere dicunt annales functum fuisse Ducaginoglium, cum occideretur, non provinciam quamdam administrat, sed ad portam supremam cum potestate, velut ad clavum totius Osmanidarum imperii sedet, nec nisi gravissimis de causis alio solet ablegari: quod in Sinane prius, deinceps accidisse meminimus in Osmane vezirazeme contra Persas misso, cujus loco tunc provezirazemes ad portam constitutus fuit Mesites bassa, spado vtilus, numerosis annis rude donatus. Oturazicum Turci dicunt. Præter Ducaginoglium, referunt annales ab Selime necatum Ischenderem bassam, qui et ipso gener ipsius erat, et Tazisadem Cadilscherum, et Seguanem bassam (officii vocabulum est, explicatum cap. 190), qui nomen habuerit Bal Gemes. Id hominem significat melle non vescentem. Hæc de procerum Selimis cædibus hoc tantum loco memorantur. Addamus et alias, aliis temporibus ac locis perpetratas. Mustaphæ eorum prodidimus supra, cap 202. Chendenum bassam Jovius trencidatum refert ante, quam contra Sophium Ismailem in Persiam progredere: quod vir magno rerum usu præditus, iter hoc gravibus de causis ei dissuasisset. Chuseineus bassam, vezirem suum, simili de causa deinceps jussit interfici, quod ei per solitudines Arabiæ Cairum petiuro cum copiis, auctor esset, ne temere tanto cum exercitu tam periculosum iter ingrederetur, ut in annalibus expositum legimus. Egypto potius, Jonuzem bassam (Janum male Geutrazus et alii vocant), a Circire bego per calumniam delatum, seu furore quodam impulsus, e medio sustulit, ut est in annalibus. Colligamus immanis jam bellæ diritatis inaudita facinora. Primum octo parricidia, prorsus enormia, quibus patrem venero peremit, Achmeti Corcutique fratribus 2 et 5 fratrum filiis laqueo fauces elisit: procerum deinde maximorum cædes totidem, Mustaphæ bassæ vezirazemis Chendeni bassæ, Ducaginogli vezirazemis bassæ generi sui, Ischenderis itidem bassæ generi, Tazisadis Cadilscheri, Balis Gemis Seguanis bassæ, Chuseine bassæ vezirts, et Jonuzis bassæ: quæ sane omnia quonam modo legatus Venetus, Aloysius Mocenions, usque adeo elevare poterit, ut nihil fuisse barbarum in hoc tyranno dicere sit ausus, mihi quidem mirari subit.

207. *Selimis adversus Egypti Syriæque sultanum expeditio: Cansavi Gauri, Mameluci, Circassi, sive Quinquemontani.*

Simulasse dicitur Selimos, alteram adversus Ismailem Sophium expeditionem se suscepturum, cum reapse sultanum Cairensis invasurus esset. Id astu fecit, ne præpotentes duos hostes simul in se concitaret: qui quidem inter se reconciliati fue-

rant, animadverso Selimjs instituto, non minus **A** *Ægyptii*, quam *Persæ* interitum quærentis. Præterea stimulos addebat Selimi Cheir begus Halepi (Jovius et alii Cajarbeium non recte vocant), qui suo cum sultano inimicitias exercens, Æfecturum ab eo se nuntiabat, si propius ad Halepum cum exercitu Selimes accessisset. Cansavi Gauri nomen est sultani Cairensis in annalibus hisce Turcicis, qui nostris corrupta voce nominatur Campson Gaurius. Hunc Selimes prælio vicit, in quo sultanus ipse cæsus occubuit. Cairbeium quoque, vel Cheirem begum, hoc prælio cecidisse, Geufræus tradidit: cui tamen deinceps *Ægypto* capta Selimem commendasse Cairum, in his annalibus expressè legitur. De Mamelucis abunde Jovius et alii scripsere, quæ paucis duntaxat attingamus. Cæpera sub Friderico II Augusto. Duravit eorum societas vel ordo cum imperio 300 plus minus annis. Nomen ipsum significat militem, qui stipendia facit. Et militabant sultano, perpetuisque bellis exercebantur, equestris rei præsertim peritissimi. Moriente sultano deligebant alium e corpore sive collegio suo, liberis suffragiis. **485** Plerumque tamen emirum majorum, qui numero quatuor erant, auctoritate dignitateque sultano proximi, ratio haberi solebat. Electus enique Mameluco centum seraphinos pro felicibus auspiciis imperii donabat. Omnes necessario vel Christiani erant, vel ex Christianis parentibus nati; nec in ordinem suum vel Arabes vel Saracenos, sive Mauros, vel Hebræos, vel Turcos admittabant. Major eorum pars e Circassis constabat, in pueritia captis, aut pretio distractis. Eam ob causam Zercas sive Cercas quoque vocantur a Turcis, ob Circassorum inter Mamelucos præcipuum numerum: quæ nativè nomen Quinquemontanorum habet, Iberis sive Georgianis vicina.

208. *Tommanbai, sultanus ultimus Ægypti, Ulu Duveidar, emir Quibir.*

Quem nostrorum historia Tommanbeium vocant, Turcis est Tommanbai, nomine non vitiatum. Quod officium, quæve dignitas fuerit ejus, qui dicitur hic Ulu Duveidar, ex ipso annalium contextu intelligitur. Initio commentationis hujus, capite tertio, Ulu significare notavimus excelsum. Petro Martyri Mediolanensi in descriptione legationis Babylonice, non Ulu Duveidar, sed emir Chemir appellatur, quod Arabibus est emir Quibir, id est, magnus emir. Ea vox a nobis capite primo et decimo quarto superius est explicata. Martyr adjicit, emir Quibir esse magistratum primum post soldanum, idque propterea, quod exercitibus præsit. Ergo Sansovinus et alii falluntur, qui hujus in historia narrationibus ex Tommanbai Ulu Duveidare, vel emire Quibire, fecerunt admirallium Alexandriæ. Reperitur etiam apud Geufræum Dardar Quibir, ut apud Andream Cambrinium Florentinum, et alios, magnus Diadartus. Utrumque mutilatum ex Duveidare. Nec Geufræus sibi constat in hoc ex-

plicando, cum modo magnum mariscallum, modo præfectum vel admirallium, modo magnum stabuli comitem interpretatur, qui Græcorum in athlis erat ὁ μέγας κονοσταύλος. Si Petro Martyri, ut oculato testi, fides habenda, qui hunc præfuisse dicit exercitibus: fuerit scilicet is apud *Ægyptios* Ulu Duveidar, qui Serasker hunc apud Turcos est, aut qui μέγας δοῦξ apud Græcos Imperatores olim dicebatur. Nam μέγας στρατοπεδάρχης esse non potest, quem prætor Græciæ noster tum beglerbegi comparat. Ejus verba superius exscripta leguntur, capite 66.

209. *Melicul Umera, Zamberdi Casali, Gaza, Zosimus Gazæus, Remle, Rama, Rammola.*

Vocabulum Melicul Umera nomen ejus officii sive dignitatis denotat Arabica lingua; quondam Mamelucis usitata, quæ apud Turcos est vel beglarbegi vel (uti vulgo pronuntiat) beglerbegi, hoc est domini domini dominorum, qui sangiacos scilicet aliosque begos sub se habet. Vide prolixius explicata capite 14. Zamberdi Casali, nostris est Iamburdus Gazzelles. Equidem hactenus operam dedi, ut minime corrupta nomina, præsertim propria, singulis in linguis ederem. Gaza, cujus in his annalibus paulo ante mentio sit, nota est Palestinæ civitas, quæ viros illustres aliquot dedit: et inter alios Zosimum Gazæum, oratorem eloquentem; licet paganum, qui necatus ab imperatore Zenone fuit, homine crudell et malitioso. Is est editus a nobis auctor historiæ Zosimus comes, ἀποστρατοσύνηγορος, quod nomen illum significat, qui fisci aliquando fuit advocatus. Eum Karulus Sigonius V. C. singulis septimanis pagellatim, cum ederetur, a me per veredarios, opera Petri Perinæ Boloniam Basilea missum, historiæ suæ de imperio Occidentis inseruit, nulla beneficii mei vel unico verbo mentione facta: cui tamen anno 1581 se Bolonice invisenti, cum ex Sabaudi duclis aula discedens, ad Ferrarientem cum duclis Augusti Septemviri Saxonis legato, Andrea Paulo, viro amplissimo et amico singulari, comitandi ejus causa proficiscerer, magnas sane gratias agebat, ingenuo fatendo, minime se suum illud opus absque mea communicatione Zosimi, cum laude publicaturum fuisse. Nec dissimulabat se, cum in sepulcrum suum (sic enim appellabat bibliothecam) me deduceret, Romam profectum petiisse copiam sibi fieri perlegendi Zosimi, qui esse ferebatur in Vaticana: nec tamen id a Gregorio decimo tertio P. M., licet adhibitis intercessoribus illustrissimis ac primi nominis et loci cardinalibus, Farnesio et Estensi, certis de causis impetrare potuisse. Quo plus, ore tunc quidem rotundo, mihi se debere profitebatur. Sed enim ad annales ut redeamus, quod hic memoratur Remle, oppidum Palestinæ, varias appellationes habet. Nam et Remle, sicut hic, et Rama, et Rama, et Rammola Mauris, qui Arabes sunt, ac finitimis nominatur: quod vocabulum terram arenosam significat, et a Turcis est

mutatum in Remle. Distat decem vel duodecim A plus minus milliaribus Asiaticis a Giassa, quæ sacris est Litteris Joppe, sic ab Japeto vel Japheto dicta, quod versus Europam, ab Japheti filii inhabitatam, portus ejus celeberrimus spectet.

210. *Cudsimbarec. Ikindi, Messit Aza, Iadsunamasi, Cubei Sahara, Cuba, Trulla, Naos dromicos.*

Selimes in Ægyptum cum exercitu profecturus, **486** cum ab Hierosolymis non procul abesset, morem tyrannorum secutus, quibus in ore preces hæ p̄perpetuo sunt, *Da mihi fallere, da justum sanctumque videri*, civitatem Musulmanorum etiam opinione sacram sanctam invisere voluit. Hæret enim hodieque Turcorum in animis ea sive religio sive superstitio, ut voti rei, Meccha sua visitata, non se legitime solvisse votum arbitrentur, nisi Bethleemam quoque, Christi cunis nobilem, et Hierusalem adierint. Vocant autem Hierosolyma, vel Hierusalemam, lingua sua Cudsimbarec, quod nomen significat locum benedictum vel inclytum. Vespertinæ preces Turcis sunt Ikindi nemas, quæ nimirum medio concipiuntur inter meridiem et occasum solis spatio. Concepit has in messit axa, id est in alba messiti, sive templo Turcico. Nocturnas, quæ Iadsunamasi Turcis appellantur, et intervallo medio dici solent inter occasum solis et mediam noctem, peregit in Cubei Sahara, sive Sehara : vocabulo denotante templum in spatiosa situm area, et cui fastigium impositum est formæ rotundæ. Tale fastigium Evagrio, scriptori ecclesiasticæ historiæ, ὄλοσ dicitur : Græci recentiores, ut Zonaras, Cedrinus, alii, Trullum et Trullam nominant : uti cum Cedrinus ait alicubi, Trullam sanctæ majoris ecclesiæ furnicam corruisse : quibus in verbis furnica significat habentem formam furni, hoc est rotundam, non in longum porrectam, cujusmodi tectis coope ta templa Græcis vaoὶ ἑρμεικοί vocantur. Vox Cubei ne Italis quidem est ignota, veluti cum Venetorum in annalibus legitur, anno 1416 ignem exussisse cubas templi Sancti Marci, plumbo tectas. Intelligitur autem hoc annalium loco per Cubei Sahara, templum Solomonium hodiernum Hierosolymis, quod et cubam habet ejusmodi, Turcicis templis familiarem, et amplissimam circa se complectitur arcam.

211. *Rursus Æthiopes sive Mauri, pro Ægyptiis et Arabibus.*

Cur Ægyptii et Arabes, olim sultani Cairensis subditi, nominentur Æthiopes ac Mauri, a nigro colore corporum, diximus supra, capite 165. Sansoninus expresse hac in historia, Cauri sive Misiris (ut nunc appellari capite 61 notavimus) incolas Mauros vocat, vulgari consuetudine. Paulo etiam post sequitur hic in annalibus, interceptum ab Arabibus et Æthiopibus Tommanbain, Selimi fuisse proditum. Cæterum transugæ duntaxat hic minus meminerunt annales Turcici, sed historici *ostri duorum, qui Mameluci fuerint, natione Al-*

banenses vel Epirotæ. Fecisse tradunt hos transfugium ad civem popularemque suum, Sinanem bassam, eique consilia sultani Ægyptii cum insidiis detexisse. *

212. *Regio Sait, Ægypti pars; Aythonus emendatus.*

Quod urbem Cairum ingressi dicuntur Seliviani milites, id factum aiunt alii per eam portam, quam nostri Bassuellam vocant, et de qua paulo post amplius agemus. Regio Sahid Joanni Leoni Africani superior Ægyptus est, quam Thebaidis provinciam dixerunt veteres. Aythonus capite 54, ut etiam annales hi Turcici, non Sahid, sed Sait, hanc appellat, et primam ac majorem (id est, maximam) Ægypti provinciam facit : quo loco notandum obiter, secundam provinciam ejusdem Ægypti vitiose scriptam Demesor, pro quo reponendum sine dubio divisis vocibus, De Meser : quod Gal'ica phrasi denotat provinciam Mesereensem, hoc est vicinam urbi Meser, quam rectius capite præcedenti diximus nominari Miszir, aut Missir. Ibidem quinta provincia cum urbe Damiat, non est Eliopolis, ab Ælio Pertinace Augusto sic vocata, quod auctori Plinius credidit Reiococcus : sed Heliopolis, quasi solis civitas, ut in eadem Ægypto quondam erat Hermopolis, Mercurii civitas ; Panopolis, Panis civitas, et aliis a diis aliæ nominatæ reperiuntur, etiam a ridiculis illis Ægyptiorum numinibus quædam, ut a canibus Cynopolis : a lupis, Lycopolis : a felibus, Æluro-polis. Plures Elias noster Cretensis in Nazianzenum quodam loco recitat. Corrigitor hoc etiam in illo ipso Aythoni capite, cum dicit, haberi carnes crastinas, hædinas, gallinaceas : ut lector malit carnes castronias, id est, vervecinas, quam crastinas.

213. *Messita dicta Chasanis Zami.*

Auctorem hujus messitæ sive templi Cairensis Chasanem vocant annales hi Turcici, rectius procul dubio, quam vel Joannes Fraxincus, apud quem Messin legitur, vel Helderichus in itineralio, cui scribitur Hessen, pro Chasan.

214. *Tommanbais suspenditur; finis regni sultanini et Mamelucorum, Bab Suweile.*

Memorabilis est fœdus hic Tommanbais interitus, et Ægypti Syriæque sultanorum regni finis. Suspendus fuit Tommanbais undecimo die mensis Aprilis, anno Christiano 1517, ut Sansoninus auctoravit. Sumptum hoc de ipso supplicium ad portam Bassuellam, ut idem retulit, cum prius ignominie causa laqueo ad collum appenso, per urbem mulo insidens circumductus fuisset. Pucerus Basuelam Syriæ portam nominat. **487** Sed melius annales indicavere locum in urbis umbilico, cui nomen Bab Subeile vel Suweile, quorum illud significat portam, hoc plateam.

215. *Morbus et mors Selimis, in loco fatali, Dephter darlar, Bairam majus et minus.*

De pago Iuzua dictum superius, numero 74. Non procul abest a Zorlo, sive Zurulo, sive Ciurio Jovii, de quo dictum itidem capite 28 et 193. Nec

longe a Zurulo distat is locus, qui Selimi fatalis propter impietatem erga patrem bis exercitam, praelio committendo venenoque praebendo, de quo dictum capite 204, fuit. Et bis hoc loco Turcici quoque fatentur annales, fatali Selimem loco diem suum obiisse. Causam mortis attulit ei pustula sive carbunculus pestilens, ut Turci memoriae produnt. Sansovinus ex aliis refert plagam fuisse corrosivam, instar gangraenae: quod equidem non puto, propter interitum Selimis subitum, cum gangraena tardiores plerumque progressus faciat. Dephterdari sive Dephterdalari, sunt vel rationales, vel quæstores, vel (uti nunc appellamus) praesides et consiliarii cameræ. Bairam, maximum Turcis festum est, instar Paschatis nostri, quod mense Ramazane celebrant, quo et jejunium suum servant, integro mense triginta dierum, a crepusculo matutino, usque ad solis occasum, nihil cibi potusve sumentes: et absolute jejunio, suum hoc Bairam, Paschatis in morem, peragunt. Duplex autem Bairam Turcis in usu est. Unum, mense Ramazane, de quo nunc agimus, et quod Bujuc, sive majus, aut magnum appellant. Ejus supra meminimus, capite 11 et 33. Alterum, sexaginta plus minus ab hoc diebus celebratur, et Chazilariorum Bairam dicitur, hoc est religiosorum, qui peregrinationem voti ergo suscipiunt, ad visitandum Mahumetis prophetæ sui sepulcrum Mecchanum, ut Indulgentias peccatorum suorum istic impetrent. Quippe cæteri ad hujus observationem Bairani non tenentur. Ideoque Cutzug Bairam ab eis appellatur, uti festum minus, aut parvum. Neque vero sibi quidquam ad impetrandum veniam admissorum facinorum prodesse putant solam Mecchan templi visitationem, ut Bethlehemam quoque cum Hierosolymis adeant, uti paulo ante significabamus. Hinc vero certum mortis sultani Selimis tempus colligitur alioqui controversum. Quippe legitur apud Joviam, extinctum Selimem anno Christiano 1519, die decimo quarto mensis Februarii: cum Sansovinus et alii verius omnino tradant, id accidisse mense Septembri, anno 1520. Quippe Bujuc Bairam tunc instabat, quod Selimes celebraturus erat Hadriano poli, si superstes fuisset.

216. *Soleimanes initio regni Belgradum obsidet, Burgurdelen cum ea capit, Sabacz, Sabatia.*

Causa, cur regnum auspiciatus Soleimanes, Ungaris mox bellum inferret, non erat alia reapse, quam certa spes occupandi Belgradi, cum cæteris ejus regni provinciis et oppidis, rege Ludovico, Vladislai filio, necdum per ætatem ad gubernandum idoneo, et procerum suorum, tam sæcularium quam ecclesiasticorum contemptui exposito: qui posthabita dignitate regis et salute reipublicæ, suis duntaxat commodis, ambitioni, luxui fastique ab hominum memoria inaudito, studebant. Occasionem vero pacis abruptendæ, Spanduginus hanc exposuit: quod legatus Soleimanis, ad denunciandum Ungaris bellum missus, ni tributum

Soleimani solvissent, non modo non exceptus ab eis honorifice, verum etiam tractatus præter legatorum jus fuerat: idque propterea, quod vindicare se de sultano Turcico vellent, ob ignominiose ac insolenter habitos a Selime prius legatos suos. Burgurdelen vero Soleimanes præciplendam putavit, ne qua Savo secundo Belgradensibus obsessis, ad quorum is mœnia Danubio jungitur, venire subsidia possent. Quippe Burgurdelen Turci vocant illud in ripa Savi fluminis oppidum, quod Ungaris Sabacz appellatur, cinctum undique Savo, in quem Drinus ilidem ac Baconsius amnes influunt. Bonfinius refert anno Christiano 1470 initam fuisse vel acceptam ædificari molem Sabaz, cui nomen Turcus indiderit, uti Sabaz vocaretur, quod Turcica lingua mirabile quid significet. Intelligit autem Turci nomine sultannum Muchemetem, Bajazitis patrem, Selimis avum, Soleimanis proavum. Quippe Muchemetes, a Belgradi obsidione, anno Christiano 1456, invicti ducis Huniadis virtute turpiter rejectus, hanc exstruere quatuordecim post annis arcem voluit ad Savum, e regione Sirmiensis agri, ut inde fines Ungaricos invadere pro libitu posset. Hinc novæ munitioni superbum nomen datum Bonfinius putavit. Sed postea tamen Sabatiam, veluti Savatiam, a Savo flumine potius dictam fatetur. Rex autem Matthias, Huniadis filius, anno Christiano 1475, Muchemete adhuc superstitie, Sabatiam vi expugnatam recepit: a quo tempore nostrorum in potestate mansit ad hoc usque bellum Soleimanicum. Alba Græca potitos Turcos notavere nostri anno 1521, die vicesimo quarto Junii.

488 217. *Rhodi obsidio, Mermere, Marmora, Portus Physicus.*

De Mentesiana ditioe dictum supra, capite 13. Videnda quoque Natoliz tabula geographorum principis Ortelii. Mermere Turcis appellatur oppidum Anatoliz maritimum, a cujus portu distat intervallo non magno Rhodus. Oppidi nomen Græcis est Marmora, portus autem, Phisco, pro quo legitur in Ortelii Natolia Fischio, non recte tamen, quando Physcus etiam Sophiano scribitur. Situs est e regione portus Rhodii, qui ab hoc duntaxat octodecim milliaribus Græcis disjungitur.

218. *Megalo Mastor Rhodi, Stankoi, Bedram.*

Græca voce Turci quoque *μεγάλον μάστορα* vocant magnum Rhodi magistrum, vel ordinis equitum Rhodiorum principem. Is erat id temporis Philippus Villerius Liladamus, natione Gallus: qui Fabricia de Caretonato e familia marchionum Finariensium in Liguria Saxonice stirpis, nec ita dudum mortuo, successerat. Deditio Rhodi facta fuit anno Christiano 1522, die vicesimo quinto mensis Decembris, videlicet natalitio Christi, quo etiam Soleimanes urbem ingredi voluit. Erat in potestate Rhodiorum equitum nobilis quoque Cos insula. Hippocratis medici patria, quam Itali nautæ Lango nominant, Græci *στυν Κό*, velut *εἰς τὴν κῶν*, Turci Stankoi. Hæc itidem Soleimanis in manus amissa

Rhodo, venit. Arcem quoque Bedrum secutam mox aiunt annales horum exemplum. Eam Marius Niger existimavit esse Branchidas Cariae Strabonis, et Petrum vocat. Idem Halicarnasum veterem putat respondere Castello Sancti Petri, quo de nunc annales hi loquuntur. Notus quidem est sinus Sancti Petri, sic a Castello Sancti Petri dictus: sed utrum referendus sit ad Halicarnasum, an ad Jasinum Cariae, sinus ut Jasinus ille Plintanus ait, equidem aliis definiendum relinquo.

219. *Finis ducatus Dulqundlrensis, scach Suvar, Zuiria, Tzantasa.*

Quemadmodum antea, capite 157, quosdam ostendimus anticipasse finem regni familiarque Carmanicae: sic etiam factum in Aladeuliorum familia sineque principatus Dalgadirensis videmus. Quippe nostri volunt eam desisse sub imperio Selinis, anno Christiano 1514, quo tempore captus et occisus fuit Ustazelves, uti supra declaratum. Turci vero tradunt illi fuisse substitutum a Selimo fratris filium, Alim begum, qui scachi Suarensis filius hic appellatur. In septem annis a morte patris potitus imperio, nunc tandem sub Soleimane secleratis insidiis e medio tollitur. Scachi nomen iis gentibus est familiare, de quo commentationis hujus initio diximus. Sic in appendice Reineccii ad caput octavum Aythoni, Sirvansa non pro alio debet accipi, quam pro scacho Sirvani, qui Medis scachus sive rex est: sic et Philippo Bergomati quidam nominatur Tzantasa, vocabulo corrupto ex Tzani scach, qui Tzanorum scachus est, gentis iidem Ponticae, sicut et Suarenses ad Pontum Colchidemque pertinent, vel Laei, vel sia proximi. Ac sunt iidem hi Suarenses, quorum regionem Ortelius ex Alphonso Hadriano Zuiriam nominavit.

220. *Aigas bassa, Chasadar bassi, apochrysiarius Ronfuit, apocriariarius.*

Habet hic lector illum Aigasem bassam, quem supra indicavimus a Jovio voce Graeca nominari Ajacem. Oriundus erat e Citera, non procul a Corcyra, trans sinum sita, quam Leo Sapiens Augustus Chimaram in Novella de thronis appellat, et cum Methroto, ibidem ad quintum a Corcyrae oppido et arcibus milliare sito, Naupacti metropolitano subicit. Septemus thesaurarius in Officiis Porte Osmanicae Chasadar bassi dicitur. Eorum explicatio snu, non multo post, locum inveniet. Et sunt in omnibus regnis thesaurarii, quos Boulinus dici Romanis quaestores, Graecis apochrysiarios existimans fallitur. Non enim apud hos apochrysiarii reperiuntur usquam, sed apocriariarii; longe diversi nomen officii, quo fungentes, a responsis aliqui Latine vocantur. Graeci hodie sic interruentios et legatos appellant.

221. *Petrovar, Sirmium, Francochorion, interitus Ludovici regis Ungariae praedictus a spectro.*

Quod Varadinum Petri dicitur, Ungari Petrovar hoc est, civitatem Petri, vel Περσπόλυ. ο colle vidimus ad Danubium, in ea

A parte regni Ungariae, quae a Salaukemene, Tibisi ostiis obversa (dictum de hac capite centesimo) usque ad Varadinum hoc Petri, Sirmium vocatur. Graeci, Francorum a caede, Φραγχοϋϋϋϋϋϋ recentioribus in historiis dixere. Quod annales aiunt, pugnatum inter Soleimanem et Ludovicum circa tempus Ikindi, de notatis capite 210 lector intelligit. Etenim quod Christianis resperitinarum precum tempus est, hora nimirum tertia post meridiem, Turcis Ikindi nemas appellati notavimus. Stephanus Broderithus in historia 489 de hac Ludovici regis Ungari clade, dimicari coeptum refert hora post meridiem fere tertia, quae scilicet a Turcis etiam memoratur. Hic autem Ludovicus, ejus nominis apud Ungaros secundus, Ungariae Bohemiaeque rex, ad oppidum Mlobatzium (Mugacium libuit aliis nominare), prostratis undique copiis suis, praelio semet eripiens, in vicina palude, cum in altiore paulo ripam evadere conaretur, et equus regius posterioribus pedibus insistens, frustra quae saltum in ripam adversam moliens, in dorsum una cum vectore corrueret; ita ut erat armatus, sesquipalmis in aquae lutulento gurgite depressus et suffocatus interiit, anno Christiano 1526, die mensis sextilis vicesimo nono, Joannis Baptistae decollationis memoriae dicato, pro quo natalem alii non recte ponunt, id est vicesimo quarto Junii. Filius erat Vladislai Jagellonii, Casimiri Poloniae regis nepos. Matrem habuit Annam Candalensem, regiae Navarrenae stirpis apud Vascones, in Gallia; quae nulla cute vel pelle tectum in lucem edidit, quam postea medicis arte naturam juvenibus est consecutus. Habitum hoc infelicis amnis loco. Pater baptizando pro more Christiano, Julii nomen indere decreverat; sed aliud suadente matre, Ludovicus fuit appellatus. Hoc itidem omnino plerisque visum, quod unus hoc nomine rex quondam apud Ungaros pariter et Polonos rerum potitus fuisset, Sigismundi regis et post imperatoris socer, e Gallica familia regum Neapolitanorum ortus, ideoque Loius vulgo dictus, qui moriens masculum heredem post se nullum reliquerat. Narrantur et alia, quae infelici juveni (quippe vicesimum primum aetatis agebat annum, cum interiret) tristissima quaeque portendere credebantur. Retulit aliquando mihi generosus et illustris Bairo Kilizianus Joannes, quem honoris causa nomino, sibi notam fuisse matronam honestissimam, gente Bocciana nobili cum primis apud Silesios editam, et equiti Suevo Stalnanz familiae nuptam. Ea juvenula missa fuerat in aulam Ludovici regis, ut esset in gynaeccio reginae Mariae, Karuli V et Ferdinandi Augg. sororis, Ludovici conjugis: et quidem a morte regis omnium consternatis animis, et ob metum adventantium Barbarorum trepide gynaeccio praesertim fugiente, coronam regiam, ab aliis praeforidine neglectam, conservasse dicitur. Commemorabat haec Baro noster recitare solitam non multo ante regis interitum, cum Buda rex ageret, ac pro more clausis arcis

foribus pranderet (misere quidem certe vicitasse a regem hunc, defraudatum et contemptum habitum a proceribus Ungaris, regio interim luxu diffluentibus, testis vcrulatus Herbestainus Baro memorie prodidit), accessisse ad arcis portam spectrum quoddam, ut oventus docuit, in forma hominis scilicet in modum distorti et claudicantis, altaque voce flagitasse colloquium regis, cui necessario quaedam indicaturus esset, ad regis regnique salutem pertinentia. Cumque neglectus initio, quod in aulis fieri solet, nunc altiori clamore, nunc ejulatu adhibito, id uti quamprimum regi significaretur, peteret: tandem hominis importunitate commotos quosdam, cum extra regem ipsum nemini secreturo hoc se patefacturum diceret, rem ad regem detulisse: qui mox abire queundam e splendidioribus aulicis, et simulata persona regia, quid istic arcani esset, quærere jussit. Tum vero claudum illum de arcano revelando voluit a rege præsentis appellatum, negasse primum hunc esse regem, deinde subjecisse regem, qui se audire mollet, brevi periturum, atque his prolatis, in oculis omnium evanuisse. Memorabilis sane plures ob causas historia, quam equidem loco tam idoneo minime putavi silentio prætereundam.

222. *Novus Dervislariorum motus.*

Qui Calenderes Turcis dicuntur, qui Dervislarum, declaratum superius capite 171. Dervislariorum quidem esse nomen generale, quo Calenderes et alii capite dicto recensiti comprehendantur, vel hoc etiam ex loco perspicitur. Calendor autem Zedel i significat Calenderem sive religiosum nobilem, ex causa in ipsis annalibus exposita, quod originem generis, scilicet ad Chasim spectasset, referret; cujus, ut auctoritatis olim summæ viri, mentio facta fuit in vita Urchanis Gasis, Osmanis Alli, non procul ab annalium initio.

223. *Banum Erdelii Soleimanes Unqurie regem crevit. Causæ progressuum, quos Turci fecerunt in Ungaria.*

De Bani dignitate tractavimus capite 174, de Ardelio vel Erdelio capite 103. Banum hic Erdelii vocant annales, quem nostri non Banum, sed vaivodam Erdelii sive Transsylvaniæ perpetuo dixerunt. Is tunc temporis erat Joannes de Zapolia, comes Cepisiensis, Ungariæ pestis: qui ante prælium de industria tardius ad Ludovicum regem copias auxiliares ducens, regem cum suis in extremum illud discrimen coniecisse creditur, ut ambitu nefario pervenire, caso Ludovico, genuinus scilicet Ungarus, ad regnum posset. Eam ob causam dudum quoque Ludovicæ sororem Annam, Ferdinando, magni Maximiliani Cæsaris nepoti desponsam a Vladislao patre paulo ante, quam e vivis excederet, frustra licet ambiverat; ut on plus juris ad regnum, 490 siquidem sororius regis fuisset factus, haberet. Ipsius autem Joannis Zapolienus sororem primo sibi matrimonio junxit Sigismundus Poloniæ rex, e qua tamen nullos suscepit libe-

ros nates. Postea suam Joanni filiam Isabellam, ex a tero conjugio natam, Sigismundus uxorem dedit, ut infra dicturi prolixius sumus. Creduntur Joannis causæ favisse Poloni, eamque studiis maximis cum per alios, tum per Hieronymum Lascum, Alberti patrem, Soleimani Osmanidæ, ac Francisco Valesio Gallorum regi, bonis scilicet illis confederatis ac sociis, in detrimentum reipublice Christianæ commendasse: ne quieti totius Ungarici regni possessione possit principes Austriaci, formidabiles ipsi etiam Polonis fierent; qui sane stimulus æmulationis Francisci quoque regis animum perpetuo pungens, cum ad consilia nefanda, rei que publicæ perniciose, cum indelebili ad omnem memoriam posteritatis infamia sua, perpulit. Ita nimirum per ambitionem et invidiam fuit attractus in viscera nostra sævus et juratus hostis. Utinam ne nunc etiam fucata libertas electionis, et fœderis Osmanidarum cum vicina Sarmatia prætextus, ac detestabilis quorundam ambitio, malum aliquod Europæ pariant; quod Deus tamen optimus maximus omen avertat! Notari quidem annalium verba debent, quibus Joannes hic Turcis non electus ab Ungaris rex, sed Banus Transsylvaniæ nominatur antequam Soleimani beneficio scilicet regnum obtineret. Idem Banus detulisse sua dicitur Soleimani obsequia. Quid aliud hoc, quam factum fuisse clientem, vel mancipium polius Soleimani? Magis id etiam patet ex eo quod sequitur: Soleimani imperio Banum se submisisse, vel subditum Soleimani factum esse, sicut ipsa verba Turcorum sonant. Hæc scilicet illa libertas est, quam ore jactitant, qui Turcis semet adjungunt. Fructus autem bonæ protectionis hujus et patrocinii Turcici, paulo post ex capite 250, et ipsis ex annalibus, ubi de morte Joannis et filii matrisque in Transsylvaniam relegatione narratur, luce meridiana clarius apparebunt: itemque de Supplemento annalium nostro, ubi tandem videmus, ambitiosi patris, et reipublicæ noxii filium, Arianae sectæ patronum, quæ Mahumetanis fores aperit, sine liberis, in ipso ætatis flore, justo Dei judicio, rebus humanis exemptum fuisse. Notum vetus ac verissimum quidem oraculum illud:

Εὐσεβέων παιδεσσι τὰ λάτῃα, δυσσεβέων δ' οὐ.
Fausta piorum posteritas, infauata scelestum.

224. *Vienam Austriæ Soleimanes obsidet; Wetsch, Vindoniana, Ostriktion.*

Hæc obsidionis auctor Soleimani fuit Joannes Zapolienus, hostis Germanorum, cum Ungaris suis, parum æquis nationi bene de se merita. Nec in illa excitate sua dementes perspiciebant, si Soleimani licuisset in Germania pedem figere (quod sane quominus fieret, per ipsos non stetit, solo benigni Numinis favore pestem illam nostris a finibus avertente), non minus Ungarorum libertatem oppressurum fuisse barbarum, quam nostram: a fronte scilicet et a tergo jam ipsis intra septa sua con-

clausis. Vienna Turcis est Wetsch. Vetus appellatio Vindomana legitur in Notitia utriusque imperii, quam equidem integriorem puto, quam Vindobonæ: præsertim si divisa littera M in N et I, dicatur Vindoniana: sicut obiter superius etiam capite primo commentationis hujus indicavimus. Regioni nomen non ab austro datum, quod ab austris perflari crebro soleat, ut Lazius scripsit, sed ab orientali situ, respectu reliquæ Germaniæ, vel e prætere Græciæ nostro pareat, qui Græcis ὀστράκιον suo quoque tempore dictam ostendit. Id enim nomen Ostrich, vel Ost-Reich, Germanis simpliciter sonat regnum orientis, vel ad orientem situm. Quod frigoris vi narrant Turci Soleimanem ab obsidione discedere coactum, excusandi sultani sui suorumque causa faciunt. Quippe constat Turcos vicies inuros urbis subisse, vicies a mœnibus virtute propugnatorum fuisse repulsos, adeoque tandem frameis licet ac fustibus adhibitis, adigere suos amplius ad oppugnationem redintegrandam nulla vi potuisse. Hinc urbis capiendæ desperatio Soleimani animum subiit, ut apparet ex ipsa Viennensis obsidii descriptione. Cœpit in morem fugæ Soleimanes reliquis cum copiis abscedere, die decimo quarto Octobris, anno Christiano millesimo quingentesimo vicesimo nono. Atminlanis nomen, cujus mentio sequitur, exposuimus supra, capite 130.

225. Altera Soleimani contra Germanos expeditio. Casan Michalogli cum suis a Friderico principe Palatino casus; Palatinorum in rempublicam merita.

Intelligent annales Hispani nomine Karulum V Augustum, Hispaniarum regem: quem imperatorem Romanorum inditari solebat Soleimanes, quod se belli jure successorem Constantini magni diceret, qui tam Occidentis, quam Orientis, fuisset imperator. Casanis Michalogli nomen apud Soterum, qui ex nostris hoc bellum eleganter ascripsit, non legitur. Vaivodæ appellatio, quæ Casani tribuitur, capitaneum significat. Cæsus cum suis memorabilis clade fuit a Friderico principe Palatino Rhenensi, auxiliorum imperii supremo duce, qui post septemvirali dignitate fulgens, 491 honorata gravique senecta vitam in terris clausit suam. Serenissima sane Palatinorum principum familia tam superiori, quam hoc contra Soleimanem bello, perutilem immortalis cum laude sua reipublicæ Christianæ navavit operam: cum obsessa Vienna Philippus, e Friderici fratre Ruperto natus, in loco nihil id temporis munito, contra vim potentissimi hostis defendendo, suum pro salute patriæ caput devoveret: Fridericus et Wolfgangus fratres Cremsii, ad decimum a Vienna lapidem, cum copiis in omnem bene gerendæ rei occasionem intenti subsisterent, ac nunc demum anno tertio redeunte Soleimane, primus Fridericus ad defendendam Austriam advolare, et paratus ipse Barbaros imparatos et imprudentes invaderet, cæderet, profligaret. Hostis quidem elogium, de cæso ab Alanis Casane Michalogli, ad hujus familiæ laudem pertinet.

A 226. Corone, insula Balu, Badra, captæ a nostris.

De Corone dictum cap. 177. Insula Balu, locus est ad ipsam Coronen, littori proximus, quem incolunt Græci, Turcis inhabitantibus. Hinc intelligi potest, quod apud Ortelium legimus, Coronen in Messenia Peloponnesi, Sophiane dici Coron, Mario Nigro Nisi. Quippe ἡνὸς Græcis insulam significat, integreque dici debebat ἡνὸς. Ac toti nomen urbi a patre Niger dedit. Badra Turcis effertur Peloponnesi urbs: Patrasso vocant Itali: Patræ quondam Græcis numero multitudinis enuntiabatur.

227. Chairadin Barbarossa, Cesair.

Notionem vocabuli Chairadin capite 36 dedimus. Hic nulla sit Horucii mentio propterea, quod perierit ante quam pro Turcis aliquid insignis rei gessisset, privatis contentus commodis. Major is natu frater Chairadine, sub archipirata Kemale nomen et rem consecutus e piratica, Selimem Arabem, regni Algeriensis heredem, cui rogatus suppetias tulerat, per insidias in balneo necavit, et urbem cum regno sibi per vim asseruit. Extincto deinde Horuccio, cujus interitum Jovius descripsit, Chairadine frater, et ipse pirata nobilis, in possessione regni successit, tandemque Soleimani factus longe charissimus, ea gessit, quæ deinceps in annalibus exponuntur. Ad hunc per errorem omnia referuntur hic, de capta præsertim Cesaire, quæ a fratre, dum viveret, gesta fuerant. Cesair Numidiæ metropolis, Algerium vulgo dicitur. Priscis erat Julia Cæsarea. Nicolai des a Mauris Gezeir, Arabibus Elgezair dici putat, nomine significante Insulam, propter Balcarium et aliarum insularum viciniam, sane ridicule: cum utrumque sit idem, nisi quod alteri additus est et vel AL articulus Arabicus, et utrumque corruptum sit ex Cæsarea, sicut et Cesair. Barbariam vocari maritimam Africam, initio Supplementi Annalium nostri monuimus. Asprorum quadrages centum millia faciunt centum millia thalerorum, pretio thaleri unius ad quadraginta aspros revocato, sicut ostensum est capite 18.

228. Officia Portæ Osmanicæ præcipua, cujusmodi sunt hodie.

D Prius, quam accellamus ad explicationem officii, quod Chairadine hic consecutus traditur, supremi videlicet beglerbegi maris, uno tandem completamur loco totius aulæ, vel Portæ potius Osmanicæ officia præcipua, rebusque Turcicis explicandis et intelligendis necessaria.

Primum hæc sciri oportet esse duum plane generum, aliis intra saraium deputatis ipsiusmet sultani ministeriis, ac rursus aliis extra saraium sua obeuntibus munerata.

Intra saraium hi sultano serviunt:

Capi Aga, vel Capi Agasi. Præfectus aut Capitaneus Portæ.

Oda Bassi, cubicularius maximus et præfectus Itzoglani saraii Adolescentes sunt, qui ab ætatis

octavo ad vicentimum annum usque, pro sultano A aluntur et educantur intra saraium, varieque pro indole sua instituuntur, præsertim ut legere discant, et scribere, et jaculari, et equitare, legumque Mahumetanarum summam percipiant.

Chasnadar bassi. Thesaurarius maximus.

Kilertzi bassi. Dispensator maximus.

Serai Dar Agasi, vel Serai bassi. Supremus saraii præfectus, absente sultano.

Et hi quidem omnes spadones vel castrati sunt, ac singuli sub se plures alios, item castratos vel eunuchos, habent.

Secundum hos, tres in primis adolescentes sunt, ipsius sultani ministeriis inservientes, quorum hæc nomina :

Silichtar, qui arcum, sagittas, arma cætera sultani B portat.

Tzohadar, qui vestium sultani curam gerit, ejusque scaramangium portat, ad arcendam pluviam factum. De hoc plenius dictum capite 199.

Kiuptar, cui potus sultani commendatus est, et qui semper eques etiam pro sultano fert aquam secum in lagenæ.

Pertinet huc etiam, id est, refertur inter officia saraii, Bostangi bassi, præfectus hortulanicus : cui delectorum e Christianorum liberis Aizamoğlanorum supra quatuor millia parent.

Sunt autem his omnibus sui tam vicarii, quam alii officiales attributi, qui pro antiquo more gradatim ad dignitates supremas 492 ascendunt. C Inserviunt autem recensiti hactenus ipsi sultano intra saraium, ac siquidem eques e saraiio prodit, omnes eum comitantur ; sin aliquo se mari confert, ipse Bostangis bassa clavum calcæ, sive navigii, quo sultanus vehitur, tenet ac gubernat.

Ad saraium quoque pertinent hi, quorum nomina sequuntur :

Zeschnegir bassi, prægustator maximus, et prægustatoribus cæteris, plus minus centum, præfectus.

Mutpac Eminl, præfectus culinæ, vel rei coci-nariæ.

Achsi bassi, coquus maximus.

Extra saraium hæc officia numerantur :

Primus omnium locus est Muphti, qui supremus D est Alcorani sive Mahumetanæ legis interpret, et auctoritatem apud Turcos eam obtinet, quam Papa sive pontifex maximus apud Latinos, apud Græcos, patriarcha.

Huic proximi sunt Cadilescheri vel Cadiascheri, supremi et ordinarii militarium civiliumque causarum iudices ; unus per Græciam vel Europam, dictus Rumeli Cadilescher ; alter per Asiam, Anatoli Cadilescher : quibus tertium Selimes primus adjunxit, post subactos Armenios quosdam, Dulgadirenses, Ægyptios, Syros, Arabes ; ideoque majus est hujus officium, propter multitudinem populorum, et ipsarum regionum amplitudinem. Plura de his diximus supra cap. 29.

Sequuntur vezir bassæ, capita scilicet consilii sultanini. Quondam nonnisi tres aut quatuor vezires erant, uti paulo post exponemus. Sed nunc vel plures vel pauciores, prout visum fuerit sultano deliguntur. Supremus, qui vezir azem Turcis appellatur, solus universum maxima cum potestate administrat imperium, cæteris in Divano (quod explicatum nomen est sub finem 171 capituli) sic assidentibus, nihil ut ipsi proloquantur. Ex his etiam deligitur iudicio sultani, qui Ser Asker, et Ser Dar appellatur, explicandis paulo post vocabulis. Cum nos Constantinopoli ageremus, vezirum dignitas a sultano Murate, novo cæteroqui exemplo, novem bassis erat tributa, quorum subjicere nomina libet :

1. Osman bassa, Vezirazem, et Ser Dar contra Persas.

2. Messich bassa.

3. Mechemet bassa.

4. Ali Capitan bassa, beglerbegus maris ; nostris Ulux Ali, hoc est, Ali apostata.

5. Ibrahim bassa beglerbegus Cæiri vel Ægypti.

6. Ferhat bassa, belli dux contra Persas.

7. Giæffer bassa.

8. Ali bassa, sororis sultani maritus.

9. Cicalogli bassa, belgerbegus Revani.

Post vezires, auctoritate maxima sunt tres beglerbegi, quorum hic ordo :

Rumeli belgerbeg, hoc est Romanicæ sive Græcicæ.

Anatoli beglerbeg, hoc est, Anatolicæ vel Asiæ.

Deniz beglerbeg, hoc est, maris : qui vulgo Turcis nunc recepto vocabulo, Capitan bassa quoque nominatur.

Hi tres parcm in sedendo locum et honorem obtinent cum ipsis bassis veziribus, quoties in Divano publicum veniunt.

Sequitur Nischanzi vel Nissanzi bassa, qui literas omnes, omniaque mandata et instrumenta, quotquot apud Portam expediuntur, obsignat, veluti supremus Portæ cancellarius.

Tres Dephterdari, quorum primus, nostro more loquendo, præses cameræ vel præfectus est ærarii maximus ; duo reliqui, velut collegæ ipsius, et consilarii fiscales.

Rais Kiutap, cujus in manibus sunt omnes libri, commentarii, res ad jarchiva pertinentes. Ideoque gradum vicecancellarii tenet, aut priui vel maximi secretarii.

Omnes autem hactenus enumerati suo in Divano publico sessionem habent.

In eodem Divano sedent etiam quadraginta plus minus lasitschi, sive secretarii, vel actuarii, qui scripturas absque mora perficiunt et expediunt. Ac tanta quidem sedulitate geruntur omnia, ut ipsa negotia propemodum eodem tempore proponantur, consultationi subjiciantur, et executioni mandentur.

Sequuntur Agæ, Turcis Agalari dicti, numero

taxator quispiam, nostro more: qui regalia cancellariæ, quæ vocant, exigit, eorumque curam necessariam gerit. Hoc officium comparari pretio decem, vel etiam quindecim millium ducatorum singulos in annos, solet: quo potiri qui potest, maximas opes colligit.

Tersane Kojini, superintendens Arsenalis, id est, qui *ναυπίου ὑπερνοστής*; est, sive *προνοστής*, ut Græci dicunt, sive qui navalis curam gerit.

Sunt alia quoque tam officia, quam officiales Osmanicæ Portæ, minorum tamen illi (quod dici solet) gentium: et eo quidem 494 numero, magis ut idoneum locum sibi poscant, ubi plenius explicentur. Interea vero, dum luculentiora paramus, et quidem horum collationum cum palatii et imperii Græci dignitatibus, hæc benevoli lectores æqui bonique faciant,

229. *Primus Denizî beglerbegus factus Chairadines; Sangiacus Gallipolis: sultani Muratis hujus justitia; σπατηγός, sive prætor Calliopolitanus, et δωδεκανήσου; Cedrinî correctæ versio.*

Solebat ante illa tempora classis sultanicæ præfectus esse maximus et ordinarius is, qui Calliopolis sangiacus erat. Hoc ex Laonici quoque pluribus locis in elligere licet, uti cum in Muchemete II mentionem facit Jonuzis præfecti (sangiacum interpretatur) Calliopolis, itemque Zogani præfecti Calliopolis, et postea tamen regicæ classis imperatorem facit eundem cum præfecto Calliopolitano. Nunc etiam sangiacatus est Calliopolis, sed maris sive Denizî beglerbegus, tanquam majori, subditus: et ibidem hujus beglerbegi sedes est ordinaria, quam residentiam vulgo vocant. Fuit igitur a Soleimane nova reperta dignitas, ut maris prætor non amplius esset sangiacus, sed beglerbegus. Huic officio tunc Chairadinem cum titulo veziris præfecit: uti nunc Uluzalis quoque maris est beglerbegus, et vezir bassa. Præerat ipsius nomine Calliopoli, cum istic uno, plus minus, mense nos hæreremus, Subassa quidam natione Genuensis, vir humanus, et quod in apostata mirere, nobis in causa quadam nostra perquam addictus et utilis. Quippe mortuo ad Calliopolim, ut in Supplemento annalium narravimus, Henrico barone de Lichtestain, Cadius sive Potestatus urbis Calliopolitanæ, relictas ab eo res, veluti bona caduca, et ad se, qui caducatum a sultano pecunia, pro more Turcico redemisset, devoluta repetebat a nobis, et animo jam devorarat. Nos autem ab ipso ad subassam appellantes, fuisse baronem defunctum Cæsaris legatum, adeoque personam publicam, replicabamus: ejus bona nec pro caducis haberi, nec applicari fisco, nisi violato jure gentium possent. Cum ayarus Cadius a sententia ne litteris quidem amplissimis salvi communicatus prolatis et inspectis, dimoveri vellet: subassa, compellatis nobis Italica lingua, præsentem radio cum assessoribus suis, id consilii dabat, ut Constantinopolim ad oratorem Cæsaris nostri rem omnem perscri-

beremus, et aliquem e nostris eodem ablegaremus, cui veredarium ultro se adjuncturum pollicebatur. Ita re Constantinopoli cognita et ad Divanum delata, confestim sultani Muratis jussu missus tzausius quidam Murates, natione Circassus, qui non solum hæc lite nos liberaret Calliopoli, verum etiam extra Dardanellos, a Calliopoli 27 milliariibus Græcis dissitas arces, ubi naves perquiri solent, ne mancipia vetitæve merces exportentur, deduceret. Simul remissa cadici, nobis injurii, pœna fuit arbitrium oratoris Cæsarei, Pauli baronis Eitzingani, collaudataque subassæ prudentia, qui pro nobis adversus cadicum stetit. Missum quoque diploma novum salvi commatus, priori longe severius: quo interdicebat, ne qua nobis a quocumque suorum exhiberetur molestia: sed ut omnibus rebus nos potius omnes ubivis locorum in imperio suo juvarent. Tzausius Ipse cum sultano se locutum et audisse referebat ex ipsius ore, cum diceret, nullo modo se permissurum, ut ulla re, vel minima, pactæ cum imperatore Christianorum induciæ violarentur. Ideoque cum aliquando nobis Hebræus quidam publicanus (sunt enim in Hebræorum manibus omnia per imperium Turcicum telonia, quæ nummis a sultano redimunt), ipso præsentæ, nescio quid molestiæ navicula, qua vehemur ad arcem Asiaticam, perquircada exhibere vellet, ei tanta vi pusbiganum sive clavam ferream in caput impegit, ut quasi mortuus humi collaberetur, et moribundus a suis domum deportaretur. Sed enim ad rem ut redeamus, hoc sangiaci Calliopolitani officium præturæ maritimæ Turci a Græcis acceperunt, quos jam toties diximus eos multis in rebus æmulatos. Apud Cedrinum aliquoties is, qui *σπατηγός* sive prætor Calliopolitanus erat, etiam τῆς δωδεκανήσου præturam gessisse traditur, quo vocabulo non tam duodecim insularum, quam maris imperium significatur. Etenim hodieque sangiacatus insularum Mitylenæ, Chii, Naxi, Negroponti vel Eubœæ, Rhodi, Leucadis sive S. Mauræ, cum aliis, ad imperium ejus, qui maris est beglerbegus, pertinent. Alienbi Xylander, cæteroqui doctus vir et Græcæ perquam peritus, apud Cedrinum insulas Dodecanesi vertens, ita duodecim insularum civitatem vocari adjicit, errore manifesto. Quis enim audivit unquam in Ægæo vel Archipelago, sicuti nunc vocat, civitatem insularum duodecim? Locus est in ejus Nicephorivita, qui feminam protervam, et nimio opere crudellem in Constantinum filium, cui oculos eruit, Irenen imperio dejecit. Habitantes in duodecim insulis, dicere debuit interpretes. Et intelligit Cedrinus insulas extra Dardanellos vel arces Hellesponti, vel extra Sestum et Abydum, in Ægæo mari sitas: quarum hæc, si requiris, habeto nomina: sicut a Græcis olim vocari solebant, et nunc iisdem, nautarumque vulgo, et Latinis enuntiantur.

Ex Hellesponto ad dextram, versus occasum 495 solis navigantibus, occurrunt:

1. Ἀἴμωνος, Στήν Ἀἴμων, nautis Stalimnes. Lem- nus terra sigillata nobilis.
2. Εὐβοία, Negroponto, Eubœa.
3. Νάξος, Nexia, Nixia, Naxus.
4. Πάρος, Paro, Parus.
5. Μήλος, Milo, Melus, Thucydidea nobilis historia.
6. Ζάκυνθος, Zante, Zacynthus.
7. Λευκάς, Ἄγία Μαύρα, S. Maura.
8. Κεφαλληνία, Cefalonia, Cephallenia. Ex Hellesponto ad lævam, versus ortum solis navigantibus, hæ sese offerunt :
9. Λέσβος, Μετυλήνη, Metellino, Lesbos.
10. Χίος, Sio, Chios.
11. Σάμος, Samo, Samus.
12. Ῥόδος, Rodi, Rhodus.

Ut autem alie minores inter has insulas duodecim Dolecanesi non numerabantur, veluti quæ tunc præfectos nullos, uti sangiacos nullos nunc, habebant : ita nec amplissimæ duæ, Cyprus et Creta, nunc Candia, quod instar magnarum illæ provinciarum suos singulæ prætores haberent. Nec Cypro capta, sangiacatum ex ea Selimes secundus fecit, sed beglerbegatum, velut ex insula regni jus antiquitus habente.

230. Expediit Soleimanis prima contra Persas, ex historiis Theodori Spandugini.

Qui ab annalibus Ulama begus nominatur, apud Spanduginum Zilama legitur, apud Jovium Ulamanus, utroque vocabulo vitiatum. Deprehendit etiam lector, si Joviana cum Turcicis conferre voluerit, a Jovio res Persico bello gestas tradi confuse, mutilate, tenuiter ; hic non ordine tantum, verum etiam integrius ac plenius omnia referri. Aliquanto meliora sunt Spanduginea, quæ cum Turcicis ut conferri possint, lectoris gratia sane interpretando describamus. Erat, inquit, id temporis regulus Bitilini Serefes begus, beneficio tamen sultani Osmanidæ, cujus imperio parebat. Forte vero quidam, cui nomen erat Ulama (Zilama corrupte legitur), vir usu belli maximus, cum res insignes pro scacho Sophino gessisset, eaque de causa Wanum (Ziam non recte scriptum in edito Spandugino reperitur), ditionem pulcherrimam, ab eo beneficii loco (feudum vulgo vocamus, et usitatæ sunt apud Persas quoque feudorum concessionones) impetrasset : tandem in eam sententiam venit, ut deficiendum a Sophino, et Turci partes sequendas statueret. Erant tunc inter Osmanidam et Sophinum indicie. Turcus intellecta hominis voluntate, mox datus ad Serefem begum litteris, ei mandat, ut Ulamæ suorum aliquam manum adungeret, quorum præsidio munitus adversus impedimenta Sophini securius ad Portam perveniret. Ulama Wano digressus, Bitilisium se contulit. Ea loca distant a se invicem dierum quatuor itinere. Serefes adventantem Ulaman corripit jussit, et vinctum Soleimani misit. Sophinus Ulamæ discessu cognito, Wanum cum conjuge ac liberis Ulamæ in potestatem rede-

git. Hoc initium belli fuit, inter Soleimanem et scachum Tamasem græsti. Turcus Ulaman vinculis liberat, eique centum millia sultanorum reditus annui donat, atque unde venerat, remittit : Serefes lego, ceu perduellionis reo, proscriptum. Simul imperat Ulamæ, captum uti Bitilisium timarii loco sibi retineret. Hoc modo captum inter eos belligerari. Serefes begus sub Sophini signis militabat, Ulama sub Osmanicis. Pluribus pugnis et velitationibus commissis, tandem Ulama Serefem begum interfecit, et occisi caput Soleimani misit. Is deinde quemdam ex suis ad scachum Tamasem ablegavit, qui ab eo conjugem et liberos Ulamæ reposeret. Tamases mulierem uno cum filio remisit. Et acciderunt hæc anno Christiano 1533. Ulama cum uxore ac filio mox intra Soleimanis fines se contulit, tantumque perfecit, ut ipsius exhortatione factus animosior Soleimanes Ibrahimem bassam cum exercitu Halepum ablegaret. Illic in hibernis Ibrahimem substitit, et Halepi castellum exstruxit. Eodem se contulerunt ad Ibrahimem bassam cæsi Serefis begi conjux et liberi, laqueum collo gossantes, et admissorum veniam petentes. Is eis benigniter exceptis, ad Soleimanem litteras dedit, quid de ipsis fieri juberet, interrogans. Respondit Soleimanes, adjungendos Serefis begi filio 400 genizaros, qui eum cum matre Bitilisium comitarentur, ut auferre suos inde thesauros, et quocunque lubitum esset, prodisci possent. Si tamen stare suis a partibus ac secum manere vellent, donare se ipsis timarii nomine Halepum. Ex hoc sultani responso cum satis perspicerent Serefis filius, suum se patrimonium non recuperaturum : Bitilisium cum matre profectus, thesauros inde suos advenit, et ad scachum Sophinum se contulit. Ibrahimem vero bassa Carahemidam progressus, Ulaman cum 3000 Turcorum Taurisium misit, intra quam urbem Musa sultanus, scachi Tamasis affinis, se tenebat. Is cum fugæ se dedisset, deserta nudataque præsiidiis civitas, Turcorum se fidei permisit. Confestim per litteras Ibrahimis significat Ulama, quam celerrimo gradu se Taurisium conferret. Ibrahimem Carahemida digressus, et Taurisium properans, Soleimanem litteris hortatur, uti versus fines Persicos maturaret. Ipse Taurisium cum venisset, ædificium quoddam antiquum ibi reperit : quod muniturus commodum istis architectos Georgianos invenit, qui munitionem egregiam struxerunt, cui tormenta bellica 350 Ibrahimem imposuit. **496** Hoc tempore Turci Taurisium potiti sex fuere mensibus, et vicinæ civitates eorum imperium acceperunt. Soleimanes etiam, cum primum ad Carahemidam accessisset, mox illuc abiit, et Taurisium profectus, ibidem xx diebus hæsit. Inde relicto Taurisio, Sophinum institit querere. Sed is perpetuo prælium detrectans tandiu Soleimanem distinuit, donec liberum fignus ingrueret. Eam ob causam Soleimanes Bagadatim se recipere coactus fuit. Hoc autem frigus usque adeo vehementis erat, ut neque progredi ; ne-

que regredi posset exercitus. Scachus etiam Sophinus omnem eis annonam ab omni parte præcluserat. Unde factum, ut fame partim, partim frigore dimidius Turcorum exercitus periret. Absque nonnullorum quidem Armeniorum fuisset opera, regio illius admodum peritorum, qui maximo pretio Turcis annonam vendebant, actum adhuc pejus cum ipsis fuisset. Conspicatus in his constitutum difficultatibus Osmanidam scachus Tamases, e Corasane cum paucioribus quam decem suorum millibus, novens, Taurisium adiit, ubi triginta Turcorum millia tribus sub ducibus erant, sub Ulama, Sirvanogli, et Jadigiare bego : quorum quisque decem millibus equitum præerat. Ili cum accepissent, Sophinum Taurisii fines ingressum esse, prodierunt extra urbem, seque dimicatu in hostem professi, Taurisio deserto fugam arripuerunt. Sophinus, urbem ingressus,munitionem a Turcis fabricatam diruit, abensique tormentis comminutis, monetam ex ære signavit. Posteaquam Soleimanes ad Bagadam hiemem universam exegisset, abductis inde copiis, Taurisium versus abiit, et urbem ingressus, diebus ibi quindecim mansit, ac laqueo suspendi Jadigliarem begum Eminem jussit, cujus culpa factum fuerat, quod a Turcis contra Persas non erat dimicatum. Hoc enim nomine accusaverat ipsum Ulama cum Sirvanogli, Sophinus, intellecto Soleimanem, motis Bagadate copiis, Taurisium tendere, in regionem Corasanis se recepit. Tandem Soleimanes Constantinopolim reversus est, anno Bagadati præsidio contra Sophinum imposito, cui Soleimanem bassam cum begierbegi titulo præfecit, Albanensem vel Epirotam natione, adjunctis ei triginta duobus Turcorum millibus. Taurisium vero, quia relictum ab eo fuerat absque præsidio, reversus Sophinus nullo negotio recuperavit. Et hæc Spanduginus, cujus interpretari et describere locum voluimus, ut cum annalium narratione conferri possit. Libenter tamen æqui lectores fatebuntur, a Turcis pleraque tradita rectius ac plenius.

231. *Belli Persici causa, occasio, prætextus.*

Solemus exemplo Thucydideo bellorum ætia sive causas, ab occasionibus et prætextibus distinguere (προφάσεις et ἀφορμὰς ipse vocat, et προσχήματα πολέμων), quæ cum magnis se principibus, cæteroqui bellorum adversus finitimos gerendorum avidis, offerunt : nunquam eis prætextus desunt, quos affectibus suis, et cupiditatibus injustis, obtendant. Ita suscipiendi contra Persas belli vera causa Soleimanis erat in animo, decessorum suorum, Muchemetis II proavi, Bajazitis avi, Selimisque patris æmulatio : qui cum Persarum scachis acerrimas inimicitias exercuerant, et aliquoties æquo fere Marte cum eis confixerant, sibi fortunam magis propitiam Persis opprimendis et adjungendis imperio suo pollicebatur. Hoc cum animo suo constitutum habenti, nec occasio defuit ; Ulama bego, gestis bello rebus et affinitate

PATROL. GR. CLIX.

A scachi, cujus ei soror nupserat, illustri viro ad Soleimanem a scacho deficiente, magnosque se duce successus ei promittente : nec prætextus longe quærendus erat, cum præ manibus esset Persarum a cæteris Mahumetanis dissidentium nova superstitio, ab Erdebile cœpta, Techmasis avo, ab Ismaile Sophino patre defensaque propagataque, Techmasis etiam patrocinio subnixæ. De hac et annalium in appendice, sub initium belli Persici, prolixè disseruimus, et adjunximus alia, cap. 188 Pandectis hujus. Indidem lector intelligere potest, quod hic traditur objecisse Techmasi, Persisque cæteris, Soleimanes : nimirum eos debito quatuor Mahumetis prophetas honore non prosequi. Quatuor enim hi Mahumetis tum socii, tum successores, fuerunt Eubukir, Ome, Osman et Ali : quorum prioribus ordine tribus rejectis, quartum Alim, Mahumetis propinquum et generum, Persæ probant ac venerantur.

232. *Curdistan, Curdi, Keldan, Cordyna, Curti.*

Reineccius in appendice ad octavum Aythoni caput, Cordos et Cordinos nimis late Turcicam gentem esse prodidit ex Joanne Leone Africano. Et adjecit alia de Corduenis et Carduchis, quæ hic minime repetenda. Nec Curdistanum equidem admiserim esse Mediam, quæ verius nunc Sirvan appellatur. Vox Curdistan significat regnum Curdorum. Et habitant hodieque Curdi, sicut his ex annalibus etiam manifesto patet, in regione Bagadatis, quæ Bæbylonia priscis est, et in vicinia Carahemidæ, quæ quondam erat Amida Mesopotamiæ, nunc Diarbekir appellatæ. Quibus in locis cum olim Chaldæorum sedes fuerint, equidem superius in annalium supplemento conclusi, Curdos esse Chaldæos, præsertim cum a vicinis Persis et Turcis ea regio Curdistan appelletur, quam nunc quoque Keldan vocant 497 Arabes, id est Chaldæam. Liber ἀκτάλος historiæ Græcæ, cujus aliquoties mentionem feci, posteros Semis, Nohæ filii, regiones has sortitos refert : Persiam, Bactrianam, Hyrcaniam, Babyloniam, Cordynam, Syriam, Mesopotamiam, cum aliis quæ sequuntur. Quis hic Cordynam, positam inter Babyloniam et Syriam Mesopotamiamque, non animadvertit recentiori vocabulo nominatam, pro Chaldæa ? Idem situs, iidem fines hodie sunt Curdistani, de quo agimus. Adde Cedrini locum e Basilio Macedone, cum ait, Basilium e Mesopotamia victoriæ nuntios accepisse : cum quibus allata quoque fuerint ei multa spolia, multaque vœncipia Curtorum et Saracenorum. Hi Curti plane non alii sunt, quam hodierni Curdi, et Curdistaniæ regionis incolæ.

233. *Ser Asker sultanum : Serdar, μέγας δούξ.*

Hoc officii sive dignitatis apud Turcos non civilis, sed militaris est nomen, quo significatur supremus imperator exercitus sultani, sive capitaneus generalis (uti nunc loquimur) supra cæteros omnes capitaneos exercitus. Asker Arabice supremum significat, pro quo Turcorum vulgus Lesker solet

dicere, veluti eam Cadi Lesker effert iudicem maximum, qui Arabibus est Cadi Asker. Sultanum dignandi casus est apud Turcos. Persis Serdar, non Ser Asker vocatur, nomine Turcis etiam usu capto. Græci denique *μῆγαν δούξα* nominabant hoc apud se fungentem officio, quod magnum ducem denotat, ac primariæ vocabulum dignitatis est inter alia magni palatii munera.

234. *Keisie bassa, Caceba Chorasani.*

Annales Kezicæ bassam, familiari Turcis nomine, Chanem illum appellant Chitainum; qui, cum capite tertio diximus, Ulu Chan discriminiis causa vocatur, id est, excelsus aut summus Chan sive rex Tatarorum. Kezie bassa, si verbum verbo reddas, filtrinum caput significat. Ita tamen in genere Tatarum Chitaini nominantur, a capite tegumentis e filtro factis; tum peculiariter ipsorum Chan, vel princeps maximus: pertinet ac Persas in genere dicimus Kesilbassarios, a rubris capite tegumentis, et ipsi peculiariter eorum scæcho nomen Kesilbassæ tribuimus. Apud Jovium et alios corruptum nomen Caceba reperitur, pro integro Kezie bassa. Tegumenta vero capitum hæc Tatarica viridis in universum coloris sunt, quo singulari quodam jure sive privilegio se uti asserunt omnes propterea, quod ortam a propheta gentem universam gloriantur. Quippe non utuntur apud Turcos et ceteros Mahumetanos vestitu viridi, nisi qui genus suum ad Mahumetem referunt; ac præsertim aliis, extra hos, viride capiti tegumentum adhibere, piaculum ingens fuerit. De Chorasane, sive Chorasano, dicto capite 3, sub finem. Recte Cedrinus Persidem interiorem nominavit. Sane si Taurisium occupantibus Turcis, in Chorasane bellum gerebat: ut minimum ab eis 20 dierum aberat itinere.

235. *Sultaniam, quondam Tigranocerta: Origo Sultaniani nominis apud Persas, ex Cedrino.*

Notavimus e Jovio supra, capite 204, videri Sultaniam urbem olim fuisse Tigranocertam, nobilem Græcis et Romanis in historiis: aut saltem e Tigranocertæ ruinis exstructam fuisse Sultaniam. Nomen hoc a sultanis est consecuta, quod Persis quondam fuerit regia, Sultanique sedes ac domicilium. Et a 500 plus minus annis, postquam Turci, Persis ac Saracenis oppressis, potiti Perside fuerunt, principes religionis appellari cepisse sultanos: ex his Cedrii verbis liquido constat. Turci post Muchemetis (inquit) mortem, dejectis imperio Persis ac Saracenis, domum Persidis facti sunt, et Tangrolipicem Sultanum appellarunt, hoc est, principem universum imperium habentem et regem regum. A Temirlanco denique Sultania fuisse diruta vastataque perhibetur.

236. *Fluvius Persidis Docus Cezid.*

A novenario numero nomen hoc fluvius accepit. Quippe Docus, novem significat. Nominis ea ratio, quod hæc in parte regionis iter facientibus novies hic annis omnino sit vel transcendendus, vel transjiciendus.

A 237. *Bagadatina regio in formam beglerbegatus redigitur; Bagadatiniis chalipha: Soleimanes a chalipha voluit inaugurari; chalipha Cairensis. Inaugurationis ceremonia.*

De urbe Bagdat, sive Bagdet, dictum initio Paudectis nostri, capite 4. Hic notandum, eodem nomine regionem et urbem censer: sicut et Babylonis regionis mentionem paulo ante, capite 232, habuimus. Addendum obiter, hodieque Chaliphem sive Cheliphem quemdam Bagdatie reliquum esse, qui tamen duntaxat nomine tenus dignitatem pristinam tuetur. Quondam enim præpotens erat princeps, ut ex prætoris quoque nostri paret historia, licet recentiori. Nam suo tempore commemorat Tancharos, bellicosam nationem Tataricam, omnis inimicitii et bellis adversus sultanum Iconiensis, Babylonis arma intulisse, quem chaliphem Musulmanorum 498 gentes appellare consueverint. Notionem vocabuli supra, capite tertio, dedimus. Magnæ adhuc est auctoritatis apud Musulmanos, quo Mahumetani se nomine salutare avent. Jovius etiam fatetur, in Bagdat Chaliphæ sive sacerorum principis solem esse, qui a cunctis Mahumetanis regibus, inquit, excolitur: et veterem adoptandi prærogativam retinet, ex certa quoque coemptionis ceremonia confirmandi Assyriorum regis. Ab hoc Soleimanes, veteris superstitionis inlicita secutus, insignia et ornamenta suscepit. Ceremoniam inaugurationis Jovius non exposuit. Itaque repetemus eam ex commentariis Petri Martyris Mediolanensis, ita tamen, ut prius lectorum moneamus, non Asiaticæ duntaxat Babylonis, sive Bagdati, Chaliphæ olim præfuisse, qui dicis adhuc causa scilicet retinetur: sed etiam Babylonis Ægyptiæ, quæ Memphis est, et Cairus, uti sæpe notavimus. Etenim sultani Ægyptii sive Cairenses, excusso Bagdatini chaliphæ iugo, ne confirmationem vel inaugurationem saltem ab eo petentes, imperium et auctoritatem ipsius agnoscere viderentur: suum sibi chaliphæ delegerunt, titulo tenus id nominis ferentem, qui certo venditionis imaginariæ ritu, summum sultanis imperium, accepta non magna pecunia traderet. Jam igitur ipsius verba Martyris audiamus. Habent, inquit, et Ægyptii summum pontificem (id est, chaliphæ) ad quem regnum, siquidem viri essent, pertineret. Is jus suum trium millium auri drachmarum pretio regiam tenenti vendit. E tribunali Soldano, stanti pedibus, vitæ necisque liberam potestatem dat. Ipse descendit, seipsum spoliatur, soldanum imperatorum induit, abit privatus. Permanet in imperio Mahumetes, Caibei filius et successor. Quæ ultima verba de sui temporis sultano protulit, tunc isto ritu inaugurato. Regiam tenenti jus suum a chaliphæ vendit, Cairensis sultanorum regiam intelligens, quam annales in Selime saraium vel palatium Sultaninum appellant.

238. *Sultan Iacup, Heste behista.*

Hunc sultanum Iacupem, scæchum Persarum,

Uunchasanis fuisse filium, notatum superius 166, A et amplius etiam 188 captivibus. Aedificium, cui nomen Hestē Behiste, sic a paradisi octo Persica lingua dictum fuit, istic excoltis a sultano lacupē, voluptatis causa. Notum ex Herodoto, Xenophonte, ceteris, quanti voluptarios hortos regios, et paradisos Persæ priscis etiam ætulis fecerint.

239. *Quid Dandar apud Turcos.*

Solent exeuntes in hosticum Turci prædæ faciundæ causa, numerum aliquem suorum militum, cum vexillo, maxime commōdo quodam constituere loco, quo nimirum et præda convehatur, et sparsi per hosticum milites cæteri confluant, si forte copias aliquas hostiles in procinctu esse cognoverint. Huic in hunc usum deputato suorum numero, B Dandar nomen dari solet. Talem igitur a tergo selectorum militum manum Soleimanes reliquit, hostium motus observaturam: ne quam in suos ex improvise facerent impressionem, ut reipsa contigit. De Corrizis dictum cap. 189.

240. *Chairadines Tunisim amittit: Rais, Tulipantum: φακιδιον, symbolum fortitudinis.*

Maurihegi nomine qui pulsus a Chairadine fuerat, Mule Assan intelligitur, quem nostri Muleassem vocant, et cujus historiam exposuimus in Annalium Supplemento, ad annum Christianum 1573. Begus Hispanus est Turcis Karulus V imperator, ita dictus ex causa superius explicata capite 225. Raislari, sive Raisi, qui sequuntur, præfecti sunt trirēmium ac navium. Tulipantum est lineum illud tegmen quo capita Turci candidis involvere spiris solent. Græci nunc φακιδιον appellant, quod vocabulum exstare puto in Onirocriticis Achmetis nostri. Zygomalas siebat, de Agarenis haberi pro symbolo fortitudinis, quo admoneantur in bellum ituri, ne de reditu, sed morte potius viriliter optetenda cogitent, quando mortuorum cadavera linteis involvi solent.

241. *Indicum Diense bellum. Adenis rex a Turcis, violata fide, suspenditur.*

Hoc loco, priusquam ad res gestas anno Christiano 1538 progrediamur, exponamus sane paucis Indicum de Dio civitate (Deu barbaris, Dio Lusitanis nominatur) bellum inter Lusitanos ac Turcos, D quando nulla sit ejus in Annalibus hisce mentio, nec Jovianæ, vel Surianæ, vel aliorum narrationes integræ sunt, et Pandectis a nobis habenda ratio. Memorabile quidem in primis esse fatebitur lector, ob nefariam Turcorum erga regem Adenis perfidiam et immanitatem, qui tamen Musulmanus erat, et ipsorum superstitioni addictus. Auctor expeditionis Georgius Hæstius Rassiniensis ex Illyrico, nunc Scavonia, rebus ipsis, cum gererentur, interfuit, et consignatas magnifico domino Hieronymo Beck a Leopoldstorf obtulit, qui nobis legendas exhibuit. Igitur anno 1538 Nugnas Acuguanus, orientalis Indiæ prærex, quem provinciis illis Joannes rex Lusitanæ præfecerat, civitatem Diensem mo-

tropolim ac præcipuam munitionem regni Zambri, 499 quod Combaia nostri vocant, in potestatem redegit. Rex autem Zambrius et paganus erat, deastrorumque cultor, et infestissimus hostis Lusitanorum. Is cum Lusitanis imparem viribus se videret, legatos ad Soleimanem bassam, Cairensē beglerbegum, misit, qui, hoc prius adito, muneribusque conciliato, sultanum inde Soleimanem ipsum convenirent; oblataque pecunia maxima, contra Lusitanos operam ejus implorarent, simulque pollicerentur herum suum cum pluribus aliis regibus Indicis, ejus se submissurum imperio, modo subsidium adversus hostes Lusitanos impetrasset. Placuit ea Soleimani legatio, qui per hanc se sperabat occasionem imperium Osmanidarum in ipsas longe lateque propagaturum Indias, et auri gemmarumque feracissima regna sui juris effecturum. Itaque legatis prolixè pollicetur omnia, classemque mox adfuturam auxilio spondet. Mittitur non multo post Soleimanes bassas, beglerbegus Ægypti, cum machinis bellicis, et justo exercitu, anno eodem 1538, mense Junio propemodum exeunte, bellum ut hoc conficeret. Quippe Turcis hæc ardebat occasio; quos non tam in oppressos commiseratio, vel officium erga confederatos, quam spoliatorum ac prædæ cupiditas, ad bella plerumque pertrahit. Classè ventis vela dante, primum ad Thoron itum, quod est terræ Madianitidis (ut creditur) oppidum in Arabiæ solitudinibus, haud procul a montibus Orebo et Sina: quo loco tam exponendis, quam avehendis terra, camelorum opera, mercibus, Ægypti, Arabiæ Felicis, Indiæ respectu, commodissimum est emporium. Post aliquot inde dies appulerunt ad urbem Giden in Arabia Petràa (Ziden alii vocant) quæ ipsa quoque maritima est, Turcorum imperio subjecta, nec minus nobile, quam Thoron emporium. Tandem in Arabiam Felicem, et ad portum urbis Adenis perventum, circa mensem Octobrem. Est Aden primaria Felicis Arabiæ civitas, non situ solum, sed etiam opere munita. Quippe nec propugnaculis caret, et ipse locus per se tutissimus est. Ab ortu solis, adjacent ei præfupti et excelsi montes; ab occidente, clausum maris portum habet: a meridiei latere, validum in alto proximo scopulo propugnaculum eminet: in quo noctu Arabes antiquam a Turcis Aden caperetur, ignes excitabant, qui magno ex intervallo conspecti, Turcicæ classis adventum indicabant vicinis Arabibus, uti scilicet urbis ad defensionem concurrerent. Substitit ibi classis, cunctantibus Turcis, et consilia variantibus. Rex, quibusdam e numero suorum ad eos ablegatis, cur illuc venissent armati, scire se cupere significabat. Tum basas, perbenigno regis dato responso, ac suis ad regem vicissim missis internuntiis, cum muneribus, ne quid hostile nostri videretur, blanditiis et arte persuadet, sub prætextu comparandi pretio comventus, ut classem sultani Osmanici cum milite portum interlo-

rem pateretur ingredi. Coerciturum se suos, ut ab omni maleficio, præsertim erga religionis consensu sibi devinctos, abstinerent. Quippe rex Adenis, universa cum gente sua, Mahumetis sacra colebat. Intellectis hisce postulatis, in portum Osmanici admittuntur. Eodem astu vafritieque beglerbegi, ad colloquia rex, et convivia pellicitur. Cumque post aliquot dies in navim prætoriam, tribus duntaxat e suis comitatus, veniret, peramanter salutatur, excipitur blande, mensæ et epulis adhibetur. Sed post convivium, nescio qua occasione captata, corripitur: ac tunc demum sentire miser cœpit, improborum munera cum fucata blanditie, fraudis esse plena, prorsusque respuenda circumspicere. Nec mora, dum rex in prætoria detinetur, milites complures de industria, victus comparandi prætextu, civitatem ingrediuntur. Solent enim Turci, quod vi non possunt, aut absque multa sanguinis effusione, dolis, et perfidia consequi. Mox Soleimani bassa per secretos indices nuntiant, Arabibus resisti, et urbem defendi posse, licet advenissent illæ quoque copiæ, quas fama jam adventare ferebat. Tum bassa maturandum statuit, et Arabum anticipanda consilia. Portis per absentiam regis occupatis, miles immittitur: oppressisque Turcorum numero civibus, Aden in potestatem redigitur. Mox et ipse rex productus, ad malum prætorie navis in sublimi, tribus illis cum comitibus, suspenditur; et ad terrorem, fœdo spectaculo, civibus suis ostentatur. Oppidani tam indigne regi sibi que videntes illum, velut in re subita trepidare: capite destituti, hostibus impares numero, consilii denique inopes, nihil omnino moliri. Sic in servitutem relictæ civitati præsidium armum imponitur, provido scilicet bassæ consilio: ne, si quis adversus ei casus Indico bello accideret, vicinum deesset perflugium. Nec enim a tergo Turci relinquere solent aliquem vel suspectum vel adversarium, qui quemvis in eventum esse sibi possit impedimento. Quippe genus hæc *Hirintorum* longe omnium vaferrimum est, et tam presentibus quam futuris circumspiciendis ac pensantibus solertissimum. Præterea potitus Adene *Iman*, si quidem reliqua non succederet ex animi sententia expeditio, fecisse tamen operæ præstium videri poterat, ac viam aperuisse tentandis apud Indos aliquando majoribus. Captam civitatem ingressus Soleimanes, dato signo, proclamari jussit, ne civium bona, neve merces diriperentur: et quemdam e suis, vilioris hominem conditionis, in ipsa urbis porta terrendis cæteris, capite plecti jussit. 500 Aromatum namque magna huc copia deferri ex India solet. Præterea sinus Arabicus sive Persicus hic incipit, et Abyssinorum Æthiopum, quorum rex Prætejanus vulgo nominatur, montes atque limites ibidem conspiciuntur. Osmanici, Adene relicta, cum annona copiosa naves onerassent, Oceano se commiserunt, ac decem novevices itinere maritimo consumpsere.

Tandem, ad ea quæ petebant loca cum pervenis- sent, bassa Lusitanos aggredi cœpit, et urbem Dion sive Devon, a Lusitanis Zambrio regi ereptam, obsidione cingi jussit. Itaque machinis bellicis e navibus in terram expositis, oppugnata civitas quadraginta diebus continuis, tam terra, quam mari: sed irrito plane conatu. Turris duntaxat quædam, instar castelli seu propugnaculi facta, quæ uno ac dimidio aberat ab urbe stadio, et cui præsidii causa 80 Lusitani milites impositi fuerant, Turcorum in potestatem venit: præsidia- riis sese dedentibus, et mox in naves perductis. Duobus elapsis mensibus, auditum de classe Lusitanica, quæ suis succursum veniret. Itaque terri- tus bassa, machinas bellicas navibus imponi jussit, ac noctu solvens profugit. Quam enim animose suas in speciem instituunt et ordiuntur expedi- tiones, Turci levi momento territi, rebus ex animi voto non succedentibus, honoris omni respectu postposito, ceu timidæ diffugiunt damæ. Cumque jam bassa non procul a Zebetho esset oppido, inter- fici captivos in littore jussit. Duravit annum integrum hæc expeditio, fuitque Zebethum etiam, Arabiæ Felicis oppidum, a Turcis in reditu expu- gnatum. Tam Adeni, quam Zebetho, beglerbegi cum dephterdaris, singuli singulis præfecti fuerunt, de quibus non multo post, in beglerbegatum ca- talogo.

242. *Bellum contra Chimeriotos: Ceraunia, Chimara, Avelona, Lutsi bassa.*

Chimeriote sunt Arnautari, vel Albani, vel Epi- rote, trans sinum ex adverso Corcyræ siti: qua in regione continua montium series est, quam uno vocabulo nautæ jam dicunt Chimeram. Jovius et alii volunt olim hæc fuisse montana vel ὄρη Ceraunia, itemque Acroceraunia, pro quibus dicere malim equidem Acra Ceraunia. Leo tamen Augustus in novella de Thronis, ut obiter attigimus antea, sub Ætolie metropoli Naupacto, tam Buthroti, quam Chimaræ collocat episcopatus: quæ loca sibi in- vicem vicina, Buthatro et Chimera, cum illic hæ- reremus, a navis nostris appellabantur. Iisdem Avelona, cujus hic mentio fit, enuntiabatur adjecto articulo Italico, Lavelona, vel disjuncte, La Ve- lona, cum quidem vulgaris linguæ Græcæ periti adderent, eo nomine βελώνη significari acum. Sed ignorabant homines et antiquitatis et litterarum rudēs, appellationem recentiore hanc ex veteri Aulone factam. Sita est in Albania vel Epiro, ex adverso extremæ illius oræ Italia: quæ in Apulia promontorium S. Mariz nunc habet, Iapygiam quondam dictum: ubi civitas Hydrus posita, dun- taxat intermedio maris Adriatici sinu, 60 millia- ribus Græcis ab Aulone disjungitur, uti capite 152 notavimus. Leonis Augusti Novella de Thronis Autoniam recenset inter episcopatus metropoli Dyrrhachinæ subditos, et proximo post episcopa- tum Glavinitzæ vel Acrocerauniæ commemorat loco. Cæterum qui Annalibus hic appellatur Lutsi

bassa, corruptum apud históricos nostros, Jovium et alios, nomen habet *Luffibeus* aut *Luphtibeus*. *Spandugini* de hoc notabilis est locus, quem interpretando subet inserere. *Sultanus*, inquit, *Soleimanes Lutsi*, perquam humili conditione nato, suis ex sororibus nram dedit uxorem, eumque primum *bassam* creavit, a quo tamen officio nunc dejectus est. Quippe cum uxor mariti concubitus cum masculis ægerrime ferret, eoque nomine cum ipso expostulans, diceret: fratrem suum, sultanum *Soleimanem*, illi se junxisse matrimonio, secum uti cubaret: excandescens *Lutsi bassa*, mulieri colaphum impexit. Hoc ubi rescitum a *Soleimane*, sororem ei protinus ademit, ac recepto *Sultanino* sigillo, dignitate supremi veziris hominem exiit. Est enim in more apud *Osmanidas*, ut qui auctoritate quatuor inter *bassas* est maxima, vezirazem sive supremum consiliarium nominetur, et in manu sua sigillum sultaninum habeat. Hæc *Spanduginus*; quæ sane si vera sunt, ut esse videntur, conveniens fœdis ac dissolutis moribus homini datum nomen fuit. Quippe *Lutsi* lingua *Turcica* significat eum qui non nisi de venere cogitat: qualem *Græcus* aliquis dixerit *ἔρωτιχόν* vel *ἔρωτομανήν*.

243. *Besictasi*, ΑΙΠΑΟΚΙΟΝΙΟΝ.

Besictasi, locus est ad *Bosphorum Thracium* in Europa situs, qua *Constantinopoli* sursum tenditur, adverso *Bosphori* fluxu, versus os ponti *Euxini*. Plus minus quatuor abest a *Galata* miliaribus *Græcis*, aut uno *Germanico*. Nomen lingua *Turcica* lapidem sive saxum cunarum, significat: a distractione, puto, *Christianorum* mancipiorum, ac matrum præsertim, liberos etiam teneros in cunis habentium. Sepultus hic est *Chairadines*, qui messita quoque nova suo sumptu ibidem exstructa, nobilitare locum et excolere voluit. *Διπλοπόρον* *Græcis* hodie vocari, priscis *Jasonium*, notatum reperies supra, capite 128. Hoc tempore, de quo scilicet *Annales* modo loquuntur, adjecta fuerunt 501 fistucæ capitum *Christianorum*, e *Coryra* duntaxat in servitutem abreptorum, cujusvis sexus et ætatis, ad sexdecim millia: quemadmodum *Jovius* memorizæ prodidit. De *sultaninis* et eorum pretio, dictum 18 capite.

244. *Carabogdanizæ fluvius Berut*.

De *Carabogdanizæ* consule caput 71. Ejus amnis est, quem *Berut* *Annales* hi nominant. *Ungari* tamen, et *Valachi*, sive *Moldavi*, partim contractius et durius *Prut*, partim paulo mollius *Brut*, enuntiant.

245. *Neptuni Doriæ, victi a Chairadine, fuga*.

Doriam *Turci*, more *Itælico*, pronuntiant; quem *Jovius* dixit *Auriam*, magis consuetudini *Latinæ* respondente vocabulo, velut ipse quidem existimavit. Is et usu rerum mari gerendarum, et felicitate singulari, tantam adeptus gloriam fuit, ut

A vulgo *Neptunus*, ceu maximus quispiam maris deus, appellaretur. Hunc tamen a *Chairadine* prælio navali, et artibus imperatoriis superatum, fugisse, non insolenti, sed modesta memorent *Annales* oratione. Quo commendabiliores nobis esse debent, uti non ad gratiam suorum, nec ad insectationem nostrorum; sed ad veritatem, quæ anima est historizæ, scripti. *Jovianum* quidem epiphonema, quo clausit hanc narrationem, quam acres habet aculeos! *Auria*, inquit, tanti usus, tantæ peritizæ, tantæ existimationis mari dux, eo die nullus imperator exstitit. Atqui cogitare de illo veteri verbo debebat *Jovius*, quo *Demosthenes* etiam fugiens, excusasse se fertur:

B Ἄνθρωπος δὲ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.

Qui se fugæ dat, dimicabit denovo.

Nec ineleganter *Alexius Angelus* imperator, ut apud *Græciæ* prætoiem nostrum memorizæ proditum legitur, cum perditis rebus non modo frustra, sed etiam cum periculo se diutius hæsurum *Constantinopoli* animadverteret, omnibus valere jussis, et arrepta sponte, nolenti tamen animo, fuga, *Davidem* quoque dixit beneficio fugæ salutis atque incolumitati suæ consuluisse. Non minus certe magni et sapientis est imperatoris, summam rerum incertæ *Martis alexæ* non temere committere; quam prospere cedentibus omnibus, victoria prudenti uti.

246. *Publicanorum carcer Constantinopoli*.

C Vendit omnia per imperium suum telonia maximo pretio, vel paucos, vel plures in annos *sultanus Osmanidarum*; ideoque si majores aliqui pecunizæ summas ei vectigalium nomine polliccantur, quam reapse deinceps exhibere possint: in carcerem, veluti qui non solvendo sint, et fraudem *sultano* facere voluerint, conjiciuntur. Illic carcer publicanorum *Constantinopoli* dicitur. Et sunt in universo *Osmanidarum* regno publicani fere *Judæi*, gens exactionibus et usuris nimium quantum supra mortales cæteros dedita: cum ipsi etiam *Turci* vel *Musulmani*, paulo sincerioris homines conscientizæ, nolint audire publicani: non aliter, ac si cum infamia conjuncto propter aliorum nequitiam nomine, virum bonum appellari nefas sit, etiamsi præter officium nihil ipse faciat.

247. *Ontum Capisi, Xyloporta, Porta lignaria, Caravanserai*.

Ostendimus supra, capite 200, quæ porta sit hæc lignaria, videlicet ad quam navigia lignis onerata solent appellere: *Græcisque* dictam *ξύλοπύρταν*, ab iisdem lignis quæ huc advehuntur, non quod ipsa lignea sit, quemadmodum credidit uterque *Chalcorondylis* interpretes. De voce *Caravanserai*, dictum capite 14, significari scilicet hæc ædificia caravanis exstructa. *Carayanas* vero more *Turcico* se conjungentium esse agnoscimus, cum loca minus a latrociniiis tuta peragrandia sunt. In

hæc ergo caravansaraia, quæ amplissima plerumque sunt, divertere cum equis, jumentis sagmatariis, mulis, et camelis, hæc caravanzæ solent. Vasta sunt ædificia, quemadmodum Busbequius descripsit, aliquanto longiora, quam latiora, cæteroque quadratam ad formam accedentia; quorum in medio patet area ponendis sarcinis et camelis, mulis, carrisque collocandis. Hanc aream plerumque circumcirca murus ambit interior, tres plus minus pedes altus; parietibus illis quatuor, quibus totum ædificium clauditur, adjunctus. Ejus muri superficies aqua est, patetque in latitudinem pedes quatuor. Hic Turcorum cubilia sunt, hic cenacula, hic rem expediunt culinariam. Nam ad parietes, quibus totum ædificium continetur, foet frequentes cum fumaris vel infumibulis sunt inædificati. Hospites ipsi nulla re a camelis, mulis, equis alia sejuncti sunt, quam ejus muri spatio. Quinimo ad muri pedem ita ligatos habent equos, ut capite ac tota cervicæ supra murum emineant, dominisque se calcantibus aut etiam resonantibus assent, velut ministri; et interdum panem, vel malum, sive quid aliud, de manu eorum capiant. In eodem muro lectos sibi sternunt. Tapetum in primis explicant, quem ea de causa ephippiis aptatum fere circumferunt. Huic injiciunt vulgo penulam, ditiores Valentinam, quam vocant; quæ mollibus e pillis contexta candidaque, lintaminum loco mihi quidem ipsorum exemplo fuit. Cervical 502 præbet equestris sella. Veste talari, pellibus suffulta, qua vestiuntur interdum, teguntur noctu. Sic somnum capiunt, nullis lacessitum, extra naturalem jumentorum mandantium strepitum, blandimentis. Ipsorum saraiorum, pro caravanzæ exstructorum, tecta plerumque plumbea sunt.

248 *Area vel forum Tachtal Cala, Tampezim, Chalcocondylia locus emendatus et expositus. Chalcooprata, Chalcoprata, Vicus vitriarius.*

Aream, quæ Tachtal Cala nominatur, Laonicus in octavo forum appellavit, et Tactalem vocari addidit. Apud actuarium Malatestanum Tectalaca scribitur. Pro illius Tactale, hujus Tectalaca, rone Tachtal cala; quæ voces Turcicæ sunt, et aream tabernæ ligneas habentem significant. Quippe Cala denotat tabernulam vel tentorium, et Tachtal asseres sunt: ut intelligantur ex asseribus factæ tabernulæ. Hæc area fere urbis est in mediotulio, non procul ab Eskisarai, vel a saraiæ veteri muliercularum sultani, de quo capite 139. Est eadem in area sultani Bajazitii secundi messita, cujus supra fecere mentionem annales, in ejus sultani funeris descriptione. Hoc autem loco ludicra quotidie omnis generis exhibentur, quæcunque homini venire in mentem possunt. Et adhibentur pueri, equi, asini, canes, feles, cervi, leonæ, ursi, leopardi, vulpes, et nulla non alia, peregrina præsertim, animalia. Sunt istic qui chiromantice proficiunt; sunt præstigiatores

A varii, funambuli, luctatores, saltatores, alii promodum innumerabiles. Ideo Laonicus inquit: Hæc ludicra quis quotidie cernat in foro, quod Tactalem vocant. Sequitur ibidem vocabulum Tampezim, quo nonnullos ex his ait appellari. Neminem hoc declarasse arbitror hortemur, cum barbarum sit, et ignotum, adeo etiam corruptum. Quippe non Tampezim Turci dicunt, sed Ziampos, quæ duabus syllabis vox enuntiat. Significat autem *εχρυσότατος*, ut Græci vocant, qui Latinis funambuli sunt. Ad unum hujus areæ latus incipiunt illorum tabernæ, qui Persicæ operis excellentis, et Turcicæ item pictæ, Græcæ et alias coloris nivei levigatasque chartas vendunt. Ideoque Græcis hæc *χρυσόπρτατος* dicuntur. His a tergo proximus est vicus fabricarum, ex ære vasa quævis elaborantium, qui hoc Annalium loco memoratur. In vicus in historiis Græcorum recentioribus Cedrini et aliorum celeberrimus, nominatur *Χαλκοπρτατος*, nimirum a distractione vasorum ex ære factorum. Locus insignis est Cedrini de Chalcoopratiis in Theodosio majore, puto. Vici quoque vitriarii, Chalcoopratiis proximi, sit hic mentio: quo tabernæ vitriariorum, ut olim erant in urbe Constantiniana, veteris ad imitationem Romæ, sic etiam hodie conspiciuntur. Diversus tamen hic vicus est ab illa vitriariorum porta, de qua dictum superius, capite 200. De porta fori piscarii, quæ Boluchazar capiti Turcis est, expositum eodem capite 200; sicut et de porta Hebræa, Turcis Schifutlar capiti. Sitæ vero extra muros urbis a foro piscario ædes, in littore maris, intelliguntur illæ quæ maris urbanis excluduntur ab urbe, secundum litus Ceratini sinus exstructæ, versus septentrionem, id est, e regione Galatani litoris.

249. *Nova Cairadinis auspiciis recepta.*

Nova Turcis est, quam Castellum novum nostri vocant, in Dalmatiæ situ: quibus. Id auspiciis Karuli V Augusti receptum fuerat. Quos ejus provincie saugiacos ad obsidionem hanc evocatos fuisse tradunt Annales, de provincia Bozinensi accipito, deque præfectis huic: quorum princeps id temporis erat Ulomas ille Persa de quo dictum capite 231. Translatum enim fuerat a Persicis ad hos fines, more Turcorum, non nimium trans fugis fidendum: ac deinceps quoque sit ejus mentio in obsidione Agriensi, anno Christiano 1552 a Turcis frustra tentata. Præerat Bozinensi provincie ceu beglerbegatus, et ad Castelli novi obsidionem secum saugiacos suos septem adduxit. Virtutis eximie præsidarii milites, quos hostes ipsi commendant, Hispani fuerunt, et Germani, numero ad quatuor millia.

250 *So'eimanes, sub prætextu defendendi pupilli, a Bano Erdeliano relictus, matrem cum pupillo Usaria spoliavit.*

De Joanne Zapolieni, Bano Erdeliano, dictum capite 225. Hic moriens pupillum reliquit hære-

dem, tutelæque Solimanis commendavit, Joannem Sigismundum, quem instulerat ex Isabella Polona, cujus hic mentio sit, nomine tamen non expresso, velut Turcis ignoto. Habuerat Joannis sororem Barbaram, ni fallor, primo matrimonio conjugem Sigismundus major, Poloniae rex: qua mortua, Bonam duxit, Joannis Galeacii ducis Mediolanensis, ex Isabella Aragonia Neapolitana, filiam. Bona partu primo Isabellam hanc edidit, Joannis Zapoliensis conjugem, Joannis Sigismundi matrem. Cæterum nulla sit hic in Turcicis mentio Ferdinandi Cæsaris, Ungariæ Bohemiæque regis; qui tamen hoc bellum, Perenio et Rogendorfo ducibus, gerebat. Id equidem fieri propterea crediderim, quod Ferdinandum Solimanæ, hostem suum, pro **503** Ungariæ rege non agnosceret. Notanda vero Isabellæ oratio, quam Turri reginæ nomine non dignantur, cum Budam affirmant non suam esse, sed sultani Osmanidæ civitatem. Nimis in hoc veram se vatem exporta paulo post fuit bellua, cum Solimanæ, ipsa cum filio per summam perfidiam ejecta, Budæ pariter et Ungariæ reliquæ, velut in provinciam redactæ, beglerbegum præficeret, bonus ille scilicet tutor: matre, tam Turcis addicta, cum filio pupillo, in Transsylvaniam vel Erdeliæm relegata. Hujusmodi nimirum esse præmia societatis et amicitia barbaræ solent, ut tyranno suo moriturus siebat Aratus, *τοσαῦτα τὴ ἐπιχρῆσα τῆς τυραννικῆς φιλίας.*

251. Valpoum, Strigonium. Granus fluvius.

Walpou Turcis est arx, Ungaris dicta Walpo, Valponium Jovio. Ultra fluvium Dravam sita est. Post tertium obsidionis mensem a præsidariis dedita fuit, præfecto ab iisdem capto, et hosti prodito. Strigonium nunc Granum vulgo dicunt, ab amne Grano, qui, defluens a Carpathijs montibus, ubi montanæ nunc civitates celebres sunt, ad radices arcis Strigoniensis sive Granensis, Daquibio miscetur. Unde civitati quoque Strigonium nomen inditum putatur, velut Istrigranium, ab Istri et Grani confluentibus. Alba regalis non tam a regum Ungariæ sepulturis sic appellata fuit, quarum meminerunt Annales, quam a regum inauguratione, quæ hoc fieri loco priscis temporibus solebat. Istic etiam rex Ferdinandus, cum Anna conjugæ, Vladislai regis filia, Ludovici sorore, decimo quarto die Februarii, anno millesimo quingentesimo vicesimo septimo, adhibita sancti Stephani vera corona, fuit inauguratus.

252. Schirvan, Sirvan, Serbau, error Jovii.

Si lector ab aliis de hoc bello memoriæ prodita leget, nusquam ita descriptum inveniet. Ut Techmas, Spandugino Tamas, Sansovino Tolcas etiam; sic Ercas eidem Spandugino nominatur Algas, mirifice vitiatas appellationibus. Regio Schirvanam aut Sirvan, laud dubie nunc est illa, quam prisce dixere Mediam, posteriores etiam Vaaspracan, ut apud Cedricum in Constantino Monomacho legi-

mus. Fallitur Jovius, cum ait, Albaniam hodie vocari Serban, vicinam Mediæ, propterque Caspium mare sitam. Quippe regio Georgianorum est Albania, qui nunquam vel ipsi regi Persarum, vel regio fratri paruerunt hactenus: sed Christiani, et liberi, suis principes habent; Persis duntaxat confœderati, sicut expositum capite centesimo octogesimo nono. Sirvanum vero, sive Media, regni Persici membrum est: quod tametsi Mustaphas bassa vezir imperio subjecit Osmanidarum, anno Christiano millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, et beglerbegatus in formam redegit: mox tamen Persis receptum, ab iisdem hodieque retinetur.

253. Uvan, Uvastan, Ibanum Cedrini.

Urbs hæc cum arca sic ad Persici regni limites pertinet, ut etiam majori finitima sit Armeniæ. Cedrinus in eodem Monomacho Augusto vocat *Ἰβάν τοῦ Βασπρακάν.* Id Latine reddens interpretes, Ibanum et Vaaspracan scripsit. Ego simpliciter exprimerem, ut tanto melius intelligerem: Iwan, aut Ivan, urbs regionis Vaaspracan. Et quia capite præcedenti Vaaspracan, ex ejusdem Cedrini auctoritate, Mediam esse docuimus, intelligere jam licet, Wanum ad eandem Mediam referri debere, vel ea si non contineatur, saltem finitimum videri. Wastanum significat regionem circa Wanum sitam, seu Wani territorium: siquidem Istan, sive Stan, Turcis regnum vel regionem significat.

254. Notitia beglerbegatum totius Osmanidarum imperii, quos hæc possident.

Quia Persicis in finibus extremus hic a Solimane Wani beglerbegatus id temporis institutus fuit, libet hoc loco quamdam quasi notitiam regni Osmanici lectoribus exhibere, descriptis ordine provinciis ejus sive beglerbegatibus, quos in Asia, Africa et Europa nunc Murates hic tertius, unci Muchemetis Osmanidæ pater, possidet: ut ita denique Pandecten historiam Turcicam nostram claudamus, visuri deinceps latius ne permissu Numinis fines suos propagaturi sint, an vastissimam illam molem imperii, cunctis hactenus formidabilem populis, secundum ipsorummet oracula, tandem aliquando Deus Optimus Maximus suæ declarandæ majestatis ac gloriæ causa sit eversurus, vel in ordinem, subque jugum filii sui sic redacturus, ut Gogi Magogique sub caelo nullum amplius nomen existet. Id enim postremis se facturum diebus, per suos Indubitatæ fidei vates nobis deuntiavit. Ordiamur autem ab oriente sole.

255. Asia Beglerbegatus.

I. Anatoli beglerbeg. Ejus sedes est in civitate Cutaige Phrygiæ majoris, quam olim Cotyæum Græci nominabant, sicut expositum capite **40.** Sangiacus habet sub se duodecim.

H. Caraman beglerbeg. Domicilium **504** habet ad Caesariam Ciliciæ, de qua suo dictum loco. Septem sub hoc sangiacatus sunt.

III. Sivas beglerbeg, ad Sebastiani, de qua consule caput quintum *Pandectis* hujus.

IV. Tocatun beglerbeg. Residet ad urbem Amasiam. Sub eo sunt quinque sangiacatus.

V. Dulgadir beglerbeg. De hac provincia consule caput **163** *Pandectis* hujus. Quatuor sub se sangiacatus habet.

VI. Halep beglerbeg, ad Halepum sive Berrhœam Syriæ, de qua capite 6.

VII. Scham beglerbeg, ad Damascum Syriæ.

VIII. Tarapolos vel Trapolos beglerbeg, ad Tripolim Syriæ.

IX. Maras beglerbeg, ad Marassum, propter Euphratem situm, inter Halepum et Mesopotamiam.

X. Diarbekir beglerbeg, in Mesopotamia, ad urbem Amidam, quam Turci nunc Carahemid nominant. Sangiaci parent huic duodecim.

XI. Bagdat beglerbeg, ad Bagdatium sive novam Babylonem, de qua capite 4.

XII. Balsara beglerbeg, ad sinum Persicum, non procul a Bagdat sive Babylone.

XIII. Laxa beglerbeg. Antiquitas; Caramania tendit ad limites Ormuz, et Persis est finitima.

XIV. Genæa, Aden beglerbeg, in Arabia Felici, ad littus Rubri maris. Vide caput **241**. Diversa loca sunt, uno tamen beglerbegatu comprehensa.

XV. Chebetz, Hustio Zebet beglerbeg, ut eodem capite dictum. Locus situs in littore sinus Arabici, finitimus est imperio regis Æthiopum Præteiani.

XVI. Missir beglerbeg. Cairo præest, et toti Ægypto. Sangiaci sub eo sexdecim.

XVII. Cypri beglerbeg. Nicosiæ vel Famagustæ degit.

XVIII. Scheherezul beglerbeg, in Assyria, Persis finitimus.

XIX. Wan beglerbeg, respicit Persarum fines, versus Sirvanum sive Mediam, et Armeniam majorem, seu dictum capite præcedenti.

XX. Arzerum vel Erzum beglerbeg, in Armenia majori, ad limites Sirvani sive Mediæ, et Georgianorum. Distat a Tarbosane sive Trapezunte, sex dierum itinere.

XXI. Tiphlis beglerbeg, finitimus Georgianis sive Curginis, ut nunc appellatur. Institutus fuit a Mustapha bassa serdare anno Christiano millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, mense Septembri. Locus etiam prisceis notus, apud Cedrinum reperitur in Constantino Monomacho, verbis hujusmodi: Asam (is erat e Tangrolipicis fratre natus) a sultano Tangrolipice missus contra Romanos, cum Taurezium, et oppidum nominatum Tephlis, præterisset: Vaaspracaniam ingressus est, id est Mediam.

XXII. Sirvan beglerbeg. Hoc nomine Media nunc appellatur, a metropoli Sirvan, quam eodem anno *Mustaphas idem* cepit, et primum istic be-

glerbegum constituit Osmanem bassam famosum: sed a Persis non multo post ejectus fuit. Nihil tamen minus hic beglerbegatus Osmaidarum inscriptus est libro, qui, nisi restituatur, nunquam se pacem facturos cum Persis profiterentur.

XXIII. Temircapi beglerbeg. Locus est ad mare Caspium, Porta ferrea dictus, et Capi derbent, porta faucium vel angustiarum. Cepit hunc Osman bassa eodem anno millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, et in formam beglerbegatus, necato Schemhali Chane, socero suo, redegit.

XXIV. Cars beglerbeg. Cedrinus Carsæ nominat, et in Persarmenia collocat, quæ nunc Armenia major est. Distat Cars ab Arzerum quatuor dierum itinere. Beglerbegatus cepit anno Christiano millesimo quingentesimo septuagesimo nono, auctore Mustapha bassa.

XXV. Tschildir aut Tzildir beglerbeg, ad fines Georgianorum, ab eodem Mustapha bassa institutus, anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono. Porsius Tschaldung perperam scripsit.

XXVI. Fassa beglerbeg, in Mengrelia. Munitio structa per Uluzalim capitaneum bassam fuit anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono, et ibidem institutus beglerbegatus. Sed paulo post discessum ejus captam vicissim Georgiani diruerunt. Civitatis Phasianæ mentionem facit Leonis Augusti novella de Thronis, et episcopum ejus refert sub metropolim Trapezuntis. Hæc eadem cum hodierna scilicet Phassa fuerit.

XXVII. Sochum beglerbeg, in Georgianorum finibus, a Sinane bassa vezirazeme institutus anno Christiano millesimo quingentesimo octogesimo.

XXVIII. Batû beglerbeg, ibidem a Sinade tunc institutus.

XXIX. Revan beglerbeg. Hunc locum Ferhates bassa cepit et munivit anno Christiano millesimo quingentesimo octogesimo secundo, ereptum Tocmaci sultano, Persicarum partium principi. Beglerbegus istic primus fuit Cigaloglis bassa, Genuas.

XXX. Somakic beglerbeg. De Somakia, quæ Chalcocondyli Samachia nominatur, dictum supra, **D** capite **188**. Beglerbegatus **505** suctor fuit Osman bassa, anno Christiano millesimo quingentesimo octogesimo tertio.

Posteriores autem beglerbegatus hi, bello decennali Persico, quod adhuc geritur, instituti; quemadmodum novi sunt, ita potius nomine tenus sic appellandi veniunt, nec cum antiquis comparandi. Nunc, ordinem naturæ sequendo, provinciis Asiæ recensitis meridiem versus ab oriente progrediamur.

256. *Africæ Beglerbegatus.*

I. Cesair beglerbeg. Sedem habet in Algæair, quæ nostris est Algerium, sicuti capite **227** notatum.

II. Tunisi beglerbegatus residet ibidem.

III. Tripoli beglerbeg. Domicilium ibidem habet. A
Sunt autem Africae duo praeterea regna, libro
Turcarum vel Osmanidarum (ut ipsi loquuntur
inscripta) quae tamen necdum inter beglerbegatus
referuntur, sed potius tributariorum seu feudorum
nomine veniunt; Fessa nimirum, cum Maroco.

Nunc ad occidentem, et aquilonem, quae restent
provinciae, videamus.

Europae Beglerbegatus.

I. Rumeli beglerbeg. quem Graeciae vocant. Sedes
ejus est Sophiae. Sub ejusdem vexillo Sangiacatus
infrascripti continentur.

1. Sophia Serviae.
2. Nigeholi sive Nicopolis, vide cap. 51.
3. Kircklisse. Vide cap. 193.
4. Vyza, Thraciae.
5. Kirmen, Macedoniae.
6. Silistra, ibid.
7. Giustaudil, ibid.
8. Bender, versus Euxinum Keratesque Tataros.
9. Acherman. Vide cap. 159.
10. Uscochia. Vide cap. 169.
11. Prisrem, Thessaliae.
12. Salonichi, Thessaliae.
13. Trichala, ibidem.
14. Misitra, quondam Sparta Morcae.
15. Palaeopatra, ibid.
16. Jagnia, Joannina Aetoliae.
17. Delvuina } Achaiae.
18. Elbassan } Achaiae.
19. Avelona. Vide caput 242.
20. Ducaggin. Vide caput 206.
21. Iscodar in Albania. Vide cap. 121.

II. Denizi beglerbeg, qui et Capitan bassa vulgo,
pro maris Capitaneo sive Praetore. Sedes ipsius
est Gallipoli. Sangiacatus ei subjecti sunt:

1. Gallipolis. Vide cap. 23.
2. Galata, cap. 127.
3. Nicomedia, cap. 74.
4. Limnos, cap. 229.
5. Mityline, cap. 138.
6. Chios, cap. 229.
7. Nexia, ibid.
8. Negroponto, cap. 142.
9. Rhodi, cap. 229.
10. Cavala, cap. 44.
11. Napoli di Romania
12. Lepanto, cap. 175.
13. S. Maura, cap. 178.
14. Alexandria.

III. Budun beglerbeg. Sedes ejus ibidem. Sub-
jecti sunt ipsius jurisdictioni sangiacatus hi fere.

1. Novigrad.

2. Filek.
3. Zetschen, sive Zetzen.
4. Zolnok.
5. Gran.
6. Segedin.
7. Alba regalis.
8. Sexard.
9. Simontornar.
10. Copan.
11. Mubatz.
12. Ziget, sive Saswar.
13. Petscheu, vel Quinque ecclesiae.
14. Sirmium.
15. Semendria.

IV. Temeswar beglerbeg. Residet ibidem. Sub-
jecti sunt ejus administrationi sangiacatus hi:

1. Temeswar.
2. Madava.
3. Vilaswar.
4. Tschianad.
5. Wuchitirni.
6. Giula.
7. Vidin.
8. Lipa.

V. Bozna beglerbeg. Sedes ipsius in Bagualuca.
Sangiacatus hi subditi sunt.

1. Bagualuca.
2. Poscheg.
3. Clissa.
4. Herzegovina.
5. Lika.
6. Sazeschna.
7. Iswarnik.
8. Brisrem.

9. Allatschiar chissar.

VI. Coffe beglerbeg. Ejus sedes est ad urbem
Capham in Taurica Chersoneso. Sangiacatus dun-
taxat erat initio beglerbegi Graeciae subjectus.
Praeter Capham, et ei vicina loca, sangiacatus
omnes ditone sua complectitur, ad Tanaim palu-
demque Maotidem sitos. Sed verum si fateri volu-
mus beglerbegi nomen potius titulo, quam pote-
statis amplitudine tuetur.

506 Haec meta regni barbari, nostrique labo-
ris esto, quam Dei propitii nutu feliciter attigisse
gaudemus: et eundem suppliciter oramus, tandem
ut abolere sanguinariam et impiam tyrannidem
velit, ac veteris oraculi veritatem eventu compro-
bare; quo creditum pluribus a saeculis, Coranum
legemve Mahumetis gladio ceptam, gladio propa-
gatam, gladio denique terminandam: ut obstupe-
scens ad operis divini magnitudinem, et effusus in
hymnos oris univertus, accinat:

LEONARDUS

CHIENSIS

MITYLENÆUS ARCHIEPISCOPUS.

NOTITIA

(Oudin., *De Script. eccles.*, t. III, p. 2422.)

Leonardus, Chiensis, metropolita Mitylenes in Lesbo insula, concilii Florentini aetate clauisus videtur. licet ipse interfuisse non legatur. Nam, ut habet Martinus Crusius in annotationibus ad *Historiam ecclesiasticam seu patriarchicam Constantinopolitanam*, libro II *Turco Græciæ*, pag. 187, *Scholarii*, qui tunc concilio, licet absque deputatione ulla Ecclesiarum Græcarum aderat, *nostri ut non recte sentientis, Leonardus Chiensis* in Expugnatione Constantinopoleos mentionem facit; nam Græci domum reversi concordiam prædictam servare non potuerunt. Quibus ex verbis non permansisse illum in doctrina et opinionibus Ecclesiæ Græcæ constantem colligimus. Scripsit autem Leonardus Chiensis *Historiam Constantinopolitane urbis a Mahumete II captæ*, e Chio per modum epistolæ die 15 Augusti anno 1453 ad Nicolaum V, Romanum pontificem, quam Latine edendam voluit Philippus Lonicerus inter *Chronicorum Turcicorum* tomos duos, Francofurti anno 1584 in 8 editos, quorum tomo I adjicitur pag. 315 ad 336, Latine tantum, quo idiomate forsitan illam scripsit. Mentionem facit hujus scriptoris Gerardus Joannes Vossius, lib. IV. *De historicis Græcis*, cap. 19, pag. 443, editionis ultimæ 1651, Lugduni Batavorum, in 4, Abraham Bzovius in *Annalium Baronii continuatione* ad annum 1453, cui *Historiam Leonardus Chiensis* inseruit præfatam, num. 6, pag. 84 ad 90, ubi num. 7, descriptam hanc narrationem ex ms. codice Vaticano 4137, inquit,

---

LEONARDI CHIENSIS

HISTORIA

CPOLITANÆ URBIS A MAHUMETE II CAPTÆ

PER MODUM EPISTOLÆ

DIE 15 AUGUSTI ANNO 1453 AD NICOLAUM V ROM. PONT.

(Nicol. Reusneri *Epistolarum Turcicarum* libri V, p. 115. Francofurti 1597 4°. Textum Reusneri, corruptissimum, restitimus ex col. Vatic. 4137 apud Bzovium *Annal. Baron. tom. XVII.*)

LEONARDUS *Chiensis, archiepiscopus Mitylenæus*, A narrationes sinistrae tum vere prosunt auditoribus, si prostrati resurgant, uti quibus occisos parentes ab hostibus dicimus, animi ad vindictam mæsti vigorosius excitentur. Narrabo igitur et Deus, et gemens Constantinopolis proxime his cernentibus

Flere mihi magis licet, beatissime Pater, et forte, dum gladio impetebar a Teucris, salubrior mors mihi fuisset, quam vita. Verum quoniam

oculis discrimen ultimum et jacturam. Nec dubito, Pater sancte, præcessisse me multos, qui rei gestæ seriem Tuæ Sanctitati retulerunt. Confert enim multorum in unum relatio. Sed quoniam quæ visu magis quam quæ auditu, verius exponuntur, quod scio loquar : et quod vidi, fidelius contestabor.

Cum igitur reverendissimus Pater D. cardinalis Sahinensis pro natione Græcorum legatus, in ejus famulatum me ex Chio vocasset, ego summa cum animi mei diligentia, ut fidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ fortiter constanterque, uti debitum exigit, defensarem, captivam perinde et mores et naturam Græcorum, argumentisque ac sanctorum theologorum dictis conabar intelligere, quodnam eorum esset studium; quod propositum, quæ rationes, quis finis eos a vera intelligentia, debitaque obedientia vel revocaret, vel retraheret. Intellexi plane, præter Argyropilum artium magistrum, Theophilum Palæologum, Hieromonachosque quosdam paucos, et alios laicos; quod ambitio Græcos quasi omnes captivasset: ut nemo esset qui, zelo fidei vel salutis suæ motus, primus videretur fieri velle suæ opinionis et pertinaciæ contemptor. Quod sane si non tam ex zelo fidei, et amore Christianæ religionis, quam ex affectata quadam gloriæ humanæ cupiditate fecissent, summopere hoc nomine commendandi essent, ipsorumque fervor omnibus qui Christo nomen dederunt, et admirationi et imitationi merito esse deberet. Verumenimvero, tantum abest, ut laudem et admirationem exinde mereantur, ut potius fides et constantia ipsorum omnibus hoc nomine debeat esse suspecta, cum non propter Dei, sed suam ipsorum gloriam quam præcipue captabant, hujusmodi zelum præ se tulerint, quamvis omnino reluctantante ipsorum natura et voluntate. Usque adeo ut ex una parte, ad fatendum articulum processionis a Filio sancti Spiritus urgeret eos conscientia; ex altera, ne meliorem Latini, quam Græci, de veritate fidei intelligentiam habere crederentur, elationis tumor eos abduceret. Verum quoniam nec ratio, nec auctoritas, nec variaz Scholarum, Isidori, Neophytique opiniones adversus Romanæ Ecclesiæ fidem stare poterant, actum est industria et probitate præfati Domini cardinalis, ut sancta unio, assentiente imperatore senatuque (si non ficta fuit) firmaretur, celebrareturque secundo Idus Decembris, Spiridionis episcopi sancti die.

Itaque ea peracta, mox tempestas Tæcri oborta, urbem Constantinopolis, Galatam, cæteraque adjacentia oppida absorbuit: ut verbum Isaia verum sit dicentis: *Tempesta convulsa absque ulla consolatione. Quam tempestate concussus, ego quoque captus sum; et pro demeritis meis vincetus cæsusque a Tæcriis: non sui dignus cum Christo Salvatore configi.* Reminiscor ergo, beatissime Pater, cum primum de unione facta Græcorum, eidem Sanctitati Vestræ epistolas serius destinasse, inter alia dixisse: Nos propter futuram Tæcri obsidionem,

quæ in dies expectabamus, inter spem et desperationem constitutos esse. Spes de tuo expectato subsidio dabat fiducia; timor de Græcorum pertinacia desperationem suggererat. Heu! quæ spes in populo duro gravi iniquitate, qui tot annis sine vita spirituali abscissus a capite permanebat! Quomodo non desperati, quomodo non abjecti a Deo, qui tantis dissimilitudinibus, tantis fictionibus, tantisque scissuris, ab Ecclesia elongati Romani, in cordis duritia permanserunt. Etenim jam captivati, urbe, templis, auro, laribusque propulsi, in Latinos retorquent offensam, asseverantes: Quoniam unionem (inquunt), fecimus, summoque pontifici Romano commemorationem dedimus, merito indignatum Deum esse.

O pertinaces homines! Inqno. Si malum hoc est, prisci illi Basilius, Athanasius, Cyrillus, cæterique Patres, quos præcipuo sanctitatis honore præferitis, mali censendi sunt, quod sanctam unam eandemque fidem cum Romana Ecclesia, omnium Christianorum magistræ, coluerunt. Non hæc causa est, quod unionem, sed quod unionem non veram, sed fictam fecistis. Hæc de re merito indignatum Deum: hæc de re justa animadversio in hostium manus vos esse deductos. Annon sponsonem de unione, sancto juramento apud Florentinam synodum conscriptam violastis? obedientiam declinastis? sententiam decreti occultastis? Annon summi Dei nuntii (o Græci!) vestram perditionem jugiter prædixerunt? qui aures, ut aspis, impie obturastis, et sanctam Ecclesiam catholicam matrem fidelium obaudistis. Flete miserias vestras; arguite vosmetipsos; et non alios condemnentis, aut inculpatis. Mos obstinatorum hic est, sanctos aspernari Dei nuntios: uti Sedechas cæterique Judæi in Babylonem traducti Jeremiam direptionem captivitatemque prædicentem contempserunt. Certe hæcenus stetisset Ilion, si Casandram Priamus pater audivisset; si prophetas Hebræi, si Sihyllam Romani, si vos quoque apostolicos nuntios dudum audissetis. Idcirco non mirum si in pœnam tanti criminis insperata mox tempesta invaluit; quam Spiritu sancto docti quæque a multis annis futuram esse prædixerant. Sane ut beatissimi Patris Nicolai primi, summi pontificis, execrationem in pravos Græcos per illud, *Urgentis in senium sæculi corruptela, etc.*, prætermittamus: tabula illa, quam Leoni Sapientis ascribunt, apud monasterium Sancti Georgii de Mangana constructa, vetusto tempore in Constantinopoli occultata mysterioso jam signo detecta, jacturam demonstrat. Hæc, Pater beatissime, cellulis distincta quadratis, imperatorum ordinem successionemque ponebat, sciendum tamen in hoc ultimo Constantino. Ita quoque patriarcharum alia in longum tracta tabula ordinem præscribat. Nam ille spiritu prophetico illustratus tot cellulas figurandarum imperatorum tabulæ inscrip-

quot a primo Constantino Magno, Constantium

conditore, usque ad ultimam captivitatem futuri A erant. In dies itaque cellulæ illæ repletæ, unam modo et ultimam, in qua hic, sub quo urbs periit, collocandus erat, si coronatus fuisset, vacuum prætendunt. Morsenus perinde, vir sanctus, sagittariam gentem contra Constantinopolim venturam, cujus portum inclytum caperet, exterminandosque Græcos sæculis multis ante prædixit. Erythraea etiam nostræ de Græcorum jactura vaticinium legentibus patet. Joachim autem abbas meo judicio Constantinopolis jacturam in Papalista denuntiat, cum dicit: *Væ tibi, septicollis manus truncatis, quasi auxilio destituta*. Septicollim autem Græci *ἑπτακόλον* vocant. Ut quid igitur Latinos damnant? Cur in nos involuntur cum vera scribimus, contra quos tot aperta vaticinia protestantur? Non ergo unio facta, sed unio ficta, ad fatale urbem trahebat excidium; quo divinam iram maturatam in hosce dies venisse cognovimus. Excitatus itaque in furorem Deus, misit Mahometh regem potentissimum Teucrorum: adolescentem quidem audacem, ambitiosum, temulentum, Christianorum capitalem hostem: qui Nonis Aprilis ante Constantinopolis prospectum, cum tercentis et ultra millibus pugnatorum in gyro terræ castra papillonesque confixit. Milites majore numeroquequestres, quanquam omnes pedites magis expugnabant. Inter quos pedites ad regis custodiam deputati audaces, qui ab elementis Christiani aut Christianorum filii, retrorsum conversi, dicti Genizari, ut apud Macedonem Myrmidones, quasi quindecim millia. Ad tertium autem diem, captato urbis situ, machinas innumeras craticulasque ex virgulis viminibusque contextas circum muralis vallum quibus pugnantem tegerentur, fossatis admoovit. Initium confusionis hoc nostrum fuit, ut qui telis machinarumque lapidibus juxta datum ordinem eunus repellendi erant, neglectis singulis, cominus proximare permiserunt. Tantum eorum ordinem instruendis machinis, tantam promptitudinem, tantam acierum providentiam quidam aut Scipio, aut Annibal, aut moderni belli duces admirati fuissent. Sed quis obsecro, circumvallavit urbem? qui, nisi peridi Christiani instruxere Teucros! Testis sum, quod Græci, quod Latini, quod Germani, Pannonæ, Boetes, ex omnium Christianorum regionibus Teucris commisit opera eorum fidemque didicerunt: qui immanius fidei Christianæ obliti urbem expugnabant. O impii qui Christum abnegastis! o satellites Antichristi, damnati gehennalibus flammis! tempus hoc vestrum est. Satagite augere vobis pœnas, quas luatis æternas.

Horribilem perinde bombardam, quanquam major alia, quæ contracta fuit, quam vix boum quinquaginta centum juga vehebant, ad partem illam murorum simplicium, quæ nec fossatis, nec antemurali tutabatur, Calegariam dictam, figentes, lapide qui i almis undecim ex meis ambibat in gyro, ex ea murum conterebant. Erat tamen murus perlatas fortissime, quæ tamen machinæ tam horribili cedebat.

Inde quia major contracta, regis animus afflictabat, ne tristitia in tanto certamine afficeretur, jussit mox aliam longe majoris formæ consulari: quam, ut aiunt, industria Calibasciæ consularis Baronis amici artifex, nunquam ad perfectum conduxit, aliis mellocribus innumeris collidere urbem machinis undequaque conabantur. Sclopis, spingardis, zarbathanis, fundis, sagittis dies noctesque muros hominesque nostros vexabant maetabantque. Existimavit enim hostis Christianos esse paucos, quos assidua protractos fatigatosque pugna urbem tueri non posse. Ignominiose igitur factum est, ut primo illo congressu, Teucris obstaculum non invenerint. At in dies doctiores nostri facti, paravere contra hostes machinamenta, quæ tamen avare dabantur. Pulvis erat nitri modicus, exiguus, tela modica: bombardæ si aderant, incommoditate loci primum hostes offendere, maceriebus alveisque tectos, non poterant. Nam si quæ magnæ erant, ne murus conciteretur noster, quiescebant: interdum in cuneos hostium emissæ, et homines, et tentoria exterminabant. Non enim in vanum jaciebantur, quas illas hostes declinare non poterant. Itaque cadebant Teucris icti æneis telis lapidibusque. Vulnerabantur et nostri: qui quandoque vallum egredientes, ad manus decertantes et occidebant et occidebantur. Victoria ex hoc æquius tyronibus nostris, quod egrediebantur impavidi, quam Teucris dabatur. Verum quoniam malo fato Joannes Longus Januensis, de Justinianorum prosapia, duabus cum navibus suis magnis, et armatis circiter quadringentis mare decursitans, forte veniens, stipendio ascriptus imperatoris, ducatum militiæ obtinuit; strenue defensare urbem visus, reparationi demolitorum murorum vigilantius incubebat: Teucris animus viresque deludere videbatur. Nam quanto hostis mole ingentis lapidis muros conterebat, tanto hic animosius sarmentis, humo, vasisque vinaris intercompositis reparabat. Qua de re Teucrus delusus, cogitavit non cessandum ab ictibus machinarum; sed fortiori cura, subterraneis cavis furari urbem. Minerarum fossores, quos ex novo brolo conduxerat magistros accersiri jussit. Lignis instrumentisque advectis solerti cura, uti imperatum, actum est, ut mox per cuniculos tentarent fundamenta suffodere penetrareque omnifarium urbis murum. At cum a fundameatis (o rem mirabilem!) primum jam vallum et antemurale mirando cum silentio subcavassent; Joannis Grande Alemanni, ingeniosi militis, rerum bellicarum doctissimi, quem Joannes Justinianus militiæ dux centurionem conduxerat, industria et sagacitate opus detectum est: exploratorumque id firmatum relatione, animos omnium commovit. Græci cum dudum Barsicham, Ammi, Amaratque genitorem hujus, pristinis bellis frustra laborasse in cavanda urbe cognovissent, impossibile per hunc fieri posse affirmabant. Quorum opinio ex facti evidentia confusa est. Itaque penetralia hæc nostris

reconfessionibus detecta, urbem non læsere : timorem tamen ingentem a fundamentis confossa turris, ligneis stylis bituminatis innixa, nobis iussit. Sed ut res in lucem venit, repulsis igne et sulphure hostibus e latebris reconstructa, mox timorem excussit. Composuit perinde ligneas turres juxta vallum, humo plenas, pellibus boum circumtectas, ex quibus fossatis clam terram quisquillasque ut facilis eis fieret ingressus, immittebant. Crates deinde innumeras ex virgultis viminibusque contextas, cettos oblongos scalasque rotatas, currus castellatos taliaque machinamenta, quæ vix Romani adversus Pœnos construxissent. Bombarda præterea illa ingens, eo quod Caligaream strenue reparatam adversus non proficeret, alium locum Bactatinæ turris, juxta Sancti Romani portam inde dimota, lapide in ea æstimatione mille ducentarum librarum interdiu collidit, collisum concutit : concussum exterminat. Ruina turris antemuralis fossatum replet æquatque : ita ut via hostibus, qua decurrere possent, strata cerneretur : nisi quia concite introrsum, uti in Caligareæ demolitione, reparatio facta fuisset, haud dubio impetu urbem intrassent. Itaque Teucrus demolitum, quam primum restauratum ut conspexit murum : Non Græcorum, inquit, sed Francorum hoc ingenium est, ut tanta resistentiâ fiat, tanta pugna : quos nec innumeræ sagittæ, nec machinarum ligacorumque castrorum horror, nec internissa obsessio deterret.

Agebant interea Galatæ, sive Perenses, quanquam prudentius, ne in Propontide castrum struxisset Teucrus, sollicitam providendi curam nunc armorum, nunc militum, clanculo tamen, ne hosti, qui pacem cum eis simulabat, innotuisset : quæ res tenuisset, ne auxilium posthac Græcis conferre potuissent. Sic simulata illa pax urbi ad tempus profuit. Ego iudicio meo, ni fallor, arbitror apertam guerram Perensibus a primo salubriorem, quam fictam pacem. Quidam Teucrus neque castrum, quod demolitionis eorum causa fuit, condidisset, neque guerram posthac tam terribilem intulisset. O Genuenses jam quodammodo cicurati ; sed sileo, ne de meis loquar, quos externi cum veritate dijudicant. Ubi sunt prisce inclyti Genuenses, qui Galatam, accincti gladio, utique reparabant Hierosolymam, condiderunt ? illi cum effuso cruore et ære : vos ne æs vestrum cupidi et sanguinem effunderetis, cum vecordia illam mundo decoram Teucro tradidistis, si tamen tradere potuistis.

Sed (ut historiam prosequamur) interea fatigati nostri de præsidio diffidebant. Nam neque ex Genua, neque ex Venetiis, quibus (pace eorum licam) mitti debuit, auxilium mittebatur. Neque aliunde spes erat, nisi ex Deo cujus qui prudentius cariditatem metiebatur, ex mysterio fieri autumabat, quod infidelitas, irreligio, magnaque crimina Deum potius irritabant. Vide, beatissime Pater, quam dignum, quam rectum iudicium ! Celebrarunt unionem Græci voce, sed opere negabant. Aiebant quidem maguates, quorum cruor hostili gladio jam

A irrigat terram : Detur summo pontifici commemorationis honos, sed decretum Florentinæ synodi non legatur. Cur hoc, hypocrita ? Ut deleatur (inquit) ex decreto, quod Spiritus sanctus ex Filio, quemadmodum ex Patre procedit. Cur item, hypocrita ? ne crasse videantur Græci, si dicant duos sancti Spiritus productores. Sed cur iterum, obsecro, hypocrita ? Ne detur ei qui totam sibi ex officio captare cupit gloriam ; intendebat ex una parte Scholarium, ex altera Chirluca, quandoque ad præsentiam semet apostolicam conferre, ut hi essent qui soli rem intellexisse viderentur, quique primi laudarentur tantæ unionis auctores. Adversus enim legatum multi invidia clanculo torquebantur. Ergo dixi : Paterisne, o imperator ! ut hæc ambitio sciundat Ecclesiam, ut bujus rei gratia divina ira magis magisque merito accendatur ? Cur non e medio pertinaces illi tolluntur ? Acquiescere imperator visus, metropolitæque Scholarium, Isidorum, Neophytum complicesque, iudices constituit, verbo quidem, non facto. Nam si pusillanimitatem imperator excussisset, hanc illi illusionem vindicasset. Qui enim hominibus, Deo spreto, complacet, utique confundetur. Coercendi quidem illi erant, qui si fuissent, morbum pestiferum non propagassent. Sed ignoro, utrumne imperator, aut iudices dandi quibus correctionis virga, quauquam minas intercessissent, aberat.

Continuata igitur obsidionis tempestate, clausa urbe, ducentarum et quinquaginta fustarum ex diversis Asiæ, Thraciæ, Pontique littoribus contra urbem disposita classis venit : inter quas triremes sex, et decem biremes : septuaginta reliquæ fustæ unius banchoremis ; cymbæ etiam barculæque sagittariis ad ostentationem plenæ velebantur : quæ cinctum catena portum et manibus rostratis bene armatis, Genuensium septem, Cretensium tribus colligatum intrare non valentes, minus ad stadia centum Propontidis ripa anchoras figunt. Et cum proximare non auderent, mare e longe sulcantes, lignamina aliisque machinamenta castris opportuna deferebant. At cum Teucrus tribus jam in locis concussos lapidibus muros machinis dissiparet : memoratu cujusdam infidi Christiani ex colle biremes intromittere curat. Est enim portus ille, beatissime Pater, in longum angustumque protractus : cujus orientalem plagam colligatæ naves et catena muniebant : inde hostibus aditus impossibilis erat. Quare ut coangustaret circumvallaretque magis urbem, iussit invia æquare : exque colle suppositis lenitis vasis lacertorum sex, ad stadia septuaginta trahi biremes, quæ ascensu gravius sublata, posthac ex apice in declivum, ad ripam sinus levissime introrsum velebantur. Quam novitatem puto, Venetorum more, ex Gardæ lacu, is qui artificium Teucris pateferit, didicerat. Ita nos magis, territi, cogitabamus eas aut igne aut lapide exterminare. Sed neque hoc profuit : naves illæ majoris nocumenti nobis erant, machinis undequaque tutatæ. Sic jam perditio port-

tu, necesse fuit ex postis, ut maritimos custodire-
mus muros, deminuere milites. Proinde hoc inge-
nio non contentus Teucrus, aliud quoque, quo nos
terreret magis, construxit, pontem videlicet longi-
tudinis stadiorum circiter triginta, ex ripa urbi
opposita, maris qui sinum schuderet, vasis vinaris
colligatis, sub constructis, confixisque lignis, quo
exercitus decurreret, ad murum prope, juxta urbis
sanum: imitatus Xerxis potentiam, qui ex Asia
in Thraciam Bosphoro exercitum traduxit. Non
restabat ergo nisi navium catenarumque diametralis
tuitio, quæ transitum ingressumve classi prohibebat.

Interea ex Chio in nostrum subsidium tres Ge-
nuenses armis, militibus frumentoque conductæ na-
ves: unam imperatoris, quæ ex Sicilia frumento
onusta advenerat, comitem ducebant: quas ut mox
vicinas urbi classis, quæ excubabat, applicare vidis-
set: concite strepentes tympanis, tubisque son-
nantibus, intuentibus nobis obvadiit, fingens impe-
ratoris navem expugnare velle. Teucrorum rex ex
colle Perensi, fortunæ expectans eventum, pro-
spicit. Fiunt tunc celsi clamores; triremes majores
navibus hærent; tentant imperialium, et protectam a
nosiris audacius invadunt; certamen ineunt; focum
machinis adhibent; sagittas jaciunt. Sic atrox pugna
committitur. Naves Mauritio Genuense Catano impe-
rante ex adverso repugnant. Ibi Dominicus de Novaria
et Baptista de Felliczano, Balaamii patroni Genuen-
ses ardue pugnam prosequuntur. Balistarum horri-
bilitatem missilia jaciuntur; exque coronis navalibus
intra Teucrorum commistam classem infiniti lapides
demittuntur. Tuetur se egregie imperatoris navis;
succurrit Flectanella patronus; bombardæ perstro-
punt; sit ululatus in cælum; confringuntur galea-
rum remi; Teucris sine remissione sauciantur. Rex
qui ex colle circumspicit, quod classis perit blasphemat
et urget equum in salum; vestimenta cum fu-
rore arcegit; ingemiscunt pagani, et lotus exer-
citus afficitur. Quid ultra? Bellum recensetur,
invalet pugna; et tantis classem telis lapidibus-
que obruunt, tot Teucros occidunt, ut declinato
marte ad litus remeare non possint. Exploratorum
et profugorum relatu didicimus, quod decem pro-
pe milia ceciderunt; alii gladio percussis, et sagit-
tis, et machinis, alii confossi vulneribus, nihil
exercitum reddiderunt. Erant quæ invaserunt na-
ves inter triremes et biremes circiter ducentæ.
Confusa tunc regis ambitio est, parvique reputa-
ta potentia quod tot triremes navem saltem unam
non ceperint. Naves ergo (Deo gratia) non læsæ, nec
uno saltem homine perditæ, aliquot tamen vul-
neratis, noctu salvæ cum jucunditate portum in-
trant. Rex contra classis præfectum Balthogium
oppido indignatus, precibus Baronum concessa ei
vita, sententiam tulit, quod officio et bonis omni-
bus privaretur. Cogitavit itaque odio accensus in
naves ex colle Galatæ, orientali plaga, vel eas lapi-
dibus machinarum obruere, vel a catena depellere.
Dispositis itaque et ex ripa occidentali bom-

A bordis, satagit omni acuitate artificis naves infrin-
gere: referens Perensibus, quoniam, uti dixerant,
piratarum erant, quos imperator conduxerat, con-
tra eas agere velle, quæ inimicorum suorum essent.
Itaque artifex, cui provisio negata fuit, ex nectris
ad Teucros redactus, quanto ingenio potuit, naves
frangere studuit: necloque quo fato resultans
bombardæ a colle lapis, centurionis navem, forte
ob crimen, uno ictu confodit: quæ extemplo merc-
cibus onusta, fundum mersa petiit, maximum dis-
crimen quidem inferens. Quo casu reliquæ ne
confringantur muro Galatæ protectæ hærent. Miran-
dum quidem Deljudicium, ut immissis quinquaginta
et centum prope lapidibus, quibus perforatæ multæ
Galatæ domus, inter triginta mulieres congloratas,
una sola optimæ famæ interempta fuit.

Erant perinde in portu triremes mercatoris tres
Venetæ duxque agiles in portum ad tutelam carui-
dem designatæ: quas magno cum hortatu impera-
tor auri in menses prope sex pro tuitione urbis
restare fecerat; quæ, pacem cum Teucro simulantem,
non nisi clanculum præstabant Græcis patrocini-
um. Verum cum notatæ fugæ aliquandiu earum
patuissent, tum quod merces ex fundis suppellectilem-
que traducebant, actum est, ut nullo pacto quod
populum turbessent, prohibitione imperatoris quæ
restabant traducerentur; quinimo deonustæ in
terram reportarentur. Res hæc Venetis indigna-
tionis fomitem ministravit; utpote quod libertate,
privilegiis pro honore domini eorum nactis, ve-
recundius privarentur. Sed sedatis posthac animis
suo arbitrio relicti, spondent Veneti omni fide et
studio ad finem usque belli tueri urbem.

At posthac inter Venetos et Genuenses Galatæ
aborta dissensio est: quod alter alteri fugæ
suspicionem exprobrasset: asserentibus Venetis,
ut tollatur suspicio, quod e navibus suis guber-
nacula carbasaque apud Constantinopolim in salvo
deponant. Indignati Genuenses: Et si pacem (in-
quiant) consulto etiam imperatoris, pro salute Græ-
corum, quæ communis est, aliqua proba dissimu-
latione supportamus cum Teucro, absit tantum
facinus, ut Peram toto orbe pulcherrimam, uxores,
liberos, thesaurosque deseramus quam usque
ad sanguinis effusionem defensare disponimus. Gu-
bernacula carbasaque nostrarum navium, ne exi-
guo pretio inclutus Genæ decor apud vos sit, non
in aliena potestate, sed in nostra servabimus. Nun-
quam fugæ licentia nobis datur, si res nostras arbi-
trio nostro servamus. Pacata posthac cuncta sunt,
agentibus Venetis de triremibus suis, uti voluissent.

Crescente postmodum angustia, consultum est, si
quo modo intronissas hostium fustas urere nostri
possent: clanculoque una dierum ante lucem dua-
bus navibus per Joannem Justinianum capitaueum
dispositis, cum aliquot biremibus ad ripam vehen-
dis, parato foco et machinis: At detractis navibus,
dato ordine, ut cymbæ rectæ, quas barbotas dici-
mus, biremesque sequerentur: hoc ideo ut muni-

tæ saccis lana plenis naves, prius ex machinis acciperent lapidum ictus.

At Jacobus Cocha, vir Venetus, armatam ex navis triremium Venetarum imperialem biremem juxta ordinem datum; gloriæ et honoris avidus, laxatis remis, prævenientem convertit; moxque ut ab hostibus ceruatur (heu! gravem sortem!) e bombardâ lapide medio penetratur: cum omnibus armatis æquore biremis absorbetur. Heu! Pater beatissime, grave discrimen ut uno ictu Neptuni furor immergeret. Etenim res hæc detecta relataque Teucris agit, ut dum nostri percutere voluere, ipsi prius percussi sint. Sed quid dicam, beatissime Pater? Accusarene quempiam licet? silendum mihi est. Qui casus acerbum luctum nostris dedit; et unde exierunt, naves cum confusione retraxit. Ex meris inde supernatantes quidam ad littus capiuntur ab hostibus, quos impius rex ante oculos nostros in crastino decollari jussit. Nostri exacerbati, quos habebant captivos in carcere, Teucros ad muros in suorum prospectu immani trucidant; sicque impietas crudelitate commista bellum atrocius facit.

Simulavit posthac Teucus pacem facere velle; exploratoribus fecte referentibus penituisse eum, quod guerram quasi stimulatus ab Ungaris intenteret: statuitque caduceatorem. Sed hæc res conflictiva patuit: quia nec demoliri oppidum quod in Propontide struxit, nec restaurare quæ vastarat, permittebat. Quodque magis angebat, infidentia erat Teuceri, qui jusjurandum fœdusque nunquam servavit. Cur igitur pacem quærit immanis et infidus hostis? Percunctatus, ex more esse intellexi, ut antequam certamen generale committant, hostes optione pacis petendos, ne, ea prætermissa, Deum non propitium, sed iratum in tanto Marte sentirent. Itaque delusionem ejus præscientes, salutem nostram Deo commisimus; dies nostros dinumerantes in amaritudine cordis, et penitudine, litanis, sacrificio, thure, prece placandum Deum prædicabamus: jejunia indiximus imperare nostris, ut solus Deus pugnare pro nobis dignaretur. Sed quid proderunt Deo missæ preces, si ex corde non sunt, si pollutæ manus habentur; si impia et infida corda consistunt; iniquitates enim nostræ diviserunt inter nos et Deum; Sabbata nostra, kalendæ, incensum, sacrificia in abominationem versa sunt; et quem propitium sperabamus habere Deum, habuimus scelerum nostrorum ultorem.

Pauci admodum et majore numero ex Græcis imbelles, scuto, lancea, arcu, gladio, natura potius quam arte militabant; majores galea, thorace, lorica, gladio, lancea: quidam in arcu et balista doctiores, sed propugnaculis impares numero agebant, quoad sciverant et poterant. Cadebant Teuci, qui audacius adhærebant. Sed quid si centum in die cecidissent, innumeri illi quanto cadere, tanto resurgere plures videbantur? Si unus ex nostris cecidisset, tum præcipue cordatus vir, centum perdidisse flebamus; Græci ad sex millia bellatorum non

excedebant: reliqui, sive Gennenses, sive Veneti, cum his qui ex Pera clam ad præsidium accesserant, vix summam trium millium æquabant. Sed quid agimus in ore leonis? quid formica in ore ursi? quid unus contra mille? Etenim nostri vix urbem ponto terraque obsessam circumvallatamque, quam octodecim miliaria complectuntur, muniabant.

Sed, o Græcorum impietatem, o patriæ prolixiores, o avaros! quos cum sæpenumero lacrymis perfusus inops imperator rogasset ut pro militibus conducendis pecuniam mutuarent, jurabant se inopes, exhaustosque penuria temporum, quos posthac ditissimos hostis invenit. A paucis nihilominus quædam vitronea oblatio facta est. Cardinalis hercle omne studium adhibuit in ferenda ope, in firmandis turribus et muro.

Quid autem imperator perplexus agat, ignorat: consulit barones; suadent non molestari cives angustia temporis; sed recurrendum ad sacra. Auferri igitur et conflare jussit ex sacris templis sancta Dei vasa, sicuti Romanos pro necessitate temporis fecisse legimus, exque eis pecuniam insigniri, darique militibus, fossoribus constructoribusque, qui rem suam, non publicam attendentes, nisi ex denario convenissent, ad opus ire recusabant. Angustia igitur afflicti imperator, dispositis in propugnaculis militibus, quoad potuit, antemurale solum urbis valumque sat videbatur tutari posse. Bellum itaque, paucitate suorum diffidens, tolerat: et spem omnem in Joanne Justiniano præfecto reposuit. Bene quidem si fata secundassent. Juxta ergo se eodem capitaneo cum trecentis commilitonibus Genuensibus posito, splendidis refulgentibus armis, delectis quidem coadjunctis Græcis aliquot strenuis, circa illam partem murorum Sancti Romani reparatorum, ubi magis urgebat pugna, imperator stetit. Mauritius inde Catanæus, vir nobilis Genuensis præfectus inter portam Pigbi, id est fontis, usque ad Auream, cum ducentis balistariis, commisit etiam Græcis, contra ligneum castrum, pellibus boum contactum oppositum accurate decertat. Paulus Troilus, Antonius de Bochiardis fratres, in livo arduo Millandri, quo urbs titubabat, ære proprio et armis, summa cum vigilantia, noctu dieque et spingardis horrendis, et balistis torneis viriliter pugnam sustinent: qui tanta animositate, nunc pedes, nunc enses, defendunt, ut Horatii Coelitis vires repulsis hostibus æquare viderentur. Nam nec muri fracti concussione, nec machinarum turbine territi, æternam sui memoriam vindicant.

Theodorus Charistino, senex, sed robustus Græcus, in arce doctissimus, Theophilusque Græcus, nobilis Palæologus litteris eruditus, ambo catholici, cum Joanne Alemanno ingenioso, Caligarem concussam reparant protegentque. Catanæus, inter Venetos clarissimus, capitaneus Auree portæ et adjacentes turres usque oram maris, viriliter pondus sustinens, hostes impugnat. Græci perinde alii, suis distributi propugnaculis, aciem

mare, terramque in urbis gyrum prosequabantur. A Palatii Imperialis cura Hieronymo Minotto Venetorum bailo commissa est.

Cardinalis, a consilio nunquam absens, Sancti Demetrii regionem ad mare defensabat; Cathalanorum consul turrim ante Hippodromiam tutabatur; versus orientalem plagam. Chirluca ad curam portus totiusque maritimæ regionis invigilabat ad deferendam præsidium. Hieronymus Italianus, Leonardus de Langasco, Genuensis, cum multis sociis Xyloportam et turres quas Aveniades vocant, impensis cardinalis reparatas spectabant.

Flamines monachique supra muros undequaque collocati pro salute patriæ excubabant. Gabriel Trivisanus subtilium galearum præfectus nobilis Venetus, cordatissime a turri Faui usque ad Imperialem portam ante sinum cum quadringentis Venetis egregiis decertabat. Grossarum vero galearum præfectus Andreas Diedo, cum reliquis, triremes potius pavidus, quam portam, custodiebat. Naves perinde armatæ buccinis jugiter et ululatibus Martem invitabant. Demetrius socer Palæologus, Nicolausque Gudelli gener, præsidentes ut decurrant urbem, cum plerisque armatis in succursum reservantur.

Taliter ergo pugnantibus, sive ducibus, sive tironibus ordinatis, expectabatur constituti Martis generalis insultus: quo sæpenumero territi Græci postes, nunc agris nunc vineis colendis, nunc voluptatibus laxati, ex industria declinabant. Fingebant quidem rei familiaris curam, etiam qui graves videbantur: alii inopiam accusabant, qua ad opus lucranda gratia cogebantur. Quos cum absentes corripuissem, periculum non modo suum, sed omnium Christianorum allegans, respondebant: Quid nobis cum castro, si penuriam sustinet domus nostra? ita quod magna vis erat reducendi eos ad muri custodiam. Ob hoc, paucitatem hostes captantes pugnantium, audaces facti, uncinis vasa, quæ in propugnaculis posuerant nostri, demolito muro detrahebant. Quandoque itidem lapidem ingentem vallo ex resalto collapsum, quem magna illa bombardamuro injecerat, cum rubore nostro, cum retiaculis extra ducant, reprojiciuntque. Sed ubi castodes, ubi milites evagantes, ubi lapides, ut prohibeant vel repellant? O quam malum præsagium! Quid erit, inquam, quando velut torrens Tigris irruet exercitus? Ordo perinde ex hoc datus est ut panis per familias æque distribueretur: ne illius curandi gratia, uti se excusabant, a castro recederent; neque famem potius populus, quam gladium, expavesceret: quam quidam humanum sanguinem sitiennes, vel occultato frumento, vel aucto pretio prætendebant. Sed hæc iniquitas non fuit causa mali, sed ordinis confusio. Severitas a principe aberat; nec compecebantur verbere aut gladio, qui neglexissent obedientiam. Idcirco quispiam suis efferebatur voluptatibus, blandimentisque ex natura demulcebant iratum imperatoris animum; delusus improbe a suis, bonus ille dissimulare ma-

lebat injurias. Interea capitaneus generalis Joannes Justinianus, totius fortunæ observator, ut præsensit ex proclamatione Teucrum præsto daturum certamen, agebat confestim murorum, quos machina contriverat, reparationem: petivitque sibi a Chirluca magno duce consulari communes urbis bombardas, quas contra hostes affigeret. Quas cum superbe denegasset: Quis me (capitaneus inquit), o proditor, tenet, ut gladio non occumbas meo? Quæ ignominia indignatus, tum quod Latinis ei exprobrasset, remissius postea rei bellicæ providentiam gessit: Græcique jam secretius quod Latinis salvandæ urbis gloria dedita esset, odiose ferebant. At capitaneus, Joannis Mauricii Catanæ præfecti, Joannis de Careto, Pauli Bochiardi, Joannis de Fornariis, Thomæ de Salvaticis, Lodixii, Gatilusii, Joannis Illyrici, aliorumque Asiaticorum Græcorum consultu acies munimenta que refecit. Cujus providentiam Teucus commendans: Quam vellem, inquit, penes me præfectum illum Joannem honorandum! Magnis hercle donis auroque multo corrumpere illum studuit: cujus inflectere animum nunquam potuit.

Operosa autem protegendi vallum et antennale nostris fuit cura; quod contra animum meum semper fuit, qui suadebam, in refugium muros altos primos non deserendos: qui si ob lumbres negligentiamque vel scissi, vel inermes propugnaculis essent, a principio dum propositum guerræ intervenit, reparari potuissent, reparandi custodiendique erant: qui non deserti, præsidium urbi salutis contulissent. At quid dicam? arguamne principem, quem semper præcipuo honore veneratus sum: cujus fidem erga Romanam Ecclesiam intellexi, nisi pusillanimitate vinceretur; an potius eos qui ex officio muros reficere debuissent? O quorum animæ forte damnantur, Manuelis Gagari dudum inopis, et Neophyti Hieromonaci Rhodii, si audeo dicere, prædonum, non conservatorum reipublicæ, quibus veluti reipublicæ tutoribus, aut ex aviis intestatisque bona relicta, muris ascribi debebant, privatis potius commodis impendebant. Primus viginti prope millium florenorum servus proditiōnis monachus, quos posthac reconditos urna septuaginta millium gazam relinquunt Teucris. Idcirco urbs prædonum incuria in tanta tempestate periit. At cum omnia Græcorum inepta opera reprehendantur, non mirum si hoc illustre sanctis imperatoribus institutum, monumentum egregium rei que publicæ tutamentum, esca prædonibus fuit; quam postea sero si reparare voluerunt, duo defuerunt, æs et tempus; quæ poterant, si guerram intendebant, opportunius et importunius extorquere. Sed innata non sinebat procrastinationis ineptia. Omnem ergo spem in fossatis et antennali posuerunt: quibus tandem perditis, ad altissimum desertum murum coangustatis, habitas non fuit. Prudentius Hebræi, qui, perditō uno muro, deinde ad secundum, tum ad tertium se contulerunt, quibus annis quatuor Vespa-

siani atque Titi obsidionem tulerunt. Vox inter hæc ex castris exploratorum relatu sit, quod triremes navesque aliquot in subsidium ab Italia mitterentur, et Joannes Pannonum dux exercitus, Blancus vulgo nuncupatus, ad Danubium contra Turcum congressurus adventasset; qua concitatus exercitus discinditur. Cur, inquit, tanta mora periclitatur exercitus? Frustra contra muros pugnaturi, adversus regem Teucri clamant. Etenim quam maximus numerus esset, quamquam infinitis sagittis machinasset urbem, utpote ad muros invadendos timidi, vecordes, victoriam diffidebant.

Calilbascia enim, regis vetustior consularis baro, gravitate, consilio rerumque bellicarum experientia pollens, Christianis favens, regi semper dissuaserat, ne urbem Constantiopolis molestaret: eo quod fortitudine situs, rerum fertilitate providentiaque non tam Græcorum, quam Latinorum munita, inexpugnabilis erat, quæ proavorum patrisque guerras annis multis tolerasset, quodque pejus, quia ejus injuria læcessiti omnes Christianorum reges, principesque, ad eandem tuendam facile provocarentur. Tu ergo rex (inquit) pacem da tuis; noli Genuenses Venetosque vicinos, qui tuis semper proderunt, hostes tibi reddere, iramque Christianorum adversus gentem tuam provocare. Maxima est potentia tua: quam pace majorem facis, quam guerra. Finis enim belli varius est: quem adversitas sæpenumero magis, quam prosperitas comitatur. Zaganus junior, secundus consularis baro, Christianorum hostis, tum præcipue Calilbasciæ æmulator, maximam esse regis sui potentiam, adversum quem nulla gens possit, suavit contra Græcos guerram, potentiam exiguam habentes: quorum manibus machinis collidendis ipsi pares essent, Græci e contra nulla numerositate exercitus pollerent et diutina fatigatione jam fracti essent, qui nec ex Italis expectarent præsidium, facilliter expugnandi. Nec voce illa Calilbasciæ revocandum esse regis animum, quæ conficta fuisset: Genuenses scissi, Veneti oppressi ab duce Mediolani, nullum daturi sunt præsidium. Thracian Thracialis militiæ princeps, Calilbasciæ commendare propositum non audens, ad guerram regem animavit. Eunuchus tertius consularis baro dicta confirmat. Juniores igitur belli duces: O rex, inquit, quis preceptor gentilitatis nostræ timiditatem nobis incutit? Decet invictissimum principem nostrum res vaguas et cogitare et aggredi, et quemcunque eventum permagnifice ferre. Zaganus proinde ut vidit multitudinem bene dispositam: Da, inquit, bellum, rex; quoniam diis faventibus, victoria gloriam consequeris. His itaque verbis animosior factus rex: Fortunam, inquit, tentare licebit. An Macedonis potentia mea major fuit, cui orbis minore cum exercitu paruit? Quis aut genitor meus, aut avus, aut proavus, tanta potestate, tantis machinis, ut ego, urbem hanc oppressit? Constitue, Zaganæ, diem belli, compone

PATROL. GR. CLIX.

A exercitum; Peram, ne subsidium hostibus conferat, circumvallata: et quæ ad militiam spectant, omni cum maturitate dispone.

Itaque ut Calilbascia senior consularis complacuisse regi Zaganæ æmulatoris sui consilium intellexit, definitumque esse certamen, clam internuntiis admodum fidiisimis, ut amicus, imperatori cuncta denuntiat: hortaturque ut non expavescat temulentissimi adolescentis insaniam: nec terri viuis eorum qui magis timuissent: nec indoctore multitudine commoveri: custodes sint vigiles et pugnam perseverantes expectent. Frequentes enim epistolæ ad imperatorem ex Calilbascia portabantur. Ergo proclamatum est in castris edicto, ut quarto Kalendis Maii, die videlicet B Martis, præviis diebus tribus, quibus luminaria Deo accendant, Deum invocent, integra die abstineant, parati sint omnes ad prælium: daturi Christianis generale certamen; altissimaque voce præconis voluntate regis urbem triduo ad sæcum esse bellatoribus donatam. Juratque rex per immortalem Deum, perque quatuor millia prophetarum, per Mahometum, per animam patris, per liberos, perque ense quo cingitur, omnem depopulationem, omnemque hominum utriusque sexus genus, omnemque pariter urbis thesaurum atque substantiam, libere bellatoribus donatam; nulloque pacto, quæ jurat, violare. O si audivisses voces ad cælum elatas (*Illala, Illalu, Mahomet Russolalla, scilicet quod Deus est et semper erit, et Mahometus est servus ejus*), vehementer obstupuiasses. Sicque factum est: triduo luminaria Deo accendant, jejunt die nihil usque ad noctem gustantes: invicem congaudentes, invicem convivantes, se ipsos quasi ad inferos die certaminis abituri, oculis resalutant. Nos tantam religionem admirati, Deum propitiorem profusis lacrymis precabamur, sacras imagines, processionaliter, compuncti, per vallum urbanique transferentes, nudis pedibus mulierum virorumque turbis consequentibus deprecabamur cum pœnitentia cordis ne hæreditatem suam Dominus demoliri permitteret, et quod dignaretur fidelibus suis in tanto certamine porrigere dextram, qui solus Deus, et non alius pro Christianis pugnare potens est. Itaque nostram spem totam in Deo ponentes, constitutum certaminis diem confortati vigoresius expectabamus: propter quod ascitis senatu, baronibus, belli capitaneis et commilitonibus ab imperatore universis, sermo talis habitus est: Quoniam, viri nobiles, militiæ illustres duces, vosque commilitones Christianissimi, appropinquantem certaminis horam conspiciamus, constituendos vos hoc in loco proposui, ut plane siquidem intelligatis constantiam vestram magis ac magis firmam, utpote qui gloriose semper adversus hostes Christi dimicastis, jam patriam urbemque toto orbe perinclytam quam infidus invidusque Teucrus duos et quinquaginta dies coangustavit, vestris

altis spiritibus commissam hancatis, neque vos a muri, mole lugentis lapidis ab hoste contriti exterrereant : quoniam tota vis in Dei presidio, in lacertisque vestris vibratis excussisque gladiis in hostes exercenda est. Scio indoctam illam multitudinem ex more magnis congressuram ululatibus infinitisque a longe sagittis, non personas nostras, quas jam strenue armatas conspicio, sed murum, thoraces ac acuta nostra impetere. Neque ergo more equorum quos l'œni dum adversus Romanos decertarent, per elephantorum invisam horribilitatem deterrere voluerunt, ululatibus eorundem, hac in pugna consternandi estis, aut fugandi, quin potius animandi ut hercule constantius resistatis. Bestiæ enim fugantur a bestiis, vos qui homines estis magnanimi, bestias illas viriliter sustinebitis, in eosque veluti agrestes apros lanceas mucronesque vestros figetis ut intelligant, cum animalium dominis, non cum animalibus, eos bellaturos. Cognoscitis, quod impius et lûdus hostis pacem nostram injuste perturbavit; jusjurandum et fœdus inter nos pactum violavit; colonos nostros mensis tempore interfecit; enoniam depopulavit; castrum, quod quasi ad vorandum Christianos sit, in Propontide ædificavit, Galatamque simulatione pacis circumdedit. Minatur nunc Constantini Magni urbem, patriam vestram, profugum Christianorum auxilium, et omnium Græcorum tutamentum capere : et sacra Dei templa equinis stabulis profanare. O barones mei, o fratres, o filii, Christianorum æternum decus defendere curetis! Vosque Genuenses, viri quidem magni cordis, et inclyti, qui infinitis victoriis triumphastis, qui urbem hanc matrem vestram multis adversus Turcos certaminibus semper protexistis, eia agite, robor vestrum animositatemque contra eos viriliter ostendatis. O Veneti, viri potentissimi, quorum gladio sæpenumero Turcorum sanguis effunditur, quique delus nostris per Pordano excellentissimum classis nostræ præfectum, tot galeas, tot infidorum animas ad inferos crebro destinatis, quique uti vestram hanc urbem ingenuis et magis viris decorastis, extollatis nunc celsos animos ad certamen. Vosque, commilitones, vestris præfectis omnem obedientiam exhibentes, intelligite, quod hic dies est gloriæ vestræ : in quo si sanguinis guttam fuderitis, coronam vobis martyrii et gloriæ parabitis immortalem.

Itaque finito sermone omnis Christianorum cœtus constantem se animum habere spondit. Repetit imperator : Estote igitur omnes in actu virtute parati in crastinum, quo, Deo favente, uti speramus, victoriam consequemur. Confortati posthac Græci qui primum quasi pavidum bellum declinabant, virtuteque confirmati, privati post terga dimissis rebus, ad certamen pro communi salute constantiter alacriterque conspirant; suisque per capitaneos, duces, tribunos, centuriones, decurios, propugnaculis ordinatis, nocte ea que Martem præcedebat, *maximis* - *infra vallum, valvis urbis, no-*

quisquam retrocederet, clausis, pernoctarunt. Audiunt inter hæc parari machinas, vehi castratas ligas : vallis scalas rotatas admoveri. Classis præterea, ut circumdet portum et urbem, disponitur. Pons juxta urbis ripam applicatur : omniaque machinamenta instantius præparatur, præpositis noctu minus robustis, minusque doctis, ut dum lux venerit robustiores milites sint recentes. Certamen inchoant ; nostri magna cum animositate resistunt ; hostes machinis et balistis repellunt ; et ex utraque parte proportionabiliter occiuntur. Tenebrosa nox in lucem trahitur, nostris vincentibus. Et dum astra cedunt, dum Phœbi præcedit Lucifer ortum, buccinis ex utraque parte crepantibus, tympanis prestrepentibus, altissimis clamoribus missis, illa illa, in Martem concilians, conglobatus in-gyrum consurgit exercitus. Una ergo hora omnem terra et mari urbem invadunt. Machinas primum excutunt ; sagittas cœlum obscurantes immittunt. Contra nostri missilia invisâ demittunt spingardas in globum jaciunt. Scinditur exercitus horribili Christianorum resistentia. Tunc sunt clamores in cœlum, vexilla alacrius expanduntur ; o mirandas bestias ! consumitur exercitus, et immensurata audacia vallum intrare præsumit. Cadunt lapidibus obruti Turci, morti multi succumbunt, et se invicem conculcantes tentant per ruinam muros scandere. A nostris quidem strenue repelluntur, sed vulnerati nostri multi, pugnam declinant. Stat capitaneus Joannes ; stant ceteri in suis propugnaculis. Duces succurrunt urbis capitaneo deputati. Imperator, Eia, inquit, viri fortes ! jam laxatur exercitus hostium, corona victoriæ nobis utique datur. Deus nobiscum est ; agite constantem pugnam. Inter hæc malo urbis fato, heu ! Joannes Justinianus sagitta sub axilla configitur : qui mox inexpertus juvenis, sui sanguinis effusione pavidus, perdendæ vitæ metu concutitur, et ne pugatores, qui vulneratam ignorabant, virtute frangantur, clam medicum quæsiturus ab acie discessit. Qui si alium loco subrogasset, salus patriæ non periisset. Pugnam inter hæc arduam committunt. Imperator, ut vidit decesse capitaneum, ingemiscens, quo scilicet leri, percunctatur. Nostri ut se vident sine dace, resilire e locis incipiunt. Tenecri convalescunt ; horror nostris incutitur. Desiderio enim canci desiderabant ex periculoso illo loco scire quid contigisset ; quod præfectorum, qui singula que sinistra, vel prospera evenissent, nuntiare debebant, negligentia prætermisum est. Terrebat acerbum illud bellum, qui magno cum silentio a longe stetissent. Fatigabatur igitur nostri plurimum : et quem reparaverant bacchatareum murum, hostium compressione paulisper decurrunt. Quo inspecto diducant Tenecri propter repletionem, quam ruina collapsa fecerat, reno calle posse transire : Irruendum igitur est, inquit, et veluti impetuosus turbo, nullo impetu muros ascendunt ; mox monibus vexilla fligentes, hilari-

late pleni conclamant victoriam, gladio pugnant, et A quoad possunt, omni cum virtute nostros vel exterminare, vel subicere moluntur. Imperator infelix, ut vidit capitaneum desperatum: Heu me miserum! inquit, peritne urbs? O infortunatam sortem! siste, precor, capitaneæ. Nam tua fuga alios incitat ad fugiendum. Non est mortale vulnus, patere dolorem, et siste viriliter, ut spondidisti. At ille salutaris, gloriæ, sui que oblitus, uti altam quidem primo magnanimitatem, ita posthac pusillanimitatem ostendit. Debuit enim, si poterat vulneris dolorem sufferre, non recedere, si vir erat; vel saltem alium, qui loco sui stetisset, subrogare.

Franguntur ex hoc omnium commilitonum animi, hebetantur vires, et capitaneum fugientem, ne percant, insequuntur. Da clientulo, inquit capitaneus, clavem portæ, quam mox reseratam satagunt magna cum compressione transire. Reserata porta fugit capitaneus Peram, qui postea Chium navigans, ex vulnere vel tristitia ingloriorum transitum fecit. Imperator insuper, ne ab hostibus capiatur: O quispiam, inquit, valens tyro propter Deum, ne majestas vafri viris succumbat, meo gladio me transfigat. Inter hæc Theophilus Palæologus, vir catholicus: Jam perdita urbe, me, inquit, vivere non licet; Teucerorumque pondus aliquandiu sustinens, et decertans, securi discinditur. Ita Johannes Slavus Illyricus, veluti Hercules se opponens, multos prius mactat, deinde gladio finivit vitam hostili. Se invicem postea nostri, ut portam ingrediantur, comprimentes percunt. Quibus innixus imperator cadens atque resurgens, relabitur, et compressione princeps patriæ e vita demigrat. Perierunt igitur ex nostris Latinis et Græcis se invicem conculcantes in portæ exitu circiter octingenti. Inde Teuceri altum murum decurrentes, ex alto quos possunt lapidant, cuneusque unis vocibus per antemurale descendens, in fugam omnes nostros compellit. Rumorem jacturamque ex fugientibus audientes Paulus Troilusque Bochiardi, viri Latini, urbis cives, cum aliquot Græcis strenuis Latinisque equis insidentes, in hostes vadunt. Teuceri, forte majorem numerum, quam essent autumantes, terga vertunt. Paulus in Teucrum urget equum, lanceaque unum transfodiens, cæteros in fugam vertit. Cum autem ex alto lapidibus obruerentur, ad Troilum: Hæa! perit, inquit, civitas, nosque facile ab hostium multitudine circumdati, spem vitæ perdemus. Hæc cum diceret, securi ietus in vertice, fuso cruore una cum fratre ad Galatam confugit. O rem mirabilem! o stuporem! Necdum Phœbus orbis perlustrat hemisphærium, et tota urbs a paganis in prædam occupatur. Concite igitur omnes pedites decurrunt, quosque resistentes gladio feriunt, imbecilles, decrepitos, leprosos atque infirmos trucidant. Obsequentibus viam parant (1). Sanctissimæ Sophiæ admirandum templum, quod nec Salomonis æquat, profani atque infidi ingredientiæ, nullam sacris aris

reverentiam neque sanctis imaginibus habent, quin potius exterminant, oculos sanctorum suffodiant, sanctorum quoque reliquias vel dilacerant, vel dispergunt sacrilegæ manus; mox sancta Dei vasa usurpant, argentum aurumque tam sanctorum imaginum, quam vasorum sacrorum, sacculis inferciunt. Fit clamor et ululatus ad cælum; omnis sexus, homo omnis, omne aurum, omne æs, omnis supellex, omnisque urbis substantia in prædam vertitur. Securibus scrinia scindunt; fundos perfoliunt pro thesauris; qui tanti reperiuntur, et novi, et veteres, ut nulla sit urbs a sæculo quæ tantis affluat, et hi omnes absconditi in manus eorum pervenerunt. O Græci jam miseri et miserabiles, qui inopiam lingebatis, ecce jam in lucem venerunt thesauri, quos pro urbis subsidio denegastis. Tri-duo igitur in prædam decursam civitatem depopulatamque regis Teucerorum ditioni dicati admodum relinquunt. Traducitur ad papilionem omnis substantia et præda, vinctique omnes ad sexaginta milia funibus Christiani captivantur; cruce ex templorum apicibus parietibusque evulsæ pedibus conculcantur; violantur mulieres; virgines deflorantur; mares juvenes in torpiditatem maculantur; sanctimoniales ac reliquæ etiam quæ apparentes fuerunt, luxu scellantur. O Deus meus, quam iratus videris! quam immisericorditer faciem a fidelibus avertisti! Quid dicam? Silebo aut narrabo in Salvatore et sanctas imagines illatas contumelias? parce mihi, Domine, si tam foedum scelus enarro. O confusionem Christianorum, si Christi Dei injurias vindicare retardent! Sacras Dei et sanctorum effigies humo prosteruant; quibus super, non modo crapulam, sed luxuriam complent. Crucifixum posthac per castra præviis tympanis deludendo deportant: sputis, blasphemis, opprobriis iterum processionaliter crucifigunt: pileum Teucrale, quod Zarebula vocant, capiti superponentes, deridendo. Hic est Deus Christianorum. O Dei patientiam! Bene videris iratus, bone Jesu, ut pro peccatis nostris tantas injurias iterum toleres indignatus.

Parta autem victoria, Turci Bacchanalia festoque dies celebrant: quibus rex forte temulentior factus sanguinem Baccho misceri voluit humanum. Vocatis igitur ad se Chirluca cæterisque baronibus consularibus reprehensis, quod non suasissent imperatori, vel pacem petendam, vel dandam suæ ditioni urbem; Chirluca, qui cogitaverat ejus gratiam captare, adversus Perenses Venetosque qui arma, milites consiliumque dedissent, culpam retorquere curavit, quorum gratia imperator resistentiam fecisset: volensque ille miser, qui semper gloriam mendaciis et schismate captare concupivit, iisdem artibus evadere, Calibasciam vetustiorum, loco et prudentia primum Teuceri baronem, amicum admodum Græcis, quod crebris lites ad imperatorem missis ejus animum a pacis consiliis detraxisset, atque fortis stare persuasisset, accusavit; episto-

(1) *Obsequentium vitæ parant.* Brevius.

hasque servatas in fide regi presentavit. Quibus oppido commotus, terram Peræ, nescio nisi Deo revocante, et demoliri et trucidare disposuit. Calihasciam ex hoc primum victum mancipari turri, deinde omni auro et substantia privari; posthac in Adrianopolim translatum, vita privari jussit; cujus mortem lamento flebili ægre totus exercitus tulit. At Chirluca malitiæ pœnam non evasit: qui protinus perditis, primum in bello duobus liberis majoribus, alio impubere luxui regali reservato, coramque oculis tertio filio cæso, cum cæteris baronibus decollatur. Basilum itidem Venetorum, reliquosque delectos nobiles, et filium gladio extingui jubet: consulemque Taracouensium, cum duobus; pariter etiam Catharinum Contarenum, virum humanissimum, cum sex nobilibus Venetis, jam primum redemptis, contra omnium ñdem, nisi septem milibus aureorum vitam emissent, morte utique affecisset. Expletis autem Bacchanalibus, concessa licentia, traditis in captivitate Græcis, forte patriam non visuris, in suas regiones Teuceri revertuntur.

O miseros et miserabiles Græcos, qui Latinos prohibere, ne sacra contrectarent, vel aris libarent suis, quas jam profanis et collimosis dederint: et qui unionem fidei contempserunt, jam quoque dispersi in unum peccati pœna convenire non possunt. Hæc recogita, Pater beatissime, qui vices Christi geris in terris, cujus interest tantas Christi et fidelium injurias ulcisci. Moveat te divina pietas, et miserere Christianitatis tuæ, qui scis et potes: cui ad nutum omnes Christiani principes vindicaturi Christianorum injurias facile obtemperabunt. Alias scito Teucrum in tantam jam superlatum pou-

am, ut non erubescat dicere, sinum Adriaticam penetrare, Romanque se venire velle. Moveat igitur te iterum, Pater beatissime, fides et sedes Petri; moveat Christi inconsutilis amictus, spongia, et mucro perditis, dilaceratæ sanctorum reliquiæ, ædes sacræ eversæ, et profanata sterquiliniis Dei templa.

Sed vide conuexam pariter jacturæ tempestatem, ut Perenses dam urbem captam vident, in fugam quasi amentes vertantur. Fiunt ex ipsis qui nondum naves ascenderant Teucrorum fustis ad ripam incursantibus, in prædam: captivantur matres liberis relictis et occutra. Alii æquore compressi merguntur, gemmæ sparguntur, et invicem se ipsos sine pietate prædantur: ut verum sit, quod fugit impius, nemine persequente. Quid dicam? o potestas Peræ! o pravum et insulsum tuorum consilium.

Oratores terrore concussi a Pereusibus regi ut claves offerant, mittuntur. Ille per jucunde, intelligens quod potestatem non habeant, suscipit, in servosque fœderatos acceptat. Constituit Teucrum rectorem; ascribit fisco omnium perfugorum substantiam: turres murumque civitatis dirui jubet: obtemperant, et se ut salvi sint, ei neglecto Genuæ mandato mancipant, turrimque in cujus arcamine Christi signum crucis, a quo et denominabatur, usque ad fundamenta everti tolerant: sicque qui liberi erant, pacemque tenebant, jam servi sunt non sine pœnitudoine, a qua vix unquam liberari poterant, nisi per te et ex te pontifice summo; quem ut Deus animet ad vindictam, oramus fidentius, supplicesque precamur. Datum ex Chio 16 Augusti, MCDLIII.

ISIDORUS S. R. E. CARDINALIS

NOTITIA.

Purpura docta, Monachii 1714, parte III, p. 105.)

Isidorus Thessalonicensis, monachus Sancti Blasii, et abbas Sancti Demetrii Constantiopolitani, archiepiscopus Ruthenorum, cum ad concilium Florentinum in consortio Bessarionis venisset, ac utriusque virtus, doctrina et pietas non modo ipsi pontifici Romano, sed et toti concilio quam maxime probaretur, ambo ab Eugenio IV, in ipso Patrum consensu in sacrum senatum affecti sunt, Isidorus quidem sub titulo presbyteri cardinalis SS Petri et Marcellini; Bessarion sanctorum XII Apostolorum. Refert Alexander Guaguinus Veronensis in sua Sarmatiz Europæ descriptione, ubi de Ruthenorum, Moscovitarum aliorumque ejusdem

C Sarmatiz populorum moribus, ritu ac religione agit, Isidorum cardinalem, postquam in synodo Florentina Ecclesias Ruthenicæ, abjectis Græcorum ritibus, cum Romana Ecclesia univisset, pontificis jussu in Russiam reversum, ibique cum proposito suo, et rem jam conclusam exponeret, eoque ex verbo Dei ad unitatem et concordiam fidei instrueret, captum, et bonis omnibus spoliatum in carcerem conjectum esse. Fuere namque illi populi, ex quo semel ritus, et errores Græcorum iuribant, adeo eorum tenaces observatores, ut nullis cæterorum Græcismi professorum cesserint, multis etiam præcesserint.

De Isidori vero cardinalis vitæ periculo, aliis- A que ærionis apud Ruthenos perpeſſis distinctius agens Michovius, ait eum anno 1440 in Russiam miſſum una cum diplomatibus apostolicis plumbeis, et imperatoris Constantinopolitani aureis intrasse in *Sandech* oppidum Poloniæ feria VI Parasceves, ibique per Sbigneum episcopum Cracoviensem hospitio perhumaniter fuisse receptum, et ad celebrandum divina, more suo Græco, tanquam Ecclesiæ Romanæ reunitum, admissum Unionem tamen illam Ecclesiæ Latinæ cum Græca breviuscule durasse, Græcis, et Ruthenis illam irridentibus, et contemptui habentibus, atque inde, dum Isidorus cardinalis ad suos suffraganeos in Russiam, ac Moscham venisset, et illam unionem eis prædicaret, per principes Moschæ captum, et in carcere reclusum, rebus omnibus spoliatum fuisse: inde tamen paulo post, favente Deo, fuga elapsum, Romam rediisse. Hæc Michovius.

Transactis nonnullis Romæ mensibus, Isidorus ab Eugenio Constantinopolim miſſus est legatus ad imperatorem, ut concordiam, et Christianæ fidei fœdus, quam Græci cum Latina Ecclesia Florentiæ semel professi fuerant, sua adhortatione, præsentiaque sartam tectam servaret. Mortuo Eugenio, sub successore Nicolao V, eodem munere fungens, ibi permansit, unitati illi servandæ omnem operam adhibens. At cum Græci nihilominus in perfidiam atque hæresim fœde relapsi fuissent, certissima vindicantis Numinis punitione factum est, ut non multo post, die scilicet Spiritui sancto sacra (cujus per summam impietatem processionem ex Patre et Filio impugnaverant, validissimo Turcæ succineti exercitu, Constantinopolim, Orientalis imperii caput, et sedem expugnarent, et captam usque ad internecionem barbara immanitate vastarent. De cujus memorabili excidio, quoniam hic locus opportunus videtur, fusius disserere, haud alienum ab instituto existimo. Verum historiæ series, ut probe intelligatur, paulo altius repetenda venit.

Post cruentam illam pugnam, quam ad Varnam editam supra in Vita Juliani cardinalis memoravimus, Amurathes Turcarum imperator Adrianopolim reversus, Deo suo quæ victor fecerat, vota persolvit. Exin volvens animo, regni curas veræ felicitatis expertes esse, inconstantiam quoque fortunæ prudentem veritus, quæ nulli perpetuo bona est, accersitis provinciarum majoribus, Mahumetem ex liberis suis natu majorem pro se regem constituit. Ipse privatam diligens vitam in Asiam profectus, cum paucis voluptarii sui otii comitibus religioni cuidam solitariæ sese addixit. Calibassa, inter satrapas Turcarum opibus et auctoritate major, Mahumeti regi declarato quod nondum per ætatem aptus esset imperio, gubernator datus, elongato Amurate omnia administrabat. Reliqui Amuratis filii numero sexdecim, ne quas Mahumeti ad imperium elato turbas in regno excitarent, more gentis necati sunt.

Effluxit deinde non parvum tempus, in quo nec Hungari Turcas, nec Turcæ Hungaros armis lacescere præsumperunt: sua quemque calamitas domi attonitum tenuit: cruentissima quippe Varnensis pugna vires utriusque partis eliserat. Nec Turcis, neque Hungaris ex bello idoneus erat; hos Huniades, illos Calibassa alieno nomine gubernavit: ferocior Huniades, rei que militaris peritior, ignominiam Varuæ acceptam oblivisci non potuit. Unde dies noctesque meditabatur, quonam pacto abolere infamiam, et resarcire damna maxime posset. Spem bene gerendæ rei Turcarum quies præbuit, qui jam pridem nullum belli apparatus ostenderant, vires illis atque animos defuisse ratus, tempus idoneum existimavit in quo pristinam recuperare gloriam posset, Turcasque pessumdaré, quibus si adsint exercitus, imperatorem tamen prorsus defuturum arbitratur, nec magis existimandum exercitum sine duce, quam ducem exercitu carentem. Coactis itaque repente copiis ex Hungaria, accersitis etiam Bohemorum auxiliis, mercenariorum quoque militum non exigua manu conducta, ducere exercitum in Turcas statuit, quos prius aggressurum, atque confecturum credidit, quam novissime ex Hungaria nuntiaretur: eam rebus gerendis solertiam ac celeritatem adhibuit. Consilium ejus Gregorius Servie despota præter fidem datam Turcarum duribus patefecit, magnumque genti periculum imminens, majus ostendit.

Perculsi eo nuntio Turcæ quid agerent non satis intelligebant. Amurathes jam senior religioni atque otio, ut ante diximus, addictus, regni curas abjecerat. Mahumetes ætate minor, tantam belli molem ferre posse non credebatur: Calibassæ defuturam obedientiam putabant, qua nihil est in bello magis necessarium. Trepidare igitur, æstare, modo huc, modo illuc fluctuantem animum convertere, nullum consilium satis placere hærentibus in deliberatione satrapis, nihil tandem salubrius visum quam revocare ab otio Amurathem; neque veterani sub alio militaturi credebantur, nec fortunam belli cunctandam arbitrabantur, quam sub eo qui vincere consuesset. Hujus sententiæ Calibassa auctor fuit. In qua re Mahumetis animum vehementer offendit, cupientis in ea expeditione sese virum ostendere; verentisque ne imperium amitteret, si pater iterum regnum assumeret: ut sunt hominum mutabiles voluntates. Missi ergo legati Amurathem revocare, qui comparato terribili mox exercitu in hostem profectus, non aliter quam si ad prædam pergerent, alacres milites duxit.

Jam Huniades cum copiis Sophiam transierat, prostratisque qui occurrerant locorum præfectis, hostiles agros late populatus, loco qui Basilia vocatur castra posuerat, cum adventare Amurathis exercitus nuntiatur. Non expectavit Huniades provocari, prior ipse sublato clamore pugnam iniit. Commisso prælio anceps diu certamen hæsit. Qua parte pugnavit Huniades, fusi hostes terga dedere,

nec parva strages edita : pari modo et Amurathes A in cornu suo victor Hungaros fudit. Postremo cum victor victorem incurreret, non tulerunt Christiani Tercarum impetum, qui quanquam virtute præstarent, numero tamen superati, non tam victi quam multitudinis oppressi ac lassus compulsi sunt cedere. Huniades postquam suos neque mini neque precibus sistere posset, cum paucis suorum ex bello profugit. Muti Hungariæ proceres, et nonnulli Ecclesiarum antistites in eo prælio cecidere. Fidei viginti millia desiderata sunt, nec minor hostium occisorum numerus erat. Emptam multo sanguine victoriam Amurathes donum retulit : neque fugientes Christianos insocutus est, neque gloriabundus inter suos magnifica verba jactavit, neque ut ante assueverat, hilarem vultum ostendit. Interrogatus, quidnam tristior esset, et cur non victis hostibus exultaret? *Nellem*, inquit, *scriptus hoc modo vincere* : jubensque vasa colligi, copias que super fuerant, domum remisit. Nec diu postea relicto Mahumeti imperio ad otium reversus, enervatis ex venere viribus obiit, anno salutis 1451, ætatis 63, imperii 32. Corpus ejus more majorum in Bursa sepelitur. Ea est Bithyniæ civitas, et Asiatici regni caput. Paulo antequam excessisset, Amurathes uxorem duxerat, filiam Sponderbei nobilis in Penderaciæ satrapæ, ex qua natum filium nomine Chilapium, sextum tam agentem mensem, Calibassæ moriens commendavit. Ille Mahumeti gratiam perfidia inturnis, et matrem et puerum ei prodidit. Mahumetes accersitis triginta, ut aiunt, matronis, que puerum cognoscerent, postquam certam Anurathis sobolem esse constitit, strangulatum patri filium reddidit, lunusque regio more fratrum duxit, auspicia regni fratricidio consecrans. Heu ! quam feliciter apud Turcas privatis quam regibus liberi nascuntur !

Mahumetes igitur defuncto Amurathe gubernacula Imperii ex voto adeptus, instituta majorum pro ingenio correxit. Leges ipse suas domi forisque tulit, ærarium locupletavit, nova vectigalia excogitavit, copias auxit, inque proceres suspectos et aulicos severe ac contumeliose agere cœpit. Ille est ille Mahumetes hujus nominis II, qui Constantinopolitans bellum intulit, de quo nunc referre præcunte Ænea Sylvio haud alienum fuerit. Volverat jam pridem animo Mahumetes, quoniam modo Constantinopolim alteram in Oriente Romam sibi subigere posset ; neque enim ad suam gloriam pertinere arbitrabatur, urbem in medio Turcarum sitam esse, que suo imperio non pareret, tantoque majus inde nomini suo decus accedere, si eam urbem expugnaret, quanto progenitores sui idem conati, turpius a cœptis destitissent. Cum paucis igitur iisque fideissimis communicato consilio, castrum juxta litus ad ostium Bospori paulo ab urbe remotius, aliud dissimulans, incredibili celeritate extraxit atque munivit : bellum deinde urbi non modo indixit, sed contra multa fœdera, contra jus-

A jurandum perjurus etiam intulit, simul et gerere cœpit. Senserant ejus animum Græci, diffidentesque suis viribus, hortatu maxime Isidori cardinalis, ad Latinorum opes confugerant, jugibus lacrymis eorum auxilia et implorantes et exspectantes. *At surdæ, proh pudor ! nostrorum principum aures fuere* (inquit ingemiscens hoc loco Æneas Sylvius), *clausi loculi ; cæci oculi, qui cadente Græcia, vulturam Christianæ religionis reliquam partem non viderunt, quamvis privatis quemque aut odiis, aut commoditatibus intentum, salutem publicam neglexisse crediderim.*

Mahumetes interea coactis undique copiis, mirabili apparatu, formidando animo et impetu, terra marique regiam urbem aggressus, cuiuslibet ac latentibus fossis altissime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum versus mare muros alluit urbis, longitudinis ad duo millia passuum raptim exstructo, turribus ligneis eo usque erectis, ut muros quamvis altissimos excederent, machinamentorum, tormentorumque multiplici adhibito genere oppugnata est urbs, defensaque summis utriusque viribus. Non paucis post diebus ad extremum voce præconis totis castris inlramatum est : *Quinto Kalendas Maii milites omnes jejunium sanctificent, sequente die in armis adsint, urbem extremis viribus oppugnaturi, triduo civitatem militum direptioni futuram.* Constituta die jejuniura ad noctem usque servatum : exin lucentibus stellis invitationes ac convivia passim habita, et quisquis ancum, propinquum, notumque habuit, cum eo hilaris epulatus est ; atque ubi satis belluatum, tanquam se deinceps nunquam visuri essent, amplexati exosculatique simul ultimum vale dixerunt. In urbe autem sacerdotes ad instantiam Isidori sacras imagines ferentes, sequente populo, urbem lustrare ; auxilium de cœlo petere, corpora jejuniis affligere atque orationibus universi cives intendere, subsequente nocte ad sua quisque loca defendenda redire.

Erant muri urbis et altitudine et crassitudine toto orbe celebres, sed ob vetustatem et Græcorum incuriam pinnis ac propugnaculis nudi, antemuralia vero opportune communita. In his Græci salutem posuere. Armati milites inter muros et antemuralia pugnam sustinere decreverunt. Triangularem peno urbis formam fuisse tradunt : duas partes alluit mare : nec muri desunt ad propulsandos navales impetus idonei. Quod reliquum est, ad terram vergens post alta mœnia et antemuralia lagenti clauditur fossa. Cœptum est prælium paululum ante lucem, cum miles Turca periculi quam moræ patientior esset, ac vulnera et sanguinem prædarum dulcedine pensaret. Pugnatum est in tenebris majore Turcarum pernicie, in quos tela superne vibrabantur. At postquam illuxit, dato signo undique non solum Constantinopolis, sed et ipsa etiam Pera, ne quid auxilii Græci præstaret, oppugnari cœpta est. Sua cuique legioni murorum pars ac portarum attributa, ut discretus labor fortes atque ignavos distingueret, et apæ-

contentione decoris militum virtus magis ac magis accenderetur. Pari modo et navales socii attributas partes invadere jussit. Admoventur urbi lignæ turres. Convectant milites dolabras, falces scalasque. Et jam elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Græci saxorum pondera provolvunt, disjectam atque fluitantem testudinem lanceis contisque perscrutantur, donec soluta compage scutorum, exsanguis lacerosque prostraverunt. Fit strages magna : et jam Turcæ deficientibus animis languidius pugnant. Sed adest Mahumetes fortissimum quemque nominatim vocitans, utque in prælium redeant, adhortatur : hos præmiis allicit, illos minis deterret. Instauratur ex integro certamen : Turcæ rursus subruere murum, portas quater, innixi humeris, et super iteratam testudinem scandentes prensare hostium tela brachlaque nituntur : iterum integri cum sauciis, semianimes cum exspirantibus evolvuntur. Cernitur varia pereuntium forma, et plurima mortis imago.

Inter hæc Joannes Justinianus, apud Genuam Ligurum metropolim nobili loco natus, qui superioribus diebus solus urbem defendisse videbatur, graviter vulneratus, ubi fluitare sanguinem suum animadvertit, ne cæteros deterreret, remedium quærens, clam sese pugnae subduxit. Sed Constantinus imperator, ut abesse Justinianum cognovit, quo irit percontatur ? Proditum, ac inventum, ne pugnam deserat, enixe rogat. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam jubet, qua curaturus vulnus in urbem redeat. Erant enim obseratæ urbis januæ, quibus ad antemuralia patebat iter, ne qua fugiendi facultas illi esset, ac propterea fortius hosti resisteret : sit interea remissior defensio, quod Turcæ advertentes, instante maxime Mahumete, acrius incumbunt. Et quoniam pars muri jam tormentis æneis disjecta, fossam magna ex parte oppleverat, per ruinas ipsas scandentes, antemurale conscendunt, Græcosque perterritos loco deturbant. Porta, quæ Justiniano sauciopaterat, omnibus aperta fugam profusorem reddit. Tunc Constantinus, non ut imperatorem decuit, pugnando, sed fugiens in ipsis portæ angustiis, cum cecidisset, erumpentium multitudine oppressus, calcatusque interiit. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti sunt, qui se viros ostenderint, alter Græcus, alter Dalmata, Theophilus Palæologus, et Joannes Slavus, qui fugere turpe arbitrati, cum diu incredibili vigore Turcarum impetum sustinissent, multosque obruncassent, denique non tam victi quam vincendo fatigati inter cadavera hostium occubuere. Justinianus in Peram ægre eluctatus, cum tumultibus perturbata omnia, nec quem maxime quærebat, medicum invenisset, inde Chium navigavit, ibique seu ex vulneris acerbitate, seu ex animi mœstitia in morbum incidens, inglorius vitam finivit : felix profecto multumque laudandus, si in ipsis oppugnatae urbis mœnibus animam exhalasset. In ingressu portæ octingenti

etque amplius milites ex Latinis Græcisque perire, partim vulneribus a tergo confossi, partim conversione oppressi. Et jam hostis superiorem murum tenebat, saxaque in cives devolvens, ingredientibus suis auxilio erat.

Hoc modo capta urbe, cæsis omnibus qui resistere ausi sunt, in rapinas catervatim est itum. Erat victorum infinitus prope numerus, in libidinem et sævitiam corruptior : non dignitas, non ætas, non sexus quemquam protegebat. Stupra cædibus, cædes stupris miscebantur. Senes exacta ætate, feminas viles ad prædam in ludibrium trahebant : ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset in manus rapientium, divulsus ipsos postremo direptores in mutuum perniciem agebat. Dum pecuniam, vel gravia templorum dona sibi quisque traheret, majore aliorum vi truncabatur. Cumque in exercitu maximo ac dissono, ex civibus sociis atque externis conflato, diversæ linguæ, varii mores atque cupidines essent, aliud culque fas nefasque, nihil illicitum toto triduo Constantinopoli fuit. Templum Sophiæ, Justiniani Cæsaris opus, toto orbe decantatum, et cui comparari alterum eo tempore non potuit, nudatum sacra suppellectili, ad omnes spurcicias patuit : namque illuc vi pertractæ captivæ virgines sacræ atque profanæ, viduæ atque matronæ, decennes etiam pueri atque puellæ, inexplebili spurcissimorum eorum libidini et luxuriæ, donec efflarent animas, inservire sunt coactæ. Ossa martyrum, quæ fuerant in illa urbe pretiosissima, canibus objecta et suis. Sanctorum imagines aut luto sedatæ aut ferro deletæ, altaria diruta atque eversa. In reliquis templis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum stabula. In sacrosos Deo viros, religiosos ac sacerdotes ita fœde sævitum est, ut modus detestabilis, quo vexati atque enecti sunt, neutiquam honeste referri queat. Ad hæc adacti sunt servi verberibus atque tormentis, dominorum abdita scrutari ac eruere; inventi hæc arte maximi thesauri, quos in ipso belli principio infelices suffoderunt cives. Quibus, si pro defensione urbis usi fuissent, suam haud dubie vitam, patriæ libertatem servassent. Sed avaro in aurum nulla potestas. Ipsi interea auro emuncti, ac more pecorum in castra protracti, post ludibria ad unum omnes vario mortis genere interfecti sunt. Simulacrum Crucifixi, quem colimus, et verum Deum esse fatemur, (horrendum dictu, atque auditu) tubis ac tympanis præcuntibus, raptum ex urbe hostes ad tentoria deferunt, sputo lutoque fodant, et ad nostræ religionis irrisionem iterum cruci alligunt : exin pileo, quem sartalum vocant, capiti ejus imposito, corona undique facta succedunt : *Hic est Christianorum Deus* ; tum lapides, lutumque jactantes miris debonestant modis. Sed nihil hæc obsunt Deo nostro cælum tenenti, inquit hoc loco Æneas Sylvius, nec majestatem ejus quoquo modo imminere possunt, ejus ea est gloria, ea sublimitas, ea beatitudinis perfectio, ut nec

laudibus humanis extolli, nec humiliari vituperiis pravorum possit. Nos ista lædunt, atque confundunt, qui per ignaviam atque desidiam, dum veri Dei cultum perire sinimus, et in hoc sæculo bonum nomen, et in altero spem salutis amittimus. Quin igitur peccatis bellis coeuntes Christiani hanc tantam injuriam vindicamus?

Post hæc convivatus Mahumetes, cum solito plus vini adhibuisset, ut sanguinem truculentus mero adderet, principes optimatesque civitatis captos, inque conspectum admissos postquam probe illis illuisset, crudelis et sanguinarius carnifex fœde misereque jugulari jussit. Sirelucas princeps alti sanguinis, qui apud Constantinum plurimum poterat, cæso ante oculos majori filio, altero, quod speciosus esset, ad illicitos usus reservato, securi percussus est. Duo ejus alii filii occiderant in bello. Uzorem imperatoris Constantini, filias, primasque aulae virgines, ac matronas principes jusit tyrannus in convivium adduci. Ibi primum ab ipso Mahumete, aliisque ejusdem satrapis constupratae, posthac nihil valentibus precibus in frusta dissectae sunt. Caput Constantini ab invento cadavere desectum, hastaeque affixum, ut omnibus ludibrio esset, per urbis compita et castra maximo cum probro circumlatum est. Ferunt, qui copias Mahumetis compertas habuere, trecenta fuisse millia pugnatorum, qui urbem nobilissimam a terra oppugnarint; a mari triginta millia, trecentis velis adnotatis. Atque ita expugnata quinquagesimo sexto ab obsidione die Constantinopoli, imperium Christianorum imperatorum in Oriente anno salutis 1453 finitum, nobile et antiquissimum: quod sub potestate fidelium annis duraverat nonaginta et uno supra centum et mille. Et quod notatu dignissimum, Constantinus Magnus Helenæ filius, primus illud fundavit, et erexit: alter vero Constantinus XV imperator, itidem Helenæ filius, illud amisit: ut initium fini concordaret.

In hac calamitate, et publico nobilissimæ urbis ex-cidio Isidorus cardinalis, pontificius ea tempestate ad Constantinum legatus, a Barbaris ad necem quaesitus, quo se præsentissimæ cladi eriperet, ferente tumultu mutatis prope cum jacentis cadavere vestibus, ac fugientium turbæ immistus urbe excessit incolumis. Verum, qui clementi cultu mortem effugerat, haud pari fortuna servitutem evasit: siquidem ab insequentibus victoribus captus, et quis esset ob rasum mentum vestemque peregrinam non agnitus, nihilominus in servitutem abductus est. Interea cadaver, quod purpuratum Ecclesiæ senatorem ex injecta Isidori veste mentiebatur, qui desi-

deratorum numerum inibant, ac corpora passim ja-centia explorabant, ingenti elati gaudio repererunt, et ejusdem præcisum caput roseo contactum pileo hastæ infligunt; ac clamante præcone, *Illud esse caput cardinalis Ru'heni, per captæ civitatis compita viasque multa cum irrisione circumferunt.* Ille interim vivus apud Tarcærum principem sordidis destinatus ministeriis latebat. Qua servitute non multo post (quod vilis homuncio crederetur) persolutis trecentis asperis exemptus, transverso cursu Romam pervenit. Ubi a Nicolao V Pont. Max. multis muneribus in vicem laborum donatus, trino sensim episcopatu, nimirum Sabinensi, Corphiensi, ac Nicasicensi, auctus est: quibus cum novem circiter annis summa vitæ integritate atque prudentia præfuisset, tandem anno 1463, die 27 Aprilis naturæ debitum Romæ exsolvit, magno omnium luctu post obitum conditus ad Sanctum Petrum in Vaticano.

De Isidoro cardinale agens Laonicus Chalcondylas hæc habet: *In hac rerum turba miserabili (loquitur de urbis Constantinopolitanz direptione) captus est cardinalis Isidorus Sarmatarum antistes, qui ductus in Galatiam urbem venditus est, sed conscensa navi profugit in Peloponnesum. Si rex Tarcærum virum hunc novisset, videlicet quod cardinalis esset, certe eum interfecisset; cum eum inter ceteros occisum putaret, nullam ejus rationem habebat.* In concilio Florentino sub Eugenio IV celebrato, processioni Spiritus sancti ex Patre et Filio, tertius post imperatorem Græcorum pro Dorotheo patriarcha Antiocheno his verbis subscripsit: *Isidorus metropolita 'Kioviensis totiusque Russiæ, et locum tenens apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ domini Dorothei satis habens subscripsi.* In eadem synodo pluries Isidori mentio ingeritur; sessione 25, cum de processione Spiritus sancti ageretur, Isidorus ante Bessarionem dixit: *Dicimus Spiritus sancti processionem Filio quoque tribui non solum a Patribus Occidentalibus, sed etiam Orientalibus. Quapropter æquum est, ut sanctos nostros sequentes cum Romana Ecclesia jungamur.*

Erat autem Isidorus cardinalis vir undecunq̄ue doctissimus, theologus Græcorum insignis, in divinis Scripturis apprime versatus, ingenio subtilis et acer, in dicendo nervosus et gravis: ejus facundiam tanquam ex ungue leonem, ex epistola, qua in Thracia Byzantii direptionem et acerbum funus luxit, Paulus Cortesius de cardinalatu perspectam habuit. Dictus alicubi *facundus Græcorum doctor, et gentis decus.*

ISIDORUS

CARDINALIS RUTHENUS, EPISCOPUS SABINENSIS
LEGATUS PONTIFICIS,
UNIVERSIS CHRISTIFIDELIBUS.

(Reussner, ubi supra, p. 104.)

Audite, omnes gentes, audite et auribus percipite, qui habitatis orbem ¹. Audite hæc omnia, qui fidelem orbis partem incolitis, ministri, pastores et principes omnium Ecclesiarum Christi : universi quoque reges ac principes Christicolæ, ac universus Domini populus cum religiosis cunctis. Audite, inquam, et notum sit vobis, quod præcursor veri Antichristi, Turcorum princeps et dominus, servus autem tot dæmoniorum, quot vitiorum, cuius nomen est Mahumet, inimicus crucis Christi, hæres rei et nominis illius primi pseudoprophetæ, et factoris legis spurcissimæ Agarenorum, filius Satanae omnium flagitiosissimus : qui furis invecus et insanis, sanguinem Christianorum sine intermissione sinit ; nec exstingui valet ejus sitis post eorum innumeram cædem ; tantoque odio contra Christum et membra ejus movetur, ut eradere nomen ejus de terra nitatur ; et inspecto aliquo Christiano sibi obviante se inde existimat sordidatum, ut oculos abluat, et os, immundum se profitens prius. Hoc igitur tam terribile et horrendum monstrum, exigentibus demeritis Christianorum, iusto Dei iudicio, in eos sævire ac grassari permissus, civitatem imperialem Novam Romam, olim felicissimam, nunc miserrimam, et omni calamitate oppressam, Constantinopolim, diu obsessam cepit, expugnavit, spoliavit omnibus bonis, et pene delevit.

Quis autem (ut verbis utar prophetæ ²) dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorare valeam die ac nocte interfectos populi illius, et secleratissima sacrilegia in ea captiva perpetrata ? Quis hujus horribilitatis memor non obstupescat ? non lethargicus fiat ? non præ dolore obtutescat ? Nec tamen cuncta enormia explicabo, ne piæ aures audire refugiant : sed ex paucissimis relatis cogitentur alia. Hic nefandus tyrannus nominibus blasphemæ plenus, civitate recepta, post decapitationem imperatoris, cum omni sua progenie et nobilitate, plurimos ferreis manicis et compedibus alligatos, ac collis eorum funibus cinctis, extra urbem deduxit : milites ejus nobiles, plebeios, monachos et monachas, mares et feminas, virtute et conditione præclaros, vituperabiliter detractos, multis injuriis affecit. Ubi

A Turcæ contumeliis opportunas personas ut meretriculas et in lupanari prostitutas trahabant ; talia et tanta contra eas agebant, quanta de brutis animalibus, et qualia sine rubore fari minime quis valeat : adolescentulos utriusque sexus a parentibus segregabant, et divisim de eis pretio negociabantur : infantes coram genitoribus suis ut agniculos mactabant ; matres, filiis, et geniti genitricibus privabantur : germani a fratribus, uxores a viris, uurus a socrubus lugentibus et ululantibus segregabantur : disjuncti consanguinei et amici in diversis regionibus servi venditi ducebantur. O quam amaræ lacrymæ ! o quanta suspiria ! o quot clamosi singultus inter amicos et notos, quæ miserabiles voces emittchantur inter tantas cædes, servitutes, expulsiones et contumelias ! Principes, harones et domini, bubulcorum, porcariorum, homuncionum effecti sunt famuli ; intra decennium pueros ad ritus suæ perfidæ sectæ compellebant.

Hæc ! quomodo obscuratum est aurum fulgidum sapientia per tenebras ignorantia : aurum dignitatis per ignobilitatem servitutis ! quomodo mutatus est color optimus Græcæ eloquentia in barbariam Turcæ ! Lapidés sanctuarii, si qui erant constantes in fide, dispersi sunt in capite omnium viarum jacentes prostrati. De cæteris taceamus, quæ humana sunt, sed de injuriis, subsannationibus, contumeliis, opprobriis scelestis erga divina quæ lingua valeat explicare ? quis intellectus capere ? quæ aures patienter audire ? Ni fallor, nunquam ita inhonoratus Deus. Deus, venerunt gentes gehennæ deditæ in hæreditatem tuam, quæ Israel est te videns per fidem. Polluerunt templum sanctum tuum, ecclesiam nobilissimam S. Sophiæ una cum aliis : imagines Domini nostri Jesu Christi, et Matris ejus, Virginis gloriose, et sanctorum ac sanctarum Dei, insignia vivificæ crucis conspuentes, confringentes, conculcantes ; sacrosancta Evangelia, Missalia et reliquos ecclesie libros dilacerantes, deturpantes, comburentes ; sacras vestes sacerdotum, reliquaque ornamenta ecclesie scindentes, ad indumentum suum et ornatum sumentes, vel pro vili pretio conferentes ; vasa Domini et ejus cubi

¹ Joel. 1, 2. ² 1. rem. ix, 2.

dedicata, in eis comedentes et bibentes, in reliquum A confecta, ad profanos usus transferentes.

Posuerunt denique carnes sanctorum tuorum, morticina seravorum tuorum, reliquias beatorum corporum, escas volatilibus coeli : dispergentes hinc inde carnes sanctorum tuorum, quos occidebant, bestiis terræ : non erat, qui sepeliret. Altaria suffoderunt, invocantes nomen maledicti Mahometi, laudantes eum de victoria.

Omitto præ pudore, quod mingebant, stercorizabant, omnia vituperabilia exercebant in templis, imaginibus et reliquiis sanctis ; sancta canibus dabant ; margaritas sacramentorum autem porcos projiciebant. Dum hæc recolo, totus ex horrore contremisco : nec ulterius stylo exarare queo illorum piacula, et fidei Christianæ religionis irrisiones et dedecora injecta. Monasteria tam monachorum quam monialium invadentes omnia diripiebant, eicientes illos de habitationibus suis, xenodochia infirmorum destruebant. Etsi de multis et magnis excidiis ac exterminis civitatum historiographi etiam gentilium referant, fere nulla posset desolationi hujus conquari. Nullum incolam intra urbem reliquerunt : non Græcum, non Latæum, non Armenium, non Judæum ; urbem ipsam suis civibus nudatam, quasi desertam effecerunt ; ipse eorum actus et opera propriis oculis vidi, et cum aliquibus constantissimis viris una plura perpeusus sum mala et pericula : licet de manibus eorum me eriperit Deus, ut Jonam de ventre celi.

Expugnata Constantinopoli Peram non multum C inde distantem occuparunt : mœnia ejus ad solum usque deducentes. Ex campanis ecclesiarum bombardis conflaverunt : crucem, quæ erat in cacumine turris ejus, cum ipsa turri contriverunt : rempublicam ad nihilum reduxerunt ; judicem et principem ejus Turcam constituentem ; pedagia, quidagta, impositiones et gravamina illic applicantibus vel permanentibus suscepto voluntate statuerunt.

Illis atrocissimis rebus non contentus callidissimus et cruentissimus Mahometus, Christicolarum summus inimicus, ad ulteriora se extendit : et triremes inter magnas et parvas jam centum septuaginta præparavit, et ad mare Ægeum misit ad insulas Cycladas sibi subjiciendas.

Exinde se præparat cum infinito exercitu ad tres urbes notabiles et potentes prope Danubium sitas transmigrare, easque expugnare : unam quam Periston nuncupamus, alteram Forabium, tertiam Bellogradum, intendens post totam percurrere Ungariam, eamque spoliare, devastare, conterere : ut neminem retro se dimittat impedire ad alia loca proficisci volentem. Quia etiam ad Italiam quam citius transmigrare contendit, præparare quoque conatur galeas magnas et parvas trecentas, naves magnas viginti, pedestrium et equestrium exercituum ultra centum millia : et sic a Dyrrhachio Brundisium transire contendit, quæ civitas sita est in regno Apuliæ.

Quapropter deprecor, exoro atque exhortor vos omnes Christicolos, ut zelo fidei et Christianæ religionis pro vestra libertate gladio accingamini contra tam diros hostes divini cultus, et omnis sanctimonix, et vitæ moralis : et primo quidem abjicientes omnem dissensionem atque emulationem, remittentes invicem offensas, sicut et Christus donavit omnibus, pacem et unionem summopere inter vos amplectamini : ut uniti et fortiores inde effecti, confidentes in adjutorio Altissimi (cujus est victoria et bellum, non multitudinis) ipsum Satanam cum satellitibus suis sub pedibus vestris conterere valeatis. Licet enim in multitudine confidat, et feritate suorum, plures tamen sunt, qui nobiscum sunt : imo Dominus ipse militarum, pro cuius fide et religione pugnat, ita ut centum ex vobis persequi et superare valeant mille ex illis, et mille ex vobis decem millia. Ignavia enim et imperitia belli eis innata.

Peræ ; anno Christi 1452.

JOANNES PLUSIADENUS

SEU,

POST SUSCEPTAM EPISCOPALEM CURAM,

JOSEPHUS METHONENSIS EPISCOPUS

NOTITIA

(Fabricii Biblioth. Gr. ed. Harles, tom. XI, p. 458.)

Joannes Plusiadenus, archipresbyter, non diu post concilium Florentinum an. 1439 habitum composuit *Dialogum de differentiis inter Græcos et Latinos et pro concilio Florentino*. Ex eo plura Allatius p. 617, 753 seq. 1106 seq. de consensu; et de purgatorio, p. 27, 78, etc. Integrum ex bibl. Ambrosianæ codice edidit Græce et Latine tom. I. *Græciæ Orthodoxæ*, p. 583-654. Colloquuntur Pius sive Catholicus, Manuel Mongus; Rhacendyta, Bulgares; publicanus, Joannes Damascenus, et unus e duodecim sacerdotibus qui unionem amplexi fuerant, Joannes Plusiadenus, præsentibus auditore Georgio Phaliero, teste Joanne Tzurdane et dicæcrita Antonio Sagredo. Incipit: 'Ο τοῦ Θεοῦ φόβος ἔγχευται. (Fabric.) Conf. H. Warthon. suppl. ad Cavei *Hist. lit. SS. eccl.* p. 167, ad ann. 1450, qui arbitratur, Joann. Plusiadenum diversum esse a Josepho Methonensi; secus sentit Oudin. in *Comm. de SS. eccl.* tom. III, p. 2422 sq. ad a. 1440, a quo dicitur Josephus Methonensis episcopus. — Joan. Plusiad. epist. inedita *De charitate*, Paris. in bibl. publ. cod. 2500, n. 10. — *Canon concilii Florentini*, Oxon. in bibl. Bodlel. cod. Barocc. 145; Taurini in cod. reg. cod. 186 et in eod. cod. *synaxarium*. V. Cat. eodd. Gr. Taur. p. 275. sqq. ubi canon s. hymnus in octavam synodum Florentiæ habitam, Græcum Lat. versione, et p. 277, sqq. *Synaxarium*, s. brevis narratio eorum quæ in concilio Florentino a. 1439 gesta sunt, primum prodierunt in lucem — *Florent.* in bibl. monasterii Annuntiatae Josephi, episcopi Methones, *Apologia ad lib. Marci Ephesini*; V. Montfauc. *Diar. Ital.* p. 365. (Hart).

Hic idem episcopus deinde Methonensis, post susceptum episcopatum Josephi nomen sibi ascevit, ut notat Allatius, p. 935 *De consensu*, et ad calcem tom. I *Græciæ Orthodoxæ*, testatus sub nomine Josephi Plusiadei, episcopi Methonensis, exstare *conciones in dies Quadragesimales jejunii*, dialecto Græcorum communi conscriptas et testimoniis Latinorum Patrum refertas. Hujus Josephi Methonensis *Apologeticus pro synodo Florentina adversus Marcum Ephesium*, sæpe editus cum Caryophylli versione ad calcem actorum illius synodi, ut tomo ult. edit. *Conciliorum Binianæ* p. 667; et Labbei tom. XIII, p. 677; et Harduini, tom. IX, p. 549. Incipit 'Ο αἰδέσιμος οὗτος ἀνὴρ. Pag. 555, 559, citat Georgium Aristinum historicum; et p. 558, 559, 563, Marcum Ephesium, narrat, a Juliano S. Sabina cardinali confutatum, nec non p. 578, a fratre Joanne. Pag. 570 et 575, 582, 599, 594, arguit Marcum argumenta sua mutua sumpsisse a Photio, Psella, Phurnio, Camatero, Moschampare, Bulgario, Nicolao Methonense, Panareto, Cabasila et Palama, et similibus schismaticis. Simeonem Metaphrastem novum theologum laudat, p. 574, et Tarasii CPol. Epistolam ad episcopos Orientis, nec non Anastasii Sinaitæ Sermonem de rectis dogmatis veritatis, et pag. 583, Scholarii tres Orationes pro unione ecclesiastica ad confirmandam Isidori Russiæ præsulis sententiam, et Bessarionem p. 387. Sed *Apologia pro quinque capitibus synodi Florentinæ*, quam scripsisse Josephus se profitetur, lucem non vidit. [Exstare tamen illam, at falso sub nomine Gennadii editam, Lat. Dilingæ 1581, 8, Græce

1577, et lingua Gr. vulgari cum versione Lat. Romæ 1628, 4, censet Oudin (1) De Apologetico
 edito confere nius Allatus Exerc. IX. contra Creyghtonum. *Antirrheticum secundum contra Morcum*
Episcopum citat Nic. Coimnenus, p. 292, 506 et 597, Prænot. mystagog.

(1) Et merito. Vide Monitum nostrum Apologiæ præfixum, infra. Edit.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΩΤΟΙΕΡΕΩΣ

ΤΟΥ ΠΑΟΥΣΙΑΔΗΝΟΥ

Αιδεσι; γενομένη μεταξὺ Εὐλαβοῦς τινος, καὶ Τελώνου, Ρακενδύτου τε, καὶ ἐνός
 ἑξ ἑκάδεκα ἐνωτικῶν ἱερέων, παρόντων καὶ ἐτέρων τριῶν ἐκείσε, Ἀκρατοῦ θηλονέτι, Μάρτυρος,
 καὶ Δικαιοκρίτου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΟΥΣΗΣ ΜΕΣΟΝ ΓΡΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΩΝ

ΚΤΙ ΤΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ.

JOANNIS ARCHIPRESBYTERI

PLUSIADENI

Disceptatio inter Pium quemdam, Publicanum, Rhacendytam,
 et unum ex duodecim sacerdotibus qui unionem amplexi fuerant, præsentibus
 et aliis tribus, Auditore videlicet, Teste et Dicæocrita

DE DIFFERENTIIS INTER GRÆCOS ET LATINOS,

ET DE SACROSANCTA SYNODO FLORENTINA.

(L. Allatio interprete in Græc. orthodox. t. I.)

ΠΡÆMEDITATIO.

Del timor in animis omnium hominum insidet,
 fidemque orthodoxam aperto capite, et libere, li-
 beriusque pronuntiat. Quapropter non tantum
 aliquentibus alumni, et qui disciplinis operam
 navant, sed imperiti etiam, et rerum omnium ru-
 des, et verbo et opere prædicare, atque eam defen-
 dere debent, et pro ea ad profusionem usque
 sanguinis in certamen atque discrimen devenire;
 ut modo celeste regnum terrenis hisce, et tempo-
 raliibus æterna, et corruptibilibus incorruptibilia
 præponant. Quemadmodum hoc tempore accidit
 indico eidam, pio tamen, cum Publicano, cui
 non minus idem et synodo conveniebat, in sermo-
 ne tenuit. Namque cum ambo satis commode
 disputarent, et paulatim ad sublimiores senten-
 tias, Publicanus dubitans, hesi-
 tim accivit, qui daret operam
 men Pius audiens respon-
 si

B

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐγκρατεῖται πάση ἀνθρωπίνῃ
 ψυχῇ, καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν γυμνῇ ἢ κεφαλῇ
 καὶ πρῆξις κηρύττει. Διὸ οὐ μόνον οἱ τοῦ λόγου
 τρόφιμοι, καὶ οἱ περὶ τοῦτον σπουδάζοντες, ἀλλὰ καὶ
 ἰδιῶται, καὶ πάντες λόγῳ καὶ ἔργῳ κηρύττειν
 ὀφείλουσιν, ὑπερασπίζειν τε καὶ μέχρις αἵματος
 ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνίζεσθαι, ἂν μόνον τὴν οὐρά-
 νιον βασιλείαν τῶν ἐπιγείων προκρίνωσι, καὶ τὰ αἰώνια
 τῶν προσκαίρων, καὶ τὰ φθαρτὰ τῶν ἀφθάρτων.
 Ὡσπερ καὶ νῦν ξυνέθη ἀνθρώπων τινῶν ἰδιώτη, πλὴν
 εἰλαθεῖ, διαλεχθῆναι μετὰ τινος τελώνου, τάναντία
 τῆς συνόδου φρονούντος. Εἰπόντες γὰρ ἀμφότεροι
 ἰκανῶς, καὶ κατ' ὄλιγον ὑψηλοτέρως νοήμασιν ἀνα-
 γόμενοι, ὁ μόντος τελώνης ἐπαπορῶν ρακενδύτην
 τινὰ προσεκαλέσατο συμμαχῆσαι αὐτῷ. Ὁ δὲ γε
 Εὐλαβῆς ἀκούων τε καὶ ἀπολογούμενος, καὶ κατ'
 ὄλιγον ἀπορῶν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἕνα ἐκ τῶν ἐκά-
 δεκα ἐνωτικῶν προσεκαλέσατο ἱερέα, καὶ οὕτω;
 οἱ δὲ παρόντων καὶ ἐτέρων τριῶν προσώ-
 πων διαλεχθέντες, συνεπέραναν τὸν διάλογον.
 τῶντιν ἄλλοις τριῶν διαπραγμασίῳ, διήλοιο σινεμ

C

Εἰσὶν οὖν τὰ πρόσωπα τῆς διαλέξεως ταύτης **A**
ταῦτα.

Μαρουήλ ὁ Μουγγός, Εὐλαβής.
Ὁ Βουλγάρης, Ῥακενδύτης.
Ἰωάννης ὁ Δαμασαῖνης, Τελώνης.
Ἀντώνιος ὁ Σαγγέδος, Δικαιοκρίτης.
Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Πλουσιαδηνός, Καθολικός.
Γεώργιος ὁ Φαλίςρος, Ἀκροατής.
Ἰωάννης ὁ Τζουρδούνης, Μάρτυς.
Εὐλαβὴς προλογίσει.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καθήμενος αὐτὸς ἐν τῷ
ἐμπορίῳ περὶ ὥραν μίαν καὶ ἡμισυ τῆς ἡμέρας,
ἀκούω τοῦ κήρυκος τῆς ἐξουσίας βοῶντος μεγάλη
φωνῇ, περὶ τὸν κίονα ἐστῶτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ
Ἁγίου Μάρκου, ἐν τῷ συνῆθει δηλαδὴ καὶ εἰθισμέ-
νῳ τόπῳ, καὶ πλῆθος λαοῦ προσβραμὸν ἤκουε. Ἐγὼ **B**
δὲ μόνην φωνὴν ἀκούων, ἰστάμην βιλέπων. Πληρω-
θείσης οὖν τῆς κηρύξεως, ἤλθε τις πρὸς τοῦμὸν
ἐμπορίον, ἐν ᾧ εἰώθει ἐκεῖνος καθῆσθαι, καὶ λαμ-
βάνειν τὰ τέλη, τελώνης γὰρ ἦν, ὃν ἤρμην, τί
βούλεται ἢ καινὴ αὐτῆ κήρυξις, ὅτι καὶ πλῆ-
θος ἔστηκε τοῦ λαοῦ οὐκ ὀλίγον ἀκούον· εἰπέ μοι.
Τελώνης. Οἱ δώδεκα ἱερεῖς οἱ τὴν νῆσον καὶ τὴν
πόλιν πᾶσαν συγγέοντες, καὶ ταῦτα ποιούσιν.

Εὐλ. Τί δὲ;

Τελ. Αὐτοὶ Λατινοφρονήσαντες, βιάζονται κα-
τοῦ; ἄλλους ποιῆσαι τὰ τῶν Λατίνων φρονῆσαι.

Εὐλ. Τοῦτο τί ἐστι; Φράσον μοι τάχος.

Τελ. Τὴν λύμην αὐτῶν οἱ ἡμέτεροι Πατέρες καὶ **C**
διδάσκαλοι ἐνοήσαντες, εἰδίδεσαν τοῦ Χριστοῦ πρό-
βητα, μὴ συγκοινωνεῖν αὐτοῖς, μηδὲ εἰς τὰς ἐκ-
κλησίας; αὐτῶν εἰσερχεσθαι, μηδὲ χρῆσθαι αὐτοῖς
τὸ παρὰ πᾶν ὡς ἱερεῖσι. Οἱ μαθόντες κατεῖπον αὐ-
τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ἡ δ' ἐξουσία νῦν διωριστο αὐ-
τοῖς διὰ τοῦ κήρυκος ἕως ἡμερῶν ὅκτω ἐμφανισθῆ-
ναι τῇ ἐξουσίᾳ· εἰ δὲ μὴ, κατ' αὐτῶν ἀποφάνηται ἂν
ἡ ἐξουσία.

Εὐλ. Τίνες εἰσὶν οὗτοι;

Τελ. Μακρογένης, Ἀσπρογένης, καὶ Ματζα-
μούρδης.

Εὐλ. Ἐβουλόμην μαθεῖν τί οὗτοι εἰδίδασκον,
ὅθεν ἡ ἐξουσία κατ' αὐτῶν ἀγορεύει.

Τελ. Ἐδίδασκον ἀπέχεσθαι τῶν Λατινοφρόνων
τούτων δώδεκα ἱερέων, ὡς τὴν ἡμετέραν πίστιν
ἀφέντων, καὶ ἐνωθέντων Λατίνοις.

Εὐλ. Οὐ δύναμαι συνίνα: οὐδ' ὅπως οὖν τῶν λε-
γομένων.

Τελ. Οὐκ εἰ σὺ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης;

Εὐλ. Καὶ πάνυ μὲν οὖν. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἀνε-
τράψην.

Τελ. Πῶς οὖν οὐκ ἔγνω; τὰ πεπραγμένα δηλα-
τοῖ; πᾶσιν ὄντα;

Εὐλ. Ἱερεῖς ἐγὼ οὐκ ἔγνω ἔδσαι τὴν τῶν Γραι-
κῶν πίστιν, καὶ Λατίνους γενέσθαι. Σὺ δὲ μοι Λα-
τινοφρονος καὶ τὴν ἡμετέραν πίστιν ἀφέντας λέγεις,

Personæ hujus Dissertationis.

Pius, Manuel Mongus.
Rbacendyta, Bulgares.
Publicanus, Joannes Damasannus.
Dicaeocrita, Antonius Sagredus.
Catholicus, Joannes sacerdos Plusiadenus.
Auditor, Georgius Phalierus.
Testis, Joannes Tsurdunes.

Pius præfatur.

His diebus sedens ipse in officina circa secon-
dam et dimidiam diei horam, magistratus præcon-
nem columnæ ecclesiæ Sancti Marci, consueto
scilicet præconum loco, inhærentem, et magna
voce inclamantem audio, videoque multitudinem
magna frequentia circumfusam. Ego strepitum
tantum audiens, stansque circumspectabam. Abso-
luto edicto, accessit quidam in officinam meam,
in qua alias ille morari, ac vectigalia exigere (nam-
que erat Publicanus) sueverat. Ex eo sciscitor:
Novum illud edictum, quid velit, cum frequens
multitudo ad audiendum accurrerit, dico mihi.

Publicanus. Duodecim sacerdotes, qui insulam,
et urbem universam susque deque habuere, illius
causa sunt.

Pius. Quomodo?

Publ. Illi cum Latinorum dogmati adhæserint,
cogunt reliquos, ut uno consensu cum Latinis juu-
gantur.

Pius. Quid id est? Expedito quam ocissime.

Publ. Horum noxam, ac perniciem nostri pa-
rentes et magistri comprehedentes, Christi oves
edocuerunt, ne una cum eis vivant, neque in ec-
clesias eorum introeant, neque illis veluti sacerdo-
tibus utantur. Rei gnari, in jus eos apud magistra-
tum vocarunt. Magistratus nunc illis per præconem
dierum octo terminum præscripsit, ut coram eo
comparcant; sin minus in eos sententia ferretur.

Pius. Quinam sunt hi?

Publ. Longobarbus, Albobarbus, et Matzamur-
des.

Pius. Cuperem equidem scire, quænam illa fue-
rint, quæ isti docent; ob quæ etiam magistratus in
D eos animadvertit.

Publ. Docebant, cavendum nobis esse ab istis
duodecim sacerdotibus, qui Latinos imitantur, tan-
quam ab illis qui fidem nostram deseruerint, cum
Latinis uniti.

Pius. Penitus non capio, quæ ipse dicis.

Publ. Nonne ex hac urbe es?

Pius. Et maxime quidem, et in ipsa educatus.

Publ. Quomodo itaque quæ gesta, compertaque
omnibus sunt, ignoras?

Pius. Non agnosco ipse sacerdotes, qui Græcorum
fide ejurata Latini facti sunt; tu porro mihi
cos, et cum Latinis sentientes, desertaque nostra

fide Latinis unitos esse tradis. Hoc quidnam in- A
nuat, non satis capio.

Publ. Narrabo tibi omnia accuratissime. Quin-
geni, et plus fere anni sunt, cum ab ipsis Latinis
separati sumus. At nunc recens synodus in urbe
Florentina coacta est, presentibus multis, nec non
imperatore, patriarcha, archiepiscopo, episcopis,
abbatibus, cruciferis. In ea concordarunt, affirma-
runtque Latinos, quam et Græci habent, fidem ha-
bere. Nos vero dicimus eos neque justo, neque
vere egisse. Hi itaque ibi gesta amplectentes, or-
thodoxæ fidei desertores sunt.

Pius. Nunc, ut apparet, ex parte ad dictorum intel-
ligentiam ducor. Antequam vero res in ea synodo
actas singulatim perquiram, tantumdem te inter- B
rogo: Synodum hanc hinc duodecim, an et alii
hæc multo præstantiores celebrarunt?

Publ. His multo præstantiores, qui ne compa-
randi quidem ad illos sunt.

Pius. Et de hæc tantummodo exoptulas, quod
se Latinis subjecerint, an etiam de illis?

Publ. De omnibus.

Pius. Hoc vero est, quod in principio dixeram,
me dicta tua non intelligere.

Publ. Quanam ex causa?

Pius. Quod non de his duodecim solum, sed de
tota universali synodo conquereris. Et quisnam es
tu vero, qui synodum universalem criminaris?

Publ. Patres mei hæc asserunt.

Pius. Id anxie et ipse cupio, Patres illos cognos-
cere, et ab illis instrui, edoceri, quodnam ma-
gis convenit, adhorere, appropriare, et uniri
Ecclesie, an ab ea discindi.

Publ. Adducemus sane.

Pius. Pergratum mihi feceris, si ipsum huc ad-
ducas.

Publ. Adducam ipsam manum.

Auditor. Fecimus id quod semel recepimus. Hanc
convenimus in officinam, et sedentes Publicanum
expectabamus, ut cum Patre, uti promiserat, ad-
veniret. Et circa diei horam secundam una cum
eo accellit Rhacodryta quidam, ingenti corpore,
venusta facie, ac decora, sed non integris oculis.
Intrans in officinam medio sedit, conversus: que gravi D
cum supercilio ad Pium, ita exorsus est dicere.

Rhacodryta. Quid est, de quo hæsitat, inter ea
qua tibi externe die a fratre Publicano contra duo-
decim hæc sacerdotes profanos reconcita sunt.
Nam miselli hi neque sciunt, neque intelligunt,
i. hocque cum Latinis, patrio ojurato dogmate, uniti
sunt. Interroga me quoque, et respondendo faciam
satis de illis, in quibus hæres.

Pius. Fratrem Publicanum audiavi heri condem-
nantem duodecim sacerdotes, et nunc te hodie.
Affirmatis siquidem illos cum Latinis sentire, desce-
ndisseque ad admodum, quod esse sacra syno-
do sub-

καὶ ἐνωθέντας Λατίνοις. Τοῦτο τί διχλοῦν βούλεται,
οὐ γινώσκω.

Τελ. Ἐγὼ σοὶ ἐρῶ τὸ πᾶν ἀκριβῶς. Πλείω ἢ
πεντακόσια ἐτη σχεδόν εἰσιν, ἀφ' οὗ αὐτῶν ἐχωρί-
σθημεν τῶν Λατίνων. Νῦν δ' ἐναγχος σύνοδος γέ-
γονεν ἐν Φλωρεντίᾳ τῇ πόλει, παρόντων πολλῶν,
καὶ βασιλέως, καὶ πατριάρχου, καὶ ἀρχιεπισκόπου,
καὶ ἐπισκόπων, καὶ ἡγουμένων, καὶ σταυροφόρων.
ἐν ἧ συνφωνήσαν, καὶ εἶπον ὅτι καὶ οἱ Λατίνοι.
τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἡμῖν πίστιν. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν
ὅτι οὐκ ἔκραξαν δίκαια, οὐδ' ἀληθῆ. Οὗτοι οὖν
σείργουσιν ἀπὸ ἐκεῖ ἐκράχθη, καὶ γέγονεν ἀρ-
νηταὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Εὐλ. Νῦν οὖν ἀνάγομαι ἀπὸ μέρους ἐννοεῖν τὰ
προλελεγμένα· πρὸ δὲ τοῦ ζητῆσαι κατὰ μέρος, τίνα
εἰσὶ τὰ ἐν αὐτῇ πεπραγμένα, ἐρωτῶ σε μικρόν.
Ταύτην τὴν σύνοδον οἱ δώδεκα ἔκραξαν, ἢ ἄλλοι
τινὲς μείζονες τούτων

Τελ. Μείζονες αὐτῶν ἀσυγκρίτως.

Εὐλ. Καὶ τούτοις μόνοις ἐγκρατεῖς εἰς ὀνομασίαν
ταῦτο, ἢ κακίνοις;

Τελ. Καὶ τούτοις, κακίνοις.

Εὐλ. Τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἐλεγον καταρχῆς, ὅτι οὐ
δύναμαι γινῶναι, ἀπὸ μοι λέγεις.

Τελ. Διὰ τί δὴ;

Εὐλ. Διότι οὐ τοῖς δώδεκα μόνον, ἀλλὰ καὶ
πᾶσι τῇ οἰκουμένῃ συνόδῳ ἐγκρατεῖς. Καὶ τίς εἶ
οὐ ὁ τῇ οἰκουμένῃ συνόδῳ ἐγκρατῶν.

Τελ. Οἱ Πατέρες μου ταῦτα λέγουσιν.

Εὐλ. Ἦθέλον εἰδέναι κατὰ τοὺς Πατέρας ἐκεῖ-
νου, καὶ παρ' αὐτῶν ἀκούσαι, καὶ μαθεῖν τί τὸ
πρωτόδικόν ἐστιν, ἀκήχεται ἢ προσεγγίζει, καὶ
ἐνωθεῖ ἢ διαρρηθῆται τῆς Ἐκκλησίας.

Τελ. Ἄγωμεν δὴ.

Εὐλ. Εἰ θέλεις χαρισθεῖσθε μοι, φέρε μοι αὐτὸν
δεῖ.

Τελ. Ἀγάγοιμι ἐν αὐτῶν τῷ πρῶτῳ.

Ἀποστολῆς. Κατὰ τὴν ἡδὴ συμφωνηθεῖσαν ἐπι-
σχεῖν τῷ πρῶτῳ συνήλομεν ἐν τῷ ἐμπορίῳ, καὶ
καθήμενοι ἐξεδεχόμεθα τὸν τελώνου ἐλθεῖν μετ'
οὗ Πατρὸς ὑπεσχέθη· καὶ ἰδοὺ παρ' ὧραν τῆς ἡμέ-
ρας δευτέρας ἔρχεται, καὶ μετ' αὐτοῦ Ῥακινδύτης
τις, μέγας μὲν τῷ σώματι, καὶ ἀρσενος τὴν ἔφην,
πλὴν παραδωκῆς. Ἐλθὼν οὖν μέσον τοῦ ἐμπορίου,
ἐκάθισεν, καὶ ἤρξατο μετὰ σωματοῦ τοῦ βλάμματος,
πρὸς τὸν Εὐλαβῆ λέγειν.

Ῥακινδύτης. Τί ἐστιν, ὅτι ἐστὶς ἐκ τῶν
εἰρημένων σοὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τελώνου τῇ χεῖρι
κατὰ τῶν ἀνείρων δώδεκα τούτων; Οὐ γὰρ εἴδωσαν
οἱ τελαικῶρες, οὐδ' ἔγνωσαν, καὶ ἠνώθησαν τοῖς
Λατίνοις, τὸ κίτρον ἀπολλοῦσιν τὸ φρόνημα. Ἐπί-
τησον δὲ κατὰ, καὶ ἐκνήν σοὶ παρέξω ἀπολογία,ν,
ἐφ' οἷς ἐν ἔμπορῳ.

Εὐλ. Τοῦ ἀδελφοῦ τελώνου τῇ χεῖρι ἔγνωσαν κα-
ταρχήσαντες δώδεκα ἱσραεῖς, καὶ παρὰ σοῦ σήμαρον.
Λέγετε γὰρ αὐτῶς Λατινὸν φρονεῖν, καὶ ἀποστολῆς τῆς
ὀρθοδόξου πίστεως, διὰ τὸ ὑποταγεῖσθαι τῇ ἱσραὴλ σω-
δοῦ. Βούλεται οὖν παρὰ σοῦ μαθεῖν εἰ εἴσθε ἀλλο-

τριος ἐπ' ἀληθείας εἰσι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, διὰ τὸ ἐνωθῆναι αὐτοὺς τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ πρὸ μικροῦ γενομένη;

Rac. Καὶ πάνυ μὲν οὖν, ἐχθροὶ εἰσι καὶ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, καὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ πατρικοῦ φρονήματος, καὶ ὁ συγκαινωνῶν αὐτοῖς ἀφωρισμένος ἐστίν.

Εὐλ. Ἐγὼ ἰδιώτης ὢν, δέομαι σου, κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ποιῆσαι τὸν λόγον. Οὐ γὰρ δύναμαι μακροὺς ἀποτεινεῖν, ἀλλ' οὐδ' ἀκούειν λόγους.

Rac. Λέγε ὃ θέλεις, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀποκριθήσομαι. Καλῶς γὰρ ἔφησ' γενέσθαι τὴν διάλεξιν διὰ βραχέων λόγων.

Εὐλ. Ἐρωτῶ· Διατί ἐχθροὺς αὐτοὺς λέγεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως;

Rac. Διὰ τὸ ἀπίσασθαι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐνωθῆναι ἑατένοις.

Εὐλ. Ποία ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, ἐπιθυμῶ μαθεῖν.

Rac. Ἡ θρησκεία καὶ ὁμολογία ἡμῶν τῶν Γραικῶν.

Εὐλ. Καὶ ἡ ἄλλοτρια πίστις τίς ἐστίν;

Rac. Ἡ τῶν ἑατένων.

Εὐλ. Οὐκοῦν οἱ ἑατένοι οὐκ εἰσὶν ὀρθόδοξοι,

Rac. Οὐδαμῆ.

Εὐλ. Καὶ νῦν ἐγένοντο ἑτερόδοξοι, ἢ πρὸ πολλοῦ τὴν πίστιν ἀπέλεσαν;

Rac. Πρὸ πεντακοσίων χρόνων.

Εὐλ. Καὶ εἰ πρὸ πεντακοσίων χρόνων, ὡς σὺ φῆς, οἱ ἑατένοι τὴν πίστιν ἀπέλεσαν, διατί οἱ ἡμέτεροι ὀρθόδοξοι ὄντες αὐτοὺς οὐκ ἐστήριξαν; Φησὶ γὰρ ὁ κοινὸς διδάσκαλος ἡμῶν τε κἀκείνων, *Ἐγείρε πεσόντα τὸν ἀδελφόν σου.*

Rac. Εὐ λέγεις· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν.

Εὐλ. Ἀπορῶ ἐπὶ τούτῳ.

Ἀκρ. Τοῦτο σαφῆνισον, τί δηλοῦν βούλεται τὸ, αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν;

Rac. Οἱ Γραικοὶ ἐκάλεσαν τοὺς ἑατένους διδάξαι, καὶ στηρίξαι αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει. Αὐτοὶ δὲ οὐ κατεδέξαντο, οὐδ' ἠθέλησαν ἐπακοῦσαι.

Εὐλ. Δεῖξόν μοι ὅσπερ, πότε αὐτοὺς ἐκάλεσαν, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐπήκουσαν. Φοβοῦμαι γὰρ μήπως ἐστὶ πᾶν τούναντιον.

Rac. Πολλάκις. Ἀλλ' αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν.

Εὐλ. Οὐ θέλω λόγους ἀκούειν κενούς, ἀλλ' ἀπόδειξιν ἀληθοῦς.

Rac. Οὕτως ἀκούω καὶ γὼ τῶν πολλῶν λεγόντων.

Εὐλ. Οὐ τῶν πολλῶν ἐγὼ θέλω ἀκούειν, ἀλλὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Rac. Καλῶς ἔφησ'. Καὶ ἡμεῖς τῶν διδασκάλων ἀκούοντες, τῶν ἑατένων ἐσχίσθημεν.

Εὐλ. Νῦν ἤκεις πρὸς ὃ ἐγὼ βούλομαι.

Rac. Τί βούλεις;

Εὐλ. Ἀριθμῶν μοι τοὺς διδασκάλους κατ' ὄνομα, ὧν ἐπακούσας ἑατένων ἐσχίσθησ'.

Rac. Ἐχομεν Φώτιον πρῶτον κατὰ ἑατένων

A extra orthodoxam fidem ducantur, quod seae univertint non multo ante celebratae synodo Florentinae?

Rhac. Et maxime quidem sunt hostes, et adversarii pietatis, et veri, patriique dogmatis. Et qui cum eis communicat, est excommunicatus.

Pius. Ego rudis cum sim, etiam atque etiam iusto, ut sermones secundum interrogationem, et responsionem dirigantur: longos enim sermones neque ipse ducere, ab neque aliis insinuos audire valeo.

Rhac. Dic quod lubet, et in omnibus respondebo; probe enim dixisti, brevi sermone disceptationem esse extricandam.

Pius. Interrogo. Qua de causa ipsos orthodoxae B fidei hostes nuncupas?

Rhac. Quod recta fide rejecta cum Latinis in unum coaluerint.

Pius. Quænam sit fides orthodoxa, cupio scire.

Rhac. Religio, et professio Græcorum.

Pius. Aliena vero fides quænam est?

Rhac. Latinorum.

Pius. Latini itaque orthodoxi non sunt?

Rhac. Non.

Pius. Nuncne alieni a fide facti sunt, an multo antea fidem amiserunt?

Rhac. Ante quingentos annos.

Pius. Et si ante quingentos annos Latini fidem, ut tu astruis, amiserunt, quam ob causam nostri, cum essent orthodoxi, eos non instruxerunt confirmaruntque? Ait enim communis noster et illorum magister: *Erige fratrem tuum, qui cecidit.*

Rhac. Bene ais; sed noluerunt.

Pius. In hoc hæreo.

Auditor. Hoc extrica, quid significat illud, illi noluerunt?

Rhac. Græci Latinos accersiverunt, ut instruerent et confirmarent in fide: illi vero neque dignati sunt, neque voluerunt audire.

Pius. Ostende mihi ocius, quando illos vocarunt, et non audierunt. Vereor enim, ne oppositum sit.

Rhac. Sæpius, sed ipsi noluerunt.

Pius. Mittas mihi sermones inanes, afferto argumenta vera.

Rhac. Sic intelligo et ipso, plerisque id asserentibus.

Pius. Nolo aures plerisque præbere, sed doctoribus Ecclesiarum.

Rhac. Recte est. Et nos doctoribus nostris audientes a Latinis scissi sumus.

Pius. Inmigrasti ingenium meum, ad arbitrium meum loqueris.

Rhac. Quid tibi in animo est?

Pius. Profer mihi nominatim doctores, quibus suasus, a Latinis te sejunxisti.

Rhac. Habemus Photium, qui contra Latinos

primus librum conscripsit; post eum multos probos, philosophum Michaelium Psellum, Nilum Cabasilam, Methonensem Nicolaum, Nilum Rhodium, Moschamparam quemdam, Phurnem philosophum, Camaterum generosum, Barlaamum quemdam monachum Calabrum, Palamam sapientem, Theophylactum Bulgariae, alium Bulgariae Matthaeum, et alios plurimos, quos non recenseo, ne sermonem protraham.

Pius. Illi, quos ipse numerasti, antequam vel post schisma vixerunt?

Rhac. Omnes fuere post schisma.

Pius. Hos ego non agnosco doctores.

Aud. Et merito.

Rhac. Quapropter?

Pius. Quod post schisma, et acerrimas contentiones, et freti improbitate adversus fratres scribebant.

Rhac. Et quosnam alios doctores exoptas?

Pius. Qui ante schisma floruerunt, Basilium, Athanasium, Gregorium, Chrysostomum, Cyrillum, Epiphanium, Hilarium, Gregorium Nyssonum, Anastasium, Damascenum, Maximum, Studitam, Tarsasium, et reliquos ejusdem conditionis, quos veluti doctores Dei Ecclesia admiratur, et veluti sanctos veneratur. Praeterea Augustinum, Gregorium Dialogum, Ambrosium, Hieronymum, Leuenem, aliosque similis instituti et sanctitatis viros. A te recensitos non recipio, quorum nomen Ecclesia sanctum nuncupavit. Illis, quos ipse nominavi, fidem adhibeo, et ut sanctos recolo, et ut doctores amplector. Horum igitur testimonio, si modo potes, Latinos orthodoxos non esse mihi commonstra: et aliquando eos a Graecis accitos, quod imperatum fuerat, recusasse. Quandoquidem ipse contrarium novi. Illi enim continuo nostros ad pacem et unitatem advocabant. Hujusce testis est Nicolaus primus, Romanus pontifex maximus, qui post multas legationes, quando eum audire volebant, Constantinopolim accessit, eos excitans, et exorans, ut ad examen dogmatum convenirent; at illi semel contumacia, et inani persuasioni addicti, nequitiaque perciti, eum non audierunt, quin etiam multa indigna in eum ausi sunt, et impudenter convitiis contumeliisque praeter jus omne accessitum remisissent, quae silentio obvolvenda esse judicamus, ne gloria nationis obscuratur.

Aud. Age vero Pium coronemus: nitidus enim et speciosus est illius sermo.

Dicaecrita. Coronetur jam, sed floribus pietatis.

Rhac. Hilariorum ego compendiosiorumque profectam.

Pius. Responde, cohaerentiam sermonis nostri non interrompens.

Rhac. Quos memorasti, doctores sunt Ecclesiae, et sanctorum albo relati: nec possum rejicere;

A ἐχθίντα βιβλίον· μετ' αὐτὸν δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς, τὸν φιλόσοφον Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν, Νεῖλον Καβάσιλα, Μεθώνης Νικόλαον, Νεῖλον Ῥόδου, Μοσχάμπαρὰ τινα, Φουρνῆν τὸν φιλόσοφον, Καματηρὸν τὸν γενναῖον, Βαρλαάμ τινα μοναχὸν Καλαθρὸν, Παλαμᾶν τὸν σοφὸν, Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ἄλλον Βουλγαρίας Ματθαῖον, καὶ ἄλλους πλείστους, οὓς οὐ καταλέγω, διὰ τὸ μὴ μηκύνειν τοὺς λόγους.

Εὐλ. Καὶ οὗτοι πάντες, οὓς ἠριθμησας, πρὸ τοῦ σχίσματος εἰσιν, ἢ μετὰ τὸ σχίσμα;

Ῥακ. Πάντες μετὰ τὸ σχίσμα εἰσιν.

Εὐλ. Τούτους ἐγὼ ὡς διδασκάλους οὐ δέχομαι.

Ἄκρ. Καὶ κατὰ δίκαιον λόγον.

Ῥακ. Διατί δὴ;

Εὐλ. Διότι μετὰ τὸ σχίσμα καὶ τὴν πολλὴν ἔριν εἰσὶ, καὶ κακίᾳ κινούμενοι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἔγραφον.

Ῥακ. Καὶ τίνας ἄλλους σὺ διδασκάλους βούλεις;

Εὐλ. Τοὺς πρὸ τοῦ σχίσματος διδασκάλους, Βασίλειον, Ἀθανάσιον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον, Κύριλλον, Ἐπιφάνιον, Ἰλάριον, Νύσσης Γρηγόριον, Ἀναστάσιον, Δαμασκηνὸν, Μάξιμον, Στουδίτην, Ταράσιον, καὶ τὴν λοιπὴν ἑταιρείαν, οὓς διδασκάλους καὶ ἁγίους ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία δοξάζει· ἔτι γε μὴ Λύγουστινον, Γρηγόριον τὸν Διάλογον, Ἀμβρόσιον, Ἰερώνυμον, Λέοντα, καὶ ἄλλους τῆς ὁμοίας διαγωγῆς, καὶ ἁγιωσύνης. Οὐκ ἀποδέχομαι δὲ οὓς σὺ κατέλεξας, ὧν ἡ Ἐκκλησία οὐδένα κατωνόμασεν ἁγίον. Τούτοις οὖν ἐγὼ παῖθμαι, καὶ ἁγίους αὐτοὺς δοξάζω, καὶ διδασκάλους κατέγω. Ἀπὸ τούτων ἄρα εἰ δύνασαι, δεξιζόν μοι, εἰ οἱ ἡσῆνοι οὐκ εἰσιν ἑρθόδοξοι, καὶ εἰ προσκαλέσαντο αὐτοὺς ποτε εἰ ἡμεῖροι, αὐτοὶ δὲ οὐχ ὑπήκουσαν. Ἐπειδὴ πᾶν τοῦναντίον ἐγὼ ἐπίσταμαι. Ἐκείνοι γὰρ αἰεὶ ποτε τοὺς ἡμετέρους ἐκάλουν εἰς εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν. Καὶ τούτου μάρτυς Νικόλαος πρῶτος, ἀρχιερεὺς Ῥώμης μέγιστος, ὃς μετὰ πολλὰς πρεσβείας, ἐπειδὴ οὐχ ὑπήκουον, καὶ σωματικῶς ἔω; Κωνσταντινουπόλεως παρεγένετο, ἐρεθίζων αὐτοὺς, καὶ παρακαλῶν ἐλθεῖν εἰς ἐξέτασιν τῶν δογμάτων. Αὐτοὶ δὲ ἔπαξ τῇ πειρασῆ καὶ ματαίᾳ προσλήψει βαφέντες, καὶ τῇ κακίᾳ κινούμενοι, οὐ μόνον οὐκ ἠθέλησαν ἑπακούσαι, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄτοκα πράξαντες εἰς αὐτὸν, καὶ ἀναιδῶς λοιδορήσαντες, καὶ ἐμπαροινήσαντες ἀπίπισψαν ὡς οὐκ ἔφειλον, ἀσιωπῆσαι δεῖον ἐκρίναμεν, διὰ τὴν τοῦ γένους αἰμήν.

Ἄκρ. Ἄγε δὴ ἵνα στεφανώσωμεν τὸν Εὐλαδίῳ παιδρὶ γὰρ ὁ παρὼν αὐτοῦ λόγος.

Δικαιοκρίτης. Στεφανώσθω δὴ, ἐξ ἀνθῶν τῆς εὐσεβείας.

Ῥακ. Φαιδρότερον ἐγὼ διηγῆσομαι καὶ συνοπτικώτερον.

Εὐλ. Ἀπόκρισαι κατὰ συνέχειαν τοῦ ἡμετέρου λόγου.

Ῥακ. Οὓς μὲν ἠριθμησας, διδάτταλοι τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ καὶ ἅγιοι, καὶ οὐ δύναμαι παραγρά-

ψασθαι, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ τοῦ σχίσματος ὄντες, πῶς ἄσθελοι αὐτοὺς καλεῖν εἰς ὀρθότητα τῶν δογμάτων;

Εὐλ. Ὅστε οἱ Λατίνοι, ὀρθόδοξοι πρὸ τοῦ σχίσματος ἦσαν.

Ρακ. Ὁμολογῶ, ὅτι ὀρθόδοξοι ἦσαν. Οὐ γὰρ δύναμαι τοῦτο ἀρνήσασθαι. Μᾶλλον δ' ἐφθασας ἀριθμῶν καὶ Λατίνους ἀγίους, οἱ εἰσιν Ἀύγουστίνος, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Ἰερώνυμος, Ἀμβρόσιος, καὶ Λέων ὁ μέγας. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι πρὸ τοῦ σχίσματος ἦσαν, καὶ διαφορὰ οὐκ ἦν τότε μεσσην Γραικῶν καὶ Λατίνων. Μετὰ ταῦτα γενομένου τοῦ σχίσματος, αὐτοὶ εἰς ἀλλότρια δόγματα ἐκπασίντες, οὐκ ἐβουλήθησαν εἰς ἡμῖν ἐνωθῆναι.

Εὐλ. Πῶς, ὡς προέφη, ἐρῶ. Διὰ τὴν οἱ ἡμέτεροι αὐτοὺς οὐκ ἐστῆριξαν; Ἐφθασας γὰρ εἰπὼν, ὅτι πρὸ τοῦ σχίσματος ἡμῖν ἠνωμένοι ἦσαν, καὶ ὀρθόδοξοι μεθ' ἡμῶν ὑπῆρχον, καὶ σύνοδοι οἰκουμενικαὶ ἐγένοντο, ἃς ἐπλήρουν τε καὶ ἑπραττον Γραικοὶ ὁμοῦ καὶ Λατίνοι, καὶ τοὺς αἰρετικοὺς ἀμφοτέρω ἤλαυνον, καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλον. Καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐχθροὶ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐλέγοντο. Νῦν δὲ, ὡς φησὶ, οἱ Λατίνοι εἰς ἀλλότρια ἐκπασόντες, δόγματα, ἡμῖν ἐνωθῆναι οὐ βούλονται. Πῶς δὲ τοῦτο δειχθήσεται λέγε μοι τάχος.

Ρακ. Ἐγὼ ἄλλο οὐκ ἔχω σοι δεῖξαι, ἢ ὅτι πεντακόσια ἔτη εἰσὶν, ἀπ' οὗ αὐτῶν ἐσχίσθημεν, καὶ νῦν χωρισμένοι ἐσμῆν.

Ἀρ. Οὐ δίκαιος οὗτος ὁ λόγος; δοκεῖ, μᾶλλον δὲ γὰρ καὶ ἀναπόδεικτος.

Εὐλ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι πολυετὲς τὸ σχίσμα ἐστὶ, πῶς τις; ὁμολογήσει· ἀλλ' οὐχ ἱκανὴ ἐστὶ παραστῆσαι τοὺς Λατίνους αἰρετικοὺς ἢ πάλαι αὕτη.

Ρακ. Καὶ πᾶν μὲν οὖν. Ἐν γὰρ ταῖς πεντακοσίοις χρόνοις τούτοις εἰχόμεν σοφοὺς τε καὶ ῥήτορας, καὶ πατριάρχας, καὶ βασιλεῖς, οἱ προηγούντο τοῦ σχίσματος καὶ τοῦ χωρισμοῦ, ἐμοὶ δοκεῖ, οἱ οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι ὡς αἰρετικοὺς αὐτοὺς ὑπέψηφιζον.

Εὐλ. Οὐδὲ τοῦτο τοὺς Λατίνους αἰρετικοὺς παραστῆ.

Ρακ. Ἀλλὰ τί ἰσχυρότερον τούτων οὐ θέλεις;

Εὐλ. Κρινέτω ὁ τοῖς ἡμετέροις λόγοις κριτὴς ὁ καθιερόμενος.

Δικ. Σύνοδον οἰκουμενικὴν, ὡσπερ ἐν ἐκείτῃ αἰρῆσαι ἐγένετο, καὶ διαλεχθῆναι καὶ ὄρον ἐκθεῖναι, καὶ κατ' αὐτῶν ἀποφθῆναι, καὶ τότε ὡς αἰρετικοὺς ἀποστρέφασθαι, οὐ δοκεῖ δίκαιον εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσεβεῖς καὶ ἀπάνθρωπον, ἀποβάλλεσθαι ἀδελφούς ὁμοπίστους διχα καθολικῷ καὶ οἰκουμενικῷ κριτηρίου.

que inhumanum est, sine catholico universalique iudicio ejusdem fidei fratres a nobis seclusos odio prosequi.

Ρακ. Ἀλλ' ἐγένοντο καὶ σύνοδοι.

Εὐλ. Πῶς δὲ;

Ρακ. Ἐν Λουγδούνη τῇ πόλει, ἢ καὶ ὀγδόῃ λέγεται.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CLIX.

A sed cum ante schisma vixerint, quomodo eos ad recta dogmata revocassent?

Pius. Latini itaque ante schisma orthodoxe sentiebant.

Rhac. Non inficias eo. Erant orthodoxi. Id negare non audeo, eoque potissimum, quod Latinos sanctitate percelebres recensueris, Augustinum, Gregorium Dialogum, Hieronymum, Ambrosium, Leonem Magnum. Sed hi omnes ante schisma florere, nec erant inter Græcos et Latinos controversiæ nec fidei diversitas. Postmodum exorto schismate Latini in adversa dogmata prolapsi, noluerunt amplius nobiscum conjungi.

Pius. Rursus, ut et antea dixeram, inculcabo.

B Quare eos nostri in frugem non reducere? Namque dixisti, ante schisma una nobiscum orthodoxe sensisse, nec a nostro commercio abhorruisse; synodosque universales esse celebratas, quas una simul Latini et Græci cogebant, frequentiaque angustiores reddebant, et utrique pellebant hæreticos, et anathemati subjiciebant: et hæretici illi tum Græcis, tum Latinis adversabantur. Nunc vero, ut ais, Latini, in aliena prolapsi dogmata, nostram unionem recusant. Ostende id quam occissime verbo, si potes.

Rhac. Ego non aliud ostendam præterquam quod a quingentis annis scissi simus, et nunc adhuc dividimur.

C *Aud.* Haud decora hæc oratio videtur, imo potius improbabilis.

Pius. Nemo enim inficiabitur, multos abhinc annos schisma exortum esse; sed annorum multorum spatium non æque pote est ad convincendum, Latinos hæreticos esse.

Rhac. Imo optime. In hoc enim quingentorum annorum decursu non defuere sapientes, et oratores, et patriarchæ, et imperatores schismatis et separationis propugnatores, non ob aliam causam, si recte ipse conjicio, nisi quod eos tanquam hæreticos condemnabant.

Pius. Neque hoc hæreticos esse Latinos evincit.

Rhac. An his validiora exposcis?

Pius. Judicet qui nostris interest atatque sermonibus iudex.

Dic. Convocanda erat universalis synodus, quemadmodum in aliis hæresibus factum est, in eaque post varias concertationes proferenda sententia, determinandumque contra eos, tum demum eos tanquam hæreticos aversari. Veruntamen cum nulla synodus celebrata sit, neque usquam appareat, haud justum videtur, quin imo iniustum, at-

Rhac. Sed coacte sunt synodi.

Pius. Utinam?

Rhac. In urbe Lugdunensi, quæ et octava dicitur.

Pius. Quid in ea actum est?
Rhac. Synodus illa hæreticos esse Latinos statuit.

Aud. Unde id habes?

Rhac. Acta illius synodi id testantur.

Pius. Acta illius synodi contrarium dictis tuis omnino astruunt.

Rhac. Sed illi Acta adulterarunt.

Aud. Durus est hic sermo absurdusque.

Pius. An non apud nos inveniuntur?

Rhac. Inveniuntur, sed corrupta.

Aud. Et quomodo id demonstrabitur?

Pius. Equæquam fuerit illa corruptio?

Rhac. Latinos recte sentire.

Aud. O rem ingentem et miram! Et quisnam id ostendere poterit, eos non recte sentire?

Pius. Namque si synodus illa Latinos damnavit, actio illa ut peracta est, apud nos esse deberet.

Rhac. Jam tibi dixi libros qui actionem illam synodi continabant, adulteros esse.

Aud. Eadem repetuntur. Qui id asserit simplex est, quintæno stultus et stupidus.

Pius. Insuperet animo maximum de hoc dubium.

Rhac. Quæ est ista dubitatio?

Pius. Omnes libros adulteros esse, nullumquo inter eos sanum aut integrum reperiri.

Rhac. Ne mireris. Namque cum illi se vidissent a synodo condemnatos, libros adulterarunt, ne contra eosdem iudicii sententia compareret.

Pius. Nonne dixi tibi maxima me hujusce causa admiratione teneri?

Rhac. At effare, quodnam illud est, quod admirationem ciet.

Pius. Latini, ais, adulterarunt libros?

Rhac. Dixi, et ita est.

Pius. Latinos adulterasse libros etsi concederem, omnes qui eorum lingua conscripti erant; at nostra dialecto exaratos, qua ratione illi corruerint, nondum intelligo.

Rhac. Ille ratione, quosdam per seipsos, qui nostrum sermonem callebant, quosdam per Græcos cum ipsis sentientes, qui eo tempore in synodo illa Latinis assensum præbuerant.

Pius. Adhuc dubium dubium parit.

Rhac. Quotnam illud est?

Pius. Primum quidem eos adulterasse libros, aliquos per seipsos, aliquos per Græcos, qui ipsis consenserant. Quomodo itaque hi Latinis assensum præbuerunt, cum Græci essent? Secundum, tantam fuisse adulterationis vim atque sævitiem, ut nullus neque apud imperatores, neque apud patriarchas, quos apud se retinere ad veritatis testimonium debuerant, reperitur integer, et veritatem monstrans. Abhorret auditus.

Rhac. Quis scit an reperitur quoque liber, hoc quod ipse dico intonans?

A *Eὐλ.* Καὶ τί δὴ ἐν αὐτῇ ἐπράχθη;

Ρακ. Αἱρετικούς ἀπεφήνατο τοὺς Λατίνους ἐκείνη ἡ σύνοδος.

Ἀκρ. Πῶς φαίνεται τοῦτο;

Ρακ. Τὰ Πρακτικά μαρτυροῦσιν.

Εὐλ. Τὰ Πρακτικά τῆς συνόδου ἐκείνης τοὺν αὐτὸν λέγουσιν ἅπαν, ὡς περ οὐ φησὶ.

Ρακ. Ἄλλ' αὐτοὶ τὰ Πρακτικά ἐφθεύρου.

Ἀκρ. Σκληρὸς οὗτος ὁ λόγος καὶ σκοπός.

Εὐλ. Ἄρ' οὐχ εὐρίσκονται παρ' ἡμῖν;

Ρακ. Εὐρίσκονται διεφθαρμένα.

Ἀκρ. Καὶ πῶς ἂν τοῦτο δευθάλῃ;

Εὐλ. Καὶ ἡ φθορὰ τίς ἐστιν;

Ρακ. Ὅτι ὀρθῶς οἱ Λατῖνοι φρονοῦσιν.

B *Ἀκρ.* Ὡ μέγα θαῦμα! Καὶ τίς ἂν δυνηθεῖ παρ᾿ αὐτοῦ; μὴ ὀρθῶς φρονοῦντας;

Εὐλ. Διότι εἰ ἡ σύνοδος ἐκείνη κατέκρινε τοὺς Λατίνους, ὥφειλεν εὐρίσκεισθαι παρ' ἡμῖν ἡ πράξις, ὡς ἐγένετο.

Ρακ. Εἰπὼν σοι, ὅτι ἐφθάρησαν τὰ βιβλία τὰ τὴν πράξιν ἔχοντα τῆς συνόδου ἐκείνης.

Ἀκρ. Πάλιν ταυτὸ. Εὐθὺς ἐστὶν ὁ τοῦτο λέγων, μέλλον δὲ μωρὸς καὶ ἀνοήσθητος.

Εὐλ. Ἀπορῶ παρὰ τοῦτου τὰ μέγιστα.

Ρακ. Ἡ ἀπορία σου τίς ἐστὶν;

Εὐλ. Ὅτι πάντα τὰ βιβλία ἐφθάρη, καὶ οὐδὲν ὑγῆς εὐρίσκεται.

Ρακ. Μὴ θαυμάσῃ, ὅτι ἰδόντες ἐκεῖνοι κατακείμενους αὐτοὺς εἶναι παρὰ τῆς συνόδου, ἐφθεύραν τὰ βιβλία, ὥστε μὴ φαίνεσθαι τὴν κατ' αὐτῶν κρίσιν.

Εὐλ. Οὐκ εἶπὼν σοι, ὅτι θαυμάζω τὰ μέγιστα παρὰ τοῦτου;

Ρακ. Εἰπέθ' σὺ, εἰ τὸ παρὰ σοῦ θαυμαζόμενον.

Εὐλ. Οἱ Λατῖνοι ἐφθεύραν, φησὶ, τὰ βιβλία.

Ρακ. Εἰπὼν σοι, καὶ οὕτως ἐστὶν.

Εὐλ. Οἱ Λατῖνοι ἐφθεύραν τὰς βίβλους, εἴπερ καὶ συγχωρήσω σοι τοῦτο, ὅσαι τῆς ἐαυτῶν ἦσαν φωνῆς, τὰς δὲ τὴν ἡμετέραν ἐχούσας διάλεκτον, πῶς αὐτοὶ ἐφθεύραν, ἀπορῶ.

Ρακ. Ἐφθεύραν τοῦτω τῷ τρόπῳ, τὰς μὲν δὲ αὐτῶν, ἐπιστάμενοι τὴν ἡμετέραν φωνὴν, τὰς δὲ διὰ τινῶν Γραικῶν Λατινοφρόνων, οἵτινες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ταυτέστιν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ; ἐφθρόνησαν τὰ αὐτῶν.

Εὐλ. Ἐστὶ ἀπορίαν ἐπ' ἀπορίᾳ συνάπτω.

Ρακ. Τίς ἐστὶν αὕτη;

Εὐλ. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκεῖνοι ἐφθεύραν, φησὶ, τὰ βιβλία, τὰ μὲν παρὰ ἑαυτῶν, τὰ δὲ παρὰ τινῶν Γραικῶν, φρονησάντων τὰ αὐτῶν. Πῶς οὖν οὕτω ἡλατινοφρόνησαν Γραικοὶ οὗτοι; Δεύτερον τοσαύτη ὑπῆρχεν ἡ βύμη τῆς φθορᾶς, ὅτι οὐχ εὐρέθῃ οὐδὲμία βίβλος οὐτε ἐν τοῖς βασιλεῦσι, οὐτε ἐν τοῖς πατριάρχαις, ἢ ὥφειλον ἔχειν εἰς ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας, μαρτυρούσας τὸ ἀληθές. Οὐ δύναμαι τοῦτο ἀκούειν.

Ρακ. Τίς οἶδεν, εἰ σώζεται καὶ βίβλος βωῶσα τοῦτο, ὅπερ ἐγὼ λέγω;

Ἄνρ. Νῦν ὁ Πατήρ ἀμφιβάλλει· κατὰ τὸν λόγον ἂν αὐτοῦ.

Εὐλ. Εἰ ἦν, ἐφάνη ἄν. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι, « Τίς οἶδεν; » τοῦτο ἀμφιβολίαν ὑπάρχει· ἀπὸ δὲ τῶν ἀμφιβόλων οὐδὲν συνάγεται ἀληθὲς συμπέρασμα. Μᾶλλον ἀπὸ τούτου τοῦ λόγου εἰς ὑποψίαν ἔγεις με.

Ῥακ. Τί σὺ ὑποπτεύεις;

Εὐλ. Ὑποπτεύω πᾶν τὸ ὑναντίον, ὅπερ σὺ λέγεις. Εἰ γὰρ κατὰ Λατίνων ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ ἐπράχθη, εἶχον ἂν οἱ Γραικοὶ τὰς βίβλους, ὡσπερ χρυσὰ ἐγκόπια φυλαττομένας, εἰς τὸ δεικνύειν τοῖς μετὰ ταῦτα, ὅτι δικαίως αὐτῶν ἰχωρίσθησαν. Ἐπεὶ δὲ παρὰ μὲν τοῖς Γραικοῖς βίβλος οὐ φαίνεται οὐδεμία κατὰ Λατίνων τῆς συνόδου ἐκείνης, παρὰ δὲ Λατίνοις εὐρίσκεται, μάλιστα δὲ καὶ παρὰ Γραικοῖς, καὶ βιβλῶν, ὅτι ἡ πρᾶξις ἐκείνη ὑπὲρ Λατίνων ἦν, ὑποψίαν μοι παρέχει μεγάλην, μᾶλλον δὲ καὶ οὐ ἐφθασας εἰπῶν, ὅτι τινὲς τῶν Γραικῶν ἐν αὐτῇ ἐλατινοφρόνησαν.

Ῥακ. Εἰπὼν σοὶ, καὶ πάλιν ἐρῶ σοι, ὅτι ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ ὑπερίσχυσαν οἱ Λατίνοι, καὶ κατέπεισαν καὶ τοὺς Γραικοὺς δέξασθαι καὶ φρονῆσαι τὰ ἐαυτῶν ἀλλὰ λυθείσης τῆς συνόδου, τὸ πλεῖον μέρος· πάλιν ἐσχίσθη, τῶν Γραικῶν δηλονότι.

Εὐλ. Ἐγὼ οὐ δύναμαι συνάψαι τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα. Δοκοῦσιν οὖν μοι ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι. Πρὸ ὀλίγου γὰρ εἶπας ὅτι κατὰ Λατίνων ἡ πρᾶξις τῆς συνόδου ἐκείνης ἐγένετο· ἐλεγχθεὶς δὲ παρ' ἐμοῦ, ὡς οὐχ εὐρηται βίβλος ποτὲ μαρτυροῦσα τουτὶ, ἐτέραν ἐτράπη, ὅτι ὑπερίσχυσαν οἱ Λατίνοι ἐν αὐτῇ, καὶ κατέπεισαν καὶ τοὺς ἡμετέρους δέξασθαι τὰ αὐτῶν· καὶ αὖθις φησὶ, ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συνόδου πάλιν ἐσχίσθησαν, καὶ ὀλίγοι ἔμειναν τὰ Λατίνων φρονούντες; Ἰδοὺ οὖν καὶ τοὺς Γραικοὺς καλεῖς Λατινοφρόνας. Φράσον μοι οὖν, τί δηλοῦσιν, ἅπερ νῦν λέγεις, ὅτι ἐναντία ἀλλήλοις διαβρόθήθην εἰσὶν;

Ῥακ. Οὕτως ἐπράχθη, καὶ οὕτω σοὶ λέγω.

Δικ. Δεῖ τὴν ἀλήθειαν λέγειν, καὶ μὴ τὰ τῆς ἱβίας ὀριζέω, ἅπερ καὶ ἀναπόδεικτα, καὶ τοῖς ἀνθρώποις μισητὰ φαίνονται.

Εὐλ. Ἐμείναν, φησὶ, καὶ τινες Γραικοὶ τὰ Λατίνων φρονούντες.

Ῥακ. Οὕτως ἔχει.

Εὐλ. Ἐν γὰρ τούτῳ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι οἱ Γραικοὶ, τὰ Γραικῶν ἀφέντες, τὰ Λατίνων φρονούντες ἔμειναν, εἰ κατὰ Λατίνων ἡ πρᾶξις ἐγένετο, ὡσπερ εἰπὼν ἐφθασας, καίτοι γε ἰσχυρογνώμονες εἰσι τῇ σφετέρᾳ ἐαυτῶν ὁδῷ, καὶ δεισιδαίμονες. Οὐδαμῶς γὰρ εὐνοῦς τὰ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ τῆς συνόδου φρονεῖ. Εἰ γὰρ ὑπὲρ Γραικῶν ἦν, οὐκ ἂν ἐσχίζοντο ἀπ' αὐτῶν οἱ Γραικοὶ, ἀλλ' ἐκείνοι ἀπὸ τούτων ἂν. Δείκνυται δὲ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι ὑπὲρ Λατίνων ἡ πρᾶξις ἐγένετο τῆς συνόδου ἐκείνης· διὰ τοῦτο ἐσχίσθησαν οἱ Γραικοὶ ἀπ' αὐτῶν, μὴ θαλίσσαντες ἐνωθῆναι αὐτοῖς, μηδὲ τῆς συνόδου τὴν ψῆφον δεξασθαι.

Δικ. Πιθανὸν ὁ λόγος τοῦ Ἐυλαβίου κατὰ πίστιν;

Aud. Nunc Pater iste hæsitat, ut ex verbis ipsius colligo.

Pius. Si esset, apparuisset utique. At enuntiare, « Quis scit? » ambiguum est atque incertum. Ex ambiguis incertisque nulla vera elicitur conclusio. Imo hoc tuo sermone me in suspicionem adducis.

Rhac. Quid suspicaris?

Pius. Suspikor omnia tuis verbis contraria. Et enim si contra Latinos ea in synodo actum esset, servassent sibi Græci libros, tanquam aurea monilia in pectore futuris hominibus ostensuri, non iniuria se ab illis separatos. Cum vero apud Græcos nullus liber illius synodi contra Latinos appareat, apud Latinos vero inveniat, quin et apud Græcos, inelamquetque actionem illam pro Latinis esse, suspicionem mihi injicit, eamque magnam, tum eo potissimum, quod et tu antea dixeras, nonnullos ex Græcis Latinorum sententiæ adhæsisse.

Rhac. Dixi tibi, dicamque iterum ea in synodo Græcis Latinos superiores fuisse, persuasisseque Græcis accipere et eadem atque illi sentire. Sed absoluta synodo potissima pars scissa est, Græcorum scilicet.

Pius. Ipse equidem haud valeo, quæ tu dicis, committere; namque sibi adversari videntur. Paulo ante siquidem dixeras adversus Latinos actionem illius synodi peractam fuisse; postea convictus nusquam apparere librum, qui id testetur, alio conversus, superiores, ais, Græcis Latinos factos illis persuasisse ut Latinorum dogmata acceptarent: rursusque addis, absoluta synodo scissos fuisse, et paucos remansisse qui cum Latinis sentirent. Ecce itaque Græci, ut ais, eadem atque Latini sentiunt. Explica ergo mihi quid innuant, quæ modo asseris; nam sibi ipsis palam adversantur.

Rhac. Ita actum est; et ita tibi enuntio.

Dic. Veritas edicenda est, et non ea quæ sunt proprii appetitus, quæ nec demonstrari queunt, et hominibus execrabilia judicantur.

Pius. Remanserunt, inquis, et quidam Græci Latinorum sententiæ addicti.

D Rhac. Plane.

Pius. In hoc admiratione dignum est, Græcos, neglectis Græcis, Latinorum se sententiæ addixisse, in eaque perseverasse. Si adversus Latinos actio illa peracta est, ut antea dixisti: et nihilominus illi pervicaces et propositi sui tenaces sunt, et superstitiosi. Nemo enim illis quæ contra, sed illis quæ pro synodo sunt, æquo animo mentem applicat. Nam si pro Græcis fuisset, nonquam ab illis Græci, sed Latini a Græcis separarentur. Imo ex hoc sermone potius ostenditur actionem synodi illius Latinis fuisse, proptereaque Græcos ab illis divisos, cum illorum unionem respuerant, nec vellet synodi decretum admittere.

Dic. Probabilis Pii hujusce oratio est, p

refutationem præ se ferens. Nunc synodus Florentina, ut tradunt Græci, pro Latinis, quæ non pro Latinis, sed potius pro veritate celebrata est. Nec eam Græci susceperunt; quin in eam conantur inclamitantque. Et tunc celebrata est contra Latinos, et non acceptarunt. Et quis hoc non irrideret?

Rhac. Noluerunt eam suscipere, Dicæocrita, synodum, quod in ea male dogmata habita sunt.

Pius. Postmodum celebrata est alia synodus?

Rhac. Et maxime.

Pius. Ubinam?

Rhac. In ipsa urbium regina sub Michaelæ Palæologo imperatore, et Vecco patriarcha Constantinopolitano.

Pius. Quid in ea gestum est?

Rhac. Eadem quæ et Lugdini.

Pius. Rursumque in ea Græci aliqui Latinorum dogmati adhæsere?

Rhac. Plures multis partibus in eorum sententiam iverunt, et imperator ipse et patriarcha.

Pius. Post illam coacta est alia synodus?

Rhac. Hæc, quæ Florentiæ habita est.

Pius. In ea quid actum est?

Rhac. Eadem in ipsa, quæ et in aliis concordata sunt.

Pius. Etiamne in ipsa Græci ad sententiam Latinorum accessere?

Rhac. Universa synodus, et imperator, et patriarcha, et tota denique congregatio, archiepiscopi, episcopi, abbates, cruciferi, hieromonachi, sacerdotes, et diaconi, et, ut verbo expediam, omnes ad unum Latinorum opinionibus subscripsere. Heu mala! Solus Ephesius antistes in fide perstitit orthodoxa.

Pius. Tu vero quem sequeris? multos, an unum hunc?

Rhac. Hunc. Quandoquidem ipse solus in recta professione remansit.

Pius. Et duodecim hi, quos Latinorum sententiæ adiectos nuncupasti, quos sequuntur?

Rhac. Synodum et plures.

Dic. Indemnati sunt veri hi sacerdotes, dum obediunt synodo, partique illius potissimæ.

Pius. Habeo tibi ingentes gratias. Namque quæ in exordio hujus disceptationis a fratre Publicano, et a te nunc de his duodecim sacerdotibus dicta sunt, pulchre calleo, teneoque quos vocatis cum Latinis sentientes, et excommunicatos. Illi nempe quod sese subjecerint, quemadmodum et illi Lugdunensis, et alii Constantinopolitanæ, et nunc omnes Græcorum præstantiores Florentinæ synodi decretis, nuncupantur a vobis Latine sentientes et heterodoxi, tanquam qui ejurata Græcorum fide,

φέρων τὴν εἰρηλίαν. Νῦν γὰρ ἐγένετο σύνοδος ἐν Φλωρεντίᾳ, ὡς φασὶν οἱ Γραικοί, ὑπὲρ Λατίνων, ἧτις οὐχ ὑπὲρ Λατίνων, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μᾶλλον. Καὶ οὐκ ἰδέξαντο αὐτὴν οἱ Γραικοί, ἀλλὰ πρᾶττουσι τε καὶ λέγουσι κατ' αὐτῆς. Καὶ τίτι ἐπράχθη κατὰ Λατίνων, καὶ οὐκ ὑπεδέξαντο. Καὶ τίς ἂν τοῦτο μὴ μυκτηρίσῃ;

Ρακ. Οὐκ ἠθέλησαν διέξασθαι, Δικαιοκριτα, ἐκείνην τὴν σύνοδον, ὅτι κακῶς ἐν αὐτῇ ἐπράχθη τὰ τῶν δογμάτων.

Εὐλ. Καὶ μετὰ ταῦτα οὐκ ἐγένετο ἄλλη σύνοδος;

Ρακ. Ἀλλὰ ναί.

Εὐλ. Πῶς δὲ;

Ρακ. Ἐν αὐτῇ τῇ βασιλευσῇ τῶν πόλεων ἐν τῷ καιρῷ Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου, καὶ Βέκκου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Εὐλ. Καὶ τί δὴ ἐν αὐτῇ ἐπράχθη;

Ρακ. Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν αὐτῇ, ὡσπερ πάν τῇ Λουγδύνῃ ἐπράχθη.

Εὐλ. Καὶ πάλιν ἔμειναν ἐν αὐτῇ Γραικοί τινες; τὰ Λατίνων φρονούντες;

Ρακ. Καὶ μῖλα πολλοί, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης.

Εὐλ. Καὶ ἐγένετο ἐτι ἄλλη σύνοδος μετ' αὐτὴν;

Ρακ. Αὕτη ἡ νῦν ἐν Φλωρεντίᾳ γινόμενη.

Εὐλ. Καὶ ἐν αὐτῇ, ἐρωτῶ, τί ἐπράχθη;

Ρακ. Τὰ αὐτὰ ταῖς πρὸ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ συνεκφωνήθη.

Εὐλ. Ἐμείναν δὲ καὶ ἐν αὐτῇ πάλιν Γραικοί τὰ Λατίνων φρονούντες;

Ρακ. Πᾶσα ἡ σύνοδος, καὶ βασιλεὺς, καὶ πατριάρχης, καὶ ἡ μετ' αὐτῶν συνάθροισις πᾶσα, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι, σταυροφόροι, ἱερομόναχοι, ἱερεῖς, καὶ διάκονοι, καὶ ἀπλῶς πάντες ἐλατινοφρόνησαν. Φεῦ τῶν κακῶν! Μόνος ὁ Ἐφέσου ἀρχιερεὺς ἔμεινεν ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει.

Εὐλ. Καὶ τίτιν αὐτὸς συνέπη, τοῖς πολλοῖς, ἢ τῷ ἐνὶ τούτῳ;

Ρακ. Τούτῳ, ἐπὶ μόνος αὐτὸς ἔμεινεν ἐν τῇ ὀρθῇ ἐμολογίᾳ.

Εὐλ. Καὶ οἱ δώδεκα οὗτοι, οὗς Λατινόφρονα; ἔφη, τίσι συνέπονται;

Ρακ. Τῇ συνόδῳ καὶ τοῖς πολλοῖς.

Δικ. Ἀκατάκριτοι εἰσὶν οἱ ἀληθεῖς ἱερεῖς οὗτοι ὑποτασσόμενοι τῇ συνόδῳ, καὶ τοῖς κλειστοῖ τῶν ἐν αὐτῇ.

Εὐλ. Χάριτας ἐμολογῶ σοι πολλάς. Συνῆκα γὰρ ἀριστα τὰ ἐν προοιμίῳ εἰρημένα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Τελώνου, καὶ παρὰ σοῦ νῦν, ὑπὲρ τῶν δώδεκα τούτων ἱερέων, οὓς φασὶ Λατινόφρονα; , καὶ ἀφωρισμένους, ὅτι διὰ τὸ ὑποταγῆναι καὶ αὐτοῖς, ὡσπερ ἐκείνους ἐν τῇ Λουγδύνῃ, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ νῦν πάντα τοὺς τῶν Γραικῶν προκρίτους τῇ ἀπεφάσει τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, καλεῖτε Λατινόφρονας, καὶ ἑτεροδόξους, καὶ ὅτι τὴν τῶν Γραικῶν πίστιν ἀφέντες, τὴν

τῶν Λατίνων ἰδέξαντο. Ἐπεισιν οὖν μοι κἀν τούτῳ ἅ
τὰ πλείεστα θαυμάζειν.

Ρακ. Τί περί τούτου θαυμάζεις;

Εὐλ. Θαυμάζω, ὅτι οὐ δύναμαι συμβιβάσαι τοὺς
ἡμετέρους λόγους.

Δεκ. Καὶ ἀληθῶς ἀσυμφωνία μεγίστη ἐστὶν ἐν
αὐτοῖς.

Ρακ. Τίνα ἀσυμφωνίαν ἐν τοῖς ἡμετέροις ὁρᾷς
λόγοις; Οὐκ ἐστὶν οὕτως, ὡς ἔφη;

Εὐλ. Ὅρα τὸ ἀξυμβλήτων καὶ τὸ διάφορον
τῶν ἡμετέρων λόγων. Πρῶτον μὲν ἔφη, ὅτι ἡ ἐν
Λουγδούνης σύνοδος κατὰ Λατίνων ἦν, καὶ ὅτι ἔμει-
ναν πολλοὶ τῶν Γραικῶν φρονοῦντες τὰ τῶν Λατί-
νων, οἳ καὶ ἐφθείραν τὰ βιβλία, μὴ εὐρυσκεῖσθαι
βούντα; τὴν κατ' αὐτῶν κρίσιν εἶτ' ἔφη, ὅτι ἐγένετο
καὶ ἄλλη σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ
αὐτὰ τῆ ἐν Λουγδούνης καὶ αὕτη φρονήσασά τε καὶ
πράξασα, καὶ ἐν αὐτῇ ἔμειναν Γραικοὶ τινες Λα-
τινοφρονήσαντες. Καὶ τελευτῶν ὁμολόγησας τὴν
ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γενομένην ἐν Φλωρεντίᾳ,
καὶ αὐτὴν τὰ ὅμοια ταῖς πρὸ αὐτῆς ἐκφρονήσασαν,
καὶ πλῆθος πολὺ τῶν Γραικῶν ἔμεινε φρονοῦν τὰ
τῆς συνόδου ταύτης, ἥτις τὰ τῶν Λατίνων ἐδόξασεν.
Ὅρα οὖν πῶς μοι θαυμάζειν ἔπεισι τῶν ἡμετέρων
λόγων, ὅτι οὐ συμπεραίνουσιν ἀληθῆ. Ἐφης γὰρ
τὴν ἐν Λουγδούνης σύνοδον κατὰ Λατίνων εἶναι,
καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ αὐτὰ τῆ αὐτῇ
λέγουσαν, εἶτα μὴ δυνάμενος τὴν ἀληθειαν κρύ-
ψαι, ὡς περ τὸν λύχνον ὑπὸ τὴν μύδιον, ἐπεὶ φανερά
ἐστὶν (ἐν ταῖς ἡμέραις γὰρ ἡμῶν ἐγένετο, καὶ
πάντες γινώσκουσιν), ὁμολόγησας ἄκων καὶ ταύτην
δηλαδὴ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένην, τὰ αὐτὰ εἶ-
πυσαν ταῖς πρὸ αὐτῆς. Ἀπὸ τῶν οὖν τόνου λέ-
γων συμπεραίνομεν, ὅτι οὐδὲν ἀληθὲς ἔφη. Εἰ γὰρ
νῦν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ὑπὲρ Λατίνων ἐπράχθη,
ὡς περ φαίνεται διαβρῆθην, οὐ δὲ ἐφθης εἰπὼν,
ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ αὕτη τῆ ἐν Λουγδούνης καὶ τῆ ἐν
Κωνσταντινουπόλει ἐπράξεν, ἔπειτα ἀναγκαίως
κατὰ τὸ συγκληρωμένον παρὰ σοῦ, ὅτι κἀκεῖναι
ὑπὲρ Λατίνων ἦσαν. Διὰ τοῦτο καὶ τότε καὶ νῦν
ὑπέμειναν οἱ συνετοὶ τῶν Γραικῶν τῇ ἀληθείᾳ μετὰ
τῶν συνόδων καὶ τῶν Λατίνων ὁμολογοῦντες.

Ρακ. Ἐμείναν, ἀληθῶς ἔφη, τινὲς, οὐκ ἐν τῇ
ὁρθῇ τῆς πίστεως; ὁμολογία, τῆ τῶν Λατίνων δὲ
δόξη βεβαιωθέντες, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀνακρύψ-
τους; καὶ διὰ τοῦτο Λατινόφρονες αὐτοὺς ἀναμ-
φιβόλως ἀποκαλοῦμεν.

Ἀρ. Βαβαὶ τῆς τόλμης! βαβαί!

Εὐλ. Ἐλεῶ σε τῆς τόλμης. μᾶλλον δὲ θαυμάζω
κἀν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς παρὰ σοῦ
εἰρημέναις.

Ρακ. Τί σοι τὸ θαυμάζομενον; φράσον.

Εὐλ. Ἀκούω σου, ὅτι καλεῖς Λατινόφρονες πᾶ-
σαν τὴν τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἀνατολικὴν
δελαδὴ, καὶ βασιλεῖς, καὶ πατριάρχας, ἀρχιεπισκό-
πους, ἐπισκόπους, ἡγουμένους, σταυροφόρους, καὶ
τοὺς λοιπούς, καὶ οὐ τοὺς δώδεκα μόνον. Εἰ οὖν ἡ
Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πᾶσα τὰ τῶν Λατίνων ἐφρό-
νησε, καὶ οἱ αὐτοὶ καὶ οἱ ἑκαταεῖς, τὰ τῆς Ἀνατο-

Latinorum susceperint. Hoc sane præter alia mi-
ror maxime.

Rhac. Quid istuc mirum videtur?

Pius. Demiror plane, qui nequeo nostros hos
sermones concordare.

Dic. Et vero inter se illi disjunctissimi sunt et
maxime diversi.

Rhac. Quam discrepantiam nostris in sermonibus
apprehendis? Annon ita est, ut dixi?

Pius. Habeto tibi tuorum sermonum summam
dissensionem ac discrepantiam. Primum quidem
asseruisti Lugdunensem synodum contra Latinos
coactam fuisse, et ex Græcis plerosque Latinorum
sententiæ assensum præbuisse, qui et libros corrup-
perunt, ne contra eos latum in synodo iudicium
publicarent. Addidisti et aliam synodum Constan-
tinopoli celebratam eadem, quæ et Lugdunensis
sentientem et stabilientem, in ipsa quoque Græcos
Latinis obsecundasse. Nunc demum fassus es, no-
stro hoc ævo Florentiæ synodum celebratam similia
superioribus decrevisse, ingentemque Græcorum
multitudinem cum synodo sensisse, quæ Latinorum
sententiam comprobavit. Considera itaque ideo me
tuorum sermonum admiratione commoveri, quod
vera non concludant. Dixisti scilicet synodum Lug-
dunensem contra Latinos fuisse, et Constantinopo-
litana a Lugdunensi minime diversam; postea
cum non posses occultare veritatem, veluti Incer-
nam sub modio, quandoquidem palam est omni-
bus (nam his nostris diebus peracta est, et patet
omnibus), fassus es, licet invitus, hanc quoque
Florentinam synodum, superiores secutam, eadem
pronuntiasse. Tuis ergo verbis concludimus, te
longissime a vero absuisse. Et enim si nunc Flo-
rentina pro Latinis, ut apertum manifestumque
est omnibus, celebrata est (tu vero dixeris eadem
ab ipsa, quæ et a Lugdunensi et Constantinopoli-
tana terminata fuisse), necessario sequitur ex iis
quæ jam ipse concesseras, eas etiam pro Latinis
esse coactas. Proptereaque et tunc et nunc sapien-
tioris Græcorum cum synodis Latinisque in veri-
tatis confessione perstitisse.

Rhac. Perstiterunt, vere dixisti, nonnulli, at non
in rectæ fidei confessione, sed in Latinorum sen-
tentia confirmati, quam aperto capite prædicant:
proptereaque eos cum Latinis sentientes sine ullo
dubio nuncupamus.

Aud. Παρὰ ἀυδακίαν! παρὰ!

Pius. Misereet me tuam audaciam; neque minus
demiror de hoc, quam de aliis tuis dictis.

Rhac. Quid est quod admiraris? effare.

Pius. Audio abs te univrsam Græcorum Eccle-
sia, n, Orientalem nempe, imperatores, patriarchas,
archiepiscopos, episcopos, abbates, crucigeros et
reliquos omnes, non duodecim tantum sacerdotes
et Latinos inter se concorditer congruere. Quare si
universa Orientalis Ecclesia Latinorum dogmati
adhasit, et præterea hi duodecim, quos in judi-

cum vocatis, unum idemque cum Orientali Ecclesia sentiunt, hoc est non diversa ab ea tenent, quoniam heterodoxos et Latinorum sententiae addictos appellatis eos qui cum Orientali vestraque Ecclesia, vobis etiam invitis, eundem animum habent?

Rhac. Universa, ut ais, Orientalis Ecclesia, quae et synodus et Latini nunc dicunt omnia, necnon hi duodecim concorditer tenent, ideoque eos cum Latinis sentientes nuncupamus.

Pius. Haud fecere justeque factis, qui duodecim solos cum Latinis sentire dicitis, cum et universa Orientalis Ecclesia ita compellenda esset; quandoquidem illa primum a Latinorum sententia stetit. Illi vero post Orientalem Ecclesiam, tanquam qui eam secuti, illius vestigiis institerunt.

Rhac. Prole dicitis; atque enim nos et ipsi, tanquam nostrae impietatem admiserit, et hisce tanquam qui illi ignoranter adhaeserint, expostulamur. Hinc tum illarum, tum hos eadem atque Latini sentire astruimus.

Dic. Propitius sis mihi, Deus, qui similia impietatis plena verba audio.

Pius. Expostulas itaque Orientali Ecclesiae, quod Latinorum dogmati adhaeserit?

Rhac. Ita est. Expostulamur, cum Latinorum sententiam amplexata, Latinorum dogmata constabiliaverit.

Aud. Pater hic animi contentione decertat.

Pius. Si itaque Orientalis Ecclesia Latinorum opinionibus assensum, ut tu ais, praebuit, una cum Occidentali facta est, et nemo contra ibit; hoc enim et Symbolum vult unam esse debere catholicam Ecclesiam. Quod si duae et opinione et dogmate una facta est, et haec una Ecclesia ex duabus linguis concinnata aberravit, et alienam secuta est per se fidem, quaequam fuerit alia Ecclesia orthodoxa, quam ipse sequeris? Et quis te in fide instruit? Ubi item Graecorum fides atque religio remansit? Cui ipse Ecclesiae reverentiam, obedientiam et religionem exhibes? A qua baptismum ac sacramenta accipis?

Rhac. Homini in quo fides orthodoxa permanserit, religiose obedientiam et reverentiam exhibeo; illeque mihi est Ecclesia et magister.

Aud. Hoc ad haec usque tempora inauditum est.

Pius. Quis vero in fide Graecorum persistit, cui tu reverentiam exhibueris?

Rhac. Dixi tibi, solum Ephesium antistitem in fide orthodoxa perseverasse, cui ipse subjicior, et quem ut magistrum agnosco.

Pius. Tibi quoque ego dixi, non unum, sed plures esse sequendos. Primum, quod unus homo non facit Ecclesiam; deinde vero, quod ille atra bile agitated desuperbat mentis, nec compos animi erat.

Rhac. Ne sanctum virum dictis tuis differas. Neque enim tanta praestitit sapientia quisquam alius fuit.

Aud. Nemo, dummodo recte sapiat, haec dicit.

Pius. Nec etiam ipsa synodus?

Α λικῆς Ἐκκλησίας φρονούσι, τουτέστιν, ἀπερ ἐκείνη ἐφρόνησεν, πῶς ἐξ ἑροδόξου τουτούς καλεῖτε. καὶ Λατινόφρονας, τοὺς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ ὑμετέρας, κὼν μὴ θέλητε, Ἐκκλησίας φρονήσαντας;

Ρακ. Πᾶσα, ὡς ἐφη, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν Λατίνων ἐφρόνησεν. Καὶ οἱ δώδεκα ἐφρόνησεν, ὡς αὕτη. Δὴ καὶ Λατινόφρονας τουτούς ἀποκαλοῦμεν.

Εὐλ. Οὐ δεῖ κατὰ δίκαιον λόγον τοὺς δώδεκα ἱερεῖς ἀποκαλεῖν Λατινόφρονας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πᾶσαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν· ἐπειδὴ πρῶτη ἐκείνη τὰ τῶν Λατίνων ἐφρόνησε, τουτούς δὲ μετὰ ταῦτα ἀποκαλεῖν, ὡς ἐκείνη ἀκολουθήσαντας.

Ρακ. Καλῶς λέγεις. Ἦμεῖς γὰρ καὶ αὕτη ἐγκαλοῦμεν, ὡς δυσσεθησάση, καὶ τουτούς, ὡς ἐκείνη ἀμαθῶς ἐξακολουθήσασι. Ὅθεν Λατινόφρονας κικείνους καὶ τουτούς ἀποκαλοῦμεν.

Δικ. Ἦλωσ γενοῦ μοι, θεῖ, ἀκούοντι ἀσεβείας τουαύτας.

Εὐλ. Οὐκ οὖν ἐγκαλεῖς καὶ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς Λατινόφρονησάση;

Ρακ. Ναί, ἐγκαλοῦμεν αὐτῇ, καθὼς ἀρτίως ἤκουσας. Ἐπειδὴ τὰ τῶν Λατίνων ἐδέξατο, καὶ ἐκύρωσε δόγματα.

Ἀκρ. Ἐν πεισμονῇ ὁ Πατὴρ διαλέγεται.

Εὐλ. Εἰ οὖν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὰ τῶν Λατίνων ἑστέρησε κατὰ σὲ, μία μετὰ τῆς Δυτικῆς ἐγένετο, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Σύμβολον ἀξιοῖ, μίαν δεῖν εἶναι τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ δὲ μία αἱ δύο γέγονασι τῇ τε δόξῃ καὶ τῷ φρονήματι, καὶ αὕτη ἡ μία Ἐκκλησία ἡ ἐξ ἀφοτέρων γλωσσῶν μία κηρυττομένη, ἐκλανθήθη, καὶ ἐτεροδόξησε κατὰ σὲ, ποῖα ἄλλη Ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος, ἢ σὺ ἐξακολουθεῖς; Καὶ τίς μὲν τὴν πίστιν διδάσκει σε; Ποῦ δὲ ἔμεινεν ἡ τῶν Γραικῶν πίστις τε καὶ θρησκεία; Ποῖα δὲ Ἐκκλησία σὺ τὴν αἰδῶ, ὑποταγῆν τε καὶ εὐλάβειαν ἀπονέμεις; καὶ τὸ βάπτισμα ἀπολαμβάνῃ, καὶ τὰ μυστήρια;

Ρακ. Ἐν ᾧ ἂν ἀνθρώπῳ ἡ ὀρθόδοξος πίστις ἐμμείνη, τουτῷ εὐλαβῶς ὑποταγῆν καὶ αἰδῶ δίδωμι, καὶ διδάσκαλον αὐτὸν καὶ Ἐκκλησίαν κατέχω.

Ἀκρ. Τοῦτο ἕως καὶ νῦν οὐκ ἠκούσθη.

Εὐλ. Καὶ τίς ἔμεινεν ἐν τῇ τῶν Γραικῶν πίστει, ᾧ σὺ τὴν εὐλάβειαν ἀποδίδως;

Ρακ. Εἰπόν σοι, ὅτι μόνος ὁ Ἐφέσου ἀρχιερεὺς ἔμεινεν ἐν τῇ ὀρθόδοξῃ πίστει, ᾧ ὑποτάσσομαι, καὶ διδάσκαλον ἔχω.

Εὐλ. Εἰπόν σοι καγὼ, ὅτι οὐ δεῖ τῷ ἐνὶ ἑκαστῷ, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς. Πρῶτα μὲν, ὅτι εἰς ἀνθρώπος οὐ ποιεῖ Ἐκκλησίαν· ἔπειτα δὲ, ὅτι δαισιδίξιμος καὶ σεσετισμένος τὸν νοῦν ἐκείνος ὑπέρχεν.

Ρακ. Μὴ συκοφάνται τὸν θεῖον ἄνθρωπον ἐκείνον. Πλείον γὰρ τῶν ἄλλων ἐκείνος ἐφρόνει.

Ἀκρ. Οὐδεὶς εὖ φρονῶν εἴποι τουτο.

Εὐλ. Πιστεῖω τῆς συνόδου πάσης;

Ρακ. Πλείω.

Ααρ. Ἀναίσθητον τὸ ἄηθὲς ἔδη.

Εὐλ. Οὕτω καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄρειον φήσουσιν, ὅτι πλείω τῆς συνόδου ἔκεινος ἐφρόνας.

Δικ. Δικαίωτατ' ἂν φήσαιεν.

Ρακ. Ὑβμένουν. Ἄδικώτατ' ἂν οἱ περὶ Ἄρειον οὕτως εἴπωσιν. Οὐ γὰρ ὅμοιος οὗτος ἔκεινος.

Εὐλ. Πῶς οὖν;

Ρακ. Ὅτι ἔκεινος οἰκοθεν αἰρεσὶν ἐξηρεύετο, οὗτος δὲ, ὧν πρόπαλαι οἱ Γραικοὶ ἐφρόνουν, ὑπερασπιζῶν ἦν.

Εὐλ. Καὶ ποῦ ἔδει κρηθῆναι, ἃ οἱ Γραικοὶ πρόπαλαι καὶ οἱ Λατίνοι ἐφρόνουν, οὐκ ἐν τῇ συνόδῳ τῇ οἰκουμένικῃ;

Δικ. Κατὰ δίκαιον λόγον οὐκ ἀλλαχοῦ τὴν κρίσιν ἔδει γανέσθαι, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ οἰκουμένικῃ συνόδῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ οἰκουμένικῃ λέγεται, ὅτι τὰ οἰκουμένικὰ ἐγκλήματα κριθόνται ἐν αὐτῇ.

Ρακ. Εὐ λέγεις. Ἐκεῖ ἔδει κρηθῆναι ἐν τῇ συνόδῳ, ἀλλ' οἱ Λατίνοι τοὺς Γραικοὺς δώροις δεξιωσάμενοι, καὶ ἰκανῶς λυπηγόμενοι ἐκρίναν, ὡς ἡβουλήθησαν.

Ααρ. Κλείω τὰ ὠτά μου τοιαῦτα μὴ ἀκούειν.

Εὐλ. Ἄπορίας ἐπ' ἀπορίας ἐπισυνάπτεις μοι νῦν.

Ρακ. Τί ἀπορίαι;

Εὐλ. Οἱ Λατίνοι καὶ οἱ Γραικοὶ οὐ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν συνῆλθον;

Ρακ. Ἀλλὰ ναί.

Εὐλ. Καὶ πῶς οὖν οὕτως ἐγένετο, ὅτι οἱ μὲν ἡγόραζον, οἱ δὲ τὴν πίστιν ἐπέωλον; Τί ἐστὶ τοῦτο; Οὐκ ἐστὶ μᾶλλον δυσσεβεία ἢ ἐπεὶ εὐσεβεία;

Δικ. Ἀναμφιδόλως ἀσεβεία καὶ μεγίστη ἐστὶ.

Ρακ. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς αὐτῇ οὐχ ὑπαίκομεν, ὡς δυσσεβησάσῃ ἕνεκεν τῶν δογμάτων, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ Πατέρας ἀποστρεφόμεθα, ὡς τὴν πίστιν ἕνεκα δώρων προδόντας. Καὶ καλῶς ποιῶμεν, τὴν μὴ κοινωήσαντα τῆς ἀθέτου δόξης αὐτὸν Ἐκκλησίαν ἔχειν, καὶ αὐτῇ μάχεσθαι, ὡς συναγωγῇ, καὶ οὐ συνόδῳ. Τοῦτου παράδειγμα τὸν θεῖον ἔχομεν Μάξιμον. Μετὰ γὰρ τὴν τετάρτην σύνοδον οἱ Μονοθελεῖται σύνοδον συναθροίσαντες, τὴν ἑαυτῶν αἰρεσὶν ἀναφανδὸν ἀνεκήρυξαν, καὶ οἰκουμένικην, φεῦ τῆς ἀδελτηρίας! αὐτὴν τοῖς πᾶσι διατρανώσαντες, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν σχεδὸν ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἀσεβείαν κατακείσαντες, τὸν θεῖον ἄνδρα τοῦτον βιάζουσι τῇ ἑαυτῶν αἰρέσει ὁμοιοῦσαι. « Πᾶσα, φασίν, ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὁμοιοῦσέ μοι, ὅτι σὺ γὰρ τῶν ἄλλων ἐγκαυχᾷ φρονήσει πάντων ὑπερέχειν; » Ἐκεῖνος δὲ δύο τῶν μαθητῶν, οἱ μόνοι παρήσαν αὐτῷ, τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς τὴν αἰρεσὶν ἐμπεπτωκότων, πρὸς ἑαυτὸν ἐπισυνάγων καὶ ἐναγκαλιζόμενος, « Ἡμεῖς, ἔφασκεν, ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. » Σέφανον δὲ οὐδαμὲν τῆς ἔκτης συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης τάναντία λέγοντά τε καὶ πράττοντά, καὶ μηδὲ τὴν ταύτην βουλόμενον παθεῖσθαι. Ὅθεν κινδύνους ἀφορήτους ὑπέστη, καὶ

Α *Ἦρα.* Πάνω.

Αὐδ. Homo hic stolidior saxo est.

Πισ. Ita respondebunt et Ariani assectæ. Plus eum synodo universa sapuisse.

Δικ. Et merito modis omnibus dicerent.

Ῥηακ. Nequaquam. Inmerito qui Arium sectantur, pronuntiarent. Neque enim illi hic similis est.

Πισ. Quomodo?

Ῥηακ. Quod ille ex propriis hæresim eructavit. Hic autem, quæ multo ante Græci sapiebant, pronuntiabat.

Πισ. Et ubinam dijudicanda erant, quæ Græci Latiniq; antiquitus sapiebant? An non in synodo œcumenica?

Δικ. Si jurisæquiabilis ratio tenenda est, iudicium non alibi, nisi in synodo œcumenica instituendum erat. Propterea enim universalis dicitur, quod universales criminaciones, sive litigia in ea examinantur et iudicantur.

Ῥηακ. Optime dicum. In synodo dijudicandum erat. Verumtamen Latini Græcos muneribus affectos et largitionibus, misere obsecratos corrumpere; sicque postea, ut libitum illis fuit, iudicium latum est.

Αὐδ. Oblurabo aures meas ne similia audiant.

Πισ. Nunc denuo dubitationibus dubitationes addis.

Ῥηακ. Quid est hoc, quod animum incertat tuum?

Πισ. Latini et Græci nonne propter Christi fidem convenere?

Ῥηακ. Ita est.

Πισ. Quomodo itaque id fieri potuit, ut hi fidem emiserent, illi venundarentur? Quid hoc fuerit? Nonne id potius impietatis quam pietatis est?

Δικ. Procul dubio impietatis illiusque maximæ.

Ῥηακ. Propterea nos illam non amplectimur, tanquam quæ circa dogmata impie egerit, et Patres, qui in eam venerunt, detestamur, tanquam qui fidem muneribus prodiderint. Et recte agimus, cum cum qui eorum impiæ optationis particeps non fuit, Ecclesiam appellamus, illique veluti Synagoga, et non synodo contradicimus, exemplo divini Maximi. Namque post quartam synodum Monothelitæ congregata synodo propriam hæresim palam prædicarunt. Et eam universalem, heu dementia! omnibus declarantes, et universum Orientem sepe propria impietate prementes, divinum hunc virum cogeant ut secum concordiam conglutinaret: « Omnis, aiunt, Christi Ecclesia concors est. Solus tu inter alios gloriaris, reliquos omnes prudentia superare? » Ille vero duos ex discipulis, qui ipsi aderant, ceteris omnibus in hæresim prolapsis, ad se trahens, amplectensque: « Vos, dicebat, Christi Ecclesia estis. » Sic scimus Stephanum sextæ Constantinopolitane synodi adversarium et oppugnatorem, illique modis omnibus refragantem, vade intolerabilia discrimina subiit, tandemque illi repugnans, martyrio coronatus est; ut si quis Ecclesiam conspexerit fraudibus implicatam, jure merito dicet,

decreto Maximi ipsum solum Ecclesiam esse, inducereque alios, ne illi fidem adhibeant dicto homologetæ divinitique Stephani.

Pius. Non alla dicent, qui Arium, Eunomium, Nestorium, Eutychem et Dioscorum sequuntur, et uno verbo omnes universalium synodorum hostes, synodi Patres in ecclesiasticam pietatem nefarie egisse, ut propriam ipsi hæresim constabulant. Quonam porro in loco ponemus et Christi Ecclesiam, et fidem, si universales synodi a recto aberrarunt? Non est hoc, non est. Neque enim potest synodus universalis errare. Hæresis est hoc affirmare. Homologeta siquidem et divinus Maximus, cum se solum cum duobus suis discipulis Ecclesiam esse pronuntiat, recte et laudabiliter dicit. Non enim semetipsum divinus ille vir Ecclesiam esse existimabat, licet id audacter videretur asserere: sed plane demonstravit, cum suos duos discipulos amplecteretur, et diceret: « Nos sumus Christi Ecclesia, » professionem sanctæ et universalis quartæ synodi, et Romanæ Ecclesiæ in illis esse, et in illis manere, et illi in omnibus subdi, et in illius statutis perseverare; idque ostendit, dum dicit: « Mittite ad Romanum, ut venia vobis concedatur. Neque enim ipse simplex monachus vos possum ab hæresi absolvere. » Deinde ille non pro nationali, sed pro universali sancta et magna synodo pugnat, adversum quam hæretici multas nationales particularesque synodos cogebant. Divinus autem Stephanus illi synodo contradicens juste pieque agebat, cum illa non esset universalis, sed nationalis, et quæ sanctum jus omne scelere ac perfidia violaverat. Contra enim sanctos coacta fuerat. Hinc in illa cum omnes manus dedissent, ipse non cessit, sed restitit, illosque exposulavit; quare eorum congregatio neque sancta fuit, neque universalis. « Quomodo, ait, universale vestram synodum nuncupare audetis, cui placitum Romani præsulis non accessit? » Verumtamen synodum Florentiæ celebratam nemo dicet, œcumenicam non fuisse, in qua papa, et imperator, et patriarcha, universus denique orbis per oratores interfuit: proptereaque ipsam infallibilem esse asseveramus. Fieri namque potest, ut nationalis aberraret, prolabaturque in hæreses, ut quam jam diximus sancti Stephani, et Ephesina prima latrocinialis nuncupata, aliaque plurimæ contra homousion coactæ. Sed universalis minime falli potest, ut sæpe diximus. Id si ita est, quamam ratione, cum hæc universalis sit, Ecclesia fraudem passa est, quæ nunquam a recto aberravit

Ihac. Si alias in fraudem non incurrit, ut ais, at nunc incurrisse videtur: primum, quod nostri sollicitationibus ac muneribus in synodo seducti, et donis abundantibus manu contractatis uniti

A τελευταίον, ἐμαρτύρησε κατ' αὐτῆς. Ὅστε ἐάν τις ἴδῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπατηθεῖσαν, δύναται εἰπεῖν αὐτὸν μόνον Ἐκκλησίαν εἶναι κατὰ τὸν Μάξιμον, καὶ τοὺς ἄλλους ποιεῖν ἐκείνη μὴ κείθεσθαι, κατ' αὐτὸν τὸν ὁμολογητὴν καὶ θεῖον Στέφανον.

Εὐλ. Οὕτω φήσουςι καὶ οἱ περὶ Ἄρειον, καὶ Εὐνόμιον, καὶ Νεστόριον, Εὐτυχήα τε, καὶ Διδόχορον, καὶ ἀπλῶς πάντες οἱ τῶν οἰκουμένων συνόδων ἀντίπαλοι, ὅτι ἠθέλησαν, οἱ τῆς συνόδου Πατέρες, ἵνα τὸ οἰκεῖον δόγμα συστήσωσιν. Καὶ ποῦ θήσομεν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ πίστιν, εἰ αἱ οἰκουμεικαὶ σύνοδοι ἐπλανήθησαν; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ δύναται οἰκουμεικὴ σύνοδος πλανηθῆναι. Μᾶλλον δ' αἵρεσίς ἐστιν εἰπεῖν τοῦτο. Εἰ γὰρ ὁ ὁμολογητὴς καὶ θεῖος Μάξιμος εἶπεν, ἐκείνον μόνον Ἐκκλησίαν εἶναι, μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ μαθητῶν, καλῶς καὶ ἐπαινετῶς εἶπεν. Οὐ γὰρ ἐαυτὸν ἐνόμιζεν Ἐκκλησίαν εἶναι ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, εἰ καὶ θαρσαλέως φαίνεται εἰρηκὸς τοῦτο. Ἄλλ' εἰδείξιν ἐναργῶς ἐν τῷ ἀγχαλίσσασθαι τοὺς δύο μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ εἰπεῖν, Ἡμεῖς ἐσμεν ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὅτι ἡ ὁμολογία τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμεικῆς τετάρτης συνόδου, καὶ ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν ἡμῖν ἔστιν, καὶ ἐν ἡμῖν μένει, καὶ αὕτη κατὰ πάντα ὑπείκομεν, καὶ τοῖς ὄμοις αὐτῆς ἐμμένομεν· καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν τῷ εἰπεῖν, « Ἀποστασίαιτε πρὸς τὴν Ῥώμης λαβεῖν συγχώρησιν. Οὐ γὰρ δύναμαι ἐγὼ λύσαι ὑμᾶς τῆς αἰρέσεως, ψαλὸς ὑπέρχομαι μοναχός. » Εἶτα οὐκ ὑπὲρ τοπικῆς οὔτος, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμεικῆς ἁγίας καὶ μεγάλῃς τετάρτης συνόδου ἐμάχετο, τῶν αἰρετικῶν κατ' αὐτῆς κρατῶντων πολλὰς τοπικὰς καὶ μερικὰς συνόδους. Ὁ θεῖος δὲ Στέφανος εἰ τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ ἀντίειπε, δικαίως καὶ εὐσεβῶς ἐποίησεν. Ἐκείνη γὰρ σύνοδος οὐκ ἦν οἰκουμεικὴ, ἀλλὰ τοπικὴ, καὶ λίαν ἄθεος καὶ ἀσεβείατη. Κατὰ τῶν ἁγίων γὰρ συνηθροισθῆ. Ὅθεν ἐν αὐτῇ πάντων ὑποκυψάντων, αὐτὸς οὐκ ὑπέκχουσεν, ἀλλ' ἀντίστη, καὶ ἠλεγξεν αὐτούς, ὡς οὕτως ἁγία ἦν ἡ αὐτῶν συνάθροισις, οὕτε μὴν οἰκουμεικὴ. « Πῶς, φησὶν, οἰκουμεικὴν τολμᾶτε καλεῖσθαι τὴν ὑμετέραν σύνοδον, ἐφ' ἣ οὐκ ὁ Ῥώμης εὐδόκησε πρόεδρο; » Ἄλλὰ ταύτην τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ δηλαδὴ γενομένην, οὐ δύναται τις εἰπεῖν μὴ οἰκουμεικὴν εἶναι. Πάππας γὰρ ἐν αὐτῇ, καὶ βασιλεὺς ὑπέρχε, καὶ πατριάρχαι, καὶ πάντα ἡ οἰκουμένη διὰ τοποτηρητῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἀπλανῆ λέγομεν αὐτὴν εἶναι. Τοπικὴν γὰρ δυνατόν ἐστι πλανηθῆναι, καὶ ἀπατηθῆναι αἰρέσει, ὡς ἡ νῦν εἰρημένη τοῦ θεοῦ Στεφάνου, καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον ἁρστικὴ κατονομασθεῖσα, καὶ ἄλλαι πλείσται, αἱ κατὰ τοῦ ὁμοουσιῶν συναθροισθεῖσαι. Οἰκουμεικὴ δὲ ἤκιστα πλανηθῆναι δύναται, ὡς κλιμακίως εἴρηται. Εἰ οὖν οὕτω, πῶς ταύτης οἰκουμεικῆς οὔσης, ἡ Ἐκκλησία εὐρέθῃ ἀπατηθεῖσα, ἢ μηδέποτε πλανηθεῖσα;

Pius. Εἰ ἄλλοτε οὐκ ἐπλανήθη, ὡς φησὶ, ἀλλὰ νῦν φαίνεται πλανηθεῖσα· πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ὑποσχεσθεὶ καὶ τιμαῖς ὑπαχθέντες ἐκεῖ, καὶ δῶρα χρυσοῦ ἐκινῆ λαθόντες ἐκώθησαν, καὶ πύργωσαν

μετὰ δὲ τὴν ἐς Κωνσταντινούπολιν αὐτῶν ἐπάνοδον A διαβρήθη ἐφάνη τοῖς πατρὶν ἢ αὐτῶν γνώμη, ὅποια ἦν. Ἐλεγον γὰρ ὁ μὲν, « Συνηρηπάτην ἔχει, καὶ ὑπέκουσα τῷ Λατινισμῷ, καὶ νῦν μετανοῶ. Κακῶς γὰρ ἐποίησα » ὁ δὲ, « Ἡ χεὶρ μου ἔστιν ἡ ὑπογράψασα. Ἐκκόψατε αὐτήν, ὅτι κακῶς ὑπέγραψε. » Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ πλείονες ἔλεγον. Οὐκοῦν σύνκοτον μετὰ δῶρων λυμνηναμένην τοὺς ἱεροὺς ἀνδρας, ἔτι καὶ βίβη ποιήσασαν αὐτοὺς ὑπογράψαι, ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ὑποδέξασθαι, καὶ μᾶλλον, ὡς ἔφη, οἱ ἔχει ὑπογράφαντες ὧδε τάναντία αὐτῇ λέγουσι. Ὁ δ' Ἐφῆσου οὐ μόνον οὐκ ὑπέγραψεν, ἀλλὰ καὶ ἰλλῶν ἐς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιστολᾶς καὶ κεφάλαια κατὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν Λατίνων ἐξέδωκε. Πῶς οὖν ἡμεῖς στέρεζομεν σύνκοτον, ἣν αὐτοὶ οἱ συντιθέμενοι ἀποβάλλουσιν;

Εὐλ. Ἐγὼ σοὶ καὶ τοῦτο καθαρῶτα διασαφηνίσω, καὶ μετὰ πάσης ἀληθείας τὸ πρᾶγμα σοὶ διηγήσομαι. Εἰ μὲν σκανδαλίζη, ὅτι δῶρα λαβόντες οἱ Πατέρες ὑπέγραψαν, τοῦτο οὐ δεῖ σε ταράττειν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῷ τέλει τῆς συνόδου τοὺς στατήρας ἔλαβον οἱ Πατέρες, οὐσίνας; τὴν δῶρα καλεῖς; καὶ γὰρ κατὰ δίκαιον λόγον οὐ δῶρα, ἀλλὰ προμήθειαν τῶν τροφῶν αὐτῶν ἔνεκεν εἶπον τις ἀν· οὐ γὰρ εἶγον ἑκεῖνοι ποιεῖν τὰναλώματα, ἀπειθεῖν ἐς Ἰταλίαν ἀπὸ ἡλίου Ἀνατολῶν. Πένητες γὰρ ἦσαν. Ἢ οὐ γινώσκουμεν τὰς ἐπισκοπὰς τε καὶ μητροπόλεις τῆς Ἀνατολῆς; ἀπάσης, ὅτι πένισταταί εἰσι; Τούτην γὰρ προῦβάλλοντο τὴν πρόφασιν οἱ ἡμέτεροι, ὅτι C « Οὐκ ἔχομεν ἀναλώματα ἐξ οἰκείων· πένητες γὰρ ἴσμεν, ἀπειθεῖν ἐς Ἰταλίαν. » Διὰ τοῦτο ὁ ἀσπίδης ἐκεῖνος; καὶ μακάριος τῷ ὄντι καὶ θεῷ ἀνὴρ, Εὐγένιος; δηλαδὴ ὁ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης ἀρχιερεὺς, πᾶσαν τὴν πρόσδοσιν αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ σκευὴ αὐτοῦ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ κατηνώλωσεν ἐπὶ τούτῳ τῷ ἔργῳ, καὶ τελευταῖον τὴν μήτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον ἔδωκε τοῖς Φλωρεντινοῖς, τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνους; παρ' αὐτῶν δάνειον λαβὼν, καὶ ὑπόχρεω; ὁ ἀγιώτατος ἐκεῖνος ἐγένετο, ἵνα μὴ γογγίσῃ τις τῶν Γραικῶν διὰ τὸ σιτηρίσιον αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔτι τῶν χρυσίνων ὄντων ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν κατελάου αὐτοῦ, οἱ ἀχάριστοι, ὡς περ καὶ νῦν ἔτι ποιοῦσιν. Ποροῦνται γὰρ τινες ἔχει ζητούνητες ἐλεημοσύνην, καὶ ἰλεοῦσιν αὐτοὺς πρῶτον ὁ πάππας, εἶτα οἱ καρδινάλεις· ἐκεῖθεν δὲ ἐξερχόμενοι, ὕβρεις καὶ λοιδορίαι κατ' αὐτῶν ἀναιδέστατα χέουσιν. Διὰ τὸν οὖν, εἰπέ μοι, τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀναλώματα προκατεβάλετο, καὶ ὑπέστη τὴν τοσαύτην ζημίαν; Τίνας ἔνεκεν; Ἴνα κερδήτῃ ἐπιτελεῖν τι; Ἢ ἵνα τύχη μείζονος ἀξιώματος; Ἢ ἵνα ποιήσασιν αὐτῶν οἱ Γραικοὶ μείζονα παρ' ὅ ἦν; D

faceret? An ut ingentiorum dignitatem consequeretur? An ut major quam esset ab ipsis Græcis

Meret?

Ῥακ. Ναὶ διὰ τοῦτο ἐκάλεσε τοὺς Γραικοὺς, ἵνα αὐτῶν βεβαιώσωσιν, ὅτι ἱκανῶς παρὰ τοῦ ἀντιπάππαι ἠνωλεῖτο, καὶ σύνδοξ κατ' αὐτοῦ ἐν Βασιλεῖ ἐγένετο. Καὶ εἰ οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἀπῆλθον, καταδίκασθ-

sunt, et subscripserunt; post vero Constantino-polim reditum palam omnibus eorum sententiâ, qualis esset, innotuit. Namque ex his alius dicebat: « Ibi seductus sum, et Latinismo subscripsi, et nunc me facti pœnitet; improbe enim egi. » Alius, « Manus mea est, quæ subscripsit, abscidite illam, quæ nefarie subscripsit. » Et has potissima eorum pars hunc in modum voces conjiciebat. Quare synodum, quæ numeribus sacros viros deceperat, vel victiam eosdem coegerat ad subscribendum, haud fas est nobis accipere, et præcipue cum qui in ea subscripserunt hæc in partibus illi contraria asseverant. Ephesius vero non tantum non subscripsit, sed et Constantinopolim accedens epistolas et capita adversus synodum B Latinosque ipsos publicavit. Quomodo itaque nos eam synodum amplectemur, quam ipsi, qui eam fecerunt, rejiciunt?

Pius. Etiam hoc tibi clarissime enodabo, et quaniverissime rem narrabo; nam si scandalum pateris, quod numeribus acceptis Patres subscripserunt, ne turberis animo. Neque enim absoluta synodo tantum stateras Patres acceperunt, quæ tu munera vocas; namque si quis juste ac recte loqui amat, eos non munera, sed provisionem comparandorum alimentorum causa appellabit; neque enim erant illis expensæ ad veniendum ex ipso ortu solis in Italiam. Pauperes enim erant. Annon scimus episcopatus ac metropoles totius Orientis paupertatem una perferre gravissimam? Hunc scilicet prætextum nostri proponebant: « Nos non habemus ex proprii expensas; neque enim a pecunia periclene valemus, ut in Italiam adnavigemus. » Ideo percelebris ille, et vere beatus et divinus vir Eugenius senioris Romæ præsul omnes suos redditus, nec eos solum, sed et supellectilem argenteam et auream pro hoc opere consumpsit, et tandem mitram suam oppigneravit Florentinis quadraginta aureorum nummum millibus acceptis, et grandem pecuniam sanctissimus ille debuit, ne quis Græcorum defectu stipendii obmurmuraret. Verumtamen illi, vel tenentes nummos aureos præmanibus, de eo ingrati obloquebantur, quemadmodum nunc quoque faciunt. Quidam enim ex elemosynæ comparandæ causa proficiscuntur, et ab illis ad misericordiam propensius impetrant primum a papa, deinde a cardinalibus; inde postmodum exeuntes, injuriis ac contumeliis eosdem quam impudentissime proscindunt. Quare ergo, die soles, tot tantæque expensæ persolutæ sunt, et tantum damnium ac detrimentum acceptum? cessare. An ut terreni quidpiam lucrifaceret? An ut terreni quidpiam lucrifaceret? An ut major quam esset ab ipsis Græcis

Rac. Certum est, propterea convocasse Græcos, ut ipsum constabilirent, eum non modicum ab antipapa negotium exhiberetur, et synodus contra eum Basileæ celebraretur. Quod si nostri non

accessissent, ab illa synodo condemnatus, et a dignitate illa spoliatus, privatus vixisset; ideo necessitate pulsus Græcos ad se accersivit, ut ab ipsis Græcis confirmaretur, reprimeretque adversus se Basileam coactam synodum, hostesque obtineret.

Pius. Sed hoc quam longissime abest a vero, ideo eos accivisse. Ante enim Basileensem synodum et antipapam creatum pertinentia ad synodum tractabantur, et oratores ex ambabus partibus in utrisque partibus excipiebantur. Quare hoc neque robur habet, neque veritati innititur. De antipapa porro, ut res se habuerit, ipse tibi aperite dicam. Antipapa hic peroptabat quidem creari, non enim creatus est ab his qui optime callebant, non bonum esse dividere, et in partes distrahere Ecclesiam Dei. Rem, uti facta est, dico. Tu audi. Quidam ex cardinalibus pontificem illum, qui tuum præerat, pro nonnullis capitibus incusarunt; non pro hæresi, apage, sed pro quibusdam ad res ecclesiasticas spectantibus negotiis. Itaque cum non possent Romæ in sede et principatu illius iudicium adversus eum exercere, ad Franco; secessere: ibique congregati urgebant, ut conveniret. Papa ire recusavit; illi minabantur, si non proficisceretur, alium se pontificem electuros. Coortis sunt turbæ, schisma et contentiones, ut fieri inter homines solet, et pariti sunt ecclesiastica officia. Dem hæc appetunt, tentant hinc ex illodem antipapa fieri, tum pontificem, tum cardinales, sapientia et prudentia, quæ pullant, fieri, eadem conventio rejecerunt, eum iudicatum iniquitatum impiumque esse Ecclesiam dividere ac in partes dividere. An ideo itaque accessit Græcos, ut eorum ferrent? Et quem ob hæresim? An ob divitias? Sed Græcis ab eo sumptus atque alimenta suppeditabantur. An ob sapientiam? Sed una Italia plures doctos quam universus Oriens aut imperatus. Illi soli schisma fovunt; illi soli et sine Græcis in concordiam rediere. Porro unum noverat Romanus archiepiscopus, idque synodo Basileensi referebat, grave vulnus ante omnia curandum sanandumque esse, qui est a Romana Ecclesia Græcorum recessus: magnamque hæresim inter eos sævire, eam non fateantur processionem Spiritus sancti etiam ex Filio: « Agite igitur, dum adhuc res videntur, tantæ taliquæ nationi provideamus; neque enim patior illius excidium intueri. Tam postea rebus otiam nostris providebimus. » Et ita factum est, omnesque pontifici audientes, ex Basileensi synodo reversi ad Ferrariensem accesserunt, et venerati sunt pontificem, veniam consecuti. Id præstant, qui Ecclesiam honore prosequuntur: id agunt, quibus salus propria curæ est; non ut vos, qui in libertatem per vos vindicati, vosmetipsos, et patriarchas, et archiepiscopos constituis, et dignitates ac privilegia Ecclesie subripistis, ea, inquam, quæ sunt patriarcharum et archiepiscoporum cum simplicibus sitis sacerdotibus, et hieromonachi et deponitis,

μενος παρά τῆς συνόδου ἐκείνης, ἔμεινεν ἂν γυμνὸς τῆς ἀρχιερωσύνης· διὰ τοῦτο ἀναγκασθεὶς, τοὺς Γραικοὺς ἐκάλει πρὸς ἐαυτὸν πορευθῆναι, ὅπως διὰ τῶν Γραικῶν βεβαιωθῆ, καὶ τὴν ἐν Βασιλείᾳ κατ' αὐτοῦ τροπώσῃται σύνοδον, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταβάλλῃ.

Εὐλ. Τοῦτο μὲν ἀληθὲς οὐκ ἔστιν, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἐκάλει. Πρὸ γὰρ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου καὶ τοῦ ἀντιπάππα ἐκινούντο τὰ τῆς συνόδου, καὶ οἱ πρὸς τοὺς ἀπίσθους διεδέχοντο ἐξ ἀμφοτέρων κῶν μερῶν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι. Λοιπὸν τοῦτο οὐκ ἔχει ἰσχύον οὐδ' ἀλήθειαν. Περὶ δὲ τοῦ ἀντιπάππα πῶς ἐγένετο, ἐγὼ σοὶ λαμπρῶς διηγήσομαι. Ὁ ἀντιπάππα οὗτος ἐβούλετο μὲν γενέσθαι, οὐκ ἐγένετο δὲ παρά τῶν εὐθέτων ἀκριβῶς, οὐ καλὸν εἶναι σχίζειν καὶ κατατέμνειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ὅπως δὲ ταῦτ' ἐπράχθη, ἀκουσον. Τινὲς τῶν καρδινάλιων ἐπελάβοντο τοῦ τότε πάππα εἰς τινα κερφάλια οὐ περὶ αἰρέσεως, ἀπαγε, ἀλλὰ περὶ τινῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οὐκοῦν μὴ δυνάμενοι ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐν τῷ θρόνῳ καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ αὐτῷ ἐγκλιεῖν, ἐξῆλθον εἰς τὰ μέρη τῆς Φραγκίας, καὶ αἱ συναθροισθέντες, ἐκάλουν αὐτὸν ἀπελθεῖν, ὅς οὐκ ἤθελεν ἀπελθεῖν. Ἐκεῖνοι δὲ ἤκεινον αὐτῷ, εἰ οὐ πορευθεῖ, ποιήσῃν ἕτερον πάππα. Ἐγένετο ἐπὶ τούτῳ σχίσμα, καὶ ἐρις, καὶ φιλονεικία, ὡς εἰώθασιν ποιεῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἤρξαντο διακρίνειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὁμοίως. Καὶ ἐβούλετο μὲν ἐπὶ τούτῳ γενέσθαι τις ἀντιπάππα, ὑπὸ δὲ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως αὐτῶν πάλιν ἀπεισθήσαν, κακίῳν ἔσπευσαν βουλόμενοι γενέσθαι ἀντιπάππα. Διότι ἔγνωσαν οὐ δίκαιον εἶναι, ὅτε μὴ δοιοῦν, κατασχίζῃν καὶ διατεμεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄρα ἐνεκεν τούτου ἐκάλει τοὺς Γραικοὺς, ἵνα αὐτῷ βοηθήσῃσι; Τίνος χάριν; Διὰ τοῦ πλοῦτου αὐτῶν; Καὶ πῶς; Ὅτι ἀκίνοι ἐτρέφοντο παρ' αὐτοῦ. Διὰ τῆς σοφίας αὐτῶν; Καὶ πλείονας σοφοὺς ἔχει ἡ Ἰταλία ἢ ὅλη ἡ Ἀνατολὴ ἰδιώτας. Αὐτομόνοι ἰποίησαν τὸ σχίσμα, αὐτοὶ μόνος καὶ τὴν εἰρήνην ἀποίησαν, καὶ χωρὶς τῶν Γραικῶν. Ἐν οἷδεν ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦτο ἔλεγε τῇ ἐν Βασιλείᾳ συνόδῳ, ὅτι ἐὸ μέγα τραῦμα δεῖ θεραπευθῆναι καὶ ἰαθῆναι κρῶσον, ὃ ἔστιν ἀποσχίρησις τῶν Γραικῶν ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι μεγάλη αἵρεσις νοσηλεύεται ἐν αὐτοῖς, μὴ ὁμολογεῖν τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. « Ἐλθετε οὖν, ἐπειδὴ τὰ πράγματά εἰσιν ἐν τῇ ἀκμῇ, ὅπως θεραπεύσωμεν τοσοῦτον καὶ τηλικούταν γένος. Οὐ γὰρ δύναμαι τὴν αὐτοῦ ἀπώλειαν καθορᾶν. Εἶτα ἐμβλέψωμεν καὶ εἰς τὰ ἡμέτερα. » Καὶ οὕτως ἐγένετο. Καὶ ἐπίστησαν ἅπαντες, καὶ ὑπέστρεψαν ἀπὸ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου πρὸς τὴν ἐν Φεράραρι, καὶ προσεκίνησαν τῷ πάππῳ, καὶ συγχώρησιν παρ' αὐτοῦ ἐλάβον. Οὕτω ποιοῦσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας τιμῶντες· οὕτω πράττουσιν οἱ τῆς σωτηρίας αὐτῶν ὁρεγόμενοι, καὶ οὐχ ὡς ὁμεῖς, οἱ τινες ἐγένεσθε αὐτόνομοι, καὶ ἐκαθίστατε ἐαυτοὺς πατριάρχας, καὶ ἀρχιεπισκόπους, καὶ ἡρπάσατε τὰ ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας, πατριαρχικὰ λέγω ὃ καὶ ἀρχιεπισκοπικὰ, ψιλοὶ ἐ-

ραϊς καὶ ἱερομόνοιχοι ἦντες· καὶ καθαίρετε καὶ ἀργὸν ποιεῖτε εἰς τὴν ἑταρον. Ὡς οὐ διὰ τὴν ἀντι-
 τήκταν, ὡς κληταί, ὁ Εὐγένιος ἐκάλεσε τοὺς Γραι-
 κοὺς, ἀλλ' ἵνα εἰρηνοποιήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν. καὶ
 συνάψῃ τὰ διεστῶτα, καὶ τὰ διεσκορπισμένα τοῦ δε-
 σποτικοῦ σώματος μέλη συναρμόσῃ, καὶ συναγάγῃ
 εἰς ἓν μέλος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἴδια χρήματα μετὰ
 χαρᾶς ἔπεμψε. Καὶ εὐθὺς πρὸ τοῦ ἐξελεῖν τῶν οἰ-
 κείων οἰκων, ἔλαθεν ἕκαστος τὸ τεταγμένον αὐτῷ
 σιτηρέσιον. Καὶ οὕτως ἔτρεφον αὐτοὺς. ἀπ' αὐτῆς
 δηλονότι τῆς Πόλεως μέχρι τέλους. Καὶ διὰ τῶν ἀνα-
 λωμάτων αὐτοῦ ἦλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ βασι-
 λεὺς, καὶ πατριάρχης, καὶ ὁ λοιπὸς κληρὸς· καὶ αὐ-
 μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὀπλοφόρους ἐπισθῆσαντο δι-
 χύριος ἀνδρας, βλέπειν τὴν Κωνσταντινουπόλιν
 μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως, διὰ τῶν ἐκείνων
 χρημάτων. Καὶ οὐκ εὐθὺς ἐλθόντες ἠνώθησαν, ἀλλ'
 ἠγωνίζοντο ἑαυτοῦς· δὴ οὐκ ἐμφορὰ, καὶ
 ὁ ἀγὼν τὸν ἀγῶνα ἐδίεχετο, καὶ ἡ διάλεξις τὴν διά-
 λεξιν, καὶ οἱ διαλεγόμενοι οὐκ ἠσυχίαν ἔγαν, ἀλλ'
 ἠγρύπνουσαν ἐπὶ τοῦτω μελετώντες νύκτα τε καὶ ἡμέ-
 ραν, καὶ ἐσπούδαζον ἕκαστος ὑπερασπίσθαι τοῦ
 οἰκείου μέρους, ἕως ὅτου συνεπαράνθη τὸ ἔργον, καὶ
 ἠνώθησαν μετὰ χαρᾶς, τῆς ἀληθείας, καὶ οὐ φόβου
 ἕνεκα, καὶ ὑπεχώρησαν τῷ λόγῳ, μὴ θυμῶν
 ἀντιλέγειν, οὕτω λαμπρῶς φανέντι, καὶ ὑπέγραψαν
 ἀγαλλόμενοι μετὰ προθυμίας ἀπάσης τε καὶ αὐθιγίας,
 ὡς λέγετε. Καὶ λοιποῦργιστος γενόμενος ἀνεγνώσθη ὁ
 δόξ, καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀρχιεπίσκοποι ἐνδεχόμενοι
 τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς ἀπαρτὰς ἐν αὐτῇ ἔσαν, καὶ
 δροκοιοθλήντες ἐν τῷ δεσποτικῷ οὐμῳ· ἡδὴ ἱεροου-
 γηθέντι, ὡς οὕτω φρονεῖν καὶ πιστεῦν εἰς τὸ ἐξῆς,
 οἱ πάντες ἀσμένως ἐξ ἀμωτέρων τῶν μερῶν ὤμα-
 σαν, οὕτω πιστεῦν τε καὶ φρονεῖν, καὶ ἀλλήλους
 μετὰ δακρύων καὶ χαρᾶς ἀπείρου ἠσκαζοντο, ὡς τὸ
 πολυετὲς τοῦτο σχίσμα ἔσχε τῆς ἰσῶσεως, καὶ Χρι-
 στιανὸν ὀρθόδοξοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι ἐν τῇ αὐτῇ ἠνυ-
 γορεύθησαν. Καὶ ὁ ὄρος εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
 διεβραμεν. Ἐλληνιστὶ καὶ Ῥωμαῖστὶ γεγραμμένως.
 Καὶ αὐτὸς, ὃν λέγετε Ἐφέσου, παρῶν ἦν ἀκαί, ἐνδε-
 δυμένος καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολήν
 μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ ὕμνους ἔδωκεν τῷ Θεῷ καὶ
 δοξολογίας τὰ μέρη ἀμφοτέρω, τῷ συνάψαντι πάλιν
 τὰ μέλη τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ σώματος, τοσοῦτον ἦδη
 χρόνον διεβρωγῶτα. Καὶ οὐρανὸς μὲν ἠυφράνθη τῇ
 ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, γῆ δὲ ἠγαλλιᾶσατο, καὶ ἄγγελοι τοῖς
 ἀνθρώποις συνέχαιρον. Πῶς οὖν, ἀδελφοί, τοιαύτην
 καὶ τοσαύτην χαρὰν εἰς θλίψιν ὑμεῖς καὶ κατήφειαν
 μεταποιεῖτε;

Ρακ. Οὐκ ἤκουσας, ὅτι αὐτοὶ ἄριστοι, οἱ ἐκαί
 ὑπογράψαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενοι, τὰ-
 ναντίαν ἔλεγον, καὶ ὅπως ὁ Ἐφέσου οὐκ ἐπαίσθη,
 οὐδὲ ὑπέγραψε, μᾶλλον δὲ καὶ τραπεῖς, κατὰ Λα-
 τίνων ἑυλόγησεν; Ἐκαὶ οὖν ἐκεῖνος, ὅστις ὑπῆρχεν
 εἰς τῶν διαλεγόμενων, οὐκ ὑπέγραψεν, πῶς ἡμεῖς
 τῇ συνόδῳ ταύτῃ συναίνισομεν; Εἶτα καὶ τοῖς ὑπο-
 γράψασιν μεταμέλει, ὡς κακῶς ποιήσασιν ὑπογράψαι,
 καὶ διὰ τοῦτο τὰς χεῖρας εἰς τομῆν ἐξέτεινον, καὶ τῷ
 Ἐφέσου συνηγόρου καὶ αὐτὸν ἐμακάριζον μὴ

A et alter alterum a sacris arceis. Quare non antipapa
 causa Eugenius Græcos accersivit, sed ut pacem in
 Ecclesia componeret, et inter discissos concordiam
 conglutinaret. Et Domini corporis dispersa membra
 conjungeret, et in unum obstricta componeret.
 Propterea proprias quoque pecunias non sine in-
 genti summi promptitudine et gaudio misit. Sta-
 timque singuli antequam domo egredierentur, præ-
 scriptum sibi stipendium acceperunt, et hac ratione
 eosdem ab ipso urbis Constantinopolitanæ egressu
 ad regressum in insam alebat, et expensis illius ve-
 nere in Italiam et imperator, et patriarcha, et epi-
 scopus clerus; neque id solum, sed armati etiam ho-
 mines bis mille ejusdem pecunia conducti fuere, ut
 B de Constantinopolim reditum imperatoris defendere-
 rent. Neque suo accessu subito unionem amplexi
 sunt, sed per continuos duos annos utraque pars
 disputationibus incubabat, et concertatio concerta-
 tionum excipiebat, et congressus congressum; ne-
 que qui disputationibus præerant, unquam quiesce-
 bant, sed argumenta animo volentes, noctes dies-
 que pervigilabant, et quisque pro tutanda sua senten-
 tia nimio opere sumebat operam, quousque tandem
 res exitum habuit, et unio perfecta fuit cum gaudio
 veritatis, non munerum gratia, manusque dogmati
 C dederunt, cum contra hiscere non possent, claro adeo
 patientique lætique subscribere volentes lubentes-
 que, non coacti, ut vos dicitis: sacroque missæ sa-
 crificio peracto, definitio lecta est. nostrique archie-
 piscopi archieraticis vestimentis induti omnes ad-
 erant, et jurejurando super Domini corpus jam con-
 secratum dato acceptoque, ita se sentire et in poste-
 rum credituros omne avide utriusque partis jura-
 runt, ita tenere et credere; mutuisque se amplexibus
 deosculabantur non sine lacrymis et inextinguibili
 gaudio; quod diuturno schismati remedium allatum
 et Christiani orthodoxi tum Græci, tum Latini in
 ea acclamati sunt, et definitio per totum terrarum
 orbem convolvit, Græce Romanæque conscripta.
 Et quem ipse dicis, Ephesius aderat cum aliis,
 suis archieraticis vestibus amictus, et hymnos et
 collaudationes pars utraque exhibuit Deo, qui rursus
 sui corporis mystici membra tanto discissa tem-
 pore in unum coalescere fecit. Et cœlum quidem
 D eo die lætatum est, terra exultavit gaudio et
 angeli cum hominibus ejusdem voluptatis partici-
 pes facti sunt. Qua causa itaque fratres talem ac
 tantam lætissimam in mœrorem ac tristitiam consump-
 tatis?

Rhoc. Nonne audisti eos ipsos qui synodo sub-
 scripserunt, cum Constantinopolim venissent, con-
 traria asseruisse? Ephesium neque manus dedisse
 neque subscripsisse, imo reversum in patriam ad-
 versus Latinos multa scripto tradidisse? Cum ita-
 que is qui ex disputantibus natus fuerat, non sub-
 scripsit, quomodo nos illi synodo assensum tri-
 buemus? Præterea eos qui subscripserant, præni-
 tet quod nefarie egissent, ideoque manus ad ex-
 clinationem protulerant, et Ephesio patrocinaban-

tor, et beatam prædicabant, quod Latinismo non subscripserat. Hinc ansam nobis dederunt communi-
niscendi synodum illam scilicet esse, et illius decretum. Propterea nos neque illi subjicimur, neque reverentiam exhibemus, sed eam potius rejicimus ac execramur.

Pius. Hoc non in synodo Florentina tantum actum est, sed et in aliis, quæ illam præcesserant. Multi etenim post absolutas synodos variis adversariorum stultis distracti, suismet ipsorum profanationibus ac subscriptionibus repugnantia fabulabantur. At non propterea synodi illius vel auctoritas imminuebatur, vel decretum rejiciebatur. Et sane Ephesium non subscripsisse mirum non est. Una hirundo, ut proverbio fertur, ver non facit: una, nullus. Plurium sententia robor habet. Scito nihilominus ab Ecclesia accurate postulatum fuisse ut rationem redderet, quam ob causam a synodo ipse dissentiret, illique refragaretur non subscribens. Quæ cum ille audisset, continenter ad imperatorem advolavit, et cum lacrymis eidem suggestit: « Domine imperator, synodus mandat ut reidam rationem quare ipse non subscribo. Sacra tua majestas optime novit me ad extremum usque diem contradixisse, et disputationes in me acriter suscepisse. Nunc adeo subito illis quæ hostiliter persecutus sum, subscribere, me senem et pontificem pudet. Ne senectutem meam contumelia afficiatis, et stultus infansque Italis videar. Commisere, domine imperator, ut pro me respondeas, diuturniora tempora concedantur; maximam in ignominiam eadam, ut ipse existimo, si hic subscripsero. » Hinc imperator pro eo synodum exoravit: « Dimittite hunc mihi, dixit, ipseque illum faciam, ut Constantinopoli subscribat. » Venerere itaque Constantinopolim, imperator, et demortua uxore imperatrice inventa, tristis in luctu erat, et patriarcha Ecclesie nullus aderat. Episcopus ubi vidit plebem sibi applaudentem, quod non subscripserat, et multitudinem adorantem tanquam Moysen et Aaron, et collaudantem sanctumque compellantem, inveniretque quod desiderabat, atque impense appetebat, ut magis ipse quam synodus a plebecula commendaretur, in proposito perstitit, concitusque adversus synodum Latinosque ipsos scripsit. Namque a fratre Joanne ad disserendum conquirebatur. Sed ille certamen formidans, neque valeus se palam opponere, aufugit, indeque in angulis latitans scribebat multa, effutiebaturque, cum nullus esset, qui refelleret. Reliqui similiter qui simul convenerant, videntes vulgum ita in Latinos concitum, ab eoque se cum Latinis sentientes, et Azymitas impudenter satis compellari, neque antistites, neque Christianos minimum haberi, per ironiam civibus dicebant: « Quid ita in nos furitis, quod subscripsimus? improbe egimus. En manus, quæ in synodo subscripserunt, abscidite eas. » Hæc dicebant impetum vulgi adversum se audacter debacchantem frenantes. Quod si vere

ὑποκύβαντα τῷ Λατίνισμῳ. Ὅθεν ἔδοξαν ἡμῖν ἐνωῆσαι πεπλασμένην εἶναι τὴν συνόδον, καὶ τὸν ὄρον σὺνείη. Διὰ ταῦτα οὖν ὑποταγῆν καὶ εὐλόβειαν αὐτῇ ἔκιστα δίδομεν, μᾶλλον δὲ ἀποδύωμεν αὐτῆν, καὶ ἀποδομοποιούμεθα.

Εὐλ. Τοῦτο οὐκ ἐν τῇ συνόδῳ μόνον τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πρὸ αὐτῆς. Πολλοὶ γὰρ μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν συνόδων ἐσχίζον ἑαυτοὺς ὀρέξασαι τινῶν ἐναντίων, καὶ ἐναντία ταῖς σφῶν αὐτῶν ὁμολογίαις εἰπεῖν, καὶ ὑπογραφαῖς· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τὴν σύνοδον ἐκείνην τὸ παράπαν ἐσμίκρυναν, οὐδὲ ὁ ὄρος αὐτῆς ἀποθεῖτο. Ὅτι δὲ ὁ Ἐφέσιος οὐχ ὑπέγραψεν, οὐδὲν θαυμαστόν. Μία χελιδὼν ἐξ ἑοῦ κοιᾷ, κατὰ τὴν παροιμίαν· εἷς, οὐδεὶς. Τῶν πλείων ἢ ψῆφος νικᾷ. Πλὴν ἴσθι, ὅτι ἐζητήθη ἀκριβῶς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ὅψι λόγον τινὲν ἐρόμεν σχίζεται τῆς συνόδου, καὶ αὐτῇ ἀντίσταται, μὴ ὑπογράφαι βουλόμενος. Ὁ; μαθὼν σκοποῦν πρὸς τὸν βασιλεῖα τρέχει, καὶ μετὰ δεκρίων τῷ βασιλεῖ προσανάφερε λέγων· « Κύριε βασιλεῦ, ἡ σύνοδος παρακελεύεται ἵν' ἀποδώσω λόγον, τίνα λόγον οὐχ ὑπογράψω. Ἡ ἅγία βασιλεία σου καλῶς ἐπίσταται ἔτι ἕως τῆς χθὲς ἀντιλεγον, καὶ θαλερότητον γενναίως. Νῦν δ' οὕτω ταχέως· ἄρα καὶ ἄρα καθυπογράψω, εἰς ἃ βάρους ἠναντιούμην, αἰσχύνομαι τάχα γέρον καὶ ἀρχιερεὺς ὑπάρχων. Μὴ μου τὴν κοιλίαν ἔδριστε, καὶ φανῶ τοῖς Ἰταλοῖς μωρὸς τε καὶ ἀμαθής. Φρόντισον, κύριε βασιλεῦ, ἀπολογίαν δοῦναι ὅπῃ ἐμαῦ. Ἄφετε παρελθεῖν ὀλίγος καιρός. Αἰσχύνην μεγίστην ἠγούμενος τὴν ὑπογραφὴν μου ἀποδοῦναι ἐνταῦθα. » Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ὅπῃ αὐτῷ δεηθεὶς τῆς συνόδου, « Ἄφετε αὐτὸν ἐμοί, » εἶρη, « καὶ ἐς Κωνσταντινούπολιν ποιήσω αὐτὸν ὑπογράψαι. » Ἦλθον οὖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς εὖρε τὴν βασιλίσσαν αὐτοῦ τεθνηκυῖαν, καὶ ἐπέθανε· ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ πατριάρχης οὐκ ἦν. Ὁ Ἐφέσιος εἶδε τὸ κληθὲς δεξιζὼν αὐτὸν, ὡς μὴ ὑπογράψαντα, καὶ προσεκύονον αὐτῷ οἱ ὄχλοι καθάπερ Μωϋσεὶ καὶ Ἀαρὼν, καὶ εὐφρόμου αὐτὸν καὶ ἄγων ἀπεκάλουν. Εὖρε δὲ, ὃ ἐπεθύμει τε καὶ ἐγλίχεται, ἵνα δοξασθῇ παρὰ τοῦ κοινοῦ λαοῦ πλέον τῆς συνόδου αὐτοῦ, καὶ ἐνέμεινεν ἐν αὐτῷ. Καὶ παρακινθθεὶς ἔγραψε καὶ κατὰ τῆς συνόδου καὶ τῶν Λατίνων. Ἐκεῖ γὰρ ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ φρὸ Ἰωάννου ἐν τῇ διαλέξει, καὶ αὐτὸς δειλιάτας τὸν ἀγῶνα, ἔτι δὲ καὶ μὴ θυνάμενος ἀντιλέγειν εἰς τὰ φανότατα, ἀπέδρασε· κἀνταῦθα ἐν ταῖς γωνίαις γινόμενος συνέγραφέ τε, καὶ ἔλεγε μηδενὸς ἐλέγχοντος. Ὅμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἔλθόντες, καὶ ἰδόντες τὸν κοινὸν λαὸν οὕτω τεταραγμένον κατὰ Λατίνων, καὶ Λατινοῦ φρονᾶς αὐτοὺς, καὶ Ἀζυμίτας ἀναιδῶς ἀποκαλοῦμένους· παρὰ τοῦ πλῆθους, καὶ μῆτε ἀρχιερέας αὐτοῦς, μῆτε Χριστιανοὺς τοσόντολον ἠγούμενους, εἰρωνεύμενοι τοῖς συμπλοκίταις ἔλεγον· « Τί πρὸς ἡμᾶς μάχεσθε οὕτως, ὅτι ὑπεγράψαμεν; Κακῶς ποιήσαμεν. Ἰδοὺ αἱ χεῖρες ἡμῶν, αἱ ἐκεῖ ὑπογράψασιν, ἐκκόψατε αὐτάς. » Τοῦτα ἔλεγον φριμῶ τες τῆν ἔρημν τοῦ κοινῷ κατ' αὐτῶν ἀναιδῶς κινουμένων.

Εἰ δὲ καὶ ἀληθῶς ἔλεγον, ὅπερ οὐκ εἶμαι. Οὐαμα ἂν εὐδέν. Ὅτι καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ πρώτῃ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Πατέρων, ἑπτὰ τινες τῇ δόξῃ τοῦ Ἀρείου ὑποκύψαντες, ἔλεγον τε, καὶ ἔγραφον κατὰ τῆς συνόδου, καὶ συνόλους ἐκίνησαν τοπικὰς πλείους ἢ τριάκοντα, τὴν μεγάλην ἀφορίζουσας σύνοδον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος μείωσιν ἔλαθεν, ἢ κατηργήθη, ἀλλ' ἔμεινε καὶ μένει ἕως τὴν σήμερον ταῖς ὑπογραφαῖς ἐκείνων αὐτῶν καὶ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ, καὶ ἕως τοῦ νῦν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ κηρύττει, οὐκ αὐτοῦς, ἀλλὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, καὶ θεοφόρους αὐτοῦς καὶ ἁγίους ἀποκαλεῖ, τοὺς ἀποκηρτῆσαντας ἐξ αὐτῆς. Ὅτι, ὡς πολλακίς εἴρηται, ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συνόδου, οὐδένος φροντίζει, τί λέγει, ἢ τί πράττει, ἢ τί βούλεται. Ἐκεῖ γὰρ ἐν τῇ συναθροίσει λαμβάνει ἐκάστου τὴν ὁμολογίαν, ἥτις καὶ ἀπογράφεται ἐν οὐρανῷ, ὅθεν ἀπαλειφθεῖν οὐ θεμιτόν. Ὅταν δὲ ἐξέλθῃ τῆς συναθροίσεως, εἴ τι ἄρα καὶ πράξει, ὅπερ ἐκεῖ ὁμολόγησεν, οὐ δύναται μεταρτίσαι. Ὅθεν καὶ οὗτοι εἰ προφασίζονται, ὅτι ἔνεκα δώρων, καὶ τιμῶν καὶ βίας ἄρα ἠνώθησαν, καὶ ὑπέγραψαν, ἀδίκως λέγουσι, καὶ οὐκ ἀληθῶς. Ὅτι οὐδένα ἐβίασαν ὑπογράψαι, ἀλλὰ πάντες μετὰ χαρᾶς, ὡς εἴρηται, καὶ ἠνώθησαν, καὶ ὑπέγραψαν. Καὶ ὁ Ἐφέσου ἔχει, ἐνθα ὁ Ἰωάννης προσκαλεῖτο, ἔχει εὐνοῖαν τὸν λόγον. Ὅστις ἀδίκως ἐγκαλεῖται τῇ συνόδῳ, ὅτι ἐπλανήθη, καὶ ὅτι διὰ δώρων ἐποίησεν ὑπογράψασθαι τοὺς ἱεροὺς ἀνδρας ἐκείνους· οὐκ ἦν γὰρ οὕτως, οὐκ ἦν· οὐκ ἐγένετο οὕτως ἐκεῖ.

Ρακ. Οὕτως οὖν ἐγένετο· διὰ τοῦτο ὁ Ἐφέσου οὐκ ἠθέλησεν αὐτοῖς ἐνωθῆναι.

Εὐλ. Οὕτω καὶ ὁ Ἀρείος οὐκ ἠθέλησεν ἐνωθῆναι τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πρώτῃ συνόδῳ· ὁ Εὐνόμιος τῇ δευτέρῃ· ὁ Νεστόριος τῇ τρίτῃ· ὁ Διόσκορος τῇ τετάρτῃ, καὶ ταῖς ἐξῆς οἱ τούτων ἀντίπαλοι.

Δικ. Ἢ ἀλήθεια οὕτως ἔχει.

Ρακ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι αἱρετικοὶ ἦσαν, οὗτο; ὁ εὐλαβής, καὶ ὀρθόδοξος.

Ἀκρ. Θαυμά ἐστι, πῶς οὐκ εὐρέθη καὶ ἄλλος εὐλαβής τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἱερᾷ συναθροίσει, πλὴν ὁ Ἐφέσου καὶ μόνος, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς, καὶ πατριάρχης, καὶ πᾶσα ἐκείνη τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν σύναξις ἀπεδάετο τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐπέληξε τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, καὶ παρέδωκεν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τῷ διαβόλῳ. Τοῦτο γὰρ ἀτοκὸν σφόδρα, καὶ ἀσεβέστατον, καὶ ἀκύνειν οὐ δύναται.

Εὐλ. Ἐάσωμεν τῆς ἀτοκίας ταύτης τὸ μωρὸν συμπέρασμα, καὶ ἀναίσθητον, τοῖς ἀκούουσιν ἐνωθῆσαι, καὶ κρίναι. Σὺ δὲ νῦν μοι φράσον, τί ἐν αὐτῇ ἐπράχθη;

Ρακ. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν, ὅτι ἡ Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον. Β. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν, ὅτι ἡ Δι' ὁζύμου γίνεταί τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα· ἡμεῖς δ' ἡ ἀποστρεφόμεθα τὸ

id enuntiabant, quod non existimo, mirandum non est. Nam magna et prima Nicæna synodus absoluta a trecentis et decem et octo Patribus, septem sententiæ Arii succumbentes, verbo et scripto synodum lacerabant, et synodos locales triginta et plures coegerunt, quæ magnam synodum anathemate feriebant; neque propterea synodus de dignitate sua aliquid amisit, aut irrita declarata est, sed perstitit, et manet ad hæc tempora, subscriptionibus eorum et trecentorum et decem et octo Patrum munita, et Ecclesia nunc quoque publice collaudat, non eos, sed eorum professionem, et deiferos et sanctos nuncupat, qui ab eadem desilierunt. Quod, ut sæpius dictum est, Ecclesia finita synodo, non curat, quid hic cogitet, aut dicat, aut agat. Nam ibi in congressu uniuscujusque professionem accipit, quæ et in cælo adnotatur, unde abradi non valet. Cum vero e congressu exit, quidquid ipse patret, non potest quod in ea factus est, immutare. Hinc et isti licet tergiversentur muneribus et honoribus illectos, et vi coactos unitos fuisse et subscripsisse, injurii sane sunt, nec vera dicunt, cum omnes læti promptique, ut dictum est, et uniti sunt et subscriperunt. Et Ephesio eo in loco, in quo a Joanne accerseratur, reddenda ratio erat. Quare immerito synodo expostulatis, eam aberasse, et muneribus sanctos illos viros ad subscribendum compulsi. Non enim ita actum est, non est; neque res ibi ita gesta est.

Rhac. Sic ergo fuit, ideoque Ephesius unionem illorum revocavit.

Pins. Pari ratione et Arius sanctæ et magnæ primæ synodi unionem repudiavit, Eunomius secundæ, Nestorius tertix, Dioscorus quartæ, et eorum quæ postea subsequutæ sunt, eorum adversarii.

Dic. Dicta hujusce res meræ sunt.

Lhac. Sed illi hæretici erant, hic vero pius et orthodoxus.

Aud. Mirum sane est, non esse repertum et alium Christianæ fidei addictum in illo sacro congressu præter unum Ephesium, sed et imperatorem et patriarcham, et universam illam sacrorum hominum congregationem, Christianismum exuisse, et Christi fidem amisisse, tradidisseque proprias animas diabolo. Hoc equidem absurdum est nimis et impium, et ipse audire non sustineo.

Pins. Absurdi hujusce stultam insulsamque conclusionem auditoribus examinandam diducandamque relinquamus. Tu porro nunc mihi dicito, quid in ea peractum sit.

Rhac. Latini dicunt, « Spiritum sanctum et Patre et ex Filio procedere. » Nos autem dicimus, « ex Patre solo. » Secundum, Latini dicunt: « Tum in pane azymo, tum in fermentato confecti carnes Christi » Nos, « Azymum tanquam Je-

daicam aversamur. » Tertium, Latini dicunt, « Animas post obitum expurgari, carumque purgationem purgatorium nuncupant. » Nos id non dicimus. Quartum, Latini dicunt, « sanctorum animas, cum ex hac vita migraverint, statim in caelum ascendere, et una cum Deo sanctisque angelis habitare. » Nos id non concedimus, « ante resurrectionem et iudicium. » Quintum, Latini dicunt, « papam esse caput Ecclesiae Christi, patremque Christianorum omnium. » Nos, « cum tanquam unum ex patriarchis reputamus, et id quidem si orthodoxus fuerit. » Haec cum synodus determinasset, omnes definitioni illius colla subiecere, et hi duodecim sacerdotes.

Dic. In synodo pertractata justissima sunt, et cum ratione dictata. His contraria tenentes mortifero morbo urgentur.

Pius. Rationis capitum, quæ tu sigillatim percensuisti, scientiam mihi peroptarem, sed cum imperitus rudisque sim; utinam aliquis ex his duodecim sacerdotibus, quos tanquam aliena a vobis sentientes calumniose prociinditis, adesset, tecumque una de illis disereret: quos ipse postea cum audierim, qui ex illis proximo ad verum accedit, dignoscerem.

Ihuc. Utinam unus aliquis ex illis hic adesset! *Testis.* Porquiritamus, si quispiam est.

Aud. Ex unius ex illis senex per medium forum vagatur.

Ihuc. Oculis move te. Accerse illum ad nos.

Aud. Domine senex, accede huc ad nos.

Catholicus. Proculamur quo lubet, honesti vestigiaque caum.

Aud. Introeamus in hanc officinam.

Testis. Ipse assurgens cæsi meam sellulam catholico, qui sedens cum reverentia omnibus dixit:

Cathol. Quam ob causam advocastis me? Quid a me discere percupistis?

Pius. Cum hoc Patro de differentia inter Græcos et Latinos pro modulo intelligentiæ meæ, et, ut mens suggererat, multa disserui; nunc, cum sermo ad dogmata pervenisset, non valeo de his neque respondere, neque interrogare, infans et insipiens, qui nequam litteras didicerim; propterea te vocavi, ut ipse interrogarém et responderes.

Cath. Ex capitibus sacri decreti quodnam illud est, quod in controversiam vertitur? aut, an verum sit, dubitatur a vobis?

Rhac. Totum ipsum decretum nihil in se veri continet.

Cath. Quinque itaque capita vobis in controversia sunt.

Rhac. Et maximum quidem in modum.

Cath. Ad arbitrium itaque tuum refer, de quibus dubius es. Nos singulis respondebimus.

Α δὲ ζυμον, ὡς Ἰουδαϊκὸν δὲ. Ἔ. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν, ὅτι « αἱ ψυχὰι καθαίρονται μετὰ θάνατον, καὶ Πουργατόριον τὴν αὐτῶν καθάρσιν ὀνομάζουσιν. » ἡμεῖς δὲ ἤκιστα τοῦτο λέγομεν. Δ'. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν, ὅτι « Αἱ ψυχὰι τῶν ἁγίων, ἡνίκα τοῦ τῆς βίου μεταχωρήσωσιν, εὐθὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέρχονται, καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ αὐλίζονται, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. » ἡμεῖς δ' ἤκιστα τοῦτο « ἕως τῆς ἀναστάσεώς τε καὶ κρίσεως » ἰδομεν. Ε'. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν, ὅτι « ὁ πάππας ἐστὶ κεφαλὴ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ πατρὸς τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων. » ἡμεῖς δὲ « αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν πατριαρχῶν λογιζόμεθα, καὶ τοῦτο γὰρ ἂν ὀρθόδοξος. » Ἡ αὐτὰ τοίνυν τῆς συνέδου ταύτης δογματισάσης, πάντες ὑπέκλιναν τῷ ὄρω αὐτῆς, καὶ εἰ δώδεκα οὗτοι.

Δικ. Τὰ μὲν τῆς συνέδου δικαιοτάτα, καὶ μετὰ λόγου εἶσιν εἰρημένα· τὰ δὲ τούτων ἀλλότρια τὴν μέγιστην νόσον νοσοῦσιν.

Εὐλ. Ἦθελον γινῶναι τὸν λόγον τῶν κεφαλῶν τούτων, ὧν ἔφης, κατὰ λεπτόν, ἀλλ' ἰδιώτης ὢν, ἐβουλόμην μὲν ἓνα ἐκ τῶν δώδεκα ἱερέων τῶν ὑψ' ὁμῶν συκοφαντουμένων, ὡς ἑτεροδόξων, ἐνταῦθα εἶναι, καὶ μετὰ σοῦ πρὸς τούτων διαλεχθῆναι. Ἐγὼ δ' ἀμφοτέρων ἀκούσας κατανοήσαιμι ἂν, τίς ὁμῶν τὴν ἀλήθειαν λέγει.

Ρακ. Ὁφείλεν ὑπῆρχέ τις ἐξ αὐτῶν ὧδε.

Μάρτυς. Βλέψωμεν, εἰ ἔστι τις.

Ἄκρ. Ἰδοὺ εἷς ἐξ αὐτῶν πρεσβύτερος, περ ἀγεί τὴν ἀγορὰν

Ρακ. Ἄπειθε ταχέως. Κάλεσον αὐτὸν, ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς.

Ἄκρ. Κύριε πρεσβύτερε, ἐλθὲ ἕως ἡμῶν.

Καθολικός. Βαδίσωμεν, ὅποι βούλει, τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἕνεκα.

Ἄκρ. Ἐν τούτῳ δὴ τῷ ἐμπορίῳ εἰσελθε μέσον.

Μάρτ. Ἐγὼ δ' ἀναστὰς τῷ Καθολικῷ παρεχώρησα τὸν ἐμὸν σκίμποδα. Καὶ καθασθεὶς ἐκεῖνος μετ' ἀβεβίας πᾶσιν ἡμῖν ἔφη·

Καθολ. Τί ἐστὶν ὑπὲρ μαθεῖν ἀπ' ἐμοῦ θέλετε, καὶ κεκλήκατέ με πρὸς ὑμᾶς;

Εὐλ. Μετὰ τοῦ Πατρὸς τούτου, πολλὰ διελέχθησιν περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων, καθόσον ἐνεχώρει ἡ ἐμὴ διάνοια, καὶ ὁ νοῦς διηκόνει· νῦν δὲ περὶ τῶν δογμάτων τοῦ λόγου γινόμενου, οὐ δύναμαι οὔτε ἀπολογεῖσθαι, οὔτε ἔρωτῆν περὶ τούτων, ἰδιώτης ὢν, καὶ γράμματα μὴ πω μαθητικῶς. Διὸ σε ἐκάλεσα ἔρωτῆν, καὶ ἀπολογεῖσθαι.

Καθ. Τί ἐστὶν ὁ τῶν κεφαλῶν τοῦ ἱεροῦ ὄρου διττάζεται, ἢ ἀμφιβάλλεται παρ' ὁμῶν, ὡς μὴ ἀληθές;

Ρακ. Ὁ ὄρος πᾶς οὐδεμίαν συνέχει ἀλήθειαν.

Καθ. Οὐκοῦν καὶ τὰ πέντε κεφάλαια παρ' ὁμῶν ἀμφιβάλλονται.

Ρακ. Καὶ σφόδρα παρ' ἡμῶν ἀμφιβάλλονται.

Καθ. Λέγε λοιπὸν, ἅπερ βούλει, καὶ ἡμεῖς ἐφ' ἑκάστῳ ἀποκρινοῦμεθα.

Ρακ. Πρὸς τὸ πρῶτον τοῦ ὄρου, τὸ λέγον, ὅτι ἐκ Α τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμά ἐστι, λίαν ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀρνούμεθα παντελῶς, καὶ ὡς βλάσφημον ἀποβρίπτομεν.

Ἀρρ. Ὁ τῶν κρημάτων σοῦ, Χριστὲ βασιλεῦ! Πῶς ὑπομένεις τοσαύτην ἀναίδειαν;

Καθ. Τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ φωνὴν ὡς βλάσφημον ἀποβρίπτετε;

Ρακ. Καὶ πάνυ μὲν οὖν.

Καθ. Τὴν βλασφημίαν τῆς ἐκ τῆς ἡθελον γυνῆται.

Ρακ. Βλασφημίαν λέγομεν τὴν ἀφρασίαν ταύτην.

Καθ. Ὁ ἴκεον ἀφρασίαν ἔχετε τοὺς λέγοντας καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα;

Ρακ. Ναί, ὡς αἰρετικούς ἔχομεν.

Δικ. Ἦσως γίνονται ἡμῖν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἀκούσαι βλασφημίας τοσαύτας. Καὶ τοὺς ἁγίους τούτους λέγοντας φανερώς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, αἰρετικούς ἔχετε; Ἀλλὰ γεννηθῆτω τὰ ὄφθαλμα χεῖρα, καὶ ἐμφραγείη πᾶν στόμα λαλεῦν ἄδικα κατὰ τῶν ἁγίων.

Ρακ. Μὴ οὕτω σφοδρῶς ἡμῖν ἐπέρχου, Λικαιοκρίτα. Οὐ γὰρ τοὺς ἁγίους ἡμεῖς αἰρετικούς λέγομεν, ἀλλὰ τοὺς λέγοντας, ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Καθ. Ὁ τῆς ἀνοίας! Καὶ εἰ εὐρίσκοντες ἅγιοι λέγοντες, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐ συνεισφύρονται καὶ αὐτοὶ τοῖς αἰρετικοῖς, ἐπειδὴ πάντας τοὺς λέγοντας ἐκ τοῦ Υἱοῦ αἰρετικούς ἔχετε;

Ρακ. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁγίων εὐρίσκονται λέγοντες, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Μάρτ. Πολλοὶ τῶν ἁγίων λέγουσι τοῦτο, καὶ Ἀνατολικοὶ τε καὶ Δυτικοί.

Καθ. Καὶ εἰ ἐγὼ δεῖξω σοὶ ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας λέγοντας τοῦτο, τί ἂν εἰπῶ;

Ρακ. Ὑμολογήσω καγὼ.

Καθ. Ἐχέτω ὁ μάρτυς τὰ εἰρημένα καλῶς τῆς μετωμύμενα.

Μάρτ. Ἐγραψα, καὶ γράψω καλῶς, μὴ ἀμφίβαλε, εἰς μνήμην μελλόντων.

Ρακ. Ἦδη εἰρηται, καὶ στραφῆναι ὁ λόγος ἐπισθεν τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ· δεῖξίν μοι οὖν ὁ ὑπασχέτης ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ συνμολογήσω καγὼ.

Καθ. Ἀρέσκει μοι· τὸ ῥηθὲν. Τυχῶς ἐγὼ ἀποδείξω σοι.

Ρακ. Μνήσθητι καλῶς, ὅπερ εἶπον, ὅτι οὐ διὰ Δυτικῶν, Ἀνατολικῶν δὲ μᾶλλον, καὶ ἡμετέρων.

Καθ. Ἀμφιβάλλεις τοὺς Δυτικούς, μὴ εἶναι ἁγίους; Καὶ τίς ἂν ἔχη τολμήσαι, τοῦτο εἰπεῖν, οὖν ἔχων τὴν νοῦν, καὶ τὰς φρένας; ἡ Ἐκκλησία γὰρ αὐτοὺς ἐδόξασεν ὡς ἁγίους καὶ θεοφόρους Πατέρας. Εἰ οὖν τοῦτο δίσσωμεν, πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν ἀνατρέψομεν, καὶ οὕτως Ἐκκλησία, οὕτως ἅγιοι, οὕτως ἱεροσύνη, οὕτως ὁσιαστήριον, οὕτως ὄλως πίστις ἐστὶ Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀποκαταῦτα καὶ ἀπρεπέστατα, διὰ τοῦτο καὶ ἀπλανῆ λέγομεν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ἁγίους, αὐτῆς διδασκάλους, Πατέρας ἁγίους ἔχομεν, καὶ προσκυνοῦμεν.

Rhae. De primo decreti capite, in quo est, « ex Filio Spiritum esse, » maximam habemus dubitationem: imo id nos prorsus negamus, et tanquam impium rejicimus.

Ard. Judicia tua! rex-Christe: Quomodo tantam impudentiam sustines?

Cath. Vocem illam, ex Filio, tanquam impium rejicitis?

Rhae. Et modis quidem omnibus.

Cath. Impietatem hanc cognoscere vellem.

Rhae. Impietatem vocamus hanc haeresim.

Cath. Ergo haereticos esse existimatis eos qui dicunt Spiritum sanctum ex Filio procedere?

Rhae. Ita est; ut haereticos detestamur.

Dic. Propitius sit Jesus Christus nobis, qui tot impietatibus aures praebemus. Sanctos vero, qui aperte latentur et ex Filio Spiritum sanctum, haereticos reputatis? Muta sunt labia dolosa, et obturetur omne os quod loquitur adversus sanctos iniquitatem.

Rhae. Notam acerbe in nos saevias, Dicacriana. Non enim sanctos haereticos dicimus, sed eos qui dicunt ex Filio procedere Spiritum sanctum.

Cath. O insipientiam! Annon, si sancti reperti fuerint dicentes ex Filio, cum haereticis et ipsi collorarentur, quando omnes dicentes ex Filio, haereticos reputatis?

Rhae. Sed nullus ex Patribus est, qui asserat ex Filio.

Testis. Multi sancti id asserunt et Orientales et Occidentales.

Cath. Quod si ipse ostendero tibi sanctos Ecclesiae id asserentes, quid dixeris?

Rhae. Id et ipse fautor.

Cath. Testis, quae dicta sunt, probe signet.

Testis. Scripsi, scribamque probe ne dubites, in futurorum memoriam.

Rhae. Jam dictum est, nec fieri potest, ut sermo retro vertatur. Itaque factis nunc promissa appareant. Ostende Orientalis Ecclesiae Patrem, et confitebor et ipse.

Cath. Perplacet, quod dicitis. Illuc ostendam.

Rhae. Recordare probe quod dixi, non per Occidentales, sed potius per Orientales et nostros.

Cath. Dubitas de sanctitate Patrum Occidentalium? Et quis id audebit dicere? Non sum mentis captus, bene vates: Ecclesia eos veluti sanctos et deiferos Patres veneratur. Quod si id concesserimus, nostram fidem universam evertemus, et neque Ecclesia, neque sancti, neque sacerdotium, neque sacrificium, neque fides ulla Christianorum supererit. Sed cum absurda sint haec et admodum indecora, propterea infallibilem affirmamus Dei Ecclesiam, et sanctos illius praecipuos veluti sanctos Patres colimus et veneramur. Nihilominus,

ut res vel is apertius pateat, Occidentales quidem A Patres et doctores præteribo, Orientales vero magistros et Patres hoc idem asserentes adducam.

Aud. Animo Patris, domine, remedia adhibe. Per Orientales Patres propositum demonstratur.

Rhac. Domine senex, ne frustra tempus teramus. Quod proposuimus, paucioribus explicata, dictaque Testis scripto tradat fideliter: namque optime calleo, nullum te Patrem ostensurum, qui dicat, Spiritum sanctum procedere ex Filio.

Testis. Annon vides me dextera calamum tenentem, sinistra volumen, ut quæ dicenda sunt, omnia scripto consignem?

Cath. Et sane primus autem alios, magna Ecclesie columna divinius et sacer Athanasius in suæ fidei professione, quam Liberio papæ exhibuit, cujus illud principium est: « Quicumque vult salvus esse, » « Spiritus sanctus, ait, a Patre et Filio non factus, non creatus, non genitus, sed procedens. » An quidquam oppones? Nonne est sanctus iste et Ecclesie doctor?

Rhac. Per me, sanctus est et doctor; attamen dictum a te allatum in dubio est, an legitimum illius sit.

Cath. Et quomodo doctoris hujus legitimum non fuerit, cum id idem repetat sæpius aliis suis orationibus?

Rhac. Quibus?

Cath. Libro, quem adversus Arianos scripsit multis in locis id asserit, sed potissimum ubi dicit: « Et hæc quidem Judæis tanquam homo Dominus dicebat: Discipulis vero deitatem ac magnitudinem suam ostendens, non minorem se Spiritu, sed majorem et æqualem esse significans, exhibebat quidem Spiritum, dicebatque: *Ego illum mittam, et ille me glorificabit.* » Cognovisti itaque quid innuere vult, majorem et æqualem ipsum esse Spiritu, æqualem secundum substantiam; ex tribus enim personis nulla major, aut minor, aut essentia, aut divinitate est, sed summa in illis æqualitas: majorem, quod ab eo habeat, quod sit.

Rhac. Nunquam ego hanc sententiam conspexi. Sed recense mihi et alios doctores.

Aud. Audias tu tantummodo, ejiciasque vanam atque inane aut captam animo opinionem. Inter enim alia mala, quibus genus humanum cumulat, hoc quoque est, nolle cuiquam ex Catholicis de similibus dissentiens aures præbere, sed eas obturatis ne pravam suspitionem amolitos pœniteat. Tu vero, qui interrogas, Catholicum audi.

Cath. Magnus Basilus, libro adversus Eunomium tertio ait: « Quæ enim necessitas, si dignitate et ordine tertius est Spiritus sanctus,

ὄμως διὰ κλειῶ σαφήκειαν ὑμετέραν, τοὺς μὲν Δουτικούς, ἁγίους, καὶ διδασκάλους ἐάσω· τοὺς δὲ Ανατολικούς διδασκάλους τε καὶ ἁγίους ἐκθήσω σοι, τοῦτο λέγοντας.

Ἄκρ. Θεράπευσον, δέσποτα, τὴν ψυχὴν τοῦ Πατρὸς. Δειξὼν αὐτῷ τὸ προκειμένον, δι' Ἀνατολικῶν ἁγίων.

Ῥακ. Κύριε πρεσβύτερε, μὴ διατρέψωμεν τὸν καιρὸν εἰς μάτην. Ὁ προειρημένος, συντομώτερον λέγει. Καὶ σημειώσθω ὁ Μάρτυς τοῖς εἰρημένους καλῶς. Πέπεισμα γάρ, ὅτι οὐδένα δειξῆς μοι τῶν ἁγίων ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγοντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι.

Μάρτ. Οὐχ ὀρθῶς τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κρατοῦντα τὸν κάλαμον, τῇ δ' ἀριστερᾷ τὸ βιβλίον, σημειώσθαι τὰ εἰρημένα;

Καθ. Αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας στυλὸς ὁ θεὸς τῷ ὄντι καὶ ἱερῶ· Ἀθανάσιος, ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ἦν ἐξέθετο πρὸς Λιβέριον πάππαν, ἧς ἡ ἀρχὴ, « Ὅστις ἀν βούληται σωθῆναι, » — « τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡ ποιητῶν, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. » Τί πρὸς τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν; Οὐκ ἔστιν ἅγιος οὗτος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος;

Ῥακ. Ἄγιον μὲν καὶ διδάσκαλον ἔχω, πλὴν ἀφιθέλλων, μὴ εἶναι τὴν ῥῆσιν ταύτην γεννητὴν αὐτοῦ.

Καθ. Πῶς οὐκ ἔστι γεννητὴν τοῦ διδασκάλου τοῦδε ἡ ῥῆσις αὐτῆ, ἐν πολλοῖς ἄλλοις λόγοις αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγει;

Ῥακ. Ποῦ δὴ;

Καθ. Ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν βιβλίῳ αὐτοῦ, ἐν πολλοῖς μὲν τόποις τοῦτο λέγει, μᾶλλον δὲ κἀν τούτῳ, ἔνθα φησὶ, « Τοιαῦτα μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἀνθρώπος ὁ Κύριος ἔλεγε· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ μεγαλειότητα δεικνύς ἑαυτοῦ, οὐκ ἔτι ἐλάττωσα ἑαυτὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, εἶδιδον μὲν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἔλεγεν, Ἐγὼ αὐτὸ ἀποστελῶ, κακείνος ἐμὲ δοξάσει. » Ἐγὼς ἄρα, τί δηλοῦν βούλεται, τὸ μείζονα καὶ ἴσον αὐτὸν εἶναι τοῦ Πνεύματος· ἴσον μὲν κατὰ τὸ ὁμοούσιον· οὐδὲν γὰρ τῶν τριῶν προσώπων μείζον καὶ ἐλάττω τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῇ θεότητι, ἀλλ' ἄκρα ἰσότης· μείζονα δὲ, ὅτι ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι ἔχει.

Ῥακ. Οὐποτε τὴν ῥῆσιν ἐγὼ ταύτην εἶδον. Ἄλλ' ἀριθμησόν μοι καὶ ἄλλους τῶν διδασκάλων.

Ἄκρ. Θέλε μόνον ἀκούειν, καὶ ἀπόρριψον τὴν κενὴν καὶ ματαίαν πρόληψιν. Σὺν γὰρ τοῖς ἄλλοις κακοῖς, οἷς τοὺς ἀνθρώπους ἐνεπλήσατε, ἐν ἔστι καὶ τοῦτο, τὸ μὴ ἐθέλειν ἀκούειν τινὸς τῶν καθολικῶν περὶ τούτων διαλεγομένων, ἀλλὰ κλείειν τὰ ὦτα, ἵνα μὴ τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν ἀπορρίψαντες, εἰς μετάνοιαν ἔλθωσιν. Σὺ δὲ ἐπεὶ ἐρωτᾷς μαθεῖν, ἀκουσον τοῦ Καθολικοῦ.

Καθ. Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου τρίτῳ φησὶν· « Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀζώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα, τρίτον εἶναι

αὐτὸ καὶ τῆ φύσει; Ἀξιωματι μὲν γὰρ, δευτερευέιν A
τοῦ Υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ
λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τῆς αἰτίας
ἐκείνης ἐξηγμένον, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας
λόγος· φύσει δὲ τρίτη κεχρησθαι, οὔτε παρὰ τῶν
ἁγίων Γραφῶν ἐδειδόμεθα, οὔτε κατὰ τὸ ἀκόλουθον
δυνατὸν συλλογισασθαι. »

Ρακ. Ἐν τούτῳ οὐ δείκνυται διαρρήθην, ὅτι ἐκ
τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὅτι
παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνει.

Καθ. Οὐκ ἔγνωσ ἔτι, τί τὸ εἶναι νοεῖται. Τὸ γὰρ
ἔχειν παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι, τί ἄλλο πρὸς Θεὸν ση-
μαίνει, ἢ ὅτι ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ;

Ρακ. Θέλω εἰδέναι σαφῶς τινὰ τῶν ἁγίων διδα-
σχάλων λέγοντα διαρρήθην, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπο-
ρεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Καθ. Τὰ ὀνόματα τῆς ὑπάρξεως τοῦ παναγίου
Πνεύματος πολλά εἰσι, καὶ ἐν διαφόροις λέξεσι λέ-
γονται, καὶ χρῶνται αὐταῖς οἱ διδάσκαλοι, καθὼς
βούλονται, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δ' οὕτως. Δι' αὐτοῦ τὸ
ὅταν ἀκούσης, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται
ἐκ τοῦ Υἱοῦ, προχέεται, ἐνίησιν, ἀναβλύζει, πηγάζει,
ἔστιν, ὑπάρχει, ἔχει τὸ εἶναι, λαμβάνει, δίδεται ἐκ
τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἐξ αὐτοῦ, διὰ αὐτοῦ, διὰ τοῦ
Υἱοῦ, ἐκλάμπει, ἀποστέλλεται, πέμπεται, » οὐ δεῖ
σε νοεῖν ἄλλο, ἢ ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται.

Ρακ. Εἰ καὶ ἔστιν οὕτως, ὡς λέγεις, ἀλλ' ἐγὼ
οὕτω βούλομαι εἰδέναι τινὰ ἅγιον λέγοντα, « Ἐκ
τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. »

Καθ. Ἐγὼ πειράσομαι καὶ τοῦτό σοι δείξαι.

Μάρτ. Ὅντως αὐτὴ ἐστὶν ἡ πίστις ἡ ἀληθὴς καὶ
ἀμώμητος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ ἐνεργουμένη
θαυμασίως ἐν τοῖς καθαρῶς καὶ εὐσεβῶς εἰς αὐτὸν
πιστεύουσιν. Φησὶ γάρ· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ
ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κάκεινος ποιήσει, καὶ μείζονα
τούτων ποιήσει· καὶ αὐτὸς· Ἐγὼ δώσω ὑμῖν λόγον
... τῆ σοφίας ἐν τῷ στόματι, καταβυλάειν τοῦς
ὑπεραντίους, πρὸς τοῦς μέλλοντας ὑπὲρ αὐτοῦ
ἀγωνίζεσθαι τοῦτο λέγων. Ἐνταῦθα ὁρῶ θαυμάτων
τὸ μέγιστον, εἰ καὶ σὺ, Πάτερ, ὅπῃ βλέπω, οὐ
συνορᾷς.

Ρακ. Τί ἐστὶ τοῦτο;

Μάρτ. Ὅρῳ γὰρ ὅτι οἱ τῆς ἐνώσεως ἱερεῖς, εἰ καὶ
οὐκ ἤψαντο διαλεκτικῆς ἢ σοφίας, διαλέγονται, καὶ
σοφίαν λαλοῦσι, καὶ θεολογίαν ἀρίστην θεολογοῦσιν.
Ἔμεις δὲ οἱ τάναντία ταύτης φρονοῦντες οὐκ ἐν-
νοεῖτε οὐδὲν εἰπεῖν, καὶ τοῦλάχιστον, οὐδὲ τὰ γε-
γραμμένα. Ἀπὸ τούτου συμπεραίνω, ὅτι οὐκ ἔστιν
ἐν ὑμῖν ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνερ-
γεῖται ὁ τοῦ Ἰησοῦ προρρήθεις ἐν ὑμῖν λόγος· ἐν
τούτοις, δὲ τοῖς ἐνωτικοῖς καὶ μάλα.

Δικ. Λέγε, κύριε πρεσβύτερε, καθ' εἰρμόν. Λέγε.

Καθ. Ὁ ἱερῶτατος Νύσσης Θεῶς Γρηγόριος ἐν
τῇ εἰ; τῇ, Πάτερ ἡμῶν, ὁμιλίᾳ αὐτοῦ τετάρτῃ,
PATROL. GR. CLIX.

tertium esse quoque et natura? Namque dignitate
a Filio secundum esse, ab eo, quod sit, habentem,
et ab eo accipientem, et annuntiantem vobis, et
omnino ab ea causa dependentem, pietatis nobis
sermo tradit. Verumtamen non uti natura tertia,
neque a sanctis Scripturis didicimus, neque inde
consequens conclusio elicitur. »

Rhac. Ex hoc non palam ostenditur, ex Filio
Spiritus sanctum procedere. Verumtamen ab eo,
quod sit habere, et ab eo accipere.

Cath. Nondum percipis quid sit esse. Namque
habere ab eo quod sit in divinis, quid aliud in-
nuit, nisi ex eo procedere?

Rhac. Id vero summopere cupio, aliquem ex
sanctis doctoribus, qui palam aperteque diceret,
B etiam ex Filio Spiritum procedere.

Cath. Nomina existentie sanctissimi Spiritus
multa sunt, diversisque dictionibus explicantur,
iisque doctores utuntur, ut lubet, hic quidem sic, et
alius alia ratione. Cum porro audieris, « Per ipsum
Spiritus sanctus exit ex Filio, effunditur, scaturit,
exsilit, est, existit, habet quod sit, accipit, datur
ex Filio Spiritus, ex ipso, per ipsum, per Filium
elucet, mittitur, delegatur, » processionem tantum-
modo illius tibi animo fige.

Rhac. Licet id ita se habeat, ut tu dicis, nihilo-
minus audirem verba alicujus doctoris dicentis,
« Ex Filio Spiritus sanctus procedit. »

C *Cath.* Enitar hoc quoque demonstrare.

Testis. Plane hæc est fides vera et inculpata
Salvatoris Christi, quæ operatur admirabiliter in
iis qui pure pieque in ipsum credunt. Ait enim:
Qui in me credit, opera quæ ego facio, et ipse faciet,
et majora his. Et rursus: Ego dabo vobis verbum
et sapientiam in ore ad prosternendos adversarios,
illis qui pro eo certamen subituri sunt, hoc dicens.
Hic ipse intueor mirum mirabilium omnium ma-
ximum, etsi tu Pater, quod Ipse intueor, non
conspicis.

Rhac. Quid id est?

Testis. Namque experientia ipsa doceor, unio-
nis sacerdotes, etsi neque dialecticam neque sa-
pientiam degustarunt, disputare, disserere, sapien-
ter eloqui, et res theologicas quam optime pertra-
ctare: vos vero qui eam hostili animo oppugna-
tis ad loquendum invenieudumque, ineptissimos
esse, ut nec scripta etiam sæpissime percurratis:
hinc arguo Christi fidem non vobis inesse, propter
eque Jesu Christi supra recensitam vocem in vo-
bis non operari, sed in his qui unionem amplexati
sunt, maximum in modum.

Dic. Age, sequere, domine senex; modum
adhibe, quem tenes. Ordinatium orationem perage.

Cath. Sacratissimus Nyssenus Gregorius, homi-
lia 4, in Pater noster, in ipso exordio hæc habet:

« Spiritus sanctus et ex Patre esse dicitur, et ex Filio esse comprobatur. »

Rhac. Neque in his aperte id asserentem, quem admodum ipse vellem, comperio.

Cath. Attende modo animo, intelligeque quid significet, ex Patre esse; cum audimus simpliciter a Patre Spiritum esse, interrogo Ipse, quid novat?

Rhac. Nil aliud possumus intelligere, nisi ex Patre procedere.

Cath. Recte est. Neque enim alio modo exprimi potest. Cum audimus simpliciter ex Patre Spiritum, concessisti processionem intelligi: cum audierimus id idem et de Filio, quid aliud intelligere poterimus, nisi ex Filio procedere?

Rhac. Peropto nihilominus unum ex sanctis mihi ostendi, qui aperte id fateretur, Spiritus sanctus etiam ex Filio procedit.

Cath. Ego allata jam nomina cum audio, hoc klēm intelligo. Quandoquidem ex Patre Filii generationem in diversis dictionibus id item significantibus scio. Nihilominus conabor afferre in medium sanctum, qui id aperte enuntiet.

Rhac. Ostende mihi citius.

Cath. Magnus Anastasius, cui ex sancto monte Sina nomen est, oratione, cujus illud initium est: « De sana nostra fide, » hæc habet: « Corporis vero proprietatem in exemplum accipientes mutuum divinorum coherentiam per membrorum proportionem et assimilationem representavimus. Nunc et Spiritus oris illius dicitur, cui Unigenitus es est, et Spiritus rursus ex ipso procedens, et missus non tantum a Patre, sed etiam a Filio. » En Pater apertissime dicit, non solum ex Patre, sed etiam ex Filio Spiritum sanctum procedere. Quid ad hæc oppones? Plane nihil.

Dic. Dictum hoc aptissime questionī respondet.

Rhac. Ostende mihi per Deum et alium sanctum eadem enuntiantem.

Aud. Ostende Patri, domine semex, et alium sanctum similia memorantem.

Cath. Sanctus Hilarius, oratione post Pentecosten, inquit: « Credimus in sanctam Trinitatem, hoc est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius essentiae, unius existentiae, unius auctoritatis, opificem omnium creaturarum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: Patrem ex seipso, et non ex alio, Filium ex Patre genitum, Deum verum, non tamen duo lumina, sed unum lumen: Spiritum sanctum ex Patre et Filio æqualiter procedentem. »

Tertius. Hanc sententiam aureis exarabo litteris, quod et saxeis cordibus medicinam facit.

Dic. Recte utique egeris. Namque hic sanctus per hoc dictum enuntians, Spiritus sanctus æqua-

εἰδὺς ἐν τοῖς προομιλοῖς οὕτω φησὶν: « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται. »

Ρακ. Οὐδ' ἐν τούτῳ βλέπω διαβήδην λέγοντα, ὥσπερ ἐγὼ βούλομαι.

Καθ. Ἐπίστησον ἀκριβῶς, καὶ ἐννόησον, τί δηλοῦν βούλεται τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγεσθαι. Ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἀπλῶς οὕτως, ἔρωτῶ, τί δηλοῦν βούλεται;

Ρακ. Οὐ δυνάμει ἐννοῆσαι ἄλλο τι, ἢ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται.

Καθ. Ὅρθῶς ἔφησ. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἄλλως εἰπεῖν. Εἰ ὅταν ἀκούσωμεν ἀπλῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ἔδοξα, ὅτι ἐκπορεύεται νοεῖται: ὅταν ἀκούσωμεν αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τί ἄλλο δυνάμει νοεῖν, ἢ ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται;

Ρακ. Ἦθελον ἁμῶς εἰδέναι σαφῶς τινὰ τῶν ἁγίων λέγοντα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Καθ. Ἐγὼ τὰ ὀνόματα τὰ προειρημένα ὅταν ἀκούσω, τὸ αὐτὸ τοῦτο νοῶ. Ἐπεὶ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν ἐν διαφόροις λέξεσι τὸ αὐτὸ δηλοῦσαι ἐπίσταμαι. Ὅμως παρὰ τοῦτο δεῖξαι σοὶ διαβήδην ἅγιον λέγοντα τοῦτο.

Ρακ. Δείξόν μοι θάττον.

Καθ. Ὁ μίγας Ἀναστάσιος ἀγίου ὄρους Σενί λεγόμενος οὕτω λέγει ἐν τῷ λόγῳ, οὐ ἡ ἀρχὴ, « Τὸν περὶ τῆς ὑγιῶς ἡμῶν πίστει: » « Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλοχίαν τῶν θείων παραστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε καὶ εἰκασίας. Ἐθεν τοὶ καὶ Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ Μονογενοῦς, καὶ Πνεῦμα πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ ἀποσταλλόμενον οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. » Ἰσοῦ προφανῶς τοῦ ἁγίου τούτου λέγοντος, οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τί πρὸς τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν; Ὅπως οὐδέν.

Δικ. Ἡ βῆσις αὐτῆ φανερώματα τὸ ζητούμενον θεραπεύει.

Ρακ. Δείξόν μοι πρὸς Θεοῦ καὶ ἄλλον ἅγιον λέγοντα κατὰ τοῦτον.

Δαρ. Δείξον τῷ Πατρὶ, κύρια προσώτα, καὶ ἄλλον ὁμοίως ἅγιον λέγοντα.

Καθ. Ὁ ἅγιος Ἰάκιμος ἐν τῷ λόγῳ τῷ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν φησιν, « Πιστεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τοῦτέστι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓνα Θεὸν παντοδύναμον, μίαν οὐσίαν, μίαν ὑπάρξειν, μίαν ἐξουσίαν, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων, ἐξ οὗ πάντα, ἔκ' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα. Πατέρα ἀφ' ἐαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἐτέρου, Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν ἀληθινόν, οὐ μὴν δύο φῶτα, ἀλλ' ἐν φῶς: Πνεῦμα ἅγιον παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκίσης ἐκπορευόμενον. »

Μάγ. Ταύτην τὴν βῆσιν χρυσοῖς ἐγγράφῳ γράμμασι, ὅτι καὶ λιθίνα; θεραπεύει καρδίαν.

Δικ. Καλῶς ἐν ποιήσοις. Ὁ γὰρ ἅγιος οὕτως διὰ τῆς λέξεως ταύτης εἰπόν, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

ἐπισης ἐκπορεύεται παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, οὐδὲ ἄ-
 μίαν κατέλιπε πρόφασιν τῶν ζητούντων προφά-
 σις.

Ρακ. Μεγάλα καὶ φοβερά τὰ παρὰ σοῦ εἰρη-
 μένα, τίμειε πρεσβύτερε, καὶ ἱκανὰ διασκεδάσαι τὸ
 νέφος τῶν λογισμῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐτι εἰς ἱκανοποίη-
 σιν ἡμετέραν δεῖξόν μοι καὶ ἕτερον ἄγιον λέγοντα
 κατὰ τοῦτους.

Ἀφρ. Ὁ τοῦτοις μὴ πειθόμενος, οὐδ' ὅσα ἂν τις
 εἴπῃ, πεισθήσεται.

Καθ. Κύριλλος ὁ μακρῖος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῇ
 εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ φησιν· « Ἥ μὲν γὰρ ἐστὶ
 Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, γαγέννηται
 γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Ὡς οὖν αὐτοῦ τε καὶ ἐν
 αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά ἐστι· καθάπερ
 ἀμίαι καὶ ἀπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. »
 Τὸ δὲ, « καθάπερ ἀμίαι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, » τί
 δηλοῦν βούλεται, ἢ ὅτι, ὡς περ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκ-
 πορεύεται, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται;

Δικ. Δίκαιος τοῖς νουνεχέσιν οὗτος ὁ λόγος.

Ρακ. Ἔστι καὶ ἄλλος τις τῶν διδασκάλων λέγων
 οὕτως;

Καθ. Πάντες οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ Δυτικοὶ ἄγιοι τὸ
 αὐτὸ λέγουσιν.

Ρακ. Ἐγὼ οὐτε εἶδον, οὐτε ἤκουσα ποτε τοιού-
 των· μόνον δὲ Καβάσιλά τινος, Ψελλοῦ, Νικολάου
 Μεθώνης, Παναρέτου, καὶ ἄλλων, καὶ νῦν τοῦ
 Ἐπίσκου ἤκουσα τάναντία λέγοντος τοῦτοις, ὅπερ σὺ
 φῆς·

Ἀφρ. Καὶ τίσι δίκαιον ἔπισθαι τοῖς ἁγίοις τῆς
 Ἐκκλησίας διδασκάλοις, ἢ τοῦτοις τοῖς μετὰ τὸ
 σχίσμα καὶ μάχην συγγραφεῖσι;

Ρακ. Τοῖς διδασκάλοις ἀναμφιβόλως.

Καθ. Τί σοι δοκεῖ νῦν; Αἱρετικοὶ εἰσιν οἱ λέγοντες
 τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ;

Ρακ. Καθὼς ἀρετῶς ἤκουσα, ἤκιστα τοῦτο
 φῆσαιμι.

Καθ. Τί οὖν ὅλως ἡμᾶς μάχεσθε; Εἰ γὰρ ἀπε-
 δείχθη διαφύλαξ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμε-
 νον διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν ταῖς τῶν ἱερῶν
 Πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν ἀναντιρρήτοις καὶ
 σοφαῖς ὑψηγήσεις, εἶτα συμφωνεῖν τῷδε τῷ
 λόγῳ τὸ παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ
 Συμβόλῳ τῆς πίστεως κηρυττόμενον ἐγνωκότες,
 τὴν εἰρήνην καὶ ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν χρεωστι-
 κῶς ἄμα καὶ εὐλαδῶς αὐτὴν ἀσμένως ὑπεδείξαμεθα,
 καὶ τὴν μετὰ Ῥωμαίων ὁμόνοιαν, καὶ τὸ φίλιον
 προσιλόμεθα, τί τῶν ἀτίπων διεπραξάμεθα; Πόθεν
 ὑμῖν ἐξεγένετο, ἀδελφοί, τοὺς ὁμοφύλους τε καὶ
 ὁμογενεῖς, ἢ εἶπω καὶ συμφυεῖς ἐστὶν ὅτι ὑμῖν, ὡς
 ἐθνικοῦς καὶ ἄλλοφύλους ἠγεῖσθαι, καὶ ἀρεῶς, καὶ
 βλασφημίας, καὶ συκοφαντίας ἀλλεπαλλήλους συβ-
 ράπτειν καθ' ἡμῶν ὁσημέραι οὐ παύεσθε; Τοῦτο
 πινάληθες. Οὐ γὰρ δυνήθει, ὅστις ἂν εἴη, ἀρῆ-
 σασθαι. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς καπῆλοις, ἐν ταῖς ἑδοῖς,
 ἐν ταῖς ἀγοραῖς, διὰ πάντων καὶ πανταχοῦ, τῶν
 ἐνωτικῶν ἱερῶν κατασύρεται τὸ πόλιτευμα, καὶ ἡ

A liter procedit a Patre et Filio, omnem tollit præ-
 textum prætextus quærentium.

Rhac. Dicta tua, o venerande senex, magna
 sunt et terribilia aptaque cogitationum nebulas
 discutere. Sed adhuc, ut cumulate disputationi sa-
 tis fiat, ostende mihi et alium sanctum eadem quæ
 et hi enuntiantem.

Aud. Qui his non suadetur, neque si alia innumera
 dixerit, suadebitur.

Cath. Beatus Cyrillus, interpretatione in Joelem
 prophetam, scribit: « In quantum enim Deus est,
 et ex Deo secundum naturam Filius est, natus
 quippe est ex Deo et Patre, proprius illius et in
 ipso, et ex ipso Spiritus est; quemadmodum scilicet
 et ex ipso intelligitur Deo et Patre. » Illud
 porro, « quemadmodum scilicet et ex Patre, »
 quid notat, quam, quemadmodum ex Patre procedit,
 ita etiam procedit ex Filio?

Dic. Æqua et bona hæc oratio prudentibus reputabitur.

Rhac. Estne præterea alius quispiam ex doctolibus,
 qui ita loquatur?

Cath. Omnes sancti Occidentales et Orientales
 idem affirmant.

Rhac. Ego neque vidi, neque unquam audivi
 similia: tantummodo præ manibus fuere Cabasila
 quidam, Psellus, Nicolaus Methonensis, Panaretus
 et alii. Et nunc demum Ephesium audivi, quibus
 tu dicis contraria dictitantem.

Aud. Quinam potius audiendi sunt sancti doctores
 Ecclesiæ, an illi qui post schisma, et multas
 contentiones et rixas commentaria ediderunt?

Rhac. Doctores absque dubio.

Cath. Quid nunc tibi videtur? Hæretici sunt, qui
 dicunt, Spiritum ex Filio?

Rhac. Ex his, quæ modo audivi, nunquam id
 dixerim.

Cath. Quare itaque nobis adversamini? Etenim
 si sufficienter planctum demonstratum est, Spiritum
 sanctum per Filium et ex Filio procedere, ex
 sacrorum Patrum doctorumque nostrorum sapientibus
 firmisque citra contradictionem commentariis, nos
 postea simul scutentiæ, quod a Romana Ecclesia
 in Symbolo fidei prædicatur concordare cognoscentes,
 pacem et unionem Ecclesiarum necessario et
 reverenter libentes deo-culati sumus, et concordiam
 cum Romanis atque amicitiâ inivimus, quid absurdi
 commisimus? Unde factum est, fratres, ut vos
 ejusdem nationis et ejusdem generis, aliquando
 etiam et sanguinis homines, tanquam ethnicos
 et alienos reputetis? et diras, convicia et
 calumnias continuo contra eos et quotidie
 concinnare non desistatis? Hoc verissimum est,
 neque aliquis inficias iverit; namque in
 cauponis, triviis, foris, locis in omnibus
 calumniæ amplas occasiones nanciscentes, sacerdotum
 qui unionem acceperunt, vitam atque lib-

situtum dicituris proscinditis, et honorem eorum A
i. iuste criminantes expostulatis. O tolerantiam
tuam, Rex Christe! Neque de his contenti fidem
Deumque nostrum impudenter injuria afficitis, cum
ut ethnicos nos contemnitis. Nos autem silentio
omnia sustinemus, et intuenti omnia Deo committimus;
ipse enim desuper universa videt et considerat,
et retribuet unicuique quod justum est.

Rhac. Terribilia sunt quæ modo enuntiasti, o
piissime; namque eorum auditione contremui, ani-
mumque despondi, comprehendens orationis tuae
vim, cui nequit contradici; vera etenim sunt, quæ
elocutus es, et, ut existimo, nemo tibi in his con-
traria respondebit.

Dic. Immerito itaque duodecim illis insultatis,
imo non illis duodecim, sed universali synodo. B
Cum enim eos reprehenditis et contumeliis afflic-
tis, et cum Latinis sentientes appellatis, et alterius
fidei, univeram Ecclesiam accusatis, et reliquos
sanctos tanquam Latinorum sententiæ et extraneæ
fidei deditos.

Rhac. Pareat mihi Deus hanc calumniam, qua
sanctos impudenter oneraveram. Cum itaque de
hoc a te mihi cumulate satisfactum sit, peropto
ut et de reliquis decreti capitibus similiter satis-
fiat.

Cath. Recita ex aliis quod tua fert voluntas, et
respondebimus.

Rhac. Per fermentatum et azymum decretum
asserere sine controversia Veri corpus Christi, et
ambo unum esse, turbat e. quidem animum. Quo-
modo unum erit, quod variis diversisque modis
conficitur, hoc scilicet per azymum, illud per
fermentum?

Cath. Quid est, quod te conturbat, an quod hoc
fermentum habet, aliud vero non habet? Et quid
hoc est? Non est utrumque panis ex farina?

Rhac. Panis est utrumque, nequeo contraire,
sed hic quidem est panis perfectus, quod fermentum
habeat; ille imperfectus, quod fermento careat.
Quare ex perfecto, non vero ex imperfecto
conficiendum est.

Cath. Si panis accidentia converterentur in cor-
pus Christi, recte ratiocinareris; sed cum substan-
tia sit, quæ convertitur in corpus Domini, et non
species, temetipsum infatuas, dum hæc impru-
denter asseris. Dominus enim non species sive ac-
cidentia, sed substantiam ipsam, quæ est vis nu-
tritiva panis, non in fermentato tantum, verum
etiam in azymo comprehensa, in corpus suum
per vim suorum verborum transmutat.

Rhac. Fateor nec repugno substantiam panis
converti in corpus Dominicum: sed cum in fer-
mentato substantia panis validior conspiciatur,
quam in azymo, potius eligendus esset fermenta-
tus, quam azymus.

Cath. Hoc tuo dicto verbis Dominicis impoten-
tiam tribuimus, quæ vim suam non consequentur,
nisi fermentatus sit: eritque sermone Dominico

τιμή αὐτῶν ἀξίως συκοφαντεῖται καὶ διαβάλλεται.
Ἡ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ Βασιλεῦ! Οὐ ταῦτα
μόνον ἀρεῖσθε λέγειν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν
καὶ τὴν θεὸν ἡμῶν ἀναιδῶς ἐξυβρίζετε, ὡς ἐθνικούς
ἡμᾶς λογιζόμενοι. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνεχόμεθα σω-
πῶντες, καὶ τῷ πανδεραὶ θεῷ τὸ πᾶν ἀνατίθαιμεν·
αὐτὸς δὲ ἀποθεὶν πᾶν ὄρα καὶ περισκοπεῖ, καὶ
ἐπιμετρήσει ἐκάστῳ τὸ δίκαιον.

Ρακ. Φοβερά εἶσι τὰ παρὰ σοῦ εἰρημέναι τὰ νῦν,
εὐλαθίστατα. Ἀκούσα; γὰρ ταῦτα ἐτρομαξί, καὶ
συνεστάλη μου ἡ ψυχὴ, συνεις τοῦ λόγου τὸ ἀναν-
τιβήρησον, διὰ τὸ εἶναι ἀληθῆ, ἅπερ ἐφησας, καὶ
οἶμαι, οὐδεὶς σοι τῶναντία ἐν τούτοις ἀποκριθῆ-
σεται.

Δικ. Ὡστε λοιπὸν ἀδίκως ἐγκαλεῖτε τοὺς δώδεκα,
μᾶλλον δὲ οὐ τοῖς δώδεκα, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης
συνόδου. Ὅταν γὰρ αὐτοῖς ἐγκαλήτε, καὶ διασύ-
ρητε, καὶ Ἀτινόφρονας ἀποκαλήτε καὶ ἑτεροδό-
ξους, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπάσῃ ἐγκαλεῖτε σὺν πᾶσι
τοῖς ἄγλοι; ὡς Ἀτινοφρονησάση τε καὶ ἑτεροδοξή-
σάση.

Ρακ. Ἦλιως γένοιτό μοι θεὸς τῆς βλασφημίας
ἐνεκεν, ἥς τοὺς ἁγίους ἀναιδῶς ἐδιδασφῆμουν. Πρὸς
οὖν τοῦτο ἱκανῶς ὀρῶ ἐμαυτὸν πληροφορηθέντα.
Θεῶ δὲ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ὄρου κεφάλαια ἐμοῶς
πληροφορηθῆναι.

Καθ. Λέγε καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὃ βούλει, καὶ
ἀπολογησόμεθα.

Ρακ. Τῷ δε' ἐνζύμου καὶ ἀζύμου λέγειν τὸν
ὄρον γίνεσθαι ἀναμφιδῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα,
καὶ ἄμφω ἐν εἶναι, ταραττεῖ. Πῶς ἐν ὑπάρχει, ὃ
διαφόρως τελεῖται, τὸ μὲν δε' ἀζύμου, τὸ δὲ δε' ἐν-
ζύμου;

Καθ. Τί σε ταραττεῖ, ὅτι τὸ μὲν ἔχει ζύμην, τὸ
δὲ οὐκ ἔχει; Καὶ τί τοῦτ' ἐστίν; Οὐκ ἐστὶν ἄρτος;
ἀμφότερον ἐξ ἀλεύρου;

Ρακ. Ἄρτος ἐστὶν ἀμφότερον, καὶ οὐ δύναμαι
ἀντειπεῖν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐστὶ τέλειος ἄρτος, διὰ τὸ
ἔχειν ζύμην, τὸ δὲ οὐ τέλειος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν.
Οὐκοῦν διὰ τοῦ τελείου δεῖ γίνεσθαι, οὐ μὴν διὰ τοῦ
ἀτελοῦς.

Καθ. Εἰ μὲν οὖν τὰ συμβεβηκότα τοῦ ἄρτου εἶσιν,
ἃ τρέπονται εἰς σῶμα Χριστοῦ, καλῶς ἂν λέγῃς·
εἰ δὲ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ τραπεζομένη εἰς τὸ τοῦ Κυρίου
σῶμα, καὶ οὐ τὰ εἶδη, ἐλαθὺς σεαυτὸν τοιαῦτα λέ-
γων. Ὁ γὰρ Κύριος οὐ τὰ εἶδη, ἢ τὰ συμβεβη-
κότα, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτὴν, ἣτις ἐστὶν ἡ τοῦ
ἄρτου ὁρεπτική δύναμις, ἢ οὐκ ἐν τῷ ἐνζύμῳ,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀζύμῳ ἐστὶν, εἰς σῶμα αὐτοῦ τρέπει
διὰ τῆς δυνάμεως τῶν λόγων αὐτοῦ.

Ρακ. Ὁμοιογῶ καὶ δέχομαι, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ
ἄρτου ἐστὶν ἡ τραπεζομένη εἰς σῶμα Κυρίου· ἀλλ' ἐν
τῷ ἐνζύμῳ ἢ τοῦ ἄρτου οὐσία ἰσχυροτέρα δοκεῖ
εἶναι ἢ ἐν τῷ ἀζύμῳ, ὥστε καὶ αἰρετός ὁ ἐνζυμὸς
μᾶλλον ἢ ὁ ἀζυμὸς.

Καθ. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀδυναμίαν δώσωμεν
τοῖς τοῦ Κυρίου λόγοις, ὅτι οὐκ ἰσχύουσιν, ἂν μὴ
ἐνζυμὸς ὑπάρχη, καὶ ἐστὶ ἰσχυροτέρα ἡ ὕλη, ἢ ἡ

τοῦ Κυρίου λόγος; ὁ πάντε μετατρέπων. Καὶ τίς ἀν-
 τοῦτο εἶποι, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, δι' οὗ οὐρανὸς
 μὲν ἐστερέωται, γῆ δὲ ἔδρασαται, ἐν πᾶσι μὲν τοῖς
 ἄλλοις ἰσχύει, ἐν τούτῳ δὲ οὐκ ἰσχύει; Αὕτη ἐστὶ
 βλασφημία μεγίστη. ἦν οὐδέποτε τις ἤκουσεν. Ἄλλ'
 ἀπίστῳ τὸ βλάσφημον. Ὁ λόγος γάρ τοῦ Κυρίου
 μετατρέπαι, καὶ μεταποιεῖ καὶ τὸ ἐν, καὶ τὸ ἔτερον
 εἰς σῶμα αὐτοῦ. Καὶ οὕτω δεῖ πάντα τὴν βουλό-
 μενον σωτηρία: τυχεῖν ἀναμφιβόλως πιστεύειν.

Ρακ. Ἀκούομεν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων λεγόντων,
 ἔτι, *Μὴ τίς τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα δέχεσθε.* Οὐ-
 κοῦν, ὡς ἀκάθαρτα ταῦτα παραινῶσι φυλάττε-
 σθαι.

Καθ. Καλῶς παρὰ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις τοῦτο
 νενομοθέτηται, μὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων δέχεσθαι ἄζυ-
 μα. Ἀκάθαρτα γάρ, ἐπειδὴ παρανόμως αὐτὰ
 προσφέρουσι, νῦν δηλονότι μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ
 ἔλευσιν. Καὶ γὰρ οὐδ' ἡμεῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων δεχό-
 μεθα ἄζυμα, οὐδὲ τὰ τῆς ἑορτῆς αὐτῶν ξίνια, οὐδὲ
 τὴν ἑσθουσίαν, καὶ τὰ λοιπά. Τὸ δὲ ἀκίθαρτον εἶναι:
 τὸ ἄζυμον διὰ τούτου οὐ συμπαράγεται. Διὸ καὶ τὰ
 ἔζυμα ἀκάθαρτα ἀν ἦσαν, διὰ τὸ λέγειν τὴν Κύ-
 ριον, *Ὁρατε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν
 Φαρισαίων.* Καὶ Πιῦλος δὲ ὁ μακάριος, *Ἐκκαθά-
 ρατε ὄν, φησί, τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε
 νέον φύραμα· καὶ ἀλλαγῶ ὁ αὐτός· Ὅστε ἑορ-
 τάζομεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ κακίας καὶ πονη-
 ρίας.* Λογὸν οὖν κατὰ τὸ φευκτὴ ἀν ὤρεται εἶναι
 ἡ ζύμη ὡς ἀκάθαρτος, ἐπειδὴ κακίζει ταύτην ὁ
 Παῦλος, *ζύμην κακίας καὶ πονηρίας ἀποκαλῶν.*
 Ἄλλ' οὐ δεῖ μὲν ἀνιχνεύειν κακουργίαν τὸ γράμμα,
 ἐρευρῆν δὲ τὸν νοῦν φιλαλήθως καὶ εὐλαβῶς. Καὶ
 οἱ Λατῖνοι τοῖνον οὐκ ἐν τῷ σκοπῷ τῶν Ἰουδαίων
 ποιοῦσι τὰ ἄζυμα, ἵνα ἡμεῖς αὐτὰ φύγωμεν, ἀλλὰ
 διὰ τὸ καθαρὸν καὶ λεπτὸν αὐτὸ εἶναι, ὡς τὸ σῶμα
 τοῦ Κυρίου, ὅπερ τελεώτερον ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ
 τοῦ ὄρου λέγομεν· καὶ ὁ βούλομενος ἐκτεῖνο
 ἐρευνησάτω, καὶ εὐρήσει πάσης τῆς ἀπορίας ἐκεῖ
 λελυμένας.

Μάρτ. Ἐκεῖ ταῦτα πάντα καλῶς καὶ ἐπιμελῶς
 ἐξηγημένα εἰσὶ, μηδεμίαν ἐναντιώσιν ἔχοντα.

Ρακ. Ὡς ὁρῶ καὶ ἀκούω, εἰς μάτην ἤμεις
 ἐρχεσθαι τῆς τῶν Λατίνων κοινωνίας οἱ πρὸς ἡμῶν.

Δικ. Καὶ ἀληθῶς εἰς μάτην.

Ρακ. Πῶς οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς φόβος Κυρίου τοῦ
 σχίζειν, καὶ κατατέμνειν τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον,
 εἰς διαίρεσεις καὶ σχίσματα;

Ἀκρ. Πῶς καὶ σὺ οὐκ εἶχες φόβον Κυρίου οὐδέ
 εὐλάβειαν, ἀλλ' ἰσχύου ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
 ἄλλου; εἰς τοῦτο συνήλαυες;

Ρακ. Ἐγὼ ἰδιώτης ὢν, ὡς παρ' αὐτῶν ἰδεδάχθην,
 οὕτως καὶ ἐφρόνου.

Δικ. Οὐκοῦν μὴ κατηγορῶμεν τοὺς Ἰουδαίους, ὡς
 τὰ αὐτὰ καὶ αὐτοὺς τοῖς πατέραςιν αὐτῶν φρο-
 νῶντες.

Ρακ. Ἐδώσαμεν τοῦτο, ὡς ἱκανῶς εἰρημένον.
 Ἐλθῶμεν δὴ καὶ ἐπὶ τὸ τρίτον.

Ἀκρ. Δεῖ τοῦτο πρῶτον λαβεῖν ἀπόφασιν, εἴτε
 ἔρχεσθαι ἴτερον.

A omnia immutante materia validier. Et quisnam
 unquam affirmaverit, verba Domini, quibus cœ-
 lum firmatum est et terra fundata, in aliis om-
 nibus vim obtinere, in hoc vero infirmari? Ingens
 blasphemia, quam nullus unquam audiit. Sed lon-
 gæ sint blasphemiar. Verba siquidem immutant,
 et convertunt unum et alium in corpus. Et sic
 quibus propriæ salutis curæ est, absque ulla hæ-
 sitatione credendum est.

Rhac. Sanctos apostolos audimus dicentes: *Ne
 Judæorum azyma admittatis.* Ab his itaque tan-
 quam impuris cavendum esse nobis præscribunt.

Cath. Optime id a sacris apostolis decretum est,
 ne Judæorum azyma accipiamus; impura etenim
 sunt, cum ea imple nunc, post Christi scilicet ad-
 ventum, offerant. Nos sane Judæorum azyma, eo-
 rum festivitatis munera, animalium sacrificium, et
 reliqua minime acceptamus; neque propterea azy-
 mum impurum esse concluditur; sic enim et fer-
 mentata essent impura, quod dicat Dominus:
Videte et cavete a fermento Pharisæorum. Et beatus
 Paulus: *Expurgate itaque, ait, vetus fermentum, ut
 sitis nova massa.* Et alio in loco: *Quare celebremus
 non in fermento veteri malitiæ et improbitatis.* Ca-
 vendum itaque esset per te a fermento tanquam
 impuro, cum id Paulus vituperet, *fermentum ma-
 litiae et improbitatis* vocans. Verumtamen non est
 malitiöse littera, sed amore veritatis pieque in-
 vestiganda. Latini ergo non eodem ac Judæi ser-
 mo azyma conficiunt, ut nobis ab illis cavendum
 sit, sed quod purum et subtile sit, quemadmodum
 corpus Domini; ut absolutius in secundo decreti
 capite disseruimus; illudque cui lubet, perquirat,
 et inveniet omnia dubia resoluta.

Testis. In eo capito omnia recte et laborioso
 nec minus diligenter exposita sunt, et nullam habent
 contradictionem.

Rhac. Ut video audioque, frustra nos a Latino-
 rum communione, qui ante nos fuerunt, separa-
 runt.

Sic. Plane, atque omnino frustra.

Rhac. Quomodo in illis timor Dei non erat, sed
 separarunt et diviserunt Christi gregem in multas
 partes et factiones?

Ans. Quomodo et tu Deum non timebas, sed ab
 Ecclesia separabar, aliorque ad id agendum coun-
 pallebas?

Rhac. Ipse imperitus cum essem, quemadmodum
 ab eis eductus fueram, ita sentiebam.

Dic. Ne accusemus igitur Judæos, qui eadem ac
 patres eorum tenent.

Rhac. Relinquamus et hoc, tanquam cui abunde
 satisfactum est. Veniamus ad tertium.

Ans. Prius de hoc determinandum est, postmo-
 dum de alio disquirendum.

Dic. Quando quidem silet, hoc, tanquam cui con- tradici nequit, præmittit. Imo nolens illud propugnare, Catholici demonstrationi assensum exhibet. Hic enim mos est disputantibus non silere in aliquo, quod, si siluerint, plane fatentur se victos esse, nec velle de eo amplius disceptationem inire.

Cath. Die, Pater reverende, quæ in dubiam vocas, et respondebo.

Rhac. Quomodo probat synodus, animas purgari post mortem?

Cath. Probat et demonstrat cum ratione, quemadmodum et reliqua.

Rhac. Age, dicito mihi, unde hoc demonstrat.

Cath. Primum quidem exemplo nostri, quod nos ipsi facimus: deinde testimoniis sanctorum Ecclesie doctorum, et ab ipsa rei natura.

Rhac. Profer mihi nostrum exemplum, quod nos ipsi agimus.

Cath. An nescis adhuc quid notent oblationes, colyba candelæ, oleum, psalmodiæ, commemorationes, et memorie pro mortuis in sacrosanctis sacrificiis?

Rhac. Estne id hoc, quod Latini nuncupant *Purgatorium*, nos *Καθαρτήριον*?

Cath. Hoc nempe est, et non aliud.

Rhac. Asseruitis testimoniis quoque Ecclesie doctorum hoc probare synodum; ostendito mihi.

Cath. Percurre tertium decreti caput; ibi enim cumulate disputavimus, quibus dubitatio omnis tollitur.

Rhac. Procedamus jam ad quartum.

Cath. Si quid de hoc ambigis, effare.

Rhac. Qua ratione, cum nondum communis resurrectionis successerit, justi item et peccatores receperunt secundum vos, imo secundum hujusce synodi decretum, quæ commuerere?

Cath. De hoc quoque ita sentiendum est, quemadmodum et de aliis jam bene nosti. Dei Ecclesia tenet sanctorum animas cum Deo et sanctis angelis, statim atque ex hac vita excesserint, habitare, multis præmunita rationibus et circumstantiis, ut et in aliis rebus.

Rhac. Si nunc in celo habitant justorum animæ, et possident, ut ais, frustra judicium fiet, et iudex sederet in throno.

Cath. Si diceremus, sanctos corpore et animo perfecte recepisse, tum hæc absurdum non absone sequeretur. Nunc vero nos non ita affirmamus, sed animas tantum perfecte recipere, ut sanctus Joannes Damascenus refert, «*E*: perfectam in cælis coronam receperunt; » quod de corporibus non asseritur, sed de animis. In iudicio vero tum animæ, tum corpora simul gloria perfruantur.

Δικ. Ἐπιθεὶ σιωπῆ, ὡς ἀναντιβῆτον πάντως ἀφήσει τοῦτο. Ἐτι δὲ, μὴ θέλων αὐτοῦ ἀντέχειναι ἔτι, συγκατατίθεται τῇ τοῦ Καθολικοῦ ἀποφάσει. Τοῦτο γὰρ ἔθος τοῖς διαλεγομένοις ἐστὶ, μὴ σιωπᾶν κατὰ τι. Σιωπήσας δὲ, δείκνυσιν ὅτι νενίκηται, καὶ οὐ βούλεται ἔτι περὶ ἐκείνου λέγειν.

Καθ. Λέγε, Πάτερ αἰδέσιμε, ἄπερ ἀπορεῖς, καὶ ἀποκρινοῦμαι σοι.

Ῥακ. Πῶς παρίστησιν ἡ σύνοδος αὐτῇ, ὅτι αἱ ψυχὰι καθαίρονται μετὰ θάνατον;

Καθ. Παρίστησι καὶ ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο μετὰ λόγου, ὡσπερ καὶ τὰ λοιπὰ.

Ῥακ. Λέγε μοι δὴ, πῶθεν δείκνυει τοῦτο.

Καθ. Πρῶτον μὲν ἐκ παραδείγματος ἡμετέρου, ὅπερ αὐτοὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν· εἶτα ἀπὸ μαρτυριῶν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως.

Ῥακ. Φράσον μοι δὴ, τί τὸ ἡμέτερον παράδειγμα, ὅπερ ἡμεῖς αὐτοὶ ποιοῦμεν.

Καθ. Ἐτι οὐκ ἔγνωσ, τί δηλοῦσιν αἱ προσφορῆ, καὶ τὰ κόλυβα, καὶ οἱ κηροί, καὶ τὸ εἶλαιον, καὶ αἱ ψαλμῳδαί, καὶ τὰ μνημόσυνα, καὶ τὸ μυσταῖς ποιῆν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς;

Ῥακ. Τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οἱ Λατίνοι λέγουσι Πουργατόριον, ἦτοι Καθαρτήριον;

Καθ. Τοῦτό ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλο.

Ῥακ. Ἐφης ὅτι καὶ διὰ μαρτυριῶν τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ σύνοδος τοῦτό γε παρίστανει. Δειξόν μοι τοῦτο.

Καθ. Ἀνάγνωθι τὸ τρίτον τοῦ ὄρου κεφάλαιον· ἐκεῖ γὰρ ἱκανῶς εἰρήκαμεν, καὶ περὶ τοῦτο κληρονομηθήσῃ.

Ῥακ. Ἄγωμεν δὴ καὶ ἐπὶ τὸ τέταρτον.

Καθ. Λέγε περὶ τούτου, ὅσα γε ἀπορεῖς.

Ῥακ. Πῶς μήπω τῆς κοινῆς ἀναστάσεως γενομένης, οἱ δίκαιοι ἀπέλαβον, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὰ κατ' ἀξίαν αὐτῶν κατ' ὁμᾶς, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν τῆς συνόδου ταυτησὶ ὄρον;

Καθ. Σύνες καὶ περὶ τούτου, Πάτερ αἰδέσιμε, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων καλῶς ἔγνωσ. Ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία δοξάζει τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων αὐλίτσεσθαι μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εὐθίως, ἥνεκα ἐξέλωσι τοῦ τῆδε βίου, πολλὰς ἔχουσα καὶ ἐν τούτῳ ἀφορμάς τε καὶ παραστάσεις, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς.

Ῥακ. Εἰ νῦν αὐλίτσεσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ αἱ ψυχὴ τῶν δικαίων, καὶ ἀπολαμβάνουσιν, ὡς σὺ φησ. πικρὸν ἐστὶ, τὴν κρίσιν γενέσθαι, καὶ τὴν κριτὴν ἐπὶ θρόνου καθίσαι.

Καθ. Εἰ μὲν ἐλέγομεν, Τελείως ἀπέλαβον οἱ ἅγιοι ψυχῇ τε καὶ σώματι, τότε δίκαιος ἂν ἐπικλοῦσθαι τοῦτι τὸ ἔσποιν· νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἡμεῖς λέγομεν, ἀλλ' ὅτι νῦν ἀπολαμβάνουσι καθὼ ψυχὰι μόνον τελείως, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκητὸν λέγοντα, «*Καὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανῷ.* » Τοῦτο αὖν οὐ περὶ τῶν σωμάτων λέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν ψυχῶν. Ἐν τῇ κρίσει δὲ αἱ ψυχὰι ὁμοῦ καὶ τὰ σώματα τῇ δόξῃ εὐφρανθήσονται.

Δικ. Ἀληθέστατος καὶ δικαιοτάτος οὗτος ὁ λόγος.

Ρακ. Συνῆκα ὁ λέγεις, καὶ πέπεισμαι, ὅτι πολλὰ εὐρίσκονται καὶ Ἰδιόμελα καὶ Τροπάρια τῶν Κανόνων τοῦτο δηλοῦντα, καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται μὲν ἡ τῶν ἁγίων ἀπόλαυσις· ἐγὼ δὲ ἀκμὴν ἀπορῶ, πῶς δύναται τοῦτο εἶναι, ἵνα ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος νῦν ἀπολαμβάνῃ;

Καθ. Οὐ δεῖ σε ἀπορεῖν, ἔνθ' ἀπορία οὐκ ἔστι. Πᾶσι γὰρ καὶ τυφλοῖς δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα ἐστὶ τοῦ σώματος, καὶ κυρία· κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ γέγονεν, διὸ καὶ ἀθάνατος· τὸ δὲ σῶμα καὶ δοῦλόν ἐστι τῆς ψυχῆς, καὶ ὄργανον πρὸς αὐτὸ βούλεται πράττειν, καὶ θνητὸν λέγεται, καὶ ἐστὶ. Διὸ ἡ ψυχὴ μὲν ὡς ἀθάνατος ἀπολαμβάνει, καθὸ κυρία καὶ τιμιωτέρα τοῦ σώματος· τὸ δὲ σῶμα θνητὸν ὄν, οὕτω ἀνάστη, οὐδ' ἀπέλαβε. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει ἐνδύσεται τοῦτο ἡ ψυχὴ ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸ σὺν τῇ ψυχῇ τῇ δόξῃ εὐφρανθήσεται. Καὶ παραδείγματος χάριν· ὁ βασιλεὺς στήσας θέατρον, τίθῃσι δῶρά τε καὶ στεφάνους τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὑπὲρ ὧν ἔρχονται πολλοὶ τρέχοντες, καὶ ἀγωνιζόμενοι· ἐν τῷ σταδίῳ, καὶ ὅταν τις νικήσῃ μετὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ, καὶ λάβῃ τὸ βραβεῖον, τάττει τὸν ἵππον ἐν ἀναπαύσει, καὶ αὐτὸς συνευφραίνεται τῷ βασιλεῖ μετὰ διαδήματος ὡς νικητῆς. Αὐθέντος οὖν τοῦ θεάτρον, ἵππευεῖ τὸν ἵππον αὐτοῦ ὁ νικητὴς κεκοσμημένος, καὶ λαμβάνει διπλοῦς στεφάνους, καὶ ἱστῆσι τρόπαιον, καὶ περιάγει τὴν πόλιν κύκλῳ, συνευφραίνόμενος τῷ ἵππῳ αὐτοῦ, δι' οὗ τὸν ἀγῶνα ἤνυσεν. Οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ νικήσασα τὸν διάβολον ἐν τῇ πάλῃ τοῦ προσαίρου βίου τοῦτου μετὰ τοῦ σώματος, ἀποτίθῃσι ἐν τῇ ἡγῆ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὴ τρέχει πρὸς οὐρανὸν, καὶ συνευφραίνεται τῷ Κυρίῳ στεφανηφόρος. Αὐθέντος οὖν τοῦ αἰῶνος τοῦτου, καὶ γενομένης τῆς κοινῆς καὶ παγκοσμίου ἀναστάσεως, ἐνδύσεται ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κεκοσμημένον, τουτέστιν ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, καὶ λήψεται διπλοῦς στεφάνους, καὶ συνευφρανθήσεται τῷ σώματι, δι' οὗ τὸν πολέμιον ἔτρωσε καὶ ἐνίκησε.

Ἀκρ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἱκανὸν ἐστὶ πείσαι πάντας ψυχῆν.

Ρακ. Καλῶς καὶ θαυμασίως λέγεις. Ἀλλ' ἔτι τὸ τοῦ Παύλου ἀπορίαν μοι δίδωσι, τὸ, Οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκοιμήσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ τὰ λοιπά.

Καθ. Καὶ περὶ τοῦτου ἱκανὴν ἀποδεδώκαμεν λόγον ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου πρὸς τὸ τέλος· καὶ ὁ βουλόμενος ἀκριβῶς εἶδεν ἐκεῖσε πορευθήτω, καὶ ἱκανῶς οἶμαι πληροφορηθήσεται.

Ρακ. Φράσον μοι παρακαλῶ, μὴ ὀκνήσας καὶ περὶ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου. Πῶς τὴν Ῥώμης ἀρχιερίαν λέγετε εἶναι κεφαλὴν πάσης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὴ καὶ αὐτὴν ὡς ἵνα εἶναι τῶν ἁπαστῶν πατριαρχῶν;

Καθ. Θαυμάζω, πῶς ἠρώτησας τοιοῦτον ἐρώτημα, δήλου ὄντος τοῦ πράγματός.

Ρηακ. Percepi quod dicis, eoque suadeor. Namque multa inveniantur et Idiomela et Troparia Canonum hoc monstrantia, et ex multis aliis locis testimonia sumi possunt de fruitione sanctorum. Verumtamen ipse nunc hæreo, quomodo id fieri queat, ut anima absque corpore possideat.

Καθ. Hæsitandum non est, ubi hæsitatio nulla est : omnibus enim et cæcis patet, animam esse pretiosiorē corpore et dominam : namque facta est ad imaginem Dei, proptereaque et immortalis ; corpus autem servit animæ, eoque tanquam instrumento pro arbitrio utitur, diciturque mortale, et est. Propterea anima ut immortalis, cum sit domina et pretiosior corpore, recipit ; corpus mortale cum sit, nondum resurrexit, nec recepit. In resurrectione itaque anima induit hoc immortale et incorruptibile, ut beatus Paulus tradit, et sic et ipsum cum anima in gloria delectabitur. Exempli gratia : rex aperto theatro, munera et coronas certantibus proponit, pro quibus multi congregantur inter se cursu certantes, et aliis contententes in stadio. Victor equestris recepto præmio equum in quiete reponit, ipse una cum rege corona ut victor redimitus lætatur. Theatro clauso, victor equum suum perpulchre adornatum ascendit, et coronam duplicem accipit, et tropæum erigit, et urbem circumit cum equo suo, per quem victoriam consecutus est, onustus lætitia et lubentia. Sic et anima superato diabolo in vitæ hujusce temporariæ conflictu cum corpore, corpus in terra reponit, ipsa in cælum advolans, et coronata cum Domino lætatur : postmodum soluto ævo, et communi universalique omnium consecuta resurrectione, induet anima corpus adornatum, incorruptibile nempe et immortale (verba sunt magni Pauli) ; et accipiet duplicem coronam, et cum corpore per quod adversarium vulneravit debellavitque, cumulabitur gaudiis.

Ἀκρ. Exemplum hoc satis est ad quemlibet persuadendum.

Ρηακ. Probe et admirabiliter dicis. Sed verba Pauli novam mihi afferunt dubitationem : *Omnes hi per fidem consummati, non retulerunt promissionem, etc.*

Καθ. Hoc etiam accurate pertractavimus in quarto capite decreti prope finem : indeque petat, qui similitum sibi intelligentiam astruit, et putō abunde satisfactum iri.

Ρηακ. Age mihi, nec deponas studium rogo de postremo decreti capite. Qua ratione dicitis Romanum præsulem caput universæ Ecclesiæ, nec cruciatum eum tanquam unum ex patriarchis ?

Καθ. Miror te similia in re clara ac potenti interrogasse.

Rhac. Ne mireris, optime sacerdotum, me huius-
ce scientiam perquirere, ut et aliorum.

Dic. Æquum est Patrem audire, de quibus in-
terrogat.

Cath. Et nos, reverende Pater, Romanum ponti-
ficem tanquam unum ex patriarchis censemus, non
duos, aut tres. Verumtamen in Dei Ecclesia prin-
cipatus concedendus, ne eo sublato confusio na-
scatur. Ubi enim princeps non est, ordo non est.
Quapropter Salvator cupiens Ecclesiam suam in
ordine perseverare, Petrum ipsorum apostolorum
primum esse lege sunxit, et illius successores eod-
em ac ille principatu pollere, curare, et governare
Ecclesiam. Alias in Dei Ecclesia confusio potius,
quam unio esset.

Rhac. Esto hoc, fateor, et recipio. Sed ipsum
esse, qui universam Ecclesiam tanquam regula
dirigat, et fidem arbitrio prescribat, nondum plane
capio.

Cath. Hoc ab ore Salvatoris habuit. Dixit enim
illi Salvator : *Petre, pasce oves meas. Et, Tibi dabo
claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super
terram, erit ligatum et in cælo : et quodcumque sol-
veris super terram, erit solutum et in cælo.* Et rur-
sum : *Simon, Simon, sæpius voluit Satanas cribra-
re vos ut frumentum ; ego autem oravi pro te, ne defi-
cirt fides tua, et tu aliquando conversus confirma
fratres tuos.* His auctoritatem habet confirmandi,
examinandi, dirigendi et res fidei corrigendi.

*ριξον τους αδελφους σου. Ἀπὸ τούτων εἶαθεν ἐξουσίαν τοῦ στηρίζειν, καὶ ἐξετάζειν, καὶ κανονί-
ζειν, καὶ διορθοῦν τὰ περὶ τὴν πίστιν.*

Rhac. De hoc nunc satis est dictum.

Dic. Patri satisfactum est etiam in hoc.

Rhac. Adhuc unum me turbat et in suspicionem
adducit, sed id mihi silentio reservandum esse
duco.

Dic. Haud æquum est conticescere ; palam dubia
edicenda sunt.

Cath. Imo Pater audenter effare, de quo dubitas,
ut in eo quicunque, quemadmodum in aliis, remedium
suggerat. Medicus enim ægrotanti nequit medi-
cinam afferre, nisi ille antea amotis vestibus pla-
gam ostendat, quam ubi viderit, morbumque reco-
gnoverit, pharmacum emplastrumque proprium
illi apponens, cito male se habenti sanitatem re-
stituit.

Rhac. Vereor ne te offendam adigamque in ira-
cundiam, vir Dei.

Aud. Catholici nunquam moleste ferunt, cum
disserunt, imo præ gaudio exsultant, dum aliis ve-
ritatem patefaciunt.

Cath. Nunquam ipse discrucior animi, etiamsi
oratio me pupugerit. Imo hilarior siam intima ve-
stri audiens, sic curabo vos, respondens dubiis ve-
stris, repellamque ignorantiam, et quod erga nos
nutritis fastidium.

Rhac. Ego volebam hoc silentio involvere ; quan-

Ῥακ. Μὴ θαυμάζης, ἄρτιτε ἱερέων, ἕτι ἐρωτῶ
μαθεῖν καὶ περὶ τούτου, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

Δικ. Δίκαιόν ἐστι τὴν ἠατέρα ἀκοῦσαι περὶ οὗ
ἐρωτῆ.

Καθ. Ἡμεῖς, Πάτερ αἰδέομαι, ὡς ἵνα τῶν πα-
τριαρχῶν τὴν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα λέγομεν εἶναι,
καὶ οὐ δύο ἢ τρεῖς. Ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀρχὴν, καὶ μὴ ἀναρχίαν εἶναι, ἵνα
μὴ ἀταξία ᾖ. Ὅπου γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀρχὴν, οὐδεμᾶ
ἐκεῖ τάξις. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ βουλόμενος τὴν Ἐκ-
κλησίαν αὐτοῦ ἐν τάξει μένειν, τὴν Πέτρον αὐτῶν
εἶναι τῶν ἀποστόλων πρῶτον ἐνομοθέτησε, καὶ τοὺς
ἀπ' αὐτοῦ διαδόχους αὐτοῦ τὴν τοιαύτην ἀρχὴν
ἔχειν, διέπειν καὶ κυβερνᾶν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλ-
λως τε ἂν σύγχυσις μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
σίᾳ εὐρέθη ἢ ἰνωσις.

Ῥακ. Ἐστὼ τούτο, ἐμολογῶ καὶ δέχομαι. Ἀλλ'
ὅτι αὐτὸν δεῖν εἶναι τὴν κανονίζοντα πᾶσαν τὴν
Ἐκκλησίαν, καὶ νομοθετοῦντα τὴν πίστιν, ἔτι γε
ἀπορῶ.

Καθ. Τοῦτο παρὰ τοῦ Σωτηρίου εἴληψε στόματό.
Ἔφη γὰρ αὐτῷ ὁ Σωτὴρ Ῥέτρο, *κοιμῶντε τὰ
πρόβατά μου, καὶ ἐτι, Δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς
βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅσα ἂν δήσης
ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ
ὅσα ἂν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν
τῷ οὐρανῷ· καὶ σὺ Σίμων, Σίμων, πολλὰκις ἠθέ-
λησεν ὁ Σατανᾶς ἐπισκιδῆσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σί-
τορ, ἐγὼ δὲ ἐθετήθη ὑπὲρ σοῦ. Ἴνα μὴ ἐκλείπη
ἡ πίστις σου. Καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφεῖς, στη-
ρίζου τὸν ἀποστόλον τοῦ στηρίζειν, καὶ ἐξετάζειν, καὶ κανονί-
ζειν.*

Ῥακ. Ἀπόρη καὶ περὶ τούτου τανῦν.

Δικ. Ὁ Πατὴρ ἠρκίσθη κἂν τούτῳ.

Ῥακ. Ἐτι ἐν με λυπεῖ, καὶ εἰς ὑπόνοιαν ἄγει.
Ἀλλὰ βούλομαι αὐτὸ σιγῇ παρ' ἐμαυτῷ κατέχειν.

Δικ. Οὐ δίκαιόν ἐστι σιωπᾶν, ἀλλὰ λέγειν διαβ-
ρήτην τὰς ἀπορίας.

Καθ. Καὶ μᾶλλον εἰπέ, Πάτερ, τί ἀπορεῖς, ἵνα
θεραπευθῆς ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς. Καὶ
γὰρ ὁ ἱατρός οὐ δύναται τὴν θεραπείαν δοῦναι τῷ
ἀρρώστοῦντι, ἂν μὴ πρότερον ὁ πάσχων ἀπογυ-
μώσας δείξῃ αὐτῷ τὴν πληγὴν, ἣν ἰδὼν, καὶ τὸ
πάθος γνωρίσας, φάρμακόν τε καὶ ἐμπλαστρὸν οἰ-
κελὸν ἐπιτιθεῖς αὐτῇ, ταχέως τὴν υγίαν τῷ ἀσθε-
νοῦντι δωρήσεται.

Ῥακ. Ἀλλ' αἰδοῦμαι, μὴ σε λυπήσω, καὶ εἰς
ὄργην ἐμβάλλω, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ.

Ἄαρ. Οὐ λυποῦνται οἱ καθολικοὶ ποτε διαλέγε-
σθαι, μᾶλλον ἀγάλλονται τὴν ἀλήθειαν τοῖς πᾶσι
δεικνύοντες.

Καθ. Ἐγὼ οὐδέποτε λυπηθήσομαι, εἰ καὶ καθά-
ψεται μου ὁ λόγος· μᾶλλον δὲ γε περιχαρῆς γενή-
σομαι, ἀκούων ὑμῶν τὰ ἐγκάρδια, ἵνα θεραπεύσω
μὲν ὑμᾶς, ἀποκρινόμενος ταῖς ἀπορίαις ὑμῶν,
ἀπαλλάξω δὲ τῆς ἀγνοίας καὶ ἀηδίας τῆς περὶ
ἡμῶν.

Ῥακ. Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην σιωπῇ τούτο διδόναι·

ἔπει δὲ σὺ κελεύεις εἰπεῖν, ἀνάσχου ἰκνούων, πια-
ρακαλῶ, εἰ καὶ σκληρὸν δοῖται σοὶ τὸ βῆθιν.

Kath. Λέγε, Πάτερ αἰδέσθε με. Λέγε.

Ρακ. Ἡὼς ταῦτα οὐκ ἐλέγετε πρότερον, ὅτε καὶ
ὁμεῖς· οὐ μόνον ἐναντίοι τῇ συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ ὄβρι-
σταὶ τῶν Λατίνων ὑπήρχατε, ὡς καὶ σὺ εἰς τὸ τοῦ
πατριάρχου κουκούλιον ἀναιδῶ· ἐξυδρίσας· ἢ πῶς
τοῦτο οὐκ ἐγίνωσκον οἱ πρὸς ἡμῶν πάντες· Ἄρα
ἀμαθεῖς ἦσαν ἐκεῖνοι, καὶ ὁμεῖς ἐγίνεσθε νῦν εὐ-
μαθεῖς· Ἄρα ἀπιστοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, καὶ ὁμεῖς ἐνο-
ησάτε νῦν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· Πῶς οὐκ ἦσαν
ταῦτά ποτε, εἰ μὴ νῦν ὁμεῖς· οἱ εἰδότες ταῦτα λέ-
γετε· ἢ νῦν ἀνεβλήσατε, καὶ ἐνοησάτε ταῦτα,
τυφλοὶ, καὶ σκοτεινοὶ πρότερον ὄντες· Ταῦτά εἰσιν,
ὃ τοὺς πολλοὺς καὶ αὐτὸν ἐκταράττουσιν· ὅτι
πάντες οἱ πρὸς ἡμῶν κατακρίνονται νῦν παρ' ὁμῶν,
ὡς ἀμαθεῖς, καὶ τυφλοὶ, καὶ ἀπιστοὶ, ὡς πεπλαν-
ημένοι, καὶ ἀγνωστοὶ τὴν πίστιν· ἐπειδὴ ἄλλα
ὁμεῖς λέγετε, ἢ ὡς ἐκεῖνοι ἐφρόνου τε καὶ εἰδισ-
κον.

Ἄκρ. Κομψός ἐστιν ὁ τοῦ Πατρὸς λόγος, καὶ
δεῖται καλλίστης ἀπολογίας.

Kath. Οὕτως ἔχει, ὡς λέγεις, ὅτι οὐκ ἐλέγομεν
ταῦτα πρότερον, καὶ ὅτι ὄβρισται τῶν Λατίνων
ἦμεν, καὶ ἐτι ἐγὼ εἴπερ τις ἄλλος. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι
οὐκ ἐγινώσκομεν· νήπια γὰρ ἦμεν. Ὅθεν ἀγνώ-
στως ἐγὼ καὶ εἰς τὴν θεϊκώτατον ἐξυδρίσα πατριάρ-
χην· ἀλλ' ἔλαθον παρ' ἐκείνου συγχώρησιν. Ὅτι δὲ
ταῦτα οἱ πρὸς ἡμῶν οὐκ ἐγίνωσκον, οὐχ ὡς ἀμαθεῖς
τοῦτ' ἐπαίχον, ἢ ὡς ἀπιστοὶ, ἢ πεπλανημένοι, καὶ
τἄλλα· τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς ψήσομεν· ἀλλ' ἐγίνω-
σκον μὲν οἱ μεγάλοι, καὶ τὴν δόξαν ταύτην παρ'
ἐαυτοῖς εἶχον, εἰ καὶ τινες διὰ πεισιμονίην οἰκείαν
τάναντια ἐλεγόν τε καὶ ἔγραφον· οἱ πλείονες δὲ οὐκ
ἐγίνωσκον, οὐχ ὡς πεπλανημένοι καὶ ἀπιστοὶ,
ἀλλὰ διὰ τὰ δόγματα μὴ ζητεῖσθαι, καὶ ἡσυχίαν
ἔχειν τὰ μέρη ἀμφοτέρω, πρὸς πολλοῦ συνόδου μὴ
γενομένης. Ταύτης δὲ συγκροτήσεως τανῦν, καὶ
διαλέξεως ἰσχυρᾶς γενομένης, ἐφάνησαν τῆς θείας
χάριτος ἀπαντες. Ἐκέρουσαν πανταχοῦ. Ἦκουσαν
οἱ βουλόμενοι τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ ταύτη ἐπέ-
σθησαν. Κηρύττουσι δὲ καὶ αὐτοὶ, ὡς εἶδος, ἵνα μὴ
πάλιν βυθῶν καλυφθῶσιν, ὡσπερ καὶ πρότερον. Οἱ
οὖν συστιάσαι πάλιν βουλόμενοι τὴν ἀγάπην τε καὶ
εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἀνέχονται ἀκούειν,
καὶ λέγουσιν ἄπερ καὶ λέγουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀρ-
χῆς τῆς συνόδου ταύτην πῶς οὐκ εἰδεξάμεθα, ἢ ἐκη-
ρύττομεν, εἴποι τις ἄν, ἴστω, ὅτι πρῶτον μὲν ἐν
τῷ καιρῷ τῆς συνόδου ἡμεῖς βρέφη ὄντες, καὶ μὴ-
ποὶ δέκα ἔτη ἔχοντες, ταῦτα οὐκ ἐγινώσκομεν. Εἰ
δὲ καὶ προβαίνοντες οὐκ εἰδασκόμεθα, θάυμαστον
οὐδέν. Οὐ γὰρ εἴα ἡμᾶς ἢ καινὴ καὶ ματαία πρό-
ληψις, ἢ ἐκ προγόνων ἔχοντες, ἀκούσαι, ἢ μαθεῖν
οὐ κατεδεχόμεθα. Ἐπειτα δὲ οὐδὲ τοῖς Πρακτικοῖς
τῆς ἰερᾶς συνόδου ἠθελήσαμεν ἐπισκεψάσθαι. Νῦν δὲ
εἰς τελείαν ἡλικίαν ἔλθοῦσιν, οὐ καλὸν ἔδοξεν ἡμῖν
τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κακοῖς, μηδὲ εἰς κενοφωνίας,
καὶ ματαιολογίας καὶ ψευδολογίας τὸν καιρὸν ἀνα-
λόγειν, καὶ μάχεσθαι εἰς ἡμῶν καὶ μάτην τοῖς ἀδελφοῖς.

do vero jubes me dicere, sustine precor, audiens,
licet durum dictum videbitur.

Cath. Effare, Pater reverende; effare.

Rhac. Quare hæc vos antea non enuntiabatis,
cum vos non tantummodo synodo adversahamini,
sed injuria quoque læssebatis Latinos, quemad-
modum et tu in patriarchæ cucullum impudenter
injurius fuisti? Vel quomodo id omnes qui ante
nos fuere nesciverunt? An illi imperiti erant, et
vos nunc illud facile ingenio assecuti estis? An illi
infideles erant, et vos nunc eorum infidelitatem
deprehendistis? Quomodo hæc nunquam fuerunt,
quæ vos nunc duodecim asseveratis? An nunc pri-
mum oculos apernistis, eaque intellexistis, qui an-
tea cæci et obtenebrati eratis? Hæc sunt, quæ me
pluresque alios perturbant, omnes qui ante vos
fuere, nunc a vobis veluti imperitos, cæcos, infi-
deles, a veritate aberrantes, et fidei nescios con-
demnari: quando vos alia dicitis, alia illi tenebant
edocēbantque.

Aud. Patris hæc oratio industria est, perpulchram-
que satagit responsionem.

Cath. Sic res se habet, ut tu ais, hæc nos antea
non enuntiasse, et injurios in Latinos fuisse, et
ipse potissimum, si quis alius, hoc ausus sum. Ratio
in promptu est. Non agnoscebamus: infantes enim
eramus. Hinc et ipse ignoranter divinissimum pa-
triarcham injuriis læsivus; sed veniam ab eo
asseutus sum. Non ideo tamen, qui ante nos fue-
re, ea neque cognita neque comprehensa animis
habuere, aut inscitia, aut infidelitate, aut errore,
aut aliis laborarunt. Hoc enim nullo modo dicemus;
sed magni excellentioresque cognoscebant, et apud
semetipsos hanc opinionem retinebant, licet non-
nulli credulitati suæ obsecundantes, contraria asse-
verent et scriberent. Plures autem non pernosce-
bant, non quod errore aut infidelitate abducerentur,
sed quod dogmata non disquirebantur, et
ambæ partes quiescerent, cum per longum tempus
antea synodus coacta non fuisset, qua in præsen-
tia celebrata, et concertatione valida subsequita,
omnes divinæ gratiæ esse visi sunt, et ubicunque
sententiam promulgarunt, illique salutis propriæ
amantes audierunt obediveruntque, et ut par est,
ipsi prædicant, ne rursus tenebris, quemadmodum
et antea obvolvantur. Qui itaque deo charita-
tem, et pacem Ecclesiæ obscurare cupiunt, non sus-
tinent audire, et quæcunque in linguam venerint,
effutiant. Quod si quis dixerit, non a principio sy-
nodum recepisse aut prædicasse, sciat nos tempo-
re ipso synodi puerulos adhuc, necdum decem an-
nos natos hæc non perspexisse; et si proficientes
ætate similiibus non instruebamur, mirum non est.
Id enim nobis pernegabat vana et futilis præsum-
ptio, quam e progenitoribus nobis innatam habentes,
neque audire neque discere sustinebamus. Ad-
de, neque sacrosanctæ synodi actis animum atten-
disse. Nunc vero firmata ætate non est visum
honestum iisdem malis immorari. et in vanis atque

inutilibus concertationibus et falso loquentis tempus consumere, frustra que atque incommode cum fratribus depugnare, pro quibus Christus sanguinem effudit, nisi prius ab iisdem audiamus et cognoscamus, si recte sentiunt. Hinc sacra Commentaria, Acta videlicet synodi, curiose diligenterque maximaque cum delectatione percurrentes, aliosque doctores convenientes, qui suo testimonio dicta synodi comprobant, locum veritati dedimus. Neque enim justum est, neque pium, Pater reverende, eum qui salutem ambit, ostenso lumine oculos claudere, sed cum gaudio, cum apparuerit veritas, eam protensis ulnis amplecti. Quapropter et nos veritatem per sacram synodum manifestatam reverenter amplectimur et exosculamur, eaque nunc dicimus, quae prius neque sciebamus, neque noveramus, et praedicamus non alia, quam quae a synodo didicimus, quae suo decreto animarum nostrarum salutem providit.

Rhac. Satius erat nunquam eam cogi, cum scandalo potius, quam paci universo terrarum orbi fuerit.

Cath. Non dicam hoc ego, namque pacem et salutem, et non scandalum conciliasse dicam. Qui etenim propter hoc opus unius scandalum patientur?

Rhac. Latini et Graeci mutuis armis contendunt configuntque. Latini cum Graecis, eos schismaticos ac haereticos aperte conclamantes, et Graeci in Graecos saeviunt, et inter se in tuto sese, et maximum in modum exagitant. Quare melius erat, eam nunquam fuisse celebratam.

Testis. Horum causa fuere monachi, imperitissimum stultissimumque hominum genus.

Dic. Scandalizantur quidem, qui scandala amant; qui veritatem ambiunt, non scandalizantur. Quomodo enim scandalum patientur, qui prius a Graecis appellabantur haeretici? Deinde non arma sumunt in Graecos. Apoge. Imo peroptant, precanturque una cum illis esse in concordia et pace. Contristantur vero, nec immerito adversus Graecos, quod post sacrosanctae synodi iudicium eos non cessant vocare et haereticos, et alienae fidei sectatores. Graeci vero in Graecos delacchantur, et decertant hi qui recusant unionem cum acceptantibus eam, nuncupantque eos Latinos et haereticos, eo solo quod se synodo subijciunt, et Christianos appellant Latinos.

Rhac. Propterea ego dico melius fuisse, si nunquam exacta esset.

Dic. Quod dicis, neque justum est, neque pium.

Cath. Audis Dominum dicentem, non esse mundum conferendum cum una anima hominis, et tu ais melius fuisse si non esset congregata? Annon vides nos post illam synodum didicisse veritatem, quam antea ignorabamus? An ignoras quot animae ejurato schismata et divisione in concordiam redierunt? Non vides nos a vana illa praesumptione, con-

A ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ αἷμα ἐξέχευεν, ἂν μὴ πρότερον παρ' αὐτῶν ἀκούσταιμεν, καὶ γινώμεν, εἰ ἴσα ὀρθῶς φρονούσιν. Ὅθεν τῇ ἱερᾷ πραγματείᾳ, δηλονότι τῶν Πρακτικῶν τῆς συνόδου ἐπιμελῶς ἐντρύφησαντες, καὶ ἄλλους τῶν διδασκάλων μετιόντες τὰ αὐτὰ συμμαρτυροῦντας αὐτῇ, τῇ ἀληθείᾳ ὑπεχωρήσαμεν. Οὐ γὰρ δίκαιον οὐδὲ δαιον, Πάτερ αἰδέσιμε, τῶν βυλομένων σωτηρίας τυχεῖν, τοῦ φωτὸς δειχθέντος, καμύειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς τῆς ἀληθείας φανείσης, αὐτὴν κατασπάσασθαι. Διὸ καὶ ἡμεῖς, τῆς ἀληθείας διὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου δειχθείσης, εὐλαδῶς ἐλάβομεν αὐτὴν, καὶ ὑπεδεξάμεθα, καὶ λέγομεν νῦν, ἅπερ πρότερον οὐκ ἤδειμεν οὐδὲ ἔγνωμεν, καὶ κηρύττομεν οὐκ ἄλλα, ἢ ὅσα παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐλάβομεν, ἧτις ἔσωσε τὸς ἡμετέρας ψυχὰς γενομένη.

Pax. Ἄμεινον ἦν αὐτὴν μὴ γενέσθαι ποτὲ, ἐπειδὴ σκάνδαλον μέγα προὔξεναι μᾶλλον ἢ εἰρήνην ἐν κόσμῳ παντί.

Καθ. Ἐγὼ τοῦτο οὐποτε φήσαιμι ἂν. Εἰρήνην γὰρ καὶ σωτηρίαν ἐπιποιμὲ μᾶλλον, καὶ οὐ σκάνδαλον προὔφερον. Τίνας γὰρ εἶεν οἱ σκανδαλιζόμενοι διὰ τὸ ἔργον τῆς θείας ἐκείσεως;

Pax. Λατῖνοι τε καὶ Γραικοὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιλέζονται, καὶ μάχονται μὲν οἱ Λατῖνοι Γραικοῖς, καὶ σχισματικούς διαβρήδην βοῶσι τε καὶ αἰρετικούς, καὶ Γραικοὶ κατὰ Γραικῶν μαίνονται, καὶ διωγμὸν ἐγείρουσι μέγιστον πρὸς ἀλλήλους. Διὸ καὶ ἄμεινον ἦν μὴ γενέσθαι αὐτὴν ποτε.

Μῆρο. Ταῦτα ἐποίησαν οἱ καλόγηροι, ἀμαθέστατοι καὶ μωροὶ ὄντες.

Δικ. Σκανδαλιζονται μὲν οἱ τὰ σκάνδαλα ἀγαπῶντες, εἰ δὲ τὴν ἀλήθειαν θέλοντες οὐδέποτε σκανδαλιζονται. Πῶς γὰρ καὶ σκανδαλισθήσονται οἱ πρότερον παρὰ τῶν Γραικῶν ἐκαλοῦντο αἰρετικοί; Ἐπειτα δὲ οὐχ ἐπιλέζονται κατὰ Γραικῶν. Ἄπαγε. Ἀλλὰ θέλουσι καὶ δέονται εἶναι μετ' αὐτῶν. Ἐν ὁμοίᾳ τε καὶ εἰρήνῃ. Λυποῦνται δὲ δικαίως κατὰ Γραικῶν, ὅτι μετὰ τὴν κρίσιν τῆς ἱερᾶς συνόδου εἶτε ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς αἰρετικούς καὶ ἑτεροδόξους. Γραικοὶ δὲ κατὰ Γραικῶν, ὡς σὺ φῆς, μαίνονται, μαίνονται δὲ καὶ μάχονται οἱ μὴ θέλοντες τὴν ἔνωσιν τοῖς ὑποδεχομένοις αὐτὴν. Καὶ Λατῖνους ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς, καὶ αἰρετικούς, εἰ' οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὑποταγῆναι αὐτοὺς τῇ συνόδῳ, καὶ τοὺς Λατῖνους λέγειν Χριστιανούς.

Pax. Διὰ τοῦτο ἐγὼ λέγω, ὅτι κρεῖττον ἦν μὴ γενέσθαι ποτὲ αὐτὴν.

Δικ. Οὐ δίκαιον τὸ βῆθὲν ἤδη, οὔτε μὴν δαιον.

Καθ. Τοῦ Κυρίου ἀκούεις λέγοντος, οὐκ ἔστιν ὁ κόσμος ὁλος ἀντάξιός ὑπὲρ μιᾶς ψυχῆς ἀθρώπου, καὶ σὺ λέγεις, Ἄμεινον ἦν αὐτὴν μὴ γενέσθαι; Οὐκ οἶδας, ὅτι, γενομένης τῆς συνόδου, ἐλάβομεν τὴν ἀλήθειαν, ἣν πρότερον οὐκ ἐπιστάμεθα; Οὐκ οἶσθα πόσαι ψυχὰι ἐξέφυγον τοῦ σχίσματος κατ' τῆς διαίρεσεως; Οὐκ οἶδας πῶς ἐλυτρώ-

θῆμεν τῆς ματαίας προλήψεως, τῆς πεισμονῆς τε καὶ μάχης τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς; Εἰ οὐκ ἐγένετο. καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ αὐτῇ ἀπογνώσει ἡμεῖς ἂν, ἧς ὑπῆρχον οἱ πάλοι τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαντες καὶ διαμερίσαντες. Ὅθεν βέλτιον ἦν αὐτὴν γενέσθαι, τοῦ Θεοῦ τοῦτο δι' ἡμᾶς προβλεψαμένου, ἵνα μὴ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπολέσαντες, τὴν αἰώνιον κληρονομήσωμεν κώλασιν.

Ρακ. Τῇ ἑμαυτοῦ ἐρωτήσει, ἀριστε ἱερέων, ἰκανῶς ὁρῶ ἑμαυτὸν πληροφορηθέντα, καὶ ἰδοὺ ἐκ τῆς πολλῆς καὶ ἀπείρου μάχης τῆς πρὸς Λατίνους ἡ ψυχὴ μου ὀπωσθήποτε πέπαυται. Ἄλλ', ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ εὐλαβεῖς, καὶ θειότατοι, καὶ ἀληθεῖς ἱερεῖς, ἀφετέ μοι, καὶ συγχωρήσατε ὅσα εἰς ὑμᾶς ἐγὼ ποτε ἐδρασφήμισα. Μάρτυρες γὰρ ἔστε τοῦ Θεοῦ, καὶ μακάριοι ἔστε. Ὑπεβίβησατε γὰρ ἕνεκα τῆς ἀληθοῦς πίστεως, καὶ τοὺς μισθοὺς ἔχετε παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ.

Δικ. Ἐγὼ ἡδέως ἀκούσας ὑμῶν, καὶ νουνεχῶς ἀμφοτέρων κατανοήσας τοὺς λόγους, ἐβουλόμην μὲν τὴν ψῆφον δέδνααι τῷ τῆν ἀλήθειαν μετ' αὐτοῦ ἔχοντι, ὃς ἔστιν ὁ ἱερεὺς τῆς ἀγίας ἐνώσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς τὸ πείσμα ἔσασας καὶ τὴν κενὴν καὶ ματαίαν πρόληψιν, ἀποδίδοις τὴν ψῆφον, μᾶλλον δὲ γε καὶ καταπέθῃ, τῷ Θεῷ δόξα, τῷ σε πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ὀδηγήσαντι.

Καθ. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ τῷ τῆς εἰρήνης δοτήρι, τῷ καὶ σὲ ὀδηγήσαντι καὶ σύνασιν δόντι, ἔδσαι τὸ πείσμα, καὶ ἀκοῦσαι ἡμῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν γνῶναι. Ἄλλ' ὑπομνήσαι σε βούλομαι, ὅτι ὑμεῖς ἐν συνόφει σοι τὴν ἀπολογία τῶν κεφαλαίων ἐναυθα προσηνέχαμεν· ἐπειδὴ ἰδίαν πραγματείαν ἐποιήσαμεν περὶ τούτων, καὶ ἐνὸς ἐκάστου λόγον ἰκανῶν ἐξεδώκαμεν. Καὶ ὁ βουλόμενος ἐν ἐκείνοις τὸν νοῦν ἐπιστησάτω· καὶ οἶμαι σὺν Θεῷ τῆς δόξης ἀκαλαγήσεται. Ὅτι δὲ γε καὶ συγχώρησιν ζητεῖς παρ' ἡμῶν εἰς ὅσα ἡμᾶς ἰλοιδόρησας, Κύριος ἀκαλεῖσαι σοι τὸ σφάλιν καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ. Ἡμεῖς γὰρ ἀπαξ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες εἰς ὑποταγὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἥκιστα τῶν λοιδοριῶν τε καὶ ὑβρεῶν φροντίζομεν, μεμνημένοι τοῦ Κυρίου ἡμῶν λέγοντος, *Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν.* Καὶ αὖθις, Θεῷ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας! Σαμαρείτην καὶ δαιμονῶντα ἐκάλουν τὰ τῆς ἐχθρῆς τέχνη, τὸν δαιμονιζομένους ἴωντα. Εἰ σὺν εἰς ἐκεῖνον, ὃν τρέμει ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῆ, ὑβρίζον, καὶ ἰλοιδόρουν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργετηθέντες, καὶ ὑπέμεινον, ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲ τί οὐχ ὑποίσομεν; Ὑποφίρομεν σὺν τῆς λοιδορίας καὶ ὑβρεῖς, ἐλπίζοντες τῶν μακαρισμῶν ἐκεῖνων ἀξιοθῆναι, τοῦ, *Μακάριοι ἔστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, λέγοντες, καὶ τοῦ, Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν κοιλίης ἐν τῷ οὐρανῷ, φάσκοντες.* Δεόμεθα δὲ καὶ ὑμῶν, ἔδσαι τὸ πείσμα καὶ τὴν ματαίαν πρόληψιν,

A *tumacia et pugna, qua in fratres sæviebamus, esse liberatos? Si illa facta non fuisset, nos in eadem condemnatione perduraremus, in qua erant, qui antiquitus Ecclesiam diviserunt et in factiones sciderunt. Hinc melius fuit, eamdem coactam fuisse, Deo id propter nos providente, ne animabus deperditis scripternæ punitivis hæredes efficeremur.*

Rhae. Interrogationi meæ, optime sacerdos, cumulate responsum esse, mihiq̄ne satisfactum deprehendo. Et en ex ingenti, et nunquam non de sæviante adversus Latinos pugna, animus meus cessavit. Sed vir Dei, et qui tecum una sunt pii, divini et veri sacerdotes, æquo animo ignoscite, dateque eorum veniam, quæ ipse adversus vos aliquando maledico ore jaetavi. Martyres enim estis Dei, et beati, tanquam qui contumelias sustinetis propter veram fidem, et mercedem consecuturi estis a Deo remuneratore.

Dic. Mihi, cum jam vos audiverim, et attente sermones vestros consideraverim, animus erat sententiam illi candidam ferre, a quo stat veritas, qui fuerit sanctæ unionis sacerdos: quando vero et tu, pertinacia rejecta, et inani vanaque præsumptione calculum defers, imo etiam susus credis, Deo gloria, qui te ad veritatis lumen perduxit.

Cath. Gratias ago Deo pacis datori, qui tibi dux fuit, deditque prudentiam, ut pertinacia dimissa nos audires, et veritatem agnosceres. Illud in memoriam revocabo, nos hic tibi compendiosam capitulum responsonem attulisse. Quando vero de his peculiare opus exegimus, et singulorum rationes recensuimus, cui id volupe fuerit, animum ad illa advertat, et opinor cum Deo, eum ab omni dubitate futurum immunem. Tu veniam petis a nobis eorum quæ in nos cum jurgio et irrisione effutilisti: Dominus erratum et nunc et in futuro sæculo deleat. Namque nobis obsequio Christi Ecclesiæ semel mancipatis, dictiorum et injuriarum curæ non est. memoria recolentibus dictum Domini: *Si me persecuti fuerunt, et vos persequuntur*¹. Et rursus: *Heu meam imbecillitatem! Samaritanum et demone vexatum vocabant viperæ catuli cum qui vexatos a demone sanabat. Si itaque eum quem tromiscit cælum et terra, et pertimescunt quæ in cælo terraque continentur injuriis onerabant, et maledictis lacescebant, qui ab eo beneficiis ditati fuerant, et sustinebat: nos humiles et peccatores quare non sustinebimus? Toleramus itaque jurgia et injurias, sperantes nos beatitudinam illarum dignos aliquando futuros, tum, *Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint*²; tum, *Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo*³. Rogamus porro vos, ut pertinacia et vana præsumptione compressa, et sedata arrogantia vosmetipsos Dei Ecclesiæ uniatís. Sic enim*

¹ Joan. xv, 20. ² Matth. v, 11. ³ ibid. 12.

utrique ad unitatem fidei pervenientes in angelo-
rum choris collocabimur cum omnibus qui a se-
culo Deo complacuerunt. Amen.

καὶ ἐνωθῆναι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀμφότε-
ροι καταστήσωμεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, καὶ
συγκαταριθμηθῶμεν τοῖς τῶν ἁγίων χοροῖς μετὰ
πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος τῶν Θεῷ εὐαρεστησάντων.
Ἄμήν.

ΙΩΣΗΦ

ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΘΩΝΗΣ

Ἀπολογία εἰς τὸ γράμματιον κυρ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ μητροπολίτου
Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐπιτίθεται τὴν αὐτοῦ δόξαν, ἣν εἶχε περὶ τῆς
ἐν Φλωρεντίᾳ ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου.

JOSEPHI

DEO AMABILISSIMI METHONENSIS EPISCOPI

*Responsio ad libellum domini Marci Eugenici metropolitae Ephesi, in quo Marcus
quid de sacrosancta synodo Florentina sentiret exponit.*

(Interprete Joanne Matthæo Caryophyllo. Labbe, Concil. XIII, 675.)

PROŒMIUM.

Venerabilis hic vir Christi nomine insignitus in
schismaticorum volens detrudere partes, et proinde
a piorum societate segregare, atque a sacra synodo
penitus abalienare, veluti tomum quemdam sen-
tentiam suam exposuit; quam ad omnes ubique
Christianos mittens, admonet, præcipit, ne œcume-
nicam synodum suscipiant, sed potius ad hæreant
ipsius dictis, quippe cum unus et ipse sit ex eo-
rum numero, qui in sacra illa synodo disputarint:
quosque cæteri quidem amplius pellecti promissis
atque honoribus assensi fuerint, ipso vero nullo
modo sit assensum eorum secutus: et illi quidem
muneribus manu acceptis uncti sint, hic vero ma-
nus nec muneribus, nec auro inquinaverit.

Quoniam igitur ad nos etiam nuper hæc ipsius
suhortatio pervenit, dignum revera est examinare
num vera dicat, atque hæc dicens cum sanctis con-
sentiat. Et si quidem veritati consona docet, nos
quoque ab ipso stabimus, incusantes Latinos, et
per omne tempus cum illo concordabimus: sin au-
tem illum longe a veritate distare et aliena prorsus
a sanctorum theologia pronuntiare perspectum
siet, rejicere quidem ipsam tanquam inpostorem
et pseudomagistrum, ejus vero sermones execrari
utpole animas nostras lædentes, conveniens ac sa-
lutare fuerit. Hoc porro demonstrato, aversari nos

B

Ἄλδειςτιμος οὗτος ἀνὴρ τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ κε-
κλημένους Χριστιανοὺς εἰς τὴν τῶν σχισματικῶν
βουλόμενος ἀπῶσαι μοῖραν, κἀντεῦθεν τῆς τῶν εὐ-
σεβῶν κοινωνίας χωρῆσαι, καὶ τῆς ἱερᾶς παντελῶς
ἀποστήσαι συνόδου, ὡσπερ τινὰ τόμον τὴν αὐτοῦ
γνώμην ἐξέθετο, καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ Χριστιανοῖς
ἀποστασίας νοθεύει, παρεγγυᾶται μὴ τὴν οἰκου-
μικὴν σύνοδον στέργειν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς αὐτοῦ
λόγοις προσμένειν, ὡς ἐνός καὶ αὐτοῦ ὄντος τῶν
διαλαχθέντων τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου· καὶ οἷ
οἱ μὲν ἄλλοι ὑποσχέσασαι λαμπραῖς καὶ τιμαῖς ὑπα-
χθέντες συήνεσαν, αὐτὸς δὲ οὐδένα αὐτοῖς συγκα-
τένυσσε· κάκεινοι μὲν δῶρα χρῆσται λαβόντες ἠνώθη-
σαν, οὗτος δὲ οὔτε δῶρα ἐλαβεν, οὔτε χρυσῶν τὰς
χεῖρας ἐμίλανεν.

C

Ἐπει οὖν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἡ τοιαύτη αὐτοῦ παραί-
νεσις ἤδη ἐλήλυθεν, ἀξίον ἐστίν ὡς ἀληθῶς ἐξετά-
σαι, εἴπερ ἀληθῆ λέγει, καὶ συμφωνεῖ τοῖς ἁγίοις
τοιαῦτα λέγων. Καὶ εἰ μὲν ἀληθείας ἔχειται, καὶ
ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ στησόμεθα ἐγκαλοῦντες Λατίνοις,
καὶ ὁμόφρονες αὐτῷ πάντα τὸν χρόνον ἐσόμεθα·
εἰ δὲ πόρρω που τῆς ἀληθείας καὶ παντελῶς ἁλλό-
τρια τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας ἀποραινόμενος διεχ-
θείη, ἀποπέμψαι μὲν τούτων ὧς ἀπατεδῶνά τε καὶ
ψευδοδιδάσκαλον, ἀποσκοραχίσαι δὲ τοὺς αὐτοῦ
λόγους ὡς πημαντικούς ὄντας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν
καὶ προσήκόν ἐστι καὶ σωτήριον ἡμᾶς. Τοῦτου δὲ

δειχθέντας, αὐτὸν μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἡμῖν πάντας τοῦναντίον φάσκοντας ἀποτραπήναι ἡμᾶς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις, ὡς ἀνδρὸς τοιοῦτου σωφροῦ καὶ μεγάλου λόγου; ἡμεῖς οὕτως ταπεινῶς ἀνατρέψαι ἐπιχειροῦμεν· τότε δὲ μᾶλλον θαυμάζειν δεῖ, ὅταν αὐτὸν ἐλεγχόμενον παρ' ἡμῶν θεάσῃσθε ὅσα τωούτων, καὶ δεικνύμενον ἀσθενῆ τε καὶ ψευδῆ προφέροντα ῥήματα· εἰ γὰρ ἀπειροί σοφοὶ ἐσμέν, ἀλλ' ἐφθλόβη τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Ἐκείνος γὰρ εἰπὼν· Ὅταν ἀχθῆτε εἰς σοφοὺς καὶ ἡγεμόνας, μὴ θαυμάσητε· ἐγὼ γὰρ ὑμῶν διῶσω δόναμον, ἧ οὐ δοθήσονται ἀντειπεῖν πάντες οἱ ἀντειπεόμενοι ὑμῶν· αὐτὸς γοῦν δύναται καὶ ἡμᾶς φωτίσαι, ὁ καὶ τοὺς ἀλλεῖς ἀγραμμάτους ὄντας θεολόγους καὶ ῥήτορας ἀναδείξας, καὶ δόναμον ἰκανὴν δοῦναι, ὥστε τοῦτον κατατροπώσασθαι. Μὴ οὖν ἀποβλέψετε πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἡμῶν χαυμαλιότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀμφοτέρων, καὶ τίς ἐστιν ὁ τοῖς θεολόγοις τῆς Ἐκκλησίας συνάδων· τῷ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγοντι, τοῦτ' καὶ πιστευτέον ἀνάγκη. Ἴν' οὖν μὴ δόξωμεν περὶ τὰ ἐκ προσημίαν λίγειν, φέρε τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημῶνα εἰς μέσον προβέβαμεν, καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ἵν' ἡ ἀλήθεια φανερὰ τοῖς γένηται.

oportebit et ipsam, et omnes qui cum eo contraria nobis affirmant, cum sancta vero et catholica Dei Ecclesia conjungi. Ceterum miretur nemo, si tanti viri docti et eximii sermones infringere aggredimur. Il sane potius mirandum, cum ipsum a nobis tantum virum convictum videritis imbecillitatis et falsitatis verborum, quæ profert. Nam si expertes scientiæ sumus, ac certe orthodoxi, Dei beneficio. Ille enim qui dixit : Cum ducti fueritis ad sapientes et præsidēs, nolite timere; ego enim dabo vobis virtutem, cui non poterunt contradicere omnes adversarii vestri¹; ipse nos etiam potest illuminare, per quem et piscatores, cum essent illitterati, theologo et oratore evaserunt; viresque dare, quæ sufficiant ad hunc fugandum. Ne ergo respicite ad excellentiam viri nostramque tenuitatem, sed uter nostrum veritati consonet, et cum theologis Ecclesiæ consentiat maxime; veritatem quippe dicenti necessario fides habenda est. Sed ne videamur exordientes polliceri eximia, ego ipsius dicta in mediam afferamus, et ea per verba singula diligenter expendamus, ut cunctis liquido appareat veritas.

ΕΦΕΣ.

EPHES.

Ἐγὼ διὰ τὴν ἐπιταγὴν καὶ τὴν χάριν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀναδείξομαι ἐν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς λειτουργίᾳ, τοσοῦτον τὴν ἐμὴν ἐξίαν ἔχω καὶ τὴν δόναμον ὑπερβαίνον, ἐπιτακούθησα τῷ οἰκουμένικῳ πατριάρχῃ καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ ἀποκράτορι πρὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδον.

Ego propter mandatum et necessitatem Ecclesiæ Christi suscepto pontificali munere, quod statim et vires meas tantopere superat, secutus sum œcumenicum patriarcham, et divinitus datum imperatorem ad synodum in Italia celebratam.

ΑΠΟΑΘΙΑ.

RESPONSIO.

Πάντες οἱ τῷ ἐκ Θεοῦ Χριστοῦ ὀνόματι καυχόμενοι διὰ τὴν ἐπιταγὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας οὐκ ἐβαλομεν μόνον ἀναδέξασθαι τὴν χάριν μετ' εὐλαθείας ἐν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς λειτουργίᾳ· ὅτι καὶ τὴν ἡμετέραν ἐξίαν καὶ δόναμον, ὡς ἔφησας, ὑπερβαίνει, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, τιμῆς μεγίστης ὑπάρχον ἐξίωμα· ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπομέναι, καὶ εἰ τι ἄλλο τῶν ἀναγκαίων προέσθαι, βίον, σῶμα, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; καὶ ἀκολουθήσαι τοῖς ἐκ Θεοῦ δοθείσιν ἡμῖν ἡγεμόσι, βασιλεῦσι καὶ πατριάρχησι, οὐ πρὸς τὴν Ἰταλίαν μόνον ἦν; ἀρχεται παρὰ Χριστιανῶν ἔτι καὶ κυβερνᾶται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἴσχυα μέρη τῆς οἰκουμένης, ἕνα ἂν ἀπιστοὶ κατοικῶσιν, ἵνα κενωθῆ τὸ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις ὁμολογία ταῖς βίαις παραφθοραῖς τῶν ἀνθρώπων αἰρετικῶν· μιμῆσθαι οὖν τούτων τοῖς περιβοήτοις ἱερείοις καὶ μακαρίοις ἁγίοις, οἱ προδύμωι; ἔξέλει τὸ εἶμα αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίαν. Ὅταν καὶ σὺ εἰ ἐπιτακούθησας, χριστιανικῶς ὑπήρχες· καὶ εἴθι σου καὶ τὰ ἰσχυά.

Omnes qui nomen Christo dedimus, propter necessitatem et mandatum Ecclesiæ Christi non modo suscipere debemus interim cum reverentia munus pontificale, quod ut dixisti, et statim et vires nostras revera superat, cum sit honoris maximi dignitas; sed et mortem oppetere, et quamvis aliam rem necessariam profundere, opes, corpus et ipsam animam pro Christi Ecclesiæ; et sequi concessos a Deo nobis duces, patriarchas et imperatores, non solum in Italiam, quæ adhuc subest Christianorum dominatui, sed in extremas etiam orbis terrarum partes, quas incolunt infideles, ne crucis prædicatio evacuetur, et veræ fidei confessio contumacium hæreticorum impetu labefactetur: hæc etiam in re imitantes veteres illos per celebres ac beatos viros, qui suum alacriter effuderunt sanguinem propter Christi Dei nostri Ecclesiam. Quare si tu quoque secutus es, fecisti quod debebas; atque utinam opus etiam perfecisses, uti debebas. Sed videamus quæ sequuntur.

¹ Luc. xxi, 15.

ἐπιτακούσας καὶ ἔργον ὡς ἔφασκας. Ἄλλ' ἔσθωμεν σὺν

EPHES.

Nulla morbi, quo laborabam, ratione habita, nec etiam rei de qua agebatur, cum sit momenti longe maximi difficultatibus deterritus; sed sperans Deo favente, et confidens opera communium horum patronorum fore, ut omnia nobis ex sententia succederent, et magnum aliquod opus perficeremus, et laboribus nostris spe non indignum.

RESP.

Debebas ut vir doctus ac prudens corporalis tui morbi rationem habere, qui maximus erat, et multis te doloribus angebat. Testantur hoc cives tui, tuarumque defensores opinionum. Ubiunque enim te morbus comitialis exagitasset, voluntariis spruias in ore agens, et moleste agitatus. Considerare etiam debebas rei propositæ magnitudinem, ad quam magno opus esset studio et pietate, nec non scientia, intelligentia et vera notitia: et omnino mens tibi dirigenda erat tota ad ipsum bonum et sanctum Spiritum, pro quo etiam tunc Ecclesia laborabat: et ab illo uno conciliatio et pax petenda, non ad terrenas spes et gloriæ studia et similia convertenda. Etenim Salvator ipse præcepit: *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum*². Tu vero terrenas cogitationes intento animo volvens, speransque futurum ut Latini viri docti et virtute præstantes tua opera sententiam mutarent, tuisque rationibus cederent; atque a Symbolo vocem illam, *Filioque*, ut falsam expungerent; et Occidentis principes cum suis terrestribus copiis te sequentes bellum cum impiis Turcis susciperent (hæc enim spes erat curarum laborumque tuorum, non ut veritatem dogmatis indagares, et ecclesias conjungeres tanto jam tempore disjunctas), venisti in Italiam. Si enim tibi tuisque scopus hic exstittisset, subsecuta quoque essent consequentia; at vero cum tu ipse tuique perversa mente fueritis, profecto omnia perverse subsecuta sunt. Et hæc quidem ad illa; videamus et deinceps posita.

EPHES.

Ut vero illic profecti statim experti sumus Latinos aliter nobiscum agere quam sperabamus, confestim quidem nobis desperatio finis obvenit: et prope quis stantem sic est affarier orsus: Haud saue homines isti mores suos et dogmata ulla ex parte patientur immutari, qui tantum nobis supercilium ostenderunt.

RESP.

Expertus es re ipsa, quod ut incipiens non putabas; existimabas enim tu Latinos esse incredulos, atque ita futurum ut eis persuaderes audire te velut indoctos: at ubi contra quam sperabas comparisti, aufugere inde voluisti, pertimesceus disputationis certamen. Clamabat enim palam Joannes

² *Matth. vi, 32, 33.*

A

ΕΦΕΣ.

Μήτε τὴν ἑμαυτοῦ ἀσθένειαν ὑπολογισάμενος, μήτε τὸ τοῦ προκειμένου πράγματος ἐργῶδέ; τε καὶ ὑπέρογκον, ἀλλ' ἐλπίσας ἐπὶ Θεῷ, καὶ τοῖς κρινοῖς τούτοις προστάταις πιστεύσας, ὡς ἀπαντα ἡμῖν ἔξει καλῶς, καὶ τι κατορθώσομεν μέγα καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῶν ἐλπίδων ἄξιον.

ΑΠΟΔ.

Ἄφειλες ὡς σοφός τε καὶ συνετός ἀνὴρ ὑπολογισασθαι τὴν τοῦ σώματός σου ἀσθένειαν, μεγίστην ἔχσαν σφόδρα τε καὶ ὀδυνηράν· μαρτυροῦσι γὰρ τοῦτο οἱ πολῖται σου καὶ ὁμόφρονες· ἔνθα γὰρ ἂν ἦν καταλάβόν σε τὸ σεληναῖον πάθος, ἐκαλινθοῦ ἀφρίζων καὶ ταραττόμενος· ὑπολογισασθαι δὲ καὶ τοῦ προκειμένου πράγματος ἔργον, ὡς μέγα καὶ μεγάλης σκουδῆς ἔτι καὶ εὐλαθείας δεόμενον, σοφίας τε καὶ συνέσεως καὶ ἀληθοῦς γνώσεως· καὶ ἕλως ὅλον τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸ τάγαθόν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ ἀγὼν ἦν τότε τῆς Ἐκκλησίας; ἐκτείνειν, καὶ παρ' ἐκείνου μόνου τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν εἰρήνην αἰτεῖν· καὶ οὐ πρὸς ἐλπίδας ἐπιγίους καὶ ὄξια; καὶ ἄλλα ὅμοια τὸν νοῦν μεταστρέφειν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐνετείλατο· *Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὅτι χρειαίαν ἔχετε πρὸς τοῦ ὁμᾶς αἰτεῖσθαι*. Σὺ δὲ πρὸς τὰ ἐπίγεια ἐπιμελῶς τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τοὺς Λατίνους σοφοῦς τε καὶ γενναίους ὄντας ἀνδρας μεταπίσειν ἐλπίζων ὑποκύψαι τοῖς λόγοις, καὶ τὴν Υἱοῦ φωνὴν ὡς ψευδῆ ἀφελὲν ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τοὺς τῆς Δύσεως αὐθέντας ἐπακολούθησά σοι διὰ ζηρᾶς; ἐλθεῖν κατὰ τῶν ἀθῆων Τούρκων· ταῦτα γὰρ ἐλπὶς τῶν κόπων σου καὶ τῶν πόνων ἦν, καὶ οὐ τὴν ἀλήθειαν ἐρευνησά τοῦ δόγματος καὶ ἀνωσά τας Ἐκκλησίας τοσοῦτον ἤδη χρόνον διεσχισμένας ἀλλήλων, ἤλθες εἰς Ἰταλίαν. Εἰ γὰρ πρὸς τοῦτό σοι ὁ σκοπός καὶ τῶν ἄλλων, ἐπακολούθησεν ἂν τὰ ἐπόμυνα· σοῦ δὲ καὶ τῶν μετὰ σοῦ διεστραμμένων ὄντων τὸν νοῦν, διεστραμμένως ὄντως ἐπακολούθησεν ἀπαντα· Καὶ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς.

ΕΦΕΣ.

Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα γενόμενοι τῶν Λατίνων εὐθὺς ἐπειράθημεν ἄλλως ἡμῖν προσενεχθέντων ἢ ὡς ἠλπίζομεν, εὐθὺς μὲν ἡμῖν ἀπογῶναι τοῦ τέλους συνέπισε· καὶ τῆς ἡμῶν ἐπισκεν ἰδῶν εἰς πλησίον ἔλλον· Σχολῆ γ' ἂν οἱ ἄνδρες οὗτοι τῶν οἰκείων ἰδῶν τι καὶ δογμάτων παρακινήσαιεν, οἱ τοσαύτην ὑπαροχὴν ἡμῖν ἐνδείκνυμενοι.

ΑΠΟΔ.

Ἐπειράθης ἐργῶ, ὃ οὐχ ὑπελάμβανες ὡς ἀσύνετος, Σὺ μὲν γὰρ φου τοὺς Λατίνους ἀπίστους εἶναι σοφίας, καὶ οὕτω πίστιν αὐτοῦς ὡς ἀμαθείς; ὑπακούσαι σοί. Ἐπεὶ δὲ ἄλλως εὐρες ἢ ὡς σὺ ἠλπίζεις, ἐβουλήθης ἐκεῖθεν φυγεῖν, τὸν ἀγῶνα τῆς διαλέξεως δευλιάσας. Ἐβόα γὰρ παρήρησιξ ὁ Ἰωάννης

ἐκείνος, Φέρτετε ὡς ἡμᾶς τὸν Ἐπίσπου, ὡς μετὰ
 μικρὸν ἐπιδειξόμεν τοῦτο· σὺ δὲ οὐκ ἠθέλησας συν-
 ελθεῖν πτοηθεὶς τοῦ ἐλέγχου. Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ
 ἠδυνήθησ' ἀπολογήσασθαι, νῦν δὲ κατὰ μένας γενό-
 μενος· ταῦτα λίγεις πρὸς τὸ ἐξαπατῆσαι τοὺς ἀπλου-
 στέρους τέως σπουδάζων. Δόγμα δὲ ἡ εἶθός· τι τῶν
 οἰκείων παρεσαλεύσειν αὐτοὺς πεισθέντας πρὸς
 σοῦ καὶ τῶν μετὰ σοῦ οὐ χρεία ἦν· ἐνθα γὰρ ἡ
 ἀκατήλετος σοφία διδάσκαται, καὶ τελείους ἐργά-
 ζεται τοὺς ἑαυτῆς ἐραστὰς, οὐ θεμιτὸν ἐστὶ παρα-
 σαλεύσαι εἶθος ἢ δόγμα πιστόν. Τὸ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ σο-
 φοὺς καὶ τελείους εὐρίσκεισθαι ἄνδρας, καὶ μηδὲν
 ἐλάττους τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ μακαρίων ἄν-
 δρῶν, πᾶς τις ἂν εἴποι, εἰ μόνον μὴ εἴη κακίας
 ἐμπειρησμένος. Εἰ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ τοῦτο, πόσῃ γε
 μᾶλλον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα οὐδέποτε
 ἀπιστία ἢ αἰσχρὸν δόγμα εἰμῖνεν; Ὑπεροχὴν δὲ
 καὶ μεγαλειότητα ἐς ὑμᾶς ἐνεδειξάντο ὡς σοφοὶ καὶ
 γενναῖοι ἄνδρες, τὴν τιμὴν ἡγούμενοι πρὸς ἀλλήλους
 κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο εἶδει
 αὐτοὺς φανῆναι ἀνεπιστήμονας ἐθῶν καὶ δογμάτων
 ἀληθινῶν, πρὸς τὸ μαθεῖν παρ' ὑμῶν σπεύδοντας,
 ἀμαθεστάτων οὐκ αὐτῶν μόνων ὄντων, ἀλλὰ πολ-
 λῶ μᾶλλον τῆς δοκούσης παρ' ὑμῖν εἶναι σοφίας.
 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔασαντες ἐλθωμεν πρὸς τὰς
 ἐπιλήψεις, ἐν αἷ· δυνησόμεθα ἀξιωτέρους εἰπεῖν
 λόγους.

ΕΦΕΣ.

Τέως δ' οὐν ἀνεμίναμεν κλειυθέντες, καὶ προ-
 θεσμίας μακρὰς ἠνεσχόμεθα πρὸς τὸ συνελθεῖν τε
 καὶ καταστήναι τὴν σύνοδον.

ΑΠΟΛ.

Ἐμελλε; ὑπομένειν τε καὶ προσδοκῆν τὰς προ-
 θεσμίας, ἐπειδὴ ἡ αἰτία ἦν εὐλόγος. Πάσας γὰρ
 εἶδει τὰς δυτικὰς ἀρχὰς τῇ συνόδῳ παρεῖναι ἢ δι'
 αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, ἢ διὰ τοποτηρητῶν· οἰκου-
 μενικὴ γὰρ συνηθροίσθη, καὶ εἶδος ἦν τὸ πρᾶγμα
 πολλοὺς ἔχειν τοὺς μάρτυρας. Οὐκοῦν καὶ οὐ κα-
 λῶς ἐποίησας ὑπομένειν· ἀλλ' εἴθ' ὄφειλες μέ-
 χρι τέλους πρὸς σωτηρίαν τῆς σῆς ψυχῆς τοῦτο
 πρᾶξι· τὴν γὰρ καλλίστην ἀρχὴν εἰς ἀπικτητὸν
 κατέστησας· τέλος. Ἀλλ' ἴθωμέν σου καὶ τὰ λοιπὰ.

ΕΦΕΣ.

Ἐλαβε τέλος ἡ προθεσμία, καὶ μετὰ τοῦτο παρ-
 ἤλθον ἡμέραι· συχναί, καὶ μόλις συνήλθομεν ἐν ταυτῷ
 Ἰταῖοι καὶ Λατῖνοι.

ΑΠΟΛ.

Ἐπειδὴ ἤλθον οἱ προσδοκώμενοι πάντες ἐν τῇ
 συνόδῳ, εἶδει λυθῆναι τὴν προθεσμίαν, εἰ δὲ παρ-
 ἤλθον καὶ μετὰ ταῦτα ἡμέραι τινες, εἶδει καὶ γενέ-
 σθαι· οὐ γὰρ εὐθὺς εἶδος ἦν τὴν σύνοδον συνελθεῖν
 πρὸ τοῦ οἰκονομῆσαι τοὺς τόπους, καὶ τὰ καθίσ-
 ματα, καὶ τὰς τιμὰς τῶν προσώπων διδόναι πρὸ
 τῆς ἐνάρξεως· ἵνα μὴ ἐν τῇ συναλεύσει γένοιτο
 ὄδυρος, ὅπερ σὺ αὐτὸς ἐπραξας. Τόπον γὰρ τῶν
 Ἱεροσολύμων ἐπέλεξον, ὅστις πέμπτος· ὑπάρχει θρό-
 νος, εἰς τὸν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐκάθησας, ὃς ἐπι-

¹ Rom. xii, 10.

A ille : Addecite Ephesium ad nos, quemadmodum
 paulo post ostendemus : tu vero detrectasti consensum,
 vi argumentorum deterritus, et tunc quidem
 respondere non valuisti ; nunc vero, quando solus
 es, hæc dicis, studens iterum decipere simplicio-
 res. Sed neque opus erat ipsos a te vel a tuis ado-
 ctos dogma mutare vel institutum. Ubi enim ger-
 mana docetur sapientia, et perfectos illa efficit
 sui studiosos, non est fas institutum aut dogma
 fidei commutare. Esse autem in Italia doctos per-
 fectosque viros, nulla ex parte inferiores beatis illis
 quos tulit antiquitas, nemo negaverit, dum non sit
 pravitate oppletus. Quod cum in Italia sit, quanto
 magis in Romana Ecclesia, in qua nec infidelitas,
 nec turpe dogma unquam mansit ? Excellentiam
 porro sublimemque animum præ se tulerunt tan-
 quam eruditi viri ac generosi, in honore invicem
 præsentientes¹, juxta divinum Apostolum ; sed non
 propterea videri ipsos oportebat institutorum et
 verorum inscios dogmatum, ut a vobis discere opta-
 rent ; qui non solum estis indoctissimi, sed multo
 etiam inferiores ea quæ apud vos esse videtur sa-
 pientia. Sed his omissis ad inculationes transe-
 amus, in quibus graviora quædam nobis dicenda
 non deerunt.

ΕΠΙΕΣ.

Interea expectare jussi sumus, et longas tolera-
 vimus præfuiti temporis moras, ut plena synodus
 congregaretur.

ΕΦΕΣ.

Tolerandum tibi erat, et expectandi præstituti
 dies ; nam justa suberat causa, quod cunctos Occi-
 dentis principatus adesse oportebat synodo ; vel per
 ipsos principes, vel per vicarios eorum ; œcumenica
 enim celebrabatur, et multos rei testes esse par erat.
 Tu quoque expectando bene fecisti ; utinam usque
 ad finem ad salutem animarum tuarum hoc præstitisses ;
 optimum quippe principium ad execrandum fluxum
 perduxisti. Sed videamus quæ infero.

ΕΠΙΕΣ.

Advenit constitutum tempus ; multi etiam lapsi
 sunt dies, et vix unum in locum convenimus Græci
 atque Latini.

ΕΦΕΣ.

Postquam omnes qui expectabantur venerunt
 ad synodum, præfuiti temporis terminus erat tol-
 lendus : quod si dies etiam aliquot effluerent, idi-
 psum quoque fieri opus erat. Neque enim statim
 convenire decebat synodum antequam loca et sedes
 pararentur, et honor personarum tribueretur ante in-
 ceptionem, ne fieret in conventu tumultus, quod tu
 fecisti. Cum enim sedis Hierosolymitanæ gereres
 vices, quæ quinta est, locum occupasti Alexandrinæ
 quæ tertia est : cumque Alexandrinus suo vellet

sedere in loco, iratus es, et nolebas disputare. Qui ergo ordinem servare cupiunt, hæc prius habent parata, ne sub ipsam tempus, ut diximus, oriatur confusio. Convenistis autem Græci et Latini ad tempus. Cum igitur venissent omnes quos interesse oportebat, ut dixi, et sedes disposuissent, et disputaturos delegissent, aggressi sunt opus. Sed neque antea, ut asseris, in otio synodus erat; verum quotidie disquirebatis de igne purgatorio, de azymo, et aliis; quando et tu ipse recto se habere omnia professus es præter additamentum, quod dicebas palam expungendum a Symbolo, atque in peculiari reponendum decreto; concedebas ergo et ipse.

προσθήκης, ἣν ἔλεγες παρρησίᾳ ἐκδιελθῆναι μὲν ἀπὸ τοῦ Συμβόλου, τεθῆναι δὲ ἐν ἰδίῳ ὄρω· συνεχίσεις οὖν καὶ αὐτός.

EPHES.

De additamento, quod factum est in Symbolo, primum disputaturi.

RESP.

De eo, quod vobis quidem in Symbolo additamentum videtur, at vero sapientioribus explicatio et declaratio, prius disputare cœpistis; hoc enim ut fortius proposuistis quæsitum. Siquidem optime novimus, quæstionem de re proposita in duo a vobis esse divisam; quorum primum erat, non esse addendum; alterum vero, nec etiam esse verum quod est additum: utrumque iudicio prudentium invalidum ac nullius plane roboris, uti demonstrabitur; illud quidem, quia videbitur nullas hodie vires habere Dei Ecclesia, cum robore ac nervis illis crearet, quos olim a principio habebat; hoc vero, quoniam ipsi etiam sancti Patres et doctores videbuntur hæretici, qui de rebus divinis disserentes ita asserunt. Tuæ porro fuerit hoc etiam mentis ac petulantiz, egregie Ephesiorum antistes.

EPHES.

Itaque demandato mihi munere inchoandi tractationem, primo quidem exordiens conatus suum dissensionis causam ipsis ascribere, et culpam ut parum justos amicitiaz cultores fastuque plenos; illis esse defendentibus, et culpam in nos conjicientibus, et se nullo esse in crimine ostendentibus, ut moris est ipsis.

RESP.

Aggressus es profecto tractationem, sed turbulente et cum mendaciis citra omnem veritatem. Quod enim aiebas, additamentum exstitisse causam dissidii et schismatis, hoc studiosiorum nemo affirmaverit; nisi forte aliqui fabulis anilibus fidem habentes tecum hoc asserant, illi quidem ignorantia, tu vero pravitate ductus. Sed neque pugnabant Latini cum Græcis, neque se superbe gerebant, absit, verum et amabant illos, et cupiebant potius esse cum illis conjuncti. Siquidem initio schismatis ii semel in Græcos invecti, idque pro sui defensione dogmatis, non conviciis sed rationibus, conquieverunt. Græci vero ex eo tempore ad hanc diem non destiterunt adversus Latinos

πρῶτος· ὁπότε δὲ ἠθέλησεν ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας· εἰς τὴν αὐτοῦ θρόνον καθίσει, ἐθουώθη; καὶ οὐκ ἤθελε; διαλέγεσθαι. Λοιπὸν οἱ τῆς εὐταξίας ὁραγόμενοι ταῦτα πρὸς τοῦ καιροῦ ἐτοιμάζουσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ καιρῷ, ὡς ἔφημεν, σύγχυσις γένηται. Συνέλθετε δὲ Γραικοὶ καὶ Λατίνοι, ὅτε καιρὸς ἐπίστη. Πάντες οὖν ἐλθόντες, οὓς ἔδει παρῆναι. ὡς ἔφην, καὶ τοὺς τόπους μὲν οἰκονομήσαντες, τοὺς διαλεγόμενους δὲ ἐτοιμάσαντες, τοῦ ἐγχειρήματος ἤρξαντο· καὶ γὰρ οὐδὲ πρότερον, ὡς φησὶ, ἡ σύνοδος ἱεραλίαν εἶχεν, ἀλλ' ἐξητάζετο κατ' ἐκάστην περὶ τοῦ καθαροῦ πυρὸς, τοῦ ἀζύμου τε καὶ τῶν ἄλλων· ὅτε καὶ σὺ ὁμοιόγησας πάντα δίκαια εἶναι πλὴν τῆς

ἀπὸ τοῦ Συμβόλου, τεθῆναι δὲ ἐν ἰδίῳ ὄρω· συνεχίσεις οὖν καὶ αὐτός.

B

EΦΕΣ.

Περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλω προσθήκης πρῶτον διαλέξόμενοι.

ΑΠΟΑ.

Περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλω δοκούσης παρ' ὑμῖν μὲν προσθήκης, παρὰ δὲ τοῖς τὰ ἀμείνω εἰδοῖσι σαφηνείας καὶ ἀναπτύξεως, ἤρξασθε πρότερον διαλέγεσθαι, ἐπειδὴ τούτο ὡς ἰσχυρότερον προὔβαλεσθε πρόβλημα. Ἴσμεν γὰρ πάνυ καλῶς, ὅτι εἰς δύο τὸ ζήτημα τῆς ὑποθέσεως ἐμερίσασθε· τὸ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ προσθεῖναι, τὸ δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸ προστεθὲν ἴσθιν ἀληθές. Ταῦτα δὲ ἀμφοτέρω, ὡς δοκεῖ τοῖς ἐχέφροσι, καὶ σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρα παντελῶς ὑπάρχουσιν, ὡς δειχθήσεται· τὸ μὲν, ὅτι φανήσεται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ σήμερον ἀσθενής καὶ ἀνίσχυρος ἵνα, μὴ τὴν αὐτὴν ἰσχύν τε καὶ δύναμιν ἔχουσα, ἣν εἶχε πάλαι καὶ καταρχάς· τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι αἰρετικοὶ δειχθήσονται τούτο θεολογοῦντες. Εἴη δ' ἂν καὶ τούτο τῆς σῆς ἀπονοίας καὶ γνώμης ἄξιον, κατὰ Ἐπίσπου.

EΦΕΣ.

Καὶ δὴ προτραπείς ἐγὼ τῆς ὑποθέσεως· ἀρξίσθαι, πρῶτα μὲν ἐν τοῖς προομίοις ἐσπούδασα τὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἀνάψαι τῆς διαίρεσεως, καὶ τὸ ἀφιλον ἐγκυλίσει καὶ ὑπεροπτικόν, ἐκείνων ἀπυλογομένων τε καὶ ἐγκαλούντων ἡμῖν, καὶ αὐτοὺς δικαιοῦντων, ὅπερ εἰώθησιν.

ΑΠΟΑ.

D

Ἦρξω μὲν ἀληθῶς, ὡς ἔφη, τῆς ὑποθέσεως, πλὴν φιλοταράχως καὶ ψευδῶς χωρὶς τῆς οἰκιστῶν ἀληθείας. Τὸ γὰρ λέγειν, ὅτι ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ σχίσματος, τούτο οὐδὲς ἂν τῶν φιλομαθῶν φήσασιν, εἰ μὴ πού τις γράβος μύθοις πιστεύσαντες, μετὰ σοῦ τούτο φήσουσιν, ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ ἀμαθίας, σὺ δὲ ὑπὸ κακίας κινούμενος. Ἀλλ' οὐδ' ἐμάχοντό ποτε οἱ Λατίνοι Γραικοί, οὐδ' ὑπερηφανεύοντο, ἀπαγε· ἀλλ' ἐφίλου τε αὐτούς, καὶ μᾶλλον ἐπεθύμουν εἶναι μετ' αὐτῶν ἠνωμένοι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σχίσματος ἀπαξ εἰπόντες κατὰ Γραικῶν, καὶ ταῦτα τῷ ὀνόματι αὐτῶν ὑπεκδικοῦντες οὐκ ὀδύστικῶς, ἀλλὰ λογικῶς, ἐπέσταντο· οὗτοι δὲ ἔκτετε καὶ μέχρι τοῦ

ἄνθρωποι οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινεῦντες κατὰ Ἀστυνίων, καὶ ῥητὰ καὶ ἄρρητα κατ' αὐτῶν ἐμείν· καὶ οὐτε φόβος Θεοῦ, οὐτε πολυχρόνιος ἐνστασις, οὐτε σύνοδος οἰκουμενική, οὐτ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τῆς δυνάμει καίσει αὐτούς. Ἀπελογοῦντο δὲ σοὶ διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου, δεικνύντες ψευδῆ εἶναι ἅπερ ἔλεγες· ὡς οὐχ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, οὐδ' ἡ προσθήκη αἰτίας τῆς διαιρέσεώς τε καὶ μάχης ἦν· διότι οὐ μόνον πρὸ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῷ Συμβόλιῳ ἡ προσθήκη ἐτίθη, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς ἑβδόμης φημι καὶ τῆς ἕκτης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὁμολογητὴς Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρτίνον τὴν πρῶτον Κύπρου ἐπιστολῇ· καὶ οὐ πρὸ τούτων μόνον, ὡς εἰρηται, ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν δευτέραν σύνοδον ἐν τῷ καιρῷ Δαμάσου πάππα, ὡς μαρτυρεῖ Γεώργιος Ἀριστινὸς ὁ ἱστορικός. Ὡστε ἐνετύθεν ἐλεγχόμενος φαίνη μηδὲν ἀληθὲς λέγων· ἀλλ' οὐδ' ἡ προσθήκη γέγονεν αἰτία τοῦ διαιρεθῆναι τὰς ἐκκλησίας. Εἰ μὲν γὰρ τὸ σχίσμα ἐστὶ μετὰ τὴν ἑβδόμην σύνοδον, καὶ πολλῶν πλείων ὕστερον ταύτης, ἡ δὲ προσθήκη ἀπὸ τῆς δευτέρας γέγονεν, αἱ δ' ἐκκλησίαι ἠνωμέναι ἦσαν μέχρι καὶ τῆς ἑβδόμης, καὶ οὐκ ἐνεκάλουν ἀλλήλαις ἐνεκεν τοῦτου· πῶς ἡ προσθήκη αἰτία γέγονε τῆς διαιρέσεως; Μᾶλλον δὲ δείκνυται ἀπὸ τούτου, ὅτι ἰδίχοντο οἱ ἀνατολικοὶ τὴν σαφήνειαν ταύτην, ἐπειδὴ ὡμολοῦν προστεθειμένου ἐν τῷ Συμβόλιῳ καὶ τοῦ, ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

ΕΦΕΣ.

Ἐπειτα κατὰ τὰς ἐφεξῆς συνελεύσεις προχειρισάμενος τὰς Πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγνω ἐξ αὐτῶν τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεοὶ Πατέρες ἐκείνοι τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ Συμβόλου μέχρι λέξεώς τε καὶ συλλαβῆς, καὶ φρικώδεις ἀράς ἐκφωνοῦσι κατὰ τῶν ταύτην ποτὲ τολμησόντων· ὥστε τοὺς ἐπισκόπους μὲν καὶ τοὺς κληρικούς ἀνέρου; εἶναι τὸ ἀπ' τοῦδε, καὶ τῆς δεδομένης αὐτοῖς χάριτος ἄλλοτριους, τοὺς δὲ λαϊκοὺς ὑποκεῖσθαι τῷ ἀναθέματι· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός.

ἌΠΟΛ.

Ὅτι μὲν ἀνέγνω ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐκεῖ, μαρτυροῦσιν αἱ Πράξεις· ἐκεῖ γὰρ εἰσι γεγραμμένα ἅπερ ἀνέγνω· ὅτι δὲ οὐδὲν ἔφησας ἀναγκαῖον, οὐδὲ κατὰ Λατίνων ἦσαν ἐκεῖνα, ὁ βουλόμενος ἀναγνώτω τὰς Πράξεις, καὶ εὐρήσει μετέλεγοντα τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι γὰρ ἀπαγορεύουσιν οἱ θεοὶ Πατέρες τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ Συμβόλου, καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τὰ; φρικώδεις ἀράς, καὶ τὰ ἀναθέματα, καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀνέρου; καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένους, καὶ τὰ λοιπὰ ἃ λέγει; πρὸς τὸ συγγέει τοὺς ἀπλουτέρου; πάντα σοὶ συνομολογοῦσι Λατῖνοι· ἀντιλέγουσι δὲ σοὶ ἃ σὺ σιωπᾷς, ὅτι γέγονεν ἐν τῇ ὁσφρήσει σου σίγησι. Δύνανται γὰρ Λατῖνοι καὶ ἡμεῖς οἱ τῆς συνόδου συνήγοροι πρὸς σὲ ἀντιπεῖν, ὅτι Καλῶς λέγει; ἀιδίσιμα Ἐφέσου, καὶ ἡμεῖς ταῦτα ὁμολογοῦμεν· ἀλλ' οὐκ ἐνηλλάξαμεν ὁμῶς ἡμεῖς τὸ ἱερώτατον Σύμβολον, οὐτε μὴν ἐνηλλαγμένον αὐτὸ πρῆσβεύομεν· τοὺς γὰρ ἐνηλλάξαντας, εἴτε μὴ ἐνηλλάξουν τολμη-

PATROL. GR. C.IX.

omnem movere lapidem, et dicenda tacendaque in illos evomere : et nec Dei timor, neque diuturna contentio, nec synodus œcumenica, nec veritas ipsa persuadere illis potuit. Pro sua porro defensione respondebant tibi per archiepiscopum Rhodi, falsa esse ostendentes quæ dicebas : quod nequaquam Ecclesia Romana, nec additamentum origo fuerit divisionis et pugnae; neque enim solum ante schisma ecclesiarum appositum erat Symbolo, sed ante ipsas synodos œcumenicas, septimam dico et sextam, ut testatur confessor Maximus in epistola ad Marinum presbyterum Cyprum : nec ante illas tantum, ut dictum est, sed mox a secunda synodo tempore papæ Damasi, ut asserit Georgius Aristinus historicus. Quare hinc redargueris commentitia dicere : neque enim additamentum causam dedit conjunctionis ecclesiarum. Nam si post septimam synodum exortum est schisma, et multo etiam est illa posterius, additum vero fuerat Symbolo post secundam synodum, et ecclesie concordabant usque ad septimam, et altera alteram hujus rei causa non accusabat, qui fiat ut ex additamento sit ortum dissidium? Imo potius ex hoc ostenditur, orientalibus explanationem hanc fuisse acceptam, quandoquidem addita etiam Symbolo voce illa, *Filioque*, non dissidebant.

EPHES.

Deinde per consequentes sessiones, prolatis sacrorum conciliorum Actis, recitavi definitiones ipsorum, in quibus sancti illi Patres interdiciunt Symboli mutationem usque ad dictionem et syllabam, et horrendas execrationes sanciant in eos qui ausi unquam fuerint quidquam immutare : ita ut episcopi quidem et clerici sacerdotio in posterum careant, sintque a gratia sibi data alieni; laici vero subjecti sint anathemati, quod est separatio a Deo.

RESP.

Quod tu quidem aliqua ibi protuleris ex decretis generalium conciliorum, Acta testantur; scripta enim sunt illis quæ recitasti. Nihil vero esse a te dictum, quod urgeret, et nihil illa contra Latinos facere, qui scire voluerit, Acta legat, et verum a me dici comperiet. Interdictum quippe esse a sanctis Patribus, ne ulla fiat in Symbolo immutatio, et Latini et nos fatemur, et omnia quæ congeris ad turbandos simpliciores, execrationes horrendas, anathema, privationem sacerdotii, laicorum a Deo separationem, Latini tibi concedunt, sed in eo contradicunt quod taces, quia naribus tuis sinapi est. Possunt enim Latini et nos synodi defensores ita tibi occurrere : Bene dicis, venerande præsul Ephesie, et nos hæc eadem fatemur, sed nullam tamen nos immutationem in sacratissimo Symbolo moliti sumus, neque immutatum illud colimus et veneramur nam eos qui immutarunt vel immutare audebunt, nos etiam anathemati tradimus. Etenim

sanctam in ipso Trinitatem dogmatizamus, Deum-
que incarnata u fatemur Dei Filium, et crucifixum,
et sepultum, et resurrexisse eundem, venturumque
iterum in fine saeculorum ad iudicandum orbem
universum. Credimus etiam exorta fide Spiritum
sanctum, Patri et Filio consubstantialem ejusdem-
que majestatis, qui locutus est per prophetas : unam
praeterea Ecclesiam, et baptismum unum pie palam-
que dicimus, et mortuorum resurrectionem omnibus
clara voce praedicamus. Quam ergo nos immutatio-
nem in eo fecimus? quae fraus in illo? Nulla pro-
fecto. Non ergo debebas vir doctus hujusmodi su-
tilia proferre verba, pro quibus te vel infantes turpi-
ter deriderent. An vero, quod Latini Symbolo ad-
diderint vocem illam, *Filioque*, explanationis causa,
vocas immutationem? At nos paulo post, ubi tu
quoque de re ipsa disputas, perbene declarabimus,
sive pia vox, necne. Et si quidem piam esse non
demonstrabimus, haec tu recte locutus eris; et oportet
in Latinos maledicta cadere, ut Symboli im-
mutatores : si hanc piam ostenderimus, tunc La-
tinos quidem ab execrationibus et anathemate
liberos necessario demonstrabimus, in te vero tum
que caput maledictiones omnes et anathemata
recidisse cordatis viris probabimus. Nunc vero ul-
teriora perspicimus.

EPHES.

Ad haec syllogismis indissolubilibus ostendi, vim
rationum mearum necessario inferre, quod demon-
strabam, nec fieri posse, ut definitiones accipi aliter
queant, ac ego illas exponebam et intelligebam.

RESP.

Exstant in Actis syllogismi tui, et vis eorum quos
tibi omnes uno verbo vir doctissimus idemque san-
ctissimus Julianus sanctae Sabinae cardinalis tan-
quam araneae telam dissolvit, et meridiana luce cla-
rius demonstravit, in sacro Symbolo dictionem
illam, *Filioque*, non esse additamentum, sed expla-
nationem et declarationem; et licere semper Eccle-
siae veritatem dilucidare, et addere ubicunque vo-
luerit, dummodo quod additur sit verum. Cum enim
verum quid additur, non factam appositionem, sed
expositionem textus et declarationem fatentur omnes;
cum vero adjicitur oppositum, tunc factum
revera dici et praedicari potest additamentum.

EPHES.

Ut comperimus autem Latinos persona in dis-
putationibus deposita veritatis stulto non agere,
neque ut ipsa appareret eniti, sed ut viderentur ha-
bere quid dicerent, et suorum aures praerocuperent,
illud etiam obnixè curare, ut omnino ipsi sessionum
finem facerent, atque ut posteriore loco dicentes vi-
derentur omnia diluere, quae a nobis objiciebantur.

RESP.

Videbas tu quidem Latinos argumentationes tuas

sonτας και ημεϊς τῷ ἀναθέματι παραδίδομεν. Ἁγίαν
Τριάδα γάρ ἐν αὐτῷ δογματίζομεν, και Θεὸν ἐσσερ-
χωμένον ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν,
και σταυρωθέντα, και ταφέντα, και ἀναστάντα, και
πάλιν ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι
τὴν οἰκουμένην· και τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁμοούσιον και
ὁμόθρονον τῷ Πατρὶ και τῷ Υἱῷ διαβῆδην πιστεύο-
μεν, τὸ τοῖς προφήταις λαλήσαν· και μίαν Ἐκκλη-
σίαν και ἐν βάπτισμα εὐσεβῶς ὁμολογοῦμεν ἀναφαν-
δὸν, και τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν πᾶσι μεγαλο-
φῶως κηρύττομεν. Τίνα οὖν ἐξαλλαγὴν τούτου
ἡμεῖς ἐποιήσαμεν; ποία ὁπία ἐν τούτῳ; Ὅντως
γε οὐδεμία. Οὐκ ἴδεις ὅν σε σοφὸν ἄνδρα ὄντα
τοιαῦτα ληρώδη φθίγγεσθαι ῥήματα, ἐν οἷς και
νήπια ἄν σε αἰσχρῶς κατεγέλασαν. Ὅτι δὲ προσέ-
θησαν οἱ Λατίνοι τὴν, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φωνήν, σα-
φηνίσαντες ἐν τῷ ἱερῷ Συμβόλιῳ, λέγεις ἐναλλαγὴν,
ἡμεῖς μετὰ μικρὸν, ὅπου και εὐ περι τῆς δόξης
φῆσεις, σαφηνίσομεν πάνυ καλῶς, εἰ εὐσεβῆς ἐστὶν
ἡ φωνή, ἡ οὐ· και εἰ μὲν οὐ δείξομεν αὐτὴν εὐσεβῆ,
εὐ σοι εἰρηται ταῦτα, και τὰς ἀράς δεῖ Λατίνους
ἔχειν τοὺς τὸ Σύμβολον ἐναλλάξαντας· εἰ δ' εὐσεβῆ
ταύτην διατρανώσομεν, τότε τοὺς Λατίνους ἀθώους
μὲν τῶν ἀρῶν και τοῦ ἀναθέματος ἐξ ἀνάγκης
δείξομεν, πρὸς δὲ σε και τὴν σὴν κεφαλὴν τὰς ἀράς
και τὰ ἀναθέματα πάντα ἐπιστραφέντα τοῖς ἐχθ-
ροσιν ἐπιδείξομεν. Νῦν δὲ κατοπεύσομεν περαι-
τέρω.

ΕΦΕΣ.

Ἐπὶ τούτοις και διὰ συλλογισμῶν ἀναντιρρήτων
παρέστησα τὴν τῶν ἐμῶν λόγων ἀνάγκην, και ὡς
ἀδύνατον ἄλλως ἐκληφθῆναι τοὺς ὅρους, ἢ ὡς ἐγὼ
τούτους ἐξηγούμην τε και ἰλάμβανον.

ΑΠΟΔ.

Φάσκονται οἱ συλλογισμοὶ σου και ἡ αὐτῶν ἐν τοῖς
Πραγματικαῖς δυνάμει· πάντα γάρ σοι ἐνὶ λόγῳ ὁ
τῆς ἀγίας Σαβίνης καρδιάλις Ἰουλιανῆς ὁ σοφώτατός
τε και ἀγιώτατος ὡς ἱστὸν ἀράχνης διέλυσε, και
λαμπρότερον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπέδειξεν, ὡς
οὐκ ἐστὶ προσθήκη ἡ, ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φωνή, ἡ ἐν τῷ
ἱερῷ Συμβόλιῳ τεθεῖσα, ἀλλ' ἀνάπτει; και σαφη-
νεῖα· και ἔξεστι τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπινεκῶς τὴν ἀλή-
θειαν ἐξηγεῖσθαι, και προσθεῖναι ὅπου ἂν βούλοιο,
εἰ μόνον τὸ προστεθὲν ἀληθὲς εἴη· ὅταν γάρ ἀλη-
θὲς τὸ προστεθὲν εἴη, οὐ προσθήκη, ἀλλ' ἐξηγησις
αὐτὸ και φανέρωσις τοῦ κειμένου εἶναι ὁμολογεῖται·
ὅταν δὲ τοῦναντίον, τότε προσθήκη και λέγεται· ἂν
και κηρύττοιο.

ΕΦΕΣ.

Ὁ· δ' ἐωρῶμεν τοὺς Λατίνους σαφῶς ἤδη παρ-
γυμνώσαντας ἐν ταῖς πρὸς ἡμᾶς διαλέξεσιν, ὡς οὐ
πρὸς ἀλήθειαν αὐτοῖς ὁ σκοπός, οὐδὲ τὸ ταῦτιν
εὐρεθῆναι διὰ σπουδῆς τίθενται, μόνον δὲ γε τὸ
δόξαι τι λέγειν, και τὰς ἀκοὰς τῶν οικείων προκα-
τασχέει· ἔργον τε ἀπαρτίτητον εἶχον αὐτοὶ λύειν
τὰς συνελύσεις, ἵνα λέγοντες ὑστεροὶ δοκῶσιν
ἔπικτα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα.

ΑΠΟΔ.

Ἐώρας μὲν τοὺς Λατίνους σαφέστατα τοὺς σοῦ;

λύοντας λόγους, μὴ δυνάμενος· δι' ἀντιλέγειν, ἐτί- A
 ρως τὴν διάλεξιν ἐπαλείψας. Καὶ τότε ὁ Νικαῖος
 ἀρχιερεὺς ἀναβάθετο τὸν ἀγῶνα, ὥστε μετὰ τοῦ
 φρά' Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Ῥόδου διαλέγεσθαι·
 ὅτε καὶ τοῦ ἰσχυροτέρου ὑπὲρ Γραικῶν περὶ τῆς
 προσθήκης λόγους αὐτὸς εἶπε· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ
 ἦν αὐτοῖς· ὁ σκοπὸς, καὶ οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς αὐτὸς
 φησὶ· οὐ γὰρ ὡς Ἀστικοὶ καὶ μέρη τὴν διάλεξιν
 ἐποιούντο, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ τὴν ἀλήθειαν ἐξη-
 ρεύων, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐξεζήτουν ἀπαύστως·
 φαίνεται γὰρ διαβρῆθην τοῦτο, ἐνθα ὁ μακαριώτατος
 πάππας τοῖς ἡμετέροις εἶπε· Θαυμάζω πῶς ἀμ-
 ελιτε, καὶ ἀναβάλλετε τὰς συνελεύσεις· καὶ γὰρ
 οὐ παύομαι διαγείρων ἀεὶ ὑμᾶς πρὸς τὴν τῆς ἀλή-
 θείας ἐξέτασιν, ἀλλ' ὑμεῖς βραθυμεῖτε. Καὶ ἔχομεν
 ἐνταῦθα ἐν τῇ συνόδῳ ἐνιαυτοῦς δύο, καὶ οὐπω B
 εἰκοσι καὶ πέντε ἐγένοντο συνελεύσεις. Ἐρχεσθε
 εὖν εἰς τὴν διάλεξιν· ἐκεῖ γὰρ εὐρεθήσεται ἡ ἀλή-
 θεια· οὐ γὰρ δυνατόν ἄλλως· ἔρχεσθε καὶ μὴ μέ-
 λετε. Ἐλυπίετο γὰρ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνὴρ, πῶς
 οἱ ἡμέτεροι βραθυμῶς εἶχον, καὶ οὐ συνήρχοντο ἐν
 τῇ συνελύσει. Ἐλεγον δὲ καὶ ἀπελογοῦντο οὐκ εἰς
 τὸ δοῦναι τι λέγειν, καὶ τὰς τῶν οικείων προκτα-
 σκεῖν ἀκράδ, ὡς φησὶ· οὐ διαβάλλων πάντα·· πῆρῳ
 γὰρ τῆς ἐκείνων διανοίας τε καὶ σοφίας τοῦτί· ἀλλ'
 οὐδ' ὑστεροὶ ἔλεγον πρὸς τὸ λύειν τὰς συνελεύσεις,
 καὶ λυομένων αὐτῶν δοκεῖν αὐτοὺς ἕπαντα λύειν τὰ
 παρ' ὑμῶν λεγόμενα· ἀλλ' ἀπελογοῦντο ὑστεροὶ,
 ἐπειδὴ ὑμεῖς προτείνεσθε πρότερον ὡς κατηγοροὶ,
 ἐκείνους δὲ ἦν τὸ λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπιλογίαν C
 ποιεῖσθαι.

ΕΦΕΣ.

Ἐντεῦθεν ἦδη τοῦ λέγειν παυσάμενοι παρκα-
 λυόμεν αὐτοὺς, τί μὴ λέγοντες ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι
 καὶ λιθίνας ψυχὰς· ἐπανέλθειν πρὸς τὴν καλὴν
 συμφωνίαν ἐκείνην, ἣν εἶχομεν πρότερον καὶ
 πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν,
 ὅτε τὸ αὐτὸ πάντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν
 σχίσμα.

ΑΠΟΛ.

Καλῶς οἶδαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἐκπύσω τῆς δια-
 λέξεως, μὴ δυνάμενος· ἀντιλέγειν τῷ τῆς Ἁγίας
 Σαβίνης καρδινάλει· ὅτι σου πάντα τοῖς λόγους
 οὐ· εἶπες, ὡς οὐ δεῖ προσθεῖναι, θηλονότι τῷ
 ἱερῷ Συμβόλιῳ, καὶ τὰ ὅμοια, διέλυσεν ὡς ἰστὴν D
 ἀράχνης, ἐναργῶς παραστήσας, ὡς δεῖ τὴν ἀλή-
 θειαν πάντοτε προστεῖσθαι. Σὺ δὲ μὴ ἔχων ἀπο-
 λογεῖσθαι, ἐτίραν ἐτράπη· οἶδον λέγων· Ἐπανέλθω-
 μεν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο μάθημά τε καὶ Σύμ-
 βολον, ὃ παρελάβομεν· αἰδεσθῶμεν τοὺς Πατέρας
 ἡμῶν· φυλάξωμεν τὴν παρακαταθήκην. Ὁ δὲ
 Ἰουλιανὸς γενναίως ἀντίφην εὐλαβοῦμεθα ὡς εἶ-
 κός, καὶ τοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ καλῶς νοοῦμεν καὶ
 εὐλαδῶς φυλάττομεν· οὐ γὰρ ἄλλο μὲν Σύμβολον,
 εἴσων μάθημα πίστεως ἡμεῖς προσθεῖομεν καὶ
 ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἡ Ἁγία δευτέρῃ
 ἐξεβόησε σύνδοξ. Αὐτὴν δὲ ἦν λέγεις προσθήκην,
 ἡμεῖς σαφῆσαι καὶ ἐξηγήσαι, οὐ προσθήκην λέγο-

apertissime dissolvere; et cum non posses con-
 tradicere, aliis disputationem tradidisti. Tumque
 præsul Nicæus certamen suscepit, ut cum fratre
 Andrea Rhodi archiepiscopo disceptaret, quando et
 validiora pro Græcis argumenta super a Iditamento
 ipse proposuit; ad veritatem enim illis tendebat
 animus, non, ut asseris, ad ostentationem. Neque
 enim disputabant ut Latini et adversa pars, sed ut
 Christiani veritatem perscrutabantur, et eam studio
 nunquam intermisso perquirebant. Id certe liquido
 constat ex verbis beatissimi papæ, quibus ad nostros
 utebatur dicens: Miror quod negligenter agatis, et
 conventus differatis; ego, non desino vos excitari:
 ad veritatis indagatorem, at vos segniores estis.
 Annus agitur secundus, postquam coepta est agi syn-
 odus, necdum quinque et viginti sunt habitæ
 sessiones; convenite ergo ad disputandum, ita
 cuius et nullo alio modo reperietur veritas; venite
 et cunctationem abijcite. Dolebat quippe vir ille
 beatus de negligentia nostrorum, quod non conveni-
 rent ad sessiones. Dicebant porro et se defendebant
 non ut viderentur habere quid dicerent, et suorum
 aures præoccuparent, ut tu calumniando omnes
 affirmas (procul enim a sensu et scientia illorum hoc
 est), sed neque posteriores disserebant, ut finem ses-
 sionibus imponerent, atque ita viderentur ipsi om-
 nia diluere quæ a vobis objiciebantur; verum de-
 fensionis causa respondebant, quoniam priores vos
 proponebatis ut accusatores; reliquum ergo erat, ut
 illi rationem necessario redderent.

ΕΠΙΦΕΣ.

Tum vero ommissa disputatione ad preces conversi-
 sumus, quid non dicentes, quod vel lapideis ani-
 mos posset allicere? ut rediretur ad præclaram il-
 lam concordiam, qua olim tum ipsi congruebamus
 inter nos, tum idem quod Patres sentiebamus, cum
 omnes idem dicebamus, et non erat schisma in no-
 bis.

RESP.

Desiisse te disputare et nos probe scimus; nimi-
 rum quia resistere cardinali Sanctæ Sabinæ non
 poteras: quanto omnes quæ a te afferbantur ra-
 tiones, quod nihil sit addendum sacro videlicet
 Symbolo, ac similia, dissolvit ipse veluti telam ara-
 near, addendam esse demonstrans quovis tempora
 veritatem. Tu vero cum tua non posses defendere,
 altera progressus es via, dicens: Redeamus ad anti-
 quum illud fidei rudimentum ac Symbolum, quod
 accepimus; revereamur Patres nostros; servemus
 depositum. Ad quæ Julianus egregie respondit: Et
 nos, inquit, ut par est, Patres nostros reveremus, et
 ipsorum decreta recta intelligimus et reverenter
 servamus; neque enim nos aliud Symbolum, seu
 fidei rudimentum tenemus et credimus præter illud,
 quod sancta synodus secunda promulgavit. Quod
 vero tu additamentum vocas, nos declarationem
 et explanationem, non additamentum dic
 additamentum quippe dicendum est per

dogma; veritas autem non additamentum, sed explicatio, ut sæpe dictum est. Quod vero hortaris ut dicamus, quemadmodum initio dicebamus, quando non erat schisma inter nos, id sane e vestigio falsitatis arguitur: siquidem schisma centum post septimam synodum anuis ortum est auctoribus Michaele imperatore et Photio patriarcha, Symbolum vero post secundam synodum Romana canebat Ecclesia, sicut hodie canit, teste Georgio Aristiuo, ut diximus. Nam et Maximus, qui fuit ante sextam synodum, testatur hoc in epistola ad Marinum presbyterum Cyprium, Romanam scilicet Ecclesiam ita sentire, sic scribens: Synodicarum sanctissimi papæ Martini, qui nunc præsidet, litterarum, non quot ipsi scripsistis, capita, Constantinopolitani notarunt, sed duo tantum, quorum unum ad divina spectat, quod dixerit, inquit, Spiritum sanctum a Filio quoque procedere, et quæ sequuntur, ne singula proferam. Quare non fuit origo schismatis, quod tu vocas additamentum, sed Romana Ecclesia Symbolum recitabat, ut hodie recitat; et nos, scilicet Græci, recitabamus, ut nunc facimus, et schisma non erat in nobis. Possunt ergo etiam Latini hisdem ad te uti vocibus: Redeamus ad illa tempora, quibus juncti eramus, et nos Symbolum eo modo proferebamus, quo nunc proferimus, et vos similiter eo modo dicebatis, quo nunc dicitis, et unanimes eramus; et neque vos de nobis conquereremini, neque nos pariter de vobis. Miror autem quomodo synodi œcumenicæ non reprehenderit, si nos blasphemare sciebant, ut vos nunc dicitis et accusatis: tertia, inquam, quarta, quinta, sexta, et septima; neque enim criminari cœpistis nisi post Photium. Itaque conveniamus, dicamusque quod ante schisma dicebamus, fietque ut idem utriusque dicamus; et tolletur schisma, pax autem subsequetur et concordia; atque ita erimus Deo favente conjuncti.

EPHES.

Hæc dicentes videbamur surdis auribus canere, aut lapidem coquere, aut semina saxis mandare, aut in aqua scribere, aut quidquid aliud adagiis significamus ad exprimenda impossibilia.

RESP.

Possunt etiam Latini respondere tibi per adagia: Æthiops non dealbatur; littori loquimur; neque enim tu auscultas; fabula sine capite: imperfecta enim dicis; et alia quæcunque in contumaces usurpantur et arrogantes. Inobsequentes enim nunquam obsequuntur. Ita plane et tu: visum tibi est manere in schismate et sejunctione, seductione et pravitate; et mansisti, permanebisque etiam post mortem in ipso. At vero qui suam expetunt salutem, non ita, neque aures aut oculos claudunt, sed audiunt et vident, et intelligere volunt quod melius et utilius est ad suam ipsorum salutem. Tu

A μεν προσθήκη γὰρ τὸ ἀλλότριον λέγουσι ἂν δόγμα· ἢ δ' ἀλήθεια οὐ προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις, ὡς πολλάκις εἴρηται. Ὅτι δὲ παραινεις, ἵνα λέγωμεν ὡσπερ ἐλέγομεν κατ' ἀρχάς, ὅτε οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα, τοῦτου κατὰ πόδας ὁ ἐλεγχος· τὸ μὲν σχίσμα μετὰ τὴν ἐβδόμην σύνοδον ἑκατὸν ἑτη ἐγένετο αἰτία Μιχαὴλ βασιλέως καὶ Φωτίου πατριάρχου, τὸ δὲ Σύμβολον ἀπὸ τῆς δευτέρας συνόδου ἢ Ῥωμαϊκῆ οὕτως ἐφάλλεν Ἐκκλησία, ὡς φέει καὶ σήμερον, καθὼς μαρτυρεῖ Γεώργιος ὁ Ἀριστινός, ὡς εἴημεν· καὶ Μάξιμος δὲ ὁ πρὸς τῆς ἑκτης ὑπάρχων συνόδου μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Μαρίνον πρεσβύτερον Κύπρου, ὡς ἢ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτην ἔχει τὴν δόξαν, λέγων ὡδὶ· Τῶν τοῦ νῦν ἀγιωτάτου πάππυ Μαρτίνου συνοδικῶν οὐκ ἐν τοσοῦτοις ὅτοι; γυγράφατε κεφαλαιοῖς οἱ τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων ἐπελάθοντο, δυσὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας, ὅτι τῆ, φησὶν, εἶπεν ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ καθήκαστα λέγω. Ὅστε ἦν λέγεις προσθήκην, οὐκ ἦν αἰτία τοῦ σχίσματος, ἀλλ' ἢ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἐλεγε τὸ Σύμβολον, ὡσπερ λέγει καὶ σήμερον, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν, οἱ Γραικοὶ δηλονότι, ὡσπερ καὶ σήμερον, καὶ σχίσμα οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν. Οὐκοῦν δύναται τὸ αὐτὸ καὶ οἱ Λατῖνοι πρὸς σε εἶπειν· Ἐπανέλθωμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ἐν ἡνωμένοι ἡμεν, καὶ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὸ Σύμβολον ὡσπερ καὶ σήμερον, καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ὡσπερ καὶ σήμερον λέγετε, καὶ ἡμεν ἐν ὁμοιοῖα, καὶ οὕτε ὑμεῖς ἐνεκαλεῖτε ἡμῖν, οὕτε ἡμεῖς ὑμῖν. Θαυμάζω δὲ, πῶς αἱ οἰκουμηνικαὶ σύνοδοι οὐκ ἐνεκάλεσαν, εἰ ἤθεσαν ἡμᾶς βλασφημοῦντας, ὡσπερ ὑμεῖς λέγετε νῦν καὶ ἔγκαλεῖτε ἡμῖν· λέγω δὲ ἢ τρίτη, ἢ τετάρτη, ἢ πέμπτη, ἢ ἕκτη, καὶ ἢ ἐβδόμη· οὐδ' ὑμεῖς ἐνεκαλεῖτε, ἀλλὰ μετὰ τὸν Φώτιον καὶ ἔτι. Συνέλθωμεν οὖν, καὶ εἰπωμεν ὅπερ ἐλέγομεν πρὸ τοῦ σχίσματος, καὶ εὑρεθησόμεθα τὰ αὐτὰ λέγοντες ἀμφοτέροι, καὶ παύσεται τὸ σχίσμα, ἐπακολουθήσει δὲ ἢ εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια· καὶ οὕτως ἐσόμεθα σὺν Θεῷ ἡνωμένοι.

ΕΦΕΣ.

Ταῦτα λέγοντες κενὴν ἐψέκειμεν ψάλλειν, ἢ λίθον ἐψεῖν, ἢ κατὰ πετρῶν σπεῖρειν, ἢ καθ' ὑγρῶν γράφειν, ἢ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τοῖς ἀδυνάτοις αἱ παροιμίαι φασίν.

ΑΠΟΛ.

Καὶ Λατῖνοι δύναται ἐκ τῶν παροιμιῶν πρὸς σε ἀντρεῖν· Αἰθίοψ οὐ λευκαίνεται· αἰγιαλὸς λαλοῦμεν· ἀνήκοος γὰρ ὑπάρχεις· ἀκέφαλος μῦθος· ἀτελὴ γὰρ λέγεις· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τῶν ἀνηκόων καὶ ἀλαζόνων αἱ παροιμίαι λέγουσιν· ἀπειθεῖς γὰρ οὐδέποτε πείσσονται. Οὕτω καὶ σύ· ἔδοξέ σοι μένειν ἐν τῷ σχίσματι καὶ τῷ χωρισμῷ, τῇ πλάνῃ τε καὶ κακίᾳ, καὶ οὕτως ἔμεινας, ἐν ᾧ καὶ μετὰ τὸν θάνατον διαμνεῖς; καὶ ἔτη αἰεὶ. Ἄλλ' οἱ τῆς ἑαυτῶν ὀρεγόμενοι σωτηρίας οὐχ οὕτως, οὐδὲ κλείουσι τὰς ἀκοὰς, οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύουσιν, ὁλλ' ἀκούουσι καὶ βλέπουσι καὶ συνείναι θέλουσι τὸ

κρεϊττόν τε καὶ συμμέρον τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Αὐτὸ δὲ οὐκ ἠθέλησας, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ ἀπατηθεὶς, φρονιμώτερος καὶ σοφώτερος ἔσοι τῆς συνόδου εἶναι σε πάσης, ὅπερ τῆς ἀρχῆς μωρίας δείγμα ἦν, ἕνα ἀνθρώπων βέλτιστον εἶναι πάσης; τῆς οἰκουμένης· ἕνα πρὸς ἕνα ἔχει καὶ λόγον, πάσης δὲ τῆς Ἐκκλησίας κοινῶς συνελεύσεως ἕνα βέλτιστον εἶναι ἀδύνατον παντελῶς· εἰ δὲ μή γε, καὶ Ἄρειος, καὶ Εὐνόμιος, καὶ οἱ ἕτεροι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἔχθροί ταυτὸ τοῦτο φήσουσιν· ἀλλ' οὐκ ἴστιν. Ὅθεν εἶδε καὶ σὲ τὴν ἀλήθειαν γνόντα, καὶ τῶν πολλῶν ἀκούσασα, τὴν διχνοῖαν εἶδαι καὶ τὸ ἐπιμένον, καὶ τὴν ματαίαν πρόληψιν καὶ κακίαν, καὶ ἐνωθῆναι τῇ τῶν πολλῶν ἀποφάσει, μᾶλλον δὲ τῇ ἀποφάσει τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΦΕΣ.

Ἐκείνοι γὰρ τοῖς μὲν ἐλέγχοις στενοχωρούμενοι, διόρθωσιν δὲ οὐδαμῶς οὐδεμίαν παραδεχόμενοι, διὰ τὸ ἀνιάτως ἔχειν, ὡς Ἴσκις, παρακάλουν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ὡς Ἰκωνῶν ἤδη ῥηθέντων τῶν ἐπὶ τῇ προσθήκῃ λόγων· οἰόμενοι δι' ἐκείνων τῶν λόγων ἐπισκιάσειν τὸ τοῦ Συμβόλου τόλμημα, τῆς δόξης ὕψους δεικνυμένης.

ΑΠΟΑ.

Οἱ τοῖς ἐλέγχοις στενοχωρηθέντες φαίνονται ἐν τοῖς Πρακτικῶς τῆς συνόδου· ἐλέγετε γὰρ, καὶ πρῶτος ἀπάντων σὺ, ὅτι Διαλεχθῶμεν, διαιρηθῶμεν, ἀπὸ ἡμῶν· οἱ Λατῖνοι σοφοὶ καὶ γενναῖοι ἄνδρες εἰσὶ, καὶ διαλεκτικοὶ ἐμπειρότατοι. Εἰ οὖν ἐν τῇ περὶ τὴν προσθήκην λόγοις ἐφάνησαν οὕτω δεῖν, ὥστε μηδεμίαν ἀπολογίαν ὑπολειφθῆναι ἡμῖν, τίνας ἂν γίνωνται, ὅταν περὶ τῆς δόξης τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα, ἔπου καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἔχουσι δεῖξαι, τὴν ἐκπύρουσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῷ Υἱῷ διδόντας; Ἄσκησον συμφέροι ἡμῖν ἀπελθεῖν, ἢ ἡττηθῆναι καὶ μετ' ἀσχύνης ἐπαναστρέφαι. Ταῦτα μὲν ἐλέγετε, ἀληθῶς τοῖς ἐλέγχοις ὑμεῖς στενοχωρούμενοι. Διόρθωσιν δὲ παρὰ σοῦ τὴν Ῥωμαϊκὴν δέξασθαι Ἐκκλησίαν οὐκ εἶδει· ἐκείνη γὰρ πασῶν κυβερνήτις ἐστὶ, καὶ ταῖς νοσοῦσαις τῶν ἐκκλησιῶν ἰατρὸς ἐμπειρότατος, παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν τὰς ἄλλας ἰθύνειν καὶ κυβερνᾶν, ἐπιστηρίζειν καὶ διορθοῦν, οὐκ αὐτὴν δὲ διορθοῦσθαι παρὰ τῶν ἄλλων. Καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφεὶς, φησὶν ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πέτρον, στηριξοῦ τοὺς ἀδελφοὺς σου· οὐ γὰρ εἶπες, Στηριχθεῖτε ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν σου, ἀλλὰ, Στηριξοῦ. Οὐκοῦν καὶ σὲ εἶδει στηριχθῆναι παρ' αὐτῆς ὡς καὶ οἱ σοφώτεροί σου καὶ λογιώτεροι στηριχθῆσαν. Ἐπὶ δὲ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος σὺ παρεκάλουν Λατῖνοι· ἀλλ' ὅτι μῆνας εἴχετε δεκατέσσαρας διαλεγόμενοι περὶ τοῦ, οὐ δεῖ προσθεῖναι, δυοῖν μόνον ὄντων τοῖν ζητημάτοι, ἐν οἷς Ἰκωνὰς ἀπολογίας παρέσχον ὑμῖν αὐτοὶ· διὰ τοῦτο εἶδει καὶ πρὸς τὸ ἕτερον μεταβῆναι τὸν λόγον· Ἰνζ, δειχθέντος τοῦ δόγματος ἀληθοῦς, ἀδίκως αὐτοὺς ἐπιδείξουσι παρ' ὑμῶν συκοφαν-

• Luc. xii, 32.

A vero noluit, sed superba de te ipso opinione deceptus, putasti universa te synodo prudentiorem esse et doctiorem; quod extremæ stultitiæ argumentum est, unum scilicet hominem antecellere universis. Esto, si unum cum uno conferas, id enim credibile est; at universa Ecclesia congregata unum hominem esse præstantiorem omnino est impossibile: alioquin et Arius, et Eunomius, et reliqui generalium conciliorum hostes hoc ipsum dicent; verum id fieri non potest. Quare te etiam oportebat agnita veritate multos audire, dissensionemque et pervicaciam et vanam illam quam habebas animo anteceptam opinionem ac perversitatem deponere; et multorum, imo vero Ecclesiæ sententiam sequi.

B

ΕΠΕΣ.

Illi enim argumentis convicti, et in angustiis redacti, nullam vero prorsus emendationem admittentes, quod, ut apparet, morbo laborent insanabili, hortabantur nos, ut ad inquisitionem dogmatis transiremus, quod esset de additamento satis jam dictum: his verbis existimantes obtegi, quod in Symbolo sunt ausi, si opinio sana esse probaretur.

ΡΕΣΠ.

Qui fuerint per argumenta coangustati, declarent Acta synodi. Dicebatis enim, et primus omnium tu: Disjungamur, dividamur, abscedamus; Latini viri docti et præstantes virtute sunt, et dialecticæ peritissimi. Quod si in disputatione de additamento visi sunt adeo acres ingenio, ut nullus apologiæ locus sit nobis relictus, qui erunt cum ipsam opinionem examinabimus, pro qua et doctiores Ecclesiæ proferre habent, Spiritus sancti productionem Filio quoque tribuentes? Satius igitur est abire, quam vinci et cum ignominia reverti. Hæc dicebatis ipsi profecto convicti, et in angustiis per argumenta redacti. A te porro emendari Romanam Ecclesiam nil opus erat; nam illa cunctarum est gubernatrix ecclesiarum, et ægrofantibus ecclesiis peritissime medetur, eum potestatem a Christo acceperit regendi alias et gubernandi, confirmandi et corrigendi, non ut ipsa confirmetur ab aliis: *Et tu*, inquit *Salvator ad Petrum, aliquando conversus confirma fratres tuos*; non dixit: *Confirmare a fratribus tuis, sed, Confirma*. Oportebat igitur te etiam ab illa confirmari, quemadmodum sapientiores et doctiores te confirmati sunt. Ut transiretis autem ad inquisitionem dogmatis non hortabantur Latini; verum quia mentes jam erant quatuordecim, cum illud agitabatur, nihil esse Symbolo adjiciendum, et ad quaesitorum alterum (nam duo tantum erant) jam satis illi vobis responderant, propterea opus erat ut ad alterum etiam pertractandum transiretur, quo dogmatis veritate patefacta probarent se a vobis injuria calumniis peti, quasi sacri Symboli depravatores: Osten-

derunt ergo nobis liquidissime, potestatem esse sancte illi sedi examinandi et corrigendi quae spectant ad fidem. Quare non, ut dicis, ad oblegendum facinus, quod ausi sunt in Symbolo, cupiebant devenire ad dogmatis disquisitionem, sed ut vobis demonstrarent piam esse vocem illam, *Filioque*, in Symbolo positam, esseque doctorum et Ecclesiae sententiam, et frustra se a vobis accusari et oppugnari: propterea ad perscrutationem dogmatis pervenire studebant.

EPIES.

Verum nostri id non ferebant, et nullo modo patiebantur de dogmatica quaestione haberi, nisi prius corrigeretur additamentum.

RESP.

Non ferebant sane nostri alterius problematis quaestione agitari, certamen paventes, illudque reformidantes, ne in secundo etiam idem illis eveniret. Etenim vos divisa in duas partes quaestione, quarum altera erat, nihil esse Symbolo addendum, ne dictionem quidem nec syllabam, altera vero, nec piam nec verum esse quod est additum Symbolo, rationes vestras protulistis. Cum vero Latini ad primum strenuos se praestitissent, veritatemque demonstrassent, ac ostendissent definitiones et decreta prohibentia nihil sibi ob stare; alioquin futurum ut Patres etiam secunda synodi subjecti omnino essent anathemati, quod aliud Symbolum ediderint ab illo diversum, quod antea prima tradiderat: nostri in hoc devicti secundum pertimescebant certamen. Si enim, alebant, in eo quod fortius videbatur, tam validas et nervosas dedero Latini defensiones, quid dicemus, ubi sanctos Patres proferent consona huic dogmati locutos? Propterea nullo modo volebant ut ad disquisitionem veniretur, et fugam inde parabant. Attamen suum te defensorem constituerunt; tu vero, nempe ut devitares discussionem dogmatis, ac certe clam assentiendo Latinorum dogmati, dixisti: Ut verum etiam examinando reperiat dogma, nos certe vocem hanc in Symbolo admittere non possumus, quoniam Patres nostros veremur. Pugnabas ergo et tu contra veritatem, ut ille qui de umbra asini allercabatur; et emendationem faciendam hoc modo dicebas: Tollatur e Symbolo vox illa addita, et reponatur seorsum in peculiari decreto; quando haec te dicente ridiculum quid passa est nostra ratio. Si enim vox *Filioque* blasphemum est, cur petis, ut in decreto peculiari reponatur, quemadmodum doctissimus cardinalis Julianus tibi objecit? Cum enim dixisses: Non possumus hanc vocem in fidei Symbolo recipere, quod sit blasphemum, sed eam in alio separatim reponamus decreto, ut factum est ab antiquis de voce illa, *Semper virgo*, in hymno cuius initium: *Unigenitus Filius*, cardinalis respondit: Queratur prius, venerande Pater, num vera sit, an falsa et blasphemum vox. Et si quidem blasphemum demonstrabitur, neque in Symbolo habeatur, neque

α τουμένους ως παραχάρακτας του Ιεροῦ Συμβόλου. Ἔδειξαν οὖν ἡμῖν ἐμφανέστατα, ἔξουσίαν ἔχειν τὸν θεῖον θρόνον ἐκεῖνον ἐξετάζειν καὶ διορθοῦν τὰ περὶ τὴν πίστιν. Αὐτὸ οὐκ ἐπὶ τῇ ἐπισκοπιάσει τὸ τόλμημα, ὡς σὺ φῆς, τοῦ Συμβόλου ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἐκθεῖν μεταθῆναι τοῦ δόγματος, ἀλλ' ἵνα διεξωσιν ὑμῖν, ὡς εὐσεβὴς ἔστιν ἡ, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φωνὴ τε θεοῦ ἐν τῷ Συμβόλῳ, καὶ δόξα τῶν διδασκάλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι μάτην αὐτοῖς ἐγκαλεῖσθε καὶ μάχεσθε· διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐξέτασιν τούτου ἔσπευδον μεταθῆναι.

ΕΦΕΣ.

Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἠνείχοντο, καὶ ἀμεταθέτως εἶχον πρὸς τὴν τῆς δόξης ἐξέτασιν, εἰ μὴ διορθωθείη πρότερον ἢ προσθήκη.

B

ΑΠΟΑ.

Ἀληθῶς οὐκ ἠνείχοντο μὲν οἱ ἡμέτεροι εἰσεῖν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου προβλήματος, τὸν ἀγῶνα διεκλιώντες καὶ τρέμοντες, μὴ πως τὰ αὐτὰ τῷ δευτέρῳ πάθωσιν. Εἰς δύο οὖν ὑμεῖς τὸ ζήτημα διαίρησαντες, εἰς τὸ, Οὐ δεῖ προσθεῖναι τῷ Συμβόλῳ μήτε λέξιν μήτε συλλαβὴν· τὸ δὲ, ὡς Ἡ προτεθείσα ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκη οὐκ ἔστιν εὐσεβὴς οὐδὲ ἀληθὴς, προτείνετε τοὺς λόγους. Τῶν δὲ Λατίνων ἐπὶ μὲν τὸ πρῶτον γενναίων φανέντων, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιδειξάντων, καὶ ὡς οὐ προσίστανται αὐτοῖς; οἱ ὅροι καὶ τὰ κωλύματα, εἰ δὲ μὴ, καὶ οἱ τῆς δευτέρας συνόδου Πατέρες πάντως ὑπάρχον ὑπὸ τῷ ἀναθήματι, ἄλλο ἐκδεδοκότες Σύμβολον ἢ ὑπερ ἢ πρῶτη φθόσασα παραδέδωκεν· οἱ ὑμέτεροι ἠτηθέντες ἐν ταῦτι, εἰσεῖν τὸν δεῦτερον εἰσεῖν ἀγῶνα· εἰ ἐν αὐτῷ, ὑπερ αὐτοῖς ἰσχυρότερον εἶναι ἰδέσθαι, οὕτως ἰσχυρὰς καὶ γενναίας οἱ Λατῖνοι τὰς ἀπολογίας ἀπέδωκαν, τί ἂν ἐκώμεν, ἔλεγον, ὅταν τοὺς ἀγῶνι; ἡμῖν ἐπιδειξῶσι συμφωνοῦντας τῷ δόγματι; Διὰ τοῦτο ἀμεταθέτως εἶχον πρὸς τὴν ἐξέτασιν, καὶ ὠρμησαν ἐκείθεν φυγεῖν· ὅμως προῖδοντο σε ὑπερ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι· καὶ εἶπες, φεύγων δῆθεν τοῦ δόγματος τὴν ἐξέτασιν, συγκαταβαίνων δ' ὅμως ἐγκαλυμμένως τῷ τῶν Λατίνων δόγματι, ὅτι εἰ καὶ ἀληθὴς εὐρεθείη τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον, ἀλλ' ἡμεῖς; οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι ποτε τὴν φωνὴν ταύτην ἐν τῷ Συμβόλῳ, ἐπειδὴ τοῦ Πατέρος ἡμῶν εὐλαβοῦμεθα. Ἐμάχου οὖν τῇ ἀληθείᾳ καὶ σὺ, ὡς ἐκεῖνος; ὁ ὑπερ τῆς ἑνοῦ σιῆς· καὶ τὴν διορθωσὶν τρόπῳ τοιοῦτῳ γενέσθαι εἰλες· ὅτι Ἐκκληθῆται ἀπὸ τοῦ Συμβόλου ἢ προσθήκη αὐτῆ, καὶ τεθήτω ἐν ἰδίῳ ὄρω· ὅτι καὶ γελοῖόν τι προσετίθει τῷ γένει, σοῦ ταῦτα λέγοντος. Εἰ γὰρ βλάσφημος ἔστιν ἡ, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φωνὴ, δεῖ τί ζητεῖς αὐτὴν ἐν ἰδίῳ ὄρω τεθῆναι; καθὼς Ἰουλιανὸς ὁ σφαῦτατος κερδινάλις πρὸς σε ἔφη. Εἰπόντος γὰρ σοῦ, ὅτι Οὐ δυνάμεθα τὴν φωνὴν παραδέξασθαι ταύτην ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως ὡς βλάσφημον αὐτὴν οὖσαν, ἀλλὰ θέσομεν ἐν ἰδίῳ ὄρω, ὡσπερ οἱ πάλαι τὴν τῆς Ἀειπαρθένου φωνὴν ἐν τῷ, Ὁ μονογενὴς Υἱός· ὁ κερδινάλις ἀντέφη· Ἐξετασθήτω πρότερον, Πάτερ ἀδελφε, ἡ φωνὴ αὐτῆ, εἰ ἀληθὴς ἔστιν, ἢ ψευδὴς τε καὶ βλάσφημος· καὶ εἰ μὲν βλάσφημος ἀποδειχθῆ, οὕτε ἐν

τῷ Συμβόλιῳ μενεῖ. οὐτε ἀλλαγῶ παθήσεται· τὰ γὰρ Ἀ βλάσφημα οὐδαμῶς χρὴ λέγεσθαι· εἰ δ' εὐσεβής, τί ἐν τῷ Συμβόλιῳ, τί ἀλλαγῶ; Μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τῷ Συμβόλιῳ δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ταῦτα ἀκούσαντα τρόμος· ἐπελάβετό σε καὶ τοὺς μετὰ σοῦ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, καὶ ὠρμήσατε φυγεῖν, γλιχόμενοι τῆς ἐκείθεν ἐξελεύσεως.

ΕΦΕΣ.

Κἄν ἐνέμειναν διὰ τέλους· τῇ ἐνστασίᾳ ταύτῃ, κἄν διελύθησαν ἐκείθεν καλῶς ποιοῦντες, εἰ μὴ παραπεισθέντες· ὑπὸ τινῶν αὐθις, ὡς ἀπρεπέ· ἐστὶ μὴδὲν εἰπόντας περὶ τοῦ δόγματος ἀπειθεῖν, ἐδέξαντο τὴν μεταβάσιν, τοῦτο μὲν τὴν ἀπὸ τῆς προσθήκης· ἐπὶ τὴν δόξαν, τοῦτο δὲ τὴν ἀπὸ Φερβάριας εἰς Φλωρεντίαν.

ΑΠΟΛ.

Ἦθελον μὲν τινες ἀσύνετοι διαμείναι τῇ ἐνστάσει, καὶ διαιερεθῆναι, καὶ διαλυθῆναι ἐκείθεν, ὧν σὺ πρῶτος ὑπῆρχες· οἱ δὲ τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐπιθυμηταί, καὶ τὸν κίνδυνον τῆς αἰρέσεως ὅσος ἐστὶ φοβηθέντες κατὰ τῶν διαιρουμένων ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οὐκ ἠθέλησαν τὴν μοχθηρίαν ταύτην νοσήσαι· ἐξετασθῆναι δὲ τὸ δόγμα καὶ τὴν ἀλήθειαν διατρανωθῆναι, καὶ ταύτην ἀσπάσασθαι μετὰ χαρᾶς ὑπεδέξαντο. Ὅθεν τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ καὶ τοὺς ἄλλους πείσαντες, ἐδέξαντο μεταβῆναι ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δευτέρου προβλήματος· ἐδέξαντο δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Φερβάριας εἰς Φλωρεντίαν μεταβάσιν, ἐπειδὴ ὁ τῆς ἐσίας μήμηξ· Εὐγένιος ὁ Πρώμης ἀρχιερεὺς ὁ θεότατος οὐκ εἶχεν ἐνὶ τῷ Φερβάρια, οὐτε μὴν εὕρισκε διδόναι ὑμῖν ἐκάστην τὸ στήθεσιν, καὶ τοὺς Φλωρεντίνοις μηνύσαι· δανεῖσαι αὐτῷ τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίων, ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν μίτραν αὐτοῦ ἐνέχυρον· οἱ ἐπὶ ἐνέχυρον λαβόντες, τὸ αἰτηθὲν ἀνέπληρωσαν· σὺν ἐκείνοις δὲ καὶ ἄλλα· τεσσαράκοντα ὑπέσχεον χάριτι δοῦναι, εἰ εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν μεταθήσοι τὴν σύνοδον, ἵνα δῆθεν ἡ πολιτεία αὐτῶν τὴν τοῦ θροῦ τιμὴν ἀπολάβοι. Διὰ τοῦτο οὖν ἡ μεταβάσις ἀπὸ Φερβάριας εἰς Φλωρεντίαν γέγονεν.

ΕΦΕΣ.

Ἐνθα γενόμενοι τῶν περὶ τῆς δόξης διαλέξεων ἀκηρξάμεθα, τῶν Λατίνων προνεγκόντων ῥητὰ, τὰ μὲν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν καὶ ἀγνώστων βιβλίων, τὰ δὲ ἐκ νενοθευμένων τε καὶ διεφθαρμένων, ἐν οἷς ἰσχυρίζοντο τὴν ἐκρυτὴν δόξαν συνίστασθαι. Πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐγὼ συμπλεκόμενος, καὶ τὴ τῆς διζήσεως ἀποκρινόμενος, καὶ νενοθευμένας εἶναι τὰς βιβλίους· προφανῶς παριστῶν, οὐδὲν ἤμουν εἰς κειθῶ, πλὴν ὅσον τὴν κειθῶν ἀναλίσκεν εἰσὴ καὶ μάτην.

ΑΠΟΛ.

Περὶ τῆς δόξης πρῶτος ὁ ἐν θεολογίᾳ ὑψίνους Ἰωάννης, ὁ τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Δομινίκου ἑπαρχος, τὴν ἐναρξιν ἐποίησατο· Μετὰ τῆς εὐλογίας τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς τὴν ἐξέτασιν, φήσας, ποιήσομαι πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως· ὅτε οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ ἀγνώστων ῥητῶν προήνεγκεν, οὐδὲ ἐκ νενοθευμένων

alibi reponatur; blasphemia enim nusquam dicenda sunt. Si vero pia, cur minus in Symbolo quam alibi? Imo potius Symbolo veritatem fateri oportet. His tu atque tui auditis disputationem de dogmate exhorruistis, et fugam parastis, abire illinc exoptantes.

EPHES.

Atque si quidem ut instare cœperunt, perstitissent etiam in hac voluntate usque ad finem, et recessissent illinc bono sane consilio, nisi dissuasum esset eis a quibusdam, rationem illam afferentibus, quod indecorum esset abecedere nulla habita de dogmate quaestione; ita suum præbucere assensum, tum ut a disputatione de additamento transiretur ad quaestionem dogmatis, tum ut ab urbe Ferraria Florentiam iretur.

RESP.

Volebant sane imprudentes quidam in ea voluntate persistere, qua cœperant instare, et disjungi, atque inde abcedere, sequorū tu caput eras. Verum qui suæ salutis erant avidi, agnoscentes quantum sit hæreseos periculum in his qui se ab Ecclesia secernunt, noluerunt timore percussis hujus nequitiæ morbo affici; sed magna voluntate permiserunt et quaeri de dogmate, et veritatem enucleari, ut eam amplecterentur. Quare persuasus etiam aliis ut æquitati acquiescerent, admiserunt secundi problematis disquisitionem; admiserunt etiam ut Florentiam e Ferraria iretur, quoniam Eugenius beatorum memoriarum sanctissimus pontifex Romanus Ferrariæ non habebat, nec aliunde facultas ei suppetebat, unde vobis alimenta subministraret. Idcirco mutuo petiit a Florentinis quadraginta nummorum aureorum millia oppignerata mitra sua. Illi accepto pignore pecuniam numerarunt; tantumdem vero se dono etiam daturus promiserunt, si in eorum urbem transferret synodum, ut scilicet illorum respublica honore hoc augetur, si inibi definitio fieret. Id fuit ergo causæ cur Ferraria Florentiam se conferrent.

EPHES.

Quo ubi pervenimus, disputationem de dogmate sumus aggressi; Latinis dictis proferentibus ex libris partim apocryphis et ignotis, partim depravatis et corruptis, quibus sententiam suam inniti asseverabant. Itaque rursus ego cum illis congressus, et sententiam absurdam esse aperte demonstravi, et libros depravatos perspicue probavi. Nihil tamen profeci, nec persuadere quidquam potui; tantum mihi frustra tempus contrebatur.

RESP.

Primus de dogmate Joannes illo in re theologica summi vir ingenii, atque in instituto sancti Domini præfecti dignitate ornatus, disputationem instituit: Arceps, inquit, benedictione Patris beatissimi, quaestionem de Spiritus sancti processione vobiscum habebō: quando non ex apocryphis ignotisque libris protulit textus, aut corruptis et

vatis, ut ipse ais ; nisi apocrypha intelligas Basilii Magni et Athanasii opera, nec non Epiphani et sancti Cyrilli, quorum dicta Joannes proferebat Latinorum nomine, per quae demonstrare conabatur dogmatis veritatem. Noluerunt enim sacri illi viri Occidentalium auctoritate doctorum, sed Orientalium probare hoc dogma ; ne, quod etiam evenit, possetis contradicere. Tu vero cum ferre non posses veritatem, corruptos et depravatos vocabas doctorum libros : quando etiam magno tuo dederore universa te synodus suggillavit ita dicentem, et praesertim ulterioris Franciae praesules, ut audierunt Orientalium doctorum libros vocari a te corruptos, magna voce exclamarunt : Haereticus est iste maledictus, aeterna feriatur excommunicatione, doctores enim rejicit : et si suis Orientis doctoribus fidelem non tribuit, quid de nostris Occidentalibus dixerit ? Hinc commotione excitata consurgentes nihil aliud egistis. Proxima vero sessione cum illi ex magni Cyrilli verbis argumenta duxissent, tu omnino sanctum Cyrillum negasti ita dicere. Cum vero Joannes Epiphanium eadem quae Cyrillus dicentem protulisset, tu haec ipsa etiam adulterata vocasti. Inde coactus profundae illae ac sublimis theologiae vir Basilium Magnum attulit in libro contra Eunomium consimilia prioribus disserentem : tu vero illa quoque depravata dixisti. Ita libros omnes, qui producti sunt, corruptos vocando, stultissimus ab omnibus habitus es. Quando misistis etiam Nicomediensis praesulis ministrum, ut afferret codicem sancti Basilii, in quo dictum illud habetur : Cur enim necesse est, etc. Ille vero sive malitia sua permotus, sive etiam a vobis admonitus, voluit occulere veritatem atque accepto codice venit ad fenestram cogitans dictum illud abradere, signatoque folio, in quo sententia habebatur, cultellum querebat, quo illam eraderet. At vero Spiritus veritatis non permittit id fieri, ne veritas extingueretur ; excitat ergo flammam auram, per quam factum est ut folio, in quo dictum inerat, mutato, aliud se offerret : ille festinans aliud expunxit pro alio. Deinde celeri gressu reversus ad synodum audacter ibat ad convincendos Latinos. Ut vero pater ejus librum aperuit, et integram sententiam vidit, torve in ministrum intuens, rem commonstrabas, at ille tremebundus clamavit : Ita mihi, Domine, tua prosit benedictio ; derasi illam, quomodo autem tursus integra sit, ignoro. Ita cum inventa esset sententia, confusi recessistis ; et jam non te pudet dicere, Latinorum dogmata te demonstratum esse absurdum ? Erubescendum tibi erat haec proloqui. Neque enim scriberas ad rudes, vel in regiones terrae desertas, ubi non essent, qui rerum consilii in tuas litteras inciderent. Siquidem Acta testantur veritatem, nihil aliud a te clamitatum, quam : Prolatus liber apocryphus est. Proferebant Cyrilli dictum, vocabas corruptum ; citabant Basilii sententiam, dicebas : Depravata est ; et in hoc sita erat responsionis tuae

τε και διεφθαρμένων, ως εὐ φησ· εἰ μὴ πω ἀπόκρυφα εὐ νοεῖς τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου και Ἀθανασίου βιβλία, Ἐπιφανίου τε και Κυριλλου τοῦ ἱεροῦ, ἐξ ὧν προέφερειν ὁ Ἰωάννης ὡ ; Ἐκ προαιώπου Λατίνων ῥητὰ, δι' ὧν ἰσχυρίζετο τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος παραστήσαι. Οὐ γὰρ ἤθελον εἰ ἱεροὶ ἄνδρες ἐκείνοι διὰ δυτικῶν διδασκάλων τὸ δόγμα τοῦτο συστήσαι, ἀλλ' ἐξ ἀνατολικῶν Πατέρων, ἵνα μὴ ἔχητε τυλῶν-τίνον εἰπεῖν, ὅπερ και γέγονε. Σὺ δὲ τὴν ἀλήθειαν μὴ δυνάμενος φέρειν, διεφθαρμένα τε και νενοθευμένα τὰ τῶν διδασκάλων ἐκάλεσε ; βιβλία · ὅτε και μῶμος προσητέρη σοι μέγας παρὰ τῆς συνόδου ἀπίστως λέγοντι οὕτως · και μάλιστα οἱ τῆς ἐνδοτέρας Φραγκίας ἠγούμενοι ἀκούσαντες, ὅτι τὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων βιβλία διεφθαρμένα ἀποκαλεῖς, μεγάλη φωνῆ ἐξεβόησαν · Αἰρετικὸς οὗτός ἐστιν ὁ κατάρτος · αἰωνίως ἀφορισθήτω · τοὺς διδασκάλους γὰρ ἀποσεισεται · και εἰ τοῖς αὐτοῦ διδασκάλοις τοῖς ἀνατολικοῖς εὐπιστεύει, εἰ ἂν εἴποι παρὰ τῶν δυτικῶν τε και ἡμετέρων ; Ὅθεν συγχύσιαις γενόμενης ἀνέστητε μηδὲν ἄλλο πράξαντες. Τῇ δὲ ἐφεξῆς συναλεύσει ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Κυριλλου ῥητοῖς τὸν λόγον ποιησαμένον ἐκείνων, παντελῶς ἠρνήσω τὸν ἄγιον οὕτως λέγοντα. Ὁ δὲ Ἰωάννης τὸν Ἐπιφάνιον ἔφερε συνηγοροῦντα Κυριλλῷ · και αὐτὰ νενοθευμένα ἐκάλεσας. Ἐπειτα ἀναγκασθεὶς ὁ βαθὺς ἐκείνος ; και ὕψηλός θεολόγος τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν ἀπὸ τῶν κατ' Εὐνομίου προσέφερε, συνηγοροῦν τοῖς πρότερον ἐνεχθεῖσαι · σὺ δὲ και τοῦτο νενοθευμένον ἐκάλεσας · και πάσας τὰς προενεχθεῖσας βίβλους διεφθαρμένας ἀποκαλῶν, μωρία ἐνομήσθης τοῖς πᾶσιν · ὅτε και τὸν ὑποτακτικὸν τοῦ Νικομηθείας ἀπιστεῖλατε τὸ βιβλίον κομίσαι τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου, τὸ τὴν ῥῆσιν ἔχον τοιάνδε · Τίς γὰρ ἀνάγκη, και τὰ ἐξῆς. Κάκεινος οὖν τῇ κακίᾳ κινούμενος, ἢ και παρ' ὁμῶν κινήσεις ἠβουλήθη τὴν ἀλήθειαν κρύψαι · και λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὴν βίβλον, και ἐλθὼν ἐπὶ τὸ θυρίδιον, ὑποκόμενος τὸ ῥητὸν ἀπέκλιθε λαθεῖν τὸ σιδῆριον τοῦ ἀπαλεῖψαι αὐτό. Τὸ δὲ τῆς ἀληθείας Πνεῦμα οὐκ ἠθέλησε τοῦτο γενέσθαι, ἵνα μὴ σεσθῆ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ πνέει ἀέρα, ὁ δὲ ἀήρ τρέπει τὸ φύλλον τὸ ῥητὸν ἔχον, και ἕτερον ἴσθησιν · ἐκείνος τῇ σπουδῇ ἐκκλίπτει ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου. Λαβὼν οὖν τὸ βιβλίον, και σπουδαίως ἐν τῇ συνόδῳ ἐλθὼν, ἤρχετο μετὰ θάρρους τοὺς Λατίνους νικήσαι. Ἀνοίξας δὲ τὸ βιβλίον ὁ πατήρ αὐτοῦ, και ἰδὼν ἐτι τὸ ῥητὸν ὑγιὲς ὑπάρχον, στρεβλῶ τῷ ὀφθαλμῷ τῷ ὑποτακτικῷ ἐκβλέψας, εἰδείκνυσεν · ὅς μετὰ δίου ἐδόθησεν · Εἰς τὴν εὐχὴν σου, Κύριε, ἔκοψα αὐτὴ, πῶς δὲ και κάλιν ὑγιὲς ἐστιν, ἀπορῶ. Οὕτως οὖν τοῦ ῥητοῦ ὀγιού ; εὐρεθέντος ἀνεχωρήσατε · και νῦν οὐκ αἰσχύνῃ λέγων, ὅτι ἠλεγεας τὸ εἶποπον τῆς τῶν Λατίνων δόξης ; Ἐδει οὖν σε αἰσχύνεσθαι ταῦτα λέγοντα · οὐ γὰρ πρὸς ἀμαθεῖς ἢ εἰς τὴν δοικὸν ταῦτα ἐπέσταλλες, ὅπως μὴ ἐντύχῃσι τοῖς εἰδῶσι · τὰ Πρακτικὰ γὰρ διεκύνουσαι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐβόας, ἢ Ἀπόκρυφόν ἐστι τὸ προκομισθὲν βιβλίον. Ἐφερον τοῦ Κυριλλου ῥητὸν, διεφθαρμένον ἐκάλεσε · ἐκίμυζον τοῦ Βασιλείου, νενοθευμένον ὑπάρχειν Βα-

γες· καὶ τοῦτο μόνον ὑπῆρχέ σοι τὸ γενναῖον τοῦ λόγου. Εἶτα εἰπόντων ἐκείνων, σὲ προκομίσει τὸ ἀληθές, προθεσίαν ἐζήτηεις ἀπελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρεῖν. Τοιαῦτά σου τὰ γενναῖα ῥήματα καὶ ἡ τοῦ λόγου ἰσχὺς, ὅπερ ἐπ' ἀληθείας αἰσχύνῃ ἐστὶν ἀπυγγέλλειν αὐτά. Διὰ τοῦτο ἄλις

ΕΦΕΣ.

Ἄλλων γὰρ ἄλλα ῥητῶν ῥητὰ διαδεχομένων, καὶ λόγου λόγον γεννῶντος, ὡς ἐν τοιοῦτοις εἰκός, οὐδέν τι μᾶλλον ἢ ἀλήθεια τὴν ἐαυτῆς ἰσχὺν ἐπιδείκνυτο, πολὺ τὸ μέλαν ἐμούντων ἐκείνων πρὸ ἐαυτῶν, καὶ ταῖς μακρολογίαις αὐτὴν ἐπισκιαζόντων.

ΑΠΟΛ.

Ἐπειδὴ τὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ῥητὰ διεφθαρμένα ἔλεγε, ἀνάγκη ἦν ῥητὰ ἐτέρων ἁγίων προκομίσει, καὶ προσέφερον τοῦ Ἐπιφανίου τε καὶ Κυρριλλοῦ· καὶ αὐτὰ ἀπόκρυφα, ἀγνωστά τε καὶ διεφθαρμένα ἐκάλει. Ὅθεν ὁ λόγος τὸν λόγον γεννῶν, ὡς εἰωθεν ἐπὶ τοῦτοις ἀεὶ γίνεσθαι, ἐχώρει εἰς ἀπειρον. Καὶ σοῦ μὲν ἐν καὶ γενναῖον ἦν ἀεὶ λέγοντος, ὅτι διεφθαρμένον τοῦτο, νενοθευμένον ἐκείνο· ἀγνωστον τοῦτο, ἀπόκρυφον τάλλο. Οἱ δὲ προσδιαλεγόμενοι τῶν Λατίνων ἠγανάκτου, καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· Αἰδέσιμε πάτερ Ἐφέσου, ἡμεῖς μὲν ὅσα τῶν ὑμετέρων ἁγίων βιβλία δεῖξομεν, ὅλα διεφθαρμένα λέγεις ἢ Ἑλληνικὰ εἶσιν. Εἰ μὲν οὖν τὰ Ἑλληνικὰ διεφθαρμένα καὶ νόθα εἶσι, Λατινικὰ δὲ ἡμεῖς οὐ θέλομεν ἐπιδείξαι διὰ τὸ ἀνύποπτον, πόθεν ἐπιδείξομεν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα σὺ πιστωθῆις; Δείξον σὺ, Πάτερ αἰδέσιμε, τὴν ἀλήθειαν. Σοῦ δὲ ἄλλο τι μὴ ἔχοντος λέγειν, ἢ ὅτι διεφθαρμένα καὶ νόθα εἶσιν, ἀνάγκη ἦν ἐκείνους διὰ τῶν ἐπομένων τοῦ διδασκάλου ῥητῶν συμβιβάσαι τὸν νοῦν, καὶ μακροῦς ἀποτείνει λόγους εἰς ἀπόλειξιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ. Μέλαν δὲ οὐκ ἐξέμεσαν ἐν ταῖς ἐαυτῶν ἀποκρίσεσιν οἱ Λατίνοι τὴν ἀλήθειαν ἐρευνῶντες, ἀλλ' ἢ σὺ πάντοτε μεθ' ὕβρεως λέγων καὶ γράφων, καὶ τὸν ἴδον ἐν τοῖς χειλέσιν ἔχων, ὄθεν καὶ κατεγνώσθης ὡς δεισιδαίμων. *intemestas jacies, et labra veneno perfusa habes, ex quo etiam condemnatus es ut superstitionibus im-*

ΕΦΕΣ.

Ἄχρις οὐ πάλιν ἀπαγορεύσας, ὑπὸ τε τῆς συνήθους ἐνοχλούμενος ἀσθενείας, καὶ τὸ τῶν λόγων ἄκαρπον καθορῶν, ἀπέπεινα λόγον διὰ μακροῦ πρὸς αὐτοὺς ὅσον ἰσχύν· ἐν ᾧ μαρτυρίας πλείσταις ἀναντιρρήτοις παρέστησα τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, ὅτι περ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται.

ΑΠΟΛ.

Ἀπηγόρευσα; μὲν ἀληθῶς, ἔφη, μὴ θυνάμενος τοῖς γενναίοις τοῦ φρὶ Ἰωάννου συλλογισμοῖς ἀντιλέγειν, ὅτι σοι τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν μετὰ συλλογισμῶν ἀνηρώτα, τὸ λέγον· Οὐ γὰρ τινα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς περ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ῥητῷ σε εἰδείξεν ἀπειρον θεολογίας τῆς ἱερᾶς· ὅτι καὶ ὡς ἀπροαίτην σε εἰδίδασκε, πῶς δαὶ νοεῖν τὴν ἐκπόρουσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος· κατόπτερου γὰρ δίκην τὰ Πρακτικὰ εἰσι μαρτυροῦντα τὸ ἀληθές· οὐ γὰρ

præstantia. Deinde illis dicentibus, ut verum a te proferretur, quærebatur spatium eunclii Constantinopolim ad inveniendum. Hæc erant egregia tua verba, et robur tui sermonis, quæ profecto recensere pudeat. Quare de hoc satis

EPHES.

Aliis enim alia dictis dicta excipientibus, et sermone sermonem pariente, ut in hisce assolet, non siuebatur veritas suas vires ostendere, multum illis atramentum præ se offudentibus, et prolixis sermonibus eam offuscantibus.

RESP.

Quandoquidem Athanasii Magni verba corrupta dicebas, afferenda tibi erant necessario aliorum sanctorum dicta, et allata sunt ex Epiphano et Cyrillo. Tu vero illa etiam apocrypha, ignota et vitiosa vocabas. Quapropter sermo sermonem pariens, ut semper in hujuscemodi rebus assolet, in infinitum protrahabatur. Et tu quidem unum semper et præclarum assidue repetebas: Hoc est corruptum, illud depravatum, ignotum hoc apocryphum illud. Ex Latinis vero qui tecum disputabant, stomachabantur, et mirabundi, Reverende Pater Ephesine, siebant, quocumque nos sanctorum vestrorum libros Græcos ostenderimus, tu vocas corruptos; si ergo Græci codices corrupti et adulterini sunt, Latinos vero nos proferre nolumus, ut omnis absit suspicio, unde veritatem demonstrabimus, ut fidem tibi faciamus? Ostende tu, reverende Pater, veritatem. Te autem nihil aliud respondente, quam loca corrupta et adulterina esse, necesse erat Latinos per sequentia verba doctoris sensum coherentem ostendere, et longos texere sermones ad demonstrandum et explanandum auctoris dictum. Nullum porro atramentum evomere Latini in suis responsionibus, cum veritatem indagarent; imo vero tu, qui semper et loquendo et scribendo con-

EPHES.

Donec iterum spe et viribus destitutus, tum quia consueto affligerbar morbo, tum quia inania fundi verba videbam, sermonem ad eos habui quam potui longissimum; quo plurimis irrefragabilibus testimoniiis aperui nostri dogmatis veritatem, quo scilicet ex solo Patre, non etiam ex Filio, procedebat Spiritus sanctus.

RESP.

Verum est quod ais, fuisse te spe destitutum: quia contra validos fratris Joannis syllogismos dicere non valebas; quando te per syllogismos vicissim interrogabat de illo magni Basilii dicto: Neque enim accipimus a Spiritu aliqua, sicut a Filio Spiritus. In qua te sententia ostendit sacre theologie ignarum; cum te etiam velut auditorem erudiebat, quomodo intelligenda sit Spiritus sancti processio; Acta enim instar speculi sunt. et verum testantur. Neque vero tu illius verba vide-

lana inania, sed solida et nervosa. Quo porro vexari morbo soleres, supra quidem diximus, sed et paulo post dicemus, ut qui fuerit, omnibus pateat. Ceterum adversus vim et robur argumentorum Joannis cum stare non posses, fugam parasti disputationis congressu perterritus: et longum quidem habuisti sermonem, sed qui nullam disputationis fructum haberet. Siquidem a Cabasila, et Palama, et similibus eorum schismaticis omnia mutuatus, nuda proponebas Evangelii dicta, putans te per ea probaturum quod ex solo Patre, non etiam ex Filio, procedat Spiritus sanctus; quod tu quidem certe probandum assumpsisti, at non probasti, neque tibi testus illi quidquam profuerunt. Dicere enim: *Qui a Patre procedit*¹, non modo non facit ad tuum finem, sed etiam aperte adversatur. Neque enim dicit: *Qui ex solo Patre, vel, qui ex Patre, non autem ex Filio procedit*. Illud autem: *Cum venerit Paracletus, quem mittet Pater*², nullas tibi dat vires; non enim sic sit: *Quem mittet solus Pater; aut: Quem Filius non mittit*. Præterea illud Pauli: *Nos non Spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est*³, nihil tuo proposito suffragatur. Neque enim dicit, Spiritum solius Patris, et non Filii, sed, *Spiritum qui ex Deo est, Deus autem Pater et Filius*. Quibus ergo ex locis probasti in synodo Spiritum ex solo Patre, ut hic te jactas? Num ex his quæ modo allata sunt? At in his non habetur Ex solo, sed simpliciter Ex Patre procedentem, quæ tibi omnia Latini concedunt: siquidem hic unus est longi illius tui sermonis sensus. At veritatis defensores tibi negabunt, dicta illa refragari affirmantibus Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Nam si dicerent, *Qui ex Patre non ex Filio, sive, Ex solo Patre non etiam ex Filio; vel ita; Pater solus producit Spiritum sanctum, non etiam Filius, aut similia, esset umbratilis hæc tibi rixæ et contentionis occasio*. Verum, ut etiam ex solo Patre dicerent, ad probandum quod vis, tibi satis non esset. Quod certe perspicere licet ex aliis Evangelii dictis. Salvator inquit: *De die illa et hora nemo scit, neque angeli caelorum, neque Filius, nisi Pater meus solus*⁴. Et rursus: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me*⁵. In his perspicue negavit Filius se scire, sed unum scire ait Patrem; et doctrinam, inquit, suam non esse suam, sed Patris: attamen non recte et laudabiliter credimus omnino oppositum, dicimusque notam ipsi esse diem illam et horam æque ac Patri; et doctrinam ipsius esse asseveramus. Si ergo nos eorum quæ ille manifeste negavit contraria credimus (1), et recta fide tenemus, cur hic, ubi nullam negationem apposuit, non credamus ex ipso etiam esse Spiritum sanctum, quando hoc ipsum per alia sacri

Δ θκαρτίαν ἑώρας ἐν τοῖς ἐκείνου λόγοις, ἀλλ' ἰσχύον τε καὶ δύναιμι. Ἦν δ' εἶχες ἐξ ἑθους ἀσθένειαν. εἰκομεν μὲν καὶ πρότερον, δηλώσομεν δὲ καὶ μετὰ μικρὸν, ἵνα γνῶσι πάντες τίς ἦν. Πρὸς δὲ τὴν δυνάμει καὶ ἰσχύον τῶν τοῦ Ἰωάννου λόγων μὴ δυνάμενος ἀντιδράσει τῆσφ' αὐτοῦ ἀποδρᾶσαι, τὸν ἀγῶνα δευλιάσα; τῆσφ' ἐκείνου· καὶ ἐξέτινας; λόγον, μακρὸν μὲν, μηδένα δὲ καρπὸν ἔχοντα διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τοῦ Κιζβασιλᾶ τε καὶ Παλαμά, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς σχισματικῶν ἀναλαθῶν ἔλαβε; γυμνὰ βῆτὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οἰόμενος ἐξ ἐκείνων δεῖξαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεσθαι· ὅπερ προέθου μὲν ἐμολογουμένως δεῖξαι, οὐκ ἔδειξας; δὲ, οὐδὲ προδρῶν τὰ βῆτὰ ἐκείνα σοὶ ἀπενετήκασιν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐ μόνον οὐ συνηγορεῖ τῷ σφ' λόγῳ, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἐναντιοῦται· οὐ γὰρ φησιν, Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται. Καὶ τὸ λέγειν, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν πέμψῃ ὁ Πατήρ, οὐδεμίαν σοὶ ἰσχύον δίδωσιν· οὐ γὰρ λέγει, Ὅν πέμψῃ ὁ Πατήρ μόνος, ἢ Ὅν ὁ Υἱὸς οὐ πέμπει. Καὶ τοῦ Παύλου δὲ, ὃ λέγει· Ἡμεῖς οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐ συνηγορεῖ τῷ σφ' βουλήματι· οὐ γὰρ λέγει, Τὸ Πνεῦμα μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ, Τὸ Πνεῦμα, φησὶ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸς δὲ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός. Ἐκ ποῶν οὖν βῆτῶν ἔδειξας ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ συνόδῳ, ὡς περ λέγεις ἐνετύθα ἐγκαυχώμενος; Ἐκ τῶν ἤδη βῆτῶν; Καὶ αὐτὰ οὐκ ἐκ μόνου φασίν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεμεν, καὶ τοῦτοισι τοῖς λόγοις; λατίνῃσιν συνομολογήσομεν. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ νόσος ἅπας ἐκείνου τοῦ λόγου ὅπερ ἐξέτινας. Ἄλλ' οὐκ ἀντικεινται, φήσομεν οἱ τῆσφ' ἀληθείας συνηγοροί, τὰ βῆτὰ ταῦτα τοῖς λέγουσι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Εἰ γὰρ ἔφασαν, Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἢ, Ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἢ, Ὁ Πατήρ μόνος προβάλλει τὸ Πνεῦμα, οὐ μὴν δὲ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἀλλ' ἕμοια, εἶχεσ ἂν σκιάν ἐπίκειν τε καὶ φιλονεικεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἔλεγον, ἦν ἱκανὰ πρὸς ὃ σὺ βούλει· πάρεστι γὰρ εἰδέναι καὶ ἐξ ἄλλων εὐαγγελικῶν φωνῶν τοῦτο αὐτὸ. Φησὶ γὰρ ὁ Σωτήρ· Περὶ τῆσφ' ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος. Καὶ αὐτίς· Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστὶν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. Ἐν τοῦτοις οὖν σαφῶς μὲν ἀκηρήσατο, ὅτι οὐκ οἶδεν αὐτὸς ὁ Υἱός, εἰ μὴ μόνος ὁ Πατήρ· καὶ ἡ διδασχὴ αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς. Ἡμεῖς δὲ καλῶς καὶ ἐπαινετῶς πιστεύομεν πᾶν τούναντιον, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν εἰδέναι αὐτὸν ὡς περ καὶ τὸν Πατέρα λέγομεν, καὶ τὴν

¹ Joan. xv, 26. ² ibid. ³ I Cor. ii, 12. ⁴ Matth. xxiv, 36. ⁵ Joan. vii, 16.

(1) Quoad verba scilicet, non quoad sensum contraria

διδάχην αὐτοῦ εἶναι τιθέμεθα. Εἰ οὖν ἐν εἰς φανε-
 ρῶς ἀκηρήσατο, ἡμεῖς τάναντία πισταύομεν, καὶ
 ὀρθοδόξως ποιούμεν, διὰ τί ἐνταῦθα, ἐνθα οὐδεμίαν
 ἀρνησιν τίθειεν, οὐ πιστεύομεν ἔτι καὶ ἐξ αὐτοῦ
 τὸ Πνεῦμα ἀπάρχει, ὅπου γε ἐν τοῖς ἱεροῖς· Εὐαγγε-
 λιοῖς δι' ἄλλων βησιῶν τὸ αὐτὸ ἡμῖν ὁ Σωτὴρ παρ-
 ἰστέ; ὁ; ποῦ φησιν· Ὅταν Ἐλθῇ ὁ Παράκλητος,
 ὃν ἐγὼ πέμφω ὑμῖν. Οὗτός ἐστιν ὁ Παράκλητος
 ἐκεῖνος, ὃν ὁ Πατὴρ ἐκπορεύει· εἰ οὖν ὃν ὁ Πατὴρ
 ἐκπορεύει, ὁ Υἱὸς ἐκπέμπει, τί διαφέρει τὸ πέμ-
 πεισθαι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι; Καὶ πάλιν·
 Ὅταν Ἐλθῇ ἐκεῖνος, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν
 τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ
 ἐμοῦ λήγεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν πάντα γὰρ
 ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἔστι. διὰ τοῦτο εἶπον,
 ὅτι Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Καὶ ἄλλαχού· Ἐρε-
 φύσθησε, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς, Ἀδελφοὶ Πνεῦμα
 ἄγιον. Ἄπαρ πάντα δεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Πόθεν οὖν
 καὶ ἐκ ποῦ ὄν ῥητιῶν ἰδειξας οὐ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου
 τοῦ Πατρὸς; Ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας;
 Καὶ πῶς ἔστι δυνατόν τοῖς αὐτοῖς ἐκ μόνου τοῦ
 Πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγειν;
 Εἰ γὰρ εἰλεγον οὕτως, ἑαυτοῖς περιέπιπτον, ἄλλα
 μὲν λέγοντες ἐν ἄλλοις, καὶ ἄλλα ἐν ἄλλοις. Δεῖ γὰρ
 ἢ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς λέγειν αὐτοῖς, ἢ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἄλλὰ τὸ ἐκ μόνου οὐδέ τις
 τῶν ἁγίων εἰρηκεν, εἰ μὴ μόνον Νεστόριος ὁ αἰρε-
 τικὸς, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ πάντας οἱ διδασκαλοὶ
 διαβρῆθην κηρύττουσιν. Αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας τῆς
 Ἐκκλησίας στυλοῦ, ὁ μέγας τῶ ὄντι καὶ ἱερῶ
 Ἀθανάσιος, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πιστεύω φησιν· Τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ
 ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ'
 ἐκπορευτὸν. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν
 τοῦ Κυρίου λόγῳ οὕτω φησιν· Μὴ ὑπονοεῖτω τις,
 ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν· αὐτὸς γὰρ ἀπὸ
 ἀνωθεν ἐπεμπεν ὡς θεὸς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν
 ὑπέδεχτο ὡς ἄνθρωπος· ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν
 κατέβη, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα
 αὐτοῦ.

Βασίλειος δὲ ὁ θεότατος ἐν τῷ κατ' Ἐνονομίου
 τρίτῳ φησιν· « Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιωματικῷ καὶ
 τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα, τρίτον εἶναι
 αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; Ἀξιωματικῷ μὲν γὰρ δευτερεύειν
 τοῦ Υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ
 λαμβάνον καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅπως τῆς αἰτίας
 ἐκαίτης ἐξημμένον παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας
 λόγος. »

Ὁ δὲ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ὁ καὶ ἀδελφὸς
 τούτου ἐν πολλοῖς μὲν λόγοις αὐτοῦ τούτῳ φησι,
 μάλιστα δὲ ἐν τῇ εἰς τὸ, Πάτερ ἡμῶν, ὁμιλίᾳ
 τρίτῃ διατρανοῖ λέγων· « Ὁ γὰρ μονογενὴς Υἱὸς ἐκ
 τοῦ Πατρὸς παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὀνομάζεται,
 καὶ μέχρι τούτου ἱστησιν ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα·
 τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγε-
 ται, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται· Εἰ
 τις γὰρ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ
 ἐστὶν αὐτοῦ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. »

Κύριλλος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησίας φωστὴρ
 ὁ μακάριος, ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ
 ἀρχὴ, Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐναργῶς λέγοντος, Ὁ

A Evangelii verba Salvator nobis declarat? Alienbi
 enim dicit: *Cum venerit Paracletus, quem ego mit-
 tam vobis* ¹⁰. Hic est Paracletus ille, quem
 Pater producit: si ergo quem Pater producit, hunc
 Filius mittit, quid differt inter mitti et proce-
 lere? Et rursus: *Cum venerit ille docebit vos omnem verita-
 tem; ille me clarificabit quia de meo accipiet, et annun-
 tiabit vobis: omnia enim quaecumque habet Pater,
 mea sunt, propterea dixi quia de meo accipiet* ¹¹. Et
 alibi: *Insufflavit et dixit discipulis: Accipite Spiritum
 sanctum* ¹². Quæ omnia ostendunt, etiam ex Filio
 procedere Spiritum sanctum. Unde igitur ei per quos
 textus probasti tu Spiritum ex solo Patre? Num ex
 doctoribus Ecclesiarum? Sed qui fiat ut iidem et ex Patre
 solo, et ex Patre et Filio dicant? Si enim ita dicerent,
 pugnantia sane loquerentur, alias alia docentes.
 Oportet enim ut vel ex solo Patre affirmant, vel
 ex Patre et ex Filio; verum ex solo Patre, nemo
 dixit sanctorum; unus hi affirmavit Nestorius hæ-
 reticus; productionis vero etiam ex Filio doctores
 omnes clarissimi præcones sunt. Principio enim
 magnum Ecclesiarum columen, magnus revera et sa-
 cer Athanasius, in suæ fidei confessione: Spiritus,
 inquit, sanctus a Patre et Filio non factus, nec
 creatus, nec genitus, sed procedens. Idem, in ser-
 mone de incarnatione Domini, hæc habet: Nulli
 vero suspicio sit, ipsum non habentem accepisse;
 ipse enim desuper mittebat illum ut Deus, ut homo
 autem infra eundem suscipiebat; ex ipso itaque
 descendebat in ipsum, ex deitate ejus in ejus hu-
 manitatem.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ
 ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ'
 ἐκπορευτὸν. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν
 τοῦ Κυρίου λόγῳ οὕτω φησιν· Μὴ ὑπονοεῖτω τις,
 ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν· αὐτὸς γὰρ ἀπὸ
 ἀνωθεν ἐπεμπεν ὡς θεὸς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν
 ὑπέδεχτο ὡς ἄνθρωπος· ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν
 κατέβη, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα
 αὐτοῦ.

Basilii quoque sanctissimus, libro tertio contra
 Eunomium: « Quæ enim, inquit, necessitas cogit,
 eo quod dignitate et ordine tertius est Spiritus
 sanctus, eundem esse quoque tertium natura?
 Dignitate enim illum esse a Filio secundum, cum
 ab ipso sit, et ab ipso accipiat et annuntiet nobis, et
 omnino ab illa causa pendeat, sermo pietatis tra-
 dit. »

Hujus autem frater, divinus Gregorius Nyssenus,
 in multis sane sermonibus hoc idem docet, præci-
 pue vero tertia in Orationem Dominicam homilia
 declarat dicens: « Unigenitum Filium divina Scri-
 ptura ex Patre natum vocat, et proprietates ejus in
 sacris Litteris ultra non progreditur; Spiritus vero
 sanctus et ex Patre esse dicitur, et insuper ex Filio
 esse perhibetur: *Si quis enim Spiritum Christi non
 habet, hic non est ejus*, inquit divinus Aposto-
 lus ¹³.

Beatus quoque Cyrillus, Alexandrinæ lumen
 Ecclesiarum, in epistola ad Nestorium, cujus initium
 est: *Cum Salvator noster aperte pronuntiet: Qui*

¹⁰ Joan. xv, 26.

¹¹ Joan. xvi, 15-17.

¹² Joan. xx, 22.

¹³ Rom. viii 9.

diligit patrem aut matrem super me, non est me dignus ¹⁴, hæc habet : « Et si Spiritus propriam habet subsistentiam, per quam esse per se intelligitur ut Spiritus et non Filius, haud tamen est a Filio alienus. Vocatus enim est Spiritus veritatis, veritas autem est Christus; et effunditur ab ipso quem a se motum et ex ipso Deo Patre. » Illa porro vox, *effunditur*, posita est a doctore loco hujus vocis *procedit*, ut ipsemet ait in expositione Symboli his verbis : « Et effunditur, hoc est procedit. »

Idem commentariis in Joel prophetam, explanans verba illa : *Effundam de Spiritu meo* ¹⁵, hæc habet : « Nam Filius ut Deus et ex Deo naturaliter est, ex Deo namque Patre natus est, proprius ipsius, et in ipso, et ex ipso est Spiritus, eodem plane modo, quo Dei Patris esse intelligitur. »

Idem in commentariis quibus confutat Palladium sic ait : « Nulli vero mutabilitati obnoxius est Spiritus; quod si mutabilitatis malo laborat, ipsi divinæ naturæ labes hæc aspergetur, cum sit Dei Patris, atque ipsius Filii, qui essentialiter ex utroque, scilicet ex Patre per Filium effunditur Spiritus. »

Idem in expositione anathematis noni ait : « Proprium habens Filius Spiritum sanctum, qui ex ipso est, et ipsi essentialiter insitus est, divina operabatur miracula. »

Beatus quoque Chrysostomus, homilia in incarnationem Domini, ait : « Venit ad nos Christus, dedit nobis Spiritum, qui ex ipso est, et assumpsit corpus nostrum. » Quid porro sibi vult illud, Qui ex ipso est, nisi Spiritum, qui ab ipso procedit, esse nobis datum ?

Sineo præterea novus theologus, qui et Metaphrastes, quinto Nonas Octobris, ubi sancti Dionysii Arcopagite vitam scribit, sic ait : « Finem habent corporalis adventus officia, et sumunt initium spiritualia; meusque in cælum evehitur Christus, et patriam repetit sedem, mittitque Spiritum, qui ab ipso procedit, in discipulos, ut duces incredulis gentibus fierent. » Ita magno patri Chrysostomo consona loquitur, dum ait, Spiritum qui ab ipso procedit.

Beatus itidem Epiphanius, Cypri archiepiscopus, « Ambo, inquit, in homine justo inhabitant, Christus et Spiritus ejus: quod si Christus ex Patre creditur Deus de Deo, Spiritus quoque erit a Christo, vel ab utroque; quemadmodum affirmat Christus, dum ait : *Qui a Patre procedit, atque ita ex me accipiet.* » Et in *Ancorato*, « Quemadmodum nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater; ita dicere audeo, neque Spiritum nisi Pater et Filius, a quo procedit, et a quo accipit, et nec Filium et Patrem nisi Spiritus sanctus, qui docet omnia et vere clarificat, qui est a Patre et Filio. » Et paulo infra : « Spiritus autem ex Patre et Filio spiratur. »

¹⁴ Matth. x, 37. ¹⁵ Joel ii, 28.

φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου δξιος, φησὶν · « Εἰ καὶ ἔστι τὸ Πνεῦμα ἐν ὑποστάσει ἰδικῆ, καὶ δὴ νοεῖται καθ' αὐτὸ καθὼς Πνεῦμά ἐστι καὶ οὐχ Υἱὸς, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμασται, καὶ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια, καὶ προχέεται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμίλει καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. » Τὸ δὲ προχέεται ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεται ὁ διδάσκαλος τίθησιν, ὡς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ θείου Συμβόλου ὁ αὐτὸς λέγει, ἐνθα φησὶ · « Καὶ προχέεται, ἦγουν ἐκπορεύεται. »

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἱερμηνείᾳ τῆς εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ τῆς, Ἐρχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου, φησὶν · « Ἡ μὲν γὰρ ἔστι Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, γαγέννηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά ἐστι, καθάπερ ἀμίλει καὶ ἐκ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. »

Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον Ἄντιβήρτικαῖς οὕτω λέγει · « Τραπεῖν δὲ οὐ τοὶ που Πνεῦμά ἐστιν · ἢ εἴπερ τὸ τρίπεσθαι νοεῖ, ἐκ' αὐτῆν ὁ μῶμος τὴν θείαν ἀναδραμεῖται φύσιν, εἴπερ ἔστι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μὴν καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἄμφοιν, ἦγουν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχέμενον Πνεῦμα. »

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἐννάτου ἀναθεματισμοῦ φησὶν · « Ἴδιον ἔχων ὁ Υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς αὐτῷ Πνεῦμα ἄγιον εἰργάζετο τὰς θεοσημείας. »

Χρυσόστομος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τῆς εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου φησὶν · « Πᾶθεν ὁ Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ Πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα. » Τὸ δὲ, Ἐξ αὐτοῦ, τί δηλοῦν βούλεται, ἢ ὅτι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δέδωκεν ἡμῖν;

Καὶ Σιμεῶν δὲ ὁ νέος θεολόγος, ὁ καὶ Μεταφραστής καλούμενος, τῇ τρίτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου οὕτω φάσκει · « Πέρας τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδουλίας δέχεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἀρχεται· καὶ εἰς οὐρανοῦς ὁ ἔμδς Χριστὸς ἀναφέρεται, πρὸς τὴν πατρικὴν ἐπάνεσι θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ Πνεῦμα ἐπι τῇ τῶν ἀπίστων ἰθῶν καταπέμπει τοῖς μαθηταῖς ὁδηγῆ· ὁ συνωδὰ λέγων τῷ μεγάλῳ πατρὶ Χρυσόστομῳ, ἦγουν τὸ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ. »

Ἐπιφάνιος δὲ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ὁ μακάριος, « Ἀμφότερα κατοικεῖ, φησὶν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς πιστεύεται Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, ὧς φησὶν ὁ Χριστὸς · Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὕτως ἐξ ἐμοῦ λήψεται. » Καὶ ἐν τῷ Ἀγκυρωτῷ · « Ὁν τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει· καὶ οὐδὲ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ διδάσκον πάντα, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, ὁ

παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ· «καὶ κατωτέρω»· Τὸ Πνεῦμα δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πνέει.»

Ταράσιος δὲ ὁ μακάριος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἀρχιερεῖς, ἧς ἡ ἀρχὴ, Πολλαῖς καὶ μεγάλας προνοαῖς, οὕτω φησὶ· «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν εἶναι γνωριζόμενον.»

Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Τάριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν οὕτω φησὶ· «Πιστεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τυτέσει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἓνα Θεὸν παντοδύναμον, μιᾶς οὐσίας, μιᾶς ὑπάρξεως, μιᾶς ἐξουσίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων· ἐξ οὗ πάντα, δι' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα· Πατέρα ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀπ' ἐτέρου· Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ, οὐ μὴν δύο φῶς, ἀλλ' ἐν φῶς· Πνεῦμα ἅγιον παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπίσης ἐκπορευόμενον.»

Καὶ Ἀναστάσιος δὲ ὁ τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ *Περὶ καθ' ἡμῶν ὀρθῶν δογματικῶν τῆς ἀληθείας*, ἐπιγραφὴν ἔχοντι, Ἦ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου τῶν περὶ τῆς ὑγιᾶς ἡμῶν πίστεως, οὕτω φησὶ· «Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παρίδειγμα, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν θεῶν παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε καὶ εἰκασίας· ταῦτη δὲ καὶ πνεύμα στόματος αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ Νοσογενεοῦς. Καὶ Πνεῦμα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλόμενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ.» Καὶ μετὰ τινὰ πάλιν φησὶ· «Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἐξ ἑαυτοῦ δεικνύς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυσῶν τοῖς μαθηταῖς· Ἐλεγε· *Accipite Spiritum sanctum.*»

Καὶ Δαμασκηνὸς δὲ ὁ ἅγιος ἐν τῷ ἰγ' τῶν Θεολογικῶν οὕτω λέγει· «Ἦ ἐκφαντικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ Πατρὸς ἐκ Πατρὸς ἐστὶ δι' Υἱοῦ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδεν.» Καὶ μικρὸν ἀνωτέρω· «Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστὶ νοῦς, Λόγος ἀβυσσος, Λόγος γεννήτωρ, καὶ διὰ Λόγου προβαλεῖς ἐκφορητικοῦ Πνεύματος.» Τὸ δὲ, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, οὐ λέγομεν, ὅπερ ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος λέγει, ἵνα μὴ τις διστάσῃ· ἐλύσαμεν αὐτὸ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὄρου, ὑπεραπολογούμενοι τῶν πέντε κεφαλαίων.

Καὶ Κύριλλος πάλιν ὁ μακάριος ἐν τῷ πρὸς Ἐρμιάην δευτέρῳ λέγει οὕτως· «Ἄγιον δὲ Πνεῦμα προσερεῖς τὸ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχέμενον φυσικῶς.» Ὅτι δὲ ἡ, διὰ, τῆ, ἐκ, ἰσοδυναμεῖ, καὶ τὴν αὐτὴν ἰσχύον ἔχει, μετὰ μικρὸν καὶ τοῦτ' οἱ δείξομεν. Νῦν δὲ τί ἔχεις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν; Οὐκ εἰσιν οὔτοι οἱ προλεχθέντες ἅγιοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι; Εἰ οὖν οὔτοι πάντες ἐν διαφόροις λέξεσι καὶ συλλαβαῖς ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογοῦσι καὶ λέγουσι, πῶθεν σοὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πα-

A Similiter beatus Tarasius patriarcha Constantinopolitanus, in epistola ad præsules Orientis, quæ ita incipit : *Multis et magnis Providentiæ modis, hæc habet : « Et in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, qui et ipse Deus agnoscitur. »*

Et sanctus Hilarius, oratione post Pentecosten, sic ait : *« Credimus in sanctam Trinitatem, hoc est Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiæ, unius potestatis, conditorem omnium creaturarum ; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia ; Patrem ex se, non ab alio ; Filium ex Patre genitum, Deum verum de Deo vero, lumen verum de lumine vero, non tamen duo lumina sed unum lumen ; Spiritum sanctum a Patre et Filio æqualiter procedentem. »*

Ad hæc Anastasius sancti montis Sina, in sermone, cui titulus : *De rectis quæ nos credimus dogmatibus veritatis*, cujus tale principium est : *Eorum quæ de illibata fide nostra, ita scriptum reliquit : « Ex eo porro quod proprium corporis est petito exemplo, declaravimus, quomodo in divinis alterum sit in altero ex proportionem et adumbrationem membrorum. Hac enim ratione et spiritus oris ejus, Dei scilicet, Spiritus sanctus dicitur, cum sit os Unigenitus. » Et rursus : « Spiritus, qui ab eo procedit et mittitur, non a Patre solum, sed etiam a Filio. » Et post pauca : « Itaque Dominus, ut eum se ostenderet, a quo Spiritus sanctus existit, insufflans in discipulos aiebat : *Accipite Spiritum sanctum.* »*

Sacer quoque Damascenus tertio decimo capite *Rerum divinarum* hæc habet : *« Manifestativa virtus occultæ Patris divinitatis ex Patre est per Filium procedens, ut ipsa novit. » Et paulo ante : « Ipse igitur est mens, Verbi abyssus, Verbi genitor, perque Verbum Spiritus manifestativi productur. » Illud autem, Ex Filio, non dicimus Spiritum ; quod octavo capite doctor idem habet, ne quis addubitet ; jam solvimus in primo definitionis capite, dum pro quinque capitibus apologiam scriberemus (1).*

D Rursum beatus Cyrillus, secundo ad Hermiam libro, sic ait : *« Sanctum vero Spiritum vocabis, qui ex Patre per Filium effunditur naturaliter. » Quod vero præpositio per idem valeat quod ex, et eandem habeat ac illa vim, paulo post id etiam tibi ostendemus. Nunc ergo quid ad hæc potes dicere ? Nonne qui allati sunt, sancti et Ecclesiæ doctores sunt ? Si omnes isti per diversas voces et dictiones suis in scriptis fatentur ac docent, Spiritum sanctum ex Patre et Filio, ex quo in sacræ Scripturæ loco habes, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere ?*

(1) Notanda hæc prorsus auctoris verba. Vide infra Monitum nostrum *Apologiæ præfixum*. ΕΒΙΤ.

Profer nobis, quis inter doctores dicat, Ex solo ; A quis sanctorum, quæ synodus dixit hoc ? Quomodo timet vanitati dedidisti, et studeas etiam sedere alios, non veritas Dominum, qui judicaturus est vivos et mortuos ? Quomodo illum negas Patri esse consubstantialem, et communem illi denegas cum Patre majestatem, et virtutem ; et initio carentem æternitatem ? quodque omnia quæ sunt Patris, habeat præter unum hoc, esse Patrem ? Ipse etenim dicit : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* ¹⁶ ; et rursus : *Tu, Pater, in me, et ego in te* ¹⁷ ; et, *Omnia mea tua sunt, et tua mea* ¹⁸ ; et in oratione, *Da illis, inquit, loquens de discipulis, ut unum sint, sicut nos unum sumus* ¹⁹. Si ergo Filius unum est cum Patre, quomodo Spiritus ex solo Patre procedit, qui ex Patre et Filio indivise procedit ? Hæc te oportebat inspicere, et non scripta Cabasilæ, et Palamæ, Plurnii, Camateri, Moschanparis, et aliorum, ne singulos percenseam, quos tu audiens evasisti schismaticus et veritati inimicus ; cumque in synodo adhibuisses non sanctorum, sed illorum dicta, ignominiam reportasti, quando tibi Ecclesiæ doctores illi protulerunt : quare cum oculos attollere non posses, in fugam te ignominiose dedisti ; et jam te dicere non pudet, Spiritum sanctum ex solo Patre tibi esse abs te demonstratum ? Proponisti tu quidem illud probandum, cum te ulterioris Franciæ antistites et potum strepitum et vocibus exhibilarunt, clara voce hæreticum et maledictum appellantes ; at nullo modo probasti, nuda tantum dicta protulisti ; *Qui a Patre procedit, et similia* ; ad quæ jam respondimus, nec est cur amplius dicamus.

EPHES.

Ab evangelicis quidem dictis exorsus, per apostolos vero et successores eorum progressus sum usque ad tertiam synodum œcumenicam, dicta singula diligenter expendens, et syllogismos ad unumquodque adhibens, atque id quod mihi præpositum erat concludens : novum scilicet Latinorum dogma esse abusive damnatum.

RESP.

Exorsus quidem es, ut jam dixi, a vocibus evangelicis ad tuæ probationem opinionis, sed præscriptum disputationis ordinem non servasti. Constitueratis enim, ut a capite ad caput, et ab argumento ad argumentum progredieremini, ut dilucide et clare fierent interrogationes ac responsiones. Cum vero jam disceptaretis et dictum dicto objiceretis, et syllogismus subsequeretur, compendiose et egregie a fratre Joanne formatus, tum sane tu coarctatus, quid responderes non habebas ; atque ut elaboreris, longum sermonem iustitisti nullo veritatis fructu aut disputationis more. Quando Joannes qui tecum disputabat, Domino Ephesie, dixit, videris præterire ordinem ; aliter enim inter

τῆς Πνεύμα τὸ ἅγιον εὐρηται ἐκπορευόμενον ἐν τῇ ἐκφῶ Γραφῇ ; Δείξον ἡμῖν, τίς τῶν διδασκάλων τὸ ἐκ μόνου φησὶ ; τίς τῶν ἁγίων ; ποῖα τῶν συνόδων τοῦτ' ἔφησε ; τί ἐστὶ ἐμαρτυρώσης σὺ, καὶ σπουδαίως καὶ τοῖς ἄλλω ; ἐξαπατήσῃ ; Οὐκ ἠδέσθης εἶν Κύριον, ὅς κρινεὶ ζῶντας καὶ νεκρούς ; Πῶ ; ἤρῃσω αὐτὸν μὴ εἶναι ὁμοούσιον καὶ ὁμοῦσιον καὶ ὁμοδύναμον τῷ Πατρὶ καὶ συνάναρχον, καὶ πάντα ἔχοντα δεξ καὶ ὁ Πατήρ, ἔχον μόνου τοῦ εἶναι Πατέρα ; Αὐτὸς γάρ φησὶ · Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ εἰσι · καὶ αὐ · Σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί. ἀγάπη ἐν σοὶ · καὶ Πάντα τὰμὲν ὁ ἐστὶ, καὶ τὰ ἐμὰ ἐμὰ · καὶ ἐν τῇ εὐχῇ · Δὸς αὐτοῖς, καὶ τῶν μαθητῶν λέγων, Ἰνα ὡσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν. Εἰ οὖν ἐν ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, πῶς τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὅπερ ἀχωρίστως πρόβεισιν ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ; Ταῦτα μὲν εἶδει σε βλέπειν, καὶ μὴ τὰ Καθολικὰ Παλαιὰ τε, καὶ τοῦ Φουρνῆ, Καματηροῦ καὶ Μισογάμπαρος καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ καθ' ἑκάστον λέγω, ὡς ἐπακούσας, σχισματικῶς καὶ ἐχθρῶς τῆς ἀληθείας ἐγένου · καὶ ἐν τῇ συνόδῳ οὐ τὰ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ τὰκαίων εἰπὼν ἤσχηθη, ὅτι σοὶ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνοι προήνεγκαν, καὶ μὴ δυνάμεις ἀνεθέλει ἀκίβδρας ἀσχυθεῖς ; καὶ νῦν οὐκ ἀσχυρῆ λέγων, ὅτι εἰσεῖς ἐκεῖ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ; Πρὸς τοῦ μὲν δεῖξαι, ὅτι σοὶ καὶ πρότερος ποδῶν καὶ φωνῆς ἐποίησαν οἱ τῆς ἐνδοτέρας Θραγκίας ἡγούμενοι, μεγάλη φωνὴ αἰρητικῶν καὶ κατηραμένων ἀποκαλοῦντές σε, εὐπω δὲ ἀπέδεις ἄλλ' ἢ μόνον ἀπλῶς ; βῆτὰ εἶπες · Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τὰ ὅμοια · ἀπερ καὶ δεύσεμεν ἤδη, καὶ οὐ δεῖ περαιτέρω λέγειν.

ΕΦΕΣ.

Παρὰ μὲν τῶν εὐαγγελικῶν ἀρξάμενος λόγων, δεῖ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδεδειμένων αὐτοῦ ; κατελθὼν ἄχρι καὶ τῆς οἰκουμένης τρίτης συνόδου, κατὰ μέρος τε ἐξεργαζόμενος ἑκάστον τῶν βῆτων, καὶ συλλογιζόμενος ἐφ' ἑκάστην, καὶ συμπειραζόμενον ὅπερ ἀποδεικνύει προκαίμενον εἶχον, ὡς πανταχοῦ τοῦ καινοῦ τῶν Λατίνων δόγματος ἀπηγορευμένου.

ΑΠΟΛ.

Ἦρξω μὲν, ὡς καὶ πρότερον ἔφη, ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν εἰς σύστασιν τοῦ σοῦ φρονήματος, οὐ μὴν δὲ τῇ καταστάσει ἐπηκολούθησας τῆς διαλέξεως. Ἐστήσατε γάρ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνητε, ἵνα καὶ εὐσύννοτοι καὶ σαφεῖς αἱ ἐρωτήσεις ἔσονται καὶ ἀποχρίσεις γίνωνται. Ὅταν δὲ εἰς αὐτὸ ἕλθετε, καὶ ῥητὸν τὸ ῥητὸν διεδέξατο, καὶ συλλογισμὸς ; κατόπιν ὡς ἐν συνόδῳ ἐπηκολούθει γενναίως παρὰ τοῦ φρά Ἰωάννου λεγόμενος, ἐστενοχωρήθης τῇ ἀποκρίσει, καὶ ἐξέφυγες, τὸν μακρὸν ἐκεῖνον ἀποτεινόμενος λόγον, μηδένα καρπὸν ἀληθείας ἢ ἔθους ἔχοντα διαλέξεως ; ὅτι σοὶ ὁ προσδιαλεγόμενος ; Ἰωάννης ἔφη · Κύριε ; Ἰερῆσου, φαίνεται ὅτι παρα-

¹⁶ Joan. xvi, 15. ¹⁷ Joan. xvii, 21. ¹⁸ ibid. 10.

¹⁹ ibid. 11.

γαίνεις τὴν τάξιν, ἄλλη γὰρ ἐστὶν ἡ ἡμετέρα συμφωνία, καὶ ἄλλως ποιεῖς· ἔτι τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου βῆτων οὐκ ἔλαβε τέλος, καὶ σὺ προέφερες εἰς μέσον ἄλλα; ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια ἐξω τοῦ προκειμένου, δ.δ.άσκων, ὡς εἶπες, τοὺς ἀκριατάς. Λέγε λοιπὸν μακρὸν, ὅσον ἂν αὐτὸς βούλη· ἐπειδὴ ἐγὼ οὐκ ἔχω τιθεῖναι σοὶ νόμον, ἀλλ' ὁ γαληνότητος βασιλεύς. Ὅμως ἐγὼ τηρήσω τὴν σεμνότητα καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλέξεων, καὶ οὐδέποτε ἀποκριθῆσομαι εἰς ὅσα λέγεις, ἔσσι' ἂν ἀπολογηθῆς κατὰ τὰς τῶν προκομισθέντων βῆτων, καὶ' ὃν ἡρξάμεθα τρόπον τῆς διαλέξεως, ὅπως σαφηνισθέντος τοῦ ἐνὸς ἀρξώμεθα τοῦ ἑτέρου. Ἀκούσας οὖν ταῦτα ἐπιληψία κατέσχε σε, καὶ ἐστενωγορήθης ἰλοῖν κατὰ πῦσιν καὶ ἀπίκρισιν τῶν βῆτων· καὶ εὐθὺς ὀλίγα εἰπὼν, Σέκουλα σεκουλώρουμ ἔβόθσας, τουτέστιν οὐ βούλομαι ἔτι λέγειν, τέλος ἐποίησα. Ὅθεν καὶ ὁ μακαριώτατος πάππας εἶπεν· Δίκαιόν ἐστιν, ἐπὶ εἰπὸς ὅσα ἐχρηξες, ἵν' ἀπολογηθῆς καὶ εἰς τὰ τελευταῖα Ἰωάννου τοῦ προβιντζιαλοῦ. Μὴ θέλοντος δὲ σου ἀποκριθῆναι, ἀλλ' ὀλίγουτέϊπόντος λόγους, στραβλοῦς καὶ διεψθαρμένους καὶ ἐξω τοῦ προκειμένου, ἐλύθη ἡ συνέλευσις, καὶ πλείον οὐκ ἠθέλησας συνελεῖν. Καινὸν δὲ καὶ ἀπηγορευμένον τὸ τῶν Λατίνων δόγμα οὔτε μὴν εἰδείξας οὔτε δεῖξεις ποτὲ, οὔτε σὺ οὔτ' ἄλλος τις ὑψηλότερος σου καὶ λογιώτερος· ὅτι οὐ καινὸν τοῦτο τὸ δόγμα ὑπάρχει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δευτέρας συνόδου ἐστὶ τε καὶ ψάλλεται ἐν τῇ Ῥωματικῇ Ἐκκλησίᾳ· οὐδὲ Λατινικὸν ἐστὶ ἡ Γραικικὸν, οὐ γὰρ ἐν μέρει ἡ πίστις, ἀλλὰ Χριστιανικὸν πάντες γὰρ οἱ διδάσκαλοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι τὸ αὐτὸ φρονοῦσιν· εἰ μὴ τοσοῦτον ἀτοπώτατος βούλει φανῆναι, ὥστε καὶ τοὺς ἀνατολικούς· ἀγλοὺς καὶ διδασκάλους Λατινοὺς ἀποκαλεῖν.

ΕΦΕΣ.

Ἐπὶ τούτοις κατέλυσα τὰς πρὸς αὐτοὺς ὀμιλίας, ἡ μῆκετι συνελεύσεσθαι μετ' αὐτῶν, ἡ γοῦν αὐτὸς σιωπήσειν βεβαιωσάμενος. Ἄλλ' ἔκεινοι προσεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους ἐκόντας ἀκοντας εἰς τὴν τῶν εἰρημίων ἀντίβῆσιν· καὶ τοῦτο διαπραξάμενοι μὴ παρόντος ἐμοῦ διὰ τὴν ἀσθένειαν, δύο ἐφεξῆς συνελεύσεις ἀνήλωσαν αὐτοὶ μόνον λέγοντες, μηδεὶς ἀπολογουμένων.

ΑΠΟΛ.

Ὁ δίκαιος λόγος ἀπῆται, ἐπειδὴ σὺ ἀπὸ μέρους τῶν Γραικῶν εἶπες, καὶ οὕτω μακροὺς κατέτεινας λόγους, ἵν' ἀκούσης καὶ τὰς ἀποκρίσεις. Οὐ γὰρ δίκαιον, τὸν διαλεγόμενον μόνον λέγειν μὲν, οὐκ ἀκούειν δὲ καὶ τοῦ ἀποκρινομένου. Καὶ σὺ μὲν τὸ, Σέκουλα σεκουλώρουμ, εἰπὼν, αἰσχυρθεὶς τῇ στενωγορήσει τοῦ φραξ Ἰωάννου ἀνεχώρησας, καὶ οὐκέτι ἐβούλου συνελεῖν· οἱ δὲ Λατῖνοι οὐκ ἠθέλοντο σιωπήσαι, καὶ τοὶ σοὶς λόγοις μὴ δοῦναι ἀπολογίαν. Ὅθεν ἐκάλουν κανονικῶς ἡμᾶς συνελεῖν καὶ ἀκούσαι τὰς ἀποκρίσεις τῶν λόγων. Καὶ σου μὲν μὴ βουλομένου συνελεῖν, ὁ βασιλεύς τε καὶ ὁ πατριάρχης καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας λογάδες ᾤψθησαν δίκαιον εἶναι συνελεῖν, καὶ οὕτω συνεβίβον. Ἀποστειλάτα οὖν ἡ σύνδος· ἐκάλει καὶ τὸ ἰδοεῖν,

nos convenit atque tu facis; nondum finem habuit Basilii Magni dictum, et tu alia in medium argumenta protulisti, et alia extra rem capita ad docendos, ut videris, auditores. Sermonem ergo protrahere quantum libuerit, nam ego tibi legem ponere non possum, sed Imperator sercissimus. Servabo tamen ipse modestiam et disputationis modum, neque ullum ad quæcunque dicis responsum dabo, donec satisfacias eo quo prolata sunt ordine dicta, et observata lege, qua disputationem sumus aggressi, ut explanato uno transeamus ad aliud. Quibus tu auditis stupore oppressus es, et coactus devenisti ad concisam interrogandi et respondendi rationem. Proinde paucis dictis exclamasti: Sæcula sæculorum, hoc est, nolo ultra disputare; jam feci finem. Quamobrem beatissimus papa dixit: Æquum est, ut quando tu quæ in rem tuam erant dixisti, respondeas etiam ad ea quæ postremo dixit Joannes provincialis. Tu vero respondere quidem noluisti, sed pauca distorta et prava nihilque ad rem facientia dixisti; et sessio dimissa est; neque amplius ad concilium venire voluisti. Esse porro novum et damnatum Latinorum dogma nec probasti, nec probabis unquam vel tu, vel quivis alius te doctior et sublimior; nam dogma hoc non est novum, cum usque a secunda synodo sit et cantetur in Romana Ecclesia; neque dogma Latinorum est aut Græcorum; fides enim non est partium, sed Christianorum, siquidem omnes tam Græci quam Latini doctores ita sentiunt: nisi velis usque admodum stolidus videri, ut Latinos voces sanctos etiam et doctores Orientales.

ΕΠΙΕΣ.

Cum ita perorasset, eorum congressibus vale dixi, statutum habens aut devitandum esse consensum eorum, aut certe mihi tacendum. Verum illi nostros volentes nolentes advocabant, eo quod respondere vellent ad ea quæ dicta erant. Quod cum fecissent, me non præsentem causa morbi, duas insumpsere deinceps sessiones ipsi soli dicentes, nemine defensionem suscipiente.

RESP.

Æqua ratio postulabat, ut posteaquam tu pro Græcis dixeras, et adeo prolixos sermones habueras, audires etiam responsiones; neque enim justum est solum disputantem dicere, et responsa non audire. Et tu quidem cum, Sæcula sæculorum, pronuntiaasses, præ pudore, quod te frater Joannes in angustias redigisset, recessisti, nec amplius in synodum ire voluisti; Latini vero silere handquam sustinebant, et tuis sermonibus nullam opponere defensionem. Quapropter canonice vos convocabant, ut conveniretis: et responsa ad sermones habitos audiretis: te vero renuente et non eunte, Imperator, et patriarcha, et reliqui Orientalis Ecclesie optimates conveniendum esse judicaverunt, atque ita convenerunt. Accessit tu quoque fuisisti

Και περαιτέρω εἶ: τὸ ῥητὸν τὸ, *Θεὸς ὄψις τῆ ἡμέρας ἐκείνης*, φησὶν· *Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, δὲ ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς·* εἰ γὰρ τὸ ἀποστείλλεσθαι τὸ σαρκῶσθαι μόνον, θρεῖται καὶ σθαι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναμφιδόλως οὐδένα ἂν τρόπον ἐλέγετο ἀποστείλλεσθαι, ἕπερ οὐδέποτε ἐσαρκώθη· ἀλλ' ἡ τοῦτου ἀποστολὴ αὐτῆ ἐστίν, ἡ αὐτοῦ πρόδοξ, ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται.

Ὁ δὲ θεὸς Ἀμβρόσιος ἐν τῷ πρὸς Γρατιανὸν τὴν βασιλέα πρώτῃ βιβλίῳ τῷ *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος* οὕτω φησὶν· Ἄλλ' οὕτε ἐπαιδὼν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξέρχεται, ἀπὸ τόπου ἀναχωρεῖ, καὶ ὡσεὶ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ σώματος· οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὡς δῆθεν ἐν σώματι ἔτε δὴ σῶμα ἐμπερικλείεται· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἡνίκα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐ χωρίζεται τῷ Πατρὶ, οὐ χωρίζεται τοῦ Υἱοῦ· τίνα γὰρ τρόπον δύναται χωρίζεσθαι τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ ὄν; Ὁ πάντως καὶ τῆς ἀϊδιότητος δεῖγμα ἐστὶ, καὶ τῆς θεότητος ἐμφαίνει τὴν ἐνότητα.

Αὐγουστίνος δὲ ὁ θεϊότατος πρὸς Ὀρωσίον ἐπιστέλλων ἐν τῷ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσεν ἑαυτὸν οὕτως· ἐπιλευσόμενον [ἀπαλευσόμενον], ἐν πολλοῖς τόποις περὶ τοῦτου λέγων καὶ τοῦτο φησὶ· Διὰ τί τοίνυν μὴ πιστεύσωμεν, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν αὐτὸ Πνεῦμα; Εἰ γὰρ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐξεπορεύετο, οὐκ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑαυτὸν ἐμφανίζων τοῖς μαθηταῖς, ἐναρτύσηεν αὐτοῖς λέγων· *Ἀδέσθε Πνεῦμα ἅγιον*.

Καὶ μετὰ τίνα· Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται πρὸς τὸ ἀγιάζειν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, εἰ καὶ ὁ Πατὴρ τοῦτο δίδωκε τῷ Υἱῷ, ἵν' ὡσπερ ἐξ αὐτοῦ οὕτω καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύηται. Οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα λέγειν, μὴ εἶναι ζωὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ ὁ Πατὴρ ζωὴ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός· καὶ διὰ τοῦτο ὡσπερ ὁ Πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὕτως ἔδωκε ζωὴν ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐξ ἐκείνου, ὡσπερ ἐκπορεύεται καὶ ἐξ αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς *Πρὸς Πέτρον περὶ πίστεως κεφαλαιοῦ* 10· Βεβαιότατα πίστευε, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἀμφίβαλλε, αὐτὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Πατὴρ ἐστὶ Πνεῦμα καὶ Υἱός, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Λέγει γὰρ ὁ Υἱός· *Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·* ὅπου Πνεῦμα ἑαυτοῦ εἶναι ἐδίδασκεν, ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ προφητικὴ καὶ ἀποστολικὴ διδασκαλία ἡμῖν παραδίδωσιν. Ἡσαΐας μὲν γὰρ φησὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· *Παράξει τὴν γῆν τῆ ῥάβδῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀναλεῖ τὸν δασυήν*. Περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος· *Ὁρὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐ-*

Et infra in illud : *Cum esset sero die illa* ²¹ ; *Cum venerit Paracletus*, inquit, *quem ego mittam vobis a Patre* ²². Si enim mitti solummodo incarnari diceret intelligi, sanctus procul dubio Spiritus nullo modo diceretur mitti, qui nequaquam incarnatus est ; sed ejus inisio ipsa processio est, qua de Patre procedit et Filio.

Sanctus quoque Ambrosius, libro primo de Spiritu sancto, ad Gratianum imperatorem (cap. 10) hæc habet : Sed neque cum de Patre exit, de loco recedit, et quasi corpus a corpore separatur; neque cum in Patre est, quasi in corpore tanquam corpus includitur. Spiritus quoque sanctus cum procedit ex Patre et Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio. Quomodum enim separari potest a Patre, qui Spiritus oris ejus est? Quod utique et æternitatis indicium, et divinitatis exprimit unitatem.

Sanctissimus vero Augustinus ad Orosium scribens in sermone (cap. 10), cujus initium est : Dominus noster Jesus Christus manifestavit se ita venturum ; multis in locis hac de re verba faciens hæc etiam habet : Cur igitur non credamus, Spiritum sanctum ex Filio quoque procedere, cum sit et Filii Spiritus? Si enim ab ipso non procederet, post resurrectionem suam manifestando se discipulis non insuflasset in eos dicens : *Accipite Spiritum sanctum*.

Et paulo post : Spiritus vero sanctus non de Patre procedit in Filium, et de Filio ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit ; quamvis Pater hoc Filio dederit, ut sicut ab ipso, pariter et ab illo procedat. Neque enim possumus dicere, Spiritum sanctum non esse vitam, quandoquidem vita est Pater et Filius ; et propterea sicuti Pater vitam habens in se ipso, dedit et Filio ut vitam habeat in se ipso, ita dedit ut etiam ab illis vita procedat, sicut procedit et ab ipso.

Ejusdem ex libro *De fide ad Petrum*, capite undecimo : Firmissime tene, et nullatenus dubites, eundem Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus est Spiritus, de Patre et Filio procedere. Dicit enim Filius : *Cum venerit Paracletus Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* ²³ ; ubi suum esse Spiritum docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctum prophetica atque apostolica doctrina nobis commendat. Isaias enim dicit de Filio : *Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium* ²⁴. De quo et Apostolus ait : *Quem interficiet dominus Jesus Spiritus oris sui* ²⁵.

Ἰησοῦς ἀναλεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐ-

²¹ Juan. xi, 10. ²² Joan. xv, 26. ²³ ibid. ²⁴ Isa. xi, 4. ²⁵ II Thess. ii, 8.

Et quid opus est recensere omnia quacunq[ue] A Occidentalis Ecclesie doctores aiunt? Hæc enim scitis esse arbitratur ad comprobendam veritatem et persuadendam animo, qui non sit pervicacia et contumacia opinione domersus, qualis erat isus, venerabilis Ephesie: nonquam enim voluisti verum animo comprehendere, et a qui sanctos hæc doctores; sed maluisse cum Palama, et Cabasila, et reliquis esse, qui divexati contorsionibus intestinorum perire. Quod vero illos ostendisse sis per suos doctores, Spiritum sanctum ex Filio procedere, sicut ex Patre, vehementer sane admiror, cur pro his etiam illos non habess, qui doctores universis Christianis propostiti sunt a conciliis, qui et ubi et doctoribus Orientalibus, præsertim in hæc dogmatibus, congruentia loquuntur.

EPHES.

...a altera vero sessione, quæ a me dicta fuerant pervertentes potius quam evertentes; et doctorum nostrorum oppositas, ut illis quidem videbatur, sententias erponentes.

RESP.

In hæc secunda post tuam fugam sessione iterum frater Joannes de rebus divinis disputavit; iterumque magna voce clamavit: Adducite hæc Ephesinum; volo enim refellere quæ dixi. Et rursus to synodus per nuntium ad se vocavit. Qui vero missi erant, querentes te, insanientem repererunt, et vocibus inconditis stridentem. Cumque te ad synodum iavarent, respondisti: Non possum venire; hæc enim nocte venerunt cardinales sublato domicilio tecto, et membra mea virgis igneis occiderunt; occiderunt me cardinales, et nunc ad synodum invitit? Non possum. An non videtis et ipsi plagas? et ostendebas membra tua dicens: Videtis, ut simple toto præ verberibus lividas? Illi autem intelligentes que morbo laborares, rediere sacro nuntiantes concilio, te advenire non posse, quod non recte valeres. Quocirca frater Joannes rursus: Vellem, aiebat, Ephesius adesset, et nobiscum sessioni huic interesset: verum devictus despondisse animum videtur. Itaque ad vos responsionis verba faciam; et afferens in medium dicta Orientalium doctorum, quæ a nobis etiam supra exposita sunt, nec non alia plurima; nos enim protulimus pauca: egregie solo ipso clarius demonstravit, Spiritum sanctum a Filio quoque procedere; et quæ prius a te dicta fuerant, aereuo demolitus est, aique humi prostravit ut falsus et perversus, penitusque a theologia et mente sanctorum abhorreat. Exposuit vero doctorum nostrorum sententias, iis quæ a te dicebantur contrarias, veritati autem omnino consonas; non eo sensu, quo tu perverso intelligendo exponebas, sed quo illas si scripserunt, et recta mente pronuntiarunt; te reliquens ubi constravit, deridendo lapsu jaccientem, unde te erigere penitus non valuisti. καὶ ὡς ἡ ἐκείνων εἶχεν ὀρθὴ διάνοια· σὲ καταλιπὼν ἀνακύψαι ὄλω;

Καὶ τί δεῖ πάντα καταλύειν, ἵνα οἱ Ἀσσιαὶ διδασκαλοὶ τῆς Ἐκκλησίας φασὶν; Ἀρκεῖν ἡγοῦντο καὶ ταῦτα εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἵνα πείσῃ φράξῃ μὴ βαδιστέμεν τῇ ἀποστάσει τε καὶ προλήσει, ὡς περ ἡ σὴ, αἰδέμεν Ἐφέσου, ἰσοβάπτιστο· οὐ γὰρ ἠθέλησθε ποτε συνίεναι τὸ ἀληθές καὶ ἐνωθῆναι τοῖς διδασκάλοις; οὕτως καὶ ἄγιν· ἀλλ' ἐξέλεθε μετὰ τοῦ Παλαμά καὶ Καβασίλῃ καὶ τῶν λοιπῶν εἶναι, οἱ τὸν βίον περὶ στραφέντων αἰσῶν. Ὁ δὲ φησὶ, ἵτι ἰδοίνοσαν παρὰ τῶν αἰκείων διδασκάλων ἔκπερυσμένον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ καθάπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς, θεοῦ καὶ οὐ κατὰ σοῦ; οὐ νομίζεις, εὐ; αἱ σύνδοι πᾶσι τοῖς Χριστιανῶν; διδασκάλους; παρῆσαν, αἱ συμφωνοῦσαν ἕνωτοί; καὶ τοῖς Ἀνατολικῶς διδασκάλοις, καὶ πάντοτε B ἐν τοῖς; παρὰ τῆς πίστεως; ὁμοίως.

ΚΟΡΕΣ.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνλεύσει τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημμένα διαστρέφαντες πάντοτε ἢ ἀνατρέφαντες, καὶ χρήσεις ἐναντίας, ὡς ἐκεῖνοις ἰδέσθαι, τῶν παρ' ἡμῶν διδασκάλων ἐκταθευόμενα.

ΑΠΟΑ.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ δευτέρᾳ συνλεύσει μετὰ τὴν σὴν φυγὴν πάλιν ὁ φρά Ἰωάννης ἐθεολόγησε, καὶ πάλιν φωνῇ μεγάλῃ ἐβόησεν· Ἀγάγετε τὸν Ἐφέσου ἕδε· βούλομαι γὰρ ἀνατρέψαι τὰ αὐτῶν εἰρημμένα. Καὶ πάλιν ἐπέσταλεν ἡ σύνδοις, ζητοῦσά σοι συνελθεῖν. Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ζητοῦντές σοι, εὗρον μακρόν, καὶ βεῶντα φωνῆς ἀσκήμου. Καὶ καλοῦντων σοι συνελθεῖν τῇ συνόδῳ, εὐ ἀνείργης· Οὐ δύναμαι ἔλθειν· τῇ γὰρ νυκτὶ ταύτῃ ἐλθόντες οἱ καρδινάλοιι ἀπεπέτασαν τὸν ὄραρον τοῦ οἰκήματος, καὶ μετὰ βέβητον πυρίων ἔδειραν μου τὰς σάρκας. Ἀπέκτεινάν με οἱ καρδινάλοιι, καὶ νῦν καλοῦσι με συνελθεῖν μετ' αὐτῶν; Οὐ δύναμαι. Ἡ οὐχ ἔρθετε καὶ ὁμεῖς τὰς κληγὰς; Καὶ ἰδοίνοσαν τὰς σάρκας σου λέγων· Βλέπετε, πῶς εἰμι ὄλω; μεμελανωμένος τῶν βαδιστέμων ἕνεκεν; Ἐκεῖνοι δὲ ἰνοφάσαντες τὴν ἀσθένειαν, ἀπῆλθον δηλοῦντες; τῇ ἰερῇ συνόδῳ, ὡς οὐ δύναται συνελθεῖν, ἀσθενεῖ γὰρ. Ὅθεν ὁ φρά Ἰωάννης πάλιν εἶπεν· Ἐβουλόμην εἶναι τὸν Ἐφέσου ἕδε, καὶ συμπαραῖναι ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ συνλεύσει· ἀλλ' ὡς βουκεν, ἤτηθητις ἀπέγω. Διὸ φέρε D πρὸς ὁμᾶς ποιήσωμαι τὴν ἀπέκρυσιν. Καὶ προεγγάτων τὰ τῶν Ἀνατολικῶν διδασκάλων βητὰ, ἀπερ καὶ ἡμεῖς πρότερον ἐξεθέμεθα, καὶ ἄλλα πλείστα, ἡμεῖς γὰρ ὀλίγα προεταίναμεν, γενναίως ἀπέδειξα καὶ λαμπρότερον τοῦ ἡλίου, δεῖ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔκπερυστα· ἀντρέψαί τε ἀνδρείως τὰ παρὰ σοῦ πρότερον εἰρημμένα, καὶ εἰς γῆν κατέστρεψεν ὡς ψευδῆ καὶ διαστραμμένα, καὶ παντελῶς ἀλλότρια τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας καὶ διανοίας. Καὶ ἐκτίθεικε τὰς χρήσεις τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, τοῖς σοι μὲν βηθεῖσιν ἐναντίας, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῶν ὄντων συνζούσας· οὐ μὴν δ' ὡς οὐ διαστραμμένως ἐξήγου καὶ ἐλάμβανες, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνοι συνέγραψαν ἐνθα καὶ κατηγόρησε, πτώμα γέλωτος; δεῖον, ὅθεν

ΕΦΕΣ.

Ἐπει δὲ μου σεισμηχότος, οὐδεὶς ἐτι τῶν ἡμετέρων πρὸς αὐτοὺς ἐθάβρησεν ἀντιτάξασθαι, τοῦτο μὲν τῶν ἐρχόντων οὕτω δέον εἶναι κρινόντων, τοῦτο δὲ καὶ ὀκνοῦντες ἅπαντες τὸν ἀγῶνα, καὶ μὴ εἰς ἐριδας καὶ παραχρῆς ἐμπέσωσι δεδιότες· ἐκεῖνοι τὴν ἡμετέραν σιωπὴν ὡς ἔρμαιον λογιζάμενοι, καθάπερ τινὰς φυγάδας προσκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους πρὸς μάχην· καὶ μηδαμῶς ὑπακούοντων ἡμῶν, ἐπεκρότουσαν ὡς νικηταί, καὶ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες.

ΑΠΟΑ.

Ἐπεκρότουσαν οὐχ ὡς νικηταί, ἀλλ' ὡς ἀθῶοι τῆς σῆς διαβολῆς· σὺ γὰρ καὶ οἱ κατὰ σὲ τοὺς Λατίνους αἰρετικούς εἴχετε διὰ τὸ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον, καὶ ἐνεκαλεῖσθε αὐτοὺς, καὶ τολμητὰς τοῦ συμβόλου καὶ παραχαράκτας ἐκαλεῖτε· ἐκεῖνοι δὲ τοὺς ἄγιους τοὺς Ἀνατολικούς τε καὶ Δυτικούς προκομίσαντες συμφωνοῦντας τῷ ἑαυτῶν δόγματι, ἢ βέλτιον φάναι τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεκρότουσαν, ὡς οὐκ εἶσι τολμητὰς τοῦ συμβόλου ἢ αἰρετικοί, ἀλλ' ὡς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, ἡδὴ τῆς ἀληθείας φανερίης διὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Προκαλοῦντο δὲ τοὺς ἡμετέρους, εἰ βούλονται ἀντιπεῖν τοῖς τῶν διδασκάλων βήτοισι. Οἱ ἡμέτεροι οὖν ἀντιλέγειν οὕτω πρὸς τὰ φανότατα οὐκ ἐθάβρησαν, οὐδὲ ἀπλῶς ἀντιτάξασθαι ἤθελον, οὐχ ὡς ὀκνοῦντες, ἢ δεδιότες, ὡς σὺ φῆς, ἀλλ' ὡς μωρίαν ἠγοούμενοι ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ, οὕτω φανερώς δεικνυμένη διὰ τῶν Ἀνατολικῶν τε καὶ Δυτικῶν διδασκάλων. Σὺ δὲ εἰσώπησας τεχνέντως, οὐχ ὡς βουλόμενος σιωπᾶν, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν· τίς γὰρ διαλεγόμενος ἐν σταδίῳ σιωπᾶ ἔκουσῶς; ἢ γὰρ σιωπῆ νίκην εὐθὺς δεικνυσί· δεῖ οὖν τὸν διαλεγόμενον ἀεὶ λέγειν, ἔστ' ἂν νικήσῃ, ἢ νικηθῇ. Σὺ δὲ μὴ δυνάμενος ἐτι λέγειν, σιωπῆν ἀκούσιον ἤσκησας, τὴν ἀσθένειαν ὑποκρινάμενος· καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ τοῦ ἀγῶνος ἐξέκλινας, δῆλον μετὰ τιμῆς, ὡς οὐκ ἐνικήθης ἐν τῇ συνόδῳ· τὴν γὰρ αἰσχύνην πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων οὐκ ἠβουλήθης συνελθεῖν.

ΕΦΕΣ.

Τοῦτο δὲ καὶ ἀεὶ ποιεῖν ἐμελλον, οὕτω καθάπαξ παρεσκευασμένοι πρὸς πᾶν τὸ λεγόμενον ἀντιλέγειν, καὶ ἑαυτοῖς τὴν νίκην ἐπιφημίζειν.

ΑΠΟΑ.

Παρεσκευασμένοι εἰσι πάντοτε οἱ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες ἀντιλέγειν τῷ ψεύδει. Καὶ ἡμεῖς νῦν ἑτοιμοὶ καὶ παρεσκευασμένοι ἐσμὲν τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἐνώσεως ἀντιτάσσεσθαι. Καὶ οἱ Λατῖνοι οὖν καὶ τότε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ παρεσκευασμένοι εἰσι καὶ ἔσονται οὐ πρὸς τὸ καλῶς λεγόμενον ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κακῶς καὶ ψευδῶς λεγόμενον γενναίως ἀνθίστασθαι καὶ ἀποσκορακίζειν, οὐχ ὡς ἐπιφημίζοντες ἑαυτοῖς τὴν νίκην, ἀλλ' ὡς ἐκπληροῦντες τὸ χρέος, τουτέστιν ἀποδιώκειν τὸ ψεῦδος ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ αὐτὴν ἀμαυρώσῃ. Καὶ σοῦ μὲν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα λέ-

Α

EPHES.

Quoniam vero, ubi tacui-sem ego, ex nostris nemo ausus est amplius sese illis opponere, tum quia optimates ita fieri oportere censebant, tum quia omnes certamen detrectabant, timentes ne se litibus ac turbis implicarent; illi taciturnitatem nostram veluti lucrum inopinato sibi oblatum rati, nostros veluti in fugam versos provocabant ad pugnam: nobis autem renuentibus, applaudebant illi quasi victores, et veritatem a se stantem habentes.

RESP.

Applauderent non ut victores, sed ut culpa vacantes, quam in illos per calumniam conjiciebas; tu enim et qui tecum sentiunt, Latinos hæreticos habebatis, quod dicant, etiam ex Filio procedere Spiritum; et incusabatis eos, Symbolique temeratores ac depravatores appellabatis. Illi vero prolatis doctoribus et Orientalibus et Occidentalibus, qui eorum dogmati seu potius veritati suffragantur, applaudebant, quod nequaquam sint temerarii Symboli corruptores, vel hæretici, sed veritatis assertores, cum per doctores Ecclesiæ veritas jam eluxisset. Nostros porro evocabant, si quid velent dicere contra sententias doctorum; at illi non sunt ausi adversus lucidissima proloqui, neque omnino se opponere voluerunt, non, ut sis, quod réfugerent aut timerent, sed quia stultum esse opinarentur contra veritatem disputare tam aperte demonstratam ex Orientis et Occidentis doctoribus. Cæterum tu callide siluisti; neque enim silere volebas, sed contradicere non valebas: quis enim in stadio disputans sua [sponte] conticescit? Silentio quippe victoria statim ostenditur. Oportet ergo disputantem perpetuo dicere quoad vincat, aut vincatur. Tibi vero, cum ultra dicere non posses, minime spontaneum silentium fuit, morbum simulanti, atque ita congressum devitanti, ut scilicet honoris tui causa non succumberes coram synodo; namque ignominiam præ oculis habens ad synodum accedere noluisti.

EPHES.

Quod ipsi sane nunquam non erant facturi; cum eo sint prorsus ingenio, ut parati sint contra omne quod asseritur, dicere, et victoriæ famam sibi tribuere.

RESP.

Parati semper sunt illi, a quibus est veritas, contra mendacium dicere. Nos quoque prompti paratique nunc sumus ad repugnandum pacis iniæ inimicis. Ergo Latini etiam et illo tempore, et nunc, et in perpetuum sunt eruntque parati non contra id quod bene asseritur dicere, sed quod perperam et falso dicitur, constanter refellere, idque velut execrandum profligare; non quasi victoriæ nomen sibi tribuentes, verum id quod debent præstantes, hoc est mendacium a veritate depellentes, ne illam obscuret. Te igitur Spiritum ex solo Patre affirmante, idque ex nullo doctore

sumente, sed tuo ex ventre ita sentiente, tacere illi non poterant; sed tandiu locuti sunt, quoad veritas clarissime enituit, quod etiam ex Filio: sicque mendacium a veritate depulerunt.

EPHES.

Hinc primum cœptæ sunt audiri voces illæ œconomix et condensationis; et quidam ex nostris aggressus est dicere: Bonum est pacem amplecti, sanctosque inter se consentientes demonstrare, ne videantur Occidentales contraria loqui Orientalibus.

RESP.

Hinc cœpta est veritas sacrorum illorum Patrum animis in scri, dissensionem abjicientibus, vanamque illam anticipationem; et cœpta est ab iis ipsa inspicere veritas, divinum oculum, quem nihil latet, præ oculis statuentibus; ne incaute fierent veræ unitatis exsortes, et rursus Christi populum ab Ecclesia scinderent, quem suo sanguine Christus ipse redemit, pastoribusque tanquam oves tradidit, et eos præesse illis veluti pastores constituit. Qui porro dixit bonum esse pacem amplecti, et quæ sequuntur, Isidorus fuit Russiæ præsul, cujus sententiam vir doctus Scholarius confirmavit; qui tres etiam orationes de unitate ecclesiastica edidit, quibus sanctos Orientales consentire cum Occidentalibus præclare admodum demonstravit. Christianissima vero atque sanctissima vox illa fuit, pacem esse amplectendam: quod et Salvator præcepit in Evangelio, ubi, *Pacem, inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* ¹⁶. Neque enim justum aut pium est aversari fratres una fide nobiscum conjunctos et Christianos, pro quibus Christus suum profudit sanguinem; et in eos odio flagrare et persequi atque ut alienigenas habere.

EPHES.

Tum vero etiam de præpositione *per* cœpit quidam philosophari, quod apud nostros doctores reperiatur idem valere quod *ex* præpositio: et causam Spiritus Filio tribuat.

RESP.

Nicænus hic præsul erat, qui multis validisque rationibus de præpositionibus *per* et *ex* philosophatus est; et orationem satis longam edidit, quæ *Dogmatica* sive *De unione* inscripta est; in qua de præpositione *per*, et Spiritus sancti processione a Filio clarissime pulcherrimeque disseruit, et scientia theologica disputavit. Si vero tu negas idem valere *per*, quod *ex*, nos te hic multis exemplis convincemus. Cedo, negare quis poterit præpositione *per* significari causam, idemque eam valere quod *ex*, ubi Evangelista ait: *Omnia per ipsum facta sunt* ¹⁷, per Filium scilicet? Possumusne dicere *per* non significare causam, et non æquipollere

γοντος, οὐκ ἐκ τινος δ' ὅμως τῶν διδασκάλων λαβόντος, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς κοιλίας τοῦτο φρονούντος. οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτοὶ σιωπῆσαι, ἀλλ' ἔλεγον. ἔστ' ἂν ἀπεδείχθη σαφέστατα, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ οὕτως εἰδῶσαν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος.

ΕΦΕΣ.

Ἐνταῦθεν ἀρχὴν λαμβάνει τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως ῥήματα καὶ τὶς τῶν ἡμετέρων ἐπιχειρήσῃ λέγειν, ὡς Καλὸν ἐστὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι, καὶ τοὺς ἁγίους συμφῶνους ἀποδείξει πρὸς αὐτοὺς, ἵνα μὴ δοκῶσιν εἰ Δυτικῶι τοῖς Ἀνατολικῶι ἀντιφθέγγεσθαι.

ΑΠΟΑ.

Ἐνταῦθεν ἀρχὴν λαβὼν ἡ ἀλήθεια ἐμφυτευθῆναι τὰς τῶν ἱερῶν Πατέρων ἐκείνων ψυχὰς, τὴν διχόνοιαν ἀποβαλλομέναις καὶ τὴν ματαίαν πρὸς τὴν, καὶ ἰδεῖν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τὴν ἀλήθητον ὁρῶντων τοῦ Κυρίου πρὸς ὁρθολογῶν θέντων, ἵνα μὴ λάθωσι φυγεῖν τὴν ἀληθῆ ἔνωσιν, καὶ ἐχίσωσι πάλιν τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁν αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ ἐξηγόρατον αἵματι, καὶ τοῖς ποιμένιν ὡς πρὸς τὰ ἐνεχείρισται, καὶ αὐτοὺς ἠγεῖσθαι αὐτῶν ὡς ποιμένας κατέστησεν. Ὁ δ' εἰπὼν, ὡς καλὸν ἐστὶ τὴν εἰρημένην ἀσπάσασθαι, καὶ τὰ λοιπὰ, ὁ Ῥωσῆς Ἰσίδωρος οὗτος ἦν συνηγόρησε δ' αὐτῷ καὶ Σχολάριος ὁ σοφὸς, ὃς καὶ λόγους τρεῖς ἐξέθετο περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ τοὺς ἁγίους Ἀνατολικούς τε καὶ Δυτικούς ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις μάλα γενναίως συμφωνούντας ἀλλήλοις ἀπέδειξεν. Χριστιανικώτατα δὲ εἶπε καὶ ἀγιώτατα, τὴν εἰρήνην λέγων ἀσπάσασθαι. Τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἐνετείλατο ἐν Εὐαγγελίοις, *Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, λέγων, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν*. Οὐ γὰρ δίκαιον, οὐτε μὴν δεῖον ἀποβάλλεσθαι ἀδελφοὺς ὁμοπίστους τε καὶ Χριστιανούς, ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχευε, μισεῖν τε αὐτοὺς καὶ διώκειν, καὶ ὡς ἀλλοφύλους ἠγεῖσθαι.

ΕΦΕΣ.

Ἦδη δὲ τὶς καὶ περὶ τῆς διὰ φιλοσοφεῖν ἤρξατο, παρὰ τοῖς ἡμετέροις διδασκάλοις εὐρισκομένης ὡς ταυτὴν τῆ ἐκ δυναμένης, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος τῷ Υἱῷ διδούσης.

ΑΠΟΑ.

Οὗτος ἦν ὁ Νικαῖος ἀρχιερεὺς, ὁ περὶ τῆς διὰ καὶ τῆς ἐκ πολλοὺς καὶ καλοὺς φιλοσοφίας λόγους, καὶ λόγον ἱκανὸν ἐκθεῖς, *Δογματικὸν ἢ Περὶ ἐνώσεως* ἐπιγραφὴν ἔχοντα ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς διὰ, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως τῆς παρὰ τοῦ Υἱοῦ σαφέστατα καὶ κάλλιστα εἶπε τε καὶ ἔθετο λόγησεν. Εἰ δὲ ἀρνήσῃ τὴν διὰ μὴ ταυτὴν τῆ ἐκ δύνασθαι, ἐνταῦθ' αὖ σοὶ ἡμεῖς ἀποδείξομεν διὰ πολλῶν τῶν παραδειγμάτων. Αὐτίκα γὰρ τὶς δυναμένη ἀρνήσασθαι τὴν διὰ μὴ σημαίνειν αἰτίαν, καὶ ταυτὴν τῆ ἐκ δύνασθαι, ἐνθα ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶ *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο*, τοῦ Υἱοῦ δηλονότι; Ἄρα δυνάμεθα ἀρνήσασθαι μὴ τὴν διὰ αἰτίαν

¹⁶ Joan. 14, 27. ¹⁷ Joan. 1, 3.

σημαίνειν, καὶ ταυτὸν τῇ ἐκ δύνασθαι, καὶ τὸν Ἀ
 Ἰὸν αἰτίαν εἶναι τῶν πάντων; Ὅτι ἐκ ταυτὸν ἡ
 διὰ τῇ ἐκ βούλεται, Βασίλειος καὶ Χρυσόστομος
 τοῦτο βούλονται, ἐξηγοῦμενοι τὸ ἐν τῇ γενέσει εἰ-
 ρημένον παρὰ τοῦ Ἀδάμ· Ἐκτεσάμην ἄνθρω-
 πον διὰ τοῦ Θεοῦ· ὡς ταυτὸν ἠγνοῦσι ἐστὶν εἰπεῖν
 τῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν ὁ μὲν ἐν τῷ πρῶς Ἀμφι-
 λόχων κεφαλαίῳ δὲ λόγῳ οὕτω διασαφεῖ καὶ φη-
 σιν· Ἦδη δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαίνό-
 μενα πολλάκις ἀντιμεθίσταται ἡ διὰ τῇ ἐκ, ὅταν
 ἡ ἑτέρα τὴν τῆς ἑτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνη·
 οἷον, Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, Ἰσον λέ-
 γιον τῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ, ἐν τῇ τοῦ κατὰ
 Ματθαίου ὁμιλίᾳ γ' φησὶν· Οἶδε γὰρ τὸ δι' οὐ τὸ
 ὑφ' οὐ λέγει· ἡ Γραφή, ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐκτεσά-
 μην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ· οὐ τὸ δεύτερον αἰ-
 τιον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον μάλλον τιθεῖσθε. Καὶ πάλιν·
 Οὐχὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστὶ·
 Καὶ Κύριλλος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον
 ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ, Καταφυλαροῦσιν, ὡς μνη-
 θάνω, τινεὶ φησὶν· Ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, ὅτι καὶ
 γεγέννηται κατὰ σάρκα διὰ γυναῖκος. Καὶ μετ'
 ὀλίγα· Γεγέννηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναῖκος. Καὶ
 πολλάκις ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὑπαλλαττομένης
 εὗροι τις ἀν' αὐτὸν ταῖς προθέσεις ταύταις, ὅτε μὲν
 τῇ διὰ, ὅτε δὲ τῇ ἐκ, ὡς ἰσοδυναμοῦσαις ἀδια-
 φόρω; χρώμενον. Καὶ Παῦλος δὲ πρὸς Γαλάτας
 φησὶν· Ἐξαπέστειλον ἡ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
 γενόμενον ἐκ γυναῖκος. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς ὁ
 μακάριος ποτὲ μὲν λέγει ἔδων πρὸς τὴν Θεοτόκον·
 Θεὸν ἐκ σοῦ σαρκωθέντα ἔγνωμεν· καὶ αὐτὸς ὁ
 Ἐκ σοῦ τῆς ἀγνῆς προήλθεν ἀφράστως σαρκω-
 θεῖς· ποτὲ δὲ· Διὰ σοῦ, Παρθένε, Θεὸς ἀνθρώποις
 ὡμίλησε· καὶ, Ὁ λυτρωτὴς διὰ σοῦ, Παρθένε,
 ἐπεδήμησεν. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ὑπάρχει, ὅτι ἰσοδυ-
 ναμεῖ ἡ διὰ τῇ ἐκ, καὶ μίαν ἰσχὺν ἔχουσι,
 ἐντεῦθεν δηλον. Θεοδώρητος ὁ Κύρου ἐπίσκοπος
 ἐπιλαμβάνεται τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐν πολλοῖς
 τῶν ἱβ' κεφαλαίων, ἀ φθάσας ὁ ἅγιος ἐξέθετο κατὰ
 τοῦ Νεστορίου· καὶ ἐν τῷ θ' ἀναθεματισμῷ, ἐν ᾧ ὁ
 Κύριλλος φησὶν· Ἴδιον ἔχων ὁ Υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ
 καὶ οὐσιωδῶς ἰμπεφυκὸς αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον,
 εἰργάζετο τὰς θεοσημασίας· ὁ Θεοδώρητός φησὶν·
 Εἰ μὲν ὡς ὁμοφυεὶς ἔφη Κύριλλος καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐκπορευόμενον, ἴσε συνομολογήσομεν, καὶ ὡς εὐσεβῆ
 δεξιόμεθα τὴν φωνὴν· εἰ δ' ὡς ἐξ Υἱοῦ, ἢ δι' Υἱοῦ
 τὴν ὑπαρξίν ἔχον, ὡς βλάστημον καὶ δυσσεβὲς
 ἀπορρίψομεν. Ἰδοὺ φανερῶς ἐδείλασεν ὁ Θεοδώ-
 ρητος εἰπεῖν καὶ τὴν διὰ μετὰ τῆς ἐκ, ἐν τῇ
 προόδῳ τοῦ Πνεύματος τῇ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐκείνος
 γὰρ ἀρνούμενος παντελῶς τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ
 εἶναι, καθὼς καὶ ὑμεῖς, οὕτως ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὕτως διὰ
 τοῦ Υἱοῦ κατεδέξατο· ὑμεῖς δὲ τὸ μὲν, δι' Υἱοῦ,
 ἰμολογεῖτε· τὸ δὲ, ἐξ Υἱοῦ, οὐδ' ἀκούσα· ἀνέχεσθε.
 Ἄλλ', ὡ φιλός, τὸ αὐτὸ σημαίνει κατὰ τὸν Θεοδώ-

particula ex; Filiumque non esse omnium aucto-
 rem? Porro ex perinde valere atque per, volunt
 Basilius et Chrysostomus, explanantes illud, quod
 habetur in Genesi dictum ab Adamo: *Pos-
 sedi hominem per Deum* ²²; ut profecto idem sit
 ac si diceret: Ex Deo. Quapropter Basilius, in li-
 bro quem per capita scripsit ad Amphiloichium,
 sic ait: Sæpe etiam ex et per ita altera alterius
 significationem subit, ut altera sumatur pro altera;
 quemadmodum in illo dicto: *Possedi hominem per
 Deum*; quod perinde est ac si diceret, Ex Deo.
 Chrysostomus autem, homilia quinquagesima tertia
 in Matthæum: Novit enim Scriptura, inquit, loco
 hujus vocis, Ex aliquo, uti hac voce, Per aliquem;
 ut cum dicit: *Possedi hominem per Deum*; signi-
 ficans non causam secundariam, sed potius prima-
 riam. Et rursus: *Numquid non per Deum est in-
 terpretatio eorum* ²³? Beatus quoque Cyrillus in
 epistola ad Nestorium, cujus initium est: Audio
 quosdam existimationi meæ detrachere; hæc habet:
 Necessæ est fateri, quod natus sit etiam secundum
 carnem per mulierem. Et paulo post: Natus est
 perinde atque nos ex muliere. Et frequenter in
 eadem epistola reperias ipsam promiscue uti per
 et ex præpositionum alterna mutatione, ut idem
 significantium. Paulus quoque in Epistola ad Ga-
 latas ait: *Misit Deus Filium suum natum ex mu-
 liere* ²⁴. Beatus quoque Damascenus in suis ad
 Virginem kywinnis modo ait: Deum ex te incarna-
 tum novimus; idemque alibi: Ex te immaculata
 prodiit ineffabiliter incarnatus; modo cæntat: Per
 te, Virgo, Deus cum hominibus versatus est; et,
 Per te, Virgo, Salvator advenit. Esse porro id ve-
 rum, præpositiones scilicet ex et per, idem valere
 et eandem vim obtinere, ex eo patet. Nam Theo-
 doretus, Cyri episcopus, multa reprehendit in duo-
 decim magni Cyrilli capitibus, quæ antea sanctus
 ille contra Nestorium exposuerat. Et cum in nono
 anathematismo Cyrillus dicat: Suum habens Filius
 Spiritum sanctum, qui ex ipso est, et ipsi sub-
 stantialiter insitus est, divina edebat miracula;
 Theodoretus ita objicit: Si ut de connaturali Cy-
 rillus loquitur, et procedente a Patre, libenter con-
 cedemus, et dictum recipimus ut piium: si vero
 ita loquitur, quod Spiritus ex Filio, sive per Filium
 existat, projiciemus ut blasphemum et impium.
 Ecce tibi manifeste reformidavit Theodoretus di-
 cere et per et ex, in processione Spiritus a Filio.
 Cum enim ille negaret omnino Spiritum esse a
 Filio, sicuti negatis et vos; neque ex Filio, neque
 per Filium admisit. Vos autem fateamini quidem
 per Filium; ex Filio vero, ne auribus quidem ac-
 cipere patimini; sed bens tu, juxta Theodoretum
 idem significat. Quod vero per Filium fateamini,
 Damascenus capite octavo et tertio decimo (1) per-

²² Gen. iv, 1. ²³ Gen. xl, 8. ²⁴ Galat. iv, 4.

(1) Lib. 1, De orth. fide.

spicue clamat: Ex Patre per Filium; et vos magna voce cantatis: Spiritum bonitatis largitorem, ex Patre per te, o Christe, procedentem. Et in hynorum officio, quod die Pentecoste canitur, habetis: Tum enim deitatis Savius, Spiritus ex Patre per Filium predicens. Verum etsi cantatis, non percipitis tamen idem valere *per* atque *ex*; at vero Theodoretus melius id notat quam vos, et propterea utramque præpositionem negavit. Quando igitur juxta ea quæ dicta sunt, hæ duæ præpositiones conveniunt, recte magnus ille Bessario Nicænus præsul de hoc philosophatur, et causam Spiritus per hanc præpositionem *per* Filio tribuit; et frustra obtrectas iam ei qui pacem amplectendam asseruit, quam ei qui de *per* et *ex*, quod idem valeant, disputavit. τὴν τε τὴν εἰρήνην εἰρηκότα δέον ἀσπάσασθαι, φούντα.

EPHES.

Ita paulatim Latinitas erupit, cœperuntque deinceps de modo conciliandæ pacis agere, et dicta quædam, per quæ pax fieret curiose perquirere, ancipitem habentia sensum, et quæ possent in utramque trahi sententiam ipstar cothurni. Id enim consilio suo multum conducere visum est; quod ita et nostri per ea facilius pertraherentur, et speraretur fore, ut eadem ab adversariis nullo adhibito examine admitterentur.

RESP.

Ita paulatim Christianismus clarescebat; prius enim malo schismatis obscurabatur: et deinceps de restituendo antiquo pacis vinculo agebant Christi hierarchæ, divino zelo flagrantibus; ne rursus totum Ecclesiæ corpus divisum maneret, et immaculata Sponsa Christi Ecclesia suorum disidia filiorum acerbe doleret; sed lætaretur, ut par est, videns filios mutua charitate conjunctos. Propterea quoque dicta sanctorum consona sibi invicem ostendere studebant, non curiose, ut ais, sed pie et sincere illa explicantes. Cum igitur ea vidissent, et perspexissent eundem in illis sensum, quem docent doctores Occidentales, prompto alacrique animo Ecclesiæ Christi unitatem amplexi sunt, non per medium quiddam. Apage rem adeo absurdam! Nullo modo illi cogitarunt de sanctorum dictis medium habentibus sensum, et quæ possent in utramque sententiam distrahi; nunquam venit illis hoc in mentem, ut per ambigua dicta fieret unitas; quæ etiam Latini nullo adhibito examine reciperent; atque ita facta quædam sequeretur conciliatio; procul erat hoc a sensu eorum. Quid enim fuerit medium inter verum et falsum? quæ vero communicatio luci ad tenebras? Aut enim verum est, quod ex solo Patre, et falsum quod ex Filio: aut verum, quod ex Filio, et falsum quod ex Patre solo; cum hæc sine ullo medio contraria sint; impossibile enim simul utraque consistere. Quale ergo medium reperiri possit in his dictis, sive quod tu vocas cothurnum? Tu plane cothurnus eras, et cothurni sensum habebas, cum nec frigidus nec

ρητον. Ὅτι δὲ τὸ δι' Υἱοῦ ὁμολογεῖται, δαμασκηνὸς ἐν τῇ ἡ' καὶ γ' διαβήσθη βεβῆ, Ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ· καὶ ὑμεῖς μεγάλη τῇ φωνῇ φέετε· Πνεῦμα μεταδοτικὸν ἀγαθότητος, ἐκ Πατρὸς διὰ σοῦ, Χριστέ, προερχόμενον. Καὶ ἐν τῷ κανόνι τῆς Πεντηκοστῆς· Ἐὺ γὰρ ποταμὸς θεότητος, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προερχόμενον. Ἄλλ' εἰ καὶ φέετε μὲν, ὁμῶς οὐ γινώσκετε, οὐ ταυτὸν ἢ διὰ τῆ ἐκ βούλεται· καὶ γὰρ μείζον ἢ ὑμεῖς Θεοδώρητος εἶδεν, οὐ ἢ διὰ τῆ ἐκ ἰσοδυναμεί, διὰ τοῦτο ἀμφοτέρας τὰς προθέσεις ταύτας ἀρνεῖται. Ἐπαι οὖν κατὰ τὰ εἰρημμένα συμφωνοῦσιν αἱ προθέσεις αὐταί, καλῶς καὶ ὁ Νικαῖος ἀρχιερεὺς Βησσαρίων ὁ μέγας φιλοσοφεῖ τοῦτο, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς διὰ τῷ Υἱῷ εἶλωσι· καὶ μάτην αὐτοῦς διασύρεις, καὶ τὴν τὴν διὰ τῆ ἐκ ταυτὸ δύνασθαι φιλοσο-

B

EΦΕΣ.

Ὅτως κατὰ μικρὸν ὁ Λατινισμὸς ἐξεββάθη· καὶ περὶ τοῦ τρόπου λοιπὸν τῆς ἐνώσεως ἤρξαντο πραγματεύεσθαι, καὶ τινε ρητὴ περιμετράζεσθαι, δι' ἧν ἐνωθήσονται, μέσην ἐπιχόντα χώραν, καὶ θυνάμενα κατ' ἀμφοτέρας τὰς δόξας λαμβάνεσθαι, καθάπερ τις κόθορος. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπίνοιαν εἶδε σφόδρα συμβάλλεσθαι, τῶν τε ἡμετέρων δι' αὐτῶν ῥθον προσαγομένων, καὶ τῶν ἐναντιῶν ἐπιζομένων ἀνεξετάτως αὐτὰ παραβίξασθαι.

ΑΠΟΛ.

Ὅτω κατὰ μικρὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἐλαμπρύνετο· πρότερον γὰρ ἡμαῦρωτο τῷ πάθει τοῦ σχίσματος, καὶ τὸν ἀρχαῖον σύνδεσμον λοιπὸν τῆς εἰρήνης ἐπραγματεύοντο ἀνακτῆσασθαι οἱ Χριστοῦ ἱεράρχαι θεῶν πυρούμενοι ζήλω, ἵνα μὴ ἐρηγημένοι καὶ πάλιν ἐν τῆς Ἐκκλησίας κλήρωμα μείνη, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἡ ἀπικλὸς νύμφη τὴν τῶν οἰκιστῶν τέκνων διαίρεσιν ὀδύρῳτο γοερώς, ἀλλ' εὐφραίνετο, ὡς εἰκότ, ὁρῶσα τὰ ἐαυτῆς τέκνα ἡνωμένα πρὸς ἀλλήλα. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων συμφωνοῦντα ἀλλήλοις ἐσκούδαζον δεῖξαι, οὐ περιέργως, ὡς σὺ φῆς, ἀλλ' εὐσεβῶς τε καὶ καθαρῶς αὐτὰ ἐξηγεῖσθαι. Ἰδόντες τοίνυν καὶ καλῶς ἐνοήσαντες τὰ ρητὰ, τὰ αὐτὰ τοῖς Δυτικοῖς λέγοντα διδασκάλους, προθύμως ἠνώθησαν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, οὐ διὰ μεσότητός τινος· ἀπαγε ταύτης τῆς ἀτοκίας· οὐδὲ τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων μέσην ἐπιχόντα χώραν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δόξας ἠγῆσαντο παντελῶς, οὐδὲ ἐπίνοιαν ἐκείνοι τοιαύτην ἔσχον, ὡς διὰ μεσότητος ρητῶν τινῶν ἐνωθῆναι, ὥστε ἀνεξετάτως αὐτὰ παραβίξασθαι τοὺς Λατίνους, καὶ δι' αὐτῶν πεπλασμένην τινὴ συστήναι τὴν ἐνώσιν· πόρρω τοῦτο τῆς ἐκείνων διανοίας ὑπῆρχε. Ποία γὰρ μεσότης ἔσται μέσον ἀληθείας καὶ ψεύθους; ποία δὲ κοινῶνία φωτὶ πρὸς σκότος; Ἡ γὰρ ἐν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἀληθὴς ἐστὶ, καὶ ψευδὴς ἐν ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἢ ἐν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀληθὴς, καὶ ψευδὴς ἐν ἐκ μόνου, ὡς ἄμεσα ἐναντία· ἀμφοτέρα γὰρ οὐ θεμιτὸν ἴστασθαι. Ποίαν ἀρα μεσότητα τὰ ρητὰ δύναται δοῦναι, ἢ ὅπερ σὺ φῆς κόθορον; κόθορος γὰρ σὺ καὶ κόθορον ἐπίνοιαν εἶχες, οὐτε

ψυχρός ὢν, οὕτε θερμός· καὶ διὰ τοῦτο ἐμίσησέ σε θεός κατὰ τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, καὶ ἐξέμειπέ σε· τὸ γὰρ ἀμφοτεροδέξιον ὑπόδημα, ὅπερ ἔστιν ὁ κόθορονος, ἐκατέρω πῶδι ἀχρεῖόν ἐστι. Καὶ σὺ τοίνυν παρόμοιος τῇ λέξει καὶ τῇ ἐπινοίᾳ σου ταύτῃ ὑπάρχων, ἀχρεῖος ἐδοξας τοῖς ἐχέφροσιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν. Οἱ δὲ ἱεροὶ ἐκεῖνοι καὶ θεοὶ ἄνδρες· τὰ ῥητὰ καλῶς ἐρευνήσαντες, ἐκ τοῦ Υἱοῦ προφανῶς λέγοντες, τὸ δὲ ἐκ μένου τοῦ Πατρὸς παντελῶς ἀπηγορευμένον, ἐδέξαντο τοὺς ἀγίους καὶ τὰς αὐτῶν φωνὰς, καὶ τὴν ἔνωσιν λοιπὸν εἰκότως ἐπραγματεύοντο εὐσεβῶς τε καὶ εὐλαβῶς.

ΕΦΕΣ.

Καὶ θὴ τι συνθέντες γραμμάτιον τοιαῦτά τινα περιέχον, τὴν ἐκεῖνων δὲ δόξαν ὁμῶς καθαρῶς ἐκτιθέμενον, ἐξαπέστειλαν αὐτοῖς, ὡς διὰ τούτου τὴν ἔνωσιν ποιησόμενοι. Τοῖς δὲ οὐκ ἀνεκτὸν ἐδόκει τὸ γραμμάτιον δεξασθαι χωρὶς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἢ πρὸς ἀπολογίαν αὐτοὺς προὔκαλοῦντο, καὶ λύσεις τῶν ἀμφισβητουμένων φωνῶν ἐν τῷ γράμματι, ἢ τὸ δόγμα ἐν αὐτῷ ἐγγραφῆμεται· ὅπερ αὐτοὶ φθάσαντες· ἐξαπέστειλαν· ἦν δὲ ἐκεῖνο συμφώνησις παντελῆς περὶ τὸ δόγμα Λατίνων τε καὶ Γραικῶν, καὶ ὁμολογία τοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι.

ΑΠΟΛ.

Γραμμάτιον ἀπέδωκαν οἱ ἡμέτεροι τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ συμβιβάζοντες κατὰ τὴν τοῦ Μαξίμου φωνήν, ὅπερ ἀπίστευαν πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, πρότερον τοῦτο ζητήσαντες παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐγγράφως, τίμι τρόπῳ γενήσεται ὁ ὅρος, καὶ πῶς τὸ δόγμα ἐν αὐτῷ ἐγγραφῆμεται· ὅπερ ποιήσασα ἀπίστευε τοῖς Γραικοῖς· οἱ λαβόντες ἴγνωσαν αὐτὸ φανερώς λέγον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Εἴτε ἔγραψαν καὶ αὐτοὶ λέγοντες· Εἰ καὶ ἔστι τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ταυτὸν τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ ταυτὸν τῷ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὑμεῖς ἀπεδώκατε, ὁ.ω.· ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ αἰδίως ἐστίν. Ἡ Ῥωμαϊκὴ οὖν Ἐκκλησία οὐκ ἠθέλησε τὸ γραμμάτιον δεξασθαι χωρὶς ἐξετάσεως, ἀλλ' ἔλεγεν· Ἡμεῖς οὐ βουλόμεθα ἔνωσιν πεπλασμένην ποιήσασθαι, οὐδὲ τοὺς Γραικοὺς θέλομεν μεθ' ἡμῶν ἐνωθῆναι μετὰ ἀπίστεως καὶ ἀπάτης· ἀλλ' εἰδέναι βουλόμεθα τὴν ἐξήγησιν τοῦ γραμματίου τούτου, πῶς καὶ τίμι τρόπῳ τὴν διὰ ἐννοοῦσιν. Οὐδὲ γὰρ δώσομεν τοῦτο ποτε, τὴν διὰ ἐννοεῖσθαι αἰτίαν ὀργανικὴν, ἢ ὑπουργικὴν. Ἡ διὰ γὰρ ἴσμεν ὅτι τρισῶς νοεῖται, ὀργανικῆ, ὑπουργικῆ, καὶ φυσικῆ. Εἰ μὲν οὖν φυσικῶς νοοῦσι, διὰ τί οὐ χροῶνται καὶ τῇ ἐκ ταυτῶν τῇ διὰ δυναμένῃ; εἰ δὲ ὀργανικῶς, ἢ ὑπηρετικῶς, ἡμεῖς τούτοις οὐ βουλόμεθα κοινωνῆσαι. Διὰ τοῦτο, αἰδέσμε, ἐξήτουν ἐξήγησιν τοῦ γραμματίου· οὐ γὰρ ἐβούλοντο χωρὶς ἐξετάσεως ἔνωσιν οὐδεμίαν ποιήσασθαι· καὶ δικαίως· εἰ γὰρ νῦν μετὰ τοσαύτης ἐξετάσεως ἐγένετο, σπουδῆς τε καὶ ἀγρυπνίας, καὶ οἱ ἡμέτεροι αὐτῇ μάχονται ἀναιδῶς, τί ἂν ἔλεγον, εἰ χωρὶς ἐξετάσεως ἐγεγόναι; διὰ τοῦτο ἐξήτουν

calidus esses; propter quod juxta Joannem in Apocalypsi Deus odio te habuit et evomuit, ambidextrum enim calceamentum, quod est cothurnus utrique pedi inutile est. Tu quoque cum sis voci huic quam usurpasti, et rei quam exprimere voluisti, non absimilis, visus es iudicio prudentum utrique parti inutilis. At vero sacri illi ac divini viri dicta sedulo perscrutati, in quibus dilucide asseritur, Spiritum esse ex Filio, ex solo vero Patre omnino rejicitur; sanctos et voces eorum ut germanas admiserunt; ac deinceps jure de concilianda pace pie ac religiose agebant.

EPHES.

Itaque libellum conscribunt, dicta hujusmodi continentem, illorum tamen sententiam plane exponentem; et mittunt ad eos, quasi per illum conjungendi. Verum illi nullo modo volebant libellum admittere, nisi prius examinaretur; sed eos vel ut se defenderent, provocabant, et solverent quæ dubia erant in libello; vel suum, quem ipsi jam miserant, ab iis suscipi jubebant. Erat porro in illo perfecta Latinorum atque Græcorum de dogmate consensio et confessio, quod etiam ex Filio procedat Spiritus sanctus.

RESP.

Libellum nostri dederunt, sanctorum dicta juxta Maximi vocem inter se conciliantes, quem summo pontifici miserunt; cum a Romana Ecclesia quaesissent in scripto, quomodo esset conficienda definitio, quave ratione dogma esse in ea ponendum. Illa cum se modo scripsisset, misit ad Græcos; acceptum illi scriptum legerunt, et cognoverunt ibi aperte dictum, Spiritum sanctum esse etiam ex Filio. Deinde scripsere et ipsi hoc pacto: Quamvis idem sit ex Filio quod per Filium, et per Filium idem quod ex Filio, quemadmodum vos explicastis; nos tamen fatemur, Spiritum sanctum esse a Patre per Filium æternaliter. Romana ergo Ecclesia libellum hunc noluit admittere citra discussionem; sed aiebat: Nos simulatam unionem fieri nolumus; neque volumus Græcos nobiscum conjungi per fraudem et hæresin; sed scire libelli hujus expositionem, quo plane modo, et quo sensu intelligant illud, per. Neque enim concedemus unquam, per illam particulam, per, significari causam instrumentariam, sive ministerialem. Siquidem scimus per hanc vocem, per, tria significari, instrumentum, ministerium, et causam naturalem. Si ergo ad significandam naturalem causam assumunt per, cur etiam ex non utuntur, quæ idem valet ac per? Si vero ad significandum instrumentum, sive ministerium, nos communionem istorum non suscipimus. Propterea, vir reverende, quærebant libelli expositionem; nolebant enim citra disquisitionem conficere quamlibet unionem; et jure quidem optimo. Nam si tanta nunc adhibita inquisitione, studio, ac vigilantia nostri factam unitatem

denter oppugnant : quid dicerent, si nulla esset A adhibita inquisitio? Hanc igitur ob causam quaerebant sibi explanari libellum. Quod si Romana dicebat Ecclesia, noluit explanari libellum, nostrum recipiant, in quo germanus doctorum sensus habetur, quod etiam ex Filio procedat Spiritus sanctus. Quod verum esse jam demonstravimus Orientalium et Occidentalium auctoritate doctorum; nec opus est de hac eadem iterare sermones.

EPHES.

Multum post hæc conteritur tempus, nostrique dilationem ægre ferebant, et inopiam deplorabant, deque fame conquerebantur; nam hoc etiam illis excogitatum erat, nulli quidquam sumptuum condictorum suppeditare, ut propterea coacti paulatim illis succumberent.

RESP.

Hic te ostendam auditoribus mendacem et penitus desipientem, qui talia dicas. Neus tu, nec Deum es veritus, nec homines, ut tam illustre mendacium proferres? Quis constituta numinum aureorum erogatione fraudatus est? quis nostrum contristatus aut conquestus est? qui vero id fieri poterat presente imperatore et patriarcha et ecclesiarum præsulibus et optimatibus et reliquis? nullam res hæc habet probabilitatem. Si enim ita ut tu nunc dicis, factum esset, imperator et patriarcha non tacuissent, sed libere palamque dixissent: Vultis per vim synodum ad finem perducere; contra jus fasque hoc est. Deinde quis esurivit? quem afflixit inopia? quis de fame conquestus est? Non enim ad alimenta solum impendebatur eis pecunia, sed multo etiam copiosior, ut suppeteret ad conficienda indumenta, et zonas, et vasa argentea; atque inde ille in patriam locupletati redirent. Quomodo ergo dicis tu illos deplorasce et conquestos esse, nec habuisse, unde sibi alimenta coemerent? Cui vero illi vim attulerunt ut subscriberet, et uniretur? Per illos quisque sui juris fuit. Porro mora et procrastinatio non est Latinis ascribenda. Nam in actis palam videre licet vestram ignominiam, quod summus pontifex assidue vos excitaret, ut conveniretis ad disputandum, et crebro disceptaretis, quo veritas emergeret. Dicebat enim, fieri non posse ut verum reperiratur, nisi disputando. At vos probra timentes (quæ D quidem prætereo, nationis honori consultum volens, quod sim et ipse gentis et ritus ejusdem) nolebatis disputare: et nunc synodo et paci Ecclesiæ invidentes hujusmodi verba eructatis.

EPIHES.

Quid plura? non destiterunt salutis et religionis suæ proditores omnem movere lapidem, donec synodo congregata effecerunt, ut Latinismus palam erumperet, præsidentibus imperatore et patriarcha, et despota illis assidente. Cum enim profuissent in medium dicta, quæ Latinis favere videntur, tum ex illorum ipsorum doctoribus, tum de magno Cyrillo, pugna mecum prius conserta, eodemque tempore

αὐτοῦ; ἐξηγήσιν εἰς τὸ γραμματίον. Εἰ δ' οὐ βούλονται ἐξηγηθῆναι τὸ γραμματίον, δεξιόθωσαν, ἔλεγον, τὸ ἡμέτερον, ὅπερ διελάμβανε τὴν ἀληθῆ τῶν διδασκάλων ἔννοιαν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀληθές, εἰδείζμεν πρότερον διὰ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν ἁγίων, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτου καλλιλογεῖν.

EΦΕΣ.

Τρίβεται πολλὸς ἐπὶ τούτοις χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι τὴν ἀναβολὴν ἐδυσχέραινον, καὶ τὴν πενίαν ὠδύροντο, καὶ πρὸς τὸν λιμὸν ἠγανάκτου. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτ' αὐτοῖς ἐπινεήθη, μηδενὶ μηδὲν διδόναι τῶν συγκεκριμένων ἀναλωμάτων, ἵνα ἀναγκασθέντες B ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν αὐτοῖς ὑποκύψωσιν.

ΑΠΟΛ.

Ἐν τούτοις σε παραστήσω τοῖς ἀκούουσι ψεύστην καὶ παντελῶς ἀσύνητον, ὡς τοιαῦτα λέγοντα. Ἄνθρωπε, οὐκ ἠδέσθης εἰς θεὸν οὐτ' ἀνθρώπους, λέγων τοιοῦτον φανερώτατον ψεῦδος; Τίς ἐστέρηθη τῶν τεταγμένων χρυσίων; τίς ἀφ' ἡμῶν ἐλυπήθη, ἢ ἠγανάκτησεν; πῶς γὰρ ὤφιλε τούτο γενέσθαι παρόντος βασιλέως, καὶ πατριάρχου, καὶ ἀρχιερέων τε καὶ ἀρχόντων, καὶ τῶν λοιπῶν; Οὐκ ἔχει λόγον γενέσθαι τοιοῦτόν τι ποτε. Εἰ γὰρ ἦν τούτο ἢ σὺ λέγεις νῦν, ὁ βασιλεὺς τε καὶ ὁ πατριάρχης οὐκ ἐσιώπησαν, ἀλλὰ παρήρησα εἶπον ἂν, ὅτι βία θέλατε συμπερανθῆναι τὴν σὺνόδον· τούτο οὐ νόμιμον. Ἐἴτε τίς ἐπεινάσας; τίς διὰ τὴν πενίαν ἐλυπήθη; τίς διὰ τὸν λιμὸν ἠγανάκτησεν; οὐ γὰρ μόνον τὰ πρὸς τροφᾶς ἐλάμβανον χρήματα, ἀλλὰ πολλῶν πλείω, ὥστ' ἔχειν ποιεῖν καὶ ἐνδύματα, καὶ ζῶνας, καὶ σκευὴ ἀργυρᾶ, κάκειθεν εἰς τὴν πατρῴαν ἐπανέστρεψαν πλοῦσιοι. Πῶς σὺ λέγεις, ὅτι ἠγανάκτου, καὶ ὠδύροντο, καὶ οὐκ εἶχον ἀγοράσαι βρώματα; Εἴ-α τίνα ἐβίασαν ὑπογράψαι, ἢ ἐνωθῆναι; Πάντας ἀφήκαν κυρίου τοῦ ἑαυτῶν θελήματος. Εἰ δὲ τριβῆ τοῦ καιροῦ καὶ ἀναβολὴ γέγονεν, οὐκ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἐγένετο· φαίνεται γὰρ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ἢ αἰσχύνῃ ὑμῶν, ὅτι ἀεὶ διήγειρεν ὑμᾶς ὁ ἄκρο; ἀρχιερεὺς ἔρχεσθαι εἰς τὰς διαλέξεις, καὶ συνεχῶς τὰς διαλέξεις ποιεῖν, ὅπως εὐρεθῆ ἢ ἀληθεια· καὶ γὰρ ἔλεγον· Οὐ δυνατόν ἐστιν εὐρεθῆναι ποτε τὴν ἀλήθειαν, εἰ μὴ ἐν τῇ διαλέξει. Ἄλλ' ὑμεῖς φοβούμενοι τὴν αἰσχύνην, ἣν οὐ λέγω διὰ τὴν τοῦ γένους τιμὴν, ὅτι τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ ἔθνους καγὼ ὑπάρχω, οὐκ ἐβούλεσθε διαλέγεσθαι· καὶ νῦν φθονοῦντες τῇ συνόδῳ καὶ τῇ εἰρήνῃ τῆς Ἐκκλησίας; τοιαῦτα ἐρεύγεσθε.

EΦΕΣ.

Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινεῖντες οἱ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ εὐσεβείας προδότες, μέχρι διεπράξαντο συναγαγόντες τὴν σὺνόδον ἐκρήξαι τὸν Λατινισμὸν εἰς τὸ φανερόν, βασιλέως τε καὶ πατριάρχου προκαθημένων, καὶ τοῦ δεσπότου τούτοις συνεδριάζοντος. Τὰ γὰρ δοκοῦντα συνηγορεῖν τοῖς Λατίνοις βῆται προαγαγόντες εἰς μέτρον ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτῶν ἐκείνων, καὶ τοῦ

μεγάλου Κυριλλου, πρότερον ἐμοὶ διαμαχεῖσθαι· καὶ κατὰ ταυτὴν ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων ἐπιπηδήσαντες· ἰταμῶς τοῖς σοφίσμασιν, οὕτως ἠρώτων τὴν σύνοδον, ἤντινα γνώμην ἔχουσι περὶ τῶν ῥητῶν ἐκείνων, καὶ εἰ τὸν Υἱὸν αἰτίον ποιοῦσι τοῦ Πνεύματος.

ΑΠΟΑ.

Αὕτη ἡ σύνοδος γέγονε μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, τυνηγμένων τῶν ἀνατολικῶν τε καὶ ἡμετέρων μόνων, προκαθημένων, ὡς φησὶ, τοῦ τε βασιλέως καὶ πατριάρχου, καὶ ἀπλῶς πάντων τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων. Συνῆξε δὲ ταύτην ὁ αἰδίδιμος βασιλεὺς ἐκείνος εἰς τὸ τοῦ πατριάρχου ταμίειον, διὰ τὸ ἀσθενεῖν ἐκεῖνον, οὐκ εἰς τὸ ἐκρηῆσαι ὡς ἀσίθειαν, καθὼς οὐ ἤγῃ, τὸν Λατινισμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποδείξαι τὴν εὐσείθειαν εἰς τὸ φανερόν· εὐσεβεῖς μὲν γὰρ οἱ Λατῖνοι, οὐχὶ δὲ ἀσεβεῖς· ἐν ἧ ἰδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς πρὸς ὑμᾶς πάντας, ὀνειδίζων δεῖσθαι ὡς ἀμελοῦντας τοῦ θεοῦ τῆς ἐνώσεως ἔργου, καὶ ῥαθύμως ἐν ἀλλοδαπῇ τὸν καιρὸν διατρίβοντας, εἰπὼν·

Δεσπόται ἀρχιερεῖς, τί ποιοῦμεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοιοῦτον καιρὸν, καὶ οὐ σπουδάζομεν ἰδεῖν τὸ τέλος ταύτης τῆς ὑποθέσεως; Ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε, μήποτε λάθωμεν καὶ ἀποτύχωμεν τούτου τοῦ αγαθοῦ. Ἐγὼ βασιλεὺς ὢν τῇ χάριτι τοῦ χριστιανότητος μεθεοῦ οὐκ ἐβέλω δοῦναι τῷ θεῷ λόγον, ἔσον ὑμεῖς· εἰ γὰρ χριστός τοῦ βασιλέως ἐστὶν ὑπερασπιστὴς τῆς ἀποφάσεως τῆς συνόδου. Ὑμεῖς ἐστε ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας· πρὸς ὁμᾶς πάντας· ὑμεῖς ἀφορῶσιν, ὡς ἡγήτορας τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ὑμεῖς ἀφελεστε ἀποδοῦναι λόγον τῷ θεῷ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Οὐκοῦν βλέφατε καλῶς· σκέψασθε τὸ δίκαιον καὶ τὸ τῷ θεῷ ἀρέσκον. Ἐντυθᾶ εἰσι δύο τρόποι μεγάλοι καὶ θεοφοροὶ ἐπικινδύνοιοι, ἐνώσεως τε καὶ διαστάσεως· Ἔστι μὲν ὁ κίνδυνος, ἐάν ἡ ἐνωσις ἢ καλῆ καὶ ὀρθόδοξος, καὶ ἡμεῖς κληθῶμεν μὴ δεξασθαι αὐτήν· ἐστὶ δὲ κίνδυνος διαιρέσεως, ἐάν μὴ διαιρεθῶμεν δικαίως. Διὰ τοῦτο σκέψασθε τὸ κρεῖττον καὶ συμφέρον. Δότε γνώμην μὴ βλαπτούσας τὰς ὑμετέρας· ψυχάς· Ἡ γὰρ ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἀγία ἐστίν, εἰ μόνον ἐπ' εὐσεβείας. Ἡ διαιρέσις πάλιν φρικτὴ ἐστὶ καὶ λέγεται. Ὅστε ἐάν μὴ ἐνωθῶμεν εὐσεβῶς, βλέψομεν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· ἐάν δὲ διαιρεθῶμεν ἀδίκως, πάλιν ταυτὸ πεισόμεθα. Λοιπὸν βλέπετε, τί μέλλει γενήσεσθαι. Ἦστε γὰρ, ὅσον κακὸν τὸ σχίσμα Ἐκκλησιῶν ἐποίησεν· ἀφ' οὗ γὰρ ἐγένετο ἕως τοῦ νῦν, οἱ Γραικοὶ τοῦς Λατίνους κύναις ἠγοῦνται, καὶ οἱ Λατῖνοι ὁμοίως τοῦς Γραικοῦς. Οἶμαι γούν, ὅστις δι' ἀνθρωπρεσίαν ἐμποδίσαι τὴν εὐσεβίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐνωσιν, χεῖρον τέκνον ἔξει τοῦ Ἰούδα. Ἄλλ' ὑμεῖς, Πατέρες αἰδέσθε, σκέψασθε τὸ δίκαιον τὸν τοῦ θεοῦ φόβον πρὸ ὀρθωμάτων ἔχοντες. Μὴ θελήσητε διὰ πρόσκαιρον δεξῆσαι ἢ τοῦ ἐνδῶ· μέρους ἢ τοῦ ἄλλου βλάψαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς· καὶ τὸ αἷμα τῶν ἐπιλοισκῶν Χριστιανῶν, τῶν εἰς ὑμᾶς βλέπόντων ὡς ποιμένας καὶ ἡγούμενους αὐτῶν. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς, μὴ φωνῆ πάντες εἶπον· Ὅστις ἐμποδίσαι τὴν εὐσεβίαν τῶν Χριστιανῶν ἐνωσιν, ἔστω ὑπὸ ἀνάθεμα.

A subinde insultationibus mihi per sophismata pro-caciter factis, ita synodum interrogabant: quidnam sentirent de dictis illis, et si Filium Spiritus causam faterentur.

RESP.

Synodus hæc facta est privatim et secreto, con-venientibus tantum nostris Orientalibus, præsiden-tibus, ut ais, imperatore et patriarcha, et summa-tini coactis omnibus Orientis præsulibus. Hanc porro convocavit celeberrimus ille imperator in patriarchæ domicilium, quod is ægrotaret; non ut crumperet Latinismus, hoc est, ut tu quidem putas, impietatem, sed ut vocaret pietatem in lucem; neque enim Latini impij sunt, sed pii. In qua imperator ad vos omnes habuit concionem, expro-brans scilicet socordiam, quod divinum opus con-ficiendæ pacis negligeretis, tempusque oscitanter in peregrinatione consumeretis; his verbis usus:

Domini præsules, quid tandiu moramur in Italia, et non properamus videre finem hujus negotii? Vi-дете, et animum attentius adjicite, ne nos latenter hoc honum effugiat. Mihi, cum Dei beneficio, qui me unxit, imperator sive non est tanta Deo reddenda ratio, quanta vobis. Imperator sane debet pro de-creto synodi propugnare: at vos estis pastores Ec-clesiæ. In vos Christianorum omnium conjecti sunt oculi utpote animarum suarum ductores. Vos Deo pro animabus eorum rationem estis daturi. Evigilate ergo; exquirite quod justum est et Deo placitum. Duæ nobis propositæ sunt viæ, duoque periculosa præci-pitia, conjunctionis et dissidii. Si conjunctio bona est et orthodoxa, periculum est, ne decepti nos illam re-jiciamus: imminet etiam periculum in dissidio, si jure non disjungamur. Quapropter expendendum vobis est quid præstet, quidve conducat. Dicit sententias, quæ vestras animas non lædant; nam Ecclesiarum unitas sancta est, dum fiat cum pietate; disjunctio rursus et est et dicitur horrenda res; ut si pie non conjungamur, simul animas nostras læsuri; si vero injuria disjun-gamur, rursus in idem recidamus. Considerate igitur, quid agendum. Nostis, schisma Ecclesiarum quantum attulerit malum; ex eo enim tempore, quo ortum est, Latini a Græcis, et Græci pariter a Latinis habentur ut canes. Itaque existimo, si quis ad aucupandam ho-minum gratiam obstiterit piæ unitati Ecclesiæ, dete-riore loco hunc fore, quam sit ipse Judas. At vos, ve-nerabiles Patres, quod justum est perpendite, Dei timorem habentes præ oculis. Nolite ob temporaneam alterutrius partis gloriam damno afficere animas vos-tras, et reliquorum Christianorum sanguinem, qui in vos ut pastores et duces suos intuentur. His au-ditis præsules omnes una voce dixerunt: Quisquis impedimento fuerit, quominus pia Christianorum unitas fiat, esto anathemati subjectus. Atque ita suam unusquisque dixit sententiam, prout cuique visum est, sacro primum exordiente patriarcha. Unus autem ex iis qui synodo aderant, sanctionem prædixit

et virtute : *Æquum est, inquit, sanctorum vestrorum dictis inter sese conciliare, nam ea concordant; quandoquidem in ipsis idem locutus est Spiritus, nec est discrepantia; nosque cum Ecclesia Romana conjungi. Quando et tu respondisti: Latinos non solum esse schismaticos, sed etiam hæreticos; proinde conjunctionem cum illis nullo modo esse admittendam, nisi e Symbolo additamentum efficiant, et Symbolum eodem quo nos modo lateantur. Quod ubi Nicænus præsul audivit, his verbis tibi occurrit: Ergo qui Spiritum sanctum etiam ex Filio asserunt hæretici sunt? tu vero confestim respondisti, Etiam; et ille: Deus, propitius mihi sis; sancti etiam qui hoc dicunt, hæretici sunt? Muta sunt labia, que loquuntur adversus sanctos. Tumque sententias protulit Orientalium doctorum, et legit universam synodo, nunquam a te visas vel cognitās; sola quippe tibi nota erant, que scripsit Cæbasilas et Palamas. Patres autem inspectis Orientalium doctorum sententiis, lectisque etiam Occidentalium dictis, ut hæc illis sententia esse compererant, omnes perspectis jam veritati se dederunt. Iniquum quippe est cæcæ luce oculos claudere. Itaque tulerunt sententias, sanctorum dicta tenuit; et conf. asi sunt Filium juxta Græcos quidem esse causam, juxta Latinos autem principium productionis sancti Spiritus æque ut Patrem.*

τοῖς τῶν ἁγίων ῥητοῖς, καὶ τὸν Υἱὸν ἴσων εἶναι κατὰ μὲν τοὺς Γραικοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τῆ; τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐκπορεύσεως;

EPILES.

Illi vero de dictis nihil se dubitare responderunt, quia germana doctorum sint, cum de hoc fidem iis faceret epistola sancti Maximi: causam vero Spiritus Filio tribuere major certe pars nullo modo volebant, quod ita statueret et ipse sapiens Maximus.

RESP.

De dictis non dubitabant amplius, quod illa inter se consentire jam certum esset, utpote germana doctorum; quodque perspectum haberent, jam olim in Ecclesia Romana vigere hanc sententiam. Nam sanctus Maximus, qui fuit ante sextam synodum œcumenicam, testatur Ecclesiam Romanam per id tempus ita cantare; et consona dicentes profert Romanos Patres, et præterea Cyrillum Alexandrinum. Quod vero ut validissimum objicit, est quod ait Maximus, Patres illos demonstrasse non esse a se affirmatum, Filium esse causam; sed illum denotatum, quod per ipsum procedat: hoc enim tu als et istos nunc reformidantes, dicta quidem approbasse et ipsos exemplo Maximi, causam vero Filio tribuere nullo modo voluisse majorem partem. Nos vero ad hæc etiam respondebimus paucis: Sancti Maximi dictum ita intelligitur. Non putat ipse Filium esse causam Spiritus principalem et primordiale, aut principium sine principio, sive causam absque causa; hoc enim soli inest Patri, haudquaquam Filio, siquidem quod habet Filius, acceptum habet a Patre, a quo etiam est.

Καὶ οὕτως ἴσων γινώμα; ἕκαστο; αὐτῶν ἀπὸ αὐτῶν ματος, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ κερου πατράρχου. Ὅθεν εἰς ἐκ τῆς συνόδου ἁγιοσύνη κικοσημημένος καὶ ἀρετῆ, ἔφη· Δίκαιον ἐστὶ συμβιβάζει τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν, ἐπεὶ σύμφωνά εἰσι· τὸ γὰρ αὐτὸ Πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐστὶ διαφωνία, καὶ ἐνωθῆναι ἡμᾶ; τῆ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ. Ἐνθ' ἀπεκρίθη; καὶ εὐ λέγων, ὅτι οἱ Λατῖνοι οὐ μόνον εἰσὶ σχισματικοί, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοί· δὲδ οὐδὲ κρίπει ὁμο; ἐνωθῆναι αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ ἀρολογήσωσι τὸ σύμβολον ὡς καὶ ἡμεῖς. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Νικαίας ἀρχιερεὺς ἀντόρη σου· Καὶ λοιπὸν οἱ λέγοντες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, αἰρετικοί εἰσι; Καὶ εὐθὺς εὐ ἀπεκρίθη;. Ναι· πάντινο;· Πλοῦ; μοι, θεοί· καὶ οἱ ἅγιοι οἱ λέγοντες; τοῦτο αἰρετικοί εἰσιν; Ἄλαλα γεννηθῆτω τὰ χιλιὰ τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων. Καὶ οὕτως προσήνεγκε τὰ ῥητὰ τῶν ἀνατολικῶν διδασκάλων, καὶ ἀνέγνω πάση τῆ συνόδῳ· ἃ οὐ εὐδέποτε ἔγνω; ἢ οὐδας, ἀλλ' ἢ τὰ τοῦ Κεθασιλῆ τε καὶ Παλαμά. Ἰδόντας δὲ οἱ Πατέρες τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων τῶν ἀνατολικῶν, καὶ ἀναγνώσαντας καὶ ἐκ τῶν δυτικῶν διδασκάλων, καὶ εὐρόντας αὐτὰ συμφωνοῦντα ἐκείνοις, ἐκρίσθησαν ἅπαντες τῆ ἀληθείᾳ ἀναφανίσθη· οὐ γὰρ δίκαιον τοῦ φωτὸς δευχθέντος καμμῶσεν τὰ ὄμματα. Καὶ οὕτως ἴσων γινώμα; ὁμοφωνοῦντας κατὰ μὲν τοὺς Γραικοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τῆ; τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐκπορεύσεως;

C

EPILES.

Περὶ μὲν τῶν ῥητῶν οὐκ ἀμφιβάλλειν ἔρασαν, εἰ γνήσια τῶν διδασκάλων εἰσὶ, παρὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ θελοῦ Μαξίμου τοῦτο πιστεύμενοι· τὴν αἰτίαν μόντοι τοῦ Πνεύματος τῷ Υἱῷ δίδόναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν οἱ γε πλείονες· οὕτως γὰρ καὶ τὸν σφῶν διορίζεσθαι Μάξιμον.

ΑΠΟΑ.

Περὶ τῶν ῥητῶν ἐτι οὐκ ἀμφιβάλλοντες ἔσαν, ἐπειδὴ ἔγνωσαν αὐτὰ συμφωνοῦντα ἀλλήλοις, ὡ; γνήσια ὄντα τῶν διδασκάλων· καὶ οὐ ἔγνωσαν, ταύτην τὴν δόξαν εἶναι ἐν τῇ Ῥωμαίᾳ Ἐκκλησίᾳ πρόκαλαι. Ὁ γὰρ ἅγιος Μάξιμος πρὸ τῆς ἔκτης ὡν οἰκουμένης συνόδου, μαρτυρεῖ τῇ Ῥωμαίᾳ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο φέουση, καὶ συμφώνους ἐν τούτῳ προκομίζει Ῥωμαίους Πατέρας, ἐτι γὰρ μὴ καὶ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας. Τὸ δὲ ἰσχυρότερον σου τῶν λόγων ἐστίν, ὡ; οὐκ αἰτίαν ποιοῦντας τὸν Υἱὸν, ἔφη Μάξιμος, σφῶ; αὐτοὺς οἱ Πατέρες ἐκείνοι ἀπέδειξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προλίπει δηλώσωσι· τοῦτο γὰρ καὶ οὗτοι νῦν, ὡ; φῆς, δειλιάσαντες τοῖς μὲν ῥητοῖς συνεφώνησαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν Μάξιμον, τὴν δὲ αἰτίαν τῷ Υἱῷ δίδόναι παντελῶ; ἀπηγόρευσαν οἱ γε πλείονες αὐτῶν. Ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς ταῦτα ὀλίγα ἔροῦμεν· ὅτι τὸ τοῦ σκετοῦ Μαξίμου οὕτω νοεῖται, ὡ; οὐκ ἀρροισίως οὐδὲ προκαταρκτικῶς αἰτίαν τὸν Υἱὸν εἶναι νομίζει τοῦ Πνεύματος, οὐδ' ἀρχὴν ἀναρχον, οὐδ' αἰτίαν ἀναίτιον· τοῦτο γὰρ τῷ Πατρὶ μόνῳ πρόσεστι, τῷ δὲ Υἱῷ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ἃ ἔχει ὁ Υἱὸς, παρὰ τοῦ Πατρὸς; λαθῶν ἔχει καὶ αὐτὸ

τὸ εἶναι. Ὅθεν εἰ λέγοιτο καὶ ὁ Υἱὸς αἰτία καὶ ἀρχὴ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτ' ἔλαβε· δυναμέθαι γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον· Ἡ ἐκ τῆς αἰτίας αἰτία, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ὁ ἐκ Θεοῦ Θεός, ὡσπερ ἐκείνός φησιν, Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή. Ὅσα εἰ καὶ ὁ Υἱὸς αἰτία λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρχοειδῶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ἀρχοειδῶς, διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὡς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ φησὶ Μάξιμος· οὐκ αἰτίαν ἀρχοειδῆ τὴν Υἱὸν ποιοῦντας τοῦ Πνεύματος τῶς αὐτοῦ ἀπέδειξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προΐσται δηλώσωσι. Καὶ οὗτοι· οὖν οὕτω νοήσαντες· θοῦναι τῷ Υἱῷ τὴν μὴ προκαταρτικὴν αἰτίαν, καλῶς· καὶ εὐσεβῶς ἐποίησαν. Καὶ γὰρ οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν ἀρχοειδῆ ἢ προκαταρτικὴν τὴν Υἱὸν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς πρώτης ἀρχῆς ἀνάρχου καὶ ἀρχαιδοῦς, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ οὕτω πιστεύομεν, καὶ γεννητικῶς κηρύττομεν.

ΕΦΕΣ.

Ἄλλ' οἱ τολμηροὶ τὴν δυσσίθειαν, καὶ δεοὶ τούτοις παρὰ τὴν ἀρχὴν ἠκολούθησαν, ἐπαγγελίας λαμπραῖς ὑπαχθέντες καὶ δόμασιν, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸν Υἱὸν ἀπεφάναντο τοῦ Πνεύματος αἰτίον· ὃ μὴδ' ἐν τοῖς τῶν Λατίνων βήτοισι εὐρηταί που φανερώς κείμενον.

ΑΠΟΛ.

Οὗ τολμηροὶ τὴν δυσσίθειαν, ἀλλ' εὐλαβεῖς τὴν εὐσίθειαν ἦσαν ἱκανοί, οὐδ' εὐ συκοφαντεῖς. Οὐ γὰρ ἐβουλήθησαν διαμεῖναι καὶ ἐν τῷ σχίσματι καὶ τῇ κακίᾳ διαιρούμενοι τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας· οὐδ' ἦσαν οὕτω μωροὶ ἀνήσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ὃς ἐστιν ὁ Χριστός, ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀνεκήρυξαν, ἐκ τοῦ σκότους τῆς κακίης προλήψεως ἀννήψαντες, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀνεκλήθησαν. οὐ κατω κείμενον ἐλεεινῶς καταλιπόντες μετὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀπάντων σχισματικῶν εἶναι σε. Οὐχ ὑπαχθέντες δὲ δώροισι τε καὶ ἐπαγγελίαις, ὡς· οὐ φησὶ, ἀλλὰ φοβηθέντες· τὸν ἀλάθητον ὀφθαλμῶν, ὃ ἔγνωσαν δικαίον, ἠμελόγησαν. Ὅτι δὲ οὐχ εὐρηταί ὁ Υἱὸς αἰτίος τοῦ Πνεύματος· ἐν τοῖς τῶν Λατίνων βήτοισι φανερώς κείμενον, ἰδειξάμεν πρότερον, τὰ βήταθέντες τῶν δυτικῶν διδασκάλων. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ ἄλλως σὺ νοεῖς τὸ εἶναι αἰτίον τοῦ Πνεύματος, ἄλλως τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύμενον. Ἐγὼ δὲ δεῖν ἀποῦσα, Παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται, τὸ αὐτοῦ αἰτίον ἐννοῶ· εἰ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ εἶναι· ἔχειν παρ' αὐτοῦ, ἄλλο δὲ τὸ εἶναι αἰτίον, δεῖξον σὺ τοῦτο, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν· ἀλλ' οὐ βουήσῃ τοῦτο δεῖξαι ποτε, ἀλλὰ μάτην περισυγίζεις πολλὰ κήμων.

ΕΦΕΣ.

Τούτοις· δὲ καὶ ὁ πετριάρχης· ἐπιψήφισατο, προδιεσφραμμένος ἤδη καὶ αὐτὸς ὁ τάλας, καὶ ἅμα διψῶν

(1) Orat in Nativit. Domini.

Quare ut Filius quoque dicatur causa et principium Spiritus sancti, hoc a Patre accepit. Possumus quippe nos etiam exemplo magni Gregorii Theologi dicere (1) : Causa de causa, lumen de lumine, Deus de Deo ; sicut ille dicit : Principium de principio. Etsi ergo Filius vocatur causa, non tamen a se originaliter, verum ex Patre quidem principaliter ; per Filium vero et ex Filio utpote per Filium. Et hoc est, quod ait Maximus, ostensum esse ab illis, se non asserere Filium causam Spiritus principalem, sed significare voluisse, quod per ipsum procedat. Ita igitur et isti hoc sensu tribuentes Filio causam non primordiale, recte et pie fecerunt. Nam neque nos dicimus Filium principalem seu primordiale Spiritus causam, sed ex Patre, utpote primo principio a nullo principio, et principali : ex Filio autem et per Filium, ut per ipsum ex Patre. Ita credimus, et intrepide predicamus.

EPHES.

Verum qui ad impietatem audaces erant, qui illos a principio secuti sunt, amplis sollicitationibus et muneribus pellecti, nuda fronte Filium Spiritus causam pronuntiarunt ; quod se in ipsis quidem Latinorum dictis ita disertis verbis reperitur expressum.

RESP.

Non audaces ad impietatem, sed religiosi ad retinendam pietatem erant illi, quos tu calumniaris ; noluerunt enim deinceps in schismate et perversitate persistere, discernendo se a fratribus et ab Ecclesia ; nec adco stolidi erant, ut veritatem, quæ Christus est, coram hominibus negarent : et propterea nuda fronte palam pronuntiarunt, a tenebris pessimæ illius, quam præsumptam animo habebant opinionis se recolligentes, et ad veritatis lucem revocati te miserabiliter humi jacere relicto, ut socios haberet omnes qui jam usque ab initio fuerat schismatici. Nec vero, ut ais, pellecti sunt illi promissis ac muneribus, sed timore permoti illius oculi, quoniam latere nihil potest, confessi sunt quod æquum esse cognoverunt. Quod vero ais, non reperiri in Latinorum dictis aperte expressum, Filium esse causam Spiritus, jam ostensum a nobis est, ubi occidentalium doctorum sententias exposuimus. Nescio porro, an penes te differat, esse causam Spiritus, et ab eo procedere. Ego certo cum audio locutiones illas, habet esse a Filio, et ab eo procedit ; causam ipsius intelligo. Si vero aliud est, ab illo existere, et aliud causam esse, proba te hoc, et nos tacebimus : at nunquam id poteris ostendere, sed conaris tantum frustra volare multum laborans.

EPHES.

Quorum sententiam ipse quoque patriarcha servatus est, quod esset jampridem et ipse misce

corruptus, simul vero discessionem inde sitiret; A quamvis eum ad mortem debitam fatale compelleret.

RESP.

Sacer patriarcha primus dixit sententiam, sanctos orientales congruere cum occidentalibus; hunc deinde secuti sunt reliqui præstantissimi viri: qui si esset in vita, tu nec diceres nec ageres talia; sed nec auderes ipsum vocare jampridem corruptum, si vel ipsam nudam ejus umbram conspiceres. Is enim non metu, vel studio gloriæ, nec discessum inde sitiens sacram optabat Ecclesiæ unitatem; sed quis re ipsa peractum vidit, quod multi ante illum patriarchæ videre cupierunt, et non viderunt. Vidit enim pacem Ecclesiæ, membra B dominici corporis conjuncta; exsultavit spiritu, et cum devotione subscripsit, confessus Spiritum sanctum etiam ex Filio, purgationem animarum, Romanum pontificem omnium sacerdotum caput: atque ita positis genibus oravit, sublatisque in cælum manibus Deo gratias egit; sicque sanctam suam animam reddidit. Tu vero, qui impudenter illum et qui cum illo fuere, calumniaris, non ita, sed una cum sui stercore animam effasti: testatur hoc universa Constantinopolis. Ita Dei novit justitia expendere unumquemque ex fide quam habet sicut olim Arium; qui nomen a furore traxit; nam ille viscera deorsum, tu sterces per os egestisti.

EPHES.

Ego vero enim scriptam haberem sententiam, C fideique pariter meæ confessionem: namque ita prius constitutum erat, ut suam unusquisque sententiam scriptam traderet: ut vidi illos magna jam propensione animi ferri ad conciliandam pacem; et eos qui mecum antea stabant, modo cum illis corruisse; nullam vero prorsus fieri scriptorum mentionem; meam et ipse scripturam tenui; ne si illos irritassem, certum in periculum me committerem.

RESP.

Constitutum sane prius erat, ut suam unusquisque confessionem traderet scriptam, antequam visa essent dicta sanctorum: verum iis cognitis ad ea se conformaverunt, nec opus erat amplius con- D fessiones dare scriptas, cum sancti per sua dicta plana omnia facerent. Propterea nemo scriptam dedit ibi sententiam, sed pauci quidam pronuntiarunt exordiente imperatore, et primis quatuor aut quinque, reliqui cum rudes essent litterarum de sanctorum dictis tantum tulero sententiam. Tu porro scriptam habens tuam confessionem, hærescon et garrulitatis plenam, illum non obtulisti, timens ne honoris loco risum moveres: et vidisti eos, qui tecum antea jacebant in profundo inferorum, viriliter sese erigere, et resipiscentes schisma deponere, pieque pervenire ad vinculum pacis, et studiose properare ad sacram Ecclesiæ unitatem: nec ferre poteras, illos quidem fieri vocarique

ΑΠΟΑ.

Ὁ ἱερὸς πατριάρχης ἐψηφίσαστο πρῶτος, ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ ἅγιοι τοῖς δυτικοῖς συμφωνοῦσι, καὶ μετὰ τοῦτον οἱ λοιποὶ συνήνεσαν θεοὶ ἄνδρες· ὅς εἴπερ ἐζη, οὐκ ἂν σὺ τοι· αὐτ' ἔλεγες, οὐτε μὴ ἐπραττες· ἀλλὰ οὐδὲ τολμῆσαι εἶχες εἰπεῖν προδιεφθαρμένον αὐτὸν. Ἄν τὴν σκιάν αὐτοῦ μόνον εἶδεις· ἕως οὐ διὰ φέρον εἶναι, οὐδὲ διὰ δόξαν, οὐδὲ δι' ἑψῶν τὴν ἐκείθεν ἀπαλλαγὴν, τὴν ἱερὰν ἐγγίχεται ἔνωσιν, ἀλλ' ὅτι εἶδεν ἀκρεβῶς, ὃ πολλοὶ πρὸ αὐτοῦ πατριάρχαι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν καὶ οὐκ εἶδον· εἶδε γὰρ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας, τὰ μέλη τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἠνωμένα, ἠγαλλιάσαστο τῷ πνεύματι, καὶ ὑπέγραψεν εὐλαβῶς, ὁμολογήσας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὴν κάθαρσιν τῶν ψυχῶν, τὸν Ῥώμης ἀρχιερεῖα κεφαλὴν πάντων τῶν ἱερέων· καὶ οὕτω θεὸς τὰ γόνατα προσήυξατο, καὶ ἄρας τὰ χεῖρας εἰς οὐρανὸν εὐχαρίστησε τῷ Θεῷ, καὶ οὕτως ἀπέδωκε τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ψυχὴν. Σὺ δὲ ὁ ἀναιδῶς συκοφαντῶν αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁμοῦ σὺν τῇ κόπρῳ τοῦ ἀφεδρῶνος ἐξέπνευσας· μαρτυρεῖ τοῦτο πάντα ἡ πόλις. Οὕτως εἶδεν ἡ θεία δίκη ταλαντεύειν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ὡς πάλας τὴν τῆς μανίας ἐπιώνυμον Ἄρειον, ὃς κάτω τὰ ἐγκρατα ἐπαμψεν, σὺ δὲ ἄνω τὴν κόπρον.

ΕΦΕΣ.

Ἐγὼ δὲ τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην ἔμα καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως συγγεγραμμένην ἔχων· οὕτω γὰρ ποῦ διεῖρητο πρότερον, ἐγγράφως· ἐπιδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἕκαστον· ὡς εἶδον αὐτοὺς ἐκθύμως ἤδη πρὸς τὴν ἔνωσιν ὠρμημένους, καὶ τοὺς ἐμοὶ συνεστῶτας πρότερον ἄρι συμπεπιωκότας ἐκείνους, ἐγγράφως δὲ οὐδὲ μνησθέντες, ἐπίσχον καὶ αὐτοὺς τὴν γραφὴν, ἵνα μὴ πρὸς ὄργην αὐτοὺς ἐρεθίζας, εἰς προὔπτον ἤδη τὸν κίνδυνον ἑμαυτὸν ἐμβάλω.

ΑΠΟΑ.

Ἐῖρητο μὲν πρότερον, ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ δοῦναι ὁμολογίαν, ἐγγράφως δηλονότι, πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὰ βήτὰ τῶν ἁγίων· ἰδόντες δ' αὐτὰ καὶ συμφωνήσαντες πρὸς ἐκεῖνα, οὐκ ἦν ἀνάγκη ἐγγράφως διδοῦναι ὁμολογίας, τῶν ἁγίων διὰ τῶν βητῶν δῆλα τὰ πάντα ποιούντων. Διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἔδωκε γνώμην ἐγγράφως ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπὸ στόματος ὀλίγοι τινὲς, ἀρχομένου τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πρώτων τεσσάρων ἢ πέντε, οἱ δ' ἄλλοι ἀπειροὶ ὄντες γραμμάτων ἐγνωμοδότησαν μόνον εἰς τὰ βήτὰ τῶν ἁγίων. Καὶ σὺ μὲν τὴν ὁμολογίαν σου ἔχων ἐγγεγραμμένην, πλὴρ ἁιρέσεων καὶ ἀδολεσχίας, ἐδειλιάσας δοῦναι, ἵνα μὴ ὀφλήσῃς ἀντὶ τιμῆς γέλωτα· εἶδες δὲ καὶ τοὺς πρότερον μετὰ σοῦ ἐλεινῶς κατακαίμενους εἰς τὸ τοῦ ἔδου βίραθρον γενναίως ἀναστάντας, καὶ ἀνανήψαντας· ἐκ τοῦ σχίσματος, καὶ ἐλθόντας εὐλαβῶς εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, καὶ μετὰ σπουδῆς ὑπρημένους πρὸς τὴν ἱερὰν ἔνωσιν· καὶ οὐκ ἔφραες

βλέπειν γενέσθαι μὲν αὐτοὺς καὶ ὀνομασθῆναι Πα-
τέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, οὐ δὲ αὐτῶν
ἀλλότριον καὶ ἐχθρὸν.

ΕΦΕΣ.

Διὰ στόματος μέντοι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐδήλω-
σα παρῆσι, μὴ ἂν ἄλλως δύνασθαι τὰ βήτα τῶν
δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν συμφωνῆσαι Πατέρων, εἰ
μὴ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σεπτοῦ
Μαξίμου τὸν Υἱὸν μὴ φαίμεν αἰτιον εἶναι τοῦ
Πνεύματος· προσεπιστημένον· ἅμα καὶ περὶ τῆς
προσθήκης, ὡς οὐδὲ ταύτην συγχωρῶ τοῖς Λατίνοις,
ἕτι μὴ καλῶς μὴδ' εὐλόγως κατὰ τοὺς εἰρημένους
λόγους γεγεννημένην. Ἐνεσῦθεν οἱ μὲν τὰ ἑαυτῶν
ἐπραξαν, καὶ πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ ὄρου καὶ τὰ
λοιπὰ τῆς ἐνώσεως ἔβλεψαν.

ΑΠΟΛ.

Διὰ στόματος μὲν σὺ ἐξέμασας αἰρήσεις καὶ βλασ-
φημίας ἐμπροσθεν βασιλέως καὶ πατριάρχου καὶ
ἀπάσης τῆς ἀνατολικῆς συνέξεως, εἰπὼν τοὺς Λα-
τίνους σχισματικούς καὶ αἰρετικούς· ἔνθα κατεγέ-
λασάν σε ἅπαντες, ἀκούσαντες τοὺς τοιοῦτους λόγους.
Πεῖρα γὰρ σύνοδος Ἰση ποτὲ τοὺς Λατίνους αἰρετι-
κούς; Πῶς οὐκ ἐτόλμησας εἰπεῖν τοῦτο ἐμπροσθεν
τῶν Λατίνων; δίδοι οὐκ ἰσχυρὰ ἀποδείξει. Ὅτε δὲ
καὶ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἀναιδῶς ἐξεδόθησας,
οἱ Πατέρες ἀκούσαντες συνετρίβοντο, καὶ πρὸς ἀλλή-
λους ἐμβλέψαντες· συνέσχον τὰ ὅσα αὐτῶν, καὶ τὰς
βίβλους καὶ τὰ βήτα τῶν ἁγίων κομίσαντες ἰδει-
κνυσον τὴν ἀλήθειαν· ἅπερ ἰδὼν ἀδελφίη κατεσχέθης.
Ὅτε δὲ καὶ μωρῶς ἐφθέγγω, ἔτι οὐ συκοινωνήσεις
Λατίνους ποτὲ, εἰάν μὴ τὴν προσθήκην ἐκβάλωσιν
ἀπὸ τοῦ συμβόλου, οἷ αἰρετικοὶ εἰσιν οἱ λέγοντες
καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἤκουσας· Ἄλλα γενη-
θῆτω τὰ χεῖλη τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων· οἱ
ἅγιοι γὰρ τῆς Ἐκκλησίας λέγουσι τοῦτο· καὶ ἡσχύν-
θης, καὶ ἐσιώπησας. Οἱ δὲ λοιποὶ Πατέρες συμφω-
νήσαντες τοῖς βήτο· τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν
Πατέρων κατὰ τὸν νοῦν τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου, ἠνώ-
θησαν πρῶτον μὲν τοῖς ἁγίοις, εἶτα καὶ πρὸς ἀλλή-
λους· ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ ὄρου
ἔβλεψαν, ὡς εἰκό· καὶ τὰ λοιπὰ τῆς εἰρήνης ἐπρα-
ξαν, ἵνα λάβῃ τέλος τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο καὶ ἄγιον
τῆς τῶν Χριστιανῶν ὁμοφασίας τε καὶ ἐνώσεως.

ΕΦΕΣ.

Ἐγὼ δὲ χωρισθεὶς αὐτῶν ἕκαστε ἑμαυτῷ σχο-
λάσας, ἵνα τοῖς ἁγίοις μου Πατέρας καὶ διδασκάλους
διεταλῶ συνημμένους, πᾶσι καταφανῆ ποιῶ τὴν
ἑαυτοῦ γνώμην διὰ τῆσδε μου τῆς γραφῆς· ὡς ἂν
ἐξῆ δ· κινῆσαι τῷ βουλομένῳ, πότερον ὑγιεῖσι ὁδῶ-
μασι χαίρων, ἢ διαστραμμένοις τοῖς, τὴν γεγεννη-
μένην ἐνωσιν οὐ παρεδείξω.

ΑΠΟΛ.

Καὶ σὺ μὲν χωρισθεὶς ἀπὸ τῶν Πατέρων τῆς ἰε-
ρα· συνόδου, κεχωρισμένος εἶ καὶ τῆς ἰερα· τοῦ
Χριστοῦ ποίμνη·· κεχωρισμένος οὖν τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ μάντρας, ἔξω εἶ τῆς σωστικῆς κιβωτοῦ· τὸν
δὲ ἔξω τῆς νηὸς ὄντα ἀνάγκη βασανίζεσθαι ὑπὸ τῶν
κυμάτων τῆς μοχθηρᾶς αἰρέσεως. Πᾶς γὰρ ὁ τῆς
οἰκουμένης συνέδου χωρισθεὶς ἐχθρὸς ἀποδείκνυται

A Patres et magistros Ecclesiae, te vero esse alienum,
et hostem eorum.

EPHES.

Ceterum verbis libere exposui quid sentirem ;
dicta videlicet occidentallium et orientalium Patrum
cohaerere aliter non posse quam juxta expositionem
epistolae venerabilis Maximi ; nimirum di-
cendo, Filium non esse causam Spiritus : auctans
praeterea illud de additamento, quod propter allatas
causas nec rite factum, nec justa sit ratione appo-
situm. Post haec illi res suas egerunt, atque ad
conscribendam definitionem, et reliqua ad unitatem
spectantia se contulerunt.

B

RESP.

Verbis tu quidem haereses et blasphemias evo-
muisti coram imperatore et patriarcha, et universo
orientali conventu, cum Latinos vocasti schismaticos
et haereticos : quando his auditis omnes te derise-
runt. Quae enim synodus Latinos vocavit unquam
haereticos ? quomodo non es ausus id asserere coram
Latinis ? nampe quia demonstrare non poteras. Ut
vero et Spiritum ex solo Patre impudenter exclama-
stis, Patres audientes contorquebantur, et te in-
vicem intuentes continuerunt aures suas ; allatisque
libris et dictis sanctorum veritatem ostendebant :
quae cum vidisses, caligo tuis oculis offusa est.
Cum vero etiam stulte pronuntias, nolle te admit-
tere communionem Latinorum, ni prius e symbo-
lo expungant quod addiderunt ; quoniam haeretici
sunt qui affirmant etiam ex Filio Spiritum esse,
audisti : Muta sunt labia, quae in sanctos maledicta
conspiciunt, sancti enim Ecclesiae hoc asserunt : tu
vero confusus tacuisti. At Patres reliqui dicta
orientalium et occidentalium Patrum secuti juxta
sensem venerabilis Maximi, primum quidem sanctis
sese adjunxerunt, deinde omnes in eandem ivere
sententiam ; postremo ad scriptionem definitionis,
ut par erat, se converterunt ; et reliqua quae pacis
erant, egerunt, ut divinum hoc et sanctum opus
concordiae et unitatis Christianorum finem haberet.

EPHES.

Ego vero ex eo tempore segregatus ab illis, et
michi ipsi vacans, ut sanctis meis Patribus ac doc-
toribus perpetuo adhererem ; per hanc meam scrip-
turam omnibus notam facio sententiam meam ; ut
liceat volenti cuilibet expendere, num recta defen-
dens an perversa dogmata, factam unionem ample-
xus non fuerim.

RESP.

Et tu quidem segregatus a Patribus sacrae synodi,
ab ovili etiam Christi es segregatus : segregatus
vero a grege Christi, extra salutarem versaris
arcam : illum portio qui extra navem est, agitari
oportet pravae haereseos fluctibus
a synodo seceratur omni
praebet, beatibus autem q

rum illud unum inditur nomen, ut appellentur hæretici. Nos vero ne incurabili hoc morbo laboremus, ac per ipsum hostes Ecclesiæ Christi et hæretici evadamus, sacrosanctam huic synodo nosmetipsos subijcimus, et amplectimur unitatem. Et tu quidem cum laicis cogitationibus vacares, et inanem aucupareris gloriam, auramque popularem, quibus assidue effuseque oblectaberis, in sacrosanctam synodum blasphema effundebas verba: nos autem cum sanctorum dictis vacaverimus, eam honoramus, proque ipsa quotidie propugnemus. Ut vero impediens tuum os, quod iniquitatem et blasphemiam in excelso locutum est, tempore amaræ tuæ ex hac vita migrationis opletum sit sordibus, norunt qui verum fateri didicerunt. Et tu quidem, ut ais, sanctis tuis Patribus ac doctoribus te adjunxisti, Photio schismaticorum principi, imo vero auctori et episcopi schismatis et dissidii, Cebasii, Palama, Camatero, Parnio, Peello, Moschampari, Bulgaris, Nicolao Methonensi, Panareto, et cæteris, qui post schisma et multam contentionem in Romanam invecti sunt Ecclesiam, et Spiritum ex solo Patre ignorantiam ac impudentiam nugis affirmarunt, eadem plane sentientes, quæ desipiens Nestorius, nam et ille soli Patri productionem Spiritus tribuebat. Ita vero sejunctus es primo quidem ab omnibus sanctis ac divinis Patribus, qui in generalibus emicuro conciliis, deinde ab omnibus qui sacra scriptorum monumenta relinquentes perspicue docuerunt, Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere; ac per Filium, et ex Filio, et ab utroque, et reliqua, dum de rebus divinis agerent, manifeste tradiderunt: ii vero sunt, Hilarius, Athanasius, Augustinus, Basilus, Hieronymus, Ambrosius, Gregorius Dialogus, Gregorius Theologus, magnus Chrysostomus, Epiphanius, Leo Magnus, Maximus, Anastasius, Tarasius, Damascenus, et alii. Nos autem ab iis, quibus tu adhasisti, omnino sejungimur, nec ullam esse volumus inter nos et illos communionem: cum iis vero reverenter conjungimur, a quibus ipse semet disjunxisti. Et tu quidem in secundo Christi adventu inter illos numereris, qui Spiritum ex solo Patre dixerunt: nobis vero contingat ejus tunc esse ordinis, in quo sunt qui divina tractantes Spiritum ex Patre fatentur et Filio. Et tu quidem hic synodo et Romanæ Ecclesiæ cum sis inimicus, ibi pariter habebis ejus inimicus: nos vero cum hic amici et obsequentes catholicæ Christi Ecclesiæ et generali concilio simus, precamur, ut ibi etiam tales reperiamur. Hanc porro tuam sententiam, quam notam omnibus facis, nos Deo favente jam confutavimus, partium quæ in ea sunt, absurda redarguentes, partium ea quæ dicis, falsa probantes doctorum Ecclesiæ testimoniis: ut cuius licet perpendere, verane an falsa dicas, utque fiat omnibus cognitum, te doctorum tuorum, quos diximus, perversa dogmata sequentem noluisse recipere orthodoxam, irreprehensibilem, veram, inturbidam, et sanctam unitatem;

A ταύτης· οἱ δὲ τῶν οἰκουµενικῶν συνόδων ἔχθροὶ οὐκ ἄλλο λαμβάνουσιν ὄνομα, ἢ αἰρετικοὶ ὀνοµάζονται. Ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ τὴν ἀνίατον ταύτην νοσήσωµεν, καὶ αἰρετικοὶ καὶ ἔχθροὶ διὰ ταύτης γενώµεθα τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τῆς ἱερᾶς ταύτης καὶ ἀγίας συνόδου ὑποτασσόµεθα, καὶ ἐν ἐνώσει ἵσταν. Καὶ σὺ μὲν σχολάσας µωραίας, καὶ θελοφανίας, καὶ τιµαῖς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, καὶ ταύταις ἐντροφῶν καθ' ἑκάστην, βλασφηµοὺς ἀπέβριπτες λόγουσ κατὰ τῆς ἱερᾶς καὶ ἀγίας συνόδου· ἡμεῖς δὲ σχολάσαντες τοῖς τῶν ἀγίων βήτοισι τιµωµεν αὐτήν, καὶ αὐτῆς ὑπερασπίζοµεν καθ' ἑκάστην. Ὅπως οὖν καὶ τὸ ἀναίδες σου στόµα, τὸ λαλῆσαν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος καὶ βλασφηµίαν, ἐκλήρωθη αἰσχύνης ἐν τῷ καιρῷ τῆς σῆς πικρᾶς ἀναλύσεως, ἵσταν εἰ τάληθῆ λέγειν µεµηθηκότας. Καὶ σὺ μὲν συνήφθης, φε φῆς, τοῖς ἀγίοις σου Πατράσι καὶ διδασκάλοις. Φωτίω τῷ πρώτῳ σχισµατικῷ, µᾶλλον δὲ αὐτουργῷ καὶ δημιουργῷ τοῦ σχισµατος καὶ τῆς διαίρειστος, Καλασιᾶ, Παλαµᾶ, Καµατηρῷ, Φουρνῆ, Ψελλῷ, Μοσχάµπαρι, Βουλγαρίᾳ, Νικολᾶφ Μεδώνης, Παναρέτῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, τοῖς μετὰ τὸ σχίσµα καὶ τὴν πολλὴν ἔριν κατὰ τῆς Ῥωµαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰποῦσι, καὶ ἐκ µόνου τοῦ Πατρὸς· τὸ Πνεῦµα ἀµαθῶς τε καὶ ἀναιδῶς φλυαρήσασι, Νεστορίῳ τῷ φρινοβλαθεῖ κατὰ πάντα ὁµονοοῦσιν, εἰπόντι κἀκείνῳ ἐκ µόνου τοῦ Πατρὸς· χωρισθεὶς πρώτων πάντων τῶν θεῶν καὶ ἀγίων Πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουµενικαῖς διαπρεψάντων συνόδοις, ἵνα πάντων τῶν συγγράµµατα θεῖα καταλιπόντων, δι' ὧν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦµα διαβήθη ἐµφαίνεται· καὶ δι' Υἱοῦ, καὶ ἐξ Υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀµφοτέρων, καὶ τὰ λοιπὰ θεολογούντων ἀναφρονῶν· οὐτινὲς εἰσιν, Τλάριος, Ἀθανάσιος, Λόγουστινος, Βασίλειος, Ἰερώνυµος, Ἀμβρόσιος, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας Χρυσόστομος, Ἐπιφάνιος, Κύριλλος, Λέων ὁ μέγας, Μάξιμος, Ἀναστάσιος, Τεράσιος, Δαµασκηνός, καὶ ἕτεροι. Ἡμεῖς δὲ, ὧν μὲν σὺ συνήφθης, παντελῶς χωριστόµεθα, καὶ οὐδεμίαν κοινωτίαν βουλόµεθα ἢ θέλοµεν µετ' αὐτῶν ἔχειν· ὧν δὲ σὺ ἐχωρίσθης, ἡμεῖς εὐλαδῶς συναπτόµεθα· καὶ σὺ μὲν μετὰ τῶν ἐκ µόνου τοῦ Πατρὸς εἰπόντων τὸ Πνεῦµα ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ εὐραθείη; συντεταγµένος, ἡμεῖς δὲ μετὰ τῶν θεολογησάντων αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εὐραθείηµεν συνηµένοι. Καὶ σὺ μὲν ὥδε ἔχθρος τῆς συνόδου καὶ τῆς Ῥωµαϊκῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχων, κἀκεῖ εὐρίθησθαι ἔχθρος αὐτῆς· ἡμεῖς δὲ ὥδε φίλοι καὶ ὑποτακτικοὶ τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς οἰκουµενικῆς ὄντες συνόδου, κἀκεῖ εὐχρόµεθα ἐν εὐραθῶµεν οὕτως. Τὴν δὲ σαυτοῦ γνώµην ταύτην, ἣν καταφανῆ πάσι ποιεῖς, ἡμεῖς ἦδη τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀνετρέψαµεν, πῆ μὲν τὸ ἄτοπον ταύτης ἀλέγχοντες, πῆ δὲ τοῦ; λόγου; φευδῆς δεικνύντες διὰ µαρτυριῶν τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων· ὅπως ἐξῆς δοκιµάζειν ἕκαστον, πότῃρον ἀλήθειαν φῆς ἢ ψεῦδος· καὶ ἵνα γινῶσι πάντες, ὅτι τοῖς διεστραµµένοις τῶν προεφηρηµένων σου διδασκάλων ὄγκασιν

ἐξακολουθήσας, τὴν ὀρθόδοξον, καὶ ἀμώμητον, καὶ ἀληθῆ, καὶ ἀδόλωτον, καὶ ἀγίαν ἔνωσιν ὑποδέξασθαι οὐκ ἠθέλησας, ἣν ἡμεῖς τιμῶμεν, καὶ εὐλαδῶς ἐπαινοῦμεν ὡς ἀληθῆ δογματίσασαν· καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δὲ κηρυχθέντα οὐ διεστράμμενα, ὡς εὐ φλυαρεῖς, ἀλλ' ὡς ὀρθὰ καὶ ὕγιᾷ στίργομεν καὶ ἀποδεχόμεθα· Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, τὴν ἀγίαν Τριάδα ὁμολογοῦντας μίαν ἀρχὴν, μίαν βασιλείαν, μίαν δύναμιν, μίαν θεότητα, μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν· Πατέρα ἀπ' οὐδενός, ἀγέννητον, ἀναρχον, παντοδύναμον· Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου γεννητὸν, συνάναρχον, ὁμοδύναμον· Πνεῦμα ἅγιον συνάναρχον, συναίδιον, ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ Πνεῦμα, ἐξ ἀμοτέρων αἰδώς ἐκείνης ἐκπορευόμενον ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνός προβολῆως. Οὕτω πιστεύομεν, οὕτω κηρύττομεν, οὕτως ὁμολογοῦμεν, καὶ οὕτως εὐχόμεθα διαμέναι ἡμᾶς μέχρι καὶ τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς ἐξερχόμενος τοῦ παρόντος βίου· ἐν δὲ τῇ φρικτῇ τοῦ Σωτῆρος παρουσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ κρίναι τὴν οἰκουμένην, μετὰ ταύτης τῆς ὁμολογίας τῷ ἐρχομένῳ ἐν νεφέλαις ἀπαντῆσαι. Ὅτι αὐτῷ πρόκειται δοῦναι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

quam nos veneramus, et cum reverentia laudamus, ut quæ vera dogmata sanxit, et quæ promulgavit, ut recta et pia, non, ut ipse effutit, perversa, suscipimus et approbamus: confitemurque sanctam Trinitatem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse principatum, regnum unum, potentiam unam, deitatem unam, unam voluntatem et operationem: Patrem a nullo, ingenitum, initio carentem, omnipotentem: Filium ex Patre solo genitum, Patri coeternum et coomnipotentem: Spiritum sanctum pariter coeternum, consubstantialem, et coomnipotentem, Patris et Filii Spiritum æqualiter ab utroque procedentem æternaliter tanquam ab uno principio et ab uno productore. Ita credimus, ita prædicamus, ita confitemur, atque ita nobis est in votis usque ad extremum vitæ spiritum sentire ex hac vita decedentibus; et in tremendo Salvatoris adventu, cum venerit ad iudicandum orbem, cum hac ei confessione in nubibus occurrere venienti. Quoniam ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ

ΠΟΙΗΜΑ ΙΕΡΕΩΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΛΟΥΣΙΑΔΗΝΟΥ

Ὁδὴ ἡ ἀκροστιχίς ·

Ἐκαστὸν ἐκπεποίησεν τῆν σὺνόδον γεραιῶν Ἰωάννης.

CANON

IN OCTAVAM SYNODUM FLORENTIÆ HABITAM

AUCTORE JOANNE PLUSIADENO

Cujus acrostichis :

Suavibus verbis synodum celeberrime Joannes.

(Pasin, Codd. Taurin. Gr., p. 275. — Nullam hujus Canonis sive hymni mentionem fecerunt neque Fabricius neque Caveus, qui plura tamen Plusiadeno scripta recensent.)

Ex totius terræ finibus divino Spiritu in unum congregati hodie in præclara Florentinorum civitate sacri doctores duorum principiorum falsitatem, et comminationis execrandum dogma procul amoverunt.

Sursum a Christo rege manifeste ducti, tanquam infractæ columnæ faci apparuerunt Ecclesiæ præsules, Christi milites, impietatis hostes, et pietatis magistri.

Religiose, fideles, conveniamus, et communi plausu præclaram hæc sanctamque synodum hymnis concelebremus, quæ fideles omnes Jesum Christum prædicantes in ejusdem fidei consensu adduxit.

Tu, Virgo casta, Jesu Mater, quæ diasitos apte conjungis, tu Domina, progenies David, Deipara Maria, angelorum splendor, terrigenumque gaudium.

Divinitus congregata sacra synodus, Ecclesiæque doctores omnes convenerunt in unionem, Christo, divini tui gregis, quem proprio redemisti sanguine, Domine.

Patrum omnium corona hodie, atque theologorum cælus una concurrat, atque in occidentalibus partibus hic congregatus brevi omnes dissidii tenebras dispersit.

Religionis munimina, Ecclesiæ defensores, totiusque terræ pastores, ac magistri theologi insigni

Ἐκ τῶν περάτων θαλαρῆς νευματι συναθροισθέντες εἰς ἓν ἐν τῇ λαμπρῇ πόλει Φλωρεντίων σήμερον εἰ ἱεροὶ διδάσκαλοι, διαρχίας τὸ ψεῦδος συναλοιφῆς τὸ καλίμνημον δόγμα ἐκποδῶν ἀπεδίωξαν.

Παρὰ Χριστοῦ τοῦ βασιλέως ἐνωθεν μεμνημένος σαφῶς. Ὡς ἀβραγεῖς στῦλοι, γεγονότες ὤφθησαν οἱ Ἐκκλησίας πρόεδροι, οἱ Χριστοῦ στρατιῶται, τῆς ἀσεθείας ἀντίπαλοι, καὶ τῆς εὐσεθείας διδάσκαλοι.

Εὐσεβοφρόνως οἱ πιστοὶ συνδράμωμεν, χεῖρας προτοῦντες πιστῶς, καὶ τὴν λαμπρὴν ταύτην, καὶ ἀγίαν σὺνδον, ὁμοίως ἀνευφημήσωμεν, τὸν συνάψαντα πάντας ἐν ὁμοίᾳ τῆς πίστεως, Ἰησοῦν Χριστὸν μεγαλύνοντες.

Συναπτικῆ τῶν διεστώτων ἰνωσις, Παρθενομήτωρ ἀγνή, τοῦ Ἰησοῦ Μήτηρ, σὺ ὑπάρχεις Δέσποινα, ἡ τοῦ Δαβὶδ ἀπόγονος, Θεοτόκε Μαρία, καὶ τῶν ἀγγέλων ἀγλάισμα καὶ τῶν γηγενῶν ἀγαλλίαμα.

Ἰερῶς ἀθροισθεῖσα ἡ ἱερὰ σὺνδος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας λογάδι, πάντες συνήχθησαν ἐν τῇ ἐνώσει, Χριστέ, τῆς θειοτάτης σου ποιμνης ἣν τῷ σπ̄ ἱσθ̄ριξας αἵματι, Δέσποτα.

Τῶν Πατέρων ἀπάντων ἡ κορωνίς σήμερον καὶ τῶν θεολόγων, ἀπρότερος πᾶσα συνέβραμε, καὶ πρὸς δυσμὰς ἐν ταυτῷ συναθροισθεῖσα ἐν τάχει, σάβως ἐξηφάνισε τῆς διαστάσεως.

Εὐσεθείας οἱ κύργοι, ἐκκλησιῶν πρόμαχα, καὶ τῆς οἰκουμένης ποιμίνες τε καὶ διδάσκαλοι, εἰ θεο.

λόγῳ λαμπρῶς, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τε εὐσεβῶς ἐκήρυξαν τὸ Πνεῦμα σήμερον.

Ῥῦσαι πάση; ἀνάγκῃ καὶ πειρασμῶν ἅπαντας τοὺς προσκαλουμένους τὸ θεῖον ὄνομα, Δέσποινα, σοὺ τὸ πανάγιον νῦν θεοτόκον κυρίως, εὐσεβῶς δεξιάζοντας καὶ μεγαλύνοντας.

Παρὰ Χριστοῦ τὴν ἐξουσίαν εὐλόγηται τὰς αἰρέσεις πάσας καὶ τὰ σχίσματα ἐκ τῆς αὐτοῦ κοίτης ἀληθοῦς Πνεύματος ἰσχυρῶς ἐκπέμνειν καὶ ἀποκρούεσθαι, Πατέρες θεοφρόνοι, συνελθόντες· διότι κατὰ χάρος ἡμᾶς μεγαλύνομεν.

Νέα Σιών ἡ Φλωρεντία ἐγένετο, τοὺς Πατέρας πάντοθεν συνάψασα πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν ἱερὸν ὄρον θεοφρόνως εἰς πᾶσαν γῆν ἐξαπέστειλεν, πολλὴ θεολογία καὶ σοφία συνθεῖσαι, τὴν ὁρθόδοξον πίστιν κηρύττοντα.

Ὁ ἱερὸς καὶ πανσεβάσμιος; ὁμιλος τῶν Πατέρων πᾶσαν τὴν δυσχέρειαν πῶν πονηρῶν ἤλεγε σαφῶς, καὶ τὸ θεῖον δόγμα τὸ τῆς Τριάδος ἐξέδεικεν, ὁρθὴ ὁμολογία καὶ σοφὴ διανοία τὸ τῆς πίστεως; ἅγιον Σύμβολον.

Ἴνα τὴν σὴν θεολογῶμεν θεϊότητα ὁρθοδόξως, πάντας θείῳ νεύματι τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ συνάψας πάντα τὰ σκάνδαλα ἠφάνισας ἐκ μέσου· δι' αὐτῶν τὴν εἰρήνην, καὶ ὁμόνοιαν πᾶσιν ἐχώρισας.

Σὺ τῶν βροτῶν ὤφθης, Παρθένε, τὸ καύχημα, καὶ ἀγγέλων πύλιος ἀγαλλίσμα, ὡς τὸν Χριστὸν τίεσας σαρκί, τὸν καμθασιλέα, καὶ ποιητὴν πάσης κτίσεως. Αἰο, Παρθενομήτωρ, διὰ σοῦ οἱ σωθέντες; εὐλογοῦμεν ἀπαύστως τὸν Τόκον σου.

Τὴν σεβάσμιον ταύτην καὶ ἁγίαν σύνοδον πιστῶς γεραίρομεν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἱερῶς συναχθεῖσαν ἐν Πνεύματι, καὶ τὰς Ἐκκλησίας διεβήγγημνας ἀνιδίως ἐν ἐνώσει αὐτῆς κατασθύνασαν.

Ἡ φωνὴ τοῦ Σωτῆρος ἀληθῶς πεπληρωται, ἡ πάλαι φήσασα ἱερῶς τῷ Πέτρῳ· Ἐπιστρέψας στηρίζεις εἰς ἐνωσίαν σου τοὺς ἀδελφούς σου. Ἐγὼ γάρ, Πέτρε, ἐδεήθην, ἵνα μήποτε λείψῃ ἡ πίστις σου.

Νῦν ὁ Ῥώμης προστάτης, ὁ κλεινὸς; Εὐγένιος, πάντας συνήθροισεν ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ὡς τὴν πίστιν κατέχων ἀκλόνητον, καὶ στηρίζεις πάντας, καὶ πρὸς αὐτὴν καθοδηγήσας, τοῦ Σωτῆρος; τὸν λόγον ἐπέληρωσε.

Συνελθόντες ἐν πίστει, πάντες μακαρίζομιν σε τὴν πανάμωμον, τὴν τὰ διεστῶτα παραδόξως, Παρθένε, συνάψασαν τῷ σιπτῷ σου Τόκῳ, ἀλλὰ καὶ νῦν ταῖς ἐκκλησίαις τὴν εἰρήνην καλῶς προξέησασαν.

Ἐψίστι; Παρθασιλεῦ, τῶν ἀπάντων παντεπέπτα καὶ κτίετα· σὸν ἀληθῶς γὰρ ἔργον τὸ παρὸν, Παντοδύναμη, τοῦ ἐνώσει τὰ μακρὰ καὶ πρὸ πολλοῦ διεστῶτα δύο, Σωτῆρ μου, γένη κάλλιστα.

Νῦν ἐπίλαμψε φαιδρῶς; ἡ γαρμόδουνος ἡμέρα Κυρίου, ἐν ἣ τὸν θεῖον ὄρον τῆς εἰρήνης; τὸν σύνδεσμον, τῶν Πατέρων ὁ χορὸς συνθεῖτο ὁρθοδόξως, καὶ θεοφρόνως; ἐπαγάζεται.

Οἱήματα αἰρετικῶν καὶ κακία καὶ διάστasis πᾶσα θεολογούντων ἔρθη, ἐκ πῶν καὶ ἠφάνισται, τῶν

ΠΑΤΡΟΙ. GR. CLIX.

A hodie pietate procedentem ex Patre, Filioque Spiritum deprecantur.

Ab omni necessitate, ac tentatione libera invocantes divinum nomen, sanctissimumque ac divinum tuum natum pie glorificantes, ac predicantes, Deipara.

Potestatem a Christo accepistis haereses omnes, et schismata ab ejus grege virtute Spiritus sancti vere excindendi, atque propulsandi, optimi Patres convenientes: quocirca jure meritoque vos predicamus.

Nova Sion facta est Florentia, Patres undique ad se congregans, et sacrum decretum divino consilio in universas terras partes misit, quo multiplici theologica doctrina, sapientiaque conjuncta orthodoxam fidem promulgat.

Sacer, et venerandus Patrum coetus omnem imperiorum difficultatem perspicue diluit, divinumque Trinitatis dogma, nec non sanctum fidei Symbolum recta confessione, aptaque intelligentia exposuit.

Ut de tua divinitate recto convenientique modo loquamur, divino nutu omnes Ecclesiarum praesules Florentiam congregans omnia scandala de medio eorum sustulisti, pacem et concordiam disseminans.

Tu Virgo, mortalium gloria, et Angelorum es gaudium, Christum in carne pariens omnium Regem, atque rerum creaturarum factorem: Idcirco, Virgo mater, per te servati iudicialiter Filio tuo benedicimus.

Venerandam hanc, sanctamque synodum fideliter celebramus, quae Sancto spiritu afflante Florentiam congregata est, quaeve divisas insanabili ferme modo Ecclesias, ad unionem composuit.

Vere impletus est Servatoris sermo ad Petrum olim habitus: Conversus confirma in unum fratres tuos: Ego enim, Petre, rogavi, ut non deficiat fides tua.

Nunc Romanus pontifex celebris Eugenius omnes Florentiam congregavit, incorruptam fidem velut effundens, cunctosque confirmans, et viam ad ipsam monstrans, Servatoris dictum implevit.

Convenientes in fide universi laudamus te maculae omnis expertem, quae disjunctas Ecclesias praeter opinionem venerabili Filio tuo concillas, et nunc pacem inter eas perbelle confirmas.

Altissime Rex, rerum omnium auctor, atque creator, omnipotens vere, tuum opus est duas partes eximias valde, longaeque inter se dissitas, Servator mi, conjunxisse.

Nunc vere illuxit dies Domini laetitiae plena, in qua Patrum coetus divinum decretum, tanquam societatis vinculum, recto statuit, et caelesti repletus sapientia exsultat.

Haereticorum opinamenta, et imvisio omnis sublata est, et proci

veræ, divinæque fidei unionem convenerunt fideles **A** Patres.

Agite jam, fideles, canamus castissimam Domini matrem, splendidam nubem, cœlestem scalam, thysanum aureum, præstantius altissimi tabernaculum, in quo Verbum caro factum est.

Visus est Patrum cœlus ex terræ sinibus Florentiam congregatus tanquam exercitus armis instructus adversus hostes, ipsorumque audaciam strenue dejecit.

Divino afflatus convenerunt undique Patres theologi ad consocianda, quæ prius nefarie divisa fuerant, jamque concinentes divinum canticum Domino persolvent.

Prodit synodi decretum, statimque animum dimiserunt oblatrantes adversarii, et dogma nos perspicue docet venerari Spiritum ex Patre, Filioque procedentem.

Unum utrobique sentit divina synodus venerandum, sanctumque Christi corpus, sive azymopane, sive fermentato perficiatur mysterium.

Ab omnibus periculis immunes serva, Deipara sanctissima, tuum natum celebrantes, omnibusque animi viribus hymnis ad te clamantes, et cantica tibi jugiter persolventes. . . . .

Velut in sublimi posita terræ fines omnes lucis splendore conspersit hodie Florentina synodus, edocens animarum fruitionem non defuturam his, qui Servatori alacri animo famulantur, et animarum sponso hymnum jugiter canunt.

Solutus est interjectus paries schismatis pessimus, et dissidii squalor evanuit, jamque unionis publica celebritas miro splendore illuxit, et pœnias animum expiantes prædicans, docet fideles synodi decretum, ut veritatis dogma accipere.

Ab inopia, seditionibus, aliisque periculis libera famulos tuos, qui sacrum verumque doctorem, successoremque Petri Ecclesiæ præulem, totiusque terræ ducem, et pastorem, et divinum sacerdotum omnium Coryphæum toto animo colunt, sicut. . . .

Quam mirabilia sunt opera tua omnipotens Jesu, qui Deum colentibus mirabili sane modo dedisti videre sacræ unionis mysterium! Ante nos enim sapientes alii, et patriarchæ id vehementi desiderio cupiebant, sed non assecuti sunt. Nos vero præ oculis jam habentes, te celebramus. Servator noster.

Ut cœlestia omnia cum terrenis conciliaret, carnem assumpit, et in tuum uterum descendit. Virgo mater casta, Unigenitus Patris ante sæcula; velut homo apparuit, atque ex te prodians unigenitus appellatus est circa ultimam mutationem, atque inordinationem.

O Creator omnium, tam visibilium, quam invisibilium factor, totiusque carnis Domine, gloriam tibi proferimus, Rex, qui conversionem nostram

Πατέρων καὶ πιστοὶ συνήλθεσαν ἐν ἐνώσει τῆς ἀληθούς καὶ θείας πίστεως.

Δεῦτε βιωμεν, πιστοὶ τὴν ὑπέραγνον μητέρα Κυρίου, τὴν φωταυγῆ νεφέλην, τὴν οὐράνιον κλίμακα, τὴν παστάδα τὴν χρυσοῦν, σκῆνωμα φέρτερον τοῦ Ὑψίστου, ἐν ᾧ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.

Ὁμιλος ὤφθη τῶν Πατέρων, ἐκ περάτων ἄθροισθεὶς ἐν Φλωρεντίᾳ ἑπλοφόρος στρατὸς, κατὰ τῶν ἀντιπάλων, καὶ τούτων καταβίβηκε τὴν ὄφριν γενναιοφρόνως.

Νεῦσαι Κυρίου πανταχόθιν συνηθροίσθησαν Πατέρες θεηγόροι, τοῦ ἐνώσει τὰ πρὶν κακῶς διεβρωγότα καὶ μελωδοῦντες βῶσειν βῆσμα θεῖον τῷ Δεσπότῃ.

Ἐγένον ὄρος τῆς συνόδου, καὶ κατήσχυεν ἐχθρῶν τὰς φληναφίας· καὶ τὸ δόγμα σαφῶς ἐδίδαξε τοῦ σέβειν, τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἐκ Πατρὸς καὶ δι' Υἱοῦ τε.

Ἐν ἀμφοτέρωθεν ἠγγεῖται. Τὸ γινόμενον ἢ σύνοδος ἢ θεία δι' ἐξύμωσιν αὐτῶ ἔργου καὶ δι' ἐνζύμωσιν σώματος σπυτῶν καὶ ὕγιον τοῦ Κυρίου παραδόξως.

Ῥῦται κινδύνω, θεοτοκίᾳ, τοὺς ὑμνουμένους σου τὸν Τόκον, Παναγίᾳ· καὶ ἐξ ἄλλης ψυχῆς βῶσιαι σοὶ τὸν ὕμνον καὶ τὴν ᾠδὴν σοὶ μελωποῦσιν εἰς ἀεὶ. . . .

Ἐπ' ἀκρων γῆς εἰς πέρατα συνεξέλαμψε σήμερον ἢ ἐν Φλωρεντίᾳ παναγία σύνοδος πιστοὺς ἐκδιδάσκουσα τὴν τῶν ψυχῶν ἀπόλαυσιν νῦν τῶν ἐν τῷ παρόντι ἐκκνώως δουλευσάντων προθύμως τῷ Σωτῆρι καὶ αὐτῷ μελωδοῦντων τῷ τῶν ψυχῶν νυμφίῳ, τὸν ὕμνον εἰς αἰῶνας.

Ἴνα λυθῇ μεσότοιχον, τὸ τοῦ σχίσματος κάκιστον, καὶ ἀφανισθῇ ἡ αὐχηρὰ διάστασις, ἐνώσειως ἐλαμψεν ἡ φωταυγῆ; πανήγυρις νῦν, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν καθαρτικὴν τιμωρίαν δοξάζουσα διδάσκει τοὺς πιστῶς δεχομένους τὸν ὄρον τῆς συνόδου ὡς ἀληθείας τόμον.

Ῥῦσαι λιμοῦ καὶ στάσεως καὶ κινδύνων τοὺς δούλους σου, τοὺς τὸν ἱερὸν καὶ ἀληθῆ διδάσκαλον, τοῦ Πίτρου διάδοχον, τῆς Ἐκκλησίας καθηγητὴν, καὶ τῆς οἰκουμένης ὁδηγὸν καὶ ποιμένα, καὶ θεῖον κορυφαῖον ἱερέων ἀπάντων, δὴν ψυχῆ τιμώντων, ὡς ἐπηγγείλω. . . .

Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Ἰησοῦ παντοδύναμε, τοῖς θεοσεβέσιν θαυμασίως; δίδωκας ἰδεῖν τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς ἐνώσεως· καὶ γὰρ πρὸ ἡμῶν ἐπιθυμήσαντες ἄλλοι σοφοὶ, καὶ πατριάρχαι, ἀλλ' οὐκ ἔτυχον τούτου. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἰδόντες δοξάζομεν σε, Σῶτερ.

Ἴνα συνάψῃ, Παναγίε, τὰ οὐράνια ἅπαντα μετὰ τῶν γῆινων, σάρκα ἀνελάβετο, καὶ μήτραν κατήχησε τὴν σὴν, Παρθενομήτωρ ἀγνή, ὁ μονογενὴς ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων. Ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη, καὶ ἐκ σοῦ ἐπ' ἰσχύατον μονογενὴς ἐκλήθη ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως.

Ὡς κτίστα τῶν ἀπάντων καὶ ποτὴ τὰ ὀρατῶν ἀσφάτων, καὶ Κύριε πάσης σαρκός, δίδεν σοὶ προσάγαμιν, Βασιλεῦ, τὴν ἡμῶν μετάνοιαν καὶ τὴν σωτηρίαν

ἐπιζητῶν καὶ θείων ἡμᾶς εἶναι πιστοὺς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰρηνεύοντας.

Ἀνέβητε εἰς ὕψος τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας καθέδρας Μιχαήριος, τὸ ἱερὸν χρίσμα περικιμμένοι εὐσεβῶς· καὶ τοὺς πιστοὺς διδάσκατε λόγον εὐσεβείας παν- αληθῆ. Πατέρες θεηγόροι· ὄθεν ὑμεῖς τιμῶμεν εὐ- σεβοφρόνως καὶ γεραίρομεν.

Νῦν, θεοὶ ἱεράρχαι, παρὰ Χριστοῦ ἰσαξίως τῶν πόνων εὐλήφατε τὰς ἀμαρτίας, ὧν εὐσεβοφρόνως ἐπὶ τῆς γῆς μεγάλως ἠγωνίασθε, καὶ οὐκ ἐκθέμενοι τῆς σαρκὸς οἰκείτε σὺν ἀγγέλοις, χορεύοντες ἀπαύστως κατὰ τὸν θρόνον τοῦ παντάνακτος.

Νῦν κεκαθαρμένῳ τὸν εὐσεβῆ οἱ Πατέρες ἐξίθοντο σήμερον ἄνθρωποι σαφῶς, πάντοθεν κοσμούμενοι ἱεροῖς καὶ ὀρθοδόξοις δόγμασι. Αἰσχυνέσθω δὲ . . . σχι- σματικῶν τὸν τοῦτον μὴ τιμῶντων μηδὲ ὁμολογούν- των, ὡς περὶ ἡ σύνοδος ἐκτίθειται.

Ἰησοῦ λαμπροτέρα ἡ ἑορτὴ τῆς συνόδου τῆς θείας ἐπέλαμψε πᾶσαν τὴν γῆν αἰρέσει· σκοτού- μένην καὶ πονηροῦ σχίσματος τοῦ πρὶν ἐξαίρουσα τὴν κλάην, καὶ πάντας διεγείρει πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως.

Sequitur tanquam hynni appendix, Συναξάριον τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου. *Synaxarium sanctæ et œcumenicæ synodi*, sive brevis narratio eorum quæ in concilio Florentino gesta sunt, ejusdem Joannis Plusiademi, ut colligere est ex ipso Synaxario.

Hujusmodi autem est :

Ἡ ἁγία αὕτη καὶ μεγάλη σύνοδος γέγονεν τῷ μιλῷ ἑταί ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἰωσήφ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Συνήθροισεν δὲ αὐτὴν ὁ τῆς κρεσσύτερης Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ὁ μέγας Εὐγένιος, ἀνὴρ ὡς ἄλλος τις τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, θεοφόρος τῷ ὄντι καὶ μέγας θεὸς ἱεράρχης, καὶ τὴν ἰκωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πόνων ἀπὸ ψυχῆς, ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἀρνούμενων τὴν Ἰῆν τοῦ Θεοῦ μὴ ἔχειν πάντα τὰ φυσικὰ τοῦ Πατρὸς ἀγαθά. Οἱ γὰρ ἀρνούμενοι τὴν Ἰῆν μὴ ἐκπορεύειν τὸ Πνεῦμα ἀρ- νούνται μὴ ἔχειν τὰ φυσικὰ τοῦ Πατρὸς ἀγαθά. Καὶ τοῦτο γὰρ φυσικὸν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ἀγαθόν, ἐκπο- ρεύειν τὸ Πνεῦμα· ἐστὶ κατὰ τῶν ἀμαρτωῶν φλυαρούν- των ὡς τὸ δι' ἀζύμου θυόμενον οὐκ ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ· πρὸς δὲ καὶ τῶν εὐσεβῶς ἀρνούμενων μὴ ἔχειν τὰς ψυχὰς τῶν ἐν μετανοίᾳ κεκοιμημένων βοήθειαν μετὰ θάνατον μηδὲ καθαίρεσθαι αὐτά· ἐστὶ μηδὲ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς μὴ ἀπολαμβάνειν νῦν καθ' ἑσὸν εἶσι ψυχαί. Ἐστὶ καὶ πρὸς τοὺς μὴ βουλομένους κλίνει τὴν κεφαλὴν, καὶ δοῦναι τῷ Ῥώμης ἀρχιερεὶ τὴν αἰδῶ τε καὶ ὑποταγὴν, ὡς ἀνωθεν καὶ προπαραδότω· ἐξεδόθη καὶ ἐτυκώθη ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι. Συνήχθη μὲν οὖν ἡ εἰρημένη ἁγία σύνοδος ἐν Φεραρίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ, πόλεσιν ἀξιολόγοις τῆς Ἰταλίας. Παρήσαν δὲ ἐν αὐτῇ πολλοὶ εὖ καὶ καλοὶ, σοφία καὶ ἀρετῇ διαλάμποντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Ἐπλήρουν γὰρ τὸν ἱερὸν τοῦτον Ὀίασον κλείοντες ἢ ὡς ἄνδρες· ἀπὸ μὲν τοῦ μέρους τῶν Ἰταλῶν ὁ τῆς ὁσίας μνήμης Εὐγένιος· ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς μέγιστος· σὺν πάσῃ τῇ κατ'

atque salutem expetis, et in concordia nos fideliter perstantes esse, nec non pacem invicem servare jubes.

Ascendite super sacram sanctamque sedem, Beati sacro chrismate religiose circumliniti, atque fideles plium veritatis sermonem edocete, Patres digna Deo loquentes : quocirca vos magno honore atque veneratione prosequimur.

Nunc, divini sacerdotes, dignam laboris mercedem a Christo accepistis, propter quam pie et strenue certavistis et cum umbram corporis deposueritis, habitabitis eum angelis, exultantes perenniter circa thronum Regis regum.

Mente pura sacrum hodie decretum posuerunt Patres, omnino conveniens sacris, et orthodoxis dogmatibus. Pudeat, . . . schismaticos, qui debi- tum huic honorem deferre recusant, atque con- fiteri, sicut definit synodus.

Sole splendidior divinæ synodi celebritas terram omnem hæreseos caligine obductam illustravit, pessimique schismatis errorem primum aufe-rens, omnes in unionem fidei adduxit.

Sancta hæc, magnaque synodus facta est anno ab Incarnatione Domini 1439 in diebus Joannis Palæologi postremi Romanorum Imperatoris, et Josephi patriarchæ Constantinopolitani. Eam autem congregavit summus præsul senioris Romæ magnus Eugenius, vir, si quis alius, beatorum virorum divino numine plenus, et magnus divinusque pontifex, ad Ecclesiæ Christi unionem toto animo anhelans, ut condemnaret eos, qui negant Dei Filium habere omnem naturalem Patris virtutem. Nam qui sentiunt Filium haud producere Spiritum sanctum, iidem existimant eum non habere omnem naturalem Patris virtutem : hoc enim ad naturam Patris spectat producere Spiritum. Tum adversus eos, qui indocte garrunt, azygium panem consecratum haud fieri corpus Christi, et qui pio quodam affectu negant morientes in pœnitentia posse post mortem juvari suffragiis, aut ipsorum animas purgari, simulque sanctorum animas per- sectam fruitionem adipisci, quatenus animæ sunt. Tandem adversus illos, qui caput inclinare nolunt, debitamque Romano Pontifici venerationem, et obedientiam testari, quemadmodum ex vetusta traditione habetur, atque in sacris canonibus statum fuit. Convenit igitur dicta sancta synodus in civitates Italiæ præstantissimas, Ferrariam, atque Florentiam ; aderantque multi optimi, ac præstantes viri sapientia, virtutibus celeberrimi ex utraque parte. Composuit ipsum cœnium plusquam octingenti viri, quidem Itælorum sanctæ memoriæ maxi- mus Romanorum pontifex Maximus :

Ecclesia ipsi subjecta, nimirum sacerdotibus, cardinalibus, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, hieromonachis, monachis, presbyteris, et diaconis plusquam sexcentum, omisiss locorum præpositis, aliisque Italix præsulibus; ex parte vero Orientalium serenissimus Romanorum imperator Joannes Palæologus, Josephus intelligentissimus, reverendissimusque patriarcha cum omni sua Ecclesia, archiepiscopis, episcopis, aliisque ecclesiasticis virtus crucis insignibus decoratis, præfectis, presbyteris, hieromonachis et monachis, simulque imperatoria cohors multis, nobilibusque viris constans. Secutus est enim eum imperatorius comitatus, uti par erat. Cum fuit itaque disceptandi tempus, convenerunt omnes, ut ex disputationibus partium discrimen observarent. Erant autem et ipsi supra ducentos absque principibus. Ac discrimen quidem quinque capitibus continebatur; de processione sancti Spiritus, de azymo, et fermentato, de igne purgatorii, de beatitudine animarum sanctorum, de potestate papæ. Hæc audiens Ephesinus, qui et ipse ad disputandum electus fuerat, non de omnibus, inquit, institui oportet disputationem, quoniam non in omnibus simpliciter differimus. Sed unum duntaxat sedulo investigandum est, atque de eo disputandum, nempe de processione Spiritus sancti; hoc enim præsertim dogma scire volo: cætera vero omnia unius horæ spatio expediri possunt. Quocirca de hac institui cœpta est quaestio, atque parabatur certamen, et super hoc admodum vigilabat unusquisque ex parte sua, et vehemens studium in certando adhibebat. Cœpit igitur disputari in synodo Aprilis nona die, anno a Christi incarnatione 1438, atque disputatum est mensibus xiv nimirum usque ad diem sextum Julii, anni 1439, neque partes otio vacabant, sed magna utrinque contentione certabatur, atque certamen certamini, disputatio disputationi succedebat, donec Marcus Ephesinus, rebus jam in aperto positis, contradicere non valens, atque disceptando adhuc certare formidans aufugit. Cæteri autem Patres ab ipsomet saero patriarcha, maximoque imperatore omnes in unionem fidei convenerunt. Investigantes enim sacros Ecclesiæ doctores, ipsisque dogmati consentientibus repositis, æquum existimaverunt, se potius Ecclesiæ Dei conjungere, extra quam nulla fulget salutis spes, quam manere diutius in separatione, et schismate, in quo nulla est salus. Convenerunt igitur tam in hoc dogmate, quam in reliquis capitibus, omniaque doctorum Ecclesiæ testimoniis confirmantes decretum promulgarunt, quod lætitiæ multum attulit Ecclesiæ, dicentes, *Exsultent caeli, et letetur terra*. Sic igitur decretum sanxerunt, et eodem declararunt processionem sancti Spiritus ex Patre, Filioque, atque azymi consecrationem perinde valere, ac fermentati, tum animarum purgationem, sanctorumque fruitionem, denique summum Pontificem Romanum successorem beati Pe-

αὐτὸν ἀγία Ἐκκλησία, δηλονότι ἱερεῦσι καρδινάλεισιν, ἀρχιεπισκόποις, ἐπισκόποις, ἀβάσι, ἱερομονάχοις καὶ μοναχοῖς, ἱερεῦσι καὶ διακόνοις, πλείοις ἢ ἑξακοσίοις, χωρὶς τῶν τοποτηρητῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων τῆς Ἰταλίας· ἀπὸ δὲ τοῦ μέρους τῶν Ἀνατολικῶν ὁ γαληνότατος βασιλεὺς Ῥωμαίων Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, Ἰωσήφ ὁ φρονιμώτατος καὶ φοβερώτατος πατριάρχης σὺν πάσῃ τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ, ἀρχιεπισκόποις ἐπισκόποις καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς σταυροφόροις, ἡγουμένοις, ἱερεῦσιν, ἱερομονάχοις καὶ μοναχοῖς· ἔτι δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως σύγκλητος πλείστοι καὶ εὐγενεῖς ἄνδρες· ἐκόσμη γὰρ καὶ αὐτὸν ἡ βασιλικὴ σύνταξις ὡς εἰκόσ. Ἦλθεν οὖν ὁ καιρὸς τῆς διαλέξεως, καὶ συνῆλθον ἅπαντες ἐν τῇ διαλέξει ἰδεῖν τὴν διαφορὰν. Ἦσαν δὲ καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ τοὺς διακοσμούς, ἐκτὸς τῶν ἀρχόντων. Διαφέροντο γὰρ πέντε καὶ ἴσμοι: κεφαλαίοις, ἦως, τὸ περὶ τῆς Θείας ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ περὶ τοῦ ἀζύμου καὶ τοῦ ἐνζύμου περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἁγίων, καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάππα. Ταῦτα γὰρ ἀκούσας ὁ Ἐφέσου, εἰς ὧν καὶ αὐτὸς τῆς ἱερᾶς ἐκείνης διαλέξεως, οὐ περι πάντων ἡ διάλεξις γενήσεται, ἔφη, ἐπειδὴ οὐ διεφερόμεθα περὶ πάντων ἀπλῶς· ἀλλ' ἐνὸς καὶ μόνου ἡ ἔρευνα γενέσθω καὶ ὁ ἀγὼν, τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τούτου γὰρ βούλομαι εἰδέναι τοῦ δόγματος· τὰ δ' ἄλλα πάντα, μὴ ὄρας ἀρκέτετε σπουδῆ. Ὅθεν καὶ περὶ τούτου ἡ διάλεξις ἤρξατο. Καὶ ὁ ἀγὼν ἠὺς ἐπέπετο· καὶ ἠγρόπουν ἐπὶ τούτῳ πάνυ τε καὶ ἐσπούδαζον ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ μέρους αὐτοῦ ἀγωνίζεσθαι. Ἠρξάτο τοίνυν ἡ σύνοδος διαλέγεσθαι Ἀπριλίῳ 9 τῷ ἡμερῆσι ἀπὸ Χριστοῦ. Καὶ διελέγοντο ἡμέρας 14 μέχρι καὶ τοῦ 10 ἔτους Ἰουλίου 5· καὶ οὐκ ἤσυχον εἶχον τὰ μέρη. ἀλλ' ἠγωνίζοντο ἀμφοτέρω σπουδῆ μεγάλῃ· καὶ ὁ ἀγὼν τὸν ἀγῶνα διεδέχετο, καὶ ἡ διάλεξις τὴν διάλεξιν, ἕως οὐ ὁ Ἐφέσου Μάρκος μὴ δυνάμενος ἀντιλέγειν πρὸς τὰ φανεράτα, ἀπέδρα τὸν ἀγῶνα δειλιάσας τῆς διαλέξεως. Οἱ δὲ λοιποὶ Πατέρες ἀρέσμενοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ μεγαλωπύτου κυρίου τοῦ βασιλέως, πάντες συνήνεσαν ἐν τῇ ἐνώσει τῆς πίστεως. Ἐρευνήσαντες γὰρ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εὐρόντες αὐτοὺς συμφωνοῦντας τῷ δόγματι, ἔκριναν δίκαιον εἶναι ἐνωθῆναι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἧς χωρὶς οὐκ ἔστιν ἕλλησι σωτηρίας, ἢ μένειν ἐν τῷ χωρισμῷ καὶ τῷ σχίσματι, ἐνθα οὐδεμία ἐστὶ σωτηρία. Ἦλωθησαν τοίνυν ὡσπερ ἐν τῷ δόγματι οὕτω καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς κεφαλαίοις. Πάντα γὰρ διὰ μαρτυριῶν τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων συστήσαντες, ὅροι ἐξαφῆνυσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρμύσσον, εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιέσθω ἡ γῆ, λέγοντες. Οὕτως οὖν τὸν ὅρον τετέλεσαντες ἐν αὐτῷ τὴν ἐκπορεύσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ σαφηνίζουσι· καὶ τὴν δι' ἀζύμου θυσίαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι τὴν μετὰ τοῦ ἐνζύμου γνομένην, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν καθάρσιν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων ἀπόλυσιν καὶ τὸν ἄκρον ἀρχιερεῖα τῆς

Ῥώμης διάδοχον τοῦ μακροῦ Πέτρου εἶναι σαφῶς παριστάσει. Ὅν σημάναντες; ὀπισθοτικοίς τε καὶ ἐρυθροῖς γράμμασι· εἰ; ἄπασαν οἰκουμένην ἀπέστειλαν· καὶ πάντες ἐστῆριξαν καὶ ὡμολόγησαν· καὶ συνεφώνησαν καὶ ἱεροῦργησαν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἐφέσου συνεφώνησεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ ἔργου. Οὐκ ἠθέλησεν δὲ ἀπογράψαι, προφασίζόμενος διωρίαν. Ἦσχύοντο γὰρ ἀντιλέγειν οὕτω σφοδρῶς. Τῆς ἱερουργίας οὖν τελειώσεως ἀνεγνώσθη ὁ ἔργον· ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Φλωρεντίας Ῥωμαίων καὶ Ἑλληνιστῶν καὶ ἔδωκαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἔργον εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα, ὅτι οὕτω στήρουσιν, ὥσπερ ὁ ἔργον διαλαμβάνει. Καὶ οὕτω εἶπε τέλος ἡ σύνοδος. Ἄλλ' ὑποστρέψας ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνέχευε καὶ συνετάραξε πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν γράφων καὶ λέγων ἐναντίον κατὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου. Ἄλλ' οὐκ ἠμέλησε καὶ περὶ τοῦτου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης φροντίσαι. Ἀπίστευται τὸν Κορώνης ἐπίσκοπον ἀνδραπάσης σοφίας πεπαιδευμένον καὶ θεολόγον ἀριστον ἐν Κωνσταντινουπόλει διαλεχθῆναι μετὰ τοῦ Ἐφέσου, ἵνα μὴ ἔγη λέγειν ὅτι διὰ φόβον τινὰ οὐκ ἠδύνατο λέγειν ἐν Ἰταλίᾳ· ἀλλὰ κάκεισε μέν καὶ δευτέραν διάλεξιν ποιήσας προστάξει τοῦ βασιλέως, ἐξέφυγε τὴν Ἰταλίαν. Ἐνθα γὰρ ἐξηγεῖτο, οὐκ ἤθελε διαλέγεσθαι, καὶ κατὰ μόνον ἐν τ.Ι. γωνίαις συνετάραξε πᾶσαν τὴν πόλιν, ἕτι γε μὴν καὶ τὰς νήσους· καὶ ἀπ' ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἐκείνου λύμη πολλοὺς διέφθειρε, καὶ μάλιστα τὴν περίφημον ταύτην νήσον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρεῖ τῆς αὐτοῦ δεσποδαιμονίας τε καὶ ἀλαζονείας· εἰς εἰς ὧν τῇ αἰκουμένικῃ συνόδῳ ἐμάχετο· τῇ γὰρ ὡρα τῆς αὐτοῦ ἀναλύσεως ἠελῶ τὸν βίον κατέστρεψε. Οἱ δὲ ἐκείνου μιμηταὶ τε καὶ ὀπαδοί, εὐχόμενοι ὁμοίῳ εἶναι ἐκείνου χρήσασθαι, ὡς τῶν κριμάτων σου, Χριστέ Βασίλευ! καθ' ἐκάστην ἑρῶμεν αὐτοὺς τοῦτω τῷ τρόπῳ τοῦ τῆδε βίου ἀπερχομένου. Ἡμεῖς δὲ, ταῖς αὐτοῦ λόγοις ἀποστραφέντες, τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἠνώθημεν, καὶ εὐχόμεθα ἵνα μέχρι τέλους διαμείνωμεν οὕτω. Ταῖς τῶν θεοφόρων σου Πατέρων προσεβίαις, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς.

A tri aperte definirunt. Quod quidem decretum apostolicis, rubrisque litteris signatum, in omnia terrarum loca missum est, atque omnia pacis amore, communique consensu eandem fidem confesi sunt, peractis sacris una cum Romano Pontifice. Ipse etiam Ephesinus consensit lectioni decreti, noluit tamen subscribere, dilationem temporis prætendens; pudebat enim eum nimia anxietate adhuc contradicendo impietatem suam reperire. Sacris igitur peractis, lectum est decretum in magna Ecclesia Florentiæ, Latino Græcoque sermone, et utraque pars jurejurando in sacrosanctum Christi corpus sese obstrinxit, fore ut ea omnia complecteretur, quæ in decreto statuta fuerant. Constantinopolim autem reversus, commovit, perturbavitque Orientalem Ecclesiam, scribens, ac loquens contraria synodi statutis. Curam et in id suam convertit Romana Ecclesia, misso Coronensi episcopo, viro omni sapientia instructo, theologo optimo Constantinopolim, ut cum Marco Ephesino disputaret, ne ullum amplius subterfugium haberet, dicens se propter metum quemdam causam defendere haud potuisse in Italiæ partibus; sed facta ibi una, et altera disceptatione ex imperatoris mandato, certamen vitavit, et quamvis requisitus, noluit amplius disputare: verum privatim, occulteque commovebat omnem civitatem, simulque insulas, et ab illo usque ad præsens tempus orta ab ipso perniciem multos pervasit, præsertim vero celeberrimam hanc insulam. Ast ille quidem promptam subiit pœnam suæ ostentationis, dignam sane impietate, et impudentia, qua solus œcumenicæ synodo adversari ausus est. Cum enim resolutionis ejus tempus advenisset, convolutulo correptus e vita migravit. Ipsius autem imitatores, et assecclæ similem huic finem habere precantes, justo tuo judicio, Christe Rex, singulis diebus videmus eodem prorsus modo interire. Nos autem, ab ipsius dictis recedentes, sanctæ Dei Ecclesiæ unionem amplexi sumus, atque obsecramus, ut ad finem usque in ea permanere possimus. Sanctis Patribus intercedentibus miserere nostri, Deus noster.

MONITUM EDITORUM.

Sub nomine Gennadii Scholarii, patriarchæ Constantinopolitani, Romæ edita est Græce, anno 1577, simul cum actis Græcis concilii Florentini, *Defensio quinque capitum quæ in sancta et œcumenica Florentina synodo continentur*, videlicet, *De processione Spiritus sancti, De sacrificio in azymo et fermentato, de Purgatorio, De fruitione sanctorum, et De primatu Papæ.*

Sed quia egregius iste libellus scriptus est in defensionem doctrinæ catholicæ, in synodo Florentina definitæ; dum aliunde constat Gennadium Scholarium, statim post reditum Græcorum in patriam, denuo ab unione defecisse et cum schismaticis fecisse, satis liquet Gennadium Scholarium etsi unioni duarum Ecclesiarum ante concilium Florentinum et in eodem concilio fautor fuerit, tamen hujus libelli auctorem non esse, siquidem eo tempore quo libellus scriptus est, doctrinæ concilii Florentini infensus evaserat.

Res in ambiguo versabatur, quando perspicacissimus Bollandista, R. P. Cuperus, in *Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum*, quæ *Actis sanctorum Augusti*, tomo I, præficitur, et anno 1733 Antverpiæ in publicam lucem emissa est, pag. 193*, asseruit *Defensionem quinque capitum concilii Florentini*, Josepho Methonensi ascribendam esse; et ibidem p. 197, ipsius Josephi Methonensis verba recitat, quibus testatur se ex industria propugnasse *quinque capita concilii Florentini*. Verba Josephi, quæ leguntur apud Labbe, in *Collect. Concilior.* t. XIII, col. 707, hæc sunt: Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν. . . εὐλόγαμεν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὄρου, ὑπεραπολογούμενοι τῶν πάντε κεφαλαίων. *Illud autem, « Ex Filio non dicimus Spiritum » . . . jam solvimus in primo definitionis capite, dum pro quinque capitibus apologiam scriberemus.* Quæ cum ita sint, jam a nemine ambigendum est, quin Josephus Methoneusis hujus nostri libelli auctor sit.

Textus Græcus libelli, nullibi, quod sciam, impressus est, nisi Romæ a Zanetti, inter Acta Concilii Florentini Græca, quæ anno 1577 in urbe sancta prodierunt.

Translatio Latina quam Fabius Benevolentius, Senensis, confecit, prodiit Romæ in Ædibus populi Romani 1579, 4°. Deinde quo libellus magis prodesset Orientalibus, in linguam Græco-Barbaram seu vernaculam translatus est a doctissimo et piissimo viro D. Joan Mathæo Caryophylo, Iconiensi archiepiscopo, et typis S. Congregationis de propagandæ fide, Romæ, anno 1628, forma in 4° editus.

Hæc, et non alia, hic monenda occurrebant. Opus nunc exhibemus ut in editione Romana inscribitur.

B. . . 17 Januarii 1863.

J.-B M.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ
ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΕΡ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΟΤΙ ΟΡΘΩΣ ΕΓΕΝΕΤΟ,
ΥΠΕΡΑΠΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΩ ΟΡΘΩ ΑΥΤΗΣ ΠΕΝΤΕ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

GENNADII SCHOLARII

CPOLITANI PATRIARCHÆ

EXPOSITIO PRO SANCTA ET ŒCUMENICA SYNODO FLORENTINA

QUOD LEGITIME CONGREGATA EST,

ET DEFENSIO QUINQUE CAPITUM QUÆ IN DECRETO EJUS CONTINENTUR.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τῆς τῆς εὐσεβείας μέγα μυστήριον, μετὰ καθαρᾶς γνώμης καὶ εὐκρινεῶς διαθέσεως ἐρευνώμενον, ἔξαπλοῖ καὶ διανοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ φανερωτέρους τῶν ἡλιακῶν ἀκτίων ἐργάζεται. Καὶ καθάπερ ἐκείναι ἀνοθεὶ ἐπὶ τὴν γῆν προκίπτουσαι οὐ μόνον τὰς λεῖπας ὁδοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰς κεκρυμμένας καὶ σκοτεινὰς γωνίας φωτίζουσιν, οὕτω καὶ οἱ τῆς διανοίας ὀφθαλμοὶ ἀληθείας ἐχόμενοι, καὶ μὴ ἐξορωμένοι τῇ τῶν διεστραμμένων προλήψει, οὐ μόνον τὰ εὐθῆ καὶ εὐδιάλυτα γινώσκουσι τῆς Γραφῆς, τῇ τοῦ θεοῦ χειραγωγούμενοι βοήθειᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐν τῷ βάθει τῆς λέξεώς, τε καὶ τοῦ νοήματος κείμενα ἀτεχνῶς ἐξεκρίθουσι, καὶ εἰς τὸ εὐθὲς ταῦτα προάγουσι, καὶ νοεῖσθαι ποιοῦσι· καθὰ καὶ ἡ Σοφία φησὶ, « Πάντα εὐθία ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινώσιν· » καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς· σχολίων οὐδὲ στραγγαλιῶδες.

Καὶ ἡμεῖς οὖν τὴν ἡμετέραν δόξαν πᾶσι καταφινῆ ποιῆσαι βουλόμενοι, τῇ ἀληθείᾳ θαυρούμεν, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τοῦ δόγματος ἑαυτοῦς ἐπιβρίσκομεν. Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ ὑμᾶς μὴ μετὰ πανουργίας καὶ βασκανίας ἀνιχνεύειν τοὺς ἡμετέρους λόγους, ἀλλὰ μετὰ καθαρᾶς γνώμης καὶ συνειδήσεως. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ὁ λόγος, ὦ φίλοι, ἀλλὰ περὶ μεγάλων καὶ θείων· εἰ καὶ ὁ ἀπ᾿ ἀνυπερένδου ἀδελφῆ

¹ Prov. viii, 9.

PROCEMIUM.

Si magnum religionis mysterium pura mente et sincera dispositione adhibita fuerit perquisitum, mentis oculos et corporis explanat atque aperit, solaribusque radiis clariores reddit : ac velut ii desuper in terram proeumbentes, non planas tantum vias, sed etiam abditos et obscuros angulos illustrant, sic et mentis oculi, veritate subnixi, nec rerum distortarum præsumptione obtenebrati, non solum quæ sunt recta et facilia Scripturæ percipiunt (divino præeunte auxilio); sed etiam quæ in intimis sensibus orationis absconduntur, exacte intelligunt, et ad rectum sensum perducunt, atque ut percipiantur efficiunt, quemadmodum Sapientia dicit : « Omnia recta sunt intelligentibus, et æqua inventientibus scientiam » ; nec est in eis quid prævium neque perversum.

Nos igitur sententiæ nostræ omnibus declarare cupientes, veritati confidimus, et religionis dogmati nos ipsos committimus. Hortamur autem vos ne subdole et invidiose orationem nostram perscrutemini, sed pura mente et conscientia. Non enim de minimis agitur, o amici, verum de magis rebus ac divinis : quanquam internumtius imbecillis est et infirmus, ut ecclesiasticam proponat concor-

diam quæ contigit diebus nostris, quam multi mortales ante nos videre exoptarunt, nec viderunt. Quid igitur? Quoniam litteraturam non cognovi, ingrediar in potentias Domini¹, et ego cum David exclamabo: Et lingua mea meditabitur justitiam ejus². Sed quamvis a quibusdam oppugnemur, dicentibus, nos non divino ductos zelo Florentinam synodum amplexari, imo potius temporaria ductos gloria in eam transfigurari, quodque muneribus et pollicitationibus suasi eam induimus, aliaque multa dicenda tacenda conviciantur (o tuam patientiam, omnium Rex! vulgi temeritas insolens verba effudit adversum Deum blasphemie plena, in nostram fidem et in Deum contumeliosa, ac si ethnici essemus), non tamen, ut sileamus, nobis persuadent: sed ad oculus qui omnia videt convertentur, et ad illud incorruptum tribunal mentis æciem dirigemus, ubi nobis non oberit temere hic effusa accusatio: ibi enim accusatoribus non est opus: quemadmodum neque eorum qui inconsulte gratificantur, conjuratio proderit; non enim ibi est opus advocatis. In illud igitur, cui nihil est occultum, tribunal insipientes, omnes contumelias floccifacimus: imo vero sententiam nostram nudo capite et audacter prædicabimus. Id tantum de nobis omnes scire velim, quod omne si quid a nobis dictum aut factum est, et quæ in præsentia instimo, Dominus scit, si id pro ecclesiastica concordia constituenda gestum est, non ut aliquid ex nostris consuetudinibus vel dogmatibus abrogaremus; sed quicunque ad hæc ecclesiastica pacem descendit, et decretum Florentini concilii recipit, quasi consuetudines et dogmata nostra damnavit, Ecclesiamque Romanam Orientali et nostræ præposuerit, nec utrique eundem honorem exhibere voluerit (cum una tantum sit Ecclesia, unamque fidem et religionem prædicet), decidat is a Christi regno, Judæque proditori et crucifixoribus ejus annumeretur: quandoquidem nostra Ecclesia eandem prædicat fidem quam Romana Ecclesia confitetur et tenet, nec unquam a solo Patre procedere Spiritum sensit, neque in pulpitis prædicavit, neque in azyma sacrificium est aspernata; absit: neque animarum purgationem utriusque abnuat; sed neque sanctorum fruitionem reprobat, neque Romanum pontificem rejicit quasi non sit totius Ecclesiæ caput, ut postea declarabitur, capitibus singulis suam assignando responsionem. Sed a quibusdam litigii et contentionis studiosis ea dicta sunt et scripturæ mandata; quos vulgi temeritas sequens, convicia et contumelias adversus Romanam effundunt Ecclesiam, et adversus nos qui eam sequimur. At nos, prædictum jusjurandum quasi orationis nostræ fundamentum præstruentes, orationem resumamus, asserendo nos divino zelo, et quia vera est, synodum hanc integre tenere: non autem humanæ gloriæ gratia eam

καὶ ἀνίσχυρος, πρόβειν ἔχων περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν γενομένης, ἣν πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον. Τί οὖν, εἴ ὅτι οὐκ ἔγνω γραμματείας, εἰσελεύσομαι ἐν δυναστείᾳ Κυρίου; ἢ Κἀγὼ μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἀνακράξω, εἰ Καὶ τὸ στόμα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. ἢ Ἄλλ' εἰ καὶ μάχονται τινες καθ' ἡμῶν, λέγοντες ὡς ἡμεῖς οὐ κατὰ τὸν θεῖον ζῆλον τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον στήρομεν, ἀλλὰ δόξης προσκαίρου γλιχόμενοι, ταύτην μεταμορφούμεθα, καὶ ὅτι ἕνεκα δώρων καὶ ὑποχρέσεων ταύτην ἐνστερνιζόμεθα, καὶ πολλὰ ἔρητά τε καὶ ἔρρητα ἡμῖν λοιδοροῦσιν· ὡς τῆς ἀνοχῆς σου, πικρῶς βασιλεῦ ἢ ἡ ἀλογία τοῦ πλήθους· οὐ κόρον λαμβάνουσι, ἀλλὰ καὶ λόγους ἀπορρίπτει βλασφημίου; κατὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν πίστιν ἡμῶν καὶ τὸν θεῖον ἐπιβουλεύουσα. ὡς περ εἰ ἔθνη οὐκ ἔμεν· ὅμως οὐ διὰ τοῦτο πείσουσιν ἡμᾶς σιωπῆσαι, πρὸς ἐκεῖνον ὄρῳντας, τὸν παντεπίσκοπον ὀφθαλμῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀδέκαστον ἐνατενίζοντας ἐκεῖνο δικαιοτῆριν, ἐν ᾧ οὐδὲν ἡμᾶς βιάσκει ἢ ἀλόγως ἐνταῦθα χεομένη κατηγορία. Οὐ χρεία γὰρ κατηγορῶν ἐκεῖ, ὡς οὐδὲ ἡ τῶν παραλόγων χαρίζομένων βοήθησαι σύστασις· οὐ χρεία γὰρ συνηγῶν ἐκεῖ. Πρὸς γοῦν τὸ ἀλάθητον ἐκεῖνο δικαιοτῆριν ἀποδίπτοντες, ἤμισα τῶν λοιδοριῶν φροντίζομεν· ἀλλὰ μάλλον τὴν δόξαν ἡμῶν γυμνῆ τῇ κεφαλῇ καὶ παρῆρσι κηρύττομεν. Τοῦτο δὲ μόνον πάντας εἶδῆναι θέλω περὶ ἡμῶν, ὡς πᾶν εἴ τι περὶ ἡμῶν ἐπράχθη ἢ ἐβῆθη, καὶ τὰ παρόντα, ἐπὶ συστάσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πέπρακται· Κύριος οἶδ'· καὶ οὐκ ἐπ' ἀθετήσει οὐδενὸς τῶν ἡμετέρων ἐθῶν καὶ δογμάτων. Ἄλλ' ὅστις ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἤλθεν εἰρήνην, καὶ τὸν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ὄρον εἰδέξαστο, ὡς τῶν ἡμετέρων ἐθῶν καὶ δογμάτων κατεγνωκῶς, καὶ ὡς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν πρεσβεύειν διεγνωκῶς εὐσεβείστροφον τὴν τῆς ἀνατολικῆς τε καὶ ἡμετέρας, καὶ οὐχὶ δὴ μάλλον ἐγνωκῶς τὸ αὐτὸ εἶδος ἀπομένειν ἀφοτέρας; ὡς μὴ οὐσας Ἐκκλησίας, καὶ μίαν κηρυττούσας πίστιν τε καὶ εὐσέβειαν, ἐκπτωτος εἴη τῆς Χριστοῦ βασιλείας, καὶ τῷ προδότη Ἰουδᾷ καὶ τοῖς κοινωνοῖς αὐτοῦ καὶ σταυρωταῖς τοῦ Σωτῆρος συντεταγμένως· καὶ γὰρ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία τὴν αὐτὴν πίστιν κηρύττει· ἦν καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐμολογεῖ καὶ κατέχει, καὶ οὐδέποτε ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα εἰδέξασεν, οὔτε μὴ ἐπ' ἀρβωνος ἀνεκέρυξεν, οὐδὲ τὴν δι' ἀζύμου θυσίαν ἐρυκτερίσαστο· ἀπαγε, οὐδὲ τὴν τῶν ψυχῶν καθαρῶν ἐπισωπῶν ἀρνεῖται· ἀλλ' οὐδὲ τὴν τῶν ἁγίων ἀπολαυσιν ἀστέει· προσέτι δὲ οὐδὲ τὸν τῆς Ῥώμης ἀπωθεῖται ἀρχιερεῖα ὡς μὴ εἶναι κεφαλὴν πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ὡς δειχθήσεται, ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ λόγον ἀποδιδούσιν· ἀλλὰ παρὰ τινῶν ἐριζότων τε καὶ φιλονεικούντων ταῦτα ἐβῆθη, καὶ γραφῇ παρεδόθη. Οἷς ἡ τοῦ πλήθους ἀλογία ἐπομένη, ἐκχέουσιν ὑβρεῖς καὶ λοιδορίας κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡμῶν τῶν εὐσεβῶς ἐπομένων αὐτῆς.

¹ Psal. lxx, 15, 16. ² Psal. xxxiv, 28.

Ἄλλὰ τὸ προβήθηεν τρυφερόν ὄρκιον ὡσπερ τι τοῦ λόγου θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι, τὸν λόγον ἐπιναλάθωμεν· ὡς ἡμεῖς κατὰ θεῖον ζῆλον καὶ ὡς ἀληθῆ τὴν σύνοδον ταύτην ὀλοσχερῶς κατέχομεν· καὶ ὅτι οὐχ ἔνεκεν δόξης ἀνθρωπίνης ταύτην ἐνστερνιζόμεθα· ἀλλ' οὐδὲ δόριον ἔνεκα ὡς αὐτοὶ λέγουσι, ταύτην ἐγκολπιζόμενοι βεβαίως κρατοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἴδξαν Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτοὶ δὲ ἀμαθῆσαν καὶ προθηρίαν νοσοῦντες, τὸ μῶσις λέγειν ὡς οὐκ ἔστι τὰ τῆ συνόδου πραχθέντα δόξα καὶ γνώμη τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Ἔστι δὲ τούναντιον ἅπαν· καὶ βροντῆς γεγωνόταρον φρονινοῦσι οἱ ἱεροὶ διδάσκαλοι ταῦτα θεολογοῦντες· καὶ ἀπ' αὐτῶν ἡμεῖς τὴν τοιαύτην πίστιν καὶ δόξαν μαθόντες ἐμολογοῦμεν, καὶ κηρύττοντες, ταύτης ὑπερασπιζόμεν· ἦν καὶ μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς εὐχόμεθα φυλάττειν ἀμόλυτον, ἧ καὶ συναποθανεῖν δεόμεθα, καὶ πρὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μετ' αὐτῆς ἐν τῇ κρίσει σταθῆναι, καὶ μετ' αὐτῆς αἰωνίως παραπεμφθῆναι· ἐνθα δολὴ θεοῦ, ὅς πάντα μὲν θεωρεῖ, ἀλλήθε δὲ αὐτὸν οὐδὲν· καὶ ὅτι οὐ πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς θεὸν ἀφορῶντες, τὴν εἰρήνην ταύτην καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἔνωσιν δεῖν ἐρήθημεν ἐνστερνίσασθαι. Εἰ δὲ τίσι μὴ δοκεῖ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· ὁ γὰρ ὀφειλομεν ἡμεῖς, τοῦτο καὶ ποιῶμεν. Ὑμεῖς δὲ τί φατε, οἱ τὴν ἱερὰν μὴ στέργοντες σύνοδον; Οὐκ ἔστιν ὁ ταύτης ὄρος δόξα τῶν διδασκάλων. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀποδειξόμεν τούναντιον, οὐκ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀπίθανα ἐδοξίμεν λέγειν· καὶ γὰρ εἰς ἡμᾶς περὶ τὴν φεγγόμενος τὰ αὐτοῦ; ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον τῶν δυτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνατολικῶν· ὧν τοὺς λόγους αἰδεσθεῖται ἂν καὶ ὁ καταχθόνιος, ὡς ἐλλαμπομένωιν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος. Καὶ πρῶτον μὲν πέντε τινὰ ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν· μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία, ἐν τῷ αὐτοῦ ὄρκῳ. Στέντορι τοκουῖα, μετὰ ἐσχότος βοᾶ. Πρῶτον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς λαβὼν ἔχει. Ἐ Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ γεννῆν εἰδώκει τῷ Υἱῷ, πληρὸν τοῦ εἶναι Πατέρα. Ἐ Δεύτερον, ὡς Ἡ δεῖ δόξωμεν καὶ ἐνζύμου θυσία μία καὶ ἡ αὐτὴ ἔστι· καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ πανάγιον σῶμα ἐν ἀμοτέρῳις τελείται τοῖς μέρισι. Τρίτον, ὅτι Αἱ ψυχὰι τῶν ἐν μετανοίᾳ τελευτησάντων καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρονται μετὰ θάνατον διὰ τῆς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικουρίας· καὶ τοῦτο, ἐπεὶ οὐκ ἐφθασαν ἐκνοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς. Τέταρτον, ὅτι Οἱ ἄγιοι εἰσιν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καθὼ ψυχὰι· καὶ τὸν θεὸν καθορῶσιν εἰς πρόσωπον. Καὶ εὐφραίνονται τοῦτο τῇ θεωρίᾳ· καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ; εἰς τὴν γένναν εἶναι βοᾶ καὶ ὡσπερ ἐκείνους ἡ μαρτύριος εὐφραίνει. Οὕτω καὶ τοῦτους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν ἐπὶ πύρ καταφλέγει. Πέμπτον, ὅτι Ὁ πάππας, ἧτοι ὁ ἄρκος ἀρχιερεῦς τῆς ἐν Ῥώμῃ ἀποστολικῆς καθέδρας ἐστὶ κεφαλὴ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος τοῦ μοναχίου Πέτρου τοῦ

amplectimur, neque muneribus corrupti, ut ipsi dicunt, eam suscipiendo firmiter apprehendimus, sed veluti Christi sententiam et doctorum Ecclesiarum. Si vero, ignorantie et pravitate morbo aegrotantes, dicere audent, quod quæ a synodo gesta sunt, non secundum mentem et sententiam doctorum Ecclesiarum gesta sunt: imo contra se habet, magisque quam si tonitruum ederent, videntur sacri doctores hæc scriptis tradere; ab iisque nos hanc sententiam et fidem didicisse constemur, ac pro ea prædicando pugnamus, eamque usque ad extremum spiritum inviolatam servare exoptamus, et una cum ea occumbere speramus, et coram Salvatore Christo Deo cum ea in iudicio sisti, et cum ea in sempiternum, quocumque dabit Deus (qui omnia conspiciet, nihilque ei absconditum est) mitti: nec ad homines, sed ad Deum respiciendo, hanc concordiam, et Ecclesiarum unionem amplectari oportere existimavimus. Quod si aliquibus non videtur, nihil ad nos, quia nos quod debemus, efflicimus. Vos vero quid dicitis, qui sacram synodum non recipitis? Non est ejus decretum secundum doctorum sententiam. At nos contrarium demonstrabimus, non ex nostro sensu, ne absurda dicere videamur (quis enim persuadere vobis aliquid possit, si sua tantummodo argumenta in medium attulerit?), sed ex divinorum Patrum et Ecclesiarum doctorum, non Occidentalium tantum, verum etiam Orientalium, quorum dicta etiam infernus reveretur, tanquam a sacro et divino Spiritu Illustratorum. Ac primum quidem quinque ex nostris criminantur, imo non ex nostris, sed ex Ecclesia: nam Ecclesia in suo decreto, veluti Stentor, omnibus viribus clamat: Primum, quod sanctus Spiritus ex Patre et Filio procedit, idque ipse Filius a Patre accipit. Cuncta (inquit) enim quæ habet Pater, in generando tribuit Filio, præterquam esse Patrem. Secundum, quod sacrificium per azymum vel fermentatum unum et idem est; quodque sanctissimum Christi corpus in utrisque conficitur partibus. Tertium, quod animæ illorum qui in penitentia moriuntur, purgatoriiis pœnis post mortem purgantur, et fidelium vitiorum suffragiis juvantur, idque propterea quod antea peccatis suis satisfacere non potuerunt. Quartum, quod sancti sunt in gloria Dei quatenus animæ, Deumque ad faciem vident, et ejus lætantur visione: et rursus in gehennam peccatores ire clamat, et quemadmodum illos beatitudo lætificat, sic et hos a die exitus eorum ignis combarit. Quintum, quod papa, sive summus pontifex Romanæ sedis apostolicæ, caput est totius Ecclesiarum; beati Petri principis apostolorum successor, et verus vicarius Domini nostri Jesu Christi. Ecclesiarum vero adversarii Ecclesiam reprehendunt quod ea quæ vera non sunt, senserit, et decreto prolato apostolicis et rubris litteris ea sibi arrogaverit: nobis autem, Ecclesiarum ab iis oppugnata, neque patrocinari convenit neque possibile est, cum sortem advocatum secum habeat Christus.

veracem promissionem firmiter obtineat, id est, quod e portæ inferi non prævalebunt adversus eam¹, et quodque cum ea erit usque ad mundi hujus consummationem, et quod solida petra est, in quam, qui offundunt, peribunt: sine qua salutis nulla spes est. Cum igitur sponsum ipsam secum habeat, illi non est opus advocatis. Nobis magis opus est, qui ab his (quasi male gesserimus unionem cum Latinis recipiendo) incusamur, et quia nos tamquam ignorantes reprehendunt, et veluti perditam damnant, et (proh dolor!) nos lugent et ut hæreticos aversantur.

πέτρα ἐστὶν ἀβράαης, εἰς ἣν οἱ προσκόπτοντες ἀπολύνται· ἢς ἀνευ οὐκ ἐστὶ σωτηρίας ἐλπεί. Αὐτὸν τοῖνον ἰχθύση μετ' αὐτῆς ὡς νυμφίον, οὐ δεῖ συνηγῶρων· ἡμῖν δὲ μᾶλλον δεῖ ἐγκαλουμένοις παρ' αὐτῶν ὡς κακῶς ποιήσασι τὴν μετὰ Λατίνων ἔνωσιν δέξασθαι, καὶ ὅτι ὡς ἀγνοοῦντας ἡμᾶς μέμφονται, καὶ ὡς ἀπολωλότων καταψηφίζονται, καὶ τάλανίζουσι, φεῦ! ἡμεῖς, καὶ ὡς αἰρητικούς ἀποστρέφονται.

Ab his igitur coacti hæc conscribimus ut nos inculpato, et hac reprehensione et calumnia indignos et gratia Dei orthodoxos ostendamus: imo ens majoris pœnæ et damnationis reos, quam cuius nos illi temere et superbe condemnant. Ac primum quidem Dei gratiam perquiramus, perinde ac nihil proferre valeamus nisi ante nobis os aperuerit; ipse est enim quid dicit: « Et sine me nihil potestis facere²; » postea (quantum nostræ gentis exiguitas patitur) in medium proferentes, criminibus objectis respondebimus, non syllogismos adhibendo (quippe et illi vere dicunt fidem nostram syllogismis non constare, neque nos id efficere valeamus), sed sanctorum Ecclesiæ doctorum testimoniis utemur. Cæteris ergo omissis a primo theologo exordiar Domino Jesu Christo, in primo capite in quo nos accusant, quod Spiritus sanctus non procedit etiam a Filio, sed a Patre tantum. Sic utique hi dicunt, et (ut aiunt) rectissime tradunt, ac vera credunt. At quia nos etiam a Filio procedere dicimus, a. Iversari nos sanctis dicunt et Christo dicenti, « Qui a Patre procedit³. » Hoc ipsi asserendo se iustificari putant; nos vero cum charitate et pace, Deo opitulante, ostendemus, etiam à Filio Spiritum sanctum procedere, quemadmodum sane et a Patre; non in ira contumeliosi, sed discipuli ejus qui dicit: « Pacem sequimini, nec irascamini cum loquimini⁴ »

οὗτοι λέγοντες οἴονται δικαιῶσθαι. Ἡμεῖς δὲ μετὰ ἀγάπης τε καὶ εἰρήνης ἐπιδείξομεν τῇ συνεργίᾳ τοῦ Θεοῦ. ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς· οὐχ ἑδρίζοντες ὀργίζομενοι, ἀλλὰ μαθηταὶ τοῦ φήσαντος, « Εἰρήνην διώκετε καὶ μὴ ὀργίζεσθε ἐφ' οἷς ἀλέγητε. »

κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆς τοποτηρητῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀντίπαλοι τῆς Ἐκκλησίας κατηγοροῦσιν, ὡς τὴ μὴ ὄντα ἀληθῆ ἐδόξασε· καὶ ἕρον ἐξήνεγκα τούτων ἀντιποιουμένη, ἀποστολικῶς τε καὶ ἐρωθραῖς γράμμασιν. Ἡμῖν δὲ συνηγορήσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ πολέμουμένη παρ' αὐτῶν, οὐτε εἰκός ἐστιν οὐτε μὴν ἐπιχρῆν, τὸν ἰσχυρὸν συνηγόρον μετ' αὐτῆς ἔχουση Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀψευδῆ ἐπιτηγείαν βεβαίως κατεχούση, τὴν, πύλας ἔδου οὐ κατισχύσειν αὐτῆς, καὶ τὸ μετ' αὐτῆς εἶναι ἄχρι καὶ τῆς τοῦ κόσμου τούτου συμπερατώσεως· καὶ ὅτι

Τούτοις οὖν ἀνάγκασόμενοι γράφομεν ταῦτα, ἵνα δείξωμεν ἡμᾶς μὲν ἀθώους καὶ ἀνεγκλήτους τῆς αὐτῶν μέμφεως καὶ διαβολῆς· καὶ ὀρθοδόξους τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον ἐνόχους ἰσχυροτέρως ποινῆς τε καὶ καταδίκης, ἢ ἣν ἐκαίνοι τολμηρῶς τε καὶ αὐθαδῶς ἔμα ἡμῶν γε καταψηφίζονται. Καὶ πρῶτον μὲν ζητήσομεν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ θέσαν χάριν, ὡς μὴ δυνάμενοι τι εἰπεῖν εἰ μὴ πρῶτον ἐκαίνο; ἀνοίξῃ τὸ στόμα ἡμῶν· αὐτοὺς γὰρ ἐστὶν ὁ εἰπὼν, ὅτι « Χωρὶ, ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Ἐπειτα δὲ καὶ ὅσον ἰγχωρεῖ ἡ σμικρότης τῆς διανοίας ἡμῶν, εἰς μέτρον προθέμενοι, ἐν οἷς ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν ἀποκρινόμεθα, οὐκ ἀπὸ συλλογισμῶν ποιούμενοι τὴν ἀπίκρυσιν· ἐν οἷς ἂν δικαίως ἐροῦσιν ὡς ἡ πίστις ἡμῶν ἀσυλλόγιστος ἐστὶν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς πρὸς τοῦτο ἰσχύομεν, ἀλλὰ δεῖ μαρτυριῶν τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἀγίων. Ἴνα οὖν ἐκ πολλὰ παραλείψωμεν, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἄρξομαι θεολόγου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ πρῶτον τῶν παρ' αὐτῶν ἐγκαλουμένων ἡμῖν· ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει τὴν ὑπαρξιν καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου. Οὕτω μὲν οὗτοι λέγουσι· καὶ, ὡς φασιν, ὀρθότατα δογματίζουσι, καὶ ἀληθῶς δοξάζουσιν· ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγομεν ἐκπορεύεσθαι, ἐναντίοι, φασί, τοῖς ἀγίοις ἐσμέν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντες,

« Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Τούτο μὲν

¹ Matth. xvi, 18. ² Joan. xv, 5. ³ Ibid. 26. ⁴ Hebr. xii, 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἵτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὡς οὐ μὴ τῆν σύνοδον στέργοντες λέγουσιν.

CAPUT PRIMUM

Spiritum sanctum procedere et ex Filio, non ex Patre tantum, ut aiunt qui synodum non sequuntur.

Ἀρχαίον οὖν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτως ἡμῖν τῆν θεολογίαν ταύτην ἀποκαλύψαντος· οὗτος γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ἐν κεφαλαίῳ ἐπιτακτικῶν κατὰ ταῦτα φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς· « Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν αὐτά· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐδηγήσει ὑμᾶς· εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Ἄρ' ἔχετε τι πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, οἱ τάναντία φρονοῦντες; Ναί, φασί, γινώσκοντες λαμβάνει, λόγους, λήψιν· ἀκούει παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς περὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς σοφίαν, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν· ἀλλ' ἐπινοεῖν οὐ θέμις πολλὰ ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ σύνθετον οὐτὸν ἐνοησωμεν, ἐν λαμβάνειν φωνῆν, τὴν οὐσίαν· ἥτις σοφὴ καὶ ἀγαθὴ καὶ τᾶλλα ἐστὶ. Καὶ διὰ τοῦτο εἰ σοφίαν λαμβάνει, οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸ εἶναι αὐτό. Ἀκούσει οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι παρ' ἐκεῖνου ἀκούσει, παρ' οὗ ἐκπορεύεται· τὸ ἀκούειν ἐκεῖνον, γινώσκειν ἐστὶ, τὸ δὲ γινώσκειν, εἶναι. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἔστιν ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρ' οὗ ἐκπορεύεται, τὸ ἀκούειν ἐκεῖνον γινώσκειν ἐστὶ, τὸ δὲ γινώσκειν εἶναι. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἔστιν ἀπ' αὐτῶν· ἀλλὰ παρ' οὗ ἐκπορεύεται, ἀπ' οὗ ἔστιν ἐκεῖνω ἡ οὐσία, παρ' ἐκεῖνου ἡ γινώσις· παρ' ἐκεῖνου ἄρα καὶ ἡ ἀκρόασις, ἔκπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἡ οὐσία. Ἄει τοίνυν ἀκούει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι αἰ γινώσκει, καὶ γινώσκει· καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἤκουσε, καὶ ἀκούει, καὶ ἀκούσεται. Ὡς γὰρ ἤδη εἶπομεν, τοῦτ' ἐστὶν αὐτῷ τὸ ἀκούειν ἔκπερ τὸ γινώσκειν· καὶ τὸ γινώσκειν αὐτῷ, τοῦτ' ἐστὶν ἔκπερ τὸ εἶναι. Παρ' ἐκεῖνου τοίνυν ἤκουσε, καὶ ἀκούει, καὶ ἀκούσεται, παρ' οὗ ἐστὶ· παρ' ἐκεῖνου δὲ ἔστιν ἀπ' οὗ ἐκπορεύεται. Ἀλλ' ἵνα μὴ τις εἰπεῖν ἔχοιεν ὡς ἐν τῇ ἐμοῦ, ἀνωνομίᾳ, ἐν τῷ ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται τὸ Πατρὸς ἐνοεῖται, παρακατιῶν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἐπισυνάπτει, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, λέγων, ἐμὰ ἐστὶ· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Εἰπὼν δὲ ὅτι Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶν, ἀπέκλεισε πᾶν στόμα βουλόμενον ἀποκλείειν, καὶ τὸν Υἱὸν αἰτιῶν τῆς υπέρβειας τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἵτι δὲ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔχει καὶ

¹ Joan. xvi, 12, 13.

(1) Non admittunt theologī hanc locutionem *Filius est principium essentiae Spiritus sancti*; nam essentia divīna, quae est in Spiritu sancto, non habet principium. Sed auctor tantum vult asserere Spi-

Incipiendum est igitur ab eo qui primo theologicam hanc veritatem revelavit. Hic enim apud Joannem Evangelistam ad discipulos suos sic ait: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo; cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso, sed quaecunque audiet loquetur, et quae ventura sunt annuntiabit vobis: illo me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis ». » Num habetis quid ad hoc respondeatis, vos qui contrarium sentitis? Etiam, inquirunt, cognitionem accipit, verba, acceptionem: audit a Filio, ut Filius a Patre sapientiam, et reliqua. Et nos ita dicimus: sed quia multa intelligere in Deo fas non est, ne compositum eum intelligamus, unum accipere dicimus: essentiam, quae sapiens est et bona, etc. Propterea si sapientiam accipit, nil aliud nisi ipsum esse accipit: audiet ergo Spiritus sanctus, ut est, ab eo audiet a quo procedit. Illud audire, cognoscere est, cognoscere autem esse. Quoniam igitur a se non est, sed a quo procedit; a quo provenit ei essentia, ab illo cognitio: ab illo ergo et auditio, quod nil aliud est quam essentia. Semper igitur audit Spiritus sanctus, quia semper cognoscit et cognoscet: idcirco audit, audit, et audiet: nam, ut diximus, idem est ei audire quod cognoscere, et cognoscere ei idem est quod esse. Ab eo igitur audit, audiet, et audit, a quo est: ab eo autem est, a quo procedit. Sed ne dicere possint, quod in eo pronomine, *meo*, cum dicitur, quod, *de meo accipiet*, intelligitur, *Patre*, infra in eodem capite conjungit, dicens: « Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt: propterea dixi vobis quod de meo accipiet et annuntiabit vobis. » Cum vero dixerit: « Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt: » occlusit omne os volens excludere etiam Filium esse principium essentialis (1) sanctissimi Spiritus. Quod autem verum sit, cuncta quae habet Pater, ea et Filium habere, ipse id testatur cum dicit, « Pater, omnia tua mea sunt, et mea tua. » Et Joannes, Damasci resurgens sidus, ait (2): « Omnia quaecunque habet Pater, in generando tradidit Filio, praeter quam esse Patrem. » Ergo, si Pater (quatenus Pater) producit

ritum sanctum habere a Filio tanquam a principio essentiam divīnam.

(2) *Fidci Orthod.* lib. 1.

Spiritum, et Filius hoc modo communicaret Patri, esset Spiritus ipse Filius, et Filius una cum Patre, duo Patres Spiritus : et hoc pacto Filius cum Patre non communicaret essentia Spiritus. Nunc vero non producit hoc pacto Pater Spiritum, sed quatenus productor : neque Filio opponitur, quin ipse quoque sit causa Spiritus. Nam si quæcunque habet Pater, habet et Filius, et nihil remanet Patri quod Filius non habeat ; habet autem Pater productionem Spiritus : id ergo habet et Filius. Ex hoc denique aperte ostenditur, quod non solum a Patre est Spiritus, sed et a Filio. Hujus rei testis est omnium doctorum scriptura, et maximus Cyrillus totum hunc locum egregie interpretans, et verba prædicta : attente animadvertite quæ dicit : « Ecce enim, Spiritum veritatis (id est sui ipsius) Paracletum dicens, a Patre procedere cum dicit : nam quemadmodum proprius est Spiritus Filii, cum naturaliter in eo sit, et ab eo procedat : sic etiam Patris est proprius. Quibus autem Spiritus est communis, inter hos et ea quæ ad essentiam pertinent non erunt divisa. Neque nos quorundam verba perturbant, qui ob inscientiam impie de religione sentire solent et loqui, quæcunque fas est cogitare : quasi Filius ordinem aliquem adimpleat ministrandi, et Patris Spiritum ministret creaturæ : quippe cum neque id quidam insulse dicere reformidant, magis consequens est credere, quod quia proprius est ejus (quemadmodum utique Dei et Patris), ideo ad sanctos suos discipulos sanctificandos eum mittit. »

νοεῖν, ὡς ὑπουργικὴν τινα τάξιν ἀποπληρῶν ὁ Υἱός, τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα τῇ κτίσει διακονεῖ. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀνονέτω· τινὲς οὐ κατέδεισαν εἰπεῖν πιστεύουσιν δὲ μᾶλλον ἀκόλουθον, ὡς ἐπειπερ ἴδιόν ἐστιν αὐτοῦ, καθάπερ ἀμίλιαι καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀποστέλλει τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς πρὸς ἁγιασμόν.

Audis, tu qui contradicis, admirandum et magnam Patrem hunc, Cyrillum illum dico, Quemadmodum, inquit, Filii proprius est, non per modum ministrandi, sed naturaliter in eo est, et per eum procedit : sic et in Patre evenit. Si igitur quomodo est Filii, est et Patris Spiritus, superest nos intelligere eum etiam ex Filio procedere : nam sanctus hic dicit, quod uti est Filii Spiritus et per eum procedit, eodem modo et ex Patre : neque te intelligere oportet, Filium usum aliquem ministrandi adimplere, et mittere a Patre Spiritum creaturæ, sed naturaliter. Si enim per modum ministrandi, non naturaliter, mittit Spiritum Filius, ergo et Pater per modum ministrandi habet Spiritum, non naturaliter, quia quo modo intelligitur de Filio, ita intelligitur de Patre, secundum sancti hujus sententiam ; Patrisque et Filii communis est Spiritus, quia non sunt separati essentia Pater et Filius. Si ergo commune est, quo modo de Patre dicitur, eodem et de Filio : quare, si de Patre dicitur quod ab eo procedit (non enim aliud possumus intelligere), dicitur autem et Filii Spiritus, ergo et ab eo procedit. Si vero dixerit quis, quod secundum consubstantialia de Filio dicitur, nec potest dici secundum causam, diceretur (inquam) *Pater et Filius ipsius Spiritus* ; quia unius essen-

ἂ ὁ Υἱός, αὐτὸς αὐτὸ μαρτυρεῖ λέγων, « Πάτερ, πάντα τὰ σὰ, ἐμὰ, καὶ τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστὶ. » Καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς Δαμασκοῦ φαεινὸς ἄσκηρ, « Πάντα ὅσα ἔχει, φησὶν, ὁ Πατήρ, ἐν τῷ γεννᾶν δέδωκε τῷ Υἱῷ, πλὴν, τοῦ εἶναι Πατέρα. » Οὐκοῦν, εἰ μὲν ἦ Πατήρ, ὁ Πιτήρ προβάλλει τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ Υἱός ἐκκινῶναι τῷ Πατρὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἦν ἂν τὸ Πνεῦμα Υἱός, καὶ ὁ Υἱός μετὰ τοῦ Πατρὸς, εὖο πατέρες τοῦ Πνεύματος. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὐκ ἐκκινῶναι ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματος. Νῦν δὲ οὐ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προβάλλει ὁ Πατήρ τὸ Πνεῦμα· ἀλλὰ καθὼς προβολεύς, καὶ οὐκ ἀντίκειται τῷ Υἱῷ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν αἰτίον τοῦ Πνεύματος. Εἰ γὰρ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔχει καὶ ὁ Υἱός, καὶ οὐδὲν ἐναπομένει τῷ Πατρὶ ὃ ὁ Υἱός οὐκ ἔχει, ἔχει δὲ ὁ Πατήρ τὸ προβάλλειν τὸ Πνεῦμα, ἔχει ἄρα τοῦτο καὶ ὁ Υἱός. Ἀπὸ τοῦτου λοιπὸν δείκνυται διαβρότην ὅτι οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ τοῦτου μάρτυς ἡ τῶν διδασκάλων πᾶσα γραφή, καὶ ὁ πάμμεγας Κύριλλος, ἐξηγοῦμενος· ἔλον τὸ χωρίον τοῦτο καὶ τὰ βῆτὰ τὰ προειρημένα, μάλα γενναίως· καὶ ὅρα νουνεῶς τὰ λεγόμενα. « Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ, Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τούτέστιν ἑαυτοῦ, τὸν Παράκλητον ἐπίων, παρὰ τοῦ Πατρὸς· αὐτὸν ἐκπορεύεσθαι φησιν. Ὡς περ γὰρ ἐστὶν ἴδιον Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, φυσικῶς ἐν αὐτῷ τε ὑπάρχον καὶ δι' αὐτοῦ προῖδ', οὕτω καὶ τοῦ Πατρὸς. Οἷς δὲ τὸ Πνεῦμα κοινόν, τούτοις ἂν εἴη ἕηπου καὶ τὰ τῆς οὐσίας οὐ διωρισμένα. Μὴ γὰρ δὴ τινος ἡμᾶς τῶν δυσσεβεῖν ἐιωθότων τῶν ἐξ ἀμαθίας ἀποκομιζόντων λόγους, ἀ μὴδὲ θέμις ἐν-

ἂ Ἀκούεις, ὁ ἀντιλέγων, τοῦ θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου τοῦτου Πατρὸς Κυρίλλου τοῦ πάνυ φημί ; Ὡς περ γὰρ ἐστὶ, φησὶ, τοῦ Υἱοῦ ἴδιον, οὐκ ὑπουργικῶς ἀλλὰ φυσικῶς ἐν αὐτῷ τε ὑπάρχον καὶ δι' αὐτοῦ προῖδ', οὕτω καὶ τοῦ Πατρὸς. Εἰ οὖν ἂν τῷ τρόπῳ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐστὶ καὶ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, νοεῖν ἡμῖν ἔπεισιν, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἐπειδὴ φησιν οὗτος ὁ ἅγιος, ὅτι ἂν τῷ τρόπῳ ὑπάρχει τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ προέρχεται δι' αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ οὐ δεῖ σε νοεῖν ὅτι ὑπουργικὴν τινα χρεῖαν ἀποπληρῶν ὁ Υἱός, τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα ἀποστέλλει τῇ κτίσει, ἀλλὰ φυσικῶς. Εἰ γὰρ ὁ Υἱός ὑπουργικῶς ἐνήσει καὶ οὐ φυσικῶς τὸ Πνεῦμα, ἄρα καὶ ὁ Πατήρ ὑπουργικῶς ἔχει τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ φυσικῶς. Ἐπειδὴ ἂν τῷ τρόπῳ νοεῖται τοῦ Υἱοῦ, νοεῖται καὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ τοῦτον τὸν ἅγιον. Καὶ κοινόν φησι Πατὴρ καὶ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα· ἐπειδὴ οὐ διωρισμένης οὐσίας εἰσὶν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός. Εἰ οὖν κοινόν, καθ' ἂν τῷ τρόπῳ λέγεται τοῦ Πατρὸς, κατ' αὐτὸν τοῦτον καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. Ὡς τε εἰ λέγεται τοῦ Πατρὸς ὅτι ἐξ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται, οὐ γὰρ ἄλλο δυνάμεθα νοεῖν, λέγεται δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἄρα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Εἰ δὲ λῆγοι τις ὅτι κατὰ τὸ ὁμοούσιον λέγεται τοῦ Υἱοῦ καὶ οὐ κατὰ τὸ αἰτίον, ἐλέγετο ἂν, εἴποιμεν καὶ ἡμεῖς, ὁ Ὡσαῦρ καὶ ὁ Υἱός τοῦ Πνεύματος·

ἐπειδὴ μιᾶς οὐσίας εἰς τὰ τρία πρόσωπα· ὁ δὲ ἄλλο
 τοῦτο οὐ λέγεται. Ὁ Δαμασκηνὸς σοὶ τοὺς μυκτῆ-
 ρας συντρέχει, ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τῶν Θεολο-
 γικῶν· Τὸν δὲ Υἱὸν, φησὶν, οὕτως τοῦ Πνεύματος
 λέγομεν οὕτως μὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος. Καὶ Γρηγόριος
 ὁ Νύσσης ἐν τῇ τρίτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ «Πατέρ ημῶν», κα-
 λῶσαι σοὶ τοὺς ὀφθαλμούς· «Ὁ Υἱὸς, φησὶ, τοῦ Πνεύ-
 ματος; οὕτως ἐστὶν οὕτως λέγεται· οὕτως ἀντιστρέφει ἡ
 σχετικὴ ἀκολουθία αὐτῆ· ἄλλὰ τὸ Πνεῦμα λέγεται
 τοῦ Υἱοῦ, ὅτι παρ' αὐτοῦ λαμβάνει, καὶ παρ' αὐτοῦ
 ἐκπορεύεται, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ καθάπερ καὶ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς.» Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ ἅγιος οὗτος Κύριλλος,
 «Ἰδιον αὐτοῦ ἐστὶ καθάπερ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.»
 Τίνι τρόπῳ ἐστὶν ἴδιον τοῦ Πατρὸς; Ὅτι ἐξ αὐτοῦ
 τὸ εἶναι ἔχει καὶ ἐκπορεύεται. Τοῦτ' αὐτὸ δεῖ σε
 νοεῖν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἐκείπερ
 ἴδιον αὐτοῦ καθάπερ καὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ μετ' ὀλίγα
 ὁ αὐτὸς ἅγιός φησὶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐξηγήσει, «Ἰδιὸν
 φημεν τοῦ Υἱοῦ τὸν Παράκλητον, τούτεστι τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καὶ οὐκ ἐπεισκρινόμενον ἐξωθεν, οὐδὲν
 ἐπίκτητον ἐν αὐτῷ, καθάπερ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀγιότητος
 δεσπικοῖς, οἷς καὶ ἐκ μηδενων ἢ γένεσις, ἀλλ' ὁμο-
 ούτιον αὐτῷ καθάπερ ἀμέλεις καὶ τοῦ Πατρὸς. Οὐ
 γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ. Ὅταν
 οὖν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τούτεστιν ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα
 τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς τὴν ἀλήθειαν. Βλέπε
 δὲ ὡς ἐγρήγορον ἢ φωνή, ἔρα τοῦ λόγου τὴν νῆψιν·
 προειρηκῶς γὰρ ἤξειν ἐπ' αὐτοὺς τὸν Παράκλητον,
 τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὠνόμασεν αὐτὸν, τούτεστιν
 ἑαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ἴνα δὲ εἰδῆτε
 οἱ μαθηταί, ὡς οὐκ ἄλλοτρίαν καὶ ξένην αὐτοῦ ἐπι-
 φοίτησιν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐτέρως· ἐπιδώσειν ἐπαγγέλλε-
 ται, Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τούτεστιν ἑαυτοῦ, τὸν
 Παράκλητον ἀποκαλεῖ. Οὐ γὰρ ἄλλότριον τῆς τοῦ
 Μονογενοῦ; οὐσίας τὸ ἅγιον νοεῖται Πνεῦμα. Πρόεισι
 δὲ φουσικῶς; ἐξ αὐτῆς, οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτὸν ὑπάρ-
 χον, ὅσον εἰς ταυτότητα φύσεως· εἰ καὶ νοεῖται
 τυχὸν ἰδιοσυστάτως. » Καὶ μεθ' ἕτερα, «Ὅταν οὖν
 ἔλθῃ ἐκεῖνος, φησὶν, οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ'
 οὐδὲ ξένον ὑμῖν εἰσηγήσεται μάθημα. Οὐ γὰρ τυχὸν
 εἰσρέσει νόμους. Ἐπειδὴ δὲ Πνεῦμα, καὶ οἶοναι νοῦς
 ἐστὶν ἐμὸς, λαλήσει δὴ πάντα τὰ ἐν ἐμοί. » Καὶ
 μετ' ὀλίγα· «Ἐπειδὴ πάντως ἐκ τῆς ἐμῆς οὐσίας
 ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οἶον ἐμὸς ἐστὶ νοῦς, τὸ ἔρειν
 αὐτὸ τὰ ἐσόμενα οὐκ ἐνδέχεται, μὴ οὐχὶ πάντως ἐν
 ἐμοί τε ὑπάρχον καὶ δι' ἐμοῦ προῖον. Εἰ; τὸ, Ἐκεῖ-
 νος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγ-
 γελεῖ ὑμῖν. Δοξάζει τοιγαροῦν τὴν Υἱὸν ὁ Παράκλη-
 τος, τούτεστι τὸ ἴδιον αὐτοῦ Πνεῦμα, πάντα ἰσχύον
 καὶ πάντα εἰδὸς. Δοξάζει δὲ πῶς; ἢ γὰρ οἶδα καὶ
 δύναται τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, πῶς ἂν αὐτὸς οὐκ εἰδείη
 τυχὸν, ἢ πῶς οὐκ ἂν δύνατο; καὶ εἴπερ, καθάπερ
 αὐτὸς φησὶν, ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ Πνεῦμα, καίτοι
 πάντα ἰσχύον καὶ κατορθοῦν, πῶς ἂν αὐτὸς οὐκ ἔχοι
 τὸ ἐφ' ἅπασιν ἰσχυρόν; » Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐπειδὴ
 δὲ ὁμοούσιον τὸ ἐστὶ τῷ Υἱῷ, καὶ πρόεισι θεοπραπῶς
 ἐξ αὐτοῦ, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐφ' ἅπασιν τελειωτάτην
 ἔχον ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν, διὰ τοῦτο φησὶν, Ἐκ
 τοῦ ἐμοῦ λήφεται. » Καὶ μεθ' ἕτερα· «Ἀκτινῶ-

læ sunt tres personæ; at id non dicitur. Damascenus
 tibi narces conterit, capite octavo suæ *Theologiae* : «
 Filium (dicit) neque Spiritus dicimus neque
 ex Spiritu. » Et Gregorius Nyssenus, tertia homi-
 lia, super «*Pater noster*, » occludit tibi oculos :
 «*Filius, inquit, Spiritus neque est, neque dicitur,*
neque hæc relativa consequentia convertitur ;
sed Spiritus Filii dicitur, quia ab eo accipit, ab
eoque procedit, et ex eo est quemadmodum ex
Patre. » Idcirco sanctus hic Cyrillus inquit : «*Pro-*
prius ejus est, ut Dei et Patris. » Quo pacto
 proprius est Patris? Quia ex eo habet esse et pro-
 cedit : hoc idem te intelligere oportet, quod et ex
 Filio procedit, quia proprius ejus est, quemadmo-
 dum et Patris; et paulo post, hic idem sanctus in
 eadem expositione ait : «*Proprium Filii dicimus*
Paracletum, id est Spiritum sanctum, non extrin-
secus ingredientem, neque adventitium in eo, ut
in iis evenit qui sanctitatem suscipiunt, et ex non
entibus generantur; sed consubstantialis ei sanc,
ut et Patris : non enim loquitur a semetipso, sed
quæcunque audiverit. Quando igitur venerit ille,
id est Paracletus Spiritus veritatis, docebit vos
omnem veritatem. Animadverte quam vigilans pro-
vidaque sit vox, vide nominis sobrietatem. Nam
cum prædixisset super eos venturum Paracletum,
Spiritum veritatis eum appellavit, id est suimet;
ipse enim est veritas : verum ut discipuli scirent
non esse alienum et extraneum illius adventum :
sed seipsum aliter exhibiturum pollicetur, Spiritum
veritatis, id est suimet, Paracletum vocat : non
enim ab Unigeniti essentia alienus sanctus Spiritus
intelligitur : procedit autem naturaliter ab ea,
cum nihil aliud præter eum sit, quoad identitatem
naturæ; et si potest intelligi proprio subsistendi
modo. » Et post alia : «*Quando igitur venerit ille,*
non loquetur (inquit) a semetipso : sed neque no-
vam vos docebit doctrinam : non enim leges fert :
sed quia Spiritus, et quasi mea mens est, loquetur
cuncta quæ sunt in me. » Et post pauca : «*Quia*
omnino ex mea essentia Spiritus est, et quasi mea
mens, is ventura dicere non potest, nisi omnino
in me sit, et per me procedat. » Super illud, «*Ille*
me glorificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit
vobis. » — «*Clarificat ergo Filium Paracletus, id est,*
proprius ipsius Spiritus, quia omnia potest, et
omnia scit : Quomodo vero clarificat? quæ enim
scit et potest ejus spiritus, quomodo ipse utique
non sciverit vel poterit? et si, ut ipse dicit, ab
eo Spiritus accipit, atqui omnia potest et perficit,
quomodo ipse vim et robur in omnibus non habe-
bit? » Et paulo post : «*Quoniam consubstantialis est*
Filio et ex eo ut Deum decet procedit, omnem
suam in omnibus perfectissimam operationem ha-
*bens et vim, ideo dicit, «*De meo accipiet. »* Et*
*post alia : «*Irreprehensibile igitur omnino erit, et*
extra omnem contumeliam positum, si ab Uni-
genito quid accipere dicatur ejus Spiritus
*ab eo naturaliter procedens, ut ejus**

cum omnibus quae habet, perfecte accipere sua dicitur. » Et post pauca : « Hoc etiam mihi naturaliter adest; propter hanc dixi causam, « Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. » Nemo in his perturbetur cum acceptionis nomen audiverit; id potius consideret (ita enim recte egerit) quod omnia quae ad Deum pertinent, preferantur quidem more nostro, et non ita intelliguntur, sed supra captum nostrum. Itaque accipere Spiritum dicimus a Patre, et Filio, quae eorum sunt, non tanquam aliquando inanimam in his sapientiam et potentiam non habuerit, tunc vero tandem habeat cum intelligitur acceperit. Semper namque sapit et potest Spiritus: imo est ipsa sapientia et potentia, non ex participatione aliqua, sed natura. » Et post alia: « Cum fructus igitur, et nota sit personae generantis. Filios, omnia quae habet secundum naturam, secum adducit, ideo dicit: « Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; idcirco dixi vobis, quod de meo accipiet, et annuntiabit vobis: » Spiritum videlicet, qui per eum et in eo est: per quem in sanctis ipse inhabitat: non enim est aliud praeter eum Spiritus ejus; quomodo esse ipse per se intelligatur et proprio Spiritus: Spiritus enim Spiritus et non Filius est. »

Ἐτερον παρ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· κὴν ὑπάρχον καὶ οὐχ Υἱός. »

Audisti hujus magni Patris sententias, vel, ut mellius dicam, instantias, et tela praecuta adversus eos qui non ex Filio etiam procedere Spiritum asserunt? quis partim per eum procedentem dicit, partim quod ab eo proficit quemadmodum et a Patre: et rursus, natura insitus ei; et per eum et ex eo progreditur, proficit et procedit, et veluti sane in ipso, et Deo, et Patre intelligitur. Quid aliud quam veritas apertissima dignoscitur, quia ex Filio Spiritus est; et ex eo, et per eum, ut sanctus hic multis in locis scribit? Unde ergo ostendere poteritis vos, quod ex solo Patre Spiritus est, cum sancti omnes concordissime (ut paulo post ostendemus) dicant, et omnes ex Filio procedere decernant? Itaque credatis nobis, qui recte consensimus; imo non nobis, sed veritati: nec ita superbe nos incensate, veluti inscii simus, vel ignari; et propterea synodo parvitas. Nam sanctos omnes vidimus, rationibusque eorum suasi, easque sequentes, nos Latinis adjungimus: imo non Latinis, sed solidam et veram Petri fidei, et sanae theologorum et divinarum eorum virorum doctrinam, qui in ea synodo excelluerunt; quibus Ephesi episcopus, sui incertus, nec eorum objectionibus respondere valens, ignave effugit, fratre Joanne (1) qui cum eo disputabat, acclamante: Adducite huc Ephesium ut ejus responsiones audiamus, quas quadam sessione edidit, synodum devitans. Synodus

πρῶτον οὖν ἄρα παντελῶς, καὶ λοιδορίας ἀπάσης ἐξοκίσταται, τὸ λαβεῖν λέγεσθαι τι παρὰ τοῦ Μονογενούς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Προτὴν γὰρ δι' αὐτοῦ φυσικῶς, ὡς ἴδιον αὐτοῦ, μετὰ πάντων ὧν ἔχει, τελείως λαμβάνειν λέγεται τὰ αὐτοῦ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Κάμολι δὲ τοῦτο πρόβηται φυσικῶς. Διὰ ταύτην εἶρηκα τὴν αἰτίαν, ὅτι Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ταρρατίσθω δὲ μηδεὶς, ὅταν ἐν τοῦτοις ἀκοῇ τὸ τῆς λήψεως ὄνομα· ἐνθυμισθῶ δὲ μᾶλλον ἐκείνο· ὁρίζεται γὰρ ἂν ὁρθῶ; ὅτι πάντα τὰ περὶ Θεοῦ λαλεῖται μὴ καθ' ἡμᾶς, νοεῖται γὰρ μὴ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς. Λαμβάνειν τε οὕτω τὸ Πνεῦμα φάμεν ἔκ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὰ αὐτῶν, οὐχ ὡς ποτὲ μὲν οὐκ ἔχον τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς γνώσιν τε καὶ δύναμιν, ἔχον δὲ τότε μάλιστα ὅταν νοηται λαμβάνων· ἀεὶ γὰρ σφῶν καὶ ὀνομαστῶν τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα σοφία καὶ δύναμις, οὐκ ἐκ μεταχρῆς τῆς τιμῆς, ἀλλὰ φυσικῶς. » Καὶ μετ' ἑτέρα· « Καρπὸς οὖν ἄρα καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ γεννησαντος ὑπάρχων ὁ Υἱός, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐκπέμπεται. Διὰ τοῦτο φησι, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· τὸ Πνεῦμα δηλονότι, τὸ δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ, δι' οὗ τοῖς ἁγίοις αὐτὸς ἐν-λαλεῖ. Οὐ γὰρ νοηται καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδίως. Πνεῦμα γὰρ τὸ Πνεῦμα,

ἤκουσα; τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐνοστάσεις καὶ βέλῃ ἠκηνημένα κατὰ τῶν μὴ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὁμολογούντων; Ὅτι ποτὲ μὲν λέγει δι' αὐτοῦ προτὴν, ποτὲ δὲ δι' ἐξ αὐτοῦ πρόβηται, καθάπερ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ αὐ, φυσικῶς ἐνυπάρχον αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ, προέρχεται, καὶ προχέται, καὶ ἐκπορεύεται, καθάπερ ἐμπελεῖ καὶ ἐκ' αὐτοῦ νεύεται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Τί ἄλλ' ἢ προφανὴ; ἀλήθεια, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς ὁ ἅγιος οὗτος; πολλαχόσε φησι; Πόθεν ἄρα δύνησθε δεῖξαι ὑμῖν ὡς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; πάντων τῶν ἁγίων λεγόντων, ὡς ἡμεῖς μετὰ μικρὸν δεῖξομεν, λίαν συμφώνως, καὶ πάντων τὴν ἐκπέμπουσαν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δογματιζόντων. Τοιγαρῶν πεῖσθητε ἡμῖν καλῶς συμβουλεύουσι, μᾶλλον δ' οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· καὶ μὴ αὐθαδῶς πως ἐγκαλεῖτε ἡμῖν, ὡς μὴ εἰδόσιν, ἢ ἀγνοοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο τῇ συνόδῳ ὑποταγείσιν. Εἰδομεν γὰρ τοὺς ἁγίους πάντας, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν πισθθέντες καὶ ἐξακολουθήσαντες, Ἰατίνους ἠνωθήμεν· μᾶλλον δὲ οὐ Ἰατίνους, ἀλλὰ τῇ ἀρραγεῖ καὶ ἀληθεῖ πίστει τοῦ Πέτρου, καὶ τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ τῶν θεολόγων καὶ θεηγόρων ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, διαπρεφάντων· οἷς ὁ Ἐφέσου ἀρχιερεὺς, ἀπορήσας, καὶ μὴ δυνάμενος ἀπακρίνασθαι πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν προτεινόμενα, διεκδικῶσα; ἐξέκλινε, τοῦ μὲν προσδιαλεγόμενου φρὸ Τωτίν-

¹ Joan. xvi, 16.

(1) F. Joannes hic est Turrecremata, qui postea cardinalis.

νου βωῶντος, φέρεται τὸν Ἐπίσκοπον ὧδε, τοῦ ἀκούειν ἅ
 τὰς ἀποκρίσεις τῶν λόγων αὐτοῦ, οὗς ἐξίδωκεν ἐν
 μετ' συναλεύσει, φεύγων τὴν σύνοδον. Ἡ δὲ σύνοδος
 ἀποστειλάσα ἐκάλεσε αὐτὸν εἰσελθεῖν· ἰκεῖνος δὲ
 ἀσθένειαν προῦρατο. Καὶ πάλιν συναλεύσεως γε-
 νομένη, ὁ φρά' Ἰωάννης εἶπεν, Ἐλθέτω ὁ Ἐπίσκοπος
 ὧδε, ἐλθέτω οὐ γὰρ δίκαιον εἰπεῖν μὲν ἰκεῖνον, οὐκ
 ἀκούειν δὲ καὶ ἡμῶν ἀποκρινομένων. Καὶ πάλιν ἡ
 σύνοδος ἀποστειλάσα ἐκάλεσε, ἀλλ' οὐχ ὑπήκουσεν
 εἰσελθεῖν. Ὅθεν κανονικῶς αὐτὸν καλέσασα μὴ ὑπα-
 κούσαντα, ἡ σύνοδος ἀπεφώνησε. Οὕτως δὲ ἐπέμεινε
 ἀντιλέγων, οὐ περιήρσις, ἀλλ' ἐν ταῖς γυναικαῖς· ὅθεν
 ἐχθρὸς τῇ ἀγίᾳ ἀπεδείχθη συνόδῳ. Εἰ δὲ καὶ πρὸς
 ὤραν εἰς διαλέξεις ἐχώρει, ἀλλὰ τῶν ἁγίων τῆς
 βήσεως οὐ κατεδέχτο, διεφθαρμένα καὶ νόθα κίλων
 τὰ καλαϊόγραφα θεῖα καὶ ἱερὰ τῶν διδασκάλων βι-
 βλία. Ἄλλ' ἰκεῖνος μὲν διεφθάρη· καὶ τὸ στόμα
 ἰκεῖνο τὸ φρυάξαν κατὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ὅπως
 αὐτῷ διεφθάρη καὶ αἰσχύνῃς ἐκλήρωθη ἐν τῇ ὥρᾳ
 τῆς αὐτοῦ πικρᾶς ἐκλύσεως, ἔρπον οἱ τάληθῃ λέ-
 γειν μέμαθηκότες. Ἡμεῖς δ' ἔχοντες τὰς προσηρ-
 μένας βήσεις τοῦ μεγάλου Κυρίου εἰς τὸ, Ἐκ τοῦ
 ἑμοῦ λήψεται, καὶ ἀκούσαντες τῆς ἱερᾶς ταύτης συν-
 ὁδοῦ τὰ αὐτὰ τοῦτω θαυματούσης ἐν τῷ παρ' αὐτῆς
 ἐκτεθέντι ἔρω, καὶ ἀπὸ τούτου βεβαιωθέντες, ὅτι τὸ
 Πνεῦμα ἔχει τὸ εἶναι, καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἠνώθημεν
 τῇ συνόδῳ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὅτι Ἐκ τοῦ
 ἑμοῦ λήψεται, οὐδὲν ἄλλο ἰδεῖται ἡμῖν, ἢ ὅτι καὶ
 παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται· οὐ γὰρ δυνάμεθα ἄλλως
 πως ἐνοῆσαι. Ἀφ' οὗ γὰρ λαμβάνει τὸ Πνεῦμα,
 ἀπὸ τούτου καὶ ἔχει τὸ εἶναι. Ἀφ' οὗ δὲ ἔχει τὸ
 εἶναι, ἀπὸ τούτου καὶ ἐκπορεύεται· λαμβάνει δὲ
 καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἔχει τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ, ὡς
 ὁ ἱερ'ς καὶ θεῖος Βασίλειος διασαφεί, ὅρα καὶ ἐξ
 αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Τοῦτον οὖν τὸν τρέπον ἐβουλή-
 θημεν ἂν καὶ ἄλλα βήτὰ τῶν ἁγίων λέγειν βήτως,
 εἶτα καὶ ἐξηγητῆσαι· ἀλλ' ὅτι δύο προὔκειτο γενέ-
 σθαι ἡμῖν, τὸ μὲν ὅτι ἐν βραχεὶ ἐπαγγελάμενοι τὸν
 λόγον ἐκδοῦναι, εἰς μήκος ἀπειρον ἐκτείναιμεν ἂν,
 τὸ δ' ὅτι ἀπιστοταῖς ἐναντίοις φανεῖν τὰ ὀκροθεν
 εἰρημένα εἰς κλάτος ἡμῖν, ἰδοῦσε διὰ τούτου μόνως
 καὶ μόνον τὰ βήτὰ τῶν ἁγίων προθεῖναι, εἰς εἰσαγγὼν μὲν τῶν βουλομένων ἀντιλέγειν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, εἰς
 βεβαίωσιν δὲ καὶ στήρησιν τῶν εὐ-ἀθῶς αὐτῆς ἐπομένον, ὀλίγα τινὰ ὀκροθεν λέγοντας ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ βήτῳ.

B.

D.

II.

« Πᾶν γούν βήμα, φησὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐπὶ
 δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίσει· » ἄρ' οὐν ὑμεῖς
 πεισθήσεσθε πολλοῖς τούτοις μάρτυσι μαρτυροῦσιν;
 Οὐκ οἶμαι, τῇ πειρασμῶν τε καὶ πολέμῳ, ἐν τῇ
 κακίᾳ κινούμενοι. Διὰ τούτου, ἕνεκα τῶν τριῶν ὧν
 ἔφη Χριστὸς, τρισακίδεκα προσθήσω· ἵνα μὴ δυνη-
 θῆτε τοῦ λοιποῦ ἀνταπεινῆν, ἢ τοῦλάχιστον ἀντιφθέγγε-
 σασθαι. Αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας Γρηγόριος ἐκ Νύσσης,
 ἐν τῇ εἰς τὸ « Πάτερ ἡμῶν, » ὁμιλίᾳ τετάρτῃ, ἧς ἡ
 ἀρχὴ, « Ὁ τὴν σικιάν τῶν μελλόντων, » τοιαύτη φάσκει·
 « Ὁ γὰρ μονογενὴς Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκ τῆς
 ἀγίας Γραφῆς, ὀνομάζεται· καὶ μέχρι τούτου, ὁ
 λόγος ἴσθησιν αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα

« Omne verbum, sacrum dixit Evangelium, in
 duobus vel tribus testibus stabit ¹⁰. » Nam si dem
 adhibebitis vos si pluribus utemur? Non arbitror,
 cum vos falsa suasionem et presumptionem pravitate
 admista permoveamini. Idcirco trium vice quos
 Christus enumerat, ter undecim addam ne de cæ-
 tero locus contradicendi relinquatur, vel quid
 minimum adversus nos eloquendi. Nam magnus
 Gregorius Nyssenus in quarta homilia seu Expo-
 sitione super « Pater noster, » quæ incipit, « Qui un-
 genitus Filius
 ex Patre a sacra Scriptura nominatur; et hucusque
 verbum suam constituit proprietatem

¹⁰ Matth. xviii, 16.

autem Spiritus et ex Patre dicitur, et ex Filio prae-
 terea esse ostenditur. « Si quis Spiritum Christi
 (dicit) non habet, hic non est ejus¹. » Audis quod
 ex Filio etiam esse testatur? Et si quidam (ut so-
 lent impii et adversus propriam salutem ingeniosi),
 verbum ex quibusdam libris, stylo ferreo adhibito,
 deleverunt; quidam tamen reperiuntur codices qui
 adversus adulterantium libros audaciam clamant.
 Ubi est igitur qui dicit, « Ex solo Patre, » Ephesius
 ille mente cominotus una cum suis antecessoribus?
 accedant et nobis ostendant unde hoc acceperunt?
 A Christone aut a sanctis? nam aperte Christus
 hic contradicit, et sancti. Christus ergo dicit, « De
 meo accipiet. » Sancti, Ex Filio Spiritum esse a
 sacra Scriptura ostenditur. Si ergo sanctus hic,
 « ex Filio, » dicens Spiritum, vera loquitur, men-
 titur Ephesius et ejus antecessores, dicentes, « ex
 solo, » nam, « ex solo esse, » destruitur dicendo,
 « et ex Filio. » Quod vero ex Filio Spiritus accipit
 et habet esse, magnus Basilius in tertio adversus
 Eunomium testabitur, cujus principium, « Vix tan-
 dem exsaturatus adversus Unigenitum blasphemis. »
 In eo tractatu dicit: « Quae necessitas urget, si
 auctoritate et ordine tertius est Spiritus, eum na-
 tura etiam tertium esse? Quod auctoritate qui-
 dem secundus a Filio sit, et ab eo habeat esse,
 et ab eo accipiat et annuntiet nobis, et in summa
 ab ea dependeat causa, religionis ratio tradit. »
 Audisti caelestem Patrem hunc? cum, « Ab eo, in-
 quit, habeat esse, et ab eo accipiat. » Vidisti ut
 omnia nostro sensui consentanea sunt, una cum
 sancti Cyrilli auctoritatibus, et quod idem est ac-
 cipere a Filio et habere esse ab eodem? Et ubi
 est qui dicit, « Ex solo? » Si enim ex Filio accipit,
 et ab eo habet esse Spiritus, ut sanctus hic dicit,
 ergo non ex solo Patre, sed manifestum est, quod
 et ex Filio; ergo injuria nos reprehenditis, o
 amici et fratres. Sed hujus magui Patris frater,
 Gregorius, inquam, Nyssenus, in primo libro adver-
 sus Eunomium, qui incipit: « Non licuit, ut vide-
 tur, in omnes beneficium conferre, » haec inquit:
 « Quo pacto ante consideratur persona secundum
 causae rationem, eodem modo et Spiritus ordine
 tantum secundum causam et causatum distinctio-
 nem habens. Nam quemadmodum Filius conjungit-
 ur Patri, et quamvis ab eo esse habeat, non tamen
 secundum essentiam posterior est: ita et Unigenito
 Spiritus sanctus jungitur, intelligentia tantum, se-
 cundum principii rationem, considerato ante per-
 sonam Spiritus. » Vides, ut etiam sanctus hic cum
 antedictis concordet, et ut distinctionem divinarum
 personarum constituere volens, causa tantum dis-
 tinguit eas? Quo pacto, inquit, consideratur Pater
 ante Filium, ratione causae, eodem etiam conside-
 ratur Filius ante Spiritum, causae ratione. Hoc
 idem est ac si diceret: Filius ex solo Patre, ut
 solo antea considerato quam Filius, quem enim

A καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι
 προσμαρτυρεῖται· εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ,
 φησὶν, οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. » Ἀκούεις
 ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται· εἰ γὰρ
 τινες τῶν ἀσεβῶν εἰωθότων, οἱ βραδίως κατὰ τῆς
 ἑαυτῶν σωτηρίας μηχανώμενοι, τὴν, ἐκ, ἀπέλεψαν
 ἀπὸ βιβλίων τινῶν, σιδήρῳ χρησάμενοι, ἀλλ' οὐκ
 εὐρίσκονται βιβλίοι τινὲς διαβόρητον βεῶσαι τὴν
 τόλμαν τῶν βιβλιοφθόρων. Ποῦ τοίνυν ἔστιν ὁ λέ-
 γων, « ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, » ὁ Ἐπίσκopus, ὁ σεσαλευ-
 μένος ἑκείνος σὺν τοῖς πρὸ αὐτοῦ; Ἐλιθέτωσαν, καὶ
 διεξάτωσαν ἡμῖν, πῶθεν τοῦτο λαβόντες εἶπα·
 παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῶν ἁγίων; καὶ γὰρ προδύλος
 ἔναντι οὗτοι τοῦτο; Χριστὸς, καὶ οἱ ἅγιοι. Ὁ μὲν
 οὖν Χριστὸς φησὶν, « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται· » οἱ
 δὲ ἅγιοι, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα παρὰ τῆς ἁγίας
 προσμαρτυρεῖται Γραφῆς. Εἰ γὰρ ὁ ἅγιος οὗτος ἐκ
 τοῦ Υἱοῦ λέγων τὸ Πνεῦμα, ἀληθεύει, ψευδεται ὁ
 Ἐπίσκopus, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, λέγοντες, « ἐκ μόνου· » τὸ
 γὰρ, « ἐκ μόνου, » ἀνακαίεται ἐν τῷ λέγειν καὶ ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ. » Ὅτι δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει τὸ Πνεῦμα, καὶ
 ἔχει τὸ εἶναι, ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν
 πρὸς Εὐνόμιον Ἀντιβόρητικῶν μαρτυρήσει, οὗ ἡ
 ἀρχὴ, « Μόλις ποτὲ κορεσθεὶς τῶν εἰς τὸν Μονογενῆ
 βλασφημιῶν. » Ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ φησὶ, « Τίς γὰρ
 ἀνάγκη εἰ τῷ ἀξιωματι, καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρ-
 χει τὸ Πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει;
 ἀξιωματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ
 τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγ-
 γέλλον ἡμῖν, καὶ ὁμοῦ τῆς αἰτίας ἑκείνης ἐξηγούμενον
 παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. » Ἦκουσας τοῦ
 οὐρανοφάντορος τούτου Πατρὸς; « Παρ' αὐτοῦ φησὶ
 τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνον » εἶδες πῶς
 κατὰ πάντα συνωδῶ τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ, μετὰ τῶν
 τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ῥητῶν λέγει; καὶ ὅτι ταυτὶν
 ἔστιν εἶπεῖν, λαμβάνειν παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τῷ, καὶ ἐξ
 αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχειν; Ποῦ ὁ λέγων, « Ἐκ μόνου; » εἰ
 γὰρ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔχει τὸ
 εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὡς ὁ ἅγιος οὗτός φησιν, ἄρα οὐκ
 ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ· οὐκοῦν ἀδικῶς ἐγκαλεῖτε ἡμῖν, ὦ φίλοι καὶ
 ἀδελφοί. Ὁ δὲ τούτου τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἀδελφός,
 Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶ, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς
 τὸν αὐτὸν Εὐνόμιον Ἀντιβόρητικῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ, « Οὐκ
 ἦν, ὡς εἰκοι, τὸ πάντας ἐθέλειν εὐεργετεῖν, » τοιάτῃ
 φάσκει, « Ὅν τρόπον προθεωρεῖται ἡ ὑπόστασις τῆς
 τῆς αἰτίας λόγῳ, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ Πνεύ-
 ματος, ἐν μόνῃ τῇ τάξει τῇ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αι-
 τιατὸν, διαφορὰν ἔχων. Ὡς γὰρ συνάπτεται τῷ Πα-
 τρὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἔχων οὐκ ὑστερεῖ
 κατὰ τὴν ὑπαρξίν, οὕτω καὶ τοῦ Μονογενοῦς
 ἔχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπινοία μόνῃ κατὰ τὴν
 τῆς αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τοῦ Πνεύμα-
 τος ὑποστάσεως. » Ἐγὼ: καὶ τοῦτον τὸν ἅγιον,
 ὡς συνάδει τοῖς προειρημένοις, καὶ τὴν διακρισίαν
 βουλόμενον παραστήσει· τῶν ἁγίων προσώπων, τῇ
 αἰτία καὶ μόνῃ διακρίνει αὐτὰ, Ὅν τρίτον γὰρ, φησὶ,

¹ Rom. viii, 9.

προθεωρεῖται ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ, τὸν αὐτὸν τρίπον προθεωρεῖται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος, τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ. Τοῦτο δὲ ταυτὸν ἔστιν εἰπεῖν, Ὅ μὲν Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ὡς μόνου προθεωρουμένου, τοῦ Υἱοῦ. Τίνα γὰρ ἄλλον δύναται προθεωρούμενον ἔχειν; Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς τοῦ Πατρὸς δηλονότι καὶ τοῦ Υἱοῦ, προθεωρουμένων αὐτοῦ· καὶ οὕτως συμπεριλαμβάνεται ἀληθῶς; ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἀν ὑμῖν ἀκαρίσκη. Τὸ γὰρ προθεωρεῖσθαι τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατρὸς, τῆς τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεως, καὶ ταῦτα τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ, τὴν δὲ ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ, τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως; τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὁ Πατὴρ μόνος αἰτίας τοῦ Υἱοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦτο λαβὼν ὡς καὶ τὰλλα φυσικὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς αἰτίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ οὕτως; ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, ἀμφω μίᾳ αἰτία τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος οὕτως φησιν, Ὡς γὰρ συνάπτεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον, ἐπινοία καὶ μόνῃ προθεωρουμένου τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως; καὶ οὕτως ἀληθεύομεν λέγοντες τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐν δὲ τοῖς πρακτικοῖς τῆς πρώτης συνόδου, εἰρηται μὲν τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, Ἔστιν δὲ τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζον. Ἀκούεις, Ἐξ αὐτοῦ, φησιν, ἀναβλύζον, ὡς ἀπὸ πηγῆς δηλονότι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅτι ἔστιν αὐτοῦ ἔστι. Τί δηλοῦν βούλεται ἐνοήσωμεν, ἀδελφοί, καὶ μὴ θελήσωμεν ἀντικρῶσαι τοῖς διδασκαλοῖς; εἰ μὲν εἴπη τις, ὅτι ἔστιν λέγεται τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸ ἑμοῦσιον, ἐνθυμηθῆτω, ὅτι ἄλλοτε ἂν καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ ἑμοῦσιον· ἀλλ' ἄτοπον τοῦτο καὶ ἐνοεῖν μόνον. Οἱ διδάσκαλοι λέγουσιν ὅτι ὁ Υἱὸς, τοῦ Πνεύματος, οὐτε ἔστιν, οὐτε λέγεται; τὸ δὲ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ μάλα. Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρῶν ἀρχιερεὺς, ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ· Ὁ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἑταργῶς λέγοντος, Ὁ φιλοῦν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, φησὶν· Ἐἰ καὶ ἔστιν ἐν ὑποστάσει τὸ Πνεῦμα ἰδιόη, καὶ δὴ νοεῖται καθ' αὐτὸ καθὼς Πνεῦμά ἐστι, καὶ οὐχ ὕψος, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ἀνώμασται· καὶ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια· καὶ προχέται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμῆλαι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἀκούεις, προχέται, φησὶ, καθάπερ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς· ἀλλὰ προχέται, φησὶν, εἶπεν ὁ ἅγιος, οὐκ ἐκπορεύεται. Ἡμεῖς δὲ θάπτον αὐτοῖς ἀπολογούμεθα, ὅτι ὁ αὐτὸς διδασκαλὸς ἐξηγεῖται τί τὸ προχέται βούλεται κατὰ τὸν αὐτοῦ νοῦν, ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Θεοῦ Συμβόλου, ἔνθα φησὶ· Διαπεράναντες δὲ τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον οἱ τρισμακάριοι Πατέρες, τὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαμνημονεύουσι· πιστεύειν γὰρ ἔφασαν εἰς αὐτὸ, καθάπερ ἀμῆλαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἑμοῦσιον γὰρ ἔστ· ἐν αὐτοῖς. Καὶ προχέται μὲν, ἦγουν ἐκπορεύεται; καθάπερ ἀπὸ πηγῆς, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

alium potest ante se consideratum habere? Spiritus autem sanctus ex Patre et Filio; quasi Pater videlicet et Filius ante eum considerentur. Itaque vere concluditur, ex Patre et Filio procedere Spiritum sanctum, etiamsi vobis displiceat: nam personam Patris autem Filii personam considerari, idque causæ ratione; personam vero Filii ante personam Spiritus sancti ratione quoque causæ, nihil aliud ostendit quam quod solus Pater causa Filii est, Filius autem id a Patre accipiens (sicut alia naturalia bona ejus) et ipse causa est Spiritus sancti: itaque Pater et Filius ambo una causa processionis Spiritus sancti. Idcirco Sanctus hic dicit: Quemadmodum jungitur Patri Filius secundum causæ rationem, solo intellectu persona ejus antea considerata, sic verum dicimus, cum dicimus Spiritum esse ex Filio. In Actis vero primæ synodi scriptum est, Spiritum sanctum ex Patre procedere, proprium autem eum esse Filii, et ab eo scaturire. Audis? Ab eo inquit scaturire, tanquam a fonte; videlicet ex ejus persona, propriumque ejus esse, quid significet consideremus. fratres, neque doctoribus repugnare velimus. Quod si dixerit quis, proprium eum esse Filii propter consubstantialitatem, reputet quod etiam Filius diceretur ipsius Spiritus, secundum consubstantialitatem: sed id vel cogitatu tantum est absurdum. Doctores dicunt: Filius neque ipsius Spiritus est, neque dicitur: Spiritus Filii, maxime. At Cyrillus Alexandrinorum pontifex in epistola ad Nestorium, quæ incipit: « Cum Salvator noster manifeste dicat, Qui amat Patrem vel matrem, plus quam me », inquit: « Et si Spiritus in hypostasi est propria; intelligitur quoque per se, quatenus Spiritus est, non Filius, non tamen ab eo alienum est: nam Spiritus veritatis nominatur; et Christus est veritas, et ab eo profluit, quemadmodum utique a Deo et Patre. » Audis, profluit, inquit, quemadmodum et a Patre. Sed, « profluit, » inquit, dixit sanctus, non, « procedit. » Nos vero statim eis respondemus, quod idem magister explanat quid profluere denotet, secundum ejus sensum in Expositione divini Symboli, ubi dicit: « Perfecto, de Christo tractatu beatissimi Patres de Spiritu sancto mentionem faciunt: nam credere in eum dixerunt, quemadmodum sane in Patrem et Filium, quia consubstantialis eis est, et profluit sane, id est procedit, veluti a fonte, ex Deo et Patre; » exhibetur vero creaturæ per Filium. Insufflavit ergo in ipsos apostolos, dicens: « Accipite Spiritum sanctum ». Ex Deo, et Deus, Spiritus est, nec a quacunque supra substantia alienus; sed « ex ea, et in ea, et proprius ejus. » Hæc igitur est sanctorum Patrum recta et minime errans fides sive fidei confessio. » Vides quid profluere significet secundum sanctum Cyrillum, et quid est profluere et procedere? Quo pacto vos omnino

¹⁰ Matth. x, 37. ¹¹ Joan. ix, 22.

nudetis dicere; aliud esse, « profuit, » aliud, A
 « procedit; » et calumniamini sanctum hunc et
 nos! Reconciliamini, rogo, fratres, reconciliamini.
 Idem divus Cyrillus in Expositione in prophetam
 Joel: « Effundam de Spiritu meo in omnem car-
 nem¹⁴, » hæc inquit: « Profecto, Deus, et ex Deo
 secundum naturam Filius; genitus enim est ex
 Deo et Patre: proprius ipsius et in ipso et ab
 ipso Spiritus est, quemadmodum sane in ipso
 Deo et Patre intelligitur. » Animadvertite hic, di-
 lecte, « proprius, inquit, ejus, et ex eo, Spiritus
 est, quemadmodum et ex Patre. » Idem, in tra-
 ctatibus per interrogationem et responsionem,
 adversus Palladium, proxime a principio, inquit:
 « Mutabilis Spiritus non est; vel si morbo muta-
 bilitatis ægrotaret, ipsi divinæ naturæ hic defectus
 ascriberetur, siquidem Dei et Patris, nec non et
 Filii est, qui essentialiter ex utroque (scilicet ex
 Patre per Filium) profuit Spiritus. » Audisti, et
 hic « essentialiter ex utroque, id est, ex Patre per
 Filium? » Quid aliud potest intelligi, præterquam
 quod ex Patre et Filio procedit? At jactabundus
 dices non poni, « ex Patre et Filio, » sed simpli-
 citer, « ex Patre per Filium, » constitemur, « ex
 Patre vero et Filio, » nequaquam, quia dictio *per*
 causam non significat. Hoc et in faciem quidam
 nobis dixerunt. O præsumptionem! quæ vos videre
 congruentia non sinit. Nonne per verbum *per* cau-
 sam possumus intelligere ubi dicit sanctus Joan-
 nes evangelista, « Omnia per ipsum facta sunt¹⁵? »
 Quis negaverit unquam hic dictionem *per* esse
 causam; et per eam Filium creaturæ causam in-
 telligi? Quod vero idem denotet dictio *per* et *ex*,
 Basiliius et Chrysostomus in-
 expositione Genesis sentiunt: ubi dicit Adam, « Possedi hominem per
 Deum¹⁶, » idem est, ac si diceret, « ex Deo; »
 unde alter in tractatu per capita ad Amphilo-
 chium ita explanat, et dicit: « Jam vero secundum prom-
 miscuam significationem, dictio *per* transit sæ-
 penumero in dictionem *ex*, quia altera alterius si-
 gnificationem sibi vindicat » ut, « Possedi hominem
 per Deum; » æque ac si diceret, « ex Deo. » Alter
 vero in 53 in Matthæum homilia dicit: Nam Scri-
 ptura solet, « per quem, » dicere « ex quo; » velut
 cum dicit, « Possedi hominem per Deum, » non
 secundam causam, sed primam magis apponendo;
 et iterum: « Nonne ex Deo declaratio eorum est? »
 Et beatus Cyrillus in epistola ad Nestorium, quæ
 incipit: « Nugantur, ut audio, quidam, » inquit:
 « Necessè est confiteri quod secundum carnem est
 muliere natus est. » Et post pauca: « Genitus est
 secundum nos ex muliere. » Sæpiusque in eadem
 epistola reperitur eum promiscue uti præpositionibus
 his, ut indifferentibus et idem significantibus,
 scilicet *per* et *ex* Paulus apostolus ad Galatas ait:
 « Misit Deus Filium suum factum ex muliere¹⁷. »
 Et rursus idem alibi: « Unus Deus et Pater, in-

A χορηγείται δὲ τῇ κτίσει, διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐνεψύσασε
 γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις λέγων, « Λάβετε Πνεῦμα
 ἅγιον. » Ἐκ Θεοῦ, καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστι. Καὶ οὐκ
 ἄλλοτριον τῆς ἀνωτάτω πίστεως οὐσίας, ἀλλ' ἐξ αὐ-
 τῆς τε καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ ἴδιον αὐτῆς· αὕτη μὲν οὖν
 τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ εὐθυτενης καὶ ἀκλιανιστάτης
 πίστεως, ἣτοι τῆς πίστεως ὁμολογία. Ἐλέπεις τί τὸ
 προχέεται σημαίνει κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον; καὶ
 πῶς ταυτὸν ἐστὶ τὸ προχέσθαι τῷ ἔκπορεύεσθαι;
 Πῶς ὑμεῖς ὄλωσ' τολμᾶτε λέγειν, "Ἄλλο ἐστὶ τὸ προ-
 χέεται, καὶ ἄλλο τὸ ἔκπορεύεται· καὶ οὐκοφαντεῖτε
 τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ ἡμᾶς; Διαλλάγητε παρακλιῶ,
 ἀδελφοί, διαλλάγητε. "Ὁ αὐτὸς θεὸς, Κύριλλος ἐν τῇ
 ἐρμηνείᾳ τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ, τοῦ, « Ἐκ-
 χεῖω ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, »
 τοιαῦτα λέγει· « Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ
 κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, γεγένηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ
 τὸ Πνεῦμά ἐστι, καθὰ πᾶρ ἀμφότεροι καὶ ἐκ' αὐτοῦ νοεῖ-
 ται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. » Ἐνόησον κινεταῦθα,
 ἀγαπητέ· ἴδιον φησὶν αὐτοῦ. Καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ
 Πνεῦμά ἐστιν, ὡσπερ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς. "Ὁ αὐτὸς
 ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον Ἀντιφρήτικοῖς κατὰ πᾶσιν
 καὶ ἀπόκρισιν λόγοις, ἔγγιστα τῆς ἀρχῆς, φησί· « Τρε-
 πεθὸν δὲ οὐτε που τὸ Πνεῦμά ἐστιν· ἢ εἴπερ οὐδὲ τρέ-
 πεσθαι νοεῖται, ἐπ' αὐτὴν ὁ μῶμος τὴν θείαν ἀναδρα-
 μαίεται φύσιν, εἴπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ
 μὴν καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἦγουν ἐκ
 Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχόμενον Πνεῦμα. » Ἐκουσας
 κινεταῦθα τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἦγουν, ἐκ Πατρὸς
 δι' Υἱοῦ. Τί δ' ἄλλο δύναται νοηθῆναι, ἢ ὅτι ἐκ τοῦ
 Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἔκπορεύεται; Ἄλλὰ μεγα-
 λαυχῆσας ἔρεις, ὡς οὐ κεῖται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ
 τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ. Τὸ μὲν
 γὰρ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, ὁμολογοῦμεν· τὸ δὲ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐδαμῶς· διότι ἡ δια, ὡ
 σημαίνει αἰτίαν. Τοῦτο γὰρ τινες καὶ εἰς πρόσωπον
 ἡμῶν ἔρησαν. Φοῦ τῆς προλήψεως! ἦτις οὐκ ἐξ ὁμᾶς
 ἴδωιν τὰ προσήκοντα. Μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα τὴν δια,
 αἰτίαν νοῆσαι; ἔνθα φησὶν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ εὐαγ-
 γελιστῆς, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » τίς ἂν ἀρ-
 νήσαιο μὴ εἶναι ἐνταῦθα τὴν δια αἰτίαν; καὶ τὸν
 Υἱὸν αἰτίον τῆς κτίσεως νοεῖσθαι διὰ ταύτης. "Ὅτι ἐκ
 ταυτὸν ἡ δια τῇ ἐκ βούλεται, Βασίλειος καὶ Χρυσό-
 στομος τὸ αὐτὸ βούλονται ἐν τῷ λέγειν ἐξηγουόμενοι
 τὸ ἐν τῇ Γενέσει εἰρημένον παρὰ τοῦ Ἀδάμ, « Ἐκτε-
 σάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ »· ταυτὸν δηλονότι
 εἰπεῖν τῷ ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἔθεν ὁ μὲν, ἐν τῷ εἰς τὸν
 Ἀμφιλόχιον κεφαλαίωδε λόγῳ, οὕτω διασαφεί καὶ
 φησὶν· « Ἦδη δὲ καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημα-
 νόμενα, πολλάκις ἀντιμεθίσταται ἡ δια τῇ ἐκ, ὅταν
 ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνη· οἷον
 Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ, ἴσον λέγων τῷ
 ἐκ Θεοῦ. » Ὁ δὲ, ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον πεντη-
 κοστῆ τρίτῃ ὁμιλίᾳ, φησὶν, « Οἶδε γὰρ δι' οὗ, τὸ
 ὑπ' οὗ λέγειν ἡ Γραφή· ὡς ὅταν λέγη, Ἐκτεσάμην
 ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸ δεύτερον αἰτίον, ἀλλὰ

¹⁴ Joel II, 28.¹⁵ Joan. I, 3.¹⁶ Gen. IV, 1.¹⁷ Galat. IV, 4.

τὸ πρῶτον μᾶλλον τιθεῖται. » Καὶ πάλιν, « Οὐχὶ ἐκ Α τοῦ Θεοῦ ἢ διασάφους αὐτῶν ἐστιν; » Καὶ Κύριλλος δὲ ὁ μακάριος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ, « Καταφλυαροῦσιν ὡς μανθάνω τινὰ, » φησὶν· « Ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν ὅτι καὶ γεγένηται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Γεγένηται καθ' ἡμᾶ; ἐκ γυναικός· » καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ὑπαλλαττομέναις εὗροι τις ἂν αὐτὸν ταῖς προθέσει ταύταις, ὅτε μὲν τῇ διὰ, ὅτε δὲ τῇ ἐκ, ὡς ἰσοδυναμοῦσαις ἀδιαφόρως χρώμενον. Καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος πρὸς Γαλάτας φησὶν· « Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός· » καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ, « Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ, φησὶν, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα· » ἀρ' οὖν οὐ δύναμεθα ἐνοησαί ἐν τούτοις, ἕνα ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων καὶ αἰτίον, τὰ τρία πρόσωπα ὡς ἕνα θεὸν αὐτὰ ὄντα; καὶ ἕνα αἰτίον τὸν Πατέρα φησόμεν καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, διὰ τῶν προθέσεων τούτων, τῆς ἐξ, τῆς διὰ, καὶ τῆς ἐν; τῆς ἐκ, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, ὡς προκαταρκτικῆς· τῆς διὰ, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς δημιουργικῆς τῆς ἐν, ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς τελειωτικῆς· πάνυ μὲν οὖν. Οὐδὲ γὰρ λέγομεν τὴν διὰ, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς· καὶ τὴν ἐκ, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ τὴ προκαταρκτικὴν αἰτίον τοῦ Πατρὸς ἀναιρήσωμεν, διδόντες ὑπὸ Υἱῷ· ἀλλὰ φυλάσσομεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅταν εἴπωμεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τότε αὐθι; ἐπακολουθεῖ ἡ διὰ, μετῆλα ἐκ δηλοῦσα· συνεζευγμένη γὰρ ἐστὶν ἡ διὰ τῇ ἐκ, ὥστε ὡς ὅταν λέγωμεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, νοοῦμεν τότε διὰ μετῆλας τοῦ Υἱοῦ τὸ θεῖον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα. Ὅτι δὲ ἡ διὰ αἰτίαν δηλοῖ τὴν αὐτὴν τῇ ἐκ, καὶ ὡς ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλαις, ἐντεῦθεν δῆλον.

Γ'.

Θεοδώριτος ὁ Κύριος ἐπίσκοπος, ἐν τῇ ἀγίᾳ τρίτῃ συνόδῳ ἐλθὼν μετὰ τὴν ταύτης τελείωσιν, μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου, ὃς σὺν αὐτῷ ἔφερον εἰκοσὶν καὶ ἕξ ἐπισκόπους, καὶ ἰδὼν ὅτι πέρρις ἔσχε τὰ τῆς συνόδου, καὶ ὅτι καταδικάσθη Νεστόριος, ἐταράχθη, καὶ ὅτι Κύριλλος ἔσχε τὸ κράτος, ἐπιλαμβάνεται τοῦ Κυρίλλου ἐν τοῖς δώδεκα κεφαλαίοις οἷς φθάσα; ἐξέθετο κατὰ τοῦ Νεστορίου. Οὗτος οὖν μαθητῆς ὢν ἐκείνου, ὤρμησε κατὰ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, ὡς δῆθεν συμμαχῶν τῷ ἐαυτοῦ διδασκάλῳ· καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ ὁ Κύριλλος φησὶν· « Ἴδιον ἔχων ὁ Υἱὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὸς αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον εἰργάζεται τὰς θεοσημαίας· » ὁ Θεοδώριτος φησὶν· « Εἰ μὲν, ὡς ὁμοφυεὶς ἔφη Κύριλλος, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἴδε συνομολογήσομεν, καὶ ὡς εὐσεβῆ δεξόμεθα τὴν φωνήν. Εἰ δ' ὡς ἐξ Υἱοῦ ἢ δι' Υἱοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, ὡς βλάσφημον τοῦτο καὶ δυσσεβὲς ἀπορρίψομεν. » Ἀκούεις πῶς ὁ Θεοδώριτος ἐδειλίασε καὶ τὴν ἐκ καὶ τὴν διὰ ἐπὶ τῆς προόδου τοῦ Πνεύματος; διό φησι μετὰ τρόμου, εἰ δ' ὡς ἐξ Υἱοῦ ἢ δι' Υἱοῦ· καὶ εἰκότως ἐκεῖ καὶ οὗτος ἐδειλίασε φόδον, οὐ οὐκ ἦν φόδος· ὡσπερ καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἀρνούμενος παντελῶς τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ εἶπαι ὡσπερ καὶ ὑμεῖς, οὔτε ἐξ Υἱοῦ, οὔτε δι' Υἱοῦ καταδέχεται· ὑμεῖς δὲ τὴ μὲν δι' Υἱοῦ, ὁμολογεῖτε καὶ μὴ βουλόμενοι, τὸ δὲ ἐξ Υἱοῦ, οὐδ' ἀκούσαι ἀνέχεσθε, καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ σημαίνει κατὰ τὸν Θεοδώριτον. Ὅτι δὲ τὸ δι' Υἱοῦ ὁμολογεῖτε, Δαμασκηνός ἐν

quit, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia ¹⁰. » Nonne ergo in his possumus intelligere, unum factorem, et opificem, et principium omnium, tres personas; ut quæ sint unus Deus? unumque principium dicemus, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, per has præpositiones, ex, per et in? per ex Patrem ut principalem, per dictionem per Filium, ut opificem: per in Spiritum, ut perfectivum? Maxime neque dictionem per de Patre dicimus, neque ex de Filio, ne principalem causam Patris tollamus, si Filio dederimus, sed eam Patri reservamus. Et quando « ex Patre » dixerimus, tunc rursus sequitur per, quæ medium significat: quippe cum per jungatur dictioni ex. Itaque cum dicimus, « ex Patre, » intelligimus tunc, per medium Filii sanctum procedere Spiritum. Quod autem dicitio per causam significet eandem quam ex, et quod inter se potestatis ejusdem sint, hinc manifestum est.

προκαταρκτικῆς· τῆς διὰ, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς δημιουργικῆς τῆς ἐν, ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς τελειωτικῆς· πάνυ μὲν οὖν. Οὐδὲ γὰρ λέγομεν τὴν διὰ, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς· καὶ τὴν ἐκ, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ τὴ προκαταρκτικὴν αἰτίον τοῦ Πατρὸς ἀναιρήσωμεν, διδόντες ὑπὸ Υἱῷ· ἀλλὰ φυλάσσομεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅταν εἴπωμεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τότε αὐθι; ἐπακολουθεῖ ἡ διὰ, μετῆλα ἐκ δηλοῦσα· συνεζευγμένη γὰρ ἐστὶν ἡ διὰ τῇ ἐκ, ὥστε ὡς ὅταν λέγωμεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, νοοῦμεν τότε διὰ μετῆλας τοῦ Υἱοῦ τὸ θεῖον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα. Ὅτι δὲ ἡ διὰ αἰτίαν δηλοῖ τὴν αὐτὴν τῇ ἐκ, καὶ ὡς ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλαις, ἐντεῦθεν δῆλον.

III.

Theodoritus, Cyri episcopus, ad S. tertiam synodum cum ea finita venisset cum Joanne Antiochiæ patriarcha, qui sex et viginti episcopos secum adduxerat: videns jam synodum peractam esse. Nestoriumque damnatum, Cyrillumque prævaluisse, perturbatus est, et in duodecim capitibus quæ adversus Nestorium antea ediderat, Cyrillum reprehendit. Is igitur cum Nestorii discipulus esset, adversus magnum Cyrillum impetum fecit, ut suo magistro opitularetur. Et in nono capite, ubi Cyrillus dicit: « Cum Filius proprium ex seipso et in seipso esse essentialiter insitum habeat Spiritum sanctum, vaticinabatur. » Theodoritus respondet: « Si, ut ejusdem naturæ Cyrillus dixit, et ex Patre procedere, jam constabimus, et tanquam pia ejus verba recipimus. Si vero tanquam ex Filio, vel per Filium essentialiter habere, ut blasphemiam et rem impiam eam rejiciemus. » Audis quo pacto Theodoritus dictiones ex et per reformidavit in Spiritu sancti processione? Ideo cum horrore dicit, « si vero ex Filio, vel per Filium. » Et jure ibi timuit, ubi timendi ratio non erat, uti vos facitis. Nam cum is omnino negaret Spiritum a Filio procedere, quem admodum et vos, neque « ex Filio, » neque « per Filium » recipit; vos vero, « per Filium, » etiam invitum constemini; « ex Filio, » neque audire sustinetis, idem enim secundum Theodoritum significat. Quod vero « per Filium » constemini, Damascenus, in octavo et tricesimo Theologiæ suæ ca-

¹⁰ Ephes. iv, 6.

pite, ex Patre per Filium, aperte clamat : et vos magna voce canitis : « Spiritus bonitatem communicans, ex Patre per te procedens. » Et in canone domini Theophanis in Pentecosten, ode sexta : « Tu flumen deitatis ex Patre per Filium procedens. » Id tamen, quanquam psallitis, abnegatis. At nos cum audimus sanctos ea verba sæpe dicentes, interdum quidem (ex Patre et Filio) sine articulo, interdum vero « ex Patre et Filio, » cum articulo, et « ex Patre per Filium, » et « ex Patre et ex Filio, » et essentialiter ex ambobus, et ex utroque procedit, intelligimus dictionem *per* esse causam quam Theodoritus cum metu et horrore vitat. Respicite, et vos oro, ut videatis. At quia Theodoritus damnatus fuit, cum sanctissimi Spiritus processionem etiam ex Filio procedere non reciperet, imo libri ejus excommunicati sunt, quos adversus sacrum Cyrillum scripsit, audi tertium decimum caput ex actis œcumenicæ quintæ synodi : « Si quis impia Theodoriti scripta capesserit adversus rectam Cyrilli fidem ejus duodecim capita, idem cum Theodoro et Nestorio sententia, ea et eorum impietatem defendendo, nec anathematizaverit ante dicta scripta, et eos qui similia his senserunt vel sentiunt, et omnes qui adversus rectam sancti Cyrilli fidem conscripserunt, duodecim ejus capita, et in ea impietate obierunt anathema sit. » Similiter sancta sexta synodus, capite nono inquit : « Si quis Theodoriti scripta adversus rectam sancti Cyrilli fidem non anathematizaverit, et epistolam quæ lbæ dicitur et Theodorum Mopsuestiæ, et scripta ejus : et si quis sancti Cyrilli scripta non receperit, eaque præcipue quæ adversus Theodorum, Theodoritum, Andream et Nestorium, et eos qui similia eisdem vel alicui eorum senserunt, vel sentiunt, conscripta sunt, anathema sit. » Similia quarta œcumenica et septima synodus continent. Quod autem dictio *per*, cum de Filio dicitur, medium demonstret processionis sanctissimi Spiritus ex Patre, audi admirabilem Gregorium Nyssenum in sermone ad Ablabium, cujus initium : « Vos qui in fide vegeti estis, æquum est omni conatu decertare, » — « Identitatem naturæ facientes, distinctionem quæ est secundum causam et causatum non negamus, in quo tantum alterum ab altero distingui percipimus, quia hunc causam esse credimus : alter vero cum ex causa, et eo quod est ex causa sit aliam rursus intelligentiam intelligimus : hic enim immediate ex primo, alter vero per eum qui immediate ex primo est. Itaque Unigeniti ratio indubie in Filio manet, et quod Spiritus sit ex Patre, non dubium est id per medium Filii esse, quod eidem ipsi et Unigeniti rationem reservat : et Spiritum ab ea quæ naturalis est ad Patrem relatione non prohibet. » Hoc loco, sanctus hic de conjuncta discretaque theologia sermonem habens, ad ipsam distinctionem divinarum venit personarum, distinguitque eas causa, ac inquit : « *Essentiæ et naturæ identitatem continentis, » id est, ejus unionem (quippe cum unum sint tres per-*

τῶ ὀγδὲξ καὶ τῶ τρισκαίδεκάτῳ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ διαβρήδην βοᾷ· καὶ ὑμεῖς δὲ μεγάλη τῇ φωνῇ ἄδετε, « Πνεῦμα μεταδοτικὸν ἀγαθότητος, ἐκ Πατρὸς διὰ σοῦ προερχόμενον. » Ἐν δὲ τῷ κανόνι τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν, τοῦ κυρίου Θεοφάνους ἐν τῇ ἕκτη ψῆφῃ· « Σὺ γὰρ ποταμὸς θεότητος, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προερχόμενον. » καὶ ὁμοῦ· εἰ καὶ ψάλλετε, ἀρνείσθε· ἡμεῖς δὲ ὅταν ἀκούσωμεν τῶν ἁγίων πολλαχῶς λεγόντων τὴν βῆσιν ταύτην, ποτὶ μὲν « ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, » ποτὶ δὲ, « ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, » καὶ, « ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, » καὶ, « ἐκ Πατρὸς καὶ ἐξ Υἱοῦ, » καὶ ἐξ ἀμφοῖν οὐσιωδῶς, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, κοῦμεν τὴν διὰ αἰτίαν· ἦν ὁ Θεοδώριτος μετὰ φόβου καὶ τρόμου φάσκει. Ἐκνήψατε καὶ ὑμεῖς παρακαλῶ ὅπως ἴδητε. Ἄλλ' ὅτι καὶ ὁ Θεοδώριτος κτεδικάσθη, μὴ δεχόμενος τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, μάλλον δὲ γε καὶ ἀφωρίσθησαν τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἃ συνέγραψε κατὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀκουσον κεφάλαιον τρισκαίδεκατον ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου· « Εἰ τις ἀντιποιεῖται τῶν ἀσεβῶν συγγραμμάτων Θεοδώριτου, τῶν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τοῦ Κυρίλλου, καὶ τῶν δώδεκα αὐτοῦ κεφαλαίων, τῶν τὰ αὐτὰ τοῖς προειρημένοις Θεοδώρῳ καὶ Νεστορίῳ φρονησάντων, ἐκδικῶν αὐτοῦς τε καὶ τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν, ἀλλὰ μὴ ἀναθεματίζει τὰ εἰρημῆνα ἀσεβῆ συγγράμματα, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτοῖς φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας, καὶ πάντας τοὺς γράψαντας κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου, καὶ τῶν δώδεκα αὐτοῦ κεφαλαίων, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀσέβειᾳ τελευτήσαντας, ἀνάθεμα. » Ὁμοίως καὶ ἡ ἁγία ἕκτη σύνοδος, ἐν κεφαλῇ ἐνάτῳ φησὶν· « Εἰ τις οὐκ ἀναθεματίζει τὰ συγγράμματα Θεοδώριτου τὰ κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τὴν λεγομένην Ἰβῆ ἐπιστολήν, καὶ Θεοδώριτον τὸν Μόψουεστίας, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, καὶ εἰ τις οὐ δέχεται τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ Θεοδώρου, καὶ Θεοδώριτου, καὶ Ἀνδρέου, καὶ Νεστορίου, καὶ τῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς καὶ ἐνὶ αὐτῶν περρινηκότων ἢ φρονοῦντων, ἀνάθεμα ἔστω. » Τὰ ὅμοια δὲ καὶ ἡ τετάρτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, καὶ ἡ ἐβδόμη διαλαμβάνουσιν. Ὅτι δὲ ἡ διὰ λεγομένη ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ μεσιτεῖαν δηλοῖ τῆς προόδου τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀκουσον τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, λέγοντος ἐν τῷ πρὸς Ἀβλάδιον λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ, « Ὑμᾶς δὲ δίκαιον τοὺς ἀκμάζοντας ἐν πίστῃ δυνάμει διαγωνίζεσθαι, » — « Τὰ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως ὁμολογούντες, τὴν κατὰ τὸ αἰτίον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα. Ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν· τῷ τὸ μὲν αἰτίον πιστεύειν εἶναι, τὸ δὲ, ἐκ τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας ὄντος, ἄλλην πάλιν διαφορὰν ἐννοοῦμεν· τὸ μὲν γὰρ, προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ μένειν, καὶ τὸ ἐκ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας, καὶ ἐαυτῷ τὸ

μονογενές φυλαττούσης, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς φυσικῆς ἁ
 πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως μὴ ἀπειργούσης. Ἐν-
 ταῦθα ὁ ἅγιος οὗτος, περὶ ἠνωμένης ἅμα καὶ δια-
 κεικριμένης θεολογίας τὴν λόγον ποιούμενος, ἔρχε-
 ται ἐπ' αὐτὴν τὴν διάκρισιν τῶν θεῶν προσώπων,
 καὶ διακρίνει αὐτὰ τῇ αἰτίᾳ, καὶ φησι· Τῆς οὐσίας
 καὶ φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον ὁμολογοῦντες, τού-
 στι τὸ ἠνωμένον αὐτῆς, ἐν γὰρ εἰσι τὰ τρία πρόσω-
 πα τῇ φύσει καὶ τῇ θεότητι· καὶ οὐδὲν πρότερον,
 ἢ ὕστερον, οὐκ ἀρνούμεθα τὴν διαφορὰν, ἣν διαφέ-
 ρουσιν ἀπ' ἀλλήλων· διαφέρουσι γὰρ κατὰ τὸ αἰτιον
 καὶ αἰτιατόν, καὶ διακρίνονται ἕτερον θατέρου· καὶ
 πιστεύομεν, φησὶ, τὸ μὲν αἰτιον, τὸ δὲ αἰτιατόν·
 ἦτοι, τὸν μὲν Πατέρα αἰτιον, τὸν δὲ Υἱὸν καὶ τὸ
 Πνεῦμα, αἰτιατὰ· καὶ οὐκ ἴσταιται μέχρι τούτου,
 ἀλλ' εὐθύς ἐπισυνάπτει· « Καὶ τοῦ αἰτιατοῦ,
 φησὶ, τοῦ ὄντος ἐξ αἰτίας, τούτεστι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
 Πνεύματος, ὄντων ἐξ αἰτίας τοῦ Πατρὸς δηλονότι·
 Ἄλλην πάλιν ἐννοοῦμεν διαφορὰν· τὸ μὲν γὰρ, ἦτοι
 τὸν Υἱὸν, προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἐκ τοῦ πρώτου, τού-
 τεστι τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ Πνεῦμα, προσεχῶς μὲν διὰ
 τοῦ Υἱοῦ, ἐμμέσως δὲ ἐκ τοῦ πρώτου, τοῦ Πατρὸς
 δηλονότι. Ἄρ' ἐνόησας τὴν τῆς διὰ μεσστείαν ἐν-
 ταῦθα, καὶ τὴν διάκρισιν ἣν ὁ ἅγιος περὶ τῶν θεῶν
 ποιεῖται προσώπων· καὶ ὡς ἡμεῖς καλῶς διελευσά-
 μεθα· καὶ δεῖ καὶ τὸ μονογενές ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ μέλα
 καλῶς φυλάττεται· καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ
 Πνεῦμα διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσστείας οὐκ ἀμφιδάλλε-
 ται· καὶ ὡς οὐκ ἀπειργεῖ ἡ μεσστεία αὐτῆ τοῦ Υἱοῦ,
 τῆς πρὸς τὸν Πατέρα φυσικῆς τοῦ Πνεύματος σχέ-
 σεως; Διαλλάγητε οὖν, δέομαι ὑμῶν, κύριοί μου καὶ
 ἀδελφοί. Παρίτω δὲ γε καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ ἱερεὺς
 Ἰωάννης, τὰ αὐτὰ μαρτυρήσων ἡμῖν περὶ τῆς διὰ
 ταύτης προθέσεως, καὶ εἶτι ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκ-
 πορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὗτος γὰρ ἐν τῷ τριση-
 καιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν Θεολογικῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ,
 « Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον ὄν, πάντως καὶ ἀνώνυμον
 ἔσται, » οὕτω φησὶν· « Αὐτὸς μὲν οὖν ἔστι νοῦς, ὁ
 Πατὴρ δηλονότι, τοῦ Υἱοῦ ἄδυσσος, τοῦ Υἱοῦ γεν-
 νήτωρ, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ προβολεὺς τοῦ ἐκφαντορι-
 κοῦ Πνεύματος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τὸ δὲ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, ἡ ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἐκ Πατρὸς ἔστι δι' Υἱοῦ ἐκπο-
 ρευομένη, ὡς οἶδεν αὐτός· » (ἵτι δὲ ἡ διὰ αἰτίαν σημαίνει, προεῖρηται, καὶ οὐ δεῖ παλλογεῖν. Ἐτι
 δὲ ὁ ἅγιος Κύριλλος, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν πρὸς Ἑρμεῖαν φησὶ· « Ἄγιον δὲ Πνεῦμα προσερεῖς, τὸ ἐκ
 Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχέμενον φυσικῶς. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Θησαυρῶν, ἐν τῷ λόγῳ οὗ ἡ
 ἐπιγραφή· « Ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » οὕτω ὀρίζεται· « Ὅτε
 τῶν τῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν γενόμενον, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποδεικνύει Θεοῦ, πρότερον δὲ καὶ ἐκ
 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πρόδηλον δεῖ τῆς θείας ἐστὶν οὐσίας, οὐσιωδῶς ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς προῖόν. »

Ἄνασκριτοῦσι δὲ τινες τῶν φιλεγκλημόνων σχι-
 σματικῶν, καὶ πλατὺ γελῶντες λέγουσι πρὸς ἡμᾶς·
 Τί πάλιν ἡμῖν, ὦ Καθολικοί, καὶ πρὸς τοῦτο εἴπητε;
 ἢ ποῖον ἀποδώσετε λόγον, κατασοφισζόμενοι τὸ γε-
 γραμμένον; τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος διαβρῆδην
 οὕτω καὶ φανερώς, δεῖ τὸ Πνεῦμα εἶδεν ὁ μύστης
 ὡσεὶ περιστερὰν κατερχόμενον ἐπὶ τὸν Χριστόν.
 Οὐκοῦν ἕκαστος οὐκ ἔσχεν εἰλεῖν. Πῶς δὲ ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ νομισθεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι,
 ἐστῶτος αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τοῦ Πνεύματος
 ἀνωθεν κατερχομένου ὡς πρὸς αὐτόν, καὶ φωνῆ πα-

sonæ, natura et deitate, nec aliquid sit prius, vel
 posterius), et differentiam non negamus, qua inter
 se differant : » nam secundum causam et causatum
 differunt, et alter distinguitur ab altero ; credimus-
 que, inquit, hunc esse causam, illum autem causa-
 tum, id est, Patrem causam, Filium vero et Spiri-
 tum, a causa. Nec hic consistit, sed statim subjun-
 git : « Et cum causatum, inquit, sit ex causa, id est,
 cum Filius et Spiritus ex causa sint a Patre, aliam
 videlicet rursus intelligimus differentiam. Alterum
 enim sive Filium proxime et immediate ex primo,
 id est, ex Patre : Spiritum vero proxime per Filium,
 mediate autem ex primo, Patre videlicet. » Num hic
 dictionem per medium denotare intellexisti, et di-
 vinarum distinctionem personarum quam sanctus
 hic facit? et quod nos recte dissolvimus? et quod
 unigeniti ratio optime servatur in Filio; nec medi-
 um hoc, Filii naturalem Spiritus ad Patrem tollit
 relationem? Reconciliamini ergo, inquit, domini et
 fratres mei. Sed sacer a Damasco Joannes accedat,
 ut eadem necum testificetur de præpositione per,
 quodque ex Patre per Filium Spiritus sanctus pro-
 cedit. Hic enim, capite Theologicarum rerum tertio
 decimo, cujus principium : « Divinitas, cum sit In-
 comprehensibilis, omnino exprimi nomine non po-
 test, » sic ait : « Ipse quidam mens est, Pater videli-
 cet, Filii abyssus, Filii genitor, et per Filium, ma-
 nifestativi Spiritus productor. » Ac paulo post : « Spi-
 ritus vero sanctus, manifestativa occultæ divinitatis
 potentia Patris, ex Patre per Filium procedit, ut
 ipse scit. » Quod vero dictio per causam significet,
 jam dictum est nec repetere oportet. Sanctus præ-
 terea Cyrillus, in secundo ad Hermiam, inquit :
 « Sanctum Spiritum addes, qui ex Patre per Filium
 naturaliter profuit. » Idem in secundo Thesaurorum,
 in sermone cujus titulus, « Quod ex essentia
 Patris et Filii Spiritus sanctus est, » sic narrat :
 « Quod igitur Spiritus sanctus qui in nobis est, nos
 esse Dei conformes ostendit, procedit autem ex Pa-
 tre et Filio, apertum est divinæ esse essentiae es-
 sentialiter in ea, et ex ea procedentem. »

Prosiliunt ex schismaticis quidam calumniatores,
 ac effuse ridendo dicunt ad nos : Quid rursus, o
 Catholici, ad hoc nobis respondebitis? vel quam
 reddetis rationem, Scripturam cavillando, cum
 evangelista aperte et clare dicat quod Spiritum
 conspexit, mysteriorum peritus Joannes quasi co-
 lumbam in Christum descendentem. Ergo, quod
 non habuit, accipiebat : quo pacto Spiritus sanctus
 a Filio procedere existimabitur, cum ipse in Jordane
 consisteret, et Spiritus in eum cœlitus descenderet,
 voxque paterna superna recitaretur : « Hic est Fi-

λιου εις τὸ βῆτον. τὸ, « Καγὼ ἐρωτήσω τὴν Πατέρα, ἄλλο Παράκλητον δώσει ὑμῖν, » οὕτω φάσκει· « Τῶν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φυσικῶν ἀγαθῶν οὐσιαστικῶς ὑπάρχων ὁ Υἱὸς κοινωνῶς, ἔχει καὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὅσον ἂν νοήτω καὶ ὁ Πατήρ, οὐκ ἐπακτὸν οὐδέ ἐξωθεν. Ἐβγθεὶς γὰρ μᾶλλον δὲ μανικὸν τὸ οὕτω φρονεῖν· ἀλλ' ὡσπερ καὶ ἡμῶν ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐν αὐτῷ Πνεύμα συνείη, καὶ ἐκ τῶν ἐνδοτάτων σπλάγγων εἰς τὸ ἔξω προίει· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σωματικῶς αὐτὸ ἐνεφύσησεν ὁ Χριστὸς, δεικνύς ὅτι καθάπερ ἐκ στόματος τοῦ ἀνθρώπου πρόεισι τὸ Πνεῦμα σωματικῶς, οὕτω καὶ ἐκ τῆς θείας οὐσίας θεοσπερικῶς προίεται τὸ ἐξ αὐτῆς. » Ἐνταῦθα τὸν βουλόμενον μετὰ διακρίσεως ἰδεῖν καὶ συνείη, ἔστιν ἐνοησαι, καὶ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς διαιρέσεως ἀποβρῆσαι, καὶ τῆ συνόδῳ ὑποταγεῖναι. Τῶν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φυσικῶν ἀγαθῶν κοινωνῶς ὑπάρχων, φησὶν, ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐπακτῶς, οὐδέ ἐξωθεν, οὐδέ καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἔχει καὶ τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καθ' ὅσον ἂν νοήτω καὶ ὁ Πατήρ. Εἰ οὖν φυσικὸν ἀγαθὸν ἔστι τοῦ Πατρὸς, τὸ ἐκπορεύειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κοινωνεῖ δὲ ὁ Υἱὸς τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν τοῦ Πατρὸς, οὐ καταχρηστικῶς, ἀλλὰ φυσικῶς, καὶ οὐσιαστικῶς, κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον, καὶ οὐ δύνασθε ἀρνησασθαι, ἔχει ἄρα τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς· τὸ ἐκπορεύειν δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ μεταδοτικῶς, ἀλλ' οὐσιαστικῶς, καθ' ὅσον τὸν τρόπον καὶ ὁ Πατήρ ἐκπορεύει αὐτὸ οὐσιαστικῶς. Σύνετε τούτω δὲ, σύνετε. Ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς, ἐν τῷ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου λόγῳ, τῆ τρίτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου γεγραμμένῳ, τοιάδε φάσκει· « Πέρας τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας δέχεται· τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος ἄρχεται· καὶ εἰ; οὐρανοῦς ὁ ἐμὸς Χριστὸς ἀναφέρεται· καὶ πρὸς τὸν πατρικὸν ἐπάνεισι τὴν τῶν ἀπίστων ἰθῶν καταπέμψει τοῖς μαθηταῖς

Ego rogabo Patrem et alium Paracletum dabit vobis²⁰, sic dicit: « Cum Filius naturalium bonorum Dei et Patris essentialiter sit consors, eodem modo habet et Spiritum, quo Pater intelligitur, non adventitium, neque extra (stultum enim est. imo dementiae plenum ita sentire), sed quemadmodum nostrum unusquisque proprie in semetipso continet spiritum, et ex visceribus intimis extra profundit. Idcirco enim in eum corporaliter insufflavit Christus, ostendens, quod uti ex hominis ore spiritus corporaliter procedit, ita ex divina essentia (ut Deo convenit) profuit quod ex ea procedit. » Hoc loco si quis vult cum æquitate videre et discere, intelligere licet, statimque a schismatis pravitate defugere et synodo subijci. Cum sit enim, inquit, naturalium honorum Dei et Patris consors Filius, non adventitium neque extra, neque improprie habet etiam Spiritum, sed essentialiter eodem modo quo intelligitur et Pater. Si igitur naturale bonum Patris est, Spiritum sanctum emittere: communicat vero Filius naturalibus Patris bonis non improprie, sed naturaliter et essentialiter, secundum magnum Cyrillum (nec potestis negare), ergo id habet etiam Filius, videlicet Spiritum sanctum emittere, non participatione, sed essentialiter, eodem modo quo Pater ipsum essentialiter emittit. Attendite huic, inquam, attendite. Symeon Metaphrastes in sancti Dionysii Areopagitæ Vitæ sermone, tertia Octobris, hæc scribit: « Quæ corporalis quidem præsentia sunt, finem accipiunt; quæ vero spiritus, incipiunt; et in cælum Christus meus effertur, ac in patriam revertitur sedem, et procedentem ab eo Spiritum discipulis suis mittit ad infidelium gentium conversionem. »

θρόνον· καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ Πνεῦμα, ἐκ τῆν τῶν ἀπίστων ἰθῶν καταπέμψει τοῖς μαθηταῖς ἀγγέλιαν. »

E.

Ἦκουσας, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ Πνεῦμα φησι, τοῦτο δὲ ἔστι, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. Ἄλλ' οὐ κεῖται, φασὶ, βῆτος οἱ τῆς ἀληθείας πολέμοι, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Υἱοῦ· εἰ δὲ καὶ εὐρηταί που, νοεῖται ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδαμῶς ἐκπορευόμενον· διδόμενον δὲ καὶ πεμπόμενον διὰ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι τὸ πέμπεσθαι, οὐ διδωσι νοεῖν ἡμᾶς τὸ ἐκπορεύεσθαι. Καὶ λοιπὸν θραν ἀκούωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πέμπεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ νοήσωμεν ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς· ὁ δὲ Παράκλητος, φησὶν ὁ Χριστὸς, ὃν πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ὃ δώσωμεν ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς; καὶ μᾶλα. Ἄλλ' ἐπιειδὴ φασι ὅτι οὐχ εὐρίσκειται ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, βουλόμεθα νῦν ἀποδείξαι τοῦτο βῆτως. Ὁ μέγας Ἀναστάσιος πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὃς εὐρίσκειται καὶ ἁγίου θρονου Σινᾶ λεγόμενος, οὕτως ἔστι περὶ οὗ ἡ ἅγια ἔκτη σύνοδος; λέγει· Ἄποδειχθήτω τὸν ἁγίων Ἀναστάσιον· καὶ Θεόδωρος Μελιτινῆς ἀπεκρίθη· Ἄγιον ἀποκαλεῖ πᾶσα ἡ Ἀνα-

V.

Audis, et procedentem ejus Spiritum dicit, id est qui ex eo procedit. At non ponitur præcise, dicunt hostes veritatis, procedentem ex Filio; sed si allicubi reperitur, ex Patre procedere intelligitur, ex Filio vero nequaquam: datum autem et missum per Filium, quippe cum mitti non denotet procedere; ac de cætero quando audierimus Spiritum sanctum ex Patre mitti, non intelligamus ex Patre procedere. « Paracletus, inquit Christus, quem mittet Pater in nomine meo, » nonne concedemus eum ex Patre procedere? Maxime. Sed quia dicitis in divina Scriptura non reperiri, et ex Filio eum procedere, volumus id nunc expresse ostendere. Magnus Anastasius, Antiochiæ patriarcha, qui et a sancto monte Sinai appellatur (is est de quo sancta sexta synodus scribit: Recipimus sanctum Anastasium: et Theodorus Melitines respondit: Sanctum vocat totus Oriens hunc sanctæ memeri Anastasium, qui fuit episcopus Antiochiæ: et cum non recipit, Deus anathæ

²¹ Joan. XIV, 16.

una voce dixerunt : Amen), hic igitur sanctus in oratione quæ inscribitur, « De rectis dogmatibus veritatis ad nos pertinentibus, » quæ incipit, « De una nostra fide, » sic ait : « A corpore quasi exemplari proprietate accepto, divinorum connexionem ostendimus, per membrorum proportionem ac similitudinem : sic et « spiritus oris ejus, » id est, Dei Spiritus sanctus dicitur, cum os sit Unigenitus : et Spiritus rursus ex eo procedens, nec solum a Patre, sed etiam a Filio missus. » Et paulo post : « Atqui dominus a semet esse ostendens, discipulis insufflans dicebat : « Accipite Spiritum sanctum²¹. » Audisti, quod non solum a Patre dicit, sed etiam a Filio? Ubi sunt qui dicunt ex solo Patre, nec precise apponi procedentem ex Filio? Non verentur tot et tantos Patres reprobare, cum sancta et magna luminaria sint, et aperte dicant etiam ex Filio in multis dictionibus et syllabis? Quo pacto non erubescunt, imo clare contradicunt tanto examini sacrorum doctorum? Sed quid aiunt novi interpretes? Spiritum dicit ex Patre procedentem, et missum, non solum ex Patre, verum etiam a Filio; distinguuntque, dicentes aliud esse procedere, aliud mitti, ac procedere Patri (1) assignant, mitti Filio (2). Libenter eos interrogarem, cum audimus a Patre mitti Spiritum sanctum, quid id significet? an aliquid aliud nobis ostendit, quam procedere? Minime vero. « Misit (divinissimus Paulus inquit) Deus et Pater Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater²². » Nonne hic intelligitur ipsius Spiritus essentialiam? Nequaquam dicunt, non percipientes unam esse Spiritus processionem, quæ diversis dictionibus traditur, eundem servantibus sensum; quemadmodum et in generatione Filii evenit, quando audimus : « Misit Deus Filium suum, factum ex muliere²³. » Ad Galatas hoc inquit B. Paulus. Et ipse Salvator ait : « Ego a Patre exivi et veni²⁴; » et alibi : « Pater enim misit Filium Salvatorem mundi²⁵; » et rursus : « Evangelizare pauperibus misit me²⁶; » et iterum : « Hunc enim Pater signavit Deus²⁷; » et Joannes : « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis²⁸. » Quæ omnia generationem Filii ex Patre demonstrant : idque vere et fideliter intelligimus, veluti quando dicit : « Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Et sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso²⁹ » : non enim prius generavit, et postea tradidit ei vitam et iudicium, sed vitam genuit ipsum et iudicem genuit ipsum. Sic et de Spiritu sancto, quando Spiritum Patris audimus, Spiritum ex Patre intelligimus, et Spiritum Filii, Spiritum ex Filio percipimus. At quando audimus, Spiritus profuit, scaturit, emanat, immittitur, prodit, traditum, missum, emissum, subministratum, effusum,

τολή τοῦτον τὸν τῆς ἑσῆς μνήμης Ἀναστάσιον, τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας· καὶ τὸν μὴ δεχόμενον αὐτόν, ὁ Θεὸς ἀναθεματίσαι. Καὶ πάντες ὁμοφώνως εἶπον, τὸ, Ἀμήν. Οὗτος οὖν ὁ ἅγιος ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει, « Περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας· » ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου. » Τῶν περὶ τῆς ὑγιούς ἡμῶν πίστεως, » οὕτω φησί· « Τοῦ δὲ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντας ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν θεῶν παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε καὶ εἰκασίας· ταύτη γάρ, καὶ Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δηλώνει τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται· στόματος ὄντος τοῦ Μονογενοῦς· καὶ Πνεῦμα πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. καὶ ἀποστελλόμενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. » Καὶ μετ' ἄλλα· « Καὶ μὴν ὁ Κύριος, ἐξ ἑαυτοῦ δεικνύς αὐτὸ ὑπάρχειν, ἐμφυσῶν τοῖς μαθηταῖς εἶπε, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἦκουσα, ὡς οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς φησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς· καὶ ὡς οὐ καίται βῆτως, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Υἱοῦ; Οὐκ εὐλαβοῦνται τοσοῦτους Πατέρας ἀθετεῖν, ὄντας ἁγίους καὶ μεγάλους φωστῆρας, καὶ λέγοντας προφανῶς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν διαφόροις λέξεσι καὶ συλλαβαῖς; πῶς οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλ' οὕτω διαβόηδην ἀντιλέγουσι τοσοῦτῳ ἐσμῶν ἁγίων διδασκάλων; Ἀλλὰ τί φασιν οἱ νέοι ἐξηγηταί; Πνεῦμα, φησὶν, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἀποστελλόμενον οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ· καὶ διατέλλουσιν, ἄλλο τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἄλλο τὸ ἀποστέλλεσθαι· καὶ τὸ μὲν ἐκπορεύεσθαι διδούσι τῷ Πατρὶ, τὸ δ' ἀποστέλλεσθαι τῷ Υἱῷ. Ἠρόμην δ' ἂν στυγέω· καὶ ὅταν ἀκούσωμαι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀποστέλλεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τί δηλοῦν βούλεται; ἢ τί διδῶσιν ἡμῖν ἔνοσεν ἄλλο, παρὰ τὸ ἐκπορεύεσθαι; οὐ μὲν οὖν· « Ἐξῆκπέσταίτε γάρ, φησὶν ὁ θεοτάτος Παῦλος, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον Ἀδὸδ ὁ Πατὴρ. » Ἀρ' οὐ νοήσομεν ἐναυθα τὴν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ὑπαρξιν; οὐ φησὶ, μὴ συνένετε; οἱ ἄνθρωποι, ὅτι μία ἐστὶν ἡ τοῦ Πνεύματος πρόδος· καὶ δογματίζεται ἐν διαφόροις λέξεσιν, ἀποσωζούσαις τὸ αὐτὸ νόημα· ὡς περὶ καὶ ἐπὶ τῆς γενήσεως τοῦ Υἱοῦ, ὅταν ἀκούσωμαι, « Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς· » πρὸς Γαλάτας τοῦτο φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ λέγει· « Ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς; ἐξῆλθον, καὶ ἤκω. » Καὶ ἄλλοθι· « Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν Υἱὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου· » καὶ αὖ· « Εὐαγγελισασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. » Καὶ πάλιν, « Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός. » Καὶ Ἰωάννης· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Ἀ πάντα τὴν γέννησιν αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ δηλοῦσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ τοῦτο ἀληθῶς καὶ πιστῶς νοοῦμεν, ὡς περὶ καὶ ὅταν λέγῃ· « Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ χρίναι οὐδένα,

²¹ Joan. xi, 22. ²² Galat. iv, 6. ²³ ibid. 4. 18. ²⁴ Joan. vi, 27. ²⁵ Joan. i, 14. ²⁶ Joan. v,

²⁷ Joan. xvi, 23. ²⁸ I Joan. iv, 14. ²⁹ Luc. iv, 22, 26.

(1) Id est, a Patre Spiritum procedere.

(2) Id est, a Filio Spiritum mitti.

ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωκε τῷ Υἱῷ. Καὶ ὡς περ ἄ
 γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ
 τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Ἡ γὰρ πρότερον
 ἐγέννησε, καὶ ὕστερον ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ζωὴν, καὶ
 τὴν κρίσιν, ἀλλὰ ζωὴν ἐγέννησεν αὐτόν, καὶ κρίσιν
 ἐγέννησεν αὐτόν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ
 ἁγίου, « Ὅταν ἀκούωμεν Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα
 ἐκ Πατρὸς νοοῦμεν· καὶ Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα ἐξ
 Υἱοῦ φρονοῦμεν. Καὶ ὅταν ἀκούσωμεν, τὸ Πνεῦμα
 προχέεται, ἀναβλύζει, πηγάζει, ἐνίεται, πρόσεισι,
 διδόμενον, πεμπόμενον, ἀποστελλόμενον, χορηγοῦ-
 μενον, ἐκχεόμενον, προῖν, προχόμενον, ἢ διὰ πάν-
 των τούτων ὀνομάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τῆς ὁμοίας
 διχωγῆς, τὴν τοῦ Πνεύματος νοοῦμεν πρόδον.
 Ταύτην, οὕτω καὶ ὁ διδάκταλος οὗτος ἐνήσασας, ἀδία-
 φόρως τίθησι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· B
 καὶ Πνεῦμά φησιν ἐκπορευόμενον καὶ ἀποστελλό-
 μενον, οὐ μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ
 τοῦ Υἱοῦ. Ἐνοήσατε παρακαλῶ διὰ τὸν Κύριον,
 ἐνοήσατε. Ἐλθέτω τοίνυν καὶ ὁ τῆς ἀληθείας κη-
 ρεῖ, καὶ ὁμολογητῆς, ὁ μέγας καὶ πολὺς Ἀθανάσιος,
 τὰ αὐτὰ συμμαρτυρήσων ἡμῖν· οὗτος γὰρ ἐν τῇ
 ὁμολογίᾳ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ἧς ἡ ἀρχὴ, « Ὅστις
 ἀν βούληται σωθῆναι, χρὴ πρὸ πάντων κρατεῖν τὴν
 καθολικὴν πίστιν, » οὕτω φησὶ· « Τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὸν,
 οὐ κτιστὸν, οὐ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. » Καὶ
 οὗτος ὁ διδάκταλος, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, φησὶ, καὶ τοῦ
 Υἱοῦ τὸ Πνεῦμά ἐστιν, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐ
 γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτὸν. Ἐν ταύτῃ δὲ γενόμενος, C
 ἐπισί μοι καὶ σφόδρα θρηνησαι, καὶ φωνὴν ἐκρήξαι
 μετὰ δακρῶν τε καὶ ὀλογγυμοῦ, καὶ κλαῦσαι τοῖς
 ἔκοντι οὕτω καμύοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ
 φῶς, καὶ πρὸς τὴν ἀληθειαν ἀντικρούοντας· καὶ οὐ
 μόνον ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἁγίους
 τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους ἀθετοῦντας· καὶ οὐκ
 ἀθετοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζοντας. Τίνα ἂν
 εὖροιεν ἀπολογίαν τε καὶ συμπάθειαν οἱ ταῦτα ποι-
 ούντες; Ὡ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστὲ βασιλεῦ· πῶς
 οὐ καταφλέγονται τῶν βλασφημιῶν τὸ στόμακα; οὐκ
 αἰδοῦνται λέγειν ὡς ὁ ἱερεὺς Ἀθανάσιος μέθυσος ἦν,
 καὶ ὅτε ταῦτ' ἔγραψε πλήρης ἦν οἴνου. Ἀληθῶς
 πλήρης ἦν κρατῆρος πνευματικοῦ, σοφίας, καὶ χά-
 ριτος, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πηγῆς· ἀλλ'
 οὐκ ὡς οἱ ἔλαεινοι λέγουσιν. Ἰλεως γένοιτο Κύριος D
 αὐτοῖς καὶ ἡμῖν· καὶ πρὸς αὐτῶν ἢ ἀναβ-
 λῆσαι αὐτῆ· ἡμῖν δὲ γένοιτο τυχεῖν τῆς στάσεως
 Ἀθανασίου, κάτω ἐν τοῖς ποσίν. Εἶπεν. Παρίτω καὶ
 ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, συνη-
 γορήσων ἡμῖν ταύτῃ τῇ δόξῃ· οὗτος γὰρ ἐν τῷ
 λόγῳ, τῷ καλουμένῳ Ἀγκυρωτῷ, οὕτω διασαφεί·
 « Ἀμφότερα κατοικεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ,
 ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ
 τοῦ Πατρὸς πιστεύεται, θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα
 ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' ἀμφοτέρων, ὡς φησιν ὁ
 Χριστὸς, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· καὶ οὗτος
 ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται. » Ἀλλ' ἔρει τις, οὐκοῦν φα-
 μεν εἶναι δύο Υἱοὺς, καὶ πῶς μονογενῆς; μενοῦν
 γε, οὐ τίς εἶ, ὁ ἀντιλογιζόμενος τῷ Θεῷ; εἰ γὰρ
 τὸν Υἱὸν καλεῖ τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα

procedentem, profusum : per hæc omnia nomina,
 et quæcumque alia similis sunt derivationis, Spiritus
 processionem intelligimus : ita hanc hic doctor
 intelligens, indifferenter in Patre usurpat et Filio,
 et Spiritum dicit procedentem et missum, non so-
 lum a Patre, sed etiam a Filio. Animadvertite, ergo
 per Dominum, animadvertite. Accedat igitur veri-
 tatis præco et confessor magnus et celebris Athana-
 sius, ut mecum eadem testificetur. Hic enim in
 confessione suæ fidei, cuius principium : *Quicum-
 que vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat
 catholicam fidem, »* sic inquit : « Spiritus sanctus a
 Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus,
 sed procedens. Doctor hic etiam dicit a Patre et
 Filio Spiritum sanctum esse, non creatum, non
 genitum, sed procedentem. Cum in hunc locum
 pervenerim, subiit mihi vehementer flere, et in
 vocem prorumpere cum lacrymis et ejulatu, et eos
 deplorare qui sponte sua adversus lucem oculos
 ocludunt et veritati repugnant, nec solum veritati
 contra licent, verum etiam sanctos Ecclesiæ do-
 ctiores asperrantur; neque asperrantur solum, sed
 etiam injuriæ afficiunt. Quænam defensionem vel
 commiserationem invenient qui hæc faciunt? O
 tuam patientiam, Christe rex! quomodo blasphem-
 antium ora non comburantur? Athanasium dicere
 non verentur, ebrium fuisse et vino oppletum
 quando hæc scripsit! Vere plenus erat spiritualis
 poculi, sapientiæ, et gratiæ ex Spiritus sancti fonte
 scaturientis, non, ut hi miserabiles dicunt. Propi-
 tius sit illis Dominus ac nobis : tollatur ab eis hæc
 impudentia, nobisque contingat sub Athanasii pe-
 dibus consistere. Esio. Accedat magnus Epiphanius,
 Cypri archiepiscopus, ut una mecum huic senten-
 tiæ patrocinetur. Hic enim in sermone qui vocatur
Ancoratus, sic explicat : « Uterque in homine
 justo habitat Christus, et Spiritus ejus. Si Christus
 ex Patre creditur Deus ex Deo, et Spiritus ex Chri-
 sto, vel ab utroque, ut Christus dicit, « qui a Patre
 procedit, et hic de meo accipiet. » At dicet quis :
 Ergo duos dicimus esse filios, et quomodo unige-
 nitus? Sane quidem, tu quis es, qui Deo contradi-
 cis? Nam vocat ex eo Filium, Spiritum vero san-
 ctum ex utroque : quæ fide tantum a sanctis cre-
 dita, lucida et a luce data, lucidam vim habent. »
 Et rursus in eodem : « Spiritus sanctus [Spiritus
 veritatis est, lumen tertium a Patre et Filio est.
 Num intellexisti illud ab utroque? Spiritus veritatis
 est a Patre et Filio, quid demonstrat? Animadvertite
 diligenter, et intellige : nam nihil fortuitum, et eor-
 um quæ sunt in continuo fluxu circa hæc versatur,
 sed anima. » Ejusdem Epiphanius in eodem tractatu
 et libro : « Quomodo nemo novit Patrem nisi Fi-
 lius, neque Filium nisi Pater, sic audeo dicere,
 quod neque Spiritum nisi Pater et Filius, ex quo
 procedit, et a quo accipit, neque Filium et Patrem
 nisi Spiritus sanctus, qui vere glorificat, qui docet
 omnia, qui ex Patre et Filio est, et a quo acc-
 Cum autem dicit quod est a Patre et
 dum intelligitis verbum

et esse significat illius de quo dicitur quod est? » A Item Epiphanius in eodem loco sic ait: « Ergo Pater semper fuit et Filius semper fuit, et Spiritus ex Patre et Filio spirat (1). Quin etiam Spiritus sanctus non confrater, sed ex eadem substantia Patris et Filii; nam ipse Unigenitus dicit, « Spiritus Patris; » et, « Qui ex Patre procedit, » et, « De meo accipiet, » ne diversum a Patre putaretur, neque a Filio. » Audis, ne externum et diversum, inquit, a Patre putaretur, neque a Filio, idcirco ex Patre et Filio procedere dicitur. Et sanctissimus Maximus ubi interpretatur quid designat apud prophetam Zachariam aureum candelabrum, et lampas ejus, et lucerna, ita scribit: « Spiritus sanctus quemadmodum natura secundum essentiam est, sic ex Patre per Filium essentialiter genitum ineffabiliter procedit. » Audis, et hic ex Patre per Filium dicit essentialiter et ineffabiliter procedere? Hoc idem est ac si diceret, essentialiter ex Patre et Filio procedere, quippe cum dictio per idem significet quod est, ut ostendimus. Idem in epistola ad Marinum Cypri presbyterum, cujus principium: « Divina lege secundum Deum locupletatus, pater venerande, humanam legem neglexisti, » hæc inquit: « Ex synodalibus actis sanctissimi patris nostri, non in tot quot scripsistis capitulis regni urbis homines comprehenderunt, sed duobus tantum, quorum alterum est de theologia, quia dicit etiam ex Filio Spiritum sanctum procedere; alterum de divina incarnatione, ubi scripsit, Dominum sine originali peccato esse, ut hominem. Et in hoc Romanorum Patrum expositiones consentire demonstrarunt: quin etiam et Cyrillum Alexandriæ episcopum, ex ejus sacro tractatu composito in sanctum Joannem evangelistam, ex quibus se non principium Filium facere Spiritus ostenderunt: nam unum tantum Filii et Spiritus principium noverunt; hujus secundum generationem, illius secundum processionem: sed ut processionem per eum declararet: et hac ratione conjunctionem et identitatem essentiam comprobarent. » Audis, ex Filio etiam procedere Spiritum sanctum, et inter se consentire Patrum auctoritates, et ut beatus Cyrillus idem dicit et confirmat in sacro in evangelistam Joannem tractatu. Quod vero dicit, eos non facere Filium principium, minime quod non sit ex eo, sed esse magis ostendit. Non facere principium videlicet principale dicit, secundum illam impiam hæresim, quæ asserit Filium ex solo Patre, Spiritum ex solo Filio: itaque Filius principalis causa Spiritus intelligeretur, idcirco si divini Patres ex Patre vel Filio dicere vitaverunt, id est, neque ex Patre solo, neque ex Filio solo, sed ex Patre per Filium. Ideo per eum et ex eo repertum est et prodire, et perfluere, et procedere; et in hoc præcipue, ut tibi ostensum est. Divinus Tarasius, Constantinopolis patriarcha, in epistola ad Orientis pontifices, quæ incipit,

« τὸ παρ' ἀμφοτέρων · ἂ μὲν πίστει νοούμενα παρὰ τῶν ἁγίων, φωτεινὰ φωτοδόξα, φωτεινὴν τὴν ἐνεργειαν ἔχει. Καὶ αὖθις ἐν τῷ αὐτῷ · « Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ · φῶς τρίτον, παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐστίν. » Ἄρ' ἐνόησας τὸ παρ' ἀμφοτέρων; τὸ, Πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τί δηλοῖ; Ἐπίστησον ἀκριβῶς καὶ ἐνόησον · οὐ γὰρ τῶν εἰκῆ καὶ βέβαιων ἐν τούτοις γε πραγματευέεται, ἀλλ' ἡ ψυχὴ. Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιφανίου ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τε καὶ βιβλίῳ · « Ὅν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ Πνεῦμα, εἰ μὴ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, παρ' οὐ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὐ λαμβάνει · καὶ οὐδὲ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον πάντα, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, καὶ παρ' οὐ ἐκπορεύεται, καὶ παρ' οὐ λαμβάνει. » Τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι ἐστὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω ἔγνω τὸ ἐστὶ ῥῆμα, ὅτι ὑπερπαικὸν ἐστίν, καὶ τὸ εἶναι δηλοῖ, οὐ λέγεται ὅτι ἐστίν. » Ὁ αὐτὸς Ἐπιφάνιος ἐν τῷ αὐτῷ, οὕτω λέγει · « Τοῖνων Πατήρ ἦν ἀπὸ, καὶ Υἱὸς ἦν ἀπὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πνεῖ. Καὶ εἶτι, Πνεῦμα ἅγιον, οὐ συνάδελφον, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Αὐτὸς γὰρ ὁ Μονογενῆς λέγει · τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον · καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, ἵνα μὴ ἀλλότριον νομισθεῖν Πατρὸς, μηδὲ Υἱοῦ. » Ἄκουεις, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀλλότριον νομισθεῖν φησὶ Πατρὸς, μηδὲ Υἱοῦ, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται ἐκπορεύεσθαι. Καὶ ὁ ἀγιώτατος Μάξιμος, ἐν οἷς ἐρμηνεύει, τί δεῖτα βούλεται τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ ἡ χρυσὴ λυχνία, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ λαμπρόδιον, καὶ οἱ λύχνοι, οὕτω φησὶ · « Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς περ φουσι κατ' οὐσίαν ἐστίν, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ οὐσιωδῶς γεννηθέντος, ἀφράστως ἐκπορευόμενον. » Ἄκουεις κἀνταῦθα, ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ φησὶν οὐσιωδῶς καὶ ἀφράστως ἐκπορευόμενον, τοῦτο δὲ ταυτὸν ἐστὶν εἰπεῖν, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐσιωδῶς ἐκπορευόμενον · ἀπειρὴ ἢ διὰ ταυτὸν τῇ ἐκ βούλεται, ὡς ἐδείξαμεν. Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Μαρίνον Κύπρου πρεσβύτερον, ἧς ἡ ἀρχὴ · « Νόμῳ θεῶν κατὰ θεὸν εὐθινοῦμενος, θεοεμίμητε Πάτερ, νόμον ὑπερβίβας ἀνθρώπινον, » τοιαῦτα φάσκει · « Τῶν τοῦ νῦν ἀγιωτάτου πάπα συνοδικῶν, οὐκ ἐν τοσοῦτοις ἡσίοις γεγράφατε κεφαλαίους, οἱ τῆς βασιλείας τῶν πόλεων ἐπελάδοντα · δυοὶ δὲ μόνοις, ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας · ὅτι τε φησὶν, εἶπεν ἐκπορεύεσθαι κατὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐπὶ τούτῳ συμφώνους παρήγαγον χρήσεις Ἰωαννῶν Πατέρων · εἶτε γε μὴν καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῆς πωθηθείσης; αὐτῷ ἱσθᾶς πραγματείας, εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν. Ἐξ ὧν, οὐκ αἰτίαν εὐχὴ Υἱὸν ποιοῦντας τοῦ Πνεύματος, σφᾶς αὐτοὺς ἀπίδειξαν · μίαν γὰρ ἰσασὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τὸν Πατέρα αἰτίαν · τοῦ μὲν, κατὰ τὴν γέννησιν. »

(1) Id est, juxta modum Spiritui convenientem procedit.

hic Pater et doctor de distinctione et divina unione sermonem habens, Spiritum sanctum ob oculos ponit, Patrique et Filio eum comparando, invenit quænam inter se communia et unientia, et quæ propria et distinguentia sint. Cum igitur, inquit, Patri, juxta id quod increatum est, sit conjunctus, ab eo rursus distinguitur, ne Pater sicut ille est, existimeretur: cum Filio vero commune habet, quod increatus est (una est enim trium essentia), et præterea uterque communiter Deum principium habent. Rursus tamen ab eo his duobus distinguitur, quia non ut Filius per generationem, sed per processionem videlicet ex Patre sit, id est, per diversum modum substantiæ, et quia per ipsum Filium manifestatus sit. Sed quia creatura habet esse per Filium (nam omnia per eum facta sunt, ut ait evangelista Joannes, et Spiritus per Filium manifestatus est, secundum omnium doctorum chorum), ne aliquid commune esse existimaretur Spiritui et creaturæ, eo quod hæc per Filium creata sit, aliter vero manifestetur: cum quid esset ipsi et illi commune jam assignasset, metuens, ne quis hac communitate identitatem essentia arbitraretur, immutabilitate, et mobilitate, et immobilitate suo contrario ea inter se distinguit, quod hæc per Filium subsistat, alter vero per Filium manifestetur, commune et idem existimans. Distinctionis vero modum invenit, eo quod hæc mutabilis et mobilis est, alter vero immutabilis et immobilis. Atqui si hoc quod est, per Filium manifestari Spiritum, non ostenderet Filium principium esse, quemadmodum ostenditur per hoc quod est, per Filium creaturam subsistere (id enim declarat eum esse principium), facilis utique Spiritus et creaturæ distinctio fuisset: nam possemus dicere, quod etsi ambo sint per Filium, tamen creatura tanquam causatum est ex eo, alter vero tanquam non causatum. Sed nunc id non dixit: nam quod verum esse nescisset, non erat ejus officii dicere; sed aliam distinctionem invenit, quam veram et solam arbitratus est esse. Igitur præpositio *per*, cum dicitur quod Spiritus per Filium manifestatur, hoc idem valet quod cum dicitur, creaturam per Filium subsistere; ac quia creaturæ causa dicitur et creditur esse, Filius, et hoc significat præpositio *per*; ergo dictio *per* de Spiritu, etiam causam esse Filium denotat. At quis poterit unquam servata serie hæc subtiliter per partes exponere, cum ea in infinitum extendantur? Sed magnus et celebris Athanasius rursus accedat ad testificandum, Filium Spiritus sancti processionis causam esse. Hic enim in tractatu primo adversus Arianos, qui incipit, « Quæcunque hæresis contra veritatem excogitasse insaniam adversum se aperte conspicitur, » hæc ait: « Hæc cum Judæis Christus ut homo loquebatur, sed discipulis suis divinitatem et majestatem suam ostendens, non minorem se Spiritu sed majorem et æqualem esse ostendendo, tradebat quidem Spiritum, et dicebat: « Ego eum mittam, et ille me clarificabit, et quæcunque audiverit loquetur. »

κτίσεως. » Ἐνταῦθα ὁ μέγας οὗτος Πατήρ καὶ θεόλογος, περὶ διακρίσεως τε καὶ θείας ἐνώσεως, τὸν λόγον ποιούμενος, προχειρίζεται μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· παραβάλλων δ' αὐτὸ πρὸς τε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, εὐρίσκει· τινὰ μὲν αὐτοῖς κοινὰ καὶ ἐνοῦντα, τινὰ δὲ ἐξαιτίας τε καὶ διακρίνοντα. Τῶ μὲν οὖν Πατρὶ, φησὶ, κατὰ τὸ ἀκτιστον συναπτόμενον, διαχωρίζεται πάλιν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μὴ νομισθῆ Πατήρ καθάπερ ἐκαίνοσ· τῷ δὲ Υἱῷ κοινωνοῦν κατὰ τὸ ἀκτιστον συναφείας, μία γὰρ τῶν τριῶν οὐσία· ἔτι τε καὶ τῷ αἰτιατὴ εἶναι κοινῶς ἀμφοτέρω τοῦ τῶν ὁλῶν Θεοῦ, ὁμῶς αὐτοῦ διακρίνεται πάλιν δυοῖ τούτοις, τῷ μὴτε μονογενῶς ὡς Υἱὸς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς δηλαδὴ ὑποστῆναι. Τοῦτο δ' ἐστὶν, τῷ διαφῶρ τῆς ὑπέρβειως τρόπῳ, καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ πεφηνῆναι.

Ἐπει δὲ καὶ ἡ κτίσις διὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχει, πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ὁ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστῆς λέγει, καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ πέφηνε κατὰ τὸν χορὸν πάντων τῶν διδασκάλων, ἵνα μὴ κοινόν τι νομισθῆ τοῦ Πνεύματος τε καὶ τῆς κτίσεως· ἐν τῷ τὴν μὲν ὑποστῆναι διὰ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ πεφηνῆναι, ἐπει ἐφθασεν ἀποδεδοκῶς κοινὸν αὐτῷ τε καὶ αἰκείνῳ· δεδιὼς μὴ τις τοῦτω δὴ τῷ κοινῷ καὶ ταυτέτητα τῆς οὐσίας δοξάσει, τῷ ἀπίπτῳ τε καὶ τρεπτῷ, καὶ ἀναλλοιώτῳ καὶ μὴ τοιούτῳ, διακρίνεται ταῦτ' ἀπ' ἀλλήλων· τὸ, τὴν μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ὑποστῆναι, τὸ δὲ, διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνῆναι, κοινὸν κατ' αὐτὸν ἡγησάμενος. Διακρίσεως δὲ τρέπον εὔρε, τὸ τὴν μὲν, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν εἶναι, τὸ δ' ἀπρεπτόν τε καὶ ἀναλλοιώτων· καίτοι, εἰ ἐν διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφηνῆναι τὸ Πνεῦμα, μὴ αἰτίαν ἐδήλου τὸν Υἱόν, ὡσπερ τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ ὑποστῆναι τὴν κτίσιν, τοῦτο γὰρ αὐτὸν αἰτίαν δηλοῖ, ῥῆσθη ἂν ἡ διάκρισις, Πνεύματος τε καὶ τῆς κτίσεως· ἐξῆν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι εἰ καὶ ἀμφοτέρω διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἡ μὲν κτίσις αἰτιατῶς ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἀναίτιας· νῦν δὲ, τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· ὁ γὰρ μὴ ᾔδει ἀληθῆς ὄν, οὐκ ἦν ἐκαίνοσ εἰπεῖν, ἀλλ' ἄλλην εὔρε διάκρισιν, τὴν καὶ αὐτῷ δοξάσαν ἀληθῆ καὶ μόνην ὑπάρχουσαν· ἡ διὰ ἀρχ. ἐπὶ τῆς δι' Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκφάνσεως, τοῦτ' αὐτὸ δύναται· ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως λεγομένης δι' Υἱοῦ ὑποστῆναι. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς κτίσεως αἰτία λέγεται καὶ πιστεύεται ὁ Υἱὸς εἶναι. Καὶ διὰ τῆς διὰ τοῦτο σημαίνεται, καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος

Ὁρα αἰτίαν ἡ διὰ κρίσθησιν τὸν Υἱόν. Καὶ τίς ἂν δυνηθεῖ καθ' εἰρημὸν τὰ περὶ τούτου ἐκθεῖναι λεπτομερῶς, μήκος ἀπειρον ὑπερβαίνοντα; Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας καὶ πολὺς Ἀθανάσιος, πάλιν ἐλοῖτω συμμάρτυρησων ἡμῖν τὸν Υἱόν αἰτίον τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως· οὗτος γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν πρώτῳ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, « Αἱ μὲν αἰρέσεις ὄσαι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπινοήσασαι μανίαν ἑαυταῖς, » τοιαῦτα λέγει· « Τοιαῦτα μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἄνθρωπος ὁ Κύριος διελέγετο· τοῖς δὲ μαθηταῖς αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ μεγαλειότητα δεκτικὸς ἑαυτοῦ, οὐκ ἔτι ἐλάττωα ἑαυτὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, εἰδίδου μὲν τὸ Πνεῦμα καὶ εἰπεν, « Ἐγὼ αὐτὸν ἀποσταλῶ· καὶ αἰκείνοσ ἐμε δοξάσει· καὶ ὄσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει. »

Ἦκουσας καὶ πάλιν τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς, ἄ
οὐκ ἔτι ἐλάττονα φησι τοῦ Πνεύματος; ἑαυτὸν, ἀλλὰ
μείζονα καὶ ἴσον· ἴσον μὲν κατὰ τὸ ὁμοούσιον· μεί-
ζονα δὲ, οὐδὲ μεγέθει τινι, οὐδὲ χρόνῳ, ἀπαγε· οὐδὲν
γὰρ πρότερον ἐν τῇ θεῇ Τριάδι, ἢ ὕστερον· ἀλλὰ
διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἔχειν τὴν ὑπαρξιν· καθάπερ ἀμέλει
καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Πῶς εἰσιν οἱ λέγοντες;
ἔτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμά ἐστι, καὶ οὐκ ἐκ-
περὶέεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ; Οὐκ αἰσχύνονται ἐναντιοῦσθαι
τοῖς ἁγίοις. Ὡς τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ βασιλεῦ Ἰ' Ἀπὸ
μέρους μὲν ἔχουσι τοὺς ἁγίους· καὶ ἐσπράττουσι·
καὶ προσκυνοῦσι· καὶ εἰκόνας αὐτῶν ποιοῦσι καὶ
κτισμοῦσιν αὐτάς χρυσεῖ· ἀπὸ μέρους ὁ ἄρνούονται·
διὰ τὸ λέγειν αὐτοὺς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ
ὑβρίζουσιν ἀναιδῶς· καὶ τῶν μὲν φθείρουσι τὰ βί-
βλια, τῶν δὲ, παντελῶς κατακαίουσιν, ἵνα μὴ φα-
νῶνται. Καὶ τοὺς μὲν, μεθύσους ἀποκαλοῦσι· τοὺς
δὲ, μὴ ὑπάρχειν ἁγίους, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ
Πνεῦμα ὁμολογοῦσιν. Εἴτε· οὐκ αἰσχύνονται οἱ ἄν-
θρωποι ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ὑποτασσόμενοι τοῖς ἁγίοις
καὶ διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φυλάττουσι
τοὺς λόγους αὐτῶν. Ἔτι τε μάχονται ἡμῖν, διὰ τὸ
ὑποτάσσεσθαι τῇ ἀγίᾳ καὶ οἰκουμένην συνόδῳ, καὶ
τῶν αὐτῆς ὄρον, ὡς περ ἐγκόλιον χρυσοῦν ὀλοχ-
ρῶς κατέχουσιν. Ἀληθῶς παρόμοιοι εἰσι τῶν Φαρι-
σαίων, οὓς ἐνείδιξει Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, λέγων·
«Ὁσα ὑμῖν, Γραμματεῖ; καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί,
ἔτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων. Ὑμεῖς οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς
βουλομένους εἰσελθεῖν ἀφ' ἑστέ. Διὰ τοῦτο λήψασθε
περισσότερον κριμα.» Οὕτω καὶ οὗτοι ποιοῦσιν·
αὐτοὶ γὰρ περωθέντες τὰς ὁψεί; ὑπὸ προλήψεω;
οὐκ ὑποτάσσονται τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡμᾶς ὑποτασ-
σομένους ὑβρίζουσιν. Ἔτι τε ἀναιδῶς ἐπιτηδῶσι,
λέγοντες ὅτι οὐδεὶς τῶν ἁγίων λέγει τὸ Πνεῦμα ἐκ
τοῦ Υἱοῦ. Ἐκνήψατε διὰ τὸν Κύριον, ἀδελφοί· καὶ
ἴσατε πόσους ἁγίους ἐπιδεικνύομεν ὑμῖν τοῦτο λέ-
γοντες. Ἔτι ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σαρ-
πίωνα ἐπιστολῇ, οὕτω φησὶν· «Ἀμέλει τοῦ Πατρὸς
πέμποντος τὸ Πνεῦμα, ὁ Υἱὸς ἐμφυσῶν, δίδωσιν
αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς· ἐπειδὴ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πα-
τήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστι.» Συνῆδει τούτῳ καὶ ὁ πάμμα-
γας Κύριλλος, ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἐνάτου ἀναθεμα-
τισμοῦ, ἐνθα φησὶν· «Ἀνθρώπος γεγωνὸς ὁ τοῦ
Θεοῦ Λόγος, ἐπιμεμένηκε καὶ οὕτω Θεός, πάντα
ἔχων ὅσα καὶ ὁ Πατήρ, δίχα μόνον τοῦ εἶναι Πατήρ·
καὶ ἴδιον ἔχων τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκὲς
αὐτῷ Πνεῦμα ἅγιον, εἰργάζετο τὰς θεοσιμείας.»
Ἦκουσας τὸ ἐξ αὐτοῦ; Ἄρα τί δηλοῦν βούλεται, ἢ
ὅτι τὸ ἐξ αὐτοῦ δηλονότι ἐκπορευόμενον· καὶ τὸ
πάντα ἔχων ὅσα καὶ ὁ Πατήρ; Ἐνοήσατε, ἄνθρω-
ποι τοῦ Θεοῦ, ἐνοήσατε. Ὁ δὲ ἅγιος Ἰλάριος, ἐν τῷ
λόγῳ τῷ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγνωσκόμενῳ,
ἐν τῇ ἐσπρῇ τῆς ἀγίας Τριάδος, οὕτω φησὶ· «Πι-
στεύομεν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα· τούτεστι τὸν Πατέρα,
καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα Θεὸν παν-
τοῦναιον· μῆδ' οὐσίας, μῆδ' ὑπάρξεως, μῆδ' ἔξου-

Audisti rur-us magnum Patrem hunc, non mino-
rem se Spiritum dicit, sed majorem et æqualem :
æqualem secundum consubstantialitatem : majorem
non magnitudine aliqua neque tempore ; absit :
nihil enim prius et posterius in divina est Trinitate :
sed quia ex eo habet esse, quemadmodum sine ex
Deo et Patre. Ubi sunt qui dicunt quod ex solo
Patre Spiritus est, nec procedit ex Filio? Non eru-
bescunt sanctis contradicere. O tuam patientiam,
Christe rex ! Partim pro sanctis habent hos, festum
celebrant, adorant, et imagines eorum fingunt et
exornant eas auro : partim abnegant, eo quod di-
cant, ex Filio esse Spiritum, et impudenter in eos
contumeliosi sunt, nunc horum libros adulterando,
nunc penitus comburendo, ne appareant : hos au-
tem temulentos dicunt ; illos vero non esse sanctos,
quia ex Filio Spiritum confitentur. Postea non ve-
rentur homines hi nos criminari, qui sanctis et
Ecclesiæ doctoribus subjicimur, et scripta eorum
servamus. Quin etiam nobis adversantur, quia
sanctæ et œcumenicæ subjicimur synodo, ejusque
decretum veluti aureum monile penitus pectori
affigimus. Profecto Pharisæorum similes sunt, quos
inrepat Christus Dominus, dicens : « Væ vobis,
Scribe et Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum
cælorum ante homines : vos enim non intratis, nec
volentes intrare sinitis ; propter hoc amplius acci-
pietis judicium ; » sic et hi faciunt, hi namque ob
presumptionem oculos obversos obtinentes Eccle-
siæ non subjiciuntur, et in nos, quod subjicimur,
contumelias effundunt. Resipiscite per Deum, fra-
tres, et videte quot sanctos vobis ostendimus id
confirmantes. » Item idem Athanasius in epistola ad
Serapionem sic scribit : « Sane cum Pater Spiritum
mittat, Filius insufflans tradit eum discipulis, nam
cuncta quæ Pater habet, Filii sunt. » Consentanea
his scribit maximus Cyrillus in enarratione noni
anathematis, ubi ait : « Homo factus Dei Ver-
bum, sic etiam mansit Deus, omnia habens quæ
Pater, excepto tantum eo quod non est Pater ;
propriamque habens ex seipso Filius, et essentialiter
insitum in se Spiritum sanctum vaticinaba-
tur. » Audis illud ex eo. Aliudne igitur denotat,
nisi ex eo procedentem, et cuncta habentem quæ-
cumque Pater habet? Percipite, homines Dei, per-
cipite. Sanctus Hilarius in sermone qui post Pen-
tecosten legitur, in festo sanctæ Trinitatis (1), sic
ait : « Credimus in sanctam Trinitatem, id est,
Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum
omnipotentem, unius essentiæ, unius substantiæ,
unius potestatis, omnium creaturarum opificem, ex
quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, Patrem
a se, non ab alio, Filium ex Patre genitum, Deum
verum de Deo vero, lumen verum de lumine vero ;
non tamen duo lumina, sed unum lumen, Spiritum
sanctum æqualiter a Patre et Filio procedentem. »
Jam, ut ego arbitror, hæc auctoritas solvit om-

(1) Inter impressos non habetur hic sermo.

dubitationem. Cum sanctus hic dicat, Spiritum A sanctum æqualiter a Patre et Filio procedere, nullam reliquit causam iis qui quaerunt occasiones. Audite igitur vos, et intelligite, qui salutem vestram cæteris omnibus anteponitis, quid denotare vult, Spiritum sanctum æqualiter a Patre et Filio procedentem? Animum advertite, Christiane, neque ita maligna sponte tua verba contumeliosa projicias adversus imperitos; nam imperiti non solum discere asperrantur, verum etiam discendi cupidos maledictis insectantur. Horum turpissima et nefaria verba dicere prætermitto, decorum undique meorum verborum servando, propter gentis dignitatem. Præterea magnus Athanasius in epistola ad Serapionem inquit: « Talem ordinem et naturam habet Spiritus erga Filium, qualem habet Filius erga Patrem; sed alium ordinem et naturam Filii erga Patrem non videmus, nisi esse ex eo et habere eum pro principio. » Talem ergo sanctus hic vult Spiritum erga Filium ordinem habere; quæ propter hac ratione Spiritum dici oportet et intelligi esse ex Filio. Huic consentanea divinus Basilius cap. 17 ad Amphiloichium, sic dicit: « Ut ergo se habet Filius ad Patrem, sic Spiritus ad Filium, secundum orationis seriem in baptisate traditam. Si vero Spiritus Filio coordinatur, Filius autem Patri, et Spiritus Patri videlicet. » Cyrillus, magni Alexandriæ lumen, in quinto adversus Hermiam sic ait: « In hoc cognoscimus quod in vobis est ex Spiritu quem dedit vobis: inhabitantem enim et immorantem sibi unusquisque comparaverit eum, qui naturaliter et vere est Deus, non alienum aliqui et divulgum essentialiter ab eo Spiritum accipiendo, sed ex eo, et in eo, et proprium ejus. » In septimo rursus ad eundem Hermiam sic ait: « Nam a peccato liberans eum, qui ipsi incumbat, suo postea perungit Spiritu, quem ipse ut Verbum ex Deo Patre infundit, et ex propria nobis scaturit natura: tanquam communem vero rem dispensatione, quæ cum carne est propter unionem constituens, et ut homo corporaliter inspirat; insufflavit enim apostolis, dicens: « Accipite Spiritum, » secundum Joannis verba, sed ipse ex se quemadmodum sane et Pater infundit. » Quodnam candidius vel sincerius argumentum hoc reperietur unquam apud eos qui contendere nolunt, nec schisma complecti? quia maximus hic pater sic ait in sexto: « Ex eo, in eo, et proprium ejus; » in septimo vero, « Non ad mensuram dat Spiritum, secundum Joannis verba, sed ipse ex se, infundit eum, sane quemadmodum et Pater. » Si igitur quemadmodum Pater, producit Spiritum Filius, quid amplius ambigitis vos? Nam si quia sanctus dicit infundit, non producit, vel prodit, vel emittit, sed infundit, id ipsum vult, fratres, ac si diceret, prodit: quippe cum hoc ipsum verbum ponat in Patre: dicit enim, « infundit eum quemadmodum Pater, » itaque et Pater infundit Spiritum. Si igitur infundit eum Pater, hoc autem nihil aliud intelligere nos oportet,

σίας, δημιουργὸν πάντων τῶν κτισμάτων, ἐξ οὗ πάν-
 τα, δι' οὗ πάντα, ἐν ᾧ πάντα· Πατέρα ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ'
 οὐκ ἀφ' ἑτέρου· Υἱὸν, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸν, Θεὸν
 ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς
 ἀληθινοῦ· οὐ μὴν δύο φῶτα, ἀλλ' ἐν φῶς· Πνεῦμα
 ἅγιον παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκίσης ἐκπορευόμενον·
 οὐ τρεῖς φαμεν θεοὺς, ἀλλ' ἓνα Θεόν. Ἔτι δὲ ῥηθὲν
 ῥῆθι κατ' ἐμὴν γνώμην, ἔλυσε πᾶν τὸ ἀμφιβαλλόμε-
 νον· εἰπὼν ὁ ἅγιος οὗτος; ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 ἐκίσης παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐδε-
 μίαν κατέλιπε πρόφασιν τῶν προφάσεις ζητούντων.
 Ἀκούσατε τοίνυν ὑμεῖς καὶ σύνετε, οἱ τὴν σωτηρίαν
 ὑμῶν πάντων τῶν ἁλλων προσιμῶμενοι· τί τὸ ἐκί-
 σης παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον Πνεῦμα
 ἅγιον δηλοῦν βούλεται. Ἐπίστησον, Χριστιανέ, καὶ
 μὴ ἐθελοκάκως οὕτω καὶ ἀπειθῶς ἀπόρριπτε λόγους
 βλασφημίας κατὰ τῶν εἰδότηων. Καὶ γὰρ οἱ ἀμαθεῖς
 οὐ μόνον οὐ σπουδάζουσι μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 φιλομαθεῖς ἐξυβρίζουσιν. Ἐὼ λέγειν τὰ τοῦτων
 αἰσχίστα καὶ βλάσφημα ῥήματα, τὸ σεμνὸν περι-
 ποιούμενος πανταχοῦ τῶν ἰμῶν λόγων, διὰ τὴν τοῦ
 γένους τιμὴν. Ἔτι Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἐν τῇ πρὸς
 Σεραπίωνα ἐπιστολῇ φησι· Ἐτοιμάτην τάξιν καὶ
 φύσιν ἔχει τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱόν, οἷον ἔχει ὁ
 Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔτι Ἀλλὰ τάξιν καὶ φύσιν τοῦ
 Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἄλλην οὐ συνορῶμεν, ἢ τὸ
 εἶναι ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔχειν ἐκεῖνον αἰτίαν· τοιαύ-
 την τοίνυν καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱόν ὁ ἅγιος
 οὗτος; τάξιν ἔχειν βούλεται· ὥστε καὶ τὸ Πνεῦμα
 κατὰ τοῦτον τὴν τῶν ἁλλων, δεῖ λέγεσθαι καὶ νοεῖσθαι
 ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Τοῦτω σύμφωνον καὶ ὁ οὐρανοφάντωρ
 Θεὸς Βασίλειος ἐν τῷ ἑπτακαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ τῶν
 πρὸς Ἀμφιλόχιον, οὕτω θεολογεῖ· Ὡς τοίνυν ἔχει
 ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ πρὸς τὸν Υἱόν
 τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι παραδεδο-
 μένην τοῦ λόγου σύνταξιν. Ἔτι δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ
 Υἱῷ συντέτακται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ καὶ τὸ Πνεῦμα
 τῷ Πατρὶ δηλονότι. Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ μέγας τῆς
 Ἀλεξανδρείας φωστὴρ, ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν πρὸς Ἐρ-
 μεῖαν, οὕτω φησὶν· Ἐν τοῦτω γινώσκωμεν, ὅτι
 ἐν ὑμῖν ἐστὶν ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν·
 ἔνοικον γὰρ καὶ ἐνηλυμένον καταπλουτοῖ τις ἂν τὴν
 φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, οὐκ ἀλλοτρίον τι
 καὶ διεσπασμένον οὐσιωδῶς αὐτοῦ Πνεῦμα λαθῶν,
 ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἴδιον αὐτοῦ. Ἔτι
 Ἐν τῷ ἑβδόμῳ δὲ πάλιν τῶν πρὸς τὸν αὐτὸν Ἐρ-
 μεῖαν ἔδει πως φάσκει· Ἐπολύων γὰρ ἁμαρτίας
 τὴν αὐτῷ προσκειμένον, τῷ ἰδίῳ λοιπὸν καταχρεῖται
 Πνεύματι· ὅπερ ἐνίησι μὲν αὐτὸς ὡς ἐκ Θεοῦ Πα-
 τρὸς Λόγος· καὶ ἐξ ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάξει φύσεως·
 κοινὸν δὲ ὡςπερ τι χρῆμα τιθεὶς τῇ μετὰ σαρκὸς
 οἰκονομίᾳ διὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐμπνέει
 σωματικῶς· ἐνεψύσησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, εἰπὼν,
 Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δίδοις
 τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, ἀλλ' αὐτὸς
 ἐνίησι ἐξ ἑαυτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατὴρ. Ἔτι
 Τούτου τί ἂν γένοιτο λευκότερον, ἢ καθαριότερον
 γνώρισμα, τοῖς μὴ φιλονεικῖν ἐθέλουσι, καὶ τοῖς τὸ
 σχίσμα μὴ ἀγαπῶσιν; ὅτι φησὶν ὁ πάμμαγας οὗτος;

Πατήρ, ἐν μὲν τῷ ἔκτῳ, τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἴδιον αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίησιν αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ. Εἰ οὖν καθάπερ ὁ Πατήρ προβάλλει τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός, τί ἐτι ὑμεῖ; ἀμφιβάλλετε; εἰ μὲν γὰρ δίδωσι φησὶν, Ὁ ἅγιος ἐνίησι, καὶ οὐ λέγει, προβάλλει, ἢ πρόρσειν, ἢ ἐκπορεύει, ἀλλὰ τὸ ἐνίησιν ἀδελφοὶ ταυτὸν βούλεται τῷ ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ τὴν αὐτὴν ῥῆσιν καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τίθησι· λέγει γὰρ, Ἐνίησιν αὐτὸ καθάπερ καὶ ὁ Πατήρ. Ὅστε καὶ ὁ Πατήρ ἐνίησι τὸ Πνεῦμα. Εἰ οὖν ἐνίησιν αὐτὸ ὁ Πατήρ, τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλο τι δεῖ ἐννοεῖν ἡμᾶς, ἢ ὅτι ἐκπορεύει αὐτὸ ὁ Πατήρ, ἐνίησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Υἱός καθάπερ καὶ ὁ Πατήρ, ἐκπορεύει ἕρα τοῦτο καὶ ὁ Υἱός, καθάπερ τοιγαροῦν καὶ ὁ Πατήρ. Καὶ γὰρ ὅταν ἀκούσωμεν ἀπλῶς τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἄλλο τι ἐννοοῦμεν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Ἐπειτα οὖν, καὶ ὅταν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦτ' ἀκούσωμεν, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἀναγκασίως νοεῖν ἡμᾶς. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀληθεύομεν, καὶ τοῖς ἁγίοις συμφωνοῦμεν, λέγοντες ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται Πνεῦμα· ἀλλὰ τοῦτο μὲν λαμπρῶς δεδεικται· καὶ τὰς ἀκείνας δικὴν ἡλίου ἐκπέμπει ἢ ἐξήγησις αὐτῆ. Εἰς ἣν περ οἱ νυκτερόφθαλμοι, μὴ θυνάμενοι ἀντιβλέψαι, ἄνω καὶ κάτω προσκόπτουσιν.

Z.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ δίκαιον ἐπὶ συνεπερὶνάμεν τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν, διὰ τριάκοντα καὶ τριῶν μαρτυριῶν ἀνατολικῶν ἁγίων ἀποδεικνύντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως καὶ δυτικῶν ἁγίων μνησθῶμεν, καὶ μαρτυρίας ἐκ τούτων ἑκάστου, ὅσο ἢ τρεῖς· προκομίσωμεν, εἰς ἐνδειξὴν ὅτι οἱ δυτικοὶ καὶ ἀνατολικοὶ διδάσκαλοι συμφωνοῦσι, καὶ ἀμφιβολία οὐδεμία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. Καὶ πρῶτος ὁ ἐν ἁγίοις περίφημος καὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατήρ καὶ διδάσκαλος, Γρηγόριος φημι ὁ Διάλογος, παρὶτω συμμαρτυρησῶν τοῖς ἀνατολικοῖς διδασκάλους. Τοῦτον γὰρ καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διδάσκαλον καὶ ἅγιον ἔχει· καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἐκάστου ἔτους μετ' εὐφημίας ἄγει· καὶ οὐ θυνάμεθα ἀρνησασθαι. Οὗτος γὰρ ἐν ἐνὶ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, μετὰ πολλὰ ἄλλα φησὶν· «Ὅθεν καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἵνα τοῖς μαθηταῖς πίστιν προσθῆ, εἶπεν· Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. Ἐπει γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰεὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τίνος χάριν ἑαυτὸν ὁ Υἱός ἀποδημήσονται εἰρηκεν, ἵν' ἐκαίνοσ ἐλθῆ, ὁ τοῦ Υἱοῦ μηδέποτε ἀφιστάμενος; ἢ ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἐν σαρκὶ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶντες τὸν Κύριον καὶ πνευματικῶς ἐδίψων ὄραν, ὀρθῶσ αὐτοῖσ διαλέγεται· «Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται· ὡσπερ ἂν εἰ διαρρήθην αὐτοῖσ εἶπεν, Ἐάν μὴ τὸ σῶμα ἀφέλωμαι, τίσ ἂν εἶη ὁ πνευματικὸς ἔρωσ οὐ δείκνυμι· καὶ εἰ μὴ σωματικῶσ με παύσεσθε βλέποντες, οὐδέποτε πνευματικῶσ ἀγαπῶν εἴσεσθε.» Ὁ αὐτὸσ διδάσκαλοσ ἐν τῷ πρῶτῳ βιβλίῳ τῶν Ἠθικῶν αὐτοῦ, ἐν κεφαλαίῳ δεκάτῳ, οὕτω διέξεισιν· «Ἐν τῇ οἰκουμένῃ αἱ ἡμέραι τῶν συμποσιῶν παρέρχονται, ἐπειδὴ τῶν κηρυγματῶν διατελώνται τὰ μυστήρια. Τελσοθέντων δὲ τῶν συμποσιῶν, ὀλοκαυτώματα ὁ Ἰῶθ ἀνήνεγ-

A quam quod Pater cum producit, infundit autem eum et Filius quemadmodum Pater : emittit ergo Filius quemadmodum utique et Pater ; nam cum simpliciter audimus « Spiritus Patris, » nihil aliud intelligimus nisi ex Patre eum procedere. Sequitur ergo etiam cum de Filio hoc audierimus, « Spiritum Filii, » et ex Filio procedentem necessario nos intelligere, eoque modo vera dicimus, et sanctis consentimus, dicendo ex Patre et Filio sanctum procedere Spiritum. At id quidem dilucide ostensum est, radiosque ad instar solis emitit hæc expositio, adversus quam cum respicere non possint, qui nocturnæ oculos habent, sursum deorsum offendunt.

VII.

Sed mihi æquum esse videtur, cum præstiterimus quod polliciti sumus, tribus et triginta testimoniis Orientalium sanctorum prolatis, ad comprobandum ex Filio etiam esse sanctum Spiritum, ut sanctorum Occidentalium mentionem faciamus, et hinc vel terna testimonia ex singulis afferamus, ad comprobandum Occidentales et Orientales doctores concordare, nec esse in iis ullam ambiguitatem : primusque inter sanctos celeberrimus Ecclesiæ Pater et doctor, Gregorius, inquam, Dialogus, ad testificandum una cum doctoribus Orientalibus accedat : nam eum etiam Orientalis Ecclesiæ pro sancto habet, ejusque commemorationem singulis annis cum plausu peragit, nec potestis dimitti. Is namque in quodam suo tractatu (1) post alia multa scribit : « Unde ipsa quoque Veritas, ut fidem discipulis auget, dixit : « Si ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos. » Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Filio, cur se Filius recessurum dicit, ut ille veniat, qui a Filio nunquam recedit? Sed quia discipuli Dominum in carne cernentes, spiritualiter quoque videre stultebant, recte eis dicitur, « Si ego non abiero, Paracletus non veniet, » ac si aperto diceretur : Si corpus non subtraham, quis sit amor Spiritus non ostendo : et nisi me desideritis carnaliter cernere, nunquam me scietis spiritualiter amare. » Idem magister lib. 1. Moralium, cap. 8, sic explicat : « In orbem dies convivii transeunt cum prædicationis mysteria peraguntur. Peractisque convivii holocaustum Job pro filiis obtulit : quia pro apostolis de prædicatione redeuntibus, Patrem Christus redemptor exoravit. Bene autem mittendo sanctificare dicitur, quia dum Spiritum sanctum, qui a se procedit, discipulorum cordibus tribuit,

(1) Dialog. 2, in fine.

quidquid in eis culpæ esse potuit emendavit. » Item A
 tricesimo *Moralium* capite (1) sic ait : « Venit
 hora cum jam non in proverbis loquar vobis, sed
 palam de Patre annuntiabo vobis. « Palam quippe de
 Patre annuntiare se asserit, quia per patefaciam
 tunc majestatis suæ speciem, et quomodo Genitori
 non impar oritur, et quomodo ab utroque Spiritu,
 utriusque cœternus, procedit, ostendit. Aperte
 namque tunc videbimus, quomodo hoc quod oritur,
 ei de quo oritur subsequens non est; quomodo is
 qui per processionem producitur, a proferentibus
 non præterit; aperte tunc videbimus quomodo et
 unam divisibiliter tria sint, et indivisibiliter tria
 unum. » Idem in Confessione suæ fidei, ut omnes
 summi pontifices faciunt, eam fidem in suis assum-
 ptionibus constituentur : « Credo in Deum Patrem B
 omnipotentem, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum,
 tres personas in unam essentiam, Patrem ingenitum,
 Filium unigenitum, Spiritum vero sanctum neque
 genitum, neque ingenitum, sed cœternum de Patre et
 Filio procedentem. » Item in Evangelio secundum
 Joannem in homilia (2) super ea verba, « Cum
 esset sero die illa una Sabbatorum, » quæ incipit :
 « Quemadmodum misit me Pater, » paulo post
 dicit : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam
 vobis a Patre. » Si enim mitti, solummodo incarnari
 deberet intelligi, sanctus proculdubio Spiritus nullo
 modo diceretur mitti, qui nequaquam incarnatus est,
 sed ejus missio ipsa processio est, qua de Patre
 procedit et Filio. Sicut itaque Spiritus mitti dicitur,
 quia procedit, ita et Filius non incongrue mitti
 dicitur, quia generatur. » Damasus sanctissimus
 Romæ præses, qui tempore secundæ Constantino-
 politanæ synodi vixit, in Confessione catholice
 fidei, quam papa hic emisit ad Paulinum Antiochiæ
 episcopum : « Credimus in unum verum Deum Patrem,
 et Filium, et Spiritum sanctum; factorem visibili-
 um et invisibili-um, per quem omnia creata sunt
 in cœlo, et in terra, hunc unum Deum, et hunc
 unam esse divini nominis Trinitatem, Patrem qui
 Filius non est, sed habet Filium, qui non est utique
 Pater; Filium qui non est Pater, sed Filius Dei natura
 est; Spiritum vero Paracletum neque Patrem esse,
 neque Filium, sed ex Patre procedentem et Filio : est
 igitur ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus
 Paracletus, sed ex Patre procedens et Filio. » Hormisdas
 sanctissimus papa in epistola ad Justinum imperatorem
 adversus Nestorii et Eutychis blasphemias, ita scribit :
 « Adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum,
 Trinitatis essentiam distincte indivisam, incompre-
 hensibilem, inenarrabilem : ubi quamvis personarum
 ratio numerum admittat, unio tamen non amittit
 essentiam, ita tamen ut propria unicuique personæ
 divinæ servemus, neque per personas unitatem
 divinitatis negemus, neque ad essentiam id quod est
 personarum

(1) Cap. 8.

κεν ὑπὲρ τῶν υἱῶν. Καὶ γὰρ, ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων
 ἐκ τοῦ κηρυγματος ὑπονοστούντων, τὴν Πατέρα ὁ
 Ἀντρωτῆς παρεκάλει. Καλῶς δὲ πέμπων, λέγεται
 ἀγιάζειν. Ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκ-
 πορευόμενον ταῖς τῶν ἀποστόλων διανέμων καρδίαις,
 ὃ τί περ ἂν πταίσματος ἐνεῖναι ἠδύνατο, ἐκαθάρι-
 σεν. » Ὁ αὐτὸς ἐν τριακοστῇ δευτέρῳ τῶν Ἠθικῶν,
 ἐν κεφαλαιῷ δευτέρῳ, οὕτω φησὶν : « Ἐρχεται ὧρα
 ὅτε οὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν. Παρρησία
 γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγεῖλαι διεσχυρίζεται, ὅτι
 διὰ τοῦ Πατρὸς τοτηνικαῦτα τῆς μεγαλειότητος αὐ-
 τοῦ φανερωθὲν εἶδος, καὶ ὅπως αὐτὸς οὐκ ἄντιστος τῷ
 γεννῶντι φύεται· καὶ ὅπως ἐξ ἀμφοτέρων τὸ Πνεῦμα
 ἐκατέρῳ συναΐδιον ἐκπορεύεται δείκνυσιν. Ἀποκα-
 λυμμένως γὰρ τότε ἐψόμεθα πῶς τὸ φεόμενον
 τοῦτο, ἀφ' οὗ ἀνίσχει οὐδαμῶς ἔστιν ὑποθετικῆς·
 πῶς τὸ δι' ἐκπορεύσεως πραγματοποιηθὲν τῶν προ-
 φερόντων οὐκ ὑπερέχεται. Ἀνακλιπταμένως τότε
 ἐψόμεθα, πῶς τὸ ἐν διαιρητικῷ τρία εἶσι, καὶ ἀδιαι-
 ρήτως τὰ τρία ἐν. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς
 ἐκτουτοῦ πίστεως, καθῶς πάντες ποιοῦσιν οἱ ἄκριτοι ἀρ-
 χιερεῖς, ὁμολογούντες τὴν πίστιν ἐν ταῖς ἑαυτῶν
 προσλήψεσιν : « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παν-
 τοκράτορα· Πατέρα, Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τρία
 πρόσωπα, μίαν οὐσίαν. Τὸν Πατέρα ἀγέννητον, τὸν
 Υἱὸν μονογενῆ· τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὕτε γεννη-
 τὸν οὕτε ἀγέννητον, ἀλλὰ συναΐδιον ἐκ Πατρὸς καὶ
 Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάν-
 νην Εὐαγγελίῳ, ἐν τῇ ὁμιλίᾳ εἰς τὸ βῆτον τὸ, « Ὁσῆς
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς μὲτ' τῶν Σαββάτων, » ἤς
 ἡ ἀρχὴ· « Ὅσπερ ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ
 πέμπω ὑμᾶς, » μετ' ὀλίγα φησὶν : « Ὅταν εἴθῃ ὁ
 Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ἡμῖν παρὰ τοῦ Πα-
 τρός. » Εἰ γὰρ τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ σαρκουθεῖν
 μόνον νοεῖσθαι ὀφείλει, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναμφι-
 βόλως οὐδένα ἂν τρόπον ἐλλέγετο ἀποστέλλεσθαι, ὅπερ
 οὐδέποτε ἐσαρκώθη. Ἄλλ' ἡ τοῦτου ἀποστολή, αὐτὴ
 ἔστιν αὐτοῦ ἡ πρόθεσις, ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ
 τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται. Ὅσπερ τοίνυν τὸ Πνεῦμα ἀπο-
 στέλλεσθαι λέγεται ὅτι ἐκπορεύεται, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς
 οὐκ ἀπεικόντω; ἀποστέλλεσθαι λέγεται, διότι γεννᾶ-
 ται. Ἐδάμασος ὁ ἀγιώτατος πρόεδρος Ῥώμης, ὃς ἦν
 κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέ-
 ρας συνόδου, ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ τῆς καθολικῆς πίστεως,
 ἦν ὁ πάπας ἐξέπεμψεν οὕτως, πρὸς Παυλίον Ἀντιο-
 χίας ἐπίσκοπον : « Πιστεύομεν εἰς ἕνα ἀληθῆ Θεόν·
 Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον· ἐρατῶν καὶ
 ἀοράτων ποιητῆν, ὅτι οὐ τὰ πάντα ἐκτίσθη ἐν οὐ-
 ρανῶ καὶ ἐν τῇ γῆ. Τοῦτον ἕνα Θεόν, καὶ τοῦτον
 μίαν εἶναι Θεοῦ ὀνόματος Τριάδα· τὸν Πατέρα οὐκ
 ὄντα Υἱόν, ἀλλ' ἔχοντα Υἱόν, ὃς οὐκ ἂν εἴη Πατήρ·
 τὸν Υἱὸν οὐκ ὄντα Πατέρα, ἀλλὰ Υἱὸν Θεοῦ ὑπάρ-
 χοντα φύσει. Τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ παράκλητον, μήτε
 Πατέρα αὐτὸ εἶναι, μήτε Υἱόν· ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ Υἱοῦ. » Ἔστιν οὖν ἀγέννη-
 τος ὁ Πατήρ, γεννητὸς ὁ Υἱός, οὐ γεννητὸς ὁ Παρά-
 κλητος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενος καὶ Υἱοῦ

(2) Homil. 26

Ὁρμισθας ὁ ἀγιώτατος πάπας, ἐν τῇ πρὸς Ἰουσί-
 νον τὸν βασιλέα ἐπιστολῇ κατὰ τῶν Νασιπτορίου καὶ
 Εὐτυχοῦς βλασφημιῶν, οὕτω φησὶ· « Προσκυνοῦμεν
 Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τὴν διακεκρι-
 μένω· ἐδιάστατον, ἀκατάληκτον, καὶ ἀνεκδήγητον
 τῆς Τριάδος οὐσίαν. Ἐνθα καὶ ἀριθμὸν ὁ λόγος
 τῶν προσώπων προσέεται, ἡ ἐνότης· ὁμοῦ· οὐκ ἀπο-
 βάλλει τὴν οὐσίαν. Οὕτω μέντοι, ὥστε ἡμᾶς συντη-
 ρεῖν ἐκάστῳ θεῷ προσώπῳ τὰ ἴδια· καὶ μήτε διὰ
 τῶν προσώπων τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος ἀπαρνεῖ-
 σθαι, μήτε πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἴδιον
 τῶν προσώπων μετακομίζεσθαι. Μέγα, ἅγιον, καὶ
 ἀκατάληκτον, τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον. Θεὸς ὁ Πα-
 τὴρ· Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τριάς
 ἀδιαίρετος. Καὶ μὴν ἔγνωσται, ὅτι ἴδιόν ἐστι τοῦ
 Πατρὸς, γεννᾶν τὸν Υἱόν· ἴδιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,
 ἐκ τοῦ Πατρὸς ἴσως γεννᾶσθαι τῷ Πατρὶ· ἴδιον τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος, τὸ, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκ-
 πορευέσθαι, ὑπὸ μιᾷ οὐσίᾳ θεότητος. » Λέων ὁ
 ἀγιώτατος, καὶ αὐτὸς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης
 ἀρχιερεὺς μέγιστος, ἐν τῷ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν
 πρώτῳ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· « Τὴν σήμερον πανήγυριν,
 ἀδελφοί ποθεινότατοι, » οὕτω φησὶν· « Ἐν γὰρ τῇ
 θεῷ Τριάδι οὐδὲν ἀνόμοιον, οὐδὲν ἄμισόν ἐστι· καὶ
 πάντα τὰ περὶ τῆς οὐσίας ἐκαίνης νοεῖσθαι δυνάμενα,
 οὔτε δυνάμει, οὔτε δόξῃ, οὔτε αἰδιότητι δια-
 κέκρινται. Ὅντος δὲ ἐν ταῖς τῶν ὑποστάσεων ἰδιότησιν,
 ἄλλου μὲν τοῦ Πατρὸς, ἄλλου δὲ τοῦ Υἱοῦ,
 ἄλλου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ μέντοι ἄλλη θεότης,
 οὐδὲ διάφορος ἡ φύσις ἐστίν· εἴπερ ἀπὸ μὲν τοῦ
 Πατρὸς ὁ Υἱός ἐστιν ὁ μονογενής, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ Πνεῦμα ὄν, οὐχ ὡς· τι τῶν
 κτισμάτων ἄπερ Πατρὸς εἶσι καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' ὡς μετ'
 ἀμφοτέρων ζῶν, καὶ αἰδίως ἐκ τούτων, ὅπερ ἐστὶ
 ὁ Πατὴρ καὶ Υἱὸς ὑφιστάμενον. »

Ὁ δὲ θεῖος Ἀμβρόσιος, ὃς ὁ ἱερεὺς Βασίλειος· ἐπι-
 στέλλων εἰλεγεν, « Ἄγε δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ,
 ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἀνθρώπων παρέλαβες· ἡ ἐδιδάχθης
 τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος
 ἀπὸ τῶν κριτῶν ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν ἀποστόλων
 μετέθηκεν· » οὗτος δὲ πρὸς Γρατιανόν τὸν βασιλέα
 ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 κεφαλαίῳ δεκάτῳ, φησὶν· « Ἄλλ' οὔτε ἐπειδὴ
 ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξέρχεται ὁ Υἱός, ἀπὸ τόπου ἀναχω-
 ρεῖ, καὶ ὡσεὶ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ σώματος. Οὐδὲ
 γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὡς διθεῖν ἐν σώματι, ἅτι δὴ σῶμα,
 ἐμπερικλείεσσι. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ἠνίκα
 ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐ
 χωρίζεται τοῦ Πατρὸς· οὐ χωρίζεται τοῦ Υἱοῦ. Τίνα
 γὰρ τρόπον δύναται χωρίζεσθαι τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα
 στόματος αὐτοῦ ὄν· ὁ πάντως καὶ τῆς αἰδιότητος
 δεῖγμά ἐστι, καὶ τῆς θεότητος· ἐμφαίνει τὴν ἐνό-
 τητα. » Ἀύγουστινος δὲ ὁ θεοφιλέτατος, ὁ νοῦς ἐκείνος
 ὁ ὑψηλότερος, ἐν πολλοῖς αὐτοῦ λόγοις τοῦτο μάλα
 γενναίως δείκνυσιν. Ἐτι δὲ καὶ πρὸς Ὁρώσιον ἐπι-
 στέλλων, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν λόγον ποι-
 οῦμενος, οὗ ἡ ἀρχή· « Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στός· ἐδήλωσεν ἑαυτὸν οὕτω· ἀπελευσόμενον· » ἐν
 τούτῳ πολλὰ καὶ καλά φησὶ· μετὰ πολλὰ ἄλλα καὶ
 περὶ τούτου διαλαμβάνει· « Ἐνταῦθα τοίνυν ἴσως
 ζητεῖ τις, πότερον καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ γὰρ Υἱός, μόνου τοῦ Πατρὸς
 ἐστὶν Υἱός· καὶ ὁ Πατὴρ, μόνου τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ Πα-
 τὴρ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ πατέρου τούτου
 μόνον ἐστὶ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀμφοτέρων. Ἐχέτε αὐτὸν

A proprium transferamus. Magnum, sanctum et in-
 comprehensibile Trinitatis mysterium, Deus Pater,
 Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, Trinitas indi-
 visibilis : tamen certum est proprium Patris esse
 Filium generare, proprium Filii Dei æqualem Pa-
 tri generari, proprium Spiritus sancti ex Patre
 procedere et Filio, sub una essentia deitatis. » Leo
 sanctissimus et ipse antiquæ Romæ pontifex sum-
 mus, in primo sermone post Pentecosten qui inci-
 pit : « Hodiernam solemnitatem, dilectissimi, »
 sic inquit : « In Trinitate enim divina nihil dissi-
 mile, nihil impar est, et omnia quæ de illa sub-
 stantia cogitari valent, nec virtute, nec gloria, nec
 æternitate discreta sunt. Cumque in personarum
 proprietatibus alius sit Pater, alius sit Filius, alius
 sit Spiritus sanctus, non tamen alia deitas neque
 diversa natura est : siquidem cum et de Patre sit
 Filius unigenitus, et Spiritus sanctus, Patris Filii-
 que sit Spiritus, non sicut quæcunque creatura,
 quæ et Patris et Filii est, sed sicut cum utroque
 vivens, et potens, et sempiternus, et ex eo quod
 est Pater Filiusque subsistit. »

B
 C
 D
 Divus Ambrosius, ad quem sacer Basilius scri-
 bens dicebat : « Eia, o homo Dei, quia ab hominibus
 non accepisti, nec didicisti Evangelium Christi, sed
 ipse Dominus a iudicibus ad apostolorum solium
 transtulit, » hic, inquam, ad Gratianum impera-
 torem primo libro, capite decimo de Spiritu san-
 cto, scribit : « Sed neque cum a Patre exit Filius,
 de loco recedit, aut quasi corpus separatur a cor-
 pore : neque enim in Patre quasi in corpore tan-
 quam corpus includitur. Spiritus quoque sanctus
 cum ex Patre procedit et Filio, non separatur a
 Patre, non separatur a Filio : quomodo enim separari
 potest a Patre qui Spiritus ejus ordo est ? uti-
 que et æternitatis indicium est, et divinitatis
 exprimit unitatem. » Divus Augustinus, mens illa
 altissima, in multis tractatibus id egregie demon-
 strat, etiam ad Orosium scribens, de Spiritu sancto
 sermonem habens, qui incipit, « Dominus noster
 Jesus Christus, sic se abiturum ostendit, » in eo
 multa et præclara scribit, post alia multa de hoc
 tractat : « Hic igitur forte quaeret aliquis, utrum
 a Filio procedat Spiritus sanctus ; Filius enim so-
 lius Patris est Filius, et Pater solius Filii est Pater ;
 Spiritus sanctus non alterius horum tantum est
 Spiritus, sed utriusque. Habes Dominum ipsum qui
 dicit : « Non enim vos estis qui loquimini, sed
 Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis ; » habes
 etiam Apostolum : « Misit Deus Spiritum Filii sui
 in corda ves-
 pau

Dominus, id est Filius, et unus Spiritus sanctus, A qui sine dubio utriusque est. » Et statim : « Multa etiam testimonia sunt, per quæ Patris et Filii Spiritus esse ostenditur, qui in Trinitate Spiritus sanctus dicitur. » Et infra dicit : « Cur igitur non credimus ex Filio procedere Spiritum sanctum? quoniam et Filii est ipse Spiritus : nam si ex eo non procederet, minime post resurrectionem appa-rens discipulis suis, insufflaret, dicens : « Accipite Spiritum sanctum. Quid enim aliud per eam insufflationem declarabatur, nisi quod ex eo Spiritus sanctus procedebat? » Et infra statim : « Si igitur et ex Patre et ex Filio sanctus procedit Spiritus, quæ de causa Filius dixit, a Patre procedit? Omnino quomodo referre solet ad Patrem sua, a quo ipse est. Unde et illud est quod dicit, « Doctrina mea non est mea, sed ejus qui misit me Patris. » Si igitur hic ejus doctrina intelligitur, quamvis eam non suam, sed Patris esse diceret, quomodo non magis oportet id intelligere, et ex eo Spiritum sanctum procedere? Ubi sic dixit ex Patre eum procedere, ut non diceret, et ex me non procedere ; a quo enim habet Filius ut Deus sit (nam Deus ex Deo), ab eo omnino habet, ut ei ab eo procedat Spiritus sanctus. » Et post pauca : « Spiritus non ex Patre procedit in Filium, et ex Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul ex utroque procedit ; etsi Pater hoc Filio dedit, ut quemadmodum ex se, sic et ex eo procederet ; non enim dicere possumus, non esse vitam Spiritum sanctum, Pater enim vita est, et Filius : propterea sicuti Pater vitam habet in se, sic dedit vitam procedere ex eo, quemadmodum procedit ex se. » D. vero Hieronymus in sermone De Trinitate, sic ait : « Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens, per omnia a Patri et Filio æqualis colitur, et æternus est. » Eiusdem ad S. Damasum Romæ episc. de catholica fide : « Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, et in Spiritum sanctum Deum, non tres Deos, sed Patrem, Filium et Spiritum sanctum unum Deum colimus et constemur : non sic unum Deum quasi solitarium, nec eundem qui ipse sibi Pater sit, ipse et Filius, sed Patrem esse qui genuit, Filium vero qui genitus est, Spiritum sanctum neque genitum, neque ingenitum, non creatum, non factum, sed a Patre Filioque procedentem, Patri et Filio coæternum et cooperatorem. Scriptum est enim : « Verbo Domini cæli firmati sunt, » id est, a Filio Dei et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » τὴν ἁγιον Δάμασον Ῥώμης, περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως. « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεόν, οὐ τρεῖς Θεοὺς, ἀλλὰ τὴν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἕνα Θεὸν λατρεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. Οὐχ οὕτως ἕνα Θεὸν ὡσανεὶ μεμονωμένον· οὔτε τὴν ἑντα Πατέρα, τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ Υἱόν, ἀλλὰ Πατέρα μὲν τὸν γεννήσαντα· Υἱὸν δὲ τὸν γεννηθέντα· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε γεννητὸν οὔτε ἀγέννητον, οὐ κτιστὸν, οὐ ποιητὸν, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ τε ἐκπορευόμενον· τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συναΐδιον, καὶ ἴσον, καὶ συνεργόν. Γέγραπται γάρ· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, » τούτέστιν, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτοῦ. »

Item D. Augustinus in libro ad Petrum de fide

Κύριον, λέγοντα· Οὐ γὰρ ἡμεῖς ἔσται οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμοῦν τῷ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Ἐχεις καὶ τὸν Ἀπίστολον, Ἀπίστευεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὁμῶν, κρίζον, Ἀββὲ ὁ Πατήρ. » Καὶ μετὰ πάνυ βραχέα φησὶν· « Ἐπεὶ τοίνυν ὡσπερ εἰς Πατέρα, καὶ εἰς Κύριον, τούτέστιν ὁ Υἱός, οὕτως ἔστι καὶ ἐν Πνεύμα ἅγιον· ὃ καὶ ἀναμφιβόλως ἀμφοτέρων ἔστι· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Πολλὰ δὲ καὶ ἑτερά ἐστὶ μαρτυρίαι δι' ὧν ἀριθμητικῶς δείκνυται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα· ὅπερ ἐν τῇ Τριάδι λέγεται Πνεῦμα ἅγιον. » Καὶ παρακατιῶν, φησὶ· « Διατί τοίνυν μὴ πιστεύσωμεν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ; ἵπαι καὶ τοῦ Υἱοῦ ἔστιν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύετο, οὐκ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, αὐτὸν ἐμφανίζων τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐνεφύσηεν αὐτοῖς λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Τί γὰρ ἕτερον ἐδηλοῦτο δι' ἐκείνου τοῦ ἐμφυσήματος, εἰ μὴ ὅτι καὶ παρ' ἐκείνου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ; » Καὶ μετ' ὀλίγα πάνυ φησὶν· « Εἰ τοίνυν καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, τίνας χάριν ὁ Υἱός εἶρηκε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται ; Πάντως ὅν τρόπον εἰσθὲν ἀναφέρειν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὰ αὐτοῦ, παρ' οὗ καὶ αὐτός ἐστιν. Ὅθεν κακίον ἐστὶν ὀφθαλμοῦ· « Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἐστὶν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός. » Εἰ τοίνυν κἀναΐδα νοεῖται καὶ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, καίτοι ταύτην οὐχ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι φήσαντος, πῶς οὐ μάλλον κακίονο δεῖ νοεῖν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ; ἔνθα οὕτως ἐφησεν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι, ὡς μὴ λέγειν καὶ παρ' ἐμοῦ μὴ ἐκπορεύεσθαι· παρ' οὗ δὲ ἔχει ὁ Υἱός τὸ εἶναι Θεός, ἔστι γὰρ Θεός ἐκ Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ πάντως ἔχει τὸ, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται εἰς τὴν Υἱόν, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται πρὸς τὸ ἁγιάζειν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, εἰ καὶ ὁ Πατήρ τοῦτο εἶδωκε τῷ Υἱῷ, ἐν ὡσπερ ἐξ αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύεται· οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστι λέγειν μὴ εἶναι ζωὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἵπαι καὶ ὁ Πατήρ ζωὴ ἔστι καὶ ὁ Υἱός· καὶ διὰ τοῦτο ὡσπερ ὁ Πατήρ ζωὴν ἔχων ἐν αὐτῷ, οὕτως εἶδωκε ζωὴν ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐξ ἐκείνου, ὡσπερ ἐκπορεύεται καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἰερώνυμος δὲ ὁ θεότατος ἐν τῷ περὶ Τριάδος λόγῳ αὐτοῦ, οὕτως φησὶ· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, κατὰ πάντα Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὁμοίτιμον καὶ συναΐδιον ὑπάρχει. » Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἐπι Αὐγουστίνου· ὁ θεότατος ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ πρὸς

Πέτρον *Περὶ πίστεως*, ἐν κεφαλῇ οὕτω φησί· «Βεβαίωτα πίστευε, καὶ κατὰ μηδὲνα τρόπον ἀμφίβαλλε, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Πατὴρ ἐστὶ Πνεῦμα καὶ Υἱοῦ, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Λέγει γὰρ ὁ Υἱός· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὅπου Πνεῦμα αὐτοῦ εἶναι ἐδίδαξεν· ἐπὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ τε ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἡ κρηνητικὴ καὶ ἀποστολικὴ διδασκαλία ἡμῖν παραδίδωσιν· Ἥσατα· μὲν γὰρ φησι περὶ τοῦ Υἱοῦ· Πατάξει τὴν γῆν τῇ ῥάβδῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀνελεῖ τὸν ἀσθεῖ·» *Περὶ οὗ* φησι καὶ ὁ Ἀπόστολος, «Ὁν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ.» Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλῇ τοῦ τετάρτου βιβλίου τοῦ *περὶ Τριάδος*, οὗ ἡ ἀρχὴ· «Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀποστέλλεσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς λέγεται,» μετὰ πολλὰ ἄλλα φησί· «Καὶ ὡς περὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ τὸ Θεοῦ δῶρον εἶναι, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι ἐστὶν, οὕτω καὶ τὸ πέμπεσθαι, τὸ γινώσκεισθαι, δὲ· ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύεται ἐστὶν. Οὐ μέντοι δυνάμει λέγειν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, οὐδὲ γὰρ μάτην τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ Πνεῦμα λέγεται· οὕτε μὴν συνορῶ, τί ποτε ἕτερον σημαίνει ἡδούλετο, ἥναι ἐμφυσησας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, εἶπε, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Οὐδὲ γὰρ τὸ σωματικὸν ἐκεῖνο ἐμφύσημα, εὖν αἰσθῆσει τοῦ σωματικῶς θιγγάνειν προῖδν ἐκ τοῦ στόματος ἡ οὐσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦν, ἀλλ' ἐνδειξι· διὰ καταλλήλου δηλώσεως, μὴ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τίς γὰρ ἀν ἀτοπώτατος φήσειεν, ἕτερον μὲν εἶναι ὅπερ ἐμφυσησας δέδωκεν, ἕτερον δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ πέποιμφεν;» Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἑπτακαιδέκτῳ κεφαλῇ τοῦ πεντεκαιδέκατου βιβλίου, τοῦ *περὶ Τριάδος*, οὗ ἡ ἀρχὴ, «Ἄλις μὲν οὖν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ,» ἐγγιστά που τῆς ἀρχῆς, οὕτω φησὶν· «Ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὰς ἱερὰς Γραφάς, οὕτε τοῦ Πατρὸς ἐστὶ μόνου, οὕτε τοῦ Υἱοῦ μόνου, ἀλλ' ἀμφὸν,» καὶ μετὰ τίνα, «Ὁύτω γὰρ καὶ ὁ Πατήρ, Θεός· καὶ ὁ Υἱός, Θεός· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεός· καὶ ὁμοῦ πάντες, εἶς Θεός. Καὶ μέντοι οὐ μάτην ἐν τῇδε τῇ Τριάδι, οὐ λέγεται Λόγος Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ δῶρον Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐδὲ ἐξ οὗ ἐγενήθη ὁ Λόγος, καὶ ἐξ οὗ ἐκπορεύεται ἀρχοειδῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὴ ὁ Θεός καὶ Πατήρ. Διὰ τοῦτο δὲ προστέθεικα ἀρχοειδῶς, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εὐρίσκειται ἐκπορευόμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο αὐτῷ ὁ Πατήρ ἔδωκεν, οὐκ ἦδη ὕφεστηκότι καὶ μήπω ἔχοντι, ἀλλ' ὅτι ποτὲ τῷ μονογενεῖ Λόγῳ δέδωκεν, ἐν τῷ γεννηθῆναι δέδωκεν. Οὕτως δὲ αὐτὸν ἐγέννησεν, ὡς ἐξ αὐτοῦ τὸ δῶρον κοινὸν προφραγεσθαι, καὶ Πνεῦμα ἀμφοῖν.» Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ κεφαλῇ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, οὗ ἡ ἀρχὴ· «Ἐπειτα δὲ ἐν τῇ ἑκτῇ Τριάδι,

cap. 11, ait : «Firmissime tene, et nullatenus dubites, eundem Spiritum sanctum, qui Patris et Filii unus est Spiritus, de Patre et Filio procedere : dicit enim Filius, «Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit,» ubi Spiritum suum esse docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctum prophetica atque apostolica doctrina nobis commendat. Isaias enim dicit de Filio : «Percutiet terram virga ois sul, et spiritu labiorum suorum interficiet impium²⁰ ;» de quo et Apostolus : «Quem interficit Dominus Jesus spiritu oris²¹ sui.» Idem cap. 20 libri quarti De Trinitate, qui incipit : «Si autem secundum hoc missus a Patre,» post multa alia dicit : «Et sicut Spiritui sancto donum Dei esse, est a Patre procedere, ita mitti est cognosci, quod ab illo procedat : nec possumus dicere quod Spiritus sanctus non et a Filio procedat : neque frustra idein Spiritus et Patris et Filii Spiritus dicitur, nec video quid aliud significare voluerit, cum sufflans in faciem discipulorum, ait : «Accipite Spiritum sanctum ;» neque enim flatus ille corporeus cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia Spiritus sancti fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a Patre, sed et a Filio procedere Spiritum sanctum. Quis enim dementissimus, dixerit alium fuisse Spiritum, quem sufflans dedit, et alium quem post ascensionem misit?» Idem c. 17 lib. xv De Trinitate, qui incipit : «Satis de Patre et Filio,» juxta principium sic ait : «Quod Spiritus sanctus secundum Scripturas sanctas nec Patris solius est, nec Filii solius, sed amborum ;» et post quaedam : «Sic enim et Pater Deus, et Filius, et Spiritus sanctus Deus, et simul omnes unus Deus. Et tamen non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec donum Dei, nisi Spiritus sanctus, nec de quo genitum est Verbum, et de quo procedit principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater. Ideo autem addidi «principaliter» quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi Pater dedit non jam existenti et nondum habenti ; sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, et Spiritus sanctus spiritus esset amborum.» Idem capite 26 ejusdem libri, quod incipit : «Deinde in illa summa Trinitate,» sic ait : «Quapropter ligare sine tempore quod ait Filius ipse.

²⁰ Isa. xi, 4. ²¹ II Thess. ii, 8.

habet in semetipso, ut de illo procedat Spiritus sanctus, sic delisse Filio, ut de illo procedat idem Spiritus sanctus, et utrumque sine tempore: atque ita dictum Spiritum sanctum de Patre procedere, ut intelligatur, quod etiam procedit de Filio, de Patre esse et Filio. Si enim quidquid habet, de Patre habet Filius, de Patre habet utique ut de ipso procedat Spiritus sanctus. » Idem in libro De catholica fide, quem et *Speculum* vocat: « Da mihi in via hac qua te duce gradior intellectum, et inspira mihi, et semper doce me gratiam tuam, qualiter in te irreprehensibiliter sit credendum, ut te unum Deum essentialiter sapiam, et irreprehensibiliter trinum personaliter capiam, Patrem ingentum, de Patre Filium unigenitum, ex utroque procedentem et in utroque permanentem Spiritum sanctum. » Idem in eodem libro: « Hanc fidem per te et in te confiteor, o beata, et benedicta, et gloriosa Trinitas, o vera et summa sempiterna unitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Deus Dominus Paracletus, charitas, gratia, consolatio, verum lumen, lumen ex lumine, vera illuminatio, vivens vita, vita a vivente, vivificator viventium, fons, flumen, irrigatio, unus a se, unus ab uno, unus ab ambobus, ab uno omnia, per unum omnia, id est, a se Pater, ab altero, id est a Patre, Filius, ab utroque Spiritus sanctus, id est, a Patre et Filio: verax genitor, veritas genitus, amor amborum Spiritus sanctus, una virtus, æqualis majestas, et par gloria, una eademque essentia. » Idem in eodem libro *Speculi*: « Et quia semper Pater fuit, Filium semper habuisse dubium non est, te quoque credo Spiritum sanctum verum Deum non factum, nec creatum, nec genitum, sed ex Patre et Filio ineffabiliter procedentem, et in Patre simulque Filio substantialiter permanentem. Sic Igitur ab utroque procedis, ut inseparabiliter in utroque maneat, atque ita per omnia Deo, et Patri, et Filio, æqualem, coæternum, consubstantialem, ut neque potestate, neque voluntate, neque æternitate, neque substantia differre possis ab illis, vel præcidi, a quibus procedis. Igitur æternum Patrem sine nativitate, æternum Filium cum nativitate, æternum Spiritum cum processione sine nativitate, totum Patrem in Filio et Spiritu sancto, totum Filium in Patre et Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum in Patre et Filio permanentem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum Deum omnipotentem, una potestate, unoque regno, una majestate, una æternitate, tunc, et nunc, et semper ubique regnantem, corde credo, ore confiteor, et mente diligo. » Idem in libro De catholica fide: « Quis ante nos, in quos sæculorum fines deveniunt, talia sic manifesta audire potuit, vel cognoscere de Trinitate et unitate, de personis et substantia? de te quidem, Deus Pater, quod sis a nullo, ideo ingentus diceris; de Filio autem tuo quia genitus a te sit, non a se: de Spiritu quoque sanc o, quia procedens, et non sit a se, sed a te et

οὕτω φησίν· « Ἐθεν τοι· ὁ δυνάμενος νοεῖν δίχα χρόνου τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, νοεῖτω δίχα χρόνου καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ ἀμφοῖν προόδον. Καὶ ὁ δυνάμενος νοεῖν ἐνθα φησίν ὁ Υἱός, « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, μὴ δίχα ζωῆς· ὅντι τῷ Υἱῷ, ἣδη ζωὴν τὸν Πατέρα δεδωκέναι· ἀλλ' οὕτω· αὐτὸν ἀχρόνωσ γυγεννησίναι, ὡς τὴν ζωὴν ἦν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ γεννῶν αὐτὸν δεδωκε, συναλθίων εἶναι τῇ ζωῇ τοῦ δίδόντος Πατρὸς· νοεῖτω. Καὶ ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ προελθῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτω δεδωκέναι καὶ τῷ Υἱῷ, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ προελθῆναι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐκείτερον ἀχρόνωσ· καὶ οὕτως εἰρησθῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς προελθῆναι, ὡς νοεῖσθαι τὸ προῦθον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ. »

B Εἰ γὰρ ὁ τι ποτὲ ἔχει, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει ὁ Υἱός· ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει πάντως καὶ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ προελθῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως βιβλίῳ, ὃ καὶ *Διδάσκαρον* ὀνομάζει, « Παράσχοι μοι ἐν ταύτῃ τῇ ὁδῷ, ἦν ἐφ' ἧγεμόνοι σοι πορεύομαι, σύνεσιν· καὶ ἐμπνευσθῆναι μοι, καὶ διδασθῆναι με διὰ τῆς σῆς χάριτος, ὅπως ἀμέμπτως εἰς σὲ δεῖ πιστεῦσαι· ἵνα σε Θεὸν ἕνα ἀνίσταμαι φρονῶ, καὶ ἀπεριλήπτως τριαδικὸν τοῖς προσώποις· πιστεῦσω· Πατέρα ἀγέννητον· ἐκ Πατρὸς Υἱὸν μονογενῆ· ἐξ ἀμφοῖν ἐκπορευόμενον καὶ ἐν ἀμφοῖν διαμένον ἅγιον Πνεῦμα. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ· « Ταύτην τὴν πίστιν διὰ σοῦ, καὶ ἐκ σοῦ, καὶ ἐν σοὶ ὁμολογῶ, ὦ μακαρία καὶ εὐλογημένη καὶ ἐνδοξὴ Τριάς· ὦ ἀρχα καὶ αἰώνια μονάς· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Θεός· καὶ Κύριος· ὁ Παρὶκλήτος· ἡ ἀγάπη, ἡ χάρις, ἡ ἔνωσις, τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὁ ἀληθὴς φωτισμός, ἡ ζωσα ζωῆ· ζωὴ ἐκ ζώντος, ζωοποίησις τῶν ζώντων, πηγὴ, ποταμὸς, ὄχιτος· εἰς ἐκ μηδενός· εἰς ἀφ' ἐνός· εἰς ἐξ ἀμφοῖν. Ἀφ' ἐνός πάντα· δι' ἐνός, ἐν ἐνὶ· ἐκ μηδενός, ὁ Πατὴρ· ἐκ τοῦ ἑτέρου, τοῦ Πατρὸς δηλονότι, ὁ Υἱός· ἐξ ἀμφοῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τούτέστιν ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἀληθὴς ὁ γεννήτωρ, ἀλήθεια ὁ γεννηθείς· ἀμφοῖν ἀγάπη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μονάς· μία, ἰσὴ μεγαλειότης, ἰσὴ δόξα, μία καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ τῆς *Διδάσκαρος*· « Ἐπεὶ τοίνυν ὁ Πατὴρ ἦν αἰεὶ, καὶ Υἱὸν αἰεὶ κερτῆσθαι ἀναμφίβολον, πιστεῦσω καὶ σὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεὸν ἀληθινόν, οὐ ποιηθέντα, οὐ κτισθέντα, οὐ γεννηθέντα, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ τε ἀβρήτω; ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ οὐσιωδῶς διαμένοντα. Οὕτω τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν ἐκπορεύῃ, ὡστ' ἀχωρίστω; ἐν ἑκατέρῳ μένειν, οὕτω τε διὰ πάντων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἴσον καὶ συναλθίων καὶ ὁμοούσιον, ὡς μήτε ἑξουσία, μήτε θαλῆσει, μήτε ἀδιδόγητι, μήτε οὐσία δύνασθαι διαφῆρειν ἢ ἀποτέμνεσθαι ἑαυτῶν, ἀφ' ὧν ἐκπορεύῃ. Ἄϊδιον τοίνυν τὸν Πατέρα, ἀνευ γεννήσεως· ἀϊδιον τὸν Υἱὸν μετὰ γεννήσεως· ἀϊδιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετ' ἐκπορεύσεως. Ἄνευ γενήσεως ὅλον τὸν Πατέρα ἐν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· ὅλον τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ καὶ Πνεύματι· ὅλον τὸ Πνεῦμα ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ διαμένον. Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον

Πνεῦμα, ἕνα Θεὸν παντοκράτορα ἐξουσία καὶ μὴ ἄ
καὶ βασιλεία καὶ μεγαλειότητι· καὶ τότε καὶ νῦν
καὶ εἰς πενταχοῦ βασιλεύοντα, καρδίᾳ πιστεύω καὶ
στόματι ὁμολογῶ, καὶ διανοίᾳ φιλῶ. » Ὁ αὐτὸς ἐν
τῷ περὶ καθολικῆς πίστεως, « Τίς γὰρ πρὸ ἡμῶν
εἰς οὐ· τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε, τοιαῦτα καὶ
εὐτὼ δὴλα ἀκοῦσαι ἢ γινῶναι δεδύνηται, περὶ τῶν
ἐν τῇ Τριάδι καὶ μονάδι προσώπων, καὶ τῆς οὐσίας·
περὶ μὲν σοῦ, Θεὲ Πάτερ, ὅτι παρ' οὐδενὸς εἶ, ὥστε
καὶ εἰς τοῦτο ἀγέννητος λέγεται· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ
σου, ὅτι γεννηθεὶς ἐκ σοῦ ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑαυ-
τοῦ· περὶ δὲ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ὅτι ἐκπο-
ρευόμενον, οὐκ ἐστιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκ σοῦ καὶ
τοῦ σοῦ Υἱοῦ· ὧν καὶ Πνεῦμά ἐστιν. » Ὁ αὐτὸς ἐν
τῷ αὐτῷ· « Λοιπὸν εἰς ἐν τούτῳ διαφανῆ καὶ καθα-
ρὰν ὡσπερ κρύσταλλον ἔχων καρδίαν καὶ στήθος,
ἀρκέσειεν ἂν εἶ· τὰ δὲ τῆς Τριάδος ἐκδύναμι μυσ-
τήρια· πῶς ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, τρία μὲν ἐστὶ πρόσωπα, μία δὲ φύσις· Πῶς
οὐ μὲν, Πάτερ, ἀγέννητος λέγῃ· ὁ δὲ οὗς Υἱὸς γεν-
νητός· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐτ' ἀγέννητον, οὐτε
γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν· Πῶς ὁ μὲν Υἱὸς γεννώ-
μενος, οὐκ ἐκπορεύεται· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ἐκπορευόμενον, οὐ γεννᾶται· Πῶς ὁ μὲν οὐκ ἀφ' ἑαυ-
τοῦ ἐστιν, ἀλλ' ἐκ σοῦ· οὐ μέντοι σοῦ ὕστερος ἐκ σοῦ
ἐστὶ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ἐκ σοῦ πρόεισι
καὶ τοῦ Υἱοῦ σου, οὐ μέντοι ὑμῶν ἀποτέμνεται, παρ'
ἧν ἐκπορεύεται· » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Πῶς ὁ Υἱὸς
ἐκ σοῦ, Θεὲ Πάτερ, ἀνίσχων, οὐχ ὕστερός ἐστι σοῦ·
καὶ πῶς τὸ ἀμφοτέρων ὑμῶν Πνεῦμα, προόδῳ προα-
γόμενον, ἀφ' ὑμῶν τῶν προαγόντων οὐ χωρίζεται
τῇ προόδῳ· Πῶς καὶ τὸ ἐν διακεκριμένως τρία· καὶ
τὰ τρία, ἀδιακρίτως ἐν ἑστέ· » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ βι-
βλίῳ τῶν Μονολόγων· « Ἐγνων σε Θεὸν ἀληθινόν,
καὶ ἕνα· τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα ἅγιον,
ἐξ ἑκατέρου ὁμοίως ἐκπορευόμενον· ὁμοούσιον Πα-
τρὶ καὶ Υἱῷ, παράκλητον καὶ συνήγορον· τὸ ἐπ'
αὐτὴν τὸν Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν
ἐν εἰδὲι περισσεύει· κατελθόν· καὶ τοῖς ἁγίοις ἀπο-
στόλοις ἐν πυρίναις γλώσσαις ἐπιφανέν· τὸ πάντας
τοὺς ἁγίους καὶ ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀρχῆς τῷ
δαίρω τῆς σῆς χάριτος διδάσκον, καὶ τὰ τῶν προ-
φητῶν διανοίγον στόματι, ὥστε τὰ τῆς σῆς βα-
σιλείας θαυμάσια διεγείσθαι· ὃ σὺν Πατρὶ καὶ
Υἱῷ προσήκει συμπροσκυνεῖσθαι, καὶ συνδοξάζε-
σθαι ὑπὸ πάντων τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ· ἐν οἷς καγὼ
ὁ υἱὸς τῆς παιδείας σου, ὅλη μου τῇ καρδίᾳ δοξάζω
τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐφώτισά με. Σὺ γὰρ εἶ τὸ φῶς τὸ
ἀληθινόν, τὸ θεῖον πῦρ, ὃ τῶν ἁγίων Πατέρων δι-
δάσκαλος· τὸ τῷ σῷ χρισματι πάσαν διδάσκων ἡμᾶς
τὴν ἀλήθειαν· τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, οὐ χωρὶς
ἀρίσται Θεῷ ἀδύνατον. Ὅτι Θεὸς εἶ ἐκ Θεοῦ· ἐκ τοῦ
Πατρὸς τῶν φώτων ἀρρήτως ἐκπορευόμενον, καὶ ἐκ
τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »
Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ· « Εἷς ἐστὶ Θεός, ὁ Πατήρ·
ὅς μόνος οὐσιωδῶς ἐξ ἑαυτοῦ ἕνα Υἱὸν ἐγέννησε·
καὶ εἷς Υἱός, ὁ ἐξ ἑνὸς Πατρὸς, μόνος οὐσιωδῶς γεν-
νηθεὶς· καὶ ἐν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ μόνον οὐσιωδῶς ἐκ

Filio, quorum est spiritus. » Idem in eodem :
« Ceterum quis in hac vita positus vel crystallino
pectore sufficiat penetrare tui ipsius Trinitatis
interna mysteria? quomodo Pater, et Filius, et
Spiritus sanctus, tres quidem personæ estis et
una natura? quomodo tu Pater ingenitus diceris,
Filius genitus, Spiritus sanctus neque ingenitus,
nec genitus, sed procedens dicatur? quomodo
Filius de te Patre natus est, Spiritus sanctus de
te procedit et Filio? quomodo Filius nascendo
non procedit, Spiritus sanctus procedendo non
nascitur? quomodo Filius non de se, sed de te est,
nec tamen tui est posterior de quo est? quomodo
Spiritus sanctus de te procedit et Filio, nec tamen
a vobis præscinditur, a quibus procedit? » Et post
parca: « Quomodo Filius qui oriendo est tibi, o
Pater, de quo oritur subsequens non est? et quo-
modo Spiritus amborum, qui per processionem
proditur a vobis proferentibus non præiter? quo-
modo et unum divisibiliter tria, et tria indivisibili-
ter estis unum? Ejusdem in lib. Soliloquiorum (1).
« Cognovi te Deum, unum Spiritum sanctum Patris
et Filii, ab utroque pariter procedentem, consub-
stantialitatem et coæternum Patri et Filio, paracletum
et advocatum nostrum, qui super eundem Deum et
Dominum nostrum Jesum Christum in columbæ
specie descendisti, et super apostolos in linguis
igneis apparuisti, qui et omnes sanctos et electos
Dei a principio lux gratiæ munere docuisti: et ora
prophetarum, ut enarrarent mirabilia regni Dei,
aperuisti: qui ab omnibus sanctis Dei cum Patre et
Filio simul adoraris et glorificaris: inter quos et
ego filius ancillæ tuæ toto corde meo glorifico
nomen tuum, quia illuminasti me. Tu es vera lux,
lumen veridicum ignis Dei, et magister spirituum,
qui unctioe tua doces nos omnem veritatem,
spiritus veritatis, sine quo impossibile est placere
Deo, quoniam tu ipse Deus es ex Deo, et lux de
lumine procedens a Patre luminum ineffabiliter a
suo Filio Domino nostro Jesu Christo. » Idem in
eodem: « Unus est Deus Pater, qui solus essen-
tialiter de se unum Filium genuit: et unus Filius
ex uno Patre solus essentialiter genitus, et unus
Spiritus sanctus, qui solus essentialiter ex Patre
D Filioque procedit. » Idem in eodem cap.: « Neque
enim in illa Trinitate proprium erit solius Patris,
quia ipse genitus non est, sed quia solum Filium
genuit; neque proprium Filii solius, quia ipse
non genuit, sed ex Patris substantia genitus est;
neque proprium Spiritus sancti, quia neque ipse
genitus est, neque genuit, sed solum ex Patre Fi-
lioque procedere. » Idem ad Orasium: « Spiritum
neque ingenitum esse, neque genitum, quæ in
confesso fides est manifestat: nam si dixerimus,
ingenitum, duos Patres asserere videbimur; si
genitum, duos Filios credere nos accusabunt; sed
ut ea quæ in confesso fides est tenet, neque inco-
gnitus, neque genitus est, sed ex utroque p

scilicet ex Patre et Filio. Et ut id testibus ostendam, Dominum nostrum Jesum Christum discipulos suos docentem audi : « Quando venerit, inquit, Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testificabitur de me. » Et rursus idem Dominus noster Jesus Christus post resurrectionem suam, ut ostenderet ex eo procedere Spiritum sanctum, sicut ex Patre, insufflavit in discipulos suos, et dixit : « Accipite Spiritum sanctum. » Unus ergo Spiritus est Patris et Filii, unus Spiritus utriusque. » Idem in libro adversus Maximum lib. III (1) : « Quæris a me si de substantia Patris est Filius, de substantia Patris est etiam Spiritus sanctus, cur unus Filius sit, et alius non est Filius? Ecce respondeo, sive capias, sive non capias, de Patre est Filius, de Patre est Spiritus sanctus : sed ille genitus, iste procedens ; ideo ille Filius est Patris de quo genitus, iste autem Spiritus utriusque, quoniam de utroque procedit. Sed ideo cum de illo Filius loqueretur, ait, de Patre procedit, quoniam Pater processionis ejus est auctor, qui talem Filium genuit, et gignendo ei dedit ut etiam de ipso procederet Spiritus sanctus : nam nisi procederet et de ipso, non diceret discipulis : « Accipite Spiritum sanctum, » cumque insufflando daret, ut a se quoque procedere significans, aperte ostenderet flando, quod spirando dabat occulte. Quia ergo si nasceretur non tantum de Patre, nec tantum de Filio, sed de ambobus utique nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum, ac per hoc quia filius amborum nullo modo est, non oportuit nasci eum de ambobus. » Idem in eodem : « Satis sit ergo nobis, quia non est a seipso Filius, sed ab illo de quo natus est ; non a seipso Spiritus, sed ab illo de quo procedit ; et quia de utroque procedit, sicut jam ostendimus ; unde et Spiritus Patris et Filii dictus est, » et reliqua. Idem in eodem libro : « Quod sit Spiritus sancti fons Filius, » ergo quantum bonitatis ipse habet, tantum Filio dedit. Et quia natura est non gratia Filius, nascenti non indigenti dedit, et plenus plenum, fons bonitatis fontem genuit bonitatis ; ac per hoc nec hausit in se hic quod accipit, nec minuit in se ille quod dedit, quia non habet immutabilitas unde deficiat, non habet plenitudo quo crescat. Quid est autem ipsa bonitas, nisi vita vivificans? Proinde quia fons fontem genuit, sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat. Hoc ipse Filius dixit, non ego. Unde merito Deo Patri dicitur : « Quoniam apud te est fons vitæ. » Quis est autem iste fons vitæ apud Deum Patrem, nisi de quo dicitur : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum? » de quo etiam paulo post dictum est : « Et vita erat lux hominum : » hæc vita fons vitæ est, et lux ista, lux lucis est. Unde cum dictum esset, Apud te est fons vitæ,

(1) Cap. 14.

A Πατρός Υιού τε εκπροσβυμένον. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ· « Οὐδὲ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ Τριᾷδι: Ὡς ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς μόνου, ὅτι αὐτὸς οὐ γεγέννηται· ἀλλ' ὅτι ἓνα Υἱὸν ἐγέννησεν· οὕτε Ὡς ἂν τοῦ Υἱοῦ μόνου, ὅτι αὐτὸς οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γεγέννηται· οὕτε Ὡς ἂν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι οὕτε ἐγεννήθη αὐτὸς, οὕτε ἐγέννησεν· ἀλλὰ τὸ μόνον ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ τε εκπροσβυέσθαι. » Ὁ αὐτὸς πρὸς Ὁρώσιον· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτε ἀγέννητον οὕτε γεννητὸν ἢ ὁμοιοσημένον πίστις ἐκασαφεί· καὶ γὰρ ἂν εἰπωμεν ἀγέννητον, δύο Πατέρας δισχυρίζεσθαι δόξομεν· εἰ δὲ γεννητὸν, δύο Υἱοὺς πιστεύειν ἡμᾶς αἰτιάσονται. Ἀλλ' ὡς ἡ ὁμοιοσημένον πίστις κατέχει, οὕτε ἀγέννητον οὕτε γεννητὸν ἐστίν, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων εκπροσβυόμενον· τοῦτέστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἵνα τοῦτο διὰ μαρτυριῶν ἀποδείξω αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διδάσκοντος, ἀκούσον· « Ὅταν δὲ εἴθῃ, φησὶν, ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς εκπροσβύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Καὶ αὐτὸς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἵνα δείξῃ ἐξ αὐτοῦ εκπροσβύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀνεψύσθησεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἐν ἄρα Πνεύμα ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱός, ἐν Πνεύμα ἀμφοῖν. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Μαξίμου δευτέρῳ βιβλίῳ· « Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ, εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὰ τί ; ὁ μὲν εἷς ἐστὶν Υἱός, τὸ δὲ ἕτερον οὐκ ἐστὶν Υἱός. Ἰδοὺ ἀποκρίνομαι κἀν τε λάθῃ· κἀν τε μὴ λάθῃ. Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός· ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλ' ἐκεῖνος γεννητός· τοῦτο εκπροσβυόμενον. Διὸ ἐκεῖνος μὲν Υἱός ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη· τοῦτο δὲ Πνεῦμα ἐκαστέρου, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων εκπροσβύεται. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο περὶ ἐκείνου λέγω, ὁ Υἱός ἐστὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ Πνεῦμα εκπροσβύεται, ὅτι ὁ Πατὴρ τῆς εκπροσβύσεως αὐτοῦ ἐστὶν ἀρχηγός· ὁ τοιοῦτον Υἱὸν ἐγέννησε· καὶ ἐν τῷ γεννᾶν δέδωκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εκπροσβύεται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐξ εκπροσβύετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἂν εἶπε τοῖς μαθηταῖς, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· καὶ τοῦτο ἐπίδου ἐμψυσῶν, ἵνα καὶ παρ' ἑαυτοῦ εκπροσβύεσθαι παραδείξῃ, ἀποκαλυμμένως ἐπίδου. Ἐπειδὴ οὖν εἶπερ ἐγεννᾶτο, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν δέπουθεν ἂν ἐγεννᾶτο, ἀναντιρρήτως Ὡς ἀμφοῖν ἂν ἐλέγετο. Καὶ διὰ τοῦτο, Ὡς γὰρ ἀμφοῖν οὐδαμῶς εἶναι δύναται, οὐκ εἶδει γεννηθῆναι αὐτὸ ἐξ ἀμφοῖν. » Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ· « Ἀρκείτω τοίνυν ἡμῖν, ὅτι ὁ Υἱός οὐκ ἐστὶν ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη. Οὐκ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐξ οὗ εκπροσβύεται. Καὶ ἐπεὶ παρ' ἀμφοτέρων εκπροσβύεται, ὡς ἦδη ἀπεδείξαμεν, ὅθεν Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ εἴρηται. » καὶ τὰ λοιπά. Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ὡς εἴη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου πηγὴ ὁ Υἱός· « Τοίνυν ὅσον

ἀγαθότητος ὁ Πατήρ ἔχει, τοσοῦτον δίδωκε τῷ Υἱῷ. Καὶ διότι φύσει, οὐ χάρει ἐστὶν ὁ Υἱὸς, γεννωμένῳ δίδωκεν, οὐ δεομένῳ· καὶ ὁ πλήρης, πλήρη· ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, πηγὴν ἐγέννησεν ἀγαθότητος· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπέβαλεν ἐν ἑαυτῷ οὗτος, ὡπερ ἔλαβεν, οὔτε ἠλάττωσεν ἐν ἑαυτῷ ἑκαίνο· ὁ δὲ ἐλάττωκεν. Οὐδὲ γὰρ ἔχει ἡ ἀπειρία, ὅθεν ἂν ἐκλείψῃ, οὐκ ἔχει τὸ πλήρωμα, ὅθεν ἂν αὐξή. Τί δὲ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὕτη, ὅτι μὴ ζωοποιῶσα ζωὴ· κἀνταῦθεν, ἐπειδὴ πηγὴν ἐγέννησεν ἡ πηγὴ, καθάπερ ὁ Πατήρ ἐστὶν νεκροῦς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. Τοῦτ' αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐγὼ. Ὅθεν εἰκότως λέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅτι Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐστὶ. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ πηγὴ αὕτη τῆς ζωῆς παρὰ τῷ Πατρὶ, εἰ μὴ περὶ οὗ λέγεται, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν; » Περὶ οὗ καὶ μετ' ὀλίγον εἶρηται· « Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. » Αὕτη ἡ πηγὴ, πηγὴ ζωῆς ἐστὶ· καὶ τὸ φῶς τοῦτο, φωτὸς ἐστὶ φῶς. Ὅθεν μετὰ τὸ λεχθῆναι, « Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐστὶν, » ἐφεξῆς συνήπται, « Καὶ ἐν τῷ φωτὶ σου ὀφόμεθα φῶς· » τουτέστιν ἐν τῷ Υἱῷ σου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἂν καὶ σὺ φωτισθῆναι εἶναι τῆς ἡμετέρας συμμορίας· ἐν τῷ πρώτῳ καθωμολόγησας· μέρει. Πηγὴ τοῖσιν ἐκ πηγῆς, ἐκ τοῦ Πατρὸς· ὁ Υἱός· καὶ ὁμοῦ ἄμφω μία πηγὴ· φῶς ἐκ φωτός· ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· καὶ ὁμοῦ ἄμφω φῶς ἐν. Ὅπερ Θεός ἐκ Θεοῦ, καὶ ὁμοῦ ἄμφω θεοποιεῖν, εἰς Θεός. Καὶ ἔλον τοῦτο, οὐκ ἀνευ τοῦ ἄμφω Πνεύματος, ἐκ ταύτης τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς. « Ὁ αὐτός ἐν τῷ πέμπτῳ τῷ περὶ Τριάδος, ἐν κεφαλαίῳ τετάρτῳ φησὶν· « Ἐν τοῖσιν καὶ ὁ δοταί, ἀρχὴν ἔχει τοῦτον, ἀφ' οὗ εἶδοται, καὶ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν ἔλαβεν ὁ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεται, ὁμολογητόν ἐστι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ καθάπερ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς εἰς Θεός, καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς εἰς Κτίστης, καὶ εἰς Κύριος, οὕτως ἀναφορικῶς καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία ἀρχὴ. Πρὸς τὴν κτίσιν μένει ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία ἀρχὴ, καθάπερ εἰς Δημιουργός, καὶ εἰς Κύριος. » Τὰ αὐτὰ καὶ ὅμοια τούτων, καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ, καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς λόγοις τε καὶ βιβλίοις θεολογεῖ οὗτος ὁ μακάριος Πατήρ. Καὶ τίς ἂν ἰκανὸς πάντα τὰ αὐτοῦ συνάξαι, ἃ φησὶν ἐν ταύτῃ τῇ ὑποθέσει; Ἄλλὰ καὶ ταῦτα ἀρκετὰ εἰσι πᾶσαν ψυχὴν μαλάξαι καὶ πείσαι φρονεῖν· ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ὡπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

II.

Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως τῶν ἐναντίων, ὡς οὐκ ὀφείλομεν τοῦτω προσέχειν, οὔτε μὴν ἐπεσθαι τοῖς αὐτοῦ λόγοις, δυτικῶν ὄντι διδασχάλω τε καὶ Λατίνῳ, εἰ καὶ σὺ ἐφόρτωσας ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἐκ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων. Πρὸς δὲ ἀπολογητόν. Εἰ μὲν καὶ τὰ συγγραμμάτα τούτου οὐκ ἔδοκιμάσθησαν παρὰ οἰκουμένης συνόδου, καλῶς ἂν εἶχεν ὅπερ σὺ φησὶ· ἐπεὶ δὲ οἰκουμένης σύνοδος προστάττει ταῦτα φυλάττειν, καὶ μάλιστα μετὰ ὁρῶν τε καὶ ἀναθέματος, οὐ καλῶς λέγεις. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἄκουσον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου· « Ἀπόλουθον μὲν ἐν ἅπασιν καὶ τοῖς ἁγίοις Πατρίσι καὶ διδασχάλοις τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Ἰλαρίῳ, Βασιλείῳ, Αἰγυπτίνῳ, Θεοφίλῳ, Κυρίλλῳ, Ἰωάννῃ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, Ἀδελφῷ, Πρόδκλῳ, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτῶν συγγραφεῖντα περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως, καὶ πρὸς κατατίρειν τῶν αἰρετικῶν, διχόμεθα. » Ὁμοίως καὶ ἡ ἐβδόμη· « Τοῖς ἀπεθαιλλομένοις τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνάς, τὰς ἐπὶ συστάσει τῶν ὁρθῶν

A continuo subjunctum est : « In lumine tuo videbimus lumen, » hoc est in Filio tuo Spiritum sanctum, quem tu quoque esse illuminatorem in collationis nostræ prima parte professus es. Fons ergo de fonte, Filius de Patre, et simul ambo fons unus, lux de luce, Filius de Patre, et simul ambo lux una : sicut Deus de Deo, et simul ambo utique Deus unus, et hoc tantum non sine Spiritu amborum ex hoc fonte vitæ. » Idem in quinto de Trinitate, cap. 14, inquit : « Si ergo, et quod datur principium habet eum a quo datur, quia non aliunde accipit illud quod ab ipso procedit, fatendum est Patrem et Filium principium esse Spiritus sancti, non duo principia, sed sicut Pater et Filius unus Deus, et ad creaturam relative unus creator et unus Dominus, sic relative ad Spiritum sanctum, unum principium. Ad creaturam vero Pater, Filius, et Spiritus sanctus unum principium, sicut unus creator, et unus Dominus. » Eadem et horum similia et in sequenti et in aliis plerisque tractatibus et libris theologice scribit beatus hic Pater. Sed quis poterit unquam in unum colligere quæ de hoc argumento conscripsit? Verum hæc satis sunt ad cuiusque animam emolliendum, et ut sentiat suadendum, quod Spiritus sanctus et a Filio procedat quemadmodum et a Patre.

B

C

VIII.

At quis adversariorum fortasse dicet, nos huic adhærere non opus esse, neque ipsius scripturas sequi, cum Occidentalis sit doctor et Latinus, eisi aures nostras multitudine librorum ejus onerasti. Ad quos respondendum, si opera ejus ab œcumenica synodo comprobata non fuissent, bene se haberet quod dicis : sed quoniam œcumenica synodus ea servari jubet, idque cum imprecationibus et anathemate, non recte dicis. Quod ita se res habeat, auli ex actis sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi. Consentit sane in omnibus, sanctis Patribus, et doctoribus sanctæ Dei Ecclesiæ, Athanasio, Hilario, Basilio, Augustino, Theophilo, Cyrillo, Joanni Constantinop., Leoni, Proclo, cunctaque eorum scripta de recta fide et ad hæreticorum damnationem recipimus. Similiter et ex septimæ « Rejicientibus sanctorum Patrum sententiis dogmatibus Dei Ecclesiæ constituendis, Athanasii, Cyrilli, Ambrosii. At vini Leonis sanctissimæ

scopi, Augustini, et reliquorum, præterea et œcumenicorum acta conciliorum, quarti dico et sexti non amplectentibus, anathema.) Audis ut anathemati subjicitur, qui Augustini sententias non recipit? Non ergo in posterum ambigas pro sancto et doctore habere Augustinum, cujus gloria magna est in Ecclesia Dei. Nosti ergo quomodo et Occidentales doctores in omnibus Orientalibus consentiunt, quasi eodem spiritu affatis, et quod etiam ex Filio Spiritus sanctus procedit, datur, mittitur, immittitur, profuit, infunditur, prodit, scaturit, emanat, et spirat: quæ omnia sempiternam ejus processionem demonstrant, ex Patre similiter et Filio, quodque apertius Occidentales Orientalibus clamant clare, ex utroque procedere, Patre videlicet et Filio: neque differunt inter se, sed præclare et divine consentiunt: nec potes eos rejicere, synodis palam clamantibus adversus eos, qui sententias illorum non recipiunt, Anathema esto. Unde igitur ex solo Patre Spiritum sanctum potestis ostendere? doctoribus omnibus clamantibus, et ex Filio, et reliqua, ne singula enumerem. Credite igitur his doctoribus, et acquiescite nobis qui recte vobis consulimus.

βοώντων ἀναφανθῶν τοῖς μὴ δεχομένοις τὰς τούτων φωνάς, Ἦτοι ἀνάθημα. Πῶθεν οὖν ὑμεῖς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἔχετε δεῖξαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; τῶν διδασκάλων ἀπίντων βοώντων καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ καὶ ἕκαστον λέγω. Πείσθητε τοιγαροῦν τούτοις τοῖς διδασκάλοις, καὶ ὑπακούσατε ἡμῖν καλῶς ὑμῖν συμβουλεύουσι.

IX

His igitur a nobis expositis, a divinisque et sacris Ecclesiæ doctoribus collectis, operæ pretium esse existimavimus et de nostro alia quedam adjungere, quæ a multis audiendo, et intra nos examinando, investigavimus, quibus suasi huic sanctæ synodo nos subjacimus. Audite sane et vos. Spiritum præterea Filii dici Spiritum sanctum, ipse Filius dicit, Spiritum veritatis vocando eum; est autem ipse veritas. Et magnus Paulus pluries id fecit. «Misit enim, inquit Deus, Spiritum Filii sui in corda vestra.» Et: «Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.» Hoc verbum, et solum, fratres, ad omnia ostendenda satis est: nam Spiritum Filii dici, nihil aliud denotat quam quod ex eo est. Quod enim quidam dicunt veritatem devitantes, quod Filii Spiritum dici esse Spiritum, consubstantialitatem ostendit, aranei tela est. Quippe cum si propter consubstantialitatem diceretur Spiritus ejus, propter eandem ipsam Filium etiam diceretur ipsius Spiritus, Pater quoque et Filii et Spiritus sancti; at id nusquam reperies. Restat igitur ut emittentis et producentis Patris sit, quod producit, nam aliud cogitare fas non est, Præterea Spiritus sanctus vel ex solo procedit, vel non ex solo Patre; nihil enim medium est in contradictoriis, at non ex solo Patre procedit; si non ex solo, ergo et ex Filio. Quod vero non ex solo Patre procedat, hinc manifestum est; primum nullibi apud sacram Scripturam, neque apud doctores invenitur id dictum. Quod vero a nemine sanctorum

δογμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐκπορευθεῖσας. Ἀθνασίου, Κυρῆλλου, Ἀμβροσίου, Ἀμφιλοχίου, τοῦ θεηγόρου Λέοντος τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Ἀγγυστινίου, καὶ τῶν λοιπῶν· ἔτι τε καὶ τὰ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων Πρακτικὰ, τῆς τετάρτης φησὶ καὶ τῆς ἑκτῆς, μὴ κατασπαζομένοις, ἀνάθημα. Ἡ ἀκούσις, ὡς ἀνάθηματι καθυποβάλλεται ὁ μὴ τὰς φωνὰς Ἀγγυστινίου δεχόμενος; Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ μὴ ἀμφιβάλλει Ἀγγυστινίου ἔχειν ἄγιον καὶ διδάσκαλον· οὐ τὸ κλῆρος πλὴν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Οὐδὲν ἄρα καὶ τοὺς δυτικοὺς διδασκάλους πᾶς κατὰ πάντα συμφωνοῦσι τοῖς Ἀνατολικοῖς, ὡς τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος λαλῆσαντες ἐν αὐτοῖς· καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ δίδεται, καὶ κέρμαται, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ προχέεται, καὶ ἐνέησι, καὶ πρῶσι, καὶ ἀναδιώζει, καὶ πηγάζει, καὶ κτελεῖ· ἃ πάντα τὴν ἀξίον αὐτοῦ σημαίνεισι κρῆδον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι οἱ δυτικοὶ σφῆριστερα τῶν Ἀνατολικῶν βεβῶσι διαρρήδη ἐκπορευόμενον εἶναι ἐξ ἀμοτέρων, Πατρός θηλονότι καὶ Υἱοῦ· καὶ οὐ διαφέρονται ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ συμφωνοῦσι κάλλιστα τε καὶ ἰσθυσιαστικώτατα· καὶ οὐ δύνασαι αὐτοὺς παραρῆσασθαι, τῶν συνόδων φωνάς, Ἦτοι ἀνάθημα. Πῶθεν οὖν ὑμεῖς ἐκ μόνου διδασκάλων ἀπίντων βοώντων καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ

Θ.

Ταῦτα τοίνυν τὰ προτεθέντα ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἐρανισάμενοι, δεῖν φήθημεν καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ἡμῖν ἱερὰ τινα προσθεῖναι· ἃ τῶν πολλῶν ἀκούσαντες ἡμεῖς, καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνδιασκεψάμενοι εὐρομεν· εἰς πισθεύοντες, τῇ ἱερᾷ ταύτῃ συνόδῳ ὑπετάγημεν. Ἀκούσατε δὲ καὶ αὐτοί. Πνεῦμα Υἱοῦ λέγεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὸς τε ὁ Υἱὸς φησι, Πνεῦμα καλῶν αὐτὸ ἀληθείας· ἔστι δὲ αὐτὸς ἡ ἀλήθεια. Παῦλός τε ὁ μέγας πολλαχοῦ τοῦτο λέγει· «Ἐξελίσταίτε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν·» καὶ, «Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.» Τοῦτο τὸ ῥῆμα καὶ μόνον, ἀδελφοί, ἀρκεῖ τὸ πᾶν ἀποδείξαι. Τὸ γὰρ λέγεσθαι Πνεῦμα Υἱοῦ, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἔστιν. Ὁ γὰρ φασὶ τινες, τὴν ἀλήθειαν ἀπεφεύγοντες, ὡς τὸ Υἱοῦ Πνεῦμα λέγεσθαι εἶναι τὸ Πνεῦμα, τὴν ἁμοουσιότητα περιστάνει, ἀράχης νῆμά ἐστιν. Εἰ γὰρ διὰ τὸ ἁμοουσιον ἐλέγτο Πνεῦμα αὐτοῦ, διὰ τὸ αὐτὸ εἶναι τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἐλέγτο ἂν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' οὐκ ἂν εὐροῖς οὐδαμοῦ τοῦτο. Λέπεται τοίνυν τὸ τοῦ ἐκπορευόντος· τε καὶ τοῦ προβάλλοντος Πατρὸς τὸ προβαλλόμενον εἶναι· ἄλλο γὰρ τι οὐδὲ ἰννοεῖν θέμις. Ἐτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ἐκπορεύεται ἐκ μόνου, ἢ οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς· ἀντιφάσως γὰρ οὐδὲν μεταξὺ· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς· εἰ δὲ οὐκ ἐκ μόνου, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἄρα. Ὅτι δ' οὐκ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, δῆλον ἵνα εὐθὺς· πρῶτα μὲν οὐδα-

μοῦ, οὕτε τῆς θείας· Γραφῆς, οὕτε τῶν διδασκάλων ἄ
 εἴρηται εἰρημένον. Ὅ δὲ ὑπὸ τινός γε τῶν ἁγίων
 οὐκ εἴρηται, οὐδενὶ τολμητέον εἰπεῖν. Ἐπειτα τὸ
 προβάλλειν ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς οὐσιώδης οὐσα, οὐ
 πρώτη καὶ ἀριστοί: ἐκτελεῖται, ἀλλὰ διὰ τῆς πρώ-
 τῆς, ἥτις ἀπειδείθη οὐσα τὸ γενεῆν καὶ ἡ γέννησις.
 Ὅσατε καὶ τὸν Υἱὸν ταύτης ἀνάγκη τῆς ἐνεργείας
 κοινωνεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπο-
 ρεύσθαι. Ἐτι κοινῶς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται
 τῶν διδασκάλων, ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προέσιν ἐξ
 Υἱοῦ. Εἰ οὖν προέσιν ἐξ αὐτοῦ, προέσιν πάντως
 φυσικῶς· οὐδὲν γὰρ ἐν τῷ Θεῷ παρὰ φύσιν, οὕτε
 ἐπίκτητον. Τῶν γὰρ κτισμάτων ἐστὶ τὸ μὴ φύσει ἐκ
 Θεοῦ προέσιν. Εἰ τοίνυν κατὰ φύσιν ἐξ Υἱοῦ τὸ
 Πνεῦμα προέσιν, ἡ δὲ κατὰ φύσιν προέσιν ἐν τοῖς
 θεοῖς διχῶς ἐνδέχεται εἶναι, ἢ κατὰ γέννησιν, ἢ
 κατ' ἐκπόρευσιν· κατὰ γέννησιν δὲ οὐ προέσιν ἐξ
 αὐτοῦ· ἢ γὰρ ἂν ἦν Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, προ-
 εἰσιν ἄρα κατ' ἐκπόρευσιν· ὥσατε καὶ ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ
 τοῦ Πνεύματος προέσιν εἴη ἂν ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ
 αὐτοῦ. Ἐτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
 Πατρὸς εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ, πάντες οἱ διδασκαλοὶ
 βούλονται· Ἀνατολικοὶ τε καὶ Δυτικοὶ· ἀλλὰ τὸ, Ἐκ τῆς
 οὐσίας τινός ἐν τῇ Τριάδι, καὶ ἐκ τῆς ὑποστά-
 σεως αὐτοῦ ἐστὶ. Τὸ Πνεῦμα ἄρα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λεγόμενον εἶναι, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ
 ἐστὶν ὑποστάσεως. Εἰ δὲ τις τολμήσειε λέγειν, διὰ
 τὸ ὁμοούσιον ταῦτα εἰρηθεῖν, καὶ ἵνα τὸ Πνεῦμα
 διεχθῆ τῆς αὐτῆς οὐσίας, Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τοῦτο μὲν
 ἀληθές· ὅσα δὲ ἀληθῆς, τοσοῦτον συνηγορεῖ μᾶλλον
 ἡμῖν. Οὕτω γὰρ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ μᾶλλον
 τὸ Πνεῦμα, ὡς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν καὶ ἐξ αὐτῶν
 προέσιν, ἤγουν ἐκπορευόμενον. Εἰ γὰρ τὴν ὁμοουσί-
 τητά ἀπλῶς δηλοῖ μόνον, ὡς αὐτοὶ βούλονται, ἔδει
 καὶ τὸν Πατέρα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
 Πνεύματος, καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύ-
 ματος λέγεσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐτόλμησε μέχρι
 καὶ νῦν, οὕτε τολμήσει εἰπεῖν, εἰ μόνον χριστιανί-
 ζειν βούλεται. Ἐτι ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος,
 καὶ τῶν πλείστων ἁγίων, ὁ μὲν Υἱὸς εἰκὼν τοῦ Πα-
 τρὸς· λέγεται· τὸ δὲ Πνεῦμα, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ· καὶ
 ὁ μὲν Υἱὸς, ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ Πνεῦμα,
 ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὁ μὲν Υἱὸς, λόγος τοῦ Πα-
 τρὸς· τὸ δὲ Πνεῦμα, βῆμα τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὁ μὲν
 Υἱὸς, εὐφῶδία τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ Πνεῦμα, εὐφῶδία
 τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλ' ἵκεῖνα πάντα ὁ Υἱὸς λέγεται τοῦ
 Πατρὸς, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὢν· καὶ τὸ Πνεῦμα ἄρα
 τὸ ἅγιον, ταῦτα λέγεται τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὡς ἐκ τοῦ
 Υἱοῦ ὢν. Ἐτι εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα ἐστὶν ἐξ Υἱοῦ, οὐκ
 ἂν αὐτοῦ προσωπικῶς διακρίνοιο· ἀλλὰ τοῦτο ἄτο-
 πον λέγειν· οὕτω γὰρ ἡ Τριάς ὁρισθήσεται εἰς
 δυάδα· ἴστιν ἄρα ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, εἰ μέλλοι
 προσωπικῶς αὐτοῦ διακρίνεσθαι. Ἐτι φησὶν ὁ Χρι-
 στός τοις μαθηταῖς· « Ὅταν εἰσθῆ ὁ Παράκλητος· ὃν
 ἐγὼ πέμψω ὑμῖν » καὶ, « Ἐν πορευθῶ πέμψω αὐτὸν
 πρὸς ὑμᾶς »· τὸ γὰρ πέμψομαι ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἀπ'
 αἰτίας εἶναι δηλοῖ. Καὶ μάρτυς ὁ θεὸς Χρυσόστομος,

dictum est, nemini dicere fas est. Deinde cum pro-
 ducere operatio Patris essentialis sit, non prima et
 immediata sit, sed per primam, quam generare et
 generatio antea dicta est. Quamobrem etiam Filium
 hujus operationis esse consortem necesse est, et
 per eum Spiritum sanctum procedere. Præterea
 apud omnes doctores in confesso est, Spiritum san-
 ctum prodire ex Filio. Si ergo prodit ex eo, omnino
 naturaliter prodit: nihil enim in Deo præter na-
 turam et adventitium est, nam creaturarum est non
 prodire ex Deo natura. Si ergo secundum naturam
 ex Filio prodit Spiritus, processionem vero secun-
 dum naturam in divinis dupliciter oportet esse, vel
 per generationem, vel per productionem: per ge-
 nationem autem non prodit ex eo: profecto enim
 esset filius Filii Spiritus, prodit ergo per proces-
 sionem: itaque Spiritus ex Filio processio est tan-
 quam ejus qui procedit ex eo. Præterea Spiritum
 sanctum ex substantia Patris esse et Filii, omnes
 doctores, Orientales pariter et Occidentales, cla-
 mant: sed quod in Trinitate ex essentia alicujus est,
 etiam ex hypostasi ejus est. Cum ergo Spiritus
 sanctus dicatur esse ex substantia Filii, est etiam
 ex ipsius hypostasi. Quod si quis audeat dicere ea
 propter consubstantialitatem esse prolata, ac ut Spiritus
 ejusdem essentia ostendatur esse cum Patre et
 Filio, id quidem verum est, et quanto magis ve-
 rum est, tanto magis adjuvat nos: nam sic magis
 est consubstantialis Patri et Filio Spiritus, quasi
 ex eorum essentia, et ex iis prodicens, sive proce-
 dens: quia si consubstantialitatem tantum simpli-
 citer denotat, ut ipsi volunt, necesse esset, etiam
 Patrem ex essentia Filii, et Spiritus, et Filium ex
 essentia Spiritus dici. Sed id hucusque nemo
 dicere ausus est, neque audebit, si Christianus esse
 voluerit. Præterea a magno Basilio; et plerisque
 sanctis Filium imago Patris dicitur, Spiritus imago
 Filii, et Filius operatio Patris, Spiritus operatio
 Filii, et Filius Patris Verbum, Spiritus Filii clo-
 quium, et Filius flagrantia Patris, Spiritus flagran-
 tia Filii. Sed omnia Filius Patris dicitur tanquam
 de Patre procedens, ergo et Spiritus sanctus ea
 dicitur Filii esse, ut qui ex Filio sit (1). Præterea si
 Spiritus non est ex Filio, ab eo nunquam persona-
 liter distinguitur; at id absurdum dictum est: nam
 ita Trinitas in dualitatem terminabitur. Est ergo
 ex Filio Spiritus, si personaliter ab eo distingui
 oportuerit. Item dicit Christus discipulis, « Cum
 venerit Paracletus, quem ego mittam vobis. » Et,
 « Si abiero mittam eum ad vos, » quia mitti in Deo
 a causa esse demonstrat. Testis est D. Chrysostomus
 ad Arianos, qui dubitabant, quomodo ejusdem
 essentia sit qui mittit et qui mittitur, 39 homilia,
 cum dicit: Rursus ad humana orationem traducis,
 nec intelligis omnia hæc ob nihil aliud dicta esse,
 nisi ut causam sciamus, ne
 incidamus: sed Spi

(1) Citat hunc locum Thomas c. 32.

ergo est. Item quod alicujus est natura, et ex eo est secundum id quod ejus est, dicitur ejus esse: sed Spiritus sanctus est Filius, et omnino natura; non est enim præter naturam, neque ut servus: est ergo Spiritus sanctus, quatenus Spiritus sanctus, id est, quatenus divina persona in Trinitate ex Filio. Ad hæc Spiritus sanctus relativum est, clarumque est Spiritum Patris et Spiritum Filii dici, et refertur tanquam ad spirantem vel producentem: spirantes vero sunt Pater et Filius, est ergo Spiritus ex Patre et Filio tanquam spirantibus et producentibus eum. Præterea Spiritus sanctus a Filio accipit: is enim dicit, « De meo accipiet. » Quod autem accipit, essentia ejus est, neque aliud est essentia ejus, aliud quod accipit: esset enim vano compositum: sed est in summo simplicitatis excessu, tanquam Deus, essentiam ergo suam et esse accepit, etiam ex Filio. Sunt et alia multa testimonia ex divina Scriptura, veluti id: « Quem ego mittam vobis a Patre; » ut illud, « De meo accipiet, et annuntiabit vobis; » ut illud: « Quæcumque audiverit loquetur; » et illud: « Spiritum meum et Patris mittam, in quo confirmabimini, » et alia similia, quæ partim late declaravimus, partim propter prolixitatem prætermittimus. Sed ad hujus conclusionem ostendendam, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio procedat, cum multa sint quæ adduci possent, satis hæc in præsentia sint.

ἂν ἀκούσῃ λαλήσει: » καὶ ὡς, « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἑμὸν τε καὶ Πατρὸς ἀποστελῶ, ἐν ᾧ στερεωθήσεσθε. » Καὶ ἄλλα ὅμοια· ἐξ ὧν μέρος μὲν εἰς πλάτος ἐσαφήνισαμεν, μέρος δὲ διὰ τὸ μῆκος εἰσαγαγόμεν. Ἄλλὰ πρὸς μὲν τὸ δεῖξαι τὴν ἀλήθειαν τοῦ συμπέραςματος τούτου, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, κολλῶν ὄντων οἷς ἂν τι; χρῆσατο, καὶ ὅθεν ἂν ἐπιχειρήσειεν, ἀρκείτω ἐν τῷ παρόντι καὶ ταῦτα.

X.

Sed quoniam contradictiones quasdam in medium afferunt adversus eos qui veritatem hanc præseferunt, etiam ad eas pro viribus respondebimus, eorum sophismata dissolvendo, secundum doctrinam a doctoribus traditam. Primum dicunt, Quo pacto Dominus dicens Spiritum veritatis, qui ex Patre procedit, non addidit etiam seipsum? Sed neque negavit de se, respondebimus nos, sicut in aliis facit; nam id forte coactius fecit, quamvis nec id satis ad id comprobandum, quod ii intendunt, quippe qui de die et hora illa nemo scit, inquit, neque angeli, neque Filius, nisi solus Pater²¹; et rursus: « Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me Patris²²; nos tamen recta ratione contrarium credimus, diemque illum et horam sic aperte ipsum scire sicuti Patrem, eumque cognoscere, et doctrinam ejus super omnia ejus esse decernimus. Si ergo quæ manifesto negavit, nos cum laude iis contraria credimus, quo pacto non etiam hic quæ non negavit pie credimus? Præterea Patrem et Filium arbitrantur vel in unam conjungi personam, si quis ex ambobus dixerit Spiritum sanctum procedere; vel si non id, duo tamen prin-

πρὸς Ἀρειανὸς ἀπορροῦντας, πῶς τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐπέμπων καὶ ὁ περιπόμενος, ἐν τῇ τριακοστῇ ἐνάτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Γουζάνην, λέγων· « Πίπτεν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον καὶ οὐκ ἐννοεῖς ἐπι ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἰρηται, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αἰτεον εἰδῶμεν, καὶ εἰς τὴν Σαβιλλῶν μὴ ἐκπέσωμεν νόσον· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα πέμπεται ἐξ Υἱοῦ, ἔστιν ἄρα καὶ ἐξ αὐτοῦ. » Ἐτι ὁ τινὲς ἐστὶ φύσει καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ, κατὰ τοῦτο ὁ ἐκείνου λέγεται εἶναι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ πάντως φύσει· οὐ γὰρ παρὰ φύσιν, οὐδὲ ὡς δοῦλον, ἔστιν ὅρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ Πνεῦμα ἅγιον, τοῦτέστιν ἢ Θεῖον πρόσωπον ἐν τῇ Τριάδι, ἢ καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ ἀναφορικόν· καὶ ἄλλο ἐστὶ λέγεται Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Πνεῦμα Υἱοῦ· καὶ ἀναφέρεται ὡς προσκνέοντα ἢ προβάλλοντα· κνέοντες δὲ εἰσὶν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἔστιν ἄρα Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὡς κνέοντων καὶ προβαλλόντων αὐτό. Ἐτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐκεῖ ὡς γὰρ φησιν, « Ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήφεται, » ὁ δὲ λαμβάνει ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλο μὲν ἢ οὐσία αὐτοῦ, ἄλλο δὲ τὸ ὁ λαμβάνει· ἢ γὰρ ἂν εἴη σύνθετον, ἀλλὰ μὴ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ ἀπόδητος ὑπεροχῇ ὡς Θεός· τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἄρα καὶ τὸ εἶναι λαμβάνει καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Εἰσι δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα μαρτύρια τῆς Θείας Γραφῆς· ὡς τὸ, « Ὁν ἐγὼ πέμφω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς· » ὡς τὸ, « Παρ' ἑμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· » ὡς τὸ, « Ὅσα

C

Γ.

Ἐπι δὲ καὶ τινες ἀντιφάσεις προέχουσι κατὰ τῶν τὴν ἀλήθειαν ταύτην πρεσβεύοντων, καὶ πρὸς ταύτας ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν ἀποκριθῆσόμεθα· τὰ ἐκείνων σοφίσματα λύοντες, παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ ταῦτα λαθόντες. Πρῶτον μὲν φησι, Πῶς ὁ Κύριος λέγων τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐ προσέθηκε καὶ ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐδ' ἠρνήσατο ἑαυτὸν; Ἡμεῖς εἰπομεν ἂν, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ποιεῖ· τοῦτο γὰρ ἂν ἴσως βραχύτερον ἦν, κἴν μὴδὲ τοῦτο ἱκανὸν πρὸς ὁ αὐτοὶ βούλονται. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας, « Οὐδεὶς οἶδε, φησιν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος; » καὶ αὐτὸς, « Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστὶν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμφαντός με Πατρὸς· » καὶ, « Οὐδεὶς ἐγὼ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Καὶ ὁμοίως ἡμεῖς, καλῶς γε ποιοῦτες, τοῖναντίον πιστεύομεν· καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν οὕτω σαφῶς αὐτὸν εἰδέναι, ὡς καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ἑαυτὸν ὁμοίως τῷ Πατρὶ γινώσκειν· καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, παντὸς μάλλον αὐτοῦ εἶναι τ. θέματα. Εἰ οὖν ὡν σαφῶς ἀπηρνήσατο, ἡμεῖς ἐπαινετῶς τῶναντία πιστεύομεν, διὰ τὸ οὐ κἀνταῦθα ἢ μὴ ἠρνήσατο εὐσεβῶς πιστεύομεν; Ἐτι οἴονται τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἢ εἰς ἓν

²¹ *Matth.* xxv, 36. ²² *Juan.* vii, 16.

συναλειφθεοι πρόσωπον, εἰ τις ἐξ ἁμφοῖν λέγοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκπορεύεσθαι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, δύο γούν τῆς ἀρχῆς, καὶ δύο ἀκολουθήσειν τὰ αὐτὰ· ὁ γὰρ αὐτὸ οὐ μείον ἄτοπον τοῦ προτέρου. Ἡμεῖς δὲ πρὸς μὲν τὸ τῆς συναλοιφῆς, οὕτω φαμέν· ὡς εἰ μὲν προσωπικὸν εἴσιν ὑποστατικὸν τοῦ προσώπου τοῦ πατρικοῦ, τὴν τοῦ προβάλλειν ἐνέργειαν ἐπιθίμεθα, τότε ἂν τὸ ἄτοπον εἴπετο τοῦτο· καὶ ἦν ἄλλη (ὡς ὁ Υἱὸς ἐν μετὰ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον, τοῦ συστατικοῦ αὐτῷ κοινωνῶν ἰδιώματος. Ἐπει δὲ τὸ μὲν συστατικὸν τοῦ προσώπου, τοῦ πατρικοῦ ἰδιώμα, ἢ πατρότης καὶ τὸ γεννῆν εἰρηται ὄν, τὸ δὲ προβάλλειν ἰδιώμα εἴσιν γινώρισμα τῷ προσώπῳ αὐτοῦ συστάντι ἐπόμνον, τίς ἢ ἀνάγκη, τὸν κοινωνοῦντα αὐτῷ τούτου τοῦ ἰδιώματος ὁ μὴ συστατικὸν ἔστι τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐν εἶναι πρόσωπον μετ' αὐτοῦ· Ὡς περ γὰρ κοινωνῶν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, τοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι αὐτοῦ, ὡς περ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ ὡς περ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστελλεσθαι, ὁμοίως καὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ κοινωνεῖν, δίδει τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι τοῦ Πατρὸς, ἢ παρ' αὐτοῦ ἀποστελλεσθαι, οὐκ ἔστι τοῦ πατρικοῦ προσώπου συστατικὸν, οὕτως οὐδὲ τοῦ προβάλλειν κοινωνῶν τῷ Πατρὶ, εἰς ἐν μετ' αὐτοῦ συναλειφεται πρόσωπον· διότι τὸ προβάλλειν, οὐ συστατικὸν τοῦ προσώπου τοῦ πατρικοῦ. Ὅστε ἕως ἂν μὴ δεῖξη τις τὸ προβάλλειν συστατικὸν ὄν τοῦ προσώπου τοῦ πατρικοῦ, οὐδὲ συναλοιφῆν τῶν προσώπων δύναται· ἀδειξαι. Εἰ δὲ θαῦμα δοκεῖ τὰς δύο ὑποστάσεις μίαν ἀρχὴν εἶναι καὶ μὴ συναλειφεσθαι, μείζον ἂν εἴη θαῦμα, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις μία εἰσὶν ἀρχὴ καὶ οὐ συναλειφονται. Εἶτα διαρχίαν ἡμῖν προσάπτουσι, λέγοντες· Ὅτι δύναται φυγεῖν τὴν διαρχίαν, οἱ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀρχὴν ποιοῦντες τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ πρῶτον μὲν Λατῖνοι οἱ παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενοι, διαρχίαν οὐ τολμῶσι λέγειν· ἢ πρῶτην καὶ δευτέραν ἀρχὴν, ἢ μίαν ἐκ δύο συνιούσαν ἀρχῶν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀνθέματι τοῦς οὕτω φρονούντας ὑποβάλλουσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν τις αὐτοῦς ἔροίτο εἰ ἀρχὴν φασὶ καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔροισι, γὰρ καὶ εἰ τὸν Πατέρα, γὰρ· εἰ δ' ἐπὶ τούτοις ἐπαγάγοι, Οὐκ οὖν δύο λέγετε τοῦ Πνεύματος ἀρχῆς; οὐ φασὶ. Σὺ γὰρ τοῦτο συμπραίνεις· ἡμεῖς δὲ τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὸ δύο, οὐδαμῶς προστίθισμεν. Εἶτα καὶ ἡμεῖς δευτὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου λέγωμεν, ἢ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχῆς, δύο ἀρχὰς νοοῦμεν; καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, δύο θεοὺς νοίωμεν; οὐ μένουσιν. Ὁ δ' Ἀδγουστίνος ὁ θεῖος, ὁ Πατὴρ, φησὶ, καὶ ὁ Υἱὸς, οὐ δύο ἀρχαὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ μία ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ ἁμφοτέροι· καὶ οὐ καθὼς δύο, προβάλλουσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· οὐδὲ καθὼς δύο, εἰσὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀρχαὶ· ὡς περ καὶ τῆς κτίσεως, οὐ τρεῖς ἀρχαὶ, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ μία αὐτῆς ἀρχὴ, ἢ Τριάς ὁ Θεός. Ἐστὶ τε καὶ διὰ τὸ μίση καὶ τῆ αὐτῆ ἀριθμῶ δύναμαι δημιουργεῖν αὐτοῦς, ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς κοινῆς θεότητος προέουση, διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ Θεὸς καὶ Δημιουργὸς; λέγεται εἰς, καὶ οὐ τρεῖς· οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆ

cipia, vel duas causas inde consequi: quod quidem non minus inconueniens est priore. Nos vero ad id quod afferunt de conjunctione, ita respondemus: quod si personale, sive hypostaticum personæ Patris, actum produccudi poneremus, tunc utique id inconueniens sequeretur, vereque esset Filius una cum Patre persona constitutivæ proprietatis cum eo communicans; sed quia personæ Patris constitutiva proprietates, paternitas et generatio dicta est esse: producere vero proprietates, sive notio quæ sequitur personam constitutam ipsius, quæ necessitas est, eum qui cum illo communem habet eam proprietatem, quæ personæ ejus constitutiva non est, unam esse cum eo personam? Nam sicuti communicans cum Patre Filius, scilicet Spiritum ejus esse, quemadmodum et Patris, et mitti ab eo quemadmodum et a Patre, tamen non cum eo persona communicat, quia Spiritum dici Patris, vel ab eo mitti, non est paternæ personæ constitutum: sic neque qui productionem cum Patre communem habet, in unam personam conjungitur, quia producere non est paternæ personæ constitutum. Quamobrem, quousque ostensum non fuerit, producere esse personæ paternæ constitutum, neque conjunctionem personarum poterit demonstrare. Quod si mirum est duas personas unum esse principium et non conjungi, magis mirum erit quod tres personæ sint unum principium, nec conjungantur. Post hæc duo principia nobis attribuant, dicendo duo principia non posse eos vitare, qui Patrem et Filium principium Spiritus sancti faciunt. Sed primum Latini qui ab his accusantur, duo principia dicere non audent: vel primum vel secundum principium, vel unum ex duobus coactans principium, imo anathemati ita sentientes subjiciunt. Ac si quis eos interrogaverit, an Filium etiam faciunt principium Spiritus, utique dicent: Quod si Patrem, maxime. Quod si quis hinc induxerit, ergo duo dicitis Spiritus principia. Nequaquam illi dicent, sed ex te id conclusit, nam nos hanc dictionem, « duo, » non apponimus. Deinde cum nos una cum Gregorio Theologo dicimus principium de principio, duo principia intelligimus? et Deum de Deo, duos Deos intelligimus? nequaquam. D. autem Augustinus, Pater et Filius, dicit, non duo sunt principia Spiritus sancti, sed ambo unum principium ejus: neque quatenus duo, produccunt Spiritum sanctum, nec quatenus duo Spiritus sancti principia sunt: sicuti creaturæ non tria principia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sed unum ejus principium, Trinitas Deus. Præterea quia una et eadem numero virtute ipsi creant, idcirco jure unus Deus et auctor dicitur unus, non tres. Hocque satis ad declarandum his qui

Patris

principium est processionis Spiritus sancti. Itaque A nulla ex parte consentanea est ratio eorum qui nos de duobus principiis reprehendunt. Sed opponunt, Vel perfecta est ex Patre processio, et inanis ea quæ est ex Filio: vel si necessaria ea quæ est ex Filio, imperfecta ea quæ est ex Patre. Sed contra interrogentur a nobis qui hæc afferunt, an perfecta sit mundi ex Patre creatio, vel non: si perfecta, cur Filius et Spiritus causa ejus sunt; at si imperfecta, et ideo Filius et Spiritus assumuntur, animalverant quid afferunt: sed perfecta, ut arbitror, est ex Patre entium productio, una et eadem numero Filii et Spiritus ad ea producenda operatio; neque alia est illius, alia horum: nam tum hæc periles quæstiones locum habuissent. Sic ergo et hic evenit, perfecta est, et magis quam perfecta est ex Patre Spiritus sancti processio, una et eadem numero est quæ est ex eodem Filio processio, non alia et alia, et aliter, nec interdum ea quæ est ex Filio, interdum ea quæ est ex Patre; sed simul, et eadem æque, cum una et eadem numero potestate uterque producat. Postea divini Joannis Damasceni dico verba sursum deorsum ut insolubilia objiciunt, cum ille beatus dicit: « Ex Filio Spiritum non dicimus, nec nos negamus sanctum id dicere, neque hoc omnino in dubium revocamus: hoc enim dixit ille divinus Doctor, non quia non sit, sed quia non dicitur, propter hæreticos. » Huic simile dicit 77 cap.: « Christi genitricem Virginem sanctam non dicimus. » In alio tractatu dicit: « Ideo Dei Genitricem Virginem sanctam prædicamus, perinde ac Deum proprie et vere incarnatum ex ea genuerit: nam Christum peperisse non ignoramus, quia Christum genuit. Sed quia impius Nestorius ad evertendum id verbum, quo eam Deum peperisse exprimimus, ea dictione abusus est, non Christi Genitricem, sed ex præstantiori eam appellamus. »

Παρθένον κηρύττομεν, ὡς Θεὸν κυρίως· καὶ ἀληθῶς αὐτὴν ἴσμεν· Χριστὸν γὰρ ἐγέννησεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ταύτη κατιχρήσατο, οὐ Χριστοτόκον, ἀλλ'

XI.

Vides ut Christi Genitricem Virginem sanctam agnoscit, non dicit tamen, non quia Christum non genuerit, sed quis non dicitur. Nam rerum quædam non sunt, sed dicuntur; quædam sunt, at non dicuntur; quædam vero nec sunt, nec dicuntur; quædam utraque sunt, et dicuntur: quippe cum, sicuti hic apertissime declaravit, propter Nestorium et ejus sectatores Christi Genitricem non dicimus non quia non sit. Sic et propter Macedonium, qui ex solo Filio Spiritum esse dicebat: « Ex Filio, inquit, Spiritum non dicimus, neque ex Spiritu. » Præterea dictio *ex* apud Græcos principalem causam significat, qualem esse Filium vel mundi vel Spiritus sancti causam non est dicere. Idcirco Patres deviant in eo dictionem *ex* proferre, ne principalis esse causa credatur; sed dictione *per libentius utuntur, quæ ordinem denotat. Idcirco*

ἐκπορεύσας, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ἀπορούστας. Ὅτι γὰρ μὴ καὶ τῇ αὐτῇ δυνάμει, ὁ Πατήρ θεὸς καὶ ὁ Υἱός, τὸ Πνεῦμα προβάλλουσι, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει λαβὼν ὁ Υἱός τὴν ἐκπορευτικὴν δυνάμιν ταύτην, διὰ τοῦτο κυρίως καὶ ἀληθῶς, εἰς αἴτιαν καὶ μία ἀρχὴ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Ὅστι οὐδαμῶθεν εὐλογος ὁ λόγος, τοῖς διαρχίαν ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν. Ἄλλὰ φασιν, ἡ τελεία ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐκπόρευσις, καὶ μεταία ἢ ἐξ Υἱοῦ ἢ εἰ ἀναγκαῖα ἢ ἐξ Υἱοῦ, ἀτελής ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἄλλ' ἀντερωτίσθωσαν παρ' ἡμῶν οἱ ταῦτα λέγοντες, εἰ τελεία ἢ ἐκ Πατρὸς τοῦ κόσμου δημιουργία, ἢ οὐ. Εἰ μὴν γὰρ τελεία, διὰ τί καὶ ὁ Υἱός; αἴτιαν, καὶ τὸ Πνεῦμα· εἰ δ' ἀτελής, καὶ διὰ τοῦτο παραλαμβάνεται ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα, σκεψάσθωσαν ὅ τι φασίν. Ἄλλ', οἴμα· τελεία μὲν ἢ ἐκ Πατρὸς τῶν ὄντων παραγωγῆ, μὴ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀριθμῶ, Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος εἰς τὴν αὐτῶν πρόθεσιν ἢ ἐνέργειαν· καὶ οὐκ ἄλλη μὲν ἐκείνου, ἄλλη δὲ τούτων· τότε γὰρ ἂν εἶχε χώραν ταῦτα τὰ παιδριώδη ζητήματα. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τελεία μὲν καὶ ὑπερταλής ἢ ἐκ Πατρὸς ἐκπόρευσις τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἢ αὐτὴ δὲ καὶ μία τῷ ἀριθμῶ καὶ ἢ ἐξ Υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκπόρευσις· οὐκ ἄλλη καὶ ἄλλη, οὐδ' ἄλλως καὶ ἄλλως, ἀλλ' οὐδ' ἄλλοτε ἢ ἐκ Πατρὸς, καὶ ἄλλοτε ἐξ Υἱοῦ, ἀλλ' ἕνα καὶ ἡ αὐτὴ ὁμοίως· μὴ καὶ τῇ αὐτῇ ἀριθμῶ δυνάμει προβαλλόντων ἀμφοῖν. Εἶτα τὸ τοῦ θεοῦ Ἰωάννου, τοῦ δαμασκηνοῦ φημι, ἄνω καὶ κάτω προβάλλονται, ὡς ἀναντιρρήτων· λέγοντος ἐκείνου τοῦ μακαρίου, « Ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν. » Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀρνούμεθα τὸν ἅγιον, λέγοντα τοῦτο· ἀλλ' οὐδ' ἀμφοτέλλομεν τὸ παράπαν πρὸς τοῦτο. Τοῦτο γὰρ εἶπεν ὁ θεός; ἐκείνος διδάσκαλος, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λέγεσθαι, διὰ τοὺς αἰρετικούς. Λέγει ὁμοίον τοῦτω ἐν τῷ ἐδδομηκοστῷ ἐδόδομη κεφαλαίῳ· « Χριστοτόκον οὐ λέγομεν τὴν ἁγίαν Παρθένον. » Ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτοῦ λόγῳ, φησί· « Διὸ καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα γενήσασιν, Χριστοτόκον γὰρ ἐκ ἀναιρέσει τῆς Θεοτόκου φωνῆς ὁ θεοδραστής Nestorius κρείττονος; ταύτην κατονομάζομεν. »

IA.

Ὅρξες ὅπως Χριστοτόκον οἶδα μὲν τὴν ἁγίαν Παρθένον, οὐ λέγει δὲ, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι Χριστοτόκον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λέγεσθαι· καὶ γὰρ τῶν πραγμάτων, τὰ μὴ οὐκ ἐστὶ, λέγεται δὲ· τὰ δὲ ὄντα, οὐ λέγεται· τὰ δὲ, οὔτε ἐστὶν, οὔτε λέγεται· τὰ δὲ, ἀμφοῖ καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Ὅσπερ γὰρ ἐναυθα σαρφέστατα ἐδήλωσε, διὰ τὸν Nestorium καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν, τὸ Χριστοτόκον οὐ λέγομεν, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι, οὔτω καὶ διὰ τὸν Εὐνόμιον λέγοντα ἐκ μόνου τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν. Εἰ γὰρ ἴδει ὅτι οὐκ ἐστὶν, ἔλεγεν ἂν καὶ περὶ τοῦτου, ὡσπερ λέγει καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· τὸν δὲ Υἱόν, οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν, οὔτε μὴ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλως τε καὶ ἢ ἐκ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς, τὴν προκαταρτικὴν αἰτίαν σημαίνει· ὅποιαν εἶναι τὸν Υἱόν, ἢ τοῦ κόσμου αἰτίαν, ἢ τοῦ Πνεύματος; τοῦ ἁγίου, οὐκ ἐστὶν

εἰπεῖν διὰ τοῦτο φεβύουσιν οἱ Πατέρες ἐκ αὐτοῦ τὴν ἐκ ὀνομάσαι, ἵνα μὴ προκαταρκτικῆ αἰτία ὑποπτευθῆ, τῇ δὲ δὲ μᾶλλον χρώνται, ὡς τάξιν δηλοῦσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος οὗτος, διὰ τοῦ Υἱοῦ, μᾶλλον πρὸς τὴν τάξιν ἀπειθῶν φησι, τὴν ἐκ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τιθεῖς, ἵνα μίαν ἡμῖν δηλώσῃ προκαταρκτικὴν αἰτίαν θεότητος τε καὶ κτίσεως, τὸν Πατέρα. Ἐἴτα τὸ τοῦ θαύου Διονυσίου ῥητὸν προσφέρουσι, τὸ, « Μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος, ὁ Πατήρ » λέγων, μεγαλαυχούντας πῶς καὶ ὁ Υἱὸς δευχθεῖ πηγὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰ μόνην πηγὴν τὸν Πατέρα ὁ ἅγιος ἔφησεν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ πρῶτα μὲν ἐγκαλιῶσαν τοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ καὶ Βασίλειῳ λέγουσι προφανῶς καὶ τὸν Υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ μὲν γὰρ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀριανῶν, ἐξηγουόμενος τὸ ψαλμικὸν ἀκαίνο, ὅτι « Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, » « Ἦδει γὰρ, φησὶν, ὁ Πατήρ δηλονότι, παρ' ἑαυτοῦ ἔχων τὸν Υἱὸν, πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Βασίλειος δὲ ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου δευτέρῳ φησὶ « Τί οὖν ἡμεῖς, πῶς καὶ ἀγίννητον τὸν Πατέρα, καὶ γεννητὸν τὸν Υἱὸν ἐμολογοῦντες, τὴν κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἐναντίωσιν διαφεύγωμεν; τί λέγοντες; ὅτι ἀγαθοῦ μὲν Πατρὸς, ἀγαθὸς ὁ Υἱός, ἐκ φωτὸς δὲ τοῦ ἀγενήτου, φῶς ἐξέλαμψε ἐκ ἀίδιον· καὶ ἐκ τῆς ὅπως ζωῆς, ἡ ζωοποιὸς προήλθε πηγὴ. Καὶ ἐκ τῆς αὐτοδυνάμεως ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐξέρπη. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, « Πηγὴ ζωῆς ὁ Υἱός, φησὶ· λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. » καὶ πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει περὶ τῶν Ἰουδαίων, « Ἐμὲ ἐγκατελίπον, πηγὴν ὕδατος ζώντος. » Ὑδὼρ δὲ ζῶν ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπειτα δὲ οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν τὸν Υἱὸν, πηγὴν ἀρχικὴν, ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχων τὸ εἶναι πηγὴν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Μόνη γὰρ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ, ὅτι οὐ κρείσσιν ἐξ ἄλλης πηγῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄλλου τοῦ ἔχει τὸ εἶναι πηγὴν. Ἔστι γὰρ τῷ μὲν Πατρὶ οὐδὲν αἰτίων τοῦ εἶναι πηγὴν· τῷ δὲ Υἱῷ, ὁ Πατήρ. Καὶ ὁ μὲν Πατήρ, πηγὴ ἐστὶ καὶ ὡς γεννήτωρ καὶ ὡς προβολεὺς· ὁ δὲ Υἱός, ὡς προβολεὺς μόνον. Ἐνθεν ὁ μὲν Πατήρ, πάσης ἐστὶν ἀκρίως πηγὴ τῆς πηγαζομένης θεότητος· ὁ δὲ Υἱός, τῆς τοῦ Πνεύματος μόνης. Καὶ ὁ μὲν Πατήρ, οὐ πρὸς τὸδε μὲν πηγὴ, πρὸς τὸδε δὲ, ἐκ πηγῆς· ὁ δὲ Υἱός, πρὸς μὲν τὸ Πνεῦμα πηγὴ, πρὸς δὲ τὸν Πατέρα, ἐκ πηγῆς. Καὶ οὕτως ἡμῖν καὶ τοῦτο ὡςπερ καὶ τὰ λοιπὰ καλῶς ἐννοεῖται.

IB.

Ἐπίλογος τοῦ πρώτου κεφαλαίου.

Τούτοις οὖν τοῖς λόγοις πισθάντες ἡμεῖς, τῇ ἀληθείᾳ ὑπεχωρήσαμεν· πολλὰ τε καὶ ἱερὴν τε καὶ φιλομακίαν λέγουσι, χαίρειν εἰπόντες· εὐ εἰδότες ὡς οὐκ ἔστιαι ἡμῖν ἄλλοθεν σωτηρίας ἐλπίς, ἢ τῷ ἠνωσθαι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς κρείττοσιν ἱπισθαι. Διδόμεθα δὲ καὶ ὁμῶν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἰδεῖν καὶ συνίναί τε εἰρημένα, μεθ' ἧς καὶ ἡμεῖς ταῦτ' ἔραμεν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα, ἃ φασὶν οἱ τῇ ἀληθείᾳ ἀντικαθιστάμενοι· οὐδὲν δ' ὄμω; ὅτι καὶ ἀξία λόγου. Πολλῶ δὲ κλίω τε καὶ βελτίονα οἱ ταύτης ἀντιποιούμενοι λέγουσι. Καὶ ἡμεῖς, εἰχόμενοι μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τε καὶ ἀναγκαῖα εἰπεῖν, καὶ συνηγορῆσαι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀποσκορπίσαι τὰ παρ' αὐτῶν, ὡς ἔτοπα, συμπερινομένα κατ' ἡμῶν· ἀρχαῖν δ' ἡγού-

A beatus hic « per Filium, » magis ad ordinem respiciens, dicit, dictione ex in Patre utendo, ut nam ostenderet causam principalem deitatis, et creaturæ Patrem. Postea divi Dionysii auctoritatem adducunt, « Solus fons superessentialis deitatis Pater est. » inquit, jactantes. Quomodo Filius Spiritus sancti fons esse demonstrabitur, si Patrem tantum fontem esse sanctus id dixit? Sed in hoc Ecclesiae doctores primum incusent Athanasium et Basilium qui dicunt aperte Filium etiam Spiritus sancti fontem esse; nam sacer Athanasius in lib. adversus Arianos illud Psalmi enarrans: « Apud te fons est vitae: » « Sciatis, inquit, Pater videlicet, apud se habens Filium fontem Spiritus sancti. » Basilium vero lib. II adversus Eunonium, scribit: « Quid igitur nos, quomodo ingentium Patrem, genitum Filium consistendo, secundum ipsum esse contradictionem vitabimus? quid dicemus? quod beati Patris bonus est Filius, ex lumine vero ingrenito lumen effulsit sempiternum: et ex vere vita vivificans profluxit fons: et ex virtute, quæ per se est, Dei virtus deprompta est. » Et rursus: « Item fons vite Filius inquit; nam ad Patrem dicit David: « Apud te est fons vite, » et rursus alter propheta de Judæis dicit: « Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, » viva vero aqua Spiritus sancti appellatur. Deinde neque nos Filium dicimus fontem esse principalem, vel ex seipso habere ut fons sit, sed ex Patre: Pater enim solus fons est superessentialis deitatis, quia ex alio fonte non profuit; quippe qui ex alio non habet ut sit fons, quis prima ei nulla causa est ut sit fons, sed Filio Pater est. Ac Pater fons est, et ut genitor, et ut productor, inde Pater simpliciter omnis emanantis deitatis fons est, Filius ipsius, Spiritus tantum: et Pater non ad hoc fons est, ad illud autem ex fonte; Filius ad Spiritum fons est, ad Patrem autem ex fonte. Itaque a nobis hoc sicuti reliqua recte intelligitur.

XII.

Epilogus primi capituli.

D Nos igitur, his suasi rationibus, veritati cessimus; multum valere dicentes eis qui litigandi et contradicendi studio loquuntur; bene gnari quod non aliunde spes nobis salutis emicabit, quam uniendo nos veritati et melioribus parendo. Rogamus autem vos ut eadem charitate, quæ a nobis conscripta sunt videatis atque intelligatis, qua nos ea exposuimus. Restant etiam alia, quæ dicuntur ii qui veritati repugnant, nullius tamen digna estimationis. Sed multo plura et meliora ab iis qui eam asserunt afferuntur: nosque etiam alia multa et necessaria addere potuissimus, veritati patrocinantes, et absurda quæ ab eis adversus nos conclusa sunt, reprobare. Sed hæc satis esse arbitra-

inur, nisi quis litigare et temere contendere maluerit. Ecce igitur ostensum et demonstratum est, ut vires nostræ tulerunt, clare simul et manifeste, quod Spiritus sanctus qui a nobis colitur, non solum ex Patre, verum etiam ex Filio procedit; et a Filio habet esse sicuti a Patre, per jam allata testimonia, et sententias sanctorum, partim ex Patre et Filio cum articulo aperte clamantium, partim ex Patre et Filio sine articulo, partim ex Patre per Filium cum articulo, tum a Patre per Filium sine articulo, et ex ambobus essentialiter, et ab utroque: et ex Filio est, et ex Filio emanans, et per eum prodiens, et profluit ab eo, et ex eo Spiritus est, et profluens naturaliter ab eo, et ex eo spirat, et Filius Spiritum mittit; quæ omnia substantiam sanctissimi Spiritus ex Patre simul et Filio demonstrant. Non amplius ergo in posterum reprehendere nos potestis, quod ex ignoratione et incertitia huic sanctæ synodo nos subjecerimus; imo exquisite gnari auctoritatum a sanctis allatarum, quantumque periculi impendat his qui patrum dogmata sequi nolunt, quodque exterminatur qui synodum non sequitur, bono consilio nos concilio subjecimus. Hæc igitur œcumenica sancta et magna synodus divino nutu et cura beatissimi Eugenii papæ, et pii Romanorum imperatoris Joannis Palæologi Florentiæ congregata, magnisque luminariis et illustribus theologis referta, antiquorum Patrum dictis perpensis, et ut par erat comprobatis, decretum religionis plenum tulit, et quinque articulos quos sancivit nobis tradidit, non aliquid novi et ex aliorum sententia introduxit, neque ex se ea in medium protulit, sed ex sacræ Scripturæ testimoniis deprompsit, atque plurimorum sanctorum doctorum Ecclesiæ, Orientalium simul et Occidentalium, perlocis theologicis expositionibus tradidit: nosque custodivimus, et custodimus, et servabimus, usque ad sanguinem et mortem pro his tanquam orthodoxis et Patrum vocibus excelsis depugnans. Quia igitur primam vestram accusationem subvertimus, et quæ majoris momenti est, cætera quæ hanc sequuntur simul subversa sunt: ut capite de corpore sublato, totum corpus mortuum manet: nec nos reliquis respondere oportebat, quia hæc simul cum prima perierunt. Sed ut hic noster labor paratus sit omnibus qui Ecclesiæ parere voluerint, ad respondendum iis, qui nos accusant, quod ob incertitiam nos Latinis adiuvimus, reliquis etiam debitam responsionem adjungamus, ut per omnia cognoscantur nos injuste traducere, quodque veritatem querimus et pacem sequimur, nec volumus sempiterno igni oblationis coarervare: imo eas rejiciamus, ut ab illo igne veluti pii liberemur, nec a iudice dicente audiamus, « Discedite a me, quia gloriam hominum dilexistis super gloriam meam, nescio vos. » Unde præstat nos eum sequi et Ecclesiam ipsius, ac ejusdem quoque vestigis inniti, quam eorum discrepationibus qui falsa suasionem ducuntur, qui sacræ testimonio Scripturæ stulti et inanes revincuntur.

Α μεθα ταῦτα· ἂν μὴ μόνον θέλοι τις ἐρῶζειν εἰς ἡ καὶ φιλονεικῆν. Ἰδοὺ τοίνυν ἐξεφάνθη καὶ ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, λαμπρῶς τε ἅμα καὶ περιφανῶς, τὸ παρ' ἡμῖν λατρευόμενον πανάγιον Πνεῦμα, ὅτι οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται· καὶ ἔχει τὸ εἶναι καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ὡσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, δ. ἄ τῶν ἤδη προσκομισθεισῶν μαρτυριῶν καὶ ἀποφάσεων τῶν ἀγίων· τῶν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ διαβήθη βεβῶντων, τῶν δ' ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· τῶν δ' αὐτοῖς, ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἄλλων, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ· καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἐξ ἀμφοῖν οὐσιωδῶς· καὶ παρ' ἀμφοτέρων· καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ, καὶ ἐξ Υἱοῦ ἀναδύζον· καὶ δι' αὐτοῦ προϊόν· καὶ προχέεται παρ' αὐτοῦ· καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ· καὶ προχόμενον φυσικῶς παρ' αὐτοῦ· καὶ ἐξ Υἱοῦ κινεῖ· καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει· ἃ πάντα θελοποιοῦσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οὐκέτι οὖν τοῦ λοιποῦ ἐγκαλεῖν ἡμῖν δύνασθε, ὅτι μὴ εἰδότες, καὶ ὡς ἀμαθεῖς, τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ ὑπετάγημεν· ἀλλὰ μᾶλλον εἰδότες ἀκριβῶς τῶν ἀγίων τὰς ῥήσεις, καὶ τὸν κίνδυνον ὅσος ἐστὶ τῷ μὴ βουλομένῳ ἔκασθαι τῶν Πατέρων τοῖς δόγμασι· καὶ ὅτι ἐξοστρακίζεται ὁ μὴ τῇ οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐπόμενος, καλῶς ποιήσαντες τῇ συνόδῳ ὑπετάγημεν. Αὕτη οὖν ἡ οἰκουμενικὴ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, θεῶν νεύματι καὶ σπουδῇ τοῦ μακαρωτάτου πάππα Εὐγενίου, καὶ τοῦ μετέσθεως βασιλέως Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου συναθροισθεῖσα ἐν τῇ Φλωρεντινῶν πόλει, καὶ μεγάλους φαστήρας καὶ λαμπροὺς θεολόγους πλευτήσασα, τὰ τῶν πρὸ αὐτῆς Πατέρων καλῶς ἰδοῦσα, καὶ εἰκότως τιμήσασα, ἔρον ἐξήνεγκεν εὐσεβείας γέμοντα· καὶ τὰ πάντες ἔσθρα ἔπερ ἰδομάτισε καὶ ἡμῖν παρέδωκεν, οὐ καινόν τι εἰσῆξε καὶ ἑτερόδοxon, οὐδ' ἄλλ' αὐτῆς ταῦτα προὔτεινε· ἀλλ' ἀπὸ μαρτυριῶν τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, καὶ πλείστων χρήσεων τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, ἀνατολικῶν ὁμοῦ τε καὶ δυτικῶν θεολογήσασα, παρέδωκεν· καὶ ἡμεῖς ἐφυλάξαμεν, καὶ φυλάττομεν, καὶ τηρήσομεν· μέχρι αἵματος καὶ θανάτου ὑπὲρ τούτων ἀγωνιζόμενοι ὡς ὀρθόδοξα καὶ ταῖς τῶν Πατέρων φωναῖς καλλυνόμενα. Ἐπεὶ οὖν τὸ πρῶτον ἀνῆρέθη τῶν παρ' ἡμῖν ἐγκαλουμένων, καὶ μᾶλλον τὸ κυριώτερον, καὶ τὰ ἐπόμενα τούτῳ συναναρῶνται· ὡς καὶ τῆς κερφαλῆς τοῦ σώματος ἀπαιρεθείσης, ὅλον τὸ σῶμα νεκρὸν μένει· καὶ οὐκ ἔδει ἡμᾶς δοῦναι λόγον εἰς τὰ λοιπὰ, ἐπεὶ σὺν τῷ πρώτῳ καὶ ταῦτ' ἀπέλυοντο· ἀλλ' ἵνα ἡ τὴν ἡμέτερον πόνημα τούτο, πρόχειρον εἰς ἀπολογίαν παντὶ τῷ βουλομένῳ τῇ Ἐκκλησίᾳ πεθαρξῆεν, καὶ τοῖς κατηγοροῦσιν ἡμῶν, ὡς μὴ εἰδότες Λατίνοις ἠνώθημεν, φέρῃ τὴν προσηκόντα καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀποδώσωμεν λόγον· ἵνα διὰ πάντων ἀναφανῶσιν ἀδικῶς διασύροντες ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἀληθεῖαν ζητοῦμεν, καὶ τὴν ἐρήνην διώκομεν· καὶ οὐ βουλόμεθα προσφορὰς συναγεῖν μετὰ τοῦ αἰωνίου πυρός· ἀλλὰ ταῦτας ἀποβάλλομεν, ὅπως τοῦ πυρὸς ἐκείνου ὡς εὐσεβεῖς λυτρωθῆμεν, καὶ μὴ ἀκούσωμεν τοῦ κριτοῦ λέγοντος, εἰ Προσεύθετε ἀπ' ἐμοῦ·

ἡγάπησα· ε γάρ τὴν βίβλιν τῶν ἀνθρώπων, ὑπὲρ τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν· οὐκ οὔδα ὑμᾶς· ἵνα ὁ Θεὸς κρείττων ἔσται ἡμᾶς· ἐκείνῳ καὶ τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ ἵκεσθαι καὶ ὁκολοθεῖν, ἢ τοῖς διαλογισμοῖς τῶν πεισματικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες παρὰ τῆ ἱερῆς Γραφῆς μάταιοι καὶ κενοὶ μαμαρτύρηται.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΟΡΘῳ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Περὶ τῆς μυστικῆς δηλονότι καὶ ἱερᾶς τελετῆς,

ὅπως δι' ἀζύμου τε καὶ ἐνζύμου ὀρθοδόξως καὶ ἀληθῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σῶμα ἱερουργεῖται.

DEMONSTRATIO SECUNDI CAPITIS

KORUM

QUÆ IN DECRETO SYNODI CONTINENTUR

De mystico videlicet et sancto sacrificio; quod in azymo et fermentato orthodoxe et vere Christi Dei corpus conficitur.

A.

Καὶ πρὸς τὸ δευτέρον τοῦ ὄρου κεφάλαιον ἐρχόμεθα ἀπολογία ἐκδοῦναι τὴν πρόπρουσαν· ἐν ᾗ ἡμῖν ἐγκαλιῖτε λέγοντες, ὡς οἱ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπέμεινε, τὰ οὐκ ὄντα πρεσβεύουσι, περὶ οὗ καὶ διαλαμβάνει ὁ τῆς ἀγίας συνόδου ὄρος διὰ λέξεως οὕτως·

Κείμενον τοῦ ὄρου.

« Ἐστὶ ἐν ἀζύμῳ ἢ ἐνζύμῳ ἄρτων σιτήνων, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς· τοὺς τε ἱερεῖς ἐν θατέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὀφείλιν τελεῖν, ἕκαστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας ἐκτελετικῆς εἴτε ἀνατολικῆς συνήθεσιν. »

Ἐν τούτοις τοῖς λόγοις δεικνύεται διαβρόχην ἢ τῆς καθολικῆς πίστεως ὁμολογία, ὡς μηδεμίαν ολομένη διαφορὰν ἐν τῷ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τελεῖσθαι ἐν τῷ ἐνζύμῳ ἄρτων καὶ ἐν ἀζύμῳ, ἀλλ' ἀφορώσα μόνον πρὸς τὸ εἶναι, τὴν ὕλην, τὸν ἱερέα, τὸν τόπον, τὸν σκοπὸν, καὶ τοὺς λόγους, οὕτως ὀρίζεται ὡς ταῦτα μόνον ἀναγκαῖα πρὸς τὸ μυστήριον· οὐ πρὸς τὸ εἶναι μόνον καὶ γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ εἶναι· καὶ τούτων ἀπόντα τινα, οἴεται κωλύειν γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα. Τινὲς δὲ λέγουσι πρὸς τούτους, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ζύμην προῦποκειμένην, νεκρὰν θυσίαν ἱερουργεῖν τοὺς Λατίνους καὶ Ἰουδαϊσμοὺς φρονεῖν, ἄζυμα θύοντας. Παρακαλοῦμεν οὖν κἀν τούτῳ ὑμᾶς κατὰ μακροθυμίας ἀκοῦσαι τοὺς ἡμετέρους λόγους, καὶ μετὰ καθαρᾶ· αὐτοὺς ἀναπλεῖν κατὰ νοῦν συνειδήσεως, καὶ οὐ μετὰ πανουργίας ἢ ματαίας προλήψεως· ὅπως ἐυνηθῆτε τὴν ἀλήθειαν γινώσκοντες, καὶ μὴ εἰκῆ καὶ μάτην ἐπιζητεῖτε φιλονεικοῦντες καὶ ἀναιδῶς ἐγκαλοῦντες ἡμῖν, ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ φρονούσιν·

A

I.

Ad secundum nunc decreti caput accedimus, ut convenientem responsionem afferamus: in quo nos incusatis, dicentes, quod qui Ecclesiam sequuntur, ea quæ non sunt afferunt, de quo sanctæ synodi decretum ad verbum ita pertractat:

Textus definitionis.

« Item in azymo, sive fermentato pane triticeo, corpus Christi veraciter conficit: sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus consecrare debere, unumquemque scilicet juxta Ecclesiæ suæ, sive Orientalis sive Occidentalis, consuetudinem. »

In his verbis aperte catholicæ fidei confessio demonstratur, quæ nihil existimat interesse, si in pane fermentato vel azymo Christi corpus conficiatur: sed id solum respiciens, ut adsit materia, sacerdos, locus, intentio et verba, ita decernit, perinde ac ea tantum ad mysterium celebrandum necessaria sint, non ad esse solum et fieri, sed etiam ad bene esse. Quod si quid ex his desperit, putat confici non posse corpus et sanguinem. At his quidam objiciunt, mortuum sacrificium Latinos celebrare, et Judæismum sapere in azymo sacrificando, quia scilicet fermentum antea non apponunt. Hortamur igitur et nunc vos, ut cum patientia sermonem nostrum audiat, et pura cum conscientia, non dolose vel stulta cum præsumptione consideretis, ut veritatem nosse possitis, nos temere et inconsulte digladiantes litigiosa, non impudenter insimulando, quasi absurda sentiamus, qui recta et vera

oecumenicæ synodi sententiæ subijcitur, quæ nunquam erravit. Præterea divinarum et sanctorum Patrum traditiones firmiter amplectimur, et integre tenemus simul et capessimus : eorumque pia dogmata et scripta prædicamus, nec libros eos corruptimus, neque ex nostro sensu loquimur, et sententiæ nostram comprobamus, neque eorum dicta depravamus, ut in sermonis progressu declarabimus, cuncta vero quæ dicimus, a sacris Scripturis, non ex nobis depromimus, ut undequaque noceatur nos concordiam et veritatem quærere : nolentes Christum, qui unus est, dividere, ut hunc Græcæ, alterum Latinum vocemus, neque Novi Testamenti, id est, sancti sacrificii mysterium, duplex esse dicimus, ita ut Christi corpus bisariam partiamur, hunc fermentatum, azymum alterum appellantes, sed utrumque corpus Christi esse constitemur, et Christi corpus prædicamus, unum et idem esse existimantes, quæquam varie apud utrosque conficiatur. Quod autem injuria Romanam Ecclesiam carpitis, quæ in azymo conficit, et nos, qui verum Christi corpus constitemur, Deo fœdè breviter ostensuri accedamus.

οὐσαν, καὶ ἡμεῖς τοὺς ὁμολογούντας αὐτὸ τὸ σῶμα βραχίων ἀποφανοῦντας.

H.

Primum quidem a vobis petimus unde id accepistis, fermentatum sacrificari oportere, non azymum : a Christo, qui hoc mysterium primus instituit atque tradidit, an ab apostolis vel a sacris Ecclesiam doctoribus, qui postea successerunt? Ostendite nobis unde id accepistis. At id vel multo adhibito labore non potestis : nemo enim ex doctoribus hucusque ausus est dicere : sed simpliciter pane et vino sacrificium confici debere omnes aiunt : ante omnes evangelistæ et beatus Paulus, « Nam quoties comederitis panem hunc, evangelistæ dicunt, et hiberitis calicem, » beatus vero Paulus, « Ego accepi (inquit) a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur recepit panem ». » Et beatus Jacobus Hierosolymorum primus hierarcha, sic inquit (1) : « Magnus Pontifex et magister noster Christus Deus, nocte illa, in qua ad passionem adductus est, accepit panem. » Et post hoc divus et sacer Basilus, « Cum panem, inquit, in sanctas et immaculatas manus suscepisset. » Et aureus illo lingua Joannes, « Sumpto pane, » inquit ; ac ne singulas enumerem, cunctis uno ore sacræ classis doctores sic asserunt : ex quibus ostenditur esse azymum non repudiare, quoniam in verbis his exacte norerunt utrumque comprehendere. Idcirco Ecclesia nullum discrimen intercedere arbitratur inter fermentatum et azymum, dummodo ex tritico confectus sit panis ; et propterea statuit dicens, nil aliud ad sacrificii nomen offerri quæm ex tritico pa-

1 I Cor. xi, 23.

(1) In Liturgia.

οὐ ἑρῶ καὶ ἀλλοθὶ φρονεῖν, ὡς ὑποτιμώμενοι τῆ τῆς οἰκουμένης συνόδου ἀποφάσει, ἧτις ἐδείχθη ἐκλανήθη. Ἐτι τε καὶ τὰς παραδόσεις τῶν θείων καὶ ἱερῶν Πατέρων βεβαίως ἐνιστηνίζομεθα, καὶ διανοητικῶς κατήγομεν ἅμα καὶ ἀντιποιούμεθα, καὶ τίνας τῶν κηρύττομεν εὐσεβῆ λόγια : α x i συγγράμματα, καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους ἐκείνων οὐ φθεροῦμεν, οὐδὲ τὰ τῆς ἡμετέρας κοιλίας φρονεῖν, καὶ τὸ θεοῦ ἡμῶν συνηθῆσθαι, καὶ τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον οὐ παραχαρῆσθαι. Ἐπερ εἰς τὸ πρῶτον χειρῶν ὁ λόγος θηλώσει : καὶ ὡς πάντα φέρειν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ οὐκ ἀπ' ἡμῶν. ἵνα δευτέρῃ διὰ πάντων, ἐτι τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀλήθειαν ζητοῦμεν, καὶ οὐ βουλόμεθα τὸν ἵνα Χριστὸν διαρεῖν, ὥστε τὸν μὴ λέγειν Γραικόν, τὸν δὲ Λατίνον. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ μυστήριον τῆς Νέας Διαθήκης, τὸ τῆς ἱερᾶς τελετῆς διττὸν λέγομεν. ὥστε αὐτὸ τὸ σῶμα Κυρίου μερίζειν εἰς δύο : καὶ τὸ μὴ ἐνζυμον λέγειν, τὸ δ' ἄζυμον. Ἄλλ' ἐκείνων τούτων, σῶμα Χριστοῦ ὁμολογούμεν, καὶ σῶμα Χριστοῦ κηρύττομεν, ἐν καὶ ταυτὸ λογίζομενοι, εἰ καὶ διαφόροις τελεταῖς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρτεσιν. Ὅτι ἀδίκως τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν διασύρτα, ἄζυμα θεοῦ Χριστοῦ, ἀληθῆς εἶναι, ἐργάμεθα ὑνάμει θεοῦ διὰ

H.

Καὶ πρῶτον μὴν ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, ὡ οὗτοι, πόθεν ἔχετε τοῦτο λαβόντες, ὡς ἐνζυμα θεοῦ εἶναι, καὶ οὐκ ἄζυμα θεοῦ, παρὰ Χριστοῦ τοῦ πρῶτον τὸ μυστήριον τοῦτο νομοθετήσαντός τε καὶ παραδώσαντός, ἢ παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἢ τῶν μετ' αὐτοῦ; ἱερῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας; Δείξτε ἡμῖν πόθεν ἀβάθετα τοῦτο. Ἄλλ' οὐ δινηθήτε, πολλὰ καμῶντες. Οὐδεὶς γὰρ τῶν διδασκάλων μέχρι τῆς σήμερον ἐτόλμησεν. Ἄλλ' ἀπλῶς ἄρτον καὶ οἶνον τὴν θυσίαν τελίσθαι οἱ πάντες λέγουσι. Προηγουμένως δὲ πάντων οἱ εὐαγγελισταί, καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. « Ὅτι δὲ καὶ γὰρ ἐν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, οἱ εὐαγγελισταί λέγουσι, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε. » Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος, « Ἐγὼ, φησὶ, παρελάθην ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ἐτι Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, ἣ παρεδίδοτε, ἔλαβεν ἄρτον. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰάκωβος; ὁ τῶν Ἱεροσολύμων πρῶτος ἱεράρχης, οὕτως φησὶν. « Ὁ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ διδάσκαλος ἡμῶν, Χριστὸς ὁ Θεός, ἢ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐν ἣ πρὸς τὸ πάθος ἀπήγετο, ἔλαβεν ἄρτον. » καὶ μετ' αὐτοῦ; ὁ θεός, καὶ ἱερὰ; Βασίλειος; Ἐλαβὼν, φησὶν, ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ ἀμωμήτων χειρῶν. » Καὶ ὁ Χρυσόστομος; τὴν γλώτταν Ἰωάννης ὁ πᾶν, « Ἐλαβὼν ἄρτον, » φησὶν καὶ ἵνα μὴ ἐκαστον λέγω, ἀπαξικλῶς ἀπαντες οἱ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου Πατέρες οὕτως φασὶ. « ἐτι ζῶν δεικνύται, ὡς οὐκ ἀποβάλλονται τὸ ἄζυμον. ἐν γὰρ τῇ λέξει ταύτῃ ἔγνωσαν ἀκροῦς ἐννοεῖσθαι ἀμωμῆτον. διὰ τοῦτο ἢ Ἐκκλησίαι οὐκ εἴσται μηδεμίαν εἶναι

διαφορὴν ἐνζύμου καὶ ἀζύμου, εἰ μόνον ἐκ σίτου εἴη ἄρτος. Τοῦτου χάριν καὶ νομοθετεῖ λέγουσα, μὴ δεῖν ἕτερον εἰς θυσίαν προσφέρειν, ἀλλ' ἢ ἄρτον ἐκ σίτου, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, παρεικάζοντος ἑαυτὸν σίτην· « Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου, γὰρ φησι, πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνη, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνη, καρπὸν πολὺν φέρει. » Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀποθανὼν πάντας· ἐκ τοῦ ἄδου ἐρρύσατο. Καὶ γέννημα δὲ ἐξ ἀμπέλου διὰ τὸν τοῦ αὐτοῦ λόγον· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή· » καὶ, « Ἀπέρι οὐ μὴ πτω ἐκ τοῦτου τοῦ γεννήματος; τῆς ἀμπέλου, » τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ δηλών. Ἀπὸ τοῦτου οὖν δεῖκνυται διαρρήθην, μὴ δύνασθαι προσφέρειν ἡμᾶς μήτε κριθὴν, μήτε ὀλύρα, ἢ ἐξ ἄλλου τοῦ τῶν σπειρμάτων· ὡσπερ οὐδ' οἶνον σκευαστὸν ἀπ' ἄλλου τινός, οἶκισρα ἢ μέλι ἢ γάλα, ἀλλ' ἐξ ἀμπέλου κατὰ τὴν κυριακὴν φωνήν. Λοιπὸν οὖν ἔστιν ἡμῖν δεῖξαι, τί ἦν ἕκαστος ὁ Κύριος· ἔπραξε τότε τὸ μυστήριον παρδιδούς, ἄζυμον ἢ ἐνζυμον· ἐπειδὴ οὐ φαίνεται τις τῶν διδασκάλων διαρρήθην λέγων τί ἦν, ὡς ἀπεδείξαμεν. Ὑμεῖς μὲν γὰρ λέγετε ὅτι ἐνζυμον ἦν, πρ' οὐδενὸς τῶν ἁγίων τοῦτου λαβόντες. Ἡμεῖς δ' ἄζυμον λέγοντες, παρὰ τῶν διδασκάλων τὰς ἀφορμὰς λαβόντες λέγομεν. « Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, ὄλον· ἐν πρώτοις γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει Ματθαῖος, ἐν κεφαλαίῳ εἰκοστῷ ἔκτῳ· « Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Πού θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἰπάτε αὐτῷ, Ὁ διδάσκαλος λέγει, Ὁ καιρὸς μου ἔγγυς ἐστίν· πρὸς σὲ ποιῶ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς προσέταξεν αὐτοῖς· ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα. » Ὁ δὲ θεὸς εὐαγγελιστὴς Μάρκος λέγει· « Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν Ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἔθουον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Κύριε, πού θέλεις ἐτοιμάσωμεν ἀπελθόντες, ἵνα φάγης τὸ Πάσχα; Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀπαντήσῃ ἡμῖν ἄνθρωπος· κεράμιον ὕδατος· βασιτάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ, καὶ ὅπου ἂν εἰσέλθῃ, εἰπάτε τῷ οἰκοδεσπότη· Ὁ διδάσκαλος λέγει· Πού ἐστὶ τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Καὶ αὐτὸς ὁμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ Πάσχα φαγεῖν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα. » Λουκᾶς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς ὁ ῥητορικώτατος οὕτω φάσκει· « Ἠγγίς δὲ ἡ ἑσπέρη τῶν Ἀζύμων, ἢ λεγομένη Πάσχα. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἠλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα· καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπών· Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ Πάσχα ἵνα φάγωμεν, καὶ ἀπελθόντες ἠτοίμασαν τὸ Πάσχα. » Ὅρα οὖν ἀκριβῶς, πῶς προσέρχονται, καὶ τί αἰτουοῦσι. Πού θέλεις, φασίν, ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα; Τῇ ἑσπέρᾳ γὰρ ἐκείνη ἔδει φαγεῖν αὐτοῦ, ὡς φασίν οἱ εὐαγγελισταὶ· ὁ μὲν, τῇ δὲ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων· ὁ δὲ, καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν Ἀζύμων,

A nem; secundum verbum Domini, qui se frumento similem facit : « Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si vero mortuum fuerit, multum fructum affert ²⁵. » Sic et Christus moriens omnes ab inferno liberavit. Et vitis fructus ejusdem verbis ostenditur : « Ego sum, inquit, vitis vera ²⁶, jam non bibam ex genimine vitis hujus, resurrectionem suam significans ²⁷. » Ex hoc ergo liquido ostenditur, non posse nos uli neque hordeo, neque avena, vel alio semine, quemadmodum neque vino ex alia re confato, sicera, vel melle, vel lacte, sed ex vite, secundum verba Domini. Reliquum igitur est vobis ostendere quid id fuerit quod Dominus fecit cum tradidit hoc mysterium, azymumne vel fermentatum? quoniam ex nemine doctorum deprehenditur aperte quoddam id fuerit, ut antea patfecimus. Vos quidem dicitis fermentatum id fuisse, cum a nemine sanctorum id accipiat; nos vero azymum dicentes, a doctoribus id sumentes dicemus. Quod ita se habeat, patet: in primis evangelista Matthæus dicit cap. 6: « Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli Jesu dicentes, Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? At Jesus dixit: Ite in civitatem quendam, et dicite ei, Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha ²⁸. » Divus vero evangelista Marcus dicit: « Prima die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli ejus, Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis ejus, et dicit eis: Ite in civitatem, et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans; sequimini eum, et quocumque introierit, dicite domino domus, Quia Magister dicit, ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem? et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, et illic parate nobis comedere Pascha. Et abierunt discipuli ejus, et paraverunt Pascha ²⁹. » Lucas vero evangelista farundissimus sic ait: « Appropinquabat autem dies Azymorum, quæ dicitur Pascha. » Et post pauca: « Venit autem dies Azymorum, in quo oportebat immolari Pascha, misitque Petrum et Joannem dicens, Euntes parate nobis Pascha, ut comedamus; et cum discessissent, paraverunt Pascha ³⁰. » Considera ergo sedulo quo pacto accedunt, et quid petunt, « Ubi vis, aiunt, paremus tibi comedere Pascha? » Nam vespere illo oportebat eos comedere, ut evangelistæ dicunt, hic « prima die Azymorum, » aliter, « prima die Azymorum, quando immolabant Pascha. » Qualisnam est hæc prima dies Azymorum, quam tres evangelistæ concorditer prædicant? Hanc nobis aurea lingua declarat; dicit enim homilia 81 in Matthæum, primum Azymorum esse eam quæ præcedit Azyma; nam a vespera semper numerare Judæi consueverunt: et hujus mentionem facit, in

²⁵ Joan. xii, 24. ²⁶ Juan. xv, 1. ²⁷ Matth. xvi, 29. ²⁸ Ibid. 17-19. ²⁹ Marc. xiv, 12-16. ³⁰ Luc. xiii, 1, 7-13.

qua vespere Pascha immolari oportebat : quippe qui quinta Sabbati accesserunt, et hanc ille ante Azyma vocat, tempus dicens quo accesserunt; alter vero dicit : Venit autem et dies Azymorum, in quo oportebat immolari Pascha, venit (inquit), id est prope erat, in foribus aderat, vespere illius mentionem faciens, quia a vespera incipiebant : ideo unusquisque addens dicit, quando immolabatur Pascha.

Ἐμαλλε θύεσθαι. Τῆ γὰρ πέμπτῃ τοῦ Σαββάτου προσήλθον. Καὶ ταύτην, ὁ δὲ λέγει, ἦλθε δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα. Ποία ἐστὶν αὕτη, ἡ πρώτη τῶν Ἀζύμων ἡμέρα, ἣν καὶ οἱ τρεῖς εὐαγγελισταὶ ὁμοφώνως ἀγορεύουσι, ταύτην ἡμεῖς ὅτι ἐν γλωττανυχρσοῦς σαφηνίζει. Λέγει γὰρ ἐν ἐπιπέδῳ ἐγδοηκοστῆ πρώτῃ τοῦ κατὰ Ματθαῖον, πρώτῃ τῶν Ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων φησὶν· εἰώθεσθαι γὰρ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀεὶ ἀριθμεῖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ταύτης μνημονεύει καθ' ἣν ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἔμαλλε θύεσθαι. Καὶ ταύτην, ὁ μὲν, τὴν πρὸ τῶν Ἀζύμων καλεῖ, τὸν καιρὸν λέγων καθ' ὃν προσήλθον· ὁ δὲ λέγει, ἦλθε δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα. Τὸ ἦλθε τοῦτο λέγων, ἀγγύς ἦν, ἐπὶ θύραις ἦν, τῆς ἐσπέρας δηλονότι μεμνημένος ἐκείνης· ἀπὸ γὰρ τῆς ἐσπέρας ἤρχοντο. Διὸ ἕκαστος προστίθει λέγων, ἔοτε ἔθυστο τὸ Πάσχα.

III.

Habes igitur quod hanc diem dicit ante Azyma, qua vespere Pascha immolari oportebat, ac liquido constat quod tempus erat Paschatis illud. Idcirco ex evangelistis, hic inquit, vespere autem facto, discubuit cum duodecim discipulis suis; ille vero, vespere autem facto venit cum duodecim; tertius, Cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo. Propierea festinantes ad magistrum accedunt, quia in foribus erat, quasi dicentes, Hora appropinquavit, in qua lex jubet abijci fermentatum a nobis. Ergo dic nobis ubi apparatus iste fieri debet, quia adest hora ejus. At is, videns eos de apparatu Paschatis esse sollicitos, et tempus ejus adesse, misit eos dicens : Ite in civitatem, et reliqua, et parate nobis Pascha. Diligenter erga considerandum : hi interrogant ubi parandum sit Pascha, ille vero explanat ubi Pascha parandum sit. Quid igitur est quod quaeritur? quoniam Pascha erat id articulo addito expressum? non enim sine articulo dicit, Parate Pascha, sed cum articulo. Hoc quid erat quod ipsi et ipse cum sollicitudine parari exostulabant? et quomodo Judæi debebant facere id? ubi Pascha sancitum est? Audi de hoc Paschate quid dicit Dominus ad Moysem in Exodo : Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum caelum filiorum Israel, et dicitis eis : Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Sin autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumat vicinum suum, qui conjunctus est domui suae, juxta numerum animarum quae sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus; juxta quem ritum tolletis et haedum, et servabitis eum usque ad quartum decimum diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vespeream. Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, et in superliminibus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni, et azymos panes cum lactucis agrestibus. Et paulo post : Sic autem comedetis illum : Renas vestros accingetis, et calcemata habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis

Γ.

Ἐχεῖς οὖν οὗτοι ταύτην τὴν ἡμέραν λέγει πρὸ τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ, ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἔμαλλε θύεσθαι. Καὶ φαίνεται διαρρήδην οὗτο ὁ καιρὸς ἦν τοῦ Πάσχα· διὸ καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ, ὁ μὲν φησὶν, Ὁφείας γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα· ὁ δὲ, ἔμαλλε θύεσθαι τὸ Πάσχα, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα· ὁ δὲ, ἔμαλλε θύεσθαι τὸ Πάσχα, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα ἀπόστολοι οὖν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο προσέρχονται μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον, οὗτοι ἐπὶ θύραις ἦν, ὡσανεὶ λέγοντας, Ἡ ὥρα ἤγγικεν, ἐν ᾗ ὁ νόμος παρακαλεῖται ἀπαληθῆσθαι ζυμωτῶν ἀφ' ἡμῶν· οὐκ οὖν εἰπέ ἡμεῖς καὶ ἡτοίμασθε αὐτὴν γενήσεται· οὗτοι παρέστην ἡ ὥρα αὐτῆς. Ὁ δὲ ἰδὼν αὐτοὺς ἐναγαλνίους περὶ τῆς ἡτοιμασίας τοῦ Πάσχα, καὶ οὗτοι ἐκαίρησαν αὐτοῦ, ἀπέστειλεν αὐτοὺς, λέγων· Ἀπελθετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἡτοιμάσατε ἡμεῖς τὸ Πάσχα. Σκεπτόμενοι οὖν ἀκριβῶς· οἱ μὲν ἐρωτῶσιν ἵνα ἡτοιμάσωσι τὸ Πάσχα· ὁ δὲ ἐξηγεῖται αὐτοῖς ποῦ ἄρα τὸ Πάσχα ἡτοιμάσωσι. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ζητούμενον; τὸ Πάσχα τοῦτο τί ἦν τὸ μετὰ τοῦ ἀβραάμ προσημαίνον; ὁ γὰρ, Ἐτοιμάσατε Πάσχα, φησὶν, ἀλλὰ τὸ Πάσχα. Τοῦτο τί ἦν ὅπερ αὐτοὶ καὶ αὐτὸς ἐναγώνιοι γίνονται ἡτοιμάσαι; Καὶ πῶς ὤφειλον οἱ Ἰουδαῖοι ποιῆσαι τοῦτο; Ποῦ δὲ τὸ Πάσχα νενομοθέτηται; Ἀκουσον περὶ τοῦτου τοῦ Πάσχα τί φησὶν ὁ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν ἐν τῇ Ἐξόδῳ· Ὁ μὴ οὗτος ὁ μὴν ἀρχὴ μηνῶν πρώτος ἐστὶν ὁ μὴν ἐν τοῖς μηνὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ· ἀλλήθως πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ, λέγων· Τῆ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦτου, λαβέτωσαν ἕκαστος· πρόσβατον κατ' οἰκίαν· ἕκαστος δὲ ὀλιγοστοὶ ὧσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὥστε μὴ ἱκανοὺς εἶναι εἰς πρόσβατον, προσλήψεται μεθ' ἐκείνου τὸν γείτονα τὸν πλησίον αὐτοῦ, κατὰ ἀριθμὸν τῶν ψυχῶν ἕκαστος τὸ ἀρκούν αὐτῶν συναριθμηθήσεται εἰς πρόσβατον. Πρόσβατον τέλειον ἄρσιν ἀμωμον ἐναγώνιον ἐστὶν ὁ μὴν· ἀπὸ τῶν ἀμῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιφῶν λήψεται, καὶ ἐστὶν ὁ μὴν διατετηρημένος ἕως τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνὸς τοῦτου, καὶ σφάζουσιν αὐτὸ, πᾶν τὸ πλῆθος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἐσπέραν· καὶ λήψονται ἀπὸ τοῦ αἵματος, καὶ θήσουσιν ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν, καὶ ἐπὶ τὴν φελέαν· καὶ ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἂν φάγωσιν αὐτὸ ἐν αὐτοῖς. Καὶ φάγονται τὰ κρέα ταῦτα ὅπτα πυρὶ· καὶ ἄζυμα ἐπὶ κικρίδων ἔδονται. Καὶ μετ' ὀλίγα· ὁ δὲ

διαβάσθε αὐτό· οἱ ὄσφυες ὑμῶν περιζωσμένοι· καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσίν ὑμῶν· καὶ αἱ βακτηρίαι ὑμῶν ἐν ταῖς χερσίν ὑμῶν· καὶ ἔδεσθε αὐτὰ μετὰ σπουδῆς. Πάσχα ἐστὶ Κυρίου. » Οἶδας ἄρα τί τὸ Πάσχα ἐστὶ· λαβεῖν ἀμὸν ἀμῶμον, ἐνιαύσιον, ἀπὸ τῆς δεκάτης τοῦ μηνός, καὶ διατηρεῖν καὶ φυλάττειν αὐτὸν μέχρι καὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης· καὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνός πρὸς ἑσπέραν, θῦσαι αὐτό· καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ φαγεῖν ὅσα πυρὶ· καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδεσθε αὐτὰ· καὶ ταῦτα μετὰ σπουδῆς· ὅτι Πάσχα ἐστὶ Κυρίου. Τοῦτο ἐστὶν ἕκκειν τὸ νομικὸν Πάσχα· ὅπερ ὁ νόμος προσέτατε ποιεῖν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. Εἰ οὖν ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οἱ μὲν λέγουσι περὶ τοῦ Πάσχα, ὃ δὲ ἐξηγεῖται περὶ τοῦ Πάσχα, ποῖον ἄρα Πάσχα ἐζητούν οἱ μαθηταὶ ἐτοιμάσαι; τὸ νομικὸν καὶ σὺνηθὲς αὐτῶν, ἢ ἄλλο τι· καινόν. Καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι ὄντες, τὸ αὐτὸ Πάσχα ὅπερ ἐδήλου τὴν διάδοσιν τῆς Ἐρυθροῦς θαλάσσης· Πάσχα γὰρ *διάδοσις* ἐρμηνεύεται. Διὸ καὶ ὁ κατὰ σὺνηθειαν εἶχον ἐπιτελεῖν, τοῦτο καὶ ἐτοιμάσαι ἡρώτων· καὶ ὁ Χριστὸς μαρτυρεῖται παρὰ τῆ Γραφῆ, ποιητῆς τοῦ νόμου καὶ πληρωτῆς. Οὕτω γὰρ φησιν αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ· « Ἐγὼ οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· » καὶ αὐτὸς, « Εὐκοπώτερον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραλαὶν παρελθεῖν ἀπὸ τοῦ νόμου. » Πῶς οὖν ἔδει αὐτὸν παῤῥαι ἄλλα, ἢ τὰ τοῦ νόμου; οὐκοῦν πληρωτῆς ὢν τοῦ νόμου, τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου μὲν προσταττόμενον, παρ' αὐτοῦ δὲ πρῶτερον ἐν τῷ ὄρει, τῷ θεόπτη Μωσαεὶ παραβοδόμενον Πάσχα, ὡς ὁ νόμος διεκελεύετο ἀπετέλεσε. Καὶ ἐὰν τοῦτο εἴποι τις, οὐκ ἂν ἀμάρτη, ὅτι οἱ ἀπόστολοι, ὡς πρόφημεν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ τὸν νόμον ὡς εἰκὸς ἦν τηροῦντες, εἰ ἤδεισαν αὐτὸν ἐτέρως (παρὰ τὸν νόμον ποιοῦντα, οὐκ ἂν αὐτῷ ἠκολούθουν καὶ σὺν αὐτῷ ἦσθιον τὸ Πάσχα· ἀλλ' ἤδεισαν ἀκριβῶς ὅτι τὸν νόμον ἐτήρει μέχρι παντός· διὰ τοῦτο καὶ ἐδίψων ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ὅτι δὲ τὸν νόμον ἐτήρει, ἔκουσαν τοῦ χρυσοῦρῆμονος Ἰωάννου, ἐν ὁμιλίᾳ ὀγδοηκοστῆ πρώτῃ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, λέγοντος· « Τίνο; δὲ ἔνεκεν τὸ Πάσχα ἐπιτέλει; διὰ πάντων δεικνύς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ· ἵνα δὲ μὴ ἐναντίος γένηται τῷ νόμῳ, τὸ Πάσχα ἐπιτέλει. » Ἀποδείκνυται τοιγαρὸν ἐκ τούτου ἀκριβῶς, ὅτι τὸ νομικὸν Πάσχα ἠτοίμασαν, ὡς φησιν ἑτέρος τῶν εὐαγγελιστῶν. « Ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα. »

Τί οὖν ἐστὶ τὸ ζητούμενον; τί ἐκ τούτου βουλόμεθα ἀποδείξει, τοσαῦτα καταναλώσαντες; Πάσης πονηρίας ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν πιστόν· πᾶσαν φιλονικίαν καὶ ἐριδίαν καὶ ματαίαν πρόληψιν ἀποσοδησαι δεῖ ἐκ καρδίας, τὸν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ βουλόμενον. Ὅτι ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος ἐν τῷ τεταγμένῳ τοῦ νόμου καιρῷ, τὸ Πάσχα ἐτέλεσε· καὶ οὕτως προλαβὼν ἐποίησεν, ὡς τινες βούλονται, οὕτως μεταβάς, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, καὶ ἐν τῇ τεταγμένῃ ὥρᾳ· καὶ τούτου μάρτυς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, λέγων· « Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε μετὰ τῶν δώδεκα. » Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτε ἐγένετο ἡ ἡμέρα· καὶ γὰρ οὐ παρ-

festinantes : est enim Pascha Domini. » ⁴¹ Nosti ergo quid Pascha sit : sumere agnum immaculatum, anniculum a decima die mensis, et servare et custodire eum usque ad quartum decimum; et quarta decima mensis vespere, sacrificare illum, et reliqua, et comedere assa igni, et azyma comedere ipsa in lactucis agrestibus, et præterea festinantes, quia Pascha est Domini. Hoc est illud legale Pascha, quod lex jussit facere filiis Israel. Si hæc ergo ita se habent, et hi quidem de Paschate dicunt, ille vero exponit de Paschate, qualenam Pascha quærebant discipuli parare? Legale et consuetum illis, an novum aliud? Nam cum Judæi essent, idem Pascha, quod transitum Rubri maris significabat, celebrabant; Pascha enim *transitus* exponitur, ideo quod de more sacrificare debebant, id parare quærebant. Et Scriptura testatur, Christum auctorem esse legem servandi et adimplendi; ita enim ipse de seipso dicit, « Ego non veni solvere legem, sed adimplere »; et iterum : « Facilius est cælum et terram præterire, quam de lege iota unum vel unum apicem cadere »; Quomodo ergo oportebat eum alia agere quam quæ ad legem pertinebant? Ergo cum auctor esset legis adimplendæ, adimplevit, quod a lege sancitum erat Pascha, ab eo vero prius in monte Moysi, qui Dei faciem vidit, traditum, ut lex jubebat. Quod si quis dixerit, quod eum apostoli Judæi essent, ut ante exposuimus, et legem, ut par erat, servarent, si novissent eum aliud quam quod lex jubebat agere, non eum secuti essent, nec cum eo Pascha comedissent, non aberrabit a vero : sed sciebant eum exacte semper servare legem, idcirco ipsum sequi gestiebant. Quod autem legem servaret, audi aurea effluentem verba Joannem in homilia octuagesima prima in Matthæum dicentem, « Qua de causa Pascha peragebat, » in omnibus usque ad extremum diem ostendens, legi se non esse contrarium : ne autem legi contrarius esset, legem peragebat. Exacte igitur ex eo ostensum est, quod legale Pascha parant, ut alter evangelistarum testatur, « Erat autem Pascha et Azyma. »

Quidnam est igitur quod quæritur? quid ex hoc tam multis verbis probare contendimus? Ab omni pravitate fidelem oportet vindicare, omne concertandi studium, litum et stultam præsumptionem de corde opus est eum propulsare, qui suæ salutis cupidus est : quia Salvator noster tempore sanctæ legis peregit Pascha, neque antea peregit, ut quidam volunt, neque post, sed suo tempore et hora, ut jussum erat; hujus rei testis est Lucas evangelista cum dicit : « Et cum facta esset hora, discubuit cum duodecim. » Non enim dixit, Quando facta est dies, nam alia dies non præterierat præter

⁴¹ Exod. xii, 4-11. ⁴² Matth. v, 17. ⁴³ Luc. xvi, 17.

cam in qua dicit : Venit autem dies Azymorum, in quo immolabant Pascha, sed, Quando venit hora. Apertum est quod illa hora erat diei Paschatis, quo id comedit Dominus noster Deus Jesus Christus. Ubi vero dicit, « discubuit cum duodecim, » ambiguitatem vel dubitationem aliquam non præbet nobis : non enim ex hoc ostendere volumus aliud esse cœnam, aliud Pascha; sed quod tempus Azymorum erat, quo incipiebant Azyma per septem dies comedi, in quibus fermentatum inveniri non oportebat : nam a principio Paschatis incipiunt Azyma ; at cœptis Azymis nemini licebat domi fermentatum habere, cum id manifeste lex prohiberet. Sed post agnæscum stantes et festiuantes, alii:que agentes (ut in traditione ejus scriptum est), comedentes et alia secula prandentes discumbebant, neque lex eos sedere prohibebat : nam Pascha stantes peragebant, ut supra dictum est ; sed hoc transacto prandentes discumbebant. Non enim stantes per totos septem dies comedebant, sed prima tantum die, postea sedebant comedentes. Hinc ostenditur, quod post esum Paschæ Salvator cum suis discipulis, cum vellet prandere, discumbebat. Hujus rei mecum testis erit aurea Joannis lingua ; dicit enim in Evangelii enarratione quasi interrogans, « Cur si Pascha comedebant, contra legem comedebant? Oportebat enim eos non discumbentes comedere. At non discumbebant ad esum Paschatis, sed post esum esum : delude sedentes comedebant. Post cœnam vero sumpto pane benedixit, et dixit : Accipite, comedite, hoc est corpus meum, hoc facite in meam commemorationem : similiter et calicem postquam cœnavit dicens, Bibite ex hoc omnes. » Si ergo post cœnam, ut evangelista dicit, tradidit illis mysterium, ubi tunc erat fermentatum? nam Pascha erat et Azyma ; quæ cum inciperent, fermentatum usque ad septem dies non reperiebatur. Quod hoc verum sit, quid dicat lex audiamus : « Septem diebus azyma comedetis : in primo die non erit fermentum in domibus vestris : quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum. Dies prima erit sancta atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis : nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. Et observabitis Azyma : in eadem enim ipsa die educam exercitum de terra Ægypti, et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense quartadecima die mensis ad vesperam comedetis Azyma usque ad vicesimam primam diem ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris : qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Israel, tam de adventu quam de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis : in cunctis habitaculis vestris edetis Azyma. » Audivisti, a principio Paschæ a vespera quartadecima die mensis usque ad vicesimam

ἤλθεν ἐτέρα τις ἡμέρα ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐν ᾗ φησιν ἡ πόλις δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔθουον τὸ Πάσχα ἄλλ', « Ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα. » Διήλον δὲ ὅτι τοῦ Πάσχα τῆς ἡμέρας ἐκείνη ἦν ἡ ὥρα, ἦν τῶν Ἀζύμων ἡμέραν φησίν. Ἐχεις τοίνυν ὅτι ὁ καιρὸς ἦν τοῦ Πάσχα, ἐν ᾧ τοῦτο ἐπαγεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ δὲ ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα, οὐ παρέχει ἡμῖν ἀμφιβολίαν ἢ ἀμφισβήτησιν οἰανούν. Οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα ἀποδείξαι: ἀπὸ τούτου ὅτι ἄλλο δεῖπνον, καὶ ἄλλο Πάσχα ἄλλ' ὅτι καιρὸς ἦν τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾧ ἀρχὴν ἐλάμβανον τὴν Ἀζύμα ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐστῆσαι ἐν αἷσι οὐ δεῖ εὐρεθῆναι ζυμωτόν. Ἀρξαμένου γὰρ τοῦ Πάσχα, ἀρχονται τὰ Ἀζύμα ὀρξαμένων δὲ τῶν Ἀζύμων, οὐδέ τις ἠδύνατο ἐνζυμον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ κατεῖχεν, ἀπαγορεύοντος διαβόλητον τοῦτο τοῦ νόμου. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὸν ἀμῶν, ἐστῶτες καὶ μετὰ σπουδῆς, καὶ τὰλλα ποιούντας ὡς ἐν τῇ παραδόσει αὐτοῦ γέγραπται, ἀνέκειντο ἐσθίοντες καὶ δειπνούντες ἄλλα ἐδέσματα καὶ οὐκ ἐκώλυεν αὐτοὺς ὁ νόμος καθίσει: τὸ Πάσχα γὰρ ἐστῶτες ἐτέλουν, ὡς εἴρηται πολλαίς: τούτου δὲ γενομένου, ἀνέκειντο δειπνούντες. Οὐ γὰρ ἐστῶτες πᾶσας τὰς ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἡσθιον, ἀλλ' ἢ μόνον ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ· εἶτα ἐκάθηντο τρώγοντες. Κάντηθεν δειπνύνται, ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ Πάσχα, ὁ Σωτὴρ ἀνέκειτο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δειπνῆσαι θέλων. Καὶ τοῦτο συμμαρτυρήσει μοι ἡ χρυσὴ τοῦ Ἰωάννου γλώττις. Λέγει γὰρ ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Εὐαγγελίου ὡσανεὶ ἐρωτώμενος: « Διὰ τί εἰ τὸ Πάσχα ἡσθιον, παρανόμως ἡσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους εἶδε φαγεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἐν τῷ ἐσθίειν τὸ Πάσχα ἀνέκειντο, ἀλλὰ μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτὸ λοιπὸν ἐστιάμενοι ἦσαν. Μετὰ δὲ τὸ δειπνῆσαι, λαβὼν τὸν ἄρτον ἐβλόγησε καὶ εἶπε Ἄβετε, φάγετε· τοῦτό μοι ἔστι τὸ σῶμα. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. » Εἰ οὖν μετὰ τὸ δειπνῆσαι, ὡς φησιν ὁ εὐαγγελιστής, παρέδωκε τὸ μυστήριον, ποῦ τότε ἐνζυμον; καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἦν, καὶ τὰ Ἀζύμα. Ὡν εἰσελθόντων, ἐνζυμον οὐχ εὐρίσκειτο ἕως ἐπὶ τῆς ἡμέρας. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, ἀκούσωμεν τοῦ νόμου τί φησιν. « Ἐπὶ τῆς ἡμέρας εἶσαθε ἄζυμα. Ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἡμέρας, ἀφανίζετε ζύμην ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν. Πᾶς δὲ ἂν φάγη ζύμην, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐξ Ἰσραὴλ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς πρώτης ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἐβδόμης. Καὶ ἡ ἡμέρα ἡ πρώτη κληθήσεται ἅγια· καὶ ἡ ἡμέρα ἡ ἐβδόμη κλητὴ ἅγια ἔσται ὑμῖν. Πᾶν ἔργον λατρευτῶν οὐ ποιήσετε ἐν αὐταῖς· πλὴν ὅσα ποιηθήσεται πάσῃ ψυχῇ, τοῦτο μόνον ποιηθήσεται ὑμῖν· καὶ φυλάξτε τὴν ἐντολήν ταύτην. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐξάξω τὴν δύναμιν ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ποιήσετε τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, νόμιμον αἰώνιον. Ἐν αρχόμενοι τῇ τεσσαρσκαίδεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἀφ' ἑσπέρας εἶσαθε ἄζυμα· ἕως ἡμέρας μᾶς καὶ ἐκάδος τοῦ μηνὸς ἕως ἑσπέρας· ἐπὶ τῆς ἡμέρας

⁴⁴ Exod. xii, 15 seqq.

ζύμη οὐχ εὐραθῆσεται ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν · πᾶς δὲ ἂν φάγη ζυμωτὸν, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραήλ. Ἐν τε τοῖς γειώρσι καὶ αὐτόθροισι τῆς γῆς, πᾶν ζυμωτὸν οὐκ ἔδεσθε · ἐν παντὶ κατοικητηρίῳ ὑμῶν ἔδεσθε ἄζυμα. » Ἦκουσα; ὅτι ἀρχομένου τοῦ Πάσχα ἀφ' ἑσπέρας τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης ἡμέρας τοῦ μηνός, ἕως τῆς εικοστῆς πρώτης, οὐκ ἔδει εὐραθῆναι ζυμωτὸν ἐν οἰκίαις αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος, μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ Πάσχα ὀρθοστάθην, ὡς εἴρηται πολλάκις, καὶ τὸ πάντα τελῆσαι κατὰ τὸν νόμον, μετὰ ταῦτα ἀναπεσὼν ἔφη, « Ἐπιθυμῶ ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν »· εἶτα συνεδίπνει τοῖς ἀποστόλοις· δειπνὸς γὰρ ἦν. Μετὰ δὲ τὸ δειπνῆσαι, λαβὼν τὸν ἄρτον, εὐλόγησεν. Εἰπὼν δὲ, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, πᾶσαν ἀνέλλε προφασίαι τῶν προφάσεις ζητούντων. Εἰ γὰρ ἔλεγε πρὸ τοῦ δειπνῆσαι, κατέλειπεν ἂν σκιάν βοήθειας τοῖς βουλομένοις ἐρίσειν, λέγουσιν ὅτι πρὸ τοῦ δείπνου ἐποίησε τὸ μυστήριον, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀζύμου. Καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲν καινόν, εἰ καὶ ἐνζυμον ἄρτον ἔλαβεν ὁ Χριστός, καὶ τὸ μυστήριον ἀπετέλεσεν. Ἀλλὰ μετὰ τὸ δειπνῆσαι εἶπεν. Ἀπελοῦσα γὰρ ἦν ἡ ζύμη ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Πάσχα, καὶ οὐδαμῶς εὐρίσκατο ἀπὸ τῆς τρίτης ὥρας τῆς ἡμέρας· ἐκείνης καθ' ἣν πρὸς ἑσπέραν τὸ Πάσχα εἴθετο· οὕτως γὰρ καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰ Ἰουδαῖοι ποιῶσιν. Ἐλαβε δ' ἄρτον, πῶθεν; Ἐκ τῆς τραπέζης; ἐφ' ἧς ἦσθιον. Τί δὲ ἦσθιον; Ἄζυμα. Λαβὼν δὲ τὸν παρατυχόντα ἄρτον ἐν τῇ τραπέζῃ ἐκείνῃ, παραδίδωσι τὸ μυστήριον. Τίς δὲ ἦν; Ἄζυμος. Οὐ γὰρ ὤφειλεν ἄλλος εἶναι, ἐπεὶ τὸ νομικὸν ἐτελείτο Πάσχα, καὶ τὰ Ἄζυμα ἦσαν. Ἀρξαμένων γὰρ τῶν Ἄζυμων, οὐκ ἔχουσιν χώραν τὰ ἐνζυμα κατὰ τὸν νόμον.

Δ.

Ἀλλὰ τί φασιν οἱ τάναντία φρονούντες; Οὐ τοῦτο ἦν τὸ νομικὸν Πάσχα· πάντα ὤφειλον εἶναι: ὅτι: ἂν πυρὶ καὶ ἄζυμα, ἐν τούτῳ δὲ, καὶ ζωμῆς, καὶ ἄρτοι, καὶ τρυβλία, καὶ οἶνος· ὥστε οὐ τοῦτο ἦν. Ταῦτα λέγοντες, εἰκόσιν ἐν καὶ ταυτὸ εἶναι Πάσχα καὶ δεῖπνον. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν· ἄλλο γὰρ Πάσχα, καὶ ἄλλο δεῖπνον, ὡς εἴρηται. Ἐν γὰρ τῷ Πάσχα καὶ ἡμῖν εἴρηται πολλάκις, εἰ καὶ αὐτοὶ οὐ συνήκαν, ὅτι πάντα ὤφειλον εἶναι ὅπτα πυρὶ· ὁ ἦσθιον ἐστώτες. Καὶ αὐτὸ ἐποίησεν ὁ Χριστός, πρὸ τοῦ δείπνου, εἶτα ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ, καὶ ἦσθιον ζωμοῦς, καὶ ἄλλα ὅσα ἤρεσκον. Ὅτι δὲ τὸ νομικὸν ἐτέλεσεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς Πάσχα τότε, ὁ χρυσοβόημων Χρυσόστομος μαρτυρῆσει τοῦτο, ἐν τῇ προλεχθεισῇ ὁμιλίᾳ, εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον· λέγει γὰρ· « Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν Πάσχα, παραδίδωσι τὸ μυστήριον. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τῶν Θεολογικῶν, οὗ ἡ ἀρχή, « Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος Θεός, » μετὰ τινος καὶ ἄλλα φησίν, « Ἐν τῷ ὑπερφῶν τοίνυν τῆς ἀγίας καὶ ἐνδόξου Σιών, τὸ παλαιὸν Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φαγῶν, καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν πᾶσαν Διαθήκην, νίπτει τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. » Ἀκούετε, ὅτι τὸ παλαιὸν Πάσχα ἔφαγεν ὁ Χριστός; Πῶς φησὶ ὅτι οὐ τοῦτο ἦν τὸ νομικόν; Οὐκ οἶδα γὰρ εἰ ἄλλο ἔστι τὸ παλαιόν,

A primam, non debere inveniri fermentatum in domo alicujus? Dominus vero post esum Paschatis, stans, ut sæpe dictum est, et peractis omnibus secundum legem, cum postea discubisset, dixit: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar⁴⁵; » postea cum apostolis concubabat, cœna enim erat. Post cœnam autem accepto pane benedixit. Quod cum post cœnam dixisset, omnem sustulit occasionem iis qui quærent occasionem: quippe cum si id ante cœnam protulisset, quodammo lo umbram auxiliil reliquisset iis qui litigare exoptant, dicentibus ante cœnam mysterium peregissee, dum Azymorum tempus præteriret. Idcirco nihil novi, si fermentatum panem Christus sumpsisset, et in eo mysterium peregissee. Sed post cœnam dixit; nam sublato fermentum erat Paschatis tempore, nec usque reperiebatur post tertiam horam diei illius, in qua vespere Pascha immolabatur. Hunc morem usque ad hanc diem Judæi fervant. Unde autem sumpsit panem? Ex mensa ubi comedebant. Quid comedebant? Azyma. Accepto vero pane qui se obtulit in mensa illa, mysterium tradit. Qualisnam panis? Azymus. Non enim oportebat alium adesse, quoniam legale Pascha peragebatur, et Azyma erant, quia incipientibus Azymis, locum, secundum legem, fermentata non habent.

C

IV. At quid afferunt qui contra sentiunt? Non id erat legale Pascha; omnia debebant esse assa igni et azyma, atque in eo sunt jus, panis, catini, vinum: itaque non illud erat. Cum hæc dicunt, videntur unum et idem Pascha et cœna. Sed non est; nam aliud est Pascha, aliud cœna, ut dictum est. In Paschate enim (quod a nobis sæpe jam expositum est, quanquam ii non intellexerint) cuncta oportebat esse assa igni; quod Pascha stantes comedes debant, quod et Christus fecit ante cœnam; post in cœna discubuit, et comederunt jus et alia quæcumque libuit. Quod autem legale Pascha tum peregerit Christus Dominus noster, aureus Joannes id testabitur in homilia antedicta in evangelistam Matthæum; dicit enim: « Post legalis Paschatis esum mysterium tradit. » Id et Damascenus Joannes 24 capite Theologiæ, qui incipit, « Bonus et omnino bonus, et super omnia bonus Deus, » post alia quædam, dicit: « In cœnaculo igitur sanctæ et gloriosæ Sion antiquum Pascha cum comedisset, et vetus Testamentum omne complevisset, discipulorum pedes abluit. » Audis quod vetus Pascha comedebat Christus? Quomodo dicis id legitimum Pascha non esse? Ignoro enim aut sit aliud priscum Pascha, et aliud legale. Quod si quis dicat quod, etsi Pascha paratum fuit, non secun-

⁴⁵ Luc. xii, 15.

dum veterem figuram fuit paratam, scilicet, ut haberet azyma, agnos, lactucam agrestem, et alia (nam ea cessare oportebat), sciant primum quod Christum nil aliud facere oportuit quam quod lex jubebat, ne legis transgressor judicaretur. » Deinde qui parabat id, Zebedæus erat : qui cum Judæus esset, nil aliud fecisset quam quod lex jubebat. Si vero dixerint, in hoc Paschate mysterium traditum non esse, et propterea fermentatum esse potuisse, non permittit illi aurea lingua ; nam in prima homilia in Matthæum scribit : « Qua de causa Paschatis tempore, non alio die, sumpto pane fregit et mysteria peregit ? Ut undequaque noscamus cum esse antiquæ legis latorem, et quæ in ea continebantur, propter hæc prius adumbrata fuisse ; Idcirco ubi est figura, veritatem adjungit. » Sin autem dixerint, Dominum eo anno legale Pascha non comedisse, quia dixit, « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar, » cum exultatione adducentes, non fuisse ei optabile quod alias comedisset : sed aliud aliquid novi quod optabat, Chrysostomus ipse de hoc, non alius, responsionem afferet ; nam in homilia eadem dicit : « Post esum legalis Paschæ mysterium tradit dicens : Accipite, comedite, et reliqua, quoniam in posterum cessare legalis oportebat, et legalium festivitatum caput ; et ad alteram transit mensam formidabilissimam novæ legis. » Audis, quod post esum legalis Paschatis mysterium tradit, id est,

οικουμένης γίνεσθαι, καὶ τὰ μυστήρια παραδίδεσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ λύεσθαι διὰ τοῦ θανάτου, οὕτως κατὰ γνώμην αὐτοῦ ὁ σταυρὸς ἦν, ὥστε οὐδὲν ἄλλο διὰ τοῦ ἔσως εἶχεν, εἰ μὴ θανατὴν ὑπὲρ τῆς ἀπέναντος σωτηρίας.

Si vero dixerit quis, quando dicit Chrysostomus, « Ad aliam transit mensam formidabilissimam, » per id fermentatum significari, ut abrogaret quæ secundum legem afferebantur, sciant quod ad aliam mensam transire, non propter Azyma dicitur, quia Azyma neque sacrificium erat, neque ut sacrificio iis utebantur Judæi, ac necesse erat ea cessare (percontentur hæc a Judæis, atque ediscant), sed quod non amplius carnea mensa carnem et sanguinem sacrificaturi erant. « Quoties enim, inquit, panem hunc comederitis, et calicem hunc biberitis, mortem meam nuntiate, resurrectionem meam confitemini. » Propterea altera mensa formidabilissima dicitur, quia formidabilia mysteria in ea peraguntur : sanguis videlicet et corpus Dominicum, non sacrificia vitulorum, vel taurorum, vel hircorum sanguis : nam illa mensa per agni et vituli sacrificium, maris Rubri transitum in memo-

καὶ ἄλλο τὸ νομικόν. Εἰ δὲ λέγῃς τις ὅτι, εἰ καὶ ἠτοίμασται τὸ Πάσχα, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν καιρὸν τὸν ἠτοίμασται, δηλαδὴ ὥστε ἔχειν ἄζυμα καὶ ἀρνίον καὶ κικρίδας καὶ τὰλλα ὅτι παύσασθαι ἔδει αὐτὰ ἰστώσαν, πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ὤφειλεν ἄλλο, ἢ τὸ τοῦ νόμου ποιῆσαι, ἵνα μὴ παράνομος ᾖ. Ἔπειτα ὁ ἱτοιμάσας αὐτὸν, ὁ Ζεβεδαῖος ἦν· καὶ αὐτὸς Ἰουδαῖος ὑπάρχων, οὐκ ἂν ἄλλο, ἢ ὁ ὁ νόμος προσέταττεν ἱτοιῆσαι. Εἰ δὲ λέγουσιν ὅτι οὐ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα παρέδωκε τὸ μυστήριον, δὲ καὶ ἠδύνατο εἶναι ἐνζυμον, οὐκ ἀφήσειν αὐτοῖς ἢ χρυσὴ γλῶττα. Αὐτὸς γὰρ λέγει ἐν τῇ αὐτῇ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον· « Τίνος ἕνεκεν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ λαβὼν τὸν ἄρτον ἐκλασε, καὶ τὰ μυστήρια ἀπέτελλεν ; ἵνα μάθωμεν πάντοθεν καὶ τῆς Παλαιᾶς αὐτὸν ὄντα νομοθέτην· καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ διὰ ταῦτα προσκείμενα· δὲ τοῦτο, ἕνεκα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπιτεθῆεν. » Εἰ δὲ λέγουσιν ὅτι οὐ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα τὸν ἑαυτοῦ ἐκείνου ὁ Κύριος, δὲ τὸ λέγειν, « Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν· » ἐναδρυνόμενοι ὅτι οὐκ ἐπιθυμητὸν ἦν αὐτῷ ὑπὲρ ἄλλοτε ἔφαγεν· ἀλλ' ἄλλο τι καιρὸν ἦν, ὑπὲρ ἐπιθύμει· ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος καὶ περὶ τοῦτου, καὶ οὐκ ἄλλος ἀποκρίσιν δώσει. Ἐν γὰρ τῇ αὐτῇ ὁμιλίᾳ φησὶ· « Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν Πάσχα, παραδίδωκε τὸ μυστήριον, λέγων· Αἰθεε, φάγετε, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπειδὴ λοιπὸν παύσασθαι ἔδει τὰ νομικὰ, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν νομικῶν ἰσχυρῶν, καὶ ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει τράπεζαν φρικωδεστάτην τὰ τῆς Καινῆς. » Ἀκούεις ὅτι, μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν Πάσχα, παρέδωκε τὸ μυστήριον, δηλωσάτω καὶ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα· καὶ μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι παρέδωκε τὸ μυστήριον· πῶς οὐκ ὤφειλεν ἐνζυμον εἶναι κατέχειν, ἥδη τῶν ἄζυμων ἠρτμήμων ; Τὸ δὲ, Ἐπιθυμία ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν· ὅτι κατὰ τὸν ἑαυτοῦ τοῦτον, ὅτι ἐμελλεν ἢ σωτηρία τῆς

Εἰ δὲ λέγῃς τις, ὅτι τὸ λέγειν τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, « Ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει τράπεζαν φρικωδεστάτην, » τοῦτο δηλοῖ εἶναι ἐνζυμον, ἕνεκα αὐτῆς τὰ κατὰ νόμον προσφερόμενα· νοιώσαν, ὅτι τὸ μεταβαίνει ἐφ' ἑτέραν τράπεζαν, οὐ διὰ τὰ ἄζυμα λέγεται· ὅτι τὰ ἄζυμα, οὕτως ὡς ὑσίου ὑπάρχον, οὕτως ὡς ὑσίου αὐτὰ ἱπολουν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ἀναγκαῖον ἦν παύσαι αὐτὰ ἱρωτάτωσαν γὰρ τοὺς Ἰουδαίους καὶ μανθανέτωσαν· ἀλλ' ὅτι οὐκέτι τραπέζῃ σαρκίνῃ κρέα καὶ αἷμα τὴν ὑσίου ποιήσετε. « Ὅσκις γὰρ ἂν, φησὶ, τὸν ἄρτον τοῦτον ἐσθίητε, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε, τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε· » δὲ τοῦτο γὰρ λέγεται ἑτέρα τράπεζα φρικωδεστάτη· ὅτι φρικτὰ μυστήρια ἐν αὐτῇ ἱεουργοῦνται, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τὸ δεσποτικὸν δηλαδὴ, καὶ οὐχὶ μοσχοθυσιάαι καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἢ τράπεζα, διὰ τοῦ ἀμνοῦ καὶ τῆς μοσχοθυσίας, μνήμην ἤτε

τῆς διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης διαβάσεως, καὶ τῆς
 ἐλευθερίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ αὐτῶν δουλείας. Αὕτη
 δὲ ἡ θεία καὶ ἱερὰ τράπεζα μνήμην ἄγει τοῦ σωτη-
 ρίου ἀμνοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀφροντος τὴν
 ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὃς διεδίχασεν ἡμᾶς οὐκ ἀπ'
 Αἰγύπτου πρὸς τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἀπὸ
 τοῦ θανάτου πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς
 τὸν οὐρανὸν, τὴν ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν χαρι-
 ζόμενος. Καὶ τοῦτου μάρτυς ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος
 ἐξηγουόμενος τοῦτο αὐτὸ, ἐν τῇ αὐτῇ ὁμιλίᾳ· φησὶ
 γάρ, « Οὐκ ἐθορυβήθησαν οἱ μαθηταί, ἀκούοντες
 λέγοντος αὐτοῦ, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· ἐπειδὴ
 πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τοῦτου ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἦν
 διαλεχθεῖς, καθὼς ἐν διαφόροις τόποις ὁ Ἰωάννης
 φησὶ· λέγει δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους, τῶν ἀμαρ-
 τημάτων εἶναι τὴν ἀφῆσιν. Αἴμα δὲ Καινῆς Διαθήκης
 καλεῖ, ὡς τὴν Καινὴν Διαθήκην συνέχον. Ὡστὶν γὰρ
 ἡ Παλαιὰ πρόβατα καὶ μόσχους εἶχεν, οὕτω καὶ
 αὕτη τὸ αἶμα τὸ δεσποτικόν. Δεικνύσι δὲ κἀντεῦθεν
 ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν· διὸ καὶ Διαθήκης μέμνη-
 ται. Ἀναμνησθεὶς δὲ καὶ τῆς Παλαιᾶς, ἐπειδὴ κἀ-
 κείνη δὲ αἵματος ἐγκεκκρίστω. Καὶ πάλιν λέγει τοῦ
 θανάτου τὴν αἰτίαν, Ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς
 ἕφεσιν ἀμαρτιῶν. Τί διδάσκων εἶπε, « Τοῦτο πιαίτε
 εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καθάπερ ἐκεῖνο, φησὶν,
 ἐποιεῖτε εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θουμάτων,
 οὕτω καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἐμὴν. Ἐκεῖνο τὸ αἶμα ἐξε-
 γύθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων, τοῦτο εἰς ἀφε-
 σιν ἀμαρτιῶν. » Καὶ καθάπερ Μωϋσῆς φησὶ, « Τοῦτο
 μνημόσυνον ὑμῖν αἰώνιον, οὕτω καὶ αὐτὸς, εἰς τὴν
 ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἕως ἂν παραγένωμαι· Πάσχα γὰρ
 παραδίδομι, δι' οὗ μέλλω πνευματικούς ὑμᾶς ποιεῖν. »
 Ἦκουσας τί τοῦτο δηλοῖ τὸ, « ἐφ' ἑτέραν τράπεζαν
 φρικωδεστάτην; » Ὅτι ἐκεῖνα μὲν σαρκικὰ καὶ τῆς
 τραπέζης ἐκείνης ὑπῆρχον, ταῦτα δὲ πνευματικὰ ἐκεῖ-
 να ὄρατα, ταῦτα ἀόρατα καὶ ἄχραντα μυστήρια· εἰ
 καὶ χερσὶν ἱερέων δι' ἄχραν αὐτοῦ ἀγαθότητα μεταχει-
 ρίζονται. Καὶ ὅτι ἐκεῖνα, οὐ μυστήρια, ἀλλὰ τύπος
 μόνον· ὅτι ὁπερ ὀφθαλμοῖς ἐβλέπετο, ἐκεῖνο μόνον ἦν.
 Ταῦτα δὲ, μυστήρια καὶ οὐ τύπος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλή-
 θεια. Καὶ ὅτι ἄλλο τὸ εἶδος τὸ ὄρατόν, καὶ ἄλλο τὸ
 νοούμενον ἐν αὐτοῖς. Ἐν γὰρ τῷ ὄρατῷ ἄρτῳ,
 ἐμπεριέχεται τὸ ἀληθὲς τοῦ Κυρίου σῶμα, τὸ καὶ
 ἀγγέλοις αὐτοῖς περιέλεπτόν τε καὶ τίμειον. Διὰ τοῦτο
 φρικωδεστάτη λέγεται, καὶ ἑτέρα τράπεζα· καὶ οὐ
 διὰ τὰ ἄζυμα ἢ ἐνζυμα ὑπάρχειν· οὐδὲ γὰρ φρον-
 τίς ἦν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ τότε περὶ ζυμωτοῦ ἢ
 ἄζυμωτου, ἀλλὰ περὶ ἄρτου μόνον ἀπλῶς· ἵνα
 παραδῶσθαι αὐτοῦ τὸ μυστήριον. Ἐνοήσατε, ἀδελφοί,
 ἐνοήσατε. Ἄλλ' οὐκ ἂν ποτε δυνηθείητε, ἂν μὴ
 καὶ αὐτοὶ πιστεύσητε· « Ἐάν μὴ πιστεύσητε, φησὶν,
 οὐδ' οὐ μὴ συήτε. » Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πιστεύσαν-
 τες, ἐνοήσαμεν, καὶ λέγομεν ταῦτα ἅπερ βλέπετε
 καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ ἐκ μαθήσεως, ἀλλ' ἐκ πίστεως
 λέγομεν ὅσα ὅθι καὶ λέγομεν. Ἴνα δὲ γνῶτε ὡς οὐ
 πάντα τὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου κατέπαυσεν ὁ Κύριος
 ἑλθὼν, ἀλλ' ἄλλα μὲν ἡμέρωσεν, ἄλλα δὲ γύψησεν,

ariam revocabat, et ab Ægyptiaca servitute liber-
 rationem. Hæc autem divina et sacra mensa salu-
 tarem agnum in memoriam revocat, qui Dei Filius
 est et tollit peccata mundi: qui non eduxit nos ab
 Ægypto in terrenam Jerusalem, sed a morte ad vi-
 tam, sed a terra in cœlum, remissionem donans pec-
 catorum. Hujus rei testis idem Chrysostomus enar-
 rans hoc idem in eadem homilia; inquit enim: « Non
 conturbati sunt discipuli audientes eum, qui dice-
 bat: Hoc est corpus meum, » quoniam multa et
 magna de hoc antea cum ipsis disseruerat, ut in
 diversis locis Joannes ait; dicit enim: « Passionis
 causam, peccatorum esse remissionem: sanguinem
 vero Novi Testamenti vocat, quasi quod Novum Te-
 stamentum contineat. Nam quemadmodum Vetus
 oves et vitulos habuit, ita et hoc Domini sangui-
 nem. Hinc etiam quod moriturus est patefacit, ideo
 et Testamenti meminit; antiquum etiam in memo-
 riam revocat, quia et id per sanguinem innova-
 tum est. » Et rursus causam mortis exponit,
 « Quod pro multis effundetur in remissionem pec-
 catorum, » quod docens dicebat: « Hoc facite in
 meam commemorationem: ut illud in commemo-
 rationem Ægypti miraculorum fiebat, sic et hoc in
 meam, is sanguis in primogenitorum salutem ef-
 fusus est, hic in remissionem peccatorum. » Ac ut
 Moyses dicit, « Hoc erit vobis in memoriam sempit-
 ternam: » sic et ipse, In meam commemorationem
 donec veniam; Pascha enim trado, per quod vos
 spirituales facturus sum. » Audis quid hoc signifi-
 cat, « ad aliam mensam formidabilissimam; » quia
 carnea illa illius mensæ erant, hæc spiritualia;
 illa visibilia, hæc invisibilia et intemerata mysteria,
 quanquam sacerdotum manibus propter summam
 ejus bonitatem tractentur. Et quia illa non myste-
 ria, sed figuræ tantum; quia id erat tantum quod
 oculis cernebatur. Hæc vero mysteria, non figura,
 sed ipsa veritas. Et quia aliud est visibilis species,
 aliud quod per eam intelligitur. Nam in visibili
 panem verum Christi corpus continetur, quod an-
 geli tantum vident et venerantur, idcirco formi-
 dabilissima et alia mensa dicitur; non quia azyma
 vel fermentata sint, tunc enim Christus Jesus de fer-
 mentato vel azymo non curabat; sed simpliciter tan-
 tum de pane, ut suum mysterium traderet. Percipite,
 fratres, percipite, at nunquam poteritis nisi et ipsi
 credideritis. « Si non credideritis, inquit, non
 intelligetis, » quia et nos cum credidimus, intel-
 leximus: dicimusque hæc quæ vos videtis et auditis;
 non enim ex doctrina, sed ex fide dicimus
 quæcunque dicimus. Ut autem cognoscatis, non
 totam legem veterem suo adventu Christum sus-
 tulisse; sed alia ad mitius traduxisse, alia ab-
 scidisse, alia immutasse in aliam formam, et hoc
 adjungamus.

ἑλθὼν, ἀλλ' ἄλλα μὲν ἡμέρωσεν, ἄλλα δὲ γύψησεν,

Ε΄.

V.

Τέσσαρα γὰρ τινα περιεῖχεν ὁ παλαιὸς νόμος,

Nam quatuor quædam

judicialia, mysteria, moralia, et adumbrata. **Iudicia** : **Α** **πρακτικά**, **κρυπτικά**, **ἠθικά**, καὶ **κοινωνικά**. Καὶ τὰ πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἠγάπησεν· τὴν γὰρ ἐπὶ μαρτυρίᾳ καταπέμψατο. καὶ τὸν νόμον κηρύσσων ἐπέβηκεν αὐτῷ, καὶ τοῖς **ἠθικοῖς** ἐπὶ μαρτυρίᾳ, ὁ Κύριος εἶπεν· « Ὁ ἀναμαρτυρῶν ἐξ ἡμῶν, πρῶτος βεβλήσας λάθον ἐστὶν αὐτῷ. » Καὶ τῶν **κοινωνικῶν** ἐπὶ ἀδελφότητι, καὶ ἐπὶ ἀγαπῆν ἐπὶ ἀδελφότητι, καὶ τὰ **λαοικὰ**· ὁ δὲ Κύριος· « Ὅστις ἐὰν βλάσφημῇ, φησὶ, εἰς τὴν δεξιὰν σατοφάνη, σατοφάνη αὐτῶ καὶ τὴν ἀριὰν. » Τὰ δὲ **ἠθικά**, τὴν ἠγάπην ὁ Κύριος· ἕως αἰῶν αἰῶν ἀνακαλεῖται καὶ τὰ **προσευχόμενα** αὐτοῦ· τὰ, **Μὴ κλέψῃς**· **μὴ πορεύῃς τὰς πόδας καὶ τὰς χεῖρας.** Ἄπειρ ἐὶς οὐρανὸν ἀποδοῦναι θεομίλιον ἔργον, τὸν κόσμον ἐπέστειλεν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας· **ἴνα φωνῇ· Μὴ ἀγαπήσῃ τὸν κόσμον** καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι ὁ κόσμος, **καρπάζεται καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ**· καὶ τὰ **λαοικὰ**, ἴνα μὴ καθ' ἑκάστον λέγηται. Τὰ δὲ **κοινωνικά** καὶ **λαοικὰ**, ἀρκετώτερα γὰρ ἐν ἐργασίᾳ, ἀπέκτελλεν ὁ Κύριος· τὴν **πρωτοκλήνην** ἠγάπησεν, τὸ **Σάββατον**, τὰς **ζουθοσίας**, τὸν **Πάσχα** καὶ τὸν **ἄρτον**. Τὰ δὲ **κοινωνικά**, ἀνεμόρφωτον ὁ Κύριος, ἀντι τῆς **σπίλης** τὴν ἀλύτῳσαν μαρτυρίας· ἀντι τῆς **κατορένης** βίτου, ἢ μὴ φιλοχίτων Παρθένος· ἀντι **εὐδοκίας** κυρίου, αὐτῆς ὁ ἔλιος τῆς δικαιοσύνης· ἀντι **Μωσίου**, ὁ **Χριστός**· ἀντι τῆς **ράβδου**, ὁ **σταυρός**· ἀντι τῆς **κιβωτοῦ**, τὴν ἀναμνηστικὸν Ἐκκλησίαν· ἀντι τῆς **διαβάσεως** τῆς **Ἐρυθρῆς** **Θαλάσσης**, τὸ **Πάσχα**, ἐν ᾧ τὸν ἔκτανον· καὶ τούτου **ἰσθῆτος**, κατέπευσεν ἐκεῖνον· ἀντι τοῦ **ἄρτου**, ὁ **Χριστός**· ἀντι τοῦ **αἵματος**, τὸ τοῦ **Σωτήρος** **αἷμα**· ἀντι **νεφελῆς** καὶ **κυρῆς**, τὸ ἕργον **βάπτισμα**. Καὶ εἰ δὲ πάντα καταλέγειν· πάντων ἐξόντων ἀκριβῶς, ὅτι οὐ καταλήτης τοῦ νόμου ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἦν, ἀλλὰ **πληρωτής**. Ἔχεις οὖν καὶ ἀπὸ τούτων, ὅτι οὐ περι τοῦ ἄζυμου φησὶν ὁ λέγων, **Σφαγιασθεῖς** κατέπευσεν τὰ κατὰ νόμον προσφερόμενα, ἀλλὰ **περὶ τῆς** **θεοσεβείας** τῶν ἀμῶν, τῶν ἐρίφων, τῶν προβάτων, τῶν βοῶν· ἦτις **ἐσθμαίετο** καὶ **ἐτύπων** τὴν ἀληθινὴν ἀμῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ τυθέντες· ἐκείνου, **ἐκαύθη** ταῦτα ἢ **ἐτύπων** αὐτόν· τὸ γὰρ

Εἰ δὲ εἶπη τις ὅτι **σικὰ** ἦν, ἐρούμεν ὅτι ἐμόρφωσεν **Θαλήσας**. Ταῦτα οὖν **ικανῶς** εἰπόντες, ἐπανέλωμεν ὅθεν ἐξήλθομεν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν ἐν τῇ **τραπέζῃ** ἐκείνῃ **ἐνζυμον** ἄρτον ὑπάρχειν, ἴδῃ τῶν **Ἀζύμων** ἠργαμένων. Καὶ γὰρ εἰ ἦδει ὁ **Ἰούδας** τότε **ἐνζυμον** τὸν **δοδάσκαλον** φαγόντα, οὐκ ἂν ἦν εὐρηκῶς **μείλιον** τῆς **προδοσίας** αἰτίας, ἢ ὅτι **παρέβη** τὸν νόμον, **φυλάττων** **ἐνζυμον** ἄρτον, τῶν **Ἀζύμων** **ἡμέρα**· ἦν γὰρ **ζητῶν** αἰτίαν καὶ **εὐκαιρίαν** **προδοῦναι** αὐτόν τοῖς **Ἰουδαίοις**. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ **κἀκαίνοι** οὐκ ἂν εἶπον **πρὸς** **Πιλάτον** ἐρόμενον αὐτούς, « **Τί γὰρ** **κακὸν** **ἐποίησεν**; » Ὅτι ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ **μετὰ** τὸν νόμον ἡμῶν **ὀφείλει** **ἀποθανεῖν**, ὅτι **ἐαυτὸν** **Υἱὸν** **Θεοῦ** **ἐποίησεν**· ἀλλ' εἶπον ἂν οὕτως, ἕπερ καὶ αἰτία ἦν **εὐλόγος** καὶ **δικαία**, ὅτι **παραβάτης** ἐστὶ τοῦ **ἡμετέρου** νόμου. Ἄλλο **Πάσχα** ὁ νόμος ἡμῶν **προσθάπτει**, ἀλλο δ' αὐτῆς **ἐπραξε**· **μετὰ** τὸ **Πάσχα** **μὴ** **ἐδραθηναί** **που** **ἐνζυμον** **ἄρτον** ὁ νόμος **καλεῖται**, αὐτὸς δὲ **εὐρέθη** **φυλάττων** **ἐνζυμον** ἄρτον ἐν ταῖς τῶν **Ἀζύμων** **ἡμέ-**

δζυμον, οὕτε **θεοσεβεία** ἦν, οὕτ' **ἐκαυσεν** αὐτὸ ὁ **Σωτὴρ**. αὐτὸ ὁ **Χριστός**, τὸ **σῶμα** αὐτοῦ ἐν αὐτῷ **γίνεσθαι** αὐτῷ.

His igitur quantum satis est explanatis, redeamus eo unde disgressi sumus : quod possibile non erat fermentatum panem in illa mensa adesse tempore Azymorum jam coopto ; nam si rescisset Judas Magistrum fermentatum coitasse, nullam proditionis causam majorem invenisset, quam legis transgressionem, cum in Azymorum die fermentatum panem servaret ; querebat enim causam et occasionem Judæis illum prodendi. Attamen il Pilato non dixissent, cum percunctaretur ab iis quid mali fecisset, Quia nos legem habemus, et secundum legem debet mori ; sed sic utique dixissent (quæ etiam rationi consentanea et justa erat causa) quod legem transgressus esset. Aliud Pascha lex nostra jubet, aliud ipso fecit ; post Pascha panem fermentatum lex vetat, ipso vero deprehensus est in Azymorum diebus fermentatum panem servare quem lex eximi ex numero illorum Israel apote

κατέπευσεν αὐτόν· ἀντι τοῦ **ἄρτου**, ὁ **Χριστός**· ἀντι τοῦ **αἵματος**, τὸ τοῦ **Σωτήρος** **αἷμα**· ἀντι **νεφελῆς** καὶ **κυρῆς**, τὸ ἕργον **βάπτισμα**. Καὶ εἰ δὲ πάντα καταλέγειν ; πάντων ἐξόντων ἀκριβῶς, ὅτι οὐ καταλήτης τοῦ νόμου ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἦν, ἀλλὰ **πληρωτής**. Ἔχεις οὖν καὶ ἀπὸ τούτων, ὅτι οὐ περι τοῦ ἄζυμου φησὶν ὁ λέγων, **Σφαγιασθεῖς** κατέπευσεν τὰ κατὰ νόμον προσφερόμενα, ἀλλὰ **περὶ τῆς** **θεοσεβείας** τῶν ἀμῶν, τῶν ἐρίφων, τῶν προβάτων, τῶν βοῶν· ἦτις **ἐσθμαίετο** καὶ **ἐτύπων** τὴν ἀληθινὴν ἀμῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ τυθέντες· ἐκείνου, **ἐκαύθη** ταῦτα ἢ **ἐτύπων** αὐτόν· τὸ γὰρ

Εἰ δὲ εἶπη τις ὅτι **σικὰ** ἦν, ἐρούμεν ὅτι ἐμόρφωσεν **Θαλήσας**. Ταῦτα οὖν **ικανῶς** εἰπόντες, ἐπανέλωμεν ὅθεν ἐξήλθομεν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν ἐν τῇ **τραπέζῃ** ἐκείνῃ **ἐνζυμον** ἄρτον ὑπάρχειν, ἴδῃ τῶν **Ἀζύμων** ἠργαμένων. Καὶ γὰρ εἰ ἦδει ὁ **Ἰούδας** τότε **ἐνζυμον** τὸν **δοδάσκαλον** φαγόντα, οὐκ ἂν ἦν εὐρηκῶς **μείλιον** τῆς **προδοσίας** αἰτίας, ἢ ὅτι **παρέβη** τὸν νόμον, **φυλάττων** **ἐνζυμον** ἄρτον, τῶν **Ἀζύμων** **ἡμέρα**· ἦν γὰρ **ζητῶν** αἰτίαν καὶ **εὐκαιρίαν** **προδοῦναι** αὐτόν τοῖς **Ἰουδαίοις**. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ **κἀκαίνοι** οὐκ ἂν εἶπον **πρὸς** **Πιλάτον** ἐρόμενον αὐτούς, « **Τί γὰρ** **κακὸν** **ἐποίησεν**; » Ὅτι ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ **μετὰ** τὸν νόμον ἡμῶν **ὀφείλει** **ἀποθανεῖν**, ὅτι **ἐαυτὸν** **Υἱὸν** **Θεοῦ** **ἐποίησεν**· ἀλλ' εἶπον ἂν οὕτως, ἕπερ καὶ αἰτία ἦν **εὐλόγος** καὶ **δικαία**, ὅτι **παραβάτης** ἐστὶ τοῦ **ἡμετέρου** νόμου. Ἄλλο **Πάσχα** ὁ νόμος ἡμῶν **προσθάπτει**, ἀλλο δ' αὐτῆς **ἐπραξε**· **μετὰ** τὸ **Πάσχα** **μὴ** **ἐδραθηναί** **που** **ἐνζυμον** **ἄρτον** ὁ νόμος **καλεῖται**, αὐτὸς δὲ **εὐρέθη** **φυλάττων** **ἐνζυμον** ἄρτον ἐν ταῖς τῶν **Ἀζύμων** **ἡμέ-**

ραις· ὃν ὁ νομος ἐξολοθρευθῆναι ἐξ υἱῶν Ἰσραὴλ
 διαβρήθη βοῆ. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ εἶπον. Διὰ τί
 δέ; Διότι οὐκ εἶχον εἰπεῖν. Εἰ οὖν ἀπίρων προση-
 χομένων ψευδομαρτύρων, ἐν ἄλλοις μὲν μαρτυροῦν-
 των, καὶ ταῦτα ψευδέσιν, ὧν ἴση ἡ μαρτυρία οὐκ
 ἦν, διὰ τί τοῦτο οὐκ εἶπον ἡ μαρτύρησαν, ὅπερ
 ἀναμφιβόλως θάνατον ἀπειλεῖ τοῖς παραβάταις αἰ-
 σχροτάτον. Θαυμάζω οὖν τὰ πλεῖστα, πῶς οἱ Ἰουδαῖοι
 ἐρευνῶντες αἰτίαν οὐκ εὔρον, οὐδ' ὁ Ἰούδας, πολλὰ
 καμόντες, καὶ νῦν οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ προχειρίζου-
 σιν αἰτίαν καὶ πρόφασιν δικαιοσύνης Ἰούδα τε καὶ
 τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐρωτώμενοι παρὰ
 τοῦ Πιλάτου, τίνα φέρουσι κατὰ τοῦ δικαίου αἰτίαν,
 ἄλλο εἰπεῖν οὐκ εἶχον, ἢ ὅτι θεὸν αὐτὸν καὶ Υἱὸν
 Θεοῦ ὀνομάζει· καὶ πολλῶν ἐπὶ τοῦτο ψευδομαρτύ-
 ρων ἰθύντων, οὐκ εὔρον εἰπεῖν· νῦν δ' οὗτοι πα-
 ράβλητον προδήλω; ποιοῦσι τὸν Χριστόν· καὶ δικαίως
 αὐτὸν κατακρίθηντα παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀκοντές τε
 καὶ μὴ βουλόμενοι, μάλα γυναικῶς ἀποδεικνύουσιν.
 Ὅντως θρήνηο εἰσὶν ἄξιοι καὶ ἰλίους οἱ τὰ τοιαῦτα
 φάσκοντες. Ἄλλ' εἰ καὶ κατὰ τὸν ὑμέτερον σκοπὸν
 ἐνζυμος ἦν, οὐδ' οὕτω δικαίως ἔχοιτε ἀν' ἐγκαλεῖν
 τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τὸ ἄζυμα θύειν,
 ὡς περ οὐδὲ ἐκείνη μέμφεται τὴν ἀνατολικὴν διὰ τὸ
 ἐνζυμα θύειν. Καίτοι γε κεφαλὴ οὕσα τῆς Ἐκκλ-
 σίας, ἡ θύνατο ἐγκαλεῖν καὶ κατακρίνειν τοὺς μὴ
 ποιῶντας ὡς ἐκείνη ποιεῖ· ἐπειδὴ βεβαίως αὐτὴ
 εἶδεν ἄζυμον ἄρτον ἱεροουργήσαντα τὸν Χριστόν, ὅτι
 ἐν τῷ ὑπερφῶ συνεβαίπει τοῖς μαθηταῖς· καὶ οὕ-
 τως ποιεῖν αὐτοῖς εἰς μνήμην αὐτοῦ ἐκέλευσεν.
 Ὅτι δὲ καὶ ἐν ἐπέτῃ ἡμέραις τοῦ Πάσχα, οὐ δεῖ εὐ-
 ρεθῆναι ἐνζυμον, τοῦ Χρυσοστόμου πάλιν Πιερὸς
 ἀκούσομεν, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ·
 φησὶ γάρ· « Πρῶτον εἰπώμεν, διὰ τί ἐκ τῶν ὀρίων
 πάντων ἀπελαύνεται ἡ ζύμη. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἀ-
 νιγμα; πάσης πονηρίας ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν πιστόν.
 Ὅσπερ γὰρ ἐκαίνο ἀπόλλυται ὅπου ἀν' εὐρεθῆ πα-
 λαὶ ζύμη, οὕτω καὶ παρ' ἡμῶν, ἐνθα ἀν' εὐρεθῆ
 πονηρία· οὐ γὰρ δήπου ἐπὶ μὲν τῆς σκιά; πολλὴ ἡ
 κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν, οὐ πολλῶ μείζων. Εἰ γὰρ
 τὰς οἰκίας οὕτω καθαιρούσιν, ὡς καὶ μυῶν ὅπας
 περιεργάζεται, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τὴν ψυχὴν διε-
 ρυνᾶσθαι δεῖ. » Ἐπεὶ οὖν μυῶν ὅπας περιεργά-
 ζονται, πολλῶ μᾶλλον περιεργάζονται ἂν, εἰ ὁ Χρι-
 στός ἐνζύμῳ ἐχοῖσθε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, ὡς ἐναντίον
 τοῦ νόμου ποιήσας. Ὁ δὲ χρυσοστόμῳ ἡμεῖς Ἰωάν-
 νης ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ πρώτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ εὐαγγελί-
 στοῦ Μιτθαίου φησὶν, ὅτι « Μᾶχι τῆς ἐσχάτης
 ἡμέρας, ἵνα μὴ ἐναντίος γένηται τοῦ νόμου, τὸ
 Πάσχα ἐπετέλει. Ἡ δὲ ἐσχάτη ἡμέρα, ἡ ἐπὶ τοῦ
 σταυροῦ ἦν, ἐν ᾗ φωνῇ μεγάλῃ εἶπε, Τετέλεσται·
 τετέλεσται δηλαδὴ λέγων, ὅσα οἱ προφήται καὶ ὁ
 νόμος προείραψάν τε καὶ εἶπον. » Ὁ εἰ οὐκ ἐτέλε-
 σεν ὡς φασιν, ἐναντίος μᾶλλον δείκνυται τοῦ νόμου·
 τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν τελῶν οὐ κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ
 ἄρτον ἐνζυμον φυλάττων· καὶ ταῦτα τοῦ Ἰούδα
 παρόντος ἔκει, καὶ ζητούντες τρέπον προδοσίας,
 ὡστα προδοῦναι αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις. Ἄλλ' οὐκ
 ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶ. Πληρωτῆς δὲ ὧν τοῦ νόμου

A clamat. At hoc quidem non dixerunt. Quanam de
 causa? Quia dicere non potuerunt. Si igitur cum
 multi falsi testes accessissent de aliis criminibus
 testificantes, et præterea falsis, quorum testimo-
 nium non erat conveniens, cur id non dixerunt,
 vel testimonium non tulerunt, quod sine dubio
 turpissimam minatur mortem iis qui transgrediun-
 tur? Admiror igitur admodum quomodo Judæi cau-
 sam sedulo quærentes, non invenerunt, cum mul-
 tum insudassent, neque Judas. Et nunc fratres
 nostri causam et prætextum justissimum Judæ sub-
 ministrant, simul ac Judæis. Etenim ii a Pilato
 interrogati quam causam erga justum hominem
 afferrent, aliud dicere non potuerunt quam quod
 Deum seipsum et Dei Filium appellaret, cumque
 ad hoc testificandum multi falsi testes accessissent,
 id non invenerunt. Ipsi vero nunc transgressorem
 Christum aperte faciunt, jureque ipsum a Ju-
 dæis damnatum, volentes nolentes egregie compro-
 bant. Hi profecto setu et misericordia digni sunt,
 qui hæc dicunt. Præterea si secundum vestram
 intentionem fermentatus erat, neque sic jure pote-
 stis Romanam insimulare Ecclesiam, quod in azymo
 sacrificat; quemadmodum et ea Orientalem non
 reprehendit, si in fermentato sacrificat. Atqui cum
 caput Ecclesiæ sit, incusare poterat, et damnare
 qui eam non sequuntur: nam ipsa firmiter novit
 in azymo Christum sacrificasse, cum in cœnaculo
 una cum suis discipulis cœnavit, et similiter eos
 in suam commemorationem jussit facere. Quod au-
 tem in iis septem Paschæ diebus, fermentatum es-
 set vetitum, Chrysostomum Patrem rursus audia-
 mus, in primam ad Corinthios Epistolam; dicit
 enim: « Antea exposuimus cur ab omnibus finibus
 pellatur fermentum. Ænigma hoc quid ostendit?
 Ab omni pravitae oportet fidelem discedere: nam
 quemadmodum morte moritur is, apud quem vetus
 fermentum repertum fuerit, sic et nos, ubi malitia
 reperta est. Non enim magna poena statuitur in
 umbra, in nobis vero non multo major. Si enim
 domos ita perpurgant, ut in murium foraminibus
 anxie versentur, multo magis nos animam excutere
 oportet. Cum igitur murium foramina anxie disqui-
 rant, multo illi magis solliciti ad excutiendum
 D fuissent, an Christus ea nocte fermento fuisset
 usus, ut legi adversus. » Aurea verba effundens
 Joannes in 81 homilia in Evang. Matthæi dicit:
 « Quod usque extremam diem ne legi contrarius
 videretur, Pascha peregit. Ultima vero dies fuit,
 quando cruci affixus est, in qua voce magna dixit,
 Consummatum est. Consummata sunt, scilicet in-
 telligens quæcumque prophetæ et lex præscripserunt
 et dixerunt. » Quod si non fecisset, ut isti dicunt,
 magis legi adversus ostenderetur, non secundum
 legem Pascha legale peragendo, sed panem fermenta-
 tum servando: præsertim cum Judas tunc ades-
 set, et rationem prodeadi perquireret, ut eum Ju-
 dæis proderet. » At hoc nullo pacto est; sed cum
 auctor legis esset adimplendæ et servandæ, ut di-

ctam est antea, secundum legem peregit omnia, ac ex necessitate fuerunt Azyma, et azymum præbuit. Quid igitur potitis? Interrogamus: azymumne erat quod Christus præbuit, an fermentum? Si azymum, pro nobis id est; si fermentum, Christum legis transgressorem esse vel invitum ostenditis, cum in Azymorum die fermentatum panem servasset.

VI.

Sed quid dicit Xanthopulus (1)? Præcedenti die id fecit. Hoc apud eos qui mentis compotes sunt stultum et sine sensu existimabitur; nam si præcedenti die fecisset, in tempore non fecisset; si vero non in tempore, nec illa hora effecisset, transgressor legis ex necessitate Christus convincitur, quia lex quartadecima die mensis vespere jubet Pascha immolari. Quod si die præcedenti, ut vos dicitis, effecit, tertiadecima die apparet effecisse. Si vero tertiadecima, adversus legis mandatis ostenditur, quæ jubet quartadecima fieri. Si adversus, ergo et legis transgressor. Reliquum igitur est ut credatis eum non anticipasse, sed in tempore fecisse. Præterea si dicit lex, vespere Pascha celebrari oportere, et Christus vespere peregit, non transgressus est secundum evangelistam Lucam, qui dicit, « Et quando venit hora, discubuit; » nam si media die ferisset, dici poterat eum anticipasse vel tempus, vel horam, et ideo fermentatum fuisse. At non ita factum est. Discipuli præterea, ut sæpe dictum est, cum Judæi essent, aliter quam præstituto tempore agere non debuerunt. Præstituta igitur a lege die fecit, et quando Azyma erant, ut divinus dixit Lucas, id est prima die Azymorum, quo Pascha immolari oportebat. Quomodo igitur anticipavit, si prima die Azymorum discipuli accesserunt, petentes ubi vellet parari Pascha? Ostensum enim est quod legale tam Pascha parabant, et die præstituta peregerunt; nam qui vel prius vel post effecit, transgreditur. Quomobrem, uti vos existimatis, et Christus transgreditur, quoniam tempus anticipavit. Sed nemo mentis compos id unquam percipiet, vel dixerit unquam; sed unusquisque magis in tempore et secundum legem fecisse dicet. Id testabitur aurea lingua. Sed omnia audientes Judæi, tempus præverterunt; dicit enim hic magnus Pater 84 homilia in Joannis Evangelium super ea verba: « Adducunt Jesum a Caipha in prætorium: » Cur eo ipsum abduxerunt, ubi omnes erant congregati? Ut ex pontificum sententia cuncta peragerent; nam is tunc erat pontifex, et omnes enim expectabant. Ita ob hoc pernoctabant et vigilabant, quia tum Pascha non comederant, inquit, sed propterea vigilabant. Dicens enim « quod mane erat, » Joannes subjunxit, « Non sunt ingressi prætorium ut non contaminarentur, sed ut Pascha manducarent. » Quid igitur dicemus? quod altera die comederant, et legem violaverant,

καὶ ποιητῆς ὡς προεῖρηται, κατὰ τὸν νόμον ἐτέλεσεν ἅπαντα· καὶ ἄζυμα ἦσαν ἀναγκαῖος, καὶ ἄζυμον παρέδωκεν. Τί οὖν ὑμεῖς βούλεσθε; ἔρωτώμεν. Ἄζυμον ἦν ὁ παρέδωκεν ὁ Χριστός. ἢ ἐνζυμον; εἰ μὴν ἄζυμον, πρὸς ὑμῶν ὁ λόγος· εἰ δ' ἐνζυμον, παραβάτην τοῦ νόμου τὸν Χριστὸν ἀποφαίνεσθε, κἀν μὴ βούλησθε· ὅτι τῇ τῶν Ἀζύμων ἡμέρᾳ ἐφύλακτεν ἐνζυμον ἄρτον.

Γ.

Τί δὲ φησιν ὁ Ξανθόπουλος; Προλαβὼν, ἦγον προὐ μίᾳς ἡμέρας ἱκοίησε. Τοῦτο οὖν τοῖς εὖ φρονούσι, μάταιον καὶ ἀδιανόητον· εἰ γὰρ προὐ μίᾳς ἡμέρας ἱκοίησεν, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ ἱκοίησεν· εἰ δὲ οὐκ ἐν τῷ καιρῷ καὶ τῇ ὥρᾳ ἱκοίησε, παράνομος ἐξ ἀνάγκης δείκνυται ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ νόμος τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ μηνὸς πρὸς ἑσπέραν καλεῖται τὸ Πάσχα θύεσθαι. Εἰ δὲ προὐ μίᾳς ἡμέρας καθ' ὅμᾳς ἱκοίησε, τῇ τρισκαίδεκάτῃ φαίνεται ποιῆσθαι. Εἰ δὲ τῇ τρισκαίδεκάτῃ, ἐναντίως δείκνυται τῷ τοῦ νόμου προστάγματι, προστάττοντος τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ποιεῖν. Εἰ δὲ ἐναντίος, καὶ παράνομος; ἐξ ἀνάγκης. Λοιπὸν δεῖ πιστεῦσαι ὅμᾳς· ὅτι οὐ προέλαθεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸν ἱκοίησεν. Ἔτι εἰ ὁ νόμος φησὶ πρὸς ἑσπέραν τὸ Πάσχα γίνεσθαι, καὶ ὁ Χριστός ἐσπέρας γινόμενης ἐτέλεσεν, οὐ παρέδωκεν, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, λέγοντα· « Καὶ ὅτε ἐγένετο, ἡ ὥρα ἀνέτεισεν. » Εἰ γὰρ ἐπράξε μέσης ἡμέρας, ἐξῆν ἂν εἰπεῖν ὅτι προέλαθεν ἢ καιρὸν ἢ ὥραν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐνζυμον. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἐγένετο. Ἐἶτα καὶ οἱ μαθηταί, ὡς κολλᾶκις εἰρήται. Ἰουδαῖοι οὖν, οὐκ ὠφείλον ἀλλως, ἢ ἐν τῷ ἀποθεδευγμένῳ καιρῷ, ποιῆσαι. Ἐνδέχεται οὖν ἐν τῷ τεταγμένῳ τοῦ νόμου καιρῷ καὶ τῇ ὥρᾳ ἐπράξε, καὶ τὰ Ἄζυμα ἦσαν, ὡς ὁ θεηγόρος ἐφη Λουκᾶς, ὅτι τῇ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἰδεῖ θύεσθαι τὸ Πάσχα. Πῶς οὖν προλαβὼν ἱκοίησεν, εἰ τῇ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αἰτοῦντες, Πῆ βοδλεῖ τὸ Πάσχα ἡμεῖς ἐτοιμάται; Δίδεται γὰρ ὅτι καὶ τὸ νομικὸν ἠτοίμασαν τότε Πάσχα, καὶ ἐν τῷ τεταγμένῳ καιρῷ ἐτέλεσαν· καὶ γὰρ καὶ ὁ προλαβὼν, καὶ ὁ μεταβῆς, παράνομος. Ὅσοι καθ' ὅμᾳς καὶ ὁ Χριστός παράνομος, ἐκεῖ προέλαθε τὸν καιρὸν. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲς τῶν εὖ φρονούντων νοήσει, ἢ εἰποι ἂν· ἀλλὰ πολλοὶ, ἐν τῷ καιρῷ καὶ κατὰ τὸν νόμον ἱκοίησε, κἄς τις ἂν εἴπη. Καὶ τοῦτο μαρτυρήσει ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶσσαν. Οἱ δὲ τὰ πάντα τολμῶντας Ἰουδαῖοι παρέδωκαν τὸν καιρὸν. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας υἱὸς Πατρὸς ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ τετάρτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, εἰς τὸ, « Ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον. » Διὰ τί ἐκεῖ ἀπήγαγον αὐτὸν, ἐνθα ἅπαντες ἦσαν συναγμένοι; Ἵνα μετὰ γνώμης πάντα ποιήσωσι τῶν ἀρχιερέων· ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες ἦσαν αὐτὸν ἀναμένοντες· οὕτω διενευκτέρευον καὶ ἡγρόπουν ἐπὶ τούτῳ· οὐ γὰρ ἔφαγον τότε τὸ Πάσχα, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡγρόπουν. Εἰπὼν γὰρ ὅτι « πρῶτα ἐστίν, » ὁ Ἰωάννης ἐπήγαγεν, « Οὐκ ἐσθίθησθε

(1) Nicephorus Xanthopulus, auctor *Historiæ ecclesiasticæ*.

εις τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μισθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φά- A
γωσι τὸ Πάσχα. » Τί οὖν ἔστιν εἶπεῖν ; Ὅτι ἐν ἑτέρῃ
ἔφαγον, καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν
τὴν περὶ τὴν σφαγὴν ταύτην. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς
παρέβη τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα φαγὼν αὐτὸ πρὸς
ἐσπέραν· ἀλλ' ἔκείνοι οἱ πάντα τοιμῶντες, καὶ μυ-
ρίους καταπατοῦντες νόμους· ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα
ἔξεν τῷ θυμῷ, καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες ἀνε-
λεῖν, οὐκ ἴσχυσαν, τότε λαβόντες αὐτὸν ἀπροσδοκῆ-
τως, προσέλιοντο καὶ τὸ Πάσχα σφειναι, ὑπὲρ τοῦ
τὴν φονικὴν αὐτῶν ἐμπλήσαι ἐπιθυμίαν. » Ἀκούεις
ὅτι ἔκείνοι μὲν παρέβησαν τὸν καιρὸν καὶ τὸν νόμον, ὁ
προλαβὼν ἐποίησεν ;

Τούτων τοίνυν οὕτως ἔχοντων, καὶ ἀποδεικνυμέ-
νων φανερώς οὕτως, ὅτι ἄζυμον παρέδωκεν ὁ Χρι-
στὸς τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐν τῇ τῶν Ἀζύμων B
ἡμέρᾳ· οἶμαι γὰρ, οἶμαι, ὡς εἰ οὐκ ἐνεστώσα ἦν
τότε ἡ τῶν Ἀζύμων ἡμέρα, ἐν ἐνζύμῳ παρεσθίου
ἂν τὸ μυστήριον, βουλόμενος ὁλοῦς τοῦτο παραδοῦ-
ναι· μηδαμῶς λόγον ποιούμενος ἐνζύμου τε καὶ
ἄζυμου, ὡς εἰδὼς τὴν ὕλην τε καὶ οὐσίαν τοῦ ἄρτου
εἶναι ἐκ σίτου, πῶς κατηγορήσωμεν τοὺς μετὰ ἄζύ-
μων τὴν θυσίαν ποιούντας ; ἢ πῶς ἐναντιωθώμεν,
τῆς ἱερᾶς συνόδου κλειουούσης ἐν τῷ αὐτῆς ὄρῳ, ὅτι
ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα
τελεῖται, καὶ ἐν ἄζύμῳ καὶ ἐν ἐνζύμῳ ; ὁ παρέλα-
βεν ἔντως ἡ ἱερὰ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ἱερῶν ἀπο-
στόλων. Οἱ γὰρ ἱεροὶ ἀπόστολοι, ὅτε οὐκ ἦν ὁ τῶν
Ἀζύμων καιρὸς, κατ' οἶκον ὄντες, κλώντες ἄρτον
τὴν θυσίαν ἐπιπέλλου, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τούτους C
αἰτεῖν ἄζυμον. Καὶ πάλιν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν Ἀζύ-
μων, ἐν Ἱερουσαλὴμ μὴ εὐρισκομένου ἐνζύμου, οὐκ
ἐνζυμον αἰτοῦντες τὴν θυσίαν εἰργάζοντο. Ἡδῶσαν
γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο, ἐκ σίτου εἶναι.
Οὐ γὰρ δεῖ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, ἦν πάντα τὰ
τελουμένα ἀργά· καὶ μάλιστα τὰ τοῦ Σωτῆρος ῥή-
ματα· ἃ εἴνα μεταποιῶσι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον
σὺν τῷ ὕδατι, εἰς σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ
τοῦτο οἱ μὴ τῇ συνόδῳ ἐπόμενοι, ἀρνοῦνται· καὶ οὐ
πειθοντο πιστεῦειν ὡς ἡ Ἐκκλησία νομοθετεῖ, ὅτι
ἐν τῇ Κυριακῇ φωνῇ ἔκειν, τῇ λεγοσῆ· « Λάβετε,
φάγετε, τοῦτό μου ἔστι τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου
ἔστι τὸ αἷμα, » τὸ μυστήριον τελειοῦται· ἀλλὰ μετὰ
ταῦτα, ἐν τῷ λέγειν, φασί, « Καὶ ποιήσον τὸν μὲν
ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· » μὴ
συνείντας ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς ἱερᾶς τελετῆς,
ὁ Χριστὸς παρέδωκε· καὶ ἄλλους λόγους οὐκ εἶπεν,
ἢ τοῦτοι καὶ μόνον, τῶν « Λάβετε, φάγετε· » καὶ
τῶν, « Πίετε πάντες. » Καὶ οὕτως ποίησον εἶπεν, οὕτε
τάλλα ἅσα ἡμεῖς λέγομεν. Οὗτοι γὰρ οἱ λόγοι καὶ
μόνοι τὴν ἰσχὺν ἔχουσι· τὰ δ' ἄλλα πάντα ὅσα δῆτα
καὶ λέγομεν εὐχόμενοι, ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα λέγονται·
ἐν ὅπως ἀξιωθῶμεν τοιοῦτου αἵματος κοινωνῆσαι,
καὶ τοιοῦτου σώματος ἀψαθαι. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῇ
παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος, ἄλλους λόγους
οὐκ εἶπεν, ἢ, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα
τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πα-
τρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· » καὶ
οὗτοι οἱ λόγοι ἐναπέμεινεν τύπος τοῦ μυστηρίου, ὡς

ut cupiditati qua ardebant inservirent eadem hanc
perpetrandi, nam tempus Christus non transgres-
sus est Paschatis, cum vespere id comedisset. Sed
ii cuncta audebant, omnesque leges conculcabant ;
nam quia vehementer ira æstuabant, nec eum in-
terficere poterant, quamvis id sæpe aggressi essent,
tunc cum ipsum inopinato comprehendissent, ma-
luerunt Pascha omittere, ut cupiditatem eum jua-
landi explerent. » Audis eos tempus et legem trans-
gressos esse, Christum non transgressum esse ?
Ubi sunt qui dicunt eum anticipasse ?

ὁ δὲ Χριστὸς οὐ παρέβη ; Ἡοῦ εἰσιν οἱ λέγοντες ὅτι

His igitur ita se habentibus, et ita liquido com-
probatis, Christum sacris apostolis azymum in die
Azymorum tradidisse (existimo enim quod si tunc
Azymorum hora non institisset, in fermento my-
sterium tradidisset, volens omnino illud tradere,
nihil faciens utrum in fermento vel azymo id fa-
ceret, sciens materiam et substantiam esse panis
ex tritico constantis), quo pacto reprehendemus
eos qui in azymo sacrificant ? qua ratione adver-
sabitur, cum sacra synodus in suo decreto jubeat
utroque modo Christi corpus confici posse, in azy-
mo scilicet et fermentato ? quod Ecclesia sacra pro-
fecto a sacris accepit apostolis ; sacri enim apostoli
extra tempus Azymorum fracto pane sacrificium
peragebant, nec ullibi apparet eos azymum postu-
lasse. Et rursus in diebus Azymorum, cum Jerusa-
lem fermentatum non reperiretur, omissa fermenta-
to sacrificium peragebant : nam certo sciebant
satis esse si ex tritico constaret, nec quia parum
fermenti haberent, quæ fiebant idcirco fuissent om-
nia irrita, potissimum vero Domini verba, quæ pa-
nem et vinum cum aqua in corpus et sanguinem
ejus transmutant. Caterum et hoc abnegant qui
synodum non sequuntur : nec suadori volunt, nec
credere quod sancit Ecclesia, quod in Dominica ea
voce, quæ dicit, « Accipite, comedite, hoc est cor-
pus meum, » et « Hic est sanguis meus, » mysterium
peragitur ; sed post hæc, cum dicitur (aiunt), « Et
panem hunc effice venerabile corpus Christi tui, »
non percipientes, quod hoc sancti sacrificii myste-
rium Christus tradidit : nec alia præter ea verba
dixit, nisi, « Accipite, comedite, et bibite omnes, »
non effice dixit, neque cætera quæ nos dicimus,
quippe cum hæc tantum verba vim haberent ; cæ-
tera omnia quæ dicimus, pro nobis orantes dici-
mus, ut huic sanguini communicare æque hoc
corpus tangere mereamur. Quemadmodum enim
cum baptisma traderet salutare, alia verba non di-
xit quam, « Euntes docete omnes gentes, baptizan-
tes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus san-
cti : » et ea verba manserunt forma sacramenti,
quippe quibus prolatis baptisma perficiatur, reliqua,
quæ dicimus pro nobis, pro baptizato simul et pro
susceptore dicimus, ita et ibi dicit ad discipulos
Christus, « Accipite, comedite, etc., hoc facite
in meam commemorationem : » nihilque aliud dixit,

caque sunt quæ panem in Christi corpus transmutant et vinum in sanguinem. Id necum rursus testabitur aurea lingua præditus Joannes, homilia in mysticam Salvatoris cœnam, et in mysteriorum traditionem : in quo, et contra Judæos, principium sermonis, « Pauca, inquit, hodie necessaria sunt, » in hac homilia post multa dicit : « Christus ipse adest, qui mensam hanc exornat. Nam qui mensam illam ornavit, idem nunc etiam hanc exornat, quia homo non est, qui ea quæ proponuntur efficit sanguinem et corpus Christi, sed ipse Christus pronolifer crucifixus. Astat sacerdos figuram tantum adimplens, adhibetque preces, ea verba proloquens ; gratia et vis Dei est, quæ cuncta operatur. « Hoc est corpus meum, » dicit. Hoc verbum quæ in manibus habemus transmutat. Ac ut ea vox quæ dicit, « Crescite, et multiplicamini, et replete terram, » semel prolata, in omne tamen ævum peragitur, ad filiorum procreationem nostræ naturæ vires subministrans : ita et hæc vox ab ea divina lingua semel prolata, id est, « Hoc est corpus meum, » in singulis Ecclesiæ altaribus illius verbi vis, usque ac hanc diem et adventum ipsius sacrificium perfectum operatur. » Si hoc verbum igitur ea quæ proposita sunt in corpus et sanguinem Christi transmutat, et tremenda mysteria efficit, mirandum utique erit, si non possunt ea esse perfecta quia exiguo fermento carent, præsertim cum hac materia Christus mysterium percgerit, ut ante probatum est.

ἐκείνου τοῦ ῥήματος ἡ δύναμις, μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπερτισμένην ἐργάζεται. » Εἰ οὖν τούτο τὸ ῥῆμα εἰς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μεταποιεῖ, καὶ φρικτὰ μυστήρια ἀπεργάζεται, ἀδυνατεῖ δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια, διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη· καὶ ταῦτα τῇ ὕλῃ ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ

VII.

Ut autem intelligant quæ ad hoc mysterium necessaria sunt, et quid necessarium ad hoc sacrificium sit, ne in disquirendo de azymo vel fermentato laborent, etiam hæc adjungemus. Materiam primum panis ex tritico, et vinum scilicet ex vite. Secundam, Christi verba, id est : « Hoc est corpus meum, » et, « Hic est sanguis meus. » Tertium, sacerdos : nam qui sacerdos non est, id est, qui gradum sacerdotalem non habet, sacrificium nunquam conficiet. Quartum, scientia, id est, sacerdotem in primis intentionem habere ad ea dona quæ proponuntur, non alio mentem deflectere. Quintum, altare, id est, mensa a pontifice consecrata. Hæc necessaria sunt et sola, quamvis ultimum non sit ut cætera necessarium. Sin autem hæc omnia otiosa sunt quia exiguo, sed acido fermento carent, maxima utique admiratione dignum est, cum altare, intentio, sacerdos, materia, et quod maximi præcipue momenti est, Christi verba, quæ proposita in sanguinem et corpus transmutant, per quæ cœlum constructum est, terra fundata et omnia constituta, sine fermento nihil possint, hoc non est, sanæ mentis commentum, sed mentis prorsus demeritis. Admiror etiam qua de causa vinum non

Α τούτων λεγομένων, τὸ βάπτισμα τελειοῦσθαι· τὰ δὲ λοιπὰ ὅσα λέγομεν, ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ βαπτισζομένου ἅμα καὶ ἀναδόχου ταῦτα λέγομεν, οὔτως κακῶς φησὶν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς. « Λάβετε, φάγετε, » καὶ τὰ ἐξῆς· « τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· » καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔφη· καὶ οἱ λόγοι εἰσὶν οὗτοι οἱ μεταβρούμιζοντες τὴν ἄρτον εἰς σῶμα Χριστοῦ, καὶ τὸν οἶνον εἰς αἷμα. Τοῦτο δ' αὖ συμμαρτυρήσει μοι καὶ ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς Ἰωάννης, ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ τῇ εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον τοῦ Σωτῆρος, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων· ἐν ᾗ καὶ κατὰ Ἰουδαίων· ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου, « Ὀλίγα φησὶν ἀνάγκη σήμερον· » ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ὁμιλίᾳ, μετὰ πολλὰ φησὶ, « Πάρεσι Χριστὸς ἐκείνος τὴν τράπεζαν ταύτην κοσμῶν. Ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς. Σχῆμα πληρῶν μόνον, ἐστηκεν ὁ ἱερεὺς καὶ προσφέρει τὴν δέησιν, τὰ ῥήματα φεγγόμενος ἐκεῖνα· ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ πάντα ἐργαζομένη. Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησὶ· τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὰ προκείμενα μεταβρούμιζει. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνη ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, » ἐβρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργον, δυναμῶσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς καιδοποιαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ, ἅπαξ λεχθεῖσα παρὰ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης, τὸ, « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, » καθ' ἐκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπερτισμένην ἐργάζεται. » Εἰ οὖν τούτο τὸ ῥῆμα εἰς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ προκείμενα μεταποιεῖ, καὶ φρικτὰ μυστήρια ἀπεργάζεται, ἀδυνατεῖ δὲ ταῦτα εἶναι τέλεια, διὰ τὸ μὴ ἔχειν μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη· καὶ ταῦτα τῇ ὕλῃ ταύτῃ τοῦ Χριστοῦ

C

Z'.

ἵνα δὲ μάθωσιν ἃ εἰσὶν ἀναγκαῖα πρὸς τὸ μυστήριον, καὶ τί ἀναγκαῖον πρὸς τὴν θυσίαν ἐστὶ, καὶ μὴ ἔρουνξιν ἔχωσιν ἄζυμον καὶ ἐνζυμον, καὶ ταῦτα προσθήσομεν. Πάντε ὄφελαι εἶναι ἐν τῇ θυσίᾳ. Πρώτων ἡ ὕλη, ἄρτος ἐκ σίτου· καὶ οἶνος, δηλαδὴ ἐξ ἀμπέλου. Δεύτερον, οἱ τοῦ Χριστοῦ λόγοι· τὸ, « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· » καὶ, « Τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμά μου. » Τρίτον, ὁ ἱερεὺς, οὗ γὰρ ἀνέρος, θυσίαν ποιήσει ποτὲ· τούτέστι, μὴ ἔχων βαθμὸν ἱερωσύνης. Τέταρτον, εἶδησι· τούτέστι, προηγουμένως ἔχειν τὸν σκοπὸν τὸν ἱερεῖα πρὸς τὰ προκείμενα δῶρα, καὶ μὴ ἀλλαχοῦ τὸν νοῦν ἀναφέρειν. Πέμπτον, τὸ θυσιαστήριον, τούτέστι, καθιερωμένη τράπεζα παρὰ ἀρχιερέως· ταῦτα γὰρ εἰσὶν ἀναγκαῖα καὶ μόνα, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἀναγκαῖον τὸ ἐσχατον ὡς τὰ ἄλλα. Εἰ δὲ ταῦτα πάντα ἀργὰ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὀξῶδη μικρὰν ζύμην, θαῦμα ἂν εἴη μέγιστον· ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὁ σκοπὸς, καὶ ὁ ἱερεὺς, καὶ ἡ ὕλη, καὶ μάλιστα τὴ καιριώτερον, οἱ τοῦ Χριστοῦ λόγοι, οἵτινες μεταποιοῦσι τὰ προκείμενα εἰς σῶμα καὶ αἷμα, εἰ ὧν ὁ οὐρανὸς ἠδρασαται, γῆ ἰθεμειώθη, καὶ τὰ πάντα συνίστανται, οὐδὲν ἰσχύουσιν ἐκτὸς τῆς ζύμης· τοῦτο οὐ διανοίας ἐστὶν ὀγκοῦς εὐρημα, ἀλλὰ διανοίας, πάσης ἀνοίας. Πῶς δὲ οὐκ ἐγκαλεῖται

ἡμῖν καὶ διὰ τὸν οἶνον, θυμαράω, ὅτι ἐρυθρὸν πολ-
λάκις προσφέρομεν, ἢ λευκὸν, ἢ ἡδὺν, ἢ αὐστηρὸν,
ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ ἄρτου. Ὅσπερ γὰρ εἰρηκεν,
ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, καὶ οὐ διεῖλε λευ-
κὸν, ἢ ἐρυθρὸν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἄρτου · εἰπὼν
ἄρτον, οὐ διεῖλεν, ἐνζύμον ἢ ἀζύμον, ἢ λευκὸν ἢ
μέλανα, ἢ ἡδὺν ἢ ὀξύωδη· διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία
στέργει ἀδιαφόρως ἀμφοτέρω· ἰδοῦσα γὰρ ἡ ἱερὰ
σύνοδος ἀκριβῶς, ὅτι ἄρτος· ἐστὶν ἀμφοτέρων, ἀναμ-
φιθόλως ἱερουργεῖ· καὶ οὐ μέμφεται θάτερον· καὶ
ταῦτα μᾶλλον ὡς προαποδέδεικται, τοῦ Χριστοῦ τε-
λέσαντος ἀζύμον. Οὐκοῦν ἀδικῶς ἐγκαλεῖτε τῆ
οἰκουμένη συνόδῳ, τῆ οὕτως κλειυσάσῃ· καὶ ἀδικῶς
ἡμᾶς τοὺς αὐτὸ στέργοντας καὶ ὁμολογοῦντας, συ-
κοφαντεῖτε καὶ διασύρετε.

Ὡς ἂν δὲ καὶ Νικηφόρου Καλλίστου, τοῦ Ξυνοποῦ-
λου μνησθῶ, ἐπιεί μοι καὶ σφόδρα γελᾶν· ὃς ἐπι-
λοτιμήθη μὲν συγγράφαι τὰ ἐν τῷ Τριωδίῳ νῦν
εὐρισκόμενα συναξάρια· τῆ δὲ ῥύμη δὲ τῆς κακίας τοῦ
σχίσματος κινήσει, ἐγγράψῃ καὶ περὶ τῆς προκειμέ-
νης ἡμῖν ὑποθέσεως, μεγάλα καὶ θαυμαστά. Ὅτι δὲ
ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγινώσκοντο,
πάντες ἴσασιν· καὶ οὐδεὶς με περατέρω προβαίνειν·
ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξιν ἐν τῷ
τριωδίῳ ὡς εὐρίσκονται. Ὅτι δὲ λιαν ἀσυλλόγιστα,
ὁ βουλόμενος ἀναλεξάσθω τὰ αὐτῷ εἰρημένα, καὶ
εὐρήσει αὐτὸν ἐν πολλοῖς ἑαυτῷ ἀντιλέγοντα. Τί δὲ
τὸ φοβερὸν αὐτοῦ λόγιον, καὶ ὡς αὐτῷ δοκεῖ, ἀνα-
τίθρητον; Τῆ μεγάλη Πέμπτη, εἰς τὴν παράδοσιν
τῶν μυστηρίων, μετὰ πολλὰ καὶ ἄλλα, φησὶν. « Ὁρα
ὅπως ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀζύμον·
ἀίσχυνέσθωσαν οἱ τῆ θυσίᾳ ἀζύμους προσφέροντες. »
Τοῦτο δ' ὡς φοβερώτατα παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, ἀνω
καὶ κάτω προβάλλονται οἱ ἐκείνῳ ἐπόμενοι, ἐκείνός
γε μὴ δοκεῖ λέγειν τι· οὐδὲν δὲ, ὡς δειχθήσεται.
Καὶ γὰρ ἡμεῖς μαθηταὶ ὄντες τοῦ φησαντος, « Εἰ-
ρήνην διώκετε, » οὐχ ὑβρίζομεν αὐτὸν, ὡς ἐκείνος
ἡμᾶς· ἀλλ' ἡ ἀπολογία ἦν ποιησέμεθα πρὸς τοὺς
αὐτοῦ λόγους, αὐτὴ καὶ μόνη ἕδρις πρὸς αὐτὸν λο-
γισθήσεται· ὅτι διδάσκαλος οἰόμενος εἶναι, ἐξελέγ-
χεται παρ' ἡμῶν, ἀμαθῶν ὄντων· καὶ εἴη φάμεν, ὡς
ἐκείνος; καὶ αὐτὸν λογίζομενος συγγράφαι ἐναντίον
τῆ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, διολισθήσας ἐπιτηδείως,
κατωφερεῖ βόθρῳ κατὰ κεφαλῆς ἔπεσε. Εἰπὼν γὰρ,
« Ὁρα ὅπως ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀζύ-
μον, » ἐπελάθετο δεῖ καὶ ὁ ἀζύμος, ἄρτος καλεῖται.
Ἔδοξε γὰρ αὐτῷ, ὡς ὅταν λέγῃ τις ἄρτον, τὸν ἐν-
ζύμον δεῖ νοεῖν· ἀλλ' οὐ δύναται τοῦτο δεῖξαι· ὅτι
πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς, καὶ ὁ ἀζύμος, ἄρτος λέγεται.
Φησὶ γὰρ ἡ ἱερὰ Γραφή· « Καὶ λαβὼν τοὺς ἄρτους
τοὺς ἀζύμους. » Καὶ ἐτι ἐν τῇ Ἐξέδῳ, « Λήψῃ μο-
σχάριον ἐκ βοῶν ἐν, καὶ κριοὺς ἀμώμους δύο, καὶ
ἄρτους ἀζύμους πεφυραμένους ἐλαίῳ, καὶ λάγανα
ἀζύμα κεχρισμένα ἐν ἐλαίῳ· σμιλεῖσθαι ἐκ πυρῶν
ποιήσεις αὐτὰ, καὶ ἐπιθήσεις αὐτὰ ἐπὶ κανοῦν ἐν. »
Καὶ μετ' ὀλίγου, « Καὶ λήψῃ ἄρτον ἕνα ἐξ ἐλαίου,
καὶ λάγανον ἐν ἀπὸ τοῦ κανοῦ τῶν ἀζύμων τῶν προ-

A improbat, cum rubrum sæpe offeramus, aut al-
bum, vel dulce, vel austerum, sed panem tantum,
Nam quemadmodum de genimine vitis dixit, nec
album distinxit a rubro, ita et de pane dicens, pa-
nem non distinxit fermentatum ab azymo: vel al-
bum, vel nigrum, vel dulcem, vel acidum; propter
ea utraque sine ullo discrimine amplectimur. No-
scens enim plane sacra synodus utrumque panem esse,
promiscue sacrificat, nec alterutrum reprehendit,
præsertim cum Christus in azymo confecerit, ut antea
ostensum est. Ergo injuria œcumenicam insinuatam
synodum, quæ sic jubet, et injuria nos, qui eam se-
quimur et couitemur, calumniamini et suggillatis.

B Ut autem Nicephori Callisti Xanthopoli
mentionem faciam, subit mihi admodum ri-
dere: qui ambitiose contendit, ea quæ nunc
in Triodio synaxaria reperiuntur, conscribere;
impetu vero pravitatis motus, de proposito nobis
argumento magna et admirabilia scripsit. Sed quod
ea Constantinopoli non legerentur, omnibus est
comperitum: nec oportet me ulterius procedere.
In hac urbe tantum quidam in Triodio quemadmo-
dum inveniuntur collocaverunt, esse autem ea
valde irrationabilia si quis scire desiderat, Igitur
quæ ipse composuit, reperietque eum in plerisque
sibi ipsi pugnantem esse. Sed quodnam est tremen-
dum ejus oraculum, et, ut sibi videtur, insolubile?
In quinta magna scria in mysteriorum traditionem
post alia multa dicit: « Vide, ut panem vocet
corpus suum, non tamen azymum. Erubescant qui
in sacrificio azymos adhibent. » Id ut terribile ad-
modum ab eo dictum, sursum deorsum ejus secta-
tores objurgant; atque is aliquid videtur dicere,
nil autem dicit, ut demonstrabitur. Etenim nos
cum discipuli ejus simus, qui dicit, Pacem sequi-
mini, injuria eum non afficimus (1), ut ille nos:
sed responsio tantum, quam adversus ejus sermo-
nes offeremus, pro injuria reputabitur: qui cum
magistrum se esse opinetur, a nobis, qui docti non
sumus, vincitur. Ideo dicimus quod ille secum
versans adversus catholicam Ecclesiam scribere,
apertissime lapsus in præcipitem foream pronus
cecidit. Nam cum dixisset, « Vide quod panem cor-
pus suum dicit, non azymum, » oblitus est quod et
azymus panis appellatur. Visum est enim ipsi oportere
cum quis panem dicit, de fermentato tantum
intelligi; at hoc probare non potest, quia in multis
Scripturæ locis azymus etiam panis dicitur, quia
sacra Scriptura dicit, « Tolle azymos panes; » et
in Exodo, « Tolle vitulum ex armento unum, et
arietes duos immaculatos, panesque azymos oleo
conspersos, lagana quoque azyma oleo lita, de si-
mila triticea cuncta facies; et posita in cani
offeres. » Et post pauca: « Tolle
stulam conspersam oleo, I

(1) Contra Ephesium

azymum, quod positum est in conspectu Domini. » A
 Ac Theodoritus in expositione in prophetam Daniel dicit, «Panis dicitur fermentatus, et azymus.» Vides ut et azymus vocatur panis? Quomodo hujus oblitus es, bone Nicephore? Jure Nicephorus vocatus es, quia in foro sedentes plebeios homines viciisti (1), non qui in excelso sedent et rationis participes sunt. Sed aliquis fortasse dicet, Imo pro nobis hoc est: nam ubi apponitur adjectivum, ibi cognoscitur et res: ubi quidem cum adjectivo ponitur panis, id est azymus, tunc est et intelligitur azymus; ubi vero adjectivum non ponitur, id est azymus, tunc necessario intelligitur fermentatus. Hic igitur Christus cum nil aliud nominaverit nisi simpliciter panem, aperte protulit esse fermentatum. Juste ergo apud Xanthopulum scriptum est quod panem dicit corpus suum, non tamen azymum. At nos facile contrarium demonstrabimus, id est, quod cum panis simpliciter dicitur sine adjectivo, azymus esse reperitur, nec effugere poteris responsionem, cum sit aperitissima. Dies resurrectionis Domini tertia dies erat legalis Paschatis, ut evangelista dicit cum Jesu colloquens: «Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie quod hæc facta sunt.» «In hac igitur die ibant duo ex discipulis ejus in castellum, quod aberat spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emaus.» Et paulo post dicit: «Ac corperunt eum, Jesum scilicet, dicentes, Manè nobiscum; quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Eorum igitur precibus cum assensisset, intravit, ut maneret simul cum eis. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, et fregit, et porri gebat illis.» Et post pauca: «Et cognoverunt, ait, ipsum in fractione panis»⁴⁶, «Quodnam candidius hoc vel purius afferetur argumentum iis qui contendere nolunt, nec scandala amplectuntur? Panem simpliciter hic dicit D. Lucas, neque fermentatum, neque azymum. Quodnam igitur erat cogitemus, nec oculos ita adversus clarissima ocludamus; nam ut cognitus ab illis est in fractione panis, sic et a nobis dignoscetur, si disquirere voluerimus, quia non ita hebetes sumus, ut veritatem non videamus. Quamvis enim in philosophorum et rhetorum litteris versati non simus, at naturam ipsam pro doctore nobis comparavimus, quæ optime veritatem dignoscere potest et falsum coarguere, et quod melius est a pejore discernere. Quid ergo dicemus? Fermentatum erat. Absit. Quoniam modo? Tertia erat dies legalis Paschatis, nec poterant qui cum Jesu simul ibant Cleophas et Lucas, nisi azymum ferre ab urbe Jerusalem profecti. «Septem diebus, inquit lex, azyma comedetis, et nequaquam fermentata.» Nam subdit, «Quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa ex Israel.» Si ergo hæc vera sunt, quo pacto ibi potuit fermentum reperiri, lege vetante id confici a quattodecima die usque ad viccesimam orimam

α. θεοδότης ἐναντι Κυρίου. » Καὶ Θεοδώριτος ἐν τῇ ἐξηγήσει τῇ εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ, φησὶν· « Ἄρτος γὰρ λέγεται, καὶ ὁ ζυμῆτης καὶ ὁ ἄζυμος. » Ὅρξ, πῶς καὶ ὁ ἄζυμος ἄρτος καλεῖται; Πῶς ἐκλάβου τούτου, ἀγαθὴ Νικηφόρε; Ἐικότως ἐκλήθη Νικηφόρος· ὅτι τοὺς καθημένους ἐπὶ τοὺς φέρους, ἰδιώτας ἀνθρώπου; ἐνίκησας, οὐ μὴν ἐπὶ τοὺς προκαθημένους ἐν ὕψηλοις, καὶ τοὺς μετόχους τοῦ ἄγρου. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τοῦτο· ἐνθα γὰρ τίθεται καὶ τὸ ἐπιθῆτον, ἐκεί γνωρίζεται καὶ τὸ πρᾶγμα· ἐνθα μὲν τίθεται ἄρτος μετὰ τοῦ ἐπιθῆτου, ἦτοι τοῦ ἄζυμος, τότε ἐστὶ καὶ νοεῖται ἄζυμος· ἐνθα δὲ οὐ τίθεται τὸ ἐπιθῆτον, τοῦτο ἐστὶν ἄζυμος, τότε ἀναγκαίως νοεῖται ὁ ἐνζυμος. Ἐνταῦθα τοίνυν καὶ ὁ Χριστὸς μὴ ἐκνομοῦσας ἄλλο εἰ μὴ ἀπλῶς ἄρτον, διαρρήθην εἶπεν ὡς ἐνζυμὸς ἐστίν. Οὐκοῦν καλῶς εἴρηται παρὰ τῷ Ξανθοπούλῳ, ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. Ἄλλ' ἡμεῖς δεῖξομεν βεβαίως τὸ ἐναντίον· ὡς ὅταν λέγεται καὶ ἀπλῶς ἄρτος χωρὶς τοῦ ἐπιθῆτου, εὐρίσκειται ἄζυμος εἶναι, καὶ οὐ δυνήσῃ φυγεῖν τὴν ἀπαλλαγὴν, φανερωτάτην οὖσαν. Ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἦν τρίτη ἡμέρα τοῦ Πάσχα τοῦ νομικοῦ, ὡς φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, διαλεγόμενος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, τὸ, « Ἀλλὰ γὰρ σὺν πάνσι τούτοις, τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο. » Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ἡμέρᾳ ἦσαν παρευόμενοι δύο ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίου ἑξήκοντα ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ἡ ὄνομα Ἐμμαοῦς. » Καὶ μετὰ μικρὸν φησὶ· « Καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν, θηλονότι τὸν Ἰησοῦν, λέγοντες, Μείνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἰσπέραν ἐστὶ, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα. Ἐπινοήσας οὖν τῇ αἰτήσει αὐτῶν, εἰσήλθε τοῦ μείναι σὺν αὐτοῖς. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησε· καὶ κλάσας ἐπέδιδου αὐτοῖς. » Καὶ μετ' ὀλίγα, « Καὶ ὡς ἐγνωσθη, φησὶν, αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. » Τούτου εἰ ἂν γένοιτο λευκότερον ἢ καθαρώτερον γνώρισμα, τοῖς μὴ φιλονεικεῖν ἐθέλουσι, καὶ τοῖς τὰ σκάνδαλα μὴ ἀγαπῶσιν; Ἀπλῶς ἄρτον λέγει ἐνταῦθα ὁ θεὸς Λουκᾶς· καὶ οὕτω ἐνζυμον λέγει, οὐτ' ἄζυμον. Τί ἔρα ἦν, ἐνοήσωμεν, καὶ μὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς κερμύσωμεν οὕτω πρὸς τὰ φανότατα· καὶ γὰρ ὡς ἐγνωσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, οὕτως καὶ ἡμῖν γνωσθήσεται, εἰ θελήσωμεν ἐξετάσαι· οὐ γὰρ ἔσμεν τοσοῦτον ἀσύνετοι, ὥστε μὴ ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ φιλοσόφοις ἢ ῥήτορσιν ἐνετρυφήσαμεν λόγοις, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐτῆν διδάσκον ἐκλουτήσαμεν· ὅτι μάλιστα ξυνεῖν ἐλθῆδες δυναμένην, καὶ διελέγξει τὸ ψεῦδος, καὶ διακρίνει τὸ πρᾶττον ἀπὸ τοῦ χείρονος. Τί οὖν ἐρούμεν; Ἐνζυμον ἦν, ἔπαγε. Πῶς γὰρ; Τρίτη ἦν ἡμέρα τοῦ νομικοῦ Πάσχα, καὶ οὐκ ἠδύνατο οἱ συμπαραπορευόμενοι τῷ Ἰησοῦ, Κλεώπας τε καὶ Λουκᾶς, βρατάζειν, εἰ μὴ ἄζυμον, ἐρχόμενοι ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. « Ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ, φησὶν ὁ νόμος, ἔδωκε ἄζυμα, καὶ μηδὲ μῶ; ἐνζυμα. » Καὶ γὰρ ἐπάγει· « Ὁ; ἂν φάγη ζυμῶν, ἐξελθῶρα-

⁴⁶ Luc. xxiv, 21 seqq.

(1) Nicephorus, quasi vincens forum.

θίσεται ἡ ψυχή ἐκείνη ἐκ συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ. Ἐὰν οὖν ταῦτ' ἀληθῆ, πῶς ὤφειλεν ἐκεῖ εὐρεθῆναι ἐν ζυμῶν, τοῦ νόμου κελεύοντος, μηδ' ὄλως εὐρίσκεισθαι ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης, ἕως τῆς εἰκάδος καὶ μιάς. τοῦ μηνός; Ὡστε δζυμος ἦν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ζυμῶν, κάκεινοι παρανόμως ἐποίησαν προσφέροντες ἐν ζυμῶν τῇ τῶν Ἀζύμων ἡμέρᾳ· καὶ ὁ Χριστὸς παραβάτης ἐδείκνυτο, κλάσας ἐν ζυμῶν, καὶ ἐπιδοὺς αὐτοῖς· εἰ δ' ἄζυμος, ὡσπερ καὶ ἦν, μάτην ἐγκλιεῖτε ἡμῖν λοιπόν· καὶ γὰρ πληρωτῆς τοῦ νόμου ὑπάρχων ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἐκλάσεν αὐτόν, εἰ ἦδει ὅτι ἐν ζυμῶν ἦν· ἐπεὶ ἐν ταῖς ἀπηγορευμέναις ἡμέραις παρὰ τοῦ νόμου ἐποίησε τοῦτο. Κάκεινοι δὲ τὰ Ἰουδαϊκὰ εἶτι ἐφρόνουν, καὶ τὸν νόμον, ὡς εἶδει ἐτήρουν, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν. Οὐκοῦν ἵπεται διὰ τούτων ἀπάντων ἄζυμον εἶναι τὸν παρὰ τοῦ Ἰησοῦ κλασθέντα καὶ δοθέντα τοῖς δούλι μαθηταῖς.

H.

Εἰ δὲ τις ἀνοήτως καὶ τοῦτο εἴπῃ, ὅτι ἴξω τῆς Ἱερουσαλήμ ἦσαν, καὶ ἠδύνατο ἐν ζυμῶν φαγεῖν ἄρτον, ἐνθυμηθῆτω ὅτι ὁ νόμος φησὶν, « Ἐν πάσαις ταῖς γειώραις καὶ αὐτόχθοσι τῆς γῆς· καὶ ἐν παντὶ κατοικητηρίῳ ὑμῶν, ἔδοξε δζυμα καὶ οὐ ζυμωτόν· δεῖ δ' ἂν φάγῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἐξ Ἰσραὴλ· » ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ δεῖπνῳ ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τοῦ μυστηρίου, λαθὼν τὸν δζυμον ἐκείνον ἄρτον, καὶ κλάσας ἐπιδοῦν τοῖς μαθηταῖς, εἰπὼν, « Λάβετε, φάγετε, » οὕτω κἀναυθῆ ἐπραξε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔγνωσαν αὐτόν, μεμνημένοι τοῦ τότε πραχθέντος· ὡσανεὶ μελετῶντες ἡρέμα, Ὁ διδάσκαλός ἐστιν, ὁ καὶ τῇ προλαβούσῃ τὸν ἄρτον κλάσας τοιοῦτοτρόπως, καὶ διδωκὼς τοῖς ἀδελφοῖς. Βουλόμενοι δὲ ἀφασθῆαι αὐτοῦ, ἔφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο. « Ἢ πῶς ἐνοήσωμεν τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, περὶ ὧν ὁ Χριστὸς λέγει, ἐν κεφαλῇ εἰκοστῆ τετάρτῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου; Φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἀνειδίζοντας τοὺς ἀποστόλους τίλλοντας τοὺς στάχους, « Οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαβὶδ, ὅτε χρεῖαν ἔσχε· καὶ ἐπαύσατο αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς Ἰσραῦσι μόνοις, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσαι; » Ἐρωτῶμεν οὖν ὑμᾶς· οἱ ἄρτοι οὗτοι οἱ τῆς προθέσεως, ἐν ζυμῶν ὑπῆρχον, ἢ ἄζυμοι; Εἰ μὲν ἐν ζυμῶν, Ἰουδαίζομεν καὶ ἡμεῖς καθ' ὑμᾶς ἐν ζυμῶν ἄρτους· θυσίαν ποιῶντες· εἰ δ' ἄζυμοι ἦσαν, ἄρα καὶ οἱ ἄζυμοι, ἄρτοι καλοῦνται. Ἐτι εἰ μὲν ἐν ζυμῶν ἦσαν οἱ ἄρτοι ἐκείνοι τῆς προθέσεως, ἔδει τὸν Χριστὸν παῦσαι τὴν θυσίαν τὴν δι' ἐν ζυμῶν, ὡς καλαιάν τε καὶ νόμιμον, ἵνα μὴ τὰ ὅμοια τοῖς Ἰουδαίοις ποιῶμεν, καὶ ταύτην διδάξαι γίνεσθαι δι' ἄζυμων· εἰ δ' ἄζυμοι ἦσαν, καὶ ὁ ἄζυμος, ἄρτος καλεῖται. Ἐδείχθη οὖν ἰκανῶς, ἀγαθὲ Νικηφόρε, ὅτι καὶ ὁ ἄζυμος ἄρτος λέγεται, καὶ ἐστι, καὶ νοεῖται, χωρὶς τοῦ ἐπιθέτου. Ὡστε οὐδεὶς ἂν εὐφρονῶν εἴποι, ὡς οὐ δυνάμεθα ἐνοήσαι δζυμον δι' οὐ τὴν θυσίαν ἐποίησαν ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ τὸν εὐαγγελιστὴν εἰπεῖν χωρὶς τοῦ ἐπιθέτου, ἄρτον λαβεῖν τὸν Χριστὸν τῇ τῶν Ἀζύμων ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρῃ τοῦ Πάσχα. Ἀζυμος ἦν ἄρα ὡς εἰδείχθη, καὶ δζυμον ἐνο-

mensis? Itaque erat azymus. Si enim fermentatus, il legem violassent fermentatum in die Azymorum offerendo, et Christus transgressor evaderet, si fermentatum fregisset ac tradidisset. Si azymus (ut erat), temere tandem nos incusatis: nam cum auctor legis adimplendæ Christus esset, eum non fregisset, si fermentatum esse scisset, nam in diebus a lege vetitis id effecisset; ii vero sicut Judæi sentiebant, et legem, ut oportebat, servabant, non eo tempore tantum, sed et post resurrectionem et Domini assumptionem. Ergo ex his omnibus sequitur, azymum existitisse, qui a Jesu fractus duobus discipulis traditus est.

B

VIII.

Si vero stolide quis dixerit, eos extra Jerusalem fuisse, et ita fermentatum comedere panem potuisse, reputet quod lex dicit: « In omnibus adventis et indigenis terræ, et in omni habitaculo vestro comedetis azyma, non fermentatum. Quicumque comederit, peribit ex Israel. » Nam veluti in cæna vesperi mysterii tempore azymo sumpto panis et fracto discubuit, discipulis dicens, « Accipite, comedite, » sic et hoc loco fecit. Idecirco cognoverunt eum, in memoriam revocando quæ tum gesta sunt, quasi tacite secum meditantibus, hic magister est qui die superiori panem fregit, eodem modo et fratribus tradidit, et eum voluissent eum tangere evanuit. Sed quomodo intelligamus de panibus propositionis, de quibus dicit Christus capite secundo apud Marcum evangelistam; dicit enim ad Judæos objurgantes apostolos quod spicas vellebant: Nunquam legistis quid fecerit David quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licet nisi sacerdotibus manducare, et dedit eis qui cum eo erant? Percontamur igitur vos, panes propositionis fermentatini erant an azymi? Si fermentati, nos etiam judaizamus, ut vos existimatis, in fermentatis panibus sacrificantes. Si vero azymi, ergo et azymi panes vocantur. Præterea si fermentati erant panes illi propositionis, sacrificium in fermentato Christum tollere oportebat, tanquam veterem et legalem, ne Judæos imitaremur, et in azymo sacrificium instituere et præcipere. Si azymi erant, ergo panis etiam azymus appellatur. Sufficiens igitur ostensum est, o bone Nicephore, quod et panis dicitur azymus, et est, intelligitur sine adjectivo. Quamobrem nemo prudens unquam dixerit nos nequaquam posse intelligere azymum, in quo sacrificium fecit Christus; et quod sine adjectivo dixit evangelista, panem accepisse Christum in die Azymorum, et Paschatis tempore. Azymus ergo erat, et azymum intelligimus, ut jam ostensum est. His igitur expositis, argumentationum a te adductarum,

nem dicit corpus suum, non tamen fermentatum, **A** satis est dissoluta. Ea vero verba, « Erubescant qui in azymo sacrificium offerunt, » non libet reflectere, sed in eos qui nesciunt quod sit illud, imo sciunt quidem, sed propter pravam suasionem ac stultam præsumptionem aliud sentiunt et dicunt, id ipsum dicimus dedecus retorqueri, quod sine dubio credimus, quodque librorum adulteratores, et qui ob malam præsumptionem et malitiam adversus Romanam Ecclesiam scribunt, nunquam salutem consequi poterunt, imo in die iudicii veluti veritatis hostes erubescant. Quidam tamen præter rationem admodum imperite et ideo stolidè, ut ita dicam, et impudentèr obijciunt, Quamvis Azymorum dies essent, ut dicitis, nec fermentatum iuveniri oportebat, tamen cum Deus esset, azymum fermentatum efficere poterat : nihil est enim impossibile apud omnipotentem Deum. Nihil esse impossibile apud eum qui potest omnia, omnes confitentur : nec solum azymum fermentatum efficere, sed et lapides ipsos panes : et necessitatem hanc, quoad hoc peragendum duceretur, ego perspicere non valeo. Quam de causa statuere voluisset, fermentatum potius quam azymum corpus suum confici, hanc mihi explicate necessitatem, si nostis : et nunquam poteritis. Nescio etiam an panem fermento carentem, corpus et sanguinem suum fieri prohibuisset, vel sua divina consecrationis verba invalida reddere libuisset. Sed id neque hæretici, neque a Christiana religione alieni sentient unquam vel dicent. **B** oi αἰρετικοί, οὐδὲ οἱ ἄλλότριοι τῆς Χριστιανικῆς

Quod autem Dei Ecclesia nullum esse discrimen inter azymum et fermentatum arbitratur, multis et egregiis argumentationibus jam ostensum est. Nunc demonstrabitur quo pacto Romana Ecclesia azymum, et Orientalis Ecclesia fermentatum conficit, per Gregorium Dialogum, virum sanctissimum, qui ante Ecclesiarum schismata vixit, cujus commemorationem nostra etiam Ecclesia unoquoque anno cum laude facit. Ille enim optime causas reddidit azymi et fermentati, traditque Occidentalem Ecclesiam azymum, Orientalem fermentatum antiquitus in usu habuisse, bonaque et laudabili ratione utramque ad id efficiendum fuisse permotam ; scribit enim : « Solet multos perturbare quamobrem in Ecclesia quidam panes azymos, quidam offerunt fermentatos. Romana Ecclesia offert azymos panes propterea quod Dominus sine ulla commistione suscepit carnem : sed cæteræ Ecclesiæ offerunt fermentatum pro eo quod Verbum Patris indutum est carne, et est verus Deus et verus homo. Item et fermentum commiscetur farinae, et efficitur corpus Domini nostri Jesu Christi vivi. Sed, sive in azymo sive in fermentato conficiatur, Domini corpus et Salvatoris nostri sumimus. » Audiasti quomodo magnus hic Pater nullum inter azymum et fermentatum indicat esse discrimen ? quodque indubitate utroque modo conficitur corpus Domini ; idque jam diu usus obtinuit in Ecclesiis, apud Occidentalem

οὐμην. Τούτων ὕψω δειχθέντων, τὸ μὲν παρὰ σοῦ εἰρημένον λογίζομαι, ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐ μὴν ἄζυμον, ὡς γὰρ δοκεῖ, ἱκανῶς διαλύθη. Τὸ δὲ, Δισχυνέσθωσαν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμους προσφέροντες, οὐ βουλόμην ἀντιστρέφειν· ἀλλὰ πρὸς τοὺς μὴ εἰδότες τί ἦν ἐκίνο, ἢ μᾶλλον εἰδότες μὲν, διὰ πεισμονὴν δὲ καὶ ματαίαν πρόκλησιν φρονεῦντα; καὶ λέγοντας ἕτερον, πρὸς ἐκείνους λέγομεν τὴν αἰσχύνην ἀποστραφῆναι· ὃ καὶ πιστεύομεν ἀνεμφιδόλω, καὶ ὡς ὅτι τε βιβλιοφθόροι καὶ ὅτι τε διὰ πεισμονὴν καὶ κακίαν γράφοντες κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ ποτε τυχεῖν σωτηρίας δυνήσονται· μᾶλλον δὲ αἰσχυνθήσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. ὧ; τῆς ἀληθείας ὄντες πολέμιοι. Τινὲς δ' ἀσυλλογίστως πάνυ καὶ ἀμαθῶς, καὶ διὰ τοῦτο μωρῶς ἐν ὄψει εἶπω, καὶ ταῦτα ἀνευθριάστως, προσφέρουσιν ὅτι εἰ καὶ τῶν Ἀζύμων ἡμέραι ἦσαν ὡς λέγετε, καὶ οὐκ εἶδον εὐρεθῆναι ἐνζυμον, ἀλλὰ Θεὸς ὢν, ἠδύνατο ποιῆσαι τὸ ἄζυμον εὐρεθῆναι ἐνζυμον· οὐ γὰρ ἀδυνατεῖ τι τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ· οὐκ ἀδυνατεῖ μὲν τῷ πάντα δυναμένῳ οὐδὲν· οἱ πάντες ὁμολογοῦσι· καὶ οὐ μόνον τὸ ἄζυμον ἐνζυμον ποιῆσαι· ἀλλὰ καὶ λίθους αὐτοῦ, ἔρτους· τὴν δ' ἀνάγκην δὲ ἦν ἀν τοῦτο ἐποίησεν, ἔγωγε οὐ δύναμαι συνορᾶν. Τίνας ἔσκεν ἐν ἐνζυμον μᾶλλον ἢ ἄζυμον ἠθέλησεν ἂν τὸ αὐτοῦ σῶμα νομοθετησάι γίνεσθαι; εἰπατε ἡμῖν τὴν ἀνάγκην εἰ οἴδατε· ἀλλ' οὐκ ἂν ποτε δυνηθείητε. Οὐκ οἴδα οὐκ εἰ ἐκώλυον ἂν, ἢ οὐκ ἐνεργεῖς ἐποίησε τοὺς θεοὺς λόγους αὐτοῦ, ὃ μὴ ἔχων ζύμην ἄρτος, εἰς τὸ γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ· ἀλλ' οἶμαι τοῦτο οὐδ' ὀρησκείας ποτὲ φρονήσουσιν, ἢ εἰπωσι.

Καὶ ὅτι μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία διαφορὰν ἐνζύμου τε καὶ ἄζυμου μηδεμίαν οἰεται, δέδεικται πολλοῖς καὶ καλοῖς λόγοις· νῦν δὲ δειχθήσεται τὴν τρόπῳ ἢ Ῥωμαϊκῆ Ἐκκλησία ἄζυμον, καὶ ἢ Ἀνατολικῆ Ἐκκλησία ἐνζυμον ποιεῖ, διὰ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἀνδρὸς ἀγιωτάτου καὶ πρὸ τοῦ σχίσματος; τῶν Ἐκκλησιῶν γενομένου· οὐ τὴν μνήμην καὶ ἢ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐκάστου ἔτους μετ' εὐφημίας ἄγει· ὅτος γὰρ ἐκατέρου ἐνζύμου τε καὶ ἄζυμου, ἀριστα τὰς αἰτίας ἀποδίδωσι· καὶ τῷ μὲν ἄζυμῳ τὴν Δυτικὴν, τῷ δ' ἐνζύμῳ τὴν Ἀνατολικὴν ἐκ παλαιῶν χρῆσθαι φησιν Ἐκκλησιῶν· καὶ καλῶς τε καὶ ἐπαινετικῶς ἄμφω, διαφόροις λόγοις ποιούσας· λέγει γὰρ· « Εἶωθε πολλοὺς κινεῖν, διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τινὲς μὲν προσφέρουσιν ἄρτους ἄζυμους, τινὲς δὲ ἐνζύμους· ἢ γὰρ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης προσφέρει ἄζυμους ἄρτους, ὅτι ὁ Κύριος διχα τινὲς μίξως προσέλαβε σάρκα· αἱ δὲ ἄλλαι Ἐκκλησίαι προσφέρουσιν ἐνζύμους, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐνεδύθη σάρκα, καὶ ἔστιν ἀληθὴς Θεός, καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ ἢ ζύμη συμμίσγεται τῷ φυράματι. Ἄλλ' ὅμοι· εἴτε δὲ ἄζυμου εἴτε δὲ ἐνζύμου γίνεται, τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καὶ Σωτήρος ἡμῶν λαμβάνομεν. » Ἦκουσας τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς, πῶς οὐκ οἴεται διαφορὰν εἶναι τινὰ ἐνζύμου τε καὶ ἄζυμου; καὶ ὅτι ἐξ ἀμφοτέρου ἀνεμφιδόλω τὸ τοῦ Κυρίου γίνεται σῶμα· καὶ ὅτι οὕτως ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπικράτησε πρόπαλαι· τῇ Ῥωμαϊκῇ

δηλονότι, καὶ ταῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἄριστα γὰρ τὸ προκειμένον κατ' ἐμὲ διεσάφησε· τὴν μὲν γὰρ, τῷ ἀζύμῳ χρῆσθαι φησι, διὰ τὸ εὐλαχρινές τε καὶ καθαρώτατον τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου· ὅτι ἀψαυστόν τε καὶ ἀνεπίδεκτον μώμου παντός· τὴν δὲ, τῷ ἐνζύμῳ, διὰ τὴν ἐνωσιν τῆς θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως. Καὶ εἰκότως· ὡσπερ γὰρ τὸ ἄζυμον λεπτότατόν τε καὶ καθαρώτατόν ἐστι, διὰ τὸ ἀνεζύμητος γενέσθαι αὐτὸ, ζύμη γὰρ ἡ ἁμαρτία παρὰ τῇ Γραφῇ λέγεται, οὕτως καὶ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καθαρώτατον ὄν, καὶ ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας πάσης, δι' ἀζύμου λειτουργεῖται. Καὶ ὡσπερ ὁ ἐνζυμος διὰ τῆς ζύμης ἀρτοποιεῖται καὶ εἰς ὑπίστασιν παχυτέραν γίνεται, οὕτως καὶ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα διὰ τοῦ φουράματος τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς εἰς ὑπίστασιν μιαν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τοῦ ἐνζύμου ἐνδείκνυται· καὶ οὕτως δι' ἐνζύμου τε καὶ ἀζύμου τὸ τοῦ Κυρίου γίνεται σῶμα ἀναμφιβόλως· καὶ τοῖς πιστεύουσι σωτηριώδης ἐστὶ κοινωνία.

Θ.

Ἰδοὺ καὶ τὸ δευτέρον τῶν παρ' ἡμῖν ἐγκαλουμένων, ἀπεδείχθη καλῶς, ὡς ἀμαθῶς ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, καὶ σκαιῶς τὴν οἰκουμένην διασύρατε σύνοδοι, πιστεύουσαν ἐν ἀζύμῳ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐνζύμῳ οὐχ ἤττον τελείσθαι, ἐνὸς ὄντος τοῦ δεσποτικού σώματος, καὶ οὐ μεριζομένου εἰς δύο, ὡς ἡμεῖς οἱ τῇ συνόδῳ μὴ ἐπίμνητοι, ἀκοντές τε καὶ μὴ βουλόμενοι, εἰ καὶ μὴ διὰ γραφῆς, ἀλλ' ἐν τῷ ἀπιστεῖν τοῖς λεγομένοις, συμπεραίνετε· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐκφεύγετε τὸν διαισθον τῆς αἰρέσεως. Ὁ γὰρ Χριστὸς φησι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μηδέποτε κληθηθῆναι, ἐπεὶ ἐπηγγελάτο μετ' αὐτῆς εἶναι διηνεκῶς. Εἰ οὖν ἀληθὴς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ δεῖ πιστεῦν εἶναι ἀληθῆ· φησι γὰρ, « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πᾶσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος »· καὶ ἡμεῖς οὕτω πιστεύομεν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ εἶναι διὰ παντός, καὶ μηδέποτε καταλείψειν αὐτήν. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς ἐπηγγελάτο μὲν διαμένειν διηνεκῶς μετ' αὐτῆς, κατέλιπε δὲ αὐτήν, καὶ ἐλάσε κληθηθῆναι, ἐξ ἐνάγκης ψεύστης ἐστὶν· εἰ δὲ ψεύστης, οὐ Θεός. Καὶ ὅρα τὴν ἀτοκίαν τοῦ λέγειν ὑμᾶς τὸν Χριστὸν ψεύστην· τοῦτο γὰρ πᾶσης ἀνομίας καὶ βλασφημίας ὑπέρκειται. Ἀλλὰ μετ' αὐτῆς ἦν, καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται καὶ μανεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα· καὶ διαβρῆγγυνται οἱ τάναντία τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες. Ἡμεῖς δ' αὐτῇ καὶ ἐπόμεθα καὶ ἀκολουθοῦμεν· ὡς μὴ δυνατόν εἶναι αὐτὴν ποτε κλάνην κηρύξαι· ἀλλὰ μάλλον ἀλφειαν καὶ ὀρθοδοξίαν, ὡς μετ' αὐτῆς ἔχουσαν τὸν νομόφιον αὐτῆς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Ἰπποτασόμενοι οὖν ἐκαίην ἐν τῷ ἔσμεν τῆς οὐρανόθεν κίθου· δι' ἧς ἐκ τοῦ ματαίου βίου τούτου πρὸς τὴν αἰδίον τε καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐπατήξομεν. Ἔχετε οὖν καὶ ὑμεῖς ἰκανῶς ὀρθόδοξοι τὴν τῶν εἰρημίων ἀπολογίαν. Τούτοις ἐμμένετε, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἕτερα εἰ μὴ τὰ τῶν

A inquam et Orientalem : nam optime, ut ipse arlitor, declaravit quod nunc propositum est, hanc azyimo usam esse ait propter sinceritatem et puritatem carnis Domini, quia immunis et expertus est omnis vitii : illam fermentato propter divinitatis et humanitatis unionem in ipsius hypostasi : idque merito ; nam ut azyimum subtilissimum ac purissimum est, quia sine fermento conficitur (nam fermento pro peccato Scriptura utitur), sic et Domini corpus cum purissimum nec alicujus peccati perceptibile sit, in azyimi sacrificio conficitur, ac ut fermentatum per fermentum in panem convertitur, et substantiam crassiorem subit, sic et Domini corpus per humanæ carnis conspersionem in unam divinitatis et humanitatis personam per B fermentum indicatur. Itaque per fermentum et azyimum omni remota dubitatione Domini corpus conficitur, et apud credentes salutaris sit communio.

IX.

Ecce secundæ jam accusationi vestræ bene respondimus, ostendimusque quod imperite nos criminamini, et sinistère œcumenicam traducitis synodum quæ æque in azyimo et fermento Domini-cum corpus confici credit, cum unum sit Domini corpus, non in duo distractum, ut vos qui synodum non sequimini, nolentes volentes, quamvis non scripto, sed negando quæ dicimus, concluditis, et ideo ne in hæresis lapsam incidatis, non effugitis. Nam Christus dicit nunquam suam errare Ecclesiam, quia se semper cum ea mansurum pollicitus est. Si ergo verus est Christus, et promissionem suam veram esse oportet ; ita enim dixit, « Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumptionem sæculi »⁴⁷, nosque ita credimus, eum cum Ecclesia sua semper esse permansurum, nec eam derelicturum unquam. Si vero secundum vos cum ea se semper mansurum pollicitus est, sed dereliquit illam et errare permisit, ex necessitate mendax est. Si vero mendax, Deus non est. Videte inquam absurditatem incidistis, Christum vocando mendacem, nam hoc omnem iniquitatem et blasphemiam superat : sed cum ea fuit, et est, et erit, et manebit in sæcula, quamvis disrumpantur, qui contra quam Ecclesia sentit, sentiunt et faciunt : nos vero eam sequimur et observamus, perinde ac impossibile sit ut ea errorem prædicet, sed magis veritatem et rectam fidem, cum ea secum habet sponsum suum Christum. Cum ergo illi subjecimus, intra salutis arcam positi sumus, per quam ex hac atrita vita in æternam ac beatam revertemur. Habetis igitur quantum satis est orthodoxi ad ea quæ dicta sunt, responsionem : in his manete ; nihil enim in iis reperitur nisi ea quæ luminaria Ecclesiæ iubent : neque iis, qui litigandi et contendendi vitio loquuntur ac scribunt

⁴⁷ Matth. xx, 19.

inhæreatis unquam, aut assentiamini, quia non divino permoti zelo id agunt, sed ut simplices tantum decipiant ac perdant, ut ipsi una cum illis in impietatis præcipitium delabantur. τούς ἀκλουστέρους ἐξαπατήσαντες, ἀπολέσωσι· καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν κρημνὸν τῆς δυσσεβείας ἐμπέσωσι.

ἄφωστῆρων τῆς Ἐκκλησίας διατάγματα. Καὶ μὴ τοῖς τῶν κατ' Ἐριν καὶ φιλονικίαν εἰποῦσι τε καὶ γράψασιν ἀκολουθήτητέ ποτε, ἢ συμφρονήσητε· ἔτι οὐ κατὰ θεὸν ζῆλον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἕνα μόνον

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΟΡΘῃ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ τελευτησάντων καθαίρονται μετὰ θάνατον.

DEMONSTRATIO TERTII CAPITIS

FORUM

QUÆ IN DECRETO SYNODI CONTINENTUR

Id est, animas eorum qui in pœnitentia moriuntur post mortem purgari.

I.

Tempus igitur est de tertio etiam capite, quod in decreto continetur, pertractandi. Sed qualenam id est? Animarum post mortem purgatio, quod apud Græcos catharterion, apud Latinos vero purgatorium dicitur. Cujus tenor ex divino et sacro decreto hic est:

« Præterea decernimus, si vere pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis simul et omissis satisfecerint, eorum animas purgatoriis pœnis post mortem purgari. Et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes et elemosynas, et alia pietatis officia quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. »

Id usquequaque abnegant schismaticorum sectatores, hæc omnino non percipiendo, neque quid de hac re sentiant doctores; desperatione et falsa persuasionibus se oblectantes, et in ignorantia versantes. At neque in disceptationem venire volunt, vel malitia, vel odio adversus Latinos permoti, vel quia nihil profecto habent quod effatu sit dignum. Sed inania quædam et futilia nihilque sanum continentia sæpenumero nobis objiciunt, quæ tanquam frigida quidem neque coherentia penitus aversamur. Nam si quæ ipsi afferunt in medium protulerimus, ridicula iis qui mentis sunt compotes videbuntur: idcirco nolumus ea promulgare, nostra enim gente prognati sunt et ejusdem ordinis cujus nos sumus. Agedum videamus quam responsionem

B

Καιρὸς τοίνυν καὶ περὶ τοῦ τρίτου κεφαλαίου τοῦ ἐν τῷ ὄρθῳ κειμένου, διαλαθεῖν. Ποῖον ἐστὶν τούτ' ἔστιν; Ἡ τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον κίθαρσις. Ὁ παρὰ μὲν τοῖς Γραικοῖς καθαρτήριον· παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις, πουργατώριον λέγεται. Ὅθ' ἡ περίληψις ἐν τῷ θείῳ καὶ ἱερῷ ὄρθῳ, τοιαῦδ' ἐστίν·

« Ἐτι ἰδὸν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀξίοις τῆς μετανοίας καρποῖς ἱκανοποιησαί τε περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων, τὰς τούτων ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεσθαι μετὰ θάνατον· ὥστε δὲ ἀποκουφίσθαι αὐτὰς τῶν τοιούτων τιμωριῶν, λυσιτελεῖν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικουρίας· δηλονότι τὰς ἱερὰς θυσίας, καὶ εὐχὰς, καὶ ἐλεημοσύνας, καὶ ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅτινα παρὰ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἄλλων πιστῶν εἰσθε γίγνασθαι κατὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας διατάγματα. »

Τοῦτο ἐξ ἀπαντος οἱ τῶν σχισματικῶν ὀπαδοὶ ἀρνοῦνται· μὴ ἐννοοῦντες αὐτὸ τὸ παράπαν· μὴδ' ἦντινα δόξαν οἱ διδάσκαλοι ἔχουσι περὶ τούτου· τῇ ἀπογνώσει μᾶλλον καὶ πεισμονῇ χαίροντες, καὶ τῇ ἀμαθίᾳ συζώντες. Ἄλλ' οὐδὲ διαλαθεῖναι βούλονται, ἢ τῇ κακίᾳ κινούμενοι καὶ τῷ μίσει τῷ πρὸς Λατίνοισι, ἢ καὶ διὰ τὸ μηδὲν ὡς ἀληθῶς ἔχειν ἕξιον λόγου φάναι· ἀλλὰ κενὰ τινα, καὶ μάταια, καὶ μηδὲν ὀφείλουσιν ἔχειν. Περὶ τούτου πολλάκις ἡμῖν προφέρουσιν, ἢ ὡς ψυχρὰ μὲν καὶ ἀνάρτυρα παντελῶς ἀποδιοπομπούμεθα. Εἰ γὰρ τάκακίων εἰς μέσον τιθειμὲν ἂν, γελοῖα δόξουσι τοῖς ἰσχυροῖσι. Διὸ οὐ βουλόμεθα ταῦτα δημοσιεῖν, ὡς τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως ὄντων ἡμῖν· φέρε δὲ, τίνα οὖν ἡμεῖς λόγον τῷ παρόντι κεφαλαίῳ καὶ θεραπείαν

την προσέκρουσαν ἀπολύωμεν; Καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἐκ Δαμασκού θεολόγῳ ἰσχυρῶς καὶ πάμπαν Ἰωάννην εἰς μέσον προφίρωμεν· μετ' αὐτὸν δὲ καὶ τὴν λοιπὴν ἐταρείαν τῶν διδασκάλων, τοὺς ἐξ Ἐφῶς ἡμῖν ἀνατελλαντας, συμφώνους αὐτῷ παραστήσωμεν· οὗτος γὰρ ὁ μακάριος τοῦτ' αὐτὸ, ὅπερ οἱ ἴνυ ἀντάρται, τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀρνούνται καὶ ἀποβάλλονται, προσεῖς εἰς ἐξέτασιν ἐν τῇ περὶ τῶν κεκοιμημένων αὐτοῦ μυστικῇ θεωρίᾳ, μάλα καλῶς διασάφησεν· ὡς τινων περὶ τούτου διαπορησάντων, ὡς φαίνεται, τῷ τότε καιρῷ· καὶ λόγον ὀλόκληρον ποιησάμενος, τάκεινων ἐφίρωσεν ἀπύλωτα στόματα. Καὶ εἰ τις ἐπεικῶς τὰ ἐκεῖ ἀναγνῶ, θαυμάσειεν ἀνικανῶς, καὶ οὐδαμῶς ἐπενθοιάζων ἔσται πρὸς τὴν ἐξέτασιν· ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἀρξασθαι τῶν τούτου πανσόφων λόγων τε καὶ μαρτυριῶν, τὴν λόγον ὡς ἐν δικαστηρίῳ μερίσωμεν· καὶ βραδίως τοῖς βουλομένοις ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν προθῶμεν· ἐν τάξει τὰς μαρτυρίας, ἃς ἑκαῖνος ὁ θεὸς ἀνήρ ἐπιτροχάδην ἐκτέθεικεν· μεμνημένοι τοῦ λέγοντος, ὡς· Ὁ πολλὰς λέληθε τοὺς τελείους, τοῦτο παιδίον εὖρε· καὶ ὁ τοὺς σοφοῦς παρέδραμεν, ἰδιούταις ἐνέτυχε· καὶ ὁ τοὺς διδασκάλους διέλαθε, τοῦτο μαθητὰς ἐπεμνήθησαν. Τοῦτο δ' ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν εἰπεῖν· ἀλλ' ὡς περὶ βράχα μετὰ τὴν τρυγητὸν καταλελειμμένην, καὶ σάχυν μετὰ τὸν ἀμῆτὸν διὰ τὸ πλῆθος παραωραμένον, καὶ πᾶσαν ὑπὸ ἄνθρωπον ἐπιπλῶς ἐπὶ δένδροις μετὰ τὴν συλλογὴν ἐκλελησμένην ἐπιτωρεύσαντες, οὕτω τοὺς βουλομένους, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνεργούντος, καὶ τὴν λόγον διὰ τῶν ἐναργῶν ἀποδείξεων βεβαιούντος, δεξιωσόμεθα.

Εἰς τρεῖς τοίνυν γενικὰς μερίδας, εἴθουν τάξεις, τοὺς προαπελθόντας πάντας ἀπέρχεσθαι τάττομεν. Ὁ καὶ δεῖξομεν μάλα γενναίως· οὐ γὰρ θεμιτὸν ἄλλως εἰπεῖν. Μίαν μὲν καὶ πρῶτην, τὴν τῶν θεοφύρων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν σύλλογον· οἱ εἰσιν, ἀπόστολοι, μάρτυρες, ἱεράρχαι, ἀσκηταί, δαίμοι καὶ δίκαιοι. Οἱ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, οὐδεμιᾶ ὄλως τῆς ἁμαρτίας κηλίδι ὑπέπεσον· ἀγνεῖα δὲ μᾶλλον καὶ σφροσύνη ἀσκήσαντες ἑαυτοὺς, καὶ καθαρῶς οἴκου τοῦ Πνεύματος· τὰ ἑαυτῶν κατεσκεύαζαν σώματα· οἱ μισήσαντες τὸν κόσμον τοῦτον τὸν δρώμενον, καὶ μόνα ποθήσαντες τὰ οὐράνια. Ὅθεν καὶ ἀπέλαθον ἐν ἡτοιμασῶν ἑαυτοῖς τόπον τῆς ἀναπαύσεως. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, τινὲς ἁμαρτίας κηλίδι ὑπέπεσον, εἴτα ἐτι ζῶντες, ἢ καὶ μετὰ τὸ ἀποθέσθαι τὸ σῶμα καθαρῶντες, τῇ οὐρανῶν προσεῖχονται κατοικίᾳ, κατὰ τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν τῆς συνόδου ὅρον· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ πρὸ τοῦ βαπτισματος· διὰ τῶν ἀρετῶν σωθέντες, προπάτορες, προφῆται, πατριάρχαι, καὶ δίκαιοι. Οὐδ' ἐλθὼν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐκ τῶν ἀλύτων τοῦ φθῶν δαιμονίου λύσας, ἐνίγαγεν εἰς παράδεισον καὶ τοῦτου ἀπολαύειν ἠξίωσεν. Δευτέραν δὲ, τῶν μέσων, ἦτοι τῶν ἐν μετανοίᾳ τελευτησάντων· καὶ ἐν ἐξομολογήσει μὲν καὶ συντριβῇ τῆς καρδίας, ἀφέντων τὰ ἑαυτῶν πνεύματα, μὴ φθασάντων δὲ ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἁμαρτημάτων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων αὐτοῖς, διὰ τὴν πολλὰς αἰφνιδίον καὶ ἀθρόαν μεταλλαγὴν· ταύτην ἐν τῷ κα-

A huic capiti afferamus, et eam quam decet medelam adhibeamus. Primumque divinum et maximum Joannem Damascenum in medium producamus, deinde et reliquum doctorum caetum, qui ab Oriente effulserunt secumque consentiunt, sistemus. Is enim beatus vir hoc idem ipsum, quod sacrae synodo rebellantes negant et despiciunt, ad disquirendum proponens in libro De mystica mortuorum consideratione, liquido declaravit, quasi de hoc quidam eo tempore, ut videtur, ambigerent, orationeque integra conscripta, eorum effrenata obstruxit ora. Quod si quis bona fide quae ibi continentur perlegerit, quantum satis est admirabitur, nec amplius quaestionem in dubium revocabit. Caeterum antequam doctissima hujus verba et testimonia proferre incipiamus, orationem nostram tanquam in judicio dividamus, et iis qui veri studio ducuntur, proponamus, ordine in recensendis testimoniis servato, quae illis divinus vir cursim exposuit, dictum id in memoriam redigendo, quod puer id quod multoties latuit adultis, adinvenit, et quod sapientes praeteriit, idiotae occurrunt, quod doctioribus compertum non est, ejus discipuli meminissent. Verum id nos dicere non audemus, sed quasi facemum post vindemiam derelictum et spicam post messem praenimia copia neglectam, et reliquos fructus, ut uno verbo dicam, post illos perceptos oblivioni traditos coaccervantes, ita eos qui dignati fuerint excipimus, Christo Jesu opitulante et orationem nostram apertis demonstrationibus approbante.

In tres igitur generales partes sive classes defunctos omnes abire decernimus: quod et egregie comprobabimus, non enim aliter dicere fas est. Unam et primam, divinorum et sanctorum virorum caetum, apostolos scilicet, martyres, hierarchas, athletas Dei sanctos et justos, qui nulla penitus post baptismum macula peccatorum vitam resperserunt, sed in castimonia et temperantia magis se exercuerunt, curaruntque ut sua corpora tanquam domos a spiritibus mundas efficerent: qui hunc visibilem mundum odio habuerunt et caelestia tantum concupierunt, quibus rebus locum quietis receperunt, quem sibi antea compararunt. Si vero post baptismum aliquam peccati labem contraxerunt, eadem ipsa vel dum adhuc viverent, vel post depositum corpus mundatos, in caelestem patriam assumi, secundum divinum et sacrum synodi decretum. Eos etiam addimus, qui ante baptismum suarum virtutum beneficium servati sunt, primos Patres, prophetas, patriarchas et justos, quos suo adventu Christus ab inferni vinculis liberatos in caelum deduxit, et ut eo fruerentur dignos effecit. Secundam vero mediorum, sive illorum qui poenitentes decesserunt, ac in confessione et cordis contritione spiritum emisissent; sed sublata iis facultate satisfaciendi pro peccatis, vel omissis ipsorum ob repentinam (ut fit) et momentaneam demigrationem; hanc in purgatorio esse dicimus, quod

que si non potuerunt in vita perficere, pro his sus-
perstitis ad redemptionem opem ferunt, secundum
illius dictum, Si forte quid prosit tibi : idque san-
ctarum precum beneficio, eleemosynis, sacrificiis
aliisque piis operibus, ut in divino et sacro de-
creto optime scriptum est. Tertiam et ultimam
constituimus eorum qui in mortalibus peccatis ex
hac vita migraverunt, nullumque sibi poenitentiae
praesidium dum viverent reliquerunt, quorum ani-
mas ad inferos statim descendere, poenis tamen
disparibus plectendas sacrum innuit decretum.
Caeterum de primi ordinis statu, quae eorum qui
liberantur classis est, quae et justorum fructu esse
dicitur, responsionem reperies in quarto decreti
capite, de quo nos antea disputaturos esse pol-
liciti sumus, peculiarem hac de re tractatum fac-
turi : propterea multis verbis hic non est opus,
quippe qui in eo loco Deo adjuvante responde-
bimus.

II.

Proximum, ut hic de secunda et tertia classe
disseramus : at de tertia nulla nobis est cura sus-
cipienda, quoniam neque Ecclesia neque sancti
aliquam de iis qui ad eandem pertinent classem
fieri commemorationem permittunt, eosque omnino
damnatos esse sentiunt, veluti desperatos et absque
poenitentia hinc sublatos. De his enim non oportet
nos esse sollicitos, neque laborare, vel deprecari,
vel sacrificia offerre, vel eleemosynas exhibere,
vel alia quae pro iis qui fideliter obdormierunt,
servidisque cum lacrynis poenitentiam egerunt,
constituta sunt, quoniam in desperatione, non au-
tem in poenitentia hinc demigrarunt. Ac veluti pro
prima classe, quae in paradiso cum Christo est,
non oportet pro eorum peccatis tollendis sacrificia
offerre, cum in hoc saeculo satisfecerint, et nunc
in deliciis ineffabilium bonorum versentur, sic ne-
que pro dimittendis peccatis eorum qui in crucia-
tibus inferni degunt licet sacrificare. At id novi
isti theologi non concedunt, quippe qui nec san-
ctos in regno caelorum esse volunt, nec in cruciata
peccatores. Nobis autem etiam propositum non est
de his hoc loco disserere, sed de purgatorio tan-
tum, quod est tertium decreti caput, tamen ne vi-
deatur deesse nobis respondendi facultas, etiam
de his pauca quaedam adjungemus. Animabus enim
quae hinc sine fructu poenitentiae decedunt, nulla
post mortem utilitas accedit. Nam et Propheta⁶⁶ id
innuens dicebat : « In inferno autem quis consti-
bitur tibi ? » Et rursus : « Non est poenitentia post
mortem, » sacer dicit Epiphanius, mortem appel-
lans plenam in justorum damnationem, ut in exem-
plo divitis, qui in igne torretur, ostenditur, stillam
aquae petentis nec inpetrantis, stillam videlicet
poenitentiae postulantis, nec invenientis. Idquo me-
rito, hieme misericordiam non semnavit, venit

A θαρτηρίω λέγομεν εἶναι. καὶ ἕπερ οὐκ ἐφοῦσαν
ἐκαίνοι ζῶντες ποιῆσαι, ὑπὲρ τούτων οἱ ζῶντες ἐπι-
κουροῦσι τὰ πρὸς ἀνάβρυσι, κατὰ τὸν φάσκοντα·
Ἰσως ἔχει τινὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ τοῦτο, διὰ τῶν
ιερωῶν εὐχῶν, καὶ ἐλεημοσυνῶν, καὶ θυσιῶν, καὶ τῶν
ἄλλων τῆς εὐσεβείας ἔργων· ὡς ἐν τῷ θείῳ καὶ
ιερωῶ ὄρω μάλᾳ καλῶς γέγραπται. Τρίτην τε καὶ
τελευταίαν· τῶν ἐν θανάσιμοις ἁμαρτήμασιν ἀπερ-
χομένων τοῦ τῆδε βίου, καὶ μηδένα καρπὸν μετα-
νοίας κτησαμένων ἐν τῷ παρόντι· ὦν τὰς ψυχὰς
εὐθέως καταβαίνειν εἰς ἕβην· τιμωρίας ὁμοῦ ἀνι-
στοις τιμωρηθησομένας ὁ ἱερεὺς αἰνίττεται ἕως. Καὶ
περὶ μὲν τῆς πρώτης μερίδος, ἧτις ἐστὶ τῶν σωζο-
μένων τάξις, ἣ καὶ ἀπόλαυσις τῶν δικαίων εἶναι
λέγεται· εὐρήσεις τὴν ἀπολογίαν ἐν τῷ τετάκτω
κεφαλαίῳ τοῦ βίου· ὑπὲρ οὗ προεθέμεθα ἀπολογη-
θῆναι, ἰδίαν πραγματείαν καὶ τοῦτο μέλλοντες ποιῆ-
σαι· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ ἐνταῦθα πολλῶν λόγων,
ὡς ἱκανῶς ἔχει, τοῦ Θεοῦ συνεργούντος, ἀπολογη-
σόμενοι.

B.

Ἐπόμενον δὲ περὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἐν-
ταῦθα εἰπεῖν. Καὶ περὶ μὲν τῆς τρίτης, οὐδεὶς ἡμῖν
λόγος· ἐπεὶ οὐτε ἡ Ἐκκλησία, οὐτε οἱ ἄγιοι περὶ
ἐκαίων τῶν ἐν ἐκείνῃ λαχόντων, μνησθῆναι ποιεῖσθαι
θέλουσι· καὶ ὅλας φρονοῦσι σωτηρίαν αὐτοῖς μὴ
εἶναι ὡς ἀπεγνωσμένοις, καὶ ἀμετανοήτως· ἐξελθεῖσι
τοῦ τῆδε. Περὶ τούτων γὰρ οὐ δεῖ φροντίζειν, ἢ πο-
νεῖν, ἢ προσεύχεσθαι, οὐδὲ θυσίας προσφέρειν ὑπὲρ
αὐτῶν, ἢ ἐλεημοσύνας δίδοι, ἢ ὅσα ἄλλα ὑπὲρ
τῶν πιστῶς κοιμηθέντων καὶ μετανοησάντων ἐν
θερμοῖς τοῖς δάκρυσι, ὥρισται· ἐπειδὴ ἐν ἀπογνώ-
σει μᾶλλον, ἢ ἐν μετανοίᾳ τῶν τῆδε μετέστησιν.
Καὶ ὡς περὶ γὰρ ἐπὶ τῆς πρώτης μερίδος, τῆς ἐν
παραδείσῳ οὐσης, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δεῖ
ὑπὲρ αὐτῶν θυσίας προσφέρειν εἰς ἀναίρεσιν ἁμαρ-
τιῶν, ὡς ἱκανῶς ἐνταῦθα ἱκανοποιησάντων, καὶ
νῦν ἐντροφῶντων τοῖς ἀρρήτοις τῶν ἀγαθῶν, οὕτως
οὐδ' ὑπὲρ τούτων, ὄντων ἐν κολάσει τοῦ ἕβου, δεῖ
θυσιάζειν ὑπὲρ ἀφίστασιν· ἁμαρτιῶν. Ἄλλ' οἱ νέοι
θεολόγοι καὶ τοῦτο οὐ βούλονται· οὐτε γὰρ τοῖς
ἀγίοις ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν θέλουσιν εἶναι, οὐτε
τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐν κολάσει. Ἡμῖν δὲ εἰ καὶ οὐκ ἦν
σκοπὸς περὶ τούτου τὰ νῦν εἰπεῖν, ἀλλ' ἡ μόνη ὑπὲρ
τοῦ καθαρτηρίου, ὃ ἐστὶ τρίτον τοῦ βίου κεφάλαιον,
ὁμοῦ ἵνα μὴ ἀδυνάτως τισὶν ἔχειν δόξωμεν περὶ
τούτου, ὀλίγα ἔροῦμεν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐξελθεῖσάντων
τῶν ψυχῶν ἀμετανοήτων, ὠφέλεια καὶ μετὰ θανά-
τον οὐδεμία ἐστὶ. Περὶ τούτων γὰρ καὶ ὁ προφήτης
αἰνιττόμενος ἔλεγεν, « Ἐν δὲ τῷ ἕβῃ, τίς ἐξομολο-
γήσεται σοι ; » καὶ αὐ πάλιν· « Οὐκ ἐστὶ μετάνοια
μετὰ θάνατον, » ὁ ἱερεὺς Ἐπιφάνιος φάσκει· θάνα-
τον λέγων τὴν παντελεῖ τῶν ἀδικῶν καταδίκην, ὡς
ἐν τῷ πλουσίῳ τῷ καιρομένῳ ἐν τῇ φλογὶ δείκνυσται,
ζητοῦντι· βανίδα ὕδατος, καὶ μὴ δυναμένῳ τυχεῖν·
βανίδα μετανόιας δηλαδὴ αἰτοῦντι, καὶ μὴ εὐρέ-
σκοντι· καὶ εἰκότως· τῷ χαιμῶνι, οὐκ ἐσκαίρειν

⁶⁶ *Isal. vi, 6.*

ἔλεον· ἦλθε τὸ θέρος· καὶ οὐκ ἐθέρισε. Χειμῶνά μοι
 νῆσι τὸν πρὸντα βίον, τὸν συμπεπλεγμένον ταῖς
 ἀμαρτίαις· θέρος δὲ, τὸν μέλλοντα, καὶ τὰς ἀντα-
 ποδόβους τῶν ἔργων. Ἐνταῦθα γὰρ ἐν τῷ χειμῶνι
 τοῦτον ἐστὶν ἡ μετάνοια· ἐκεῖ δὲ τὸ θέρος, ἤγουν ἡ
 ἀπόλαυσις. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ προφήτης· Ἄπέ-
 κλεισα, φησὶν, ὁ θεὸς κατ' αὐτῶν. Δῆλον δ' ὅτι, μὴ
 μετανοήσαντά τινά ἐνταῦθα, ἀμήχανόν ἐστι μετα-
 νοῆσαι μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀπαλλαγὴν· λυθείσης γὰρ
 τῆς πανηγύρεως, καὶ κλεισθείσης τῆς τοῦ νυμφῶ-
 νος θύρας, οὐτε μετάνοια ἰσχύει, οὐτε δάκρυα ὠφε-
 λούσιν· ὡς ἐν τῇ παραβολῇ τῶν πάντε παρθένων
 ἐμφαίνεται· λεγουσῶν ἐκείνων, «Κύριε, Κύριε, ἀνοι-
 ξον ἡμῖν,» ἀπεκρίθη δὲ ὁ νυμφίος Χριστός, «Οὐκ
 οἶδα ὑμᾶς·» ἐξεληούσα γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, οὐτε
 δακρύει, οὐτε μετανοῆσαι δύναται· τῶν φυσικῶν ὀρ-
 γάνων δι' ὧν ἡ μετάνοια δεῖκνυται παυθέντων.
 Ἄγρυπνεῖν δεῖ πρότερον· ἐτοιμάζεσθαι πρὸς τὴν
 ἔξοδον· ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ῥιπῇ, ἐν
 ἐκείνῳ τῷ ἀκαρεῖ χρόνῳ, ἐν ᾧ ἡ ψυχὴ ἀγωνιᾷ ἐξελ-
 θεῖν τοῦ σώματος, καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς· καὶ γὰρ
 φοβερός ἐστὶν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, καὶ ὁ ἀγὼν μέγι-
 στος, καὶ ἡ ἐμπορία δυσεύωνος, δέος ἐστὶ μὴ ἐξερ-
 χομένη ἡ ψυχὴ εὐρεθείη τὰ χαμαίζηλα καὶ πρόσ-
 καιρα ταῦτα φρονούσα. Ἄν γὰρ ἐξέλθῃ μὴ ἐν
 μετανοίᾳ ἱκανῇ, καὶ ἀληθεῖ ἐξομολογήσει καὶ συν-
 τριβῇ τῆς καρδίας, μνήμην ἔχουσα τοῦ παρόντος
 βίου, τῆς προσκαιροῦ ταύτης ζωῆς, τοῦ πολυσπου-
 διστοῦ θησαυροῦ, γυναικός τε ἄμα καὶ τέκνων,
 φειδομένη τούτων ἀπάντων, καὶ τὸν νοῦν συνεχῶς
 τούτοις προσεπακτείνουσα, ἄδης εὐθέως αὐτὴν λαμ-
 βάνει· καὶ σκότος ἱερῶδης· καὶ κολάσει καταδικά-
 ζεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτὴν καταφλέγει. Τοῦτο μαρ-
 τυρήσει ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας προστάτης,
 Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Διαλόγων,
 ἐν κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ Πέτρος ὁ ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ
 πρὸς αὐτὸν φησὶ· «Τῇ παρ' ἐμοῦ ἐπιζητήσεις λοι-
 πόν, ἰκανῶς ὁρῶ ἑμαυτὸν πληροφορηθέντα· τοῦτο
 δὲ ἀκμὴν ἡ ἐρώτησις τὴν ψυχὴν ὑπανύπτει· ὅτι κα-
 θὼς ἀνωτέρω ἐλέχθη, τῶν ἀγίων τὰς ψυχὰς ἐν τῷ
 οὐρανῷ εἶναι πιστευτέον. Τί δὲ περὶ τούτου τοῦ
 πράγματος ἡ ἀλήθεια ἔχει, ἀγνοῶ· ἡ γὰρ ἀνθρω-
 πίνῃ βουλή, τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰς οὐκ ἔχει
 πρὸς τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως δύνασθαι κολάζεσθαι.»
 Γρηγόριος· «Ἐάν τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρανῷ
 εἶναι ἐπίστευσας, τῇ τῆς ἱερᾶς συντοχίας πληρο-
 φορίᾳ, δέον ἐστὶν, ἵνα καὶ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν
 τῷ ᾄδῃ εἶναι ἐκ παντὸς πιστεύσῃς· ἐκ γὰρ τῆς ἀν-
 αποδόσεως τῆς ἐνδοτάτου δικαιοσύνης, ἐξ ἧς οἱ
 δίκαιοι δοξάζονται, ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἀδικοὶ
 καριότης εὐφραίνεαι, οὕτως πιστεύειν χρὴ ὅτι καὶ τοὺς
 ἀδίκους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ
 καταφλέγει.»

Ἄκουσαι ὅτι τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς, ἦτοι τὰς
 τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων, ἀπὸ τῆς ἡμέρας
 τῆς ἐξόδου αὐτῶν, τὸ πῦρ καταφλέγει; Δῆλον οὖν
 ἐστὶ τοῖς μὴ φιλονεικεῖν ἰθιλοῦσιν, ὅτι ὡσπερ τοὺς
 ἀγίους ἡ τῶν οὐρανῶν διαδέχεται βασιλεία μετὰ τὴν
 ἐνθὲνδε ἀπαλλαγὴν, οὕτω καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους
 ἡ τοῦ ᾄδ.υ διαδέχεται κατοικία· ἐνθα κολάζονται

Aestas, nec messem fecit. Hiemem hic intellige
 praesentem vitam peccatis implicitam, messem vero
 futuram atque operum retributionem. Hic enim,
 in hac hieme, paenitentia reperitur, ibi aestas,
 id est fructio. Et alibi rursus Propheta, « Clausit
 Deus adversus eos, » inquit. Apertum autem est,
 eum qui in hac vita non paeniterit, impossibile
 esse illa transacta poenitere; nam dimisso conventu
 et clausa thalami sponsalis Janua, nec paenitentia
 valet, nec lacrymae prosunt, ut in parabola quinque
 virginum ostenditur, cum ea dicerent: « Domine,
 Domine, aperi nobis, » respondit sponsus Christus,
 « Nescio vos. » Egressa enim a corpore anima ne-
 que flet, neque potest poenitere, naturae sublatis in-
 strumentis, per quae poenitentia monstratur. Vigi-
 lare ante oportet et ad exitum se comparare; quia
 in ea hora, in illo momento, in illo indivisibili
 tempore, quo anima angitur exire de corpore, et
 vita praesenti (tremendum est enim tempus illud, et
 certamen maximum et mercatura non vili pretio
 aestimanda) cavendum est ne dum exit anima, in
 his humilibus et temporariis rebus deprehendatur
 implicita. Nam si non idonea satisfactione adhibita,
 vera confessione et cordis contritione decesserit,
 sed vitam tantum praesentem in memoria reti-
 nens, caducas has res, thesaurum studio quae-
 situm, uxorem simul et liberos, nec his modum im-
 ponens, sed ea continue animo revolvens et medi-
 tans, infernus quam primum abripit eam, et
 tenebrae caliginosae, et tortoribus traditur, atque
 ignis eam comburit. Testificabitur id Ecclesiae praes-
 ses Gregorius Dialogus in libro Dialogorum, capite
 quo Petrus ejus archidiaconus cum ipso sermonem
 habet: « Inquisitioni meae sufficienter jam video
 satisfactum. Sed hoc est adhuc quod quaestione
 animum pulsat: quia cum superius dictum sit, esse
 jam sanctorum animas in caelo, restat procul dubio
 ut iniquorum quoque animae non nisi in inferno
 credantur. Et quid hac de re veritas habeat igno-
 ro, nam humana aestimatio non habet peccatorum
 animas ante iudicium posse cruciari. » Gregor.
 « Si esse sanctorum animas in caelo sacri eloquii
 satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse
 credas et iniquorum animas in inferno, quia ex
 retributione aeternae justitiae, ex qua justii jam glo-
 riantur, necesse est per omnia ut et injusti cru-
 cientur; nam sicut electos beatitudo laetificat, ita
 credi necesse est quod a die exitus sui ignis re-
 probos exurat. »

B
 C
 D

πάντως κριθῶσι. Καθάπερ γὰρ τοὺς ἐκεῖ ἡ μα-
 κριότης εὐφραίνει, οὕτως πιστεύειν χρὴ ὅτι καὶ τοὺς
 ἀδίκους ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν τὸ πῦρ
 καταφλέγει.
 Audis malorum, seu peccatorum, et impaeniten-
 tium animas, a quo die hinc decesserint, igni
 comburi? Clarum est igitur iis qui contentendi
 vitio non laborant, quod veluti sanctos post obitum
 caelorum excipit regnum, sic et desperatos pro
 domicilio infernus manet, ubi plectuntur extremum
 diem exspectantes, ut postea induti corruerint

æternas pœnas recipiant. Id etiam mecum testifi-
cabitur Maximus ad cubicularium scribens. Inquit
enim : « Quis, o dilecte, nostrum, qui peccatorum
scribibus sit inquinatus, sanctorum angelorum in-
spectationem non reformidet, a quibus in exitu vitæ
constitutus ex divino judicio per vim corpore
pellitur cum indignatione et iuvis? Quis comina-
culatam suam sentiens conscientiam, ævum et
immanem malorum dæmonum occursum non
timeat, eorum unoquoque post obitum in aere ad
se incessanter miseram trahente animam, scelerum
suorum convictus futurorum bonorum
miserabilem spei desperationem? Post subsecutum
vero in aere cum spiritibus pravitatis iudicium et
villicatum, descensus in infernum cum manet, et
ibidem domicilium et commemoratio : ubi profundæ
tenebræ et silentium profundissimum : nullo alio
cibo se alentes eo damnatæ animæ, quam acibus
remitibus, sospiriis et amarissimis lacrymis, et ob
imminentia mala mœstitia, nil aliud semper exspe-
ctantes quam eam, quæ justum iudicium sequitur,
justam retributionem. Hanc perpetuam tristitiam
et dolorem creat illis resurrectionis expectatio,
tremenda Christi adventus dies, horribilis exhibitio
et presentatio, et anteaactæ vitæ examen. Per
quam hi qui ad dexteram Christi constituti sunt,
arcanorum bonorum promissionem recipient, illi
ad sinistram locati ignem æternum sortientur, ac
tenebras exteriores, et vigilem vermem, et strido-
rem dentium, et dedecus sempiternum. » Audis ex

macro doctore hoc, quod post peractum in aere
cum spiritibus pravitatis iudicium et villicationem,
descensus in infernum manet peccatores? Quo-
modo his tremendis verbis fidem non alhibes?
Nam qui plecti peccatores non vult, neque Judam
nunc puniri permittet : sed hoc nullatenus verum
est, nec ullo unquam modo.

τὸν ᾄδην κατοίκησις διαδέχεται τοὺς ἀμαρτωλοὺς.

Ἐὰν γὰρ ὁ μὴ θέλων εἶναι τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐν κολάσει,

Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν.

Ecce liquido ostensum est, quod qui impœnitentes
deceunt, ad pœnam rapiuntur, expectantes,
ut post induti corporibus in utroque simul ple-
tantur, quo tempore perfecta proprie dicitur, et
est sine anno punitio. Non opus est igitur hæc
ulterius persequi, quippe cum satis de his dictum
sit. Quod si his adversarius non acquiescet, nec si
multo plura adjunxeris, acquiescet. Itaque de his
dictum est sufficienter, nec oportet ulterius pro-
gredi. Restat igitur ut pro tertia classe, de qua
nobis propositum est dicere, preces offerantur et
pia opera exhibeantur : nam qui in ea locati
sunt, hi post mortem purgantur, eaque est anima-
rum purgatio quam nos demonstrare contendimus.
In ea igitur tremenda demigrationis hora, in qua
anima separatur a corpore, et naturale vinculum
sic Deo volente discinditur, animæ quæ in vera
pœnitentia repertæ fuerint, cum liberationem a
peccatis, quæ scilicet corporibus indutæ perpetra-

Α περιμένοντες τὴν τελευταίαν ἡμέραν· ἵνα καὶ τὰ
σώματα ἐνδυσάμενοι, τὴν ἀπέραντον κλάσιν λή-
ψονται. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος· συμμαρτυρήσει μοι
Μάξιμος, πρὸς κουδικουλάριον γράφων· λέγει γάρ·
« Τίς γάρ, ἀγαπητὲ, φοιτῶν τῶν κατ' ἐμὲ βύπτοις ἀμαρ-
τημάτων κατεστιγμένος, οὐ φοβεῖται τὴν τῶν ἁγίων
ἀγγέλων ἐπιστάσιαν; ὑφ' ὧν κατὰ τὴν Θεῖαν ψή-
φον, τῆς παρούσης ζωῆς, τὸ πέρασ δεχόμενος, βία
τοῦ σώματος μετ' ὀργῆς ἐξωθείται καὶ μὴ βουλό-
μενος. Τίς κεκληθωμένῃ ἐαυτῷ συνεπιστάμενος
τὴν συνείδησιν, οὐ δίδοικε τὴν ὠμοτάτην τῶν πονη-
ρῶν δαιμόνων καὶ βορβορώδη ὑπάντησιν; ἐκάστου
τούτων κατὰ τὸν ἀέρα μετὰ τὴν ἔξοδον, πρὸς ἐπι-
τὸν ἀπειθῶς τὴν ἀβλήν ψυχὴν ἔλκοντος· καὶ τῷ
ἐλέγγῳ τῶν αὐτῆ τῆς ἐπὶ τοῖς μέλουσιν ἀγαθῶς
ἐλπιδος· ἐλεεινὴν ἀπόγνωσιν. Μετὰ δὲ τὴν γενομένην
κατὰ τὸν ἀέρα πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας
διάγνωσιν τε καὶ λογοθέτησιν, ἢ πρὸς τὸν ᾄδην κα-
τάπτωσις διαδέχεται, καὶ παροίκησις· ἐν ᾧ ἐκείτος
βαθὺ καὶ βιθυτάτη σιγὴ· τροφὴν ἔχουσαι αἱ ἐκείτου
καταβεδνικασμέναι ψυχαί, τοὺς δριμυτάτους στεναγ-
μοὺς, καὶ τὰ πικρότατα δάκρυα, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς
δεύοις κατ' ἔθειαν· ἐκδεχόμεναι δὲ ἀπαντὸς εὐδὴν
ἄλλο, ἢ μόνον τὴν ἐπὶ τῇ δικαίᾳ ψήφῳ δικαίαν ἀν-
ταπόδοσιν. Ταύτην οὖν συνίστησιν αὐτοῖς τὴν ἀπαι-
στον λύπην καὶ ὀδύνην, ἢ τῆς ἀναστάσεως ἔλπις, ἢ
τῆς φοβερᾶς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡμέρα, ἢ φρι-
κωδιστάτη παράστασις, ἢ περὶ τῶν βεβιωμένων
πάντων ἀπολογία· καθ' ἣν οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ
Χριστοῦ στάντες, λήφονται τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν
τὰς ἐπαγγελίας· οἱ δὲ τὴν ἀριστερὰν στάσιν λαχόν-
τες, τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ ἐξώτερον σκότος, καὶ
τὸν ἀκοίμητον σκώληκα, τὴν βρυγμὴν τῶν ὀδόντων,
καὶ τὸ διηκεῖς δάκρυον, καὶ τὴν ἀπέραντον ἀσχί-
νην. » Ἀκούεις καὶ τοῦ διδασκάλου τούτου, ὅτι μετὰ
τὴν γινωμένην διάγνωσιν τε καὶ λογοθέτησιν ἐν τῷ
ἀέρι, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἢ πρὸς
Πῶς οὐ πείθει τοιοῦτοις καὶ φοβεροῖς ῥήμασι; καὶ
οὐδὲ τὸν Ἰουδαῖον ἐν κολάσει θελήσει ἀν εἶναι τανῦν.

Ἰδοὺ δέδεικται σαφῶς, ὅτι οἱ ἀμετανόητως ἀπο-
θυήσκοντες εἰς κλάσιν ἀπέρχονται, ἐκδεχόμενοι καὶ
τὴν ἐπέδυσιν τῶν σωμάτων, ἵνα κατὰ τὸ συναμφε-
τερον κολασθῶσιν· ὅτι καὶ τελεία λέγεται κυρίως,
D καὶ ἔστιν ἡ ἀπέραντος κλάσις. Οὐ χρεῖα οὖν τοῦ
λοιποῦ λέγειν περὶ τούτου, ὡς ἀρκούντων τῶν εἰ-
ρημένων· εἰ δὲ τούτοις οὐ πεισθήσεται ὁ ἀντιλέγων,
οὐδ' ὅσα ἀν τις εἴπῃ, πεισθήσεται. Καὶ περὶ μὲν
ταύτης ἱκανῶς εἴρηται· καὶ οὐ χρὴ περαιτέρω
προβαίνειν. Λεῖπεται οὖν περὶ τῆς δευτέρας μερ-
δος γίνεσθαι τὰς προσευχὰς, καὶ τὰλλα τῆς εὐσε-
βείας· ἔργα· περὶ ἧς καὶ ἡ σπουδὴ ἡμῶν ἔστι φάνα-
ῶς οἱ ταύτης τυχόντες, οὗτοι καθαίρονται μετὰ θά-
νατον. Καὶ αὕτη ἔστιν ἡ τῶν ψυχῶν κάθαρσις, ἣν
πειρατόμεθα δεῖξαι. Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ ὥρᾳ τῇ
φοβερᾷ τῆς ἐναλλαγῆς, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ τοῦ σώμα-
τος χωρίζεται, καὶ ὁ φυσικώτατος δεσμὸς ἀποτέμε-
ται οὕτω βουλήματι, αἱ ψυχαὶ αἵτινες εὐρεθῶσιν ἐν
μετανοίᾳ ἀληθεῖ, καὶ ἀποχὴν τῶν πλημμελημάτων

ἀ ὡς σάρκα φοροῦσαι ἐπλημύλησαν, ὡς δεῖ ποιη-
σάμεναι, καὶ μηδ' ὄλω· τι τοῦ παρόντος αἰῶνος
φροντίζουσαι ἢ φρονοῦσαι, ἀλλ' ἀκατακλιῶς ὄλω
ὄλον τὴν νοῦν ἔχουσαι πρὸς τὸν περιούσιον τόπον, σκύ-
βαλα τὰ παρόντα πάντα ἡγησάμεναι, ἵνα μόνον κερ-
δήσωσιν ἐν ποθοῦσιν νομίον διὰ τῆς μετανοίας, καὶ
ἀπαντήσωσι τῷ φοβερῷ κριτῇ ἐν νεφέλαις, αὗται
μεγάλην ὠφέλειαν ἔχουσι μετὰ θάνατον. Ἐν μετα-
νοίᾳ γὰρ εὐρέθησαν, καὶ ἐν μετανοίᾳ κρίνονται·
ὥσπερ ἐκείναι αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν ἀπογνώσει, κατα-
κρίνονται. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἕπερ ἀκούομεν ἀπειλού-
μενον παρὰ τοῦ κριτοῦ· « Ἐν ᾧ εὐρω σε, ἐκεῖ καὶ
κρινῶ σε. »

Γ.

Καιρὸς δὲ λοιπὸν καὶ τῶν μαρτυριῶν ἀπακοῦσαι
ἐς ὑπεσχέθημεν ἀκοῦσαι ὁμᾶς, ἐκθεῖναι. Καὶ πρῶ-
τος μὲν παρ' ἐμῶν ὁ προμνημονευθεὶς θεὸς καὶ ἱερεὺς
Ἰωάννης, ὁ μέγας ὀφθαλμὸς τῆς Ἐφῆς, ὁ ἐκ Δαμα-
σκοῦ ἀνιλάμψας· οὗτος γὰρ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν
πίστει κεκοιμημένων συντακτικῶν αὐτοῦ λόγῳ, τῷ
ἐπιγραφῆν ἔχοντι· « Ὅπως αἱ ὑπερ αὐτῶν γινόμεναι
λειτουργίαι καὶ εὐχαῖαι τούτους ὀνήσῃν, » ἡ δὲ ἀρχὴ
τοῦ λόγου, « Τὰ τῶν βρωμάτων ἡδέα· » μετὰ πολλὰ
καὶ ἄλλα, ἐπι τοῦτο φησιν, « Ὅτι οἰοῦ λόγῳ μύσαι
τε καὶ αὐτόπται, οἱ τὸν τοῦ κόσμου γῦρον ζωγράφ-
σαντες μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ θεοὶ ἀπόστολοι,
ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀγράντων καὶ ζωοποιῶν μυ-
στηρίων, μνήμην ποιῆσθαι τῶν πιστῶς κοιμηθέν-
των ἐθέτισαν· ὁ καὶ κατέχει βασιλῆως καὶ λίαν
ἀνάντιβρήτως ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἀπὸ περάτων
καὶ μέχρι περάτων, ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκ-
κλησία, ἐκ τότε μέχρι τοῦ νῦν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου
λήξεως ἄχρι, οὐκ ἀλογίστως πάντως, οὐδὲ καταλίως,
οὐδὲ εἰκῆ, καὶ ὡς ἔτυχε τοῦτο θεοπίσαντες. Οὐδὲν
γὰρ ἀνόητον ἢ τῶν Χριστιανῶν ἀπλανῆς θρησκεία
παρελίπη, καὶ εἰς αἰῶνα κατέσχευ ἀπαρασάλευτον·
ἀλλὰ πάντα ἐπωφελῆ καὶ θεάρεστα, καὶ λίαν ὀνησι-
φόρα, καὶ σωτηρίας μεγίστης πρόξενα. » Ἀκούεις
ὅτι οὐ παρέλαβεν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τι πλάνης
ἐγόμενον, ἢ ἀνόητον· ἀλλὰ πάντα θεάρεστα καὶ
ὀνησιφόρα λίαν, καὶ πρόξενα σωτηρίας μεγίστης.
Μετ' αὐτὴν δὲ ὁ πολλὸς τὰ θεῖα καὶ βαθεῖς Διουύσιος,
καὶ αὐτὸς ἐν τῇ τῶν κεκοιμημένων μυστικῇ θεωρίᾳ,
τοιαῦτα φάσκει· « Οὐ γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἱεράρχης, ὁ
τῆς ἀρχικῆς δικαιοσύνης ὑποκρήτης, ἐξήτει ποτὲ τὰ
μη τῷ Θεῷ προσφιλέστατα, καὶ πρὸς αὐτοῦ δοθή-
σεσθαι θεωρῶς ἐπηγγελμένα· διὸ τοῖς ἀνέροις
ἦγον ἀφωτίστοις, οὐ προσεύχεται ταῦτα κεκοιμη-
μένοις. » Καὶ αὖθις· « Οὐκοῦν ὁ θεὸς ἱεράρχης,
ἐξαιτεῖ τὰ φίλα Θεῷ, καὶ πάντως δωρηθησόμενα. »
Καὶ πάλιν· « Ἡ μὲν οὖν εὐχή, τῆς θεαρχικῆς ἀγα-
θότητος, δεῖται πάντα μὲν ἀφείναι τὰ δι' ἀνθρωπι-
νῆν ἀσθένειαν τῷ κεκοιμημένῳ πταίσματα· τάξει
ἐξ τοῦτον, ἐν χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλπους Ἀβραάμ
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἐν ᾧ ἀπέδρα τόπος, ἐδύνη
καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς· παρορώτης τῆς θεαρχι-
κῆς ἀγαθότητος, καὶ τὰς ἐγγινομένας τῷ κεκοιμη-

** Job xiv, 5.

verunt, fecerint ut oportet, neque hujus sæculi
quicquam omnino vel curaverint vel cogitaverint,
sed in universum eo tantum modo, quo abiturus
sunt, totam mentem direxerint, presentia omnia
retrimenta putantes, ut solum eum quem desiderant
sponsam lucrentur per pœnitentiam, tremendoque
judici in nubibus occurrant, hæ maximum post
mortem juvamentum percipiunt. Cum enim in
pœnitentia repertæ fuerint, in pœnitentia quoque
judicantur, quemadmodum eæ quæ in desperatione
repertæ fuerint, condemnantur. Et hæ commina-
tiones sunt quas a judice audimus : « Ubi invero
te, ibi et judicabo te. »

III.

Reliquum est in presentia testimonia vos audire
quæ antea polliciti sumus. Primusque prodeat an-
tedictus divinus et sacer Joannes, magnus Orientis
oculus, qui a Damasco illuxit. Is enim in ea ora-
tione quam conscripsit de his qui in fide obdor-
mierunt, cujus titulus est : « Qua ratione sacrificia
et bona opera, quæ pro iis suscepta sunt, ipais
opitulantur, » cujus orationis initium est : « Escæ
suaves, » post alia multa hæc etiam dicit : « Quod
Salvatoris discipuli et divini apostoli, qui mysterio-
rum Verbi participes atque oculati testes sacre, qui
mundi orbem dum viverent peragrarunt, in tre-
mendis, intemeratis et vivificantibus mysteriis
commemorationem fieri de his qui fideles obdor-
miere, sanxerunt ; quod etiam firmiter et absque
ulla controversia tenet a finibus usque ad fines
Christi Dei apostolica et catholica Ecclesia ab eo
tempore in presentia et usque in finem mundi non
sine ratione, neque stulte, neque temere, neque
forte fortuna id decernentes. Nam nihil quod stulti-
tiam saperet, admisit Christianorum inerrans
religio, et in sæculum inconcussa tenuit : imo vero
cuncta utilis Deoque grata et valde conducibilia
ad salutem. » Post hunc magnus in divinis et
sublimis Dionysius et ipse in mystica de mortuis
consideratione hæc ait : « Non enim divinus
sacrorum præses, divinæ justificationis minister,
petiisset quæ Deo præcipue non essent accepta, et
quæ se daturum divinitus promisisset. Ideoque
profanis, id est iis qui illuminati non sunt mortuis,
hæc non precatur. » Et rursus : « Ergo divinus
sacrorum præses quæ Deo grata sunt petit, et quæ
omnino donaturus est. » Et iterum : « Cum divi-
nam bonitatem precamur, peccata defuncto condo-
nari petimus, quæ ob humanam imbecillitatem
admissa sunt : in regioneque viventium eum col-
locari, in sicut Abraham, Isaac et Jacob, in quo
loco abest mœror, tristitia et gemitus, cum divina
potentia ob suam bonitatem contemnat maculas ab
imbecillitate humana provenientes. Quoniam nomi-
ni sacre litteræ docent, mundum
Vides tu qui contradic-
desse preces p-

sunt. Gregorius deinde Theologus cognomine, divinum eloquentiæ flumen, in funebri in fratrem Cæsarium sermone de matre sua : « Auditum est, inquit, nuntium dignum auribus omnium, se filio in funere omnem ejus substantiam pro eo dono dare : qua sancta et speciosa pollicitatione omnis meror ex animo ejus sublatus est ; » et paucis interjectis : « Quæ ad nos pertinebant talia sunt : partim namque tradidimus partimque trademus annuos honores et commemoraciones adhibendo. »

τον ὑπὲρ ἐκείνου δῶρον ἐντάφιον. » Καὶ μεθ' ἑτερα· « Τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα. Καὶ τὰ μὲν, ἀποδεδώκαμεν· τὰ δὲ, δώσομεν, τὰς δὲ ἔτους προσφέροντες τιμὰς τε καὶ μνήμας. »

Vides quomodo hoc magnum Ecclesie lumen affirmat, speciosas et sanctas oblationes appellando, quæ pro his quæ obdormierunt suscipiuntur, comprobaturque anniversarias commemoraciones. Ubi est miserorum hominum nefaria synagoga quæ de medio tollere conatur ea quæ doctores et Ecclesiis lumina conscripserunt, multo labore et studio adhibito a sanctis apostolis hæc colligendo? Sed prava schismaticorum quorundam stultorum, levium, indoctorum et obscurosynagoga, qui omnes nostras insulas confuderunt et perturbarunt, omitti debere commemoraciones pro fidelibus defunctis prædicant, nullamque sanctorum memoriam ac sacrificia, conventusve sacros et dies festos celebrari, aut cum piis sacerdotibus psallere oportere, sed disjungi mutuo et tanquam a serpentum facie refugere. Sed ad id ipsorum dedecus et confutationem re et cognomine aureus Joannes accedat, paupertatis amator et poenitentiae dux ac magister, qui in expositione sua divina ad Philippenses et Galatas sic inquit : « Si enim Græci una cum mortuis cremant quæ sua fuerunt, quanto magis fidelem oportet una cum fidei sua consociare? Non ut ea quemadmodum ista in cinerem convertantur, sed ut majore gloria cumules illum. Et si fuerit peccator defunctus, ut cum solvas a peccatis; sin justus, ut additamentum fiat mercedis et retributionis. » Et in alio sermone : « Iterum excogitemus, inquit, quomodo mortuis proximis, præstemus hic auxilium quod volumus, eleemosynas dico et oblationes; quæ quidem res ipsis utilitatem, magnum lucrum et commodum affert. » Non enim temere et fortuito hæc instituta sunt, et Dei Ecclesie a suis sapientissimis discipulis per manus tradita, ut sacerdos in tremendis mysteriis pro fidelibus mortuis preces effundat; nam bene ipsis cognitum est, magnum inde lucrum et commodum comparari. Audis aureum animo et lingua, divinum dico Joannem, « Quod si impii pro impiis faciunt, quanto magis nos fideles pro fidelibus efficere debemus (1)? » Non ad perditionem hæc veluti illa, sed ut majorem mortuo gloriam conciliemus, ac si peccator est, ejus peccata purgamus, et a vinculis solvimus, et e tenebris educimus, a luctu et gemitu inferni redimimus. Si vero justus, non eum a vinculis solvimus, nec ejus peccata purgamus, sed gloriæ additamentum

A μὲν ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλίδας· ἐκείτωρ οὐδαίς, ὡς τὰ θεῶν φασὶ λόγια, καθαρὰς ἀπὸ βύπτου. » Βλέπεις ὁ ἀντιλέγων, πῶς βεβαίως ἐπωφελεῖς ὑπάρχειν τὰς ὑπὲρ τῶν πιστῶς κοιμηθέντων δεήσεις; Μετὰ δὲ τοῦτον αὐθις ὁ τῆς θεολογίας ἐκπύουμος, Θεορρήμων Γρηγόριος, ἐν τῷ εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιταφίῳ λόγῳ, περὶ τῆς ἰβίας μητρὸς· « Πλούσθη, φησὶ, κήρυγμα πάσης ἀκοῆς; ἄξιον, καὶ μητρὸς πάθος κενούται δι' ὑποσχέσεως καλῆς καὶ δόσιος· δοῦναι τὰ πάντα τῷ παιδὶ τὸν ἐκείνης; πλούσιος· τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα. Καὶ τὰ μὲν, ἀποδεδώκαμεν· τὰ δὲ, δώσομεν, τὰς δὲ ἔτους προσφέροντες τιμὰς τε καὶ μνήμας. »

Ὁρᾷς πῶς καὶ οὗτος ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ βεβαίως, καὶ καλὰς καὶ δόσιος καλεῖ τὰς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων προσαγωγὰς· καὶ τὰς κατ' ἔτος ἐτησίους μνήμας συνίστησι; ποῦ ἢ τῶν ἀθλίων μιὰρὰ συναγωγὴ; ἢ ταῦτα ἐκ μέσου ποιῆσαι σπουδάσασα, ἢ οἱ διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας, κόπῃ καὶ μόχθῳ πολλῷ παρέδωκαν, ἐκ τῶν ἱερῶν ἀποστῆλων πάντα παραλαθόντες. Ἄλλὰ συναγωγὴ κτηνῶν σχισματικῶν, καὶ παπαδαρίων τινῶν κούφων, ἀγραμμάτων καὶ σκοτεινῶν, οἱ πάσας τὰς ἡμετέρας νήσους συνέχεαν τε καὶ συνετάραξαν· διδάσκοντες οἱ ἀμαθεῖς, μὴ ποιεῖν μνήμας τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, μηδὲ μνηεῖς ἀγίων καὶ τιλετάς· μὴ συνδέξει ἱεράς τε καὶ κατ' ἀντιλήψεις· μηδὲ συμφέλλειν τοῖς εὐσεβέσιν ἱερεῦσιν· ἀλλὰ σχιζέσθαι ἀπ' ἀλλήλων· καὶ φεύγειν ὡς ἀπὸ θραυκῶν. Εἰς αἰσχύνῃν δὲ καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν, καὶ ὁ χρυσορρήμων ὄντως καὶ χρυσοπύουμος Ἰωάννης παρῖτω· ὁ τῆς φιλοπρωγίας καὶ τῆς μετανοίας ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος· δὲ, ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους αὐτοῦ καὶ Γαλάτας θεοφειγῆς ἐρμηνείᾳ, οὕτως φησὶν· « Εἰ γὰρ Ἑλληνας συγκατακαλοῦσι τοῖς ἀπελθούσι τὰ παρ' αὐτῶν, πῶς γε μᾶλλον τὸν πιστὸν συμπαραμείψαι δεῖ τῷ πιστῷ τὰ οἰκεία; οὐχ ἵνα τέφρα γένηται καθὼς ἐκεῖνα καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα μείζονα τούτῳ περιβάλλῃ τὴν δόξαν· καὶ εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ὁ τεθνηκὼς ἦ, ἵνα τὰ ἀμαρτήματα λύσῃ· εἰ δὲ δίκαιος, ἵνα προσθήκῃ γένηται αὐτῷ μισθοῦ καὶ ἀντιδόσεως. » Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ αὐτοῦ· « Ἐπινοήσωμεν, φησὶ, τοῖς ἀπελθούσιν ὠφέλειαν· δώμεν αὐτοῖς τὴν προσοῦσαν βοήθειαν· ἐλεημοσύνας λέγω καὶ προσφοράς· καὶ φέρει τούτοις πολὺ τὸ πρᾶγμα τὴν ἔξοδον, καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν· οὐ γὰρ εἰρήνη καὶ ὡς ἐτυχῆ ταῦτα νενομοθέτηται, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πανσόφων μαθητῶν παρέδδοται· φησὶ δὲ τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων εὐχὰς ποιῆσθαι τὸν ἱερέα, ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων· ἴσασι δ' αὐτοῖς, πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τούτου καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. » Ἀκούετε τοῦ Χρυσοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, τοῦ θεοῦ φησὶ Ἰωάννου, ὅτι εἰ μὲν οἱ ἀσεβεῖς ὑπὲρ ἀσεβῶν ποιοῦσι, πῶς γε μᾶλλον ἡμεῖς οἱ πιστοὶ, ὑπὲρ τῶν πιστῶν ποιεῖν ὀφείλομεν; καὶ οὐχ ὅτι εἰς ἀπώλειαν ταῦτα ὡσπερ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὅτι μείζονα δόξαν προστίθεμεν τῷ κεκοιμημένῳ· καὶ εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, καθαίρομεν αὐτοῦ τὰ ἀμαρτήματα καὶ λύο-

(1) Hæc sumpta ex I. VIII, c. 4, Apost. Const.

μεν αὐτὸν τοῦ δεσμοῦ· καὶ ἀνάγομεν ἐκ τοῦ σκότους· καὶ τῶν δακρῶν καὶ στεναγμῶν τοῦ ἔξου λυτροῦμεν. Εἰ δὲ δίκαιος, οὐ λυτροῦμεν αὐτὸν τοῦ σκότους, οὐδ' ἀπολύομεν τῶν δεσμῶν, οὐδὲ καθαιρομεν αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ προσθήκην δόξης αὐτῷ περιτίθεμεν· καὶ ὅτι μεγάλην αὐτοῖς προξενούμεν ὄνησιν καὶ ὠφέλειαν. Πού εἰσιν οἱ λέγοντες μὴ εἶναι κάθαρσιν ψυχῶν μετὰ θάνατον; Ἴδου Χρυσόστομος· φάσκει, οὐκ ἔχουσιν ἀνταπεινῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ πάνσοφος οὐθις Νυσσαῖων Γρηγόριος, τοῦτοσις οἰονεὶ μαχόμενός φησιν· Οὐδὲν ἀλογίστως οὐδὲ ὀκερδῶς, ὑπὲρ τῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύκων καὶ μαθητῶν παραδίδοται· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα πάντως ἐπωφελεὶς καὶ θεάρεστον· τὸ μνήμην δηλονότι ποιεῖν ἐπὶ τῆς θείας καὶ παμφαοῦς μυσταγωγίας, τῶν ἐν ὁρθῇ πίστει κεκοιμημένων. Ἀκούεις καὶ τούτου, ὅτι οὐδὲν ποιεῖ ἡ Ἐκκλησία χωρὶς λόγου; ἀλλὰ πάντα μετὰ λόγου, καὶ ἀπὸ παραδόσεως τῶν ἱερῶν ἀποστόλων· καὶ τὸ ποιεῖν μνησιν ἐν ταῖς ἱεροτελεσטיαῖς ὑπὲρ τῶν πιστῶς κοιμηθέντων, λίαν ἐστὶν ἐπωφελεὶς καὶ τῷ Θεῷ ἀρεστόν· θέλει γὰρ πάντων τὴν σωτηρίαν ὁ φιλόψυχος καὶ φιλάγαθος καὶ πανοικτίρμων Θεός. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν προφήτην, ὅτι, Σὺ ἀποδώσεις ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ, Θερίσει πᾶς τις ὃ ἔσπειρε· καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, περὶ τῆς παρουσίας πάντως τοῦ κτίστου, καὶ τῆς τότε φρικτῆς ἀποβάσεως εἴρηται, καὶ τῆς τοῦ κόσμου τοῦδε συμπερατώσεως. Τότε γὰρ ὄλιγος βοήθεια οὐκ ἔστι καιρός· ἀλλὰ πᾶσα παράκλησις ἀπρακτος. Τῆς πανηγύρεως γὰρ θαυμάσιος, οὐκ ἔστι πραγματείας ἐμπόρισμα. Πού γὰρ οἱ πίνητες τότε· πού λειτουργοῦντες; πού ψαλμῳδοῦντες; πού εὐχοῦνται; διὰ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, ἀλλήλους ἐπικουρῆσομεν· καὶ τῷ φιλαδέλφῳ καὶ φιλανθρώπῳ καὶ φιλοψύχῳ Χριστῷ τῷ Θεῷ, τὰ τῆς φιλαδελφίας προσοίσομεν· δέχεται γὰρ εὐ μάλα· θέλει μὲν αὐτὸς ὡς φιλόανθρωπος ἡμᾶς αἰτεῖν· αὐτὸς δὲ οἷα δοθὸς ἀφθονος, ἀπονέμει ἐκάστην τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα· καὶ τότε ἡμῖν ὀλικῶς ἐπικαμπτεται, οὐχ ὅταν τις μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζεται, ἀλλ' ὅταν καὶ ὑπὲρ τοῦ πᾶσος τοῦτο προθύμως ἐργάζεται.

Δ.

Τί δὲ καὶ ἡ μετὰ τὸν Μακάριον ἱστορία δηλοῖ· ὅταν τὸ ξηρὸν κρανίον ἠρώτησεν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἀισθάνονται ὅταν τις ὑπὲρ αὐτῶν προσεύχηται· οὐκ ἀπελογήθη ἐδὲ ξηρὸν ὄστον, ὅτι μεγάλην ἄνεσιν καὶ ἀνακωχὴν ἔχουσιν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν μνησιν γίνηται; Ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς τῶν ἁγίων γερόντων βίοις, σὺν πολλοῖς ἄλλοις, καὶ τοῦτο εἴρομεν· Ἐτί τῶν θεοφόρων ἐκείνων ἀνδρῶν, μαθητὴν ἔχων ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου πᾶρας βῆθῳ φθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος Κύριος, μετὰ δακρῶν αἰτησαμένου τοῦ γέροντος, ὡς τὴν κατὰ Λάζαρον πλοῦσιον, ἐν τῇ φλογὶ καυσούμενον μέχρι τραχίλου ὑπέδειξεν; Ὡς ἐκείθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου πονήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὴν θείαν λιπρήσαντος, μέχρι τῆς ζώης ἀλίαν ὑπέδειξεν. Ἔπειτα καὶ αὐθι; κόποις τοῖς κόποις τοῦ ἁγίου προσθήσαντος, παντελεύθερον καὶ τοῦ πύρις λελυτωμένον ἐν ὄψασι τῷ γερόντι δίδειχαν. Διὰ γὰρ τῆς ἀμελείας, τὴν κλάσιν ὑπέμεινε· διὰ τοῦτο καὶ εὐλάτος ἡ τοιαύτη ἁμαρτία. Καὶ

A adhibemus, et illi magna commoda et utilitates asferimus. Ubi sunt qui animarum post mortem purgationem non inveniri dicunt? Ecce Chrysostomus dicit, nec potest ei contradici. Sed sapientissimus iterum Nyssæorum episcopus, veluti cum his verbis decertans ait: « Nihil inconsulto neque absque emolumento a Christi præconibus et discipulis traditum est, sed res plena utilitatis est Deoque accepta, et commemoratio videlicet quæ habetur in divino et admirabili sacrificio pro his qui in fide obdormierunt. Audis Patrem hunc, quod aihil inconsulto, sed omni cum animadversione et ex traditione sanctorum apostolorum agit Ecclesia, quodque in divinis officiis de fidelibus mortuis commemorationem facere est utile admodum ac Deo gratum? Vult enim omnium salutem animarum, et bonorum amator et dilector et misericors Deus. Nam quod dicit propheta, quod unicuique reddet secundum opera ejus, et metes quisque quod seminavit, et quæ sequuntur, de adventu omnino Conditoris, et de eo tremendo judicio dictum est, et de hujus mundi consummatione, quia tunc auxilii tempus præterit, et omnis advocatio inuillis; nam dimisso conventu tollitur negociationis commercium. Ubi tunc pauperes? ubi sacrificia? ubi psalmodiæ? ubi bona opera? Idecirco ante illud tempus mutuo nobis optulemur, et Christo Deo, fratrum, hominum et animarum amatori, fraternæ charitatis officia præstemus; nam libenter almodum recipit, capique ut petamus, ut nostri amans Dominus; is vero veluti dator munificus exhibebit quæ pro alterius salute postulatur eoque tempore plenissime necitur, non solum quando quis de sua anima sollicitus est, verum etiam quando pro proximi anima omni studio laborat.

ἡμᾶς αἰτεῖν· αὐτὸς δὲ οἷα δοθὸς ἀφθονος, ἀπονέμει ἐκάστην τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα· καὶ τότε ἡμῖν ὀλικῶς ἐπικαμπτεται, οὐχ ὅταν τις μόνον ὑπὲρ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζεται, ἀλλ' ὅταν καὶ ὑπὲρ τοῦ πᾶσος τοῦτο προθύμως ἐργάζεται.

IV.

Quid autem et historia quæ de Macario narratur ostendit, quando aridam calvariam percontatus est, an sit sensus mortuis cum pro iis oramus? Nonne respondit aridum os, magnum levamen et requie sentire, quando pro iis fit commemoratio? Præterea in Vitis Patrum una cum aliis multis et hoc inveni. Cum quidam ex his divinis hominibus discipulum haberet negligentius viventem, et in extremo vitæ in eadem inertia deprehensum, misericors et animarum amator Deus, multis cum lacrymis petente scne, tanquam divitem illum, de quo Lazari refert historia, eum ostendit, qui in igne cervice tenus tenebatur. Sed cum is vehementius instaret, et eum lacrymis Deum obsecraret, usque ad cinctum rursus ostendit: deinde iterum preces precibus audiendo et impensius augendo, postquam igne solutum per visum nam propter hæc circa id factum harum rati

rum Vitis continentur, divinas dico revelationes, quæ liquido comprobant mortuis admodum prodesset oblatas pro iis preces, sacrificia et elemosynas? Nihil enim deperit eorum quæ Deo mutuo dantur, sed magno cum sænore nobis retribuuntur. Nunc igitur est tempus auxilii præstandi, nunc etiam sanctos nobiscum habemus, qui una legatione funguntur pro mortuis ac pro iis deprecantur: nam de futuro non datur legatio, quando conventus dimittitur, et omnis subsidii spes tollitur; nunc tempus negotiationis et commercii, tempus laboris et pœnitentiæ. Et beatus qui emollitus non est, spe delinitus et precibus; beatorum qui pro se et proximo suo decertaverit; id enim magis oblectat misericordem Dominum et lætificat, festinare scilicet unumquemque ad subsidium proximo ferendum: hoc namque expetit misericors et vult, ut mutuo beneficia dum vivimus et post mortem præstemus. Ad hæc per sanctos apostolos incrementum sacrificium pro mortuis nobis tradidit, tertias, et nonas, et quadragesimas, anniversarias et commemorationes, et sacra, quæ absque controversia catholica et apostolica Ecclesia, ejusque in Deo congregatus et religiosissimus populus tenet inconcussa et firma. Solum schismaticorum sectatores eorumque nefarium concilium hæc non recipiunt; idcirco ea sustulerunt et decreverunt ne conventus agerentur, nec preces pro defunctis offerrentur, ac si omnis labor frustra post mortem insumeretur. At de his quidem satis, quoniam oportet et aliarum rerum, ad fidelium ædificationem mentionem facere, in ignominiam vero eorum qui non recipiunt animarum post mortem purgationem et suffragia.

Ὁφελεία; τινὸς μετὰ θάνατον. Τούτων μὲν ὅλιγος. Δέον μὲν τῶν πιστῶν, εἰς αἰσχύνην δὲ τῶν μὴ δεχομένων τὴν τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον κάθαρσιν καὶ ὠφέλειαν.

Magnus igitur et vehemens Athanasius in oratione elegantissima in eos qui obdormierunt, hæc inquit: « Lævet is qui religiose vita functus est, positus in caelo fuerit, ne respuas cereos et oleum Deum deprecando, ad illius sepulcrum accendendum: quippe cum Deus hæc recipiat, quasi ex eo magna accedat retributio, quia oleum et cera est holocaustum, incrementum vero sacrificium, propitiatio: benefacere pauperibus est additamentum omnis probæ retributionis. » Audis holocaustum et propitiationem, et quodcumque aliud bonum pro defunctis salutare evadere adhibitis a nobis precibus? Rursus aurea lingua et aurea verba fundens Joannes, « Nisi, inquit, ante providisti in vita ea quæ ad animam pertinent ordinare, quanquam in exitu vitæ constitutus, jube tamen hæredibus tuis ut tua ad te transmittant, et tibi opulentur bonis operibus adhibitis, elemosynis dico et oblationibus, ut his tibi redemptionem concilies, nam is ea recipit et utilia sunt. »

Intellexisti aurea verba quid sonent. Quod si non ante providisti dum viveres Deo reconciliari, et

Α τίς ἂν δυνηθεῖη καθ' αἰρῶν τὰς περὶ τούτων μαρτυρίας ἐκδηγησασθαι; τὰς ἐν τοῖς ἐστίων βίους ἐντεταγμένας θείας ἀποκαλύψεις· ἐναργῶς περιστώσας καὶ μετὰ θάνατον μέγιστα τοὺς κατοικοῦμένους εὐεργετῆν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχὰς τε καὶ λειτουργίας καὶ ἐλεημοσύνας; Οὐδὲν γὰρ τῶν θαυμασθέντων θαῦν, ἀφανίζεται ὅλιγος· ἀλλὰ σὺν τόκῳ μεγίστῳ ὁ φιλάθεος ἀνταμείβεται. Νῦν τοίνυν βοηθείας καιρὸς· νῦν καὶ τοὺς ἀγίους ἔχομεν μεθ' ἡμῶν συμπροσευτάς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, καὶ δεομένους ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐν γὰρ τῇ μέλλοντι προσθεία οὐκ ἔστιν, ὅτε ἡ λύσις τῆς πανηγύρεως ἤξει· καὶ βοηθείας οὐκ ἔστιν ἐλπὶς· νῦν καιρὸς· πρὸς πρῶτης καὶ συναλλάγματος, καιρὸς κόπου καὶ μετανοίας. Καὶ μακάριος ὁ μὴ χουνοθεῖς· ἢ ἐλπίζῃς τε καὶ δεήσει· μακαριώτερος δὲ ὁ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἀγωνισάμενος. Τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ εἴρηκε καὶ κατευφραίνει τὸν φιλοκτίρμονα Κύριον· τὸ σπεύδειν ἔκαστον εἰς τὴν τοῦ πέλας βοήθειαν· τοῦτο καὶ θέλει ὁ ἐλεῆμων καὶ βούλεται, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα, καὶ ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον. Διὰ τοῦτο καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ἁγίων Πατέρων, ἀναμίختους θυσίας ὑπὲρ τῶν προλαβόντων ποιεῖν· καὶ τρίτα· καὶ ἑνὰ· καὶ τεσσαρακοστὰ, καὶ ἑτησίους μνήμας, καὶ τελετάς. Ἡ πάσης ἀντιλογίας ἀνεῖ, ἡ καθολικῆ καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησία, καὶ ὁ ταύτης θεοσύλλεκτος καὶ πανευσεβὴς λαὸς ἀπαρσάλευτα κατέχει καὶ εὐδιάγνωστα. Μόνον οἱ τῶν σχισματικῶν ἐπόμενοι καὶ τῶν αὐτῶν συνεδρίῳ τῷ μαρῶ, ταῦτα οὐκ ἀποδέχονται. Διὸ καὶ ἔπαυσεν ταῦτα, καὶ ἐθέσπισαν μὴ γίνεσθαι συνάξεις, μὴ δεῖσθαι ὑπὲρ τῶν προλαβόντων, ὡς ὅλιγος μὴ οὕτως δὲ καὶ ἄλλων ἱστοριῶν μνησθήναι, εἰς θρησκείαν

Ὁ μέγας τοίνυν καὶ πολὺς Ἀθανάσιος, ἐν τῇ εἰς τοῦ κοιμηθέντος αὐτοῦ παναρμονίῳ λόγῳ, τάδε φησὶν· « Ὅτι· κἂν εἰς ἀέρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθείς κατετίθει, μὴ ἀπαναίνου κηροῖς καὶ ἐλαίῳ, Χριστὸν τὸν Θεὸν επικαλούμενος, τῷ τάφῳ προσάψαι. Δεκτὰ γὰρ ταῦτα θεῷ καὶ πολλῇ ἐξ αὐτῶν φέροντα τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ ἐλαίον καὶ ὁ κηρὸς, ὀλοκαύτωσις· ἢ δὲ γε ἀναίμακτος θυσία, ἐξελασμός· ἢ ἡ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιία, προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως. » Ἀκούεις ὅτι ὀλοκαύτωσις καὶ ἱλασμός καὶ πᾶν εἴ τι ἀγαθὸν ἄλλο καὶ σωτήριον, ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων γίνεται, ἡμῶν προσευχομένων ὑπὲρ αὐτῶν; Εἴτ' αὖθις ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ χρυσοῦς Ἰωάννης, « Εἰ· οὐκ ἐφθασας, φησὶν, ὡν ἐν τῷ βίῳ, τὰ τῆς ψυχῆς σου πάντα διευθετῆσαι, κἂν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου, ἐνταῖαι τοῖς σοῖς μετὰ θάνατον παραμεταπέμψαι τὰ σὰ πρὸς σέ· καὶ βοηθειαν δοῦναι σοὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἐλεημοσυῶν λέγω, καὶ προσφορῶν κἀντεῦθεν τὸν λυτρωτὴν κατὰ τὴν ἀνάγκην· δεκτὰ γὰρ αὐτῷ ταῦτα καὶ πρόσφορα. »

Ἐνόησας ἄρα καὶ τὸν χρυσοῦς Ἰωάννην· « Ὅτι· εἰ οὐκ ἐφθασας ἐπὶ ζωῆς σου καταλλαγῆναι

Θεῶ, καὶ ἱκανοποιῆσαι δια τῆς μετανοίας, καὶ διὰ ἄ
 γρησῶν ἔργων καθαρθῆναι, καὶ τῆς ἄνω μοίρας
 δλοσχερῶς γενέσθαι, κἂν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου με-
 τανοήσας. Ἐντεταί τούς σοῖς ἵνα προσφέρῃσι θυσίας
 καὶ προσφορὰς καὶ ἐλεημοσύνας ὑπὲρ σοῦ · καὶ οὐ-
 τως ὀνήτους σε · δεκτέα γάρ καὶ μάλα ταῦτα Θεῶ.
 Εἰ οὖν δεκτέα τὰ προσφερόμενα ὑπὲρ τῶν κεκοιμη-
 μένων, καὶ ὠφέλιμα ἄρα · οὐδεὶς γάρ τὸ τῷ Θεῶ
 δεκτὸν, εἴποι ἂν ἀλυσίτελές ὑπάρχειν. Καὶ πάλιν ὁ
 αὐτός, ἡ Γράφον, φησὶν, ἐν τῇ σῆ διατυπώσει, μετὰ
 τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν, συγκληρονόμον καὶ τὸν
 δεσπότην · ἐχέτω σου ὁ χάρτης, τοῦ δικαστοῦ τὸ
 ὄνομα · καὶ μνήμης μὴ ἀμοιρεῖται τῆς τῶν πτωχῶν ·
 κἀγὼ τούτων ἐγγυητής. » Τί οὖν ἰσχύουσι ταῦτα
 πάντα εἰς βοήθειαν ψυχῶν, εἰ οὐκ ἔστι καθ' ἑμᾶς
 μετὰ θάνατον; διατί δὲ καὶ οἱ ἄγιοι ταῦτα παρί-
 ζεσκον; Ἄρα πλανῶνται; Μὴ οὕτω μανείημεν ὥστ'
 εἰπεῖν · ἀλλὰ ἴλιαν ὀνησιφόρα καὶ θεάρεστα καὶ
 δεκτὰ Θεῶ · ὅτι πάντα θέλει σωθῆναι · καὶ πάντων
 τὴν σωτηρίαν βούλεται καὶ προνοεῖ συμφερόντως
 παντὶ τρώπῳ · καὶ καθ' ἑκάστην ἀμνητέτη διεγείρει
 τινας πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν, ἵνα ὡς φιλό-
 θρωπος κἂν τούτῳ σώσῃ τινας πάντως. Ταῦτα
 ἀκούων τις τῶν ἐναντιῶν ἐρεῖ μάλα γαυριῶν καὶ
 τὴν ὄφρην ἐπαίρων, ὅτι τούτου τεθέντος ὅτι καθάρ-
 ρονται μετὰ θάνατον, οἱ πάντες σωθῆσονται, καὶ
 οὐδεὶς ἀστοχῆσαι. Καὶ εἰ οὐκ ἐγένετό τις ἅγιος ἐν τῇ
 ζωῇ αὐτοῦ, ἄρα σώζεται μετὰ θάνατον, διὰ τῆς παρ'
 ἑμῶν λεγομένης καθάρσεως. Εὐχε τοῦτο, καὶ εἶθε
 ἐροῦμεν καὶ ἡμεῖς. Τοῦτο εἰπὼ καὶ ἐπεται ὁ φιλό-
 θρωπος καὶ φιλόψυχο; καὶ φιλάγαθος Κύριος · καὶ
 ἐν τούτῳ χαίρει καὶ εὐφραίνεται, ἵνα μὴ τις τῶν
 αὐτοῦ ὄντων ἐκπέσῃ. Μὴ γὰρ διὰ τὸ σώσαι τοὺς
 οὐρανίους νοῦς, ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονε; καὶ ἐκ
 τῆς ἀεπαρθίνου Μαρίας καὶ Θεοτόκου ἀδιαφθέρως
 σάρκα λαθῶν, βροτὸς ἐχημάτισε καὶ θανάτου ἐγεύ-
 σαστο; μὴ δι' αὐτοὺς τὰ γέρα καὶ τοὺς στεφάνους
 ἡτοίμασεν; μὴ τοῖς ἀγγέλοις ἐρεῖ, « Δεῦτε, οἱ εὐλο-
 γημένοι τοῦ Πατρὸς μου, τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν
 κληρονομήσατε βασιλείαν; » Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ
 ἔστιν · οὐδεὶς ἔστιν οὕτως ἀνόητος ὥστ' εἰπεῖν · ἀλλὰ
 διὰ τὸν ἀνθρώπον πάντα εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο καὶ
 πάντας θέλει σωθῆναι. Τίς γάρ ἐστιν ἐξ ἡμῶν, ὃς
 ποιήσας ἀριστον καὶ καλέσας τοὺς φίλους αὐτοῦ, οὐ
 θέλει πάντας ἐλθεῖν, καὶ τῶν αὐτοῦ καλῶν ἀπολαῦ-
 σαι; ἢ διὰ τί ἐκοπίασε ποιήσας τὴν πανδοκίαν,
 ἀλλ' ἢ διὰ τοὺς φίλους αὐτοῦ; Ἄν δὲ μὴ πάντες, ἢ
 τίς, ἐλθῶσι, πολλὴν ὁ φίλος τὴν ἀγανάκτησιν κέ-
 κτηται. Εἰ οὖν ἐν ἡμῖν τοῖς βροτοῖς ταῦτα, πολλῶ
 μᾶλλον ἐπὶ τοῦ παναγάθου καὶ πανοικτίρμονο;,
 πλουσιωδῶρου τε καὶ ἀφθοοπαρῆχου καὶ ἐλεήμονο;
 Θεοῦ νομίσοι τις ἂν · ὃς θέλει πάντας σωθῆναι, καὶ
 τῆς αὐτοῦ ἀπολαύειν θείας εὐφροσύνης καὶ τέρψεως.
 Τοῦτο οὖν σκεπάζω πᾶς τις, ὅτι οὐ περὶ πάντων λέ-
 γομεν τῶν κεκοιμημένων ταῦτα ποιέσθαι, ὡς πολ-
 λάκις εἰρηται · καὶ νῦν τελευτέρον. Περὶ τῶν ἁγίων
 οὐκ ἔστι χρεῖα · περὶ τῶν ἀπηλιτισμένων τε καὶ
 ἀπεγνωσμένων, οὐκ ὠφέλιμον · ἔπειτα ὑπὲρ ἐκεί-
 νων τῶν μὴ φθασάντων ἱκανοποιῆσαι · ὡς περὶ ἐκα-

per pœnitentiam satisfacere, et bonorum operum
 beneficio purgari, et cœlestis omnino evadere,
 quanquam in exitu vitæ constitutus, iube tuis ut
 pro te sacrificia offerant, oblationes et elemosynas,
 quæ tibi proderunt: nam ea Deo valde accepta
 sunt. Si ergo recipienda quæ pro mortuis offerun-
 tur, ergo et utilia, quia nemo dicere audebit, inu-
 tile esse quod Deo acceptum est. Et idem rursus:
 « Scribe, inquit, in tuis tabulis una cum liberis et
 cognatis cohæredem etiam Dominum: contineatur
 in testamento iudicis nomen, nec pauperes obli-
 vioni tradas: nam ego pro his ero fidejussor. » Sed
 quam vim habent hæc omnia, si subsidium post obi-
 tum animabus non remanet, ut vos arbitramini?
 Quanam de causa hæc tradiderunt sancti? Num
 decepti sunt? at non ita licet iusanire, ut id dica-
 mus. Imo valde prosunt Deoque grata et accepta
 sunt. Vult enim salvos omnes fieri, omniumque
 salutem expetit, et omni ratione commode provi-
 det; quotidie excitat ab omni parte aliquos qui
 illis auxilium afferant. At quis ex adversariis ea
 audiendo admodum exultans, et supercilium at-
 tollens dicet, Hoc supposito quod omnes expientur
 post mortem, omnes ergo salvantur, et nemo
 frustrabitur; et si nemo sanctus dum viveret ex-
 stitit, ergo salvatur post obitum beneficio ejus,
 quod purgatio appellatur. Recte id quidem. et uti-
 nam vere id dicere valeremus; hoc sitit et exoptat
 hominum, animarum et bonorum amator Deus, et
 in hoc se præcipue oblectat et lætatur, no quis
 muneribus suis frustretur. Num in mundum venit
 ut cœlestes salvaret intelligentias, et ex semper
 Virgine Deique Genitrice Maria incorruptibili carne
 suscepta mortalis voluit esse mortemque gustare?
 Num propter ipsas præmia et coronas paravit?
 Num angelis dicit: « Venite, benedicti Patris mei,
 hæredes estote cœlestis regni quod pro vobis pa-
 ratum est? » Neutiquam id, nullo pacto: nemo re-
 perietur tam stultus ut id dicat, sed propter homi-
 nem fecit omnia, et idcirco vult omnes homines
 salvos fieri. Quis enim ex nobis est qui prandio
 instructo, et convocatis amicis nolit omnes acce-
 dere ac suis frui bonis? vel laborem suscepti tam
 magnifici apparatus nisi propter amicos? sed si
 non omnes vel aliquis tantum advenerit, vehemen-
 ter hospes irascitur. Si hæc in nobis usu veniunt,
 multo magis in Deo optimo maximo, misericordiæ
 pleno, divitiarumque profuso datori ac plentissimo,
 qui vult omnes salvos fieri, et sua divina frui læ-
 titia et voluptate. Unusquisque animadvertat, quod
 non pro omnibus mortuis hæc fieri dicimus, ut sæpe
 dictum est, et nunc exactius dicimus; quod pro
 sanctis non opus est, pro desperatis ac damnatis
 inutile, sequitur ut pro iis qui non ante satisfacere-
 rint, ut omnibus evenit qui pro conficienda virtute
 exiguan fermenti portionem obtinent; nec ante
 provident ex eo panem conficere, volentes quidem,
 sed non valentes id perficere, vel inertia, vel igna-
 via ducti, vel propter de die in diem procrastina-

tionem, et præter spem de medio sublata, horum non obliviscetur justus judex et Dominus: sed in eorum opem affines post mortem suscitabit, eorumque mentes diriget, et corda trahet, et animum infectat, ut subsidium et auxilium huic afferant, ac festinabunt Deo instigante et tangente corda eorum, et adimplebunt quæ a defuncto omissa sunt, ut multis usu venit.

V.

Hujusce rei testis Trajanus imperator et imaginum oppugnator Theophilus, quorum alter beati Gregorii Dialogi papæ, alter divinorum et sanctorum virorum et Augustæ servatus est precibus. Nunquam enim hi salutem fuissent consecuti, nisi et aliqua ipsis virtus inesset, quam Dei justitia noluit interciderere; vel si non virtus, at saltem confessio. Neque enim aut sanctorum virorum preces, aut Augustæ studium pro Theophilo valuisent, nisi prius ille suum peccatum esset confessus (1), sanctasque imagines colere et honorari justum esse asseruisset: quoniam is valde virtute illustris existit, sed cum in hæresim delapsus esset eorum qui imagines oppugnabant, ut de eo conscripta docet historia, ex ejus admodum diductum est, ita ut viscera conspicerentur; post cum ipsa re venerabilium imaginum adorationem sanctam esse comprobasset, arreptam ex sinu cujusdam eorum qui aderant cum torque imaginem reverenter osculabatur, pauloque post ad tribunal inde raptus est: pro quo cum assidue preces a sanctis iis viris et a regina effunderentur, ei venia data est. Nam Theophilum in somnis regina conspexit vincitum tractumque ab innumerabili præcedentium et subsequentium multitudine; ante illum ferebantur diversa instrumentorum genera ad torquendum accommodata, ipsaque sibi videbatur eos sequi, qui ad poenam adducebant, quousque ad conspectum terribilis judicis pervenerunt, Theophilumque ante ipsum staterunt. Provoluta igitur ad judicis illius tremendi pedes, enixe nullis cum lacrymis Augusta pro viro suo deprecabatur; ad quam terribilis ille judex dixit: Mulier, magna est fides tua: propter te sacerdotumque meorum preces conjugii tuo doniam; tunc ministris suis dixit, Solvite eum uxorie ejus tradite. Similiter et sacer patriarcha, omnium hæreticorum Theophilique ipsius adnotatis et scriptis nominibus, hæc eadem sub sacra mensa collocavit, eademque nocte qua regina visionem aspexit, vidit et ipse divinum angelum magnum templum ingredientem, qui dixit: Episcopo, exaudite sunt preces tuæ, et veniam Theophilus impetravit. Somno ergo expectatus ad sacram mensam devenit, ibique cum legeret paulo ante conscriptum libellum, invenit (1) Dei judicia!) Theophilii

στος τῶν ἀνθρώπων, ὁ μικρὴν ἀρετῶν ζύμην κτησάμενος, μὴ κερθακῶς; ἔκ ταύτην ἀρτοποιῆσαι· ἀλλὰ βουλευθεὶς μὲν, μὴ δυναθεὶς δὲ τοῦτο, ἦ ῥαθυμίας ἢ ἀνανδρείας ἕνεκα, ἢ τῆς ἐξ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβολῆς· Ἀρπαγεις δὲ παρ' ἐλπίδα, τοῦτου οὐκ ἐπιλησθήσεται ὁ δίκαιος κριτῆς καὶ δεσπότης· ἀλλ' ἐγερεὶ αὐτῷ μετὰ θάνατον τοὺς οικείους· καὶ τούτων ἐκ γνώμας ἰθυναί· καὶ τὰς καρδίας ἐκλύσει· καὶ τὰς ψυχὰς ἐκκαύσει πρὸς ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν τοῦτου· καὶ σπεύσουσι κινήθητες θεῶν, καὶ ἀπαγγέλου τοῦ δεσπότου τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἀνακληρώσουσι τοῦ οἰχομένου τὰ ὑπερρήματα· ὡς κερ ἐκ πολλῶν γέρον.

E.

Καὶ τοῦτου μέγας Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς, καὶ Θεόφιλος ὁ Ἐκονομάχος· ὧν τὸν μὲν ἴσωνεν ἢ τοῦ μακαρίου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου πάππα Ῥώρης δέστις· τὸν δὲ, τῶν Θεοφόρων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ τῆς βασιλείας. Οὐ γὰρ ἂν ποτε οὗτοι ἐσώθησαν, μὴ καὶ αὐτοὶ τινὰ ἀρετὴν ἔχοντας, ἢ ἢ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη οὐκ ἠθέλησεν ἀπολείσθαι· ἢ εἰ μὴ ἀρετὴν, ἀλλ' ἰσομολόγησιν γὰρ. Οὐ γὰρ ἂν ἴσχυον ἢ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἐκείνων δέστις, καὶ ἢ τῆς βασιλείας σπουδὴ ὑπὲρ Θεοφίλου, εἰ μὴ ἐκεῖνος πρῶτον ὡμολόγησε τὸ οἰκεῖον πταίσμα, καλὸν εἶναι φήσας τὰς ἁγίας εἰκόνας τιμᾶσθαι καὶ σέβασθαι· ἦν γὰρ ἐνάρετος, ὁ ἀνὴρ σφόδρα, διὰ δὲ τὸ νοσεῖν τῆν τῶν Ἐκονομάχων αἵρεσιν, ὡς ἢ κατ' αὐτὸν ἱστορεῖται δηλοῖ, τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑπερβίαν ἀνέμπετο, ὥστε τὰ ἔργα αὐτοῦ φαίνεσθαι. Ἔπειτα καὶ ἔργῳ δείξας τῆν τῶν σεβασμῶν εἰκόνων προσκύνησιν ἁγίαν εἶναι, ὡς ἐκελεύετο ἐγκολπίου τινὸς τῶν παρεστῶτων, εὐλαβῶς κατεφίλει; καὶ μετ' ὀλίγον ἀρπαγεις, πρὸς τὰ ἐκείθεν δικαιοτήρια κατεβλήθη. Ὑπὲρ οὗ δεήσεις ἐκτενεῖς γενόμεναι παρὰ τῶν Θεοφόρων καὶ ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας, συγχώρησις αὐτῷ δίδοται. Ἡ γὰρ βασίλισσα καταΐδεν ἐν ὄνειρῳ τὸν Θεόφιλον δεδεμένον, συρόμενον ὑπὲρ κλήθου, ἀπείρου, προηγούμενου καὶ ἐπομένου· καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, διάφορα κολαστηρίων ἔργα φερόμενα· ἦτις ἔδοξεν ἀκολουθεῖν τοὺς ἀπάγγουσι, ἕως οὗ ἐλθόντες πρὸς τινὰ κριτὴν φοβερόν, ἔστησαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ τὸν Θεόφιλον· προσπεσοῦσα οὖν εἰς τοὺς πόδας τοῦ φοβεροῦ ἐκεῖνου κριτοῦ ἢ βασίλισσα, ἐκτενωῶς ἠντιβόλει σὺν δάκρυσις ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Πρὸς ἢν ὁ φοβερός ἔφη κριτῆς, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· διὰ σέ, καὶ διὰ τῆν δέστιν τῶν ἑρῶν μου, συγγνώμην δίδωμι τῷ ἀνδρὶ σου. Τότε καὶ τοὺς ὑπηρέταις ἔφη, Λύσατε αὐτὸν καὶ δότε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. Ὁμοίως καὶ ὁ ἑρὸς πατριάρχης γράψας· πίντων τῶν αἰρετικῶν τὰ ὄνματα, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοφίλου, ἔθηκεν ὑποκάτω τῆς ἁγίας τραπέζης· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐν ἣ ἢ βασιλῆς τῆν ὄπτασιαν εἰώρακεν, ὅρῃ καὶ αὐτὸς θεῶν ἀγγελον, τὸν μέγαν εἰσιόντα ναόν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη, Ὁ ἐπίσκοπε, εἰσηκούσθη ἡ δέστις σου· καὶ συγγνώμης ἔτυχε Θεόφιλος. Ἐξυπνος οὖν γενόμενος, τῆν ἑρῶν τράπεζαν καταλαμβάνει· καὶ ἀναλεξάμενος τὸν πρὸ μικροῦ γραφέντα χάρτην, εὔρεν, ὡ

(1) Vide Zonaram.

Θεοῦ κριμάτων! τὸ τοῦ Θεοφίλου ὄνομα ἀπληρωμένον ἠκούσθη. Ἀπὸ τούτου οὖν τοῦ λόγου, τὸ προτεθέν τοῦ καθαρτηρίου δόγμα διαβρόχην ἐμφαίνεται· ὅτι εἴ ἦν ἅγιος, οὐκ ἂν δεδεμένος καὶ ὡς κατὰδικος ἐπαρευέτο· εἰ δὲ παντελῶς ἀπεγνωσμένος, καὶ μετανοίας καρπὸς οὐκ ἐκέρθησεν, οὐκ ἂν εἴχε συγγνώμης. Ὡς τε τῆς μέσης μερίδος τυχῶν, καὶ ἐν μετανοίᾳ εὐρεθείς, ὠφελήθη διὰ τῆς τῶν θεοφύρων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν δεήσεως. Περὶ δὲ τῶν ἀπεγνωσμένων, εἰ τὸν κόσμον ὅλον δώσεις ὡς πολλακίς εἴρηται, οὐ βοηθήσεις αὐτῷ οὐδ' ὅλως.

Μάρτυς ἐν τούτῳ ὁ προμνημονευθεὶς ἱερεὺς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐν τῷ προμνημονευθέντι λόγῳ· ἔνθα φησὶν· «Ὁ δ' αὖ γε βίον πονηρὸν κακτημένος, συμπεφυρμένον ὅλον ἐν ταῖς ἀκάνθαις, καὶ πλήρης πέλων ὑλῶν τῶν ἀκαθάρτων, ὅς οὐδέποτε συνειδήσει διήξεν, ἀλλ' ἀδεῶς ὁμοῦ καὶ ἀδιαφόρως, ταῖς τῶν ἡδονῶν ἕκαστο δυσωδίαις, πράττων ἀπάσας τὰς τῆς σαρκὸς ὀρέξεις, καὶ μηδὲν ὅλως περὶ ψυχῆς φρονίζων, ἔχων τε τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν, εἰθ' οὕτως φθασθεὶς ἐκδημήσει τοῦ βίου, τούτῳ παντελῶς οὐδεὶς ὀρίξει χεῖρα· ἀλλ' οὕτω πάντα τὰ κατ' αὐτὸν διαπραχθήσεται, ὡς μήτε ὑπὸ συνουίου, ἢ τέκνου, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ φίλων ἐπιουρίας τυχεῖν· ὅτι μηδὲ ἔχει Θεὸς ἐν μέτρῳ τούτον. Ὁρᾷ· πῶς φησὶν ὁ ἅγιος οὗτος, ὅτι περὶ τῶν τοιούτων ματαιάζει ὁ δεόμενος· ὅτι οὐκ ἔχει ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐν μέτρῳ. Περὶ τούτων γέγραπται, «Ὁὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾄδῃ μετάνοια·» καὶ τὰ λοιπά. Περὶ δὲ τῶν μέσων τούτῳ τῶν ἐν μετανοίᾳ τελευτήσαντων, καὶ μάλα ἐπικερδῆς τὸ πρᾶγμα, καὶ ὄντως ὠφέλιμον. Οὐ βιδόμεν οὖν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις, τοῦ ζῶντά τινα μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ φυλάττειν αὐτὰς μετὰ θάνατον· ἀτοκὸν γάρ τούτο καὶ βέβηλον, καὶ τῆς θείας νομοθεσίας ἀλλότριον· ἀλλὰ κάλλιστον καὶ θεάρεστον καὶ εἰς ἅπαν εὐπρόσδοκτον, τὸ πάντα ἀνθρώπων, θεοσεβῆ καὶ φιλόχριστον εἶναι· καὶ καθαίρειν αὐτὸν δι' ἀγαθοεργίας παντοίας, ἀπεχόμενον πίστεως ἀκαθαρσίας· ἐχόμενον δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ φαισινῶν προσταγμάτων, ὡς ἂν πρὸς τὸ τέλος ἐηλεκτικῶς, μετὰ παύσεως λέξῃ πρὸς τὸν δεσπότην· «Ἐτοίμη ἡ καρδία μου.» Καὶ οὕτως ἡδέως προσυπαντήσει τοῖς σπουδαίοις ἐκείναις ἀγγέλοις. Ἀλλὰ τούτο μὲν ὀλίγοι ποιοῦσι, καὶ ὀλιγάκις, κατὰ τὸν τοῦ Δισπότου λόγον· ὅτι· «Ὀλίγοι, φησὶν, οἱ σωζόμενοι.» Τούτο λοιπὸν ἐπιστάμενοι, ὅτι ἐργῶδες λίαν τινὰ εὐρεθῆναι τῆς πρώτης μερίδος, ἐξ ἀνάγκης ἐπάγομεν τὴν δευτέραν, ἀποστολικὴς τε καὶ πατρικῆς ἐπέμνησι· Ἐπειδὴ ὄντως οἱ κατοχόμενοι, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότη ὠφελούνται· καὶ ἡ φιλαδελφία ἐκφυλάσσεται· καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς βεβαιούται· καὶ ἡ πρὸς τοὺς θείους ναοὺς συνδρομὴ θερμοτέρως πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς τοὺς κέντητας εὐπορία πλατύνεται. Ἴδε κατὰ πόσους τρόπους τὸ πρᾶγμα ἐπικερδῆς καὶ ὠφέλιμον· καὶ ἐν πόσοις τρόποις ἡ τῶν κατοχομένων ὠφέλεια, ἀφορμὴ γίνεται τῆς τῶν ἀπάντων καταλλαγῆς. Τούτο οἱ μὴ

nomen abolitum. Ex hoc igitur loco propositum de purgatorio dogma aperte convincitur; nam si sanctus exstitisset, vincetus veluti damnatus non incessisset: si vero penitus desperatus et penitentiae fructu orbatus, veniam non esset consecutus. Itaque mediae classis cum esset et penitentiae beneficio sibi praesidium comparasset, divinorum et sanctorum virorum precibus auxilium impetravit. Pro desperatis enim si totum mundum tradideris, ut saepe dictum est, iucassam laborabis.

Hujus rei testis antedictus sacer Joannes Damascenus in oratione antea commemorata, ubi dicit: «Qui vitam flagitiosae traducti, et sentibus semper involutam, et sordium foeditate respersam, nec suam unquam conscientiam introspectit, sed intrepide simul nullo habito discrimine voluptatum se foeditatibus contaminaverit, omnibus cupiditatibus carnis subsequendo, omnino animae cura despecta, nihilque aliud quam carnem sentiens, in iisque cogitationibus deprehensus e vita discesserit, huic nemo manum porrexerit, sed ita secum agetur, ut nec ab uxore, vel liberis, fratribus, cognatis, vel amicis ei omnino subveniri possit, quod cum in mensura Deus, non habeat.» Vides quomodo sanctus hic vir dixit, quod qui pro his deprecatur, insanit, veluti extra Dei mensuram collocatis? De his scriptum est, «Non est in inferno poenitentia», et reliqua. De media classe, id est, de his qui sub poenitentia moriuntur esse sollicitos, iucrosa res est admodum et plane fructuosa. Nolimus igitur vivis ansam et praetextum praebere elemosynas non exhibendi, sed post obitum reservare, quippe cum absurdum id et profanum, et a divina lege alienum; sed praestantissima res Deo grata et in totum acceptabilis, omnem hominem religiosum Christianique amantem esse, sequo ipsum multiplicibus ac bonis operibus purgare, et omni ab impuritate abstinere, Dei speciosis praecipulis obsecundando, ut cum ad exitum vitae devenerit, cum fiducia Domino dicat, «Paratam est cor meum», itaque jucunde bonis angelis instigatoribus occurrat. At hoc quidem pauci faciunt, et minus saepe secundum verbum Domini, quia pauci, inquit, salvantur. Id pro comperte habentes, arduum esse multos ex primo ordine reperiri; necessarioque secundum inducimus ordinem, apostolorum et Patrum vestigiis insistentes, quoniam defuncti Dei bonitate juvantur, et charitas fraternae augetur, et resurrectionis spes stabilitur, et ad sacras aedes concursus ardentius augetur, et erga pauperes beneficentia magis extenditur. Vide quotupliciter haec res proficua est et utilis, et quot modis occasio reconciliationis inter omnes oboritur. Hoc qui volunt, neque amplectuntur, ecclesiasticum ordinem tollunt, et mortuorum sacrificia abdicant et impediunt, quae non incassum a doctoribus excogitata sunt. Sed abest ut

⁸⁰ Psal. vi, 6. ⁸¹ Psal. lvi, 8.

unquam fidelium quis credat vel omnino recipiat. Sed hoc admodum utile existimantes, ne cessemus unquam, fratres, pro mortuis commemorationem facere: nam illi magnum levamen et subsidium sentiunt ex orationibus, precibus, elemosynis aliisque piis operibus quæ nobis opem ferentibus præstantur. De hoc igitur sacri et divini apostoli in suis Constitutionibus præcipiunt, ubi scriptam est (1): « Celebrentur tertiarum mortuorum in psalmis, lectionibus atque orationibus propter eum qui tertia die resurrexit; et nonne in commemorationem superstitum et defunctorum, et quadragesimæ secundum veterem formam. Moysen enim ita populus flevit. Et anniversaria pro eorum memoria, et tradatur de eorum facultatibus aliquid pauperibus in commemorationem eorum. » Hoc de piis dicimus. Nam de impiis si totum orbem tradiderimus, nihil proderit: cui enim viventi fuit Deus adversus, apertum est, futurum ei etiam adversum esse mortuo, quippe cum non sit iniquitas apud Deum. Nam justus est Dominus et justitias diligit, et ecce homo et opus ejus, et tu retribuēs unicuique secundum opera sua. »

ταστάντι. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀδίκημα παρὰ τῷ Θεῷ, δίκαιος γὰρ Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησε· καὶ ἕως ἀνθρώπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ οὐ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »

Audis de sacris apostolis qua ratione pro mortuis fidelibus sacrificia et preces sanciant adhiberi? Id est quod sæpe diximus, quod pro puro et contrito corde in hac vita pœnitentibus, sed non secundum præscriptas leges id perficere valentibus mortuis deprecamur. Pro his Deum placare conamur et invocamus, precamurque aliquid, unde ipsis allevatio et utilitas accedat; hocque est quod in decreto ejus Ecclesia purgatorium vocat, in quo post obitum purgantur animæ, orationibus precibusque a vivis fidelibus pro eorum semper subsidio susceptis. Nam ut id in gratiam sanctorum vel improborum fiat, nemo sanæ mentis æstimabit: sed nec pro Christianis impœnitentibus; idem enim peccatoribus et impœnitentibus Christianis continget quod iis eveniet qui verum Deum Christum non cognoverunt; iisque etiam multo deterius quam illis. « Qui non cognovit, dicit Evangelium, voluntatem Domini sui, et fecerit digna plagis, vapulabit paucis; qui autem cognovit voluntatem Domini sui, et non præparavit et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis ⁸². » Pro his, si verba sacrorum apostolorum audisti, dicta sunt, cum dicunt: Hæc de piis dicimus, id est de pœnitentibus; pro impiis vero si totum mundum tradideris, nihil profeceris. Hoc idem asserit etiam lingua aurea Joannes, « Nemo, inquit, hinc eo digrediens, nisi sua solverit peccata, quin rationem gestorum reddat, valebit effugere. Sed quemadmodum de carcere hoc cœnati ad tribunal rei ducuntur, sic et animæ omnes,

θέλοντες, μηδὲ στέργοτες, τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἀναιροῦσιν· παύουσι καὶ τὰς τῶν νεκρῶν λειτουργίας, ὡς τε μὴ γίνεσθαι· αἵτινες οὐκ εἰς μάτην παρὰ τῶν διδασκάλων ἐπινοήθησαν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο δοξάσαι τινὰ τῶν πιστῶν καθόλου ἢ παραδίξασθαι· ἀλλὰ πιστεύοντες λίαν ὠφέλιμον εἶναι, μὴ παυώμεθα εἰς μνηστικὰ ποιεῖν ἀδελφοὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων· διότι: μεγάλην ἄνεσιν καὶ βοήθειαν ἔχουσιν, ἡμῶν ἐπικουρούτων αὐτοῖς διὰ προσευχῆς ἡμοῦ καὶ δεήσεως ἐλεημοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης εὐπορίας. Περὶ τοῦτου οὖν καὶ οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ ἀποστόλοι προστάττουσιν ἡμῖν, ἐν ταῖς αὐτῶν διατάξεσιν ἕνθα φασίν· « Ἐπιτελείσθε τριτα τῶν κεκοιμημένων ἐν ψαλμοῖς καὶ ἐν προευχαρίαις, διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἔγεργθέντα· καὶ ἕντα εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων· τεσσαρακοστὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον· Μωσῆν γὰρ ὁ λαὸς οὕτω ἐπένηθη· καὶ ἐντεῦθεν ὑπὲρ μνήμης αὐτῶν. Καὶ διδόντω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν τοῖς πέντησιν, εἰς ἀνάμνησιν αὐτῶν. Ταῦτα μὲν περὶ εὐσεβῶν λέγομεν. Περὶ δὲ ἀσεβῶν, ἂν καὶ τὸ τοῦ κόσμου δῶς πέντησιν, οὐδὲν ἐνθήσεις αὐτοῖς· ἢ γὰρ περιόντι ἔχθρην ἦν τὸ θεῖον, δηλονότι καὶ μὴ

Ἀκούεις τῶν ἱερῶν ἀποστόλων· πῶς νομινοῦσι προσάγειν θυσίας τε καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῶν πιστῶν κοιμηθέντων, τοῦτο ἔστιν ὃ πολλὰκις ἔφημεν ὑπὲρ τῶν μετανοησάντων μὲν ἕνταῦθα μετὰ καρπῶν καὶ συντετριμμένης καρδίας, μὴ φθασάντων δὲ τελειώσαι τοὺς δοθέντας αὐτοῖς κανόνας· ὑπὲρ τούτων εὐχόμεθα μεταστάντων· ὑπὲρ τούτων ἐξελτούμεθα τὸ θεῖον, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα. Ὅθεν αὐτοῖς δίδονται ἄνεσις καὶ ὠφέλεια. Καὶ τοῦτο ἔστιν ὃ περὶ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐν τῷ ἐαυτῆς ὄρα καλεῖ καθορθήριον· ἐν ᾧ καθαίρονται μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ, διὰ τῆς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικυρίας, προσευχῶν καὶ δεήσεων συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένων. Ὅ ὑπὲρ τῶν ἀγίων, οὐδεὶς εὐφρονῶν ἐνοήσεται, οὐδὲ ὑπὲρ τῶν ἀσεβῶν, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ τῶν ἀμετανοήτων Χριστιανῶν. Ταῦτὰ γὰρ κείσονται ἀμαρτωλοὶ καὶ ἀμετανόητοι Χριστιανοί, ὃ κείσονται καὶ αὐτοὶ εἰ μὴ γνόντες τὸν ἀληθινὸν Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐπιπολλῶ χεῖρον οὗτοι ἔκαίων. « Ὁ γὰρ μὴ γνοῦς, φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας· ὃ δὲ γνοῦς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς. » Ὑπὲρ τούτων γὰρ εἰ ἤκουσα: τῶν ἱερῶν ἀποστόλων λεγόντων ἐστὶ, τὰ, ταῦτα μὲν ὑπὲρ εὐσεβῶν λέγομεν, τούτῃσι μετανοησάντων· περὶ δὲ ἀσεβῶν οὐδὲ εἰ τὰ τοῦ κόσμου δώσεις; ὑπὲρ αὐτῶν, ὠφέλησεις αὐτούς. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς Ἰωάννης· « Οὐδεὶς, φησὶν, ἐντεῦθεν μὴ διαλυσάμενος τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῦ, ἀπαλθῶν ἑκαί,

⁸² Luc. XII, 47, 48.

δυνήσεται τὰς ἐπὶ τοῦτοις εὐθύνας διαφυγεῖν. Ἄλλ' ὡσπερ οἱ ἀπὸ τῶν δεσμοτηρίων τούτων, μετὰ τῶν ἀλύσεων προσάγονται ἐπὶ τὸ δικαστήριον, οὕτως καὶ αἱ ψυχαὶ πᾶσαι, ἔταν ἐνεῦθεν ἀπέλωσιν ἀμετανόηται τὰς ποικίλας περικείμεναι σειρὰς τῶν ἀμαρτημάτων, ἐπὶ τὸ φοβερὸν ἄγονται βῆμα. Ὅρᾳ; κἀνταῦθα, πῶς αἱ ἀνετοίμως τῶν ἐνεῦθεν ἀποδημούσαι ψυχαὶ, οὐκ ἔχουσι βοήθειαν μετὰ θάνατον· ἀλλ' οὕτως καθὼς ἐξέρχονται, τουτέστι μετὰ τῶν φορτίων τῶν ἀμαρτημάτων ἐπὶ τὸ φοβερὸν ἄγονται βῆμα. Οὐκ ἐξελύσασαι, μεγάλως βοηθῶνται διὰ τῶν τῶν.

Γ.

Οὐ φησιν ὁ τοῖς νέοις βωμολόχοι; ἐπόμενος· οὐδεμία ὠφέλειά ἐστι τοῖς κατοικοιμένοις οὐδὲ βοήθεια. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἤγγησαν τὰς τούτων μνήμας· εἰδὲ ἐστιν, ἐῷμεν αὐτό, φασί, τῇ εὐπλαγγίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν· Τί θελοῦν βούλεται· τὰ τεσσαρακοστὰ· αἱ τε κατὰ πᾶν Σάββατον μνήμας· αἱ τε προσφοραὶ, καὶ αἱ κατ' ἔτος γινόμεναι μνήμαι· καὶ τελεταὶ τῶν κεκοιμημένων· τίνας ἐνεκεν; ὑπὲρ τίνων; καὶ διὰ τί ποιεῖται; εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀγίων εἰπῆς, ψευδῆ; ὁ λόγος· προφανῆς γενήσεται σοι ὁ ἔλεγχος, καὶ κατὰ πόδας· Γρηγόριος; ὁ Διάλογος ἐν τῇ βιβλίῳ τῶν Διαλόγων πρὸς Πίτρον φησὶ· «Τεταλειωμένων ἀγίων αἱ ψυχαὶ, εὐθύς ἤνικα τῶν τῆς σαρκὸς κλειθρῶν ἐξέλθωσιν, ἐν ταῖς οὐρανίαις καθέδραις ὑποδέχονται, φανερώτεροι τοῦ φωτὸς καθεστῆκασι. » Εἰ οὖν ἐν ταῖς οὐρανίαις καθέδραις καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἰσιν, οὐ χρειαὶ ὑπὲρ ἐκείνων προσφορὰς, κήλυθα, καὶ θυσίας ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσφέρειν Θεῷ· εἰ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν βῆθι κατεχομένων εἰσὶν ἄν, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές· μᾶλλον δὲ εὐχὴ σὺ τοῦτο φήσεις, εἰ μὴ σφόδρα μανηῖς· εἰ δὲ μή, καὶ ὁ πλούσιος ἔτυχεν ἂν σταγόνος ὕδατος, ἐν τῇ φλογὶ καιόμενος. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶ. Ὅσα ὑπὲρ τῶν μέσων, ἀκίων καὶ μὴ βουλόμενος ὁμολογήσεις γίνεσθαι ταῦτα. Ὑπὲρ τίνων εἰ; Ὑπὲρ πιστῶν, ὑπὲρ τῶν μετανοησάντων· ὑπὲρ ὧν πολλάκις εἶπομεν. Τίνας ἐνεκεν καὶ διὰ τί; Ἰνα ἐξελύσῃς τὸ θεῖον ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ὅπερ οὐκ ἐφθασαν ἐκείνοι ζῶντες ἱκανοποιῆσαι, σὺ ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπληρώσεις. Οὐ φησιν ὁ ἐναντίος, εὐὐ διὰ τοῦτο· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἱερῶν τοῦτο ἐτάχθη, ἵνα καὶ αὐτοὶ ζῶσιν, ἐλεημοσύνας καὶ προσφορὰς λαμβάνοντας. Ὡ τῆς μανίας! Ὡ τῆς ἀνοίας! Ἡ οἰκαιότερον εἰπεῖν, ὧ τῆς ἀναιδεας καὶ βλασφημίας! Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀσπίλος νύμφη, ἡ μύμνου παντὸς ἀνωτέρα Ἐκκλησία, τοῦ πανοικτιρμονος καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, κηρύττει πλάνην; Ἄλλα γενηθήτω τὰ ὄβλια χεῖλη, τὰ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας λαλοῦντα. Οὐ γὰρ διὰ τὸ τοὺς ἱερεῖς εἶναι ἡ Ἐκκλησία προσέταξε τοῦτο γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ νοῆσαι μόνον ἀσεβές ἐστὶ, καὶ ἀνόητον πανταλῶς· ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κεκοιμημένων νενομοθέτηται, ὧ; πολλάκις εἴρηται. Καὶ οὐ δεῖ πολυλογεῖν. Μιᾶς μόνης ἢ καὶ δύο μνησθέντα μαρτυριῶν, ἃς τελευταῖον ἱταμειυσάμην· εἰθ' οὕτως πρὸς τὰ προτεινόμενα κτρ' ὑμῶν ἀπεκριθήσομαι, καὶ οὕτως κατα-

A si hinc impænitentes decesserint, variis peccatorum circumdatæ vinculis, et ad tremendum iudicium rapiuntur. » Aspicias et hic quomodo hinc imparatæ decedentes animæ post mortem auxilium suscipere non possunt? sed eo modo quo exeunt, cum peccatorum oneribus ad tremendum tribunal trahuntur. Sed quæ pœnitentiam subierint, et servidis cum lacrymis Deum placaverint, adhibitis pro iis sacrificiis et expiationibus, valde juvantur.

Al δὲ μετανοήσασαι, καὶ θρηνοῖς τοῖς; δάκρυσι τὴν ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενων ἱερῶν θυσιῶν τε καὶ τελε-

VI.

Non, inquit novorum scurrarum assecla, emolumentum aliquid vel subsidii mortuis accedit, idcirco eorum commemorationes otiosas reliquerunt. Si vero aliquid accedit, id divinx misericordix, inquit, permittamus. At nos illis respondemus, quid significare quadragesimas volunt, et per singula Sabbata commemorationes, oblationes, anniversaria, monumenta et sacrificia mortuorum. Quamnam de causa, pro quibus, cum sunt? Si pro sanctis dixerit, falsus est sermo: manifesta est et parata confutatio. Gregorius Dialogus in Dialogorum libro ad Petrum, ait: « Et tamen luce clarius constat, quia perfectorum animæ mox ut hujus carnis claustra exeunt, in cœlestis regni sedibus recipiuntur. » Si igitur in cœlestium sedibus et una cum Christo sunt, pro iis non opus est oblationes, vel placentas, et pro peccatis sacrificia offerre Deo. Si vero pro iis qui in inferno detinentur dixeris, nec id verum est, imo nec tu ipse dices nisi penitus insanieris; si vero non, et dives dum in igno torretur, stillam aquæ obtinisset. At hoc nequaquam est. Quamobrem invitatus et nolens pro mediis id fieri conataberis. At pro quibus? Pro fidelibus, pro pœnitentibus, pro quibus jam sæpe diximus. Quamnam de causa et cur? Ut Deum in eorum gratiam places, et quod illi dum viverent præstare non potuerunt, tu pro illis adimpleas. Non, inquit adversarius, non propter hoc, sed in gratiam sacerdotum id institutum est, ut et ipsi præsidia vitæ sibi comparent, oblationes et elemosynas accipiendo. O insaviam, o stoliditatem! vel, ut magis proprie dicam, o impudentiam et blasphemiam! Dei sponsa immaculata, omnique reprehensione superior Ecclesia, misericordis et veri Dei prædicat errores. Muta sunt dolosa labia quæ adversus Dei loquuntur Ecclesiam. Non enim ut inde sibi victum pararent sacerdotes, id Ecclesia constituit; nam id cogitatum solum inanium ac penitus stultum est, sed in utilitatem mortuorum sancitum est, ut sæpe diximus; nec pluribus verbis est opus, si unum vel alterum testimonium addidero, quæ ultimo loco reservavi; deinde vestris objectionibus respondebimus, et orationi finem imponemus. Gregorius Dialogus, Ecclesix Dei præses, cujus antea fecimus mentionem, in oratione et libro Dialogorum prædicto sic ait: « A te pote, hæc

rit, quod mortuorum valeat animabus prodesse. » **A** Gregor. : « Si culpæ post mortem insolubiles non sunt, multum poterit salutaris sacrificii oblatio animæ adjuvare. » Audis quod animæ post mortem adjuvantur? Oportet igitur scire de quibus intelligat. De sanctis nemo mentis compos dicere audebit : at neque de desperatis : sequitur ut iis qui pœnitentes moriantur hæc purgationes et auxilia prosint. Non enim sola confessio et pœnitentia sufficit ut ipsum in regna cœlorum perducatur, quemadmodum indocti quidam et insensati sæpenumero nobis objiciunt, sed necesse est antea satisfacere de peccatis, opere simul et omissione commissis. Pœnitentia namque fervidaque confessio occasio est viam inveniendæ salutis. Si vero præventus ex hac vita et sæculo decesserit, ab æterna damnatione redimitur, quam subiisset, si eum non pœnituisse : at deliciarum et lætitiæ paradisi non sit hæρος nisi sufficienter seipsum purgavit, et dignum se illius hæreditatis ostenderit. Unde animarum bonique amator Dominus Deus, de omnium salutē sollicitus et omnes fieri salvos cupiens, ei quem toto corde suorum criminum pœnituerit, si satisfacere præventus morte nequiverit, pœnam purgationis tribuit, ut temporario et purgatorio igne purgatus, a sempiterno et sine fine igni liberetur : nec ut a damnatione tantum liberetur, sed et cœlestis habitationis capax evadat, secumulum oraculum, « Tanquam aurum in fornace probavit illos : et quasi holocausti hostiam accepit illos. »

ἐπ' οἷς ἐαυτῷ σύνοιδο πταίσμασι, καὶ μὴ φθάσαντι ἱκανοποιησαὶ ἐν τῷ παρόντι, τὴν διὰ καθάρσεως αὐτῷ εἶδωσι τιμωρίαν· ἵνα διὰ τοῦ προσκαίρου ἐκείνου καὶ καθαρτικοῦ πυρὸς καθαρθεῖς, λυτρωθεὶς τοῦ αἰωνίου ἐκείνου καὶ ἀτελευτήτου πυρὸς· καὶ οὐ μόνον λυτρωθεὶς τῆς καταδικῆς, ἀλλὰ καὶ θεοῦ γέννηται· τῆς οὐρανίου κατοικίας, κατὰ τὸ λόγιον, εὖ ὡς χρυσὸν ἐν χλωρευτηρίῳ ἐδοκίμασαν αὐτοῦ· καὶ ὡς ἑλοκάρπωμα θυσίας προσεβέβητο αὐτούς. »

C Exemplum purgationis hujus tradidit ipse idem Gregorius in eodem loco ad Petrum, eumdem sequendo sermonem. Dicit enim : « Unde hanc utilitatem nonnunquam ipsæ defunctorum animæ experere videntur, quemadmodum prædictus Felix episcopus a quodam vitæ venerabilis presbytero cognovisse se asserit, qui presbyter usque ante biennium vixit et in diocesi Centumcellensis urbis habitabat, atque ecclesiæ beati Joannis, quæ in loco qui dicitur Tauriana sita est, præerat. Idem igitur presbyter in eodem loco in quo calidæ aquæ sunt, quoties necessitas corporis exigebat, lavare consueverat. Die vero quadam cum eo fuisset ingressus, invenit quemdam cognitum virum ad anum obsequium præparatum qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet et exeunti de thermis sabana præberet, et omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc sæpius fieret, die quadam idem presbyter ad balneum liturni intra semetipsum cogitans dixit : Viri illi qui mihi solet tam sincere ad lavandum obsequi, ingratus apparere debeo, sed aliquid mihi necesse est ei pro munere portare. Duabus ergo oblationibus sumptis profectus est. Qui mox ut perve-

καὶ τὸν λόγον. Γρηγόριος δὲ διέλωσας ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας προστάτης, οὐ καὶ πρότερον ἐμνήσθη, ἐν τῷ προσημνησθέντι λόγῳ τε καὶ βιβλίῳ τῶν Διαλόγων πρὸς Πέτρον, οὕτω φησὶ : « Πέτρος, Ἐρωτῶ σε, φησὶ, Πάτερ μακροψότατα, τί λοιπὸν δύναται τὸς τῶν τελευτώντων ψυχὰς μετὰ θάνατον ὠφελεῖν. » Ἐρωτῶ, « Ἐν τῷ πταίσματι, Πέτερ, μετὰ θάνατον ἀσυγχώρητα οὐκ εἶσι, κολῶ δύναται τὰς ψυχὰς ἢ ἐρεῖ προσφορά τῆς σωτηριώδους θυσίας βοηθῆσαι. » Ἀποκρίσας ὅτι μετὰ θάνατον ὠφελοῦνται αἱ ψυχαι· εἶπε οὖν γυνῶσι ποῖαι. Αἱ μὲν τῶν ἀγίων, οὐδεὶς ἂν ὑγιᾶ ἔχων τὸν τῶν εἶποι. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀπειγνωσμένων· ἔκταται τοῖς ἐν μετανοίᾳ τελευτήσασιν ταύτην γίνεσθαι τὴν ὠφέλειαν, τὴν πύθουσιν τε καὶ τὴν βοηθεῖαν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τῷ ἀνθρώπῳ μόνῃ ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἡ μετάνοια, κομίσασθαι αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀνόητοι πολλάκις ἡμῖν προφέρουσιν· ἀλλὰ εἶπε καὶ ἱκανοποιησαὶ πρὸς τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων· ἡ γὰρ μετάνοια καὶ ἡ θερμὴ ἐξομολόγησις, ἀφορμὴ γίνονται τῷ ἀνθρώπῳ τῆς πρὸς σωτηρίαν ἰδοῦ· εἰ δὲ φθασθεὶς ἐκδημήσῃ τοῦ βίου καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς, λυτρωσις γίνεσθαι αὐτῷ τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως, ἣν ἂν ὑπέστη ἀναμνησθῆσαι· μὴ μετανοήσας· τῆς τρυφῆς δὲ καὶ τῆς ἀγαλλιάσεως τοῦ παραδείσου, οὐ γίνεσθαι κληρονόμος, ἂν μὴ ἱκανῶς ἑαυτὸν καθάρῃ, καὶ ἔξιον ἀποδείξῃ τῆς κληρονομίας ἐκείνης. Ὅθεν ὁ φιλόφυλος καὶ φιλόγαθος Κύριος προνοούμενος· πάντων τὴν σωτηρίαν, καὶ θέλων αὐτὰς σωθῆναι, μετανοήσαντι τῷ ἀνθρώπῳ ὁλοκάρωσι·

C Καὶ παράδειγμα τῆς καθάρσεως ταύτης εἶδωσιν ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ἐν τῇ αὐτῇ προφήτευσίᾳ ῥήσει πρὸς τὸν αὐτὸν Πέτρον κατὰ συνέχαιαν τοῦ αὐτοῦ λόγου· φησὶ γάρ· « Ὅθεν, Πέτερ, ταύτην τὴν ὠφέλειαν πολλάκις καὶ αὐτὰ αἱ τῶν τελευτώντων ψυχαι, ὠφθησαν ἐπιζητοῦσαι· καθὼς ὁ προλεχθεὶς Φίλιξ ὁ ἐπίσκοπος. Παρὰ τινος πρεσβυτέρου, πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτου, ἀκηκοέναι ἔλεγεν· ὅστις πρεσβύτερος ἕως πρὸς τῆς διετίας ταύτης, ζῶν ὑπῆρχε· καὶ ἐν τῇ περιτοκίᾳ τῆς πόλεως Κεντουμκελλῶν κατοικεῖ· τῆς δὲ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ Ταυριάνῳ πρότερον προήτατο· ὁ οὖν αὐτὸς πρεσβύτερος εἰς τὰ θερμὰ τὰ ὄντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὁσάκις ἢ τοῦ σώματος ἠνάγκαζε χρεια, λούεσθαι εἰώθετο· ἐν τινὶ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ λούεσθαι εισελθὼν, εὗρεν ἄνδρα τινὰ ἀγνώριστον, ἔτοιμον εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπουργίαν ζῶντις ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὰ ὑποδήματα ἱσπερ· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὑπεβέβητο. Ἐξερχομένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν θερμῶν, τὰ σάβανα αὐτοῦ ἐπιδέδωκε· καὶ πῶσαν ὑπουργίαν μετὰ μεγάλης τιμῆς ἐξετέλεσεν. Ἐν δὲ τῷ πολλάκις τοῦτο γενέσθαι, ὁ αὐτὸς πρεσβύτερος ἐν μίᾳ εἰς τὰ θερμὰ ἀπερχόμενος, ἐν ἑαυτῷ λογιζόμενος εἶπε· Τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ τῷ οὕτω μετὰ γνησίως

ἐν τῷ λούσθαι ὑπουργεῖν εἰωθότι, οὐκ ὤφειλον κενὸς ὀφθῆναι· ἀλλὰ τι οὖν δῶρον, βασιτάσαι χρῆσι. Δύο οὖν προσφορὰς λαβών, ἐπορεύθη. Ἐν τῷ τόπῳ οὖν παραγεγόμενος, αὐθις τὸν ἄνθρωπον εὔρε· κατὰ δὲ τὸ εἰωθός, ἐν ἅπασι τὴν λειτουργίαν ἐπέτελεσε. Λουσαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ φορέσαντος, καὶ ἤδη λοιπὸν μέλλοντος ἐξέρχασθαι, ἅπερ μεθ' αὐτοῦ προσφορὰς ἐβάσταζε, τῷ ὑπουργήσαντι αὐτῷ ἀνδρὶ, εὐλογίας χάριν ἐπιδέδωκε, παρακαλῶν ἀγάπης ἐνεκεν ταῦτα αὐτὸν δέξασθαι. Ἐκεῖνος δὲ πενθῶν καὶ θλιβόμενος, ἀπεκρίθη λέγων· Ἐμοὶ ταῦτα διὰ τί παρέχεις; Οὗτος ὁ ἄρτος, ἅγιός ἐστι· κίχῳ φαγεῖν αὐτὸν οὐ δύναμαι. Ἐγὼ γὰρ ὄν θιωρεῖς, ποτὶ τοῦ τόπου κύριος ὑπῆρχον· ἀλλὰ διὰ τὰ πταισμάτά μου, ἐνθάδε καταδικάσθην. Ἐὶν δὲ μοί τι παρασχεῖν ἐθέλης, τὸν ἄρτον τοῦτον ὑπὲρ ἐμοῦ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ προσένεγκε, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου πρόσουξαι. Τότε δὲ ὑπακουσθῆναι γίνωσκε, ἐὶν ἐπὶ τῷ λούσασθαι ἐλθών, ἐμὲ ἐνθάδε μὴ εὐρησῆ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, ἀφανῆς γέγονε. Καὶ ὅστις ἄνθρωπος εἶναι ἐθεωρεῖτο, ἀφανῆς γεγόμενος, ἐδηλοποιήθη ὅτι πνεῦμα ὑπῆρχεν. Ὁ δὲ αὐτὸς πρεσβύτερος, ἐβδομάδῃ ἡμερῶν αὐτὸν ἐπιμόνωσ ἐν δάκρυσιν ὑπὲρ αὐτοῦ συνέσφιγξε· σωτηριώδη θυσίαν καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσκομίζων, μετὰ δὲ ταῦτο εἰς τὰ θερμὰ ὑποστρέψας, οὐδαμῶς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ἐκεῖσε εὔρεν.

Z.

Ἐκ τούτου οὖν δεικνύται πόσον ταῖς ψυχαῖς συμβάλλεται ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας προσφορὰ, ὅποταν τῷ τῆν καὶ αὐτὰ τῶν τεθνεώτων τὰ πνεύματα παρὰ τῶν ζώντων αἰτῶνται· καὶ διὰ σημείων μηνύουσιν, ὅτι δι' αὐτῆς τῶν πταισμάτων λυτροῦνται. Ποῦ ἡ τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀναισθητῶν κακογῆρων νομοθεσία, τὸ μὴ ποιεῖν θυσίας ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων; ἀλλὰ διδόναι τοῖς ἐν φυλακῇ καὶ οὐ τοῖς ἱερεῦσιν; ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ τεθνεώτος, οὐ τῶν ἐν φυλακαῖς φροντίζει, ὥστε τούτοις διδόναι ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ, τοῦ ἱερέως μετὰ δακρύων εἶδειτο. Καλὸν μὲν γὰρ καὶ θεόρεστον ἔργον ἐστὶ καὶ τὸ διδόναι ἐλεημοσύνην τοῖς ἐν φυλακαῖς, καὶ ἐν ἄλλοις εὐσεβέσιν ἔργοις· καὶ οὐδεὶς οὕτω μωρός, ὥστε λέγειν τὸ ἐναντίον· κρείττων δὲ πάντων, ἡ ἱερὰ θυσία ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων προσφερομένη τῷ Θεῷ. Τούτῳ καὶ ἄλλα ὅμοια καὶ μνήμης ἄξια ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ διηγήσει ὁ μακάριος οὗτος Πατὴρ καὶ διδάσκαλος παραδείγματα τίθησι, διηγουόμενος τὴν τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον κάθαρσιν· ἃ διὰ τὸ μήκος ἐνταῦθα μὲν οὐ τίθεμεν· ἐκεῖσε δὲ τοὺς βουλομένους ἰδεῖν παραπέμπομεν. Κἀν τις οὖν ἐπιπόνωσ διέλθῃ τὴν βίβλον ἐκείνην, οἶμαι πόσης φιλονεκίας καὶ ἐριδος αὐτὸν ἀπαλλάξειεν· αἱ γὰρ ψυχαὶ ἐξερχόμεναι τοῦδε τοῦ βίου ἀτελεῖς ἐν ἱκανοποιήσει, ἐν κολάσει καὶ πυρὶ καταδικάζονται, οὐ καυστικῶ, ἀλλὰ καθαρτικῶ· καὶ οὐκ αἰώνιῳ, ἀλλὰ προσωκαίρῳ· ὅπως ἐν ἐκείνῃ τῇ μερικῇ κολάσει καὶ τῷ πυρὶ ἐκείνῳ καθαρῶσι τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὧν οὐκ ἐφθασαν ἐν τῷ παρόντι τελείαν ἀποδοῦναι τὴν ἱκανοποίησιν. Λυσαιτελοῦσι δὲ αὐταῖς, καὶ τῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν τῶν ἐν τῷ ᾄδῃ λυτροῦνται, καὶ συντέμνουσι τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐκεῖ ἐμελλον διάγειν κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι λει-

PATROL. GR. CLIX.

nit ad locum, hominem invenit, atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque et cum jam vestitus voluisset egredi, quas secum oblationes ferebat obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut charitatis gratia ea susciperet. Cui ille mœrens afflictusque respondit: Mihi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, ego eum manducare non possum. Ego etenim quem vides hujus loci dominus aliquando fui, sed culpis meis hic post mortem condemnatus sum. Si autem mihi quid præstare vis, omnipotenti Deo pro me offer hunc panem et pro peccatis meis deprecare. Et nunc exauditum te esse cognosce cum huc ad lavandum veneris, et me non inveneris. Et his dictis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescente innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdomadam continuam se pro eo cum lacrymis afflixit, salutarem hostiam quotidie Deo offerens. Et reversus postea ad balneum, cum ibi in posterum non invenit.

VII.

Ex his igitur verbis ostenditur quantum animabus conducatur sacræ hostiæ oblatio, quando eam spiritus defunctorum a viventibus petunt, signisque significant quod per eam a peccatis redimuntur. Ubinam est rudium insensatorum et misere senescentium legislatio, qui nolunt pro mortuis offerre sacrificia, sed his qui in vinculis detinentur, non autem sacerdotibus exhibere, quando defuncti spiritus nulla pro detentis in carcere sollicitudine distinebatur, ut eis elemosynæ fierent, sed ut sacrificium offerret Deo, a sacerdote flendo petebat. Honestum enim est, et Deo acceptum opus elemosynas etiam in eos erogare, et aliis piis operibus studere. Nemo est tam stultus, qui huic rei adverteretur. Sed omnibus antecellit missæ sacrificium quod pro defunctis offertur Deo. Hæc et alia his similia memoratuque digna exempla in eadem narratione beatus hic Pater et magister adjungit, dum exponit animarum post mortem purgationem, quæ propter eorum prolixitatem huic loco non apponuntur, sed eo lectorem remittimus. Ac si quis sedulo librum perlustraverit, ab omni contentionis studio se vindicaturum confido. Nam animæ quæ ex hoc mundo minus in satisfactione perfectæ discedunt, ponis et igni destinantur, non combustivo, sed purganti, nec sempiterno, sed temporario, ut in ea temporaria pœna et igne illo a suis criminibus purgentur, quorum in hoc sæculo integram satisfactionem persolvere non potuerunt. Prosunt autem ipsis, ut a lacrymis et gemitu inferni liberentur, tempusque abbreviant quod ibi manere debuerant secundum mensuram peccatorum, sacrificia et alia bona, praque opera quæ pro ipsis suscipiuntur, secundum divinum et sacrum decretum. Ac veluti si quis per menses sex aut annum ad carce-

40

rem damnaretur, potest iudex, necessariorum precibus permotus, tempus contrahere, de carcere educere, et libertatem abundi concedere: sic et animas quorundam ob propriam damnatae negligentiam, sacerdotum precibus et cognatorum piis operibus a poenis redimuntur, easque regni caelestis participes facit clemens bonique amator Deus. Hoc idem et beatus Joannes Damascenus tanquam ex mortui persona canit orans: « Imago sum, dicens, ineffabilis gloriae tuae, et stigmata fero peccatorum, miserere tuae creaturae, Domine. Et pro tua miseratione emunda, et exoptatam mihi patriam concede, paradisi civem me rursus constituendo. » Similiter et ad invitatorium Sabbati ad Matutinum, secundi toni ad septimum cantum canonis mortuorum tertio versiculo, dicit: « Magna et immensa misericordia abyssus infinita dilectionis tuae. Peccatorum remissionem eis, qui ad te transierunt tribue, et ob tuam gratiam mundatos eos ostende. Nosti illud, pro tua misericordia emunda, et illud, mundatos eos ostende. » Quamobrem mortuus exclamat? Nunc ut eo igne purgationis purgetur? Et nos rursus cum pro mortuis deprecamur? Sane ut eos purgatos in die retributionis ostendat. Id monuit a beato Paulo doctor ait: « Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit, quia in igne revelabitur, cuius opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet¹⁴. » Possumus et nos secundum opinionem nostram haec verba sic intelligere: et si alii aliter exposuerunt, quod cuius opus manserit, id est, intactum ab igne, quia hinc lumen accepit, mercedem accipiet. Idque est iustorum opus: transibunt enim iusti per ignem illum, et nemo contradicet, ut aureus Joannes testatur in homilia 4 in Matthaei Evangelium: « Nam sancti, inquit, per fluvii huius ignem incedent, nec molestiam ullam suscipient, imo vero hilares conspiciuntur. » Quomodo enim quidquam patientur, si hic perfecte mundati fuerint? Cujus vero opus arserit, detrimentum patietur: id est qui habet levia nulliusque ponderis peccata, comburentur ea velut foenum et stipula, quoniam ea facile absunt ignis. Nam id innuens beatus Paulus aiebat, « Qui superaedificaverit super fundamentum hoc ligna, foenum, stipulam; » quasi diceret, Qui ex hoc mundo discesserit, habens peccata venia digna, quasi stipulam, foenum et lignum, facile ignis absument; et detrimentum patietur, id est, ad tempus plectetur: opere combusto quasi digno ut aboleatur et deleatur, ipse vero salvabitur: sic tamen tanquam per ignem, quod si et hoc modo dixeris, non multum aberraveris. Quod cuius opus manserit, id est, qui hinc migraverit peccatis mortalibus detentus, manebit opus tanquam grave instar ferri, vel lapidis, quae quidem non facile absunt ignis. Hic operis sui mercedem recipiet, sempiternam damnationem. Cujus vero opus comburetur, ipse salvabitur, quasi

Δ τουργίαι και εύποιται, και τάλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, κατά τὸν θεὸν και ἱερῶν ἔθρον. Καὶ ὡσπερ ἂν εἴ τις καταδικασθῆεν ἐν φυλακῇ ποιῆσαι μήνη; ἔξ, ἢ χρόνον, ἢ ἐξουσία διεῖσαι οικείων τινῶν ἐπιμαρτυρία, βραχύνασά τε τὸν καιρὸν, και τῆς φυλακῆς ἐκβαλοῦσα, διίγειν ἐν ἀδίκῃ ἐπολήσειν οὕτω, και ψυχὰς τινε; καταδικασθεῖσαι διὰ τῆ; ἀμαθεία; αὐτῶν, ταῖ; ἱερῶν δεήσει, και τὰ; τῶν οικείων εὐπαιταί; τῆ; κολάσεω; ἐκείνης λυτροῦνται· και τὴν βασιλείαν αὐτοῖ; χαρίζεται ὁ εὐμνή; και φιλόγαθος θεός. Τοῦτ' αὐτὸ και ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός; ὡ; ἐκ προσώπου τοῦ τεθνηκότος φησι θεόμενος· « Εἰκὼν εἰμι, λέγων, τῆ; ἀρῆ;του ἔξ;ου σου, εἰ και στίγματα φέρω πταισιμάτων, οὐκ ἐπιρῆσον τὸ σὸν πλάσμα, Δέσποτα, και καθάρισον σὴ εὐσπλαγγνίῃ, και τὴν ποθεινὴν πατρίδα παράσχου μοι, παραδείσου κάλιν ποιῶν πολιτήν με. » Ὁμοίως και εἰς τὸ παρακλητικόν, τῷ Σαββάτῳ εἰς τὸν ἔσθρον, τοῦ δευτέρου ἔχου εἰς τὴν ἐσθόμην φθὴν τοῦ νεκρωσίου κανόν; τὸ τρίτον τροπάριον, λέγει· « Πολλὴ σου και ἀφαιτος ἡ εὐσπλαγγνία, ἀμέτρητος ἀδυσσο; ἡ τῆ; φιλανθρωπία; σου· πταισμάτων οὖν ἀφαισι τοῖ; μετισταῖ πρὸ; σὲ δίδου· και τῇ χάριτι τῇ σὴ καθααρμένους αὐτοῖ; ἀνάδειξον. » Ἐγὼως ἄρα τὸ, Καθάρισον σὴ εὐσπλαγγνίῃ· και τὸ, Καθααρμένους αὐτοῖ; ἀνάδειξον; εἰνος Ἰωάνν κράζει ὁ τεθνηκω;, ἢ ἵνα διὰ τοῦ πυρὸ; ἀκείνου τῆ; καθάρσεω; καθαρῶ; και ἡμῖ; πάλιν, δεσὶ ὑπὲρ τῶν μεταστάντων θεόμεθα; ἀλλ' ἵνα αὐτοῖ; κεκαθαρμένους ἀπεδείξῃ ἐν τῇ ἡμέρῃ τῆ; ἀνταποδόσεω;. Τοῦτο δὲ λαθὼν ὁ διδάκαλο; λέγει, παρὰ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἐκίστου τὸ ἔργον, ἐκείνου λίγοντο;. ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δικιμάσει· ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· οὐκ εἰνος τὸ ἔργον μενεῖ ὁ ἐπιρκοδόμησα, μισθὸν λήψεται. » Δυνάμεθα οὖν ἐνοῆσαι τὸ ῥῆθὸν και ἡμῖ; κατ' ἐπίνοιαν ἡμετέραν, οὕτως. εἰ και ἄλλοι ἄλλως πως ἐξηγήσαντο, ὅτι οὐκ εἰνος τὸ ἔργον μενεῖ, τουτέστιν ἀφαιστον τοῦ πυρὸ;, ὅτι ἐντεῦθεν ἐλαμπρύνθη, μισθὸν λήψεται· και τοῦτ' ἐστι τὸ τῶν δικαίων ἔργον. Διελύσσονται μὲν γὰρ οἱ δίκαιοι διὰ τοῦ πυρὸ; ἀκείνου· και οὐδεὶ; ἀνταρῆ; ὡ; ὁ χρυσοῖ; Ἰωάννης μαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμιλίῃ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου· λέγει γάρ· « Οἱ μὲν ἄγιοι διὰ τοῦ πυρὸ; τοῦ ποταμοῦ βραδιούνται, και οὐδὲν κίσονται ἀηδέ;· ἀλλὰ μέλλον και φαιδροὶ φανούνται. Πῶ; γὰρ κίσονται εἰ ἐντεῦθεν ἐκαθάρισαν ἑαυτοῖ; τελείω; ; » Οὐκ εἰνος δὲ τὸ ἔργον κατακῆσεται, ζημιωθήσεται· τουτέστιν, ὅστι; ἔχει ἑλαφρὰ και κούρα ἁμαρτήματα, κατακῆσονται μὲν αὐτῶ;, ὡ; καλάμη και χόρτος· ἐπειδὴ και εὐκόλω; αὐτὰ κατεσθίει τὸ πῦρ. Τοῦτο γὰρ αἰνιτόμενο; ὁ μακάριος Παῦλο; ἔλεγεν· « Ὅστι; δεῖ ἐποικοδομῆσαι ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, ἔξλα, χόρτον, καλάμην· » οἶνε; λέγων· Ὅστι; ἂν ἀπέλθοι ἐντεῦθεν ἁμαρτήματα ἔχων συγγνωστὰ, ὡσπερ καλάμην και χόρτον και ἔξλον, καταπάγη ἂν εὐκόλω; τὸ πῦρ, και ζημιωθήσεται· τουτέστι πρὸ; καιρὸν

¹⁴ 1 Cor. iii, 15.

κωλασθῆσεται· τοῦ ἔργου ὡς ἀξίου ἀφανισμοῦ καινο-
 μένου καὶ ἀφανιζομένου· αὐτὸς δὲ σωθῆσεται· οὕτω
 δὲ, ὡς διὰ πυρός. Εἰ δὲ καὶ οὕτως εἴπῃς, οὐκ ἂν
 ἀμάρτης· ὅτι οὕτως τὸ ἔργον μενεῖ, τοῦτίστιν ὅστι;
 ἐντεῦθεν ἀκαλεύσεται ἀμαρτήματα ἔχων θανάσιμα,
 μενεῖ τὸ ἔργον ὡς βαρῦ, σιδήρου δίκην, ἢ λίθου,
 ὅπερ οὐ καταφάγεται εὐκόλως τὸ πῦρ· καὶ οὕτως
 λήψεται μισθὸν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τὴν αἰώνιον κόλα-
 σιν. Οὕτως δὲ τὸ ἔργον κατακαήσεται, σωθήσεται αὐτὸς
 ὡς διὰ πυρός. Ὡσπερ καὶ τὸ χρυσίον, ἐπειδὴ μὲν
 συμμιγῆ ἔλη τιμὴ ἄλλοτρίᾳ τῆς αὐτοῦ φύσεως, κίβ-
 δηλον γίνεται, καὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος ἐλατ-
 τούμενον, ἀχρειοῦται· δοκιμαζόμενον δὲ διὰ τοῦ
 πυρός, ἡ κακία ἐκλείνεται· καὶ ἀφανισμῷ πα-
 ραδίθεται· τὸ δὲ χρυσίον πάλιν τὴν προτέραν ἀπο-
 λαμβάνει λαμπρότητα. Οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, διὰ τοῦ
 πυρός τῆς καθάρσεως, ἀποβαλοῦσα τὸν ῥύπον, ὅφ'
 οὐ ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ βραθυμίας καταβρῦπουτο,
 πάλιν εἰς τὴν προτέραν λαμπρότητα καὶ εὐγένειαν
 ἐπανέρχεται. Καὶ τούτους μου τοὺς λόγους ἐπιβε-
 βαιώσει ὁ οὐρανοφάντωρ καὶ ἱερὸς Βασιλεῖος, ἐν τῇ
 ἐξηγήσει τοῦ μακαρίου προφήτου Ἡσαίου, ἐν τῷ
 ῥητῷ τῶν οὐραίων ἔχοντι· « Ὅτι ἐκπλύνει Κύριος τὸν
 ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών· καὶ τὸ
 αἷμα Ἱερουσαλήμ ἐκκαθαρίει ἐκ μέσου αὐτῶν, ἐν
 πνεύματι κρίσεως, καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. » Γρα-
 νῶς· τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ ὁ λόγος προσαγορεύει,
 περὶ τοῦ Κυρίου λέγοντι, ὅτι « Αὐτὸς ὁμᾶς βαπτί-
 σαι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » περὶ δὲ αὐτοῦ,
 ὅτι « Ἐγὼ μὲν ὁμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνο-
 νίαν. » Ἐπιτὸν αὐτῶν ἀμφοτέρων συνῆψεν ὁ Κύριος, τὸ τε
 ἐξ ὕδατος εἰς μετάνοιαν, καὶ τὸ ἐκ Πνεύματος εἰς
 ἀναγέννησιν, καὶ ὁ λόγος αἰνίσσεται ἀμφοτέρω τὰ
 βαπτίσματα, μὴ ποτε τρεῖς εἰσὶν ἐπινοιαὶ τοῦ βα-
 πτίσματος· ὁ τε τοῦ ῥύπου καθαρισμὸς, καὶ ἡ διὰ
 τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησις, καὶ ἡ ἐν τῷ πυρὶ τῆς
 διακρίσεως βάσανος. Ὡστε τὸ μὲν ἐκπλύνειν, πρὸς
 τὴν ὡδε ἀπόθεσιν τῆς ἀμαρτίας λαμβάνεται· τὸ δὲ,
 Πνεύματι κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως, πρὸς τὴν
 ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, διὰ τοῦ πυρός δοκιμασίαν.
 Δέονται δὲ αἱ μὲν κατὰ ἀνομίαν ἀμαρτίζουσαι, οἰνοὶ
 ῥύπος τις οὔσαι, τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς ἀφανί-
 ζουσαι, καὶ τῷ φυσικῷ κάλλει αὐτῆς λυμαινόμεναι,
 τοῦ ἐκ τῆς πλύσεως καθαρισμοῦ· αἱ δὲ πρὸς θάνα-
 τον ἀμαρτίζουσαι τῶν ἔκουσίως ἐξαμαρτανόντων μετὰ
 τὸ λαθεῖν τὴν ἐπίγνωσιν, αἷμα προσαγορεύονται,
 δεόμεναι τῆς ἐν τῷ καθύματι κρίσεως. Ἐπιτὸν δὲ ὁ
 ἐξομολογούμενος, καὶ πλοῦσῃσι ἀξιοί, καὶ καθαρ-
 σθῆναι, καὶ τὴν μὲν ἀνομίαν, πλύσεως φησι δεῖ-
 σθαι· τὴν δὲ ἀμαρτίαν καθαρῆς· λέγων· « Ἐπι
 πλείον πλύνον με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς
 ἀμαρτίας μου καθάρσον με· » οἱ μὲν πάντῃ ἀνήκοοι
 τῶν θεῶν μαθημάτων, πρὶν μαθεῖν τὸν λόγον ἡμαρ-
 τηχότας, οἰνοὶ βερυπωμένοι, τοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος
 δεόμεναι καθαρῆς· οἱ δὲ μετὰ τὸ λαθεῖν τῆς ζωῆς
 ἐπιβουλεύοντες ἑαυτοῖς, αἵματι ὄντες ἔνοχοι, τοῦ ἐκ
 τοῦ πυρός· δεόμεναι καθαρῆς. Ἔστι δὲ καὶ ἀπλού-

per ignem; ut aurum si cui fuerit admistum mate-
 riæ ab ipsius alienæ natura, adulterinum evadit, ac
 de suo splendore diminutum inutile redditur: at
 si probatum igne fuerit, vitium illud absimitur et
 abolitioni traditur, aurum vero pristinum nitorem
 recipit. Sic et anima per ignem purgationis elutis
 sordibus, propter quas ex negligentia et inertia
 sordescerat, rursus ad priorem splendorem et no-
 bilitatem revertitur. Hanc meam sententiam confir-
 mabit cœlitus demissus et sacer Basilius in exposi-
 tione beati Isaie prophetæ super ea verba: « Quod
 si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et san-
 guinem laverit Jerusalem de medio ejus in spiritu
 judicii et ardoris. » Hæc verba aperte idem dicunt
 cum Joanne quando dicit de Domino: « Ille vos
 baptizabit in Spiritu sancto et igne; » de se vero,
 « Ego vos baptizo in aqua ad pœnitentiam. » Cum
 igitur utrumque Dominus conjunxerit, scilicet quod
 ex aqua est ad pœnitentiam et ex spiritu ad regen-
 erationem, ac verba utrumque baptisma signifi-
 cent, nequaquam sunt tres significationes bap-
 tismatis, sordium purgatio, spiritus regeneratio, et
 ea quæ sit igne segregationis probatio. Quapropter,
 lavare, pro peccati depositione, quæ in hoc mundo
 sit, sumitur; illud vero, spiritu judicii et spiritu
 ardoris, pro ea quæ in futuro sæculo sit probatione
 per ignem accipitur. Egent autem commissa per
 ignorantiam peccata, quasi sordes quædam, animæ
 nitorem labefactantes, et naturalem ejus pulchri-
 tudinem deturpantes, lotionis purgatione; peccata
 vero ad mortem, eorum qui sponte delinquent, et
 id cognoscunt, sanguis appellantur, egentque judi-
 cio ardoris. Sed quia qui constitetur, lavari vult et
 purgari, et iniquitatem lotionis dicit indigere, et
 peccatum purgatione, dicens: « Amplius lava me
 ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me²²; »
 qui divinarum doctrinarum penitus sunt expertes,
 et ante verbi cognitionem deliquerunt, tanquam
 sordibus commaculati, egent ea quæ per aquam sit
 purgatione; qui vero post acceptam vitam, sibi
 ipsis insidias struunt, sanguinis rei, ea quæ per
 ignem sit purgatione indigent. Possumus etiam
 simplicius interpretari, quod ea peccata quæ velut
 in superficie sunt, et intus non latent, sordibus
 quodammodo sunt similia: profunda et interiora
 ex pravo habitu delinquentium commissa, sanguini
 comparantur. Idcirco ex medio peccatorum, per
 spiritus ustionem purgari dicitur sanguis Pro-
 phetæ: « Et comburitur sicut ignis iniquitas. »
 Basil. « Habet commutatio quamdam beneficii speci-
 em, quia comburetur sicut ignis iniquitas. Nam
 paratam ex parte iniquitatis materiam aboleri, pro
 hominum beneficio, a bonitate Domini constitutum
 est. » Prophete: « Et sicut gramen aridum devo-
 rabitur ab igne, et comburetur in densitatibus
 sylvæ. » Basil. « Quomodo demergitur in terrenis
 affectibus anima? Sicuti gramen affectus animæ

²² 1 Paul. I, 1.

serpula ex carnis appetitu pullulantes, mutuo se generantes et alios de aliis producentes. Nam veluti gramen supra modum inter herbas geniculatum est, nec unquam ejus generatio desinit, sed semper primæ generationis finis sit sequentis principium, talis est et peccatorum natura. Ipsa seipsam suscipit, gignit libido libidinem, consuetudo mendicandi sit mendacii mater, et qui in furtis meditando versatur facile injuriam audet inferre; peccanti enim occasio sit præcedens peccatum. Si igitur per confessionem peccatum aperuerimus, siccum id gramen reddidimus, ut a purgatorio igne devorari mereatur. Id autem in densitate sylvæ comburitur. » Et paulo post; « Si non evaserit vi gramen aridum, nostrum peccatum ab igne non devorabitur nec comburetur. » Et iterum; « Propter furorē iræ Domini, combusta est omnis terra. » Ostendit terrena pro animæ beneficio igni tradi punitionis, sicut Dominus subostendit, dicens: « Ignem veni mittere in terram et quid volo nisi ut accendatur ». » Prophetæ: « Et erit populus sicut ab igne combustus. » Basil. « Non interitum minatur, sed purgationem subostendit secundum Apostoli dictum quod si cujus opus comburetur damnum patietur, ipse vero salvabitur, sic tamen tanquam per ignem. » Audis magnum patrem hunc, quomodo elucitur et deponitur hic malitia, in futuro vero probatur et purgatur ab igne? et quod pro animæ beneficio, a bonitate Domini, punitionis ignis ille est constitutus? et quod peccati parata materia aboletur ac velut gramen aridum comburitur, si per confessionem denudetur; si vero non denudetur a purgatorio igne devoratur? Et quod interitum non minatur, sed purgationem subostendit, dum hæc dicit, beatus hic apostolica illa verba adducit, « Ipse vero salvabitur sic tamen quasi per ignem. » Nam *salvabitur*, salutem ostendit, ut verbum ipsum sonat, non perditionem, ut quidam volunt.

« Estai ὁ λαός, ὡς ὑπὸ πυρός· κατακαυμένος. » Βασίλειος. « Οὐκ ἀφανισμὸν ἀπειλεῖ, ἀλλὰ τὴν κάθαρσιν ὑποφαίνει· κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὅτι εἰ τις τὸ ἔργον κατακρίσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται· οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός. » Ἀκούεις τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς, πῶς ἐκπλύνεται καὶ ἀποτίθεται ἡ ἀνομία ἐνταῦθα, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι δοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ πυρός καὶ καθαίρεται; καὶ ὅτι ἐκ' εὐεργεσίας τῆς ψυχῆς παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότητος ὠκονόμηται τὸ καλαστικὸν ἐκείνο πῦρ, καὶ ὅτι ἡ παρασκευασθεῖσα ὕλη τῆς ἀμαρτίας ἀφανίζεται, καὶ ὡς ἀγρωστὶς ξηρὰ κατακαίεται, ἐὰν γυμνωθῇ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως· ἀνδὲ μὴ γυμνωθῇ, οὐ καταβιβρώσκειται ὑπὸ τοῦ καθαρτικοῦ πυρός; καὶ ὅτι οὐκ ἀφανισμὸν ἀπειλεῖ, ἀλλ' ὑποφαίνει τὴν κάθαρσιν. Ταῦτα λέγων ὁ μακάριος οὗτος, ἐπάγει τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥητὴν, τὸ « Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός; » τὸ γὰρ σωθήσεται, σωτηρίαν δηλοῖ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ οὐκ ἀπόλειαν, ὡς τινες βούλονται.

VIII.

Si igitur quæ antea dicta sunt omnia, et magni Basilii verba falsa sunt, etiam quod a Latinis vocatur purgatorium falsum est. Quod si vera sunt, sicuti sunt, bene sacrum decretum dicit et vere, laudabiliter Latini sentiunt, et recte jureque et absque culpa sanctæ Dei Ecclesiæ nos aggregavimus, bonique viri, et religiosi munere fungimur unionem et conjunctionem pacis et concordie ser-

¹¹ Luc. xii, 49.

στερον ἐκλαθεῖν, ὅτι τὰ μὲν ἐπιπόλαια τῶν ἀμαρτημάτων, ῥῆτιν τινὲ φοικε· τὰ δὲ διὰ βάρους, ἐκ διαθέσεως τῆς πρὸς τὸ κακὸν τῶν κλημελουμένων ἀμαρτανόμενα, αἵματι παρεκρίζεται. Διὸ ἐκ μέσου τῶν ἡμαρτηκῶτων, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος καύσεως, ἐκκαθαρίζεσθαι τὸ αἷμα λέγεται. Προφητικόν. « Καὶ καυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ἀνομία. » Βασίλειος. « Ἐχει δὲ τινα ἡ ἀπειλή εὐεργεσία; Ἐμαρσιν, ὅτι καυθήσεται ἡ ἀνομία ὡς πῦρ. » Τὴν γὰρ παρασκευασθεῖσαν ὕλην ἐκ τῆς ἀνομίας, ἀφανισμῷ παραδοθῆναι ἐκ' εὐεργεσίας τῶν ἀνθρώπων παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ δεσπότητος ὠκονόμηται. Προφητικόν. « Καὶ ὡς ἀγρωστὶς ξηρὰ, βρωθήσεται ὑπὸ πυρός, καὶ καυθήσεται ἐν τοῖς δάσσει τοῦ ὄρουμοῦ. » Βασίλειος. « Πῶς ἐγκλιχνοῦσιν τοῖς γῆνοις κάθεισιν ἡ ψυχῆ, ὡς ἀγρωστὶς· τὰ κάθη αὐτῆς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐκφυόμενα, διέρπει, δι' ἀλλήλων τὴν γένεσιν ἔχοντα, καὶ ἄλλα ἐκ' ἄλλοις γεννώμενα; Ὡς γὰρ ἡ ἀγρωστὶς πολυγονώτατόν ἐστιν ἐν βοτάναις, καὶ οὐδαμοῦ καταλήγει αὐτῆς ἡ γένεσις, ἀλλ' αἰετὸν τὸ πέρασ τῆς πρώτης γενέσεως, ἀρχὴ τοῦ ἐφεξῆς γίνεται, τοιαύτη καὶ ἡ τῶν ἀμαρτημάτων ἐστὶ φύσις· αὐτὴ ἐαυτὴν διαδέχεται· καὶ γεννᾷ μὲν ἡ πορνεία πορνείαν· ἡ δὲ ἐν τῷ ψεύδει συνήθεια, ψεύδους γίνεται μήτηρ· καὶ ὁ ἐν κλοπαῖς μελετήσας, κατατολμᾷ βλάβει τοῦ ἀδικήματος· ἡ γὰρ προλαβοῦσα ἀμαρτία, ἀφορμὴ ἀμαρτίας γίνεται. Ἐὰν οὖν γυμνωσωμεν τὴν ἀμαρτίαν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ἐποίησαμεν αὐτὴν ξηρὰν ἀγρωστὶν ἀξίαν τοῦ καταβρωθῆναι ὑπὸ τοῦ καθαρτικοῦ πυρός· αὐτὴ δὲ καίεται ἐν τοῖς δάσσει τοῦ ὄρουμοῦ. » Καὶ μετ' ἀλίγον· « Ἐὰν οὖν μὴ γένηται ὡς ἀγρωστὶς ξηρὰ ἡ ἀμαρτία ἡμῶν, οὐ βρωθήσεται ὑπὸ τοῦ πυρός, οὕτω καυθήσεται. » Καὶ πάλιν· « Διὸ θυμὸν ὀργῆς Κυρίου, συγκεκαυται ὅλη ἡ γῆ· δεικνυσιν, ὅτι τὰ γῆινα τῷ πυρὶ τῷ καλαστικῷ παραδίδονται ἐκ' εὐεργεσίας τῆς ψυχῆς· καθὼ καὶ ὁ Κύριος ὑποφαίνει λέγων· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήσθη; » Προφητικόν. « Καὶ

Εἰ οὖν τὰ προρρηθέντα πάντα, καὶ αἱ ῥῆσεις τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψευδῆ, καὶ τὸ παρὰ Λατίνους λεγόμενον πουργατώριον, ψευδὸς ἐστὶν· εἰ δ' ἀληθῆ, ὡς περ καὶ εἰσι, καλῶς ὁ ἱερὸς ὄρος λέγει καὶ ἀληθῶς· καὶ ἐπαινετικῶς οἱ Λατῖνοι δοξάζουσι καὶ ὀρθῶς· καὶ ἡμεῖς δικαίως ἠνώθημεν καὶ ἀναμαρτήθημεν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ· καὶ καλῶς ποιούμεν καὶ εὐσεβῶς τηροῦντες τὴν ἑνωσιν καὶ τὸν σύνδε-

D

H.

Εἰ οὖν τὰ προρρηθέντα πάντα, καὶ αἱ ῥῆσεις τοῦ μεγάλου Βασιλείου ψευδῆ, καὶ τὸ παρὰ Λατίνους λεγόμενον πουργατώριον, ψευδὸς ἐστὶν· εἰ δ' ἀληθῆ, ὡς περ καὶ εἰσι, καλῶς ὁ ἱερὸς ὄρος λέγει καὶ ἀληθῶς· καὶ ἐπαινετικῶς οἱ Λατῖνοι δοξάζουσι καὶ ὀρθῶς· καὶ ἡμεῖς δικαίως ἠνώθημεν καὶ ἀναμαρτήθημεν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ· καὶ καλῶς ποιούμεν καὶ εὐσεβῶς τηροῦντες τὴν ἑνωσιν καὶ τὸν σύνδε-

σμον τῆς εἰρήνης· καὶ ὁμολοίαι· Ἐβουλόμεθα οὖν καὶ ἄλλας μαρτυρίας καὶ ῥήσεις ἁγίων προσθεῖναι ταύτῃ τῇ ὑποθέσει· ἀλλ' ὁ μὴ τοῦτοις πειθόμενος, οὐδ' ἄλλοις πεισθήσεται, ἀλλ' οὐδ' ὅσοις ἂν εἰποιμεν. Διὰ τοῦτο ἀρκεῖν ἡγοῦμεθα τὰ εἰρημένα· πρὸς διακριτικούς καὶ φιλομαθεῖς ἀνδρας τὸν λόγον ποιοῦντες, καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν ὁρεγομένους, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἐνὸν ἐν ὀλίγοις συνιέντας καὶ ἀσαφζομένους προθύμως· καὶ μὴ κατ' ἔριν καὶ φιλονεικίαν μόνον ὅ τι ἂν τύχοι λέγοντας, ὡς περ ποιοῦσιν οἱ τὴν ἀλήθειαν ἀφειδῶς· πως καὶ ἀναιδῶς διὰ μοχθηρίαν καὶ ἀμβλύτητα νοδς ἀπορρίπτοντες.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Πρὸς δὲ τὰ ἐπαπορούμενα ὁμὴν τὸν λόγον τρέψωμεν. Φασὶ γὰρ οἱ ἀντιμαχόμενοι τοῦτοις, πρῶτον ὅτι ἀρκεῖ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ ἡμέρᾳ, ἢ μετὰ δακρύων μετάνοια, καὶ ἡ θερμὴ ἐξομολόγησις, ὥστε σωθῆναι αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀπνευχθῆναι. Καὶ παράδειγμα προφέρουσι ληροῦ τινος μετὰ δακρύων μετ' ἑσπέρᾳ κατανυγέντος, καὶ εὐθὺς ἀποφύξαντος· καὶ ὡς οἱ ἄγγελοι ἐλθόντες, καὶ μηδὲν ἄλλο εὐρόντες, ἢ τὰ πρὸ μικροῦ χυθέντα δάκρυα, τῶν δαιμόνων ἀντιθεῶντων, ὡς οὐδὲν ἀγαθὸν κέκτηται· οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τὸ καταβεβρεγμένον χειρὸμακτρον τοῖς δάκρυσιν, ἐν τῇ πλάττειγγυ τοῦ ζυγοῦ θέντες, οὕτω κατήσχυναν τοὺς δαίμονα· τῷ τοῦ Θεοῦ ἐλέει. Καὶ τῆς πύρνης τὸ παράδειγμα παρσιάγουσι, καὶ ἄλλα ὁμοια· μὴ συνιέντες οἱ ἄνθρωποι, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτά εἰσι· καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν· ὅτι ἔσωσεν ἐκεῖνον, τὸ χυθὲν δάκρυον, καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἡλευθέρωσεν· ἢ ἂν ἐκληρονόμησεν ἀναμφιβόλως, εἰ μὴ τὴν μετάνοιαν ἐκεῖνην καὶ τὰ δάκρυα ἐπεδείξατο· ἀλλ' οὐκ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀπνεύχθη, εἰ μὴ διὰ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐγένετο ἄξιος. Οὗτοι εἰσιν οἱ ἐν τῷ καθαρτηρίῳ καθαιρέμενοι, οἱ θερμὴν μετάνοιαν δεῖξαντες, καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἀπελθόντες· οὗ γὰρ προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ. Ἔστιν οὖν ἀνάγκη ἵνα ὁ τὸν Θεὸν ἰδεῖν ἐπιέμενος, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἐπανάγῃ, ὃ εἶλε πρὸ τῆς παρακοῆς καὶ τῆς καταδίκης ὁ Ἄδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ. Διὰ τοῦτο καὶ κατῴκει αὐτὸν ἀναμάρτητος· ὡν. Διολισθήσας δὲ καὶ ἡμαρτηκῶς, ἐξώσθη αὐτοῦ. Οἱ γοῦν βουλόμενοι τὸν παράδεισον οἰκῆσαι καθαρθῆναι οὕτως, ὥστε μηδένα σπῖλον ἢ μῶμον ἁμαρτίας ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μόνῃ ἢ μετάνοια. Εἰ γὰρ ἤρκει, οὐκ ἂν οἱ ζῶντες εἰργάζοντο τοὺς μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν δοθέντας τοῖς ἀποχοιμένους κανόνας· ἀλλ' ὡς περ ἐξομολογουμένοις τοῖς ζῶσιν ἐπιτίμια δίδονται ὑπὸ τῶν πνευματικῶν Πατέρων, ὥστε ἀποκαθάραι τὰς ἐπιμιχθείσας κηλίδας ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, καὶ ἵνα κτήσωνται ὁρετὴν πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς ἐπουρανίου ζωῆς, οὕτω καὶ τοῖς ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς μετανουοῖσι, καὶ ἐν θερμοῖς δάκρυσιν ἐξομολογουμένοις, καὶ εὐθὺς ἀπελθούσιν, ἐπιτίμιον δίδεται τὸ καθάρσιον πῦρ, ἐν ᾧ ἴδωνται καὶ τήκεται ἡ ψυχὴ, μνημονεύουσα τοῦ ναίρου ὃν ἀπώλεσεν ἐν τοῖς αἰσχίτοις μένουσα. Συντίμει δὲ τὸν καιρὸν, καὶ τῆς δόξης ἀπαλλάτ-

vando. Fuit in animo aliis etiam testimonia et dicta sanctorum huic argumento adungere; sed qui iis fidelem non adhibuerit, neque aliis adhibebit, etiamsi multo plura quis addiderit. Idcirco satis esse, quæ supra exposita sunt arbitramur ad discretos et discendi cupidos homines convertentes sermonem, qui et suam expetunt salutem, verumque, quoad possibile sit, et intelligunt breviter et amplectuntur libenter, non litigandi et contendendi studio quidquid occurrerit adducentes, sicuti illi faciunt qui veritatem incessanter et impudenter ob animi pravitatem et mentis hebetudinem abiciunt.

Et hæc quidem hactenus. Nunc ad ea quæ contententes nobis objicitis, orationem convertemus. Dicunt enim qui his adversantur, primum quod homini sufficit in extremo peregrinationis suæ die pœnitentia cum lacrymis et fervens confessio ad salutem et ad cœleste regnum obtinendum, latronis cujusdam exemplum nobis objicientes, qui nocte una compunctus expiravit statim; cumque angeli advenissent, nihilque aliud quam paulo ante effusas lacrymas reperissent, dæmonibus reclamantibus in eo nihil boni inveniri, sanctos angelos mantile lacrymis madefactum in trutinam posuisse aiunt, itaque dæmones Dei misericordia confudisse. Meretricis etiam exemplum inducunt, atque alia his similia, non percipientes homines quod hæc pro nobis faciunt. Nosque sic respondemus, effusas lacrymas eum salvasse et a sempiterna vindicasse damnatione quam procul dubio subiisset, nisi pœnitentiam illam et lacrymas ostendisset; sed cœleste regnum nunquam impetrasset, nisi purgatorius ignis eo dignum effecisset. Illi sunt qui in purgatorio purgantur, qui ferventem pœnitentiam commonstrant, et contrito corde ex hoc mundo discedunt, quia non est acceptio personarum apud Deum. Necessè igitur est ei qui Deum videre cupit, ut animam suam in antiquam pulchritudinem restituat, quam ante inobedientiam et damnationem in paradiso Adamus obtinebat: et propterea ibi eum collocavit, cum esset sine peccato, sed cum offendisset et peccasset, inde expulsus est. Qui volunt igitur paradysum incolere, ita purgantur, ut in iis nec macula nec livor reperiat. Non enim sola sufficit pœnitentia; nam si sufficeret, nunquam viventes formulis uterentur quæ post peractam confessionem sunt institutæ. Ac veluti a spiritualibus patribus pœnæ assignantur iis qui in vita confessionem adhibent, ut maculis quibus animæ eorum sunt respersæ, mundentur, sic et iis qui in vitæ sine constituti pœnituerint, et fervidis eum lacrymis confessionem peregerint, et statim decesserint, pœna assignatur purgatorius ignis, ubi affligitur et maceratur anima, cum in memoriam revocat amissum tempus dum in peccatis versaretur. Sed tempus abbreviant et a cruciatu liberant preces, oblationes et orationes, ut sæpè dictum est. Qui non credit, ex me audiat illud, quomodo voce psallit, « A lacrymis et gemitu inferni servum

tuum, Salvator, libera. » Sancti namque neque gemunt neque flent, sed neque in inferno ullo modo sunt. Desperati et impii quidem flent et plectuntur in inferno, sed de iis commemorationem facere non est opus, cum frustra sit, ut pluries a nobis expositum est. Consequens est ut ii sint quos dicimus in poenitentia decessisse, et non satisfecisse, quos in inferno cum impiis et desperatis esse negamus, in obscuro et caliginoso damnationis loco; neque vero eosdem aut inutiliter gemere, aut incassum flere concedimus, sed in medio scilicet purgationis loco, ubi seorsum et doloribus excruciantur et gemunt, quod sua sponte bonis fuerint privati, quodque post dissolutam corporis compagem, non ea statim sint assecuti, pro quibus a tenebris redimi deprecamur, et a tristibus quibus detinentur vinculis liberari, et de custodia educi, et cum Malachia propheta canimus, quando dicit, « Quasi ignis in fornace et quasi herba fullonum purgabit, mundabit Deus quosdam ²². » At ille æternus ignis neminem mundat neque lavat. Si ergo sancti lotionem vel mundationem non egent (sunt enim labis expertes), sed neque qui in inferno degunt impii et impenitentes eluentur vel mundabuntur unquam, nam desperati sunt. Qui ergo sunt quos lavabit et mundabit Deus secundum prophetam? At ii sunt quos medios nominamus. Alioqui si peccatores in extremo vitæ constituti sola confessione veniam impetrent, supervacaneæ sunt omnia quæ fieri sanxit Ecclesia.

γομεν μέσους. Ἄλλως τε καὶ εἰ οἱ ἁμαρτάνοντες ἀπὸ νομένης συγχωροῦνται, περισσὰ πάντα ὅσα μετὰ

Secundam adversus nos objectionem adducunt, quod si ei qui obdormierit opitulari opus est, et si omnino datur subsidium, habentibus qui auxiliantur, dabitur, at pro non habentibus quis deprecabitur? Et hanc quamprimum dissolvemus, quippe cum hi quoque binos habeant adjuutores, hic Ecclesiam, et ibi purgatorium ignem, quod in poenitentium subsidium comparatum est. Rursus dementes castis, neque percipitis Ecclesiam Dei semper orare pro mortuis, et singulis Sabbatis pro animabus tantum facere commemorationem. Præterea bis in anno pro defunctorum memoria celebrat festum, in Sabbato dico, quod carnis privium præcedit, et ante Pentecosten. Hoc eo fit, ut simul omnes comprehendant, et eos qui cognatos, qui curam de iis suscipiant, pariter et qui non habent, ut et ipsi cum omnibus in commune hujus subsidii participes efficiantur.

Tertiam postea et urgentiorem nobis afferunt admodum exultantes et supercilium attollentes. Esto, dicentes, purgentur nunc animæ, quousque universalis adveniat resurrectio; sit tempus in quo cruciatus, gemitus et lacrymas in inferno perpetuantur, sicuti vos asseritis: peracta purgatione, regni cælestis compotes fiant; sed in commutatio-

Α ται ἡ δέησις; καὶ ἡ προσφορὰ καὶ ἡ προσευχὴ ὡς πολλὰκις εἴρηται. Ὁ δὲ ἀπιστῶν, τοῦτο παρ' ἑμὸν ἀκουσάτω· πῶς φάλλει μεγάλη τῆ φωνῆ· Ἐκρίων καὶ στεναγμῶν τῶν ἐν τῷ ἔδῃ τῶν δουλῶν σου ἑλευθέρωσον, Σωτήρ. Οἱ ἅγιοι γὰρ, οὔτε στεναζοῦσιν, οὔτε μὴν ἠακρῶσιν· ἀλλ' οὐδέ ἐν τῷ ἔδῃ εἰσίν· οἱ δ' ἀπεγνωσμένοι καὶ ἀσεβεῖς, ἠακρῶσσι μὲν ἐν τῷ ἔδῃ καὶ κολάζονται, ἀλλ' οὐ δεῖ περὶ ἐκείων μνήμας ποιεῖν, ὡς ἀνόνητον ὄν. Καὶ τοῦτο πολλὰκις εἴρημεν. Ἐπειτα τοῦτο εἶναι οὐκ λέγομεν, πῶς ἐν μετανοίᾳ τελευτήσαντας, καὶ μὴ ἱκανοποιήσαντας· οὐκ οὐ φάμεν μετὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπεγνωσμένων εἶναι ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ ζοφερῷ τῆς κολάσεως τόπῳ, καὶ στεναζεῖν ἀνωφελεῖ, καὶ ἠακρῶσιν ἀνόνητα. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ δηλαδὴ τῆς καθάρσεως τόπῳ, ἐν ᾧ μερικῶς ὀδυνῶνται καὶ στεναζοῦσι πῶς ἐστερηθήσαν ἔχοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ οὐκ ἔτυχον τούτων εὐθύς μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν σωμάτων. Περὶ ὧν δεδομένα λυτρωθῆναι τοῦ σκότους, καὶ λυθῆναι τῶν δεσμῶν, τῶν κατεχόντων αἰσίου ἀνεσῶν, καὶ ἐκθῆναι τῆς φυλακῆς· καὶ συνφέρομεν τῷ κρηφῆτῃ Μαλαχίᾳ, ὃς φησιν, « Ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ὡς πᾶσα πλυνόντων, πλυνεῖ καὶ καθαρῶσι ἑ θεός τινος. » Τὸ δὲ πῦρ ἐκείνο τὸ αἰώνιον, οὐ καθαρῶσι τινός οὐδὲ πλύνει. Εἰ οὖν οἱ ἅγιοι οὐ δέονται κλύσει· ἡ καθαρῶσι, ἡμῶμοι γὰρ εἰσίν· ἀλλ' οὐδέ οἱ ἐν τῷ ἔδῃ ὄντες ἀσεβεῖς καὶ ἀμετανοήτοί ποτε κλυθήσονται ἢ καθαρθήσονται, ἀπεγνωσμένοι γὰρ εἰσι· τίνος ἄρα εἰσίν οὐ; πλυνεῖ καὶ καθαρῶσι ἑ θεός κατὰ τὴν προφήτην; Ἀλλ' οὗτοί εἰσίν οὐ; Ἄ-μόνης ἐξομολογήσεως τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου π-θάναντος ἡ Ἐκκλησία νενομοθέτηκε ποιεῖν.

Δεύτερον ἐπάγουσιν ἐπαποροῦντες ἑμὲν· δεῖ εἰ δεῖ βοηθῆσαι τῷ κοιμηθέντι, καὶ εἰ ἔστιν ὄλω; ἐπικουρία οἱ ἔχοντες; τινεὶ πρὸς ὠφέλειαν· οἱ δὲ μὴ ἔχοντες, τίς ὑπὲρ αὐτῶν προσεύξεται; Καὶ πρὸς τοῦτο ταχέα ἡ λύσις γενήσεται. Ὅτι καὶ ὅτωι, ἐπὶ τοῦ ἐπικουροῦντος ἔχουσιν· ἐνταῦθα τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐκεῖσε τὸ καθαρῶσι πῦρ, ὃ ἠεταμῆσται διὰ τοῦς μετανοοῦντας. Ἀκμὴν ἀσύνετοί ἐσσι, καὶ οὐκ ἔγνωτε ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία λυθεται ἀεὶ ὑπὲρ τῶν κοιμηθέντων, καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον μόνω; περὶ τῶν ψυχῶν μνείαν ποιεῖται; Καὶ ἐπὶ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀγχι πανήγυριν περὶ μνήμας ψυχῶν, ἐν τῷ Σαββάτῳ τῷ πρὸ τῆς Ἀπόκρισῶς φημι, καὶ τῷ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα ὁμοῦ πάντα συμπεριλάβῃ, καὶ τοῦς μὴ τυχόντας ἐπιμελείας παρὰ τῶν οικείων αὐτῶν, ἵσως ὡς μὴ ἔχόντων, ἵνα καὶ οὗτοι μετὰ πάντων κοινῶς τύχωσι ταύτης.

Εἶτα τὸ τρίτον καὶ βιαϊότερον προφέρουσι, μέγα γαυροῦντες καὶ τὴν ὄφρυν ἐκαιρόμενοι· Ἔστω, λέγοντες, ὅτι νῦν καθαρῶνται αἱ ψυχὰι, ἕως τῆς κοινῆς ἀναστάσεως· καὶ ἐστὶ καιρὸς ἵνα πειραθῶσι τῆς ὀδύνης καὶ τῶν στεναγμῶν καὶ ἠακρῶν τῶν ἐν τῷ ἔδῃ, ὡστερ λέγετε· μετὰ δὲ τὸ καθαρῶσθαι, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν κατοικίας μέτοχοι γίνονται.

²² Malach. III, 2.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ δὲ τῆς ἐναλλαγῆς, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, εὐρεθήσονται καὶ ζῶντες· οἵτινες οὐ φθάσουσι τοὺς κοιμηθέντας ἀνισταμένους, ὅτι ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐν ἀτίμῳ, καὶ οἱ ζῶντες ἐναλλαγθήσονται, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται· ποῦ λοιπὸν καιρὸς ἐν τῇ ῥοπῇ τοῦ ὀφθαλμοῦ, πειρασθῆναι καὶ κοιτάσαι; ποῦ δὲ καὶ λειτουργίαι καὶ ἐλεημοσύναι, καὶ τὰλλα; ὅτι βραχὺς ὁ καιρὸς· καὶ ὁ ἀγὼν τελειοῦται· καὶ οἱ στέφανοι δίδονται· καὶ ἕκαστος ἀπολαμβάνει καθ' ὃ ἐπραξε. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐρεῖτε ὑμεῖς, οἱ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον στέργοντες, καὶ γενναίως αὐτὴν κηρύττοντες; οἱ καιροὺς τιθέντες τοῖς καθαιρομένοις ἐν τῷ ἀηδεῖ ἐκείνῳ καὶ σκοτεινῷ τόπῳ· τί καὶ πρὸς ταῦτα ἀν εἶπητε; Πρὸς τοῦτο οὖν μετὰ μακροθυμίας τὴν ἀκοὴν χορηγήσατε· ὅτι δίκαιος ὢν ὁ Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἀγαπᾷ, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀεὶ προμηθεύεται. Τοὺς μὲν νῦν ἀποθνήσκοντας ἐν μετανοίᾳ ἀληθεῖ, ὡς πολλάκις εἶρηται, τῷ καθαρτηρίῳ παραπέμπει, καιρὸν διδοὺς αὐτοῖς τῆς καθάρσεως, ἐκάστῳ κατὰ ἀναλογίαν τῶν πλημμελημάτων αὐτοῦ· τοῖς τότε δὲ, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὴν σωτηρίαν ἐργάζεται. Πρῶτα μὲν ποιὴν ἀνεύκαστον δώσει τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου δηλαδὴ πειρασμόν· ὃς κατὰ τὰς ἱεράς Γραφάς, μεγάλην ἐπιθρείαν δώσει καὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ· ἢ δ' ὑπομονὴ αὐτῶν σώσει αὐτούς, κατὰ τὴν λόγον τοῦ Κυρίου, ὅτι ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται· οἱ τινες δὲ τῷ τέλει τοῦ βίου χρήσονται, δι' ἄλλου τρόπου σώσει αὐτούς, ἐριμυτέραν διδοὺς αὐτοῖς τὴν ποιὴν τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, ἢ τοῖς ἐν χρόνις ἕκαστόν. Καὶ παραδείγματος χάριν, ἡ ἐξουσία ἐν ἐκείνῳ καὶ τῷ αὐτῷ πταίσματι, δύο τινας χειρῶσεται· ὢν τὸν μὲν κατακρινεὶ χρόνον ἕνα ποιῆσαι ἐν φυλακαῖς, καὶ ἀπολυθῆναι· τὸν δὲ, ποιῆσιν ἑτέραν ἐριμυτέραν τῆς φυλακῆς, ἐν μιᾷ ὥρᾳ δοθῆναι αὐτῷ βρασάνους κολαστηρίων δέκα, καὶ ἀπολυθῆναι. Τίς οὖν ἐκ τῶν δύο ἐριμυτέραν ὑπέστη τὴν δίκην, εἰπέ μοι· ὁ τὸν ἐνικυτὸν ἐν τῇ φυλακῇ ποιήσας, ἢ ὁ τὰς βρασάνους λαβὼν ἐν βραχεῖ μορίῳ ὥρας; Ἐὐδελον ὅτι οὗτος. Ὡς καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ τῇ τοῦ ὀφθαλμοῦ ῥοπῇ. Ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ πάντα δυνάμενος, καὶ τοῦτο δύναται ποιῆσαι, διδοὺς τὴν ποιὴν ἐν ὁκαρεῖ χρόνῳ, τοῖς τότε εὐρεθείσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐν καθάρσει, καὶ μὴ φθάσαι ἐπεῦθεν ἱκανοποιῆσαι, ἐριμύειαν. Ἡ ἢ μὲν ἐξουσία δύναται τοῦτο ποιῆσαι, ὁ δὲ τῶν δυνάμεων Κύριος οὐ δύναται; Ἀλλὰ ταῦτά μοι ἤδη εἶρηται καὶ καλῶς καὶ ἱκανῶς κατ' ἐμὴν γνώμην. Οὐ κατὰ φιλόνηκον εἰς ἀπόδειξιν, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ὅσον οἶόν τι συνηγορήσαι γλιχόμενοι, ταῦτ' εἶρημεν. Τὸν δὲ τοῖτοισι; ἢ πειθόμενον, οὐδ' ἀν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ κατὰ τὸ λόγιον, πρὸς αὐτὸν ἀνθυθεῖν. Σὺ δ', ὀρθόδοξε, ἔχεις ἱκανῶς καὶ τοῦ τρίτου κεφαλαίου τὰς ἀποδείξεις; καὶ μαρτυρίας, αἱ ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν τῶν θεολόγων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας; ἀναλεξάμενοι, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφεκτόν ἐκτεθείκαμεν. Ἀρ' ἔν ἐδειξέμεν φανερώς ὡς αἱ ψυχαὶ μεγάλῃν ὀφείλειαν ἔχουσι μετὰ θάλατον. Ἐν τούτοις ἔστι. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως πῶς, ἢ ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες διδάσκουσιν.

At nis die secundum beatum Paulum, et qui tunc vivunt aderunt, qui ante mortuos non resurgent, quia in ictu oculi et in momento vivi commutabuntur; et mortui resurgunt, quomodo tempus remanet in ictu oculi aggrediendi et laborem insumentis? Ubi sacrificia, eleemosynæ et reliqua propter angustiam temporis, in quo certamen peragitur, et coronæ traduntur, et unusquisque recipit secundum opera sua? Quid ad hæc respondebitis vos, qui Florentinam synodum amplectimini et strenue ipsam prædicatis? qui tempora assignatis his qui purgantur in tristi et tenebroso loco illo, quid adversus hæc afferatis? Huic rei adhibita lenitate animi, aures, quæso, accommodate. Quia justus est Dominus et justitias amat, et semper est de animarum salute sollicitus. Qui nunc in vera pœnitentia decedunt, eos, ut sæpe dictum est, transmittit ad purgatorium, unicuique tempus in quo purgetur assignans, secundum commissi proportionem, cæteris eo tempore multipliciter et multifariam salutem parabit. Primum quidem pœnam incomprehensibilem tradit, Antichristi scilicet tentationem, qui secundum Scripturas vexationem magnam exhibebit, etiam electis servis Dei. Patientia vero eorum salvabit illos, secundum verbum Domini, quod qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit. Et qui vitam suam sortientur, alio modo salvabit illos, acerbio-rem his quam purgatorii ignis assignans pœnam uno tantum momento temporis, quam si anni centum intercederent. Exempli gratia, magistratus pro uno et eodem crimine duos comprehendit, quorum alterum, animum unum damnabit ad carcerem, et liberabit; alterum alia pœna vinculis graviore, ut una hora cruciatus suppliciorum decem experiatur, et liberabit: quis ex duobus, dic mihi, acerbio-rem pendit pœnam? qui per annum sit commoratus in vinculis, an qui per breve temporis spatium tortus fuerit? Apertum est quod iste. Sic et in illa hora, et uno ictu oculi, potentiarum Dominus, qui omnia potest, et hoc efficere potest, acrem assignando pœnam in indivisibili tempore tunc his qui deprehensi fuerint in pœnitentia et purgatione, nec satisfactione uti potuerint. Alioquin judex potest efficere, potentiarum Dominus non potest? Sed hæc jam satis a me exposita sunt: et recte, ut arbitror, non contendendi studio demonstrando hæc conscripsimus, sed quoad ejus fieri potest, veritati patrocinari cupiendo. Sed qui his fidem non adhibebit, neque si quis a mortuis resurgat, persuadebit unquam. Tu autem, orthodoxe, quantum satis est, habes tertii capitis demonstrationes et testimonia quæ a sacris Scripturis theologorum, et Ecclesiæ doctoribus colligentes, pro virili exposuimus. Ex quibus liquido comprobavimus, animas post mortem magnum capere emolumentum. In his mane, in his esse, quippe cum aliter esse non possit quam **E** docent.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΟΡΘῳ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἁγίων.

DEMONSTRATIO QUARTI CAPITIS

QUÆ IN DECRETO SYNODI CONTINENTUR

De fruitione sanctorum.

I.

Hoc est quartum decreti caput, quod ut periculosum criminantur, et ab orthodoxa fide alienum: videlicet, quod sancti sint in gloria Dei, et lætentur visione ejus ac quatenus animæ perfecte participes sint ejus divinæ fruitionis. Sed quidam recipiunt, ex numero inquam schismaticorum (schismaticos enim eos appello, qui sacram non sequuntur synodum), quidam vero negant. Cæterum adversus eos qui contententur non est disputationi locus, sed adversus dubitantes vel contra sentientes necesse est nobis omni conatu diserere et strenue respondere, ut etiam hoc una cum aliis stabiliat, et lis qui discrimen hujus rei percipere volunt, veritas innotescat, qua cognita, schismaticorum insaniam perspiciant, quodque sine ulla prorsus ratione synodo adversantur et sanctis qui apertissime hanc sententiam in libris suis theologicis comprobant. Servata igitur eorum quæ antea exposuimus consequentia, incipiamus rursus his cum charitate respondere. Deprecor ergo vos ut attente audiat quæ mox dicturi sumus, ut omnis offensio quæ concordiam possit impedire de medio tollatur, veritas vero in omnium animo insita, fructum pacis et charitatis producat, cessetque lis et contentio, concordia vero et charitas consequatur. Unde igitur initium sumam, vel unde incipiam, fratres? Undique divinas Scripturas, sacrum Evangelium et doctores Ecclesiæ video aperte lis quæ a vobis afferuntur, contradicere. Vos vero ex vestris nil necessario concluditis, nisi ante communem resurrectionem, sanctos et peccatores quæ merentur præmia vel pœnas non recipere: id profecto, fratres, ut viri eruditi judicant, nullam vim habet. Quod autem justis et peccatores a die exitus eorum recipiunt, Deo verba subministrante dum os aperimus, ostendetur. Sed ordine incipiendo, etiam hoc loco oportet orationem veluti in judicio proponere, ut hoc dogma sole clarius et purius elucescat exacte interrogando et respondendo perpensum. Τομεν τὸν λόγον ὡς ἐν δικαστηρίῳ προθεῖναι· ὅπως τοῦ ἡλίου, ἐξαταξόμενον ἀκριβῶς κατὰ πεῦσιν τε καὶ ἀπόκρισιν

A

A'.

Τὸ δὲ τέταρτον τοῦ ὅρου κεφάλαιον ἢ ἐγκαλοῦσιν ὡς σφαλερῶ καὶ ξένῳ τῆς ὀρθῆς δόξης, τῶ, οἱ ἅγιοι δηλαδὴ εἰσιν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφραίνονται τοῦτου τῇ θεωρίᾳ· καὶ τελείως καθὼ ψυχῆ τῆς θείας ἐκείνης μετέχουσιν ἀπολαύσεως. Τινὲς μὲν στέργουσιν ἐξ αὐτῶν, δηλονότι τῶν σχισματικῶν· σχισματικούς· γὰρ ἐγὼ ἐκείνους καλῶ, τοὺς μὴ ἐπιμένους τῇ ἐρεῖ συνόδῳ· τινὲς δ' ἀρνοῦνται· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ὁμολογούντας, οὐδεὶς ἡμῖν λόγος· πρὸς δὲ τοὺς ἐπαποροῦντας, ἡ ἐναντία φάσκοντες, ἀνάγκη ἐστὶν ἱκανῶν δοῦναι λόγον, καὶ γενναίως ἀπολογῆσασθαι· ὅπως καὶ τοῦτο μετὰ τῶν Ἑλλῶν ὀχυρωθῆ· καὶ ἵνα οἱ βουλομένοι τὴν διαφορὰν συντεῖναι τοῦ πράγματος, γνωρίσωσι τὴν ἀλήθειαν· γνωρίσαντες δὲ, ἴδωσι τὴν τῶν σχισματικῶν μάστιγαν καὶ ὡς μηδένα λόγον ἔχοντες, ἐναντιοῦνται τῇ συνόδῳ, καὶ τοῖς ἁγίοις τοῖς προφανῶς θεολογοῦσι ταύτην τὴν δόξαν. Κατὰ συνέθειαν τοίνυν τῶν πρῶτερον εἰρημένων, ἀρχώμεθα καὶ αὐτὸς μετὰ ἀγάπης ἀπολογῆσασθαι καὶ πρὸς τοῦτο. Παρακαλῶ οὖν ὁμᾶς, νουνεῶς ἀκούειν τῶν ρηθησομένων, ὅπως πᾶν μὲν πρόσκομμα τῆς εἰρήνης κωλυτικῶν ἐκ μέσου γένηται· ἡ δ' ἀλήθεια ταῖς ψυχαῖς πάντων ἐμφυτευθεῖσα, καρποφορήσῃ καρπὸν εἰρήνης τε καὶ ἀγάπης, παυθῆ τε ἡ ἐρις τε καὶ ἡ φιλονεικία, ἐπακολουθήσῃ δὲ ἡ ὁμόνοια καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἔραος. Πόθεν οὖν ἀπάρεξομαι, ἀδελφοί; ἢ πόθεν τὴν καταρχὴν ποιήσομαι; Πάντοθεν ὁρῶ τὰς θείας Γραφὰς καὶ τὸ ἐρεῖν Εὐαγγέλιον, καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, προφανῶς ἀντιλέγοντας τοῖς παρ' ὁμῶν λεγόμενοις· ὁμῖς δὲ, οἳ δὲν ἀναγκαῖον συνάγετε ἐξ ἡν λέγετε· ἀλλ' ἡ μόνον, ὡς οὐκ οὐκ μὴ τῆς κοινής ἀναστάσεως γενομένης, οἱ ἅγιοι οὐκ ἀπέλαθεν καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὰ κατ' ἀξίαν αὐτοῖς. Τοῦτο μὲν, ἀδελφοί, ὡς δοκεῖ τοῖς λόγοις, οὐδὲ μίαν δύναμιν ἔχει, ὅτι δὲ ἀπολαμβάνουσιν οἱ ἅγιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου αὐτῶν, δειχθήσεται, τοῦ Θεοῦ διδόντος ἡμῖν λόγον ἐν ἀνολίξει τοῦ στόματος. Ἄλλ' ἀρχόμενοι, κατὰ τάξιν, κἀν τούτῳ ὀφείλομεν ἀναφανῆ τὸ δόγμα τρανώτερον καὶ καθαρώτερον

B.

A

H.

Ἐρωτῶμεν οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ ποίαν αἰτίαν οὐ βούλεσθε τοὺς ἁγίους ἀπολαμβάνειν τὰ νῦν ; Εἰ μὲν οὐτι μὴ ἀνάστασις οὐκ ἦλθεν ἐτι · τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει μὴ τοὺς ἁγίους ἀπολαμβάνειν. Πάντοτε γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιός ἐστι· καὶ νῦν, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως. Εἰ οὖν δίκαιός ἐστι, καθὼς καὶ ἐστι, γέγραπται γάρ, « Δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν. » οἱ δὲ ἅγιοι διὰ τὸν ὄντως δίκαιον τῆς ψυχᾶς παρέδωκαν ἑαυτῶν · ὅπως μετὰ τοῦ δικαίου Θεοῦ ἀναπαύσονται, νῦν ἔπεται ὄντως μετὰ τοῦ δικαίου Θεοῦ εἶναι · ἐπεὶ μετὰ θάνατον οἱ τοιοῦτοι βεβαίως δίκαιοι· καὶ οὐ ψάλλεις προσευχόμενος, « Ἀναπαύσον αὐτοὺς λέγων ἔνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται. » Εἰ δὲ οὐκ ἀναπαύονται μετὰ τοῦ δικαίου, διατάσσεται αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη · ὅπερ « καὶ σοὶ οὐκ ἀρέσκει. Οὐδαμῶς, φασί, τὰ νῦν ἀπολαμβάνουσιν οἱ δίκαιοι, ἢ τῆς ἀπολύσεως ὄλω; μετέχουσιν · ἀλλ' ἐλπίζουσιν ἐν καιρῷ ἀπολαύσειν· καὶ τούτῳ εὐφραίνονται καὶ ἀγαλλίωσι. Τοῦτο δὲ παρόμοιον ἔσται τοῖς διψῶσι καὶ κακαυμένοις ὅταν παρακίωται πηγὴ τινη, τῇ δίψῃ φλεγόμενοι, καὶ τὸ ὕδωρ ὁρῶντες ἐγγὺς αὐτῶν, καὶ γλιχόμενοι μὲν ἐμπληθῆναι τοῦ ὕδατος, τοῦ καταψύξει τὸν φλογμὸν τε καὶ καύσωνα τὸν ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς τάλαιπωρίας, ἀοράτως δὲ πως κρατούμενοι, οὐ δύνανται πλεῖν· καὶ οὕτω μᾶλλον ἐκκαίονται τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὕδατος· καὶ ἡ δίψα τοῖς μᾶλλον αὖξει, καὶ δεινῶς ὡς εἰκὸς καταφλέγει. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τὰ ὑπομέμνητα βρέφη γελᾶσονται· εἰ τῇ ἐλπίδι τοῦ ποτοῦ εὐφραίνονται ὁ διψῶν, κἂν καὶ τοῦ ὕδατος οὐ μεταλαμβάνῃ. Κατ' ἐμὲ δὲ, οὐ μόνον οὐκ εὐφραίνεσθαι τοὺς ἁγίους συμπεραίνει ὁ ὑμέτερος λόγος, ἀλλὰ καὶ λυπεῖσθαι καὶ πᾶθος ὑφίστασθαι. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, σκεπτέον. Τὸ ἀκρον τῶν ἀγαθῶν, ὡς τοῖς ἁγίοις καὶ θεολόγοις δοκεῖ, ἐστι μόνος ὁ Θεός· ἐστι δὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις καὶ ἔφεσις καὶ ἐκθαυμία. Οἱ μὲν οὖν στερούμενοι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀναμφιδόλως στεροῦνται. Οἱ δὲ ἅγιοι στερούμενοι, καὶ λυποῦνται. Εἰ δὲ λυποῦνται, πάσχουσι, καὶ τούτῳ οὐδεὶς ἀντιρεῖ. Ἐπεται οὖν καθ' ὑμᾶς πάσχειν τοὺς ἁγίους. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀτοπον· ὅπως καὶ νῦν πάσχουσιν ἐν τῷ σώματι καὶ τῇ ζωῇ τῇ προσηκείῳ ταύτῃ, πολλὰ παθόντες, ἵν' ἐκεῖ ἀπαθεῖς μείνωσι καὶ ἀναπαύσωνται. Τί δ' ἐτι φασὶν οἱ τῆς ἀληθείας πολέμιοι; Ὁμολογοῦμεν οὐτι οἱ ἅγιοι εἰσιν ἐν τινὶ τόπῳ καὶ ἀναπαύονται· ἀλλὰ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, « ἃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, » οὐκ ἔσθ' ἀπίστων. Ἐν τούτῳ ἔπειτα μοι καὶ σφόδρα γελᾶν· οὐτι τὸν Θεὸν καθορώσαι εἰς πρόσωπον αἰ τῶν ἁγίων ψυχαί, καὶ περιεστέμναι τῇ Τριάδι, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ θρόνῳ ἀμείσως, τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν οὐκ ἀπολαμβάνουσιν ἐτι. Ὡς τῆς ἀναισθησίας! Ποία νομίζετε ἀπόρρητα ἀγαθὰ, τὰ μεῖζον τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας; Ἐνοήσατε τί λέγετε, οὐτι βλασφημία μεγάλη ἐστίν. Εἰ γὰρ τὸν Θεὸν ὁρώσιν εἰ; πρόσωπον.

Interrogamus ergo vos, o fratres, quamobrem justos in praesentia mercedem recipere nolitis? Si quia nondum advenit resurrectio dicitis, hoc non concludit justos non recipere, nam semper Deus justus est et nunc et in resurrectionis die. Nam si justus est, quemadmodum est (scriptum est enim, « Justus est Dominus, et justitias dilexit »), sancti vero propter eum, qui vere justus est, animas suas tradiderunt ut cum justo Deo requiescerent, nunc sane sequitur ut apud Deum sint: quoniam tales post mortem firmiter justus sunt, et tu orans psallis, fac requiescere illos ubi juste requiescunt. Quod si cum justo Deo non requiescunt, in dubium eorum justitia revocatur, quod tibi etiam non placet. Nullatenus, dicunt, recipiunt justus nunc, vel beatitudinis omnino participes sunt, sed cum tempus erit se fructuosos sperant, et in hoc exsultant et laetantur. Hoc autem simile erit sitientibus et exustis, cum juxta fontem aliquem assident sitique enecantur, aquam prope conspiciendo, et repleri cupiendo ad incendium et aestum compeccendum ex labore et defatigatione susceptum, sed ab aliqua invisibili re praepediti potare non possunt, magisque aquae inspectione inflammantur, sitisque augetur, et misere, ut par est, adurantur. At hoc vel lactentes infantes deridebunt, si potandi spe sitiens oblectatur, quamvis aquam non attingat. Sed, ut ego arbitror, non solum non oblectari justos oratio vestra concludit, imo tristari magis et angere vehementer. An vero ita se res habeat consideremus. Summum bonum, ut sancti et theologi sentiunt, solus Deus est. Est autem gaudium, exultatio, desiderium, appetentia. Qui igitur bono privantur, gaudio et exultatione absque dubio privantur. At sancti si privantur, tristantur; si tristantur, anguntur, huicque nemo contradicet. Sequitur ergo secundum vos angere justos: at id absurdum plane est, si in praesentia angantur, cum in corpore et hac temporaria via multum laborarint, ut ibi sine molestia degant et conquiescant. Sed quid ulterius hostes veritatis addunt? Fatemur justos in aliquo loco esse et requiescere, sed ineffabilia bona, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, nondum recepisse²⁴. Hic subit mihi vehementer ridere, si Deum in facie justorum animae videant, et Trinitati et Dei throno sine ullo medio assistant, nec tamen ineffabilibus bonis adhuc perfruantur. O insensibilitatem, quænam ineffabilia bona esse existimatis visione Dei majora? Perspicite quid dicatis, nam id blasphemia maxima est. Si enim Deum in facie vident, quod nemo negaverit unquam, sunt autem et alia bona quae non vident, ergo majora ea Dei visione sunt. Si bona vident, alia non vident. At id non minus quam dicerent. Quid? Non « Cupio, inquit, dissolvi et e

²⁴ I Cor. II, 9.

ergo dissolvi cupi-*bat* et esse cum Christo, nunc vero post dissolutionem non est cum amato, tristatur et angitur, et mentitur divinus præce veritatis. At hæc ambo absurda : nam si absurda hæc syllogismis demonstrare voluerimus, ostendemus eos qui fruitionem sanctorum negant, hæreticis esse deteriores, et incarnatam Domini dispensationem abnegare, qui homo fuit, crucem et mortem sustinuit, ut iis qui a sæculo obdormierunt, justis videlicet, cœlestem mansionem et fruitionem largiretur : eamque credimus eum quotidie tradere et tradidisse iis qui sincere vivunt et religiose ipsi inserviunt. Quod si per vos non tradidit, neque incarnatus est, erravimus, credentes Deum Christum incarnatum, qui non incarnatus est. Denique secundum vestram sententiam facile possumus demonstrare eos abnegare incarnatam dispensationem Domini nostri et Dei Jesu Christi Salvatoris.

αὐτῷ λατρεύουσιν. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς οὐκ ἔδωκεν, οὐδὲ θεῖον τὸν Χριστὸν, οὐκ οὐκ ἰσαρκώθη. Καὶ οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, συνάμεθα ἕξει βλάβη; ἐρηγητᾶ; αὐτοῦς τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

III.

Sed quoniam undique pacem querimus, et vos omni adhibita charitate ad nos pertrahere volumus. nec ullo modo vos scandalizare, age nunc officiosius adhibitis Ecclesiæ doctoribus orationem exordiamur, et quæ sancti recte super hac sententia protulerunt, in medium afferamus, ut liquido cognoscatis justos omnes, quatenus animæ sunt, esse in Dei gloria, Deumque in faciem videre et ejus visione lætari : nam nil aliud est sanctorum fruitio quam Dei visio. Primumque quod sacris apostolis Christus dixit, in medium prodest : « Vado parare vobis locum, ut ubi sum ego, et vos sitis ». Et rursus, cum Deo et Patre colloquens, sic ait : « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante mundi constitutionem ». Quid hoc dictum significat ? nam discipulis dixit id, « Ubi ego, inquit, et vos mecum sitis. » Si igitur cum eo non sunt, quid dicemus ? Sino te hoc dicere. Ego Deum reformido, et ipsum mendacem appellare devoto, quia verum dicere didici. Deinde aurea lingua Joannes in sermone, cujus est titulus, « Quod oportet flere peccatores, et quod valde prosunt mortuis sacrificia pro iis oblata, » cujus principium est, « Mors, fratres, inter indifferentia ponitur, » hæc scribit : « Oblectamur in commemoratione justorum, non solum viventium, verum etiam mortuorum. Illi, peccatores scilicet et hoc commemorantes, super omnes misericordia digni sunt, quia offendunt. Illi et qui eo demigrarunt, justi videlicet, beati, quia ad Christum profecti sunt. Peccatores, ubicunque fuerint, procul a Rege sunt, et

ἄνεπε οὐδαμῶς ἀν ἀρηναίτο, εἰς τὴ δὲ ἔτερε ἀγαθὰ ἐὼ βλάπτουσιν, ἀρα μεῖζονά εἰσιν ἐκεῖνα τῆς τοῦ θεοῦ θεωρίας, εἰ τὸν μὲν ὁρώσι, τὰ δὲ οὐκ ἐρώουσιν. Ἀλλὰ τοῦτο, οὐδὲ οἱ δαίμονες ἄν φήσαιεν. Τί δὲ καὶ ἐμακρόριος Παῦλος, ἐκπιθυμῶ, φησὶν, ἀναλύσαι καὶ τὸν Χριστῶ εἶναι. » εἰ οὖν ἐπεθύμει ἀναλύσαι, ὡς εἶναι μετὰ τοῦ Χριστοῦ. νῦν δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ παθουμένου, λυκαίται καὶ τί σχει, καὶ ψεύδος ἔλεγεν ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας κίρη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ἀμφότερα ἄτοκα. Εἰ γὰρ θεῖον ἄποδειξαι, τὰ ἄτοκα ταῦτα διὰ συλλογισμῶν, ἐκδειξόμεν. Τοῦς μὴ ὁμολογοῦντας τὴν ἀπίστευσιν τῶν ἁγίων, χεῖρονας πάντων αἰρετικῶν, καὶ ἀρηγῆς τῆς ἐνσάρκου τοῦ Κυρίου οἰκονομίας. Ὁ; ἔγνετο ἀνθρώπος, καὶ σταυρὸν ὑπέστη καὶ θάνατον, ἵνα ὁμολογητῆται τοῖς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοις ἕκαστοι δηλονότι, τὴν οὐράνιον διαγωγὴν καὶ ἀπίστευσιν. Καὶ οὕτω πιστεύομεν ἐτι δέδωκεν αὐτοῖς, καὶ ἔδωκεν ἰσημέραι, τοῖς εἰλικρινῶς βουῶσι καὶ εὐσεβῶς ἰσαρκώθη, ἐπιανθήθημεν θεοῦ ἕξοντες σεσαρκωμένον.

IV.

Ἐπει δὲ πανταχοῦ τὴν εἰρήνην ζητοῦμεν, καὶ βουλόμεθα ἔλασιν ὑμᾶς μετὰ πάσης ἀγάπης, καὶ μὴ σκανδαλίζειν ὑμᾶς τὸ σύνολον, φέρει καὶ νῦν ἐπὶ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλῶν τὸν λόγον ποιησωμεν θεραπευτικώτερον. καὶ τῶν ἁγίων τὰ εἰρημένα καλῶς ἐν ταύτῃ τῇ δόξῃ, εἰς μέσον παραστήσομεν. ἵνα γινώτε προφανῶς, ὡς οἱ ἅγιοι πάντα κατὰ ψυχαί, εἰσὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ. καὶ τὸ θεῖον ὁρώσιν εἰς πρόσωπον, καὶ εὐφραίνονται τῷ τῷ τῷ θεωρίᾳ. καὶ γὰρ οὐκ ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀπίστευσιν τῶν ἁγίων, εἰ μὴ ἢ τοῦ Θεοῦ θεωρία. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖνο τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένον πρὸς τοὺς ἱεροῦς ἀποστόλους, εἰς μέσον ἐλθέτω. φησὶ γὰρ. « Ἰθάγω ἐποιμάσαι ὑμῖν τόπον, ἵνα ὅπου εἶμαι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. » Καὶ πάλιν πρὸς τὸν θεὸν καὶ Πατέρα διαλεγόμενος, οὕτω φησὶ. « Πάτερ, οὐ; δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἶμαι ἐγὼ, κάκεινα ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου. » Τί δηλοῦν βούλεται τὸ εἰρημένον; καὶ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶρηκε τοῦτο. « Ὅπου ἐγὼ, φησὶ, καὶ ὑμεῖς ἦτε μετ' ἐμοῦ. » Εἰ οὖν οὐκ εἰσὶ μετ' αὐτοῦ, τί ἐροῦμεν; ἐὼ σε τοῦτο λέγειν. Ἐγὼ φοδοῦμαι τὸν Θεόν. καὶ εὐλαβοῦμαι λέγειν αὐτὸν ψεύστην, ὅτι ἀληθῆ λέγειν μεμάθηκα. Εἰτ' αὐθὺς ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς Ἰωάννης, ἐν τῷ λόγῳ, οὐκ ἐπιγραφή. « Ὅτι τοὺς ἀμαρτωλοὺς δεῖ ὁρνεῖν. » καὶ ὅτι μεγάλως ὠφελοῦσι, τοὺς κοιμηθέντας αἰ ὑπὲρ αὐτῶν λειτουργίαι. ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου. « Ὁ θάνατος, ἀδελφοί, τῶν ἀδιαφόρων ἐστὶ, » τοιαῦτα φάσκει. « Χαίρομεν δὲ ἐπὶ τοῖς δικαίοις, μὴ ζῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τετελευτηκόσιν. Ἐκεῖνοι, οἱ ἀμαρτωλοὶ δηλονότι, καὶ ἐνταῦθα ὄντες, ἔλθουσιν πάντων εἰσὶν. »

ἐπειδὴ προσκρούουσιν. Οὗτοι, καὶ ἐκεῖ μεταστάντες, οἱ δίκαιοι δηλαδὴ, μακάριοι, ὅτι πρὸς Χριστὸν ἀπέβησαν. Οἱ ἀμαρτωλοὶ ἔπου ἂν ᾧσι, πόρρω τοῦ βασιλείου εἰσὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δακρύων ἄξιοι. Οἱ δὲ δίκαιοι, ἂν τε ἐνταῦθα, ἂν τ' ἐκεῖ, μετὰ τοῦ βασιλείου εἰσὶ· καὶ μᾶλλον ἐγγύτερον· οὐ εἰς ἐσόπτρου, οὐ διὰ πίστεως, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος· ἐν τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν ἄγιον Κυπριανὸν, φησὶ· « Καὶ τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος Ἐλλαμψίν, ἧς νῦν παραστάτης ἐστὶ. » Καὶ πλατύτερον ἐν τῷ εἰς τὴν ἀδελφὴν Μακρίαν Γρηγόριος ὁ Νύσσης περὶ τοῦ τοιοῦτου φάσκει. Ὁ δὲ Μεταφραστὴς, εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἰωαννικίου, πρὸς τὸ τέλος τοῦ λόγου, οὕτω διαῤῥήθη φησὶ· « Καὶ ὁ μὲν θεὸς Ἰωαννίκιος, τῷ πνεύματι μὲν πρὸς τὸν ἄγγελο μεταφορεῖται, χοροῖς ἀγγέλων παραπεμπόμενος· τῷ σώματι δὲ, σορῶ κακатиθεται. » Μεθόδιος δὲ ὁ λαμπρὸν λάμπας βίον ἐν πατριάρχεις, μετὰ μῆνας καὶ οὕτως ὁκτώ τῆς ἐκείνου τελευτῆς, ἀπέβη, τεσσαρεσκαίδεκάτης ἐνισταμένης τῷ Ἰουνίῳ. Τίνα γοῦν τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ θαυμαστοῦ τοῦτου Ἰωαννικίου γεγενημένα; παρειμένον συσφιγξίαις μελῶν, ἀνθρώποι ποτηρῶν ἀκαλλατόμενοι πνευμάτων μόνον εἰ τῇ ἐκείνου σορῶ προσέβησαν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ὁ Ἰωαννίκιος τοιοῦτος καὶ μετὰ θάνατον δοξασθῆναι, οὐ τὴν ἐκδημίαν στυλὸς πυρὸς τοῖς ἐν τῷ κατ' Ὀλυμπον βρασιδῆλου; οὐ προεπορεύοντο ἄγγελοι πύλας διανοίγοντας αὐτῷ τὰς τοῦ παραδείσου, καὶ πρὸς τὴν ἐκείθεν μακαριότητα διαβιβάζοντας; καθαρῶς ἐφανισθόμενος τῷ προσώπῳ Κυρίου, καὶ ἀγγελικαῖς συνεσόμενος τάξεσιν, ὅφ' ὧν ἡ μακαρία Τριάς δοξάζεται καὶ μεγαλύνεται, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. » Ὁρᾷ δὲ ἀντιλέγειν, ὅτι ἄγγελοι προεπορεύοντο, καὶ τὰς τοῦ παραδείσου πύλας αὐτῷ ἀνοίγοντας, πρὸς τὴν ἐκείθεν διεβιβάζον μακαριότητα; Πῶς ὅμως τολμάτε ἀντιλέγειν τοσοῦτος διδασκάλος τῆς Ἐκκλησίας; Ὁ δὲ προμνημονευθεὶς θεὸς Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρου Πώμης ἀρχιερεὺς, ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τῶν Διαλόγων, ἐν ταῖς πρὸς Πέτρον τὸν ἀρχιερέα αὐτοῦ ἀποκρίσεις περὶ τοῦτου, τοιαῦτα λέγει. « Πέτρος. Ἀρέσκει δὲ λέγεις. Ἀλλὰ γινώσκω θεῶν, ἐν νῦν πρὸς τῆς ἀπολήψεως τῶν σωμάτων, ἐν τῷ οὐρανῷ προσδεχθῆναι δύνωνται αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων. » Γρηγόριος. « Τοῦτο οὐτε περὶ πάντων τῶν δικαίων εἰπεῖν δυνάμεθα, οὐτε πάλιν παντελῶς ἀρνήσασθαι. Εἰσὶ μὲν γὰρ δικαίων τινῶν ψυχαὶ, αἵτινες ἐκ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, τοῖς μοναχοῖς δίδονται. Τῆς δὲ ζημίας αὐτῆς τὴν δόξαν, τί ἕτερον δείκνυσιν, εἰ μὴ ὅτι τῆς ἀποκλήρου δικαιοσύνης, ἔλατμα τί ποτε ἔσχον; ἐπεὶ ὅτι τῶν τετελειωμένων δικαίων αἱ ψυχαὶ, εὐθείως ἤνικα ἐκ τῶν τῆς σαρκὸς κλιθῶν ἐξέλθουσιν ἐν ταῖς οὐρανίαις καθέδραις ὑποδέχονται, φανερώτερον τοῦ φωτὸς καθέστηκεν. Αὐτὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια εἰς αὐτῆς μαρτυρεῖ λέγουσα, Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συνασθῆσονται καὶ οἱ ἀετοὶ· τουτέστιν, ὅτι ἐνθα αὐτῆς ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν σὺν τῇ σαρκὶ ἡ ἀνέλιξις

A propterea lacrymis digni. Justi autem, sive hic, sive ibi apud Regem sunt, ibique magis prope sunt, non per speculum, non per aedem, sed facie ad faciem. » Et Gregorius Theologus in fine orationis in divum Cyprianum inquit, « Et sancte Trinitatis splendorem, cui nunc assidet. » Et fusius in oratione in sororem Macrinam Gregorius Nysenus de hoc scribit. Metaphrastes vero in sancti Joannicii Vita in fine orationis sic aperte dicit : « Divus Joannicius spiritu quidem ad eum quem diligebat demigrat, angelorum chorus comitatus, corpore vero urna clauditur. » Methodius, qui inter patriarchas dum viveret magnum lumen effulsit, post octo menses ab ejus morte decessit, 14 die instante Junii. Quæ sunt igitur ea quæ post obitum hujus admirabilis Joannicii contigerunt? Fractorum consolidationes membrorum, quidam a pravis demonibus liberati sunt, cum ad ejus tantum monumentum accessissent. Et quo pacto post obitum poterat Joannicius hac gloria spoliari, cujus discessum columna ignis apud montem Olympum significavit? quem angeli præcedebant paradisi januas aperientes, et in cœlestem beatitudinem deducentes ut purificatus in conspectum Domini perveniret et cum angelorum ordinibus versaretur, a quibus beata Trinitas glorificatur et exaltatur nunc et in sempiterna sæcula sæculorum. Amen. » Vides, in qui contradicis, quod angeli præcedebant, et cœli januas ipsi aperiebant, et ad cœlestem beatitudinem perducebant; quo pacto tot et tanti Ecclesiæ doctoribus omnino contradicere audeatis? Divus Gregorius Dialogus, cujus antea meminimus, veteris Romæ pontifex, lib. iv Dialogorum, in responsionibus ad Petrum ejus archidiaconum, super hac re ita dicit : « Petrus : Placet quod dicis, sed nosse vellem si nunc ante restitutionem corporis, in cœlo recipi valeant animæ justorum. Hoc neque de omnibus justis fateri possumus, neque de omnibus negare; nam sunt quorundam justorum animæ quæ a cœlesti regno quibusdam adhuc mansionibus differunt : in quo dilationis damno quid aliud innuitur, nisi quod de perfecta justitia aliquid minus habuerunt. Et tamen luce clarius constat quia perfectorum animæ mox ut hujus carnis claustra exeunt, in cœlestis regni sedibus recipiuntur, » quod et ipsa per se Veritas testatur dicens : « Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ; quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illic procul dubio colliguntur justorum animæ. » Et Paulus, « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » Qui ergo Christum esse in cœlo negat, qui etiam de dissolutione sui corporis, atque in habitatione cœlestis patriæ dicit : « Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificabo Deo, domum non manuum hæbitantis. » Nosse ergo dicat, quod cum scribit, videlicet

caelestis sedes et mansiones deferuntur. A quo igitur egregius ille Ephesius didicit quod usque ad universalem resurrectionem recipere non debent justorum animæ? Oportebat enim eum, cum vir eruditus esset, non ita aperte doctorum Ecclesiam dictis adversari; imo sibi ipsi contradicit: in epistola ad omnes gentes et insulas missa penitus fruitionem sanctorum negat, ubi scribit: « Nos, sanctos neque paratum sibi regnum aut ineffabilia bona recipere, neque peccatores in gehennam abire affirmamus; sed utrosque suam sortem, quæ futura est, post resurrectionem et judicium expectare. » Hoc loco, ut vides, manifeste sanctorum fruitionem negat. At in oratione quam is in divi Eliae commemorationem conscripsit, aperte conlletur sanctos recipere, ubi dicit: « Ego vero quod ei, veluti sanctorum animabus, ubilibet ad tempus morari, et in sua æde versari, et ad deprecantes passim commoneare, necessarium et verum esse existimo; at non ideo eum cælo carere dixerim, aut non una splendoribus angelorum Domini throno assidere. Nam aliis inferior esset qui fere super omnes eminebat, si quia carne induebatur societate eorum spolietur, et Dei ad faciem visione, qua per omne suæ vitæ tempus in primis potitus est. » Meis quoque verbis testificatur, quod in eum Ecclesia ita canit: « Propheta præco Christi a magnifico throno nunquam disjungeris, et cuicumque languenti in altissimis ministrando semper ads, orbi terrarum benedicis undique glorificatus. » Vides ut hic clare et aperte sanctos Dei visione perfrui ad faciem asseverat? divinumque Eliam hac visione etiam in corpore dignum esse existimatum dicit, quod quidem plus est quam ipsa ratio postulat. Si aliud igitur paratum regnum est et ineffabilia bona præter Dei ad faciem visionem, id ostendat nobis; erit enim Dei visione præstantius, quod nemo ex Ecclesie doctoribus unquam dixit: majorem reperiri oblectationem quam Dei visio sit. Quod vero dicit magnus Gregorius, justorum quorundam animas esse quæ a caelesti regno mansionibus differunt, et alias esse perfectorum justorum animas, ostendit esse etiam alias justorum non perfectorum animas. Quod si quis ambigit ubinam hæ sint, in tertio decreti capite satis a nobis responsum est; nec semel dicta repetenda sunt, sed revertamur eo unde digressi sumus.

αἱ παρίστασαι ἐν τοῖς ὀψίτοις λειτουργῶν, τὴν οἰκουμένην εὐλογεῖς, πανταχοῦ δοξαζόμενος. » Ἰδοὺ ἐν τούτῳ λαμπρῶς καὶ περιφανῶς τῆς πρὸς πρόσωπον θεωρίας τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἁγίους ἀπολαμβάνειν διτχυρίζεται: καὶ τὸν ἅγιον Ἥλιον καὶ μετὰ σώματος τῆς τοιαύτης ἀξιοῦσθαι θεωρίας φάσκει, ὅπου καὶ πλέον τοῦ δικαίου ἐστίν. Εἰ οὖν ἄλλο τί ἐστίν ἢ ἡτοιμασμένη βασιλεία, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς πρόσωπον θεωρίαν, δεῖξάτω ἡμῖν. Ἔσται γὰρ ἐκείνη μείζων τῆς θεωρίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι καὶ σήμερον τοῦτ' εἰρηκεν, ὅτι ἐστὶ τι μείζων εἰς ἀπόλαυσιν, τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας. Ὁ δὲ φησὶν ὁ μέγας Γρηγόριος, ὅτι εἰσὶ μὲν δικαίων τινῶν ψυχαί, αἵτινες ἐκ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τισὶ μοναῖς δίδονται, καὶ ὅτι τῶν τετελειωμένων δικαίων αἱ ψυχαί, δέκνυσιν ὅτι εἰσὶ καὶ τινῶν μὲν δικαίων ἀτελῶν ψυχαί. Ποῦ δὲ αὐταὶ εἰσιν, ἴσως ἀμφιβάλλει τις, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ ὄρου, ἰκανῶς περὶ τούτου ἀπελογησάμεθα, ἐνθα περὶ τῆς τῶν ψυχῶν καθάρσεως ἐφημεν, καὶ οὐ δεῖ ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀπαξ εἰρημένων καλλιλογεῖν. Ἄλλ' ὅθεν ἐξήλθομεν πάλιν ἐπιστρέψωμεν.

ὑπάρχει, ἐκεῖ ἀδιστακτικῶς συναχθήσονται αἱ τῶν ἁγίων ψυχαί. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ ἐπιθυμῶν ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὅστις οὖν Χριστὸν ἐν οὐρανοῖς; ὑπάρχειν οὐκ ἀπίσται, οὐδὲ τὴν τοῦ Παύλου ψυχὴν, ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπάρχειν ἀρνήσεται. Αὐτὸς γὰρ περὶ τῆς τοῦ σώματος διαλύσεως καὶ τῆς ἐν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδι κατοικίας λέγει· Ὅλαμεν γὰρ δεῖ ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, ἠχοδομημένην ἐκ Θεοῦ ἔχομεν οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὅλας ἄρα ἢ ἔχουσας τί φησὶν οὕτως ὁ ἅγιος, ὅτι οὐδέως ἦν ἐκ ἐκ τοῦ βίου τούτου ἀναχωροῦσιν εἰς ἄγιον, ἤτοι αἱ τῶν τελειωμένων δικαίων ψυχαί, ἐν ταῖς οὐρανοῖς; καθ' ἑδραῖς καὶ μοναῖς κατοικοῦσι; Πόθεν οὖν εὐρενεῖται ὁ καλὸς ἐκεῖνος Ἐφῆσου, ὅτι μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, οὐκ ὀφείλουσιν ἀπολαβεῖν αἱ τῶν δικαίων ψυχαί; Ἔδει γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον ὄντα λέγειν, μὴ ἐναντιοῦσθαι προφανῶς οὕτω τοῖς παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων εἰρημένους; » μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ ἀντιλέγει· ἐν μὲν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῷ τῇ πεμφθείσῃ τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ τῶν νήσων, ἀρνείται παντελῶς τὴν τῶν ἁγίων ἀπόλαυσιν, ἐνθα φησὶ· « Καὶ ἡμεῖς οὕτε τοὺς ἁγίους ἀπολαβεῖν τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, οὕτε τοὺς ἀμαρτωλοὺς εἰς τὴν γένησαν ἐμπροσθεν ἡδὴ φαμέν· ἀλλ' ἐκδέχεσθαι τὸν ἴδιον ἐκατέρου κληρον· καὶ εἶναι τοῦτο καιροῦ τοῦ μέλλοντος μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν. » Ἐν τούτῳ μὲν, ὡς ὄφει, φανερῶς ἀρνείται τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἁγίων, ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῷ παρ' αὐτοῦ ποιηθέντι εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Ἥλιου, ὁμολογεῖ διαβήθησθαι αὐτοὺς ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους, ἐνθα λέγει· « Ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἔξεστιν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, ὅποι ποτὲ βούλεται κατὰ κληρὸν ἐπιχωριάζειν νοοῦς τε οἰκειοῖς ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ τοὺς ἐκείσοτε θεομένους; ἐπιφοιτῶν, ἀναγκαῖόν τε ἡγοῦμαι καὶ ἀληθὲς εἶναι, οὐ μὴν διὰ ταῦτα φοβίην ἂν αὐτὸν, τῶν οὐρανῶν ἀπολείπεσθαι, καὶ τῆς ἐκείσε λαμπροφωρίας μετὰ τῶν ἀγγέλων δεσποτικῆς παρσιστάσεως· ἢ γὰρ ἂν ἔλαττον εἶχεν ὁ ὑπὲρ πάντας σχεδόν, εἶγε διὰ τὸ τὴν σάρκα φορεῖν ἀφροσύνης τῆς μετ' αὐτῶν κοινωνίας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς πρόσωπον θεωρίας, ἧς καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον ἐξαιρέτως ἀπύλαυσεν. » Μαρτυρεῖ μοι τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας φθόμενον, οὕτως ἔχον· « Προφήτην κήρυξεν Χριστοῦ, τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης οὐδέποτε χωρίζῃ· καὶ ἐκάστην ἀσθενοῦντι

Δ'.

Α

IV.

Θαυμάζω τοίνυν καὶ ἀπορῶ, πῶς εἶσι τινες οὕτως ἀμελοῦντες τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως, ὡς μὴ μόνον οὐ βούλεσθαι μαθεῖν, ὅπως ἐπιστραφέντες σωθῶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν κειμένων ἐν τοῖς ἱεροῖς τῶν διδασκάλων βιβλίοις προφανῶς εἰσθεοῖς ἐγένοντο· καὶ οὕτως καλῶς νοοῦσιν, οὕτως ἀκούειν βούλονται ἢ ἔχουσιν οἱ διδάσκαλοι δέξαντες περὶ τῆς κοινῆς ταύτης τῶν Χριστιανῶν ὁμολογίας· ἀλλὰ μόνον μικρὰν τινα βανίδα λαβόντες ἔχουσιν ἀπορίας ἔνω καὶ κάτω· καὶ δοκοῦσι τινα γενναῖα φέρειν ἐκ τῆς αὐτῶν κοιλίας πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθείας; ἃ πρὸς τούτων, οἱ διδάσκαλοι προσθέντες διέλυσαν λόγοις καὶ συγγραφαῖς· ἐξ ὧν ταχέως ἐλέγχονται οἱ νέοι δογματισταί. Ἔδει γὰρ αὐτοῖς θεωρεῖν καὶ σκέπτεσθαι ἅπερ οἱ ἅγιοι λέγουσι καὶ ὑποχωρεῖν αὐτοῖς, ἐν οἷς λέγουσι. Μὴ εὐροῦσι δὲ θεραπειὰν ἐν τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων εἰρημίνοις ἐν οἷς ἀμφιβάλλουσι, τότε ἐξῆν αὐτοῖς ἀπορεῖν, ἅπερ καὶ δύνανται· οὐ μὴν δὲ ἀπορεῖν περὶ τῶν ἡδὴ εἰρημίμων τε καὶ σεσαφητισμένων. Τίς δὲ ἔστιν ἡ θαυμαστὴ αὐτῶν ἀπορία ἢ ἡμῖν προφέρουσι, καὶ σφόδρα μεγαλαυχοῦσιν; Ὡς καθολικοὶ, ἐάν, ὡς λέγετε, νῦν ἀπολαμβάνωσιν αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων, μήπως γενομένης τῆς ἀναστάσεως, περισσόν ἐστι γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸν κριτὴν ἐπὶ θρόνου καθίσει, καὶ κρίσει ποιῆσαι· τί δὲ καὶ λήθονται τότε, εἰ νῦν ἀπέλαθον; Καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτούς· Καθολικοὶ ἐσμεν, καὶ καθολικοὶ βουλόμεθα λέγεσθαι, εἰ καὶ ὑμεῖς τὸ ὄνομα τοῦτο κατ' εἰρωνείαν ἡμῖν προφέρετε, καὶ ὑβρίν λογιζέσθε· πιστεύοντες γὰρ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, καθολικοὶ ἐσμεν, καὶ λεγόμεθα· καὶ τοῦς καὶ λεγομένους καθολικοὺς, ἦτοι τοῦς μὴ ἐπομένους αὐτῇ, σχισματικοὺς καλοῦμεν, καὶ οἶμαι, δικαίως. Πρὸς οὖν τὴν ἐρώτησιν ὑμῶν φάμεν, ὡς εἰ ὀπῆρχε καιρὴ ἡ ἐρώτησις ὑμῶν, ἐδώκαμεν ἂν τὴν ἀπολογίαν ἀφ' ἡμῶν, ὡς ἡ δύναμις· ἐπεὶ δὲ ἦν ὑμεῖς ποιεῖτε, καὶ ἄλλοι πρὸς ὑμῶν πεποιθῆνται, οὐ χρειαίοντες περὶ ὧν οἱ διδάσκαλοι ἠψάντο, καὶ τὴν ἀπολογίαν ἀπέδωκαν ὡς ἐνόν, ἡμεῖς ἀπολογεῖσθαι τολμηρῶς οὕτω καὶ ἀναιδῶς· ἀλλ' ὅπερ ἐκεῖνοι ἐξείδωκαν, αὐτὸ καὶ ἡμεῖς προσθήσομεν. Πέτρος γὰρ ὁ προμνημονευθεὶς ἀρχιδιάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας πρὸς τὸν μέγαν ἀρχιερεῖα Γρηγόριον τὸν Διάλογον, ταύτην ἦν ὑμεῖς νῦν προβάλλετε ἐρώτησιν, αὐτὴν καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὸν πεποιθῆται· λέγει γὰρ ὧδε ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ τῶν Διαλόγων. Πέτρος ἐρώτησις. « Ἐάν νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσιν αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων, τί ἐστιν ὅπερ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως μέλλουσιν ἀπολαθεῖν; » Γρηγορίου ἀποκρίσις. « Τοῦτο αὐτοῖς ἐν τῇ κρίσει θαυμαστικῶς ὑπάρξει· νῦν γὰρ τῶν ψυχῶν μόνων, τότε δὲ καὶ τῶν σωμάτων τὴν μακροχρότητα ἀπολήθονται. Ὡστε ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ αὐτοῖς ἀγαλλισθῆναι, ἐν ᾗ πόνους ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ βασάνους ὑπέμειναν. Διὰ ταύτην γὰρ τὴν διπλὴν αὐτῶν δόξαν, ἐν τῇ γῆ ὑπὲρ αὐτῶν γέγραπται· Δικλασίονα νεμηθήσονται. Καὶ τοῦτο

Admiror igitur et dubito quo pacto reperiantur quidam adeo veritatis fidei negligentes, ut non tantum non discere velint, ut conversi salventur, verum etiam eorum quæ a sacris doctoribus scripta sunt, aperte corruptores exstiterint: qui nec recte intelligunt, neque audire sententiam volunt quam doctores habent super hac communi Christianorum confessione. Sed exiguam tantum stillam ab iis haurientes, sursum deorsum difficultates miscent ex suo sensu, existimantes egregie quædam ad eversionem veritatis asferre, quas ante hos scriptis et libris editis doctores dissolverunt, ex quibus statim hi novi dogmatistæ redarguuntur: nam eos videre et considerare oportebat quæ sancti dicunt, et eorum dictis acquiescere. Quod si in sanctorum dictis, in quibus sententiam alternant, curationem non invenissent, tunc demum licebat eis dubitationes asferre (si tamen id possent); nec vero ambigere de his decebat, quæ antea disputata et declarata sunt. At qualisnam est eorum admirabilis quæstio quam nobis objiciunt mirum in modum jactabuudi? O catholici, si, ut vos dicitis, nunc justorum animæ ante resurrectionem recipiunt, supervacua est resurrectio et judicium, et super throno assessus, et judicii constitutio. Quid tunc recipiunt, si nunc receperunt? Quibus nos respondemus, Catholici sumus et catholici dici volumus; et si in contumeliam hoc nomen nobis objicitis, et injuriam nobis inferre arbitramini: credentes enim unam sanctam et apostolicam Ecclesiam, catholici sumus et appellamur; qui catholici non vocantur, sive qui eam non sequuntur, schismatici dicimus, ac jure, ut arbitror. Ad interrogationem igitur vestram dicimus, quod si nova esset vestra interrogatio, pro viribus nostris responsionem attulissemus: sed quoniam quod vos facitis et alii ante vos egerunt, non opus est, quæ doctores attigerunt, et responsiones ut decens erat tradiderunt, nos adeo audacter et perfricta fronte respondere. Sed quod ii ediderunt, id ipsum et nos adjungemus. Nam Petrus, Ecclesiæ magnæ archidiaconus, ut antea a nobis expositum est, magno pontifici Gregorio Dialogo, hanc quam in præsentia vos interrogationem proponitis, eandem is ipsi fecit. Nam ita in eodem libro Dialogorum scribit lib. iv, cap. 25: Petri interrogatio: « Si igitur nunc sunt in cælo animæ justorum, quid est quod in die judicii pro justitiæ suæ retributione recipient? » Gregorii responsio: « Hoc eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum tantummodo, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfuerunt, ut in ipsa quoque carne gaudeant in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. » Pro hac quippe gannata eorum gloria scriptum est: « In terra sua duplioniem possidebant »⁵⁷. » *His* = cionis diem de r

⁵⁷ Isa. Lxi, 7.

« Datae sunt illis singulae stolae albae, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleteretur numerus conservorum et fratrum eorum ⁶⁶. » Qui itaque nunc singulas acceperunt, bians in iudicio stolas habituri sunt, quia modo animarum tantummodo, nunc autem animarum simul et corporis gloria laetabuntur. » Audistisne admirabilem dubitationem et interrogationem vestram? Quo modo alter ante vos una cum aliis magno huic Patri et doctori Ecclesiae objecit, et quo pacto ei respondit? Quo modo igitur in hoc morbo schismatis amplius manetis, cum aperte conspiciatis doctores vobis contradicere? Quia etiam magnus ille Athanasius ubi seipsum interrogat de hac eadem re, ita respondit: Interrogatio: « Ubi nam dicimus esse nunc eorum animas qui jam occubuerunt? » Responsio: « Nova est et terribilis interrogatio, et hominibus abscondita. » Nam Deus nemini permisit unquam ad nos illinc reverti, ut nobis exponere posset ubinam, aut quomodo sunt quae hinc demigrant animae, tamen, ut a Scripturis inonemur, quaedam, id est peccatorum, animae in inferno sunt subter omnem terram et mare, ut Psalmus dicit: « Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis ⁶⁷; » et ut apud Job scriptum est: « Ad terram tenebrosam et operam mortis colligine, terram miseram et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat ⁶⁸. » Animae vero justorum post Christi adventum (ut ex latrone qui in cruce pendit intelligimus) sunt in paradiso. Non enim propter latronis iusti animam tantum Christus Deus noster paradysum aperuit, sed propter omnes denique sanctorum animas. » Videtis quo pacto contradicetis? Tamen si nossetis quid magna voce canitis, non utique ambigeretis vos eadem quoque sentire. Sed subito mihi dicere, et si darum vobis videbitur, in magnis profecto nugis aures vestrae versantur. Magna voce canitis, nihil tamen intelligitis, sive potius negligitis; legere enim, et non intelligere, dixit quidam ex sapientibus (1), est negligere, quoniam libri omnes de precibus id continent, sanctorumque animas in caelo esse Damascenus et Theophanes ejus rei auctores clara voce clamant. Magnas igitur gratias habere vobis debemus, quia non aut delestis, aut ea fraude aliqua in codicibus obliterastis, ut quidam ante vos in tractatibus et libris de processione Spiritus sancti conscriptis effecerunt, id tamen illis inutiliter cessit, nam adhuc libri manent, qui maleficorum audaciam testantur, et apud vos perbelle versantur, e' quotidie cum vocis modulatione concinuntur, menstrua, triodia, sermones, metaphrases, quinquagenaria, versiculi, troparia, idiomela, contacia, axei, synaxaria, exapostilaria: et ne singula enu-

δὲ, πρὸ τῆς ἡμέρας; τῆς ἀναστάσεως περὶ τῶν ψυχῶν τῶν δικαίων γέγραπται· ὅτι ἐδόθη αὐτοῖς ὀνόματα; στολῆς λευκῆς· καὶ ἐβρέθη αὐτοῖς ἕνα ἀναπτύσσονται ἕτι ὀλίγον καιρὸν, ἕως οὗ πληρωθῆ τ μέτρον τῶν συνδούλων καὶ ἀδελφῶν αὐτῶν. Οἱ τινες τοίνυν ἀπὸ μιᾶς στολῆς ἔλαβον, διπλᾶς ἐν τῇ κρίσει στολᾶς λήψονται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρίτως ταῖς ψυχαῖς μόνον, τότε ταῖς ψυχαῖς ὁμοῦ καὶ τοῖς σώμασι τῇ δόξῃ εὐφρανθήσονται. » Ἡκούσατε τὴν θαυμαστὴν ὑμῶν ἀπορίαν τε καὶ ἐρώτησιν· πῶς καὶ ἕτερος πρὸ ὑμῶν ταύτην μεθ' ἐτέρων, προὔφερετο τῷ μεγάλῳ τούτῳ Πατρὶ καὶ διδασκάλῳ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ πῶς τὴν ἀπολογίαν ἐδέξιστο· πῶς οὖν καὶ ἐτι τῷ πάθει τοῦ σχίσματος μένετε, ἐρώντες διαβρῆθην τοὺς ἀγίους ἡμῖν ἀντιλέγοντας. Ἐτι Ἀθανάσιος ἰ μέγα, ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἐρωθήσεσι περὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου, οὕτως ἀποκρίνεται. Ἐρώτησις· « Πού δὲ ἄρα θέλομεν λέγειν, ὅτι εἰσὶ νῦν αἱ προλαβοῦσαι τῶν ἀνθρώπων ψυχαί; » Ἀποκρίσις· « Ξένον ὑπάρχει καὶ φοβερὸν τὸ ἐρώτημα· καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀποκεκρυμμένον· οὐ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἀναλύσαι τινα τῶν ἐκείσε πρὸς ἡμᾶς διηγῆσασθαι· ποῦ ἢ πῶς εἰσιν αἱ ἀπ' ἡμῶν ἐξεληλυῖται ψυχαί; Ὅμως ἄς ἐκ τῶν Γραφῶν, μανθάνομεν ὅτι αἱ μὲν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐν τῷ ἄδῃ ὑπάρχουσιν, ὑποκάτω πάσης τῆς γῆς καὶ θαλάσσης· ὡς φησὶν ὁ ψαλμὸς. « Ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου καὶ ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, » καὶ ὡς γέγραπται ἐν τῷ Ἰώδ· « Εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφεράν· εἰς γῆν σκοτούς αἰωνίου· οὐ οὐκ εἰσι φέγγος· οὐ δὲ ὄρα ἢ ζωὴν βροτῶν. » Αἱ δὲ τῶν δικαίων ψυχαί, μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς ἐκ τοῦ ληστοῦ τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μανθάνομεν, ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπάρχουσιν. Οὐ γὰρ διὰ μόνην τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγίου ληστοῦ, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν τὴν παράδεισον ἤνοιξεν· ἀλλὰ καὶ διὰ πάσας λοιπὰς τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς. Ὅρατε πῶς ἀντιλέγετε; Ὅμως εἰ ἐγινώσκετε τί ἄδειε μεγάλῃ φωνῇ, οὐκ ἂν ἀμφοιβέλλατε, ὅτι καὶ ὑμεῖς τοῦτο αὐτὸ δοξάζετε. Ἄλλ' ἐπεισὶ μοι εἰπεῖν τι, εἰ καὶ σκληρὸν ὑμῖν ἂν δόξη. Ἀληθῶς ὀδολεσχία ἐστὶ μεγάλη ἐν τοῖς ὡσὶν ὑμῶν. Ἄδετε γὰρ αὐτὰ μεγάλη φωνῇ, οὐδὲν ὁμοῦς γινώσκετε, ἀλλὰ μᾶλλον καταγινώσκετε. Τὸ γὰρ ἀναγινώσκειν καὶ μὴ γινώσκειν, καταγινώσκειν ἐστὶ, τίς τῶν σοφῶν ἔφη. Πᾶν γὰρ τὸ παρακλητικὸν βιβλίον, περὶ τούτου διαλαμ- δ δίνει, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀγίων ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, Δαμασκηνός τε καὶ Θεοφάνης οἱ τούτου ποιῆται, διαπρυσίως ἀναβοῶσι. Μεγάλως οὖν χάριτας δεῖ ἡμᾶς ἐμολογεῖν ὑμῖν, ὅτι οὐ κατεκαύσατε οὐδ' ἔφρασισατε ταῦτα, ἢ ἀπηλείψατε τέχνη τινὴ ἀπὸ τῶν βιβλίων· ὡσπερ καὶ οἱ πρὸ ὑμῶν ἔδρασαν ἐν τοῖς περὶ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως λόγοις τε καὶ βιβλίοις. Ὅμως οὐδὲ ἐκαίνοις προοργον τὸ τοιοῦτον ἀπέβη, ἀλλὰ μένουσιν εἰς ἕτι τὰ βιβλία, καὶ μαρτυροῦσι τῶν κακούργων τὴν τέλμην. Ἐν ὑμῖν δὲ καὶ μάλα καλῶς ὡζονται καὶ ἄδονται μετὰ μελωδιῶν

⁶⁶ Apoc. vi, 11. ⁶⁷ Psal. lxxxvii, 7. ⁶⁸ Job x, 21.

(1) Cato.

καὶ ἡμέραν· καὶ μηνῶνα, καὶ τρῶντα, καὶ λόγους, καὶ μεταφραστικὰ, καὶ πεντηχοστάρια, καὶ στιχηρὰ, καὶ τροπάρια· καὶ ἰδιόμελα, καὶ κοντάκια, καὶ οἴκοι, καὶ συναξάρια, καὶ ἐξηποστειλάρια, καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, πᾶσα ἀπλῶς εἰπεῖν ἢ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν συγγραφή, ταύτην ἔχει τὴν δόξαν. Οἱ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας θεολόγοι τε καὶ διδάσκαλοι, ποιηταὶ τε καὶ μελωδοί, ὑψηλῆ διανοίᾳ διασκευάμενοι, τοῦτ' ἰδογράτισαν, ὡς ἐξ ἐνὸς κρατήρος πλῆρους ὕδατος, πάντες ἀρδῶν μεταλαβόντες. Διὸ καὶ οὐ διαφωνοῦσιν, οὐδ' ἀντιλέγουσιν ἀλλήλοις, οὐδ' ἀντίρροποι εἰσὶν ἐν αὐτοῖς.

E.

Πόθεν οὖν ἀρξίμεθα; ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἐν τοῖς ἰδιόμελοις τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Στυλῆτου. « Ἡ ἁγία σου ψυχὴ, φησὶ. Πάτερ Συμεῶν, ἀγγέλοις συνοῦσα ἀγάλλεται. » Καὶ ἐν ἄλλῃ, « Καὶ μετὰ τῶν ἀσωμάτων χορευῶν ἐν οὐρανοῖς. » Ἐν ἑτέρῳ δ' αὖθις, « Καὶ σὺν ἀγγέλοις Θεῷ παριστάμενος. » Τῇ εἰκοστῇ ἡμέρᾳ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, τοῦ ἁγίου κυριακοῦ, καὶ νῦν οἰκτεῖς τὸν παράδεισον, διὰ παντὸς εὐφραίνόμενος. Ὁκτωβρίῳ πρώτῃ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, μετὰ δικαίων ἔνδον εἰς θείαν δόξαν κατασκηνώσας, βλέπεις τὴν τερπνότητα τὴν ἀφραστον ἑκαίην· βλέπεις τὴν τρυφὴν τὴν ἀληκτον· βλέπεις τὰ κάλλη τῶν οὐρανῶν, τὰ θντοι; ἐράτμια· βλέπεις πατριάρχων τὴς χορείας, μακαριώτατα. Τῷ αὐτῷ μηνὶ εἰκοστῇ ἕκτῃ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου· ἔχει μὲν ἡ θειοτάτη σου ψυχὴ, καὶ ἁμωλος, ἀόδιτε Δημήτριε, τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ κατοικητήριον. » Καὶ αὖθις, « Εἰς τὰ ὑπερκόσμια σκηνώματα τὸ πνεῦμά σου, Δημήτριε μάρτυς σοφῆ, Χριστὸς ὁ Θεὸς προσήκατο ἀμώμητον. » Καὶ ἀλλαχού, « Τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως παριστάμενος. » Καὶ πάλιν τρανώτερον, « Τοῦ μακαρίου ἔυχες τέλους, παριστάμενος Χριστῷ· ἔκτενω; ἔκτενω. » Καὶ αὖ, « Νῦν πρόσωπον Χριστοῦ καθορᾶς σὺ πρὸς πρόσωπον, ὦ Κύριλλε· τῶν ἐσόπτρων ἀληθείᾳ λυθέντων, ἠνώθη; σου τῷ ἔρωτι. » Καὶ πάλιν, « Μνημόνευε καὶ ἡμῶν, Πάτερ Βασίλειε, παρεστῶς τῇ Τριάδι τῇ ὁμοουσίῳ. » Ἄλλαχού δὲ, « Καὶ νῦν ἐν οὐρανοῖς τῶν ἐσόπτρων λυθέντων, Ἀντώνιε, καθαρῶς ἱκοπεύεις τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἐντυγχάνων ἀμείσως. » Καὶ ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Γεωργίου, πῆ μὲν φησι, « Καὶ ἐδέξω ἐκ Θεοῦ τὸν τῆς νίκης σου στέφανον· πῆ δὲ, « Συμβασίλευε Χριστῷ λαμπρότατα, πορφύραν ἐξ αἵματος ἐνδυσάμενος φαιδρᾶν· καὶ τῷ σκήπτρῳ τῶν ἁθλῶν σου εὐκοσμούμενος, καὶ στεφάνῳ τῆς δόξης διαπρέπων ἀπεράντους εἰς αἰῶνας. » Καὶ ἀλλαχού· « Σήμερον τοῦ Χριστοῦ ὁ μάρτυς θρασυμεινῶν τὴν πλάνην, καταλαμβάνει τὰ οὐράνια· καὶ ἐν θρόνῳ δόξης τῷ καθημένῳ, προσφέρει τῆς σφαγῆς τὸ αἷμα. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Ὁ λαμπρὸς ἄριστος Γεώργιος, ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ ἀθλήσει τὰς ἀνω δυνάμεις εὐφραίνων, καὶ σὺν αὐταῖς ἀγαλλόμενος νῦν. » Ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ τοῦ μεγάλου Παύλου, Ἰουνοῦ εἰκοστῇ ἐνάτῃ, « Νῦν οὐκ ἐν αἰνίγμασιν, οὐδὲ ἐν ἐσόπτρῳ Χριστὸς σοι ἐπικάνεται· πρὸς πρόσωπον δὲ μάλλον ὁρᾶται πρόσωπον, τελείαν σοι τὴν δόξαν ἀποκαλύπτων τῆς θεώσεως. » Καὶ ἐν ἄλλοις, « Ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντες, ὦ ἀθλοφόροι μάρτυρες, ψυχὰς μὲν ἔχετε εἰς

A merem, omnis sero Ecclesiae nostrae scriptura ita sentit : nam Ecclesiae theologi ac doctores, portae melodique, profunda meditatione perpendentes, hae statuerunt, quasi ex uno cratere sapientiae referto omnes omnino hauriendo. Idcirco nec discordant, nec sibi contradicunt mutuo, nec dissentiunt inter se.

V.

Unde igitur exordiemur? A prima die mensis Septembris in idiomelis divi Simeonis Stylitae : « Sancta tua anima, inquit, pater Simeon, in societate exultat angelorum ; » et in alio : « Et cum incorporeis in caelo tripudians ; » rursus in altero : « Cum angelis Deo assistens. » Vicesima octava ejusdem mensis de S. Cypriano : « Et nunc paradisum incolis in omni laetitia constitutus. » Octobris prima, de divo Romano : « Cum justis intus in divina gloria inhabitans, oblectationem illam ineffabilem aspicias. Vides indesinentes delicias, aspicias caelorum pulchritudinem, quae vero est amabilis, aspicias, beatissime, choreas patriarcharum. » Eodem mense xxvi, de divo Demetrio magno martyre : « Habet quidem tua divina anima, et immaculata, gloriose Demetri, caelestem pro habitatore Jerusalem. » Et iterum : « In ultramundanas seles immaculatum spiritum tuum, sapiens martyr Demetri, Christus Deus recepit. » Et alibi : « Deo assidue assistens. » Et rursus : « Manifestius beatitudinis finem esse consecutus Christo assistens, toto corde deprecare. » Et iterum : « Nunc tu Christi vultum intueris in faciem, o Cyrille, speculis vere contractis, tuo divino amoris junctus es. » Et rursus : « Recordare nostri, pater Basili, consubstantiali Trinitati assistens. » Alibi : « Et nunc in caelis speculis effractis, Antoni, sincere sanctam inspicias Trinitatem citra medium congressus. » Et de magno Gregorio : « Partim, inquit, victoriae tuae coronam recepisti, partim vero cum Christo regnas splendidissima ex sanguine purpura indutus, et sceptro tuorum certaminum ornatus, et corona gloriae conspicuus in infinita saecula. » Et alibi : « Hodie martyr de peregrinatione triumphans ad caelestia pervenit, et in gloriae throno sedenti offert sanguinem cordis. » Et in alio : « Insignis et strenuus Georgius in suo glorioso certamine supernas potestates laetificans et nunc una cum ipsis exsultans. » In nona, de magno Paulo Junii vicesima nona, « Nunc non in aenigmate neque in speculo Christus a te conspicitur ; imo in faciem facies aspicitur, integram tibi divinitatis gloriam detegens. » Et in aliis : « Pro Christo passi, o decertatores martyres, animas in caelos habetis in manu Dei. » Et rursus : « Tui, Christe, sacerdotes in saeculo gaudent, divinam te rursus intuentes. » Et in aenigmate, Pater, non in speculo

omnium principii, facie ad faciem, sapientissime, qui et splendoris et visionis divinæ dignus effectus es. » Et rursus : « Cum angelis tripudias, beate Quesime, martyrii corona exornatus, refulgenti throno Salvatoris assistis. » Et alibi : « Sanctorum ordines eum qui inter angelos requiescit magna voce laudantes, divinis nunc fruuntur deliciis, et lætantes tripudiant. » Et in alio : « Superintellectuali splendore exsaturati sancti, et divina lætitia splendide repleti, dii vocamini, ut ei proximi inter divinos splendores versantes, et gloriæ ineffabilis radiis illustrati. » Et rursus : « Sacris melodiis celebrentur, quasi cœlestis hæredes regni, quasi incolæ paradisi. » Et alibi ; « Concives angelorum. » Et rursus : « Sanguinis tui pretiosi intinctione martyr, purpuram tibi pretiosam comparasti, qua indutus cœlestem regiam vere inhabitas Deo supremo regi assistens. » Assistere vero supremo regi, quid aliud per Deum significat, nisi quod sancti quatenus animæ beatitudine perfruuntur? In aliis vero : « Patribus hymnum offeremus, qui ante legem et in lege refulserunt, et qui ex Virgine genito Domino et hero recta mente inservierunt, et inaccessibilem lucem hanc adepti sunt. » Et in alio : « Nunc, o beate, intercede apud Deum pro tuo grege. » Et rursus : « Cœleste regnum concupisti, quo nunc, beatissime, vero frueris. » Et in alio : « Super omnem virtutem positus, pater Antoni, cum angelis versaris in regno cœlorum. » Et rursus : « Dei præco Athanasi, qui pericula et perpetuas tentationes sustinisti, nunc deliciarum paradisi dignus es factus, divinas mansiones consecutus, incorruptibilis vitæ ligno propinquus, ut justitiæ victor, corona et diademate cœlestis regni exornatus, decore conspicuus et forma præcellens. » Et rursus : « Splendidissimo et fulgentissimo lumine lucidius nunc illustratus. » Et rursus : « Non in ænigmate gloriam, quam a puero concupisti, vides, beate Eutychi, imo facie ad faciem nunc solutis carnis speculis, pater noster? » Et rursus : « Ex difficilibus angustiis et corruptione in amplam et jucundam paradisi latitudinem pervenisti, sanctorum visurus splendidam lucem et angelorum choreas Deo assistentes, et incessanter clamantes. » Et alibi : « Terra quidem nunc operuit corpora vestra, cœlum vero, o sancti, spiritus semper fert, throno gloriæ assidentes et cum angelis exsultantes. » Et alibi : « Nunc coslos incolis martyrum pie sanctorum et justorum. » Et in alio : « Princeps sacrorum Eumeni, qui libertatem tibi apud Christum comparasti, juxta cujus thronum, sancte, in gloria assistis nunc cum angelis sanctis. » Et rursus : « Ad tranquillum portum appulisti a laboribus requiescens, et coronatus tripudias in paradiso, una cum Christi martyribus, Niceta divino, merito te glorificamus. » Et rursus in alio : « Qui a dextra assistis Trinitati et immediate versaris. » Et in ode 9 canonis S. Joannis Theologi : « Nunc non in uigmate, sed facie ad faciem deliciarum torrentem

οὐρανοῦ; ἐν χειρὶ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν, « Οἱ ἱερεῖς σου, Χριστὲ, δικαιοσύνην ἐνεδιδυμένοι, ὁσίοις τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἀγάλονται, σοῦ τὸ κάλλος ὁρῶντες τὸ θεῖον τρανώτερον. » Καὶ ἐν ἄλλοις, « Νῦν οὐκ ἐν ἀνίγμاتي, Πάτερ, οὐκ ἐν ἐσόπτρῳ κατοκταύεις τὸν τῆς θιαρχίας φωτισμὸν· πρὸς πρόσωπον δὲ, πάνσοφε, πρόσωπον· τῆς ὑπὲρ νοῦν λαμπρότητος καὶ θεοπτίας ἀξιούμενος. » Καὶ πάλιν, « Σὺν ἀγγέλοις χορεύεις, μάκαρ Ὀνήσιμε, μαρτυρίου στεφάνου κατακοσμούμενος, θρόνῳ τῷ πατρὶ τῷ Σωτῆρος παρίστασαι. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Ἄγιων τέγματα τὸν ἐν ἀγίοις ἀναπαυόμενον ἀσιγήτω; ὑμνοῦντα, τρυφῆς ἐθέλου νῦν ἀπολαύουσι, καὶ γεγηθότες χορεύουσι. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Τῆς ὑπὲρ νοῦν λαμπρότητος, ἐμφροῦμένοι ἄγιοι, θείας εὐφροσύνης τε λαμπρῶς πληρούμενοι, θεοὶ χρηματίζετε τῇ πρὸς αὐτὸν ἐγγύτητι, ταῖς θεουργικαῖς μαρμαρυγαῖς ὀμιλοῦντες, καὶ ἐξῆς τῆς ἀφράστου φωτισθέντες ἀκτῖσι. » Καὶ πάλιν, « Εὐφημείσθησαν ἱερεῖς μελωδίαις, ὡς τῆς ἄνω βασιλείας κληρονόμοι, ὡς παραδείσου οἰκῆτορες. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Συμπολῖται τῶν ἀγγέλων. » Καὶ πάλιν, « Αἱμάτων τιμίων σου βαφαῖς, μάρτυς κατασκεύασας σαυτῷ πορφύραν πολύτιμον· ἦν σολιζόμενος, κατοικεῖς τὰ ἄνω ἀληθῶς βασιλεία, θεῷ παμβασιλεῖ παριστάμενος. » Τὸ δὲ παρίστασθαι τῷ παμβασιλεῖ θεῷ, καὶ κατοικεῖν τὰ ἄνω βασιλεία ἀληθῶς, τί ἄλλο πρὸς Θεοῦ σημαίνει, ἢ ὅτι ἀπολαμβάνουσι καθὸ ψυχῶν νῦν οἱ ἄγιοι, Ἐν ἄλλοις δὲ, « Πατράσιν ὕμνον προσοίσωμεν, πρὸ νόμου καὶ ἐν νόμῳ ἐκλάμψασι· καὶ τὸν ἐκ Παρθένου Κύριον καὶ Δεσπότην γνώμῃ εὐθεῖα θεραπευέσασι, καὶ ἀδύτου φωτισμοῦ νῦν ἀπολαύουσι. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Νῦν δὲ παρίστασαι, μάκαρ, πρίσθους τῷ θεῷ ὑπὲρ τῆς κομῆς σου. » Καὶ πάλιν, « Ἐπεπόθησας τῆς ἄνω βασιλείας, ἧς νῦν ἀπολαύεις ἀληθῶς, μακαριώτατε. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Ὑπεράνω πάσης ἀρετῆς γεγονώς, Πάτερ Ἀντώνιε, συναυλιζῆ ἀγγέλοις ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Καὶ πάλιν, « Θεοκῆρυξ Ἀθανάσιε, κινδύνους ὑπομείνας καὶ συναχθεῖς πειρασμοῦς, τρυφῆς τοῦ παραδείσου νῦν ἠξιώθης. Ἐνδον γενόμενος τῶν θεῶν μονῶν· ξόλω προσπαλάσας ζωῆς τῆς ἀκηράτου· δικαιοσύνης ὡς νικητῆς· στέφει κοσμούμενος, καὶ διαδῆματι τῆς ἄνω βασιλείας· ὠραϊζόμενος, καὶ κάλλει διαπρέπων. » Καὶ πάλιν, « Φωτὶ τῷ τρισηλίῳ καὶ τριφεγγεῖ· τηλαυγέστερον νῦν ἄλλαμπόμενος. » Καὶ αὖ, « Οὐκ ἐν ἀνίγμاتي νῦν καθορᾶς δόξαν ἦν ἐπόθησας Θεοῦ ἐκ βρέφους, μάκαρ Εὐτύχιε· πρόσωπον δὲ μέλλον νυκτὶ πρὸς πρόσωπον, λυθίντων τῶν ἐσόπτρων τῆς σαρκὸς, Πατὴρ ἡμῶν. » Καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις, « Ἐκ χαλεπῆς στενώσεως, καὶ φθορᾶς, πρὸς εὐρύχωρον πλάτος παραδείσου καὶ τερπνὸν κατήντησας, ἀγίων ὀφόμενος φωτοειδέϊ; λαμπρότητος, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων ἐποκταύσεων χορείας, θεῷ παρισταμένα; καὶ βοῶσας ἀπαύστως. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Ἡ γῆ μὲν κατακάλυψεν ὁμῶν τὰ σώματα νυκτὶ, ὁ οὐρανὸς δὲ, ἄγιοι, φέρει τὰ πνεύματα αἰεὶ, τῷ θρόνῳ παρεστῶτα τῆς ἐξῆς, μετ' ἀγγέλων ἀγαλλόμενα. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Καὶ νῦν οἰκτεῖ τοὺς οὐρανοὺς, μακρῶρων ὄσιε ἀγίων καὶ τῶν θε-

καίων. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Παρῆρσιαν πλουτήσας Ἀ πρὸς τὸν Χριστὸν, ἱεράρχα Εὐμένει, οὐ καὶ τῷ θρόνῳ ἁγίῃ ἐν δόξῃ νῦν παρίστασαι μετὰ ἀγγέλων ἁγίων. » Καὶ αὖ, « Ὁρμῆ γαληνῶ προσωρμισθῆς, ἀναπαυσάμενος τῶν πόνων, καὶ στεφανηφόρο; χορεύεις ἐν παραδείσῳ μετὰ μαρτύρων Χριστοῦ, Νικήτα θεοπίσιαι, πάντες ἄξιῳ; σε δοξάζομεν. » Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ, « Παραστάτης δεξιῶς τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν-τυγχάνων ἀμείσως. » Καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ φῶδῃ τοῦ κανόνος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. « Νῦν οὐκ ἐν αἰνίγματι, πρὸς πρόσωπον δὲ πρόσωπον, τῆς τρυφῆς τὸν χειμάρθου ὄρνῃ ἠξίωσαι, καὶ τὸν παταμὸν τῆς εἰρήνης, καὶ τὴν πηγὴν τῆς ἀθανασίας, ἧς νῦν ἀρδευόμενος, ἀπολαύεις τῆς θεώσεως. » Καὶ Λύγουστω τετάρτῃ. « Οὐκ ἐστὶ ὄρῃς ἐν ἐσθπερῶ καλῶν τὸ ἀκρότατον, ὅσα, πρὸς δὲ πρῶτον μάρτυς θεωρεῖς πρόσωπον, ἦδη λυθάντων τῇ ἀληθείᾳ, Εὐδοκίαι, τῶν ἐμφάσεων. »

Ἰδοὺ μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐ φανερώτερον εὐροι τις ἀν τῶν ἦδη ἡμῖν εἰρημένων. Τουτέστι, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ, νῦν ἀπολαύουσι τῆς θεώσεως. Καὶ ἐν παραδείσῳ νῦν χορεύουσι στεφανηφόροι. Καὶ νῦν παρίστανται τῷ τοῦ Θεοῦ θρόνῳ μετὰ ἀγγέλων ἁγίων. Τί ἄλλο δυνάμεθα ἐννοεῖν, ἢ ἔστι ἀπολαμβάνουσι νῦν καθὼ ψυχαί; ὡς προεθίμεθα καὶ ἦδη διακρυσίως ἰδείξαμεν. Εἰ δ' οὐκ ἀρκείσθε τοῦτοις, θείζομεν καὶ ἄλλα ἐκ τῶν ὁμοίων Γραφῶν. Ἐν τῇ ἐνάτῃ φῶδῃ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐν τροπάρῳ οὕτω λέγει, « Μεγάλων ἠξιώθητε τῶν τιμῶν ἐπὶ γῆς, οὐρανόφρονες ἅγιοι, ὅτι Χριστοῦ τύπον ἐπιμήσατε σχετικῶς. Καὶ νῦν σκιάν ἐκθέμενοι, καὶ τὸ περιβάλλωμα τῆς σαρκὸς, αὐτὸν αὐτοπροσώπως εἰς πρόσωπον ὄρατε, καὶ τῶν μειζόνων ἀξιούμενοι. » Καὶ ἄλλοι, « Ἄελ προστάσας τῶν ὑμνοῦντων σε διὰ παντὸς, καὶ τὴν σὴν εὐφρομούντων πανήγυριν, τῷ δεσπότη παρυσῶ. » Ὁνήσιμα, ὅλος πεφωτισμένος, ὅλος ὑπέρλαμπρος, ὅλος ταῖς ἐκείθεν ἀστραπαῖς καταλαμπόμενος. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Καθορᾶτε, μάρτυρες; τὸ θεῖον κάλλος; τρυφήτερον καὶ λαμπρότερον. » Καὶ πάλιν, « Ὅπου τάξεις ἀγγέλων, ὅπου τῶν δικαίων οἱ δῆμοι ἀγγάλλονται. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Καὶ βασιλείας οὐρανῶν, σαφῶς ἠξιώθητε, καταλαμπόμενοι τῆς Τριάδος ταῖς αὐγαῖς ἀξιάγαστοι. » Καὶ πάλιν, « Σάββα παμμάκαρ, τῶν ἀγγέλων ἱσοστάσιαι, ἐμόσκηνη ὁρίων, συνόμιλοι προφητῶν, μάρτύρων καὶ ἀποστόλων συγκληρονόμοι, φῶς τὸ ἀνέσπερον ὃ νῦν κατοικῶν, οὐ ταῖς φρυκτωρταῖς λαμπόμενος ταῖς θεαῖς, τῷ ἀκρότατῳ τῶν ἐφετῶν ὃ παρεστῶ; παρῆρσιαι λελαμπρυσμένος. » Ἀκούεις; φῶς τὸ ἀνέσπερον φησι. φῶς γὰρ ὃ Θεὸς ἀνέσπερον κατοικεῖ ἐκ νῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ, εἴτα τὸ ἄκρον τῶν ἐφετῶν. τί δηλοῦν βούλεται; τὸ γὰρ ἄκρον τῶν ἀγαθῶν, τὸ ἄκρον τῶν ἐφετῶν, τὸ ἄκρον τῶν καλῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Θεός. Οὕτως δὲ παρίσταται αὐτῷ, καὶ κατοικεῖ μετ' αὐτοῦ. τί οὖν ἄλλο πρὸς Θεοῦ σημαίνει, ἀλλ' ἢ τὸ ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους νῦν καθ' ὅσον εἰς ψυχαί; Εἰ δὲ βούλει καὶ ἄλλα ἀκούσαι, ἰδοὺ λέγομεν. « Καὶ ὀδοῦτο φωτισμοῦ νῦν ἀπολαύουσι. » Καὶ ἐν ἄλλῳ, « Τῶν ἁγίων ὁ χορὸς; εὖρε πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ θύραν παραδείσου. » Καὶ πάλιν, « Καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς φωστῆρες. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Ἐπιγείους ἀθλοὺς διεληθόντες, οὐρανοῦ; εἰσβῶν στεφάνους οἱ μάρτυρες οἱ ἀληθεῖς. » Καὶ πάλιν, « Οἱ ἀλοφόροι μάρτυρες; καὶ οὐρανοπολίται, ἐπὶ γῆς ἀθλήσαντες, πολλὰς βε-

inspicere meritis es, pacis flumen et fontem immortalitatis, qua nunc irrigatus divinitate perfrueris. » Et Augusti quarta : « Non amplius in speculo conspicias summum honorum, o sancta martyr, ad faciem aspicias faciem, jam solutis vere, o Eudocia, imaginibus. »

Ecce jam nihil apertius, ut mihi videtur, reperietur his quae a nobis allata sunt, id est, « facio ad faciem, » et, « nunc divinitate perfrueris, » et, « in paradiso nunc coronati tripudiant, » et, « nunc Dei throno cum sanctis angelis assistunt; » quid aliud possumus intelligere praeterquam quod quatenus animae perfruuntur, ut antea exposuimus et jam evidenter ostendimus? Quo si his non acquiescitis, et alia ex ejusdem generis scripturis afferemus. In ode 9 sanctorum Patrum antiphona ita dicit : « Magnum cultum meriti estis, caelestes sancti, quia Christi figuram studiose imitati estis, et nunc umbra et carnis operimento deposito, eum facio ad faciem videtis et maxima meriti estis. » Et alibi : « Semper suffragaris iis qui te laudant, et tuum celebrant festum Domino assistens, Onesime, totus coruscans, totus respiciens, totus caelestibus fulgetris coruscans. » Et alibi : « Inspicitis, martyres, divinam pulchritudinem manifestius et clarior. » Et rursus : « Ubi ordines angelorum, ubi justorum populi exsultant. » Et in alio : « Et regnum caelorum aperte meriti, Trinitatis radiis illustrati, o admiratione digni. » Et rursus : « Sabba beatissime, angelorum aequalis, sanctorum contubernalis, prophetarum socius, martyrum et apostolorum cohaeres, lucem non occidentem nunc incolens, cujus divinis facibus illustratus summo principi assistens, et aperte coruscans. » Audisne? Lucem non occidentem dicit; nam Deus est lux non occidens; habitat autem nunc cum Deo. Praeterea summum principium quid significat? Summum enim honorum, summum principium, summum pulchritudinum, nil aliud est nisi Deus ipse. Ille ei assistit, et habitat cum eo, quid aliud per Deum denotat, praeterquam quod sancti nunc, quatenus animae, perfruuntur? Si vis et alia audire, jam dicimus. « Et inaccessiblei luce nunc perfruuntur. » Et alibi : « Sanctorum chorus vitae fontem et januam paradisi nactus est. » Et rursus : « Et justii veluti luminaria fulgent. » Et alibi : « Cum terrena certamina perlustrasset voti martyres, coronas sunt consecuti. » Et rursus : « C-

cruciatu pertulerunt et proinde non terra operuit, sed caelum

vobis portæ paradisi, et intro profecti lignum vitæ estis assecuti, apud Christum intercedite. » Ubi sunt qui dicunt sanctos non esse, sive sanctorum animas nunc in paradiso non esse? Nonne audiunt Damascenum dicentem : « Apertæ sunt vobis portæ paradisi? » Nonne audiunt, » introgressi? » et non agnoscunt, « lignum vitæ consecuti sunt? » et « intercedunt pro nobis? » Si igitur neque receperunt, neque intercedunt, neque Christum vident, neque ipsi assistunt, neque divina luce perfruuntur, et ut uno verbo dicam, nemo ex sanctis, ut ipsi putant, nunc cum Christo est, ubi sunt quæ psallimus? Num falsa? Absit; ubi « spiritus et animæ justorum laudant te, Domine; » et illud : « Diffraetis speculis, sancti, facie ad faciem Deum videtis. » Si nunc cum Christo non sunt, non receperunt; si non receperunt, neque intercedunt; si vero non intercedunt, cur invocamus? Si enim nunc non intercedunt, nunquam intercedent, nam in futuro non est intercessio. Nonne audis illud? « Non intercessione opus ibi est dimisso conventu. » Etiam novi theologi dicunt, Peculiariter recipiunt, et Deum in faciem vident, sed ineffabilia bona, quæ oculus non vidit, et auris non audivit, nec in cor hominis ascendit, » non receperunt adhuc; non enim omnino potuimus diffiteri sanctos in præsentia non esse cum Christo. O insipientiam! Id, ut ego existimo, rieu magis quam responsione dignum est, nam paulo ante ostensum est hæresim esse hanc absurdam argutiolam, nec de ea opus est amplius disputare.

παντελῶς ἀρνήσασθαι μὴ τοὺς ἁγίους εἶναι τὰ νῦν λέγοντες γέλωτος μᾶλλον ἢ ἀπολογίας τινός. Ἐδείχθη γὰρ πρὸ ὀλίγου τὴ ἀτοπὸν τοῦτο λογίζεσθαι μετὰ τὴν πάσης αἰρέσεως· καὶ οὐ δεῖ περὶ τούτου παλιλλογεῖν.

VI.

Quod hoc sit hæresis æquanimiter disquirendum est. Si Deum vident nunc sanctorum animæ, ineffabilia vero bona non videant, procul dubio majora sunt illa quam Deus ipse, quoniam ea invisibilia sanctis sunt, Deus vero ab eis videtur. Hoc nemo sanæ mentis dixerit unquam. Sed hæresis silentio involvenda. Præterea disquirendum est ita: Ineffabilia bona, vel quia majora, vel quia minora sunt, ea sancti non vident. Si quia minora, iis opus non est, nam majorum composita facti, minora non curant. Hujus enim admodum aperte participes sunt, si majus sunt consecuti. Si vero quia majora, ea non recipiunt, absit blasphemia majora reperiri quam Dei visio et fructio sit. Ostendendum est autem ea bona conspiceri sanctos Ecclesiæ testimonio, ex iis quæ ibi occurrunt. Qui fidem non adhibet, scrutetur in secunda Septembris mensis, reperietque idiomelium sancti Mamantis ita se habens : « Veluti nova oliva planta, ad Dei mensam accessisti, veluti filius eorum qui Domini vim ingrediuntur per martyrium, benedixit tibi Dominus, et celestis Sion bona aspicias in deliciis divitiarum degens exultationis. » Quid ad hoc respondere audebunt, qui hanc sententiam tenuerunt? Surdo aspidi profecto

σάτους ὑπέμειναν, καὶ τέλειον ἀπέλαθον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς. ἵνα πρεσβεύωσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. » Καὶ πάλιν, « Πανεύφημοι μάρτυρες, ὡς οὐκ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανόθεν ἐπέδειξατο. Πνεύγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι· καὶ ἐντὸς γενόμενοι, τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπαλάβετε, Χριστῷ πρεσβεύσατε. » Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι οὐκ εἰσιν οἱ ἅγιοι, ἡγουν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ, ἐν παραδείσῳ τῆ νῦν; Οὐκ ἀκούουσι τοῦ Δαμασκηνῶ· λέγοντες, « Ἦν ὄψις ἡμῶν παραδείσου πύλαι; » οὐκ ἀκούουσι τὸ, « Ἐντὸς γενόμενοι; » οὐκ γινώσκουσι τὸ, « Τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπολαμβάνουσι, καὶ πρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν; » Εἰ οὖν οὐκ ἀπέλαθον, οὐδὲ πρεσβεύουσιν, οὐδὲ Χριστὸν θεωροῦσιν, οὐδὲ παριστάνται αὐτῷ, οὐδὲ ἀπολαύουσι τοῦ θεοῦ φωτός. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατ' αὐτοὺς, οἶδεις τῶν ἁγίων ἐστὶ νῦν μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ποῦ ταῦτα ἀψάλλομεν; Ἄρα ψευδῆ; ἀπαγε. Ποῦ δὲ καὶ τὸ, « Πνεύματα καὶ ψυχαὶ τῶν δικαίων, αἰνοῦσίν σε, Κύριε; » καὶ τὸ, « Αὐθέντων τῶν ἐσώπτρων, ἅγιοι, πρόσωπων πρὸς πρόσωπον τὸν Θεὸν καθορᾶτε; » ἂν γὰρ νῦν οὐκ εἴσιν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀπέλαθον· εἰ δ' οὐκ ἀπέλαθον, οὐδὲ πρεσβεύουσιν. Εἰ δ' οὐ πρεσβεύουσιν, τί καὶ παρακαλοῦμεν; εἰ γὰρ νῦν οὐ πρεσβεύουσιν, οὐδὲ πώποτε πρεσβεύουσιν· ἐν γὰρ τῇ μέλλοντι πρεσβεῖα οὐκ ἐστὶ. Οὐκ ἀκούεις τὸ, Οὐ χρεῖα πρέσβειαν ἔχει, λυθείσης τῆς κατηγήρας; Καὶ φασιν οἱ τοῖ θεολόγοι, ἀπολαμβάνουσι μερικῶς, καὶ τὸν Θεὸν ὁρῶσιν εἰς πρόσωπον· κλην τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου

οὐκ ἀνέβη, οὐκ ἀπέλαθον ἐστὶ. Οὐ γὰρ δυνατόν μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ τῆς ἀνοίας! Τοῦτο κατ' ἐμὲ.

G.

Ὅτι δὲ αἵρεσις τοῦτο, σκοπεῖον μετὰ μακροθυμίας. Εἰ τὸν Θεὸν ὁρῶσι νῦν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ, τὰ δὲ ἀπόρρητα ἀγαθὰ οὐκ ὁρῶσιν, ἀναμφιβόλως μείζονά εἰσιν ἔκεινα, ἢ αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειὶ ἔκεινα μὲν ἀπόρρητα τοῖς ἁγίοις τυγχάνουσιν· ὁ δὲ Θεός, ἐρατὸς αὐτοῖς θάρχει. Τοῦτο οὐδεὶς ὕγιος τὸν νοῦν ἔχων εἶποι ἂν. Ἀλλὰ σιωπητέον τὴν αἶρεσιν ταύτην. Ἐτι σκοπεῖον οὕτως. Ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, ἢ ὡς μείζονα οἱ ἅγιοι οὐκ ὁρῶσιν αὐτὰ, ἢ ὡς ἐλάττονα. Εἰ μὲν οὖν ὡς ἐλάττονα, οὐ χρεῖα. Τοῦ γὰρ μείζονος ἀπολαμβάνοντες, οὐ φροσιζοῦσι τοῦ ἐλάττονος. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τούτου πάνυ γε διαβήθηδον ἀπολαμβάνουσι, τοῦ μείζονος ἀπολαμβάνοντες. Εἰ δὲ ὡς μείζονα οὐκ ἀπολαμβάνουσιν, ἀπίτω τὸ βλάσφημον, ὅτι εἰσὶ τινα μείζονα τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας καὶ ἀπολαύσεως. Δεικτέον δὲ, ὅτι καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔκεινα θεωροῦσιν οἱ ἅγιοι, διὰ μαρτυριῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἡδομένων. Ὅ μὴ πιστεύων, ἐρευνησάτω ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· καὶ εὐρήσει· ἰδίμελον τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ἔχον οὕτως· « Νέον φυτὸν καθάπερ ἐλαίας, τῇ τοῦ Θεοῦ τραπέζῃ γεγέννηται· ὡς υἱὸς τῶν πορευθέντων τὴν τοῦ Κυρίου ἰδὼν διὰ μαρτυρίου εὐλόγησέ σε Κύριε· καὶ βλεπέεις τὰγαθὰ τῆς ἀνω Σιών, ἐντροπῶν τῆς θείας

ἀγαλλιάτω· ἰ Τί καὶ πρὸς τοῦτο εἶπονεν ἂν οἱ τὴν
δοξάν ταύτην ἐρνούμενοι ; Ὅντως ἀσπίδι κωφῆ καὶ
βουούσῃ τὰ ὦτα, παρῳμοιοῖ εἶσιν· οἱ τὴν ἐνωσιν μὲν
μισοῦντες, τὸ σχίσμα δὲ ἀγαπῶντες. Οὐ γὰρ ἐδέ-
λουσιν οὐτ' ἀκοῦσαι, οὔτε ἰδεῖν, οὔτε συνιέναι. Λα-
μακηνῶδ· ὁ θεὸς ἐν τῷ δευτέρῳ ἤχῳ τῆς ὀκτωῆ-
χου φησὶ· Ἐξουσίᾳ Χριστῆ, ἐκουσίᾳ πάθος ὑπο-
στάς διὰ θνητοῦς, ἐν ἔδου δὲ κατελθὼν ὡς δυνατὸς,
τοὺς ἐκεῖ τῆ Ἐλευσιν μόνοντας τὴν σὴν, ἀφροκίας
ὡς ἐκ θηρῆς κραταιοῦ, παρ᾽ εἶπον ἀνθ' ἔδου εἰσεῖν
δεδώρηται. ἰ Πρὸς Θεραπειάν φησὶν ἡμῶν ταῦτα
γέγραπται· Ἄρα ψεύδεται ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία,
καὶ ψάλλει τι μὴ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔδει τοῦτο πρὸς
ἀπάτην καὶ πλάνην ψυχῶν. Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶπη
νοῦ κύριος ; ἄρα παραμυθεῖται καὶ τὸν Χριστὸν ἐν
τῷ λέγειν ὁ ἅγιος οὗτος, Χριστῆ ζωοδότα, ὑπίστης
ἐκοντὶ πάθος· καὶ κατῆλθες ἐν ἔδῃ διὰ τοῖς βρο-
τοῦς, καὶ ὡς δυνατὸς, ἀφῆρπασας ὡς ἐκ θηρῆς κρα-
ταιοῦ, τοῦ ἀλλοτρίου δηλαδὴ ἐχθροῦ τε καὶ πολεμη-
τοροῦ, τοὺς τὴν Ἐλευσιν ἐκεῖ τὴν σὴν ἀναμένοντας.
Καὶ ἀντὶ τῆς κατοικίας τοῦ σκοτόυ καὶ ἀφεγγοῦς
τόπου ἐκεῖνου, οὐ κατοικοῦντες ἦσαν, ἐδωρήσω αὐ-
τοῖς εἰσεῖν τὸν παράδεισον. Παραμυθεῖται τὴν Χρι-
στὸν, ἡ ὡς ἀληθὲς τοῦτο λέγει τε καὶ δοξάζει ; Ὅντως
ὄρων τις τὰς ὑμετέρας ἀπολογίας, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν
ἀκαίρους φιλονεικίας, ἐκπληξίται ἂν καὶ ἐκταίῃ τῆς
διανοίας. Μετὰ ἀληθείας ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀκούειν
λόγους οὕτω σαθροῦς καὶ ἀσυστάτους· οὐς καὶ ὑπο-
λαμβάνω νηπίων εἶναι ψελλίσματα. Τί δὲ καὶ ὅταν
ὁ αὐτὸς οὗτος λέγῃ, Ἐἴνη σου ἡ σταύρωσις, καὶ ἡ
ἐν ἔδῃ καθόδος, φιλόανθρωπε, ὑπάρχει· σκυλεύεις
γὰρ αὐτόν, καὶ τοὺς πάσαις δεσμῶνας συναναστήσας
εἰσενῶ ἐνδύσας ὡς θεός, τὴν παράδεισον ἀνοίξεις,
ἰ ποῦ οὐκ ἐν τούτῳ ἤξιώσας. ἰ Ἰησοῦσας κἀνταῦθα·
κατῆλθες, φησὶν, ἐν τῷ ἔδῃ καὶ ἐσκύλευσας αὐτόν,
καὶ τοὺς δεσμῶνας, ἤγουν τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους
ἐκεῖ κατελύοντας, ἐξαναστήσας μετὰ σεαυτοῦ, ἦνοι-
ξας τὴν παράδεισον, καὶ ἤξιώσας ἀπολαμβάνειν
αὐτοῦ. Ἐπεὶ Ἀναστασιος ὁ Θεοφόρος Πατὴρ ἡμῶν, ὁ
ἅγιος ὄρους Σινᾶ λεγόμενος, ἐν ταῖς ἀποκρίσειν, ἄ-
πόκειται εἰς τινὰς ἐρωτήσεις, εὐλαβῶς πρὸς αὐτὸν
πιουμένας, φανερώτατα τὸ ζητούμενον διαλύει.
Τῶν μὲν γὰρ ἁγίων τὰς ψυχὰς ἐν τῷ παραδείσῳ,
τὰς δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ ἔδῃ εἶναι ἀποφαίνε-
ται διαρρήδην τε καὶ σαφέστατα. Ἠ ἐρωτήτης τοι-
γροῦν καὶ ἡ ἀπόκρισις, ἦδε. Ἐρώτησις· Ἐποῦ δὲ
ὅλων θέλωμεν λέγειν νῦν ὑπάρχειν τὰς ψυχὰς, καὶ
εἰ ἔρα ἐν τῷ ἅμα πᾶσαι εἶσιν ; Ἀπόκρισις· Οὐδεὶς
μὲν ὁ περὶ τοῦτου σαφῶς ἀπαγγεῖλας· ὁμως ἐκ τῶν
τοῦ Χριστοῦ λόγων μανθάνομεν, ὅτι αἱ μὲν τῶν δι-
καίων ψυχαὶ μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ ἁγίου ληττοῦ ἐν
τῷ παραδείσῳ ὑπάρχουσιν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεός
Ἄντωνιος περὶ τοῦ τόπου τῶν ψυχῶν οὕτως εἰρά-
κεν, ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπάρχειν τὰς ἁγίας ψυχὰς.
Ἐσαύτως καὶ ὁ Θεοφόρος Παμδῶ, καὶ ἑτεροὶ τινες
τῶν Πατέρων. Ἐσαύτως καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς κλίμα-
κος οὕτω λέγει· Μνήμην μόνιν ὁ ληστής ἐκαίνος ἐν
τῇ βασιλείᾳ ἡτήσατο, καὶ ὅλον τὸν παράδεισον
ἐκληρονόμησεν. Πάλιν τε τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν

aures occultanti similes sunt, qui unionem ode-
runt, et schisma amplexati sunt; non enim videre,
nec audire, nec intelligere volunt. Divus Damascenus
in secundo tono octavi toni inquit : « Vltæ
Christe dator, sponte passionem propter homines
sustinuisti. In infernum verò descendens, ut potens
eos qui ibi tuum adventum præstolabantur, tanquam
ab forti abripiens fera, paradisum pro inferno ha-
bitare concessisti. » Ad medelam, inquit, nostram
hæc scripta sunt. Ergo mentitur Christi Ecclesia,
psallitque quod non est, docetque id ad decipien-
das et seducendas animas. At quid id dixerit men-
tis compos? Num et Christum solatur sanctus hic,
cum dicit? Christe vite dator, sponte passionem
subiisti, et in infernum propter homines descen-
disti, et ut potens eripuisti veluti de forti fera, et
extraneo videlicet hoste et bellatore, eos qui ibi
tuum adventum expectabant; et pro tenebratum
habitatione, et loco obscuro illo, ubi incolebant,
eos paradisi habitatione donasti? » Consolatur
Christum. An ut verum dicit hoc et sentit? Si quis
profecto responsiones vestras viderit, vel, ut veritas
dicam, importunas contentiones, in stuporem ad-
ducatur et mente dimovebitur. Ego profecto audire
non possum verba ita putida ac male coherentia,
arbitrorque eam esse infantium balbutem. Quid
quando hic idem dicit: « Admirabilis tua crucifixio
et in infernum descensus, o hominum animas:
nam spoliis ei detractis, et illis qui tam pfidem in
vinculis detinebantur una tecum gloriose exsusci-
latis, ut scilicet Deus paradistum aperuisti, et ut
cum consequerentur dignos illos effecisti. » Audisti,
et sic descendisti, inquit, in infernum, ipsum ex-
spoliasti, et vietos sive sanctos ibi obdormientes
una tecum exsuscitasti, paradistum aperuisti, et ut
cum consequerentur dignos effecisti. Quin etiam
Anastasius divinus noster Patër a monte sancto
Sinaï appellatus, in interrogationibus quas ad re-
sponsiones quasdam pie ad eum factas facit, aper-
tissime quæstionem dissolvit; nam sanctorum ad-
mas in paradiso, peccatorum vero in inferno esse
liquido et apertissime demonstrat. Interrogatio
igitur et responsio hæc est: Interrogatio: « Ubi
omnino nunc animas esse dicemus? num in eodem
loco omnes? » Responsio: « Quæquam nemo de
his clare enuntiavit, tamen ex Christi verbis per-
cipimus, justorum animas una cum latronis justî
anima in paradiso esse, quippe cum divus Antonius
animarum locum et sanctas animas viderit esse in
paradiso. » Similiter et divinus Pambo et alii qui-
dam ex Patribus, eodem modo Joannes Clinacus
sic scribit: « Latro ille ut tantum sui meminisset in
regno suo, postulavit, totumque paradistum in hæ-
reditatem accepit. » Rursus, peccatorum animas
omne Vetus et Novum Testamentum: « farni est-
cerem ablegari, vel
divite illo
ph

loci nunc esse animas, postea discedunt, et earum A recipiunt corpora, saum singuli : ita postea a judice adversus eos sententia fertur, dicens, « Convertantur peccatores in infernum ; » qui autem revertitur, apertum est eo unde venerat cum reverti. Sed celeberrimus sane et divinus noster Pater, Cretæ dignissimus pastor Andreas, post sanctos omnes a nobis in testes in hoc argumento adductos, accedat et ipse ut necum eadem testificetur. Is namque in quadam divina oratione, quam in immaculatæ nostræ Virginis dormitionem pulcherrime composuit, cujus principium : « Quicumque religiosum et venerandum locum hunc, » juxta principium de eo ita pertractat : « Cæterum, et sanctorum animæ tenebrosam quidem locum illum pertranseat : at non ibi detinentur, præter eas quæ B vitam deliciis delinit peccatorum mortem attraxerunt. Nam quæcumque se divinis legibus subjicientes, eam quæ in cælis degitur vitam Spiritu per carnem demonstraverunt, ad loca procul dubio resplendentia huic sanctorum sacro. statui consentanea ablegantur, quæ Dominus custodit, et oculi ejus qui, ut Scripturæ tradunt, omnia conspiciunt, quorum pulchritudinem et magnitudinem, addam etiam, et supra captum hominis decorem, jure apertius et excelsius noscent qui Deo proxime accedunt, ibique rursus sistentes vacationem receperunt, quibus præcipue parata est a providentia, quæ cuncta sapienter administrat. » Audistis admirabilem et magnam virum hunc, quo pacto sanctorum et justorum animæ, hujus vitæ cursu C perfecto, vacationem recipiunt? Hoc idem est ac si diceret, promissionem discipulis promissam, cum dicit, « Ut ubi ego sum, ibi et vos sitis? » quodque in loca resplendentia transmittuntur, Deoque propinquant, et beatitudinis mirifice arrhabonem recipiunt, imo pulchritudinem et magnitudinem et supra mentis captum decorem, id est Deum ipsum clarius et excelsius conspiciunt. Cur magis non versamini in his, o amici et fratres? sed potius occupati estis in iis damnandis qui hæc credunt atque amplectuntur, et ut in eos maledicta quotidie effundatis super omnia operam datis?

γων, « Ἴνα ὅπου εἶμι ἐγὼ, καὶ ἡμεῖς ἦτε. » καὶ οὕτως πλῆσιζουσι, καὶ τὴν μακαριότητα θαυμασιῶς ἀρραβωνίζονται· ἢ μᾶλλον, τὸ κάλλος καὶ μέγεθος καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν ὡραιότητα, ἣ ἔστιν αὐτοῦ ὁ Θεὸς, τρανώτερον τε καὶ ὑψηλότερον κατοπιτεύουσι. Πῶ οὐ σχολάζετε ἐπὶ τούτοις, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί; ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ κατακρίνειν τοὺς ταῦτα πειθόμενοι καὶ στέργοντες, καὶ βλασφημεῖν αὐτοὺς ὀσημέραι διὰ παντὸς ἐπιμελεῖσθε.

VII.

Ut autem omne os contrarium dicens obstruatur et obturetur, unum et solum testimonium addam, quod extremo loco reservavi. Id autem est ex Joannis evangelistæ Apocalypsi, nec renuere potestis; dicit enim : « Et cum aperisset sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter Verbum Dei et propter testimonium quod habebant; et clamabant voce magna dicentes : Usquequo, Domine, sanctus et verus non judicas, non vindicas sanguinem nostrum de iis qui ha-

ψυχὰς, πᾶσα ἡ Παλαιὰ καὶ Καινὴ Δ.αθήκη, ἐν τῷ τοῦ ἄβου δεσμοτηρίῳ παραπέμπεσθαι ὧ· ἐν φυλακῇ, μαρτυρεῖ. Καθὰ καὶ περὶ τοῦ πλουτοῦ ἐκείνου ὁ Κύριος εἶρηκεν. Ὁμοίως καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης φησὶν, « Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἔθνη. » Τὸ δὲ εἰπεῖν, ἀποστραφήτωσαν, σημαίνει ὅτι νῦν ἐκεῖ αἱ ψυχὰι τούτων ὑπάρχουσιν· εἴτα ἀπέρχονται καὶ ἀπολαμβάνουσι τούτων τὰ σώματα, τὸ ἴδιον ἕκαστος. Καὶ εἶθ' οὕτως ἡ ἀπόφραξις τοῦ κριτοῦ κατ' αὐτῶν ἐξέρχεται, λέγουσα· Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἔθνη. Ὁ δὲ ὑποστρέφων, πρόδηλον ἐνθα ὀπῆρχεν ὑποστρέφει. « Ἀλλὰ καὶ ὁ πανηγυρικώτατος τῷ ὄντι καὶ θεοφόρος Πατὴρ ἡμῶν, ὁ Κρήτης Ἀνδρίας, ὁ δεινότητος ποιμὴν αὐτῆς, μετὰ πάντας τοὺς ἁγίους, εἰς ἐχρησάμεθα μάρτυριν, ἐπὶ τῇ τοιᾷδε ἡμῖν ὑποθέσει, παρ' ἡμῶν καὶ αὐτῶν τὰ αὐτὰ συμμαρτυρήσαν ἡμῖν. Οὗτος γὰρ ἐν ἐκ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ λόγων, ὃν εἰς τὴν τῆς πανάγου Δεσποίνης ἡμῶν κοιμήσειν ὑπερκάλως κατοικήται, ἢ δ' ἀρχὴ τοῦ λόγου, « Ὅσοι τὸ σεπτὸν καὶ σεβάσιμον τέμενος τοῦτο, » ἐγγιστά που τῆς ἀρχῆς, καὶ περὶ τούτου οὕτω διαλαμβάνει, « Καὶ μὲν τοὶ καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχὰι τὸν ἀειδῆ τόπον ἐκείνον διέρχονται μὲν, οὐ κατέχονται δὲ· πλὴν τῶν οὖν τῇ κατὰ τὸν βίον βρατώσῃ τὸν δι' ἁμαρτίας θάνατον ἐκασπάσσοντο. Ὅσοι γὰρ δήπου τυχόντες τοῖς θεοῖς νόμοις αὐτὰς ὑποκείμενοι, τὴν ἐν οὐρανοῖς πολιτείαν ἐν πνεύματι διὰ σαρκὸς ἐπεδείξαντο, πρὸς τὸν δόκον δηλον φωτοειδεῖς πρέποντας τῇ τοιᾷδε τῶν ἁγίων ἱερᾷ καταστάσει, μετατεθῆναι παραπέμπονται· C ὁδὸς ἐπισκοπεῖ Κύριος, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ κατὰ τὸν λόγον διὰ παντὸς ἐπιπέμπουσιν. Ἴν' ὅτε τὸ κάλλος καὶ μέγεθος, καὶ τὴν εἰς ἅπαν μακαριότητα θέσιν, προσθήσω δὲ καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν ὡραιότητος, εἰδείην ἂν εἰκότως τρανώτερον τε καὶ ὑψηλότερον οἱ μᾶλλον ἡμῶν Θεῷ πλησιάζοντες. Κάνταῦθα τοῦ δρόμου λήξαντες, τὴν ἐκχειρίαν ἰδέξαντο, οἷς καὶ μᾶλλον ἡτοίμασται παρὰ τῆς πάντα σοφῶς διαξαγωγῆς προνοίας. » Ἐκούσατε καὶ τοῦ θαυμασίου τούτου καὶ μεγάλου ἀνδρός, πῶς αἱ τῶν δικαίων καὶ ἁγίων ψυχὰι, ληξάντων τοῦ δρόμου τοῦ βίου τούτου, λαμβάνουσι τὴν ἐκχειρίαν; Τούτο δ' αὐτὸ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν τὴν ὑπόσχεσιν ἣν αὐτοῖς μαθηταῖς ἐπηγγέλλω λέγοντας, « Ἴνα ὅτε ἐπιστομηθῆ καὶ ἐμφραγῆ πᾶν στόμα λαλοῦν τὰναντία, μίαν καὶ μόνην μαρτυρίαν προσκομισομαι· ἣν τελευταίαν ἐταμειυσάμην. Αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως; Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, καὶ οὐ δύνασθε ἀρνήσασθαι. Φησὶ γάρ· « Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγίδα, εἶδον ὑπὸ κάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφραγισμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρνίου ἣν εἶχον. Καὶ ἐκραζαν φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες· Ἐως πότε, ὁ Δεσπότης ὁ ἄγιος

D

Z.

καὶ ἀληθείας, οὐ κρίνεις καὶ ἐδικαίεις τὸ σίμα ἡμῶν ἔκ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς; Καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἀνὰ μίαν στολῆς λευκῆς· καὶ ἐβρέθη αὐτοῖς ἵνα ἀναπαύσωνται ἕτι χρόνον, ἕως οὗ πληρώσῃσι καὶ οἱ σύδουλοι αὐτῶν, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, καὶ οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί. » Καὶ μετὰ τινά, « Καὶ ἀπεκρίθη εἰς ἔκ τῶν πρεσβυτέρων λέγων μοι· Οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς στολὰς τὰς λευκάς, τί·εις· εἰσὶ, καὶ πόθεν ἦλθον; Καὶ εἶπον αὐτῷ, Κύριέ μου, οὐ οἶδας. Καὶ εἰπέ μοι· Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης· καὶ ἐπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐλεύκαναν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου· διὰ τοῦτο εἰσὶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. » Ἦκούσατε τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς; Τίς φησι κρείττω καὶ βελτίονα καὶ ἀληθῆ, οὗτος, ἢ ὁ Ἐπίστος, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν τῆς οἰκουμένης συνόδου ἀποσεκρίτησις, καὶ ἄλλος εἴ τις ἂν βούληται τούναντίον εἰπεῖν; ἐμοὶ δοκεῖν, Ἰωάννης φησὶ μείζω, ἢ οὗτος. Ἐκεῖνος γὰρ τὴν θεολογίαν ἔκ τοῦ στήθους λαβὼν τοῦ Κυρίου, πᾶσαν τὴν κρίσιν ἐνέπλησε τῶν ζωηρόντων νομάτων· οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ἰδιωτείας καὶ ἀναίσθησις κινούμενοι, θορόθυοι, καὶ ταρχῆς, καὶ αἰρέσεως τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν. Οὐκ ἀκούετε; διὰ τὸ πλουτῆσαι, φησὶ, τὰς στολὰς αὐτῶν, τουτίστι διὰ τὸ καθαρῆσαι τὰ σώματα αὐτῶν ἀπὸ ἁμαρτιῶν, καὶ διὰ τὸ λευκῆσαι αὐτὰ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο εἰσὶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός. Τί πρὸς τοῦτο ἔχετε εἰπεῖν; Ὅντως οὐδὲν. Λοιπὸν πείσθητε ἐπιστρέφητε· ἐκνήψατε· ἀνάστητε· ὑποτάγητε τῇ ἀληθείᾳ ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ μὴ θέλετε προφανῶς εὐθὺ διαβρῆδην ἀντιλέγειν τοῖς ἑδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσκόπτειν τῇ ἀληθείᾳ. Ἡμεῖς γὰρ λέγοντες τοὺς ἁγίους παρίστασθαι τῷ Θεῷ, καὶ καθαρῶ· αὐτὸν θεωρεῖν, ἀπολαμβάνειν λέγομεν, καὶ οὐ νοοῦμεν ἄλλο εἶναι τὴν πρὸς πρόσωπον αὐτοῦ θεωρίαν, καὶ ἄλλο τὴν ἀπόλαυσιν. Εἰ δὲ δύνασθε τούναντίον τούτοις ἡμῖν ἐπιδείξει· ὅτι οἱ ἅγιοι παρίσταμενοι τῇ Τριᾷ, καὶ τῆς πρὸς πρόσωπον αὐτῆς θεωρίας· ἐξιούμενοι, οὐκ ἀπολαύουσιν ἕτι, ἀλλ' ἐκδέχονται μείζονα ἀπόλαυσιν τῆς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ θεωρίας, ἀποδείξατε καὶ αὐτοί, καὶ ἡμεῖς σιγήσομεν. Ἄλλ' οὐκ ἔχετε τι πλέον δεῖξαι, εἰ μὴ τὴν θεωρίαν ταύτην τὴν πρὸς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Ἢ οὐκ ἐπίστασθε ὅτι παροργίζετε τοὺς ἁγίους, καὶ βλασφημεῖτε εἰς αὐτούς, ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς ὅτι οὐκ εἰσὶν ἕτι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδ' ἀπολαμβάνουσι τῆς αὐτοῦ θεωρίας; Ἐκαί· οἱ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ὄντες, προσθεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμίσω; τῇ Τριάδι, καὶ ἐλλάμπονται τῷ φωτὶ αὐτῆς· καὶ ὁράγονται ἀεὶ μετ' αὐτῆς εἶναι· ὑμεῖς δ' ἀρνούμενοι ὅτι οὐκ εἰσὶν ἕτι μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως οἱ ἅγιοι ἀπολαύουσιν, ἵσατε ὅτι μεγάλως ἐνοχλεῖτε αὐτοῖς. Εἰ δὲ παροφύνητε καὶ ἐνοχλεῖτε αὐτοῖς, ὅπερ οὐκ ἄλλως ἔσται, πῶς αὐτοὶ προσθεύουσιν, ἢ πῶς μεσίται ὑπὲρ ὑμῶν γενήσονται, τῶν

bitant in terra? Et dñæ sunt illis singule stolæ albæ, et dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum et fratres eorum qui interficiendi sunt sicut et illi ***.) Et post quædam: « Et respondit unus ex senioribus, et dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt et unde venerunt? Et dixit illi, Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei et serviunt ei die et nocte in templo ejus ***.) Audistis tonitruum filium? Quis potiora, meliora et vera dicit? Ille, an Ephesius, et tota cohors eorum qui ab œcumenica synodo resilierunt, aut quicunque ex aliis velit contradicere? Ut ego sentio, Joannes meliora dicit quam hic. Ille namque ex Domini pectore theologiam accipiens, omnem creaturam ejus vivificantibus aquis refert; hi vero, sua inscitia et stupiditate permoti, tumultu, confusione et hæresi orbem repleverunt. Nonne auditis eo quod stolas laverunt suas, inquit, hoc est sua corpora laverunt a peccatis, eaque in Filii Dei sanguine dealbaverunt, idcirco sunt ante Dei thronum, et die et nocte inserviunt ei? Quid his respondere potestis? Nihil profecto. Credite tandem, convertimini, respiscite, resurgite, veritati quemalmo. luum et nos subjiciimini, neque ita aperte Ecclesiæ doctoribus contradicere, neque in veritate impingere velitis; nos enim cum sanctos assistere Deo dicimus eumque pure inspicere, perfrui dicimus; nec aliud esse intelligimus ejus ad faciem visionem, et aliud fruitionem. Quod si contrarium nobis potestis ostendere, scilicet sanctos Trinitati assistentes, ejusque ad faciem visione dignos effectos, non perfrui adhuc, sed majorem fruitionem Dei visione expectari, vos etiam demonstrate, et nos silbimus. Sed nihil amplius ostendere potestis præter hanc Dei ad faciem visionem. Nonne percipitis vos sanctos irritare et adversus ipsos blasphemios esse, cum eos dicitis non esse adhuc cum Christo, neque visione ejus perfrui? Nam ii cum Christo cum sint, immediate apud Trinitatem pro vobis intercedunt, et lumine ejus illustrantur, et perpetuo cum ea esse exstant; at vos eos non adhuc esse cum Deo abnegantes, nec usquo ad universalem resurrectionem eos fruituros esse, scitote ipsis valde molestos esse. Si vero irritatis iisquo molesti estis, quomodo pro vobis intercedent, aut quomodo pro vobis mediatores evadent, abnegantibus eos cum Deo esse, sed procul a Deo esse affirmantibus? Dicite, respondete; at non valetis. Unum tantum est quod multos ambiguos reddidit, facitque ut arbitrentur esse discordes, quia partim quidem doctores dicunt, sanctos perfecte frui, partim imperfecte: nam cum de animabus dicunt, perfecte frui aiunt· homine, non pe-

*** Apoc. vi, 9-11. *** Apoc. vii, 13-15.

Quæ communis resurrectioni advenit, utrique recipere possunt? Ideo quatenus animæ perfecte recipere sanctos dicimus; quatenus vero non solum animæ, verum etiam corporibus indutæ sunt, imperfecte frui affirmamus. Nam ut forma animæ est in corpore, materia vero, quæ corpus est, nondum surrexit necque recepit: anima vero, cum sit immortalis, perfecte suscipit. Sed quis homo est utraque simul, et utrique decertant, nondum perfecte hominem recipere dicimus. At cum a parte deo ratio inanimatur, et de nobiliori intelligimus, tunc perfecte sanctos recipere dicimus. Quod autem nobilior et potior corpore anima sit, vel cæcis est manifestum, idque est quod nos antea ex Apocalypsi Joannis evangelistæ exposuimus, quod data singulis fuerit stola alba, dictumque iis est ut adhuc modicum expectarent, id est corporum resurrectionem. Quicumque igitur singulas stolas acceperunt, geminas in iudicio stolas recipient. Perspicuum namque est quod unius stolæ distributio animæ fructio est, quæ perfecta dicitur et est; altera est corporis beatitudo, quam post resurrectionem recipiunt et iudicium. Et quoniam de hac satis dictum est, non opus est ulterius progredi.

αὐτῶ · ὅτι ἐδόθη αὐτοῖς ἀνά μίαν στολῆν λευκῆν, καὶ ἐβρέθη αὐτοῖς ἵνα προσμαίνωσιν ἕτι ὀλίγον, δηλοῦντι τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν. Οἵτινες οὖν ἀπὸ μίαν στολῆν ἔλαβον, διπλᾶς ἐν τῇ κρίσει στολᾶς λήψονται. Εὐδὴλον οὖν ὅτι ἡ μία στολῆ ἡ δοῦσα, τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ἥτις καὶ τελεία λέγεται καὶ ἐστὶ · ἡ δ' ἄλλη, ἡ μακαριότης ἐστὶ τοῦ σώματος, ἣν ἀπολήψεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν. Καὶ ἔπει περὶ τούτου ἀρκούντως εἰρηται, οὐ δεῖ περαιτέρω λέγειν

VIII.

Ad Apostoli dictum, quod ut egregium et inexplicabile nobis assertis, ac nulla cum audacia dicitis illud, sancti omnes testimonio fidei probati non acceperunt reponissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sive nobis consummarentur. Hic enim affirmatis beatum Paulum dicere, quod sancti non acceperunt reponissionem. Hic nos responsionem afferemus: petimus ut absque conturbatione nosra dicta audiat. Cum sapientibus enim viris ita agere ausi non essemus, plane intelligentes, uti nos hoc scimus et cognoscimus, ita etiam multo magis eos ita cognoscere; se l'obiscum, quos scire ea non arbitror, idcirco vos contradicitis: si enim sciretis, veritati utique tam aperte non adversaremur. Quia ergo, ut existimo, omnino non nostis illud, et non receperunt a Deo reponissionem, et nos id pro virili declarabimus, nam ea verba beatus Paulus profert ob universalem et generalem corporum resurrectionem, quam veluti Christiani omnes futuram esse credimus: quando autem id futurum sit, nobis non est cognitum: verumtamen secundum sacrarum Scripturarum traditionem, in fine sæculorum credimus hanc futuram esse, quando omnia humana natura resurgat, et unusquisque condigna suis operibus reportaverit, sive ea bona, sive mala fuerint, secundum sacrum Evangelium. Et hæc est promissio quam patribus in prophetis promisit, id est, se eos susci-

α μὴ ἐμολογούντων αὐτοὺς μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀλλὰ πᾶρτω τοῦ Θεοῦ λεγόντων βλασφημίας εἶναι; Ἐπειτα, ἀποκρίθητε · ἀλλ' οὐκ ἔχετε. Ἐν μόνον ἐστὶν ὁ τοῦ πολλοῦ ἀμφιβάλλειν ποιεῖ, καὶ διαφωνοῦντας τοῦ ἁγίου νομίζειν · ὅτι ποτὲ μὲν τελείως οἱ διδασκαλοὶ λέγουσιν ἀπολαμβάνειν, ποτὲ δὲ οὐ τελείως τοῦ ἁγίου. Ὅταν γὰρ περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν μόνον λέγωσιν, ἀπολαμβάνειν τελείως φασίν · ὅταν δὲ περὶ τοῦ ἵλου ἀνθρώπου, οὐ τελείως. Πῶς γὰρ τῆς κινήσεως ἀναστάσεως μὴ ἐλλοῦσης, τὴ συνμαρτότερον ἀπολαμβάνειν δύναται; Διὸ καθὼ μὲν ψυχᾶν, τελείως ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους λέγομεν · καθὼ δὲ οὐ πάντων ψυχᾶν ἦσαν, ἀλλὰ καὶ σώματα ἀναδέδυντα, οὐ τελείως ἀπολαμβάνειν αὐτοῦς φασιν. Ὡς γὰρ εἶδὸς ἐστὶν ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ · καὶ ἡ μὲν ὄλη, ὅσαρ ἐστὶ τὸ σῶμα, οὕτω ἀνέστη, οὐδ' ἀπέλαθεν · ἡ δὲ ψυχὴ ἀθάνατος ὄσα, τελείως ἀπολαμβάνει. Ὅτι δὲ τὸ συνμαρτότερον ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος, καὶ τὸ συνμαρτότερον ἠγωνίαστο, οὕτω τελείως λέγομεν ἀπολαμβάνειν τὸν ἀνθρώπου. Ὅταν δὲ ἐπὶ μέρος τὸ πᾶν λογιζώμεθα, καὶ τὸ τιμώτερον ἐννοῶμεν, τότε τελείως λέγομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς ἁγίους. Ὅτι δὲ τιμωτέρα καὶ κυριωτέρα ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, καὶ τυροῖς ὅλων. Τούτο γὰρ ἐστὶν ὁ καὶ προελέμεθα ἐκ τῆς: Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τοῦ Ἐδογγε-

ἐβρέθη αὐτοῖς ἵνα προσμαίνωσιν ἕτι ὀλίγον, δηλοῦντι τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν. Οἵτινες οὖν ἀπὸ μίαν στολῆν ἔλαβον, διπλᾶς ἐν τῇ κρίσει στολᾶς λήψονται. Εὐδὴλον οὖν ὅτι ἡ μία στολῆ ἡ δοῦσα, τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ἥτις καὶ τελεία λέγεται καὶ ἐστὶ · ἡ δ' ἄλλη, ἡ μακαριότης ἐστὶ τοῦ σώματος, ἣν ἀπολήψεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν. Καὶ ἔπει περὶ τούτου ἀρκούντως εἰρηται, οὐ δεῖ περαιτέρω λέγειν

C

H.

Πρὸς δὲ το τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ὡς γενναῖον ἦμα καὶ ἀναντιβῆτερον ἐπιφέρειτε, καὶ μετὰ πολλῆς πᾶρβρίας φασί, τὸ, ὁ ἴδι ἅγιοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείτερον τι προθελεψμενου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν, τελειωθῶσιν · ὁ ἐν τούτῳ γὰρ λέγετε, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησιν, ὅτι οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν οἱ ἅγιοι · πρὸς τοῦτα καὶ ἡμεῖς ἀύσομητε τὴν ἀπολογίαν. Μόνον δελέμεθα ἵνα ἀταρῶχος ἀκούητε τῶν λεγομένων. Πρὸς μὲν γὰρ ἀνῶρος σοφοῦς οὐκ ἂν ἐτολμήσαμεν ταῦτα φάναι · εἰδότες ἀκριβῶς, εἰ ἡμεῖς ταῦτα οἰδαμέν τι καὶ ἔγνωμεν, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνοι. Πρὸς δὲ ὑμᾶς οὐ οὐ νομίζω ὅπως εἰδέναι ταῦτα, οἵτινες διὰ τοῦτο καὶ ἀντιλέγετε · εἰ γὰρ ἤδειτε, οὐκ ἂν ἀντελέγετε τῇ ἀληθείᾳ, οὕτω φανερᾶ ὄση. Ἐκεῖ οὖν ὡς ἐγὼ οἶμαι ὅπως τοῦτο οὐκ ἔγνωτε, τὸ, Οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ · ἡμεῖς αὐτὸ ἐρμηνεύομεν κατὰ τὸ ἡμῶν ἐπιπέτον. Τὴν λόγον γὰρ τοῦτον ὁ μακάριος Παῦλος λέγει, διὰ τὴν καθολικὴν καὶ οἰκουμένην τῶν σωμάτων ἀνάστασιν. Ἦν ὡς Χριστιανῶν, πάντες μὲν πιστεύομεν ὅτι γενήσεται · ποτὲ δὲ ἔσται τοῦτο, οὐκ οἴδαμεν. Πλὴν κατὰ τὰς ἱερὰς Γραφὰς, πιστεύομεν ταύτην γενήσεσθαι ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων, ὅταν ἀνέστη πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις · κομίζων ἕκαστος τὰ ἐπάξια τῶν ἔργων αὐτοῦ, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα, κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Καὶ αὕτη, ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἐπηγγείλατο

ὁ Θεὸς τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήτ. ἐξ ἀναστήσειν αὐτούς. Ἐπαγγελία γάρ, ἥτοι ὑπέσχεσις λέγεται· ὑπέσχετο γὰρ ὁ Κύριος ἀναστήσειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν τῷ ἀπιστεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν. Τοῦτο γὰρ εἰ ἐγεγόνει ἐν τοῖς πατράσιν, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἤλθομεν εἰς τὰ εἶναι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ Παῦλος φησὶν· οὐκ ἔκομίσαντο οἱ πρὸ ἡμῶν τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψάμενον ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν· τούτέστιν ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν ἐκείνοι ἀναστῶσιν. Εἰ γὰρ ἐγένετο ἐν ἐκείνοις ἡ ἐξανάστασις τῶν σωμάτων, καὶ ἀπέλαθον καὶ τὰ σώματα μετὰ τῶν ψυχῶν, οὔτε ἡ ἑσάρκωσις οἰκονομία ἂν ἐγένετο, οὔτε ἡλέτρος, οὔτε Παῦλος, οὔτε ὁ λοιπὸς τῶν ἀποστόλων χορὸς, οὔτε οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι οὔτε οἱ ἱερεῖς· καὶ Θεοφύροι, οὓς σήμερον πλουτοῦμεν ἁγίους καὶ Θεοφύρους, καὶ χειραγωγούμεθα δι' αὐτῶν πρὸς Θεογνωσίαν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ἄλλ' οὔτε ἡμεῖς ἂν ἐγενόμεθα, οὔτε μεθ' ἡμᾶς ἄλλοι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ περὶ ἡμῶν κρείττον ὁ Παῦλος νομίζει εἶναι· ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν ἐκείνοι· ἀλλ' ἵνα περιμένωσι καὶ ἡμεῖς ἰλεῖν εἰς τὸ εἶναι· καὶ τότε ἅμα καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐπενδυσόμεθα· καὶ τὰ γέγραπται αὐτοῖς καὶ τοὺς στεφάνους ἀποληψόμεθα παρὰ τοῦ ἐπαγγελλάμενου καὶ ἀρχηγοῦ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τελειωτοῦ Ἰησοῦ. Γενομένης γὰρ τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, οὔτε γίνεσις ἐστὶ ἔσται, οὔτε μὴν φθορά· ἀλλὰ ἀμφοτέρω παύεται, καὶ οὐδεὶς ἐστὶ γεννᾶται, οὔτε μὴν ἀποθνήσκει. Διὰ τοῦτο, ἡ ἀνάστασις οὐκ ἐγένετο τότε. Καὶ διὰ τὸ ἄλλο; Διότι οὐκ ἐπληρώθη ὁ καταλειφθεὶς τόπος τοῦ πεσόντος ἐκείνου τάγματος. Λέγει γὰρ ὁ θεὸς Γρηγόριος; ὁ τῆς θεολογίας ἐκώνυμος, ἡ Πληρωθῆναι δεῖ τὸν ἄνω κόσμον. Χριστὸς κελεύει, μὴ ἀντιτείνωμεν· καὶ ὁ ὑπηρέτης πρὸς τὸν Κύριον· ἡ Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἐστὶ τόπος; ἐστὶ· τοῦ τόπου οὖν τούτου μὴ ὄντος τότε πεκληρωμένου, ἡ ἐξανάστασις τῶν νεκρῶν οὐκ ἐγένετο· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἣν ὁ Παῦλος πρὸς Ἑβραίους φησὶν, ὡς οὐκ ἔκομίσαντο οἱ πρὸ ἡμῶν ἐστὶ, ἣν ἐγὼ οἶμαι οὐ γινώσκουσιν ὅμα; ἐστὶ· ἡμεῖς δὲ ἀναλεξιμένοι καὶ αὐτοὶ τὸ εἰρημένον, ἐπιδειξόμεν ὅμιν πῶς ἐπαγγελία· καὶ πότε τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην ὑπέσχετο Κύριος ὁ Θεός· καὶ τίσιν αὐτὴν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὑπέσχετο, ἔνθεν ἐροῦμεν· ἐν τῷ τὸν Ἰσραὴλ ἀπογνῶναι τῆς σωτηρίας; αὐτοῦ, ἐν τῷ μὴ νομίζειν τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν, ἐν τῷ λέγειν, ἡ Διαπεφωνήκαμεν, ἀπόλλωλεν ἡ ἅλις ἡμῶν· φάγωμεν, πίνωμεν· αὐριον ἀποθνήσκωμεν. Ὡς τότε ἐμπνέει Κύριος τὸν προφήτην εἰπεῖν πρὸς τὸν λαὸν μὴ ἀπιστεῖν τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, καὶ ἐπαγγεῖλασθαι αὐτοῖς ὅτι ἀναστήσει Κύριος τὰ ὅσα αὐτῶν τὰ ξηρὰ, καὶ ἐνδύσει αὐτὰ σάρκα; καὶ νεῦρα καὶ δέρμα· καὶ πνεῦμα δώσει. Καὶ ἀποκαταστήσει αὐτούς εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ. Ἡ ὄρασις; εἰρήνης ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Που ταῦτα κείται; Ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ τῷ προφήτῃ· ἐν κεφαλῇ τριακοστῆ ἐξόμω. Φησὶ

taturum; nam ea pollicitatio seu promissio dicitur: ideo promisit Dominus se humanam naturam suscitaturum, quia corporum resurrectioni diffidimus: nam si id patribus evenisset, nos utique non essemus; idque est quod dicit Paulus, non acceperunt, qui fuerunt ante nos, corporum resurrectionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur, id est, non sine nobis illi resurgant. Si enim in iis corporum resurrectione contigisset, suaque corpora una cum animabus recepissent, incarnata dispensatio nunquam fuisset, neque Petrus, neque Paulus, neque reliquis apostolorum chorus, neque patres nostri et doctores, neque hierarchæ et divini viri, quibus hodie locupletamur, sancti et divini, per quos ad Dei cognitionem quasi manu ducimur et ad nostram salutem, at neque geniti fuisset, neque alii prest nos; idque est, quod pro nobis melius Paulus esse arbitratur, ut non sine nobis illi consummarentur, sed quousque nos generemur exspectarent, et tunc nos etiam una cum illis corporum resurrectione induamur, præmiaque et coronas simul cum illis percipiemus a resurrectionis promissore, et auctore, et perfectore Jesu. Nam cum corporum universalis resurrectio fuerit subsecuta, neque generatio erit amplius, neque corruptio, sed utraque cessabunt, nemoque amplius generabitur neque interibit. Ideirco tunc non facta est resurrectio. Et propter quam aliam ob causam? Quia non adhuc repletus est locus illius ordinis qui de caelo cecidit; nam scribit Gregorius, cognomento Theologus, superiorem mundum repleri oportere. Christus jubet, ne obistamus. Et minister ad Dominum, Domine, factum est ut Imperasti, et locus adhuc est. Cum igitur locus is tunc repletus non fuisset, resurrectio mortuorum non est subsecuta, hæcque promissio est quam Paulus ad Hebræos dicit, quod qui ante nos fuerunt adhuc non acceperunt, quam puto vos adhuc non intelligere. At nos id dictum resumentes, quomodo promissio sit ostendemus, et quando promissionem hanc pollicitus sit Dominus Deus, quibusque eam et ob quam causam pollicitus est, deinceps dicemus. Cum Israel salutem suam desperasset, nec mortuorum crederet resurrectionem, cum dicerent, Abscissi sumus, perii spes nostra, manducemus et bibamus, cras moriemur, tunc inspiravit Dominus prophetam, ut populo diceret ne corporum resurrectioni diffideret, pollicereturque iis se corpora eorum arida exsuscitaturum, seque carnibus, nervis ac cute induturum, spiritumque daturum et in Jerusalem restitutum quæ visio pacis est et dicitur. Ubinam sunt hæc? Apud Ezechielem prophetam capite tricesimo septimo; dicit enim divinus hic propheta: « Facta est super me manus Domini, et eduxit me in spiritu Domini me in modum

»

ἐν τῷ ἀνοίξει με τοὺς τάφους ὑμῶν λαὸς μου, καὶ ἀνάξει ὑμᾶς ἐκ τῶν μνημάτων ὑμῶν· καὶ εἰσέλθω εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. » Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἐπηγγέλατο ὁ Θεὸς, καὶ ὑπέσχετο τοῖς πατέρας ὑμῶν διὰ τοῦ προφήτου τούτου· ἀναστήσειν αὐτοὺς, καὶ δοῦναι αὐτοῖς, τοῖς ἀξίοις δηλονότι, καὶ κεκαθαρμένοις, ἀντὶ τῆς ἐπιγεῖου Ἰερουσαλήμ. τὴν οὐράνιον καὶ ἀτελεύτητον, ἣν οὐκ ἐκομίσαντο ἐτι, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι, τούτέστιν, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν ἐκείνοι ἀναστῶσι μηδὲ τὴν στολήν καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ σώματος ἀπολήψωνται, πρὶν ἂν καὶ τοὺς συνδούλους καὶ ἀδελφούς περιμελίνειεν ἀναστῆναι. Γενομένης δὲ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, τότε πληρωθήσεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· καὶ ἀναστήσονται πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων σῶματα· καὶ τὸ συναμφοτέρον, ἕνα ψυχῆ καὶ σώμα, ἀπολήψονται τὸ τέλειον· τούτέστι τελειῶς τὴν μακαριότητα. Τούτω τῷ λόγῳ συμμαρτυρήσει μοι καὶ Λουκᾶς ὁ θεϊότατος εὐαγγελιστὴς· ἐν οἷς ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων ἐξέθετο Πράξεις, λέγων πρὸς Ἰουδαίους· « Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἀπεστάλη· οἱ δ' ἄρχοντες ὑμῶν, αὐτοὺς ἀγνοήσαντες, ἤτησαντο Πιλάτον, ἀναιρεθῆναι τὸν δίκαιον Ἰησοῦν· καὶ τελείσαντες πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν ἐν μνημείῳ· ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ὁ δὲ ὡς ἐπὶ ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναμαρτῶσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἰερουσαλήμ· οἱ τινὲς εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν· καὶ ἡμεῖς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην· ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν. » Ἀκούεις; τὴν ἐπαγγελίαν φησὶ τὴν γενομένην πρὸς τοὺς πατέρας· ποίαν ἐπαγγελίαν; τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν θηλασθή· « Ἦν ἐβεβαίωσε καὶ ἰδῆλωσεν ὁ Θεὸς ἡμῖν τοῖς τέκνοις τῶν πατέρων ἐκείνων, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν· οὗ ἡμεῖς ἐσμεν ἀψευδεις τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μάρτυρες· αὐτοῖς γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐωράκαμεν· καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. Καὶ ἰδοὺ εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστὸν πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα, εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀψευδοῦς αὐτοῦ ἐπαγγελίας. Ἐδήλωσε γὰρ διὰ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως κατ' ἀρχάς τὸν θάνατον, τὴν παγκόσμιον ἐκείνην καὶ φανερὰν ἐξανάστασιν, ἣν ὑπέσχετο τοῖς πατέρας ὑμῶν, ὡς προείρηται. Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐπαγγελούμενος· καὶ ἐν αὐτῷ πρώτως θελήσας ὑπέδειξεν αὐτὴν, γενόμενος ἐν νεκροῖς, καὶ ἀναστὰς ἐξ αὐτῶν πρωτότοκος· ἦν καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, κοινῶς πᾶσι παρέξεται. Διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος τῆς οἰκουμένης ἐκείνης ἀναστάσεως ὁ Χριστὸς λέγεται, καθὼς Παῦλος βοᾷ ὁ μακάριος, ἵνα δείξη ἡμῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀρχηγός καὶ Κύριος καὶ τελειώτης ταύτης. Φησὶ γάρ· « Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κακομυμένων ἐγένετο· ἵνα ἦ αὐτὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι πρωτεύων, καὶ ἵνα ὑπο-

pollicitus est Deus patribus vestris per prophetam hunc, se excitaturum eos, et daturum iis, scilicet dignis et mundatis pro terrena Jerusalem sempiternam et sine fine, quam nondum acceperunt, ut beatus inquit Paulus, Deo pro nobis melius quiddam providente : ut non sine nobis ii resurgant, neque stolam et splendorem corporis recipiant antiquam conservorum et fratrum resurrectionem expectent et videant. Cum vero totius mundi fuerit resurrectio consecuta, tunc Salvatoris Dei nostri promissio adimplebitur, et universa hominum corpora resurgent; et utraque simul, anima et corpus, perfectionem una recipient, id est perfectam beatitudinem. Hujus rei testis mecum erit Lucas evangelista, in libro ubi apostolorum acta exposuit, cum dicit ad Judæos : « Viri fratres, vobis verbum salutis hujus missum est. Principes vestri hunc ignorantes petierunt a Pilato, ut interficerent eum. Cuique consummasset omnia quæ a Deo scripta erant, deponentes eum de ligno posuerunt in monumento. Deus vero suscitavit eum a mortuis. Qui visus est per dies multos his qui simul ascenderant a Galilæa in Jerusalem, qui nunc sunt testes ejus ad plebem, et nos vobis annuntiamus eam quæ ad nostros re-promissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans Jesum ». » Audis? Promiseionem dicit, quæ ad patres facta est. Quam promiseionem? Mortuorum scilicet resurrectionem, quam confirmavit et declaravit nobis filiis patrum illorum, per resurrectionem Jesu Christi a mortuis; cujus resurrectionis nos veri testes sumus: nostris enim oculis inspeximus, et manus nostræ palparunt. Et ecce vobis annuntiamus Jesum Christum primogenitum, qui a mortuis resurrexit ad veræ suæ promiseionis confirmationem; nam per resurrectionem suam mortem evacuans, universalem illam et tremendam resurrectionem ostendit, quam pollicitus est patribus nostris, ut ante dictum est. « Et ipse est qui promisit, et in seipso primum volens ostendit eam, cum ad mortuos venisset et ab eis primogenitus resurrexisset, quam ipse sine sæculorum omnibus in commune præbebit. » Idcirco et primogenitus universalis illius resurrectionis Christus dicitur, ut Paulus beatus exclamat⁶⁵, ut nobis ostendat eum auctorem esse Dominum, et perfectorem ejus. Inquit enim : « Christus resurgens a mortuis primitiæ dormientium factus est, ut ipse undequaque in omnibus primus esset, et ipsi omnia subjicerentur⁶⁶. » Et iterum : « Christus mortuus est, et resurrexit, et vixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur⁶⁷. » Amplius : « Qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet nobiscum⁶⁸. » Præterea : « Et nos rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in æra : et al semper cum Domino erit

Apostolorum Δ
Agrippa regi

⁶⁵ Act. xiii, 26 seqq. ⁶⁶ Coloss., 1, 15. ⁶⁷ I Cor. xv, 28. ⁶⁸ Rom. 11, 16.

meam Hierosolymis voverunt omnes Judæi, præscientes me ab initio si velint testimonium perhibere; quoniam secundum certissimam sæclam nostræ religionis vixi Phariseus, et nunc in spe, quæ ad patres nostros facta est a Deo, repromissionis, isto judicio subjectus: inquam duodecim tribus nostræ nocte et die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor a Judæis, rex. Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitatur? » διαλεγόμενος, « Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι· προγενώσκοντές με ἄνωθεν, ἐὰν θέλῃσι μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἐκείνου ἐπαγγελίαν ἐγενόμην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔσθηκα κρινόμενος· εἰς τὴν δὲ δωδεκάφυλον ἡμῶν ἐκτενώς νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεύων, ἐπιτίθει καταντήσαι· περὶ τῆς ἐλπίδος· ἐγκλωῦμαι, β.σιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ Ἰουδαίων. Τί ἄπιστα κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; »

IX.

Audisti hic de beato Paulo quomodo promissionem intelligat, cum Hebrais exponit, scilicet se corporum resurrectionem designare. Idcirco ait: « Si hoc est promissio quam speramus, quid incredibile judicatis vos, si Deus suscitatur mortuos, cum id pollicitus sit? » Hæc est illa promissio quam pollicitus est, id est corporum resurrectio, ne quibusdam ausa præberetur dicendi, Manducemus, bibamus, cras moriemur; et ut crederent aliud esse sæculum, quod præsentis sit successurum. Reliquum igitur est, quod beatus Paulus dicit, « Non acceperunt repromissionem qui ante nos existerunt, sive corporum resurrectionem Deo pro nobis melius aliquid providente? » Quid est hoc? Nil aliud nisi ut nos producamur et simus in natura, nec illos perfectionem posse adipisci antequam nos generemur et ad esse perveniamus. Sed et hoc recte declaratum a nobis est, ut arbitror, nec impedit apud Deum esse sanctorum animas, ut sæpe dictum est. Ideoque nobis molesti ne sitis, dicendo sanctos nondum consecutos esse. Expergiscam ni, oro vos, fratres, per viscera Domini nostri Jesu Christi, qui nos dilexit, quomodo inutiles peccatores et desperati essemus, et qui animam suam pro nobis posuit: ne ob malam suasionem et spontaneam malitiam fratres vestros, ejusdem fidei domesticos, Deique gratia orthodoxos, abjiciatis; neque Christianos ejusdem fidei et linguæ participes repudietis, pro quibus Christus proprium effudit sanguinem, ut omnes salvaret. Sed huc accedite et nobiscum consistite, ut uno ore unanimiter credamus, sanctos, quatenus animæ sunt, cum Deo esse; et omnibus consentientibus ad Dominum exclamemus, Spiritus et animæ justorum laudant te, Domine, ut et illa nobis glorificati, nos vicissim glorificent, et pro nobis enixe intercedant apud præmiorum datorem Jesum Christum et Salvatorem nostrum, ut nos societatis et ordinis dignos efficiat. Fiat. Fiat.

⁶ Hebr. xi, 40. ⁶⁶ Ibid.

A ταγῆ αὐτῶ τὰ πάντα. » Καὶ αὐ, « Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη καὶ ἐξῆσεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Καὶ εἰτι, « Ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἐκ νεκρῶν, καὶ ἡμεῖς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ, εἰς τὸ παραστῆναι αὐτῶ. » Καὶ εἰτι, « Καὶ ἡμεῖς ἀρπαγισόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Ὁ αὐτὸς Παῦλος ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων Πράξεσιν, ὡς γράφει Λουκᾶς, φησὶ, πρὸς Ἀγρίππαν τὸν β.σιλεῦ Ἱεροσολύμοις ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι· προγενώσκοντές με ἄνωθεν, ἐὰν θέλῃσι μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἐκείνου ἐπαγγελίαν ἐγενόμην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔσθηκα κρινόμενος· εἰς τὴν δὲ δωδεκάφυλον ἡμῶν ἐκτενώς νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεύων, ἐπιτίθει καταντήσαι· περὶ τῆς ἐλπίδος· ἐγκλωῦμαι, β.σιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ Ἰουδαίων. Τί ἄπιστα κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; »

B

Θ'.

Ἦκουσας κἀνατῶθα τοῦ μακαρίου Παύλου, πῶς νοεῖ τὴν ἐπαγγελίαν ἣν λέγει πρὸς Ἑβραίους, ὅτι τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐννοεῖ; διὸ καὶ φησὶν· Εἰ τοῦτό ἐστιν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ταύτην ἐλπίζομεν, τί ἄπιστα κρίνετε ὑμεῖς; εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει, ὅτι ὑπέσχετο τοῦτο; Αὕτη τοιγαροῦν ἐστὶν ἐκείνη ἡ ἐπαγγελία, ἣν ἐπηγγείλατο, ἡ τῶν σωμάτων ἀνάστασις· ἵνα μὴ λέγοσθε τινες, ὅτι φάγωμεν καὶ πλωμεν, αὐριον γὰρ ἀπολήσκομεν· καὶ ἵνα πιστεῦσωσιν, ὅτι ἐστὶν ἄλλος αἰὼν, ὁ τὸν παρόντα διαδεξόμενος. Λοιπὸν τοῦτό ἐστιν ὃ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος· ὡς οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν οἱ πρὸ ἡμῶν, ἦγον τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν· τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κριτέτον τι προβλεψαμένου. Τοῦτο τί ἐστὶν; Ὁὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ, καὶ ἡμεῖς ἐν ἔλθωμεν εἰς τὸ εἶναι καὶ μὴ ἐκείνους τελειωθῆναι, πρὶν καὶ ἡμεῖς γενέσθαι, καὶ εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, κατ' ἐμὴν γνώμην, καλῶς ἡρμηνεύθη παρ' ἡμῶν· καὶ οὐ πολὺαι τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς πολλὰκις εἴρηται· διὸ μὴ ἐνοχλεῖτε ἡμῖν, λέγοντες τοὺς ἁγίους ὡς οὐκ ἀπέλαβον εἶτι. Ἐκνήψατε δέομαι ὑμῶν, ἀδελφοί, διὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ἀχρεῖλους ὄντας καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀπεγνωσμένους, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θέντος ὑπὲρ ἡμῶν. Μὴ ἀποβάλλετε διὰ πεισμονὴν καὶ θελοκακίαν, ἀδελφοὺς, οἰκείους τῆς αὐτῆς πίστεως, καὶ ὀροδοξοῦς τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι· μηδὲ ἀποπέμπετε ὁμοπίστους Χριστιανούς καὶ ὁμογλώσσους, ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχευεν, ἵνα τοὺς πάντας σώσῃ. Ἀλλὰ δεῦρο στήθε μεθ' ἡμῶν, ἵνα δοξάζωμεν ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι, τοὺς ἁγίους εἶναι μετὰ τοῦ Θεοῦ, καθὼ ψυχῶν, καὶ κράζωμεν ὁμοφρόνως πρὸς τὸν Δεσπότην· « Πνεύματα καὶ ψυχῶν τῶν δικαίων αἰνοῦσαί σε, Κύριε· » ἵνα καὶ αὐτοὶ δοξαζόμενοι παρ' ἡμῶν, ἀντιδοξάζωσιν ἡμᾶς, καὶ πρεσβεύωσιν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκτενώς, τὸν ἄλοθῆτην Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, τοῦ καταξιώσαι καὶ ἡμᾶς τῆς αὐτῶν ὀμηγύρεώς τε καὶ στάσεως. Γένοιτο, γένοιτο.

C

D

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

ΤΩΝ ΕΝ Τῃ ΟΡΘῃ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ὅτι δικαίως ἐβρέθη καὶ ἀληθῶς, ὡς ὁ πάπας ἐστὶ κεφαλὴ πάσης τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

DEMONSTRATIO QUINTI CAPITIS

FORUM

QUÆ IN DECRETO SYNODI CONTINENTUR

Quod juste vereque dictum sit, papam caput esse totius Ecclesiæ Christi.

A.

Ἰδοὺ καὶ τὸ πέμπτον καὶ τελευταῖον τοῦ ὅρου κεφάλαιον, ἤκειν ἀπολογίαν λαβεῖν, καθὼς καὶ τὰ φθάσαντα. Ἐπεὶ οὖν οὐχ ὑπιστελλάμην εἰπεῖν τὰ θεκούμενα περὶ τῶν παραληλυθότων τεσσάρων κεφαλαίων, οὐδὲ περὶ τούτου θίγον ἐστὶν ἡμᾶς σιωπῆσαι, καὶ μὴ δοῦναι τὴν πρέπουσαν ἀπολογίαν. Εἰκόσ οὖν ἐστὶ μετὰ πάσης; προθυμίας καὶ περὶ τούτου τὴ δύνατά φάναι, ἵνα μὴ ἄμοιρον μείνη· ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸ συναριθμηθεῖσιν ὡχυρωμένονταί; τῶν ἱερῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων ἐκφαντορικαί; καὶ θεολογικαί; μαρτυριαί;· ὥστ' εἶναι πεπληρωμένην πᾶσαν τὴν ἡμετέραν ὑπόχρεσιν. Τί δὲ τοῦτ' ἐστὶν; Ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχή, τὸ τοῦ πάπας πρωτεῖον· ὡς ὁ ἱερεὺς τῆς συνέδου ὅρος διαβρήδην βοᾷ· « Ἐτι διοριζόμεθα τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν· αὐτόν τε τὸν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐπιγῆς τοποτηρητὴν, καὶ πατέρα, καὶ διδάσκαλον τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων. » Τοῦτο ἀληθῶς οὐκ οἶδα τίς ἐστὶν ὁ δυνάμενος ἀρνήσασθαι, προδῆλως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκάλων βούλωντων βροντῆς γεγωνότερον. Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς πρὸς κείρου τοῦ ἰθίου πάθους, τὴν πρὸς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου ὁδὸν ποιοῦμενος, ἠρώτησε τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, λέγων· « Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; » Καὶ δὴ τὸν ἀκριβοῦς τῆς θεολογίας νοῦν. Ὅταν μὲν οὖν περὶ τῶν κοινῶν ἐνοιῶν τῶν ἀνθρώπων ἠρώτησεν, οἱ ἀπόστολοι φθάνουσι τὴν ἀπολογίαν, λέγοντες ἀνὰ μέρος, οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν· ἕτεροι λέγουσιν εἶναι σε Ἠλίαν· ἄλλοι Ἱερεμίαν· ἕτεροι δὲ ὡς ἑνα τῶν προφητῶν. Ὅταν δὲ τὴν αὐτῶν γνώμην ἠρώτα μαθεῖν, καὶ τίνα ἀνέχουσι περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν, ἐν τῷ εἰπεῖν, Ὑμεῖς δὲ, τίνα με λέγετε εἶναι; Τότε οὐδεὶς τῶν ἀποστόλων ἐφθέγγετο· οὐδεὶς ἀπεκρίθη. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πρόεδροι τοῖς ἄλλοις, ὁ δὲ Πάπας, κἀκεῖνων πρόεδρος, καὶ τῆς οἰκουμένης ἐπάσης. Κἀκεῖνοι μὲν ὡς

A

I.

Ecce quintum et ultimum decreti caput accedit, ut suam responsionem accipiat, quemadmodum et præcedentia. Ergo quia laborem explicandi quæ mihi de quatuor primis capitibus viderentur, non defugi, nequaquam decet hoc aut silentio involvere, aut debita responsione fraudare. Æquum est igitur, omni adhibito studio, et de hoc capite quæ dici possunt asferre, ne et ipsum debita sibi careat portione; imo et aliis adjungatur sacrorum Patrum et doctorum divinis et theologiceis testimoniis communitum, ut cumulate quod polliciti sumus præstemus. Quidnam vero hoc est? Ecclesiæ caput: papæ primatus, quemadmodum sacræ synodi decretum aperte clamat. « Præterea decernimus apostolicam sedem et Romanum pontificem in universum orbem primatum obtinere, eundemque esse beati Petri principis apostolorum successorem, et ipsius Christi in terris vicarium, Patrem, magistrum omnium Christianorum. » Hoc profecto nescio quomodo quis inficiari possit, cum apertissime Christus et omnes doctores manifestus quam si vel tonitruum personaret, hoc ipsum vociferentur. Christus ergo ante suæ passionis tempus ad Philippi Cæsaream pergens, interrogavit discipulos suos dicens: « Quem me dicunt homines esse Filium hominis? » « Animadvertite exquisitum theologici sermonis sensum. Nam quando de communibus hominum sententiis percontatur, apostoli occupant responsionem, dicentes per singulos, quidam Joannem Baptistam, alii dicunt Eliam, alii Hieremiam, alii unum ex prophetis; quando vero de illorum sententia explicanda interrogat, et quam existimationem de eo habent, cum diceret: « Vos autem quem me esse dicitis? » tunc nemo apostolorum locutus est, quia ipsi aliorum præsidēs erant: »
quidem tantiam explicata esse cæci, |

prænatum velut ejusdem scholæ socii detulerunt; A unde et audacter Christo respondet: « Magister, interrogas quem te dicimus esse? tu es Christus Filius Dei vivi. » Considera magnificam Petri confessionem; ideo et Salvator ad eum: « Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, non humana sapientia hoc te docuit, neque ab hominibus didicisti, sed Pater meus qui in cælis est hanc tibi admirabilem theologiam revelavit. Pater igitur meus te docuit. Ego autem tibi dico, quod tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » Neque hic substitit, imo progrediens dicit, « Et dabo tibi claves regni cælorum: quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælis⁶¹. » Quis ergo Christianum professus hæc abnegabit, nisi forte Christianismum exuere velit?

γῆς, ἔσται δεδεµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἐάν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τίς οὖν ἐν Χριστιανοῖς τελῶν, ἀρνήσεται ταῦτα; εἰ μὴ προφανῶς ἀποβάλλοι ἂν τὸν Χριστιανισµόν.

II.

Sed quid hic objiciunt qui id oppugnant? Ad omnes hoc dixit Christus ubi dicit: « Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt⁶²; » et alibi: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici⁶³; » et rursus: « Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creature; » et alibi: « Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis⁶⁴. » Hæc et nos confitemur, dicimusque quod in commune hos constituit magistros orbis terrarum, et omnibus gratiam tribuit peccata dimittendi, quoniam usque ad orbis terminos ipsos destinavit. Necesse enim erat eos habere potestatem baptizandi, docendi, prædicandi et omnibus gentibus dicendi quæ opus esset. Cæterum erat utile, vel potius necessarium hos caput habere, ut inter eos esset ordo et caput, ne sine capite aberrarent, unde confusio magis oriretur quam unio, ex quo dissolutio et ordinis perturbatio esset consecuta, quia ubi non est ordo, ibi dissolutio; nam ordinis perturbatio dissolutionis principium. Gregorius, cognomento Theologus, id confirmat. Nam mundanos principatus videmus perturbari, discindi atque aliteri, quando inter se juncti non sunt: quoniam si duo de primatu regna decertent, utrumque extinguitur. Hoc et Salvator dixit: « Omne, inquit, regnum in seipsum divisum desolabitur⁶⁵. » Igitur in commune ad omnes hoc Christus dixit (nemo negabit hoc), sed seorsum Petro: « Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » et reliqua, ne oriretur inter eos divisio, ut diximus,

πρότεροι τῶν ἄλλων, τῶν ἄλλων τὰς γνώμας εἰγων· ὁ δὲ Πέτρος, τῶν ἀποστόλων ὑπάρχων πρόεδρος, διὰ τῆς ἐκείνων τῆν ἀπολογίαν ποιεῖται. Ὑπεχώρησαν γὰρ ἐκεῖνοι τὰ πρωτεία οἱ θιασώται. Ὅθεν καὶ μετὰ πᾶν βήσας ἀποκρίνεται τῷ Χριστῷ λέγων, « Διδάσκαλε· ἐρωτᾷς τίνα σε γνωρίζομεν εἶναι; σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Σκόπει τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου ὡς ὑψηλὴν. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτόν· « Μακάριος εἶ, Σίμων Βῆρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι τοῦτο. » Οὐκ ἀνθρώπινη σοφία σε τοῦτο εἰδούσιν· οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων μεμάθηκας· ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ταύτην τὴν θαυμαστὴν ἀπεκάλυψέν σοι θεολογίαν. Ὁ μὲν οὖν Πατὴρ μου εἰδούσιν σε ταῦτα. Ἐγὼ δὲ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος· καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· » καὶ οὐ μέχρι τοῦτου ἔσται, ἀλλ' ἐπομένως λέγει· « Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὅσα ἐάν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅσα ἐάν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ἐπιπέσει ἡ βασιλεία σου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ὅσα ἐάν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅσα ἐάν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

B.

Ἄλλὰ τί πρὸς τοῦτο φασιν οἱ ἀντιμαχόμενοι; Πρὸς πάντας τοῦτο εἶπεν ὁ Χριστὸς ἔνθα λέγει, « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινῶν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατήτε, κεκράτηνται. » Καὶ ἀλλαχοῦ, « Ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τῶ κατεῖν ἐπὶ τῶν ὄντων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τῆν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. » Καὶ αὖ, « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. » Καὶ ἐτέρωθι, « Ὅσα ἂν δήσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεµένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐάν λύσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυµένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, καὶ φεμεν πρὸς αὐτούς· ὅτι κοινῶς τοὺτους κατέστησε διδασκάλους τῆς οἰκουμένης· καὶ πᾶσι τὴν χάριν ἔδωκεν, ὥστε ἀφίεναι ἁμαρτήματα· ἐπειδὴ εἰς τὸ τὸ κόσμου πέματα αὐτούς ἐξέπεστελλεν· ἀναγκαῖον γὰρ ἦν, ὥστε αὐτούς ἔχειν ἐξουσίαν βαπτίζεσθαι, δέδωκεν, κηρύττειν, καὶ λέγειν πᾶσι λαοῖς· τὰ προσήκουσα. Ἄλλὰ χρήσιμον ἦν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, καὶ τοῦτους ἔχειν ἀρχὴν, ὥστ' εἶναι καὶ ἐν αὐτοῖς τάξιν καὶ κορυφὴν, ἵνα μὴ ἀκέφαλοι ᾖσι, καὶ σύγχυσις μᾶλλον γένηται ἐν αὐτοῖς, ἢ συμφωνία· καὶ οὕτως λύσις καὶ ἀταξία αὐτοῖς ἐπικολουθήσει. Ἐνθα γὰρ οὐκ ἔστι τάξις, ἐκεῖ λύσις. Ἀταξία γὰρ ἀρχὴ λύσεως, Γρηγόριος ὁ τῆς Θεολογίας ἐπινοήσας τοῦτο φάσκει. Ὁρῶμεν γὰρ ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἀρχαῖς, τὰς συγχύσεις τε καὶ διαιρέσεις, καὶ ἀφανισμοὺς οὓς ὄφειλανται, ἔταν οὐκ εἶπὸν ἡνωμένα· Ἀμιλλώμεναι γὰρ δύο ἀρχαί, περὶ τῶν πρωτείων, ἀμφοτέρωθι διαφθείρονται. Καὶ ὁ Σωτὴρ εἶπεν· « Πᾶσα γὰρ, φησὶ, βασιλεία μερισθεῖσα κατ' ἐαυτὴν, ἐρημοῦται. » Οὐκοῦν κοινῶς μὲν πρὸς πάντας τοῦτ' εἶπεν ὁ Χριστὸς, καὶ οὐδέ τις τοῦτ' ἀρνήσεται. Ἄλλ' ἰδίως, πρὸς Πέτρον εἶπεν· « Σὺ εἶ Πέτρος· καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέ-

⁶¹ Matth. xvi, 16-19. ⁶² Joan. xx, 23. ⁶³ Luc. x, 19. ⁶⁴ Matth. xviii, 18. ⁶⁵ Matth. xii, 25.

τρα οἰκοδομῶ μου τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ καὶ τὰ ἕξῃ· Ἄ ac perturbatio. Si ergo ea vera sunt, quod munda-
 να μὴ γίνηται ἐν αὐτοῖς σχίσμα ὡς ἐφημεν καὶ
 παραχῆ. Εἰ οὖν ταῦτ' ἀληθῆ, ὡς αἱ κοσμικαὶ ἀρχαὶ,
 ὅταν μὴ ἡνωμένοι ὦσιν, διεθρον καὶ ἀφανισμὸν ὑφί-
 στανται, πῶς ὁ Χριστὸς ὤφειλεν εἶσαι τὴν Ἐκκλη-
 σίαν αὐτοῦ χωρὶς κεφαλῆς; ἢ αὐτῶν ἐξῆ, καὶ
 ἐκ τῆς συγχύσεως διαφθορῆς. Ἄλλ' ὡς ἀπίστης τά-
 ξις ὑπεριδρυμένος, καὶ ὡς τὴν τάξιν αὐτὸς ὢν ὁ
 συστησάμενος, ἐν τάξει καὶ τῷ ἑαυτοῦ σύστημα, τὸ
 ἐκκλησιαστικὸν δηλαδὴ κατέστησε μένειν. Καὶ ὡς παρ
 αὐτῶς ἐπὶ γῆς ἦν κορυφὴ καὶ Κύριος καὶ διδάσκαλος
 τῶν μαθητῶν, καὶ πατὴρ καὶ ποιμὴν, οὕτω βουλό-
 μενος πρὸς τὸν πατρικὸν ἀνίεαι θρόνον, τὸν Πέ-
 τρον αὐτοῖς ἐπιστάτην κατέστησε καὶ πατέρα καὶ
 διδάσκαλον· καὶ ἀπλῶς αὐτοῦ τοποτηρητὴν καὶ διδά-
 σκον. Δείκνυσι δὲ καὶ ἀλλαγῶν πρὸ τοῦ πάθους, τὴν
 ἀρχὴν καὶ τὸ πρῶτον δοθῆναι τῷ Πέτρῳ· Ἐνθα
 φησί· « Πέτρε, κολλάκις ἠθέλησαν ὁ Σατανᾶς ἐπι-
 σιναῖσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον, ἐγὼ δὲ ἰδεθήην ὑπὲρ
 σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σὺ ποτε
 ἐπιστραφεῖς, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ἀκούεις
 τὸ, Ἐγὼ ἰδεθήην ὑπὲρ σοῦ· καὶ τὸ, Σὺ ποτε ἐπι-
 στραφεῖς στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου; Τί σοι δοκεῖ
 τὸ, ἐπιστηρίζειν τοὺς ἀδελφούς, ἢ τὸ εἶναι αὐτῶν ἀρ-
 χὴν, καὶ στηρίζειν αὐτούς; Καὶ ἀλλαγῶν τὸ αὐτὸ
 δείκνυται, ἐν τῷ εἰπεῖν, « Σίμων, κορευθεὶς εἰ;
 τὴν θάλασσαν, βάλλε ἀγκίστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα
 σοι πρῶτον ἰχθὺν ἄρας, ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ,
 εὐρήσεις στατήρα· τοῦτον δὲ; ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.
 Ἐν ταύτῃ ἐγνωσαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι τὸν Πέτρον αὐ-
 τοῖς πρῶτον κατέστησε. » Ταῦτα μὲν αὐτὸς ὁ Χρι-
 στὸς πρὸ τοῦ πάθους ὡς εἰρηταί εἶπε. Μετὰ δὲ τὴν
 ἀνάστασιν, ὡς Ἰωάννη τῷ τῆς βροντῆς υἱῷ δοκεῖ,
 γεγραφέτι τὸ ἐκ τῶν Εὐαγγελίων, ὁ Πέτρος; ἰδὼν τὸ
 γλυκύτατον τοῦ Δεσπότου πρόσωπον, φησί· « Κύριε,
 τί σοι ἀρεστὸν ἐστὶν ἐμὲ ποιῆσαι; ὁ Ἰησοῦς ἤρετο
 τοῦτον, τρίς, Πέτρε, φιλεῖς με; Καὶ ἐν ἐκάστη ἐρω-
 τήσει, ποιμένα προὔχειράσαστο αὐτόν, ἐν τῷ λέγειν,
 Ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου· ποιμαίνε τὰ ἀρνία μου·
 δὲ, ἀθεσθεὶς τῇ τριτῇ ἐρωτῆσει φησὶ μετὰ θερ-
 μῶν τῶν δακρῶν, « Κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ
 γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. » Οὗ ὁ Κύριος; τῇ τριτῇ
 ἐρωτῆσει, τὸ τριτὸν τῆς ἀρνήσεως ἐξιάσαστο· εἶτα
 τῆς οἰκουμένης προχειρίζεται ποιμένα καὶ διδάσκα-
 λον. Καὶ τοῦτο πολλοῖς μὲν ἀποδείξομεν λόγοι; καὶ
 μάρτυσιν. Οὐχ ἤττον δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας τῆς
 Δαμασκοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῷ βίῳ Βαρλαάμ καὶ Ἰωσα-
 φάτ τῶν Ἰνδῶν, μαρτυρεῖ λέγων ὡδὶ· « Ἐφυγεν ὁ
 πολέμιος διάβολος, αἰσχυνθεὶς τῇ μετανοίᾳ Πέτρου.
 Ὁ δὲ, κορυφαῖος αὐθις ἦν, ὡς παρ διδάσκαλο; τῆς
 οἰκουμένης; χειροτονηθεὶς. » Τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς Λέων
 ὁ βασιλεὺς, ἐν τοῖς ἐξαποστολικαῖς, Πῆ μὲν, λέ-
 γει, μετὰ τὴν θείαν ἔγερσιν, τρίς; τὸ, « Πέτρε, φιλεῖς
 με; » πυθόμενος ὁ Κύριος τῶν ἰδίων προβάτων προ-
 βλλεται ποιμανάρχην· πῆ δὲ, Σίμωνι δέδωκε τὴν
 τῶν προβάτων νομὴν· εἰς ἀγάπης ἀντέκτισιν, τὴν
 τοῦ ποιμαίνειν φροντίδα αἰτῶν. Διδὸ καὶ ἔλεγεν· Εἰ

nae potestates, quando disjunctae sunt, intereunt et
 dilabuntur, quomodo Christus debuit Ecclesiam
 suam omittere sine capite, ut confusio sequeretur,
 et ex confusione destrueretur? Sed uti supra om-
 nem ordinem potius, et uti existens is qui ordi-
 nem constituit, voluit et ordine suam societatem,
 videlicet ecclesiasticam, contineri. Et ut ipse in
 terris erat caput, Dominus et magister discipulo-
 rum, et Pater et Pastor, sic cum decrevisset ad pa-
 ternum thronum ascendere, Petrum praefectum
 ipsis constituit Patrem et magistrum; et ut uno
 verbo dicam, suum vicarium ac successorem.
 Ostendit autem et alibi ante suam passionem, se
 principatum et primatum Petro tradidisse, ubi
 dicit: « Petre, saepius expetivit Satanas vos ut
 cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te
 ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus
 confirma fratres tuos. » Audis hoc, « Ego rogavi
 pro te, » et illud, « Tu aliquando conversus confir-
 ma fratres tuos? » Quid tibi videtur scilicet,
 confirmare fratres, nisi eum esse illorum princi-
 pem, et eos confirmare? Et alibi idem ostendit
 dicens, « Simon, vade ad mare, et mitte hamum,
 et eum pisces qui primus ascenderit tolle, et ape-
 riens os ejus, invenies stateram, ipsum sumens da
 pro me et te? » Ex eo cognoverunt discipuli
 Petrum ipsis principem praefecisse. Haec Christus
 ipse antequam pateretur euertivit, ut dictum est.
 Post resurrectionem autem (ut Joanni tonitruu filio
 videtur, qui scripsit Evangelium) Petrus intuens
 in jucundissimum Domini vultum, inquit: « Domi-
 ne, quid placet tibi ut ego faciam? » Jesus interro-
 gavit hunc ter, « Petre, amas me? » et in unaqua-
 que interrogatione pastorem illis designavit dicens,
 « Pasce oves meas, pasce agnos meos; » qui terna
 interrogatione contristatus ait ubertim fletus, « Do-
 mine, tu scis omnia, tu scis quia amo te? » ejus
 Dominus triplici interrogatione voluit triplici ab-
 negationi mederi. Postea terrae constituit ipsam
 pastorem et magistrum, idque multis ostendimus
 rationibus et testibus; praecipue vero Joannes
 Damasci oculus in Vita Barlaam et Josaphat Indo-
 rum testatur ita dicens: « Aufugit hostis diabolus
 ob Petri poenitentiam pudore suffusus. » At illo
 rursus princeps electus erat, veluti terrae magister.
 Id et sapiens Leo imperator in exapostolaris dicit:
 Partim quidem post divinam resurrectionem, ter,
 « Petre, amas me? » interrogans Dominus, suarum
 ovium constituit pastorem; partim vero Simoni
 oves tradidit ad pascendum, ut charitatem mutnam
 rependeret, requirens ab eo curam pascendi; et
 Leo dixit, « Petre, si amas me, pasce agnos
 meos? » Petrus vero, intelligens, quod magnum
 est primatus et multae virtutis egens, vidensque
 Joannem, quem valde Christus diligebat
 quebatur, ait: « Illic autem quid? »

• Luc. xii, 51. • Matth. xvi, 26. • Joan. xxi, 15-17. • Ibid.

dicens, *Mō, Domine et magister, designas caput A* discipulorum : hunc autem a te dilectum, quid jubes esse ? qui et petit ab eo sedere a dextris suis ; et antequam peteret, curavit a matre id fieri, ut vel a dextris, vel a sinistris collocaret ipsum in gloria Salvatoris. Ex quibus aperte colligitur hic cathedra primatus. Quod si de cœlesti cathedra doctores hoc intellexerunt, tamen et hoc pacto possumus interpretari. Sed ne cui occasio præberetur exponendi quod de omnibus dixit discipulis, « Quæcumque solveritis et quæcumque ligaveritis, » respondet Dominus velut eum increpans, « Petre, si eum volo manere, donec rursus veniam, quid ad te ? Tu, sequere me ¹⁶. » Nam « sequere » nil aliud ostendit nisi, Sequere me hoc baculo pastorali : ac veluti quando ego vobiscum eram, custodiham vos, cum Pater essem vestor, caput et magister, sic et tu sis pro me, et sequere me in hoc principatu, docens et confirmans fratres tuos ; te enim in terra esse volo pro me. Ideoque manet usque ad hanc diem et manebit Petrus Christum sequendo per successores suos, ut in orationis progressu declarabitur. Ex his Salvator suam mentem ostendit, ut dictum est, antequam peteretur et post resurrectionem.

είναι ἐπὶ τῆς γῆς ἀντ' ἐμοῦ. Διὸ καὶ μένει ἕως τῆς διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὡς πρόσω χωρῶν ὁ λόγος δηλώσει. Ταῦτα μὲν ὁ Σωτῆρ, ὡς εἴρηται, πρὸ τοῦ πάθου; καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

III.

Ceterum sancti Patres et acta œcumenicorum conciliorum manifestissime idem comprobant. Quid igitur jure adversus hæc potestis afferre ? nisi forte id quod a multis audio prædicari, quod hi vitam Petri non vivunt : nam ille pauper, hi vero sunt divites ; et, Aliud vitæ genus nunc papa ducit quam Petrus, quomodo est ergo successor ejus ? Deo animadvorto hinc reprehendi que omitti possunt. Primum quod ille pauper erat, hic dives : secutidum, aliud genus vivebat ille, aliud hic. Ad primum quidem illis sic respondendum est, scilicet quod opes et ea quæ possidet, non ipse sibi comparavit, neque per vim ab aliquo extorsit, sed ante multas ætates et annos, non tantum anto schisma et divisionem Ecclesiarum, sed paulo post Christi assumptionem in cœlum, et ante sanctam et primam synodum, magnus Constantinus imperator invictus, Sylvestio sanctissimo summoque pontifici largitus est, quemadmodum in edicto continetur et in sæctis canonum libris invenitur. At et nos id ad verbum apponemus, ne aliud videamur afferre quam propria verba sonant.

Decretum invicti imperatoris et magni Constantini, ad sanctissimam Sylvestram Romanam papam.

« Διωνυμῶν esse jubεασίμος una cum omnibus

¹⁶ Joan. xxi, 22.

φιλεῖς με, Πέτρε, ποιμαίνε τὰ πρόβατα μου · ὁ δὲ Πέτρος συνέεις τὴν πρωτεύειν ὅτι μέγα, καὶ πολλῆ; ἐξίμεων τῆς δυνάμεως, ἰδὼν τὴν Ἰωάννην ἀκολουθοῦντα, ἐν λίαν ὑπὸ Χριστοῦ φιλοῦμενον εἶπεν · « Οὐτός δὲ, τί; » ὡσαύτῃ λέγων· Ἐμε, Κύριε καὶ διδάσκαλε, προχειρίζῃ κορυφὴν τῶν μαθητῶν, τοῦτον δὲ ἐν παρὰ σοῦ φιλούμενον, τί προστάττετε εἶναι ; ὃ; καὶ ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν, καὶ τὴν μητέρα πρὸ τῆς αὐτοῦ αἰτήσεω; ἐξῆκείστις ἐζητήσαί, ἢ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἐναντιῶν καθίσει αὐτὸν ἐν τῇ θύξῃ τοῦ Σωτῆρος, ἐν οἷς δηλοῦταιται ἡ πρωτοκαθεδρία αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ περὶ νοητῆ; καθέδρας οἱ διδάσκαλοι ἐξέλαθον τοῦτο, ὅμως δυνάμεθα καὶ οὕτω νοῆσαι. Ἄλλ' ἵνα μὴ πρόφασις ἔχωσι τινε; ἕπερὶ πάντων τῶν μαθητῶν εἶπεν, Ὅσα ἂν λύσητε, καὶ ὅσα ἂν δήσητε, ἀποκρίνεται ὁ Κύριος, ὡσαύτῃ ἐπιτιμῶν αὐτῷ· « Πέτρε, ἰδὼν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως καὶ πάλιν ἔρχομαι, τί πρὸ; σέ; » Ἐὶ ἀκολουθεῖ μοι. » Τὸ γάρ, Ἀκολουθεῖ μοι, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι ἀκολουθεῖ μοι τῇ ποιμαντικῇ βακτηρίᾳ ταύτῃ. Καὶ ὡσπερ ἐγὼ ὢν μεθ' ὑμῶν, ἐτήρουν ὑμᾶ; πτερὸ ὑμῶν ἦν καὶ κορυφὴ καὶ διδάσκαλος, φροντισίων καὶ ἀγρυπνῶν ὑπὲρ ὑμῶν, οὕτω καὶ σὺ ἴσθι ἀντὶ ἐμοῦ· καὶ ἵπου μου τῇ ἀρχῇ ταύτῃ, ὁ δὲ σκων καὶ ἐπιστηρίζων τοὺς ἀδελφοὺς σου. Ἐὶ γάρ θέλω σήμερον· καὶ μενεὶ ὁ Πέτρος ἐπόμνος τῶ Χριστῷ

καὶ μενεὶ ὁ Πέτρος ἐπόμνος τῶ Χριστῷ

Γ.

Οἱ δὲ ἄγιοι καὶ ἐὶ Πρακτικὰ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων, φανερώτατα τὴν προκειμένον παριστάσει· τί οὖν δικαίωμα ἔχετε πρὸ; τοῦτο εἶπεῖν, ἀλλ' ἢ ὁ παρὰ πολλῶν ἀκούω λεγόμενος, ὅτι τὴν ζωὴν οὕτω ὁ βιοῦσι τοῦ Πέτρο; ; ἐκεῖνος γάρ πένης ἦν· οὕτω δὲ πλοῦσι; καὶ ἔτίραν ζωὴν διέβη ὁ πάπας νῦν, ἦν ὁ μακάριος οὐκ ἐξῆθε Πέτρο; . Πῶ; τοῦτου διόδοχος ; ἄσο εἶσι τὰ ἐγκαλούμενα ἐνταῦθα· καὶ οὐδεὶ παραλειφθῆναι. Πρώτον μὲν, ὅτι ἐκεῖνος ; πένης ; οὕτως δὲ πλοῦσι; ; δεύτερον, ἐκεῖνος ὄλλην ἐξῆ ζωὴν, καὶ ἄλλην οὕτω; . Καὶ πρὸ; μὲν τὸ πρῶτον, οὕτω; ἀπακριτέον αὐτοῖς, ὅτι ἄπερ πλουτεῖ καὶ κλέπεται, οὐκ αὐτεῖς οὕτω; ἐζήτησαν, ἀλλ' οὐδὲ δυναστεία παρὰ τινος ἔλαβεν· ἀλλὰ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ενιαυτῶν, καὶ οὐ μόνον πρὸ τοῦ σχίσματος καὶ τῆς διαίρεσεω; τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγγιστά πευ τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεω; , καὶ πρὸ τῆ; ἀγία; καὶ μεγάλης πριότη; συνόδου, ὁ μέγας Κωνσταντίνος, ἔν βασιλεῦσιν ἀήτητος, Σουλδέστρω τῷ ἀγιωτάτῃ ἀκρω ἀρχιερεῖ ἐδωρήσατο· ὡ; ἐν τῷ Θεσπισματι φέρεται, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖ; τῶν κανόνων βιβλίω; εὐρίσκαται. Ἄλλ' ἡμεῖ; καὶ τοῦτο αὐτολεξεί ὁφισομεν· ἵνα μὴ ἄλλα δόξωμεν λέγειν, ἢ ἐκεῖνα αὐτοῦ τὰ ῥήματα.

Θεσπισμα τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀήτητου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου, πρὸ; τὸν ἀγιώτατον Σουλδέστρω τῷ ἀγιωτάτῃ.

« Δέον ἐχρίναμεν μετὰ πάντων τῶν σατραπῶν

ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ὁ ἅγιος Πέτρος ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν εἰς τὴν γῆν, οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ διάδοχοι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἀρχικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν γῆν ἐπέχωσι, πλὴν παρ' ὃ ἔχει ἡ βασιλεία τῆς δόξης ἡμῶν. Καὶ τοῦτο παρεχωρήθη τῷ ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν καὶ θέλωμεν ἡμεῖς αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, ἐκ προσώπου αὐτοῦ, πρώτους πρὸ τῶν ἁγίων Πατέρων εἶναι καὶ δεφέντορας. Καὶ ὡς περ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γῆν σέβεται καὶ τιμᾶται, οὕτω θεοσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν καὶ πλὴν παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν καὶ τὸν γῆινον θρόνον, τὴν ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου δοξάζεσθαι καὶ ὑψοῦσθαι διδόντας αὐτῇ δύναμιν καὶ δόξης ἀξίωμα καὶ διακρίνοντας θεοσπίζομεν ἵνα ἔχη ἐξουσίαν ἀρχικὴν καὶ εἶναι ταύτην κεφαλὴν τῶν τεσσαρῶν θρόνων, ἧτοι τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς πόλεως τῶν Βυζαντιῶν καὶ ἀπῶς εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας πάσης τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ὁ μέλλων εἶναι εἰς τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, ὀφείλει εἶναι ἐνδοξος καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου. Καὶ εἰ τί ἐστι πρὸς θεράπευσιν τοῦ Θεοῦ καὶ δόξῳ αὐτοῦ καὶ στερέωσιν τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, ἵνα κρινῆται παρ' αὐτοῦ. Δίκαιον γάρ ἐστιν ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἔχη τὴν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν, ὅπου ὁ ἅγιος νομοθέτης Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Πέτρον, ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν καὶ ὅπου τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ ἔπαθε, καὶ μακαρίου θανάτου ποτήριον ἔπιε, καὶ ἐγένετο ἀκόλουθος τοῦ μαρτύρου καὶ κυρίου αὐτοῦ. Καὶ ἐκεῖ τὰ ἔθνη ἵνα κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, διὰ τὸν Χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον, τὸν στέφανον τοῦ μαρτύρου ἐδέξατο. Καὶ ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου ἵνα ἀναζητῶσι τὸν διδάσκαλον, ὅπου τὰ τῶν ἁγίων αὐτῶν λείψανα ἀναπαύονται καὶ ἐκεῖ ὑπῆρξε καὶ εἰς τὴν γῆν ἠπλωμένοι, τοῦ οὐρανοῦ βασιλεῖς καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δουλεύομεν ὑφικεῖς, ὅπου ἐδουλεύσαμεν τῷ ὑπερῆρανῳ γῆινῳ βασιλεῖ. Παραδίδομεν οὖν αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, τοῖς μακαρίοις κυρίοις μου τῷ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ, καὶ μετ' αὐτοὺς τῷ μακαρίῳ Συλθέστρῳ καὶ Πατρὶ ἡμῶν, τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ καὶ καθολικῷ πάπῃ τῆς πόλεως Ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διδοχοῖς αὐτοῦ, ὅτινες ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου μέλλουσι προκαθῆσθαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἀπὸ τῆς σήμερον, τὸ ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον τὸ Λατερανέσιον, τὸ ὑπερβαλὸν καὶ ὑπερνωτὸν τὸ ὅλα τοῦ κόσμου παλάτιον. Ἐπέκεινα δὲ καὶ τὸ δέδημα, ἧτοι τὸν στέφανον τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἅμα καὶ τὸν λῶρον καὶ τὸ ὠμοφόριον, ὅπερ περικυκλεῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον ἅμα δὲ καὶ τὴν πορφύραν χλαμύδα, καὶ χιτῶνα κόκκινον, καὶ πᾶν τὰ

A satrapis nostris, et universo senatu, optimatibus et cuncto populo imperio Romanæ gloriæ subjacenti, ut sicut sanctus Petrus vicarius ex persona Filii Dei est constitutus in terris, ita et episcopi successores principis apostolorum amplioem principatus potestatem, quam regnum gloriæ nostræ habet, obtineant. Hoc et a nobis, et a nostro concessum est imperio. Et volumus ipsum principem apostolorum et successores ipsius, ex ejus persona, primos apud Deum esse Patres et defensores. Et sicut nostra imperialis potestas in terris colitur et honoratur, ita ejus sanctam Romanam Ecclesiam reverenter honorari decernimus; et amplius quoniam nostrum imperium terrenumque thronum, sedem sacratissimam beati Petri gloriose exaltari. Sancimus etiam ut principatum teneat tam super quatuor sedes, Alexandrinam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Constantinopolitanam, quam etiam super omnes universo orbe terrarum Ecclesias Dei; et pontifex qui per tempora ipsius sanctæ Romanæ Ecclesiæ exstiterit, celsior et princeps cunctis sacerdotibus totius mundi existat, et ejus judicio quæ ad cultum Dei, vel fidem Christianorum, vel stabilitatem procuranda fuerint, disponantur. Æquum est enim, ut ibi divina lex obtineat apicem et primatum, ubi sanctus legislator Christus Jesus Salvator noster misso beato Petro jussit cathedram tenere, et ubi crucis patibulum passus est, et beatæ mortis calicem bibit; vestigiis inhærendo sui nostrique magistri, et ibi gentes capita inclinare propter confessionem nominis Christi, ubi eorum magister beatus Paulus protensa cervice propter Christum coronam martyrii suscepit: et ut usque ad mundi consummationem ibi quærant magistrum, ubi sanctorum suorum reliquiæ conquiescunt; et ibi prout et in terram procidentis cælestis regis Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ministeriis. Tradimus igitur ipsis sanctis apostolis beatis Petro et Paulo et post hos beato Sylvestro et omnibus successoribus ejus, qui usque ad consummationem mundi ascensuri sunt ad sedem beati Petri ab hoc die, palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus mundi palatiis præfertur et supereminet; deinde diadema sive coronam capitis nostri simulque et locum, nec non et superhumeralis quod imperiale assolet circumdare collum; verum etiam chlamydem purpuream, atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta, seu etiam dignitatem imperialem præsidentium equitum; conferentes ei etiam imperialia sceptrâ, simulque cuncta signa, et banda, et reliqua ornamenta imperialis calumnis, et gloriam potestatis nostræ. *Viri si ordinis reverendis-*

B

C

D

Ecclesiæ servit potentiam et amplissimum id est, patri teris dignitas

decorari. Et sicut imperialis est decorata militia, A ita clerum sanctæ Romanæ Ecclesiæ adornari decernimus. Et quemadmodum imperialis potentia diversis officiis cubiculariorum, necnon et ostiariorum atque omnium excubitorum, ita et sanctam Romanam Ecclesiam decorari volumus. Et ut amplissime pontificale decus præfulgeat, decernimus ut clerici ejusdem Romanæ Ecclesiæ linteaminibus, id est, candidissimo colore decoratos equos equarent; et sicut senatus calceamentis utitur, sive sandaliis albo ex linteamine, ita et cælestia sicut terrena ad laudem Dei decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuimus et concedimus beato Sylvestro episcopo papæ Romanæ urbis et successoribus ejus beatis episcopis, ad honorem et gloriam Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, et magnæ apostolicæ Ecclesiæ, ut si quis senator proprio consilio clericare voluerit, et in religiosorum numero clericorum connumerari in magna apostolica Ecclesia, nullus ex omnibus præsumat impedire. Præterea decernimus ut ipse religiosissimus Pater Sylvester magnus episcopus et ejus successores omnes episcopi ferant diadema sive coronam, quam ex capite nostro ipsi tradidimus ex auro purissimo et pretioris margaritis, ut ipsi ad ornatum capitis utantur ad laudem Dei et honorem sanctorum apostolorum. Ipse vero beatus papa Sylvester sub corona, sive papalithria, quam habebat ad gloriam Dei et sancti Petri, noluit ferre coronam ex auro et margaritis; et ideo quia ipse noluit ex auro coronam, nos splendidissimum lorum, quod significat sanctam resurrectionem, capiti sancto ejus nostris manibus imposuimus, et tenentes frenum equi ipsius pro reverentia beati Petri, stratoris officium illi exhibemus: statuentes eodem loco omnes ejus successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperii nostri. Unde ut pontificalis apex non vilescat, sed magis quam terreni imperii dignitas, gloria et potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum, ut prædiximus, quam Romanam urbem et omnes Italiæ sive Occidentalium regionum provincias, loca, civitates, castra beatissimo pontifici et Patri nostro et universali papæ Sylvestro tradidimus, atque reliquimus ipsi et successoribus ejus potestatem et robur firmum imperialis jussionis. Et per hoc divinum jussum et pragmaticum constitutum sanctis Patribus Romanæ Ecclesiæ in perpetuum decernimus permanenda. Unde congruum perspeximus, nostrum imperium et regni potestatem ad Orientales transferri regiones, et in Byzantiæ provinciæ optimo loco, nomini nostro civitatem ædificari, et nostrum illic imperium constitui, quoniam ubi principatus sacerdotum, et Christianæ religionis caput ab imperatore cælesti constitutum est, justum non est ut illic imperator terrenus habeat potestatem. Hujus vero imperialis decreti paginam propriis manibus roborantes, super venerandas reliquias sancti apostoli et principis Petri posuimus, et ibi

βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων. Ὁμοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ οἴγματα καὶ βάνδα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἡμῶν ἐξουσίας. Ἄνδρας τε εὐσεβεστάτους κληρικούς πολλῶν τάξεων, τῇ αὐτῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ δο-
 λούοντας, θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι καὶ ἔχειν ἐκείνην τὴν ὑψηλότητα καὶ μεγαλωσύνην, ἣ κεκρίσθηται ἢ μεγάλη σύγκλητος ἡμῶν, ἣτοι: οἱ πατριῆται καὶ οἱ κωνσουλτοὶ, ἦγουν ὑπάτοι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα. Καὶ ὡς ἡ βασιλικὴ στρατιὰ κεκόσμηται, οὕτως θε-
 σπίζομεν κοσμεῖσθαι καὶ τὸν κλῆρον τῆς ἀγίας Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅσον τρόπον ἡ βασιλικὴ δύναμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κεκόσμηται, ἣτοι: πε-
 δικουαρίων, πορταρίων, ἐκκουδιστῶρων, οὕτως καὶ τὴν ἀγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν. Καὶ ἵνα κατὰ πλῆθος τὸ ἐπισκοπικὸν φῶς ὑπερίλαμπῃ, θεσπίζομεν καὶ τοῦτο, ἵνα οἱ κληρικοί τῆς ἀγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, καθ' ἅλλοις ἡμέ-
 ραις ἀλογοὶ κεκοσμημένοι διὰ ὀθονίων λευκῶν. Καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὀποδήματα ἣτοι σαν-
 δάλια λευκὰ δι' ὀθονίων, οὕτως καὶ τὰ οὐράνια ὡς καὶ τὰ γῆινα πρὸς ἀνεσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπέκεινα δὲ πάντων, διδῶμεν ἀδειαν καὶ παραχωροῦμεν αὐτῷ τῷ ἀγιωτάτῳ Πατρὶ ἡμῶν τῷ Σύλβεστρῳ, ἐπισκόπῳ καὶ πάπῳ τῆς πόλεως Ῥώμης, καὶ πάσι τοῖς διαδό-
 χαις αὐτοῦ μακαρίοις ἐπισκόποις, εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν αὐτὴν μεγάλην καὶ ἀποστολικὴν Ἐκ-
 κλησίαν, ἵνα ἐάν τις τῆς συγκλήτου βουληθῇ μετ' ἰδιοῦ οὐλήματος καὶ εὐαρίστου γενέσθαι κληρικός, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἀγίων κληρικῶν συναριθμηθῆ-
 σθαι, μὴ τις τολμᾷ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν τοῦτο. Ἐθεσπίσαμεν δὲ πρὸς τοῦτο, ἵνα καὶ ὁ αὐτὸς Θεο-
 σεβῆς Πατὴρ ἡμῶν Σύλβεστρος μέγας ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐπίσκοποι ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα, ἣτοι τὴν στεφάνην ἣν παρεδώκαμεν αὐτῷ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἐκ χρυσοῦ καθερού καὶ μαργαριτῶν ἀτιμῆτων, καὶ ἵνα αὐτοὶ χρίσωνται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς ἀνεσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ ἀγίου καὶ κορυφαίου ἀποστόλου. Αὐ-
 τὸς δὲ ὁ μακάριος πάπης Σύλβεστρος, ὑπὲρ τὴν στεφάνην, ἣτοι τὴν παπαλήθραν ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πέτρου, οὐκ ἤθελε βαστάζειν
 D στεφάνην ἐκ χρυσοῦ ἢ μαργαριτῶν ἡμεῖς δὲ οὐκ ἤθελεν ὁ ἅγιος Σύλβεστρος ἐκ χρυσοῦ στεφάνην, τὸν ὑπέπλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τὴν ἀγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἀγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ, ταῖς ἰδίαις χερσίν ἐπεθήκαμεν καὶ κρατοῦντες τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου αὐτοῦ διὰ τὴν προκύνησιν καὶ τὸν φόβον τοῦ ἀγίου Πέτρου, στρατόρος ὀφφικίων ἐποιήσαμεν θεσπίζοντες ἵνα πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τῷ λῶρῳ χρῆσωνται εἰς τὰς προελεύσεις, πρὸς μίμησιν τῆς βασιλείας ἡμῶν. Διὰ τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ κλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τὴν γῆιν, καὶ κράτους δόξαν κατακοσμηται, ἰδοὺ τὸ παλάτιον ἡμῶν ὡς προεῖπομεν, καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, καὶ πάσης τῆς Ἰταλίας, καὶ ὀνομαστῶν χωρῶν ἐπαρχίας τόπους, καὶ κάστρα,

τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ καὶ Πατρὶ ἡμῶν Σιλβέστρῳ, καὶ καθολικῷ πάπῃ, παραδίδωμεν· καὶ ἀφήκαμεν αὐτῷ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν στερεὰν βασιλικῆς προσταγματος· διὰ ταύτην τὴν θέλειαν κέλευσιν καὶ πραγματικὸν σύστημα ἐθεσπίσαμεν διαμένειν· καὶ τοῖς Πατράσι τῆς ἀγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμεν. Διὰ τοῦτο δὲ χρῆσιμον ἐνοήσαμεν τῆς βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὴν κράτος τῆς βασιλείας, εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας μεταφέρειν, καὶ ἐν τῇ Βυζαντιῶν χώρᾳ, τόπῳ χρησίμῳ, τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἰδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν ἐκεῖ συστήναι, διότι οὐποῦ ἐστὶν ἡ ἱεραρχικὴ ἱερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν δεδομένη, ἀδικίαν ἐστὶν ἵνα ἐκεῖ ὁ γῆινος βασιλεὺς ἐξῆ ἐξουσίαν. Τοῦτο δὲ τὸ ὕψος τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἰθαίως χερσὶ καταστρώσαντες, εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἀγίου καὶ κορυφαίου ἀποστόλου Πέτρου ἐθήκαμεν· καὶ ἐκεῖ ὠμόσαμεν ταῦτα πάντα ἀπαρῶραυτα διαφυλάττειν· καὶ τοὺς διαδόχους ἡμῶν βασιλεῖς, ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἡμῶν ταῦτα φυλάττειν. Παραδίδωκαμεν δὲ τῷ Πατρὶ ἡμῶν τῷ ἀγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπῃ, καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσευχόμενος, παραδίδωμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα καλῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι. »

Δ.

Ὁρᾶς πῶς ὁ ἐν βασιλευσὶν ἀήτητος, ὁ μέγας φημι Κωνσταντῖνος, ἦν ὁ ταῦτα ἢ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία κέκτηται, δεδοκῶς, καὶ οὐ δυναστεία εἶλεν ἢ παρὰ τινος ἤρπασε· καὶ οὐ πάντα εἰς ὄξυν καὶ τιμὴν τοῦ ἐπουρανοῦ βασιλέως ὁ ἐπίγειος ἀφίρωσεν· καὶ εὐλαθεῶς καὶ εὐσεβεῶς μετὰ πάσης ἐλευθερίας τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκε. Ταῦτα εἶλεν Σιλβέστρος ὁ ἀγνῶτατος, δι' αἰτίας δύο ταύτας· μίαν μὲν, διὰ τὴν ζέσιν τῆς πίστεως καὶ πρόθεσιν τοῦ βασιλέως. ἵνα μὴ σκανδαλίση τὴν εὐλαθειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀποπέμψας τὰ δῶρα· δευτέραν δὲ, ἵν' εἰς τιμὴν τῆν Ἐκκλησίαν ἀγάγη, πτωχὴν οὖσαν καὶ δεδωγμένην καὶ καταφρονουμένην παρὰ τῶν διωκτῶν τυράννων, βασιλέων τῶν πρὸ αὐτοῦ Κωνσταντινίου· πρὸς τοῦτο δὲ, ἵνα καὶ κοσμικὴν δύναμιν ἐξῆ· ἐπεὶ πολλοὺς εἶχε τοὺς ἀντιδίκους, καὶ τότε καὶ νῦν ἔχει πνευματικὸς τε καὶ κοσμικὸς. Ὁ νοῦν, νοεῖτω. Καὶ εἰ μὲν ἦν πτωχὴ, ἐδίωκετο ἀν' αὐθις ὡσπερ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Σιλβέστρου, καὶ χεῖρον νῦν ἢ τότε παρὰ τῶν εἰς φανερόν μὲν χριστιανίζοντων, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ ἑλληγίζόντων, καὶ παντελῶς τὴν ἐνσπρῶξιν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν μὴ δεχομένων, καὶ πολλὰκις θελησάντων συμκρῦναι αὐτήν, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἀποκαταστήσαι. Τρίτην δὲ ἀπολογίαν ταύτην εἰκότως παρέξομεν, ὅτι προσίδον οἱ θαυμαστοὶ ἄγριοι ἀρχιερεῖς· ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι, καὶ πρὸ πάντων ὁ μακάριος Σιλβέστρος, ὡς ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ἢ πίστις ἐλαττωθήσεται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· καὶ οὐχ ἔξει τὴν αὐτὴν ζέσιν τε καὶ εὐλαθειαν ἣν εἶχε τότε κατ' ἀρχὰς πτωχὴ οὖσα ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία· καὶ ὑπερισχύσουσι μὲν οἱ ἔχοντες, οἱ δὲ μὴ ἔχοντες ὡς οὐδὲν λογισθήσονται. Διὰ τοῦτο ἔχουσαν καὶ ἀρκεύσαν τὴν Ἐκκλησίαν ἠβουλήθησαν εἶναι, πρὸς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι παρὰ τινος. Ὁ γὰρ ἰδὼν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, ὡς ἐγὼ εἶδον, καὶ ἦν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὴν εὐλαθειαν καὶ αἰδῶ ἀποδιδούσι,

« Juravimus hæc omnia inconcussa servare, et successores nostros imperatores in archivis nostris hæc custodire, tradidimus Patri nostro sancto et universali episcopo et papæ, et per eum omnibus successoribus ejus episcopis, Domino et Salvatore nostro Jesu Christo annuente : jubemus omnia quæ supra scripta sunt firmiter in sæcula observari (1). »

« Vides quo pacto invictus imperator, magnus Constantinus is fuit, qui elargitus est quæ nunc ab Ecclesia possidentur, quodque neque per vim accepit neque alicui extorsit ; et quod euncta ad honorem et gloriam cælestis regis terrenus consecravit : quodque omni reverentia et pietate adhibita liberrime Ecclesiæ donavit. Ea accepit Sylvester duas potissimum ob causas : unam quidem propter fidei fervorem et imperatoris propositum, ne ejus animi pietatem scandalizaret si munus rejecisset : alteram, ut Ecclesiæ reverentiam apud omnes excitaret, quæ egestate promebatur et persecutionem patiebatur, et contemnebatur ab impiis tyrannis et imperatoribus qui Constantinum præcesserant ; ad hæc ut terrena potestate frueretur, quoniam complures habebat adversarios, et tunc et in præsentia habet spirituales et mundanos (qui mentem habet, intel- ligat) : nam in egestate constituta, denuo fuisset exagitata, ut sub Constantino evenit ; et ævior con- secuta esset persecutio, quam tunc sub quibusdam, qui palam quidem Christianismum præstebantur, clam vero Græcam religionem amplectebantur (2), negantes penitus Christi in carne præsentiam, sæpiusque tentantes eam imminuere et ad nihilum redigere. Tertiam quoque responsionem merito adjungemus : quod primi admirabiles summi pontifices multo ante providerunt, et omnium primus beatus Sylvester, scilicet quod in extremis apud homines fides imminuenda foret ; nec eundem fervorem et reverentiam habitura quam jam inde a principio obtinebat inops et egens Christi Ecclesia : quodque habentes prævalituri forent, non habentes autem pro nihilo futuros ; propterea decreverunt ut aliquid haberet ad sumptus facien- dos Ecclesia, ne ab ullo contemneretur. Quæ enim Romanam Ecclesiam conspexi, qualemque

B

IV.

« Finis hujus decreti variat ab impressis. (2) Hæc videntur referri ad Julianum Apostatam et alios imperatores. »

(1) Finis hujus decreti variat ab impressis.

(2) Hæc videntur referri ad Julianum Apostatam et alios imperatores.

principes eo se conferentes ipsi exhibent, ii profecto necum testabuntur me vera dicere; nam si inops esset, in nullo prorsus honore haberetur apud eos qui inani gloria tantum permoventur et per vim coli volunt. Quid ergo? Ideo non est Ecclesia, et hac de causa non debentus obedientiam et honorem præstare quod opulenta est et potestatem magnam habet? Absit tanta absurditas, nam et Christummet insimulabimus, qui mendicis natus est et mendicitatem exercuit, et inopiam prædicavit, postea docuit se esse terræ regem sempiternum. Et rursus: «Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra¹¹.» Et iterum: «Quando veniet Filius hominis in potestate sua¹². Num dicis vera non esse? Minime profecto, minime. Itaque Ecclesie contigit ut sponso ejus Christo, scilicet inopem esse genitum ex infructuosa Judæorum synagoga, paulatim vero effectam divitem, ex aqua videlicet et spiritu; nunc autem opulentam magnamque potentiam consecutam.

Ad secundum, quod summi pontifices in præsentia Petri vitam non vivunt, respondendum, quamquam asperum alicui dictu videbitur. Si præsidem, fratres, Romanæ sedis incusatis, cur non et incusatis Orientis pontifices, qui veterum pontificum et apostolorum vitam non vivunt? hoc est Alexandrinum, qui non vivit sicuti Marcus? Antiochenum, sicut Ignatius, cognomine Deifer; Hierosolymitanum sicut Jacobus, qui fuit Domini frater; Constantinopolitanum, sicut Andreas protoctetus, sed Romanum tantum reprehendere vultis. Quanam id de causa? Quia Latinus et barbam radit, atque quædam feria et parascève oleum ac pisces comedit. Hæc igitur sunt quæ carpere scitis: avaritiam, ebrietatem, inscitiam nescitis carpere. Si peccatores, ut vos arbitramini, sunt Romani pontifices, quid ad vos? Non nostrum est disquirere et damnare nostros principes, propheta aperte clamante: «Principi populi tui non maledices.» Sed nec insurgere adversus pastorem ovibus licet. Audimus eum dicentem Dominum: «Super cathedram Moïsi sederunt Scribæ et Pharisei; omnia quæcumque dixerint vobis facere facite, secundum vero opera eorum nolite facere¹³,» quoniam poterant et illi Domino respondere: Non tenemur pontificibus obedire, quamvis in Moïsi cathedra sedeant, quia sunt peccatores. At id non dixerunt, sciebant enim quod in cathedra Moïsi sedere, ostendit eos potestatem Moïsi habere, quamquam essent peccatores, et Moïsi vitam non viverent, quod prophetæ et sancti non erant sicuti Moyses, ita et hi beati Petri sedem regunt, potestatemque illius habent, ac veluti principatum gerentes et domini jubent, non vero subijcitur. Sin autem vitam Petri non vivunt, in villicationis die rationem verbo reddent; at nos pro illis non reddemus, quod enim eis non debemus, agimus; et obedientiam pro virili exhibe-

μαρτυρήσει μοι τάδε ἔθ' ἔθ' λέγοντι. Εἰ γὰρ ἦν κεν ἄρχὴ, τιμὴν οὐκ ἂν ἐτιμᾶτο παρὰ τῶν κενεθεσάντων, καὶ βουλομένων τὴν τιμὴν βίαιως ἔχειν. Τὸν δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν Ἐκκλησία; καὶ ἔστιν τοῦτου, οὐκ ὀφειλομένον δεῖναι ὁποιασδήποτε τῆν ἐπέσουςαν, ἐπεὶ κίουςία ἐστὶ, καὶ κερήσια μεγάλην ἔχει; ἀπαγε τῆς ἀτοκίας· ἐπεὶ καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐγκαλλέσομεν, πτωχῶ γεννηθέντι, καὶ πτωχὸν ἀσκήσαντι, καὶ ἀσκημασύνην κηρύξαντι, εἰτα διδάξαντι ταυτὸν βασιλεῖα αἰώνιον οὐρα οὐρα καὶ γῆς εἶναι. Καὶ αὖ· ἡ ἔδωκε μοι πάντα ἔξουσιαν ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ γῆς. » Καὶ πάλιν, ἡ Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ἡ Ἀρ' εἰρη; ταῦτα οὐκ ἀληθῆ εἶναι; Οὐδαμῆ οὐδαμῶς. Ἄπει οὕτω καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπίθη, ὡς τῶ νυμφῶ σὺτῆ; Χριστοῦ, πτωχὴν γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἀπείρου τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς· κατ' ἀλίγον δὲ κίουςίαι αὐτῆν, ἐξ ὕδατος, δροσῆ καὶ πνεύματος. Νῦν δὲ κίουςίαν εἶναι καὶ πολλὴν κερήσια εἶναι.

Πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι οὐ βίουσιν οἱ νῦν ἀπει ἀρχιερεῖς τὴν βιοτῆν τοῦ Πέτρου, ἀποκρητέον, εἰ καὶ σκληρὰ τισὶ δόξη τὰ ρηθέντα. Εἰ τῶ προκρηζομένῳ, ὡ ἀδελφοί, τοῦ θρόνου Ῥώμης ἐγκαλεῖται, ὅτι οὐ βιοῖ ὡς ὁ μακάρος Πέτρος, πῶς οὐκ ἐγκαλεῖται καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τοῖς ἀνατολικοῖς, μὴ βίουσιν τὴν βιοτῆν τῶν κερδ αὐτῶν ἀρχιερέων καὶ ἀποστέλων; τουτέστι τῶ Ἀλεξανδρείας, μὴ βίουσιν τὴν βιοτῆν τοῦ Μάρκου· τῶ Ἀντιοχείας, Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου· τῶ Ἱεροσολύμων, Ἰακώβου τοῦ Θεαλίφου· τῶ Κωνσταντινουπόλεως, Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου; ἀλλὰ μόνον τῶ Ῥώμης ἐγκαλεῖται οὐδαμ. Διὰ τί; Διότι Λατίνος, καὶ τὸν πώγωνα κείρει, καὶ τὴν Τετράδα καὶ Παρασκευὴν, ἐσθίει ἔλαιον καὶ ἰχθύας. Ταῦτα μὲν οὐν ἐγκαλεῖται οὐδαμ· τὴν δὲ φιλαρρυρίαν καὶ μέθην καὶ ἰδρωτίαν οὐκ οὐδαμ ἐγκαλεῖται. Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτωλοί, καθ' ἑμᾶς, εἰσὶν οἱ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς, τί πρὸς ἡμᾶς; Οὐκ ἡμέτερον ἐστὶν ἐξετάζειν καὶ κατακρίνειν τοὺς ἀρχοντας ἡμῶν· τοῦ προφήτου διαβήθη βωῶντος, ἡ Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου, οὐκ ἐρεῖς κακῶς· ἀλλ' οὐδ' ἐκπίρεσθαι κατὰ τῶν ποιμένων, πρόβατα ὄντες. Ἀκούομεν γὰρ τοῦ Σωτήρος λέγοντος· ἡ Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως; ἐκίθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὐν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖτε, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν, μὴ ποιεῖτε. ἡ Ἡδύνατο γὰρ κάκιοι εἰπεῖν πρὸς τὸν Κύριον, ὅτι Οὐκ ὀφειλομένον ἀκούειν τῶν ἀρχιερέων, εἰ καὶ ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας κίθονται, ἐπεὶ ἀμαρτωλοὶ τυγχάνουσιν· ἀλλ' οὐκ εἶπον· ἔγνω γὰρ τοῦτο, τὸ Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας; ἐκίθισαν, δηλοῦν ὡς τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι τοῦ Μωσέως, εἰ καὶ ἀμαρτωλοὶ εἰσι, τὴν βιοτῆν τοῦ Μωσέως οὐ βίουσιν. Οὐ γὰρ προφήται ὡς ὁ Μωυσεῖς, οὐδὲ ἀγιοῖ ἦσαν. Οὕτω καὶ οὗτοι τὸν θρόνον κερήσια τοῦ μακαρίου Πέτρου, καὶ τὴν ἐξουσίαν κερήσια ἔχουσι, καὶ ὡς ἀρχαὶ καὶ ἐξουσιασταὶ κερήσια· καὶ ἡμεῖς

¹¹ Matth. xxviii, 18. ¹² Luc. ix, 26. ¹³ Matth. xxiii, 2.

ὕποτασσίμεθα. Εἰ δὲ οὐ βουσι τὸν βίον Πέτρου, ἐν A
 καιρῷ λογοθεσίου λόγον τῷ λόγῳ δώσουσι, καὶ ἡμεῖς
 ὑπὲρ ἐκείνων εὐθύνην οὐ δώσομεν. Ὁ γὰρ ἡμεῖς
 ἐκείνοις ἄπειλομεν, ποιῶμεν καὶ τὴν ὑποταγὴν ὡς ἐνὸν, B
 δίδωμεν, τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ἀκούοντες
 λέγοντος· Ἐὰ πρόβατα, μὴ ποιμαίνειν θέλετε τοὺς ποιμῆνας,
 ἀρκεῖ ὑμῖν, ἂν καλῶς ποιμαίνεσθε. »

E.

Ἴνα δὲ τελείως ἐπιστομηθῆτε, ἀρξώμεθα δεῖξαι
 ὑμῖν καὶ διὰ μαρτυριῶν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας
 διδασκάλων, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία τῶν ἄλλων
 πρότερα καὶ ὑψηλότερα πασῶν. Ὁ ἅγιος Ἀνάκλη-
 τος φησὶν· Ἐρωταγία Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία καὶ
 ἀποστολική, οὐ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀλλὰ παρ' αὐ-
 τοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος τοῦ ἡμετέρου τὴν ἀρχὴν
 εἶλαθεν· ὅς τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ εἶπεν,
 «Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω
 μου τὴν Ἐκκλησίαν.» Ἦν οἱ ἱερώτατοι ἀπόστολοι
 Πέτρος καὶ Παῦλος τῷ αὐτῶν μαρτυρίῳ καθιέρω-
 σαν. Ἐ Μάρκελλος ὁ θεῖος οὕτω λέγει· Ἐ Παρρακα-
 λούμεν ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἄλλο διδάξετε μηδὲ νοήσητε, ἢ
 ἐκεῖνο, ὃ παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστό-
 λου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἐλά-
 θετε· ἐκεῖνος γὰρ ἐστὶν ἡ κεφαλὴ πάσης τῆς Ἐκ-
 κλησίας· ὃ φησὶ Κύριος, Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ τὰ ἐξῆς·
 Ἐκεῖνος γὰρ ὁ θρόνος παρ' ἑμὲ ἦν, ὃς μετὰ ταῦτα
 Κυρίου κελαιόμενος μετήχθη· ὃν ἡμεῖς συνεργεῖται
 καὶ χάριτι θεῶν τὴν σήμερον ἔχομεν. Ἐτε Λέων ὁ
 μακάριος πάππας φησὶν· Ἐπει δὲ μακαριώτατος
 Πέτρος ὁ ἀπόστολος παρὰ τοῦ Κυρίου εἶλαθε τὴν
 ἀρχὴν· ἢ δὲ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐν τοῖς ἐκεῖνου πε-
 ριμένει θεσμοῖς, ἐννομὸν ἐστὶ πιστεύειν ὅτι ὁ ἅγιος
 ἐπίσκοπος Μάρκος ὁ ἐκεῖνος μαθητής, ὃς τὴν τῆς
 Ἀλεξανδρείας πρώτος διόκησεν Ἐκκλησίαν, οὐχ
 ἑτέροις κανόσι τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ τὰ ψηφί-
 σματα ἐθελοῖσεν· ἀναμφύβλου ὄντος ὡς ἐκ τῆς
 αὐτῆς πηγῆς καὶ χρίτους τοῦ ἐνὸς Πνεύματος ἀνί-
 μησης· καὶ μαθητῆς ὡν τοῦ διδασκάλου Πέτρου, οὐκ
 ἄλλο ἐτάχθη διδάξαι, ἢ ὃ παρὰ τοῦ τάξαντος· εἶπε.
 B. ἐπιούται ἐπὶ τοῦτο τῷ προστάγματι Κωνσταντι-
 νου, ὃ ἐν τοῖς κανονικοῖς συστήμασι τίθεται· ἐν ᾧ
 σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτό ἐστι· Ἐψηφίζόμενοι
 ἀποφαινόμεθα, ἵνα ἡ ἱεροταγία Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία
 τὴν ἀρχὴν εἶπεν· ὡς ἐπὶ τοῖς τέσσαρσι θρόνοις,
 Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων
 καὶ Κωνσταντινουπόλεως· οὕτω καὶ ἐπὶ πάσαις τοῦ
 καθόλου κόσμου ἐκκλησίαις. Ἐ Ἀφ' οὗ δίδεται νοεί-
 σθαι, τὴν Ῥωμαϊκὴν πασῶν προέχειν, ὡς τὴν ἀρ-
 χὴν κατέχουσιν· ἢ οὐ μόνον ἡ Ἀντιοχείας Ἐκκλη-
 σία, ἀλλ' ἐπὶ καὶ ἡ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αἱ
 λοιπαὶ παρατίθενται. Γρηγόριος δὲ ὁ Διάλογος, οὕτω
 φησὶν· Ἐ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησία,
 τῷ θρόνῳ τῷ ἀποστολικῷ ὑποκειμένη ἐστίν. Ἐτε
 ἐκ τῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Κωνσταν-

V.

Sed ut penitus os vobis obstruam, ostendere
 vobis ex testimonio sanctorum doctorum Ecclesia:
 incipiamus, quod Romana Ecclesia alias antecellat,
 et monarchiam obtinet, tanquam inter ceteras
 potior atque excelsior. Inquit Anacletus (2), Ἐ Sa-
 crosancta Romana et apostolica Ecclesia non ab
 apostolis, sed ab ipso Domino et Salvatore nostro
 primatum obtinuit, sicut beato Petro apostolo
 dixit· Ἐ Tu es Petrus, et super hanc petram ædifi-
 cabo Ecclesiam meam, » quam beatissimi apostoli
 Petrus et Paulus suo martyrio consecraverunt. » Divus
 Marcellus ita scribit· Ἐ Rogamus vos ut non aliud
 doceatis et sentiatis quam quod a beato Petro et reli-
 quis apostolis et patribus accepistis, ipse enim est ca-
 put totius Ecclesie, » cui ait Dominus· Ἐ Tu es Petrus
 et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. »
 Ejus enim sedes primatus apud vos fuit, quæ postea
 jubente Domino Romanam translata est; cui admini-
 culante gratia divina hodierna presidemus die. »
 Item Leo papa ait· Ἐ Cum beatissimus Petrus apo-
 stolus a Domino accepit principatum, et Romana
 Ecclesia in ejus remanent institutis, nefas est cre-
 dere quod sanctus episcopus, discipulis illius
 Marcus, qui Alexandrinam primus gubernavit Eccle-
 siam, aliis regulis et traditionibus sua decreta fir-
 maverit: cum sine dubio de eodem fonte gratiæ
 unus spiritus discipuli fuerit et magistri: nec aliud
 ordinatus tradere potuit, quam quod ab ordinatore
 suscepit. » Præterea hoc decreto Constantini confir-
 matur, quod in canonicis constitutionibus legitur,
 in quo præter alia multa et hoc habetur· Ἐ Decer-
 nentes sancimus ut sacrosancta Romana Ecclesia
 principatum teneat tam super quatuor sedes Ale-
 xandrinam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Con-
 stantinopolitanam, quam etiam super omnes (3) in
 universo orbe terrarum Ecclesias Dei. » Ex quo
 colligere possumus eum Romanam Ecclesiam vel-
 uti principem omnibus præponere; cui non solum
 Antiochiæ Ecclesia, verum etiam Constantinopolita-
 na et reliquæ commendantur. Gregorius Dialogus ita
 dicit· Ἐ Constantinopolitana Ecclesia sedi apos-
 tolicæ subjecta est. » Item ex synodo Constantinopoli-
 tana· Ἐ Constantinopolitanæ, inquit, civitatis epi-
 scopum habere oportet primatus honorem post
 Romanum episcopum. » Ad hæc Anacletus dicit·
 Ἐ Romana sedes primatu, Dei gratia, exornatur
 a Domino, non ab alio eum cepit

(1) Orat. 7.

(2) Anacletus distinct 22, cap. Sacrosancta; Mar-
 cellus decr. cap. 24. quæst. 1, cap. Rogamus; Leo
 ibidem cap. Cum beatissimus.(3) G.
 sy
 so

ostium regitur, sic hujus apostolicæ sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesiæ Domino disponente reguntur. » Item Callistas dicit: « Non decet a capite membra discedere, » sed juxta Scripturam testimonium, « omnia membra caput sequantur. » Nulli vero dubium est quod apostolica sedes mater sit omnium Ecclesiarum, a cujus regulis nullatenus nos convenit deviare. » Item Gregorius aperte dicit (1): « Nulli fas est vel velle, vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta, nec nostræ dispositionis ministerium. » Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed exors fiat a sancto mysterio. » Item Cyprianus sanctissimus dicit: « Quicumque Petri cathedram, in qua Ecclesia fundatur, dereliquerit, in ea ulterius esse non audeat. » Item Nicolaus summus pontifex ita scribit (2): « Romanam Ecclesiam solus Christus fundavit et supra petram fidelis mox nascentis erexit, qui beato Petro æternæ vitæ clavigerò, terreni simul et cœlestis Imperii jura commisit (3). » Non ergo quælibet terrena sapientia, sed illud Verbum quo constitutum est cœlum et terra, per quod denique omnia condita sunt elementa, Romanam fundavit Ecclesiam. Illius certe privilegio fungitur, cujus auctoritate fulcitur. Unde non dubium est, quia quisquis cuilibet Ecclesiæ jus suum detrahit, Injustitiam facit; qui autem Romanæ Ecclesiæ privilegium, ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum, auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur: et cum ille vocetur injustus, hic est dicendus hæreticus: fidem quippe violat qui adversus eam agit, quæ est mater fidelis. » Item Pelagius addit: « Turpissimum esse schisma, quodque homines eodem modo ab alienigenis potestatibus conterentur, et canonicæ Scripturæ auctoritas, et antiquorum canonum veritas dolet. Qui igitur ab ecclesiastica sede scinditur, in schismate ipsum esse nemo ambigit, quodque adversus Romanam et œcumenicam Ecclesiam conatur mensam erigere, et ut schismaticum est Romanam Ecclesiam pro capite non habere, sic et hæreticum jura ejus auferre. Apertum est enim quod quicumque ab unitate fidelis et vel societate Petri apostoli quolibet modo semetipsum separaverint, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam possunt regni cœlestis ingredi. » Et hæc quidem Occidentales Patres doctores sine tergiversatione sic uti vides, et aperte pronuntiant. Secundum hos, Orientales doctores in testes adducemus, eosque inter se consentire manifestissime comprobabimus. schismaticus est qui non habet in capite hanc Petri Ecclesiam. » Item Nicolaus dicit: « Quicumque a capite membra discedere, » sed juxta Scripturam testimonium, « omnia membra caput sequantur. » Nulli vero dubium est quod apostolica sedes mater sit omnium Ecclesiarum, a cujus regulis nullatenus nos convenit deviare. » Item Gregorius aperte dicit (1): « Nulli fas est vel velle, vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta, nec nostræ dispositionis ministerium. » Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed exors fiat a sancto mysterio. » Item Cyprianus sanctissimus dicit: « Quicumque Petri cathedram, in qua Ecclesia fundatur, dereliquerit, in ea ulterius esse non audeat. » Item Nicolaus summus pontifex ita scribit (2): « Romanam Ecclesiam solus Christus fundavit et supra petram fidelis mox nascentis erexit, qui beato Petro æternæ vitæ clavigerò, terreni simul et cœlestis Imperii jura commisit (3). » Non ergo quælibet terrena sapientia, sed illud Verbum quo constitutum est cœlum et terra, per quod denique omnia condita sunt elementa, Romanam fundavit Ecclesiam. Illius certe privilegio fungitur, cujus auctoritate fulcitur. Unde non dubium est, quia quisquis cuilibet Ecclesiæ jus suum detrahit, Injustitiam facit; qui autem Romanæ Ecclesiæ privilegium, ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum, auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur: et cum ille vocetur injustus, hic est dicendus hæreticus: fidem quippe violat qui adversus eam agit, quæ est mater fidelis. » Item Pelagius addit: « Turpissimum esse schisma, quodque homines eodem modo ab alienigenis potestatibus conterentur, et canonicæ Scripturæ auctoritas, et antiquorum canonum veritas dolet. Qui igitur ab ecclesiastica sede scinditur, in schismate ipsum esse nemo ambigit, quodque adversus Romanam et œcumenicam Ecclesiam conatur mensam erigere, et ut schismaticum est Romanam Ecclesiam pro capite non habere, sic et hæreticum jura ejus auferre. Apertum est enim quod quicumque ab unitate fidelis et vel societate Petri apostoli quolibet modo semetipsum separaverint, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam possunt regni cœlestis ingredi. » Et hæc quidem Occidentales Patres doctores sine tergiversatione sic uti vides, et aperte pronuntiant. Secundum hos, Orientales doctores in testes adducemus, eosque inter se consentire manifestissime comprobabimus.

(1) Dist. 12, Nulli.

(2) Dist. 13, c. Omnes.

(3) Hæc postrema verba Bedæ tribuuntur, Decr.

τινουπόλεως φησὶν ἐπίσκοπον ἔχειν προσήκει πρὸ πάντων τμηθῆναι, μετὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἐπίσκοπον. Ἐπὶ Ἀνίκλητος φάσκει: « Πρῶτος, θρόνος ἐστὶν οὐρανόθεν χάρισματι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία· κοσμηθεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ παρ' ἄλλου τινός, συνίστη. Καὶ ὡσπερ στροφεῖ ἡ θύρα ἄγεται, οὕτω τῆ· ἀγία; ταυτησί καὶ ἀποστολικῆς ἐξουσίας τῷ ἀξιώματι, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ Κυρίου συναινέουσι, διεξίγονται. » Ἐπὶ Κάλλιστο; λέγει: « Οὐκ ἔξεστιν ἐκ τῆς κεφαλῆς τὰ μέλη χωρῖσθαι· ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν πάντῃ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ὁφείλει. Οὐδεὶς δὲ ἀμφισβᾶλλει τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν πᾶσῶν εἶναι μητέρα· ἥ; τῶν κενόνων οὐδαμῶς προσήκει χωρῖσθαι. » Ἐπὶ Γρηγόριος, ἀναφανθὼν λέγει: « Οὐδενὶ ἐξέστω, ἢ θεῶν, ἢ δυνάσθαι παρελθεῖν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆ· ἐντολῆς, οὕτω τῆς ἡμετέρας ἐπιπέσει; τὴν ὑπερηβάν. Ἐπὶ τούτων τῆς αὐτοῦ ἐκπτώσεως; λέγει: « μετῆς, ὅς ἂν ταῖς ἀποστολικαῖς ἐπιπέσειεν ἀπειπεῖν ἐντολαῖς, καὶ οὕτω τῶν αὐτῶν ἐν τοῖς ἱερῶσιν ἐχέτω· ἀλλ' ἄλλοτερο; γενέσθω τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου. » Ἐπὶ Κυπριανός; ὁ ἀγιώτατος φάσκει: « Ὅς ἂν τὴν καθέδραν τοῦ Πέτρου, ἐπ' ἣ ἡ Ἐκκλησία ἐστήρικται καταλίπη, ἐν Ἐκκλησίᾳ ταυτὸν εἶναι μὴ θαῤῥαί. » Ἐπὶ Νικόλαος; ἄρκρος ἀρχιερεὺς, οὕτω λέγει: « Τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν μόνος ὁ Χριστὸς ἐθεμελίωσε· καὶ ἐκ τῆς πέτρας τῆς πίστεως, μικρὸν ὅσον γεννησομένην ἐστήριξεν· ὅς ἐν τῷ ἱερῷ Πέτρῳ καὶ κλειδοῦργῳ αἰωνίου ζωῆς, ἐπιπέσει ἅμα καὶ οὐρανόθεν βασιλείας τοῦ; νόμου παρίδωκεν. Οὐ τούτων πάντα τὰ γήινα ἐπίσημα, ἀλλ' ἐκείνο τὸ ῥῆμα ᾧ συνίστησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καὶ δι' οὐ πάντα τὰ στοιχεῖα γέγονε, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐστήριξεν Ἐκκλησίαν. Ἐκείνου ὅπως τοῦ δικαίωματος δικαίον ὄν ἀπολαμβάνειν, οὐ τῷ ἀξιώματι συνίσταται. Ὅθεν οὐδεὶς ἀμφισβᾶλλει, ὅτι ὅς ἂν τις Ἐκκλησίας τὸ δικαίον ὀφείλοι, ἀδικῶσ; ποιῶ· ὅς δὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξίαν, παρ' αὐτοῦ τοῦ πᾶσῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ κεφάλαιον ἔχοντος, ὁθεῖσαν ἀπέλοι, οὕτως ἀναμφισβᾶτως εἰς αἵρεσιν ὀλισθαίνει. Καὶ ὡσπερ ἐκείνος νοσῶν ἀδικῶσ;, οὕτω καὶ οὗτος αἰρετικῶσ;. Τὴν γὰρ πίστιν καταδυνασταύει, ὅς ἐναντίον ἐκείνου τοῦ; ἡ ἐστὶ μητέρα τῆς πίστεως. » Ἐπὶ καὶ Παλάγιος; λέγει: « Τὸ σχίσμα αἰσχρῶσ; εἶναι· καὶ διὰ τῶν ἄλλοτεριῶν δυνάμεων τοιοῦτοτρόπως ὁλοθεσθῆαι ὀφείλει τοῦ; ἀνθρώπου, καὶ τῆς κωνσταντικῆς Γραφῆς; τὸ ἀξίωμα, καὶ τῶν πατρῶν κανόνων ἢ ἀλήθεια δέδοται. Ὅστις ἂν τοῖνον τοῦ ἀποστολικοῦ ἐθήρηται θρόνου, ἐν σχίσματι αὐτὸν εἶναι οὐδεὶς ἀμφισβᾶλλει. Καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ οἰκουμένης Ἐκκλησίας σπουδάζειν τρέψαν; ἀναστήσαι. Ὅθεν ὡς Ἐκκλησίαν, οὕτως αἰρετικὸν καὶ τὸ ταύτης δικαίον ἐπιπέσει; καὶ ἐκ τῆς συνδικησεως Πέτρου τοῦ ἀποστολοῦ, ὅποιον ἂν τρόπον ἑαυτοῦ; διήρησαν, οὗτοι μὲν γε καὶ οἱ τοιοῦτοι, τῶν δεισμών τῶν ἀμειβῶν, οὕτω λυοῦνται, οὕτω τὴν θύραν δυνήθειν τῆς οὐρανόθεν βασιλείας; εἰσελθεῖν. » Ταῦτα μὲν οἱ δυτικοὶ Πατέ-

cap. 14, q. 1, c. Quicumque. Pelagii verba sunt ea una cum superioribus. Genadius habebat decessum Græca lingua translatum.

ραῖ τε καὶ διδασκαλοὶ, ἀνοποστῶλας οὕτω τε, ὡς ὄραξ, καὶ σαφῶς καταγγέλλουσι· μετ' αὐτοὺς δὲ, τοὺς ἀνατολικούς διδασκάλους εἰς μαρτυρίαν παρέξομεν· καὶ ἐκείνοις ὁμοφωνοῦντας· τοῦτου, λαμπρῶς παραστήσομεν.

Γ.

Καὶ πρῶτος, ὁ τῆς Δαμασκοῦ μέγας φωστὴρ παρῖτω· οὗτος γὰρ ἐν τῷ λόγῳ τῷ παρ' αὐτοῦ ποιηθέντι εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου, οὗ ἡ ἀρχὴ, «Διὺτε πανηγυρίσωμεν, ὡ θεόφιλον σύστημα,» μετὰ πολλὰ ἄλλα, οὕτω καὶ περὶ τοῦ προκειμένου φησὶν· «Ὁς μὲν ἀνθρώπος τὴν πεῦσιν προβάλλεται· ὡς εἰ θεὸς· λαθριῶς σφίξει τὴν πρῶτον ἀκολουθήσαντα, ὃν τῆ οικεῖα προγνώσει προώρῃσε, τῆς Ἐκκλησίας πρόεδρον ἐπέσειον· τούτω ὡς θεὸς ἐμπνεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ φθίγγεται. Τίς δὲ ἡ πεῦσις, «Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;» Ὁ δὲ Πέτρος, ἐμπύρῳ τῷ ζῆλῳ καίμενος, καὶ τῷ ἁγίῳ θεοπροφύμενος Πνεύματι, ἔφη· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Ὁ μακαρίου στόματος· ὡ πα·ολθίῳν χειλίῳν!· Καὶ μετ' ὀλίγα, «Αὕτη ἡ πίστις ἀκλινήσκει καὶ ἀκλόνητος, ἐφ' ἧ ὡς πέτρα ἡ Ἐκκλησία ἐστηρικταί.» Ἡς ἐπαξίως ἐπάνυμος γέγονας· ταύτης κύλα· ἄρου, ἀφρετικῶν στόματα, δαιμόνων ὄργανα, καταδραμοῦνται μὲν, ἀλλ' οὐ κατισχύσουσι· κίθοπλίσονται, ἀλλ' οὐκ ἐκπορθήσουσι. Βέλη νηπίων αἰ πληγαὶ αὐτῶν γαγόνσιν τε καὶ ἔσονται· ἀσθηήσουσιν αὐτῶν αἰ γλώτται, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἔσονται. Καθ' ἑαυτοῦ γὰρ τεύχει κακὰ, ὁ τῆ ἀληθείᾳ ἀντικαθιστάμενος. Ταύτην αὐτῆς μὲν οικεῖα ἐκτίσαστο αἵματι· σοὶ δὲ ὡς πιστοτέρῳ ἐγχειρίζει θεράπνεται, ταύτην ἀκλόνητον καὶ ἀκύμαντον σοὶς λιταί· διαφύλαξον. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ περιτραπήσεται πώποτε, οὐ σε·σθήσεται, οὐ πορθήσεται, ἀσφαλῆς ἡ κεκολλησῖς· ὁ Χριστὸς ἔφη· δι' οὐ οὐρανὸς ἐστερεῖται· γῆ ἡδρασταί· καὶ μένει ἀκράδιντος. Τῷ λόγῳ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Καὶ μετὰ πάνυ βραχία, «Χριστὸν καθικέτευσον, τὸν σὲ κλιθεῖον τῆς βσιλείας κηρύξαντα· τὸν τὸ δεσμεῖν εὐθύνας καὶ λύειν σοὶ δωρησάμενον.» Καὶ μετὰ τίνα καὶ ἄλλα, πάλιν φησὶν· «Ἀλλὰ τί Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην παρεῖληξε; Πέτρον, τὴν μαρτυρίαν ἣν ἀληθῶς μεμαρτύρηκεν ἐκ Πατρὸς μαρτυρουμένην εἰκονῶναι βουλόμενος, πιστούμενός τε τὴν οικεῖαν ἀπόφασιν, ὡς ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος ταύτην αὐτῷ ἀπακάλυψε· καὶ ὡς πρόεδρον καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας δεξιόμενον τὰ πηδάλια.» Ὁρᾷ ὡς προέδρῳ τῷ Πέτρῳ, καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἔχοντι τὴν ἀρχὴν, προῦχειρίσαστο τὰ πηδάλια; Οὕτως ἀπὸ τῆς κωπῆ καὶ βουούσῃ τὰ ὄντα παρόμοιοι εἰσιν, οἱ μὴ ἀκούσιν καὶ βλέπειν ἐθέλοντα, καὶ φασιν. Ἀλλὰ τῷ Πέτρῳ μόνῳ εἰδῖθη τοῦτο, οὐ μὴν δὲ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ὡς μωροῖν ἀνθρώπων ἀπόφθεγμα, καὶ μηδενῶς ἀσθησῖν ἔχόντων ὑπάρχον· εἶδε μὲν ἡμᾶς εἶσαι ἀναπολόγητον, ὅτι κατὰ δίκαιον λόγον, οὐ χρῆζει τοκαράπαν ἀπολογίας τίνας. Διὰ δὲ τοὺς βουλομένους γενναίως ἐκείνους ἀμύνασθαι, ἐλέγξωμεν αὐτὸ, ὡς ἀκαιδέσιας ἀνάπλεων. Εἰ τοῦτο γοῦν ζώσομεν, καὶ τὴν καθόλου πίστιν ἀνατρέφομεν· καὶ λάνην κηρύξαντα Χριστὸν· καὶ μυρία ἀτοπήματα ἐντεῦθεν φανήσονται· εἰ ἡ πίστις τῷ Χριστῷ,

Α

VI.

Et primus Damasci præclarum lumen accedat, hic enim in oratione in Domini transfigurationem a se conscripta, cujus principium est: «Eia, festum diem celebremus, o Deo chara societas,» post alia multa sic de proposita questione disserit: «Ut homo quidem interrogationem proponit, ut vero Deus latenter ostendit, qui proxime secuturus est, quem sua præcognitione prædestinavit dignum Ecclesiæ præsidem, hunc tantquam Deus inspirat et per eum loquitur. Qualis autem est interrogatio? «Quem me dicitis esse?» At Petrus ardenti incensus zelo, et sancto actus Spiritu, respondit: «Tu es Christus Filius Dei vivi.» O beatum os, labia felicissima. Et paulo post: «Hæc est fides recta et inconcussa, super quam ut super petram Ecclesia est firmata, ex qua digne cognomen accepisti. Hanc portæ inferi, hæreticorum ora, dæmonum machinationes incursonibus verabunt, at non prævalebunt; armis oppugnabunt, at non vastabunt. Te'a infantium sunt et crunt eorum vulnera; languescunt illorum lingua et in ipsos convertentur. Sibi ipsi perniciem struit qui se opponit veritati. Hanc ipse suo redemit sanguine, tibi vero ut fidelissimo servo in manus tradit. Hanc inconcussam et mergi nesciam tuis precibus serva, quia nunquam subvertetur, nunquam vastabitur; secunda fiducia Christus dixit, a quo cælum firmatum est, terra fundata et manet inconcussa, nam verbo cœli firmati sunt.» Et paulo post: «Christum deprecare, qui te regni clavigerum prædicavit, qui peccata ligare et solvere est elargitus.» Et post alia quedam rursus dicit: «Sed cur Petrum, Joannem et Jacobum assumpsit? Petrum, ut vero ostenderet testimonium a Patre testificatum, verbaque a se dicta comprobaret quemadmodum Pater cœlestis ei revelavit: et ut eum qui princeps futurus erat, et totius Ecclesiæ clavum suscepimus.» Animadvertis quod Petro ut præsidi, et totius Ecclesiæ principatum obtinenti, clavum tradidit? Profecto surto aspidei et aures obstruendi sunt similes, qui neque audire volunt, nec videre. Nimirum inquirunt: At Petro tantum hoc datum est, sed non ejus successoribus. Hæc ut a fatuis prolatum verbum, omnisque sensus expertibus, silentio præterire oportebat, quoniam nulla plane indiget responsione. Sed in gratiam eorum qui volunt eos strenue propellere, id ipsum et omnis inscitia refertum refellamus; alioquin, si id concesserimus, catholicam fidem subvertemus, et Christum falsum predicasse dicemus, et alia infinita absurda inde sequenter: si Christi fides neque ad Petrum et ceteros apostolos pertinet, potest vero non; si Petro tantum

canones synodales instituti sunt, si potestatem non habuerunt? Quomodo magnus Constantinus obedientiam Sylvestro exhibuit in omnibus tanquam Petro, ut antea ex ejus decreto scriptum est? Quomodo Romanorum imperator (1) Alexandro papæ inclinata cervice collum ejus pelli submisit, cum diceret: « Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem: » at ille respondit: « Non tibi, sed Petro obedientiam exhibeo; » et Pontifex: « Et mihi et Petro? Quomodo igitur non erubescitis hæc pronuntiando? Quomodo hæretici a summo pontifice fuissent expulsi, a sacrisque conciliis, si usque ad apostolos Ecclesia valuisset, postea vero non? Quomodo hæc non dixerunt qui per temporum vices hostes et inimici Ecclesiæ Dei exstiterunt, hæretici nimirum: illi enim ab œcumenica Ecclesia pulsati et exagitati hoc dicere non audebant, vos vero hæc afferentes illorum defensionem suscipere videmini. Oportet igitur, Arium, Macedonium, Nestorium, Dioscorum, Severum cæterosque impii illius cœtus hæreticos resurgere, gratiasque vobis reddere et obnoxios esse, quia quod illis ne in mentem unquam venit, vos, eorum suscepta defensione, assertis. Sed quod multe

et influitæ absurditates hinc oriuntur et cæcis est manifestum, ideoque satis de his.

ριων, Δ' Ισχορον, Σεβήρον, και την λοιπήν εκείνην

χάρτας ἠμολογῆσαι και ἀποδοῦναι ὑμῖν, ὅτι ἄπερ ἐκαίνοι οὐδ' εἰς νοῦν ἐπιμνήσθησαν εἰπεῖν, ὑμεῖς

ἐκαίνοι ὑπερασπιζόμενοι λέγετε. Ἄλλ' ὅτι πολλά και ἄπειρα ἀπό τούτου ἀναφανήσονται ἔστω, και

τυφλεῖς δῆλον. Διὰ τούτου, ἄλλες μὲν περὶ τούτων.

VII.

Afferemus etiam alia testimonia et sententias sanctorum doctorum Ecclesiæ aperte comprobantium propositam a nobis quæstionem, quod pontifex Romanus totius Ecclesiæ caput est et magister, et ipsi tantum datum esse iudicare, et de fide inquirere, et ordinare totum orbem terrarum, atque hæreticos sedibus pellere et orthodoxos restituere. Ac primum vobis sententiam latam contra sacrum Chrysostomum in hoc testem adducemus, qua injuste damnatus est ab iis qui Constantinopolitanas res gerebant, et exilio mulctatus: cujus rei Innocentius papa certior factus, imperatorem cum uxore cæterisque sacerdotibus et pastoribus excommunicationi subjecit, ea conditione nisi Chrysostomum in suam sedem revocaret; nam de Chrysostomo lata sententia, et in gratiam Eudoxiæ damnato, in Cucussum Armeniæ oppidum acerbo exsilio ablegarunt. Quam rem is ad Innocentium sanctissimum Romanum pontificem detulit. Non enim habebant alio quo confugerent Orientales pontifices, nisi ad Romanum pontificem, cum injuriis afficerentur, dictum Domini ad Petrum in memoriam revocantes: « Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. » Quamobrem divus Innocentius, sacri Joannis acceptis litteris, Constantinopolim scribit, ut Joannem in suam sedem restituant; quibus dicto

A χρι τοῦ Πέτρου ὑπῆρχε, και τῶν λοιπῶν ἀποστόλων μετὰ ἐκ ταῦτα, οὐδαμῶς. Εἰ τῷ Πέτρῳ μόνῳ και τοῖς ἀποστόλοις ἰδῶθη, οὐ μὲν και τοῖς διαδόχοις αὐτῶν. Ὁ μωρίας φανερωτάτης ὡ διανοίας διεστραμμένης! Πῶς αἱ σύνοδοι ἐγένοντο, συνανιστώσαι τὴν Ἐκκλησίαν; πῶς κανόνες συνοδικοὶ γεγονῶσι, εἰ ἐξουσίαν οὐκ εἶχον; πῶς Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, τῷ Σιλβέστρῳ τὴν ὑποταγὴν δίδωκεν ὡς τῷ Πέτρῳ, και οὐκ ἔλαττον; ὡς προέγραπται ἐν τῷ τούτου θεσπισματι. Πῶς δὲ και ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀλαμανίας, Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπῃ κλίνας τὸν αὐχένα, τὸν κοῦν αὐτῷ τῷ τραχήλῳ ἰδέετο, λέγοντος, ἸΓέγραπται, ἐπὶ ἀσπίδα και βασιλισκὸν ἐπιθήσει, και κατακατήσας λέοντα και δράκοντα. Ὁ Αὐτὸς δ' ἀπακριβῆ, « Οὐ σὺ τὴν ὑποταγὴν δίδωμι, ἀλλὰ τῷ Πέτρῳ. » ὁ δὲ πάπας,

B Ἐκάμω και τῷ Πέτρῳ. Πῶς οὖν οὐκ αἰσχυρόν ἐστι λέγει τοιαῦτα; Πῶς αἰρετικοὶ ἀπεισοραχισθησιν παρὰ τοῦ ἄκρου ὀρχιστῶς; και τῶν ἱερῶν συνόδων, εἰ μέχρι τῶν ἀποστόλων ἡ Ἐκκλησία ἐδύνατο, μετὰ δὲ ταῦτα οὐ; Πῶς δὲ οὐκ εἶπον τούτου ὁ κατὰ καιροῦς ἐχθρὸς και πολέμιος τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, οἱ αἰρετικοὶ ὀρθόδοτοι; ἐκαίνοι μὲν γὰρ ἐλαυνόμενοι και διωκόμενοι παρὰ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας, τολμησάτω εἰπεῖν τούτου οὐκ εἶχον. Ὑμεῖς δὲ νῦν λέγοντες τούτου, φαίνεσθε ὑπερκαλογοῦμενοι ἐκαίνοι.

Δεῖ οὖν Ἀρειον, Μακεδόνην, και Εὐνόμιον, Νεστόριον, Δ' Ισχορον, Σεβήρον, και την λοιπήν εκείνην

C

Z.

Παράξομεν δὲ ἄλλας μαρτυρίας και βῆτὰ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, φανερώς δεικνύοντα τὸ προκείμενον ἡμῖν τούτου ζήτημα, ὅτι ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, πάσης ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ και διδάσκαλος· και αὐτῷ μόνῳ δέδοται κρῖναι τε και ἐξετάζειν τὴν πίστιν· και κανονίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· και ἀπελαύνειν τοῦ θρόνου αἰρετικούς, και ἀποκαθιστῆν ὀρθοδόξους. Καὶ πρῶτον ὑμῖν εἰς μαρτύριον, τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου τὴν κρίσιν ἐπάξομεν· ἦν κατεκρίθη ἀδικῶς παρὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, και ἔξοριζα κατεδικάσθη, πῶς ὁ Ἰννοκέντιος ὁ πάπας μαθὼν τούτου, βασιλεῖα τε και βασίλισσαν, και πάντας τοὺς τότε ἱερεῖς και ποιμένες ἀφοριστῆ καθυπέβαλεν, ἂν μὴ τὸν Χρυσόστομον εἰς τὸν ἐκ τούτου ἐπαναγάγοιεν θρόνον; κρῖναντες γὰρ τὸν Χρυσόστομον, πεθηνίκα τῆς εὐδοξίας, και καταδικάσαντες, εἰς Κουκουσδὸν, πόλιν τῆς Ἀρμενίας, ἔξοριζα πικρῶ καθυπέβαλον. Αὐτὸς δὲ γράφει πρὸς Ἰννοκέντιον τὸν ἀγιώτατον Ῥώμης ἀρχιερεῖα, οὐ γὰρ εἶχον ποῖ προσδράμοιεν οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερεῖς ἀδικούμενοι, εἰ μὴ πρὸς τὸν Ῥώμης ἀρχιερεῖα μνησθέντες τοῦ Κυρίου εἰπόντες πρὸς Πέτρον· « Καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφεὶς, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ὅθεν Ἰννοκέντιος ὁ θεῖος, δεξιόμενος τὰ τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου γράμματα, γράφει πρὸς τοὺς ἐν Κων-

(1) *Federicus primus Ahenobarbus*. Fuit hic acerrimus hostis Ecclesiæ

σταυτηνουπολεις, ὅπως τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν ἐκαστοῦ Ἀ
 ἐπινακαλῶσαι θρόνον. Ὁ μὴ ποιησάντων, καὶ τοῦ
 Ἰωάννου πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντος, ἐκ δευτέρου γρά-
 φει πρὸς Ἀρκάδιον καὶ Εὐδοξίαν τοὺς βασιλεῖς,
 ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτως :

Ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου πάπα.

Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου, βλά-
 πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὡς πατὴρ Ἀδελ τοῦ
 δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκατόνου Κάλιν· καὶ παντὶ
 τρόπῳ ἐκδικηθήσεται. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πλεονεξίαι,
 ἀλλὰ καὶ ἐν κτηρῶ ἐρήνης δουραγμῶν μέγα κατὰ τῆς
 τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συν-
 στήσω. Ἐξέτισας τὴν μέγα τῆς οἰκουμένης διδασκα-
 λου ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἀκρίτως συνεξελώξας
 αὐτῶ καὶ τὸν Χριστόν. Οὕτως γὰρ οὕτως οὐδὲν
 περὶ αὐτοῦ, ὡς γὰρ τὴν κληρὸν εἶλαχε μετὰ τῶν
 ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ, καὶ ἡ ἀφῆρτος ἡ συμ-
 φέρῃ, ἀλλὰ οὐλοῦμαι φρονεῖσθαι πρῶτον μὲν τῆς
 σωτηρίας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν· ἔπειτα καὶ περὶ
 τῶν στεργθέντων καὶ λιμωξάντων τῆς ἐκείνου παν-
 τόφρου διέσχευ· καὶ νοθεσίας. Οὐ γὰρ μάταιον ἢ Κων-
 σταυτηνουπολιτῶν Ἐκκλησία ἐξημῶθη τῆς ἐκείνου
 ἐκλήρου γλώττης, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἀφῆλος ἐχθ-
 ρουσαν, ἀπολέσασα τοιοῦτον ἔνθεον ἄνδρα· πειθη-
 νίας μὲν γυναικὸς παραχωρησάσης τοῦτο γενέσθαι
 τὸ δραματούργημα. Πλὴν ἐκδίδεται τὴν ἐντεῦθεν
 τιμωρίαν, καὶ τὴν μέλλουσαν ἀτελεύτητον κλάσειν,
 οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας ἀπερχομένη αὐτῇ.
 Ἢ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸν βίον κατέλιπε,
 τὴν πίστιν τηρήσας, καὶ στηρίξας τοὺς σαλευόμε-
 νους, ἀλλ' εἰς ἀλήκτους αἰῶνας τὴν ἀδαπάνητον
 τρυφὴν καὶ ἀθάνατον ἐκληρονόμησεν. Ἢ δὲ νέα Ἀρ-
 λιδά Εὐδοξία, ἡ κατὰ μικρὸν τῷ ἔργῳ τῆς πλάνης
 ξυρῆσάσας, ἐπῆγαγεν ἑαυτῇ κατέρχον, ἐκ πολλῶν
 στομάτων· δευμύσασα φορτῶν ἀμαρτημάτων βαρῶ
 καὶ δυσδάντακτον, προσθεῖσα τοῦτο τοῖς πρώην αὐ-
 τῆς ἀμαρτήμασι. Διὸ ἐγὼ ἀμαρτωλὸς καὶ ἐλάχιςτος,
 ὡς πιστευθεὶς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου
 Πέτρου, ἀφορίζω σὲ τε κακείνῳ τῆς μεταλήψεως
 τῶν ἀχρίτων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν·
 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παντοῦ ἐπίσκοπον ἢ κληρικόν,
 ὄντα τοῦ τάγματος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας,
 τοιμῶντας ἐπιχειρήσαι καὶ μεταδύναι ὑμῖν, ἀφ' ἧς
 ὄρας ἀναγνῶτέ μου τὸν παρόντα δεσμὸν, ὅτι οὐκ
 καθίρεσθαι εἶναι. Εἰ δὲ βιάσθαι τινα ὡς ἐξουσια-
 στοί, καὶ παρεξέλθετε τοὺς θεθέντας ὑμῖν κανόνας,
 παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔσθε
 ἐπιστάμενοι ὡς πρῶτον μὲν οὐ μικρὸν ὑμῖν τὸ
 ἀμάρτημα γειήσεται ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρί-
 σιως, ὅτι οὐ δυνήσεται ἀξίωμα βιωτικόν τινα ὡφε-
 λήσει· ἐκείνων δὲ τὰ ἐνδὸς ἐχυθῆσονται, πρὸς
 ὑπεριγίματα πάντων. Ἀρσάκιον δὲ ὅν εἰσηγάγετε εἰς
 τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάν-
 νου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιρούμεν, σὺν πᾶσι τοῖς

non parentibus, ac Joanne vita functo, iterum ad
 Arcadium et Eudoxiam imperatores litteras scribit
 hujus exempli :

Epistola Innocentii papa (1).

Vox sanguinis Joannis fratris mei ad Deum
 clamat, adversum te, o imperator, ut olim justus
 Abel contra fratricidam Cain. Sed omni ratione
 vindicabitur. Neque id commisisti tantum, verum
 etiam pacis tempore persecutionem magnam in Ec-
 clesiam Dei et sanctos ejus instituisi, magnum
 ipsæ doctorem e sua sede indemnatum pellendo,
 Christum etiam una cum eo insectatus. Neque vero
 vicem ejus doleo, quia is hereditatem accepit cum
 sanctis apostolis in Dei Salvatoris nostri Jesu
 Christi regno, quoniam non ferenda est ea
 jactura. Sed animo angor, primum reputans salu-
 tem animarum vestrarum, postea ob eos qui illo
 destituuntur et esuriunt sæ sapientissimæ doctri-
 næ præceptis ac monitis imbuti. Neque solum Con-
 stantinopolitana civitas detrimentum sensit ejus
 mellifluæ linguæ, sed et omnis Occidentalis plaga
 est viduata, eo amisso divino viro, unius mulier-
 culæ suasu, quæ hanc voluit excitari tragœdiam.
 Verumtamen hujus mundi ultionem ea non effugiet,
 et æternam postea paucis diebus interjectis sentiet,
 decedendo. Quamvis enim beatus Joannes hanc
 vitam reliquerit fidem tuendo et fluctuantes confir-
 mando, in sempiterna tamen sæcula inexhaustam
 gloriam atque immortalam est consecutus. At hæc
 nova Dalila Eudoxia sensim erroris novacula
 te abrãdens, adversus semet maledictionem com-
 paravit ex ore multorum (2), vinciendo onus peccato-
 rum grave atque intolerandum, hoc præterea
 adjuncto proxime perpetratis facinoribus. Ideo ego
 peccator et minimus, ut cui sedes est credita ma-
 gni Petri apostoli, interdico tibi et illi participatione
 intemperatorum mysteriorum Christi Dei nostri.
 Præterea qualemcunque episcopum vel clericum in
 ordine constitutum sanctæ Dei Ecclesiæ qui ausus
 fuerit auxilium præbere et communicare vobiscum,
 ex quo tempore legeritis præsens vinculum, depo-
 ni jubeo. Quod si vos ut potestatem habentes, ali-
 cui vim inferetis, et transgressi fueritis canones
 vobis traditos a Salvatore per sanctos apostolos,
 scitote quod non ad parvum vobis imputabitur
 peccatum in tremenda die judicii, quando non po-
 terit nlla dignitas mundana prodesse, et quæ latent,
 in omnium conspectum aspicienda fundentur. Ar-
 sacium vero, quem vos in sedem episcopalem pro
 magno Joanne induxistis, post mortem etiam depo-
 nimus cum omnibus ejusdem sectæ episcopis atque
 sociis. Indignus enim est tanquam adulter epis-
 copatus. Nam omnis plantatio quam
 dum tribus mensibus expletis a (1)
 silio.

(1) Hæc Epistola ita ad verbum reperitur apud
 N.ceph. lib. xii.
 (2) Eudoxia, ut scribit Zonaras, partu obiit non-

Pater meus cœlestis eradicabitur, nec nomen illius in sacris voluminibus inscribetur. Theophili depositioni addimus excommunicationem, anathematizationem et plenam a Christianismo separationem. »

Προσιθίμεθα τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου, ἀφορισμῶν, ἀναθεματισμῶν, καὶ τελείαν ἀλλοτριώσιν Χριστιανισμοῦ. »

Animadvertis ex hoc loco auctoritatem illius divinæ sedis? quod non solum viventem deposuit Arsacium, verum etiam defunctum Arsacium dicit, quem in sedem Joannis induxistis, et defunctum deponimus, quod idem est ac si dixisset, Nolumus eum pontificem in libro inscribi in futuro iudicio, nam in eo facile juhemus Joannem aureum Constantinopolitanum pontificem esse, nunc et in futurum Arsacium nullo pacto. At Theophili Alexandrini depositione (eo quod in synodo Thessalonice coacta (1), in Eudoxiæ gratiam curavit ut damnetur et in exilium pelleretur Chrysostomus) non fuit contentus divinus hic summus pontifex, quamquam synodalis erat ea depositio coramque legalis, adjecit excommunicationem (o malum!) et plenam a Christianismo separationem. O rem admirabilem! qui semel baptizatus est in nomine sanctæ Trinitatis et in Christianorum albo inscriptus, hic de libro delet et exhit Christianismo. Hoc liquido ostendit potestatem quam habet ea divina sedes. Si ergo, ut vos creditis, Petro tantum tradita est, non ejus successoribus, quoniam pacto Theophilus, Arsacius, Arcadius, Eudoxia et ceteri a Romano pontifice depositi et damnati non responderunt, Tuas reprehensiones non æstimamus, quod Petro tantum, non tibi datum est id. At id quidem non potuerunt nec dicere ausi sunt, imo veniam erratorum ab eo petierunt. Sed hoc plane sufficit, ut arbitor, ad comprobandum Petri et reliquorum apostolorum successores eandem potestatem obtinere, nequo minorem horum successores.

λογητοῦν τοῖς ἐκπαισμένοις, παρ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀρκεῖ κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ καὶ τοῖς διαδόχοις Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἔχειν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν. καὶ οὐκ ἐλάττωσιν τοῦτων τοῖς διαδόχοις ἔχειν.

VIII.

Nunc ad alias probationes et indubitata testimonia accedimus, quod is et non aliud caput est plenitudinis Ecclesiæ, ex epistola imperatoris Justiniani ad Epiphanium Constantinopolis patriarcham in sancta synodo Trulli ab ipso coacta, cujus principium: « Imperator Justinianus Augustus (3), » — « Cum recta et inculpata religio, quam proficitur et prædicatur sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia, nullo modo innovationem admittat, nos doctrinam sanctorum apostolorum, et eorum qui post illos in sanctis Dei Ecclesiis versati sunt, sequentes, æquum esse existimamus notam et testatam omnibus spem, quæ in nobis est relinquere, » et cetera ejusdem epistolæ, in qua aperte perspicitur fides et confessio

Α συγχοινωνήσασιν αὐτοῦ τῇ προδοσίᾳ ἐπισκόποις. Οὕτως μὲν τὸ ὄνομα ἐγγραφήτω τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις· ἀνάξιος γὰρ ἐστίν, ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπισκοπὴν. Πᾶσα γὰρ φυτεία μὴ φυτευθεῖσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἐκρίζωθήσεται.

Βλέπετε κἀναυθα τὴν αὐθεντίαν ἣν ἔχει ὁ θεὸς ὁ ῥόνος ἐκεῖνος; ὅτι τὸν μὲν Ἀρσάκιον οὐ μόνον ζῶντα καθήρησιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον. Ἀρσάκιον δὲ, φησὶν, ὃν ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου εἰσγάγετε εἰς τὸν ὄρνον, καὶ μετὰ θάνατον καθαιρούμεν αὐτόν. Τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐ βουλόμεθα γραφῆναι αὐτὸν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀρχιερέων ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει. Ἐκεῖ γὰρ Ἰωάννην τὸν χρυσοῦν ἀρχιερέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἶναι καὶ ἕσασθαι βρόδῳ ἀποφαινόμεθα· Ἀρσάκιον δὲ οὐδαμῶς. Τῇ δὲ Θεοφίλου καθαιρέσει τοῦ Ἀλεξανδρείας, τῇ κατὰ τῆς ἐν Θεσσαλονικίᾳ συνόδου γενομένη, διὰ τὸ ἐπιμεληθῆναι αὐτὸν τῆς κατακρίσεως καὶ ἐξορίας τοῦ Χρυσοστόμου, χάριν τῆς Εὐδοξίας, οὐκ ἠρκέσθη ὁ θεὸς αὐτὸς ἄρκος ἀρχιερέως, καίπερ συνοδικῇ οὕτῃ, καὶ διὰ τριτοσητητῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ προστίθησιν αὐτῇ, καὶ ἀφορισμῶν, καὶ ἀναθεματισμῶν· φεῦ τῶν κακῶν! καὶ τελείαν ἀλλοτριώσιν Χριστιανισμοῦ. Ὡ τοῦ θαύματος! τὸν ἀπαξ βαπτισθέντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ γραφέντα ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Χριστιανῶν, οὗτος ἀπαλείφει αὐτὸν τῆς βίβλου, καὶ ἐκδύει αὐτὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δεικνύσιν ἀριθίως τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχει ὁ θεὸς ὁ ῥόμος ἐκεῖνος. Εἰ οὖν κατ' ὁμοίαν τῷ Πέτρῳ μόνῳ δέδοται, καὶ οὐ τοῖς διαδόχοις, πῶς Ἀρσάκιος καὶ Θεόφιλος, καὶ Ἀρκάδιος καὶ Εὐδοξία, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τότε καθαιρεθέντες καὶ καταδικασθέντες παρὰ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως, οὐκ εἶπον, ὅτι προσέχομεν τοῖς, παρὰ σοῦ ἐπιτιμίαις, ὅτι τῷ Πέτρῳ μόνῳ καὶ οὐχὶ σοὶ δίδεται τοῦτο; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ εἶχον, οὐδὲ ἐτόλμων εἰπεῖν, συγχώρησιν δὲ μὴ

Β τὸ τοῦ θαύματος! τὸν ἀπαξ βαπτισθέντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ γραφέντα ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Χριστιανῶν, οὗτος ἀπαλείφει αὐτὸν τῆς βίβλου, καὶ ἐκδύει αὐτὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δεικνύσιν ἀριθίως τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχει ὁ θεὸς ὁ ῥόμος ἐκεῖνος. Εἰ οὖν κατ' ὁμοίαν τῷ Πέτρῳ μόνῳ δέδοται, καὶ οὐ τοῖς διαδόχοις, πῶς Ἀρσάκιος καὶ Θεόφιλος, καὶ Ἀρκάδιος καὶ Εὐδοξία, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τότε καθαιρεθέντες καὶ καταδικασθέντες παρὰ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως, οὐκ εἶπον, ὅτι προσέχομεν τοῖς, παρὰ σοῦ ἐπιτιμίαις, ὅτι τῷ Πέτρῳ μόνῳ καὶ οὐχὶ σοὶ δίδεται τοῦτο; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ εἶχον, οὐδὲ ἐτόλμων εἰπεῖν, συγχώρησιν δὲ μὴ

Γ τὸ τοῦ θαύματος! τὸν ἀπαξ βαπτισθέντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ γραφέντα ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Χριστιανῶν, οὗτος ἀπαλείφει αὐτὸν τῆς βίβλου, καὶ ἐκδύει αὐτὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δεικνύσιν ἀριθίως τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔχει ὁ θεὸς ὁ ῥόμος ἐκεῖνος. Εἰ οὖν κατ' ὁμοίαν τῷ Πέτρῳ μόνῳ δέδοται, καὶ οὐ τοῖς διαδόχοις, πῶς Ἀρσάκιος καὶ Θεόφιλος, καὶ Ἀρκάδιος καὶ Εὐδοξία, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τότε καθαιρεθέντες καὶ καταδικασθέντες παρὰ τοῦ Ῥώμης ἀρχιερέως, οὐκ εἶπον, ὅτι προσέχομεν τοῖς, παρὰ σοῦ ἐπιτιμίαις, ὅτι τῷ Πέτρῳ μόνῳ καὶ οὐχὶ σοὶ δίδεται τοῦτο; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ εἶχον, οὐδὲ ἐτόλμων εἰπεῖν, συγχώρησιν δὲ μὴ

II.

Ἐλευσόμεθα δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἀποδείξεις, καὶ μαρτυρίας ἀναντιβῆτους, ὅτι ἐκεῖνος καὶ οὐκ ἄλλος κεφαλὴ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιφάνιον, ἀπὸ τῆς συναθροισθείσης αὐτῷ ἱερᾶς συνόδου ἐν τῷ Τρούλλῳ, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Ἀγούστος, τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμῆτου πίστεως, ἡμεῖς κηρύττει ἡ ἀγιωτάτη τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, κατ' οὐδένα τρόπον κενισμῶν δεξιμένης, ἀκολουθοῦντες, ἡμεῖς τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' ἐκείνους διαπρεφέντων ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιαίαις διδάγμασι, δίκαιον ὑψῆθημεν ἅπασιν ποιῆσαι φανερὸν, ὅπως ἔχ-

(1) Vide Niceph. lib. xiii.

(2) Habetur tota hæc epistola apud Justinianum in nov. Const. 7.

μεν περι τῆς ἐν ἡμῖν ἐπιβολῆς. » Καὶ τὰ ἐξῆς τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἐν ἧ δ' ἀρβύδῳ δεικνύται ἡ πίστις τε καὶ ὁμολογία ἣν ἔχει πρὸς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἐπομένῃ ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ · « Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἐπιφανίῳ τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς βασιλευσούσης ταύτης πόλεως, καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, » τοιαῦτα φησὶ · « Γινώσκουσιν βουλόμενοι τὴν σὴν ἀγιωσύνην πάντα τὰ εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀφορῶντα κατὰστασιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦτα πρὸς αὐτὴν γρησασθαι τοῖς θελαῖς συλλαβαῖς, καὶ εἰ αὐτῶν ὄγλα αὐτῇ καταστήσῃ τὰ κινήθοντα · ἄπερ καὶ αὐτὴν εἰδέναι πεπεισάμεθα. Εὐρόντες γάρ τινες ἀλιότροι τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῇ τῶν ἀσεβῶν Νεστορίου καὶ Εὐτυχίου ἀκολοθοῦντα, πλάνη, καὶ ταῖς τούτων βλασφημίαις κεχρημένους, θεῖον προσεθήκαμεν ἐνδοκτον · ἄπερ καὶ ἡ σὴ ἀγιωσύνη γινώσκει · δι' οὗ τῶν αἰρετικῶν μανίαν ἠλέησαμεν · οὐδὲν παντελῶς ἐναλλάξαντες, ἢ ἐναλλάττοντες, ἢ παρεξελθόντες τῆς μέχρι νῦν σὺν Θεῷ κρατούσης καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως · καθὰ καὶ ἡ σὴ γινώσκει μακαρότης. Ἄλλὰ διὰ πάντων φυλάττοντες τὴν κατὰστασιν τῆς ἐνώσεως τῶν ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν, τῆς πρὸς τὸν ἀγιωτάτων πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ πατριάρχῃν, πρὸς δὲ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις γεγράφαμεν, οὕτε γὰρ ἀνεχόμεθα τι τῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ὁρῶντων κατὰστασιν, μὴ καὶ τῇ αὐτοῦ ἀναφῆρσθαι μακαριότητι, ὡς κεφαλῇ οὐσῆ πάντων τῶν ὁσιωτάτων τοῦ Θεοῦ ἱερέων · καὶ ἐπειδὴ ὁ τάξις ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν αἰρετικοὶ ἀνεφύησαν, τῇ γνώμῃ καὶ κρίσει ἐκείνου τοῦ σεβασμιοῦ θρόνου κατηγορήθησαν. Ἐξῆς τιν ὁὖν καὶ ἡμῖν εἰπεῖν καὶ συμπερῆναι οὕτως · πάντες οἱ θελοντες αὐτὸν καὶ ἔχοντες κεφαλὴν, τοῦ Θεοῦ εἶσιν ὅσοι καὶ ἀληθεῖς ἱερεῖς καὶ πιστοὶ δοῦλοι · οἱ δὲ μὴ θελοντες, μηδὲ ἔχοντες, ἐκείνου κεφαλὴν, οὐκ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς. » Οὕτω γὰρ ἡ ἐπὶ ἐκείνῃ σύνοδος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπεφάνητο · ἐν τῷ εἰπεῖν, Ὡς κεφαλῇ οὐσῆ πάντων τῶν ὁσιωτάτων τοῦ Θεοῦ ἱερέων. Ὅτι δὲ καὶ ἡ κρίσις πᾶσα τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐν αὐτῷ ἔστιν, ἀκούσων · Καὶ ὁ τάξις ἐν τούτοις τοῖς μέρεσι τοῖς Ἀνατολικοῖς δηλαδὲ, αἰρετικοὶ ἀνεφύησαν, τῇ κρίσει ἐκείνου καὶ γνώμῃ κατηγορήθησαν. Ὅσατε οἱ μὴ τούτῳ ἐπόμενοι, σχισματικοὶ εἰσι, καὶ εἰς αἵρεσιν ὀλισθαίνουσι. Καὶ διὰ τοῦτο ὅσα ποιοῦσιν, ἀδόκιμα πάντα καὶ ἀνωφελῆ τυγχάνουσι. Καὶ τούτου μάρτυς, ἡ ἐν Καρχηδόνι σύνοδος, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἣν πρὸς Ἰανουάριον ἡ ἐν Καρχηδόνι σύνοδος, καὶ ὁ μέγας Κυπριανὸς ἐπισμψεν ἡς ἡ ἀρχὴ · « Ἐν κοινωβουλίᾳ ὄντες, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, φησὶν, ἐνὸς ὄντος τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐκάνω Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἀρχῆθεν λόγῳ τῆς ἐνώτητος τοθεμελιωμένης · καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὑπ' αὐτῶν, δηλονότι τῶν σχισματικῶν καὶ αἰρετικῶν, γινόμενα, ψευδῆ καὶ μάταια καὶ κενὰ ὑπάρχοντα, πάντα ἐστὶν ἀδόκιμα. » Ἀκούεις

(1) in vulgatis codicibus Justiniani deest hæc epistola. Antonius Augustinus postea Græcam edidit ex antiquo codice.

ipsius erga catholicam Ecclesiam. Postea in sequenti alia epistola cujus principium : « Idem imperator Epiphonio sanctissimo et beatissimo archiepiscopo hujus regis urbis et œnomenico patriarchæ, » hæc scribit (1) : « Cum tuam sanctitatem scire velimus omnia quæ ad ecclesiasticum statum pertinent, necessarium esse duximus hac epistola eidem significare, et per eam eidem aperire quæ innovata sunt, quæ et eandem scire confidimus. Nam cum hic quosdam alienos a sancta catholica et apostolica Ecclesia invenerimus, sectantes errorem impiorum Nestorii et Eutychetis, et eorum blasphemias uti, divinum promulgavimus edictum quod et tua sanctitas novit, quo hæreticorum insaniam confutavimus, cum nihil penitus immutaverimus, vel mutemus, vel transgrediamur ecclesiastici status, qui hucusque Deo favente perdurat, ut tuæ notum est beatitudini : sed per omnia servamus statum unionis sanctissimarum Ecclesiarum, quæ cum sanctissimo papa et patriarcha veteris Romæ transacta est, ad quem his consentanea conscripsimus. Nunquam enim feremus quin omnia ad statum ecclesiasticum pertinentia ad illius beatitudinem uti ad caput sanctissimorum Dei sacerdotum deferantur. Et quia quoties in his partibus hæretici exorti sunt, sententia et judicio illius venerandæ sedis sunt repressi, licet et nobis dicere sic et concludere quod omnes qui volunt et habent ipsum pro capite, sancti sunt et veri Dei sacerdotes et servi fideles ; qui vero nolunt, neque habent eum pro capite, non sunt Dei sacerdotes. » Ita enim sacra illa synodus decrevit, cum dicit, « capiti omnium sanctissimorum sacerdotum Dei. » Quod vero judicium omne Ecclesiæ Dei in eo situm sit, audi quod quoties in his partibus, Orientalibus scilicet, hæretici exorti sunt, judicio et sententia ejus sunt repressi ; quare qui eum non sequuntur, schismatici sunt et in hæresim delabuntur. Ideo cuncta quæ agunt adulterina sunt et inutilia. Hujus rei testis est sancta synodus Carthaginensis ex epistola quam sancta synodus Carthaginensis et magnus Cyprianus ad Januarium dedit, cujus est principium : « Cum in unum convenissemus, dilecti fratres, » inquit, « Cum sit unum baptisma, unus Spiritus sanctus, una Ecclesia, unione fundata super Petrum apostolum jam inde a principio, ut Christus Dominus noster dixit ; propterea omnia quæ ab ipsis scilicet schismaticis et hæreticis aguntur, falsa, stulta, inania et adulterina sunt. » Audis quod adulterina et inania vocat, quæ præter jussionem ejus sunt gesta ? Sic cum ab omni parte fides exagitaretur, inde præsidium parabatur. Anastasius, S. Maximi discipulus, inquit : « Cum fides concordissime ab omnibus exagitaretur, nisi speciali gratia opem tulcrit, qui semper succurrit, semine religionis apud veterem Romam nobis relicto, ad confirmandam promissionem mentiri nesciam quæ facta est principi apo-

tolorum. Quænam est promissio quæ facta est principi? Si nosti, illud est: « Ego oravi pro te, ut non deficiat fides tua, » et illud: « Confirma fratres inos, » et illud: « Porta inferi non prævalent adversus eam. » Ex disputatione S. Maximi cum Theodosio quodam Cæsareæ episcopo. Theodosius: « Exeipe vocem, neque scrutaris illius sensum. » — Maximus: « Novas profecto, et ab Ecclesia alienas de vocibus inducitis leges. Si secundum vos non opus est Scripturarum et Patrum voces scrutari, totam Scripturam abjicimus veterem et novam. Audivi enim David dicentem: « Beati qui scrutantur testimonia ejus; in toto corde exquirent eum; » et iterum: « Mirabilia testimonia tua; ideo scrutata est ea anima mea ¹³. » Et Dominus in Evangeliiis: « Scrutavini, inquit, Scripturas ¹⁴. » Certior ergo fiat dominus meus, quia non feram excipere vocem sine sensu, qui in ea latet, ne flam manifeste Judæus. » — Theodosius: « Si quid dixerunt Patres, dico, et id scriptura facio, duas naturas, duas voluntates, duas operationes. Ingredero nobiscum, adungere, et unio fiet. » — Maximus: « Domine, non audeo hac de re a vobis capere assensionem, cum sim simplex monachus, sed quoniam pupugit vos Deus ut exciperetis sanctorum Patrum voces, ut canon docet, Romam de hac re scribite, vel imperator, vel patriarcha, vel synodus quæ ibi est. » Et post alia: « Neque vitalit imperator vel patriarcha imitari Dei humilitatem, inter seque concorditer constituere, synodali petitione ad Romanum pontificem transmissa, et omnino si repugnat ratio ecclesiastica quæ id concedat ob rem fidei confessionem, convenite super hoc inter vos. »

Ὁ τολμῶ διξασθαι συγκατάθεσιν παρ' ὑμῶν ἔγγραφον περὶ τοιοῦτου πράγματος, φίλδς ὑπάρχων μοναχός. Ἄλλ' ἐπεὶ κατένυξεν ὑμᾶς ὁ θεὸς τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων διξασθαι φωνάς, καθὼς ἀπαιτεῖ ὁ κανὼν, πρὸς τὸν Ῥώμη· περὶ τούτου ἔγγράφως ἀποστείλατε ἡγουν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν σύνοδος. » Καὶ μετὰ τινα· « Καὶ καταδέξεται ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης μιμήσασθαι τοῦ θεοῦ τὴν συγκατάθεσιν· καὶ ποιήσουσιν ὁμοῦ κλίουσιν παρακλητικὴν, ἣ δὲ, συνοδικὴν δέησιν πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμη. Καὶ πάντως, εἴπερ εὐραθῆ ἔρπος ἐκκλησιαστικῶς τούτο ἐπιτρέπων εἰς τὴν ὁρθὴν ὁρολογίαν τῆς πίστεως, συμβιδάξτε ὑμῖν περὶ τούτου. »

IX.

Vides tu, qui non vis Petri successores eandem cum Petro potestatem habere, quomodo non alius ex patriarchis potest de fide disquirere et ordinare tantum, nisi Romanus papa? Quo pacto hæc audeas dicere, et impudenter blasphemare? Nam hæc de vobis solum audire, exhorresco, nedum asserere, scilicet quod Christi fides usque ad Petrum permansit, post Petrum et usque ad hanc diem non permansit. Vos vero qua ratione id dicatis, quod totum est blasphemia, mirum est, quoniam si hoc concesserimus, tota fides dilabitur et perit. O tuam patientiam, Christe Rex! Quomodo tuam fidem et Ecclesiam tuam permisisti Petro tantum, at non ejus successoribus? Quomodo hucusque administrata est, quomodo sumus baptizati, quomodo

¹³ Psal. cxviii, 2. ¹⁴ Joan. v, 39.

πῶς ἀλόγια καὶ κατὰ καλὴ τὰ γινόμενα ἐξῆ τῆς ὑποταγῆς ἐκείνου; Οὕτω καὶ διακομίνης τῆς πίστεως πανταχόθεν, ἐκείθεν ἡ βοήθεια ταύτης προμηθεύεται. Ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος, τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὁ μαθητῆς, φησὶ· « Τῆς πίστεως συμφώνως ἐκ πάντων διακομίνης, εἰ μὴ τῆ οἰκίᾳ χάριτι βοηθήσει συνήθως; ὁ ἀπὸ βοηθῶν, σπέρμα θεοσεβείας κἀν τῆ προσευτέρᾳ Ῥώμη καταλιμπάνων ἡμῖν, τὴν ἀψευδῆ πρὸς τὸν κορυφαῖον ἐπαγγελίαν αὐτοῦ συγκυρούμενος. Τίς δὲ ἡ ἐπαγγελία ἡ πρὸς τὸν κορυφαῖον; Εἰ ἔγνωσ, τὸ, « Ἐγὼ ἐδεδήλην ὑπὲρ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείποι ἡ πίστις σου· » καὶ τῆ, « Στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου· » καὶ τῆ, « Πύλας ἔδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. » Ἐκ τῆς διαλέξεως τοῦ ἁγίου Μαξίμου, μετὰ τινος Θεοδοσίου ἐπισκόπου Καισαρείας. — Θεοδόσιος. « Δίξαι τὴν φωνὴν, καὶ μὴ ἐρευνήσης τὴν ἔννοιαν αὐτῆς. » — Μαξίμος. « Προφανῶς καινούς καὶ ξένους τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τῶν φωνῶν εἰσάγετε νόμους. Εἰ καὶ ὑμᾶς οὐ δεῖ ἐρευφῆν τῆς τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων ἰννάδας, ἐκβάλλομεν κἀσαν τὴν Γραφὴν, τὴν τε Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν· ἤκουσα γὰρ λέγοντος τοῦ Δαβὶδ, « Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὧν καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν. » Καὶ πάλιν· « Συνέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου, καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν ὧν καρδίᾳ μου. » Καὶ πάλιν· « Θαυμάσῃ τὰ μαρτύριά σου, διὰ τοῦτο ἐξηρευνήσῃ αὐτὰ ἡ ψυχὴ μου. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ, « Ἐρευνάτε, φησὶ, τὰς Γραφάς. » Πληροφορηθῆτω οὖν ὁ δεσπότης μου, ὅτι οὐκ ἀνίξομαι διξασθαι φωνὴν χωρὶς τῆς ἐγκειμένης αὐτῆ ἔννοιας, ἵνα μὴ γένομαι προφανῆς Ἰουδαίος. » — Θεοδόσιος. « Εἰ τι εἶπον οἱ Πατέρες, λέγω, καὶ ἔγγράφως ποιῶ δύο φύσεις, καὶ δύο θελήσεις, καὶ δύο ἐνεργείας, καὶ εἰσαλεθε μεθ' ἡμῶν, κοινωνήσου, καὶ γενήσεται ἕνωσις. » — Μαξίμος. « Δέσποτα, ἐγὼ

Θ.

Ὅρξῃ σὺ ὁ μὴ βουλόμενος καὶ τοὺς διαδόχους τοῦ Πέτρου τὴν αὐτὴν τῷ Πέτρῳ ἐξουσίαν ἔχειν, πῶς οὐ δύναται ἄλλος τις τῶν πατριαρχῶν τὰ περὶ τὴν πίστιν ἐξετάζειν καὶ κανονίζειν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ πάπας τῆς Ῥώμης; Πῶς δὲ καὶ τολμάτε τοῦτο λέγειν, καὶ βλασφημεῖν ἀναιδῶς; ἐγὼ γὰρ καὶ ἀκούειν μόνον ὑμῶν εὐλαβοῦμαι· μὴ τί γε ὄλω λέγειν, ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις μέχρι τοῦ Πέτρου ἦν· ἀπὸ δὲ τοῦ Πέτρου, καὶ ἕως τοῦ νῦν, οὐκ ἔστιν. Ὑμεῖς δὲ πῶς λέγετε τοῦτο, βλάσφημον ὄλω θν, θαῦμά ἐστιν· ἐπεὶ, τούτου ταθέντος, πᾶσα ἡ πίστις ᾤχετο καὶ ἀπόλωεν. Ὡ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστὲ βασιλεῦ! πῶς εἰσᾶσς τὴν πίστιν σου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν σου μόνῃ τῷ Πέτρῳ, καὶ μὴ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ; Ποῖς δὲ καὶ ἕως τοῦ νῦν ἐκυβερνᾷς; πῶς ἐθεπίστῳ μεν,

πῶς αἱ σύνοδοι ἐγένοντο ; πῶς οἱ αἰρετικοὶ ἀπελάθησαν ; πῶς ἡ Ἐκκλησία ἐλαμπρύνθη, μὴ οὐσης ἀρχῆς ; Πῶς ὅλως Ἐκκλησία καὶ πίστις μέχρι τοῦ νῦν ἐπεκράτησε, τολμηρότερον ἂν εἶπω, εἰ μὴ πάντως ἀρχὴν εἶχε καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἕνα τὸν ποιμένα καὶ βασιλέα, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν, Μία ποίμνη καὶ εἷς ὁ ποιμὴν αὐτῆς ; Πολλῶν ἀρχῶν οὐ δεῖται τὸ πρόβλημα. Ὅπου γὰρ πολλοὶ ποιμένες μὴ ὑποτασσόμενοι ἐνί, φθείρουσι μᾶλλον ἢ διασκόουσι ; καὶ ἀνατρέπουσι σχεθῆν, ἢ διορθοῦσι. Πῶ ; δὲ καὶ φησιν ὁ Σωτήρ, « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ; » Οὐ γὰρ μέχρι τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας ; ἐν τῷδε τῷ βίῳ ὁ Πέτρος ἐμᾶλλον ἐσεσθαι. Ὅθεν τὸ ῥῆμα τοῦτο, μένειν ἐνταῦθα ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, καὶ μετὰ τῶν διαδόχων τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων τὸν Χριστὸν ἰδῶσιν ἕνωσιν. Ἀνάγνωτε καὶ ἴδετε, καὶ ἀκούσατε νουνεγῶς, ὅτι οἱ τοῦτο λέγοντες τὴν καθόλου πίστιν ἀνατρέπουσι, καὶ τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους, καὶ πάντα ὅσα οἱ ἅγιοι ἰδογμάτισάν τε καὶ ἰδίδαξαν, πάντα κενὰ καὶ μάταια δεκνύουσιν. Ἀνάγνωτε πράξεις συνοδικὰς καὶ νοήσατε τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχὴν, καὶ τὴν μοναρχίαν τοῦ Πέτρου, ὅτι καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐστίν. Οὐκ εὐδαίε δεῖ τὴν κατ' Ἐφεσον γενομένην ληστρικὴν σύνοδον παρὰ Διοσκόρου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουδιανῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπισκόπων, κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ ἐν αἰῶσι Φλαβιανοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἁγιώτατος πάπας Ῥώμης, Λέων ὁ θεῖος ἐκεῖνος, μόνος αὐτὴν ἀνέφερε, καὶ ἀναθέματι κατέβαλε ; καὶ ἐπιστολὴν γράψας πρὸς τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον ἐπεμφεῖν ἦν δεξιμένη ἡ ἁγία ἐκεῖνη συνόδος στήλην ὀρθοδοξίας αὐτὴν ὠνόμασε. Καὶ κατ' αὐτὴν τὸ προκαλέμενον ζήτημα ἡ συνόδος ἔκρινε ; καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐξεδόσαν, « Νικαία ἡ μὴ μὴ Λέοντος ; ὡς ὁ Λέων πιστεύει, οὕτω πιστεύομεν » ὡς ὁ Λέων διδάσκει, οὕτω κηρύττομεν. Καὶ ἐτι τῆς συνόδου κραττομένης, μοναχοὶ Εὐτυχισταῖαι, δεήσαντες τῷ βασιλεὶ Μαρκίανῳ δεδῶκταιν, ἀξιοῦντες ἀνατραπῆναι τὴν σύνοδον, καὶ ἀρκεσθῆναι τῷ συμβόλιῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητεῖν, οἷς ἡ συνόδος ἀπήτει ὑπογράψαι τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγιωτάτου Λέοντος, καὶ μὴ πειθόμεους, ὡς αἰρετικούς κατέκρινεν. Ὅρθε καὶ ἀκούεις ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ τετάρτη συνόδος ; ἑξακοσίου τριάκοντα ἁγίους Πατέρας ἔχουσα, οὐκ ἐπράξεν ἄλλο, ἢ ἕπερ ὁ ἁγιώτατος πάπας Λέων μόνος ἐδίδαξεν ; καὶ ὅτι οἱ αἰρετικοὶ βουλόμενοι ἀλατρίψαι τὴν σύνοδον, ἡ συνόδος ἀπήτησεν, ἢ ὑπογράψαι αὐτοὺς τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος, ἢ ἀναθεματισθῆναι ὅπερ μὴ πεισθέντες ; ἀναθέματι καθυπεβλήθησαν. Πῶς οὖν μέχρι τοῦ Πέτρου ἦν, καὶ οὐ μετὰ ταῦτα ; ὅτι ὁ Λέων μετὰ πεντακόσια ἔτη σχεθῆν τοῦ Πέτρου ἦν. Πῶς δὲ καὶ Ἀθανάσιος πρὸς Ἰούλιον Χρυσόστομος πρὸς Ἰννοκέντιον Ἰγνάτιος τρίτος

¹⁶ Joan. x, 10. ¹⁷ Matth. xxviii, 20.

(1) Vide Nicephorum lib. xv, et epistolam Nicolai papæ ad Michæ

A synodi constitutæ, quomodo hæretici ejeti, quomodo Ecclesia illustra est, capite sublato? Quomodo Ecclesia hucusque perdurasset, dicam fortasse audacius, nisi omnino caput habuisset, et potentiam et unum pastorem et regem secundum evangelicam vocem, « Unum ovile ejus, et unus pastor ¹⁶ ? » Multis capitibus res non eget : ubi pastores uni non subjiciuntur, destruantur magis quam construantur, et subvertunt prope potius quam dirigunt. Quomodo Salvator ait : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad sæculi consummationem ¹⁷ ? » Non enim usque ad sæculi consummationem in hac vita Petrus mansurus erat ; quare per hoc verbum « manere » hic in præsentis sæculi declaratur Christum manere una cum successoribus Petri cæterisque apostolis. Legite et ericote, et attente audite, quod qui hoc dicunt catholicam fidem et œcumenicas synodos evertunt, omniaque quæ sancti tradiderunt et docuerunt inania et stulta efficiunt. Legite Acta synodalia, et percipite ex iis Ecclesiæ caput, Petri monarchiam, ac quoniam et in ejus successoribus manet. An nescitis Ephesinam synodum latronis more a Dioscuro patriarcha Alexandrino convocatam, et a Juvenali Hierosolymitano et ab aliis ejusdem sectæ episcopis contra veram fidem Flavianii, Constantinopolitani patriarchæ, sanctissimum Leonem papam illum divinum solum cam disjecisse et anathemati supposuisse (1) ? epistolamque misisse ad Chalcedonensem sanctam synodum perferendam, qua accepta illam sanctam synodum orthodoxæ fidei columnam eam vocasse, et secundum eam de proposita quæstione judicasse, episcoposque acclamasse, « Æterna Leonis memoria : ut Leo credit, ita nos credimus : ut Leo docet, ita nos prædicamus ? » ac dum synodus celebraretur, Eutychianistas monachos a Marciano imperatore petiisse, ut synodus disjiceretur, et symbolum Nicænum sufficeret : nihilque præterea quæreretur, ab eisque sanctam synodum postulasse, ut epistolæ sanctissimi Leonis subscriberent, ac non obtemperantes ut hæreticos condemnasse ? Vides et audis quod œcumenica sancta synodus sexcentorum triginta Patrum nil egit aliud quam quod sanctissimus Leo papa docuit solus ? quodque hæretici disjicere synodum conati, synodus postulavit ut vel Leonis epistolæ subscriberent, vel anathemate ferirentur : cui non parentes anathematizati sunt. Quomodo igitur usque ad Petrum mansit postea non ? Nam Leo quingentos prope annos a Petro vixit. Quomodo Athanasius ad Julium, Chrysostomus ad Innocentium, Ignatius tertius ad Nicolaum, Theodoretus ad Leonem, Maximus ad Martinum et cæteri Orientis sacerdotes ejeti, ac suis sedibus pulsati, vel ipsi venientes confugerunt, vel litteras dantes significaverunt ; unde III

acceptis suas sedes receperunt, nisi il summum pontificem ac Petri successorem agnovissent, ut qui poterat eis esse præsilio? Quomodo reges et principes inspectis papæ litteris tacuissent, ac illis permisissent suas recipere sedes, quibus expulsi sunt, si Petri tantum potestas fuisset, at non ejus successorum?

βυθῆται. Πῶς δὲ ἐσιώπων πάντες καὶ βασιλεῖς καὶ ἀρχόντες θεωροῦντες τὰ τοῦ πάπα γράμματα, καὶ παρεχόμενοι λαβεῖν τοὺς θρόνους αὐτῶν, οἱ ἐξουσία ἦν, καὶ οὐ τῶν διαδόχων αὐτοῦ;

X.

Satis igitur, ut arbitror, ostensum est quod non solum ad Petrum tantum, verum etiam ad ejus successoris eadem potestas extenditur usque ad hujus sæculi consummationem. Ostenditur præterea quod sine illius assensu non potest œcumenica synodus vel omnino vocari synodus, vel auctoritatem habere. Quod in multis quidem aliis licet intueri, ut in præcedentibus exposuimus, et in sequentibus exponemus, præcipue vero in Vita S. Stephani junioris, de quo Metaphrastes diligenter scribit vicesima tertia die Novembris, ubi divus Stephanus ab hæreticis accusatus, quod eorum se non subjiceret synodo quam antea condiderunt contra venerandas et sanctas imagines, cum eum subscribere decreto cogere ab ipsis promulgato, « Legisti mihi, inquit, vestrum decretum, » ceperuntque dicere, « Decretum sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi, — « Ne progrediaris ulterius, sacer Stephanus magna voce clamavit, quomodo sanctam vocare audeatis vestram synodum, quæ sancta profanavit? Ipsa enim in suis actis constituit, non vocare apostolos et martyres sanctos. Sed quo pergis? Ad ædem Apostolorum, ad templum Georgii martyris. Unde venis? Ab æde Quadraginta martyrum. Propterea dicit divinus vir: « Quomodo vestram synagogam sanctam vocare audeatis, cum ea sancta violarit, neque vult sanctos vocare sanctos? O magnam inscitiam! Apostolos Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi non vultis vocare sanctos, et vestram satellitium adversus Ecclesiam coactum vocatis sanctum. Quo pacto œcumenica appellabitur unquam in qua Romanus præses non præfuit, sine cujus assensu non possumus res ecclesiasticas ordinare? » Intelligis œcumenicam synodum non posse vocari, nisi Romanus pontifex eam constituat, ac sine eo impossibile est res ecclesiasticas ordinari? Quomodo ergo vos hæc non percipitis, quoniam peritos videre atque audire non vultis? Et ideo quia semel cor vestrum falsa credulitate imbutum est, non potestis audire veritatem vel cernere. Maximus præterea ab hæreticis exagitatus veterem Romam se contulit, ubi Martinum sanctissimum papam (1) nactus est, quem die decima tertia Martii et nostra Ecclesia pro sancto colit. Quanam de causa? Quia illum Ecclesiæ caput esse agnoscebat, eo confugit. Ex eo loco epistolam con-

πρὸς Νικόλαον · Θεοδώριτος πρὸς Ἀέοντα · Μάξιμος πρὸς Μαρτίνον · καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερεῖς, ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι τῶν οἰκείων θρόνων, ἔτρεχον ἢ σωματικῶς, ἢ διὰ γραμμάτων; Ὅθεν γράμματα λαμβάνοντες, τοὺς οἰκείους ἀπλάμβανον θρόνους · εἰ μὴ ὡς ἄκρον ἀρχιερεῖα ἐγίνωσκον, καὶ διάδοχον Πέτρου, καὶ δυνάμενον αὐτοῦ ἀρχόντες θεωροῦντες τὰ τοῦ πάπα γράμματα, καὶ παρ' αὐτῶν ἐδιώχθησαν, ἐὰν μόνον τοῦ Πέτρου ἢ

I.

Ἐδείχθη οὖν ἰκανῶς κατ' ἐμὴν γνώμην, ὅτι ὁ μόνον τῷ Πέτρῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἔσται ἡ αὐτὴ ἐξουσία, μέχρι καὶ τῆς τοῦ αἰῶνος τούτου συμπερατώσεως. Δειχθήσεται δὲ ἕκως, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκείνου, τοῦ ἄκρου ἀρχιερεῖος, δύναται γίνεσθαι σύνοδος οἰκουμενικὴ, ἢ ὅπως κληθεῖται ἀνοικουμενικὴ, ἢ τὸ κύρος ἔξει. Ὅ ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ἔστιν ἰδεῖν, ὡς ἐν τοῖς προειρημένοις προσηγομέναι, καὶ ἐν τοῖς ῥηθησομένοις λεχθήσεται · μέγιστα δὲ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου Στεφάνου τοῦ νέου · ἐν ᾧ ὁ Μεταφραστὴς ἀκριβῶς γράφει τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου · Ἐνθα ὁ θεὸς Στέφανος ἐγκαλούμενος παρὰ τῶν αἰρετικῶν, ὡς οὐκ ὑποτάσσεται τῇ αὐτῶν συνόδῳ, ἣν φθάσαντες ἐπέδωκασι κατὰ τῶν σακτῶν καὶ ἁγίων εἰκότων, ὃν ἐδιέζοντο ὑπογράψαι τῷ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντι ὄρω, φησίν · « Ἀνάγνωτέ μοι τὸν ὑμέτερον ὄρον » καὶ ἤρξαντο λέγειν, « Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου, Μὴ περιιτέρω πρόβαινε, μεγάλη τῇ φωνῇ ὁ ἐρὸς Στέφανος ἰδούσας · πῶς τολμᾶτε ἅγιον καλεῖσαι τὴν ὑμέτεραν σύνοδον, ἣτις τὰ ἅγια ἐθεθλίωσεν; Ἐκεῖνη γὰρ ἐν τῇ αὐτῆς πράξει, συνήθετο μὴ λέγειν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρας, ἁγίους. Ἀλλὰ ποῦ ἀπέρχη; Εἰς τὴν ναὸν τῶν Ἀποστόλων · εἰς τὸν ναὸν τοῦ μάρτυρος Γεωργίου. Πόθεν ἔρχη; Ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Τεσσαράκοντα. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ θεὸς ἄνθρωπος, « Πῶς τολμᾶτε τὴν ὑμέτεραν συναγωγὴν καλεῖσαι ἅγιον, ἔτι αὐτὴ τὰ ἅγια ἐθεθλίωσεν, καὶ οὐ θέλει τοὺς ἁγίους καλεῖσθαι ἁγίους; Ὡς τῆς ὑμέτερας ἀγνοίας! τοὺς ἀποστόλους τοῦ θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ θέλετε καλεῖσθαι ἁγίους, καὶ τὴν ὑμέτεραν κουστωδίαν, τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας συναθροισθεῖσαν, καλεῖτε ἅγιον; Πῶς δὲ καὶ οἰκουμενικὴν ἀνοικουμενικὴν, ἐφ' ἣ οὐκ ὁ Ῥώμης εὐδόκηος πρόεδρος, οὐ χωρὶς ἀδύνατον πάντως τὰ ἐκκλησιαστικὰ κανονίζεσθαι; » Ἀκούεις ὅτι οὐ δύναται καλεῖσθαι οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἀν μὴ ὁ Ῥώμης συστήσει αὐτήν; καὶ ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀδύνατόν ἐστι κανονίζεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικά; Πῶς οὖν ὑμεῖς οὐ νοεῖτε ταῦτα; διότι οὐ θέλετε ἰδεῖν, οὐδὲ ἀκούειν τῶν εἰδῶτων · δὴ καὶ ἔβαπτισθη ἄπαξ ἡ ὑμέτερα καρδία τῇ πειρασμῶν, καὶ οὐ δύναται ἀκούειν ἢ ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν. Ἐτι Μάξιμος διωκόμενος παρὰ τῶν αἰρετικῶν, τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην κατέλαβε, καὶ Μαρτίνον τὸν ἀγιώτατον πάντων εὐρίην, ὃν τῇ τρισκαιδεκάτῃ τοῦ Μαρτίου καὶ ἡ ἡμέτερα Ἐκκλησία δοξάζει ἕτηον.

(1) Martinus I, de quo Zuavars in lib. III. Vixit anno 645.

Τίνας ἐνεκεν; ἀλλ' ὅτι ὡς κεφαλὴν ἐκείνον τῆς Ἐκκλησίας ἐγίνωσκε, πρὸς αὐτὸν ἔδραμεν. Ἐκείθεν γράφει πρὸς Μαρτίνον πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστολὴν, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Νόμω θεῷ κατὰ θεὸν εὐθυνοῦμενος, θεοτίμητε Πάτερ· » μετ' ὀλίγα φησὶ· « Τῶν τοῦ νῦν ἀγιωτάτου πάπα Μαρτίνου συνοδικῶν. » Ὅν οὐκ ἂν ἔγραφεν ἀγιωτάτον πάπαν, εἰ μὴ κύριον πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐγίνωσκε. Διὸ καὶ εἰδήθη αὐτοῦ ποιῆσαι σύνοδον μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, καὶ ἀναθεματίζει τοὺς ἀρχηγούς τοῦ ἀσεβοῦς ὁγμᾶτος, τῶν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ θέλησιν λαμβούντων. Τοῦτο ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώστῳ ὁ βουλόμενος; τῇ τρισκαίδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου. Εἰ οὖν καθ' ὅμας οὐκ ἔστιν ἐκεῖνος ὁ δυνάμενος κανονίζειν, ἐξετάζειν, κυραῦν, διεθῆναι, κυβερνᾶν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, οἷα κυβερνήτης τὴν ναῦν διεθῆναι, πῶς τούτα ἐγίνοντο καὶ ἄλλα πλείστα καὶ ὁμοια τούτοις; ἀ δ. ἀ τὸ μήκος τοῦ λόγου ἐώμεν. Εἰ γὰρ θελήσωμεν περὶ τούτων λέγειν, ἐπιλείψει ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος. Πῶς δὲ καὶ ἀφορισμῶ αὐτοῦ; καθυποβάλλοντος, οὐκ ἀντιπῶν οἱ παρ' αὐτοῦ ἀναθεματισθέντες; Καίτοι γε ἀρχιεπίσκοποι, καὶ ἐπίσκοποι, καὶ πατριάρχαι ἦσαν· ἀλλ' ὡς περ Πατρὶ ἀκούοντες ὑπήκουον. Καὶ νῦν, οἱ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδότες, ἀντιλέγουσιν· οὗς ἐγὼ ἐναντίους κρίνω τῆς Ἐκκλησίας, ἰχθρῶς τε καὶ πολεμίου, καὶ ἀνάρτας τῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων· οἷτινες ὑποτάττεσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ καλῶς παρέδωκαν. Αὐτίκα γὰρ ἡ ριπή, Ἰουστινιανέου Νεαρά, ἡ θεοσπίζουσα, φησὶ, κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων ὄρους, τὴν ἀγιωτάτον τῆς πρεσβυτέρως Πρωμῆς πάπαν, πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων· τὴν δὲ Κωνσταντινουπόλεως δευτέραν τάξιν ἐπίχειν μετὰ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον. « Ἐτι ὁ πέμπτος τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου κανὼν, τὰ αὐτὰ οὕτω λέγει. Ἐτι Ἀναστάσιος τοῦ ἁγίου Μαξίμου ὁ μαθητῆς, μετὰ τὴν συγγραφήν τοῦ ἁγίου Μαξίμου φησὶ μετὰ τινα καὶ ἄλλα· Ἐτι μὴν καὶ Μαρτίνου τοῦ παναγίου καὶ κρομφαίου ἀποστολικοῦ πάπα καὶ μάρτυρος, τοῦ πάσης ἀληθῶς τῆς ὕψ' ἡλίον ἐξάρχοντος. Ἐτι ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὴν μέγαν Βασιλεῖον ἐκταφίῳ, φησὶν, ὅτι ὁ πάπας τοῦ τότε καιροῦ ἀπέστειλε δύο ἐπισκόπους, Λουκίφερά τε καὶ Εὐσέβιον, εἰρηνεύσαι τὴν Ἐκκλησίαν Καισαρείας; Κακπαδοκίας. Ἡὼς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Πρωμῆς ἀρχιερεὺς, εἰρηνεύσαι τὰς Ἐκκλησίας, εἰ μὴ ἀρχων ἦν καὶ κυβερνήτης πάσης τῆς οἰκουμένης; Ἐτι Ἀνατόλιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης ἐχειροτονήθη παρὰ Διοσκόρου τοῦ αἰριτικοῦ· ὁ δὲ ἀγιωτάτος; πάπας Δίων ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Μαρκαντὴν βασιλέα μετὰ πολλὰ καὶ ἄλλα φησὶ· « Περὶ δὲ τῆς τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου χειροτονίας, ἀνεξέταστα εἰδόμενοι, διὰ τὸ προστεθῆναι αὐτὸν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. » Ἰδοὺ φαίνεται ἀπὸ τούτου, εἰ ὁ Ἀνατόλιος προσέκειτο τῇ αἵρεσει τοῦ Διοσκόρου, ἐκρίθη ἂν παρ' ἐκείνου· καὶ οὐ δύνασθε

(1) Hæc novella Justiniani in impressis est 131, non 138. Idem scribitur et constit. de primatu papæ.

A scribit ad Marinum Cypri presbyterum : « Divina lego secundum Deum locupletatus, Pater venerande. » Subdit paulo post : « Ex synodalius actis Martini papæ nostri. » De qua nunquam scripsisset, ut de sanctissimo papa, nisi dominum totius Ecclesiæ cognovisset, eaque de causa rogavit, ut synodum suorum episcoporum congereret, et impium dogmatis auctores anathematizaret, qui nam tantam voluntatem in Christo esse conviciabantur. Hoc in synaxario apud sanctum Maximum scriptum est : legat quilibet die decima tertia Augusti. Si ergo, ut vos arbitramini, is non est qui possit ordinare, inquirere, confirmare, dirigere, administrare Ecclesiam Dei, ut gubernator dirigit navim, quomodo hæc gesta sunt et alia multa his similia que propter sermonis prolixitatem omitti nunc? nam si de his voluerimus dicere, in illis exponendis tempus nobis deerit? Quomodo cum ipsos excommunicationi subiecisset, qui ab eo anathematizati sunt non contradixerunt, quanquam essent episcopi, patriarchæ, archiepiscopi, sed tanquam patri obtemperantes paruerunt; nunc vero et qui neque ante pedes posita cernunt, contradicunt : quos ego Ecclesiæ adversarios, hostes et inimicos esse judico, et conspiratores adversus apostolicos et synodales canones qui recte docuerunt nos Ecclesiæ subijci oportere. Nam statim a principio 138 Justiniani novella (1) : « Sancimus, inquit, secundum sanctorum decreta, sanctissimum veteris Romæ papam primum esse omnium sacerdotum, Constantinopolitanum vero secundum locum obtinere post apostolicam sedem. » Præterea quintus canon Sardicensis synodi eodem modo eadem scribit (2). Etiam Anastasius, S. Maximi discipulus, post historiam sancti Maximi, post quædam alia, inquit : « Ad hæc et Martini papæ sanctissimi, et capitis apostolici et martyris, totius Ecclesiæ Occidentalis principis. » Item magnus Gregorius Theologus in Epitaphio in magnam Basilium, inquit, quod ejus ætatis papa duos episcopos misit, Luciferum et Eusebium ad Ecclesiam Cæsareæ Cappadociæ pacificandam. Quomodo in Orientem misisset ad Ecclesias componendas, nisi princeps et gubernator fuisset totius orbis terrarum? Præterea Anatolius Constantinopolitanus patriarcha a Dioscoro hæretico est electus (3). Sanctissimus vero Leo papa in epistola ad Marcianum imperatorem post alia multa ait : « Electionem Anatoli patriarchæ nulla habita questione omisimus, eo quod orthodoxæ fidei se adjunxit. » Ecce ex hoc reprehenditur quod si Anatolius Dioscori hæresim secutus esset, ab eo utique fuisset judicatus : nec valetis contradicere, nam is erat Constantinopolitanus patriarcha ergo et cæterorum, Jerusalem, etc.

præterea ipsemet (1) Constantinopolim est profectus, ubi Antinum Trapezuntium, qui erat Constantinopolitanus patriarcha, sed hæreticus, sede dejecti, in locumque ejus sanctissimum Maniam successit. Unde hoc? nisi quod in omnes obtinet imperium, et quia jam inde ab initio id apostolo Petro a Deo tributum est et successoribus ejus. Proclus præterea de Romani pontificis assensu in sedem patriarchalem erectus est secundum Zonaram. Ecce ostensum est Romanum pontificem de Anthimo Constantinopolitano judicasse. Loco sanctissimus Dioscorum Alexandrinum et Juvenalem Hierosolymitanum condemnavit et ut de hæreticis judicium tulit. Felix sanctissimus Petrum Antiochenum deposuit et anathemati subjecit. Quamobrem cum Romanus sit summus pontifex, in omnes patriarchales sedes obtinet principatum. Quomodo ergo tunc, nunc vero non? Nemo dicere hoc audebit. Sed tunc, et nunc, et usque ad sæculi consummationem habebit imperium. Et ut plane intelligatis nos vera dicere, et quam habeat potestatem hæc divina sedes, ad verbum Felicis epistolam adjungemus, quæ sic habet.

ὅτι ἀληθῆ λέγομεν καὶ ἤντινα ἐξουσίαν ὁ θεὸς θρόνος καὶ ἐπιθήσομεν, ἥτις καὶ ἔχει οὕτως

Gloriosissimo et serenissimo filio Zenoni Augusto, Felix episcopus in Domino salutem (2).

Tunc humanitati ea significari oportet quæ reverentia ordo postulat, quod et significari par est in utilitatem serenitatis imperii tui. Ac veluti adessem rogo, ut meas preces admittas apud amicas et rectas aures tuas, tanquam Christianissimus imperator, nulloque pacto pietas tua existimet nos affinis magis benevolentia quam te prosequi, eo tamen excepto qui te cupit cum Deo pacem habere. Quoniam tu fidei corde permotus de temporalis sedis potestate non ambigis, atque æternæ vitæ retributionem ex superna voluntate pendere arbitraris, a mea parvitate suscipere digneris venerabilem et divinam beatissimi Petri principis apostolorum confessionem; cui cum regni claves creditæ sint, Christianissimo imperio tuo præparabit in cælis cum angelis mansionem: qui cum primus incommutabilem et inculpam in Dominum nostrum Jesum Christum fidem declarasset, ab ipso Salvatore beatificatus est; nam cum dixisset ad Dominum: « Tu es Christus Filius Dei vivi, » responsum ab eo tulit: « Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est; et super hæc confessionem tuam ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævaldebunt adversus eam: » ut ex ea tolleret, unde suum cognomen accepit, quod est Christus Jesus et Deus

¹ Matth. xvi, 16-18.

(1) Vide Næph. lib. xv.

ἀντισπείν, πατριάρχης γὰρ ἦν Κωνσταντινουπόλεως· εἰ δὲ τοῦτου κριτῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἄρα, τοῦ Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων· ὥστε κριτῆς πάντων ἐστίν. Ἐπεὶ Ἀγαπητοῦ ὁ πάππας ἦλθε σωματικῶς εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ἐβόα καθέλειν Ἄνθιμον τὸν Τραπεζοῦντος, πατριάρχην γενόμενον Κωνσταντινουπόλεως, αἰρετικὸν ὄντι, καὶ ἀνεῖ αὐτοῦ χειροτονεῖ Μηνᾶν τὸν ἀγιώτατον. Πῶθεν τοῦτο; ἢ ὅτι κατὰ πάντων ἔχει τὸ κράτος; καὶ ὅτι ἀρχῆθεν δίδεται τοῦτο παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτόν. Ἐπεὶ Πρόκλος συναινέσει τοῦ Ῥώμης, εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνήχθη θρόνον, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν. Ἰδοὺ ἐδείχθη ὅτι ὁ Ῥώμης ἔκρινα τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθιμον· λέων δὲ ὁ ἀγιώτατος, Δόσκορον Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουδαῖον Ἱεροσολύμων κατεδίκασε, καὶ ὡς αἰρετικοὺς κατέκρινε. Φηλὶς δὲ ὁ ἀγιώτατος, Πέτρον τὸν Ἀντιοχείας ἐκάθηρε, καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλεν. Ὅστε ὁ Ῥώμης ἄρκρος ὢν ἀρχιερεὺς, κατὰ πάντων τῶν πατριαρχικῶν θρόνων ἔχει τὸ κράτος. Πῶς οὖν τότε, νῦν δ' οὐ; οὐκ ἐστὶν ὅστις ἀνέλπη, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ μέχρι τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἔξει τὸ κράτος. Ἴνα δὲ εἰδείτε ἐκεῖνος ἔχει, αὐταῖς λέξει τὴν ἐπιστολὴν Φηλί.

Τῷ ἐνδοξοτάτῳ καὶ γαληροτάτῳ υἱῷ. Ζήνωνι Αὐγουστῳ, Φηλίε ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ, χαίρειν.

« Πρέπει τῇ σῇ φιλοφροσύνῃ ταῦτα, ἀ πρέπει, τῇ τῶν πραγμάτων ἀπαγγελίᾳ τάξει· ἅπερ καὶ ἀνῆκεν ἀπαγγεῖλαι εἰς ὠφέλειαν τοῦ τῆς σῆς γαληνότητος κράτους· καὶ καθάπερ ὡς ἔγγυς τυγχάνων, παρακαλῶ, τὴν ἐμὴν ἰκετηρίαν διέξασθαι ταῖς φιλαγάθοις ὑμῶν ἀκοαῖς, ὡς Χριστιανικώτατος ὢν βεβαίως· μηδὲ μὴ τὴν ἡ σῆ εὐσέβεια διανοηθεῖν, ἔπειθ' ἵνα μετὰ καθαρᾶς τῆς διανοίας ἡμᾶς ἀγαπᾶν· πλὴν ἐκεῖνου τοῦ βουλομένου σὲ μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰρήνην ἔχειν· ἐπειδὴ περ ἐκ πιστῆς ὠρμημένος τῆς διανοίας, οὐκ ἀμφισβητεῖς τοῦ προσηλαίου θρόνου τὴν ἐξουσίαν, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀντιδοσιν ἐκ τῆς ἀνωθεν βοήθης ἠρτῆσθαι· διὰ τὴν τῆς ἡμῶν βραχυτήτος δέξασθαι καταξίωσον τὴν σεπτὴν καὶ θεόφραστον ὁμολογίαν τοῦ μακρωτάτου Πέτρου, τοῦ πρωτοστάτου τῶν ἀποστόλων· ὃς καὶ τὴν τῆς βασιλείας κλεῖς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πιστευθεὶς, προσυπερέπαι τῇ φιλοχριστιανικῶν βασιλείᾳ, τὴν ἐν ὑψίστοις μετ' ἀγγέλων διαγωγὴν. Ὅς καὶ τῆς ἀπαράλλακτον καὶ ἀμώμητον πίστιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, πρῶτος ἐκθέμενος, ἐμακαρίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος· εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον, « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » ἀπήκουε παρ' αὐτοῦ, « Μακάριος εἶ, Σίμων βῆρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς

(2) Vide eundem lib. xvii et Platinaum.

οὐρανοῦ· καὶ ἐπὶ ταύτῃ σου τῇ ὁμολογίᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πόλαι φῶς οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ὁ τοῦ οὖν Σωτῆρος φῆσαντος οὗτοι πόλαι φῶς οὐ κατισχύσουσι τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, τοῦ ἐξῆσαι ἀπ' αὐτῆς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνυμίαν, ἤτις εἰρηγὰι Χριστὸς Ἰησοῦς καὶ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος Υἱός. Πέτρος ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ διαβόλου, ὁ ἀναξίως εἰσπηδήσας τῇ Ἀντιοχείων ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ μίαντας τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνον Ἰγνατίου τοῦ μάρτυρος, ὃς τῇ δεξιᾷ Πέτρον τὴν ἀρχιερωσύνην ἐδέξαστο, καὶ Ἐλισταθίου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ προέδρου τῶν τριουκισίων δέκτῃ καὶ ὀκτῷ ἀγίων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀπορισθέντων, λέγειν ἐτόλμησεν, ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστὸν καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὀνομάζειν κατὰ τὴν θεῖαν τοῦ Σωτῆρος νομοθεσίαν, καὶ τὴν τῶν ὁρίων Γραφῶν παράδοσιν, καὶ ἐκθεσίων τῶν Πατέρων· ἀλλὰ τὸν ἓνα τῆς Τριάδος, τὸ πάθος· τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναντα εἰς τὴν τῆς Θεότητος οὐσίαν κατὰ τὴν Ἀρείου καὶ Ἀπολλιναρίου καὶ Εὐνομίου παράδοσιν βουλόμενος· διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς, ἀθετῆσαι μὲν τὴν σωτήριον ἐκκλησίαν· καθ' ἣν ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πάθος ὑπέμεινε. Λέγεται δὲ καὶ εἰς ἐξ ἡμῶν, ὡς τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλατόμενος· ἐκπιεῖται δὲ καὶ τὴν πολυθεσίαν· ὃ γὰρ νοῦς τοῦ λόγου τρεῖς θεοὺς παρεσάγει, ἓνα θεοεῶτα, καὶ δύο ζῶντας· Αὐεὶ δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὰς ἀγίας συνόδους· ἐξωθεῖται, τὴν τε ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Χαλκηδόνι. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγίαν Παρθένον Μαρίαν μὴ προσθέτομενος εὐρεθήσεται· εἰ γὰρ μὴ ἐξ αὐτῆς ὁ Λόγος σαρκωθεὶς ἐκτεθροῦντο, τίς χρεῖα τῆς Παρθένου; Διὰ τί δὲ καὶ ὁ Γαβριὴλ εἶπε πρὸς αὐτήν, «Τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἄγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ» καὶ ὁῦσι αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβ.δ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς ἀσεβέσι καὶ βλασφημοῖς αὐτοῦ τολμήμασι, καὶ τὴν τρισάγιον λιτὴν νοθεύσαι βουλήθεῖς, διὰ τοῦ θέσθαι ἐν αὐτῇ, ὁ Σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, μυρία ἄτοπα εἰργάσατο· καὶ πᾶσι παρ' ἡμῶν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀδιελπίστον ὁμῶν τε καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τοῦ θεοσεβέστατου ἀρχιεπισκόπου Ἀνακίου τῆς παρ' ὁμῶν βασιλευμένης καὶ φιλοχρίστου πόλεως· παραινέθεῖς, ἐπιστρέψαι οὐκ ἠδουλήθη· καὶ διὰ τοῦτο νῦν ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ταῖς μητρικαῖς αὐτῆς φωναῖς, ὡς πρὸς τὴν ἔξοχον αὐτῆς· οὐκ ἐφεγγασμένη οὐ παύεται, ὡς φιλόχρστος βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς τιμιότητος τὸν δεσμὸν ἐν ᾧ περιεφίγγοντα· τὰ πλήθη τῶν πιστῶν, μὴ συγχωρήσας διαλυθῆναι τὴν τοῦ δεσπότη Χριστοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπωνυμίαν. Μὴ συγχωρήσας παραδιασθῆναι τὴν τρισάγιον ὀνομασίαν· ἥτις καὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν διέσωσε διουθενούσαν· ὡς ἀγγέλων παράδοσιν, ἀνόθευτον διαφύλαξεν. Πάτρων τὸν τῇ Ἀρειανικῇ θρησκείᾳ ἐκπολοῦσθαι τῆς τῶν Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἀπέλασαν. Τίνος ἕνεκα Πέτρος τὴν ἐμὴν πίστιν ἀθετῆ-

Omnipotentis Filius. Petrus primogenitus diaboli filius tum indigne se in Antiochenam Dei Ecclesiam insinuerit, et pontificiam sedem Ignatii martyris coinquinaverit, qui Petri dextra pontificatum accepit, et Eustathii confessoris et præsidis 318 sanctorum Patrum qui apud Nicæam coacti sunt : ausus est dicere non oportere Christum vocare Filium Dei secundum divinam Salvatoris sanctionem divinamque Scripturarum traditionem et Patrum expositionem, sed unum ex Trinitate passionem pro nobis sustinuisse secundum divinitatis essentiam, veluti Arius, et Apollinarius et Eunomius tradiderunt, his verbis adunx salutiferam humanitatem convellere, secundum quam Christus passionem sustinuit. Fertur etiam et unus ex nostris tanquam de semine Abraham progenitus multipliciter deorum invexisse. Nam sensus verborum tres deos inducit, mortuum unum, duosque vivos, alioet autem et consubstantialem, sanctasque synodos reddidit irritas, Nicenam, Constantinopolitanam et Chalcedonensem (1). Quin et Mariæ virginitatem non recipere reperietur. Si enim Verbum ex ea incarnatum non suscepit humanitatem, quid virgine opus est? Cur Gabriel dixit ad illam : « Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei, et dabitur ei Dominus sedem patris ejus ». Præter hæc impia et contumeliosa facinora, cum adulterare trî-aginam civitatis sit addendo, « Crucifixus propter nos, » in infinitas absurditates rem adduxit. Ac quantum sæpius a nobis et a tua in Christo fraternitate sit monitus, et Orientalibus, et ab Acacio archiepiscopo vestræ regis urbis et Christi amicæ, convertere se nunquam voluit. Propterea nunc sancta Dei Ecclesia ex materno affectu non cessat tanquam ad præcipuum ejus filium verba faciens dicere : O Christi amice imperator, cultus nostri viniculum quo vincuntur fructes, dissolvi ne patiaris, Christi Domini et unigeniti filii tui cognomen ne permittas violari, sanctissimam hymnodiam, quæ et urbem vestram servavit periclitantem, tanquam ab angelis traditam inviolatam conserva, Petrum Arianæ superstitionis sectatorem ab Antiochena Ecclesia deturba. Quamobrem Petrus mea fide abrogata scindit mundi consensum? Quamam de causa Petrus scindit tunicam meam desuper contextam? Deus Pater principi apostolorum præcipit, quomodo vocari suum filium oportet. Unigenitus in Petri confessione fundavit me, Spiritus sanctus quotidie testatur mihi dicens : « Ne quis iudices scire, nisi Jesum Christum eumque crucifixum ». Inimici, inobedientes, dolosi, extra vincam positi unigenitum Dei Filium mactantes et lapidantes et ligno crucis affigentes, ejus vestem non diviserunt, et Petrus vestem meam discindit! Portæ inferi non prævalerant adversum me, et Pa-

¹⁹ Luc. 1, 32, 33. ²⁰ I Cor. 11, 2.

(1) Vide Nicoph. lib. xvi et Platinam in Felice I. J.

(2) Vide octavam constit. Græc. apud Justinianum.

trus conatur meam parietem demoliri! Ego, religiosissime imperator, te regno pulsam reduxī, improbos et meis dogmatibus non parentes pro tuo funere tradidi, et potentiae tibi viam reseravi, inimicos una cum eorum impio dogmate dejeci, antiquum tibi Imperium a Deo impetravi, qui in caelis regnat a quo imperium accepisti. Respice ad tuum praedecessorem Marcianum, ejusque fidem libens amplectere. Haereticam Petri tyrannidem radicibus quantumprimum evelle, Valentini Eutychetisque discipulum ab arce dejice, et ab ecclesiastica administratione simulque et a sacerdotali dignitate praecipitari decernite. Reputa tecum, o maxime legitime illi et invicte imperator, quam certa ultione Chalcedonensis synodus sit vindicata, et quae poena de tuo hoste sumpta. Libera populos ab haeretica Petri doctrina. Hac tecum legatione fungitur sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia; et ab ea ob jam expositas causas depositum in posterum in communionem ne recipiatis, vestrisque divinis litteris ut paries inter eum et Antiochenam Ecclesiam, intercedat, efficit. In locum vero illius virum sufficito qui operibus sacerdotium exornet, acerque sit custos Chalcedonensis sanctae synodi suorumque decretorum. Omnipotens Deus imperium vestrum semper in pace custodiat. »

καὶ Εὐτυχίος μεθῆτην, ἀποδύωζον τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἅμα καὶ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος κατενεχθῆνας θεσπίσατε. Θεώρησον, ὦ γνησιώτατε υἱὲ καὶ ἀήττητε βασιλεῦ, ὅποια τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ ἀναμφισβήτητος ἐκδίκησις γέγονε, καὶ τοῦ σοῦ πολεμίου ἐκδίκησης, καὶ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας; Πέτρον τοὺς δῆμους ἐκλύτρωσον. Ταῦτα πρεσβεύει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ γα. Θεοικίη καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἵνα τὸν ὕπ' αὐτῆς καθαιρεθῆντα διὰ τῆς προειρημένας αἰτίας, εἰς κοινωνίαν τοῦ λοιποῦ μὴ προσδέξησθαι· ἀλλὰ διὰ θεῶν ὁμῶν συλλαβῶν τῆς Ἀντιοχείων πόλεως μεθόρου γενέσθαι παρεκκευάσασθε· ἀντ' αὐτοῦ δὲ καταστήσασθε ἄνδρα ἱεροῦ τὴν ἱερωσύνην κοσμοῦντα, φύλακά τε ἀκριβῆ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βεβαιωθέντων. Ὁ παντοκράτωρ Θεὸς διαφυλάξοι τὸ ὑμῶν κράτος ἐν εἰρήνῃ διὰ παντός. »

XI.

Vides potestatem quam obtinet ea divina sedes? Audis quo pacto induit non solum Petri personam, verum etiam ipsius Jesu Christi, cum dicit: « Petrus sibi nixae tunicam scindit? » Inspicite igitur et videte sedulo totam epistolam, et agnoscite auctoritatem Romanae Ecclesiae: adjungamini illi et vos, nec veritati aduersemini. Quamvis enim ex persona Ecclesiae loquatur, is est tamen qui Ecclesiam dirigit ac gubernat. Addimus etiam praeter haec Orientalium doctorum testimonia. Cyrillus beatus Alexandriae archiepiscopus, in *Thesauris* ita scribit (1): « Quod oportet nos tanquam membra caput sequi, id est, Romanum pontificem et apostolicam sedem, a qua debemus potere quid credere et sentire debemus ac tenere, quia ipsius tantum est confutare, redarguere, confirmare, ordinare, solvere et ligare. » Audis tu qui Cyrillo contradicis, nostri officii esse ut membra corpus, ita et nos apostolicam sedem

σας, ῥηγνύει τοῦ κόσμου τὴν σύνεσιν; Τίνος ἕνεκα Πέτρος ῥηγνύει τὸν χιτῶνά μου, τὸν ἀνοσθεν ὄφρα τόν; Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐνετείλατο τῷ κορυφαίῳ, τί δέοι καλεῖσθαι τὸν αὐτοῦ Υἱόν· ὁ Μονογενὴς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐθεμελίωσε με. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐφ' ἐκάστης διαμαρτυρεῖται μοι λέγον· Μὴ κρίνης εἰδέναι τε εἰ μὴ Ἰησοῦς Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον οἱ ἐχθροί, οἱ ἀπειθεῖς, οἱ ἐπίβουλοι, οἱ ἔξω τοῦ ἀμπελώνος τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν σφαγῆσαντες, καὶ λιθοβολήσαντες; καὶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ προσηκῆσαντες οὐ διεῖλον τὸν αὐτοῦ χιτῶνα, καὶ Πέτρος τῆς πίστεώς μου τὸν χιτῶνα διαβρήσσει; Αἱ τοῦ ἁδου πύλαι οὐκ ἔσχυσαν κατ' ἐμοῦ, καὶ Πέτρος πειρᾶται τὸ ταίχῳ μου καταβαλεῖν; Ἐγὼ, εὐσεβέστατε βασιλεῦ, ὠθέντα σε τῆς βασιλείας ταύτης ἐκانهγαγον· καὶ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀπειθεῖς τῶν ἐν ἡμῶν θείων δογμάτων, δέδωκα ἀντὶ τῆς ταφῆς σου· δυνάμειός τε ὄδον ἀνέψαξα ἐμπροσθέν σου· τοὺς σοὺς ἐχθροὺς καταδίβλημα μετὰ τοῦ ἀθεμίτου αὐτῶν δόγματος. Τὸ ἀρχαῖον κράτος ἐξητησάμην σοι παρὰ τοῦ ἐν ὑψίστοις βασιλεύοντος Θεοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ βασιλεύειν εἴληψα. Ἀπόδωλον εἰς τὸν προηγησάμενον σου εὐσεβέστατον βασιλεῖα Μαρκιανόν, καὶ τὴν ἐκείνου πίστιν ἀσμένως ἀσπάζου. Τὴν αἰρετικὴν Πέτρον τυραννίδα διὰ τάχους ἐκρίζωσον· τὸν Οὐλαεντίνου

καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἅμα καὶ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος κατενεχθῆνας θεσπίσατε. Θεώρησον, ὦ γνησιώτατε υἱὲ καὶ ἀήττητε βασιλεῦ, ὅποια τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ ἀναμφισβήτητος ἐκδίκησις γέγονε, καὶ τοῦ σοῦ πολεμίου ἐκδίκησης, καὶ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας; Πέτρον τοὺς δῆμους ἐκλύτρωσον. Ταῦτα πρεσβεύει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ γα. Θεοικίη καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἵνα τὸν ὕπ' αὐτῆς καθαιρεθῆντα διὰ τῆς προειρημένας αἰτίας, εἰς κοινωνίαν τοῦ λοιποῦ μὴ προσδέξησθαι· ἀλλὰ διὰ θεῶν ὁμῶν συλλαβῶν τῆς Ἀντιοχείων πόλεως μεθόρου γενέσθαι παρεκκευάσασθε· ἀντ' αὐτοῦ δὲ καταστήσασθε ἄνδρα ἱεροῦ τὴν ἱερωσύνην κοσμοῦντα, φύλακά τε ἀκριβῆ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βεβαιωθέντων. Ὁ παντοκράτωρ Θεὸς διαφυλάξοι τὸ ὑμῶν κράτος ἐν εἰρήνῃ διὰ παντός. »

C

1A'

Ὁρᾷς ἣν ἔχει ἐξουσίαν ὁ θεός; ὁρᾷς ἕκαστον; Ἀκούεις πῶς ἐνδύεται οὐ τὸν Πέτρον μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἐν τῷ εἶπειν, Πέτρος τῆς πίστεώς μου τὸν χιτῶνα διαβρήσσει; Βλέψατε οὖν καὶ ἴδετε ἀκριβῶς καὶ πείψασθε τὴν ἐπιστολήν πᾶσαν· καὶ σύνετε τὴν αὐθεντίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐνώθητε καὶ αὐτοὶ, καὶ μὴ μάχησθε τῇ ἀληθείᾳ. Εἰ γὰρ ἀπὸ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας ταῦτα λέγει, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν Ἐκκλησίαν ἰδύων καὶ κυβερνῶν. Ἐπιπροσθήσομεν καὶ ἀνατολικῶν διδασκάλων μαρτυρίας εἰς τοῦτο. Κύριλλος ὁ μακάριος Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπίσκοπος ἐν τοῖς *Θησαυροῖς* οὕτω λέγει· « Ὅτι εἰ ἡμεῖς ὡς μέλη ἡμμένειν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν, τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖ, καὶ τῷ ἀποστολικῷ θρόνῳ, ἀφ' οὗ ἡμέτερον ἐστι ζητῆσαι τί πιστεύειν καὶ τί δοξάζειν μέλλομεν καὶ κρατεῖν· οὗ αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἐλέγχειν, ἐπιδιορθοῦν, ἐπιτιμᾶν, ἐπικυροῦν, διατιθέναι, λύειν καὶ δεσμεῖν. » Ἀκούεις ὁ ἀντιλέγων Κυριλλῶ τῷ μα-

(1) Citat hunc locum etiam D. Thomas, sed aliter.

καρίῳ, ὅτι ἀπειλομεν ὡσπερ τὰ μέλη τῷ σώματι, ἅ οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐμμένειν τῷ ἀποστολικῷ θρόνῳ· καὶ ὅτι αὐτοῦ μόνου ἐστὶ τὸ διεθῆναι καὶ κυβερνᾶν τὴν καθόλου τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν. Εἰ οὖν οὕτω γράφει, ὡς οὕτω φρονῶν γράφει· εἰ δὲ οὕτως ἐφφώνει, οὕτω καὶ ἐποίει· εἰ δὲ ἐκεῖνος ὑποταγὴν καὶ αἰδῶ ἀπεδίδου τότε τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖ, τίς ἔσται ὁ ἀντιλέγων, ἀλλ' ἢ τινὲς ἄμαθεῖς καὶ ἀνόητοι; Τούτων οὖν μεμνημένῳ, ἐπιστοί μοι καὶ σφόδρα γελᾶν· μᾶλλον δὲ κατ' ἀλήθειαν, οὐ γελᾶν, ἀλλὰ θρηνεῖν τε καὶ στεναζεῖν τοὺς οὕτως ἐθειλοντι καμύοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς, καὶ μηδ' ἀνεχομένους ἀκούειν τὸ ἀληθές. Τίς γάρ ἐστιν ὁ ἀρησαμένος τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογουμένην ἐκφώνως ὁμολογίαν; ἥτοι τὸ τῆς πίστεως Σύμβολον; ἂν ᾧ διαβρήδην ὁμολογοῦμεν, μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν εἰς πάντα μέρη τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένην. Ταύτην οὐκ ἂν ποτε μίαν τις εἴπῃ, ἂν μὴ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι ὡσπερ μίαν συναρμολογούμεναι, κατὰ τὴν μακάριον Παῦλον, ἐμμένουσιν αὐτῇ ὡς κεφαλῇ· ἃ συναρμολογούμενα, ἐν ἀποτελοῦσι σῶμα. Καὶ ὡσπερ, κατ' αὐτὸν τὸν Ἀπόστολον, οὐ δύναται ὁ ποῦς, ἢ ἡ χεὶρ, ἢ ἄλλο μέλος; τοῦ σώματος ἐρεῖν τῇ κεφαλῇ, Χρείαν σου οὐκ ἔχω, οὕτως οὐδὲ αἱ λοιπαὶ Ἐκκλησίαι δύνανται εἰπεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης, Χρείαν σου οὐκ ἔχομεν. Πᾶσαι ἀπ' αὐτῆς τὸ κράτος ἔχουσι, καὶ πᾶσαι ὑπ' αὐτῆς στηρίζονται. Μαρτυρήσει τοῦτο πᾶσα ἡ τῶν διδασκάλων γραφή· καὶ ἐκείνη μὲν ὡς κεφαλὴ γινώσκουσα πάντα τὰ μέλη καὶ προμηθοῦμένη τούτων ὡς ὑπερανωχισμένη, ἀλγεῖ ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ μέλους τινὸς, καὶ προμηθεύεται καὶ θεραπεύει ὡς προεῖρηται· λέγει γὰρ καὶ διαβρήδην βοᾷ· Ὁ Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Ἐἰ δὲ μέλος τι ἀποσηθῆ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σώματος, σέσηκε καὶ ὅσα, οὐ μόνον βλάπται τὴν κεφαλὴν, ἀνοστέραν πόνων καὶ ἀλγηδόνων οὖσαν. Δεῖ δὲ τοὺς τὸ Σύμβολον ὁμολογοῦντας, καὶ μίαν Ἐκκλησίαν κηρύττοντας, γινώσκαι τίς ἐστὶν αὕτη ἡ μία ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ· ἢ γὰρ δυτικὴ ἐστὶν ἢ ἀνατολικὴ, ταυτὸν δ' ἐστὶν εἰπεῖν· ἢ ἡ Λατίνων, ἢ ἡ Γραικῶν· ἄλλη γὰρ παρὰ ταύτας οὐκ ἐστὶν· αἱ γὰρ ἄλλαι παρὰ ταύτας θρησκείαι παρασυναγωγαὶ εἰσι, καὶ κλήρεις αἰρέσεων. Ἀρίθμησον ἀκριβῶς καὶ ἴδε, ὅτι εἰ μὲν τὴν τῶν Γραικῶν ἐνοεῖς Ἐκκλησίαν εἶναι ταύτην, ἣν τὸ Σύμβολον ἀξιοῖ, εἰ; οὐδὲν τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πέτρου συγκλείεις· ἥς πύλαι ἔδου οὐ κατισχύουσιν ἐπηγγεῖλατο ὁ Χριστός· πᾶσα γὰρ ἡ τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία, μᾶλλον δὲ ἡ Ἀνατολὴ πᾶσα, κατεπόθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ἢ οὐκ ὀρώμεν ὅτι πάντες καὶ πατριάρχαι, καὶ ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μωάμεθ εἰσι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀρχιερωσύνης; καὶ τὸν πῶν αὐτοῦ κατασπάζονται, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μὴ βουλόμενοι εὐχονται. Ποῦ ἔρα θήσεις, τὸ Πύλαι ἔδου, τοῦτ' ἐστὶν αἰρετικῶν στόματα, οὐ κατισχύσουσι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας; Ἐκεῖ ἐνθα οὐ μόνον

sequi: quodque ad eam solum pertinet dirigere et gubernare catholicam Dei Ecclesiam. Si ergo ita scribit, ut sentit scribit. Si sic sentiebat, ita et agebat. Si is obelientiam et reverentiam tunc Romano pontifici exhibebat, quis contradicit, nisi indoctus fortasse vel stultus? Hæc igitur mecum reputanti subit mihi vehementer ridere, seu deslere potius, ac vicem eorum dolere qui sponte oculos comprimunt adversus lucem, nec veritatem sustinent: audire. Quis est qui neget confessionem sublimi voce ab Ecclesia decantatam, sive fidei Symbolo-um? in quo aperte confitemur unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam, in omnes terræ partes disseminatam. Hanc nemo unquam dixerit unam, nisi ceteræ omnes tanquam membra coagmentatæ, secundum beatum Paulum, eam veluti caput sequantur, quæ omnia simul juncta unum efficiunt corpus; et ut secundum eundem apostolum, non potest pes vel manus, vel aliud corporis membrum capiti dicere: Non opus habeo te, ita nec ceteræ Ecclesiæ Romanæ possunt Ecclesiam dicere: Non indigemus te. Omnes ab illa auctoritatem capiunt, et omnes ab illa confirmantur Testabuntur id omnes doctorum scripturæ. Illa namque ut caput omnia membra recognoscens, et de omnibus æque sollicita, ut quod in suprema situm sit parte, mueret si membrum aliquod langueret curamque illius gerit et ad sanitatem perducit, ut dictum est. Inquit enim et aperte clamat: Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? Si vero membrum aliquod abscondatur, marcescit et male olet; sed caput (quod aliqui nec laboribus nec cruciatibus cedit) minime lædit. Oportet autem quod Symbolum constentur, et unam Ecclesiam prædicant, nosse qualisnam ea sit, una, sancta et apostolica Ecclesia. Ea est aut Occidentalis aut Orientalis, quod idem est ac si dicas Latina vel Græca; alia namque præter has non reperietur: alia enim præter has superstitiones sunt, falsæ synagogæ et hæretibus refertæ. Enumera diligenter et vide. Quod si Græcorum arbitraris Ecclesiam esse hanc quam Symbolum designat, in nihilum Petri confessionem concludis, adversus quam portas inferi non prævalituras professus est Christus; nam omnis Græcorum Ecclesia, imo vero totus Cærens a Mahomete absorptus est. Nonne videmus omnes patriarchas atque episcopos ac sacerdotes in potestatem venisse Mahometis et ab eo petere sacerdotii facultatem? et pedibus ejus advolvuntur, et pro eo etiam inviti deprecantur? In quo loco collocabis; portæ inferi, id est hæreticorum, ora adversus Christi Ecclesiam non prævalerunt? **Ecce loco, ubi non solum ora hæreticorum dominare impii et alienigenæ sacrificare nec est**

80* I Cor. xii, 12-22. 81 I Cor. xi, 29.

potest dulce Christi nomen proferre? Si vero prolu- A
 leat, in duas partes discluditur; eo loco ubi si sacer-
 dotes sacrificantes inventi fuerint, Christi hostes
 ingrediuntur atque subsannant? proterunt altaria et
 profanant et Sancta projiciunt, et plagas sacerdotibus
 infligunt, et protrudunt, et derident Christianorum
 religionem? Nequaquam. Sed ibi oportet esse, ubi
 Christi signum refulget, et Ecclesiae exornantur, nola,
 imagines, et altaria omnia magno cum cultu con-
 spiciuntur, et adorantur et sacerdotibus eminus re-
 verenter assurgunt populi: ibi ubi palam Christi
 fides praedicatur; ibi (1) ubi terrae reges et principes
 venientes ad sacra loca inspicienda et apostolorum
 capita adoranda, una cum illis et praeside eorum
 pontificem adorant et ejus pedibus advolvuntur;
 ibi ubi festi dies, psalmodiae, preces, sine metu
 celebrantur, ubi nemo reformidat sibi quemquam
 adversari; ibi ubi summus pontifex doctores et
 praedicatores in omnem terram dimittit ad praedi-
 candam et annuntiandum verbum Dei, Christi imi-
 tatione, imo Salvatoris nostri vices in terris gerens.
 Nam sicut is apostolis dixit: « Ecce mitto vos,
 cunctes in mundum universam, praedicate Evange-
 lium omni creaturae »²², » ita et hic in universum
 orbem magistros mittit magna cum cura, qui non
 solum ad Christianos proficiscuntur, sed etiam ad
 omnes gentes; vel ex sancti Francisci ordine, vel
 Dominicani, vel ex alia regula. Ergo ibi Ecclesiam
 confitebimur, ubi non est haeresis, nec iniquitas,
 neque infidelitas, imo vero firma fides et incon- C
 cussa. At non ita apud Orientales, ubi abundat
 iniquitas et infidelitas. Nec meus sermo est hic,
 sed Theodorus Studites prodeat et dicat hoc testi-
 monium, quod nemo poterit inficiari, in decima
 quinta catechesi, quam legis quidem, si non intel-
 ligitis, quia non vultis. Videtur enim doctor hic
 adversus oppugnatores imaginum pugnare, quando
 dicit: « Audio autem quod Romae, principis apo-
 stolorum Petri claves proponuntur ad adorandum,
 atque in honore haberi: quanquam non claves
 sensibiles Dominus ei tradidit, sed intellectuales
 ad ligandum et solvendum. At illi argenteas populo
 proponunt ad adorandum, tanta igitur apud eos
 est fides, et ibi solida petra fidei secundum Dei
 verbum fundata. Hic vero, ut videtur, abundat
 infidelitas ac improbitas. » Vides quod et beatus
 hic ibi confitetur solidam esse fidem; nec in Petro
 tantum, sed et in ejus successoribus. Haec quidem
 cum audiat et videatis, nec possitis contra respi-
 cere, velut adversus refulgens et coruscans lumen
 veritatis, ad ea confugitis quae nefas est dicere
 scilicet peccatorem esse Romanum pontificem et
 carnalibus voluptatibus inservientem, et ideo nolle
 vos honorem et reverentiam debitam exhibere.

²² Marc. xvi, 15.

(1) Opponit elegantissime Ecclesiam Romanam Graecae. Idem potest dici de haereticis nostri tem-
 poris, et eorum Ecclesiae.

αἰρετικῶν στόματα, κατεκυρίευσαν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ
 ἀσεβεῖς καὶ ἀλλότρια ἔθνη αὐτῆς κατεκυρίευσαν;
 ἐκεῖ ἐνθα οὐδὲ ἱερουργεῖν ἐπ' ἀδείας ἔστιν, οὐδὲ σή-
 μαντρον, οὐδὲ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐμφαίνεται;
 ἐκεῖ, ἐνθα οὐ δύναται τις εἰπεῖν παρρησίᾳ τὸ γλυκὺ
 τοῦ Χριστοῦ ὄνομα; εἰ δὲ εἴη διχῶς διαιρεῖται·
 ἐκεῖ, ἐνθα ἱερουργούντων τῶν εὐρισκομένων ἱερέων,
 οἱ τοῦ Χριστοῦ ἔχθροί εἰσέρχονται καὶ μυκτηρίζουσι,
 καὶ καταπατοῦσι: καὶ βεβηλοῦσι τὰ θυσιαστήρια, καὶ
 βίπτουσι τὰ Ἅγια, καὶ τύπτουσι τοὺς ἱερεῖς καὶ
 ὠθοῦσι, καὶ γελῶσι τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν;
 οὐ μόνον. Ἄλλ' ἐκεῖ δεῖ εἶναι, ἐνθα καὶ τὸ τοῦ
 Χριστοῦ σημεῖον διαλάμπει, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι κεκοσ-
 μημέναι τυγχάνουσιν οὐσαι, καὶ σήμαντρα, καὶ ση-
 μζαί, καὶ θυσιαστήρια πάντα μετὰ τιμῆς ὀρῶνται.
 καὶ προσκυνῶνται· καὶ τοῖς ἱερεῦσι μακρόθεν μετ'
 αἰδοῦς ὑπεξίστανται οἱ λαοί· ἐκεῖ, ἐνθα κηρύττεται
 διαβήρηθην ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις· ἐκεῖ, ὅπου οἱ βα-
 σιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἀρχόντες ἐρχόμενοι ἱστορή-
 σαι τοὺς ἱεροὺς τόπους, καὶ τῶν κορυφαίων προσ-
 κυνῆσαι τὰς κάρας, σὺν ἐκείναις προσκυνοῦσι καὶ
 τὸν προκαθεζόμενον ἀρχιερέα, καὶ ἀσπάζονται τοὺς
 πόδας αὐτοῦ. Ἐκεῖ, ἐνθα πανηγύρεις γίνονται παρ-
 ρησίᾳ, καὶ ψαλμῶδια καὶ προσευχαί. Ὅπου φόβος
 οὐδεὶς, τινὰ εἰπεῖν τούναντιον. Ἐκεῖ, ἐνθα ὁ ἄσπρος
 ἀρχιερεὺς ἐκπέμπει διδασκάλους καὶ κήρυκας εἰς
 πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, κηρύττει καὶ καταγγέλλειν
 τὴν τοῦ Θεοῦ λόγον· μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ ὄν, μάλ-
 λον δὲ ἀντ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς
 ὑπάρχων. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος τοῖς ἀποστόλοις εἶπεν,
 « Ἴδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς, κηρυθέντες εἰς τὸν κόσ-
 μον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάση τῇ κτί-
 σει; » ὡς τὸ αὐτὸς ἀποστέλλει διδασκάλους εἰς
 πάντα κόσμον τῆ προμηθεῖα αὐτοῦ· οἱ οὐ μόνον
 εἰς Χριστιανούς πορεύονται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔθνη
 πάντα· ἢ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἢ
 ἐκ τοῦ ἁγίου Δομενίκου, ἢ ἐξ ἄλλου του τάγματος.
 Ἐκεῖ τοίνυν ἐμολογήσομεν εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν,
 ἐνθα οὐκ ἔστιν αἵρεσις, ἢ ἀνομία ἢ ἀπιστία· ἀλλὰ
 μᾶλλον ὑπάρχει ἡ πίστις ἀβραάμ; καὶ ἀκλόνητος,
 ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐνθα κλεινάζει ἡ ἀπειρία
 καὶ ἡ ἀνομία. Καὶ οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος· ἀλλὰ
 παρὶτω Θεόδωρος ὁ Στοудиτης, καὶ εἰπάτω τὴν μαρ-
 τυρίαν ταύτην ἣν οὐ δύνησεται τις ἀρνήσασθαι· ἐν
 τῇ πεντεκαιδεκάτῃ κατηχήσει αὐτοῦ, ἣν ἀναγινώ-
 σκετε μὲν, οὐ νοεῖτε δὲ, διότι οὐ θέλετε, τοιαῦτα εὐ-
 ρομένον φαίνεται γὰρ ὁ διδάσκαλος οὗτος κατὰ τῶν
 εἰκονομάχων μαχόμενος, ἐνθα φησὶν· « Ἀκούω εἶ-
 δεῖ ἐν Ῥώμῃ καὶ τὰς κλεῖς τοῦ ἀποστόλου προτι-
 θενται εἰς προσκύνησιν, καὶ διὰ τιμῆς ἀγοραῖ· καί-
 τοι γε, οὐ κλεῖς αὐτῶ αἰσθητῆς ὁ Κύριος ἔδωκεν,
 ἀλλὰ τὰ; διὰ λόγου κηρῶ; τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν. Ἐκεῖ-
 νοι δὲ ἀργυρῆς πεποιημέναι, προτιθενται τῷ λαῷ
 εἰς προσκύνησιν. Τοσαύτη αὐτῶν ἔστιν ἡ πίστις.

Κίκει μὲν ἡ πίστις, ἀρβραγῆς καὶ ἀκλόνητος· ἐνταῦθα δὲ ὡς εἶποι, πλεονάζουσα ἡ ἀπιστία καὶ ἀνομία. Ὁρᾷ· ὅτι καὶ ὁ μακάριος· οὗτος ἐκεῖ τὴν ἀρβραγῆ πίστιν ὁμολογεῖ εἶναι, καὶ οὐ τῷ Πέτρῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ. Ταῦτα μὲν ὁρῶντές τε καὶ ἀκούοντες, πρὸς ἃ οὐδ' ἀντιβλέψαι δύνασθε, ὡς τὸ λαμπρὸν καὶ ἀστράπτον τῆς ἀληθείας φῶς ἔντα, πρὸς ὃ οὐ θέμις εἶπαι καταφεύγετε· ὅτι ἀμαρτωλὸς ἐστὶν ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, καὶ ἡδοναῖς δουλεύει σαρκίνας, καὶ διὰ τοῦτο οὐ βέλομεν εὐλόγειαν, καὶ αἰδῶ τὴν πρόπουσιν ἀποδοῦναι.

IB.

A

XII.

Τοῦτο γὰρ εἰ καὶ φθάσαντες ἀπεκρίθημεν, ἀλλ' εὖν πάλιν τελειώτερον πρὸς ὑμᾶς λέγομεν, ὅτι ψεύδασθε διαβρήθη· οὐ γὰρ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀμαρτωλὸν οὐ θέλετε ὑπακούειν ἐκείνῳ, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι Λατίνον, καὶ διὰ τὸ κείρειν τὸν κώγων· εἰ γὰρ ἐφαύγετε ἐκείνον διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἐφάγετε ἂν ὑμᾶς αὐτοὺς, ἀμαρτωλοὺς ὄντας. Πῶς οὖν ἐκείνον οὐδαμῶς κρίνειν, τοὺς δὲ ὑμετέρους οὐ κρίνετε; Πάντες οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερεῖς εἰσι ἅγιοι; Τοῦτο οὐκ ἔχετε δεῖξει. Οὐκ οὖν οὐχ ὡς ἀμαρτωλὸν ψεύγετε, ὅτι οὐδ' ἡμῖς ἀναμάρτητοι τυγχάνετε, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ Λατίνος, καὶ ὡς ἑτερόδοξον ἔχετε· τοὺς γὰρ Λατίνους ὑμεῖς ὡς ἄλλοτριους τῆς πίστεως, ἔγχεσθε· καὶ ψεύγειν ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ προσώπου ὄψεως, τοὺς ἀπλουστέρους διδάτκετε. Καὶ τοῦτο δῆλον· εἰ γὰρ τις Λατίνων φαίνεται ἅγιος, οὐ θέλετε κινεῖν τοῦτον προσαγορεύσαι· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βλασφημεῖτε· τοὺς δὲ Γραικοὺς, εἰ καὶ ἀσελγίστατοι εἶεν καὶ μωρότατοι, μόνον εἰ λέγοιεν κατὰ Λατίνων, ἔχετε αὐτοὺς ἁγιωτέρους πάντων· ὥσπερ πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους, καὶ τὸν καλούμενον Παλαμᾶν, καὶ τὸν Ἐπίσκου Μάρκον· ἀνθρώπους οὐτ' ἄλλως φρενήρεις, ἀλλὰ καὶ θεοσεβῆς; ἐμπεικλήσμενους· μηδεμίαν ἀρετὴν ἢ ἀγωσύνην ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντας, μόνον διὰ τὸ λέγειν καὶ συγγράφειν κατὰ Λατίνων, δοξάζετε καὶ ὑμνεῖτε, καὶ εἰκόνας ἐγκοσμεῖτε αὐτοὺς, καὶ πανηγυρίζοντες, στέργετε αὐτοὺς ὡς ἁγίους καὶ προσκυλεῖτε· τοὺς δὲ Λατίνους, εἰ καὶ φθάσασα ἁγίους ἢ Ἐκκλησία ἐδόξασεν, ὑμεῖς ἀπειθῶς βλασφημεῖτε. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἀκρου ἀρχιερέως ποιεῖτε· οὐ γὰρ ἔχετε αὐτὸν ὅπως Χριστιανὸν, διὰ τὸ εἶναι Λατίνον· τοῦτο γὰρ ἐπ' ὀδόντα τρέφετε βλασφημούντας. Καὶ αἰδοῦμενοι τὸν τῶν κρατούντων φόβον, πρὸς τὸ ἄλλο καταφεύγετε ὡς ἀράχνης ἀποκίσεμα· λέγοντες αὐτὸν ἀμαρτωλὸν, καὶ τὰ λοιπὰ λοιδοροῦντας. Ὁρᾶτε μὴ ἀκούσητε τὸ, «Ὁ ἀναμάρτητος ἐξ ὑμῶν, λίθον πρῶτος βαλλέτω»· ἡγουν, ὃ μὴ ποιήσας ἀμαρτίαν, ἀρξάτω κρίνειν περὶ ἀμαρτίας, καὶ «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.» Μὴ οὖν προφασίζεσθε, ἀδελφοί, προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. Οὐκ ἐστὶν ὑμέτερον ἐξετάζειν τοὺς ἔρχοντας ὑμῶν ἐπὶ ἀμαρτιῶν· πάντων τῶν διδασκάλων βρῶντων, καὶ Ἰωάννου τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν, ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις αὐτοῦ λόγοις, καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ ἐπιγραφῆν ἔχει, «Ὅτι δεῖ τιμῆν τοῦ πνευματικοῦ διδασκάλου καὶ μὴ λοιδορεῖν αὐτοῦ;» ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ λόγου, «Ὁδὸν οὕτως ἐλευθεροστομεῖν παρασκευάζει,» μετ' ἄλλα φησὶν· «Εἰ γὰρ οἱ καταλογούντες πατέρα ἢ μητέρα, γονεῖς σαρκίους, κατὰ τὸν

Ac tametsi his in præcedentibus responderimus, exactius rursus vobis dicimus quod aperte mendaces estis. Nam non quia peccator est refugitis ei obedire, sed quia Latinus est, et barham tondet. Si enim illum vitaretis propter peccatum, vosmetipsos vitaretis, quia estis peccatores. Quomodo ergo nostis eum judicare, vestros vero non iudicatis? Omnino: sse Orientis sacerdotes sancti sunt? Vos hoc non potestis demonstrare. Non ergo illum tanquam peccatorem devitatis, quia nec vos sine peccato estis, sed quia Latinus et ab opinionibus vestris evariat. Vos namque Latinos tanquam a facie serpentum simpliciores edocetis; idque liquido patet. Ac si quis ex Latinis videtur sanctius, vos hunc salutare non vultis, imo vero malelicia ingeritis. Græcos quamvis flagitiosissimos et stultissimos, si solum adversus Latinos dicant, omnium sanctissimos arbitrâmini: inter alios quidem multos quosdam, qui vocatur Palamas, et Ephesi Marcum, hominem nec satis mentis compotem, sed tumidum sapientie ostentatorem, nulla virtute vel sanctitate subnixos, quia loquuntur solum et scribunt contra Latinos, extollitis et celebratis, eorumque imagines exornatis, festumque agentes diem colitis ac veluti sanctos adoratis, Latinos vero quamvis jampridem Ecclesia pro sanctis colendos duxerit, vos incessanter blasphematis. Ita et de summo pontifice facitis: nam illum omnino Christianum esse non existimatis, quia Latinus. Id enim sub dentibus stridetis maledictis incessentes, et eorum qui rerum potantur metum reveriti, ad aliud quasi aranei umbram confugitis, eum peccatorem appellantes, ac cætera convicia effundentes. Cavete ne id audiat: « Qui vestrum est sine peccato primus lapidem tollat », id est, qui peccata non commisit, incipiat iudicare de peccato; et, Non iudicate, ut non iudicemini. Ne captetis occasionem, fratres, in peccatis. Non est officii vestri de peccatis principum vestrorum inquirere, doctoribus omnibus aperte clamantibus, et Joanne lingua aurea in multis quidem orationibus, et in oratione cujus est titulus: Quod oportet colere suos magistros spirituales, non maledicere illis. Principium orationis: « Nulla res ad loquendi licentiam magis allicit, » paulo post in-

²² Joan. viii, 7. ²³ Matih. viii. 1

magis quam multos parentes necessarium, audet A
 maledictis incessere? non reformidans ne terra
 debiscens ipsum de medio tollat, vel fulmen de
 caelo demissum maledicam linguam adurat. » Au-
 distis quid Moysis sorori contigerit, cum fratrem
 suum accusasset et principem ²⁶, quomodo impura
 facta est, et in lepram incidit, maxinamque infa-
 miam subiit? fratresque de ea sollicito, Deumque
 deprecante, veniam non impetravit? Et paulo post :
 « Et Deum placare non potuit, sed magnam poenam
 perpessa est; » ut intelligamus quam magnum
 crimen sit principis redarguere, et de aliorum
 vita judicare. Et post pauca : « Si in carnalibus
 parentibus ita, quanto magis in spiritualibus paren-
 tibus hanc servare legem oportet, et unumquem-
 que in vita laborare et sollicitum esse, ne in illa
 die audiamus, *Hypocrita, cur festucam vides in
 oculo fratri tui, trabem vero in oculo tuo non
 vides* ²⁷? » Et statim postea, cum principes a sub-
 ditis coluntur, ipsis objicitur, ut Heli dixit Deus,
 « Cepi te ex domo patris tui ²⁸. » Si vero contume-
 lia afficiantur, ut in Samuele, « Non te abjecerunt,
 inquit, sed me ²⁹. » — « Qui sacerdotem honorat,
 Deum honorat. » — « Qui didicit sacerdotem
 contemnere in via progressus, et adversus Deum
 erit contumeliosus. — « Qui vos recipit, inquit,
 me recipit ³⁰, » et : « Honorifica, inquit, sacerdo-
 testuos ³¹. » — « Inde Judaei didicerunt Deum con-
 temnere, quia Moysen contempserunt, eumque
 lapidibus impetiverunt. Ac si quis sacerdotibus
 debitam exhibuerit reverentiam, multo magis id
 erga Deum egerit, et quamvis improbus sit sacer-
 dos, videns Deus, quod ejus causa etiam indignum
 honoras, ipse retributionem reddet tibi. » Et rur-
 sus post pauca : « An nescitis quod sacerdos nun-
 tius Dei est? Non enim ex se dicit quae dicit. Si
 contemnis sacerdotem, non eum contemnis, sed
 Deum qui ipsum elegit; et unde dignoscitur, (inquit,)
 Deum ipsum elegerit? Ergo si hac es in opinione,
 spes tua inanis est reddita. Si enim per eum Do-
 minus nihil operatur, neque lavacrum habes,
 neque mysteriorum es particeps, et benedictioni-
 bus non frueris. Non igitur Christianus es.
 Quid ergo, inquit, omnes elegit Deus? Per omnes
 ipse operatur, quoniam indigni sunt, quia populus
 salvatur; nam si per asinam et Balaam scelestum
 hominem operatus est, multo magis per sacerdotem.
 Si per Judam operatus est, et per falsos prophetas
 prophetantes, quibus dicit : « Nescio vos, disce-
 dite a me, qui operamini iniquitates ³², » multo
 magis per sacerdotes operabitur. Nam si nos prin-
 cipum vitam scrutari oporteret, oporteret et nos
 magistrum eligere; et quae supra sunt, infra sunt
 supra pedes, infra caput. Si fratrem tuum tibi
 judicare non concedit, multo magis neque tuum
 doctorem. » Et post pauca : « Tu ovis es, ne sis
 anxie curiosus adversus pastorem, ne de his quae

θανάσιμ τελευτῶσι, ποίας ἀξίας ἔσται τιμωρίας, ὁ
 τὸν πολλῶν τῶν γονέων ἀναγκαϊότερον ὄντα πνευμα-
 τικὸν ἀνδρα τομῶν λέγει κακῶς, καὶ οὐ δεδοκῆς
 μὴ ποτε διαστᾶσα ἡ γῆ, πανταλῶς αὐτὸν ἀφανίσαι,
 ἢ οκηπεδὸς ἀνωθεν κατανεχθεῖς, καταφλέξει τὴν
 κακῆγορον γλώσσαν; Οὐκ ἤκουσα; τί πέπονθεν ἡ
 Μωσείως ἀδελφῆ, κατειπούσα τοῦ Ἰσίου ἀδελφοῦ καὶ
 ἀρχοντος, πῶς ἀκάθαρτος γέγονε καὶ εἰς λέπρον
 ἐνέπεσε, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε ἀτιμίαν; Καὶ
 τοῦ ἀδελφοῦ παρακαλοῦντος, καὶ τῷ Θεῷ προσπίπτο-
 το; οὐδεμίᾳς ἔτυχε συγγνώμης; « Καὶ μετ' ὀλίγον.
 « Καὶ οὐκ ἔσχυσεν Ἰσὼν ποιῆσαι τὸν Θεόν· ἀλλὰ
 καὶ σφοδρῶς ἐπετιμᾶτο, ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὅσον
 κακόν ἐστὶ τὸ, τοὺς ἀρχοντας ἐλέγχειν, καὶ τοὺς
 ἐτέρων κρίνειν βίους. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Εἰ ἐπὶ
 τῶν σαρκικῶν γονέων οὕτως, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν
 πνευματικῶν Πατέρων, τοῦτον φυλάττεσθαι χρὴ τὸν
 νόμον· καὶ ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐργάζεσθαι καὶ
 πολυπραγματεῖν· ἵνα μὴ ἀκούσωμεν κατ' ἐπιπένη
 τὴν ἡμέραν, « Ὑποκριτὰ, τί βλάπτεις τὸ κέρφος τὸ ἐν
 τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σπ
 ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; » Καὶ μετὰ πάντο
 βραχία· « Ὅταν τιμῶνται παρὰ τῶν ἀρχομένων εἰ
 ἡγούμενοι, καὶ τοῦτο αὐτοῖς προζέρεται, καθάπερ
 τῷ Ἰσὼι ἔλεγεν ὁ Θεός· « Ἐλαθόν σε ἐκ τοῦ οἴκου
 τοῦ πατρὸς σου. » Ὅταν δὲ ὑβρίζωνται, καθάπερ ἐπὶ
 τοῦ Σαμουὴλ, « Οὐ σὲ ἐξουθενήκασι, φησὶ, ἀλλ' ἡ ἐμέ. »
 « Ὅ τιμῶν τὸν ἱερέα, τὸν Θεὸν τιμᾷ· ὁ δὲ μαθὼν τοῦ
 ἱερέως καταφρονεῖν, ὀφθ' προβαίνων, καὶ εἰς τὸν
 Θεὸν ὑβρίσει ποτὶ » — « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, φησὶν, ἐπὶ
 δέχεται. » Καὶ « Τοὺς ἱερεῖς σου, φησὶν, ἐντίμως ἔχει. »
 — « Ἐνετύθεν Ἰσὼθον οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ καταφρο-
 νεῖν, οἱ Μωσείως καταφρόνησαν, οἱ αὐτὸν ἐλίθεον.
 Καὶ εἰ μὲν γὰρ τις πρὸς τὸν ἱερέα εὐλαδῶς διατεθῆ,
 πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· καὶ πονηρὸς ἢ ὁ
 ἱερεὺς, ὁ Θεὸς ὄρων ὅτι διὰ τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν,
 καὶ τὸν οὐκ ἀξιὸν τιμῆς, θεραπεύεις, αὐτὸς ἀποκώ-
 σαι σοὶ τὴν ἀμοιβήν. » Καὶ μετὰ βραχία πάλιν,
 « Οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ ἱερεὺς ἀγγελὸς ἐστὶ Κυρίου;
 Μὴ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ λέγει; Εἰ κίττα φρονεῖς τοῦ ἱε-
 ρέως, οὐκ αὐτοῦ καταφρονεῖς, ἀλλὰ τοῦ χειροτονή-
 σαντος αὐτὸν Θεοῦ. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὁ
 Θεὸς αὐτὸν χειροτόνησεν; Οὐκοῦν, εἰ ταύτην ἔχει
 τὴν ὑπόληψιν, ἡ ἐπίσις σου κακίωται. Εἰ γὰρ μὴ
 ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ μηδὲν, ὅτε λουτρὸν ἔχεις·
 ὅτε μυστηρίων μετέχεις· ὅτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις·
 οὐκ ἄρα Χριστιανὸς εἶ. Τί οὖν, φησὶ, πάντας ὁ Θεὸς
 χειροτονεῖ; διὰ πάντων δὲ αὐτὸς ἐνεργεῖ; εἰ καὶ
 αὐτοὶ εἰσὶν ἀνάξιοι; διὰ τὸ σῶζεσθαι τὸν λαόν. Εἰ
 γὰρ δι' ἄνου καὶ Βαλαὰμ ἀνθρώπου μιᾶροῦ ἐνήρ-
 γησε, πολλῶ μᾶλλον διὰ τοῦ ἱερέως;. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ
 Ἰουδα ἐνήργησε, καὶ διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν προ-
 φητευσόντων, οἷς φησὶν, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε
 ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· πολλῶ μᾶλλον
 διὰ τῶν ἱερέων ἐνεργεῖται· ἐπεὶ εἰ μέλλομεν τοῦς
 βίους ἐρευνᾶν τῶν ἀρχόντων, αὐτὸν μέλλομεν χει-
 ροτονεῖν τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ἄνω κάτω γίνεται.

²⁶ Num. xi, 1 seqq. ²⁷ Matth. vii, 3. ²⁸ 1 Reg. cli, vii, 33. ²⁹ Matth. vii, 23.

ii, 27. ³¹ 1 Reg. viii 7. ³² Matth. x, 40. ³³ Ec-

ὡν οἱ πόδες, καὶ κίτω ἡ κεφαλὴ. Εἰ γὰρ τὸν ἀδελ-
φόν σου οὐκ ἐπιτρέπει· σοὶ κρίνειν, πολλῶ μᾶλλον
εὐδὲ τὸν διδάσκαλόν σου. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Σὺ
πρόβατον εἶ, μὴ περιεργάζου τὸν ποιμένα· μὴ καὶ
ἐφ' οἷς ἐκατέρω κατηγορεῖς, εὐθύνας ὡσεὶς. Καὶ
πῶς ἔμοι λέγει, φησὶν, αὐτὸς μὴ ποιῶν; οὐκ αὐτὸς
σοὶ λέγει. Εἰ αὐτῷ πειθῆ, μισθὸν οὐκ ἔχεις· ὁ Χρι-
στὸς ταῦτα παραινεί· μὴ κρίνωμεν τὰ ἀλλήλων,
ἀλλὰ τὰ ἐκτουτοῦ ἑαστος. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Μὴ
λέγωμεν, παρακαλῶ, κακῶς τοὺς διδασκάλους, Ἐάν-
τις πατέρω ἔχη μυρίων κακῶν ἔνοχον, οὐ συσκιάζει·
Μὴ δοξάζου, φησὶν, ἐν ἀτιμίᾳ πατρός σου.
Πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πατέρων ταῦτα
λευκίον. Αἰδέσθητι, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν σοὶ
διακονεῖται· ἀναγινώσκουσαι ποιεῖς τὰς Γραφὰς διὰ
σέ· τὸν οἶκον τὸν ἱερὸν κοσμεῖς διὰ σέ. Ἄγρυπνεῖ
διὰ σέ. Ἐθχεται ὑπὲρ σοῦ τὸν Θεόν, ἵστηκε παρα-
καλῶν διὰ σέ· λιτάς ποιεῖ ὑπὲρ σοῦ. Πᾶσα αὐτῷ ἡ
εἰς Θεὸν λατρεία διὰ σέ. Ταῦτα αἰδέσθητι· ταῦτα
ἐννόησον, καὶ μετὰ πάσης εὐλαθείας αὐτῷ πρόσβιθι. »
Καὶ μετ' ὀλίγον, « Ἄκουσον τί φησι περὶ τῶν ἄρχόν-
των τῶν Ἰουδαϊκῶν ὁ Θεός· Ἐπὶ τῆς Μωσείως καθέ-
δρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι·
πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ
δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιήτε. Τί γένοιτε ἂν τοῦ
βίου χειρὸν ἐπιαιῶν; Ἄλλ' ὁμῶς οὐδὲ οὕτω καταβί-
θασαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀξίας, οὐδὲ ἀδικταφρονήτους
ἐποίησεν εἶναι τοῖς ἀρχομένοις. Καὶ μάλα εὐκρίτως·
εἰ γὰρ ταύτης ἐπιλάβοιντο τῆς ἐξουσίας οἱ ἀρχόμε-
νοι, ὀφθήσονται πάντες ἀποχειροτονοῦντες, καὶ ἐκ
τοῦ βήματος καταβιβάζοντες· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος
τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων ὀνόμαζεν, καὶ εἰπὼν,
Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖς κεκοιμημένοις. Καὶ
οὐ κίθη κρίνωσιν με; ἐπειδὴ τιμῶν ἤκουσεν ἐπιστο-
μιζόντων αὐτὸν καὶ λεγόντων, Τὸν ἀρχιερέα τοῦ
Θεοῦ λοιδορεῖς; δεῖξαι βουλόμενος, ὅσην ἀποπέμειν
δεῖ τοῖς ἀρχουσι τὴν αἰδῶ καὶ τιμὴν, φησὶν, οὐκ
ἴδαιν ὅτι ἀρχιερεὺς τοῦ Θεοῦ ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλ-
λαχοῦ φησι· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ
ὕπακτετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν
ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Διὰ πολλῆς θεραπείας
ἀπολαύειν αὐτοῦ; δεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα, Ἐννόη-
σον τί φησι περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός· Ἐπὶ
τῆς Μωσείως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ
οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν,
ποιεῖτε. Νῦν δὲ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, Ἐπὶ τῆς Μωσείως
καθέδρας ἐκάθισαν οἱ ἱερεῖς· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ τὴν γὰρ ἐκείνου διδασκαλίαν ἐδίξαντο. Διὰ
καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· Ὑπὲρ Χριστοῦ κραιβάμενοι,
ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. » Ἦκουσας
τοῦ διδασκάλου τούτου, πῶς δεῖ τιμᾶν τοὺς ἱερεῖς;
Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν ἱερέων τοσαῦτα φησι, πολλῶ μᾶλλον
ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πατριαρχῶν, καὶ διδασκάλων
τῆς Ἐκκλησίας· οὐκ καὶ ὑμεῖς νῦν, οὐ μόνον οὐ τιμᾶτε,
ἀλλὰ καὶ ἀναίδως ὀβριζέτε. Πόσην ἔχετε, εἰπέ μοι, τι-
μωρίαν; πολλὴν κατ' ἐμέ· μᾶλλον δὲ οὐ κατ' ἐμέ, ἀλλὰ
κατὰ τὸν χρυσοῦν τὴν γλύττην καὶ θαυμαστὸν Ἰωάν-

A tu arguis illum, plectaris. Et quo pacto me admo-
nes, ipse non faciens? Non ipse tibi dicit: Si ei
credis, mercedem non accipies: Christus hæc docet:
Ne judicemus nos mutuo, sed sua unusquisque.
» Et paulo post: « Ne maledicamus, rogo,
magistris. Si quis patrem habuerit multi crimini-
bus obnoxium, nonne ea obtegit? Ne exsultes,
inquit, in dedecore patris tui, multo magis in spi-
ritualibus patribus hoc dicendum. Exhibe reve-
rentiam, quia quotidie ministrat tibi, curat ut pro-
pter te legantur Scripturæ, sacram domum
exornat propter te, vigilat propter te, orat pro te.
Deo preces offert pro te, cultus ejus erga Deum et
omnis propter te, hæc reverere, hæc tecum cogita,
et omni præstita observantia ad eum accedito. »
Et paulo post: « Audi quid dicat de principibus
Judæorum Deus: Super cathedram Moysis sede-
runt Scribæ et Pharisei: quæcunque dixerint
vobis, servate et facite, secundum vero opera illo-
rum nolite facere. » Quænam deterior eorum vita
reperietur? eos tamen nec dignitate dejecit, neque
ut a subtilis despicerentur curavit. Et recte. Si
enim hanc sibi arrogaverint subditi potestatem,
omnes statim abrogabuntur, et de tribunali deji-
cientur. Propterea et Paulus cum in pontificem
Judæorum contumelias effudisset, se dixisset:
Percutiat te Deus, paries dealbate ²¹, et tu sedens
judicans me? Sed monitus a quibusdam ut reti-
ceret, dicentibus, Dei pontifici maledicis? ostendere
volens quanto honore et reverentia principes pro-
sequi tenemur, inquit: Nesciebam eum esse Dei
pontificem. Ideo et alibi dicit: Obedite præ-
positis vestris, et subjacete illis, ipsi enim pervi-
gilant quasi rationem pro animabus vestris red-
dituri ²², ideo et hujus cultus fructus potiri eos
æquum est. Et post pauca: Cogita quid dicat
Deus de Judæis: Super cathedram Moysis ae-
derunt Scribæ et Pharisei: quæcunque dixerint
vobis facere, facite: at nunc non possumus
dicere: Super cathedram Moysis sederunt, sed
super Christi. Propterea inquit Paulus: Pro
Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhor-
tante per nos ²³. Audisti ab hoc doctore quo
pacto colendi sunt sacerdotes. Si ergo de sacerdoti-
bus hoc dicit, multo magis de principibus sacer-
dotum et patriarchis et doctoribus Ecclesiæ, qui a
vobis in præsentia non solum non coluntur, verum
etiam impudentissime lacerantur, quas pœnas,
quæso, subituri estis? Magnas, ut arbitror, imo vero
nou secundum meam sententiam, sed secundum
aureæ linguæ, et admirandum Joannem, cum dicit:
Qui sacerdotes injuria afficit, Christum injuria
afficit. Qui vero Christum injuria afficit, quid
respondebit illa tremenda die? Sic itaque conclu-
dit Chrysostomus. Si cogita sunt vobis quæ ex
mellifluis ejus orationibus exposuimus ^{maximam}
quo honore prim

²¹ Act. XIII, 3. ²² Hebr. XIII, 17. ²³ II Cor. V, 20.

cathedra Jesu et Dei sedent, subjecti igitur estote illis, ut et nos subijcitur, non ut sanctis ex virtute, sed ut principibus: siquidem neque nos ut sanctum ex virtute Romanum pontificem colimus, sed ex primatu et sacerdotio, nam si sanctus est, me sanctum non facit, si peccator fuero; si vero peccator est, mihi non obest, si justus fuero. An existimatis quia papa est, eum heredem fore regni caelorum? Minima gentium, sed ob ejus virtutes, si quas habet; nam papae multi haeredes erunt sempiternae damnationis, non quod Latini sunt et summi pontifices Romani, sed propter peccata eorum. Multi etiam Constantinopolitani patriarchae, Graeci videlicet, et Alexandriae et Antiochiae et Hierosolymorum haeredes erunt perennis ignis, non quia Graeci sint vel patriarchae, sed propter eorum scelera; et contra: non est enim acceptio personarum apud Deum, ut terrenae hujus vitae principes, prolixus et futurae conspiciantur haeredes, verum omnino qui probi sunt. An non auditis Sapientiam dicentem: « Tunc stabit justus in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt. Ii vero videntes suspirabunt et dicent: Hic est is quem aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improprietatis? » Stulti: nunc vero computatus est in filium Dei, et inter sanctos sors ejus est; ergo aberravimus a via veritatis. Quare non debemus de cujusvis vita judicare vel nimis esse curiosi, nam uniuscujusque opus in eo publico conventu manifestabitur. Igitur, fratres, respicite et pro salute vestra certate, hoc pro certo scientes quod qui Romano pontifici non subijcitur, Christo non subijcitur, qui Petro dixit, Tu es Petrus, etc., ac nunquam salutem consequetur. Nam cum dicitis vos illi subijci nolle, quia peccator est, id stultorum est hominum, et omnis prorsus sensus expertium. Cur judicatis Ecclesiae pontificem, quem nescis qualisnam sit? Nemo enim, dicit Scriptura, novit facta aliena. Quo pacto vos judicatis quem omnino ut peccatorem non nostis? Omnes, quaeso, qui cathedram Petri adepti sunt, improbi sunt et peccatores? Num data opera caeteri Ecclesiae pontifices atque proceres papam eligunt peccatorem? Nonne erubescitis Ecclesiae electionem prosequi contumeliosis? An nescitis quod et Constantinopolitani eum creabant patriarcham, qui praecipue erat honore perspicuus et virtute? nam et apud hostem virtus est honorabilis; ita et hic eum qui supra caeteros honore et virtute antecellit, constituunt suum sacerdotem et regem. Si vero peccator est, quid ad nos? Is pro se rationem reddet, quemaliquid et nos nostri; necnu nanique pro alio judicabitur.

σιν ἐνάρετον ἐποίουν πατριάρχην; Οἶδε γὰρ τὴν ἀρετὴν τιμῶν καὶ πολέμοιο. Οὕτω κάκει τὸν τιμώτερον καὶ ἐνάρετον παρὰ πάντας, ποιοῦσιν ἀρχιερέα καὶ βασιλέα αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, τί πρὸς ἡμᾶς; αὐτὸς ὑπὲρ ἐαυτοῦ λόγον δώσει, ὡς καὶ ἡμῶν ἕκαστος. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλου κριθῆσεται.

¹⁴ Sup. v, 5.

νῆν· ἐτι φησὶν, Ὁ τοῖς ἱερεῖς ὑβρίζων, Χριστὸν ὑβρίζει· ὁ δὲ Χριστὸν ὑβρίζων, τίνα ἀπολογίαν δώσει ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ; Οὕτοις οὖν συμπεραίνει ὁ Χρυσόστομος· εἰ ἴγνωτε ὅσα τῶν ἐκείνου μελιβρύτων λόγων ὑμῖν προσθήκαμεν· καὶ ταῦτα, ὅσην τιμὴν ὑφαιλομεν δοῦναι τοῖς ἀρχουσιν, ἐτι ἐπὶ τῆς καθέρας κείμεται τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ. Ὑποτάγητε οὖν αὐτοῖς, καὶ ἡμεῖς ὑποτασσόμεθα· οὐχ ὡς ἀγίοις τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὡς ἀρχουσι· καὶ γὰρ οὐδ' ἡμεῖς ὡς ἄγιοι τὴν ἀρετὴν τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα τιμῶμεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱερωσύνην. Ἄν γὰρ ἄγιός ἐστιν, ἐμὲ οὐχ ἀγιάζει ὅντα ἀμαρτωλόν· εἰ δὲ ἀμαρτωλός ἐστιν, ἐμὲ οὐ βλάπτει ὅντα δίκαιον. Ἐδικαίετε, διὰ τὸ εἶναι πάπας κληρονομήσει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Οὐμῖνον· ἀλλ' ἡ δὲ ἀρετὴ αὐτοῦ εἴπερ ἔχει. Πολλοὶ γὰρ πάπαι τὴν κλίμασιν κληρονομήσουσι τὴν αἰώνιον. Οὐ δὲ τὸ εἶναι Ἀσπίνοι καὶ ἄπροι ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ διὰ τὸς ἀμαρτίας αὐτῶν· καὶ πολλοὶ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως Γραικοὶ θηλονότι, καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων, τὸ δόξαστον κληρονομήσουσι πῦρ· οὐ δὲ τὸ εἶναι Γραικοὺς καὶ πατριάρχας, ἀλλὰ διὰ τὸς κακίας αὐτῶν. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Οὐ γὰρ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ· ἴνυ οἱ τῆς παρουσίας ζωῆς ἀρχοντες, καὶ τῆς μελλούσης φανήσονται κληρονόμοι· ἀλλ' οἱ ἐνάρετοι πάντως. Ἢ οὐκ ἀκούετε τῆς σοφίας λεγούσης, ἐτι Τότε σταθήσεται ἐν πολλῇ παρῆρησίᾳ ὁ δίκαιος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κατὰ πρόσωπον τῶν θλιφάντων αὐτόν. Οἱ δὲ, ἰδόντες στενάξουσι καὶ ἔροῦσιν· Οὗτός ἐστιν ἐν ἔσχατον ποτε εἰς γέλωτα, καὶ εἰς παραβολὴν δεισιμοῦ· οἱ ἄπρονες· νῦν δὲ κατελογίσθη ἐν υἰοῖς Θεοῦ· καὶ ἐν ἀγίοις ὁ κληρὸς αὐτοῦ ἐστὶν· ἔρα ἐπλανήθημεν ἀπὸ ὁδοῦ ἀληθείας. Ὅστε οὐ δεῖ κρίνειν τινὸς βίον, ἢ περιεργάζεσθαι· ἐκάστου γὰρ τὸ ἔργον ἐν ἐκείνῃ τῇ πανδήμῳ πανηγύρει φανήσεται, οὐκ οὖν. ἀδελφοί, σύνετε, καὶ μὴ μάχεσθε τῇ σωτηρίᾳ ὑμῶν· τοῦτο εἰδότες, ἐτι ὁ μὴ ὑποτασσόμενος τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖ, οὐχ ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, τῷ εἰπόντι πρὸς Πέτρον, Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐκ λοιπὰ· ἀλλ' οὐδ' ἔξει σωτηρίαν ποτε· τὸ γὰρ λέγειν διὰ τὸ εἶναι ἀμαρτωλόν, μὴ βούλεσθαι ὑποταγῆναι ἐκείνῳ, τοῦτο μωρῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ μηδαμῶ; αἰσθησὶν ἐχόντων. Τί κρίνεις τὸν ἀρχιερέα τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οὐκ οἶσθα τί ἐστὶν; οὐδεὶς γὰρ, φησὶν ἡ Γραφή, γινώσκει τὰ τοῦ ἐτέρου. Πῶς ὑμεῖς κρίνετε ἐν οὐκ οἶδατε ἕως, ὡς ἀμαρτωλόν; Πάντες, εἰπέ μοι, οἱ τὸν θρόνον λαχόντες τοῦ Πέτρου, ἀσελγεῖς καὶ ἀμαρτωλοὶ εἰσιν; ἢ ἐξεπίτηδες χειροτονοῦσιν οἱ λοιποὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχιερεῖ; καὶ λογάδες, πάπαν ἀμαρτωλόν; Οὐκ αἰσχύνεσθε καθυβρίζειν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐκλογὴν; Οὐκ οἶδατε ἐτι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν τιμιώτερον καὶ τὸν ἐν πᾶ-

ἀρετῇν τιμῶν καὶ πολέμοιο. Οὕτω κάκει τὸν τιμώτερον καὶ ἐνάρετον παρὰ πάντας, ποιοῦσιν ἀρχιερέα καὶ βασιλέα αὐτῶν. Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτωλὸς ἐστὶ, τί πρὸς ἡμᾶς; αὐτὸς ὑπὲρ ἐαυτοῦ λόγον δώσει, ὡς καὶ ἡμῶν ἕκαστος. Οὐδεὶς γὰρ ἄλλου κριθῆσεται.

ΓΓ.

Ὡς λίαν ἐκθειάζεις τὸν πάπαν σὺ· ἡμεῖς δὲ ἀνθρώπων εἶνα· αὐτὸν οἶδαμεν, ἀμαρτίξ καὶ βλασφημίξ καταποθῆναι δυνάμενον· διὰ τοῦτο ἀκολουθεῖν αὐτῷ τὰ περὶ τὴν πίστιν οὐκ ἀποδεχόμεθα. Ἡμῖν δὲ εἴρηται, ὡς τοῦτον οὐδὲν ἔστιν· ἀνάγκη γὰρ ἔστιν ἔπισθαι ποιμένοι τινι, ἕξ κάκεινος, ὡς ἀνθρώπου, καθ' ἡμέραν ἀμαρτάνει· εἰ γὰρ μία ὥρα ὁ βίος ἅπας ὑπῆρχεν ἡμῖν, οὐδ' οὕτως ἐξω βύπτου εἶναι δυνάμεθα. Ἄλλ' ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ ἕκαστος, ὡς πολλὰκις εἴρηται, αὐτὸς ἀπολογίαν δώσει. Ἄρχει γὰρ ἡμῖν ἀν καλῶς ποιμαινόμεθα, κατα τὸν ἐν θεολογίξ μέγαν Γρηγόριον· Ὁβ φησὶν ὁ στασιώδης καὶ φιλερης, Ἄμαρτωλὸν σὺ θέλω ἀρχῆν μου εἶναι. Πρὸς οὐδ' ἀπολογητέον· ὅτι καλῶς ἐνοοῦμεν τὰ διανοήματα ὑμῶν, ἃ παρακατιόντες ἀνακαλύψομεν, εἰ καὶ ὑμεῖς, συσκιάζειν θέλατε δειλῶντες. Νῦν δὲ πρὸς ὁ εἰς τὸ φανερὸν λέγετε, πρὸς ἐκεῖνο ἀπολογούμεθα· ὅτι ἀπὸ κακίας ψυχῶν τοῦτο λέγετε· οὐ γὰρ γινώσκετε αὐτὸν ἀμαρτωλὸν· οὐδὲ τὸν ἐκεῖνου οἶδατε βίον. Ἄλλ' ἀναίθην συκοφαντεῖτε καὶ λοιδορεῖτε αὐτῷ Πέτρου διαδόχῳ ὄντι, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου σχῆμα φέροντι εἰς τὴν γῆν· οἱ γὰρ ἐκεῖνον ἀμαρτωλὸν λέγοντες, ὅμοια τοῖς Ἰουδαίοις λέγουσιν· ἐκεῖνοι γὰρ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἰδύντας βλέποντες, καὶ τῷ φθόνῳ τηχόμενοι, ἐρωτῶσιν αὐτὸν λέγοντες, « Τίς ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; » Ὁ δὲ φησιν, Ἀνθρώπος Ἰησοῦς λεγόμενος, ἐκεῖνός μοι ἔφη, Νίστα εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, καὶ νιφάμενος ἀνέθλιψα· ἐκεῖνοι δὲ ὑπερζέοντες τῷ ὕμῳ, φασί, Ἄδς ὄξαν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἀμαρτωλός ἐστι· πρὸς οὐδ' ὁ ποτὲ τυφλὸς ἀντίφη· Εἰ ἀμαρτωλός ἐστιν, οὐκ οἶδα· ἐν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν, ἄρτι βλέπω. Ἐν γὰρ τούτῳ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ἀμαρτωλὸς ὢν, ἤνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς· ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμούς τυφλοῦ γεγενημένου· εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. » Δυνάμεθα οὖν στρέψαι πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου ταῦτα· ὅς ἐστιν ὁ ἱερεὺς πάπας, ὅτι εἰ ἀμαρτωλός ἐστιν, πῶς κατηράσατο ὑμῖν, καὶ ἀφώρισε τοὺς Γραικοὺς, Νικόλαος πρῶτος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Φωτίου, καὶ ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ἐκεῖνου, οὐκ ἔλειψεν ἰῶτα ἐν· ἄλλ' ἐγένοντο οἱ Γραικοὶ ὡς ἐκεῖνος· ἐν τῷ ἀφορισμῷ ἔφη, αἰχμάλωτοι εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ὡσπερ οἱ Ἰουδαῖοι; Εἰ ἀμαρτωλός ἐστι, πῶς ἐπηκούσθη; γέγραπται γὰρ ὅτι ἀμαρτωλῶν ὁ Θεός οὐκ ἀκούει. » Οὕτω μὲν οὗτος. Ὁ δὲ Ἰννοκέντιος πρὸ τούτου ἀφώρισε τὴν Εὐδοξίαν, διὰ τὴν ἔξορταν τοῦ Χρυσοστόμου· καὶ ἔτρεμεν ὁ τάφος αὐτῆς, ἕως οὐ παρακαλέσαντες αὐτὸν, ἔλυσε τὸν ἀφορισμόν· καὶ ἔστη εὐθύς ὁ κλόνος τοῦ τάφου αὐτῆς. Πῶς δὲ καὶ νῦν γέγονεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ἐν τῷ καιρῷ Νικολάου τέμπτου πάπα Ῥώμη-,

²² Joan. ix, 7.

(1) Vide ep. ad Michaelē imp. et apud Nicophorum.

(2) Innocentius I, de quo supra.

Α

XIII.

At tu ultra modum papam deificas; nos vero scimus enim hominem esse et peccato et probris posse demergi, propterea in iis quæ ad fidem pertinent nolumus ei inharere. Sed a nobis jam antea dictum est, hoc nihil esse, quoniam necesse est nos aliquem sequi pastorem: ille namque ut homo peccat quotidie. Si enim una tantum hora esset vita nostra, nec ita sine sordibus esse possemus. Sed de propriis peccatis unusquisque pro sese rationem redditurus est, ut sæpe jam diximus. Satis est nobis si bene pascamur, secundum magnum theologiæ doctorem Gregorium. At scditionis et contentionis studiosus inquit, Peccatorem caput esse non probo. Ad quos respondendum, quod bene cogitata vestra percipimus, quæ postea inferius retegemus, etsi vos ob ignaviam obumbrare couamini. Nunc autem his respondebimus, quæ palam dicitis, quia ex animi vitio hoc dicitis: non enim vobis cognitum est eum esse peccatorem, neque vobis ejus vitæ ratio satis est compta, sed impudenter calumniamini et conviciamini illi qui Petri successor est, et Jesu Christi figuram in terris gerit. Nam qui eum peccatorem appellant, iis quæ Judæi affererent similia afferunt, quoniam illi a natiuitate cæcum cornentes videre, invidia torti, eum interrogant dicentes: « Quis aperuit oculos tuos? » respondit, « Homo qui vocatur Christus: is mihi dixit, Lavare in Siloam, et lotus recepi lucem ». At illi ira accensi dicunt: « De gloriam Deo, quia hic homo peccator est; » quibus ille qui nuper cæcus fuerat, respondit: « Si peccator est, nescio: unum scio, quod cæcus cum essem, modo video. In hoc enim mirabile est, quod peccator cum esset, aperuit oculos meos, qui cæcus eram. A sæculo non est auditum quia quis oculos aperuerit cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quicquam. » Possumus igitur hæc ad successorem Dei traducere, qui est sanctus papa. Si peccator est, quomodo maledixit vobis? Et Græcos excommunicavit Nicolaus I temporibus Photii (1), et excommunicationi illi non deficit iota unum, sed facti sunt captivi, ut is in excommunicatione dixit, in omnes gentes, tanquam Judæi: scriptum est enim, Peccatores non audit Deus. Si peccator est, quomodo fuit exauditus? At hic quidem sic. Innocentius (2) ante hunc Endoxiam ob Chrysostomi exilium excommunicavit; et intremuit ejus sepulcrum, donec revocato eo excommunicationem remisit, et statim constitit illius tremor sepulcri. Sed quid evenit nostra memoria nunc sub Nicolao V pontifice maximo? cum legati a Constantino imperatore, qui vocabatur Dragasca (3), ad eum missi adhuc supersint: quibus litteras dedit plenas ti-

(3) Constantinus Dragasæ Joanni Palzologo fratri concilio.

moris et horrore, ubi aperte cum execratione prophetizat excidium et internecionem extremam infelicitum Græcorum; in quibus post alia multa (cum convicia et probata rescisset, quæ a Græcis quotidie impudentissime jaetabantur), mire et hoc dicit: « Omnes gentes decretum quod sancitum est receperunt, Græci vero neque receperunt, neque spes est eos unquam esse recepturos quæ super concordia et unione decreta sunt. Procrastinationes enim procrastinationibus ab eis semper prætexuntur, excusationes et responsiones in singulis. Neque vero Græci arbitrentur Romanum pontificem ita esse mente destitutum, omnemque Occidentalem Ecclesiam, ut non intelligat quæ in singulis dilationibus respondendo augantur. Optime cuncta novimus; sed toleramus in Jesum, respicientes sempiternam sacerdotem et Dominum, qui sterilem illam flucum uaque ad anam tertium jussit asservari, agricola jam ad excidendam arborem se accingente, quia nullum fructum ferebat. » O magnam calamitatem! Anno 1451 hanc conscripsit epistolam, et 1453 capta est Constantinopolis. Num poteratis dicere hæc vera non esse? Minime gentium, cum id sit manifestum, et res ipsa aperte loquatur.

« Tres, inquit, annos expectabimus, si vos forte a schismate et separatione converteritis, et vos vere decreto adjunxeritis, secundum Salvatoris deus præceptum. Si vero non, excindemini, ne terram otiosam et inutilem reddatis. Hoc miraculorum miraculum maximum, quod (ut in epistola ipsa scribit Nicolaus papa) Græcorum gens illa magna et formidabilis, sapiens, clara, fortis, terrarum domina, ob divinam ultionem ita in Barbarorum servitatem abducta sit. » Hæc enarranti mihi subito lamentari et deplorare excidium gentis nostræ, quanquam vos non intuemini.

φησιν αὐτὸς Νικόλαος πάππος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῇ, ὅτι τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος, τὸ μέγα, τὸ φοβερόν, τὸ σοφόν, τὸ ἐνδοξόν, τὸ ἀνδρείον, τὸ κρατῆσαν πάσης γῆς, δοῦλον οὕτω βαρβάρους κατὰ δικὴν Θεοῦ ἀποδεικνύται. Ταῦτα διηγούμενοι, ἐπεισὶ μοὶ κλαῦσαι, καὶ θρηῆσαι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἡμετέρου γένους, εἰ καὶ ὁμαί; οὐχ ὄρατε.

XIV.

In primis ergo, ut inde initium sumam, in memoriam revocate, fratres et patres, qualisnam et quanta exstiterit nostra natio. Fuit enim quondam sapiens, clara, generosa, prudens, fortis, et quæ omnem terram suo subjecerit imperio. Præterea virtutis studio et sanctitate omnes gentes est supergressa, Jruniis, vigiliis, orationibus, elemosynis, et. ut uno verbo dicam, veluti spongia hausit omnem virtutum Deo semper accepta. At in presentia (proh dolor!) omnia interciderunt. Constantinopolis capta est; cujus rei solum recordatione cogor prorumpere in verba cum clamore et ejulatu, et ultimum effundere spiritum. Quia urbe expugnata aræ sunt profanatae, templum concul-

ἀρχιερωῶ; μεγίστου; Καὶ οἱ περὶ βασιλέω; Κωνσταντίνου τοῦ λεγομένου Δραγάση πρόσθετις πεμφθέντες πρὸς αὐτόν, ἕως τοῦ νῦν ζῶσι· πρὸς οὐδὲ ἀπεκρίθη, καὶ ἐπιστολὴν ἐπεμψε γέμουσαν βήματα φόβου καὶ τρόμου· ἐν ἧ διαβρόδην προφητεύει, καταρώμενος τὴν παντελῆ ἄλωσιν καὶ τὸν ἀφανισμόν τῶν ἀθλίων Γραικῶν· ἐν ἧ μετὰ πολλὰ ἄλλα, συνιελὶ τὰ; λοιδορίας καὶ ὑβρεῖς ἄσπερ περὶ τῶν Γραικῶν καθ' ἐκάστην ἀναιδῶς βλασφημεῖται, θαυμαστικῶς καὶ τοῦτο λέγει· « Πάντα τὰ γένη τῶν γενόμενων εὐληφότερα ὄρον εἰδέξαντο· Ἕλληνας δὲ, οὐτε εἰδέξαντο, οὐτ' ἐλπὶς ἐστίν, ὥς ἴσκειν, οὐδεμία εἰδέσθαι ποτε τὰ ἐψηφισμένα ὑπερ ὀνομασίας τε καὶ ἐνώσεως· ἀναβολαὶ γὰρ αὐτοῖς ἐπ' ἀναβολαῖς δεῖ γίνονται· καὶ προφάσεις τε καὶ ἀπολογίαι εἰ αὐταὶ παντάπασιν ἐφ' ἐκάστοις. Μὴ γὰρ οἰσθῶσαν Ἕλληνας οὕτω παντὶς στέρεσθαι νοῦ τὸν τῆς Ρώμης ἀρχιερέα, καὶ πᾶσαν τὴν ἐσκλησίαν, ὥστε μηδὲν συνίεναι ἔχειν ποτ' ἄττα παρ' ἐκάστην ἀναβολὴν αὐτοῖ ἀποκρινόμενοι βαψιδύουσιν· εἰ μὴν γὰρ πάντα συνίενον, ἀνεχόμεθα δὲ, ἀποδέκτοντες εἰς Ἰησοῦν τὸν ἀίδιον ἀρχιερέα καὶ Κύριον· ὅς τὴν ἀκαρπὸν ἐκείνην συκὴν διατηρῆσαι ἄχρι τοῦ τρίτου ἔτους ἐκίλευσε· τοῦ γεωργοῦ ἀποκόπτειν ἤδη τὸ φυτόν ἀξιοῦντος, διὰ τὸ μηδένα φέρειν καρπόν. » Ὡ τῶν κακῶν! τῷ χιλίῳ τετρακοσίῳ πεντηκοστῷ πρώτῳ ἔτει ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἐφ' πεντηκοστῷ τρίτῳ ἔάλω ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἄρα δύνασθε εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀληθὲς τὸ πρᾶγμα τοῦτο; οὐ μόνον· φανεροῦ ἔντος τοῦ πράγματος, καὶ τῆς συμφορᾶς διαβρόδην τοῦτο βιώσθη. Τρία ἔτη, φησὶ, περιμενοῦμεν ὁμαῖς ἐπιστρέψαι ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ ἐνωθῆναι ἀληθῶς τῷ ὄρω, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐν τῇ συκῇ· εἰ δὲ μὴ, ἀποκοπήσεσθε, ἵνα μὴ καὶ τὴν γῆν καταργῆτε. Θαῦμα θαυμάτων τὸ μέγιστον τοῦτο, ὅτι καθάπερ

14.
Πρὸ πάντων τοίνυν, ἵν' ἐντεῦθεν ἀρξωμαι, μνήσθητε, ἀδελφοί! (1) καὶ κατέρως, πόσον τε καὶ ποσάπὸν ὑπῆρχε τὸ γένος ἡμῶν· ἦν γὰρ σοφόν, ἐνδοξόν, γενναῖον, φρόνιμον, ἀνδρείον, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑποτάξαν εἰς μοναρχίαν. Καὶ μὴν καὶ τῇ κατ' ἀρετὴν σπουδῇ τε καὶ ἀγιωσύνῃ, πάντα τὰ γένη νικήσαν νηστεῖαις, ἀγρυπνίαις, προσευχαῖς, ἱεραμοσύναις· καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἀπομαξάμενον ἀρετῇ, καθάπερ σπόγγος τὰ νόματα, διατέλει εὐαρεστοῦν τῷ Θεῷ. Ἄλλὰ νῦν, φεῦ γε τῶν κακῶν! ἀπώλετο πᾶν· ἔάλω ἡ Κωνσταντινούπολις· ἡ; μόνον ἐν τῷ μνησθῆναι, ἐστὶν ἐκρηῆσαι φωνὴν μετὰ κραυγῆς καὶ ὀλουγμοῦ, καὶ πνεῦσαι τὰ λοιπὰ. Ἀλούσης γὰρ, ἐμίανθη θυσιαστήρια· κατεπατήθη τὸ ἱερόν· χύσις

(1) Verba Μνήσθητε, ἀδελφοί, etc., usque ad καὶ ἱλιγγιᾶ μου τὸ πνεῦμα, citat Martinus Crusius in Turco-Græciæ, p. 100, ut partem Monodii ineditæ qua Genuadius Scholarius patriæ calamitates deploravit. Vide tom. CLX, col. 3. Ediz

αιματος· πολλή γέγονεν· ἐμιάνθησαν μονάστρια· ἐφθάρησαν παρθένοι· ἀπεκεφαλίσθησαν βρέφη· ἀπέθανον μαχαίρας τῶν ἀσεβῶν, ἔρχοντες, ἱερομόναχοι, ἱερεῖς, ἡγούμενοι, ἄνδρες, γυναῖκες· γάμοι ἐχωρίσθησαν, νεοὶ κατεπατήθησαν καὶ ὄβρισθησαν, οὐκ αὖτε ἱερά συνελάσθησαν· εἰκόνες κεκοσμημέναι κατεπατήθησαν καὶ ἐνεπτύσθησαν. Οἱμοὶ τῷ ταλαιπώρῳ τε καὶ ἀθλίῳ! τίς ἱκανὸς ἐκτραγωδήσαι τὸ πάθος, καὶ ἀναγγεῖλαι τὴν συμφορὰν; Θεῦ! ποῦ ἡ βασιλικὴ παράστασις καὶ παράταξις; ποῦ ἡ τοῦ παλατίου σύνταξις· ποῦ ὁ τοσοῦτος ἔσμος τῶν ἀρχόντων; ποῦ τὸ παιδευτήριον τῆς σοφίας; οἱμοὶ τῷ τέλει! ποῦ ἡ πατριαρχικὴ διοίκησις; ποῦ ἡ τῆς Ἐκκλησίας καλλονή· ποῦ ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος τοῦ ἀρχιερατικοῦ τε καὶ ἱερομοναχικοῦ, καὶ μοναρχικοῦ τάγματος, χορδός; τε καὶ ἀριθμός; ποῦ τὰ τῶν μοναχῶν τάγματα καὶ μοναστηρίων; Οὐκ ἰδοὺ κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τὰ πάντα; Καὶ οὐκ ἐν αὐτῇ μόνῃ τῇ βασιλευσούσῃ τῶν πόλεων ἐγγέγονε τοῦτο τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μετ' αὐτήν. Ἐτι πλείω καὶ χεῖρονα· καὶ ὀρώμεν ἀνευφημένοις ὀφθαλμοῖς καθ' ἡμέραν καὶ νοοῦμεν. Τίνος ἕνεκεν ταῦτα; Ἦ ὁμοίως εἶπατέ μοι διὰ τὸν Κύριον, εἰ μὲν εἴπητε ὡς εἰώθετε λέγειν ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν τοῦτ' ἐγένετο, οὐκ ἔστιν οὕτως, ἐγὼ λέξω· οὐ γὰρ μάλλον ἡμεῖς, ἢ τὰ λοιπὰ τῶν Χριστιανῶν γένηται; ἰδίαις τὸν Θεὸν παροργίζομεν ἀμαρτίαις· εἰσι γὰρ ἄλλα γένη πλείον βλάσφημα καὶ ἀμαρτωλά. Πῶ; οὐ πάσχουσιν οὕτως ὡς τὸ ἡμέτερον ἀθλιώτατον καὶ ἐλειπνὸν γένος; Οὐαὶ μοι τῷ ταλαιπώρῳ! ὅταν ἀποδύω πρὸς τοῦτο, ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνομαι· καὶ ἡ ψυχὴ μου ταρατταται, καὶ λίγιγι μου τὸ πνεῦμα· ὅτι τῶν Ἰουδαίων τὸ γένος, δύο ἀμαρτίας ποιῆσαν, δίκην ἔδωκε κατὰ τὸν προφήτην· Ἐδύο καὶ πονηρὰ ἐποίησε, φησὶν, ὁ πρωτότοκος υἱός μου Ἰσραὴλ· ἑμὲ ἔγκατέλιπε πηγὴν ὕδατος ζωῆς, καὶ ὤρυξεν ἐαυτῷ λάκκους συνετριμμένους· ἢ καὶ ἡ Ἐκκλησία, Ἐμὲ ἐπὶ ξύλου ἐσταύρωσαν, τὸν δὲ Βαραββᾶν ἠτήσαντο καὶ ἀπέλυσαν. Πρῶτον τοίνυν, εἰδωλοτροεῦσαν, ἠχμαλωτίσθη εἰς Μήδιαν καὶ Βαβυλῶνα· δεύτερον, σταυρώσαντες τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, αἰχμάλωτοι γεγόνασιν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Τὸ δὲ ἡμέτερον γένος, ὡς τῆς συμφορᾶς, φαῦ τῆς ὀδύνης! οὔτε εἰδῶλοις ποτὲ ἐλάτρευσεν, οὔτε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσταύρωσε· τίνος ἕνεκεν τὰ δεινὰ ταῦτα πάσχει; Καὶ οὐ μόνον τὰ αὐτά, ἀλλὰ καὶ χεῖρονα τῶν κακῶν Ἰουδαίων πάσχει. Ἐκεῖνοι γὰρ αἰχμαλωτιοθέντες, πάντων ἔθνῶν γεγῆνασι δούλοι, ὡς μισητοὶ καὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ· ὅσοι δὲ, οὐ μόνον τοῖς ἔθνεσιν ἐγένοντο δούλοι, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίους αὐτοῖς, τοῖς οὔσι δούλοις παντῶν ἔθνῶν. Ὡς τῆς ἐμῆς συμφορᾶς! οὐκ ἔστι λοιπὸν κλαῦσαι! τε καὶ ὀρνηθῆσαι καὶ ἐξετάσαι, καὶ ἰδεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἧς ταῦτα πάσχομεν; Ἐγὼ μὲν οὐ δύναμαι συνορᾶν ἄλλην· οὐδὲ τὸ ἡμέτερον γένος χεῖρόν ἐστι πάντων γενῶν ταῖς ἀρεταῖς, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βέλτιον. Εἰρηται γὰρ δὴ, καὶ ἀληθῶς; εἰρηται, ὅτι τὸ ἡμέτερον γένος, πάντων νεῶν

A calum, magna sanguinis effusio secuta, pollutæ moniales, virgines corruptæ, caput infantibus abscissum, impiorum manibus principes occiderunt: monachi sacri, sacerdotes, præpositi, viri, feminae. Connubia sunt divulsa, sacra vasa confracta, imagines ornatissimæ conculcatæ sunt! ac spntis conspurcatæ. O me miserum atque infelicem! quis poterit nunquam tantam cladem deplorare et verbis acerbum easum exprimere? Heu! ubi regius apparatus et comitatus? ubi ordo palatii et disciplina? ubi tot principum exæmæ? ubi scholæ sapientiæ? vix mihi misero! ubi patriarchallis administratio, ubi ornatus Ecclesiæ? ubi tantos et talis sacrorum monachorum ac non sacrorum ordo, chorus et numerus? ubi monachorum et monialium ordines? Ecce, nonne cuncta sunt a Mahomete absorpta? Nec tantum in ipsa urbium regina ea mala obvenere, verum etiam in subjectis regionibus plura ac deteriora; perque singulos dies hæc apertis oculis intuemur et intelligimus. Quamobrem ergo hæc? vel vos mihi dicite, per Dominum. Si dixeritis, ut dicere consuestis, ob nostra delicta hæc evenisse, non ita se res habet ego dicam, quoniam non magis nos quam cæteræ Christianorum gentes nostris criminibus Deum irritamus. Sunt enim et aliæ nationes magis sceleribus et peccatis obnoxie; quomodo non æffiguntur ut nostra infelicissima et miseranda natio? Vix mihi misero! Alius ex alio subinde fio, cum ad hæc animum convertito, et cor meum conturbatur et spiritus meus æstuat, quia Judæorum gens, quæ duo crimina commisit, secundum prophetam dedit pœnas, « Duo enim mala fecit, inquit, primogenitus meus filius Israel³³: » me dereliquit fontem aquæ vivæ, et effodit sibi cisternam dissipatam: et Ecclesia, Me in ligno crucifixierunt, Barabbam vero postularerunt et liberarunt. Primum igitur cum idolis inservisset, in captivitatem abductus est in Mediam et Babylonem; secundo cum crucifixissent Dominum nostrum et Deum, profecti sunt captivi in omnes gentes. Nostra vero natio (proh infortanium? proh dolor!) neque idolis servivit unquam, neque Dei Filium crucifixit: qua de causa tam acerbè vexatur? Sed non solum eadem, verum etiam D multo pejora quam impii Judæi perpetitur. hi namque in servitutem abducti, omnium gentium facti sunt servi, ut omnibus invisì et Dei hostes: hi vero non solum gentium facti sunt servi, sed et Judæis ipsi, qui sunt servi omnium gentium. O mea calamitatem! Nonne reliquum est plorare et lamentari, ac disquirere causam et videre propter quæ patimur hæc? Ego vero aliam non possum invenire (neque enim virtute nostra natio cæteris gentibus pejor est, imo vero melior; nam dictum est vereque dictum, nationem nostram omnes nationes virtute et moribus antecellere) nisi schiamæ et quod se subtraxerit ab obedientia:»

³³ Jerem. II, 13.

Romanæ Ecclesiæ. Eam et solam decerno esse causam interitus nostræ gentis, quia postquam ab ea divisi sumus, maledictionem accepimus et patimur quæ nos patimur; nec ideo penitet nos, sed deteriores evadimus, et maledictis impetimus ipsam Ecclesiam, dicenda et tacenda adversus eam impudenter evomimus. Quamobrem, fratres mei, per Christum, desperationem omittamus, accedamus veræ Christianorum unioni. agnoscamus peccata nostra, ne pejores Judæis evadamus, neve falsa suasionem, malitia, et præsumptionem, ita aures obstruamus ut nec audiamus nec intelligamus. Audiamus Christum clamantem apostolis: « Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; qui vero me spernit, spernit eum qui misit me »²⁷. » Vere ergo licet dicere, qui papam audit, Dominum audit; qui vero papam non audit, Dominum non audit: qui vero Dominum non audit, audit captivos et gladiis comminatos (1). Vidi et recte memini, cum interlucrim disputationibus eujusdam monachi Barlaam, quæ habitæ sunt Constantinopoli cum quodam legato apostolico de primatu papæ, ubi concludens legatus dicit: Ego quidem possum cunctas objectiones vestras diluere (non enim Christi Ecclesia et præses illius summus pontifex nihil hominum qui nesciat vestris dubitationibus respondere), sed vos semper in nugacibus verborum argutis versamini. Quare mihi libet dicere ubi breve ac verum verbum, quod et aliis Græcis, mihi injunctum est dicere. Hæc dicit papa: Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis, secundum prophetam; si vero nolueritis, neque audieritis me, gladius vos devorabit²⁸. » Num pontificis os locutum est hæc? num habes huic quid contradicas? Lege et expende an evenerit sicut ipse dixit. Si ergo evenit, debetis, imo vero potius necesse est illum audire: secundum vero opera illius non facere, si mala fuerint. Ita et nobis præcepit Dominus: « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei; omnia quæcunque dixerint vobis facere, facite, secundum vero opera illorum nolite facere »²⁹. » Quando ergo et hic super cathedram Petri sedet, delinamus ipsum tanquam Petrum audire et imitari sermones ejus, opera vero non imitari si prava sint. Ita vos sancti docent, ita leges et canones clamant, ut antea demonstravimus, et paulo post etiam demonstrabimus. Nunc delere volumus quod vos intus adversus papam ac Latinos injuste continetis. Dicitur enim quod propter peccatum illum vitatis. At hoc verum non est, sed causas queritis, fratres, parum veras. Maledixit enim vobis, et vos invenit excommunicatio delictique funditus estis. Sed alius est morbus ex quo ægrotat intus anima vestra, ut antea exposuimus, non audentes palam dicere, ne forte cun-

A διαφέρει τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ ἤθει, ἀλλ' ἡ τὸ σχίσμα καὶ ἡ παρακοὴ καὶ ἀνυποταξία πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν καὶ μόνην κρίνω αἰτίαν τῆς ἀπωλείας τοῦ ἡμετέρου γένους. Ἄφ' οὗ γὰρ ἐσχίσθημεν ἐκ' αὐτῆς, τὴν κατάραν ἰλάσσομεν· καὶ πάσσομεν ὅσα καὶ πάσσομεν· καὶ πάσσομεντες οὐ μετανοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χειρόνες γινόμεθα· καὶ βλασφημοῦμεν κατ' αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· καὶ ῥητὰ καὶ ἀρήρητα κατ' αὐτῆς ἀναιδῶς ἐροῦμεν. Ὑμεν, ἀδελφοί μου, ἐάσωμεν τὴν ἀπόγνωσιν διὰ τὸν Κύριον, προσέλθωμεν τῇ ἀληθείᾳ τῶν Χριστιανῶν ἐνώσει· γνωρίζωμεν τὸ πταίσμα ἡμῶν· μὴ χειρόνες τῶν Ἰουδαίων γενόμεθα· μὴ τῇ κεισμοσῇ καὶ τῇ κακίᾳ σὺν τῇ προλήψῃ, κλειώμεν τὰ ὄψα τοῦ μὴ ἀκούειν καὶ συνίεναι. Ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου βοῶντος τοῖς ἀποστόλοις· « Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. » Ἔστιν οὖν εἰπεῖν τὸ ἀληθές· ὁ ἀκούων τοῦ πάπα, τοῦ Κυρίου ἀκούει· ὁ δὲ μὴ ἀκούων τοῦ πάπα, τοῦ Κυρίου οὐκ ἀκούει· ὁ δὲ μὴ τοῦ Κυρίου ἀκούων, ἀκούει εἰχημάτων καὶ κατακοπέων μαχαίραις. Εἶδον καὶ καλῶς μέμνημαι, ἐν τοῖς διαλέξεσι τίνος Βαρλαάμ μοναχοῦ, γενομένης ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετὰ τίνος λεγάτου ἀποστολικοῦ, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα· ἐνθα συμπεραίνων ὁ λεγάτος φησὶν· Ἐγὼ μὲν ἱκανός εἰμι πάντα τὰ ὅφ' ὑμῶν προσφερόμενα διαλύσασθαι· οὐ γὰρ ἀπίστανται ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ ὁ προκαθεζόμενος ταύτης ἄρκρος ἀρχιερεὺς ἄνθρωπον, μὴ εἰδὸτα διαλύειν τὰς ὑμετέρας ἀμφισθητήσεις· ἀλλ' ὑμεῖς, ὦ· ἱρῶ, ἐπ' ἐφευρεσιολογίαις ἀεὶ καλινδεῖσθε· ὅθεν ἐνεστὶ μοι εἰπεῖν πρὸς σὲ σύντομον καὶ ἀληθῆ λόγον, ὅπερ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Γραικοὺς παρήγγελμαι λέγειν, ὅτι τάδε λέγει ὁ πάπας· Ἐάν θέλῃτε καὶ εἰσακουστέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, κατὰ τὸν προφήτην· ἐάν δὲ μὴ θέλῃτε μηδὲ εἰσακουστέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέβηται· τὸ γὰρ στόμα τοῦ πάπα ἰλάσθησθε ταῦτα. Ἄρα ἔχεις εἰπεῖν τούναντιον τούτου; Ἀνάγνωθι καὶ ἴδε, εἰ οὐκ ἐγένετο ὡς ἐκεῖνος ἔφη· εἰ οὖν ἐγένετο, ὀφείλατε, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ἐστίν, ἀκούειν ἐκείνου· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ μὴ ποιεῖν, ἀν πονηρὰ ὦσιν· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐνετίλατο ὁ Κύριος· « Ἐπὶ τῆς Μωσαίως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν, μὴ ποιεῖτε. » Ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτος ἐν τῇ τοῦ Πέτρου καθέδρᾳ κάθηται, ὀφείλομεν αὐτοῦ ὡς τοῦ Πέτρου ἀκούειν, καὶ μιμεῖσθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ· τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ μὴ μιμεῖσθαι εἰ πονηρὰ ὦσιν· οὕτως ἡμᾶς οἱ ἄγιοι διδάσκουσιν· οὕτως οἱ νόμοι καὶ οἱ κανόνες βοῶσιν, ὡς φθάσαντες ἀπεδείχθημεν καὶ ἐτι ἀποδείξομεν ἐν ὀλίγῳ. Νῦν δὲ βουλόμεθα ἀνακαλύψαι ὅπερ ὑμεῖς ἐνδον κατὰ τοῦ πάπα καὶ τῶν Λατίνων ἀδίκως ἔχετε· λέγετε γὰρ ὡς διὰ τὴν ἁμαρτίαν φεύγετε αὐτόν· ἀλλ' οὐκ ἔστι

²⁷ Luc. x, 16. ²⁸ Isa. i, 19. ²⁹ Matth. xxiii, 2.

(1) Hoc dicit propter Januizeros, qui ex captivis eliguntur, et circumciduntur.

τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ὡς φησὶ ἡ ἀλλὰ προφασιζέσθε, ἀδελφοί, προφάσεις οὐκ ἀληθεῖς· κατηράσατο γὰρ ὑμῖν, καὶ εἶπεν ὑμᾶς ὁ ἀφορισμὸς· καὶ ἠφανίσθητε παντελῶς. Ἄλλ' ἄλλο ἔστιν ὃ ἐνδον ἐν τῇ ψυχῇ νοσηλεύεσθε ὡς προείπομεν· αἰδοῦμενοι εἰς τὸ φανερὸν εἰπεῖν, μήπως χείρονες πάντων αἰρετικῶν ὀνομασθήσεσθε καὶ φανερωθήσεσθε· καὶ ἤδεσθε τοῦτο μασθῶσαι ὅπ' ὀδόντα· καὶ ἄλλο ἔστιν ὃ τοῖς χεῖρα ἔχετε· ὅμως εἰσὶ τινες μωροί, αἵ καὶ φανερῶς λέγουσι τοὺς Λατίνους αἰρετικούς, καὶ πρό γε πάντων τὸν πάπαν· καὶ διὰ τοῦτο, οὕτε τὴν ἑνωσιν θέλατε, οὕτε τὴν μνημόσυνον τοῦ πάπα ἀκούειν ἀνέχεσθε· οὕτε τοὺς ἀσπαζομένους τὴν ἑνωσιν ἱερεῖς, ὁρᾶν ἀποδέχεσθε· οὕτε τοὺς συγκοινωνοῦντας αὐτοῖς, Χριστιανοὺς ὄλω; ἔχετε· καὶ εἰ ποτε εὐρεθείητε τὸ μνημόσυνον τοῦ πάπα ἄκούοντας, ἀντίδωρον οὐ λαμβάνετε· ἀλλὰ μαινέσθε, καὶ τοὺς ὀδόντας κατ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν ὠμότατα βρῦχετε, καὶ χείρονας τῶν Ἰουδαίων ἡγείσθε. Ταῦτα οὖν δειλῶντες εἰπεῖν, θυμὸν τινῶν φοδοῦμενοι, πρὸς τὸ πρόδῳλον ἀποσκίασμα γενναίως ἐκφεύγετε. Μάχεσθε καὶ ὑμεῖς τὴν ἀλήθειαν, ὑπὲρ ὄνου σκιάς.

IΕ'

Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν τοῖς πρότερον εἰρημένους τέσσαρα βιβλία ἐκθέτες, πολλὰ περὶ τοῦτου εἰρήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ὡς ἐνὸν διαβρήθην κηρύξαντες, καὶ τοὺς Λατίνους ὀρθοδόξους· εἶναι φανερῶς ἐν τοῖς ὅγμασιν ἐτρανώσαμεν· καὶ ἀδίκως περ' ὑμῶν συκοφαντομένους παρεστήσαμεν μάλα γενναίως. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, τῷ πέμπτῳ δηλαδὴ τούτῳ, οὐκ ὀλίγα εἰρήκαμεν· τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα, διάδοχον ὄντα τοῦ Πέτρου ἀποδεικνύοντας· καὶ εἶτι ἀποδείξομεν τοῦ Πέτρου διάδοχον εἶναι αὐτὸν, καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτὸν μόνον ἔχειν ἐξουσίαν πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀπλῶς διθύνειν καὶ κυβερνᾶν, δεσμεῖν τε καὶ λύειν, εὐλογεῖν καὶ καταρᾶσθαι, ἐπιτιμᾶν καὶ ἰάσθαι· καὶ χώραν καὶ εὐσπλαγῆν μόνον ἔχειν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐξετάζειν. Αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐν τῇ πρὸς Πασχάλιον πάπαν ἐπιστολῇ, τοιαῦτα φάσκει· Ἐξουσία, ἀποστολικὴ κἀρα, θεοπρόδλητε ποιμὴν τῶν Χριστοῦ προδᾶτων· κλειδοῦχε τῆς οὐρανῶν βασιλείας· πέτρα τῆς πίστεως, ἐφ' ἣ ὀικοδομῆται ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία· Πέτρος γὰρ σὺ, τὸν Πέτρον ὀρίων κοσμῶν καὶ διέπων. Καὶ μετὰ τινά· Δεῦρο δὲ ἀπὸ δυσμῶν ὁ χριστομίμητος ἀνάστηθι καὶ μὴ ἀπίστη εἰς τέλος. Πρὸς σὲ γὰρ εἶρηκε Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν· Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, στηρίζεις τοὺς ἀδελφοὺς σου. Ἀκούεις πῶς λέγει τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα ὁ μέγας οὗτος Πατήρ, Πέτρον καὶ κλειδοῦχον ζωῆς αἰωνίου, καὶ ποιμένα, καὶ ἀποστολικὴν κἀραν; καὶ ἐπικαλεῖται ἀρωγὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως; διὰ τὰς αἰρέσεις τῶν Εἰκονομάχων; Πόθεν τοῦτο, εἰ μὴ ὅτι ἐκείνος εἶχεν ἐξουσίαν στηρίζειν τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, ὡς αἰρέσεις πάσης ἀνώτερος ὢν, καὶ ὑπερανυψισμένος πάσης ἄλλης αἰρετικῶν; Καὶ τοῦτου μάρτυς ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν Πασχάλιον ἐπιστολῇ λέγων· Ἐγὼ οὖν ὡς ἀληθῶς ἡ ἀθλῶτος καὶ ἀκατήλυτος πηγὴ ἐξ ὀρχῆς τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐγὼ οὖν ὁ πάσης αἰρετικῆς ζᾶλης ἀντικείμενος, ὁ εὐδὸς λιμῆν

Atis hæreticis peiores vocemini, et sitis coguntur apud omnes; magisque vultis mandere sub dentibus. Sed aliud quid est quod labiis premitis. Quidam tamen adeo stolidi sunt, qui aperte Latinos hæreticos esse dicunt, et papam præter ceteros omnes, ideoque unionem refugitis, neque papæ memoriam audire, neque qui unionem ex vestris sacerdotibus amplectuntur videre sustinetis; neque qui cum ipsis communicant omnino pro Christianis habetis; et si forte contingit ut in aliquod incurrat quod vos papæ commonefaciat, panem oblationis non accipitis, sed furiis agitamini ac dentibus adversus ipsos sacerdotes sævissime infrenditis, et Judæis deteriores esse putatis. Hæc igitur proferre reformidantes, ut iram quorundam declinetis, ad apertum integumentum strenue confugitis, et adversus veritatem pugnat, de asini umbra (ut fertur) decertantes.

XV.

At nos in præcedentibus, quos antea edidimus quatuor libris, multa de iis eisdem tractavimus, veritatem pro viribus aperte prædicantes, Latinosque in dogmatibus orthodoxos esse liquido ostendimus, et falsis eos premi calumniis egregie demonstravimus, et in hoc quinto profecto non pauca attulimus, scilicet pontificem esse Petri successorum et vicarium Salvatoris nostri Jesu Christi comprobando; eumque solum obtinere potestatem omnem Ecclesiam absolute dirigendi et gubernandi, ligandi et solvendi, redarguendi, benedicendi, maledicendi, corrigendi ac medendi, solumque illum habere facultatem de fide et sacerdotio exquirendi. Nam statim magnus Theodorus Studites in epistola ad Paschalem papam hæc inquit: « Audi, apostolicum caput, a Deo electe, pastor ovium Christi, claviger regni cælorum, petra fidei per quam ædificata est catholica Ecclesia. Nam tu es Petrus Petri sedem exornans et gubernans; » et post quædam: « Huc ades, ab Occidente exurge, et ne repellas in finem; tibi namque dixit Christus Deus noster, et tu quandoque conversus confirma fratres tuos. » Audis quomodo appellat pontificem magnus hic Pater Petrum, et clavigerum vitam æternæ, et pastorem, et apostolicum caput? rogatque ut Constantinopoli subsidium ferat propter eorum hæreses qui imagines oppugnabant. Undenam hoc? Non ob aliquid aliud nisi quia is habebat potestatem cæteras Ecclesias confirmandi, tanquam qui omnibus hæresibus superior esset, longaque positus esset ab omni procella hæreticorum. Hujus rei ipsemet testis est in epistola ad Paschalem dicens: « Vos igitur vere illimis fons ac sincerus jam inde a principio veræ fidei, vos ab omni hæreticorum procella longe positi: securus totius Ecclesiæ portus, vos a Deo electa civitas ad refugium. » Intelligis quo pacto securum appellat totius Ecclesiæ Romanum pontificem

quem ut naviga ab undis in medio maris agitata in portum profugiunt, ne foris relicta a fluctibus atque zeta mergantur; sic et omnes Ecclesie ab hæreticis tanquam a fluctibus vexatæ ad Romanum pontificem, veluti ad portum salutis confugiunt, ubi tranquillitatem et quietem omnem nanciscantur. Nam eo loci fidei claves Christus apud Petrum apostolum deposuit, ut Ecclesiam totam pasceret atque gubernaret, nec apud illum tantum, sed etiam apud ejus successores, ipsi dicens, « Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos; » quæ quidem non soli Petro contigerunt, sed et ejus successoribus. Nam Sylvester magnus papa Romanus post baptismum Constantini, Arian hæresim abolevit, et in eadem urbe Liberius ac Julius Athanasium confirmarunt, et Alexandriam remiserunt, cum ab Arianis persecutionem pateretur. Damasius papa Eunomii Constantinopolitani patriarchæ hæresim funditus sustulit. Divus Celestinus impii Nestorii et Constantinopolitani patriarchæ hæresim per Cyrillum theogorum delevit. Leo sanctissimus sacrilegam Eutychie et Dioscori hæresim damnavit. Martinus et Agathe Monothelitarum secessantem hæresim verbo et operibus sustulerunt. Gregorius magnus Dialogus impietatem eorum qui imagines oppugnabant, anathemati subjecit. Deinde post inobedientiam et schisma, Nicolaus primus ipsemet Constantinopolim profectus est Photii tempore, ut tolleret schisma; quem cum non recepissent, excommunicationi ab eo suppositi sunt. Post hunc summi pontifices per temporum vices non desiterunt scribere et hortari Græcos ad Ecclesie conversionem et obedientiam, quousque evocata est synodus apud Lugdunum, quam Græci octavam vocant, cujus auctor exstitit Gregorius papa decimus, et unio est subsequuta. Sed iterum defecerunt, et iterum legatos Ecclesie receperunt. Cogitur synodus Constantinopolitana cum papæ legatis, Joannis Becci temporibus Constantinopolitani patriarchæ, et unionem amplexi sunt, ad breve tempus obedientiam ostendentes et pacem, sed postea rursus ad suum et primum vomitum reverterunt. Sed nec rursus defatigati sunt Ecclesie catholicæ præsides, eos ad obedientiam et pacem excitare. At illi cum semel obsurduissent, non paruerunt; protracta est igitur res usque ad nos, aspeximusque nostris oculis, quod multi ante nos patriarchæ et reges videre exoptarunt, nec viderunt. Nos vero vidimus beatissimum Eugenium IV Romanæ Ecclesie pontificem summum quanto studio in hoc sanctum opus incubuerit, tremibus missis et sumptibus, ut hoc magnum vulnus sanaretur; celebrataque est synodus ingens atque admirabilis Ferrariz et Florentiz, insignibus Italiæ urbibus magna doctorum et sapientum virorum frequentia, et theologiæ scientia ac virtute illustrium. Tandem decretum sancitum est omni sapientia et veritate conspicuum, quod ubique est promulgatum et ab omnibus gentibus receptum. Græci vero, et ex iis

Α τῆς ὁλης Ἐκκλησίας. Ὑμεῖς οἱ θεήλεκτος πῶς τοῦ φυγαδευτηρίου τῆς σωτηρίας. » Ἀκούετε, πῶς εὐδιδιον λιμένα τῆς ὁλης Ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα, ἵνα ὡσπερ τὰ πλοῖα μέσον τῆς θαλάσσης βασιανίζόμενα ὑπὸ τῶν κυμάτων πρὸς τὸν λιμένα τρέχουσι, μὴ μείνωσιν ἔξω καὶ καταποντισθῶσιν ὑπὸ τῶν κυμάτων τε καὶ τοῦ κλύδωνος, οὕτως καὶ ἐκκλησίαι πᾶσαι κλυδωνιζόμεναι παρὰ τῶν αἰρέσεων δίκην κυμάτων, πρὸς τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα, ὡς πρὸς λιμένα σωτήριον, τρέχουσιν· ἐνθα γαλήνην καὶ ἡραμίαν πᾶσαν εὐρήσουσιν, ἔκει γὰρ ἔθετο Χριστὸς τὰς κλεῖς τῆς πίστεως ἐν Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ποιμαίνειν καὶ κυβερνεῖν ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, οὐκ ἕκαστην μόνω, ἀλλὰ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ. λέγων πρὸς αὐτόν, « Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψῃς στήριζον τοὺς ἀδελφοὺς σου· » ὅπερ οὐ τῷ Πέτρῳ μόνω συνέθη, ἀλλὰ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ. Ἀδοῦ τῖκα γὰρ Σύλβεστρος ὁ μέγας πάπας Ῥώμης μετὰ τὸ βάπτισμα Κωνσταντινίου, τὴν αἵρεσιν Ἀρειοῦ κατέλυσεν. Καὶ ἐν αὐτῇ Τούλλιος καὶ Λιθίριος Ἀθηνάσιον ἐθεβαίωσαν, καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπεμψαν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωκόμενον. Δάμασος δὲ ὁ πάπας τὴν αἵρεσιν Μακεδονίου πετριάρχου ἔνετο; Κωνσταντινουπόλεως, εἰς γῆν κατηδέψισεν. Κελεστίνος ὁ θεῖος τὴν τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου αἵρεσιν, καὶ αὐτοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου ἔνετο, διὰ Κυρῖλλου τοῦ θεηγόρου ἀφανισμοῦ παρέδωκε. Δέων ὁ ἀγιώτατος, τὴν ἄθειον τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκοῦρου αἵρεσιν κατέδικασε. Μαρτίνος; τε καὶ Ἀγάθων, ταύτην τῶν Μονοθελητῶν τὴν μιανὴν αἵρεσιν, λόγους καὶ ἔργοις κατέβαλον. Γρηγόριος ὁ μέγας Διάλογος, τὴν τῶν Εἰκονομάχων δυσσεβείαν ἀναθέματι καθυπέβαλεν. Ἐἴτα μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὸ σχίσμα Νικόλαος πρῶτος σωματικῶς εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἦλθεν, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Φωτίου, τοῦ θεραπεύσαι τὸ σχίσμα· ὃν μὴ δεξάμενοι, ἀφορισμῷ παρ' αὐτοῦ ὑπεδλήθησαν. Μετὰ δὲ τούτων, οὐ δειλαίπων οἱ κατὰ καιροὺς ἄλλοι ἀρχιερεῖς ἐπιστέλλοντες καὶ καλοῦντες τοὺς Γραικοὺς ἐπιστρέψαι καὶ ἐπακοῦσαι τῆς Ἐκκλησίας, ἔως οὐ ἐγένετο σύνοδος ἐν Λουγδούνῳ, ἣν οἱ Γραικοὶ ὀρθοῦν καλοῦσιν· εἰς ἣν ἐξῆρχε πάπας Γρηγόριος δέκατος, καὶ ἠνώθησαν, καὶ πάλιν ἀπέστησαν· καὶ πάλιν πρέσβεις τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐδέχοντο· καὶ συγχεροῦνται σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, μετὰ λεγάτων τοῦ πάπα, ἐν τῷ καιρῷ Ἰωάννου Βέκου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἠνώθησαν μὲν πρὸς ὀλίγον, δειξαντες ὑπακοὴν καὶ εἰρήνην· μετὰ δὲ ταῦτα, πάλιν πρὸς τὸν ἴδιον καὶ πρῶτον ἐστράφησαν ἑμαυτόν. Ἀλλὰ καὶ αὐθις οὐκ ἀπέκαμον οἱ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας προστάμενοι, διεγείρειν αὐτοὺς πρὸς ὑπακοὴν καὶ εἰρήνην. Αὐτοὶ δὲ ἀπᾶς ἐκκεχωρηκότες, οὐκ ἤκουον. Ἐφθασεν οὖν τὸ πρᾶγμα καὶ ἔως ἡμῶν. Καὶ εἶδομεν τοὺς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς, ὃ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, καὶ πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον. Ἡμεῖς δ' εἶδομεν τὸν μακαριώτατον Εὐγένιον τέταρτον, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἄκρον ἀρχιερέα, πόσῃ σπουδῇ προκατεβάλλετο διὰ τὸ ἄγιον ἔργον τοῦτο· καὶ τριτήραις

καὶ ἀναλώματα ἐπαμφεν, ἵνα τὸ τραῦμα θεραπεύσῃ· τὸ μέγα τοῦτ'· καὶ σύνοδος ἐγεγόνει ἐν Φεβρουάριῳ καὶ Φλωρεντίᾳ ἀξιολόγοις τῶν Ἰταλίας πόλεων, μεγάλῃ καὶ θαυμαστῇ· λογίους ἔχουσα καὶ σοφοὺς ἄνδρας, θεολογία κακοσημένους καὶ ἀρετῇ· καὶ δὴ τελευταῖως συνέθεντο τὴν ὁρὸν σοφία πίστη καὶ ἀληθείᾳ διαλάμποντα· ὃς ἐκηρύχθη μὲν πανταχοῦ, καὶ πάντα τὰ γένη τοῦτον εἰδέξαντο· Γραικοὶ δὲ, καὶ τούτων οἱ χεῖρονες καὶ ἰδιῶται καὶ ἀμαθεῖς, ἀντιλέγουσι τοῦτ'· εἰ δὲ καὶ τις μέτοχος λόγου ἀντιλέγει τῷ ὄρω, οὐκ ἀπὸ σοφίας, ἀλλ' ἀπὸ χακίας καὶ ψευθοῦς, καὶ ματαίας προλήψεως, καὶ κενῆς δόξης, ἣν βούλεται καρποῦσθαι παρὰ τῆς ἀλογίας τοῦ κληθῆτος, ταῦτα λέγει· Ὅντινα ὁρον καὶ ἡμεῖς ἀνὰ χεῖρας λαβόντες διήλθομεν παντὶ θένει· καὶ τοῦτον ἐκ πίστεως ψυχῆς πιστεύσαντες ἀληθῆ εἶναι, προσεκυνήσαμεν καὶ κατησπασάμεθα· Ἐξ οὗ λαβόντες τὰς ἀφορμὰς, τῶν πέντε ἄρθρων αὐτοῦ ὑπεραπολογούμεθα· ὧν τὸ τελευταῖόν ἐστι τοῦτο περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπ. Ὁ οὗ δυνήσεται τις ἀρνήσασθαι νοῦν ἔχων.

147.

Ἄλλ' οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ, φασίν· παρὰ γὰρ τὰ τῶν πατρῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων αὐτὸς ἰδογμάτισεν. Εἰ οὖν ἐκεῖνος ὁ θεῖος θρόνος οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ, ψεύδεται ὁ Χριστὸς, εἰπών· «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν·» αὐτ'· γὰρ αὐτῇ ἐπηγγελάτω μετ' αὐτῆς εἶναι, καὶ πύλαι τοῦ ἔθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Δὲ, ἵνα μὴ τὸν Χριστὸν ψεύστην φήσωμεν, ὅπερ βλάσφημὸν ἐστὶ καὶ μόνον ἔνοηθῆναι, ἀπλανῆ τὴν τοῦ Θεοῦ λέγομεν Ἐκκλησίαν· καὶ τοῦτο πάλιν μαρτυρήσει αὐτὸς ὁ Στουδίτης Θεόδωρος, πρὸς Μιχαὴλ ἐπιστελλῶν τὸν βσιλεῖα, ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν ἡγουμένων, ὧδε· «Ἡμεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνιληθότες κατὰ κλειυσιν τῆς θεοστέπτου ὁμῶν βασιλείας, ἐλάχιστοι ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι·» καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· «Διελυσάμεθα πάντα τὰ θμῖν ἀπορούμενα· εἰ δὲ τι ἔμφιβαλλόμενον ἢ ἀπιστούμενον τῇ θεῖᾳ ὁμῶν μεγαλοφῶᾳ δοκεῖ, διαλύσθαι παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εὐσεβῶς· ἡ μεγάλη καὶ θεοσηρικτος αὐτῆς χεῖρ, ὡς ζηλοτυπούσα τὰ πάντα ἐπ' ὠφέλειᾳ τοῦ παντὸς, καλευσάτω παρὰ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης δέξασθαι τὴν διασάφτισιν· ὡς ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, πατροπαράδοτως ἐξεδόθη· αὐτῇ, χριστομίμητε βασιλεῦ, ἡ κορυφασιότητα τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ Πέτρος πρωτόθρονος· πρὸς δὲ ὁ Κύριός φησι· «Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἔθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.» Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς Ναυκράτιον, ἡς ἡ ἀρχὴ· «Οὐ κλησθήσεται τὸ οὖς μου ἀπὸ φωνῶν ἀπροάσεως,» φησὶ· «Μαρτυρῶ ἄρτι κατανώνπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ἑαυτοὺς ἀπέβρῆξαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κορυφιακοῦ θρόνου ἐν ᾧ Χριστὸς ἔθετο τὰς κλεῖς τῆς πίστεως, ἡς οὐ κατισχύσαν ἀπ' αἰῶνος, οὐδ' ἂν κατισχύσῃσι μέχρι συντελείας αἱ τοῦ ἔθου πύλαι, τὰ τῶν αἰρετικῶν δηλαδὴ στόματα, ὡς ἡ τοῦ ἀψευθοῦς ὑπόσχεσις.» Ἀκούεις ὅτι ἐκαίνη ἐστὶν ἡ κορυφή τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἡς ὁ Πέτρος πρωτόθρονός ἐστι· καὶ ὅτι οὐ κατισχύσαν πᾶσι αἱ πύλαι τοῦ ἔθου, οὐδ' ἂν κατισχύσῃσι ταύτης μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τὰ τῶν αἰρετικῶν

A qui peioris sunt conditionis, vulgares quidam homines et indocti huic contradicunt; ac si quis rationis particeps decreto contradicit, id non a doctrina proficiscitur, sed ab animi pravitate, falsa et stulta præsumptione et gloria inani, quam ex vulgi imperitiis aucupantur. Quod quidem decretum et nos in manus sumentes perlegimus omni studio, idque toto ex animo verum esse credentes, adoravimus atque amplaxati sumus; unde subministrata est nobis materia respondendi quinque articulis qui in eo continentur, quorum extremus hic est de papæ primatu, quem nemo mentis compos poterit pernegare.

B

XVI.

At non recte sentit, inquam, quia præter communes Patrum et doctorum sententias ea perscripsit. Si ergo illa divina sedes non recte sentit, mentitur Christus cum dicit: «Cælum et terra transibunt, verba autem mea nunquam transibunt;» is enim Ecclesiæ pollicitus est se cum ea fore et portas inferi non prævalituras adversus eam. Ideo ne Christum mendacem efficiamus (quod si vel cogitetur solum, est blasphemia) inerrantem Dei Ecclesiam esse dicimus. Quam rem testificabitur rursus ipse Theodorus Studites ad Michaelē imperatorem scribens ex persona omnium præpositorum hoc pacto: «Cum nos in unum convenissemus venerabilis imperii vestri jussu, minimi episcopi et præpositi,» post pauca dicit: Nos diluimus omnes dubitationes vestras. Si vero aliquid dubitare vel non credere videtur vestra divina magnificentia, ejus rei explicatio a pontifice pie est postulanda. Magna et a Deo firmata manus vestra, ut publicam cupidam utilitatis, jubeat a veteri Roma capere declarationem, ut a principio a patribus nostris est traditum. Ea, o Christi imitator imperator, inter omnes Ecclesias Dei summum et supremum obtinet locum, cujus Petrus tenuit primam sedem, ad quem dicit Dominus: «Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.» Et iterum idem in alia epistola ad Naucratiū, cujus principium est, Non implebitur auris mea a vocibus auditionis, inquit, «Testor nunc coram Deo et hominibus, divisi sunt a corpore Christi, et a supræma sede, apud quam Christus deposuit claves fidei, adversus quam portæ inferi a sæculo non prævaluerunt nec prævalebunt usque ad consummationem ejus, hæreticorum videlicet effrenata ora, secundum promissionem veracis Domini.» Audis quo pacto ea est caput Ecclesiæ Christi, cujus Petrus est primus præses; et quod nunquam prævaluerunt neque prævalebunt usque ad consummationem concuti hæreticorum effrenata ora, et sionem veracis Salvatoris? Si quæ

valuerunt hæretici adversus Christi Ecclesiam, quomodo audetis dicere eam errare, quæ inerrans a doctoribus prædicatur? Id etiam ostenditur in tertia sancta synodo, in qua, allatis ab apostolica sede litteris, Arcadius episcopus cum surrexisset ad synodum dixit: « Jubeat vestra beatitudo reverendissimi Patres, allatas ad vos litteras sancti et cum adoratione vocati, Celestini papæ apostolicæ sedis episcopi, legi: ex quibus percipere poterit vestra beatitudo quanto studio prosequitur omnes Ecclesias. Eandem et horum similia Projectus episcopus protulit. » Et paulo post: « Cyrillus Alexandriæ dixit: Litteræ acceptæ a sanctissimo apostolicæ sedis episcopo Romano Celestino cum decenti honore legantur. » Audis Arcadium et Projectum, quod omnium Ecclesiarum curam gerit Romanus pontifex? Ob quidnam aliud, nisi quia caput est omnium? Quod vero Cyrillus dicit, « cum decenti honore legi quæ scripta sunt a Celestino, » comprobaverunt Patres aperiendo capita sua, et reverenter audiendo quæ dicta sunt. In quarta vero sancta synodo, ut in titulo divinæ Scripturæ apparet, talia dicta sunt. « Ut beatissimus episcopus Romanæ urbis, cujus sacerdotium super omnes antiquitas esse voluit, potestatem et facultatem habet de fide et sacerdotibus determinandi. » Ergo quia de fide et sacerdotibus determinandi facultatem habet, merito caput et magistra omnium Christi Ecclesiarum in decreto scribitur, et a nobis colitur et adoratur, atque omnis obedientia et observantia ei a nobis exhibetur et exhibebitur, donec in hac vita permanebimus, recordati illius qui dicit, « Obedite præpositis vestris et subditi estote, ipsi enim vigilant pro animabus vestris, ut rationem reddantur ^{40.41} » et meminisse ejus nunquam cessabimus in sacris missarum precibus secundum sanctorum nostrorum traditiones, ne impiorum erroribus obsecundantes, a firmitate orthodoxæ fidei excidamus, pro comperto habentes, quod qui ipsi non subjicitur, nunquam salvabitur, simili modo, et qui ejus non meminit, neque sacerdos est, neque sacerdotis meretur habere potestatem, ut canon 13 primæ et secundæ synodi aperte testatur. Habet enim ad verbum sic: Hæreticarum zizaniarum semina in Christi Ecclesiam spargens adversarius, videns has gladio spiritus radicitus evelli, alia via aggressus est, sumpta secum schismaticorum insania, Christi corpus dividere. Sed et has insidias sancta synodus anticipans, undecumque decrevit in posterum, ut si quis presbyter vel diaconus tanquam ob aliquod delictum suum despiciens episcopum ante synodalem cognitionem et causæ disquisitionem ab ejus communione deficere ausus fuerit, et nominis ejus in sacris missarum precibus secundum Ecclesiæ traditionem non meminerit, hunc depositioni subjici et sacerdotali omni honore privari. Qui enim in presbyteri or-

α δηλονότι ἀπόλωτα στόματα· κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ἀψευδοῦ; Σωτήρος. Εἰ οὖν οὐδέποτε κατισχύσαν, ἀλλ' οὐδέ κατισχύσουσιν οἱ αἰρετικοὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, πῶς ὑμεῖς ὅλως τολμᾶτε λέγειν, ὅτι πεπλάνηται; ἦτις ἀπλανῆ; παρὰ τῶν διδασκάλων κηρύσσεται. Τοῦτο δὲ δείκνυται καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ τρίτῃ συνόδῳ, ἐν ἧ προσηνεχθέντων γραμμάτων παρὰ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, Ἀρχάδιος ἐπίσκοπος ἐγερθεὶς πρὸς τὴν σύνοδον ἔφη· « Κελευσάτω ἡ ὑμετέρα μακαριότης, Πατέρες αἰδεσιμώτατοι, τὰ προσηνεχθέντα ἡμῖν γράμματα τοῦ ἁγίου καὶ μετὰ προσκυνήσεως; ὀνομαζομένου πάπα Κελεστίνου, τῆς ἀποστολικῆς καθέδρα; ἐπισκόπου, ἀναγνωσθῆναι· ἐξ ὧν γινῶναι δυνήσεται ἡ ὑμετέρα μακαριότης, ὅποιαν ἔχει φροντίδα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ αὐτὰ καὶ ὅμοια τούτοις καὶ Προβλετος ἐπίσκοπος ἔφη. » Καὶ μετὰ πάνυ βραχία, ἡ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἶπεν· Ὑποδεχθὲν τὸ γράμμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ κατὰ πάντα ὁσιωτάτου τῆς ἁγίας ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Κελεστίνου, μετὰ τῆς προσφύρου τιμῆς ἀναγινωσχέτωσαν. » Ἀκούεις Ἀρχαδίου καὶ Προβλετου, ὡς πασῶν ἔχει τῶν ἐκκλησιῶν τὴν φροντίδα ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς; Διὰ τί ἄλλο, ἢ διότι πασῶν ἐστὶ κεφαλὴ; Τὸ δὲ εἶπεν Κύριλλον μετὰ τῆς προσφύρου τιμῆς ἀναγνωσθῆναι: τὰ παρὰ τοῦ Κελεστίνου ἀπεσταλμένα, ἰδεῖν οἱ Πατέρες ἐν τῷ ἀνακαλύψαι τὰς ἐαυτῶν κεφαλὰς, καὶ μετ' αἰδοῦς ἀποδοῦναι τῶν λεγομένων. Ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ τετάρτῃ συνόδῳ, ὅν καὶ θεῖον γράμμα ἐπιγράφει, τοιάδε φησὶν· « Ἴνα ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων πόλεως, τὸ τὴν ἱερωσύνην κατὰ πάντων ἡ ἀρχαιότης παρέσχε, χώραν καὶ εὐπορίαν ἔχει περὶ πίστεως καὶ ἱερῶν ἀνακρίνειν. » Ἐπεὶ οὖν περὶ πίστεως καὶ ἱερῶν εὐπορίαν ἔχει τοῦ ἀνακρίνειν, εὐκότως καὶ κεφαλὴ καὶ διδάσκαλος τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ πασῶν ἐν τῷ ὄρω γράφεται, καὶ παρ' ἡμῶν τιμᾶται καὶ προσκυνεῖται, καὶ πᾶσαν ὑπακοήν καὶ εὐπειθειαν ἔχει καὶ ἔξει παρ' ἡμῶν, ἕως οὗ ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἐσόμεθα, μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· « Πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέκχετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες· καὶ μνησθὲν αὐτοῦ οὐ παυσόμεθα ἀεὶ ποιεῖσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν λειτουργῶν εὐχαῖς, κατὰ τὰς τῶν ἁγίων ἡμῶν παραδόσεις, ἵνα μὴ τι τῶν ἀθέσμων κλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσωμεν τοῦ στηριγμοῦ τῆς ὀρθοδοξίας· καλῶς ἐπιστάμενοι, ὅτι ὁ μὴ ὑποτασσόμενος αὐτῷ, οὐχ ἔξει σωτηρίαν ποτε· ὁμοίως καὶ ὁ μὴ μνημονεύων αὐτοῦ, οὔτε ἱερεὺς ἐστίν, οὔτε μὴν ἱερῶν ὀφείλει ἔχειν ἐξουσίαν· καθὼς ὁ τρισκαίδέκατος κανὼν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου ἀναφανδὸν μαρτύρεται. Λέγει γὰρ οὕτως κατὰ λέξιν· « Τὰς τῶν αἰρετικῶν ζιζανίων ἐπισπορὰς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ὁ πονηρὸς καταβαλὼν, καὶ ταύτας ὁρῶν τεμνομένους προῤῥήτους τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, ἐφ' ἑτέραν ἤκε διανοίας ὁδὸν, τῇ τῶν σχισματικῶν μανίᾳ, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα με-

^{40.41} Hebr. xiii, 17.

στήσας· ἀλλ' ὑπὲρ οὐρανοῦ αἶμα οὐκ ἐξέχεον· ὑπὲρ οὐρανοῦ οὐκ ἰσταυρέθην· ὑπὲρ οὐρανοῦ οὐράνιον σῶμα οὐκ ἀνέλαθον· καὶ τί λέγω οὐρανοῦ; ἀγγέλων σῶμα οὐκ ἀνέλαθον· ἵνα μάθῃς ὅτι οὐρανοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἡ Ἐκκλησία τιμιωτέρα. Διὰ τοῦτο, « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Εὐκολώτερον τὸν οὐρανὸν ἀφανισθῆναι, καὶ τὴν γῆν σβασθῆναι, ἢ τοὺς λόγους τοὺς ἐμοὺς διαπεσεῖν. Τίνες ἦσαν οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἐν μέσῳ παράξωμεν· ἴσωμεν μὴ θέψασαν· οὐκ ἀμφιβάλλω ἐγὼ, ἀλλὰ τὸν αἰρετικὸν πιστοποιῶ. Τί οὖν εἰσιν οἱ λόγοι; « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Ποῶς λόγος; » « Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἔθου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, οὐκ εἶπεν ἐπὶ Πέτρῳ, οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ Πέτρου, τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν φημι οἰκοδομήσω· τί δὲ ἦν ἡ πίστις; « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Πέτρον ἐκάλεσε τὴν Ἐκκλησίαν, δεχομένην κύματα, καὶ μὴ σαλευομένην· καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία δέχεται πειρασμούς, ἀλλ' οὐ νικᾶται. Τί οὖν ἐστὶν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ; τοῦτέστιν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Πέτρου, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν· οὐ λίθους βάλλεις, οὐ ξύλα, οὐ σιδηρίον; Οὐχί, φησὶν· οὐ γὰρ ἐστὶν αἰσθητὴ οἰκοδομή· ταῦτα οἶα ἀν εἶη, τῷ χρόνῳ λύεται· ὁμολογίαν δὲ οὕτε δαίμονες νικῆσαι δύνανται· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μάρτυρες, οἱ τὰς πλευρὰς ξέομενοι, καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἀπώλλυντες. Ὁ ξένων πραγμάτων ἡ τεῖχος διορτυτῆται, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐ σὺλᾶται· ἡ σὰρξ δαπανᾶται, καὶ ἡ πίστις οὐκ ἀναλίσκεται· τοιαύτη τῶν μαρτύρων ἡ δύναμις. Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἔθου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Προσέχετε τῇ ἀκριβείᾳ· ἐκεῖνοι; καλεῖ πύλας ἔθου, τοὺς θάνατον εἰκονοῦντας. Τί οὖν; εἰς τὸν ἔθον εἰσέρχεται τις ὅτε κινδυνεύσει; ναί· ὥσπερ γὰρ πύλαι πόλεως εἰσοδος εἰς τὴν πόλιν, οὕτω πύλαι ἔθου εἰσοδος εἰς θάνατον. Διὰ τί γὰρ, φησὶν, οὐ κωλύεις τοὺς πειρασμούς; οὐχί· ἵνα δείξω μου τὴν δύναμιν· ἐάν μὴ τις αὐτὴν πολεμήσῃ, ἔχουσιν εἰπεῖν· Εἶγε ἐπολεμήθη, ἐνίκητο ἄν· διὰ τοῦτο ἀφίρμι αὐτὴν πολεμηθῆναι, ἵνα μὴ τῇ ἐρημίᾳ τῶν πολεμούντων τὰ τῆς νίκης ἐπιγραφῇ· καὶ πύλαι ἔθου, οὐκ εἶπεν, οὐ προσβλοῦσιν αὐτῇ. Τί οὖν; πολεμηθῆσεται μὲν, οὐ νικηθῆσεται δέ. Χειμάζεται ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται· ἀλλ' οὐ γίνεταί ὑποδρόχιος. Δέχεται βέλη, ἀλλ' οὐ δέχεται τραύματα. Δέχεται μηχανήματα, ἀλλ' οὐ κύργος οὐ σαλεύεται. Καὶ τί λέγω ἡ Ἐκκλησία; ἵνα λέγον ὁ ἄλιος; ἐφθέγγατο, καὶ ἔστηκεν ὡς κύργος ἀσειστος. Πόσοι τύραννοι ἐφιλονέκησαν ἀφανίσαι τὸ βῆμα τοῦτο, καὶ οὐκ ἴσχυσαν. Ἐπὶ γὰρ τῇ πέτρᾳ θεμελιώταί. Ἐνόησον πόσοι τύραννοι, βασιλεῖς, διαδήματα περικείμενοι· ξίφη ἠκονημένα· θηρίων ὀδόντες· θάνατοι προσδοκώμενοι· τήγανα· κάμνοι· καὶ τὴν μὲν βελοθήκην αὐτοῦ ἐξεκένωσαν ὁ δὲ ἀβύσσος,

A *Ecclesiam magis æstimare, quam cœlum et terram, et omnem creaturam, et ideo « cœlum et terra transibunt, verba autem mea nunquam transibunt, » facilius est cœlum aboleri et terram existin-
gui, quam mea verba intercidere. Qualia sint verba ejus in medium deducamus. Videamus an inter-
ciderint. Non revoco ego in dubium, sed hæreticis ea obstruo. Qualia sunt verba? « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea nunquam transibunt. » Quale verbum? « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » — « Super hanc petram, » dixit, non in Petro; non enim super hominem, sed super fidem Petri Ecclesiam suam fundavit. Quid autem erat fides? « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Petram vocavit Ecclesiam vudas excipientem, sed non concussam: Ecclesia nam-
que suscipit tentationes, et non superatur. Quid ergo est « super petram? » id est, super confes-
sionem Petri, non super opes. Non (1) lapides jacies? non ligna? non spicula? Nequaquam dicit: non enim est sensibilis structura. Hæc, quallacunque sint, tempore dilabuntur, confessionem vero neque demones possunt superare. Testantur martyres, qui latus perforati, fidem non amiserunt. O rem admirabilem! murus foditur, et thesaurus non diripitur; caro absuntitur, et fides non consumitur. Ea est martyrum vis. « Super petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » Attendite sæculo, eos vocat portas inferi, qui mortem pariunt. Quid igitur? In infernum intrabit si in discrimen venerit? Utique, nam ut portæ urbis sunt ingressus in urbem, sic portæ inferni ingressus ad mortem. Cur, inquit, tentationes non prohibes? Nequaquam, ut ostendam vires meas, si nemo eam oppugnarit, possunt respondere: nam si fuisset oppugnata, fuisset utique et expugnata. Propterea eam permitto oppugnari, ne propugnatorum solitudini victoriæ titulus inscribatur, et portæ inferi, non dixit, non aggredientur eam. Quid ergo? Oppugnabitur quidem, sed non superabitur. Fluctuat Ecclesia, sed non mergitur, sed non petit profundum. Excipit tela, sed non admittit vulnera. Excipit machinas, sed turre non quassatur. Sed quid dico Ecclesiam? Unum verbum piscator locutus est, et turris stetit inconcussa. Quot tyranni conati sunt hoc verbum aboleri, nec potuerunt! « Super petram enim fundata est. » Cogita quot tyranni, quot reges diademate redimiti, enses acuti, ferarum dentes, mortes imminentes, sartagine, fornaces. Et pharetram suam exhausit diabolus, et Ecclesiæ non obfuit. Quanam de causa? « Quia portæ inferi non præva-
lebunt adversus eam. » Ipsa res testimonium perhibet, testatur eventus experientia. Quot bellum gesserunt, non evicerunt. Sed qui bellum gesserunt, silentio transiguntur et oblivioni man-
tantur,*

(1) Interpres Latinus aliam codicem secutus est.
PATROL. GR. CLIX.

Ecclesia vero floret. Ubi Claudius, ubi Augustus, ubi Tiberius? Nulla sunt nomina, eorum meminit nemo. Nam postquam Ecclesiam oppugnaverunt, memoria eorum deleta est, et Ecclesia super solem refulget. » Audivisti verba doctoris aurei animo et corpore? audisti a Deo affatum et theologicum Patrem hunc? Scilicet: quod Ecclesie oppugnatores abolerentur et oblivioni mandantur, Ecclesia vero floret; et contorquent quidem tela pugnatorez, at ipsi vulnerantur. Curnam hæc? Quia Christus ipsam firmavit, Christus ipsam suo redemit sanguine, per quem cælum firmatum est, terra fundata. Domini enim verbo dicit David, « Cæli firmati sunt et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » Igitur verbo quo firmavit cælum, firmavit Ecclesiam suam dicens, « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Quam petram? Solidam fidei confessionem Petri piscatoris, quæ firmata manet inconcussa, et immota, et inexpugnabilis, quemadmodum et cælum stat et permanet vi verbi. Ideo in cælo et in terra Ecclesia Dei honorabilis et sancta est, imo vero secundum aureorum verborum et sermonum Patrem hunc, cælo et angelis et omni creatura præstantior est. Ideo et subjicit Christus dicens, « Cælum et terra transibunt, verba autem mea nunquam transibunt, » id est, facilius est cælum et terram et omnia concuti quam Ecclesiam meam. Incursionez hæretici facient, at non prævalebunt; in petram impingent capita sua et diapergentur, quia super petram fundata Ecclesia est. Propterea Ecclesia tanquam petra manebit inconcussa, secunda fiducia Christus dixit, nam qui a principio suæ prædicationis eam oppugnaverunt, deleti sunt, et memoria eorum cum sonitu periiit; Ecclesia vero vernat et refulget super solem. Ubi reges qui in eam desævierunt? ubi principes? ubi hæretici? ubi Arius et Eunomius? ubi Nestorius et Dioscorus? ubi Severus et Eutyches? ubi qui præcesserunt et qui postea subsequuti sunt? Nonne perierunt? nonne extincti sunt? Sed Ecclesia tunc et nunc, et semper est, usque ad sæculi consummationem et finem.

ἤφανίσθησαν καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μετ' ἤχου ἀπόλατο, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀναθεὶ καὶ λάμπει ὑπὲρ τὴν ἥλιον. Ποῦ οἱ βασιλεῖς; οἱ οὐτὴν τυραννήσαντες; ποῦ οἱ ἀρχόντες; ποῦ οἱ ἀρετικοὶ; καὶ Ἄρειος; καὶ Εὐνόμιος; ποῦ Νεστόριος καὶ Διόσκορος; ποῦ Σεθῆρος καὶ Εὐτυχῆς; ποῦ οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦς πάντες; οὐκ ἀπόλοντο; οὐκ ἤφανίσθησαν; Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία καὶ τότε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἐστὶ τε καὶ ἵσταται μέχρι καὶ αὐτῆς τοῦ αἰῶνος τῆς συντελείας καὶ παραπτώσεως.

XVIII.

Tot igitur et egregis rebus expositis ex mellibus sacri doctoris sermonibus, æquum est, quod illi dum oraret evenit, cum omni reverentia commemorare. Sic enim invenimus scriptum in ejus Vita, quam Metaphrastes enarrat, cujus initium, « Omnia qui secundum Deum in hac vita versati sunt, » post multa ait: « Cum is noctis in oratione perstaret, se obtulit quedam divina res, et sublimior quam ut oculis cerni posset: et quemad-

τὴν δὲ Ἐκκλησίαν οὐκ ἐβλάψα· διὰ τί; κύλαι γὰρ ἕξου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Καὶ μαρτυρεῖ τὰ πρᾶγματα· μαρτυρεῖ τῶν γενομένων ἡ πείρα· πόσοι ἐπολέμησαν· μὴ περιεγένοντο; ἀλλ' οἱ μὲν πολεμήσαντες, σεστέγηται· καὶ λήθη παραδίδονται· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀναθεὶ. Ποῦ Κλαύδιος; ποῦ Ἀύγουστος; ποῦ Τιβέριος; Ὀνόματά ἐστι φίλα, τοῦτων δὲ οὐδεὶς μέμνηται· ἐπειδὴ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπολέμησαν, καὶ τὴν μνήμην ἀπόλασαν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. » Ἦκουσα; τοῦ χρυσοῦ τῆ ψυχῆ καὶ τῷ στόματι; ἤκουσας τοῦ θεοσβήτου καὶ θεοφάντορος τοῦδε Πατρὸς; ὅτι οἱ πολεμοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανίζονται καὶ λήθη παραδίδονται· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀναθεὶ. Καὶ ῥίπτουσι μὲν οἱ μαχόμενοι βέλη, ἀλλ' αὐτοὶ βάλλονται. Διὰ τί ταῦτα; δίδει Χριστὸς αὐτὴν ἑστερέωσει· Χριστὸς αὐτὴν τῷ ἰδίῳ ἀνεκτίησται αἵματι· δι' οὗ ὁ οὐρανὸς ἑστερέωται· γῆ ἡδρασταί. « Τῷ λόγῳ γὰρ, φησὶ, Κυρίου, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Οὐκοῦν τῷ λόγῳ ἑστερέωσει τὸν οὐρανὸν, ἑστερέωσει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, εἰπὼν· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. » Ποῖα πέτρα; τῆ στερεῆς τῆς πίστεως ὁμολογία Πέτρου τοῦ ἀλίως· ἡτις στερεωθεῖσα, διαμῆναι ἀσάλευτος καὶ ἀκλόνητος καὶ ἀπόρρητος, ὡσπερ καὶ ὁ οὐρανὸς ἵσταται καὶ διαμῆναι τῆ δυνάμει τοῦ Λόγου. Διὸ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἡ Ἐκκλησία καὶ ἅγια ἐστὶ· μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν χρυσοσβήμονα καὶ χρυσολόγον τῶνδε Πατέρα, καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ἡ Ἐκκλησία τιμιωτέρα. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων ὁ Χριστὸς, « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » τουτέστιν, εὐκολώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ πάντα σαλευθῆναι, ἢ τὴν ἐμὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπιδραμοῦνται μὲν οἱ αἱρετικοί, ἀλλ' οὐ κατισχύσουσιν. Ἀώσουσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐν τῇ πέτρῃ, καὶ σκορπισθήσονται· ὅτι ἐν τῇ πέτρῃ ἡ Ἐκκλησία θεμελιώσεται. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ὡσπερ πέτρα, μανεῖ ἀσάλευτος· ἀσφαλῆς ἡ κτιοίθησις· ὁ Χριστὸς ἐφη. Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος αὐτὴν πολεμήσαντες καὶ πολιορκήσαντες,

D

IH'.

Ἐπεὶ οὖν τοσαῦτα καὶ λίαν κατὰ ἀπὸ τῶν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου Πατρὸς μελιβρύτων προσθήκαμεν ἰδῶν, δέον ἐστὶν ἵνα καὶ ὑπερ συνῆδη ἐκείνων προσευχομένων, εὐλαβέστατα διεγχεσθῶσι· οὕτως γὰρ εὐρομεν εἰς τὸν βίον αὐτοῦ, ὅν ὁ Μεταφραστὴς γράφει, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Καὶ πάντων μὲν τῶν κατὰ θεὸν πολιτευσαμένων ὁ βίος, » μετὰ πολλὰ ἄλλα φησὶ· « Τοῦτω δὲ νυκτὸς εἰς προσευχὴν ἵσταμένῳ, φαίνεται τὸ θεῖον καὶ ὀφθαλμῶν ὀφθαλμότερον· καὶ ὡστερ εἰς

μέσον αὐτὸ θεῖται γλώττης ἀγῶν, οὕτω δὲ καὶ ἄκουσαι, καινόν τι καὶ φρικωδέστατον. Ἀλλὰ καὶ προσέειπεν ἰδὼν τὸν νοῦν· καὶ γὰρ οὐδὲν ἦττον τοῦ φόβου, καὶ ἡδονῆ συγκέκραται τὸ διήγημα· δύο τινὲς ἄνδρες, λευκοὶ τὴν στολὴν, φοβεροὶ τὴν ὄψιν, οὐρανόθεν ἔβοσαν αὐτῷ καταθεῖν· καὶ τῷ μεγάλῳ τούτῳ, καὶ αὐτῷ προσεύχεσθαι φαινομένῳ, κατὰ πρόσωπον· προσελθεῖν· ὃν δὲ μὲν, τόμον, ἄτερος δὲ, κλειὲς κατέχειν ἐφ' αὐτὸν τὸν Ἰωάννην δὲ, τὸ καινὸν αὐτῶν τοῦ εἴδους καταπλαγέντα, φόβῳ λησθῆναι· τοὺς δὲ, τῶν χειρῶν ἐπιλαβομένους, διαναστῆσαι, λύειν τε τὸν φόβον αὐτῷ, καὶ θαρρῆναι ἐγκαλεῖν· τῷ δὲ, πυθομένῳ τίνες ἂν εἴεν, οἱ γὰρ τηλικαύτης δόξης· ἡξιωμένοι, πρὸς αὐτὸν ἐηλύθασαι, Μὴ φοβοῦ, τούτους εἰπαίν· εἶθε, ἡμεῖς ἠκοιμέν σοὶ πεμφθέντες· παρὰ Χριστοῦ· εἶτα τὸν μὲν τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα, τὸν τόμον ἐπιιδέσθαι, Δέξαι τε λέγοντα τὸ βιβλίον· Ἐγὼ γὰρ Ἰωάννης, ὅπερ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία τὸ στήθος ἀνήκα, καὶ ἐκίπεσθαι αὐτῷ παρεδέξατο. Ἦτις δὲ σοὶ καὶ δεῖ ἡμῶν τὰ τῶν Γραφῶν εὐληπτα θῆσαι· καὶ χειραγωγῆσαι ταύτης πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν· τὸν δ' ἄλλον, Δέξαι, καὶ τὴν χεῖρα ὀρέγοντα φέσαι, τὰς δὲ τὰς κλειὲς· ἐμὲ δὲ Πέτρον ἴσθαι, τὸν παρὰ Θεοῦ ταύτας ἐγχειρισθέντα· ἐν καὶ νῦν δεῖ ἐμοῦ πιστεῦσαι, τῆς αὐτῆς σε χάριτος ἀξιοῦντα· ὥστε ὅσα ἂν δῆσῃς ἢ λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἴσθαι δεδομένα ταῦτα εἶναι ἢ λελυμένα καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· Ἐγὼ δὲ ἄρα κἀν τοῦτοις, ὅτι, ὁ μὲν, τὴν τῶν Γραφῶν ἐρμηνείαν εὐληπτον εἶναι αὐτῷ, καὶ τὴν τούτων ἐπίγνωσιν παρὰ τοῦ τῆς σοφίας χορηγοῦ ἔδωκῆσατο· ὁ δὲ σὺν τῷ λύειν καὶ δεσμεῖν, καὶ τῷ γνῶναι καὶ εὐσεβεῖν πιστεῖσθαι Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δεῖ· αὐτοῦ ἐγκαλεῖται· κείσθῃται· λοῦσθαι, ὅτι ἄνευ τῆς τοῦ Πέτρου ὑποταγῆς σωθῆναι οὐ δύνη, καὶ εἰκότως· ἐκεῖνος γὰρ ἐστὶν ἡ θύρα τῆς σωτηρίας· ὁ μὴ εἰσερχόμενος δεῖ αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς πίστεως ἐπίγνωσιν, τουτέστιν, ἵνα γινώσκῃ αὐτὸν τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, οὐ δύναται εὐρεῖν ποτε σωτηρίαν. Ὅπερ γὰρ φησὶν ὁ Χριστὸς, « Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ἀλλὰ ἄλλαχόθεν ἀναβαλεῖων, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής· » οὕτω καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Πέτρος φησὶν· « Ὁ μὴ πιστεῦσθαι δεῖ ἐμοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννηθέντα σαρκί, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ τὰ ἄλλα τῆς οἰκονομίας μυστηρίαι, οὗτος αἰρετικὸς ἐστὶ, καὶ σωθῆναι οὐδέποτε δύνησεται. » Ταῦτα τοίνυν καὶ ἄλλα ἃ πλήρης πᾶσα τῶν διδασκάλων γραφῆ ἔχοντες, τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑποτασσώμεθα καὶ ἐν αὐτῇ μένωμεν, καὶ ἐν τῇ ὑποταγῇ αὐτῆς εὐχόμεθα διαμεῖναι εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα, ἵνα ἴδωμεν τὸν Κύριον εὐρωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φεδερᾷ τῆς ἀνταποδόσεως· Γένοιτο, γένοιτο.

10.

Ἐπίλογος.

Ἦδη κατὰ δυνατόν τὴν ἡμέτερον ὑπόδειξις ἐπιλήρωσαμεν, ὑπεραπολογησάμενοι τῶν ἐν τῷ ὄρω τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου πάντα ἀρθρῶν. Εἰρήκαμεν δὲ ταῦτα, ἀπὸ τῶν κοινῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων λαβόντες ἀφορμὰς, οὓς ἡ Ἐκκλησία δοξάζει ἀγίους,

11 Joan. x. 1.

modum rem in medium proponere lingua vix audeat, ita et audire novum videatur, itaque novum quiddam et horrore plenum audisse. Cæterum animadvertendum quod huic narrationi æque mista sunt timor et lætitia. Duo quidam viri alba amici veste, aspectu horribilo, visi sunt ei de cælo descendere, huicque præclaro viro dum oraret in conspectum venisse, quorum alter volumen, alter claves manibus continere videbatur. Cumque Joannes hanc novam speciem miraretur, timore esse correptum : hos vero manibus apprehensum erexisse et metum abstersisse, bonoque animo eum esse jussisse ; percontanti quinam essent ii viri tanta præditi gloria, qui accedere ad se dignati essent : Ne timeas, eos dixisse, nos venimus a Christo missi. Alterum postea manu protensa volumen tradidisse, dicentem : Sume librum, nam ego sum Joannes cui sapientia Dei pectus tradidit, in quod et recumbere voluit, quæ quidem te et per nos ad Scripturas pernoscendas idoneum reddet, et te quasi manu ducet ad ejus cognitionem. Alteram vero manu extensa : Sume, dixisse, has claves, moque Petrum esse scito, cui Deus claves in manus tradidit, quem nunc, per me, crede te eadem gratia qua me, participem facere. Quare quæcumque ligaveris vel solveris super terram, erunt ea ligata vel soluta et in caelis. Nonne deprehendis ex his, alteram, una cum munere Scripturas facile interpretandi, et harum intelligentiam a datore sapientiae adjunxisse? alterum vero una cum facultate solvendi et ligandi et intelligendi, injunxisse, et ple in Jesum Christum Dei Filium per eum credendi? Credite in posterum quod sine obedientia erga Petrum salvari non poteritis. Et jure quidem. Nam is est porta salutis. Qui per eum in cognitionem fidei non ingreditur, id est, ut eum agnoscat esse Christi vicarium, non poterit unquam salutem consequi. Nam, ut Christus inquit, « Ego sum ostium ; qui non intrat per ostium, sed aliunde ascensum parat, fur est et latro » ; ita et Petrus ejus successor dicit : « Qui non credit per me Filium invisibilis Dei et Patris in carne genitum, qui passus est et resurrexit, et cætera dispensationis mysteria, hic hæreticus est et salvari nullo unquam tempore poterit. » Hæc igitur et talia tenentes, quorum refertæ sunt omnes doctorum scripturæ, Ecclesie subjicimur in eaque permanemus, et in obedientia ejus persistere in omnia sæcula deprecamur ut propitium Deum nanciscamur in tremenda die retributionis. Fiat, fiat.

LIX.

Epilogus.

Jam quoad ejus fieri potuit præstitimus quod polliciti sumus, allata ad quinque articulos responsione, qui in decreto Florentinæ synodi continentur. Conscriptimus vero hæc a communibus Patribus ac doctoribus desumpta materia, quæ

Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ· ἐξ οὗ ἀίδιως ἀχρόνως τε καὶ ἀβρίστως καὶ ἀπαθῶς ἐγεννήθη· τὸ τε πανάγων καὶ ζωοποιὸν αὐτοῦ Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀπὸ προβολέως ἀίδιως καὶ ἀρχοειδῶς προβαλλόμενόν τε καὶ ἐκπορευόμενον, καὶ δι' αὐτοῦ πηγάζον καὶ ἀναβλύζον οὐσιαστικῶς καὶ ἐνυποστάτως, προῖόν τε καὶ χορηγούμενον· τὴν μίαν ἀκτιστον δύναμιν, καὶ ἀτελεύτητον βασιλείαν, καὶ ἀθάνατον ζωὴν καὶ μακαριότητα· ἥς γένοιτο πάντες ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ μὴ τῆς ἐρῆς ἰδοῦ ἐκτραπέντας, εἰς ὄρη καὶ ἔρημιας καὶ βάρβαρα ἐμπέσειν, καὶ τόπους, οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Ἀεσπέντου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ· φ ἡ δόξα καὶ ἡ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A que et vividantem ejus Spiritum a Patre tanquam a productore ab aeterno et a principio productum et procedentem, et per eum emanantem et scaturientem essentialiter et subsistentem, et procedentem et editum, unam increatam potentiam et sine fine regnum, immortalem vitam et beatitudinem, quam utinam omnes consequamur; ne de recta via declinantes in montes, solitudines et foveas delabamur, et in loca quæ non aspiciat lux vultus Domini nostri et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et victoria in sæcula sæculorum. Amen. ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ· φ ἡ δόξα καὶ

GLOSSARIUM

IN

LAONICI CHALCOCONDYLÆ HISTORIAM BYZANTINAM.

Numeri cifras crassiores representant.

A

- † pag. 182. Ἀγιάδες. Ex Asia oriundi pedites.
 Pag. 120. Ἀζάπιδες. Azapides, Genitzari. Ducis Hist. Byzantinæ c. 38: Εἰς τῶν Ἀζαπίδων λίθον ἄρας καὶ κατὰ κέρβης κρούσας; et cap. 39: Οἱ δὲ τῆς αὐλῆς τοῦ τυράννου Ἀζάπιδες, οἱ καὶ Γενίτσαροι κέκληνται.
 Pag. 249. Ἀλανικά. Arma ærea quibus utebantur Alani. Pessime in codice quo usus fuerat Meursius, legebatur Ἀλινικά.
 Pag. 122. Ἀλοράντιδες. Mercenarii milites.
 Pag. 122. Ἀμουραχόριοι. Janæ milites.

B

- Pag. 122. Βιξόριδες. Vide ξόριδες.
 Pag. 176. Βιταξίδες. Milites Turcici.

E

- Pag. 122. Ἐμουραλάμοι. Signiferi Turcici.
 Pag. 247. Ἐξοδιαστής. Dispensator. Sic exposuit auctor Coronæ pretiosæ.

I

- Pag. 264. Ἰανιτζήριοι. Janitzari.

K

- Pag. 129. Κεντηλιωρ. Centurio, κένταρχος, ἐκατόταρχος. Vide ad Cedrenum.
 Pag. 138. Κομμήριοι. Commercium, vectigal. Vide Glossar. ad Cedrenum, Nicetam, et Glossarium nostrum Nomicum in eadem dictione.
 Pag. 30. Κόντιδες. Comites.
 Pag. 54. Κόντες. Κόντος, Κούντος. Comes, *conte*, Italicum. *Conde*, Hispanicum. Joannes Cantacuzenus, lib. 1, cap. 11: Ἐκύθοντο ὡς τοῦ τῆς Σαβωτῆς ἄρχοντος, ὃν κόντον ἢ Λατίνων γλῶσσα καλεῖ. Vide ibid. lib. III, cap. 4, pag. 361. Auctor Græco-Barb. Δουκάδες, κούντοι, πρίγκιποι, καὶ τὰ κουμούνια εἰα.
 Pag. 152, 187. Κοιντόσταυλος. Constans, vel Comestabulus. Joannes Cantacuzenus, *Hist.* lib. 1, cap. 11, Κονοσταύλον vocat, et lib. II, cap. 55. Auctor Chronici Beneventani: *Tactus dolore intrinsecus super dilecti filii sui Comestabuli expulsiōne.* Comestable. Vide ad Cedrenum in Κόμης.

A

- * Pag. 142. Ἀέντιοι. Lentium, hinteum. Unde Græcis λέντιον, Joannis Evangelistæ, cap. XII, vers. 4. Καὶ λαβὼν λέντιον. Nonnus, λιντήν μίτηρην exponit. Arrianus in Periplo maris Rubri: Ἀέντια καὶ διακρόσια. Georgius Alexandrinus in vita Chrysostomi: Καὶ γυμνοὶ περιήγον τὴν πόλιν, καὶ τὴν πλατείαν ἐξωσμένοι μόνω λέντιω, καὶ κλιόνας. A Lentio, Lentarius negotiator in veteri inscriptione apud Gruterum, pag. DCCLIX, 5. Hesychius et Phavorinus: Ἀέντιον, περίκλιμα ἱερατικόν.
 Pag. 249. Ἀωρίκιον. Vide ad Cedrenum et Anastasium.

N

- Pag. 186. Νυξιαῖοι. Turcorum monachi.

II

- Pag. 264. Πασιάς. Basta Turcarum. Vide ad Nicet.

Σ

- Pag. 122. Σιρακτάμοι. Pincerna, *πιγαίρης*.
 Pag. 186. Σειτίδες. Monachorum genus.
 Pag. 122. Σιλικτάμοι. Milites Turcici. Σιλικτάμοι, p. 264.
 Pag. 264. Σπαχογλάνοι. Inter exhibitores aulæ Turcicæ. Codex tamen quo usus est interpres, habebat, σπαθογλάνου;, ut Regius.

T

- Pag. 157. Τζέχοι. Boemi.
 Pag. 233. Τιμαράτοι. Honorati.

Φ

- Pag. 176. Φάνζη. Sic legebatur in editione priorē. Sic etiam Regii codd.; in ora autem unius Latine explicatur, *factionem*.
 Pag. 213. Φλουρίν. Φλουρίον. Florenus, nummus aureus. Auctor Græco-Barbarus; Νὰ μὴ τοῦ; διοσοῖν ναρὰ φλουρίν ἢ καὶ δουκάτο. Item πενήκοντα καὶ ἑκατὸν φλουρία διακόσια εἰς θάρος. Provinciales etiam *florin* dicunt, et duodecim *assium* est. Vide Meursii Gloss. et ejusdem Notæ in Besariionis epistolam.

INDEX

RERUM ET VERBORUM

IN HISTORIA

LAONICI CHALCOCONDYLÆ

ET

IN ANNALIBUS TURGICIS

PRÆCIPUE MEMORABILIUM,

(Revertatur Lector ad numeros grandiores textui insertos qui paginas editionis Lupareæ representant.)

A

Abdallas begus, natione Cardus decollatus, 336.
Abdamalechus regno eiecit Amidam patrelem suam, 412.
Achaia occupata, 254.
Acherai castram albam, sive domes alba Turcis dicitur, 423.
Achmetes patri multa aureorum millia mittit, 337. Achmetes in fuga captus, iunior fratris Solimni strangulatur, 339. Achmetes sultanus ad fines Arabicos profugit, 338.
Achmetes basia a suis Genizaris trocidatus, 335.
Acribe captus, 237.
Acacheher nominibus aliis falso nominata, 416. Acacheher vel Acasra Græcis veteribus dicta fuisse Leuceopolis, recentioribus Asrapolis, 416.
Acasu significat squam albam, sive limpida, 403.
Adana obsidione cincta, 333.
Ædes Judeorum sibi maxime contiguae sunt, 347.
Ædificia multa Constantinopoli terra motu ceciderunt 333.
Æcaterina Cornara Jacobo Cypri regi Notho, Venetiis in matrimonium elocuta est, 362.
Æcus Ænea post excidium Trojæ condita in Thracia, et sic ab eo appellata esse dicitur a Virgilio, 315.
Ætas sentilis professioni monastica aptissima est, 404.
Æthiopes Mauri dicuntur a nigredine, 405.
Æthiops quidam Talismanos morti destinatos eripere conatur, 319.
Æs Iberiæ optimus, 360.
Ætus marini causa, 49.
Ætolia Turcis cedit, 127.
Aga Turcis est arbor, 417.
Agasievina oppidum negotio nullo a Turcis captum, 315.
Ager Carabogdanis frumenti nigri feracissimus, 428.
Ager Cepisiensis, 429.
Agris Eria vulgo vocata, 379. Agris frustra oppugnatur, 352.
Aische prima Mahametis uxor nunquam casta fuit, 369.
Aiem, vel Aiem vilaget, 436.
Ai articulus Turcicus, 426.
Aladeules capitur et decollatur, 356.
Aladeules dux provincie Dalgadirensis fuit, 359.
Aladeules Dulgadiris dux Dauden bassan adit, 333.
Aladines Iconii rex exutus dignitate in Ioniam profugit, et quietem amplexus, vitam egit privatam, 416.
Aladines idem qui Germanus, *ibid.*
Alani, qui et Albani, et Georgiani Iberia proximi, 218.
Alascheher altam civitatem significat, 420.
Alba regalis urbs, in qua reges Ungariæ sepeliri con-

suecunt, 349. Alba Græca a Turco expugnari nequit, 329. Alba Græca expugnatur, 342. Alba Græca expugnatur, 442.
Alba per Soleimanem occupata, 349.
Albanis magna ex parte per Masbouctum occupata, 326. Albanis flammis vastatur, 334.
Albania, 31.
Albani in montibus se commouentes magna cæde abiciunt Turcos, 354. Albani, 13. Albani, 283. Albani domiti, 127. Albanorum defectio, 218.
Albertus Lascus, 333.
Albis fluvius, 415.
Alcaicum, 67.
Alcaicum Memphis, 75.
Alcairi Sultanus a Temire victus in Ægyptum profugit, 368.
Alcairi Borruces sultanus moritur, 318.
Alcoranum, 67. Alcoranum per errorem Gabriellis AH reddendum, Mahumeti traditum, 368.
Alepum occupat Temires, 78.
Alexander princeps ob immanitatem insuetam quamdam apud suos infamis, e regno fugatur, 354.
Alexandri pontificis cum Friderico Barbarossa dissidium anno 1390, 100.
Alexandri Panssebasti clades, 247.
Alexandria Turcis non est Scandria, sed Ischendria, 443.
Alexii cædes, 246.
Algyron sive Algyrum castellum, 417.
Ali, Aliez, vel Halis est Laonico, 423.
Alis bassa Zenderius Chelilis filius, 318. Alis bassa de Talismanorum imminenti mortis periculo, eos ex illo liberare, quantum potest conatur, 319.
Alis bassa in medios hostes delatus, ab eis occiditur, 336.
Alis bassa Budensis felici rerum successo offertur, 353.
Alis begus in Albaniam profectus prædæ maxime agit, et spolia ampla reportat, 326. Alis begus copias ducit in Albaniam, 326.
Alis begus Michaelis filius, 331. Alis begus cum exercitu magno in Valachiam profiscitur, 332. Alis begus cum patre et filio innocens interiturus, 343.
Alihurios Caraniam begus, 425.
Aliphonsus Mediolanensem duci traditus, 141.
Aliphonsus Neapolis rex contra Barbaros dux creatus, 238. Aliphonsi contra Joannem Castellæ regem bellum, 146.
Aliphonsis navis, 369.
Altum aureus est Turcicus, 405.
Amadeus cognomento Viridis Sabaudia comes, 454.
Amastris deditur, 245.
Amida Guletum profectus cum filio duobus, vitam agit privatam, 361.

Amidas promissis non satisfaciens, fluxaque ceteroquin fidei signa quaedam præbens, jussu Joannis Austrii, in Siciliam transvehitur, 364.
 Amida patrem Assanem regno spoliatum, spoliatur etiam ipso visu, 364.
 Amnis Docus Gezid vocatus, 345.
 Amurates quartus rex anno 1350., 16. Amuratis ad suo oratio, 22. Amuratis mores, 28.
 Amurates II. Turc. decimus imper. 1412. vel 1419., 117. Amuratis expeditio in Asiam, 149. Amuratis oratio, 163. Amuratis expeditio in Caramanum, 167. Amurates in Europam, 175. Amurates a gregario correptus, 178. Amurates in Peloponnesum, 180. Amuratis crudelitas, 181. Amurates contra Scanderbegum, 187. Amuratis votum, 186. Amuratis secessus, 186. Amuratis acies, 189. Amuratis pugna cum Hulade, 191. Amuratis mores 1480., 199.
 Anna sive Joanna Franca puella, quam vivam ante comestam tradunt 1431., 48.
 Andreas Doria hoste se videns inferiorem, aufugit, 347.
 Andreas Doria Karuli Augusti classis imperator, 351.
 Andreas Batorius, 355.
 Andronicus restituito et precarium imperium, 32.
 Anni sultanorum ex auctoribus, cum Christianis, tum Turcicis collecti, et ad annos Christianos collati, 419.
 Anni Turcici 296. Christianos 287 efficiunt, *ibid.*
 Annona ratio apud Turcos, 305.
 Anastasiopolis, 413.
 Anatolia eadem cum Asia minor, 474.
 Anatolis Castellii mutilate dictum, pro Anetolis Castellion, 446.
 Antonius Athenarum dux, 111.
 Antonius a Stamp, 360.
 Antoulius Melienus senex, rerum multarum peritus, 409.
 Antonius Verantius episcopus Agriensis, 353.
 Appellationem administrationum apud Ungaros maximarum dicitur, 429.
 Aphentis a Græco ἀφέντης corruptum, 394.
 Aphrodisium jussu Caesaris Kamili funditus evertitur, 351.
 Aquilo apud nos aeris serenitatem afferit, 410.
 Arabia felix, 65.
 Arabes sunt Sarraceni, 395.
 Araclea eadem nunc est cum Heraclea, 410.
 Aragonensis, 10.
 Aramus Semi filius, Nobai nepos, 391.
 Aramoutanus Gallus regis Henrici legatus, 351.
 Arbor genealogica sultanorum, 388.
 Arcadiopolis, 413.
 Arces cum veteres ad Moravam a Turca muniti Jobetur, 332.
 Archangelus locus ab Archangelo sic nominatus, 447.
 Archiepiscopus Caudiopolitanus, 363. Archiepiscopus Germanorum, sive Germani, ubi situs, 416.
 Area Tachtal eala dicta, 347.
 Argos Venetis vendita, 51. Argos capta, 51. Argos a Turcis recuperata, 299.
 Argypolis oppugnata, 134.
 Armeniorum privilegium apud Turcos, 65.
 Arrogantia veterum Græcorum Constantinopolitanorum quanta fuerit, 409.
 Arando Inica, 86.
 Arx Damasci, vi a Turcis expugnata, 320.
 Arzerum majoris Armeniæ civitas, sex dierum itinere a Trapezunte distans, 370.
 Assanes, 236. Assanis responsum, 239. Assanes captus, 231. Assanes Spartanis per uadet ut ad Turcas deficiant, 300.
 A-cantia hodie Turcis est Acisu, 403.
 Aspra duplicia sunt, majora et minor, 404.
 Aspri 60 faciunt Talerum, 376.
 Aspri 36 Turcici, faciunt Talerum Germanicum, 404.
 Aspri Græcis, Acse Turcis, ab albedine dicti, 404.
 Aspropolis Anatoliæ metropolis, *ibi i.*
 Asomaton vocatur locus, qui aliter et Archangelus, 447.
 Assan Machmetis filius, 364.
 Assyriorum imperium, 2.
 Athenæ quo pacto a Turco subactæ, 211. Athenæ Turcis deditæ, 212.
 Athyra, nunc Pons grandis appellatur, 411.
 Atimundus quid Turcis, 442.
 Auctores familie Turcorum septem et decem, 311.
 Auctoris intentio et fides, 1.
 Aula sultani porta Osmania est, 414.
 Auramogli quasi Auramides, 412.
 Aureus Hispanicus, 147.
 Aureus sultanus, tam pondere, quam bonitate duca

tum Venetum quinqueaginta quatuor aspris æstimatum, Talerum Germanicum, et semissem ejusdem facit, 408.
 Avaritia legali Constantinopolitani, 357. In avarum principem scomma, 81.
 Aytonius appellatus fuisse creditur a plerisque, 394.
 Ayloous Armenius idem qui Carchinus, *ibid.*
 Azamia nunc quasi Aramis sic dicta, 394.
 Azapi, vel Azepe, stipendiarii sunt, 429.

B

Babosa a prædicatoris ejus incenditur, 339.
 Babotza Turris se dedit, 333.
 Balasites a monacho Turco pene cecidit, 461.
 Balasites adversus fratrem Zembem movet, 332.
 Balasites cavem ferream a Temre includit, 331.
 Balasites Constantinop. annis pluribus obtulit, 335.
 Balasites Constantinopoli discedit, 332.
 Balasites Constantinopoli Adrianopolim proficiscitur, 332.
 Balasites animi ægritudine ac dolore ad desperationem adactus, mortem sibi ipse concevit, 437.
 Balasites Constantinopolim properat, *ibid.*
 Balasites Selimi filio valedicit, et paulo post e vita excedit, 338.
 Balasites filio Selimi imperium resignat, *ibid.*
 Balasites filius Muchemetis, magna solemnitate adhibita circumciditur, 329.
 Balasites Gilderum cognominatus, Muratâ Chamâ filius, 317.
 Balasites in templo Constantinopolitano a se extracto conditur, 338.
 Balasites quandiu vini usum ignoravit, 318.
 Balasites nunquam belligere non possit, imperium tamen quandiu superates est filio tradere non vult, 338.
 Balasites soluta Constantinopoli obediens, recta Nigebolim suos ducit, 318.
 Balasites Ungariam ingredi non audeat, 461.
 Balasitici cladem ingentem accipiunt, 333.
 Bullus magistratus est Venetus, 382.
 Baimundi Teupoli conjuratio circa annum 1297., 106.
 Baines filius Oicoleucis, 311.
 Baines pater Cubulbuga, *ibid.*
 Baisunges filius Rakis Aga, *ibid.*
 Bakes Aga filius Ciagis Aga, *ibid.*
 Balbec est postello Bealber, 426.
 Bathasar Bathianus Baro Gussingensis, 386.
 Bannus est præses regius in aliquo ex regnis Ungariæ adjunctis, 129.
 Baragina membranarum nomine celebris, illa Pergamus est, 408.
 Bartholomæus Pezzus Casarem majestatis conciliarius, 431.
 Basilus Bulgaroctonus, 429.
 Basilivisi sunt filii Basilii, 418.
 Basso Romanie, 123.
 Battologia Torcorum in precando quanta sit, 418.
 Bealbec Syriæ cava civitas, 426.
 Beahocum direptum et vastatum, 320.
 Bedrus arx in Anatolia sita, in potestatem Turcorum venit, 342.
 Beglerbegi ἀρχεραγ ἀρχεραγ, 402. Beglerbegi duo a Sinone basso in Georgianorum limitibus constituantur, 374. Beglerbegi et ipsi basso vocati, 403. Beglerbegi sub se præter milites gregarios, spachias, subbasas, sangiacos et begos habent, *ibid.* Beglerbegus Anatoliæ Romanis præcis erat præfectus prætoriorum Orientis, 416.
 Belcham urbs quam regio Choralani vicina Balch est cedit, 395.
 Belcha civitas capta et diruta, 311.
 Belchazucus vir quidam strenuus, 353.
 Belzuga locus Anatoliæ est nomen a quercete nactus, 412.
 Belezug Turcis tenere seu novellam quercus sunt, aut quercetum, 406.
 Belgradum eadem cum Alba Græca, 448. Belgratis obside, 151.
 Belgradum. Griechtschel Wyszamburg. Tancinum veteribus, 220. Belgradum a Turco obsessum 1456, idibus Junii, 222. Belgradi oppugnatio, *ibid.*
 Belzuga oppidum Anatoliæ, 316.
 Bellum inter Calensem et Osmanidam sultanos, 357.
 Bellum Anglogalicum, 47. Bellum navale inter Venetus et Turcos, 107. Bellum Constantinopolim translatum, 202. Bellum magnum a rege Ungariæ susceptum, 327.
 Belli Tamerlanci occasio, 53. Belli Ungarici cum Turcis occasio, 162.
 Belule oppidum armis tentatum, 328

- Bergas Castaldo** est **Burgosine**, 112.
Bergomum, 157.
Bernardinus Cantius, 225.
Bessarabia, 417.
Besseron cardinalis, 228.
Bessarion cardinalis Trapezantius, 155.
Bitezides, cum **Hussaris** confusi, 115.
Bitezides, quos **Hussarones** appellamus, 169.
Blachia et Blachi, pro **Vlachia et Vlachia**, 428.
Blades Dracula Moldaviae, quae et **Transilpina** princeps, qui et **Wladus**, 266.
Bladi diligentia et audacia, 270. **Bladus vincitur**, 272.
Bladus Turcum sequitur, 273. **Bladi fuga in Ungariam**, 275. **Bladus Belgradii captus**, 276.
Blanca Philippi Fr. Sfortiae nupta, 157.
Boemi, 70.
Bohdiana, 41.
Bogdan est Dei monas, 429.
Bogdania a Bogdania, id est, **Principibus suis est nominata**, *ibid.*
Boli tam regionis quam oppidi nomen est, 406.
Bolina Turcica Graecia est Apollonia montis Athi, 417.
Bolina loca munitus a Turcis capi non potuit, 317.
Bombarda Germanorum inventum, 125.
Bombarda duriora penetrat, mollioribus succumbit, 183.
Bombarda globi vis, 239.
Bombardus Turcis ereptus, 225.
Bona Sinanis confiscata, 265.
Bonsinus emendatus, 445.
Bonsinus Prusam per errorem Byrsan vocavit, 403.
Borbatana regio, 218.
Borkuck vel Barakok divitis vocibus Barac Kuk vel Barac Gog, est Gog benedictus, 418.
Borle capta a Gilderone Chano Turco, 319.
Borie duplex in descriptione Notoliae invenitur, ad provinciam Ponti utraque pertinens, 424.
Bosnia illatum bellum, 285.
Bosnia a Turcis subacta 1463., 289.
Bossinensis praeda, 284.
Bossinensis belli occasio, *ibid.*
Bovis, cadaver dissectum componentis prodigium, 300.
Brenzis gesta, 115.
Britanniae descriptio, mores, coelum, 48.
Brixia obsessa, 156.
Bozina regio tota rapinis exhausta, 318.
Bucovar civitas Ruci est, 418.
Burovarum majus et minus pari duo, *ibid.*
Buda regni Ungarici metropolis, 348. **Buda sine sanguinis effusione capitur a Turco**, 345.
Buga ubi sit sita, 418.
Bulcogli tanquam Bulei filii, seu posteri, 418.
Bulcus despota filiam suam Baissiti dedit uxorem, 422.
Buleus despota vocatur a Turcis Stephanus Bulcovitzus, Servia despota appellatur, *ibid.* **Bulcus despota Turco filiam suam dedit uxorem**, 318.
Baldus idem cum Bracole Welda, 449.
Bulgari, 14. **Bulgari Turcos vincunt**, 15. **Bulgarorum clares**, *ibid.* **Bulgari**, 18. **Bulgari victi**, 51.
Bulgaroconium locus a Bulgarorum caede dictus, 413.
Burgos castellum quoddam, 315.
Burgosine Didymoticho vicina est, 123. **Burgosine oppidum a Christianis fuga dilapsis derelictum, et a Turcis per ignem deletum**, 315.
Burgundiae dux sacri belli imp., 59. **Burgundiae dux comes Flandriae**, 45.
Buruvada arx occupatur, 327.
Buruze castrum in Muratis potestatem venit, 326.
Busquesius Prusiam cum Prusia confundit, *ibid.*
Busdoganum massa quaedam ferrea, 462.
Byzantium obsessum, 94.
- C
- Caba filiam Turca significat**, 417.
Cabielpes filius Casulbagæ, 311.
Cabielpes pater Suleimanis, *ibid.*
Cabilovitzus protextu transfugit ad Muratem admissus, abditam sub veste sicam, ipsi in ventrem adegit et interfecit, 419.
Cadaver Gazis Muratis Capi Prusam deportatum est, 318. **Cadaver sultani Muchemetis Prusae conditur**, 325.
Cadaver Scheirbi Bededrinis suspensi e patibulo detractum terræ mandatur, 326.
Cadi Lescher sive Lescher, significat Turcis judicem supremum, 412. **Cadi Turcis est iudex qui de causis litigantium in aliquo oppido, vel urbe, vel provincia cognoscit**, *ibid.* **Cadi similes sunt episcopis**, 414.
- Cadiltescheri Turci tres**, 412. **Cadiltescheri**, 414. **Cadiltescheri archiepiscopi similes sunt**, *ibid.*
Cadilcatas iudicis officium seu iudicatura est, 412.
Ceremonia Mossica, cur a Mahumeto retenta, 408.
Casaria prius, Casaria dicta fuit, 424.
Casirus Bernico Memphis est antiqua, 423.
Casius begus Smyrnensis Saugiacus, 365.
Calapius vocabulum corruptum est e Zelebi, 362.
Calba civitas ab Ottoman occupata, 173.
Calatraveses Rhodii, 70.
Calaurite dedita, 233.
Cales occasio belli inter Anglos et Gallos, 46.
Cales captam ab Anglis 1347., 47.
Caleses cum universa regione finitima occupatur a Turco, 320.
Calender Zelebis cum factione sua occumbit, 353.
Calenderlar, 462.
Calender Zelebis Anatoliam universam ad arma concitavit, 345.
Caliacra, 441.
Calliacre, 172.
Califes vicarius sive successor est, 368.
Calliopolis quando in potestatem Turcorum venerit, 410.
Calliopolis urbs ad Hellespontum sita, 330.
Calogeros unde dicitur, 404.
Caloianus a pulchritudine minime, sed a bonitate ita dicitur, 421.
Caloianus a pulchritudine minime, sed a bonitate ita dicitur, 421.
Caloianus Comnenus penultimus imperatorum Trapezuntiorum fuit, 471.
Camelia sive Camena Rustemis Veziris est uxor, 352.
Can per Spanduginum et Ionium imperator exposuit, 399.
Candria oppidum quo loco situm, 407.
Candria regio ad Pontum Euxinum inter Bithyniam et Pontum provinciam sita est, *ibid.*
Cangri oppidum Amasiam sive Cappadociam versus situm, *ibid.*
Cantacuzenus, 18. **Cantacuzeni imp. mors**, 209.
Capa Genuesium colonis expugnata a Tataris, 150.
Capa inter Tartariam et Moscoviam ad Septentriones sita, 370.
Capi Turcis porta est, 414. **Capi Ulivarum praesidiarii ad deditioem compulsi capiuntur**, 353.
Capitulari s voce, Capi, 411.
Capitza Turcis aquam calidam, seu balneam significat, 404.
Cappadociam intrat Turca, 261.
Caput regis Ungariae haec affixum per castra circumfertur, 327. **Caput Vladislai regis Tartarorum regi iocose offertur**, 443. **Caput Vladislao regi amputatum**, *ibid.*
Cara sive Niger Alis captus, et Viennam prius, deinde Pragam ad Rudolphum Augustum missus, 385.
Cara Chan filius Cutluzzeris, 311.
Cara Chan rex aut princeps niger est, 594.
Carachisar de coryco factum, significat arcem nigram, 452.
Cara essar male scriptum, pro Charachisar, 469.
Cara Mesites vir sanctus, 313.
Cara Michail, 441.
Cara rustem significat nigrum Rustemem, 425.
Carabag Turcis vineam nigram significat, 426.
Carabag urbs, sive Parthia, sive Persia, *ibid.*
Carabogdania et Moldavia eadem, 428.
Carabuces Saugiacus Sourisaris, 365.
Caragosa bassa vivus palo transigitur, 336.
Caramania in formam Beglerbegatus redacta, 436.
Caramanus Ibrahimis Anatoliam bello moto conturbat, 327.
Caramanus Ibrahimis fugit, *ibid.*
Caramuses stipealiariorum praefectus, 336.
Caravana, 470.
Carbunculus pestilens in tergo Selimis ortus cum accit, 341.
Cardinales, 160.
Carminiola Venetorum tribunus, 103.
Carminiola proditor caesus, 157.
Carolus Magnus contra Saracenos, 45.
Carariensium familia, 102.
Carrera qualis homo fuerit, 363.
Carrera proditoris insimulatus, *ibid.*
Carscum qualis locus, 371.
Casa Zelebis, 322.
Casan Michaloglius caesus, 411.
Casanes alitur a Baissite, 332.
Casanes bassa cum militibus suis caesus est, 327.
Casanes bassa Romanus beglerbegus, *ibid.*
Casaqes begus filius principis Caramani moritur, 332.

- Casi Burchan iudicem Dei significat, 424.
 Casimirus rex, 40.
 Casimirus intima Persarum regia, 371.
 Casimirus regia Persarum interior est, 385.
 Caspium mare nunc Zabacca, 62.
 Castamone, 259.
 Castamona, sive Castamona, Claudiopolis esse, falso creditur, 427.
 Castamona ubi sita sit, *ibid.*
 Castamones occupata, 350.
 Castamona oppidum non proci a Sinope situm, 377.
 Castellum novum a Venetis frustra obsessum, 364.
 Castellatorum et Aragonensium bellum, 146.
 Castra Parthorum cum impedimentis diripiuntur, 351.
 Castrum quoddam cur ab eversione divina nominatum sit, 317. Castrum Turcicorum instructio, 182. Castra direpta, 272.
 Castrametatio et pugna ad Varaam decimo Novembri 1414, 175.
 Castra capta, 252.
 Castrimentum occupatum, 255.
 Cala nummus idem quod Medinus, 406.
 Calanus Chan, Vlu ChanM, et Kisles bassa dictus, 386.
 Catacepe, 447.
 Catarum civitas longe remotissima in sinu maris sitam 364.
 Catalusii vel Catalusii, 450.
 Catalusio 1453, 279.
 Catalusii spurcilia, 281.
 Cateas ferrea apud Byzantium, et portus Constantino-
 politani descriptio, 203.
 Cavala civitas est Philippus Macedoniae versus tendens, 417.
 Cauda serpentis dormientis calcanda non est, 368.
 Causa circumcissionis a Mahumete retenta, 408. Causa
 Chii insulae a Piali subjugata, 357. Causam hostis non
 amplius persequendi quam sint, 335.
 Cedrinus praetor vetustior, 405.
 Cellum, 457.
 Celium Valachiae, Lycostomos olim, hodie Kilis, 269.
 Chadumes bassa Genizarorum seditionem vix effugit, 328.
 Chagani Avarum idem est quod Chan vel Chaban, 394.
 Chardares et Myrsis Temiris socii, 359.
 Chairadin significat eum qui bene strenueque se gerit, 414.
 Chairadines bassa a Christianis egregie vexatus, 346.
 Chairadines bassa in Barbariam probediciter, 314. Chaira-
 dines imperium maris nunciatur plenarium, 344.
 Chairadines quidam militum navalis insigniter perites, *ibid.*
 Chalcocondyles emendatus, 445.
 Chalepus cum universa regione finitima occupatur a
 Turco, 320.
 Challes vicarius sive successor est, 308.
 Chalie vicarium, successorem, vel haerodem prophetas
 Mahometis significat, 399. Chameria sive Camena Husta-
 ma vesiria uxor, 312.
 Chamiza dejecto Zaganus suffectus, 256.
 Chamuzes a Biado victus, 267.
 Chan per Spaudugium et Jovium imperator deponit-
 ur, 399.
 Chan Precopiorum regnum Poloniae ambit, 472.
 Chanogiani principum filii vocantur, 394.
 Chapperon tegmen feminarum Gallicarum partem Zer-
 copolae inferiorem Turcicae refert, 407.
 Chapse vel Chaphse vicus exiguus est, in via qua Di-
 dymoticum Constantinopoli iter, 415.
 Chapse vicus quidam, 338.
 Carachisar, 452.
 Charatines vel Charatines idem qui Chairadin, 415.
 Charatinis cum Amurata colloquim, 42.
 Charipolis sive Cariopolis a Charia Atheniensi coadi-
 tore ejus appellata est, 410.
 Chas est elegans sive venustus, 452.
 Chasnes begus Cairadinis Barbarosae filius, 365.
 Chasnes Casaris proscultanus Cairadinis Barbarosae
 filius, 355, 356.
 Chasnes Chelifes simulata religione diu latet, et
 tandem aucta sua secta, latrocinator, 355.
 Chasnes Chelifes Scachoculis pater, sagitta vulneratus
 exstinguitur, 356. Chasanis delectio, 97. Chasanis inte-
 ritus, *ibid.*
 Chasanes objurgatus, 224. Chasanis fortis interitus, 224.
 Chasanis haesem sententia, 167.
 Chazilar Turcis in numero multitudine sunt milites
 creant, 441.
 Chasis Bectasis colitur a Turcis tanquam divus quidam,
 345.
 Chatala, 67.
 Chasis Bectases Mahumetanus quidam religiosus, 315.
 Casis El begus de die quiescens, de nocte Christianos
 inquietat, 315.
 Cheidar bassa cum Zindi Kemale Sangiac bego victus
 et occisus a seditiosis, 469.
 Chella, 457.
 Chemes Syriae civitas, olim Emisa vocata, 426.
 Chemes a Temire expugnatur, 320.
 Cheria, 68. Cheria fortassis eadem est cum Carabag, 426.
 Chermo arx in potestatem Turcae redacta, 352.
 Cherroneus Thraciae instar linguam se porrigit in mare
 Egeum, 410.
 Chersocogli, 458.
 Chersonesus Taurica Avarum sive Chazarorum patria
 est, 399.
 Chersocogli, 458.
 Chezer apud Turcos elegantius loquentes, idem est, qui
 vulgo est Cheter, 442. Chezer et Cheter beg idem est, 442.
 Chilla arx a Basizite occupata, 322.
 Chiridia Graecis porci dicuntur, 409.
 Chiridocastron, 404.
 Chiridocastron verum a viduis nomen habet, 409.
 Chisar Sangaci cognomento Inunge, ditiusculis Urcami
 a patre Osmane concessa, 312.
 Chitaini Tartari Chataides dicuntur, 399.
 Chius Egaei maris insula a Piali subjugata, 357.
 Chius vendita Joannita, 378. Chius metropolis et
 respub., 378.
 Chiurpulis oppidum a Massa occupatur, 325.
 Chorsanis regno pulsus, et cum suis aufugiens in iti-
 nere perit, 311.
 Christiani a Chairadine quamplurima perpeSSI, 346.
 Christiani a Turcis vexati, 312. Christiani a Turcis infe-
 stantur, 328. Christiani a Turcis nullis oneribus gravati
 libenter se illis submisserunt, 314. Christiani alii in Da-
 nubium se precipitantes pereunt, alii fuga turpi sibi
 consulunt, 318. Christiani Constantinopolitani fortiter se
 defendunt, 329. Christiani cum Turcis confidunt, 315.
 Christiani cum Osmane confidunt, 315. Christiani cur
 facti Musulmani, 314. Christiani frustra Tripolim recu-
 perare conantes, insulam Cherbenses petunt, 351. Chri-
 stiani Hierosolymis vulgo cineti sive Zonarii vocantur,
 ob zonas longas et laeas ab illis usurpari solitas, 384.
 Christiani iuramento fidelitatis facto a Turca domum
 remissi, 317. Christiani Moreanae regionem, et arces
 quas occupaverant reliquere, 341. Christiani octodeces
 mille in castris variis pereunt, 354. Christiani pretio a
 Turcis venditi vilissimo, 347. Christiani quantumvis a
 Turcis in religione a Mahumetanis dissentiant, per Ma-
 humetanos tamen Persis, quantumvis Mahumetanus sectas
 addictis, in odium sectae Persicae praeferrunt, 366. Chri-
 stiani quidam in monte Libano prope Tripolim habitan-
 tes sagittarii pedites optimi sunt, 384. Christiani Rho-
 dienses quam secure se gesserint, et quid ipsis accide-
 rit, 342. Christiani Schechem Maurorum adigunt, et ca-
 stello ipsis tradito Hispano deinceps perituro, et tributum
 soluturum promittat, 354. Christiani, aeque fortanasque
 suas egregie propugnant, 350. Christiani Serras inco-
 lentes Turcis dedere se recusant, 318. Christiani victi
 dum fugiunt caduntur, 328. Christiani victoria a saeculis
 multis inaudita politi, 365. Christiani vim Turcorum
 fortiter Zigeti repellunt, 353. Christiani vino ebrii,
 ideoque quid agant neccientes, de nocte se mactant in-
 vicem, 316. Christianus quidam cum ad Turcam profes-
 tus pedes ejus osculari iussus esset, sicam quam spud
 se occulte gestabat, in ejus ventrem adiecit, et interfecit,
 317.
 Christo (de) quid sentiant Turcae, 65.
 Chrysokerama quis locus, 446.
 Chrysopolis eadem cum Scutario, 446.
 Chuseines bassa vezir Selimis, jussu Selimis interfect-
 us, 340.
 Ciaces Aga filius Toctemuris, 311.
 Ciaglis a Toctemace semel iterumque premio victus,
 374.
 Cigaloglis bassa Carminum se petiturum cum exercitu
 simulat, 385. Cigaloglis ex hostium manibus elapsus co-
 piis Uvanum incolomes abducit, 364. Cigaloglis secu-
 dus ab Osmane, post eum mortuum summum subducit
 imperium, 364.
 Cilium, 337.
 Circariotae montani Albanenses Circami, 461.
 Circasi sive Mameloci numero maximo casii, 340.
 Circumciso a Turcis observatus, 329, 375. Circumciso

cur a Mahumete retenta, 408. Circumcisio, 65. Circum-
 cisionis ritus apud Turcos, 250.
 Citrus episcopatus est Thessalis, 420.
 Civitates Urchani se dederunt, 514.
 Clades Turcorum in Ungaria insignis, 454. Clades Un-
 garorum a Jacope Aga casorum, 464.
 Clavis Christiana in Hellespontum, 170.
 Claudiopolis civitas Honorialis est in Ponto provincia,
 427.
 Claves 17 argenteas sultano Murati ab Osmano donatæ,
 175.
 Clarentia olim Cylleus obessa et capta, 126.
 Clepsydra Turcorum Tallmanorum, 414.
 Clyssa capta, 287. Clyssa resp. qualis, 238.
 Clyzomene qualis in Turcia locus, 455.
 Cocci currus sunt vulgo Turcorum, 380.
 Cofe ubi sita, et quæ provincia, 455.
 Colchi ab Israelitis originem duxerunt, proindeque
 circumcisii fuerunt, 408.
 Colchidem invadit Mechemetes, 230.
 Collybitæ sive mammularii, monetarum comaratores
 sunt, 405.
 Color albus Græciæ aspres dicitur, *ibid.*
 Columna lapidea triplici serpentibus abesse triplici sus-
 tinendo subjecta, 329. Columna serpentina, 442.
 Cometes caudatus apparet, 526. Cometa duo, unus
 Orientem, alter Occidentem versus apparet, 529.
 Comnenus apostata, non Isaacus sed Joannes appella-
 tus apud Nicetam Chonlatem, 395.
 Comnenus Ariantus, 152.
 Conatus Valachorum vanus et irritus, 528.
 Concilium Basileense, 152.
 Conflictus inter regem Ungariæ, et Michaelen nigrum
 Turcum, 527.
 Congeri urbs eadem videtur esse cum Congi, tabula
 Anatolicæ non procul a Castamona disita, 427.
 Conis oppidum est prius Ioniæ, 422.
 Conis per Gilderunem Chanem obessa, 519.
 Conjugium Christiana Turcicum, 518.
 Conjuratio filiorum in parentes, 20.
 Consilia recta apud duces Medicenses locum non ha-
 bent, 354.
 Constantinopolis a Turcis expugnatur, 329. Constanti-
 nopolis a Flandris capta, 394. Constantinopolis per Bajas-
 item diu obessa, pene capta fuit, 410. Constantinopo-
 lis quando capta sit, 412. Constantinopolis terræ motu
 collapsa instauratur, 355. Constantinus a Soleimane bello
 vexatur, 518. Constantinopolis oppugnatio maritima, 203.
 Constantinop. urbis amplitudo, 205. Constantinopolis
 capta quarto Kalend. Julii die Martii, quinquagesimo
 quarto die obsidinis, 209. Constantinopolis expugnatio,
 210. Constantinopolis a Turcis obessa, 45. Constantino-
 polis obessa, 50. Constantinopolitani imperii declinatio,
 118. Constantinopolis frustra obessa, 124. Constantino-
 polis a Geomensibus obessa, 151. Constantinopolis ob-
 essa, 205. Constantinopolis oppugnatio, 204.
 Constantinopolitani Mitylenei rediunt, 535.
 Constantinopolitani regnantibus Musa, portas aperire vix
 audent, 325.
 Constantinus Monomachus Augustus, 410. Constantinus
 Monomachus iudex Græciæ factus ab imperatrice Zoe,
 412.
 Constantinus Imperatorum Græcos transfert anno 555, 5.
 Constantinus VIII Græcorum imp. 161. Constantini le-
 gatio ad Amuratem, 181.
 Constantinus octavus Græc. imp. 197.
 Constant. pro Manuele Græcorum imperatore, 428.
 Constitutio Leonis Augusti de Throno, 465.
 Copia Muratis in fugam propulsa, 326.
 Copis, 464.
 Coræ pupillæ sive pupillæ oculorum pro puellis accep-
 te, 429.
 Corrut a seditionis victus, 468.
 Corcutes casus cum suis fuga vix elabitur, 556. Cor-
 cutes concessa trireme Manisæ: ditionem suam repe-
 tit, 558. Corcutes fratris Sellinis jussu strangulatur, 558.
 Corcutes fratrum competitur, *ibid.*
 Corcutes oppida quædam Austoliæ sibi subjecta reti-
 nere nequit, 557. Corcutes sultanis Bajasitis filius, 556.
 Corinthi obsidio, 256, 259. Corinthus a Venetis oppu-
 gnata, 296.
 Corrizi, sive Coridachi qui sint, 472.
 Corone obsidetur a Thrcis, 555.
 Coronenses urbis sine ditionem faciunt, *ibid.*
 Corcyra sive Cersula hodie, 155.
 Corsica Genevensium insula capitur, 552. Corsica quando
 et quomodo restituta sit Genevensibus, *ibid.* Corsica,
 243.

Cosaci quinam vocentur, 376. Cosaci Benderam oppi-
 dum juris Turcici diripiunt, 578.
 Cosova planities seu campos a copia merularum ita di-
 citur, 419.
 Cosri cum Caristo Natoliz, eadem putatur esse civitas,
 408.
 Cosrorasath, in Cosroes Beth mutandum est, 389. Cos-
 rorasath rex quidam Persarum princeps fuit, qui imperio
 Romano rebellaret, *ibid.*
 Cotysium nunc Catehige, civitas Phrygiæ majoris est,
 416.
 Cotimus, 166.
 Cotziacum, 442.
 Cotziacum arx in ditione Joannis captum, 28.
 Couadza, 451.
 Crales pro Despotis appellati, 422. Crales vox non de-
 rivatur a Karulo, 422.
 Crasnaburca arx expugnatur, 558.
 Cratevitzli Bulgarorum principes erant, 418.
 Crimakichan, 394.
 Crol Polonis est rex, 422.
 Crovia regina est Polonica, *ibid.*
 Cradelitas Achmetis imperium ambientis et invaden-
 tis in legatos, 466.
 Cubates Zauzus Constantinopoli Venetis Cyprum re-
 petendi causa missus, 561.
 Calmaza pro Gumulzina corrupte scripta, 417.
 Cunctatio damosa, 295.
 Curchini idem qui Georgiani, 394.
 Curdistanius Imirsam captum Scacho Techmasi mittit,
 580.
 Cureus auctor annalium Silesiæ, 411.
 Curgini sunt idem qui et Georgiani, 272.
 Curisemex Scachus Belchæ princeps, 511.
 Currus et impedimenta Christianorum a Turcis direpta,
 538.
 Cusulbuga filius Banderis, 511.
 Cusubige civitas est Phrygiæ majoris, 416.
 Cyprus a Venetis repetita, 561.
 Cypsala oppidum Thraciæ, 415.
 Cypsala quibus nominibus aliis nominetur, *ibid.*

D

Dacia quæ fuerit quondam, 428. Dacia Romanorum
 provincia aliquando fuit, 429.
 Dai Caratze bassa, 442.
 Dai Caratze bassa perit, 529.
 Damascus obessa, 74.
 Danus qui et Daas Vavoda, 158.
 Danus in Moldaviam restitutus exacto Dracule, 179.
 Darius, 67.
 Daud bassa, 460.
 Daud Turcis qui Hebræis est David, 391.
 Davidis imperatoris Trapezuntii cum tota familia inte-
 ritus, 265.
 Daudes bassa cum exercitu præpotenti contra salta-
 num Alcairi mittitur, 555. Daud's bassa Varaccensem
 agrum ingressus, trucidatis aliis, alios in gratiam recipit,
ibid.
 David frater Calojannis ultimus Trapezuntiorum im-
 perator, 470.
 Davides Ugnadius baro Sonnecciam, Cæsaris Chri-
 stianorum ad Portam Osmanicam orator, 568.
 Davides Comnenus principum Comnenorum postre-
 mus, 449.
 Defectus solis maximus, 516.
 Dei justitiam non casum omnia gubernare, 6.
 Deire pagus quidam, 540.
 Deliberatio de obidione Constantinopoli, 205.
 Delilari stulti, delirique vocantur a Turcis, 380.
 Delis Aladinis, sultanis jussu, veneno tollitur, 325. De-
 lis crebris in Christianos factis excursionibus, tandem ab
 Aladinæ coercetur, 325.
 Delus Belaban Muratis Cæsaris Turcorum minist-
 er, 517.
 Delus Hispanus, 56.
 Demetrius Albanus invadit, 218.
 Demetrius Sparta obessus, 251.
 Demetrius Aeno præfectus, 257.
 Demetrius Visovecius, 554.
 Depas Albanorum dux, 155.
 Dephterdari duo in Georgianorum limitibus a Sinane
 bassa constituuntur, 572.
 Dephterdarus arati præfectus est Turcia, 545.
 Dephterdarus rationalis et quæstor est Turcia, 572, 577.
 Desertorum pæna, 25.
 Despota e regione sua prorsus ejicitur, 329.

Despota quantum habeant dignitatem, 432. Despota seu principes Servia omnes Lazari appellati, 418. Despota sub Turcis maucipiorum potius quam principum conditione utuntur, 429.
 Derbentum situm est ad mare Caspium, 370.
 Dervisi seu Dervissari qui sicut, 426. Professio Mahumetana tota sanguinaria est, *ibid.*
 Dervissar, 426.
 Develtus (sic enim Graeci nominant) milliaro sexagesimo ab Hadrianopoli distat, 413.
 Devetta felix est Turca, 417.
 Dextera Vladislao regni amputata est, quod ea eadem datam violasset, 412.
 Diarbekir est Mesopotamia, 367.
 Didymotichi obsidio, 37.
 Didymouchum a maris geminis appellatum oppidum, 41.
 Dignitas despotarum, quae sit apud Turcos, 426.
 Dimbus pagus Turcicae fidei mutationem significat, 398.
 Dionysius Chiens. monachus, 381.
 Dioryge Turcomanis erepta, 423.
 Diploktionion quid, 447.
 Dire videtur esse Doari vel Deari, 417.
 Diresziles Banus vinculis constructus ad Balasstem mittitur, 331.
 Disciplina militaris apud Turcos non amplius est tanta, quanta fuit aliquando, 385. Disciplina militaris Tamerlani, 60.
 Ditto regis Caruennae trecentis milliaribus Italicis a Tripoli distat, 351. Ditto Ibanis, hoc est Joannis, 412.
 Ditiones principum in Albanis plures, 430.
 Divanum Turca quid sit, 465.
 Divinatio Capelli, 292.
 Divortii ac repudii mos apud Turcos, 88.
 Dobroditia, 172.
 Docti ex aequi et recti regula gerere se debent, 512.
 Doctores Persarum Narustis et Haidar ab Osmanicis damnantur, 368. Doctores Persarum unde existant, *ibid.*
 Dolap nomen fluminis prope Gerlen, 428.
 Domus Chassensis a Genzaris fide spoliatur, 357.
 Domus Judaeorum universam Constantinopoli confluerant, 347.
 Doria Famil., 159.
 Dorobiza fluvius, 289.
 Dorobiza capta, 286.
 Dracul Uvela, 449.
 Dracula Junior Mehmetis Ganymedes, 268.
 Dracules, 171.
 Draculae junioris ambitio, 274.
 Draculae Bladi crudelitas, 626.
 Dragutes Raisus pirata celebris, 331.
 Dragutes Sanguiacus Tripolitanus, 284.
 Drama vox mutilata ex drachma, 406. Dramam novem faciunt talentum unum Germanicum, 404.
 Druncarii, 465.
 Ducum defectio ad Mosen, 95.
 Ducum ad Mehmetem defectio, 98.
 Duellum ex provocazione, 190.
 Dulgadir, 460.
 Dundar quid Turcis sit, 345.
 Dusmea Mustapha a suis deseritur, 325. Dusmea Mustapha captus, et Adrianopolim ad sultatum Muratem perductus, jussu illius de pinna quadam urbis ad murum suspensus laqueo vitam suavit, *ibid.* Dusmea Mustapha in Romania pro sultano se gerit, *ibid.*
 Dux Medionesis arrepta fuga Meliten evadit, 351.
 Dux regionis Graecae est Hegemon, 405. Dux Venetorum, 103.

E

Ebubekir favore malignorum quorundam contra factum Mahumetis testamentum Chalifen se constituit, 368.
 Ebubekir Mahumetis prophetae socius usus, 365.
 Edebales operum et prodigiorum effector maximus, 312.
 Egremit oim Attramittium dicta fuit, 408.
 Ederos antiquis genere neutro Adraeos appellatur, 404.
 Egon Solmensis comes suas cum Helfestaini et Nicolai Halastadii copis conjungit, 338.
 Egripos insula est, jam vulgo Negropontus appellata, 451.
 Egnus pro Euphrate reponendum est, 406.
 Liba insula, conatu irrito a Turcis tentatur, 353.

Elisabeth filia Friderici Austriaci regis Romanorum, a Joanne Bohemo rege Lucemburgico impotentis mendacio pretense repudiata, Syriae regi schismatico nubere non voluit, 422.
 Emanuel Andronicus, 23.
 Emanuel Cantacuzenus Alban. dux, 215.
 Emanuel Bochales, 216.
 Emanuels nothi victus, 94.
 Emanuels Graec. Imper. filii, 109.
 Emanuel Joannis filius Cantacuzenus Albanorum praefectus, proditorum minister, 257.
 Euanuelis in patrem pietas, 26.
 Emir Athur stabuli praefectus, 402. Emir Chan Mirises, Murchemetis cognomine Hodobendis filius, magni juvenis animi, 366. Emir Halem apud Turcos praefectus signiferorum est, 429. Emir Halem quis, 405. Emir Halem supremus est vexillifer, *ibid.* Emir quibus nomen dignitatis maximae est in aula sultanorum Calreansium, 405. Emir Soleimanes a suis desertus, fugam arripit, 322. Emir Soleimanes contra Musam quiescentem arma gerit, 322. Emir Soleimanes de rebus suis non sollicitus bellatur, *ibid.* Emir Soleimanes filius Gilderunus Chan, 322. Emir Soleimanes Hadrianopoli certamina Turca usitata, fit imperator, 322. Emir Soleimanes regnavit annis septem, *ibid.*
 Emissa Gregorii Emisequi patria, 426.
 Empolis imperio Turco subiectus, 318. Empolis utrum sit Amphipolis Serris vicina dubitatur, 422.
 Enasarar, 470.
 Enguris, 312. Enguris eadem quae Ancyra vel Uocra, 426.
 Enimundus Bonessidius I. C., 429.
 Enio vel Enia, pro Aeneo corrupte scriptum, 415.
 Epidaurus, nunc Rhagusium, sive eadem Malvasia, 218.
 Epirotae Venetorum urbem ampliasse, vocat autem hic Perroliensis Epirotas, 90.
 Episcopus Adranusius metropoli Nicomediensis Bithyniae subjectus, 404. Episcopus Debeli metropoli Hadrianopolitanae montis Haeni subjectus, 415. Episcopus Hieriani sub Thessalonicensi metropolitano Thessaliae collocatus, 417. Episcopus Sinopensis metropoli Amasiensis in Helenoponto subjectus, 449.
 Episcopi proditio, 55.
 Episcopus proditor, 240. Episcopus Cerasentis metropolitano Neocesaris subjectus, 416.
 Epitaphium Henrici baronis de Liechtenstajg, 581.
 Epulum fanebre quibusvis tam pauperibus quam opulentis, animae filii causa Soleimanes praeiit, se multa mancipia sexus utriusque, suo redempta pretio, libertate donavit, 349.
 Equi Arabici maxime agiles, 381. Equi quoque Stephanus, rex Polonus, in Africa coemerat a Turcis ipsi erepti sunt, 378, 479. Equorum dispositorem usus, 268. Equus abeneus statusum equestrem quamdam gestans, 329.
 Erasmus Teifelus dux Ferdinandi, 352.
 Ercases Imirsa Syriae supremo cum imperio princeps, 349.
 Erdelii Schrechs Haidaris doctrinam primus amplexus et tutatus est, 368.
 Erdelii Usomethensis Persarum Scachi gener., 384.
 Erdelianus bellum contra Maximilianum cur prosequatur, 360. Erdelianus Caesare rebus omnibus inferior, 356.
 Erdelianus miffice turbatus, 360. Erdelianus Varadini a Valachis, Tartaris, et aliis obsidetur, *ibid.*
 Eria Ungariae maseplum, 351.
 Error Graecorum de Rajasitis filio per quendam fidem opifrem Prusarum Byzantium perducto, 426. Error Sansovini in arbore Osmanidarum duplex, 391. Errores venia digni, qui, 62.
 Ertucules filios habuit tres, 312.
 Ertucules Graecos excursionibus perpetuis infestat, *ibid.* Ertucules moritur, *ibid.* Ertucules pater Osmanis, 311, 312. Ertucules patrem habuit Solimanem Scachum, *ibid.*
 Eruptio tertia Turcorum in Europam, 12.
 Erzinga a Gilderune Chane occupatur, 518.
 Eskibaba est Baba vetus, 412.
 Eskisarum est saralum vetus, 450.
 Epatenses duces, 152.
 Eurenoses Brenezes scribitur apud Laonicum pro Eurenoses, 411. Eurenosis e numero procerum Turcorum fuisse videtur, *ibid.*
 Europa Asiae invicta, 56.
 Eurus fluvius pro Hebro perperam scriptus, 412.
 Evergetes priscorum regum Aegypti Syriaeque nomen, 414.

Exercitus de duce trucidando deliberat, 371. Exercitus Turcicus a dira quadam lue invasus, 330.
 Expeditio Alis bases adversum rebelles, 469. Expeditio in Lesbum, 277.
 Executio Soleimani praestita, 338.
 Exules armantur in Candia, 297.
 Existens est in qui est cum potestate, et jurisdictionem exercet, 412.

F

Facultates Mustaphae bases suo illatae, *ibid.*
 Falberdorf, 406.
 Familia Caramanica principum extincta, 436. Familia Elptorum, 442. Familia Oguziorum sive Turcorum ex hominibus simplicibus et rudibus constituta, 311. Familia Oguziorum successione perpetua apud Parthos rerum potita est, 394. Familiae tres apud Turcos ceteris omnibus secundum Osmanidas nobiliores ante propagatae sint, 411.
 Fassa plane diruta et vastata, 371.
 Fezaco castellum, 422.
 Felix papa, 193.
 Femina princeps Georgiana, vulgo vetula vel annosa dicta, 369.
 Ferdinandas Augustus die Julii vicelesimo quinto mortuus, 383.
 Ferdinandas Caesar, Ungariae, Bohemiaeque rex, 351.
 Ferdinandas Gonzaga Siciliae princeps, *ibid.*
 Ferbates bases Georgianorum duas arces adificat. 374. Ferbates bases sordidas avaritiam suspectas, 383.
 Ferbates bases saliani Bajazitae gener, 332.
 Ferice oppidum a Turcis occupatum, 318.
 Festivitas circumcisionis Muchemetis Turci duravit quadraginta dies, et noctes totidem, 375.
 Fides et pectorum sanctitas, princeps, quatenus Dei imago, 61. Fides data vel morte redimenda, 62. Fides apud Turcos nulla est, 382. Fides data etiam cum iactura religionis servanda, 334.
 Filicum locus in Hungaria satis munitus, a Turcis captus, *ibid.*
 Filia, instincta marito, patrem veneno tollit, 370. Filia Tartari Chanis Sio Schochi Persici nuptui datur, 365.
 Filia Belci Despotae Bajazitae uxor, 422.
 Filii Augustorum natu minores nobilissimi vocari consueverunt, 415. Filii Bajazitae genuini a commentitiis secreti, 467. Filii Emiris Soleimanis Constantino pacis conservandae causa obediens dant, 322. Filii Gilderonis Chanis rex, *ibid.* Filii Soleimanis Scarbi tres, 311. Filii suorum annosae seu vetulae vulgo dicuntur, ab Osmanicis ad Persas et Georgianos dediti, 374. Filius Ladislai Keresaliji misere extinctus est, liberis nullis relictis, facultatibus suis ad alienos devolutis, 338. Filius patris culpae participae poenam laet non dissimilem, 338.
 Fines imperii Romani ad quadraginta miliaria cis et ultra Tibicam opera Suenidi sub Maximiliano ampliat fuerunt, 360. Fines Lydorum et Phrygum separati sunt, 394. Finit Ducatus Bosniae, vel Herzegovinae, 408.
 Finit regni Bosniae, 450.
 Flammulum, flammulicium, flammulares quid sint, 407.
 Flandria, 45.
 Flandri Constantinopoli potentior, 416.
 Florentia, Florentiae republ. qualis, 154.
 Florentina synodus, *ibid.*
 Flumen ab aliis *Ares*, ab aliis *Carass*, id est, aqua nigra vocatum, 170. Fluminis, Savus, Dravus, Danubius pontibus iunguntur, 345.
 Fodinae argenti in Servia valde nobiles sunt, 420.
 Foderatorum Osmanis duo Graeci fuere religionis Christianae desertores, 411.
 Foedus contra Turcos, 42. Foedus inter Tartarum et Persam contractum, 385.
 Forma praecandi Turcis communis, 414. Formae adificiorum Constantinopolis lausitate, 329.
 Forojulliam, 101.
 Fortuna Achmetis non minus varia fuit, quam cognomen ejus varie corruptum, 455.
 Fossores, 63.
 Franciscus Carminola, 156.
 Franciscus Sphurita, 157. Francisc. Sphortiae incrementa, 158.
 Franciscus comes Nadasdius, 386.
 Franciscus Georgius Oberdorf, 380.
 Franciscus Nemethius ictu sclopeti occisus est, 354.
 Franciscus Sansovinus ea quae ab historicis omnibus scripta diligenter in fascem quasi unam collegit, 419.
 Franciscus Zais Cassoviensis in Hungaria superiore praefectus, 353.

Francus Accajolus, 344. Francus Accioli interitus, 257.
 Frangepani, 464.
 Fratrum bellum, 91. Fratrum discordia, 161.
 Fratres a fratre suspensi, 365. Fratres Iakathines et Aladines sibi commentiti, 416. Fratres Osmanis duo cuncti Christianis, 312. Fratrum congressus, 96. Fratrum Turcorum discordia, 10.
 Fraudes Erdeliani manifeste delegantur, 356.
 Fridericus Breinerus Baro Fladriano, 375.
 Frigus maximum, 344.
 Fuga Turcorum insidiosa, 176.
 Fulberdorf, 406.
 Funus Selimis, quando, ubi, quomodo sepultum sit, 342.
 Furor Petri Emi Veneti in Turcos insuditas, ideoque nec impunitus, 382.

G

Gabriel errore quodam Alcoranum Ali tradendum Mahumeti tradidit, 368.
 Gabriel Perennius, 385.
 Gabriel Serbellonius Mediolanensis munitarum urbium peritissimus, 364.
 Gadage expugnatur, 358.
 Galeotus Malatesta, 114.
 Galli Germanis sunt Uvalti, 428.
 Gallia descriptio, 44.
 Gallipolis cum arce ejus a Turcis capta, 314. Gallipolis non a Gallis, sed Atheniensibus condita fuit, 408.
 Gallipolis qua occasione a Turcis capta sit, 314. Gallipolia Turcis est Gallipolis, 408.
 Gangra oppidum fuit olim quod jam Cangri, 407.
 Garagus bases, begierbegas Anatoliae, vivas polo transgressus, 468.
 Garzia Toletanus Siciliae princeps, 186.
 Gazes Murates Chan cum Lazaro belligerrare incipit, 317.
 Gazes Mustaphae legatum quemdam interfecit, quod cum fratrem verum transisset, coegisset, ut illum assaret, 355.
 Gauderius Ferdinandi Caesaris interpres, 404.
 Geduc Achmetis bases cognomentum, 465.
 Geduces Achmetis bases interfecit, 332.
 Geduces Achmetes bases regionem quamdam soltano Muchemeti subjicit, 351.
 Geluzi in Anatolia tabula non procul a Cerasante, seu Omidie sita reperitur Gluluzza scripta, 416.
 Gemiscle porta Constantinopolis tertia, 477.
 Genealogia Lazarorum, 422.
 Gener a socero sibi mortem illatum iri timeat, cum e medio tolli curat, 370.
 Genera militum apud Persas tria sunt, 472.
 Generals campi stratopedarchus est, 405.
 Generi Bajazitae tres simul facti, 461.
 Genuesium in successu immodeste, 101. Genueses vicli et dediti, 101. Genuesium infelix pugna, 151.
 Genuesium legatio apud Turcam, 245. Genueses Tarconensibus infesti, 140.
 Geni capi porta Constantinopolis decima quinta, 479.
 Genibaxem pratum, 475.
 Genisralum a novitate dictum, 450.
 Genizari nuda dicti, 395.
 Genizebeher Turcis est Neapolis, 404.
 Genizebeher oppidum est Isnica vicinum, 406.
 Genizari ad sultanum Selimem legatos mittunt, 337.
 Genizari Amasiae turbas magnas excitant, 339. Genizari decipiendi et e medio tollendi, decipiunt et e medio tollunt, 385. Genizari et dittores alii Useffas ex auro solido factas gestare solent, 417. Genizari in Christianos temerari, partim supplicis, partim suppliciorum minis coercentur, 381. Genizari per quem instituti, 414. Genizari per urbem Hadrianopolim hede grassantes omnia diripiunt, 328. Genizari seditionem movent, 343. Genizari stipendia sibi augeri postulant seditione mota, 328. Genizari sultani Turci sclopetarii sunt, 315, 316. Genizari Turcis novi homines, seu milites sunt, 414. Genizarus quidam ex arbore suspensus, 332.
 Genus Turcicae vanae somniorum observationi valde dedita est, 367.
 Genus mortis Osmanidarum strangulatio, 335.
 Georgiani a veneratione S. Georgii appellati, 394.
 Georgius Serviae despota, 150.
 Georgius Dulcus Russiae despotes, 162.
 Georgius despotes, 167. Georgii despotes peridia, 198.
 Georgii insidiae in Huvitadem, 196.
 Georgius Calcicolus qui et Scanderbegus, 183.

Georgius Andreas baro de Buchaim, 580.
 Georgius Bebecus perduellis, 558. Georgius Bebecus uxore liberisque Zatauri relicis, prae uetu Suendii arceps obsessuri aufugit, 560.
 Georgius Balcovitzius Bajsiti militavit contra Temirem Chanem, et a Murate II in paternum despotatum restitutus, postea visu ab eodem privatus est, 432.
 Georgius comes Helfestainus Laurinum venit, 557.
 Georgius comes Zerinius, 586.
 Georgius Hartmanus baro de Liechtenstein, 580. Georgius Hartmanus baro de Liechtenstein, Constantinopoli moritur, *ibid.*
 Georgius Rotuc, *ibid.*
 Georgius Tharis Ungarus, 557.
 Gepeneq quid, 464.
 Gepida, 429.
 Gereme expugnata excidio datur, 528. Gereme velus fortassis est Gerenia Peloponnesi, 442.
 Gergone arx extrui iussa, 528.
 Gerle oppidum est non procul distans a Boti, 406.
 Gerle vitiose scripta Gerede, pro Gerele, 428.
 Germani Dacis vicini, 429. Germani et Pannonae reconciliati a Bessarione, 328.
 Germania descriptio, 56.
 Germe oppidi et episcopatus nomen est, 415.
 Germanium Asiae Minoris pars est, *ibid.* Germanium in Anatolia situm, 416.
 Gerrede non recte scribitur pro Gerele, quod idem cum Gerle oppidum, 406.
 Geschia Dage mons monachorum est Turcis, 515.
 Gester castellum ab incolis Turcicis meta comitis Salmensis adventantis desertum, 558.
 Getia sive Gotzicum, 442, 445.
 Glamurlikion quid, 464.
 Gilderun sive Gilderun fulmen significat, 414.
 Gilderun Bajasites imperator eligitur, 516.
 Gilderun Chan a Temire victus, 521. Gilderun Chan Alcairis Boreusis provincias invadit, 518. Gilderun Chan ferocis et iracundi animi homo, 521. Gilderun Chan hostilitate in suos agit, 520. Gilderun a copis suis desertus, 521. Gilderun intellecto, quod per Temirem e regno suo abducendus esset, morore magno affectus est, *ibid.* Gilderun quando mortuus sit, 457. Gilderun regnavit annis quatuordecim, 322.
 Giltmer nomen Gothicum est Wilimer, 429.
 Giokelpes filius Oguzis, 511. Giokelpes idem qui Kukelpes, vel Gukelpes, 569.
 Giolchisar in Anatolia tabula chorographica Colchisar scripta, arx est Caramanica, 451.
 Giolchisares arx expugnatur per Muchemetem, 550.
 Giulia locus Christianorum munitus, in manus Turcorum venit, 558. Giulia praeter spem Erdeliani a Turcis retenta, *ibid.*
 Gladii Turcorum, Ungarorum, et aliarum nationum quales, 177.
 Goinuc oppidum Isonica vicinum, 408.
 Gombazecum expugnatur, 558.
 Gordus oppidum cum oppidiis aliis quibusdam caput, 350.
 Goteffridus dux Ballionensis, 584.
 Gothi, 429.
 Gradus legis Mahumetanae apud Turcos peritorum, 414.
 Graeca lingua celebritas, 2.
 Graecorum res, 2. Graecorum inclinatio et Turcorum, 4. Graecorum discordia imperii interitus, 8. Graecorum imp. affinitas cum Turco, 12. Graeci Turcis militat, 19. Graeci imperium a Turcis praecario obtinent, 32. Graeci imper Turcis militat, 42. Graecorum discordia, 118. Graecorum et Latinorum concordia, 155. Graeci a pactis recedunt, 158. Graeci non stant pactis, 159. Graecorum inter se discordia, 170. Graecorum deliberatio, 174. Graecorum imperatorum dissensio, 180. Graecorum clades isthmo expugnato, 185. Graecorum misera caedes, 215. Graeci tributum recusant, 219. Graecorum metus et ad Turcos defectio, 1458, 565. Graeci distant sive iudices Anatolice et Helladis habebant, 412. Graeci erapta sibi per Turcos Constantinopoli amphoram vini sibi ereptam esse dicebant, 409. Graeci non Bales sed Vulcos, non Buocos sed Vucos dicunt, 418. Graeci quidam Mustapham se esse mententem cum sua ipsorum pernicie aluerunt, 420, 426. Graecus eques qui multos Turcos occiderat, ab armentario quodam prosteratur, 392.
 Grodus in Lithuaniae sita, 579.
 Gui vox Turcica, pagum seu vicum significat, 406.
 Guelphorum et Gibellinorum factiones, 156.
 Guinuc idem cum Goinuc oppidum, 408.

Gumulzina in finibus Thraciae est, non multum distans a Marolla, 417.
 Gundogdis filius Soleimanis Scachi, 512.
 Gundvis filius Ertuculis, 512.
 Guxina Turcomanis erepta, 520.

H

Hadrianopolis montis Hami, 415. Hadrianopolis tota conflagrata, 528.
 Hadrianopolitana dicitur porta Constantinopolis decima tertia, quod per eam Hadrianopoli venientes urbem ingrediuntur, 479.
 Hadrianopolitani portis reclusis Dusmi Mustaphae se dedunt, 525.
 Haemus pro Rhodope non recte acceptus, 420.
 Haeretici quam haereseos suae temaces sint, 568.
 Hagia capta porta Constantinopolis septima, 478.
 Hagion oros dicitur hoc tempore mons Aithus, 417.
 Haidar Mirises, 566.
 Hali bella in Illyricum, 155.
 Hali bassa, 180. Hali bassa consilio Amurates imperium recuperat, *ibid.* Hali bassae caedes, 214. Hali bassae interitus prodigia, 214.
 Hames Syriae civitas, hodie Camela vocata, 426.
 Hamsa Turris et et Arabibus est pro Emisa, 426.
 Hapsala ab Hadrianopoli non magno itinere diurno distat, 412.
 Harda flumen nec hodie nec olim celebre, 412.
 Hariadenus idem Jovio est qui Chairadic, 415.
 Hariadenus nomen nobilis piratae Barbarosae, *ibid.*
 Harmostes quid antiquis Laconibus fuerit, 405.
 Harustis a Persarum piarisque pro doctore sequendo electus, 568.
 Hebraei in regionibus Russiae, Sarmatiae, Lithuaniae multi sunt, 408.
 Hebrusneque Valiza neque Mareza a quoquam vocatur, 412.
 Hector ab Elta, 580.
 Hegemon Graecis est dux, 405.
 Hele Rhodus, heic salta, 475.
 Helena Palmologus, 562.
 Heliopolis Turcis est Beallec, 426.
 Hellas eadem quae Graecia, 412.
 Hellespontus a sinu Magarisio sex tantum distat milibus, 410.
 Hemid, quae altis vel Emid vel Omidis est urbs a praecipua Cerasus appellata, 416.
 Henricus baro de Liechtenstein cum dio in Turcia languisset, obiit, 580. Henricus baro de Liechtenstein de Nicolsburg imperatori Musulmanorum munera consueta adfert, 579.
 Henricus a Gleizentale, 585.
 Henricus Valensius Gallus a morte Caruli fratris Poloniae profugus, de procerum sententia regno abdicatur, 566.
 Hepta gulades a turribus septem arx appellata, 564.
 Heptapyrgium arx septem arcibus, 411.
 Heracles eadem cum Arachia, 410.
 Herzerogh, 458.
 Hertzeovina ab Ali bego obsesa, 526.
 Heste behistis sultani Jacups aedificium cum omnibus appertinentibus vastatur, 545.
 Hexamilium Cherromsai unde dictum, 410. Hexamilium nunc Xamili, 411.
 Hierapoles in Anatolia plures sunt, 416.
 Hieron, sive sanum Jovis Urtii, 447.
 Hieron. Beck a Leopoldostorf eques magnificus, 580.
 Hieron. Beck a Leopoldostorf, 465.
 Hieron Wolfus disertus aliquot Graeciae recentiorum historicorum interpres, 464.
 Hieronymus et Bernardinus, 297.
 Hispani piratae, 277.
 Hispania, 145.
 Historia huius status, 2. Historia Achmetis Herzecogis bassae, 458. Historia filii et nepotum Zemis, 456.
 Historia Zemis sultani, alterius filii Muchemetis prognati, 455.
 Hodabendes lingua Persarum servum Dei significat, 560.
 Hoggis Turcici Graecis et Latinis presbyteri sunt, 414.
 Homar legislator, 5.
 Homares 66.
 Honores mutant mores, 518.
 Horn felibus apud Turcos pascentis certis et stagis, 475.

Hæres, vulgo Hæres, porta prima est Constantinopolis, 477.
 Hiorouomia Germanica Turcis longe gratissima, procerum apud ipsos usibus inservit, 414.
 Hoser begus ditionem Zietucam in Anatolia Muratis imperio adjicit, 326.
 Hostis a Christianis Turco data in signum induciarum cum ipso per eos facturam non violandarum, 442.
 Hostis in desperatione fortior, 172.
 Hostis quis, 293.
 Hoggemallar, 467.
 Hucher vel Hunker quid sit, 395.
 Huniades sororem Michaelis Zilagii in matrimonio habebat, 441.
 Husreves bassa Wanensis, 578.
 Hungarorum fuga, 191. Hungarorum pugna nova, 198.
 Huniades origo et mores, 156. Huniades in pugna afortia et consilium, 176. Huniades a Draculo captus, 178. Huniades liberatus, 179. Huniades gubernator Ungariæ, *ibid.* Huniades Amuratem terret, 188. Huniades exercitus consilia, coactus, *ibid.* Huniades audax, 189. Huniades simulatio et fuga, 195. Huniades sollicita fuga, 196. Huniades pericula, 197. Huniades dimittitur 1448, *ibid.* Huniades stratagemata, 225. Huniades mors quarto Idus Septemb. 1456, 225.
 Hussari cum Bitesis confusi, 441.
 Hussarones equites sunt, ideoque male pro szapidis id est pedibus accepti, 429.
 Hyperpiræ, non iperpiræ quid sint, 405.
 Hyperpirarii erant, qui in anno singulos dominis suis hyperpiræ solvebant, 405.
 Hyperpyros novem cruciatis seu quarantabis valet, 404.
 Hypsipholis Græcorum alta civitas, 420.
 Hypsu episcopatus, *ibid.*

I

Iacelich pro Catolich villosa scriptum est apud Marcum Paulum Venetum, 594.
 Iachocicius vir Ungarus, dignitatis eximie, 552.
 Iacis hominum: rebus omnibus elegantem et sulicum significat, 460.
 Iacschitz originis Ungariæ est, *ibid.*
 Iacupes begus Usumchasanis filius perit, 554.
 Iacupes filius Muratæ scelerato dolo ab amicis Muratis strangulatus est, 419.
 Iacupes a fratre cæcus, 30.
 Iacupes nostris Jacobus est, 415.
 Iadiculis in littore Propontidis condita a septem turribus est dicta, 451.
 Iacis Turcis pedites quinquam appellati sint, 514.
 Iacizatorum educatio, 121.
 Iacicus infeliciter pugnavit cum ab exercitus Christiani reliquiis subducens aufugit, 529.
 Iacicus Turcos ab utroque cornu suos terga date cogit, 528.
 Iacicus Ungarus Turcos credit, 566.
 Iacizari vel Geizari a voce capi derivari non possunt, 414.
 Iberes eorumque regio, situs, mores, etc., 348.
 Ibrahimides bassa apud sultanicum summæ auctoritatis, 564.
 Ibrahimides bassa Chellis peter, Hadrianopoli moritur, 526.
 Iblach, 428.
 Ibrahimides bassa Soleimani suspectus, ab eo invitatus, et in conciliavi le somnum delatus, interficitur, 546.
 Ibrahimides in loca montuosa dilabitur, 526.
 Iconienses a Tartaris eieci, non in Ionia, sed Thracia ad urbem Eoum exsularunt, 416.
 Idola a Turcis non feruntur, 529.
 Ieni-ar eandem quam Neapolis et Genescheher ipsi Bosbequo et Ortelio est, 404.
 Ieru Masco Lon quid sit barbaris Livoniæ incolis, 408.
 Iesus a quo fuerit necatus, 426.
 Iesus l'Anassis filius Christianismo initiatus, mox moritur, 96.
 Iffsch, 428.
 Ignis facile extinguitur, si prius quam fatus erumpat, suppressatur, 346.
 Ikindi, 475.
 Illyrici, 15.
 Illyrii qui et Vosenses, eorumque regio, 285. Illyrii qui Sclavi, et Wendi, 71.
 Ilyrisus fluvius, 285.
 Imagines a Turcis nullo modo feruntur, 425.
 Imamus Persice doctorem significat, 568.
 Iman d'ctorem significat, 470.
 Imaretum Bajasitis ad flumen Hadrianopoli conditum, 457. Imaretum quid, 407. Imaretum templum Mahometanum est, 514.
 Immanitas Mustaphæ bassa bello Cyprio nobilitate, 569.
 Imp. Græcorum ad Amuratem responsum, 21. Imperat. eligendi jus ad Germanos translatum, 58. Imper. colloquium cum Elieze, 190. Imper. in Italiam profectio, 44. Imperatores Trapezuntii, 245. Imper. Trapezuntii responsum, 265. Imperatorum amboarum filius ademptos patrum decreto visus, 21. Imperator Constantinopolitanus e familia Comæna, 592. Imperator Tarabosanis a Muchemete II victus, 449. Imperator Tartarorum astate Sabellici Nogai vocatus fuit, 418. Imperatores ad Turcorum imitationem victores, triumphatores, et semper Augustos se vocant, 595. Imperatores Constantinopolitane Constantini vocati, 418. Imperatores Græci in contemptum a Turcis Tegghires vocati, 425. Imperatores Græci nomen Constantini affectarunt, 421.
 Imperium Scheichi Bedredini divinitus destinati, 521.
 Incendium Constantinopoli exortum, maximæ urbi intulit damnum, 346.
 Incolæ Cypri aliquando in quinque hominum genera diversa distincti fuerunt, 404. Incolæ regionis Bagadatis apertis urbium suarum portis Soleimanis potestati se subjiciunt, 345.
 Indorum imperium, regio, situs, mores, 86.
 Inducis a Turco servari jussæ, 381.
 Inducis inter Ferdinandum et Soleimanem pacta, 554.
 Inebectii videntes, quod se contra Bajasitem defendere non possint, claves urbis ei deferunt, 534.
 Insignia vel symbola imper. Turcicorum, 475.
 Insidiæ Diado a Turcis structæ, 266.
 Instrumenta musica quibus Turci utuntur, sunt valde stridula, 407.
 Insulae vel scopuli politæ tres hodie Cuzolari vocati, 567.
 Ionuzes Aga Geizatorum tribunus, 535.
 Ionuzes bassa tam graviter vulneratur, ut a pugna media a suis sublatus exportaretur, 541. Ionuzes bassa ex equo dejectus capite resecto occiditur Selmis jussu, 541.
 Isabegus Chuseinis filius, 551.
 Isa Musam persequitur, 522.
 Isa Zelebis, 522.
 Isacius Sebastocrator, 594.
 Ischeboli Græcis scopelos est, oppidum Zagora vicinum, 415.
 Ischendar Zelebis apud Soleimanem ob thesauros regios nequiter tractatos delatus est, 545.
 Ischenderes Selimis gener a socio supplicio capitis afficitur, 539.
 Iscochiani flamma castello suo injecta, Strigonium se recipiunt, 558.
 Iscodarbus Turcis est Scodra dominus, 445.
 Iscodar non est Scandria, *ibid.*
 Iscodara e regione Constantinopoli sita, 542.
 Iscodara in Turcorum potestatem radacta, 551.
 Iscodara invicta, 550.
 Isidorus Ruthenus, 155.
 Isingi, 458.
 Ismaeis responsum ad Muchemetem, 229.
 Isthmus, 96.
 Ismail Erdebilis filius Usumchasanis e Martha filia nepos, 568. Ismail Iacupem arumculum suum et filium ejus beneficio religionis novæ a se approbatæ occidit, et sub regnum subjecti, *ibid.*
 Ismail scach sive rex Persarum cognomento Sophinus, 470. Ismail scachus Parthorum, 559.
 Ismail II, Persarum scachus, 569. Ismailis II temeraria crudelitas res regni Mahometani non parum perturbavit, 569. Ismail supplicio afficit, qui incarcerationis ipsius auctores patri fuissent, 566. Ismail veneno per sororem extinguitur, *ibid.*
 Isnicha palus Ascania pro Niræa urbe per errorem vocata, 405.
 Israelitas ultra Mediam ad regiones id temporis inhabitatas transportati, 408.
 Isthmi murus restructus, 168. Isthmus a Turcis obsecur, 181. Isthmi oppugnatio, 182.
 Isuendiæ Musam occultat, 522.
 Itali prælio navali victi, a Turcis discedunt, 554. Itali recuperant Apuliam, 552. Itali Catalani, 1502.
 Italia principatus, 159.

Itea Græcis est salix, 406.
Itinerarium Bushlequi, 406.
Iuba geographorum recentioribus est Buga, 415.
Iusufse vel Iusufge factum est nomen a statura Josephulum significans, 432.
Iusufzes hegus captus a sultano Mustapha, 330. Iusufzes begus Tocalam magnam Armeniæ urbem populatur, *ibid.*
Iussuc Turcis annulus est, 404.
Iussu phidem est quod Josephus. *ibid.* Iussuph Turcicus nobis est Joseph. *ibid.*
Ivanovitzii Joannis filii, 418.
vonia Paracelus est Joannes, 336.

J

Jacobini sive Jacobitæ a S. Jacobo dicti, 394.
Jac. Despota a Valarhis suis circumventus occiditur, 334. Jacob. Despota qualis vir fuerit, *ibid.*
Jacob. Karulota frater illegitimo loco natus, archiepiscopatu contempto, regnum libidine regnum lavavit, 362.
Jacobus Mielich, 380.
Jacobus nothus e regno Cypri, expellitur, 362.
Jacob quidam Græcus, cognomen Heraclidis et Basilii usurpans, 354.
Janua Turcis est aula, 414.
Janus Petri filius Cypri rex ultimus, e Lusignana familia rex legitimus, 361.
Japhetus Noe filius, 311.
Jejunium Turcicam, 414. Jejunia Torcorum, 63.
Joachimi abbatis Calabri prophetia, 160.
Joannes ab Ascemburgo, 338.
Joannis imp. inconstantia, 118. Joannes imp. in Italiam, 132.
Joannes imp. Alexio patri bellum inferi, 216. Joannis imp. fuga, 247.
Joannes Castriota, qui aliis Ebanes, 132.
Joannes Huniades, 153, 162. Joannis Huniadis strategema, 165.
Joannes Huniades et Joannes Capistranus Franciscanus, contra Hussitas missi a Pontif. 223.
Joannes Leonares, 151.
Joannes VIII, papa femina, 160.
Joannis Palæologi ad Eugenium IV, legatio, 152.
Joannes Justinianus Longus, 209.
Joannes imp. Constant, 19.
Joannis execrati oratio ad Pajagitem, 52.
Joannes Palæologus 1458, 5.
Joannes Andreas Doria, 354.
Joannes Austrius navali de Turcia victoria toto orbe celebris, 361.
Joannes Baxilius ab Hohenwart, 380.
Joannes Bernardus a Lembach, 380.
Joannes Checus Anglus, 407.
Joannes Comnenus Caloioannes non a forma, sed bonitate vocatus est, 393.
Joannes Comnenus Trapezuntinus imperator, 424.
Joannes Corvinus Mathias regis Ungariæ nothus, 461.
Joannes Fridericus Trautmanedorphanus, 388.
Joannes Globitzius Copreinitæ præfectus, *ibid.*
Joannes Jacobus Eglof, 380.
Joannes Isaacii Sebastocratoris filius, 395.
Joannes Lewenklaw, 380.
Joannes Palæologus Græcorum imperator, 421.
Joannes Ruberus a Pixendorf, 336.
Joannes Sigismundus Transilvaniæ princeps est, 333.
Joannes Ulrichus baro de Starhemberg, 380.
Joannes Werscherus de Raitens, 336.
Joannina deditio, 126. Joannina Aitolis urbs quæ Cassiope olim, 126.
Joanniorum principatus in Aitolis, ubi olim Cassiope, 113.
Josus sextus Turcorum rex, 90. Josus mors 1462, 91.
Josus consilarii sen entia, 161.
Josus ad deditioem exhortatio, 238.
Judices a Caditecheris constituti, a sultano confirmantur, 412. Judices Turcorum scelesti vixerunt ab antiq., quod stipendia nulla haberent, 319. Judex nemo esse potest apud Turcos, nisi qui sit creditus, 319.
Julianus Cæsarius cardinalis. 171. Juliani cætes. 178.
Jupiter Urinus, 447.
Jux Colonarium Justiniano Augusto $\kappa\alpha\pi\omicron\iota\tau\iota\kappa\omicron\nu\ \nu\omicron\mu\iota\pi\omicron\nu$ est, 405.
Justinianus Rinotmetus Terbeli Bulgarorum principi, ejus opera restitutus esset in imperium, dona cum alia

dedit, tum regionem ab imperio Romano defalcata, et Zagoriam appellatam, possidendam concessit, 413.
Justinianus Rom. imp, 98.
Justus s Josephus comes Turritanus. 381.

K

Kalogeron oros quæd, 404.
Karlo vixit in Albania vel Epiro Dyrhachini vel Durazil principes a Karlo propagati dicebantur, 418.
Karulota nuptias secundas cum Ludovico Sabaudi ducis filio contrahit, 362.
Karulus a Dietrichstein, 380.
Karulus Andegavi Provinciarque comes Conradino Frederici II Cæsaris nepoti regnum Neapolitanum per fas et nefas eripuit, 418.
Karulus magnus ob virtutem et famam rerum gestarum celebris, 422.
Kelda hodie Arabibus est Chaldæa, 367.
Keral Chan, 394.
Kermen, 457.
Kerimi Tartari Turcis se dedunt, 331.
Keril bassa, 470.
Kihala, 469.
Kihala curiæ apud Tartaros præfectus est, 376.
Kihais capitulariorum janitorum præfectus est apud Turcos, 371.
Kili arx capta, 417.
Kilitseb, 464.
Kiocay pro Kioc Chan, 399.
Kiral vel contractus Cral Ungaris, Bulgaris, Servis regem significat, 422.
Kiralovum oppidum Servis situm ad montem Argentearium, 420. Kiralovum oppidum a Gliderune Chane occupatum, 317.
Kirc Clisse, 473.
Kiss amnis, 319.
Kisel bassa, 467.
Kiseles bassa Persarum scachus, 385.
Kukelpes idem qui Giokelpes, vel Gukelpes, 389.

L

L pro R commutari solet, 460.
Lacqueus Turcis est Pec vel poic 426.
Ladislaus Keresinius Guilem arcem prodit, 338. Ladislaus Keresinius supplicio a Turcis afficitur, persona ejus digno, *ibid.*
Ladislaus Neapolitanus rex ex Ungaris, 142.
Ladislaus Ungarus rex Austriacus. Ladislaus Ungariæ rex veneno sublatu 1458. Pragm mortuus decimo Kalend. Decemb. sed hic filius fuit posthumus Alberti, et tutor ejus Fridericus imp. 226.
Lalaps Græcis est turbo, 415.
Lamocopia arx juxta Sestum, nunc Bogazasan quasi juguli incisuram sive puncturam dicas, Dertodsthib, seu Kragab, vocatur, 201. Lamocopia, 282.
Lala Scachin a Turcis appellatus Laonico Sines est, 412.
Laonici Chalcocondylis patria et genus, 160. Laonici pater captus 181.
Larenia capta, direpta et successa, 334.
Larende sive Laranda Caramania, 461.
Largitiones apud barbaros Turcos nihil non possunt, 374.
Lassocius, 331.
Latini occupant imperium Constantinopolitanum 1200, 3.
Lazarus Bulcus cum Murato primo bellum gerit, 418.
Lazarus Bulcus Servis despotes in prælio captus, et in frustula conclusus est, 422. Lazarus victus, et in conspectu imperatoris Turcici frustulatum conclusus est, 317.
Lazarus Sændius Baro Alta Landisperga, 333. Lazarus Sændius insigni proceritate corporis fuit, 360.
Leteri qui, 405.
Legati Græcorum imp. ad Papam, 170. Legatio Græcorum ad Turcam, 207. Legatio ad imp. Trapezuntis, 265.
Legationes quando mittendæ, aut non, 292.
Legati a Ferdinando Constantinopolim missi, 333.
Legati alique exteri, quomodo ad sultanum Turcicum deducantur, et cur, 419.
Legati Selimis a Tommambai omnes occidantur, 311.
Legati tres ad Bajazitem missi, 332.
Legatio Chans Præcipiorum regnum Poloniae ambitus magno cum risu excepta, 472.

Legem divinam custodientes feliciter vivere, 262.
 Lembato fortassis est Embali Turcica per articuli huius præpositionem, 422.
 Lemnos obsessa, 161. Lemnos a Venetis occupata, 301.
 Leo quidam Monastriotes appellatus a Niceta, 417.
 Leo Septem librum de apparatus bellicis scripsit, 407.
 Leontares redemptus, 213. Leontaris cædes, *ibid.*
 Leontarium olim Megalopolis, 252.
 Lepus capiendus, canis dimittendus, 330.
 Lesbii Catelusii tyranni, 277.
 Lesbii ducti ad Turc. oratio, 230. Lesbii dux mira occasione pueri captus, 281.
 Lesbo donatus Franciscus Catalanus, 1333. Sororemque ducta Calojoannis imp. Comnini Lesbi princeps, 277. In Lesbum expeditio, 279. Lesbos et ejus dux deditur, 280. Lesbos Mechemeti dedit, 280.
 Libanus non procal ab urbe Syria Phœnicæ Tripoli dimissus est, 384.
 Liber Philippi Mornæ de veritate religionis Christianæ contra paganos Gallicæ scriptus, 408. Liber Stephani de urbibus, 404. Libri de homine octo in exemplaribus nonnullis non recte Gregorio Nysseno inscribentur, cum Gregorio Emisseno inscribendi sint, 426.
 Libri Zemis, 486.
 Libidines vagæ regni principum excidia accersunt, 460.
 Limites imperii Græci quantopere coarctati fuerint, 425.
 Lingua Germanorum nominalibus componendis peridonea est, 406.
 Littora contra Potocovam ad Stephanum regem Polonum minaces, 378. Littora mirabiliter proditoria, 339.
 Livonia Eiflante vel Liflanda Germanice dicitur, 406.
 Loca felibus pascendis ex instituto Turcorum certa, 475. Locus Leonici emendatus et expositus, 441. Locus ubi cum patre prælio congressus est Selimes, 475.
 Locustæ fructus omnes et arborum folia absument, 383.
 Lopadium oppidum Turcis Viabat, geographis nostris Lupadi vocatum, 404.
 Lopadius locus, 120.
 Ludovicus Gallus rex a Papis canonizatus, et sanctus cognominatus, 418.
 Ludovicus Bassanus Iadrensis, 414.
 Ludovicus Sabaudii ductæ filius Karulotam ducit uxorem, et cum ea in Cyprum proficiscitur, 362.
 Luca, 154.
 Lumen solis adeo deficit, ut stella interdiu viderentur, 316. Lumen solis adeo deficit, ut teuebæ terram occupent, 326. Lumen solis deficit, 332.
 Lundra Lundinum hodie, 48.
 Lupus vir fortissimus in Bohemia ita strenue se gessit, ut ipsi Matthias Ungaricus rex castellum Fajezco dederit, 422.
 Lutherus tuus, Lutherus meus, 472.

M

Macedonum imperium, 2.
 Machanum eadem sit cum Macrano, 395.
 Machiavelli de re militari institutio, 60.
 Machmut bassa, 451.
 Machmetes Amidæ frater ab Austria regnum fratris impetrat, 363.
 Machmutus jussu sultani Mechemetis in frustra conciditur, 531.
 Machumetis ad Ismaelem oratio, 358.
 Madytos a Turcis occupatum, 409.
 Mander idem prorsus est cum Madre fluvio, 413.
 Magalgar a Turcis cincta, et brevi tempore in potestatem eorum redacta, 317.
 Magalgar quæ Megalgar, magnum forum, 416.
 Magariare, est stercore faciem conspiciere, 407.
 Magister magnus Melitensis in id summopere incumbit, ut Tripolis recuperetur, 354.
 Mahadia, Aphrica, sive Aphrodisium occupatur, 331.
 Mahometis origo circiter annum Christi 630, 61.
 Mahometan se Musulmanos, quasi dicas recte credentes appellari volunt, 407.
 Maidinus nummus quantum valeat, 406.
 Maïna Leuctra veteribus fuisse appellata putatur, 361.
 Maïlos Cherronensi oppidum, 409.
 Maïcozogli longe post Michalogios fuerunt, 411.
 Mamuchi qui ut plurimum Circassi, 74. Maloci sive Circassi magno numero occisi, 340.
 Manastir, Monestir, 461. Manastir oppidum Turcicum Græcia est Monasterion, 417.
 Mancipia Christiana supra quatuordecim mille liberata, 363. Mancipia multa mortuo Muchemete filio a patre Soleimane libertate donata sunt, 348.
 Manganium monasterium, 446.
 Manguri octo aëri asprum unum argenteum aliquando valere, 404.
 Manuel Marmurios e Napoli Romanis oriendus, 361.
 Mapalia talia ut de loco in locum promoveri et transferri possint, 312.
 Marchatzius a Turcis Ibrahim heg vocatur, 377.
 Marcos tertius federatorum Osmanis, 411.
 Marcozogli, quasi Marcozides familia Turcica a Marco quodam orta, *ibid.* Marcozogli sunt Marci posterii, 418.
 Mareta Germanis vocata quid sint, 386.
 Marcus Quirinus arcem sinus Mænicæ feliciter expugnat, 361.
 Marchionis Salutiorum filius, 154.
 Mare Nigrum et Majus, 357 et 453.
 Margaritinum a Venetis deditione captum, 363.
 Maria sultani Moratis II uxor, 422.
 Marinianus Marchio exercitus Karulani præbetus, 335.
 Maritza reipes est Hebrus, 415.
 Marolia est in Thracia finibus, non procal a Gumulzina, 417. Marolia Græcis est Maronia, geographis nostris Marogna, 417. Marolia Turcis confestim se dedit, 317.
 Maronitas et Trusci montem Libanum inhabitant, 381.
 Maronitis templum habent etiam Hierosolymis S. Georgii martyris, *ibid.*
 Marsilius Carrariensis dux Patavinus, 157.
 Matera per regem Ungariæ spoliata, 327.
 Martelosi qui, 423.
 Martinus Chii rector Bova nigra, 12.
 Massa ferrea busdoganum appellata, 462.
 Matris Usuncassani ad Turcam oratio, 261.
 Matthias Ungaricus rex, 422. Matthias, Ungaricus rex, Bozianam recipit, 451. Matthias Ungarorum rex, Turcorum terror fuit, 461.
 Mauri, unde Mauri nostri, generaliter nigri dicuntur, 460. Mauros Græcis et nigris, 405.
 Maximilianus Mager a Fehstet, 390.
 Maxud Chan, 394. Maxudes Chan scachi Persici orator, 375. Maxudes Chan perduellionis crimen incurrit, 373.
 Mecha, 66.
 Mechemetis sepulcrum, *ibid.*
 Mechemetis educatio, 93.
 Mechemetes nonus Turcorum rex, 98.
 Mechemetes duodec. Turcorum rex, 1419, 196. Mechemetis cum Græcis fœdus, 199. Mechemetis adificia, 202. Mechemetis astus, 207. Mechemetis ad suos oratio, 208. Mechemetes victus, obsidione soluta discedit octavo Idus Augusti, 1486. quadragesimo sexto die a cepta obsidione, 224. Mechemetes in Scanderbegum, 229. Mechemetes Albanas petit, 257. Mechemetis expeditio in Armeniam contra Usuncassanum, 260. Mechemetis responsam, 262. Mechemetis opera in pace, 262. Mechemetis ad suos oratio, 267. Mechemetis in Venetis constans, 299.
 Mechemet beg Michalogli, dux Acanziorum, 411.
 Mechemetes begus e carcere revocatus, libertati restituitur, 323.
 Mechemetes Nicopolis, begus, Syriæ heg! filius, 327.
 Medina Almah, civitatem prophetæ significat, 456.
 Medina Celi, 353.
 Mediolanum, 102.
 Mediolanensium insigæ anguis uide Hic. Otto viccomes fuit ex comitibus Angliæ, qui barbarum quemdam viperum in armis gestantem stravisse dicitur, 1090. Joannis autem postea Galeacci viccomitis P. Philippus Maria, Angliæ comitatus donatus suis Mariæglorum nomen reliquit circa annum, 1468, 162.
 Medorum imperium, 2.
 Medressa quid Turcis sit, 315. Medressa quid, 406.
 Megalocarya, a magnis nocibus avellanis ira dicta, 446.
 Mekia quid, 456.
 Melatige qualis urbs, 421. Melatige Turcomanis erepta, 530.
 Melchior Balassa, 333.
 Melchior Brasolus, 390.
 Melline urbs Euphrati imposita a Rajazite occupata, 431.

Melus insula, quam Græci Milon pronuntiant, 409.
 Mengrelia regio populorum Colchidis, 371.
 Meriza fluvius, 315. Meritza propter Anum in mare se exonerat, 415.
 Mesites bassa castratus et senex res absente Osmane administrat, 381.
 Mesites bassa vezir sultani Muchemetis, 353. Mesites in Ungariam ingressus, cum copiis omnibus cæsus est, 326. Mesites Rhodum frustra obsidet, 352.
 Messite seu Mesitæ Turcis proprie templa sunt e lignis fabricata, qualia ab ipsis extracta fuerunt, sum imperii opes nondum crevisset, 407. Messitæ templa sunt Mahometana, 315.
 Methones a Turcis capta et direpta, 354. Methones magna militum copia circumdata, *ibid.*
 Moulana cheider vir magus apud Turcos doctrinæ, 325.
 Michael Palæologus ad Isthinæm sultanum Musulmanorum se conferens suppellectili sua privatur, 425. Michael Palæologus Constantinopolim recuperat, 391.
 Michael Palæologus cum Theodora Augusta pictus est in monasterio Constantinopolitano, filio ipsius inter ipsum et matrem collocato, 420.
 Michael Stratioticus, 427.
 Michael unus ex Osmanis fœderatis, 411.
 Michael Zilagus, 441.
 Michalogli sunt Michaelis posterii, 411.
 Midge vicus ad mare Nigrum situs, 357.
 Midge pagus, 475.
 Milites Turcici Inedia, et inde subsecuta peste absumpti, 372. Milites Ungari, cognita Perenii clandestina discessione, et ipsi ordines suos deserunt, 349.
 Mir Sulman ab exteris facile commutari potuit in Muesan, 424.
 Mirhan pro Emir Chan corrupte, *ibid.*
 Mirhan e Mirx et Gdan compositum, 429.
 Miszir vocatur hodie Aleair a vetustissimo tam Ægypti, quam Ægyptiorum nomine Mizraim, 426.
 Mitylin Turcis est Lesbos insula, 450. Mityline insula quando a sultano Muchemete occupata fuerit, 350.]
 Mizithla a Torea deficiunt, 298.
 Mizraim Ægyptum et Ægyptios ipsos significat, 426.
 Moldavi militis constantia, 372.
 Moldavia ferro, flammis et rapinis tota vastatur, 332.
 Monachi Turcici, 462.
 Monasteria Calogorum frequentia sunt prope Hagionoros, 417. Monasterium oppidum Aphrodisio proximum expugnatur, 351.
 Monastirion urbs fortassis a propinquitate monasteriorum montis sancti sic appellata, 417.
 Monetæ varie cum valore ipsarum expositæ, 404.
 Mons Calogorum præaltus, 326. Mons novus Rasciæ, 418. Mons quidam Gesches dage, id est mons monachorum dictus, 315.
 Monumenta sociorum vatis Mahumetis Chemesæ pulchre exstructa, 320. Monumentum magnificum Muchemeti filio a patre Soleimane exstruitur, 349. Monumentum Muratis in campo Cosova, 420. Monumentum sepulcræ Chairadinis bassæ ubi sit, 447.
 Morbus comitialis Murati familiaris, 381.
 Mores quid, 442.
 Moresinus pirata, 250.
 Mors Geducis Achmetis bassæ, 456. Mors Matihæ regis Ungariæ, 461. Mors Selinis dies decem totas certa de causa celatur, 341. Mors ducis Ustigelvis vel Aladenis, 485. Mors sultani Bajasitis, a filio Selime veneno sublata, 481. Mors sultani Muchemetis secundi, 455.
 Mos cibandorum peregrinorum vel aliorum in Medrosis et Imaretis Turcorum, 407. Mos triturandi apud Græcos quis, 410.
 Moscovia, Russia, Lituania, 64.
 Motus Selinis adversus patrem Bajasitem, 472. Motus Sophilariorum adversus Osmanicos secundus, 467. Motus seu prælia Dervislariorum, 426.
 Muchemetes Anatoliæ montana petit sui recreandi causa, 329.
 Muchemetes bassa Veziræmes a Derrislaro publice confossus, 463.
 Muchemetes Chan proditus a suis, in manus Turcorum venit, et ab eis cum filiis duobus strangulatur, 376.
 Muchemetes cum omnibus copiis in Moldaviam proficiscitur, 351.
 Muchemetes fama sola fugatus, 451.
 Muchemetes mortalium omnium longe ambitiosissimus fuit, 394.
 Muchemetes Murati patri in imperio succedit, 327.
 Muchemetes Muratis imperatoris filius annorum circiter sedecim ritu maxime solemniter circumciditur, 375. Muche-

metes Muratis filius magna solemnitate circumciditur, 326. Muchemetes plena de Parthis politur victoria, 331.
 Muchemetes II post captam Constantinopolim, Huncherem se appellavit, 395. Muchemetes II, tam savos fuit tyrannus, ut patre vir dum mortuo sanguinem fratrum sutterit, 425. Muchemetes Semendriæ obsesam succurrit, 453.
 Muchemetes sultanus moritur, 352.
 Moeiga Mahumetis cursor fuit, 320.
 Moige Turcis quid sit, 426.
 Mule regem vel dominum significat, 364.
 Mulier institutis Ungarici regni veteribus regia cum potestate esse nequit, 384.
 Multitudo mancipiorum Christianorum magna in servitutem abducitur, 381.
 Muncazium a Lazaro Suendio obsidetur, 360.
 Munera Christianis captis potius a Turcis data quam injuria illata, 314.
 Munitio Hustiana a Lazaro Suendio obsessa, 360. Munitio S. Michaelis insano modo per Turcos concutitur, 256.
 Muphtis apud Turcos patriarcha vel summus est pontifex, 368. Muphtis juris omnis et sacrorum apud Turcos rex est, 414. Muphtis Turcicus est similis Papæ Romano, vel patriarchæ Græco, *ibid.*
 Murakeosa inter Muram et Dravum amnes insula est, 386.
 Murates Chan Gases Urchanis filii nati minor, 315.
 Murates Carsaniam ingressus cum Ibrahim, regionis principe transegit, 326. Murates copias maximas ad urbem Salonicensem adducit, *ibid.* Murates e vita excedit, 329.
 Murates fraude licita cæsus, 419. Murates Hadrianopolim templum adulterari jubet, lapide primo manibus ejus posito, 326. Murates morbo comitiali correptus vix convalescit, 381. Murates oculis in cælum erectis numen suum et Mahumetis implorat, 327.
 Murates nepos Osmanis regnavit annos 52, 419.
 Murates nominis filius III, patre exstincto imperium auspatur, anno ætatis suæ 27, 365. Murates potentiam albanum in uroribus deligendis spectabat, 416.
 Murates I Urchanis filius, Osmanis nepos, 428. Murates pro viro sancto habitus, 328. Murates sponte se abdicat imperio, 327.
 Murates unicus Soleimanis nepos insitactu Rossæ præstigiatrix Prusæ necatur, 352.
 Murzes, Mirzes, Merches idem Valachia Vavoda, 429.
 Musa ab Isuendiare occiditur, 322. Musa arrepta fuga in Carsaniam se confert, *ibid.* Musa cum Hadrianopolim pervenisset, ab exercitibus imperator salutatur, *ibid.* Musa fratrem emirem Soleimanem rerum suarum securum obruit, *ibid.* Musa obfacto principem Carsaniam cum emire Soleimane in gratiam rediisse, fuga sibi consulti, *ibid.* Musa rerum politur, *ibid.* Musa tyrannidem magoam exercet, 325.
 Musa Zelebis, 322.
 Mustaphas Pajasitæ filius, 108. Mustaphas capitur, *ibid.* Mustaphæ adjunguntur Græci, utque rex undecimus, 119.
 Mustaphæ interitus, 123.
 Mustaphas a Muchemete patre strangulati jubetur, 452.
 Mustaphas Bajasitis filius in prælio Temiriano occubuit, 421.
 Mustaphas cognomento Dumes, 428.
 Mustaphas bassa cum aliquot fratrum suorum filiis strangulatur, 358.
 Mustaphas cum insigni suorum eade suis hostibus aliquoties inferior sit, 371. Mustaphas bassa humanarum pariter, ac bellicarum rerum maximum habet usum, 373.
 Mustaphas vmentitus a Græcis cum suo ipsorum detrimento educatus, 424 d. et 426.
 Mustaphas idem sine ullo personarum respectu violare solitus, 369.
 Mustaphas fretus innocentia sua in manus paternas se dat, quamvis ne faceret secreta monitus fuisset, 332.
 Mustaphas Soleimanis filius Circassa, jussu ejus strangulatus, *ibid.*
 Mustaphas Zelibus amissus in pugna contra Temirem, 425. Mustaphas Zelibus in Temiriano prælio perit, 322.
 Musulmanes septimus Turcorum rex, 91.
 Musulmanis stratagema et victoria, 92.
 Musulman et Musulmam idem est, 424. Musulman idem est quod orthodoxus, *ibid.* Musulmanus Turcis est recte credens, 407.
 Musulmanus Musulmanum Christiana religione prohibitus, non dedit supplicio afficiendum, 377.
 Mutationes regni Tunisini varis, 364.
 Muti Osmanidis in deliciis sunt, 352. Muti sultanis Osmanidis in deliciis sunt, 381.
 Myricorum principum deditio, 290.

Myras contra Turc. victus, 4.
Myras sive Marcus Servius Despotus Decorum dux,
91.
Myra, 14.

N

Nees dromicos, 465.
Nerli capi porta Constantinopolis decima octava, 479.
Narrationes Torcorum a Leucalviensis diversa, 468.
Natales majorem obacari Muehemeti displicerant, 304.
Navitas Osmensis, 312.
Navarra regnum, 149.
Navarium, 469.
Naves subsidariæ, 206.
Neapolis iterum occupata, 141.
Neapolitanum regnum, 141.
Neapolis Turcis est Gcnischeber, 313.
Nebula obscura Constantinopoli meos Jun. anni 1386.
Neta, quid coacta fuerit, 363.
Nec Sebastianum, nec filium Orthobulem amittas, 424.
Nemotassii, 429.
Nerios Arciolas, 169.
Nestoribus, 457.
Nicra oppugnata, 11. Nicra desita, 12. Nicra, 43.
Nicolaus V. Pontif., 228.
Nicolaus comes Zarielus fortissimus, et gloria immortalis vir, 338.
Nicolaus Sophiano, 467.
Nicosia (Cyri metropolis in Torcorum potestatem veniens misere diripitur, 361.
Nischazi bassus, 463. Nischazis idem est, qui nostris Cancellarius, 372.
Nites, 73.
Nogai Chan, 91.
Noyas Scythia est Chan sive princeps Nogrorum, 419.
Nomen Germani parte factum videatur, 415. Nomen Musulmanorum Musulmanis principibus honestissimum, Christianis execrabile est, 407.
Noyasv sopozavz quid sit Justiniano, 463.
Nomina antiqua sic a Turcis immutata sunt, ut priorum similitudinem retinentia in lingua sua aiquid significent, 465. Nomina Dan, Zabulon, Nephtali Tartarorum consuevit retinuerunt, 407.
Nova arx cum agro ejus sanctimo sit diticnis Muratis, 326. Nova arx recepta, 348. Nova per cupras Muehemetus capta, 329. Nova sive Nova oppidum Scrvie est, 448.
Nubes anatom et amorum postea inter se pugnantium, et se interfecitium visa, 363.
Nuccari quatuor valent nummulum argenteum, quem Arabes Osmannum vocant, 466.
Nusmi argentei aspri vocantur lingua Turc. 476. Nusmi Veneti, quibus imagines lege Mahometis vetite sunt impressæ, sultanis legi isti nihil contrarium habentibus a Turcis hoc tempore preferuntur, 425.
Nuntii Torcorum Ulicidas, 268.

O

Obeldio Belgradi secunda, 448.
Odium inter Peras et Turcos est maximum ab religione, 368. Odium inter fratres, 28.
Oikos a Græcia pronuntiatur ipse, 412.
Oidium baglerbergorum respondet dignitati maximi Stratopedarchi, 463.
Ogunalpa dicitur quasi Oguts Klp. 308.
Ogunos filius (arabensis, 311.
Oculores pater Baidaria, ibid.
Omer Mahometis propheta sociorum trium unus, 368.
Omnia casorum cadaveribus plena sunt, 341.
Omidium oppidulum captum et incensum, 379.
Omus capiti, vel Omus achole porta Constantinopole quarta, 477.
Opiniones de altera Muratis in Europam transiectione diversa, 449.
Oppidum Edroes Turcice vocatum non proci a Prusa distans, 464. Oppida Hellesponti et Propontidis cum intervallis eorum, quibus alia distat ab alia, 411. Oppida præter regni metropolim Bédam per Ungariam captantur, 348.
Oratio exploratoria Peloponnesi, 181. Oratio Stenæ inavocanda, 178.
Orator Torcorum ad deditorem hortatur, 207.
Orchanes rex secundus, 10. Orchanes Musulmani mox, 211.
Orda Scachi Turcia præda est, 338.
Ordines imperii a Sarracis monentur, ne se per litteras Turci decipi patiantur; illam enim non Maximilianus, sed

sumum quævere commendam, 387. Ordines monachorum seu religionum apud Turcos, 468.
Orestias que et Adrianopolis obscuræ capta, 16.
Origo sultanorum Turcorum, 392.
Ores heglon unde sic nominatum videatur, 417.
Ortachioli Iquus locus sit Turcia, 447.
Orthobules Pajantis filius, 77. Orthobules endes, ibid. Orthobules a paire captus, et post dies aliquot interficitur 424. Orthobules est nomen Græcum, non Turcicum 424.
Orthodoxi qui fuerint olim appellati, 467. Orthodoxus Græcis est, qui restans orientiam tenet, 424.
Os bovi tritoranti obligandum non est, 416.
Osman bassus clavos argenteos sultano Murati septemdecim offert, 375. Osman bassus fuga sibi remissa, 370. Osman bassus per inducias Sarracum invadit, et domum maximum Persis infert, 374. Osman bassus sultani consiliarius fit, 377. Osman Christianis superior tota illorum regione potitur, 375. Osman federatis tribus usus, oppida complura subegit, et potentiam sibi comparavit, 411. Osman fratribus amicis victoria potitur, 312. Osman non militat amplius, et moritur tandem, et sepelitur Prusa vel Soguztara, 313.

Osman primus apud Turcos rerum potitur, 311.
Osman propheta Mahometis sociorum tertius, 368.
Osman regnavit annos viginti novem, 419.
Osman valis Mahometis filium ducit in uxorem, 392.
Osmanes dysenteria morituris inuere Febribus discedunt, 384.
Osmania Osmensis provincia Tartaria a Temire attributa, 321.
Osmanici a frigore Ita laedi, ut et manus et pedes amitterent, 341. Osmanici cum sultanis his pugnarunt, 469.
Osmanici natura duplites, et fraudum pleni sunt, 377.
Osmanici nomen Musulmanorum, non Torcorum oblectant, 467. Osmanici per agros Ravametes aliquoties excurrentes omnia rapinis exhaustant, 374. Osmanici quantopere Peris ob ipsorum doctores infesti sint, 368.
Osmanide amant motes, 338. Osmanide nomen veteri extum familia in imperio tolerarunt, 345. Osmanide nuptias legitimas non contrahunt, 392.
Othmanstch idem est cum Othmanstg, 466.
Othmania vorata fuit regio Tekionas cum Bithynia conjuncta, 425.
Othmanstch depravatum videtur ex Othmanstch vel Othmanstch, 466.
Othmanic longius quam par est ab origine Osmensis recedit, ibid.
Otomanus rex primus circiter annum 1300, 7. Otomani mox, 10.
Otomandum familia, 6.
Otrantum a Turcis captum, et a Christianis receptum, 451.

P

Pachomus patriarchatus de sententia Græcorum abdicatus, 414.
Padsrachler supremi principes, sive Saachi sunt Turci, 394.
Palata obsidetur, 357.
Pales Varnensis, 327.
Pajantis prior quintus rex anno 1573, 30. Pajantis responsum, 34. Pajantis capta, 78. Pajantis sensu committitur, 79. Pajantis oratio, 81. Pajantis fuga, 85. Pajantis mox, 85.
Palmolegorum discordia, 198. Palmolegorum principum discordia, 219.
Palæstina, 75.
Panicus terror e Roma multerrata, 247.
Panagiste mauro molo, 447.
Pancota castellum expugnatum, 336.
Pannocum mores, 28. Pannocis Turcis sumidabiles, 164. Pannocum et Torcorum pugna, 168. Pannocum Indus cum Turcis, 167. Pannocum apparatus Turcis formidabilis, 170. Pannocum consultatio, 192. Pannocum fuga, 178.
Pantogles, 206.
Papa electus et statim, 168. Papa ad bellum Turcicum vocandus, 206. Papa privatum edictum publice contempsit: et Turcam minorem appellat Sigismundum Electorem, 201.
Parchimomeni qui sint Turcia, 476.
Parricidæ tertio est quarto quoque anno invictos cedunt Turci, 336.
Parsi homines conditione servile fuerunt, dummodo adeo obligati, ut vitæ necisque in eos haberent potentiam, 465.

- Hispanos Græcis coloni sunt, 408.
 Pericidia ante Balasitis Chanis imperium nulla committi solita, 315.
 Pater Zarcolis superior sequispithamam alta est, 467.
 Passosii camp, 312.
 Patavium, 157.
 Pater Græcus imp. filio uxorem eripit, 42.
 Patris dedita, 127. Patris a Turcis occupatus, 181.
 Patronus suum, non clientis eodemque captus, 383.
 Patzinacaram seu Patzinacorum unde dictum sit, 450.
 Paulus baro Kiringanus Rudolphi II Cæsaris orator, 381.
 Pax inter Byzantem et Græcos, 421. Pax inter Laprum et Maratam si, 327. Pax inter Sultanos et Osmanides, 461.
 Peci sultan Turcorum cariores qualia gestant plica, 417.
 Peclarpaces qui, 405. Peclarpax maximus exercituum Persicorum dux, 427.
 Pecunia ingens Tataroad bellum gerendam missa, 376.
 Pedites Turcis Azapi dicti, 324.
 Peloponnesus Italii erepta, 126. Peloponnesus res, 168.
 Peloponnesi oppugnatio, 302. Peloponnesi turbatio, 335.
 Peloponnesiacorum conatus et delectio, 297.
 Pelosium expugnatum, 359.
 Pera capti, 312. Pera mœnia defecta, 312.
 Perennis Rodes obsidionem urget, 348.
 Perfidia Mustaphæ basæ dignum reportat præmium, 375.
 Pergamus medicæ Galeni patria est, 408.
 Pericula minora eligenda, 291.
 Perisiam imperium, 2.
 Peris alii Scheichem Heidarum, alii immensum doctorem sequuntur, 368. Peris cum Georgianis conjuncti Osmanicos adiuvant, 374. Peris nos re, sed dictis causam peccati petunt a Turcis, 369. Peris res a Turcis relicta diripiunt, 370. Peris facultatibus suis avectis, viciniam suam totam ferro et igni vastant, 370. Peris nocte et interdum non quinque Osmanicorum more precari solent, sed semel tantum, 368. Peris regem suum adorant, *ibid.* Peris tribus Mahometis prophetis imitacionis sunt, *ibid.* Peris tribus Mahometis sociis Khubekiri, Omari, Osmanî sibi nulla adhibita, Alim solum recipiunt, 368. Peris Turei suam Iconenses, 487.
 Persecutio mutua inter Isam et Musam, 322.
 Perusium, 154.
 Pestilentia in castris Turcicis fame laborantibus immatula grassata, 371.
 Peste occupatus, 348.
 Petrus Emus patricius Venetus, 362.
 Phœnicians porta Constantinopolis octava, 478.
 Phœnis flavus, 74.
 Phœnicians fraude capti, 256.
 Phœria sive Therapsia, 417.
 Philadelphiam capti, 33.
 Philippicæ arx in memoriam Hispani extracta, 384.
 Philippopolis a Philippe Macedonia, magni Alexandri patre, condita fuisse falso putatur, 415.
 Philippovius, 334.
 Philippus Hispania rex, 332.
 Philippus Moravia, 408.
 Philippus Mediol. dux, Genam dominus, 129.
 Philippi morte omnia Mediolani confusa, donec successit Stortia, 129.
 Philocoris oppidum, 11.
 Philusis regio occupata, 236.
 Phrygia salutaris et Cappadocia, 416.
 Phœnix pro phœnix est in furcam agere, 469.
 Pialis basæ rebus ad Meliten infeliciter gestis Neapolim cum classe redit, 157.
 Pignus inaudium induciarum non violandarum causa Marati datum, 411.
 Piles albus a religioso Mahometano approbatus, 343.
 Pirametus pro Ibrahime, 456.
 Pirata Turcici pelagus Hispanum infestant, 335.
 Pistoris republica, 49.
 Pigiari pegus in quo Soleimanes basæ sepultus est, 412.
 Planities Cosovana a Sarcovino non recte Cosoviana passim vocatur, 420.
 Planities Zibuc sive Sivar, 469.
 Plumbinum a Turcis obsidione cinctum, 383.
 Podolia princeps Yuldo infestus, 369.
 Podolovius, vel, ut alii, Polidovius, nobilis Polonus, stabuli regii præfectus serenus, 378.
 Podolovius una cum suis asivo conducta per Turcam datu et violata, decollatur, 378.
 Podota Græcis nunc est dux itineris, vulgo Palata vocari solitus, 409.
 Pogdatis Baldas que et Babylon, obsidetur et expugnatur, 60.
 Poloni, 40.
 Ponder Turcicum citram ponderi Græco antiquo respondet, incertum est, 406.
 Pontus Cappadocius et Polemosiensis, 416.
 Populi alii aliis ob doctores infesti, 368. Populus Atheniensis mari præpotens, 410. Populus Osmanicus rudis et simplex, 318.
 Porcus præpinguis a Saeco Ismaele alii solitus, et Hunker Balasit, vel Hunker Selim vocatus, 393.
 Pordapas, 253.
 Porta fors idem est quod Janus, 414. Porta aurea sive fontis, porta Constantinopolis decima sexta est, 479. Porta Constantinopolis vicissima secunda, 490. Porta κωνσταντινου porta Constantinopolis est decima, 478. Porta Peonatorum est porta Constantinopolis decima nona, 479. Porta Constantinopolis viginti tres, 477.
 Portugallia, 146.
 Portus albus Græcis Aspredimiana, 410. Portus maris Albus dictus ubi sit, 344. Portus vulgo Qualliarum, id est, Cothurnicum, 361.
 Potestas Seris Askeris apud Turcos quam late patet, 371.
 Posteriores Eurenosi, rectius Eurenosi, vel Eurenosi vocarentur, quam Ebrones, 411.
 Posteritas plorum fausta, scelestorum infamata, 412.
 Potestarias Italici iudicium officia sunt, *ibid.*
 Potestatis Italici quæ sit, *ibid.*
 Potocova capite plecti iubetur, 372. Potocova generosus Polonus, *ibid.* Potocova supplicio afficitur, *ibid.*
 Præda ex Constantinopoli capta quibusdam quater milibus milibus ducatis vestimenta Veneti damnus passus sunt 150000, Genuenses 20000, Anconitani 15000 ducatorum, 211.
 Præda ex Moldavia, 374.
 Praga, 70.
 Præfecti stabulo duo sunt, maior et minor, 395. Præfecti stabulorum duplices sunt, majores alii, alii minores 403. Præfectus vestilorum supremus est officiariorum Turcorum, *ibid.*
 Præmium in planitie Zalderana, 415. Præmium Maratis precibus mutatum, 441.
 Præsidium Cherronesi pro castro, et idem occitaner dictum, 409. Præsidium militare Bagadati impositum a Turco Soleimane, 345.
 Prætor Callipollitanus et Βαδερβίεου, 494. Prætor ducentis plus minus annis scripsit historiam ante Chalcocondylem, 497.
 Præsidium Valachia imperium, 368.
 Præmi Halis sententia, 60.
 Præobus mons, 369.
 Pratum Genibaxum, 478.
 Præcatio Muslimanorum communis que sit, 414.
 Præcop Chan, 399.
 Præcopil Tartari, 479.
 Præstans idem est quod presbyter Joannes vulgo vocatur, 399.
 Princeps Albanorum Iscodara dominus, 472. Princeps Caramanis Hæmidam regionem ingressus occupat, et cum Gilderone hoste suo transigit, 319. Princeps Ismira ditone sua expellitur, 325. Princeps sacerorum Maronitis est, habitans in Virginia Delpara monasterio, 354. Princeps Turcorum il grand Segnor Hispanica vocatur, 398. Principes Amuratis dicte audientes, 25. Principes Græci Turcos imitati se despotes vocant, 422. Principes Leobi origine Gensenses, 400. Principes minorum etiam gentium apud Persas et Tataros Chanes dicuntur 398. Principes Palatini de republicis Romana bene promeriti, 409. Principes Servia a Turcis, aut Lazari, aut Buici, aut Balcoçli dicti fuerunt, 422.
 Privigni et noverca amor, 152.
 Proceres provinciam Turgutensis vitæ fuga consulunt, 334.
 Procuratores Sancti Marci, 101.
 Proditio cavenda in exercitu, 60.
 Propheta Mahometis quatuor debite honorandi a Turcis, alioquin supplicio mortis afflicendi, 344.
 Protogetos, 470.
 Protoymbalus Balsama aliis scobinatrapas Maralam est, 405.
 Prov. presais manibus sedere, 291.
 Proverbium Græcis et Turcis usitatum, 365.
 Provincia Honorias, 400.

Prusa Turcorum regia sedes, 8. Prusa capta, 1505, 1517, 9. Prusa regia capta, 85. Prusa Bithyniae principio fuit sedes imperii Turcici, 428. Prusa dedita, 252. Prusa magna ex parte conflagrat, 384. Prusa nunc Brusa vulgo dicitur, 384.

Prusa rex Bithynorum, 405.
Prusa Theopolis seu Dei civitas cognominata, *ibid.*
Prusias cum Prusa confusa, *ibid.*
Prussia Teutonicorum ordo, 70.
Pugna Varnensis, 445.

Q

Quadi, 419.

Quae Turci de Soleimane commemorant a Laonico ad Musulmanem referuntur, 424.

Quando Calliopolis a Turcis subjugata sit, 409. Quando Turci primum in Europam irruerint, *ibid.*

Qui Corrtzi vel Coridschi, 472. Qui furones Arrianorum abominabantur olim, orthodoxos se appellabant, 407. Qui legis apud Turcos periti sunt, partim jus dicunt, partim legem interpretantur, 414. Qui linea recta tam a propheta Mahumete, quam ab Ali genero Mahumetis descendunt, maximo sunt in honore apud Turcos, 599. Qui Turcis Zingia Chan est, Belvacensi Chingis Cham dicitur, 427. Qui Turcomani Persici, 173.

Quidam eques natione Graecus omnes vincebat, 597. Quidam priscorum regum Alexandri successorum nomen Cerauni a fulmine habuit, 415.

Quinque Montani sive Circassi, 484.

Quomodo anni Graecorum a mundo condito conveniant cum nostris, 469. Quomodo Talismani Mahometanos ad preces excitant, 414.

R

Rama, 485.

Ramadan bassa a suis obtruncatur, 582.

Ramazan, 469.

Rammola, 485.

Rascii sive Razi, 416.

Rascianica, 244.

Rattiani melius Roxiani dicerentur, *ibid.*

Ratio expugnandarum urbium triplex, 85.

Rebuitula nomen mensis, 529.

Regio Celbiana seu Celviana, 417. Regio Lazari universa devastatur, 526. Regio Bagadati regioni finitima Soleimanis imperio se subicit, 545. Regio quae Transsilvaniam cum utraque Valachia continebat, Dacia quondam appellabatur, 428. Regio Teklensis, 125.

Regis januae custodes corporis Janizari, 8.

Regnum Bozineuse sultum, 451. Regnum Persarum a Turcis Aiem vilaget, vel Aiem Memleket appellatur, 398. Regnum sultanium seu Aegyptum Selimes universum suo subdidit imperio, 541. Regnum Navarrae et ejus instituta, 144.

Reinerus Reinercius historicus insignis, 589.

Religio Persarum nova a rege ipsorum Sophino Sophina vocata, quantopere ipsi utilis fuerit, 568. Religio ejusdem homines se invicem perturbare nefas, 261.

Religiosi apud Turcos, 462. Religiosi Turcici tenentur magis contra Christianos pugnare quam alii, 428.

Remie, 485.

Repudii ritus, 65.

Responsum Sinanis imprudens, 544.

Respublicae liberae in Italia quae, 161.

Revanum nomen beglerbegatus facile tuetur, *ibid.*

Rex Tartariae ab Osmane bassa strangulatus, 569. Rex Ungariae bello magno se accingit, 527. Rex Ungariae a soleimane Erdelii banus creatur, 489.

Rex Ungariae timore in castra Turcorum irrumpens decollatur, 527.

Rex Ungarorum cum exercitu ad Nigeboium accedit, 517.

Rex Ungariae cum Turca pacem facit, 554.

Reza urbs Persarum, 568.

Rhodestam nunc Rhodostum est, 411.

Rhagusinorum bellum cum Sandale, 288.

Rhegium Πήγγον majus et minus, 459.

Rhipsociudni Graeci dicti sunt, qui se temere periculis obiciunt, 579.

Rhodope pro Hæmo non recte accipitur, 421.

Rhodii Nazarae dicti, 51.

Rhodus, 19. Rhodus quando a Turcis primum obsessa sit, 492. Rhodus quando capta, 542.

Risuarum a Suendio praeter spem amissum, praeter spem recuperatur, 561.

Ritus imperatoris alterius altero adhuc superstite creandi quis sit apud Graecos, 476. Ritus sepeliendorum Turcicorum imperatorum, 559.

Rivuli a Suendio sine negotio ullo recepti, 561.

Robur Potocovae Poloni ejusdem ducis, quantum fuerit, 578.

Rudolphus a Salis, 555.

Romanorum imperium, 2.

Romania universa Dusina Mustaphae se subdidit, 525.

Rossa sive Roxolana Soleimanis uxor, 552.

Rossi cum Rasciis sive Raziis linguam communem habent, 415.

Roxiani sunt a voce Graeci Ros appellati, *ibid.*

Roy Jacques Gallis est rex Jacobus, 495.

Rumelia est eadem quae Romania, vel Europa, 412.

Rupela dedita, 557.

Rustemes Vezirzemes in Aziam profectus, curat ut Mustaphas filius Soleimanis stranguletur, 555.

S

Sacca Cadusii Massagetae, 62.

Sævitia Salimis in bassas suos, 484.

Sait regio Aegypti pars, 485.

Salarium quadragies centenorum millium asprorum Chairadini constitui a Soleimane annuum, 544.

Saladinus Syriae rex, 6.

Salapani proditio, 95.

Salazarus Hispanus urbium montendarum peritissimus, 561.

Salmenica obsessa, 555. Salmenica siti oppugnata, *ibid.*

Salmenica arx rursus obsessa, 557.

Salnarium, 255.

Samalites qui justii et aequi observans, 281.

Samo, Samus, 495.

Samogetia, 70.

Samobunogli filius Samobunae, 429.

Sancta Maura, 494.

Sandalis regio, 152. Sandalis regio juxta Rhagusium, 284. Sandalis regio, 285. Sandalis adulterium, 288.

Sanelac Turcis est vestillum, 406.

Sangiachus Semendrii cur a Bajasite Selimi filio fuerit oblatus, 472. Sangiacus Gallipolis, 494.

Sangiachbegi provinciarum praesides sunt, 406.

Sanguis innocens, non fundendus, etiam Turco sanguore, 558.

Santamaris, forte quae sancta Maura hodie dicitur: quidam Leucada, alii Neritum insulam esse putant, 253.

Sanzac Turcica vox Graecis flambularum seu flambulum est, 407. Sanzaci Turcici Graecis flambulares sunt, *ibid.*

Saranta ecclesiae, 175.

Saraceni in Hispaniam, 46. Saracenorum in Europam irruptio, 147.

Sarmatae, 40.

Sarmatia quae Russia, 69. Sarmatia nigra et alba, *ibid.*

Sarazies, 199.

Sardinia, 145.

Saratzies mendose scriptum pro Caratzies, 429.

Sarigates filius Ertuculis, 258.

Sarumes Jacupes pro viro sancto habitus, 537.

Saxii Saxones sunt Germani, 429.

Savus Duvlus, 14.

Scachines regiae Gazis Muratis aëronomus, 16.

Scacho scachus opponendus, 467.

Scachus Abedines bassa Romaniam begterbegus enuchus, 525.

Scachus Ismail II rerum apud Parthos potitur, 565.

Scachus relicto Tebrisis Sultaniam se confert, 559.

Scachus sive rex Persicus Turcia hostis acerrimus est, 55.

Scachus Tegmases Tebrisiim ingressus, Turcorum, qui inde profugerant, impedimenta relicta diripit, 545.

Scachoculis Anatoliam universam male tractat, et foeda multa committit, 356.

Scachoculis caravanam Parthicam diripit, et homines eam comitantes interfici jubet, 528. Scachoculis cum captis suis in Caramaniam irruit, *ibid.*

Scanderbegi apparatus, 187. Scanderbegi victus, 229.

Scander rex Armenorum, 425.

Sceptra sive baculi Graecorum, 461.

Scheiches Bedredines deseritur, 525.

Scheiches Bedredines Romaniam ingreditur, 534.

- Scheiche homo religionis est Turcis, 470.
 Scheib Bedredin seditiosus, 429.
 Scheiches Bedredines suspenditur, 508.
 Scheiches Heidar Persarum doctor, 560.
 Schembal Chan, 398.
 Schembalis Chan princeps Derbenti sectæ Mahumetanæ et Osmanicæ Persis infestus, 370.
 Schisma Latinorum et Græcorum, 870, 5.
 Schitnitz ab aliis Schinitza temere vocatur, 430.
 Schitnitz fluvius, 419.
 Schulium a rege Ungariæ spoliatum, 527.
 Sciabadinus ad Vascopam victus, 137.
 Scitia Cuii, 467.
 Scodia Græcis integra voce est acutarium, 445.
 Scopelus inter episcopatos metropolitani Hadrianopoleos Hæmi montis relata, 415.
 Scopios deducta colous, 51.
 Scopia, 245.
 Scopia pro Scopia reponendum, 461.
 Scriba Turcorum quem Cancellarium et Quæstorem vocamus, 252.
 Scuras Albanus, 180.
 Scytharum septem eruptiones in Asiam, 4.
 Scytharum in Daciam irruptio, 51. Scythæ qui nunc Tartari, 61.
 Sylofime, 262.
 Sebastia capta, 56. Sebastia obsessa et expugnata, 76.
 Sebastia prima sub Aladine in Asia Turcorum regia fuit, 121.
 Selastianus Venerius Sopotoum expugnat, 561.
 Secta Sophiliariorum quo tempore primum exorta sit, 470.
 Securitas Turci, 269.
 Sedes imperii Turcici diversæ, 429. Sedes Sultani Muehemetis Amasiæ erat, 328.
 Seditio Genizarorum, *ibid.*
 Seidscher Turcis, Græcis Hierapolis, civitas sancta sive sacra est, 416.
 Seise, 465.
 Seithi Turcis Tartarique dicti qui sint, 399.
 Selerve fortassis est Sielar, vel Seletar, non procul a monte sancto situm, 417.
 Selimes adversus Egypti Syriæque sultanum expeditionem suscipit, 484. Selimes cruentus imperator, 481.
 Selimes imperium suscipit, 540. Selimes imperium solus habens ad debellandum Parthorum scachum se comparat. *ibid.* Selimes licet pacem a Soleimane cum Venetis initam confirmasset, quantis læsæ causis eis bellum inferre parat, 561. Selimes victus Cofen aufugit, 511. Selimes victus thesauro omni relicto fugæ se dat, 537.
 Selymbria, 45.
 Semarchanda deditio, 60.
 Semendia per regem Bozianensem sponte dedita, 339.
 Semercant quale oppidum, 427. Semercant unde dicta, *ibid.*
 Septem sunt, quæ a Turcis proceribus cum magnis impensis extrui solent, 407.
 Sepultura Soleimanis, 539.
 Ser Asker cognomen Ibrahimis bassæ, 544. Ser Asker supremus militum dux est apud Turcos, 370.
 Serat Dar Agasi, 531.
 Serbecum oppidum, 415.
 Serbellonius captus a Sinæ crudeliter ab ipso tractatur, 565.
 Serbestaum oppidum, 415.
 Serf nomen loci, *ibid.*
 Serbi cirra Mæotidem a Pinnio collocati, 415.
 Serdar generalis et supremus copiarum imperator, 577.
 Seres Græcis numero multitudinis Serræ dicuntur, 417.
 Series principum Machæonensium, 589.
 Seriphæ quid Mahumetanis sit, 599.
 Seriphæ sunt Arabibus qui Turcis Tatarisque sunt Seithi, *ibid.*
 Serpens calcando excitates terribiliter pongit, 567.
 Serpens triplex ab ipso triceps idolum Constantinopolitanum a Muehemete Turco comminuitur, 529. Serpentes Constantinopoli magno numero conspiciuntur, simul atque idolum serpentinum a Turco comminutum esset, *ibid.*
 Serra urbs cum arce sua se dedit Dosmi Mustaphæ, 325. Serra civitas occupatur a Muehemete, 521. Serra oppidum bello per Turcis vexatum, 315.
 Servii Hadrianopolim Turcis eripere conantur, 315.
 Servii in antiqua Tribaliorum regione et Mysia superiore collocati, 423. Servii nemine persequente in fugam se conjiciunt, 516.
 Servilia iugenta liberis insultant, 84.
 Servotonium quid, 413.
 Sexteria, 104.
 Sforcia Palaætinus marchio Curie majoris, 565.
 Siauses bassa certis de causis officio veziratematus privatur, 575. Siauses bassa in publico divano condemnatus, et masi factus est, *ibid.* Siausis bassa masui in gratiam redit apud imperatorem Turcum suum, 584.
 Sibyllina oracula, 215.
 Sicyon nunc basilica direpta, 194.
 Sidrus nunc est Sidrocapsa, 517.
 Sigismundus Augustus Poloniae rex Erdellasi avunculus, 536.
 Sigismundus Ludovicus haro de Polheim, 580.
 Sigismundus imp. Rom., 56. Sigismundi coronatio, 59.
 Sigismundus Malatesta, 158.
 Sigismundus rex Ungariæ, post imperator factus, 421.
 Silichtar, 471.
 Silistra nomen urbis in Macedonia, 221.
 Silistria a Gilderone Chæse capitur, 519.
 Simile, 148.
 Sinan bassa in locum Mustaphæ successit, 571. Sinan bassa regem Persicum ex intima ejus regia abduciurum se promittit, 572.
 Sinan bassa vir astutus, 565.
 Sinan contra Persas ire jubetur, 572. Sinan crudelis et avarus erga quosvis fuit, 561. Sinan vitæ periculo diffuculter exemptus in exilium relegatur, *ibid.*
 Sinus Magarisius a fœdis tempestatibus et pluvie dictus, 410.
 Sinus Mainensis veteribus Messaniacum appellatus, 561.
 Sinus olim Rizonicus, nunc Catarinus appellatus, 864.
 Sinope, 258. Sinope Muehemeti tradita, 259.
 Sio eadem quæ Chius, 595.
 Sirvanum beglerbegatus titulum facile meretur, 675.
 Sirvaum maris nudatur, 570. Sirvanum nemine resistente a Mustapha captum, *ibid.*
 Hirbia unde dicta, 415.
 Sirus videtur esse Hierusaus, 417.
 Sis oppidum captum, 515.
 Sisopolis oppidum Thraciæ versus Eastium, non procul ab Anchialo situm, ideoque Sis oppidum non est, 502.
 Sitibaba a Turcis Eskibaba, 407.
 Sivrige arx acuta, 448. Sivrige in potestatem Muehemetis Turcici Imperatoris redacta, 529.
 Sivrac eadem planities est cum Zabuc, 469.
 Sivasta imperio Soleimanis Scachi parat, 251.
 Sielar, vel Seletar, 417.
 Smyrna capta, 85.
 Socii Mahumetis tres Persis exosi, 528. Socii Mahumetia propheta tres, 170. Socii propheta Mahumetis testamento Mahumetis vice suo successores ipsius seipos constituerunt, exceptio uno Ali, qui legitime successerit, 568.
 Sol diluculo primo tam valde obscuratus fuit, ut omnia tenebris involverentur, 551.
 Somschia ab Osmano capta, 375.
 Soleimanes bassa in Græciam trajicit, 514. Soleimanes bassa Isnicæ profugit, *ibid.* Soleimanes bassa leporem equo percutus, et in scrobem quandam lapsus ita se læsit, ut moreretur, 515. Soleimanes bassa mortuus est ante patrem mensibus duobus, 412. Soleimanes bassa mortuus in pago non procul a Calliupoli sepelitur, *ibid.* Soleimanes mortem illi Muehemetis acerbe lugeat, 342. Soleimanes non recte Jacupes, vel Jagupes appellatus est, 415.
 Soleimanes Sceches suspendio necatur, 535.
 Soleimanes Scachus Iumen ingressus et aquis obrutus perit, quem itus et inventus inmulatur, 251. Soleimanes Scachus pater Ertuculis, *ibid.*
 Soleimanes sultanus ob felices Maximiliani successus ad raticanæ tre adigitur, 557. Soleimanes sultanus victoriam de Zigetanis unquam potuit, fremens et fremens animam infelicem exhalavit, 558. Soleimanes Viennam Austriæ obsidet, 499. Soleimanes Ungariæ regem Banum Erdellii creat, *ibid.*
 Solitudines in Africa magnæ sunt, 562.
 Somaia Nicolai Nicolaidis Delphinatis de origine Gallipolis, 408.
 Somaum Ertuculis et expositio ejus, 252.
 Sophia diversa est a Scopia, 461.
 Sophiliarum secundo movent adversus Osmanicos, 467.

- Sopoteum castrum Albanis non procul a Coreyra situm, 363.
 Sorabi et Sorabri, 416.
 Sparta, Lacedaemum, Mixithra hodie a Machumeta occupata, 251.
 Spectaculum insolens et barbarum, 379.
 Spenderobe Triballorum metropolis, 442.
 Spenderbogus legatus, 230.
 Spheligradum eodem cum Szigre, 448.
 Sphortia Marchio princeps, 145.
 Sphortia victoris, 159.
 Spinula familia, 139.
 Stabulum porcorum e Chirido caetro per jocum postes in marem commutatum factum, 460.
 Saguam Varnense, 441.
 Staneois rex in potestatem Turcorum redacta, 342.
 Statae arenae postes Constantinopoli, 329.
 Status a Muchemete Turco dejecta, *ibid.*
 Stator pagus quidam, 482.
 Stella de die apparuerunt, 316.
 Steala locus nomine de Sosthenio corrupto ita dictus, 441.
 Stenon idem cum Stenia, *ibid.*
 Stephanus Ratorius Somianus, nobilis Ungarus, rex et Poloniae, 363.
 Stephanus Bozinae rex, 449. Stephanus Bozinae rex Muchemetis II jussu cuto vivus exulit, 350, 422.
 Stephanus Bulcovitzius a Murate secundo ditioze sua spoliatus est, et tandem visu privatus, *ibid.*
 Stephanus Carabagdarim valvoda, 487.
 Stephanus de Reva, comes Turocensis, Ungarus, 399.
 Stephanus Lozoncius ob fidem violatam interfectus, 333.
 Stichioses statuarum, 448.
 Stipendia iudicibus Turcorum constituta, 319.
 Strages Turcorum maxima editur, 385.
 Stratagema, 29. 147. Stratagema principes subditi infantes faciendi, 319.
 Strigoniam in Solumanis potestatem venit, 394.
 Subditi quomodo tractandi, 217. Subditi saltem Iconiensi duplices a pratore statuuntur, 423.
 Subsidium Palotanis divinitus inopinatum offertur, 356.
 Successores Jacobi despota quotnam et qui fuerint in Valachia, 351.
 Successus Turci per Tartarum Timirim diviso consilio impediti, 416.
 Suavius cunctando decem barbarorum millia sine ullo ferme negotio superat, et cadit, 349.
 Sugutzue locus nomen habens a salice, 456. Sugutzug novellas seu teneras salices vel salicetam potius significat, *ibid.*
 Sulaiman HI rex, 12.
 Nusmanus victus, 16.
 Sultas Murat Chan, bon sultas Selim Chan, almoxazef-ri datus quid sit, 399.
 Sultani Buzaiticos terga dare cogunt, 315. Sultani cum Osmanico bis pugnauerunt, 459. Sultani Larendam captam direptamque succendunt, 458.
 Sultanus Agarensis est dominus, 398.
 Sultanus Aladines Amasiae moritur, 337. Sultanus Aladines e familia Seljuicis oriandus, 331. Sultanus Aladines in Romania provincias complures sibi subdit, *ibid.* Sultanus Aladines Iconii princeps, 376.
 Sultanus Bajaites loco patris Muchemetis et imperator, 332.
 Sultanus Muchemetes, 323. Sultanus Muchemetes Amasiam profectus quieti se dat, *ibid.* Sultanus Muchemetes emiri Soleimani fratri nata maximamona mittit, aliaque de rebus certiores facit, *ibid.* Sultanus Muchemetes exercitum in agrum Zagorenssem expedit, 325. Sultanus Muchemetes Mesum bello persequi statuit, 322. Sultanus Muchemetes Serras occupat, 324. Sultanus Muchemetes templum per fratrem emirem Soleimanem Hadrianopoli inchoatum absolvi curat, 325.
 Sultanus Murates Bulci filiam matrimonio sibi jungit, 327. Sultanus Murates filius Muchemetis in imperio succedit, 325. Sultanus Murates in thronum regium collocatus a suis imperator salutatur, *ibid.* Sultanus Murates iterum summum rerum praeficitur, 328. Sultanus Murates se cum multis suis exercens quomodo tere laterierit, 381. Sultanus Murates sultano Muchemeti filio imperium iterum restituit, 329.
 Sultanus Mustaphas Parthis obviam it, et eos fundit, 335.
 Sultanus Selimes secundus, 610 etatis anno Soleimani in imperio successerit, 349.
 Summarii corrupte vocantur Belvacois, quos Graeci samarios, sagmarios vel sagmatarios vocant, 406.
 Sungurgensis filius Soleimanis scachi, 253.
 Supplicium Saeboculis, 472.
 Symbola seu insignia imperatorum Turcicorum, 475.
 Syncellus olim apud Graecos Patriarchae succedebat, 599.
 Synodus Mantanae, 237.
 Syri non parum distant a Persis et Parthis, 394.
 Syrus fortasse Turcis dicta est pro Sidrus, 417.
- T
- Tabassarum locus non longe a Temircapi distans ab Osmate captus, 575.
 Tabula Abrahami Ortellii Natoliam describentis, 406.
 Tamarus fluvius idem est qui et Tamas, 413.
 Talentum apud Saidam viginti quinque librarum pondus, 240.
 Taleri Germanici Turcis gratissimi sunt, 425.
 Talismani Machumetanos interdixit et nocte quiescens ad preces excitavit, 414. Talismani multi persona ipsorum indigna committentes magnum sibi creant periculum, 318. Talismani qui dicuntur apud Turcos, 414. Talismani quid officii habuerint apud Turcos, 317. Talismani apud religiose, se ipsos maleficos sunt, 425. Talismani sunt Turcis idem, qui Graecis discois, 414.
 Talismanus pro negligenter orantibus orans, orationem suspensissime repetit, 414.
 Tameriani victoria, circa annum Christi 1397, 82.
 Tangrigictagi, est Turcice Deus evertit, 417.
 Tarabulus Turcis est Tripolis, 384.
 Tarabosane, 339.
 Tarsus occupata, 256.
 Tatarbasar locus a Tataris appellatus, 406.
 Tartarica fuga insidiosa, 75.
 Tartari ad internecionem deleti, 370. Tartari circumcisi fuerunt prius quam nomen Mahumetis audissent, 408.
 Tartari cum principibus tum recentibus diversi fuerunt, 418.
 Tartari Desenses de quadam actione Tatarorum certa accipiendi sunt, *ibid.* Tartari Praecipuos, 150. Tartari Desenses Gilderani fide non servata ad Temirem transierunt, 321. Tartari jugum laborum excutiant, 390. Tartari Kerimi vocati Turces se dedunt, 351. Tartari non Tartari, a Tataro flumine sic dicti, 399. Tartari sive Totari lingua Syriaca reliquias sive residues significant, 408. Tartari unde orti sint, 408.
 Tatarus Chan subofficiarius se regno suo exortum tri a Murate, militiam nomine ejus susceptam, non persequitur, 376.
 Tantis Turci oratio, 192.
 Tebris, 485.
 Tebristum, 470. Tebristum desertum et ab inhabitatoribus vacuum, 344. Tebristum Turco se dedit, 384.
 Techmaes regionem suam ipse incolas partim abactis corrumpit, ne sui persequendi occasionem relinquat Soleimani, 386.
 Techria bogus Leonico Scander vocatur, 423.
 Teggiur praeses est, nomine a coertia militari deducto, 422. Teggiur Turcis provincia praeses est, 406. Teggiur Ulubade a Turcis ob fidem ipsius non servatam se peti videns, sibi manus offert, 314. Teggiur zair, 426.
 Tekr sive Tekie regio, 387. Tekie regio Bichyanis Canticisque vicinis, 425.
 Temerianes axorum dicit, 69. Temerianes in Caddisios, 65.
 Temerianis uxor, 55. Temerianis septem postulata, 58. Temerianis origo, 59.
 Temir chan apud Parthos annis quadraginta rerum potitus est, 322. Temir chan dignitatis regis nomen est, 417. Temir chan per Parthorum regionem arma circumfert, 320. Temir catin ferrum seu gladius felix, 418. Temir Gilderanem ipsum deprecionem bello persequitur, 320. Temir Gilderani bellum se facturum promittit his qui per eum suis regionibus iniuste privatos se esse apud ipsam conquirebantur, *ibid.* Temir Graecis a nostris Temerianes vel Temerianes non recte vocantur, 417. Temir Prusiam profectus Bajaitis Gusanus invictos sibi vindicat, *ibid.* Temir seu Temur ferrum significat, 417.
 Temircapis est eodem, qui et porta ferrae, 379.
 Temiris in Tartaris expeditio, 72. Temiris ignalis ad osanum, 74. Temiris in Sebastianis creditum, 77. Temiris arrogantia, 81. Temiris mors et mores, 87.

Templa Christiana in Chio solo manent, 337. Templa Christianorum diruta in metritis, id est templa Turcica, commutantur, 338. Templa Mahometanis mesquita dicuntur, 338.

Tempus certum Constantinopolis captam, 443.

Tenax insula Vehetorum in Aegeo ferre flammaeque vastata a Turco sine ipsis dimissa, 361.

Terebinthum, 14.

Terra Constantinopoli adeo movetur, ut templa aliquot Turcica corruant, 337. Terra Constantinopoli mota, tremuit, 334.

Tersis eadem est cum Tero, Pauli Apostoli patris, 458.

Tersum oppidum obsidione cinctum, 343.

Thebae direpta, 9.

Thebarum obsidio, 115.

Theodorovitzii Theodori filii, 118.

Theodorus dux a stoliditate Microtheodorus appellatus, 418.

Theodorus Lascaris in Asiam Minorem profectus, urbes ad imperium spectantes, a ducibus Graecis repetit, 416. Theodorus Lascaris aetio imperio Calvianum universum cum Mazarini regione, Philadelphia, et Neocaesaria occupat, *ibid.*

Theodorus Spanduginus Turcicus scriptor, 401.

Theoliptus patriarcha Constantinopolis, 414. Theoliptus patriarcha qualiter inauguratus, 417.

Therapia sive Pharsipia, 441.

Thermae occurrunt, 44. Thermae quae et Thessalonicae, 95. Thermae ad montis Olympi pedem praestantissimae supersunt, 404. Thermae Turcis Caplicae dicuntur, 352.

Thessalonica Venetis ultro data, 169. Thessalonica Graecis ultro data, et a Turcis expugnata, 125. Thessalonica quando a Turcis occupata, 217.

Thiba quem habeat valorem, 329.

Thomas Demetrii frater, 218.

Thomas Palaeologi consilia et temeritas, 242. Thomas pugna cum Turcis infelix, 243.

Thomas iterum solum cum Turco militat, 250. Thomas in Italiam, 228. Thomas Erdemius comes Masloviae, 381.

Thorda seu Torrenbergum, 357.

Thrudius ex auro puro pulo sexies centenis aureorum millibus aestimatus, 385.

Thusa Ais begus egregie se gerit, 310.

Tilla felix, 417.

Timarion, 469.

Timariote, *ibid.*

Tiphisium a Mustapha basca captum, 370.

Tocalum a Saendio mirabili celeritate expugnatum, 355.

Tocata magna Armenia urbe devastata, 330.

Toganus mons, 121.

Tommambais Aiciri saltator, 339. Tommambais cum suis in regionem Saionensem profugit, 337. Tommambais legatos Selimae necat, *ibid.* Tommambais necessitate extrema coactus, a Selime sultano pecuniam petit, *ibid.* Tommambais spondendo necatur, *ibid.*

Tommambai ultimus Aegypti saltator, 408.

Top caput porta Constantinopolis decima quarta, 479.

Tortacep capiter, et cum aliis quibusdam suspenditur, 324.

Torticos omnes a Bajazide proscripti, 462.

Tortiacar, *ibid.*

Tormenta majora quae sint, 326. Tormenta bellica instar draconum a Turco fandi jus, 328.

Trojanopolis montis Rhodopa, 414.

Transjectio prima Turcorum in Europam, 468.

Trapezus occupata et tributaria facta, 248.

Trapezonta (in) expeditio, 362. Trapezuntis regis ut distributa, 264.

Tribuni aliquot Germani subtilissimi praeter Ungaros felicissime militavit, 355.

Tributa et redditus Turcorum, 232.

Tripolis cur et quo modo in potestatem Turcae redacta sit, 351. Tripolis quando occupata sit, *ibid.*

Trituratio quomodo fiat apud Graecos, 410.

Trudeludis Hispani vidua victorem placet, 35.

Trulla, 486.

Trusci Maronitis vicini et federati sunt, 384.

Triballorum qui et Valachi origo et situs, 17.

Tuigon basca Budensis nomen Ciconiae commune habens, 353.

Tuldum, 465.

Tunsa flumen, 415.

Turchanis consilium, 164. Turchania ad Graec. oratio, 218. Turchanis ad Pelopon. principes oratio, 217.

Turchan begus Chalcocondylae Turchanes est, 411. Turchanes begus desperans fugam datur, 337. Turchanes begus Omeris filius et captivo fit liber, 351.

Turcae in Sanctam aurenses perdidit, 254.

Turci de victis Christianis sibi mutuogratulantur, 326.

Turci a Christianis in maximas angustias adducti et caesi, 386. Turci a Turcis in religione dissidentes, 369. Turci ab aliis laedi se nolentes, maximam sibi metipsi nocendi licentiam in finibus samunt, 378. Turci aliquot millem a Christianis in finibus Croatinis caesi, 383. Turci Amidam regno expellunt, Uluzali duce, 364. Turci cum praellio, tam comestus inopis plurimi perire, 370. Turci de Christianis praellio superatis gratulantur sibi, 329. Turci ferro et igne vastant omnia, 315. Turci tandem praeformidina fugam arripiunt, 357. Turci fratres obicis mutuis inter se certantes, 335. Turci Graecorum Romanorumque similes sunt, 407. Turci Graecis in mutis imitati, 464. Turci Iconenses quasi e Perside oriundi, 425. Turci mirifice turbati, 379. Turci non e Tartariis, sed Persia pulsati a Tartariis in Asiam Minorem commigrarunt, 336.

Turci nummos Christianorum principum caractere signatos hoc tempore minime aversantur, 423. Turci per Venetos quam gravissime offensi, 382. Turci praedam amica per Christianos caesi innumerabiles, 381. Turci qualiter primum in Graeciam ingressi sint, 314. Turci rebus omnibus laedi fuga elapsi potuerunt, 329. Turci relictis omnibus, in fugam sese conjiciunt, 329. Turci similes Graecorum et Romanorum sunt, 390. Turci ab Iconensium imperio pedem in Europam non fixerunt, 416. Turci veterem Graecorum imperii formam servati sunt, 412. Turci Ungarorum fugientium multa milia trucidant, 341. Turci vocabulis a consonante geminis inceptis vel i, vel u, Gallicum praeposere consueverunt, 462. Turci Zemenicum sive Chridocastron ductu captivi Christiani occupant, 409. Turci edictum, 171. Turci etymon, 5. Turcorum origo, 4. Turcorum primus in Europam transitus, 8. Turcorum in Europam alter transitus, 9. Turcorum in Asiae bellum, 20. clade, *ibid.* Turcorum equitum depredationes, 51. Turcorum mores, religio, leges, etc. 61. Turcorum duces septem, 7. Turcorum militia, nomina, et ordo, 121. Turcorum res in Asia, 172. Turcorum acies, 175. Turcorum pugnas inveniendi mos, 182. Turcorum victoria, 1448, 191. Turcorum ludii, 230. Turcorum praefectura, 253. Turcus Trapezunte politus, 263. Turcorum quies nocturna, 271. Turcus Hebraice exsultat, 409. Turcus Maximilianum Caesarem astra circumvenire conatur, 356.

Turcica crudelitas, 281.

Turcomani qui sint, 424. Turcomani Persiae qui sint, 424.

Tutquia Belveconae regnum est Iconense, 460.

Turres mesquitis praellio adjunctae, 414.

Turris, 441. Turris sacra in Propontide, 173.

Tzader Meeter basii praefectus teatoris, 393.

Tzalitzi Meeter basii, praefectus musicorum, *ibid.*

Tzankis, 475.

Tzapaidis a Turcis subacti, 34.

Tzas basii capitaneus sive praefectus Transiorum, 465.

Tziglis chan, non Tziklis vel Tziokh scribendum, 368.

Tzahadar, 472.

Tzobali capiti sexta Constantinopolis porta, 178.

Tzorollos auct Zorili, 411.

Tzurulus a Propontide versus mediterranea distat, *ibid.*

U

Uera Novogrodia esse non potest, 408. Uera pro Nica litteris transpositis scripta est vitiosa in Laonro, *ibid.*

Ugnan chan filius Chorassanis, 252.

Ulofezii qui sint apud Turcos, 334.

Ulu Dweidar, 483.

Ulu Dweidar dignitate post sultatum primus, 339.

Uubat oppidum sive Turcia, geographis nostris Lupedi vocatum, 404.

Ulmus begus a scacho Technasi, filio schachi Imaffis deficit, 344. Vismas begus, caso Technasis scachi dare, superior evadit, 346.

Uluzalis mari cum triginta plus minusve triremibus suffugit, 363.

Uluzalis prosultanus Casariensis, *ibid.*

Ungari a Jacupe aga caesi, 461. Ungari in fugam aguntur, 345. Ungari inter se dissidentes, Turcis eos persequentibus, fugiunt, 454. Ungari peste infecti, 225. Ungarorum discessus, 163. Ungarorum ad Venetos responsus, 296. Ungarorum classis in Turcos, *ibid.* Ungarorum sudacia intempestiva, 177.

Ungaricum bellum rege Vladislao duce, 171.
 Ungra Graeca pronuntiatione proptus accedit ad vocem
 Engurim quam Ungra, 486.
 Unkabani porta orbis Constantinop. quinta, 478.
 Urbanus magister bombardarum Valachus, 204.
 Urbisatum Tyranni, 159.
 Urbs Hadrianopolitana cum omnibus aedificiis ad mer-
 ces distrabendas exstructis conflatur, 332.
 Urceoli elegantissimi ab incolis Dimotucensibus elabo-
 rati, Constantinopolim deportantur, 419.
 Urchan ad expugnandam Prusiam proficiscitur, 315.
 Urchan filius Osmanis regnavit annos triginta duos, 419.
 Urchan Gases Soleimani basae pater quo tempore
 mortuus, 315. Urchan in imareto ab se exstructo cibos
 distribuit ipsemet, 407. Urchan ipse litteris operam dan-
 tibus et peregrinatis cibos in xenone suo distribuit,
 514. Urchan pactis religiose stetit, 315. Urchan patri
 Osmani succedit, *ibid.* Urchan provincias ab Osmane
 captas suis distribuit, *ibid.*
 Ua callidum et astutum significat, 459.
 Ucochi qui sint, 425.
 Uscopia, 431.
 Uscufa pileum Turcicum significat, 301. Uscufas Tur-
 corum quales pileoli sint, 417.
 Ustazelves occiditur, 340.
 Usumcassanus bellum parat, 251.
 Usumcassanus agmina sua in Turcos duxit, 351.
 Usumcassanus cum suis fugam se dat, *ibid.*
 Usumcassanus Parthici regis militum dux, 330.
 Usun Chasan, 452. Usun est longum sive proceram
 Turcis, *ibid.*
 Utrum Orthobules et Mesulman pro uno et eodem Ba-
 jazitis filio habendi sint, necne, 424.
 Utrum Muchemetes filius Gilderunus sedem imperii
 Hadrianopolim transtulerit, 429.
 Uxor Achmetis per Mustapham Muchemeti filium,
 compressa, 452. Uxor prima Mahumetis loco virginitatis
 scortum esse inventa est, 368.

V

V Gallicum Turcis etiam usitatum est, 406.
 Vaivoda generaliter praefectum militum significat, 429.
 Vaivoda Moldaviae clade ingenti Turcos afficit, 453.
 Vaivoda Moldaviae aufugit et abdit se, 347. Vaivoda
 Moldaviae strenue cum Muchemete pugnat, 351.
 Vaivoda praeses loco regis administrationem habens in
 aliqua provincia ea lege, ut gubernatore sit inferior, 249.
 Vaivoda Valachus castra Muchemetis tempore noctur-
 no opprimere conatur, 350. Vaivoda Valachus in Un-
 gariam profugit, et captus a rege Ungariae incarceratur,
ibid. Vaivoda Valachi, cum se ab obedientia regum Un-
 garicorum subtraxissent, despota vocari maluerant,
 quam vaivoda, 329.
 Valachi Danubium transmittunt navigata, *ibid.* Vala-
 chi homines improbi, 354. Valachi vnde dicti, 328.
 Valachi Romani coloni, 41. Valachis bellum illatum,
 127. Valachi Turci res diripiunt extra ordines, 176. Va-
 lachorum fuga, 195. Valachorum caduceatoris oratio, 194.
 Valachi transfuga omnes ceteri, 194. Valachorum qui et
 Moldavi auctoritas, 271.
 Valachia eadem cum Gallis et Italis utitur lingua, *ibid.*
 Valachia foede diripitur, 325. Valachia dum sunt, ma-
 jor et minor, 426.
 Valentiae regnum, 145.
 Valor nonnetus Turcicae et aliarum quarundam exposi-
 tus, 404.
 Valpoum Petri Parnasi arx capitur, 349.
 Varna, 441. Varna olim Dionysopolis, 172.
 Veneti cum sultano Bajazite muneribus delinito pa-
 cem faciunt, 335. Veneti Mitylienen fortiter oppugnant,
ibid. Veneti perfidia notati, 517. Venetorum insolentia
 in Joannem, 25. Venetorum et Turcorum bellum 1406,
 29. Venetorum respublica, 105. Venetorum foedus cum
 Turca, 154. Venetorum et Ungarorum contra Turc. con-
 sultationes, 290. Veneti oratores in Ungariam, eorum-
 que oratio, 295. Veneti Argos occupant, 297. Veneti
 Isthmum muro includere conati, 298. Veneti Isthmum
 deserunt, *ibid.* Venetorum fuga, 299. Veneti ab Omare
 impetiti, 500.
 Venus Christianis adversus, Turcis propitius, 351.
 Versaiobes filius Glukelipis, 252.
 Vespriatum penultimo Junii die obsideri ceptum,
 postridie memorabili celeritate fuit expugnatum, 359.
 Veteranus et negligentia Christianorum maxima, 410.
 Vethalmenses, flamma castello suo injecta, Strigonium
 se eripiunt, 359.

Vexilla Turcorum qualia sint, 406.
 Vicinia Zagora et Philibus devastata, 316.
 Victor Rechlinger, 388.
 Victoria Christianorum incomparabilis, 364.
 Victoris Capelli patricii Veneti oratio de bello Turcis
 inferendo, 291.
 Vidua Nemethii mundum et Tochaio secum aufert, 355.
 Viduae Lazari calliditas, 244.
 Vidyna urbs ad Danubium sita desecit a Musa, et ite-
 rum ab eodem subjugatur, 325. Vidyna in metropolim ex
 episcopatu evecta, 420. Vidyna non recte Bydena scripta
 est, *ibid.*
 Vienna a sultano Soleimane ad viginti dies oppugnatur,
 344.
 Vienna Austriaca a Soleimane obsessa, 497.
 Villa Otomanica Delli, qui Graecum quemdam equitem
 fortissimum vicisset ab Alahine Turco data, 396.
 Viminatz a Vidyna diversum laetra Belgradum positam
 a Sambuco in Ungaria chorographia, 329.
 Windomiana, 490.
 Violator pacis publicae calvi commectus regi beneficio
 sui nequit, 377.
 Vitez lingua Hungarica milites strenui sunt, 341.
 Vivitur ex rapto, 371.
 Vischia Graecis quae sit, 328.
 Vladislavus rex decollatur, 442. Vladislavus ex Polonia
 ad regnum Ungariae accersitur, 137. Vladislavus infelix in
 Turciam expeditio, 162. Vladislavus temere Jamitzaros
 aggressus cadit, 178.
 Viesla, 469.
 Vota pro anima defuncti Soleimani facta, 357.
 Votum Soleimani, 370.
 Vox Turcis est loco campanae, cum ad orandum exci-
 tatur, 414.

W

Walachi, 429. Valachi in Valachos mutati et
 molliorem pronuntiationem, *ibid.*
 Walschi, 429.
 Walli Germanici sunt Galli, 429
 Wetsch, 490.
 Wiltzium Karuli archiducis Austria castrum, 386.
 Wilmer idem qui Gilmer, 429.
 Wiadi ad Ungaros legatio, 270.
 Wiadi carnificium, 275.
 Wiofzili qui sint apud Turcos, 354.
 Wolfus Ungarum baro in Sonneck, 580.

X

Xamuli nunc est, quod olim Hexamilium, 411.
 Xenii Graecis qui sint, 429.
 Xylokerkos porta Constantinopolis undecima, 478.

Y

Ygnenses omni auxiliorum spe destituti Murati abeque
 omni mora se dedunt, 317.
 Ygnos est ab laos, 413. Ygnos Graecis dicitur Aenos et
 OEnos, *ibid.*
 Ypsata oppidum Thraciae, *ibid.*

Z

Zabatica arx Georgii Bebeci perdesellii a Saendio ex-
 pugnat, 399.
 Zabragium Turcis per Agrienses creptum, 351.
 Zacharias Centereus, 216.
 Zacyntus insula iuris Veneti, 382.
 Zacyntus sive Zantbe, 415.
 Zagani res in Peloponneso, 255.
 Zagora Thraciae oppidum, prius Deheltus appellatum,
 415.
 Zagorensis ager. Sub Theophilo et Theodoro Imperat.
 postquam ad fidem Christi conversi fuissent Bulgari, cum
 acceperunt circa annum Domini 508, 52.
 Zalderana planities quaedam, 340.
 Zamberdi Gasali, 318.
 Zatuaram sub medium mensem Januariam in manum
 Lazari Suendii venit, 360.
 Zausii, 481. Zausii iidem sunt apud Turcos, qui alibi
 commissarii, 386.
 Zecchinus Turcicus ducatus est Venetus, 404.
 Zecme, minor vocata, 357, 474.
 Zelneli significat hominem dentes vel maxillas pra-
 grandes habentem, 452.
 Zelneli Usumcassanis filius in praelio contra Muche-
 metem cecus, *ibid.*

Zelebi cognomen unde ortum, 415. Zelebis nobilem significat, 500.

Zemasel Achir mensis quidam Turcicus, 516.

Zemenicum castrum Christianorum a Turcis captum, 514.

Zemes a fratre Bajazite victus in Caramaniam profugit, 372. Zemes sultanus ductis e Caramania copis Drusam profectus domicilium sibi extruit, *ibid.* Zemes sultanus iterum victus ad mare profugit, et in Italiam se recepit, *ibid.*

Zemis alter Muchometis filius veneno sibi per pontificem propinato, paulatim confectus expirat, 455.

Zenderlu Chelii quis sit, 412.

Zenempisas a Turcis deficit, 171.

Zercola tegumentum capitis est e philtro, istam auream sibi habens, quæ capiti imponitur, 407. Zercola ruberæ et sibi quid sint, 115.

Zeschnegr bassi, 472. Zeschnegr Turcis prægustator est, 555.

Ziangir filius Soleimanis, 552. Ziangir videns fratrem suum Mustapham, patris jussu occisum, sibi ipsi pugione in ventrem adacto super cadaver fratris collapsus expirat, 554.

Zibit quid sit, 416.

Zibue planities eadem est cum Sivac, 169.

Zibucca provincia 556.

Zicnes Orthobullis filius, 525.

Ziehides, Turcorum sacrificuli, 208.

Zietuca ditto Anatolia imperio Muratis adjicitur, 360.

Zigetum in manus Turcorum venit, 559.

Zigetum a sultano obsidetur, *ibid.*

Zigetum oppugnatum quidem, sed non expugnatum, 555.

Ziudis kemales begus, 556.

Zingani, 360.

Ziangis chan Belvacensi Chingis chan est, 558. Ziangis chan quando in primis claruerit, 524. Ziangis chan Ugnam chanem persequitur, 523.

Zoe Constantino Monomacho nubit, et per nuptias imperium tradit, 412. Zoe imperatrix Constantinum Monomachum judicem Græcorum fecit, *ibid.*

Zolnoccum, 552. Zolnoccum Turcis per Agrienses ereptum, *ibid.*

Zonchium, 469.

Zorli, 475. Zorli olim Tserolloe dicta fuit, 411.

Zosimus, 485.

Zuma templum est amplum operis lapidei, 407.

Zunaites Smyrnæ dux, 109.

Zunaites transfuga, 120.

Zungi locus a Serviorum clade dictus, 417.

Zythna expugnata, 552.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

LAONICUS CHALCOCONDYLA, ATHENIENSIS. HISTORIARUM DE ORIGINE ET REBUS GESTIS TURCORUM LIBRI DECEM.

Editoris Luparensis Monumentum, cui subjecimus notitiam ex Bibliotheca Fabricii.

Lib. I. — Auctoris intentio et fides. Turcorum origo, familiae ac ducum præcipui septem, qui post Tartaros languiscentes, Asiam Minorem inter se partiti sunt. Otomanii, et filii Orchanis, qui Nicæam Bithyniæ cepit, et Amurathis I, qui Thraciam partem occupavit, res gestæ. 15

Lib. II. — Historia Bajazetis, qui anno Christi 1375 Turcis imperare cepit, postea Sigismundum imp. ad Nicopolim vicit, Byzantium octo annis obsedit. Emmanuel in Italiam et Galliam auxilii petendi causa profectus. 65

Lib. III. — Tamerlanis Scythæ origo, incrementa et expeditio adversus Bajazetem. 115

Lib. IV. — Filiorum Bajazetis Josue, Moysis et Mahometis I successio, et filiorum Emmanuelis Byzantini imp. nomina: Rainerii item et Antonii, ducum Atticorum, historia. 171

Lib. V. — Amurathis II factis, ordo politice et militie Turcicæ Thessalonica a Græco imp. Venetis vendita, a Turcis occupata. Bella cum Caramano et Huniade, Genuesium item intestina seditio. 219

Lib. VI. — Synodus Ferrariensis, cui Joannes Palæologus interfuit. Wladislai Ungariæ et Nerii Athenarum ducia initia. 279

Lib. VII. — Prælium Amurathis et Wladislai ad Varnam: expeditiones in Peloponnesum adversus Scanderbegum et Hamadem. Moritur Amurathes anno Christi 1400. 525

Lib. VIII. — Mahometes II Constantinopolim expugnat. Chalcedonem deditione capit, Belgradum obsidet, Scanderbegum oppugnat. Reditus regni. 575

Lib. IX. — Peloponnesum, Athenas, Amestrim, Sinopen in Ponto et Trapezuntem Mahometes occupat. 435

Lib. X. — Lsabum insulam, Jaitzam ac Clissam Illyrici urbes sibi subjicit Mahometes, et bellum a Venetis et Matthias Ungariæ rege anno Christi 1465 illatum fortiter depellit. 509

Marquardi Freheri in Leonici Chalcocondylæ descriptionem Germanicæ commentarius. 555

ANNALES SULTANORUM OTHMANIDARUM A TURCIS SUA LINGUA SCRIPTI, Hieronymi Beck a Leopoldsdorf, Marci fil. studio et diligentia Constantinopoli advecti M.D.L. divo Ferdinando Cæs. Opt. Max. D. D. jussuque Cæs. a Joanne Gaudier dicto Spiegel, interprete Turcico Germanice translati. Joannes Leunclavius nobilitis Angrivarii, Latine redditus illustravit et auxit usque ad annum 1588. 575

Joannis Leunclavii in hos Annales Præfatio. 575

Index auctorum qui in Pandectis citantur. 575

Joannis Gaudier dicti Spiegel Turcici interpretis epistola præliminaris ad D. Ferdinandum Rom. Cæs. 577

ANNALES SULTANORUM OSMANIDARUM AB IPSIS TURCIS ROMÆ PRODITI. 579

SUPPLEMENTUM ANNALIUM, quo res Turcicæ continuantur, ad annum Mahometanum 996, qui Christianus est 1588, ex Joannis Leunclavii Adversariis. 649

JOANNIS LEUNCLAVII PANDECTES HISTORIÆ TURCICÆ liber singularis ad illustrandos Annales. 717

De genealogia sultanorum Osmanidarum, tom etiam, quid scach, gazi, zelebi, emir. 717

1. De origine sultanorum Turcicorum. 725

2. Alem, Padiscarb, Sultan. 726

3. Chan, Ulu Chan, Hunggar, Huncher, Seriphe, Chalife, Chitata, Chorasani, Belch, Machan, Tatari. 726

4. De urbe Bagdat, sive Bagadat. 729

5. De Aladine, Selgucæ, Taugrolpicæ, Sivas. 729

6. Erzinga, Romania Asiatica, Amasia, Chalep Syriæ. 750

7. Mepalia Turcorum et Tatarorum. 750

8. Romania duplex, Anatolia, Ramella, Rumiler. 751

9. Tanchari, Tangori, Tonchari Tatarorum natio. 751

10. Urbs Enguri, Ancyra. Monumentum vetus Ancyranum. 751

11. Anni, mensium, dierum apud Turcos ratio et appellationes. 757

12. Somnium Ertseultis, Conis, lona Turcis suspicata. 759

13. De ducibus Turcicis a quibus Anatoliam regionem nomina sortitæ sunt

14. Bassa, Emir, Sarai, Caravanserai, Vezir, Vezir-
mann Beglerbeg, Emir Halam, Emir Aahar. 711
15. Ivatic Bursa, Tagtur. 741
16. Edrenos, Ulubat, Caplice. 745
17. Mons Calogerozum. Genischeher, Joseph. 745
18. De variis monetis, quid Manguri, Aspri, Sidero-
cepia, Hyperpyra, Hyperpyrari, Drimas, Scachi, Saita-
nisi, Seraphini, Byzantii, Chrysalii, Alhamier. Egyptis
Syriacaeque monetis ratio. 745
19. Sogutuc, Gerle, Boli. 747
20. Sangiac, Sangiac Beg, Meschit, vel Meszit, Dsiq-
ma, sive Zums, Imarat, Candri, Cangri, Chiangare. 747
21. Zercolis, tam alba quam rubra. 749
22. Musulmani, musulmanizare, magarizare, Turci,
Laonicus emendatus. 749
23. Genischeher, Goluac, Carai, Coeri, Bergama,
Edremit, Gekpou. 751
24. De primo Turcorum in Europam transitu. De ca-
stellis, Zemenic, Chridocastro, Malto. 753
25. Triturandi mos spud Graecos, et Asiaticos, Bolair,
Aspolimious. 753
26. De oppidis Cherepou et Zorli, civitates Chero-
nest, ab Europa promontorio Constantinopolim usque,
cum intervallis unius ab altera. 753
27. Eorenos, et caetera tres spud Turcos illustrium
quatuor familiarum auctores. 753
28. Dumotuc, Burgoine, Bergas, Plagiari. 757
29. Belezug, Chelli, Cadileacher, et Cadi Aaker. 757
30. Scachia, Sic oppidum, Meritza summa. 757
31. Ipsala Thraciae oppidum. 759
32. Ygnos ad Meritza fluminis ostium. 759
33. Zagora, Debellus, Philibe. 759
34. Gradus legis Mahumetanae perillarum spud Tur-
cos, et qui talismani dicantur. 759
35. De genzeris; vel genzaris; unde sic dicti. 761
36. Chairadin, Buga, Ischeboli. 761
37. Servii, Serbi, Sorabi, Zerri, Seryostoplum. 761
38. Gilderum Bajazit, Jacup Zelebi. 763
39. Germani ditio, Germani beg. 763
40. Hemid, Ascheher, Cutahige, Seidischeher, Gel-
vadi. 763
41. Magalyara, Bolina. 763
42. Uscufia, Tilia felix, Tangri Gictagi. 763
43. Genuissima, Marolla, Seres. 763
44. Cavala, Dire, Sirus, Manastir, Solorwe. 765
45. Temiranc, Temir Chao, Temir Cutlu : Sultan Bo-
reac, Destenac Tatar. 767
46. Lazari Serviae principes : Bulcogii Bulcovitzi, Bu-
covitzi; Cratevitzi, Cernaovitzi : Karlovitzi. 767
47. Campus Cosova; caedes Muratla primj; Soltano-
rum anni quibus regnarunt, ad numeros certos repe-
titi. 769
48. Momentum Muratis in campo Cosova. 771
49. Kiratovum mons argenti, Vidius sive Vidium,
Chros, Pozins, Patzinaca. 771
50. Alascheher in Caramania. 771
51. Constantiniani Turcis appellati Graecorum impera-
tores omnes, Nigeboli, praetium Nicopolitanum 771
52. Pax inter Bajazidem et Graecos. 773
53. Melatige, Salistra, Empoli. 773
54. Despotarum dignitas : Crales, Craena. Quisnam
Turcis Bulcus despotae : Bulcovitiorum Genealogia. 773
55. Cara Bustam, Ali. Causa prohibita monetis vete-
ris apud Turcos. 775
56. Cur imperatores Graecorum a Turca dicti Tagtu-
res. 777
57. Caramaniae begus Alisurfus, Teklensia regio. 777
58. Acerai, Nigde, Calsaria, Borli. 777
59. Casi Burchan, Orthobules, et Musulmanes, et Cy-
riacolebis, an iidem cum emire Soleimano. 777
60. Techrin begus, Erzings princeps, Derryge. 779
61. Qui Turcomani, sultanus Alcaircensis, Cair, Mezir,
Mistrum. 779
62. Chemes, Macige, Bealbeo. 779
63. Carabag, Ungra. 779
64. Mulci filius, Dervislar, Mustapha mors. Graecorum
de Bajazit filius errores. 779
65. Semercant, Bajazit filius mora, annorum ratio. 783
66. Castaront, Congeri, Congi. 783
67. Genuini Bajazit filij aere etj a comensantiis. 783
68. A quo necatus fuerit isa. Constantinus, pro Ma-
acle Graecorum imperatore. 783
69. Sedes imperii Turci diversae. 785
70. Gerle, Dolap, Soleimanis mores. 785
71. Valachia Carabogdania, Nemeissantii, Ifsch. Galli-
cia, Valvoda, Murze, Hgdan. 785
72. Samobunogli, Azepl vel Azepli; Laonici locus
quendatus; emir Halam. 787
73. Mues sive Moes vadellitas; Lazarus, pro Steph-
ano Servia despota, Lazari filio. 787
74. Geivae, Gebise; Libyssa, Lebua; Astaeus, Sins
Ataceus, Intza. 787
75. Akenzi vel Acanzi. 789
76. Michalogli, Tocat. 789
77. Varsae sive Varsae; Conia begus. 789
78. Samsonis oppidum. 789
79. Romanis, Cuzca, Conesus, Tatarbazar, Tatarpa-
dico. 789
80. Mantua, Torlar. 789
81. Scheicha, Sephi, prima Saphitariorum seditio. 791
82. Anni Muchemetis, Ismyr in Asia. 791
83. Metaphas alienus in Osmanidaram se finitiam in-
gerit. Exemplum huic simile de Veldomaro Branden-
gico. 791
84. Vardarium oppidum, Vardartes annis, Vardariota,
Vardari, Verdari. 791
85. Chusein beg, Graecis Zusanis. 793
86. Viubet, Lopadium, Lupadi, Rhyndacus, Michaltzi.
793
87. Falsae rumores didito, res magni momenti confecta.
793
88. Buga, Guba, pro Buga. 793
89. Genuenses quidam in Europam Muratis II capias
trans Hellespontum, accepta mercede maxima, trans-
portant. 793
90. Lazari duo, Serviae despota simul. 793
91. Ibrahim, Praemes et Hprimes. 797
92. Murates Salonicam expugnat. 797
93. Mons Zoga, qui et Toganus et Tuganus. 797
94. Arbanis, Albanis, Albanum, Arnautlar. 797
95. Harsac, Herzegovina : Boxina duplex, Sandais
regio, dux Sancti Sabae. 797
96. Bulci filii Murati nupta. 797
97. Huruz, Baraz, Cibura. 799
98. Ritus ponendi primum in aetris aedificiis lapidem.
799
99. Oppidi Semendriae diversa nomina : Georgii de-
spota Serviorum varii casus. 799
100. Alba Graeca, Belgradum Chriesch. Permutatio
Georgii despota cum Alberto II Augusto, nomine Bel-
gradi. 799
101. Nova, Novograd. 801
102. Scach Abedin bassa, Sabinae. 801
103. Mesli beg interfectus, Panondaria, Ardaiana,
Erdel, seu Ertel, Tosbinium, Laonici Cedesida. 801
104. Sophia, Tiblaca, Scopia, Sardacia, Sardica, Tria-
ditza. 801
105. Scachi Abedinis expeditio infelix. Jaocus Turcos
cudit. 805
106. Vladislai regis Ungariae prima contra Turcos ex-
peditio. 805
107. Clisura Insidium, Siadita, priacle Omos Savina.
Capi Derhent. 805
108. Georgius despota cum Lazaro filio restituta a
Murate. 805
109. Chelilla bassa nomen corruptum. 805
110. Expeditio secunda Vladislai regis, post violatae
denunciales indicias. 805
111. Maters, Schuli, Nigeboli, Burwad. 805
112. Diversa de altera Muratis in Europam traje-
ctione cum exercitu opiniones. 805
113. Varna, Stagnum Varnense, Colfaco. 807
114. Pugna Varnensis, Cara Mirhali. 807
115. Laonici locus emendatus et expositus. Chastir,
Vitezli. 807
116. Praecibus Muratis mutata praestit facies. Inauditas
pignus fidei causa Murati dote. 809
117. Chaser, et Cheter beg, idem. Vladislai regi ca-
put amputat. Elporum familia. 809
118. Intemptorum utrinque praetio Varnensi nume-
rus variat. 809
119. Chadum bassa. Semisse aspri aetum Gonkare-
rum stipendium. 809
120. Mroas, Gerome, Taconia. 809
121. Ibanis seu Joaneis ditio, Cotlacum, sive Getia,
Isodar, Sonda Scutarium, Ischeader beg. 811
122. Saxones in Hunadie exercitus. Sami, Sesti, Sae-
sia. 811
123. Valachi in Turca omni, iusto iudicio vinctum
in transfugas. 811
124. Annus praetii Cosovani, numerus utriusque caeso-
rum. An Morava fluvius idem cum Schitza. 811
125. Peris beg, Gergoni sive Chrysonicum, Anatoliae
montana. 813
126. Belgradum Albanum, Crus, Cros, Croer, Croja,
trincipum Crojanorum in Belgio familia. 813

127. Galata, Ceras, Slaus Ceratius, Pera, Syca, Sola Sycona, 813
128. Neocastro, Rumeli Chisar, Vastoli Chisar; Castellum Lethes, Turres nigrae, Hermaeum promontorium, Lemnos, Lemnocoepia. Bogazi, Bogazi Chisar, Bosphorus, Braehium S. Georgii: Loca Bosphorica tam Europaei, quam Asiae historia, a Constantinopoli usque ad Eximii maris ostium, Cyanem, Sympiegadea, Planeta. 815
129. Tempus certum captis Constantinopoleos. 819
130. Almindan, columna serpentina, statuarum stichioes. 819
131. Niurige Sphetigradum, Sphelja. 821
132. Nove, Nova, Novograd. Novus mons Rascia, Neopyrgium. 821
133. Belgradi vel Alba Graece secunda obaldio. 821
134. Dal Caratze Bassa, Boudjliq et Chalcocondyles emendati. 821
135. Rex Bosniae Stephanus. 821
136. Tarabosanis imperator a Muchemete secundo victus. 821
137. Dracol Vajroda, Bladus, Vlada, Matthias Ungaricus rex. 823
138. Mitylia, Cataluni, vel Catelesti, Lesbi principes, origine Genuenses. 823
139. Muchemetis aedificia Constantinopolitana, Gemisara, Eskissara Jedicula. 823
140. Machmut bassa, varia scriptura vocis optus. 823
141. Finis regni Byzantini: observanda diversitatis annorum ratio: Stephani regis exortali calamitas: Matthiae Ungaricus rex Bosniae recipit: et Muchemetem fama sola fugat. Covadza. 823
142. Plures in Albania principes ditiores: Giotchisar, Egripus. 823
143. Usum Chesen. Jusse beg. Mustapham, filium Muchemetes strangulari iussit. 827
144. Carachisar, Chan Murat. 827
145. Usumchasanis filius Zeinell casus in praetio contra Muchemetem. 827
146. Moldaviae Vajroda Turcos ingenti elade acri. 827
147. Geduc, Achmetis basse cognomen, vario corruptum. Achmetis fortuna, non minus varia. 827
148. Mare Nigrum, et mare Majos Cofe. 829
149. Muchemetes obsessam Semendriam succurrit. 829
150. Insignis Turcorum clades in Ungaria. 829
151. Rhodus a Turcis primum obaldatur. Amadeus cognomeno Viridis, comes Sabaudia. 829
152. Otropium a Turcis captum, et a Christiano receptum. 831
153. Mors sultani Muchemetis II, Teggiev Esir Clymone, Nymphaeum. 831
154. Sultani Zemia, austerus filii Muchemetis, historia. 833
155. Nektis, Medina Alnabi, filii nepotumque Zemis historia. 835
156. Mors Geducis Achmetis basse. 833
157. Familia Caramania principum extincta. Pirametus, pro Ibrahim. Caramania in formam beglerbegatus redacta. 833
158. Imaretum Bajazitis, ad flumen Hadrianopoli conditum. 833
159. Bellum inter sultanos, Cairensium et Osmanidem, Usun U-beg, Tersis. 837
160. Non semel, sed bis pugnatum inter sultanos et Osmanicos. Diversa nomina, Cherozogli, Cherozogli, Merozogli, Herzezogli, Cherozogli. 837
161. Flius ducatus Bosniae, vel Herzegovinae, vel Herzog, vel Orzeg, vel S. Saban, vel Montis Nigri. Arabiae Herzogis basse historia. 839
- 162-S. Dulgauli et Aladale, Dandbaza, Tergut regio. 841
164. Isachochitius, Isachogii. 844
165. Arab, Arabia, pro imperio sultani Cairensis, Isangi, Stigani, Zingani, sultanus Aethiopiae Pachymorio. 841
166. Generi Bajazitis tres sive facti. 841
167. Larente Caramania, sive Larenta. 845
168. Pax inter sultanos et Osmanidas, Matthis regis Ungari moris. 843
169. Bajazitis Ungariam non audeat ingredi, Uscopia, Manestir, Monestur. 843
170. Bajazitis a monacho Turco pene fuit occisus. 844
171. Ordines monachorum seu religiosorum quorundam apud Turcos; Dervislar, Caluderlar, Huggiemallar, Torlaciar; Muchemetes bassa Vezirzemer a Dervislaro publice confoditur; quid Turcis Divanum. 843
172. Scaramangium, Gismurlikion Gepraer, Seife, Kihirch, scizam, copia, Zausli, Pseudigm. 847
173. Glades Ungarorum, ab Jacapo Aga cecorum, Froegrepani, Agalarli, Turci Graecos in multa imitati; supra sive bacali Graecorum, Drancarli, Dranci, Romis, Randophori. 849
174. Bani regorum apud Ungaros, Chrobata, Chruqata, Dircenzil Ban. 849
175. Occasus et causa belli Bajazitis adversus Venetos in Peloponneso: Ludovicus Maurus dux Mediolanensis Turcum in Venetos copiat: Isachephti a Turcis obsessa. 851
176. Isachephtis frustra Veneti succurrere cum Galis et Hispanis confederatis nituntur. 853
177. Methone Coroneque Bajazitis in potestatem veniunt. 853
178. Mityline a Venetis et confederatis irrita conatu, tentata. Philippi Bavastani reguli naufragium. 853
179. Secundus Sophiariorum motus adversus Osmanicos, Scach, Culi, Selian Culi, Kisel bassa. 853
180. Antali, civitas Austoliae: Graecorum antea a mundo coedito, quoniam modo cum nostris conveniant. Nomina quaedam vetusta cum recentioribus collata. 853
181. Garagos bassa, beglerbegus Anatoliam vivus pale transfugitur. 855
182. Corcutis seditiois vincitur. Diversae Turcorum narrationes a nostris. 857
183. Alia bassa contra rebelles expeditio. 857
184. Cheider bassa contra Zindi Kemala Saagtecbaga, victus et occisus a seditiosis, Zonchum, Navarinum. 857
185. Plantia Ziban, et Sirac, eadem. 857
186. Kihala, Primikirios, Violedzi, Viole, Timarion Timarion, Ramason. 857
187. Tebrision, Tauridum, Caratza. 857
188. Scach sive rex Persarum Ismail, cognomeno Sophianus, Sophilar, Eussarlar, Kesit bassa. Au hoc primum tempore secta Sophiariorum exalterit. 859
189. Qui Corizzi vel Coridachi, qui Turcomani Persici. Supplicium Scachoculis. 861
190. Motus Selimis adversus patrem Bajazitem. Praecipui Tatari, Chan Preenpiorum Poloniae regnum ambit, Beligrad ad ampem Nestorem, Seguan bassa. 861
191. Cur Semendria Sangiacatum Selimi filio Bajazitae obtulerit. 863
192. Cur Bajazitae Constantinopolim properavit. 863
193. Locus ubi praetio congressus est cum patre Selime, Zorli, Sarania Ecclesiae, Kire Chese, Carabulge, Selimis equus. 863
194. Selimes victus Cofen aufugit, Midge pagna, Nischanzi bassa. 863
195. Achmetis ambientis et invadentis imperium durities erga genitros, crudelitas in legatos. Corcotes fratrum competitor. 865
196. Zocma minor, Rhegium sive Paryov, majus et minus, Melantias et Militias, Athyras Suvius, Glykymoratum Soleimanis, Athyrorum episcopatus. 863
197. Pratum Genibaxum, genitorum domicilium, exorbita, excubitoria. Loca octa pascendis felibus, et Turcorum instituto, Cusluc et Ikiadi, statim pascendis iudem hora. 867
198. De Mustapha bassa, Bajazitis ventriszeme Ducagino gli Bostangi bassa Aigs aga. 867
199. Cur Dimotucum secedere Bajazite, imperio dimisso, voluerit. Inaugurandi sultani caeremonia, impetratorum insignia vel symbola. Coronandi alterius imperatoris ritus apud Graecos priori oppositae. Uagazogavov. Scaramangium, Tzobadari, Kufesov, Auvetov. Tzankia. 867
200. Porta XXIII urbis Constantinopolitanae, cum multis memorabilibus, et ad historias intelligendas necessariis. 871
201. Mors sultani Bajazitis, a filio Selime veneno sublati. 879
202. Cruentum parricidiale Selimis imperium. 879
203. Selimis statura; praetio victus et occisus Achmetea, ejusque filiorum exalla. 879
204. Selimis adversus Ismaillem Sophinum expeditio: praetium in planitie Zalderana: Jovius emendatus, Ordu, Urd, Foesatom, Tu dum, Tebris, Sultania, Kemach. 883
205. Bellum Dulgadrenae; mors duce Ustazelvis vel Alaudelis. 883
206. Selimis in bassas suos aevitia; Ducagino gli, Ducaginali reguli; catalogus parricidiorum et cadum Selimis. 883
207. Selimis adversus Aegypti Syriacae sultanum expeditio: Canavi Gauri, Mameluci, Circasi, sive Quinquemontani. 883
208. Tommanbal, Sultanus ultimus Aegypti, Uls Deveddar, emir Qalbir. 883

200. Motral Uzera, Zamberdi Gasali, Gaza, Zozimus
Caznes, Romle, Roma, Romanita. 885
210. Coddimuboret, Ikindi, Monit Aza, Isadnamasi,
Cabei Sahara, Caba, Trulla, Naos dromicos. 887
211. Rerum Æthiopes sive Maari, pro Ægyptiis et
Arabibus. 887
212. Regio Seit, Ægypti pars; Aytbonus emendatus.
887
213. Mœnita dicta Chazanis Zamī. 887
214. Tommanbais suspenditur; finis regni sultanini et
Mameiscorum, Bab Suweile. 887
215. Morbus et mors Selmis, in loco fatali. Dephter
darlar, Balram majus et mines. 887
216. Soleimanes initio regni Belgradum obsidet, Bur-
gurdelen cum ea capit, Sabacz, Sabatia. 889
217. Rhodi obsidio, Mermere, Marmora, Fortus Phy-
sicos. 889
218. Megalo Mastor Rhodi, Stankof, Bedrum. 889
219. Finis ducatus Dalgadirensis, scach Sawar, Zai-
ria, Tarnissa. 891
220. Algas bosca, Chasnadar bassi, apochrysiarius Bon-
sall, apucristarius. 891
221. Petrovar, Sirmium, Francochorion, interitus
Ludovici regis Ungariæ prædictus a spectro. 891
222. Novus Dervisiariorum motus. 893
223. Reum Erdellii Soleimanes Ungariæ regem creat.
Causa progressum, quos Turci fecerunt in Ungaria.
893
224. Viennam Austriæ Soleimanes obsidet; Wetsch,
Vindoniava, Ostrikton. 893
225. Altera Soleimanis contra Germanos expeditio.
Casus Michsiogli cum suis a Friderico principe Palatino
caesus; Palatinorum in rempublicam merita. 893
226. Corone, insula Balu, Badra, capta, capta a nostris.
895
227. Chairadia Barbarossa, Cassir. 895
228. Officia Portæ Osmanicæ præcipua, cujusmodi sunt
hodie. 895
229. Primus Deniz beglerbegus factus Chairadines;
Sengiacus Gallipolis; sultani Muratis hujus justitia;
επαρχία, sive prætor Calliopolitanus, et δωδεκαμήσου;
Cedriai correctæ versio. 901
230. Expeditio Soleimanis prima contra Persas, ex
historiis Theodori Spandigini. 903
231. Belli Persici causa, occasio, prætextus. 903
232. Curdistan, Curdi, Keldan, l'ordyna, Curti. 903
233. Ser Askar sultanum: Serdar, μάγος δούτ. 905
234. Ketzic bassa, Caceba Chorasan. 907
235. Sultania, quondam Tigranocerta: Origo Sulta-
nini nominis apud Persas, ex Cedriano. 907
236. Fluvius Persidis Docus Gezid. 907
237. Bagadatina regio in formam beglerbegatus redi-
gitur; Bagadatinus chalipha; Soleimanes a chalipha vo-
luit inaugurari; chalipha Cætesensis. Inaugurationis cere-
monia. 907
238. Sultan Iarup, Heste Behiste. 907
239. Quid Dondar apud Turcos. 909
240. Chairadines Tunsim mittit: Rais, Tulipan-
tam: ραυδάριον, symbolum fortitudinis. 909
241. Indicum Dienæ bellum. Adenis rex a Turcia,
viola fide, suspenditur. 909
242. Bellum contra Chimeriotos: Ceraunia, Chimera,
Avelona, Lutsi bassa. 911
243. Besictasi, ΔΙΨΑΚΤΙΟΝ. 913
244. Carabogdanz fluvius Berut. 913
245. Neptuni Doris, victi a Chairadine, fuga. 913
246. Publicanorum carcer Constantinopoli. 913
247. Ontum Capii, Xyloporta, Porta lignaria, Car-
vanserai. 913
248. Area vel forum Tachtal cala, Tamperim, Chair-
condylis horus emendatus et expositus. Chalco-pratia,
Charlopratia, Virus vitriarius. 915
249. Nova Chairadinis suspiciis recepta. 915
250. Soleimanes, sub prætextu defendendi pupilli,

- a Bano Erdelliano relictæ, matrem cum pupillo Ungariæ
spoliat. 915
251. Valpeum, Strigontum, Granus fluvius. 917
252. Schiravan, Sirvan, Serbau, error Jovii. 917
253. Wan, Wasten, Rhamon Cedriai. 917
254. Notitia beglerbegatum totius Osmanidarum im-
perii, quæ hodie possident. 917
255. Asia Beglerbegatus. 917
256. Africa Beglerbegatus. 917

LEONARDUS CHIENSIS NITYLENÆUS ARCHIEPISCOPUS. 923

Notitia ex Oudin., De Script. eccles. 923

LEONARDI CHIENSIS HISTORIA CPGITANÆ URBS A MAH-
METS II CAPTA, per modum epistolæ die 15 Augusti
anno 1455 ad Nicolaum V Rom. Pont. Textum Resene-
ri, corruptissimum, restitimus ex cod. Vat. 4157 apud
Bevium Ann. Baron. tom. XVII. 923

ISIDORUS S. R. E. CARDINALIS.

Notitia ex Purpura doctæ, Monachi 1714. parte III. 945

ISIDORUS CARDINALIS RUTHENUS, EPISCOPUS SAMARIT-
ENSIS, LEONARDI PORTITICÆ, UNIVERSIUS CHRISTOFIDELIUS. 945

JOHANNES PLUSIADENUS SIVE POST SUSCEP- TAM EPISCOPALEM CURAM, JOSEPHUS ME- THONENSIS EPISCOPUS. 957

Notitia ex Fabrici Biblioth. Gr. ed. Harles. 957

JOHANNES ARCHIEPISCOPUS FLUMINENSIS Disceptatio inter
Pium quendam, Publicanum, Rhacodytam, et unum ex
duodecim sacerdotibus qui unionem amplexi fuerant,
presentibus et aliis tribus, Auditore videlicet, Teste
et Dicacrito, de differentiis inter Græcos et Latinos,
et de sacrosancta synodo Florentina. 959

JOSEPHI DEO AMABILISSIMI METHONENSIS EPISCOPI Respon-
sio ad libellum domini Marci Eugraci metropolitæ
Ephesi, in quo Marcus quid de sacrosancta synodo Flo-
rentina sentiret exposuit. 1003

CANON in octavam synodum Florentinam habitam auctore
Joanne Plusiadeno, cujus acrostichis: Suavis verbis
synodum celeberrime Joannes. Nullam hujus Canonis sive
hymni mentionem fecerunt neque Fabricius neque Cæ-
vus, qui plura tamen Plusiadeni scriptis recenserunt. 1003

SYNTAXARUM SACRÆ ET OECUMENICÆ SYNODI, sive brevis
narratio eorum quæ in concilio Florentino gesta sunt,
ejusdem Joannis Plusiadeni, ut colligere est ex ipso
Syntaxario. 1101

MONITUM EDITORUM PATROLOGIÆ, in quo
Defensio concilii Florentini, quæ sub nomine Gemælli
Scholaris olim prodierat, Josepho Methonensi ascribitur.
1107

EXPOSITIO PRO SANCTA ET OECUMENICA SY-
NODO FLORENTINA, QUOD LEGITIME CONGREGATA EST,
ET DEFENSIO QUINGUO SACRUM QUÆ IN DECRETO EIUS CONTI-
NENTUR. 1109

CAP. I. — Spiritum sanctum procedere et ex Patre,
non ex Patre tantum, ut sicut qui synodum non as-
sequuntur. 1117

CAP. II. — De mystico et sancto sacrificio; quod in
azymo et fermentato orthodoxe et vere Christi Dei
corpus conficitur. 1120

CAP. III. — Animas eorum qui in penitentia morien-
tor post mortem purgari. 1207

CAP. IV. — De fructione sanctorum. 1271

CAP. V. — De primatu Papæ. Quod iuste verèque
dictum sit, Papam caput esse totius Ecclesiæ Christi.
1300

ERRATA.

1300